

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO

SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES

ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM

SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEICENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIIUM III.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS LXXX.

PATRES QUI IN VII SÆCULI PRIMA PARTE FLORUERUNT.

TOMUS UNICUS.

VENIT 7 FRANCIS.

PARISIIS, APUD EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SKU PETIT-MONTROUGE.

1850

HARVARD COLLEGE LIBRARY

1875, March 22.

Request of
James Walker, D.D., L.L.D.

(H. U. 1814.)

President of Harv. Univ.

Anal.

SCRIPTORUM

ECCLESIASTICORUM

QUI

IN VII SÆCULI PRIMA PARTE

FLORUERUNT

OPERA OMNIA,

ORDINE CHRONOLOGICO DIGESTA,

JUXTA MEMORATISSIMAS EDITIONES

GALLANDI, MANSI, DUGDALII, WILKINESII, GOLDASTI, BREQUIGNY, NICOL. ANTONII, FLORESII,
NECNON ALIORUM

RECOGNITA, EXPRESSA ET EMENDATA.

COLLECTIO, SI QUA ALIA, INSIGNIS

NEC MINUS DUO ET TRIGINTA NUMERO AUCTORES COMPREHENDENS.

NEMPE

S. EUTROPIUM, TARRAM MONACHUM, DINOOTHUM ABBATEM, DYNAMIUM PATRICIUM, S. AUGUSTINUM
ANGLOE. APOSTOLUM, S. BONIFACIUM PAPAM IV, BULGARANUM COMITEM, PAULUM EMERIT.,
CONDEMARUM REGEM, MARCUM CASSINENSEM, S. WAHARNARIUM, S. COLUMBANUM,
S. ALPHANUM, S. AILERANUM, ETHELBERTUM REGEM, DEUSDEDIT PAPAM, SISEBU-
THUM REGEM, S. BERTICHRAMNUM, S. PROTADIUM, BONIFACIUM PAPAM V,
SONNATIUM, CLOTARIUM II REGEM, HONORIUM PAPAM I, DAGOBERTUM I
REGEM, S. HADOINDUM, S. SULPICIUM BITURIC., S. AUTBERTUM,
JOANNEM PAPAM IV, MAXIMUM CÆSARAUGUST., VICTOREM CAR-
THAG., S. BRAULIONEM, TAIONEM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM CONFLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS, EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 7 FRANCIS.

PARISIIS, APUD EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1850

ELENCHUS

HUIUS OCTOGESIMI TOMI.

◊ S. <u>Eutropius</u>	9
Tarra monachus.	19
Dinothus abbas.	21
Dynamius patricius.	23
◊ S. <u>Augustinus</u> , Anglorum apostolus.	41
S. Bonifacius papa IV.	97
Bulgaranus comes.	107
◊ <u>Paulus</u> Emeritanus	111
Gondemarus rex.	179
◊ <u>Marcus</u> Cassinensis.	183
◊ S. <u>Waharnarius</u> .	185
◊ S. <u>Columbanus</u> .	201
S. Alphanus.	325
◊ S. <u>Aileranus</u> .	327
◊ <u>Ethelbertus</u> rex.	341
Deusdedit papa.	355
◊ <u>Sisebuthus</u> rex.	365
◊ S. <u>Bertichramnus</u> Cenomauensis episcopus.	385
S. Protadius Bisontinus episcopus	409
Bonifacius papa V.	429
Sonnatius Rhemensis episcopus.	441
◊ <u>Clotarius II</u> , Francorum rex.	445
◊ <u>Honorius</u> papa I.	463
◊ <u>Dagobertus I</u> , Francorum rex.	493
S. Hadoindus, Cenomanensis episcopus.	563
S. Sulpicius, Bituricensis episcopus.	573
S. Authbertus Cameracensis episcopus.	593
Joannes papa IV.	597
◊ <u>Maximus</u> Cæsaraugustanus.	609
Victor Carthaginensis episcopus.	635
◊ S. <u>Braulio</u> , Cæsaraugustanus episcopus.	639
◊ <u>Tato</u> , Cæsaraugustanus episcopus.	719

SANCTUS EUTROPIUS

ABBAS ET EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN EUTROPIUM.

(Antonii Bibl. Hisp. Vet. t. I, p. 283, n. 44.)

Eutropius sequitur, duobus jam laudatis Liciniano ac Severo æqualis, quem et sic describit Isidorus (cap. 32): *Eutropius Ecclesiæ Valentiniæ episcopus, dum adhuc in monasterio Servitano degeret et pater esset monachorum, scripsit ad episcopum Licinianum, cujus supra fecimus mentionem, valde utilem epistolam, in qua petit ab eodem pro qua re baptizatis infantibus chrismatis unctioni tribuatur.* De hac epistola in Liciniano diximus. Adjungit Isidorus: *Scripsit et ad Petrum episcopum Irtabicensem (Ercavicensem legendum) de distinctione monachorum sermone salubri compositam epistolam, et valde monachis necessariam (a).* Joannes Biclarensis in Chronico (anno 3 Mauricii): *Eutropius abbas monasterii Servitani, discipulus sancti Donati clarus habetur.* Idem, in referendis concilii Toletani III, sub Reccaredo Gothorum rege, actis, damnataque in eo Ariana impietate: *Summa tamen synodalis (ait) negotii penes sanctum Leandrum Hispanensis Ecclesiæ episcopum, et beatis-*

A *simum Eutropium monasterii Servitani abbatem, fuit.* Quo quid illustrius atque Eutropio honorificentius dici potuit? Summa enim apud universam gentem auctoritate, doctrinæque ac sanctitatis merito vigere oportuit eum, qui cum abbas tantum esset cujusdam monasterii, tot inter totius Hispaniæ præsules unus Leandro metropolitano Hispanensis Ecclesiæ, doctissimo, sanctissimo, ac regis avunculo æqualis visus fuerit, qui cum eo summam rerum consiliarius gubernaret, ac pestilentissimæ sectæ ab Hispaniæ limitibus generalis exturbationis modum et formam præscriberet. *Beatissimi* quidem sicut et *sancti* elogium, quo Biclarensis de Eutropio loquens utitur, viventibus adhuc, sed episcopis, vix autem aliis tributum videas. *Beatissimi sacerdotes* in concilio isto tertio a Reccaredo appellantur ii qui interfuerunt episcopi. Extra hos de Eutropio dictum, eo tempore quo Leander sanctus duntaxat audit, *beatissimi* præconium eximium quid plane continet.

(a) Noveram ego pridem inter bibliothecæ Vaticanæ Codices olim sereniss. Christianæ Suecorum reginæ, sub num. 140, exstare hanc Eutropii ad Petrum Ercavicensem epistolam, quam æque ac noster, ut ejus in hoc loco silentium indicat, omnino ineditam putabam; eaque occasione ad virum clarissimum regium consiliarium, regioque nomine generalem in Urbe negotiorum Hispaniæ curatorem, D. Nicolaum Azaram, cujus non semel alias benevolentiam expertus fueram, litteras dedi rogatum, ut nisi maximæ molis epistola esset, ejus exemplum describi mihi procuraret. Annuit illico votis meis vir humanissimus litterarumque ac patrii decoris amantissimus, eaque eminentissimo domino S. R. E. cardinali Francisco Xaverio Leladæ sedis apostolicæ bibliothecario, eximio studiorum olim meorum fau-

tori exposuit: qui, nulla interjecta mora, epistolæ apographum e Vaticano quem prædixi Codice desumi jussit et cum archetypo collatum domino Azaræ ad me quantocius remittendum tradidit, ut intra bimestre spatium desiderati desiderii mei compos abunde fierem. Pro insigni itaque et nunquam intermorituro beneficio, grates ego ut referam, nihil habeo, nisi si prolixam beneficamque utriusque, et ob amplissimos quibus honestantur honores, et maxime ob præclara in Christianam atque Hispanam rempublicam merita spectatissimi viri, in litteras earumque cultores voluntatem ubique deprædicem seræque posteritati consecrem; quod et facio libentissime. Vulgaverat eam olim tamen ac longa ante nostra tempora Lucas Holstenius in Codice regular. monasticar. Paris. 1633, in append., pag. 82.

SANCTI EUTROPII

ABBATIS ET EPISCOPI

EPISTOLA AD PETRUM PAPAM.

DE OCTO VITIIS.

(Ex Bibliot. Pat. t. VIII.)

Octo sunt vitia principalia quæ humanum genus infestant. Primum, gastrimargia, quod sonat ventris iagluviæ; secundum, fornicatio; tertium, philargyria, id est avaritia, sive amor pecuniæ; quartum, ira, quintum, tristitia; sextum, acedia, id est anxietas

D sive tedium cordis; septimum, cenodoxia, id est jactantia seu vana gloria; octavum, superbia. Hæc igitur octo vitia, licet diversos ortus ac difficiles efficiencias habeant, sex tamen priora, id est, gastrimargia, fornicatio, philargyria, ira, tristitia, acedia,

quadam inter se cognatione et, ut dixerim, concatenatione, connexa sunt. Ita ut prioris exuberantia sequentium efficiatur exordium.

Nam de abundantia gastrimargiæ fornicationem, de fornicatione philargyriam, de philargyria iram, de ira tristitiam, de tristitia acediam, necesse est pullulare. Ideoque simili contra hæc modo atque eodem ratione pugnandum est, et præcedentium semper adversus sequentes oportet nos inire certamen. Quamobrem, ut acedia vincatur, superanda est tristitia; ut tristitia propellatur, ira exstinguenda est; ut exstinguatur ira, philargyria conculcanda; ut evallatur philargyria, fornicatio compescenda est; ut fornicatio subruatur, gastrimargiæ vitium est castigandum. Residuum vero duæ, id est, cenodoxia et superbia sibi quidem similiter illa qua de superioribus diximus ratione junguntur, ita ut incrementum prioris ortus efficiatur alterius. Cenodoxiæ exsuperantia superbiæ semitem parit. Nam illis sex evulsis, hæc duo vehementius fructificant, et illis mortuis, vivacius ista pullulant et succrescunt. Unde et diverso modo ab his duobus impugnamur.

In unumquodque illorum sex vitiorum tunc incidimus cum a præcedentibus illorum fuerimus elisi. In his vero duobus etiam victores post triumphos periclitamur.

Nam et ista octo vitia quæ commemoravimus in quatuor conjugationes et copulas dividuntur. Gastrimargia namque et fornicatio peculiari consortio fœderantur, simili modo philargyria cum ira. Tristitia quoque et acedia eadem copulatione junguntur. Cenodoxia quoque atque superbia familiariter et ipsa sibi conjuguntur. Audivisti copulationes, audi nunc genera vitiorum.

Gastrimargiæ genera sunt tria. Primum quod ante horam canonicam perurget Christianum comedere: in hac peccavit Jonathan, filius Saul, irrumpens iumentum patriæ, unde nec victoriam mereit populus de inimicis habere; secundum, ex quarumlibet escarum vel potus superfluitate, in qua peccavit populus israeliticus cum fabricavit vitulum aureum, sicut scriptum est (*Exod. xxxii*): *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere*; tertium, quod accurationes et delicatissimos cibos desideret. In hoc peccaverunt filii Heli qui noluerunt carnem coctam accipere a populo, sed crudam, ut diligentius sibi præpararent (*I Reg. ii*). Ex his tribus generibus diversæ et pessimæ valetudines animæ procreantur. Nam de primo ira illi qui parare cibum debuit, de secundo luxuriæ ac libidinis aculei suscitantur; tertium autem inextricabiles philargyriæ laqueos noctit cervicibus captivorum.

Fornicationis genera tria sunt: Primum, cogitatio est, de qua Dominus ita in Evangelio (*Matth. v*) dicit: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam*, et cætera; secundum, quod per commissionem sexus utriusque perficitur; tertium, absque femine tactu, quod Apostolus *immunditiam* (*Gal. iv*) nuncupat. Quæ tria sic sunt a nobis pari observatione cavenda,

non a regno Christi unumquodlibet horum nos deterreat et excludat.

Philargyriæ genera sunt tria: primum quod expoliari non sinit hominem sacralibus superfluis, in hoc peccaverunt (*Act. v*) Ananias et Sapphira; secundum quod ea quæ a nobis dispersa sunt indigentibus, cum majori cupiditate persuadet resumere: in hanc culpam incidit Judas, qui Dominum vendidit; tertium quod ea quæ ante non possedimus infruite desiderari vel acquiri compellimur. In hac peccavit Giezi.

Ira genera sunt tria: unum quod exardescit intrinsecus et præ indignatione non valet loqui; aliud, quod in verbum et opus effectumque protumpit; tertium, quod per diès et tempora reservatur.

Tristitiæ genera sunt duo: unum quod ira desistente de malo damno vel desiderio præpedito generatur; aliud quod de rationabili mentis anxietate seu desperatione descendit.

Acediæ sunt genera duo: unum quod ad summum præcipitat astuantes; aliud quo nec bonum facere nec audire delectat. Ista efficit monachum de cella sua.

Cenodoxia, licet multiplex ac multiformis est et in diversas species dividitur, genera tamen ejus sunt duo: primum quod pro carnalibus ac manifestis extollitur rebus; secundum, quod pro spiritualibus et occultis desideriis vane laudis inflatur.

Superbiæ genera sunt duo: primum, carnale; secundum, spirituale, quod etiam perniciosius est. Illos namque specialius impugnat quos in quibusdam virtutibus profectus reperit. Audisti genera et conjugationem atque concatenationem, audi nunc quales habeant filias quæ de eis nascuntur.

De gastrimargia namque nascuntur comessationes, ebrietates; de fornicatione, turpiloquia, scurrilitates, ludicra ac stultiloquia; de philargyria, mendacium, fraudatio, perjuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonio, violentia, intemperantia ac rapacitas; de ira, homicidia, clamor et indignatio; de tristitia, rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio; de acedia, atroxitas, somnolentia, importunitas, inquietudo, pervagatio, instabilitas mentis et corporis, verborum et curiositas; de cenodoxia, contentiones, hæreses, jactantia ac præsumptio novitatum; de superbia, contemptus, invidia, inobedientia, blasphemia, murmure et detractio. Hæc igitur octa vitia sunt, cum hominum genus impulsent, non tamen uno modo impetunt cunctos. In alio namque spiritus fornicationum locum obtinet principalem. In alio superbia furor. In alio cenodoxia vindicat tyrannidem. In alio iram superbia tenet. Et cum constet omnes ab omnibus impugnari, diverso tamen modo et ordine singuli laboramus.

Quamobrem ita nobis adversus hæc arripienda sunt prælia, ut unusquisque vitium quo maxime infestatur exploret et adversus illud arripiat principale certamen. Unum namque nos ordinem præliorum exercere debere nec de nostra virtute confidere etiam legisla-

tor (*Deut. vii*) docet his verbis : *Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui est, Deus magnus et terribilis. Ipse consumet nationes has in conspectu tuo paulatim atque per partes. Non poteris eas delere pariter, ne forte multiplicentur contra te bestię terrę, dabitque eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo, donec penitus deleantur. Sed neque debere nos in eorum extolli victoria similiter (*Deut. vii*) monet : Ne postquam comederis, inquit, et satiatus fueris, domos pulchras ædificaveris et habitaveris in eis, habuerisque armenta et ovium greges, argenti et auri cunctarumque rerum copiam, elevetur cor tuum, et non reminiscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis, et ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili. Salomon quoque in Proverbiis (*Prov. xxiv*) : Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari. In supplantatione autem ejus noli extolli. Ne videat Dominus ejus et avertat iram suam ab eo; id est, ne dispartias elationem cordis tui, ab ejus impugnatione discedet, et incipies, derelicturus ab eo, rursus ab illa quam per Dei gratiam superaveras passione vexari.*

Quamobrem certos nos esse convenit, tam ipsi rerum quam innumeris Scripturarum testimoniis eruditos, nostris nos viribus, nisi solius Dei auxilio fulciamur, tantos hostes superare non posse, et ad ipsum quotidie summam victorię nostrę referre debere. Ita super hoc quoque per Moysen (*Deut. ix*), Domino commonente : *Ne dicas in corde tuo, cum deleverit eas Dominus Deus tuus in conspectu tuo : Propter justitiam meam introduxit me Dominus, ut terram hanc possiderem, cum propter impietates suas istę deletę sint nationes. Nec enim propter justitias tuas et æquitates cordis tui ingredieris ut possideas terram eorum, sed quia illę egerunt impie, te introeunte, deletę sunt. Rogo quid apertius potuit dici, vel cautius? Cum quanta cautela oportet nos esse!*

Hę septem gentes, quarum terras egressis ex Ægypto filiis Israel daturum se Dominus repromittit. Quę omnia secundum Apostolum, cum in figura contigerint illis ad nostram commonitionem scripta (*Deut. vii*) debemus accipere.

Ita enim dicitur : *Cum introduxerit te Dominus Deus in terram quam possessurus ingredieris et deleverit gentes multas coram te, Hethęum, et Gergezęum, et Amorrhęum, Chananęum, et Pherezęum, et Jebusęum, et Neveęum, septem gentes multo majoris numeri quam tu es et robustiores te, tradideritque Dominus tibi eas, percutiesque eas usque ad internecionem.*

Quod vero multo majoris numeri esse dicuntur, hęc ratio est, quia plura sunt vitia quam virtutes. Et ideo in catalogo quidem dinumerantur septem gentes; in expugnatione vero earum sine numeri

ascriptione ponuntur. Ita enim dicitur : *Et deleverit gentes multas coram te.* Numerosior est enim quam Israel carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vitiorum ac radice procedit, atque de octavo, qui notior est omnibus, regina, ut ita dicam, atque mater omnium vitiorum; ex his enim octo pullulant atque nascuntur hęc filię, id est, comessationes, ebrietates, turpiloquia, etc., superius descripta, quę commemorare perlongum est. Quę cum nobis levia judicentur, quid Apostolus de illis senserit (*II Cor. x*), vel quam super his sententiam tulerit, audiamus : *Neque murmuraveritis, inquit, sicut quidam illorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Et de tentatione : Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt et a serpentibus perierunt.* De detractiōe : *Noli diligere detrachere, ne eradiceris; aliaque complura his similia. Quę cum sint multo majoris numeri quam virtutes, devictis tamen illis octo principalibus vitiis, ex quorum natura eas certum est emanare, omnes protinus conquiescunt, ac perpetua pariter cum eis internecione delentur.*

Etenim quantum docet vetus traditiō, has easdem terras Chananęorum in quas introducuntur filii Israel, Sem filii Noę fuerant quondam, in orbis divisione, sortiti; quas deinceps per vim atque potentiam posteritas Cham persuasionis iniquitate possedit, in quo et Dei judicium rectissimum comprobatur. Qui et illos de locis alienis quę male occupaverant expulit, et istis antiquam patrum possessionem quę propitię corum in divisione orbis fuerat deputata restituit. Quę figura in nobis quoque stare, certissima ratione cognoscitur. Nam voluntas Domini possessionem cordis nostri non vitiis, sed virtutibus naturaliter deputavit. Quę post pręvaricationem Adę, insolescentibus vitiis, id est populis Chananais, a propria regione depulsę, cum ei rursus per Dei gratiam, diligentia nostra ac labore fuerint restitutę, non tam alienas occupasse terras quam proprias credendę sunt recepisse.

De hoc septenario fomite vitiorum Salomon quoque in Proverbiis ita describit (*Prov. xxvi*) : *Si te rogaverit inimicus roce magna, non conseraris ei, septem enim æquitates sunt in anima ejus; id est, si gastrimargia te persuadet, ut relaxes corpori, quod continentię decreveras modo, ne resolves ejus subjectionem, quia confestim septem spiritus vitiorum aderunt tibi acriores quam illa passio quę primordiis fuerat superata, qui te mox ad deteriora pertrahant genera vitiorum. Quapropter Dominus per omnia est deprecandus, ut quod nostrę vires non habent ipsius misericordia succurrat.*

SANCTI EUTROPII

ABBATIS ET EPISCOPI

EPISTOLA AD PETRUM PAPAM

DE DISTRICTIONE MONACHORUM ET RUINA MONASTERIORUM, DIRECTA ROMÆ.

(Codex Regularum Mariani Brokie.)

Omnipotens Dominus pro sua misericordia humanos miseratus errores per Moysen sanctissimum virum nobis certissimum præbuit documentum, et pro offensione et culpa delinquentibus debere irasci, et e contra bene sancteque viventibus mites et benignos esse satis congruum et laudabiliter declaravit in eo quod pro peccato populi delinquentis, ut Scriptura proprie loquitur, iratus nimis tabulas, quas a Domino acceperat, ad radicem montis confregit; insuper et facinus populi delinquentis Levitarum gladio vindicavit. Mitem autem et benignum in hoc eum fuisse non dubium est, quia, pro eis sæpius Dominum deprecando, iram Dei super eos venientem avertit; et a quibus aliquando lapidari poterat, pro eis eum Dominum deprecari non destitit. Hoc ad præsens de multis de Veteri Testamento sufficiat testimoniis. Sed ipse Dominus in Evangelio sic dicit: *Omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio* (Matth. v, 22). Et hoc qualiter intelligatur advertit. Ille in hoc dicto tenetur obnoxius, qui non vitio, quod est in homine malum, sed naturæ ipsius humanæ, quam Deus utique bonam condidit, iræ voluerit prærogare stimulum. Propterea et quibusdam male conversantibus, et a se durius increpatis Apostolus dicit: *Ut malus essem vos coegistis* (II Cor. xii). Et de abscissione ac separatione eorum qui pœnitere nolunt ista loquitur: *Utinam excidantur qui vos conturbant* (Gal. v, 12)! De quibus et Dominus in Evangelio, ut aliis verbis loquar; si sæpius autem admonitus fateri corrigi noluerit, *sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (Matth. xviii, 17). Quod si tacere, et delinquentem (quod dictu quoque nefas est) pro culpæ modulo non debemus arguere, cur quæso nobis per Isaiam Dominus præcipit dicens: *Grama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et filiis Israel peccata eorum* (Isai. lviii, 1; et illud Ezechielis: *Si non annuntiaveris impio ut ab iniquitate sua convertatur, ille quidem impius in iniquitate sua, quam operatus est, in ipsa morietur; sanguinem autem illius de manu tua requiram* (Ezech. xxxv, 8). Cui sententiæ nos dictum illud doctoris egregii subjungimus. Et quid prodest non puniri suo, qui puniendus est alieno peccato? ad Timotheum autem Paulus apostolus aperte loquitur, dicens: *Argue, obsecra, increpa, in omni patientia et doctrina* (II Tim. iv, 2); sed eos qui semel et iterum admoniti facinus suum pœnitendo cognoscere, et in melius suam voluerint vitam corrigere. Cæterum de illis, qui in malo perseverare proposito,

A nec ad rectæ vitæ tramitem respiscendo reverti elegerint, alibi præcipit: *Increpa eos dure* (Tit. i, 15). Et iterum: *Cum huiusmodi nec cibum sumere* (I Cor. v, 11). Propter hoc etiam loquitur dicens: *Inimicus vobis factus sum verum dicens vobis* (Gal. iv, 16). Unde et secularis poeta: *Obsequium, inquit, amicos, veritas odium parit*; amara est enim veritas, et qui eam diligunt, replentur amaritudine. Ideo et Jeremias dicit: *Solus sedebam, quia amaritudine repletus eram* (Jerem. xv, 17). Et quæ est ipsa amaritudo, nisi mala et non recta quorundam hominum conversatio? Quid nunc agimus, sanctissime vir, tacebimus? et dissolutioni consentiemus, ut et mansueti et mitis vocabulum acquiramus? Et quid nobis hoc ante Deum proderit, quando pro nostro silentio anima pereuntis de nostra dicitur manu perquiri? Si autem a Deo nobis creditum gregem et exhortando et increpando sæpius a diaboli laqueis et perverso voluerimus opere revocare, immites et asperi multorum ore dicemur. Sed quamvis hoc a multis, qui locum officii nostri non intelligunt, sæpe dicatur, tenenda est tamen discretio, et sanctæ regulæ institutio, ut quæ patres instituerunt etiam successores et filii integra illibataque custodiant et observent. Nam si in aliquo a sanctorum Patrum institutione et tramite deviantium, nec pro culpæ suæ quis qualitate et opere increpandus est; quis, quæso, malorum hoc audit, qui nunc saltem propter supplicia terreantur, qui non quæcumque voluerit agat, et præceps seratur ad vitia? Et propterea divinæ potentiae ordo et ineffabilis dispositio præcipit ut sit in sæculo princeps, in Ecclesia pastor et pontifex præficiatur, et in monasteriis pater, ut nefario operi et actibus scelestis et impiis obsistere, et contra humani generis mores perpetratum facinus districtio et severitatis possit gladio vindicare. Sanctus Augustinus præclarus, ut optime nosti, Ecclesiæ doctor, quæ in octavo Civitatis Dei libro dicit advertit. Denique in disciplina nostra non tam quaeritur utrum pius animus irascatur, nec utrum sit tristis, sed unde sit tristis; nec utrum timeat, sed quid timeat. Irasci enim delinquenti ut corrigatur, contristari pro afflictio ut liberetur, timere periclitanti ne pereat, nescio utrum quisquam sana consideratione reprehendere audeat. Facultas autem istius sæculi quam nobis Dominus pro necessitate et sustentatione istius D transitoria vitæ, et non pro luxuria et superfluitate facienda sua miseratione donare dignatus est, etiam si in toto, quod non est, sufficientes esse possint, non

tamen ideo affluenter et splendide vivere, et ventri et gulæ inserviendum est, etiam si his omnibus abundemus. Prohibet enim hoc Scriptura dicens : *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere (Psalm. xxi, 11)* ; Apostolus autem : *Et carnis curam ne feceritis in desideriis (Rom. xiii, 14)*. Et castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte dum aliis prædico, ipse reprobus efficiar (I Cor. ix, 27). Propter quod et frequenter in fame et siti, et nuditate, et jejuniis sæpe asserit gloriari. Et illud in Evangelio Domini : *Non graventur corda vestra in crapula et ebrietate (Luc. xxi, 34)*. Quod si non ita est, sine causa ergo sanctorum Patrum quotidie vitam legimus. Quorum professionem teneamus nos dicimus, secundum eorum institutionem vivere detrectamus. Ut quid etiam et Dominus noster secundum Isaiæ vaticinium præcipit, dicens : *In viam gentium ne abieritis (Matth. x, 5)*, nisi ut quorum separata est religio, separetur et vita ? Nulla enim erit distantia inter profanum et sanctum, inter sæcularem et monachum, frugalem et parcum, si passim voluntati nostræ et concupiscentiæ deservire voluerimus et satisfacere. Aut quid nobis ante Deum proderit in nomine tantum, et non etiam in sancta et bona vita et conversatione laudabili professio religionis nostræ ? Primo ante Deum, deinde ante homines, si voluerimus ostendere, secundum illud quod de Samuele legitur : *Et placebat tam Deo quam hominibus (I Reg. ii, 29)*. Et Dominus in Evangelio : *Videant, inquit, vestra opera bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est (Matth. v, 16)*. Et hoc ideo, quia quodcumque bonum in nobis esse dicitur, non ex nostræ vitæ esse merito, sed Dei gratiam gratis nobis largienti tribuatur dono. Unde et Paulus apostolus : *Providentes, inquit, bona non tantum coram Domino, sed etiam coram omnibus hominibus (II Cor. viii, 21)*. Qui alibi laudem hominum pro vana gloria declinando dicebat : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem (Gal. i, 10)*. Beatissimus quoque Petrus Apostolorum omnium caput et princeps : *Conscientiam et conversationem, inquit, habete inter gentes bonam, ut in eo quod detrahunt de vobis tanquam de malefactoribus, confundantur infamantes vestram in Christo bonam conversationem (II Petr. ii, 12)*. Optamus autem, et hoc ex toto cupimus affectu, mihi Pater, quod et tu vis, et paratus sum, ut dicam, manibus in domo Dei venientes suscipere, et nostro in sinu portare et fovere, dummodo tales sint qui et Deo placeant, et professionem suam intelligant et custodiant. Quia non desideramus quantos sed quales habeamus, et cum quibus caste et sancte vivamus, ita ut in professione perfectorum Domino placeamus. Non enim in dissoluto tepidoque vocabulo et numero, sed in sanctitate perfectorum Dominus delectatur. Ideo et multivocati, pauci vero electi (Matth. xxii, 14). Et pusillus est grex Cui complacuit Patri vestro dare regnum (Luc. xii, 32). Satisque melius est cum paucis et sanctis in vitam ingredi, quam cum plurimis tepide et luxuriose viventibus a sanctorum consortio segregari. Et per arctam et angustam viam pauci ambulant, et in æternæ vitæ patria regnant ; per amplam

et spatiosam multi ingrediuntur, et in gehennæ profundo præcipitantur. Nos enim, sicut fundatores et Patres istius monasterii tenuerunt, et nobis tradita dimiserunt, auxiliante Domino et tenuimus et tenemus, nec quidquid super aut minus facimus, memores illius Scripturæ, quæ dicit : *Ne transgrediaris terminos antiquos quos posuerunt patres tui (Prov. xxii, 28)*. Et : *Qui modica spernit paulatim decedit (Eccli. xix)*, ut per hæc domos nos et Patres nostros, qui regulam hanc secundum antiquorum normam, Deo sibi inspirante, instituerunt, in iudicio Dei non adversarios, sed patronos in omnibus habeamus. Nam etsi forte aliquis dicat nimis districte nos agere, et propterea aliqua a nobis dicat exire, et præce tua loquimur, et salvo tuo charissimo nobis et Deo digno honoris privilegio dicimus, quicumque alius hoc dicit, videtur nobis monasterialem regulam nec nosse penitus, nec intelligere, et per hoc apparet eum non nobis detrudere, sed suam imperitiam publicare. Dicat autem sibi quisque ille quod vult, nos autem quod accipimus et didicimus tenemus, et omnes sancti qui nobiscum sunt fratres, in quorum corde divinus amor et charitatis dilectio regnat, tota mentis intentione custodiunt, et in hoc perseverare Domino se protegente et adjuvante confidunt. Nullius enim nos, in tali præsertim Dei causa, nec vituperatio frangit, nec laus, etiamsi falso dicatur, elevat. Dicimus enim ab Apostolo dictum : *Per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, etc. (II Cor. vi, 8)*. Solum est ut, auxiliante Domino nobis pro tuis sanctis orationibus, hoc pro servorum Dei salute et propter Deum agamus, quod nobis non ad damnationem, sed ad mercedem in iudicio iusti iudicis, ipso opitulante, proveniat. Nam si detractiones hominum timere voluerimus, quæ Deo sunt placita minime faciemus. Quia sicut tuæ sanctitati bene est cognitum, si quis increpet arguatque peccantem, statim odio habetur, statim ei detrahitur, statim patitur insidias. Sed consolatur nos Dominus, dicens : *Beati estis cum maledixerint vos homines propter me ; gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis (Matth. v, 11)*. Hoc tantum nos elaborare convenit, ut pro nulla alia re, nisi pro Christo, sustineamus contumeliam, et detractionis causa sit Christus, et maledicta perpassi pro veritate non malè dici sciamus, qui eam pro salvatione eorum qui nobis a Deo commissi sunt omni cum fiducia prædicamus, nec facile his placabilem præbeamus aditum monasterii, qui etiam omnem Ecclesiæ conventum vesano ore dilaniant. Quia ut sancta Scriptura loquitur : Non tantum ille qui detrahit, sed etiam qui detrahentem libenter auscultat, unius reatus et culpæ esse censetur. Hæc tibi, beatissime Pater, propterea scribimus, ut scias nos nihil absque ratione gerere, sed secundum consuetudinem monasterii hujus quæ et sancte et regulariter instituta sunt facere. Certe si aliquis consuetudinem regulæ nostræ ferro non sustinet, non nostræ distictioni, sed suæ in putet tepidæ voluntati. Neque enim si quis claritatem solis lippis oculis aspicere et videre non potest, ideo culpa solis, et non potius

viliū lippitudinis et excitationis esse dicendum est. Quia quod Deus hunc, sancto et perfecte a sanctis et perfectis viris in hac cella sua instituit, et nunc usque tenari voluit, nullo modo nunc propter paucos et tepidos, aut vages et pseudomonachos, qui diversorum quotidie circumstant domos, et cum Epicuro letanter dicunt: *Manducamus et bibemus, cras enim*

A moriemur (Isai. xxii, 13), in aliquo transgredi poterit, aut immutari, aut dimitti. Quia, ut sanctus ait Apostolus: *Firmum Dei fundamentum stat* (II Tim. iii 10), etiamsi sit, qui in illo malo voluntatis suae vitio offendat et cadat, nec in aliquo vacillet aut nutet quod Deus omnipotens sua dextera protegit et confortat. Amen.

ANNO DOMINI DC.

TARRA MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA IN TARRAM.

(Antonii Bibl. Hisp. Vet. t. I, p. 532, n. 115.)

Vixit quoque sub Reccaredo rege Tarra monachus B quidam, cujus ad eundem regem directam epistolam se reperiisse in duobus antiquis codicibus Ambrosii Morales lib. xii, cap. 22, admonuit. Hæc epis-

(a) Exstat quoque in regia bibliotheca Matritensi hujus epistolæ exemplum e Toletana Cl. Joannis Bapt. Perezii monumentorum collectione, non melius habitum, ut frustra fuerim in eo utinunque restituendo. Purgare autem videtur se Tarra monachus apud regem Reccaredum de crimine pessimo quod et a Caulianensis prope Emeritam Cœnobii fratribus

tola penes nos est ex codice Toletano descripta, sed adeo, aut exscriptorum incuria, aut sæculorum vitæ deformata, ac erroribus scatens, ut vix aliqua ejus sententia elici possit. CARDINAL DE ACURR. (a)

objectum fuerat: meminit se din Emeritæ atque in Lusitania et laicum et uxortum, semper tamen innoxium, commorasse; uxoreque defuncta monasticam cucullam induisse. Vulgavit eam epistolam primus quod sciam Cl. Florezius *Hisp. Sacr. T. XIII. pag. 414.*

TARRÆ MONACHI

EPISTOLA AD RECCAREDUM REGEM.

Suggerendum glorioso triumphanti et invicta fide C regnanti piissimo Domino meo Reccaredo regi servus tuus Tarra indignus.

Clementissimo Domino et inelyte princeps, præcipisti servum bene sepultum sepulcro evulgi et sæculo pandi: et licet hæc elementia sit regalis, sed serviens regi sentiet lugubre, dum vadit quo nolit jussa præcepti: nam dilectus ille clamat Joannes: *Jesus in Judæam ire volebat, quia Judæi eum occidere volebant*: sed licet mysteriis effecta noscantur, quia needum venerat hora ejus; tamen si vita mortem devitat, mortigerus quidem me dicam qui linguis confusus, qui semper suspectus, qui nec immemorem esse putamus inlustrem memoriam culminis vestri, eo quod a pontifice templi dudum oppressus tendebam quo nolens patria pulsus facta infandalibus projectus. Sed pius susceptor Dominus meus abscondit me in tabernaculo suo; in die malorum protegit me, dicens: *In silentio et spe erit fortitudo tua*. Et ecce, Domine, imperio tuo promoveor nolens de silentio ad clamores, quin etiam de requie ad labores. Tamen

fideliter moneo jussus obscenis proverbii olim auditis: ut cessit incautus, ne excedat mulctandus; nam dictu prophetæ rite dicturus: *Non celabo misericordiam tuam synagogæ multæ.*

Ipsa igitur pio custode quo^a et vere jubente subdiciar nolens ut stylo digesto hactenus clausa ignaris pandimus Domini dona: ideoque, Domine, nec infamia pressus, nec laude erectus, nec ego qui loquor, sed spiritus Patris qui loquitur in nobis, contra maculosæ turpitudinis coitum quo in cœtu Caulinianse [*Leg. Caulianense seu Caulinianense*] monachorum coinquinatione polluta sum infamatus, et crimine pessimo fraudulenter objectus, ut vulbæ aborsum projecerunt indematam, et *luxit super me omnis terra: non est inventus qui me agnosceret*^b [et *faceret*] bene. Sed amplissima noverit tranquillitas vestra falsidicam vocem eorum: nam tempore omni nullo sub cœlo quolibet gradu virorum laicus ac monachus, ullis sceleris dictis nullus me operantem sustinuit factum, nequaquam ego ipse a me portari inlatum in Emerita urbe et Lusitania omne illud scor-

^a Codices Regia Bibliothecæ Matrit. et Ecclesiæ Tolet., quod.

^b Deest in exemplaribus et *faceret*.

tum numquam didici; sed Lusitanie prima et novissima mihi que permansit conjux una fatali sorte morte transmissa; neque decet * cujusquam et monachus labiens denuo mulier nec labia mea tetigit osculo. Et ut solidius dicta credantur audita, profero testem fidelem presentem quo semper laboro stantem per Patrem et Natum et Spiritum sanctum, per dexteram suam qua sanctos coronat, et cardines cæli et fabricam mundi, quod ipse virtute verboque fundavit, quod pagina præuens, omneque taxatus [Forte, taxatum], nec fraude frustratum, testatum per Christum Jesum Dominum nostrum: sed laudes

c In codice Reg. Bibl. Matrit. nec desit.

ANNO DOMINI DC.

DINOTHIUS ABBAS.

NOTITIA HISTORICA IN DINOTHIUM ABBATEM.

(Fabric. Biblioth. med. et inf. ætatis.)

Dinotus, abbas Bannochorensis, laudatus Bedæ Hist. Ang. lib. II, c. 2; aliis Dionotus arenius, qui in synodo Claudiæ Vectiorum, sive Wirgornensi, anno Christi 601, traditur, ut est apud Lelandum c. 44, copiose, graviter, docto, de non admittenda Gregorii papæ, aut missi ab eo Augustini monachi, auctoritate disputasse; præterea defendisse archiepiscopi Menevensis in rebus ecclesiasticis potestatem; in summa, conclusisse non esse a republica Britannorum et Romanorum factum vel Saxonum tyrannidem in communem admitterent. Atque, eodem Lelando iudice, quæ erat Dinoti eruditio, recta sententia, non esse penes Romanum, ut gentem advenam (Saxones), fidei prætextu, in alieno (Britannico) confirmaret imperio. Nam si id admittarent, non daretur furus ad explodendas quæcumque a regibus suis principes. Verba ipsa quædam Dinoti ex mss. Codice Anglo-Saxonice descripta et Anglico cum Latina versione publicavit Hæpicoe Speelmanus tom. I Conciliorum Angliæ p. 106; quæ cur confecta sub Dinoti nomine visa sint Schelstraleno * et quibusdam aliis, conijcere facile licet, rationem videre non licet. Sententia

A attollo, nec meritis, Deo bona donanti, qui improperat nulli, et ipse pulsetur ut victos absolvat, et quos hactenus servat inclusos perducatur ad illam patriam novam: hæc [Forte, ac] temporibus tuis, gloriosissime princeps, lætentur emersi, fraudibus pressi, fraudeque erecti frænentur repressi, ut legibus Christi utrique juvati, abbati occurrant ad nuptias agni, quæ trophæum aureum pareat vestrum, post vestro procul a [Mss. ad] regno, Domino nostro famulemur effectui in Christo Jesu Domino nostro. Amen.

verborum hæc est: Notum sit, et absque dubitatione, vobis, quod nos omnes sumus et quilibet nostrum obediens et subditi Ecclesiæ Dei et papæ Romæ, et unicuique vero et pio Christiano ad amandum unumquemque in suo gradu in perfecta charitate, et ad adiuvandum unumquemque eorum verbo et facto fore filios Dei: et altam obedientiam quam istam non scio debitam ei quem vos nominatis papam, nec esse Patrem Patrum vindicari et postulari; et istam obedientiam nos sumus parati dare et solvere ei et cuique Christiano continuo. Præterea nos sumus sub gubernatione episcopi Caerlegionis super Osa, qui est ad supervidendum sub Deo super nobis, ad faciendum nos servare viam spirituales. Quæ præterea a Baleo, I, 70, et Pitæo, p. 104 seq. perhibetur scripsisse Dinotus, Defensorium jurisdictionis sedis Menevensis; De consensu Britanorum ritibus; Disputationum librum, aliumque Oratium et Epistolarum, et in Sacram Scripturam Commentarios, ea nemini visa; et ex sola conjectura, ut in aliis non raro ab his factum, tributa esse mihi persuadeo.

* Mém. de Trévoux, an. 1709, p. 823.

DINOTHI * RESPONSIO AD AUGUSTINUM MONACHUM.

PETENTEM SUBIECTIONEM ECCLESIE ROMANÆ.

(Ex Vilkinii Cons. Magnæ Britanniæ, t. I, p. 26.)

Notum sit et absque dubitatione vobis quod nos omnes sumus et quilibet nostrum obediens et sub-

diti ecclesiæ Dei, et papæ Romæ, et unicuique vero Christiano [et] pio ad amandum unumquemque

* Descripsi responsionem hanc abbatis Bangor ex 2 mss. Cott.; sed audiamus quid Cl. Spelmanus de suo olim exemplari disserat.

Hæc ex vet. ms. cod. Petri Mosten Cambrobritanici, generosi (antiquiorem procul dubio imitante) multis abhinc annis ipsemet transcripsi (Verba sunt Spel-

in suo gradu in charitate perfecta, et ad Juvandum unumquemque eorum, verbo et facto fore filios Dei; et aliam obedientiam quam istam non scio debitam ei quem vos nominatis esse papam, nec esse patrem patrum: vindicari et postulari, et istam

manni) ea quidem cura et diligentia, ut ne in apice ab exemplari discederem. Sed cum hoc in Cambro-britannico tantum idiomate et interlineari Anglico (verbo ad verbum reddito) exaratum esset, ego eodem servato more, in alienigenarum beneficium latinum addidi. Quo autem tempore confectus fuit codex ille, vel quo auctore, nec mihi in eodem constitit, nec alias certe explorare potui; sed haberi codicem censeo in Cottoniana bibliotheca.

Abbas vero Banchorensis qui Augustino hoc resp. dedit sine ullo dub. fuit celeb. ille Dinotus de quo supra memoravimus. Manifestum etiam est, cum ex hac sua responsione, tum ex illis quæ ab ipso Bedæ hic in præcedentibus referuntur, Britannicam ecclesiam, non iam sub hoc tempore agnovisse subjectionem aut Romano ipsi pontifici aut extraneo alicui alii patriarchæ, vel communionem aliquam cum Romana ecclesia coluisse. Subdebat autem, ut ab Eleutherii ævo, proprio suo metropolitæ (tanquam alterius orbis papæ vel patriarchæ) Caerlegionis archiepiscopo, qui, ut hic suggeritur, superiorem non agnovit in Ecclesiæ gradibus, at « *yn oligwr Dan Duw*, » id est, sub Deo absque alio intermedio, plebem et ecclesiam sibi creditam gubernasse, Orientales etiam ritus atque Asiaticos, potius quam Romanos imbibuisse. Nec hoc quidem e schismatica aliqua pravitate (quam auctores proculdubio illius sæculi perstrinxissent) nec contra sanctorum patrum institutiones, auctoritate tertiæ synodi oecumenicæ Ephesi habitæ (act. 7), anno gratiæ 431, corroboratas; Cypriotis causam similem contra patriarcham et clerum Antiochenum promoventibus. Non est instituti nostri rem disserere, occurrentia tantum libo et prætereo, piaculum ducens, omni non agnoscere gratitudine insignes illos bonitates quas a veteri Romana Ecclesia et episcopis ejus, majores nostri olim aliquando acceperunt.

Præter charitatis vero suavitatem actum esse ab Augustino cum pauperculis his Britannis quis non judicabit, dum veteres eorum consuetudines subito tollere, novas subito nixus sit ingerere? Præsertim cum hoc cautius faciendum monuisset sanctus ipse magister suus Gregorius Magnus, qui in diversis ecclesiis diversas pertulit consuetudines, nec Romanas ipsas ubique voluit imponendas, sed pro more loci, temporis et credentium indolis. « Non enim, inquit, pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. » Vide responsionem ejus ad tertiam Augustini interrogationem.

Inter hæc, illud quæro, qui factum sit, ut Caerlegionenses, alias Menevenses episcopi, successoresque sui, qui ab ævo Lucii regis usque ad Augustini dies

A obedientiam nos sumus parati dare et solvere ei et cuique Christiano continuo. Præterea nos sumus sub gubernatione episcopi Caerlegionis super Osca qui est ad supervidendum sub Deo super nobis, ad faciendum nos servare viam spiritualem.

istos (hoc est, 400 pene annos) metropoliticiis florere privilegiis, et archiepiscopi nuncupati sunt, nulla (quod sciam) pulsati synodo, sine crimine provincie sue et antiqua jurisdictione deinceps sunt exuli et spoliati? Sufficit si ab Augustino factum fuerit, nam sua omnia tuerentur sui mordicus: atque istud una quod in clerum Britannorum machinatus esse dicitur, lugubre excidium. A Deo enim immissum prædicant, ad confirmandum traditiones et doctrinam suam; cum contendant alii, Augustinum ipsum facili præbuisse fomitem, et Ethelbertum regem ad eundem excitasse. Sin indicium rei (ut plerique gestiant) ab eventu steterit, longe aliter de hoc excidio cogitandum est, quam illi tradidere: Deumque ipsum hanc exhorruisse crudelitatem. Nam cum vindex iræ Augustini rex Northumbrensi, Edilfridus, innocuos istos Banchorenses monachos tanta strage ad Legecestriam sustulisset, et exultans teis festinatus pergeret ad reliquias eorum cum nobili suo monasterio excindendum; occurrunt ei iræ Dei vindices, Britannorum duces tres, qui Northumbriæ regem, cum toto suo exercitu innocentium cruore madefectum, sternunt, decem milia et sexaginta jugulant, vulneratumque regem, cum paucis aliis, in fugam adigunt: sic ut Deus ipse pro innocuis illis Banchorensibus contra Augustinianos istos in aciem descendisse videatur, et vindictam sanguinis eorum suscepisse. Faxit bonus ille Deus, ut præter veritatem ego nihil suggeram.

C Meam igitur ut fidem liberem, sine, obsecro, ut quod in Vita Augustini, sub fine libri de Antiquitate Britannicæ Ecclesiæ Londini impressi, anno Domini 1572, et mihi obvenientis, dum in hoc ipso argumento versaretur prælum, tuo sistam arbitrio. « Nonnulli etiam, inquit, scribunt, ipsum Augustinum hujus quod prædixi, belli, non modo conscium, sed et impulsorem extitisse: regibusque ad id accinctis obvium eidem Legocestris interfuisse, etiam id omnibus modis celare student pontifici, qui factam et a se fabricatam parenthesis Bedæ Historiæ, a suis typographis, contra omnium manuscriptorum Saxonorum librorum fidem nuper impressæ, intexuerant (quamvis ipso Augustino jam multo ante tempore ad cœlestia regna sublato); cui errori, imo manifesto, ac contra ipsius Bedæ, si quem sibi in tanta orationis vanitate patrocinari vellent, testimonium mendacio relarguendo, locus deinceps erit. » Hæc illic. Ego manuscriptos codices saxonicos non lustravi. Audi vero ut frater dominicanus Nicolaus Trivet (cœnobita de cœnobitis) historiam hanc commemorat in Gallico suo chronico ante 300 annos manuscripto. Vide Wilkinsii Concil. tom. I, pag. 27.

ANNO DOMINI DCI.

DYNAMIUS PATRICIUS.

NOTITIA HISTORICA IN DYNAMIUM.

(Fabricii Bibl. med. et inf. ætatis.)

Dynamius sive Dinamius, vir illustris ac Patricius Galliarum, an. 593-596, apud Gregorium Magnum l. ii, ind. xi, ep. 33, l. v, ep. 6, quem Massiliensem vocat Venantius Fortunatus lib. vi, poemat. 11.

D Eiusdem Dinamii et Eucherie conjugis Epitaphium apud Andream Duchesne tom. I Histor. Franc. p. 519. Scripsit, teste Sigeberto c. 444, et Usuardo 27 Januarii, Dinamius Vitam S. Marii, abbatis circaq.

an. 500 Bobacensis sive Bodanensis. Edita est a Bollandi 27 Januarii tom. H, p. 774, et a Mabillonio sec. I Act. Sanct. Benedictin. p. 105. Deinde *Vitam S. Mazimi*, abbatis primum Lerinensis, postea an. 435 Regiensis sive Rejensis episcopi, ad Urbicum

A episcopum an. 584 Rejemensem, quæ exstat apud Surium 27 novembris, et in Vincentii Barralis Chronologia abbatum et Monasterii Lerinensis, et illustratur a Barthio LIX, 12, Adversar. De eodem Maximo Gregorius Turonensis in opere de Gloria Confessorum.

DYNAMII PATRICII EPISTOLÆ DUÆ.

(Duchesne, Hist. Franc. Script.)

EPISTOLA I.

AD AMICUM.

Quantum æstifero solis ardore defesso, vel longinqui itineris vastitate quassato, gelida nympa, dum ariditatem temperat, restinguit desideria sitientis: ita mihi vestrarum epistolarum elocutio cum incolumitatis vestræ indicia retulit, gaudiorum incrementa nutrit. Quia quotiens crebra recordatione dulcia affectionis vestræ vota commemoro, desideria pectoris publicare suspiriis non desisto. Pro eo quod ille corporali fraudatur intuitu, qui de cordis non absentatur arcano. Idcirco officium sospitatis plenissimo charitatis jure persolvens, spero ut quoties aditum temporum difficultas diversa præstiterit, semper exiguitatem meam vestrorum apicum elocutio desiderata confortet, quousque cum divino auxilio, animorum devotione suppleta, mutuis inter nos lætemur aspectibus qui nunquam indivisis affectionibus sequestramur.

EPISTOLA II.

DOMINO SEMPER PECULIARI SUO VILlico PAPÆ.

Vereor quidem, pro hujus tarditate libelli, reus vestri existam imperii. Sed si solito pietatis arbitrio mearum amaritudinum pondus inspicitis, necessitati protinus indulgetis. [Ut valui, tamen implere quæ præcepistis intendi. Quoniam non dubitas, beatissime pontifex, quod jam me tibi reddidit perpetua sedulitate subjectum unicæ charitatis imperium. Sed mirum hoc esse non censeo, dum te in omnium pectoribus sic devinctum esse confido. Nam eatenus vos remuneratione superba, diversa beneficii largitate prærogativa generalis amplificat, ut in vobis esse probetur ingentium, quicquid ubi radiat pretio-

sum. Et dum generosa natalium dignitate decoratur, humilitate plus nobilem totum te tribuit libertati. Quo sit ut charitatis splendor, qui intra vestri pectoris arcana immensi luminis claritate præradiat, et jam corporis serenitatem ostendat, et ita sit cordis speculum, gratia quæ renitet in vultu. Pro qua re universitas se certatim vestro conciliari affectu desiderat, dum omnes conscius amor invitat. Quam magis ego invicem mei famulatus verborum gaudeo jura præmittere, donec et recuperatis viribus rebus merear respondere. Idcirco scænus humillime sospitatis impendens, deprecor ut jugiter me in divinis oraculis quem receptum dignatio retinet, intercessio vestra commendet, et omnibus quibus necessarium inspicitis, per quos etiam regis auribus deferatur, meam necessitatem asserite, vel celerem reditum obtinete: ut indulto suffragetis patrocinio, quem impenso fovetis affectu. De transmissis vestris xeniiis ancipiti meditatione suspensor, utrum me referre grates oporteat, an silere: quoniam qui non valet implere præconium, digne vitat affectum. Non tamen credit coronæ [*Id est, sacerdotii, episcopatus*] vestræ magnitudo sufficere, quod in urbe cui præestis non desinit universis immensa largitas ministrare, nisi ut illos stipendiis donetis propriis, qui moenibus inhabitant alienis. Sicut me, quem humanitas vestra optata infestatione persequitur; quam, dum non valui coactus effugere, devotus videor excepisse. Unde tamen, licet ariditas subsistat ingenii, tamen poterat suffragii propago prætendi, nisi quod mihi epistola terminum habuit, quod spatium charta negavit.

DYNAMII PATRICII VITA SANCTI MARII.

(Ex Bolland. jan. t. II, ad diem 27.)

CAPUT I.

Sancti Marii obitus, vaticinia.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus in primo-

dio nostræ vocationis, humanis pectoribus fidei fundamenta jecisset, ejusdem fidei seges sancti Spiritus immiissione per universum mundum longe lateque

excrevisset; christianorum religio sanctorum actus memorabiles duabus ex causis scripto commendare consuevit, ut videlicet chorus fidelium eosdem actus in festis annalibus audiens recitari, gaudeat, letetur, et crescat; et minus perfecti eorundem actuum exemplis inflammati, ad bene operandum studeant inaudare.

2. Sanctus itaque Marius, cujus facta fidelia pro modulo nostræ capacitatis narranda ingredimur, mediocri parentela genitus, civis Aurelianensis fuit. Hic in monasterio, quod ibidem est, factus monachus, ab ineunte ætate monachalibus doctrinis eruditus puer, et factus juvenis bene operando Deo studuit militare. Cum autem in præfato monasterio, sicut lilium inter ligna silvarum, inter fratres moribus, vita claresceret; a Gundobaldi Burgundiorum principis consensu, a fratribus Bodanensis cœnobii, quod est situm in Sistaricensi episcopatu, in patrem eligitur: cujus electio a Joanne, qui tunc Sistaricensi Ecclesiæ præerat, auctoritate roboratur; divina hoc providente et favente clementia, ut qui bene se rexit, aliis quibus regimen necessarium erat præficeretur. Quid plura? ad jam dictum monasterium adducitur: et a suo pontifice in abbatem communi fratrum voluntate consecratur.

3. Consecratus autem ita suæ dignitatis officium amplexatus est, ut quotidie filios spirituales, vitæ venerabilis exemplo, generaret, et eosdem doctrinis cœlestibus eruditos mirabiliter educaret. Erat enim hominem exteriorem jejuniis et vigiliis affligens, interiorum orationibus assidue reficiens; in utroque mansuetus et humilis, in utroque laudabilis et perfectus. Hic dum quodam tempore pro gerendis negotiis sui monasterii ad alias partes recederet, contigit ut in agro a Alegarnensi, a quodam viro illustri agricola hospitio susceperetur: cujus filiam Sisagriam nomine, quæ sæpe mortua erat, ejusdem hospitis precibus baptizavit, et baptizatam suis orationibus, viæ et pristinae sanitati restituit. Cum vero peractis negotiis, pro quibus perrexerat, ad monasterium rediret, quendam matrona nobilis, quæ Licinia vocabatur, excepit illum in domum suam: cujus filius adeo infirmabatur, ut memorata mulier et amici de salute ejus desperarent. Rogatus a matre senex infirmum visitat, super eum orat, oleo sancto eum perungit. Quid mira virtutis Dei cum confessore orante celeritas! Dum enim infirmus perungitur, optata sanitas ex insperato revertitur, et infirmitas abjecta fugatur. Sicque factum est ut hospitem, quam tristem invenerat, lætam cum filio ad monasterium rediens relinqueret.

4. Cum autem, ut mos est religiosorum, in quadregesima idem vir Dei in cella reclusus, parcius solito viveret; Lucretius Dianus episcopus ad eum

visitandum assidue veniebat; tum quia quædam vici Dei monachus et nutritus fuerat, eoque patria loco venerabatur et colebat; tum quia ejus dulcibus alloquiis semper refecti appetebat. Una itaque dierum cum ad ostium cellæ ejus pulsaret antistes, audiret ab eo ut recederet, post diem tertium rediturus; et in illo spatio nullus ei victum, nullusque accessum præberet. Recessit pontifex; et post triduum revertens, ad virum Dei est ingressus. Cui vir Dei: Ductus fui in spiritu, vidique cœlos apertos et majestatem Dei; cujus claritatis splendorem mei mortales oculi vix poterant sustinere; vidique beatam et virginem et Dei genitricem Mariam cum angelis ad ejus vestigia prostratam, pro pace Italiæ supplicantem. Sed divina pietas ita temperavit responsum, ut nec matrem petentem offenderet, quod autem Italia et multæ aliæ provinciæ indeclinabilem interitum mererentur, respondit. Hæc mihi a Deo revelata, tibi studui revelare, te adjurans ex parte Dei et mea, quatenus ista quæ audisti me vivente nulli revelare præsumas. Postquam autem ejusdem viri Dei corpus pontifex memoratus sepelivit; et nos ejusdem visionis effectum novimus, qui Bodanensæ cœnobii subversum fuisse minime dubitamus.

CAPUT. II.

Varia miracula. Obitus.

5. Alio quoque tempore viro Dei placuit, ut causæ orationis sancti Martini Turonensis limina visitaret. Cumque ipsa nocte vigiliarum in civitate Turonica dormiret, caballum, qui de sella ejus erat, latro quidam furto subripuit. Sed virtus divina sic latronem meritis jam dicti viri Dei obsedit ut per totam noctem plateas civitatis rimando quæreret, nullusque ei de civitate pateret egressus; facto mane vir Dei latronem prævenit, et caballum recuperavit. Et licet latro præventus penam corporalem meruisset, ex insita mansuetudine liberum abire permisit. Simili miraculo, in urbe Lugdunensi suas equitaturas vice alia recuperavit.

6. Illud etiam non est prætermittendum, quod quodam tempore quidam Nemphidius cum senatore Agricolæ sanctum Marium comitantes, causæ orationis Parisios ibant, ut sancti Dionysii limina visitarent. In quo itinere Nemphidius viri sanctitatem cognoscens, et de ea mente integræ confidens, eum rogavit, ut ejus precibus filium habere mereretur. Negat sanctus, asserens humiliter se tanti meriti non esse, ut per eum quod petebat Nemphidius posset obtinere.

Licet autem, ut iustorum mos est, tantæ petitioni se favere nequaquam posse simpliciter affirmaverit, post triduum tamen memorato Nemphidio filium certo tempore nasciturum prædixit. Quod autem

et Matisconensi il, an. 585. Multo antiquior hic Joannes fuit.

^a An forte Arvernensi scriptum fuit?

^d Multa ejus tempore ab Herulis, Gothis, Burgundionibus passa est Italia; post etiam a Francis, Græcis, Longobardis.

^a De Gundobaldo actum 21 Jan. ad Vitam sancti Epiphani; ageturque ad Vitam sanctæ Clotildis; 3 Junii, et alibi.

^b Imperfectus est catalogus Sistaricensium episcoporum apud Cl. Robertum, ubi primus ponitur Poligrenius, qui concilio Valentino II, an 584 subscripsit,

Sanctus in hoc verus propheta fuerit, Evodius promisso tempore Nemphidio natus ostendit.

7. Illud etiam dignum duximus annectendum, quod antequam de civitate illa egrederetur, non sine quorum molestia multum coeperit infirmari. Nocte igitur insequenti membra languore fere præmorta lacto collocavit. Sed in ipso noctis spatio, sic divina ei subvenit clementia, ut summo mane letus et incolumis surgeret, et socios ad iteragendum hortaretur. Cum autem omnes qui aderant de ejus subita valetudine mirarentur, ait: Sanctus Dionysius in illa nocte ad me venit, me tetigit, et sui præsentia me pristinae sanitati restituit.

8. Cum itaque, ut diximus, factus incolumis ad monasterium rediret, quidam paterfamilias eum suscepit hospitio. Tempore opportuno vir Dei ad mensam accessit, sedit, allatumque panem more solito benedixit. Cum autem quidam assidentium de pane benedicto, cani, quem amabat, jactasset, statim ut canis panem quem acceperat visus est in corpus trajicere, vitam amisit. Indignum quippe erat, ut canis pane illo vesceretur quem dextra sacerdotis sanctificaverat.

9. Alio quoque tempore dum ad quosdam ecclesie filios visitandos accederet, canis, quæ catulos habebat, subito exiliens, capsellam ejus scidit. Dum vero Dei famulus pro hac re vultum parumper inclinasset, duo lupi ejus injurie ultores canem ipsam raperunt, et raptam suis pastibus destinantes ad silvam teste populo perduxerunt. Si quis autem non credit quod aliquando silvestres bestie ferocitate deposita justorum utilitatibus noverunt famulari, audiat ^a Paulo primo eremita leones sepulturam fecisse, et sanctæ ^b Mariæ Ægyptiacæ; audiat, et in omnibus laudet Dominum, miretur et credat.

10. Aliud etiam supradictis adjiciendum esse censuimus: quod quotiens servus Dei in aura dubia, aut ægetum spicas trituras stravit, aut in quolibet itinere ad mensam sub aperto aere sedit, nunquam illum pluviarum inundatio molestavit, nunquam impedit. Sic namque Deus nimborum impetus ubique ruentes meritis et virtute sancti confessoris arreavit; ut cum alios euntes et redeuntes, eorumque labores suis inundationibus indifferenter humectarent, virum Dei ejusque socios illæso, et ejusdem areas intactas pertransirent. Nec mirum si nubium infusionem fugare potuit, qui vitiorum tenebrosam caliginem a primo flore juventutis in se studuit enervare. Tantæ siquidem virtutis et sanctitatis erat, ut per eum Dominus cæcis visum redderet, surdis auditum restauraret, infirmos pristinae sanitati reformaret. Quamdam etiam maligni spiritus infestatione captivam, per eum orantem Dominus liberavit.

11. Illud autem memorabile prædictis est inferendum, quod cujusdam ^c Donati servi Dei transitum, absens corpore, præsens spiritu, cogno-

vit, et cognitum fratribus cum lacrymis publicavit. Quidam autem ex his qui aderant, probare volens utrum viri Dei visio veritate niteretur, misit ad lacum, in quo jam dictus Donatus Deus militaverat; et legati assertionibus, ut vir Dei prædixerat, ita esse invenit. Hæc quæ audistis, fratres charissimi, ex miraculis sæpe nominati confessoris excerpimus, plurima prætermittentes, ne sermonum prolixitas audientibus fastidium generaret. Tantarum itaque virtutum gloria redimitus, tantorum miraculorum longelateque coruscans, vi Kalendas Februarii, hoc est, hodie, prædictus confessor Domini Marius Felix de corpore migravit ad Christum, cui cum Patre et Spiritu sancto regnum et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT III.

Miracula post mortem.

Lectio sancti Evangelii secundum Matthæum.

12. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis parabola hanc: Homo quidam peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua; et reliqua. Homilia sancti Gregorii papæ: Homo iste, fratres charissimi, qui peregre proficiscitur, Redemptor noster est, qui de mundo ad Patrem transiens fidelibus servis quinque talenta, id est, bona spiritualia tradidit. Quia vero sanctus Marius fidelis servus existit, cum fidelibus ab ipso Redemptore memoratum pondus creditur accepisse. Inde est, quod de corpore migrans ad pedes ejusdem Redemptoris spirituales usuras exigentis accessit, rationem de commissis et ipse redditurus, et quoniam super quinque talenta lucratus fuit alia quinque, audire meruit: Euge, bone serve et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium Domini tui.

13. Post cujus felicem transitum, cum annorum lastra plurima fluxissent, et quarundam sævarum gentium crudelitate, tota Gallia suis habitatoribus fere destituta haberetur, et Christi monasteria luctu perpetuo flenda in eremum versa fuissent, a quibusdam viris, corpus præfati viri Dei ab ecclesia Bodanensi sublatum, ad hoc oppidum ^d Forcalcarie, Deo disponente, delatum est.

Requiescit autem in ecclesia sibi famulantibus ex eadem perpetuam requiem largiturus: in qua ecclesia multi multa miracula per eum Dominum fecisse asseverant. Ex quibus ad tanti confessoris memoriam commendandam pauca excerpimus, quæ veridica testium assertione didicimus.

14. Quodam autem tempore quidam puerulus laicius ultra modum sub sarcophago prædicti patris laedis profanis ac salubris insistebat. Cum autem fronte inverecunda prædictis insisteret, divina ultione percussus cecidit: statim cepit membris defici, et in quinque sensibus corporis debilitari: crevit poena, crevit et supplicium: et ut ab ipso loco manibus aliorum sustentatus recessit, cum poena et sup-

taret, adveniente sancto abbate Mario, cui ita fuerat revelatum, inter verba orationis migravit ad Christum, sepultusque est ab eodem patre in loco suo.

^a Situm est Forcalquier inter Sistericum et Aptam Juliam.

^a Sancti Pauli Vitam dedimus 10 Januar.

^b Sanctæ Mariæ Ægyptiacæ Vitam dabimus 2 April.

^c Colitur sanctus Donatus 19 Aug. ubi Ado hoc paulo aliter narrat: cumque dies vocationis ejus ins-

plicio spiritum exhalavit. In quo datur intelligi quoniam Deus ultionum Deus est: et licet videatur esse remotus, præsens tamen sanctorum injurias assidue creditur judicare.

15. Illud præmittere etiam nequaquam debemus, quod quadam vice quidam vir religiosus ejusdem viri Dei basilicæ custos, cum circa medium noctis ad ecclesiam veniret, ut lumen lampadi daret, extinctum invenit: O, inquit, pater mi, da consilium servo tuo: nox atra omnia possidet: omnes dormiunt: ubi ignis reperiatur, nescio: viæ semitam pes ignorat. Quid ergo faciam? Cum igitur anima anxietur in illo et ad quam partem se verteret, ignoraret; subito non sine ejus ineffabili gaudio candelâ quam tenebat in manibus accensa apparuit.

16. Alio quoque tempore quidam rusticus, membris omnibus contractus, ita erat toto corpore dissolutus, et in unum similitudini hominis contrarium conglobatus ut non homo, sed monstrum aliquod putaretur. Illic ad multa sanctorum limina adductus fuerat: sed quoniam ut credimus sancto confessori nostro reservabatur, nulla sui corporis præsidia se percepisse fatebatur. Ad ultimum divina ei opitulante clementia non sine multo labore ad præoptata limina sancti confessoris defertur, et in ejusdem ecclesia delatus deponitur. Precatur miser cum lacrymis miserandi corporis erectionem, et qui aderant ei compatiens eadem deprecantur. O Dei pietas omni devotione colenda! O sanctorum merita mortalibus omnino veneranda! Inter lacrymas namque infelicitis hominis, et verba multorum orantium, miser erigitur: fragor ossium et nervorum extensio a multis auditur: occurrit mox comitum curia, mirantium tumultu citata: occurrunt procures: occurrit utriusque vulgi sexus: clamant omnes, alii alios clamoribus prævenientes, non nobis, inquit, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Sic miser qui venerat, meritis jam dicti viri Dei factus incolumis, lætis gressibus ad propria recessit.

17. Prædictis etiam addere decrevimus, quod quadam die quædam innupta puella, mentis levitate ducta, lapidem dirigens aram sancti confessoris percussit: necdum directus lapis in pavimento ceciderat, cum nervorum viribus exhaustis, et membrorum virtute

A debilitata, puella cecidit. Quid plura? Quæ paulo ante lasciviens venerat, sœta flebitur et infelix. Ad confessoris Marii limina excubias fideliter actura perducitur, offert seipsam, offert preces et lacrymas: spondet sancto vigilias annales, si facta incolumis ad propria revertatur. O mirum divinæ pietatis auxilium! Dum plorat mulier, dum se totam in ara mentis, devotis precibus, immolat; exauditur, et tota pristina incolumitati restauratur. Sopitate itaque recepta cuidam conjugio copulatur; sed cum tempora temporibus venientibus transirent, et memorata mulier conjugalibus deliciis nimis sapienter adhærens, vota quæ sancto promiserat persolvere distulisset; ejus oblivio infirmitate pristina prævenitur: nervorum auxiliis iterum attenuatur, et membrorum

B valetudine omnino privatur. Iterum ad præfata sancti confessoris limina, mariti cura, perducitur: iterum meritis ejusdem peroptatæ sanitati redonatur. Læta mulier ex insperata sibi reddita sanitate, perpetuum sancto vovet obsequium, ad propria nunquam reditura amplius. Sed cum sponsus adversus conjugem de tali voto nimis incaudivisset, territa mulier conjugalibus iniuriis, et blanditiis emollita, cum eo ad propria revertitur. Reversa statim miseranda mulier, peste jam dicta iterum premitur; iterum ad limina sancti perducitur; iterum saluti præoptatæ restauratur. O infelix nostræ humanitatis conditio! O nefanda in persolvendis votis oblitio! rursus nempe sanctus obliviscitur: rursus impudica mulier infirmitate solita enervatur; rursus ad sæpe dicta limina confluit.

C Iterato voto sanctus iterum honoratur, et mulier quæsitæ sanitati iterum restauratur: restaurata gaudens et incolumis, repatriat meritis sancti confessoris causis similibus non amplius reversura. Audiant illi qui in hac ecclesia Deo et sancto Mario morum stabilitate promiserunt, audiant et mentis..... diligenti cura revereantur, si omnia recta sunt erga votum; si recta omnia bene sibi contigisse, lætentur; si autem aliter est, sciant quoniam hoc in anima patiuntur, quod præfata mulier in corpore legitur passa fuisse. Votis itaque fractis per penitentiam consulant, ad pedem sancti confessoris accedant, lacrymas et preces offerant, ut salutem, quam exercendo perdiderant, morum stabilitate redintegrata, rursus per Dei misericordiam habere mereantur. Amen.

SANCTI DYNAMII

VIRI ILLUSTRIS ET PATRICII

VITA SANCTI MAXIMI.

(Surius, Act. Sanct., tom. II.)

Epistola dedicatoria.

Domine beatissimo Patri, Urbico papæ, Dinamius Patricius salutem.

Cum apostolicæ Pater fidei ardore succensus, universa de virtutibus sancti Maximi, quæ fidelis relatio

gestorum manifestat, sollicita indagatione perquiris, imperitiam meam pulsare non desinis; paternis etiam monitis prædicandi auctoritate confirmans, quod non parum ipsius delicti noxa reus efficiar, nisi omnia in

Vita ejus, quam me ante aliquot annos rurali sermone A conscripsisse constitit, studeam addere quæcunque vos de illius mirabilibus protinus manifestum est invenisse, unde ego genino pudore confundor, cui nec loquendi facultas conceditur, nec silendi securitas indulgetur. Si loquar, sensum monstrat detecta rusticitas imperitum. Nam si licuisset, vel de succincta poteram dictione placere, cui non possunt dogmatis augmenta succurrere. Inter utramque ergo constitutus angustiam, præceptis vestris parere disposui, placiturus obedientia, non doctrina. Vetera vos igitur chartarum indicasti revolvisse volumina, in quæ quid ex ejus operibus beatissimi Fausti antistitis prædecessoris vestra solertia devota collegerat, unde pauca sensu potius, quam obtutu, vix discernere potuistis. Nam plurima æmula vetustatis edacitas consumpserat, quæ latebant. Quod nisi scriptorum meorum serie æternæ memoriæ traderentur pauca de pluribus, satis esse impium censuistis. Unde me ex parte votis vestris satisfecisse censeo, quod in longam ducta

propaginem lectio multiplicata subsequitur. Quæ quoties audientibus fecerit dudum lecta fastidium, ad vestrum poterit pertinere delictum: si mercedis præmium contulerit, nihil exinde ad me similiter pertinebit, qui compulsus vestris imperiis, prolixiora conscripsi, quam volui, et refugium brevitatæ omisi. Me ergo, quem silente peplo prudentissime pastor expolias, et tegmine taciturnitatis enudas, supplico ut eum universo populo diffuso munias intercessionis præsidio. Quoties lectionis redigitur longitudo, nec dictio impolita displiceat, quam tenor relationis sanctæ commendat. Nam dubium non est, quod quantum integra devotione cordis, ipsius sancti antistitis gesta præfers, tantum opera mediteris, ut ejus integra aviditate mentis coneris sequi vestigia, cuius actionum diligis ornamenta: dummodo divino beneficio, et ipsius patrocinio tibi concedatur temporalis vitæ prolixa tranquillitas, et sancti operis expetita facultas, domine vere sancte, et beatissime papa.

INCIPIT VITA.

1. Beatissimi Maximi Rhegiensis urbis antistitis hodie dies sanctæ solemnitatis colitur, qui quotannis rediivis temporum curriculis renovatur: cujus nos res gestas pondere pia animi devotio admonet, et prisca consuetudo compellit. Nisi enim ea quæ perspicua et minime dubia aliorum ratione comperta sunt, litterarum monumentis consignatur, quæ antiquitus gesta sunt plerumque a novis auctoribus varie referuntur. Nam ut mysticæ actionis ejus insignia nihil habeant ambiguum, nihilque ex iis vulgaris affectio fabulosum efficiat, aut de vanitate suspectum, quæ ab illo facta sunt et comprobata, veridico sermone narranda sunt. Ex quibus ipsis tamen, ne auditori nimia prolixitas asferret fastidium, permulta reticimus, annotavimus pauca.

2. Beatus Maximus in vico proprio, cui Decomeco vocabulum est, vitæ sumpsit exordium, Christianis parentibus editus, et factus illico Christianus. Ab ipsis vero infantie rudimentis sublimi semper humilitate crescens, ita teneris ætatis annos morum maturitate castigavit, ut proprietatem nominis sui gratia sanctitatis sibi vindicaret. Postquam autem excessit ex ephebis luxuriæ illecebras et blandimenta aulici magisterio et censura edomabat, ut pollicitæ virginitatis, palmam incorruptæ integritatis obtineret, et in regnis cælestibus e carne sub jugum missa triumpharet. Fuit nimirum bonorum omnium ornamentis præditus, estque merito laude ac prædicatione offerendus: quippe vultu venerabilis, blandus aspectu, ore placidus, animo serenus, patientia fortis, magnanimitate conspicuus, pacis amans, largus erga hostes, labentia fastidiens, cælestium ardens desiderio, temporalibus æterna comparans, temporalia pro æternis vilipendens atque contemnens. Et ut interius divinæ legis præcepta cognosceret, naturali ingenii acumine tantum in litteris profecit, ut legendi aviditate pastum quæreretur animæ

suæ, et instar apum æternæ suavitatis nectar hauriret. Quamvis autem omnia vitiorum carnalium fomenta protereret, et omni ex parte præclara conversatione fulgeret, at nihilominus vires corporis abstinentiæ assiduitate frangebat, carnis vitia antequam nata essent, persequens et coercens, ita ut ei ad martyrium non nisi percussor deluisse videatur. Nam ipse procul dubio martyrem se fecit et cruciatu et merito.

3. Porro etiam omnem facultatum suarum copiam deserens, Lirinense monasterium petiit, ubi sempiternas divitias justus inveniret: evangelica secutus præcepta, sciens se perfectum fieri non posse, nisi venderet omnia sua, et a cunctis opibus alienum se faceret. In ea autem congregatione cum omnes perfecta charitate diligeret, ipse itidem ab omnibus amabatur. Tantus vero in eo fervor exstiterat, ut antequam monasticam vivendi regulam complexus esset vel mystica instituta, jam conversatione præcipuus videretur, ac deinde sancto Honorato decessori suo, summis virtutibus ornatissimo, qui illic abbas fuerat, et honore succederet, et meritis æquaretur. Qua in functione cum gregem commissum pastorali solertia custodiret, et singulis noctibus, aliis somno occupatis, monasterium lustraret, præter morem accidit ut monachus quidam adhuc puer, motus quadam curiositate vel sollicitudine, eum sequeretur. Ecce autem beatissimi viri conspectui diabolus insidiator forma ingenti atque terribili sese offert. Sed cum illum spiritualibus indutum armis terrere non posset, nec opinantem monachum tanto affecit terrore, ut trepido gradu ad cellam illico revertentem ardentissima febris mox corripuerit.

4. Rursus pertinax ille impostor, sperans se sanctum virum vel aliqua ratione perturbaturum, ignem draconis specie se illi ostendit. Sed confestim crucis signo territus, evanuit. Jam enim invictus athleta

hostem saepius superatum minime formidabat. Postquam autem totius insulae Lirinensis peragravit ambitum, ocius accessit ad lectulum agrotantis monachi, quem diximus in febrem incidisse: clamque apud illum intra arcana pectoris sui preces Deo fundens, id effecit, ut mox restitutus sit incolumitati pristinae, et praeda sua frustratus sit hostis elusus. Itaque obtinuit gemina virtus invictam victoriam, quando et vires aegroti reddidit, et adversarium imperavit: deplorante inimico jacturam quam fecerat, letante monacho salute quam recuperavit.

5. Sic autem singulis noctibus pastor egregius ovile dominicum circumbustrans, ne quid adversi accideret, ad litus aequoris, quod vocatur moles, quandoque accessit, moxque veterator ille praestigiis suis ausus est tanquam navem onustam oculis ociosae representare, navis quoque suo more ferrentes in opere, navisque instrumenta colligentes: duos vero ex illis ad beati viri latera accedentes, dicentesque se eo advenisse negociandi causa, quod non sine ingenti lucro id fore rei eventus declarasset. Se nosse illum Maximum, non minus sanctitate, quam nomine: cumque in locis transmarinis tantopere desiderari ab omnibus, ut si eum obtinere possint, nihil sint majori in pretio habituri. Nullum se igitur majus facturos compendium, quam si ipsum navi impositum possint abducere Hierosolimam, praeter opinionem successu prospero repertum. Id vero procul dubio magno ipsi honori et dignitati fore, si felici cursu eo adductus sit, ubi in tantum votis omnium expectetur. Sed vir Dei insidias, et malum dolum inimici cognoscens, sanctae crucis signo se communit, caelestem implorat opem, ac deinde spiritali auctoritate sic respondet: Fallere non potest milites Christi nequitia plani et impostoris, nec suis fraudibus illis potest illudere malignus, quibus Deus id praestat, ut adversa praevidere queant. Hanc vero insulam usque adeo beatissimi Honorati communierunt preces, expulso per eum dracone ejus habitatore, ut nullus deinceps nocendi aditus in eam pateat diabolo. Sub his verbis ab oculis orantis evanuit navis commentitia, moxque ille reversus ad oratorium, hortatus est fratres, ut ad vigilias surgerent, unaque cum sancta illa congregatione ipse celeberrimas laudes persolvit ei per quem ab hoste victoriam reportarat.

6. Cum autem fama insignium virtutum ejus per orbem universum volitaret, ad Rhegiensis urbis episcopatum non modo civium, sed etiam sacerdotum sive presulum omnium studio non minus raptus quam electus, et quamvis invitus, illico consecratus est. Etsi autem jam et re et nomine Maximus, vix habere videretur, in quo amplius cresceret, ne quid tamen homini decederet, sicut opere et factis permansit Maximus, ita et in honore excelluit. Inter cetera igitur recte factorum, quae in illo refulgebant, ornamenta, patientia fortis, benevolentia patiens, libertate alacris, liberalitate abundans, magnanimitate beneficus, humanitate mitis, sedulitate diligens, charitate suavis, largitate communis, doctrina pra-

stans, justitia singularis, humilitate sublimis, opum contemptor, dignitate copiosus et affluens fuit. Templum in Rhegiensi castello in beati Albini honorem, quanta animi potuit devotione, condidit, cujus columnas, quas hodieque illic cernere licet, iuga boum eo pertraxerunt, sed ita tamen, ut nullam sentirent tanti ponderis molestiam, ejus sanctitate id efficiente, quandiu ille ad templi structuram operarius indefessus aderat. Quod si vero abesse eum contingeret, nequissimi daemonis occulta machinatione adeo eorum pondere premebantur boves universi, ut nullis stimulis adigi possent ad progrediendum. Etsi plures alii adjuncti essent, manebant immoti omnes, quantumvis atrociter cederentur atque sauciarentur. Id ubi celer nuntius beatissimo antistiti significavit, ille incunctanter atque fidenter veniebat ad locum, nec terrore trepidus, nec moerore perturbatus. Tum vero hostis nequissimus ejus oculos fallere non potuit, nec se ab ejus conspectu subducere, qui totius populi oculis conspici non poterat. Ait autem vir sanctus ad illos: Frustra vexatis jumenta rationis expertia, dum inimici impedimenta cernere non potestis. Ego vero parvum Aethiopem video, bobus sese objicientem. Inde flexis genibus, orat supplex Deum, ut hostis insidias avertat. Ejus preces malignas ille ferre non sustinens, ocius non sine teterrimo fetore recedit. Mox amotis bobus, qui aliis adjuncti erant, columnae sine difficultate ulla ad locum destinatum pertrahuntur.

7. Neque illud ob confirmandos Rhegiensium animos omittendum putavimus, quod cum beatissimus antistes ad basilicam ab ipso constructam sacras reliquias summo cum honore psallendo adducebat, ubi ad urbis portam ventum est, ab improvviso versus ille ordine occurrit: *Hec porta Domini, justi intrant in eam.* Unde procul dubio colligi potest, ejus precibus urbem illam adeo esse munitam, ut sicut hactenus, Christo propitio nullos hostium incursus longo temporum intervallo pertulit, ita deinceps quoque Deo favente minime perpessura sit. Facile enim eximius ille pastor, quem vivere testantur facta ejus, post decessum suum apud Deum obtinere potuit, ut urbs illa in qua ipse fuisset antistes, praeclearis meritis suis perpetuis temporibus munita sit virtute corporis sui in templo sacratissimo, quod condidit, coruscante multis beneficiis, quae illic omnibus praestantur.

8. Cum aliquando in eadem basilica vir sanctus instantia pastoralis vigilias celebraret, Anasii Diaconi Rhegiensis nepos, id est fratris ejus filius, quem parvulum parentes e vita abeuntes reliquerant, et ipse nutriendum susceperat, magisque quam ei suus esset filius, diligebat, cum in muro urbis illius cum pueris luderet, e muro prolapsus, cervicibus fractis, expiravit. Ejus rei nuntio valde consternatus Anasius, accurrit celeriter, raptumque pueri cadaver operuit vestimentis, et ad beatum Antistitem clam deportavit, interim secum tractans, quemadmodum illum publice ad pedes ejus deponeret, et ut vitam ei restitueret, supplex obsecraret. Sed quia moveret

probatissimum Christi militem omnino fugere jactantiam, maluit eum perferre ad cubiculum ejus, et in lectulo ejus repositum operimentis illius tegere, prorsus confidens, quod excitare eum posset precibus suis medicus spiritualis, quippe qui aegris consuevisset afferre salutem. Inde vero non sine multo quidem animi mœrore, sed tamen fiducia plenus; episcopum adiit in templo vigilantem et stantem in loco suo. Eo viso, clementissimus præsul, ut ea quæ gesta fuerant explicaret, silentium psallentibus indixit: precibusque solita devotione completis, diaconum illum Ansanum propter ea quæ fecerat acriter objurgavit. Sed ille non solum terroribus abigi non potuit, sed magis etiam animo compunctus, ad pedes ejus se stravit, exclamavitque se illos minime laxaturum, nisi mortuum excitaret,iciens eum id posse facillime, quandoquidem nullo indicante jam cognovisset, quæ de puero facta essent. Hac ille importunitate compulsus, et ratione constrictus, cum Ansano voluit ad lectulum suum secreto se conferre: sed populi frequentiam vitare non potuit, volentis tantæ rei miraculo interesse. Postquam igitur venit ad exanime, pueri corpusculum, divinam cœpit toto corpore implorare opem, apprehensaque cum multa fiducia pueri manu, pristinæ eum salutis restituit. Exclamavit autem populus universus: Gloria tibi Deus; nec quisquam eorum inde removeri se passus est, nisi videret moventem se puerum, et loquentem audiret. Ex quo populi tumultu vix opera clericorum suorum ad vigilias reduci potuit. In hoc miraculo et magna diaconi fides, et illustris episcopi virtus enituit.

9. Porro etiam cujusdam viduæ unicam filiam adolescentem accidit e vita decedere; quam cum mater miserabilis in feretro pro more efferendam composuisset, ad beatum antistitem trepida properavit, causamque doloris sui lacrymis potius quam verbis ei indicavit, orans ut ad corpus exanime preces funderet. Id vero sanctus præsul, pietate motus, nec negare, nec differre potuit; sed ad cadaver accedens, sublati in cœlum manibus, Deum pronus implorat, et vitæ redditur extincta. Confestim enim illa, tanquam gravi soluta somno, exspargiscitur, oculos aperit prægravatos, appellata surgit, mater ejus immenso afficitur gaudio, populus omnis obstupescit: episcopus, qui virtutum meritis mortis jura resolverat, fugiens jactantiam, illico se subducit: sed populus magnis vocibus laudans Deum, maximam vestimenti ejus partem, reliquiarum loco eam habitura, civili quadam violentia diripit et discepsit: Ita ut propter ejus declarandas virtutes, id quod ægre ad humeros ejus relictum fuit, hodierna fidelium devotione asservetur.

10. Adolescentulus quidam rabidi canis mortu prælocatus perlit. Vidit id populus, vadit ad episcopum, orat ut ad extinctum hominem veniat. At ille incipit cogitationi suspensus, dum hinc non potest contemnere lacrymas supplicantium, inde ab ostentatione sibi metuit, tandem pietate vincitur; facti quod rogabatur, venit ad mortuum hominem, tollit manus in cœlum, pariterque stillantes oculos, aspec-

A tante populo excitat defunctum. Adsunt parentes, pugnis sua verberant pectora, ora lacrymis usque adeo rigant super filio, ut e terra surgere non valeret, licet etiam redivivus. Interim manum unam patri, alteram matri potrigens, nutantia membra illis erigentibus sustollit. Acclamat populus Deo gratias: ille vitæ redditus, ad suum redit hospitium, cui jam sepulcrum parabatur, parentes incredibili exsultant gaudio: vivere hominem, qui mortuus fuerat, vix ipsis oculis suis credunt. Ecce autem canis ille qui et hunc adolescentem et multos alios infestis morsibus laniarat, in episcopi conspectum venit; commotus episcopus, projecto baculo, erectis sursum manibus orat Dominum, mox efflat in canem, isque vita destituit. Non sane admirandum videtur beatum episcopum, dum sibi commissum cupit tueri gregem, ejus hostem ictu leihifero perdidisse: neque id gladio, aut armata manu, sed flatu oris sui. Porro vulnera, quæ canis ille dentibus suis infixerat multis e plebe, precibus et crucis signo adeo curavit beatus episcopus, ut nulla eorum vestigia apparerent.

11. Bos petulans cornu hominem misere lacerarat, ejus effusis intestinis. Mox illum adducunt quidam ad episcopum. Is tametsi in cunctis miraculis timebat sibi ne animi elatione pulsaretur, attamen tam male saucium hominem clementer excipit, calidia fomentis exta ejus manibus suis pertractata confovet, reponit in locum suum per vulnus a bove inflictum, ipsum vulnus adhibita spongia leniter obligat, serio hortatur, ne quis præter ipsum, illud solvere ausus sit. Inde septimo die, ligamina auferens, tam sanum reperit hominem, ut vix ullum vulneris signum relictum videretur.

12. Teneros corporis sui artus vir sanctissimus perpetua cilicii asperitate domabat, quo pro interiori tunica utebatur, nec id crucis studio unquam deposuit, sed in illo etiam se jussit sepeliri. Lavacris uti nunquam voluit, ne animi constantia, qua calcatis carnis oblectamentis et illecebris martyrium sustinebat, emollesceret. Cæcus quidam annis quindecim perpetua damnatus caligine, virum sanctissimum continenter deprecabatur, ut suis precibus lumen ipsi reformaret. Sed episcopo hoc ob vitandam ostentationem differente, Rusticum subdiaconum, qui ei servire consueverat, cæcus rogavit, ut noctu episcopo ecclesias visitante, ipsum perduceret ad templi vestibulum, unde ille esset egressurus. Fecit id subdiaconus, et vir beatus dum vult excedere e templo, in cæcum pedibus molliter impingit: cæcus ejus veneranda vestigia supplex amplectitur, orat visum sibi ut restituat. Itaque episcopus fidenter obsecrat Dominum, crucis signum imprimit oculis ejus, et diu extincta lumina mox reparantur. Osculatur hominem episcopus, obtestatur ut rem apud se tacitam habeat, quod tamen ille præ immensa animi exultatione præstare non potuit; quanquam etiamsi celare ille voluisset quod secreto factum erat, non potuit tamen manere occultum, quod palam omnium oculis cernebatur.

13. Innumera sunt beatissimi antistitis miracula,

nec possunt omnia commemorari, quantumvis prolixa texatur oratio. Facillimum ei erat illuminare cæcos, sanare claudos, vita functos excitare. Denique nihil non efficere poterat, qui intra se manentem habebat Spiritum sanctum. Interea autem, dum tot claret miraculis et immensis mysteriis, diem obitus sui divina revelatione cognoscit. Tum vero publice summa humilitate ab omnibus contendit, ut ipsi permitterent prius natale solum et propinquos invisere suos. Quod etsi illis magnum asferret animi dolorem, attamen abiit ille ad suos, obitumque suum jam imminere illis prædixit. Itaque adventu suo eos mirum in modum ex hilaratos, hoc tristissimo nuntio non mediocriter perturbavit. Et ecce dum ille se tanquam somnum capturus in lectulo reponit, inter psallendum sub officio divino, extremum halitum afflat, feliciterque commigrat in cælos quinto Kalendas Decembris, tanta autem illis tum suavissimi odoris copia exstitit, ac si universi flores verni temporis eum in locum comportati essent. Obitus ejus fama velox non modo urbem, sed orbem complevit universum. Occurrerunt undique fideles populorum catervæ, certatim cupientes vel operimentum vehiculi ejus contingere, ejusmodi contactum salutaris præsidii loco habituræ.

14. Adolescentula quædam e vico cui Decimæ vocabulum est, mortua ad sepulcrum deportabatur, cadavere jam in capsâ lignea composito, sed arca ipsa necdum cooperta. Ut autem audierunt illi qui eam efferebant voces psallentium et sacrum corpus beati episcopi prosequentium, cum lacrymis petierunt ut feretrum quod gestabant, super puellæ corpus traheretur. Illi vero ardore fidei incensi, nec dubii de effectu, sanctas eorum preces minime rejicendas putarunt. Cumque id fieret quod illi petierant, homines inter se colloquebantur, virum apostolicum beatum Maximum, cui nunquam divina gratia defuisset, quamvis naturæ jam persolvisset debitum, tamen virtutibus et meritis vivere. Simul igitur omnes fidiissima animi devotione sese prostraverunt, prolixèque orantes, ac deinde surgentes, cum septies *Kyrie eleison* clamassent, puellam viderunt redivivam. Quamobrem ingens eos terror invasit, commixtemque stupore et gaudio complebantur. Puella, vestibus relictis funebribus, et aliis induta, populi frequentis adjuncta turmis, publica voce salutis suæ testimonium in sancti episcopi laudem dicebat his verbis: O beatissima sacerdotis merita! O beatum virum, vitamque beatam pontificis, qui, ut se divina remuneratione æternum vivere declararet, post mortem, mortuam suscitavit!

15. Importatum denique est corpus beatissimi antistitis in oppidum Rhegiense, et cum multa celebritate humatum in ecclesia beati Petri, quam ipse condiderat, quæ postea ipsius nomine appellata est, ob crebra ejus patrocinia; ubi quidquid fidenter petitur, Christo auxiliante obtinetur. Non sit igitur fides dubia, cum sit virtus infinita. Non diu post,

A cum in sancti viri commemoratione multa referentur a multis, Cariatto subdiaconus, vita sanctissimus, publice hæc testatus est: Nemo nostrum dubitet, inquit, beatissimum Maximum, de cujus virtutibus tam multa, suggerente veritate, feruntur, cum in mortali degeret corpore, non minus cum angelis quam cum hominibus versatum esse. Quem enim nobiscum tenebat humana conditio, eum beatis spiritibus assiduam exhibebat dignitas meritorum. Quadam nocte, imminente celeberrima beati Andreae solemnitate, cum deputatus ego essem, qui ad vigiliis excitarem, et primo noctis tempore blandus me sollicitum oppressisset somnus, dulces psallentium audiavi melodias; moxque excitatus, non sine perturbatione multa e lecto me proripui, quod putarem me opportunum excitandi tempus neglexisse. Tum vero longe etiam dulciores, quam humanis possint studiis effici, spiritualium cantionum melodias hausi auribus meis. Continuo igitur ad ipsius arcis vestibulum suspensus me gradu contuli, atque illis beatissimos apostolos Petrum et Andream, ad complendam eam sancto Maximo orationem, alternis honoribus se prævenientes ego peccator audiavi. Cumque tandem jugi oblatione compulsus beatus Maximus, eos diutius differre non posset, his verbis complevit officium: Sit gloria Dei benedicta in æternum et in sæcula sæculorum; reliquis respondentibus, amen. Ego vero perquirendi studio propius accedens, neminem illic videre potui, præter sacratissimum Maximum, prono vultu et corpore in templi pavimento prostratum. Ille autem surgens, meam indigni peccatoris curiositatem his verbis reprehendit: Arduum est humanæ fragilitati sanctorum secreta cognoscere, et temerarium velle rimari; audi ergo quæ tibi præscius ego jam dicturus sum: ea quæ vidisti et audisti cave ne evulges. Quocunque enim die id feceris, ex hac luce migrabis. Id utrum jam eventurum sit, ex Dei pendet arbitrio. Ego quidem excellentis ejus virtutis memoriam et testimonium posteritati relinquo, ut ne quis mortalium ignoret quemadmodum justii homines sanctorum possint frui commercio et consuetudine. Huic autem narrationi abunde multam conciliavit fidem quod eodem die subdiaconus ille, sicut ei a beato Maximo prædicatum erat, desiit esse in humanis; et quia non potuit vivendi producere terminum, nec mysterium celare voluit.

16. Nos igitur tota devotione summoque animi studio rogemus omnipotentem Deum, ut beatissimi præsulis hujus patrocinio fretis nobis det veniam peccatorum, animumque nostrum a lethali bus vitis purum semper conservet is cui præsens celebramus officium: in quo præstando tales nos exhibeamus præsentia corporum, ut mentes fulgeant lumine charitatis, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum coæterno Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SANCTUS AUGUSTINUS

APOSTOLUS ANGLORUM.

IN VITAM SANCTI AUGUSTINI ADMONITIO.

(Bolland. Act. sancti, Maii t. VI.)

1. Celebris est Sancti Augustini memoria passim in omnibus Martyrologiis, post ejus obitum editis. Venerabilis Beda in *Martyrologio genuino*, de eo ista habet: 7 *Kalendas Junii*, in Britannia, depositio sancti Augustini, primi Anglorum episcopi. Eadem habet Rabanus. At Usuardus ita scribit: In Britannia sancti Augustini episcopi et confessoris, qui missus a beato papa Gregorio, primum genti Anglorum Christi evangelium predicavit. Addunt Ado et Notkerus, atque illic virtutibus et miraculis gloriosus in Christo quievit. Sequuntur passim recentiores cum Martyrologio Romano. Res gestas ipsius illustravit venerabilis Beda lib. 1 Historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum cap. 25 et sequentibus, et lib. II, cap. 2 et 3. Unde collectam Vitam invenies apud Surium; breviorē aliam edidit in sua *Legenda* Ca. gravius, cui quædam in fine ad titid de corporis translatione. Habemus etiam Compendia aliqua miss. Universim autem secuti sunt Bedam omnes auctores rerum Anglicarum, antiquiores æque ac recentiores. Inter illos eminet *Gocelinus*, sicut ipse nomen suum scribit, alius *Goscelinus* aut *Gotzelinus*, qui innumeras sanctorum *Vitas* stylo extulit, vel informiter editas comptius emendavit, post Bedam secundus in laudibus sanctorum Angliæ enarrandis, uti ex lib. IV Malmesburiensis de Gestis regum Anglorum, cap. 1 deluximus die 5 februarii, ad Vitam sanctæ Wereburgæ virginis, filix regum Merciorum, quam Vitam idem Gocelinus composuit: ubi de hoc scriptore, qui circa annum 1080 et sequentes floruit, late egimus, iterum de eo acturi 10 die Junii ad Vitam sancti Ivoonis Persæ. Hic ergo auctor, ante monachus Ramesiensis, tunc Cantuariensis ad sancti Augustini, hujus Vitam duplici edidit opusculo, majore scilicet et minore, ut in sequenti prologo indicatur. Nos majus opusculum damus cum libro miraculorum, ubi quæ de sancto Augustino a Beda scripta sunt, passim hujus verbis referuntur. Damus autem illa, pro ut jam inde ab anno 1668 impressa leguntur, inter Acta sanctorum Benedictorum tomo I a Joanne Mabillione edita; ejusdemque beneficio subjungimus prædicti Gocelini ineditum hactenus opus ad venerabilem Cantuariensem archiepiscopum Anselmum, de translatione sancti Augustini Anglorum apostoli et sociorum ejus, scriptum septimo ab ipsa translatione anno, Christi 109. Dividitur illud in duos libros, quorum prior proprie agit de sancto Augustino, secundus de sociis, id est, e, i-copis, regibus, abbatibus, in eadem Ecclesia contumelatis, et ante ipsum translatis in novam Ecclesiam, anno 1091 biennio citius quam archiepiscopus fieret sanctus Anselmus, cui inscribitur historia, magnum lumen rebus et sanctis Anglicanis datura, præsertim in secundo libro: qui licet ad alios ut plurimum pertineat, non fuit tamen a primo separandus. Ejusdem Gocelini minus opusculum de sancto Augustino, tacito auctoris nomine, reperitur in appendice ad opera Beati Lanfranci Cantuariensis archiepiscopi, a Luca Acherio edita, et ibidem legi potest. Aliqua inde observamus in annotatis.

2. Quo anno ex hac mortali vita ad Christum migravit sanctus Augustinus, non satis liquet inter auctores. Beda solum notat eum defunctum septimo *Kalendas Junias*; addit Wigorniensis, *feria tertia*, qui characteres conveniunt in annum bis-sextilem 608, litteris dominicalibus *G F*; ad quem annum etiam obitum ejus retulerunt Westmonasteriensis et Sigebertus. Et hanc chronologiam ex tempore successorum Laurentii et Meliti probavimus latius, ad Vitam sancti Laurentii die secunda Februarii n. 10. In *Monastici anglicani* tom. I, p. 90 profertur fundatio Eliensis cœnobii in agro Bantabrigensi, et ex historia Eliensis Ecclesiæ in bibliotheca Cottoniana adservata, ista scribuntur: In primitiis a Ecclesia nascentis fidei et christianitatis, beatus Augustinus Ecclesiam ibi fabricavit in honore semper virginis Mariæ, anno ab incarnatione Domini 607, adventus sui in Angliam anno 11; cuius operis rex Ethelbertus primus fundator exstitit. Unde constat sanctum Augustinum dicto anno adhuc vixisse; de monachatu ejus aliorumque primorum Angliæ apostolorum multi multa, quæ hic non vacat referre et expendere omnia. Sufficiunt nobis pauca illa quæ in favorem Benedictinorum deduximus ante Vitam sancti Gregorii n. 11 ex auctoritate sanctorum Adelmi atque Wilfridi, quæ nihil attinet hic retexere, quia nullam evidentis prorsus demonstrationis vim continent; et ideo ab omni particularis regulæ expressione abstinemus in titulo, uti passim in aliis primorum septem sæculorum monachis. Eo tamen volumus præjudicium Benedictinis, maxima cum verosimilitudine ac propemodum evidentia Augustinum inter suos numerantibus. Iisdem etiam novum mireque ad rem nostram faciens accedit administratum, ex vetustissimis litaniis Anglicanis, quas tom. II Veterum analectorum producit Mabillio, atque ante finem sæculi VII fuisse usitatas probat, ex defectu sanctorum sæculo illo posteriorum, quamvis alias apud Anglos celeberrimorum. Ibi enim inter confessores nullus ex omnibus monasticæ vitæ institutoribus nominandus præscribitur, præter sanctum Benedictum; et hic quidem bis; prærogativa nulli alteri istic concessa, quam sancto Stephano, sicuti ter nominari jubetur sancta Maria: evidenti pene indicio, quod vel sanctus Augustinus, vel institui ab eo in Angliam monachi istarum litaniarum collectores unicum illum agnovissent sui monachatus auctorem. Quoniam autem facta est mentio litaniarum, placeat etiam intelligere, decreto Cloveshoviensis concilii, anno 747 celebrati, sanctum fuisse, ut dies depositionis sancti Augustini archiepiscopi, ab ecclesiasticis et monasterialibus feriatus haberetur, ejusque nomen in letanie decantatione post sancti Gregorii, tanquam Angliæ apostoli, vocatione n. semper diceretur.

4. Wilhelmus Thomæ Augustiniensis monachus, in Chronico monasterii sui, ab adventu Augustini usque ad annum 1397 perducto, cap. VIII, § 3, quæ ad translationem Sancti pertinent sic paucis complectitur, nulla habita aliorum antea vel simul translatorum ratione. Anno Domini 109, Wydo, hanc Ecclesiam dignitate pastoralis gubernans, Ecclesiam suam, quam prædecessor suus Scottandus, morte prohibente ad summum perficere non potuit, feliciter consummavit, et de transferendis sanctis efficaciter elaboravit. Igitor anno quo supra, 8 Idus Septembris, transtulit corpus beati Augustini, de loco ubi per quingentos annos jacebat, et posuit:

omnia ossa majora ipsius sancti et caput in quadam saxea tumba, ferro et p'umbo peroptime sigillata, cujus superscriptio talis erat :

*Inclutus Anglorum præsul, pius et decus altum,
Hic Augustinus requiescit corpore sanctus.*

Pergit deinde narrare, quomodo metu barbarorum, sæpe in partes Cantix irrumpentium, idem abbas sequenti nocte plerique ossa sacri corporis, tumbæ exempta, in vicino loco abdiderit : quæ ibidem latuerunt usque ad annum 1221. quo rursus inventa translataque sunt, pro ut plenius explicat cap. II, § 2. Quæ omnia Gocelinus partim i; noraverit, quia habebantur arcana; partim scire non potuerit, quia necdum facta; ponentur autem infra per modum appendix ad calcem libri primi. Hoc ex cap. IX, § 3, tanquam ad festum translationis pertinens, noto, quod rex Wilhelmus II anno 1092 concessit monasterio habere seriam in translatione sancti Augustini, ita quod duraret per quinque dies, scilicet per duos dies ante festum, et duos dies post : et quod Ecclesia sancti Augustini habeat in medio tempore omnes consuetudines, quas rex habet per civitatem Cantuariensem. Istam seriam monachi tenuerunt usque ad tempora Edwardi filii regis Henrici, quo tempore illam seriam omnino dimiserunt, propter jurgia et lites et etiam pugnas, quæ in cœmeterio eorum frequenter fiebant.

5. Amplius est, quod anno 1356 Innocentius Papa VI sicut idem Wilhelmus Thoro scribit, inter cætera privilegia monasterio concessa, archiepiscopi opo (ut reor Cantuariensi) mandavit, ut festivitatem S. Augustini dupliciter celebrari faceret, hujusmodi verbis : *Decens et congruum reputamus, ut gloriosus confessor beatus Augustinus, qui olim missus per sedem apostolicam ad gentes Anglorum, non tunc baptismatis unda renatus, eas de infidelitatis tenebris ad lucem catholicæ fidei per prædicationis mysterium evocavi, primusque in Anglia erexit ecclesiam, specialiter in illis partibus honoretur : ex hoc namque ibidem populorum crescat devotio; ac ille qui glorificatur in sanctorum concilio, benignus preces respiciet devotorum. Ut igitur ipsius confessoris festivitas in dictis partibus, quibus, sicut accepimus, vix aut minus in regno Angliæ celebriter colitur, solemnius et devotius veneretur; fraternitati vestræ, de qua speciale in Domino fiduciam gerimus, per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus festivitatem confessoris ejusdem, in omnibus Ecclesiis dicti regni exemptis, facias auctoritate nostra perpetuis futuris temporibus sub duplici officio solemniter celebrari; et nihilominus in dicta festivitate cessari a mechanicis et aliis operibus, interdictis in festis duplicibus, de more, consuetudine seu observantia ecclesiarum earundem.*

VITA S. AUGUSTINI,

AUCTORE GOCELINO MONACHO.

(Ex Editione Parisina Joannis Mabillonis.)

PROLOGUS.

Dominis charissimis et paternæ dilectionis filiis Ecclesiæ sancti Augustini, cum suo reverendo monasteriarcha, ille abjectissimus nec recolendus, tamen omnium amicus sincerus, in Domino salutem. Dereveram hanc historiam, velut divæ sponsæ et maternæ Ecclesiæ filiam perpulchram, non prius de thalamo suo producere [At, procedere], quam suis ornamentis, redimiculis ac monilibus composita, sine nota posset procedere. Verum vestra imperatrice dilectione moræ impatiente et acrius impellente, tandem exoptatam exhibere specie compellimur pudorosa, dum adeo nequeamus formosa; multæ enim rerum turbæ propositam nobis elegantiam et volucrem accessum sustulere. Quam vero vera quæ scripsimus comprobentur, tempora, loca, personæ, quando, ubi, et in quibus facta noscuntur; antiqua etiam et moderna scripta vestra, præsentium quoque oculi, inficiabiliter testantur. Quod autem de veteribus nova fecimus, vel recentior facta recenti stylo propagamus, nemo vetustatis accola indignetur novitati, ne forte Deo semper nova creati videatur indignari : quia Deus Abraham, Deus est Augustini; et antiquorum signorum operator eadem hodie in modernis et hodiernis sanctis suis operatur, cui clamat propheta : *Innova signa et immuta mirabilia* (Eccl. xxxvi, 6); creat novos cœlos, et sedens in throno nova facit omnia. Si antiqui Patres non suscepissent quæ tunc habebantur nova, nulla nobis modo essent vetusta. Sed Judæi et cæteri increduli,

A sanctæ novitatis ac veritatis inimici, malunt permanere in tenebris vetustatis et erroris sui, quam lucem novæ gratiæ illustrari. Hoc etiam sub ipsa gratia videntur imitari, qui rancore vetusti usus aggravati refugiunt novis Dei miraculis in melius renovari. Plerique etiam hominum, quod spernunt, credere renuunt; quod amant, ultro credentes appetunt, nemo autem qualemcunque vel minimum contemnat veritatis præconem : nam sicut mendacium nullius auctoritate potest esse verum, ita veritas suam per se habet in quolibet auctoritatem. Quæ autem per visum vel in somnis mandata, vera probantur ex rerum consequentia : utpote legimus agros per somnum ad sanctorum busta salutis gratia iussos venire, et obedientes sospitatem ibi recepisse. Qui hanc veri evidentiam mavult velut sonnia vana deridere, quam attendere, poterit et Joseph et Daniel aliosque prophetas, ipsumque Joseph in Evangelio et alienigenam Nabuchodonosor, qui divina mysteria conspexere, velut somniores abnuere. Sunt etiam qui inepte indignantur cum in vilius personis facta sanctorum miracula recitantur, quasi probrosa sint talium nomina vel memoria [memoria vel nomina] : cum nullum verbum fiat propter eos; sed propter ipsorum in Deo gloriam, qui mira in minimis facit, omnia enarrantur. Nam omnium Dominus Lazarum medicum ex nomine proferre non dedignatur; denique nec Herodes, nec proditor Judas, nec Cayphas in Evangelio nominarentur, nisi propter Dominum vel suos quibus insidiabantur. Hæc

nos propter diversorum controversiam proferre non verint benevolæ animæ, ne cum obloquentibus incipiant quod diligunt fastidire, et quod verius cognoverunt infirmius credere: corrumpunt enim sensus bonos colloquia mala. Fecimus autem in eadem materia duos codices, majorem et minorem: quatenus minor amabilius obtemperet amicis exteris tædiosis, major uberius redundet domesticis filiis desideriosis. Verumtamen quædam habet major, quædam minor; quæ non habet uterque liber; et alter alia, alia alter sapit condimenta. Item eadem gesta aliter ibi, aliter hic sunt dicta, ut alter alterius ope egeat et gratia. De Ulysse facundo ait poeta:

Ille referre aliter sæpe solebat idem

Hæc piis amicis pie alludendo et pie commendando, oramus et præsentibus et posteros memores esse affectus nostri et servitii devoti, quamvis ingrati.

Hactenus prologus, in quo voces duæ per conjecturam correximus; eandem libertatem deinceps sumpturi in sequentibus: ita tamen ut inter uncinos proferatur ea lectio, quam correctionis egere putabimus. Similiter deficientia quandoque ad integrandum sensum verba a nobis addimus, sed inter (), tantisper valitura, donec facta collatione cum aliis Mss. quæ necdum videre licuit, integritas originalis suggeratur ab aliquo, qui voluerit eo labore de sancto atque de nostro hoc opere mereri bene. Mabilio partitionem auctoris in marginem transtulit et titulos capitulorum initio collegit. Idem hic servatur per numeros, inducta solum divisione capitulum nova, nostroque instituto ad servandam uniformitatem idonea, quod similiter fiet in libro primo de translatione.

DIVISIO CAPITUM.

CAPUT I. Victore mundi Domino regna captivati tyranni suis palmigeris distribuite, Augustinus, divinus Legatarius, a Romano apice hæreditatem sortitus Oceanitidis Britannicæ.

II. Describitur hic Augustinensis mundus, ut quidam terrenus paradisi rerum læcundus; et gratosus.

III. Hoc ingens hujus omnibus domicilium paravit Dominus suo Augustino, ut ab initio conditum mundum homini condito; et Augustinus relinquens patriam, factus est in gentem magnam.

IV. Hunc papa Gregorius assumpsit, quem pro æmitteret in Angliam, ut Anglos, gentem candidam, gentem faceret angelicam.

V. Mittitur vir virtutum, cum quadraginta evangelicis collegis, ad convertendam Angliam. Eunt armati ad fructiferam gloriæ patientiam.

VI. Sancti rumore pravo exterriti, Gregoriana epistola ad cœptum iter virtutum, fortius per Augustinum sunt animati.

VII. Epistola beati Gregorii ad ipsos, perseveranter ut Augustino obediant.

VIII. Epistola ejusdem papæ Arelatensi archiepiscopo Ætherio, ut Augustino ejusque consortibus necessaria provideat.

IX. Augustino referente sociis apostolica mandata, festinant per adversa et prospera ad vera

A præmia, consolante eos etiam miraculis superna gratia.

X. Andegavæ Dei peregrini per feminas expulsi, evolantem baculum de manu Augustini per tria stadia secuti, noctu sub dio quiescentes, irradiantur splendore cœlesti, et satiantur fonte divinitus producto humi: scripsitque ibi dux nomen et causam itineris sui.

XI. Vicini, tanto jubare noctu viso perterriti, mane ad locum currunt; in amissis sanctis, reatum suum plangunt; ex litteris in terra descriptis Augustinum cognoscunt: ecclesiam ibi in ejus honore, quæ omnem feminam perpetuo excludit, constituunt.

XII. Matrona cum cereo hanc tentans intrare, ante limen in ipsa vetita meta ruptis intestinis interijt. cunctasque sui sexus acrius exterruit.

XIII. Miraculum auditum ab ipso Andegavensi episcopo, qui hanc ecclesiam reedificatam dedicavit: qualiter in dedicatione funditus conculcatæ segetes ac penitus desperatæ omnibus aliis uberiores exstiterint in messe.

XIV. Augustinus cum sociis, post diversa terrarum discrimina, applicuit Britanniam, ad mansionem perpetuam divinitatis præordinatam.

XV. Tanetus insula Christum in sanctis suis suscepit prima; felix tellus, fecunditate sua tot Deiferrorum advenarum felicissima.

XVI. Æthelbertus, rex Anglorum regum tertius, sed christicola primus, uxore christiana clementior, optimum æternæ salutis nuntium ab Augustino suscipit; sed non facile acquiescit, ut ex difficultate sanctis gloria accrescat. Venit in Tanetum audire advenas, Dominicæ crucis vexilliferos et præcones.

XVII. Augustinus exponit regi optimum nuntium quod attulerit, videlicet, mundi conditorem et redemptorem humano generi regnum cœlorum aperuisse, et de terrigenis cœlestes indigenas fecisse; et homines ita dilexisse, ut homo fieri, atque insuper, post innumera divinitatis suæ miracula et ostenta, pro hominum (amore) morte crucis mori voluerit, et suos legatos ad convertendas nationes omnibus tormentis invincibiles inextinguibiliter accenderit; quodque ipsi, tali charitatis flamma stimulante, attulerint.

D XVIII. Rex Æthelbertus laudat quidem æternæ beatitudinis promissa, et colligit sanctos pro illorum benevolentia; sed nescit adhuc vetusti erroris tenebras exuere et indui luce nova.

XIX. Regis clementia, imo Dei providentia, sancti advenæ, cum elato Dominicæ crucis vexillo et canoris precibus, in perpetuam habitationem Doroberniæ ingressi, vivebant angelice, ut peregrini mundi et indigenæ cœli, et cohæredes sibi gliscentes regni Dei.

XX. In orientali Doroberniæ ecclesia beati Martini, olim a Romanis christianis condita; fidus reginæ custos beatus præsul Letardus agebat divina officia, quæ sacratissimus Augustinus cum suo choro

irradiabat apostolica vita et doctrina, et signorum, A qua plures convertit, affluentia.

XXI. Victus rex, per dulcia æternæ felicitatis blandimenta et irrefragabilia virtutum exempla, subieitur Christo fide devota.

XXII. Rex de excelso humillimus, de principe puer ecclesiasticus, baptizatur in summæ Trinitatis confessione et nomine, repletur candida Christi columna, fit de veteri idololatra novus christicola. Hinc Augustinus Deo canit, cum suprema chorea, gaudens sua vota sic prosperata.

XXIII. Gloriatur rex fraternitate nova de ducum et plebium combaptizatorum turba, nec jam suum regnum æstimat quod administrabat, sed totum cum subjectis sibi regibus et populis in dulcem Christi ditionem transferre ac dilatare decertat; episcopis, B monasteria, ecclesias, tanquam Dominica castella, regaliter ædificat.

XXIV. Augustinus præbens se electioni apostolicæ et ecclesiasticæ, nimirum assumptioni Dominicæ, ab Arelatensi archipræsule consecratur in primitivum patriarcham Angliæ perpetuamque benedictionem refert Doroberniæ.

XXV. Mittit Augustinus Romam nuntiare beato Gregorio, regem et populum Anglorum cultum Christi suscepisse, se episcopum factum esse, jamque multæ messi operarios deesse. Cui papa remittit apostolicum pallium, et plurima doctorum auxilia, ut diversarum interrogationum responsa.

XXVI. Epistola beati Gregorii papæ de misso pallio, de jure Lundoniensis episcopi, de Eboraci C metropolitano, et de Augustini ditione super omnes sacerdotes Britannicæ.

XXVII. Item ejusdem per Mellitum ad Augustinum epistola, ut destruantur idola, et fana bene constructa aqua benedicta ad divinam purgentur officia, nec diabolo animalia fideles immolent, sed ad laudem Dei in esum suum animalia occidant, et donatori omnium gratias referant.

XXVIII. Item ipse papa, auditis tot tanque assiduis Augustini miraculis, sicut gaudens in gloriam Dei exclamat, sic timens humanæ imbecillitati ne insolescat, virum virtutum missa epistola attemperat.

XXIX. Item ipse beatus Gregorius, Æthelberti regis suæ ceptæ Christianitati congaudens, hortatur eum D dulei epistola hanc gratiam sollicitè servare, et hanc in subditos sibi populos ocus extendere, fana evertere; subjectos exhortando, terrendo, corrigendo; ædificare [ecclesias] exemplo Constantini piissimi imperatoris, qui abjectis idolis Romam cum gentium populis tota mente secum ad Christum convertit; simul monet, ut Augustino obediat, quatenus illum Deus pro ipso orantem citius exaudiat.

XXX. Venerabilem quoque reginam Bertam ideam præcellentissimum illustrator ecclesiarum gratifice laudat epistolari serie, tam pro regis conversione, quam pro pia erga beatum Augustinum suosque consortes procuracione; hortaturque hæc famosa uerita attentius augere,

XXXI. Hos epistolarum Gregorianæ dulcedinis favos beatus Augustinus, omnium virtutum gradibus sideream scalam transcendendo, colligens; hos quoque rex et regina, pro suo affectu et capacitate, haurientes, nitebantur apostolicis documentis obsequi, ut post pereuntia regna mererentur cœlestia consequi.

XXXII. Britones, Anglorum debellantium reliquias, ab ecclesiastica regula dissidentes, convocatos regis ope Augustinus, tota paterni affectus instantia, decertabat ad legitimam omnium concordiam adiscere; sed difficillimum est irrationabiliter rationi repugnantibus corrigere.

XXXIII. Causidicus Domini, advocato in medium cæco: In hoc, inquit, ostendat Dominus rerum, cuius partis dogma sit verum. Proponit cæcum Britonibus curandum; illis recusantibus, signo crucis cæcum illuminat Augustinus: victi Britones petunt inducias, dum suos consulant et synodus iteretur.

XXXIV. Consulti Brionum pontifices (respondent) ut Augustinum advenientibus assurgentem, tanquam mitem et humilem corde, reciperent; residentem vero, ut superbum et ferocem, repudiarent. Venere, et sedentem sibi non assurgentem indignanter respuere. Quos ille adhuc clementius cupiens lucrari, proponit tria servanda, cæteris modo data tolerantia: ut Pascha suo tempore sicut omnes Ecclesiæ celebrarent, ut baptismi sacramenta ecclesiastico oruine peragerent, et Anglis una secum evangelizando fratres et concives regni Dei acquirerent. Sed illis omnia repudiantibus, præcicit ab his perituros, quos nollent habere salvos.

XXXV. Hanc præconis Domini prophetiam rex Anglorum Æthelfridus immaniter exegit, qui Britones bello delevit; et de eorum monachis, contra ipsum acris oratione pugnantibus, mille ducentos extinxit.

XXXVI. Post Britonibus incorrigibilibus prædicta mala, Augustinus omnium salutis intentus, Eboracam metropolim adit; in itinere hominem paralysi et cæcitate destitutum erigit, et Christianum facit [Al., fecit].

XXXVII. Quod in die natalis Domini plusquam decem milia credentium, absque parvulorum ac mulierum infinito numero, in fluvio Sioalira baptizavit.

XXXVIII. Ubi intransvadabne profundum non solum incolumes transierunt, verum etiam omnes infirmi sanitatem receperunt; ubi et in memoria beati Augustini condita ecclesia multa fidelibus præstantur beneficia.

XXXIX. De epistola beati Gregorii papæ ad sanctum Eulogium patriarcham missa, in qua gloriatur in Domino de Anglorum conversione, per Augustinum facta: et quod ipse, et qui cum eo missi sunt, apostolorum virtutes et signa imitari videantur; et de decem millibus vel amplius uno die baptizatis.

XL. Regrediens feliciter ab Eboraco. occurrit ægro, fædo candore lepræ tabescenti, lacrymabili querimonia paternam ipsius clementiam mussitanti- qui clamosa pietate audit cum Domino clamosum ta

citi murmuris desiderium, et in virtute dicentis in A Evangelio, Mundare, sancta [Al., acta] fide hunc luridum reddit mundissimum.

XLII. Augustinus, omnibus bonis desiderabilis, solis inimicis lucis odibilis, indomabiles sanctorum injuriatores æterno opprobrio in spiritu Eliæ deformat, qui supplices ægros jugiter salute reformat.

XLIII. Additur huic mulctæ aliud in alia incorrigibilium gente judicium, ut videlicet novo et inexperto prius huic orbi (morbo) omnes a minimo usque ad maximum sulfureo flagrant incendio, donec ab impietatis scoria, conflati in massam fidei pretiosam, purgarentur: et inextingnibilis pœna solo baptismo Christi, Augustino succurrente, extingueretur; et hæc clades ab hac patria perpetuo eliminatur.

XLIV. Augustinus ejusque socii, a præmemoratis B repugnatoribus digressi, gravi exæstuant siti; sed ipsum ducem Dominus sua apparitione et allocutione confortat, ut pro quocunque fideliter petierit impetratum se esse firmiter credat.

XLV. Vates Domini in loco, ubi fons vitæ apparuit, baculum fixit, et sitientibus largifluum et variis morbidis saluterum produxit; locum a cernendo Deum Cernel appellavit, ibique ecclesiam in memoriam tantæ revelationis Domino Salvatori condidit, ubi etiam monasterium in honore principis Apostolorum Petri constructum excellit.

XLVI. Parochiano sacerdoti Cernelli, morbo in mortem anhelanti, Augustinus noctu apparens, jubet ad præfatum fontem suo nomine vulgatum pergat, ibique quinquagesimum psalmum tertio cum trina C ablutione corporis concinat; qui surgens vires euandi recipit, jussis obediens sanus redit, mane sacerdotalia officia populo exsolvit.

XLVII. Augustinus, peragrata ex parte Britannia, ad perpetuam mansionem suam Doroberniam regreditur, et ut solis sui recursus omnium gaudio recipitur.

XLVIII. Juvenem gressibus, auditu, et loquela damnatum pius curatur redintegrat; rursumque solita in olentia abusus sanitate, et priori percussum debilitate, rursum Patris benignitas triplici salute restaurat.

XLIX. Legitur ut beato martyri Livino in baptizando affuerit, ut cœlestis splendor super baptizatum affluerit, dextra divina signo crucis ter illum benedixerit: tum ut jussu et ductu angelico super longi maris undas, quasi florido prato, pedibus ad Augustinum venerit, et ab eo totius perfectionis documenta acceperit: quem apud se quinquennio detentum, sacerdotem Domino consecrat; donatumque liberaliter sacerdotalibus insigniis, et de discipulo magistrum gentis suæ, relegat.

XLX. Attestatio Veturnosi, quem tertia progenis sua hodietaenus durans asserit beatum Augustinum vidisse, et de lubrico ac nebulosissimo Christianum modestum ab ejus baptisterio resurrexisse; ipsum vero jugi turba vallante innumerabilia signa patrasse. Referebat etiam mortuus superstes, ab antiquæ ævo relatum (sic) sancti Patris formam et per-

sonam patriciam, staturam; ipsumque nudis pedibus patrias lustrando, callos in plantis attraxisse.

I. Jam æternis amoribus totus saucius, jam a terrenis tumultibus in requiem Domini absorptus, vix faciebat cœlo, crebris precum, suspiriorum et lacrynarum pulsibus. Tandem intelligens ex Spiritus sancti responso suum exaudito desiderium, beatum Laurentium, apostolicis virtutibus præclarum, suorumque comitum præcipuum, rege cum confuso populo immensum congratulante, ordinat cum omni solemnium gaudio sibi successorem, ut quondam Apostolorum princeps Petrus Clementem, videlicet ob novellæ informationis necessitatem.

II. Jam melliflue exhortato rege et Ecclesia ac populo, ut perseverent in fide et amore Christi, relinquens omnibus perpetuæ dilectionis pignora, præsentem rege et pontifice Laurentio, inter omnium lacrymosa examina, vallante eum cœlesti chorea, transit ad æterna Domini solemnium: quos infirmi laudatores prosequamur, non exæqualibus planctibus, sed triumphalibus cantibus.

III. In monasterio quod condidit a sancto Laurentio dedicato, reconditur pretiosissimum sui corporis margaritum cum júbilo.

III. Quam pulchre Roma Ecclesiarum parens, tanta pignora edidit, qui totius Britannici Oceani patres et institutores emineant: quanto odore suavitatis et splendore gloriæ, unus amor et unum cubiculum simul astringit; qui, distincti per diversas mundi nationes, singuli patroni singulis populis solaciter prælucent.

CAPUT PRIMUM.

Res gestæ usque ad ingressum. Miracula in Gallia patrata.

I. Potentissimus triumphator mundialis tyranni, omnia trahens ad seipsum in crucis examine, habens per olim præscripti nominis insignia, Velociter spolia detrahe, festina prædari; universa captivi prædonis spolia suis ducibus victoribus distribuit; Petrus arcem rerum Romam comprehendit, Paulus procinctu belli omnia subegit; Andreæ Achaia, Joanni Asia, Matthæo Æthiopia, Thonæ et Bartholomæo contigit vastissima a solis ortu India: et ne per singula prolonger, tandem summus Dominicarum nuptiarum præcentor Gregorius, orbem terræ apostolicis alis amplexus est; Augustinus vero cui hæc corona gemmis æthereis textitur, alterum Britannici Oceani orbem suo Apostolatu præcinxit. Felix Roma, quæ, post primos theoricæ fidei principes, tam principales ecclesiæ edidit consules. Hæc olim præpollens Augustali monarchia, deinde bellorum turbinibus peno submersa remansit, ut gigneret hæc duo magna mundi luminaria, alterum quod præesset diei, alterum quod præesset in diem vertendæ nocti. Gregorius, in illis lucis præluxit Christiano orbi, velut sol diei: Augustinus, tenebrosam gentilitatis orbem et nocturnum chaos Oceani illustravit lampade lunari, atque aurora succedente, vertit in solarem meridiem Christi. Hanc obstinatam mundi zonam, armis gentium ac demonum septam, Augustinus invadit et

masius, quam quondam centopolim (an Gigan zopolim) montem Hebron Caleph magnanimus. Hæc est in Christo portio tua, hæc hæreditas, hæc cælo translata patria. O stella Romæ nativa, et noster in hac plaga Patriarcha! Hanc Domino acquisisti; acquisisti Domino, et ipse possedisti. Quidquid pietatis hæc terra germinat, quidquid florificat, quidquid fructificat, tu cultor, tu sator, tu plantator es; totum in Domino tuum est. Quidquid etiam sanctorum protulit, tu institutor, tu primicerius, tu princeps es; omnia te respiciunt, te comitantur, te coronant, quæ Domino allaborasti: labores manuum tuarum manducabis, beatus es, et bene tibi erit. Te reges, præceres, patres, gensque sequitur: te protectorem concinunt et protopatrem.

2. Sed qua laude attollam hunc Augustiniensem munus? Quidam terrenus terrenis est paradisus; quidquid opum ubivis habetur, aut hic nascitur, aut confluis undique nationibus circumfusa Amphitrite invehitur. Credas maximum orbem divitias suas ac delicias, quæ particulatim in suis partibus prærogat, hic pariter aut invenisse aut thesaurizasse. Regnum est imperiale, Romanis cæsaribus augustaliter regnatum, qui se tam hic quam Romæ gloriabantur rerum habere solium. Tellus copiosa, omnium sationum et plantationum fecunda; ubertim procreans non solum patriæ assueta, sed adeo Græciæ vel remotiorum regionum [Al. remotioris horum] plantaria. Patet amplissime uberrimis agris, vernantibus pratis, diffusis campis, pinguibus pascuis, gregibus lactifluis, equis et armentis bellicis. Irrigant crebre centes fontium scaturigines, rivuli salientes, flumina insignia et famosa, lacus et stagna piscibus et avibus ac navali eommeatu assidua, urbibus et populis accommodata. Frondent luci et nemora, campestria et montana, glande et fructibus silvestribus plena, diversis venatibus opulenta. Sunt et silvæ castaneæ, divitum epulis acceptæ: vineta [Al. vinetis] quoque non solum Gallicis et Italicis, sed etiam Albanis, Argolicis et Punicis, arvis respondent [Al. respondebit] uberrimis. Sunt hic fontes salinarum, sunt et fontes calidi, calidique fluvii, balneis calidis exstructi. Quid dicam maris divitias, quæ non solum navalibus mercibus, verum etiam innumeris piscium generibus hoc regnum et replent et decorant? Inter quæ diversa ac magna natatilia capiuntur passim, delphini et vituli marini, atque insuper montuosæ balenæ. Rubent conchyliæ super Indicas ac Sidonias tincturas; et decorem suum dum alias omnia vetustate mutant aut minuunt, hæc tenacius illustant, nec sole nec imbre violant. Inest conchis ornamentorum pretium, unionum scilicet gemmantes orbiculi, candore splendidi et margaritarum multicolora decora.

Rubent aliæ, aliæ virent, hæ purpureo, hæ hyacinthino, hæ prasino colore vestiuntur; sed major harum candicat multitudo. His aurificum ingenia inter præclaros lapides aurea ecclesiæ adornant monilia: ipsos etiam æquat aut superat aurea Angli-

carum virginum textura, quæ regia et pontificalia insignia, intincto murice coccoque his tincto flammantia, splendidis unionibus et margaritis cum præcellentibus gemmis prætexto auro instellant, et pretiosa stemmata artificii mixtura amplius irradiant. Uniones tantum Hesperia, Britannia et Eoa-India sororisant. Hæc etiam gagatem prodige gignit lapidem eo pretiosorem quo aliis sæculis rariorem; hic (autem) est gemmea nigredine fulgidus; invenitur quoque purpureus, cereus, albidus, viridis; ardet igni admotus; ubi confricatus incaluit, levem materiam attrahit: ut adamans ferrum; ubi incenditur [Al. intenditur], serpentes fugantur. Venis nihilominus metallorum æris, ferri, plumbi, stanni, argenti et auri, divites massæ eviscerantur. Mirere et rupes et scopulos aërios, templeque passim et mœnia de saxosis montibus operosa, et quodam nativo marmore decorata.

3. Hoc ergo tam speciosi et opulenti orbis ingens domicilium, prodiga manus Domini dilecto suo Augustino præparavit; qui quondam, ubi mundum condidit et omnem ejus ornatum perfecit, conditum tandem hominem amicum, cui hæc paraverat, introduxit. Beatus igitur Augustinus dimisit dulcem alumnæ et augustam matrem Romam, amplectens propriam peregrinationem longinquam et periculosam, ut de frementibus nationibus in patientia fructum ferret, et hæreditatem sempiternam Christo acquireret. Exiit de senatoria cognatione sua cum patriarcha Abraham, et veniens in terram a Deo provissam factus est in gentem magnam. Multiplicatus est ut stellæ cæli, in sanctorum multitudine sequaci et gentium populo fideli. Bene itaque in tot filios dilectionis excrevit, qui pro alienigenis animam ponere venit. Alii fortiter, iste et fortiter et feliciter vicit, qui martiali animo incruentum martyrium tulit. Bene etiam, qui omnia reliquit et cæli regnum obtinuit et hic omnia (in) centuplum recepit; cujus angelica charitas et generosissima liberalitas, quæ omnibus largisima et sibi ipsis erat parcissima, hoc abundantissimum regnum, superbis Augustis pomposum, calcato appetitu fecit omnibus beneficium. Felix paupertas, quæ tam multos ditavit! beata abstinentia, quæ semper indeficientem familiam pascit! Quo se arctavit, nos amplificamur: quod jejunavit, nos epulamur: imo ipse in suis hæreditibus omnia possidet et exaltatur. Sed dum ista scribimus, hoc maritimum Elysium revirescente mundo floruit, et inter paschalia floreta splendidi Augustini sidereo natalitio instante, omni decore arrisit. Juvat ergo ad præsignati ipsius adventus seriem recurrere, ac demum de innumeris ejus virtutibus aliqua retexere.

4. Viderat insignis legifer Domini Gregorius, venales Romæ pueros, crine rutilo et forma eximia gratiosos; utque erat visceribus charitatis in omnes diffusus, percunctatur ardenter nomina gentis, provincię, ac regis illorum. Audit quod incolæ Angeli, provinciâ Deira*, rex Alle vocitaretur; sed unnes

* Deiri pars Nordhumborum, uti et Bernicii, subinde sub propriis regibus fuisse. Ibi Alle dicitur rex

paganismo obsequerentur. Ingemuit benigna anima, flores, paradiso Dei tam congruos, tetrismorum aris addictos; sed mox, uti propheticus interpres, adgaudens nominum auspiciis: Bene, inquit, Angli: angelica facie nitidi: bene Deiri, de ira Dei cernendi! bene quoque rex dicitur Alle, cuius terræ [Al. terra] canetur alleluia. Invasit ergo iter ad Anglos convertendos; sed populi romani fractione, imo Spiritu Domini Jesu omnia provide dictante, retractus est; videlicet alii amico hanc gratiam servante Domino. At ubi apostolatam Romæ suscepit, unde gravius ab intentione sua præpeditus exstitit, inde potentius consilium invenit: quod enim persæ non potuit, per splendidam Incarnam suam et armigeram dexteram Augustinum explevit. Huc invenit secundum cor suum, unicum in Domino sancti desiderii sui remedium, virum omnium virtutum, ad Dominicæ bella paratum, per ardua et fortia coronæ avidum; ut turrin David munitum, in qua clypeus et hasta omnisque armatura fortium, atque ad omnia completum; vas scientiæ Dei evangelicum, vas electionis Domini aureum. Mirabatur generosum animum sua attentiorum exhortatione; ut videretur non tam sequi velle ad palmam, quam præcurrere.

5. Collecto itaque angelico erulitorum Christi præconum contubernio, qui comites, adjutores et cooperatores Evangelici existerent duci Augustino; postquam omnes ad propositum opus accepit promptos et unanimes, incescibiles totius bonæ voluntatis auctores immolat grates. Nec mora, exhortatos diligentissime et armatos ad fructiferam gloriæ patientiam, omnibus bene [Al. pene] provisâ quæ mundi peregrinis competere, Deo et angelis pacis commendat, et in viam perpetuæ salutis destinat. Longum est exponere, sed pium est recolere, tam sanctæ tamque dulces animæ beatorum Gregorii atque Augustini sanctorumque fratrum, a maternis visceribus monasterialis Ecclesiæ avulsorum, quæ spicula vulneratæ charitatis in separatione corporali senserint, quas impreces beatorum restitutionis, quæ suspiria, quas lacrymas invicem reddiderint: cum se ultra dilectam patriam, inno mutuos aspectus tam desiderabilium patrum ac sociorum, in hoc exilio visuros non sperarent; et ad tam longinquam, tam externam barbariem, tamque incerta vitæ discrimina transmigrarent. Sic quondam arcam Domini ferentes vacæ, et post factus abstractos mugiebant, et tamen a recta vitæ linea nusquam declinabant. Sancti namque euntes ibant et flebant transeundo ad vitæ patriam, mittentes in lacrymis semina virtutum: venientes autem venient in resurrectione, cum exultatione portantes manipulos lætitiæ de luctu et morte. Annus tunc erat ab incarnatione Domini *, sexcentisimus, principatus autem Mauricii ab Augusto quinquagesimi quarti annus quartus decimus, ex quo vero Angli Britanniam invaserant annus circiter centesimus quinquagesimus, ordinæ

tionis autem beati Gregorii papæ quartus, cum ipse Romanorum pontificum gemma illustrissima, hæc sidera Augustino præfulgente Anglis misit luminaria. Tot dominicæ legationis manipulares ad quadraginta numerantur, quaterno scilicet denario Legis et Evangelii quatuor animalia imitantes. Tot olim Legifer ad considerandam terram repromissionis miserat exploratores; sed illi, præter duos, perfidi; isti erant fideles; illi filii alieni domino sunt mentiti; isti, filii adoptionis, adhaeserunt veritati. Procedebant ut oves ad victimam, grande scilicet spectaculum mundo [Al. mundi], angelis et hominibus spectabiles; aeris potestatibus, intus acies ordinata, terribiles.

6. Jam eminens a cognata domo excesserant aliquot dierum itinere, alacres viam mandatorum Domini percurrere: at vero dicente Veritate, Spiritus [Marc. xxvi, 41, et Joan. xv, 5] quidem promptus est, caro autem infirma; et, Sine me nihil potestis facere; docendi erant ex humana imbecillitate, non de se præsumendo sed in Deo sperando, viriliter agere; et in ipso qui vicit mundum, vincere. In Deo, inquit Psalmista, faciemus virtutem [Psalm. lxx, 14]. Dei itaque athletæ, immemores constantiæ suæ, surripiuntur vaniloqua hominum fama, fallacia demonum ventilata. Nuntiatum quod gens quam peterent immanior belluis existeret, quod crudelitatem epulis præferret, quod sanguinem innocentem siti- ret, quod christiana fides abhorreret, quod salutis doctoribus tantum supplicii et cædibus responderet; sanctos quidem sine causa plerique posse, hostes autem veritatis nec ratione nec signis flecti. Hinc ergo desperantes talium salutis et sui profectui, præpositum suum reniti non valentem Augustinum, ad beatum Gregorium fecere legatum, quem Anglis, si Christum susciperent, dederat episcopum; orantes humillime per ipsum, quatenus eos absolveret a tam periculoso et infructuoso apud ignotas linguas dispendio laborum, et placitum ad sua annu- ret reditum. Tales enim adhuc erant invalidi, et ad dominicam quidem expeditionem prompti, sed inexercitati, sicut quondam discipuli Domini, volentes, sed non valentes illum ad passionem sequi, interim condebantur sub asylo, donec induerentur virtute ex alto; visa vero ipsius resurrectionis et ascensionis gloria, ita sunt animati et Spiritus Paracliti capaces effecti, ut passionum ipsius participio plus gauderent, quam timerent illum ad æthera subsequi. Poterat tunc magnanimi Gregorii charitas, quasi de frustrato incepto et de ludibriis demonum insultantium, perturbari, nisi speraret in nomine Domini, in quo sua cœpta credebat feliciter perfici. Repletus ergo spiritu virtutis, mittit per ducem Augustinum Christi peregrinis hanc epistolam paternæ exhortationis, suadens et ipsi obtemperare, viamque et opus cœptum, usque ad palmam et coronam gloriæ in Dei adjutorio fidenter perficere.

fuisse ab anno 559 usque ad annum 589. Consuli potest vita sancti Gregorii, 2 Martii ex Mss. edita, c. iii, et nostra ibidem Annotata.

* Immo solum erat annus 593 æræ communis, a quo

ille erat Mauricii quartus decimus. Gregorii papæ, quartus quin et indictio 14 infra in epistola sancti Gregorii etiam citata. Apud Bedam lib. i, c. 23, omittitur annus Christi.

7. Gregorius, servus servorum Dei, servis Domini nostri. Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his quæ cepta sunt cogitatione retrorsum redire; summo studio, dilectissimi filii, oportet ut opus bonum, quod auxilium ante Domino coepistis, impleatis. Nec ergo labor vos, nec maledicorum hominum lingue deterreant; sed omni instantia, omnique fervore, quæ inchoastis, Deo auctore, peragite, scientes quod laborem magni unius major æternæ retributionis gloria sequitur. Remanenti autem Augustino præposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite; scientes hoc vestris animabus per omnia profuturum. quicquid a vobis fuerit in ejus admonitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia protegat, et vestri laboris fructum in æterna me patria videri concedat: quatenus etsi vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis eveniar, quia laborare scilicet volo. Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi filii. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo quarto, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione decima quarta.

8. Arelatensi quoque archipræsuli Ætherio, ut Augustino ejusque sociis Christi legatis in Britanniam necessaria solatia provideret, ita scripsit, secundum nomen suum omnibus vigilans, Gregorius: Reverendissimo et sanctissimo fratri Ætherio coepiscopo Gregorius servus servorum Dei (L. v, *Epi. l. 55*). Licet apud sacerdotes, habentes Deo placitam charitatem, religiosi viri nullius commendatione indigeant; quia tamen aptum scribendi se tempus inveniit, fraternitatis vestræ nostra mittere scripta curavimus, insinuantes latorem præsentium Augustinum, servum Dei, de cujus certi sumus studio, cum aliis servis Dei illuc nos pro utilitate animarum auxiliante Deo direxisset: quem necesse est ut sacerdotali studio Sanctitas Vestra adjuvet, et sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum positus existere, causam vobis injunctam subtiliter indicare, scientes quod ea cognita, tota vos propter Domini devotione ad solatium, quia et res exigit, commodetis. Candidum præterea presbyterum, communem filium, quem ad gubernationem per trioniali ecclesiæ nostræ transmisimus, charitati vestræ in omnibus commendamus. Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto, anno quarto decimo, post consulatum ejusdem domini nostri anno tertio decimo, indictione quarta decima.

9. Hæc igitur apostolica documenta referente et altius intentante sociis Augustino, ita sunt confir-

mati ut fortius quam coeperant cepta percurrere intrepide gauderent, et more optimorum militum acrius post fugam victoriam extorquerent. Ibant ergo cum cœlestibus animalibus ante facies suas, et non revertabantur cum incederent. Jam eis dux suus magnanimus Gregoriano ore dicere videbatur Augustinus: Cum jucunditate exhibitis, et cum gaudio deducemini: nam et montes reges, et colles duces vobis exsistent, expectantes vos suscipere cum gaudio. O immensum gaudium, quo, licet per acerba et aspera, itur ad interminabile regnum cum indeficienti copia meritorum et dulci fructu quæsiturum Deo filiorum! Hæc intelligentes sancti festinabant per adversa et pro-pæra, per plana et dumosa, transire ad vera præmia; ad omnia patientes, usque ad mortem facti obedientes. Inter tot autem virtutum merita semper beatum Augustinum comitabantur miraculorum lumina: ex quibus innumeris in Andegavensi, optima Galliæ provincia, celeberrimum est quod ibi tunc peregrinus exhibuit: pro quo ejus honori ecclesia consecrata nullam unquam feminarum admittit. Unde multi honoratissimi viri Andegavensium, venientes Cantuariam ad sanctum Augustinum, vehementer admirabantur, hic, ubi corporaliter requiescit: tam licite et libere omnes feminas intrare, quam ibi nullam hujus licentiæ gratiam consequi posse. Quibus mirantibus respondebatur a fratribus; illas videlicet, quæ sanctum expulerunt, merito a sua ecclesia repelli; istas vero, quæ hunc susceperunt utro, ab ipso debere recipi. Jam olim quippe plurimi illius gentis nobiles et ceteri principes, simulque ecclesiasticæ dignitatis reverendi patres, in Anglia, et maxime apud ipsum suum [ut gloriantur] patronum Augustinum, frequentes horum, quæ apud ipsos gessit, constantissimi celebrantur assertores. Hi omnes suis successibus beatificabant Angliam, et maxime apostolicam Doroberniam, in summi Augustini prærogativa et in ipsa corporali ejus præsentia, tanquam corporali vita, cujus apud ipsos esset tam indelebilis memoria, et frequentia miracula, vel scripta, vel scriptis evidentiora. Hic ergo referamus ex publica notitia, quæ ibi suæ præsentiae reliquit signum.

10. Agens sane Dominicam legationem, ut prænotatum est, a Roma in Andegavensi provincia Pontem [At. Pontum] Sai nuncupatum, milliari tractu super Ligerim fluvium lapideo opere productum, cum illo sancto choro transit sociorum. Quibus adjacenti villæ Sai ejusdem nominis conantibus succedere, incolæ hostilitatem pro hospitalitate restituere; et tot homines peregrinos, pedestri incessu et habitu humiles, quasi tot lupos et ignota monstra repulere. At vero mulierculæ simul glomeratæ, tanta non modo irreverentia, sed insaniam, ululatu, despectu, subannatione, derisione in sanctos Dei, sunt de-

^a Fuit inter socios hujus missionis sanctus Laurentius, et sancti Augustini in episcopatu Cantuariensi successor, cujus vitam illustravimus ad diem 2 Februarii, ostendimusque invisisse eum in Gallia hoc ordine episcopo os, sanctum Serenum Massiliensem, Protasium Aquensem, Virgilium Arelatensem, san-

ctum Desiderium Viennensem, Ætherium Lugdunensem, perperam hic Arelatensi sedi tributum: sanctum Siagrium Augustodunensem; de quibus consuli possunt ibidem annotata.

^b Pons Sai, vulgo le Pont de Cé, Alias Pons Cæsaris; ita Mabilio.

jacchatae, ut viri in leinnes vel innoxii quodam modo a eadem viderentur comparatione. Nec suffecerat aspicere, sed longius inculcantes trahebant, impellebant, lacescebant, abigentes lubriciosa importunitate. Stabat juxta ulmus ampla et umbrosa, lassus viatoribus ad pausam accommoda: sub hac sancti volentes ipsa nocte requiescere, non poterant, a mulierum, velut tot canum, infestatione. Unam vero cæteris impudentius Sancti vestigiis incumbentem, dum ipse elato baculo, velut ad bestiam et rapidam lupam pugnans conaretur abigere, subito baculus, novo Dei gratiæ signo, de manu ejus velut ab arcu excussa sagitta evolvit, et in spatio fere trium stadiorum humi affixus subsistit: moxque cum beato contubernio subsecutus [ensit enim divino Spiritu ad nutum Domini se eo vocari] accurrit, et baculum, imo cum baculo fontis æstum extraxit, qui protinus copiosa scatebra erupit: quo Dei famuli, immensas gratias reddentes suo largitori, a gravi siti relevati et suaviter sunt refecti, ibique nocte ipsa quiescere in laudibus divinis devotissimi. Tunc etiam Altissimi elementia, impatiens filios lucis suæ ac diei, terræ noctis et nudi aeris injuriam pati, subito lucem de summo cælo suo, solare jubar vincentem, super eos effudit, tectoque carentes tota ipsa nocte superno splendore obtexit, quasi sic orasset voce prophetica ipsa ecclesia sub dio relicta: Fac mecum, Domine, signum in bonum, ut videant qui oderunt me et confundantur (*Psalm. lxxviii, 17*); quoniam tu, Domine, adjuvisti me et consolatus es me. Viderunt itaque omnes finitimi tam immensum radium, a cæli vertice usque ad sanctos directum; ut ad confusionem suam pernoscerent, quantos cæli cives suis hospitibus extrusissent. Ipse autem sacratissimus dux secus fontem illum ita baculo scripsit in terra: *« Hic hospitium habuit servus servorum Dei Augustinus, quem misit ad convertendos Anglos beatus papa Gregorius.*

14. Jam lucis crepusculo imminente, ad destinatum locum anhelantes, per Andegavensem civitatem iter accelerant; et hesternos contemptores suos, nunc appetitores ac de copia inopes, Dei nimirum zelo volente, sua salutifera præsentia vacuant. Mane itaque vicini ad locum, ubi tantum lucis miraculum conspexerant, undique accurrunt; gravi gemitu ac luctu ablatus repetunt: tum novi fontis beneficia contuentes, acriori mœrore sui reatus contabescunt. Iden nos miseros, aiebant, quomodo tantum bonum, quod ultro in manibus habuimus, impia abiectione

A nostra perdidimus, nec a tantis angelis saltem benedici meruimus! Discentes ergo ex præfata scriptura nomen beati Augustini optatum, et legationis officium, accensique frequentia miraculorum, quantocius juxta ipsum fontem ecclesiam condiderunt, ac in nomine ipsius beati Augustini consecrari fecerunt; ubi vero litteræ ipsius descriptionis inventæ sunt, altare constituerunt; ubi illud perpetuum, ut præmonstravimus, durat miraculum, quod ipsam ecclesiam intrare aut de fonte aquam haurire nulla unquam potest feminarum^b: ut nimirum sciat mundus quantum hoc genus offenderit Deum in injuria servorum suorum.

12. Quædam illustris matrona cum magno cereo huc tentabat ingredi, quasi modo sanctus suæ adulæ retur potentiæ ac muneri; et absterrentibus qui aderam respondit, se in sanctum non peccasse, sed velle se eum honorare: urgetque propositum audaciæ. Vix ergo velitam metam et sacrum limen attigerat, cum repente ruptis intestinis, et effervescentibus in terrain alvi secretis, corrui infelix et interiit; forasque extracta mortua, credere omnes terribiliter docebat, quod nulli crederat. Tali repulsa ita omnes feminae sunt eruditæ; ut plus aperta quam clausa ostia abhorreant contingere. Ne tamen [*Al. tantum*] ibi feminae usquequaque sancti Patris gratia viderentur desolatæ, incolæ diutina [*Al. divina*] miseratione (moti) pro foribus ecclesiæ receptaculum illis congruum ædificavere; ubi convenire, orare, oblationes suas et vota persolvere, sacrisque mysteriis possent succedere.

13. Ecce autem dum hæc et antiqua fama, et recenti clarissimorum virorum Andegavensium assertionem essen comprobata, accidit reverendissimum ac prudentissimum Andegavorum^c pontificem ad desideratissimum patronum Augustinum venire, et quasi tam antiquum suæ patriæ hospitem magna cum devotione revisere. It [*forte Is*] etiam supra scripta miracula non modo a fratribus audire, verum ultro referre attentus erat: eodemque modo quo scripta sunt, fixa astipulatione, velut ex lectione, exponebat. Addidit etiam novum miraculum, velut hesternum, in sui declaratum præsentia, cum tali scilicet Patris favore et gratia. O vos, inquit, felices, quibus æterna beati Augustini contigit præsentia! Nec nos adeo sumus infelices, quibus perpetuo beata ipsius remansit memoria. Nostra quidem patria ante vos illum agnovit, et prius Andegavia quam Anglia signipotentem vidit: at nos, fateor, in majoribus nostris abjecimus præ-

^a Totam hujus miraculi historiam, uti et inscriptionem, etiam nunc singulis annis legi in ecclesia, prope Andegavos sancto Augustino consecrata, indicat idem Mabilio: verum arbitratur veri magis simile esse, quod inscriptio ab incolis dictata sit. In registro beneficiorum hujus diocesis appellatur Prioratus Parochialis Canonicorum, scilicet Canonicorum sancti Augustini, Abbatiae omnium sanctorum Andegavensi subjectus: ecclesia autem ista vulgo appellatur Saint-Outin.

^b Hoc tempore gaudere feminas ingressu ecclesiæ et usu fontis adhuc permanentis, observat dictus Mabilio: additque ex epi tota sui confratris Alexandri Fournie-

reas, quod fons hic memoratus parieti ecclesiæ ad Austrum positus est inclusus, cujus aquæ sanitatis causa ab infirmis frequentantur.

^c Gocelinus in codice minore Guiffridum appellat. Cujus nominis duo fuerunt: prior præfuit ab anno 1081 usque ad an. 1093, et Turonensis cognominatus a distinctionem successoris, iidem Guiffridi, et de Meduana cognominati, qui cathedram cessit Rainoldo, consecrato 12 Januarii, anni 1102. Quis horum intelligatur, nescimus conjicere. Quidni autem post novæ ecclesiæ dedicationem statim cessaverit illa muliebria sexus exclusio?

sentem; sed super his singulis territi, satisfactione persecuti sumus abeuntem: quem cum jam non meruissemus nec manu nec visu contingere, coepimus eum, condita in ipsius honore Ecclesia, retinere. Quid audientiam vestram a miraculo ibi declarato verborum ambage morer? Crescente plebis devotione erga tantum parentem, suis supplicibus semper exaudibilem, semper præstabilem; coepere illam ipsius reconciliatricem ecclesiam præcelsius restaurare, ejusque patrocinia sibi arctius amicare. Hanc itaque ego, mense maio, die scilicet depositionis tanti patris, magnis utriusque sexus votis, in ipsius, cujus prius erat, dedicavi in memoria, confluyente multitudine plebium innumera. Eminebant in circuitu condensæ agrorum segetes, jam messi proximantes, jam in spicas et aristas adolescentes. Populus ut fluvius undique irruens non attendebat annonam, nec, cujuscunque foret, messioem; conculcabatur et conterebatur, velut in area labor hominum et boum, confundebar spes stationum et frugum: jam vero non tam flagellata et contrita videbatur stipula fugifera, quam scopata et nudata area. Quid ergo valedixerunt omnes illius anni opibus, valedixerunt et Augustino, alias quam amiserant obventuras) sibi sperantes in ipsius largitionibus. Sed tandem desperatis in rebus mirabilior virtus apparuit Augustini meritis non fallentibus: tanta quippe segetum copia eodem mense ad messum emicuit in tota illa vastatione, ut nulla terrarum illius provincie huic se posse æquare, vel ubertate frugum, vel altitudine. His mirabilibus populi attoniti, tantis beatum Augustinum præconiis gaudent efferre, ut credant et prædicent, eum quidquid velit a Domino ubi vis gentium posse impetrare, et quidquid fideliter petitur, posse præstare. Hæc memoratus episcopus, tota patria teste, propalans gratificis auditoribus, dignam certitudinem dabat omnibus, quam sancte credenda sunt antiqua signa, in tam novellis declarationibus.

14. Jam post Latium, post Italiam, post Gallias, post tot montana, campestria, nemorosa fluviosque terrarum et gentium discrimina, tandem Deifer, pacifer, salutaris Augustinus, cum beato contubernio, felici cursu applicuit Britanniam, ad mansionem scilicet et quietem perpetuam, divinitus sibi præordinatam. Via justorum recta facta est, et iter sanctorum præparatum, et deduxit eos Dominus Deus noster via mirabili ad certum locum.

CAPUT II.

Ingressus in Angliam. Conversio sancti Æthelredi regis. Lætitia sancti Gregorii Magni.

15. Habet Regia Cantia insulam prægrandem et celeberrimam Tanetum, capacem amplitudine sexcentarum familiarum: januam et sinum pandit trans-

^a Beda Wantsum, nunc Stoure dicitur.

^b Apud Willelmum Thorne in chronico dicitur, sanctum Augustinum de navi descendente pedem petreæ quasi luto impressisse, eamque in capella ibi fundata honorifice collocatam.

^c Sancti Æthelberti regis acta illustravimus ad 24 Februarii: quibus ex lib. II Translationis sancti Augustini c. IV addenda aliqua erunt ad confirmationem cultus.

^d Berta sancto Gregorio lib. IX epist. 59 Aldi-

A mariis frequentis, tellus uberrima et opulenta, atque camera Cantie accommoda: fluvius ^a Wantsume, tribus stadiis latus, hanc a continenti terra discriminans fecit insulam: is utrumque caput in mare protendens, duobus tantum ostiis transvadatur. Hæc ergo insula Christum in sanctis suis prima ^b suscepit, felix tellus sua fecunditate, sed felicissima tot Deiflorum advenarum, imo tot civium supernorum hospitio! hinc interim novus pater Angliæ cum sancto collegio a marina salsugine refovetur

16. Regnabat tunc Anglis rex ^c Æthelbertus, Anglorum regum tertius, sed futurus jam christicola primus. Hic supernæ electionis providentia, præ cæteris antecessoribus, aliis etiam regibus præsidens, imperium usque ad Humbram vastissimum fluvium porrexerat, qui scilicet Meridianas ac Boreales Anglorum gentes interfluvio disternat. Huic regaliter præsidenti in metropoli Cantuariæ legatus Domini Augustinus, per legatos et quos ab affluibus transmarinis beati Gregorii hortatu assumpserat interpretes, mandat se, sui sæque gentis amore et gratia, a Roma venisse; et nuntium sibi optimum atque omni acceptione dignissimum afferre, qui suscipientibus sempiterna gaudia et infinita, cum sempiterno Deo cælestis regni sæcula, fide protestetur indubitantissima. Talia rex placido animo percipiens, præcepit eos in ipsa qua recepti sunt insula residere, eisque exhiberi quæ vitæ usus postulare, quousque pertractaret, quomodo ipsos disponderet: jam enim ubique coruscans christianitas illi innotuerat, maxime quia regia conjux illi erat ex Francis regibus, christianissima, ^d Berta nuncupata, quam eo sacramento a parentibus obtinuerat, quatenus christianam religionem semper intemeratam sibi cum suis comitibus æquare permitteret. Sanctissimus enim præsul Letardus datus est comes et custos reginæ fidelissimus, qui eam piis monitis et exemplis, inter damnosos paganitatis usus, jugiter in Christi cultu corroboraret. Hæc ergo regem, quamvis avitis adhuc tenebris obtemperantem, facere [*Forte fecere*] christicolis clementiorem; et quasi jam ipse media sui corporis parte Christum coleret, viam Christi bajulis patefecit, donec et ipse intraret. Veniens itaque rex ad insulam die opportuno, et residens cum optimatum cætu sub dio, ad suam audientiam accersit Augustinum cum suo conventiculo: fallebat enim adhuc regem augurationis error, velut nocturnum Nicodemum, verentem, ne si in aliquod tectum sibi supervenirent, si quid incantationis aut maleficii scirent, convictum eum seducerent. Sed quantum lux a tenebris, distabat talis mens ab innocentibus ac rectis: attollebant potius vexilla dominica, quibus examinarent præstigia dæmoniaca. Veburga, filia non Chlotharii primi, ut Mabillio ait, sed Chariberti regis Parisiorum, uti ex Gregorio Turo-nensi et aliis deduximus ad vitam sancti Letardi, quam dedimus cum Vita dicti Æthelberti regis ad diem 24 Februarii, quod diem natalem ignoravimus. Verum postea didicimus ex Ms. Romano ducis Altempsii, et alio antiquo nostro, diem natalem et cultus sacrum esse 7 Martii, uti ad hunc diem diximus. Ejusdem miracula quædam habentur infra lib. I Translationis sancti Augustini c. V.

nere ergo, non erubescences, sed eminenter afferentes triumphatoris mundi crucem argenteam, et imaginem Domini Salvatoris, formose atque aurose in tabula depictam. Canebant simul litanias, quibus caderent adversaria Dei mœnia Jericho; orantes contrito corde pro sua ipsorumque, quos Deo acquirere venerant, perpetua salute.

17. Residentibus eis jussu regio, Augustinus primum ore intonat evangelico: Ad tuam, o rex, totiusque hujus regni perpetuam pacem huc ingressi, optimum nuntium sempiternæ lætitiæ, ut pridem mandavimus, afferimus tibi: si susceperis, hic et in æterno regno æternaliter beatificaberis. Jam enim mundi conditor et idem Redemptor humano generi regnum cœlorum aperuit, et de terrenis cœlestes indigenas fecit. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum, sicut ipse unigenitus testatur, pro mundo daret (*Joan. iii, 16*); ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. Tam enim infinita charitate idem Dei Filius homines dilexit quos fecit, ut non solum homo inter homines fieri, verum etiam mortem, mortem autem crucis, pro hominibus dignaretur pati. Sic namque placuit ejus ineffabili clementiæ, ut diabolus captivatorem nostrum, non in suæ divinitatis majestate, sed in nostræ carnis infirmitate elideret; et nos, debitam prædam, per indebitam crucis pœnam, a faucibus impiissimi tyranni erueret. Cujus incarnata divinitas innumeris virtutum claruit ostentis, omni debilitate curata, omni virtute patrata: cœlo, sideribus, terra, mari, inferno se omnium Deum et dominum ostendit; ventos et mare imperio sedavit, fluctus maris quasi solidum campum calcavit: tandem mori ut homo pro hominibus dignatus, in triduo a morte sicut Deus surrexit, et solem, qui in sui conditoris nece obtenebratus est, suo splendore clarius illustravit. Surrexit, inquam, ut nos resuscitaret: ascendit ad cœlos, ut illuc nos triumphantes ageret. Inde iudex omnium sæculorum veniet, ut credentes in regno suo, damnatis incredulis, perpetuo colloquet. Ne ergo, o præcellentissime regnator, superstitiosos nos iudices, quod a Roma in tuos fines tuæ tuorumque salutis gratia laboravimus devenire, et ignotis gentibus quasi ingrata beneficia subrogare. Noveris, piissime, magnæ claritatis necessitate urgente id nos intendisse. Desideramus enim, super omnem mundi appetitum et gloriam, quam plurimos in regno Dei nostri concives habere; et qui in sanctorum angelorum consortium possit proficere, ne pereant, totis viribus certantius prospicere. Hanc quippe benevolentiam Christi nostri benignitas, de inæstimabili du'cedine Spiritus sui, omnibus suæ veritatis præconibus ubique infudit, ut propriis necessitatibus postpositis in omnium gentium salutem exardescant, et quælibet nationes, ut parentes et filios, ut fratres et cognatos habeant; et omnes una Dei dilectione amplexos, ad infinita omnium gaudiorum ac solemnitatum sæcula pertrahere satagent. Tales regis signiferi, cum innumeris miraculis facti testes Dei, per gladios, per ignes, per belluas, per

A omnia tormentorum et mortium genera mundum salvatori suo invictissime subdiderunt. Jam olim Roma, jam Græcia, jam reges et principes terrarum, jam insulæ gentium, propheticis invitationibus attractæ, cum ipso terrarum gaudent regum Dominum adorare et illi in perpetuum servire, per quem et cum quo perenniter valeant regnare. Tali etiam affectu hodiernus pater totius christianitatis Gregorius, vestram salvationem ardentissime siliens, nec pœnarum, nec mortis timore prohiberetur ad vos venire, si posset (quod non potest) tot commissarum animarum curam deserere. Quapropter nos in sua vico misit, ut viam æternæ lucis et januam vobis pandamus regni cœlestis: quo si contemptis idolis, dæmoniis per Christum intrare non renitis, certissima fide semper regnetis.

18. Hæc et his similia salutifero Augustino disserente, ejus suffraganei, prout Dominus dedit, pleraque addidere. At rex, ab inolito errore non facile extricabilis, respondit ut æger, favens quidem medicis, sed necdum patiens curationis: Pulchra quidem et ad quamdam gloriam infinitam sunt invitatoria quæ suggeritis dicta et promissa: sed quoniam nova habentur et hactenus incognita, non mihi competit his animum subdere, et majorum ritus per totam Angliam eatenus servatos deserere. Attamen benevolentiae vestræ, qua de longinquo (ut video) ad nos venire, nostræque saluti, prout vobis verius ac melius, certastis consulere, nos nequaquam infesti, sed nec ingrati volumus existere: magis vero optamus benigna vos hospitalitate fovere, et vitæ subsidia sufficienter præbere: sed et hoc permittimus vobis, ut quoscunque potestis in vestram fidem et professionem prædicando et hortando assumatis. Rex ergo tam clemens christicolis in paganitate, quis digne memoret quam est dilata, ut ex difficultate beato Augustino cresceret corona, et ex insperata salute major Ecclesiæ Dei nasceretur lætitia.

19. Igitur regis benevolentia, imo Dei providentia, in metropolitana civitate Doroberniæ conceditur sanctis locus habitationis congruæ, et promissa stipendia corporalis alimonie, et indulgentia prædicationis optatæ. Itaque appropinquans possidendæ civitati pacifer Augustinus, cum beato Sanctorum choro, elato ex more crucis Domini argenteæ triumphali vexillo, cum imagine vivifica ipsius sempiterni regis Jesu Christi, invocat suppliciter super eam Salvatoris salvatricem clementiam: tum hanc litaniam antiphonam dulcissime intonat, et eum excipiente primitiva Anglorum nutrice Ecclesia, consona modulatione ac devotione decantat: Deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a civitate ista, et a domo sancta tua, quoniam peccavimus. Bene autem addiderant, quoniam peccavimus, qui, ex Christi charitate, aliena peccata, quasi propria, venerant documentis, precibus et fletibus abluere. Hinc interim, non tantæ exterorum cura, quam dispensatione divina in pace compositi, accinguntur attentius ad fructum regni Dei. Vivebant non modo ut exules Oceani, sed pror-

aus ut peregrini totius mundi; adeo nil terrenæ, nil secularis illecebræ appetebant, ut non tam eos terrenas, quam cœligenas obstupesceres. Voluptates, delicias, divitias, honores, et quidquid obstaret cœlo; adeuntibus funditus absceiderant: jejunia, vigiliæ, orationes, eleemosynas cum cætimonia et omnis actionimonia assiduabant. Arma Christi ad virtutem pacifica, in acies vero scelerum bellicosa robustissime exercebant, debellantes omnem perfidiam; ad omnem injuriam prætendentes pro Thorace omnem patientiam; ad pericula, ad supplicia, ad ipsam quoque mortem ferendam invictissimam constantiam; ad indigentes vulnera tam (sic) clementiam; ad omnes homines et ad ipsos adversariis charitatem visceram. Liberi et expediti a terrena sarcina, ut penata animalia volabant ad æthera; imo vero dicente Apostolo, Nostra conversatio in cœlis est, nisi quod adhuc amore gentium salvandarum terras incolebant, jam mente in cœlis habitabant (*Philip. iii, 20*).

20. Ante adventum autem Anglorum possederant Romani quadrigentis circiter annis Britanniam, id est a tempore Cæli Cæsaris usque ad Maximum imperatorem; qui rapta purpura contra Gratianum et Valentinianum Augustos, euntibus bellis, ipsum Oceanum Romanis præsidii exhaustit. Residua vero Ecclesia et beati Martini, olim ab ipsis Romanis Christianis condita, tunc illustrabat Cantiam, quæ hactenus manet assiduus ministris officiosa, per dimidium fere stadium distans orientalis ab authentica Christi Ecclesia.

In hac beatus præsul Letardus, velut apostolicorum legatorum præcursor aut janitor, primo divinis officiis et sacramentis reginæ christianæ, ut fidelis paranympus, cum suis clericis obsequabatur, et, ut cervus post serpentum virus intendens sitit ad fontes aquarum, ita intricis fidei venenosis paganorum ritibus exæstians, ad ipsam ecclesiam, tanquam ad vitæ fontem, cum iussa alumna regina rapiebatur, quando Romani magistri, velut aurum argento prælucentes, ibidem quæ Dei sunt agebant. Nam hos Christi peregrinos, inter alienigenas solitarios, in his cœlestibus advenis Dei gratia visitavit; invitavit et plebem suam per ipsos credituram, ut et regina non solum licenter Christum cerneret, verum etiam per tantos eruditores fidelis infidelem conjugem salvaret. In hoc itaque oratorio Augustinus cum suo choro quotidiana Domini ministeria celebrabat; et in psalmis, hymnis, precibus, atque in voce tubæ, quibus castra diaboli interirent, noctes et dies laudes Domini attollebat. Interea tam splendida sanctorum merita ingens signorum et mandatorum Dei commendabat gratia; nec dissimulare, nec reticere imperatoria Christi præconia poterant: illum canticis, illum prædicationum tonitru, et signorum coruscatione magis ac magis personabant. Curabant vicissim omnes debiles et languidos, vel ad se delatos, vel a se visitatos: adeo aut nullus, aut rarus in grege Augustini habebatur, qui non gratia sanitarum polleteret, ut non minus miracu-

lis quam prædicationibus tenebras gentillum illustrarent. Mulcebant stupidos hominum sensus hæc perennis lætitiæ promissa; verberabant rigidos tanta fulgura, ut Domino canitur a Psalmista: Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota est et contremuit terra (*Psalm. lxxvi, 19*). Clamabant trepidæ plebes: Dii superni sedibus descendentes conversantur inter homines. Sic et quondam gentes ammiratæ Dei Apostolos terrena transcendentes, dicebant: Isti sunt sancti Dii terræ. Nec mentiebantur suo errore, Psalmista testante: Dii fortes terræ vehementer elevati sunt (*Psalm. xlvii, 10*). Hactenus itaque indomita colla suave jugum Domini amabiliter subire, susceperere fecunda arva in perpetuos fructus vitæ semina, credere plurimi, et regenerati in Christo sunt ex alienigenis filii adoptionis Dei.

21. Omnibus ergo intentus summi regis armiger Augustinus, ad ipsum maxime summum regni caput machinam intendit salutis; ut subversa arce profanitatis, arcem sideream attollat sanctitatis, et cum rege suo Salvatore succumbat subjectus orbis. Ipsum per reginæ ambitus, per legatarios monitus, per opportunos accessus, per dulcia æternæ felicitatis blandimenta, per omnia virtutum exempla et ostenta, per vigilata ad Deum ecclesiæ precamina, Redemptori suo acquirere certavit; certavit, et in Domino Deo vicit et obtinuit. Ingens elephas terræ, et enormis cetus pelagi captus est triumphaliter apostolica sægena. Captus enim æterna dulcedine, eruditus irrefragabili veritate, illuminatus tam sancta et mirifica divinæ institutionis claritate, abdicata avita gentilitate cum mortis auctore, ultro se mancipat auctori vitæ. Eamus, inquit, et nos ad magnum principem regum, ad amplissimum datorem regnorum, non solum temporalium, verum etiam æternorum: nec pudeat nos saltem venisse postremos, quos merito pudeat sicut in regno, sic et in fide non fuisse primos. Sequamur tandem, quos decebat præcessisse; maxime cum eum regem petamus, qui non personæ vel ordinis pensat dignitatem, sed animæ devotionem.

22. Talia prolocutus, volebat substrata regalitæ adorare famulum Christi, per quem in Christi famulatum et adoptionem mereretur regenerari. Quem salutis minister paternis visceribus excipiens, hortatur ut pristinos errores abstinentia, indulgentia, eleemosynis ac fletibus diluat, cæterisque piis operibus faciem ejus qui baptizat in Spiritu sancto præveniat. Iste indulget omnibus, ut sibi indulgeatur, et humanis beneficiis ad beneficia superna præparatur: patent carceres, laxantur vincula, liberantur captivi, et cum amicis regis epulantur pauperes et rei. Non potest nec eget exponi quanto gaudio exultaverit in salutem gentis hactenus anhela beati Augustini anima, quæ gratiarum Deo immolaverit libamina. Jam videt suum prosperatum desiderium, terram suam dedisse fructum suum, omnes labores et dolores ac difficultates partuum suorum perpetuum

anno 457, uti referunt Florentius Wigorniensis et alii.

* Eadem habet Beda, ex quibus liquet antiquus cultus sancti Martini, mortui anno 397, scilicet 60 solum annis antequam Hengistus occuparet Cantiam

sibi peperisse gaudium, cum in ipso rege conver-
 totum Domino jugo ambiret Oceanum. Illuxit ergo
 dies, Anglis et Angelis solemnissimus, quo Deo de-
 vorus rex Æthelbertus, profanatis idolis ac diis pa-
 triis, nasceretur Christianus. Convenit non modo re-
 gia principum curia et tota Cantia, verum etiam
 frequentissima Anglia, videre præcellentissimum re-
 gni dominum adventitiorum seivorum Christi sub-
 stratum vestigiis, et quasi ultimum mancipium eorum
 in omnibus deservire imperiis; ut quam externa
 regna arvis formidarent, inermes pauperes verbo
 alligarent. Ornatur ecclesia, decorantur baptisteria,
 consecratur Jordani et Paradisiacæ fluminis urna.
 Interrogatus ab Augustino si tem, an credat in Patrem
 et Filium, et Spiritum sanctum, cæteraque quæ ve-
 ritas exigit Catholica, fidelis confessor Domini, **B**
 toto corde et ore, Credo, respondit ad omnia. In hac
 ergo Trinitatis confessione et nomine baptizatur et
 regeneratur rex Angligena: factus est de veteri idolo-
 latra novus Christicola, de tetra nocte sui orbis lam-
 pas matutina. Baptizat noster Sylvester nostrum
 Constantinum cum inelyta turba ducum et optima-
 tum aique copiosa plebe credentium. Ad vocem au-
 tem ministri Dei aperti sunt cæli, et Dominus Jesus
 columbam suam, quam quondam sibi in Jordane
 Pater de cælis testificatus filium misit, huic adoptivo
 suo infudit. Illa descendit splendido candore et re-
 quievit in sinucepto [*Al.*, susceptore] simplici pu-
 ritate quasi modo genito infante. Hinc novella
 Ecclesia, post Dominicum primogenitum ac unigeni-
 tum Christum, gaudebat psallere complexa recentem **C**
 natum: Puer natus est nobis, filius datus est nobis.
 Sic directus est spiritus Domini in nostro David a die
 illo et in perpetuum; eundemque Salomonem, in
 lucem populi sui, Dei sapientia illustravit. In solo
 autem priore David decem millia computantur, et in
 nostro solo principe ampla Britannia Christo manci-
 patur. Cum ergo in uno peccatore correcto Salvator
 testetur angelos gaudere, haud absurde credimus, ipsa
 superna agmina, in hoc salvato capite, tunc consono
 jubilo proclamasse: Gloria Domino mundi, quia factum
 est et regnum Anglorum Domini nostri Jesu Christi.

23. Exinde ergo evangelicus sanctorum alumnus,
 et Augustini præceptoris adjutor robustissimus, jam
 non suum regnum æstimat quod administrabat;
 verum ejus cui se cum omnibus suis dederat; ipsi **D**
 (se) potius subjicere ac dilatare anhelat, quia omnia
 mundi regna suo nutu justissime dispensat; subjectos
 sibi etiam reges et populos, non vi sed benevolentia,
 ut a sanctis doctoribus didicerat, in dulcem Christi
 ditionem transferre decernat. Tanta quoque erat cha-
 ritas in sancto ac Deo amabili rege, ut credentes in
 Redemptorem, jam non clientum vice pensaret, sed
 tanquam fratres et concives perpetuos regni Dei
 magna congratulatione ac dilectione adstringeret.

Tum episcopia et monasteria, tanquam dominica
 castella, quibus dominicum regnum teneatur, libe-
 ratiter ac regaliter passim machinatur. In metropoli
 sua Salvatoris basilicam, Augustino suo condendam
 et possidendam, opulentissime determinat. In ejus-
 dem vero suburbio monasterium regale et apostolicum
 sublimat, quod antistitem et regum corpora in diem
 vivificæ resurrectionis custodiat. Condidit et a Rhoss
 suffraganeam, et Londoniæ pontificalem hierarchiam,
 aliisque locis opportunis ecclesias ac cænobia.

24. Ante omnia autem jam electissimum a summo
 papa Gregorio Augustinum, cum tota patria, instat
 consecrari sibi apostolum. At ille, qui tanto peregrina-
 tionis discrimine tantorum quæsierat salutem, pro
 quibus non surget et [*Forte*, non fugeret] mortem, non
 abnuat principalem perferre laborem. Ad Arelaten-
 em archipræsulem Ætherium, ordinandum ab eo, transit
 mare, obeiens scilicet electioni apostolicæ et petitioni
 ecclesiasticæ, imo vero assumptioni dominicæ. Præve-
 nerant etiam eum Gregorianæ epistolæ, semper pro eo
 et pro amatis Anglis vigilantissimæ. Hic igitur primiti-
 vus Angliæ patriarcha consecratur, et cum apostolicis
 insigniis in sempiternam benedictionem suæ hæreditati
 regreditur, ac paratæ sedi Doroberniæ inthronizatur.

25. Tum vero inter omnes docendarum gentium
 sollicitudines scelus deputabat ignavia, si beati Gre-
 gorii animæ, sancto desiderio suspensæ, tanta gaudia
 dominici lucri tardaret nuntiare. Mittitur ergo Romanam
 sacratissimus Laurentius, tunc præbyter, deinde
 beati Augustini successor eximius; et a Petrus,
 dignus monasterial prælatione monachus, qui Augus-
 tinenti monasterio post abbas præluxit primus, ut
 etiam hic mutæ congratulationis nuntius graviter in
 plurimos excresceret fructus. Augustinus, qui in
 multa lætabatur messe, anxie queritur de operario-
 rum paucitate; ad hoc de diversis quæstionibus
 consultit divinum magistrum, unde reformet labantem
 ecclesiam et ruentem populum. At vir sanctorum desi-
 deriorum Gregorius, ubi regem Britanniae consecra-
 tum Christo didicit cum suo orbe, ad populos tur-
 natim confluentes baptizantium manus deficere,
 publicam famem audiendi verbum Domini multis
 doctoribus egere; quanto gaudio Altissimum bene-
 dixerit, quanta flagrantia mentis et vocis, ut hæc
 incrementa lætitiæ perpetuo roborarentur, impreca-
 tus sit, quis digne retulerit? Te, inquit, Domine,
 auctorem salutis omnium, te mirabilem et gloriosum
 in sanctis tuis et in cunctis tuis miserationibus, ut
 fragiles laudatores per omnia magnificamus. Ecce
 enim, per humilem legatum tuum Augustinum,
 quondam tumidus, jam substractus sanctorum pedi-
 bus servit Oceanus; et barbara lingua Britanniae jam
 in suis laudibus horæus alleluia cœpit resonare.
 Suscipe, sator beneficiorum, fructus gratiæ sempi-

* Hæc contigerunt anno 601 quo sanctus Justus
 creatus est Roffensis episcopus, et sanctus Mellitus
 Londinensis. Hujus vitam dedimus 24 Aprilis, de
 sancto Justo agendum erit 10 Novembris.

^b Imo Vigilium, ut ante diximus, nisi Ætherius
 Lugdunensis sit substituendus.

^c Sancti Petri abbas Acta dedimus 6 Januar.

ternæ, quam in ipsius uberrimo plantasti pectore; suscipe advenam et pupillum tuum cum loquentibus fratribus suis, cum quibus relicta domo, patria, cognatione, abnegato scipso, assumpta cruce, secutus est te. Potens es et ipsum multiplicare ingentem magnam, post antiquum auditorem tuum patriarcham; omnes autem difficultates et angustias sanctorum tuum, Domine, semper est temperare, et in infinitum lucrum transferre gaudiorum. Hos affectus paternæ charitatis sanctissimus papa Deo aromatizans, addit orare Dominum messis, ut consilium suum dirigat, quo [Al., quos] idoneos operarios in messem suam mittat [Al., mittit]. Igitur aspirante superna providentia, destinantur cum prænominatis legatis, Laurentio et Petro, eximii virtutum viri, Mellitus, Justus, ^a Paulinus, Rufinianus, seu quatuor evangeliorum præcones. Hos comitatur non rudis turba evangelicorum ministrorum et cooperantium, qui terribili acie diripiant castra dæmonum. Quid enim visum est opportunum in cultu et ministerio ecclesiæ, in vasis sacris, in paramentis altarium, in ornamentis ecclesiarum, in sacerdotalibus induviis, in pretiosis sanctorum apostolorum et martyrum reliquiis, in codicibus plurimis, in qualibet rerum divinarum elegantia ^b prorsus aggressit præclaris gerulis litteralis (sic) Gregorii vigilantia. Ad hoc præmissarum quæstionum ac interrogationum lucide exposita misit responsa, quæ hic aut dilata aut prætermissa, plene reperies in Beda. Super hæc omnia additur hæc apostolicæ prærogativæ epistola.

26. Reverendissimo et sanctissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius, servus servorum Dei (*Lib. XII, Epist. 15*). Cum certum sit, pro omnipotente Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reservari: nobis tamen eis necesse est honorum beneficia tribuere, ut spiritualis operis studio ex remuneratione velint [Al., valeant] multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam, eodem Domino largiente et te laborante, perducta est; usum tibi pallii in ea ad sola missarum solemnissima agenda concedimus, ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuæ subjaceant ditioni: quatenus Lundoniensis ^c civitatis episcopus, semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pallium ab hac sancta et apostolica, cui Deo auctore deservio, sede percipiat. Ad Eboracam vero civitatem te volumus episcopum mittere quem ipse judicaveris [Al., indicaveris] ordinari: ita duntaxat, ut si eadem civitas cum finitimis locis Verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episco-

A pos ordinet et metropolitani perficiatur honore; quia ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere, Domino favente, disponimus: quem tamen tuæ fraternitatis volumus dispositioni subjacere. Post obitum vero tuum ita episcopis, quos ordinaverit, præsit, ut Lundoniensis episcopi nullo modo subjaceat ditioni: sit vero inter Lundoniæ et Eboracæ civitatis episcopos imposterum honoris ista distinctio, ut ipse prior habeatur qui prius fuerit ordinatus. Communi autem consilio et concordie actione quæque sunt pro Christi zelo agenda disponant unanimiter, recte sentiant, et ea quæ senserint non sibi nec discrepando perficiant; tua vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinaverit, neque hos tantummodo, qui per Eboracæ episcopum fuerint ordinati; sed etiam omnes Britannicæ sacerdotis habeat, Deo et Domino nostro Jesu Christo auctore, subjectos: quatenus ex lingua et vita tuæ sanctitatis et recte credendi et bene vivendi formam percipiant, atque officium suum fide ac moribus exsequentes, ad cœlestia, cum Dominus voluerit, regna pertingant. Deus te incolumen custodiat, reverentissime frater. Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno nono decimo, post consulatum ejusdem domini anno octavo decimo, indictione quarta ^d.

27. Jam oneratum apostolicis opibus Dominicum contubernium longius excesserat, nec animus Gregorii euntes prosequi cessat, quia charitas infinita finire nescit obsequia (*Lib. IX, ep. 71*). Iterum de Augustino suo, iterum de suis Anglis unicas curas renovat; unde et hanc epistolam præmemorato venerabili Mellito destinat. Dilectissimo filio Mellito abbati, Gregorius, servus servorum Dei. Post discessionem congregationis nostræ, quæ tecum est, valde sumus suspensi reddit, quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum ergo Deus omnipotens vos ad reverendissimum virum fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi; videlicet, quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant, sed ipsa quæ in eis sunt idola destruantur, aqua benedicta in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquæ componantur. Quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu dæmonum in obsequia veri [Al., viri] Dei debeant commutari, ut dum gens ipsa eadem fana sua non videt destrui, de corde errorem deponat; et Deum verum cognoscens et adorans, ad loca quæ consuevit familiaris concurrat. Et quia

^a Ex his sanctus Paulinus, postea Eboracensis archiepiscopus creatus, colitur 10 Octobris.

^b In monasterio Aldinghoffsensi Paderbonæ duplex portatilis ara instar arcule servatur, et utroque creditur ex ea suppellectile sacra esse, quam sanctus Gregorius Augustino misit: utrique a pia posteritate additus argentearum bractearum et lapidum pretiosorum ornatus, utrique varice inclusæ sanctorum reliquiæ, utrique versibus Leonini concripti margines: unius autem notabilis inscriptio sic habet:

Præ cunctis aris hæc Gregoriana vocaris,
A quo sacraris, gens petit Anglia, dâris
Post hoc portaris, hic ossibus associaris,
Cum quibus esse faris vis meritiq; paris

^c Erat notissima uti, etiamum est urbs Londinensis, cui designat sedem archiepiscopalem, verum sedulitate sancti Æthelberti regis, et civium charitate captus sanctus Augustinus, Cantuariam elegit, et ibi sedes archiepiscopalis cum sedis apostolicæ approbatione permansit.

^d Is est annus Christi 601.

boves solent in sacrificio Dæmonum multos occidere, A debet etiam his de re hac aliqua solemnitas immutari; ut die dedicationis vel natalitiis sanctorum martyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias quæ ex fanis commutata sunt, de ramis arborum faciant, et religiosis conviviis solemnitatem celebrent: nec diabolo jam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esum suum animalia occidant, et donatori omnium de satietate sua gratias referant; ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam, duris mentibus simul omnia abscindere impossibile est: se non dubium est: quia et is qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus, elevatur. Sic Israelitico populo in Ægypto Dominus se quidem innotuit: sed tamen eis sacrificiorum usum, quem diabolo solebant exhibere, in cultu proprio reservavit, ut eis in suo sacrificio animalia immolare præciperet: quatenus cor mutantes aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent, ut etsi ipsa essent animalia quæ offerre consueverant, vero tamen Deo hæc et non idolis immolantes, jam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, ut ipse in præsentem illic positus perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime filii. Data die quinto decimo Kalendarum Augustarum [Al., Juliarum], imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo augusto, anno nono decimo, post consulatum ejusdem domini anno octavo decimo, indictione quarta.

CAPUT III.

Miracula patrata. Epistolæ sancti Gregorii pape. Acta cum Britonibus Christianis.

28. Tunc etiam auditis tot tamque assiduis beati Augustini miraculis, sicut gaudens in laudem Dei exclamatis, ita timens humanæ imbecillitati ne insolescat, hac illum epistola attemperat (Lib. ix, Epist. 58): Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, quia granum frumenti cadens in terra mortuum est, ne solum regnaret in cælo, cujus morte vivimus, cujus infirmitate roboramur, cujus passione a passione eximimur, cujus amore in Britannia fratres quærimus quos ignorabamus, cujus munere quos necientes quærebat, invenimus. Quis autem narrare sufficiat quanta hic lætitia in omnium corde fidelium fuerit exorta quod gens Anglorum, operante Omnipotentis gratia et tua fraternitate laborante, expulsi errorum tenebris tante fidei luce perfusa est, quod mente integerrima jam calcant idola, quibus prius vesano timore subiacebat; quod omnipotenti Deo puro corde substernitur; quod a pravi operis lapidibus sanctæ prædicationis regula ligatur; quod præceptis divinis animo subjacet et intellectu sublevaritur; quod usque ad terram se in oratione humiliat, ne mente jaceat in terra; cujus hoc opus est nisi ejus qui ait: Pater meus usque in modo operatur et ego operor (Joan. iii, 17)? Qui ut mun-

dam ostenderet, non sapientia hominum, sed sua se virtute convertere, prædicatores suos, quos in mundum misit, sine litteris elegit; hæc etiam modo faciens, quia in Anglorum gente fortia dignatus est per infirmos operari. Sed in isto dono cœlesti, frater charissime, quod cum magno gaudio vehementissime debeat formidari*. Scio enim quod omnipotens Deus per dilectionem tuam in gente, quam eligi voluit, magna miracula ostendit: unde necesse est, ut de eodem dono cœlesti et timendo gaudeas, et gaudendo pertimescas: gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interiorum gratiam pertrahuntur; pertimescas vero, ne inter signa quæ fiunt, infirmus animus in sui præsumptionem se levet, et unde foris in honore extollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus quod discipuli cum gaudio a prædicatione redeuntes, cum cœlesti Magistro dicerent: Domine, etiam in tuo nomine dæmonia Nobis subjecta sunt; protinus audierunt: Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo (Luc. x, 17). In privata etenim et temporali lætitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant: sed de privata ad communem, de temporali ad æternam lætitiā revocantur, quibus dicitur: In hoc gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælo. Non enim electi omnes miracula faciunt, sed tamen eorum nomina in cælo tenentur adscripta. Veritatis enim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono quod commune cum omnibus habent, et in quo finem lætitiæ non habent. Restat itaque, frater charissime, ut inter ea, quæ operante Deo exterius facis, semper te interius subtiliter judices ac subtiliter intelligas, et temetipsum qui sis, et quanta in eadem gente sit gratia, pro cujus conversione etiam faciendorum signorum dona percepisti. Et si quando te Creatori nostro seu per linguam seu per opera reminiscoris deliquisse, semper hæc ad memoriam revoces, ut surgentem cordis gloriam memoria reatus prequat, et quidquid de faciendis signis acceperis vel acceperis, hæc non tibi, sed illis deputes donata, pro quorum tibi salute collata sunt. Occurrit autem menti ista cogitanti, quod de uno Dei famulo actum sit etiam egregie electo. Certe dum Moyses Dei populum ex Ægypto educeret, mira [sicut tua fraternitas movit] signa in Ægypto operatus est. In Sina monte quadraginta diebus ac noctibus jejunans legis tabulas accepit; inter coruscus tonitruos [Al., et tonitrua], pertimescente omni populo, omnipotentis Dei servitio solus, familiariter etiam colloquutione conjunctus est; Rubrum mare aperuit, in itinere ducem habuit nubis columnam, esurienti populo manna de cælo deposuit, carnes desiderantibus usque ad satietatem nimiam in eremo per miraculum ministravit: sed cum jam sitis tempore ad petram ventum fuisset, diffusus est; seque de eadem aquam educere posse dubitavit, quam jubente Domino largis utique fluentis aperuit. Quanta autem post hæc per triginta et octo annos in

* Aliquid deesse videtur: Edit.

deserto fecerit, quis enumerare, quis investigare sufficiat? Quoties res dubia animum pulsasset, recurrens ad tabernaculum secreto Dominum requirebat, atque de ea protinus Deo loquente docebatur. Iratum Dominum populo placabat suæ precis interventione; surgentes in superbia atque in discordia dissidentes dehiscentis terræ (hiatus) absorbebat, victoriis premebat hostes, signa monstrabat civibus: sed cum jam ad repromissionis terram fuisset ventum, vocatus in montem est, et quam culpam ante triginta et octo annos (ut dixi) fecerat, audivit, quia de educenda aqua dubitavit; et propter hoc, quia terram repromissionis intrare non posset, agnovit. Qua in re considerandum nobis est, quam timendum sit omnipotentis Dei iudicium, qui per illum famulum tot signa faciebat, cuius culpam tam longo tempore adhuc servabat in cogitatione. Si igitur, frater charissimæ, et illum agnoscimus per signa pro culpa mortuum, quem ab Omnipotente novimus præcipue electum; quanto nos debemus metu contrmiscere, qui necdum adhuc novimus si electi sumus? De reprobis vero miraculis quid dicere debeo, cum tua bene fraternitas noverit quod in Evangelio Veritas dicit: Multi venient in die illa dicentes mihi, Domine, in tuo nomine prophetavimus, et in tuo nomine demonia eiecimus, et in tuo nomine virtutes multas fecimus; sed dico illis, Nescio qui estis, recedite a me omnes, operarii iniquitatis (*Matth. vii*). Valde ergo premendus est animus inter signa et miracula, ne fortasse in iis gloriam propriam quærat, et privato uæ exaltationis gaudio exsultet. Per signa enim animarum lucra quærenda sunt, et illius gloria, cuius virtute ipsa eadem signa geruntur. Unum vero signum Dominus nobis ostendit, de quo et vehementer gaudere et electionis in nobis gloriam possumus agnoscere, dicens: In hoc sciatur quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem (*Joan. xiii, 5*). Quod signum propheta requirebat cum diceret: Fac mecum, Domine, signum in bono, ut videant qui oderunt me et confundantur (*Psal. lxxiv, 17*). Hæc autem dico, quia auditoris mei animum in humilitate sternere cupio. Sed ipsa humilitas tua habeat fiduciam suam; nam peccator ego certissima spe teneo, quia per omnipotentis Creatoris ac Redemptoris nostri Dei Domini Jesu Christi gratiam, jam peccata tua dimissa sunt. Et idcirco electus es, ut per te dimittantur aliena: nec habebis luctum de quolibet reatu inposterum, qui de multorum conversione gaudium conaris facere in cælo. Item vero Conditor et Redemptor noster, cum de penitentia hominis loqueretur, ait: Ita, dico vobis, majus gaudium erit in cælo super uno peccatore penitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, quibus non opus erit penitentia (*Luc. xv, 7*). Et si de uno penitente grande sit gaudium in cælo, quale gaudium credimus factum de tanto populo, a suo errore converso, qui ad fidem veniens, mala quæ egit penitendo dampnavit? In hoc itaque cæli et angelorum gaudio repetamus ipsas quas præmissimus voces angelorum; dicamus

igitur, dicamus omnes: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

29. Regis quoque Æthelberti alacritate fidei idem papa congaudens, hoc ordine cum piis xenis scripsit. Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus, quibus prælati fuerint, dona suæ pietatis impendat. Quod in Anglorum gente cognovimus factum, cui vestra gloria idcirco est præposita, ut per bona quæ vobis concessa sunt, etiam subjectæ vobis genti superna beneficia præstarentur. Et ideo, gloriose filii, eam quam accepisti divinitus gratiam sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione multiplica, idolorum cultus insequere, fanorum ædificia everte; subditorum mores in magna vitæ munditia exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, et boni operis exempla monstrando ædifica, ut illum retributorem invenias in cælo, cuius nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestræ gloriæ nomen etiam posteris gloriosius reddet, cuius vos honorem quæritis et servatis in gentibus. Sic etenim Constantinus, quondam piissimus imperator, Romanam rempublicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo Domino nostro Jesu Christo secum subdidit, seque cum subjectis populis tota ad eum mente convertit. Unde factum est ut antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione præcessores tuos, quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei, Patris et Filii et Spiritus sancti, regibus ac populis sibi et subjectis festinet infundere; ut et antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat; et quanto in subjectis suis etiam aliena peccata detererit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat. Reverentissimus autem frater noster Augustinus, in monasterii regula edoctus, sacræ Scripturæ scientia repletus, bonis auctore Deo operibus præditus, quæque vos admonet libenter audite, devote peragite, studiose in memoria reservate: quia si vos eum, in eo quod pro omnipotenti Deo loquitur, auditis; idem omnipotens Deus hunc pro vobis orantem celerius exaudiet; si autem (quod absit) verba ejus postponitis, quomodo eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite, atque adnsum illius virtute quam vobis Divinitas tribuit adjuvate, ut regni sui vos ipse faciat esse participes, cuius vos fidem in regno vestro recipi facitis et custodiri. Præterea scire vestram gloriam volumus, quia sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, præsentis mundi jam terminus est iuxta, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit fine terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminet, quæ antea non fuerunt; tot videlicet imutationes aeris, terroresque de cælo, et contra ordinem temporum tempestates, bell'a, fauces, pes i-

lentiae, terrae motus per loca: quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies subsequuntur. Vos itaque, si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo vestrum animum perturbetis: quia idcirco hæc signa de fine sæculi præmittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, et venturo iudici in bonis actibus inveniamur esse præparati. Ilæc nunc, gloriose filii, paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno vestro excreverit, nostra quoque apud vos locutio latior excreseat; et tanto amplius loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestræ perfecta conversione multiplicant. Parva autem xenia transmissi, quæ vobis parva non erunt, cum a vobis ex beati Petri apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam, quam cœpit, perficiat, atque vitam vestram et hic per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in cœlestis patriæ congregatione suscipiat. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat, Domine filii. Data die decima Kalendarum Juliarum imperante domine nostro Mauricio Tiberio, piissimo augusto, anno nono decimo, post consulatus ejusdem domini anno octavo decimo, indictione quarta.

30. Venerabilem nihilominus reginam Bertam ipse præcellentissimus illustrator ecclesiarum gratifice laudat hac epistolari serie, tam pro regis conversione, quam propria erga beatum Augustinum suosque consortes procuratore, hortaturque hæc famosa merita attentius augere (*Lib. 1. epist. 59*). Qui post terrenam potestatem cœlestis regni gloriam cupit acquirere, ad faciendum lucrum creatori suo debet enixius laborare, ut de ea quæ desiderat operationis suæ gradibus possit ascendere, sicut vos fecisse gaudemus. Remaneant igitur dilectissimus filius noster Laurentius presbyter et Petrus monachus, qualis erga reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum gloria vestra extiterit, quantaque illi solatia vel qualem charitatem impenderit, retulerunt, et omnipotentem Deum benediximus, qui conversionem gentis Anglorum mercedi vestræ dignatus est propitius reservare. Nam sicut per recordandæ memoriæ Helenam, matrem piissimi Constantini imperatoris, ad christianam fidem corda Romanorum accendit, ita et per gloriæ vestræ studium in Anglorum gente ejus misericordiam confidimus operari. Et quidem jamdudum gloriosi filii nostri, conjugis vestri, animos prudentiæ vestræ bono, sicut revera Christianæ, debuit inflectere, ut pro regni et animæ suæ salute fidem quam colitis sequeretur; quatenus et de eo et per eum, de totius gentis conversione, digna vobis in cœlestibus gaudiis retributio nasceretur. Nam postquam, sicut diximus, et recta fide gloria vestra munita, et litteris docta est, hoc vobis nec tardum nec debuit esse difficile. Et quoniam Deo volente aptum nunc tempus est, agite ut divina gratia cooperante cum augmento possitis quod neglectum est reparare. Itaque mentem gloriosi conjugis vestri in

A dilectionem Christianæ fidei adhortatione assidua roborate, vestra illi sollicitudo augmentum in Deo amoris infundat; atque ita animos ejus etiam pro subjectæ sibi gentis plenissima conversione succendat, ut et magnum omnipotenti Deo devotionis vestræ studio sacrificium offeratis, et ea quæ de vobis narrata sunt, et crescant, et vera esse modis omnibus approbentur. Quia bona vestra non solum jam apud Romanos, qui pro vita vestra fortius oraverunt, sed etiam per diversa loca et usque ad Constantinopolim ad serenissimum principem pervenerunt. Unde ut, sicut nobis de christianitatis vestræ solatiis letitia facta est, ita quoque de perfecta operatione vestra angelis fiat gaudium in cœlis; sic vos in adiutorium suæ radicti reverentissimi fratris et coepiscopi nostri, et servorum Dei quos illuc misimus, in conversione gentis vestræ devote ac totis viribus exhibete; ut et hic feliciter cum glorioso filio nostro, conjugis vestro, regnetis, et post longa annorum tempora futuræ quoque gaudia vitæ, quæ finem habere nescivit, capiat. Oramus autem omnipotentem Deum, ut gloriæ vestræ cor et ad operanda quæ diximus gratiæ suæ succendat, et æternæ mercedis fructum vobis de placita sibi operatione concedat.

31. Hos mellifluos florigeri Gregorii favos, hæc apostolicæ et Romanæ allactationis nutrimenta quam pia aviditate desideriosa Augustini flagrantia hauserit, pauper sensus nec capere nec expedire sufficit. In hac divina paternarum litterarum armatura jamdudum emeritus agonista Dei [*Al.* Deum] se oblectabat; in hoc limpidissimo speculo, ante oculos elegantissimi regis sui, decorem et ornatus suos contulebat: in hac statera, quid vergeret, quid superaret de pretio suo, librabat. Cui cum sancta conscientia tot virtutum præconiis responderet, omnia ad emolumentum gratiarum reponebat in sinum largitoris bonorum: nec verebatur ne suo triumpho obrueretur, qui non sibi, sed auctori suo innitebatur. Non labem timebat, quem timor Domini sanctus possederat, quem supra firmam petram fundatum nec gloria nec ignominia flectebat, qui non in se, sed in Domino stabat: nec Petrum præsumptione labilem, sed fide stabilem, Paulumque in infirmitatibus gloriantem ob Christi virtutem, æmulebatur ad claritatem interminabilem. Postremo quid jactare deberet, qui omnem typum jactantiæ eliserat, qui egestatem et vilitatem pro gloria appetebat, cujus architecturæ funtamenta tanta humilitatis altitudine sunt depressa ac molibus suis solidata, ut dum turris ejus auro mundo et omni lapide pretioso constructa in cœlum assurgeret, omnium tempestatum ictus immota et illæsa rideret? Rex quoque Æthelbertus tantum apostolicis summi Gregorii resultabat exhortationibus, quantum se novit gratiarum debitorem in Christo redemptus, quod de æterna perditione filius adoptionis Dei esset effectus. Quem nisi quia regia potentia dilatandi regni Christi summopere habebatur necessarius, credimus servire quam imperare maluisse monasticis institutionibus, atque coronæ regni coronam præponere Petri. Verum quod tunc non

permitteretur fieri officio apparet nunc fuisse animo. A Sed et Bertæ christianissimæ reginæ non est potponenda devotio, quam tantus papa similiter dignam censuit præmissæ epistolæ favore et apologetico. Nam erat janua luci pervia, per quam splendidus Domini paranymphus Augustinus, verum solem Christum regii animi infudit penetralibus.

32. Cum ergo hic Dei amicus claviger esset filissimus cordis regii (ejus scilicet regis, cujus cor in manu Domini) diffusa charitate et dilatata mente extendens affectum in omnium salutem, egit apud ipsum obedientissimum principem, ut pontifex [Al., pontificum] Britonum ab ecclesiastica regula exorbitantes [Al., exorbitantium], ad suum convenirent colloquium: nam ab his Britannis patria hæc ante Anglos est antiquitus appellata, quæ et ab olim Christo B erat initiata. Anno quippe incarnati Verbi centesimo quinquagesimo sexto, Marco Antonio Vero ab Augusto quarto decimo cum fratre Aurelio Commodo regnante, rex horum Britonum * Lucius sanctum Eleutherium tunc temporis papam per epistolam suppliciter expellit et grateranter obtinuit, quatenus fideles doctores destinaret, qui se ac gentem suam in Christo regenerarent. Nec defecere Britanni a susceptæ pietatis integritate, usque in tempestatem persecutionis Diocletiani et Maximiani, qua plures sunt passione coronati.

Sed et deinceps in fide dominica perseverare, adeo ut nec hæresi cederent Pelagianæ, sed per accersitos episcopos Gallorum, convictos perfidos et hostes, profligarent a se. Verumtamen luxu, tandem C et arrogantia corrupti, dum viliis malunt subjici quam jugo Domini, gladio gentilium deleti, et paucis reliquis [Al., in paucis reliquiis] pene a tota patria propulsi, in silvestria et sterilia loca sunt coarctati. Illis ergo apostolicus legatus Domini Augustinus cupiens mederi, Anglosque et ipsos unam gentem unumque corpus efficere Christi, convocatis illustrioribus gentis, cepit insistere omni suadela paternæ dulcedinis, omnibus visceribus charitatis, quatenus omnem Christo adversariam dissensionem abdicantes, Deum pacis admitterent, et una secum Deo filios adoptionis sibi coheredes cœlestis regni acquirerent. Instabat etiam obnixis precibus et monitis ut dominicum b Pascha communi totius orbis usu et concordia suo tempore celebrarent, relicto scilicet D errore, quo a quartadecima luna usque ad vigesimam hæc festa usurpabant, quo ambitu octoginta quatuor anni calculantur; præterea in multis aliis ab ecclesiastica regula deviantes, resipiscere postulatur. At Britanni quo mitius petuntur, eo ferocius renituntur: et cum suas observationes omnibus aliis præstantiores esse glossentur [Al., grassentur], nulla rationis modestia flectuntur. Autorisabant suas caeremonias, non solum a sancto Eleutherio papa primo institutore suo, ab ipsa pene infantia Eccle-

sie dictatas [Al., dicatas]; verum a sanctis patribus suis, Dei amicis et apostolorum sequacibus, hac tenus observatas, quas non deberent mutare propter novos dogmatistas. Quid ad hæc eruditissimi Augustini prudentia responderit, mens perspicax, non pertinax colligat: Sancti Patres vestri, si hæc apostolica scita, quæ ferimus; jam omni mundo suscepta, sanctorum esse comprobassent, ultro obelissent, et ignorantias suas atque irregulares observantias correxissent: alioquin non sancti, sed sanctitati rebelles apparent. Et quidem apostoli Domini in primordio fidei hoc unum opus ubique exercebant, ut omnes gentes in Salvatorem mundi credere, et æternam vitam in ipso sperare docerent. Sic non mortalibus armis, sed in omni patientia et signorum ac sanctorum operum B iudiciis omnem mundi Christi subjecere vestigiis. Interea non poterant lunares cyclos publice tradere, ne cœlestia promissa terrenis sollicitationibus offuscarent et evacuata cruce Christi inaniter cucurrissent. Pauci aut rari tunc de Pascha disputabant, maxime cum totius mundi rabies omnem animam Christo credentem puniret. At ubi subjugatis Christo regibus et tyrannis Ecclesia regnare cepit, tunc publice conciliis habitis de Pascha et de cæteris ecclesiasticis sacramentis decreta apostolica quærebantur; et quæ antea neglecta erant, vel diversis in locis diversis modis agebantur, quidquid ad unius fidei integritatem poscebatur, unius Ecclesiæ incude informabatur. Huic ergo regulari christianitatis communicet unitati, quisquis a Christo non vult abscindi. His omnibus C Britanni repugnare magis quam acquiescere certant. Vix unquam crediderim præconem Dei Augustinum a quoquam paganorum majori fatigatum verborum ambage: adeo nihil savius est domestico hoste vel civili irrationabilitate: nam hoc est ad bestias pugnare, vel intestina bella ferre.

33. Sed assecla Domini, post Christum et apostolos doctus vincere patientia, omnia studet experiri, ut vel divino cedant examini, qui dominicæ resistunt legationi. A Deo, inquit, pacis et veritatis, qui habitare facit unanimes in domo, doceri postulemus evidentis signi indicio, quorum sanctor sit sententia, quæ in hac controversia tenenda sit linea. Querite in aliquo ægro vel debili veritatis experientiam, qui coram admissus probet in nomine Domini D curatoris sui assertionem veram. Hanc propositionem omnibus approbantibus, et ipsis rebellibus licet invitis, venit ad manum quidam ex Anglis, cujus oculis extincta erant gaudia lucis. Credo, Dei nutu inventus est angligena, ne Britonibus (si de suis esset) extuberarent supercilia. Horum ergo sacerdotibus primitus ingeritur cæcus curandus, ut his deficientibus verus testis veritatis et verus clareret medicus. Omni itaque temeritate confusa, Augustinus humilis flectit genua; orans suam compertissimam auditorem et illustrissimum mundi illuminatorem, et nos in variis actis: uti sancti Columbi episcopi Lindisfarnensis 18 Februarii, sancti Wulfridi archiepiscopi Eboracensis, 24 Aprilis et aliorum.

* Coluntur sanctus Lucius 3 Decemb. et sanctus Eleutherius papa hac 26 Maii: ad cujus vitam hæc latius exponuntur.

b De hac controversia passim B:da et alii agunt,

ut ex eo reddat lumina, quo in fide et spiritali gratia multorum illuminentur pectora. Tunc homini signo crucis imposito, cum hoc fidei verbo, « In hoc signo ostendat Dominus rerum, cujus dogma sit verum, » cæcus reseratis palpebris illuminatur, et post longam noctem sereno die infunditur. Ab omni populo laus Domino acclamatur, et fides testis Dei ac verax veri dogmatis assertor Augustinus celebratur; ipsi etiam Britones, tanta luce obruti, favent modo; et vera esse attestantur prædicamenta ejus, tanto signo declarata: sed se non posse sine suorum majorum consultu et assensu patrias leges abjicere. Hinc petitæ et datæ induciæ, dum synodus iteraretur, et pluribus convenientibus quid sequendum esset tractaretur. Hæc acta memorantur in loco ubi usque hodie lingua Anglorum Augustineac, id est Robur Augustini, in confinio Wicciorum ^a et occidentalium Saxonum appellatur, ubi contigua est maxima Britonum provincia.

34. Septem ergo Britonum pontifices, cum pluribus eruditissimis viris, maxima de nobilissimo ipsorum monasterio, quod ^b *Bancornahaburh* anglice appellatur, cui tunc abbas Dinoot præerat, ad consilium ituri, quemdam, anachoretica vita apud ipsos insignem, virum sanctum ac prudentem, adeuntes et rei ordinem exponentes consulunt, an Augustini doctrinam sectando patrias observationes abdicarent. Quibus ille: Dei, inquit, famulum si cognovistis, sectamini. Nos vero, aiunt, unde recognoscemus? Tum ille: Audite, inquit, et discite a Domino præcipiente: Tollite jugum meum super vos, et discite a me qui mitis sum et humilis corde (*Matth.* xi, 29). Ex miti ergo et humili corde cognoscibile vobis erit, Augustinum jugum Domini ferre, et ferentibus condescendere. Si vero ferociam vel contumaciam præceperit, quomodo eum Dei hominem vel de Deo esse constabit? Illis autem hujus intelligentiæ exemplum poscentibus: Sinite, ait, illum primitus synodum intrare, si vobis supervenientibus assurrexerit, ut Dei famulo reverenter obaudite; si vero residendo vos socio honore, cum sitis numerosiores, excipere contempserit, et ipse vobis contemptibilis sit.

35. His ad interitum suum armis præcincti, dum coram adveniunt, Augustinum in episcopali sella residentem, nec sibi prorsus assurgentem offendunt. Tum vero ira, indignatio, despectus, repudium, lites, contentiones inhorruere, nec barbarus furor mitigari poterat ulla patris mansuetudine; nec solum patiebantur hunc audire, verum etiam omnia ejus prædicamenta refutare conati sunt et refellere. Quos

^a Quia Wicci dicebantur illi Cornavorum agri qui ad Wigorniensem provinciam spectant, hinc Alfordo, ad ann. 604, num. 3, videtur *Augustineac*, jam dici, contracte, *Ausric*, pro *Augustinsric*, id est Augustini ditio, sita in margine Wigornie versus Herefordiam.

^b *Banchor* seu *Bangor* fuit celeberrimum amplissimumque monasterium, ad Devam flumen sive æstuarium maris Hibernici, in Flintensi comitatu ad fines Cestrie, cujus modo vix ulla rudera extant. De eo egimus 19 Januarii ad vitam sanctæ Gildæ sapientis § 2. Appellatur autem *Banchornaburg* Bedæ,

A vir Domini omnibus modis adhuc certans lucrari, de multis, quibus adversabantur Ecclesiæ universali, tria proposuit observanda, ut cætera tolerari possent contraria: videlicet ut pascha suo tempore sicut omnes Ecclesiæ celebrarent, ut baptismi sacramenta ecclesiastico ordine peragerent, et Anglis una secum evangelizando fratres et concives regni Dei acquirerent. Adversarii vero omnia abjiciunt, nec solum se ejus mandatis vel precibus obtemperare nolle, sed nec episcopum eum habere velle asserunt. Qui enim, a ebant, advenientibus nobis dedignatus est assurgere, quanto magis nos opprimeret si subdamur ditioni suæ? Liqueat ergo quam miti et humili corde jugum Christi tulerit ille Domini fidelis et prudens vicarius, qui assidebat; et quam dura cervice ac tumido corde se jugo Domini rebellare prodiderint, qui astabant. Nec vero in sessione vel assurrectione, sed in mansuetudine ac dilectione fraterna cognoscitur homo Dei, cum et sedens clementissimus, et stans sævisimus possit reperiri: præterea indecens haberetur sanctioni ecclesiasticæ, ut tam ferres et erroneos inflaret assurgendo, quos potius corrigeret increpando. Tandem vero dominicus armiger, super incorrigibiles vibrans gladium Domini, hanc sententiam promulgat spiritu et ore propheta: Si, inquit, non acquiescitur monenti, credite interinanti, quia quos repudiatis habere pacificos fratres, habebitis sævissimos hostes; et quibus invidetis societatem regni Dei, ab hac vita et regno ipsis debellantibus eritis auferendi. Sic rebelles veritati, veriloquum vatem tandem sunt experti. ^c Postremo namque tempore, assumpto jam ad Dominum Augustino, armipotens Anglorum rex Æthelfridus, cum ingenti copia civitatem Legionum invadit quæ, ab Anglis Lega Cestra, a Britonibus autem rectius Carlezion ^d nuncupatur. Convenerat ibi grandis cœtus Britanorum et sacerdotum et monachorum ad orandum contra regis impetum: de monasterio autem Bancor tantus erat numerus, ut in septem turmas distinctus, in nulla portione minus trecentis hominibus haberetur, qui omnes labore manuum victitabant; quorum summa ultra duo millia censebatur. Hi omnes, orationum et triduanæ jejuniæ armis contra hostem militabant; quos in tutiore loco compositos ubi rex vidit et causam perpendit: Proh! inquit, contra nos isti inermi dextra, sed armata oratione pugnant, atque in nos Deum suum omni pugna acerbius exagitant; hanc perniciosiorem aciem primum miles disjice, et ad internecionem dele. His defensor erat cui nomen Broithmailus, qui hoste irruente fugiens, relictos

ad distinctionem celeberrimi monasterii Hiberniæ, etiam *Banchor* seu *Beanchor* dicti, in quo sub sancto Comgallio tria millia monachorum fuisse traditur 13 Martii, in vita sancti Mochæmoci seu Pulcharrii abbatis, num. 14. Consule ibidem nostra annotata.

^c Chronologus Anglosaxonicus hoc bellum refert ad annum 607.

^d *Caerlegio* aliis, ubi sedes olim archiepiscopalis fuit ad Iscam sive Oscam fluvium: verum ea dignitas ad Meneviam translata fuit sub sancto Davide, ut 1 Martii, § 1, ad hujus vitam deduximus.

inermes, quos defensaret, gladiis exposuit. Ex oratoribus mille ducenti cæsi, quinquaginta tantum fuga erepti referuntur; tum cæteras perfidæ militiæ copias iusta victoris deleuit immanitas. Sic ergo perversi senserunt in pœna sua Augustinum, longe post triumphata sidera fuisse veridicum, cujus adhuc in corpore positi contempserant vaticinium; quod scilicet debellarentur ab Anglis hostibus, cum quibus in Christo pacem nollent fratribus.

CAPUT IV.

Prædicatio et conversio per regnum. Varia miracula.

36. Ubi ergo ille veritatis vates hæc mata implacabilibus prædixit Britonibus, ad Eboracam civitatem, ut omnium sollicitus, est profectus. Totum iter ejus hoc satagebat quod mansio, ut utique viam rectam et plebem perfectam pararet Domino. Ibat semper pedes absque vehiculo; patiens laborum, (qui) ut verus assecia sanctorum apostolorum, nihil secum tulerat in hac mundi via de cupiditate mundana. Liber et expeditus per mandatorum Dei semitas currebat ad cœlestia, trahens secum sequacia agmina. Vallabant Æthereum ducem auxiliaria sanctorum fratrum collegia, cum credentium turba; et quo longius procedebat, eo ampliori sequentia, ut ignis vires acquirit eundo, crescebat. Quis enim non anhelanter concurreret ad tam pia consortia, nihil de mundo præter hominum etiam persequentium salutem desiderantia, ad tam certa cœlestium gaudiorum promissa? quibus fidem dabant et sanctæ conversationis exempla, et divina signorum gratia, et unanimitas pro veritate mori parata. Igitur circa fines Eboracas, juxta iter quo seminiverbius Domini tendebat, homo, toto corpore paralyticus, et ipsorum oculorum lumine destitutus ac mendicus, accubabat; qui ad strepitum prætereuntis populi viæ auctorem percunctando edoctus, crebris in sanctum fertur clamoribus: Sancte, inquit, Augustine, famosæ pietatis tuæ largitate, huic homini, rerum et salutis indigo, succurre. Ad hæc clementissimus pater, memor Domini cæcum in Evangelio curantis, ad languidum accessit; et voce Dominici clavigeri Petri, quem ut patrum (sic) institutorem tota devotione æmulabatur, dixit: Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do; surge sanus in nomine Domini Jesu Christi (*Act. iii, 6*). Vix elocutus erat, et infirmus, qui se hactenus movere non poterat, tanta verbi potentia curatus exsiliit, simulque resilientibus oculorum palpebris clarum diem hausit; credensque gratificæ in quem Augustinus decessit Salvatorem, cum pleno corporis vigore feliciorum animæ suscepit salutem.

37. Sic præco Domini, et in processione, et in Eboracensi civitate, et ubicunque devenit, quod doctrina intonabat, multiplicibus signorum coruscationibus confirmabat: gaudensque successu, sicut qui lætantur in messe, et sicut exsultant capta præda

* Urbs Eboracum est ad Urum fluvium, vulgo Ouse, in quem alius minor ibidem influit Fossa jam

A victores, copiosos populos Christo undique acquirerebat; adeo scilicet, ut in illa natalis Domini die, omnium cœlorum concentibus celebrata, plusquam decem millia Anglorum, absque parvulorum ac mulierum infinito numero, in fluvio qui a Sirarios anglica dicitur, renascereatur sacri baptismatis lavacro, velut uno ecclesiæ partu et utero. Qui ad imperium divini præceptoris, tanquam ad vocem angeli de cœlo clamantis, omnes pariter bini et bini, minacem fluminis profunditatem ac si solidum campum ingrediuntur; ibique in vera fide et confessione summæ invicem Trinitatis, alter ab altero, aquam duce apostolico benedicente, baptizantur. O quanta solemnitas! quantum gaudium! quam jucundum spectaculum civium cœlestium ac terrestrium! cum B capacissimi alvei sui tantæ multitudini non sufficere videretur, totque turmarum et agminum generatio quasi una proles unius parentis alvo effunderetur, tanta progenies in cœlum de profundo gurgitis nasceretur! Quantis nativorum luminibus tunc omnium nascentium dies et gloria illuxit nativitas Christi! quanta lætitia omnes angeli Dei, qui gaudent super uno poenitente, tunc exsultabant super tanto divinæ messis germine, canentes in nato salvatore, Gloria Deo in altissimis, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

38. Cum quibus omnibus, id est supernis civibus, adeo beatissimus papa Gregorius congratulabatur in Spiritu sancto, ut de tam præclaro fidelitum numero, sancto Dei amico, pariter congratulatur, epistolam mitteret Alexandrino patriarchæ Eulogio. Hoc etiam C gaudium præclaro exaggeratur miraculo; quod in tanta irruentium turbarum pressura, in tam diverso sexus et ætatum atque infirmorum discrimine, cum omnes per illud intransvadabile profundum transirent, nullus omnino periit, nullus se arcetatum vel læsum planxit; sed omnes renatos in Christo, et ut greges tonsarum ascendentes de lavacro, manus Domini in ulteriorem ripam transmisit, ut omnes unum haberent et Christi et proprium in Christo natale. Parum dixi, nullum ibi læsum; omnes ægroti, sicut animarum, ita et corporum molestias in aqua deposuere; et cum salute utriusque hominis, ut populus Israel de Rubro mari vel de medio Jordanis cum cœlesti tripudio candidati exercitus processere. Stat hactenus in eodem loco ecclesia, in hujus præclari baptistæ Augustini honore et nomine condita ac dedicata, quæ tantæ salutis frequentes turbas curando celeberrima præstat indicia. Sed et de supradicta papæ Gregorii ad Eulogium epistola hæc subjicimus fidel gratia (*Lib. vii, epist. 30*).

39. Gratias omnipotenti Domino agimus quia impletum in vobis videntur esse quod scriptum est; ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo bourn. Si enim bos fortis aratrum linguæ in terra cordis audientium non traxisset, tanta fidelium seges minime surrexisset. Quoniam vero in bonis quæ agitis scio

dicta, et videtur hic Suarios dici. In Minori vita Sualavi.

quod aliis congaudetis, vestrae vobis gratiae vicem A reddo, et non dissimilia nuntio. Quia dum gens Anglorum, in mundi angulo posita, in cultu lignorum ac lapidum perfida nunc usque remaneret, ex vestrae mihi orationis adiutorio placuit, ut ad eam monasterii mei monachum, religiosum ac Deo dignum Augustinum, in praedicatione transmittere auctore Deo debuissim. Qui, data a me licentia, a Germaniarum episcopis episcopus factus, cum eorum quoque solatiis ad praedictam gentem in fine mundi perductus est. Et jam nunc de ejus salute et opere ad nos scripta pervenerunt, quia tantis miraculis, vel ipse, vel ii qui cum eo transmissi sunt, in eadem gente coruscant, ut apostolorum virtutes in signis quae exhibent imitari videantur. In solemnitate autem dominicae Nativitatis quae hac ^b prima indicatione transacta est, plusquam decem millia Angli ab eodem nuntiata sunt fratre et coepiscopo nostro baptizati. Quod ideo narraui, ut cognoscatis, quid in Alexandrino populo loquendo, et quid in mundi finibus agitis orando. Vestrae enim orationes sunt in eo loco ubi non estis; quorum operationes sanctae monstrantur in eo loco ubi estis. De his etiam quae Francorum episcopis scripsit idem papa mellifluus, haec pauca excipimus. Sicut ignis aura flante fit grandior, ita bonae mentis studia commendatione proficiunt. Qua igitur Redemptoris nostri gratia cooperante, tanta de Anglorum gente ad christianae fidei gratiam multitudo convertitur, ut reverentissimus frater et coepiscopus noster Augustinus, eos qui secum sunt ad hoc opus exsequendum, per diversa C loca asserat non posse sufficere; aliquantos ad eum monachos, cum dilectissimis et communibus filiis Laurentio presbytero et Mellito abbate, praevideamus transmittendos (*Lib. ix, epist. 52*). Et ideo, fraternitas vestra eis charitatem, quam decet, exhibeat. Quae etiam regi Francorum Lothario, de sanctorum susceptione; quae reginae Brunichildae, de ipsorum ubique notis miraculis, gratificis scriptis suggererit, quam dulce esset retexere, et avida manu tot margaritas et favos legere? Sed obtemperandum est vel desidiose vel fastidiose audienti, cum pleraque reperiantur in registro ipsius beatissimi papae Gregorii.

40. Igitur, ut superius iter repetamus, tandem Evangelus Domini Augustinus, egrediens ab Eboraca cum sanctorum sociorum et assiduorum virtutum comitatu, obviam excepit quemdam leprosum, ulcerosa ac purulenta foeditate deformatum. Inclamitat miser miserabilibus questibus ultroneae salutis bajulum Augustinum. Quid dixi, inclamitat? cui pestifer morbus vocem ademerat, cui sibilus pro loquela, cui taratara pro clamore erat. Non indigni indice curator benevolus, non multa prece opus habuit miserator compatiensissimus; angustiam languidi sentiebat, quem videbat; et ut xrumnoso salutem operaretur, charitas Christi urgebat. Quid celerem

largitatem sermonum ambage moremur? Accessit simplex morbidus, eique prodigus benedictionis Pontifex benedixit; sicque Christi praesentia animatus dixit: In Domini Salvatoris nomine, mundare ab omni lepra tu e illuvie. Dixit et continuo omnis calamitas putidi humoris ut nubes aufugit; cutisque munda, absorpta prorsus immunditia, totum hominem vestivit. Non tam cito mundatus est Naaman Cyrus, quem antea septies lavari in Jordane jusserat curator Elisaeus. Verum Augustinus, in verbo ejus qui dixit in Evangelio, *Mundare*, velocitate praevaluit (*Marc. i, 41*). O beatam et locupletem in Christo apostolici praedicatoris pauperiem, omnibus terrarum opibus ditiolem! O thesaurum opulentissimum, ubi non aurum avidis mortalibus, verum incomparabilis auro gratuita animarum et corporum effunditur salus. An Cresi vel Darii infinitis opibus sospitas mercari posset languentibus? Attollitur ergo de tanto signo admirantis populi clamor in caelum, et undique concurritur ad baptismum vivificum.

41. Sic operatus Dominicus negotiator in itinere, in Occidentalem ab aquilonari plaga divertit; non tam viatoris quam venatoris aut aucupis morem gerens; non tam festinans ad propria, quam expetens dominica lucra; illic tendens retia, qua proveniret divina captura. Cumque provinciam, quae Dorsete appellatur, attigisset, et ubique ut angelus Domini reciperetur, simulque auditorum fide quos pasceret pascere, incidit in quamdam villam, velut in Tartaream Plutonis sedem. Ibi plebs impia, tenebris suis excacata, et divinam lucem exosa, non solum audire nequibat vivifica documenta, verum tota ludibriorum et opprobriorum tempestate in sanctos Dei debacchata, longe proturbat eos ab omni possessione sua; nec manu pepercisse creditur effraenis audacia. At Dei nuntius, juxta dominicum praeceptum et apostolorum exemplum, excusso etiam pulvere pedum in eos, dignam suis meritis sententiam (non maledicentis voto, qui omnium salutem optabat, sed divino judicio et Eliae typo) atrocibus iniecit, quatenus sanctorum contemptores, tam in ipsis quam in omnibus posteris suis, debita poena redargueret, qui vitae mandata repulissent. Fama est, illos effulminandos, prominentes marinorum piscium caudas sanctis appendisse; et illis quidem gloriam sempiternam peperisse, in se vero ignominiam perennem retorsisse, ut hoc dedecus degeneranti generi, non innocenti et generosae imputetur patriae.

42. Hic enim correptionis argumentum consequenter subnectendum videtur, quod in alia incredulorum gente ea tempestate salutariter Augustinus operatus recitatur. Ille quoque populus, inveterata profanitate daemonibus incorporatus, tenebrarum (amore) amicos lucis exosus, qui in infidelitate sua diceret Deo: Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, pactum cum morte fecimus (*Isa. xlviii,*

^a Imo Galliarum: sed propter Francos, ex Germania oriundos. Gallia sub Germania continebatur.

^b Scilicet anno 593. Sed videntur haec de Cantuariensi conversione potius intelligenda.

43), angelicum doctorem, angelica conversatione et signorum fulminibus doctrinam veram probantem, non solum repudiabant, verum etiam aut gladiis excludere, aut ignibus vitæ latores vivos exurere ardebant. Quidquid benignus prædicator credentibus pollicebatur, illi expuebant; quidquid prophético typo comminabatur, illi subsannabant. Quid in tam desperabilibus tunc faciat illa Deo amabilis omnium salutem parturiens anima, quæ se etiam pro talibus dare vellet in charitate perpetua? et quid tantæ fidei impossibile et tam foris dilectione erit invincibile? Itaque confugiens ad inexhaustam Christi clementiam, orat ut illam ollam mundialis petulantiae ac diabolicæ culturæ, qualem propheta vidit a facie Aquilonis ferventem, in virga ferrea tanquam vas figuli conterat; aut illam massam sua fornace in melius excoquat, et perditione dignos correptione redimat (*Jerem. 1*). Protinus inusitato supplicio corripitur universa illa conspiratio perversorum, ut sola vexatio auditui det intellectum. Ardent omnes a igni invisibili; non sicut quartanis febribus aut aliis morborum incendiis æstuant, sed, mirum dictu et mirabile visu! exusta cute et crudescentibus carnibus, sanguinolenta vestigia et femora exesa ostendebantur. In tota vero illa furiosa plebe, ut nemo erat qui resipisceret, sic nemo erat qui evaderet. Ætas et sexus, senes et lactantes, parentes et liberi, una omnes pœnæ sententia plectebantur: ubique clamor, gemitus, et ululatus cruciatuum jaculabatur. Tunc demum redeunt prævaricatores ad cor, intellexerunt quid illis cœlestia promissa contemnentibus propheticus Augustinus sit comminatus. Qui simul conglobati, ad illum quem spreverant concurrunt, ad illum quem repulerant refugunt; ejus vestigiis, cujus preces et monita riserant luctuosi succumbunt; lavacrum salutare, quod expugnaverant, efflagitant; mutatoque ardore poenali in ardorem fidei, omnes implorant se in Christo renasci. Hæc mutatio dexteræ excelsi; nec possunt jam esse increduli Augustino promittenti, quia in baptismo regenerarentur mentis et corporis saluti. Fit ergo ingens solemnitas cœligenis et terrigenis, ubi tot millia renatorum junguntur civibus supernis: utque hoc tripudium, deteresa nube dolorem [*F. dolorum*], serenius effu'geat, ille putridas carnes devorans pestifer ignis, omnibus aquis inextinguibilis, omnibus artibus immedicabilis, solo baptismate, Augustino interveniente, in universis ibi baptizatis extinguitur. Ab illa quoque die hæc pestis, quæ in aliis terris nunquam grassatur, Augustino patrocinate, a tota hac patria exterminatur. Poterant tunc illi Dei liberti gratifice clamare: Nisi Dominus nos liberasset per Augustinum, aut Augustinus per Dominum, quasi Sodoma vel Gomorrha fuisset, aut Elize ignibus cum quinquagenariis hostibus merito periissemus.

^a De hoc igne sacro egimus 17 Januarii ad miracula sancti Antonii, § 1.

^b De hoc monasterio Cerneliensi, consule monas-

43. Ab hoc ergo similis furie justæque correptionis diverticulo, ut superiorem viam peragendam repetamus, sanctissimi Dei veredarii Augustinus ejusque socii a supramemoratis injuriatoribus suis quinque milliariis, per loca solitaria in terra deserta et iniquosa egressi, gravi siti et æstu sub divo consilere defessi. Spes moribundis una salutis, in Deo et Augustini sui meritis. Ille, non tam pro se, quam pro fratribus æstuans, ad beneficium dominum suum, in omni petitione semper expertum, fecit cum omni-bus orationis confugium. Oranti itaque Dominus Jesus, compatiens martyri suo (martyrem enim et sine passione facit animus paratus martyrio: hujusque martyrium erat, inter insecutores patiens et benigna conversatio) ineffabili clementia hic se ostendere est dignatus, sicque eum familiari allocutione est consolatus: Confortare, mi bone serve et fidelis, et viriliter ago, quia tecum sum Dominus Deus tuus, in omni tua effectione; et aures meæ ad preces tuas, quatenus semper pro quibuscunque petieris, obtineas. Tibi enim janua patet æternæ vitæ, ubi mecum gaudebis sine fine. Tanta Dominicæ visionis et allocutionis charismata tota præcordiorum beatus Augustinus ebibens flagrantia, oblitus corporeæ sitis, magis ac magis sitiēbat gustatam dulcedinem, suisque lacrymis gratanter occurrentem, uberioribus flatibus prosequēbatur abeuntem.

44. Adorans vero ibidem, sentiēsq̃ue illi loco ubi steterunt pedes, Domini superna beneficia redundare; nec illam terram pati ariditatem, in qua apparuit fons vitæ, illico itineris baculum ibidem affixit. Nec mora, purissimus fons velut icta vena exsiliit, qui omnes ubertim refecit, et tam miraculo quam salute exhibavit; atque exinde usque in perpetuum, in amnes et rivulos derivatus, hæc loca habitabilia ac populosissima fecit. Ipse vero divinus pater, tam beatæ contemplationis compos, ad æternam tantæ gratiæ memoriam, locum a cernendo Deum *Cerneli* appellavit. Quod nomen ex latino hebræoque confectum (nam ut prima syllaba a *cernendo*, visum, ita sequens, *hel*, Deum sonat) indelebiter sibi inolevit. Ad hoc etiam ecclesia in nomine Domini Salvatoris, quod se ibidem revelare dignatus est, con truitur et consecratur: ac deinde ^b monasterium, jam olim in honore beati Petri apostoli ædificiis et rerum opulentia sublimatum, conspicuo impræsentiarum cœtu pollet monachorum. Fons autem ille sacer, Augustini administratoris nomine celebratur; non solum potantibus præbens aquæ usum, sed etiam diversorum morborum credentibus remedium: unde nuper gesti miraculi hic damus indicium, quod ibi ac per ipsam provinciam late habetur celeberrimum.

45. Est Cerneliensi abbati eruditissimo presbyter parochianus, qui populo divina officia in ipso monasterio agere est solitus. Hunc languor ad extrema perductum, monachicum poscere compulsi habitum.

ticum Anglicanum, pag. 253 et sequenti. Datur ibi charta foundationis, factæ anno 987, cum sub initium esset cœnobolium trium monachorum.

Appositum est ejus capiti sacræ professionis indumentum, qui tunc demum ad hoc confugeret, cum mors instaret; hoc est, tunc Dei armaturam arripere, cum hostis invaderet. Nox erat, et fessum ægrum somnus captabat. At tunc trepido benignus Augustinus, ipso habitu et virga pontificali conspicuus. Nec vero diu tali remedia denegat, qui forte adhuc sæculari animo degebat; invitans illum ad brevii cumulum, qui gratia et ingratis administrat solem suum, et aversos sæpe revocat beneficio magis quam supplicio. Refovet anxium pius consolator tali alloquio: Surge, ait, et ad fontem sancti Augustini accede, ibique quinquagesimum psalmum trino repetitu concine, et invocatione auxilii ipsius Augustini tertio in eodem fonte corpus tuum ablue: ita optata vita et sanitate potiere. Ne qua vero præpediaris ambiguitate, ipsum scias tibi adesse et hæc suadere, per quem debeas revalescere. Inter ista moribundus erigitur, raptoque baculo mirantibus cunctis egreditur. Videbatur tunc vigilibus quis, illum imminantis lethi præsagio ita oberrire: malunt tamen subsequi, et quo tendat observare, quam prohibere. Ille ad sacrum fontem veniens, tertio in ejus amne abluitur, tertio quinquagesimus psalmus cum implorato Augustini suffragio decantatur; et ante expletum precum holocaustum, æger se miratur subita sanitate de interitu revocatum. Nempe quod antiquus fecerat septena lavatione in leproso, hoc noster Elissus, summæ trinitatis confessor, exhibuit trina baptismatis forma morituro. Regressus ergo, jam non languidus, sed totus sospes ad lectulum, suaviter requievit; et C ipso lucis crepusculo monasterium subiit, populoque ex more matutinas decantavit. Stupor ingens et extasis abbatem et fratres ac plebem corripit, cum letitia et gratiarum effusione; ut cujus exequias præstolabantur excipere, alacrem et incolumem viderent solitum officium exhibere. Ille etiam populo exposuit publica voce, qualiter per sanctum Augustinum sanatus sit tam propere.

46. Igitur angelicus Domini legatus Augustinus, ut iter ejus terminemus, post longa terræ spatia et ex magna parte pererratam Britanniam, post innumera virtutum et documentorum salutaria solatia, ad perpetuam sedem et mansionem suam Doroberniam, cum illo beatissimo sociorum comitatu, regreditur: ubi ut omnium genitor et lucifer, ac solis api desideratissimus recursus, omnium favore et gaudio excipitur.

47. Inter frequentantes tam potentem curatorem debiliū turbas, advenit juvenis, genibus nitens pro pedibus, ulpote gravi utrorumque pedum contractione tortuosus, simul etiam auditu et loquela defunctus; oculis tantum via patebat, sed viam infirmis gressus negabat; quæ peteret videbat, sed quæ peteret interventrix lingua defecerat: angustias suas mutis facebat; quod scire juvaret, surdus non audiebat; tot vitæ officiis carentem, sive semivivum sive semimortuum dixerim, nota miserabilis est. Verum

A miserator Augustinus hanc miseriam pia prece ab solvit, et in Trinitatis gratia triplicem calamitatem triplici curatione abegit. Diriguntur gressus, absolvitur lingua, reserantur aures, triformis æger triformi sospitate gratulatur. Et, currit, loquitur, audit inoffense, plane, clare. Verumtamen homo lubricus, tanta vanitate et insolentia, accepta incolumitate abusus est, ut vim fecisse Deo videatur Augustinus, qui tam indisciplinatum salutem donandum expetierit. Nam, ut cætera vitia levitatis et scurrilitatis ipsius doceamus, ad ecclesiam veniens, tanta garrulitate et lascivia plebem afflicebat, ut omnes sua improbitate scandalizaret; dum nec reverentiam sancto loco ageret, nec ullius increpationi acquiesceret. Sic intemperatum divina animadversio prioribus vinculis B gravius astrinxit, et ablata salute quæ erat indomito ad perniciem, repetitis majori dolore induviis domuit: videlicet os stulti ebulliens stultitiam, et aures intentas ad fabulas omnemque lasciviam, pedes quoque currentes ad præcipitium, anea clave obstruxit et ad continentiam retorsit. Arctatus itaque acrioribus cruciatibus, ad cælestem medicum ab amicis et cognatis attrahitur; sanctique vestigiis inhærens, quod obstructis verbis nequibat, diris suspiriis depingit: lacrymans et ejulans veniam poscit, sospitatem indebitam præsumpta clementia repetit. Vulnerantur altius paterna viscera aliena miseria, et cum misericordie judice luctatur misericordia, quæ sola solet vinci miseratrix justitia. Inter reum et Deum obstat caudicus mediator: hinc puniendum increpat, illinc salvandum intentat. Confunditur scelestus de culpa, corrigitur poenitentia, ut correctus induatur justitia, justificatus potiatur justitiam Salvatoris gratia. Sic interveniens Augustinus, prævaluit victoria, extorsit cum Jacob benedictionem, cum Moyse propitiationem, et raptam a Domino victor misero reportavit denuo sospitatem. Ille et gressibus et eloquio et auditione reformatus ad integrum, cessat ulterius aliena ope duci, cessat digitis loqui, desuescunt et alii quibus surdo satisfaciunt signa doceri; sensu quoque sanior redditus, desinit a ventositate priori [quod utilius est corporea salute] patris scilicet Augustini eruditione, correptione, prece ac C salvatione.

CAPUT V.

Sanctus Livinus baptizatus et instructus. Sancti Augustini obitus et sepultura.

48. Jam vero inter tot virtutum insignia, quis digne efferat tanti doctoris præconia, per quem non tantum effratres suave Christi jugum suscipiunt, verum etiam sancti et signipotentes viri, etiam angelico monitu, ad eum mirabili veniunt via erudiendi? Res est non capitulari arctitudine commendanda, sed plana et lucida sententia exponenda. Legimus in vita beatissimi pontificis et martyris Livini, fidei sanctorum sociorum suorum commendatione descripta, qualiter ipse dominicorum negotiorum dispensator fidelissimus Augustinus, ad religiosum

* Hæc illustranda erunt 12 Novembris, scripta a sancto Bonifacio archiepiscopo Moguntiensis.

regem * Scotiæ Colomannum omnium saluti consulens venerit, et beatum Livinum tunc puerum cum sancto Monalchio pontifice baptizaverit, utque rex et regina regnique optimates illum a fonte susceperint. Tunc insuper baptizatum solaris splendoris columna coram omnibus alluxit, et in splendore aurea sole micantior dextra apparens ter puerum signo crucis benedixit, atque vox cœlica in hæc verba sonuit: Dilectus Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione est. Hinc præclarus Augustinus Dominum glorificavit, et cunctis glorificandi documentum dedit. Interea sanctis vitæ incrementis adolescens ille, suus et ævo et merito filiolus, adeo dilectus erat regi et omnibus, ut miro affectu ac precibus eum retinere tentarent. Cui timenti retiacula mundi et hoc super anxie fluctuanti, et angelus lucis affulsit, proprioque eum nomine salutans: Ave, inquit, frater Livine, desine tribulari, et audi quo debeas consolari. Vade hinc ad Anglorum pontificem Augustinum, et ab eo percipe totius sanctæ institutionis documentum, per quem, Deo provehente, summam attingas virtutum. Ast Domini confessor festinans angelicis jussibus obtemperare, expellita regis dimissione et ruptis fautorum suorum retinaculis ceu telis aranæ, cum tribus beatis discipulis Foilano, Helya et Kyliano [qui etiam describendis ipsius gestis probatissimi auctores claruere] ultro contendit ad mare, quo posset ad desideratissimum patrem Augustinum transnavigare. Sed occurrit angelus Domini in itinere, juvenili decore, splendida facie, gratosus incessu, dulcis affamine: Confide, ait, frater, quia Dominus me tibi misit ducem et custodem inseparabilem in omni via tua. Tu modo incunctanter sequere me: quia ad illum tui profectus doctorem quem petis, faveante Domino, perducam te successibus prosperis. Agnoscens ergo rudens Livinus Spiritum veritatis hæc sibi dicentem, persequitur fiducialiter cum præfatis discipulis præcedentem, et illud mare magnum ac spatiosum siccis pariter transeunt vestigiis. Videbatur autem tam sacratissimo Livino quam beatis sociis suis, toto illo itinere, quo pedestri incessu vasti gurgitis fluctus ac si solidam aream calcabant, quod per prata vel campestria vireta, rosis ac liliis, omnique herbarum ac florum pulcherrima varietate vernantia, transirent. Ubi vero sidereus dux sequaces suos tuto littore feliciter exposuit, cum indicibili jubare et ampla lucis coruscatione, ipsis intuentibus, cœlos repetiit; ut hoc splendore videretur dicere: Huc me, filii lucis, spretis mundi tenebris, sequi properate. Quis itaque hæc tam florida ac fulgida miracula gloriosi Augustini meritis dubitat vel ascribere vel communicare, ut Augustinum quærentibus unda viret, pontus floreret, fluctus vernaret; et ipse gurgis sub pedibus evangelizatorem pacis petentium, se ut solidum campum exhiberet? Venit ergo cum prænominatis tribus sanctæ Trinitatis confessoribus, desideriosus Livinius ad desiderabilem patrem Augus-

* I. i. est Hiberniæ hodiernæ, quæ tunc Scotia dicebatur.

tinum; venit angelico ductu velut ad alterum angelum, de florido itinere ad florigerum paradysum, de via maris ad fontem mellifluum, de perniciosis opibus ad incorruptibilem divitiarum thesaurarium, cui de cubiculo veri regis infinitam opulentiam rerum et immarcescibilem pulchritudinem specierum deponat omnium. O quam festivum ortum est gaudium tam præcelso doctori sanctorum, ubi talem sibi divinitus destinatum excepit discipulum, quem Spiritu sancto præciverat venturum, qui dignus erat magister aliorum? Sed generosa inadoles Livini, a tam divinitus inspirato mavult discere humiliter, quod postea doceat fiducialiter. Audit illum, qui in cœlo posuit os suum, angelico ore disputantem de infinita multitudine et gloriosa supernarum virtutum, de præcellentissima apostolicæ sublimitatis hierarchia, de innumerabili exercitu et triumphali martyrum palma, de candidissima confessorum ac virginum corona; omnem mundi pœnam non esse condignam ad tanta præmia; nihil comparari, nihil appretiarî posse ad illam pulchritudinem; ad illam dignitatem, ad illam indeficientem solemnitatem et gaudia, omni genere laborum, omni fragrantia virtutum, nunc es e currendum. Ad illud sempiternæ beatitudinis brævium ducebat avidissimum æmulum per omnia floreta sacrarum Scripturarum; pandebat ei æraria et cellaria Christi et Ecclesiæ, in deliciis et oblectationibus dominicarum gazarum ac vitam spirantium aromatum, in sempiterna charitate et claritate sanctorum. His aliisque plurimis exhortationibus dux inclytus dominicorum castrorum armabat athletam Christi fortissimum, accendebat ardentissimum: jamque secundum præducis angeli pollicitationem ad apostolicæ conversationis evexit perfectionem, ut et palmam attingeret martyrialem. Itaque per quinquennium et menses tres secum detentum, sanctissimis exemplis ac instrumentis in omni sanctitate provectum, ævo tenerum, sed religiosa maturitate grandævum, tandem consecrat sacerdotem Christo electissimum. Dat etiam liberalissimus ^b catigeta in ipsa dilecti discipuli ordinatione dulcissimum pignus et memoriæ perpetuæ dilectionis sue, casulam videlicet purpuream, gloriosi martyrii præsagam, auro et gemmis instar meritum prætextam: addit stolam et orarium, similiter aurea ac pretiosarum gemmarum sideribus decorata insignia. Jamque imprecatus sibi omnia bona, et mutua orationum suffragia, non sine mutuis lacrymis, remittit eum regi ac genti suæ desideratissimum eruditorem, cum præmemoratis sanctis comitibus suis. Denique sicut apes mellifluum florem, et sicut cevi aquæ fontem, sic Augustinum appetebant undique cœlestia mellificantem.

49. Erat quidam veteranus, qui asserbat avum suum per sanctum Augustinum baptizatum fuisse, et hoc avum patri suo, patremque sibi tali modo retulisse. Cum essem, aiebat, adolescentulus, et vidissem ad illum novum et inauditum nostræ sa-

^b Catigeta Papæ est doctor, aut rhetor, Græce καθήγητής. Perperam impressum catigeta.

lulus protodoctorem Augustinum, quasi ad quemdam angelum, concurrentia populorum agmina; ego, cui vanitas corona, cui gaudium stultitia, cui deliciae erant ridicula, mirā sensus hebetudine deridebam omnia, velut phantasmata; omnesque errare prae-
 me meosque coerroneos magna credebam ineptia. Cum vero audissem illum omnia debiliū ac mori-
 bundorum curare corpora, ampliori incredulus ca-
 chinnabam vesania. Concepi tandem dolositatem lasciviae meae, et ut uter ventosus veni illum quasi
 sycophantam videre, aut seminivervium audire; ad
 hoc videlicet, ut aliquam stropham raperem ab ejus
 ore vel curatione, unde possem meis similibus risum
 movere. Cumque me pressanti turbae, ut insidiosus
 et latrunculus, immersissem, ejusque paternum ac
 reverendum intuitum oculis notassem; protinus
 ingenti confusus terrore dirigui, ut videretur in eo
 divina quaedam animadversio impuritatis meae in-
 dignari. At ille sancto Dei Spiritu plenus (ut claruit
 hactenus) invisum quasi notissimum respexit: misso-
 que ministro, illum, inquires, adolescentem adduc
 mihi, me sibi de medio plebis praecepit adduci. Tum
 vero altius intendens quod sine indice innotuerim
 illi, tanto stupore contremui, ac si cum exerta ma-
 chæra quæstorem ac punitorem vidissem sceleris
 mei. Continuo ad tantū vatis clementiam confugi, ac
 substractus sacros pedes asinxī. Ibi omnem vento-
 sitatis tumorem quasi compuncta vesica emisi, omnes
 sordes fluxae levitatis evomi, totum me tam benigni
 patris praeceptis ac documentis dedi. Ille p'acide
 increpatum et instructum paternis ulnis amplexus,
 credentem in Christum me baptizavit, atque in filios
 filiorum^a producta longævitate benedixit. Hæc et
 his plura præfatus vetulus, ab avo suo patri audita,
 et a patre sibi narrata, representabat audientibus
 fidei assertionem, quasi ab alio sæculo cognita. Inti-
 mabat autem a parentibus sibi insinuatam ipsius
 beati Augustini formam et personam patriciam,
 staturam proceram et arduam, adeo ut a scapulis
 populo superemineret, et Saulem proceritate, non
 atrocitate, exhiberet. Facies amabilis et reverenda,
 frons mediante coma suis columnis resultabat fenes-
 trata. Signa vero et sanitates, quæ in populo fre-
 quantantium coetuque debilitate assiduebat, nullum
 enarrare nec enumerare posse astruebat. Memora-
 batur jugiter pedestri incessu, sæpius discalceatus,
 provincias apostolica devotione lustrasse, et callos
 genuum fratris Domini Jacobi in plantis attraxisse:
 plures quoque sanctorum comitum ejus easdem vir-
 tutes vel imitari vel æquiparare solitos asserebat. Hinc
 itaque, cum charitas omnia probabilia credat, et cum
 ultro credimus quod amamus, quod vero non cre-
 dimus odisse nos vel spernere probamus; perpendant
 filii dilectionis et non alieni, quod ea quæ sancti ges-
 serunt in vita, vel per scripta, vel per longævos
 seniores, vel per famam (quæ est lex historiæ) a

generationem in generationem propagatam, Deo pro-
 palante ad notitiam Scripturarum sanctarum potuerint
 pervenire, quæ et qualia non est injuria credere.
 Jam post flumina et feras repulsas gloriosi Augustini
 palmarium explicemus.

50. Jamdudum vero ille supernus incola, percussus
 illa, quæ fortis est ut mors, superni amoris plaga,
 abhorrebat omnia terrena oblectamenta sicut vitæ
 detrimenta; et mundanam gloriam sicut vincula,
 sicut ergastula, sicut supplicia; quæ tamen cum ipsa
 morte dulce esset pro Salvatore pati omnia. Solo
 itaque corpore ligatus in terra, imo sola gignen-
 dorum et informandorum Deo filiorum paterna as-
 trictus cura, de reliquo totus conversabatur in illa
 æterna patria; tota mente, tota anima, jugi ac
 violenta instantia captabat cœlestia. Quæ precum
 incensa, quæ sanctorum desideriorum lamenta,
 quam inenarrabilia mittebat cœlo suspiria! Quis,
 inquit, dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo
 et requiescam? et, Quando veniam et apparebo ante
 faciem Dei mei? Concupivit et defecit anima mea in
 atria Domini. Sic irrequietia clamoribus præoccupabat
 faciem Domini, et vim faciebat cœlo, crebris pulsa-
 tibus rogans admitti, cupiens dissolvi et cum Christo
 esse. Tandem vero intelligens ex Spiritus sancti res-
 ponso exauditum suum desiderium, ut veniat ad
 ipsum omnibus rectis corde desideratum; cœpit pa-
 rentalibus visceribus anxie pertimescere, ne post se
 lactea natæ vel nascentis Ecclesiæ infantia, orbata
 pastore, luporum dilapidaretur invasione. Hinc bea-
 tum Laurentium, apostolicæ sanctitatis virum, apos-
 tolicis signis præclarum, suorumque comitum præ-
 cipuum, dicente sibi Domino in spiritu: Hunc mihi
 unge in sacerdotem electum, perspicaci animo cum
 superno instinctu intendit pro se ordinandum. Refert
 hæc ad clerum, ad regem, ad populum: placet omni-
 bus, favent omnes, simul benedicunt et expetunt. Rege
 itaque cum confluente populo immensum congratulante,
 ordinat cum omni solemnī gaudio Laurentium sibi
 successorem: ut quondam apostolorum princeps
 Petrus Clementem, ob supradictam videlicet novellæ
 informationis necessitatem: quod tamen exemplum
 nulli imposterum debet esse præsumendum. Nemo
 rite hoc fecit post Petrum, nemo incompetenter
 faciat post Augustinum. Nam unus Christus, una
 Ecclesia, unus episcopus, nec dividitur unus et
 unitas. Consecratur ergo destinatus ad omnia promp-
 tissimum, ut Paulus Timotheum, in opus ministerii,
 in ædificationem corporis Christi; ut discurrat, fes-
 tinet, instet opportune, importune; arguat, obsecret,
 in omni patientia et doctrina. Ipse vero theoricus
 contemplator, ut mundi opprimentis perfuga, ut
 passer solitarius in tecto, gaudebat nimium, ruptis
 rerum retinaculis, pennis æterni amoris ad Dominum
 evolare, in optima parte Mariæ requiescere, soli Deo
 vacare, revelata facie gloriæ Domini assistere, ejus-

^a In Vita minore hæc accuratius ita explicantur:
 arnabat enim eundem avum ultra centum annos
 vixisse, ipsamque longævitatē benedictionem in pa-

trem suum descendisse; in se etiam centenarios
 progenitorum annos longe excrevisse.

que perpetua pasci dulcedine. Tunc demum se vivere ac regnare, tunc primum se cœpisse servire Deo credebatur. Nunquam tamen defecit dominica lucra augere, in conveniendo populos in unum et ipsos reges ut serviant Domino: nusquam deerat, ubi divina res postulabat. Nunc, ut aquila, ad superna volabat; nunc, dominica poscente, pascua ima revisebat.

54. Quid longa tergiversatione exitum præsentis lucis dare formidat oratio? Tandem victoriosissimus athleta Domini, in omni sanctitate et meritorum perfectione excursu vitæ stadio, pervenit ad bravium ac diu desiderata æterni regni præmia. Jam pulsanti per ægritudinem Domino aperuit, cum inenarrabili tripudio et aromatico gratiarum sacrificio. Tum magnanimo paternæ dilectionis affectu exhortabatur, tam regem et principes, quam clerum et populum, servire Domino in timore; et profanatis dæmoniorum sacrificiorum sordibus, in fide Christi divinitus sibi tradita immobiliter perseverare; et uni Deo vivo et vero, fide et amore perpetuo adherere; ejusque mandata, per inunctum pontificem ac dominicos ministros, diligenter observare. Venit ergo finis munditium procellarum, et illuxit aurora æternarum lætitiarum: et benedicto rege, et confirmata in Christo primitiva suæ genituræ Ecclesia, relinquens omnibus perpetuæ dilectionis pignora beataque vitæ documenta, inter sanctorum sociorum discipulorumque lacrymosa examina, stante beato Laurentio cum populi frequentia, deposita sarcina carnis assumitur in cœlum, cum supernarum virtutum triumpho et gloria, cum inestimabili omnium occurso et receptu sempiternæ lætitiæ. O quanto solemnio adornatur et coronatur tunc omne cœlum, videlicet ad tam præclari civis adventum. Ambient æthereæ turmæ victorem palmigerum, invitant apostoli in suas sedes socium apostolicum, vallant purpurata castra martyrum martyrialem signiferum, amplectuntur insignem hierarcham splendentia agmina confessorum et venerabilis turba sacerdotum, cantant dulcibus hymnis candentes chori virginum duce virginem; utque usu mortali loquamur illa ineffabilia sacramenta supernorum concentuum, tunc illa magna Jerusalem magni regis civitas simul vidit populos et tribus suas, simul in Augustini triumpho personantes Domino gratias et laudes indefessas. Quos omnes nos iussum, licet tam indigni quam impares laudatores, prosequamur ut possumus non exsequialibus plancibus, sed his triumphalibus cantibus: Regnas, Augustine, Augusti sæculi nomine et dignitate sublimior, qui auxisti rem Christi publicam, et Romanæ Ecclesiæ adjecisti Britanniam, melius quam Cæsar Augustus Romanis opibus Alexandriam. Te reges et principes et senatus Anglorum, et turba gentium comitantur in cœlum; te angeli et archangeli triumphantem deducunt, throni et dominationes excipiunt, te coronat Rex regum.

55. Pretiosissimam vero ejus corporis margaritam, in ipso apostolico et regali monasterio, quod ipse, Deo

A auctore, condiderat præelectissimus Laurentius, facta magnifica dedicatione, cum devotissimo rege Æthelberto et confluis Angliæ populis, recondidit in aquilone videlicet ejusdem sacre aule porticu, ubi in æterna memoria cœlestis regni depositum thesaurizavit.

55. Sed dum festinamus tam piam historiam finire, adhuc obstatine tenemur, et hujus Angelici loci gratiosa dulcedine et sanctorum charitatis infinito charismate, quod sedet saturos, saturet desideriosos, dulciter [At, dulce est] recolere, qualiter illam porticum tot primorum eruditorum Britannicæ, imo tot angelorum Dei cœlestia impleverint mausolea. In quibus gratanter est animadvertendum, quam generosa pignora universalis mater Roma ediderit, quæ ipsi Britannica Oceano patres et institutores existerent: quos dum unus amor uno cubiculo simul astringeret, singulos patronos sigillatim distinctos plures nationes propriis radiis præclaros haberent. Horum præcellentissimus Augustinus, Laurentium ejus templi dedicatorem, sibi successorem (ut præmonstratum est) creavit; Mellitum Londoniæ, Justum Roffensi ecclesiæ episcopos ordinavit; quos utque propter Christum exiliatus, tertius Mellitus, quartus Justus successor excepit. His Honorius et ipse Romanæ informationis honor decorosus, annexus est quintus. Sextus Deusdedit ordinæ, sed primus flos gentis Anglicæ, in Romanorum patrum transiit conscriptionem: cujus primitiis ex Anglia nihil gratius habuere Dorobernæ Romana principia. Septimus quoque Theodorus, Romanæ præcellentissimus subsecutor egregius, almo Augustino a dextro consepultus est latere, una tantum monasterialis alvi maceria interstita, quia non dum amplificata porticus omnes nequelerat suscipere: qua postea dilatata, his sanctis consortibus adjungitur omnibus amandus sæculis Adrianus, ejusdem monasterii abbas clementissimus; qui ab apostolico Romæ electissimus in archipræsulem Dorobernæ, ipsum beatum Theodorum adduxit pro se, cum quo Anglos fecit docibiles Dei tam Græca quam Latina eruditione. Item candidissimum ex Anglis lilium regia Christi virgo Mildretha, suo candore gratissime illustrat splendida tantorum patrum ornamenta. Horum igitur omnium auctor beatissimus papa Gregorius, habens altare medium velut patricium solium, ipsamque servans Deo dicatam porticum, æterna dilectione circumplectitur, non tam funera consepultorum, quam triclinia convivantium: ante omnes vero sibi astringit Augustinum, ut suæ institutionis primicerium, suæ parturitionis primogenitum, et vita et ordine primum. Cæteri quoque filii qui protoparentes ecclesiastici sunt Angliæ, accumbunt sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ suæ. In authentica pro præminentissimi Augustini tumba, epitaphium scriptum est hujusmodi: Hic requiescit dominus Augustinus, Doroberaensis archiepiscopus primus, qui olim huc a beato Gregorio Romanæ urbis pontifice directus, et a Deo operatione miraculorum

* Coluntur sequentes: Honorius 30 Septembris, Deusdedit 30 Junii, Theodorus 19 Septembris, Adria-

mus 9 Januarii, Mildretha 13 Julii.

suffultus, Æthelbertum regem ac gentem illius ab A
idolorum cultu ad Christi fidem perduxit, et comple-
tis in pace diebus officii sui defunctus est, septimo
Kalendas Junias, eodem rege regnante. De his quoque
septem primis Anglicæ ecclesiæ columnis, Tarpeia
de rupe Romæ excisis, hi versus substituuntur :

Septem primates sunt Anglis et protopatres,
Septem rectores septemque per æthra triones;
Septem sunt stellæ, hæc tenet unius area cellæ;
Septem cisternæ vitæ, septemque lucernæ;
Et septem palmæ regni, septemque coronæ.
Quin oculi septem, quibus hunc Christus videt orbem,
Ut currit mundus septem per sæcla diebus.

Horum tituli, suo ordine super scripti, sunt hi :

Dux Augustinus præcellit in ordine primus
Lauriger et mundos, Laurenti sede secundus.
Tertius est gratus Mellitus, melligeratus.
Quartus adest Justus, dulces dans nomine gustus.
Quintus Honorius, Ecclesiæ vigor exstat honorque,

* Præfuerunt ecclesiæ Cantuariensi archiepiscopi,
Brithwaldus ab anno 693 usque ad annum 730, cui
successit Tatwinus, mortuus anno 734 ad 3. Julii
martyrologio Anglicano inscriptus. Successit Nothel-

Denadedit est sextus, cui dat sua manera Christus.
Theodorus juxta fert sabbata septimus alma.
His septem docibus viget Anglia, totque diebus.
Admittit octavius monachorum dux Adrianus.
Anglorum stella Mildretha refert sua uella.
Octo patres Romæ, reliqui comitantur honore
Ex Anglis nati, meritis horum sociati.
Hinc manat divi Evangelii via rivis:
Hi sunt " Britwaldus, Tatwinus, vosque Nothelme,
Et jam Berta, patres primos procere imitantes,
Tot simul Ecclesiæ cingunt frontem pietate.

De innumeris vero signis, quæ in hoc requietionis
sue dormitorio, vel ubivis gentium aut locorum,
beatus Augustinus pro fide petentium exhibuit, ali-
quanta quæ fidelium oculis probata fuit, sequens li-
bellus enarrabit, Deo nos in veritate sua dirigente,
qui per omnia sæcula regnans, semper in sanctis se
mirabilem ostendit. (*Hunc libellum legere est apud*
Dolland. tom. V Maii, pag. 862.)

mus, et vixit ad annum usque 739. Hic in tabella
veteris altaris sancti Augustini etiam sanctus habetur,
ejusque ibidem mausoleum inter alios sanctos
exstat.

SANCTI AUGUSTINI

ANGLORUM APOSTOLI

PERPAUCA MONUMENTA

quæ exstant.

EPISTOLÆ.

Nemini dubium esse potest, sanctum Augustinum C
multas epistolas scripsisse; sed illæ interciderunt om-
nes præter unam partim insertam in beati Gregorii Ma-
gno epistola quæ vulgo nota est sub nomine *Responsio-
num*. Hanc videsis, tomo LXXVII Patrologiæ, sexagesi-
mam quartam libri XI Epistolarum Gregorii. In eodem
volumine videndæ sunt aliæ duæ, scriptæ ad S. Au-

gustinum ab eodem Pontifice (scilicet 98 et 65 ejus-
dem lib. XI), nec non aliquot aliæ in quibus eximius
Pater commendat apostolum ad episcopos et clericos
in viam ejus occurrentes (lib. V, ep. 53; lib. VI, 7,
22, 53-59; lib. VIII, ep. 30; l. XI, epp. 29, 54-62,
66, 76).

FUNDATIO

ABBATIAE S. AUGUSTINI CANTUARIENSIS.

(Monasticum Anglicanum.)

Lux vera quæ illuminat omnem hominem venien-
tem in hunc mundum, et si novo lucis suæ radio to-
tam illustret Ecclesiam, dum beatum Gregorium suæ
Ecclesiæ summum præfecit pastorem et pontificem;
specialius cum gentem visitavit Anglicam; cum eam
de tenebris et umbra mortis dignatus est evocare ad
lucis suæ fidei notitiam. Gregorius namque in sum-
mum pontificem ordinatus, quarto Nonas Septembris
sub anno Domini 592 verbum Dei quod ipse et in
persona propria genti Anglorum prædicare disposue-
rat, divino admonitus instinctu, per suum alumnum
Dei servum Augustinum explere curavit. Gregorius
igitur, quinto ordinationis suæ anno, videlicet sub

D anno Domini 597 misit beatum Augustinum et alios
cum eo quamplures monachos ac verbi Dei ministros
quasi numero quadraginta genti Anglorum fidem præ-
dicare catholicam, qui Dei ministri qualiter se gere-
bant in itinere versus Angliam qualiterque Angliam
venientes in Thaneto applicuerunt; qualiterve a rege
Athelberto suscepti fuerant qualiterque Cantuariam
pervenerant, pertractare omitto; cum hæc omnia in
textu Vitæ Augustini pertractentur. Augustinus igitur
cum suis sociis, locum in civitate Cantuarie
adeptus, vitam cœpit imitari apostolicam. Interea rex
Athelbertus servorum Dei vita mundissima delectatus,
et promissis eorum suavissimis quæ miraculorum

ostensione vera esse perspexerat, in fide roboratus catholica cum suis commilitonibus baptizatus est in die Pentecostes sub anno Domini 597. Rege itaque baptizato et in fide confirmato Augustinus ad civitatem Galliarum Arelatensem progrediitur et ab ejusdem urbis episcopo Etherio in episcopum ordinatur, sub die xvi Kalendas Decembris, ordinatusque Augustinus Angliam rediit, et cum gloria et omni qua decuit solemnitate a rege et populo susceptus, atque in civitate Cantuariæ sedem episcopalem adeptus, continuo Laurentium presbyterum, et Petrum monachum Romanam misit, qui beato pontifici Gregorio referrent regem cum regno fidem Christi suscepisse, et se ipsi genti Anglorum episcopum fore ordinatum, simul et de iis quæ necessaria videbantur quæstionibus ejus consulta efflagitans. Quæ si quis plenius scire desiderat, Bedam de gestis Anglorum legat, et ibi desiderata reperiet. Interea Augustino sedem episcopalem, ut supra diximus, in civitate Cantuariæ adepto, recuperavit in ea ecclesiam, regio fultus auxilio, quam ibidem antiquo fidelium Romanorum opere factam esse didicerat, et eam in nomine sancti Salvatoris Dei et Domini nostri Jesu Christi consecravit; atque ibidem habitationem sibi statuit, et cunctis successoribus suis, quæ usque in hodiernum diem vocatur Ecclesia Christi Cantuariensis totius Angliæ nutrix et metropolis. Erat autem non longe ab ipsa civitate, ad orientalem, quasi medio itinere ad ecclesiam sancti Martini et muros civitatis situm, fanum, sive Idolum, in quo idem rex Athelbertus secundum ritum gentis suæ solebat orare, et una cum plebe sua, C

A construxit, et monachos inibi perpetuis temporibus deservituros in eadem ecclesia instituens donis variis et possessionibus dotavit eandem, et in eadem ecclesia præfatus rex sibi et successoribus Cantuariorum regibus sepulturam elegit. In hac etiam ecclesia Augustinus se et suos successores, Cantuarienses pontifices, statuit sepeliri.

EDWARDUS, Dei gratia rex Angliæ, etc., archiepiscopus, etc., salutem. Inspecimus chartam bonæ memoriæ Athelberti, quondam regis Angliæ, in hæc verba: In nomine Domini Jesu Christi. Omnem hominem qui secundum Deum vivit, et remunerari a Deo sperat et optat, oportet ut piis precibus consensum hilariter et ex animo præbeat, quoniam certum est tanto facilius ea quæ ipse a Deo poposcerit consequi posse, quanto et ipse libentius Deo aliquid concesserit. Quocirca ego Athelbertus, rex Kancie cum consensu venerabilis archiepiscopi Augustini, ac principum meorum, do et concedo Deo in honore sancti Petri, aliquam partem terræ juris mei, quæ jacet in oriente civitatis Doroberniæ, ita duntaxat ut monasterium construat, et res quæ supra memoravi in potestate abbatis sint qui ibi fuerit ordinatus. Igitur adjuro et præcipio in nomine Domini Dei omnipotentis, qui est omnium rerum judex justus, ut præfata terra subscripta donatione sempiternaliter sit confirmata, ita ut nec mihi, nec alicui successorum meorum, regum aut principum, sive cujuslibet conditionis, dignitatibus et ecclesiasticis gradibus, de aliquid fraudare liceat.

Si quis vero de hac donatione nostra aliquid minuerit aut irritum facere tentaverit, sit in præsentem separat, a sancta communione corporis et sanguinis Christi, et in die judicii, ob meritum malitiæ suæ a consortio sanctorum omnium segregatus. Circumcincta est hæc terra his terminis: in oriente ecclesiæ sancti Martini, in meridie via de Burgate, in occidente et in aquilone Drutingestrete. Acta in civitate Doroberniæ, anno ab incarnatione Christi 605, indictione 6. † Ego Athelbertus, rex Kancie, sana mente integroque consilio, donationem meam signo sanctæ crucis propria manu roboravi confirmavique. Ego Augustinus gratia Dei archiepiscopus testis consentiens libenter subscripsi. Edbaldus, Hanngisilus, Angemundus, Referendarius, Hocta, Gracys, Tougy, Penca, Geddi.

PRIVILEGIUM

ABBATIE CANTUARIENSI A S. AUGUSTINO DATUM

(Monasticon Anglicanum.)

Augustinus, episcopus Doroberniæ sedis famulus, quem superna inspirante clementia, beatissimus papa Gregorius Anglicæ genti Deo acquirendæ legatarium misit amministrum; omnibus successoribus suis episcopis, cunctisque Angliæ regibus cum suis posteris atque omnibus Dei fidelibus et in fide et gratia pacem et salutem. Patet omnibus quod Deo amabilis rex Athelbertus, primus Anglorum regum

D Christi regno sacratus, nostra instantia et sua prodiga benevolentia inter cæteras ecclesias quas fecit et episcopia, monasterium extra metropolim suam Doroberniam, in honore principum apostolorum Petri et Pauli regaliter condidit et regalibus opibus amplisque possessionibus ditavit, magnificavit, perpetuaque libertate, et omni jure regio cum omnibus rebus et judiciis, intus et foris illi pertinentibus, mu-

nivit, suoque regio privilegio et superni iudicii imprecatione, atque apostolica sancti papæ Gregorii interminatione excommunicatoria, contra omnem injuriam confirmavit. Ego quoque ejusdem libertatis adiutor et patrocinator omnes successores meos archiepiscopos, omnesque ecclesiasticas vel sæculares potestates per Dominum Jesum Christum et apostolorum ejus reverentiam obtestor, atque apostolica memorati Patris nostri interminatione interdicto, ne quisquam unquam ullum potentatum, aut dominatum, aut imperium in hoc dominicum vel apostolicum monasterium, vel terras, vel ecclesias ad illud pertinentes usurpare præsumat, nec ulla prorsus subjugationis aut servitutis, aut tributis conditione, vel in magno, vel in minimo, Dei ministros inquietet aut opprimat. Abbatem a suis fratribus electum in eodem monasterio non ad suum famulatum, sed ad dominicum ministerium ordinet, nec sibi hunc obaudire sed Deo suadeat; nec vero sibi subjectum, sed fratrem, sed consortem, sed collegam, et coministrum in opus dominicum eum reputet. Non ibi missas quasi ad suæ ditionis altare nec ordinationes vel benedictiones usurpative sine abbatis, vel fratrum petitione exerceat, nullum sibi jus consuetudinarium vel in vilissima re exigat quatenus pacis concordia unum sint in dominio utriusque, nec quisquam, quod absit, dominandi dissidio in iudicium incidat diaboli, qui superbæ tyrannide corruit de cælo. Reges gentium (inquit Dominus) dominatur eorum, vos autem non sic. Cumque ab aliis non a filiis accipiantur

tributa, sic ipse Dominus concludit, ergo liberi sunt filii. Qua ergo irreverentia Patres ecclesiarum in filios regni Dei sibi vindicant dominationem, maxime autem in hanc Ecclesiam sanctorum thesaurarium, in cuius materno utero tot pontificum Dorobernæ regumque ac principum corpora speramus alma retovenda sepulturæ requie, ex auctoritate scilicet apostolica, et hinc ad æternam gloriam resuscitanda. Tales supremi iudicis amicos si quis offendere non metuens hujus privilegii statuta violaverit, vel violatorem imitando vim suam tenuerit, sciat se apostolico beati Petri gladio iper suum vicarium Gregorium puniendum nisi emendaverit. Hæc ergo omnia, uti hic sunt, scripta, apostolica ipsius institutoris nostri Gregorii comprobatione et auctoritateservanda sancimus, suoque ore confirmamus, præsentem glorioso rege Athelberto cum filio suo Ethelbaldo, et collaudantibus cum ipso omnibus optimatibus regis, atque ultro volentibus reverentissimis fratribus nostris a sancta Romæ Ecclesiæ huc mecum vel ad me in Evangelium Domini destinatis, scilicet Laurentio, quem nobis, Deo favente, successorem constituimus, et Mellito Lundeniæ episcopo, et Justo Rolensi episcopo, et Petro veneabili ejusdem monasterii principum apostolorum abbate primo, cum cæteris in Domino adiutoribus meis obnixè postulantibus, simulque in eos qui hæc fideles servaverint benedictionem, aut in impios, quod nolumus, transgressores damnationem exercentibus.

ANNO DOMINI DCVII.

S. BONIFACIUS PAPA IV.

NOTITIA BIOGRAPHICA IN S. BONIFACIUM PAPAM IV.

(Ex Libro Pontificali. Ed. Blanchini tom. IV.)

* Bonifacius, natione Marzorum, de civitate Valeria, ex patre Joanne medico, sedit annos sex,

* Bonifacius. — 1. Decima octava die Septembris, anni 607, post interregnum decem mensium et sex dierum creatus est pontifex Bonifacius ejus nominis quartus, temporibus Phocæ. De Phoca imperatore apud Cedrenum et Nicephorum memorabile legitur illud, quod monacho querenti, cur tam impium Christianis imposuisti imperatorem? Deus responderit: Deteriorem illo alium inveniri non potuisse ullum, et hoc meruisse Constantinopolitanorum flagitia. BINIUS.

— 2. De interpontificio duos inter Bonifacios III et IV omnes Codd. catalogique sibi constant, decem videlicet mensium ac dierum sex; totidemque a Bo-

nenses octo, dies tredecim. Hujus temporibus famis, pestilentia, et inundationes aquarum granificii III obitu 20 octobris an. 607 ad Bonificii IV ordinationem 25 Augusti 603 numerantur, inclusis de more extremis. Diem vero 25 Augusti esse ipsam ordinationis Bonificii, non modo lit. dom. F eo anno recurrens demonstrat, sed certa depositionis dies certumque sedis ejus tempus, ut infra explicabitur, aperte me ostendunt. Nunc vero, ut facile assequi omnes valeant, nequidquam a Pagio virgulam esse adhibitam augendo ac minuendo, ut libuit, tempora ab eodem præscripta, oculis subjiiciendam reor Anastasii Pagique chronologiam.

CHRONOLOGIA ANASTASII.

				PAGII.		
12 Mart. 604	Gregor.	Ob. V. S.	v m. xviii d.	vi m.	i d.	
30 Aug. 604	Sabin.	Ord. S. i an. v	iv	v	ix	
2 Febr. 606	Sabin.	Ob. V. S.	xi xxvi			
29 Jan. 607	Bonif. III.	Ord. S.	viii xxii			
20 Oct. 607	Bonif. III.	Ob. V. S.	x vi	ix	xiv	
25 Aug. 608	Bonif. IV.	Ord.	iv v xiv			

Huic annorum quatuor, mensium quinque ac dierum xiv summæ si addantur anni dcv, menses ii, dies ii, emortuali Gregorii inclusa; habebitur annus

608, diesque 25 augusti, quam diximus esse ipsam ordinationis Bonificii IV, ut idem Pagius agnoscit. At juxta chronologiam Pagii sunt anni iv, m. v, d. x;

vissimae fuerunt. * Eodem tempore petiit a Phorate A quo fecit ecclesiam * sanctae Mariae semper virginis, principe templum, quod appellatur, ^d Pantheon. In et omnium martyrum. In qua ecclesia princeps,

quare praeter difficultates suis locis demonstratas, quatruidi spatium desideratur ad implenda tempora : unde liquet Anastasio potius quam Pagio, caetera eruditissimo, inhærendum. Caeterum ad Bonifacii IV sedem quod attinet non solum inter omnes constat eum sedisse an. vi. mens viii. d. xiii. verum, quod rem magis magisque astruit, epigraphae illius epitaphio subiecta, quam ex Manlii collectione Baronius et recentiores usurpant, ita habet :

HIC REQUIESCIT BONIFACIUS JUNIOR
QUI SEDIT ANNOS VI. M. VIII. DIES XII.
DEPOSITUS EST OCTAVO IDUS MAII
IMPERANTE DOMINO HERACLIO
ANNO EIUS QUINTO.

qua epigraphae depositionis dies excluditur, ac proinde non tredecim dies, sed xii numerantur, ita ut Bonifacius IV 7 Maii sit mortuus, et juxta Anastasium et alios, qui habent dies xiii, octava ejusdem mensis sit sepultus. Argumentum isto praeclearius ad demonstrandum aliud esse depositionis seu obitus pontificum diem, alium depositionis seu sepulturae in sancti Petri ecclesia, excogitari non potest. Plerique enim Codd. et catalogi tradunt Bonifacium die 25 Maii esse depositum apud sanctum Petrum. Et quamvis Anton. Pagius suspicetur num de aliqua translatione agatur bona cum venia nec septemdecim post dies loco motus esset, nec, si posterior translatio e pluribus, quae factae sunt, memoraretur, a scriptore haud dubie eorum temporum aequali vox *sepultus* adhiberetur ipso in contextu : cum praeterea quae multos post annos translationes factae sunt, non ignorentur. Quamobrem utraque sepulturae sollemnia apud Papebrochium memorata cum Pagio credidebant apocrypha, tamen ad pontificiam chronologiam quod attinet propius illi attigit punctum. Anno igitur 615, septima die Maii occumbens, octava sepelitur Bonifacius in Lateranensi ecclesia, et 25 ad sanctum Petrum effertur. CERNUS.

— 3. Chronologia Fabroti : S. Bonifacius IV. Anno Christi 607, Phocæ imp. 5. BLANCH.

^b Famis... Eodem tempore petiit, etc. Cod. Vallie. habet : James... Hic petiit a Foca principe templum quod Pantheon vocabatur. BLANCH.

^c Eodem tempore... omnium martyrum. — 1. Cod. Farnes. habet : Eodem tempore petiit a Focate principe templum qui appellatur Pantheon. BLANCH.

— 2. Hæc ecclesia dicta est sanctae Mariae ad Martyres. Anastas. in Paulo : Ipse vero hoc agnito fugit in ecclesiam sanctae Dei genitricis Virginis Mariae, quae vocatur ad Martyres. Sic dicta, quia pontifex Kalendis Novembris celebrandam ibi instituit sollemnitatem omnium martyrum, quae postea transiit in sollemnitatem omnium sanctorum. Sigebert. in Chronic. ad ann. 109 : Hic Pantheon Romæ a Phoca imperatore impetratum vertit in ecclesiam sanctae Mariae et omnium martyrum, quae postea crescente religione Christiana decreta est fieri in honore omnium sanctorum. Hanc posteriores Rotundam vocarunt. Bertoldus Constantiensis presbyter in Chronic. ad ann. 1087. Guibertus vero haereticus, non magis ab incerta pervertitate cessavit, imo se apud sanctam Mariam ad Martyres, quam Rotundam dicunt, incastellavit. ALTASERRA.

— 3. Optimo consilio sanctissimus pontifex Bonifacius IV templum toto orbe celeberrimum deorum omnium cultui ab ethnica superstitione dedicatum, in honorem beatissimae Virginis Mariae, omniumque martyrum consecravit, dato, vel fortasse etiam accepto a praedecessoribus pontificibus exemplo, profana templa in sacra convertendi, retenta aliqua similitudine et veluti cognatione inter veterem novumque cultum ; unde factum est, ut Marti in beatæ Mariæ, et Romulo Renique fratribus sacra ædes in Cosmæ et Damiani pariter tribus honorem conce-

derent. Pantheon dictum est templum omnium deorum, quo vocabulo usi etiam sunt antiquarii ad indicandum simulacrum in aversa parte quorundam veterum nummorum exalptum, plurimum deorum symbolis refertum. In aereo nummo Ægyptio maximi moduli, quem inter selecta numismata exhibet Petrus Seguinus, ab una parte cernitur caput laureatum Antonini Pii, et ab altera caput barbatum principium numinum insignibus ornatum, inter quæ modius capiti impositus Serapidem designat, cornu arietinum Jovem Ammonem, trifida succinea Ditem patrem, atque etiam Neptunum, serpens eidem circumvolutus Esculapium, radiata coma Solem, sive Osirim, et cornu copiae Nilum. Simili typo insculptam gemmam olim vidi. Id Pantheon dicunt.

Pantheon vel a fundamentis excitavit, vel incolumptum absolvit, porticu certe ornavit M. Agrippa Augusti gener, ut nos docet fronti operis imposita inscriptio.

M. AGRIPPA. L. F. COS. TERTIVM. FECIT.

De illo sic loquitur Dio lib. lxi : *Pantheon quoque perfecit Agrippa. Id sic dicitur fortasse, quod in simulacris Martis et Veneris multas deorum imagines accepit, ut vero mihi videtur, inde id nominis habet, quod forma convexa fastigiatam cæli similitudinem ostenderet.* V. C. Ludovicus Demontionius in libello inscripto, *Gallus Romæ hospes*, Romanis typis excuso anno 1585 quantivis pretii, singularem suam divinationem profert, circa Panthei constructionem. Is negat eam fuisse formam Panthei, quam nunc refert, quippe cum excelsum ex plano surgeret, inquit ille, *hodie tredecim gradibus* (nunc duobus ascenditur beneficio Alexandri VII. P. M., qui egesta terra, dextri lateris etiam partem porticus collapsam egregie restituit) *descenditur in porticum, multis ornamentis sub terra defossis et cum iis hoc loco Plinii, qui obrutus est eodem pene eventu. Quocirca ejusdem conatus fuerit utrique succurrere, ut et templum ipsam a fundamentis conspiciendum exhibeamus, et locum Plinii ex densa illa caligine, qua jamdudum premitur, proferamus in lucem. Summatim percurram quæ Caius auctor dilucide et ubertim describit, ut demonstret quæ olim forma Pantheo constitit.*

Primum observandum venit immutatam nunc multum apparere antiquam symmetriam. Cum latitudo templi modo altitudinem exæquet, opus evadit formatæ quadratæ, scilicet ordinis Dorici ; cum tamen duplex porticus, ostium templi, antepagmenta, supercilium, lumen, columnæ, omnia sint ordinis Corinthii. En hermaproditum architecturæ genus, summa operis virilis, partes muliebres. Nulla igitur est hic symmetria, quæ nihil est aliud, quam partium invicem et earundem ad universum commensus. Improbabiturne opus celeberrimum, quod Plinius inter præstantiora orbis commemorat ? laud quidem, sed illud ad exquisitam architecturæ formam revocandum ; nempe judicandum est tantum sub terra latere, quantum illi ad justam ordinis Corinthii symmetriam deest, ac propterea ad eam profunditatem præsens pavimentum effodiendum, quanta est inter rationes Doricas et Corinthias differentia.

Secundo loco Plinius Caryatides Panthei commemorat ; lib. xxxv, c. 5, ait : *Agrippæ Pantheon decoravit Diogenes Atheniensis, et Caryatides in columnis templi ejus probantur inter pauca operum.* Quatuor ex illis, erutæ ex terra, sub qua latebant, adhuc visuntur, duæ in Capitolio, et duæ in ædibus Chisiis, quas inhabitat dux Bracciani.

Quæ erat igitur illis in templo sedes ? Plinthe columnarum tenuiores sunt quam columnarum commensus exigat. Pars itaque plinthe a lithostrato occultatur ; sed occultantur pariter columnarum stylobatæ : stylobatas autem in ejusmodi operibus apponit

multa bona obtulit. Hic domum suam monasterium fecit, quod et ditavit. * Qui defunctus sepultus est ad beatum Petrum ap. to. l. die 25 mensis maii:

debere docet Vitruvius lib. III, c. 3. At latitudo marmoris Caryatidum eadem est ac plinthidum et stylobatarum, eadem etiam marmoris species. Egesta itaque tellure et plinthe emergant integri, atque stylobatæ, et restituantur Caryatides suis stylobatis, unde imperitorum manus divellerant.

Tertio Pantheum simulacra omnium deorum complectebatur; sed ubi iam et quo ordine erant illa disposita? neque enim diis omnibus eodem loco sacra fiebant. Sextus Pompeius auctor est antiquos diis superis in ædificiis a terra exaltatis sacra fecisse, diis terre-tribus in terra, diis infernalibus in effossa terra. In tribunali itaque Jupiter excelsa sede erat locatus, alii dii cœlestes in ædificiis illis quæ eminent in solida parte muri circa templi ambitum, dii in intercolumniis siti, infernales vero in effossa terra intra eam fornicationem quæ sub gradibus erat. Gradus porro a limine portæ incipientes ad eam profunditatem descendebant quæ supradictam differentiam ordinis Dorici et Corinthii penitus absumeret. Et cum omnis diameter latitudinis templi sit palmorum 178, diviso diametro in 4 partes, tributaque utrinque quarta parte gradibus ab extremis ad intimum, duæ quartas partes in medio pro templi area vacuæ remanebant, ut qui in intimo gradu constitutus suspiceret tholum, videret intimam quadrangulorum tholi circinationem intimæ graduum circinationi respondere. Inde facile conficiat architectum in animo habuisse inferiorem partem templi quodammodo in hemispherii superioris figuram formare, ut inferiora superioribus responderent; alioquin pyramides tholi artifex produxisset, ut in aliis tectis rotundis, in quibus illæ colliguntur in flore, qui tecti tanquam umbilicus est. Sed præterea ita rationes huius templi constitutæ fuere, ut extrinsecus in parte convexa tecti eadem graduum symmetria servata sit, ut non tantum inferiora superioribus, verum etiam exteriora interioribus congruerent.

Sic ex regulis artis divinabat circa Panthei formam ingeniosissimus Gallus, a quo ablatum haud videtur Ammianus Marcellinus lib. XVI vocando Pantheum regionem teretem speciosa celsitudine fornicatam. R. in spero me facturum lectoribus jucundam, si ob oculos posuero schema a clarissimo auctore delineatum, idque tanto utilius, quanto laudatus liber non est facile cuique obuius, et templi descriptio ex schematis intuitu evidentiùs constabit. BALDINUS.

— 4. Cum Bonifacius videret Phocam imperatorem propenso animo esse erga Romanos pontifices, ab ipso dari sibi petiit Pantheon nobile Romæ delubrum, tot antiquorum scriptorum præconiis celebratum, a M. Agrippa ter consule tempore Augusti erectum, Jovique Vindici consecratum; quod adhuc intactum remanserat a demolientibus dæmonum sedes Romanis Christianis. Cumque illud obtinuisset, expurgatum ab antiquæ sordibus idololatriæ, in honorem Dei genitricis Mariæ, et omnium sanctorum martyrum (quorum plurimorum reliquæ ex cœmeteriis extra Urbem positæ eo translatae sunt) consecrav. Hæc narrat Anastasius et Beda lib. II Hist. Eccles., cap. 4. Hæc ecclesia etiamnum Romæ visitur, diciturque S. Maria Rotunda, ob ædificii formam. Ejus dedicatio inscripta est Martyrologio Romano ad diem XIII mensis Maii, ubi appellatur *Dedicatio ecclesie sanctæ Mariæ ad Martyres*. Eam dedicationem Sigebertus in Chronico alligat anno primo Bonifacii, quam ait, in *Kalendis Novembris* ibi instituisse solemnitate omnium martyrum, quæ postea crescente religione Christiana decreta est fieri in honore omnium sanctorum. De hac legendus Baronius in notis ad Martyrologium Rom. die XIII Maii et prima Novembris, quem tamen latuit Gregorium papam tertium hanc solemnitate sanctis martyri-

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decemb., diaconos octo, episcopos per diversa loca triginta quinque.

bus consecratam, postmodum in honorem sanctorum omnium ab omni Ecclesia observari decrevisse, ut habet Usuardus in suo Martyrologio. Vide etiam dicenda in Gregorio IV. PAGIUS.

— 5. Hoc templum idololatriæ sordibus expurgatum vero Deo consecrav. sub invocatione beatissimæ M. V. et omnium sanctorum martyrum. Ea occasione solemnitate instituit in Urbe celebrandam quotannis Kalendis Novembris in honorem ejusdem B. M. V. et omnium SS. martyrum; quam postea Gregorius IV celebrari jussit ab omni Ecclesia eodem stato die in honorem SS. omnium. (Beda lib. II, Hist. Eccl. cap. 4. *Martyr. Rom. III. Id. Maii, et Kal. Nov.*)

Templum istud ædificat M. Agrippa, gener Augusti imp. post Actiæ victoriam hodie *Capo Figulo*, contra M. Antonium et Cleopatram. Agrippa illud Jovi Vindici dicavit (*Plin. lib. XXXVI Natur. Hist. cap. 15*), appellatumque fuit Pantheon; seu quia simulacra omnium deorum qui Romæ colebantur in eodem fuerunt posita; seu quia convexa ejus structura cœli speciem exhibebat, quod est Dei sedes (*Dio, Hist. Rom. lib. LIII*).

Idem templum, tametsi ardore ingenti a Christianis cætera idolorum templa post conversionem imperatorum destruerentur, intactum remansit, ex lege, ut creditur, imperatoris Honorii, quæ sic habet: *Sicut sacrificia prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta servari* (leg. 15 de Pagan. Cod. Theod.). Hodie etiam integrum Romæ exstat, et dicitur ecclesia Rotunda. SOMMER.

^a Pantheon. — 1. Quæ strictim Anastasius, eadem prolixius scripserat Paulus, libid., c. 37. Idem (Phoca) alio papa Bonifacio petente, jussit in veteri fano, quod Pantheon vocabant, ablatiis idololatriæ sordibus, ecclesiam beatæ semper virginis Mariæ, et omnium martyrum fieri, ut ubi quondam omnium non deorum, sed dæmonum cultus erat, ibi deinceps fieret memoria sanctorum. BENCINUS.

— 2. Sic mirandum illud opus tot antiquorum scriptorum præconiis celebratum, a Marco Agrippa tertium consule tempore Augusti imperatoris erectum, Jovique Vindici consecratum post sexcentos triginta duos annos Christianæ religioni usui cessit. BINIUS.

— 3. Sanctissimus Bonifacius detestatus idolorum cultum, Jovem inde deosque omnes expulit, ut Virgini Mariæ, sanctisque omnibus ædes ea merito consecraretur, quæ nunc a forma circulari *Rotunda* a Romanis vocatur. Quam ædem donatam Ecclesiæ Christi a Phoca Augusto, Beda gravis auctor, ac fere illius ætatis memoriæ mandavit; et post eum Valafridus in libro de Exordio et Incrementis rerum Ecclesiarum, alique. Fuit dedicatum hoc illustrissimum templum a Bonifacio IV, anno 610, die 13 maii. Quæ eadem die 28 curribus onustis fuere translata multa sanctorum martyrum corpora, ex diversis cœmeteriis urbis Romæ, et ibidem juxta aram maximam recondita, sexcentis triginta duobus prope annis postquam illud conditum fuerat in idolorum cultum, ad religionem Christianam translatum, nuncupatumque fuit *Sancta Maria ad Martyres*. Hic dies se tivissimus et celeberrimus fuit Romanis, concurrentibus undique populis, ita ut famem inferrent Romano populo, cum frugum copia eo tempore angustior existeret. Quare Gregorius IV Romanus pontifex transferendum censuit ad Kalendas Novembris, quo tempore annona copiosior esse solet. CIACONIUS.

— 4. A M. Agrippa Augusti genere, insigni ob navalem victoriam contra Sextum Pompeium, templum hoc solidæ molis structura Jovi Vindici, vel Marti Venerique ædificatum, deorum omnium imaginibus in eo positæ τὸ τῶν θεῶν κέντρον ἵπὸν potuit appellari. In tanta vero celebritate hoc ædificium

habitu est, ut inter præstantissima Urbis opera A enumeraretur, ad quod posteritati servandum Romani Cæsares sedulo incubere. Illud enim vetustate collabens Adrianus restituit, ut Spartianus capite 19 testatur, idemque instauravit, tum Antoninus Pius, ut scribit Capitol. capite 8, tum Septimius Severus, ut monet inscriptio apud Gruterum p. 1, n. 1.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIUS SEVERUS...
ET IMP. CÆS. M. AURELIUS ANTONINUS PIUS...
PANTHEUM VETUSTATE CORRUPTUM
CUM OMNI CULTU RESTITUERUNT.

Verum multo celebrius hoc templum evasit, cum omni idolorum superstitione sublata, in honorem sanctæ Mariæ ad Martyres uni vèroque Deo fuit consecratum. Solemni etenim ritu B. Bonifacius IV illud purgavit, ditavitque ex cœmeteriis extra Urbem sanctorum martyrum lipsanis, cessitque in usum religionis Christianæ: unde exclusa multitudo demonum multitudo ibi sanctorum memoriam cœpit habere, ut ait noster hoc loco, et Paulus Diaconus libro IV, capite 57, Vaticano epitaphio vetustissimo idem exprimente apud Manlium:

Gregorio Quartus jacet hic Bonifacius almus,
Hujus qui sedis fuit æquus rector et ædis;
Tempore qui Phocæ cernens templum fore Romæ,
Delubra cunctorum fuerant quæ demoniorum,
Hoc expurgavit, sanctis cunctisque dicavit.

MAFFEUS.

* Sanctæ Mariæ, etc. Cod. Vallicel.: *Beatæ Mariæ... et omnium martyrum, et reliquias in ea collocavit. In qua ecclesia princeps multa dona obtulit.* BLANCH.

* *Multa dona*, etc. Cod. Farnes.: *Multa dona optulit. Hic domum suam monasterium fecit, quem et dotavit. Quo defuncto, sepultus est ad Veatium etrum Apostolum, die v men. Majii. Hic, etc.* BLANCH.

* *Qui defunctus*. — 1. Cod. Vallic.: *Quo defuncto, sepultus est ad Beatum Petrum Apostolum. Hic fecit, etc.* BLANCH.

— 2. Cum juxta Anastasium, Ordericum, lib. II, Abbonem, Hermannum Contractum in Chronico, et plures catalogos Bonifacius sederit annos sex, menses octo, dies tredecim, ad Deum migravit die septima Maii anni Christi sexcentissimi decimi quinti. Baronius refert ex monumētis Vaticanæ basilicæ a Manlio collectis ejus sepulcro inscriptum ejus epitaphium, in cujus fine legitur: *Hic requiescit Bonifacius junior, qui sedit annos sex, menses viii, dies xii; depositus est viii Idus Maii, imperante domino Heraclio, anno ejus 5*, ubi tantum dies duodecim supra menses octo numerantur, quia dies septima Maii, quæ est emortualis, excluditur. Ex quibus et consequens est ejus ordinationem diei 25 Augusti a nobis recte affixam fuisse, et vacationem sedis post mortem Bonifacii III, in Anastasio male descriptam esse. Colitur sanctus Bonifacius IV die 25 Maii, quo et Papebrochius in Actis sanctorum Vitam ejus refert. PAGIUS.

* *Diaconos octo*, etc. Cod. Vallicel.: *Diaconos viii, episcopos per diversa loca xxxvi, et cessavit episcopatus menses vii, dies xxv.* BLANCH.

* *Episcopos*, etc. Cod. Farnes.: *Episcopos per diversa loca xxxv, et cessavit episcopatus men. xi, dies v.* BLANCH.

BONIFACII PAPÆ IV SCRIPTA.

(Mansi Conc. Nov. Collect. t. X, col. 503.)

CONCILIUM ROMANUM SUB BONIFACIO IV.

In causa Anglicanæ Ecclesiæ celebratum Romæ, anno 8 Phocatis imperatoris, indictione 13, et tertia die Kalendarum Martiarum, rem Anglicam promovente, et in eodem consedente Mellito primo episcopo Londinensi.

(Non reperuntur istius concilii canonis vel decretum, sed finitis quæ scribit de Laurentio archiepiscopo Cantuariæ, Beda sic progreditur, lib. II, cap. 4.)

His temporibus venit a Mellitis Londoniæ episcopus Romam, de necessariis Ecclesiæ Anglorum causis cum apostolico papa Bonifacio tractaturus. Et cum idem papa reverendissimus cogeret synodum episcoporum Italiæ, de vita monachorum et quiete ordinaturus, et ipse Mellitus inter eos assedit anno octavo imperii Phocatis principis; indictione decima

* Extra moenia Londini civitatis recens erat exstructum monasterium, pro cuius regulari observantia Mellitus plurimum sollicitus Romam se contulerat, ut pote quod illud ipsum fore sciret, si bene custodiretur, anplum seminarium, ex quo omnes Ecclesiæ quæ erant in Anglia sibi antistites adsciscerent. His accedebat alia causa, quæ et potissima videri poterat, an nimirum rata sit habenda Ecclesiæ Sancti Petri ejusdem monasterii delicatio divinitus facta, de qua plura valde miranda refert Ealredus abbas, scriptor gravissimus in vita sancti Eduardi regis Anglorum, apud Surium die quinta Januarii. Vide Baronium anno 610 numero 10. Binius.

* Illud idem decretum synodale a Bonifacio IV papa promulgatum in concilio Romano anno 610 hic describimus ex veteri codice S. Symphoriani Metensis qui modo visitur in Bibliotheca v. c. Claudii

* Verba sunt Bini. Infra autem habes illud decretum a Mansi editum.

C tertia, tertia die Kalendarum Martiarum, ut quæque erant regulariter decreta sua quoque auctoritate subscribens confirmaret, ac in Britanniam rediens, secum Anglorum Ecclesiæ mandata atque observanda deferret, una cum epistolis quas idem pontifex Deo dilecto archiepiscopo Laurentio, et clero universo, similiter et Edilberto regi atque genti Anglorum direxit. Hic est Bonifacius quartus a beato Gregorio Romanæ urbis episcopo, etc.

* DECRETUM SYNODI,

Promulgatum in concilio Romano III. Kal. Martias anno Christi 610.

Quomodo liceat monachis cum sacerdotali officio ubi ubi ministrare.

D Sunt nonnulli fulti nullo dogmate, audacissime Hardy Parisiensis senatoris eruditissimi: quod cum ab Holsteniano in quibusdam plurimum differre animadvertierim, ambigendum mihi non putavi quid illud etiam tibi, lector, offerrem:

Ex concilio sancti Bonifacii papæ, qui quartus a beato Gregorio fuit: quod liceat monachis ubi ubi cum sacerdotali officio celebrare.

Sunt nonnulli stulti dogmatis, magis zelo amaritudinis quam dilectionis inflammati, asserentes monachos, quia mundo mortui sunt, et Deo vivunt, sacerdotali officio indignos, neque poenitentiam, aut Christianitatem, seu absolutionem largiri posse per sacerdotalis officii injunctum gratiam, sed omnino falluntur. Nam si ex hac causa veteres æmuli rerum prædicarent, apostolicæ sedis compar beatus Gregorius monachico potens cultu, ad summum apicem nullatenus conscenderit, cui solvendi ligandique potestas concessa est. Augusti-

quidem, zelo magis amaritudinis quam dilectione inflammati, asserentes monachos, quia mundo mortui sunt, et Deo vivunt, sacerdotalis officii potentia indignos, neque pœnitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolvere posse per sacerdotali officio divinitus injectam potestatem: sed omnino labuntur. Nam si ex hac causa veteres æmuli vera prædicarent, apostolicæ compar sedis beatissimus Gregorius monachico cultu pollens ad summam nullatenus apicem conscenderet. Quoniam quidem hæc ostiatim fungendi, ligandi, solvendi que potestas a Deo summa conceditur. Augustinus quoque ejusdem sanctissimi Gregorii discipulus, Anglorum prædicator egregius, ac Pannoniensis Martinus beatissimus, cujus sanctitatis fama longe lateque diffusa totus personat mundus; alii quoque jam plurimi sanctissimi pretiosissimo monachorum habitu fulgentes nequaquam annulo pontificali subartarentur, si quia monachi fuerunt prædictis uti prohiberentur. Neque enim Benedictus monachorum præceptor almiscus hujusmodi rei aliquo modo fuit interdictor; sed eos sæcularium negotiorum edixit expertes fore solummodo. Quod quidem apostolicis documentis, et omnium sanctorum Patrum institutis, non solum monachis, verum etiam canonicis maximopere imperatur. *Nemo enim militans Deo implicat se negotiis sæcularibus.* Utrisque etiam præfatorum Patrum exemplis perspicacibus circumquaque ut mundo mortui sint evidentissima ratione præcipitur. Tantorum igitur Patrum instituti exemplis, quibus periculosissimum est refragari, credimus a sacerdotibus monachis ligandi solvendi que officium Deo imperante haud indigne administrari, si eos digne contigerit ad hoc ministerium sublimari. Quod incunctanter affirmat quisquis statum monachorum et habitum potentatun- que evidenter considerat. Verbi gratia: angelus Græce, Latine nuntius dicitur. Sacerdotes igitur monachi atque canonici, qui quotidie sancta Dei præcepta annuntiant, angeli vocantur, ratione non incongrua. Sed unusquisque angelicus ordo quanto claritatem Dei vicinius contemplatur, tanto dignitate sublimior affirmatur. Nam uti cherubim, monachi sex alis velantur. Dux quidem in capitis quo caput tegi-

tur verisimilibus demonstratur assertionibus. Illud vero tunicæ quod brachiis extenditur, alas duas esse dicimus: et illud tandem quo conditur corpus, sex alarum numerum certissime implere asseritur. Decertantes igitur monachicæ professionis presbyteros sacerdotalis potentie arcere officio, omnimodo præcipimus, ut ab hujusmodi nefandis ausibus reprimantur in posterum, quia quanto quisque celsior, tanto potentior.

EPISTOLA EX EODEM CONCILIO

DATA AD ATHELBERTUM, REGEM ANGLORUM.

Domino excellentissimo atque præcellentissimo regi Anglorum Athelberto Bonifacius episcopus servus servorum Dei.

Dum Christianitatis vestræ integritas ita circa conditoris sui cultum excreverit, ut longe lateque resplendeat, et in omni mundo annuntiata, vestræ Deo dignæ operationis augmenta referat; enormes largitori omnium bonorum Deo grates exsolvimus, qui vos de excelso prospexit, et in tanto virtutum culmine erexit. Quapropter, gloriose filii, quod ab apostolica sede per coepiscopum nostrum Mellitum postulastis, libenti animo concedimus: id est, ut vestra benignitas in monasterio in Dorovernensi civitate constituto, quod sanctus doctor vester Augustinus, beatæ memoriæ Gregorii discipulus, sancti Salvatoris nomini consecravit, cui ad præsens præesse dignoscitur dilectissimus frater noster Laurentius, licenter per omnia monachorum regulariter viventium habitationem statuatur: apostolica auctoritate decernentes, ut ipsi vestræ salutis prædicatores monachi, monachorum gregem sibi associant, et eorum vitam sanctam tum moribus exornent. Quæ omnia decreta si quis successorum vestrorum regum, sive episcoporum, clericorum, sive laicorum irrita facere tentaverit, a principe apostolorum Petro, et a cunctis successoribus suis anathematis vinculo subiaceat, quoadusque quod temerario ausu peregit, Deo placita satisfactione pœniteat, et hujus inquietudinis veram emendationem faciat. In Christo valeas, domine filii.

nus quoque ejusdem sanctissimi Gregorii discipulus Anglorum prædicator egregius, et Pannoniensis Martinus, alique quamplurimi viri sanctissimi pretiosorum monachorum habitu fulgentes nequaquam annulo pontificali subtraherentur. Neque enim Benedictus monachorum præceptor hujus rei aliquo modo fuit interdictor, sed eos sæcularium negotiorum dixit expertes esse debere: quod quidem apostolicis documentis et sanctorum Patrum institutis, non solum universis, verum etiam canonicis summopere imperatur. Utrisque enim perspicacibus sanctorum Patrum exemplis, ut mundo mortui sint præcipitur. Credimus igitur a sacerdotibus monachis ligandi solvendi que officium digne administrari, si tamen digne contigerit eos hoc ministerio sublimari. Quod evidenter affirmat quisquis

statum monachorum et habitum considerat; angelus enim Græce, Latine nuntius dicitur. Sacerdotes igitur monachi atque canonici, qui Dei præcepta annuntiant, angeli vocantur: sed unusquisque angelicus ordo, quanto vicinius Dominum contemplatur, tanto sublimius dignitate firmantur. Nunquid non uti cherubim monachi sex alis velantur: dux in capitis, quo caput tegitur, veris demonstratur assertionibus. Illud vero quod brachiis extenditur duas alas esse dicimus, et illud quo corpus conditur, alas duas. Sic sex alarum numerus certissime conficitur. Decertantes igitur contra monachos in hac re sacerdotalis potentie arcere officio præcipimus, ut ab hujusmodi nefandis ausibus in posterum reprimantur quia quanto quisque excelsior, tanto potentior.

LABBEUS.

ANNO DOMINI DCX.

BULGARANUS COMES.

NOTITIA HISTORICA IN BULGARANUM.

(Antoni Bibl. Hosp. vet., t. I, p. 308, n. 248.)

Bulgaranus comes sub Gundemaro rege (biennium hic Gothis, usque ad annum 612 imperavit) Gallie Narbonensis prefectus, plures epistolas ad diversos direxit, quæ ad nostram usque ætatem adhuc ineditæ in quodam Ovetensis Ecclesiæ Codice membranaceo ante quingentos annos jussu Pelagii episcopi ad usum Alphonsi Castellæ ac legionis regis VI exarato; atque in alio Codice Complutensis sancti Edephonsi collegii, Ovetensi isto antiquiore, servatæ sunt. Quibus quidem epistolis, quarum una ad regem, duas ad episcopum quemdam nomine *Illustrem* (a), alie ad

(a) *Illustrem* hunc Franciæ, seu potius Austrasiæ episcopum vocavit Moralius quasi id proprium ejus nomen fuisset, deceptus, uti ego existimo, vulgari compendio *II.* quod in Complutensi (nunc Escorialensi [Digramm. et Plut. I. n. 14]) codice videtur: cum in veteribus codicibus ante annum Christi M. exaratis, indicando *Incerti*, quod ignoramus aut recte volumus nomini adhibeatur: quemmodum apud Græcos δὲ et δέω, apud Hebræos *etiam peloni*, et contractus *ploni*, unde Hispanicum *mulano*, eodem prorsus incerti, aut innominati significatu. Latini id per *quidam* exprimunt. Recentiores Codices ejus loci substituunt N. Aliud dicendum de compendio RNL et maxime cum decessit L hoc modo RNL: Quod in codicibus Gothicis aut Gothiel

A alios scriptæ leguntur (Bulgarani epistolarum *extræ* apud nos habemus, ex Codice Ovetensi excerptarum: quarum prima est ad episcopum quemdam Franciæ; secunda ad eundem, tertia ad episcopum nescio quem quarta et quinta ad Agapium episcopum; sexta, ad Gundemarum regem. Quas omnes, simul cum aliis diversorum, quas inter *avizdora* servamus, publici juris aliquando faciemus. Card. de Aguir. (b). Nonnulla illius temporis gesta, nec aliunde nota, manifestari, Ambrosius Morales, rei auctor, et oculatus testis, lib. XII, cap. 41 Historiæ suæ, nos docuit.

saporis *industrem* sive *illustrem* valet, ut *expius* periculo facto didici.

(b) Exstat in regie Bibliothecæ Matritensis Codice non *extræ* modo sed *idè* Bulgarani epistolarum, si hinc quas cardinalis Aguirri is habuit ad Agapium, aliam ad eundem directam adjungimus, quæ in codice nostro, atque item in Escorialensi Lit. B. Plut. III. n. 14, ordine septima est. Aguirrius idem de iis edendis videtur, non liberasse. Torna priores ad *Incertum* Franciæ sive Austrasiæ episcopum quid nonnihil ad Hispaniæ historiæ conferunt, primum omnium divulgavit cl. novissimæ editionis Valentini Joannis Marianus Historiæ Hispaniæ curator De Vincentius Noguerra et Ramon alibi a nobis hactenus, vol. II quod anno 1755 prodit, a pag. 548.

BULGARANI COMITIS
EPISTOLÆ TRES.

AD EPISCOPUM FRANCIAE DIRECTÆ.

(Mariana, Istoria de Espana, ed. Val., t. III, append.)

EPISTOLA I.

Interca notascimus sanctitati vestre ad nos opinione vulgata pervenisse Brunigildem virginem et Theudericum regem amarissima sub dispositione assueta diffundentes venena, in excidium unitæ gentis contra gloriosum Theutibertum regem atrocissimum barbarorum excitasse dimicare regem. Quod si specialiter ita res agitur, quid necesse est, nisi ut ante arma bellica cunctus in hac parte precibus elaboret divinum populus implorando suffragium, unde petimus evidentiam rei nobis significari? Ut et nos participes effecti fidelium pari fidei flagrantia consurgentes, cum universis sacerdotibus, clero, cunctaque hujus provinciæ Christianorum plebe, indictis

* Sparsim mendose, ut legenti patebit. Edit.

C latamini redemptorem omnium Dominum supplicationibus adocemus; ut Invictam potentie suæ in defensione catholicorum præstet dexteram, et insinuatæ perfidæ hostis condignum meritis adeit intentionis interitum; atque furgorum auctores, veluti serpentis machinatione undatos in exemplum, renante claresci cunctis per circuitum: iusto nostri Domini ultione prostratos poscentes. Ut si scripta quæ paulo ante glorioso Theutiberto regi directæ, sicut pollicitæ estis, destinare procuratis: aut si missi vestri jam reversi sunt, vel quod reciperetis responsum, vel si usque hic placita deportantes, aut certe si ad præsentiam gloriosissimi domini mei Gundemari regis præparaturi advenerint, certius sciamus quomodo aut

ibi pecunia pręparetur, nos veraciter ut confidimus una cum beatitudine vestra sospitalem reciprocatis formare jubeatis affectibus.

EPISTOLA II.

.... Etsi universus axe sub a thereo limes terrarum Domino cernitur opifice constitutus, et omnium potestate pollentium ipsius mirabile constet ordinatione visus, necesse est ut ejus evangelicam vocem custodientes, vel querere eos quos una in Christum fides consociat, vel diligere; et quamlibet a temporali dominatione segregemur imperii, congruet ut præceptis principis non dissociemur æterni. Unde beatitudinem vestram gratia cœlesti diffusionem florentem, et spiritali largitione exuberantem quam Domino propitiante intercurrente stylo effici volumus charitate devinctum, his destinatis cum summo desiderio litteris; non solum inquirimus, sed et salutis cum debito necessariorum rerum alloquio impertimus. Quia non immerito præcipuum te pastorem tuo Christus dedicavit ovili, ut cum velut sanguinis generositate mihi, beatissime Pater, præpolleas, ita de suarum innumeras ovium geras sollicitudinem animarum. Talli quippe in usu persistere quibus vel major vel minor cura in populis adhibenda committit: ut quantum divina efficiuntur in pensione subministrant, tantum debent circa his quibus præponuntur existere indesinenter pervigiles. Et quia latere beatitudinem vestram non arbitror quod filius vester dominus Theutibertus cum gente Gothorum a declinentibus velut olim existit colligata principibus, nunc per peritorum allegatione pacem per legatis ejusdem gentis devovit roborare perpetuum. Ex quo: *aliquos gratia nostra pœcunia, numerum [Forte, Avarorum] gentis pollicitus est impertire Francorum.* Unde jam me constat, memorato filio vestro domino Theutiberto per venerabilem fratrem vestrum dominum et in Christo militi patrem vœrum episcopum destinasse scripta, per quas innotui quod jam pecunia a filio vestro domino meo Gundemaro rege directia. Hic mihi in Gallias esse dignoscitur, ut prodentes ex suo dirigat conspectu legatos: et ea quæ op charitatem gens Gothorum sperat universa, promittit tradentibus placita sattem contradamus hominibus. Obinde tunc sanctitatem debita humilitate deprecor: ut quantum Dominum offigit Jesum; qui pacem prætoribus sæculis deditur futuri, hujus confirmatione præpaci tantum intendere digneris delectabiliter. Et si agnositis eam quam dixerimus ad dampnum Theutiberti paginam pervenisse; aut si ea quæ per legatis Gothorum sunt sub definitione iacta, si inanebus verberibus alienat, vel quantum prædictus filius vester in Avarorum [Forte, Avarorum] bellica triumphis est acie, vestris meremur affectibus informari. Nam et nobis cœrenti est opinione plebis compertum, quod Brunigides regine et Theuderici regis ipsos Abates [Forte, Avars] ad bellandum domni Theutiberti convocatos et de suis sedibus transmigratione provinciam: quod enuntiare calathofficorum infundum est auribus, ut Christiana sub religione personas revera procul a Domino constitutas,

in Christianorum provocare deservire. Nos credimus eos ab illis existere meliores, sed ita manifeste socios comprobamus qui de abundant debitis scelerum ministrat reamenta personarum. Nos igitur vestra sanctitas si evidenter agnovit, quod ex predictorum regum consilio super orthodoxis principibus regionem impia se sedit hostilitate caterva, per vestro nobis declarare jubeatis stylo; ut hæc filii vestri gloriosi domini mei Gundemari regis ad ordinationem nostram pertinente provincie, iudicia sacerdotum cum populo omnipotentem celebrent juniorum solemnium; ut accedentiam injuste atque longe a domino corda virorum, siderea conflagrat virtute bellantium, et gente Christianæ fidei dogma custodienti laudabilem cœlesti pietate jubeatis conferre tropæum....

EPISTOLA III.

Dilectissimo atque in Christo reverendissimo Patri episcopo Bulgaranus.

.... Notum est Domino omnipotentem qui iustum indicat servum, et injustum justæ damnationis actione perimet, quia ante hos dies, quod tuam notior latuisse beatitudinem, chartas gloriosissimorum regum idemque filiorum vestrorum Brunigides regis et Theuderici regis, per eodem nobis fuerat transmissas. Et ut eas ipso præciperemus tradentes memoratorum series scriptorum denuntiavisse, qui eadem suorum scripta dominorum una cum suam ad nos usque suggestionem duxit, et ut aditum ad nos perciperet commeandi supplex scribendo nostram ordinationem poscit. Nam nullo cum desiderio, neque exquirere elegit nos, neque ab nullis indigimus intueri materiis; et quam neque si venisset pro responsio dominorum suorum denuntiando annueramus: tantum quia minime properavit, nequissimus nam de homine vestrum illum cuius ad præsentiam filii vestri gloriosi domini Gundemari regis efflagitare videmini aditum, debet mens vestra in summo propositiois tabescere exordio, dum veritas vobis experto lumine fugiat, et iustitiam quam speculo interiori prospicitis, injusta verborum excusatione dissimuletis. Quis vestra non prospiciat sanctitatis ingentium, et ea quæ actibus exasperastis illicitis, blandis intenditis eloquiorum lenire tendiculis? Tale enim vestram, si veniam tribuitis, dissimulationem censemus. Quale si quisque debitor humano pudore subfugit, protervia incitamento, prærogativa senatorem pulset objectionibus et veritatem habere pusillentus creditor tegat, quam calumniator loquendo penitus erubescat. Manet enim filio vestro glorioso domino meo Gundemaro regi cunctaque genti Gothorum non exigua sed magna pecunie repetitio, ut nobiles ejusdem gentis legatos vestra magnificentissime cum consolato veritatis gratia discurrerent ab vestro injuste principe capti. Geminata malitiæ largitate dedecus omne relegationis perforant egestatis opprobrio. Pateat vero Totilaem et Gundrimirum viros illustres a serenissimo domino meo Gundemaro rege directos, in Annibus vestris sit locum irapinas post illam etiam despectionem inter preceptione clausistis, et ad vos usque succedere

loculenter aditum denegastis. Ecce quæ pars vestra commiserit vestris non sunt incognita mentibus; et tantum a vobis injuriæ acerbiteriam vehentibus insuper vestrorum ad præsentia inelyti domini mei legatorum, vestri simulando litteris, viam aperire conqueritis. Videat altissimus a cœlesti solio princeps hanc causam; et divina partem ultione confodiat qui injuste parti alterius visus est conferre molestiam, et qui charitatem respuendo pacem excel-sæ potestatis violaverit captiose dilectam. Licet dum filiorum regum idemque vestrorum litteras acceperissem, eorum protinus reformavi rescriptum quod si memorati gloriosi principes acceperunt, sive i vestra fuerit cognitione deductum, nullo denuntiante comperimus. Sed et vestræ itaque honorificentiam declaramus, si remoto simulationis pacem typo servare desideratis, quæ domino maxima sors esse cognoscitur, et Christum diligenda concordem cum Gothis corde apatis permanere devoto; non oportet ut ea tantum labiis fallentibus proferatis, sed pacem quam nobis servantibus ipsi prius irruere, perfectis demonstrandum operibus demonstretis. Dignum est vestri ut primum in sua dignitate Gothorum restituantur legati; et inter affluem sanguinis gentem servantem pacem, Domino adjuvante, vestrorum, si necesse

A est, ad præsentiam gloriosi domini mei libertas maneat itineris legatorum. Nam de locis unde inimasti Jubiniano et Corneliano, quæ in provincia Gothorum noscitur domna Brunigildes possedisse, ut suis post ejus jure aditum tribuamus hominibus; ordinandam miramur tuam sic nos hortare beatitudinem, ut loca quæ pro stabilitate concordie sancte memorie dominus noster Recharedus rex in jure memoratæ contradidit domnæ (ut) a partibus vestris scandalum nutriendis sœdus sit charitatis disruptum: et pars jura quæ stimulum illicite su citat, jura debeat gentis possidere Gothorum. Arbitror enim ut ea quæ pars vestra injuste noscitur admisisse, si emendare malueritis, poterit gentem vestramque in charitate connexam, eadem suo jure domna Brunigildes defendere loca. Te quippe, beatissime vir, dum hactenus benignis animis, et sæcularibus evigilantem studiis, nimisque formidare omnipotentem meminimus? Quomodo cures si tantis temporibus charitas utriusque illæ agentis es Deo dicatus antistes a principibus, ut quæ pax olim a prioribus gentium utrarum gentibus colligata, nunc maneat dissoluta, dum vestro debuit ex consilio in perpetuum existere roborata?

ANNO DOMINI DCX.

PAULUS EMERITANUS,

DIACONUS.

NOTITIA HISTORICA IN PAULUM EMERITANUM.

(Antonii Bibl. Hisp. Vol. t. I, p. 373, n. 311.)

Hujus temporis Paulus ille est Emeritensis diaconus, qui de Vita et miraculis Patrum Emeritensium librum nobis reliquit. Hunc a multis desideratum primus edidit Barnabas Moreno de Vargas Emeritensis urbis decurio, qui ejusdem quoque historiam conscripsit, Matriti anno 1631 in-4°. Deinde iterum D. Thomas Tamaius de Vargas, vir clarissimus, ad veteres cum Gothicæ tum Latine scripturæ membranas collatum, ac propriis notis illustratum, Antuerpiæ apud Joannem Meursium 1638 in-4°. Octo scilicet exempla is ad manus habuit, quatuor Gothicis litteris, totidem Latinis exarata. Ambrosius Morales in scholis ad sancti Eulogii Toletani episcopi et martyris caput primum libri in Memorialis sanctorum, alterius quoque ejusdem operis meminit. *Paulus hic Emeritensis* (Act. Hisp. illust. tom IV, p. 282) *diaconus, cum Emeritensis Ecclesiæ et antistitum ejus historiam scripsisset, tum etiam de aliis sanctis viris quædam adjunxit, exstat etiam ejusdem confessio catholica* (a). Quæ duo opera mss. non

C parum antiqua in S. Ecclesiæ Toletanæ bibliotheca habentur, eadem multo vetustiora in nonnullis aliis bibliothecis conspeximus. Laudant Pauli hanc historiam, cum idem Morales aliis locis (In Prolegom. tom. II, sub titulo *Las ayudas que tuvo*, et lib. XI, c. 72), tum alii, tam nostri quam exteri scriptores (Baronius ad ann. 589 tomo VII. Mariana lib. v, cap. 15. Padilla cent. vii, cap. 17, pluresque alii, quos Tamaius collegit in principio Notarum). Inter quos Hieronymus Romanus Augustinianus de Republica christiana agens lib. i, cap. 15, in suis Mundi rebus publicis, quoddam hujus operis exemplum ms. se redemisse ait, et veluti ex Orci faucibus eripuisse a quodam bibliopola Complutensi, dum perdere id jam vellet; atque cum aliis libris Toletanæ Ecclesiæ donasse. Eaque eo videtur proposito ab auctore formata, ut exemplis rerum domi, hoc est in urbe Emeritensi mirabiliter patratarum fidem eorum confirmaret, quæ de Italiæ suæ miraculis sanctus Gregorius libris IV Dialogorum collegerat. Quos

(a) Diligenter evolvi cl. Andreæ Marci Burriellii excerpta e bibliotheca Toletana quæ in regiam Matritensem concessero; tum nostra, atque Escuria-

lenses mss. catalogos, si forte in hanc Pauli Emeritensis *Confessionem catholicam* incidere. Sed frustra fui.

libros non alium habuisse auctorem præter alia argumenta (de Dialogorum S. Greg. lib. v, Labbæus de Script. tomo I, pag. 394; Mabillon., præfat. ad Acta SS. Benedict., § 2, tomo I), non Isidorus tantum in libello de Scriptoribus ecclesiasticis, sed et in

A prologo Paulus noster, ejus sancti pontificis æqualis; egregie comprobant. Late agit de aliquot Emeritensium pontificum, præsertim Pauli, Fidelis et Massonæ, rebus gestis.

AD EXTERUM RES HISPANAS AMANTEM.

Hispaniam nostram cunctis sæculis ingeniorum altricem non, opinor, tam caudex erit, qui ignoret; non tam invidus, qui contra contestatam et inconcussam tot monumentorum fidem inficiari audeat. Mitto antiquissimos, qui apud Strabonem (Geog. III) inter Hispaniæ populos sapientia putabantur excellere. et litterarum studiis uerbantur, et venerandæ vetustatis volumina habebant, poemata, leges quoque versibus conscriptas et sexannorum milibus, ut aiunt. Cæteri enim Hispani usum habebant litterarum non uno quidem genere, nec una illis lingua. Mirum certe in iis, quibus semper

..... Omnis in armis
Lucis causa sita, et damnatum vivere paci;

teste Italico (Punic. III), Hispano vale. Pacalis quippe et togatis artibus florere inter sagorum usum et armorum strepitum a natura inditum, non exemplo comparatum est. Mitto etiam illam felicissimam scriptorum Hispanorum segetem, quæ ab Augusto ævo ad Neronianum ipsos

Romanos rerum dominos, gentemque togatam,

cum facundissimos oratores, et clarissimos vates illis Hispania pepererit ut Latinus Pacatus Panegyri. ad Theodosium Aug. nostrum ait, omnigenæ eloquentiæ professione admirata est. Unde semper cum ingenio um principe Augustino (VIII de Civit., c. 11) Hispanos sapientes possumus appellare. Illorum etsi multa præclara ingenui monumenta futurum livore prirent, pleraque tamen propitiante bono ipsorum genio cum feliciori cuiuscunque gentis hac de re proreptu, patente invidia, possunt comparari. Ex iis præter tot millia, quæ in pretio apud omnes et fractu sunt, non pauca in antiquissimis rarioris notæ bibliothecis hactenus delitescent, quæ ab eruditis cognita et laudata, majus de se aliis excitant desiderium. Aliquot G. Loaisa, A. Morales, J. Mariana, aliique doctrina et auctoritate præstantes viri communis juris reip. causa fecerunt. Aliquot etiam ego cum lineis adhuc et blattis incredibili rei litterariæ damno rixantia, et tenebris eulta, ad vetustissimas membranas composita, et notis illustrata, editioni parata habeo. Quorum quidem catalogum hic libenter merito texerem, ni piceas et tagaces quorundam ardellionum manus timerem, quos Harpyiarum more in modestiorum sibi dissimillimorum scrinia involantes

Convectare juvat prædas et vivere rapio;

Quippe quibus,

..... fœdissima ventris
Proluvies, unceque manus.
(Virg. in Æneid.)
..... Rostra apta rapulis,
..... Unguibus hamus inest.
(Ovid. VI Fast.)

Verum enimvero Carnam sive Cardineam nympham Kal. lun. suillo lardo veteri ritu (Ovid. VI Fast.) placabo. ut vel hos Fidentinos (Martini. I, epig. 30, 54, 73), Autolykos (Homer. Iliad. x, Odys. I, et Ovid. 40 Met.), Cleptas (Plaut. Trucul.) Æsopi graculos (Horat. ad Pison.) et

*Bonorum malas carminum lavernas
(Auson. ad Th.)*

averruncet, aut saltem præsentem audacissimis

*Imponat plagariis pudorem.
(Mart. I, ep. 53.)*

Certe, etsi innocuæ librorum licentiæ

*Tristius haud illis monstrum, nec ævior ulla
Pestis et ira deum Stygiis sese extulit undis;
(Virg. Æn. III.)*

Naturæ tamen melioris beneficio ita comparatum habemus, ut quoties hæc

Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis,

et alienas, et utcumque harpagatas effrontissimo

Polluit ore dapes;

exemplo indicio suo ipsa editionis fœditas et errorum seges

..... Traducit manifesto a carmina furto.

Experimento apud nos heri et nudius tertius didicimus; hodie etiam timemus. Verum dum illi emendatæ et emendatæ famæ turba circumferuntur, nos veris in temp. litterariam et in patriam meritis, de utraque (uti hactenus et fortasse au non inutiliter fecimus) optime mereri οὐδ' οὐδ' non desinimus.

EXEMPLARIA PAULI AB EDITORE COLLECTA.

1. Ex ecclesiæ Toletanæ bibliotheca litteris Gothicis exaratum.

2. Gothicum ex Bibl. Regia Hieronymiana apud Scorialicum. Existimo olim fuisse ex Carazedano S. Valerii monasterio. Vidit etiam Amb. Morales

vir cl. et de Hisp. optime meritis, nostri regii munus ascecla. Plura hic sunt Pauli exemplaria Latinis litteris exscripta, quæ non omni nostri sunt illa omnia conferre.

3. Ex Bibl. illust. D. Joannis Bertrami a Guera

* Al. crimina. Utrumque in exempl. Mart. lib. I, ep. 54, legitur, et utrumque prædones nostri committunt

archiep. Compostellan, supremi Italici consui praesidis; dono accepti ab illust. D. Ferdinando de Vera et Vargas archiepiscopo episcopo Cusensi, regio consiliario, magno magni avunculi nepote. Latinis litteris transcriptum a viro docto, ut apparebat, ipso in limine indicabatur.

4. Etiam Latinis litteris scriptum ex bibl. viri nobilis D. Joan. de Fonseca et Figueroa amici, heu! olim nostri; in seren. Ferdinandi Hisp. Infantis, cardinalis Toletani bibliothecam postea translatus. Quod quidem ex Bertramiano, cum iisdem mendis acceret, transcriptum crediderim.

5. Etiam Latinum, ab Alvaro Gomezio a castro Eulaliensi viro cl. Franciscus Pisa Toletanus Th. D. mihi, dum viveret, amicissimus habuit.

6. Latinum, Antonii Covarruviae regii consiliarii, et Toletanae Ecclesiae et Academiae scholarchae, illustris. Didaci Hispaniarum praesidis fratris viri cl. cognati mei, omnium emendatissimum.

7. Gothicum, manu illust. Garsiae Loaisa archiep. Toletani in aliquot locis interpolatum. Habui a Petro Salazar de Mendoza, canonico Toletano, cujus obitum nuper omnes boni nobile que luxerunt.

8. Gothicum aliud, quo usus fuit magnum Hispaniae decus, Joan. Mariana S. J., amicorum meorum princeps. Habent hodie illius socii, apud quos Toletani tumultus. Sed nullo p. cineres ornantur monumento, nullo distinguuntur titulo. Nec opus, cum viro illi incomparabili eorum praemium fuerit, orbis sepulcrum, fama inscriptio.

PAULI EMERITANI

DIACONI

DE VITA PATRUM EMERITENSIIUM.

Praefatio.

Virorum orthodoxorum, maximeque catholicorum, prorsus, vera nullus esse ambigit miracula, quae, sanctissimus egregiusque vates Romanae praesul urbis Gregorius, inflammatus paracleti charismate Spiritus,

Pauli. Quem multi hactenus desiderantes, de eo honorifice meminerunt, uti illustriss. Caesar cardinalis Baronius tom. VII, ad an. Dom. 539. Garsias Loaisa Giron archiepisc. Toletan., Hispaniarum primas, not. ad concil. Tolet. III, et viri doctissimi, Ambr. Morales, historiographus regius, lib. II, Chron. Hisp., cap. 71, et tractatu de Libris ad historiam auxiliaribus tom. II praefixo pag. 3, et not. ad D. Eulogii Memor. SS., lib. II, cap. 4; Joan. Mariana S. J., lib. V de Rebus Hisp. cap. 13; Hieron. Romanus Hisp., Augustin., lib. II Hist. Eccl. Hisp., c. 27; Ludov. de Angelis Lusit., Augustin., lib. IV de Laud. B. Aug., c. 20; Cornel. Lancilotus Belga, August., lib. II de Vit. S. Aug., c. 8; Joan. Marquez Hisp., Augustin., c. 12; Origin. Erem. S. Aug.; Bernardus Britto Cisterciensis, historiog. Lusitan., lib. VI Monarch. Lusit., cap. 19 et 20; Hieronym. Romanus S. J., cap. 16 Hist. Emerit. apud Joan. Marq.; Gaspar Escolanus reg. Valent. rer. historiog. lib. II Hist. Valent., cap. 12; Franciscus Padilla ecclesiae Malacitanæ thesaurarius, cent. VI Hist. Eccl. cap. 50, et cent. VII, cap. 17; Martinus Carrillo, abbas Montaronensis, in Annal. non semel; Barnabas Mereno de Vargas, civis et senator Emeritensis, discours. 24 Nob.; L. Rudericus Carus, not. ad M. Maxim. Chronic. ad an. 576-590.

Diaconi Emeritensis. Bene ut a Paulo alio Emeritensi episcopo, de quo noster Paulus cap. 5 meminit, discernatur. Præterea ipse Paulus hoc se diaconatus, honore illustrem prædicat cap. 1 cum ait: Ego indignus, et omnium peccatorum primus servus Christi, etc.

Liber de Vita et miraculis Patrum Emerit. Ita in omnibus fore Mss.; in aliquot, Vita PP. Emeritens. sed placet inscriptio prima, quæ eam quam Dialogis suis D. Gregorius Magnus præxit, representat; quemque se maxime imitari testatus est Paulus initio huius operis. Gregoriana *ἐκτενέστερον* sic se habet. De Vita et miraculis Patrum Italicorum. Sed de vitane,

Can vitis? Pro vita Gregorius Turonensis præfatione lib. de Vita PP. sui sæculi, cum ait: *Quæritur a quibusdam utrum Vita sanctorum, an Vite dicere debeamus?* A. Gellius et alii grammaticorum VITAS dicere voluerunt. Nam Plinius auctor in III Artibus Grammatica lib. ait: VITAS antiqui cujuscunque nostrum dixerunt. Sed grammatici pluralem non putant habere VITAM. Unde manifestius est, rectius dici VITAM PATRUM, quam VITAS, quia cum sit diversitas meritorum virtutumque, una tantum omnes vita corporis alit in mundo. Quam sententiam seculi videntur Evagrius monachus, qui apud Honorium Augustini. cap. 40 de illust. Ecc. Script., scripsit multa necessaria monachis, scilicet VITAM PATRUM; necnon Pelagius diaconus, qui apud Sigebertum, cap. 116 de Eccl. Script. transtulit in Latinum de Vita et doctrina Patrum lib. XVI; quemadmodum Joan. subdiaconus apud eund. cap. 17, transtulit de Greco in Latinum de Vita et doctrina Patrum lib. I. Pro VITIS tamen obtinuit usus in VITIS PATRUM, de quibus plura eruditiss. amicus ille noster, ac de Ecclesia Dei et rep. litteraria optime, si quis alius, meritis, quem incredibili utriusque dispendio utraque ad plures abeuntem pridem luxit, H. Rosweyds S. J., Prolegom. I in Vit. PP.

Praefatio. In Mss. hæc præfationis et capituli distractio prorsus deest. Continuata libelli huius series legebatur, ut Plinianis operibus, aliisque ex antiquitate scriptoribus accedisse testantur omnes, qui vetustis manuscriptis evolvens operam impenderunt; neque non semel sumus experti. Accessere viri docti, qui tædii levandi causa, et studiosæ juventutis adjuvande studio in capita sectionesve opera antiquorum partiti sunt, se felici nonnunquam eventu, aliquando secus; unde erroribus et veræ lectionis truncatione natis ansa sæpe præbita est, quæis dignoscendis averruncandisque lynceæ eruditum acies cum fructu sæpius intenta fuit. Paulo Emeritensi eandem adhibuit operam (ut reor) primus, quisque ille fuit, huius operis scriptor; nam in duobus quæ habui exam-

Dialogorum in libro vesidico edidit, et, promissionis stylo; quæ olim cæcæ omnipotens Deus servatis pro suo bene sibi placitis, propter honorem nominis sui pectore dignatus est; ne quilibet ob hoc dubitanti quiescenti æstuat animo, quod priscis jam temporibus gesta esse videantur, et fortassis fidem plenam minime accommodet, et præfatum sacratissimum virum, eas electionis (Act. ix, 15), ^h sacrarium Spiritus sancti, aliquæ vane et æbulosis verbis fuscasse opinetur; dum ⁱ, luce clarius evangelicæ auctoritatis voce cunctis manifestetur Dominum semper operasse et hactenus operari (Joan. v, 47). Quamobrem, ut omnium legentium vel audientium fides majori credulitatis robore firmetur, ea modernis temporibus in i Emeritensi urbe fuisse narremus; quæ non relatu aliorum agnovimus, neque fictis fabulis didicimus; sed ^k, quæ ipsi eo referente auribus nostris audivimus, quem a corpore mirabiliter egressum, et ad ætheræa regna pervenisse non dubitamus.

pluribus recentii manu exaratis hæc adjecta reperiuntur in initio ipsius operis: *In Pauli diaconi Emeritensis lib. de Vita et miraculis PP. Emer. Index capitulum.* Nos enim partiti sumus in capita distinctionis causa. Partitio vero ipsi-sima est, quam ego etiam præfixi representavi; nec immutare eam volui, tam citra auctoritate illorum exemplarium cœmmentatam vidi; tum etiam, quia non inconcinne disertam judicavi. Hæc de titulo. De re vero Paulum hunc s riptorum fere omnium vestigiis instituisse, cum præfationem hanc anavaculo hæc prætexuit. Sic Eulogius Martyr suum Sanctorum Memoriam præfatione Apologetici cum Martyrum prologo, documentum martyriale præmio auspicius est. Sic, quicumque perlegitur, ne rem notam testimonii obtundam supervacaneis. De Scriptoris nostri ætate dicam ad cap. 12. calcem. Nunc cætera prosequar, quæ in præfatione.

Vera esse nullus ambi, at miracula, quæ sanctis, etc. Audi, novator, vetustis scriptoris de Gregorianis Dialogorum lib. i. iudicium; antiquitatem novitati præpone, et tandem centuriator aut quisquis sit ex eo Alastorum cœtu

ὁς κατὰ λίαν
Τυμάρω βατραχῶν ἡρῶντες ἡμαρ πάντα

Lemmannum qui prope stagnum

Ranarum est cunctis dux cultus honore diebus, obmutescere. Nec his Dialogorum lib. parum auctoritatis accessit e Zacharii PP. J. auctoritate, qui eos Græcis auribus dedit, te te Joanne Diacono cap. 75, lib. iv, Vitæ Gregorianæ; propter quos Joan. Damascenus, Euthymius, cæterique Græci scriptores horum voluminum auctorem Gregorium Dialogum appellant, de quo vid. Sixtus Senensis lib. iv. Biblioth. Sanctæ, ubi de toto opere Molchiorum Ganum lib. ix de Loc. theol. cap. 6, et Gerard. Joan. Vossius, lib. ii de Script. Latin., c. 25.

ⁱ Sanctiss. egregiusque vates. Præter alia honoris et sanctitatis plena D. Gregorii meritis debita elogia, etiam vaticinium illi tribuit Joan. Diaconus cap. 54, lib. iv ejusdem Vitæ.

^k *Promissionis stylo.* Ipse Gregorius præfat. lib. i Dialog. : *Quæ jam prolata sunt motus insinno, si ea quæ per inquisitionem ac responsum dicenda sunt, sola nominum prænotatione distinguo.* Joan. Diacon. cap. 75 lib. iv ipsius Vitæ ex eodem : *Hinc Gregorius roboratur, SS. miracula PP. cum Petro suo diacono, quæ per inquisitionem aliquæ responsionem præstulerat, expositionis altius studium interruptens, sola nominum prænotatione distinguit.*

^h *Sacrarium Spiritus sancti.* Eodem recidit appellatio, qua virum sanctiss. Gregorium indigitat Honorius Augustodunensis lib. de illustrib. Ecclesiæ Scriptorib. ad an. 130 : *Gregorius Rom. urbis episcopus, organum Spiritus sancti.* Nec mirum, cum Petrus diaconus ejus confirmasset jurjurando se vidisse Spiritum sanctum, quasi columbam, super caput Gregorii sedentem, rostrum suum ori illius inserentem, apud Sigebertum cap. 41 de illust. Eccles. Script. quam etiam rem pro ligio confirmavit.

ⁱ *Dum luce clarius evangelicæ auctoritatis voce manifestatus, Dominum semper operasse, etc.* Christus apud Joannem cap. v, 17 : *Pater meus usque modo operatur et ego operor.* Quamobrem abeant iterum gentium viperarum in malum, hoc est se dignam rem, et ex inselli hominutionis tenuitate divini omnipotentemque majestatem metuantur, et miracula a nostris etiam temporibus tolant. Deus certe semper et ubique materiam fecit mirabilium suorum, ut ait divinus Pater, et quid est (rogat aurei oris Joannes in psalm. cx) *memoriam fecit mirabilia suorum?* Nunquam, inquit, miracula facere intermisit. Hoc enim est, fecit memoriam, non cessavit; non destitit per omnem generationem facere miracula; et per res admirabiles excitare transiores, etc., multa autem videri possunt, et privatim, et in domo, et in civitatibus fieri miracula. Eximia illa Basili Seleuciensis vox est adversus incredulos potentia divina testimatores, lib. ii, de S. Thecla, *Μίχρη γὰρ ἐνθρονοὶ θεοῦ καὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ εἶσσι παραδόντα, αὐτοῖς δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, αὐτοῖς πάντως ἰσχυρὰ.* Donec namque erunt homines, simul miracula fontis instar abundabunt, semper scaturienti, semper florebut, semper extollent omnia erunt. In re notissima

... verbum non amplius addam.

^j *In Emeritensi urbe.* De qua videsis ad notarum calcem *Αποσπασμάτων.*

^k *Quæ ipsi eo referente auribus nostris audivimus, etc.* Duplex fidei stabilientiæ ratio, et virum omni exceptione majorem vidisse, et ab ipso fide bona relata audivisse. Nam etsi teste Plauto, Trucul.

Pluris est oculatus testis unus quam auris decem :

Qui audiunt, audita dicant; qui vident, plane sciunt.

Verissimum illud apud Strabonem et Geog. actum est, *Ὅ δ' ἄλλων μόνους εἶδεναι τοὺς ἰδόντας; ἀνακαί τὸ τῆς ἀρετῆς κριτήριον, ἥτις πρὸς ἐπιστήμην ὁρθολογίου πολὺ κρείττω ἐστίν.* Qui solos eos qui viderunt scire autumant, auditum, quæ ad scientiam oculo præstantior est, iudicium admittit.

OPUSCULUM INCIPIT IN NOMINE DOMINI.

CAPUT PRIMUM.

Augustus puer, minister ecclesiæ S. Eulaliæ Emeritensis, moriturus per visionem ducitur ad tribunal gloriæ.

^a Puerulus quidam non grandi adhuc ætate, et, ut

^b Puerulus... dum cæteris coævis suis ac sodalibus... in domo egregiæ virginis Eulaliæ. Ex more nimirum antiquo, quem Patres concilii Toletani ii, cap. 1, docuerunt, cum aiunt: *De his quos voluntas parentum a primis infantie annis clericatus officio mancipavit; statimque observandum, ut mos cum delonai vel mo-*

D plenius dicam, ephobus, nomine Augustus, insons, simplex, litterarumque inscius, dum cæteris coævis ac sodalibus suis puerulis, fideli mente in domo egregiæ virginis Eulaliæ sui servitii ministerium,

matrimonio electorum contraditi fuerint, in domo ecclesiæ, sub episcopali præsentia, a præposito sibi debeant erudi. Et refertur Dist. 18 de his qui volunt. Sic in concil. Tolet. iv, cap. 24, *Prona est omnis ætas ab adolescentia in malum; nihil enim incertius quam vitæ adulescentium. Ut hoc constituendum oportuit, ut et*

quod et a^a praeposito cellae, venerabili viro, fuerat delegatum, perageret; repente hunc contigit aegrotasse: cumque ad^b eum visitandum, ut moris est, multi ambularent, crebriusque ipse pergerem, en accidit nocte quadam explicitis vigiliarum solemnibus (nam in eadem sancta Ecclesia mos est, ut hiemis tempore seorsum^c, Matutinum officium, facto intervallo modico admittente Domino celebretur) quo igitur temporis intervallo, cum ad videndum eum perrexissem; ingressusque cellam, in qua ipse recubabat, cunctos, qui aderant, ita reperi sopore depressos, ut nullus eorum ad miracula fuisset expergefactus. Introivi, lumen vero quod ibi accensum erat extinctum inveni; qui protinus omnes ante eum jacentes consurgere monui, et lumen quod extinctum fuerat, denuo accendere imperavi: adhibitoque mox lumine, praefatum Augustum, quem admodum se haberet, sciscitatus sum. At ille inquit: Equidem quantum ad praesentis pertinet vitae spem, fateor ita jam omnes corporis mei artus resolutos, ut nihil virium omnino remanserit; quantum vero pertinet ad spem vitae aeternae, non solum spem habere me gaudeo, verum etiam ipsum vitae aeternae auctorem Dominum Jesum Christum cum angelorum catervis, atque omnium sanctorum innumerabiles multitudines, me vidisse confiteor. Dumque haec quae vidisset audissem, statim in stuporem versus vehementer contremui, atque ut mihi cuncta quae viderat sigillatim narraret, deprecavi. Ad haec, inquit ille: Testor Dominum caeli et terrae, me tibi phantasticam visionem nullam referre; sed, ut magis credas, fateor etiam tibi me hac nocte minime dormissem. Et dum haec dixisset, ita exorsus est: Fui in loco ameno, ubi erant multi odoriferi flores, herbae viridissimae, rosae et lilia, et coronae ex gemmis et auro

multae, vela holoserica innumerabilia, et aer tenuis flabrari frigore flatu suo cuncta refrigerans: ibi etiam vidi sedes innumerabiles positas ad dextram laevamque, in medio vero multum sublimior posita praeminebat; ibi namque astabant pueri innumerabiles, omnes ornati, et pulchri praeparantes mensas, et convivium eximium, non de qualibet pecude, sed tantum de altilibus omnis parabatur ferculorum copia, et omnia quae parabantur erant candida instar nivis, et praestolabantur adventum sui regis. Tum deinde ego indignus operae pretium mihi arbitratus fore, tantae rei miraculum, si plenius referente illo audirem) aio ad eum: D. c. mihi, obsecro, dum istud, quod narras parabatur, tu quid faciebas? Ille vero respondit: Omnium pedes osculabar, et illi dicebant: Benedictus Deus, qui te bene adduxit. Dum haec vero dicerent, et omne ministerium praepararent, subito advenit ingens multitudo candidatorum, omnes auro et lapidibus pretiosis ornati, et coronis rutilantibus redimiti; et una acies ipsius multitudinis ad dextram, alia vero ad laevam partem gradiebatur: in medio autem eorum veniebat vir splendidissimus, nimiumque pulcherrimus, forma decorus, aspectu gloriosus, statura procerior cunctis, lucidior sole, candidior nive; cumque pervenissent ad praeparatas sedes, sedit pulchrior ille vir in eminentiori loco: ceteri procidentibus adorantesque eum, resederunt in sedibus suis. Statim denique benedixit omnes; at illi adoraverunt semel, et iterum, ac tertio; deinde ferculorum praeparatio apposta est illi. Dum coepissent epulari, dixit ille speciosus vir qui sedebat excelsior, ad eos qui circum astabant: Aliquis hic rusticus est? Illi vero responderunt: Adest, Domine. Tum demum ille: Praesenteur conspectui meo. Ego autem stabam a longe, et intuebar,

qui in clero puberes aut adolescentes existunt, omnes in uno conclavi atrii commorentur, ut lubricae aetatis annos non in luxuria sed in disciplinis ecclesiasticis agant, deputati probatis imo seniori, quem magistrum doctrinae et testem vitae habeant. Hinc seminarii clericorum institutio orta, quam Alexander IV, et concil. Lateran. I, cap. 11, disposuit.

^a A praeposito. Sic illum vocat concil. II, Tolet., c. 1, Qui etiam senior et magister in IV, cap. 14, dicitur.

^b Visitandum ut moris est. Nimirum et Sapientiae praescripto c. 7, Eccles. : Non te piget visitare infirmum. Ex his enim in dilectione firmaberis. Unde monachi Nitriae apud Sozomenum lib. VI, c. 21 : Si quis forte absit, eum abesse plane invitum constat, vel afflictatione aliqua vel morbo praepeditum, ad quem visendum curandumque non omnes statim eunt, sed variis temporibus singuli, quidquid habent ad morbum levandum accommodatum, secum deferunt.

^c Matutinum officium. Isidorus VI, Orig., cap. 19: Matutinum officium est in lucis initio a stella Luciferi appellatum, quae oritur inchoante mane. Nec absimiliter Rabanus Maurus, I Instit. cap. 11. Pro quibus stat vetustissimus Christianorum coetuum usus, ab ethnicis etiam observatus. Plinius, epist. 97, lib. X, ad Trajan. et ex eo Tertullian. cap. 2, Apolog.; Eusebius III, Eccl. hist. 53, et Nicephor. 3, cap. 47. Soliti stata die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem. Bene, sed etiam in media nocte fieri apud antiquos testes sunt Hilarius in Psal. XVIII; Bernardus, Serm. de duobus discip.; Chrysologus serm. 59; Ephraem de B. Abrahamo; Palladius de Adulto monacho cap. 30; Parad. Horac,

Basilius de Monachis tempore Chrysostomi viventibus, serm. 20; de aliis aliis. Nam teste Hispano piissimo vate Prudentio :

Post solis ortum fulgidi
Sera est cubile spernere,
Ni parte noctis addita
Tempus labori adjeceris.

Quam consuetudinem Patres Ecclesiae Emeritensis observasse hinc liquido constat.

^d Deprecavi. Ut paulo ante sciscitavi; ita in Mss. omnibus, nec immutavi, cum ad eam scriptum normam animadverterim, quae in vetustis scriptoribus passim occurrit; Afranius,

Experjurabant, execrabant se ac suos
Titennius,

Laudo quod oculavi privignae caput.

Plautus,

Invoco vos lares Diales, ut me tuteatis.

Et id genus sexcentis apud Festum, Nonnium, alios. Nisi hoc simpliciter interpretemur, et scriptorem nostrum cum S. Prospero in reg. commun. epist. ad Map. n. 15, aliisque ecclesiasticis scriptoribus sic loquentem audiamus: De accuratione dictionis elaborata non satago; nec mihi pudori est si disputatio mea, quae forte probatur in rebus aliquos inanum verborum sectatores horrore incomptae orationis offendat. Quia (teste Gregorio Magno, praefat. in lib. Moral.) indignum vehementer existimo, ut verba caelestis oraculi restringam sub regulis Donati. Id multi ex antiquis Patribus opinabantur. Suis cuique genus; sua cujusque aevi ratio etiam est.

et conspicebam; dumque presentatus fuisset ejus A obtutibus, ceppi vehementer contremere; ille vero dixit mihi: Noli timere, fili, transi post scapulam meam, et hic sta; et adjecit: Noli timere; scito quia protector tuus ero, nunquam tibi aliquid deerit, ego te semper pascam, ego te semper vestiam, ego te omni tempore protegam, et nunquam derelinquam. Illico namque de eodem convivio escam poculumque, quale nunquam videram, mihi tribuere jussit, quod suscipiens omni cum jucunditate percepi; et vere fateor, manere ita ab illius gratia refectum, ut deinceps aliud nihil præter illum desiderem cibum. Igitur explicito convivio ait mihi: Ambulet ista multitudo aliam viam, tu mecum profecturus eris, ut tibi ostendam, ^a vivariolum meum, quem habeo. Rursumque convivio jam consummato processere omnes, et adoravere eum; idein benedicens eos rex, permisit abire. Illis vero abeuntibus trahebant ad tribunal ejus nescio quos homines vociferantes, magnis qui ululatus ejulabant; quorum dum voces audisset, ait: Trahite foras malos servos; non sunt digni videre faciem meam. Quod cum dixisset, tam celeriter nimirum abstracti sunt, ut eos plenius non potuissem videre, neque cognoscere. Rursus etiam sciscitans dixi: Quæso, fili, ut mihi dicas, si aliquem agnovisti ibidem de his qui mihi in hoc sæculo cogniti fuere, et jam de hac luce migravere? Ad hæc ille ait: Homines quos ibi vidi longe erant ab his omnibus quos videmus modo, nam alia forma et alio habitu decorati sunt omnes. Deinde subiungit: Postquam vero traxere illos homines foras, surrexit C ille cæteris pulchrior Dominus de sua sede, apprehendensque manum meam, eduxit me in hortum amœnissimum, ubi erat rivus, in quo erat aqua vitrei coloris, et secus rivum ipsum silva aromatum, et flores multi fragrantés, redolentesque diversis suavitatis odoribus; et sic juxta rivum ipsum venientes pervenimus usque ad locum quem nunc in strato jacens video. Hæc mihi memoratus puer multis coram positus retulit. Quamobrem ego indignus, et omnium

^a Vivariolum meum quem habeo. Sic in Mss. Anne, viridariolum meam, quod habeo? Alterum grammatici expositulente necesse est; alterum videntur verba, quæ paulo post adduntur, erigere, apprehendensque manum meam eduxit me in hortum amœnissimum.

^b Domino et abbati meo. Anne hic qui initio dictus præpositus cellæ? Crediderim. De Domini voce vide quæ ad F. L. Dextri epistolam ad Orosium notavi. Invenio nomen ejusdam abbatis hujusce monasterii in subscriptionibus concilii Tolet. xi, iis verbis: Florentinus ecclesiæ monasterii S. Eulaliæ abbas, hæc gesta synodica a nobis definita consentiens subscripsi. Nam nusquam apud Hispanos monasterium aliud hisce temporibus S. Eulaliæ, præter illud Emeritense reperio.

^c Cæpit animus ejus flagrare desiderio percipiendæ penitentia, etc. Sic de morientibus loqui amant antiqui Patres; concil. Carthaginense iv, c. 76: Accipiat penitentiam, et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori ejus Eucharistia. Arausicanum i, cap. 3: Qui recedant de corpore, penitentia accepta, placuit sine reconciliatoria manus impositione eis communicare, etc. Tol-tanum xi, cap. 12: Si præceptum mortis urget periculum penitentia per manus impositionem accepta; et statim, De his autem, qui accepta penitentia, ab hac

peccatorum primus, Levita Christi, quemadmodum narravit, scribere malui, verbis licet aliis, sensibus tamen ipsis. Post hæc vero cuncta quæ audieram, sanctissimo viro Domino, et ^b abbati meo nuntiare procuravi; quibus ille agnitis (ut ei semper moris est visceribus pietate repletis) quantocius ad eundem Augustum properavit, atque inhiante, quæ dudum narraverat, ejus ex ore cupiens audire, quidnam vidisset, sciscitatus est. Atque idein Augustus, quæ prius dixerat nihilominus repetens, ejus sanctis auribus intimavit. Demum almo ac beatissimo viro cuidam Levitæ, universisque fratribus se percontantibus, quæ paulo ante dixerat, repebat: nam mox ^c cæpit animus ejus flagrare desiderio percipiendæ penitentia: qua confestim accepta, dum ego abissem, atque ad basilicam S. Mariæ semper virginis (quæ quinque millibus ab urbe Emeritensi distat) gratia orationis properassem, quam et am basilicam vulgus S. Quintilianam hactenus vocitat, inde regressus jam vespascente die, eum defunctum reperi; et quoniam jam vespere erat, minime ea die sepultus est. Sequenti vero nocte, dum ipsum corpusculum inhumatum in ^d cellula, qua defunctus fuerat, jaceret intempesta nocte idem Augustus alium puerulum æquævum suum nomine Quintilianum a foris præmagna voce vocavit. Cujus voce audita et cognita, quidam puer simplex et verax nomine Veranianus illico surrexit, egressusque foras ipsum Augustum in alba stantem videre meruit; sed pavore perterritus, propius ad illum accedere non præsumpsit: cujus faciem niveo candore se vidisse cum juramento testatus est; alio vero die corpusculum ejus ex more in basilica sanctissimæ virginis domine meæ Eulaliæ sepulturæ est mancipatum.

CAPUT II.

Monachus Caulinianensis apud Emeritam monasterii mortivicius, exebrio et fure ad Dominum conversus.

Fuerunt plerique idonei viri ante non satis plurimos annos clementia divina in ^e provincia Lusitanie, qui clementer ferunt gestum Salvatoris nostri mira-

rita recesserint. Sed hanc vocem non tam quod in Cicerone non inveniant, quam quod ecclesiasticis institutionibus aptissima sit, a Christianis moribus eliminare contendunt grammaticotheologi Valla ad c. vii poster. ad Corinth. et Erasm. ad cap. iii, Matth. alique ejusdem (quod aiunt) officine sive figlinæ. Verum pro ea lege illa religionis et theologia vera lumina R. Bellarminum lib. i, de Pæn., cap. 7; A. Salmeronem tract. 4, tom. IV et M. Sandæum comm. x, Gramm. profan.

^d In cellula. Quæ clericorum. Codinus in orig. Constant. τὰ δὲ κίρις κίλλια ἦσαν τῶν κληρικῶν, uti et monachorum, Theodorus Anagnosta Eclog. i: Νυκτὸς ἐν τοῖς τῶν μοναχῶν κελίοις περιμυρόμενος ἐξ ὀνόματος ἐκάλεσε ἕκαστον. Sed horum propria; unde nomen sortitus locus ille fuit, qui Cellia appellatus est apud Sozomenum lib. vi, cap. 31. Ἐπὶ τοῦ τόπου καὶ σχιδὸν ἑβδομήκοντα σταδίους δυστώς ὄνομα κελία ἐν τούτῳ δὲ πορῶν ἐστὶ μοναχικὰ οἰκίσματα πολλὰ, καθὼς καὶ τοιαύτης ἐλατὸς προσγορίας, ἵβι ἐστὶν ἄλλος locus distans (nempe a Nitria) stadia fere septuaginta; cui nomen Cellia: in eo sunt cellæ monachorum permulta sparsim positæ; qua de causa nomen habuit.

^e In provincia Lusitanie. Ita olim erat Emerita

Lusitanorum caput oppidorum
Urba.

culum. Dum in monasterio, cui ^a Cauliana vocabulum est, quod Emerita urbe haud procul situm ferme millibus octo distat, reverendissimus vir p^{re} memorie ^b Renovatus abbas praeesset, post quem etiam Emeritensi urbi pontifex exstitit mirificus, atque sagaci sollicitudine utpote vir perspicax, et nimium acris ingenii, multumque in omni disciplina ac timore Domini strenuissimus, cunctos illic commorantes monachos sedulo per bonam conversationem et sancti operis exempla^a ad supernam patriam provocaret, cunctusque grex pastorem praeuntem arctis semitis callibusque prosequerentur collicis; lupus vorax unam ei toto adnixu conatus est ore mordaci lauari oviculam; ita dumtaxat ut omni cœtu sanctae congregationis in Domini laudibus persistente, atque regulari tramite in timore Domini degente, quidam monachus ab eorum discrepans sanctissimis moribus gastrimargiae et ebrietati inestimabiliter incumbens, se semetipsum contra dedit: deinde ad in maiorem declinans intentum, furari quaeque potuisset reperire cepit; quem dum praedictus vir saepius blande moneret, nec facile coercere valeret, iterum iterumque verborum obijurgare increpationibus studuit: sed eum neo sic ab illecebrosa elacitatis delectatione, atque furi rapacitatisque intentione cassavit; hunc flagris verberare, parcimoniis afflicere, ergastulisque tradi praecipit; sed ille nihilominus pristinis perdrapsu piaculis, non solum quid a flagitiis minime cessabat, sed diebus quotidianis semetipsum pollicens

A antris Averai tartareis mancipare, magis magisque festinabat. Cumque annu videret tantopere possumus intentionis pergere viam, ut nec tot viribus increpatus, nec toties verberatus emendari voluisset, tactus dolore cordis intrinsecus, dimisit eum abire secundum desideria cordis ejus (Jud. xvi), ac praecipit his qui praerant promptuariis monasterii, et quacunque hora vellet ingredi, quacunque in cellariis optima, quacunque dulcia reperiret, eum usque ad vomitum nullus edere aut bibere prohiberet, etiamsi aliquid asportare, et abaciudere ex more vellet, liberam potestatem haberet, et plenius dignosceretur postquam gulo aut ventri satisfecisset, quidnam postmodum esset acturus. Ille vero iuxta praeceptum claustra reuerata aperiens, opulentissimam (ut fertur) monasterii cellariam etiam optima penetravit, custodibus tamen eminus circumquaque obsiter, callida dissimulatione cernentibus, ignorante illo, ac praestolantibus quidam ageret: quaeque dulcia et suavia esu potuque reperisset, eo usque passim vorabat bibebatque, quousque mento perditia vix ambulare valebat; posthac fercula diversa furim subripiens etiam vascula vinaria, quae usitate nominis ^c guillones, aut ^d flascones appellant, auferrebat, et in horto contiguo monasterii inter arborum frondosa, aut arundineti condensa in loco abdissimo occultabat. Tum deinde cibo jam nimio crapulatas, temulentiasque potuorum satiatas, sibilet ad cubitum sternebat, et apponens quae furaverat,

Prudentio Hymn. in laud. MM. Caesaraug., et Plinio III, c. 1, signate Emerita Lusitaniae lib. IX, cap. 41, uti Me^o in Lusitania Emerita, cap. 6, lib. III.

^a In monasterio, cui Cauliana vocabulum est. In aliquot exemplaribus Colana dicitur, sed corrupta, nam in Gothicis Cauliniana distincte legitur; sic in liis quae vidit Morales, et in Alcoracensi ante quingentos annos scripto, quo usus est Britius. Antiquitatem hujus monasterii non solum ex epistola Tarrae monachi ad Reccaredum regem, quae nondum edita in bibliothecis Hispaniae haecenus delitescit, de qua Moral. lib. XII, cap. 22, et Pat^{re}na, cent. VII, cap. 47, elucet, sed ex testimonio D. Fux Roupini strenui antiquique Lusitanorum ducis in Alcolacensi archivo a B. Britto reperto, publicatoque cap. 4, lib. VII, Monarch. Lusit., cujus verba, quia singularem historiarum nostrarum partem continent, libens transcribo. Postquam inventam a se imaginem quamdam Virginis Deiparae retulisset, subdit: Nos vero non sciebamus unde esset, et unde venisset ista imago; sed ecce cum destruebatur altare per athanires (sic Hispani vocantedium extractores) inventa est arcula de ebore antiqua, et in illa uno involuto (etiam Hispani pro involuto hanc vocem usurpant) in quo erant ossa aliquorum sanctorum, et chartula cum hac inscriptione: Hic sunt reliquiae SS., etc., quas detulit e monasterio Continianⁱ Romanus monachus simul cum venerabili imagine Virginis Mariae de Nazareth, quae olim in Nazareth civitate Galitiae multis miraculis claruerat, et inde asportata per Graecum monachum nomine Cyriacum, Gothorum regum tempore in praedictum monasterio per multum temporis manserat, quousque Hispania a Mauris debellata, et rex Rodericus superatus in praelio, solus, lacrymabilis, abjectus, et pene deficiens pervenit ad praefatum monasterium Cauliniana, ibique a praedicto Romano poenitentiae et eucharistiae sacramenta susceperat, pariter cum illo, cum imagine et reliquiis ad Seanum montem pervenit x Kal. Decembr., in quo rex solus per annum integrum mansit

C in ecclesia ibi inventa cum Christi crucifixi imagine et ignoto sepulcro: Romanus vero cum hac sacra Virgini effigie inter duo ista saxa usque ad extremum vitae permansit, et ne futuris temporibus aliquos ignorantium tenent, haec enim reliquiae sacrae in hac extrema orbis parte recondimus. Deus ista omnia a Maurorum manibus servet. Amen, etc. De hoc monasterio plura qui voluit, adeat Moral. et Padill. locis jam laudatis, Britium ibid. et cap. 21, lib. VI; Ludov. de Angelis lib. IV, de Laud. D. Augusti., cap. 20; Joan. Marquet cap. 12, de Orig. Erem. S. Augusti., § 8.

^b Renovatus abbas... post est etiam Emeritensis urbis Pontifex. De quo plura in Not. ad cap. 21.

^c Usitate nomine guillones. Glossae Isidori, Gello, Daucais; Latino-Graece: Gillo, *βουζιλλων*; vox Cassiano Inst. IV, cap. 16, Ruflino III, num. 14, aliis scriptoribus nota; de qua nos plura post. eruditiss. H. Rosweyllum Onom. ad vit. PP. et P. Scriverium, ad epig. 83, lib. II, Martialis Schidiasma. ultimo decadis 6 Horarum Subsecivarium, ubi quid guillonarius in legg. Wisogothor. sit explic. ex ea Hispan s *caugilon* attribuit P. Ciaconius, civis meus ad miraculum doctus, Not. in Cassian. et Rosweyld. melius quam a conio, ut gentilis meus D. Sebastian. de Covarruvias voluit, Thes. L. C. hac ipsa voce.

^d Aut flascones. Vox Hispanis, Italis, et Gallis exigua litterula mutatione communis, frasco, fiasco, facon, etiam aliis. D. Gregorius II Dial., cap. 18: Vino plena duo linea vascula, quae vulgo flascones vocant... ne de flascone, quem abscondisti, bibas... cum flasconem inclinasset, de eo protinus serpens egressus est. Flodoardus lib. I hist. Eccl. Rom., cap. 13: Vas, quod vulgo flasconem vocant, vini a se benedicti plenum dedit. Hesychius: *φλασκων* ὁ εἶδος ποτηρίου; sic medii aevi scriptores, Thwrocz in Chron. Hung., c. 78; And. presbyter in Chron. Bavar.; Florentinus Wigorniens. in Chron. Hinc Papias in Gloss. Flascia Graece pro recondendis fialis primum facta sunt, unde et dicuntur.

quamvis jam non delectaretur, et nimium onusto ventre ructaret, tamen adhuc edere et bibere cupiebat; sed dum gravato perquam alvo langueret [*Ana lingeret?*] potius quam manducaret, illico occurrente somnio obdormiebat; tum deinde venientes canes quæque portaverat comedebant: custodes itaque a regione intuentes vascula quæ detulerat, dormiente illo ad cellaria revocabant; dumque hæc multa per temporum spatia peragerentur, et nullas eum aliquando jam emendari crederet, hoc exemplo Pastor et Salvator bonus (*Joan. x, 11*) de ore leonis eum abstraxit. Accidit namque, ut die quadam, more solito, primo diluculo de cellario temulentus exiret; quem ut viderunt ebrium pueri parvuli (qui sub paedagogorum disciplina in scholis litteris studebant) hac protinus voce exclamaverunt: Considera judicium terribile Domini; considera tremendi examinis metuendam sententiam; considera formidandam atque horrendam ejus judicii ulticem severitatem; considera etiam annos ætatis tuæ, et sic tandem mores commuta in melius, et vel uno die ante mortem tuam corrige vitam tuam, quia nobis infantibus quæ tu agis non licet agere, quanto magis tibi qui jam ætate plenus esse cerneris. Cumque hoc audiret, pudore nimio coopertus erubuit, statimque compunctus est, et ejulatu magno flens cum lacrymis elevans oculos suos ad cælum dixit: Domine Jesu Christe, salvator animarum, qui non vis mortem peccatoris, sed ut revertatur ab iniquitate et vivat (*Ezech. xviii, 24; xxxiii, 11*), te precor, ut corrigas me, et auferas istud ignominiosum opprobrium de facie mea; aut certe, si tibi placet, jam tolle me de hac miserabili vita, ut amplius improperium faciei meæ non audiam. Quem statim divina pietas exaudire non distulit; sed de præsentī in eodem loco dolore percutiens, vi febrium æstulare fecit. Nimirum dexterae Excelsi Immutatio (*Psal. lxxvi, 11*) in tantum eum commutavit in melius, ut abhorrens omnes carnales delicias, flagranti animo poenitentiae remedium mox appeteret, corporis videlicet crue-

* *Memorabilis annis Ana.* Ex Prudentio Hymn. in S. Eulal. de Emerita:

Nunc locus Emerita est tumultu
Clara co'oni Vettoniæ
Quam memorabilis annis Ana
Præterit: et viriditate capax
Gurgite moenia pulchra lavat.

Hodie retento antiquo nomine adjectione vocis Arabicæ *Gwid* aut *Guada*, quæ aqua sive fluvius Arabibus est, *Guadiana* dicitur, et vel alter Græcorum Alphæus, æstius nasci gaudens novo non semel miraculo conspicitur. De eo plura Rui-Gonzales de Clavijo in Itinerario legationis ad Tamerlanem tempore Henrici III Castellæ regis; Hieron. Paulus de Flum.; Pot. Medina cap. 53, lib. ii rer. Hisp.; Marian. i, c. 3; Garivai. iv, cap. 19; alii.

^b *Temporibus Leovigildi.* Qui incepit regnare etiam vivente Livia fratre anno 568, et desiit vivere ann. 586, juxta certiore Isidori et Wulscæ computandi rationem. Sunt qui appellant *Leovegildum*, sunt qui *Liwigildum*; nos numismatum inscriptiones secuti sumus.

* *Ab Africa regionibus in provinciam Lusitanam.* Non sine exemplo. Paulinum vitæ austerioris deside-

A risque dominici sacramentum desideraret: sed dum antefatus almus Pater putaret eum phrenetica aut improba mente id flagitare, poenitentiam plenariam dare distulit, sed tantundem ei viaticam gratiam impertivit, ac tribus diebus totidemque noctibus lacrymis et confessione mirifica satisfecit. Tertia post hæc die demigratus e corpore, et valescens cunctis fratribus, sic ait: Cognoscite quod omnia delicta mihi dimissa sunt, et ecce pater foribus sanctissimæ apostoli Petrus et Paulus, necnon et beatissimus Laurentius archidiaconus et martyr cum innumerali turba candidatorum me exspectant, cum quibus ad Dominum pergere debeam, et hæc dicens migravit e corpore. Post quindecim vero aut eo amplius annos

B que alvei sui supergradiens, fluentia liquoris late aspersit, et ruinas ædium per villulas vicinas littori suo multas fecit; similiter et Caulinianensis monasterii cellas evertit; quas dum monachi restaurare voluissent, contigit, ut dum fundamenta construunt, in cellula qua supra dictus jacebat ipsum sepulcrum aperirent; sed mox inde nectareus odor erupit, ipse vero integer et incorruptus repertus est, ac si hodie eadem fuisset humatus, ut nec vestimenta ejus, nec capilli ex aliqua parte cernerentur fuisse corrupti.

CAPUT III.

Nuncius abbas Africanus Emeritam veniens a secularis est occisus; qui mox a dæmone sunt correpti.

C Dum novella narrare studemus, prisca majorum gesta omiseramus. Narrant itaque plurimi ante multa jam curricula annorum temporibus Leovigildi Wisogothorum regis ab Africa regionibus in provinciam Lusitaniam Nuncium nostrum adventisse abbatem, qui cum aliquandiu ibidem degisset, devotionis gratia ad basilicam sanctissimæ virginis Eulaliæ (in qua ejus sacratissimum corpusculum requiescit) desideranter accessit: sed, ut fertur, per omnia aspectum mulierum, velut vipereum vitabat

rio ex Africa in Hispaniam trajecisse testantur Baron. ad ann. xcvi; Romanus in Chron. Ord. S. Aug. lib. iii; Ludov. de Angel., iv de Vit. S. Aug. 20; Marq. c. 10 orig. Erem. S. Aug., § 5, et Emeritæ, quæ Lusitanæ caput, etiam vixisse præter ceteros non obscure prodidit Ausonius epist. 24 ad eund.

D Paulinum Ausoniumque viros quos sacra Quirina Purpura, et auratus trabes velavit amicus Non decet lusiis peregrinæ cedere divæ. Quid queror? Eoque insector crimina monstris? Occidit me ripa l'agi, me Punica l'edit Barcino, me binaris juga lingua Pyrenæi. Mœnibus e patris forsan quoque vestis et oris Quemque suo longo dirigit provincia tractu Trans montes, solemque alium, trans Eumina et arbes. Et quod terrarum coelique extenditur inter Exeatque amnes, lateque fluentia Garumna.

^d *Nuncius abbatem.* De quo plura Baron. ad ann. 589; Moral. lib. ii, cap. 62; Padilla cent. 6, c. 30; Lud. de Angel. iv de Vit. S. Aug. 20; Roman. ii Hist. Eccles. 27; Lancilotus n de Vit. S. August. 18, Marq. cap. 12 Orig. Erem. S. Aug., § 8; sed omnes ex uno Paulo Emeritensi, cujus verba, ut de rebus a Nuncio præclare gestis agant, transcribunt.

morsum, non quia aspernabatur sexum, sed ex con-
emplata specie tentationis metuebat incurrere vi-
cium; ita etenim ut quocunque loco pergebat, unum
monachum ante se, et alterum post se eminens gradi
præcipiebat, ne eum per quamcunque occasionem
mulier videret. Qui, ut supra diximus, cum ad basi-
licam sanctæ Eulaliæ virginis et martyris venisset,
reverendissimum virum Redemptum diaconum, qui
ibi præerat, multis precibus exoravit, ut quando ad
orationem nocturno tempore in ecclesiam de cella
procederet, ita custodias poneret, ut eum nulla peni-
tus femina videret; sed dum aliquot dies in eadem
sancta ecclesia moras fecisset, quædam nobilissima
et sanctissima vidua, nomine Eusebia, omni deside-
rio eum videre cupiebat, sed ille nullatenus se ab ea
videri patiebatur; dum vero sæpius eum diversi ro-
garent, ut eam videre dignaretur, et ille nullo modo
consentiret; at illa consumpto consilio supradictum
Redemptum diaconum deprecabatur, ut explicitis
matutinis laudibus, dum ille de ecclesia ad cellulam
revertetur, illa stante in abditissimo loco, circa
eundem sanctissimum virum lumen cereorum cla-
rissimum fieri præciperet, ut saltem a longe eum
videre mereretur; quod factum. At ubi ignorante
illo femineus contigit aspectus, ita cum gemitu ma-
gno sese in terram prostravit, ac si magni lapidis
ictu graviter fuisset percussus, mox ipsi Redempto
diacono dicere cœpit: Indulgeat tibi Dominus, frater;
quid est quod fecisti? Post hæc denique statim
egressus inde, ad eremi loca paucis cum fratribus
pervenit, ibique sibi vilissimum construxit habitacu-
lum: sed cum crebris illic virtutibus coruscaret, re-
currente opinione ad auditum Leovigildi principis
pervenit, a qui quamlibet esset Arianus, tamen ut
se ejus precibus Domino commendaret, eidem viro
auctoritate conscripta, de quodam præcipuo loco
fisci direxit, ut alimenta aut indumenta exinde cum
suis fratribus haberet, quod vir Dei omnino accipere
recusavit; sed dum ille renueret, et is, qui a rege
directus ad eum venerat, diceret: Oblationem filii
tui despiciere non debes, tandem ipso compellente,
suscepit. Post aliquot vero dies homines habitantes
in eodem loco cœperunt ad invicem dicere: Eamus,
et videamus, qualis iste est Dominus noster, cui dati

^a Qui quamlibet esset Arianus. Ex hac Leovigildi
in S. Nuncium pietate futuram ipsius pœnitentiam
arguitur Joan. Marquez, c. 12, § 8. Sed de illa
nos uberius egimus Notis ad M. Maximi Casaraugu-
stani Chronicon.

^b Fractis cervicibus crudeliter necaverunt. Lud. de
Angl. iv de Vit. S. Aug. 20: Nuncium martyrem
sanctissimum, professione monachum; et Lanciotus
lib. ii, c. 18, invictum martyrem vocat: nec mirum
cum pro justitia, quæ Augustino supra Psal. xiv et
Thomæ 2. 2, q. 124, art. 5 ad 1, efficax martyrii
causa est, occisus a sceleratis fuerit. Exemplis con-
firmat Marq. cap. 12, § 8.

^c Phaleratas verborum pompas. Sic Ambros. advers.
relat. Symmachi, lib. post., phaleratas sermones ap-
pellat; et lib. ii in Luc. ii: Nam si orator illorum
qui phaleras sermonum sequuntur, negat in hoc for-
tunas positas esse Græciæ, hoc an illo verbo usus sis,
c. S. Trusper lib. de Vit. Contemp., cap. 34: Pru-
dentibus viris non placent phalerata, sed q̄rtia, quando

sumus: cumque vissent et vidissent eum veste sor-
didum, habituque deformem, contemnentes eum
dixerunt mutuo: Melius est nobis mori, quam tali
domino servire. Ac deinde post aliquot dies, cum
vir Dei sanctus in silvas paucis ovibus depascendis
pervenisset, reperientes eum solum ^b fractis cervici-
bus crudeliter necaverunt: post non vero longum
temporis intervallum ipsi homicidæ comprehensi, et
Leovigildo regi sunt præsentati cum vinculis, cui
dictum est ipsos esse qui servum Dei interemissent;
ille autem quamvis non rectæ fidei esset, recte ta-
men promulgavit sententiam dicens: Absolvite eos a
vinculis, et sinite abire; et si vere servum Dei occi-
derunt, sine nostra ultione ulciscatur Dominus mor-
tem servi sui: at ubi dictum est istud, et illi abso-
luti sunt, statim eos dæmones corripuerunt, et per
plures dies afflixerunt, quousque crudeli morte ani-
mas e corporibus excusserunt.

CAPUT IV.

*Paulus medicus natione Græcus fit episcopus Emeri-
tensis: mulierem ex partu laborantem sanat.*

Omittentes ^c phaleratas verborum pompas, et
prætermittentes ^d garrulas facundiæ spumas, nunc
etiam ea, quæ omnibus modis vera sunt, simpliciter
veraciterque narramus; nam si ea quæ luce clariora
esse noscuntur obscuris sermonibus involvere volue-
rimus, audientium animos non instruimus, sed fati-
gamus, quia, cum multorum imperitorum minus in-
teligit sensus, fatigatur auditus; et ideo, sicut
superius ^e polliciti sumus, simpliciter sanctorum

C Patrum olim gesta miracula, sicuti relatu sanctorum
ad nos perlata sunt, intimamus. Referunt multi san-
ctum virum ^f nomine Paulum, natione Græcum,
^g arte medicum, de Orientis partibus in Emeriten-
sem urbem a venisse, qui cum ibi multo tempore
degeret, sanctitate et virtutibus multis polleteret, et
humilitate atque benignitate cunctos superaret, a
Domino collatum est, ut prædictæ civitatis mereretur
pontificatum. At ubi eligente Domino ordinatus est
episcopus, omnes et tunc Deus conturbationum pro-
cellas quæ eandem Ecclesiam tempore prædecessori-
e ejus conturbaverant, abstulit, et nimiam tran-
quillitatem ejus precibus condonavit. Qui dum paci-
fice ac benigne, favente Deo, cunctis civibus suis

non res pro verbis, sed pro rebus enuntiandis verba
D sunt instituta. Et Cærippus Africanus iv de laud. Just.

Phaleras phaleris et laudibus addere laudes
dixit eodem schemate.

^d Garrulas facundiæ spumas. Nempe cava verba,
et in morem vesicarum tumentia apud Hieronym. epist.
100; et bullatas mægas Persio sat. 5; ventosam loqua-
citatem Petronio initio sat.; ampu las et s. squipedalia
verba Horat. ad Pison. et id genus excenta apud Au-
cores, de quibus videb s. eruditiss. Lud. Cressulii lib.
iii Theat. vet. Rhet., cap. 23.

^e Superius polliciti sumus. Præfatione ipsa Operis.

^f Sanctum virum nomine Paulum. De quo scripto-
res nostri Moral. lib. ii, cap. 71, et Padilla Cent. vi,
c. 50, non sine scriptoris nostri commendatione.

^g Arte medicum. Augeat Paulus noster aliorum san-
ctitate præstantiss. medicorum numerum, quem pia
Joan. Molani se luitas eleganter concinnavit *Diaria
ecclesiastico Medicor.*

præset, et cunctorum effectibus dulcissimum sacri A
 rectoris sui exhiberet affectum, contigit cujusdam
 primarii civitatis ex genere senatorum nobilissimi
 viri ægrotasse matronam, quæ et ipsa illustri stem-
 mate progenita nobis em traheret prosapiam; quæ
 cum nuper nupta in utero accepisset, ipse infantulus
 in ventre collisus est, cui cum multi medici diversa
 adhiberent, et nullum remedium medelæ sentiret, sed
 in gravi discrimine posita quotidie morti propinqua-
 ret; supradictus illustris ejus vir, eo quod illi nihil
 charius esset conjuge, quam noviter conjugii gratia
 sortitus fuerat, contemptis universis medicis spe re-
 cuperandæ salutis ad eundem sanctissimum virum
 cucurrit, et provolutus pedibus ejus cum lacrymis
 exoravit, ut quia Dei servus erat, orationibus suis
 Dominum pro ejus matronæ salute precaretur, aut B
 certe quia medicus esset, non duceret indignum ma-
 nu sua ægroto gratiam præbere medendi; sed vir
 Dei protinus respondit, dicens: Mihi quod hortaris
 facere non licet, qui, etsi sacerdos indignus Domini
 sum, et sacrificium manibus meis offero Domino, et
 ideo quod dicis, non possum implere; ne postmodum
 pollutas sacris altaribus manus inferam, et divinæ
 potestatis mox furorem incurram. Et alijecit: Ibi-
 mus, inquit, in nomine Domini, visitabimus eam,
 et dabimus medicos Ecclesiæ, qui illi adhibeant
 medicinam, et in quantum scimus, ostendemus
 qualiter cura faciat; nos tamen facere manu
 propria minime possumus: ille vero sciens quia
 nullius alterius medici cura valeret, et quia jam
 uxor sua pene mortua esset, cepit cum fletu magno
 omne flagitare, ut nullum illuc dirigeret, sed ipse
 per se iret, et quod sciebat, manu propria impende-
 ret: sed dum ille non annueret, neque penitus con-
 sentiret, universi fratres coram positi, et ipsi eum
 cum lacrymis rogaverunt, ut iret; at ille ait: Novi
 quod multæ miserationis sit Dominus (Psalm. 1, 5), et
 credo, dum fuero, quod infirma pristinam recuperet
 salutem, et mihi statim concedet veniam propter
 meam præsumptionem: sed homines malos hanc
 mihi causam objicere in postmodum omnino non
 dubito; cui cum omnes fratres sui responderent:
 Nullus e nobis propterea aliquid dicturus est, sed
 perge, domine, et omni celeritate age illud, quod
 mercedi tuæ proficiet. Tandem eorum precibus com-
 pulsus prolicisci pollicitus est, ita duntaxat, ut prius D
 Domini exquireret voluntatem, ne temere incedens
 facile ageret, pro quo difficile, mulctatus Dei judicio,
 ad veniam rediret; illico namque basilicam sanctis-
 simæ virginis Eulaliæ petiit, ibique prostratus pavi-

mento per totum diem incubuit, atque in oratione
 indefessus perseverans, sequentem continuavit et
 noctem; qui mox inibi oraculo divino commotus
 est, statimque consurgens ad mulieris a grædonum in-
 cunctanter perrexit, et festinus properavit, oratio-
 nem fudit, manus in nomine Domini super infirmam
 imposuit: in spe Dei mira subtilitate incisionem sub-
 tilissimam subtili cum ferramento fecit, atque ipsum
 infantulum jam putridum membratim, compendiatim
 abstraxit, mulierem pene mortuam, ac semivivam,
 adnitente Deo, viro suo confestim incolumem reddidit,
 cui et præcepit ut ultra virum non cognosceret,
 quocunque enim tempore coitum virilem agnovisset,
 mox ei deteriora adfutura essent discrimina: sed illi
 nihilominus pedibus ejus provoluti gratias retulerunt,
 et omnia quæ vir Dei præceperat in omnibus se esse
 servaturos promiserunt, imprecantes Dominum, ut si
 non custodirent, pejora illis postmodum advenirent.
 Facta namque est eo modo illa inextinguibilis lætitia,
 immensumque gaudium, atque universi in Dei laudi-
 bus acclamantes, orantes tripudiantesque dicebant:
 Quod vere misisset Dominus angelum suum, qui illis
 miseris fuisset. Tum deinde fecerunt de rebus suis
 talem conscriptionem, ut de præsentis sanctus vir me-
 dietatem ex omnibus quæ habebant acciperet, alia
 vero medietas post eorum obitum integra et inteme-
 rata ad ejus pertineret ditionem. Tanta namque illis
 inerat copia rerum, ut nullus senatorum in provin-
 cia Lusitanix illis reperiretur locupletior: quod ille
 prorsus recusavit, ac renuit, noluitque accipere:
 C sed illis obsecrantibus nimiumque importune offeren-
 tibus, et sic tandem coactus est suscipere; quod ac-
 cipiens non tam propriis usibus quantum egentium
 præcepit deservire necessitatibus. Illi autem a quibus
 ei oblatum est, perseverantes cum timore Dei in
 castitate: post non multo temporis intervallo ad su-
 pernam patriam vocatione divina adsciti sunt. Quibus
 defunctis omne eorum patrimonium sanctissimus
 Paulus episcopus promeruit, et qui peregrinus nihil
 habens advenerat, factus est cunctis potentibus po-
 tentior in tantum, ut omnis facultas Ecclesiæ
 ad comparisonem bonorum illius pro nihilo puta-
 retur.

CAPUT V.

*Fidelis natione Græcus, filius sororis Pauli episcopi
 Emeritensis, vicente avunculo subrogatur in episcopatu.*

Denique cum plurimos per annos felici tempore
 sua cum plebe frueretur et jucunde Deo vivens, ple-
 nus semper virtutibus floreret, accidit die quadam,

* Age illud, quod mercedi tuæ proficiet. Hispani-
 mus purus putus mercedi tuæ est. Vultis lere om-
 nes compellendi increbuit consuetudo apud Hispanos
 notissima, *vuestra merced*; qua urbanitate nimium
 blaudienti enata sunt cæteræ compellationes, quæ
 vulgo notæ. Remanent apud Paulum nostrum Hispani
 i vestigia non semel; uti apud cæteros Scriptores
 Hispaniæ observatum a viris doctis est. Orientius
 Illiberritanus in Commonit.

Hinc cohibet totum pacis concordia mundum,
 Quæ brutis etiam cum ratione datur.

Ubi in Mas. cō rone, quod Hispani dicunt *con mucha
 racon*, hoc est merito. Juste, non sine causa, notando
 cl. M. A. Del Rio. Eulogius Cordubensis non absi-
 militer lib. 1 Mem. SS.: *Sed in veritate crimen esse
 fatendum est, latitare*. Frequenter enim quippiam asse-
 vantes incipimus *en verdad*, observante Moral. Not.
 ad Eulog. num. 20 et lib. II, cap. 1: *Nec non ex parte
 linguæ Arabicæ comitis*, ubi Hispanismum etiam
 agnoscit; nam frequenter loquimur *por parte de su
 virtud era mi buen querido*, et id genus pleraque.

de regione, qua ipse oriendus exsilerat negotiatores Græcos in navibus de Orientibus advenisse, atque Hispania litora contigisse; cumque in Emeritensem civitatem pervenissent, ex more episcopo præbuerunt occursum; qui cum ab eo benigne fuissent recepti, ac de alio ejus egredientes in domo in qua hospitabantur fuissent regressi; sequenti die ad eum munusculum miserunt pro gratiarum actione, deferente puero, nomine Fideli, qui cum eis causa mercedis recipienda de regione eorum conductus advenerat: cumque ejus fuisset præsentatus aspectibus, et quo grato animo directa detulerat vir sanctus gratanter suscepisset, eum copit sigillatim sciscitari qua vocaretur nomine, de qua provincia, vel de qua civitate esset; cum ergo illi nomen suum et civitatem suam nominaret, videns adolescentem honoris indolis, curiosa eum per ordinem interrogavit, et nomina parentum requisivit; at ille consequenter secundum interrogationem, patriam, civitatem, vicum, nomina parentum simpliciter manifestavit; hæc eo dicente cognovit nomen sororis suæ, qui statim exsilens de sede sua in conspectu omnium amplexibus ejus incubuit, commota quippe fuerant super illum viscera ejus, atque iruens super collum ejus, et diutissime exomulans, præ gaudio ubertim flevit, statim supranominatus negotiatores accersiri præcepit, quibus ait: Puerum mihi istum concedite, et quidquid vultis a me postulatis. At illi responderunt: Huc facere nequaquam possumus, quia ingenuus homo est, et a parentibus pro nostro solatio conductum accepimus, sine isto ad parentes suos nullatenus remeare possumus, nec licentiam eorum ultra videndi habebimus licentiam, si hunc in tam longinquam provinciam dimiserimus. Et contra ille ait: Compestum vobis sit quia, si istum mihi non dimittitis, vos in patriam vestram minime revertetis, sed accipite a me pecuniam copiosam, et abite secure pergentes cum pace. Hæc illi audientes, nec amplius tantæ potestati obistere valentes, aiunt ad eum: Dic nobis, domine, quid causa est, ut hominem tibi incognitum tanto amore diligere digneris? Ille vero, proximum suum esse, sibi quoque affinitate valde vicinum; et addit: Abite in nomine Domini absque aliqua hesitatione, renuntiantes sorori meæ, quia filium ejus ob consolationem captivitatis meæ penes me retinui; qui diversa per eos mittens munera sorori, ipsisque navis multa largitus est dona, ac sic ditati ejus muneribus, ingressi sunt in patriam suam cum gaudio magno. Quibus redeuntibus statim præfatus adolescentem a tonsore præcepit, ac Deo omnipotenti servitarum obtulit, et veluti alterum Samuelem in templo Domini diebus ac noc-

tibus strenne erudit, ita ut infra paucorum curricula annorum omnia officia ecclesiasticum, omnemque bibliothecam Scripturarum divinarum perfectissime docuerit; deinde vero per singulos gradus entis perducens, diaconum ordinavit; qui mox effectus habitaculum Spiritus sancti, omnibus virtutibus ita est irradiatus, ut sanctitate, charitate, patientia, et humilitate universum transcenderet clerum, si neminem Deo et hominibus securum, affabilemque præbuit, ut unum illum putarent homines ex numero angelorum. Interca dum plurimis annis Deo irreprehensibiliter deserviret, et supra nominato nutritori suo dulci obsequio in omnibus obediret, ac senectutem ejus absque aliqua offensione suaviter oblectaret: idem super nominatus beatissimus Pater, exactis jam multis annis, atque ætate decrepita in senium vergens hunc sibi successorem elegit, moxque etiam in loco suo se vivente ordinavit, et omnium bonorum suorum hæredem instituit; ita etiam testamentaria sanctione decernens, etsi cum clerus Emeritensis habere vellet pontificem, omnes res quas illi confulerat post obitum suum prædictæ ecclesiæ derelinqueret; si autem, haberet liberum arbitrium quidquid vultu de præfatis rebus discernere, vel judicare: hoc sane decretum vir sanctus, revelante sibi Spiritu sancto promulgavit, prophetiæ gratia præcursus non defuturus eidem viro multorum obsistere invidias hominum improborum, qui eodem canino more circumqueque in postmodum oblatrarent, atque invidia fratribus [Af., facibus] successum mordaciter laniaret. Interim dum, auspice Domino, constituisset eum an-

sisitem, ita ei astare et deservire cupiebat sicut diaconatus tempore ministrare consueverat, ita ut exiens sibi casulam, more ministri, coram eo assistens, servitium omne persolveret; quem ille id agere prohibuit; et ut jam deinceps auctoritatem pontificatus ad constanter tenere admonuit, atque, ut fratrum suorum potius curam ageret, imperavit: ipse vero sanctissimus senex mox derelinquens ætium, et omnia privilegia honoris sui sese ad basilicam sanctæ Eulaliæ in cellulam vilissimam contulit. Qui, dum aliquando ibidem positus a sæculi hujus procellis absolatus, et in multa quiete constitutus in cilicio et cinere cubans, pro totius mundi piaculis Dominiurum precaretur, migravit e corpore.

CAPUT VI.

Fidelis episcopus possessiones suas relinquit ecclesiæ S. Kataliæ, clericos a ruina periculo liberat.

Post ejus discesum quidam pestiferi homines juxta id quod vir Dei prædixerat, contra beatissimum Fidelem episcopum verbis malignis, mousitare con-

ver. PP., col. 528: *Egreditur retro sacerdos domum suam portans casulam*, Græce *καυδωλον*, nam eadem voce utitur inferius ipse interpret; et placet ea prævocacula, quibus Ecclesia Romana utitur, apud antiquos scriptores invenire. Vid. Analarium Fortun. lib. vi de Eccles. Offic., cap. 49, et lib. iii, cap. 15, et Raban. Maur. lib. i Inst. cler., cap. 21.

^c *Fidelem episc.* De quo iidem scriptores nostri Moral. ii, cap. 72, et Padilla cent. vi, cap. 10.

^a *Adolescentem tonsore præcepit, ac Deo omnipotenti servitarum obtulit.* Bene, nam teste D. Hieron. (ut habetur 12. q. 1, c. duo sunt), *rasio capitis est temporalium omnium depositio*, nimirum ut Deo, qui tonsus sit, hoc est clericus, deserviat. Tonsura ortum habuit a Nazareis, a quibus apostoli in Ecclesiam eam introduxerunt, auctore Isidoro in de Eccles. offic., cap. 4.

^b *Casulam.* Eadem vox in interprete veteri Philothei episcopi CP. Comm. de sac. Off. tom. IV Bibl.

perunt, ut eum de loco quo constitutus fuerat per quamcunque occasionem pellerent: quod cum ille perpendisset, etsi una cum rebus suis ab eorum insectatione separare voluisset; comperto ab illis, quod si ille sublatis de iure Ecclesiæ prædiis suis se ab eis separaret, illis omnino nihil remaneret: plus inviti quam sponte pedibus suis se prostraverunt, quibus ille non usquequaque repugnans, præbuit assensum, ut, et curam regiminis gereret, et in postmodum omne patrimonium suum Ecclesiæ dereliqueret. Quod ita factum est, ut eo tempore tantum Ecclesia locupletata est ipsa, ut illa in Hispaniæ finibus nulla esset opulentior; ac ita, Domino cooperante confirmata est in eum cunctorum pura et sincera dilectio in tantum, ut omnes uno eodemque animo, ardore immensæ charitatis flagrantibus, erga eum immenso amore sancti ignis aestuarent, ut unum cor et labium cum eo effecti, nullo penitus modo ab alterna dilectione discidio intercurrente discreparent; quoniam tanti vasis memoravimus nomen, operæpretium nobis videretur esse perspicuum de ejus multis, quibus crebro effulsit, virtutibus quamdam exiguum particulam memoriæ tradere. Quoniam igitur Dominico die, dum in atrium cum multis filiis Ecclesiæ tenderet, ut mos est, archidiaconus cum clero in albis ab ecclesia venientes coram eo astiterunt; moxque, ille consurgens, diaconibus ex more thuribula gerentibus, atque ante eum præcedentibus, cum universis qui aderant, ad ecclesiam perrexit, qualiter, Deo adjuvante, Missarum solemnia celebrarent: at ubi universi cum eo de atrio paululum fere decem graduum processerunt, illico ab imis fundamentis omnis repente amplissimi atrii fabrica ruit, et neminem ibi oppressit, Deo iubente [Anna juvante?]; ex qua re pensandum est, cujus meriti iste vir fuerit, qui ita apud Deum suis precibus obtinuerit, ut prius non daretur antiquo hosti potestas tantæ fabricæ perpetrare ruinam, quam ipse cunctos foris eductos integro numero, Deo miserante, salvaret: sed ut in tanto periculo nullus periret, hoc maxime meritis sanctissimæ virginis Eulaliæ fuisse præstitum nullus ambigat; cum vero sollicitequirens invenisset quia nemo periret, in nullo penitus animum suum conturbavit, sed magis gratias Deo egit, ei que sacrificium letus obtulit, diemque ipsum jucunde in Domino cum omnibus suis potitus [Anna partitus?] est. Post vero multum temporis intervallum sedis directæ fabricam restauravit, ac pulchrius Deo opitulante patravit:

^a Archidiaconus cum clero in albis, etc. Hunc tamquam præcipuum Ecclesiæ Hispaniæ morem observant Morali, et Padilla ex nostro Paulo, qui addi etiam possit iis quæ hidorus episc. ad hæfredum Cordub. episc. de officio archidiaconi scripsit, et fragmentis quæ Bernardus præpositus Papiensis in collect. Decret. lib. 1, tit. 45, c. 3, ex concil. Tolæ de ejusdem munere collegit.

^b Ipsius ædificii spatia longe lateque altioribus columnis erigens, pretiosaque atrii columnarum ornatibus suspendens, ac pavimentum omne vel parietes omnes nitidis marmoribus vestiens, etc. Certe ad hunc modum S. Eulaliæ templum graphice Prudentius descripsit in ipsius hymno.

Hic ubi marmore perspicuo

ita nimirum^b ipsius ædificii spatia longe lateque altioribus columnis erigens, pretiosaque atrii columnarum ornatibus suspendens, ac pavimentum omne, vel parietes cunctos nitidis marmoribus vestiens, miranda desuper tecta contextit; tum deinde in mirum dispositionis modum basilicam beatissimæ virginis Eulaliæ instaurans in melius in ipso sacratissimo templo celsa turrium fastigia sublimi produxit in arce. Hic namque vir beatus in hoc corpore positus crebro cum sanctorum catervis in choro ecclesiæ stans, et psallens visus fuisse perhibetur, et alia multa narrantur quæ scribere propter prolixitatem sui, ne fastidium legentibus præbeant, deseruimus.

CAPUT VII.

Fidelis episcopus visus interesse sanctorum choris.

^B Dic quodam puerum familiarem suum ad locum, cui Capsiana vocabulum est, quod ab Emerita urbe millibus sexdecim distat, direxit, ac præcepit ei sub omni festinatione reverti: qui cum fuisset, et eodem die reverti non occurrisset, ibidem mansit; cui in ipso noctis initio jam dormienti visum fuit gallos cantasse, statimque expergefactus, caballum suum ascendit, atque festinus properans, ante medium noctis ad portam ipsius civitatis, quæ appellatur Porta pontis, pervenit; qui cum ibidem diutissime residens cerneret quia ante horam opportunam consurrexisset, et quia quamvis clamasset vociferanter, nullus ei portam aperiret; visum est ei, ut caballo suo paululum herbam daret, quousque aliquis forsitan portam reseraret. Et ecce subito in tempestæ noctis hora elevans oculos suos vidit eminus globum igneum ab ecclesia S. Fausti, quæ ab urbe fere milliaro distat, procedentem, atque ad basilicam S. ^d Leocritiæ pervenientem, qui dum tacitus contempleretur quidnam esset, nec mora, ecce multitudo sanctorum, quibus illud lumen præbat, venientes per pontem ad portam usque pervenerunt, cum quibus etiam gradiebatur sancti simus Fidelis episcopus: at ubi ventum est ad portam, videns supradictus puer aucta candidatorum agmina, ipsum etiam S. Fidelem chlamyde nivea indutum, in medio eorum properantem cernens obstupuit, et exterritus atque tremebundus præ timore factus est velut mortuus: ille vero claustra portarum divinitus reseravit, moxque ingressi sunt civitatem; quibus ingressis, ille consurgens atque volens post eos ingredi, sed nullatenus potuit, quia portam ita clausam, sicut antea invenit: qui cum primo effluculo aper-

Atria luminosa alta uitor,
Et peregrinus et indigena
Reliquia, cineresque sacros
Servat humas veneranda sibi.
Tecta corusca supernitunt
De laquearibus aureolis,
Saxaque cæcis solum variant;
Floribus ut resuleant potes
Præter nabescere nil molibus.

^c Sancti Fausti. Hispani nimirum martyris, Cordubæ passi apud S. Eulog. M. Mon. SS. ix, et hidorus, hymn. officii Gothici.

^d S. Leocritiæ. Etiam Constubensis martyris apud Alvarum Paulum S. Eulogii auctum in ipsius Eulogii passione et hymno diu commemorati.

sa pervenisset ad atrium, protinus eum vir sanctus interrogavit, quali hora de prædicto loco egressus fuisset? Qui illi, et horam in qua surrexerat, et moram quam ad portam fecerat, enarravit; quem cum vir Dei interrogavit, si aliquid vidisset? ille, vidisse se faieretur; hunc admonuit, et quousque ipse sanctus vir in corpore esset, nulli referret, ne ei ad immane periculum pertineret. Alia quoque vice similiter eum quidam religiosus cum multitudine sanctorum quadam nocte de ecclesia sanctæ Eulaliæ egredientem, et per basilicam Martyrum euntem vidit, sed incaute agens, multis statim indicavit; postremo ad virum Dei veniens, et ei quod viderat, retulit, cui ille ait: Hoc ut vidisti jam alicubi dixisti, aut non? qui statim respondens, simpliciter professus est se dixisse; ad hæc ille inquit: Indulgeat tibi Dominus, frater, non recte fecisti, scio igitur quia tibi in futuro iudicio non reputabitur ad culpam: interim vade, communica, et da nobis osculum; valefac omnibus, quia iturus es tamen, et domui tuæ sub omni festinatione dispone, et si desideras remedium pœnitentiæ percipe. Qui mox accepta pœnitentia dispositaque domo sua, valefaciens cunctis, sequenti nocte migravit e corpore.

CAPUT VIII.

Fidelis episcopus visione admonitus bonis in pauperes distributis migrat ad Dominum.

Cuidam viro religioso iterum intendere ad officium ecclesiasticum recurrenti quadam nocte dum in lectulo suo intempestæ noctis silentio sopore depressus jaceret, visum est, ^a quod signum ad matutinum dedisset; qui statim consurgens omni festinatione ad Ecclesiam, ne ei tempus sacrificii præteriret, occurrat, cursuque rapidissimo properans, anhelabundus illuc pervenit: at ^b ubi ingressus est ecclesiam sanctæ Mariæ, quæ Sancta Hierusalem nunc usque vocatur, audit vocem miræ modulationis canentium, inspiciensque ad chorum, vidit stantem multitudinem sanctorum; qui nimio pavore concussus atque in tremorem versus sese in angulum basilicæ s'enter contulit, atque tacite contemplans, sollicitè auscultans, audit consueto ordine omne ab eis ejus offi-

^a Quod signum ad matutinum dedisset. Sic inferius, *Ecce continuo hora est ut signum dari debeat.* Antiquissimus hic in Ecclesia signo dato ad horas congregandi ecclesiasticos viros mos est. Sed quatuor hoc modis pro diversitate temporum effectum animadverti, ligno, ære, voce, cursore De ligno, Amarius iv de Offic. diut. 25: *Lignei instrumenti sono utebatur Ecclesia Rom. antiquis temporibus, quando latitabat per cryptas propter persecutores.* Liber miraculorum Anastasii Martyris in vii syno^l, art. 4, recitatus, *Ligna que sacra pulsantes invicem obviam facti sunt.* De ære, notius est, quam ut hic exemplis patefiat. Vid. plura apud Joan. Stephan. Durand. i de rit. Eccles. Cath. 22. De voce, Hieron. epist. 27: *Post Alleluia cantatum, quo signo vocabantur ad collectam, etc. in monasterio Paulæ.* De cursoribus, Ignatius Martyr epist. ad Polycarp.; iis utebantur Christiani, uti ligno, propter persecutores, sed initio nascentis Ecclesiæ. Signa vero, sive tintinnabula, aut notæ semper in eminentiori loco. Einhardus lib. iii de translatione SS. Marcellini et Petri cap. 15. *Turricula, quæ signa basilicæ continebat, ab eis conspici*

ciū esse completum; quo expleto paulo adhuc ante gallorum cantum cum laudibus pervenerunt ad ecclesiam S. Mariæ ad basiliculam S. Joannis, in qua baptisterium est, quæ nimium contigua antefatæ basilicæ pariete tantum interposito utraque uno tecti tegmine conteguntur, explicitisque laudibus ceperunt ad invicem dicere; Ecce continuo hora est, ut signum dari debeat; ob hoc prius necesse est, ut id pro quo destinati sumus, ordinemus: cunq̃ue hoc dixissent, apparuerunt in conspectu eorum Æthiopes tetri nimiumque terribiles, quorum statura videbatur esse gigantea, nigredo perquam teterrima, ita ut ex ipso eorum toto intuitu nimiumque atro vultu palam cernenti daretur intelligi ipsos proculdubio tartareos esse ministros; quique etiam romphæas at utillimas suis gestabant in manibus, quibus mox sancti dixerunt: Sub omni celeritate pergentes ad atrium, ingredimini cellam, in qua sanctus Fidelis episcopus jacet, et percutite eum vulnere gravi in corpore, ut anima ejus quantocius egrediens e corporali catena nobiscum ad Dominum nostrum Jesum Christum, et ad præparatam sibi possit pervenire coronam. Qui illico jussui [At. jussi] obtemperantes, ambulaverunt; sed eum minime percutientes reversi sunt, dicentes: In cellam ejus minime ingredi possumus, quia non dormit, sed in terra prostratus jacet et orat; insuper tanto thymiamatis suavissimo odore cella ipsa redolet, ut nitor tante fragrantie incensu qui ab eo oblatus est Domino nos illic penitus intrare non sinat. Quibus denuo præceperunt, dicentes: Ita, et percutite eum, quia jussio Domini est adimplenda. Qui cum fuissent, nec intrare potuissent, revertentes iterum dixerunt: Vacat oratio quando venit vocatio: sed ite et implete præceptum Domini, quod semel datum est nequaquam transcendendi potest. At ubi tertio fuerunt, permittente Deo, ingressi sunt, tam forti scilicet inanu crudeli eum percusserunt, ut vocem quam emisit cum dolore gravi simulque, et gemitu, is qui in ecclesia stabat religiosus clare audivit. Facto vero diluculo ad sanctum episcopum accessit, et cuncta quæ viderat quæque etiam audierat ei intumavit, cui ille ait: Scio, fili mi, scio, et me nullo

potuisset. Campanarium vocat Malaxus. Vid. J. C. Bucerium, lib. iv, cap. 37, de Templis.

^b Ubi ingressus est ecclesiam S. Mariæ quæ, sancta Hierusalem nuncque vocatur. Sic etiam cap. 12. *In thesauro ecclesiæ senioris, quæ vocatur sancta Hierusalem; concilium Emeritense tempore Reccesuinthi regis, ipso initio, Congregatis nobis omnibus provinciæ Lusitanæ Episcopis in nomine Domini, residentibus in Hierusalem ecclesia, quæ in Emeritensi urbe, quæ caput hujus provincie noscitur esse, et sub principuli nomine manet dicata, etc.* Non absimiliter in concilio Tolet. LXXII, episcop. jussu Recaredi regis congregato in templo maximo S. Mariæ, in secretario dicto Hierusalem apud M. Maximum ad ann. 590, et in concilio Spalensi (sic in antiquis codicibus legitur in tempore Sisibuti regis, considentibus nobis in secretario sacrosancitæ Hierusalem Spalensis ecclesiæ, etc. Nec aliter in i (si concilium illud est, seu potius e concilio epistola episcoporum ad Pegasium) cap. 1. Nam hæc absque dubio metropolitanarum ecclesiarum prerogativa. Vid. Padill. cent. 7, cap. 12 et 47.

modo latet; cumque hoc dixisset, et imminenti agitudine artubus jam fatiscentibus se totum dissolvi repente sensisset, ab basilicam sanctissimæ virginis Eulaliæ se deferri præcepit, sua ibidem imprimis multis lacrymarum satisfactionibus deslevit delicta, deinde multis captivis et egenis multam largitus est stipem; ad ultimum redditis chirographis creditorum debita relaxavit. Sed dum omnibus reddidisset, cautio cujusdam viduæ remanserat, quæ necdum fuerat reddita, quam ille expectaret ut ei redderet, sed quemadmodum muliercula, præ turbæ densitate, qua circumseptus erat, ut accederet non habebat: quæ cum per singulos dies veniret, et locum minime reperiret, et nimium nectificata mente anxietur nihil agens, mœrore afflicta ad suum hospitium remearet, ei quadam nocte sanctissimus Cyprianus et Laurentius in visu astiterunt, dicentes: Nosti, quare locum non invenis? at illa respondit: Nescio. Et dic, inquit, quare per reliquas basilicas fratrum nostrorum cæterorum martyrum frequenter concurrens, ad nos vero venire contemnitis. Quæ statim surgens ad eorum basilicas concurret, orationem cum lacrymis fudit, pro negligentia retroacti temporis veniam imploravit, atque inde ad basilicam S. Eulaliæ rediit, mira celeritate locum reperit, chirographum suum absque difficultate recepit, Deo et sancto ejus miras gratias retulit, pro quo non solum locum paratum invenire meruit ingrediendi, verum etiam ita sanctis Dei disponentibus gestum est, ut quando ingressa est, sanctus episcopus cautionem ipsam manu propria tenens, præstolaretur cui reformare deberet; atque ita factum est, ut illo benigne reddente, atque illa cum gaudio, quæ diu desideraverat, recipiente, paulo post vir sanctus præcedentibus sanctorum cœlibus, expectantibusque angelicis choris ad æthereæ regna tripudiando migraret, cœlestibusque phalangis consortus cum exultatione perpetua perpetim conglobari in sidereis mansionibus, Jesu Domino percipiente, meruerit; corpusculum vero ejus juxta corpus sanctissimi prædecessoris sui uno eodemque sarcophago traditum, velut in uno lectulo, honorifice est tumulatum.

CAPUT IX.

Massona natione Gothus, nutritus in ecclesia sanctæ Eulaliæ, succedit Fideli in episcopatu: xenodochium et monasteria ædificat.

Huic præfato almo viro ad supernam patriam transmigranti providentiæ divinæ pietatis subrogatur non impar omnium virtutum gloriæ vir orthodoxus, cui nomen erat Massona^a, scilicet beatus beato, et

A sanctus sancto, pius pio, bonus benigno, atque cunctis charismatibus refulgens, rutilanti inmensis virtutibus sacerdotali ordine^b Massona successit Fideli: prædecessore suo nimirum astrigeris civibus conserto in cœlis successoris mansit dulcedo, ejusque insigne meritum cunctorum civium mœrorem lenivit in terris, ut omnibus pro obitu sancti pontificis mœror non solum discuteretur, verum etiam instar priscorum Patrum Eliæ quemdam (sic) et Elisei (IV Reg. II, 15) duplicata Paracleti Spiritus gratia palam cunctis cernentibus S. Fidelis antistitis in Massonam sanctum episcopum requiescere videretur, et plebs sublevato pastore non usquequaque læderet afflicta languore, sed geminato gaudio congauderet, divina tribuente miseratione, dum et illum pro sui salute præmisit ad cœlos, et istum ex miæ virtutis virum suscepit gratulanter in terris. Denique sanctus Massona antistes, c nobili ortus in hoc sæculo origine, ad vitæ meritis exstitit multo nobilior; genere quidem Gothus, sed mente promptissima, erga Dominum perquam devotus, atque viriliter Altissimi virtute præcinctus, moribus sanctis ornatus, habitusque magni decoris pulchrificatus, charitatis humilitatisque ab ineunte ætate refulgenti stola circumamictus, balteo fidei firmiter circumcinctus, prudentia scilicet et justitia insigniter circumseptus, dilectione summi Dei et proximi mirifice decoratus, dilectus namque Deo et hominibus erat, et gloria mirabilis, amator fratrum, multum orans pro populo, cujus nomen multis coruscando miraculis per omnem terram pertransivit. Hujus itaque temporibus morborum pestem inediaque inopiam ab urbe Emeritensi et omni Lusitania ejus precibus Dominus procul abegit, meritisque sacrosanctæ Eulaliæ virginis longius pepulit, tantamque salutem et omnium copiam deliciarum cuncto populo impertire dignatus est, ut nullus unquam, quamvis inops, aliquid habere videretur, aut qualibet necessitate fatigaretur, sed quemadmodum opulenti, ita et inopes omnibus bonis abundarent, et quodammodo instar cœlestis gaudii in terris tanti pontificis merito congauderent; omnibus inerat gaudium, cunctisque aderat pax, nulli aberat felicitas, in omnium corda florebat perfecta charitas, in omnium sensu pollebat jucunda tranquillitas, ita nimirum, ut devicto antiquissimo hoste, ac superato veterioso draconæ, nemo mœrore consternatus, nemo angustia afflictus, nemo quolibet terrore percussus, vel quolibet zelo aut invidia tactus callidi anguis virulentis stimulis quateretur; sed perfecta charitate repleti cuncti, Deo admittente, pii Patris gratia jucundantes,

notamus.

^b Massona successit Fideli. M. Maximus ad ann. 560 ordinem invertit, cum ait: S. Massona successit in Emeritensi sede Paulo; et ad ann. 566 Paulus Emeritensis episcopus episcopo successit Fideli; o nostro emendandus; nam Paulo successit Fidelis, Fideli Massona: vid. Moral. lib. II, cap. 72, et Padilla Cent. VI, cap. 50.

^c Nobili ortus in hoc sæculo origine. Moral. lib. XE, cap. 6.

^a Massona. Aliis Mausona e-t; de quo scriptores nostri Joan. abbas Biellarens. in Chron.; M. Maximus ad ann. 579, 586, 588, 597. Roderic. Tol. II, c. 14, Chron. Hispaniæ generale jussu Alphonsi cognomento sapientis collectum II part., cap. 40; Vascus ad ann., 571 5 9; Gariu. lib. VIII, cap. 85; Moral. lib. XII, c. 6; Marian. lib. V, cap. 13 et 14. Loaisa Not. ad Concil. Tolet. III. Padill. Cent. VI, c. 45 et 55, alii, sed recentiores ex uno Paulo, quem ex ipsis poterit quis illustrare: his adde illustriss. Annal. Eccles. Cæsareu ad ann. 589; et quæ ad cap. 20

imperterriti, sine metu vel tordidine omnium in Dei laudibus persistebant constanter, non solum autem in omnium fidelium arcanis ejus flagrabat immensa charitas, sed etiam omnium Judæorum vel Gentilium mentes miro dulcedinis suæ affectu ad Christi gratiam pertrahabat. Quantus igitur qualisque fuerit, inertia linguæ nostræ ad singula explicare non valet; sed quamvis maxima taceamus, extrema saltem e maxims memoremus. Denique supradictus vir ^a priusquam ordinaretur episcopus in basilica sanctissimæ virginis Eulaliæ fertur cum summa diligentia advixisse, et ibidem multis annis Deo irreprehensibiliter deservisse: postquam vero inspirante Deo in hominum ore, oculis et animo residens, sublatus inde, constitutus est episcopus, statim in exordio episcopatus sui monasteria multa fundavit, prædiis magnis locupletavit, basilicas plures miro opere construxit, et multas ibidem Deo animas consecravit; deinde xenodochium fabricavit magnisque patrimoniis ditavit, constitutisque ministris vel medicis peregrinorum, et ægotantium usibus deservire præcepit; taleque præceptum dedit, ut cunctæ urbis ambitum medici indesinenter percurrentes, quemcunque servum seu liberum, Christianum seu Judæum reperissent ægotum, ulnis suis gestantes ad xenodochium deferrent, straminibus quoque lectulis itidem reparatis, eundem infirmum ibidem superponentes, cibos delicatos et nitidos eosque præparantes, quosque cum Deo ægroto ipsi salutem pristinam reformarent; et quamlibet a prædiis xenodochium collatis multis deliciarum copia pararetur, adhuc viro sancto parum esse videbatur; sed his omnibus beneficiis afficiens majora, præcepit meliis, ut sagaci sollicitudine gererent curam, ut de omnibus eximiiis ab universis sanctuaris ex omni patrimonio Ecclesiæ in atrium illatis medicamentum acciperent, et iisdem infirmis deferrent. Si quis enim de civibus urbis, aut rusticis de ruralibus, ad atrium ob necessitatem accessisset, liquorum olei, vini, vel mellis a dispensantibus poposcisset, et ^b vas parvulum, in quo levaret, exhibuisset; et cum vir sanctus, ut erat semper obiter gratus, jucundi vultus, mox ipsum vasculum confringi, et ut majus deferret, præcipiebat. In elemosinis vero pauperum quantum largus existerit, soli Deo reservatum est nosse; tamen et de hoc ipso quantum particulam enarremus. Tanta illi cura erat pro omnium ærumnis miserorum, ut ad basilicam sanctissimæ virginis Eulaliæ diacono, viro venerabili, ^c Redempto nomine, qui præerat, duo millia solidos dederit, e quibus, mox ut aliquis urgenti necessitate advenerit facta cautione [at. quæstione], quantos vellet absque aliqua mora vel difficultate acciperet, cuiusque angustiis consuleret: nec hoc silendum reor, quam largifluus in muneribus existerit, quippe quæ alienæ rei abstinentior, suæ largior, nec accipiendi, sed dan- ^d magnanimitate, præpollebat, avidior dan-

dæ rei quam appetendæ, potorem dandi quam accipiendi didicerat fortunam, multa largiebatur, nihilque auferebat, sed altro cunctis concedebat, donabat multa, largiebatur plurima, ditabat universos beneficis, et munificentia magnus habebatur; omnes ab illo augebantur, donis ac divitiis locupletabantur, et non tantum fratribus et amicis, quantum et servis ipsis Ecclesiæ se muneribus largum, ultra quam credi potest, præbebat; ita nimirum temporibus ejus ditati sunt, ut in die sanctissimo Paschæ cum ad ecclesiam procederet, plurimi pueri chlamides oloericas induentes coram eo, quasi coram rege incederent; et quod his temporibus nullis poterat nullusque præsumebat, hujusmodi indumentis amicti ante eum debitum deferentes obsequium, pergerant; sed merito ei ab omnipotenti Domino fuit tanti meriti donum colatum, cujus cor, in tanta opulentia et gloria transitorie prosperitatis gaudio, nunquam fuit turgidum nec inflatum; nimirum humilis animus ejus supra solidam petram fundatus immaculabilis conscientie cogitatione sincera caliditatisque ignara, in prosperis humilis, in adversis existeret fortissimus, nec prosperitate erigebatur, nec adversitate frangebatur, nullo detrimento aut augmento constantia ejus mutabatur; constans erat in cunctis, et adversus omnia promptissime paratus, patiens nimium, et robore firmissimus, in cunctis adversis constans, in omnibus angustiis imperterritus perseverabat, vultum nec gaudio, nec moerore commutabat; unus vultus semper ejus, una hilaritate decoratus cunctis occurrebat: semper idem, cujus vultus nec unquam rerum varietate mutabatur; non illam cunctis inimica elatio virtutibus extulit, sed in omnibus humilitatem sinceram sincere consecravit: rarissimo cordis affectu; cumque talibus divino favore virtutibus polleret, fama bonorum opinione conscrecente affluit; et opera luminis a vero lumine condonata, multis in regionibus coruscavit.

CAPUT X.

Leovigildus rex Visigothorum Arianus studet avertire Massonam episcopum Emeritensem a fide catholica.

Unde accidit ut hæc opinio sævissimi atque crudelissimi Visigothorum Leovigildi regis penetraret auditum, et suæ invidiæ draco immanissimus bonis operibus semper æmulus, stimulis acrioribus irritatum, ejusdem principis animum virus viperinum satietaret, et poculum venenatum ejus in visceribus transfunderet: cujus poculi lethalis haustu, pretium consilio armatus, diabolica stimulante invidia, supradicto sanctissimo viro legatis intercurrentibus iterum iterumque mandavit ut, relicta fide catholica, ad Arianam hæresim cum universitate plebis committere diverteret: cumque vir Deo dicatus constantissime responderet, et bis terque regredientibus munitis, regi mandaret nunquam se veram fidem relinquere, quam semel agnovisset, ipsi nuper Ariano regi ex-

^a Priusquam ordinaretur episcopus. Padilla Cent. vi, cap. 68.

^b Vas parvulum in quo levaret, etc. Hispanismus.

Nobis tollere est llevar, duplicato, nostro more, ^{ll} sed a Latino levare tractum.

^c Redempto. De quo etiam cap. 3 et 16.

probravit, ut debuit, ejusque ad se perfidiam dignis increpationibus repulit; ad se itaque reversis nullis cepit supradictus rex diversis suasionibus et precum promissionibus ejus animum illicere, si forsitan per quamcunque occasionem posset ad nostras superstitionis voluntatem incurvare: ille vero suasiones ejus callidas contempsit; dona et præmia, veluti purgantia, repulit; fidem catholicam viriliter prorsus vindicavit; nec tamen contra perfidiam tacere maluit, ne tacendo forsitan consentire videretur, sed totis nixibus ejus resanare repugnans, clangore veritatis personuit. Cumque se ille cerneret casso labore deficere, raptus in furorem, cepit eum nullis pulsare terroribus, opinans nimis posse concutere quem blandimentis superare nequivisset; sed vir sanctus nec terroribus frangitur, nec blandimentis suadetur: sed forti congressione adversus atrocissimum tyrannum dimicans, pro defensione justitiæ persistebat invictus.

CAPUT XI.

^b *Sunna pseudoepiscopus Emeritensis Arianus disputatione publica victus a Massona.*

Comperto dehinc crudelissimus tyrannus quod nec minis, nec muneribus, viri Dei animi a recta fide ad sui perfidiam apostatare posset, ut erat totus vas iræ (Rom. iv, 32) fomesque vitiorum, ac frutex damnationis, cujus obsidebat pectus truculentior hæresis, et captivum in sua ditione tenebat callidissimus serpens (Gen. xxxvii, 6), amara pro ductibus, pro lenibus aspera obtulit civibus, pro salute medicamenta mortifera; quemdam scilicet virum pestiferum, Arianæ hæreseos pravitatem per omnia vindicantem, cui nomen erat Sunna, pro seditiosis simulatibus excitandis, et pro conturbatione sancti viri, vel totius populi, in eadem civitate episcopum Arianæ partis instituit; virum denique pravi dogmatis fautorem, hominem funestum, vultu terribilium, cujus erat frons torva, truces oculi, aspectus odibilis, motus horrendus, eratque mente sinister, moribus pravus, lingua mordax, verbis obscenus, forinsecus turgidus, intrinsecus vacuus; extrorsus elatus, introrsus inanis, foris inflatus, interior cunctis virtutibus evacuatus; utrobique deformis, de bonis indignus, de pessimis opulentus, defectis obnoxius, perpetuo morti nimis ultroque: hic jam supradictus perfidiae auctor dum in urbem Emeritensem adveniens, quasdam basilicas cum omnibus earum privilegiis præcipiente rege sublatis, anso temerario de potestate proprii pontificis sibi met aggrediens usurparet, addictus prædonis funesti atreioribus viculis, sitiatusque de ejus lethalibus poculis, cepit contra Dei famulum rabidos allatrare sermones, et verbis strepantibus comminantes spurcissimas evomere vo-

ces. Sed servum Dei probatis imum, nec comminatio succideri fregit, nec turbulenta ira pestiferi molivit, nec tempestas insanientis perdit deflectit, sed iustar fortissimi muri immobilis (Prov. xviii, 11) contra omnes procillas pro sanctæ fidei defensione permansit: cumque toto adnixu Dei famulum vel omnes fideles jam dictus infidelis exquisitis martyriis exturbare vellet, nec posset, fretus favore regio, basilicam sanctissimæ virginis Eulaliæ passim aggredi nitetur, ut ea sublata de proprii episcopi potestate Arianæ hæresi dedicaret; cui cum sanctus Massona episcopus, vel universus cum eo populus acriter obsisteret, ac vehementer oppugnaret; supradictus pseudoepiscopus Sunna antefato principi multa in accusationem sancti viri scripsit, eique suggessit ut ipsa sacra basilica, quam adire inhiaverat, a catholicorum potestate sublata, ditioni suæ regio imperio traderetur; ad hæc illum talem fertur pronuntiasse sententiam: Ut residentibus in atrio Ecclesiæ iudicibus utriusque episcopi ab eisdem assumpti adessent, ipsisque coram positis utriusque partis defensione conflictu disputationis altercarentur, alternisque adversum se congressionibus dimicantes, de sacrarum Scripturarum voluminibus, quæque ab eis essent dicta prolatis testimoniis astruerent vel roborarent; et cujus pars triumphum brevii obtineret, ipse nihilominus ecclesiam sanctæ Eulaliæ sibi met vindicaret. At ubi hujusmodi decretum incremente rumore in auribus almi viri Massonæ personuit, illico basilicam sanctæ Eulaliæ virginis properus petiit, tribusque diebus totidemque noctibus in parcomoniis et stilibus perseverans, ante altare sub quo venerabile corpusculum sacræ Martyris situm est, pavimento prostratus incubuit; tertio demum die ad atrium quod est fundatum intra moenia ipsius urbis repedavit, tantaque cum alacritate et mentis constantia ingressus est, ut nulli fidelium ambiguum videretur, illum in ejus pergere adiutorium, qui dixit: *Nolite præcogitare quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini, non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus* (Matth. x, 19, 20); cumque pervenisset in urbem, ingressusque atrium consedisset, vultus sui jucunditate cunctorum fidelium mœstitiam abstulit, ac ne in aliquo de ejus victoria hæsitarent, admonuit; ipsumque nefandum Arianum episcopum, simulque iudices diutissimum est præstolatus; tandem Arianus episcopus una cum iudicibus, septus catervis populi turgidusque fastu superbæ ingressus est. Tum deinde residentibus episcopis, resederunt et iudices, illi maxime qui erant fautores Arianæ partis et impiissimi regis cumque resedissent, sanctus Massona episcopus, ut erat summæ gravitatis summæque prudentiæ, dila multumque oculos cœlo

^a *Fidem catholicam viriliter prorsus vindicavit. Massona, unde Joan. Biclarens.: Massona Emeritensis Ecclesiæ Episcopus in Christi fidei dogmate clarus habetur.*

^b *Sunna. Non hic solum pseudoepiscopus in locum Massonæ successit est, sed etiam alius: Maximus Cæsar August. ad ann. 681 inter eos qui, Leovigildo perse-*

quente, Hermenegildum synodum congregant, recenset Sunnam (non Sunniam, ut in vulgatis est), et Nepotianum episcopos Emeritensis Ecclesiæ intrusos; eisi hunc Nepotianum Nepodem crediderim ex cap. 13 et 15 nostri Pauli. De Sunna vid. Moral. lib. xi, cap. 6; Marian. lib. v, cap. 34, et Padill. cap. 68, Cent. vi.

intentos silentio tenuit, cumque sileret, ^a hæreticorum Sunna episcopus prius loqui exorsus est, cœpitque nefandi oris strepentia aspera, scabra, et obscena summo cum fragore producere verba. Cui cum vir Dei patienter, leniter, suaviterque responderet, atque ille contra procacioribus verbis, utpote per os draconis insibilaret, cœperunt utrique inter se verborum ingens habere certamen, sed nulla ratione potuit moles carnea sapientiæ Dei sanctoque Spiritui, qui per os servi sui Massonæ episcopi loquebatur, resistere. Quid multa? omni ratione convictus superatusque conticuit, ac pudore nimio cooperatus erubuit, et non tantum ille quantum mediatores perversi qui ejus partibus importune nitebantur ferre adminiculum, et non solum confusi erubuerunt, verum etiam audientes inexstimabilis doctrinæ loquelam mellifluis sermone de ejus ore procedentem, mente consternati, atque in stupore nimio conversi, cum multa admiratione quem expugnare ante venerant collaudabant; nam tantam gratiam in suis labiis eo die Dominus conferre dignatus est, ut nunquam eum quisquam viderit prius tam claro eloquio facundum, et licet semper docuerit ore facundum, tunc tamen præ cæteris diebus eloquentior exstitit, tunc enim viderunt recti, et lætati sunt, et omnis iniquitas obturavit os suum (*Psal. cvi, 42*): quoniam obstruxit Dominus os loquentium iniqua (*Psal. lxii, 12*). Cuncti ergo fideles vehementer admirati sunt, quia quamvis virum hunc antea novissent eloquentissimum, nunquam tamen tam scholastico sermone, tam nitido, tamque dulcissimo eloquio reminiscebantur fuisse locutum. Tunc protinus omnes orthodoxi omnesque catholici, prostratis superatisque hostibus, in laudibus acclamaverunt, dicentes: *Quis similis tui in diis, Domine? quis similis tibi? et non est secundum opera tua* (*Psal. lxxxv, 6; lxx, 19; lxxxii, 2*). Deinde ad basilicam gloriose virginis Eulaliæ, una cum victore antistite Massona unanimiter perrexerunt, in Dei nimirum laudibus exsultantes venerunt, immensisque fragoribus jubilantes sacratissimum ejus templum introierunt, infinitas gratias Deo omnipotenti retolare, qui sanctæ suæ virginis precibus in sublime erexerat famulos, et ad nihilum suos redegerat inimicos.

CAPUT XII.

Massona Toletum a rege vocatur, recusans dare tunicam sanctæ Eulaliæ, in exilium missus, equum ferocem domat.

Igitur supradictus hæreticus Sunna, quamlibet omni ratione et veritate fuerit convictus, pertinaciter in fidem pristinam perduravit, nec poterat liberis gressibus ad portum properare salutis, cujus cor lapideum inest Pharaonis antiquus, permittente Deo,

^a *Hæreticorum Sunna episcop. prius loqui exorsus est, etc.* Habes hic, pie Lector, graphicam catholici et hæretici spiritus descriptionem. Ut veritas semper una eademque celebratur, sic hæresis nunquam suæ malitiæ colorem mutavit. Imperperiem et fastum falsi oris hic vides, temperantiam et soliditatem Christiani pectoris contemplaris. Quot inter catholi-

induraverat hostia. Post hæc speratum se in omnibus videns, cœpit magis magisque mente effera adversus famulum Dei criminationes et objecta commercia callidis machinari dispositionibus, atque contra militem Christi omni genere septus telorum, seipsum potius expugnaturus advehi, ipsumque beatissimum virum Massonam episcopum in auribus principis Leovigildi Ariani clam multis criminibus accusare; nihil sane calliditas adversantis prævaluit, nihil viro Dei calamitosa nequitia nocuit, quem gratia Redemptoris spiritualibus armis armavit. Tandem spiritus nequam compulsi sæpe nominatum Arianum regem, ut sanctum virum a propria sede moveret, suisque obtutibus præsentare juberet: ociusque ministri compares criminis ejus, præceptionis dictum implentes, atque ad Emeritensem urbem venientes, virum beatum sub omni celeritate ^b ad urbem Toletanam, in qua rex erat, properare compellunt: hinc cum subito sanctissimus vir, Massona episcopus, e gremio raptus Ecclesiæ tolleretur, et indemnis quasi reus ad exilium duceretur, omnium civium Emeritensium vox ejulatu magno cum intolerabilibus lacrymis perstrepebat, tanti patroni abrogari sibi remedia, immensis gemitibus, immensisque ululatibus proclamabant, his nimirum vocibus clamitantes: Cur ovile tuum, pie deseris Pater? cur gregem periturum relinquis? neque luporum nos in faucibus mittas, ne oves tuæ, hactenus nectareis floribus resectæ, mortalibus dentibus a mordacibus lanientur lupis? nimis procurante pontifice, tunc ille motus tot fletibus, ut semper in Domino pietatis visceribus influebat, lacrymasse perhibetur; deinde plurimis eos alloquens verbis, mira subtilitate consolari dignatus est; post hæc valefaciens cunctis, comitante sibi suffragio divino, profectus est tranquilla mente, constanti animo, hilari vultu, ut semper solitus erat. Cumque pervenisset ad civitatem Toletanam, et atrocissimi tyranni conspectibus astitisset, plurimis eum rex lacessens conviciis, multisque terroribus pulsans, ad hæresim Arianam omni adnixu pravæ intentionis pertrahere cupiebat: sed cum vir Dei omnes sibi illatas contumelias libenter toleraret, cœpit tamen adversus ea, quæ rabidos canis oblatrabat, cum omni mansuetudine incunctanter respondere, et ommissis propriis contumeliis, pro injuriis catholicæ fidei condolens, ipsi tyranno audaciter resistere, cujus constantia magis magisque permotus insanissimus rex, multo magis cœpit rabido ore rabidoribus adversus Dei famulum infremere latratibus; deinde, ut tunicam sanctissimæ virginis Eulaliæ præsentaret, quam in basilicam Arianæ pravitatis ibidem in Toletum habere deberet, cœpit minis terroribusque impellere. Ad hæc vir Dei respondit: Compertum tibi est, quia cor

cos et hæreticos congressus olim et nunc legimus, tam similes admiramur quam lac lacti; itaque exemplis superseleo.

^b *Ad urbem Toletanam.* De accitu S. Massonæ ad eam Moral. xii, cap. 6, et Padill. Cent. vi, cap. 68. De ipsa urbe nos copiosissime, lib. de Tol. urb. Antiquit.

meum sordibus Arianae superstitionis nunquam maculabo; tam perverso dogmate mentem meam nunquam inquinabo; tunicam dominae meae Eulaliae sacrilegis haereticorum manibus polluentem, vel etiam summis digitis contrectandam nunquam tradam, nec a te reperta quocunque tempore possideri potest. Hæc profanus tyrannus audiens in furorem insaniae versus festinanter, celeriter ad Emeritensem urbem misit, qui ubique ipsam sanctam tunicam sollicitè requirerent, et tam in thesauro S. Eulaliae quam in thesauro ecclesiae senioris, quæ vocatur Sancta Hierusalem, sagaciter scrutantes eo usque perquirent, quousque eam repertam ad eum deferrent; quo cum venissent, et ubique strenue requisissent, minime reppererunt, ac sic vacui ad regem suum redierunt. Quod cum ei nuntiarent, acrius infrendere cum dentium stridore contra virum Dei diabolus coepit; cumque ejus obtutibus sisteretur, ait ad eum: Dic ubi est quod requiro? aut si non dixeris, cognosce te gravius afficiendum esse injuriis, et post in regionem longinquam in exilium proficisci, ubi multis ærumnis affectus omnibusque necessitatibus intolerabiliter cruciatus, crudeli morte delicias. Ad hæc vir Dei tale fertur dedisse responsum: Exsilium mihi minaris, compertum tibi sit quia minas tuas non pertimesco, exsilium nullatenus pavesco, et ideo obsecro te, ut si nosti regionem aliquam ubi Deus non est, ibi me exsilio tradi jubeas. Cui ille ait: Et in quo loco Deus non est, ^a biotenate [*Fort. biodonate*]? Et vir Dei respondit: Si nosti quod in omni loco Deus est, cur mihi exsilium minaris? nam ubicunque me direxeris, novi quia nunquam pietas Dei me derelinquet, sed et hoc certum habeo quia quantum tu in me crudelius fueris debacchatus, tanto magis me misericordia ejus subsequetur, et consolabitur elementia ejus. Ob cujus constantiam majori supplicio pessimæ mentis suæ insanissimus tyrannus interius afflictus, felle et amaritudine nimia permotus, ad eum ait: Aut præsentam mihi ipsam tunicam, quam fraudulentè subripuisti, aut si non præsentaveris, diver-

sis supplicii faciam ^b divaricari membra tua. Cui miles Dei ita imperterritus respondit: Jam dixi tibi semel et iterum, quia minas tuas non formidabo, sed si quid valet mens tua perversa, amplius adversus me excogitet; ego tamen nec te pertimesco, nec metu territus id quod requiris præsentabo; sed hoc scito, quia tunicam ipsam igne combusti, pulveresque ex ea feci, et in liquorem aquæ permixtos bibi; et tactu manus tuæ (contrectans stomachum dicebat) evidenter cognosce, quia in pulveres redactam illam bibi, et ^c ecce hic intus in ventre meo est, nunquam tibi illam reddidero. Hoc autem ideo dicebat, quia nullo sciente sibi eam in stomacho plicatam infra sua indumenta linteis involutam præcinxerat, et ita Deo solo conscio gestabat; nam sic cæcavit Deus oculos ipsius regis, et omnium assistentium, ut nullus intelligeret quemadmodum vir Dei ista prosequeretur. Dum hæc et his similia loquerentur, et esset multa cœli serenitas, majestas divina cœlitus fragore magno repente insonuit, ita ut tremebundus de throno suo Leovigildus rex in terram cum pavore magno procideret. Tum vir Dei cum exultatione magna ait: Si rex es? ecce Regem quem timeri oportet, nam non talis qualis tu es. Tunc deinde spiritus nequam extemplo noxialibus verbis os sacrilegum tyranni conviciis semper armatum reseravit; et istam protinus impietatis suæ sententiam oblatravit [*Al., oblateravit*]: Massonam moribus nostris semper contra nos infestum, et uidei nostræ inimicum, religionique contrarium, oculus ^d a conspectibus nostris subtractum exsilio relegari jubemus. Cumque hujusmodi inimicus implissimus rex malam sane sententiam contra insonantem dedisset, totius ministri compares criminis eum a conspectibus ejus abstraxerunt, ^e equumque ferocem ei ad sedendum præcipiente rege paraverunt, qui eum ita præcipitaret, ut cadens fractis cervicibus crudeliter interiret; tantæ scilicet ferocitatis equus erat, quod nullus sessor (pro eo quod jam multos per præceps corruere fecerat) ascendere præsumebat. Cumque viro Dei, ut in eo

^a *Biotenate*. Anne βιοτανάτι? anne a voce βιότος ut miserum vocet, vel a βρότος, ut cruentum dicat? Fortasse: sed magis crediderim legendum *Burdonate*, tum quia Græcas voces in ore Leovigildi vix posse reperiri existimem; tum etiam quia antiquissimi Hispanorum dicebant *Borde* eum quem obliquum a patre genus vocat Statius, et degenerum. J. C. quique in Euripideis Phœnissis μητρί λῶγερμα, μάσμα πατρός, matri turpis partus et patri probrum ac piaculum est: nec aliter nothos et spurios vocari hodie in multis Hispaniæ partibus scio, et merito, cum *Borde* quasi βόρδος, sive βόρδων, unde nos stupidum *burdo* vulgo appellamus, et *burdones* muli ex asina sunt; sic ubi *burdonum* omnis IV Reg. v Vulgatus interpres legit, Hebræi, Chalkæi et LXX mulorum habent. Itaque vel, ut spurium notet, aut blennium dicat impius rex pium episcopum, *Bordonatum* aut *Burdonatum* finxit, quasi *burdonenatum*.

^b *Divaricari* Cicer. de sig. *Sopatrum* hominem summo magistratu pedum divaricari ac deligari jubet; hoc est distendi: de arboribus dixit Cato, rami divaricantur.

^c *Ecce hic in ventre meo est*. Tunica scilicet S. Eulaliae, quam Leovigildus requirebat, de qua Moral. xii. c.

6, Marian. v, cap. 13, et Padilla Cent. vi, cap. 68.

^d *A conspectibus nostris abstractum exsilio relegari jubemus*. Rodericus Tolet. ii, cap. 14. *Denique Arianae perfidiæ repletus* (Leovigildus) *in Catholicos persecutione commota Leandrum Hisp. et Massonam Emeritensem sanctissimos episcopos, et alios plurimos exsilio relegavit*. Quid deinde? Ecclesiae redditus infascavit, et privilegia eorum abstulit, multosque terroribus Arianae pestilentiae applicavit plerosque sine persecutione auro rebusque decipit. Ausus quoque inter cætera hæresis suæ contagia catholicos rebaptizare; et alia quæ longum esset recensere. Eadem habet, suo more, Chronicon Hisp. generale ii part., cap. 39. De relegatione episcoporum eodem modo Isidor. in Leovig: *Perfidiæ furore repletus in catholicos persecutione commota plurimos episcoporum exsilio relegavit, et ecclesiarum redditus et privilegia tulit* De aliis Gregorius Turon. v, c. 38, hist. Franc. *Magna eo anno in Hispania persecutio fuit Christianis, multi exsiliis damnati, facultatibus privati, ac diversis suppliciis trucidati sunt*. Consistentibus Biclarensi, Maximo, aliis.

^e *Equumque ferocem*. Rem distinctius enarrat Morales, Marian., Padill.

ascenderet, pararetur, rex crudelissimus per fenestram omnibus palatii respiciens, exspectabat ut ei vir sanctus de equo casurus ingens spectaculum praeberet; statimque * in nomine Domini edito vexillo crucis, sanctissimus sacerdos ascendit equum ferocem quem ei Dominus velut agnum mansuetissimum reddidit; coepit namque cum omni mansuetudine et cautela itineris sui pergere viam, qui paulo ante immenso flatu et fremitu incessanti totius corporis motu, quasi despicendo alium ferre, recusabat. Cumque hoc miraculum omnes cernerent, obstupescerent, valde admirati sunt, nam et ipse rex magna concursus [Al., conversus] est admiratione; sed quid caeco prodesse poterat iubar splendidissimum solis, cuius arcana omni opere obscuraverat saevissimus hostis? †

CAPUT XIII.

Nepotis pseudoeписcopus Arianus Emeritae substitutus; Massona vero in monasterio per triennium exsul miraculis claret.

Igitur sanctus vir Dei, antistes Massona tribus tantum de suis comitantibus pueris ad locum ^b destinatum pervenit, cum quibus enim mox homines punituri, qui a Rege missi fuerant, exilio in monasterio relegaverunt; cuius relegatio fuit summa sublimitas, contumelia perspicua sanctitas, peregrinatio immensa sollicitas. Post haec subrogatur ei pseudosacerdos * Nepotis nomine, ac in locum viri Dei in Emeritensem urbem substituitur; homo namque profanus, servus sane diaboli, angelus Satanæ, prænuntius antichristi, et hic alienæ civitatis erat episcopus: sed quoniam vir Dei crescebat virtutibus copiosis, e contra ille fœdabatur actibus nefandis. Cum jam per annos tres et eo amplius beatam vitam beatus degeret vir Massona, multisque sibi præpolleret virtutibus, omnia quæ ibidem suis usibus suorumque famulorum, habere poterat necessaria, pauperibus erogavit, eumque pene nihil remansisset quod largiri deberet, quæ iam vitia paupercula, quæ multis obsita ærumnis ad eum stipem flagitans intervenit; cum vero vir Dei, qui jam omnia in opus simile consumperat, magnopere inquireret quid ei impertiret, quia mi-

anime reperiret; coepit pueros qui cum eo erant deprecare ut si aliquis eorum aliquid haberet, ei fideliter præ-entaret, quod jam dictæ mulierculæ traheret; e quibus unus nomine Sagatus, qui præerat cæteris, respondit dicens: Habeo quidem ^d unum solidum, sed, si de lero, nihil omnino, unde nobis vel bestimacula nostræ in p[ro]modum emamus, habebimus. Quem vir Domini sine aliqua hæsitatione, ut integrum daret nihilque sibi ex eo reservaret, præcepit, non ambigens sibi Dominum adfuturum, qui illi omnia bona protinus subministraret: quod enim fussioni ejus obtemperans mulieri ipsum solidum dedisset, post pusillum prædictus Sagatus ad eandem mulierem cucurrit, eamque deprecatus est ut quia non erat unde sibi victum emeret, et de ipso quod fenerabatur, saltem vel unum tremissem redderet, unde suæ necessitati consuleret: quem [Fort. quæ] statim unum absque mæstitia reddidit, duos vero secum jucunda mente portavit: nec mora, et ecce subito ante fores monasterii reperti sunt ducenti asini onusti stantes, qui missi cum alimoniis diversis ad eundem virum a diversis viris catholicis furrant; quod cum viro Dei fuisset nuntiatum, et ab his qui venerant esset oblatum, omnipotenti Deo immensas referens gratias, illico præcepit accersiri Sagatum; qui cum venisset, ait ad eum vir Dei: Quantum dedisti mulieri elemosynam poscenti? At ille respondit: Secundum impetium tuum, solidum, quem habui, integrum dedi, sed quia urgebat necessitas, unum ab ea tremissem postea accepi. Et vir Domini dixit: Indulgeat tibi Dominus, frater, quia ambiguus exstitisti, et de miseratione Domini desperasti; insuper et in multos pauperes peccasti; ^e duos tremisses dedisti, ecce duo millia solidos, et ducentos asinos oneratos multis alimentis acceperisti; nam et si tertium tremissem non abstulisses, proculdubio trecentos asinos onustos acceperisses: qui deinde gratias agens, atque gratiam benedictionis suæ pro gratiarum actione reddens, cunctos qui ei requisierant, sacris elegiis simul et epistolis similiter refecit: ille vero confectum pene cuncta quæ illi directa fuerant pauperibus erogavit.

* In nomina Domini edito vexillo crucis. Sic appellat crucem Ambr. de obitu Theodos., vexillum divinum: sic Ecclesia in hymn., sic alii. De usu signandi frontem cruce antiquis-immo ad quoscunque actus Tertull. in et iv de Coron. mil.; Cyrill. Hierosolym., catechesi 13; omnes fere PP.: nam ex consilio Hierosolym. ad Eustochium, ad omnem actum, et ad omnem incessum manus pingat crucem, qui ini ad pericula? Exemplis confirmat huc non absimilibus vir piissimus et doctiss. Alanus Copus dial. iv, a cap. 6, adversus Centuriatores.

^b Ad locum destinatum pervenit. Ubi hic olim fuerit locus, laicentur se nescire Moral. et Padill. M. Maximus ad ann. 586 Complutum a gnare dicit. Massona, qui Compluti exsulabat, valde dolet de morte S. martyris et principis (Ile menegildi).

^c Nepotis nomine. Quem Nepotianum vocat Maxim. ad ann. 581 vid. § ad cap. 9 notata.

^d Unum solidum. Hispania sveldo, cuius valorem ipse Paulus non multo post explicat, cum ait Sagatum petijisse a femina de ipso quod fenerabatur saltem vel unum tremissem redderet, etc. Quæ statim unum

reddidit, duos autem secum jucunda mente portavit. Tribus itaque tremissibus solidus tunc constabat. Sed vid. o (dicam verbis magni Marianæ, amici heu! olim mei inter primos primi, cap. 8 de pond. et mens.) solidus (sic nostra conjectura est) eosdem progressu temporis immixtos, eo amplius quod minor copii argenti et auri erat, et immixto tamen pondere relatis nominibus pristinum valorem mansisse, ut solidus argentens undecim asses valeret, aureus duodecim denarios. Quod vulgo hodie retinetur, ut solidus, aureus quavis ferme facies contineat denarios duodecim, ubicunque solidorum est usus, in quo a maravedino differt, qui decem tantum denarios valeb. t. Sed sexta parte solidus æreum maravedinum æreum, argenteus solidus maravedinum argenteum, aureus aureum super are debuit. Qui plura de nostris solidis velit, adeat gentilis nostri illustriss. Hispaniarum senatus maximi præslis, a nullo unquam sine laude nominati D. Didaci de Covarruvias a Leiva eruditissimum lib. de veterum Collatione numism. cum iis quæ hodie sunt in usu.

^e Duos tremisses dedisti, ecce duo mill. solidos.

CAPUT XIV.

Leovigildus rex percussus a sancta Eulalia Massonam restituit ecclesiæ Emeritensi.

Post aliquot vero dies cum in basilicam ipsius monasterii gratia orationis intrasset, subito super altare ejusdem sanctæ basilicæ sacratissima virgo Eulalia in columbæ specie nivei candoris apparuit, eumque blande alloquens (utpote piissima domina), fidelissimam dignata est consolari servum; deinde ait ad eum: Eos jam tempus est ut, ad tuam regrediens civitatem, pristinum mihi debeas exhibere servitium; et hæc dicens alacri volata ab oculis suis evanuit. Vir itaque Dei, licet tantæ visionis tantæque consolationis gratia exsultaret, flere nimium coepit, quod quietam paupertatis et peregrinationis suæ amittens, ad turbas et procellas mundiales revertetur, non illi quippe ambiguum erat id quod audierat confestim esse adimplendum; tunc deinde nulla intercurrente mora, præfata gloriosa virgo injurias servi sui severissima vindicavit ultione. Denique nocte quadam recubanti in strato suo impio Leovigildo tyranno assultit, eique flagris diu multumque utraque latera verberavit, dicens: Redde mihi servum meum, nam, si moram feceris, scito te acrioribus suppliciis cruciandum: ita nimirum flagellatus est miser, ut expergefactus cum fletu magno cunctis sibi assistentibus tot illatos ostendit livores, et ideo clamitans se fuisse flagellatum, quod sanctissimo episcopo injurias irrogasset; nam quis ei verbera intulerit, nomen, habitum, vultusque venustatem sigillatim pandit; et omnia magnis cum ejulationibus manifestissime propalavit; illico namque veritus ne graviore supplicio mulcetur, ut erat in omnibus rebus simulator pessimus, ac dissimulator facillimus, pietate simulata præcepit ut vir Dei, qui frustra fuerat a civitate sua temotus, rursus ad suam accederet regendam Ecclesiam, qui dum ea, quæ insanus rex postulabat, minus annueret sanctissimus vir Massona, seseque permansurum ubi relegatus fuerat assereret; iterumque oblatis precibus poposcit, ut ad suam dignaretur redire civitatem: pietas quippe summi Dei statim sincerum pectus emollivit, ac benevolentia copiosa viam suo famulo aperuit ut regrederetur. Cum vero Deo jam opitulante regrederetur, precibus muneribusque eum propitium crudelissimus rex nitebatur efficere, quem dudum fraudis relegaverat damnatione: ille autem munera respuit, dona abnuit; facinus perpetratum animo clementi laxavit, et juxta sententiam Domini culpas debentium non retinuit, sed dimisit.

accepti; nam si tertium transire non abstulisses, procul dubio trecentos accepisses. Ex liberali, nimirum certaque Christi promissione Matth. xii, 29, et Marc. x, 80.

Præfata gloriosa virgo injurias servi sui severissime vindicavit ultione, etc. Non semel Eulalia Emeritensis urbis et Ecclesiæ tutelar is utramque a tyrannide hostili liberavit. Isidorus in Chron. Gothor. ad ann. 491: Theudoricus de Gallacia in Lusitaniam victor succedens, dum Emeritensem urbem deprædari moliretur, beatissimæ Eulaliæ martyris terretur ostent-

CAPUT XV.

Fugiente Nepopi pseudoepiscope, Massona res Ecclesiæ recuperat.

Dehinc cum maximo comitatu de loco quo relegatus fuerat ad Emeritensem urbem reversus est; cujus dum regressum Nepopis, qui eidem fuerat subrogatus, audisset, terrore divino subito exterritus ad propriam urbem, in qua antea fuerat episcopus, fugere nitebatur, prius tamen quam abiret, argentum copiosum, et ornamenta insignia, et quæque meliora vidit in Emeritensi ecclesia, plaustis plurimis oneratis per homines Emeritensis Ecclesiæ clam nocturno tempore ad suam civitatem fraudulenter immisit; ipse videlicet Nepopis infelicitè ab omni clero vel populo pulsus ab Emerita ad civitatem suam festinus porrexit, ac ne eum vir Dei Massona in sua Ecclesia inveniret, et cum omni ignominia pelleret, quantoctus egredi festinavit. Cumque prior ipse cum paucis sociis fugeret, post ipsum cuncti ad eum pertinentes urbe ignominiosè egressi, dispersi conturbatique, ac per diversâ palantes ad propriam tendebant civitatem. Cumque hæc agerentur, nutu Dei meritisque sanctæ Eulaliæ contigit eodem die subito sanctum Massonam cum infinita multitudine per ipsam viam egredi ad Emeritam civitatem per quam plaustra rebus ejus onusta properabant; cui dum in ipso itinere hand procul ab urbe obviascent, vir sanctus sciscitari præcepit cujus essent homines vel plaustra. At illi cognoscentes proprium Dominum, gaudio magno repleti responderunt: Servi tui sumus, domine. Quos ille denique, quid in plaustis ferrent interrogavit; illi autem dixerunt: Res sanctæ Ecclesiæ et tuæ, quas hoc tibi prædo Nepopis prædavit, portavit, et ipsi infelices in captivitatem pergit separati a rebus, et illis nostrisque uxoribus, a patria, in qua nati sumus, expulsi. Quod cum vir Domini audisset, magno gaudio repletus ait: Gratias tibi, Domine Jesu bone, refero, quia magna est multitudo dulcelinis tuæ, qui tantam in omnibus pro tuis, licet indignis, servis curam gerere dignatus es; et ut nos ab omnibus malis ereptos prospere reduceres, et res tuas ditiori inimicorum minime traderes. Et hæc dicens, cunctos ad civitatem suam revocare præcepit, ac sic cum immenso gaudio gaudentibus cunctis ad urbem pervenit, et sicut quispiam sitiens in ardore caumatibus fluenta fontium concupiscit, sic ille ad basilicam sanctæ Eulaliæ animo ferventi frequentique spiritu, admittente Deo, pervenire coepit, cumque ibidem toto mentis affectu desiderii sui accumulasset effectum, exultans in Domino exul-

tis: mox adversis tibi multis territis de Emerita egressus Gallias repeti, etc. Vid. Roderic. Tol. l. ii, cap. 9.

Graviori supplicio. Sic legendum tenet, non ne gravior de judicio mulcetur, ut in exemplaribus legitur.

Juxta sententiam Domini. Apud Matth. vi, 12.

In ardore caumatibus. xxiix arctus et solis fervor est: amant ejusmodi vocibus scriptores sæculi barbari, quasi gemmis, uti. Exemplis confirmare, utique et tempore abud erit.

causis universis urbem ingressus est. Ita nimirum Ecclesia Emeritensis exultans cum summa iucunditate suum gubernatorem recepit: gaudebat enim quod reperisset ægrotus medelam, solatium quod invenisset oppressus, alimentum quod non deesset egeno. Quid multa? reddita sunt a Domino Emeritensi ecclesie copiosa suffragia; nam calamitatum penurias, et crebras pestilentie clades, insolentesque totius urbis procellas sancti viri presentia, Domino miserante, suspendit, quos indubie remoto pastore causa ejus absentie oppressit.

CAPUT XVI.

Leovigildo regi in hæresi mortuo Reccaredus filius catholicus successit.

Igitur cum non præset, sed obesset, magis perderet quam regeret Leovigildus Hispaniam, nec quidpiam de flagitiis vel facinoribus remaneret quod non proprium sibi defenderet, deserens usquequaque Deum, imo derelictus ipse a Deo, a regnum simul cum vita infelicer perdidit, gravissimoque morbo Dei judicio correptus, vitam foedissimam amisit, et mortem sibi perpetuam acquisivit, crudeliterque e corpore ejus anima resoluta, perpetuis poenis detenta perenniter Erebi mancipata tartaris non immerito relegata tenetur, picibus arsuræ semper bullientibus undis. ^b Post cujus crudelissimam mortem venerabilis vir Reccaredus princeps filius ejus, jure administrationem regni adeptus est, meritoque ad culmen sibi debitum principatus evectus est, præcipuis meritis legitime solemni terque regale culmen, tribuente Deo, promeruit; vir denique orthodoxus, et per

^a Regnum simul cum vita infelicer perdidit. Leovigildus; de cujus poenitentia et vera publicaque errorum abjuratone dubitant cum nostro scriptore et Gregorio Magno lib. in Dial., cap. 31, alii etiam nostri. Pro illo tamen stant Gregorius alter Turo-nensis. viii Hist. Franc., cap. ult., et M. Maxim. ad ann. 585, qui ejus poenitentiam lacrymasque notavit, ut de se ipse fateatur.

^b Post cujus crudeliss. mortem Reccaredus... administrationem regni adeptus est, qui non patrem perfidum, sed Christum secutus ab Ariana hæreseos pravitate conversus est, totamque Wisigothorum gentem mira prædicatione ad veram fidem reduxit. Omnino hæc ex Gregorio Magno in Dial., cap. 31, sumpsit Paulus; nam hæc ille, Post ejus mortem Reccaredus rex non patrem perfidum, sed fratrem martyrem secutus, ab Ariana pravitate conversus, totam quoque Wisigothorum gentem ita ad veram perduxit fidem, etc. Vid. eumd. lib. 1, epist. ad Leand. 44, et Roder. Tolet. ii, c. 25, necnon ipsius Reccaredi allocutionem ad PP. concilii Tol. iii, et epist. 126, lib. vii Regist. Gregor. ad ipsum Reccaredum (non Necharedum, ut in Parisiensi editione ann. 1586 legitur) reg. Wisigothor., et 41, lib. 1, et 125, lib. vii ad D. Leandrum.

^c Sanctam Trinitatem, coæternam uniusque virtutis et substantiæ prædicans, atque in personarum proprietate distinguens, in natura unum Deum affirmans, Patrem ingenitum dicens, Filium ex Patre genitum astruens, Spiritum vero sanctum ex utroque procedere credens, etc. Distincte ipse Reccaredus initio concil. Tolet. iii: Quemadmodum per Scripturas sacras seipsum intelligi (Dominus Deus) voluit et credi præcepit, id est ut confiteamur esse Patrem, qui genuerit ex sua substantia Filium sibi coæqualem et coæternum, non tamen ut ipse idem sit natus et genitor; sed persona alius sit Pater qui genuit, alius sit Filius qui

A omnia catholicus, qui non patrem perfidum, sed Christum Dominum sequens ab Ariana hæreseos pravitate conversus est, totamque Wisigothorum gentem mira prædicatione ad veram fidem perduxit: erat enim religionis divinæ assertor, recte gloriæ prædicator et defensor, omnimodis catholicam fidem et sanctamque Trinitatem coæternam et unius virtutis et substantiæ prædicans, atque in personarum proprietate distinguens, in natura unum Deum affirmans, Patrem ingenitum dicens, Filium ex Patre genitum astruens, Spiritum vero sanctum ex utroque procedere credens. His videlicet virtutibus ornatus cepit omnes quos charos Deo sentiebat diligere, horrere omnino et exsecrari omnes quos Deo cognoscebat odibiles, atque hæreticorum nefandæ impietatis condemnare errorem; quod dum instantier heret, et multa catholice Ecclesie favente Deo tranquillitas redderetur, et Ariana calamitatis error ab omnibus pene mentibus discerneretur, et cunctis simultatibus pulsus urbs Emerita una cum ^d sancto Massona episcopo pro tantæ tranquillitatis gratia congaunderet, et Domino indesinenter gratias referret; rursus antiquus hostis invidia assueta incitatus, redidiva Dei famulo per suos ministros intulit prælia.

CAPUT XVII.

Sunna pseudoeписcopi fraude cum a Witterico comite Massona gladio peteretur, miraculo liberatus.

Sunna namque Gothicus episcopus, cujus supra memoriam fecimus, irritatus a diabolo, quosdam Gothos nobiles genere opibusque ditissimos, e quibus etiam nonnulli in quibusdam civitatibus comi-

fuerit generatus; unius tamen uterque substantiæ divinitate subsistat. Pater ex quo sit Filius; ipse vero ex nullo sit alio; Filius qui habeat Patrem; sed sine initio, et sine diminutione, in ea, qua Patri coequalis et coæternus est, divinitate subsistat. Spiritus æque sanctus confitendus a nobis et prædicandus est, a Patre et a Filio procedere, et cum Patre et Filio unius esse substantiæ. Tertiam vero in Trinitate Spiritus sancti esse personam, qui tamen communem habeat cum Patre et Filio divinitatis essentialiam. Hæc enim sancta Trinitas unus est Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus; cujus bonitate omnis licet bona sit condita creatura, per assumptionem tamen a Filio humani habitus formam, a damnata progenie reformamur ad beatitudinem pristinam. Et post hanc veræ fidei formulam addit. Proinde anathematizo Arium cum omnibus dogmatibus et complicitibus suis, qui unigenitum Dei Filium a paterna degenerem asseverat esse substantia; nec a Patre genitum, sed ex nihilo dicebat esse creatum, etc. Amplector itaque et teneo fidem Cl. episc. Constantinopoli congregatorum, quæ Macedonium, Spiritus sancti substantiam minorantem, et a Patris et Filii unitate et essentiali segregantem, jugulo veritatis interemit. Hæc de se ille. Adibis Scholasticorum coryphæum Gab. Vazquez, tom. ii, in 1 part., a disp. 127 ad 171, si ingeniosis, eruditis et exquisitis caperis.

^d S. Massona episc. Cui etiam M. Maximus filium Reccaredum commendatum a patre moriente tradidit, ad ann. 587. Rex mortis proximis commendat in testamento suo se, regnum et Reccaredum filium Massonæ, Leandro Fulgentioque exsulibus, quos filio mandat suppliciter statim ab exilio revocari.

^e In quibusdam civitatibus comites a rege constituti. Comites etiam Romanorum tempore provinciarum et urbium gubernatores appellari attestatur Tit. Qui

tes a rege fuerant constituti, consilio diabolico persuasit, eosque de catholicorum agmine ac gremio ecclesiæ cum innumerabili multitudinæ populi separavit, et contra famulum Dei Massonam episcopum fraudulenta consilia, qualiter eum intermoerent, commentari. Tunc deinde ad eum pueros suos misit, et quasi ex affectu charitatis ad domum suam pro eisdem venire rogavit, ut ibidem virum Dei crudelissima morte perimeret; qui cum venissent, eique suggessissent, mox vir Dei spiritu Dei repletus, consilium eorum intellexit, et statim ait: Ego illic abire modo minime possum, quia est, quod pro utilitatibus ecclesiæ disponere debeam; at si me desiderat videre, huc in atrium ecclesiæ veniat, et quemadmodum vult, ita me videbit: si vero qui missi fuerant redeuntes ea quæ audierunt renuntiaverunt, cumque hæc audivisset, supradictos comites, cum quibus sanctum virum interficere disponebat, ad domum suam protinus ascivit, eisque ut ad atrium una cum eo pergerent dixit; ita tamen cum eis prius definivit, ut dum atrium introirent, unus ex illis, cui ^b Wittericus nomen erat, qui etiam post rex Gothorum fuit exemplo gladio in beatissimum virum uno ictu transverberaret, ut secundo opus non esset. Cum autem huiusmodi consilio jam dictum Wittericum informasset, ad atrium sancti episcopi uno animo eademque sententia omnes simul perrexerunt; qui cum venissent et illico ingredi voluissent, prohibiti sunt, et ut paulisper præ foribus exspectarent admoniti sunt, quoadusque sanctus Massona ad ^d Claudium virum clarissimum, ducem Emeritensis civitatis mitteret, ut eo præsentem se mutuis alternisque cernerent aspectibus. Idem vero Claudius nobili genere ortus, Romanis fuit parentibus progenitus; existerat prorsus fide catholicus, et religionis vinculis fortiter astrictus, in præliis strenuus, in timore Dei valde promptissimus, in bellica studia eruditus, in causis (Fort. ausis) bellicis nihilominus exercitatus; cumque eidem nuntiatum fuisset, quia domus ejus valde contigua erat

provincias regunt lib. II, C. tit. 14. De Wisigothis, ipsorum legum Codex non semel civitatis comitem vocat arg. 3. Tit. 4 lib. XVII, qualis Waldricus comes Toletanæ civitatis, qui concil. Tolet. III subscripsit; cujus moris vestigia etiam apud Misti-Arabes Mauris rerum potentibus remansisse testis est Serrandus comes apud Sampsonem abbatem Cordubensem eodem tempore præfat. lib. II Apolog. Hinc initio tracta consuetudo apud reges nostros comites eligendi, quæ nimium jam excrevit, quæque notior est quam ut hic repeti debeat.

^a Contra famulum Dei Mass. episc. fraudulenta consilia. Rem accurate narrant Moral. lib. XII, cap. 2; Padilla cent. VI, cap. 53, et Mariana lib. V, cap. 14, mutuatis tamen a Paulo verbis.

^b Wittericus. Sic ex nummis quos habeo lego, etiam si in aliis Witiricus et Vitericus distincte, sed corrupte legatur.

^c Qui post etiam rex Goth. fuit. Post Liwam Reccaredi filium, quem in primo flore adolescentiæ Wittericus sumpta tyrannide innocuum regno dejecit, præcisque ejus dexteram occidit, teste Isidoro ann. 611 Chron. Gothor.

^d Ad Claudium V. Cl. ducem Emeritensis civitatis. Paulus Emilii in Chereberto de Longino, qui Ra-

atrio; mox cum ingenti multitudine perspicaciter properans adfuit, idemque cum vir illustris Claudius atrium introisset, protinus et illi, qui supra memorati sunt, cum ingentibus catervis populi introierunt, ac deinde salutato viro ex more resederunt; cumque diu, multumque residentes ad invicem loquerentur, idem jam dictus Wittericus, juvenis fortissimus, stans post scapulam egregii viri Claudii ducis, ut pote juvenior adhuc ætate, reddens obsequium seniori, imo nutritori suo; gladium quo accinctus erat toto nisu e vagina sua educere maluit, ut sanctum Massonam simulque et Claudium (secundum quod definitum fuerat) trucidaret; sed nutu Dei ita gladius in vagina astrictus est, ut putaretur clavis ferreis cum ea fuisse confixum, cumque diu multumque ensem educere voluisset, et omnino non valuisset, coeperunt auctores hujus pravi consilii tacite admirari cur Wittericus quod fuerat pollicitus minime adimpleret, eumque subtiliter oculis intuentes magis magisque hortabantur ut tantum nefas et tam immane piaculum incunctanter patrare deberet [An auderet?] et prædictos viros gladiæ animadverti nullatenus formidaret; ad quorum itaque crudelissimam exhortationem iterum atque iterum ^e spatham suam e vagina totis viribus educere voluit, sed nuquam potuit; cumque hoc supradictus juvenis cerneret, sensit divino munere gladium fuisse astrictum, ut quem semper suis usibus aptum habebat, tunc minime educere potuisset, et hic in stuporem nimium conversus expalluit; auctores vero hujus nefandi sceleris, ut viderunt ^f concinnationes sui nequissimi consilii divino judicio fuisse frustratas, illico surrexerunt, ac valefacientes ad domos suas cum amantitudine redierunt.

CAPUT XVIII.

Iterum Massona liberatur ab insidiis Sunnæ ope Claudii ducis Emeritensis; Sunnæ pertinax et exsul obit in Mauritania; Vacrila socius criminis fit mancipium Ecclesiæ.

Illisque reversis Wittericus cum eis minime abili,

vennæ more Gothorum sedem sibi legit, suum cuiusque urbi magistratum dedit, qui duces vocabantur. Nam apud Gothos inter præcipuos palatinos dux; sic Wambæ tempore Paulus dux Narbonensis apud Tudensem et Rudericum episcop. et Reccaredi Claudius Emeritensis urbis apud nostrum. Vid. quæ ad cap. 19 dicam.

^a Spatham. Qua Wittericus, ut comes, ex præscripto legum Gothicarum debebat esse instructus. Lib. IX, tit. 2, leg. ult. Wiseg., dux, comes, atque gardingus, etc., scutis, spathis, seramis, lanceis, sagittisque sint instructi. Sunt qui Latinam vocem putent apud Isid. XVIII. Orig. 6, eo quod spatiosa sit, hoc est, lata et ampla: qua utuntur Vegetius lib. II, cap. 15, et III, cap. 14; Apuleius I et X miles. Spartian. in Adrian.; Claudius epistola ad Eborum apud Trebell. Pollion; alii. Hinc Hispani ^t in d commutato, et ante se addito, nostro more, espada dicimus nunc; olimque Isidor. ibid.: Framea vero gladius ex utraque parte acutus, quam vulgo spatam vocant.

^f Concinnationes sui nequissimi consilii. Sic in sacris. Psalm. XLIX, 19: Lingua tua concinnabat dolos, et LVII, 3: Injustitias manus vestra concinnant: Isaiæ XXXII, 7: Ipse enim cogitationes concinnavit ut perdendum militis in sermone mendaci.

sed statim tremebundus ad pedes ^{viri sanctissimi} Massonæ episcopi corruit, omneque consilium prodidit, et quemadmodum eum percutere voluerat, nec gladium educere valuerat, sinceriter enarravit; post hæc cum lacrymis ait: Confiteor peccatum meum, quia tota intentione hoc malum perpetrare volui, sed non me permisit Deus; et adiecit: nam et aliud adversus te disposerunt consilium, ut quia dum in atrium modo non prævaluerunt, saltem in diem sacratissimum Paschæ prævaleant: hanc vero dispositionem habent, ut cum ex more Paschæ Missam celebraveritis in ecclesia seniore, post missam (juxta quod mos est) ad basilicam S. Entallæ psallendo cum omni populo catholico processeritis, homines eorum ad portam civitatis cum multis plantis onustis gladiis, et vectibus dissimulata calliditate, quasi frumenta deferant, statuti sunt, cumque vos inermes simpliciter processeritis, omnis eorum repleta super vos irruat multitudo, arreptisque gladiis vel fustibus omnes pariter viros ac mulieres, senes et parvulos, crudeli morte interimant. Ego vero infelix, qui me in tantum facinus misui, a te piissimo domino indulgentiam peto, et ut mihi tuis precibus veniam Dominus tribuat precor; omnia eorum quæ novi fideliter suggero, et purissime manifestes, et ecce in manibus vestris sum, facite in me quod bonum est, et rectum videtur in oculis vestris; ac ne forsitan me tua sanctitas fallacem aut illusorem existimet, non me permittas egredi, sed in custodia qua jubeas trade, donec omnia strenue perquiras, aut certissime cognoscas, et, si me mentitem aliter reperiis, nolo vivere. Cum hæc vir Domini Massona, qui semper virtute pietatis enituit, audisset, eum ut nihil omnino metuere blande admonuit; gratias omnipotenti Deo egit, qui servos suos de tantis periculis liberavit, ac deinde ad Claudium quædam misit, eique omnia intimavit. Quod cum ille audivisset, præcepit ut causa paululum silentio tegeretur, si forsitan cognoscere prædixum fuisse eorum consilium, fugam arriperent, sed dum sagaciter investigavit, manifestissime reperit fuisse verum quod fuerat nuntiatum. Cumque ea quæ exposuerant comites supradicti Ariani præbuissem, ex more in occursum disposita circumquaque multitudo in insidiis, repente super eos dux irruit Claudius, et alii ex eis capti sunt, alii vero qui gladiis operari voluerunt, gladio statim perierunt; tunc deinde ad domum ^b Sunnonis Ariani episcopi cum ingenti multitudine dux Claudius perrexit, ipsumque hæreti-

A cum similiter episcopum nihil horum opinantem comprehendit, eumque arctus custodiendum S. Massonæ episcopo delegavit, similique modo universos collegas ejus custodiæ mancipavit, Wittericum verb, qui nefandorum consilium manifestavit, liberum absque præcepto; et omnia igitur quæ fuerant gesta orthodoxo principi Reccaredo Claudius dux intimavit, atque ut porrecta confestim decreti sententia ei præciperet quid de hostibus Domini Jesu Christi fieri deberet, suggestit. Rex vero hujusmodi suggestionem accipiens, talem dedit sententiam: Ut cuncti, omnibus patrimonii vel honoribus privati, exilio multis vinculis ferreis constretti legarentur; Sunnam vero pseudoepiscopum exhortarentur converteri ad fidem catholicam: et, si converteretur, tunc domum ei præciperet ut poenitentiam ageret, et satisfactione lacrymarum sua delicta defferet, ut acta poenitudine, eum eum jam agnoscerent perfectum esse catholicum, eum postmodum in quacunque alia civitate ordinarent episcopum. Cumque ei crebro dicerent ut poenitentiam tantis pro placulis ageret, et furem Domini, quem delinquendo excitaverat, deffendo mitigaret; quod agere noluit; sed pristinam non omittens tyrannidem, hæc respondit: Ego quid sit poenitentia ignoro, ob hoc compertum sit vobis, quia poenitentiam nescio, et catholicus nunquam ero, sed eo ritu quo vixi vivam, aut pro religione in qua nunc ab ineunte ætate mea permansi libentissime moriar. Cujus dum mentem obstinatam pertinacemque in malis cernerent, hunc protinus de finibus Hispaniæ, ne alios pestifero morbo macularet, cum summo dedecore infeliciter pepulerunt, atque eum modicam supra navieniam ignominiose imposuerunt, eique comminantes præceperunt, ut in quemcumque locum vel regionem transire vellet, liberum haberet arbitrium, quocumque vero tempore in Hispania sulset repertus, gravius se cognosceret multandum sententia. Tunc deinde navigans Mauritaniam regionis contigit litus, atque in eadem provinciam aliquandiu commoratus, multos perfidia impij dogmatis maculavit; deinde proxima Averna mulotus judicio, crudeli exitu vitam finivit. Basilicas vero, quibus S. Massona dudum injuste carverat, iuste cum omnibus privilegiis recipere meruit, et omne patrimonium supradicti hæretici concedente ^c clementissimo principe Reccaredo adeptus est: ceteros vero scelestos (quos supra memoravimus) juxta præceptum regis exilio relegavit: a quibus unus vocabatur ^d Vacrila, de eorum manibus evadens ad basilicam S. Entallæ ob remedium percipiendum confugit. Quod

^a *Tua sanctitas.* Compellatio sacerdotibus propria etiam apud ethnicos, teste Plutarcho ad calcem libri de defect. oracul. Vid. quæ ad Dextrum ipso initio noto.

^b *Sunnonis Ariani.* Quem Sunnam semper Paulus dicit. Anne hic Simonem ex Sunna de industria scriptor noster confluxit, et ad illum, qui

... Fideus animi, atque in utrumque paratus
Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti,

apud divinum vatem, in operis æterni, Trojani lin-

perii ruina fuit? An *Sunnanis* legendum, Gothica declinatione, ut Wambanis, Egicanis, Chintilianis, Suintilianis, et id genus aliorum.

^c *Clementiss. princeps Reccaredo.* Ob insignem hanc Reccaredi regis in rebelles clementiam nimis aureus cusus est cum ipsius effigie et nomine hisce litteris RECCAREDO. EMERITA. Pius, ut putat Moral. lib. xii, cap. 2.

^d *Vacrila.* De quo idem Moral. ibid. et Marian. lib. v, cap. 2.

dum principi Reccaredo supradictus Claudius int-
masset, hoc dixisse fertur: Inimicus summi Dei,
uiror, cum qua facie atria ejus sancta ingredi præ-
sumperit, ut quem hactenus insaniendo frustra per-
secutus est, nunc ad eum causa percipiendi remedii
confugium facit; sed quia multæ miserationis novi-
mus esse Deum, et nullum despicere, quamvis delin-
quentem ad se convertentem ambigimus; ob hoc
itaque decernimus, ut ipse Vacrila cum uxore, filiis,
et omni patrimonio suo perpetim sanctissimæ vir-
gini Eulaliæ deserviat, nam et hoc præsentis decreto
sancimus, et sicut ultimi pueri ante equum domino-
rum suorum absque aliquo vehiculi juvamine ambu-
lare soliti sunt, ita ante * caballum domini qui præ-
est celæ sanctæ Eulaliæ ambulare debeat, et omne
servitium quod infirmum consueverat peragere man-
cipium, coram eo deposito colthurno vel fastu cum
omni humilitate exhibeat. Accepta igitur sanctus
Massona auctoritate eum illico de basilica egredi, et
ad suum conspectum venire præcepit, et ut semper
visceribus pietatis affluebat, eum blande, ne aliquid
jam deinceps formidaret, admonuit, sed, ut jussioni
principis obtemperaret, causa obedientiæ de ecclesia
S. Eulaliæ usque ad atrium, quod est fundatum infra
muros civitatis ante caballum diaconi Redempti
pergeret, ordinavit; arpreptoque baculo supradicti
diaconi manibus gestans ad atrium pervenit: et, sta-
tim eum liberum abire permisit cum uxore et filiis,
et omnibus prædiis suis, hoc solum illi præcipiens,
ut omnibus modis ^b catholicam fidem integram im-
maculatamque custodiret cunctis diebus vite suæ.

* *Caballum*. De hac voce plura olim pene pueri
diximus ad Persii liminare carmen quæ supervaca-
num sit repetere.

^b *Catholicam fidem integram inviolatamque*, etc.
Ad certissimam Athanasiani Symboli amussim. Nam
ὁσως ἐν βουλῇ αὐθιγῇ, πρὸ πάντων χρόνων καὶ κατὰ τὴν
καθολικὴν πίστιν, ἣν ἐν ἑαυτοῖς ὁσῶν καὶ ἀπομνη-
στον τοῦτον, ἀπὸν δεσπογυῖον, εἰς τὸν αἰῶνα ἀποδίδται.
(ex accurata Ecclesiæ Catholicæ receptaque an iqui-
tas interpretatione.) Quicumque vult salvus esse, ante
omnia opus est ut teneat catholicam fidem, quam nisi
quis integram inviolatamque servaverit, absque dubio
in æternum peribit. Videlis eruditus piissimæ ac doc-
tiss. Glib. Genebrardi Not. ad calcem lib. iu de SS.
Trinit. quæ huc spectant.

^c *Granista et Wildigernus*. De utroque Moral. xii,
cap. 1, et Padill. cent. vi, cap. 52, ex fide Pauli,
apud quem tantum horum comitum mentio.

^d *Ariano episcopo nomine Athaloco*. Gregor. Tu-
ron. ix. Franc. 5, a quo multa de Reccaredo, et re-
bus illius tempore gestis, habes, Nuntios militi ad
provinciam Narbonensem, quibus narrantibus ea quæ
ille gesserat, simili credulitate populus ille connectere-
tur. Erat enim tunc sectæ Arianae episcopus Athalo-
cus, qui ita per præpositiones vanas et interpretationes
falsas Scripturarum Ecclesiæ Deicanturhabat, ut puta-
retur quod ipse esset Arius, etc. Errore nimirum et morte.

* *Vel alii plures*. Ut Sunna, Uldilas epi-copi, Go-
siantha regina, Sega comes, et Argimundus dux.
Joan. Biclarensis in Chron.: Quidam ex Arianis,
nempe Reccaredus episcopus, et Sega cum quibusdam tyran-
nidem assumere cupientes, deleguntur: Sunna exilio
mulciatur, Sega manibus amputatis in Galliciam
exsul relegatur. Uldila episcopus cum Gosiuntha re-
gina insidians Reccaredo produntur, et fidei catho-
licæ communionem, quam sub specie Christiana quasi
sumebant, projecisse publicantur. Quo malo in cogni-

CAPUT XIX

*Narbonensis tumultus, Arianorum ab episcopo Atha-
loco excitatus, compressus est opera Reccaredi regis.*

Ea igitur tempestate apud Galliarum eximiam ur-
bem Narbonam hujusmodi contra fidem catholicam
diabolus excitavit seditionem, cujus causæ seriem
enarrare perquam longum est; nam si hoc per or-
dinem persequi voluerimus, tragediam magis quam
historiam texere videbimur, sed breviter summam
que exiguum particulam enarremus. Due denique
comites, inclyti licet opibus et nobiles genere, pro-
fani tamen mentibus et ignobiles moribus * Granista
videlicet et Wildigernus, cum ^d Ariano episcopo no-
mine Athaloco, vel * alii plures compares errorum
suorum, graviolem in eandem regionem fecerunt
turbationem; nam resultantes adversus fidem catho-
licam infinitam multitudinem Francorum in Gallis
introduxerunt, quatenus vi pravitate Arianae partis
vindicarent, et si fieri potuisset, regnum viro catho-
lico Reccaredo præberent; interim per idem tem-
pus innumerabilem clericorum, religiosorum, et
omnium [Al. hominum] catholicorum interficientes
multitudinem, immensam fecerunt stragem; quorum
scilicet Salvator noster Jesus Christus animas auro
obryzo puriores, omnique lapide pretioso pretiosio-
res, velut holocaustomata suscipiens, catervis mar-
tyrum in coelesti sacrario collocavit. Post hæc igitur
nulla mora interveniente sublimis atque omnipotens
Deus hostibus suis superno brachio repugnans præ-
cibus excellentissimi Reccaredi principis sanguinem
innocuum ulciscens, ^c romphæali judicio protinus

tionem hominum deducto Uldila exilio mulciatur;
Gosiuntha catholicis semper infesta, tandem fato con-
cessit. Quidam ex cubiculo ejus et provinciæ dux, no-
mine Argimundus, tyrannidem affectans, adversus
regem conspirat, illa ut eum, si posset, et regio priva-
ret et vita; sed nefandi ejus consilii detecta machina-
tione, comprehensus, et vinculis ferreis cœnistratus,
habitu questione, socii ejus impia molimina confessi,
digna sunt ultione interfecti. Ipse vero Argimundus,
qui regno inhæbat; primum verberibus cæsus, d. inde
tarpiter decalcratus: post hæc dextera amputata,
exemplum omnibus arino insidens Toleti dedit, ne
famuli adversus dominos insurgant. Hæc ille ejusdem
temporis scriptor.

^c *Romphæali judicio protinus de inimicis mirificam
fecit ultionem*. Exemplo fuit victoria illa, qua nullam
in Hispaniis Gothorum vel majorem vel similem exsti-
tisse, Isidor. testis est in Chron. ejus genti. Nam,
auctore Joan. Biclari, Francorum exercitus a Gon-
teranno rege missus duce Bassone Galliam Narbonen-
sem invasit, et juxta Carcassonam castra posuit. Quos
Claudius Lusitanus dux a Reccaredo missus in fugam
convertit, et, dictu mirum, sexaginta fere ho-
minum millia cum trecentis plus minus militibus partim occi-
dit, partim fugavit, dispoliatos ipsorum castris, Isidor..
Francis cum sexaginta fere millibus armatorum copiis
irruentibus, missa Claudio duce adversus eos, glorioso
triumphavit eventu, etc. Prostrati sunt et capti multa
millia, residua pars exercitus in fugam versa, Cothis
post tertium insequentibus usque regni sui finibus cæsa
est. Reccaredus hic laudatur in Claudio; et Reccaredi
auctoritate Claudio gloria tam longe lateque pervagata
est, ut non solum ab scriptoribus celebraretur, sed ab
ipso pontifice summo Gregorio Magno eximii laudi-
bus extollatur episto'a, quam lib. vii Regist. 124
legimus, cum hac inscriptione, Gregorius Claudio in
Hispaniis de familiaritate (an familia?) regis Gotho-

de inimicis mirificam fecit ultionem : denique prostratis consternatisque universis fidei catholicae inimicis ^a sanctus Massona episcopus cum omni plebe sua psalmodiae canticum exorsus ^b mysticas laudes Domino cecinit, ad aulam almae virginis Eulaliae omni cum plebe laudantes, hymnizantesque venerunt; ac deinde Paschalem solemnitatem omnes cum eo cives jucundissime celebrantes more prisorum per plateas fragore magno jubilantes in gloriam Domini clamaverunt, dicentes : *Cantemus Domino, gloriosus enim magnificatus est*; et iterum : *Dextera tua, Domine, glorificata est, in virtute dexterae manus tuae confregit inimicos : et prae multitudine maiestatis tuae contrivisti adversarios* (Exod. xv, 1, 6, 7). Post haec remotis ab omni parte tempestatibus copiosam Dominus populo catholico largiri dignatus est pacem.

CAPUT XX.

Massona valde senex factis eleemosynis moritur, Eleutherio archidiacono ex praedictione viri sancti praemortuo.

Sanctus itaque Massona dum multis curricula annorum adminiculante divino suffragio Emeritensem repperet Ecclesiam, fessusque jam nimia senectute in febrim correptus est, coepitque viribus totius corporis repente destitui; tunc deinde convocans archidiaconum suum nomine Eleutherium, ait illi : Cognosce, illi, quod tempus meae resolutionis instat (II Tim. iv, 6) : et ideo obsecro te, atque admoneo, ut jam modo ita curam sanctae Ecclesiae, totiusque sanctae congregationis sollicitate geras, ut me in omnibus securum reddas, et mihi liceat in loco secreto mororis, animi mea, priusquam abeam, desileam delicta. His auditis, jam dictus archidiaconus ejus non infirmitati et senectuti compassus est, non se desolari tanti Patris solatio doluit, sed potius per ejus obitum gaudio magno gavisus est, cor suum letitia transitoriae potestatis inflavit; ita nimirum ut cum magno comitatu puerorum superbus equo vehente huc illucque properaret : post aliquantis autem diebus accidit, ut sanctus Massona episcopus ^c puerulis, qui ei fidele exhibebant servitium, libertatis chartulas conscriberet, et per confirmandas

A eorum libertates aliquam particulam pecuniae tribueret, aut certe exiguas possessiunculas conferret : at ubi archidiacono jam dicto nuntiatum est, illi eo atrium petiit, quemadmodum sanctus episcopus haberet sciscitavit; cui cum dictum est, quia invalescente languore morti jam jamque propinquaret, statim supradictos puerulos accersivit, et quid illis fuisset veraciter a sancto episcopo illatum requisivit; cui cum illi veraciter dixissent, excitatus in furia coepit eis minans turbulenter praetendere terrores, et dicere : Videte quod accepistis, bene conservate, nam si omnia mihi intemerata, cum requiesco, non praesentaveritis, scitote vos gravissimis suppliciis fore excrucandos; et his dictis cum furore ad domum suam reversus est. Tunc deinde supradicti pueri, cellam in qua sanctissimus vir Massona episcopus aeger in lectulo recubabat, ingressi, amarissime coram eo flere coeperunt, dicentes : Misericordiam in nos indignos pro tua pietate fecisti, quod utique melius nobis convenerat, si non fecisses, ecce adhuc tu vivis, et tantas nobis minas praetendunt, te defuncto quis e nobis de eorum manibus queat liberare? Haec et his similia multa coram eo lacrymabiliter affati sunt; at ille his auditis non facile credidit, sed prius, ut suae gravitati concedebat, utrum verum an falsum esset quod dicebatur, sagaciter exquisivit : cum autem comperisset verum esse quod audierat, lacrymatus est, statimque in cellulam levavi, et ad basilicam sanctae Eulaliae virginis (cui semper devota mente servierat) deferri praecipit : cumque ibidem sanctissimus senex pervenisset, coram altari sacro manus expandens, simulque venerabiles oculos cum lacrymis ad caelum sustollens, cum magno gemitu sese in terram prostravit, et preces suas diu multumque in conspectum Domini fudit. Completa vero oratione clara voce cunctis audientibus ait : Gratias tibi refero, Domine, quoniam exaudivisti me, benedictus in saecula saeculorum, quia non amovisti deprecationem meam, et misericordiam tuam a me : et his dictis ad ^d episcopium rediit, ita nimirum redditus pristino robori, ut putares hanc

rum. Cui inter alia, *Quia unguenti more bonorum fragrat opinio, vestrae gloriae de Occidentibus partibus hucusque odor tetendit. Et post pauca, Magna autem vestrae laudis datur assertio, quod excellenti Gothorum regi vestra gloria sedulo adherere perhibetur : quia dum malis boni semper displiceant, bonos nos esse certum est, quia bono placuistis. Propterea debitum salutationis alloquium solvens, opto vos in his quae capistis exerceri, etc.* Frequens apud Scriptores nostros de Claudio mentio. Concilio Toletano 72 episcoporum. Hispaniae et Galliae Narbonensis subscripsit Claudius comes Limitaneus et dux apud M. Maxim. ad ann. 590. Eutrandus sive Luitprandus in Chronico, quod primo evulgavimus, aera 647 illum cum filio celebrat Flavium Claudius S. Massonae episcopi Emeritensis ex sorore et Claudii Emeritensis ducis, viri clarissimi filius foret. Plura habes apud Moral. lib. xii, c. 5; Vasæum ad ann. 588; Marian. lib. v, cap. 14; Padill. cent. vi, cap. 64.

^a S. Massona episc. cum omni plebe sua Psalmodiae canticum exorsus. Nam cum Claudii Emeritensis ducis fortitudine haec gesta essent, Emeritae laudibus oportebat adnumerari; unde in aureis Reccaredi nummis legimus, RECCAREDS. EMERITA. VICTOR; etiamsi

Toletum, imperii Gothici sedes illum triumphantem exceperit. M. Maxim. ad ann. 686 : *Reccaredum a Galliis redeuntem victorem Toletani gratanter excipiunt, lata victori comprecantes.*

^b Mysticas laudes Domino cecinit, ... cum plebe laudantes, hymnizantesque. Crediderim laudes has illis non absimiles, quas in Concil. Tolet. iii Patres Reccaredo accinunt : *Tunc acclamatum est in laudibus Dei, et in favore principis ab universo clero. Gloria Deo P. F. et S. S., cui cura est pacem et unitatem Ecclesiae suae sanctae catholicae providere...* Cui u De aeternum meritum, nisi vero catholico Reccaredo regi? Cui a Deo aeterna corona nisi vero orthodoxo Reccaredo regi? Cui praesens gloria et aeterna, nisi amatori Dei Reccaredo regi? Ipse novarum plebium in Ecclesia catholica conquistor; ipse mereatur veraciter apostolicum meritum, qui apostolicum implevit officium, etc.

^c Puerulis, qui ei fidele exhibebant servitium, libertatis chartulas conscriberet. Exstat in concil. Spalensi, aera 628, canon. de Mancipiis ab episcopis manumissis, qui huc spectat : et qui Ecclesiae servi, notum etiam ex concil. Tolet. ix, cap. 12.

^d Episcopium. Quod alibi atrium dicit : nam τειχεος πτερον tabernaculum ipsum et statio episcopi est.

non ægrum, non senem, sed redivivum sumpsisse vigorem, juvenemque esse robustissimum; qui cum ex inore ^a ad vespertinum Officium vellet procedere, mirum in modum gaudentibus cunctis; archidiaconus hæc audiens reatu suo oppressus obstupuit, quod audiebat ad vesperam processurum quem putabat eodem die moriturum, confusione et pudore faciei opertus secundum consuetudinem cum omni clero venit, coram episcopo astitit, eique ex more incensum obtulit, cui vir Domini ait: Præceges me. Illi vero ignorantes causam responderunt: Non pro alio ibi dictum est, nisi quia eum præcedes ad ecclesiam: cumque vespertinum coepisset implere Officium, statim supradictus archidiaconus gravissimo dolore ibidem in choro psallentium percussus est, ad domumque suam cum gravi ægritudine remeavit, quod dum genitrix ejus sanctissima scilicet femina agnovisset, illico ad venerabilem virum rapidissimo cursu properavit, eumque deprecari cum lacrymis et fletu magno coepit, ut pro filio ejus oraret ad Dominum. Ad hæc ille tantum respondit: Quod oravi, oravi. Ex hinc die tertia archidiaconus obiit. Sanctus vero Massona episcopus plurimis, quibus superstes fuit diebus, multam eleemosynam egenis impertivit, ac fidelibus famulis majora suæ gratiæ beneficia conferens, largiora stipendia munerum tribuere est dignatus; ^b deinde senex nimium ætate decrepitis, dierumque multorum, ultimum inter verba orationis cum pace efflavit spiritum.

CAPUT XXI.

Post Massonam Innocentius diaconus fit episcopus Emeritensis, et post illum Renovatus, uterque clarus miraculis.

Post discessum namque supradicti sanctissimi ac venerabilis Massonæ episcopi subrogatur vir summæ humilitatis ac simplicitatis, ^c Innocentius nomine, cuius meritum nominis indicavit vocabulum, innocens utique et simplex, neminem judicans, neminem condemnans, nemini nocens, innocuus semper, et pius cunctis suæ vitæ temporibus exstitit: qui et eodem

A tempore, quo ordinatus est (ut fertur) in ordine diaconorum ultimus habebatur, tantæ denique sanctitatis, tantæ compunctionis fuisse perhibetur, ut quoties pluvia deerat, et æstu nimio terra longa siccitate exarebat, collecti in unum cives loci illius cum eodem per basilicas sanctorum precibus Dominum exorantes pergebant; repente vero, quoties cum eo procedebant, pluvia cœlitus largiflua tribuebatur: quæ plenissime terram satiare potuisset; unde non dubium erat, quod ejus lacrymæ ex tam humili simplici mente editæ apud omnipotentem Dominum, non solum hæc, verum etiam potiora illis obtinere potuissent. Quo etiam defuncto ^d Renovatus sacerdotii culmen cunctis virtutibus decoratus non immerito promeruit: vir denique natione Gothus, generoso stemmate procreatus, familiæ splendore conspicuus; erat enim procerus corpore, forma perspicuus, statura decorus, obtutu gratus, venusto vultu, decora facie, nimiumque admirabilis aspectu; sed quamvis extrorsus habitus sui gloria esset decoratus, introrsus pulchrior habebatur, lumine sancti Spiritus illustratus, multis nimirum artium disciplinis exstebat eruditus, multisque virtutum variis generibus, erat enim egregius in omnibus operibus suis, æquissimus, justissimus, nimiumque acris ingenii, et in omnibus disciplinis ecclesiasticis vehementer instructus, atque in divinis voluminibus perquam exercitatus: hic dum multis virtutibus coruscaret sacra doctrina nonnullos discipulos erudiens, sanctissimoque exemplo vitæ suæ instituens, prudentia videlicet, sanctitate, patientia, mansuetudine, misericordia, plurimos talos, qualis exstitit, limina justitiæ, sequendique dogmatis prædicatione effecit; cujus doctrina hactenus rutilat ac refulget Ecclesia in sole et luna. Dein cum per plurimos annos irreprehensibiliter rexisset Ecclesiam angelicis cœlibus copulaturus, omnibusque cœlestibus partium supernarum legionibus conjuncturus, mirabiliter artubus resolutis e corpore egrediens superni regni aulam cum Christo semper

^a Ad vespertinum officium. Teste Isidor. vi, Orig. 19. Est in noctis initio, vocatum a stella vespere, quæ surgit oriente nocte: de cujus antiquitate et institutione operæ pretium duxi me facturum, si lectorem admonuerim, uti adeat notationes doctiss. ac piissimi viri amici nostri D. Antonii Caraccioli ad cap. Constit. Cleric. regul. religionis, quæ magno reip. Christianæ bono Hispaniam novis incrementis incœpit ^D jam beare, coryphæo et duce D. Placido Myrto Frangipane V. Cl. amico etiam nostro, cui Hispania æternum pro tam singulari beneficio erit obnoxia.

^b Deinde senex nimium ætate decrepitis, dierumque multorum ultimum inter verba orationis cum pace efflavit spiritum. Diem assignat M. Maximus ad an. 602: S. Massona metropolitani Emeritensis moritur prima die novemb., et sanctus habetur, et in æde S. Eulaliæ sepelitur. Cujus laudibus non gravabor attexere epigramma e mss. nostris emendatum S. Ildephonsi archiepisc. Tolet. apud Julianum archipresbyterum ejusdem Eccles. cum hac inscriptione:

Carmen pro S. Leandro et Massona metropolitani, hoc Emeritensi, illo vero Hispanensi.

Leander pater excellens, quem suscipit æther
Laudibus ornatum, conspicuum titulis
Incus Arisæ gentis, medicator et idem

Doctor Isidori, quem generat Domino
TU QUOQUE TER FELIX MERITENSIS GLORIA GENTIS
Massona consilio, pectore, note fide.
Ambo pares animis, pietate et laudibus ambo,
Inque domo magni muros uterque Dei.
Vicisti tolerando minas, animumque rebellem
Regis, eum sceleris penitusque ferunt.
Vos soboli regis biforem reserastis Olympum;
Per nos alter enim martyr ad astra volat:
Alter et ad roseas emergit luminis auras,
Et qua luce caret, tunc jubar ejus habet.
Vos memorant genti Gothæ tribuisse salutem,
Linqvit cum invisum dogma, pioque tenet.
Vos merito victrix laurus, sequiturque pereantis
Gloria, tot meritis debita magnificis.
Semper vester honos, atque inclita fama manebit,
Vosque canent populi, sed magis astra canunt;
Estis enim æterna præciarti tempora fronde
Inter doctores splendidiore loco.

^c Innocentius. Qui decreto Gundemari regis ær. 648 sic subscripsit: Ego Innocentius Emeritensis provincie Lusitanie metropolitani episcopus, dum in urbem Toletanam pro occursu regio advenissem, agnitis his constitutionibus assensum præbui et subscripsi. Plura de eo Moral. lib. xii, c. 22, et Padill. cent. vii, cap. 47.

^d Renovatus. De quo vii. quæ ad cap. 2 notabimus.

mansurus, et sine fine regnaturus introire meruit. A Morum igitur supradictorum sanctorum corpora in una eademque cellula haud procul ab altari sanctissimæ virginis Eulæiæ honorifice tumulata quiescant: ad quorum denique veneranda sepulcra tantam Christus quotidie confert copiosæ charitatis gratiam, ut quacunque fuerit quispiam ægritudine convexatus, quocunque fuerit etiam languore afflictus; statim ut divinum Numen illic toto corde deponoscerit, omnes a se morbos discussos omnesque maculas pulsas divinitus sentiens hilaris sanusque ad cupiam per Dei gratiam pervenit sanitatem. Quantitatem scilicet miraculorum obituumque simul impeditus, ut potuit, sermo Christi militum enarravit, qui quamlibet ex colore nimio peritis imperit

* In una eademque cellula, etc. Patrum (ut creditur) horum Emeritensium sanctitate illustrium corpora, quæ una quiescebant non longe ab altari B. V. Eulæiæ sacro, inventa fuerunt regum catholicorum tempore, ut non semel testatur Moral. lib. et cap. 10, et lib. xii, cap. 22.

Ex hoc libelli fine, vitæ etiam Pauli finis eliciendus indubie est. In Renovato quiescente Paulus quiescit. Renovato, cum per plurimos annos irreprehensibiliter rexisset Ecclesiam, teste ipso Paulo, successit ille qui in concilio Toletano iv. Stephanus Ecclesiæ Eme-

displceat, omissa pompa verborum humiliter sentientes, credentesque nobilitat, et quoddam emolumentum bonæ mercedis legentibus audientibusque accumulat. Ego autem humilissimus omnium a fastidiosis lectoribus precor, ut legant prius huius codicis opuscula, et postea despiciant; ne videantur non ex iudicio, sed ex odio præsumere, et ignoratâ damnare; illud tamen manifestissime cognoscant, me amore Christi et dilectione sanctissimæ Eulæiæ impulsam, ut scriberem, manifesta retulisse, vera proculdubio veraciter exposuisse. Uni in Trinitate Domino semper manenti, regnantique perenniter gloria, honor, fortitudo, gratiarum actio, virtus, potestas et benedictio nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

B ritensis metropolitani episcopus subscripsit. Concilium habitum est ær. 571, regnante Sisevando. Paulum circa hæc tempora obiisse non difficile comprohaviimus, si Renovati jam mortui mentionem ab illo factam animadverterimus. Vivebat itaque vivente Stephano Renovati successore, cuius fortasse non meminit, quia vivebat. Stephanum Paulo supervixisse etiam palam est, cum scriptionem suam Paulus Renovati morte (ut notum est) clausisset, aliter facturum, si Stephanus in vivis adhuc non esset. Sed de his adi Francisc. Padill. cent. vii hist. Eccles. Hisp., cap. 17.

APOSPASMATION DE REBUS EMERITENSIBUS

EX HISPANIA ANTIQUA D. THOMÆ TAMAIO DE VARGAS, HISTORIOGRAPHI REGII.

FAMA. MANET. FORTUNA. PERIT. CINIS. IPSE. IACENTIS.
VISITUR. ET. TUMULO. EST. NVNC. QVOQVE. SACRA. SVQ.
EXIGVA. INGENTIS. RETINET. VESTIGIA. FAMÆ.
ET. MAGNUM. INFELIX. NIL. NI-J. NOMEN. HABET.

(Ex antiqua inscriptione.)

Epistola dedicatoria.

Illustrissimo domino D. Fredenando de Vera et Vargas, archiepiscopo S. Dominici episcopo Cuzcensi, catholici regis consiliario.

Antiquæ Emeritæ laudes, cui potius consecrandæ dicandæque erant a me l. n. quam tibi, illustriss. Præsul, qui illius optima et clarissima laus olim benevolentia fuisti, æternam fama eris; illa, cum in ipso ætatis flore princeps ipsius senatus vexillifer Emeritam fueris tutatus, hac, cum tuorum tot meritorum gloria Emeritens nomen ubique celebretur? Tibi, inquam, quem ob unum magnæ illius urbis potest si non exstingui, certe desiderium remitti. Nam si antiquitatem et originis præstantiam in illa veneramur, utriusque in te contemplamur imaginem, cum ab ipsis imp. Romanis, quibus VERRI cognomen obtigit, et ab heroe illo nostro GARRA PEREZ DE VARGAS tot illustrium in Hispania familiarum auctore, trahas stemmatum vetustatem et generis claritudinem. Si priscorum monumentorum ruinam in illa dolemus, in tuo illa doctrinarum cuniarum capacissimo pectore revivisse, in tua perdurasse mente rerum omnium ad miraculum secundissima cognoscemus. Si antistites pietate, duces belli solertia, scriptores ruditone, et viros alios animi magnitudine præstantes Emeritu potest suclare, te etiam jactet necesse est, cuius religionem tam Occidui quam Eoi orbis Ecclesiæ prædicant; ejus

..... Ingenium et rerum prudentia velox
Ante pilos

non probata solum ipsis Emeritensibus, quorum tu aliquando

..... Pars magna senatus,

fuit, sed etiam mariimæ Compostellani tractus oræ, ubi consilium tuum,

..... Animusque vicissim

Aut coram impendit populis, aut otia musis.

Cujus doctrina ita supra omnes omnibus nota est, ut nihil in universo encyclopædiæ regno Musarum sub manu ac ditione sit, quod tibi non item pareat communi consensu e auditorum; quos tanto honore et amore prosequeris, ut effusis omnibus affectus et humanitatis copiis quem cujuscunque eruditionis nota insigierit, aut o quæras, perurbane excipias, nunquam sine honesto miræ liberalitatis congiario, tuæ benevolentie pignore dimittas Rarum et invidendum aliis tui ordinis proceribus exemplum, te, etiam cum minus posses, in literatis, subse-

quævis animam eveni, omnia posse. Denique (ut cuncta generosi pectoris tui dictora verbo comprehendam.)

is es,

Qui excelsum generis nomen virtutibus æquas
Nec sinit ingenium nobilitate premi.

Verum ut hæc tibi merito debita, Fredenande clarissime et amicissime a me præsertim sunt; in quem tot tua singillatim merita exstant, ut omnem certe frontem attrivisse opportune censeret, si illa situ quodam improba oblivione paterer obsolescere, nec quocunque grati animi libamento genii tui humanitatem propitiarem. Itaque cum tantis nominibus tibi me obstrictum sentiam, ut paria facere nequaquam possim, illud saltem omni contentione evitandum puto, ne in tanto ære conturbasse, et gratitudinis solum vertisse videar, gratulamque tot beneficiorum memoriam, dum officiorum (Deus brevis concessit) meditamur redhosiumentum, æqui bonique consulat etiam atque etiam relin.

Interim Deum immortalē reneror, qui te tuis, patriæ, amicis, nobis incolumem brevi reddat, et quem reip. causa abeuntem incredibili dolore cunctis prosecuti, redeuntem, ut debitis in illa honoribus fungaris, pari lætitia excipiamus.

INCIPIT AOSPASMATION.

Eruditus et antiquitatis studiosus aliquod operæ pretium me facturum sum arbitratus, si Paulum, qui res Emeritenses ante 1000 annos litteris consignavit, illustraturus, nonnulla quæ ad Emeritæ urbis et Ecclesiæ antiquitatem et præstantiam spectent, hic quasi in tabella, studioso brevitatis compendio, nullo veritatis dispendio, nec obvia, nec inutilia ex Hispania antiqua, quam ærumnabili labore ex antiquis paro, representem.

Emeritæ ipsi qui condende occasionem præbuerunt, nomen etiam indiderunt. Dio, lib. LIII, cum retulisset Augustum in Hispaniam venisse Cantabris rebellantibus et Astoribus, et adversus illos Antistium ducentem, cum in morbum Tarracone incidisset, statim inisissæ, subdit, καυσαμένην δὲ τοῦ πολέμου τούτου, ὃ Ἀύγουστος εὐτοῦς πρὸν ἀρχιλειστέρους τῶν στρατιωτῶν ἀπέχετο, καὶ πόλιν αὐτοῦς ἐν Αὐστανίᾳ τὴν Ἀγροῦσαν ἠμείψαν καλουμένην κτίσαι ἔδωκε. Finito hoc bello Augustus emeritos milites exautoravit, urbemque eos in Lusitania Augustam Emeritam nomine, condere jussit. Anno nimirum post Romam conditam 728, ante Christum natum tertio et vicesimo Augusto Cæsare novum consule cum M. Silano.

Ex eo Isidorus noster lib. xv Orig. c. 1. Emeritam Cæsar Augustus edificavit, postquam Lusitaniam et quasdam Oceani insulas cepit, danti ei nomen ab eo quod illi milites veteranos constituitisset. Nam emeriti dicuntur veterani, solutique militia. Utrumque verum, nam teste Suida, βετερανὸς παρὰ Ῥωμαίους ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατίας. Veteranus Romanus dicitur, qui solutus est militia. Quo recidunt Glossæ veteres, in quibus emeritus ἀπολυτοπύργιος ὁ ἀποστρατευσαμένος, nec non ἑντιμος κατὰ στρατιωτικούς καματούς: ex more nimirum militiæ Romanæ, in qua et præmio et emerito donabantur veterani. Præmium pecuniæ, emeritum agrorum largitione ceusebatur. De præmio Tacit. Ann. in seditiosa illa Percennii oratione, Sextus decimus stipendii annus fines afferret, ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solveretur. De emerito Modestinus jurisconsultus in de Re mil., Veteranus emerito accipiet.... emerito privatur. Hygenus Aug. lib. de Limit. constit. : Erat tunc præmium terra et pro emerito habebatur. De utroque Arius Menander jurisconsultus v, § 80. D. eod. tit., Veteranus et præmia et emeritum capiet; nempe veterani justæ militiæ commoda, ut appellat Sueton. in Vitell. cap. 18. Nam Emeritus emerito et præmio fruebatur, et ut commodum viveret

Pessus in acceptos miles dedocitur agros,

Esam Jo. Gerundensis episc. cap. 20. Napoli-πομην. Hispaniæ, sed suo more multa interserens non vera.

Ex verissima magni viri Ant. Augustini supputatione, dialog. de Numm., quam videtur secutus Joan. Mariana, lib. iii de Rebus Hispanicis, c. 25, et G. Guebrardus, lib. ii Chron. Jac. vero Salianus, tom. vi Ann. anno ante Christum 24, hoc est mundi

ut ait Ovid. in Amor., eleg. 9, unde votum Cæsaris apud Lucanum nostrum, ingentis spiritus vatem, ad milites vii Pharsal.

Hæc est illa dies. . . .

Quæ pignora, quæque penates
Reddat, et emerito faciat vos Marte colonos.

Distinctus 1:

Quæ sedes erit emeritis, quæ rura dabuntur,
Quæ noster veteranus aret? Quæ moenia fœsis?

Sic Augustus apud Sueton. xiii: Veteranos in Italiam reducendos, et municipalibus agris collocandos censuit. Non absimiliter in Hispania agros veteranis et emeritis dedit. Signanter numisma antiquum apud A. Oconem inter Hispan. inscriptiones, fol. 20, 3: EMERITA AVGSTA VETERANORVM DOMICILIVM; ex iis illis nomen. Emerita Antonino, sed una cum suo, nam Ptolemæo et Straboni ἀγοῦστα ἀμείψα, Plinio et Mele Augustu Emerita. Utrumque in nummis, nam in aliis effligiem Augusti circumdant litteræ IMP. CÆSAR. AVGST. et in medio ædificiæ murorum portarumque EMERITA. Nec non ex una parte faciès cum litteris PERMISSV. CÆSARIS AVG. et in aversa jugum boum pone sequente colono cum scutica, et inferius EMERITA, in aliis vero ad effligiem CÆSAR. AVGSTVS. PONT. MAX. IMP. et circa muros et portas, AVGSTA. EMERITA. COL. Nec aliter in nummo Tiberii huic simillimo, hinc TI. CÆSAR AVGSTVS. PONT. MAX. IMP. illinc AVGSTA. EMERITA. Sic in lapidibus, quos suo loco subijciam. Hoc ergo nomine coloniam deductam esse ex iis nummis constat, et aliis apud Goltzium in Thes. Prudentius distinctus,

Nunc locus Emerita est
(Lara colonia Vellonice.

Plinius iv, c. 13: Colonia, Augusta Emerita. Cujus deducendæ constituendæque curam P. Carisio legato prætori demandatam indicio nummisunt, ex altera parte Augusti, ex altera Carisii et Emeritæ nominibus expressis, nimirum IMP. CÆSAR. AVGST. EMERITA. P. CARISIVS. LEG. PR. PR. Habes veram Emeritæ conditæ, et inditi illi nominis causam utriusque non solum honorificam, sed etiam satis antiquam. Sunt qui antiquiorem velint et aliunde petitam; ut Tariphii Abentaquibus Arabs, a Michael de Luna ex Arabico elitus (anne, ut multis placet, fictus?) part. ii excidii Hispan., ubi Emeritam perplexo verborum male coherentium ambitu describit, a Sem Tophaiho Japheti filio, Noachi nepote, erectam urbem Morat, quæ Chaldaica oppidum maximi capitis sonat, quam postea Christiani in Meridam corruerunt, inulter comminiscitur; ut Didacus de Valera, qui cap. 2, part. ii hist.

4029, datam Emeritam militibus emeritis ab Augusto ait, sed illius constructionem sequenti anno a Dione assignari, 25 nempe ante Christum natum.

Insignia, quibus Emerita hodie utitur, antiquissimas numinorum formas videntur representare, cum moenibus et portis sint ornata. Illa habes discours. 24 de Nobilit. apud Barnabam Moren. de Vargas Emeritens.

Hisp. ab Hercule victo Geryone conditam, et Franc. Tarapha, qui vel a *Myrmidonibus* exstructam et nominatam, vel in Herculis memoriam tanquam *Memoridam* dictam suo more solens somniat. Verum hæc vigilantium somnia et nugæ nugacissimæ, quas prudens præterissem, nisi veris rerum magnarum argumentis semper fabulas solitas inservire in ipsius magnitudinis testimonium non ignoraverim. Redeo iterum Emeritam. Quæ apud quas in Hispania gentes, si scriptorum veterum varietatem spectemus, sita fuerit, nondum liquet. Ptolemæus lib. ii, cap. 5, inter *Celticorum* urbes collocat; Strabo, lib. iii in *Turdulis*; Hygenus Aug. lib. in *Bæturia*; Prudentius in *Vettonia*; nemine tamen dissentiente, nam temporum mutatione provinciarum sunt sæpenumero mutatae. Quæ causa (teste Plinio cap. i, lib. iii) magnos errores computationi mensuræ sæpius parit, alibi mutato provinciarum modo, alibi itinerum auctis et diminutis passibus; incubuere maria tam longo ævo, alibi pressere littora, torsere se et fluminum aut correzere flexus. Proinde non erit mirum (notante Cl. amico nostro, et de Hispania optime, si quis alius, merito Lud. Nonio cap. 31 Hisp.) Strabonis tempestate, qui sub Tiberio Cæsare floruit, *Turdulos* viribus opibusque claruisse; Prudentii vero ævo, qui sub Theodosio, Arcadio et Honorio viguit, *Vettones* superiores fuisse, partemque *Turdulorum* agri occupasse, atque ita EMERITAM inter *Vettones* annumeratam, cum prius inter *Turdulos* esset. De Bæturia apud Hygenum facilis enotatio ex Plinio lib. iii, cap. 1: Quæ regio a Bæti ad fl. Anam tendit extra prædicta Bæturia appellatur in duas divisa partes totidemque gentes; *Celticos*, qui Lusitaniam attingunt, *Hispalensis* conventus: *Turdulos*, qui Lusitaniam et *Tarraconem* accolunt, jura *Cordubani* petunt. His conjungit *Vettones* lib. iv, cap. 22, Ab Ana, quo Lusitaniam a Bætica discernimus, CCCXXI m pass. A Gadibus cii m passibus additis. Gentes, *Celtici*, *Turduli* (sic in mss. antiquis, non *Varduli*) et circa Tagum *Vettones*. Unde in lapidibus non semel una leguntur. Emeritæ

P. ENOVITALVS
AVG. LIB. TABVL.
PROVINCIAE. LVSITANIAE
ET. VETTONIAE.

Hispani

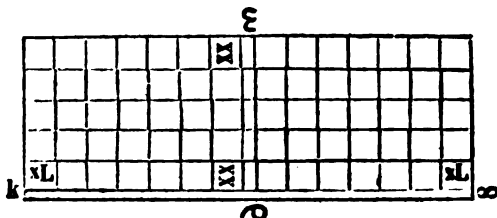
M. CALPURNIO. M. F.
PROC. PROVINCIAE
LVSITANIAE. ET. VETTONIAE.

et alibi alii, qui Prudentio *Vettonia* Emeritam tribuenti servient elucidando; etiam si Emeritenses a *Vettonibus* videatur distinguere lapis alius in pago *Oliva* ex ruinis *Capparensibus*

L. PVBLCIO. L. F. PAP. THIANVS. EMERIT.
ANN. XXVII N.S.E.S. T.T.L. CÆCILIVS. VETTO
SODALI. CIPPVM
D. S. P.

Cunctis honoribus a Romanis auctam semper Emeritam fuisse ipsi in illam collati honores testantur. Ut commodius colonia deduceretur liberali largitione ab Augusto jugera Emeritensibus plura assignantur. Hygenus distinctissime de limit. constit., fol. 164, edit. Rigaltianæ: Modum autem *Centurii* quidam secundum agri amplitudinem deducunt. In Italia triumviri jugerum quinquagenum, alicubi ducentum. Cremonæ jugera 210. D. Augustus in Bæturia Emerita jugera 400. Quibus divisionibus *Decumani* habent longitudinis actus xl. E. actus xx. Decu. est in oriente. Quibusdam deinde co'ontis perticæ fines, hoc est primæ assignationes aliis limitibus, aliis præfecturæ continentur. In Emeritensium

* Non absimiliter Petrus de Medina lib. ii. Rer. Hisp. c. 67 nugatur, sed Florianus Ocampus l. i. ap. 14 Chron. Hispan. et Didacus Perez de Mesa Notis ad Pet. de Medina, et Lud. Non. c. 31 Hisp. quidde iis sentiendum sit, erudite demonstrant.

finibus aliquæ sunt præfecturæ, quarum decimani æque in orientem diriguntur, cardines in meridianum. Jugeribus tot assignatis colonia Latina fuit, hoc est juris Italici privilegiis gaudens. Paulus jurisconsultus, lib. ii de cens., l. nlt. D., eod. tit. In Lusitania *Pacenses* et *Emeritenses* juris Italici sunt. Conventus etiam Lusitanie fuit. Plin. iv, c. 22, de Lusitania, Universa provincia dividitur in conventus tres, *Emeritensem*, *Pacensem*, *Scallabitanum*. Addo totius generis ritus Emeritæ florere cum *Flaminicam*, hoc est, *Flaminis Dialis* (testibus Festo et Agellio x, cap. 15) uxorem, Emeritensem celebrent ipsi lapides. Super Exarramam fl. duobus millibus infra Tenanum oppidum Lusitanie

IOVI. O. M.
FLAVIA. L. F. RVPINA
EMERITENSIS. FLA-
MINICA. PROVINC.
LUSITANIAE. ITEM. COL.
EMERITENSIS. PERPET
ET. MVNICIPI. SALACIEN.
D. D.

Emeritæ etiam laudibus attribuendum est, ad eam usque viam æterni jussam a Cæs. tempore Augusti. Lapis vetus *Capparae*,

T. VICTVRI. ET. C. SEMPRONIO. COSS. POPVLIS PROVIN-
CIAE. ARENAT. OB. SVPERIORVM. TEMPORVM. BELLA. AD.
SVMMAM. INOPIAM. REDACTIS. IMMUNITAS. DATA. EST.
QVOAD. QVIDQVID. TERRARVM. AD. EMERITAM. VSQVE. AV-
GVSTAN. INTERIACET. LAPIDIBVS. STERNERETVR. CENSVE-
RE. SIQVIDEM. E. MAIESTATE. AVGVSTI. DIVI. F. AC. S. P.
Q. R. DIGNITATE. ET. AMPLITVDINE. HVC. ESSE. VT. PROVINCIAE. PORRO. AB. ITALIA. CONSTITVTÆ. QVÆ. DE. REPUBLICA. RO. BENE. MERITÆ. ESSENT. IN. MELIOREM. CVLTVM. REDVCERENTVR. ITAQVE. TITO. MVRTIO. PROVINCIAE. HISP. CITERIORIS. PRÆTORI. DEMANDATVM. EST. VT. CCCCX. PONDO. ARGENTI. E. PVBLICIS. POPVLI. RO. EMOLVMENTIS. QVÆ. PRÆTERITES. TEMPOR. QVÆSTORES. RECEPISSENT. PROVINCIAM. SVBLEVARET. ET. PONDO. E. PROVINCIALIBVS. QVÆ. AD. PHILIPPOS. QVÆ. AD. ACTIACVM. SVPERERANT. AVT. QVÆ. IN. FRARIVM. NONDVN. RELATA. FVERANT. CLX.

Ut etiam ad hanc e *Cappara* *Vespasian. lap. Emeritensis* ex *Suritæ* et *Scothi* schedis

IMP. CÆS. VESPASIANVS
AVG. PONT. MAX. TRIB. P. II.
IMP. VII. COS. III. DESIG. IIII
P. P. VIAN. A. CAPPARA. VRBE
AD. EMERITAM. VSQ. AVG.
IMP. SVA. RESTITV
LXXIII.

Emeritam præterea adiectione familiarum auxilii Otho imp. Tacit. i. histor. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos aggressus, *Hispaniensibus* et *Emeritensibus* familiarum adiectiones. c. *Lusitanibus* universis civitatem Rom. provinciae Bæticae *Maurorum* civitates dono dedit. Et merito, nam non solum inter urbium in *Mediterraneis* clarissimas in *Lusitania* *Emerita* numeratur a P. Mela cap. vi, lib. i, sed

Lusitanorum caput oppidorum
Urbs.

b Exornat hunc lapidem arbor incognita ex uno latere, ex altoro aquila expansis alis quasi subvoluta, trisulcum fulmen unguibus tenens.

c Ita verissime emendante Cl. J. Lipsio

a Prudentio dicitur. Parum. Ausonius in ord. nobil. *arbitrium vñ hoc titulo, DE EMERITA* :

Jure mihi post has memorabere nomen Iberum
EMERITA; æquoreus quam præterlabitur amnis;
Submittit cui tota suos Hispania facies.
Corduba non, non arce potens tibi Tarraco certant,
Quæque sinu pelagi jactat se Bracara dives.

Quod frustra Hispali conantur attribuire E. Vinetus Comm. ad Auson. et P. Merula cap. 24, part. II, lib. II Cosm., quod in aliquot Codd. reperiatur, et quod Hispali Iberum Hispanumque sit nomen, Emerita autem Latinum. Quasi vero Hispalis originem Latinam nesciat. Isidorus xv Orig. I, *Hispalis a situ cognominata est, eo quod in solo palustri suffixis in profundo palis collocata sit* : quam etiam etymologiam respexit Rasis, cum ait : *Quando Hercoles poblo a Sevilla, fundola robe mader a pusola nombre de esta de palos* *. Et quare Hispalis aut Hispal Hispanum sit nomen, non video. Phœnicium aut Punicum potius non male argutabatur vir magnus B. Arias Montanus. Nec etiam video quare hoc argumentum validissimum putet V. Cl. Merula, cum non solum fragile sit, sed etiam vanum. Astipulatores tamen invenit alios, sed Bæticos, qui Jos. Scaligerum oscitantie notant, quod i Auson. lect. 23 et lib. II, cap. 30, vulgatam Ausonii lectionem erudite tueatur. Scio Bætim ab antiquis merito celebrari et navigabili commercio divitem; sed non ignoro ab iisdem Hispalim sive Spalim Bæti fl. præcipue non designari, ut Emeritam Ana. De qua Plinius 4, cap. 13. *Augusta Emerita Ana fl. apposita*. Prudentius de eadem,

Quam memorabilis æmnis Anas
Præterit. . . .

Quem Paulus Emeritensis noster expressit, cap. 2, *Memorabilis æmnis Anas nimium excrecens*. Sic ab Auson. hic

Emerita, æquoreus quam præterlabitur amnis,

Et epistola ad Paulinum,

Emeritæque æmnes. . . .

b Addo notioiorem hinc Emeritam et Anam Ausonio fuisse, cum utriusque bis meminisset, quam Hispalim et Bætim, quorum nunquam. Itaque magis hæc ex familiariori Ausonii cognitione, quam ex alia ratione pensanda, Bætis (non nego) æquoreus sit, nam *Oceani naturam erga fluxum refluxumque declarat*, teste Philostrato in Apollon. v, cap. 2,

Et celebre Oceano atque alternis æstibus Hispal,

Silio nostro Punic. III. Quid ergo? anne non æquoreus Anas, cujus magnitudinem omnium sæculorum monumentis contestatam noscimus? Bætis (Plinio auctore III, cap. 1) *modicus primo, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquasque aufert*. Unde immerito reprehensus a criticis Isidorus noster, cui XII Orig. 21, *Bætis dictus, eo quod humili solo decurrat*; *Bæti enim Græce humile vel mersum vocant*. Anas vero ortus Laminiano agro citerioris Hisp. et modo se in stagna fundens, modo in angustius sorbens, aut in totum cuniculis condens, et sæpius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur, ingenti nempe semper ac ubique alveo. Quid argutius? Strabo initio lib. III, cum se de Turditanis ageret, et Anam Bætingue conjunxisset, Bætim Ana inferiorem proponit : *Hæc autem plaga (Turditanorum) inter Anam ad ortum quidem usque ad Oretaniam protenditur. A meridie vero ab ejus eruptione usque ad Ana*

* Sic etiam Roder. Toletan., lib. I, cap. 5, de Hispali, *eo quod prima habitacula palis suppositis regimen susceperunt*.

b Subscribunt Emeritensi laudi D. Rodericus a Cunha Bracarensis Ecclesiæ archiepiscopus primas, ingens Hispaniæ ornamentum, singulare præsulum omnium exemplar, cujus eruditio nobilitatem, quæ prima inter Lusitanos est, æquat, cum tanien nobilitas ab humanitate superetur : tot in illo heroe præstantissimæ dotes : cap. 2 tract. de Primatu Bracar.

A *maritimum tractum, et usque ad Columnas, etc. In quam maritimæ partem et Bætis et Anas erumpunt, hinc novissima Mauritaniæ plaga inter Atlanticum incidens pelagus, fretum ad Columnas efficit, quo extraneum cum Mediterraneo mari jungitur*. Et paulo ante, *Australis (Hispaniæ) lateris initium ad alium usque flumen Anam et ejus egressum. Ab orientalibus vero partibus uterque defertur. Alter quidem retro in occasum cursu elabatur altero longe major. Verum Anas sese flectit in Austrum, medium inter æmnes regionem disterrinans, quam Celtæ majori ex parte incolunt, et Lusitanorum plerique, quos ex ulteriori Tagi regione in coloniam Romani traduxere. In superioribus autem partibus Carpetani, Crettanique et Vellonum frequentes habitant, etc. Et tandem, Hic est quem flumen Bætis alluit iisdem in locis nascens, ex quibus Anas et Tagus mediæ inter utrumque magnitudinis existens ab sui primordio, sicut Anas in occasum fluitans, inde in austrum deflectens, in idem litus excurrit*.

Hæc ex fluviis, ex urbibus etiam deducenda conjectura est. Magna olim et celebris Hispalis, sed non magnitudine et celebritate inferior Emerita. De illa non in Hispania solum antiqua, sed Notis ad Festi Avieni nostri *oram maritimam præcipua* dixi. De hac nunc, tantam olim fuisse, ut cum, *Corduba, Tarracone et Barcinone* vix vellet certare, ut Ausonius scribit. Et certe ea magnitudine urbs hæc quondam fuit, ut fabulis, rerum omnium fide majorum ritu, non apud Arabes, sed etiam apud Scriptores nostros, locum præbuerit. Quibus si credendum impune esset, mœnia trium fere leucarum ambitu circumlata, decem et septem cubitis lata, et quadraginta quinque alta : 1500 turribus distincta, 44 præter maximam portis patens. Quam quidem amplitudinem civium bellatorum numerus adimplebat. Ex illius fama Hispanum illud decantatissimum

MERIDA, que en las Españas
Otro tiempo fuiste Roma,

olim apud posteros emanavit. Unde non immerito Jos. Moletius insignis sui temporis mathematicus cum Ptolemæum illustraret lib. II, cap. 5, ait, *Augusta Emerita, Merida vulgo, olim altera Roma* : nam cum ea quæ digna, quæ cum Romana magnitudine comparanda censebatur, aliæ Roma inferiores immititer certarent : potius

Submittit cui tota suos Hispania fasset.

Hinc Emerita Romæ et Romanis ne videretur ingrata, quantum maxime potuit non solum ad urbis, sed ac civium exemplum sese totam sermone, veste et moribus composuit. Strabo, III de Turditanis : *Plana Romanos mores assumpserunt, ne sermonis quidem vernaculi memores, ac plerique facti sunt Latini et colonos acceperunt Romanos, parumque abest quin omnino Romani facti sint, et quæ nunc conditæ sunt urbes Pex Augusta in Celticiis, AUGUSTA EMERITA in Turdulis, etc., et qui hanc formam sequuntur Hispani Stolatii seu Togati appellantur*. Nec minore cura ædificiorum publicorum moles ad Romæ imitationem curata ab Emeritensibus est, theatro nimirum, arcu triumphali sive topæo, Naumachia et ponte Romani operis longissimo nobilitata, quæ multis apud Scriptores nostros agitantur. Tantum verba doct. Lud. Nonii, quæ multorum summam continent, hic apponam ex c. 31 Hisp. *Sita est Emerita loco campestri juxta fl. Anam, vulgo Guadiana; qui pulcherrimo stratus ponte, ut ex architecturæ concinnitate conficere*

Eccles., nec non V. Cl. Lud. Nonius, c. 31 Hispan., ut minorum gentium scriptores omittam.

c Mariana III de reh. Hisp., c. 25, accurate, ut solet, de Emerita : *Colonia constituta Aug. Emer. nomine, præterfluente Ana fl. in paucis nobilissimo. Quæ civitas priscis temporibus frequentia, amplitudine, copiis, auctoritate tum civili, tum sacra, cum præcipuis Hisp. urbibus de principatu certabat. Lusitanæ caput, unde et MAGNÆ Emeritæ nomen tulit. Eodem modo Steph. Garrunius lib. VI Comp. Hist., c. 27.*

loci. Romanam magnificentiam refert. Ilac in urbe A duo erant aquæductus, quorum adhuc hinc inde sparsi arcus videntur, qui operis splendorem præ se ferunt. Urbi etiam contigua moles, quam incolæ septisolum vocant, quod referant stulto tempore septem Pænorum reges hac in urbe convenire solitos fuisse, et his sedibus sedisse. Sed germanæ nugæ sunt, cum sedilium ne umbram quidem hæc moles referat; sed theatrum fuisse ait Gaspar Barrerius, quod arcus plane habet collapsos, parietes vero diversis in locis integros, rudum aggestione plane deformatum. Arcus etiam hic prope D. Jacobi ædem spectatur, quem incolæ plurimique scriptores triumphales fuisse putant: sed præterquam quod falsum sit, triumphales arcus alibi quam Romæ fuisse, structuræ sunt magis illustris et operosæ; res gestas, fusos hostes, victoriosque insculptas habent; una cum titulo imp., ut Romæ videre est in arcu imp. Septimii Severi et Titi Vespasiani. Emeritensis vero arcus nihil horum præ se fert, ideoque non abs Barrerius suspicatur fuisse tropæum aliquod. Insigne præterea antiquitatis opus conspicitur hic, Naumachia. Figura campi est ovalis, 1400 pedes in longitudinem porrecta; latus vero longitudini respondet: circumdata est magno muro in arcus et fornices deducto, ut nonnullis in locis adhuc vestigia monstrant. Urbs hæc olim nobilissima ad magnam incolarum infrequentiam delapsa est, et præter priscae claritatis ruinas nihil ostendit; ut merito cum ingeniosi operis scriptore Nasone (*Metam.* xv) exclamem, exstulemque:

Tempus edax rerum, tuque invidiosa vetustas
Omnia destruitis, vitataque dentibus ævi
Paulatim lenta consumitis omnia morte.

Addam (ne quid desit quod ad Emeritam, quando illius res sigillatim aguntur, spectet) tria, quæ apud scriptores de illa inveni. Frequentia fuisse inter Emeritenses et Cæsaraugustanos olim commercia, docentibus id tribus itineribus, quæ ab Antonino Emerita Cæsaraugusta assignantur, nempe (si me emendatorem audis)

AB EMERITA CÆSARAUG. M. P. 130XXXII. SIC :

Ad Sorores	m. p. xxvi.
Castris a Cæciliis	m. p. xx.
b Tumulos	m. p. xx.
Rusticiana	m. p. xxx.
Cappara	m. p. xxx.
Cæciliani [Forte Cæciliana]	m. p. xxii.
Ad Lippos	m. p. xxii.
c Sentice	m. p. xii.
d Salmantica	m. p. xxiv.
e Sabariam	m. p. xxi.
f Ocello Durii	m. p. xxi.
g Albucella	m. p. xxii.
Ama'lobrica	m. p. xxvii.
Septimianca	m. p. xxiv.
Nivaria	m. p. xxii.
Cauca	m. p. xxii.
Secoria	m. p. xix.
Miacum	m. p. xxiv.
Titulcia	m. p. xxiv.
Complutum	m. p. xxx.
h Garacca	m. p. xxii.
Cesata	m. p. xxiv.
i Segontia	m. p. xxii.

- a Male in vulgatis, *Celicias*.
- b Male, *Turmulos*.
- c Sic Ptolemæo Σεντικί.
- d Male, *Salmatica*.
- e Anne *Sapariam*, ex Isidori Chronico?
- f Male, *Ocelo Duri*, sunt qui velint *Octo-durum*.
- g Ἀλβόκλα Ptolemæo est.
- h Male *Arriaca*, nam Ptolem. Κατακκα est.
- i Que nunc *Siguenza*.
- j Male, *Bilbacenorum*.
- k Que nunc *Ruida*.
- l Male *Lamina*, nam Ptolem. λαμνιον est.

Arcobrica	m. p. xxiii.
Aquæ i Bilbitanorum	m. p. xvi.
Bilbili	m. p. xxiv.
Nitorbrica [Al. Nertobrica]	m. p. xxi.
Secontia	m. p. xix.
Cæsaraugusta	m. p. xvii.

ALIO ITINERE AB EMER. CÆSARAUG. M. P. CCCXLVII. SIC :

Lacipea	m. p. xx.
Leuciana	m. p. xxiv.
Augustobrica	m. p. xii.
Toletum	m. p. lv.
Titulcia	m. p. xxiv.
Complutum	m. p. xxx.
Caraccam	m. p. xxii.
Cesata	m. p. xxiv.
Secontia [Anne Segontia?]	m. p. xxiii.
Arcobrica	m. p. xxiii.
Aquæ Bilbitanorum	m. p. xvi.
Bilbili	m. p. xxiv.
Nertobrica	m. p. xxi.
Secontia	m. p. xiv.
Cæsaraugusta	m. p. xvi.

PER LUSITANIAM AB EMER. CÆSARAUG. M. P. CCCCLIX. SIC :

Contosotia	m. p. xii.
Mirobrica	m. p. xxxvi.
Sisalone	m. p. xxii.
Carcurium	m. p. xx.
Ad Turres	m. p. xvi.
Mariana	m. p. xxiv.
i Laminium	m. p. xxx.
A'ces	m. p. xl.
Vico Cuminario	m. p. xxiv.
Titulcia	m. p. xix.
Cæsaraugusta mansionibus suprascriptis	m. p. ccxv.

Eadem commercia inveno inter Hispalenses, Cordubenses, Salacienses, Olisipponenses et alios cum Emeritensibus. Itinera ipsa manifestant, quæ (ut hactenus ad oram monui) emendaturus adjiciam.

C

AB HISPALI EMERITAM M. P. CLV. SIC :

Carmona	m. p. xxii.
m Obulcula	m. p. xx.
n Astici	m. p. xv.
o Celti	m. p. xxxvii.
Regiana	m. p. xlii.
Emerita	m. p. xxi.
ITEM A CORDUBA EMERITAM M. P. CLXI. SIC :	
Equabona	m. p. xii.
Catobrica	m. p. xii.
Cæciliana [Anne Cæciliana?]	m. p. viii.
Malceca	m. p. xxvi.
Salacia	m. p. xii.
Ebora	m. p. xlii.
Ad p Anam fl.	m. p. ix.
q Evandriana	m. p. xvii.
Emerita	m. p. ix.

D ALIO ITINERE AB i OLYSSIPONE EMER. M. P. CLV. SIC :

A'itio Prætorio	m. p. xxxviii.
Abelterio	m. p. xxiix.
i Matusaro	m. p. xxvii.
Ad septem Aras	m. p. iix.
Budua	m. p. xii.

m Sive *Obolula*, nam Ὀσολύλα Ptolemæo; Ὀσολύλα Appiano est male in vulgatis Anton. A. *Bimula*.
n Forte Ἀσσυρά Strab.
o An *Celtica* Plinii Hispalensis conventus?
p Sic lego cum Ortellio, nam statim subsequitur etiam iter ab ostio fl. Anæ Emeritam usque. In vulgatis non bene *Aarum*.

- q Anne Εὐανδρία Ptolemæi, quæ in Lusitania?
- r Pessime in vulg., Ab *Olis in Pone*.
- s Ab *Elteri* leg. Simlerus.
- t *Manisaro* in codd. Ortellii.

Plagiaria	m. p. iix.
Emerita	m. p. xxx.
ITEM ALIO ITINERE AB OLY. IPP. EMERIT. M. P. CCXX. SIC :	
a Ierabrica	m. p. xxx.
b Scalabim	m. p. xxxii.
c Tacubis	m. p. xxxi.
Fraxinum	m. p. xxxii.
d Montobrica	m. p. xxx.
Ad septem Aras	m. p. xiv.
Plagiaria	m. p. xx.
Emerita	m. p. xxx.

ITEM AB¹ OSTIO FL. ^d ANÆ EMER. USQUE M. P. CCCXIII. SIC :

Præsidio	m. p. xxxiii.
Ad Rubras	m. p. xvii.
e Onova	m. p. xxix.
Ilipa	m. p. xxx.
Tucci	m. p. xxi.
Italica	m. p. xix.
f Monte Mariorum	m. p. xlvi.
Curica	m. p. xlix.
g Contributa	m. p. xxiv.
Perviana	m. p. xx.
Emerita	m. p. xxiv.

Succedit huic alia de Emerita apud scriptores observatio, quæ secunda, nempe *coccum* tingendo optimum circa Emeritam inveniri. Plin. ix, cap. 41, *Coccum Galatia Rubens granum*, etc., aut circa *Emeritam Lusitanie in maxima laude est. Tertia, Olivas præcipui saporis. Idem optimus et elegantissimus naturæ scrutator xv, cap. 3: Sunt et prædulces per se tantum siccata, utrisque passis dulciores, admodum rara in Africa, et circa Emeritam Lusitanie. In iis (veluti in conviviis fieri amat, cum*

..... Finit oliva dapes.

(Martial. lib. xiii, epigr. 35.)

ut b coquus noster ait) fastidio arcendo jam sisto.

Hactenus de iis quæ ad Emeritensium urbis magnitudinem spectant; nunc quæ ad religionem. Quæ ab ipsius fidei catholicæ incunabulis illum illustravit duorum apostolorum Petri illorum principis, et Jacobi unici Hispaniarum patroni præsentia gloriantur. Nam B. Jacobus cum e Jaffensi portu egressus esset, in Sardiniam usque insulam penetravit, et inde in Hispaniam, in cujus urbe Carthagine solvit. Hinc Granatam versus tendit, ubi cum jecisset verbi divini semina, discipuli martyrio astitit. Postea Mentem, hinc Cordubam et Emeritam perrexit, et per Lusitaniam et Bracaram in Gallæciam venit, etc., ut ait Breviarium Armeniorum apud Ferdin. de Oxeda Dominicanum, cap. 6 Histor. S. Jacob. num. 2. Accessit B. Petri Ratensis, Jacobi discipuli, et Episcopi Bracarenensis doctrina; nam cum esset in Hispania S. Jacobi ricarius ad Magistri exemplum, non in una tantum civitate commorabatur, sed zelo fidei citra et ultra Tagum, populosque sibi commissos ambiens Ægitania, Callensia (sic habent mss. Codices) Emerita, Ambraicia et in aliis Vellonum et Lusitanorum urbibus verbum Dei disseminavit. Teste Caledonio Petri in sede Bracarenensi successore in ip-sius Vita apud Hugonem Portucaleensem episcop., epistola ad Mauricium Bracarensem, quæ litteris Gothicis scripta exstat in cœnobio S. Crucis Conimbricensis. Emerita itaque circa annum a Christo nato 40 prima Evangelii lux affulsit; nam anno 37 Jacobus Petrum Bracaræ præfecit, et anno 45 Petrus martyrio coronatus est, ut ex Dextro D. Paciani F. alibi asseruimus. Tantum

a Non ut in vulgg. Gerabr ca: ex Anton. fort. emend. Ptolem. in cujus codd. Ἀράβιχα legitur, et repon. Ἰσράβριχα.

b Ptolem. Τάουβρις; male itaque in vulgg. Tubucci.

c Non bene Mundobrica.

d Male in vulgg., Ostio et Ani.

e Onoba Plin. et Strab. Ὀνοβα, sed non hoc itinere.

f In vulgg. pessime litteræ coaluerant, cum leg.

A religionis antiquitatem Emerita jactet necesse est; cujus Ecclesiæ fundamenta jecit B. Petrus Lusitanorum apostolus, vel ibidem pontificalia munera exercens, vel alium, qui exerceret, sup et apostolorum more, præficiens; unde non immerito primum Emeritensium præsulum huic S. Petrum, quo Bracarensetiam primo gloriabantur, possumus agnoscere. Cæterorum seriem etsi mutatione rerum et temporum intercapedine imminutam e monumentis antiquis libet attexere. Qui post sparsos a B. Petro Ratensi sive Bracarensi evangelicæ lucis radios, primus Emeritæ præfuit episcopus, fortasse S. Emeritacius, sed Petro apostolo Emeritam invisente. Dexter ad ann. 48: *Petrus ad Hispanias venit, easque invisit; pastores ibi reliquit, Sextifirmi Epennetum episcopum creat, et Emeritæ Epitacium*; ut in quibusdam mss. legitur, et ego ad illum noto. De Epitacio Martyrol. Rom. 23 Maii. Subsecutus, sed longo proximus intervallo, MARTIALIS (circa annum Christianum 258) quem Emeritensem volunt Vasæus ad ann. 256, Moral. lib. ix, cap. 45, et Padilla cent. 3, cap. 10 (etsi Baronius ad ann. 2584 et ex eo Severinus Binius tom. I Concil., fol. 139, Asturicensem dicant). Hic, infidelitate temporum seductus, una cum Basilide in varios errores incidit, adversus quos scripsit B. Cyprianus Carthaginiensis episcopus epistolam *Felici presbytero et plebibus consistentibus ad legem et Asturicam, item Ælio diacono et plebi Emeritæ consistentibus fratribus in Domino*, in editione Pamel. 68. Succedit circa annum 312 LIBERIUS, qui concilio Il-liberritano decimo loco subscribit: *episcopus Emeritensis sive Emeritanus* (nam utroque modo in mss. legitur), et concilio Arelatensi primosub Silvestro et Constantino I, ann. 314, *ex civitate Emerita Liberius episcopus*; de quo Moral. lib. x, cap. 31. Circa ann. 347 FLORENTIUS sive FLORENTINUS (etiam utroque nomine legitur in autographis) qui una cum Liberio episc. concilio Arelatensi ex civitate Emerita diaconus interfuert; postea concilio Sardicensi generali, Nicæni nimirum appendici, subscribit: *Florentinus ab Hispania, de Emerita*. Circa ann. 380 ITACIUM sive IDACIUM (utrumque in mss. reperi) Emeritæ episcopum assignat Severus Sulpicius cum lib. II Sac. Hist. de Prisciliano ageret, sed corrupte; nam *Idacium Emeritæ ætatis sacerdotem* in vulgatis legitur, pro Emeritæ civitatis, uti olim monui Comment. ad ann. 429. Dextri, ubi multa de iis qui in Hispania Idacii, Ithacii, Ithacii aut Idalii nomine insigniuntur, et non vulgaria habes. Idacius Emeritensis concilio Cæsaraugustano I, ær. 418 congregato, subscripsit. Postmodum altum de episcopis Emeritensibus silentium apud scriptores est. Qui longa temporum intercapedine, scilicet Leovigildi, hoc est 570, occurrit, PAULUS est, de quo noster Paulus cap. 4; cui successit FIDELIS, de quo idem cap. 5, 6, 7, 8. Distinctior memoria MASSONÆ invenitur, qui duobus conciliis Toletanis Reccaredi tempore habitis, æra nempe 627, hoc est anno 589: *In Christi nomine Ecclesiæ catholicæ Emeritensis metropolitanus episcopus provincie Carpetanæ constitutionibus*, quibus in urbe Toletana interfuit, annuens subscripsit; nec aliter ær. 635, hoc est anno 597. De quo Paulus noster a cap. 9 ad 21: Massona, dum concilii causa Toleti degeret, lustrationi ecclesiæ Toletanæ astitit. Julianus archipresbyter Tolet. in Chron.: *Ecclesia S. Mariæ Toletana, quæ ab apostolo Jacobo fuit incepta, et a M. Marcello Eugenio Assumptioni B. Mariæ consecrata, ab Arianis episcopis cogentibus regibus Wisigothorum sæpe profanata, et a bonæ memoriæ rege*

B Montem Ariorum. Ptolem. tamen Μαρεσσός est, Plin. Mariani.
c Ptolem. κοινυριβοῦρα. Cocco abundavit, et olivæ prædulcibus, sed raris.
d Sic ab antiquis fortasse appellatus a condiendis sive coquendis sapidissime faciliis, ut integro Schidiasm. 10 Horar. Subsecivar., Decad. 4, olim disputavi.

Montem Ariorum. Ptolem. tamen Μαρεσσός est, Plin. Mariani.

c Ptolem. κοινυριβοῦρα. Cocco abundavit, et olivæ prædulcibus, sed raris.

d Sic ab antiquis fortasse appellatus a condiendis sive coquendis sapidissime faciliis, ut integro Schidiasm. 10 Horar. Subsecivar., Decad. 4, olim disputavi.

Reccaredo catholico restituta ritu solenni 15 April. ab Euphemio vel Euphemiano Toletano archiepisc. et Hispaniarum primale, presentibus Massona Emeritensi metropolitano et Benigno Bracarense et aliis metropolitans, etc. Sed ubinam Toleti tempore concilii habitabat Emeritensis? Idem Julianus in *Adversariis*: *Bracar in conciliis Toletanis habitabat in S. Leocadiæ prætorio; Hispanens. in suburbano ejus templo; Emeritanus in S. Eulaliæ, etc.* Massona exsule intrusi sunt in illius locum SUNNA et NEPOTIS, pseudo-episcopi, de quibus a l. c. 11, 12, 13, 14, Pauli. Vero episcopo Massonæ INNOCENTIUS successit, ex Paulo cap. 2. Qui ær. 648 anno, nimirum 610, Gundemari regis decreto Emeritensis provinciæ Lusitanæ metropolitani episcopus, dum in urbem Toletanam pro occursum regio advenisset, assensum præbuit atque subscripsit; nec multo post RENOVATUS, de quo Paul. cap. 21. Cui STEPHANUS successisse Not. ad cap. 21 probavi; qui anno 619 concilio IV Tolet. subscripsit *Ecclesiæ Emeritensis metrop. episc.* Post quem ORONTIUS, cujus mentio exstat in c. c. Tol. VI, ær. 676, ann. 636. Nam in subscriptionibus *Guntiscus presbyter agit vicem Orontii episc. Eccles. Emeritensis.* Et ær. 684, ann. 546 in VII Tolet. concil., *Orontius in Christi nomine S. Eccles. Em. rit. metropol. episc., statuta definiens, subscribitur; nec non ær. 591, ann. 653 conc. VIII interfuit.* Post hunc PROFICIUS, *Dei miseratione Lusitanæ provinciæ S. Emerit. Eccles. metrop. sedis episc., gesta synodalia cum finitimis suis episcopis instituta confirmavit ær. 704, ann. 666 in concilio Emeritæ congregato sub Reccesvinto rege.* Hujus successorem FESTUM invenio ipsius Wambani regni initio, nempe circa ann. 675, de quo nullam aliam mentionem lego præterquam apud Egicanem regem epi-t. Omnibus SS. PP. in S. synodo Toletana XVI residentibus, iis verbis, et quia præcessor noster divæ memoriæ Dominus Wamba rex in ipsis regnandi primordiis Theudemundum spatium nostrum, contra genens vel ordinis sui usum, Festi quondam incitatione Emeritensis episcopi, solius tantum regiæ potestatis impulsu, in eadem Emeritensi urbe numerariæ officium agere instituit, etc.

STEPHANUS alter ær. 719, ann. 681 conc. Tol. XII, et ær. 721, ann. 683 sub Ervigio XII, *Emeritens. Eccles. metropolitani.* confirmat, et XIV, ær. 722, ann. 684 sub eodem, *Maximus abbas agit vicem Domini Stephani Emeritensis Eccles. similiter.* Qui quidem MAXIMUS sub Egicane ær. 726, ann. 688 in concil. Tol. XV, et ær. 751, ann. 693 in XVI Emerit. metropol. dicitur.

ANDREAM etiam invenio Emeritensem præsullem circa ann. 910 Julian. in Chron. Blasius (Tolet. episc.) concilium contrahit hoc anno in urbe Toletana. Conveniunt autem ad illud episcopi, videlicet Egas Valentinus, Andreas Emeritensis, Theodominus Bracaren. Adelphius Elborens. ex Carpetanis, et alii numero XXX. Agitur de reformatione cleri et de officii mutatione.

Hæc præsulum Emeritensium series ex antiquis conciliorum et scriptorum monumentis eruta: nec plenior aliunde ipsorum notitia extrahenda est. Nam varia Ecclesiæ Emeritensis, ut temporum, vicissitudo. Ab antiquissimis temporibus totius Lusitanæ metropolim fuisse nullus est qui dubitet. Nam Constantino Magno curante in sex archiepiscopatus sive primas sedes Hispania divisa est, Narbonensem nimirum, Toletanam, Tarraconensem, Bracarensem, Spalensem et Emeritanam, unicuique metropolitæ suffraganeis suis attributis. *Emeritæ metropoli in Lusitania provincia obtigere Avela, Salmantica, Ebor, Caurio, Oxonoba, Olibona*, uti in divisione provinciarum Hispaniæ et earum sedium habet antiquus codex Hispal. D. Laurenti ante mille fere annos scriptus;

^a De quo Mariana III, c. 25, de reb. Hisp.: *Rasis Arabs effusus ingenii copiis multa ac pene incredibilia de ejus urbis (Emeritæ) magnificentia elegantiaque*

et si in alio Ovetensi Gothico plures assignantur, nempe *Merita* (repræsentato veterem scripturam) *Pace, Olibona, Oxonoba, Egitan, Conimbria, Visao, Lamego, Calabria, Abela, Cauria, Elbora, Abela, Salmantica, Numania*, id est *Zamora*. Nec aliter in divisione ab Wambane rege in concilio Toletano XI procurata, apud Itacium.

Hæc suffraganeorum auctoritate metropolitana Ecclesia Emeriten-sis gloriosa incedebat ad excidium usque Hispaniæ fatale, in quo Muza Arabum dux inivit Emeritam (verbis dicam Roderici Toletani, cap. 23, lib. III), *quæ multis et antiquis ædificiis antiquæ dignitatis gloriam testabatur, et incolæ de multitudine præsumentes contra eum ad prælium exierunt: sed ea die Muza non potuit prævalere. Videns autem quod vi non poterat obtinere, in lapidicina urbi proxima insidias occultavit, et sequenti die, ut heri fecerant, ci-ves ad prælium processerunt; sed inter celatam et acies intercepti ex civibus plurimi occiderunt, et qui evadere potuerant, ad urbis ambitum confugerunt.* Erat enim muri firmitas mire opere fabricata. Christiani autem corde pusillanimi desperantes sequenti die colloquium petierunt. Cumque permissi ad Muzæ præsentiam accessissent, et viri canitiem attendentes, ad suos post colloquium redierunt, et exposita canitie obsessoris opinati sunt senem brevi tempore desitutum. et ideo illa die a compositionis colloquio destiterunt. Tunc Muza præcepti murum perfodi circumaque: obsessi autem ab intus exeuntes plures ex fossoribus occiderunt. Die tertio iterum colloquium postulantes ad Muzæ præsentiam redierunt, et quos pridie canos notaverant, tincturæ opere coloris contrarii invenerunt, et fatuitate attoniti miraculum reputarunt, et ad suos illico redeuntes nuntiarunt virum virtute præditum, qui nunc juvenili, nunc senili præstantia juxta beneplacitum mutabatur, et hoc miraculo conturbati, urbem protinus reddiderunt, interposito tamen pacto, ut salvis rebus recederent et personis. Cepit itaque urbem anno Arabum XCII, ultima die mensis Ramadan. Copiosius hæc a Rasis Arabs D. Iharab Marochiorum Miramolini ac Cordubæ regis historiographus in Hisp. descript. Et Eleastras (si verum, non fictum nomen est scriptoris, qui Roderici et Hispani excidii historie auctor dicitur, in quo plura passim de Emerita) a c. 141 ad 143, e quibus Moral. X, cap. 75, et Marian. lib. VI, c. 20.

Jacuit itaque, jaceite inter barbaros Emerita, hæc metropolitana Emeritensis dignitas sine sede, sine nomine, usque ad annum nostræ salutis plus minus 1522, cum Callixtus II Compostellanæ Ecclesiæ metropolitana dignitate sublimavit, et in ea omnia Emeritensis Ecclesiæ jura transtulit, omnesque illius suffraganeos Compostellano archiepiscopo parere jussit, ut ait Vasquez cap. 21 Chron. Quod verbis Innocentii III, Pont. Max., epistola ad Petrum Compostellanum libuit repetere ex lib. II Regist.: *Volens enim apostolica sedes Compostellanam Ecclesiam pro reverentia B. Jacobi apostoli, cujus venerandum corpus in ea conditum quiescit, speculi privilegio decorare, dignitatem Emeritensis metropolis, quæ peccatis exigentibus a longis retro temporibus usque nunc barbarica tenetur feritate captiva, eidem Ecclesiæ cum integritate Lusitanæ provinciæ liberali concessione donavit, sicut privilegia sel. mem. Callixti PP. prædecessoris nostri liquido protestantur.* Hinc præter famam nihil Emeritæ ex ecclesiastica dignitate relictum est. Nam oppressi nem quam passi Emeritenses sunt sub Arabibus, non aliunde melius noscæ quam ex epistola Hludovici Pii Aug. ad Emeritanos Hispaniæ, ab Einhardo, cujus epistolis inserta est, composita, editaque inter anacta minorum diversi generis Scriptorum post Notas viri doctiss. Jacobi Sirmundi S. J. ad Capitula Caroli Calvi et successorum, fol.

prædicat, a Mauris eversam affirmans quo tempore imperium subdiderunt Hispaniæ.

.23. Quamlibet hic, quia bella occasio est, inserere A um quod ab scriptoribus nostris tacita prætermittatur, tum etiam quod tam Emeritensium oppressas res, quam animos ad omnem bellicæ virtutis aleam promptissimos contineat. Hæc illa :

HLUDOVICUS, divina ordinante providentia, Imp. Aug. omnibus primatibus et cuncto populo Emeritano in Domino S.

Audimus tribulationem vestram et multimodas angustias quas patimini per crudelitatem regis Abdiramman, qui vos per nimiam cupiditatem rerum vestrarum, quas nobis auferre conatus est, sæpissime violenter oppressit; sicut et patrem ejus Abolaz fecisse comperimus: qui injustis superpositionibus censum, cujus debiles non eratis, sibi solvere cogebat, et propter hoc de amicis inimicos, et de obedientibus sibi contrarios atque inobedientes effecerat. Quia et libertatem nobis tollere et injustis censibus ac tributis nos onerare, utque humiliare molitus est. Sed, ut audivimus, vos semper sicut viri fortes injurias ab iniquis regibus vobis illatas fortiter repulistis, et crudelitati utque aviditati eorum viriliter resististis. Quod et vos modo facere multorum relatione didicimus. Quapropter complacuit nobis ad vos has litteras dirigere, vosque consolari, atque exhortari, ut in ea qua cæpistis, libertatis vestræ defensione contra crudelissimum regem perseveretis, et furori atque sævitie illius, sicut hactenus fecistis, cedere non dignemini. Et quia idem rex certissimus adversarius et inimicus tam noster quam et vester est, communi consilio contra sævitiam ejus dimicemus. Volumus enim, cum Dei omnipotentis adjutorio, proxima æstate exercitum nostrum ad marcam nostram mittere, ut ibi præparatus sedeat, et expectet donec vos mandetis quando promoveri debeat: si illa vobis bonum visum fuerit, ut propter vos adjuvando eundem exercitum contra communes inimicos nostros, qui in marca nostra resident, dirigamus. Ad hoc ut si Abdiramman, vel exercitus ejus, contra vos venire voluerit, isti per nostrum exercitum impendantur, ut illi et exercitui ejus in adiutorium contra vos venire non valeant. Nam certos vos facimus, quod si ab illo vos avertere, et ad nos convertere volueritis, antiqua libertate vestra plenissime et sine ulla diminutione vobis uti concedimus, et absque censu vel tributo, immunes vos esse permitimus: et non aliam legem, nisi qua ipsi vivere volueritis, vos tenere jubemus: nec aliter erga vos agere volumus, nisi ut vos amicos et socios defensione regni nostri honorifice habeamus. Optamus vos in Domino semper bene valere. Hucusque Hludovicus ad Emeritæ urbis cives, cujus laudibus (ut eo, unde discessi, reverter) non immerito accensenda auctoritas illa erit, quam ex conciliorum doctrina, martyrum gloria et virorum illustrium memoria adepta cunctis temporibus Emerita est. De singulis meo more, hoc est breviter. Synodos Emeritæ plures olim habitas testimonio Scriptorum scimus, e quibus vix nomina temporum injuria reliquit.

Circa ann. 254, uti habentur frequentes synodi, Tarracone, Hispali, Carthagine, Bracaræ, Toleti, sic etiam Emeritæ, an baptismus collatus ab hæreticis cum intentione faciendi quod Ecclesia prætendit, validus sit? Et conclusum, validum esse, nec sit ab hæreticis baptizatos baptizandos; teste Juliano archiepisc. Tolet., qui vixit ann. Dom. 1050, in Chron. De qua re multa Baron. ad ann. 217 et 158, quæ hic non compilo.

Circa ann. 306. Aliud ex tribus metropolitanis Emeritæ Augustæ, circa quæstionem, quæ tunc in Hispania maximum agitata, utrum esset majus sacramentum, baptismus an confirmatio? qua de re consultata est sedes apostolica; eodem auctore. Quæstioni huic fuit citatus Melchades PP. etiam Hispanus episc. Hispan. Episc. scripta Volusiano et Rufino Coss., quæ exstat tom. I Conc., fol. 183, Rom. edit.

Circa ann. 354. Aliud de recipiendis lapsis jam per-

nitentibus Emeritæ, uti etiam Toleti, Bracaræ, Hispali, Tarracone cum numero cætu provinciarum; ex eodem.

Circa ann. 385. Emeritæ Aug. in Hisp. Idacius Episc. metropol. provincie (sic legendum est, non pontifex) Lusitanæ contra Priscillianum concilium contrahit; auctore Fl. Lucio Dextro in Chron., assentiente Severo Sulpicio lib. II Sac. Hist., a quo diversum fuisse, quod in collectione illustriss. G. de Loaisa arch. Tol. et Hisp. prim., fol. 108. exstat, in Notis ad Dextrum olim asservi. Concilii incipit sic habet, In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Synodus, quæ gesta est in provincia Lusitanæ apud urbem Emeritensem, quæ caput ejus dignoscitur esse XII episc. in unum collectorum die VII Id. Nov. ann. 18 sereniss. et piiss. Recessinthe regis, ær. 704, hoc est ann. 667. De quo vid. Innocentius III P. M. Epist. ad Petr. Compostell. tom. II Epist. Pontif.

Hæc de conciliis. De Martyr. bus etiam obiter. Inter omnes principem locum habet

B
Germinis nobilis Eulalia,
Mortis et iudole nobilior
Emeritam sacra virgo suam,
Cujus ab ubere progenita et
Ossibus ornat, amore colit.

Ut canit Prudentius poeta noster, et pius et eruditus hymn. de illius laud. Unde Venantius Fortunatus Opusc. de Virgin. lib. VIII :

Eulalia Emerita tollit ab urbe caput,

quam cum Barcinonensi ejusdem nominis et ætatis virgine in eadem persecutione martyrium passa confundit Equilinus lib. I, cap. 54, Maxianus Siculus et alii; nec mirum cum in Breviario Gothico Barcinonensi Virgini attribuantur quæ Emeritensis sunt, ut pluribus disserui ad Dextr. ann. 300.: Eulaliæ præstabat comitatum (verba sunt Breviarii antiqui Asturicensis Ecclesiæ) Julia convirginalis ejus, et cum iter faceret, dixit et B. Eulalia : Notum sit tibi, domina soror, quia novissima vado, sed prior patiar. Unde in Martyrol. Bedæ, Usuardi, Adonis et Romano 10 Decemb., B. Eulaliæ socia et illi ad passionem properanti comes individua dicitur adhaeruisse; Emeritæ nempe, non Barcinone, ut putat Equilinus episcopus lib. I, cap. 55, et Volaterranus lib. XVI anth. emendandi ex Vasæo ad ann. 306. Emeritæ etiam in Hisp. (ex Lucretiæ V. et M., quæ in persecutione Diocletiani sub Dadiano præside martyrium consummavit. Nec non apud Emer. Hisp. civit. natalis S. Victoris militaris, qui cum duobus fratribus Stercatio et Antinogeno diversis et amiratus supplicii, martyrium consummavit, ut ait Ado Viennens. 24 Julii, et Rom. Martyr. Apud Thomam Trugillum tom. II Thes. Concion. et Amb. Moral. x, cap. 20. Emeritæ tribuunt SS. MM. Hermogenes et Donatus cum aliis viginti duobus, de quibus Beda, Usuardus, Martyr. Rom. et Wandalbertus 12 Decemb. agunt. Hos in paludem profundam demersos martyrium consummasse fama est, et apud Emeritenses palus ipsa vulgo Martyrum vocata testatur. Non absimiliter Fides et Sabina Emeritæ passæ sunt, si Didaco Roderico de Almela seu Ferdinando Percio de Gusman cap. 5, Tit. 3, lib. III, Valerii Scholastici et Vass. ad ann. 306 credendum est. Nec immerito iis accensemur SS. Christi martyres martyris Marcelli filios, et martyrum aliorum fratres Servandum et Germanum eremitæ comprehensos, et ad martyrium ductos, ut testis est Isidorus in Brev. ario; de quibus vid. Athanasius Lobera c. 26, part. II, rerum Legionens. Non prætermittam tacitum Decianum, de quo Julianus in Chron. ad ann. 388 : Celebratur adhuc memoria S. Daciani vel Deciani V. C. philosophi Stoici, civis Emeritensis; quem adeo celebrat Multalis, passus sub Adriano Romæ cum aliis 4 die mensis Julii. Et Decianum passum Romæ eodem die testatur Martyrol. vetus et novum Rom. Ecclesiæ; et Decianum autem Martiali, cui etiam alii Christiani chari eruditionis et potentie gratia fieri, ut Marcellus Eugenius, Vitalis

Pulens et Claudia, aliique, uti ad Dextrum docui, A
notum est ex ipso Martiali epig. 9, 39 et 59, lib. 1 et
lib. II. Stoicum et am scimus ex ipso etiam epig. 39
lib. I, cum

Magni Thræseæ consuetique Catonis
Dogmata

Decianum sequi dicat : Emeritensem etiam vocat lib.
cod., epig. 58 :

Gaudet jocosæ Canio meo Ga les
Emerita Deciano meo.

Inter purpureas martyrum laureas emicat etiam
radians corona confessorum Felicis, qui Eulaliæ
et Juliam in Rutiano prælio comitatus est, et Donati
presbyteri, a quo edocta Eulalia ab ejus infantis rudimen-
tis ut Christum fateretur, ut Breviaria antiqua
Palentinum et Salmantin. testantur. De iis vid. Mor.
lib. x, cap. 20; Mariet. part. I, lib. I, cap. 40, et
Padill. cent IV, cap. 14. Quid plures? Plures Paulo
nostro debemus, quos hic non repetam. Tantum
addam, præcipuum Emeritensium erga Deiparam
Virginem Mariam ab antiquissimis temporibus amorem
et cultum, sed verbis Juliani in Adversar. Ab Aposto-
licis temporibus maxima per Hispanias in B. Virginem
devotio et singularis amor; quam, cum in vivis esset,
invisabant peregrini quotannis cum muneribus, erut-
que frequentissima celeberrimaque peregrinatio ex to-
tius orbis partibus ad eam. Præcipue civitates hæ mit-
tebant suos peregrinos Tarræconenses, Pampilonenses,
Barcinonenses, Idienses, Cæsaraugustani, Bracaren-
ses, Clunienses, Asturicenses, Toletani, Emeritenses,
quibus, eorumque civitatibus Virgo sanctiss. benedi-
cens, et in suam tutelam recipiens, domum lætos et
devotos remittebat.

Alios etiam bellica virtute et litterarum laude
illustres Emerita dedit, quos etsi citatos nunc præ-
vermittam,

Aget penna laud metesente solvi
Fama superstes.

Inter militari gloria claros vir. illust. Claudium
ducem Emeritensem

Unum pro cunctis Fama loquatur. .

De quo plura ad cap. 19 Pauli. Inter scriptores,

Si quis Cæropæ madidus, latæque Minervæ
Artibus.

Emeritam ornat.

Dispaream si non hic Decianus erit

Ut illius amici verba usurpem epig. 40, lib. I, a quo
inter Catullum, Maronem, Livium, Nasonem, Senecas,
Lucanum et alios scriptis insignes viros Decianus
etiam celebratur epigr. 63 ejusd. lib. Nec inferiori
gloria dignus Idacius *Hisp. Episcop. cognomento et elo-
quio clarus* (apud Isidor. *Hispal.* cap. 2, et Honorium Au-
gustuden., in quo *Idacius*, pro Anicio reponendus, de
Script. illustrib. Eccl. s.) qui scripsit quemdam librum
sub Apologetici specie, in quo delectanda Priscilliano-
rum dogmata et maleficiorum ejus artes libidinumque
eius probra demonstrat, ostendens Marcum quemdam
Memphiticum, magicæ artis scientissimum, discipulum
Manis fuisse et Priscilliani magistrum. Hic autem cum
Ursacio episcopo ob n. cem ejusdem Priscilliani, cujus
accusatores exstiterant, Ecclesiæ communionem privatus,
exilio condemnatur, ibique die ultima fungitur, Theo-
dosio majore et Valentiniano regnantibus. De eo vide
quod superius, cum de episcopis agebamus, dictam
jam est.

Eruditorum agnomen claudat Paulus noster, quem
primi a multis desideratum et laudatum nunc damus,
ut in eo cujus causa hoc, quidquid est, libelli impe-
sum est, cum Deo quiescamus.

ANNO DOMINI DCX-DCXII.

GONDEMARUS,

REX GOTHORUM.

NOTITIA HISTORICA IN GONDEMARUM.

(Mariana, Hist. de Esp.)

Gundemarus, Witterico occiso, Gothorum regnum
continuo obtinuit, salutis anno sexcentesimo decimo :
an conjurationis princeps regnandi spe tantum faci-
nus suscepit; an procerum suffragiis, cum bello
paceque prudentia esset singulari? Francorum viribus
ajutum arbitror (licet enim in rebus tam dubiis
hallucinari), qui Witterico infensi erant, regem
factum : argumento vestigialis annui quod Francis a
Gundemaro solvi consuevisse satis constat ex Bulgar-
rant comitis, Galliam Gothicam pro rege ea ætate
gubernantis, litteris : quæ ad hanc diem Compluti et
Oveti inter veteres schedas librosque servantur. Unde
præterea intelligitur Gundemari legatos a Francorum
regibus semel violatos, sacros etiam inter gentes
barbaras. In quo, etsi commisisse videbantur ut
hostium loco essent, nova missa legatione, Hispanis
oratoribus ne conveniendi quidem reges potestatem
factam. His injuriis Bulgaranus animo commotus,
Theodoricus oratores aditu Hispaniæ prohibuit; et,

cum ad bellum spectaret, correptis repente armis,
Jubinianum et Corneliacum oppida, quæ ex fœdere a
Reccaredo cum Francis inito Brunecchildi cesserant,
in Narbonensi Gallia, pulso Francorum præsidio, ad
Gothorum potestatem revocata. Ea ne Francorum
armis repeterentur Brunecchildis morte factum arbi-
tratur non multo post consecuta, nulla ex se prole
superstite. In Hispania Gundemarus Vascones im-
perio denuo rebellantes, ducesque et copias, quibus
Romani limitis custodia in Hispania credita erat,
prospero belli eventu exagitavit, salutis anno sex-
centesimo duodecimo, Toletique ex morbo obiit.
Regnavit annum unum, menses decem, dies tredecim :
ex Hilduara uxore nullam, quod sciatur, prolem re-
liquit. Quo tempore Romanam rempublicam in
Oriente Heraclius, Phocæ successor, obtinebat. Ec-
clesiam Romanam post Gregorium, Sabinianum,
Bonifacium III, Bonifacius eo nomine IV guberna-
bat; Ecclesiam Toletanam Euphimi, Tonantii, Adel-

phii successor, Aurasius studiis litterarum doctrinaeque, animi magnitudine et probitate cum quovis priorum comparandus. Eo pontifice atque adeo primo anno regni Gudemari, viginti quinque praesules ex variis Hispaniae partibus Toletum convocati in causa Toletani episcopi et episcoporum provinciae Carthaginensis, conventu coram rege ejusque jussu habito, disceptarunt. Euphymius enim Toletanus praesul in superioris Toletani concilii actis se metropolitanum per imprudentiam dixerat provinciae Carpetaniae. Reliqui praesules Carthaginensis provinciae, quae regionibus multo latior erat, Euphymii subscriptionem vertentes ad occasionem libertatis, Ecclesiae Toletanae parere recusantes, ad dicendam causam vocati, sententiam mutare compulsi sunt: cum secundum Aurasii jura, tum a rege pronuntiatum esset, tum ab episcopis, in quibus Leandro fratri jam defuncto successor Isidorus Hispalensis, Innocentius Emeritensis, Eusebius Tarraconensis, et praeter hos, nisi codices sunt vitiiati, Benjamin Dumiensis erant.

A Quam sententiam separato codicillo Carthaginensis provinciae praesules quindecim, quorum res agebatur, confirmarunt. Protopogenes, sanctae Ecclesiae Segontinensis, Theodorus Castulonensis, Minicianus Segobriensis, Stephanus Oretanus, Jacobus Montesanus, Magnentius Valeriensis, Theodosius Ercavicensis, Martinus Valentinus, Tonentius Palentinus, Portarius Segobriensis, Vincentius Bigastriensis, Elerius Bastitanus, Gregorius Oxoniensis, Praesidius Complutensis, Senabilis Elotanus. Unde intelligitur Toletani metropolitanum ditione multo plures Ecclesias olim quam nostra aetate contineri. Nam de primatu, quem in omnes Hispaniae Ecclesias obtinet, neque nunc disputamus, neque tunc de illo suscepta erat disceptatio. Ex Montani, haud dubium, tempore olim Toletani episcopi, conventu in ea urbe habito, jus in omnes Carthaginensis provinciae Ecclesias praesulibus Toletanis datum, ipsi quorum causa agebatur conflantur: ut hujus conventus acta et horum episcoporum sanctio manifesto declarant.

FLAVII GONDEMARI

GOTHORUM REGIS

DECRETUM DE ECCLESIA TOLETANA.

(Mansi, Concil., t. X.)

Flavius Gudemarus rex venerabilibus Patribus nostris Carthaginensibus sacerdotibus.

Licet regni nostri cura in disponendis atque gubernandis humani generis rebus promptissima esse videatur, tunc tamen majestas nostra maxime gloriosiori decoratur fama virtutum, cum ea quae ad Divinitatis et religionis ordinem pertinent, aequitate rectissimi tramitis disponuntur; scientes ob hoc pietatem nostram non solum diuturnum temporalis imperii consequi titulum, sed etiam aeternorum adipisci gloriam meritum. Nonnulli enim in disciplinis ecclesiasticis, contra canonum auctoritatem, per moras praecedentium temporum, licentiam sibi de usurpatione praeteriti principis fecerunt: ita ut quidam episcoporum Carthaginensis provinciae non revereantur, contra canonicae auctoritatis sententiam, passim ac libere, contra metropolitanam Ecclesiae potestatem, per quasdam fratrias, et conspirationes, inexploratae vitae omnes episcopali officio provehi, atque hanc ipsam praefatae Ecclesiae dignitatem imperii nostri solio sublimatam contemnere; perturbantes ecclesiastici ordinis veritatem, ejusque sedis auctoritate, quam prisca canonum declarat sententia, abutentes. Quod nos ultra modo usque in perpetuum fieri nequaquam permittimus, sed honorem primatus, juxta antiquam synodalis concilii auctoritatem, per omnes Carthaginensis provinciae ecclesias Toletanae ecclesiae sedis episcopum habere ostendimus: eumque inter suos coepiscopos, tam honoris praecellere dignitate quam nominis; juxta quod de metropolitanis per singulas provincias antiqua canonum traditio sanxit, et auctoritas vetus permisit.

Neque eamdem Carthaginensium provinciam in ancipiti duorum metropolitanorum regimine contra Patrum decreta permittimus dividendam, per quod oriatur varietas schismatum, quibus subvertatur fides, et unitas scindatur; sed haec ipsa sedes, sicut praedictum est, antiqua nominis sui, ac nostri cultu imperii, ita et totius provinciae polleat ecclesiae dignitate, et praecelleat potestate.

Illud autem quod jam pridem in generali synodo concilii Toletani a venerabili Euphemio episcopo manus subscriptione notatum est, Carpetaniae provinciae Toletanam esse sedem metropolim, nos ejusdem ignorantiae sententiam corrigimus: scientes procul dubio Carpetaniae regionem non esse provinciam, sed partem Carthaginensis provinciae, juxta quod et antiqua rerum gestarum monumenta declarant. Ob hoc, quia una eademque provincia est, decernimus ut, sicut Baetica, Lusitania, vel Tarraconensis provincia, vel reliquae ad regni nostri regimina pertinentes, secundum antiqua Patrum decreta, singulos noscuntur habere metropolitanos, ita et Carthaginensis provincia unum eumdemque, quem prisca synodalis declarat auctoritas, et veneretur primatem, et inter omnes comprovinciales summum honoret antistitem; neque quidquam contempto eodem ultra fiat, qualia hactenus arrogantium sacerdotum superba tentavit praesumptio. Sane per hoc auctoritatis nostrae edictum, amodo et vivendum tenorem, et religionis, vel innocentiae legem; nec ultra postmodum inordinata licentia ab episcopis similia fieri patimur, sed per nostram clementiam praeteritae negligentiae, pietatis intuitu, et veniam

damus, et indulgentiæ opem concedimus: et dum sit magna culpa hactenus deliquisse, majoris tamen ac inexpiabilis censura tenebit obnoxios, qui hoc nostrum decretum, ex auctoritate priseorum Patrum veniens, temerario ausu violare tentaverint: nec ultra veniam delicti faciemus admissi, adepti, si dehinc honorem ejusdem Ecclesiæ quilibet Carthaginien- sium sacerdotum contempserit; subiturus procul du-

bio inobediens tam degradationis, vel excommuni- cationis ecclesiasticæ sententiam, quam etiam nos- træ severitatis censuram. Nos enim talia in divinis Ecclesiis disponentes credimus fideliter regnum im- perii nostri ita divino gubernaculo regi, sicut et nos cultum ordinis, zelo justitiæ accensi, et corri- gere studemus, et in perpetuum perseverare dispo- nimus

ANNO DOMINI DCXII.

MARCUS CASSINENSIS,

S. BENEDICTI DISCIPULUS.

NOTITIA HISTORICA IN MARCUM CASSINENSEM.

(Fabricii Bibl. med. et inf. ætatis.)

Marcus poeta, S. Benedicti Cassinensis circa an. 610 discipulus et familiaris, teste Sigeberto c. 53, *Vitam S. Benedicti a Gregorio Magno* (lib. II. Dialog.) *descriptam de floravit heroico breviloquio, et pauca* (de miraculis S. Ben- dicti) *superaddidit*. Prodiit in Pros- peri Martinengi Brixiensis tomo tertio Poematum ve- terum, curante Arnoldo Wion, Rom. 1590, in-4°, et in Mabillonii S. c. I. Benedictin. p. 28, jam pridem

lecta Paulo Diacono et Aldevaldo, ut Joannes Bap- tista Maurus ad Petri Diaconi cap. 3 annotavit. Idem Petrus docet Marcum scripsisse *de situ et construc- tione cœnobii Cassinensis*. Edidit Angelus e Nuce ad calcem Chronici Leonis Ostiensis, qui hujus carmi- nis meminit III, 20. Exstat etiam tomo IV Thesauri Italiæ Muratoriani, p. 605.

MARCI CASSINENSIS

MONACHI

CARMEN DE S. BENEDICTO.

(Ex Mabill. Act. SS. BB. I. I.)

Cæca profanatas coleret dum turba figuras,
Et manibus factos crederet esse deos,
Templa ruinosis hæc olim struxerat aris,
Queis dabat obsceno sacra cruenta Jovi.
Sed jussus veniens, eremoque vocatus ab alta,
Purgavit sanctus hanc *Benedictus* humum.
Sculptaque confractis dejecit marmora signis,
Et templum vivo præbuit esse Deo.
Huc properet, cœlos optat qui cernere apertos
Nec removet votum semita dura pium.
Semper difficili quæruntur magna labore,
Arctam semper habet vita beata viam.
Huc ergo cum scelerum depressus fasce subissem,
Depositum sensi pondus abesse mihi.
Credo quod et felix vita fruar insuper illa
Oras pro *Marco* si, *Benedicte*, tuo.
Hunc plebs stulta locum quondam vocitaverat arcem,
Marmoreisque sacrum fecerat esse deis.
Quod tunc si vero signasset nomine quisquam,
Tartareum potuit jure vocare Chaos.
Ad quem cæcatis errantes mentibus ibant

C Improbæ mortifero reddere vota Jovi.
Sed puto præviæ culmen signaverat aulæ,
Nomine tunc arcis templa moderna vocans.
In quibus æternæ damnatur porta gehennæ,
Arxque modo vitæ est, quæ fuit ante necis.
De qua stelligeri pulsatur janua cœli,
Dum canit angelicis turba beata modis.
De qua colloqueris vero, *Benedicte*, Tonanti,
Monticula et sacri dux eremita chori.
Ad quam tu ex alio monitus cum monte venires,
Per deserta tibi, dux, via, Christus erat.
Namque duos juvenes bivium perduxit ad omne,
Qui te firmarent quod sequeris iter.
Hic quoque viventi justo prædixerat uni,
His tu parce locis, alter amicus adest.
D Te sibi sublato tenebris mons cœlitus horret,
Et pallet nebulis concolor ipse suis.
Mœrent, et largis distillant fletibus antra,
Cumque suis plangunt tabida lustra focis.
Teque lacus liquidi vero flevère dolore,
Et sparsit laceras silva soluta comas.

Credar ficta loqui, nisi te, ne solus abires,
 Tres subito corvi promeruere sequi.
 Hic quoque te clausum populi te teste requirunt,
 Exspectas noctis cum pia festa sacræ.
 Qui velut orbatu raucis tibi flere querelis
 Instant, convictu quod caruere tuo
 Ast huc perducto scopuli cessere, rubique
 Siccaque mirandas terra retexit aquas.
 Certum est mons Christi quod montibus imperet ipsis,
 Subjecit pedibus mons caput ipse tuis.
 Utque suum tu sancte supervertere cacumen,
 Submisso tumidam vertice planat humum.

A Neve fatigentur qui te, *Benedicte*, requirunt,
 Molliter obliquum flectit ubique latus.
 Hunc mons ipse tamen juste tibi reddit honorem
 Qui meruit tantum te decorante bonum.
 Arida tu cujus hortis componis amœnis,
 Nudaque secundo palmitis saxa tegis.
 Mirantur scopuli fruges, et non sua poma,
 Pomiferisque viret silva dumata comis.
 Sic hominum steriles in fructum dirigit actus,
 Sicca salutari flumine corda rigans.
 Sic, rogo, nunc spinas in frugem verte malignas,
 Quæ lacerant Marci pectora bruta tui.

ANNO DOMINI DCXV.

SANCTUS WARNAHARIUS

LINGONENSIS PRESBYTER.

NOTITIA HISTORICA IN S. WARNAHARIUM.

(Fabric. Biblioth. med. et inf. ætatis.)

Warnaharius, vel Warnacharius, presbyter ec-
 clesie Lingonensis in Galliis, initio sæculi VII a
 Ceraunio episcopo Parisiensi rogatus, Acta Marty-
 rum descripsit, ex quibus adhuc exstant: *Acta SS. Ter-*
geminorum, h. e. Speusippi, Eleusippi et Meleu-
 sippi, edita a Surio, die 17 Jan., pag. 392, et
 Bollandi, tom. II Jan., p. 76, quem etiam con-

B fer p. 73. Item Acta S. Desiderii episcopi Lingo-
 nensis, qui sæc. II martyrium subiit, quæ exstant in
 Actis SS. Maii, tom. V, pag. 244. Præfatio horum
 Actorum ad Ceraunium habetur etiam in Gerardi
 Dubois Hist. Eccles. Paris. III, 6, n. 12. Vide Histo-
 riam Gallie litterariam, tom. III, p. 524.

SANCTI WARNAHARII

LINGONENSIS PRESBYTERI

ACTA SS. MARTYRUM TERGEMINORUM SPEUSIPPI, ELEUSIPPI, MELEUSIPPI.

(Ex Bolland. Acta Sanctor. Jan. t. II.)

PROLOGUS AUCTORIS.

1. Sancto et a me pontificali apice præferendo,
 Domino a Ceraunio papæ, Warnaharius salutem.

Præcipuis beatissimorum episcoporum personis
 assidue cœquari meritis non desistens, in omni
 conversatione sacerdotii, sancta quotidie exornari
 religione festinans, divinarum litterarum legendi

a De eo agemus 27 Septembris. Quo tempore
 vixerit, diximus supra in Prolegom. § 1, num. 3.

b Perperam sanctus appellatur hic, et in multis
 martyrologiis ad 21 Junii Eusebius Cæsarensis epi-
 scopus, qui licet de Ecclesia non male meritis sit,
 dum gesta sanctorum descripsit, tamen Arianæ
 hæresis propugnator fuit. Sed cum sancti Eusebii
 episcopi nomen in sacris tabulis reperissent quidam,

C studio universa dogmata peragrasti: nunc sanctorum
 martyrum gesta, ad laudis tuæ cumulum, pro amore
 religionis congregare in urbe Parisiaca devotus in-
 tendis. Unde b sancto Eusebio Cæsariensi in æmula-
 tionis studio cœquandus es, et pari gloriæ dono
 perpetualiter memorandus. Da veniam nostræ impe-
 ritiæ, quoniam te tantum laudare non sufficimus.

Cæsarenses existimarunt, qui Samosatensis est, ut 21
 Junii dicimus: fortassis quidam Samosatensis nonien-
 ob Paulum hæresiarcham suspectam habentes, ausi
 velut mendum corrigere. Consule Baronium in notat.
 ad martyrol. eo die, et 10, 3, an. 340, num. 42
 ubi Sixtum Senensem egregie perstringit, qui Eu-
 sebius Cæsarensis ausus fuit: b hæresi excusare.

quantum esses cordi si facundia succurreret praeferendus. Gesta sanctorum geminorum, qui in suburbio Lingonicæ civitatis pretiosam adepti sunt consummationem martyrii vel beatissimi ^a Desiderii martyris et antistitis ipsius civitatis, sicut devotionis studio imperastis, ita desiderantissime me famulationis obedientiæ cognoscatis.

CAPUT PRIMUM.

S. Benigni ad Lingonas adventus.

2. Gloriosa martyrum certamina studiosius reserare Christo auctore compellimur, in cuius fidei amore acta fuisse procul dubio confitemur. Igitur sancti tres gemini fratres Speusippus, Eleusippus et Meleosippus, cum quantis ad martyrii dignitatem præmiis pervenerint, explanare potius quam præterire plenissima convenit ratione. Admirandum satis est et Dei omnipotentis prædestinatione multipliciter præferendum. Ergo hujus rei ordinem prosequentes, et gratiarum beneficia largitoris diligentius perpensantes, principium publicemus.

3. Denique sanctus Polycarpus ^b Ephesi urbis episcopus, doctrina beatissimi Joannis apostoli et evangelistæ perfecte instructus, Spiritu sancto repletus. fidei ducatu cupiens Christi militiam ampliare, per diversas mundi partes suos dirigebat discipulos, verbum Domini nostri Jesu Christi gentibus fiducialiter prædicare. Audiens itaque Aurelianus imperatorem post discessum ^c Severi impii persecutoris crudelissimam denuo resuscitasse persecutionem, et quod malo pejor princeps principi successisset in regno, et Galliarum provincias coram se suisque præsidibus, ac generaliter in cuncto populo sibi subdito promulgasse edictum et decrevisse ut diversis omnes omnino punirentur suppliciis Christiani, beatus Polycarpus sanctos Dei sacerdotes, id est, ^d Andochium et ^e Benignum presbyteros, et Thyrsu diaconum, illic prædicationis causa destinavit, viros scilicet virtutibus præstantissimos, in Dei amore diffusos, ad certaminis agonem festinos, pro Christi nomine itinerum labore assumere omnino devotos, pericula maris sustinere non tardos, peregrinationes ambicenter expetere hilares ac parentes pro religione Christi gratanter relinquere, pœnarum supplicia vel beatæ mortis passionem desiderare potius quam timere.

4. Qui viri tres obedientes sanctis monitis, navigulam ascendentes, sanctis sanctus valedicens Polycarpus, ita tradidit in mandatis: Ite, viri fortes, in fortitudine Christi fortiter dimicantes, per sanctam

^a Sancti Desiderii episc. Lingonensis et martyris Vitam dabimus 25 maii.

^b Non Ephesi, sed Smyrnæ episcopus fuit sanctus Polycarpus, ut ad ejus vitam 26 Januarii dicemus.

^c Annis 59 post Severi mortem imperare coepit Aurelianus. neutrius tempora attingit sanctus Polycarpus.

^d De sanctis Andochio et Thyrso agemus 24 Septemb.

^e Vitam sancti Benigni dabimus 1 Novemb., sed ipsam quoque ab incurioso descriptam auctore, qui sub Marco Antonio missum a sancto Polycarpo in

A Christi confessionem plures commilitones acquirere, cum quibus de victoria triumphantes, nomen et dignitatis gloriam possitis adipisci sempiternam. Fructus laboris vestri multiplici opulencia cumulentur; justorum paradisi sedes per vos plurimum de sanctorum animarum acquisitione lætentur. His et aliis multis eos sanctus Polycarpus prosequebatur orationibus.

5. Illi vero, navigantes feliciter, gubernatione divina ad Massiliensium littora celerius pervenerunt: egressique ad terras, Dei angelo præcedente, prosperum iter agentes, ^f Aduam civitatem ingreditur: ibique Domini provisione, reperto Fausto, nobilissimæ familiæ viro, senatoria dignitate conspicuo, et prætorianis fascibus sublato, gratissime ab eodem hospitio sunt recepti. Quos cum comperisset esse præbyteros, suppliciter postulavit ut amicos vel familiam suam per ablutonem baptismatis efficiant Christianos. Ille vero, ^g propter eminentem persecutionem, Christum colebat occulte. Obtulit etiam et filium suum, ^h Symphorianum adolescentem, sanctorum prædicationibus vel divina prædestinatione succidis temporibus præclarum martyrem futurum. Et sanctis tradens manibus, ut a sancto baptizaretur Benigno, et de sacro fontis lavacro a sancto susciperetur Andochio, attentius deprecatus est. Illi vero opus ad quod venerant alacres peragentes, et tanti viri obtemperantes precibus, per baptismi gratiam, voluntatis suæ desideriis in omnibus satisfecerunt.

6. Post hæc cum præfatus Faustus causam petitionis per collationem sermonum sanctorum sacerdotum diligentius explorasset, sororem nepotesque ejus in inemoriā divina pietas perduxit. Tunc ait eis: Est mihi soror germana, Leonilla nomine, illustris matrona, civis urbis Lingonicæ; cui sunt nepotes ex filio tres gemini fratres uno partu simul editi, litteris liberalibus eruditi, paterna tamen traditio adhuc gentili errore viventes; quos mater desiderat ad Christi militiam sociare. Subvenite, sanctissimi sacerdotes, suis devotionibus, et nobilissimam nobilitate familiam, quam cœpistis. His dictis, sancti viri, rem pro qua venerant attentius pertractantes, placuit utrisque consilium, ut sanctus Benignus ad territorium Lingonicum illustrandum, juxta Dei sententiam, properaret. Sancti vero Andochius et Thyrsus, Augustodunensem villam plurimum in divinis prædicationibus augmentantes, non post multum spatium temporis sub Aureliano principe felici sunt coronati martyrio. Sanctum itaque Benignum præ-

Gallias Benignum cum sociis tradat, Severo in Christianos sæviante pervenisse Lugdunum, sub Aureliano tandem martyrio perfunctum. In ea vita mentio quoque fit sanctæ Leonillæ et tergemina ejus nepotum.

ⁱ Ea urbs Augustodunum sive Augustodunus appellatur.

Augusti montem transfert quod celtica lingua, ut interpretatur Ericus in Vita sancti Germani Autisiodorensis. Unde corrigas quod Cornelius Grasius scribit sanctos Adua Augustodunum contendisse.

^k De sancto Symphoriano agimus 22 Augusti.

fatus Faustus sorori suæ pro munere divino, sicut A erat, de præsentī transmissit. Illa eum scilicet veluti manna, quod de cælo descendit, cum omni veneratione suscepit

CAPUT II.

Tergemini, aviæ monitu, et somniis ad fidem invitati.

7. In eadem igitur die memorati nepotes sui in agro cui Palmasius nomen est, ad simulacrum * Deæ Nemesis ritu solito profana sacrificia offerebant, et de superstitiosis libaminibus aviæ suæ residua reservaverant: quam invitantes ad convivium servata protulerunt. Illa vero, omnia projiciens canibus, respuit tanquam stercus. Tunc accedens ad eos eminus cum sancto Benigno talia cœpit verba producere: Charissimi nepotes, cognoscite Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum esse, cui angeli et omnis B creatura justam exhibent servitutem, qui mundum omnem constituit, omnemque rerum materiam libratam verbi subita dispositione composuit; cœli altitudinem eadem visione extendit; terrarum spatia multiplicia late latius dilatavit; immensum abyssi pelagus congregari et littoribus coarctari momentanea sententia ordinavit: pinxit cœlum stellis, et duo luminaria præcipua constituens, quæ omnia succidua vicissitudine quæ fecerat exornarent, ac vestita lumine cuncta detegerent, omnino decrevit; mare omne in piscium habitatione ad præambulandum concessit; diversis arboribus et graminibus tellurem omnem vestivit; omnia quæ mundi quæque animantia crescentia, vel viventia sunt, eadem constitutione creavit. Postremo hominem ad imaginem et similitudinem suam formavit, quem ad hoc sapientiæ et intelligentiæ singulari dono locupletavit, ut tantam mundanæ magnitudinis fabricam, vel omnia quæ patravit diligentius requirant, ut discernat bonum a malo ne per ignorantie desidiam postponat auctorem, sed ut simulacris hominum manu factis ex diversis metallis, sensu carentibus, et omni vitali spiramine desolatis, ad humanam deceptionem diabolica adinventione figuratis, non solum culturam venerationis iis exhibere non debeat, verum etiam ut immunda in omni abusione despiciendo diffugiat. Ipsius enim perversa adinventio in hoc mundo idola figuravit, qui Adam primum hominem in paradiso constitutum, per prævaricationem decepit. Dereliquite ergo, dulcissimi nepotes, omnia idola dæmonibus consecrata, et creatorem omnium rerum Dominum nostrum Jesum Christum sine ulla ambiguitate confitemini. Hunc b virum sanctum Benignum, quem stantem coram vobis cernitis, de longinqua regione ad vos pietate divina credite fuisse transmissum. Attendite igitur ad verba oris ejus: Dei enim sunt præcepta, quæ de ore ejus procedunt, discite ab eodem doctrinam plus omni munere copiosam et vestræ salvationi super omnia opportunam.

8. Dum hæc saluberrima alloquia sancta Leonilla

cum sancto Benigno suis nepotibus prædicaret, et in cordibus eorum jam inspirata gratia divinitus convalesceret, miro pariter astiterunt stupore defixi, et se invicem intuentes, considerantesque omnia quæ eis dicta fuerant, et conversi ad aviam suam unanime dixerunt una voce: Quare tantam et tam præcipuam rem, tam diu tectam silentio tenuisti? cur nobis veritatis viam et lumen præclarum tantis temporibus occultasti? Quibus illa blando sermone respondens, elevans oculos et manus ad cœlos expandens, Deo gratias agens, inquit: Filius meus, pater vester in tanta cordis perseveravit duritia, ut in tartarea sede demersus, delictorum obumbratus caligine, desolatus omni sapientia et intellectu, cæcatus perversitatis consilio, Christum Dominum nec credidit nec unquam voluit confiteri. Quid ei prodesse poterat sermo divinus, cujus interiora cordis incredulitatis malitia ad integrum possidebat, et lumen verum circumseptus idolorum caligine videre non poterat? Ipse fecit mihi hactenus taciturnitatis silentium custodire, dum timui ne sua inimica suasionem vos faceret a recto tramite perpetualiter deviare. Voluntate enim Dei eo deficiente omnia impedimenta sublata sunt. Ecce nunc tempus acceptabile. Aperite ergo oculos cordis et corporis, cœlum potius intuentes, idolorum inimicam salutis vestræ culturam, Domini Christi repleti gratia, ab animis vestris radicatus extirpate, ut possitis ad æterna gaudia pervenire.

9. Dum hæc et alia plura beata Leonilla cum sancto Benigno nepotibus suis narrasset, ut credulitatis indicia divina pietas in eisdem patefaceret, visiones quas nocte præterita viderant in memoriam revocaverunt. Primus Speusippus dixit: Videbam me in visione noctis præterite, in sinu aviæ meæ, quæ manillam suam plenam lacte labiis meis infundens, dicebat: Speusippe, bibe lac, quoniam in agone et certamine cum veneris, quanto plus hiberis, tanto fortius et velocius vinces. Et hæc cum dixisset Speusippus, Eleusippus ait: Credite et me hujusmodi vidisse visionem: vidi in cœlo super sedem magnam sedentem, quasi ex electro et gemmis, majestatis potentia radiantem, cujus splendor immensus meum obumbravit aspectum, et ob stuporem nimium pavor cordis mei terruit intellectum. D Tunc is vultu sereno me vocans ad se, dixit: Noli timere, coronam victoriæ promereberis. Tertio loco Meleusippus visionem suam exposuit: Vidi et ego nescio quem regem magnum satis, singularia sceptris tenentem. Hic nos tres pariter ad suam militiam provocabat, præclaris balteis accingebat, magno nos pretio a captivitatis vinculo redimebat, perpetuæ libertatis nostræ præmia aureis litteris scribebat, donis non indigentibus simul remunerabat. Super his ad me hortandum addidit, dicens: Meleusippe, vos tres fratres in meo palatio collocare de-

* Menæa Jovi Nemesis sacrificasse Tergeminos tradunt, qui mythographis ignotus, nisi sit dictus, quod Nemesis cygni specie compressit, cum ipsa vel in

anserem esset mutata, vel decepta a Venero in aquilam versa. Vide Liliū in Castoribus.

b Alia M.s., Felicem.

crevi, et æternis præmiis pariter coronare. Avia A vestra cunctis diebus ac noctibus pro vestra salute supplices preces effundit ut recto tramite gradientes, liberati de tenebrosa caligine, verum lumen contemplari possitis, et de condemnatione mortis ad vitam veniatis perpetuam. Hæc et alia plurima adhortationum verba mihi rex, quem dixi, narravit in visu. O quam admirandas, quam concordantes et unius rei indicia designantes, vel in perpetua memoria retinendas, in noctis tenebris adhuc positi, illuminati jam prædestinatione ex gratia Spiritus sancti, tres fratres gemini meruerunt videre visiones! His tribus pueris, obtentu aviæ, antea est Trinitas revelata per gratiam, antequam plenam Christi perciperent disciplinam. Viderunt illuminatis ex parte oculis prius Dominum Deum, quam per oris confessionem plenius cognoscerent Salvatorem.

CAPUT III.

Eversis idolis, fidem publice professi.

10. Perpensantes denique infra sancti Gemini de concordationibus visionum, prædicationibus sancti Benigni ac beatæ Leonillæ orationibus incessanter instructi, cogitabant attentius quid agere procurarent; desiderantes etiam ut deteresa caligine purum claritatis lumen in visu lucis visibiliter contemplerentur, et Deum vivum et verum sine ulla ambiguitate cognoscerent. Tunc dixerunt ad aviam suam: Indica nobis quid faciamus; ut prædicationis vestra, omnibus erroribus effugatis, nostram possit proficere ad salutem. His dictis beata Leonilla exsultans de sancta confessione nepotum suorum, et Deo gratias agens, dixit ad eos una cum sancto Benigno: Custodite ergo omnia præcepta divina, et Regem regum Christum Deum esse sine dubio credite, separati a nefandis idolis, vosmetipsos Creatori vestro Deo offerte. Docuit autem eos sanctus Benignus omnem sanctam doctrinam, et perfectos in fide Christi confessionem credulitatis veram et manifestam, per infusionem sancti Spiritus, ut cognovit eosdem ad integrum recepisse, baptismatis ipsius pariter gratia consecravit. Deinde sanctus Benignus a Divionem petiit castrum, ubi plures laboris sui fructus congregans, non post multum tempus pro multis meritis condignam martyrii coronam promeruit.

11. Sancti vero gemini fratres, confirmati in omni credulitate Christi, servis suis præceperunt ut simulacrum Nemesis confringerent, et duodecim templa, quæ in domo eorum erant constituta, funditus everterent; ipsas etiam idolorum statuas simul in confractionem redactas, protinus dissiparent: feceruntque servi omnia quæ fuerant a dominis imperata.

12. Interea fama citata percurrens cunctos terminos civitatis Lingonicæ peragravit, nuntians tres geminos fratres nepotes beatæ Leonillæ, illustribus ortos natalibus, ad Christi cultum devotionis studio

manifestissime declinasse, et Jesu Christi omnipotentis fiducia, Deorum simulacra pro nihilo ducentes et in omni abusione despicientes, a fundamentis cum ipsis idolis everti jussisse. Crescit rumor immensus in populo, excitantur in iracundiam primates, iudices et sacerdotes idolorum, et nimio furore succensi ad Dei pueros undique conveniunt; congregatique in unum dixerunt primates ad eos: Quæ vos tam repentina invasit temeritas? Quis vos persuasit culturam deorum nostrorum relinquere, quam nostri vestrique veteres ab antiquis temporibus coluisse noscuntur, decreta principum convellentes? Christum, quem pro Deo adoratis, Judei ipsum in mortis condemnatione cruci affixerunt. Tum sancti repleti Spiritu sancto dixerunt ad eos: O dementes B in profunda demersi caligine, perpetuis tenebris obumbrati, et nimia gravati mole peccatorum poenarum indeficientium morte perpetua condemnati, antiqui hostis errore decepti, quid nos saxa et cætera uetalla, in hominum effigies ab hominibus figurata, adorare compellitis, quæ nullum vitæ spiraculum habere videntur? quæ nihil sunt, nihil sentiunt, pro nihilo ab stultis omnino coluntur. Deus verus et vivus Pater et Filius et Spiritus sanctus, unus in trinitate Deitatis et trinus in maiestatis unitate credendus. Dominus noster Jesus Christus ipse est Deus de Deo, Lumen de lumine, Splendor a splendore procedens, qui semper est semperque fuit, et semper ipse sine fine manebit. Ipse fecit omnia quæ hoc in mundo sunt.

C 13. Tunc permoti sunt primates populi et iudices et sacerdotes, qui ad spectaculum venerant, in nimia iracundia contra sanctos Dei famulos. Exsurgens autem Quadratus iracundia repletus Speusippum et Eleusippum pugno percussit in facie quia ipsi duo tantumlocuti fuerant. Condolens Meleusippus exclamavit, dicens: Cur me de isto percussione dono cum fratribus meis non fecisti participem? In illis ostendisti optabile principium passionis, me autem quasi pro tuis incredulis actibus honorans a sancto consortio sequestrasti. Unanimes in Christi confessione sumus, æqualiter per vestram perfidiam de Christi remuneratione congratulamur. Quadratus dixit: Hodie vos pro contemptu deorum nostrorum diversis cruciatibus puniri disponimus. Eleusippus dixit: Quantum nobis majora tormenta parabitis, tanto amplius nos de Dei gratia confortatis. Palmatius dixit: Nisi linguas eorum radicitus amputemus, non cessabunt loqui injuriam nostram, vel deorum nostrorum. Speusippus dixit: Si linguas nostras crudelitas vestra carnales absciderit, in interioribus nostris magnalia Dei narrabimus et de sancta credulitate Christi nunquam nos malitia vestra separabit. Iterum Palmatius et Hermogenes aiunt: Infelices unanimiter ad mortis vestræ interitum festinatis. Speusippus dixit: Mori enim pro Christi nomine gloriosum est; inde ad vitam celerius perveniemus

^a Divio, Gallice Dijon; urbs primaria ducatus Burgundiæ, fuscè describitur a Claudio Roberto, in Gallia Christiana.

æternam, ubi nulla tristitia est, sed gaudia quæ a nullo tempore finiuntur.

CAPUT IV.

Varie cruciati coronantur.

14. Videntesque eos Palmatus et Quadratus et Hermogenes in Christi confessione constanter perjurare, cogitabant attentius quid agerent, vel quibus gravissimis pœnis affligerentur, quo genere mortis, propter a meritum eorum qui advenerant crudelissimo damnarentur. Dum hæc diligentius pertractarent, beatam Leonillam seorsum ad se accersiri præcipiunt, si forsitan ejus blanditiis, et suasionibus parentalibus revocare eos potuisset ad culturam deorum, ut Christi majestatis Deitatem per omnia denegarent. Cumque beata Leonilla ad eosdem pervenisset, dixerunt ei iudices: Perge ad nepotes tuos, et si eos salvare desideras, et a pœnarum suppliciis, vel mortis liberare interitu, suade eis ut templa restituant quæ destruxerunt; deos autem nostros adorantes, consuetudinaria offerant sacrificia. Hæc et alia plura dicentes, dixit ad eos beata Leonilla: Ibo et suadebo eis omnia quæ saluti eorum congruunt.

15. Veniens denique beata Leonilla ad nepotes suos, cum cognovisset eos in sancta perseverare confessione, multa exstitit exultatione gavis, præbens omnibus dulcia oscula, lacrymans præ gaudio, et multas Deo omnipotenti preces effundens, et gratias agens Christo, dixit nepotibus suis: Nullus de genere vestro nobilior, nullus ditiior, nullus gratior, quam vos, in Christo invenitur. Omnem progeniem vestram præclara confessione Christi perpetualiter illustrastis. In tenera ætate positi cunctos seniores originis vestræ sapientia præcessistis. Thesaurum immensum plus omni pretio copiosum per Christi militiam acquisistis. Estote ergo in sancta Christi religione viriliter perseverantes. Nulla vos frangat adversitas, nullæ minæ, nulla tormentorum supplicia vestros terreat animos fortiter in fide Christi armatos. Regna hujus mundi, quæ videntur, et cum vita temporaliter finiuntur, nihil sunt: regnum enim Dei invisibile et sempiternum concupiscere perpetua est, atque perfecta et super omnia opportuna sapientiæ plenitudo. Per hos temporales labores et subito transitorias pœnas ad æterna gaudia pervenietis. Videns itaque eos plenos gratiæ Christi in sua stabilitate manere et promissam fidem fortiter servare, Deo commendans cum integra devotione nepotes, discessit ab eis.

16. Interrogati autem a iudicibus si vellent consentire eis et deorum simulacra publica voce confiteri; ergo cum illi pertinaci sententia in Christi amore persisterent, et nullatenus voluissent assensum præbere petentibus, ligatis sursum manibus, pedibus vero deorsum, in arbore una suspensi sunt: tanta vero tormentorum adinventione extensi, ut pene putarentur ab ipsa membrorum compage se-

parari. Confortati tamen a Christo, ut virtutis tolerantia divinitus interius ministrata, in confessione et credulitate Christi viriliter permanebant: et in ipsis tormentis suspensus cum fratribus Meleusippus iudicibus insultabat, dicens: Dominus noster Salvator Jesus Christus clavis affluxit, in Trinitate colendus, pro nostra redemptione sancto pependit in ligno, unde crucis signaculum adipisci promeruimus. Nos quoque tres sui famuli in uno hoc pendeat stipite pro ejus nomine efficiamur gloriosi martyres. O beatum fructum ipsius arboris, quæ tres portavit martyres, Trinitatis nomine consecratos!

17. Videntesque eos iudices confortari, non contristari in suppliciis, dixerunt ad eos: Non in ista arbore sicut vos velle dicitis, moriemini, sed igne ultro peribitis. Meleusippus iterum respondens, ait ad eos: Major nobis erit beatitudinis augmentatio, si per ignem probati transierimus ad Deum, et de tenebris per hunc ignem perpetuam veniamus ad lucem. Tum denique iudices, propter metum qui aderant populi, ligna et reliqua quæ solent focis incrementa præbere expediunt, et ignis copiosus accenditur. Ligatis manibus et pedibus, sancti Gemini in ignem præcipitantur. Aduit Christus Salvator in medio, et disruptis vinculis sancti martyres gloriabantur in igne, et nullum de eis contingebat incendium. O beatus ignis qui tantum originale purgavit peccatum et nullum in sanctorum membris diminutionis incendio intulit detrimentum! Adjuvit potius ignis sanctos, per quem nocere voluit et non potuit inimicus. Ignis ab incredulis acrius incendebatur, ut sanctorum corpora sine mora comburerentur: sed conversa misericordia divina in melius, inde sanctis lumen inextinguibile præparavit. Flammæ ardentes altius elevatæ sunt; sed Christi opificio famulantes sanctorum præcipuam gloriam ostendebant, quæ damnose a persecutoribus præparatæ fuerant ad ruinam. Ignis ad sanctorum membra consumenda vires proprias habere non potuit, quoniam Dei potentia vaporem caloris pro suis sanctis pietatis studio temperavit.

18. Viderunt impii et iniqui persecutores inter immensas flammæ exsultare sanctos Geminos et perseverare illæsos, quos putaverunt tanto incendio subito videre consumptos. Ambulanti sanctis in igne est a Christo permissa licentia, ut major accresceret incredulis mysteria divina videntibus de confusione tristitia. Defecerunt itaque ligna et omnia ignium incrementa. Sancti vero Gemini, deficientibus flammis, in medio stantes, persecutorum malitias irridebant, dicentes: Data est nobis si volumus, de presenti ad Christum migrandi potestas; et si adhuc desideramus, vestræ dementiæ viventes in hoc sæculo insultare concessum est. Nam nobis melius est ad ejus epulas festinare ubi feneratio non deficit largitoris. Post sopitum ignem cum increduli ad sanctos Dei Geminos eminus appropinquassent, nullas solibus Actis transtulit Warnaharius, nec expendit quæ ante de eorum baptismo attexuisset.

^c Alia Mss., *deliberamus*.

^a Ms. Ripot., *metum Judæorum*.

^b Quomodo originale purgavit peccatum, si jam ante erant a sancti Benigno baptizati? Illic ex prio-

alti potuerunt videre in membris sanctorum de incendio cicatrices. Sed ut major non fieret desiderantibus mora martyrii, et ut pręparatas dudum inmarcescibiles jam acciperent a Christo remunerante coronas, videntes choros ^a angelorum ad se excipandos et ante oculos eorum astare paratos; tunc continuo flectentes genua in terra, in oratione prostrati, felici Christi evocatione invitati, sanctum simul efflantes Spiritum, pariter migrasse noscuntur ad cęlos.

19. Delata sunt autem corpora eorum ac sepulta a devotis in ^b secundo milliario ab urbe Lingonica, in vico qui vocatur Urbatus, ubi se duę vię maxime sociant et alię ante has a diversa parte se subjungunt: ut ibi et expedita voluntatis devotio, et vianrium opportuna satis subjuncta collatio semper frequens adsit populorum, et ad eorum undique limina ad orationem concursio. Ibi quoque etiam quidquid devote precantur, obtentu sanctorum germanorum quotidie Deo largiente, pręstatur: sanitatum ibidem suffragia per eosdem sedule infirmantibus ministrantur: morientibus conforationis consolatio sine mora conceditur, et pręcipuus circa basilicam eorum semper additur cultus et opum largitas in melius a devotis quotidie ampliatur.

CAPUT V.

Avia aliique comites martyrii.

20. Illud etiam rationaliter congruit adnectendum, quod ad laudem sanctorum Geminorum augendam, vel cultum religionis dignoscitur pertinere, nam per eorum sanctam acquisitionem numerus est martyrum, inspirante Deo, amplius. Videns denique Jonilla quędam mulier tam pretiosam sanctorum

^a Petrus de Natal., *Visique sunt angeli cum luce multa eorum animas colligentes.*

^b Mss. Martyrol. Brug., in uno.

^c Saussaius in Supplemento Martyrol. Gallicani 9

A Geminorum martyrii consummationem, spreto maritali consortio, parvuli et unici filii dulcem relinquens amplexum, inter incredulas turbas adhuc in persecutionis ardore commotas, veloci cursu properans, exclamavit dicens: Et ego Christi ancilla sum, Christum Deum vivum et verum sine ulla ambiguitate pronuntio: idola vestra ignominiosa et vana omnino a'orare despicio. His dictis, continuo comprehensa est, et propter metam circumstantium populorum a capillis suspensa est multisque afflicta suppliciis, cum Christum negare coacta nullatenus voluisset, una cum Beata Leonilla avia sanctorum ad locum deducta martyrii, ad memoratum vicum Urbatum a persecutoribus pariter gladio sunt peremptę.

21. Neon quoque exceptor gestę hujus rei atque scriptor, tradens turboni codicem, inter medias turbas persecutorum ingressus, cupiens sanctorum Geminorum militię beatissimę sociari, Christi nomen confessus est. Qui illico a persecutoribus diversis suppliciis afflictus, et vita temporali exspoliatus, martyrio continuo meruit honorari. Turbon quoque non post multum temporis, doctrina beatissimorum Geminorum perfecte instructus, a persecutoribus captus, et ipse martyrii est remuneratione locupletatus.

22. Acta sunt hæc sub Aureliano principe, Palmatio, Quadrato et Hermogene pręsidentibus, sub die sexta decima Calendarum Februariarum. Adinventio sanctorum corporum Geminorum, vel dedicatio basilicę sanctorum Geminorum excolenda est ^d xiv Kal. Octobr., regnante Christo Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen.

Jan. scribit sanctam Leonillam apud Divionem separatam in eadem crypta in qua sanctus Benignus ab ipsa fuerat tumulatus.

^d Momb., iv. Kal.

SANCTI WARNAHARII

LINGONENSIS EPISCOPI

VITA SANCTI DESIDERII.

(Bolland. Acta SS., Maii t. V.)

PROLOGUS.

1. Quantę ^a sint in electis ac prędestinatis Dei omnipotentis sacerdotibus virtutes, beatissimi Desiderii martyris, et pontificis Lingonicę urbis, cujus redivivo anni circulo festa de more solemniter celebramus, pręconia manifestant: cujus etsi gesta

^a Ms. sanct. Max. perquam turbatum, hoc modo: Quanta sit in el. ac pręd. suc. a Deo omnipotente gratia largitionibus B. Des. M. et P. L. lin. ur. red. an. circ. festa de more sol. Celebrantes, suggesta..... republicare non valet, sese suis pręclaret virtutibus Deo opitulante, per quas manifestari non cessat.

D imperita loci rusticitas per ordinem publicare non valet; ipse tamen suis claris virtutibus Deo opitulante sese manifestare non cessat. ^b Innumera enim sunt bonitatis ejus virtutum insignia, pauca tamen potest ^c dicendo nostrę tenuitas facundię ut concedet defflorare. ^d Quanto namque prędictus martyr divino

^b Mss. Reg. Suec., *Innumera enim sunt boni operis.*

^c Ms. sanct. Max., *Dicendi in copia.* Ms. Reg. Suec., *dicendo inops Aroas., dicendo inopia nostra tenuitatis facundia.*

^d Ms. sanct. Max. et Be'lon., *Quia quantum divino ritu prędictus martyr in munere.*

præfertur munere gl'oriosus, tanto magis dictator ap-
paret ad narrandas ejus virtutes per ignorantiam
fastidiosus^a.

CAPUT PRIMUM.

*Irruptio Wandalorum. Martyrium sancti Desiderii et
sociorum.*

2. Tempore illo cum Wandalorum barbara et
gentilis ferocitas ad Galliarum venisset debellandas
provincias, et, devictis ac superatis Gallis, Galliarum
etiam urbes infestatione bellica plurimum devastaret,
et in rapina prædæ crudelissime cuncta depopulare-
tur cupiditatis instinctu; nutus Dei, eventus etiam
rei atque itineris, gentem ipsam nefandam cum rege
eorum^b Croco ad civitatem Lingonas usque per-
duxit. Tunc vero beatissimus Desiderius in eadem
urbe pontificali officio fungebatur, sacerdos virtuti-
bus præstantissimus. Et licet^c opposito monte in
sublime firma sit ex parte maxima naturalis expositio-
nis munitio, et quadrarum lapidum studiose sub-
juncta compago muros ipsius civitatis efficiat tutio-
res, ad probandam tamen fidem præfati antistitis, et
eorum qui gloriosum martyrium in sancta Christi
confessione manentes, cum eodem adepti fuisset
dignoscuntur; circumfusa Wandalorum multitudo
urbem undique circumvallat et in obsidione perditionis
a cunctis partibus civitas circumdatur. Nec mora
missilibus, fundis, sagittis diversisque telis
evertere mœnia, acrius impugnantem Wandali, cru-
delitatis instantia perurgebant. E contra beatissimus
pontifex Desiderius, cum suis sacerdotibus, vel
cæteris civibus, de muro clamabat dicens: Christi
servi sumus, Christum Dominum nostrum Deum
vivum et verum colimus, qui universum mundum
constituit. Nolite in nobis crudele scelus admittere,
per quod Dei potentiam contra vos in iracundiam
provocetis.

3. Sed quoniam Dei prædestinatione, martyrii
præfinita dies advenerat; terror et metus inde simul
cives omnes unus invaserat, nec se ultra ulla virtu-
tis audacia defendere conabantur, sed retro redacti
infra mœnia fugientes, quo quisque pergeret ignora-
bat. Wandali vero præcipiti cursu irrumpentes,
ruptis portis ingrediebantur mœnia. Ast alii scalis
appositis in muros diversa de parte ruentes ignes in
d Pergama submittebant; gladiis diversisque jaculis
cives omnes impia cæle prosternebant: nulli sua
profuit ætas, nulli sexui vel ævo pepercit impietas:
natos pendentes ad ubera cum matribus impia jugu-
labat crudelitas: unus gemitus et planctus morien-
tium in totis mœnibus personabat.

4. Denique beatissimus Desiderius antistes, in
oratione positus invenitur, regisque cum cæteris
Christicolis obtutibus præsentatur. Ille autem de

perditione civium pastorali solitudine dolore reple-
tus, pro se principem rogare noluit, sed ut pereun-
tibus civibus subveniret attentius exoravit dicens:
Si pius es, jam parce, rector optime, precor, mise-
ris civibus et a tanta crudelitatis cæde hostiles ma-
nus tuorum ut compescas humiliter omnino deponco.
Ad hæc princeps barbarus immitis, naturali crudeli-
tatis asperitate durus, eventu victoriæ tumefactus,
barbara locutione hoc sancto Desiderio despecta
responsione narravit, quod beatus antistes nulla
potuit intelligentiæ capacitate cognoscere. Ideoque
et quod prius sacerdos Dei precatus fuerat rex cru-
delissimus ignorabat. Obtulit se etiam pro suis
civibus, cervice parata pius pastor ad victimam, ut
cessaret de pereuntibus civibus vel aliquantulum
jam ruina. Nulla rector impius permotus est pie-
tate: sed crudelitatis perseverantia inflammatus,
caput amputari præcepit sacerdotis: plures etiam
Christianos^e eadem simul hora et eadem sententia
interire præcepit. In totis namque Pergamis in Chri-
sti confessione perseverantes, eadem die diversa
sunt passim cæde prostrati. De cultu religionis in-
terrogati, quicumque Christum confessus se dixit
credere, nunquam in tota urbe potuit evadere. O
urbs Lingona, quod tunc subito remansa desolata,
de tuis civibus ingemiscis? habes inde magis quo
exultes, dum tantos eodem tempore pro tuo muni-
mine conquisisti martyres. Pro nihilo temporale
damnum tua reputes in censura^f quod lugeas; dum
absque taxatione pretii, inde nunc habes et habitura
es lucra sine fine mansura quæ gaudeas^g Contri-
stata es tunc incendiis, gladiis, rapinis, cum omni
humilitatis exemplo in favillam redacta, uude nunc
es exornata, illustrataque fortitudine et tutaminis
suffragio præmunita, inde es et permanes in perpe-
tuum præ cæteris urbibus gloriosa.

CAPUT II.

*Percussor et rex puniti. Sancti Desiderii miracula et
memoria.*

5. Tam præclari Desiderii martyris beatitudinis
initium et præcipuam perfectæ dilectionis gratiam
in effusione sanguinis sui, repentinis indicibus in perse-
cutoribus ejus divina pietas patefecit. Percussor illico
suus, amentię sensu damnatus, impatientię furora
correptus, per mœnia horribilibus vocibus clamans,
cursu consito caput in portam civitatis impulit; et
crebra percussione evacuatus cerebro, exanimis
ibidem a parentibus sociis contemplatur. Auditus his
timor et tremor hostium cunctorum animos stupen-
tium penetravit, et^h paulisper ab effundendo san-
guine cessarunt. Denique non post multum temporis
Deus iudex justus sancti sui Desiderii martyris vel
cæterorum martyrum urbis istius ultione convictus

et pro Troja sumptum, inde huc transfertur ad quas-
cunque arces et loca mu-ita.

^a In aliquibus Mss., *sacerdotes*, scilicet cum aliis

^b Mss. aliqua, *non lugeas*.

^c Ms. sanct. Max., *Concremata es*.

^d Ms. Reg. Suec. paulisper impietas barbara at
effundendo cruore ces-are fecit.

^a Ita Ms. Reg. Suec., Alia Mss., *Omnino desidiosus*.

^b Ms. sanct. Max., *Croco*; aliis apud Vignier
Chroco et *Caroco*; de eo supra egimus.

^c Idem Ms., *oppositione montis*; alia Mss., *opposito
montis*. In breviario iis omissis ita legitur *Licet natu-
ralis expositionis munitis*, etc.

^d Pergama. Arcium Trojanarum nomen fuit, imo

in ^a Arelatensis urbe Croseum principem suis tradidit inimicis. Qui captus et catenatus, tam diu diversis tormentis est diuturno tempore afflicto, quousque ver crudelissimam assiduamque cædem ad mortis interitum perveniret juxta suum meritum.

6. Beatissimus autem Desiderius pontifex, ob præcedentem conversationem et boni operis studium martyrii condignam coronam promeruit, pro eo quod prius justus inventus est et probatus. Cujus vitæ initium castitas, sobrietas eleemosynarum largitio, misericordia in pauperibus, pietas, inorum probitas, patientiæ æquanimitas, ac Deo ita acceptabilis in omnibus est repertus, ut ad cælorum regna, consociata militia multorum martyrum, acquisitione sua cum maxima beatitudine perveniret. In urbe sua sanctus pontifex dono martyrii præcipue locupletatus est, in eadem etiam urbe pro salvationum beneficiis cum cæteris martyribus veneratione est debita tumulatus. Præterito tempore, quantum fuit a suis civibus honoratus atque dilectus, sepulturæ suæ locus manifestis declarare videtur indicibus, in tantum ut infra muros amor populi diffusus corpus ad tumulandum reciperet sacerdotis, quem eum pro bonitatis mansuetudine et sanctitatis constantia satis diligebat superstitem. Nam si quis ad ejus limina ægrotus advenerit, inde Deo opitulante revertitur confortatus; si mœrore perterritus, sancti martyris obtentu inde confestim redit exhilaratus; si cæcus, claudus, surdus, mutus, ab adversa parte vexatus advenerit, suam quisque ibi medicinam et remedia pristina sine mora percipit opportuna.

7. Inter cætera virtutum suarum insignia multiplicitia, martyr in suo nomine non patitur impunitam ferre perfidiam. Nam si quis intra septa ecclesiæ ipsius, invocato nomine Christi super ejus sanctum altare, sub falsitatis ingenio mendax perpetrare tentaverit sacramentum, ^b ultione divina perditionis illico sententia condemnatur; filies per fidelem martyrem conservatur. Nullus ibidem, divina obtemperante gratia, in fallacibus juramentis nomen ipsius martyris invocare, aut memorare præsumit. O præferendum beatitudine martyrem, qui tantam obtinuit apud Deum, ut ostendere possit post obitum, quod

^a *Gregorius Turonensis lib 1 Hist. Franc., cap. 32.* Chrocus, inquit, apud Arelatensem Galliarum urbem comprehensus, diversis affectus suppliciis, gladio verberatus interiit, non immerito poenas, quas sanctis Dei intulerat, luens. Similia plura ex Aimoino sunt relata.

^b *Ms. sanct. Max.,* ultio divina eum persequitur.

^c *Coluntur tergemini martyres, ut supra dictum.* 17 Januarii.

^d *Ms. sanct. Max.,* in divino libro ferientis ictus

A odit iniquitatem, et diligit veritatem, detestatur perjurium, condemnat mendacium. Hortatur pius pastor curam habens defunctus de ovibus, cives bonos, ut fidei integritatem pro aminerum suarum salvatione sine macula omnino custodiant. Detestatur malignos, perfidiam æmulatur, dat perditionis exemplum specialibus ut emendent.

8. Habetis denique sacerdotes illustres, primates, et omnis plebs Lingonici populi, præclari martyris, cæterorum cui subjuncta est caterva martyrum, intrinsecus tutamen urbis egregium et præcipuum de eo custodiam civitatis, extrinsecus autem de ^c tribus geminis fratribus martyribus singulare urbis præsidium ante positum, et civitatis maximum diviniæ remunerationis ornatum. Nimirum satis super est in B laude hujus sancti Desiderii martyris de virtutibus amplius quod dicatur, sed fastidium generat auditori major ei fuerit prolixitas dictionis. Nam ad confirmandam præclari martyris testimonii veritatem, porta, ubi percussor pro admissio scelere reus impulsione capitis semetipsum peremit, nullum ab eodem tempore ingressioni viantibus officium præbuit, nec egrediendi ab urbe consuetudinarium aditum populi ulterius patefecit: sed saxis clausa, pro offensionis indicibus, damnata potius perseverat. Denique cum ipsius gladiator sacerdotis sacrum corpus truncavit ^d in librum divinum ferventis ictus peraccessit apertum. Ubi multa quidem folia perforavit, divina tamen ^e salvatione litterarum tramitem non contigit effusio sanguinis. Livor in libro certum beati martyris C passionis indicium manifestat, et in nullo scripturæ seriem legentibus perturbat. In utroque vivens testimonii veritas, et præsentī populo demonstratur, et venturo semper ad cernendum Dei ordinatione servatur dum ferro, aciem acuminis proprii, ad beatitudinem hujus martyris ampliandum, vel libri folia perforanda, habere concessum est, at divina verba, ibidem in litterarum monumentis inserta, violare propter martyris sui gloriam Domini omnipotentia non permisit; regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria, virtus et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

pro accessu acceptus est.

^e *Ms. Reg. Suec.,* litterarii tramitem, *Ms. sanct. Max.,* litterarum apicem. Cæterum totum hunc contentum paulo aliter ex monumentis Genuensibus ita exponit et multo clarius Ferrarius. Liber quoque in quo Desiderius preces recitare consueverat, suo sanguine ita aspersus fuit, ut cum eo plura folia tincta fuissent, characteres tamen illæsi remanerent. Qui liber ad hæc usque tempora monstratur.

ANNO DOM NI DCXV.

SANCTUS COLUMBANUS,

ABBAS ET CONFESSOR.

NOTITIA HISTORICA IN S. COLUMBANUM.

(Fabric. Biblioth. med. et inf. ætatis.)

Columba, sive *Columbanus* Hibernus, multorum conditor monasteriorum, abbas in Gallia Luxoviensis, et denique in Italia Bobiensis, ordinis Benedictini, a diem obiit anno 615, de quo præterscriptorem Vitæ, *Jonam Scotum*, apud Surium 21 Novembris et Vincentium Barralim parte II Chronologiæ Lerinensis: Chronicon sancti Benigni Divionensis tom. I Spicilegii Dacheriani, pag. 577 seq. Bernardus in vita S. Malachie, cap. 6, pag. 670, et e recentioribus præter editores et Jacobum Waræum pag. 18 de scriptoribus Hib. Jacobum Basnagium tomo I Canisii, pag. 772 seq. Mabillonium sæc. II Benedictin., scriptoresque de sanctis Hibernie Thomam Messinghamum, Joannem Colganum, etc. Carolus Lecointe tomo II Annalium Francorum, pag. 98 seq. scripta Columbani junctim edita Lovanii 1667 a *Patricio Flemingo* b ordinis Minorum, atque inde recusa in Bibliotheca Patrum Lugdunensis t. XII, sub. init. distincte referre placet.

Regula monastica. Capita x c et liber *pœnitentialis*, de quotidianis pœnitentiis monachorum, capita xv, pag. 3 et 6, et in Lucæ Holstenii Codice regularum, parte II, pag. 88, 98. Memoria fessellit clarissimum Caveum, cum regulam Columbani scripsit editam fuisse a Canisio. Sed a Carolo Stengelio edita est, præfatione Columbani auctor, in Corona lucida ordinis Benedictini, Aug. Vindel., 1622, 8° et pag. 128. Apud Goldastum quoque et Messinghamum liber *pœnitentialis* desideratur. Regulam Columbani ab Agrestini calumniis defensitavit Eustasius abbas in synodo *Matisconensi*, ut narrat *Jonas Scotus* in Vita Eustasii apud Surium et Heuschenium 29 Mart. et Sirmondum tomo I Concil. Gallie, pag. 477. Synodum Matisconensem ad annum. 627 alii referunt, Mabillonius sæc. II Benedictin. pag. 119 ad annum 624. Cointius tom. II Annal. pag. 750 seq. ad annum 625.

2. De fide et officiis Christiani hominis *instructiones* XVI pag. 9. In Ms. addita etiam decima septima, sed quæ post libros duos de libero arbitrio sub *Fausti* Regiensis nomine legitur tom. XVIII biblio-

a Benedictinum facit Joannes Trithemius cap. 223 de S. E., et illustrium Benedictor. lib. II, cap. 5, et magna contentione Constantinus Cajetanus libro edito an. 1627, quamquam aliud visum Antonio Gallonio in libro inedito, de quo operæ pretium est consilere epistolas selectas Richardi Simonis tomo III, epistola 29, pag. 67 seq.

b Vitæ Waddingum, Biblioth. ordinis minorum,

A thecæ Patrum Lugdunens. pag. 515. Quinta est etiam apud Messinghamum pag. 407, et sub epi toke nomine vulgata ab Usserio in epistolis Hibernicis pag. 7; Dublin, 1632, 4°; Paris, 1665, 4°.

3. De pœnitentiarum mensura taxanda, capita XLII, pag. 21.

4. De octo vitiis principalibus, pag. 23.

5. Epistolæ quinque, pag. 21 et IV, ad Bonifacium quartum papam, II ad patres synodi Gallicanæ super questione de Pascha congregatæ, III ad discipulos suos et monachos, et V ad Gregorium primum papam, itidem de Paschate. Merito hæc epistolas magni facit Mabillonius In Itinere Italico, pag. 216 seq.

6. d Carmina. d. Acrostichum *Columbanus Hunaldo*, pag. 33, incipit: *Casibus innumeris decurrunt tempora vite*. Carmen ad Setbum, in quo detestatur avaritiam. Inci, it: *Suscipe, Sethe, libens*. Apud Georgium Fabricium in Poetis Christianis, pag. 779; Canisium, tom. I, pag. 779; Messinghamum, pag. 411; Vinc. Barralim tomo II, pag. 113, et Usserium, pag. 11, legitur: *Suscipe, Hunalde, libens*. At apud Sirmondum ad calcem Eugenii Toletani, Paris., 1619, 8°, et tom. II Operum, pag. 908, *Suscipe, quæso, libens*. V. Ad *Fedolium*, carmen Adonium, pag. 34. Incipit: *Accipe, quæso, nunc bipedali condita versu*, ad cujus calcem annos 72 ætatis suæ indicat: *Nunc ad olympiadis ter senos venimus annos* 8. Epigramma de muliere E. Monosticha, p. 35; inci, it: *Hæc præceptum legat devote et impleat actu*. Hæc carmina junctim edidit notisque illustravit Goldastus in paræneticis veteribus, pag. 47 seq., Insulæ 1604, 4°. Notis suis illustrata exhibet etiam vir doctus Christianus Dammus ad calcem Distichorum Catonis. Cygnæ, 1672, 8°. Ediderat Usserius, etiam in epistolis Hibernicis, pag. 10 seq., sed exceptis monostichis et epigrammate. Monosticha exstant quoque apud Canisium tomo I editionis novæ, pag. 775, et inde in Bibliothecis Patrum Colonienſi et Parisienſi, et apud Messinghamum, pag. 408, inque iis plura similia distichis

pag. 272.

e Hæc etiam in Thomæ Messinghami Florilegio sanctorum Hibernicæ, pag. 403; sed in Goldasti paræneticis, pag. 166 seq., deest caput ultimum, licet regula ibi citata sit in capita 14.

d Polycarpus Leyserus hist. poetarum medii ævi, p. g. 177 seq.

Catonis, quæ Octaviano cuipiam Romano Goldastus tribuit. Monosticha autem eadem sub *Alcuini* nomine leguntur in ejus Operibus, pag. 1715, et sub *Aldhelmi* edita a Delrione, ut dixi supra.

7. Rhythmus de vanitate et miseria vitæ mortalis, pag. 36 seq., incipit: *Mundus iste transit et quotidie decrescit*; editus primum ab Usserio in epistolis Hibernicis, pag. 9 seq.

Constantinum Cajetanum voluisse S. Columbanum scripta notis et argumentis illustrata edere notavit Allatius in Apibus Urbanis, pag. 74.

Deiderantur Columbanum *liber Psalmorum* sive hymnorum quem eliminato sermone ab adolescente adhuc scriptum testatur Sigeberius Gemblacensis capite 60, unde Trithemius posset videri fecisse Com-

mentariorum *librum in totum Psalterium*, quem a Columbano eleganti stylo scriptum ait cap. 223. Sed expositionis Columbanum super omnes psalmos meminit etiam apud Goldastum in *Paraneticis*, pag. 72. Hartmotus, qui abbas S. Galli fuit circa annum 880, inter libros in bibliotheca sancti Galli suo tempore asservatos. *Liber contra Arianos*, de quo Jonas in vita cap. 29, et Columbanus ipse epistola 4. Confer Mabillonii *Iter Italicum*, pag. 216 seq. *Adversus regem adulterum*, quod memorat Baleus xiv, 12, ad Theodoricum regem Austrasiæ respicit, quem ob consuetudinem cum Brunehilde a Columbano et coram et per litteras fortiter reprehensum refert Jonas in ejus Vita, capite 18.

PROLEGOMENON DE S. COLUMBANO.

(Galland. Biblioth. Patr. t. XII.)

I. Columbanus, plurimorum pater monachorum, in Lagenia, Hiberniæ provinciæ, circa medium sæculi vi ortus traditur, ut ex ejus gestis a Jona monacho Bobiensi fere æquali erudimur^a. Post humaniorum litterarum studia, sacris Scripturis excolendis operam dedit^b. Mox ad Banchorensē monasterium in Ultonia se conferens, monasticum institutum amplexus est. Exactis ibidem annis pluribus, ex Hibernia digressus in Galliam perrexit, ætatis annum tunc agens tricesimum: atque in regno Burgundiæ, ubi rerum potiebatur Gunthramnus, Luxoviensē condidit insigne cœnobium. De tempore quo Luxovium accessit haud plane constat. Cointius tamen^c ac post ipsum Mabillonius^d annum statuunt 590. Luxovio pulsus in Italiam se recepit, ac celebre Bobiense monasterium erexit; in quo, postquam annum unum explevisset, diem clausit extremum xi Kal. Decembris, ut scribit Jonas^e: qui dies quoque notatur in Tabulis ecclesiasticis; Christiano scilicet 615, ut post Cointium^f docet Mabillonius^g. Quo autem ætatis sue anno-e vivis excesserit vir beatus, haud satis exploratum habemus. Id solum novimus, ipsum, dum carmen scriberet ad Fedolium, hæc de se cecinisse^h:

Hæc tibi dictaram morbis oppressus acerbis
Corpore quos fragili patior, tristisque senecta.
Nam dum præcipiti labantur tempora cursu,
Nunc ad Olympiadis ter sensæ venimus annos.

Ut proinde « ita scripserit Columbanus, inquit Usseriusⁱ, annum agens vel septuagesimum secundum, si quatuor, vel quadragesimum, si quinque annorum spatio (Latinorum quorundam more) olympadicam periodum definiamus. » Atque hanc posteriorem

supputationem sequi præcavit Mabillonius. Sic enim ad eundem locum ait: « Si olympias pro annis quinque sumitur, ut quidem sumi solet, annos nonaginta tunc attingerat Columbanus, cum prædictos versus scribebat. » Quod equidem minus admiserim, prioremque supputationis rationem prætulerim cum vulgo eruditorum: atque ita censuerunt Historici litterariæ Gallicæ auctores, qui propterea ex verbis allatis beatum virum annos septuaginta duo tunc egisse definiunt^k. Sacrum ejus corpus conditum est in monasterio Bobiensi. Mabillonius, qui Bobium petiit, hæc litteris tradidit^l: « In basilica monasterii nihil fere superest ex prima cœnobii antiquitate, præter cryptas subterraneas, ubi altaria quatuor, oliu quinque. In præcipuo corpus sancti Columbanum asservatur intra lapideam arcam, quæ anno 1480 rudi opere facta est. Scilicet hoc superbum illud est mausoleum magni quondam abbatis Columbanum; sed quibusvis oculis aureis præferendum. »

II. Quæ superant sancti Columbanum scripta, ea junctim edita Lovanii evulgavit anno 1667 Patricius Flemingus. Primum itaque omnium occurrit ejus *Regula cœnobiæ*; quam tamen, præterita Flemingiana editione, desumpsimus ex optimo Codice Regularum Holsteniano: atque hoc præclarum exemplar jure celebrant cæterisque pluris ducunt viri docti modo laudati^m. Complectitur ejusmodi Regula capita decem cum apud Thomam Messinghamum in Florilegio Hiberniæ, tum apud Lucam Holstenium in Codice Regularum. Ubi observandum cum Cointioⁿ, caput 10, quod in Codicibus mss. et exemplari sancti Galli desideratur, exstare in Codice Bobiensi,

^a Jon. Vit. S. Columb. apud Mabill. Act. SS. Bened. tom. II, pag. 3 seq.

^b Mabill. Annal. Bened. lib. viii, tom. I, pag. 191 seqq.

^c Coint. Annal. eccl. tom. II, pag. 370.

^d Mabill. l. c., pag. 192.

^e Jon. apud Mabill. l. c., pag. 26.

^f Coint. l. c., pag. 679.

^g Mabill. Act. SS. Bened., p. 26, not. b.

^h Columb. Carm. III, 160 seqq. infra p. 360 d.

ⁱ Usser. Veter. Epist. Hibern. syllog., pag. 17.

^j Mabill. Annal. Ord. Bened. lib. xi, § 17, tom. I, p. 281.

^k Hist. littér. de la France, tom. III, p. 509.

^l Mabill. Iter Italic., pag. 214.

^m Hist. littér. de la France, l. c., pag. 511.

ⁿ Coint. l. c., pag. 371.

et apud Messinghamum præferre titulum *de perfectione monachi* : apud Holstenium vero subijci capiti 9, instar appendicis, et caput 10 inscribi *de diversitate culparum*, quod alii *Pœnitentiale sancti Columbani* vocant, et ab ejusdem Regula distinguunt. Porro utrumque opusculum pluribus illustrat atque alicubi supplet idem Cointius ^a. Neque illud prætereundum quod adversit Mabillonius ^b, regulam Columbani, qualis typis vulgata est, integram non esse, si caput in Concordia Regularum cap. 74, § 10, citatum ex Regula Columbani cap. 33 ad Columbani Regulam pertinet. Alii tamen observant ^c, non Columbanum, sed antiquiorem auctorem agnoscere caput illud in Concordia laudatum. Nonnulla quoque de ipsius sancti Columbani Pœnitentiali monet in Analectis idem V. C. Locum adeat lector, si lubet ^d. Regulam porro ac Pœnitentiale de quibus hætenus sermo, excipit ejusdem sancti abbatis liber de *Pœnitentiæ mensura taxanda*, quem primus ex vetusto ms. Codice in lucem extulit Flemingus : quo de opere nonnulla iidem qui supra viri clarissimi animadvertunt ^e.

II. Sequuntur *Sermones* seu *Instructiones* xvi, quibus adjectus libellus *De octo vitiis principalibus*, ex laudato Codice Bobiensi per eundem Flemingum descriptæ. Lectu sunt sane dignissimæ, ac miram ubique pietatem cum pari eloquio conjunctam spirant. De his vero accipienda videntur quæ scribit Jonas in ejus Vita his verbis ^f : *Agebat venerandus vir, ut per quæcunque loca progrediretur, verbum evangelicum annuntiaret. Erat enim gratum hominibus, ut quod sacundia cultus adornabat, elucubratur prædicationis doctrina, simul et exempla virtutum confirmabant..... Tanta in beatum virum gratia redundabat, ut in quorumcunque domibus quantisper commoraretur, omnium animos ad religionis cultum defigeret.* Operæ porro pretium fuerit adnotare, Instructionem V, quæ incipit : *O tu vita quantos decepisti!* sub titulo *Epistolæ V legisse Mabillonium in ms. Codice S. Galli* ^g : atque sic item inscriptam ex eodem Codice jam diu vulgaverat Goldastus ^h; qui tamen agnovit in ea nullum apparere epistolici characteris vestigium, simulque professus est sibi haud discedendum duxisse a fide vetustissimi Codicis, in quo hujusmodi erat inscriptio : *Incipit epistula sci Columbani abbatis.* Id quoque observatum Usserio ⁱ, qui sub Epistolæ nomine in sua *Veterum epistolarum Hibernicarum sylloge* eandem Instructionem V recensuit.

IV. Pone prædictas instructiones exstant *Epistolæ V* sancti Columbani, omnes fervido zelo præditæ atque libertate Christiana exaratae. Eas ex pervertuto, sed mendoso satis bibliothecæ Bobien:is Codice descripsit Flemingus; in cujus tamen edito,

nulla temporis notatione servata, mixtim locantur. Hujusmodi confusionem perstrinxerunt viri eruditissimi subinde nobis laudati; quorum propterea ductu easdem epistolas pro temporum ratione digessimus. Ordine itaque prima inscribitur Gregorio magno, inter cujus epistolas editionis novissimæ fuit exinde relata ^k. Sed nulla exstat inter Gregorianas ad Columbanum : licet perantiquus auctor libelli de vita sanctæ Salabergæ abbatissæ Laudunensis testetur ^l ad præfatam patrem (Columbanum) *melliflua remisisse scripta* eundem sanctum pontificem. Porro præcipuum epistolæ argumentum versatur circa celebrationem paschalis, quod sanctus abbas cum suis celebrandum ritu Britonum, hoc est, orientalium more, contendit. Ad annum saltem 509 referendam censent hujusmodi epistolam doctissimi operum sancti Gregorii editores, quod ipsius meminerit in *Epistola II* ad Gallicanos episcopos in unum sui causa congregatos ad questionem de paschalis celebratione definiendam : cujus concilii nulla alia superest memoria. Anno duodecimo scripta fuit hæc epistola, ex quo in Vogensibus silvis debebat Columbanus, hoc est anno Christi 602, inquit Mabillonius ^m.

V. Inter ea Columbanus abbas Luxoviensis ad secundam contentionem, contra se a Gallicanis episcopis de Paschæ celebratione concitatum, *Epistolam* scripsit ordine tertiam, anno 606, ad Bonifacium III Gregorii successorum, suppliciter postulans ut sibi peregrinis laborantibus suæ piæ sententiæ præstaret solatium, quo, si non contra fidem est, suorum traditionem seniorum roboraret, ut ritum paschæ, sicut acceperant, per pontificis judicium possent in sua peregrinatione observare. « An responsum a pontifice obtinuerit Columbanus (verba sunt Mabillonii ⁿ) ignoramus : at eum retinuisse patrium suum ritum in Paschalis celebratione constat ex ejus *Epistola IV* ad suos Luxovienses Namnetis scripta, cum in provinciu esset ad trahendum in Hiberniam. Verum hanc traditionem deposuisse videtur saltem cum in Italiam accessit : idque suadet tum ejus *Epistola V* ad Bonifacium IV e Bobiensi monasterio scripta, tum synodus Matisconensis Gallicanorum antistitum, instinctu Agrestii monachi convocata adversus singulares quosdam ritus Luxoviensium monachorum in quibus nulla amplius de paschate fit mentio. »

VI. Dum Namnetis per triduum moraretur Columbanus ^o, mox in Hiberniam perrecturus; ut paulo ante dictum, *Epistola IV* scripsit anno 610 ad suos Luxovienses, quos invitus deseruerat, pacem, salutem et sempiternam charitatem eis imprecatus. Quibus litteris acceptis, Attala Columbanum sequi maulit, quam Luxovii permanere, ipsius Columbani insulis 1604.

^a Usser. Veter. epist. Hibern. syllog., pag. 5 seq.

^b Hist. littér. de la France, l. c., pag. 515, num. 5.

^c Greg. lib. ix, epist. 127, Opp. tom. II, pag. 1036

seqq.

^d Act. SS. Ord. Bened., tom. II, p. 406, num. 3.

^e Mabill. Iter Ital., pag. 214.

^f Mabill. Annal. Bened. l. x, § 36, tom. I, p. 361.

^g I. l. c., § 50, pag. 268 seq.

^a Id. l. c., pag. 571, 579.

^b Mabill. ad Act. SS. Ben. tom. I, p. 26, not. c.

^c Hist. littér. de la France, l. c. p. 510, num. 1.

^d Mabill. Analect. p. 19, nov. edit., § 8, sub fin.

^e Hist. littér. de la France, l. c., p. 512, num. 3.

^f Jon. apud Mabill. Act. SS. Ben., tom. II, p. 7, num. 11.

^g Mabill. Analect., pag. 19, § 9, sub fin.

^h Goldast. Patroci. Veter. part. I, pag. 145, edit.

postmodum in Bobien-^{is} monasterii regimine successor futurus. *Epistola* V denique Columbanus abbas ex cœnobio Bobiensi ad Bonifacium papam IV scripsit anno 613, studio impulsus Agilulfi regis Longobardorum ac Theodelindæ reginæ, de tribus Capitulis. Qua in epistola vir sanctus pontifici maximo, omnium totius Europæ ecclesiarum capiti et pastorum pastori salutem dicit. De ea plura Mabillonius tum in Annalibus Benedictinis ^a, tum in Itinere Italico ^b. His porro Epistolis quinque sextam subieci-mus quam edidit Goldastus ^c ex duobus exemplis bibliothecæ monasterii S. Galli, quorum unum satis antiquum, sed *ἀνὸς ὡρον*; alterum haud magis vetustatis expers, et eo præstabilius, quod suo indice auctorem ostendit editori. Verum haud perspexit Goldastus, uti neque Historiæ litterariæ Gallicæ auctores ^d, qualemcunque hanc epistolam ipsissimum referre Carmen illud, quod aliis huiusmodi additum exhibet bibliotheca Patrum Lugdunensis ^e. Id quod postea nos ipsi deteximus: quapropter ab eo Carmine excudendo abstinuimus.

VII. Syllogem operum sancti Columbani abbatis quatuor ejus Carmina claudunt. I. Inscibitur *Epistola ad Hunaldum*. Eam primus vulgavit Goldastus ^f; quam tamen perperam in duas dissecuit, alteram scilicet ad *Hunaldum*, alteram vero ad *Sethum* missam existimans. Una enim re vera est, ut viri ^g eruditius observatam ^h, eademque uni Hunaldo inscripta: ejus prior pars acrostichide circumscribitur, utrius-

que nomen sic referente, COLUMBANUS HUNALDO; ut recte habetur apud Sirmundum ⁱ et Usserium ^j. Acrostichis in Canisiano exemplari desideratur ^k. II. *Monosthicon Carmen*, sive *Monosthica*, e ms. Codice Frisingensi desumpsit Canisius ^l. Debitat Bassagi-us an Columbani sit opus sincerum: sed immerito, ut censent clarissimi viri ^m, qui et ejus varias editiones enumerant: sed hac de re consulendus in primis Fabricius ⁿ. III. Carmen est *Epistola ad Fedolium*, e ms. Sangallensi a Goldasto in lucem emissa ^o, atque Hibernicis Epistolis ab Usserio intexta, qui eam recensens, hæc habet ^p: « Versibus bipedalibus Adonicis est conscripta, elisionis syllabarum occasione omni evitata, ut Carmen esset constanter *πεντασύλλαβον*. Annexi sunt et hexametri sex, in quorum antepenultimo ætatem suam auctor prodit. » Quod quidem superius § 1, nobis animadversum. IV. denique Epigramma est in *Mulierem*, quod item Goldasto acceptum referimus. Exstat præterea ejusdem sancti Columbani *Rhythmus de vanitate et miseria vitæ mortalis*. Incipit: *Mundus iste transit*, etc. Occurrit apud Usserium ^q, et in bibliotheca PP. Lugdunensi ^r. Verum hic rhythmus idem omnino est ac Epistola sexta, ac propterea nobis omissus, ut ad eam superius monuimus. Cæterum sancti Columbani Opera quæ huc usque recensuimus, in meliorem ordinem redacta, notulis etiam subiunde sive restituere, sive illustrare pro virili studuimus.

^a Id. *ibid.* lib. XI, § 4, pag. 273 seq.

^b Id. *Iter Ital.*, pag. 215 seq.

^c Gold. l. c., p. 153.

^d *Hist. littér. de la France*, tom. III, p. 520.

^e Bibl. PP. Lugd., tom. XII, p. 36 seq.

^f Gold. l. c., pag. 47.

^g *Hist. littér. de la France*, tom. III, p. 518 seq.

^h Sirmond. O. p., tom. II, p. 908, edit. Paris.

ⁱ Usser., *Vet. Hibern. epist. syllog.*, p. 10-12.

^j Canis. *Theor.*, tom. I, p. 779.

^k Id. *ibid.*, pag. 775 seq.

^l *Hist. littér. de la France*, t. c., pag. 519.

^m Fabric. *Bibl. med. Lat.*, tom. I, p. 1129.

ⁿ Gold. l. c., pag. 52.

^o Usser. l. c., pag. 13.

^p Usser. l. c., pag. 6, 7.

^q Bibl. PP. Lugd., tom. XII, p. 36.

C

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUENTEM.

(Brokie, Cod. Regularum, t. I)

Inter reliquos monasticæ vitæ propagatores sæculo sexto florescentes, celeberrimum nomen obtinuit S. Columbanus abbas, natione Scotus, in monasterio Benchorensi educatus; sed utrum ex Benchoria Hibernensi, an vero ex hodiernæ Scotiæ cœnobiis Benchorensibus, disceptatur acriter ab utriusque gentis inquilinis. Varia enim Benchorensia cœnobia reperimus, quorum primum in hodierna Wallia situm erat, a Ven. Beda in sua gentis Anglorum Historia Ecclesiastica celebratum, a quo forsitan et reliqua originem suam duxerunt, quamvis hodierni Scoti pro suo Benchorensi cœnobio ad ripam Deæ fluminis sito, et a S. Ternano discipulo S. Palladii erecto, pro antiquitate certent: prout ex Monastico Scotico instruimur. Quod autem Benchorense Hibernicum attinet, et illud existimamus verum S. Columbani monasterium; cum ibidem eum principia vitæ monasticæ posuisse testatur S. Bernardus in Vita S. Malachie, qui tamen sanctissimus abbas haud adeo recte utramque gentem distinguit, sed sæpius Scotos cum Hibernis confundit. Uicunque vero hæc sint, S. Columbanus cum turba monachorum Scotorum et Hibernensium successit in Gallias, circa annum 590, ætatis vero suæ 30, ubi Luxoviense exstruxit monasterium, in quod arctam monachorum Scotorum disciplinam introduxit, acerrimus patrum traditionem vindex. Dum igitur Luxovium plurimos confluere videret ex vicinis regionibus monachos, pro iisdem hanc præsentem Regulam conscripsit, rigidamque Scotorum disciplinam quodammodo mitigavit, perpetuum tamen jejunium et silentium, omnimodamque obedientiam monachis suis mandavit, quod regimen monasterii a solo nutu abbatis dependere voluerit. Regula autem hæc primitiva est et originaria, nullam cum aliis regulis connexionem habens; quamvis Regula Benedictina jam per plures annos ante adventum S. Columbani apud Gallos a S. Mauro promulgata fuerit: nullibi enim antiquarum regularum mentionem facit, sed duntaxat cap. 7 loquitur de mille monachis catholicis sub uno archimandrita, qui uniformiter, quoties de nocte conveniunt, duodecim psalmos decantant, sive noctes longæ sint, sive breves. Ubi aperte loquitur de disciplina psallendi in monasteriis Columbini usitata, a S. Columba Magno Scotorum monachorum patriarcha per hodiernam Scotiam et Hiberniam erectis, cui etiam et Regulam cujusdam Patriæ ascribimus. Interea hæc S. Columbani Regula novem capitibus constans, cui et hic decimum adjecit Holstenius, non omnia ad perfectionem vitæ monasticæ præcepta necessaria

tradit, sed generalia tantum statuta præscribit; ita ut viva potius voce, quam scripta Regula, monachos suos direxisse videatur. His eam non obstantibus, disciplina monastica a S. Columbano apud Gallos propagata mirus fecit progressus, etiam post ejus Luxovio expulsionem, atque in Italiam secessum, ubi iterum Bobiense erexit cœnobium, et ibidem piissime obiit, sacrum exuviarum pignus monachis suis in amoris et reverentiæ tesseram relinquens. Non solum enim in Luxoviensi, Bobiensi, Anegreysiensi, Fontanensi aliisque ab ipso erectis cœnobiis, sed etiam in aliis per sanctissimos discipulos Gallum et Magnoaldum conditis monasteriis hæc Regula monastica pluribus annis sola floruit et observabatur. Nec tam cito hæc monasteria Regulam S. Benedicti solam amplecti voluerunt, sed gradatim. Vetera quippe statuta derepente apud monachos in desuetudinem non abeunt, et sic apud laudatos Benedictinos Scriptores Mabillonium et Calmetum reperimus, hanc S. Columbani Regulam, adhuc labente sæculo septimo, simul cura Regula S. Benedicti in præfatis monasteriis aliisque pluribus observatam fuisse; donec illa Benedictinæ soli, tanquam perfectiori, tandem locum dare coacta est, quod ineunte sæculo octavo in omnibus monasteriis nulla alia quam Regula S. Benedicti observata fuerit. Huic etiam Regulae subjicitur S. Columbani *Liber Pœnitentialis*, præscribens pœnas regulares pro qualibet culpa levissima commissa contra Regulam et monasterii consuetudinem; quæ tamen pœnæ, satis graves pro adeo parvis delictis, nullam connexionem cum ipsa Regula, aut cum aliis scriptis vitæ monasticæ normis habere videntur; adeoque pœnæ illæ monachis inflictæ ex rigida Scotorum disciplina exortæ sunt: prout ex Ordine monastico apud *Cutrocenses* monachos Scotos, sive *Kildeas*, inter additamenta adducto patebit. Quod autem hic *Pœnitentialis Liber* ex communi Scotorum Monachorum disciplina desumptus sit, cuilibet in historia monastica vel leviter versato obvium esse potest; cum hic ipsemet liber in vetustis codicibus applicari soleat: *Regula cœnobialis Patrum Scotorum*, et aliquando: *Regula Fratrum Hibernensium*; utriusque enim gentis monachis commune erat, pro minutissimis culpis rigidas pœnas infligere.

SANCTI COLUMBANI

ABBATIS ET CONFESSORIS

REGULA COENOBIALIS.

(Gallandi Bibl. Patr. t. XII.)

CAPUT PRIMUM.

De obedientia.

Primo omnium docemur Deum diligere ex toto corde et ex tota mente (*Matth. xxii, 37*) et ex totis viribus, et proximum tanquam nosmetipsos. Deinde ad primum verbum senioris omnes ad obediendum audientes surgere oportet: quia obedientia Deo exhibetur, dicente Domino nostro Jesu Christo: *Qui vos audit, me audit* (*Luc. x, 28*).

Si quis igitur verbum audiens non statim surrexerit inobediens iudicandus est. Qui autem contradixerit, contumaciæ crimen incurrit: et ille non solum inobedienciæ reus est, sed etiam contradictionis aditum aliis aperiens, multorum destructor æstimandus est.

Si quis vero murmuraverit, et ipse tanquam non ex voto obediens, inobediens putandus est; idcirco opus ejus abjiciatur, donec illius bona voluntas cognoscatur. Obedientia autem usque ad quem modum definitur? Usque ad mortem certe præcepta est; quia Christus usque ad mortem obedivit Patri pro nobis, quam ipse nobis per Apostolum insinuat, dicens: *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, et specie inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philip. ii, 5-8*). Nihil itaque recusandum est obedientibus, veris Christi discipulis, quamvis durum et arduum sit, sed cum fervore et lætitia accipiendum est. Quia si talis non fuerit obedientia, non erit acceptabilis Deo, qui ait: *Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me*

A dignus (*Luc. xiv, 27*). Et ideo dicit de digno discipulo: *Ut vbi ego sum, ibi et minister meus maneat*. (*Joan. xii, 25*).

CAPUT II.

De silentio.

Silendi regula diligenter custodienda decernitur; quia scriptum est: *Cultus autem justitiæ silentium, et pax* (*Isa. xxxii, 27*). Et ideo: ne reatus de verbositate conquiratur, exceptis utilitatibus et necessariis, opus est ut taceatur; quia, juxta Scripturam, *In multiloquio non deerit peccatum* (*Prov. x, 19*). Et idcirco Salvator ait: *Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis* (*Matth. xii, 37*). Juste damnabuntur qui justa dicere noluerunt cum potuerunt; sed mala, injusta, impia, inania, injuriosa, incerta, falsa, contentiosa, contumeliosa, turpia, fabulosa, blasphema, aspera ac flexuosa loqui garrula verbositate maluerunt. Tacendum igitur est de eis et talibus, et cum cautela et ratione loquendum est monachis, ne aut detractiones, aut tumidæ contradictiones, in loquacitatem vitiosam prorumpant.

CAPUT III.

De cibo et potu.

Cibus sit vilis et vespertinus monachorum, satietatem fugiens, et potus ebrietatem: ut et sustineat, et non noceat. Olera, legumina, farina aquis mixta, cum parvo panis paximatio, ne venter oneretur, et mens suffocetur. Etenim utilitati et usui tantum consulendum est, æterna desiderantibus præniā; et ideo temperandus est ita usus, sicut temperandus est labor: quia hæc est vera discretio, ut possibilitas spiritalis profectus cum abstinentia carnem macerante retentetur. Si enim modum abstinentiæ ex-

cesserit, vitium, non virtus erit: virtus enim multa sustinet bona et continet. Ergo quotidie jejunandum est, sicut quotidie orandum est, quotidie laborandum, quotidieque est legendum.

CAPUT IV.

De paupertate, ac de cupiditate calcanda.

Monachis, quibus pro Christo mundus crucifixus est, et ipsi mando (*Gal. 6, 14*), cupiditas calcanda est: nimirum dum non solum superflua eos habere damnabile est, sed etiam velle: quorum non census, sed voluntas quaeritur: qui relinquentes omnia, et Christum Dominum cum timoris croce quotidiani sequentes, in cœlis habent thesauros (*Matth. xvi, 34*). Idcirco dum in cœlis multum sunt habituri, paucis et extremo necessitatis censu in terris debent esse contenti; scientes lepram esse cupiditatem monachis, imitatoribus filiorum prophetarum, ac discipulorum Christi prodicionem atque perditionem, apostolorum quoque dubiis sectatoribus mortem. Ideo ergo nuditas et facultatum contemptus prima perfectio est monachorum; secunda vero purgatio vitiorum; tertia perfectissima Dei continuata dilectio, ac divinorum jugis amor, qui terrenorum succedit oblivioni. Quæ cum ita sint, paucis nobis opus est, juxta verbum Domini (*Luc. x, 42*), aut etiam uno. Pauca namque sunt necessaria vera, sine quibus non transigitur, aut etiam uno, quasi cibo juxta litteram; puritate autem sensus indigemus per gratiam Dei, ut intelligamus spiritaliter quæ sunt illa pauca charitatis, quæ Marthæ a Domino suggeruntur.

CAPUT V.

De vanitate calcanda.

Vanitas quoque quam sit periculosa, brevibus demonstratur verbis Salvatoris, qui suis discipulis lætantibus vanitate dixit: *Vidi Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem* (*Luc. x, 18*). Et Judæis aliquando se justificantibus ait: *Quod autem altum est hominibus, abominatio est in conspectu Domini* (*Luc. xvi, 15*). Illis, et illius Pharisei famosissimi ac justificantis exemplo colligitur (*Luc. xviii, 11 seq.*), quod interemptrix sit omnium bonorum vanitas, et gloriatio elata: dum bona vane laudata Pharisei perierint, et peccata publicani accusata evanuerint. Non exeat igitur verbum grande de ore monachi, ne suus grandis pereat labor.

CAPUT VI.

De castitate.

Castitas vero monachi in cogitationibus judicatur; cui nimirum cum discipulis ad audiendum accedentibus a Domino dicitur: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth. v, 18*). Dum enim vultum illius considerat ille cui consecratus est, verendum est ne inveniat in anima, quod abominetur: ne forte, juxta sententiam sancti Petri, habeant oculos luxuriæ plenos atque adulterii (*II Petr. ii, 14*). Et quid prodest virgo corpore, si non sit virgo mente? *Deus enim spiritus est* (*Joan. iv, 24*), et in spiritu habitat ac mente, quam immaculatam viderit; in qua nulla sit adultera

cogitatio, nulla spiritus coinquinati macula, nulla peccati labes.

CAPUT VII.

De cursu psalmorum.

De synaxi vero, id est de cursu psalmorum et orationum modo canonico quædam sunt distinguenda, quia varie a diversis memoriz de eo traditum est. Ideo juxta vitæ qualitatem ac temporum successionem varie a me quoque litteris insinuetur hoc idem. Non enim uniformis esse debet pro reciproca temporum alternatione: longior enim per longas noctes, breviorque per breves esse convenit. In le et apud seniores nostros ab octavo Kalendas Julii, cum noctis augmento sensim incipit crescere cursus, a duodecim choris brevissimi modi, in nocte sabbati sive Dominicæ, usque ad initium hiemis, id est Kalendas Novembris, in quibus viginti quinque canunt antiphonas psalmorum ejusdem numeri; qui semper tres loco duobus succedunt psaltis: ita ut totius psalterii inter duas supra dictas noctes numerum cantent duodecim choris, cæteras temperantes tota hieme noctes; qua finita per ver sensim per singulas hebdomadas terni semper decedunt psalmi, ut duo locum in singulis noctibus tantum antiphonæ remaneant, id est, quotidiani hiemalis tringinta sex psalmi cursus; viginti quatuor autem per totum ver et æstatem, et usque ad autumnale æquinoctium, id est octavo Kalendas Octobris, in quo similitudo synaxeos est, sicut in vernali æquinoctio, id est octavo Kalendas Aprilis, dum per reciprocas vices paulatim et crescit, et decrescit. Igitur juxta vires consideranda vigilia est, maxime cum ab auctore salutis nostræ jubemur vigilare, et orare omni tempore (*Luc. xxi, 36*); et Paulus (*I Thess. v, 17*) præcipit sine intermissione orare. Sed quia orationum canonicarum noscendus est modus, in quo omnes simul orantes horis conveniant statutis, quibusque absolutis unusquisque in cubiculo suo orare debet; per diurnas terni psalmi horas, pro operum interpositione, statuti sunt a senioribus nostris, cum versiculorum augmento intervenientium, pro peccatis primum nostris, deinde pro omni populo Christiano; dein le pro sacerdotibus et reliquis Deo consecratis sacra plebis gradibus, postremo pro eleemosynas facientibus; postea pro pace regum, novissime pro inimicis; ne illis Deus statuatur in peccatum, quod persequuntur et detrahunt nobis, quia nesciunt quid faciunt (*Act. vii, 59*). Ad initium vero noctis duodecim psalmi, ad mediumque noctis duodecim similiter psalluntur; ad matutinum vero bis deni, bisque bini per tempora brevium, ut dictum est, noctium, sunt dispositi; pluribus, jam ut dixi, semper nocti dominicæ ac sabbati vigiliæ deputatis, in quibus sub uno cursu septuaginta quinque singillatim cantantur. Hæc juxta communem dicta sunt synaxim. Sed vera, ut dixi, orandi traditio, ut possibilitas ad hoc destinati sine fastidio voti prævaleat, sive sua perfectio possibilitatis permittat, vel capacitas mentis illius cum necessitatum consideratione, vel vitæ qualitas possit admittere; et quantum uniuscujusque fervor exegerit,

si liber ac solus sit, aut eruditionis ejus quantitas postulaverit, aut status otium, aut magnitudo stultitiae, aut operum qualitas, aut ætatum diversitas permiserit; ita varie licet unius rei perfectio æstimanda est quia cum labore adorationis partitur: et ille, licet longitudo standi aut cantandi sit varia, unius tamen perfectionis erit æqualitas orandi in corde, ac mentis cum Deo jugis intentio. Sunt autem quidam catholici quibus idem est canonicus duodenarius psalmodiarum numerus, sive per breves, sive per longas noctes; sed per quaternas in nocte vices hunc canonem reddunt, ad initium noctis, ad mediumque ejus, pulcorum quoque cantus, ac matutinum. Cursus hic, ut in hieme parvus aliis videtur, ita in ætate satis onerosus et gravior invenitur, dum crebris in noctis brevitate expeditionibus, non tam lassitudinem facit quam fatigationem. Noctibus vero reverentissimis Dominicæ scilicet vel sabbati, ad matutinum ter idem volvitur numerus, id est ter denis et sex psalmis. Quorum pluralitas ad sanctam conversationem hunc numerum canonicum multis dulci indixit suavitate, tanquam et reliquam disciplinam, sub quorum nimirum regula nullus invenitur lassus: et cum tanta pluralitas eorum sit, ita ut mille abbates sub uno archimandrita esse referantur, nulla ibi a conditione cœnobii inter duos monachos rixa fuisse fertur visa: quod sine Dei ibi habitatione, dicentis: *Ego in eis habitabo, et inter illos ambulabo: et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus* (II Cor. vi, 16; Lev. xxvi, 12), esse non posse manifestum est. Merito itaque creverunt, et quotidie Deo gratias, crescunt, in quorum medio Deus habitat; quorum meritis mereamur salvari a Salvatore nostro. Amen.

CAPUT VIII.

De discretionē.

Discretio monachis quam sit necessaria multorum error ostendit; et aliquorum ruinæ demonstrant: qui sine discretionē incipientes, et absque moderata potestate degentes, vitam finire laudabilem non potuerunt. Quia sicut sine via tendentibus error evenit, ita sine discretionē viventibus excessus in promptu est, qui semper virtutibus in medio inter utramque nimietatem positus contrarius est. Cujus impactio periculi res est, dum juxta semitam discretionis directam inimici pravitatis offendicula ac diversorum errorum scandala ponunt. Orandus est igitur Deus, qui lumen veræ discretionis largiatur ad illuminationem hujus vitæ, tenebris sæculi utrinque obscurissimis circumdatæ; quo sui ad se sine errore veri adoratores possint has evadere tenebras. Discretio igitur a discernendo nomen accepit, eo quod ipsa in nobis discernit inter bona et mala, inter media quoque ac perfecta. Divisa namque sunt ab initio, sicut lux et tenebræ, utraque, id est bona et mala, postquam mala per diabolum boni depravatione esse coeperunt; sed per Deum illuminantem prius, ac postea dividentem. Inde Abel prius bona elegit, Cain vero impius a mala incidit. Bona Deus fecit cuncta

quæ creavit, mala vero diabolus superseminavit dolosa calliditate, ac subdola ambitionis intus suasionem. Quæ sunt igitur bona illa? scilicet quæ integra sunt ac incorrupta, sicut creata, permanserunt: quæ solus creavit Deus, et præparavit, juxta Apostolum (Ephes. n, 10), ut in illis ambulemus: quæ sunt opera bona, in quibus in Christo Jesu creati sumus; bonitas scilicet, integritas, pietas, justitia, veritas, misericordia, charitas, pax salutaris, lætitia spiritalis, cum spiritus fructu. Hæc omnia cum fructibus suis bona sunt: his vero contraria mala sunt, scilicet malitia, corruptela, impietas, injustitia, mendacium, avaritia, odium, discordia, amaritudo, cum fructibus eorum multiplicibus qui ab eis nascuntur. Innumeralia enim sunt quæ de utrisque contrariis, id est

bonis et malis, procreantur. Quod autem declinat a bonitate condita et integritate, hoc primum malum est, ut est superbiam malitiæ primæ; cui contra est pietas bonitatis humilis extollatio, suum Creatorem agnoscentis et glorificantis; quod est rationalis creaturæ primum bonum. Sic et cætera per duplices sensim partes in immanem nominum silvam crevere. Quæ cum ita sint, tenenda sunt fortiter bona, Dei habentibus auxilium, quod semper orandum est per prospera et adversa; ne aut extollamur in prosperis in vanitatem, aut dejiciamur in adversis in desperationem. Ideo continendum ab utroque periculo, id est, ab omni nimietate per temperantiam gloriosam, et veram discretionem, quæ Christianæ humilitati adhæret, et viam perfectionis veris Christi militibus

ac Deum timentibus aperit. Discernendum scilicet semper est in dubiis recte, ac inter bona et mala ubique dividendum juste, sive inter utraque foris, sive intus inter corpus et animam, sive inter opera et mores, sive inter curam et quietem, sive inter publica et secreta. Mala itaque cavenda sunt similiter, superbia, invidia, mendacium, corruptela, impietas, mala morum, transgressio, gula, fornicatio, cupiditas, ira, tristitia, instabilitas, vana gloria, elatio, detractio. Bona quoque virtutum sectanda sunt: humilitas, benignitas, puritas, obedientia, abstinencia, castitas, largitas, patientia, lætitia, stabilitas, fervor, impigritia, vigilantia, taciturnitas; quæ per fortitudinem sufferentem, et temperantiam moderantem, quasi in quadam ponderatrice discretionis sta-

tera statuenda in actu sunt operis assueti, pro captu conatus nostri sufficientia ubique querentibus. Nam cui sufficientia non sufficiunt, excessisse discretionis modum nulli dubium est: et quidquid ipsum modum excesserit, vitium esse manifestum est. Igitur inter parvum et nimium rationalis est in medio mensura, revocans semper ab omni utrinque superfluo, in omni re posita, certum ubique necessitatis procurans, ac irrationabile superfluum voluntatis declinans. Et hæc mensura veræ discretionis, omnes nostros pondere trutinans justo actus, nequaquam nos deviare ab justo permittet; neque si illam vice ducis per directum semper sequamur errorem pati. Dum

* Mala. Legendum videtur, in mala.

enim de utraque parte semper est continendum, A juxta illud dictum: *Continete vos a dextris et sinistris* (Deut. v, 32; 11 Cor. vi, 7): in directum semper per discretionem tendendum est; id est, per lumen Dei, dicentibus sæpius, atque Psalmistæ victoris versiculum cantantibus: *Deus meus, illumina tenebras meas, quoniam in te eripiar a tentatione* (Psal. xvii, 29, 30). *Tentatio enim est vita hominis super terram* (Job. vii, 1).

CAPUT IX.

De mortificatione.

Maxima pars regulæ monachorum mortificatio est, quibus nimirum per sacram Scripturam præcipitur: *Sine consilio nihil facias* (Eccli. xxxii, 24). Ergo si nihil sine consilio faciendum, totum per consilium est interrogandum. Inde etiam per Moysen præcipitur: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi, majores tuos, et dicent tibi* (Deut. xxxii, 7). Sed licet duris dura videatur hæc disciplina, ut scilicet homo semper de ore pendeat alterius; cæteris tamen Deum timen-ibus dulcis ac securus invenietur, si ex integro, et non ex parte conservetur: quia nihil dulcius est conscientie securitate, et nihil securius est animi impunitate, quam nullus sibi ipsi per se potest tradere, quia proprie aliorum est examinis. Hoc namque defendit a timore judicii, quod jam examinaverit judicantis censura, cui alieni ponderis imponitur moles, et totum portat quod suscipit, periculum. *Majus enim, ut scriptum est, periculum judicantis quam ejus qui judicatur* (Sap. vi, 6, 7). Quicumque itaque semper interrogaverit, si servaverit, nunquam errabit. Quia si alterius erraverit responsum, fides credentis et labor obedientis non errabunt, neque in recede interrogantis carebunt. Nam si per se aliquid discusserit, qui debuit interrogare, in hoc ipso arguitur errasse, quod judicare præsumpsit, qui interrogare debuit: et si rectum fuerit, pravum illi reputabitur, dum per hoc a recto declinavit; quia nihil audet per se judicare, cujus officium est tantum obedire. Cum igitur hæc ita sint, cavenda ubique est monachis superba libertas, ac vera humilitas discenda; sine murmuratione et hæsitatione obedientibus: quo juxta Domini verbum, *jugum Christi suave, et onus ejus leve* (Matth. xi, 30) sentiant; alioquin donec Christi humilitatem discant, suavitatem jugi ejus et oneris illius levitatem non sentient. Humilitas enim cordis, requies animæ est vitiis ac laboribus fatigatæ, ac unicum illius de tot malis refrigerium: et quantum ad hanc considerationem tuta de tantis foris vagis ac vanis attrahatur, tantum intus requiescit ac refrigeretur; ita ut etiam amara illi sint dulcia, ac dura et ardua ante habita, plana ac facilia esse sentiat. Mortificatio quoque, superbis ac duris intolerabilis, illi est consolatio, cui hoc solum placet quod humile ac mansuetum est. Sciendum autem est, quod neque hanc martyrii felicitatem, neque aliud quid utile superveniens poterit perfecte complere quis, nisi qui in hoc studium singulare posuerit, ut non inveniatur imparatus. Si enim juxta hoc

studium suas aliquas seclari aut nutrire voluerit intentiones, continuo interpositorum occupatione detentus, turbatus totus sequi, quo jussio ducit, gratus semper non poterit; neque ut compelli completere potest, qui turbulentus est et ingratus. Mortificationis igitur triplex est ratio; non animo discordare, non lingua libita loqui, non ire quoquam absolute. Suum semper est dicere seni, quamvis contraria jubenti: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis* (Matth. xxvi, 39): juxta exemplum Salvatoris, qui ait: *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris* (Joan. vi, 38).

(Usque hic manuscripti codices et exemplar sancti Gulli: *Bobi nro autem hoc loco auctius inclusa subjungit.*)

De perfectione monachi.

Monachus in monasterio vivat sub unius disciplina Patris, consortioque multorum, ut ab alio discat humilitatem, ab alio patientiam: unus eum silentium, alter doceat mansuetudinem: non faciat quod vult, comedat quod jubetur; habeat quantum acceperit; operis sui pensum persolvat; subjiciatur cui non vult; lassus a stratum veniat; ambulansque dormitet, nec dum expleto somno surgere compellatur; passus injuriam, taceat; præpositum monasterii timeat ut dominum, diligat ut parentem: credat sibi hoc esse salutare quidquid ille præceperit, nec de majorum sententia judicet, cujus officium est, obedire et implere quæ justa sunt, dicente Moyse: *Audi, Israel* (Deut. vi, 4), et reliqua.

CAPUT X.

De diversitate culparum.

Diversitas culparum diversitatis poenitentiae medicamento sanari debet. Itaque, fratres, hujusmodi statutum est a sanctis Patribus, ut deus confessionem de omnibus, non solum capitalibus criminibus, sed etiam de majoribus negligentis: quia confessio et poenitentia de morte liberat. Ergo nec ipsa parva a confessione sunt negligenda peccata: quia, ut scriptum est, *Qui parva negligit, paulatim defruit* (Eccli. xix): ut detur confessio ante mensam, ante introitum lectorum, vel cuicumque fuerit facile dare.

Igitur qui non custodierit benedictionem ad mensam, et non responderit, Amen, sex percussio-ibus emendare statuitur. Si locutus fuerit comedens, non necessitate alterius fratris, sex percussio-ibus. Qui dixerit suum proprium aliquid, sex percussio-ibus: et qui non signaverit cochleare quod lambit, sex percussio-ibus. Si locutus fuerit in plausu, id est, alio sono solito, sex percussio-ibus. Si non signatur lucerna, hoc est, cum accensa fuerit a juniore fratre, et non exhibeatur ad seniore ad signandum, sex percussio-ibus. Si aliquid opus vanum fecerit, sex percussio-ibus emendetur.

Quicumque de fratribus qui sollicitudo conquinandi vel ministrandi commissa est, quantum quid effuderit, oratione in ecclesia post expletum cursum, ita ut fratres pro eo orent, emendari statuitur. Qui humiliationem in synaxi, id est, in cursu obli- fuerit

(hæc est humiliatio in Ecclesia post finem cuiuscunque psalmi) similiter pœniteat : simili modo qui perdidit micæ, oratione in ecclesia emendetur. Ita tamen hæc parva pœnitentia ei indicetur, si parvum quid effuderit : si negligentia, aut oblivione, seu transgressionem securitatis tam in liquidis quam in aridis amplius solito perdidit, longa venia in ecclesia, dum duodecim psalmos ad duodecimam canunt, prostratus nullum membrum movens pœniteat. Vel certe, si multum est quod effudit, quadranos de cervisia aut mensuras qualiumcunque rerum intercedente negligentia effundens perdidit, supputatis tot diebus illo quod in sumptus proprios vitæ accipere consueverat, sibi eam perdidisse sciat, ut pro cervisia aquam bibat. Diffuso supra mensam, decedenteque extra eam, veniam in discubito sufficere.

Qui egrediens domum ad orationem poscendam non se humiliaverit, et post acceptam benedictionem non se signaverit, crucem non adierit, duodecim percussionebus emendari statuitur. Similiter qui orationem ante opus, aut post opus oblitus fuerit, duodecim percussionebus. Et qui comederit sine benedictione, duodecim percussionebus : et qui regrediens domum orationem petens non se curvaverit intra domum, duodecim percussionebus emendetur. Qui vero frater hæc omnia confessus fuerit, et ea tera usque ad suppositionem semipœnitentiæ, id est, media pœnitentiæ, et de his similia sit temperare.

Interim qui tussim in exordio psalmi non bene caverit, sex percussionebus emendari statuitur : similiter qui percusserit dentibus calicem salutaris, sex percussionebus. Ordinem sacrificii qui non custodierit ad offerendum, sex percussionebus. Sacerdos offerens qui ungulas non dempserit, et diaconus cui barba tonsa non fuerit : de rastro sacrificium accipientes, ad calicem accedentes, sex percussionebus. Et qui subridens in synaxi, id est in cursu, sex percussionebus : si in sonum risus eruperit, suppositione ; nisi veniabiliter contigerit. Sacerdos offerens, et diaconus sacrificium custodiens, cavere ne vagis oculis oberrent : quod si neglexerint, sex percussionebus emendari.

Qui oblitus fuerit chrisma, pergens procul ad opus aliquod, quinque quinquies percussionebus. Si super terram in agro dimiserit, et invenerit statim, denis quinquies percussionebus : si in ligno illud levaverit, ter denis, si ibi maneat nocte, suppositione. Eulogias immundus accipiens, duodecim percussionebus : obliviscens oblationem facere, usque dum eat ad offerendum, centum percussionebus. Fabulas otiosas proferens ad alienum, statim semetipsum reprehendens, veniam tantum : si autem se non reprehenderit, sed detraxerit, qualiter eas excusare debeat, suppositione silentii, aut quinquaginta percussionebus. Excusationem proferens cum simplicitate, quando in aliquo discutitur, et non dicit statim veniam petens : Mea culpa, pœnitet me, quinquaginta percussionebus. Consilium contra consilium cum simplicitate promens, quinquaginta percussionebus. Qui altare concusserit, quinquaginta percus-

sionebus. Proferens sermonem altum sine suppressione, nisi ubi necessitas fuerit, suppositione silentii, aut quinquaginta percussionebus : excusans ad veniam, quinquaginta percussionebus.

Qui fratri aliquid indicanti responderit : Non ita est ut dicis, præter seniores junioribus dicentes simpliciter, suppositione silentii, aut quinquaginta percussionebus. Nisi hoc tantum licet coequali fratri suo, si veracius est aliquid quam ille dicit, et recordatur : Si bene recolis, frater : et alter hoc audiens non affirmet sermonem suum, sed humiliter dicat : Spero quod tu melius recorderis ; ego per oblivionem in verbo excessi ; pœnitet me quod male dixi. Ecce verba filiorum Dei : *Nihil per contentionem*, ut ait Apostolus, *neque per inanem gloriam, sed per humilitatem spiritus, alter alterum existimantes superiorem sibi* (Philipp. II, 3). Cæterum qui se excusaverit, non filius Dei spiritalis, sed Adam carnalis iudicetur. Qui si non cito ad portum requiei humilitatis dominicæ confugerit, nimiarum contradictio-num aditum aliis aperiens, in superbia persistens, de libertate sanctæ Ecclesiæ in cellula ob pœnitentiam agendam separetur ; usque dum bona ejus voluntas cognoscatur, atque per humilitatem denuo sanctæ congregationi inseratur. Qui profert sermonem vel modicum ad reprehendendum opus ostiarii, aut ostiarius si horas bene non custodierit, suppositione silentii, aut quinquaginta percussionebus.

Proferens correctionem contra correctionem ; hoc est, castigans castigantem se, tribus suppositionibus. Et qui abscondit aliquod crimen videns in fratre suo, usque dum corrigatur de alio vitio, vel de ipso, et tunc profert illud adversus fratrem, tribus suppositionibus. Reprehendens aliorum fratrum opera, aut detractans, tribus suppositionibus. Qui detrahit alicui fratri, aut audit detrahentem, non continuo corrigentem, tribus suppositionibus. Qui aliquam contentionem cum tristitia promittit, simili modo tribus suppositionibus pœniteat. Qui aliquid reprehendens præposito suo non vult indicari, usque dum abbati indicet, tribus suppositionibus ; nisi hæc omnia confessione verecunda flant. Si quis frater tristis fuerit, si fieri potest, consolationem accipiat : si sustinere valet, supprimat interim confessionem, ut verecundius dicat : quando tristitia cessaverit, orent pro eo fratre.

Si quis dicat ad consanguineum suum, sollicitans eum in alio loco habitantem : Melius est ut nobiscum habites aut cum aliquibus, tribus suppositionibus. Et qui vituperat aliquem fratrem obsequium dantem, tribus suppositionibus. Qui consanguineum docet aliquam dicentem artem, aut aliud quidlibet a senioribus impositum, ut melius lectionem discat, tribus suppositionibus.

Qui ad præpositum audit dicere : Tu non iudicabis causam meam, sed noster abbas, aut cæteri fratres ; sive : Ad abbatem ibimus omnes, quadraginta diebus castigari oportet in pœnitentia in pane et aqua : nisi ipse dicat prostratus coram fratribus : Pœnitet me, quia male dixi. Frater quilibet in aliquo opere detentus, quamvis fatigatus sit, ita tamen ad

œconomum dicat in propria causa : Si tibi placet, dicam ad abbatem; sin autem, non dicam : in alterius causa : Si tu iteras, non tibi difficile videatur, si forte ad abbatem dicam, ut obedientia custodiatur.

Qui non reportat quod commodat usque in crastinum, si ipse reportat recordatus, sex percussionibus : si oblitus fuerit usque dum quæreretur, duodecim. Si quis oblitus fuerit interrogare debitum pœnitentiæ usque in crastinum, sex percussionibus. Qui murmurat, aut dicit : Non faciam nisi dicat abbas, vel secundus, tribus suppositionibus. Cursus non necessarius, aut saltus, duodecim plagis. Prohibetur ne quis alterius teneat manum.

Procuret œconomus de humanitate advenientibus exhibenda, tam peregrinis, quam reliquis fratribus : et omnes fratres parati sint ad ministrandum cum omni famulatu propter Deum. Quamvis œconomus non censuerit, aut præsens non fuerit, cæteri faciant diligenter quod necesse est, et custodiant utensilia eorum, donec assignent ea parata custodi. Sin autem neglexerint, pœnitentiam de his, ut videatur, adhiberi ad iudicium sacerdotis.

Qui non postulat veniam correctus, suppositione. Qui visitaverit alios fratres in cella seorsum sine interrogatione, simili modo pœniteat; aut in coquina post nonam sine ordinatione vel iussione ierit, suppositione : aut extra vallum, id est, extra septum monasterii sine interrogatione ierit, suppositione. Juvenibus quibus imponitur terminus, ut non se appellent invicem, si transgressi fuerint, tribus suppositionibus : hoc tantum dicant : Scis quod nobis non licet loqui tecum. Et si quis præceperit eis quod non licet, ipsi dicant : Scis quod nobis non licet. Et si ipse præceperit ultra, ipse damnetur tribus suppositionibus : ipsi tamen dicant : Faciemus quod dicis, ut bonum obedientiæ servetur. Illud vero specialius cavendum est, ut quomodo inter se mutuò non loquantur, sic nec per os alterius loquantur : quod si scientes transgressi fuerint, simili modo quasi inter se locuti fuissent, pœniteant.

Cui chrismal ceciderit, et nihil confringens, duodecim percussionibus. Qui profert sermonem otiosum, silentio inter duas horas consequentes condemnari, aut duodecim percussionibus. Pœnitentes fratres, quamvis opera difficilia et sordida efficiant, non lavent capita, nisi in die dominica, id est, octava. Sin autem quinto decimo die, aut certe propter fluentium capillorum incrementum, arbitrio senioris unusquisque in lavando utatur. Declinatio de via sine interrogatione aut benedictione, sex percussionibus.

Pœnitentias minutas juxta mensam si fecerit præpositus, mensæ imponat : et amplius viginti quinque percussiones simul non dentur.

Pœnitentes fratres, et indigentes pœnitentia psalmodum, hoc est, cui necesse fuerit, ut psalmos adhuc pro visione nocturna decantet : quia pro illusione diabolica, ac pro modo visionis, alii viginti quatuor psalmos in ordine, alii quindecim, alii duodecim

indigentes pœnitentia psalmos decantare debent. Quamvis ergo in nocte dominica, et in tempore quinquagesimæ pœnitentes genua flectant.

Si cui injunxerit abbas aut præpositus de fratribus iter agere, ita observandum est, ut seniori junior obediat : si tamen rectum fuerit quod eis indicaverit, observare studeat. Si quid præceperit abbas vel œconomus major, et alius humilior iteraverit œconomus, ipse obedire debet; indicans tamen in silentio, quod præceperit alius major. Infra monasterium vero nullus tamen alio imperio præcellente imperet, nisi qui præest.

Ab initio diei usque noctem commutatio vestimenti, et altera in nocte interrogentur separatim. Qui ministrat in die dominica, aut in alia solemnī, ad lavacrum aut ad quamcunque necessitatem, una oratione ante exitum et introitum eget : interroget tamen, si non procul exeat, signo crucis indiget. Quamvis ambulans signet se : non est autem [Fortē tamen] necesse ad orientem se vertere. Exiens autem extra domum quilibet festinans et se signans, non eget ad orientem conversione. Ita et in ambulando conveniens quidquam faciat, si festinet postulans orationem, et se humilians in domo in qua non congrua fiat genuflexio, curvatio tantum statuatur. Si quis voluerit, in die sabbati præparet oblationem Dominicæ, consummato lavacro commutare sacerdotes, si facile fuerit : diacones autem, aut ante præceptum, aut post præceptum ministerium opportunum perficient.

Si quis viderit somnium inmundum, aut coinquinatus fuerit, aut pœnitens, quando detur præceptum, stare præcipitur. In magnis autem solemnitatibus, quando audiunt sonum, sedere : in quotidiano præcepto, pene mediante jubetur sedere. Deinde sonum omnes audientes ad synaxin incitantem diei conventus, lavent ante oratorii introitus, nisi prius laverint.

Primarius ut primus psallat statuatur, et secundus; et non flectatur genu, sed tantum curvatio fiat. Ordines qui priores, in medio stant oratorii : ceteri dextra lævaque assistant, præter offerentem eidemque adhærentem. In omnique dominica solemnitate hymnus diei cantetur dominici, et in die inchoante Paschæ. Aut qui ad altare inchoaverit, inter sacrificium accepturus ter se humiliet. Et novi, quia indocti, et quicunque fuerint tales, ad calicem non accedant : et quando offertur oblatio, nullus cogatur coactus accipere sacrificium, præter necessitatem. In omnique dominica die et solemnitate, qui non fuerit in cœtu fratrum ad Dominum fundentium preces, oret ipse aliqua necessitate cogente; et quandiu offeratur, non multum discurratur. Pœnitens quoque necessitate itineris occupatus, ambulansque cum cæteris utentibus licito cibus, si advenit hora tertia, et longe proficiantur; accipiat et ipse quiddam cibi pro modo quodam, et quod ei defuerit accipiat ubi quiescat.

In commune autem omnes fratres omnibus nocti-

bus tempore orationum in fine omnium psalmorum genua in oratione, si non infirmitas corporis hoc fecerit, flectere æquo animo debent, sub silentio dicentes: *Deus in adiutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina* (Psalm. LXXIX, 2). Queni versiculum postquam ter in oratione tacite decantaverint, æqualiter a flexione orationis surgant, exceptis diebus dominicis, et a die primo sancti Paschæ usque ad quinquagesimam diem: in quibus moderate se in tempore psalmodiæ humiliter, genua non flectentes, sedulo Deum orant.

Si quis frater inobediens fuerit, duos dies unum paximatum et aquam. Si quis dicat: Non faciam, duos dies unum paximatum et aquam. Si quis murmurat, duos dies unum paximatum et aquam. Si quis veniam non petit, aut dicit excusationem, duos dies unum paximatum et aquam. Si duo fratres contententes aliquid et ad furorem venientes, duos dies unum paximatum et aquam. Si aliquis contendens mendacium et distinctionem confirmat, duos dies unum paximatum et aquam. Si quis contradicit fratri, et non petit ei veniam, duos dies unum paximatum et aquam. Si quis contradicit, mandatum aut regulam frangit, duos dies unum paximatum. Si quis injungit ei opus, et negligenter facit, duos dies unum paximatum. Si quis detraxerit abbatem suum, septem dies unum paximatum: si fratrem suum, viginti quatuor psalmos; si sæcularem, duodecim psalmos.

Si quis obliviscitur aliquid foras, si minus, duodecim psalmos: si majus, triginta psalmos. Si quis perdidit, vel deciderit aliquid, sicut pretium ejus, ita pœnitentia ejus. Si quis facit colloquium cum sæculari sine jussu, viginti quatuor psalmos. Si quis quando consummaverit opus suum, et aliud non requirit, et aliquid sine jussione fecerit, viginti quatuor psalmos cantet.

Si fuerit aliquis bilinguis, et conturbet fratres, duos dies unum paximatum. Si quis manducaverit in domo aliena sine jussu, et venerit domui suæ, uno die paximatum. Si quis enarraverit præteritum peccatum, uno die paximatum. Vel qui ambulaverit in sæculo, et dicit de sæculi peccato, uno die in pane et aqua. Et tepidus qui audierit aliquem murmurantem et detrahentem, aut facientem aliquid contra regulam, et consensit a confessione, uno die paximatum.

Si quis suscitât furorem fratri suo, et satisfacit ei postea, et ipse non remittit ei, sed dimittit suo seniori, viginti quatuor psalmos, et illo die in pane et aqua. Si quid voluerit aliquis, et prohibet cœconomus, et jubet abbas, quinque dies. Si quis non venerit ad orationem supra mensam et post cibum, duodecim psalmos cantet. Si quis dormierit cum oratur, si frequens, duodecim psalmos cantet; si non frequens, sex psalmos. Si quis non dicit, Amen, triginta verbera. Si transgressus fuerit horam, duodecim psalmos; si canticum graduum, nisi matutina hiems, duodecim psalmos. Et qui non audierit soni-

tus orationis, duodecim psalmos. Si quis veniat ad sacrificium cum nocturno cingulo vel veste circa eum, duodecim psalmos.

Si quis ante horam nonam quarta sextaque feria manducat, nisi infirmus, duos dies in pane et aqua vivat. Si quis dixerit mendacium nesciens, quinquaginta verbera: si sciens et audax, in pane et aqua. Si denegatur mendacium ejus, et ille contendit, septem dies in pane et aqua. Si quis inonachus dormierit in una domo cum muliere, tres dies in pane et aqua: si nescivit quod non debet, uno die.

Si quis non claudit ecclesiam, duodecim psalmos. Si quis emittit sputa, et contingit altare, viginti quatuor psalmos: si parietem attingit, sex. Si quis obliviscitur psallendo, seu lectiones, quatuor psalmos. Si quis tardius veniat ad orationem, quinquaginta, vel plagis quinquaginta: vel senius exsequitur quod jubetur ei, quinquaginta. Si post pacem sonaverit, quinquaginta. Si contumaci responderit, quinquaginta.

Si veniat velato capite in domo, quinquaginta verbera. Si non petit orationem cum intrat in domum, quinquaginta. Si manducat sine oratione, quinquaginta. Si locus est aliquid in ore suo, quinquaginta. Si sonum fecerit dum oratur, quinquaginta verbera. Si quis iracundiam, vel tristitiam, vel invidiam tenet contra fratrem suum; ut tempus tenuerit, ita erit pœnitentia ejus in pane et aqua: si vero prima die confessus fuerit, viginti quatuor psalmos.

Quicumque sacrificium perdidit, et nescit ubi sit, anno pœniteat. Qui negligentiam fecerit erga sacrificium, ut siccetur, et a vermibus consumatur, ita ut ad nihilum devenerit, dimidio anno pœniteat. Qui negligentiam erga sacrificium incurrit, ut inveniat vermis in eo, et tamen plenum sit; igne comburat juxta altare, et abscondat cinerem ejus intra sub altare, et ipse pœniteat quadraginta diebus. Qui negligit sacrificium, et immutatum fuerit, et panis amiserit saporem; si rubro colore, viginti dies pœniteat; si hyacinthino, quindecim dies pœniteat. Si autem non immutatum fuerit colore, sed conglutinatum, septem dies pœniteat. Qui autem meriserit sacrificium, continuo bibet aquam. Qui in chrisimal fuderit sacrificium comedat. Si de cymba, vel de ponte, seu de ligno ceciderit, et non per negligentiam, sed casu aliquo, uno die pœniteat.

Qui scit fratrem suum peccare peccatum ad mortem, et non arguit eum, legis Evangelii (Joan. v, 16) transgressor notetur, donec arguat eum cujus malum reticuit, et fateatur sacerdoti; ut quaudiu conscientia mala reticuit, tandiu in afflictione pœniteat. Qui parvum peccatum reticuit, simili correptione, non eadem afflictione pœniteat, sed plagis triginta, aut quindecim psalmos canat. Si de reliquo spernens minima neglexerit, in pane et aqua pœniteat, ut peccans juxta mandatum Domini (Matth. xviii, 15) corripiatur. Qui vero arguit non leniter, notetur, donec petat veniam a fratre correpto, et plagis triginta, aut quin-

decima psalmos. Qui peccatum pudendum alicui exprobat, priusquam inter se et ipsum solum arguat, sicut Dominus dicit (*Matth. xvii*); corripatur donec exprobrato satisfaciatur, et tribus diebus pane et aqua pœniteat.

Qui transgreditur regulam iussionis vel disciplinae generalis, maneat expulsus sine cibo, ut in crastinum recipiatur. Qui solus cum sola femina sine personis certis familiariter loquitur, maneat sine cibo, vel duobus diebus in pane et aqua, vel ducentis plagis. Qui præsumat facere ambasciam, non permittente eo qui præest, libera et effrenata processione absque necessitate, quinquaginta plagis inhibeatur. Operis peculiaris præsumptio centum plagis: possessio alicujus rei, quam non necessitas generaliter fratribus concessit, amissione ejusdem, et centum plagis coerceatur. B Necessarium vero ac licitum aliquid facere, dare, accipere sine iussione, duodecim plagis: nisi ratio aliqua defendat, ut supplex satisfactio remittat.

Qui comedens loquitur, sex plagis. Et cujus vox obstrepat de mensa ad mensam, sex plagis. Si de domo foras, vel de foris in domum sonuerit, duodecim plagis. Egredi vel ingredi in domum, aut opus facere sine oratione et signo crucis, duodecim plagis. Si aliter fuerit, quinque plagis. Meum vel tuum dixisse, sex plagis. Verbum contra verbum simpliciter dictum, sex percussionibus: si ex contentione, centum plagis vel suppositione silentii. Si ordinem psallendi non servaverit, sex percussionibus. Si statuto tempore taciturnitatis loqui præsumpserit sine necessitate, decem et septem plagis.

Si quis de suppellectile monasterii per contemptum amiserit, vel dissipaverit quid, proprio dolore et operis adjectione restituat, vel pro æstimatione, arbitrio sacerdotis, suppositione pœniteat, aut uno die in pane et aqua. Si non contemptu, sed casu aliquo amiserit aut fregerit, non aliter negligentiam suam quam publica diluat pœnitentia; cunctis in synaxi fratribus congregatis tandiu prostratus in terram veniam postulabit, donec orationum consummetur solemnitas; impetraturus eam, cum jussus fuerit abbatibus iudicio de solo surgere. Eodem modo satisfaciatur quisquis ad orationem vel opus aliquod accersitus, tardius occurrerit.

Si decantans psalmum titubaverit; si superfluo sit durus; si contumacius responderit, suppositione. Si negligentius obsequia injuncta impleverit, suppositione. Si vel leviter murmuraverit, suppositione. Si lectionem operi obedientiae præferens, suppositione. Si officia

statuta segnus fuerit exsecutus, suppositione. Si dimissa synaxi non continuo ad cellam recurrerit, suppositione. Si cum aliquo ad modicum substituerit, suppositione. Si ad modicum temporis uspiam accesserit, suppositione. Si cum ullo qui cellæ suæ cohabitator non est, confabulari quantulumcunque præsumpserit, suppositione. Si alterius tenuerit manum, suppositione. Si oraverit cum illo qui est ab oratione suspensus, suppositione.

Si parentum quempiam vel amicorum secularium viderit, vel collocutus fuerit ei sine iussione; si epistolam cujuscunque suscepit, si tribuere præsumpserit sine suo abbate, suppositione. Si impederit aliquem a necessariis facti expletione, suppositione. Si per ardorem mentis legitimum religionis excesserit modum, suppositione. Si alium ferventem a legitimo facto retinere temporis sui gratia præsumpserit, suppositione.

Huc usque et in similibus commissis procedit animadversio spiritalis, ut increpatio quæ fit a pluribus, peccanti proficiat ad salutem, et de cætero cautior et diligentior emendatione morum Deo propitio salvatus existat.

Qui autem rixam commiserit, septem diebus pœniteat. Qui vero suum præpositum despexerit, aut regulam blasphemaverit, foras repellendus est, nisi ipse dicat: Pœnitet me quod dixi. Si autem se non humiliaverit, quadraginta diebus pœniteat, quia superbiæ morbo detinetur. Verbosus taciturnitate dammandus est, inquietus mansuetudine, gulosus jejuniis, C somnolentus vigilia, superbus carcere, destitutor repulsione. Unusquisque juxta quod meretur coæqualis sentiat, ut justus juste vivat. Amen.

In omni loco et opere silentii regula magnopere custodiri censetur; ut omni, quantum valuerit humana fragilitas, quæ prona ad vitia, unde præcipitare solet, mundenim vitio, ædificationemque potius proximorum, pro quibus Salvator noster Jesus sanctum effudit sanguinem, quam dilacerationem absentium in pectore conceptam, et otiosa passim verba, de quibus justo sumus rationem retributori reddituri, ore promamus.

Hæc superum volentibus carpere iter tendens alti ad fastigia summa, relictaque humo cum flagitiis, ultro ambientibus uni adhærere Deo hanc in tellurem misso, statuimus; qui immortalia nimirum sunt præmia accepturi, cum gaudio summo nunquam decedente a vum.

SANCTI COLUMBANI

ABBATIS ET CONFESSORIS

DE PŒNITENTIARUM MENSURA TAXANDA LIBER.

I. Pœnitentia vera est. pœnitenda non admittere, sed admissa de flere. Sed quia hanc multorum fragi-

litas, ut non dicam omnium, rumpit, mensuræ noscendæ sunt pœnitentiæ; quarum sic ordo a sanctis

traditur Patribus, ut juxta magnitudinem culparum etiam longitudo statuatur poenitentiarum.

II. Si quis igitur per cogitationem peccaverit, id est, concupierit hominem occidere, aut fornicari, aut furari, aut clam comedere, et inebriari; vel certe aliquem percutere, sive discredere, vel alia his facere similia, et paratus ad hæc corde complenda fuerit: majora dimidio anno; minora quadraginta diebus, in pane et aqua poeniteat.

III. Si quis autem peccatis prævalentibus facto peccaverit; si homicidium, aut sodomiticum fecerit peccatum, decem annis poeniteat: si fornicaverit semel tantum, tribus annis monachus poeniteat; si sæpius, septem annis. Si discesserit et vota fregerit, si cito poenitens redierit, tribus quadragesimis: si autem post annos, tribus annis poeniteat.

IV. Si quis furatus fuerit, anno poeniteat.

V. Si quis percusserit per rixam fratrem suum, et sanguinem fuderit, tribus annis poeniteat.

VI. Si quis autem inebriaverit se, et evomuerit, aut saturatus nimis, sacrificium per hoc evomuerit, quadraginta diebus poeniteat: si vero per infirmitatem sacrificium vomere cogatur, septem diebus poeniteat. Si ipsum sacrificium quis perdiderit, anno poeniteat.

VII. Si quis seipsum coinquinaverit, anno poeniteat, si junior sit.

VIII. Si quis falsum testimonium testificatus fuerit sciens, duobus annis poeniteat cum illius rei perditione, vel redintegratione.

Hæc de causis casualibus: cæterum de minutis C morum inconditorum.

IX. Qui facit per se aliquid sine interrogatione; vel qui contradicit et dicit: *Non facio*, vel qui murmurat; si grande sit, tribus superpositionibus; si parvum, uno anno poeniteat; verbum vero contra verbum simpliciter promptum, quinquaginta plagis vindicandum; vel si ex intentione silentii, superpositione; nam si rixa, septimana poeniteat.

X. Qui autem detrahit, aut libenter audit detrahentem, tribus superpositionibus poeniteat: si de eo qui præest, septimana poeniteat.

XI. Qui autem per superbiam suam præpositum despexerit, aut regulam blasphemaverit, foras repellendus est, nisi confestim dixerit: *Pœnitet me quod dixi*. Si autem se non bene humiliaverit, quadraginta diebus poeniteat, quia superbie morbo detinetur.

XII. Verboſus vero taciturnitate damnandus est, inquietus mauſuetudine, gulofus jejunio, ſomnolentus vigilia, ſuperbus carcere, deſtitutor repulſione: unusquisque juxta quod meretur, quo æqualia ſentiat, ut juſtus juſte vivat.

Diverſitas culparum diverſitatem facit poenitentiarum; nam et corporum medici diverſis medicamenta generibus componunt: aliter enim vulnera, aliter morbos, aliter tumores, aliter livores, aliter putredines, aliter caligines, aliter conſractiones, aliter combustiones curant. Ita igitur etiam ſpirituales medici diverſis curationum generibus animarum vulnera,

A morbos, culpas, dolores, ægrotudines, infirmitates, ſanare debent. Sed quia hæc paucorum ſunt, ad poenitentiam ſcilicet cuncta cognoscere, curare ad integrum ſalutis ſtatum, debilia revocare; vel pauca juxta ſeniorum traditiones, et juxta noſtram ex parte intelligentiam (*Ex parte namque prophetamus, et ex parte cognoscimus* [I Cor. xiii, 9]) aliqua proponamus. De capitalibus primum criminibus quæ etiam legis animadverſione plectuntur, ſanctiendum eſt.

XIII. Si quis clericus homicidium fecerit, et proximum ſuum occiderit, decem annis exul poeniteat. Poſt hos recipiatur in patriam, ſi bene egerit poenitentiam in pane et aqua, teſtimonio comprobatus epiſcopi vel ſacerdotis, cum quo poenituit, et cui commiſſus fuit, ut ſatisfaciat parentibus ejus quem occiſit, vicem filii reddens, et dicens: *Quæcunque vultis, faciam vobis*. Si autem non ſatisfecerit parentibus illius, nunquam recipiatur in patriam, ſed more Cain vagus et profugus ſit ſuper terram.

XIV. Si quis ruina maxima ceciderit, et filium genuerit, ſeptem annis peregrinus, in pane et aqua poeniteat: tunc primum ſacerdotis judicio jungatur altario.

XV. Si quis autem fornicaverit ſicut Sodomitæ fecerunt, decem annis poeniteat; tribus cum pane et aqua; ſeptem vero aliis abſtineat ſe a vino et carne; et non maneat cum alio in æternum.

XVI. Si quis vero fornicaverit quidem cum mulieribus, ſed non filium generaverit, et in notitiam hominum non venerit; ſi clericus, tribus annis: ſi monachus vel diaconus, quinque annis; ſi ſacerdos, ſeptem; ſi epiſcopus duodecim annis.

XVII. Si quis perjuraverit, ſeptem annis poeniteat, et nunquam juret poſtea.

XVIII. Si quis maleſicio ſuo aliquem perdidit, tribus annis poeniteat cum pane et aqua per menſuram, et tribus aliis annis abſtineat ſe a vino et carnibus, et tunc demum in ſeptimo anno recipitur in communionem. Si autem pro amore quis maleſicus ſit, et neminem perdidit, annum integrum cum pane et aqua, clericus ille poeniteat, laicus dimidium, diaconus duos, ſacerdos tres, maxime ſi per hoc mulieris partum quiſquam deceperit: ideo ſex quadrageſimas unusquiſque inſuper augeat, ne homicidii reus ſit.

XIX. Si quis clericus furtum fecerit, id eſt, bovem, aut equum, aut ovem, aut aliquod animal proximi ſui furatus fuerit, ſi ſemel, aut bis fecit, reddat proximo ſuo primum, et anno integro in pane et aqua poeniteat: ſi hoc conſuevit, et reddere non potuerit, tribus annis poeniteat cum pane et aqua.

XX. Si quis autem clericus, aut diaconus, vel alius cuius gradus, qui laicus fuit in ſæculo cum filiis et filiabus, poſt conversionem ſuam, iterum ſuam cognoverit clientelam [*Fortè, clientulam*], et filium iterum de ea genuerit, ſciat ſe adulterium perpetrare, et non minus peccaſſe quam ſi ab juventute ſua clericus fuiſſet et cum puella aliena peccaſſet; quia poſt votum ſuum peccavit, poſtquam ſe Domino conſecravit, et votum ſuum irritum fecit;

idcirco similiter septem anni: in pane et aqua poeniteat.

XXI. Si quis clericus per rixam proximum suum percusserit, et sanguinem fuderit, annum integrum poeniteat: si laicus, quadraginta diebus.

XXII. Si quis per seipsum fornicaverit, aut cum jumento, duobus annis poeniteat, si gradum non habet: si autem gradum aut votum, tribus annis poeniteat, si ætas non defendit.

XXIII. Si quis concupiscit mulierem, et non potest facere, id est, non suscipit eam mulier, dimidium anni in pane et aqua poeniteat, et toto se abtineat anno a vino et carnibus, et communione altaris.

XXIV. Si quis sacrificium perdiderit, anno poeniteat: si per ebrietatem aut voracitatem illud evomuerit, et negligenter illud dimiserit, tribus quadragesimis in pane et aqua poeniteat: si vero per infirmitatem, septem diebus poeniteat.

Sed hæc de clericis et monachis mixta dicta sint. Cæterum de laicis.

XXV. Quicumque fecerit homicidium, id est, proximum suum occiderit, tribus annis inermis exsul, in pane et aqua poeniteat, et post tres annos revertatur in sua, reddens vicem parentibus occisi, pietatis et officii; et sic post satisfactionem iudicio sacerdotis jungatur altario.

XXVI. Si quis laicus de alterius uxore filium genuerit, id est, adulterium commiserit, toro proximi violato, tribus annis poeniteat, abstinens se a cibis succulentioribus, et a propria uxore, dans insuper pretium pudicitie marito uxoris violatae; et sic culpa illius per sacerdotem abstergetur.

XXVII. Si quis vero laicus fornicaverit sodomitico ritu, id est, cum masculo, coitu femineo peccaverit, septem annis poeniteat: tribus primis cum pane et aqua et sale et fructibus horti siccis: quatuor reliquis abstineat se a vino et carnibus, et ita dimittatur illi sua culpa; et sacerdos oret pro illo, et sic jungatur altario.

XXVIII. Si quis autem fornicaverit de laicis cum mulieribus a conjugio liberis, id est, viduis, vel puellis: si cum vidua, uno anno: si cum puella, duobus annis (reddito tamen humiliationis ejus pretio parentibus ejus) poeniteat. Si autem uxorem non habuit, sed virgo virgini conjunctus est: si volunt parentes ejus, ipsa sit uxor ejus; ita tamen, ut anno aut poeniteant ambo; et ita sint conjugales.

XXIX. Si quis autem laicus cum jumento fornicaverit, anno poeniteat, si uxorem habuit: si autem non habuit, dimidio anno: sic et qui uxorem habens propriis membris se ipsam violaverit, poeniteat.

XXX. Si quis laicus infantem suum oppresserit, vel mulier, anno integro in pane et aqua poeniteant, et duobus aliis abstineant se a vino et carnibus: et ita primum altario sacerdotis iudicio jungantur, et suum torum tunc licito maritus ille cognoscat. Sciendum est enim laicis, quod tempore poenitentiae illis tradite a sacerdotibus, non illis liceat suas cognoscere uxores, nisi post poenitentiam transactam;

A de media namque poenitentia [*Foris*, dimidiat namque poenitentiam].

XXXI. Si quis laicus furtum fecerit, id est, bovem, aut equum, aut ovem, aut aliquod animal proximi sui furatus fuerit: si semel, aut bis fecit, reddat primum proximo suo damnum quod fecit, et tribus quadragesimis in pane et aqua poeniteat. Si autem sæpe furtum facere consuevit, et reddere non potuerit, anno et tribus quadragesimis poeniteat, et deinceps nequaquam facere promittat; et sic in Pascha alterius anni communicet, id est, post duos annos (data tamen ante pauperibus de suo labore elemosyna, et sacerdoti poenitentiam judicanti epula) et ita abremittatur illi malæ consuetudinis culpa.

XXXII. Si quis laicus perjuraverit; si per cupiditatem hoc fecerit, totas res suas vendat, et donet pauperibus, et convertatur ex integro ad Dominum, et tundatur omni dimisso sæculo, et usque ad mortem serviat Deo in monasterio. Si autem non per cupiditatem, sed mortis timore hoc fecit, tribus annis inermis exsul poeniteat in pane et aqua; et duobus adhuc abstineat se a vino et carnibus: et ita animam pro se reddens, id est, servum aut ancillam de servitutis iugo absolvens, et elemosynas multas faciens per duos annos (in quibus illi licito uti facile cibus est cunctis, excepta carne) post septimum communicet annum.

XXXIII. Si quis laicorum per scandalum sanguinem fuderit, aut proximum suum vulneraverit, aut debilitaverit, quantum nocuit, tantum reddere cogatur: si autem non habet unde solvat, opera proximi sui primum agat, quandiu ille infirmus est medicumque quærat, et post sanitatem ejus quadraginta dies in pane et aqua poeniteat.

XXXIV. Si quis laicus inebriaverit se, aut usque ad vomitum manducaverit aut biberit, septimana in pane et aqua poeniteat.

XXXV. Si quis laicus adulterare voluerit, aut fornicare cum sponsa, et concupierit mulierem proximi sui, et non fecerit, id est, non potuerit, quia mulier eum non suscepit, tamen ille paratus fuit ad fornicandum: confiteatur culpam suam sacerdoti, et ita quadraginta diebus in pane et aqua poeniteat.

XXXVI. Si quis autem laicus manducaverit, aut biberit juxta sana; si per ignorantiam fecerit, promittat deinceps quod nunquam reiteret, et quadraginta diebus in pane et aqua poeniteat: si vero per contemptum hoc fecerit, id est, postquam sacerdos illi prædicavit quod sacrilegium hoc erat, et postea mensæ demoniorum communicaverit; si gula tantum vitio hoc fecerit aut repelierit, tribus quadragesimis in pane et aqua poeniteat: si vero pro cultu demonum, aut honore simulacrorum hoc fecerit, tribus annis poeniteat.

XXXVII. Si quis laicus per ignorantiam cum Bonosiacis aut cæteris hæreticis communicaverit, stet inter catechumenes, id est, ab aliis separatus Christianis quadraginta diebus, et duobus aliis quadragesimis in extremo Christianorum ordine, id est, inter

pœnitentes, insanæ communionis culpam diluat: si vero per contemptum hoc fecerit, id est, postquam denunciatum illi fuerat a sacerdote, ac prohibitum, ne se communionem sinistræ partis macularet, anno integro pœniteat, et tribus quadragesimis, et duobus aliis annis abstineat se a vino et carnibus; et ita post manus impositionem catholici episcopi, altario jungatur.

Postremo de minutis monachorum agendum est sanctionibus.

XXXVIII. Si quis vallum apertum in nocte dimiserit, superpositione pœniteat: si vero in die, viginti quatuor percussionibus, si non aliis supervenientibus apertum dimiserit: si quis hunc ipsum absolute præcesserit, superpositione pœniteat.

XXXIX. Si quis jumentum petens solus absolute [Leg. absque luto] lavaverit, superpositione pœniteat: si quis vero lavans licito coram fratribus stando hoc fecerit, si non necessitate luti largius abstergerendi, viginti quatuor plagis emendetur.

XL. Si quis vero etiam sedendo in jumento genua, aut brachia discooperuerit absque necessitate luti lavandi, sex diebus non lavet; id est, usque ad alteram diem dominicam inhonestus ille lavator pedes

non lavet. Soli autem monacho secreta stando pedes lavare licet: seniori vero, etiam publice, sed altero pedes suos lavante licet stando lavari.

XLI. Ante prædicationem vero die dominica toti, exceptis certis necessitatibus, simul sint conglobati, ut nullus desit numero præceptum audientium, excepto coco ac portario, qui et ipsi, si possint, sat's agant, ut adsint quando tonitruum Evangelii auditur.

XLII. Confessiones autem dari diligentius præcipitur, maxime de commotionibus animi, antequam ad Missam eatur, ne forte quis accedat indignus ad altare, id est, si cor mundum non habuerit: melius est enim expectare donec cor sanum fuerit, et alienum a scandalo ac invidia fuerit, quam accedere audacter ad iudicium tribunalis: tribunal enim Christi, altare: et corpus suum inibi cum sanguine iudicat indignos accedentes. Sicuti ergo a peccatis capitalibus et carnalibus cavendum est, antequam communicandum sit; ita etiam ab incertioribus vitiis et morbis languentis animæ abstinendum est, ac abstergendum ante veræ pacis conjunctionem et æternæ salutis cœm aginem.

SANCTI COLUMBANI

ABBATIS ET CONFESSORIS

INSTRUCTIONES VARIE

VULGO DICTÆ

SERMONES.

INSTRUCTIO PRIMA.

De Deo Uno et Trino.

I. Instructionis valde necessariæ curam gerens, primum ante omnia, quod omnibus scire primum est, dicere breviter licet; cupio, ut quod est fundamentum salutis omnium, nobis crepido sermonis sit; et inde nostra doctrina ordiatur unde omne quod est oritur, et quod non fuit initiatur; estiumque nobis sermonis cordis credulitas aperiat, quæ in salutem confessionis omnium Christianorum recte credentium ora aperuit. De initio ergo humanæ salutis, Christo adjuvante, recte nostra dicta sumant exordium.

Credat itaque primum omnis qui vult salvus esse, in primum et in novissimum Deum unum ac trinum, unum subsistentia, trium substantia; unum potentia, trinum persona; unum natura, trinum nomine; unum numine, qui est Pater et Filius et Spiritus sanctus, Deus unus, totus invisibilis, incomprehensibilis, ineffabilis, in quo est semper esse, quia æternus est Deus Trinitas, cui initium non quæras, qui finem non habet, et qui semper fuit quod est et erit; quia in Deo iteratio non est, sed semper Trinitatis

C perfectio. Quod unus est Deus Trinitas, Deus ipse in lege de se testatur dicens: *Audi, Israel; Dominus Deus tuus unus est* (Deut. vi, 4). Quod autem unus ille Deus Trinitas est, Salvator in Evangelio docuit, dicendo: *Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii. 19). His duobus testimoniis duarum legum quasi quibusdam fulcris firmissimis fides credentium firmata est. Ubi habes in veritate Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate. Pro rei igitur magnitudine breviter quod credimus dizimus, et fides cordis oris produxit confessionem; et hoc firmiter contra omnes hæreses tenendum est, quod Deus unus dividi vel separari non potest, quia quod fuit totus, semper fuit ut est. Cesset ergo venenosa et insana omnium hæreticorum vesania, quando ipso Deo teste audimus et credimus: *Audi, Israel; Dominus Deus tuus unus est*: quia qui unus est, hæc semper fuit quod est; sed ut scias quantus, pluraliter dixit in mundi conditione: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. i, 26). Ne vero erres in numero, Christus tibi indicat Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, in cujus Dei, quasi unius Dei vo-

mine, omne humanum genus baptizandum est. Quid plura de Trinitatis cœternitate? Quod *Unus est*, sufficienter nos docet. De veritate autem personarum Patris, et Filii, et Spiritus sancti, distinctio Christi, præcepti auctoritate, abundanter instruxit audientes. Ex his, inquam, testimoniis omnis errorum exclusa perversitas est; quibus nominando, Trinitas atque unitas attestando approbatur.

II. Cum rei igitur magnitudo nos de his, quasi de ineffabilibus amplius loqui prohibet, firma fide supra dicta conservemus. Quia cui hæc pauca de Deo Trinitate non sufficiunt, plura juxta Scripturam non proderunt. De eo enim tantum quod unus in Trinitate, et Trinus in unitate est, diximus. De essentia vero ejus quis dicere poterit? Quomodo ubique præsens, et invisibilis est, vel quemadmodum cœlum et terram, et omnem creaturam repleat, juxta illud: *Nonne cœlum et terram ego impleo? dicit Dominus* (Jer. xiii, 24). Et alibi: *Spiritus Dei, secundum prophetam, replevit orbem terrarum* (Sap. 1, 7). Et iterum: *Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum* (Isa. lxxvi, 1). Deus ergo ubique est, imensus totus, et ubique proximus juxta suum de se testimonium: *Ego sum*, inquit, *Deus proximus, et non Deus de longe* (Jer. xxiii, 23). Non ergo longe a nobis manentem querimus Deum, quem intra nos sumere habemus; in nobis enim habitat quasi anima in corpore, si tamen nos membra sua sumus ejus, si mortui non sumus peccatis, si putridæ voluntatis corruptione immunes sumus: tunc vere ille habitat in nobis, qui dixit: *Et habitabo in eis, et inter illos ambulo* (II Cor. vi, 16; Lev. xxvi, 12). Si autem digni sumus ut ille in nobis sit, tunc in veritate ab illo vivificamur, quasi viva ejus membra: *In ipso enim, ut ait Apostolus, vivimus, et movemur, et sumus* (Act. xvii, 28). Quis, inquam, juxta hanc ineffabilem et incomprehensibilem essentiam ejus altissimam [Forse, altissimum] investigabit? Quis Dei profunda perscrutabitur? Quis æternum universitatis principium tractare audebit? Quis infinitum Deum omnia impleantem et omnia circumdantem, omnia penetrantem et omnia excedentem, omnia capientem et omnia effugientem, scire gloriabitur? *Quem nemo vidit unquam* (I Tim. vi, 16), ut est. Nullus itaque præsumat querere investigabilia Dei, quid fuit, quomodo fuit, quo fuit. Hæc sunt ineffabilia, inscrutabilia, investigabilia: simpliciter tantum; tamen fortiter, crede quod sic est Deus, et sic erit, quomodo fuit, quia inconvertibilis Deus est.

III. Quis est ergo Deus? Pater, Filius, et Spiritus sanctus, unus Deus est. Amplius non requiras de Deo; quia volentibus altam scire profunditatem rerum de Deo, ante natura consideranda est. Trinitatis enim scientia profunditati maris merito comparatur, juxta illud Sapientis: *Et alta profunditas, quis inveniet eam* (Eccl. vii, 25)? Si quis ergo scire voluerit profundissimum divinæ cognitionis pelagus, istud visibile ante, si possit, pervideat; et quanto minus cognoscere se noverit de his quæ intra mare latent,

tanto plus intelligat minora se scire posse de auctoris profunditate; et sicut debet, et decet, minus de creatore quam de creatura tractare præsumat: quia in majoribus idoneus esse non potest, qui prius minora non investigavit; et cui in minoribus non creditur, in majoribus? Quomodo credendum est? Qui enim, rogo, terrena ignorat, cœlestia cur scrutatur? Oh! qui vana loquuntur *non intelligentes*, juxta Apostolum, *neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant* (I Tim. i, 7). Quam multi enim, quibus est vix, fragili licet penna, in altum volare nitentes, et in cœlum os suum ponentes creaturæ, vel per partes, ut non dicam omnes, ratione ante non collecta [*Codex, mendose, enim coli*], primum de summa profunditate immundo corde et impuro ore docere præsumunt, non intelligentes quod non verbis, sed fide Deus Trinitas agnoscitur, qui cordis mundi pia fide, et non impuris vaniloquiis intelligitur. Pio ergo credenda est, et non impie discutienda est magna Trinitas: quoddam enim insuperabile, et investigabile pelagus est Deus unus Trinitas. Altum cœlum, et lata terra, et profundum mare, longaque sæcula (Job. viii, 9): sed altior et latior, ac profundior, longiorque est scientia quia [quæ] naturam ascematus est, qui eam ex nihilo creavit.

IV. Intellige, si vis scire Creatorem, creaturam: si nec illam, tace de Creatore; sed crede in Creatorem: melior est enim, et plus scit pietas tacens quam impia loquacitas: satis enim ineptum est et impium de fide transire ad tractantis invisibilem, inestimabilem, inconspicabilem Dominum vacua verba. *Alta enim profunditas, ut scriptum est, quis inveniet eam* (Eccl. vii, 25); quia sicut maris profunditas ab humanis est visibus invisibilis, ita Trinitatis divinitas ab humanis similiter sensibus incomprehensibilis deprehenditur; et ideo si quis, inquam, scire voluerit quid credere debuerit, non putet se plus posse intelligere loquendo quam credendo: magis enim longe refugiet quæsitæ divinitatis sapientia, quam erat. Quære ergo scientiam summam, non verborum disputatione, sed morum bonorum perfectione; non lingua, sed fide, de cordis simplicitate procedit, non quæ de impietatis doctæ conjectura colligitur. Si ergo tractationibus quæsieris ineffabilem, *longius recedet a te* (Ibid., 24) magis quam erat: si fide, *stabit*, ubi deget, in *portis sapientie* (Prov. i, 21); et ubi versatur vel ex parte videbitur: sed tunc in veritate etiam aliquatenus attingitur, quando invisibilis incomprehensibiliter creditur: Deus enim credendus est invisibilis ut est, licet ex parte a mundo corde videatur. Quamobrem ipsum ubique præsentem invisibilem Deum nostrum, fratres charissimi, deprecamur, ut vel fidei ejus timor, vel charitas, quæ nescit cadere, in nobis perseveret; quod timor junctus charitati sapientes nos faciat in omnibus: et pietas nos silere de hoc quod dictum majus est, suadeat, quia quoddam inscrutabile et inenarrabile est, Deum quod est, nosse. Qui est, et quantum est, sibi soli notus est. Sed quia noster Deus est,

invisibilis licet nobis, a nobis tamen pulsandus est, A
sepe pulsandus, semper tenendus est profundus
Deus; immensus, secretus, excelsus, omnipotens
Deus; et per sanctorum suorum merita et interven-
tus orandus est, ut vel aliquam sui luminis particu-
lam nostris tenebris largiatur, quæ nobis stolidis et
ignaris in via tenebrosa hujus mundi luceat, ut nos
ad se ducat, donante Domino nostro Jesu Christo,
cui cum Patre et Spiritu sancto est gloria in sæcula
sæculorum.

INSTRUCTIO II.

De mortificatione vitiorum et acquisitione virtutum.

I. Divinæ profunditatis magnitudo emenso ser-
mone, prælibando quasi gustata est, et cum honore
debito pulsata, magis quam enarrata est, quia illud
Dei ineffabile meditandum est magis, quam eloquen-
dum sit [est]; et exceptis his, quæ aut Lex, aut
prophetæ, aut Evangelium, aut apostoli loquuntur,
grande debet esse ab aliis de Trinitate silentium.
Dei enim tantum de Deo, hoc est, de seipso cre-
dendum est testimonium, qui aut in Lege, aut in
propheta, aut in Evangelio, aut in Apostolo, aut in
speciali cuique de se, per se, aut per angelum, testi-
monium perhibuit. Cæterum disputatio, seu ingenium
humanum, aut aliqua superba sapientia, quæ vel
mundi in ratione fallitur, de Deo magistra esse non
potest, sed sacrilega et impia in Deum præsumenda
est. Unde enim revera, quæso, fratres, illi vani, et illi
nimis mali et impii, qui vel seipso ignorant, vel
quod vivunt non sapiunt; ut enim [ut non] dicam
opera cætera (quorum rationem vel minimam conse-
qui non possunt) potuissent invisibilem Deum unum,
Trinitatem coeternam, omnia sub, super, in, extra,
amplectentem, vel usque ad tractionis modum
scire, ut non loquar definitionis de Deo finem? His
itaque quasi innarrabilibus [inenarrabilibus] cum
debito honore silendis, de manifesta re, et ineffabili
Deo placita loqui incipiamus, non præsumentes, ut
alii de quibus erubescendum est, de altioribus quæ-
rere, juxta illud Sapientis: *Altiora te ne quæsieris*
(*Eccli. iii, 22*), sed potius de ædificatione animarum
nostrarum sermocinantes, non primum nostræ par-
vitatæ fundamenta jacere præsumimus, alicujus ma-
joris doctoris auctoritatem querentes, sancti scilicet
Fausti luculentissimam elegatissimamque doctri-
nam, de cujus dictis pauca ad imitandum opus no-
strum, satis convenienter elegimus, utpote qui de
eiusdem monitionibus de quibus dicere cupimus, et
nos, viles licet, commissos sibi docuit, et quasi tem-
pore et merito et scientia me prior, quasi pro me
impugnaturus ignaros quosque et ignavos, prius lo-
quatur.

II. Inquit: Si ruris cultor et terræ agricola, quia
agrum suum seminibus præparat jactandis, non sibi
sufficere putat terram ipsam forti vomere proscli-
disse, ac frequenti aratro duras edomuisse glebas,
sed insuper studet agrum ipsum infecundis granini-
bus emundare, noxiis evacuare ruderibus, spinarum

ac stirpium fomites excussos radice convelle-
re, nequaquam credens terram suam boni esse germinis
futuram, nisi mali graminis vacuum; ad se dictum
putans illud propheticum: *Novate vobis novalia, et
nolite seminare super spinas* (*Jer. iv, 3*); quanto ma-
gis nos oportet agrum cordis nostri vitiorum passio-
nibus emundare, et non sufficere credamus nobis,
terram corporis nostri jejuniorum et vigiliarum labore
conficere, nisi in primis studeamus vitia corrigere,
moresque componere, qui spem fructuum non terræ
credimus, sed cælo repositam? Studeamus ergo in
primis vitia eradicare, virtutesque insinuare; eradi-
cemus superbiam; plantemus humilitatem; eruamus
iram; fundemus patientiam; excidamus invidiam;
insinuemus benevolentiam. Cæterum si caro contra-
tur, et anima non fructificet, sic est, quasi arari
campus non desinat, et nunquam tamen messis ap-
pareat; aut si quis statuum de foris auream, de intus
luteam ædificaret. Quid enim prodest, si extra civi-
tatem bellum geratur, et intus excidium patiat? velut
si quis extra vineam et in circuitu ejus foderet,
et intus incultam spinis ac tribulis relinquatur. Quid
ergo prodest exterioris hominis religio, nisi [*Leg.*
si] interioris quoque non adhibeatur emendatio?
fictus esse et latro potest, fictus et hypocrita est
quicumque aliud habitu ostendit, aliud moribus. Ne
simus ergo tanquam sepulcra dealbata: de intus,
non de foris, speciosi ac ornati apparere studeamus;
vera enim religio, non in corporis, sed in cordis hu-
militate consistit. In quo enim alio Dominus habitat,
nisi in veri humilis corde, juxta illud Isaïæ: *Ad quem
autem respiciam, aut cum quo requiescam, nisi super
humilem, et quietum, et tremementem sermones meos*
(*Isa. lxxvi, 2*)? Quicumque ergo se habitaculum Dei
effici voluerit, humilem et quietum se facere conten-
dat, ut non verborum aviditate [*Forte ariditate*] et
corporis flexibilitate, sed humilitatis veritate cogno-
scatur esse deicola: cordis enim bonitas non verbo-
rum fictis indiget religionibus. Vana est ergo nutibus
colorata corporis religio, vana similiter corporalis
sola afflictio, et cassa hominis exterioris diligentia,
nisi comitetur animi fructuosa temperantia. Quid
prodest passiones impugnari a famulo, quæ inve-
niuntur pacem habere cum domino? Ideo ne forte
sine fructu laboremur, liberari a vitiis operam Deo
auxiliante demus, ut postea virtutibus ornari possi-
mus. Mundemus itaque nos quantum prævaleamus
ab omni vitiorum labe, a superbia primum, ab invi-
dia, ab iracundia, a blasphemia, ab iniquitate, a
malitia, a tristitia, a vana gloria, a cupiditate, a
malignitate, ab omni amaritudine; ut humilitate et
lenitate, ac benignitate, mansuetudine, temperantia,
misericordia, justitia, lætitia, charitateque possideamur.

III. Sed quid facimus? Hæc quasi similia recita-
mus, et quasi similiter innoxia, inculta ac indiscreta
relinquimus. Legendo ea delectamur, expellendo
dissolvimur. Nunquid nos salvabit ea audire, quæ

Inquit Deest forte enim. Quæ sequuntur, verba sunt Congalli, primi abbatis Bepchorensis, qui alio
nomine dicebatur *Faustus*.

intra nos comprobamur non habere? Nunquid si semper nobis legantur, et nunquam emendantur a nobis, crebra nos adjuvabit lectio eorum quæ tarde a nobis expelluntur? Nunquid solo sermone quis suam domum a quolibet squalore mundabit, aut sola loquela pulverulentos aggeres immundi ruineris submovebit? Aut nunquid sine sudore vel quæ ad vitam quotidianam pertinent, quis efficere potest? Patientia ergo, et diligentia, et labor ac studium infatigabile, interioris hominis nobis domum mundantibus, necessaria sunt, ut in injuriis patientiam, in religione diligentiam, in operibus laborem, in profectibus studium demonstremus. Crebro nobis prædicantibus tarde emendamus; crebro offensi, raro patientes; crebro victi, raro victores; crebro seducti, raro intelligentes sumus. Quid ergo nobis quasi infirmis ac indoctis pugnatoribus quibus arma vertuntur in vulnera, subveniet, dum non hæc audire, sed complere laus est? Non enim auditu l. x. sanctificat, sed facto procul dubio; unusquisque non [Codex, mendose, enim] verbis tantum et corporali labore, sed morum maturitate et cordis puritate Dominum honoret. Nec dicatur de nobis: *Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isa. xix, 13; Matth. xv, 8; Marc. vii, 6): et quando audis pugnam, crede vulnera, et fugas [An fugias?] interesse; et dum unusquisque pacem possidere a septem gentibus hostilibus se impugnantibus non potest, tandiu accinctus dimicare non cessat, donec septem gentium rex et rector, Dei dono viriliter dimicando, exsistat. Nullus enim coronatur, nisi qui legitime certaverit (II Tim. ii, 5), et nemo legitime in primo certamine certat. Primum itaque certandum est, deinde standum est, et in bello studendum est, ut postea legitime certandum sit. Utinam et nos legitime certaremus, ut et coronari mereamur; et sicut in eodem apparatu et sub iisdem armis sumus, ita cum hostibus nostris quotidie dimicaremus, ut non in nosmetipsos, sed in adversarios nostros tela torqueremus. Hoc longus bellandi usus cum Dei gratia præstabit, per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est honor, et gloria, et virtus in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO III.

De sectando mundi contemptu et cælestium bonorum amore.

I. Quid in mundo optimum est? Auctori ejus placere. Quid est ejus voluntas? Complacere quod jussit, hoc est, recte vivere et pie æternum querere: pietas enim, et æquitas, pii et recti voluntas est. Ad id quomodo pervenitur? Studio. Studendum est ergo in pietate, et æquitate. Ad hoc conservandum quid juvat? Intellectus, qui cætera alia eventilans, nihil cui inhæret, firmum inveniens, de his quæ mundus habet, ad unum quod æternum est, ratione convertitur. Mundus enim transibit, et quotidie transit, et rotatur ad finem (quid enim habet, quod fini non assignet?), et quodammodo vanitatis columnis fulcitur. Quando autem vanitatis finis adfuerit, tunc ille

A cadet, et non subsistet. Quod autem non fluitur, de mundo non dicitur. Morte ergo et occasu omnia transeunt, et non stant. Quid ergo sapiens diligere debet? Mortuam imaginem ex parte mutam et ex parte sonoram, quam videt et non intelligit? Si enim intelligeret, forsitan diligeret; sed et in hoc offendit, in quo se non ostendit. Quis enim intelligit, vel semetipsum, vel alterum, florem terræ et terram de terra factum, quia dignitate Dei Filium, et coelicolam facit terra et pulvis post modicum futurus, et nisi anima mediante nunquam profuturus?

II. Si quis hoc intelligit, cui Deus donavit, qua vita vivere oportet, ut æternus sit de mortali, sapiens de stolido, cælesti de terreno, primum sensum habeat purum quo utatur ad bene vivendum, et non quid est, sed quid erit, vileat. Id enim erit, quod non est; et per ea quæ videt, ea quæ non videt cogitet, et nitatur esse quod creatus est, et Dei gratiam suo advocet conamine: impossibile est enim solum per se unumquemque adipisci quod perdidit in Adam. Quid autem prodest sensum accipere, et non eo bene uti? Bene utitur ille, qui sic vivit, ut nunquam aut pœniteat, aut pœniteat: pœnitentia enim sera male usum arguit, et bona conscientia vitam laudat. Quid ergo sensus purus diligere sapi? Illud certe quod diligere, et cætera omnia fecit, semperque manet, et nunquam senescit. Nihil aliud extrinsecum diligendum est secundum veri rationem, nisi æternum, et æterna voluntas, quæ ab æterno mirabili, ineffabili, invisibili, incomprehensibili, omnia implente, et omnia excedente, præsentem, et fugientem, inspiratur et animatur. Nihil hic sapiens diligere debet, quod nihil durat; æterna enim illic cum æterno, et caduca hæc cum mortali sunt. Periculosum est ergo habitare inter fallentiam et falsam, et non vera videre quæ debes amare, et videre insuper quæ fugiendo provocant, et quasi in somnio te cum eis peccare persuadent, et re otiosa tibi blanditiis rident, et jure diligenda, ac si non essent, sed subducunt.

III. Constat ergo sollicitum esse debere eum qui inter fallentes habitat, velut qui non evadet, si non eos fugerit, cauteque si bene egerit. Nos quomodo fugiemus mundum, quem diligere non debemus, qui in mundo sumus, quique ei mori docemur; et e contrario eum intra nos quadam livida cupidine cludimus [Forte claudimus], quem sub pedibus quasi nostris conculcare debemus. Conculcat mundum, qui seipsum vincit, qui vitiis antequam natura, mente [Forte tam mente], quam corpore moritur: nemo semetipsi [Forte sibi semetipsi] parcens, mundum odire potest; in se enim solo mundum aut diligit, aut odit. Nihil habet quod amet de mundo, qui corporis voluptatibus mortuus est. Tali morte moriamur, quia mors illa corporalis cunctos, ista paucos tenet. Paucorum enim sic vivere, quasi mortui [Forte morituri] quotidie; et dum non semper fuit, nec esse potest in mundo, sed in quadam brevi medietate, debet unusquisque sic vivere, quasi quotidie moriatur, ut æterna

tantum et celestia, in quibus, si meruerit, æternus et celestis futurus sit; hujus mortis dubius, cogitet. Quæ enim ante mundum fuerant, ipsa erant et post mundum, et in perpetuum, et adhuc sunt, sed non apparent, et a nobis in tantum celata sunt, ut non liceat ea loqui hominibus: in cor enim, aut in aures hominis non ascendunt, neque intrant, neque humano visu perspicui queunt (*Isa. LXIV, 4; I Cor. II, 9*). O quam dolenda conditio! Quæ amare debuimus, sic ea nobis sequestrata et incomperta et ignota sunt, ut quandiu homines sumus, et in hoc corporis ergastulo constituti, omnino nobis impossibilia sunt videri, audiri, cogitari ea quæ vera bona sunt et æterna. Quid ergo faciemus? Vel ignota amemus, et quæramus, ne forte in perpetuum ea ignoremus et perdamus; sine causa enim natus est, qui illa perpetua et in perpetuum ignorabit; et illa æterna in æternum nesciet. O te miserum hominem! quod vides debet odire, et quod amare te convenit, ignoras. Loquens tibi tua vita, irretiris, vellis, nolis; in te habes quo compediris; in te non habes quo solvearis. Cavebisne te, miser, in teque ne confides, qui a te laquearis, nec a te solveris? oculos habens cæcus ligaris, libensque morti ducaris.

IV. O intolerabilis cæcitas! o dolor incomparabilis! o infelicissima miseria! Qui favet adversariis, qui libenter se tradit persecutoribus sibi nunquam parcitibus, qui se alligantibus et morti tradentibus gaudens consentit. Quis unquam lætus ad mortem pergit? Quis ad jugulandum vel decollandum libens ducitur? Væ tibi, humana miseria! utinam tantum jugulareris vel decollareris, et non in æternum cruciareris. Quid te cæcius, o misera humanitas! Quæ sic erras videns, licet vides usque ad cælum, non ultra; citra cælum sapis, ultra cælum non sapis. Dura incomprehensibilisque ignorantia, quis tibi narrabit inenarrabilia? Infelix humanitas, quid tibi subveniet? Audi quid Sapiens dixit: Cui pauca non sufficiunt, plura non proderunt. Audisti, credo, Dominum in Evangelio dicentem: *Ite maledicti in ignem æternum* (*Matth. xxv, 41*); et propter quid, scis, itur in ignem, miser homo. Esto misericors; forte a filio perditionis te sic abstrahere poteris: ne parcas cibo, ne fragili parcas vestimento, ne tibi tua præferas; plus te ames quam tua; plus animam, quam res tuas: timet enim tantum es miser, et non tuæ res: plus temet amare debes quam aliena. Quid enim tuum est, præter animam? Noli ergo animam tuam perdere pro nibilo. Ne parcas caducis, ne æterna perdas; alienum tibi totus mundus est; qui nullus natus, nudus sepeliris [sepelieris]. O irremediabilis cæcitas! quid alienum caducum tanto amore diligis, ut æternum proprium in æternum perdas? Cogita itaque mortem, quæ finem dat mundi voluntatibus [*Forte voluptatibus*], et vide quo amœna divitum abiit lætitia. Luxus, jocus, libido, luxuria conticuere; et cadaver nudum, vermibus et putredine dissolvendum, limus suscepit, miserrima anima pœnis æternis

A reddita. Quid hac conditione lacrymabilius? Quid hæc miseria infelicius? Qui usque ad corruptionem et interitum perpetuum hujus vitæ vana sectatur. Vere melior fuit unius horæ patientia, quam æterni temporis sera pœnitentia. Time ergo citra cælum mortem; ultra cælum ignem æternum; hoc quod vides, illud quod non vides, sed tamen credis ei, qui vidit. Verax enim est Dominus noster Jesus Christus, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO IV.

Quod in præsentia vita laborandum, ut in futura quiescamus.

I. Omnis disciplina, juxta Apostolum, in præsentia videtur non esse gaudii, sed mœroris; postea vero jucundum fructum, placidumque mercedis sensus his qui per eam exercitati sunt, reddit (*Hebr. xii, 2*). Quid enim revera hic sine mœrore vel labore discitur in tempore vel maximæ stoliditatis et fragilitatis nostræ? Si vero temporalia disciplinarum genera præsentis gaudii suavitatem adimunt, quid de hac nostræ scholæ disciplina sperandum est? Quæ etiam disciplina disciplinarum est, quæque æterni temporis jucunditatem, et æterni gaudii amœnitatem præsentis mœrore comparat. Quod enim est disciplinæ genus quod castigationis mœrore careat? Quantum tristitiæ vel mœroris in artificii fabrilibus inest? Quantum laboris? Quantum industriæ fabricantibus, vel etiam ædificantibus imminet? Quantis verberibus, quibus doloribus musicarum discentes^a imbuuntur? Quantisve fatigationibus, vel quantis mœroribus medicorum discipuli vexantur? Qualibus vero inquietudinibus sapientiæ amatores, vel quantis paupertatis angustiis philosophici [*An philosophi?*] coarctantur? Postremo quantis periculis gubernacula appetuntur? In quibus omnibus post licet innumerabilium miseriarum labores, pacatissimus finis patienter expectatur, cujus consideratione supra dictæ calamitates, licet non sine mœrore, licet cum multa amaritudine, tolerantur. Etenim si cum mœrore disciplina comitatur, finis tamen ejus in lætitia agit, et labor in securitate versatur, et mirum in modum pro lætitia tristitia, pro suavitate amaritudo, pro securitate labor, pro quiete inquietudo patientissime toleratur. Licet enim ignorant, si ad D cujusque disciplinæ finem perveniant, tamen vel pro incerta spe futuri gaudii præsentem mœrorem sustinent, non aspernantur [*Forte sustinere non asp.*], et dam laborem [*Forte laborant*] non segniter, assequuntur. Quis enim eorum certus est, si vel magister illius unquam [*Forte etiam*] disciplinæ ejus laborem sustinet, futurus sit? Vel si hujus gaudii pro quo mœrorem tolerat, particeps existet?

II. Quod si itaque pro temporalibus et incertis tanta et talia infatigabiliter tolerantur, quid nos pro æternis et veris certisque sustinere debemus, quorum finis æternus est? Etenim si incertum est apud temporalium disciplinarum appetitores, quanto tempore adepta disciplina frui eis licebit; nulla tamen segni-

^a Musicarum discentes. Forte musicorum, ut mox medicorum. Discentes vero, id est discipuli.

tia eam sequendi [An assequendi?] dissolvuntur; et hic dupliciter nobis dubii pertinaciores sunt: quia si ad disciplinæ finem perveniant, ut dixi, incerti, pro vitæ scilicet incerto et sensus stultitate; nihilominus adepta disciplina denuo dubitant, quam longe eadem utantur: quanto enim incerti de profectu, tanto certi de amittenda in brevi disciplina sunt. Temporalia ergo, ut diximus, studia, et defectiva ingenia, mœrores ac tristitias, angustias ac labores, pericula ac peregrinationes, injurias ac fatigationes, cum quidem apud illos constat incerta esse et fragilia hæc pro quibus tantæ calamitates sustentantur, tolerant nostræ scholæ disciplina si tribulationes habeat, si molestias, si mœrores, si amaritudines habeat, mirabitur, fugienda putabitur? Nunne sine disciplina aliqua perfecta magistratio, ut aliqua malitia [Leg. videtur militia] acquiri impossibile est? Aut disciplina sine amaritudine adipisci queat? Cum hæc ergo ita se habeant, præparemus animum, non ad lætitiā, non ad securitatem, ut Sapiens (Eccli. ii, 1) ait, sed ad tentationes et tribulationes, ad tristitias atque labores. Christus tribulatus est, injuriatus, contumeliatus, passus est; tu in terra securitatem putas? Vide et intellige quam difficile est vinci [Forte vincere] sæculum, dum non aliter, nisi Christi morte sanctus de eo liberatur: Si vix justus sic salvatur, peccator et impius ubi parebit (I Petr. iv, 18)? Audi Dominum dicentem discipulis: In mundo pressuram habebitis (Joan. xvi, 33). Et iterum: Vos autem flebitis et lugebitis, mundus autem gaudebit, et vos tristes eritis (Ibid., 20).

III. Vide mœrorem disciplinæ nostræ; intellige quod non de lætitiā ad lætitiā, neque de securitate ad securitatem, sed de luctu ad lætitiā, ac de tribulatione ad securitatem transitur. Patienter ergo tolerandus est brevis mœror, ut æterna acquiratur lætitiā; et leve tribulationis nostræ cum alacritate sustinendum est, ut æternam immortalis gloriæ vitam apprehendamus. Si enim pro caducis rebus hæc (ut diximus persæpe) accidunt et non vincunt, quid nos regnorum cœlestium negotiatores fatigabit, aut vincet? Nullis lætis vel tristibus, blandis vel amicis cedere debemus: utrisque enim mundus plenus est, et utraque dux belli nostri vincit. Et videamus quam periculose immundus cedit his quibus mundus et immaculatus non cessit: cum Christo respiciamus mundi honores, et diaboli regna cum omni gloria eorum. Quidquid diaboli est dedignemur accipere, eique brevis lætitiæ regi dicamus: *Tua sint tecum in perditione* (Act. viii, 20): tristes simus usque ad mortem cum Christo, ut tristitia nostra in gaudium convertatur. Rideat mundus cum diabolo: absit a nobis eorum lætitiā: si volumus gaudere nunc, ex parte gaudeamus in spe, verum gaudium postea habituri in re; tristes pro peccatis nostris, keti propter culpam vitæ æternæ, tristes propter Christi absentiam, exultantes similiter, quia legimus: *Videbimus eum sicuti est* (I Joan. iii, 2). Licet enim præsentium mi-

A seriærum mœroribus repleamur, licet peccatorum nostrorum frequentia tristemur; victoria tamen utrorumque liberalis lætitiā et nobile gaudium est: et licet pro tempore peregrinemur a Domino, ut pro brevis temporis bello in æternum coronemur; nimium tristes esse non debemus, scientes rox esse ad Deum nos ituros, et cum eo semper mansuros: ad hoc enim nos creavit, ut cum eo semper regnantes in sæcula sæculorum, laudemus; et gravior ei agere perseveremus. Hæc ergo scientes nullis laboribus, nullis tribulationibus desiciamus; nullis mœroribus vincamur, nullis bellis fatigemur, nullis disciplinarum anxietatibus destituamur, nullis rursum delictis dissolvamur, nullis blanditiis decipiamur, et, ut Apostoli voce dicamus (Rom. viii, 38, 39), nullus nos, nihil nos a Christi charitate separet; nulla tribulatio, nulla angustia, nulla persecutio, nulla fames, nulla nuditas, nullum periculum, nulla vel mors gladii, ignis, crucis, necis; nihil triste, nihil grave, nihil durum, nihil blandum, nihil mundi verorum [Forte vanorum] nos a Christo separet, ut ei hic et in æterna sæcula hæreamus sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO V.

Quod præsens vita non sit dicenda vita, sed via.

I. O tu, vita, quantos decepisti, quantos seduxisti, quantos excæcasti! quæ dum fugis, nihil es, dum videris, umbra es; dum exaltaris, fumus es; quæ quotidie fugis, et quotidie venis; veniendo fugis, quæ fugiendo venis; dissimilis eventu, similis ortu; dissimilis luxu; similis fluxu; dulcis stultis, amara sapientibus. Qui te amat, non te sciunt; et qui te contemnunt, ipsi te intelligunt. Ergo non es verax, sed fallax: te ostendis tanquam veram, te reducis tanquam fallacem. Quid ergo es, humana vita? Via es mortalium, et non vita; a peccato incipiens usque ad mortem; vera enim esses si te peccatum primæ transgressionis humanæ non interruppi set, et tunc a cassabunda et mortalis devenisti, cum omnes tuos viatores morti assignasti. Via ergo es ad vitam, et non vita: vera enim non es; via, sed non plana, aliis longa, aliis brevis, aliis læta, aliis angusta, aliis læta; aliis tristes, omnibus similiter festinans, et irrevocabilis. Via es, inquam, via es, sed non omnibus manifesta es: multi enim te vident; et pauci te viam esse intelligunt. Sic enim subtilis es et sic seductrix, ut paucorum sit te scire viam. Interroganda ergo es, et non credenda, nec vendicanda; transiunda, non habitanda, misera humana vita: nullus enim in via habitat, sed ambulat; ut qui ambulant in via, habitent in patria.

II. Quare ergo tu, mortalis vita, habitaris, diligeris, vindicaris? Diligeris, vindicaris a stultis et a perditis, contemneris a sensatis, caveris a salvandis. Timenda itaque es, humana vita, et multum cavenda, quæ sic fugitiva es, sic lubrica, sic periculosa, sic brevis, sic incerta, ut quasi umbra, aut imago, aut nubes, aut nihil, aut inane dissolveris. Dum ergo

* Cassabunda Forte, casabunda: caduca, lubrica, instabilis.

nihil es, o mortalis vita, sive imago, fugitiva ut avia, A ut nubes incerta, et fragilis ut umbra, ut somnium, sic per te iter agendum est, tam sollicitè, tam caute, tam expeditè, ut viatorum more ad veram patriam omnibus intelligentibus festinandum sit. De transacto securus, de eo quod restat sollicitus: nihil enim tibi prodest ascendere, quod ascenderis, nisi quod restat, evaseris: via enim et ascensus quidam putanda est via [*For: e* vita] hæc. Ne quæramus in via quod in patria futurum est: labor enim et fatigatio in itinere versatur, in patria requies et securitas paratur. Cavendum est itaque nobis, ne forte per viam securi simus, et ad veram nostram patriam non perveniamus. Sunt enim revera nonnulli in hoc itinere desides, securi, lividi, ut non tam in via, quam in patria esse videantur: et non tam voluntarii, quam invitè eunt ad patriam, nimirum jam perditam. Hic enim in via præsumunt patria, et de brevi vita æternam mortem mercati sunt. Infelices de frustrato commercio læti sunt, aliena caduca dilexerunt, et propria æterna neglexerunt. Quapropter quamvis sint læta, quamvis blanda, quamvis sint speciosa, aliena terrena devitemus, ut propria æterna non perdamus: fideles in alienis inveniamur, ut in propriis ac nostris hæredes efficiamur, donante Domino nostro Jesu Christo, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO VI.

Præsentem vitam similem esse umbræ.

I. Donante Domino de humana vita diximus, quod viæ similitudo est, in qua unusquisque iter ad æterna agens de alienis cupiditatibus securus, quasi viatici tantum paupertate contentus esse debeat, ut nullis hærens illecebris terrena cuncta sibi esse aliena intelligat. Nunc umbram esse eandem, ut jam ante diximus, ostendamus vitam. Non tibi videtur umbra esse et imago vita hominis super terram? quæ sic dubia, quandiu sit et incerta, ut res umbræ æquatur. Vides enim et non vides; ipsa, nec ipsa, dicamus: quod fuit, non vides; quod erit, nec ipsum videre potes. Vides tantum quod est, quod diu stat: tolle quod es [*Forte* quod est], nihil vides; sic est invisibilis ac si non esset: ergo umbram videt unusquisque vitam suam, et a mane usque ad vespem, quasi in quodam speculo vanitatem suæ vitæ circumspicit. Sed quælibet alia similia tantum in somnis videt: similiter enim falsa pro veris speculatur, et pro veri imagine vanis ^b includitur. Quid enim, rogo, interest quod hesterno vidisti, ac nocte somniatur? Nonne hodie similiter vana esse tibi videntur? Etenim utique me non plus satiant pro veris quæ videndo fugiant, quam quæ somnianda includunt: utraque enim vana esse invenio. Quod enim sum, non fui, et non ero, et unaquaque hora aliud sum, et nunquam sto. Semper enim curro a die nativitatis usque ad diem mortis, et per singulos dies vitæ meæ mutor; et

quæcumque mutantur, vel quomodo mutantur, non video; et totam simul in una vitam meam nunquam videre possum; et quod heri fui, hodie non sum; sic quod hodie sum, cras non ero; et sic semper mobilis et mutabundus per cætera vitæ meæ spatia ero, ut de momento in momentum, de momentis in horas, de horis in dies, cum incertis ætatis meæ spatiis concurrem ad mortem, ut ibi videam certa et vera, et tota simul in uno, quod hic mihi impossibile est.

II. O me miserum! si ibi vitam non videro, quam nunquam veram video; veram enim esse ibi eam necesse est, ubi æternitas agit. Fuge ergo, fuge, o tu, vitæ mortalis umbra; fuge tu nos, et nos te: tu fuge ut facis; semper enim fugis, ut cito vera vita veniat: B nos te, ne nos decipias, fugiamus: tardos enim blandis decipere soles impedimentis. Fuge, inquam, et festina quæ multos seduxisti, et nos seducere instas, et alios post nos deduces, et morti assignabis. O quam cæca es tu, quam seducens; incerta vita! me expectas, ut rapias; me provocas, ut suadeas; me rogas, ut seducas; me suades, ut decipias. Quis tam insipiens est, ut te credat, quæ decipis amantes, et seducis credentes? Qui enim te diligunt, decepti sunt; et qui te credunt, seducti sunt: qui autem te negligunt, ditati sunt; et qui te fugiunt, salvati sunt. Deum quærant, qui te contemnunt. Fugiamus itaque nos te, antequam tu nos: et quia sic mortalis, brevis, caduca, incerta, instabilis, mobilis, mutabilis, convertibilis es; nos Dei et vitæ æternæ amatores et negotiatores potius, quam tui nos habeamur, et te fluentem et fugientem fugiamus, ne nos cum tuis amatoribus vindices. Fugiendum est enim nobis quod fugit, et sic in eo vivendum est, quasi quotidie moriendum esset. Quid enim interest nobis hodie, sive cras mori? Dum enim mori nobis necesse est, sic nobis est mors consideranda, quasi jam diu præteriret; et dum nihil durat ante mortem, festinandum est ad mortem, ut possimus vera æterna videre post mortem. Quamobrem non tardandum est, sed festinandum est de umbra imaginatæ vitæ, ad veritatem veræ vitæ. Et quia alia via vitæ carnalis, alia via profectus spiritualis; currat animus profectibus, sicut vita cursibus, et ita animi augeatur maturitas, ut ætatis plenitudo; et sicut vitæ circuli minuuntur, sic vitiorum numerus decrescat, ut cum sæculo sua relinquamus, et nihil de ejus moribus nobiscum feramus ad Dominum, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO VII.

De cæcitate hominis, qui neglecto spiritu inservit corpori.

I. O te cæcam insaniam! o te cæcam foveam, humanam voluntatem, quæ accepta celas, et data non reddis! frustra placaris, quæ ingrata pascaris: fru-

^a Omnibus intell..... sollicitus. Goldastus Parænet. vet. part. 1, pag 453, hunc locum, corruptum sane, ita restituit: omni intelligenti festinandum sit, de

transactis secure, de eo quod restat sollicito.

^b Includitur. Forte, illudatur. Sic paulo post pro includunt legendum videtur illudant.

stra voras, quæ sic opportuna sensum [*Forte census*] tuæ voracitatis exigas. O protusata, sanguisuga impatiens, immitis saturata, blanda jejuna, vorax, invereconda, edax, quid habes recti? quid honesti? nihil. Quæ frustrata quæris, quæ vituperata iteras, quæ turpia ornas, quare te ipsam non consideras? o misera humanitas, intus putrida, felle, humore, liquore, sanguine, flegmate plena: foris vero pellem lavatam [*Forte lavata*], sed nonquam tamen mundatam [*Forte mundata*]; semper enim de intimo immunditiæ cæno coinquinari, pollueri: licet quotidie lavaris, quotidie violaris. O pullatam pellem! frustra lavaris, quæ natura immunda es. O inversam cæcitatem! quod lavas, quod ornas, natura, putredo: quod autem violas et polluis, natura, nitor. Quid munda coinquinas, et immunda lavas, quæ animam corruptis et corpus ornas? Satisne te diligis, an satis te ignoras? Si enim te scis, quare horrida et immunda flegmatibus et stercoris domicilia diligis? Si videris in vestimento tuo immunditiam, si flegmata horrescis, et aspectum retro torques, et te in tuis vestimentis immundum sterquilinum, et olidum ac putridum volutabrum non fugis, non detestaris? Non vides quid tua fistulata pellis per sua foramina foveat? pudet referre, quod amare non pudet. Quare horrida non horrescimus? quare pydenda non detestamur? quare fetida non fugimus? Nonne quia non sapimus, et quia mundi non sumus? Ideo immundus immunda quærit, et turpia turpis, et inhonesta inhonestus; et quia cæci, inhonesti sumus, idcirco nulla verecunda declinamus. Si enim cæci non sumus, quare nosmetipsos primam nostram immunditiam non despiciamus? quare nos vel nostram verecundiam, vel nostram turpitudinem non contemnimus? Nonne turpia esse honesta tibi non videntur? quæ crebris lamentis et ornatibus variis indigent, et ingrata suis non satiantur impendiis, et satiata non juvant futuris, et transacta voluntas præsentem non satiat, nec futuram repellit ^a.

II. In vanum ergo laborat qui talia pascit, et inventum seminat, qui vanæ voluntati huic servit, ubi expensum non expedit servitium. Esuriant itaque ista, quæ sic ingrata, sic molesta sunt, ut semper esurire videantur. Qui ista pascunt, se ipsos decipiunt. O inhonesta servitus, qua carne fruitur [*Forte carni servitur*]! o dura! o inexorabilis! o fera, licet domestica dominatio! quæ quotidie solvitur et quotidie exigitur; sub die vadit et venit; saturata exit, esuriens redit. Væ his qui hic pascuntur, ubi fames dominatur, nec divitiis vincitur, et dum hæc solvuntur, alia exiguntur. Redde enim prima, secunda cogeris exsolvere; gulam pasce, libidinem exigeris. Cum Susanna ergo clamandum est: *Angustiae mihi undique* (Dan. xiii, 22). Et cum Paulo ejulandum est et dicendum est: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. vii, 24)? Si necessaria solvas, non necessaria reddere cogeris. Si ergo miser homo secunda reddere times, prima nega si

A potes; si non, parce redde, avare exsolve; nihil nisi invitatus exsolvas; nihil libenter dones. Sed non potes; video, quod pejus et gravius est, quia exactores diligis. Et amicus est tibi inimicus tuus. Quid dicam, nescio, quid suadeam, ignoro. Unum dicam quod scio: qui hic pascitur, hic saturatur, hic jucundatur, hic ridet, hic inebriatur, hic ludit, illic esuriat, illic sitiit, illic lugebit, illic lamentabit, illic ululabit, sicut Dominus dixit: *Væ his qui rident, quia ipsi lugebunt; et: Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis* (Luc. vi, 25). Duo enim tempora succedunt, et duæ vitæ, et duo sæcula sunt: una vita brevis, et altera longa; et qui in una esurit, in alia pascetur; qui vero hic vorat, saturatur, consolatur in una; in altera esuriat et sitiit juxta illud Isaie: *Propter hæc dicit Dominus: Ecce qui serviunt mihi, manducabunt et bibent; vos autem esurietis et sitiitis* (Isa. lxxv, 13). Et post pauca: *Ecce, qui serviunt mihi, exultabunt in jucunditate; vos autem propter dolorem cordis clamabitis, et præ contritione spiritus ululabitis* (Ibid., 14). Cum hæc ergo ita sint, parcendum est divitiis, et brevi voluntati [*Forte voluptati*] minime serviendum, ne pascamur ad esuriem, ne forte satiemur ad famem, et bibamus ad sitim: videmus enim aut hic, aut illic, unum e duobus necesse experiri. Quamobrem si saturemur, si bibamus, o nos miseri! ex parte, non ex toto hic comedamus, necessaria, non suavia; cum paupere manducemus, cum paupere bibamus, cum paupere participemus, ut vel sic cum paupere illic participare mereamur, ubi saturabuntur qui hic pro Christo esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. v, 6). Quorum enim regnum cælorum (Ibid., 3) est, nisi pauperum, qui animis humiles, et divitiis pauperes pro Christo sunt? cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO VIII.

Quod ad cælestem patriam, viæ præsentis finem, festinandum sit.

I. Ecce nunc de fine vitæ dicendum est: jam enim diximus viam esse humanam vitam, et quam sit dubia et incerta, et non esse quod est, umbræ similitudine monstravimus: similiter, quam improvisa et quam cæca est ante diximus, de fine vero vitæ nostræ, Spiritu sancto nos adjuvante, noster sermo producendus est. Viatorum est festinare ad patriam: eorum similiter est in via sollicitudo, in patria securitas. Festinemus ergo ad patriam, qui in via sumus; tota enim vita nostra, quasi iter unius diei est. Primum nobis est, nihil hic amare; sed sursum amemus, sursum desideremus, sursum sapiamus, sursum quæramus patriam: ibi enim, ubi [*Forte ibi*] Pater est. Patriam ergo non habemus in terra, quia Pater noster in cælis est (Matth. vi, 9). Etenim si potestatis virtute, et deitatis magnitudine ubique est, quam mare profundior, terra stabilior, mundo latior, aere purior, cælo altior, sole clarior est (Job. xi, 8, 9); in cælis tamen manifeste est, in quibus panis angelorum est, qui ut

^a Repellit. Deest forte esuriem, famem, vel quid simile.

domestici beatam cœli primi regiam incolunt, et Dei fruuntur conspectu. Sed quia inconspicibilis Dei natura [*Forle* naturam] sinceram natura infirmior ferre non poterat; ideo Deus pius, intra quem omnia, et extra quem nihil, primam regionem cognitionis suæ quam primo cœlo inclusit (quod aquis elevatis temperavit) supernis virtutibus deputavit: nisi enim illa primi cœli natura supra dictis aquis temperaretur, superni Dei accensa virtute, nequaquam ab inferioribus esset patienda naturis; ac sic omnibus ubique præsens, inconspicibilis Deus est. Plus enim est, quam totus conspici queat, et plus omnibus, qui omnia ex nihilo creavit; et ideo cum videtur, invisibilis est, quia quis sit et quantus sit, sibi soli notus est. Pulsamus tamen illum, quia unicuique pro merito puritatis notus adest, invisibilis licet, inæstimabilis licet, Deus Trinitas. Pulsamus, inquam, vel hinc, vel illuc familiarius, vel intremus, vel manifestius intelligamus, et nos in via cantantes dicamus: *Post te in odorem unguentorum tuorum curremus* (*Cant. 1, 3*); et: *Post te adhæsit anima mea* (*Psal. LXX, 9*); et: *Trahe me post te* (*Cant. 1, 3*); ut cum his canticis mundum festinanter transeamus, ac de supernis gubernati, præsentia negligamus, et de cœlestibus semper cogitantes, terrena despiciamus: nisi enim cœlestibus desideriis impatientibus inhiemus, terrenis necesse est hærebimus.

II. Occupemus itaque nos divinis, ne forte humanis; et quasi peregrini semper patriam suspiremus, semper patriam desideremus; finis enim viæ semper viatoribus optabilis et desiderabilis est: et ideo quia sumus mundi viatores et peregrini, de fine viæ, id est, viæ nostræ semper cogitemus; viæ enim finis nostræ, patria nostra est. Sed ibi omnes sæculi iterantes [*Forle* itinerantes] pro meritis diversa sortiuntur; et boni viatores in patria requiescunt: mali vero de ea peribunt; multi enim patriam veram perdunt, quia plus viam diligunt. Non plus viam pos, quam patriam diligamus, ne æternam patriam perdamus; talem enim habemus patriam, quam amare debemus. Duret igitur apud nos ista definitio, ut hic vivamus in via; ut viatores, ut peregrini, ut hospites mundi, nullis hærentes cupiditatibus, nullis terrenis inhiantes desideriis, sed cœlestibus et spiritalibus formis animos nostros repleamus, virtute et opere psallentes: *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei? Sitivi enim anima mea Deum fortem vivum* (*Psal. XLI, 3*); et: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi* (*Psal. CXLII, 6*); et cum Paulo dicentes: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* (*Philipp. 1, 23*), sciamus nos licet peregrinos a Domino quandiu sumus in corpore (*II Cor. v, 6-8*), præsentes tamen esse oculis Dei. Quapropter omni ignavia calcata, et omni deposito tepore, nitamur ei qui ubique præsens est, placere, ut cum bona conscientia et via huius sæculi ad beatam patriam nostri Patris æternam, et æterni transire feliciter possimus, de præsentibus ad absentia, de tristibus ad leta, de caducis ad æterna, de terrenis ad cœlestia, de regione mortis ad regio-

A nem vivorum, ubi facie ad faciem cœlestia videmus, et Regem regum recto regimine regna regentem Dominum nostrum Jesum Christum, cui gloriæ in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO IX.

De extremo iudicio.

I. Adhuc de fine dicamus, fratres charissimi! finis enim viæ nostræ, ut diximus, nostra patria est. Sed quia alii hic patriam possidentes, illic finem viæ in patria non habebunt; sed de via in viam vadunt, id est, de pœna in pœnam animo remordente mutabuntur, et requiem non habebunt; ideo viæ, id est, viæ illorum finis patria non est, sed pœna; non est requies, sed inquietudo. Justorum autem viæ finis est vita æterna, requies, pax perennis, patria cœlestis, æternitas beata, lætitia infinita. Diversus itaque finis viæ humanæ viæ est; quia licet fragilitate et volubilitate lubrica, ac incerta fugacitate via viæ humanæ similis, studiis tamen ac profectibus dissimilis est. Sed dissimilem vitam hic sors similis premit, et incerti itineris incursus manifestat: similiter enim omnes nascuntur, crescunt, decrescunt, infirmantur, tribulantur, moriuntur; sed quando ad finem veniunt, ibi discernuntur, et quos similis incursus fatigavit, dissimilis ordo segregavit: ibi enim vera probatio et diligens examinatio similis miseriæ erit, qua omnes viatores viæ, quam mortales similiter terræ premunt. Illic enim, ut Apostolus ait: *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit* (*I Cor. III, 13*). Videte ordinem miseriæ humanæ viæ de terra, super terram, in terram, a terra in ignem, de igne in iudicium, de iudicio aut in gehennam, aut in vitam: de terra enim creatus es, terram calcas, in terram ibis, a terra surges, in igne probaberis, iudicium expectabis, æternum autem post hæc supplicium aut regnum possidebis; quia illic oportet nos, ut ait Apostolus, *manifestari ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis sui, prout gessit, sive bonum, sive malum* (*II Cor. v, 10*); quam rem etiam Dominus in Evangelio denuntiat: *Filius hominis venturus est in gloria sua, et tunc reddet unicuique secundum opera sua* (*Matth. XVI, 27*). Expavescite, quæso, dictorum pondus, et cum timore et tremore suspecta semper mente illum tremendum divini iudicii adventum indesinenter cogitate, ubi ante illud tribunal Christi iudicis horrificum, *uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit, et propria uniuscujusque corporis, sive bonum, sive malum, quisque ut gessit, referet*; et ubi *Filius hominis veniens unicuique secundum opera sua reddet*.

II. Satis tremenda sententia est, fratres, quia non dixit, *secundum misericordiam suam, sed secundum opera sua unicuique reddet*: hic enim misericors, illic justus iudex. Idcirco timendum est, tremendum nobis est multum, qui hæc legimus et audimus, charissimi, quando Deo prædicante cognoscimus, juxta opera sua unicuique reddendum esse. Quid durius dicere potuit? quid spei reliquit humanæ? quis enim potest per ignem justificari et iudicis mise-

ricordia non egere, qui in corpore peccati habitat? Quis, rogo, humani generis carnem gestans, hæc non timeat, quibus nos omnes manifestandos et quodammodo assignandos esse ante tribunal Christi, et ibi opera nostra per ignem probanda prædicatur? Cum dolore pro perditis dicendum est: Ut quid illum sensum accipit? quare sensus factus est de pulvere? qui de terra creati, paululum super eam stantes, in eandem paulo post intraturi, eadem nos iterum, jussu Dei, reddente ac projiciente, novissime per ignem probabimur, ut quadam arte terram et lutum ignis dissolvat; et si quid auri aut argenti habuerit, aut cæterorum terræ utilium paracerasimo [paracaximo] liquefacto demonstret. Mortuorum ergo animorum est et desperabilium ista non timere: nam cuius vel semel hæc audire, cautelæ sufficere debuit. Quapropter nihil nobis utilius sciamus, quam ut omnibus diebus vitæ nostræ vitam anticipitem retractantes, nosmetipsos quotidie discutamus; et verborum cogitatorumque nostrorum rationem agentes, et humanam vitam perhorrescentes, hunc supra dictum istius vitæ, id est vitæ nostræ finem, cunctis spretis mundi hujus voluptatibus, sine intermissione cogitemus. Videmus vitam, sed umbram et imaginem fugientem et fallentem advertimus. Ne ergo nos fallax et seductrix, brevis et temporalis, caduca et fragilis, amara ac tristis vita decipiat; de vera et æterna semper cogitemus, quæ post mortem immortales justos habitura sit. Vide vicissitudinem rerum: vita ante mortem, et post mortem vita: justus prius duas possidet, et peccator impius unam infelicitate habuit, alteram felicem perdidit: post brevem enim vitam, de morte in mortem vadit in interitum, de quo Dei pii bonitas nos dignetur eripere per Dominum nostrum Jesum Christum, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO X.

De terribili venturi Judicis ira declinanda.

I. Multum nobis de fine, fratres charissimi, timorem Dominus in superioribus per Evangelium et Paulum incussit. Quod nobis post hæc tam tremenda divini canonis testimonia refugium est? quibus lacrymis, quantis suspiriis opus est? quolibus compunctionibus durum et lapideum cor conterendum est, ut iram Judicis tantam effugere possimus? quam universitatis creator Deus ac Dominus noster per se ac Apostolum prophetasque minatur, qui easdem minas non tacent dicendo: *Ecce dies Domini venit, ardens ut cilivus, et exuret eos: et erunt omnes alienigenæ et omnes qui faciunt iniquitatem, ut stipula; et incendet eos dies illa quæ venit, dicit Dominus omnipotens; et non relinquet radicem et germen (Malach. iv, 1).* Similiter et alius dicit propheta: *Ecce venit Dominus omnipotens: et quis sustinebit diem adventus ejus? Aut quis supportabilis conspectum ejus? Quia ipse egredietur ut ignis confectorius (Malach. iii, 1, 2).* Sed et Isaias dicit: *Ecce dies Domini venit insanabilis, dies iræ et furoris, dies nubis et nebulæ (Sophon. i, 15).* Et paulo post: *Cælum enim quietetur, et terra move-*

bitur a fundamentis suis, propter furorem iræ Domini sabaoth in die, qua supervenerit furor ejus (Isa. xiii, 13). Et iterum dicit: *Movetur fundamenta terræ, perturbatione perturbabitur terra, stupore stupebit terra, inclinatione inclinabitur terra, et commotione commovebitur terra: sicut ebrius et crapulatus excutietur (Isa. xxiv, 19, 20).* Asaph quoque similia loquitur: *Deus manifeste veniet, Deus noster et non silebit: ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida (Psal. xlix, 3).* Et David consona huic loquitur dicens: *Ignis ante ipsum ardebit, et inflammabit in circuitu inimicos ejus (Psal. xcvi, 3).*

II. Post hæc, inquam, tam tremenda Veteris et Novi Testamenti præconia, quibus heri et hodie pauca commemoravimus; qua satisfactione iram tanti Judicis evadere possimus, videamus. Domini ac Salvatoris nostri Jesu Christi meminisse debemus dicentis: *Qui vult animam suam salvam facere, perdet eam: nam qui perdiderit animam suam propter me, inveniet illam (Matth. xvi, 25).* Perdendum ergo est libenter quicquid diligimus præter Christum, pro Christo: vita primum qua corpus animæ societate vivificatur, si ita necesse sit, pro Christo martyrizantibus prodatur; aut si talis beatitudinis deest occasio, non tamen voluntatum deerit mortificatio; ut qui vivit, non sibi vivat, sed ei qui pro ipso mortuus est (II Cor. v, 15). Vivamus ergo ei, qui cum moritur pro nobis, vita est; nosque nobis moriamur, ut Christo vivamus: ei enim vivere non possumus, nisi nobis ante, hoc est, nostris voluntatibus, moriamur. Christi sumus, non nostri: *Non enim sumus nostri, empti enim sumus pretio magno (I Cor. vi, 19, 20),* et vere magno, quando Dominus pro servo, Rex pro ministro, Deus pro homine datur. Quid debemus nos reddere, si creator universitatis immerita pro nobis impiis (creatura tamen sua) mortuus est? Putasne non debeas mori peccato? certe debes. Moriamur ergo, moriamur pro vita, quia vita moritur pro mortuis, ut cum Paulo dicere possimus: *Viro ego, jam non ego, vivit vero in me Christus (Gal. ii, 20),* id est qui pro me mortuus est: electorum enim est ista vox. Nullus autem potest sibi met mori, nisi Christus in illo vivat: si autem Christus in illo sit, sibi met vivere non potest. Vive in Christo, ut Christus in te.

III. Sed quæris quomodo sensus vivat in illo, ut te doceat tibi met mori et Christo vivere: vel, ut verius dicendum est, tibi vivere: qui enim moritur pro Christo, ipse vivit; et qui sibi vivit, moritur. Mortalis est enim, si voluntatibus suis vivit juxta illud Apostoli: *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini (Rom. viii, 13).* Videtis ergo, charissimi, quia in alienis habitamus, dum vel vita nostra non est nostra: et non nobis vivere debemus; et grandis violentia est, per laborem quærere, et per studium habere, quod natura vitata non servaverit. Sed tamen arbitrii electionem, amissa licet beatitudine, non amisit. In te nunc per vim et violentiam regnum rapimus cælorum, et illud quodammodo quasi inter medias hostium manus e medio agonis campo, et seu

certaminis sanguineo solo, abstrahimur, dum non solum ab adversariis, sed a nobis ipsis durius impugnatur dum unusquisque male seipsum diligit, et in eo quo diligit, seipsum nocet: ille enim bene diligit, qui seipsum salubriter odit, hoc est, affligit; qui vero suis adversariis concepit, non recte se diligere dicitur. Grandis ergo miseria est, qui seipsum nocens non sentit. Cum enim ipse sibi homo contrarius est, non est omnium sic illum pacare, ut vere qui seipsum diligit. Pugnandum ergo hic est et certandum cum vitiis nostris, ut alibi coronemur. Tempus enim hoc, tempus belli est; ideo enim nemo putet securitatem in bello, quia nullus dormit in bello, et nullus securus ingreditur aciem. Acies itaque nobis dirigenda est contra omne vitiosum, voluptuosum, male blandum. Sufficit autem pugnantibus adversarios vincere: si seipsum viceris, omnium victor es; si vero tui victor proprius est tibi mortuus, Deo vivus comprobabilis; quando autem mortuum audis, qua audacia intraturus ad iudicium Christi, suæ causæ advocatum et sui desiderii suggestorem, et sui contemptus ultorem, unusquisque pro Christo martyrizans se ipsum facit. Si enim vere Christi crucem assumpsisset, nihil ei horum licere animadverteret, quia et Christus in hoc exemplum dedit, ut nullus quod suum est quærat, dicendo: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis* (Matth. xxvi, 39), et: *Descendi non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me* (Joan. vi, 38).

IV. Se unusquisque consideret, ne liber et vivus in loco servi et crucifixi inveniat; et unusquisque in quo vocatus est, in eo permaneat apud Deum, et sicut Apostolus dixit: *Sive liber, sive subjectus* (I Cor. xii, 13) sub iugo humilitatis, quasi servi in Christo sint. Contra se ergo unusquisque nostrum, charissimi, veniat: nam si non contra nosmetipsos, sed contra fratres vivamus, et si loquamur ut libet, non est vera, sed falsa religio nostra. Nihil itaque liberum in servis Christi esse debet, et nihil altum in Christi esse humilitate oportet. Non simus ergo superbi, non simus protervi, non liberi; sed simus humiles, lenes, affabiles, communes, ut Rex humilis, alius tamen, in nobis Christus regnet. Sed ut hanc salubrem mortem quadam spei suavitate diligamus, finem ejus audiamus. Quis enim revera felicius est illo cujus mors vita est, cujus vita Christus est, et Salvator merces est; cui cælum humiliatur et paradisi patet; cui terra cœlestis, et infernus clusus est; cui janua aperitur et vita non finitur; cui Deus Pater, et angelus minister; qui de brevi longum, de misero beatum, de caduco æternum, de tristi lætum, de humili excelsum, de terra cælum, de mortali Deum, felici commercio acquirit? Si itaque præsentia despiciamus et futura solummodo quæramus, hæc omnia supra dicta in melius commutamus. Sed si (quod absit) potiora inferioribus postponamus, utraque sine dubio perdemus. Quamobrem si cum Jesu vitam quæramus, * ut mortificationem ejus ante in nobis habe-

amus; quod nobis Deus Christus præstare dignetur, qui cum Patre semper et Spiritu sancto est unus Deus in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO XI.

De dilectione Dei et proximi.

I. Moyses in lege scripsit: *Fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam* (Gen. i, 26). Considerate, quæso, dicti hujus dignitatem. Deus omnipotens, invisibilis, incomprehensibilis, inenarrabilis, inestimabilis, de limo hominem fingens, imaginis suæ dignitate nobilitavit. Quid homini ad Deum? Quid limoso [Forte limo], et spiritui? *Deus enim spiritus est* (Joan. iv, 24). Grandis dignatio, quod Deus suæ æternitatis imaginem, et morum suorum similitudinem homini donavit. Magna dignitas homini Dei similitudo, si conservetur; sed grandis iterum damnatio, Dei imaginis violatio. Quod enim homo accipit de flatu Dei, si in contrarium depravaverit usum, et beneficium naturæ contaminaverit; tunc Dei similitudinem corrumpit, et quantum in se est delet: si autem animæ insitis virtutibus usus fuerit in rectum, tunc Deo erit similis. Quasounque ergo Deus in nobis in prima nostra conditione virtutes seminavit, ipsas ei reddere nos præceptis docuit. Hoc est primum: *Diligere ex toto corde Deum nostrum* (Matth. xxii, 37; Marc. xii, 30), quia ipse prior dilexit nos (I Joan. iv, 10) ab initio et antequam essemus. Dei enim dilectio, imaginis ejus renovatio. Deum autem diligit qui ejus mandata custodit; dixit enim: *Si diligitis me, mandata mea servate* (Joan. xiv, 15); hoc est mandatum ejus, dilectio invicem, juxta illud: *Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut et ego dilexi vos* (Joan. xiii, 34). Dilectio autem vera non verbo est tantum, sed opere et veritate (I Joan. iii, 28). Reddamus itaque Deo nostro, Patri nostro, suam imaginem inviolatam in sanctitate, quia ille sanctus est, juxta illud: *Sancti estote, quia ego sanctus sum* (Lev. xi, 44; I Petr. i, 16): in charitate, quia charitas est, juxta illud Joannis: *Deus charitas est* (I Joan. iv, 8): in pietate et veritate, quia ille pius et verax est.

II. Ne simus alienæ indiginis pictores: tyrannicæ enim imaginis pictor est, qui ferus est, qui iracundus est, qui superbus est. Sicut enim falsa scientia legitur, sic falsa etiam imago umbrata deprehenditur. Divisa est enim veritas a falsitate, justitia ab iniquitate, charitas a malignitate, diligentia a securitate, æquitas a pravitate, dilectio a simulatione: et utraque imagines quasdam in nobis pingunt, sibi invicem contrarias. Pietas enim et impietas, pax et discordia contraria sibi sunt. Ne forte itaque nobis tyrannicas introducamus imagines, Christus in nobis pingat suam imaginem, qui pinxit dicendo: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv, 27). Sed quid prodest quod scimus quia pax bona est, si non bene servetur? Solet enim optimum quodque fragilissimum fieri; et pretiosa quæque majori cautela et diligentiori custodia indigent: nimium

* Ut mortif. Præmittendum, opus est, aut quid simile sensum complens.

enim fragile est, quod levi sermone perditur, et minima fratris læsione deperit. Nullum enim lædis, quando ei adularis; et nulli blandiris, quando eum despicias. Dic enim *Fatus* (Matth. v, 22), et pacem violasti, et reus factus es gehennæ. Cavendum est itaque dilectionem fraternam studentibus complere, loqui ut libet, et pro animi motu linguam movere; dum non solum de injurijs, sed etiam de otiosis sermonibus rationem reddemus (Matth. xii, 36). Quapropter studendum est in multis sermonibus non immorari, sed necessaria quæque loqui. Nihil enim suavius hominibus, quam aliena loqui et aliena curare, et otiosa passim verba proferre, et de absentibus detrachere; et ideo qui non possunt dicere: *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut possim sustinere eum qui lassus est, verbo* (Isa. l, 4), taceant, et si quid dicant, pacificum sit. Quamvis enim sapiens, minus paucis offendit sermonibus, quam multis: quando enim unusquisque mentitur, maledicit, detrahit, seipsum proprio mucrone jugulat. Quid autem aliud nobis inimici optassent, nisi ut nostris armis propriis succumberemus? *Noli detrachere*, ait Scriptura, *ne eradiceris* (Psalm. xxxvi, 8, 9). Vide quid laboratur in operibus impietatis: habitatio et plantatio, quam vix magnis ac divinis laboribus plantamus, uno detractiois verbo eradicatur; et quod longo labore vix queat stabiliri, unius sermonis impetu subruitur. Caveat ergo unusquisque, ne sua radix de terra viventium eradicetur pro odii detractioe. Nullus enim unquam detrahit ei, quem diligit; detractio enim, odii primogenitus est, et ideo talis patris filius merito eradicandus erit.

III. Periculosa habitatio, charissimi, in qua ista non vitantur. Si enim, ut ait Apostolus, *invicem invidetis et invicem mordetis, invicem detrahitis*, dico, *videte ne ab invicem consumamini* (Gal. v, 15). Si enim qui non diligit, in morte est (I Joan. iii, 14), ubi erit qui detrahit? Lacrymis in his opus magis, quam verbis est. Quid enim diligenti, quidve abundantius lex Dei mandavit, quam dilectionem? Et raro invenis quemquam sic faciëntem. Quid dicemus pro excusatione? Nunquid possumus dicere: laboriosum est? durum est? Non est labor dilectio: plus suave est, plus medicale est, plus salubre est cordi dilectio. Si enim vitis languidum non fuerit cor, ipsius sanitas dilectio est, et quod Deo charum sit: nihil autem Deo plus charum est, quam dilectio, spiritualis maxime; cum suæ legis et omnium mandatorum suorum summa sit juxta illud Apostoli: *Qui autem diligit proximum, legem implevit* (Rom. xiii, 8). Qui vero legem implevit studio dilectionis, habet vitam æternam, sicut et Joannes dicit: *Frates, scimus quoniam de morte ad vitam transivimus, quia diligimus fratres: qui enim non diligit, in morte est. Si quis autem odit, homicida est. Scitis autem, quia omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem* (I Joan. iii, 14, 15). Aut ergo nihil agendum est, nisi dilectio; aut nihil sperandum est, nisi pœna: *Plenitudo enim legis charitas* (Rom. xiii, 8), quam nobis ille pius abundanter

A inspirare dignetur Dominus noster et Salvator Jesus Christus, qui dignatus est dare, pacis conditor et charitatis Deus, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO XII.

De compunctione et vigilantia qua Judicis adventus expectandus est.

I. Compunctionis necessariae insinuationem superioribus sermocinationibus utcumque suggerere tentavimus, et quasi soliloquus, proprii licet, omnis tam [Forte tamen] cordis ignaviam suscitare volumus: sed quia fidei paupertas et carnis voluntas cum mundi cupiditatibus hæc castigationum documenta tepide audiens contemnit, persæpe eadem iteranda sunt: si enim fides dubia non esset, vel unum de supradictis divini oraculi testimoniis abunde sufficeret. Credunt ergo et non credunt, qui audita negligunt; alioquin si tibi hodie, Utare, quidam diceret, quod iudex sæculi hujus vult te crastino vivum exurere; quid, rogo, tibi sollicitudinis, quid timoris immineret? Et his auditis, si esset tibi unius diei spatium liberum, quanta faceres? quomodo acclamares? et per quos discurreres? quam humilis et quam lugens et sordidus oberrares? Nonne effunderes omnem pecuniam tuam in eos, quorum intercessione evadere posse te crederes? nonne omnia bona tua faceres redemptionem animæ tuæ et nihil reservares, licet parvus et avarus esses; sed omnia disperderes, omnia donares pro vitæ tua? Et si aliquis te retardare aut impedire tentaverit, nonne diceres: Pereant omnia pro salute mea, ne [Forte nec] quidquam remaneat; tantum vivam? Hoc quare faceres? Quia non dubitares [Præmittendum quin] juxta severissimi Judicis sententiam arderes. Hic vero dubitas, quod quam cito futurum sit, ignoras; non nescis tamen futurum, licet negligis. Expergiendum ergo est, vigilandum est, orandum est, juxta Salvatoris nostri Jesu Christi Dei nostri præceptum dicentis: *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ, et superveniat in vos dies illa repentina: tanquam latro enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore, ut digni habeamini effugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis* (Luc. xxi, 34-36).

D II. Si hæc audiamus et credimus, fidem nostram vigilantia nostra ostendet, ac discussis squalentibus atque torpentis mortiferi teporis torporibus, sensus nostros Domini Salvatoris sententia vibret, ut omnibus curis mortalibus depositis, parati semper simus; expectantes scilicet ultimi diei adventum, quo aut pœna aut gloria nos suscipiet; acualque animorum nostrorum acies supradictus Domini sermo, quo nos vigilantes et orantes jugiter esse docuit, ut non simus quasi credentes, et non credentes, et quasi audientes et non audientes: et Dei pii et boni ineffabilem misericordiam de profundo cordis nostri per Jesum Christum Filium suum infatigabiliter deprecemur, rogemus, oremus, ut ita nobis suam dilectio-

nein inspirare dignetur, ut nos ei in æternum conjungat, inseparabiliter conglutinet, humo elevet, cœlo societ interim sensus nostros, quandiu simus in hoc mortis corpore constituti; atque sic ejus adventum sine querela expectemus, quo ei cum apparuerit, cum gaudio et magna charitatis fiducia placentes occurramus. Quam beati, quam felices servi illi, quos cum venerit Dominus, inveniet vigilantes (Luc. xii, 37)! Beata vigilia, qua ad Deum universalis auctorem, omnia implentem et omnia excudentem, vigilatur. Utinam me quoque, vilem licet, suum tamen servulum, ita dignaretur de somno inertie excitare, ita illo divinæ charitatis igne accendere, quo supra sidera exardesceret suæ charitatis flamma, suæ nimis dilectionis desiderium, semperque divinus ignis intra me arderet. Utinam illud lignum haberem, quod ille ignis jugiter alteretur [Forte aleretur], pasceretur, succenderetur; et illa flamma nutriretur, quæ exstingui nesciret, et augeri non nasceret. Utinam talis essem meritis, ut mea lucerna semper nocte in templo Domini mei arderet, ut omnibus domum Dei mei intrantibus luceret.

III. Domine, da mihi, rogo te, in nomine Jesu Christi Filii tui, Dei mei, illam quæ nescit cadere charitatem, ut mea lucerna accendi sciat, exstingui nesciat; mihi ardeat, aliis luceat. Tu, Christe, lucernas nostras accendere digneris, dulcissime nobis Salvator noster, quæ perpetuo luceant in templo tuo, ac perenne lumen a te perenni lumine accipiant, ut tenebræ nostræ illuminentur, mundi autem tenebræ a nobis fugiant. Sic lumen tuum meæ largiaris, rogo, Jesu mi, lucernæ, ut illius luce illa sancta sanctorum mihi appareant, quæ te æternum Pontificem æternorum in antibus magni illius tui templi illic intrantem habeant, quo te jugiter tantummodo videam, aspiciam, desiderem; tantum te amans conspiciam, desiderem, expectem, ac coram te mea semper lucerna luceat, ardeat. Tuum sit, quæso, te nobis pulsantibus monstrare, amantissime Salvator, ut te intelligentes, tantum te amemus, te solum amentus, te solum desideremus, te solum meditemur die ac nocte, semper te cogitemus; et in tantum nobis tuum inspirare digneris amorem, quantum te amari Deum decet ac diligi; ut omnia interiora nostra tua occupet dilectio, totosque nos tuus possideat amor, totos nostros sensus tua impleat charitas, ut præter te aliud amare nesciamus, qui sempiternus es; quo tanta charitas aquis multis hujus aeris, et hujus terræ, et hujus maris exstingui in nobis nequeat juxta illud: *Et aquæ multe non potuerunt exstinguere charitatem* (Cant. viii, 7). Quod in nobis quoque compleri vel ex parte possit, te donante Domino nostro Jesu Christo, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO XIII.

De fonte vivo Christo Jesu adeundo et potando.

I. Quotidianæ experientiæ ratiocinationibus humanæ vite miseria collecta, ac divinis simul territi oraculis, temerarie licet, parvitatem ingenioli nostri

A in superioribus jam diu ostendimus; et licet forte superflua aliis videatur ista nostra loquacitas, a nobis tamen opportune nobis sermo ortus esse dueitur: non enim tam alienam, quam propriam excitare conamur ignaviam; ac insuper quamvis minus perfectis sapientibus satisfecerit ista excogitata ex parte sapientia, incipientibus tamen, ac nostræ mensuræ tepidis necessaria et satis apta videbitur. Quia quod nocet abscondi, quod nocet sileri, non expedit tegere, neque expedit tacere; inde enim melius nobis loqui visum est, quamlibet impolite, quam silere: etenim re vera tutius de istis, quam aut de frivolis aliis, aut de otiosis sermocinare judicavimus. Itaque adhuc, fratres charissimi, dictis nostris aures præbete, quasi aliquid necessarium audituri, et animi vestri situm divini fontis undis de quo nunc dicere cupimus, refocillate, sed non exstinguite; bibite, sed non satiamini, jam enim vocat nos ad se Fons vivus, Fons vitæ, et dicit: *Qui sitit veniat ad me, et bibat* (Joan. vii, 37). Quid bibatis, intelligite. Dicat vobis Isaias (Leg. Jeremias), dicat vobis Fons ipse: *Me autem dereliquerunt Fontem aquæ vivæ, dicit Dominus* (Jer. ii, 13). Dominus ergo ipse, Deus noster Jesus Christus, est Fons vitæ, et ideo invitat nos ad se Fontem, ut illum bibamus. Bibit eum qui amat; bibit qui Dei verbo satiatur, qui satis diligit, satis desiderat; bibit qui sapientiæ amore flagrat. Avide ergo nos gentes bibamus, quod Judæi dereliquerunt. De nobis enim cum gentibus forte dictum est: *Præcidit in stupore mentis, capita potentium movebuntur, nec ad adaperientes maxillas suas, quasi pauper edens, in absconso; et quasi de nobis quoque cum perfectis quibusque de quibus hoc scriptum est, diceretur. Aperiamus* (tanquam panem illum qui de cœlo descendit, edendo) *interioris hominis nostri maxillas, ut edaciter edamus, et quodammodo velociter, ne nos quis videat, quasi in absconso comedamus*. Ut panem ergo edamus, ut fontem bibamus, eundem Dominum nostrum Jesum Christum, qui seipsum, nobis quasi sumendum, panem dicit vivum, qui dat vitam huic mundo (Joan. vi, 33); seque similiter fontem demonstrans ait: *Qui sitit, veniat ad me, et bibat* (Joan. vii, 37). De quo fonte et Propheta dicit: *Quoniam apud te est fons vitæ* (Psalm. xxxv, 10).

II. Videte unde iste fons manat: inde enim unde et panis descendit; quia idem est qui Panis et Fons, Filius unicus, Deus noster Christus Dominus, quem semper esurire debemus; licet eum edamus amando, devoramus licet desiderando, adhuc eum quasi esurientes desideremus. Simili modo ut fontem, eum semper dilectionis nimietate, bibamus; eum semper desiderii plenitudine bibamus, et suavitate quadam ejus dulcedinis delectemur: dulcis enim et suavis Dominus: licet eum edamus, et bibamus; tamen semper esuriamus et sitiamus, quia cibus noster et potus, non totus unquam sumi potest et bibi; qui licet sumitur, non consumitur, licet bibitur, non adimitur, quia panis noster æternus est, et Fons noster percunis est, fons noster dulcis est; unde

dicit Propheta : *Qui sititis, ite ad Fontem* (Isa. lv, 4); A sitientium enim, non saturantium iste Fons; et ideo esurientes, quos alibi beatificavit, ad se vocat; quibus nunquam bibere satis sit, sed quanto plus hauserint, tanto plus sitient. Merito, fratres, *Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis* (Eccli. 1, 5) a nobis desiderandus, querendus, semper amandus sit, in quo sunt, juxta Apostoli dictum, *omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* (Coloss. 11, 3), quos haurire vocat qui sitiunt. Si sitis, bibe Fontem vitæ; si esuris, ede Panem vitæ. Beati, qui esuriunt hunc Panem, et sitiunt hunc Fontem; semper enim edentes et bibentes, adhuc edere et bibere desiderant. Dulce enim nimis est, quod semper editur et bibitur, et semper esuritur et sititur, semper gustatur et semper desideratur; unde rex propheta dicit : *Gustate et videte, quam dulcis est, quam suavis est Dominus* (Psalm. xxxiii, 9). Propterea, fratres, vocationem hanc sequamur, qua ad vitæ Fontem vocamur a Vita, qui est Fons, non solum aquæ vitæ; sed et Fons æternæ vitæ, Fons lucis, idem et Fons luminis: ab illo enim hæc omnia sunt, sapientia, vita, lux æterna. Auctor vitæ, Fons vitæ est, lucis creator, Fons luminis est: et ideo contemptis his quæ videntur, transcenso [*Forte transcenso*] in superioribus cælorum, Fontem luminis, Fontem vitæ, Fontem aquæ vitæ, ut rationabiles et sagacissimi pisces quæramus, ut bibamus aquam vivam et salientem in vitam æternam (Joan. iv, 14).

III. Utinam me illuc dignares adsciscere ad illum Fontem, Deus misericors, pie Domine, ut ibi et ego cum sitientibus tuis vivam undam vivi Fontis aquæ vitæ biberem, cujus nimia dulcedine delectatus sursum semper ei hærerem et dicerem: Quam dulcis est Fons aquæ vitæ, cujus non deficit aqua saliens in vitam æternam (*Ibid.*)! O Domine, tu es ipse iste Fons semper et semper desiderandus, [*Fort. add. vox bibendus*] semper licet semper hauriendus. Nobis semper da, Domine Christe, *hanc aquam* (*Ibid.*, 15), ut sit in nobis quoque Fons aquæ vitæ et salientis in vitam æternam. Magna quidem posco, quis nesciat? Sed tu, Rex gloriæ, magna donare nosti et magna promisti: nihil te majus, et te nobis donasti, te pro nobis dedisti. Unde te rogamus, ut sciamus quod amamus, quia nihil aliud præter te nobis dari postulamus: tu es enim omnia nostra, vita nostra, lux nostra, salus nostra, cibus noster, potus noster, Deus noster. Inspira corda nostra, rogo, Jesu noster, illa tui Spiritus aura, et vulnera nostras tua charitate animas, ut possit uniuscujusque nostrum anima in veritate dicere: *Indica mihi quem dilexit anima mea* (Cant. 1, 6), quoniam vulnerata charitate ego sum. Opto illa vulnera in me sint, Domine. Beata talis anima, quæ charitate sic vulneratur: talis Fontem quærit, talis bibit, semper tamen sitit bibendo, semper haurit desiderando, quem semper bibit sitiendo; sic semper quærit amando, quæ sanatur vulnerando; quo saluari vulnere animæ nostræ interiora Deus et Dominus noster Jesus Christus, pius ille salutarisque medicus vulnerare dignetur, cui cum Patre et

cum Spiritu sancto unitas est in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO XIV.

Varia spiritualia vitæ documenta.

I. Cum jam de moribus moralibusque disciplinis diu dixerim, iterum rogas, filii imbuende, doceri. Audisti quid scriptum est: *Cui pauca non sufficiunt, plura non proderunt*. Scripsi tibi antea de serietate ac pudicitia, cui nimirum, ut apte quidam, *etiam tuta timeo*. Sed quia admonitio quibusdam custodia, quibusdam consolatio, quibusdam perfectio efficitur, intellecta scilicet complementibus; ideo frequenter docendi sunt ac imbuendi filii dulcissimi, ut per quasdam delectiones litterarum, suas vincere possint de intestino amaritudines bello. Bellum igitur et belluinum vince, concupiscentias scilicet ac superciliosum, utilis [*Forte virilis*] esto in humilitate, infirmusque in auctoritate, simplex in fide, doctus in moribus, mordax in alienis, remissus in propriis, purus in amicitia, callidus in insidiis, durus in mollibus, mollis in duris. Varius in planis, planus in variis, jocundus in amaris, tristis in jocundis. Discors in necessariis, æqualis in veris. Severus in suavis, dulcis in amaritudinibus. Fortis in tribulationibus, et imbecillis in discordiis, tardus ad irascendum, velox ad discendum, *tardus quoque ad loquendum* (Jac. 1, 19), ut sanctus ait Jacobus, *velox similiter ad audiendum*. Efficax in profectu, hebes in vindicta, cautus in verbo, promptus in opere. Amabilis probis, squalidus inhonestis, lenis infirmis, durus stolidis, rectus erectis, humilis dejectis. Sobrius ubique, castus ubique, pudicus semper, patiens tenus zelo, cupidus nunquam, largus semper, sine ope, vel animo. Opportunus in jejuniis, importunus in vigiliis. Discretus in officiis, tenax in studiis, constans in fragoribus, lætus in mœroribus. Audax in causa veritatis, timidus in contentionibus, supplex bonis, insuperabilis malis, mitis in liberalitate, infatigabilis in charitate, justus in omnibus, pius dignis, misericors pauperibus. Memor beneficiorum, immemor injuriarum. Amator mediocrium, nolos opum, animi depressor, cogitationum publicator. Senioribus obediens, junioribus concurrens, cœqualibus cœquans. Perfectis concertans, melioribus non invidens, præcurrentibus non dolens, remorantibus non detrahens, provocantibus consentiens, lassus licet non deficiens, flets simul et gaudens, pro fervore ac spe; timens semper pro fine, licet proficiens, incerto.

II. En tuum, o puer amande ministerque dulcis, monumentum; talis si sis, nimis beatus eris, quia per prospera et adversa idem eris, paratus ad cuncta, singulis occurrens, temperans gestus, nutriendus crescenda, interimens decrescenda, levigans desperata (*Forte aspera*), exasperans vituperata, semper sollicitus, semper crescens, semper acquirens, semper tendens ad superna, semper currens ad bravium, semper cœlestia desiderans, semper divina sitiens. Ecce doctrinam: da sequacitatem si potes, ut habes felicitatem et potestatem, cum puerilia desideria

fugiens, corpus sic in potestatem spiritus redegeris. A et te vadem pro tuis tradideris peccatis, in brevi militantem pro æternis stipendiis. O te felicem! o te beatum! oque mirabilem te puerum, si hæc compleveris universa! Si enim in his diligenter omnibus fueris sensu et opere occupatus, non vacabis neque vanis vagisque, neque turpibus cogitationibus; sed quasi incipiens semper tibi ipsi congregabis, quibus in perpetuum fruiturus eris, unus vir vocandus animi, et singularis emolumentum quæsit, egregius regni negotiator æterni. Convertere igitur te totum in hæc, quia habes in quibus tuam exerceas juventutem, virtutem, efficaciam, strenuitatem; ne in contrariis hæc fuerint exercitate, pereant quæ per vim rapiunt regnum cælorum (*Matth. xi, 12*).

INSTRUCTIO XV.

De fervore serviendi Deo.

I. In Ecclesia Dei, fratres mei, summum locum per Dei misericordiam sumus obtinentes: curare summnopere debemus, ut quod semel proposuimus, sedula intentione teneamus, et quod exterius promittimus, per studium boni operis exhibeamus. Quia in re necesse est, ut remotis de cordibus nostris fatuis et ineptis cogitationibus, secundum perfectionis vitæ regulam viam Dei ingrediamur, et a gradiendo in ea quæ ante sunt, obliiti posteriorum, id est, temporalium, cum Apostolo (*Philipp. iii, 13*) nos extendamus, dicentes conditori nostro: *Trahe nos post te; curremus simul in odorem unguentorum tuorum* (*Cant. i, 3*). Per nos quidem ad viam veritatis pertingere, vel in ea proficisci non possumus, atque ideo gratiam prævenientem petamus dicentes: *Trahe nos post te*, ut sic curramus ad te: et congrue prius dicitur: *Trahe nos post te*, et deinde sequitur, *curremus*; quia nisi divina gratia nos præveniente, opus bonum inchoare, et eadem subsequente, ipsum consummare non valemus; unde dicitur in oratione illa: *Et tua nos, Domine, gratia præveniat et sequatur* (*Orat. Dom. xvi post Pentec.*). Bene autem congruit, quod dicitur, *curremus*: nam in via Dei non est nobis lento gradu incedendum, sed cum magna exultatione vel festinatione currendum. Sed Apostolus admonet dicens: *Sic currite ut comprehendatis* (*I Cor. ix, 34*). Currit vero, qui totis viribus ad Deum proficiscitur: currit qui in bono opere non lassatur, sicut et de Christo dicit Propheta: *Exultavit ut gigas ad currendam viam* (*Psal. xviii, 6*). Currit (*Forte cucurrit*) quippe Christus viam Dei, quia in via peccatorum non stetit (*Psal. i, 1*), id est, nulla gravedine peccati est remoratus.

II. Currendum vero nobis est; sed quomodo currendum? Audite quomodo. *Curramus*, inquam, *in odorem unguentorum tuorum*. Quæ sunt unguenta, in quorum odorem post Christum currimus? Unguenta sunt sanctorum præcedentium exempla. Unguenta de variis simul mistis floribus vel speciebus fiunt. Diversæ species, diversæ sunt sanctorum virtutes, quæ quasi redolentia aromata per virtutem charitatis

rediguntur, et nobis in usum munde compopuntur. De tali unguento dicitur: *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti* (*Eccle. x, 1*). Muscæ morientes sunt vanæ cogitationes cordi nostro irruentes, quas nimirum per studium orationis, quasi quodam flabello abjicere debemus, ne perdant et nobis suavitatem unguenti. Suavitatem etenim in odorem unguenti muscæ morientes perdunt, quando vanæ cogitationes jucunditatem virtutum et regulas obsequii divini quas ab antiquis patribus didicimus, perimunt. Nos igitur diligentissime sanctorum præcedentium exempla intuentes, *festinemus ingredi in illam requiem* (*Hebr. iv, 11*). Curramus et in cœpto non deficiamus, quatenus cum Apostolo dicere valeamus: *Bonum certamen certavimus, cursum consummavimus*, ut de cætero reposita sit nobis corona iustitiæ, quam reddet nobis in illum diem iustus Iudex Christus (*II Tim. iv, 7, 8*), qui est super omnia benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

INSTRUCTIO XVI.

Quid est, aut quid erit?

I. C. gita, * nunquid es miser homo, sed quid eris? quia quod es momentum est, et quod eris semper. Non sis ergo ipse tibi piger, exerce in brevi quod in æternam possidebis; repellat pigritationem laboris temporalis desiderium præmiorum. Spiritua-
lis esto, si piger non es; sed si mundus te irritat, vide quod fugias, quod sequaris, et quod nunquam fugit, cur non sequaris. Quare impatiens es in villioribus, qui pretiosior poteras esse in melioribus? Noli esse incertus de certis melioribus, et noli esse certus de caducis. Respicias in aliis quod alii in te videbunt. Quid prodest in aquis umbram videre oblectantem? Quid tibi exsultare aut gaudere per somnia? Sed tamen hæc somnia, longa licet, unicuique brevia sunt; ea di (*Forte et dies*) enim totius mundi quasi unius noctis obscurimæ (*Forte obscurissimæ*) est; noctes vero somnia sunt. Expergiscere ergo, o fili, de nocte; lumen quære ut videaris et videas; accende lucernam et lege; cave ne dormias, ne a somniis seducaris, et falsitate imaginata decipiaris, ut credas vera esse quæ falsa sunt, et surgens postea deceptum te doleas. Tua vita rota est, quotidie currit, non te exspectat: vade cum ea. Igitur hinc præpara tibi sumptus; ex agro alieno secedere juberis; vide ne tuum vendas. Hic nihil habes, o homo, in terra de qua nudus natus es, et in qua pulvere dissolveris; ne vendas cœlum, ubi æterna hæreditas est, tamen si non perdidisti. Alioquin si perdidisti, te ipsum vende ut possis recipere. Quid dixi, te ipsum vende? vitia tua vende, et eme vitam. Quæris forte quæ sint? superbiam primum quasi vitum primo ante omnia vende, et eme inde feliciter humilitatem, qua sis Christo similis dicenti: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (*Matth. xi, 29*). Breviori compendio ista ex integro vendita venduntur, et minora cupiditate habendi contempta, quia radice excisa cujus libet arboris, non magni penduntur rami. Scito

* Nunquid. Forte non quid. Sequitur enim sed.

quæ vendas ad hujus interitum carnis, ut spiritus sal-
vus sit in diem Domini nostri Jesu Christi (I Cor. v,
5); gulam, cupiditatem, fornicationem, iram, tristitia-
m, acediam, vanam gloriam, invidiam; quæ
melius fuerat si perdidisses, licet si nihil acce-
pisses.

INSTRUCTIO XVII.

De octo vitiis principalibus.

Octo sunt vitia principalia, quæ mergunt hominem
in interitum: gula, fornicatio, cupiditas, ira, tristitia,
acedia, vana gloria, superbia. De gula castiganda
dicitur: *Nolite duci in saturitate ventris* (Eccli. xxxvi,
20). De fornicatione: *Fornicatores autem et adulte-
ros Deus judicabit* (Hebr. xiii, 4). De cupiditate autem
legitur: *Radix omnium malorum cupiditas est* (I Tim.
vi, 10). De ira: *Qui irascitur fratri suo, reus erit
gehennæ ignis* (Matth. v, 22). De tristitia: *Tristitia
autem sæculi mortem operatur* (II Cor. vii, 10). De
acedia: *Multa mala docuit otiositas* (Eccli. xxxiii,
29). De vana gloria: *Ascendet fetor illius, qui magni-
ficat opera sua* (Joel. ii, 20). De superbia: *Superbia*

Deus aversatur (Jac. i, 6; I Petr. v, 5). Et:
Qui se exaltaverit humiliabitur (Matth. xxiii, 12). Hæc
igitur omnium origines et causæ sunt malorum; quæ
sic sunt sananda per contraria. Gula triplex vincenda
est per abstinentiam jejunii de hora nona in horam
nonam, et parcitatem cibique utilitatem (Leg. villita-
tem). Fornicatio autem et omnis immunditia nec
nominanda in vobis sint, sicut decet sanctos (Ephes.
v, 3), per castitatem et continentiam sollicitam, et
semper timentem. Cupiditas vero nihil habendo pro-
prium vincitur, et omnia communia possidendo. Ira
patientia et mansueta lenitate superanda est. Tri-
stitia vero lætitia spirituali et spe futuræ beatitudinis
vincenda est. Instabilitas autem acedie, mansueta-
dine stabili, et unius loci habitatione corrigenda est
per sobrietatem, Scriptura dicente: *Si spiritus pote-
statem habentis ascenderit super te, locum tuum ne
dimiseris* (Eccli. x, 4). Vana gloria quoque et elatio
immunda atque superbia, vera humilitate et cordis
contritione per Dei timorem vincuntur.

SANCTI COLUMBANI

ABBATIS ET CONFESSORIS

EPISTOLÆ SEX AD DIVERSOS

PRO TEMPORUM RATIONE DIGESTÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AD S. GREGORIUM PAPAM.

Domino sancto, et in Christo Patri a Romano pul-
cherrimo Ecclesiæ decori, totius Europæ flaccientis
augustissimo quasi cuidam flori, egregio specu-
latori, theoria utpote divina^b castulitatis potito,
ego a bargoma vilis Columba in Christo mitto sa-
lutem.

I. Gratia tibi et pax a Deo Patre nostro Jesu
Christo. Libet me, o sancte papa, hyperbolicum te-
cum non sit interrogandum de Pascha juxta illud
Canticum: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi;
majores tuos, et dicent tibi* (Deut. xxxii, 7). Licet
enim mihi, nimirum micrologo, illud cujusdam egre-
gium sapientis elogium, quod dixisse fertur quamdam
videns^d contupictam: *Non admior artem, sed ad-
mior frontem*; ad te clarum a me vili scribendo po-
test inuri: tamen tuæ evangelicæ humilitatis fiducia
fretus, tibi scribere præsumo, et mei doloris nego-
tium injungo. Vanitas namque scribendi nulla est,
ubi necessitas cogit quamvis majoribus scribi. Quid
ergo dicis de Pascha xxi aut xxii lunæ, quod jam

C (tua [Me., tui] tamen pace dictum sit) non esse Pas-
cha, nimirum tenebrarum a multis comprobatur
calcalenteris? Non latet enim, ut credo, efficaciam
tuam, quantum Anatolius, miræ doctrinæ vir, ut
sanctus ait Hieronymus, cujus Eusebius Cæsariensis
episcopus in ecclesiastica Excerpta inseruit Historia
(sic), et sanctus Hieronymus in suo hoc idem de Pascha
opus collaudavit Catalogo, de hac lunæ ætate vitu-
perando disputet; qui contra Gallicanos Rimarios
de Pascha, ut ait, errantes, horrendam intulit sen-
tentiam: *Certe, iniquiens, si usque ad duarum vigi-
liarum terminum quod noctis medium indicat, ortus
lunæ tardaverit, non lux tenebras, sed lucem tenebræ
superant; quod certum est in Pascha non esse proba-
bile, ut aliqua pars tenebrarum luci dominetur, quia
solemnitas dominicæ resurrectionis lux est, et non est
communicatio luci cum tenebris. Et si in tertia vigilia
luna exanderit, non est dubium lunam xxi vel xxii
exortum esse, in qua verum Pascha non est possibile
immolari. Nam qui hac lunæ ætate Pascha definitum
possibile celebrari, non solum illud auctoritate divinæ
Scripturæ affirmare non possunt, sed et sacrilegii et
contumaciæ crimen et animarum periculum incurrunt;*

^a Romano. Forte mendo librarii omissum papæ.

^b Castulitatis. Ita ms.

^c Bargoma. Sic ex ms. Flemingus. Cangius in
Glossario ad banc vocem, putat legendum *barginna*,
id est peregrinus. Ipsum consule v. BARGINNA.

^d Contupictam. Editor conjicit *compte pictam*. Can-
gius vero vel *comptam*, vel *acu comptam*.

^e Calcalenteris. Si Cangium audias, legendum forte
calculatoribus, nisi malis calcalenteris, id est, yris
doctis: quo titulo cognominatum fuisse Origenem
novimus. At neutra conjectura eruditus Benedictinis
probatur; qui mallent calendariis, qui supputant
kalendas et tempora.

dum affirmant veram lucem posse immolari cum aliqua dominatione tenebrarum, quæ omnibus tenebris dominatur. Nec non in sancti dogmatis legimus libro : *Pascha*, id est, *solemnitas dominicæ resurrectionis ante transgressum vernalis æquinoccii xvi initium non potest celebrari, ut scilicet æquinoccium non antecadat*; quod utique Victorius in suo transgressus est Cyclo, et per hoc Galliæ jam dudum innoxius errorem seu, ut humiliter dicam, confirmavit inolitum. Quippe qua ratione utraque stare possunt, ut scilicet resurrectio Domini ante suam celebretur passionem, quod vel putari absurdum est; aut septem dies, Domini jussione in lege sanciti, in quibus tantum legitime Phase Domini comedi mandatum est (qui a xiv luna usque ad xx numerandi sunt) contra jus fasque transcendatur? Luna autem xxi aut xxii extra jus lucis est, utpote post medium noctis tunc temporis exorta; et tenebris lucem superantibus, lucis solemnitas nefas est, ut aiunt, agi.

M. Quare ergo tu tam sapiens, nimirum cujus clarissima per orbem, ut antiquitus, sacri ingenii diffusa sunt lumina, Pascha tenebrosus colis? Miror, fateor, a te hunc Galliæ errorem, ac si Schyn-teneum, jam diu non fuisse rasum; nisi forte putem, quod vix credere possum, dum eum constat a te non fuisse emendatum, apud te esse probatum. Aliter tamen et honestius tua excusari potest peritia, dum forte notam subire times [*Fortè timens*] Hermagoricæ novitatis, antecessorum, et maxime pape Leonis auctoritatis contentus es. Noli te, quæso, in tali questione humilitati tantum aut gravitati credere, quæ sæpe falluntur. *Melior forte est canis vivus in problemate leone mortuo* (*Eccle. ix, 4*). Vivus namque sanctus emendare potest, quæ ab altero majore emendata non fuerint. Scias namque nostris magistris et Hibernicis antiquis, philosophis et sapientissimis componendi calculi computariis, Victorium non fuisse receptum, sed magis risu vel venia dignum, quam auctoritate. Idcirco mihi timido, peregrino magis, quam sciolo, tuæ dirige fulcrum sententiæ, et mature [*Ms. matura*] punctum tuæ placibilitatis huic tempestati nos circumdanti compescendæ, transmittere non dedigneris; quia non mihi satisfacit post tantos quos legi auctores, una istorum sententia episcoporum dicentium tantum : *Cum Judæis Pascha a facere non debemus*. Dixit hoc olim et Victor episcopus; sed nemo Orientalium suum recepit commentum; sed hoc soporans spina Dagonis, hoc imbibit bubum erroris. Qualis, rogo, hæc frivola et tam impolita, nullis scilicet divinæ Scripturæ sulta testimoniis sententia : *Cum Judæis Pascha facere non debemus*? Quid ad rem pertinet? Nunquid Judæi reprobi Pascha facere credendi sunt nunc, utpote sine templo, extra Jerusalem, Christo tunc figurato, ab iis crucifixo? Aut, nunquid ipsorum est recte credendum (sic) est xiv luna

A e Pascha; et non potius Dei ipsius instituentis Phase esse fatendum est, scientisque solius ad purum quo mysterio xiv luna ad transcendens electa est? Quod forte sapientibus et tui similibus aliquantulum præluceat. Qui hoc opponunt, licet sine auctoritate Deo improperent, quare non sua præscientia antea tunc præcaverit Judæorum contumaciam, ut si nollet nos cum eis Pascha facere, novem dies azymorum in Lege præciperet, ut vel nostræ solemnitatis initium finem solemnitatis eorum non excederet? Nam si xxi aut xxii Pascha celebrandum, a xiv usque ad xxii novem dies computabuntur; septem scilicet a Deo præcepti, et duo ab hominibus aucti. Sed si licet hominibus augere per se aliquid divinæ censuræ, interrogo, ne forte videatur contrarium esse illi Deuteronomii sententiæ : *Ecce, inquit, verbum quod tibi do, neque adjicias ad illud, neque auferas ab eo* (*Deut. iv, 2*).

M. Sed hæc magis procaciter quam humiliter scribens, scio turpium præsumptionis difficillimæ mihi nexisse, enavigandum fore irogus [*Fortè ignorans*]. Nec loci namque, nec ordinis est, ut magnæ tuæ auctoritati aliquid quasi discutendo inrogetur, et ridiculose te mei (nimirum Petri cathedram apostoli et claviculæ legitime insidentem) Occidentales apices de Pascha sollicitent. Sed tu non tam me vilem in hac re, quam multos et defunctos et viventes, hæc eadem quæ notavi, firmantes magistros, considerare debes, et quasi cum eis te trahere colloquium crede : pie namque me, scito licet saltuatum et hyperbolice, chilosum os aperire. Tuum itaque aut excusa aut damna Victorium, sciens si illum laudaveris, inter te et supra dictum Hieronymum fidei futurum fore negotium, qui nimirum Anatolium laudavit huic contrarium; ita ut qui unum secutus fuerit, alterum recipere non poterit. Tua itaque consideret vigilantia, ut in fide duorum auctorum supra dictorum, sibi invicem contrariorum, probanda, nulla sit inter te et Hieronymum in sententia promenda dissonantia; ne nobis undique sint angustiae, ut aut tibi, aut illi consentiamus. Parce in hoc infirmis, ne scandalum diversitatis ostendas. Simpliciter enim ego tibi confiteor, quod contra sancti Hieronymi auctoritatem veniens, apud Occidentis ecclesias hæreticus seu respuendus erit : illi enim per omnia indubitatum in Scripturis divinis accommodant fidem. Sed hæc de Pascha sufficiant.

IV. Cæterum de episcopis illis quid judicas, interrogo, qui contra canones ordinantur, id est, quæstu : simoniacos et Giltas auctor pestes scripsistis. Nunquid cum illis communicandum est? Quia, quod gravis est, multi in hac provincia tales esse noscuntur : aut de aliis, qui in diaconatu violati, postea ad episcoporum gradum eliguntur? Sunt enim quorum in his novimus conscientias, et cum nostra parvitate id conferentes, certum scire volebant, si sine periculo post hoc ^c possint, id est, aut post gradum solidis emptum, aut post in diaconatu adulterium :

^a Facere. Deest hoc verbum in Ms.

^b Luna e Pascha. Forte lune Pascha, aut luna et Pascha. Non placet.

^c Possint. Deest aliquid quod sententiam compleat forte, ministrare.

abconsum tamen dico cum clientelis adulterium : A quod apud nostros magistros non minoris censetur esse facinoris. Tertio interrogationis loco responde adhuc, quæso, si non molestum est, quid faciendum est de monachis illis, qui pro Dei intuitu et vitæ perfectionis desiderio accensi contra vota venientes, primæ conversionis loca relinquunt et invitis abbatibus, fervore monachorum cogente, aut laxantur aut ad deserta fugiunt. Vennianus auctor Giltam de his interrogavit, et elegantissime illi rescripsit; sed tamen discendi studioso semper major metus accrescit.

V. Humilius et purius hæc omnia et multo plura quæ epistolaris brevitatis non admittit, per præsentiam interroganda erant, nisi corporis infirmitas, et meorum cura comperegrinorum domi me vinctum ^a ad te eundi, ut illam spirituales vivi fontis venam, vivamque undam scientiæ cœlitus fluentis, ac in æternam vitam salientis ^b haurire. Et si animum corpus sequeretur Roma sui iterum rem sustineret contemptus, ut quomodo, docto narrante Hieronymo, legimus, quosdam de ultimis Heulini littoris finibus olim venisse Romam, in, et [Forte dein, et] mirum dictu, aliud extra Romam quæsisse; ita et ego nunc te, non Romam desiderans, salva sanctorum reverentia cinerum expeterem; licet enim non me sapientem, sed esse sitientem fateor hoc idem facere si vacaret. Legi librum tuum Pastorale regnum continentem stylo brevem, doctrina prolixum, mysteriis refertum, melle dulcius egenti opus esse fateor; mihi idcirco tua sitienti largire, precor opuscula ^C quæ in Ezechielem miro, ut audiavi, elaborasti ingenio. Legi Hieronymi sex in illum libros; sed nec medium exposuit. Sed, si dignaris, aliqua nobis de tuis transmitti relectis in civitatem, extrema scilicet libri exposita transmitti, et Cantica Canticorum ab illo loco in quo dicit..... *Ibo ad montem myrrhæ et collem thuris* (Cant. iv, 16), usque in finem; aut aliorum, aut tuis brevis depono tracta sententiis; et ut totam exponas obscuritatem Zachariæ, absconsum propala, ut tibi occidentalis in his gratias agat cæcitas. Importuna postulo et magna sciscitor; quis nesciat? Sed et tu magna habens, quia [Forte habes, qui] de parvo minus, et de multo plus bene acis esse fenerandum. Rescribere te persuadet charitas, exponere non impedit chartæ asperitas, quia æra in ^D errorem fuit, et honordebitus cordi est a me tibi dari: meum fuit provocare, interrogare, rogare; tuum, si gratis accepta non negare, talentum fenerari, potenti tepanem doctrinæ, Christo præcipiente dare. Pax tibi, tuisque; meæ indulge quod sic audacter scripsi, rogo, procacitati, beate papa, et oro ut pro me vilissimo peccatore vel semel in tuis sanctis orationibus ad communem Dominum ores. Persuperfluum puto commendari tibi meos, quos Salvator quasi in suo nomine ambulantes, recipiendos esse decernit; et si, ut audiavi a sancto Candido tuo, hoc respondere

^a Ad te eundi. Deest hic aliquid : forte, teneret, cupidum ad te, etc.

A volueris, temporis antiquitate roborata mutari non posse, manifeste antiquus error est; sed semper antiquior est veritas quæ illum reprehendit.

EPISTOLA II.

AD PATRES SYNODI CUIUSDAM GALLICANÆ SUPER QUÆSTIONE PASCHÆ CONGREGATÆ

Dominis sanctis, et in Christo Patribus, vel fratribus episcopis, presbyteris, cæterisque sanctæ Ecclesiæ ordinibus, Columba peccator salutem in Christo præmito.

I. Gratias ago Deo meo, quod mei causa in unum tanti congregati sunt sancti de fidei et bonorum operum veritate tractaturi, et ut tales decet, per exercitatos sensus ad discretionem boni ac mali, de discutiendis Justo iudicio iudicaturi. Utinam sæpius hoc ^B ageretur: et licet juxta canones semel aut bis in anno pro tumultuosis hujus ævi dissensionibus semper sic servare vos non vacat, vel quam celerrime quamvis rarius potissimum hoc debuit vobis inesse studium, quo negligentes, quique timorem haberent, et studiosi ad majorem provocarentur profectum. Ecce inquam, Deo gratia, quod vel pro me de Paschate discutiendo occasio vobis sancta effecta est synodus. Dominus noster Jesus Christus, ille princeps pastorum prætet, ut ad suæ Ecclesiæ utilitatem vestrum prosit consilium; et ipse Deus, qui stare solet in synagoga deorum (Psalm. LXXXI, 1), præsens inspiret corda suorum, ad suam ex integro voluntatem sequendam ex virtute mandatorum; ut non de solo Paschæ negotio (quod jam diu ventilatum, ac diu varie a diversis auctoribus iudicatum est) ^C tractetis; sed etiam de universis necessariis observationibus canonicis, quæ a multis (quod gravius est) corruptæ sunt; et dum dies iudicii propior nunc est, quam tunc, aliquid adhuc districtius evangelicæ religionis et apostolicæ traditionis consilium iniretis: si enim evangelica mandata diligenter inquiratis, non miror quod in eis aliquantorum moribus contraria inveniantur. Sed sufficiat significasse unumquemque ad sui Redemptoris exemplum, ac veri pastoris formam fore informandum; qui humilitatem primum prædicans, septemque beatitudines primæ paupertatis spiritus jungens in tantum docuit hominem sua sequi vestigia, ut ad veram octavi diei ^D circumcisionem, justitiam sequendo perveniret; quia beatitudo octava martyrio terminatur, eo quod non solum agendo justus, sed etiam pro justitia sustinendo martyr, regni nimirum cœlestis cupidus, aut non [Leg. cum] similiter cortantibus coronatur.

II. Dum ergo, sicut scriptum est, *Qui dicit se in Christo credere, debet et ipse ambulare, sicut et Christus ambulavit* (I Joan. ii, 6), id est, et pauper, et humilis, et veritatem semper cum persecutione hominum prædicans; et iterum, *Qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patientur* (II Tim. iii, 12); et quia *Fides sine operibus mortua est in semet-*

^b Haurire. Forte addendum, possem.

ipse (Jac. II, 17, 20, 26), et Dominus satis sola ille contentis respondet: *Quia non novi vos* (Matth. VII, 23); et bene credentibus, et Domine, Domine (Ibid., 21) dicentibus promisit quod non intrabunt in regnum cœlorum. Et dum non possunt, vel sui esse discipuli, vel digni se, qui non renuntiaverint omnibus quæ possident, unusquisque se consideret; et si hæc fixe complevit aut sustinuit, ne alienus sit a discipulis Domini nostri Jesu Christi, quia non debet degener esse filius, et discipulus Magistro non debet contra-ria prædicare. *Qui enim non intrat per januam in ovile ovium, ille fur est et latro* (Joan. X, 1). Et qui fugit castigandi et vitiosis resistendi laborem, mercenarius est, non filius semper in Ecclesia mansurus. Hæc idcirco breviter tetigi, ut si volueritis, nos quasi inferiores, vos patres docere, hanc vocem veri Pastoris et in opere et in ore habeatis, quam suæ agnoscunt oves: *Non enim audiunt vocem alienorum, sed sugini ab eo* (Ibid., 5), cujus vocem non agnoscunt, quæ nisi actualis sit, voci veri non concordat pastoris. Nec poterit sermo efficaciter penetrare animos disciplinatorum ab ore prolatus mercenarii, hoc signum habens, quod ipse primus non audit quod ab eo non auditur. Et quod prior acibus contempsit Magister nudo non potest tradere verbo ad conservandi exemplum.

III. Simul ergo omnes, sive clerici, sive monachi, istos primum canones veros ac singulares Domini nostri Jesu Christi similiter compleamus, et sic postea tumore superbie deposito, unum in reliquis scribere. Si omnes humiles simus et pauperes pro Christo voluntarii, *qui pro nobis pauper factus est, cum dives esset* (II Cor. VIII, 9); postea per humilitatem de terra vitiorum, ac per voluntariam evangelicæ admonitionis pauperatē diversis cupiditatibus depositis, curisque mortalibus detractis, velut amputatis diversitatis ac discordiæ causis, omnes filii Dei veram pacem et integram charitatem per morum similitudinem, et unius voluntatis æqualitatem inter se invicem habebunt. Multum namque nocuit nocetque ecclesiasticæ paci morum diversitas, et varietas traditionum; sed tamen si, ut dixi, venena superbiæ et invidiæ, vanæ gloriæque per Salvatoris nostri præceptum ad exemplum dicentis: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. XI, 29), et reliqua, humilitatis veræ exercitiis curare primum festinemus, sine ullo deinceps scandalo, omnes perfecti, odio deleti [*forte deleti*], sicut discipuli Domini nostri Jesu Christi, nos invicem ex toto corde diligemus. Etsi aliqua sit traditionum diversitas, sicut et de Paschate, dum non possunt humiles contendere, neque talem consuetudinem habet Ecclesia (I Cor. XI, 16); dum cito veliora cognoscent qui eodem proposito, eodemque desiderio veritatis agnoscendæ, similiter quærent quod rectius sequantur, quando nemo vincitur nisi error, et quando nullus in se, sed in Domino gloriatur; quæramus itaque simul, quæso vos, o amantissimi patres ac fratres, et videamus qualis

verior sit traditiō, vestra an fratrum vestrorum in Occidente. Omnes enim ecclesiæ totius Occidentis (si ut in tomō responsionis meæ quem vobis nunc misi, licet ante triennium scriptum, indicavi) non respiciunt [An. recipiunt?] fieri debere Resurrectionem ante Passionem, id est, ante æquinoctium Paschæ, et vigesimam lunam non excedunt, ne sine auctoritate veteris Testamenti sacramentum Novi Testamenti agant. Sed hæc alias, alioquin quid quidem illi sentiunt de Paschæ sive papæ per tres tomōs innotui, et adhuc sancto fratri vestro Arigio brevi libello hoc idem scribere præsumpsi.

IV. Unum itaque deprecor a vestra sanctitate, ut cum pace et charitate meam comportetis insipientiam, ac superbam, ut aiunt quidam, scribendi præsumptionem, quam necessitas extorsit, non vanitas, ut ipsa probat vilitas [An. utilitas?]; et quia hujus diversitatis auctor non sum, ac pro Christo Salvatore communi Domino ac Deo in hac terris peregrinus præcesserim, deprecor vos per commonem Dominum, et per eum *qui judicaturus est vivos ac mortuos* (II Tim. IV, 1) adjuro, si mereamini ab eo agnosci, qui multis dicit: *Amen dico vobis, quia nunquam novi vos* (Matth. VII, 23), ut mihi liceat cum vestra pace et charitate in his silvis silere et vivere juxta ossa nostrorum fratrum decem et septem defunctorum, sicut usque nunc licuit nobis inter vos vixisse duo decim annis, ut pro vobis, sicut usque nunc fecimus, oremus ut debemus. Capiat nos simul, oro, Gallia, quos capiet regnum cœlorum, si boni simus meriti. Unum enim regnum habemus promissum, et unam spem vocationis in Christo, cum quo conregnabimus (II Tim. II, 11, 12), si tamen prius hic cum eo patiamur, ut et simul cum eo glorificemur. Ego scio quod multis superflua videbitur hæc mea loquacitas; sed melius judicavi, ut et vos sciretis quæ nos et hic tractamus et cogitamus inter nos. Hi sunt enim nostri canones, dominica et apostolica mandata: *in fides nostra est: hæc arma, scutum et gladium: hæc apologia: hæc nos moverunt de patria: hæc et hic servare contendimus, licet tepide; in his usque ad mortem perseverare et oramus, et optamus, sicut et seniores nostros facere conspeximus.*

V. Vos vero, Patres sancti, videte quid faciatis aut istos veteranos pauperes et peregrinos senes: ut ego arbitror, melius vobis erit illos confortare quam conturbare. Ego autem ad vos ira non ausus sum, ne forte contenderem præsens contra Apostoli dictum dicentis: *Noli verbis contendere* (Ibid., 14); et iterum: *Si quis contentiosus est, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei* (I Cor. XI, 16). Sed confiteor conscientiæ meæ secreta, quod plus æredo traditioni patræ meæ juxta Doctores, et calculum LXXXIV annorum et Anatolium, ab Eusebio Ecclesiasticæ Historiæ auctore episcopo, et sancto Catalogi scriptore Hieronymo laudatum, Paschæ celebrare, quam juxta Victorium nuper dubie scribentem, et ubi necesse erat, nihil delinientem, ut ipse

* In fide. Vox in importuna. Legendum arbitror hæc ut sequentia docent.

in quo testatus est prologo : qui post tempora A detrahat silentii bonis ; nisi enim tepescant, secreti melius vivunt quam publici, excepta austeriore ad huc vita, a quam majorem licet mercedem. Ubi enim durior pugna, ibi gloriosior invenitur corona. Ipsi ergo non credunt bonis secretis (ut sanctus ait Gregorius) qui publica mala non devitant. Inde sanctus Hieronymus hæc sciens jussit episcopos imitari apostolos, monachos vero docuit sequi Patres perfectos. Alia enim sunt et alia clericorum et monachorum documenta, et longe ab invicem separata. Unusquisque quod arripit, servet, sed toti Evangelium et utrique, ac si unius corporis membra una consonantia Christum omnium caput sequantur per sua propria mandata, quæ sunt ab eo ostensa in pace et charitate perfecta esse. Quæ duo perfici perfecte non possunt nisi a veris humilibus, et ab unanimiter spiritalibus Christi mandata complentibus. Domino ipso testante : *Si diligitis me, mandata mea servate* (Joan. xiv, 15). *Hoc est mandatum meum, ut diligitis invicem sicut et ego dilexi vos* (Joan. xv, 12). *In hoc enim scient omnes quia mei discipuli estis, si vos invicem diligitis* (Joan. xiii, 35). Tunc ergo potest certa esse unio animorum, et pax et charitas per Spiritum sanctum diffusa visceribus credentium, quando similiter mandata divina complere omnes desiderant : nam quanta sit dissimilitudinis in actualibus studiis mensura, tanta erit pacis et charitatis inter imperfectos fictura. Ut ergo in charitate non ficta nos invicem amemus, Domini nostri Jesu Christi præcepta diligenter consideremus, et intellecta complere festinemus, ut per suam doctrinam uno impetu fervoris nimii tota ad coelestia festinet Ecclesia. Præstet hoc nobis sua gratuita gratia, ut omnes mundum horreamus, et illum solum amemus, illumque cum Patre et Spiritu sancto desideremus, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. De cætero, Patres, orate pro nobis, sicut et nos facimus, viles licet, pro vobis, et nolite nos a vobis alienos reputare ; unus enim sumus corporis commembra, sive Galli, sive Britanni, sive Iberi, sive quæque gentes. Ideo gaudeamus omnes gentes in cognitione fidei et agnitione Filii Dei (Ephes. iv, 15) ; et festinemus omnes occurrere in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Jesu Christi ; in quo nos invicem amemus, invicem laudemus, invicem emendemus, invicem

VI. Sed dicet aliquis : Numquid nos non intramus in regnum cælorum ? Quare non potestis juxta gratiam Domini, si efficiamini sicut parvuli (Matth. xviii, 3), humiles scilicet et casti ; simplices et innocentes in malo, prudentes tamen in bono (Rom. xvi, 19), placabiles et iram in corde non tenentes ? Sed complere hæc omnia mulieres sæpe videntes, et circa mundi facultates sæpius rixantes et irascentes difficillime possunt. Idcirco nostri semel mundo renuntiantes, et causas vitiorum ac fomites jurgiorum in primis amputantes, facilius nudos, quam divites sermonem Domini posse complere arbitrantur. Ante istas etenim quatuor res regnum cælorum non intratur, sicut S. Hieronymus trium testis est, et quartum Basilium, qui juxta evangelici vim dicti mores exponunt infantium. Infans enim humilis est, non lesus meminit, non mulierem videns concupiscit, non aliud ore aliud corde habet. Quæ, sicut dixi, melius servabit vacans, et videns quod Deus ipse sit Dominus, quam diversa videns et audiens. Nullus

• Quæ, etc. Deesse aliquid videtur.

visitemus, invicem oremus, ut cum eo regnemus invicem, et exsulemus. Date, quæso, veniam meæ loquacitati ac procacitati supra vires laboranti, patientissimi atque sanctissimi Patres quique et fratres.

EPISTOLA III.

AD BONIFACIUM IV.

Domino sancto et in Christo apostolico Patri papæ Columba peccator in Christo salutem.

Jam diu omnes sedi apostolicæ præsidentes, dulcissimos omnibus præsules fidelibus, ac merito apostolici honoris reverendissimos Patres visitare spiritu et consolare cupiens, nunc usque votis pro diversis

hujus avi frigoribus, et tumultuosis gentium seditionibus interjacentium, ac si marina trabe interclusus, satisfacere non potui, insuavi scilicet, intransmeabilique, non tam thet's visibilis, quam intelligibilis dorso, quod optime nostis, nobis opposito. Idcirco semel et bis Satanas impedit vittores nostrorum ad bonæ memoriæ papam conscriptorum Gregorium olim apicem in subjectis positorum, qui tibi quoque offendi discutiendique a nostrâ transmittuntur vilifate, non tam superba, ut per verba demonstratur, diabolica præsumptione, quam nostræ regionis ritus observantiæ [Forte observantia], quæ calcarent veræ computationis necessaria probatione, dum non eosdem terminos scandunt libri nostræ provinciæ, et istorum liber Gallorum, qui a nostris viris non recipitur per duo loca magistris, sicut in epistolis nostræ parvitat, quantum potuimus, ad supra dictum beatum papam, licet præsumptuose, indicare pro viribus studuimus. Itaque ne si eadem iterarem, ad te quoque scribendo fastidium potius generarem, quam ingenium probare utrorumque auctorum tibi, ut decet, reservarem, cum salutationum condignis officiis preeres tantum ad te per Dominum nostrum Jesum Christum et Spiritum sanctum, et per unitatem fidei nostræ quæ invicem est, qua unam Patrem nostrum qui est in cœlis, ex quo omnia, et unum Redemptorem nostrum Filium Dei, per quem omnia, et unum Spiritum sanctum in quo omnia (I Cor. viii, 6; Rom. xi, 36), corde credimus, et ore confitemur, unum Dominum esse in Trinitate, et Trinitatem in Unitate, unamquamque scilicet personam plenum Dominum, et totas tres personas unum Dominum fundimus, ut nobis peregrinis laborantibus tuæ piæ sententiæ præstes solatium, quo, si non contra fidem est, nostrorum traditionem robores seniorum, quo ritum Paschæ, sicut accepimus a majoribus, observare per tuum possumus iudicium in nostra peregrinatione. Constat enim nos in nostra esse patria dum nullas istorum suscipimus regulas Gallorum, sed in desertis sedentes, nulli molesti, cum nostrorum regulis manemus seniorum, pro quibus defendendis, sive ad vos, ut dixi, apostolicos Patres; sive ad istos nostros vicinos fratres, nostros in Christo patres scripsimus istas, quas hæc chartula tibi commendat epistolas; ut quia dum [Al., et quandoquidem] meritis satisfacere non potuimus, utpote tumultuantibus potius quam ratiocinantibus, vestræ mata [Leg. maturæ] punctum auctoritatis postulamus, cum [Forte ut cum jud.] iudicio inter justos possumus vivere cum ecclesiasticæ pace unitatis, sicut sancti Patres, Polycarpus scilicet et papa Anicetus sine scandalo fidei, imo cum integra charitate separantes, unusquisque quod accipit [Leg. accepit] servans, et in quo vocatus est, permanens, docuerunt. Vale, dulcissime in Christo papa; memor nostri in sanctis orationibus juxta sanctorum cineres, et in piissimis sanctionibus juxta Constantinopolitane synodi centum quinquaginta auctores,

A ecclesias Dei in barbaris gentibus constitutas, suis vivere legibus sicut edoctas a Patribus judicantes.

EPISTOLA IV.

AD DISCIPULOS ET MONACHOS SUOS.

Dulcissimis suis filiis, discentibusque charissimis, fratribus frugalibus, cunctis simul monachis suis, Columba peccator in Christo salutem multat.

I. Pax vobis (Joan. xx, 19-21), sicut Dominus optans dixit discipulis suis, sit et salus et sempiterna charitas. Hæc tria tribuat vobis Trinitas cum eo [Forte ea], et inter vos custodiat cum voto meo. Studii mei magnitudinem erga salutis vestræ intuitum solus novit qui delit, et desiderium meum erga doctrinæ vestræ profectum; sed quia juxta sermonem Domini orta est tribulatio et persecutio propter verbum, nulla nunc alia admonitio vobis congruit, nisi ut caveatis ne sitis terra illa petrosa quæ semina non potest, sui tenuitate cespitis, accepta nutrire; ne et de vobis dicat Dominus: *Orta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizantur* (Matth. xiii, 21). Nos ipsi scimus quod cum gaudio et fervore suscepimus [Ms. suscipimus] verbum Domini: caveamus nunc, ne simus temporales (Ibid. et Marc. iv, 17). *Patientia nobis necessaria est* (Heb. x, 36), ut probatio fidei nostræ, sicut scriptum est, *sit pretiosior auro* (I Petr. i, 7). Scitote quod circa cadauca contentio est, circa regnum cælorum est: non est novum pugna sit et contentio circa regnum. Neque speretis quod homines per se vos persequantur: dæmones sunt in his qui invident bonis vestris; contra quos arma Dei arripite, quæ demonstrat Apostolus (Ephes. vi, 13, 17), et viam facite in cælum; jugulatis illis orationum ferventium ac si quibusdam sagittis. Quidquid enim cum fide et unanimitate oraveritis, dabitur vobis: sed videte ut unum cor et anima una sitis, ut mercede præsentis accipiat quidquid saluiferum petieritis a Patre Domini nostri Jesu Christi, nostroque communi omnium Patre, juxta promissum Domini nostri dicentis: *Si conveniunt duo ex vobis super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet eis a Patre meo qui in cælis est* (Matth. xviii, 19). Alioqui si non unum velle et unum nolle habetis, melius est ut non simul habitetis. Ideo mando ego vobis, ut omnes qui mihi ex corde volunt consentire, et sensum agnoscunt meum et amant, sint cum vero sequace meo Attala, qui aut sit ibi, aut post me velit venire, suæ sit electionis: suo enim sensui animarum vestrarum periculum, vos illi obedite. Sed si ille venire voluerit, *Valdolenus* sit præpositus, quia cito Deo auxiliante poterit intelligere certum. Sed interim cavete ne sit inter vos, qui unum votum habeat inter vos, quicumque ille fuerit: plus enim nobis nocuerunt, qui apud nos unanimes non fuerunt.

II. Tu scis, amantissime Attala, qui sensui tuo onerosi sint; deponere continuo, tantum cum pace deponas et cum regulæ unitate, tantum *Libranum* legendum an.

* Circa ead. Leg. non circa cad. Et mox, ut pugna.

b Aut sit.... aut post. Pro aut, forte utrobique

honora, et semper *Valdolenum* tene, si illic sit cum congregatione; bene illi Deus faciat, humilis fiat, et meum illi da osculum, quod tunc festinans non habuit. Tu vero indolis imbuendæ scis diu votum meum; si videris illic profectum animarum, sta ibi; si videris pericula, veni inde: pericula autem dico, discordiæ pericula; timeo enim ne et illic propter Pascha sit discordia, ne forte, diabolo insidiante, vos alienare velint, si cum eis pacem non teneatis: infirmius enim nunc sine me ibi stare videmini. Idcirco cauti estote, considerantes tempus, quo sanam non sustinent doctrinam (II Tim. iv, 3). Vos ipsos docete, et qui velint audire: tantum inter vos non sit qui unum non sit. Paci enim maxime provide, sollicitus semper *servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (Ephes. iv, 3). Quid enim prodest habere corpus, et non habere cor? Fractus sum, fateor, hac causa, dum volui totos adjuvare, qui, cum loquebar illis, *impugnabant me gratis* (Psalm. cxix, 7): et dum omnibus credidi, pene factus sum stultus. Ideo tu prudentior esto: nolo subeas tantum onus, sub quo ego sudavi: scis jam guttulæ, seu meæ scientiæ parvitatem: didicisti omnia omnibus convenire monita, quia mores diversi sunt, et qualitates hominum longe distant inter se. Sed quid facio? Jam te ad laborem illum immensum provocabo, quod ego fugio ipse: si aperiueris doctrinæ diversitatem, temperabo. Ergo diversus esto, et multiplex ad curam eorum qui tibi obedierint cum fide et amore; sed tu et ipsum eorum time amorem, quia tibi periculosus erit.

III. Sed angustię undique sunt, charissime; periculum, si oderint, periculum si amaverint. Scito utraque vera esse; inde vel odire, vel amare: in odio pax, in amore integritas perit. Tene igitur te ad unius desiderii impetum, quo meum scis cor desiderare. Scis me amare multorum salutem, et secretum mihi metipsi; unum pro profectu Domini, id est, Ecclesiæ ejus; alterum pro ipsius desiderio; sed hæc vota sunt potius in me quam acta; in te vero sint perfecta, oro, quia, me absente, utraque potes vel ex parte cognoscere: non jubens tamen scribo. Scito igitur meum ad totos iussum, ut quia diversa sensi multorum vota ad firmitatem regulæ retinendam, ad radicem ramos ligavi, qui sui fragilitate a mea parva declinaverint [Al., declinaverunt] firmitate, id est, a doctrinæ recesserunt veritate. Qui enim sensum meum servaverint, sic Deo serviant, eligentes semper sibi sapientiores et religiosiores, si tamen humiles sint et misericordes. Quicumque sint rebelles, foras exeant: quicumque sint obedientes, ipsi fiant heredes. Hæc tu observa; et quicumque mei sunt ex integro, et propter unitatem et humilitatem, quamvis multi, Christo vos dilante et multiplicante, sitis, ad eum qui juxta altare quod sanctus Aidus episcopus benedixit, Deo servierit, omnes aspiciant. Idcirco et tu, si me istorum persecutio....

IV. Hæc scripsi propter incertos exitus rerum. Mei voti fuit gentes visitare, et Evangelium eis a nobis prædicari; sed fel modo referente eorum tempore, pene meum tulit inde animum. Lacrymosa

A tibi volui scribere epistolam; quia [Leg. sed quia] scio cor tuum idcirco necessariis tantum allegatis, duris et ipsis arduisque, altero stylo usus sum malens obturare quam provocare lacrymas. Foris itaque actus est sermo mitis, intus inclusus est dolor. En promuat [Forte promanant] lacrymæ: sed melius est obturare fontem; non enim fortis militis est in bello plorare. Non est hoc novum quod nobis contigit: hoc maxime quotidie prædicebamus. Quidam philosophus olim, sapientior ceteris, eo quod contra omnium opinionem unum Deum esse dixerit, in carcerem trusus est. Evangelia plena sunt de hac causa, et inde sunt maxime conscripta: hæc enim veritas Evangelii, ut vere Christi crucifixi discipuli sequantur cum cruce. Grande exemplum ostensum est, grande sacramentum declaratum est: Dei Filius voluntarius (*oblatus est enim, quia ipse voluit* [Isa. lxi, 7]), crucem ascendit ut reus, *relinquens nobis* (ut scriptum est) *exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (I Petr. ii, 21). Beatus igitur est qui hujus passionis et istius confusionis sit particeps. Inest enim aliquid admirabile celatum: *Quod enim stultum Dei est, sapientius hominibus; et quod infirmum Dei est, fortius hominibus est* (I Cor. i, 25). Mirum in modum cernitur in stultitia sapientia innumerabilis, et in infirmitate fortitudo incomparabilis. Ergo ibi absconsa sunt omnia desiderabilia refrigeria, salutis mysteria; sed dura sunt, ut pretiosa sint; obscura sunt, ut paucis sint digna: paucis vero digna, quia nimis mira sunt. Itaque patienter sustineamus omnia adversa pro veritate, ut simus participes Domini passionum: *Si enim compatiamur, conregnabimus* (II Tim. ii, 12). Quid his adiciendum est, nisi perseverantia? *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22). In fine enim iudicium consistit, et in exitu laus canitur. Sed, ut sit perseverans, oret jugiter quisque auxilium Dei cum omni mentis humilitate: *Non enim, inquit, volentis, neque currentis, sed Dei miserentis est* (Rom. ix, 16); quia major et melior est Dei misericordia super cetera (Psalm. lxxii, 4), quamvis bona hominis; non enim digni sunt misericordia nisi qui se miseros constituent coram Deo, et indignos se sentiunt salute per se, nisi soli Domini misericordia de tantis periculis eripiantur. Qui licet bonorum consilii sibi sint operum, tamen Dei iudicia timentes, et multa perpetrasse injusta gementes, in Dei solius pietatem humiliter confidunt: quorum timor perfectus plus placet, quo plus humilitati studet: *Beneplacitum enim Domino super timorem eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus* (Psalm. cxlvi, 14).

V. Nullum itaque salvabit dextera sua, juxta verbum Domini ad Job (quo justificationem illius quibusdam potenti experimentis quodammodo derisit, dicens: *Et tunc confitebor quod salvare te poterit dextera tua* (Job xl, 9) nisi qui humiliter etiam possibilitatem, et ipsam datam exerceverit cum timore et tremore in voluntate Dei, orans frequenter: *Ne projicias me a facie tua* (Psalm. l, 13); et *Ne repellas me a mandatis tuis* (Psalm. cxviii, 40): quia

sæpe, ut ait quidam, *magnitudo virtutis quibusdam* A *fuit occasio perditionis*; qui nimirum ex quo pulchriores sunt virtutibus, ab humilitatis gradu descendunt. Inde scriptum est: *Quo pulchrior es, descende, surge, et dormi cum incircumcisis* (*Ezech. xxxii, 19*); ac si aliis verbis animæ diceret superbi: quia tua sanctitate te elevasti in superbiam, descende inde modo, et esto inter peccatores computanda, quia nihil apud me est quod cum superbia efficitur. Angusta, vides, porta est, et paucis degressa perfectionis via, quæ a læva vitia, a dextera vanitatis et superbiæ mala declinat. Gradiendum igitur est via regia ad civitatem Dei viventis, per afflictionem carnis, et contritionem cordis; per corporis laborem, et spiritus humiliationem; per studium nostrum, officii rem legitimi, non meriti dignitatem, et, quod B *his majus est*, per Christi gratiam, fidem, spem et charitatem. Multa earne pericula; cognosce causam belli, gloriæ magnitudinem, fortem non nescias hostem, et libertatem in medio arbitrii, portam intellige hostibus apertam ab Aquilone; ideo et Hierusalem ab Aquilone aperitur; inde illa parte observat in Aquilone inimicus habitans. Inde scriptum est: *Ab Aquilone exardescant mala super omnem terram* (*Jer. i, 14*). Si tollis hostem, tollis et pugnam; si tollis pugnam, tollis et coronam: si hæc sint, ubi fuerint, virtus, vigilantia, fervor, patientia, fidelitas, sapientia, stabilitas, prudentia sint necesse est; si non, strages. Et ut inferam: Si tollis libertatem, tollis dignitatem.

VI. Ecce quibus circumdamur diversitatibus; et C *quibus circumluimur*; ac si vortigum [*Al. vorticum*] fragoribus, charissime discens, exceptis quæ intrinsicis latent, et intra nosmetipsos quotidie militant contra nos. Ideo in tantis periculis velle et currere; licet tuum, non est tuum: non enim sufficit infirmitas humana inter tantas contrarietates pervenire ad quod vult, nisi misericordia Domini et velle faciat vota gaudentis compleri, et currere prosperitate, lapsus et offendicula, casusque contrarios evadente, cursus inoffense finire. Quapropter mentis humilitas meriti est causa, siue auxilio enim non potest adjuvari; non meretur superbus, induratur derelictus; ingratus non orans, inlevotus est servus. Piger flagellatur in vita, contemnitur famulatio; desperatus etiam fastidio, dignus viris esse minime reputatur. Quid ergo dicemus ad hæc, o nos miseri, qui antequam malis carere meremur, bonis nobis blandimur, et ante vitiorum depositionem, perfectionem habere speramus! Totum scire cupimus, totum facere quod scimus piget, sperantes dicta pro factis rependere. Forsan hoc hic; nam illic non posse manifestum est ante Dominum, quia ibi non qui dixerit, sed qui fecerit, salvus erit.

VII. Nunc mihi scribenti nuntius supervenit, narrans mihi navem parari qua invitus vehar in meam regionem, sed si fugero, nullus vetat custos: nam hoc videntur velle ut ego fugiam. Si in mare projiciar more Jonæ, qui et ipse in Hebræo *Columba* di-

citur, orate ut vice ceti sit quidam felici revocans remigio tutus celator, qui Jonam vestrum terræ reddat optatæ. Sed jam nunc finem epistola pergaminae [pergamena] sumere cogitur, licet materiæ magnitudine protendi longius compellatur [*Al. compellatur*]: amor non tenet ordinem; inde missa confusa est. Totum dicere volui in brevi; totum non potui. Quæ volui scribere, nolui pro diversitate voluntatum. Voluntas mea forte lenocinio non caret; fiat voluntas Dei per omnia: ille si voluerit, votum sit meum. Vos videte conscientias vestras, si puriores et sanctiores sunt me absente: nolite me querere per amorem, sed per necessitatem tantum. Non sitis occasione hac destitutus, neque hac separatione libertatem queratis, quæ vos in servitutem vitiorum redigat. Meus est, qui amat unitatem; non est meus, qui separat: *Qui, enim non congregat*, ait Dominus meus, *dispergit* (*Luc. xi, 23*). Alioquin si videatis perfectionem a vobis plus elongari quam ante, et me sors a vobis separaverit, et non sufficiat *Attala* ad gubernationem vestram, quia fratres vestri hic in vicinia Brittonum sunt; vos totos insimul adunate in una parte quæ melior sit, quo facilius contra vitia et insidias diaboli dimicetis: et quem toti elegeritis, interim vobis præsit: quia si mihi liberum sit, Deo volente, pertinebit mihi de vobis. Si vero vobis placent loca, et Deus illic vobiscum ædificat, crescite ibi benedictione in mille millia (*Gen. xxiv, 60*). Orate pro me, viscera mea, ut Deo vivam.

EPISTOLA V.

AD BONIFACIUM PAPAM IV.

Pulcherrimo omnium totius Europæ, ecclesiarum capiti, papæ prædulci, præcelso præsuli, pastorum Pastori, reverendissimo speculatori: humillimus celsissimo, maximo, agrestis urbano, micrologus eloquentissimo, extremus primo, peregrinus indigenæ, pauperculus præpotenti (mirum dictu! nova res!), rara avis, scribere audet Bonifacio Patri Palumbus.

I. Quis poterit glaber audire? quis non statim dicat: Quis est iste garrulus, presumptuosus, qui non rogatus talia scribere audet? Quis talionis incensor non confestim in illud antiquum probrosum erumpat elogium, quo Moysi Hebræus ille, qui faciebat injuriam fratri suo, respondit: *Quis te constituit principem, aut judicem super nos* (*Exod. ii, 14*)? Cui ego prior respondeo non esse presumptionem ubi constat esse necessitatem ad Ecclesiæ ædificationem; et si in persona cavilatur, non quis dico, sed quid dico, consideret. Quid enim tacet peregrinus Christianus, quod jam diu declamat vicinus Arianus? *Meliora namque sunt vulnera amici quam fraudulenta oscula inimici* (*Prov. xxvii, 6*). Alii detrahunt laiti in secreto; ego tristis ac dolens argum in publico; sed schismatis noxiæ mala, non impiorum pacificorum bona. Non igitur pro vanitate aut procacitate scribere vilissimæ qualitatis homunculus tam præcelsis viris præsumo: dolor enim potius me quam elatio compellit vobis indicare, humillima,

ut decet, suggestione, quod nomen Dei per vos con-
tendentes utrinque blasphematur inter gentes.

II. Doleo enim, fateor, de infamia cathedræ S. Petri: scio tamen super me esse negotium, et quod prima fronte sub prunas, ut dicitur, faciem ponam; sed quid mihi facies coram hominibus, ubi zelus [*Fortè zelum*] fidei prodi necesse est? Coram Deo et angelis non confundar; laus est pro Deo coram hominibus confundi; si exaudiar, commune lucrum erit: si despiciar, mea merces erit. Ego enim, ut amicus, ut discipulus, ut pedisequs vester, non ut alienus loquar; ideo libere eloquar nostris utpote magistris, ac spiritualis navis gubernatoribus, ac mysticis proretilis dicens: Vigilate, quia mare procellosum est, et flagris exasperatur feralibus, quia non sola minax unda, quæ etiam permota pontum semper [*Fortè, super*] cantis spumosis concavæ vorticibus, hyperbolice licet de longe turgescens extollitur, et ante se calabra fulcatis octo millibus trudit; sed tempestas totius elementi, nimirum undique consurgentis, et undique commoti, mysticæ navis naufragium intentat; ideo addo timidus nauta clamare: Vigilate, quia aqua jam intravit in Ecclesiæ navem, et navis periclitatur. Nos enim SS. Petri et Pauli et omnium discipulorum, divinum canonem "Spiritu sancto scribentium, discipuli sumus, toti Heberi, ultimi habitatores mundi, nihil extra evangelicam et apostolicam doctrinam recipientes: nullus hæreticus, nullus Judæus, nullus schismaticus fuit; sed fides catholica, sicut a vobis primum sanctorum scilicet apostolorum successoribus, tradita est, in-

concussa tenetur. Qua fiducia roboratus ausus sum, ac si stimulatus, suscitare vos contra eos qui blasphemant tuos, et hæreticorum receptores clamant ac schismaticos vocant; ut gloriatio mea qua pro vobis fidus illi respondens locutus sum, non sit inanis, et illi confundantur, non nos. Ego enim pro vobis promisi, quod nullum hæreticum Ecclesia Romana defendat contra catholicam fidem, sicut discipulos ita decet sentire de magistro. Idcirco libenti animo et piis auribus necessariæ insinuationem præsumptionis meæ suscipite: quidquid enim dixerò, aut utile, aut orthodoxum, vobis reputabitur; laus enim magistri in discipulorum suorum doctrina est; ideo, si sapienter locutus fuerit filius, lætificabitur pater, et vestra laus erit, quia a vobis, ut dixi, processit; non enim rivo puritas, sed fonti reputanda est. Si vero aliqua tanquam zeli modum excedentis, verba, aut ih hac aut in altera contra Agripp..., qui me movit ad scribendum epistola inveneritis incondita, meæ indiscretionis, non elationis deputetis.

III. Vigilate itaque pro Ecclesiæ pace, subvenite ovibus vestris, jam tanquam leporum terroribus pavidis, quæ vos ipsos insuper nimio utpote pavore in alternantem circumactæ convertibulum timent. Ideo dubitantes partim venientes, partim vero recedentes, sicut veniunt, sic revertuntur, et semper in pavore sunt. Quamobrem utere veri, o papa, pasto-

ris sibilis, notaque voce, et sta inter illas et lupos, ut, deposito pavore, tunc primum te ex integro cognosceant pastorem. Populus enim quem video, dum multos sustinet hæreticos, zelotus est, et cito tanquam grex pavidus turbatur, et inde non cito securus est quia tantos Italia lupos habuit, quorum catuli vix possunt toti elidi: dum nimirum inter antra tanti nutriti sunt. Antra deleat Deus, tale semen, et nutriet grege suo, teque compungat: vigilanter insistas officio tuo pastoralis, stans super custodiam tuam die ac nocte, ut videas baculum illum nucuum, quem uncinum (*Amos*, vii, 1, 2), postea videre merearis tempore fructus colligendi veros. Ut ergo honore apostolico non careas, conserva fidem apostolicam, confirma testimonio; roborata scripto, muni synodo; ut nullus tibi fere resistat. Noli despiciere consilium alienigenæ, tanquam doctor illius zelantis pro te. Mundus jam declinat, Princeps pastorum appropinquat: cave ne te negligentem inveniat, et conservos pugnis mali exempli percutientem manducantemque cum Hebræis, et hibentem, ne contingat sequentia securitati: *Qui enim ignorat, ignorabitur* (*I Cor.* xiv, 24). Non sufficit tibi quod pro te ipso sollicitus sis, qui multorum curam suscepisti: cui enim plus creditur, plus ab eo exigitur.

IV. Vigila itaque, quæso, papa, vigila; et iterum dico: vigila; quia forte non bene vigilavit *Vigilius*, quem caput scandali isti clamant, qui vobis culpam injiciunt. Vigila primo pro fide, deinde pro operibus fidei jubendis vitisque calcandis; quia tua vigilantia multorum erit salus, sicut e contrario tua securitas multorum erit vastatio. Mittat te *Isaias* in montem qui evangelizas *Sion* (*Isa.* xl, 9), imo per *Isaiam* Deus, juxta tui nominis interpretationem, in speculam veræ contemplationis ponat; in qua, quasi cunctis mortalibus altior positus vicinusque celestium effectus, *exaltans quasi tuba vocem tuam annunties populo Domini tui, tibi ab eo commisso peccata eorum, et domui Jacob iniquitates eorum* (*Isa.* lvi, 1). Noli timere culpam mendacii: habes enim quod annuntiare debeas; multi enim, quod gravius est, per securitatem pastorum in his regionibus dejecti sunt, et multi per prosperitatem infelicissimæ abundantiae decepti sunt. Inde quia juxta minas Domini, sanguis sanctorum de manibus requirendus erit pastorum, vigilandum est diligenter, id est, prædicandum est frequenter verbum Domini a pastoribus, scilicet Ecclesiæ, speculatoribus et magistris, ut nullus pereat per ignorantiam. Si enim per socordiam perierit, suus sanguis in suum caput reputabitur.

V. Sed cur hæc mordacius diu omnibus nota commemoraverim, in subjectis subnectam. Faciunt enim et hæc ad proposita suggestionis primæ genera: ligata namque sunt simul utraque: ex his enim pendent illa; et ideo ista primum amputanda sunt; non enim curat de errore, qui non curat de reli-

* *Spiritu sancto*. Deest dictante, aut quid simile.

b *Tale sem. Et tale sem.* Mox vero leg. *greges suos*.

gione, hic namque totus consistit ager, hic tota A stat causa, hic ille *gladius bis acutus* (Apoc. i, 16) *perlingens usque ad divisionem carnis et animæ, compagum, medullarum, qui est discretor cordis et cogitationum* (Hebr. iv, 12) usque ad os debet secare nervos. Hinc *sule* divino sermo noster conditus est (Coloss. iv, 6) (omne nempe sacrificium sale aspergi præceptum est); hinc scintillæ de illo divino [Suppl. igne], quem Dominus in terram mittere venit (Luc. xii, 49) descendentes comburant lignum, kenum, stipulam (I Cor. iii, 12) quæ male superædificantur a multis super fundamentum. Hoc admirandum, cum toties superædificamur Christiani, præter quod *nemo aliud potest ponere, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus* (Ibid., 11). Heu quanta gehennæ somenta ubique præparantur de his infelicibus B ædificiis, super quæ comburenda sermo ille scintillans Domini descendens de incendii illius semper vivi immensitate cecidit dicendo: *Auendite vobis, ne forte aggraventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ, et superveniat in vos dies illa repentina: tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem universæ terræ* (Luc. xxi, 34, 35).

VI. Vides quo terrore Dominus nostrum soporem ac noxium teporem ad vigilantiam, suscitât, ne imparati inveniamur. Ideo ego dixi: *Papa, vigila: tempus est de somno surgere* (Itom. xiii, 10): Dominus appropinquat, et prope jam in fine consistimus inter tempora periculosa. Ecce conturbantur gentes, inclinantur regna: ideo cito dabit vocem suam Altissimus, et movebitur terra. Ego quasi timidus dum non sim fortis bellator, quia hostem adversariorum circumdedit nos video, te licet importunis clamoribus, tanquam ducem principem suscitare comor; ad te namque totius exercitus Domini, in campo potius C torpentis, quam pugnantis, et partim (quod lacrymabile est) adversariis potius manus dantis, quam resistentis, periculum pertinet. Te totum exspectat, qui potestatem habens omnia ordinandi, bellum instituendi, duces excitandi, arma corripere jubendi, aciem construendi, tubas undique sonandi, certamen denuum, te in fronte gradiente, ineundi. Quia vix diu apparet in hac regione, in hoc spiritali bello victi sumus, etiam Christiani, vitiis primum carnalibus ac pomposa conversatione; deinde fidei vacillantis tepore, qua infirmata, inimicis nostris, dum non sensimus, circumdati sumus triplicibus qui dati sunt nobis ad vindictam nostræ luxuriôsæ securitatis. Omnium enim malorum causa est cæcæ prosperitatis securitas.

VII. Miror, fateor, talem securitatem; et unde hic lethalis sopor totos pene cooperit, nescio quæ corda, quæ aures, qui sensus, quos nequaquam ignita ipsius Domini verba suscitaverunt ad vigilantiam zeli jugiter ferventis, ad contemptum mundi, ad paupertatem Christi, sicut multas gentes ita asseruerunt. Ego enim de extremo mundo veniens, ubi bella Domini

præliari spirituales duces conspexi, et sperans in antea videre fortiores peritioresque hujus sancti conflictus duces; et ita inveniens, ac si quidam campi bellici roscidus cadaverum ac madidus post pugnam contemplator, stupeo, et dolens ac timens, ad teque tantum qui unica spes de principibus es, per honorem potens Petri apostoli sancti, respiciens plango tanti exercitus stragem. Sed quia fragilis ingeant cymba, non tam in altum juxta verbum Domini (Luc. v, 4) ducta est, quam adhuc in uno hæreat loco: non enim charta totum comprehendere potest, quod animus variantibus causis, epistolæ angustis concludere voluit, a rege rogor, ut singillatim suggeram tuis piis auribus sui negotium doloris: dolor namque suus est schisma populi pro regina, pro filio, forte et pro se ipso; fertur enim dixisse, si certum sciret et ipse crederet.

VIII. Redeamus ad librum, quem juxta ripam dimisimus. Ne igitur hoc fune erroris longissimo liget latro antiquus homines, causa schismatis incidatur, quæso confestim a te cultello quodammodo sancti Petri, id est, vera in synodo fidei confessione, et hæreticorum omnium abominatione ac anathematizatione, ut mundus cathedram Petri ab omni errore, a horrore, si quis est, ut aiunt, intromissus; si non puritas agnoscat ab omnibus. Dolendum enim ac deflendum est, si in sede apostolica fides catholica non tenetur. Sed ut totum dicam (ne adulari ultra fas, etiam vobis videar) dolendum quoque est quod non vos priores pro zelo fidei, ut decebat, diu parte a vobis recedente (utpote qui potestatem legitimam habuistis), continuo, ostensa prius vestræ fidei puritate condemnastis, nec excommunicastis, b quare vel infamare auderet *fidei orthodoxæ sedem principalem*. Scitis enim quam sæva animadversione a patribus in synodo Nicæna sancta damantur sunt innocentium criminales. Sed hæc dicens, non nesciens multas esse causas in multitudine clamosa et acuta, tumultuosa, quæ non permittunt hæc ad purum usque investigari, non quia crederem, sed quia nunc fieri debeant, dixi. Si qui sunt rebelles contra veritatem vestri comprovinciales, tantum culpa includat hos; non enim ignem flare potest os farina aut aliqua materia plenum: omnis enim res læditur vicina contrarietate. Idcirco precor vos pro Christo: subvenite famæ vestræ, quæ laceratur inter gentes, ne perfidiæ vestræ reputetur ab æmulis, si amplius taceatis. Nolite itaque amplius dissimulare, nolite tacere; sed potius emittite vocem veri Pastoris, quam agnoscunt suæ oves quæ alienorum vocem non audiunt, sed fugiunt ab eo (Joan. x, 4, 5).

IX. Ego instigo vos, meos patres ac proprios patronos, ad depellendam confusionem de facie filiorum vestrorum ac discipulorum, qui pro vobis confunduntur: et, quod his majus est, ut caligo suspitionis tollatur de cathedra S. Petri. Inde conventum coege, ut ea quæ vobis obijciuntur, purgetis; non enim lusus currus vobis obijcitur. Hæreticorum enim

^a *Horror.* Hæc vox videtur mendo irrepsisse.

^b *Quare.* Quia, vel quod non quare. — Non p'acet.

receptio, ut audio, vobis reputatur, quod absit, cre-
verum fuisse, esse vel fore. Dicunt enim Eutychem,
Nestorium, Dioscorum, antiquos, ut scimus, hæreticos
a Vigilio in synodo, nescio quam [*Fortè* qua], in quinta
receptos fuisse. Ecce causam totius, ut aiunt, scandali;
si et vos sic recipitis, ut dicitur, aut si et ipsum Vigi-
lium scitis sic infectum defunctum fuisse, quare illum
contra conscientiam recitatis? *Omne enim, quod non
ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 3). Jam vestra culpa
est, si vos devistis de vera fiducia, et *primam fidem
irritam fecistis* (1 Tim. v, 12): merito vestri juniores
vobis resistunt, et merito vobiscum non communi-
cant, donec perditorum memoria deleatur, et obli-
vioni tradatur. Si enim hæc certa magis quam fabu-
losa sunt, versa vice filii vestri in caput conversi
sunt, *vos vero in caudam* (Deut. xxviii, 44); quod
etiam dici dolor est: ideo et vestri erunt iudices qui
semper orthodoxam fidem servaverunt, quicumque
illi fuerint, etiam si juniores vestri videantur. Ipsi au-
tem orthodoxi et veri catholici, qui neque hæreticos,
neque suspectos aliquos aliquando receperunt neque
defenderunt, sed in zelo veræ fidei permanserunt.
Si igitur et isti non tales sint, ut seniores ordine,
culpa tamen majores juste judicent, certatim invi-
cem veniam pro tam longa discordia postulantes, et
utrique nullum contra rationem defendentes, nec vos
hæreticos, nec illi suspectos, quo utrique culpabile
celerius concordare.

X. Sed indulgete mihi talia confragosa loca
transnanti, si qua forinsecus verba aures pias offen-
derunt, quia consequentiæ [consequentis] ratio hi-
storix nihil me de quæstione præterire permittit, et
libertas paternæ consuetudinis, ut ita dicam, me au-
dere ex parte facit. Non enim apud nos persona sed
ratio valet: amor autem pacis evangelicæ totum me
dicere cogit, ut vobis sit stupor ambobus, qui unus
chorus esse debuistis, ^b magnitudo sollicitudinis meæ
pro concordia, pace vestra. Si enim *patitur unum
membrum, compatimur* [compatiuntur] *omnia membra*
(1 Cor. xii, 26). Nos enim, ut ante dixi, devincti su-
mus cathedræ S. Petri: licet enim Roma magna est
et vulgata; per istam cathedram tantum apud nos
est magna et clara. Quanquam enim Ausonici deco-
ris, ac si angustissimum quoddam, ac ætheris procul
sejunctum climatibus promiscuis, urbis quondam
conditæ nomen, nimio favore omnium prope gen-
tium, totis per orbem, usque in occidua transmun-
dialis limitis loca, triundalibus saltuatim, licet hyper-
bolice, pelagi vorticibus undique consurgentibus
(mirum dictu!), non prohibentibus longe lateque
vulgatum est; ex eo tamen tempore, quo Deus et
Dei Filius esse dignatus est, ac in duobus illis fer-
ventissimis Dei Spiritus equis, Petro scilicet et Paulo
apostolis (quorum chara pignora vos felices fece-
runt), per mare gentium equitans, turbavit aquas
multas, et innumerabilem populorum millibus mul-
tiplicavit quadrigas, supremus ipse auriga currus il-

lius, qui est Christus, Pater verus, agitator Israel,
trans Euriporum rheuma, trans Delphinium dorsa,
trans turgescens dodrantem, ad nos usque per-
venit. Ex tunc vos magni estis et clari, et Roma
ipsa nobilior et clarior est; et si dici potest, propter
Christi geminos apostolos (dico ipsos cælos a Spiritu
sanctodictos, Dei gloriam enarrantes [*Psal. xviii, 2*]),
de quibus infertur: *In omnem terram exivit sonus eo-
rum, et in fines orbis terræ verba illorum* [*Ibid., 5*]
vos prope cælestes estis, et Roma orbis terrarum
caput est ecclesiarum, salva loci dominicæ resurre-
ctionis singulari prærogativa. Et ideo sicut magnus
honor vester est pro dignitate cathedræ, ita magna
cura vobis necessaria est, ut non perdati vestram
dignitatem propter aliquam perversitatem. Tandem
enim potestas apud vos erit, quandiu recta ratio per-
manserit: ille enim certus regni cælorum c'avicula-
rius est, qui dignis per veram scientiam aperit, et in-
dignis claudit. Alioquin, si contraria fecerit, nec ape-
rire, nec claudere poterit.

XI. Cum hæc igitur vera sint et sine ulla contra-
dictione ab omnibus vera sapientibus recepta sint
(licet omnibus notum est, et nemo [*Add. sit*] qui nes-
ciat qualiter Salvator noster sancto Petro regni cæ-
lorum contulit claves) et vos per hoc forte superci-
liosum nescio quid, præ cæteris vobis majoris aucto-
ritatis, ac in divinis rebus potestatis vindicatis;
noveritis minorem fore potestatem vestram apud Do-
minum, si vel cogitatis hoc in cordibus vestris: quia
unitas fidei in toto orbe unitatem fecit potestatis et
prærogativæ; ita ut libertas veritati ubique ab omni-
bus detur, et aditus errori ab omnibus similiter ab-
negatur: quia confessio recta etiam sancto privile-
gium dedit claviculario communi omnium Nonno,
liceat etiam junioribus vestris sollicitare vos pro zelo
fidei, pro amore pacis, pro Ecclesiæ unitate communis
matris, quæ nimirum intra viscera more Rebeccæ
(Gen. xxv, 22.) discerpitur materna, et dolet pro rixa
ac intestino bello filiorum suorum, et mæsta luget divi-
sionem viscerum suorum. Lacrymis in his opus est ma-
gis, quam verbis. Quomodo prævaluit inimicus Chri-
stiani nominis post Filii Dei viva verba, post Evange-
liorum plenitudinem, post apostolicam doctrinam,
post neotericam orthodoxorum auctorum scripturam,
qui de novo ac veteri sacramenta fidei diverso ser-
mone aperuerant? Corpus Christi dividere, et mem-
bra separare et ipse Filius Dei Salvatoris mundi tuni-
cam scindere, quæ est unitas? Tuum est hoc arti-
ficio, diabole, quem Christus *pax nostra, qui fecit
utraq; unum* (Ephes. xi, 14), vincat.

XII. Ideo cito, charissimi, concordate, et conve-
nite in unum, et nolite contendere pro antiquis li-
tibus; sed magis tacete, et æterno silentio ac obli-
vioni eas tradite; et si qua dubia sunt, divino iudicio
reservate. Quæ autem manifesta sunt, de quibus
homines judicare possunt, juste sine personarum ac-
ceptione iudicate; sitque iudicium pacificum in portis

vestra

^a Transnanti. Ita rescripsimus pro tranclanti edit.

^b Magnitudo. Et magnitudo. Sic mox, et pace

vestris, et agnoscite vos invicem, ut sit gaudium in A
cœlo et in terra pro pace et conjunctione vestra. Quid
vobis aliud defendere, præter fidem catholicam, si
veri Christiani estis utrique? Non enim ego possum
scire, unde Christianus contra Christianum de fide
possit contendere; sed qui quid dixerit orthodoxus
Christianus, qui recte Dominum glorificat, responde-
bit alter Amen, quia et ille similiter amat et credit.
Unum itaque omnes dicite, et unum sentite, ut utri-
que unum sitis toti Christiani (I Cor. i, 10). Nam si,
ut audiui, aliqui in Christo duas substantias non cre-
dunt, hæretici potius quam Christiani credendi sunt:
Christus enim Salvator noster verus Deus, æternus
sine tempore, et verus homo absque peccato ex tem-
pore est; qui juxta divinitatem coæternus est Patri,
et juxta humanitatem junior est matre. Qui natus in
carne, nequaquam deerat cœlo: manens in Trinitate,
vixit in mundo. Et ille si scriptum est in v synodo,
ut quidam mihi dixit, quod qui duas substantias
adorat, orationem suam divisam habeat, ille divisus
est a sanctis, et separatus est a Deo, qui scripsit.
Nam nos pro unitate personæ, in qua complacuit
plenitudinem divinitatis inhabitare corporaliter (Co-
loss. ii, 9), unum Christum credimus, divinitatem ejus
et humanitatem, quia qui descendit, ipse est qui as-
cendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia (Ephes.
iv, 10). Si qui aliter de Incarnatione Domini sen-
serit, hostis est fidei, et abominandus est omnibus Chri-
stianis, ac anathematizandus, cujuscunque ordinis,
aut status, aut gradus fuerit; nullus enim ad in-
juriam Dei hominem honorare debet. Ideo quæso vos
pro Christo, nulli pareite qui vos a Christo sepa-
rare tentaverit; sed potius ei in faciem resistite, si
quis nolens recte credere, vos a fide catholica revo-
care voluerit.

XIII. Date, quæso, veniam mihi nimis injurioso,
asperoque cuidam loquaci, qui de tali causa aliter
scribere non potui. Dum enim veritati per omnia
placere volui, azyma cum amaritudine non nesciens
comedenda, soli Deo servivi, qui est benedictus in
sæcula. Ego germanitatem meam probavi et zelum
fidei meæ, dum malui reprehensoribus locum dare,
quam in tali causa os, quamvis ineruditum, non
aperire. Idcirco quamvis trisulcus arcuato vulnere
scorpius insurgat, in his de quibus scriptum est,
extende linguam tuam, sicut arcum mendacii;
qui nova quæque, licet epicrœca, judicant, copes ni-
mirum effecti, hyperbolice; quique oliginosis celotes
palearibus, scriptis quibusque non lepidis, invidiæ
refragationis semper opponunt pellaces. Sed quando
rex gentilis peregrinum scribere Longobardus, Sco-
tum, hebetem rogat, quando unda torrentis antiqui
retro redundat; quis non mirabitur potius quam ca-
lumniabitur? Ego tamen non trepidabo, neque in
causa Dei linguas hominum formidabo, quæ frequen-
tius mentiuntur quam vera loquuntur; cum potius
verecundiæ resistendum, quam ignaviæ subjiciendum
sit, ubi necessitas cogat.

XIV. Igitur, ut ad id loci regrediar unde digressus

sum, rogo vos, quia multi dubitant de fidei vestra
puritate, ut cito tollatis hunc nævum de sanctæ ca-
thedræ claritate; non enim decet Romanæ Ecclesiæ
gravitatem hæc instantis levitatis fama, ut qualibet
vi possit moveri a soliditate veræ fidei, pro qua tot
martyres sui suum sanguinem fuderunt, malentes
mori quam convelli. Nunquid enim si in nostris tem-
poribus persecutio venerit ultima squammæ illius
invisæ, cujus corium vix universæ naves poterunt
portare, non usque ad sanguinem resistemus ad-
versus peccatum repugnando (Heb. xii, 4), sicut
patres nostri fecerunt, apostolos dico, et tot mar-
tyres? Si gravis fuit persecutio in initio fidei, quanto
magis in fine, de quo Dominus dicit: *Putasne veniens
Filius hominis inveniat fidem in terra* (Luc. viii, 8)?
Et iterum: *Nisi breviali fuissent dies illi, non fieret
omnis caro salva* (Matth. xxiv, 22). Felix quem mors
ante tollat, quam infirmus neget. Dicit tamen electos
ibi futuros; de quibus nimirum prædixit discipulis
suis: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad
consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20). Cum
itaque electi futuri in diebus illis periculosioribus
cæteris, ante etenim [Al. etiam] ac retro incompa-
rabilibus, sustinebunt, Domino roborante, majora;
cur nos in tutioribus adhuc ac securioribus, vel pro
fide nostra qua [Add., ab] ethnicis ac Judæis ac hæ-
reticis differimus, non sustineamus, Domino adju-
vante, minora?

XV. Sed talia suadenti, utpote torpenti actui, ac
dicenti potius, quam facienti mihi, *Jouæ Hebraice,
Peristeræ Græcæ, Columbæ Latinæ*, potius tantum
[Al., tamen] vestrae idiomatice linguæ nanto [Al.,
nuncupato], licet prisco inter [Al., nitar] Hebræo
nomine, cujus et pene subivi naufragium, veniam,
quæso, sicut sæpe rogavi, date; quia necessitate ma-
gis, quam cenodoxia scribere coactus sum, dum
quidam litteris suis quibus me primo pene ingressu
in hujus regionis terminos arripuit, vos mihi caven-
dos, tanquam in Nestorii sectam decedentes, signifi-
cavit. Cui attonitus respondi in brevi, ut potui, non
credens suæ allegationi: sed ne ullo modo veritati
essem contrarius, juxta suam epistolam, et juxta
meam bonam de vobis ætimationem (ego enim credo
semper columnam Ecclesiæ firmam esse in ramo)
responsum variavi, quod vobis direxi relegendum ac
concertandum, sicubi contra veritatem venit; non
enim me inter irreprehensibiles profiteri audeo.

XVI. Post hanc autem scribendi occasionem, in-
super regis insistit jussio * *Agilulfi*: cujus postulatio
me in stuporem ac in sollicitudinem posuit multi-
plicem: quippe quia non sine miraculo reor esse
quod video. Reges namque Arianam hanc labem in
hac diu regione, calcando fidem catholicam, firma-
runt; nunc nostram rogant roborari fidem. Forte
Christus pro nos [Leg. pro nos oculo] tunc respicit,
cujus favore omne nascitur bonum. Nos valde miseri
sumus, si nostra de parte scalon amplius fiat. Rogat
itaque rex, rogatque regina, rogant te toti, ut quam
celerrime possit fieri, fiant omnia unum, fiat ut patria

pax, pax fiat mox fidei, ut toti deinceps, grex unus fiat Christi. Rex [*Leg. Regis*] regum tu Petrum, te tota sequatur Italia. Quid suavius pace per [*Fortē post*] bella? Quid dulcius conjunctione fratrum diu separatorum? Quam alacer post annos supervenit Pater post [*Redundat post*] multos? Quam suave diu expectanti matri narratur adventus? Ita Deo patri pax filiorum, gaudium erit in ævum sæculorum, et letitia Ecclesiæ matris tripudium fiet sempiternitatis. De cætero, sancte papa et fratres, orate pro me vilissimo peccatore et meis comperegrinis, juxta loca sancta et sanctorum cineres, et præcipue juxta Petrum et Paulum, viros similiter et magnos magni Regis duces, ac fortisimos campi felicissimi bellatores, Dominum crucifixum cum cruore sequentes; ut mereamur Christo hæerere, placere, gratias agere, eumque cum patre et Spiritu sancto sine fine laudare vobiscum [*Add. et cum*] omnibus sanctis hic et in æterna sæcula sæculorum. Amen.

• EPISTOLA VI.

AD QUEMDAM SUUM DISCIPULUM.

I. Mundus iste transit : et quotidie decrescit. Nemo vivens manebit : nullus vivus remansit : totum humanum genus ortu utitur pari, et de simili vita sine cadit æquali : ^b deferentibus vitam mors incerta subripit : omnes superbos ^c vagos mæror mortis corripit : quod pro Christo largiri nolunt, omnes avari inopportune amittunt : post se colligunt alii : parvum ipsi viventes Deo dare vix audent, morti cuncta relinquunt : nihil de ipsis habent. Quotidie decrescit vita præsens quam amant : infeliciens manebit sibi poena, quam parant. Lubricum cum labitur ^d conantes colligere, et hoc quod sese ducit, minus ^e timent credere. *Dilexerunt tenebras tetras magis, quam lucem* (Joan. III, 19). Imitari contemnant vitæ Dominum ducem. Velut in somnis regnent, una ora letantur; sed æterna tormenta adhuc illis

^a Hanc epistolam primus et unus edidit Goldastus ex Ms. Codice bibliothecæ monasterii S. Galli, exstatque in ejus *Paræneticorum veterum* part. I, pagg. 146-148.

^b *Deferentibus*. Goldastus legit *differentibus* : quod minus placet.

^c *Vagos*. Peregrinantes in hac terra. An *divagos*? Ita Goldastus.

A parantur. Cæci nequaquam vident, quid post obitum restat peccatoribus, impiis quod [*Fortē quid*] impietas præstat.

II. Cogitare convenit te hæc cuncta, amice. Absit tibi amare hujus formulam vitæ. Omnis enim caro *fenum* (Isa. XL, 6), flagrans licet, florida : sicque *quasi flos seni omnis est gloria*. Orto sole *arescit fenum, et flos deperit* (Jac. I, 11) : sic est omnis juvenis, virtus cum defecerit. Pulchritudo hominum senescens delabitur : vultus Christi radius præ cunctis amabilis, magis diligendus est, quam flos carnis fragilis. Caveto, filiole, seminare species, quas mors ingreditur non parva perniciēs. Plerique perpassi sunt cœnarum incendia, voluntatis lubricæ nolentes dispendia. Poculum impiissimæ noli unquam bibere : B inde multos plerumque vites lætos ridere ; nam quoscunque videris ridere inaniter, scito in novissimis quod flebunt amariter.

III. Conspecte, charissime, sic esse libidinem, ut morsum mortiferum, ^f quod vincit dulcedinem. Noli pronus pergere per vias mortalium : ^g quam multis evenisse conspicias naufragium. Perge inter laqueos cum suspensis pedibus, per quos captos cæteros incautos comperimus. De terrenis eleva tui cordis oculos : ama amantissimos angelorum populos. Beata familia quæ in altis habitat, ubi senex non gemat, neque infans vagiat : ubi laudes Domini nulla vox retinet [*An retinet?*] : ubi non esurit, ubi nunquam sititur : ubi cibo supremo plebs cœlestis pascitur : ubi nemo moritur, quia nemo nascitur : ubi aula regia cœlestis pascitur, in qua male resonans nulla vox audita est : ubi vita viridis veraque futura est, quam nec mortis nec mæroris metus consumpturus est. Læti letho transacto lætum Regem videbunt : cum regnante regnabunt : cum gaudente gaudebunt. Tunc dolor, tunc tædium, tunc labor delebitur : tunc Rex regum, Rex mundus a mundis videbitur.

^d *Conantes*. Ms., *conantur* : quod mutandum non erat.

^e *Timent credere* Diffidunt. Gold.

^f *Quod vincit dulcedinem*. Goldastus emendat, qui *vincit dulcedine*. Mea quidem sententia, minus recte.

^g *Quam multis*. Corripit Goldastus per *quas multis*. Nihil equidem muto, junctim legens *quam multis*.

SANCTI COLUMBANI

ABBATIS

CARMINA.

(Galland. Biblioth. tom. X.)

LECTORI

Quæ facere meliora nequii, utor pro meis,
Nam dicta vetera invertere impietas mera est.

I

AD HUNALDUM EPISTOLA.

- Casibus innumeris decurrunt tempora vitæ,
 Omnia prætereunt: menses volvuntur et anni.
 Habitat in senium momentis omnibus ætas:
 Et tibi perpetuam liceat comprehendere vitam.
 5 Molles illecebras vitæ nunc sperne caducæ.
 Glauca luxuria virtus superatur honesta.
 Prædet avaritia, cæcæque cupidine pectus.
 Crescit habere modum vanis niens dedita curis.
 Ciliis: argentum est auro, virtutibus aurum.
 10 Cumma quies nil velle supra quam postulat usus.
 Pro ego versiculos misi tibi sæpe legendos:
 Et mea dicta tuis admittas auribus, oro.
 Nec te decipiat vana et peritura voluptas.
 Præspice quam brevis est procerum regumque pote-
 15 Tribra mortalitatis cito transit gloria vitæ. [stas.
 Quæ veniam dictis: fuimus fortasse loquaces.
 Omne quod est nimium, semper vitare memento.
 Suscipe, Hunaldelicens, et perlege menteserena
 Dicta Columbani fida te voce monentis:
 20 Quæ licet ornato careant sermonis honesti,
 Vota tamen mentisque piæ testantur amorem.
 Vive Deo fidens, Christi præcepta sequendo,
 Dum modo vita manet, dum tempora certa salutis.
 Tempus et hora volat, momentis labitur ætas.
 25 Despice, quæ pereunt, fugitivæ gaudia vitæ.
 Non fragile: sæcteris opes et inania lucra,
 Nec te sollicitet circumflua copia rerum.
 Sint tibi divitiæ, divinæ dogmata legis,
 Sanctorumque Patrum casta moderamina vitæ.
 30 Omnia quæ dociles scripserunt carmine vates.
 Has cape divitiæ: semper contemne caducas,
 In mentemque tibi veniat tremebunda senectus,
 Quam gelidæ tandem sequitur violentia mortis.
 Ultima jam sapiens meditatur tempora vitæ.
 35 Torpentes senio vires, morbosque frequentes,
 Incertumque diem lethi, certosque dolores.
 Multa senem fragilis vexant incommoda carnis.

- A Nam macie turpi tabescunt languida membra.
 Tunc genuum junctum riget, venasque per omnes
 40 Illius in toto frigescit corpore sanguis.
 Sic baculo nitens artus sustentat inertes.
 Quid tristes memorem gemitus? quid tædia mentis?
 Somnus abest oculis: illum sonus excitat omnis.
 Quid tunc argenti, fulvi quid proderit auri
 45 Improba congeries multos collecta per annos?
 Munera quid procerum? ditis quid prandia mensæ?
 Quid meminisse juvat transactæ gaudia vitæ,
 Venerit extremi tandem cum terminus ævi?
 Hæc dum vita volat, vigili qui mente retractat,
 50 Spernit avaritiam, vanosque refutat honores.
 Quid modo terrenis mentes intendere curis
 Mortales cupiunt? quid turpia lucra sequuntur?
 Semper avarus eget nummo, testante poeta:
 Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.
 55 Indiget inter opes, nec habet quod habere videtur.
 Ille domi solus nummos abscondit in arca,
 Divitias cumulans, dum sese nescit amare,
 Plus amat hæredem, servat qui cuncta fidelis.
 O nimium felix, parcus cui sufficit usus,
 60 Corporis ut curam moderamine temperet æquo!
 Non misera capitur cæcæque cupidine rerum,
 Nec majora cupit, quam quæ natura reposcit.
 Non lucri cupidus nummis marsupia replet,
 Nec molles cumulat tinearum ad pabula vestes.
 65 Pascere non pingui procurat fruge caballos,
 Nec trepido tales volvit sub pectore curas,
 Ne subitis pereat collecta pecunia flammis,
 Aut fracta nummos rapiat fur improbus arca.
 Vivitur argento sine jam, sine vivitur auro.
 70 Nudi nascuntur, nudos quos terra receptat.
 Divitibus nigri reserantur limina Ditis,
 Pauperibusque piis cœlestia regna patescunt.
 Temnere divitiis monuit Salvator avaros.
 Quisquis amat Christum sequitur vestigia Christi.
 D 73 Nam brevis et fragilis morituræ gloria carnis
 Quidquid habet, rapidi velox fuga temporis aufert,
 Pulchre veridici cecinit vox talia vatis,

men divisit in duas epist. : unam, nempe acrostichidem, ad Hunald.; alteram, quæ hic incipit, ad Sethum. Cl. not. col. 296. Edit.

V. 22. Deest hic versus apud Goldastum.

V. 30. Carmine vates. Sic Sirmondus. Goldastus et Canisius, ante magistri.

V. 70. Nudos annos. Goldastus, nudos quoque.

V. 2. Et anni. Ita Sirmondus. At Goldastus Parænet. vel. pag. 47, in annis, minus recte.

V. 12. Admittas. Sic recte Goldastus. Apud Sirmondum male admittens.

V. 13. Nec te. S. m. lectio. Sed Gold., Ne te

V. 18. Suscipe, Hunalde. Sic Canisius: est enim una eadem epistola cum acrostichido præcedenti. — Pro humalde, al. quæso, Sethe apud Goldast., qui car-

Tempora dinumerans ævi vitæque caducæ,
Omnia tempus agit, cum tempore cuncta tra-
[huntur.

80 Alternant elementa vices, et tempora mutant :
Accipiunt augmenta dies, noctesque vicissim.
Tempora sunt florum, retinet sua tempora messis :
Sic iterum apisso vestitur gramine campus.
Tempora gaudendi, sunt tempora certa dolendi.

85 Tempora sunt vitæ, sunt tristitia tempora mortis.
Omnia dat, tollit, minuitque volatile tempus.
Ver, æstas, autumnus, hiems, redit annus in
[annum.

Omnia cum redeunt, homini sua non redit ætas.
Hæc sapiens omni semper reminiscitur hora.

90 Atque domum luctus epulis præponit opimis.

Ultimo nunc humili concludam verba precatu !
Sis memor ipse mei, versus cum legeris istos :
Tempora sic habeas optatæ longa senectæ.

II

MONOSTICHA.

Hæc præcepta legat devotus, et impleat actu,
Virtutum titulis vitam qui quærit honestam,
Vel homines inter cupiat præclarus haberi,
Vel morum meritis cœlestia regna mereri,
5 Atque Deo Christo socius sine fine videri.

Impleat ipse Dei, qui vult sua vota venire.
Vive Deo filens, Christi præcepta secutus.
Sint tibi divitiæ, divinæ dogmata legis.
Divitias Domini faciet benedictio claras.

10 Corporis exsuperat vires prudentia mentis.
Omnibus est mundi melior sapientia gazis.
Semper amanda quidem est rerum doctrina bo-
[narum.

Optimus est animus Christi vestitus amore.
Dæmonas adversus magna est oratio virtus.

15 Ut moneas clarum noli desistere amicum.
Morbi causa mali nimia est quæcunque voluptas.
Tu dare ne claudas palmas, et prendere pandas.
Semper in ore tuo resonent bona verba salutis.
Ne, rogo, vindictam tua mens meditetur amaram.

20 Sint tibi pacifici magna dulcedine mores.
Ne tua pœniteat, caveas, victoria tenet.
Fer patris imperium, dum verbis exit in iras.
Quisque dies vitæ est velut ultimus ecce putandus.
Quod dare non possis noli promittere verbis.

25 Qui prodesse potest, non est fugiendus amicus.
Octenas studeas vitiorum vincere turmas.

V. 80. *Elementa*. Pessime Caninius. *alimenta*.

V. 89. *Hæc sup.* Ita lego cum Goldasto. Al., *Hæc sap.*

V. 91. *Ultimo*. Gold. et Bibl. PP. Paris., *ultima*.
Hi tres postremi versus, apud Goldastum et Sirmundum exstantes, nec non in Biblioth. PP. Paris., desunt in edito Canisiano.

V. 9. *Divitias*, etc. Hic versus repetitur infra vers. 97. Neque hunc in suo codice legit Goldastus, pag. 60, l. c.

V. 24. *Non possis*. Ms. Leod. apud Goldastum, *non cogites*.

V. 25. *Qui prod.* Deest hic versus apud Goldastum.

V. 27. *Repleta salutis*. Goldasto præferenda vide-

A To ferat ad cœlum quadriga repleta salutis.
Lingua suos habeat frenos in corde ligatos.
Vir bonus esse nequit, nisi qui flet omnibus æquus.

30 Qui scelera abscondit, veniam non forte meretur.
Qui bona desuescit, mox hic consuescit iniqua.
Non tu, quæso, jocos hædas nec carnine quemquam.
Sæpius auditu instrueris quam voce fruaris.
Sit servus mentis venter ; sit serva libido.

3 Non perdit pietas quidquid largire videtur.
Non opibus bona fama datur, sed moribus almis.
Fac ne te merito verbis irideat alter.
Pro misero miserans lacrymas effunde sodali.
Eripe, si valeas, non suggere tela furenti.

40 Sæpe nocet puero miseratio blanda magistri.
Ignotum noto nunquam præponas amico.
Omnia quæ dicunt homines, tu credere noli.
Non sibi quis vivat, Christo sed vivat ubique.
Non tua, sed Christi quæras, qui diligit illum.

45 Non te, non mundum, Christum sed dilige solum.
Cum sapiente loquens perpaucis utere verbis.
Nil oculi prosunt, quibus est meus cæca videndi.
Divitis opprobrium gemitus est pauperis ingens.
Plurima discenti semper sapientia crescit.

50 Judicium restat cunctis certissime factis.
Adveniet Ju. lex cunctis qui justa rependat.
Inclyta perpetuam præstat patientia vitam.
Te feritate magis faciet moderatio clarum.
Egregios faciet mentis constantia mores.

55 Consilio facias, rogo, sit tibi quidquid agendum.
Omnis quippe ætas aliquo sub fasce laborat.
Vera quidem veterum juvenis paradigmata rere.
Felix qui causam loquitur prudentis in aurem.
Tantum verba valent quantum mens sentiat illa.

60 Omnibus est locuples qui rebus abundat honestis.
Non erit antiquo novus antefendus amicus.
Difficile invenies verum fortassis amicum.
Moribus egregiis facias tibi nomen honestum.
Nemo quidem plures habuit quam perdit amicos.

65 Cui prodest, socio qui non prodesse probatur ?
Sola fides fidei dono ditabitur almo.
Levis non animam torquentis cura fatiget.
Res severa quidem semper declarat honeste.
Quid pejus, quam se ut jungat habitator iniquus ?

70 Actibus, aut verbis noli tu assuescere pravis.
Est non esse quidem satius quam vivere prave.
Mens bona thesauros præcellit munere cunctos.
Vitam quippe tuam tota virtute tuere.
Omnia pro vita sunt amittenda tuenda.

tur lectio ms. Leod. *repleta triumphis*.

V. 29. *Qui flet omn.* Ms. Leod., *qui sit in omnibus*. Sed, iudice Gold., non est temere spernendus archaismus.

V. 35. *Largire vid.* *Largis* verbum est ex illis, quæ tam activa quam passiva voce unum atque idem significant, ait Priscianus lib. vi. Gold.

V. 53. *Faciet*. Gold., *faciat*. Sic et vers. seq.

V. 63. *Perdit*. Ms. S. Galli apud Gold., *pendit*. Nihil equidem mutarim.

V. 67. *Torquentis*. Suspiciatur Goldastus legendum *torquendo*.

V. 68. *Severa*. Ms. Leod., *te vera*.

V. 70. *Noli tu*. Legit Gold., *nolito*.

- 75 *Præmeditata* quidem levius sufferre valebunt. A
Quæ subito adveniunt, multo graviora videntur.
Gaudia sunt populi rector pius atque benignus.
Mors aliena monet propriæ nos mortis ubique.
Felix alterius cujus documenta flagella.
- 80 *Præmia* non capiet, ingrato qui bona præstat.
Sit tibi charus homo, ut frater; Deus ut pater
[almus.
Omnis paulatim letho nos applicat hora.
Ante diem mortis nullus laudabilis exstat.
Quælibet ex fructu proprio cognoscitur arbor.
- 85 Doctor erit magnus factis qui quod docet implet.
Quod tibi vis fieri, hoc alii præstare memento.
Pauperibus iustis celestis gloria restat.
Quod tibi non optes, alii ne feceris ulli.
Æquum pondus habe, teneas et statera justum. B
- 90 Non tibi sit modius duplex, nec statera dupla.
Corripe prudentem: reddetur gratia verbis.
Si tu recta facis, ne cures verba malorum.
Utile consilium dominus ne despice servi.
Inter convivas fac sis sermone modestus.
- 95 Cum quid peccaris, castiga te ipse subinde.
Vulnera dum sanas, dolor est medicinæ doloris.
Divitias Domini faciet benedictio claras.
Æternam tribuit felix clementia vitam.
Utere quæsitis opibus, fuge nomen avari.
- 100 Disce, sed a doctis; indoctos ipse doceto.
Contra verbosos noli contendere verbis.
Sermo datur multis, animi sapientia paucis.
Non læta extollant animum, non tristia frangant.
Proximus esto bonis, si non potes optimus esse. C
- 105 Quanto major eris, tanto tu cautior esto.
Cumque alium censes, propriam prior inspice
[vitam.
Plus tua, quam alterius damnabis crimina iudex.
Sis bonus atque bonis; læsus nec læde nocentem.
Qui prodesse potest, non est fugiendus amicus.
- 110 Cum fueris felix, quæ sunt adversa caveo.
Quæ culpæ soles, hæc tu ne feceris ipse.
Vita aliena tuæ tibi sit cathegita vitæ.
Ira odium generat, concordia nutrit amorem.
Sit salo jam sophiæ sermo tibi conditus omnis.
- 115 Magna quidem virtus nostræ est moderatio lingue.
Credere Deo, et proprios tunc tu tibi dirigo gressus.
Lux, timor est Domini, cordis: hunc diliges semper.
In Domino sperans nullas confunditur unquam.
Vir prudens animo est melior quam fortis in
[armis.
- 120 Corporis excellit vires sapientia mentis.
Divitias animo injustas attendere noli.
- Verbum dulce quidem tibi multiplicabit amicos.
Converti ad Dominum ne tardes tramite recto.
Doctrinis etiam varilis non flexilis esto.
- 125 Te via nam Domini teneat firmissima semper.
Justitiæ et pacis placeant tibi verba loquendo.
Pax, precor, alma tuo placeat tibi semper in ore.
Semper in ore tuo resonent pia verba salutis.
Rex sapiens populum melius defendit ab hoste.
- 130 Insiapiens rector populum disperserit omnem.
Gloria magna quidem regi est sapientia justa.
Injuriasque tuas in fratrem ulciscere noli.
Semper avarus amat mendacia, furta, rapinas.
Sufficiat rerum dederat tibi quod Deus ipse.
- 135 Quid terrenus homo, pulvis et terra superbit?
Principium sceleris prohi dira superbia constat.
Sit tibi cura tuæ, tota virtute, salutis.
Una dies, quales fuerint, ostendit amicos.
Peccasti solus, ignoscere tu tibi noli.
- 140 Quod tacitum cupias, tacito committe sodali.
Invidiam nimio cultu vitare memento.
Invidiæ maculat famam mala pestis honestam.
Nil sine consilio facias, sic facta probantur.
Qui Domino credit, servat mandata salutis.
- 145 Semper enim sapiens metuit sibi iudicis iram.
Instanter facias, sors quæ tibi tradat agenda.
Cum homine injusto nolito manere frequenter.
Nec redit unda fluens, nostrum nec tempus in
[annis.
Omnia finis edax devastat gaudia mundi.
- 150 Qui pius et clemens, Dominus miserebitur illi.
Infer nullatenus benefactis mente querelas.
Improperes nunquam, dederis munuscula si quæ.
Omnis pertractet primum mens verba loquelæ.
Corporis auxilium medico perimite fideli.
- 155 Dum poteris, benefac caro tu semper amico.
Sic novus atque novam vinum veterascat amicus.
Rebus in adversis nunquam dimittis amicum.
Semper amicus amat, duratque filii amicus.
Alma dies noctem sequitur; sic dona labores.
- 160 Tempora dum variant, animus sit semper ho-
[nestus.
Consilio mentis quodque imminet ante vitæ.
Dum tibi vita viget, lacrymis mala crimina purges.
Noli iterare scelus, lacrymis dum diluis illud.
Luxuriis animo noli servire malignis.
- D 165 Qui modica spernit, minuit majora per horas.
Tollitur ex numero sanctorum perfidus omnino.
Oderit insapiens sapientis verba magistri.
Excitat in risu fratres verbosos amaros.
Nil illo pejus, sceleri qui gaudet iniquo.

V. 79. *Cujus doc.* Gold. legit cum ms. Leod., cui sunt doc.

V. 86. *Hoc alij.* Ms. S. Galli, *hoc alio.* Quæ lectio Goldasto magis placet. Nec sane desunt exempla quæ alio pro alii perhibent.

V. 106. *Censes.* Gold. *causes.*

V. 109. *Qui prod.* Illic versum relatum habes supra vers. 25

V. 112. *Cathegita.* Doctrinx. magistra.

V. 114. *Conditus.* Itane tibi nullum discrimen inter condere et condire? Gold.

V. 136. *Constat.* Leg. *constat.*

V. 153. *Omnis.* Aptius et commodius legit omnia Gold.

V. 154. *Permitte.* Leg. *committe.*

V. 157. *Dimittis.* Leg. *dimittito.*

V. 158. *Fidelis amicus.* Legit Canisius, *fid. ubique.* Sed nihil mutandum censet Goldastus: dictum neque κατ' ἐναντίον, eo modo atque illud Juvenalis:

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

V. 174. (*Col. seq.*) In ore. Legit more Canisius. Sed

- 170 Cui secreta quidem credas cautissime cerne.
Corripe peccantem; noli, et dimittere amicum.
Corripere est melius notum quam perdere amicum.
Qui fratri ignoscit, ignoscit Christus et illi.
Observat sapiens sibi tempus in ore loquendi.
- 175 Inspiciens loquitur apertum sine tempore verbum.
Multiloquax animam meritis denudat honestis.
Gloria quippe Deum Dominumque est magna
[timere.
Radix est sophiæ Dominum de mente timere.
Aurum flamma probat; homines tentatio justos.
- 180 Sperate in Domino, et veniet miseratio vobis.
Dilige, qui cupias cœli bona gaudia, Christum.
Felicis faciet natos benedictio patris.
Pauperis et miseri mentem ne afflixeris unquam.
Diligit Sophia se semper Christus amantem.
- 185 Ne citus in lingua fueris, nec segnis in actu.
Non erit innocuus falsus per famina testis.
Divitias addit Domini benedictio plures.
Jam magnum reddas modico tu munus amico.
Semper amicus amat: amor est pretiosior auro.
- 190 Dives erit, dure semper qui operatur in agro.
Quia qui sequitur, veniet haec semper egestas.
Omnibus est opibus melior vir mente fidelis.
Exsuperat numerus justorum regna potentum.
Ecce timens Dominum vivet felicibus annis.
- 195 Expectat letus coelestia gaudia justus.
Impius horrendas spectat pro crimine poenas.
Corruit in præceps, populus rectore nefando.
Præparat æternam initis clementia vitam.
Qui bona sectatur, prima bene surgit in hora.
- 200 Multorum profert sapientis lingua salutem.
Hostibus in bello dominatur dextera fortis.
Serviet et segnis duro sub fasce laborum.
Lingua placata sibi multos acquirit amicos.
Pone tuis verbis rectes serasque loquolis.
- 205 Qui præcepta Dei metuit, in pace moratur.
Nam bona perpetuam tribuet doctrina salutem.
Diligit hic natam virga qui corrigit illum.

III

AD FEDOLIUM EPISTOLA.

Accipe, queso,	Imbribus arva;	
Nunc bipedali	Sic tua nostras	
Condita versu	15 Missa frequenter	
Carminulorum,	Lætificabit	
5 Munera parva:	Pagina mentes.	
Tuque frequenter	Non ego posco	
Mutua nobis	Nunc perituræ	
Obsequiorum	20 Munera gazæ;	
Debita redde.	Non, quod avarus	
10 Nam velut æstu	Semper agendo	
Flantibus Austris	Congregat, aurum	
Arida gaudent	Quod sapientum	

lectionem haud sollicitandam putat Goldastus. Vide supra vers. 153.

V. 184. *Diligit Sophia*. Ms. S. Galli: *Diligit en Sophia*. Nihil verius. Christus Sophia nunquam non redamat se amantem. Prov. viii, 17: *Ego diligentes me diligo*. GOLD.

V. 187. *Divitias*, etc. Vide supra vers. 9.

V. 195. *Exsuperat*, etc. Ms. Leod.:

- 25 Lumina cæcat,
Et velut ignis
Flamma perurit
Improba corda.
Sæpe nefanda
- 30 Crimina multis
Suggerit auri
Dira cupido;
E quibus ista
Nunc tibi pauca,
- 35 Tempore prisco
Gesta retexam.
Exstitit ingens
Causa maiorum
Aurea pellis.
- B 40 Corruit auri
Munere parvo
Cœna dearum,
Ac tribus illis
Maxima lis est
- 45 Orta deabus.
Hinc populavit.
Trojugenarum
Ditia regna
Dorica pubes.
- 50 Juræque legum
Fasque fideique
Rumpitur auro.
Impia quippe
Pygmalionis
- C 55 Regis ob aurum
Gesta leguntur.
Sic Polydorum
Hospes avarus
Incitus auro
- 60 Fraude necavit.
Femina sæpe
Perdit ob aurum
Casta pudorem.
Non Jovis auri
- 65 Fluxit in imbrem;
Sed quod adulter
Obtulit aurum,
Aureus ille
Fingitur imber.
- D 70 Amphiarum
Prodidit auro
Perfida conjunx.
Hectoris heres
Vendidit auro
- 75 Corpus Achilles.
Et reserari
Munere certo
- Nigra feruntur
Limina Ditis.
- 80 Nunc ego possem
Plura referre,
Ni brevitatis
Causa vetaret.
Hæc tibi, frater
- 85 Inclyte, parva
Litterularum
Munera mittens,
Suggero vanas
Linquere curas.
- 90 Desine, queso,
Nunc animosos
Pascere pingui
Farre caballos,
Lucraque lucris
- 95 Accumulando,
Desine nummis
Addere nummos.
Ut quid iniquis
Consociaris,
- 100 Munera quorum
Crebra receptas?
Olit iniqui
Munera Christus.
Hæc sapienti
- 105 Despicienda,
Qui fugitivæ
Atque caducæ
Cernere debet
Tempora vitæ.
- 110 Sufficit autem
Ista loquaci
Nunc cecinisse
Carmina versu.
Nam nova forsân
- 115 Esse videtur
Ista legenti
Formula versus.
Sed tamen illa
Trojugenarum
- 120 Inclyta vates
Nomine Sappho
Versibus istis
Dulce solebat
Edere carmen.
- 125 Si tibi cura
Forte volenti
Carmina tali
Condere versu,
Semper ut unus
- 130 Ordine certo

Exaltat numerus justorum regna poterit.

V. 207. *Corrigit*. Ms. S. Galli, *corripit*.

V. 59. *Aurea pellis*. Plerisque *aureum vellus*.

V. 46. *Populavit*. Archaismus.

V. 66. *Adulter*. Edit. Bibl. PP. Lugd., *ad inter*. Pessime.

V. 67. *Obtulit aurum*. In eadem edit. improvide omittitur hic versus.

Dactylus iste
Incipiat pes.
Inde sequenti
Parte trochæus

135 Proximus illi
Rite locetur.
Sæpe duabus
Claudere longis
Ultima versus

140 Jure licebit.
Tu modo, frater
Alme Fedoli,
Nectare nobis
Dulcior omni,

145 Floridiora

V. 165. *Ter senos. Alter m., ter senæ.*

Doctiloquorum
Carmina linquens
Frivola nostra
Suscipe lætus.

150 Sic tibi Christus
Arbiter orbis,
Omnipotentis
Unica proles,
Dulcia vitæ

155 Gaudia reddat :
Qui sine fine
Nomine Patriæ
Cuncta gubernans
Regnat in ævum.

100 Hæc tibi dictatam morbis oppressus accibus,
Corpore quos fragili patior, tristisque senecta
Nam dum præcipiti labuntur tempora cursu,
Nunc ad Olympiadis ter senos venimus annos.
Omnia prætereunt, fugit irreparabile tempus.
165 Vive, vale lætus, tristisque memento senectæ.

IV

IN MULIERES.

Omnis mente pius fugiat mortale venenum,
Quod mulieris habet lingua superba male
Collatum vitæ destruxit femina culmen :
Femina sed vitæ gaudia longa dedit.

V

DE VANITATE ET MISERIA VITÆ MORTALIS.

(Biblioth. Patr. Lugd. t. XII)

1 Mundus iste transit, et
Quotidie decrescit,
Nemo vivens manebit,
Nullus vivus remansit,
5 Totum humanum genus
Ortu unitur pari,
Et de simili vita
Fino cadit æquali.

Deferentibus vitam
10 Mors incerta surripit :
Omnes superbos, vagos,
Mæror mortis corripit.

Quod pro Christo largiri
Nolunt omnes avari
15 Importune amittunt;
Post se colligunt ali.
Parvum ipsi viventes
Deo dare vix audent :
Morti cuncta relinquunt;

20 Nihil de ipsis habent.
Quotidie decrescit
Vita præsens, quam amant;
Indeficiens manebit
Sibi poena, quam parant,

25 Lubricum quod labitur
Conantes colligere,
Et hoc, quod se seducit,
Minus timent credere.

Dilexerunt tenebras
30 Tetras magis quam lucem :
Imitari contemnunt
Vitæ Dominum ducem.
Velut in somnis, regnent,
Una hora ketantur;

35 Sed æterna tormenta

V. 9. *Pro differentibus.*

15. *Ms. mendose inopportune.*

17. *Forte parum.*

23. *Forte manet.*

26. *Forte conantur*

33. *Lege regnant.*

Adhuc illis parantur.
Cæci nequaquam vident
Quid post obitum restat
Peccatoribus impiis,
40 Quod impietas præstat.
Cogitare convenit
Te hæc cuncta, amice,
Absit tibi amaro
Hujus formulam vitæ.

45 *Omnis caro ut fenum*
Flagrans, licet florila,
Sicque ^b quasi flos senis,
Omnis ejus gloria.
Orto sole arescit

50 Fenum, et flos deperit;
Sic est omnis juvenus,
Virtus cum defecerit.
Pulchritudo hominum
Senescens delabitur.

Vultus Christi radius,
Præ cunctis amabilis,
Magis est diligendus,
60 Quem flos carnis fragilis.

Caveto, filiole,
Seminare species,
Quas mors ingreditur
Non parva perniciēs.

65 Plerique perpassi sunt
Pœnarum incendia,
Voluntatis lubricæ
Nolentes dispendia.

Poculum implissimæ

70 Noli unquam bibere,

V. 45. *Job xiii.*

47. *Psal. ciii.*

48. *Ms. est.*

49. *Isa. xl; Jac. vii.*

55. *Hic videntur aliqua deesse.*

63. *Forte mox.*

Unde multos plerumque
Vides lætos ridere.

Nam quoscunque videris
Ridere inaniter,

75 Scito in novissimis,
Quod flebunt amariter.

Conspice, charissime,
Sic esse libidinem,
Ut morbum mortiferum

80 Qui vincit dulcedinem
Noli pronus pergere
Per vias mortalium :
Quam multis evenisse
Conspicis naufragium?

85 Perge inter laqueos
Cum suspensis pedibus
Per quos captos cæteros
Incautos comperimus.

De terrenis eleva

90 Tui cordis oculos;
Ama amantissimos
Angelorum populos.

Beata familia
Quæ in altis habitat,

95 Ubi senex non gemat,
Neque infans vigilat;

Ubi laudes Domini
Nulla vox retinet :

Ubi nunquam esuritur,

100 Ubi nunquam sititur;

Ubi cibo superno

Plebs cælestis pascitur;

Ubi nemo moritur,

Quia nemo nascitur;

105 Ubi aula regia

V. 69. *Forte piissime.*

79. *Forte morsum.*

80. *Pro dulcedine.*

83. *Aliter qua vel*

140 Forte cœlestis pascitur,
In qua male resonans
Nulla vox audita est;
Ubi vita viridis
Veraque futura est

V. 106. Forte, ac cœlestis.

Quam nec, mortis, nec mœro: is
Metus consumptus est.
Læti letho transacto
Lætum regem vi lebunt,
115 Cum regnante regnabunt,

V. 111. Al., mœro.

Cum gaudente gauderant;
Tunc dolor, tunc tœdium
Tunc labor delebitur,
Tunc Rex regum, Rex mundus
A mundis videbitur.

V. 112 Al., consumptura.

IN S. COLUMBANI CARMINA GOLDASTI NOTÆ.

PROOEMIUM.

Prisci illi Christiani suorum scriptis Patrum ita erant addicti, ut gentiliū libros non modo non contrectarent, sed velut a rebus vetitis sacras manus abstinere. Ideo ergo monachos existimo in hac institutione barbarissimos factos, quia nihil ex illis unde bonarum litterarum elegantia petitur, vel audiverunt vel viderunt. Sed Biblia in semi-Latinum sermonem conversa, et balbutientes in ignara lingua scriptores; sed streperas Græcorum vernaculorumque verborum inflexiones, pace illorum liceat dixisse, primi omnium sapientiam perdidit; quam ut in avita possessione remorarentur, majorum gentium Patres satagebant. Exstant Basilii et Augustini scripta de legendis gentiliū libris; sed frustra: Idecirco aliam viam insituerunt, eos scriptores, qui præceptis sapientie animos hominum componunt, Christiani nominis præscriptione commendanti; quod in Seneca legimus, Claudiano et Pythagoreis an Stoicis facilitatum, quorum D. Hieronymus secetam religioni simillimam Christianæ censet. Alii dicta factaque meliora quæ sententiarum ac proverbiorum facie Christianis obtruderent, promptare laborabant. Cujusmodi proverbiorum vetustissimus Codex penes nos servatur, ex Ovidio, Virgilio, Horatio, Lucretio, Statio, Lucano, Juvenali, Persio, aliis excerptis. Existere item alii qui ex veterum dictis, veluti cœmentis et materia, libros suos, tacitis architectum nominibus, exadificarent; tacitis, quippe invisibilibus. Eo in genere Columbanus præcluet, cujus farraginem et quodammodo quasi consutum centonem damus. Fraus non impia, ab ille ubi laudatur in quem fraus est: tangit in ea ad Hunaldum epistola: nam prolati Horatii versibus, subjicit:

Hos ego versi ulos misi tibi sæpe legendos;
scilicet invisos fuisse sibi, unde Hunaldus peteret, Horatii libros. Ille vana religio, an verius certius superstitio, præter Britannos, pluresque gentes incessaret; namque illis boni in utraque lingua scriptores et adultis lecitabantur, et pueris in schola proponebantur. Franci, imperatore Carolo, ea demum liberari cœperunt, Joannis, Clementis et Alcuini opera atque magisterio. Ab his ex Britannia optimi quique libri advecti importatique: ex poetis, ut rem loquar, Virgilius, Ovidius, Horatius, Juvenalis, Persius, Lucanus, Statius, Nemesianus, Calpurnius, Maximianus, alii. De Val. Martiali, an Lupi et Hincmari evincant testimonia, merito addubites; cujus, peræque cæterorum, ad imitandum Francis propositum exemplar, majore quod utinam felicitate quam studio: nam quod Patres illi raro ea quam dixi de causa fecerunt, id isti in consuetudinem vertere. Quin solemne quibusdam ab hoc ævo, ut suis versibus adderent semper aliquem ex poeta antiquo, itaque rithmum conficerent. Ejuscemodii lusos dicitur cuidam Raimundo usitatus fuisse, cujus versus circumferuntur. Exemplar vide:

Ut mens se videat posita caligine sumi,
Quis velat appositum lumen de lumine sumi?
Quod si perfecte nequeo res edere cunctas,
Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.

Nobilior imitatio fuit et magni æstimata, quam apud

A Græcos Eudoxia quæ Homerum, apud Latinos Proba Faltonia, quæ Virgilium expressit, instituerunt; Quibus Isidorus adjungit Pomponium qui vidam, qui inter cætera styli otia Tityrum in Christi honorem composuit, similiter et Æneidas, Etymolog. l. i. c. 58. De Proba idem de Viris illustr. c. 5; Hætorius, c. 45; Sigebertus c. 52.

IN EPISTOLA AD HUNALDUM.

Vers. 2. Menses volentur in annis. Q. l. et anni, minus recte. In Mono-L.: Nostrum nec temnus in annis.

3. Labitur in senium. Imitatio veterum. Ovidius vi Fastor.:

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis.

Anonius Epigramm.: senescimus; effugit ætas. Fortunatus lib. vii:

Tempora lapsa volant, fugi vis fallimur horis,
Ducit ei in senium lubrica vita viros.

4. Perpetuam l. c. vitam. Æternam, perpetuelle. L. xicon Græco-Lat.: ἄλιωτος sempiternus, æternus, perpetuus, etc. Salomo Constantiensis, Lexico: Perpetuum, perenne, æternum, immortale, sempiternum. Valerianus Cimelensis, de Bono disc.: ... præjudicium perpetuæ mortis excludere. Dicitur et perpes, et comperpetus, Prudentii, Apotheosi.—Perpetuitas, æternitas, perpetuité. Item Salomo: Perpetuitas ad angelos vel ad animum pertinet; sempiternitas vero ad Deum. Perpetuare, æternare. Ennius annalibus. lib. ix de Romanis; libertatemque ut perpetua? sint maxime. Arator Hist. apost. lib. i:

Hic est tibi, Roma, cætenis perpetua s. lus.

Malthæus Vindonicensis in Tobia explicat Columbanum:

Vitam perpetuat, futurum præstat honorem.

7. Ardet avaritia cæcæque cupidine. Epist. seq. cæcæque cupidine rerum. Raymundus Astacius libro de hominis Pugna: Ligat omnes cæca cupido. Apud Horatium, lib. i, ep. 1, legitur:

Fervet avaritia miseroque cupidine pectus.

Ubi Glossis cupido pro amore exponitur in pervertuto Schobingeri Ms.

9. Vilis argentum est auro. Ex Horatio d. ep. l. 1, ad Mecænat.

10. Summa quies nil velle super. Ex Prudentii Psychomachia, super absolute positum. Salomo in Lexico: super interdum, aut nimium, aut satis acrimus. Dositheus lib. i, super pro insuper et amplius.

16. Da veniam dictis. Imitatio Ovidiana: Da veniam vitis, etc., de Ponto

IN EPIST. AD SETHUM.

2. Dicta Columbani. Monita, παρακρίσεις. Ad Hunaldum:

Ut mea dicta tuis admittas auribus, oro.

D Lucilius, lib. xxvii:

Cognoscas simul et dictis animam attendas, rem,

Ita hunc versum putavi reponendum, qui vulgo impolitus et ἀνεργος circumfertur.

Ovidius, in de Arte amandi :

Hæc quoque pars dictis erudienda meis

Ita v. q. c. et Ms. Pauli Stephani. Gratianus ita Sententias Isidori vocat dicta, xxi, quæst. v. cxx; ex dictis Isidori, et dist. ix, cii. Ex verbis Isidori. Verba sunt proverbialia, hinc veterum sapientum de moribus libri proverbialia iudicata. Proverbia Salomonis, proverbialia Senecæ, proverbialia Publii et Laberii, proverbialia sancti Evagrii abbatis, proverbialia Varronis, qui magno in Sopholog. et auctori Destructorii vitiorum. Pharo vel Faro, interim Baro; proverbialia sapientum, proverbialia veterum poetarum, proverbialia M. Sælonis. Ad eum significatum Cyrillus episcopus, auctor non nauci, fabularum suarum ἐκμύδια inscripsit proverbialia apologetico quadripartito. M. Odo præfat. in Moralem philosophorum : *mihi quæ ipsi fas erat, quæ vel ab his (Tullii, Seneca, etc.), vel ab aliis audieram, eorum proverbialibus interponere.* Proverbia sapientum Demetrio, non illi Phalereo, ut titulus mentitur, at Græculo cuidam scholastico ἀποθνήγματα Soliadi ὑποθήκαι; Ausonio sententiarum, vulgo γινώμαι σοφῶν; Aristobulus præfat, Galeomyomachia: Ἀδελφαί γὰρ ἀλλήλοις εἰσι παροιμίαι, καὶ γινώμαι, καὶ ὑποθήκαι, καὶ ἀποθνήγματα.

3. Sermonis honesti. καλῶς, elegantis et ornati. Sæpe ita Plautus, Terentius, Cicero. Adversatur ineptis. Symposius præfat. Enigmat. :

Tum verbosa cotors studio sermonis inepti.

5. Vive Deo fidens. In Monostich. pro sequendo legitur secutus. Ad sensum, hili non interest, utro modo legas.

6. Dum tempora certa salutis. q. l. cepta. præter sententiam. Beda de Die iudicii :

Spernere tu noli veniæ tibi tempora certa.

In Monostich. :

Dum tibi vita viget, lacrymis mala crimina purges.

Etenim ab hac vita omnis veniæ spes peccantibus denegata est. Auctor de Contemptu mundi, quem Focaudus Monierus annos ante 63 publicavit :

Et nunquam redit hoc, qui semel iverit illic :
Nec prece, nec pretio rerum spatiose dierum
Solvitur illorum de carcere suppliciorum.

Ne nunc, mortales, et spem in reculis vestris ponite. Parate bona aliorum opera, emite indulgentias, purgationes, alia : quid jam ? Ignis et tormenta.

7. Tempus et hora volat. Versus poetæ veteris ; sane ad imitationem scriptus. Sil. Italicus, lib. xv : volat hora rapitque. Ita vers. 100 Seneca Hippolyto :

Volat ambiguus mobilis ales hora.

Ovi l. lib. i Elegiarum ex v. l. Pauli Stephani :

Labitur occulte fallitque volatilis ætas

10. Nec te sollicitet. Ex Prudentii Psychomachia. D Circumflua. Curtius lib. viii : Insatiabilis avaritiæ est, adhuc implere velle quod jam circumfluit.

13. Dociles magistri. διδακτικοὶ seu διδασκαλοί. Salomo in Lexico : Docilis, eruditus. Isidorus synonymis : Docilitas est prudentia erudiendi imperitos, pro eodem docibilis. Placidus Glossis : docibilis pro docilis creditum. Dicimus enim utrumque indocibilis et docibilis. In vetusto Pontificali : Eligimus presbyterum apostolica et ecclesiastica disciplina imbutum, fide catholicum, natura prudentem, docibilem, etc. Interpretatur Benedictus abbas in Regula : doctum lege divina, ut sciat et sit unde proferat nova et vetera, ex II Pauli ad Timotheum ii, ubi διδακτικὸν vetus interpretes reddidit docibilem. Quæ verbi notio rarissima quidem est, sed ad veterum imitationem tradita. Pylades Glossis verbo docibilis : Verbalia in Bâlis a verbis absolutis venientia significant actionem et aptitudinem agendi ; ut risibilis, id est, aptus ri-

PATROL. LXXX.

A dere ; gressibilis, id est, aptus gradi. Exempla ex Patribus adteximus. Prudentio obliviale pocum, hym. vi Cathem. ; πόμα ληθαῖον, Synesio. Eidem exercitabile exitum, βασιανίζων, peri Stephan. ; qua forma exitibilis dies Plauto pro exitioso. Et alibi : crux triumphatis : θριαμβευτής. Ambrosio belli triumphales duces, hym. de apostolis. Gunthero suasibilis vox, lib. i ; πειθανός, persuasibilis, Quintiliano.

21. Vexant incommoda carnis. Innocentius III Papa, de Vilitate condit. hum., quæ sint hæc incommoda recenset : Senex facile provocatur (inquit), et difficile revocatur : cito credit, et tarde discredet : tenax et cupidus : tristis et querulus : velox ad loquendum, et tardus ad audiendum : laudat antiquos, et spernit modernos ; vituperat præsentia, et commendat præterita : suspirat et anxius ; torpet et infirmatur. Audi poetam :

Multa senem cumveniunt incommoda.

B Versus est Horatii ex Arte poetica.

23. Sic baculo nitens artus sust. inertes. Senes enim baculis gressus adjuvant. Ovid. viii Metamorphos. :

Membra levant baculis, tardique senilibus artus.

Tit. Calpurnius, eclog. v :

Aspicis ut nobis jam dudum mille querelas
Afferat, et baculum premit inclinata senectus.

Seneca, Herc. fur. :

Iners senectus adjuvat baculo gradus.

Vide si hunc locum habuit ob oculos Columbanus. Certe ambo ludunt in verberbo. Inertes existimant dici quasi sine artibus. Artus inertes est Hellenismi quædam species, ἄρθρα ἀναρθρα, sicuti φίλος ἄφίλος, χάρις ἄχαρις.

30. Ditis quid prandia mensæ. Papias Gloss. : dis, dives, opulentus. Salomo Lexico : ditis, divitis, singulari numero. Dites, divites, plurali numero. Infra ad Fedolium : ditia regna. Idem Salomo : ditia dona, ditissima dona. Ex Statii versu : ditia dona dabis, quem laudat Priscianus lib. vi. Iterum Salomo : di-hor, plus dives, ditiozem, divitiorem, ditias, pro divitiis priscos dixisse observavit Titius, Controvers. lib. iv, cap. 18.

34. Vanosque refutat honores. Salomo Lexic. : refuto, recuso. In Hermeneumatis : refutat, repudiat, respuit. Cicero pro Rabirio : Non modo non aspernari ac refutare, sed amplecti etiam et augere debetis. Sallustius in fragment. : se regibus deponent, et post eos vitam refutant. Apud Servium et Philargyrium in iv Georg. historię ignari, qui aliter hunc locum interpretati sunt. Amœnus Enchiridio :

Æstimat accipiens viva, et terren refutans.

Auctor de Contemptu mundi :

.... Sed non mea dona refutes.

Glossæ anonymæ : Sarabaitæ lingua Ægyptiaca, in Latino dicitur Rennuita, qui refutant abbatem habere. Hieronymus in Agone : i'ro me sudasti sanguinem pretiosum, non me refutes.

37. Semper avarus eget. Hemistichion Horatianum lib. i, epist. 2 ad Loll. Auctor de Contemptu mundi :

Semper habere parum Flaccus testatur avarum.

Ob oculos indubie verba Columbani habuit.

38. Crescit amor nummi. Versus Juvenalis, satyr. xiv, quem et auctor de Contemptu mundi, et Raymundus Astucius, libro de hominis Pugna, cap. contra usurarios, transcribere. Ovid. i Fast. :

Tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi.

Sulp. Servastus :

Crescenti nummo si magis cura subest.

44. *Dum sese nescit amare.* Juvencalis satyr. xii. de Avaro :

Nec amet quemquam, nec ametur ab illo.

42. *Servat cui.* Habacuc ii, vers. 6, 9 et 10.

47. *Marsuppiu repetit.* Salomo in Lexico : *Marsuppiu, sacculum pecuniæ.* Fuit iste Salomo ex illustri et vetustissima Ramsuvagiorum familia. Fundamenta jecit oppidi amonensini, quod ab se Cellam episcopi nuncupavit, S. Galli inter et Constantiam; utriusque enim sceptrum regebat. Abest id oppidum ab arce Ramsuvag. haud semilapide longius in cujus proxima vicinia in dias luminis hujus oras primum exorsus sum; quæ causa est quamobrem sæpius laudo, nec sine affectu, qui quidem et inter divos relatus sit, cujusque familia familias tangat nobis adjunctas. Lexicon illud ex variis variorum scriptorum Glossis compilatum ante hos mille et plures annos. Quo in negotio opera atque magisterio præceptoris Isonis, ut testantur, usus est : nec non Notkeri et Tutilonis, virorum doctissimorum. Sed ad Columbanum, an is locum hunc Varroris expressit; et potius marsuppiu domini exinætant, quam replent? L. iii de Rust. cap. 16.

49. *Pascere fruge cavallos.* Ad Fedol. :

Pascere pingui farre cavallos.

In Hermeneumatis : *Cavo, caballus.* Virgilius (an Juvaviensis episcopus in divos relatus?) Glossis apud Salomonem : *Cabonem, equum castratum, quem nca caballum dicimus.* Ugnitio : *Caballus a cabo dicitur diminutive, id est, vilis equus.* Papias : *Caballus dictus, quia ungula terram cavat, vel a cavis pedibus.* Ex Isidoro, lib. xii cap. i Etymolog. Joannes Januensis ex Glossis vet. : *Cabiare, id est, perforare, a cabo dicitur. Cabo, id est, equus, a cavare, quasi cavo.*

50. *Voluit sub pectore curas.* Fabric. *doluit, pessime. Salomo, voluit, cogitat.* Virgilius Gloss. *voluit secum, flagitat secum.* Placidus Gloss. : *volvere, cogitare, disponere, pati, tolerare.* In Hermeneum. : *voluit, pectore cogitat.*

55. *Nigri reserantur limina Ditis.* Matthæi xix, 25 et seqq. Infra Fedol. :

Et reserari nigra feruntur limina Ditis.

Quo pacto Theognis in Sentent.

Εἰς ἴδου δῆμα μὴδεν ἀντίθ.

Niger, ditis. Ovid. lib. iv, Metamorph

Ubi sit nigri fera regia Ditis.

Virgil. Æneid. vi :

Noctes atque dies patet atri Janua Ditis.

Seneca, Agamemn. :

Qui voluit Acherontis atri, etc.

Statius, lib. ii Thebaid. :

Nigrique Jovis vacua atria ditat
Mortibus.

Lexic. Græco-Lat. Μοῦραν, Ditis. Salomo : *Jovi Stygio, Diti.* Idem : *Diti, inferorum deo.* Ugnitio Gloss. *Dis, ditis, id est, Pluto, a ditando, quia nostris mortibus orbem suum ditat.* Solet ut plurimum addi *pater.* Philoxenus Gloss. et Salomo : *Dis pater, ditis qui et Pluton, quem poetas regem inferni fuisse fallunt, leg. voluit.* Antiquitus *Diespiter*, quod cum grammatici nequirent capere, mutarunt in *Diespiter*, ut multis rerum argumentis alibi evinco.

56. *Pauperibusque piis.* Matthæi v, 3; Luc. vi, 20; Jacob. Epist. cap. ii, 5.

57. *Temnere divitias.* Lucæ xii, 15 et seqq.

58. *Quisquis amat Christum.* Joannis xiii, 15 et 21. Infra in Monostich.

61. *Cecinit vox talia ratis.* Quis iste vates sen poeta fuerit scire non liquet. Testatur ill. Scaliger hos versus in veteri scheda Jacobi Cujacii reperisse, quasi ex justo opere forent excerpti, Auson. lect. i, ii, cap. 29. Non esse Ausonii recte indicavit, non Prisciani. Quippe quos postremos poetas aut non legisse vide-

tur Columbanus, aut non vidisse. Et primam autem publicationem non Scaligero acceptam, sed vero Georgio Fabricio debemus, viro de re litteraria præclarissime merito. Is princeps inter Christianos evulgavit poetas. Inde in S.S. Patrum bibliothecam conjecit Magarinus de la Bigne : a quo Canisius accepit Henricus. Erroris in eo funis ducta, quod ad Hunaldum retulere quæ Setho missa fuit.

63. *Cum tempore cuncta trahuntur.* Imitatur Maximianum in Eleg. :

Cuncta trahit secum vertitque volubile tempus.
In quem versum menda irrepsit, quæ luen la. Nam pro *vertit*, legendum est *verrit*, ut *τῶ trahit* respondeat.

64. *Alternant elementa vices.* Fabricius *alimenta vices* perperam. Rusticus Heliadius de Christi Jesu benef. : *conservant elementa vices.*

Arnulphus Lexoviensis de innovatione vernali :

Alternant et opus et opes elementa vicissim.

B Gloss. vet. *alternandis, alternis vicibus.*

66. *Tempora sunt florum.* Scaliger legit et distinguunt, noctesque vicissim.

Tempora, sed florens retinet sua t. m., dissentiente nostrorum Codicum fide.

68. *Tempora gaudendi.* Ex divinis Salomonis præceptis Ecclesiastæ cap. iii. Ergo Christianus fuit hic poeta et Salomonem legit; non affirmo, sed conjicio; confer, et dices me conjectorem.

71. *Ver, æstas.* Citat Hieronymus, quasi ex veteri poeta, commentar. in Ezechielem, quam observationem principi jureconsultorum Jac. Cujacio debemus, Epigram. lib. iv, exstat versus ad hujus exemplar factus :

Ver, æstas, autumnus, hiems, sunt quatuor anni
Tempora...

72. *Omnia cum redeunt.* Hunc versum Scaliger non habet, sed superiores tantum decem; haud scio ejusdem sit poetæ, an alterius e vetustis, nam Colum-
bani non est.

74. *Atque domum luctus.* Salomo Ecclesiast., cap. vii, 2.

IN EPIST. AD FEDOLIUM.

8. *Obsequio:um debita.* Salomo Constantiensis : *obsequia, officia, beneficia, gratiæ, memoriæ.* Agræti-
tius : *consequimur studio, obsequimur officio.* Quæ, uti cætera, Isidorus transcripsit. Different. lib. ii. Alfranius Privigno : *quam mihi sit grata ipsius obsequela.* Basilus episcopus Ammonit. : *Quod circa nos parentum fiat obsequium, Christi est beneficium, qui parentes nobis antea præparavit, quorum obsequio nutriremur.*

10. *Nam velut æstu.* Pro æstate posuit contra dif-
ferentiam Fontonis, non tamen sine exemplo. Euse-
nius descript. iv tempestatum :

Ac Cereris donis horrescunt arva per æstum.

Vitalis earundem descript. :

Falciferamque deam falces remorantur in æstu.

Ubi ex duobus monasterii Ms. aptius legeretur
messes. Nam *messes* dicuntur Cererem retinere, non
falces.

Guntherus Ligurini lib. i :

Æstibus aut mediis audisse tonitrua dicat.

16. *Lætificabit pagina.* Epistola. Strabo ad Ful-
gentium :

Quin potius monuit sancti quod pagina Pauli.

interdum significat librum. Prudentius hymn : Corde
natus :

Quem Prophetarum fideles
Paginas spoponderant.

Est hic *Prudentius*, non Aurelius ille clemens, vir
consularis et mellitissimus : nec Tricassinus ille
episcopus, sed præceptor, quomodo mihi persuadeo,
Walafridi Strabi, abbatis Augiensis. Doctus id dico
ab ipso Walafrido.

20. *Munera gazæ.* Cyillus Lexico Scriptura: Α Γάζα, ὑπαρξίς. Γάζουλας ον, θησαυροφυλακίον. Salomo Lexico: *gaza, thesaurum.* Gazæ dicuntur divitiæ, lingua Persarum, a Gaza, oppido Græcorum, in quo olim Persarum rex divitias congererat universas. Gazoflacia in Ezechiele cellula parvæ sunt, ubi thesauri reconduntur. In veteri vero translatione pro gazoflacia, pastoraria habetur.

24. *Quod sapientum lumina cæcat.* Moyses Exod. xiii, 8; Deuteron. xvi, 19; Salomo Proverb. xii, 11. et xxviii, 19; Syrac. xx, 29, et xli, 16. Alexander, poeta vetus:

Muneris arguitur accepti censor iniquus:
Munus enim a norma recti distorquet acumen
Judicis, et tetra involvit caligine mentem.

Claudianus alicubi:

Invidiosa tuos alienent munera sensus.

Unde id dicas licet, *lumina* ὑπαρξίς de intell. tu dici, quo pacto *videre* est *intelligere*; scilicet oculos esse *lumina*, Alexandro *acumen*. Salomo: *Lumina.* Oculi ideo dicuntur *lumina*, quod ex his *lumen* manat, vel quod initio sui (leg. intrinsecus) *clausam* teneant *lucem*, aut extrinsecus acceptam *visui* præponendo *refundant*. Scribit Augustinus in Joann., usitatum fuisse apud veteres jurandum: *Sic vivant lumina mea;* Græcis *φαῖς ἀντὶ τῶν ὀφθαλμῶν.* Homerus. Odyss.:

Κῆρες δὲ μὴ κεφαλῇ, τὰ ἔμψα φῆς καλὰ.

Videndi Eustachius et Didymus. Synesius hymn.:

Ὡς δὲ λαμπρὸν, ἀνὰ ἀνταρκτὴν φῆς.

26. *Ignis flamma.* Hebræis solens est conjungere voces idem significantes. Osea cap. vii, 6: *mane ipse succensus quasi ignis flamma.* Imitati omnes qua Græci, qua Latini, in φλογὶ πυρός. Actor. vii, 30. in πυρὶ φλογός, II ad Thesal. i, 8. *Iter viæ* Lucretio et Apul., *tela sagittæ, aura aeris*, etc., eodem Apuleio. *Jura legum* Columbano paulo post.

30. *Carmina multis suggerit.* Columbanus infra:

Suggero vanas linquere curas.

Salomo in Lex.: *suggerit, suppeditat, subjicit, præbet, subministrat, exhibet, largitur, præstat, ministrat, aut insinuat.* Interpretatio sermonum de Regulis: *suggestionem, supplicationem, indicationem, suffragationem.*

37. *Exstitit ingens causa malorum.* Res est proleteria, videndi Orpheus, Apollonius, Flaccus, et Catullus in Argonaut. Dares Phrygius, de Excid. Trojæ; Justinus lib. xlii; Apollodorus Atheniensis; lib. i, biblioth.; Eusebius Chron.; Augustinus de Civ. Dei, lib. xviii, 13; Nicephorus Callistus, Eccles. hist., lib. vii, cap. l.; Græci scholiastæ passim, cum maxime Æschyli, Sophoclis, Lycophronis et Pindari. Columbanus velut rem geram Fedolio proponit. Fabulam interpretantur Palæphatus περί ἀπίστων, Diodorus Sic. lib. v, Plinius, Strabo, Hyginus, et Albius in deorum imaginibus.

39. *Aurea pellis.* Plerisque *aureum vellus*; Manilio *auratum vellus*; Catullo *aurata pellis*; Propertio *aurea lana*; Ovidio *Phryxæa vellera*; Apollonio *χρυσέων νῆες*; Callist. *χρυσόμαλλον δίφας*. In tribus libris mss. constantissime legebatur *ariete*, quod ab scio correctore est, ne ignorasse videretur pellem fuisse arietis. Locum proverbio debuit, apud Græcos *κρίως χρυσόμαλλος*; Latinos *ovis aurea*, quæ Euphorbo *pæcus aurea*, de Signis cælestibus. Relatus enim inter sidera, pariter *Helle*, sidus infaustum navigantibus. Theodolus, eclog:

Triste mari vectis Helle respectus in astris.

Ita reposui, cum vulgo legeretur *Helenæ*. Exemplo inepto, nam illa *Ponto* nomen dedit, non alio atque Icarus casu.

44. *Tribus deabus.* Junoni, Palladi et Veneri, propter pomum aureum in coenam ab Eride missum, cui inscripserat: Η ΚΑΛΗ ΑΛΕΒΤΩ. Auctor Lucianus Dialog. Panop. et Galenes. Consulendi Dares Phryg.

de Excid. Trojæ; Euripides Hecuba et Troiad. Ovid. epist. Paridis; Strabo lib. xiii; Augustin. de Civit. Dei, lib. iii, cap. 25; Cyrillus Alexandr. præfatione ad Evoptium contra Theodor. Cyri, Coluthus in Helenæ raptu, præter alios multitudine innumera-biles. Tanhuser, eques Germanus; proinde doctus atque strenuus, carnisibus et fabulis apud nos con-celebratus. Addam verba antiquitatis Germanæ gratia.

In eleganti et aureo carmine:

Venus ein apsel wart gegeben
Dæon hub sich michel not
Darumbe gab Paris sin leben
Da lay och Mene aus tot.

46. *Populavit.* Inflexio antiquaria, nec infrequens huic ævo. Salomo: *populant, auferunt, prædantur.* Cicero de iis quæ pluribus modis dicuntur: *affixit, prostravit, oppressit, elisit, evertit, populavit.* Libellus est non ineptus, nec nuperi scriptoris. Cicero ascribunt tres vet. Coll., et Salomo in Lexico. Accius Astyanacte: *qui nostra per vim patria postulavit bona.* Cæcilius Asoto: *jamdudum depopulat macellum.* Similiter Plautus et Virgilius, quosque notarunt Marcellus, Diomedes, Priscianus et Eutyches.

49. *Dorica pubes.* Salomo: *Dorica castra*, Græcorum castra. Dorica una est de linguis Græcorum, quam habent Ægyptii et Syri.

53. *Impia quipp: Pygmalionis.* Qui Sichæum patrualem ante aras occidit. Virgilius i Æneid.:

..... Ille Sichæum
Impius ante aras atque auri cæcus amore
Uam ferro incautum superat, etc.

Adeundi Servius, Tib. Donatus, et Sabinus, Justinus lib. xviii, Lupus Ferrariensis epist. 34 ad Alcuinum.

57. *Sic Polydorum hospes avarus.* Polymnestor, Virgil. iii Æneid., Euripides Hecub., Plutarchus Parallel.

64. *Non Jovis auri.* Paret Columbanum antiquitatis fuisse apprime studiosum, qui perpetuo vetustescat. Enim *Jovis* in casu recto casum est, Cæcilio, Accio, Ennio, usurpatum. Tamen inveterare Cæcilius Vindex studuit eumque secutus Priscianus lib. vi, Suidas: ἰόδης παρὰ Ἰταλοῖς; δ Ζεύς. Uguitio Gio-s. A Juro dicitur Jovis, hujus Jovis, et Jupiter Jupiteris vel Jupitris; antiquitus enim ita declinabantur nomina ista. Imperite a Juco, quod est ab Hebræo יהוה, Jehova, ea crasi qua et Josua pro Jehoschua, et Judæus pro Jehudæus. Nec Jupiter est juvenis pater, verum Jovis pater, Græcis Ζεύς πατήρ: ad quod exempli Marspiter est, Mars pater; Dispiter, item Dis pater. Veteres quidam Christiani, considerata nominis vi atque dynami, ab eo non abhorruere. Inscriptio Romana: QVI SE QVIETIORI. S. PERFECTORIS - QVE VITÆ DESIDARIO. EX. NEGOTIIS. CIVILIBVS. IN. QUIBVS. FVERAT. CVM LAVDE. VERSATVS. JOVIS. OP. MA. BENEFICIO. DVCTO. HIC. IN. SPE. RESVRRECTIONIS. QUIESCENTI. LOCVS. PVBLICE. DATVS. EST. Apud Gruterum pag. 1050.

65. *Fluxit in imbrem.* Ansa duplex huic fabulæ, vulgaris et philosophica. Illa ex communi loquendi consuetudine nata, cum multas divitias imbres appellamus; imbres aureos dixit Cresconius Corippus, poeta non inelegans. Synesius hymn.:

Μέ γαρ χρυσίους
ὀμβροὺς ἀπέναντι Κρίνεται

Deinde Jovem multi ex philosophis, præsertim Stoici, arbitrati sunt aera, quo de imber aut pluvia decidit. Hinc Jupiter pro imbri. Virgil. ii. Georg.:

Et jam maturis metuendus Juppiter uvis.

Habes fignento argumentum. Nempe Jupiter, qui Danaen auro corruptit, mutatus in imbram aurum, tingitur quia pluvia generatur in aere. Quæ causa cur Ζεύς χρυσόπτης Hedillo appellaretur apud Athenæum lib. viii, qui vulgo ὀμβρὸς et ἔτρεος, Latinis Pluvius. Meminit fabulæ Cyprianus quoque epist. ii, ad

Donat. : *exprimunt Jovem illum suum nunc aureo inbre defluere*. Vilendus Donatus in Toront. Eanuch., act. II, scen. V, cujus versum Augustinus laudat Confession. lib. I, cap. 15 : *παρωδῶναι* Servastus in Catalect. :

Sic quondam Actisla in gremium per claustra puellæ
Corruptore auro fluxit adulterium.

Et Theodolus Eclog. :

Etiam tecta super madidos stillavit adulter
Virgini in gremium, Danaen corruperat aurum.

66. *Sed quod adulter*. Eamdem *μυθολογίαν*, extra modo memorato, tradunt Horatius lib. III, od. 16; inibi Acron et Porphyrius; Ovid. in Amor. VII; Paulus Silentiarius in Anthol.; Epiphanius Ancorator; Lactantius lib. I In-titit.; Augustin. de Civit. Dei, lib. XVIII, cap. 15; Natalis comes, lib. II, cap. 4; Pet. Victorius, Var. Lect. lib. I, cap. 15.

70. *Juraque legum*. Cyprianus dixit *jura legesque*, epist. II. ad Donat. : *Videre contra jus legemque nascenti patientiam incestæ turpitudinis elaboratam*. Ita ex v. I. Achonensi restituendum puto. Cato apud Carisium, lib. I : *jurum legumque cultores* Plaut. Epid. act. III, scen. 6. :

..... Qui omnium
Legum atque jurium sctor conditor cluet.
Corn. Severus in Obit. Cicer. :

Vindex ille fori, legum jurisque togæque.
I'a vel. lib. apud Senecam Pat. Suasor. lib. I, Guntherus lib. I :

Vindicet et tantam juris morumque ruinam.

71. *Fasque fidesque*. Aliis *fasque* formulam notavit Savaro museis ad Sidonium comment. lib. II, epist. XIII.

72. *Perfida conjunx*. Eriphyle Sulp. Servastus :
Sic latebras Eriphyla viri patefecit, ubi aurum
Accepit turpis materiem sceleris.

Theodolus Eclog. :

Uxoris stimulos lais Amphiaræ sacerdos,
Pectore flagrantis dum splendet bacca molinis.

Vide, si nosse cupis, Stephanum de Urbib.; Pausaniam in Beot. Plutarch. in Parallel.; Diodorum Sicul., lib. IV, cap. 6; interpretem Juvenal. sat. VI; Lactantium in II. Theb. Stat.; Hieronym. advers. Jovinian. lib. I.

73. *Hectoris heros*. Homer. Iliad. XXII; Virgil. I. Æneid.; Dictys Cretensis. lib. III; Justinus Martyr, Orat. ad Gentiles.

74. *Nigra feruntur limina Ditis*. Charontis. Philoxenus Glossis; Ditis, *Χάρωντος*. Gloss. vet. : Carus, nomen hominis avari, qui transportare dicitur in infernum. Apuleius Miles, lib. VI : Ergo et inter mortuos avaritia vivit? nec Charon ille, Ditis pater, tantus Deus, quidquam gratuito facit; et pauper morie viaticum debet quarere, etc. Videndus omnino Isidorus Orig. lib. VIII. Ritus Gentilium superstitiosus, nummum mortuis in os imponere, Charonti porturium et nautum, qua super re Lucianus dial. Mercurii et Char. Item de luctu Plutarch., Collectan. Juvenal. sat. III. Ibidemque interpres, Plautus Pœnulus. Arnobius lib. V. Inscriptio Camerinas : INFERNO. PLOTONE. CARÆ. OXORI. PROSERPINÆ. TRICIPITIQVE. CERBERO. MYNVS. MECVM. FERENS. DAMNATAM. DEDO. ANIMAM. Portorium illud absolute interdum ναῦλον. Hesichius : Ναῦλον τὸ ἐς τὸ στόμα τῶν νεκρῶν ἐμβαλλόμενον νομισμάτων : aliquando δανᾶκη. Idem : δανᾶκη . νομισμάτων τι βαρβαρικὸν δυνάμενον πλῆτον ὀβολοῦ δάγω τινί. Ἐλέγγο δὲ καὶ ὁ τοῖς νεκροῖς διδόμενος ὀβολός : quam vocem ex Plutarcho et Suida restitui, cum vulgo legeretur δανᾶκη, πρὶ ὀβολοῦ; et Suidas ita scribit : Μάλιστα δὲ δίδοδο τοῖς νεκροῖς, ὡς εἰς τὸν Κέρβερον καὶ ὀβολός, μισθός τῶν πορβῶν. Antiphanes :

Ἐν τῇ ἐκείνῃ κλισίᾳ ἔκειτο μεγάλη διαθήκη
ἐν πολλῶν ὀβολῶν μόνον ἰσχυρῶς.

A Apud Stobæum serm. I : Ecce μόνον αἱ, et omnes ingemunt. Quid ergo sibi vult Aristophanes, cui δύο ὀβολοί, Achleronticum pretium? In Ravis :

Ἐν κλισίᾳ τῇ αὐτῇ ἀντὶ τῆς
Νεῦτης διαθήκης, δύο ὀβολοὶ μισθὸν λαβόν.

Scholias : ὅτι τοῖς νεκροῖς ἐπὶ τοῦ στόματος βάλλουσι δύο ὀβολούς, καὶ ὅτι τὸ δικαστικὸν μισθᾶριον δύο ὀβολοὶ ἦσαν. Non expedit, nisi si melittutam cum obolo forte confudit. Fœlissima superstitio, cujus superant hodieque apud Allobroges reliquæ, nam mortuis aurum in os ponunt pro pœna purgatorii λύτρον. Eadem superstitione donatus Moravus quoque confirmavit mihi Albertus a Bukowka, Eywanow. cii et Jornsдорff Domin., quo apud Allobroges utebar persimiliter.

96. *Desine nummis addere nummos*. Si a mortuis surgat S. Columbanus, et nunc sacerdotum luxum atque avaritiam videat, quid, putas, dicturus sit? Nimirum quod B. Wolkuinus abbas Scidichenbachensis. homil. de Zizania et sem. contra cleri vitia : « Rara avis in terris ho lie canonicus a canone vitæ. Unde ergo? Audi unde : est namque canon vitæ, ut dictum est; est et canon pecunie, videlicet alienius pensionis certæ, unde solet dici : Solve mihi canonem meum, id est, pensionem meam, hoc est, statutam pecuniam meam. Eia ergo, o canonicus, inveniamus canonem tuum, a quo derivaris, id est, a canone pecunie, non a canone vitæ, id est, a canone regionis, non a canone religionis, etc. » Notata horum avaritia ab omni ævo, pariter monachorum, quorum idem institutum, eadem olim professio. Commemorabilis est imperatoris Chunradi, eo nomine primi, historia, quam in annalibus monasterii S. Galli reperi. Is ubi, relictâ Italia, ad monasterium per Alpes deflexisset Rœticas, sisti sibi pueros nobilium imperavit, manuque marsuppio injecta, ac bellaria velut deprensens, labris singulorum aureos nummos immisit. Hoc cæteri cum dixit excerpere, unus quidam haud satis imperatori fideus, monete offensus scabrie, exemplo nummum exspuit; quo imperator animadverso : *Hic, inquit, si vixerit, bonus monachus erit*. Prudenter dictum innuit monachorum in numero non habere se, qui auri amore allicerentur. Simile quiddam refert Chunradus Fabariensis in casibus monasterii, quod quia eodem pertingit, ascribam. Chunradus, abbas monasterii, in aulam ascitus a Friderico imperatore, tertianam excusavit. Quem cum forte offendisset Hainricus rex, imperatoris F., a Jecosa quedam verba eructavit in hunc modum : Domine abbas, necessariam adveni vestræ infirmitati me ticiam. Accipiat pro antidoto quadringentas argenti maras, credo enim quia receptione tali potiti, a tertianis febribus poteritis continuo liberari, etc. Quo loco satis festivo non dubium quin taxare rex voluerit abbatis illius avaritiam.

119. *Trojugenarum*. Lesbiorum, qui universæ olim Troadis imperium obtinuerunt. Auctor Strabo.

120. *Inclinata Vates nomine Sapho*. Salomoin Lex : *Saffica metra, quæ Saffo matier edidit, atque inde ita vocata*. Adeuadus Terentianus, Atilius Fortunatianus, Diomedes et Heplæstio. In Msa. Diomedis, Rufiniani, Servii, et Clementis vocatur *Adonium*; in Excursu Prisciani et Mauri *Adoniceum*. Hujusmodi carmen exstat apud Boethium lib. I de Consol. philosophiæ, et aliud inter hymnos ecclesiasticos, apud Alcuinum epist. ad Eulaliam, Walafridum, Notkerum Balbulum, denique Metellum Tegneracens, in Quinial. Usus ejus plurimis olim apud comicos Græcos, sed et cæteros. Latini epichorambico fere trimetro subjungunt, quæ videri causa potest, cur ipsum quoque fuerit pro choriambico acceptum. Exempla apud Horatium et Senecam tragædum obvia sunt. Porro ipsius Sapphus Lyrica, post Ful. Ursinum, collegit et Latino donavit Hen. Stephanus. Sunt vero penes nos, necdum, quod sciam, publicitus visa, quæ cum Deo volente, pariter Alcai, in usum aliquando producemus.

131. *Dactylus istic incipiat pes.* Hephæstio : Συμ-
πίπτον τῷ δακτυλικῷ τῷ εἰς δεύτερον τριχαίῃ. Supra
versus bipedalis, Grammaticis dimetrum catalecticum.
Græcis πεντασύλλαβον ἐν χοριαμβικῶν πενταμετρῶν, ut
soribit Hephæstio Terentianus, lib. II. *Ejus, quod
metrum vocatur dimetrum ἱπτικόν, eo quod duos pedes
heroos tantum recipiat, dactylum et spondeum. Supho
dicitur carmen composuisse continuum numerum per
Syllabarum, id est πεντασύλλαβον.* Alcuino carmen
senario numero nobile, non quod senis syllabis con-
sistat, verum quod hexametro versu frequentetur.
Verba ejus epist. ad Euladium Caroli M. filium : *Hoc
carmen tibi cecini senario numero nobile, qui numerus
perfectus est in partibus suis, te optans esse perfectam
in sensibus tuis.* Hinc discere qualem nobrem Fedolio mi-
serit versus i-tos. Subnectit dein : *Cujus numeri ra-
tionem, sicut et aliorum sapientissimus imperator tuæ
per facile ostendere potest sagacitati, cujus mentis mi-
randa est nobilitas, etc.* Quippe Carolus M., poeta
insignis ævo suo, qui plusculos fertur versus scrip-
sisse Latine, Græce, Germanice, quos tempestati
nostræ fatum invidit.

156. *Qui sine fine, Æternum, hymn. ecclesiast. :*
Qui exstas rerum omnium
Sine fine principium.

Theodolus Ecloga :

Cui tres personæ tria nomina sunt sine fine.

Prosper Aquitan. lib. I. epig. v. :

Ne sine fine habeat debita pœna reos.

Ambrosius, sive is Gregorius Magnus sit, pro eo
dixit, *omni fine*, feria VI, ad Laud. inatut. :

Omnique fine temporum
Purgata servat pectora.

Hebræis in finem, in quodam psal. : *Exsurge, et ne
repellas me in finem.*

163. Nunc ad Olympiadis ter senos. Alt. Ms., *ter
senæ.* *Olympias*, lustrum, id est, quinque annorum
spatium. Sidonius Apollinaris lib. IX, epist. 12 :
Postquam in silentio decurri tres Olympiades. Raban,
Martyrol. viii Kal. Octob., de solemnibus episcopo :
*tres Olympiades gerens in episcopatu de hac luce mi-
gravit ad Christum.*

Ovidius :

In Scythia nobis quinquennis Olympias acta est,
Et tempus lusing transit in alterius.

Salomo in Lex. : *Olympias apud Græcos constituta
apud Elidem, Græciam civitatem, ejus agentibus agonem
et quinquennale certamen quatuor mediis annis vacan-
tibus, et ob hoc Elidum certaminis tempus.* *Olympia-
dem vocaverunt, quadriennio in una Olympiade sup-
putato.* Deuietrius Triclinius in Pind. od. II. Olym.,
ἡ δὲ Ὀλυμπιάς διὰ πάντες χρόνους ἔγγινετο. Et per vetus
schollastes, si Victorinus sit seu Didymus, in od. x
ad illa Pindari verba :

καὶ πρῶτα-
ἱτιοῦδ' ὅπως ἄρα ἔστασαν ἱερτά,

annotat : *Καὶ πενταετηρικὴν ἄρα ἔστασε, καὶ ἐνομοτι-
θῆσεν εἶναι τὴν τῶν Ὀλυμπίων πανήγυριν.* Nunc ergo
Columbanum, si putes anno ætatis xc, reperies ver-
sus istos composuisse. Ita maximo natu scriptor,
quem cum summa gravitas, tum mira sanctitas sem-
per comitatur sunt, extrema senectute diem obiit
supremum. Martyrol. Rom. m. xi Kal. Decemb. :
Multis virtutibus clarus quiescit in senectute bona.
Viola sanctorum : *In senectute bona et sancta obdor-
mivit in pace.*

164. *Fugit irreparabile tempus.* Hemistichion Vir-
gilianum ex x Æneid.

165. *Vire, vale lætus.* An mutuatum a Persio sat. v :
vire memor lethi, et Horatio sat. VI, lib. II. An est
formula Horatiana *vire, vale.* In epist. ? (*Tristisque
memento senectæ.*) Ovidius in de Arte amandi :

Venturæ memores jam nunc estote senectæ,
Sic nullum vobis tempus abibit iners.

A Aureum dictum ab alio poeta foret in sensu alio dic-
tum. Simile esset sententiæ Syracidis : *Memorare
novissima, et non peccabis in æternum.* Tò triste
epitheton est senectæ suum sibi et proprium. Hinc
Juvenal sat. II :

Sed morte magis metuenda senectus.

Quid igitur Columbanus *senectam* vocat *optatam*,
extrema epistola præcedenti ?

IN MULIERES.

Aut vehementer fallor, aut hoc epigramma in Bruui-
childem scripsit, sceleratissimam Burgundionum re-
ginam. Etenim opera ejus et falsis querimoniis im-
petratum est, ut Columbanus et Bobio monasterio et
universa procul Burgundia ab Theodorico pelleretur.

1. *Mortale venenum.* Θανάτηφόρον φάρμακον. Auctor
de Contemptu mundi :

Vitat terrenum decus et mortale venenum.

B Glossæ in Histor. ecclesiast., *extitit, mortali.* Et in
Cassianum : *letheo, mortali.* Theganus de Gestis Lu-
dovici imperatoris : *Illud judicium mortale, quod cæ-
teris factum est, imperator exercere noluit.* Cæteri
enim omnes indicati sunt ad mortem. Guntherus
lib. V :

..... Mortali corpora ferro

Confodit.

Ubi male vulgatum hactenus *mortalia*, quod et
Christoph. Pfugius observat. Eo significato Vir-
gilio *vulnus mortale*, XII Æn.; Apollonio Collatio,
Mortalis Enyo, lib. III Excid. Hierosol.; Cypriano,
mortale crimen est, quod posterius ab Ecclesia
mortale peccatum. In lib. Meditationum cap. 11 :
Conserva me ab omni mortali peccato, quem librum
qui Augustino Hipponensi tribuunt nec illi Afram
episcopum non norunt. Trithemius Anselmo Cantua-
riensi assignat : quo argumento non queo divinare,
nam ejus non esse evidentiter evincunt scripti nostri
codd. in quorum uno nomen auctoris non præscribi-
tur; in altero, recenti et nupero Augustini nomen
adest; at sunt nobis Anselmi Meditationes, in qua-
rum præloquio testatur omnes suas inibi orationes
concessisse. Sic enim scribit : *Anselmus, indignus epi-
scopus, reverendæ comitis Matildi salutem.* Placuit
Celsitudini Vestræ ut omnes orationes quas diversis
fratribus secundum singulorum petitionem edidi, sibi
mitterem, etc. In edit. Coloniensi carmen de *Gloria
et gaudiis paradisi*, quod est cap. 26 ad Petrum Da-
mianum, Anselmi supparem, auctorem refertur; vi-
rum pium et doctum scripta loquuntur. An totius
libri flector conditorve? an est Augustinus Anglorum
apostolus, ut quidam contendunt? Ille potius.

2. *Quod mulieris habet.* Euripides Phœniss. :

Φιλόστονον γὰρ γυναικα δειλὸν γένος
Συμῆς δ' ἀρετῆς ἐν δόξῃ· τὸν φόνον
Μελίος κατασφύρουσιν.

Seneca Hippolyt. :

Sed dux malorum femina, et scelerum artifex.

Propertius lib. II, eleg. 8 :

Sed vobis facile est verba, et componere fraudes :
Hoc unum didicit femina semper opus.

Tibullus lib. III, eleg. 4 :

Ah! crudele genus, nec filium femina nomen !

3. *Collatum vitæ.* D. Paulus I ad Cor. XX, 21 :
Ἐκὼς γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου
ἀγάσταις νεκρῶν ὡς περὶ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀπο-
βλήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποι-
θήσονται. Quid jam? nam Paulum falsimonice con-
vincit Columbanus? Cave, cave cogites. An vidit ad
cap. I. Geneseos? Nihil magis. Quid ergo? nam ad
Canticum canticorum Salomonis? Multo id quidem
minus. Verum idem dicit quod Paulus, et cum eo
Patres plerique omnes. Audi, ne longius abeamus :
auctorem de Contemptu mundi, virum sanctum et

oppido plium. Is tibi, Adamum peccatorem cum A
Christo redemptore contendens, tandem effatur :

Femina causa fuit humanæ perditionis;
Qua reparatur homo femina causa fuit.
Femina causa fuit cur homo ruit a paradiso;
Qua redit ad vitam femina causa fuit.
Femina prima parens exosa, maligna, superba;
Femina virgo parens casta, benigna, pia.
Femina prima parens iratum reddidit illum;
Quem facit esse plium femina virgo parens.
Eva fuit medium quod homo foret absque patrono;
Virgo fuit medium quod Deus esset homo.
Si Deus est homo, vult atque potest misereri,
Quod dedit hoc homini confecto posse Deum.

Postremus versus est corruptus, quem sic conati
sumus restituere :

Quod dedit, hoc homini conferat ipse Deus.

Quod Deus delit homini Christo, hoc Christus Deus
confert humano generi, scilicet misericordiam. Alter-
rum distichon est a Sedulio presbytero in ea, quam
Turcius Rufus edidit, collatione male Claudiano
Mamerto tributa :

Sola fuit mulier patuit qua janua letho,
Et qua vita redit, sola fuit mulier.

IN MONOSTICIIA.

Si quæ de Monostichis istis mea mens animi sit
exquiras, quæ res vero propior est, eam rem tibi
exponam. Fuit cum ea vix in manus sumerem, ut
illico abjicerem, nec idonea tanto viro existimarem.
Ei rei multa argumenta, si operæ esset, dicere pos-
sem : nam quid in Monostichis, quæ sententiam
perficiunt, otiosæ istæ particulæ faciunt, *quidem*,
quippe, *etiam*, *que*, *enim*, *nam*, quas versus explendi
totiens ingemiat? Nonne, tuum animum quæso,
Volsere magnifice, malum atque infelicem poetas-
trum arguunt? Quid tot earumdem sententiarum ite-
rationes, cum sæpicule versus bis, ter, interim qua-
ter, facie verborum vix mutata, regerunt? Equi-
dem isthæc erant, et quæ non tango, quæ me a su-
cepta semel opinione deduci non patiebantur : nam
illud Canisii argumentum nimis videbatur ἀλλόγιστον.
« In his duo sunt versus qui apud Columbanum le-
guntur : ergo hæc sunt Columbani ; » æque argu-
mentari queam : « In Monostichis de Moribus, quæ P.
Piithæus edidit, tres versus qui isthic sunt leguntur :
Ergo Monosticha illa sunt Columbani ; » quod quam
evincent, sciunt illi qui a Zenone vel Chrysippo. At
vero, cum curiosius membranam consideravi, non
debuit fides ejus insuper haberi : ita est antiqua et
notæ probe ut Hartmotus quoque et Ratpertus lau-
daverint, scriptores octo veteriores sæculis. In ea
dubitanter quiescit, sed exsertim Columbani nomen
præscribitur his verbis : *Incipit libellus cujusdam et*,
ut fertur, beati Columbani. Eundem titulum præfert
Codex Frisingensis ex nostra membrana descriptus.
Præterea ubi cum illis ad Hunaklum et Sethum con-
tendi, vix reperi lac lacti et ovum ovo, quod dici
soleret, magis simile. Pariter illi ut isti, ex vetustis
poetis sunt mutuati, præter quod isti insubidi magis
quia subitanti nec adamu-sim politi. Scilicet ex Hy-
pommæmatis suis, uti quisque sese offerebat, in usum
fratibus exscripsisse, et Monostichis conformasse.
Exinde adeo venit ut in ista diversorum versuum
congerie, sententias crebro idem significantes, quem-
admodum gentilibus ex poetis conjecerat, imprudens
inculcaret. Idem videmus Octaviano, distichorum
quæ Cato inscripsit collectori accidissee ; quo in poeta
diligenter Columbanus fuit, versusque forma atque
verbis paribus exscripsit plurimos. Quod ad particu-
las, vidimus poetæ, qui suo se judicio felices arbi-
trabantur, virtute illarum non infrequenter abuti.
In mundo est exemplum ejusdem Octaviani quem
Columbani magistrum si salutes non erraveris. Versus
est Catone seu Distich. lib. 1 :

Cumque mones aliquem.

Sed nolo pluribus : summam rem complexus sum.

1. *Hæc præcepta legat.* Octavianus, initio lib. IV :

Hæc præcepta tibi semper relegenda, etc.,

et principio lib. III :

Hæc præcepta feres, etc.

Probant isti ista quæ dico, Columbanum monosticha
sua edidisse ad Octaviani disticha ?

2. *Virtutum titulis.* Isambardus diaconus in Charta
traditionis, quam Wago contulit monasterio : *Cujus*
vita virtutum titulis claruit. Arnulphus Lexoviensis
epitaph. Mathildis imp. :

Virtutum titulis humani culmen honoris
Excessit mulier.

Quod seq. carm. :

Egregia virtutum laude coruscans.

Papias Gloss. : *Titulus dicitur inscriptio, vel signum*
laudis et honoris, sive laus.

5. *Christo socius sine fine videri.* Interpretatur Sa-
lomo in Lex. : *Sine fine, sine modo, sine intermissione.*
Silonius l. VI, ep. 4 : *Apostolatui tuo sine fine de-
betur, etsi absque intermissione solvatur.* Marcellus : *In-
finitio, quasi sine fine et indefinitio.* Velut poeta, sive
Petronius sit, ut Binetius vult, an alius, in Phækio :

Sed sic, sic sine fine feriat.

Ovidius in Epistol. :

Si noceo quod amo, fateor sine fine nocebo.

Et de Ponto :

. Vigilantque mei sine fine dolores.

Petrus Diac. de notis : IN. HC. MM. S. P. SN. FN. :
In hoc monumento sunt pecuniæ sine fine.

6. *Impleat ipse Dei,* etc. Sententia hujus versus
a nemine quam veteri verbo Germanico commodius
explanari potest :

Swan wir io daton, swas wir io sölton
Alsus datob druhtai, swas wir wolton.

Xystus Sententiis : *Ea debes velle quæ et Deus vult.*
Votum, βούλησις, voluntas. Isidorus Sent. de
Summo Bono l. III, c. 51 : *Plerique apud iniquos*
principes necessitate magis quam voto mali existunt.
Persius, sat. 5 :

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

Auctor de Contemp. mundi :

Ergo tu totis contemnens infima votis.

Votum Dei, voluntas, præceptum, mandatum Dei.
Vota hominum, preces. Xystus Sentent., Rufino in-
terprete : *Oratio vel vota pigri, sermo vanus.* Avianus
Cila o. mss. l. Fabulis :

Disce tamen pigris non flecti nomina votis,
Præsentemque adhibe, dum facis, ipse deos.

Ambrosius hymn. in Adventu Dom., ad vesp. :

Exaudi vota supplicum.

Ita o. l. v. : quos temere mutarunt qui metro volebant
opitulatum. Hymnus qui Hilario attribuitur (non
Pictaviensi a me, sed Arelatensi) de Purif. Mariæ
Virg. :

Tu libens votis, petimus, precantum
Regis æterni genitrix, faveto.

Waldrammus ad Salom. episcopum :

Si duo de vobis votis concordibus, aïens,
Implorat aliquid, hoc pater ipse dabit.

10 *Corporis exsuperat vires prudentia mentis.* Salo-
mo, Prov. XXI, 22 ; Auctor Sapient. VI, 50 ; infra
vers. 117 et seq. ; Phocylides Nuthet. Titianus
Setina : *Sapientia gubernator navem torquet, non ve-
lentia.*

14. *Dæmonas adversus.* Versus confusus et hyper-
baticus, cujus ordo : *Oratio est magna virtus adæran-
dæmonas.* Consimili hyperbato laborat vers. 46.

16. *Nimia et quæcunque voluptas.* Est apud Octavianum hodie depravatus. Columbanus meliores codices secutus est, sed et Planudes, qui verit̃:

Πᾶσα γὰρ οὖν σπατάλη δεινῆς νόσου ἐστὶν ἀρεμή.

17. *Tu dare ne claudas.* Jesus Sirach. c. iv, v, ult.; Innocentius III. papa de miser. human. Condic. c. 42. Pro quorum verbis locus hic corruptus est. Ms. Leodiensis, unde princeps dedit Delrio Althelmo episcopo ascripta, habet *In dare*; impedio melius, ad imitationemque Græcorum, qui gerundiis (ut grammaticorum verbo utar) carent. *In dare*, Ἐν τῷ δοῦναι; *in prendere*, ἐν τῷ λαβεῖν. Sensus est: Noli manus in dando claudas, in accipiendo gestare passas. Verba itidem, infinita maxime, vice nominum ponere, Graiis quam Romanis solentius. Terent. Phorm. act. iv, s. 4:

Aruspex vetuit ante brumam autem novi
Negotii incipere.

Ita v. ll. pro inceptionem novi negotii. Persius: *Scire tuum nihil est. Idem: Velle suum cuique est.* Hos emulati sunt Ecclesiastici, qui perpetuo Græcisant. Eugenius, episcopus Tolletanus, orat. ad Deum:

Sic bene velle quam, quo pravum posse recedat.
Juvenius, lib. i:

Sufficiat voluisse tuum,

Dracontius, Heraem.:

Velle pares et nolle pares, stans una voluntas.

Columbanus epist. i: *Nihil tibi prodest ascendere quod ascenderis.*

18. *Semper in ore tuo.* Idem, nec aliud, ingerit v. 124 et 125.

23. *Quisque dies vitæ est.* Ex Octaviano l. i, d. st. 33. Horatius l. i, ep. ad Albium:

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Boetius ex Seneca:

Omnis dies ve'ut ultimus judicetur.

Alcuinus ep. 36, ad Altampetram.

21. *Quod dare non possis.* Leod. ms., non cogites, adumbratus versus ex Octaviani dist. 25 lib. i.

26. *Octenas studeas.* Hodie septem tantum principalia numerantur vitia, at veteres octo. Theodulphus Aurelianensis, epist. ad Clerum: *Octo sunt principalia vitia, sine quibus vis ullus inveniri potest: est enim gastrimargia, hoc est inglutivus; secundo fornicatio, tertio accidia sive tristitia, quarto avaritia, quinto vana gloria, sexto invidia, septimo ira, octavo superbia, etc.* Ita Evagrius ad Anatolum: *De octo vitiosis Cogitationibus* scripsit; S. Nilus, *De octo vitiosis Affectionibus*; Abbas Serapion, *De octo principalibus Vitiis*, apud Cassianum, Collat. lib. v; Joannes Climacus, de Scala paradisi, grad. 13, 14 et seq. Denique Nicolaus Dinkelspule veteres quam novos imitari maluit: nam ante hos ducentos annos librum *De octo Vitiis capitalibus* composuit opposito alio *De octo Beatitudinibus*, de quibus et Chromatii epi. copi sermo circumfertur. Vicimus jam, Canisi, et magni Delriensis petitus pugilice atque athletice clusimus.

27. *Quadriga repleta salutis.* Hellenismus est ἀναπληρωθῆσα τῆς σωτηρίας. Qui loquendi modus Latinis non est inusurpatus, Symmachus l. i, ep. 13: *Quem domini nostri Gratiani celestis oratio bonæ spei et hilaritatis implevit.* Sed præferenda mihi Leod. cod. lectio, *repleta triumphis*. Christiani morte superata, victoque cum satellitibus diabolo, dicuntur eos triumphare, præeuntibus angelis, ad Capitolium ascendere cœlestē, ubi alba sui ipsorum victima mactata, in aula maneant gloriosi. Augustinus, de verb. Apost. serm. 3: «Prææquetur pugna, ut aliquando sit victoria: novissima enim inimica destruetur mors, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem. Præmedita-

A mini verba triumphantium: Ubi est, mors, contentic tua? Triumphantium ista vox est, non pugnantium, etc. Hieronymus, lib. iv in Matth. c. xxvii: «Angelus venit custos sepulcri Dominici; et in vestitu candido signat gloriam triumphantis;» templum, indeque mactato tauro albo domum redirent: docent non uno in loco Plutarchus et Plinius.

28. *Lingua suas habet frenos.* Par. gnome vers. 113. Ambrosius hymn. 5, ad primam:

Linguam refrenans temperet,
Ne litis horror insonet.

29. *Nisi qui siet omnibus.* Leo I., qui ait in omnibus. Sed non spernendus temere archaismus: nonnunquam Patres de industria vetustescunt. Mar. Victor. Genes. lib. iii:

Nil est quod metuas, hæres tuus ille Damascus
Ut suat.

B Dicam alibi.

30. *Veniam non forte meruit.* Leod. ms. ἰσορριπαρῆς, ne forte meretur? Ne pro num. Mamertinus, Panegy. Juliano dicto: *Ne quis Deus uno in anno multiplices fructus agro uni dedit?* Ita emendavi: vulgo nec quis. Columbanus interrogando simul negat. Ita infra:

Cui prodest, socio qui non prodesse probatur?

Q. d. nemini. Et post:

Quid pejus quam se ut jungat habitator iniquus?

Q. d. nibi. Machales, Interpretationibus: *Percontatio est quando interroganti nulla respondentur vel subaudiuntur, ut in Epist. apostoli: Quis accusabit adversus electos Dei? Subauditur autem hæretici vel Judæi.* Solent Hebræi in affirmationibus quoque interrogare; eos imitati cum veteres Romani, tum Novi Testamenti scriptores. Joan. iv, 70: Οὐκ ἔγωγε ὁμῶς τοὺς δῶδεκα ἐξελξαίμενον; καὶ ἔξ ὧν εἰς διαβολὴς ἐστὶ; Adeundi interpretes.

31. *Qui bona desuescit, etc.* ἀγαθὰ ἀπεθίζει, οὗτος συνεθίζει κατὰ ἐνεργητικὸς, ut quæ Hebræi formant in Hiphil. Isidorus Different. lib. ii: *Consuescimus bona, insuescimus mala, aduescimus utraque.* Eadem Uguitio Gloss. et Auctor Differentiæ sermonum vetustas. Cicero, epi. t. ad Metellum: *A te id quod suesti peto.* Basilus episc. Admonit: *Non suescis consuetudines pessimas.* Quod ad agnominationem. Ita Maximus, serm. de Joan. Baptista: *Quidam de sapientibus dixit: Bene consuetos pudebit desuescere.* Bernardus Claraevallensis: *Cum ab his desuescere et ad illa paulisper adsuescere cœperit.* Utriusque dissuescere, quod barbari intruserunt nihilo rectius est, atque diffinire pro definire.

32. *Nontu, quæso, jocos.* Joci, scommata et cavillæ, Siracho verba impropriet̃, c. 31, v. ult. *Jocularium malum.* Terentio scommaticum et sycophanticum. Ambrosius Offic. lib. i, cap. 23: *Joca videntur dulcia ac suavia cum tamen a Christiana regula sint aliena.* Publius, Mimis:

Anicum lædere ne joco quidem licet.

Hujus generis aliquot recenset Macrobius Saturnal. lib. vii cap. 3, et Aristophanus in Euripidem. Plinius nat. Hist. lib. xii, cap. 22. *Carmen* dicitur Psalterium quoque et Canticum. Paulus Sentent. lib. v, tom. IV, *Psalterium, quod vulgo dicitur canticum, in alterius infamiam compositum, etc.* Et præced. §: *Carmen facit non tantum qui satyras et epigrammata, sed illegitimam insectandi alicujus causam, quidvis aliud alio genere componit.* Ad quæ verba Arianius: *Is qui in blasphemiam alterius canticum composuerit, vel cantaverit, in eum extra ordinem vindicatur.* Hæc ad mentem Columbanus.

33. *Sapius auditu instruere.* Leod. ms., auditu frueris quam voce salutis, nullo sensu. Vult nos ad rei veritatem plene informari atque instrui, quam prius

ad alios referamus. Nam quæ dicuntur et creduntur facillime, plena sunt futilitatis summæque levitatis. Ideo Nigidius apud A. Gellium : *ut bonus, inquit, præstare debet ne mentiat; prudens, ne mendacium dicat.* Quamobrem pro instrueris, quovis pignore contendam scripsisse Columbanum *instruere*, modo imperandi. Tò e longum est. Prudentius, lib. II contra Symmach. :

Incassum arguere, Jam Taurica sacra solemus.

Idem Psychomach. :

Imbuere fragile viros. . . .

Rursum Apotheos. :

Cum libet in gelidum flabrare frigore ventum.

Ita ex v. l. restituit Hub. Giphanius, jurisconsultus nostri ævi princeps, cui astipulantur duo antiquiss. Codd. S. Galli. Juvencus lib. IV :

Aspicite scribas sublimi sede superbos.

Octavianus lib. I distich. 21 :

Non stultum est petere quod possit jure negari.

Iterum distich. 26 :

Tu quoque fac simile; sic ars deluditur arte.

Terent. Heautontim. :

Scitum est periculum ex aliis facere, illud quod est usu siet

Damasus papa de Paulo apost. :

Abnuere sanctos Christum laudasse prophetas.

Sic apud Græcos Orpheus Argonaut. :

Τεύχεα τε κρυπτόντες γάρηων αἰδήσιμον ἔργον.

35. *Quidquid largire videtur*, id est largitur. Non debuit mutare Canisius. Positum more Hebræorum, quibus hæc verba non solum cogitationis sunt, sed etiam rei. Genes. xxxi : *Quasi alienas reputavit nos*, hoc est, tractavit tanquam peregrinas. — Esdræ lib. IV, cap. 7 : *ne indigneris eis, qui bestiis pejores indicati sunt.* Paulus ad Hebræos, cap. IV in pr. *δοκῇ τις ἐξ ὧν ὁσέοις ἐνέχοντι*, hoc est, desit et tarde veniat. *Largio* verbum est ex illis, quæ tam activa quam passiva voce unum atque idem significant, ait Priscian. lib. VII ; exempla idem atque Caper suppeditant. Eapte forma *populavit* ad Fedol. *Causæ* vers. 104. *Ulciscere* vers. 129 :

Injuriasque tuas in fratrem ulciscere noli.

Lucillus lib. XIV, *largi* posuit pro *largire*. Accius Diomede *largito*. Cato lege Bæbia, *inlargio*. Non Marcellus, cap. VII.

36. *Non opibus*. Hunc versum Octaviano redonavit magnus Scaliger, quem vide lib. II. pro *almis* promulgavit *ipsis*. Verum est, *aptis*, id est, *gratis*.

37. *Irrideat alter*. Leod., *derideat*, expressum ex D distich. 7, lib. III.

Exemplo simili ne te derideat alter.

40. *Miseratio blanda, indulgentia*. Quintilianus lib. II, cap. 5 : *Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes et mentis et corporis frangit.*

41. *Nunquam præponis amico*. Rescrip. i, *præpones* ex dist. 32 lib. I, et vers. 59. Sic vers. 154 : *Nunquam dimittes amicum*. Ubi erat similiter peccatum. Vide vers. 95.

42. *Omnia quæ dicunt*. Phædrus lib. III, fab. 49 :

Nil spernat, nec tamen credat alium.

Seneca. *Vitium est omnia credere, vitium nihil credere*. Romulus, lib. II Fabul.

Tempore non omni, non omnibus, omnia credas.

Et quæ sequuntur.

43. *Non sibi met quis vivat. Non quis, nemo, sicut*

nequis, nullus apud Plautum. Salomo Lex : *non quis non aliquis, nullus, nemo.*

44. *Non tua sed Christi*. Paulus ad Philippens. cap. II, vers. 21.

45. *Non te, non mundum*. Matth. X et XVI. Marc. VIII. Luc. IX et XVII. Joan. XII et XVII.

48. *Divitis opprobrium*. Amphibolia syntaxeos sensum reddit obscuriorem. Construe : *gemilus pauperis est opprobrium ingens divitiis*. Vide vers. 14.

52. *Præstat patientia vitam, martyrium*. II Machab. VII, 36. Perseverantia in rebus adversis, Sirach. Ecclesiast. II, 1 seq. Constantia usque ad eam quæ rerum ultima finis, Math. X, 22 ; Marc XIII, 13 ; Luc XXI, 9.

53. *Te feritate magis ac moder.* Interpretem adduco, vers. 8.

Sint tibi pacifici magna dulcedine mores.

Moderatio est humanitas cum gravitate conjuncta. B Salomo : *moderatio, temperamentum, communitas*. Gloss. vell. *gravitas, modestia*. Ei adversatur *feritas*, quæ est superba et barbara contemptoris hominis ferocitas. Augustinus Anglus, an Petr. Damianus, Meditat. cap. 8 : *Ejus pietati mea impietas, ejus modestiæ mea perversitas, et mansuetudini donetur ferocitas. Magis clarum feritate*, id est, clariorem seu commendatiorem te reddet quam austeritas et inhumanitas. Basilii episcopus, Admonit. : *Ergo magis omnibus diligamus Deum.* μάλλον πάντων Demostheni. Walafrius de Visione Wettini, cap. 30 :

. . . . Magis omnibus isti profruit ille loco.

55. *Consilio facias*. Jesus Sirach. XXXI, 23. Intra vers. 140, quem quasi ex veteri poeta citat Antonius Florentinus, lib. II, tit. V, vers. 110. Sententia passiva et pervulgata, quam dictarunt primi sapientiæ magistri, Pythagoræ in Acreis ; Theognis in Sentent. ; Bias apud Stobæum, serm. 3, et Demetrium in Apophtheg. ; Isocrates ad Demonic., et ex eo Agapetus Parænet. ad Justinianum imperatorem ; Theoclydes, lib. I ; Demosthenes Philipp. I ; Salustius Proëm. Catilinæ. Ab hoc accepere Hieronymus, Lupus Ferrariensis, epist. 53 et 93 ; Fulbertus prologo Vitæ Autberti apud Surium XII Decemb.

57. *Juvenis paradigmata vere*. Geminus versus ad Sethum :

Sanctorumque Patrum castæ moderamina vitæ.

Monet, sanctorum Patrum exempla, quibus semitæ nobis ad pietatem docendo vel agendo fecere, insuper non habere. Παράδειγμα, exemplum. Thucydides : *Παράδειγμα τῆς πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀνδραγαθίας νομιζέσθαι*. Vocabulum μέσος probro quoque et crimini tributum. Alc. Avitus ad soror. *Luxuriæ paradigma senilis*. Isocrates Parathen. : *Τίς ἐν εὐρίᾳ ἔχει παράδειγμα μείζον ὀδύνης καὶ συμφορῆς, καὶ πονηρίας*. An *paradigmata* sunt *parabolæ* ? Nam hæc figuræ apud rhetores sunt affines, atque adeo confunduntur a Quintiliano et Cicerone, quin Hebræa vox מִשְׁכָּל mischlii, quo nomine sententias suas insignivit Salomo, utrumque notat ut idem velit Columbanus, quod in graviore negotio monet Basilii Admonit. : *Ne fabulosa arbitris Dei præcepta, sed in his semper sollicitum sit cor tuum.*

59. *Tantum verba valent*. Eleganter et ita Celsus in I. Labeo 7, § ult. D. de supellec. leg. : *prior atque potentior est, quam vox mens dicentis*. Hilarius Pictaviensis : *intelligentia dictorum ex causa sumenda est dicentis, hoc est, scopo et intentione*. Hoc elegantissimum fragmentum Nicolaus citat Lyranus comment. ad cap. XVII Deuter. Scholastici : *verba accipienda sunt non in eo sensu quem faciunt, sed in quo fiunt*. Tertullianus de Resurrectione carnis : *Ex materia dicta dirigendus est sensus*. Thomas Aquinas : *in verbis videndum non tam ex quo quam ad quid sumantur*. Boethius de Consol. philos. lib. III. Cum Platone sanciente didiceris, cognatos de quibus loquantur,

rebus operire esse sermones. Ex Platone simplicius : A res debent intelligi κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῖς πράγμασι νόστον

62. *Difficile invenias.* Alcuinus epist. 11 ad Carolum Magnum : *Veterum proverbialis fulget sententia ; amicus diu quaeritur, via invenitur, difficile servatur.* Item ingerit epist. 2 ad Edilredum regem, et epist. 35, et Gangyth. epist. ad Bonifacium martyrem.

64. *Quam perdit amicos.* Ms. S. Galli, *pendit.* Leod., *expedit.* Verissime namque amicorum, ita uti nomen cluet, nemo unquam nimium habuit. *Expedit,* συμπίπτει Petronius satyr. :

Nomen amicitiae, si, quatenus expedit, hæret, etc.

Itaque versus non constat ; sed video Columbanum et ejus ævi versificatores leges metricas minus caluisse, vel certe neglexisse. Sic Romulus mediam in *vindicat* produxit lib. 1 Fabul. :

Sæpe fidem falso vindicat inertia teste.

Guntherus in *Profugata*, lib. III :

Ecce profugata, miserabile vulgus ab arca.

Alanum Parabolis voluit primam produxisse in *trahere* illo versu :

Non leviter corio canis extrahetur inuncto

Sed teues lapsos esse per errorem. Nam versus est depravatus, ad id exempli restituendus : *absterretur inuncto.* Horatius sat. 5, lib. II :

Ut canis a corio nunquam absterretur uncto.

In contrariam rationem peccatum ab aliis. Nam Damasus in *beatus* mediam corripuit, carm. de Paulo apost.

Versibus his breviter fateor, beatissime doctor.

In *Theatrum* Guntherus arg. lib. VIII :

Cæsar, et antiqui theatri procul aspiciunt arcem.

Ibidem in *Infidia* lib. VI :

Cujas ob infidiam fratres cervice rebelli
Abjicere jugum.

Dolor sævit in præcordiis, quotiens hunc poetam in manus sumo, ita male habitus maleque concinnatus est. Exemplis jam productis fors est ut tueri possit vulgaris vers. 31 lectio : *sæpius auditu instrueris*, εν τῷ μᾶλλον, quod vim apud Hebræos habet imperandi.

66. *Fides dono dilabitur almo.* Gloss. in Histor. Eccles. *affecit, dilavit.* Leodic. ms., *probabitur*, improbate. Nam sola fides præmium fidei accipiet, non opus operatum. Sanctus Cyriacus ad Theophanem : *Dico tibi, quia si omnes virtutes homo operetur, nec recte credat, in hoc loco cruciabitur*, apud Sophronium an Joannem Moschum Prato Spirit. cap. 27.

67. *Levis non animam torquentis.* Versus corruptus. Leod. *Levia non animi torquentis.* Quæ lectura nihilo est expeditior. Suspicio fuisse : Torquendo cura fat. quo pacto vers. 124 :

Justitiae et pacis placeant tibi verba loquendo.

Sic sensus erit planissimus. *Levis* spondæum facit. Octavianus libro 1, dist. 7 :

Constans et levis, ut res exposulat, esto.

Non faciunt discrimen inter *levis* Δαπνός, et *levis* λείος. Vide supra *expedit*, vers. 62 et infra *conditus* vers. 112. In *Ligur* primam produxit Guntherus arg. lib. IX. *Ligur* et *ingentem*.

In *bene* Wipo panegyri. ad Henricum III imperatorem.

Huc bene venias, hic omnia prospera cernas.

Nisi si particula, ab librario omissa, postliminio revocanda, legendumque : *huc bene pervenias.*

68. *Res severa quidam.* Loco eodem : *res te vera quidem*, sententia : Modeste cum hominibus versare, nec temere genus aut opes tuas ostenta ; res ipsa, qui sis, semper declarabit, id quod tibi multo erit honestius, quam si lingua tua acres spiritus pascat, quod jactabundum.

68. *Noli tu assuescere.* Scribo, *nolito.* Imitatio est Octaviana vers. 110 libri IV :

Cum homine injusto nolito manere frequenter.

Motus loquendi frequens bibliorum interpreti.

71. *Est non esse quidem.* Præstat mortuum esse quam malam vitam ducere. *Esse* notat vivere, *non esse* vixisse. Ita εἶναι ἀντι τοῦ ζῆν. Hinc frequens Latinis formula *fuit* pro mortuus est.

72. *Mens bona thesauros.* Sapientia. Supra vers. 11 :

Omnibus est mundi melior sapientia gazis.

B *Adi Bonæ Mentis* templum Romæ.

73. *Tota virtute tuere.* Et hic ex sequenti, et sequens versus ex isto explicandi. Florentinus lib. III D. de Just. et Jure : *Jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimatur.* Celebre dictum Brasidæ apud Plutarchum : ἦος ἂν τις αἰσθ. κ. τ. λ., ὡς οὐδὲν ἴσται μικρόν, οὐδ' ἀσθενέως, ὁ μὴ ζῆσται τομῶν ἀμύνασθαι. Nulla ergo patientia, quin potius homicidium suimetipsius, vim atque injuriam vitæ illatam non propulsantis. Cui injuste qui insidias tendit, occidi impune potest. Lex est Draconis apud Demosthenem, quam Cic. in ea pro Milone, et Paulus sent. lib. V, tom. XXIII repetunt. Ex dictis patet, *tota virtute* esse omnibus viribus, πάση ἀρετῇ ; nam et ἀρετῇ Græcis idem quod δύναμις, ισχύς. Philoxenus Gloss. *Virtus, ἀρετῇ, ἀνδρία, δύναμις, ισχύς.* Recte et ad vim primigeniam, quam ἀπὸ τοῦ Ἄριος, hoc est Marte, accepit. Salomo in lex. : *Virtus, constantia, firmitas, robur, nervorum, vis, vis animi.* Infra vers. 134 :

Sit tibi cura tuæ tota virtute salutis.

Guntherus lib. VII :

Usque vel ad mortem tota virtute renith.

Columbanus. epist. 2 :

Orto s. le arescit fenum, et flos deperit.

Sic est omnis inventus, virtus cum defecerit. Cyprianus epist. I. V, hæc duo *robur* et *virtus*, velut idem significantia, conjungit. Augustinus Soliloq. cap. 18. *In tua voluntate virtus est nostræ salutis.* Et quod Columbanus Regul. cap. 1 dixit *ex totis viribus*, id vet. interp. *ex tota virtute*, Græce ἐξ ὅλης τῆς ισχύος σου. Marc. XII, vers. 30. Videndus Isidorus Etymolog. lib. XVIII, cap. 22, et lib. VII, cap. 2 de Salvatoris synonymis, quæ videtur transcripsisse ex Confessione fidei catholicæ, quam B. B. Armenius et Honorius viro illustri Theophilo direxerunt.

73. *Sufferre valebunt.* Sufferri poterunt. Opponitur versus sequens : *quæ subito adven.* Christianis scriptoribus, hujus ævi cum maxime, admodum quam solemne fuit activa ponere pro passivis. Quia in re Hebræos videntur æmulati, quibus verba in niphal. et lithpaël passione amantur reciproca sumi, Synesius hymn. III :

Οὓς περὶ κλεινὸν
Σῶμα χορεύσει.

Hoc est : περὶ οὓς (νόας) κ. σ. χορευθήσεται. Ia hymn. ecclesiastico.

Qui mixta ne confunderent
Aquæ fluenta devitans
Cæli deditui limitem.

Lucretius, poeta antiquarius ita matri linguarum Hebrææ propior lib. IV :

Tenue, locis qui non potis est affigere adhæsum.

Ita omnes libri veteres et vulgati conjectura, qua A ductus est Giphanius, mihi inconfecta est, cum apud alios id exstet figuræ, et sciam mendorum turbam ex conjectura existitisse non parvam. Opera est vidisse quæ doctissimus interpres annotavit in Math. II, XIII et XXI; in Marc. IV, VI et XXXVII. In I Petri II, et Cassiodorus in eundem Math. II et Acta apost. VII.

79. *Cujus documenta flagella.* Sancti Galli Ms.: *Cujus sunt.* Lego cum Leod., cui sunt, ex noto et proclamato versu:

Felix, quem reddunt aliis pericula cautum.

Et Hilo Tibulli:

.....Felix quicunque dolore
Alterius didicit posse cavere suum.

Flagella, pericula et afflictiones. Augustinus Sentent. *quando homini et indulgentia consulit et flagello.* Prosper Aquitan. lib. I, epig. 4:

Verbere nonnunquam castigans corde paterno,
Ne cito consimiant secula flagella reos

flagellare, castigare, affligere. Waldrammus ad Dadonem:

Pro Dominis pugnant, qui nos hoc more flagellat.

fuit *Waldrammus* iste S. Galli monachus et decanus, qui Salomonis episcopi simul et abbatis nomine carmen hoc ad Dadonem scripsit. Testimonium perhibent ea, quæ Frisingensi in cod. non sunt, epigrammata. Itaque in possessionem, unde abbas titulo ab Camisio pulsus, sententia abbatis D. Galli restituitur.

80. *Omnis paulatim leto.* Ex illo Horatii versu epistol. ad Florum, lib. II:

Singula de nobis anni prædantur euntes, etc.

81. *Ante diem mortis.* Hoc vero ex Ovidianis:

.....Ultima semper
Expectanda dies homini est, et cique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.

Ad quæ fors est ut viderit Eusebius de Vita Constantini Magni lib. I, cap. 7: *Nobis veterum*, inquit, *præcepto vetitum est, ne quemquam ante mortem propter varias et incertas vitæ mutationes omnino beatum existimemus.*

84. *Quælibet ex fructu.* Lucas Evangel. cap. VI: *Ἐκαστον γὰρ δέον ἐστιν ἐκ τοῦ ἰδίου κέρπου γινώσκειται.* Idcirco nihil est mutandum.

86. *Quod tibi vis fieri.* Matth. VII; Luc VI; Tobie IV; Abdiæ XV. Perrectata apud Hebræos sententia, quam rabbini in Thalmud suum contulere; quamve Alexander imper., usque adeo dilexit, ut et in palatio et publicis operibus præscribi juberet, quemadmodum narrat Lampridius. Videndus Lactantius lib. VI, cap. 23, et Epitome. cap. 3. Auctor de Vita philosophorum Socrati, Demetrius Cleobulo Lindio ascribit. Fundamentum fuit unde extructus tit. Digest. *quod quisque juris in alterum statuerit, ut ipse eodem jure utatur*: Porro Columbanus versus quidam D. Galli monachus conatus παραδιδάξαι in vet. membr.::

Quod tibi tu non vis fieri, non fereris ulli.
Quod fieri tibi vis hoc quoque fac aliis.

Alio præstare. Ita sancti Galli, unde Frisingensis petitus, autographus. Recte, et sic S. Benedicti Regula cap. 4: *alii ne facias*, et cap. 70: *alii ne feceris*: in duobus Schobingeri exemplaribus, quibus exstare veteriora ausim negare, fretus Germanica, quæ adjuncta, interpretatione, Otfrydi Wissemburgensis, et S. Notkeri translationibus, ut difficiore, ita a nobis abeunte magis. Octavianus lib. I, dist. 14:

Plus alio de te, quam tu tibi, credere noli.

Ita quatuor vet. Codd. et Schobingeri Scidæ.

89. *Tendas et statera justum.* Στάτης. Statera Columbanus est pondus: *statera*, mensura quæ discriminatio mira est et iavisa. Salomo Lex: *Statera*, quæ Hebraice dicitur *moze* (מֹזֶזֶ, *mozaiim*) in his intelligitur quæ appenduntur, et est gemina ponderum lances æquali examine pendens, et habet nomen ex numero *Fort.*, munere quod duobus lancia et uno in medio stilo librata pendeat. Idem est *trutina* Lex Græco-Lat.: *ζυγὶς ὁ στάτης*, libra, examen, *statera*, *trutina*. Ecce στάτης est statera: ad quam faciem α θῆρη, æthera, et per syncopen æthra; κρατήρ, cratera; κλιμακτήριον, climactera. Glossæ vet. in Esdras: *Cratera, patena, sive calix.* In Clementem; *climacteras, partes cæli.* Virgilius XI Æneid.:

.....Et aurea vati

Cassida

ad quæ verba Servius: *Accusativus Græcis pro nominativo Latino cassis.* Præterea προσεδίαν iusuper iuvitit Columbanus, nam *statera* primam corripit, et alteram producit. Exempla sunt apud Statium et Martialem.

90. *Non tibi sit modius.* Ex Salomone Proverb. XI, vers. 10.

92. *Si tu recta facis, ne cur.* Octavianus lib. III, dist. 2: *cum recte vivas, ne cur.* Unde patet legendum *recte facis* ad id exempli, quo *bene, male*, etc., facere. Vulgo putant veteres e in talibus adverbis semper produxisse. Hinc depravata loca plurima, quibus redintegrandis præclaram operam navavit doctor noster Giphanius. Ennius lib. IX Annal.:

.....Libertatemque ut perpetuassent
Maxime,

Walafridus ad Lotharium reg.

Recte regas populos generosos atque potenter.

Columbanus vers. 48:

Judicium restat cunctis certissime factis.

C Et vers. 167:

Cui secreta quidem credas cautissime cerno,
Metellus Tegerneensis Quirinalib.:

Quam male gesserat, imple negans.

Terentius, Hecyr., act. III, sc. 3:

Here Philumenam ad se accersi hic jussit, die jussisse te.

Here positum pro heri, et constat versus, si posterior syllaba corripitur, ita non erit ulla opus emendatione.

97. *Divittas Domini faciet.* Vers. 179:

Felices faciet natos benedictio patris.

Et vers. 184: plane geminus:

Divittas addet Domini benedictio plures.

Ubi tamen in omnibus libris, addit legitur, quod quidem est *ἐπιπαρισχόντων*.

98. *Felix clementia.* Vers. 196, *mitis clementia.* D Vers. 147, *pius et clemens.* Vide Salomonem, Proverb. VI, vers. 6 seq.; XXI, vers. 24.

103. *Non lata extollant.* In Proverbiis veterum poetarum tribuitur Ovidio; exstat in Monostichis de Moribus epigram. vet. lib. I.

104. *Proximus esto bonis.* In vet. Mss. inter Octaviana refertur, quem vero in nullo exemplari reperit. Tamen ex eodem laudat Jacobus Magni Sopholog. lib. III, cap. 6, et in pervetustis Schobingeri scidis. Sibi vindicavit idem ille Monostichorum scriptor.

105. *Quantum major eris.* Et hunc versum relatam leges in illis quæ modo memoravi Monostichis.

106. *Cumque alium causas.* Adde vers. 83 et Octavianum dist. 30, lib. I. *Causandi* vox pro *ria* in foro ac iudicio. *Papias*: *causari, causas agere, vel reprehendere, calumniari, vel inculpate.* Pacuvius Aemorum iudicio: *qui sese ad fines esse ad causandum volunt de virtute, iis ego cernendi de potestatem omnibus.* Locus apud Nonium corruptissimus, compitate mea, uti

adfluxi, resilitus, Hieronymus prolog. in Habacuc: *causatur adversum Deum propheta*, id est, disputat et quodammodo litigat cum Deo. Columbano culpae, reprehendere. Seneca id accusare, in illo dicto: *neminem laudaveris, neminem cito accusaveris*. Salomo Lex: *causare, terrere; causari, consumere, impedire, exigere, detinere, frustrari, ludificari, eludere*.

108. *Sis bonus atque bonus*. Octavianus: *sic bonus esto bonis*. Atque, particula similitudinis. Tu bonis juxta, hoc est, pariter vel similiter, esto bonus. Vido vers. 153.

110. *Cum fueris felix*. Octavianus lib. 1, distich. 18. Nemistichion est Ovidianum in Tristibus.

112. *Cathegia vitæ. Cathigia, doctrix*, Octaviano magistra lib. 14, dist. 13. *Vita est nobis aliena magistra*. καθηγητής, doctor, monitor: Gregorius Nazianzenus de Basilio: Σύμβουλος ἀγαθῆς παραστάτης διέσις τῶν θειῶν ἐκρηγῆς, τῶν πρακτικῶν καθηγητής. Cyrillus Lexico Scripturæ: καθηγητής, διδάσκαλος, ἡγούμενος. Videndus Pollux. Sic *mathita mathitāz* Waldrammus ad Dadon:

Μαθητῆς fido præsens didascalus esto;

Μαθητῇ πιστῷ παρὼν διδάσκαλος ἔστω.

Id est, *Vita cathigia*; per appositionem. Quo loquendi modo Ennodius in epist.: *artium magister est instantia*. Valerianus de Bon. discipl.: *disciplina est magister religionis, magister veræ pietatis*. Ita vet. Schobingeri Cod. Gregorius Nazianz. περί Ἀρετῆς:

Ὡς οἱ μὲν ὄψι χρώμενοι διδασκαλῶ.

Idem ibidem.

Εὖγ' ὃ τύχη μοι τῶν καλῶν διδασκαλῆς.

114. *Sit sale jam sophiæ*. Eucher. Formul. spirit. intellig. *sal, condimentum sapientiæ*. Verianus:

Ille sal si dicas id quod sapientia signat.

Glossæ vet. in Esdræ: *Memores salis: pro cibo possit sal, vel doctrina*. Salomo Lex. *Sale conditus, sapiens, aut ordinatus, vel temperatus*. In Apostolo: *ut sermo tuus sit semper in gratia conditus*. Cælestinus apud Salomonem: *sale conditus, vel moderatus*. Augustinus in psalm. lxx: *In valle salinarum; vallis, humilitas est; salinæ, saporem significant: multi enim, humiliantur, sed vane et fatue in vana vetustate humiliantur, etc.* Bonum est ergo sapienter humiliare, etc. Matth. v: *Vos estis sal terræ, etc.* Hieronymus, lib. iv in Ezech. cap. xvi, ad illa verba: *nec sale silita*, recitatis Matthæi Paulique verbis addit: *Unde et vulgo sapientes salsi, et stulti vocantur insulsi*. Ibidem eodem in loco: *Scio me legisse in quodam volumine de Domino salvatore, quod ipse sit sal cæleste, etc.*, nimirum sapientia Patris cælestis.

Conditus omnis. Itane tibi nullum discrimen inter *condere* et *condire*? *Condita oratio*, composita, penultimam corripit. Supra ad Fedol. *Condita versu*. Ibidem: *condere versu*. *Condita, μεταφορικῶς*, quibusdam quasi salibus aspersa, producit. Cicero lib. ii de Orat.: *nec gravis oratio neque levis et festivitate conditor*. Augustinus Confess. lib. i, cap. 41: *Signabar inter signo crucis ejus, et condiebar ejus sale*, scilicet Domini. Vetus versus apud ineptum Mamotrecti auctorem non ineptum in xiv Lucæ.

Sal doctum reddit, sal condit, sal reprehendit.

Brito, qui Carolo Magno vixit, Synonymis:

Conditor urbs, conditor olus, sed conditur aurum.

Vers. 116. *Crede Deo, et proprios tunc tu*. Salomo Prov. iii, vers. 6. Menander:

Ὅταν τι πράττης ὄσαν, ἀγαθὸν ἐλπίδα
προβῶν ἑαυτῷ, τοῦτο γινώσκων, ὅτι
τὸ λῆρ δίκαια καὶ θεὸς συλλαμβάνει.

Ms. S. Galli:

Crede Deo vero, et proprios tibi dirige gressus, quæ scriptura a manu lectoris videtur.

117. *Lux, timor est Domini*. David Psalm. cxi, vers. 10; Salomo Prov. i, vers. 7; Sirach Ecclesiast. i, vers. 13. Infra vers. 175;

Radix est sophiæ Domini de mente timere.

118. *In Domino sperans*. David Psalm. xxxi, vers. 1.

122. *Verbum dulce quidem*. Infra vers. 201:

Lingua placata sibi multos acquirit amicos.

R. Joseph Hyssopæus Parops. argent.:

Acquire amicos per benigna verba.
Illorum emes animam sine ære et auro.

131. *Regi est sapientia justa*. Tutilo S. Galli monachus sub imagine sapientiæ:

O decus imperii, rectrix dignissima mundi.

Wipo Panegy. ad Henricum III imper.

Est salis expertum quantum sapientia possit
Quæ per vim verbi flectit moderamina regni.

B Videndus Martinus Dumiensis lib. ad Mytonem regem.

135. *Quid terrenus homo, pulvis*. Ex illo Ovidii: *Pulvis et umbra sumus*. Unde Primas suos exedificavit vericulus:

Com sex, cum limus, cum res vilissima sinus,
Unde superbius, in terram terra redimus.

Hinc terra pro ipso homine. Eucher. Form. spirit. intell. cap. 3: *Terra, homo ipse*. Arida, infructuosi homines; pulvis, peccatores. Hilarius Pictaviensis in psalm. lx, *sciens se in carne quidem, quæ terra est, degentem*. Junilius Africanus de partib. div. leg., cap. 4: *Et in Hieremia, cum dicit: terra, terra, audi verbum Domini, terram proverbialiter habitantes in ea homines nuncupat*, Augustinus, lib. ii, Locut. iii Genes. *Et deficit terra Egypti: terra posuit pro hominibus qui erant in terra*. Ibidem: *omnis terra adoret te: quia omnis terra dictum est pro hominibus qui sunt in terra*. Idem in psalm. xlvii. *Illi qui erant dii fortes terræ præsumentes de terra, de qua terra? de se ipsis, quia omnis homo terra*. Homini enim dictum est: *Terra es, et in terram ibis*. Hieronymus lib. i, in Esai cap. i: *In cælo supernas significans angelicasque virtutes; in terra, mortalium genus; μετανοῶν ab is quæ continent, ea quæ continentur*. Idem lib. ii in Habac. cap. 3. *In hunc modum et de terra intelligimus: quod qui primum propter imaginem terreni, terra vocabantur, et dicebatur ad eos: Terra es, etc.* Walafridus Strabo de carnis petulantia:

O qui munere perditas
Sanassi villis tuo
Terras per gentium tuum.

Sic accipiendum illud Christi ad discipulos, Matth. v: *Vos estis sal terræ, etc.* Et Joannis Apocalyp. vi, 11: *Ἐκδινῶς τὸ αἷμα ἡμῶν ἐκ τῆς γῆς*, ubi recte interpretes: *de iis qui habitant in terra*.

136. *Princip. s. p. dira superb.* Sirach Ecclesiast. x, 15. Grimoaldus in superbæ condemnatione:

D Ex qua peccati caput omne cecurrit et auxil.

Luciferum, primum principem. Sceleratorum, qui ex re mali nomen sortitus est, in pe nicem deduxisse, cœloque turbasse creditur. Etiam hodie, ab eo quodammodo quasi fonte, omne humani generis malum defluit. Primas apud Magnum Sopholog:

Si tibi copia, si sapientia, formaque detur:
Sola superbis destruit omnia, si comitetur.

Raymundus Astucius libro de hominis Pugna:

Cæca superbia destruit omnia culmina morum.

A Primate partim, partim Claudiano de quarto Honorii consulatione.

Iniquat egregios adjuncta superbia mores.

144. *Qui Dom. credit, servat*. Ms. S. Galli, *credat, servet*, quo pacto loquitur versus ab hoc tertio:

.....Sors quæ tibi tradat agendi.

Vide tamen Joann. xiv, 15, et xxi, 25.

146. *instanter facias*. Modianus Synonymis : *at-
tente, accurate, arcuranter, intente, instanter*. Theo-
dorus in Vita sancti Magni : *Opus suum instanter
faciebat*. Ennodius in epist : *Artium magister est
instantia, noverca eruditionis negligentia*.

145. *Nec redit unda fluens*. Ovidius de Arte amandi :

.....Eunt anai mora fluentis aquæ :
Nec quæ præterit, rursus revocabitur unda ;
Nec quæ præterit, hora redire potest.

149. *Omnia finis eulax*. Mors quæ Horatio, *ultima
linea rerum est*, lib. 1, epist. 16. Cicero lib. vi Fam.,
epist. 21, *præsertim cum omnium rerum mors sit ex-
tremum*, quam sic περιπαράξαι Octavianus : *illam quæ
vitæ est ultima finis*.

150. *Damius miseretur* i. li. Barbarum est, et
quam ecclesiasticis, nemigi usitatum. Vetus interp.
prov. xiv : *qui miseretur pauperi*. Hierem. xxx :
lectis ejus miserebor. Psal. cui : *miseretur est Domi-
nus timentibus se*, in vet. liturgia : *Miserere nobis*.
Ex qua Alcuinus : *Tu misericordia mea, miserere mihi*. B
Glossæ vet. *Kyrie, eleison ; Domine, miserere nobis*.
Auctor de Contemptu mundi : *nulli miseretur*, dicitur
et *super aliquem barbarum nimis Augustinus an Da-
mian. Meditat. cap. 6. Et miserere super infirmi
plasmatis debilitatem*. Exemplo, contrario peccavit
Gregorius Magnus in *miserari*, hymn. in diluculo :

Ut Deus nostri miseratus omnem
Pellat languorem.

151. *Infer nullatenus benef.* Nullo modo de benefi-
ciis utenque parvis vel cum animo tuo queritari
debes. Ovid. Metamorph. :

Neque enim benefacta maligne.
Detrectare meum est.

156. *Sic novus atque novum vin.* Cicero in Lælio de
Amicitia : *Veterrima quæque, ut ea vina quæ vetustatem
ferunt, esse debent suavissima*. Sapiens quidam apud
Magnum Sopholog. : *Vinum novum, amicus novus. At-
que, particula similitudinis*. Ulpianus l. d. de SC.
Sillan. : *Ita vindicandum atque in propriis servis sena-
tus censuit*. Paulus l. xxxvi, § 3. D. de hered. petit :
ita condemnatur atque possideret. Ponitur nonnun-
quam absolute vers. 106 : *Sis bonus atque bonus*. Nisi
ei pro altero complexivo statutum est etiam quoque.
158. *Amicus a. d. f. amicus*. Nihil est mutandum
dictum καὶ ἐπαύλιν εὖ eo modo atque illud Juvenalis :

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Et ille nescio cujus poetæ versus :

Pauper amet caute, timeat maledicere pauper.

Non ignara Virgilio figura. Videndus Sulp. Victor
de Schenat. lex. Ital. Lupus, Rufinianus, et in pri-
mis Bedas de tropis.

161. *Quodque imminet antevit.* Hemistichion Octa-
vianum lib. ii, dist. 28. *Quodque, quodcumque*. Alci-
nous de Virgil. :

Longe erit a primo quisque secundus erit.

Ansonius sentent. Pittaci :

Pareto legi, quisque legem sanxeris.

168. *Sceleri qui gaudet iniquo*. Non laborabit ver-
sus, si legamus *scelere*. Suevit τὸ ε in hujusmodi
ablatis produci. Prudent. Cathem. Hymn. 19 :

O novum cæde stupenda vulneris miraculum.

Lucretius lib. iii :

Ut sensus alios in parte quemque sua scit.

Ita libri superiores. Lib. v :

Ex utraque polum parte premere aera nobis.

Ita omnes libri tam veteres quam recentes. Lib. vi :

Præterea magui ex parte mare montis ad ejus.

Ita et hic libri omnes manu formisque scripti ; in qui-
bus et parilibus locis omnibus Hub. Giphanius parti
putavit restituendum. Cui, quia nulla auctoritate
nititur, et quam adduxit vero Prisciani, ab ejus opi-

nione discordat, non assentior. Gregorius Magnus
hymn. in die Ascensionis :

Versa vice mortalium.

Grimoaldus de Superb. condemn. :

Excussoque pede saliebat poplite laxo.

170. *Corripe peccantem*. Monet, corrigendam qui-
dem amicum, si peccet ; at illico, si nolit obaudire
non deserendum nec dejuvandum. Salomo Pro-
verb. xxvii, vers. 16 ; Octavius, lib. 1, dist. 9. Supra
vers. 14, infra vers. 139.

172. *Qui fratri ignoscit*. Matth. iv, 14 ; Marc. xi, 25.

173. *Observat sapiens sibi tempus in ore*. Proba
lectio, nec sollicitanda. Supra 150 :

Omnis pertractet primum mens verba loquelæ.

Quo loci aptius atque commodius legatur *omnia pro-
prie*, quod non nimis quadrat.

174. *Spretum sine tempore verbum*. Stultus susque
deque habet, quid quove tempore quidve loquatur.

Stultus si qua refert, a falso nil puto refert.

Ipse et verba nullo sunt pondere digna.

Seneca : *Imago animi sermo est ; qualis vir, talis
oratio*. Hinc Socrates, cum decorum adolescentem et
diutule tacentem conspicatus foret : *Ut te videam, in-
quit, aliquid loquere*. Scilicet Socrates tacentem homi-
nem non videbat, etenim arbitrabatur homines non
oculorum, sed mentis acie et animi obtutu consideran-
dos. Apuleius principio Florid.

178. *Aurum flam. prob.* David. psalm. xii, vers. 7 ;
Salomo Proverb. xvii, 3 ; Sirach ii, 5 ; Quidius in
Trist. :

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum

Tempore sic duro est inspicienda fides.

Seneca de divina Provident. cap. penult. : *Ipse ignis
aurum probat, miseria fortes viros*. Matth. Vindonicens.
in Tobia :

Alia fortunæ fortes examinat aurum
In fornace, fides anxietate nitet.

179. *Sperate in Dom.* Sirach ii, 6, seq. ; David
psalm. xxxi, 1 ; Isai. xxvi, 8.

180. *Pauperis et miseri*. Ex sententia Dionysii de
Morib. ad filium : *miserum ne irriseris* ; in Monastich.
Epigram. vet. :

Iridens miserum, dubium sciat omne futurum.

Sententia Pittaci apud Demetrium, Ausonium et
Sociadem.

183. *Diligit in Sophia*. S. Galli αὐτοῦραρον : *dili-
git in Sophia*. Nihil verius. Christus Sophia nunquam
non redamat se amantem, suoque illi testimonio
Proverb. viii, 17 : *Ego diligentes me diligo*. Sophia
pro Christo, etiam Patribus. Tertullianus advers.
Praxeam : *Hæc vis et hæc divini sensus dispositio
apud Scripturas etiam in Sophia nomine ostenditur*.
*Quid enim sapientius ratione Dei sive sermone ? Ita-
que Sophiam quoque exaudi, ut secundam personam
conditam*. Vide Isidorum lib. vii, cap. 2 Etymolog.
Silvium de cognomentis Salvatoris, male Damazo
tributis, Armenium in Confessione fidei ; Tertull.
adversus Hermogen. : *Quis scit quæ sunt Dei, et quæ in
ipso, nisi spiritus qui in ipso ? Sophia autem spiritus
hæc illi consiliarius fuit, via intelligentiæ et scientiæ
ipsa est*. Causiana scriptura in Sophia hanc habet
sententiam : *diligit Christus omnes, qui se σοφός, id
est, sapienter, non peritiose ; vere, non victæ, amant*.
Deltiana non est ἰδρύει.

184. *Nec citus in lingua*. Jacob. Epist. cap. 1 ; Sa-
lomo Prov. xvii ; Sirach v. Octavianus :

Quod præstare potes, ne bis promiseris ulli

An vult nos esse tardos ad loquendum et celeres ad
laborandum ? Hildebertus Cenomanens. in Epist.

185. *Falsus per famina test*. Testis, qui falsa pro-
fatur, non feret impune. Exod. xx, 16 ; Deuteron. v,
21, et xxxix, 16 ; Salomo passim in Proverb. ; Da-

niel. xiii, 63. *Innocentius*, ἀτιμώρητος, ἀζήμιος, *impunis*. A *famina*, φαίματα, ὀψματα, φάσματα, Hesychio, ubi legend. φράσματα. Papias : *famen a for* dicitur, *et est* Lucutio. Gloss. vet. in lib. Rotarum : *Faria, eloquia*. Leg. *famina*. Waldraminus ad Dadon. : *Cum mutua* *famine famur*. Ibidem :

Cælum, terra meant, sed firma hæc *famina* perstant.

Et carm. iii :

Hæc eadem posuit prædictus *famina* scriptor.

Hymn. de S. Joanne Baptista :

Ne levi saltem maculare vitam
Famine posses.

187. *Jam magnum reddas*. Sententiam expressit distichi Octaviani lib. i :

Exiguum munus cum dat tibi pauper amicus.

Si pauper amicus parvum tibi munus offert, redde magnum, qua in re summos principes æquiparabis, qui limpham cavā hau-tam, pomum, atque rapam, alacri accepta animo, proinde ut munus maximum, compensarunt. Pulcherrimam gnomen corruerat Leodicensis exemplor.

190. *Otia qui sequitur*. Salomo Proverb. xxi, 1, 21.

193. *Exsuperat numer*. Leod. ms. :

Exaltat numerus justorum regna potenter.

Sed nostra mihi lectio multis partibus potior. Justī, quamvis numero perpauci, regna tamen potentissimorum vincunt, eosque superant. Vide auctorem Sapientie iii, 6, et v, 1.

195. *Corruit in præceps*. Isidor. Sentent. de Summo Bono lib. iii, cap. 2 : *Reges, nisi solo Dei tempore metueque gehennæ coercantur, libere in præceps prouunt*.

202. *Serviet et segn's*. Deses et piger, qui in otio omnia sua abligurrit, tandem majori sub onere cogitur laborare, servietque cui maxime nollet vel dominari quoque potuisset. Facis ζυγόν. Euripides Hecuba :

Ὅστις γὰρ οὐκ ἔσθε γέισθαι πόνων
τίται μὲν, ἀλγὴ δ' αὐχέν' ἐντέθειλε ζυγῶ,
Θανών δ' ἂν εἴη μᾶλλον εὐτυχέστερος
ἢ ζῶν.

204. *Pone tuis verbis vectes*. Ut te reddas Harpocratem. Verba sunt Jesu Sirachi Ecclesiast. xxviii, 28 seq. Adde Davidem psalm. cxli, 3; eundem Sirach. xxi, 1; Salomonem Proverb. xxi, 23, et xxx, 30. R. Joseph Hyssop. Parops. arg.

Claude ostium labii tui : reclude
Claustrum tuum : si liquefat illud,
In vinculis eris ejus obligatus.

Vers. ult. *Diligit hic natum*. Salomo, Proverb. xiv, 18; Sereca de Clem. lib. i : *Officium bonorum parentum, qui objurgare liberos non nunquam blande, nonnunquam minaciter solent : aliquando admonere etiam verberibus*. R. Hai cantico erudit :

Quod si genueris tibi filios ac filias,
Omni tempore castiga eos, verum cum clementia

Corrigit illum. Ms. sancti Galli, *corripit*. Sergius Different. apud Salomonem : *corripimus verbis, corrigimus verberibus*. Vide vers. 89 et 168 et deinceps. Ovidius, lib. ii, de Ponto :

Corripis ut debet stulti peccata solas.

Sidonius lib. vi, epist. 9 : *Siquis vestra correctione orbitam non reliquit*. Passim alii; sed ita ut Sergii discriminatio non observetur, nisi, quod hactenus docui facilitatum, verba sibi invicem cesserint.

APPENDIX.

DIPLOMATA QUÆDAM.

I.

Privilegium sive prima donatio Flavii Agilulfi, Longobardorum regis, venerabilis S. Columbano de territorio Bobiensi per millia quatuor ab omni parte concessum.

Flavius Agilulpus vir excellentissimus rex, venerabili Columbano vel sociis ejus. Piam nobis credimus ab omnipotenti Domino vicissitudinem repensari, si sacerdotes in regno nostro salubri ordinatione Domino sua valuerint vota complere. Ideoque ad basilicam beati ac principis apostolorum Petri sitam in loco, qui nuncupatur Bobio, per hoc generale nostrum præceptum cedimus tuæ sanctæ paternitati ibidem in Dei nomine licentiam habitandi ac possidendi, undique sicut decernimus ab omni parte per circuitum milliaria quatuor, sive culto, sive inculto, præter tantum medietatem putei, quod fundavit per nostræ donationis præceptam concessum habemus. Nam aliud omnes fines illos, quos superius nominavimus. Basilicæ beati Petri, vel vobis, seu qui ibidem tibi tuorumque deservierit ducibus, castaldis, seu actionariis nostris omnimodis in mandatis, ut nullus eorum contra hoc præceptum nostræ paginæ ire quandoque præsumat, quatenus pro salute, et stabilitate regni nostri Dominum valeatis die noctuque deprecare.

Data Mediolani in palatio sub die nono Kalendarum Augusti anno regni nostri felicissimū octavo per indictionem quintam.

Ex dictu domini regis, et ex dictu Agiderii not. scripsi ego Liunus.

II.

Chartula qualiter dominus Columbanus tradidit monasterium Bobiense sedi apostolicæ.

In nomine Domini, et dominatoris omnium Jesu Christi veri Filii Dei Domini nostri.

Anno Deo propitiō pontificatus domini Gregorii summi pontificis, et universalis papæ in sanctissima sede beati Petri apostolorum principis, iv indict. 13, ego Columbanus, servus servorum Dei, ex Hiberniæ partibus ortus, papæ dixi : Constat enim humanum genus a principio cum divina clementia fuisse formatum, sed antiquus æmulus auctor ad destruenda humani generis gaudia mortifera venena composuit, ut tota massa humana peccati vinculo teneretur obnoxia : formator igitur noster Dominus Jesus Christus, ad reparandam suæ imaginis libertatem, per uterum Virginis veniens mundo rediviva gaudia in se credentibus hominibus contulit Paradisi. Quapropter volumus considerantes æternæ retributionis tutorem ut ipse sit nobis pius remunerator, libentissimo decernimus animo, atque statuimus, ut omnes

res illas quæ nobis obvenērunt, per præceptum a vestra omnium sancta postulavit paternitas. Nos itaque æternam exspectantes remunerationem, decrevimus acclamare præsentia, ut mereamur æterna, et sine fine mansura. Et ideo vestram omnium audientes petitionem confirmamus, atque cedimus vobis ad nomen beatorum apostolorum Petri et Pauli, basilicam sitam in Bobio in Dei nomine licentia inhabitandi et possidendi. Derernimus itaque fines ab omni parte basilicæ ipsius milliaria quatuor, sicut Dominus genitor noster per suum præceptum beato Columbano instituit habere. Præter tantum medietatem putei, quod idem genitor fundavit venerabilis memoriæ vir, concessit vel ligna ad sales coquendas, quod et nos simili modo concedimus atque firmamus possidendum. Similiter Alpecellam, quæ appellatur Pennice, ubi domina et genitrix nostra Theodolinda gloriosissima regina ob amorem patris nostri Columbani ascendit ad locum istum prævidendum. Postulavit a nobis ut in vestro sancto monasterio ipsam concederemus Alpecellam, quod et nos ipsius rogationem audientes libenti animo decrevimus dare, datumque in perpetuum vobis, et qui post vos ibi Deo militaturi fuerint, volumus permanere. Ideoque æternam nos considerantes retributionem per hoc potestatis nostræ præceptum confirmamus in vestro sancto monasterio vel vestræ venerationis jam superius terminatos fines cum ipsa Alpecella monte Pennice cum finibus suis percurrente per ipsos fines usque in petra de Gragio, indeque revertente subitus petra Pedenna in causta antequam perveniat in petra de Digna, et exinde per ipsam jam dictam costam usque in fluvio Treviæ per nostras recentiores apices identidem possidendum dono nostro firmamus. Quatenus deinceps nullus ex iudicibus, comitibus, gastaldis, vel agentibus nostris exinde minuere præsumat aliquid, sed ea, quæ Deo auspicio contulimus in ipso sancto ac venerando loco, tam felicissimis nostris temporibus, quam etiam et futuris stabili ordine ipse sanctus locus, vel tua beatitudo, seu qui decedenti tempore tibi fuerit successurus inviolabiliter valeamini possidere. Ex dictu domini regis, et ex dictu Agiderii notarii subacripsi ego pro.

Datum Ticino in palatio sub die 8 Kalendarum Augusti, anno felicissimi regni nostri 6, indictione 9 feliciter.

IV.

Altera Confirmatio supradicti privilegii.

Flavius Adjuvaldus excellentissimus rex venerabilis Bertulpho abbati, vel omnibus monachis ejuspiam, nobis credimus ab omnipotenti Domino vicissitudinem recompensari, si sacerdotes in regno nostro salubri ordinatione Deo sua valuerint vota complere. Ideoque sicut pietati nostræ Dominus Agilulfus rex genitor noster vos, vel præcessores vestros, sanctæ memoriæ domino Columbano, vel Attalæ abbatibus Bobii ad basilicam, beati ac principis apostolorum Petri concessit habitandum per hoc generale nostrum præceptum cedimus vobis ad limen beati Petri ibidem in Dei nomine licentia, habitandi et possidendi undique

Actum in palatio Constant., sub die tertia mensis Novembris, indictione supra scripta feliciter.

Ego Columbanus hæ chartulæ offersionis meæ a me factæ sunt, et relatæ sunt.

Ego Bubulenus monachus et sacerdos.

Ego Eunochus sacerdos et monachus.

Ego Domitialis humilis diac. Scotto et monachus.

Ego Evonenus sacerdos et monachus.

Ego Bobulenus monachus et sacerdos.

Ego Gurgazus genere Bertonus.

Ego Bonifacius archiscrutinarius.

Ego Attalus sacerdos de genere Francorum.

Ego Deusdedit scrutinarius.

Ego Meliaderus præbyter et monachus.

Ego Romanus diaconus signum al. al. al.

Leoni et Simeoni, et Audo testes signum al. al. al.

Leoni, Zachariæ Epiphoni testes.

Ego Petrus diaconus, et notarius sanctæ sedis apostolicæ has chartulas offersionis acrispi, publicavi, complevi et dedi.

III.

Confirmatio supradicti privilegii ab Adivaldo rege.

Flavius Adivaldus excellentissimus rex monasterio beatissimorum apostolorum Petri et Pauli sito in Edbio, et V. B. Attalanæ abb. et omnibus monachis ejus. Dum devotionis causa pro nostris facinoribus deprecandam beatorum apostolorum aulam venissemus, ubi mem. pater noster dominus Columbanus corpore quiescit, petit nobis tua veneratio, omnisque simul servorum Dei alma congregatio, et præmanibus ostendistis nobis præceptum Domini, et genitoris nostri Agilulfi regis, continebaturque in eo quod genitor noster locum istum beato Columbano tradiderat ad inhabitandum, et possidendum sibi, et qui post ipsum perpetuo Domino iuvi desservierint pro tempore, quod et nos simul modo, ut faceremus

finis decernimus sicut a Domino, et genitore nostro, A
sanctæ memoriæ domizio Columbano, vel Attalæ con-
cessum, vel traditum fuit ab omni parte per circuitum
milliaria quatuor, seu culto, vel inculto, præ et tantum
medietatem putei, quodque suaserit decessor et ge-
nitor noster Agilulfus rex concessit, vel ligna ad in-
cendendum inibi ad sales coquendas. Sed et quod
vobis a Russone pro donatione, atque cum ditione
evenit ea dono nostro in vestro monasterio confirma-
mus; sed etiam fines illos, quos superius nominavi-
mus, basilicæ beati Petri vel vobis tribuimus habendi B

usque in petra de Gragio, et exinde subius petra de
Pedena in costa antequam perveniat ad digus, et
per ipsam eorundem usque in fluvio Treviæ. Quapropter
dantes in mandatis omnibus ducibus, gastaldis, seu
actionariis nostris, ut nullus eorum contra hanc
præcepti nostri paginam ire quandoque præsumat.
Quatenus pro salute, et stabilitate regni nostri domi-
nini valentis die ac nocte deprecare. Scripsi ego Bo-
nus notarius.

Datum Papie in palatio sub die 16 mensis Augusti,
anno regni nostri feliciter 7, indictione 10.

ANNO DOMINI DCXV.

SANCTUS ALPHANUS,

BENEVENTANUS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN ALPHANUM.

(Ughelli, Italia Sacra, t. VIII, p. 18.)

Alphanus, Beneventanæ ecclesiæ episcopus, vixit
anno Christi 615, ducis Arichis primi Beneventanorum
anno 24; quod intelligi potest ex documento ejus-
dem Alphani renuntiationis jurium ecclesiæ sancti
Martini, cujus verba infra exposita exstant apud
Chron. Sanctæ Sophiæ.

Indictio et epocha annorum ducatus Arichis op-
portune in hoc documento cadit in anno 615. Re-

gnare cœpit Arichis primus post Zotonem, salutis
anno 591. Porro ecclesia illa sancti Martini ab Al-
phano immunis facta cessit post annos plurimos in
proprijetatem cœnobi sanctæ Sophiæ, unde ipsum
Alphani documentum inter alia exscriptum fuit in
Sophiana Chronica, quæ Alphani memoriæ ad po-
steros perennavit.

SANCTI ALPHANI

BENEVENTANI EPISCOPI,

CHARTA RENUNTIATIONIS JURIORUM ECCLESIAE S. MARTINI.

In nomine Domini nostri Jesu Christi, ejusque C
sanctissimæ Genitricis.

Temporibus domini viri gloriosissimi Arichis sum-
mi ducis gentis Longobardorum, anno vigesimo
quarto gloriosissimi ducatus, qui mense Martio, in-
dictione quarta firmatus.

Nos dominus vir beatissimus hujus sanctissime
sedis Beneventanæ Alphannus reverendissimus epi-
scopus, ob solutionem ecclesiæ sancti Martini, tibi
Trasemundo Schuldachis, qualiter tu nominate Tra-
simunde ipsam sæpius dictam ecclesiam a novo fun-
damine, usque ad culmen consecrationis perducere
visus es in tuo proprio territorio, loco qui vocatur
Monsbonionis, qui esse videtur in Buente loco, ca-
nonica ratione absolvimus eam prædictam eccle-

siam, ut non presbyter, diaconus, vel subdiaconus
habeat potestatem eam dandam in plebutea parte
e se voluerunt, aut subtrahendam, per quemlibet
titulum, excepto presbytero, quem tu, nominate
Trasimunde, vel tui hæredes per tempora, ordinare
solveris, ipsa jam facta ecclesia, nobis, vel nostris
successoribus in nominatam sanctam sedem nostram
pervenit consecrandus, secundum canonicam sa-
ctionem: nam aliam nullam rerum habeat potestatem
dandi ea, neque a me Alphano Domini gratia epi-
scopo, neque in posteris meis nunquam habeas ali-
quando aliquam requisitionem, aut reprehensionem
de hac inea abolutione; sed ex nunc, et usque in
perpetuis temporibus, qualiter superius legitur, in
ipsa ratione permanere valeat ipsa nominata ecclesia.

Quod monumentum absolutionis tibi Nicolao notario A nostro, ut scriberes præcipimus; et ut robur habeat, effigiem sanctæ crucis affiximus. Actum Beneventi in episcopio, mense et indictione nominata felicitur.

Ego Majorachi presbyt. me testem scripai, astantibus sacerdotibus nostris, vel cuncto clero.

Ego Aripaldus scribere me jussi et testes ascribere.

ANNO DOMINI DCIV.

SANCTUS AILERANUS

SCOTO-HIBERNUS ABBAS.

NOTITIA HISTORICA IN AILERANUM.

(Fabricii Biblioth. med. et inf. ætatis.)

Aileranus aliis verius *Aireranus*, *Ereeranus*, Scoto-Hibernus cognomento Sapiens, presbyter et scolasticus seu ludimagister scholæ Cluainardensis in Hibernia, sæculo viii ut videtur (post Columbanum, Ultanum et Adamnanum), scripsit gesta sancti Pa-

tricii, et, quæ sola ætatem tulit, *interpretationem mysticam progenitorum Christi*, quæ cum Columbanii Scriptis edita a Patricio Flemmingo, ord. Min., Loranii 1667, et recusa tom. XII Bibliothecæ Patrum Edit. Lugdun 1677, pag. 37.

SANCTI AILERANI

SCOTO-HIBERNI ABBATIS

INTERPRETATIO MYSTICA PROGENITORUM CHRISTI

(Bibliotheca Patrum, tom. XII, p. 39).

Opportunum videtur de nominibus genealogiæ dominicæ juxta mysticos, majorum duntaxat auctori-

tate perceptos, exponere intellectus; eo utique sensu imprimis posito, ut quomodo in Dominum nostrum

* Ante hoc opusculum habetur in Bibliotheca Patrum, tom. XII, p. 39, monitum sequens:

« Licet benigne lector, subjectus Ailerani nostri tractatus Columbanii non sit, et proinde ex scopo præsentis instituti ad hoc collectaneum per se non videatur spectare: tamen quia ita mole exigua est, ut congrue seorsum edi non possit, et ingenio tam fecundo, tam docto, sacræ Scripturæ sensus depromit, ut quibusvis sacrarum litterarum studiosis, et divini maxime verbi præconibus, ejus evulgatio, sicut utilissima, ita et acceptissima futura sit, consultum putavi ne insignis eximii viri monumentum diutius deliteat, illud collectis præsentis fasciculo Columbanii sermonibus, ad lectoris utilitatem, adjicere.

« Circa ipsum porro Aileranum, Aireranium, vel Ereeranium (ita enim varie legitur apud antiquos, tam Latinos quam Hibernicos scriptores; sed posteriori frequentius modo in vetustis Hibernicæ Menologiis scriptum reperitur) observandum duos hujus nominis in Hibernia sanctissimos olim viros, floruisse, quorum unus est *Ereeranus* abbas Tamalactensis in *Lagenia* sancti *Mailruani* famosissimi archimandritæ, et rogatæ atque ordinis monastici conditoris, successor, cujus festam Compilatio veterum Hibernicæ Menologiorum, nempe sancti *Enæ* sive *Engussii* episcopi filii *Obleni* beati *Mariani* abbatis et D. Caroli Maguir, ponit ad 14 Augusti. Sed cum hic *Ereeranus*, licet sapiens (quo etiam cognomine ipsum inscribit) nihil

præter suam monasticam regulam scripsisse legatur, et abbas fuerit, haberi non debet auctor præsentis opusculi, ab aliquo celeberrimo scriptore, non tamen abbate conscripti. Alter fuit *Aireranus* cognomento *sapiens*, presbyter scholasticus, seu ludimagister celeberrimæ scholæ Cluainardensis, multorum milium discipulorum, sanctitate et litteris illustrum nutritus, cui vere tribuendum videtur opus subscriptum; præter quod, inter alia legitur edisse vitam sancti Patricii; nam in Eptome ms. Hibernica de gestis sancti Patricii, quæ incipit: *Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam*, irrefragabiles apud nostrates auctoritates, sub finem inter alios Vitæ sancti Patricii scriptores refertur *Aireranus*; ita enim habetur: *Hi sunt sancti seniores et sapientes Hiberniæ, qui signa et virtutes Patricii scripserunt, et collecta nobis tradiderunt, sanctus Columba Cellarum, sanctus Ultanus (alter ab illo Fossensi in Belgio) sanctus Adamnanus, sanctus Aleranus sapiens, sanctus Chieranus, etc.* De eodem quoque Airerano jam memoratus sanctus *Enas* episcopus qui eximia sanctitatis et doctrinæ laude floruit sub finem octavi sæculi, regnante *Hugone Honrato*, seu *Ordnitha*, filio *Nicli Nimbozi*, totius Hiberniæ Monarchæ, in suo Ma tyrologio metrico elegantissimo et fidelissimo, ad 29 Decembris ita meminit: *Aireran an teagnabhus*, hoc est, *Aireranus cognomento sapiens*; cui consensit Martyrologium Subense in Bavaria, in quo sic

Jesum hominis [Forte, nominis] cujusque referenda sit interpretatio, convenientibus sacrarum Scripturarum astruatur testimoniis, ipsumque Salvatorem omnes genealogiæ generationes figurasse ac prophetasse doceantur, cujus genealogiæ divina providentia sunt insertæ. Dominus itaque Jesus Christus, qui est *Sacerdos secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix), et Rex secundum electionem David, quem unxit Samuel præ fratribus suis in regem et prophetam (I Reg. xvi, 18), sicut etiam Pater, Jesum Christum oleo lætitiæ præ participibus suis (Hebr. i, 9), in [qui in] patriarchis Patriarcha, in sacerdotibus Sacerdos, in iudicibus Judex, in prophetis Propheta, in ducibus Dux, in apostolis Apostolus; in angelis, magni consilii Angelus dicitur.

In Abraham Pater excelsus intelligitur (Hieron. l. B Interp. nom. Hebr., de Gen.), de quo inter cætera Isaias loquitur: *Vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis* (Isai. ix, 6). Et David inquit: *Si autem dereliquerint filii ejus legem meam, et in iudiciis meis non ambulerint; si iustitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum* (Psal. lxxxviii). Cum enim ceciderint filii Domini nostri Jesu Christi, quos verbo vitæ genuit, et per baptismum iterum nasci fecit, non collidentur; quia Dominus supponit manum misericordię suæ (Psal. xxxvi, 24) quam periclitanti Petro porrexit (Matth. xiv, 30).

In Isaac gaudium (Philo, l. Interp. nom. Hebr., de Genes., Origen. homil. 7 in Gen.); dicente angelo ad pastores: *Ecce annuntio vobis gaudium magnum, quod erit in omni populo* (Luc. ii, 10), nam ut de Joanne Baptista dixerat ad Zachariam: *Et multi in nativitate ejus gaudebunt* (Luc. i, 14). Prophetis namque et sanctis hominibus et divina reponmissione nascentibus, gaudium parentibus oriebatur et propinquis; nascente autem omnium Redemptore ac totius mundi Domino, merito incomparabile et maximum gaudium omni populo, id est, omni humano generi annuntiatur exortum.

In Jacob supplantator (Gen. xxvii, 36. Origen. hom. 11 in Exod. Arnob., in Psalm. lxi) ipse et nimis dicit: *Nemo potest in domum fortis introire, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem* (Matth. xii, 29); supplantatum enim Dominus habuit Satanam, cum dixerit: *Vade retro, Satanas* (Marc. viii, 31);

legitur: iv Kalend. Januarii in Hibernia sancti Alerani Averani confessoris. Dubium non est hunc Aleranum de secundis sanctorum Hiberniæ ordine fuisse, et forte non multo post ipsius sancti Finiani ad coelos transitum præfatæ scholæ administrationem accepit, hoc est, ut arbitror, circa Columbæ, Congalli, Brandani et aliorum Patrum tempora, sub quorum regimine celeberrima in Hibernia sacrarum literarum gymnasia florebat; inter quos non infimum sane locum tenuisse credendum est Cluainerardense collegium hujus sancti doctoris magisterio quam maxime illustratum, cujus vel ex hoc ipso, exiguo licet opusculo, velut ex ungue leonem, prudens lector magnum agnoscet Aleranum, eoque perfecto judicabit quam vere ipsi sapientiæ cognovissent inhererit; cujus alia procul dubio plurima magni ingenii et eruditionis

A plantam [Forte, planta] namque retro retrudit.

In Juda confitens (Hieron., in c. iii Marc., et l. Interp. nom. de Matth.; Orig., hom. 17 in Gen.), qui dixit: *Confiteor tibi, Pater Domine cæli et terræ* (Matth. xii, 25).

In Phares Divisor (Origen., hom. 23 in Matth.) qui separat oves ab hædis (Matth. xxv, 32), id est, fructuosos ab infructuosis.

In Zara Orientalis (Philo, l. Interp. nom. de Gen.), de quo prophetalis spiritus: *Ecce, inquit, Vir Oriens nomen ejus*. De quo item Zacharias ait: *Visitavit nos Oriens ex alto* (Zach. vi, 12; Luc. i, 78). Et alibi: *Timentibus nomen Domini oriatur sol justitiæ, et sanctitas in pennis ejus* (Malach. iv, 2); cujus diei ortum et occasum videre concupivit Abraham, et vidit (Joan. viii, 56). Ortum autem nativitatem, qua Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 14), occasum vero mortem crucis, quam passus est pro nobis (Phil. ii, 8) intelligere debemus. Ille enim æternus et ineffabilis Divinitatis dies, de quo dicitur: *Hodie genuit te* (Psal. cix, 4), semper est principium, sed nescit ortum; semper est finis, sed nullum habens occasum. Coccinei [Forte, Coccini] autem sic a Domino derivatur vocabulum, ut vel rubrum passionis cruore n, vel ignitæ charitatis (cujus exemplum dedit), inextinguibilem in ipso significet ardorem.

In Esdras Sagittam vidit (Origen. hom. 35 sup. Matth.; Aug., sup. psalm. lxxxvii; Isych., sup. Levit. xiv), sive atrium ejus (Philo, l. Interp. hom., de Josue), cui dicitur: *Sagittæ potentis acutæ* (Psal. cxix, 4); sagittæ autem ipsius præcepta sunt dominica, vel judicantis julicia: Atrium vero, id est, domus lata et omnibus patens, idcirco dicitur, eo quod omnes ad se invitans dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis* (Matth. xi, 28); Itemque *qui manet in me et ego in illo, hic fert fructum multum* (Joan. xv, 5); et iterum: *Ite, inquit, ad exitus vitarum, et compellite omnes intrare* (Luc. xiv, 23).

In Aram Electus de quo sic loquitur. *Ecce Puer meus, quem elegi, electus meus, dedi spiritum meum super eum* (Matth. xii, 18); et revera quis est puer electus, nisi qui a pueritia reprobavit malum et elegit quod bonum est (Isai. vii, 15); quod non est commune omnium puerorum, præter unum puerum, qui de peccato, sine peccato, ut vermis impudicus de putredine natus est.

In Aminadab Populus meus spontaneus (Philo, l. In-elita monumenta, utinam nobis anteriora sæcula non invidissent. Ex ipsis et aliis temporum injuria vel aliquorum invidia suppressis doctorum nostratum sapientissimis scriptis afflicta sese hodie solari posset Hibernia, et impia quorundam obsecratorum ora frenare. Cæterum hunc tractatum, et prob dolor! imperfectum, transsumpsimus ex vetustissimo ms. Codice celeberrimi Sangallensis monasterii in Helvetia; in quo præfixum superius Interpretationis mysticæ, etc., titulum præfert, simulque additur quod in festo Nativitatis sanctæ Dei genitricis ibi legi consueverit. Tanti scilicet, et merito, faciebant aureum illum tractatum monachi Sangallenses et ipsi doctissimi. Tu illo deinceps, lector, benigne fruire, et si quæ alia ejus viri inciderint monumenta a me quantocius expectabis. Vale.

terp. nom., de Exod., Num., Judic.), qui dicit : *Ne- A* *sed non multos patres; nam in CHRISTO JESU per*
mo tollit animam meam a me ipso (Joan. x, 18). Et :
Si vis in vitam venire, serva mandata (Matth. xix, 17).

I. Naason augurans (Hieron., l. Interp. nom. Hebr.,
de Actis apost., et Matth.), qui promittit dicens : Cum
renerit Filius hominis in majestate sua (Luc. ix, 26),
cujus prophetia in tria prophetie tempora respexit,
in præteritum, ut est, vidit Abraham diem [meum],
et gavisus est; in præsens, ut est : Quid cogitatis mala
in cordibus vestris (Joan. viii, 56)? In futurum, ut
est : Erunt enim sicut angeli in cælo (Matth. ix, 4);
et illud : Solvite templum hoc, et in tribus diebus ex-
cubito [illud] (Joan. ii, 19).

In Salomon sensibilis (Hieron. l. Interp. nom. de
Matth.) ; Marc. xii, 25, qui dicit : Tetigit me aliquis,
nam ego sensi virtutem de me exisse (Luc. viii, 46).
Et : Quid cogitatis mala in cordibus vestris (Matth. ix,
4)? Vere sensibilis est, qui cogitata ut facta, et fu-
tura ut præsentia cernit; sicut de eo scriptum est :
Qui fecit quæ futura sunt (Sap. viii, 8).

In Booz in quo robur est (Philo, l. Interp. nom., de
lib. Judic., Ruth) qui ait : Omnia traham ad meipsum
(Joan. xii, 32). Omnis hominis vi- tus in morte defi-
cit, Verbum vero quod caro factum est, de infirmi-
tate fortius, de morte vivacius, de humilitate excel-
sius factum est.

In Obed serviens (Joseph, l. v, c. 14, Ant.), qui non
venit ministrari, sed ministrare (Matth. xx, 28); item-
que Apostolus : Formam, inquit, servi accepit (Phi-
lipp. ii, 7).

In Jesse incensum (Philo, l. Interp., de I et III C
Reg.) qui ait : Ignem veni mittere in terram (Luc. xii,
49). Et Joannes : ipse, ait : Baptizabit vos in Spiritu
sancto et igni (Matth. iii, 11; Luc. iii).

In David de iderabilis (Hieron. l. Int. nom., de
Matth.; et Act. apost.), de quo evangelista dicit : Et
resplenduit facies ejus sicut sol (Matth. xvii, 2). Un-
de etiam Propheta dixerat : Speciosus forma præ
filiis hominum (Psal. xlii, 3).

In Salomone pacificus (Orig. hom. 6 in Joan.),
qui ait : Pacem meam do vobis (Joan. xiv, 27). Addens
meam ostendit odisse non suam; de qua dicitur :
Non veni pacem mittere in terram, sed gladium
(Matth. x, 34). Et Apostolus de Christo : Ipse, inquit,
est pax nostra qui fecit utraque unum (Ephes. ii, 14).

In Roboam latitudo populi (Philo, l. Int. nom., de
II Reg.; Hieron., ibid., de Matth.), cum ait : Multi
ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum
Abraham et Isaac et Jacob in regno cælorum (Matth.
viii). Itemque alibi : Venite ad me, omnes qui laboratis
et onerati estis (Matth. xi, 28), impetus autem po-
puli ideoque vocatur, quia sicut fulgur exit ab Oriente
et paret usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii
hominis (Matth. xxiv, 27).

In Abia Pater Dominus (Hieron., ubi supra, de
Matth.), qui ait : Nolite vocare vobis Patrem super ter-
ram (Matth. xxiii, 9), non quia duos in divinitate
dicamus esse, sed quod etiam homo magistri illius
hominis pater sit quem docet, Paulo dicente : Nam
etiam decem millia pædagogorum habeatis in Christo,

sed non multos patres; nam in CHRISTO JESU per
Evangelium ego vos genui (I Cor. 4). Si autem disci-
pulus meruit pater vocari, quanto magis Magister
ejus.

In Asa tollens (Philo, l. Int. nom., de III Reg.,
Jeremia), de quo Joannes : Ecce, inquit, Agnus Dei,
qui tollit peccata (Joan. i, 29).

In Josaphat ipse judicans (Philo, ibid., Reg. II, III),
ut ait : Pater non judicat quemquam, sed omne judi-
cium dedit Filio (Joan. v, 22).

In Joram ubi est excelsus (Philo, ibid., Reg. III;
Hieron., ibid., de Matth.), ut ait : Nemo ascendit in
cælum, nisi qui de cælo descendit (Joan. iii, 13).

In Ozia robustus Domini (Philo, ibid., de Esaiâ),
qui dixit : Lazare, prodi foras (Joan. xi, 43). Tunc
etenim vox Domini fuit in virtute, cum animam qua-
triduum mortui ab inferis, et corpus revocavit de
sepulcro.

In Joatham consummatus (Hieron. l. Int. nom.
Hebr., de Matth.), de quo dicitur : Consummata omni
tentatione (Luc. iv, 13); et in fine omnium, quæ
prophetatæ sunt de eo dicitur : Et cum consummasset.
Tunc omnia verba hæc dixit discipulis suis : Scitis
quia post biduum pascha fiet (Matth. xxvi, 2). Et in
cruce pendens acetoque potatus dixit : Consummatum
est, et inclinato capite tradidit spiritum (Joan. xix, 30).
Si vero perfectus (Auctor oper. imperf., hom. 1 in
Matth.) dicatur, sic exponitur, quia qui suos jubet
esse perfectos, dicens : Estote perfecti, sicut et Pater
vester cælestis perfectus est (Matth. v, 48); præ cæte-
ris perfectus dici debuit Jesus, quippe qui cæpit fa-
cere et docere (Act. i, 1) quæ perfecta sunt.

In Achaz convertens (Auctor op. imperf., hom. 1
in Matth., et Orig., in Ex.), qui ait : Pœnitentiam
agite, appropinquavim enim regnum cælorum (Matth.
iii, 2); vel apprehendens (Philo, l. Int. nom. de Mi-
chæa), qui apprehensa manu socrum Petri sanavit
febricitantem (Luc. iv, 38), et filiam principis mor-
tuam resuscitavit (Matth. ix, 23). Paulus quoque :
Si quo modo, inquit, apprehendam in quo apprehensus
sum (Philipp. iii, 12). Item alibi : Non enim angelos
apprehendit, sed semen Abraham apprehendit (Hebr.
xii, 16).

In Ezechia confortavit Dominus (Auctor. anonym.,
hom. 1 in Matth.), qui ait : Confidite, ego vici mun-
dum (Joan. xvi, 31). Et Paulus : Nos autem, ait,
prædicamus : Christum Dei virtutem et Dei sapientiam
(I Cor. i, 24).

In Manas obliviosus (Philo, ubi supra de Genes.),
qui ait : Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit
multum (Luc. vii, 47); Charitas namque multitudinem
operit peccatorum (Jac. v, 20). Et Ezechiel : In qua-
cunque die, ait, conversus fuerit injustus ab injustitia
sua, omnes iniquitates ejus oblivioni tradentur (Ezech.
xviii).

In Amon fidelis (Philo, ibid., de Jerem.), qui ait :
Petite et dabitur vobis (Matth. vii, 7). Et Paulus ait :
Ut misericors feret, et fidelis Pontifex ad Dominum
(Hebr. ii, 17). Et Joannes in Apocalypsi : Et a Jesu
Christo, qui est testis fidelis (Apoc. i, 5); fidelis au-

tem dicitur, cujus sunt semper promissa fidelia, quæ A in utramque partem et speranda sunt pariter, et expavescenda.

In Josia ubi est incensum Domini (Hier. l. interp. nom. Hebr.), de quo dicitur: *Et prolixius orabat* (Luc. XXII, 44), quomodo vero oratio incensum esse dicitur, Psalmista testatur, dicens: *Dirigatur, Domine, oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (Psal. CXL, 2).

In Jechonia præparans (Hieron., ibid.; et Philo, 4. Interp. nom., de I Reg. et Jerem.), ut ait: *Si abiero et præparavero vobis locum, iterum veniam ad vos, et accipiam vos ad meipsum* (Joan. x v, 3).

Si vero proprie Joachim, et Joachim, id est, Pater, distinguatur; in Joachim Domini resurrectio dicitur (Hieron., ibid. de Matth.), ut ait: *Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam* (Matth. xxvi, 2); in Joachim Domini præparatio (Auctor oper. imperf., hom. 1 in Matth.), qui dixit: *Venite, benedicti Patria mei, possidete paratum vobis regnum ab origine mundi* (Matth. xxv, 34).

In Salathiel, petitio mea Deus (Hieron., ibid., de Matth.; Philo, ibid., de Aggæo), qui dixit: *Pater sancte, serua eos quos dedisti mihi* (Joan. xvii, 11).

In Zorobabel ipse magister confusionis (Hieron., ibid.), ut ait: *Multi ab Oriente et Occidente venient et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cælorum* (Matth. viii, 11); et de eodem dicitur: *Quare cum Publicanis et peccatoribus manducat Magister vester* (Marc. ii, 16)?

In Abiud Pater meus iste (Philo, ibid., Exod.), qui dicit: *Ego et Pater meus unum sumus* (Joan. x, 30).

In Eliachim Dominus resuscitabit (Philo, ibid., de lib. Reg.), ut ait: *Qui credit in me non morietur in æternum, sed resuscitabo eum in novissimo die* (Joan. vi, 40).

In Azor, adjutus (Philo l. Int. nom., de III Reg. Jeremia), ut ait: *Non sum solus, quia Pater mecum est* (Joan. viii, 19).

In Sadoch justificatus (Hieron. l. Int. nom., de Luca), ut ait: *Ego veritatem loquor, quia verax est qui me misit* (Joan. viii, 26); ad quem etiam dicitur: *Justificeris in sermonibus tuis* (Psal. l, 6). Et Joannes: *Advocatum, inquit, habemus apud Patrem Jesum Christum justum* (Joan. ii, 1).

In Achim Frater meus (Origen. hom. 20 supra Jesu Nave), ut ait: *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, ipse frater meus, et mater mea, et soror est* (Matth. xii, 50), sive frater matris; frater quippe matris Dominus ideo dicitur, dum unum Patrem, cui omnes (Christo jubente) dicimus: *Pater noster qui es in cælis* (Ibid.).

In Eliud Deus meus iste (Philo, l. Int. nom., de l. I Reg.), cui Thomas ait: *Dominus et Deus meus* (Joan. xx, 28). Pronomen autem iste quid aliud nisi signa clavorum et lanceæ significat, quæ veri notitiam corporis monstrant.

In Eleazar Deus meus adjutor (Philo, l. Int. nom., de Gen. et Ex.), ut ait: *Et qui misit me Pater mecum est* (Joan. viii, 16).

In Mathan donans (Hieron. l. Int. nom., de Matth.), ut ait: *Omne debitum donari tibi quia rogasti me* (Matth. xviii, 32).

In Jacob supplantator (Origen., hom. 11 in Exod.), ut ait: *Dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici* (Luc. x).

In Joseph auctus, vel apponens (Philo, ibid., de Genes.; Joseph. l. i, c. 17, Antiq.), ut ait: *Ego veni, ut vitam habeant; et abundantius habeant* (Joan. x, 10); et alibi; *et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, ut fiat unus grex et unus Pastor* (Joan. x).

Hactenus ut valuimus, qualiter in omnibus genealogiæ, vel generationibus [Forte, generationis gradibus] Christus figuratus et prophetatus sit, exemplis sacræ Scripturæ asseruimus.

ITEM

MORALIS EXPLANATIO EORUMDEM NOMINUM AB EODEM COMPILATA.

Opportunum quoque videtur, ut ejusdem genealogiæ nomina per interpretationem quoque latioribus figuris, ad Moralem, quantum possumus, derivemus intellectum.

In sancto igitur Abraham hoc intelligentes studeamus, ut patres sanctarum gentium, hoc est, perfectarum animæ virtutum efficiamur; quas evulsis et destructis, disperditis, et dissipatis malis gentibus, hoc est, mortiferis vitiis, sanctus Jeremias ædificare et plantare jubetur a Domino, in quorum typo vitiorum septem illæ Chananæorum gentes, veluti totidem principalia vitia, ab Israelitico deletæ sunt populo (Cassian., collat. 5, cap. 22), eadem [et earum]

D terra ab eodem possessa est jure hæreditario. Advenæ etiam istius mundi in similitudinem Abrahamæ simus, et peregrini, sicut omnes patres nostri; totum quoque præsentis vitæ gaudium, velut Isaac charissimum filium, Domino jubente, offeramus Deo, ut in æternum gaudeamus cum Christo, ipso dicente: *Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. v).

In Isaac centuplo locupletemur fructu, et gaudeamus in tentationibus, et secundum in conjugium assumamus et Rebeccam, hoc est, patientiam habeamus, dicente Jacobo Apostolo: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio vestræ fidei patientiam operatur,*

ut per patientium et consolationem Scripturarum, A *spem*, juxta Pauli eloquium (*Rom. xv*) habeamus (*Jac. i*); gaudeamus in Domino semper; etenim sine Deo licet gavisi fuerimus, semper gaudere non possumus; hoc namque est sempiternum ac verum et omne gaudium, quod hic initiatur per fidem, et illic consummatur per speciem; quomodo præsens sæculi gaudium sine concluditur, et luctu deletur, illud vero futurum terminum nescit, nec mœroribus interrumpitur.

In *Jacob*, ut nostrum veterem hominem *Idumæum*, id est, terrenum, novo homine supplantemus, et nostræ mentis spiritus, secundum Dominum renovatus supplantatoris nomen sortitur. Caro quippe secundum Apostolum concupiscit adversus spiritum, spiritus vero adversus carnem (*Gal. v*); senior videlicet frater adversus juniorem, et junior contra seniore, quia non prius quod spirituale, sed quod animale (*I Cor. xv*), qui autem [*Deest f. in*] hujus colluctationis certamine victor exstiterit, hic, devicto carnali et veteri homine, mortificatisque membris suis quæ sunt super terram, mundus corde effectus, vitiis videlicet exinanitus, ac virtutibus repletus, per actualem in contemplativam transiens vitam, Israelis nomine merebitur appellari, hoc est, viri, sive mentis videntis Dominum, sive principis cum Domino, aut directi [*directi*] Domini, quem in præsentis vita videbit per fidem, et in futuro contemplabitur facie ad faciem: *Beati*, inquit, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. v*).

In *Juda*, ut laudemus et semper glorificemus Dominum, et confiteamur illi laudantes nomen ejus. Confessionis vero in divinis Scripturis duplex modus est; aut enim ad poenitentiae satisfactionem respicit, aut baptizabantur ab eo confitentes peccata sua (*Matth. iii*); et iterum: *Confitemini*, inquit, alterutrum peccata vestra (*Jac. v*); aut ad gratiarum actionem refertur et laudem, ut sanctus Daniel: *Tibi*, inquit, *Deus Patrum nostrorum confiteor, teque laudo* (*Dan. ii*), et iterum in Evangelio, qui sicut ovis peccatum non fecit: *Confiteor*, ait, tibi *Pater Domine celi et terræ* (*Matth. xi*), id est, gratias ago tibi, sive glorifico (*S. August., Serm. 8 de verb. Dom.*). Ergo præveniamus in confessione faciem [Domini] et confiteamur peccata nostra; advocatum enim habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris (*I Joan. ii*). Nudemus vulnera nostra medenti; etenim sua vulnera nutrit qui tegit; absconsa delicta patefaciantur Domino; revelata per poenitentiam tegantur per Domini misericordiam; in adversis pariter et prosperis laudemus Christum, in omnibus gratiam Domino Patri agentes per ipsum.

In *Phares*, ut recte dividamus et recte offeramus Domino, caventes pessimum illius parricidæ exemplum ac patrimonia egentibus dividamus et red damus parentibus quæ parentum sunt; insuper studeamus divisores effici aquarum superiorum ab inferioribus, id est, patiente [patientie] intercedente firmamento, virtutes separemus a vitiis, munda effecti animalia, in arcam Noe assumamus, intellectualem ungulam di-

videntes, hoc est, litteram a spiritu, et vitia, ut ante diximus, a virtutibus distinguentes *Omnia* quoque secundum Apostolum approbemus [*Forte, probemus*], et solum quod bonum est teneamus, ut cum dies tremendi illius examinis advenerit, nos qui nosmetipsos judicavimus, non judicemur a Domino, nec cum mundo maligno damnemur (*I Thess. v*).

In *Zara* [*al., Zaram*], ut lucifer oriatur in cordibus nostris (*II Petr. i*) et sol justitiæ, qui timentibus Dominum oritur, et negligentibus occidit, illuminet nos, lux videlicet vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. i*); nec super iracundiam nostram, aut aliquid mortiferum occidat vitium: cujus fulgore radiati et ipsi sicut *Stellæ fulgebimus in perpetuas eternitates* (*Dan. xii*), et oriemur sicut luminaria huic mundo, verbum vite continentes, ut luceat *lux nostra coram hominibus, et glorificent opera nostra Patrem nostrum qui in cælis est* (*Matth. v*); nec satis sit nobis solummodo in Christum credere, sed, si ita necessitas impellat, pro ejus nomine parati simul [simus] etiam nostrum sanguinem fundere et conjunctam martyrum subire passionem. Coccinus [*al., coccus*] quoque noster *bis tinctus* sit, hoc est, per Spiritum sanctum ignita Dei dilectione impleatur et proximi; de qua dicitur: *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, lampades ejus lampades ignis et flammarum* (*Cant. 8*).

In *Esson*, ut ardentes diaboli sagittas, ignita inimici jacula perspicaci cordis intuitu prævidentes cum apostolo Paulo dicere possimus: *Non enim ignoramus versutias ejus* (*II Cor. ii*); ad quas videndas vigilantibus cordis oculis opus habemus. *Non est enim*, inquit Apostolus, *nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitie in cælestibus* (*Ephes. vi*). Et ideo, ut idem Apostolus alibi ait: *Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed spiritualia* (*II Cor. x*); spiritualibus namque et invisibilibus armis invisibilis animæ, contra invisibiles hostes dimicandum est. Assumamus itaque, secundum Apostolum (*Ephes. vi*; *I Thess. v*), ut possimus resistere in die malo, in omnibus sumentes scutum fidei in quo possimus ignita inimici jacula extinguere, et galeam spei et lorica charitatis et gladium spiritus, quod est Verbum [Dei deest]; utroque enim modo accipiendum est nobis nomen *Esson*, sive quia, ut supra dictum est, diabolicas caveamus sagittas, sive quia Domini videntes sagittas, quæ sunt secundum Psalmistam acutæ, sagittis illius opponamus; nemo etenim in agone contendens coronabitur, nisi qui legitime ceciderit (*II Tim. ii*). Atrium etiam efficiamur, ut veluti in atrio sancto suo habitet in nobis, dicente ipso: *Habitabo in illis. Stemus etiam in domo Domini nostri, in atriis domus Dei nostri* (*Psal. cxv*); laudantes Dominum quoniam bonus intremus portas ejus in exultatione et atria ejus in hymnis (*Psal. xcix*), plantati etenim in domo Domini in atriis domus Dei nostri floreant (*Psal. xci*), ut postquam in atriis præsentis Ecclesiæ floruerint, stabiles in domo regni plantentur æterni.

In *Aram*, ut in numero habeamus electorum Domini, adversus quos nullus est qui accuset; elegit enim nos Pater in Christo ut essemus sancti et immaculati coram ipso (*II Petr. i.*); certam itaque nostram vocationem et electionem per bona opera faciamus, ut quia multi sunt vocati cum paucis inveniamur electi: omnes quippe qui Domini obediunt voluntati, dicuntur genus electum, regale sacerdotium (*I Petr. ii.*); item excelsi simus et sublimes, meritum scilicet dignitate sublimati a terrenis extollamur ad celestia, quibus qui adhaerit de excelso cœli habitaculo, omnia despicit caduca.

In *Aminadab*, ut spontaneus Domini simus populus; in ædificatione etenim tabernaculi testimonium in quo sine ambiguo significatur omnis Ecclesia, prompto quisque animo obtulit quod voluit. Unde et ipsa veritas: Si quis, inquit, vult post me venire (*Matth. xvi.*); et alibi: Si vis perfectus esse (*Matth. xix.*); et iterum de virginitatis electione liberum reliquit arbitrium (*I Cor. vu.*), dicens: Qui potest capere capiat; sicut namque Dominus vitam nostram voluntaria passione acquisivit, ita et nos voluntarie vult sacrificare sibi, ut voluntaria oris nostri beneplacita sibi faciat, sicut et cœcorum voluntatem cum sciret, interrogabat dicens, Quid vultis ut faciam vobis (*Marc. x.*)? et statim fidelem voluntatem sanitatis effectus consecutus est.

In *Naason*, ut mundanis auguriis gentilium derelictis, promissis divinis fidem adhibeamus, et omnium prosperitatem rerum in Domini solius voluntate, non in falsis divinationibus, collochemus, ut Paulus: Si quomodo, inquit, tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos (*Rom. i.*). Ecce non in fato, nec in augurio, sed in Domini voluntate, prosperitatem sui posuit itineris. David quoque de beato viro: Omnia, ait, quaecunque faciet prosperabuntur (*Psal. i.*), et Iohannes Apostolus: Charissime, inquit, in omnibus orationem facio prospere te ingredi (*Joan. iii.*). Contemptis itaque cunctis mundanis auguriis, prosperemur in Dei voluntate, et divinis credamus oraculis, et Domini solius intendamus promissis: Caritas quippe omnia credit, omnia sperat (*I Cor. xiii.*), ad maximum etenim laudis cumulum de populo Israel dicitur: Non est augurium in Jacob, nec divinatio in Israel (*Num. xxiii.*).

In *Salmon*, ut sepsibiles in Domino omnia probeamus, et sola ea quæ bona sunt teneamus (*I Thess. v.*), et sensibus perfecti, malitia parvuli simus (*I Cor. xiv.*). Hoc quoque sentiamus in nobis quod et in Christo Jesu, qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (*Philipp. ii.*), et reliqua; et unanimes unum sentientes, uno ore honorificemus Dominum, ac sacræ sensibus Scripturæ instructi, efficiamur Domini docibiles. Sancto dicente Isaia: et erant omnes docibiles Dei (*Isai. liv.*; *Joan. iii.*).

In *Booz*, ut confortemur in Domino, et viriliter agamus, Christo confirmante manus nostras ad prælium, et digitos nostros ad bellum, ut robore patientiæ firmati omnia tentationum genera sufferre, et de

A inimicis triumphare possimus, timentes quodque illud Apostolicum: Quomodo, ait, facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo (*Hebr. v.*)? Perfectorum autem est solidus cibus virorum, qui exercitatos sensus habent ad discretionem boni et mali. Tali fortitudine roboratus est ille qui dicebat: Omnia autem possum in eo qui me confortat (*Philipp. iv.*).

In *Obed*, ut serviamus Domino in lætitia (*Psal. xcix.*), illa videlicet servitute, qua non per spiritum timoris, sed per spiritum adoptionis filiorum servitur Domino (*Rom. v.*); sicut namque duo sunt timores qui faciunt duo genera timentium, ita duæ sunt servitutes, quæ faciunt duo genera servorum: alter timor pœnalis in servitute, alter [*Fortis*, ac est] initium sapientiæ, alter plenitudo est legis divinæ. Perfecta igitur servitute perfectos servos nos exhibeamus Domino, ut, cum tempus servitutis fuerit finitum, vocemur a Domino in regnum æternum.

In *Jesse*, ut incensum orationum in ara cordis nostri incedamus, dirigatur, inquit David, oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo (*Psal. cxl.*); et omnia incendentes conflagremus igne spiritus, spiritum contribulatum Domino offerente, et immolantes Deo hostiam laudis (*Psal. cxv.*), igne æstuantis Dei, de quo dicitur: Ignem veni mittere in terram (*Luc. xii, 49.*).

In *David*, ut proprias remittamus injurias et desiderabiles efficiamur Domino, avidumque habeamus erga Deum desiderium, hoc est, ut diligentes Dominum, diligamur a Domino; Qui enim diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum (*Joan. xiv.*). Fortes etiam simus manu, hoc est, perfecto opere intellectualem gigantem gladio proprio vulnerantes, et de faucibus antiqui prædonis, tam nostras quam proximorum animas eripientes, ut, extremo adveniente iudicio, desiderabiles, fulgeamus sicut sol in regno Patris nostri, et, bono certamine certo, repositam nobis in cœlis accipiamus a justo iudice, iustitiæ coronam.

In *Salomone*, ut quantum ex nobis sit, cum omnibus pacem habeamus, et intestino vitiorum bello, spiritualibus victo virtutibus, et utroque nostro homine in unum cœlestem conciliato, pacem habeamus ad Dominum, et ad proximum, et non solum simus cum omnibus pacati, verumetiam omnibus existamus pacifici, et discordantes licet fratres ad unionem spiritus et concordiam revocemus. Beati, inquit, pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (*Matth. iii.*).

In *Reboam*, ut latum mandatum Domini complentes, hoc est, sine ulla personarum acceptione, omnibus charitatem fraternam exhibeamus; juxta Paulum, corde nostro dilatemur, ac filii Israel in terra nostra multiplicentur et crescant, id est, spiritualibus repleantur virtutibus, vitiorum genti repugnantibus. Tali igitur populo in nobis dilatato, impetus spiritalis desiderii spiritualem frangat impetum; Fluminis enim impetus lætificat civitatem Domini (*Psal. lv.*).

In *Abia*, ut Patrem habeamus Dominum, simus in

Domino, ut veraciter dicere possimus *Pater noster* (Matth. vi). Ac filii Dei simus et hæredes, *hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi* (Rom. viii), si tamen compatimur, ut et simul conglorificemur.

In *Asaph*, ut tollamus mentem nostram de terrenis ad cælestia, de via quoque, juxta prophetam, tollamus lapides (Jerem. l), hoc est, de via sanctæ conversationis auferamus peccata

In *Josaphat*, ut recte judicemus, nostra tanquam subditorum nobis examinantes delicta: *Si enim, ut ait Apostolus, nosmetipsos judicavimus, non utique judicemur a Domino* (I Cor. xi)

In *Joram*, ut dum consurrexerimus cum Christo, quæ sursum sunt queramus, quæ sursum sunt sapiamus, non quæ super terram, et effecti in Domino sublimes, nostram conversationem habeamus in cælis (Coloss. iii).

In *Ozia*, ut de cætero confortemur in Domino et in potentia virtutis ejus, ut et ita pugnantibus nobis conteratur Satanas sub pedibus nostris velociter (Ephes. vi).

In *Joatham*, ut perfecta opera facientes, perfecti existamus et integri, in nullo tentationum genere deficientes, Veritate ipsa dicente: *Estote vos perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est* (Matth. v).

In *Achas*, ut apprehendamus in quo apprehensi [sumus] et quæ retro sunt obliviscentes, in futurum nos superextendamus, ut possimus apprehendere veram vitam quæ est Christus. *Ego sum, ait, lux et vita mundi* (Joan. viii).

In *Ezechia*, ut de omnibus animæ languoribus liberati, conscendamus in templum Dei, et faciamus voluntatem ejus, et, fortitudine Domini confirmati, occidentem iniquis mereamur nobis oriri justitiæ solem (Malach. iv), et ubicunque peccatum, et ex peccato mors et [et videtur redundare] appropinquaverunt, convertentes ad Dominum, eoque in poenitentia flentes exoremus Dominum, donec in misericordia flexus erigat et vivere faciat vitæ spirituali.

In *Manasse*, ut, malorum præteritorum obliti, semper in nocte hujus præsentis sæculi memores simus nominis Domini; ultionem quoque non queramus, nec memores simus injuriæ proximorum, sed remittentes omnium debita, nostra laxari mereamur a Domino delicta, ipso dicente: *Dimittite, et dimittetur vobis* (Luc. vi).

In *Amon*, ut stemus in fide, et fideli Domino fideles adhæreamus; charitas namque omnia credit (I Cor. xiii), fides autem sperandarum substantiarum, et argumentum non apparentium est, nam quod videt quis, quid sperat (Hebr. vi)? Fides itaque est quæ nos Abraham filios facit, qui credidit Deo et reputatum est ei ad justitiam (Rom. iv), per quam et omnes patres nostri testimonium consecuti sunt esse justi. Ex fide igitur nos vivamus, ut ex fide justificemur, quia *justus ex fide vivit* (Rom. i).

In *Josia*, ut queramus ubi incensum Domino adolere debeamus, nosmetipsos videlicet, in corporibus

nostris, hostiam vivam, sanctam, Deo placentem exhibentes (Rom. xii), sermonibus sacrificium laudis Domino immolantes (Psal. cxv), cogitationibus corda contrita et humiliata et contribulatos spiritus sacrificantes; et his tribus Deo dedicati, cogitatu scilicet et verbo et facto immaculatæ inveniamur hostiæ, auditoresque non infructuosi effecti, pro his quæ lex divina [in] nobis arguit, poenitentiam agamus, prævenientes faciem ejus in confessione (Psal. xciv), ut, recepta satisfactione nostra, iram suam avertat a nobis.

In *Jechonia*, ut in adventum Domini parati simus et semper vigiles (Luc. xxi), ne forte graventur corda nostra crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ, et superveniat in nos repentina dies illa: tanquam laqueus enim superveniat in omnes qui sedent super faciem terræ. Devitantes itaque mali et inutiles esse et [et mendo f. irrepsit] fatuarum exemplo virginum vigilemus et præparemur, ut, veniente Domino, ut sponsa intremus in gaudium Domini et ad nuptias intromittamur æternas.

In *Joachim*, ut esse Domini resurrectio mereamur, ut de morte peccati ad justitiæ vitam resurgamus; etenim in baptismo Christo consepulti sumus, ut cum eo per justitiam convivamus; hæc est enim resurrectio prima, qua soli justî suscitantur. In secunda vero tam impii et peccatores quam fideles resurgent et perfecti, alii in resurrectionem vitæ, alii in resurrectionem judicii (Joan. v). *Beatus, inquit Joannes, et sanctus est qui habet partem in resurrectione prima, in hoc secunda mors non habet potestatem* (Apoc. xx).

In *Joachim*, ut paratum ab origine mundi cum justis mereamur in regnum ad dexteram vocari (Matth. xxv).

In *Zalathiel*, ut unam petitionem petamus a Domino, ut inhabitemus in domo Domini omnes dies vitæ nostræ, et videamus voluntatem ejus (Psal. xxi). *Omnis enim qui petit, accipit* (Luc. xi). Petamus a Domino semper in nomine Salvatoris, hoc est, quæ ad veram salutem pertinent, dicente Salvatore: *Quæcunque petieritis a Patre meo nomine meo, dabit vobis* (Joan. xiv), et æqua poscantur, ne in peccatum vertatur oratio.

In *Zorobabel*, ut in omni studio nitamur tam discipuli cælestis et veri magistri fieri, quam magistri discipulorum, ut quæcunque didicerimus, opere complentes, alios doceamus. *Qui audit, inquit, dicat: veni* (Apoc. xxi); qui ad spiritualem cœnam invitatus est, cæteros quoque invitet, ut plena fiat domus discumbentibus (Luc. xiv).

In *Abiud*, ut sit nobis Deus in Patrem, et nos illi in filios et filias, et nos spirituales in Christo gignentes filios, patres eorum simus, discipuli simul et magistri, patres existentes et filii, a Domino docti et geniti, doceamus et generemus progeniem Domino, ut talis progenies cum Patre regnet æterno.

In *Eliachim*, ut hic resurgamus animo, et illic resuscitati in sancto et spirituali vivamus corpore,

inors etenim una Redemptoris nostri duabus nostris A animæ de peccati morte vivificationem, et in futura
mortibus salutis fuit, et una ejusdem resurrectio duas corporis incorruptibilem resurrectionem.
resurrectiones præstitit, præsentī videlicet tempore In Assur, ut adjuvante Domino... (*Cætera desunt.*)

ANNO DOMINI DCXVI.

ETHELBERTUS,

ANGLORUM REX.

NOTITIA HISTORICA IN ETHELBERTHUM.

(Fabricii Biblioth. med. et inf. ætatis.)

Ethelbertus, sive Edilbertus, Cantiorum in Anglia primus rex Christianus, qui an. 616, Februarii 24, obiit. Hujus scriptum nullum exstat, sed Baleus, pag. 73, et Priscus, pag. 105, ex Beda, notant scripsisse *Decreta judiciorum*, sive *primam illam magnam Chartam* ceteris etiam Heptarchiæ in Anglia probatam Regibus, de qua præter Davidem Wilkiesium, tomo I Legum veterum Anglorum, Londini,

B 1721, fol., vide quæ nuper notavit Thornaugh Courdon, in historia Parlamenti, Anglice edita Londini 1731. Scripsit et *Epistolarum* librum maxime ad sanctum Gregorium papam, et ad sanctum Augustinum, Anglorum apostolum et primum archiepiscopum Cantuariensem. De Ethelberto hoc Baronius et Acta sanctorum, 24 Februarii. De Augustino illo ad 26 Maii.

ETHELBERTI,

ANGLORUM REGIS,

Ⓐ DONATIONES AD DIVERSAS ECCLESIAS.

(Monasticon Anglic. t. I, p. 110, 126, 167.)

I.

Donatio regis Ethelberti de terra ubi situm est monasterium apostolorum Petri et Pauli cum terris adjacentibus.

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Notum sit omnibus tam præsentibus quam posteris, quod ego Athelbertus, Dei gratia rex Anglorum, per Evangelicum genitorem meum Augustinum de idolatra facturus Christicola tradidi Deo per ipsum antistitem aliquam partem terræ juris mei, sub orientali muro civitatis Dorobernensis, ubi scilicet per eundem in Christo institutorem monasterium in honore principum apostolorum Petri et Pauli condidi, et cum ipsa terra et cum omnibus quæ ad ipsum monasterium pertinent perpetua libertate donavi adeo [ut nec] mihi, nec aliorum successorum meorum regum, nec ulli unquam potestati sive ecclesiasticæ sive sæculari, quidquam inde liceat usurpare, sed in ipsius abbatis sint omnia libera ditio: si quis vero de hac donatione nostra aliquid minuire aut irritum facere tentaverit, auctoritate beati papæ Gregorii nostrique apostoli Augustini simul et nostra imprecatione sit hic segregatus ab omni sanctæ Ecclesiæ communionē, et in die judicii ab omni electorum societate. Circumcingitur hæc terra, ubi situm est monasterium apo-

C stolorum Petri et Pauli cum terra adjacentē his limitibus: in oriente ecclesia sancti Martini et inde ad Orientem *be siwenidounē*, et sic ad Aquilonem *be wykyngmearch*, iterum ad Orientem et ad Austrum *be bureyaremearch*, et sic ad Austrum et Occidentem *be Kyngesmearch*, iterum ad Aquilonem et Orientem *be Kingesmearch*, sicque ad Occidentem *to Riitherchepe*, et ita ad aquilonem *to dryttingatrete*. Actum est in civitate Doroberniæ anno ab incarnatione Christi dec, indictione vi. Ego Athelbertus, rex Anglorum, hanc donationem meam signo sanctæ crucis propria manu confirmavi. Ego Augustinus gratia Dei archiepiscopus libenter subscripsi. Ego Aswaldus regis filius facio. Ego Hanugi filius dux laudavi. Ego Ilocca comes consensi. Ego Andemundus referendarius approbavi. Ego Graphio comes benedixi. Ego Tangi filius regis optimas confirmavi. Ego Pinca consensi. Ego Geddi corroboravi.

II.

Charta Athelberti.

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Notum sit omnibus tam præsentibus quam posteris, quod ego Athelbertus, Dei gratia rex Anglorum, per Evangelicum genitorem meum Augustinum de idolatra fa-

ctus Christicola, tradidi Deo per ipsum antistitem aliquam partem terræ juris mei, sub orientali muro civitatis Dorobornæ, ubi scilicet per eundem in Christo institutorem, monasterium in honore principum apostolorum Petri et Pauli condidi, et cum ipsa terra, et cum omnibus quæ ad ipsum monasterium pertinent perpetua libertate donavi, adeo ut nec mihi, nec alicui successorum meorum regum, nec ul'i unquam potestati sive ecclesiasticæ, sive sæculari, quidquam inde liceat usurpare, sed in ipsius abbatis sint omnia libera ditio. Si quis vero de hac donatione nostra, aliquid minuire, aut irritum facere tentaverit, auctoritate beati papæ Gregorii, nostrique apostoli Augustini simul et nostra imprecatio, sit hic segregatus ab omni sanctæ Ecclesiæ communione, et in die iudicii, ab omni electorum societate. Circumcingitur hæc terra his terminis. In Oriente ecclesia sancti Martini, et inde ab Oriente, *besiwenidoune*, et sic ad Aquilonem, *be wgyngmearch*, iterumque ad Orientem et ad Austrum, *be bureyare-mearch*: et sic ad Austrum et Occidentem *be kynges-mearch*; item ad Aquilonem *be kyngesmearch*, sicque ad Occidentem *to Rüherechepe*, et ita ad Aquilonem *to dryttingstrete*. Actum est hoc in civitate Dorobornie, anno ab incarnatione Christi 605, indictione 6.

Ego Athelbertus rex Anglorum hanc donationem meam, signo sanctæ crucis, propria manu confirmavi. Ego Augustinus, gratia Dei archiepiscopus, libenter subscripsi. Ego Edbaldus, regis filius, favi. Ego Hamgisilus dux laudavi. Ego Hocca comes consensi. Ego Angemundus referendarius approbavi. Ego Graphio comes benedixi. Ego Tangisilus, regis optimas, confirmavi. Ego Pinca consensi. Ego Geddy corrobavi.

Rex Anglorum Athelbertus misericordia omnipotentis Dei catholicus, omnibus suæ gentis fidelibus, et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, beata spe expectantibus, salutem vitæque æternæ beatitudinem, largiente summi Regis clementia. Ego Athelbertus in solio paterno confirmatus, paceque divinitus concessa, eo jam per decem quinquennia sceptrigera potestate potius, et per Venerabiles sacræ fidei doctores Spiritus sancti gratia irradiatus, ab errore falsorum deorum, ad unius veri Dei cultum toto corde conversus, ne ingratus beneficiorum appaream illi a cujus sancta sede nobis in regione umbræ mortis sedentibus lux veritatis emicuit, inter alias quas fabricavi ecclesias monitu et hortatu beatissimi papæ Gregorii et sancti patris nostri Augustini, ipsi beatissimo apostolorum principi Petro et doctori gentium Paulo monasterium, a fundamentis construxi, illudque terris variisque possessionum donariis decorare studui, inique monachos Deum timentes aggregari feci, et cum consilio ejusdem reverentissimi archiepiscopi Augustini, ex suo sancto sanctorum collegio venerabilem virum secum ab apostolica sede directum. Petrum monachum elegi, eisque, ut ecclesiasticus ordo exposcit, abbatem præposui. Hoc igitur monasterium ad proVectum debiti culminis promovere

desiderans, suarumque possessionum terminis dilatere gestiens, sana mente integroque consilio, cum Edbaldi filii mei aliorumque nobilium optimatumque meorum consensu, ob redemptionem animæ meæ et spem retributionis æternæ obtuli ei etiam villam nomine Sturiga alio nomine dictam Cistelei cum omnibus redditibus ei jure competentibus, cum mancipiis, silvis cultis vel incultis, pratis, pascuis, paludibus, fluminibus, et contiguis ei maritimis terminis eam ex una parte cingentibus, omnia, mobilia vel immobilia in usus fratrum sub regulari tramite et monastica religione inibi Deo servientium: missurum etiam argenteum, scpton aureum, iterum sellam cum freno aureo, et gemmis exornatam, speculum argenteum, armilcaisia closerica, camisiam ornatam, quod mihi xenium de domino papa Gregorio sedis apostolicæ directum fuerat, quæ omnia supradicto monasterio gratanter obtuli. Quod etiam monasterium ipse servus Dei Augustinus sanctorum apostolorum, ac martyrum reliquiis variisque ecclesiasticis ornamentis ab apostolica sede sibi transmissis copiose dictavit, seseque in eo et cunctos successores suos ex autoritate apostolica sepeliri præcepit, Scriptura dicente « non esse civitatem mortuorum, sed vivorum. » Ubi etiam mihi et successoribus meis sepulturam providi, sperans me quandoque ab ipso apostolici ordinis p. incipe cui Dominus potestatem ligandi atque solvendi dedit et claves regni cælorum tradidit, a peccatorum nexibus solvi et æternæ beatitudinis januam introduci.

Quod monasterium nullus episcoporum, nullus successorum meorum regum, in aliquo ledere aut inquietare præsumat, nullam omnino subjectionem in ea sibi usurpare audeat, sed abbas ipse qui ibi fuerit ordinatus, intus et foris cum consilio fratrum secundum t. morem Dei libere eum regat et ordinet, ita ut in die Domini dulcem illam piissimi Redemptoris nostri vocem mereatur audire dicentis: *Exge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui*. Hanc donationem meam in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, largitate divina ut mihi tribuatur peccatorum remissio, per omnia, cum consilio reverentissimi patris Augustini, condidi, idque ad scribendum Augemundum presbyterum ordinavi. De his ergo omnibus quæ hic scripta sunt, si quis aliquid inde minuire præsumpserit, sciat se æquissimo iudici Deo et beatis apostolis Petro et Paulo rationem esse redditurum. Confirmata est hæc donatio præsentibus testibus reverentissimo patre Augustino Dorovernensis Ecclesiæ archiepiscopo primo, Mellio quoque et Justo Londoniæ, et Ronfensis Ecclesiæ p. æsulibus, et religioso famulo Christi Laurentio presbytero, Edbaldo filio meo, Hamgisilo duce, Augemundo referendario, Hocca et Graphione comitibus, Tangesilo et Pinca et Geddi et Aldhuno regis optimatibus, aliisque plurimis diversarum dignitatum personis. Actum sane quadragesimo quinto anno regni nostri, sub die v Idus Januarii.

III.

Ælthearht, rex occidentalium Saxonum seu Cantuariorum, vendidit Waermundo episcopo xx acras terræ et unum vinculum dimidium civitatis Stroli et unum mansium, pro ejus pecunia, xv pund. et xxx mancuso (sic habetur in charta) anno 790. Subscribunt Ærdelbearht rex; Crolnoth archiepiscopus;

A Eulhstan, Swithun, Guthheard, Dioruulf episcopi; Eitheldred et Ælfred filii regis; Uullaf; Uurseth, abbates; Uulthem presbyter; Uuerenberht et Colmund ministri; Eannulf, Oric, Uulfbere, Aetheluulf; Hombearht, Uullaf, Aldred, Æthelred; Dryhtwald et Biorhtuulf duces.

DECRETUM

DE REBUS DEI ET ECCLESIAE NON ABSTRAHENDIS

(Wilkins., Legum Vett. Anglor. Collect. t. I, p. 1.)

Hæc sunt judicia quæ a Ethelbertus rex constituit Augustini diebus.

I. b Dei peculium et Ecclesie duodecies emendetur; episcopi peculium undecies emendetur; sacerdotis peculium novies emendetur; diaconi peculium

sexies emendetur; clerici peculium ter emendetur, ecclesie c pax his emendetur; monasterii d pax bis emendetur.

a *Æthelbirhtus.* Æthelbirhtus rex, secundum Fastos Savilianos, regnare cepit anno Christi 561. Desiit anno 616. Malmesburiensis et Beda scribunt illum excessisse post receptam Christi fidem anno 21. Beda anno 613 (quiescit 616 juxta chronologiam Saxoniam) eum obisse dicit, lib. ii Hist. Eccl. c. 5, ubi inter alia sic de eo loquitur: « Inter cætera bona quæ genti suæ consulendo conferebat, etiam decreta illi judiciorum juxta exempla Romanorum cum consilio sapientum constituit, quæ conscripta Anglorum sermone hactenus habentur et observantur ab ea. In quibus primitus posuit qualiter id emendare deberet, qui aliquid rerum vel ecclesie, vel episcopi, vel reliquorum ordinum, furto auferret, volens scilicet tuitionem eis quos et quæ doctrinam susceperunt præstare.

b *Dei p. culium et Ecclesie.* De sacrilegio et furto prior leg. s. h. u. s. pars intelligenda est, quod nempe res, Deo, Ecclesie, etc., dicatæ, si furtim auferantur, sint compensandæ. Rex Ælfredus infra, lege 6, sacrilegium cum multa juxta valorem compensari, et præterea aut manum furis abscindi, aut juxta capitis æst nationem hominis illius eam redimi vult. In jure civili, Paulus jurisconsultus, L. Sacrilegii 9, ad l. Jul. pec., lib. XLIII P. tit. 13: « Sacrilegi, inquit, capite puniuntur, qui publica sacra compilarint; at qui privata sacra aut ædículas incustoditas tentaverint, amplius quam fures, minus quam sacrilegi merentur. » Sacrilegii pœnam monet statui debere pro qualitate personæ, proque rei conditione, et temporis, ac ætatis et sexus, vel severius, vel clementius; et statim profert varias olim indictas pœnas, aliosque sacrilegos ad bestias damnatos, alios vivos exussos, alios furca suspensos ait. In jure canonico, qui res ecclesiasticas Deo dicatas abstulerit, infamis judicabatur, anathemate ferebatur, vel excommunicabatur. Decret. Gregor., c. 12, q. 2. In jure Gothico et Scanico gravissima pœna furibus indigitur, suspensum nempe absque defensione hominis furti accusati; sacrilegis autem nulla specialis statuebatur pœna. Vid. Stiernook de jure Sueon. et Goth. vetusto, p. 368 seq. In legibus provincialibus hodierni regni Sueciæ, sacrilegus solvet episcopo multam trium marcarum pro violatione pacis ecclesiasticæ; pro furto autem plectetur secundum leges provinciales. In templo vel cœmeterio non fruetur pace, quia contra eam deliquit. Loccen. Leg. civ. regni Sueciæ, tit. de jure eccles. cap. 48, p. 301. Apud Danos levis pœna furibus determinatur, uti legitur lib. vi Juris Danici, c. 47, die Tyveri, cæ-

sio virgarum, vel restitutio simplex aut duplex rei furtim ablata, et *Bremmerholm*, hoc est, ergastulum nauticum: effractor autem ac s. oliator thecæ nummarie, capsæ, vel armarii in templo reperti, latronis instar, rota et palo punitur; qui autem e templo res clavibus non servatas spoliaverit, in furcam suspenditur; qui autem res viliores rapuerit, ad pœnam virgis cæsus, æternis et vinculis et laboribus punitur. Vid. lib. vi Juris Dan., c. 16, § 4. De sacrilegiis Theodoricus rex in edicto suo, cap. 126, ait: « Si quis de ecclesiis, id est, locis religiosis, homines traxerit, vel aliquid violenter crediderit auferendum, capite puniatur. » Juxta legem Frigorun 12, qui finem effregerit, et ibi aliquid de sacris tulerit, ducitur ad mare, et in sabulo, quod accessus maris operiri solet, funduntur aures ejus, et castratur, et immolatur diis quorum templa violavit. Vid. Lindenbrog., Cod. Lit. antiq. tom. I, pag. 503. In constitutione Childeberti regis, sacrilegi a servili persona patrata centum ictibus flagellorum puniuntur. Vid. Capitul. reg. Franc. per Steph. Baluz., tom. I, p. 7. In Capitulariis Caroli et Ludov. imp. lib. vi, c. 304, ita de sacrilegis exat: « Si quis, in ecclesias earumque res irruens, sacerdotibus et ministris, vel ipso cultui locoque aliquid importet injuriæ, vel inferat ad divini cultus injuriam, in convictos sive confessos reus capitali sententia noverit vindicandum. » Et in Canonibus Isaaci episcopi Lingonensis, tit. 7, sacrilegi infames dicuntur, nec ad accusationem vel testimonium admitti debent. Vide Capit. reg. Franc., tom. I, p. 1267 seq. Conf. Droconis sententiam hæc de re in appendice Actor. veter., cap. 146, tom. II Capitul. Baluz., p. 1549.

c *Pax ecclesie.* Hoc est, si rixæ vel contentiones in ecclesia

d *Monasterii pax.* Quod de pace ecclesie diximus, idem de pace monasterii dicendum est, quod nempe juxta honorem et valorem ejus quælibet violatio pacis dupliciter compensetur. In Constitutionibus sub Æthelredo, anno 101, editis, hæc de violatione pacis monasterii statuitur lex: « Violatio pacis monasterii primarii cum rebus excusatione dignis excusetur, juxta pacem regiam; hoc est, v. libris secundum legem Anglorum, et mediocri monasterii cxx solidis, hoc est, juxta multam regis; et adhuc minoris lx solidis, et campestris ecclesie xxx solidis. »

II. Si rex populum suum ad se vocaverit, et ipsi quis ibi malefecerit, dupliciter compensetur, et regi l. solidi solvantur.

III. Si rex in alicujus domo convivetur, et ibi aliquis damni quid fecerit, duplici emendatione emendet.

IV. Si liber homo regi furto quid auferat *, novam compensationem compenset.

V. Si in regis villa aliquis hominem occiderit, l. solidis emendet b.

VI. Si quis hominem liberum occiderit, rex l. solidos pro dominio recipiat.

in ecclesia oriantur, duplex mulcta solvatur juxta dignitatem ecclesiae. Withradus, sub init. Legum, pacis ecclesiasticae violationem l. solidis compensandam esse dicit. In Legibus Æthelredi violatio pacis ecclesiasticae eodem modo puniebatur ac regis; et inter Australes Anglos, qui pugnaverit in ecclesia perdebant omnia quae possidebat, et in regis arbitrio erat, utrum vitam haberet vel non: homicidium autem intra ecclesiae parietes inexcusabile esse dicit. Rex Cnutus, lege 5 de pace ecclesiae, ait: « Non sunt omnes ecclesiae aequali modo terreno honore dignae, licet eandem habeant ecclesiasticam consecrationem. Violatio pacis primariae ecclesiae est eadem ac compensatio rerum pro regis pace, hoc est, quinque libris secundum Anglorum leges; et in terra Cantii pro violatione pacis, quinque libris regi et tribus archiepiscopo compensatio fiebat; et mediocri ecclesiae cxx solidis, et idem est pro regis mulcta; minoris ecclesiae lx, et campestris ecclesiae xxx solidis. Apud veteres Sueones et Gothos, judicia et poenae violationis pacis ecclesiasticae duplici censura constabant, et omnia crimina capitalia, quae ad forum ecclesiasticum trahebant episcopi, non ferro et igne, sed mulcta pecuniaria vindicabantur; et nulla prorsus fuit causa in hoc foro episcopali, ex qua non aliqua pecunia legibus imperata ad episcopum rediret. Vid. Stiernhook, de Jure Sueo. et Goth. vetusto, cap. ult. Hodie pacis ecclesiasticae violatio apud Suecos mulcta trium marcarum punitur. Vid. Loccen. Leg. Civil. Suec., p. 301. Apud Danos, sacerdotum vel pacis ecclesiasticae violatio pro ratione aetatis puniebatur; juniores nempe virgis flagrisque caedebantur, adultiores in collaria compingebantur, si crimen non fuerit capitale. Vid. Jus. Danic., lib. vi, c. 3. Pax ecclesiastica apud veteres Almannos et Francos sancta observabatur, id quod nulle in locis in Capitularibus, necnon in Codice Legum antiquarum Lindenbrogii asseritur. Vid. Capitular. Caroli et Ludovic. inpp., lib. iv, c. 13, l. v, c. 185; Capit. Caroli regis, tit. 15; Capit. Caroli Calvi, Edit. Baluz. p. 177, et alibi passim. De pace publica tenenda Fridericus imperator edictum statuit cum poena contra ejus violatores. Consuetud. Feud., lib. ii, tit. 27. Carolus tamen perhumane sancivit ut eorum liberi qui violatae pacis perpetrati imperiali banno proscripti fuerint, ad clientelares fundos rursum a patronis admittantur. Vid. Tholos. Synt. Jur. Univ., l. xxiv, c. 1, 33.

* Furtum regi factum nullam specialem in legibus antiquioribus (quantum quidem sciam) praeterquam in hac, habet poenam. In liberi hominis furtum autem graviori poena animadvertiebatur quam in servi. Ita in LL. Burgund., tit. 70: « Si ingenuus et servus simul furtum fecerint, ingenuus triplum solvat quantum furtum est; si tamen capitale crimen non fuerit; servus vero fustuario supplicio deputetur. » Imperator Hludovicus liberum hominem furti accusatum a fidejussione et sacramento se defendere permittit; si autem iterata vice duo vel tres

VII. Si quis regii praefecti fabrorum aut pincernarum famulos occiderit, moderatam mulctam ordinariam (c. leodgelde) solvat.

VIII. Regis patrocinium violatum d. l. solidis compensetur.

IX. Si liber homo a libero quid furetur, tripliciter emendet, et rex habeat mulctam, et omnia ejus bona.

X. Si quis cum regis ancilla virgine * concuenerit, l. solidis emendet.

XI. Si ea molens serva sit, xxv solidis emendet, si ea tertiae sortis, xii solidis.

XII. Regis obsequatrix xx solidis compensetur.

eum furti accusent, liceat ei contra unum ex his cum acuto et fuste contendere. Vid. Leg. Longobard., lib. i, tit. 25, leg. 76.

b Nempe pro violatione pacis regiae, quae juxta pacem Dei sancta apud Anglo-Saxones fuit. Vid. Feod. Edo. et Guthr., Leges Æthelredi et Cnuti. Pro homicidiis autem alia poena insuper statuabatur. Idem hoc in lege seq. 6 observatur.

c Leodgelde mulctam ordinariam significat, quod nempe in homicidio famulorum pincernarum regii aut praefecti fabrorum eadem poena statuatur, qua aliorum servorum vita compensatur, juxta gere, id est, capitis aestimationem cujuslibet. Ratio haec est, quod famuli illi non sub regis, sed ministrorum regis patrocinio sunt.

d Sensus legis hujus est, quod si quis aliquem sub protectione regis, seu hominem sui juris aut privatum male tractaverit, solvat regi l. solidos pro contemptu privilegii, quod ab omnibus pro sacro haberi debet.

e In hac et sequentibus legibus mulcta pro fornicatione cum ancillis regis et nobilibus assignatur. Ælfredus infra, lege 29, praeter compensationem pecuniariam, si consensus patris adsit, virum feminam in uxorem ducere jubet. Apud veteres Sueones mulier fornicatrix semper infamis habebatur, nisi nupserit ei quocum rem habuit: pecuniaria poena solis viris imponebatur pro ratione temporum varia, et qualis est in jure Uplandico, qua notam censuram ecclesiasticam vix effugiat, quod ex frequentia illiciti concubitus minuitur culpa, tollatur poena. Pro puella enim prima vice quatuor cum dimidia, pro vidua tres marcae debentur; altera vero vice pro eadem tres, pro vidua sesquialtera; posthac nulla debetur. Frisiones, veteres Gothi in Hispania, fornicatrices flagellatas provincia vel civitate ejiciebant, et si redissent, alicui pauperi in perpetuam servitutem addicebant. Hodie sex marcae apud Suecos pro illicito concubitu solvuntur episcopo vel episcopi jurisdictione fungenti. Vid. Loccen., Jur., Suec. civil., p. 291. Apud Danos, qui feminam vitaverit, reus domino suo duodecim, et reus sex argenti urcias pendit, culpamque ambo publica expiant absolutione. Si quis in aula regis feminae aut virgini stuprum intulerit, duobus digitis plectitur. Quod si feminae huic commissae sint claves quibus cerevisia, cibus, vestes, nummi, aliaeque res in custodiam includendae servantur, stuprator ejusmodi conservae suae, manifesti instar furis animadversionem experitur. Vid. Jus Danic., lib. v, c. 13. Apud Bajuvarios Theodorici regis lex exstat, tit. 7, lege 13: « Si quis cum ancilla virgine concubuerit, cum quatuor solidis componat. » Apud Longobardos rex Rotharis consultuit legem, ut si quis cum ancilla gentili fornicatus fuerit, componat domino ejus xx solidos, et si cum Romana, solidos duodecim. Vid. Cod. legum antiqui. Lindenbr., tom. I, pag. 416 et 579. Vid. lib. xviii, § ad legem Julian. de adulteris, et Cod. lib. ix, tit. 9.

XII. Si quis in comitis villa aliquem occiderit, A totam mulctam ordinariam compenset.

an solidis compenset ^a.

XIV. Si cum comitis pocillatrice quis concubuerit, 41 solidis compenset.

XV. Plebei patrociniū violatum vi solidis emendetur.

XVI. Si cum plebei pocillatrice quis concubuerit, vi solidis emendet, pro alia serva L scettas, pro tertie sortis xxx scettas solvat.

XVII. Si quis in domum alicujus primus ingreditur, vi solidis emendet; qui secundus ingreditur, iii solidis, deinde unusquisque solido ^b.

XVIII. Si quis aliquibus arma accomodet ^c ubi rixa est, et nihil mali patretur, vi solidis compenset.

XIX. Si latrocinium factum sit, vi solidis emendet.

XX. Si quis autem aliquem occiderit, xx solidis emendet.

XXI. Si quis aliquem occiderit, moderatam mulctam ordinariam c solidos compenset.

XXII. Si quis aliquem occiderit ad apertum sepulcrum, xx solidos compenset, et intra xl dies

^a Scilicet pro pace violata in territorio comitis; pro homicidio tamen juxta aestimationem capitis alia mulcta compensanda est.

^b Non exprimit legislator maleficiū quod quis domum alterius ingrediens meditari dicendus est; fornicationem esse leges præcedentes suadent.

^c Ælfredus auctorem damni et dominum armorum æquali poena dignos esse ait; si autem dominus armorum fidem facere voluerit, quod in mutatione eorum nihil fraudis sciverit, culpa careat. Vid. LL. Ælf., c. 19. Cnutus, lege 75, compensationem damni per arma alterius ad fores posita illati, assignat ei qui arma tractavit, postquam nempe dominus armorum se purgaverit, damnum se inscio et volente factum esse. Vide quæ Henricus I, infra, cap. 87, habet de delicto ex armis accommodatis. Apud Sueones veteres juxta jus Westgothicum eodem modo homicidia ex præstatione teli alterius facta, ac voluntaria, puniebantur; imo dominus teli aliqua mulcta plectebatur, quia in parte infelicitatis ipsius numerabatur habuisse aliquid, quo homo periret. Vid. Sieruh., de Jure Sueo. v. tusto, p. 357. Et hodie apud Suecos commodatarius non solum ex dolo et malo proposito, sed etiam ex culpa per incuriam et negligentiam commissæ est obstrictus. Vid. Loccen., Syn. Jur. publ. Suec., p. 353. Apud Danos hæc exstat lex: « Si quis alteri cum altero rixanti arma sua, gladium, cultrum, sudem, baculum, aut id genus aliud, quod nocentius esse potest, telum, commodaverit, haud ignarus accipientem eis alienam ad perniciem certo abusorum fore, ejus rei convictus commodator, si quæ evenierit læsio, remidio minorem quam qui alterum armis sibi subministratis læsit multam pendito. » Vid. Jur. Danici lib. vi, c. 10. Lex Longobardorum est: « Si quis alii arma sua simpliciter præstiterit, et ille qui acceperit aliquid malum cum ipsis fecerit, non reputetur illi culpa qui præstiterit, sed ei qui malum cum eis perpetraverit. Et e contrario, si ille qui præstiterit consensum ad malum faciendum adhibuit, collega sit illi ad ipsum malum sanandum. » Vid. Cod. II. antiq., Lindenbr., tom. I, pag. 550.

^d *Agene scæte*, proprio sensu, veram cujuslibet capitis aestimationem denotat.

^e Adulterium Cnutus rex, lege 47, per hoc quod factum est emendare vult; scilicet, uti lege seq. 50

XXIII. Si homicida patria exierit, cognati ejus mediam ordinariam mulctam solvant.

XXIV. Si quis ingenuum hominem viderit, xx solidos compenset.

XXV. Si quis plebei convictorem occiderit, vi solidis emendet.

XXVI. Si hospes autem occiderit primariam convictorem, lxxx solidis emendet.

XXVII. Si autem secundum occiderit, lx solidis compenset, tertium autem xl solidis compenset.

XXVIII. Si liber homo septi violationem fecerit, vi solidis emendet.

XXIX. Si quis rem intus servatam abstulerit, is triplici compensatione emendet.

XXX. Si liber homo septum superaverit, iv solidis emendet.

XXXI. Si quis aliquem occiderit, proprio sensu (^d *agene scæte*) et proba pecunia quemlibet compenset.

XXXII. Si liber homo cum liberi hominis uxore concubuerit, ejus capitale redimat, et aliam uxorem propria pecunia mercetur, et illi alteri eam ^e adducat.

explicat, si marito vivo uxor cum alio concubuerit, fiat ipsa in posterum infamia mundi, et habeat verus maritus omnia quæ possidebat, ac perdat illa utrumque tam nasum quam aures. Guilielmus Conquestor, lege 14, adulterium per capitis aestimationem compensari vult. Leges veterum Gothorum in Hispania uxorem cum adultero comprehensam e vestigio interficere permittunt viro, idem etiam uxori maritum cum alia deprehendenti permittunt. Jus Norwegicum et Islandicum non tantum hoc in propria uxore admittunt, sed etiam in matre, sorore, filia, fratris uxore, quasi dedecus familie ab eo esset vindicandum. Gothorum vero Hispanensium, et Burgundionum leges, præcise utrumque neci dari volunt, vel neutrum. De jure Scanico accusatus adulterii ad ferrum candens provocare debuit, et si eam a caderet, vir in exilium, femina a toro dimissa fuit. Gothi Suecici vitæ seminarum in omnibus criminibus parentes, ignominiam vel aliquam corporis infirmitatem poenam statuebant pro adulterio. Jus Wesmannicum adulteræ aut aures aut nasum præscindi jubet. Jus Uplandicum auctore magno Ladulasio simul et aures et nasum et capillos aufert. Jus Suecicum municipale viro uxorem in adulterio deprehendentem jubet de ore spoliare, et tradit illi potestatem vitæ ejus; si mulcta autem contentus maritus, jus adulterum et adulteram sigillatim xl marcis mulctat; si autem adulter non sit solvendo mulctas, lapides publici sive civitatis, *Stadsens Stena*, scapulis adulteræ imponuntur, et funiculus ad genitale adulteri membrum astringitur, quo sic onerata fessorem suum publice per oppidum circumduceret. Hæc autem lex obsoleta hodie non viget; sed adultera tantum privatur dote et bonis omnibus. Vid. Stiernhook et Loccen. libris supra citatis. Apud Danos adulter et adultera omnibus fortunis ac pecuniis mulctantur, iterum peccantes regione ejiciuntur, tertium cum conjugii fidem frangunt, mœchus quidem capite plectitur, mœcha vero aquis immersa suffocatur. Vid. Jus Danic., lib. vi, c. 23, § 24. Juxta leges Wisigothorum, qui adulterum cum adultera occiderit, non habetur pro homicida, lib. iii, tit. 4, de adulteriis. Servi autem et ancillæ centenis vel ducentis flagellis toties quoties sunt cædendi, vel torquendi, ut veritas et certius possit inveniri et indubitanter agnosci. Theodoricus rex, in edicto, hominem cum vidua adulterium

XXXIII. Si quis dextrum femur lancea transpunerit, valore suo illud compenset.

XXXIV. Si comæ prehensio fiat, l. scættæ ad emendationem solvantur.

XXXV. Si os appareat, iii solidis compenset.

XXXVI. Si os lædatur, iv solidis compenset.

XXXVII. Si id penitus ipsi rumpatur, x solidis compenset.

XXXVIII. Si utrumque fiat, xx solidis compenset.

XXXIX. Si humerus claudicans reddatur, xx solidis compenset.

XL. Si altera auris nihil audit, xxv solidis compenset.

XLI. Si auris abscindatur, xii solidis emendetur.

XLII. Si auris perforetur, iii solidis compenset.

XLIII. Si auris attondeatur, vi solidis emendetur.

XLIV. Si oculus excutiat, l. solidis compenset.

XLV. Si os aut oculus damno afficiatur, xx solidis emendetur.

XLVI. Si nasus perforetur, ix solidis emendetur.

XLVII. Si sit una membrana, iii solidis compenset.

XLVIII. Si ambæ perforatæ sint, vi solidis emendetur.

XLIX. Si nares singulæ attondeantur, unaquæque vi solidis emendetur.

committentem flammis ultetricibus exuri vult, lege 61. Apud Longobardos ab hæreditate excludebantur liberi in adulterio nati, lib. i, tit. 32, leg. 3. Vid. legem Salicam de adulteriis ancillarum, tit. 27. In Capitular. Caroli et Ludovici imp., lib. vi, § 325, capitali pœna multantur adulteria. Vid. lib. vii, § 298. Jure civili, legis Juliæ pœna erat ultimum supplicium, l. Quamvis, 30, § fin. C. ad legem Jul., de adult. § Item lex Julia, de adulteriis, de public. judic., apud Justin., quo tempore legem tulit Octavianus Cæsar, Julii nomine, leg. 1 et 2, ad legem Juliam de adult., in P. Tranquillo in Augusto. Succedentibus temporibus licuit, jure Romano, marito deprehensum adulterum in domo sua cum uxore in ipso actu, humilem tamen et vilem personam, occidere. L. Marito, et l. Si adulterium, § Imperatores ad leg. Jul., de adult., in P. l. Gracchus, 4. C. eodem, lib. iii, § Si maritus ad Sylla, in P. Jure Novellarum lenior est pœna mulierum, nempe detrusio in monasterium. Authent. Sed hodie, ad legem Jul., de adult. c., § Si vero quando, ut nulli ju. lic. hab. lo. ser. in authent. coll. 9, tit. 9. Item abscissio nasi pœna statuitur adulterii. Novell. in Constit. Leo. Cæsa. Const. 32. Pontificio jure non ita grave scelus ducitur adulterium pati, ac uxorem occidere. C. si quod verus, 33, q. 2, ubi rationes. Sicque in foro conscientia non licet occidere adulterum, aut uxorem adulteram marito; can. Inter hæc, juncta glo., et can. Admonere, 33, q. 2; quia soli judici licet occidere, seu principi, qui habet gladii potestatem.

In sequentibus xxxix legibus vulnerum variorum compensatio astruitur, quæ maximam partem in Ælfredi lege 40, et Guil. Conquest. 12 et 43, continetur. Apud Wisigothos hæc membrorum amputationum vel mutilationum multa olim obtinuit. Si manus amputetur, ix marcæ pro vulnere et iii marcæ pro mutilatione solvebantur. Pro digitis manus et pedis singulis ix marcæ pro vulnere, pro mutilatione autem pollicis xii solidi, digiti proximi vi solidi, longissimi digiti dimidia marca, huius proximi ii solidi, minimi unus solidus, solvebantur. Nasi amputatio ix marcis pro vulnere, et iii pro mutilatione compensabatur.

L. Si perforentur, vi solidis emendetur.

LI. Qui menti os absciderit, xx solidis compenset.

LII. Pro quatuor dentibus prioribus, pro singulis vi solidi; pro dente qui tunc proximus est, iv solidi; pro eo qui tunc juxta stat, iii solidi, et deinceps pro singulis solidus; si elocutio deterior fiat, xii solidi; si maxilla fracta fuerit, vi solidi compensentur.

LIII. Qui brachium pertundit, vi solidis compenset. Si brachium fractum fuerit, vi solidis emendetur.

LIV. Si pollex abscindatur, xx solidi; si pollicis unguis abscindatur, iii solidis emendetur; si quis indicem digitum absciderit, viii solidis compenset; si quis medium digitum absciderit, iv solidis compenset; si quis digitum annularem absciderit, vi solidis compenset; si quis autem minimum digitum absciderit, xi solidis compenset.

LV. Pro unguibus singulis solidus compensetur.

LVI. Pro minimo nævo iii solidi, et pro majoribus vi solidi.

LVII. Si quis alteri pugno nasum verberet, iii solidi.

LVIII. Si plaga sit, solido; si elata manu plagam exceperit, solido compenset.

LIX. Si plaga nigra sit extra vestes, xxx scættis

Eodem modo oculus, capilli et dentes compensabantur. Si quis castrabatur, ix marcæ pro vulnere, et totidem pro mutilatione solvebantur. Vide leges W. Gothicas, edit. Ol. Rudbeckii p. 44 seq. Lex civilis Suec. hodierna, in compensatione amputationis digitorum manus et pedis parum differt a legibus W. Gothicis. Vid. Loccen. in Legibus civil. Suecicæ, pag. 235 seq., et Legibus provinc., p. 310. Vulnus in cute, pectore vel brachio, in lumbis, vel crure, xx marcis juxta Jus Suecicum compensantur. Dentes quatuor anteriores superius vel inferius ix marcis compensantur pro mutilatione, et ix marcis pro vulnere. Vid. Loccen. Legg. civiles et provinc., tit. 43, de vulner. volunt. Apud Danos, si quis alteri nasum, aurem, linguam, manum, pedem, digitum aut alia id genus membra præscindat, vel amputet, oculumve excutiat vel effodiat, æternis in ergastulo (quod Hælmia est) nautico vinculis aut exsilio multatus, bona quæ ipsius sunt omnia inter læsum ac dominum suum æqualiter partienda amittat. Vid. Jus. Danic., lib. vi et vii. In constitutionibus Siculis, si quis cum armis prohibitis (gladio, scilicet, lancea vel scuto) aliquem percusserit, ut minime moriatur, percussor manum, cum qua percussit, amittat. Vid. Cod. LL. antiq., t. i, p. 706. Apud Longobardos oculus medio pretii pro homicidio componitur, auris ii solidis, labrum vi solidis, anteriores dentes singuli iv solidis, brachium vi solidis, manus medio pretii ipsius, pollex manus viii solidis, pedis iv, secundus digitus manus vi solidis, pedis ii, tertius digitus manus et pedis iii solidis, quartus digitus manus ii solidis, pedis uno, quintus digitus manus iv, pedis uno solido componitur. Vide plura de plagarum et vulnerum speciebus earumque penis apud Longobardos, lib. i LL. Longobard., t. i Cod. LL. antiq., Lindenbr., p. 522 seqq. Vide de vulnerum compensatione Leges Burgundionum, tit. 11 et 48; Legem Salicam, tit. 19; Leg. Alamannorum, tit. 59, 65; Bajuvariorum, tit. 3, c. 1; Ripuarianum, tit. 1, 2 seqq.; Frisonum, tit. 22; ubi pœnæ ac multe non multum ab his quas enumeravimus, diversæ continentur pro mutilatione, abscissione et fractione membrorum corporis.

emendat; si sit intra vestes, quælibet xx scættis emendatur.

LX. Si diaphragma vulneretur, xii solidis compenset; si perforetur, xx solidis emendet.

LXI. Si quis claudicans reddatur, xxx solidis emendatur.

LXII. Si callum quis vulneraverit, iii solidis emendet.

LXIII. Si cui genitale membrum abscindatur, triplici mulcta ordinaria illud compensetur; si pertusum sit, vi solidis emendet; si quis incidit, vi solidis compenset.

LXIV. Si femur ruptum fuerit, xii solidis compensetur; si is claudus fiat, ibi amici iudicare debent.

LXV. Si costa rumpatur, iii solidis compenset.

LXVI. Si femur quis transpulerit, quælibet incisioni vi solidis compensetur; si supra pollicem penetret, solido; pro duobus pollicibus duo, supra, tres iii solidi solvantur.

LXVII. Si vertebra vulneretur, iii solidis emendatur.

LXVIII. Si pes amputetur, i solidis compensetur.

LXIX. Si major digitus pedis amputetur, x solidis compensetur.

LXX. Pro aliis digitis pedis singulis dimidium pretii, sicuti de digitis manus dictum est, solvatur.

LXXI. Si majoris digiti pedis unguis amputetur, xxx scættæ ad emendationem, pro cæteris singulis x scættæ compensentur.

LXXII. Si libera femina capillata a inhonesti quid fecerit, xxx solidis emendet.

LXXIII. Virginis compensatio sit ut liberi hominis.

LXXIV. Patrocinium violatum potioris viduæ no-

* *Capillata*. Magna semper apud Saxones capillorum fuit veneratio, uti ex Gregor. Turon., l. v Hist., c. 45, et Paulo Diacono, de Gestis Longob., lib. iii, c. 7. Unde supra, lege 54, prehensio comæ inter damna vel vulnera censebatur, et quinquaginta scættis compensabatur. Hic per feminam capillatam, pro mo. e Longobardorum, virginem intelligendam esse credo, uti exstat lib. ii LL. Longob., tit. 20: « Si quis Longobardus se vivente filias suas nuptui tradiderit, et alias post mortem in capillo in casa reliquerit, tunc omnes æqualiter in ejus substantia hæredes succedere debent, tanquam filii legitimi masculini. » Vide et tit. seq., 22. Diceneus Boroista

A bilis familiæ i solidis emendatur; seculariæ xx solidis; tertiaræ xii solidis; quartaræ vi solidis.

LXXV. Si quis viduam non sui juris duxerit, his compenset patrocinium violatum.

LXXVI. Si vir virginem mercetur pretio, empta sit, si sine dolo factum sit; si autem dulus subest, postea domum reducatur, et illi peculium suum reddatur.

LXXVII. Si ipsa vivum fetum repererit, medietatem bonorum habeat, si vir ante moriatur.

LXXVIII. Si cum liberis recedere velit, dimidium facultatum habeat.

LXXIX. Si maritus habere velit liberos, sint ipsi sicuti unus liberorum.

LXXX. Si ipsa prolem non pepererit, cognati bona habeant, ipsa alimenta, et dotem.

LXXXI. Si quis virginem per vim ceperit, possessori i solidos det, et postea secundum possessoris voluntatem eam redimat.

LXXXII. Si ea alteri in pretio desponsata sit, xx solidis compenset.

LXXXIII. Si gravida fuerit, xxxv solidos, et regi xv solidos solvat.

LXXXIV. Si quis cum servi uxore concubuerit, vivo marito, his emendet.

LXXXV. Si servus alterum occiderit innocentem, omnibus facultatibus compenset.

LXXXVI. Si ærvi oculus et pes excutiat, omni valore compensetur.

LXXXVII. Si quis servum alicujus vinxerit, vi solidis emendet.

LXXXVIII. Servi latrocinium sit iii solidi b.

LXXXIX. Si servus furetur, duplici emendatione compenset.

ad Gothos adveniens, sacerdotes pileatos vocavit, reliquam vero gentem capillatos dicere jussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur. Vid. Jornand., de Rebus Geticis, c. 44, et Spelm., in Glossar., voce *Capilli*. Capillus ingenuitatis signum erat; hinc in legibus Burgund., tit. 6, § 4, capillum servo facere significat capillum ei alere, ut ingenuus videatur; tondere autem invito capillum inter crimina numeratur.

b Intelligenda est lex hæc de latrocinio in servum commisso, quod illud tribus solidis sit compensandum.

ANNO DOMINI DCXVII.

SANCTUS DEUSDEDIT,

ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA IN DEUSDEDIT PAPAM.

(Ex libro Pontificali Ed. Blanch., tom. IV.)

• Deusdedit, natione Romanus, ^b ex patre Stephano subdiacono, ^c sedit annos tres dies viginti quatuor. Hic clerum multum dilexit, sacerdotes et clerum ad loca pristina revocavit. Eodem tempore ^d veniens • Eleutherius patricius et cubicularius Ravennam, occidit omnes qui in nece Joannis exarchi,

A et iudicii reipublicæ fuerant misti. ^f Hic venit Romanam et susceptus est a sanctissimo Deusdedit papa optime. Qui egressus ^g de Roma, venit Neapolim, quæ tenebatur a Joanne ^h Compso ⁱ Intarta. Qui Eleutherius patricius pugnando ingressus est Neapolim, et interfecit tyrannum, reversusque est Raven-

• *Deusdedit.* — 1. Cum post obitum Bonifacii IV sedes apostolica mensibus quinque et duodecim diebus vacasset, Deusdedit egregius virtutibus et sanctitate conspicuus creatus est pontifex. De hoc publice constatur in Ecclesia 8 die Novembris eum tanti meriti existisse quod cum visitaret ægrotos, leprosum unum osculo sanaverit et a lepra mundam reddiderit. Binius.

— 2. Chronologia Fabrotti : *Sanctus Deusdedit, anno Christi 614, Heraclii imp. 5.* BLANCH.

— 3. Quanquam vulgati Anastasii Codd. nullam sedis variationem exhibent, quod et facit Catal. Lucensis, primus tamen Freherianus habet menses vi, d. v. Thuanus alter, mens. vi, d. xxv. Quocum Membranacen-Ambrosianus consentit regisque Mazarinus, et Thuanus primus ac secundus Ambrosianus habent menses vii, d. xxv. Farfensis demum catalogus interpontificum indicat dierum xiii tam post Bonif. IV quam post duos successores Deusdedit et Bonifacium, ubique perperam gravique cum chronologicæ detrimento. Nullum profecto ex allatis interpontificiis verum esse evidenter constat; undecunque enim dies enumerari incipiant, vel ab emortuali, vel a depositionis die, in Dominicam nunquam offenditur, nisi tempus ineatur a die depositionis in Vaticano 25 Maii, quod quidem sæpe factum invenitur post Honorium, minori tamen cum discrimine a die obitus; præterquam quod certa dies mortis et sedis sancti Deusdedit removeri non possunt; ac proinde aut novum cudi interpontificum, aut divinari oportet. Ad sedis tempus quod attinet, tam Codd. quam catalogi eam definiunt annorum trium, dierumque 23 aut 24. Alii autem sunt Catalogi, ut quintus Ant. Pagii, noster Blanchinian. antea ineditus, et secundus Mabillonii, qui habent ann. iii, d. xx. Quorum opinioni suffragantur Martin. Polonus, auctor Fascie. Temp., et Godfridus Viterbiensis, qui perperam eum fecit æqualem imperii Phocæ. Horum auctoritate inhaerens ab emortuali die, seu depositionis, 8 Novembris 618, retro habeo annos tres, dies xx, diemque invenio 19 Octobris anni 615, littera F, prænotatam, quæ eo anno cum Dominica concurrat; quare videor diem ipsam ordinationis nactus, quam etiam Pagius ejusmodi esse cognovit: rursusque ab hac ordinationis die ad Bonifacii IV emortualem ascendens 7 Maii, numero menses quinque, dies xiii, non xii, ut habet Pagius, ipsi enim obituali includitur. Sic Farfensis Catalogus habens dies xiii minus peccat quam cæteri Catalogi et Codices, in quibus proprio arbitratu excogitatum interpontificum invenitur. Mirari hic satis non possum Garnerii supinitatem, qui suis in eruditiss ad Diurnum pontificum notis, primordia Bonifacii V successoris sancti Deusdedit, constituit anno 617,

ac proinde decreto electionis pontificis adjungit Indict. 5, quæ eidem anno post Septembrem convenit, ac Novembri mense sanctum Deusdedit esse mortuum fatetur cum Anastasio. At totus in conjectura ut Diurni collectionis ætatem definia, non legit apud eundem Anastasium certissimam notam ætatis pontificis; nam ait terræ motum ingentem secutum esse (ante obitum pontificis) Augusto mense indict. 6, quod etiam Joan. Diac. affirmat in Chronico, nempe anno 618, quem fuit consecutus scabierum morbus, seu lues elephantiaca. Quare sancti Deusdedit obitus necessario est illegendus huic anno, sicut Bonifacii successoris ipso eodemque anno exente anterior non est dicenda electio; neque eandem ad sequentem annum discedendam, cum Pagio, Eleutherii cedes, aliaque argumenta, ostendunt, quæ in notis ad eundem Bonifacium adducam. Quæ cum ita sint, sanctus Deusdedit igitur post menses v, dies xiii, vacationis ordinatus, die 19 Octob. 615, post annor. iii ac dier. xx selem, 7 die Novembris moritur, ac die postera sepelitur, ut recte Anastasius et Martyrologium Rom. a Baron. emendatum habent, nempe ipsa depositionis die, 8 Novembris. CENNUS.

— 4. Presbyter cardinalis sanctorum Joannis et Pauli, tit. Panmachii, a sancto Gregorio papa factus, Pontificatum omnium suffragiis adeptus, sedit, imperatore Flavio Heraclio Augusto, annos tres dies xix, consecratus die dominica xii Kal. Novembris, anno Domini 615. Deusdedit erat vocabulum compositum ex nomine et verbo, illis temporibus usitatum. Nam M. Aurelius Cassiodorus scribit ad Deusdedit, scribam Ravennatem, et sanctus Augustinus ad Quotivultdeum. CIACONIUS.

• *Ex Patre Stephano subdiacono.* In exemplari Anastasii, quo Baronius usus est legebatur: *Deusdedit, filius Stephani, ex subdiacono sedit annos tres.* Atque verba ita scribit: *Ut autem subdiaconus Romanus pontifex crearetur, nunc primum accidit, absque majorum exemplo, ut plane in clero magnus fluctuationes concitatas esse sit argumento. Sed ut, omissis aliis, Deusdedit eligeretur, egregia id ejus sanctitas præstitit qua mirifice inter tot tenebras illustratus emicuit.* Cum hucusque viris doctis persuasum fuerit subdiaconos in Romanos pontifices nunquam fuisse electos ex editione regia Anastasii variisque ejus Codicibus mss., prædictus locus in hunc modum restitutus est: *Deusdedit ex patre Stephano subdiacono, ita ut Deusdedit non fuerit subdiaconus, sed subdiaconi filius.* Verum, cum ex Liberati diaconi breviori cap. 22, constet Silverium *ex subdiacono* Romanum pontificem a dictum esse, et Liberatus eodem tempore quo Silverius electus vixerit, incertum remanet quænam ex illis duabus lectionibus sit præferenda, cum correctio prioris falso fundamento nitatur. Subdiaconos porro

nam, ¹ et data roga militibus pax facta est in tota A Italia. ² Hic constituit secundam missam in clero.

potuisse eligi existimo, usque ad tempora Stephani III, alius IV, in cuius synodo Romana, anno 769 celebrata, sub anathemate interdictum est, ne ullus unquam presbiter laicorum, neque ex alio ordine, nisi per distinctos gradus ascendens diaconus aut presbyter cardinalis factus fuerit, ad sacrum pontificatus honorem posse promoveri; ex his enim verbis mihi erui posse videtur tunc tantum subdiaconos a pontificatu excludi, cum ex Liberato laudato habeamus Silverium ex eo ordine ad pontificatum assumptum, nemine hanc ei incapacitatem obijciente, et ex Anastasio incertum remaneat, an ipse etiam Deusdedit fuerit ante suam electionem solum subdiaconus, quod probabilius videtur, nam posterior lectio habet quidem eum fuisse subdiaconi filium, sed non negat ipsum etiam fuisse subdiaconum, quod prior diserte habet. PAGIUS.

³ Nedit annos tres, dies xxiv. — 1. Annis tribus minus quinque diebus. Octava enim die Novembris hujus anniversaria memoria in Ecclesia recolitur, adeo qui facta computatione ab ingressu pontificatus, praedicto tempore sedisse reperitur. BIN. et LA B.

— 2. Cod. Farnes.: *sedit annos iii, dies xx.* Cod. Vallii: *dies xxiii.* BLANCH.

⁴ Veniens, etc. Cod. Farnes.: *venit E. P. et C. Ravenna, et occidit omnes qui in nece Joannis exarchi et iudicibus reipublicae fuerant misti.* Cod. Vallii: *Et iudicum reipublicae misti fuerunt. Et veniens Romam, susceptus est a sanctissimo papa optime.*

⁵ Eleutherius patricius. Anastasius iterum Pauli verba describens, gesta iterum perturbat. Emendandus igitur ex eodem, scribente, c. 31: *Hac ante Joannes Consinus invasit Neapolim, quem de eadem civitate non multo post dies Eleutherius patricius eunuchus imperii iura suscepit.* Consinus, sive, ut appellat Anastasius, Consipinus, una cum Neapolitana urbe ceteras circumpositas invadit, seque regem dicit. Batillus, in Hist. Barensi, contendit Joannem hunc Consinum corona ferrea in urbe Barensi, aurea deinde apud Neapolitanos redimitum fuisse, ut sese Italiae populi regem probaret. Sed illum redegit in ordinem Eleutherius, de quo Paulus subiungit: *Post haec iisdem Eleutherius patricius eunuchus imperii iura suscepit.* Qui dum a Ravenna Romam pergeret, in castro Luceolis a militibus interfectus est, caputque ejus CPLi imperatori delatum est. Hanc vero periclen inseruit Anastasius inter gesta Bonifacii V. BENICUS.

⁶ Hic venit Romam. Cod. Farnes.: *Hic venit Roma.*

⁷ De Roma. Cod. Vallii.: *a Roma.* BLANCH.

⁸ Campsino Intarta. Cod. Vallii.: *Campsivo Arcata.* BLANCH.

⁹ Intarta. Intarta, inquit Esyhins, tyrannus, rebellis adversus regem. Quod est ab ἄρταρος, contendo, rixor. Et Testus: *Antarium bellum, quod ante urbem geritur, a civibus nempe rebellantibus.* In actis pariter Martine virginis legitur: *O Alexander, et intarta Christianorum.* Et in chronico Fontallenensi, cap. 3: *Actum est bellum inter Carolum exarchum, et Regensfridum Intartam.* Inde ortum verbum intartarizare, quod in hisce gestis non semel postea occurrit. BENICUS.

¹⁰ Et data roga militibus, pax facta est in tota Italia. — 1. Roga est erogatio quae a principe donationis vice fiebat militibus. Anastas., in Severino: *Quando et roga vestra, quas dominus imperator vobis per rices mandavit, ubi sunt a sancto viro reconditae.* Gregor., lib. II, epist. 32: *Theodosiani vero qui hic remanserunt, rogam non accipientes, vix ad murorum custodiam se accommodant.* Ubi dixi. Roga etiam est erogatio quae a Rom. pontificibus fiebat clero, vel plebi Anastas., inf., cod.: *Hic dimisit pro obsequiis suis et ad omnem clerum rogam unam integram.* Idem, in Bonif. V: *Hic clerum amavit, rogam integram clero suo dedit. Hic dimisit omni clero pro obsequiis suis rogam unam integram.* Idem, in Joanne IV. *Hic dimisit in omni clero rogam integram.* Idem, in Eugenio:

Rogam clero solidam tribuit. Idem in Leone IH. *Hic vero rogam clero suo in presbyterio maxime ampliavit.* ALTASERRA.

— 2. Roga. Est donatio, sic dicta ab erogando. BIN. et LABB.

¹¹ Hic constituit secundam missam in clero. — 1. Unica missa publica, id est, sollemnis, diebus Dominicis celebrari solebat, can. *Et hoc*, de Consecr., dist. 1. De quo Dionys. Arcopag. epist. ad Demophil. Joan., Mosch., Limonar., cap. 27. Alteram missam celebrari instituit Leo P., ne nimis arctaretur populus, unius missae more servato, can. *necessae*, de Consecr., dist. 1; et post eum Deusdedit P. secundam missam in clero, id est, in Ecclesia Romana instituit, teste Anastasio hic, quia forte consuetudo unius missae publicae nondum desierat in Ecclesia Romana, quae semper antiquitatis tenacior fuit. ALTASERRA.

— 2. Ex iis qui de rebus liturgicis tractatus instituerunt, nullus est qui hunc locum Anastasii non vexet, ubi de missae iteratione in eadem ecclesia sermo incidat. Cardinalis B na, nunquam sine laude nominandus, in aureo tractatu rerum liturgicarum, lib. I, cap. 14, n. 4, postquam ex Leone Magno, in epistola ad Dioscorum Alexandrinum, jubente iterari sacrificium, cum fidelium multitudo tanta est, ut omnes simul basilica recipere non possit, probare conatus fuerat viguisse ab eo usque tempore consuetudinem Romae pluries eodem die sacrificium offerendi, sibi apponit praefatum textum, inquit: *« De summo pontifice Deusdedit, auctor Pontificalis, sic scribit: « Hic constituit secundam missam in clero, ad quae verba Petrus Urbevetanus in scholiis ait: Quia tum forsitan ad instar Gregorum non cantabatur in ecclesia nisi una missa, quod magis edificabat secundum antiquos. » Et statim subdit: « At ex alato Leonis testimonio patet morem iterandi sacrificium multo ante in Romanam Ecclesiam inductum fuisse. » Bona tamen venia eminentiss. scriptoris quando quis tueri velit interpretationem Urbevetani, videlicet ad tempora usque beati Deusdedit obtinuisse ritum celebrationis unius tantum missae in singulis ecclesiis, auctoritatem ex dicta epistola Leonis facile elevabit, explicando Leonem jussisse iterari sacrificium in casu tantum novae plebis basilicam implentis, in iis locis in quibus una tantum basilica existeret, et ab eodem presbytero; constitutum autem fuisse tunc primum a beato Deusdedit, ut in clero post solemnem missam altera privata ab altero ex clero haberetur, sive nova plebs in basilica conveniret, sive non, sive una esset, sive plures basilicae. Tunc certe primum in Ecclesia Latina inductus ritus esse videtur ut plures missae in eadem ecclesia celebrarentur, pluraque altaria pro iis celebrandis construerentur. Unum quippe altare in unaquaque basilica primis Ecclesiae saeculis fuisse extra controversiam est, unamque duntaxat missam super eodem celebratam fuisse, quod utrumque Ecclesia Graeca retinet. Illi missae quot uot intererant, sacra synaxi relinquantur, praesertim qui solenni missae ministrabant, unde concilium Toletanum IV, anno Christi 635, statuit, c. 17, ut sacerdotes et Levitae ante altare communicent, in choro clerus, extra chororum populus. Sed quotquot aderant presbyteri simul cum presbytero celebrante, vel episcopo, rem sacram operabantur simul offerentes, et simul communicantes. Hec est Romanae Ecclesiae, ut in consecratione immolationis Christi adiunt presbyteri, et simul cum pontifice verbis et manibus efficiant, ut refert Mabillonius, parte II, Musaei Italici, pag. 4, ex Anuario, l. I, c. 12.*

Cum rum unam missam celebrare, eamque die tantum Dominico, et diebus festis, ad quam monachi omnes convenirent, antiquos monachos consuevisse historiae nos docent. Certe in diebus quadragesimae, exceptis Dominicis, non caneatur missa

¹ Eodem tempore factus est = terræmotus magnus A secutus est clades in populo, percussio scabierum, mense Augusto, indictione undecima. ² Post hæc ut nullus potuisset mortuum suum cognoscere. ³ Qui

tempore sancti Benedicti, ait Hindimarum in regule cap. 48, ut habetur apud Mabillonium in præf. 1 in sæculum quartum ordinis sancti Benedicti, n. 168. Carthusianos olim diebus tantum dominicis, et festis missas celebrasse referunt Petrus Cluniacensis, lib. II Mirac., c. 28, Guibertus abbas, l. I de Vita sua, c. 11, et Petrus Blesensis, epist. 86. Ita cardinalis Bona, lib. I Rerum liturg., c. 18, n. 3, qui, n. 8 addit: « Narrat Palladius in Vita beati Arsisii in Ecclesia montis Nitrix octo fuisse presbyteros, inter quos qui primus erat, solus offerebat, et quando ipse vivebat, reliqui nec offerebant, nec iudicabant, nec sermonem habebant. » Ea de causa beatus Franciscus, teste Alvaro Pelagio, l. II de Planctu Ecclesiæ, art. 5, « voluit quod in quo unque loco fratres contenti essent una missa, præsciens fratres se velle iustificare per missas, et ad quæstum eas reducere, sicut videmus hodie fieri. » Scribebat Pelagius ad annum 1330, centum circiter annis ab obitu beati Francisci, animum, digitumque intendens procul dubio ad epistolam a beato Francisco scriptam ad suos fratres, in qua habetur: *Monet præterea, et exhortor in Domino, ut in locis in quibus morantur fratres, una tantum missa celebretur in die, secundum formam sanctæ Romanæ Ecclesiæ; si vero in loco plures fuerint sacerdotes, sit per amorem charitatis alter contentus audire celebratione sacerdotis alterius.* Scio hac uxoritate abuti sectarios modernos pro abolenda missa privata, quam impense oderunt, sed probanda mihi non videtur eorum responsio, qui epistolam beati Francisci pro apocrypha habent; obstat enim allegatum testimonium Pelagii ea em epistola utentis, cui fides non est neganda, et antiquo testi, et ejusdem ordinis. Dicendum itaque est veterem disciplinam de una tantum missa celebranda ita fuisse a beato Deusdedit emolitam, ut post solemnem altera tantum missa caneretur in clero, non sic laxatam, ut missæ multiplicarentur ad numerum presbyterorum, ut fieri fortasse incipiebat tempore beati Francisci, et uti deinde factum est: cuius rei una quidem causa fuit, et inquit laudatus cardinalis Bona, l. I Rerum liturg., c. 18, n. 9, « quod fundatis ordinibus Mendicantium, et longe lateque propagatis, multiplicata sunt onera missarum, atque ideo non cease fuit singulos sacerdotes, ut iis satisfacerent, singulis diebus privatim celebrare. » Inde etiam ortam esse facile intelligimus multitudinem illam altarium, quæ refertæ sunt ecclesiæ mendicantium, et quam non est cernere in aliis basilicis sive monachorum, sive clericorum. BALDINUS.

— 3. Ejus in clerum amorem et beneficentiam libri Pontificalis auctor commendat, qui et scribit: *hic constituit secundam missam in clero.* Ad quæ verba Petrus Urbevetanus, in scholiis, apud cardinalem Bonam, lib. I, cap. 14, n. 4, de Rebus liturgicis, ait: *quia tunc forsitan ad instar Græcorum non cantabatur in Ecclesia nisi una missa, quod magis edificabat secundum antiquos.* Verum multo ante Deusdedit in Romanam Ecclesiam introductum fuisse morem iterandi sacrificii, constat ex Leone magno in epistola 84, ad Dioscorum Alexandrinum, qua mandat iterari sacrificium, cum fidelium multitudo tanta est, ut omnes simul basilica recipere non possit; ex hoc enim sequeretur quod una pars populi sua devotione privaretur, si unus tantum missæ nos servandus esset. Tum ait plenum pietatis ac rationis esse ut quoties basilicam præsentia novæ plebis impleverit, totis sacrificium subsequens offeratur. Quam sacrificii iterationem sanctus pontifex præcepit, ex more qui tunc Romæ vigeat, ut in omnibus, inquit, observantia nostra concordet. Et infra: *ut quod nostræ consuetudini ex forme paternæ traditionis inest, tu quoque cura non negligat.* De iis plura habet idem cardinalis

Bona laudatus. Quid vero per hæc verba intelligat Anastasius, aliis examinandum relinquo. PAGIUS.

— 4. Hæc d' satis comperit est, quid per hæc verba auctor libri pontificalis significet. Nonnulli siquidem credunt, ab eo permissum uno eodemque die missæ sacrificium repetere in locis ubi ecclesiæ præ angustia populum non capiebant. Verum id contulerat sanctus Leo Magnus, ut diximus in ejus pontificatu. SOMMIER.

¹ Eodem tempore. Anastasii verba cum iis sunt illustranda, quæ Paulus, cap. 42, ubi de Lothari Longobardorum rege scribit: *Cum Ravennatibus et Romanis bellum gessit, ad fluvium Æmilii, quod Scaltenna dicitur; in quo bello a parte Romanorum reliquis terga dantibus, octo milia ceciderunt. Eo tempore magnus Romæ terræmotus factus est, magnaque fuit inundatio aquarum. Post hæc fuit clades scabierum, ita ut nullus potuisset mortuum suum agnoscere, propter nimium inflationis tumorem.* Sed imperitus consarnator gestorum pontificalium tempora simul et acta commiscet. Pontificatum gerente Deusdedit, imperabat Adalaldus Longobardus. Quamobrem si aquarum inundatio, et clades scabierum regnante Lothari contigerunt, Anastasiana illa narratio fuisse ad gesta Joannis IV, aut Theodori pont. erit transferenda, cum Rotharis ante ann. 636 Longobardorum regnum minime capessiverit. Rotharis autem parta hac victoria, et dominationis amplitudine, divitiisque auctus, Longobardorum regnum in Italia firmavit, atque adeo animum suum edendis legibus Longobardis primus applicuit, et litterarum monumentis consignavit. Unde Paulus, ibid., c. 44: *Hic Rothari rex Longobardorum leges, quas sola memoria et usu retinebant, scriptorum serie composuit, codicemque ipsum edictum appellari præcepit. Erat autem jam ex quo Longobardi in Italiam venerant annus septuagesimus septimus, sicut idem rex in sui edicti testatus est prologo. Exstat ipso initio Legum Longobardicarum.* BENCINUS.

² Terræmotus magnus... indict. undecima. Cod. Vallicel.: *Terræmotus major... indictione 6. Post hæc Cod. Farnes.: ind. 6. BLANCH.*

³ Post hæc secutus est clades in populo. — 1. Anno 613, Augusto mense terra ingenti motu contremuit, terræmotum vero fœdissima lues est consecuta. Hæc erat scabies elephantis nomine appellata, quæ affectorum ora ita deformabat, ut vivi a mortuis haud distinguere, nec dignosci possent. Quo tempore pontificia sanctitas insignem se hominibus declaravit. Nam cum pontifex obvio elephantiaci homini osculum obtulisset, extemplo pristinae sanitati restituit. CIACONIUS.

— 2. Post hæc secuta est clades. Elephantiasin morbum, qui a Græcis *ελεφαντιασμός* nominatur, quod faciem eo laborantis similem reddit satyrorum faciei, ante Cn. Pompei tempora in Italia non fuisse, Plinius est auctor, libro XVI nat. hist. At sedente sancto pontifice Deusdedit ita scvum in modum elephantiasis in urbe grassata est, ut nullus posset, quemadmodum inquit noster, mortuum suum cognoscere. In tanta vero hominum clade pontificia charitas opem ferens lue conflictatis, divinitus nobilitata. Elephantiacum enim sibi obvium sanctus Deusdedit deosculans, extemplo, divina per eum operante virtute, pristinae sanitati restituit. Quod insigne factum a pervetustis Ecclesiæ monumentis laudatum, sexto Idus Novembres, ejus natali die in Martyrologio Romano anniversaria commemorati ne hisce verbis recolitur: *Romæ sancti Deusdedit papæ, qui tanti meriti fuit, ut leprosum osculo a lepra sanaverit.* MAREUS.

⁴ Qui defunctus. Anastasius de hoc sancto pontifice scribit: *Qui defunctus et sepultus est ad beatum Petrum apostolum, die octava mensis Novembris, quod*

defunctus, et sepultus est ad beatum Petrum apostolum, die octava mensis Novembris. Hic dimisit per obsequia sua, et ad omnem clerum rogam unam integram. Hic fecit ordinationes tres, presbyteros

et Marianus Scotus in Chronico habet. Parte alia cum Gotfridus Viterbiensis, Martinus Polonus in Chronico, auctor Fasciculi temporum, et plures Catalogi pontificum Rom. habeant Deusdedit sedisse annos tres et dies viginti, consequens est ordinationem ejus a nobis recte alligatam cum die 19 Octobris

novem, diaconos quinque, episcopos per diversa loca numero viginti novem. Et cessavit episcopatus mensem unum, dies sexdecim.

anni 615, eumque obiisse die octava Novembris anni sexcentissimi decimi octavi. Ejus nomen in Martyrologio Galesinii et in antiquioribus non legitur quidem, sed Baronius, ob præclaras ejus virtutes, illum Martyrologio Romano a se auctoritate apostolica emendato ad diem 8 Novembris inscripsit. PACIUS.

DEUSDEDIT ' PAPÆ

EPISTOLA AD GORDIANUM HISPALENSEM EPISCOPUM.

Qui proprios filios de sacro fonte suscipiunt ab uxoribus separentur; et prohibetur ne quis comitrem suam in uxorem accipiat.

(Mansi Collect. Concil. t. X.)

Deusdedit, sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ episcopus, Gordiano, Hispalensis Ecclesiæ coepiscopo et fratri dilectissimo.

Pervenit ad nos diaconus vester, vestræ sanctitatis epistolam ferens, quod quidam viri etiam et mulieres, præterito Sabbato paschali die, præ magno populorum incursu, nescientes, proprios suos filios suscepissent ex lavacro sancto. Cupis ergo scire si pro tali accidente ratione debeant viri et mulieres ad suum proprium redire usum, an non. Nos vero mæsti hac in re inquisivimus ^b priorum patrum nostrorum dicta. Invenimus autem in archivis hujus apostolicæ sedis jam talia contigisse in ecclesiis Iauriæ, Ephesiorum, simulque Hierosolymæ, et etiam aliarum civitatum. Episcopis etiam earum civitatum ab hac apostolica sede volentibus scire utrum viri et mulieres redirent ad proprium torum, beatæ memoriæ sanctissimi Patres, Julius, Innocentius, et Cælestinus, cum episcoporum plurimorum et sacer-

dotum consensu [conventu], in ecclesia beati apostolorum principis prohibentes talia perscripserunt, et confirmaverunt, ut nullo modo jam se in conjugium reciperent mulieres aut viri quicunque aliqua ratione susceperunt natos proprios; sed separarent se, ne, suadente diabolo, tale vitium peccati inolescat [innolescat] per mundum, et universorum error accrescat. Scitis quia quomodo sunt septem dona Spiritus sancti, ita sunt septem dona baptismi, a primo pabulo sacrati salis et ingressu sanctæ ecclesiæ usque ad confirmationem [consummationem] Spiritus sancti per chrisma. Ab hoc ergo primo Spiritus sancti dono usque ad septimum nullus Christianus suam comitrem in conjugium suscipere debet; et qui præsumperit, anathematis vinculo religetur in perpetuum, nisi poenitentiam egerit digne. Mulieres vero, cum separatæ fuerint pro hac illicita re, a propriis viris totam præcipimus recipere dotem, quam in die nuptiali receperunt; et post expletum annum recipiant alium virum, similiter et vir uxorem c.

^a Unicam Deusdedit papæ epistolam ex Labbeo accepimus, nec plures in mss. Codicibus nactus sum; sed ex iisdem mss. Codicibus animadversione dignum censeo inscriptionem aliquando diversam referre: quo enim loco in Editis dirigitur *Gordiano Hispalensi episcopo*, in ms. Codice Pistoriensi annorum saltem octingentorum, in quo Isidori Mercatoris exstat collectio, præfert: *Gordiano Hispaniarum Ecclesiæ coepiscopo*. Hæc vere lectio alicujus est momenti, cum ex vulgata inscriptione argumentum deduxerit Labbeus contra epistolæ hujus sinceritatem; animadvertit enim Hispalensi Ecclesiæ per hæc tempora non Gordianum, sed Isidorum præfuisse. Ex hac ergo correctione nostra argumentum istud evellitur; quanquam alia sunt quæ suspiciosam hanc ipsam epistolam efficiunt, ut v. g., eadem ipsa scriptio ab ætatis ejus moribus plane aliena: nullus enim præce-

dentium sive proxime subsequentium pontificum hoc titulo se ornat: *Deusdedit sanctæ Romanæ et apostolicæ (deest apostolicæ in mss. Cod.) Ecclesiæ episcopus*. Post sanctum Gregorium, vix alium titulum sibi præscribebant pontifices Romani, quam: *Servus servorum Dei*; ut ex litteris Bonifacii V discimus. Adde disciplinam in hac epistola traditam de connubii dissolutione, si forte accidisset, ut vir inscius imprudensque filium ex uxore susceptum e sacro fonte levasset, absonam esse, ac plane contrarium defnisse Nicolaum I papam, in fragmento illius epistolæ ad Salemonium, forte Salomonem, quod ex ms. Cod. suo loco proferam.

^b E. l. Rom., *ex hoc mæsti inquisivimus*.

^c Conjugia dissolvi lex humana concessit, divina prohibuit; per se enim Veritas dixit: *Quos Deus conjunxit*, etc. (S. Greg., *epist.* 39 l. ix, cap. 2.)

APPENDIX.

Decretum de electione Romani pontificis Deusdedit papæ nomine promulgatum inseruit in sua collectione Udalricus Bambergensis, cujus Codicem vulgavit Ecdardus in cor. Historicor. mediæ ævi, t. II, col. 488. An genuinum illud sit, nec ne, alii disputant; mihi satis est illud ita exhibere, quale illic legitur. Prætereundum tamen non arbitror hoc ipsum

PATROL. LXXX.

decretum iisdem verbis ab aliis Stephano IV, ab aliis VI, ab aliis impostori cuipiam tribui.

Deusdedit Romanus pontifex decreto suo instituit, dicens:

Quia sancta Romana Ecclesia, cui, Deo auctore præsidemus, plurimas patitur violentias, pontifice

obseunte, quæ ob hæc inferuntur, quod absque imperatoris notitia et suorum legatorum præsentia pontificis sit consecratio, nec canonico ritu et consuetudine ab imperatore directi sunt nuntii, qui violentiam et scandala in ejus consecratione non permittant fieri, volumus ut id deinceps obdicetur (*sic*), et cum præstituendus est pontifex, convenientibus episcopis et universo clero, eligatur, expetente senatu et

populo eum qui ordinandus est, sic in conspectu omnium celeberrime electus, præsentibus legatis imperialibus consecratur, nullusque sine sui periculo juramenta aut promissiones aliquas nova adinventione audeat extorquere, nisi quæ antiqua exigit consuetudo, ne Ecclesia scandalizetur, aut imperatoris honorificentia minuatur.

ANNO DOMINI DCXXI.

SISEBUTHUS

GOTHORUM REX.

NOTITIA HISTORICA IN SISEBUTUM.

(Antonii Bibl. Hisp. vet., t. I, p. 320, nn. 220-222.)

SISEBUTUS quoque, rex Gothorum, non minus quam dignitatis culmine armorumque præstantia, litteris atque eruditione, latinæque linguæ peritia inclytus, inter scriptores loco suo donandus est. Etenim fuit (Isidorum audis, *Hist. Gothorum*, æra 650) *eloquio nitidus, sententia doctus, scientia litterarum magna ex parte imbutus*. Quare idem Isidorus, libro suo de Natura rerum, ad eundem directo sic præfatur: *Dum te præstantem ingenio, facundiaque ac vario flore litterarum non nesciam, impendis tamen amplius curam, et quædam ex rerum natura vel causis a me tibi efflagitas suffraganda*. Isidorus alter Pacensis episcopus in Chronico seu *Epitome imperatorum et Arabum* (In *Heraclio*, æra 650) vocat eum *virum sapientem, et nimium litteraturæ deditum*. Quæ Rodericus Toletanus, lib. II, cap. 17, verba exscripsit. Anonymus Benedictinus in *Chronico abbatiæ sancti Remigii Di- rionensis* (a d'Achery edito, tom. I *Spicil.*, pag. 377), ad annum 12 regis Theoderici (quantumvis *Sisebuthum* nuncupet) viri quoque sapientis, et in tota Hispania laudabilis, valdeque pietate pleni, elogio commendatum dimittit. Gudemaro hic suffectus regnum Gothorum octo cum dimidio annis, usque ad 621, tenuit, belli et pacis artibus, religione, justitia, et benignitate, clementiaque in paucis clarus. De rebus ejus gestis nunc disquirere non est præsentis argumenti.

Quod enim ad Bibliothecam ejus pertineat nomen, unus et alter vetus Codex apud nos servatus, in iisque aliquot ab eo auctore profectæ, cum epistolæ, tum

alia contenta opera, in causa sunt. Li sunt toties laudati libri Ovetensis Ecclesiæ, et Complutensis collegii, quos vidit Morales, lib. XII, cap. 3, et in epistola ad Andræam Resendium (tomo II, *Hisp. illustrata*, pag. 1022), et in prologo ad secundum historię suæ volumen, unde de libris antiquis agit, consulendus. Tertium adjungo, quem reperiri aiunt (Martianus Ximena, in *Annalibus Eccles. Cienn.*, pag. 35) in Toletanæ Ecclesiæ bibliotheca. In his omnibus existant Sisebuti regis epistolæ ad Cæcilium Mentesanum episcopum; ad Cæsarium patricium Romanum, sub quo fuisse tunc videtur quicquid intra Hispanias Romanæ erat, hoc est, imperatorum, ditionis; ad Eusebium Barcinonensem antistitem; ad Theudilam et Sandrimerum quosdam, ejus argumenti omnes, quod apud eundem Morealem interim videri potest, dum præteritæ incuriæ nostræ vindex aliquis sacra hæc antiquitatis monumenta luci non ultra invidet. (Ita nobis animo hæret, si aliquando licuerit accuratius ea conferre cum Mss. Gothicis biblioth. Toletanæ, unde nævis ac sphalmatis deformata, crassissima exscriptorum inscitia ad nos pervenerunt. Epistolarum inscriptiones sunt: I. *Ad episcopum Mentesanum, qui se reclusit in monasterio*. II. *Ad Cæsarium patricium, rescripta per Ansemundum*. III. *Ad Eusebium episcopum*. IV. *Ad Tudilanem, cum ex laico habitum in monasterio accepisset*. V. *Ad Adalculdum regem Longobardorum et Thendolindam reginam, pro fide Christi, per Totilanem directa*. (CARDINAL DE AGUIRRE.)

SISEBUTI,

GOTHORUM REGIS,

ÆPISTOLÆ.

(Flores, *España Sagrada*, tom. VII.)

EPISTOLA PRIMA.

SISEBUTI REGIS AD CÆCILIIUM MENTESANUM EPISCOPUM,
Dum se reclusisset in monasterio.

1. Optabam, charissime pater, tuo ante incolume gregis servato, immensa peccamina nostra, quæ

nostris non deteguntur ex meritis, tuis saltem orationibus ablui. Sed quis opem possit alieni ferre doloris, qui sibi medicamentum denegavit curationis? Nec poterit quispiam erraticas oves in caulis dominicas obtutare, qui suæ, negligenda, rapina

in faucibus misit, et, denegatis herbis ac redolentibus campis, tribulis vepribusque inter catulos rabientium leonum maluit sauciare consortes, quatenus innoxium gregem, dum cura vigilantis emarcuit, faucibus rabidis, ore truculento, nemine obsistente, dilaniant, et per obstruos anfractus nullo defendente cædem feræ interimunt. Quam flenda sit res, et omni lacrymarum fonte plangenda, dicerem, nisi quia tantus miserandus eventus attulit, ut me magis flere libeat quam recitare oporteat.

2. Si Dominus unam oberrantem humeris veetavit oviculam, donec in centenario eam numero collocaret: quanto magis curam ferre debet humana fragilitas, ut si lucri non potuit fieri, perdere nec debuit quod accepit!

3. Verumtamen, ne tibi videatur ea quæ asserimus B procul a ratione manenti, audi quibus jaculis in Evangelio Dominus percutiat corda peccantium, quantisque præmiis prædictos^a, fideles locupletet, ut eum qui sibimet commendata talenta ampliavit, [secum in gaudio fecerit permanere maximis institutum, eum imperare constituit^b]. E contra, scilicet qui pecuniam conservando abstruserat, qua eum poena consequatur, quæ iactura in eum tervens decessiat, ex divinis oraculis magis poteris indagare. Quod si ille qui nihil lucri profectus est in statu protulit^c summam, tam pœnaliter^d est condemnatus, qua censura erit puniendus, qui nihil acquirens, et ea quæ habuit negligendo crudeliter caruit?

4. Innumerabilia divinorum voluminum patent examina, quæ te in hac parte non patiuntur innoxium. Tamen si^e parva prosunt, credo et multa sufficiant. Hodie si quispiam mundialibus actibus implicatus, et omnium criminum læditate pollutus, debitum naturæ reddat, unum attamen pœnitentis velit consequi præmium; cum denegata fuerit languenti medela, et sic eum mors æterna absorbeat; animam ejus cujus de manu credens Dominus est quæsiturus? Pariliter cum paganus oblatus fontibus fuerit sanctis, desistente^f persona pontificis, necdum fuerit tinctus, quatenus conditio præveniat mortis; oro, quis pro eo reddere poterit rationem? Mihi videtur, cum ille venerit cui cuncta patescunt, dicent hi: *Nos pœnitentiam simul expectabamus et baptismum; hunc vero sensimus parricidam, qui pœnitentiam vota non tribuit, sed magis negligens denegavit.* Opinor D quod eorum supplicia excipiat alter. Et cum de semetipso nemo dignus inveniat, qui se mundum judicet a peccato; quanto magis cui aliena crimina subjunguntur? Credo mille mortibus^g eum esse condignum.

5. Sed quia ex tuis cognovimus litteris non ob aliud te monasterium fuisse adeptum, nisi ut tuis opem possis ferre languoribus, miror cum damno

A multorum te esse vel felicem, et non magis te ea vel protinus emendare quæ nuper crudeliter^h committere maluisti. Unde quia nostra præstolaris oracula, confestim accito notario, elegimus recitanda; quæ cum tuis manibus prolata patuerint, omni caliditate deposita, ad nostram celeriter fratrumque tuorum præsentiam, tua dirigantur vestigia, ut vivida voce increpatus, et stylo verborum correptus, tandem resipiscens redeas ad incrementa virtutum.

EPISTOLA II

CÆSARII PATRICII AD SISEBUTUM REGEM,

Pro supradicto CÆCILIO directæ, dum a militibus captus fuisset.

Domno gloriosissimo atque clementissimo domno Sisebuto regi Cæsarius, Deo volente, patricius venerator vester.

1. Nostra frequens postulatio apud eminentiam tuam fuit, quæ effectum penitus habere non potuit; ineluctabilis vero clamor gementium vel nunc vincat vestrum regale fastigium, et præparet inspiratioⁱ Dei cor vestrum ad pacis reparandum statum. Placetur Deus vel sero tantorum ejulatu, si respiciens rivos exstinxerit lacrymarum. Terra enim, quæ, fatisciente calore, imbrem ad suum gignendum fructum sustinebat, cruore Catholicorum immensum excurrens impetum exsatiavit, et alluvionem agere implevit. Nam et de nostris vestrisque regionibus multiplicata captivitas orbem pene ignotum implevit, et nobilium incolatu suscepisse stipatus congemuit.

2. Pro tantis ergo illatis funeribus non sileo vestram eminentiam mea propulsare obsecratione, ut humilitatem non spernas, preces audias et expostulata præstare non desistas. Datorem te pacis post Deum^j tribue, ut ille qui assumpto corpore in cœlum conscendit, et pacem hominibus reliquit, in numero pacificorum tuum regnum annumeret et filium te pacis in cœtu sanctorum collocet. Mihi enim postulanti pacem, qua omnes indigent, inspirante Domino tribue, ut etsi in externis degeam finibus, repositam tamen dilectionem corde gerens, nomen regni vestri peculiariter semper habeam, nec a vestra mente recedat^k.

3. CÆCILIUM namque beatissimum patrem^l nostrum retentum a nostris hominibus, contemplatione Dei et regni vestri festinantes sanare in omnibus voluntatem, absolvimus, et ut suæ sanctæ Ecclesiæ vestrisque christianissimis præsentetur obtutibus evidentem^m operam dedimus.

4. Nunc vero, ut sicut absque regni vestri admonitione eundem sanctissimum relaxavimus, festinantes gratificare in omnibus regni vestri statum; ita et vestra eminentissima potestas petitionem nostram quæ multorum consultu probatur esse animarum, bonis studiis cultorem te in omnibus ostendens.

^a Asi la Real. Gimena, prædictos

^b Falta en la Real.

^c Gim., tulit.

^d Real, prænaviliter.

^e Gim., tametsi.

^f Gimena, deficiente.

^g El mismo, moribus.

^h El mismo, crudeliter.

ⁱ Gim., instigatio.

^j Gim., Dominum.

^k Forte, recedam.

^l La Real, patremque.

^m Gimena, evidenter.

implere non dedigaeris. Quod si in sua obsecratione A tristis nostra voluntas non remanserit, apud serenissimum urbis dominum patrem vestrum auctorem nos suæ maxime utilitati vestra agnoscebit in omnibus existere eminentia. Debiti a nobis officii jura persolvimus, et salutem clementiæ vestræ nosse cupientes, litterario obsequio inquirimus ut et vestræ clementiæ animus provocetur vicem rescripti rependere inquirantibus ac diligentibus.

EPISTOLA III

SISEBUTI REGIS AD CÆSARIUM,

Per Ansemundum directa.

1. Si cordium scrutator sensibus vestris dilectionem nostram infunderet; si amorem nostrum vestris arcanis insereret; si quidquid de te cogito (quo aere verberato pandere ^a nequeo) mentis vestræ obtutibus reseraret; credo etiam expulsa retinacula occasionum, expulsa negotia pereuntium causarum, expulsis ambagibus morarum nascentium, olim te nobis jam fuisse consocium ^b et alternatio charitatis merum in utrisque frui poterat animum. Sed, quantum intelligo, peccato si quidem meo ista mihi conscribo, ut nullos fructus quem præ cæteris diligo partibus meis reddatur [nec retributio compar sortibus meis reciprocetur ^c]. Quid enim dubitas, amice charissime, si fides Christianis adhibetur, suscipe fœdera; si præmia quod apud te est vile percipe dona: profiteor, coram Deo ipso propitiant, promissionem meam in omnibus conservare, et sacræ devotionis propositum intemerata mente tenere. Dies enim quos debuit nobis bene degentibus copiosa lætitia in exultatione deducere, cur cladum funera, cur pestis assidua, cur calamitas ruinosa consumens debeat mutilare? Nostrum quidem non indignus ^d expectare consilium, sed nostrum est quam diligimus, totumque pandere votum, quot ^e sunt dies vitæ nostræ scientes nescimus; illud enim intentio nostra dum tempus est debet intendere quod proficiat ei in perpetuo tempore qua ^f iuste, quam rectissimo modo, quam Dei freti clementia, res, Deo largitore, stare poscimus, utpote vigilantissimus cognitor de re ipsa potes advertere; quod si bella surgant, si mucro fervidus in qualibet parte deserviat, si vita hominum tempus bellicosum non exigit; quem opinaris pro tantis sceleribus, pro ingestis cladibus, pro funestissimis illatis ^g vulneribus, Deo reddere rationem? Mihi videtur, et sane rectum videtur, illum de tot malis tenere obnoxium, qui accipere noluit piissime oblatum remedium. Sed quid ista reteximus quem solummodo admonere sufficiat: revertamur ad vestram dilectionem amplissimam et nostram devotionem purissimam.

^a Tolet. Cod., *panderet... reserare*; nosotroa anadimos la apuntacion del parenthes's.

^b Tol., *Consortium*.

^c Falta en la Real.

^d Tol., *indignus*.

^e La copia Real, *quod*.

^f Tol., *injactis*.

^g La Real, *diligam*

^h Tol., *hic*.

Ansemundo fiducialiter crede, suspensa cabilatione recipe, remota suspitione quod jussus in ejus pectore mite: noster etenim est, etsi impollitus eloquio, non puritatis studio; ego enim affectione sincera illa qua competunt elegavi ⁱ, qua videntur instruxi, ut potui expolivi, unde ejus sinceritatem tibi gubernandam committo et qua minus compte fuerit consecutus per te, mihi charissime, ut ^h me præsentem defendo. Quid amplius vestræ experientiæ intiment non invenio, cui me ⁱ totum offerendum exopto. Hic autem lator ita est in cunctis obstructus ^j, et sic finaliter ordinatus, quatenus quidquid vestra clementia ab illo quæsierit, opinor plenissimum vobis daturum responsum ^k. Epistolæ sane, quas publice vobis obtulerit, rectitudinem justitiæ intiment atque B limitem veritatis custodiunt; nihil enim gloriæ vestræ offciunt, si magis expeditibilia nobis fuerint contributa, et ad effectum, Deo miserante, qua unico flagitamus venerint concupita. Arcum nobis Ansemundo a vestra gloria destinatum adlucit: ob hoc gratias vobis ampliores persolvimus, quod simul et verbis a vobis ditamur et munere.

EPISTOLA IV

CÆSARI PATRICII AD SISEBUTUM REGEM,

Per Ursellum ^l directa.

Qua nobilis epistola vestra innotuit, qua quibusque modis insinuare decrevit, qua de industria aptata perpatuit, sinceriter legimus [spatiouse tractavimus ^m], caute sane advertimus, et accito notario in ipso procinctu ut exciperet imperavimus. Jam novit quæ C dudum præcivit, gratias nempe nec immerito reddimus, quod clementi animo a vobis præcognita ipsi scienter ⁿ agnovimus; sed sicut vestra clementia de plerisque nos maluit facere cognoscentes instar de omnibus vestros nobilissimos sensus reddimus quæ gesta sunt certiores.

Theodoricum nostrosque legatos, optulante cui cuncta deserviunt, cum omni gratiarum actione partibus in nostris jam esse conjunctos, et a clementissimo ac difficili comparatione imperatore dominissimo hunc ^o hilaresque animos quidem redemptos ad nos fuisse remissos, credo equidem illa nostris mentibus intiment quæ olim sermo poposcit, quæ mens pia efflagitavit, quæ sincerus animus concupivit: aliter credere nefas est, nec potest imperatori animum regalem majestas offendere, quam concedet exoptata beneficio ampliori præstare: vita denique Christo comitante manente, dum isti hic ^p desiderati pervenerint, plenissime vestris reservamus sensibus quidquid nostram conscientiam duxerit eorum sermo plenissimus; aliqua sane vestris tenentur ^q affatibus, ubi pars figuraliter, pars historialiter intimatur,

ⁱ La Real, *qui*.

^j Forte, *instructus*.

^k La Real, *dare vobis*.

^l Tol., *Ursellum*.

^m Falta en el Tol.

ⁿ La Real, *sicentes*.

^o La misma eo; ia, *dominissimo onustos*.

^p Tol., *istic*.

^q Tol., *tenetur*.

nonnulla tropicæ narrationis obtinent locum; de his ^A loqui generibus prolixiorum otium res ipsa efflagitat, hac quoque concinni ratione quacunque potero brevitate perstringam. Spiritale bellum, juxta sacros apices, contra spiritalia nequitiae ^a agere convenit, quod nos non permittere tua præmonuit bonitas; in his rebus divina magis quam humana sunt suffragia requirenda. Ille qui fuit mors mortis et vita viventium, ipse pro utrisque eorum conterat bellum. Si tamen de hominibus hoc vestra sententia proferat, notuimus ^b olim vobis, et convenimus crebrius quos pactus ^c vester minime vindicat, minime defendat intentio, sed dum dilationis protenditur tempus, dum occasionis præstatur eventus, dum in diversa diffunditur animus, nequaquam pars nostra postulata recepit, in tantum ut hominem summo crimine deditum, et omni morbo prostratum, pro distractione ^d, pro castitate, pro abstinencia, nostra sequebatur intentio. Ad effectum nequivit nostra pervenire petitio; istum ob hoc pseudopresbyterum ideo inserendum putavimus, ut de cæteris te scientem quæ ^e minime nescis inter cætera faciamus. Judicibus tamen nostris vestra bonitas nobis innotuit tales sanctiones porrigere, ut nobis debita teneant et requirant ex qua nullatenus competunt, et vestris partibus juste debentur ad reddendum minime differant: hoc mihi gratum esse vestra cognoscat clementia; sufficit enim nobis nostra defendere, et aliena requirere minime. Sospitatis vestræ indicia ac felicitatis jura debentia mente devotissima reddo, et rursus salutis vestræ ^f epistolari alloquio copia accepturum me per Dei gratiam futurum ad tempus reservo.

EPISTOLA V

CÆSARII PATRICII SISEBUTO REGI,

Per Amelium ^g et Theodericum directa.

Venerantissimos apices a dominissimo ac paterna amplexione tenendo imperatore libenter oblatos gratia nimis devotione percepimus, quorum nobilissima quis amplissimum decus emicando nobilitata promeruit, cum stylo exarata opportunis incolis ^h inclytæ potestatis manu ob potissimam fidem se ipsam inspexit; talibus denique donis nos ipsi relecti benevolentiam vestram participem fore maluimus, quem satis, ut opinor, inclytæ potestatis imperia effectui mancipare libentius; gloriosum denique et amicissimum veritati Theodericum juxta magis clementissimi et ultra omnes homines in cunctis eximii præceptionem imperatoris ad vestram certum est gloriam destinasse, connexo ei Amelium presbyterem venerandum æquum esse pensavimus, quos eundi felix fecit iter unitos ⁱ, remeandi nequaquam quælibet occasio faciat esse divisos. Isti denique queunt vobis omnia fidelibus verbis ac eloquiis ^j pandere vividie, quorum

fides habetur idonea, sinceritas copiosa, industria nimis cauta; oportuit ergo ob amicitiam vestram, quæ ad vestram per eosdem ^k cognitionem prolata sint incorruptilibus vestris deducere sensibus, ut, superfluis tandem causis procul amotis, divalis ^l præponenda mortalibus sanctio cunctis insistentem de mutabilem tranquillitatis vestræ gloriam ad effectum ut valeat pervenire. Salutationum ut queo jura vobis restituo, et charissimos nostros ob immensam auctoritatem excellentiam imperatoris præsentem sursum privatos pia devotione commendo.

EPISTOLA VI

EUSEBIO EPISCOPO A SISEBUTO REGE DIRECTA

Sancto ac venerabili patri Eusebio episcopo.

Mortuam magis quam morituram epistolam de cinerosis sepulcris exortam quamlibet pollutam et ^m omni contagione cinosam extremis vix attigimus manibus, quem magis anhelantem, utpote non mortuam, sed nunquam viventem aspeximus. Id in fumosis ipsis favillis advertimus, inanium vos esse sectatores causarum, et non rerum firmissimarum te consentaneum esse, sed miseris hominibus et inflatis inaniter consentire. Objectum hoc quod de ludis theatriis taurorum ⁿ, scilicet, ministerio sis adeptus nulli videtur incertum: quis non videat quod etiam videre poeniteat. Beatis viris cadavera te ante ferre stentia, et homines divinis cultibus assidue deditos tua exprobrare sententia reprobam. Ergo deinceps nostræ perennitatis affatus nequaquam expectes, sed huic viro qui Deo magis quam miserandis placet hominibus, Ecclesiam Barcinonensem regendam gubernandamque committe, quatenus Christo auspicio gloriosa patuerit solemnitas Paschæ ^o, de ejus gaudeamus pontificatu optabile, et de vestra tandem vel sera consensione.

EPISTOLA VII

SISEBUTI REGIS DIRECTA AD THEUDILANEM,

Dum ex laico habitu ad monasterium convertisset.

Quis enim ultra vires immensas vobis non referat grates, quos inflammatio spiritus sancti suos fecit es et cultores? Quis denique fidelissimis nequeat attolli præconiis, quos alacriores cognoscit pertendere in regionibus sempiternis? Ex hoc enim fides in opere comprobatur, cum ex fide opus bonum perficitur, et incunctanter confitemur adipisci cœlestia, ^D quos sponte efficaciter novimus relinquere terrena. Ergo indolis meæ, ac meorum pignora luminum, meorumque viscerum splendidissima rudimenta, hoc opus quod in nobis cernimus esse indignum, firmitas vel fides in vobis præstet idoneum; nam numerosa frugum præstolamur colligere pretia, cum ex nostris seminibus destinasse confidimus ad regionem beatam agiographa, inter clamante, præcepta. Beati filios suos

^a Tol., nequitia.

^b Tol., novimus.

^c Tol., pater.

^d Tol., discussione.

^e Tol., qua.

^f La Real, salutem vestram.

^g La Real, Umelium.

^h Tol., in locis.

ⁱ Tol., inter amicos.

^j La Real, colloquiis.

^k Tol., eadem.

^l Tol., amotos durales.

^m Tol., ex ill. la vox cinosam.

ⁿ Tol., ludis theatriis phanorum,

^o La Real, paschate.

(inquit) qui constituunt in Sion, et domesticos suos in Jerusalem; tali intellectu relinquitur, ut affectio paterna memoretur in filiis, cum meminerint quemadmodum educati fuerint in curis domesticis. Et licet non vos juxta sacra auctoris præconia judicem subjectos, sed pretiosiores amicos, majora tamen de vobis auxilia mihi provenire non dubito, quos de gradu subjectione^b ad amicale confido transisse proposito^c. Verumtamen quia sæpe mali odiunt bonos, et adversantur fidelibus infideles, quantum gracilitas subministrat ingenii, ut a me progenita viscera, quam pie cauteque vivatis, tenacius obsecro; et quos etiam devinctos in Domino junctione charitatis connexos esse confido, ut eum divina suffragia prolatis infra sententiis^d sæculi hujus fluctibus evitantes ad portum gaudeatis pervenisse victoriae. Poteram de omnium cupiditate^e nutriceam malorum in procinctu parva colligere, sed superfluum fuit illos unquam aliena amplectere, quos sibi met debita delectanter dimittentes, novimus ad profuturam requiem destinasse. De superbia, scilicet, invidentiæ germana quæ^f vel sociam magis magisque cavenda est, cujus origo nefaria mortis fecit esse principium, sapientissimo ultra omnes affirmante Petro apostolo: *Invidia diaboli, inquit, mors intravit in orbem terrarum*. His quippe virtutibus utraque vitia mortificata reduntur^g quando crebra humilitas superbiam superat et amor fraternæ divulsionis invidentiam calcatur; sit enim competens sinceraque sine intermissione oratio, assidua lectio, moderata comestio, abstinencia temperata, humilitas copiosa, spes fixa, fides certissima, super his omnibus charitas, quæ operit multitudinem peccatorum, magis magisque largiflua. Cuique his omnibus vobis fuerit gratia circumsepta^h, resistendum est fortiter contra millefarias callidissimi nequitias deceptoris, ne, quod absit, quemadmodum genus elationis infestæⁱ non tam virtutes videantur esse quam vitia, sed quantum maxima fuerint dona largitoris vobis in munere, tantumque promptior esse debet, sine laude cujuspiam mens vestra in sanctissimo opere. Nam ille qui de^j excelsa virtutum fastigia invidentia simul et elatione suffectus non immerito, sed infeliciter, in hujus aeris specie est devolutus, prisca odia^k contra humanum apparet genus, et dolet clamitosa fragilitas hoc nos per humilitatis acquirere gratiam, quod ille perdidit per infaustam superbiam; intentio quippe illius facile Christo comitante conteritur, cum postulatus Dominus nobis fuerit suffragatus; nam omnium creaturarum creator pia migratione jussit ad terras descendere, ut in æthereis sedibus per opulentiam bonitatis humanum genus

A perduceret, quatenus credatur cum Christo Christi corporis plenitudo, dum ad caput in supernis pervenisset omnium membrorum compago. Hac^l sic charissimi et fideliter edocati, animoque sincero sine furo progenito, illos subjacere æternis suppliciis a quibus effusus est pretiosus dominicus sanguis; sed ne videamur per verborum circuitu qua intulimus procul a ratione^m, manentia evangelica luce clariora afferamus præcepta, ubi inter cætera amplectitur justus, et terrificatur impius, nobis omnibus præparatum paradysum insinuat ob diabolo ejusque angelis inextinguibilem ignem demonstrat, et quia venturus est ad fidelium præmia et impiorum supplicia. Hac sancta quos unitos in Domini gratia esse confido, sincera petitione exposco, et per Dominum testor, B ut preces assiduas Redemptorem Dominum nostrum qui peccatores salvare venit, non perdere, jugi oratione pro nostris sceleribus et immensis criminibus orare non pigeatis, quatenus ab æternis suppliciis me liberatum cum sanctis angelis ad regnum communiterve perducatur æternum: erit denique reor nobis ante Deum remissio, si vestra pro nobis intercedat oratio. Alioquin quomodo Dominus propositum vestrum, quem præscivit esse beatum, in virtutibus roboraverit sanctis, aut qualiter vitam cœnobialem estis adepti paterna desideria, filiorum affectio rescriptisⁿ faciat esse jucunda.

Magnus ubique Deus nunquam mutabilis auctor.

Chare mihi in ævum valeas^o tu, Teudila, semper, Atque animo grato nomen amantis ama. Qui tibi divinum jussit concedere votum, Ipse tibi tribuat Sandrimer^p & Almavia. Te Dominus verax veraci gratia servet, Ut nomen meritis vindices ipse tuis. Sit Læo de tribu Juda tibi fauctor ubique; Sit tibi vita, q lux Christus ubique pius. Amen.

EPISTOLA VIII.

SISEBUTI REGIS GOTHORUM AD ADVALVOLDUM REGEM LONGOBARDORUM ET THEODOLINDAM^r EORUM REGINAM.

Pro fide Christi, per Totilanem directa.

Dominis eminentissimis ac venerantissimis et germana charitate mihi consociis, fratri Advalvaldo regi gentis Longobardorum et Theodolindæ reginz, in nomine Domini, Sisebutus rex Wisigothorum.

D Tunc enim charitas ex opere sincero cognoscitur, cum intemerata fidei regula ore catholico demonstratur; parturit alternæ parti ingentia mera professio gaudia, quando execranda Ariana perniciēs de generosa prosapia pellitur, et effossa vel suffocata radicitus e Christi corpore, Christi gratiam putatur. Interea sicut de conversis opulenta exsultatione

^a La Real, edocati.

^b Tol., subreptione.

^c La Real., præposito.

^d La misma anade aqui infra.

^e La Real, cupiditiæ.

^f Tol., germanamque.

^g La Real, creduntur.

^h Tol., circumsepta.

ⁱ La Real, infecte.

^j Tol., quidem.

^k Tol., hodie.

^l Tol., hæc.

^m La Real, oratione.

ⁿ La Real, respiciis.

^o Tol., valens.

^p Tol., Sundrimer.

^q Tol., vita.

^r Tol., Terdolindam. En el texto se escribe Theodolinda.

sustollimur, instar de adversis acclines immenso onere mœroris afflicimur, cum inclyta progenies, orta a de stigmate elaro, anguifero tenetur^b morsu captiva, et depasta cruentis faucibus se ipsam perire permittat ultroneam. Non tantum miranda, sed magis gemenda res est, præcepta salutaria capere et ad mortis januam se quanquam præcipitem ferre, consequi pereuntia, æterna derogare. Remedia dolemus, nec immerito ingenti pondere rivos lacrymarum produciunt, cognoscentes affinitatem sanguinis nostri Ariana contagione nunc pollui, et virulenta profusione canceris fraterna cognatione disjungi. Homines agrestes, scilicet minus ratione capaces, quotidie ceruimus æthereis militare per matrem Ecclesiam castris; cur genus inclytum et inclyta forma, ingenta virtus et naturalis prudentia, elegantia morum et bonæ vitæ censura, præspicua dignitas et gloria dignitatis eximia, mortuis sepulcrisque hæresibus ignominiosè subsedeat, et, ut verius nunquam ipsis viventibus loquar, infelicitè colla submittat? Pudeat vel tandem hujus sectæ blasphemias sectare nefarie; pudeat fumosi transitus intolerandum iter peragere; pudeat denique æternæ mortis ad pœnam pertingere. Tales illud vel moveat, quod de earum quotidie hæresiarchæ^c onine jam pene mundo cantatur, qui fetentibus evisceratis visceribus, æternis ignibus animam assignavit horribilicam. Opinor hanc consentaneos ejus æternam, nisi recte crediderint, excipere pœnam. Fuit, fuit hic olim morbus acerbissima peste diffusus, qui latenter infernalibus animas sedibus infelicium miscuit et illinita dulcedine pocula antidotia mortifera propinavit. Immensas tunc calamitates et diversa penuria, acerbissima crebrius bella et quotidiana miseria, indigentia frugum et pestifera vulnera hanc insolentius gentem retro acto tempore pressit. Postquam sidereus fulgor corda fidelium coruscavit, et orthodoxa fides mentibus exactis emicuit, aucta pace Catholicorum, Domino commodante, Gothorum viget imperium. Quique dudum per falcatas lacerati senticum acies, per scorpionum vulnerati unctis aculeis, per trivida venetio vernabunt ora serpentis; hos maternis expiatis affectibus Ecclesia catholica curat. Cordis ac linguæ sine ruga professa curat, se præstante indemutabilis, indivisibilis, increata, creatrix omnium, sempiterna Trinitas curat. Unde precamur vestram clementiam verbis, precamur votis, precamur et mentibus puris, tantorum præmiorum vestram fore gentem participem et adunatam in Christi corpore simul vobis esse consortem. Intolerandum nimis ac detestabile nec ferendum^d est, tot copiosis caput virtutibus sublimatum, quamlibet exiguum membra torpentia consequantur, illud magis in rebus ipsis agentes incunctanter nobis fiduciam fecit, qui catholica viscera nactus, et catholico fonte cerneris esse renatus. De

utrisque vestram opinor gloriam titulis lautioribus divino munere sublimari, si gloriose tramitem genitricis servaveris, et optionis quod tibi donum collatum est, omni quo vales cæteris nisu^e porrexeris. Quante, rex clementissime, hæredem futuri regni gloria præstolatur, quanta largitionis munera conferri virtus tibi divina sustineat, quantaque felicitat' insignia præmia, si velis capere, idem auctor exoptat, dicerem; sed non est datum scire mortalibus quod immortalibus præparatur. Nec possunt sensus vel mens humana attingere quæ^f Dominus est recte credentibus pollicitus elargire. Cæterum si inens forsitan, quod fari nefarium est, hæreticos ad convertendum in quidpiam titubaverit, quatenus errores putrido scultro experientiæ minus resecando^g absceiderit (apud agnoscentes loquimur), quam in se suosque jacturam sentiat, vel quam pastori rationem pastorum exhibeat, ista vestris sensibus discutienda commisimus; quarum si doctus malit almis eloquiis sententias colligere verbis, reor prius tempus quam exempla deficere. Ergo ne dubites; fautore denique Christo cuncta mortalia cedunt: habes illic omni matrem veneratione colendam, doctricem fidei firmissimam, operibus claram, humilitate sinceram, oratione compunctam, almis studiis deditam, vinculo charitatis astrictam, consilio providam, misericordiis opulentam, honestate præcipuam, virtutibus cunctis onustam^h, suavem eloquio, acrem ingenio, dapsilem dono, justam judicio, clementem in verbo, amicissimam Christo, amicam gregi catholico, semper infestam diabolo, infestissimam et ejus corpori semper hæretico, cujus virtutes exigitⁱ justitia, ut perseveret liberior efficit; prudentia ut vim rationis attendat impellit; nec immerito tanti nominis nobilitatur vocabulo, quæ vallata tot præmiis cognoscitur sub auctore sidereo. Ergo si vim hujus nominis attendere velimus, liquidis vocibus Argivis Theodolindæ. (*In Ms. Toletanæ Ecclesiæ hic desinit epistola.*)

Plectendi sunt pollicitatione qua cupiant nonnulli subtiliter pro tempore ubi inardescunt, quosdam lenis debet comminatio regule subdere, quosdam asperior increpatio flectere; nam facile cupidus porrecto munere trahitur, et contumax districtiois severitate de prava secta repellitur. Hæc quidem æquanimiter pro loco, pro tempore, pro persona, gerenda sunt, donec ardor fidei convalescens vigore catholico, lampado coruscante, fundata corda credentium luciflua reddat, et putridas hæreticorum reliquias de fumosis orta materiis exurens in favilla reducat. Hac ne forte ratione mera quam charitas austeritate nostri defensu extorpsit et cætera. Sed impolita fiducia, amore pellente, præmisit præsumptionem, audientibus conferat quod ad cultum religionis oratio minus vernantibus verbis universa perstringat, audiat qui hæc sane dicturi sunt, regnum

^a La Real, ora.

^b Tol., teneretur.

^c Tol., hæresiarchum. Debe leerse hæresiarcha.

^d Tol., deferendum.

^e La Real, nisi.

^f Tol., quam lee quæ.

^g Tol., reservando.

^h Tol., honestam.

ⁱ Tol., erigit.

Dei non in verbis tantum, sed in virtute consistere. Cum et prudentibus magis fortia quam salerata complacent, et salubria potius quam suavia ægrotis expediant, non docendi formam sumpsimus, sed affectionem fraternam ostendimus; et sicut participamur affinitatis origine, instar participemur sanctæ fidei qualitate. Ergo quod splendor artis mensurata grammaticæ, quod facundia acclamationis rhetoricæ minus, quod argumentatio defuerit dialecticæ disciplinæ, non dicendi copiam indigentia denegavit, sed tali prosecutioni credentibus eloquia pandere divinus sermo subduxit. Cum is *odibilis* sit qui loquitur, per Salomonem ^a, *sophistice*; et rursus idem per apostolum inquit: *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius sæculi?* Satis ostendit fidei documenta simplicibus verbis asserere, orthodoxam eloquio unitato professionem monstrare, inde fuit sæcularia studia litterarum amovere, acclamationesque gentilium nequaquam in suis erroribus conservare. Sed cœlesti bibliothecæ resplendentia quadam exempla libavimus, institutionesque fidelium paternorum connexas tabella notavimus, ut dictorum fides auctoritas illibata efficiat, et apostolica regula a patribus tradita nullis fuscata tenebris ad vos usque perveniat. Qui confessus, ait Dominus, *me fuerit coram hominibus, confitebor et ego illum coram Patre meo qui est in cœlis*. Et: *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui est in cœlis*. Sed talis debet esse confessio quæ te gentemque tuam apostolorum sequipedam faciat. Fidei fundamen tuam supra petram ædifica, quæ de cavernis hæreticorum flamine ventorum impulsæ dispiciat, et rorantes perfidiorum stillicidia turbulenta fortitudinis tutissima plenitudine spernat. Tu es, inquit Dominus, Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, tibi que trado claves regni cœlorum, et portæ inferi non prævalerunt adversum te; quodcumque ligaveris in terra, ligatum erit in cœlo, et quodcumque solveris in terra erit solutum in cœlo. Aperte satis ostenditur n. minem posse de præterito præsentī atque futuro resolveri a crimine, nisi apostolicam tenuerit sine ruga professionem: clausus ^b obduratusque erit illi supernus introitus, cujus in defendendis erroribus cor manserit obduratum. Ad comparisonem grani sinapis fidei qualitas comparatur, cum taliter a Domino dicitur: *Si habueritis fidem tanquam granum sinapis, et dixeritis huic monti: Transfer te, transferet se*. Sicut granum sinapis nequaquam recipit sectionem, sed fructificando se porrigens ramorum incrementis densatum sublimem arbustum efficiet, instar ^c indesecabilis fidei catholicæ puritas quousque detersos erroribus coperit, tanta frugum nobilitate multiplicat, tantaque celsitudine suffragando sublimat, ut usque ad cœlum perveniat, et cœlestia dona merentes Christum deficientem nullo tempore perfruantur. Mortem hic inimicum fidei

A cultorem hæreticorum ostendet qui vexillo crucis perterritus, atque orthodoxa professione turbatus, cum nequeat catholicis inferre nequissimum damnum, in suum præceps fertur extirpatus semper interitum. Locutus est Dominus discipulis suis, dicens: *Euntes baptizate gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, non in nominibus ait, sed in nomine, ut distinctio Trinitatis in tribus personis appareat, et unius substantiæ deitas ineffabilis clareat: unde et doctor gentium currens per magistri vestigia, his verbis enuntiat: *Unus Deus, una fides, unum baptisma*. Clare lucideque permonuit, unam ad cultum venerationis esse confessionem credentium, quam sequax Ecclesia ab apostolis traditam Romana suscepit, et recte petentibus, hæreticorum segetibus B extirpatis, maternis affectibus tradidit. Patent et alia per campos divinx legis testimonia, copiose florifera, quæ sicut claves vel luminaria obscura dilucidant et patefacient observata. Interea quæ ad perversitatem sui dogmatis oblatrando præsumptio Ariana vociferat, quomodo vel divinorum exempla voluminum impiis vocibus prave sentiendo convertat, elegimus sententias, ut eorum execrabilēs retexere nœnias, connectens intemperatæ fidei sacratissima subter eloquia, quo facilius de utrisque conditio indagata hæretica temeritate frustrata, et bona docere et mala perfectius sciat dedocere. Volentes denique Filium de paterna substantia ausu temeritatis excludere, ea qua competunt humanæ naturæ in subjectionem nostri Redemptoris afferre. C Pater, inquit, *major me est*. ^d Et illud: *Qui me misit, ipse mihi mandatum dedit*. Et: *Non ego veni, sed ille me misit*. Et rursus: *Non veni facere voluntatem meam*. Iterumque: *Sicut mihi Pater dixit, sic loquor: et quod dedit mihi servavi; et omnia quæ mihi dedit nemo auferet a me*. Post talia ingerunt: *Rogabo Patrem meum, et exhibebit mihi plusquam duodecim millia legiones angelorum*, atque: *Si hic calix non potest transire, nisi bibam illum*; et: *Si fieri potest, transi a me calix iste; non sicut ego volo, sed sicut tu*. Adjungunt etiam: *Et quæ sunt placiti ea ego facio semper; et sedere ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis*. Insanientes connectunt: *Et dedit illi nomen quod est super omne nomen*; et: *Exaltavit puerum suum*; et: *Benedixit te Dominus Deus tuus*; et: *Excitavit eum a mortuis, et sedere fecit eum ad dexteram suam*; multa que similia, quæ rectissima fides taliter recipit, ut sciat quæ Deitati, quæ humanitati conveniunt. His qui lemm rationibus et fidelibus infelices convincuntur exemplis; in Dei quidem filio duas constitemur certissime esse naturas, unam deitatis et alteram fatemur humanitatis. Christus igitur formam ^e servi, quam sumpsit ex Virgine, Patri dicitur esse subjectus. Doctorem gentium apostolorum confirmant: *Ubi venit, inquit, plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex*

^a Per Salomonem parece deberse anteponer, colo-
canolo despues de subduxit.

^b El M^a, clausum... introitum, y erroris.

^c Parece lo mismo que sic.

^d El Ms., malorum est.

^e Falta, secundum.

muliere, factum sub lege. In ea natura dicitur esse subjectus, in qua sub lege ex muliere nascitur generatus. Si quid saue illam divinis reperiantur eloquiis, " quia Christi personam Patri subjectiorem efficiant, non naturam deitatis evacuat, sed verum hominem deitatis deitati subjectum affirmet. Igitur ubi Deo Patri Deus Filius æqualis ostenditur, de thesauris sacræ legis velut florum capita delecta collegimus, et sub uno congesta exhaurientes æterni regis dona porreximus: Dicit enim filius Patri: *Omnia mea tua sunt*; et rursus evangelista: *Æqualem se, inquit, faciens Deo omni virtute*; et *Ego et Pater unum sumus.* Et in consequentibus: *Ut sint in nobis unum, sicut et ego et tu unum sumus*; et: *Non credidisti quia ego in Patre, et Pater in me est? Pater meus operatur, et ego operor*; atque: *Sicut Pater suscitavit mortuos, et vivificat*; ita *et Filius quos vult vivificat*; et: *Qui me vidit, vidit et Patrem*; et: *Qui me odit, odit et Patrem meum*; et: *Clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te*; et: *Ego clarificavi super terram, et manifestavi nomen tuum hominibus.* Jam ut omnis conquiescat cabilationis intentio, hanc, sententiam Joannis prævisam accipiant et defendant in isto modo sacratissima verba narrantiem: *In princi-*

pio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Conticescant ergo dementium potentiosi sermonis linguæ sententiam ferre, quæ anhelantes conantur Filium a Patris substantia separare. De Spiritu sancto, qui cum Patre et Filio in unitate virtutis æqualis vivit et regnat, talem infelicem et omni fonte lacrymarum plangendi opimantur sensibus opinionem, oblatrare cæcati, quatenus prosecutione funera, impia, sauciati dementia, a Patre Filioque dissociant, et non Deum (quod dici nefas est), sed creaturam, sceleratis vocibus personant. Sacra tamen auctoritas eloquiis opulenta divinis, Spiritum sanctum esse Deum et Creatorem cum Patre et Filio, clarissimis his affatibus demonstravit: *Verbo, inquit, Domini cæli firmati sunt et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Rursus qui supra pulchra per eloquia intimavit: *Emitte spiritum tuum, et creabuntur, et innovabis faciem terræ.* REX ille cunctis prudentior, et propheta: *Ipse, inquit, creavit ea per Spiritum sanctum.* Patientissimus poenæ ultra omnes homines Job: *Divinus, ait, Spiritus qui creavit me.* Bellatrix namque Ju lith: *Tibi, inquit, servit omnis creatura, qui dixisti, et facta sunt; misisti Spiritum tuum, et creata sunt.*

* *Falt., algo.*

SISEBUTI,

GOTHORUM REGIS,

VITA ET PASSIO S. DESIDERII.

(Florez, *España Sagrada*, t. XXX.)

1. Pro imitatione præsentium, pro ædificatione hominum futurorum, pro sanctis exercendis studiis succedentium temporum, vitam sancti martyris scribere Desiderii disposui, quæque nostræ cognitioni fidelis fama innotuit, sicco magis stylo, quam verbis onusto faleratis innotui, quæ adesse nobis flagitans Dominum adfuturum, qui faciendis virtutibus ei nec immerito contulit potestatem, torporem mentis ac linguæ nostræ discutiens, ad enarrandum gestorum ordinem indignis nobis conferat facultatem.

2. Hic vir, de stimule claro Romanis a parentibus ortus, ab ipsis cunabulis Deo sacratus, nobilissimam satis trahebat prosapiam. Qui cum annos quo fas est doceri contigisset legitimos, traditur ad studia ^a litterarum. Nec multa morula conrescente sensus si vigore, jam doctus transcendens, plenissime grammaticæ docatus, divinas auctoritates mira celeritate retinendo explicuit: fuit enim capacitate strenuus, recordatione memoriosus, ingenio animi acerrimus, loquacitate clarissimus, et quod his omnibus majus est, in omni sua actione compunctus; esurienti, juxta Evangelium, victum, sitiienti obtulit potum,

^a *Tol., studium.*

^b *Tol., largida.*

C præbuit infirmo carceratoque solatium, peregrino hospitium, nudo vestivit amictum. Non illum cunctis inimica elatio virtutibus extulit, non languida ^b temulentia sauciavit, non ciborum nimia præsumptione ravit, non vorax libido corrumpit, non fallax mendositas demutavit, non cupiditas nocitura persuasit cumque talibus divino favore virtutibus polleteret, et metas temporum pubertatis elapsus juveniles annos, non desideria caperet, fama bonum opinione crescente, sparsit et opera luminis a vero lumine condonata, multis in regionibus coruscavit, multarum denique urbium pro beneficiis populis capiendis eum sibimet episcopi sanctum poposcerint ^c; qui reluctans tanti mysterii, ut se habet humilitas, imparem fore, in lignum se fatebatur.

3. Tandem non [tam] voluntarium, quam impulsu multis precibus exoptatum pontificem Ecclesia Viennensis promeruit: quam susceptam, prædicatione cautissima removet ab ira litigiosum, a mendositate fallacem, a rapacitate cupidum, a flagitiis liberos, temulentiam sobrietate edomuit, voracitatem abstinentia superavit, discordiam cha-

^c *E. Ms., poposcerit.*

lis munere vicit, superbiam humilitate sincera compescuit, incertissimum vigilantia a torpore excussit, edocuit in eleemosynis esse largiores, gratificos in oratione compunctos, in amicitia flexos, in rebus dijudicandis sollicitos, in omni semper actione discretos. Sed hæc omnia exemplo magis quam verbis edocuit, sciens Dominum adfuturum, non tam eloquia quesitum quam opera.

4. Ista dum Christo concedente geruntur, adversus conversis et conversus aversis inventor et amicus mortis iugemuit, atque contra militem Christi omni genere septus telorum, seipsum pugnaturus invexit. Nihil sane calliditas adversantis prævaluit, nihil viram Dei calamitosa nequitia docuit, quem gratia Redemptoris specialibus armis armavit. Tandem Spiritus nequam quemdam pestiferæ mentis hominem virus vipereo sauciavit et concinationes criminum in ejus visceribus pocula venenata transfudit, quatenus os nefandum quod malignis sensibus auxit, athletam Domini æque mens^a infamaret, persuasit quosdam in suo nomine compares, et adversus famulum Salvatoris talia fraudis documenta fraudator aptavit, regnante simul scilicet Theodorico, totius hominem stultitiæ dignum et faultricem pessimarum artium, malis amicissimam, Brunigildem; quamdam^b pariter matronam conveniunt, quæ erat prosapiæ nobilis, sed mente deformis, justa vocabulo, turpis in acto, decus in nomine, sed dedecus magis in opere, bonis indigna, nimirum de malis onusta, a veritate externa, a crimine nunquam discreta: quæ instructa in concilio quæsta est a beatissimo vim stuprum Desiderio esse sibi quondam illatum, mirantibus cunctis talibus in rebus fore Dei servum implicitum, criminatione sed objecta commentitia adversus eum fore pensabant. Sed præsidentes sententiam contra insontem, juxta pridem machinationes aptatas, ausu temerario mala sanam dederunt, quem statim homines punituri ab honore privatum, exilio ad monasterium insula religarunt; cujus abjectio fuit summa felicitas, contumelia præspicua sanctitas, degradatio æterna felicitas. Subrogatur ei pseudo-sacerdos, Domnolus quidem nomine, servus quidem diaboli, et quantum vir Dei crescebat virtutibus copiosis, e contra actibus ille fœdebatur nefandis.

5. In eo sane monasterio, cum beatam vitam beatus degeret martyr, stipem mente flagitans pauper advenit, cujus ora ingenita silentia clausurant et articulata vocis officium perpetua taciturnitas obcebat. Quem Pater omnipotens precem sui militis non omittens, munere simul et idoneum eloquio fecit. Hoc nempe quod gestum est, opinione vulgata, fama bonam tacere non potuit, sed magis universa perlustrans ad multorum notitiam duxit; unde factum est spe recuperandæ salutis ad eum multitudo languentium curreret, nec defuerunt beneficia Domini ad sanandum pro quibus Dei famulus Salvatorem exoratus est Dominum. Sufficeret, ut opinor,

A de gratia sanitarum sermo generalis emicuit; sed ne concinnis oratio de nimia brevitate janua præscrutantis observando recludat, specialiter quædam quæcunque potui continuatione huic operi prænotandum studui. Quidam veteres semper obfuscati tenebris, tempus obtinebant nocturnum, et sine luminis vultum, quos miles dominicus, horrido tenebrarum velamine segregato, ad caput fulgidum lumen per Dei gratiam orans revocavit.

Ubi tres leprosi a sancto Desiderio curati.

6. Post talia, ægritudinis suæ tres morbo oppressi leprosi medendi ad eum gratia convenerunt, quorum corpora albedo deformis invaserat, et vulneratæ atricum artus infelicitum obsidebant; eratque fetor intolerabilis, et qualitas verticosa faciei nimis abundeque horribilis: eviscerabat humor luridus totamque pene cæsariem et contagia purulenta, amputatis pilis, turpiter radicibus traxit. Quas laborantium Dei servus morbidas passiones removit, et salutis propriæ sanos hilaresque restituit. Ista Domino solita pietate præstante, auribus Theoderici rumor populi pariterque Brunigildi inseruit, Dei famulum opulentis virtutibus sublimatum, et munere potestatis omnigenæ donum ei curationis magis esse contradictum. Statim trepidi maximoque timore perculsi, præscrutantes ante rei negotia quærent, quatenus aut honor debitus redderetur pulso, vel permansio relegationis adderetur frustra damnato; cujuscunque callida pervestigatio totius mysterii causam ægre requireret, inventorem magicæ artis nefandi consilii, qui dudum Christi militem visus est condemnasse, ultio divina nec immerito condigna corripuit, de cujus detestabili exitu calamo pingente continuata narratione notavi. Hæc pestilentiosa persona ac infelicitate memoranda, multis vitiis criminibusque tenebatur obnoxia: proprium illi tamen inter nefanda scelera cupiditas opum, et criminationis fuit, quæ res ad necandum monstruosum opprobrium plebem maximam excitavit; nam quodam in tempore dum fautoris aspectibus sui Theoderici adstaret, tumultuari interitu manu Burbundionum decipitur, et frustratim cadaver trucidatum passim cruentumque relinquitur. Tali modo vitam animamque simul miser horrificam perdidit, et infernalibus claustris seipsum periturus ultroneus miscuit.^c Quid de illam injuste justam et juste dicam injustam, quem taliter cruentus ut vere propriam possessionem arripuit. Tempore eodem quo jam memoratus condigne interemptus, condigne spiritus malignus invasit. Omnesque copias falsitatum quas dudum aptaverat, a domicilio rursum idem vernulo funesto nimis exegit, cujus exactiva professio isto modo prolata est: cognosco crimen Dei contra famulum machinatum, cognosco causam, cognosco magis sentiens et debitam pœnam. Hæc ultor omnipotens inventrici Brunigildi respondeat, has pœnas restituat vindex, ac tormentorum dextera passiones conferat ultrix, cujus persuasio me ad in-

^a Desde virus esta el latin viciado.

^b El Ms., quædam.

^c Loque se signe est a muy barbaro y viciado.

ritum fumosa traxit, munus execrandum ad mortem, A promissio ad nullam perituram ^a salutem. At ubi finem loquendi dedit, enectam suffocatamque cunctorum artifex vitiorum peremit, secumque semper arsuram ultricibus conflagentibus flammis inexit; aulientibus de mortibus præfatorum, Brunigildis simulque Theodoricus, expavit.

7. Opinantes divino talia iudicio fieri venementius terruerunt, ac ne compari animadversionis sententia multarentur, dissimulata pietate præcipiunt ut vir Dei qui frustra fuerat, de ordine pontificali remotus, ad suam rursus accederet regendam Ecclesiam exoptatus. Qui dum postulata minus annueret, sese permansurum ubi relegatus fuerat solidaret, iterum iterumque oblati precibus poposcerunt suam illis præsentiam non negare, et concinnationes suarum B fraudulium animo clementi laxare. Pietas quippe sincera sincerum pectus emoluit, ac benevolentia copiosa viam ^b Dei famulo regradanti aperuit. At ubi vultibus infelicium idem Beatissimus patuit, provolutus ejus ad vestigia corruunt, sibi que eum propitium nitebantur efficere quem fraudulenta dudum relegarant damnatione, atque expiatio tanti piaculi a noxa redderet alienos, quos funesta contagia criminibus fore fecit implicitos. Ille autem facinus perpetratum animo clementi laxavit, et juxta sententiam Domini culpas debentium non retinuit, sed omisit. Subinde cum maximo commeatu, Domnulo infelicitè pulso, Ecclesia suum Viennensis exultans gubernatorem suscepit. Gaudabant medicum quod reperisset ægrotus, solatium quod invenisset C oppressus, alimentum quod jam teneret egenus. Quid multa? reddita sunt a Domino Ecclesiæ Viennensi copiosa suffragia; nam calamitatum penurias et crebras pestilentie clades insolentesque totius urbis procellas sancti viri præsentia, Domino miserante, suspendit, quas indubie, remoto pastore, causa ejus absentie pressit.

8. Tria sane de ejus virtutibus quamlibet morbo inertie languidus sermo labore, enarrando institui: dum quodam ad eum tempore gratia visitandi plebs maxima convenisset, hanc ex more cibo potuque reficerent imperavit, a ministro narratum est dele- D cisse plus magis concupitam speciem vini. Ocuis vas illud ubi talis jam liquor defluserat, sibi met præcepit ostendi: quod crucis munimine præsignatum gratia Salvatoris nobilitate meri fragrantis repletum est. Sic turba conveniens benedictione simul et mystico potu refecta est. Rursus cum longa distractione suum corpus abstinencia maceraret, et carniū perceptione non pro immunditia, sed pro temperantia interjecto tempore castigaret, consacerdos ejus haud procul ab urbe ad eum visitandi gratia venit: erat inter eos de divinis oraculis inter cætera familiare colloquium. Adest ubi peragens spatia diurna Phœbus horarum transceuderat axem, tempus-

que refectionis legitimum immineret. Subito defecto aere crepitantibus plumis rapidoque volatu aquila, regina volucrum, a partibus cœli fulgentis apparuit, quæ pulmentum aquatile deferens æquoreum pecus coram vultibus eorum exposuit, quod maxima cum jucunditate susceptum largitori Domino grates solventes acclines hilaresque sumpserunt ^c ante quoddam suæ nobilis secta. Passionis tempore gestum est ut lucernam manibus propria replens juxta altare accenderet, quæ minus porrectas luminis æstas irradiat ac suæ capacitatis mensuram sine cujuscumque objectione cres... exuberat liquor sane exundantis olei; summa ratione amplectitur qui ægritudines laboris per Dei gratiam pellet, atque morbidas humanum ^c passiones salutem conferendo removet. Ista sane qua extenuatus sermo breviter [sum] præstringere potui de vita ejus dixisse sufficiat. Nunc de passionibus ejus qualiter sanctam animam omnipotenti Domino consignavit, ut nostram ad notitiam ducta sunt, ipso suffragante, expediā.

9. Cum non prodesse, sed obesse et magis perdere quam regere Theudericus pariter et Brunegildis vitiiis cernerentur infestis, atque labe perjurii reserati et fœdera sacramenti deserti mente sacrilega perfidi ad non esse pertenderent, nec quipiam de flagitiis vel facinus remaneret; his Dei martyr malis inspector et pontifex, more nempe prophetico, clangore tubæ personuit, sese ^d totum pro depellendis erroribus eorum inexit, quatenus Deo faceret proprios quos fecerat diabolus alienos, illud divinæ auctoritatis eloquium eminens qui convertit impium, salvat animam ejus et suorum multitudinem operiet peccatorum; sed vasa iræ fomesque vitiorum ac frutex damnationis amara pro dulcibus, pro lenibus aspera obtulit, pro salute medicamenta mortifera, obsidebatque pectus eorum triculentiore hostis, et captivos in sua ditione tenebat callidissimus serpens. Nec poterant liberis gressibus ad portum pervenire salutis, quos addixerat prædo funestus arcioribus vinculis. Satiati tamen de ejus levibus poculis, cœperunt contra Dei famulum rabidos latrare sermones, et verbis strepitibus comminantes spurcissimas evomere voces; sed martyrem Dei nec comminatio mortalium fregit, nec ira perfidorum emolluit, nec tempestas insanientium flexit, immobilem se obtulit in persecutionibus justitia ferendum, non hæc ^e repromissum caperet a Domino regnum æthereum. Hujus illibatam ^f inimicus constantiam humanitatis aspiciens, pectora qui ^g nunquam Brunigildi ac Theuderici deseruit, totum ut in proprio se domicilio miscuit, modoque imperativo in suum magis exitium jus sibi debitum impulit, pollicitus eis locum in pœnis primum contrahere, si a corporeis vinculis Christi militis animam possint extrahere. Exemplo noxiabilibus verbis os sacrilegum, et in conviciis semper armatum statim impietatis genere sententiam obla-

^a La Real, peritura.

^b Tol., ritum.

^c Forte, hominum. Loque se signe est a obscuro.

^d Tol. anode quod.

^e Ut per hæc.

^f Los Mss., illibatam.

^g La Real, quæ, et Tol. quæ.

ravit. Desiderium moribus nostris infestum, et operibus inimicum, lapidum ictibus verberatum, multoque genere pœnarum afflictum, animadverti complacuit. Ocius ministri compares cimine tam nefandæ præceptionis edictum nequiter impleturi promittunt auribus ab imperante qua nequissime capiunt. Nec latuerunt Dei martyrem sui laboris certamina; qui prædestinatus, imo præmonitus a Domino, præmia coronæ fuerat capienda. Hic cum præstolatum cerneret diem ab infidorum subito manibus e gremio raptim ecclesiæ tollitur, et quasi reus indemnes occisurus ad supplicium ducitur: eratque ingentis populi fletus intolerabilis tanti pastoris abrogata caruisse remedia, his vocibus clamitantes: Cur ovilem tuum, pie, deseris, pater? Cur gregem periturum relinquis? ne, quæsumus, luporum nos in faucibus mittas, ne oves tuæ hactenus nectareis floribus suavitate refectæ mordacibus tribulis vepribusque falcatibus laniemur minus procurante pontifice. Certum quidem est, et vox cum divinis litteris consona, quod sit ab entia pastoris dispersio ovium, cuius sit earum præsentia amplissimum beneficium. Nulla ratione patimur te nobis avelli, quibus pariter si negatur cupitiam carpere vitam, subire tecum mortem liceat gloriosam. His denique verbis placida sic verba beatus intulit martyr: miranda quidem intentio, sed non laudanda devotio: si tartareas nos portas obsiderent caverni, si claustra niterentur inferni obscurare suerei^a, si crepitans invadere horrenda conaretur flamma baratri, spiritalibus armis inimicum acrius convenerat oppugnare; nunc quoniam in castris militare invitatur æthereis cum radiantibus turmis angelicis, cum apostolis et apostolicis viris, cum fulgentibus martyrumque catervis, nostra vestra redditur universitas; remeare sinite flagito pastorem vestrum ad pastorem omnium pervenire pastorem, quo facilius, præcedente pontifice, grex illibatus ad locum valeat pervenire paratum. Sic ait, et ecce subito rabientium stipata caterva furens advenit, homines funesti et vultu teterrimo, quorum erat frons torva, truces oculi, aspectus odibilis, motus horrendus; erantque mente sinistri, moribus pravi, lingua mendaces, verbis obsceni, foris turgidi, interius vacui, utrobique deformes, de bonis indigni, de pessimis opulenti, delictis obnoxii, inimici Dei, amici sane diaboli perpetui, ad mortem nimis ultro-nei. Horum execranda perniciēs furore ministrante arma nequissimo rapuit, atque super martyrem Christi imbrem lapidum cor saxeum fudit; quæ cum marsilian (sic) præterirent dira furentium jacula, et in partem aliam cursum flecterent, silicem natura durissima, ipseque fragor lapidationis Dei famulo famulatum exhiberet, et quamlibet non viventia Deo tamen divinis legibus viventia cæderent, humanum pectus mansit solummodo induratum, quod pronum in miseratione fore potuit, atque evicinum. Qui cum animam exhalaret, idem arrepti viri beatæ fusto colla

A confregit: Sic carnea materiæ animam deserens, seseque a vinculis corporalibus exuens, victrix in astrigeris comitem commiscuit auris.

10. Vitam obitumque simul impolites ut potuit sermo Christi militis enarravit, qui quamlibet squallore nimio peritis imperite displiceat, omissa pompa verborum, humiliter sentientes credentesque nobilitat. Ergo sicut vitam, virtutes et ejus granditer gloriosum finem descripsimus, restat ut exitia perditorum obitumque narremus. Cum Theudericus^b deserens Deum, imo derelictus a Deo, percepto nuntio Christi de famulo, exsultaret, dysenterio morbo correptus, vitam fœdissimam perdidit, et annicari sibi mortem perpetuam acquisivit. Amisit perdit Brunigildis peritura solatia, atque formidans torquebatur intrinsecus indice conscientia, quatenus quem culpæ qualitas extulit in scelere perpetrato, vindicta consequens pasceret acrius in tormentis excrucians. Istam secum atra mente dum volveret, bellum contra finitimam gentem indixit. At ubi tempus certamini patuit et diverso stipata caterva confligit divino, siquidem terror partem pessimæ mulieris invasit; unde factum est ut morbidum caput membra torpentia ad fugæ præsidium sequeretur. Sic passim ante faciem hostium evagantes, primum ab hostibus hostis regulæ Christianæ, et totius criminis artifex, capta est. De cujus interitu quæ vulgata opinione comperimus dicere non pigebit. Est animal tortuosum, immane magis obtinens corpus, habens et naturaliter quosdam anfractus, summitas licet dorsi turgentior, atque collecto celsiorem artubus reliquis obtinet locum, oneri satis abundeque aptissimum et in vehendis animalibus cæteris rebus præstantior. In hujus centri fastigium vestibus detecta antefata sustollitur, coramque vultibus hostium ignominiose deducitur. Aliqua: diu fœdissimum expectantibus infraculum tribuit; dehinc sonipedum indomitum arctatur, atque per invia fragosaque loca raptatur. Sic equis ferventibus corpus jam senio maceratum frustratim decerpitur, ac divaricata passim sine nomine membra cruenta que laxantur. Taliter terrena materiæ anima resoluta, perpetuisque pœnis nec immerito religata tenetur piceis arsura bullientibus undis. Major hæc prosecutio occurrentibus latiorque causis evasit. Sed ne fastidiosus de sua prolixitate displiceat, modica nectentes amodo denominat, terminum finemque ponamus; communiterve cunctos efflagitans, ne pigerrime velint accipere qua Dominus noster Jesus Christus non piguit per suum martyrem condonare^c, ad cuius venerantissimum corpus tanta Christus conferet copia sanitarum. Quacunque fuerit quispiam ægritudine convexusus, vel debilitate corporis deturbatus, statim divinum nomen illic toto corde poposcerit, omnes a se morbos discutiens totamque maculam pellens, sanus hilarisque ad cupitam per Dei gratiam pervenit sanitatem; unum in Trinitate Dominum semperque manentem, qui nihil vitam indignissimo prosequenti conferat sempiternam et audientibus vobis gratiam tribuat copiosam.

^a Tol., funeri.

^b Tol., Theciderius.

^c Tol., condemnare.

ANNO DOMINI DCXXIII.

SANCTUS BERTICHRAMNUS

CENOMANENSIS EPISCOPUS

NOTITIA HISTORICA IN BERTICHRAMNUM.

(Mabill. Vett. Anal. t. I, p. 254.)

Gesta domni Bertichramni Cenomannicæ urbis episcopi, qui fuit novissimo tempore Chilperici, filii Clotharii, et tempore Clotharii filii ejusdem Chilperici, qui fuerant reges Francorum viri illustres.

Domnus Bertichramnus urbis Cenomannicæ præsul, nobilis genere, natione partim Aquitanicus, et partim Francus, Turonis vero tonsoratus, et postea aliquo tempore conversatus cum domno Germano, insigni Parisiacæ urbis episcopo, et ab eo edoctus, atque in quibusdam sacerdotalibus gradibus est ordinatus, et spiritualiter instructus. Antedictus namque domnus Bertichramnus fecit quamdam cellulam ultra fluvium Sartæ in honore sancti magistri sui domni Germani, Parisiacæ civitatis insignis præsulis, quam de rebus sanctæ Mariæ et sancti Gervasii dotavit, sive de quibusdam vicis ejusdem sanctæ Mariæ et sancti Gervasii, atque de aliis rebus, quas acquirere suo bono ingenio meruit, ecclesiastico jure dotavit. Et in prædicta cellula, quam in honore jam dicti sancti Germani construxerat, et sacraverat seu dotaverat, aliquos monachos sub regula degentes constituit, et hospitale pauperum atque nobilium inibi esse instituit. Quam cellulam ecclesiæ suæ sedis sanctæ Mariæ et sancti Gervasii subjugavit, sive suis successoribus atque canonicis sanctæ Mariæ et sancti Gervasii possidendam et regendam perennis temporibus sub regulari ordine dereliquit. Prædicto quoque Bertichramno cellula infra illam quintam, quæ monasterium Stivale nuncupatur, a quodam clerico, Bertigiselo nomine, qui bis sedem et episcopatum suum tyrannica potestate contra canonicam auctoritatem invaserat, legaliter et per strumenta cartarum quibusdam negligentis suis, quas in episcopatu domni Bertichramni et in rebus sanctæ Mariæ et sancti Gervasii sua negligentia fecerat, sub jure et dominatione sanctæ Mariæ et sancti Gervasii atque sanctorum Petri et Pauli apostolorum tradita fuit, sicut in testamento domni Bertichramni hactenus inveniri potest. Quod et ipse domnus Bertichramnus, sic ut diximus, pro restauratione ecclesiasticarum rerum sub firma traditione suscipiens, nobiliter ampliavit, et immelioravit et sanctimoniales monachos sub regula degentes inibi esse constituit, et suæ sedis sanctæ Mariæ et sancti Gervasii subjugavit, at-

A que suis successoribus possidendam et regendam perpetualiter jure firmissimo dereliquit.

Hic enim fecit in territorio matris et civitatis Ecclesiæ sanctæ Mariæ et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, de villa cujus vocabulum est Vive-reus, a fundamento, angelo sibi demonstrante, dum in Ecclesia sancti Michaelis, infra urbem, juxta prædictam matrem ecclesiam, in quadam turre ipsius civitatis constructa, pervigilans in oratione erat, atque angelo ei visibiliter oriente aurora Dominici diei designante, monasterium juxta urbem in honore sancti Petri et Pauli apostolorum et nobiliter construxit, et ipsam Ecclesiam Apostolorum jam consummatam tam de rebus sanctæ Mariæ et sancti Gervasii matris et civitatis Ecclesiæ, quam et de aliis, quas undecunque juste et legaliter adtrahere vel invenire potuit, tam de suæ hæreditatis rebus, quam et de aliis comparatis vel acquisitis, legaliter per consensum domni Clotharii regis atque episcoporum multorum mirifice dotavit, et monasterium in circuitu ecclesiæ, cum claustris et aliis ædificiis, nobiliter a fundamento operatus, et in eo agmini multorum monachorum regulariter degentia esse instituit, et pauperum atque advenantium, peregrinorum quoque sive matriculatum receptiones et refocillationes devotissime supplevit, et perpetualiter fore constituit. Non longe autem ab eodem monasterio ecclesiam in honore sanctæ Crucis fecit, et Dei servos ad divinum explendum officium instituit, et receptiones pauperum atque hospitum inibi mirifice ordinavit; et prædictum monasterium apostolorum Petri et Pauli cum Ecclesia dictæ sanctæ Crucis, cum omnibus ad se pertinentibus, sedis suæ Ecclesiæ sanctæ Mariæ et sancti Gervasii subjugavit; et ipsam matrem et civitatis Ecclesiam sanctæ Mariæ et sancti Gervasii ex omnibus suis tam propriis, quam et ecclesiasticis, sive hereditariis rebus, heredem appellavit, atque heredem esse constituit; et suis successoribus, et ejusdem senioris ecclesiæ sacerdotibus atque canonicis ipsum monasterium sanctorum Petri et Pauli apostolorum, cum omni integritate ecclesiastico ordine possidendum et regendum jure firmissimo perpetualiter delegavit atque dereliquit. Fecit quoque vel restauravit idem domnus Bertichramnus super fluvium Idonice quod-

Hanc monasterium vel synodochium in honore sancti Martini, quod Pontileuva vocatur, ipsumque de rebus episcopatus sui ditavit, sive de aliis quas legitime et legaliter invenire vel adquirere quivit. Et hoc constituit, ut omnes adventantes inibi omnia necessaria sumerent; ibique monachos regulariter degere constituit, et matricularios, numero et tenore quo in ejus continetur testamento, et ipsum synodochium sue sedis Ecclesiæ subjugatum, atque suis successoribus possidendum futuris temporibus more canonico atque ecclesiastico dereliquit, sicut hactenus in ejus testamento decretum sub jurejurando nobiscum habetur, cujus exemplar in subsequentibus

A conscribere libuit. Prædictus autem dominus Bertichramnus archiepiscopus erat, et pallium, sicut mos est metropolitanorum, ferebat, atque omnibus episcopis totius regni præerat et proderat. Hic autem plenus dierum, in senectute bona obiit in pæc... Kalend. Juliarum, et in præfixa ecclesia quam ipse in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli ædificaverat, a suis consacerdotibus et discipulis honorifice ac condigne sepultus est; qui et in cælis vivit cum sanctis Dei, ubi et nos suis atque omnium horum precibus pervenire et vivere mereamur, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria per cuncta sæcula sæculorum. Amen.

FORTUNATI VERSUS AD BERTICHRAMNUM.

(Carminum lib. III, n. 22, 23.)

I.

Ad Bertichramnum episcopum, cum elevaretur in currum.

Curriculi genus est, memorat quod Gallia rhedam,
Molliter incedens orbita sulcat humum.
Exsiliens duplici bijugo volat axe citato,
Atque movet rapidas juncta quadriga rotas.
Huc ego dum famulans comitatu fungor eodem,
Et mea membra cito dum veherentur equa,
Pontificisque sacri Bertichramni actus honore,
Comprehendente manu raptus in axe levor.
Qualiter iam lumen fetus pia mater hirtulo
Confovet, et placide pennina tensa regit;
Sic bonitate potens, affectu dives opimo,
In proprium pastor molle sedile locat.
Nec solum amplectens pia mens, sed diligit omnes,
Unde magis populis unicus exstet amor.

II.

Ad eundem de opusculis suis (ejus).
Ardua suscepi missis epigrammata chartis,

B Atque cothurnato verba rotata Sapho.

Percurrens tumido spumantia carmina versu,
Credidi in undoso me dare vela freto.

Plana procellosos ructavit pagina fluctus,
Et velut Oceanus (*Oceanas*) fonte refudit aquas.

Vix modo tam nitido pomposa poemata cultu,
Audit Trajano Roma verenda foro.

Quid si tale decus recitasset in aure senatus?
Stravissent blandis aurea fila tuis.

Per loca, per populos, per compita cuncta vi leres
Currere versiculos, plebe favente, tuos.

Sed tamen in vestro quedam sermone notavi,
Carmine de veteri furta novella loqui.

Ex quibus in paucis superaddita syllaba fregit,
Et pede læsa suo musica clauda jaret.

C Nunc, venerande Pater, prece, voto, voce saluto,
Commendans animum supplice corde meum.

Sit tua vita diu, cujus modulante caræna,
Cogimur optatis reddere verba jocis.

SANCTI BERTICHRAMNI

CENOMANENSIS EPISCOPI

TESTAMENTUM.

(Mabill. Analect., t. I, p. 253.)

Sequitur exemplar testamenti prædicti domni Bertichramni, quod fecit pariter Cenomannicæ matri ecclesiæ et monasterio sancti Petri, sicut in hæc habetur insertum. Quod ideo his in gestis pontificalibus inseramus, ut si aliqua, quod absit, negligentia perditum fuerit, hic reperiat, per quod sciatur qualiter actum fuit.

In nomine Domini nostri Jesu Christi et Spiritus sancti, sub die sexto Kal. Aprilis, anno 32 regnante gloriosissimo domno Clothario rege, Bertrannus, etsi indignus, peccator, episcopus sanctæ Ecclesiæ Cenomannicæ, sanus Deo propicio mente et cor-

D pore, sanoque consilio metuens casus humanæ fragilitatis, testamentum meum condedi cumque filio meo Ebbone notario scribere rogavi et dictavi. Quod testamentum meum si quo casu jure civile aut jure prætorio, vel alicujus novæ legis interventu valere nequiverit, ac si ab intestato ad vicem codicellorum valere eum volo, et valeat. Itaque quando ego suprascriptus Bertrannus peccator ex rebus humanis excessero, debitumve naturæ tempus complevero; tunc tu sacrosancta Ecclesia Cenomannica, una cum sancta ac venerabili basilica domni Petri et

Pauli apostolorum, quæ in conspectu civitatis opere meo pro defensione civitatis vel salubritatem populi ædificavi, heredes mihi estote, heredesque meos vos esse constituo ac jubeo ceterive exheredes sint toti. Omnis itaque cui hoc testamentum meum dederò, legavero, darive jussero; id ut detur, fiat, præstetur, fidel heredibus meis committo: si quos autem liberos esse jussero, liberæ liberive sint toti. Et quia inclitus atque præcelsus dominus Clotharius rex, cui Deus in milia æternam retribuatur beatitudinem, suum præceptum manus suæ jure firmatum mihi dedit, ut de propria facultate, quod ex parentum successione habeo, seu quod munere suo consecutus sum, aut aliquid comparavi, vel comparare Deo adjuvante potuero, vel in quibuscumque rebus atque corporibus facultatem augmentare potuero, tam pro animæ meæ remedium, quam propinquis meis, seu fidelibus meis delegare voluero, liberum tribuit arbitrium; idcirco te sacrosancta Ecclesia Genomannica, heres mea, habere volo ac jubeo villam juris mei, cujus vocabulum est Bonalfa, sita in territorio Stampense seu Æqualina silva, et mihi præcelsus dominus Clotharius rex suo munere, una cum præcelsa domna Fredegunda regina quondam genitrice sua, postquam eis dominus Vædola justitia eorum reddidit, in me humilem eorum pro fidei meæ conservationem, quæ semper circa ipsum principem inviolabilem tenere et habere visus sum, concesserunt; ipsam villam cum domibus, mancipiis, vineis, silvis, campis vel omni re, jure et adjacentibus suis, tam mobilibus quam et immobilibus, post meum obitum tibi valeas perpetualiter possidere; excepto quos exinde liberare voluero. Similiter agrum ad culturam eo tempore acquisitum, te, domna heres mea Ecclesia, habere volo ac decerno; ex quo agro medietatem bonæ memoriæ domna Ingoberga quondam regina, mea instantia meoque exigente servitio sanctæ Mariæ dereliquit; aliam vero medietatem de germano ipsius Magnulfo quondam dato pretio comparavi, ut in jure sanctæ ecclesiæ ager ille ad integrum perveniret; et de villa Celonica sita in territorio Tricurino, quam bonæ memoriæ Bobeleus medietatem Ecclesiæ delegaverat, et pro ipsa medietate multas habui vexationes, sed meo opere egi ut de jure sanctæ Ecclesiæ non auferretur; etiam et postea aliam medietatem, quam uxore vel heredibus suis ad possidendum delegaverat, dato pretio ad integrum comparavi, et in dominationem meam pervenit; volo ut ipsam villam cum omni securitate tu, sacrosancta Ecclesia heres mea, una cum fano Vicinoniæ, quicquid mihi comparavi, aut meo opere ad mancipia stabilivi, cum id quod adhuc Deo propitio in ipsis agris immelliorare potuero, cum omni integritate eorum, et mancipia inibi commanentia, tibi, sacrosancta Ecclesia, volo esse donatum. Itemque et villa Brea, quem mihi Daulfus per donationis titulum contulit, et ego postea mihi comparavi, velot quæcumque subjunxi, velut ipsam villam cum omni integritate sua, sicut a me præsentem

A tempore possidetur, in dominationem sanctæ Ecclesiæ Cenomanniæ heredis meæ periret. Sed et quam plurima, quæ memorare non possum [F., non valeo], tibi meo studio, sancta Ecclesia, adquisivi.

Et licet omnibus Christo propicio notum sit, qualiter ego aut quam fideliter in sancta Ecclesia, aut in monasteriis, aut in cunctis rebus laborassem; tamen et tu, domne pontifex, quem Deus in eis post me esse voluerit, cognoscere potes, quanta ibidem meo studio vel labore tempore meo Deus est dignatus conferre. Quod si fide integra disponis inquirere, cognosces me tuæ Ecclesiæ non modicum laborasse. Unde tibi ineptum esse non debet, si aliquid de rebus sanctæ Mariæ cuicumque ex fratribus nostris, hoc est presbyteris et diaconibus, seu lectoribus aut propinquis meis, vel amicis aut servientibus, tam sanctæ Ecclesiæ, quam et meis propriis, cuicumque aliquid in usufructu dimitto, quia sanctæ Ecclesiæ proprietatem non aufero, et de substantiâ heredem ipsam constituo. Et quia sanctæ recordationis dominus Domnolus quondam episcopus de agris Ecclesiæ aliqua locella ad basilicam suam, ubi requiescere videtur, delegavit, sed nobis molestum fuit, ut iterum nos simile conditione de agris Ecclesiæ aliquid auferre aut minuere deberemus, ut basilicæ sanctorum Petri et Pauli apostolorum, quam in honore eorum nominis construxi, conferre deberemus; sed magis pertractans cum consilio venerabilium fratrum nostrorum presbyterorum, seu diaconorum, vel omnium clericorum, ut unum locellum de Ecclesiæ conditione ad ipsam sanctam basilicam, non tantum pro necessitate, sed propter primitias vel reverentiam ipsorum domnorum apostolorum, et quod mater sancta Ecclesia, quæ omnes basilicas ad se pertinentes fovet ac datat, convenit cum domnis pontificibus diem illum, quo benedictio cælestis vel reliquiæ sanctorum Petri et Pauli apostolorum in ipsa basilica positæ sunt, et dupliciter divina opitulante gratia sanctis sacerdotibus consecrata in honorem sanctorum apostolorum, vel loci illius consecrationem; villa Umbriaco, quam Basilius et Baudogundus quondam per donationis titulum ad sanctam Ecclesiam condederant post eorum obitum possidendam; unde et nos postea jugiter laboravimus, ut Ecclesiæ non auferretur, postea omnia supradicta quod per me humilem sanctæ Ecclesiæ proficit aut obvenit, tam prædicto Umbriaco, quam in suburbana basilica domni Petri et Pauli apostolorum, quæ meo opere ædificata esse dinoscetur, ad ipsam sanctam Ecclesiam, Christo propitio, debeat in perpetuo permanere.

Id mihi placuit delegare, ut villa Nimione, sita in territorio Parisiaco, cum vineis quæ Frontanito ad palæstras et vitatores esse noscuntur, quas mihi dominus Clotharius rex dedit, quæ meo sæpius, dum laicus fui, tam de fisco, quam de comparato possidendum sanctæ Ecclesiæ Parisiæ, sub cujus gratia nutritus sum, ad integrum vole esse donatum. Basilicæ vero sanctorum ac beatissimorum Petri et

Pauli apostolorum, quam superius heredem, una cum sancta Ecclesia Cenomannica constitui, sicut mea est devotio, quia ibidem meum (quandoquidem Deus voluerit) desidero collocare corpusculum, ad ipsam sanctam basilicam in honore sanctorum apostolorum, ut pro facinore meo quod hic in sæculo jugiter visus sum perpetrasse, ut ipsi apostoli suffragiis suis ab infernali pœna me liberare dignentur, et si non in gloria (quod non mereor) vel veniam eorum patrocinii aut intercessionibus merear obtinere; dono itaque ad ipsam sanctam basilicam villas sitas tam in territorio Cenomannico, quam et in Stampensi vel Burdigalense, aut ubicumque, tam per donationis titulum quam ad ipsam basilicam jam die natalicii sui dedi, verum etiam quod et adhuc per testamenti istius paginam dederò, quas mihi dominus gloriosus Clotharius per suam munificentiam contulit, vel pro fidei meæ conservationem ad integrum suis præceptionibus manum suam roboratis, mihi integram tribuit licentiam, ut prædicto loco præ animæ meæ remedio, vel sui regni stabilitate, ipsas villas quas munere suæ promerui, conferre debere. Hæc sunt villas. Villa Thedone, Colonica nomine Telate, et alias villas Buresaco, et mansiones in Wastinense, quas de viro illustri Varnachario Majorem dominus pro villa Columbaria percepimus. Illud vero rogo atque jubeo abbatibus, qui per singula tempora, sicut divina potentia aut gratia domnorum apostolorum eos inibi jusserit perdurare, ut omni tempore vitæ eorum hoc sit eis potissimum observandum, ut de villis superius nominatis, quicquid exinde aut in tributum, aut in suffragium annis singulis poterit obvenire, medietas ex hoc, quando fuerit mea commemoratio pauperibus, aut in vestimentum, aut in aurum erogetur; alia medietas luminis exinde in sancta basilica omni tempore sufficienter accendatur, ut numquam sit neque una hora noctis absque luminaria ipsa sancta basilica, signum dignum est, in honorem prædictorum apostolorum luminis omni tempore fulgeat indesinenter, tam ad basilicam sanctorum apostolorum, quam et ad sanctam crucem, quam postea ædificavi, vel ad basilicam domni Martini ad Synodochium, quæ est in Pontileuga, excepto de fructibus aut reliquis conditionibus, quod de prædictis agris speratur in usibus sanctæ basilicæ et monasterii sui, sive alimonia canonicorum vel pauperum, qui ad ipsam basilicam sanctam ad matricem sedere videntur, victus et vestitus per singulos annos sufficienter ministretur, et pro meis expiandis peccatis jngiter Domino deprecantur, et pro collata principis cælestis eidem et regnum longævum præstet, et in retributionem æternam centuplum accipere mereatur. Ecclesiæ vero herede meæ villa Dolus, quod meo opere construxi, et meo ingenio undique ad me pervenit post diem obitus mei, quicquid inibi laboravero, cum donibus, mancipiis, vineis, campis, pratis, cultis et incultis, et omni jure suo, vel termino suo, quod ibi justo ordine abstraxi, te, sancta Ecclesia, in integrum habere delego.

Basilicæ sancti Petri et Pauli, villas quas dato pretio comparavi, id est Gaviaco, Colonica, Landonas, et Ferrenis meo opere undique adquisitas, et quicquid Cellis vel in Samarciago ad prope Cenomannis civitate, quicquid Portiborengo, quem pro tutelam percepi, inibi fuit, et hoc quod Ceta et Mancia vel Guntha illuc possedisse juræ visæ fuerant, et ad meam pervenit ditionem, tam terris, vineis, ac colonis et servis, integra portione eorum. Similiter et villas quas in honorem basilicæ domni Petri et Pauli comparavi de pecunia, quam gloriosus dominus Clotharius rex nobis dedit, vel nos pro fidei nostræ undique acquisivimus. Hæc sunt villæ ipse, Campocunanz, Ludina, et Comariago, vel Cambriaco, sicut venditiones edocent, ipsam basilicam, sicut nos eas jam ibidem tradidimus, cum villare cui nomen Piciniaco, quem Gondobaldus quondam diaconus tenuit, pariter et Iliaco quem de viro illustri Babisone percepimus, volo in Dei nomine possidendas. Illud etiam constitutus ac decernens, quod quicquid mihi in minutis rebus aut in quibuscumque modis datum est, vel in meis cartis noscuntur esse conscriptæ, hoc totum et ad integrum, tu sancta Ecclesia et venerabilis basilica domni Petri et Pauli, qui in hoc folio testamenti mei forsitan in oblivione mihi obvenit, æqua lance dividatis possidendum. Villa vero Morenaco, quam meo opere et cum grandi labore acquisivi, et postea hunc ego absens vi pro fidei meæ conservationes a Modeghiselo malo ordine fuit præoccupata, et cum Deus reddidit justitiam domino Clothario regi, iterum ad dominationem sanctæ Ecclesiæ vel meam pervenit; ipsam villam, cum omni jure suo et terminum te, sancta Ecclesia, habere constituo. Basilica vero sancti Petri et Pauli portionem deinde quod inibi possidere videor, cum colonica quæ mihi Leodaldus per donationis titulum contulit, cum id quod ibidem postea undique comparavi, in ipso fundo Mechense et Voligione, cum omni integritate, portionibus ipsius vel terminis earum, et mancipia, mobilibus, et immobilibus, te, sancta basilica, perpetualiter valeas dominare. Licet nulli habetur incognitum, qualiter ego post transitum Guntrami quondam Regis pro quo sacramentum insolubile domino meo Clothario regi dedi pro eo quod civitas Cenomannis legitimo ordine, post transitum domni Gunthramni, ex hereditate genitoris sui bonæ recordationis suæ Chilperici quondam regis debuit pervenire; sed faciente cupiditate et civitas ipsa ei fuit ablata, et de reliquo regno suo multum passus est dispendium, sed dum me sacramentum meum in integrum constrinxit, ut eum nullatenus dimittere deberem, facile mihi fuit ut secundum facultatem tam sanctam Ecclesiam, quam et proprietatem relinquerem quam perjurus (quod absit) invenire. Sed dum pro amore ipsius principis unanimiter cum ipso consisterem, anteriorem exspoliationem suam, vel posteriorem, quod injuste pertulit, necesse principi ipsi fuit, ut nobis aliquid adderet, unde vitæ substantiæ et nos, et pauperes nostri sustentare deberemus, unde ille Rex cælestis pro nobis retributor

existat. Nam nos pauperi non habemus nec aurum A nec argentum, unde tibi, gloriosissime domne Clotharie, bona retribuamus, attamen de id quod gloria vestra nobis contulit, præsument in hoc testamento nostro vestram celsitudinem memorare. Offerimus itaque regno vestro de muneribus vestris, unde nos per præceptum vigoris vestræ manus roboratum, licentiam tribuisti faciendi quod volebamus, id est villas Neolone et Walionno, cum omni termino et adjacentiis ad se pertinentibus, vel quicquid postea nobis fuit incloratum, hoc celsitudo vestra ad suum recipiat dominationem. Similiter donamus tibi, gloriosissima domina Berchirudis regina, villam, nomine Penpinas, quæ appellatur Cella, quam nobis gloriosus dominus noster jugalis vester suo munere contulit, ut ipsam villam, cum domibus, mancipiis, vel B terminum suum post meum obitum vel vestrum regimen absque ullo impedimento recipiatis. Dulcissimo nepote meo Sigechelmo, et pronepote meo Thoringo, si mihi superstitēs fuerint, villam Seuvacu, Villare Rpariola æqua lance dividant.

Simili modo villa Briomilia, quæ ex successione parentum nobis juste debita erat, et per interregna longo tempore nobis ablata fuit, et postea cum Deus domno Clothario regno suum in integrum dedit, ipsam villam nobis sua pietas reddidit, et per præceptionem suam firmavit: quam villam dulcissimo pronepoti meo filio Sigechelmi Leuthramno et Sichramno volo esse donatam. Similiter villam Castalione sitam in Santonico, qui parentibus meis et viro illustri Sigeleno fuit, et ipsam nobis gloriosus dominus Clotharius rex per suum præceptum concessit, quia jam longo tempore et mihi et jam dicto parente meo Sigeleno ablata fuit, si me superstes fuerit ipse Sigelenus, ad suam revocet ditionem: sin autem filiis suis, id est Sichelco et Berchelaico, ipsam volo esse donatam. Villas Crisciago et Botilo qui nobis ex successione genitoris nostri juste debentur, et cum germanis meis deberem partire, si ipsos mors non antecessisset: modo jubro ut dulcissime nepos meus Sigechelme, una cum nepoti meo Thoringo æqua lance ipsas villulas dividatis. Villam Bualone sitam in Stampense secus Aequalina, quam per donationis titulum dulcissimo pronepoti meo Leuthramno die nuptiarum suarum dedi, sicut donatio ipsa continet, et per hoc testamentum nunc ipsam eis volo esse donatam. Locello qui appellatur Fontanido, quem mihi gloriosus dominus Clotharius rex suo munere concessit, ubi Eusebius quondam laicus vineas plantavit, et nos postea et mancipia posuimus, ipsum locellum cum omni integritate quod ibidem aspicere videtur, totum et ad integrum sancta basilica domni Petri et Pauli ad suam revocet dominationem, et medietatem de vineis pronepos meus Leuthramnus et conjux sua perpetualiter valeant possidere.

Basilicæ domni et peculiaris patrini mei Germani episcopi, qui me dulcissime enutrivit, et sua sancta oratione, acsi indignam, ad sacerdoti honorem perduxit, si supersistit ut in basilica domni Vincentii,

ubi ejus sanctum corpusculum requiescit, dono inibi in honore sepulturæ suæ villam Bobane, quæ est in territorio Stampense super fluvio Calla, quem mihi gloriosissimus dominus Clotharius rex suo munere contulit; ut si semper corpus ejus in basilica nova, quam inclytus Chilpericus quondam rex construxit, si convenerit ut inibi transferatur, villam ipsam, ubi ejus semper corpus fuerit, semper ibidem deserviat, et ipse sanctus pontifex pro meis facinoribus deprecare dignetur. Rogo abba illustris loci illius ut nomen meum in libro vitæ recitetur.

Villare meum quæ est in Cramteno territorio ad Summa Vedantia, sicut a me præsentī tempore possidetur, et ex successione domni et genitoris mei legitime reddebatur basilicæ domni Petri et Pauli post obitum meum pro mercede animæ meæ volo esse donatum. Dulcissimo pronepote meo Thoringo dono ei colonica, cui vocabulum est Villa nova, quam de filio Papoleno quondam dato pretio comparavi, in perpetuo teneat atque possideat. Villa Idguino dulcissimo nepote meo Sigechelmo, dum advivit, volo esse donatum. Post obitum vero illius, filii sui, qui ex Bertichildi filia Leuthramni nati esse noscuntur, absque consortium fratrum suorum, si alios filios habuerit, ipsos præcipio possidendum. Vinicola seu prata quæ sunt ad Riulione, et adjungunt ad vineas sanctæ Ecclesiæ vel infra terminum Calimarcense, quas dato pretio comparavi, sanctæ Ecclesiæ volo esse donata. Idemque et colonica Satovera, quæ C Vulfarius quondam tenuit, et postea Aiga eam nobis cum ipsas venditiones, quas ab ipso Vulfario acceperat, dedit, et ipso locello cum vineis et cum omni jure suo, tu, sancta Ecclesia heres mea, percipias, et locello qui dicitur Condomas, quem pro re mea accepi, et postea fidelissimæ Cottanæ per donationis titulum concedi, volo ut ipsa locello jam dicta Cotta vel filii sui in perpetuo valeant in integrum possidere. Domum vero intra muros civitatis Parisiorum, qui ab Eusebio quondam fuit ædificata vel possessa, et mihi a præcelso domno Clothario regi concessa esse denoscitur, inter sancta Ecclesia Cenomannica et sancta basilica heredes mea æqualiter possidendum decerno; sic quoque ut de tabernias, quæ infra domum esse noscuntur, locarius ille, qui annis singulis exinde speratur, lumen in sacro sancta Ecclesia Cenomannica et prædicta basilica domni Petri et Pauli inferatur; et arcas, quæ foris civitatis sunt, idemque communi er possideant.

Id constituimus observandum, ut quicquid die obitus mei in domo superius nominata Parisius, aut in unum aut in quibuslibet rebus, quæ nostræ propriæ esse noscuntur, æqualiter heredes meas sancta Ecclesia Cenomannica et basilica domni Petri et Pauli inter se dividant. Pæne mihi in oblivione fuit positum; sed divina inspirante gratia memoravi. Vinicolas secus arenas juxta quod ipsas maxima de deserto recuperavi vel adunavi, de ipsa arena usque ad strada quod clausura ipsa circumcingit, quod ipsa sancta basilica domni Petri et Pauli præsentī tempore possi-

dere videtur. Itemque vineolas, pradela vel terraturium, quod in dextera parte de strada est qui vadit ad Pontileugua, quem de venerabili fratre meo Eoladi abbate comparavi, quæ in ipsius basilicæ oppidum esse noscitur; cum brugilo quem de fratre meo Leusio abbate datos quadraginta solidos redemi, et campellos quos cum ipso abbate commutavimus, quæ ad alveum Sartæ, cum prato qui est ad confluentem, totum et ad integrum cum servientibus, quos inibi posui, aut adhuc Christo propitio ponere potuero, et modo ad ipsa sancta basilica in Dei nomine possidetur, in perpetuo dominetur. Simili modo medietatem de colonico Vailonno, quem de Berone in nomine ipsius sanctæ basilicæ comparavi, et aliam medietatem, quam illustris matrona Egydia ad ipsum sanctum locum per donationis titulum contulit, jubeo ut in integrum, sicut a modo ab ipsa basilica Christo præsulæ possidetur, et in perpetuo inibi perseveret.

Et quia nulli habetur incognitum qualiter Berthechisilus illicito ordine contra decreta canonum in sede sua fuit aggressus, et nimium res sanctæ Mariæ vel meas proprias generavit pro his gravissimum dispendium; unde etiam non ut debuit restauravit, nisi parvitate per res proprias meas, quas malo ordine distraxerat, locella cum carta venditionis dedit, hoc est cum domibus, cum Bariaco et Vivale portionem suam in integrum nobis vendidit. Et postea cum alia vice gloriosus dominus Clotharius de regno suo in insidiis pertulit, et iterum ego propter ipsam valde in captivitate fui, et in ipso nec nominandus Berthechisilus iterum vastator Ecclesiæ accessit, et carta ipsa quam prius fecerat, in archivo Ecclesiæ invenit, eam igni comburi præcepit, sic illi iudex metuendus atque terribilis pro rebus suis cum eo ponat iudicium. Et postquam dominus noster cum voluntate Dei una cum præcelso consubirino suo Teudoberto rege caritate invit, et voluntarie quantitatem de regno suo recepit, et nos locella illa obsistente ad dominationem nostram revocavimus. Campariaco vero, Estivale, cum domibus, mancipiis, vineis, et silvis, pratis, aquis, aquarumque decursibus, et jure earum vel omnem peculium, sanctæ basilicæ domni Petri et Pauli delego. Perfeci scilicet domum, quæ infra muros, in dextra parte de posteviola meo opere ædificavi, ubi oratoriolus in honore sancti Michaelis archangeli constructus est, volui ut ipsas domus et basilica sancti Petri et Pauli esse debuisset.

Dum nos cum domino Clothario rege pro fide nostra et amore illius detenti fuimus, piistrinus Ecclesiæ ante ipsa domo constructa est, propterea in his locis Ecclesia stipendia et madricula, quam ego inibi erexi, supplex quæso domino meo pontifici, qui mihi successor fuerit, ut omni tempore madricula ipsa, sicut usque nunc in eis temporibus stipendia promeruit, et semper inantea ministrante sancta Ecclesia alatur, et domus ipsa sit ad receptionem pontificum, vel religiosos qui ad ipsum oratorium deserviunt: quia et virtutes ibi ostensæ sunt, et honorare

A in omnibus vel venerare debetur. Precamur domino et pontifici successori nostro, et per Deum Trinitatis conjuramus, ut de villas quas ego sanctæ Ecclesiæ per hunc folium testamenti delegavi, vel quæ meo tempore acquisitæ sunt, vel in donationem sanctæ Ecclesiæ pervenerunt, ex omnibus vel in omnibus decimas annonæ, vini, casei, lardi, omnes decimas in domo ipsa sancti Michaelis archangeli annis singulis congregentur, sicut nostro tempore actum fuit, et pauperibus vel peregrinis in eorum alimonia ministretur: quia nec sancta Ecclesia dispendium perferet; et quod nos, etsi indigni, qui qualemcumque locum sacerdotii visi fuimus occupare, ea quæ Deo anuente in pauperibus studuimus ministrare, a vobis indesinenter conservetur. Basilicæ vero sancti Petri et Pauli curtem illam cum casas quas bonæ memoriæ Romolos quondam presbyter Cenomannis in civitatem tenuit, et domum illam, quæ nostris temporibus supra muros ædificavi, et nos et manum ad hoc porreximus, et postea de nepte sua comparavimus; domus ipsas sicut a præsentis tempore in Dei nomine ab ipsa sancta basilica possidentur, cum id quicquid inibi laboratum fuerit, aut ante vel meis temporibus subjectum, totum et ad integrum præfata Ecclesia absque ullius impedimento perpetualiter valeat possidere.

Sanctæ Ecclesiæ herede mea dono villam, cui vocabulum est Grandefontana, quæ dato pretio de Vadoleno compatri meo filio Bavone comparavi, cum omni jure vel terminum suum. Te vero, sancta basilica domni Petri et Pauli, dono villa Conadaco, quem de Belletrudi sive Bettane matrona, relicta quondam Maurini, dato pretio comparavi, cum Colicas villas, quas postea dato pretio de Betholeno vel Mantharigo cum silvas vel omni adjacentia ad se pertinentes, cum domibus et mancipiis, sicut jam in tua ditione tradidi, cum mobilibus et immobilibus, in integrum volo esse donatum, cum agellum illum, nomine Timago, quem filio et parente meo Berulfo ad usufructuario possidemus, et post meum obitum ad tuam revoces potestatem. Dulcissimo nepote meo Sigechelmo licet jam per donationis titulum villam Murocincto anteactis temporibus contuli, quam ex successione domui et genitoris mei legitime reddebatur, et postea meis peccatis facientibus germanus meus Berthulfus in expeditionem domni Clotharii regis interemtus fuit, et portio sua mihi legitime obvenit, volui in hunc testamentum meum comprehendere, ut tam quod prius ei dedi, quam et quod postea mihi de germano meo obvenit, totum et ad integrum ipse nepos meus, villa ipsa cum domibus, mancipiis, vineis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, sicut hoc jam possidere videtur, et ipsi et sobolis sui perpetualiter dominetur. Tertia vero portione de ipsa villa Murocincto, quem bonæ memoriæ germanus meus Ermenulfus tenuit, et ipsam mihi dedit, dulcissimo pronepote meo filio ipsius Sigechelmo, nomine Leodefredo, post obitum meum volo esse dona-

tam, exceptis illis quos emisit, aut ego de captivitate redemi, ipsi liberi perseverent. Casa vero quæ est infra muros civitatis Cenomannis, quam dominus et frater meus Chaimoaldus episcopus, dum archidiaconati videtur officium fungere ædificavit, cum casella quam Malaricus diaconus tenuit, hoc dulcissimo nepoti meo Sigechelmo, cui eas dedi, volo ut et ipsi et filii sui in perpetuo dominantur: quia ubi casa nova ex areas illas comparatas esse noscuntur.

Villam vero Patriliaco, quæ est secus Pontochiugane, quem de Doleno quondam comparavi, et venditionem in nomine sanctorum Petri et Pauli, vel basilicæ eorum, quam jam tunc tempore ædificare videbamus, et postea ad ipsa sancta basilica delegavi, volo ut eam in perpetuo possideat, cum colonicas ad se pertinentes. Villam Monciaco cum colonica quæ conditæ vel undique idipso Condacense aut Monciacense comparavi et adjunxi, te, sancta Ecclesia heres mea, ad integrum volo esse donatum. Vineas vero quas mihi sanctæ memoriæ dominus Lici-nius episcopus pro amoris affectu secus vineas Cariliacenses suo munere dedit, et nos antea de Sargite quondam necutiente parte divina cum terra comparavimus, et postea inibi vineas posuimus, et in una clausura cum vineas sanctæ ecclesiæ adjunximus, volumus, ut pro mercede animæ nostræ hoc ecclesia sancta Cenomanica possideat. Licet antea ipse ager parum habebat vineolas, nec domini mei antecessores episcopi aliquid ibi voluerunt addere, sed nos pro amore sanctæ Ecclesiæ vel augmentum ipsius, tam de negotiantibus, quam de reliquis maxime spaciavimus et pretium dedimus, ut in jure et dominationem sanctæ Ecclesiæ proficiant optamus. Idemque et vineolas, quæ sunt in Saboranense, quæ meo opere undique subjunxi, aut per donum, aut per venditionem, et si adhuc subjungere potuero, cum cultoribus eorum et familias ad domum quæ ibi stabilis, te, sancta Ecclesia, domini Petri et Pauli habere jubeo.

De Ponteleugua hæc est de matricula et synodochio in honorem sancti Martini, hæc est miracula sancti Petri et Pauli, quod est ad Pontemleugua, si per singula perpensamus, quantum facinora nostra in sæculum dum detenti fuimus, commissa esse noscuntur, non esse tantum facultas redimendi, quantum sunt culpæ commissæ; sed omnipotens Deus, qui nullum perire vult, ipsæ parva munuscula que grandis lacrimas vel memoris animæ Redemptori nostro offerre videmur, in pauperis, ipse pro larga pietatis suæ gratia qualemcunque tribuat veniam. Ergo quia votus et liberatio et deliberatio mea est, ut basilica quæ in honore beatissimi ac peculiaris patrini nostri Martini sancti episcopi ad Ponteleugua, ubi et requies sua sancta Deo propitio posui, delego atque ipsum sanctum locum locella his nominibus, Longiagas, Noginto, Novavilla, Antoniaci, et de Monasteriolo, partem illam quam de Leodelene dato pretio comparavi, et Avanto quodcumque inibi com-

paravi, aut unde mihi obvenit, cum mancipiis, mobilibus et immobilibus, et omni jure earum, vel quantumcumque adhuc ad ipsa loca subjungere aut comparare potuero, habere jubeo ac decerno sub abbate vel basilicæ sancti Petri et Pauli potestate consistat. Licet præsumptione ut dicamus synodochii locus sit, dum parvum ibi intulimus, tamen potens est Deus et ipse sanctus athleta Christi inibi plurima conferre, unde pauperes et alimonia vestiantur, et cuncti amici nostri et peregrini receptacula pro nostra memoria habere videantur. Ad præsens jubemus, ut sedicem animolas Deo devotas, hoc est viros pauperes, cæcos aut debiles, in ipso loco collocentur; et diebus singulis eis victus facta ratione sufficienter ministretur. Et, quod superius meminimus, de tributum Taletense, et suffragium Criscianense vel Cambariacense, sicut superius jam præcepimus, tam in vestimentis, quam et in lectariis, aut in calciamentis, et istis fratribus nostris et matricolabus sancti Petri qui sub regimine suo esse noscuntur; tu abba basilicæ sancti Petri et Pauli omnimodis potissimum tibi cura sit hoc eis in omnibus adimplere. Quod si in aliquo (quod absit) ex hoc negligens apparueris, ante tribunal Christi cum sancto Petro et Paulo apostolos, et sancto Martino antistitem habeas rationem. Et nullus ex pontificibus successoribus nostris de id quod ad prædictum locum vel pauperibus est delegatum, auferre præsumat; sed ad festivitatem ipsam et pontifex et omnis clerus prædictum dignum percipiant, et si de prædicta locella quicumque aliud retraxerit, tamquam necatur pauperum ante conspectu divino judicetur. Tu vero, venerabilis abba, vel successores tui, talem curam habeatis de cursum sanctæ ecclesiæ domini Martini, qualem et sanctorum Petri et Pauli; et lumen per noctis de tributum villarum ipsarum sufficienter comparetur, et quod superest, ad ipsos pauperes vel inopes ipsius basilicæ proleciat.

Villa vero Blacciago sita in territorio Burdigalense secus castro B'avit, quæ est super alveum Garonnæ, licet a parentibus meis longo tempore fuit possessa, et per interregna, me adolescentia mea genitricis fuit de jure suo ablata, et ab Aunulfo filio Maurilionis qui eas occupaverat, per testamenti sui paginas dum illicite ad sanctas Ecclesias hoc est Burdigalense et Toronice et Equilinense in duas partes ex ipsa villa sunt delegatas, tertiam Arnulfus germanus ipsius Aunulfo possedebat. Unde altercationes habuimus inter nos et ipsos de prædicta villa; sed ille recognoscens quod nobis legitime debebatur, coram ipsis pontificibus qui duas partes ex hoc possidere videbantur, nobis de præsentem tertiam ex omnibus de villa ipsa reddidit, et epistola exinde manu sua roborata, vel a prædictis sacerdotibus firmata nobis tradidit possidendam. Sed dum nos ita constringit amor divinus, ut contra sancta Ecclesia non ambulemus; forsitan si possimus cum gratia domnorum meorum et fratrum rem ipsam redimere. Sed quia dominus Agericus episcopus [Turonensis]

portionem illam, quæ sancti Martini fuit, nobis vendidit, et venditionem cum canonicis suis nobis fecit, et solidus LX secundum arbitris sui valebat de presenti dedimus, et ipsa altercatio nostra subjunximus, volumus ut tu, sancta heres mea, Ecclesia Cenomanica, possideas; et si adhuc in rem ipsam de domus pontificis de Burdigalense aut Equilemnense redimere possumus, totum et ad integrum ad tuam revoces potestatem.

Colonica vero Vincentianæ, quam domna et genitrix mea possedit, et nos eam modo in Dei nomine possidere videmur, quæ secus ipsum agrum Blaviaco esse videtur, basilicæ sancti Petri et Pauli cum mancipiis, vineis et terris, volo esse donatum. Villa Floriaco, sita inter duo maria, qui parentum meorum fuit, et postea genitricis mea per orphanitatem perdidit, et a Childegermo fuit male ordine possessa, quam villæ medietatem cum mancipiis, domibus, vineis, silvis, omnique termino suo vel adjacentibus sibi a Berthranno sive Bettone filium ipsius Childegermi dato pretio redemi, volo ut ipsa villa qui parentum meorum fuit, basilica sancti Petri et Pauli in perpetuo dominetur. Domum vero infra muros civitatis Burdigalense, quam ego et germanus meus Ermenulfus nostro opere recuperavimus, ipsam domum cimenticia cum adpenditiis sua ad ditione dulcissimo nepoti nostro Sigehelmo jubemus pervenire, ut ipse habeat et possideat, et suis posteris ad possidendum relinquat. Et hoc jubemus, ut omni tempore vitæ illorum, quando missi domni et venerabilibus sanctæ Ecclesiæ Cenomanicæ vel basilicæ sancti Petri et Pauli pro piscibus negotiandum ibidem venirent, semper in domo illa receptaculum habeant, et inibi quæ eis necesse fuerit comparent. Locum vero qui appellatur Bresetum in territorium Burdigalense, ubi precarias [Al., picarias] habere videmur, et dato pretio cum Arenoaldo quondam comparavimus, ipsam rem cum precariis inibi manentibus, et familias eorum, vel pixita, sicut a me præsentem tempore possidetur, et post meum obitum, tu sancta ac venerabilis basilica domni Petri et Pauli ad tuam revoces ditionem, ut exinde annis singulis pix recipiatur.

Omnibus notum est qualiter bis aut tertio in rebus sanctæ Ecclesiæ vel proprias sustinui spoliationem. Deus scit quod non pro culpis nostris hoc passus sum, sed pro hoc quod fidem volui inlibata custodire, et sancta Ecclesia in prædiis illo tempore grave pertulit dispendium; et ego pauper substantiola mea propria valde egenus evasi. Idcirco erubescere scribe, quod parum resedit ad offerre. Dono argentum illum quem nobis postea Deus vel domnus rex aut amici contulerunt, sicut brevis manu mea conscripta concinit, quia pertractavi ut duas partes de ipso argento quod ego visus sum laborasse, tu sacrosancta Ecclesia, percipias; alia vero portione, quam in ipso breve conscripsi, tu, basilica sancti Petri et Pauli, quem herede meæ, sicut te, sancta Ecclesia, instituere, habere jubeo. Adjuro per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, tam tibi, domne pon-

tificæ, qui successurus eris, quam et te, abba, qui eo tempore fueris, quando me Deus de hoc sæculo migrare præceperit, vel successoribus vestris, ut nullus non præsumat de ista parvula munuscula, quæ ego sanctæ Ecclesiæ, vel sanctæ basilicæ pro commemoratione nominis mei de his speciebus nihil abstrahere, vel venundare, sed omni tempore tam pro ornatu sanctæ Ecclesiæ vel basilicæ, mensæ earum perpetualiter debeat perdurare. De reliquo vero argentulo, quodcumque post diem obitus mei regesturiolo meo inventum fuerit; et hoc non delegavi, exceptum argentum sanctæ Ecclesiæ salvo, jubeo quod præsens habere videor, vel adhuc laborare potuero, quod delegatum non fuerit, totum inter sanctam Ecclesiam ac sanctam basilicam domni Petri et Pauli æqualiter dividantur; et abbas portionem illam quam accepit, si necesse fuerit sepulture meæ aliquid exornari, et si ego hoc antea non fecero, de hoc ipsum quod contra pontifice perceperit, ad ipsa sepultura mea dignetur, exinde studeat componere; et si nos ea Christus permitteret ea lucere durare, argentus ille in ministerio, quo necesse fuerit, basilicæ faciendum intromittatur.

Simile modo jubeo quod de vestimenta damea [Al., clavia] tu, dulcissimi archidiaconi, qui eo tempore fueris, domno vero et pontifice successore meo particulos duos optimos de proprio vestimenti damea reverenter offerre jubeo. Tibi vero sancti archidiaconi præcipio, ut unum cabellum bini et unum pareculum de proprietate mea præsumas. Omnia vero quæ de proprietate, seu ex militia in regesturiolo meo post meum obitum inventa fuerint, seu et species aut vestimenta quod ego laboravi vel adquisivi, excepto quod sanctæ Ecclesiæ proprium est, tres exinde jubeo fieri portionis, una domnus et successor meus pontifex accipiat; alia vero basilica domni Petri et Pauli; tertia vero de præsentem pauperibus jubeo erogare. Similiter tibi præcipio archidiaconi, et coram Deo contestor, ut de eos fructus quos eo anno relinquo, cum diem extremum exclusero, per manu tua, tertia parte pauperibus absque fraude erogetur.

Similiter volo ac jubeo omnibus servientibus sanctæ Ecclesiæ qui ministeriales esse noscuntur, vel meis, tam clericis quam sæcularibus, qui mecum conversare videntur, singulos caballos, tam ingenui, quam liberi vel servientes de præsentem percipiant; reliquos vero caballos tam Warannonis, quam spadas seu poledras, qui inventi fuerint, et characterio sanctæ Ecclesiæ habuerunt, totus pontifex vel Ecclesia recipiant. Illi vero qui meum characterio peculiam habuerunt, aut quos mihi parentes vel amici dederunt, medietatem sancta Ecclesia ex ipso accipiat; aliam medietatem basilica vel abbas qui inibi esse videtur recollegat. Illud huic testamento adnecti volui, ut de gregis equinis, quos mea parvitas undique attraxit vel augmentavit, excepto jumenta antiqua, inde duas portiones ex ipsis gregis quæ meas proprias esse videntur, et super terræ

sanctæ Ecclesiæ pascua habent, ut diximus fiant: A villa nem ad ipsa sancta basilica præcipio possiden-
una percipiat sancta Ecclesia, et alia percipiat ba-
silica sancti Petri et Pauli. Gregem illum, quem
portionas equinarias super rem sanctæ basilicæ
domini Victuri episcopi intendere videtur, ad ipsa
sancta basilica volo esse donatum. Jumenta de illo
qui fuerunt peculiaris Gallimere, pro fidele mea
Elopodix volo esse donatus.

Villa Marciliaco sita secus Diablintas vico, quem
dato pretio a Melighiselo et Ebretrudi comparavi,
aut undique adjanxi, aut adhuc adjungere potuero,
cum domibus et mancipiis, et adjacentia sua, pratis,
pascuis, aquis, aquarumve decursibus, dulcissimo
pronepoti meo Leodochranno dono atque transfun-
do perpetua dominatione. Similiter villa secus Pa-
gilenovico, quem genitor Blado Victriberno [An. B
Bladovic tribuno?] bessorum nobis pro soledus nos-
tros vendidit, ipsam rem cum omni adjacentia sua,
sibi dulcissimi pronepus meus Sigramni, habere ju-
beo. Similiter villam Pauliacum, quem ego dato
pretio, id est solidos trecentos auro venerabile
Bobeno abbate de basilica domni Albini comparavi,
ipsa dulcissimo pronepoti meo Leodochranno habere
jubeo, ut ipsa in perpetuo possideat. Sic quoque
si aliquid aut basilica domni Albini, aut abbas qui
successor ipsius Bobeno fuerit, exinde adtemtaverit
circa ipsos, cum duplici satisfactionem jam dicto
Leodochranno reddat, et villa ipsa, si voluerit con-
tra definitionem antecessores sui agere, nec sic valeat
vindicare; et sic ab ipso pronepoti meo in perpetuo
vindictetur. Villam quam secus vico Berulfo esse C
dignoscetur, et in ipsa villa Berulfus, qui quondam
amisit quicquid inibi comparavi, tam de filio Eoulti,
quam de Remoaldo vel conjuge sua, totum et ad
integrum inter dulcissimos pronepotis meis Leutfredo
et Thoringo, si mihi superstites fuerint, æqualentia
inter se dividendum volo esse donatum; sic quoque
ut post obitum meum ad suam in integrum revocet
potestatem.

Basilicæ sancti ac beatissimi sancti Germani Pa-
risiaci antistitis, qui mihi dulciter enutrivit, et ad
sacerdotali onus, ut non merui, ac per sua interces-
sione perveni, ad ipsa basilica in honorem ipsius
obedum civitatis [Pro obitu in civitate] Conoman-
nicæ ædificavi, et casas inibi ædificavi, et Moniculos D
institutui, qui inibi Christo propitio in perpetuis tem-
poribus officium et servitium procurent. Dono ad
ipsa basilica in honore ipsius pontificis has villas
his nominibus, Charisago cum vineis quæ Silviago
vico sunt, et reicola quæ appellatur Stirpiaco, cum
vineolas et mancipiola qui inibi esse noscuntur,
Landolenas, Graciaco et Manciaci, quas data pretio
undique comparavi, et ad meam pervenit ditionem,
tam quod præsentis tempore possidere videor, quam
quod adhuc meliorare potuero, ad ipsa sancta basi-
lica in honore beatissimi domni Germani volo esse
donatas, et vineas illas quæ ad Ruilione sunt, quod
Aunigiselus diaconus tenuit, vel adhuc postea un-
dique comparavi, cum prati mediate ad ipsum Rui-

vilionem ad ipsa sancta basilica præcipio possiden-
dum. Villa vero de Gomancio, quæ ego de filio et
parenti meo Ebroadde comparavi, et postea et do-
mos et vineas inibi ædificavi, cum id quod inveni,
cum omni jure et adjacentia sua, te, basilica sancti
Petri et Pauli, quam in honore vestro ædificavi, et
immediate herede constitui in omnibus, habere de-
cerno. Reicola quæ appellatur Fontanas, infra ter-
minum Alaunense, quam mihi vir magnificos Bau-
dhegiselus et Saucia conjux sua condederunt, et
donationes fecerunt, et nos multum eis in quo po-
tuimus solatia præbuimus, ipsam rem post obitum
nostrum sancta Ecclesia ac venerabilis basilica domni
Petri et Pauli ad tuam revoces ditionem, sicut ad
ipso Baudhegiselo possessum fuit; sic quoque, ut
nomina illorum in libro vitæ in ipsa basilica recite-
tur. Villa Redonatiogo quæ ad Bonalfa semper as-
pexit, et nos postea inibi tam terras quam silvas,
quas dato pretio de Chargario et Ragnarico compa-
ravimus, vel undique totum et ad integrum, sicut
semper ipsi villa Redonatiaco ad Bonalfa aspexit, et
inibi aspicere debeat, ut sancta Ecclesia herede
mea in perpetuo proficiat.

Licet quicquid a nobis fuerat laboratum tam in
agris, quam mobilibus et immobilibus, volumus to-
tum jam, sicut anterior testamentus noster habuit,
in uno testamentum totum et ad integrum delegavi:
sed quia postea postquam Deus glorioso domino nos-
tro Clothario rege totum regnum Francorum in sua
ditione advenire præcepit, et postea nobis sua larga
pietas pro servitia nostra in aliquo respexit, nec
ipsum nobis oportet præterire. Ergo villas illas quas
boræ recordationis Avitus, filius Felici quondam
episcopus, qui parentem nostram et proximam in
conjugium habuit sociata, et omnes res Aviti inter
me et vir illuster Gundolando Majores domos sua
pietas concessit, et ego contra ipsum modo ad præ-
sens habere videor, omnem portionem meam, tam
quod in Biturivo est, quam in Albiense, Cadurciuio
et Agonnense, totum et ad integrum, quicquid me-
dietas ex agro ipso ad meam pertinet rationem, pro
mea vel in quantitate relaxandi peccata basilica
sancti Petri et Pauli, quem heredem constitui, post
obitum meum in integritate villas ipsas percipias; et
Nogiogilo villam, quam et ego et vir iuluster Gun-
dolando filius meo et parente Dundanæ usufructu
concessemus, post ipsius obitum vos sacrosancta
Ecclesia et basilica communiter mediate, sicut pre-
caturiam jam dictæ matronæ convenit, ad vestrum
revocetis potestatem id ipsum æqualiter dividendum.

Villa vero Vocriomno, quam mihi gloriosus dom-
nus Clotarius rex suo munere pro rebus nostris quas
Egulfus et Arnoaldus malo ordine et tenuerunt et
vastaverunt, licet plus jam nobis exinde pius rex
dederat, sed per injunctionem suam hoc Ecclesiæ
Metticæ in honorem domni Stephani relaxavi, et
villam istam cum domno et fratri meo Arnulfo
episcopo petivi, ut illas villas quæ fuerunt Egulfo et
Arnoaldo ipso recepit; nos villa Vocriomno in per-

petuo tenere deberemus, et quod exinde facere volebamus, liberum arbitrium haberemus. Idcirco ipsa villa tam pro mercedem domni regis quam et pro nostra, quia vineolas parum habet basilica sancti Petri et Pauli, hinc in loco isto ideo ipsa villa cum omni jure suo et adjacentias ad se pertinentes, totum et ad integrum, te sancta basilica domni Petri et Pauli, ubi corpusculum meum desidero sepelire, in perpetuo volo esse donatum. Villa vero Nociogilos, quæ est in territorio Pectavo super alvenum Ligeris, quem inibi Beato nepos quondam Babone filius Theudaldo, de matrem suum, per donationis titulum condedit, te sacrosancta basilica domni Petri et Pauli, post obitum meum habere jubeo.

De Marogilo villas Rufniaco et Marigilo, qui de actione Nuncianæ ad me pervenerunt, per res sanctæ Ecclesiæ quod multum devastavit, et nobis gloriosus domnus Clotarius rex post obitum ipsius Nuncianæ concessit, te, sacrosancta Ecclesia, heres mea habere jubeo. Locello qui appellatur Lucianus, quicquid inibi debet Hisigilo; reicola illa, quæ est super Ledo fluvium, nomine Bauciallo, quem ego de Bestingese de Vindocinense et conjuge vel filiiastros suos comparavi, basilicæ sancti Victuri Cenomannica civitate cum mancipiis et omni re quod inibi melioratum est, volo esse donatum. Villa nomine Tauriaco, portionem illam quem Nuncia inibi tenuit, et nos modo per præceptionem domni nostri, sicut Marogilo et Rufniaco tenemus, et ipsa villa Tauriaco tam portione illa Nuncianæ qui fuit, et modo ad nostra traditione pervenit; quam et portionem illam, quam Audericum et nepotum sui, filius germanæ suo et germanæ suæ nobis vendiderunt, et ipsum insimul conjunximus, te sacrosancta Ecclesia, heres mea, habere jubeo. Locello quæ appellatur Luciacus, quicquid inibi de Berthigisillo, vel conjuge sua et filiis eorum comparavi, et ad præsens possidere videor, cum quicquid inibi adjunxi, aut adhuc adjungere potuero, basilicæ sancti Petri et Pauli herede meæ de lego possidendum. Villas vero sitas in territorio Dunense, hoc est villa Pannonio, quem de Johanni abbate dato pretio, hoc est solidis centum quadraginta comparavi, et villam Marcirias, quem de Bethone, filio Baddone quondam similiter visus sum comparasse; ipsas reicolas, tu dulcissimus nepos meus Sigechelini, post meum obitum recipias; sic quoque ut post tuum obitum filii tui inter se æqualentia dividant.

Reicolas illas quas sanctæ Ecclesiæ Suadria soror Theoderi quondam episcopi per suum testamentum dedit, hoc est Luciniaco et Monte, et postea meo opere ipsas vindicavi. Villa quam de Dudone, nepoti Romono super Ligere comparavi, hoc est dato solidos centum, ipsam rem, quicquid inibi ad præsens habere videor, cum domibus, vineis, terris, mancipiis et omni portione illa, te, sacrosancta Ecclesia heres mea, habere jubeo. Similiter villa Brea, quam mihi Theudaldus vendidit, et ipsam ad tuam revoces ditionem, cum vineis, mancipiis et omni jure

A suo. Kairaco vero villa, quam de Comerio Diacono datos sol. ccc comparavi, et nunc in ditione mea in Dei nomine esse dinoscetur, te, sancta basilica domni Petri et Pauli, quam heredem cum ecclesia nuncupavi, habere decerno, cum domibus, mancipiis, vineis, pratis, silvis cum omni jure suo; et si adhuc inibi aliquid meliorare potuero, totum et ad integrum ad tuam revoces potestatem. Villa Sitriaco, quem dato pretio de Leugadie comparavi, cum alio locello qui nuncupatur Blaciacos, cum adjacentibus ad se pertinentibus, domibus, mancipiis, vineis, terris, pratis, silvis, vel omni jure earum, te, sacrosancta Ecclesia Cenomannica, heredem meam habere præcipio.

B Villa Cresciaco et Vallis, sicut per epistolas inter me et domno Arnulfo episcopo Mettensis Ecclesiæ, convenit, in honore domni Stephani Ecclesiæ suæ, sicut jam per epistolam nostram prius decrevi, post meum obitum, ipsa sancta Ecclesia in honore sancti Stephani ad suam revocet ditionem, et nomen meum in libro vitæ inibi, qui tunc tempore pontifex fuerit, scribi jubeat. Tres partes colonicæ, quem de ratione Arngaldo habuimus, ipsam basilicam domni Petri et peculiaris patroni nostri Medardi episcopi post meum obitum habere jubeo. Villa Montiniaco, quam Gi-boaklus quondam episcopus tenuit, et postea ad nostram ditionem venit, ipsa cum omni jure suo sancta Ecclesia juris sui esse nunc de lego atque decerno. Villas vero sitas in Burgundia, quas nobis gloriosus domnus noster Clotharius rex et viris illust. Bradone et Warneharo Majoris domus dedit, qui fuerunt Leudegiselo quondam, tertiam portionem, quam mihi ex ipsas villas legitimo ordine cum ipsis viris illustribus debetur, vos sacrosancta Ecclesia Cenomannica et basilica sancti Petri et Pauli heredes meas æqualentia cum ipsis habere nolo. Et villas in Provincia, quas ipse pius rex inter me et viros illustres Gondolaido et Chugo de ratione Aurelianæ dedit, quantum exinde per justitiam vindicare possemus, absque peccatum nostrum, id est de ipsas villas portionem meam, vos heredes meas cum ipsis illustribus viris ad vestram revocetis potestatem. Villa vero quæ de ratione Nuncianæ, tam in Pectavo, quam et in Erbaticola, quam et illas alias villas quas cum Ghisone compatri meo in Cadurcino, Limodicino, aut ubicumque in Gutia portio Nuncianæ nobis exinde legitime reddebantur, te dulcissime compater meus Chiso pro amoris affectum et comparatum una cum nepoti vestro et nostro Thoringo æqualiter dividendum habere præcipio. Villas vero quas dato pretio de Dracoaldo episcopo [Ausciensi] comparavi, et in civem [L. civitatem] ipsam, ubi prædictus pontifex fuit occisus, esse noscuntur, tibi, dulcissime nepos meus Sigechelmi, una cum filiis tuis præcipio possidendum. Fidelissimus meus Warneharo et Walcone filio Tedemondi quondam, qui mihi fideliter ab adolescentia eorum vel sanctæ Ecclesiæ cum integra fide, quod omnibus incognitum non est, deservisse noscuntur, quicquid eis in terris,

manciipiis, vineis dedi, aut ipso meo tempore visi sunt adquisisse, totum et ad integrum eis volo esse concessum, et filii et filiae eorum, quam diu vixerint, possideant, et nullus ex eis exinde nihil auferat jubeo ac decerno.

Quidquid fidei nostro Cheralfo quondam dedimus vel filiis suis, hoc ad integrum confirmamus. Fidelissimo amico meo Chadeleno quicquid ei hic et in Genomannico dedi, volo ut hoc in perpetuo et ille et filii sui possideant, quia omnibus notum est quod fideliter in ministeriis sanctae ecclesiae et jugiter deservivit, et tempore vitae suae facere disponit, et justum est, ut quicquid ei de jure Ecclesiae, vel quae meo labore ad Ecclesiam pervenit, semper in eo perpetualiter perduret. Fidei meo Betoleno, filio Cundeleno quondam, quicquid genitore suo dedere, vel quod postea ipso Betoleno ex nostra largitate est concessum, ipso Betoleno et conjuge suae, vel filiis eorum in perpetuo volo esse donatum: sic quoque ut genitrix sua quotquot exinde habet dum advixerit, usufructuario possideat. Post obitum ipsius jam dictus Betolenus, et filii sui in integrum percipiant, et semper amici Ecclesiae persistant.

Illud itaque rogo ac jubeo, ut quancumque amici mei vel fideles servientes fuerint, semper eis memor sit nutritura mea, vel benefactum meum, quod circa illos impendidi, ut et ipsis post obitum meum cura sit, ut cum dies commemorationis meae evenerit, semper inibi adesse debeant: et Abbate loci illius solatium praebeant; et dicant: Felix est homo ille, qui amicos bonos relinquit. Praecipio tibi, dulcissime nepos meus Sigehelmi, et filiis tuis rogo et adjuro per Deum omnipotentem, ut quamdiu vos in saeculo supertitisse voluerit, una cum conjugibus vestras vel sobolis vestris, si sanitas permiserit, semper annis singulis bis aut ter sepulturo la mea visitetis; et hoc adjuro Abbatem loci illius, ut totaliter vos soliciat, et filios vestros honoret, qualiter cognoscit me sancta Ecclesia fuisse consolatorem, ut vobis et filiis vestris delectet frequens visitare locum ipsum sanctum, vel meam commemorare memoriam. Adjuro et rogo domino meo Cahimbaldo episcopo [*Infra*, Chaimaldo episc. Pictavensi], quia consanguineus meus esse dinoscitur, et eum divina pietas ad sacerdotale cultum perduxit, semper illi memor sit nutritura mea: vel patrocinii sancti Petri, unde ad ipsum onus Christo praesule ambulavit; ut idonea sepultura, quandoque me Deus ab hac luce migrare jusserit, suis manibus cum reliquis domnis et fratribus suis corpusculo meo dignanter sepeliant, ut unde Domini mercedem conquirant, et laus in populo pereurrat: hoc jubeo tunc archidiacono, ut ipsius dominus qui peccatorem sepelire dignaverint, donec eis caballis padi [*F.*, paria] duo, et poledros congregans duos, et singulos parioculos ipsi domni accipiant; et tu hoc domne Chaimalde cum archidiacono dignanter facias, et tibi simili modo, sicut tui fratres accipiant, ut accipias jubeamus. Et quamdiu in saeculo te Deus superstitem esse voluerit, rogo ad meam commemo-

rationem digneris venire; et dominus abbas vel congregatio sancti Petri et Pauli dignum tibi honorem impendant.

Hos, has liberas liberosve esse jubeo: Libigiselo cum uxore et filiis, Chinemundo, Chrodosindo cum uxore et infantes, Theodogundi et filio suo Lopo, et filia sua, Emmane cum uxore et filiis, Ebraleno cum uxore et filiis, Gariulfo, Juliano, Picoaldo cum uxore et filiis, filio et filia Maurello. Similiter et famulos meos qui inibi deservire videntur, tam natione Romana, quam et barbara. Id sunt, Teodane, Bajone, Baudasindo, Mauro, Austrehario, Audisigisilo, Vetesigilo, Bercehano, Quotane, Alagise, Leodegiselo, et filiis Theodoniviae. Hus omnis ad integrum ingenuos esse jubeo cum omni peculiari eorum quod habent, aut deinceps laborare poterunt, et defensionem sanctae basilicae domui Petri et Pauli Apostolorum, ubi corpusculo meo in Dei nomen opto requiescere, habere mereamur; ita ut unusquisque tempore depositionis meae convenient, et oblata tantum nominis mei ante sanctum altarium offerant, vel recenseant, et ministerium, qualeme egisse visi sunt, unusquisque in Dei nomen in praedicta die observent; et abbati loci illius solatium praebeant, et postea in crastinum abbas det illis dignissimam refectionem, et unusquisque ad domos eorum revertantur, tam isti quorum nomina hic continentur, vel quos postea de gente barbara comparavi, aut adhuc comparare potuero, tam pueri, quam puellae, qui a me emti noscuntur, et epistolas eis feci; et ipsi in integra ingenuitate perdurent, et hoc observent quod et pluris eorum, et toti substitutione et defensione sancti Petri perseverent; et Dagastaldus qui voluerint ex ipsis cum ipso abbate consistere, vel basilicae deservire, de rebus sanctae basilicae ditentur, ut melius eis delectet sepulturo lae meae impendere honorem, et sanctae basilicae deservire. Et qui hic in Cenomannico territorio manere noscuntur, defensionem sanctae basilicae domnorum Apostolorum Petri et Pauli se habere noscuntur. Si necesse fuerit, et abbas ille, qui basilica sancta ad regendum et gubernandum commissa fuerit, omni tempore de eo quod inibi a me collatum est, depositionem meam et lumen sepulturo lae meae annis singulis taliter studeat celebrare, qualiter alii delectet loca sanctorum in maximis rebus ditare. Quod si abbas ille qui exinde negligens fuerit, cognoscat ante tribunal Christi cum domnis Petro et Paulo apostolis ex hoc habere ultionem, et perpetuam suscipere damnationem. Illos vero quos de ratione Ecclesiae pro singulis festivitibus in Albis, per epistolas relaxavi, aut relaxavero, sicut epistolae eorum edocent, sub tuitione et defensione sanctae Ecclesiae rependeant.

Et quia casus humanus multos dubios reddit; et ego vereor, ne (quod Deus avertat) devotionem meam iniqua cupiditas, quae malorum radix est, in aliquo frangat; conjuro te, domne sacerdos, quem post me Deus esse voluerit, per illum iudicium tremendum—

que diem, sic in æternum beatitudinis præmium accipias, et non cum Iuda damnationis partem adquiras, ut omnibus voluntatis meæ arbitrium impleas; vel dum te Deus superstitem esse voluerit, custodire intendas omnia. Hanc libertatem debet perpendere, qui voluntati suæ iudicium firmiter desiderat permanere. Rogo cum testamentum meum ad omnes et comprovincialibus meis fuerit apertum, tunc per manum archidiaconi centum solidi per domnum episcopum Turonicæ civitatis ad sepulcrum domni et peculiaris patroni sancti Martini antistitis, ubi comam deposui, et annis singulis tributum meum ibidem reddidi, transmittantur. Similiter ad basilicam sancti Albini antistitis per manum Andegavi pontificis sol. quinquaginta dirigantur, quos solidos per sacellos separatim cum brevicellis sigillatis ad unumquemque locum, sicut superius memini, in manu fideli dispensatori commendavi, sicut pagina testamenti mei eloquitur dispensandos.

Tibi vero, archidiacone, demando atque præcipio, ut per omnes basilicas quæ circa civitatem nostram esse noscuntur, hoc est basilicæ sancti Victorii peculiaris patroni mei, dabis solid. xx. Basilicæ domni Vincentii, ubi sanctus Domnolus episcopus requiescit, in honore ipsius martyris vel domni antistitis dabis solid. xx. Basilicæ sanctæ Mariæ vel sanctæ Crucis dabis solid. x. Basilicæ sancti Juliani episcopi aut caballum, aut in aurum dabis solid. v. itemque basilicæ sancti Richomeri solid. x. Basilicæ sancti Hilarii dabis solid. v. Ad oratoria domni Martini, domni Victorii, vel sancti Petri infra muros, dabis in aurum aut in caballos solid. v. Basilicæ sancti Stephani martyris aut in aurum aut in caballos dabis solid. v. Similiter volo ac jubeo, ut omnibus clericis nostris qui hic in ecclesia deservire noscuntur, de quibus aut in quibuslibet rebus quinquaginta solid. dones. Illud vero specialiter rogo, ut in supra scripta loca, ubi aliquid non ut decuit, sed in quantum virtus prævaluit delegavi, nomen meum ac sacerdotes illorum in libro vitæ jubeant adscribere, et per singulas festivitates recitari.

Licet superius hoc intimare debueram, quid cineribus meis deservire deberent; sed quia non habui integre perscrutatum de familia mea, quorum hoc agendum committerem; ideo mihi convenit, ut de quantiscumque villis sanctæ basilicæ domni Petri et Pauli herediis meæ delegavi possidendas, ut singulos condomas de unaquaque villa qui nitidiores esse noscuntur, et nos vel basilicæ sanctæ fideliter deserviant volumus nomina eorum in una epistola conscribere, et manu nostra firmare, ut integro relaxentur a servitio, et ipsis una pariter cum abbate de sepulchro mea, tam de luminario quam de cineribus meis integra eis sit cura usque die ultimo vitæ eorum, tam illi quam soboles qui ex ipsis fuerant procreati, in perpetuo debent cum integra diligentia deservire, et ingenuitas status illorum sub defensione ipsius abbatis debeat perpetualiter perdurare.

Sed quia nos de familia sanctæ Ecclesiæ nihil nec

cineribus nostris, nec dispositione faciendâ præsumimus injungi aut relaxari, sicut domni et antecessores nostri fecerunt; simili modo, jubeo, ut si aliquid mihi minime in mente fuerint de meis famulis, aut germani mei Bertulfi quondam, et hæc in Cenomanico manere videntur, toti absoluti sint a servitio et defensionem vel tuitionem sanctæ basilicæ domni Petri et Pauli, sicut reliqui liberi mei, habere mereantur. Illos vero quos de captivitate redemi, et ante ingenui fuerunt, et modo pro pretio servire videntur, tam viri quam mulieres de villa Boalcha omnes a servitio relaxentur. Ad matriculas capitalis in civitate vel qui per basilicolas sunt, per manus archidiaconi quinque sol. jubeo dari.

Quia deliberationis meæ arbitrium opto per hunc testamentum firmiter conservare, ideo conjuro vos, domni et pontifices, per sanctum apostolatam quem divina traditione accepistis, ubicumque necesse fuerit, basilicæ meæ vel abbati loci illius semper solatium præbeatis, et tale consilium domno et successori meo instruite, ut de id quod sanctæ basilicæ in honore domni Petri et Pauli apostolorum pro animæ meæ remedium deputavi, nihil exinde minuat, nec per qualibet occasione aliquid debeat fraudare, quia ego nullum dispendium me sanctæ ecclesiæ generasse cognosco. Similiter conjuro vos omnes per victorias clementissimorum principum, qui, in sæculo virtutem agendi apud ipsos domnos et principes nostros habetis, ut si necesse fuerit semper defensionis vestræ auxilium paginolæ non negetis. Adhuc parva memoravi quod valde in oblivione tradidi. Domum vero Diablentes quam meo opere ædificavit cum cortem et stabulum, et hortus et colonicas, quicquid undique tam de Bosone presbytero, quam de heredis Etoleni, Trilono, loco quæ dicitur Calviaco, vel undique in opidum Diablentis juxta ripam Aroenæ fluvio comparavi, tam terris, mancipiis, silvis, pravis et omnes jure suo, cum Taxonaria quam vindicavi contra Leuthero et heredes suos, totum et ad integrum, te, sacrosancta Ecclesia heres mea, habere volo, excepto res antiquas sanctæ Ecclesiæ Diablenticæ. Idemque et portiones illas quas mihi Guntherus in omnes res suas per donationes contulit, et ipsum conjunctum apud ipsam casam Diablenticam te, sacrosancta mater et heres mea Ecclesia habere decerno Casellas illas quas bonæ memoriæ Domnigisilus diaconus ex nostro munere habuit, et ipsi pauper inibi ædificavit, et nos post illius obitum dulcissimo nepoti nostro Leudochramno concessimus, cum omnes casellas, casticella, vineola, campellos, et quod ibi ipse diaconus habere visus fuit, cum mancipiola illa qui inibi habere videntur, volumus ut ipse nepos noster dum pro amore nostro frequens ad basilicam S. Petri et Pauli apostolorum venire deliberat, sicut et nos in testamentum scripsimus, volumus ut ipsas cum gratia pontifice successore nostro semper possideat, sic quoque et post obitum illius ad jus sanctæ Ecclesiæ revertatur.

Nam et ego in præsentî denuntio, ut si quis contra hanc voluntatem meam venire tentaverit, excommunicatione perpetua feriat, et tale in ipsum Deus iudicium ostendat, ut lepra Naaman percussus, terra ipsum sicut Dathan et Abiron absorbeat; et sic ultio divina in illum appareat, ut in præsentî sæculo se male egisse cognoscat, et in futurum iudicium nunquam remissionis veniam consequatur. Si quæ lituræ, si quæ caraturæ, si quæ litteræ adjectæ sunt vel detractæ, ego feci, fierique iussî, dum meam mihi sæpius prælego voluntatem; et omnia per singula recognosco vel emendo. Ut lex edocet, septem virorum honestorum subscriptionibus et sigillis credidi muniendum, et pro totius rei firmitate atque stipulatione adnecti præcepi. Actum Genoinannis in civitate, die et anno superius comprehenso. Berti-

chramnus in Christi nomine acsi indignus episcopus testamentum meum, quem filio meo Ebbone notario scribendo dictavi, relegi et subscripsi. Guntinus Honoratus subscripsi, rogante domno Bertichramno. Dado, rogante domno Bertichramno, subscripsi. Signum Gerinus, rogante domno Bertichramno, subscripsi. Ibbolenus, rogante domno Bertichramno, subscripsi. Gaddo, rogante domno Bertichramno, subscripsi. Ego Hugo Honoratus subscripsi. Ego Ebbo notarius, iubente domno meo Bertichramno episcopo, et ipso præsentî, hoc testamentum scripsi, relegi et subscripsi, notavi diem. Similiter ego Bertichramnus episcopus rogo filio meo archidiacono, ut cum testamentum meum apertum fuerit, ipso prosequente, gestis municipalibus secundum legem faciat alligari, quo semper firmiter perduret.

ANNO DOMINI DCXXIV

SANCTUS PROTADIUS

VESUNTINUS ARCHIEPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN PROTADIUM.

(De no. I, Histoire de l'Eglise, ville et diocèse de Besançon, t. I.)

Le nom de cet évêque est dans nos catalogues après celui de saint Nicet, et dans nos anciennes listes au nombre des saints confesseurs. Sa légende porte qu'il était d'une illustre naissance, *nobilissimus*, aimé et estimé du roi Clotaire II, et que ce prince prenait souvent ses conseils; qu'il écrivit un livre des rites de son Eglise, à la prière d'Etienne et d'Aymin, chefs des cathédrales de Saint-Jean et de Saint-Etienne; qu'il mourut le 12 février, et qu'il fut inhumé dans l'Eglise de Saint-Pierre. Il pouvait être le frère ou le fils de Protade qui était de famille romaine et maire du palais de Bourgogne sous Thierry II. Il succéda à Nicet au commencement du septième siècle, et il était mort en 625. Donat son successeur assista au concile de Reims.

Son corps a été levé de terre, et exposé à la vénération du public dans l'Eglise de Saint-Pierre, où il avait été inhumé. Les chapelains de cette Eglise

furent faire un buste d'argent, et les citoyens une châsse, dans lesquels son chef et ses autres reliques furent transférés le 9 février 1614. Sa mémoire est en grande vénération dans cette ville, où l'on fait sa fête le 10 février et son office double.

Le magistrat a coutume d'inviter le clergé de l'Eglise de Saint-Pierre à exposer les reliques de saint Protade pour exciter le peuple à demander par l'intercession de ce saint pontife d'être délivré des calamités publiques quand il en est menacé: et on lit dans les actes de l'Eglise métropolitaine qu'en 1529 et 1642 les archevêques ordonnèrent des processions générales depuis l'Eglise de Saint-Jean jusqu'au delà du pont, dans lesquelles la châsse de saint Protade serait portée.

Saint Protade est regardé comme l'auteur du premier Rituel écrit de l'Eglise de Besançon; interpolé et augmenté dans la suite des temps.

SANCTI PROTADII

VESUNTINI EPISCOPI

LITURGIA.

I

LAUDES SEU ACCLAMATIONES

EX ANTIQUO EPISTOLARUM LIBRO EXSCRIPTÆ,

Quæ in missa pontificali, juxta antiquum Ecclesiæ Bisuntinæ Ordinarium, pag. 62, orationem inter et epistolam decantabantur. Hæ sunt adhuc in usu apud celeberrimas Galliæ Ecclesias; videlicet Viennensem, Lugdunensem, Rothomagensem, etc.

Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. A Rex noster,

Christus vincit.

Exaudi, Christe.

Spes nostra,

N. • Summo pontifici et universali papæ vita?

Misericordia nostra,

Salvator mundi, tu illum adjuva.

Auxilium nostrum,

Sancte Petre, tu.

Liberatio et redemptio nostra,

Sancte Paule, tu.

Victoria nostra,

Sancte Andrea, tu.

Arma nostra et invictissima,

Exaudi, Christe. N. pontifici, clero et populo sibi commissio salus et gloria!

Murus noster inexpugnabilis,

Redemptor mundi, tu illum adjuva.

Defensio et exaltatio nostra,

Sancte Ferreole, tu.

Lux, via et vita nostra,

Sancte Antidi, tu.

I, si soli imperium, gloria et potestas per immortalia

Sancte Desirate, tu.

secula seculorum. Amen.

Exaudi, Christe. N. excellentissimo imperatori,

Ipsi soli honor, laus et jubilatio per infinita secula

magnus et pacifico, a Deo coronato, vita et victoria!

seculorum. Amen.

Protector mundi, tu illum adjuva.

Ipsi soli virtus, fortitudo et victoria, per omnia se-

Sancte Maurici, tu.

cula seculorum. Amen

Sancte Sigismunde, tu.

Christe, audi nos. Christe audi nos.

Sancte Victor, tu.

Christe, audi nos.

Exaudi, Christe. N. inclitæ reginæ lux et gratia!

KIRIE ELEYON, Christe eleison.

Lux mundi, tu illum adjuva.

Christe eleison.

Sancta Perpetua, tu.

Sequentia decantabantur antequam diaconi dicerent Ite, missa est, ut ex eodem Ordinario colligitur, pag. 41 et 42.

Sancta Lucia, tu.

Te pastorem Deus elegit. In ista sede te Deus con-

Sancta Walburga, tu.

servet.

Exaudi, Christe. Omnibus judicibus et cuncto exer-

Annos vitæ Deus multiplicet.

citui Christianorum vita et victoria!

Feliciter, Feliciter, Feliciter. Ter.

Salvatio nostra, tu illos adjuva.

Tempora bona habeas. Tempora bona habeas.

Sancte Georgi, tu.

Tempora bona habeas. Ter.

Sancte Theodore, tu.

Multos annos. Amen.

Sancte Mercuri, tu.

Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.

INCIPIT MARTYROLOGIUM

PER ANNI CIRCULUM.

JANUARIUS.

C

Principium Jani sancit tropicus Capricornus, Jani prima dies, et septima fine timetur.

Capadociæ, S. Basilii episcopi. In territorio Lugdunensi, S. Eugendi abbatis.

B. iiii Non. Octava sancti Stephani.

A. KL. Jan. Circumcisio Domini. Apud Cæsaream

C. iii Non. Octava sancti Joannis evang. Parisiis Genovefæ virginis.

• Vide Ord. Rom. 12, auctore Censio, n. 2, in tom. LXXVIII Patrologiæ, ex Museo Italico. Edit.

D. II Non. Octava sanctorum Innocentium.
 E. Non. Vigilia Epiphaniæ.
 F. VIII Id. Epiphania Domini.
 G. VII Id.
 A. VI Id.
 B. V Id.
 C. III Id. Pauli Herem. itæ.
 D. II Id.
 E. II Id.
 F. Id. Octava Epiphaniæ. S. Hilarii Pictaviensis.
 G. XIX Kal. Febr. Sancti Felicis confessoris. Sancti Mauri abbatis.

A. XVIII Kal.
 B. XVII Kal. Romæ, Marcelli papæ, cujus corpus Cluniaco requiescit.
 C. XVI Kal. Lingonis, sanctorum Geminorum.
 D. XV. Kal. Priscæ virginis. In territorio Bisuntino, sancti Deicoli abbatis.

E. XIII Kal.
 F. XIII Kal. Romæ, SS. Sebastiani et Fabiani mart.
 G. XII Kal. Romæ, Agnetis virginis.
 A. XI Kal. Castris monasterio, S. Vincentii mart. In territorio Bisuntino, S. Mainbodi mart. Romæ, S. Anastasii mart.

B. X Kal. Sanctæ Emerentianæ. Commem. Mainbodi.

C. IX Kal.
 D. VIII Kal. Conversio sancti Pauli apostoli, et sancti Projecti martyris.

E. VII Policarpi episcopi, discipuli sancti Joannis evangelistæ.

F. VI Constantinopoli S. Joann. Chrisostomi.

G. V Octava sanctæ Agnetis. Karoli Magni imperatoris O.

A. III. Octava sancti Vincentii.

B. III.

C. II.

Mensis Januar. habet dies xxxi, l. xxx.

Nox horarum xvii, dies horarum vii.

FEBRUARIUS.

Mense Numæ medio sol distat sydus Aquarii.

Ast Februi quarta est, præcedit tertia finem.

D. Kal. Febr. In Scotia, sanctæ Brigidæ virginis.

E. Purificatio sanctæ Mariæ Virginis.

F. Salinis, depositio sancti Anatholii Conf. D. Sancti Blasii mart.

G.

A. Sanctæ Agathæ virginis.

B.

C.

D. Apud Vesunt., S. Nicetii ejusd. civit. archiepisc.

E.

F. Sanctæ Scholasticæ virg. Bisunt., sancti Prothadii ejusd. civitatis archiepisc.

G.

A.

B.

C.

A D.

E.

F.

G.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

A.

B.

C.

B

C

D

E

F

G

A

B

C

D

E

F

G

A

B

C

D

E

F

G

A

B

C

D

E

F

G

A

B

C

D

E

F

G

A

B

C

D

E

F

G

A

B

C

D

E

F

G

Romæ, sancti Valentini martyris.

Cathedra sancti Petri apostoli.

Festivitas sancti Mathiæ apostoli.

In territorio Bisunt. S. Romani abbatis.

Mensis Febr. habet dies xxviii, l. xxx.

Nox horas xvi, dies horas viii.

MARTIUS.

Procedunt duplices in Martia tempora Pisces.

Martis prima necat, cujus si cuspide quarta est.

D. Kal. Mart. Andegavis, sancti Albini episc. et c.

E.

F.

G.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

A.

B.

C.

D

E.

F.

G.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

A.

B.

Ermengardis abbatisa Palmensis. O.

Depositio S. Benedicti abb. In territorio Bisuntino, sancti Lupicini abb.

Frodæ. O.

Annunciatio sanctæ Mariæ Virginis.

Mensis Mart. habet dies xxxi, l. xxx.

Nox horas xiv, dies x.

APRILIS.

Respicis Aprilis, Aries srixæ, Kalendas.

Aprilis decima est, undeno a fine timetur.

G. Kal. April.

A.

B.

C.	Mediolano, dep. sancti Ambrosii episc. A.	A.	
	et conf.	B.	
D.		C.	
E.	<i>Ermenburga soror H. Hugonis archiep. O.</i>	D.	
		E.	
F.		F.	Romæ, Potentianæ virg.
G.		G.	
A.		A.	
B.		B.	
C.	Romæ, sancti Leonis papæ.	C.	Lingon., natalis sancti Desiderii episcopi et mart. Viennæ, sancti Desiderii episcopi et mart.
D.			
E.	<i>Vaucherius fr. H. archiep. O.</i>	D.	
F.	SS. Tiburtii, Valeriani et Maximi.	E.	Romæ, sancti Urbani papæ et mart.
G.		F.	
A.		G.	
B.		A.	
C.		B.	
D.	<i>Depositio beati Leonis papæ IX, qui Altare ecclesiæ sancti Stephani Bisuntii sacravit.</i>	C.	Translatio sanctorum Martyrum Ferreoli et Ferrucii, a loco antiquæ sepulture ad Urbem, in ecclesiâ beati Joannis evangelistæ.
E.	Inventio capitis sancti Agapiti mart. in ecclesiâ sancti Stephani.		Romæ, sanctæ Petronillæ virginis.
F.		D.	<i>Mensis Maius habet dies xxxi, l. xxi.</i>
G.			<i>Nox horas x, dies horas xiv.</i>
A.	Sancti Gregorii martyris.		JUNIUS.
B.			<i>Junius æquatos cælo ridet ire Latonas.</i>
C.	Sancti Marci evangelistæ, et letania major.		<i>Undecimo Junius quindenum a fine salutat.</i>
D.		E. Kal.	Sancti Nicomedis mart. Hujus maxima pars corporis Vesuntii habetur.
E.			Passio sanctorum Marcellini presb. et Petri exorcistæ et Erasmi episcopi. Lugd., Fotini episcopi et Blandinæ virginis.
F.	Sancti Vitalis martyris.	C F.	
G.			
A.	Luxovio, sancti Eustasii abbatis.	G.	
	<i>Mensis Aprilis habet dies xxx, l. xxix.</i>	A.	
	<i>Nox horas xi, dies horas xiii.</i>	B.	In Fresia, passio sancti Bonifacii episcopi cum aliis x, apud Bisuntinam urbem. Translatio sanctorum Aniani et Silvestri episcoporum ejusdem urbis.
	MAIUS.		
	<i>Maius agenorei miratus cornua Tauri.</i>		
	<i>Tertius a Maio lupus est, et septimus anguis.</i>		
B.	Kal. Maii. Philippi et Jacobi. Agauno, Sigismundi Burgundionum regis et mart. Sancti Andeoli mart. Antisiodori, sancti Amatoris episc. et sanctæ Walburgæ virg.	C.	
		D.	
C.	Athanasii episc. In territorio Bisunt., sancti Walberti abb.	E.	Suessionis, sancti Medardi episcopi et sancti Gildardi.
D.	Inventio sanctæ Crucis. Alexandri, Eventii et Theodoli mart.	D F.	Primi et Feliciani. In Scotia, sancti Columbæ abb. et conf.
E.		G.	
F.		A.	Barnabæ apostoli.
G.	Romæ, ante portam Latinam, sancti Joannis apost. et evang.	B.	Mediolan., Nazarii et Celsi.
		C.	Salinis, inventio corporis sancti Anatholii.
A.		D.	
B.		E.	Viti, Modesti et Crescentis.
C.	Gordiani et Epimachi. Apud Vesunt. Sancti Silvestri episc. ejusdem civit.	F.	Bisuntii, Ferreoli et Ferrucii. Antiochiæ, Cirici et Julitæ. Lingonis, Veroli conf.
D.			Bisuntii, sancti Antidii ejusdem civitatis archiepiscopi.
E.	Ling., sancti Gengulphi mart.	G.	Marci et Marcelliani.
F.	Natalis sanctorum Nerei, Achilei et Pancratii mart. Ebalus Rhemensis archipræsul O.	A.	
G.	Romæ, sanctæ Mariæ ad Martyres.		

- B. Protasii et Gervasii.
 C.
 D.
 E. In Britannis, sancti Albani mart
 F. Vigilia sancti Joannis Baptistæ.
 G.
 A.
 B. Sanctorum Joannis et Pauli.
 C.
 D. Leonis papæ. Vigilia apostolorum.
 Lugd., sancti Irenæi cum sociis.
 E. Romæ, apostolorum Petri et Pauli.
 F. Commemoratio sancti Pauli apostoli
 et Martialis episcopi et Confessor s.
Mensis Junius habet dies xxx, l. xxix.
Nox horas viii, dies horas xvi.
JULIUS.
Solstitio ardentis Cancr fert Julius astrum.
Tredecimus Julii, decimo, innuit ante Kalendas.
 G. Kal. Julii. Octava sancti Joannis Baptistæ.
 A. Processi et Martiniani. Apud Lingonas,
 dedicatio ecclesiæ sancti Mammetis.
 B.
 C. Turonis, translatio sancti Martini epi-
 scopi et sancti Odolrici episcopi.
 D. Bisuntio, dedicatio ecclesiæ S. Quintini.
 E. Octava Apostolorum.
 F.
 G.
 A.
 B. Romæ, vii Fratrum.
 C. Translatio sancti Benedicti abbatis.
 D.
 E.
 F.
 G.
 A.
 B.
 C.
 D.
 E. Antiochiæ, sanctæ Margaritæ virginis.
 F. Praxedis virginis.
 G. Sanctæ Mariæ Magdalene.
 A. Apollinaris mart.
 B. Christianæ virginis. Vigilia sancti Jacobi,
 fratris sancti Joannis evang.
 C. Passio sancti Jacobi apostoli. Christo-
 phori mart. Barcinonæ, sancti Cucu-
 phati mart.
 D.
 E. Vico Ledonis, sancti Desiderati Bisun-
 tionensis archiepiscopi.
 F. Nazarii, Celsi et Pantaleonis.
 G. Felicis, Simplicii, Faustini et Beatricis.
 Trecas, sancti Lupi episcopi.
 A. Abdon et Senes mart.
 B. Antissiodoro, sancti Germani episcopi.

Mensis Julius habet dies xxxi, l. xxx.

Nox habet horas vii, dies vero xvii.

A

AUGUSTUS.

Augustum mensem Leo fervidus igne perurit.

Augusti nepa prima fugat de fine secunda.

- C. Kal. Aug. Vincula sancti Petri. Antiochiæ, sancto-
 rum Machabeorum. Vercellis, Eusebii.
 Civit. Geronda, sancti Felicis.
 D. Sancti Stephani episcopi. Vigilia sancti
 Stephani Protomartyris.
 E. Inventio corporis sancti Stephani pro-
 tomartyris.
 F.
 G. Eduæ, sancti Cassiani Episcopi.
 A. Romæ, Sixti episcopi, Felicissimi et Aga-
 piti mart. Transfiguratio Domini in
 monte Thabor.
 B. Aretio, sancti Donati episc. Apud Bisun-
 tium, sancti Donati archiep. et sanctæ
 Afræ cum aliis m.
 C. Romæ, sanctorum Cyriaci et Secundæ
 martyrum.
 D. Vigilia sancti Laurentii martyris. Romæ,
 Romani militis mart.
 E. Romæ, passio sancti Laurentii mart.
 F. Sancti Tiburtii. Ebro., sancti Taurini
 episc. Trocmund. O.
 A. Sancti Hypoliti et soc. Octava sanctæ
 Radegundæ reginæ.
 B. Sancti Eusebii presbiteri. Vigilia sanctæ
 Mariæ.
 C. Assumptio sanctæ Mariæ.
 D. Metis civitate, sancti Arnulphi episc. et
 conf.
 E. Octava sancti Laurentii et sancti Mam-
 metis.
 F. ACAPITI cujus caput Vesuntione habetur.
 G. Romæ, sancti Magni mart.
 A. Erio insula, sancti Philiberti abbatis.
 B.
 C. Timothei ac Simphoriani martyrum.
 Octava sanctæ Mariæ.
 D. Vigilia sancti Bartholomæi apostoli.
 E. Passio ejusdem apostoli.
 F.
 G.
 A. Apud Capuam, sancti Rufi mart.
 B. Hermetis martyr. Sancti Juliani mar-
 tyris. In Africa, sancti Augustini epi-
 scopi.
 C. Decolatio sancti Joannis Baptistæ, et
 sanctæ Sabinæ virginis.
 D. Felicis et Audacti.
 E. Sancti Paulini episcopi et confessoris.

Mensis Augustus habet dies xxxi, l. xxx.

Nox habet horas x, dies vero xvi.

SEPTEMBER.

Sidere, Virgo, tuo baculum September opimat.

Tertia Septembris, vulpis scriit a pede dena.

F. Kal. Sept. *Æduæ, sanctorum Lazari et Prisci A D.*
 mart. Sancti Egidii et sanctæ Verenæ E.
 virginis. F.

G. Sancti Antonini mart. G.

A. Mansueti episcopi. A.

B. Sancti Marcelli mart. B.

C.

D.

E.

F. Nativitas sanctæ Mariæ. Adriani mart.

G. Gorgonii mart.

A.

B. Protii et Jacinti mart.

C.

D. Amat. confessoris.

E. Cornelii et Cypriani mart. Exaltatio B A.
 sanctæ Crucis. B.

F. Sancti Nicom. mart.

G. Lucæ et Germanici mart.

A. Besiderii et Veinfidi mart. Lamberti
 martyris.

B.

C.

D. Vigilia sancti Mathæi apostoli.

E. Sancti Mathæi.

F. Sancti Maurilii et sociorum ejus.

G.

A.

B.

C.

D. Sanctorum Cosmæ et Damiani.

E.

F. Dedicatio basilicæ sancti Michaelis archangeli.

G. Hieronymi presbyteri.

Sol habet dies xxx, l. xxix.

Nox habet horas xii, dies vero xii.

OCTOBER.

Tertius Octobris gladius decimum ordine neclit.

Æquat et October sementis tempore libram.

A. Remigii, Germani, Vedasti et Bavonis
 conf. et episc.

B. Leudegarii episcopi et martyris.

C.

D.

E.

F.

G. Marcelli PP.

A.

B. Dionisii, Rustici, et Eleut. mart.

C.

D.

E.

F.

G. Calixti papæ.

A.

B.

C.

Galli conf.

Sancti Lucæ evangel.

B. Apud Castrum Bucinum, sancti Valerii
 Archid. Lingonensis.

C.

D.

Suessionis, Crispini et Crispiniani. *Ra-
 dus archid. O.*

E.

Ermenburgis, mater Hugonis Bisuntiensis
 archiep. O.

F.

Vigilia apostolorum Simonis et Jud.
Hector Bisuntiensis archiep. O.

G.

Passio eorumdem.

A.

B.

C.

Vigilia omnium Sanctorum et natalis
 sancti Quintini.

Mensis October habet dies xxxi, i. xxx.

Nox habet horas xiii, dies vero xi.

NOVEMBER.

Scorpius hibernum præcepit jubet ire Latonas.

Quinta Novembris acus vix tertia mansit in urna.

D. Kal. Nov. Festum omnium Sanctorum. Sancti Be-
 nigni, sancti Cesarii. In territorio Bi-
 suntino, sancti Lauteni abbatis.

E.

Commemoratio omnium fidelium defun-
 ctorum.

C F.

G.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

Ordinatio Hugonis archiepiscopi.

Quatuor Coronatorum Severi, Severi-
 ni, Carposuri, Victoriani.

Sancti Theodori martyris.

Turonis, sancti Martini episcopi et san-
 cti Mennæ mart.

A.

In territorio Lausonensi, sancti Himerii
 confessoris.

B.

C.

D

Turonis, sancti Bricii episcopi.

*Exceptio Hugonis archiepiscopi in sede
 Chrysopolitana.*

D.

E.

F.

G.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

F.

Octava sancti Martini.

Romæ, sanctæ Cecilie virginis.

Romæ, sancti Clementis papæ. Romæ,
 sanctæ Felicitatis.

Bobio, sancti Columbani abbatis, et
 Octava sancti Otmari.

Romæ, sancti Chrisogoni mart.

- G.
A.
B.
C.
D. Vigilia sancti Andreæ apost., Tolosæ
Saturnini epi-c. et mart., et Ronæ
sancti Saturnini mart.
E. Natalis sancti Andreæ apostoli.
Mensis November habet dies xxx, l. xxix.
Nox habet horas xiv, dies vero x.
DECEMBER.
Terminal Arcitenens medio sua signa December.
Dat duodenæ cohors, septem decemque Decembris.
F. Kal. Decemb.
G.
A.
B.
C. Dedicatione monasterii *Grandi Fontis*.
D. Sancti NICOLAI Mirreorum Lyciæ epi-
scopi.
E. Octava sancti Andreæ apost.
F. Sancti Romarici.
G.
A. Apud Emeritam Hispaniæ, sanctæ Eu-
laliæ virginis.

- A B. Romæ, Damas papæ. *Albericus Can-
tor. O.*
C.
D. In Sicilia, Luciæ virginis. *Robertus ar-
chiclavus. O.*
E.
F.
G.
A. *Æduæ, sancti Lazari quem Dominus
suscitavit.*
B. *Hugo caput marchio. O.*
C.
D. Vigilia sancti Thoinæ apostoli.
E. Passio ejusdem apostoli.
F.
B G.
A. Vigilia Natalis Domini.
B. Nativitas Domini nostri Jesu Christi.
C. Natalis sancti STEPHANI.
D. Natalis sancti JOANNIS EVANGELISTÆ.
E. Natalis sanctorum Innocentium.
F.
G.
A. Natalis sancti Silvestri papæ.
Mensis December habet dies xxxi, l. xxx.
Nox habet horas xvi, dies vero viii.

NOTA

Quæ apud Dunod sequitur Martyrologium.

J'ai une Lettre de M. l'abbé Lebœuf, chanoine C d'Auxerre, par laquelle il fait beaucoup de cas des *Laudes* de l'Eglise de Besançon, comme d'une pièce rare et de la bonne antiquité; et à l'occasion de ce que M. D. cange les a transcrites sur un manuscrit de l'Eglise d'Arles, il observe que le Pontifical ancien de l'Eglise de Besançon est aussi parmi les anciens manuscrits de celle de Tours; et sur le Martyrologe, ou Calendrier, il dit qu'il est très-curieux. L'on y trouve au 10 de mai la fête de Silvestre, premier évêque de Besançon, dont on ne fait plus la mémoire, et au 5 juin, translation de son corps et de celui de saint Anian, autre évêque de Besançon, tous les deux dans le quatrième siècle. J'ai dit dans leurs Vies que leurs corps avaient été mis dans la chapelle de saint Agapit, en un tombeau particulier, où ils ont été vus en 1623, suivant le témoignage que j'en ai transcrit à la page 44 de ce que j'ai dit de l'Eglise de Besançon, au tome 1er de l'Histoire civile

du comté de Bourgogne, d'où je conclus, et de ce que saint Anian est nommé dans nos anciennes li-
tanies entre nos saints évêques, qu'on doit le com-
pter, de même que saint Silvestre, parmi nos saints
évêques confesseurs. L'on ne peut pas citer un juge
plus éclairé des pièces que l'on a fait imprimer ici
que M. l'abbé Lebœuf. Il paraît, au reste, par les
notes ajoutées au Calendrier de l'obit de plusieurs
personnes mortes dans le onzième siècle, qu'il est
d'un temps antérieur.

La messe propre des saints martyrs Ferréol et
Ferjeux, tirée de la Liturgie gallicane ou Missel ap-
pelé gothique, liv. iii, pag. 269, et le Rituel de l'E-
glise de Besançon, dressé par saint Protade, son ar-
chevêque, au commencement du septième siècle,
ont été imprimés dans les Preuves qui sont à la suite
du premier tome de l'Eglise de Besançon, où on
peut les voir, avec les titres d'une ancienne règle
des chanoines de l'église métropolitaine de cette cité.

APPENDIX

I.

CARTA RESTAURATIONIS CAPITULI SANCTI STEPHANI.

Quoniam ignominiosum valde videtur inferiores D
corporis partibus tegere præcipuis indumentis, supe-
rioribus vero detecta superficie viles facere, opere præ-
tium duxi totius corporis summam primum ornare,
subsequentia vero dehinc condignis munire vestibus.
Comperiat itaque fidelis Ecclesiæ catholicæ populus
quod ego Hugo Chrisopolitanus Archiepiscopus, tum
præsuperni judicii dilectione, qua bonæ voluntatis
constat primordium: ipsius idemque timore, in quo
sapientiæ consistit initium, tum animæ meæ causa,
nec non et prædecessoris mei domini Valcherii, qui
me sacri baptismatis unda renovatum suscepit, om-

nique post dilectione sese in me contulit, quomodo
partem ex his quæ in neo habebantur dominio, quæ-
que ab alienis manibus acquirere valui, ecclesiæ
protomartyris Stephani, ejusdemque loci canonicis
inibi degentibus et quotidie famulantibus, ad com-
mune stipendium darem cogitans. Locus nempe ip-
se, qui cleri jam destitutus solamine, cuncto videlicet
canonicorum cœtu, beato Joanni evangelistæ, sub
Christo famulante regimine, importunum mihi visum
est, totius archipræsulatus caput, quod pretiosis-
simo beati Stephani reliquiarum sublimatur munere,
sancti Agapiti decoratur capite, plurimorumque san-

* Ce terme a donné occasion au chapitre de Saint-Etienne de contester la maternité de celui de Saint-Jean

clorum roboratur juvamine, oblivione contradictum A quotidianis laudibus defecere, penuria denique communis sumptus fratres urgere. Disposui ergo canonicos ad loci præfati famulatum, qui sub norma religionis ecclesiasticæ fraternam vitam ducentes, et tibi summo Regi beatoque protomartyri Stephano, ad laudem et gloriam sanctorum omnium, cum memoria nostri, prædecessorisque mei Valtherii, omniumque ibi requiescentium digna obsequia reddant.

Dedi autem ad communis mensæ stipendia, quam in proprio possidebam dominio, ecclesiam unam, in honorem sancti Leodegarii dedicatam, in comitatu Portensi, in villa quæ dicitur Villiacus [Vieille] sitam, cum altari, omnibus appendiciis, vineis videlicet et campis. Contuli iterum illis ecclesiam unam in urbe constructam in sancti Quintini honorem, cui disposui ut ad eam pertineant archiepiscopi decimæ et peregrinorum sepulturae. Dedi etiam eis aliam in honorem sancti Martini sacram, in pago Varasco sitam, in villa quæ nuncupatur Terceniacus [Tarce- B nay]; quæ cum ab antiquis temporibus, ab archiepiscopo Berengario beato Stephano fuisset data; postea vero a successore suo Gifredo, per præstariam cuidam militi nomine Furcardo concessam, per multorum annorum curriculum ab hereditibus suis possessa, hanc denique a quodam clerico, nomine Rodulpho, qui tunc illi præerat, labore et ingenio meo susceptam, cum altari et omnibus appendiciis, præscripti loci clero tradidi possidendam.

Molendinum quoque unum intra urbem nostram, situm ad radicem videlicet montis in parte occidentali, haud longe ab ecclesia beatæ Mariæ Jussani Monasterii, non navibus stabilitum, sed supra petram fundatum, de manibus supra nominati clerici susceptum, priori dono decrevi jungendum.

Tribui etiam campum unum meum in dominatuum, quem vulgari lingua condemniam vocant, [Tenu en plain domaine] undique monte flumineque circumseptum, qui quamvis spatiosa decoretur planitie, binarium tamen faucium ingressum vel exitum sui, angusto solummodo pandit juvamine, quarum una urbis aditum præstat facillime. [Prairie de Vaux, ou le pré de la T. ur.]

Molendinum quoque unum, supra Lignonem fluvium, in villa quæ dicitur Cussiacus, sub ponte videlicet quo flumen transmeatur situm, et naculum [Droit de péage] quod ibidem exigitur quando fluvius intumescit, cum omnibus superscriptis prædictorum canonicorum subditi dominio.

Unde ego Hugo archiepiscopus, in nomine Domini et totius celestis Hierarchie, moneo, et sicut habens potestatem ligandi, gladio pontificali interdixi, ne aliquis successorum meorum præsumat ullo modo, meique audeat infringere hoc donum. Si quis vero illud evertere voluerit, fiat sicut Madian, Sisara, Oreb, Zeb, etc., et sicut aliquis illorum qui beatum protomartyrem Stephanum, missilibus lapidibus, obruerunt, et sine poenitentia in sua incredulitate hominem exteriorem exuerunt.

Ut verò hæc donatio in futurum firmiter permaneat, manu propria firmavi, et sigilli mei impressione signavi.

Ego Hugo archiepiscopus manu propria firmavi.

- S. * Gibuini archidiaconi et cantoris.
- S. Widonis archidiaconi.
- S. Raaldi archidiaconi.
- S. Manegaudi decani.
- S. Alberti abbatis.
- S. Husitonis canonici.
- S. Dudini canonici.
- S. Beroaldi casati.
- S. Warnerii casati.
- S. Rainerii vicecomitis.
- S. Theodorici cancellarii.

S. Gotberti scriptoris, qui hanc cartam scripsit. Ego Hugo Lignonensis episcopus, manu propria hanc cartam firmavi; et ne aliquis hoc donum corrumpere tentet, gladio excommunicationis interdixi. Acta Vesuntii, Idus Aug. regn. Domino nostro Jesu Christo.

Leo episcopus, servus servorum Dei, Hugoni sacræ Chrysopolitane Ecclesiæ archiepiscopo, suisque successoribus in perpetuum Gratias agimus Deo et Domino nostro Jesu Christo, qui nullis nostris præcedentibus meritis, tamen ad apostolicæ sedis culmen nos evehit; unde ad apostolatus nostri curam videtur pertinere omnium Ecclesiarum sollicitudinem gerere, earumque augere honorem. Quoniam autem postulasti a Romana sede, beatissime frater, ut bona quæ Omnipotentis clementia tuis temporibus fecit Ecclesiæ tibi divinitus commissa, nostra auctoritate munirentur, placuit nobis tuæ petitioni pro voto consentire, præsertim cum idem sacer locus cui, Deo disponente, videris præsidere tanta dignitate resplendeat, ut non tantum archiepiscopalis sedis auctoritate sit sublimatus, verum et multorum Patrum apostolicorum virorum roboratus privilegiis, servata æquitatis suæ reverentia permaneat insignis. Ad hoc et nos majoris tituli invitat exultatio, quod memoratus locus decoretur patrocinio protomartyris Stephani, cujus tervat brachii pignus inæstimabile, munus exoptabile; et, ut verius fateamur, propriis oculis conspeximus ejusdem sacratissimi pignoris os quassatum ictibus lapidantium Judæorum, dum illud recondidimus infra altare quod consecravimus te presente, astantibus confratribus nostris coepiscopis Alinardo Lugdunensi archiepiscopo, Georgio Colosensis Ecclesiæ Hungorum archiepiscopo, necnon Sutricensi episcopo Kilino, Genevensi Friderico, Widone Cabilonensi, Gualtero Maricensi; abbatum quoque et honestorum clericorum reverendæ sanctitatis, laicorum præsentis infinita multitudo; quique in tenore tuarum precum addidisti ut quoniam altare per manus nostras fuerat consecratum, ab apostolica sede aliquam consequeretur dignitatem. Inclinati ergo tuis justis precibus, ascensum tibi pietatis non distulimus præbere. Confirmamus igitur per hanc nostram præcepcionis paginam bona omnia quæ vel tua industria, vel quorumlibet fidelium data sunt devotione. Statuimus denique ad honorem nostri protomartyris, super sanctum prædictum altare, non ministrari nisi semel in die; et nullus præsumat super id accedere ad sacrificandum, nisi quem archiepiscopus loci ad hoc destinaverit cum consensu fratrum; scilicet septem e fratribus illius congregationis, qui melioris vite eligantur, et cardinales vocentur; quorum unus sit ejusdem Ecclesiæ decanus, et sicut est major in congregatione, ita prior polleat dignitate. Illorum itaque quicumque ibi celebraverit missam, induat dalmaticam, et tunc demum audeat celebrare cum omni reverentia et religione; sandaliis quoque utantur, et Mitra, tam ipse sacerdos, quam diaconus, necnon subdiaconus, in festivitatis Domini et Salvatoris nostri, et beatæ Dei Genitricis, et sancti Michaelis archangeli, et Natalis apostolorum et sanctorum martyrum Stephani, Vincentii, Agapiti (cujus caput recondidimus cum brachio sancti Stephani in eodem altari), et beatorum Ferreoli et Ferrucii, et in festivitate omnium sanctorum et dedicatione ejusdem loci; sicut et denegamus omnibus episcopis et Abbatibus, nisi forte invitati fuerint; statuentes apostolica censura ut nullus ecclesiastici ordinis horum quidquam infringere audeat. Confirmamus vero nostro apostolico tutamine ut nullus imperator, seu rex, dux, comes, vicecomes, archiepiscopus, episcopus, vel aliqua cujuslibet ordinis potestas, contra hoc scutum apostolicæ defensionis ire audeat, vel de bonis Ecclesiæ quæ ad præbendam fratrum pertinent quidquam immuere

* Voyez M. Ducange, au mot *Signum*, que ces S. signifient.

vel in beneficium alicui dare. Si quid vero horum A quæ possederit a quonquam dictum fuerit litigiosum, nulli prius prehendere liceat, quam negotii ipsius determinatio iudicialiter sit facta. Si quis autem contra hoc apostolicum muniam ausu temerario venire tentaverit, nostris anathematis gladio feriat, nisi resipuerit. Qui autem custodierit hoc mandatum, nostræ benedictionis cumulum mereatur. Datum tertio Idus Januarii per manus Widonis Tullensis primi cærii, sanctæ apostolicæ sedis cancellarii. Anno domini Leonis IX papæ secundo, indict. tertia. [1049.]

Henricus, divina iuvante clementia, Romanorum imperator Augustus. Si fidelium nostrorum justis petitionibus aures inclinamus, id ad statum reipublicæ, nostro quoque honori, profuturum indubitanter credimus. Quoties enim precibus rogatur æquitatis, ascensum præbere debemus pietatis. Quapropter omnium presentium scilicet necnon per sæcula futurorum noverit industria quod inter sanctæ Chrysopollitanæ Ecclesiæ venerabilis Hugo archiepiscopus, nobis dilectissimus, nostram aluit clementiam, suppliciter obsecrans ut bona quæ contulerat et acquisiverat suæ Ecclesiæ, in honorem protomartyris Christi, lucentis in monte, nostra imperiali confirmarentur autoritate; cujus petitionem tantum utilem quantum honestam considerantes, nefas esset putavimus si ei pro voto non satisfaceremus; tanta enim Ecclesia, omni religiosorum cultu, merito veneranda, sub incuria et negligentia priorum male viventium, ab omnibus pœne tenebatur ut vilissima. At postquam præfati loci archiepiscopus divina promovit clementia, cœpit tantis miseriis consolere, suspiria lacrymosa ducere, quia Sponsam habebat rugosam et senilem, desertam et jacentem; qui mox, superno invocato nomine, cœpit ex diversis partibus congregare qualiter expelleret rugosas Ecclesiæ vestes vitiatæ Sponsæ. Tandem, coadunatis ex patrimonio et jure proprio seu ex bonis Ecclesiæ sumptibus, erexit locum *quinquaginta fratribus*, quibus non constituit præpositum, sed ut de suis inter se eligerent decanum, qui mallet præesse ad canonicorum utilitatem quam prodesse ad angustiam familiarem.

Igitur ob interventum nostræ dilectæ comestalis Agnetis Romanorum imperatricis Augustæ, necnon fidelissimi nostri archiepiscopi prædictæ Ecclesiæ, laudamus corroborantes quidquid ei contulit, seu a quibuslibet in ceterum acquirere poterit.

Confirmamus illis medietatem oblationum quæ offeruntur ad altare sancti Stephani et Brachium; archiepiscopus habeat aliam medietatem, ad ecclesiæ restorationem.

Ecclesiam sancti Hypoliti de Villetta et altare totum, cum decimis, terris et omnibus appendiciis.

Ecclesiam sancti Quintini in urbe, ad quam pertinent omnes per omnia archiepiscopi decimæ et peregrinorum sepulture.

Ecclesiam sancti Leodegarii de Villiaco, cum altari, decimis, vineis, campis, pratis, et omnibus pertinentiis.

Capellam sancti Justini de Camborniac cum altari, et allodio quod ibi acquisivit sancto Stephano archiepiscopus Hector.

Cortem de Vico, cum altari, ecclesia, decimis, campis, pratis, sylvis, molendinis, aquis, aquarumque decursibus et omnibus pertinentiis.

Ecclesiam sancti Stephani de Noireto, medietatem decimarum et altare totum.

Ecclesiam sancti Martini de Therceniaco, cum altari, decimis et omnibus pertinentiis.

Apud Montem Rotundum, quidquid visus est ibi habere sanctus Stephanus.

Similiter Ecclesiam sancti Anatholii Salinensis, cum altari, decimis, vineis, campis, sylvis, molendinis, servis, ancillis et omnibus quæ adquisierat tempore canonicorum, et postea monachorum. In hac quidem ecclesia sancti Anatholii præfatus archiepiscopus constituit ordinem canonicorum ante episcopatum;

postea factus episcopus, rogatu matris suæ quæ apud dictam ecclesiam morabatur, ordinem immutavit et monachis Divionensibus concessit; quod nos audientes prædium nostræ ecclesiæ, ad ecclesiam alterius regni et episcopatus translatam esse, merito quidem tulimus indigne, præcipientes sub obtentu nostræ gratiæ, quatenus ut æquum erat, reverteretur ad ejus erat altare. A modo possideat ecclesia quod jure recepit.

Ecclesiam sancti Joannis de Salinis, cum altari et omnibus pertinentiis. Has ecclesias tenuit in beneficium ipse archiepiscopus ab antecessore suo Valthero; nec quisquam credat eas fuisse ex paterno beneficio, licet sibi provenissent a quodam Odilone Bisunticensi canonico, qui eum sibi hæredem constituit, sicque adhuc puer de manu archiepiscopi percepit.

Villulam de Arlo in eadem valle, cum sylva, vineis et omnibus pertinentiis; caldarias quatuor ad sal conciliendum cum propriis sedibus, quæ vulgo Rauche vocantur; potestatem quam tenuit Herpinus per precariam, cum servis, ancillis, terris cultis et incultis: ecclesiam in honorem sancti Stephani de Chamblay, cum altari, decimis, piscatione et terris. Hanc sibi pater ejus dedit in prædium ut vivens haberet, post mortem vero patris pro ejus anima ecclesiæ concederet.

In Grosno altare et quicquid visus est protomartyr habere, in terris, pratis, servis et ancillis, caldariis cum sedibus suis. Mansos duos in villa Capey, cum omnibus appendiciis. Alios vero duos apud Vorge, cum vineis, terris et omnibus pertinentiis. Molendinum in urbe, quod est Terragniolum; vineas Odonis Capey; mansum unum apud Majodorum; vineas juxta Arcum novas et veteres; molendinum unum ad Cussiacum, cum naulo quod exigitur si quando fluvius intumescit; mansos duos in Noireto et in Judicio. Hæc et alia quæ habebat ecclesia confirmamus, et corroboramus quod acquirere poterit in futuro de suo aut de alio; statuentes ut nec episcopus, nec cujuslibet ordinis potestas, det quicquid in beneficium, *sed omnia veniant ad mensam fratrum*; laudamus et confirmamus ut habeant potestatem dimittendi domos suas cuicumque voluerint loci canonico, dandi, vendendi, commutandi; si vero frater intestatus obierit, communi consensu detur cui fratrum opus fuerit. Quod ut ratum permaneat et firmum, impressione sigilli nostri jussimus insigniri. S. domini Henrici regis invictissimi, Theutonicorum tertii, Romanorum imperatoris Augusti secundi, Burgundionum primi; Hugo Burgundionum *archicancellarius* et archiepiscopus recognovit. Datum quinto Idus Julii anno Dominicæ incarnationis 1049, indictione secunda, ordinationis ejus 21. Domini Henrici tertii regis invictissimi regni primo. Actum Aquis Grani feliciter. Amen.

Anno 1053, ab Hugone archiepiscopo, venerandi sanctorum martyrum Ferreoli et Feirucii ossa, a monasterio extra civitatem positum, ad ecclesiam metropolitanam sancti Joannis translata sunt, aliquæ tamen eorum parte in ecclesia dicti monasterii relicta et in capsâ lapidea altaris majoris decenter recondita sunt, ut refertur in carta translationis his verbis.

Diu itaque in statu suo monasterio permanente, peccatis populi id agentibus, Dei permisso, cujus occulta sunt judicia, factorum negligentia ingruente ad id evenit, ut sicut fuerat summæ religionis domicilium, ita fieret irreligiositatis contubernium; nam laicorum in beneficium voluntatis a quodam præside male consulto prædiis, ad eum locum pertinentibus translatis, in brevi ita dilapsum est, ut destructa congregatione, ad beatorum martyrum servitium, propter anmodum paucos sacerdotes idiotas et indociles nullus remanserit. Cum ergo communi in excidio totius patriæ, et in propatulo positi sancti martyres jacerent (quippe quos latrones de Francia ad Burgundiæ perniciem conabantur auferre, sempiterna

pietas Christi, populum suum tanto patrocinio destitui non permittens, non hominum custodia, non murorum clausura, non denique loci illius firmitate aliqua, sed sua nobis tandiu reservavit admirabilis gratia. Henrici itaque imperatoris secundi tempore, dominus Hugo archiepiscopus, cui hoc amicorum diligentia summum periculum intinerat, id gerens voto quatenus eos ad civitatem transferret habebat occultum, querebat tamen temporis opportunitatem ad id agendum. Tertio denique Kalendas Junii, quod erat crastinum Ascensionis Dominicæ, orandi gratia jussit ut clerus et populum archiepiscopus (ut eorum consuetudo fuerat), ipso vero eo veniente missaque per se celebrata, itur ad sepulchrum, ubi pausabant præclara cœli duo luminaria gemini fratres patriam illuminantes, parem gentibus conferentes, Dei populum liberantes. Sarcophago autem aperto inæstimabilis sœdavitatis fragantia totius ecclesiæ ambitum respersit, quod Dei præsentiam adesse significavit. Quosdam vero id cernentibus qui aderant, visis eorum

ossibus, divinus timor quasi positos in extasi tenuit. Cernere erat clerus et populum mixtum præ gaudio lacrymarum imbre madentem Dei laudibus eunim niter exultantem. Mirabile visu, tanta multitudo, cum nulli nunciatum fuerit, ibi affuit subito, ut nullus unquam in tam brevi temporis articulo tot convenisse meminerit; non tantum cives, non tantam vicina incolentes, sed de remotis longe partibus decurrentes. Horum autem sacratissimorum partem corporum minorem, dominus metropolitæ sagaci hujus consilio, ad loci conservationem qui in eorum honorem dedicatus erat, sub principali altari ibidem collocavit; majorem vero portionem, quæ sibi semper foret presidium, ad civitatem cum hymnis et laudibus detulit, adque in beati Joannis Evangelistæ in altari beatissimæ Dei genitricis Mariæ recondidit, ubi gloriosi martyres ad se confugientibus divinum præstant refugium, petentibus patrocinium; ad lapidem Domini, cui est honor et gloria in sæcula sæculum. Amen.

II.

CATALOGUS EPISCOPORUM S. BISUNTICENSIS ECCLESIAE.

1. Linus (S.).	15. Celidonius (S.).	27. Tetradius.	<i>Pseudoepiscopus non receptus.</i>
2. Ferreolus (S.).	16. Importunus.	28. Abbo.	
3. Maximinus (S.).	<i>Pseudoepiscopus, receptus, sed turpiter ejectus.</i>	29. Wandelbertus.	40. Gonterius, vocatus episcopus.
4. Paulinus (S.).	17. Gelmeisilus.	30. Evroldus.	41. Girfredus.
5. Eusebius (S.).	18. Antidius (S.).	31. Aurulens.	42. Wido.
6. Hilarius (S.).	19. Nicetius (S.).	32. Frævus.	43. Wichardus.
7. Pancratius (S.).	20. Protadius (S.).	33. Gedeon (S.).	44. Leutaldus.
8. Justus (S.).	21. Donatus (S.).	34. Bernuin. bonus.	45. Hector.
9. Anianus (S.).	22. Migetius (S.).	35. Amalwinus.	46. Bertaldu.
10. Silvester (S.).	23. Ternacius (S.).	C 36. Arduicus.	<i>Pseudoepiscopus, non receptus.</i>
11. Frontinus (S.).	24. Gervasius (S.).	37. Theodericus.	47. Walterius.
12. Desideratus (S.).	25. Claudius (S.).	38. Berengarius.	48. Hugo.
13. Germanus (S.).	26. Felix.	39. Eminus, Invasor vocatus.	

Ce catalogue est tiré d'un ancien manuscrit de l'église de Besançon, et il y en a un semblable dans un livre de chœur donné à l'église collégiale de Sainte-Marie-

Magdeleine, par Hugues Ier, archevêque de Besançon, dans le XIe siècle.

III.

CATALOGUS ALTER EPISCOPORUM VESUNTIONENSIS ECCLESIAE;

Exceptis illis quos reproba vita vel introitus de catalogo radi fecit, sicut Chelmesigelum, Tetradium, Felicem, Hayminium, et quosdam alios.

4. LINUS (S.). Hic primus ædificavit Bisuntinensem Ecclesiam sancti Stephani, quæ usque ad Hilarium permansit.

2. MAXIMINUS (S.). Iste sexto ab urbe milliario, vitam eremiticam duxit, ubi et requiescit.

3. PAULINUS (S.). Iste fuit discipulus beati Maximini; post cujus obitum, in eadem eremo sub persecutione Maximiani latuit. Requiescit autem in ecclesia sancti Stephani, ante altare.

4. EUSEBIUS (S.). Hic fuit discipulus Melchias papæ. Duobus annis episcopatum tenuit.

5. HILARIUS (S.). Hujus tempore reædificata est ecclesia sancti Stephani, ab Helena regina, matre Constantini, cum nulla adhuc ecclesia fuisset Bisuntii.

6. PANCRACTIUS (S.). Hic fuit contemporaneus Julii papæ, a quo etiam episcopus est ordinatus.

7. JUSTUS (S.). Hic tempore Juliani Apostatæ multam legitur habuisse familiaritatem cum Eusebio martyre, Vercellensi episcopo.

8. ANIANUS (S.). Hic tempore Valentiniani et Valentis ædificavit ecclesiam sanctorum Ferreoli et Ferucii, milliario ac semis ab urbe distantem.

9. SILVESTER (S.). Hic ædificavit ecclesiam sancti Mauricii.

10. FRONTINUS (S.).

11. DESIDERATUS (S.). Iste apud villam Ledonis sanctissimam vitam finivit, ubi et requiescit.

D 12. GERMANUS (S.). Pro isto maximum miraculum operatus est Dominus, apud sanctum Vitum.

13. LEONTIUS (S.).

14. CELIDONIUS (S.). Hujus tempore exstitit adventus brachii sancti Stephani, ad urbem Bisuntinam.

15. ANTIDIUS (S.). Iste decimo ab urbe milliario ubi sepultus fuit, capitalem suscepit sententiam, sub Crocco Vandalorum rege.

16. NICETIUS (S.). Hic fuit contemporaneus et familiaris beati papæ Gregorii. Addebatur alia paulo recentiore manu. Ædificavit autem ecclesiam sancti Petri.

17. PROTADIUS (S.).

18. DONATUS (S.). Per istum recepit ecclesia villam Domblingum et Arlatum. Ædificavit autem ecclesiam sancti Pauli, in qua etiam in Domino requievit; et Jussinum monasterium cum matre sua Flavia, quæ ibi sepulta est.

• Exceptio illa probat hunc catalogum esse posteriorem alio.

19. MICETIUS (S.).
 20. TERNATIUS (S.).
 21. GERVASIUS (S.).
 22. CLAUDIUS (S.).
 23. ABBO. Hic magnæ abstinentiæ fuit, pro qua episcopatum obtinuit.
 24. GUADALBERTUS.
 25. EVRARDUS.
 26. AURULEUS.
 27. ERVEUS.
 28. GEDEON (S.).
 29. BERNUNUS. Hic ædificavit ecclesiam sancti Joannis Evangelistæ.
 30. ANALWINUS.
 31. ARDEICUS. Iste acquisivit ecclesiæ sancti Stephani ad luminaria concinnandâ, salarium Ledonis, de manu Clotarii, nepotis Caroli regis. Abbatiam vero de Bergill, et Toloneam Bisuntii, obtinuit a rege Carolo.

- A 32. THEODORICUS. Per hunc restituit Zuentebolus rex ecclesiæ sancti Stephani villam Pauliaci.
 33. BERENBARIUS. Iste fuit nepos Theoderici, cui successit in archiepiscopatum; raptus et intronizatus communi electione, ante altare sancti Stephani, cuius erat canonicus. Sed propter Haguinum hæreticum excæcatus. Vicarium habuit in officio pontificali, Stephanum, Belicensensem episcopum.
 34. GIRFREDUS.
 35. GUIDO.
 36. GRICHARDUS.
 37. LEOTOLDUS.
 48. HECTOR.
 59. GUALTERIUS. Hic iterum cœpit reædificare ecclesiam sancti Stephani, a modum Romanæ ecclesiæ sancti Petri.
 40. HUGO. Iste consummavit, sed multum retractam.

ANNO DOMINI DCXXV.

BONIFACIUS V,

ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA IN BONIFACIUM PAPAM V.

(Ex libro Pontificali Ed. Blanch., t. IV.)

• Bonifacius, natione Campanus, ^b de civitate Neapoli, ^c sedit annos quinque, dies tredecim. ^d Hic constituit ut testamentum valeat secundum jussionem principis. • Hic constituit ut nullus trahatur de ecclesia. ^f Hic constituit ut acolythus non præsumat reliquias sanctorum martyrum levare, ^g nisi presbyter. ^h Hic constituit ut in Lateranis acolythus non baptizaret cum diacono, ⁱ sed subdiaconi sequentes. ^j Hic perfecit cœmeterium sancti Nicodemi, et dedicavit illud. Erat enim beatissimus Bonifacius mitissimus super omnes homines, et misericors. Hic clerum amavit, rogam integram clero suo dedit. Eodem tempore ante dies ordinationis ejus Eleutherius

patricius, et eunuchus factus Intarta assumpsit regnum, et veniente eo ad civitatem Romanam, ^k in castrum quod dicitur Luceolis, ibidem Amites Ravenatis interfectus est. Cujus caput ductum est Constantinopolim ad piissimum principem. ^l Qui defunctus sepultus est ad beatum Petrum apostolum, die vigesima quinta mensis Octobris. Hic dimisit omni clero obsequia sua rogam unam integram. Hic fecit ordinationes duas per mensem ^m Decembrem, presbyteros viginti septem, diaconos quatuor, episcopos per diversa loca ⁿ numero viginti novem. ^o Et cessavit ^p episcopatus menses sex, dies xviii.

• Bonifacius. — 1. Decima quarta, vel, secundum aliam lectionem, 24 mensis Decembris, anno Domini 617, post interregnum unius mensis, et sex vel sexdecim dierum, Bonifacius ejus nominis quintus, patria Neapolitanus, creatus est pontifex. Hujus temporibus vixit Muhometes Arabis, pseudopropheta, pestis orbis terrarum, a quo Mahumetanorum secta originem cepit. Qui ut omnes populos in suam sectam attraheret, ex cunctis ferme sectis aliquid adscivit: ex Judæis circumcisionem, unius Dei cultum, et abstinentiam a carnis suilla; ex Christianis Christum; sed cum Arianis creatum, cum Nestorianis purum hominem, cum Manichæis non vere; sed tantum apparenter crucifixum; ex gentilibus cultum lunæ, seu alcujs astri. Legem quam proposuit stultissimam, armis propagandam esse docuit, eamque disputationibus examinari prohibuit. Vide Damasceum, de Hæresibus; Theophanem et Cedrenum, in Hæraclio; Baronium, anno 630. Bix. et Libb.

— 2. Sedis vacationem a sancti Deusdedit depositione recte Anastasi Cod. vulgatus, et plerique alii Codd., tam mss. quam editi, definiunt unius mensis, ac dierum xvi, licet nonnulli, ut duo Freheriani cum Farfensi Catalogo habeant, præter mensem in hoc omissum, dies xiii. Regius et Thuannus m. i., d. xv. Thuanusque alter dies tantum xvi. Ratio autem cur

bedes tam brevi spatio vacaverit, aperta est: Heraclius, unde jussio petenda, a Persis, qui ejus legati male habitos carceribus vinctos detinebant, affligebatur; urbs CP. fame ac peste laborabat; Eleutherius exarchus, occasione non abutens, tum Cæsaris mirum in modum afflictus, tum interpontificii, tyrannidem capessiverat, quare a Ravennatibus obtruncatus erat. Roma interim elephantiaca lue paulo ante orta gliscente lacerabatur. Gravibus his de causis non petita, nec exspectata jussio videtur. Hinc est quod præter laudatos Codd. et Catalogos, Hermanus Contract., Marian. Schot., et Siebertus, creationem Bonifacii quinti constituunt anno 618, et ita vacationem non diuturnam fuisse intelligunt. Denique octavi sæculi scriptor Beda sue Hist. Angl. lib. ii, c. 7: Bonifacius, ait, qui post Deusdedit Ecclesiæ præfuit anno Incarnationis Dominicæ sexcentesimo decimo octavo. Hunc quidem locum, imo totam eam Bedæ Editionem, qua usus est Baronius, depravatam esse vult Pagius, suadetque ad Chiffletianam et Cantabrigensem recurrendum, quæ habent nono decimo. At bona cum venia eruditissimi viri plures Bedæ Editiones diligenter inspexi. Basileensem antiquam 1563, Antuerpiensem cursu Gravii excusam Coloniae Agrippinæ 1612, aliamque ibidem editam omnium castigatissimam 1688, ubique autem invenit

annum 618, majoremque iis fidem adhibere malui cum tot Codd. et Catalogis Anast. consentientibus, quam laudatis dualibus arbitrio recentiorum omen-
datis, praesertim Chiffletiano conatui Bedam cum Fredegario concilianti.

Antonio autem Pagio hæc arrident: quare antiquiorum quinque Catalogorum e septem in Crit. Bar. exhibitis, scriptorumque gravissimorum auctoritate posthabita, sextum catalogum sæculo duodecimo exeunte descriptum, qui habet: *Vac. sed. an. 1, d. vi*, præ aliis omnibus amplexus, cum spatium id temporis interpontificium post Deusededit non impleat, dies quadraginta e suis thecīs educit, assecutus diem ordinationis Bonifacii V, quam ejusdem Bonifacii sedes certa, certumque principium Honorii citra diem Dominicam 23 Decembris anni prædicti 619 non esse protrahendam ei suaserunt.

Negare non ausim me abreptum fere esse in conjecturam Pagii, cum vidi annum solidum inter Deusededit et Honorium, ne tota chronologia pessumeat, adjungi oportere. Hunc vero addi cum Baronio non debere Bonifacii sedi palam faciunt Codd. præstantissimi Farnesianus et Ambrosianus 3 (cæteris aut silentibus, aut depravatum vulgati locum indicantibus, dum pro diebus xii habent x) necnon catalogus 2 Mabill., qui omnes concinunt cum epitaphio, antequam Bonifacius tumularetur, descripto (*Bar., t. XII, append. ad tom. VIII; Aringh., Rom. sub. lib. II, c. 8*) qui ita habet:

Culmen apostolicum quinque, et bis mensibus, annis
Rexit, et ad magis culmen honoris abit.

Sedit nempe Bonifacius, juxta Papebrochii, Pagii, atque eruditorum omnium interpretationem, annos quinque, menses decem. Quare alterutri ex interpontificiis aut post Deusededit, aut post Bonifacium V necessario eum annum addendum agnovi. Cur autem ab erudito Pagio discessem, dum nullo cum Anastasii chronologiæ detrimento malui post Bonifacium adjungere, causa fuerunt tum allata auctoritates, quibus nititur ordinatio Bonifacii, tum angustiae temporis inter hujus mortem, et ordinationem Honorii, quæ perperam dilata a Pagio esse Bonifacii primordia palam faciunt, ut dicam in Honorio. Huc accedunt cauteri per memorate, quibus multo etiam minores negligendam imperiatam iussionem suaserunt in Pelagii II consecratione (*Anast., t. III, pag. 50*).

Cæterum potissima ratio, quæ movit Pagium, sunt epistolæ duæ Bonifacii ad Nordanhumborum regem Eduinum, et uxorem ejus Edelburgam, quas recitat Beda post ordinationem sancti Paulini primi Eboracensis episcopi. Hunc siquidem ordinatum esse ait xii Kal. Aug., seu 21 Jul. anni 625 (*Lib. II Hist. Angl., cap. 9*) et ne forte errorem quis putet, nam in Epitome annus legitur 622, tum facti Paulini mors ab eodem Beda vi Idus, seu 10 Octobris anni 644, consignata (*Lib. III, cap. 14*), cum tenuisset, aiente, episcopatum annos xix, m. II, d. xxi; qua quidem chronologia nil rectius desiderari potest; tum præsertim ordinatio eadem Paulini ab archiepiscopo Dorovernensi Justo peracta, qui successit Mellito ad superos revocato anno 624, viii. Kal. Maii, neque antea, dum Rhodensem administrabat Ecclesiam ordinandi episcopos facultatem obtinuerat. Verum, quanquam constet de ordinatione Paulini, haud tamen necesse habemus Bonifacii epistolarum ætatem post ordinationem differre, cum nulla temporis nota ad id cogamur. Bedam siquidem consuevisse quæ ad eandem rem pertinerent enarrare, nulla temporum ratione habita, ex eodem discimus pluribus in locis historiæ Anglorum, ut præ aliis sunt exemplo capita 17 et 18, libri II, ubi prius legere est missum pallium Honorio Dorovernensi archiepiscopo, quam Justo mors referatur, cui successit Honorius. Hinc est, quod binas eas litteras dedisse Bonifacium antequam Edelburga, et cum ea Paulinus proficisceretur Eboracum pro certo habeam. Quæ enim omnia in iis continentur, par nun-

atios ultro citroque missos acta erant, ut legenti palam sit; neque ullus ego dubito quin exhortatoria ad Eduinum, et epistola ad Edelburgam a piissimo rege fratre ejus Eadbaldo sollicitè curatæ sint, dum interim agebatur de nuptiis, de mittendo comitatu Edelburgæ catholico, et de ordinando Nordanhumborum genti episcopo, ut exhortatorium ad Eduinum secum ferrent; in ea siquidem nulum de sancto Paulino, imo ne de episcopo quidem verbum occurrat, at sola evangelica prædicatione memoratur. Præterquam quod chronologiam antiquissimi scriptoris Bedæ, qui centum amplius annis, postquam evenerunt, hæc litteris mandabat, non video cur aliis omnibus præferendam existimem; imo eadem mihi valde suspiciosa est. Enimvero narrat Beda, eodem cap. 9, nocte sancti Paschatis anni 626, quod incidit in diem 20 April., natam esse Edelburgæ filiam Eanfledam. Quid? die 21 Jul. anni superioris ordinatur Paulinus, qui Edelburgam ducat; Doroverno Eboracum proficiscendum adhuc est; susceptum deinde est iter certe non paucorum dierum ab ipsa Edelburga cum novo episcopo et regio omni comitatu; eademque sequenti anno, die 20 Aprilis exitur Eanfledam, novem haud dum mensibus evolutis? Credite, posteri.

Quamobrem ne tot undique angustiis pressi absurda affirmemus annum interpontificii post Bonifacium rejicimus, et chronologiam ejusdem pontificis cum Anastasio sic digerimus. Deposito apud sanctum Petrum sancto Deusedit, die 8 Novembris anni 618, post interpontificium unius mensis ac diurni xvi, die 24 Decembris prædicti anni, quam A. H. dom. incidisse in Dominicam ostendit, ordinatur successor Bonifacium V, qui grassante scabie lue oves suas quotidie turpiter pereuntes solaretur. Hic vero, postquam sedit annos quinque, ac menses 4, mortem occubuit die 24 Octobris, anni 624, ac die postera ad sanctum Petrum est depositus, ut recte Anastasii codd. tum editi, tum mss. testantur. Ejus autem mortem interpontificium maxime diuturnum excepit, ut dicam in Honorio. CENXUS.

— 3. *Bonifacius*, natione Campanus, patria Neapolitanus, ex patre Joanne Fumino, nonus papa regnicola. Imperatore Flavio Heraclio, sessit annos quinque, menses decem, consecratus viii Kal. Januarii, ineunte anno Domini 617. Per hæc tempora scripsit Bonifacius Edmo regi Anglorum, et Edelburgæ reginæ, plurimum rogans ut ab idolis, eorumque cultu subditos sibi populos arceant. Quorum litterarum exemplum, quibus Bonifacius præfatur se episcopum servum servorum Dei, exstat apud Belam lib. II ecclesiæ asticæ Historiæ gentis sue. Ciacconus.

^b *De civitate Neapoli.* Cod. Vallic.: *de civitate Neapoli, ex patre Joanne, sedit annos v, dies x. Fuit autem mitissimus, benignus, humilis, mitis* [hæc vox abundat], *atque misericors. Hic constituit ut nullus trahatur de ecclesia et acolythus non pr* BLANCH.

^c *Sedit annos v, d. 13.* Cod. Farnes.: *Sedit annos v, menses x.* BLANCH.

^d *Hic constituit, ut testamentum valeat secundum iussionem principis.* — 1. Decreto Bonifacii V sancitum, ut testamenta condita secundum iussionem principis, id est, secundum leges, valeant. ALTASERRA.

— 2. *Ut testamentum valeat secundum iussionem principis.* Cur id constituerit Bonifacius, quanti de testamentis legem, quemve principem respexerit horum quisquis est gestorum auctor, mihi certo non constat. An Romanas leges veterum principum, an recentem aliquam ab Heraclio imperatore ea de re promulgatam? Neutrum profecto. Quippe et Romano jure cives ad unum omnes indubitanter regebantur in scribendis hæredibus, et nullo vade, ratione nulla quis affirmaverit, novas de testamentis leges hoc tempore ab imp. Heraclio fuisse conditas. An vero dubitatum fuerat utrum testamenta juxta principum leges scripta consisterent, ut, ea consistere pontifex

rescribere debuerit? Nihil minus. Fortene arbitramur pontificem Bonifacium ad jura Langobardica animum intendisse, factumque ex illis testamentum declarasse validum? Sed quid hoc tempore Romanis cum Langobardico jure, qui a Græcis imperatoribus, et exarcho Ravennatensi solis Romanis legibus regebantur? Accedit, quod nullum jus scriptum apud Langobardos usque ad ann. 643 evulgatum est, quo Rotharis rex edictum suum vulgavit, ubi num. 157 et seqq. nonnulla de testamentis decernit, anno, inquam, 643, vel 644. Nam cum, ex Paulo Diac., edictum Rotharis prodierit ann. 77 regni Langobardici, atque ex ejus chronologia, quam frustra Pagi in Crit. auctoritate Segeberti decurtat, ab ann. 568 regnarint Alboin ann. III, m. VII, Cleph. ann. I, menses VI, et post interregnum ann. X, Authari, ann. VI, Agilulphus XXV, Adaloaldus X, et Arioldus XII, postea Rotharis; hujus electio incidit in ann. 636, regni autem Langobard. 68. Quamobrem qui supersunt VII anni usque ad 76 completum, erunt anni ipsius Rothari concurrentes cum indicatione 2. Quos characteres continet ipse prologus edicti. Itaque non tanti est unum aut alterum diploma Ballarii Casinensis, quanti visum est Pagio, ad annum 626, ut narrationem Pauli Diac. distinguens tempora Adalbaldi, et Arioldi, evertere possit, atque insuper cogat edicto regio manus inferre, et pro regni mei octavo, legere decimoctavo. Hæc cum viderit A. Muratorius in præf. ad Leges Langob., tom. I, part. II, Rer. Ital., nescio cur edicti promulgationem revocarit ad annum 638, repugante epocha regni Langobardici, quam Paulus Diac., et ipsum edictum regium cum unius tantum anni discrimine consignat. Sed hæc obiter. Ad rem nostram. Cum istiusmodi leges integris XVIII annis post obitum Bonifacii V prodierint, ad eas haudquaquam pontifex respexit. Aut igitur auctor Gestorum pontificalium parachronismo iterum laborat, et decretum alterius e successoribus pontificibus affligit Bonifacio (quippe contigit postea ut jus Langobardicum perinde ac Romanum in universa prorsus Italia obtineret; qua tempestate nihil ambigo, similes declarationes a pontificibus emitti potuisse); aut si Anastasio fidem plane suam constare malis, opinari divinando possumus, inter consuetudines quibus unice ad Rotharim usque Langobardi usi sunt pro legibus, eam a pontifice sui se probatam, quam in condendis testamentis adhibebant; sive etiam de iis peculiarem legem aliquam suis et Italiae populis fuisse ab Agilulpho, vel Adaloaldo vulgatam, quam fluctuantibus animis inter Romana et nova hæc jura, pontifex suo decreto firmavit, quatenus in iismet locis curtes suas agentibus Langobardis, ubi patrimonium sancti Petri erat, si testamenta ex illorum moribus legibusve fierent, firmata recognitione regii cancellarii, valerent. Hujus recognitionis specimina occurrunt in charta donationis a Beringario factæ apud Bacchinium, et explorata res est in diplomatibus a Baronio, Mabillonio, aliisque in lucem editis. Quæ harum expositionum verior sit nolum ego dijudicare. Alterum esto arbitrium. BENCINUS.

^a *Hic constituit ut nullus trahatur de ecclesia.* Decretum Bonifacii V est, ne quis per vim extrahatur de ecclesia. Idem ante sancitum constitutione Theodosii, I. III, c. de his qui ad eccles. confug. Aug. in psalm. CXLIX: *Tales compedes consolidant vobis et episcopi manus. Nunquid non fugiunt in ecclesiam compediti, et solvuntur hic?* ALTASERRA.

^b *Hic constituit ut acolythus non præsumat reliquias sanctorum martyrum levare, nisi presbyter.* Decretum Bonifacii est, ne acolytho liceat reliquias martyrum gestare, sed tantum presbytero. Tamen diaconorum ministerium fuit sanctorum reliquias diebus solemnibus ante episcopum præferre (Conc. Brachar. III, can. 5). ALTASERRA.

^c *Nisi presbyter.* Cod. Vallic.: nisi presbyter; et ut in Lateranis acolythus non bapt. BLANCH.

^d *Hic constituit ut in Lateranis acolythus non bapti-*

zaret cum diacono, sed subdiaconi sequentes. Diaconorum erat baptizare, uti presbyterorum. Tertull., de Baptism., cap. 17: *Dandi quidem habet jus summus sacerdos, qui est episcopus; dehinc presbyteri, et diaconi, non tamen sine episcopi auctoritate, propter Ecclesiæ honorem.* Hieronym. ad Luciferian.: *Non quidem abnuo hanc esse Ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos qui longe in minoribus urbibus, per presbyteros et diaconos baptizati sunt, episcopus ad invocationem sancti Spiritus manum impositurus excurrat.* Bonifacii decretum singulare fuit, ne ut in Lateranensi basilica diaconus baptizaret cum acolytho, sed cum subdiacono. ALTASERRA.

ⁱ *Sed subdiaconus.* — 1. Cod. Vallic., *sed subdiaconus [Lege subdiaconi] sequentes.* Hic constituit ut testamentum valeat secundum jussionem principis. Hic perfecit cæmeterium [Cod., cimiterium] sancti [Leg. sancti] Nicomedia, et dedicavit illud. Hic clerum amavit et rogam integram clero suo dedit. Ante diem ordinationis ejus Eleutherius patricius et exarchus factus Antara [In margine notatur Antara quasi *ἀνταρά*, sed lege Antarta] assumpsit regnum, et veniens a civitate Romana in castrum quod dicitur Luciolis, ibidem a militibus Ravennatibus interfectus est. Caput est ductum Constantinop. ad piiss. princip. Qui beatissimus papa defunctus, sepultus est ad beatum Petrum apostolum, et divisit omni clero pro obsequiis suis rogam unam integram. Qui fecit ordinationes, etc. BLANCH.

— 2. *Subdiaconi sequentes.* Hi, scilicet, qui diaconos in ministerio sequebantur. Nam cum E. C. diaconus baptizabat, non acolythi alii, sed subdiaconi inserviebant sacrum operanti. BENCINUS.

^j *Hic perfecit cæmeterium sancti Nicomedis.* Id est in ampliorem formam redegit sancti Nicomedis cæmeterium, quod non via Arleatina, ut scripsit Onuphrius in cæmeteriorum Catalogo, sed Numentana, prope Urbis mœnia situm esse, inter Romæ subterraneæ scriptores satis convenit. Ibidem etiam erat ecclesia sancti Nicomedis, quam vetustate latiscentem Hadrianus primus, ut refert Anastasius, infra, renovavit. Sed temporum injuria ita solo æquata est, ut nostra ætate vix parientinæ illius sint conspicuæ. Ad cæmeterium vero quod attinet, cum ante Bossium esset ignotum, Bossius illud primo detexit anno 1601, prope Urbis mœnia, via Numentana, complectiturque tres aut quatuor viarum semitas, totidemque cubicalia. MAFEUS.

^k *In castrum.* — 1. Ejusdem meminit Anast. in Gregor. ALTASERRA.

— 2. Cod. Farnes.: *In castrum qui dicitur Luciolis, ibidem a milites Ravennates interfectus est; cujus caput, etc. Quo defuncto, sepultus est.* BLANCH.

^l *Qui defunctus sepultus est.* Postquam eas in Angliam litteras misit Bonifacius, dici superstes non fuit; eodem enim anno sexcentesimo vigesimo quinto, die vigesima secunda Octobris, supremum diem obiit, et, ut habet Anastasius, *sepultus est ad beatum Petrum apostolum die vigesimo quinto mensis Octobris*, postquam sedisset annos quinque, menses decem, ut habent Gotfridus Viterbiensis in Chronico, Luitprandus, Catalogus nominum apostolicorum, Codex ms. Anastasii, Colbertinus et quatuor ex Catalogis Criticæ Baronianæ præfixis, et quod rem extra dubium ponit ejus epitaphium a Baronio recitatum, quod duobus his versibus clauditur:

Culmen apostolicum quinque et his mensibus, annis
Rexit, et ad magni culmen honoris abiit.

PAGIUS.

^m *Decembrem.* Cod. Vallic.: *Decembris; presbyteros XXVI.* BLANCH.

ⁿ *Numero.* Vox numero deest in Cod. Vallic. BLANCH.

^o *Et cessavit.... dies XVIII.* Cod. Farnes.: *Et cessavit episcopatus dies XIII.* BLANCH.

^p *Episcopatus menses VI.* Cod. Vallic.: *Episcopatus, dies XIII.* BLANCH.

BONIFACII V

ROMANI PONTIFICIS

EPISTOLÆ TRES.

(Maass, Collect. Concil. t. X.)

EPISTOLA PRIMA.

BONIFACII PAPÆ V AD JUSTUM NUPER ROFFENSEM EPISCOPUM, MODò MELLITI SUCCESSOREM IN ARCHIEPISCOPATU CANTUARIE.

Laudat eum quod Adelvaldum regem ad fidem perduxerit, speransque alios perducturum, pallium mittit, jusque ordinandi episcopos ei concedit.

Dilectissimo fratri Justo Bonifacius.

Quam devote*, quamque etiam vigilanter pro Christi Evangelio elaboraverit vestra fraternitas non solum epistolæ a vobis directæ tenor, imo indulta desuper operi vestro perfectio indicavit. Nec enim omnipotens Deus aut sui nominis sacramentum, aut fructum vestri laboris deseruit, dum ipse prædicatoribus Evangelii fideliter repromisit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii). Quod specialiter, in juncto vobis ministerio, ejus clementia demonstravit, aperiens corda gentium ad suscipiendum prædicationis vestræ singulare mysterium. Magno enim præmio fastigiorum vestrorum delectabilem cursum bonitatis suæ suffragiis illustravit, dum creditorum vobis talentorum fidelissimæ negotiationis officii ubere fructum, impendens ei quod signare possitis, multiplicatis generibus præparavit. Hocque etiam illa a vobis repensatione collatum est, qui in juncto ministerio jugiter persistentes, laudabili patientia redemptionem gentis illius expectatis, et vestris ut proficerent meritis eorum est salvatio propinata, dicente Domino: *Qui perseveravit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, xxiv). Salvati ergo estis spe patientiæ et tolerantiae virtute, ut infidelium corda naturali ac superstitioso morbo purgata sui consequerentur misericordiam Salvatoris.

Suscepta namque apicibus filii nostri Adelvaldi regis, reperimus quanta sacri eloquii eruditione ejus animum ad veræ conversionis et indubitæ fidei credulitate in fraternitas vestra perduxerit. Qua ex re de longanimitate clementiæ celestis certam assumentes fiduciam, non solum suppositarum ei gentium plenissimam salutem, imo quoque vicinarum, vestræ quoque prædicationis ministerio credimus subsequendam, quatenus, sicut scriptum est, consummati operis vestri merces a retributore omnium bonorum Domino tribuatur. Et vere per omnem terram exisse sonum eorum, et in fines orbis terræ verba ipsorum (Psalm. xviii), universalis gentium confessio

A (suscepto Christianæ sacramento fidei) protestatur.

Pallium præterea per Istorem præsentium fraternitati tuæ benignitatis studiis invitati direximus, quo videlicet tantum in sacrosanctis mysteriis celebrandis licentiam utendi impertivimus: concedentes etiam tibi ordinationes episcoporum, exigente opportunitate, Domini præveniente misericordia, celebrare; ita ut Christi Evangelium plurimorum annuntiatione in omnibus gentibus quæ necdum conversæ sunt dilatetur. Studeat ergo tua fraternitas hoc quod sedis apostolicæ humanitate percepit, intempera-
rata mentis sinceritate servare, intendens cujus rei similitudine tam præcipuum indumentum humeris tuis bajulandum susceperis. Talemque te Domini imploranda clementia exhibendum stude, ut indulti muneri præmiæ non cum realitudine, sed cum com-
modis animarum ante tribunal summi et venturi Judicis repræsentes. Deus te incolamem custodiat, dilectissime frater.

EPISTOLA II.

AD EDUVINUM REGEM ANGLORUM.

Eum ad fidem Christianam exhortatur.

Viro glorioso Eduvino regi Anglorum Bonifacius episcopus servus servorum Dei.

Licet summæ divinitatis potentia humanæ locutionis officiis explanari non valeat^b, quippe quæ sui magnitudine ita invisibili atque ininvestigabili æternitate consistit, ut eam nulla ingenii sagacitas quanta sit comprehendere disserereque sufficiat, quia tamen ejus humanitas ad insinuationem sui, resecatis cordis januis, quæ de semetipsa proferantur secreta humanis mentibus inspiratione clementer infundit, ad annuntiandam vobis plenitudinem fidei Christianæ, sacerdotalem curavimus sollicitudinem prærogare, ut perinde Christi Evangelium, quod Salvator noster omnibus præcepit gentibus prædicari, vestris quoque sensibus inserentes, salutis vestræ remedia propinemus.

Supernæ igitur majestatis clementia, quæ cuncta solo verbo præceptionis suæ condidit et creavit, cælum videlicet et terram, mare et omnia quæ in eis sunt (dispositis ordinibus quibus subsisterent) co-æterni Verbi sui concilio et sancti Spiritus unitate dispensans, hominem ad imaginem et similitudinem suam ex limo terræ plasmatum constituit, eique tantum præmiæ prærogativam indulsit, ut eam cunctis præponeret atque, servato termino præceptionis,

* Bed., lib. ii, cap. 8.

^b Bed., lib. ii, cap. 10.

æternitatis subsistentia præmuniret. Hinc ergo Deum Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, quid est individua Trinitas, ab ortu solis usque ad occasum humanum genus, quippe ut creatorem omnium atque factorem suum, salutifera confessione fidei veneratur et colit. Cui etiam summities imperii rerumque potestates submissæ sunt, quia ejus dispositione omnium prælatio regnorum conceditur. Ejus ergo bonitatis misericordia, totius creaturæ suæ dilatandæ subsidii, etiam in extremitate terræ positarum gentium corda frigida sancti Spiritus fervore in sui quoque agnitione mirabiliter est dignata succedere. Quæ enim in gloriosi filii nostri Audubaldi regis gentiumque ei suppositarum illustratione clementia Redemptoris fuerit operata, plenius ex vicinitate locorum vestram gloriam conficimus cognovisse. Ejus ergo mirabile donum, et in vobis certa spei cœlestis longanimitate couferri confidimus. Cum profecto gloriosam conjugem vestram quæ vestri corporis pars esse dignoscitur, æternitatis præmio per sacri baptismatis regenerationem illuminatam agnovimus.

Unde præsentī stylo gloriosius, vos adhortandos cum omni affectu intimæ charitatis curavimus, quatenus abominatis idolis eorumque cultu, spretisque sanctorum satuitatibus, et auguriorum deceptilibus blandimentis, credatis in Deum Patrem omnipotentem, ejusque Filium Jesum Christum, et Spiritum sanctum, ut credentes a diabolicæ captivitatis nexibus, sanctæ et individue Trinitatis cooperante potentia, absoluti, æternæ vitæ possitis esse participes. Quanta autem realitudo culpa teneantur astricti hi qui idololatriarum perniciosissimam superstitionem colentes amplectuntur, eorum quos colunt exempla perditionis insinuant. Unde de eis per Psalmistam dicitur: *Omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem carnos fecit (Psalm. xcvi).* Et iterum: *Oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt, et nares habent et non odorabunt. Manus habent et non palpabunt, pedes habent et non ambulant. Similes ergo efficiuntur his qui spem suæ confidentiæ ponunt in eis (Psalm. cxiii).* Quomodo enim juvandi quamlibet possunt habere virtutem hi qui ex corruptibili materia inferiorum etiam suppositorumque tibi manibus construuntur, quibus videlicet artificium humanum accommodans, eis inanimatam membrorum similitudinem contulisti; qui nisi a te moti fuerint, ambulare non poterunt, sed tanquam lapis in uno loco positus, ita constructi, nihilque intelligentes, ipsaque insensibilitate obruti, nullam neque lædendi neque juvandi facultatem adepti sunt? Qua ergo mentis deceptione eos deos quibus vos ipsi imaginem corporis tradidistis colentes sequimini, iudicio discreto reperire non possumus.

Unde oportet vos, suscepto signo sanctæ crucis, per quod humanum genus est redemptum, execrando diabolicæ versutiæ supplantationem, qui divinæ bonitatis operibus invidus æmulusque consistit, a cordibus vestris abjicere, infertisque manibus, hos

A quos eatenus materiæ compage vobis deos fabricastis, confringendos diminuendosque summo opere procurare; ipsa enim eorum dissolutio corruptioque, quæ nunquam viventem spiritum habuit, nec sensibilitatem a suis factoribus potuit quolibet modo suscipere, vobis patenter insinuet, quod nihil erat quod eatenus colebatis, dum profecto meliores, vos qui Spiritum viventem a domino percepistis, eorum constructione nihilominus existatis; quippe quos Deus omnipotens, ex primi hominis quem plasmavit cognatione deductos, per sæcula innumerabilibus propaginibus pullulare constituit.

Accedite ergo ad agnitionem ejus qui vos creavit, qui vobis vitæ insofflavit spiritum, qui pro vestra redemptione Filium suum unigenitum misit, ut vos ab originali peccato eriperet et ereptos de potestate diabolicæ nequitie cœlestibus præmiis muneraret. Suscipite verba prædicatorum et Evangelium Dei quod vobis annuntiant, quatenus credentes, sicut sæpius dictum est, in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum ejus Filium, et Spiritum sanctum, et inseparabilem Trinitatem, fugatis demoniorum sensibus, expulsaque a vobis sollicitatione venenosi et deceptibilis hostis, per aquam et Spiritum sanctum renati, ei cui credideritis in splendore gloriæ sempiternæ cohæbitare ejus opulutione et munificentia valeatis.

Præterea benedictionem protectoris vestri beati Petri apostolorum principis vobis direximus, id est, camisiam cum ornatura in auro una, et læna Auziana una, quod petimus ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum.

EPISTOLA III.

AD EDELBURGAM EDUVINI REGIS CONJUGEM.

Gratulatur eam fidem recepisse, monetque ut hoc merito suo regi præstet beneficium. Munuscula etiam mittit, speculum argenteum, et pectinem oburneum.

Dominæ gloriæ filix Edelburgæ reginæ, Bonifacius episcopus servus servorum Dei.

Redemptoris nostri benignitas humano generi, quod pretiosi sanguinis sui effusione a vinculis diabolicæ captivitatis eripuit, multa providentia, quibus salvaretur, propinavit remedia; quatenus sui nominis agnitione diverso modo gentibus innotescens, creatorem suum suscepto Christianæ fidei agnoscerent sacramento: quod quidem vestræ gloriæ sensibus cœlesti collatum munere mystica regeneratio vestræ purgationis patenter inquit.

Magno ergo largitatis Dominicæ beneficio mens nostra gaudio exsultavit, quod scintillam orthodoxæ religionis in vestri dignatus est conversione succedere. Ex qua re non solum gloriosi conjugis vestri, imo totius gentis suppositæ vobis intelligentiam in amorem sui facilius inflammaret. Didicimus namque, referentibus his qui ad nos gloriosi filii nostri Audubaldi regis laudabilem conversionem nuntiantes pervenerunt, quod etiam vestra gloria, Christianæ fidei suscepto ininfrabili sacramento, piis et Deo placitis

^a Bedæ lib. II, cap. 18.

jugiter operibus enitescat. Ab dolorum etiam cultu, A seu sanorum auguriorumque illecebris se diligenter abstinere, et ita in amore Redemptoris sui immutata devotione persistens invigilet, ut ad dilatandam Christianam fidem incessabiliter non desistat operam commutare.

Cumque de glorioso conjugio vestro paterna charitas sollicite perquisisset, cognovimus quod eatenus abominandis idolis serviens ad suscipiendam vocem prædicatorum suam distulerit obedientiam exhibere. Qua ex re non modica nobis amaritudo congesta est, ab eo quod pars corporis vestri ab agnitione summæ et individux Trinitatis remansit extranea. Unde paternis officiis vestræ gloriosæ Christianitatis nostram commotionem non distulimus conferre, adhortantes quatenus divinæ inspirationis imbuta B subsidiis importune et opportune agendum non differas, ut et ipse Salvatoris nostri Domini Jesu Christi cooperante potentia Christianorum numero copuletur, ut perinde intemeratæ societatis fœdere jura teneas maritalis consortii. Scriptum namque est: *Erunt duo in carne una* (Matth. xix). Quomodo namque unitas vobis conjunctionis inesse dici poterit, si a vestræ fidei splendore interpositis detestabilis erroris tenebris remanserit ille alienus? Unde orationi continuo insistens, a longanimitate cœlestis clementiæ illuminationis illius beneficia impetrare non desinas. Ut videlicet quos copulatio carnalis affectus unum quodammodo corpus exhibuisse monstratur, hos quoque unitas fidei, etiam post hujus vitæ transitum, in perpetua societate conservet. Insiste ergo, gloriosa C filia, et summis conatibus duritiam cordis ipsius religiosa divinorum præceptorum insinuatione mol-

lire summo opere dematura, infundens sensibus ejus quantum sit præclarum quod credendo suscepisti mysterium, quantumve sit admirabile quod renata præmium consequi meruisti. Frigiditatem cordis ipsius sancti Spiritus annuntiatione succende, quatenus, amoto torpore perniciosissimi cultus, divinæ fidei calore jus intelligentiam tuarum exhortationum frequentatione succendat; ut perfecto [perfecto] sacre Scripturæ testimonium per te expletum indubitanter præclareat: *Salvabitur vir infidelis per mulierem fidelem* (I Cor. vii). Ad hoc enim misericordiam Dominicæ pietatis consecuta es, ut fructum fidei crediturumque tibi beneficiorum Redemptori tuo multiplicem resignares. Quod equidem, suffragante præsidio benignitatis ipsius, ut explere valeas, assidue non desistimus precibus postulare. His ergo præmissis, paternæ vobis dilectionis exhibentes officia, hortamur ut nos (reperita portitoris occasione) de his quæ per vos superna potentia mirabiliter in conversione conjugis vestri submissequæ vobis gentis dignatus fuerit operari, prosperis quantocius nuntiis revelis; quatenus sollicitudo nostra, quæ de vestri vestrorumque omnium animæ salute optabilia desideranter expectat, vobis nuntiantibus relevetur, illustrationemque divinæ propitiationis in vobis diffusam opulenter agnoscentes, hilari confessione largitori omnium bonorum Deo et beato Petro apostolorum principi uberes merito gratias exsolvamus.

Præterea benedictionem protectoris vestri beati Petri apostolorum principis vobis direximus, id est, speculum argenteum, et pectinem eburneum inauratum, quod petimus ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat quo a nobis noscitur destinatum.

APPENDIX.

EPISTOLA

AD JUSTUM ARCHIEPISCOPUM CANTUARIENSEM.

Dilectissimo fratri Justo, Bonifacius episcopus servus servorum Dei.

Susceptis vestræ dilectionis apicibus *, in quibus reperimus, inter alia, plurimos ex gentilitate ibidem degentium, Deo omnipotenti et Domino nostro Jesu Christo auxiliante conversos, maxime autem in partibus Cantii ad veri Dei nostri fidem vestris laboribus esse perductos, valde gratulati sumus. Eadbaldi quoque regis animum ad veræ agnitionis viam esse correctum, Dominum omnipotentem in id laudavimus, qui sui nominis sacramentum vestrique laboris fructum non deseruit, sicut ipse prædicatoribus Evangelii veraciter repromisit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. Multa est clementia apud Deum, quæ multa est in nobis demonstrata, cum aperiantur corda barbararum gentium ad suscipiendum prædicationis vestræ singulare mysterium. Ut enim proficerent vestris meritis, eorum est salvatio propinata, Domino dicente: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*; et alibi: *Consummati operis vobis merces a retributore omnium bonorum Domino tribuetur*. Cognovi siquidem in vestris syllabis ut sanctæ recordationis prædecessor noster Gregorius constituit Augustino et omnibus successoribus suis, in posterum metropolitanam et primitivam eadem in civitate Dorobernia, ubi caput totius gentis

Anglorum a diebus paganorum habetur. At vero nunc per revelationem Jesu Christi, qui est origo et caput totius Christianitatis, eadem civitas exaltatur, et orthodoxa fides, quæ est radix nobilissima, ibidem collocatur, ut ex illa segete uberrimum fructum boni operis ad pabulum cœlestis patriæ omnem insulam metiri queant. O quam felix illa civitas quæ meruit in se Christum habitorem habere, expulsis antiqui hostis insidiis! Felix illa civitas, felix et tota gens, cum illa superna misericordia visitare non dedignata sit, quos ante mundi creationem prædestinaverat sibi sociare! Quare absit ab omni Christiano ut ex illa civitate Dorobernia aliquid minuatur aut in aliud mutetur nunc, vel in futuris temporibus, quæ a prædecessore nostro domino papa Gregorio statuta sunt, quoquo modo res humane quassentur. Sed magis ex auctoritate beati Petri apostolorum principis id ipsum præcipientes firmamus, ut in Dorobernia civitate semper in posterum metropolitanus totius Britannicæ locus habeatur, omnesque provinciæ regni Anglorum prælati loci metropolitanæ ecclesiæ subiciantur, immutata perpetuaque stabilitate decernimus. Hanc autem ecclesiam, utpote specialiter consistentem sub potestate et tuitione sanctæ Romanæ Ecclesiæ, si quis conatus fuerit imminuere, eique de concessæ potestatis jure quidquam abtulerit, auferat eum Deus de libro vitæ, sciatque se sub anathematis vinculis esse notatum. Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater.

* Mansi, Suppl. tom. I, pag. 470, ex Wilkins, tom. I, pag. 32.

ANNO DOMINI DCXXV.

SANCTUS SONNATIUS,

RHEMENSIS ARCHIEPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN SANCTUM SONNATIUM.

(Gallia Christ., t. IX, p. 18.)

Archidiaconum Rhemensem gerebat Sonnatus cum episcopus Rhemensis factus est ante annum 613; nam, ex Flodoardo, res quasdam commutavit cum regina Brunichilde, quæ diem supremum non obiit ante hunc annum. Electum autem esse autumnat Cointius anno 594 ineunte; quod si verum est, nihil vetat quominus anno circiter 600, ut quidam volunt, corpus sancti Remigii novam in cryptam transtulerit. Præterea, inquit Flodoardus, res Ecclesiæ suæ probabiliter ordinasse legitur, augens etiam episcopium, terris ac mancipiis dato pretio coemptis, quarum adhuc emptionum nonnulla reperiuntur monumenta; quasdam quoque res quas pravi quidam pervaserunt, apud regiam maiestatem tam per seipsum quam etiam per suos actores, Marco presbytero quoque legato suo causas agente, repetitis et obtentas Ecclesiæ rite restituit. Colonias etiam villarum quarundam episcopii dispositis ordinavit servitiis. Præterea nec non regolia super ecclesiasticarum immunitate rerum, sed et traditionum quarundam obtinuit firmitatem. Anno 625 synodum Rhemensem cum aliis quadraginta et amplius Galliarum episcopis celebravit; qua in synodo multa leguntur apud Flodoardum utiliter constituta. Testamentum denique rerum suarum condidit, in quo, ex eodem scriptore, plura diversis donaria contulit ecclesiis. Basilicam tamen beati Remigii: præcipue sibi hæredem instituit, ubi et sepulturam se habiturum delegit, ibique missorium argenteum deauratum deputavit; cochlearia quoque duodecim et salarium argenteum, ac portionem suam de Villari quoddam cum mancipiis, vineis, pratis cæterisque adjacentibus, et alia nonnulla quæ se dato pretio meminuit comparasse. Ad basilicam sanctorum Timothei et Apollinaris delegavit casas quasdam, tum juxta ipsam ecclesiam quam infra civitatem. Ad basilicam sancti Martini, quem peculiarem suum patronum dicit, villam mutationis quam comparavit, ut integrum, sicut a se possessa est, tradidit. Insuper

et aurum dedit, unde calix ibi fieret. Ad basilicam sancti Joannis solidos v, ad basilicam sancti Sixti similiter in auro solidos iii, ad basilicam sancti Medardi solidos iii, ad monasterium puellarum vineam in Germaniaco sitam, cum quibusdam vasibus ipsi basilicæ profuturis; ad basilicam quæ dicitur, Ad apolos, auri solidos iii cum aliis munusculis unde calix fieret; ad basilicam sancti Petri in civitate auri solidos iii; ad basilicam sancti Theodori portionem suam de villo Germaniaco, cum mancipiis, vineis et cæteris ad ipsum pertinentibus, argentum quoque ad sepulcrum domni Theodulphi fabricandum vel exornandum; ad basilicam sancti Viti vas quoddam argenteum ad calicem faciendum, et in anno solidos xv; ad matriculam præterea sanctæ Rhemensis Ecclesiæ nonnulla contulit donaria; cæteris quoque matriculis vel congregationibus diversa delegavit munera. Quibusdam hæredum quoque suorum personis prædium quoddam eo tenore dereliquit, ut ad loca sanctorum a se destinata post eorum revivarentur decessum. Mancipia nonnulla libertate donavit, additisque ditavit pecuniis. Quod viri Dei testamentum regalis præcepti reperitur pagina roboratum.

Obiisse creditur meritissimus præsul xiii Kal. Novembr. anno 631, si Cointio fides. Tradit Demochares, elapso plurium annorum curriculo, Deum, miraculis in tumultu concitantibus, sanctitatem ipsius mundo revelasse, temporibus præsertim Rainaldi II, Sansonis et Henrici I archiepiscoporum, hoc est duodecimo sæculo, sacraque ejusdem ossa ab ecclesia sancti Remigii ad cathedralem fuisse translata Frid. Non. Novembr. anno 1204, elevationis pompam Widone cardinale Prænestino celebrante. At hæc paulo post fortuito incendio, quo deformata ecclesia, cum ingenti suppellectile perierunt. Ascribuntur sancto præsuli quædam statuta synodalia quæ videsis apud Labbeum et Marlotum.

SANCTI SONNATII

RHEMENSIS EPISCOPI

STATUTA.

(Ex Flodoardo Hist. Rhem. Eccles.)

CAPUT PRIMUM.

Sine fide, teste Apostolo (Hebr. xi), impossibile est Deo placere, ideoque mandamus omnibus ut exacte doctrinam fidei, juxta verbum Dei et sanctæ Ecclesiæ Romanæ traditionem, teneant sequanturque. Et quicumque pastores sunt quæ ad instruendum populum et gregem pertinent discant et sciant, et suis ad officia virtutum excitent.

II.

Fidelibus pie sacramenta ministrent, sæpèque afferant quod ad explicandam utilitatem sacramentum et institutionem pertinet.

III.

Mercedem non accipiant, sed in Deo confidant, qui dat escam pullis corvorum invocantibus eum (Psal. cxlvi).

IV.

Baptizaturus sit sobrius, idque honeste expleat, verba attente proferat, et debite de parentibus informet.

V.

Confirmationis sacramentum habet donum roborantis Spiritus sancti, et uberiorem gratiam profert, ideoque non negligatur.

VI.

Remissio peccatorum et expiatio sanguine Domini nostri Jesu Christi nititur præcipue, et ab eo pendet.

VII.

Curet pastor ovem suam, et non negligat: ei injungat interesse missæ sacrificio diebus solemnibus et Dominicis; agnoscat ejus faciem; et si his absit in anno, prohibeatur eidem ecclesiæ ingressus, et careat pastoralis sepultura et consolatione.

VIII.

Nemo tempore quadragesimæ poenitentium confessiones audiat præter pastorem. Hujus enim interest ovem recognoscere, pro qua suam animam fenerat Dominus.

* *Statuta. Hæc statuta accepta ex majori monasterio (Gallice *Mariugutier*), a sancto Martino ædificato in suburbiis civitatis Turonensis, cum ser us ad manus nostras pervenissent, visum est appendicis loco adicere. Etsi enim sint in his quædam quæ non videntur redolere tantam antiquitatem, ut quod titulum pastoris tribuat parochis, qui ætate Sonnatii et multo post presbyteri tantum aut sacerdotes solent appellari; quod item festum Nativitatis beatæ Mariæ inter festa celebranda reponat, quod in his partibus non videtur tam antiquum fuisse, quandoquidem Hilbertus Carnotensis, qui vixit anno 1017, il primum in Gallia celebrasse dicatur, si Demochari cre-*

A

Sacrosanctam Eucharistiam sacerdos celebraturus se præparet, et probet; et ut minimum bis in mense id faciat.

X.

Feratur agrotis vase honesto, et lumine antecedente et præseunte. Et quicumque peregrinari volunt illam ad viaticum suscipiant.

XI.

Et cur ad mortem condemnatus pervenit, cum illi maxime conducatur ad spem et securamen certi desensus, et præsentis agonis?

XII.

Qui ad ordines promoveri volunt, habeant beneficium ad alimoniam sufficiens, idque ad examinationem virorum proborum et juratorum.

XIII.

Nulli tonsura detur, nisi idoneo, et ad sacros ordines postea probabiliter ascensuro. Quid opus enim mittere panem filiorum canibus, et spiritalia mundi amatoribus?

XIV.

In matrimonio imago exstat sacrosancti conjugii inter Christum et Ecclesiam enati; ideoque vinculum est divinitus firmatum, quod nullum confert ad felicitatem rei familiaris, ad pacem inter partes, et ad proles suscipiendas (Ephes. v).

XV.

Extrema unctio deferatur laboranti et petenti, eumque pastor in propria sæpius invisat, et pie visitet, eum ad futuram gloriam animando, et debite præparando.

XVI.

De clericis, luceant sicut stellæ et perpetuæ claritates in firmamento Ecclesiæ. Non sint ebrii, nugaces, et sæcularibus immisti.

XVII.

Nec mulieres alloquantur, aut domi retineant;

diulus; verum facile potuit fieri ut loco presbyterii a recentiori aliquo positum sit nomen pastoris, et festum illud ab aliquo forte adjectum. Scribit tamen sanctus Hieronymus (qui ead. ætate vixit cum Sonnatio) in libro de Virginitate et Parturitione beatæ Mariæ Nativitatem ejus ex auctoritate totius Ecclesiæ celebrari et venerari.

Sunt his statutis similia quæ scribit Jesse Ambianensis episcopus in epistola ad sacerdotes suæ diocesis, et constitutio Riculfi Suevionum episcopi, quæ cum Hincmari opusculis edidit Joannes Cordesius. (Hæc Colvenerius in notis ad Flodoardum.)

vivant in communi, et ædes pauperi patentes inhabitent.

XVIII.

Suffragia defunctorum omnium servari præcipimus, et ne missarum solemnities, præter fundatorum mentem, alio modo convertantur.

XIX.

Sint episcopi fideles et assidui verbi Dei dispensatores. In hoc enim eorum charitas dignoscitur, si gregem pascant exemplo et verbo.

XX.

Festa absque omni opere forensi excolenda, et cum

A debita veneratione celebranda hæc sunt: Nativitas Domini, Circumcisio, Epiphania, Annuntiatio beatæ Mariæ; Resurrectio Domini cum die sequenti, Ascensio Domini, dies Pentecostes, Nativitas beati Joannis Baptistæ, apostolorum Petri et Pauli, Assumptio beatæ Mariæ, ejusdem Nativitas, Andreæ apostoli, et dies omnes Dominicales.

XXI.

Ecclesiæ debite dotentur ad alimoniam pastori et cleri, ut securius invigilent super gregem, et de ejus salute sint anxii et solliciti.

ANNO DOMINI, DCXXV.

VERUS

RUTHENENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN VERUM.

(Fabric. Bibl. med. et inf. ætatis.)

Verus, episcopus Ruthenensis in Galliis, qui an. 625 concilio Rhemensi interfuit. Epistolæ ejus duæ ad Desiderium episcopum Cadurcensem editæ sunt a Canisio, Lect. Ant. t. I, p. 648 et 649; ad ipsum

B vero datæ sunt epistolæ Sulpitii Severi, episcopi Bituricensis, *ibid.*, p. 645, et Ruricii Lemoviceni II, 22. Adde Galliam Christianam t. I, p. 201.

VERI RUTHENENSIS EPISTOLÆ DUÆ,

(Can. Vett. Lect. tom. .)

I.

Domino semper suo Desiderio papæ Verus peccator.

Jussorium vestrum accepimus una cum exemplari de litteris domni Sulpitii, ubi dominus innotuit quod ipsum placitum de ista synodo frater vester dominus Sulpitius alio tempore visus est immutasse. Nos hoc gratiæ vestre jam innotueramus per servo vestro Mecobeno diacono, et postea per misso vestro. Sed quia, Deo volente, dominus innotuit quod mea suggestio continebat, nos gratulati sumus quod de vestra felicitate votiva gaudia meruimus cognoscere. Interea reddimus profusum nostri famulatus officium, supplicantes, ut pro nobis Domini misericordiam exorare dignetur; et sæpius nos de vestra jubeta felicitate consolaretur. Quia Dominus novit omnipotens quod ea quæ bona sunt, de vos semper audire et videre optamus. Annis multis vobis servire merear, apostolice Pater.

II.

Domino illustro, et a nobis peculiarius suspiciendo,

pro Dei cultore domno Desiderio optimatj. Verus peccator.

Accedentem filium nostrum Leodoaldum diaconum, opportunum duximus ut dominationem vestre charitatis inquirere deberem, cum sciamus devotionem sanctæ animæ vestre bona semper de parte nostra optare. Præsertim cum nos vestro præ omnibus patrocinio potiamur. Propterea salutantes eminentiam vestram, rogamus ut sicut dum patronia vestra elegimus, et hactenus nos defensio protectionis vestre insigniter munivit, ita nunc quoque de conditione nepotum nostrorum, unde præfatum vobis suggerere rogamus, talem sollicitudinem atque instantiam apponatis; unde sicut nos vobis sumus, ita ipsos quoque acquiratis per omnia debitores. Reduce etiam antefato, de vestre felicitatis eminentia, rescripto reddito, nostram sollicitudinem dignamini relevare. Dominus noster Jesus Christus custodiat corpus et animam vestram in diem examinis aui. Amen.

ANNO DOMINI DCXXVII.

CHLOTARIUS II,

FRANCORUM REX

NOTITIA HISTORICA IN CHLOTARIUM II.

(Hist. lit. de la France, t. III, p. 511.)

Clotaire, second du nom, était fils de Chilpéric Ier, dont nous avons parlé en son lieu, et de la fameuse Frédégonde. Il vint au monde quatre mois avant la mort de son père, qui arriva vers l'automne de l'an 584. Il commença aussitôt à régner en Neustrie, sous la conduite de la reine sa mère; et c'est ce qui fait que l'on compte les années de son règne par celles de son âge. Frédégonde eut l'adresse de lui ménager les bonnes grâces de Gontran, son oncle paternel, qui le protégea toujours, et qui le leva même des fonts sacrés du baptême, avec les souhaits d'une prospérité encore plus grande que n'avait été celle de son aïeul, dont il portait le nom (a).

On eut soin de faire étudier ce jeune prince; et tous nos historiens s'accordent à lui rendre témoignage, qu'il était bien instruit des lettres. De là l'inclination qu'il eut et l'honneur qu'il porta à ceux qui les cultivaient. Il ne faisait pas moins d'estime des gens de bien que des savants, et il avait à sa cour plusieurs saints personnages, qui furent élevés aux premières dignités de l'Eglise. Tels furent saint Arnoul, saint Goëric, saint Faron, saint Didier, saint Romaric, et quelques autres. On ne peut donner une juste idée de son règne, qu'en disant qu'il fit régner avec lui toutes les vertus qui sont les grands rois. Sa piété éclata par son affection pour les évêques, et ses libéralités envers les églises; sa bonté et son humanité par le soin qu'il prit de secourir les pauvres, et l'attention qu'il eut à pourvoir aux besoins de tous les ordres de son royaume; sa générosité par la remise qu'il fit aux Lombards du tribut annuel qu'ils payaient aux rois français; sa valeur par la victoire signalée qu'il remporta sur les Saxons; son amour pour la paix par la préférence qu'il donna à un sage et paisible gouvernement, sur l'ambition de conquérir des provinces et de gagner des batailles. On ne lui reproche que d'avoir eu trop de tendresse et de complaisance pour le sexe, et d'avoir usé de trop de cruauté envers Brunehaut, à qui il fit souffrir le supplice horrible que tout le monde suit (b).

Après la mort de Gontran, Clotaire eut quelques démêlés avec Thierry et Théodebert, ses consins, l'un roi de Bourgogne et l'autre d'Austrasie, dans lesquels il n'eut pas toujours l'avantage. Mais il eut

enfin celui de les vaincre, et de réunir sous sa domination les trois royaumes qui formaient la monarchie française. Ce monarque vécut encore quinze ans depuis, et mourut au commencement de l'année 628, en la quarante-cinquième de son âge et de son règne. Il fut enterré dans l'église de Saint-Vincent, c'est-à-dire de Saint-Germain des-Prés (c).

Clotaire avait épousé trois femmes, deux desquelles lui donnèrent chacune un fils. De Berthruide il eut Dagobert Ier, qu'il associa à la royauté dès 622, et de Sichilde il eut Charibert, qui mourut deux ans après son père (d).

L'amour qu'avait Clotaire pour le bon ordre, tant en ce qui regarde les choses ecclésiastiques que civiles, le porta à faire divers règlements pour le B maintenir dans ses Etats.

1° On a sous son nom une ordonnance qui fut faite vers l'an 595, lorsqu'il n'avait encore que onze ans. Elle est divisée en dix-huit titres ou articles, et tend particulièrement à réprimer le larcin et l'infidélité des serfs, et à prescrire la manière de les poursuivre et de les punir. Mais elle défend de violer à leur égard ou à l'égard de tout autre criminel, les asiles, et de les tirer par violence des églises où ils se seraient réfugiés. Le dernier article de cette ordonnance est extrêmement sévère pour les juges qui y sont déclarés coupables de mort, s'ils viennent à violer les règlements qu'elle contient. Cette pièce se ressent beaucoup de la rusticité du temps où elle a été faite, comme le prouvent le grand nombre de C mots barbares qui s'y lisent. Outre le recueil des Capitulaires de nos rois, cette ordonnance se trouve à la fin de la Loi Salique de l'édition de 1602 (e).

2° Nous avons encore de Clotaire un édit plus considérable et beaucoup mieux écrit que l'ordonnance précédente, et auquel il eut plus de part, puisqu'il régnait alors par lui-même. Il est en date du quinzième des calendes de Novembre, c'est-à-dire du dix-huitième d'octobre en la trente-neuvième année de son règne, par conséquent du même jour et de la même année que le vi^e concile de Paris dont on a rendu compte. Aussi est-il pour confirmer ce qui avait été réglé par les évêques de cette assemblée; c'est ce que le prince exécute en vingt-quatre articles,

(a) Gr. T., Hist., l. vi, c. 41, l. vii, c. 7, l. viii, c. 1, 18; l. ix, c. 20; l. x, c. 28.

(b) Fred., Chr., n. 42; Aim., l. iv, c. 1, 6, 7, 16.

(c) Fred., ibid., n. 56; Aim., ibid., c. 16.

(d) Fred., Chr., n. 46, 47; Aim., ibid., c. 8.

(e) Bal., Capit., t. I, p. 1922.

où il répète presque tous les décrets du concile dont il explique quelques-uns, et où il fait diverses additions qui regardent les affaires civiles. On ne nous a pas conservé cette pièce en tout son entier, quoiqu'elle soit digne en toutes choses d'un roi très-chrétien. On n'a rien du quatorzième et du quinzième article, et il manque quelque chose au treizième (a). Elle fut applaudie et confirmée avec les canons du vi^e concile de Paris dans un autre concile, qui se tint peu après en un lieu qui n'est pas encore connu (b).

Cet édit a été inséré dans le recueil d'anciens monuments qui contient les preuves des libertés de l'Eglise Gallicane. Il se trouve aussi avec l'ordonnance précédente, entre les Capitulaires de nos rois

(a) P. 21-24.

(b) Conc., t. V, p. 1655.

(c) P. 1653 1655; G., t. I, p. 474 476; Dub., Hist.

A de la première race. De là on l'a fait passer dans les collections des conciles et dans l'histoire de l'Eglise de Paris (c).

3° Goldast, qui a inséré dans son recueil des Constitutions impériales l'ordonnance de Clotaire, nous y a donné aussi un fragment de lettre du même prince à saint Arnoul, évêque de Metz, pour tâcher de le tirer de sa retraite, et de le faire revenir à son église. Ce fragment se lit en effet sous le nom de Clotaire dans la vie de saint Arnoul, où l'auteur original l'a fait entrer. On y voit divers traits de l'attachement de ce prince pour ce grand prélat. Mais Goldast le place trop tôt de dix ans, en le mettant en 615 (d)

eccl., part. III, c. 7, n. 4.

(d) Gold., Const. imp., t. III, p. 115-637; Mab., Act. B., t. II, p. 154.

CHLOTARII II

FRANCORUM REGIS

ECCLESIASTICÆ PRÆCEPTIONES.

DECRETIO DE SERVIS ET ASILIS,

DATA CIRCA ANNUM CHRISTI 595.

(Baluz., Capitul., t. I.)

I. Decretum est, ut quia in vigiliis constitutas nocturnos fures non caperent, eo quod per diversas intercedente conludio, scelera prætermissa custodias exercebant, centenas fieri. In qua centena aliquis deperierit, capitale qui perdiderat recipiat, et latro insequatur. Vel si in alterius centena appareat, et adhuc admoniti si neglexerint, quinos sol condemnentur. Capitale tamen qui perdiderit, a centena illa accipiat absque dubio, hoc est, de secunda vel tertia custodia.

II. Si vestigiis comprobatur latronis, tamen præsentia nihil longe muktando. Aut si persequens latronem suum comprehenderit, integram sibi compositionem accipiat.

III. Quod si in truste invenitur, medietatem compositionis trustis adquirat, et capitale exigat a latrone.

IV. Si quis in domo alterius, ubi clavis est, furtum invenerit, dominus domus de vita componat.

V. Si quis cum furto capitur, antedicta subiaceat legi.

VI. Si de suspicione inculpatur, ad fortem veniat.

VII. Si mala forte priserit, latro tamen, ad utramque partem sint ternas personas electas, ne concludi fieri possit.

VIII. De servis Ecclesiæ aut fisci, vel cujuslibet, quicumque inculpatur, ad fortem veniat, aut ad plebium promoveatur, aut ipse precius a domino

C reformetur. Nam probari periculo subiacebunt.

IX. Si quis cujuslibet de potentioribus servis, qui per diversa possident, de crimine habetur suspectus, domino secretius cum testibus condicatur, ut intra viginti noctes ipsum ante judicem debeat præsentare. Quod si in statutum tempus interludiente conludio non fecerit, dominus status sui juxta modum culpæ inter fredum et faldum compensabitur.

X. Si servus ante admonitum dominum defuerit, capitale dominus restituat, et de servo faciat cessionem; et quam inventus fuerit, detur in vindictam.

XI. Si quis occulte de re sibi furata a quolibet latrone compositionem acceperit, utraque latronis culpa subiaceat. Fur tamen judici præsentetur.

XII. Ut continuo capitale ei qui perdiderit reformare festinet, et latronem perquirat. Quem si in truste periuvenerit, medietatem sibi vindicet vel delaturam. Si fuerit de facultate latronis, et qui damnum pertulit, satiatur. Nam si persequens latronem cepit, integram sibi compositionem simul et solutionem, vel quidquid dispendii fuerit, revocavit; frepus tamen judici, in cujus pago est, reservetur.

XIII. Nullus latronem vel quemlibet culpabilem, sicut summis episcopis convenit, de atrio ecclesiæ trahere præsumat. Quod si sunt ecclesiæ quibus atria clausa non sint, ab utraque parte parietum terræ spatium, arpenis pro atrio observetur.

XIV. Nullus coniugiens foris ante dicta loca pro operarum cupiditate se dicat exire. Quod si fecerint, et capti fuerint, ad dignum sibi supplicium condemnentur.

XV. Quod si cujuslibet servus deserens suum dominum ad ecclesias confugerit, et ibi primitus dominus ejus advenierit, contentio excusatur; reddatur fortuito, ut se de pretio redimat.

XVI. Si quis ad vestigium minandum vel latronem persequendum admonitus venire noluerit, quinque solidis condemnatur.

XVII. Ea quæ in Dei nomine pacis tenore constitimus, in perpetuum volumus custodire.

XVIII. Hoc statuentes, ut si quis ex iudicibus hoc decretum violare præsumperit, vitæ periculum subiacere cognoscat.

* EDICTUM DE SYNODO PARISIENSI.

(Bréquigny, Diplom. tom. I.)

Felicitatem regni nostri in hoc magis magisque, divino intercedente suffragio, succrescere non dubium est, si quæ in regno nostro, Deo propitio, bene acta, statuta, atque decreta sunt, inviolabiliter nostro studuerimus tempore custodire; et quæ contra rationis ordinem acta vel ordinata sunt, ne inantes, quod avertat divinitas, contingant, disposuerimus, Christo præsule, per hujus edicti nostri tenorem, generaliter emendare. Ideoque definitionis nostræ est ut canonum statuta in omnibus conserventur, et quod per tempora ex hoc prætermisum est, vel dehinc, perpetualiter observetur.

I. Ita ut, episcopo decedente, in loco ipsius, qui a metropolitano ordinari debet cum provincialibus, a clero et populo eligatur^a; et si persona condigna fuerit, per ordinationem principis ordinetur; vel certe si de palatio eligitur, per meritum personæ et doctrinæ ordinetur^a.

M. Ut nullus episcoporum, se vivente, eligat successorem; sed tunc alius ei substituat, cum taliter afficeretur ut Ecclesiam suam nec clerum regere possit. Itemque ut nullus, vivente episcopo, adoptare locum ejus præsumat. Quod si petierit, ei minime tribuatur^d.

III. Si quis clericus, quolibet honore munitus, contempto episcopo suo, vel prætermisso, ad principem aut ad potentiores quasque personas ambulare vel sibi patrocinium elegerit expetendum, non recipiatur, præter si pro venia videtur expetere. Et si pro qualibet causa principem expetierit, et cum ipsius principis epistola ad episcopum suum fuerit re-

B versus, excusatus recipiatur. Is qui ipsum, post admonitionem pontificis sui, retinere præsumperit, sancta communione privetur^e.

IV. Ut nullus iudicum de quolibet ordine clericos de civilibus causis, præter criminalia negotia, per se distringere aut damnare præsumat, nisi convincitur manifestus, excepto presbytero aut diacono. Qui vero convicti fuerint de crimine capitali, juxta canones distringantur, et cum pontificibus examinentur^f.

V. Quod si causa inter personam publicam et homines ecclesiæ steterit, pariter ab utraque parte præpositi ecclesiarum et iudex publicus in audientia publica positi ea debeant judicare^g.

VI. Cuicumque defuncto, si intestatus decesserit, propinqui absque contrarietate iudicum in ejus facultate juxta legem succedant^h.

VII. Libertos cujuscunque ingenuorum a sacerdotibus, juxta textus chartarum, ingenuitatis suæ defensandos, nec absque præsentia episcopi aut præpositi Ecclesiæ esse judicandos; vel ad publicum revocandosⁱ.

VIII. Ut ubicunque census novus impie additus est, et a populo reclamatur, juxta inquisitionem misericorditer emendetur.

IX. De teloneo, ut per ea loca debeat exigi, vel de speciebus ipsis de quibus præcedentium principum tempore, id est, usque ad transitum bonæ memoriæ domnorum parentum nostrorum Gunthrami, Chilperici, Sigeberti regum, est exactum^j.

X. Iudæi super Christianos actiones publicas agere non debeant. Quare qui se questuoso ordini so-

^a Si admittatur sententia quæ proposui, pag. 145, not. 7, hoc caput referendum foret cap. 10 edicti Chilperici anni 574.

^b Primus hanc constitutionem publici juris fecit Sirmondus, Conc. ant. Gall. t. I, p. 374, ex Cod. Rhem. eccl.; inde Baluzius, Capit. t. I, col. 21; Hard., Concil. t. III, col. 53; Cointius, Annales eccl. Franc. t. II, pag. 674; auctor Probat. libert. eccl. Gallic., part. II, pag. 66; Dubois, Hist. eccl. Paris. t. I, pag. 143; D. Bouquet, Rer. Gall. et Franc. script. t. IV, pag. 118; Mansi, Concil. coll. max. tom. X, c. l. 543. Pertizius denique, Monum. hist. Germ. t. III, pag. 14. Notat Sirmondus hanc constitutionem in Codice inscriptam esse ante concilium; doctus vir tamen eam postposuit non sine causa, ut quæ concilii mentionem faciat, cujus nulla decreta regia sanctione inunita fuerunt.

^c Hæc consonant cum canone 1 concilii Parisiensis proxime supra memorati.

^d Non inde inferendum est principi licentiam fuisse quamvis, arbitrio suo, et absque canonica regulis; ad episcopatum promoveri, quod fuisse probavit auctor libri cui titulus: *Theoria legum politicarum Franciæ*, t. IV, part. II, pag. 82 et seqq.

^e Vid. canonem II concilii Parisiensis.

^f Conf. canonem III concilii Parisiensis.

^g Hæc jam statuta fuerant compluribus conciliis, et longe antequam constitutione imperiali anni 423.

^h Placito concilii, in capite præcedenti memorato, lex quædam addit, et, in casu prævisso, triomni quoddam mistum instituit.

ⁱ Hoc caput consentit cum cap. 2 constit. Chlotarii I, anni 569.

^j Conf. canonem 5 concilii Parisiensis.

ciare præsumpserit, severissimam legem ex canonica A et illa rapta aut rapienda in hoc cōsehitire videbitur, sequetrali ab invicem in exilio deportentur, et facultates eorum propinquis hæredibus socientur ¹.

XI. Ut pax et disciplina in regno nostro sit, Christo propitiante, perpetua, rebellio vel insolentia malorum hominum severissime reprimatur ².

XII. Ut nullus iudex de aliis provinciis aut regionibus in alia loca ordinetur; ut si aliquid mali de quibuslibet conditionibus perpetraverit, de suis propriis rebus exinde quod male abstulerit, juxta legis ordinem debeat restituere ³.

XIII. Præceptiones nostræ per omnia impleantur ⁴ (*anis capitis deperditus*.)

XIV. (*Textus deperditus*.)

XV. (*Textus deperditus*.)

XVI. Quidquid parentes nostri anteriores principes, vel nos, per justitiam visi sumus concessisse et B confirmasse, in omnibus debeat confirmari.

XVII. Et quæ unus de fidelibus ac leodibus, suam fidem servando domino legitimo, interregno faciente, visus est perdidisse, g neratiter absque aliquo incommodo de rebus sibi juste debitis præcepimus revertiri.

XVIII. Puellas et viduas religiosas, aut sanctimoniales, quæ se Deo voverunt, tam quæ in propriis domibus resident, quam quæ in monasteriis positæ sunt, nullus nec per præceptum nostrum competat, nec trahere, nec sibi in conjugio sociare penitus præsumat. Et si quis exinde præceptum elicerit, nullum sortiatur effectum ⁵. Et si quicumque aut per virtutem aut per quemlibet ordinem ipsas detrahere aut sibi in conjugium præsumpserit sociare, capitali C sententia feriatur. Et si in ecclesia conjugium fecerint,

² Consonat cum canone 15 concilii Parisiensis.

³ Hoc caput confirmat pactum et decreta Childeberti ac Clotarii, quæ videre est pag. 166 et seqq.

⁴ Conf. cap. 6 constitutionis Clotarii anni 560.

⁵ Deest reliqua hujus capituli, cum duobus sequentibus; quare proximum numero 16 signabitur.

⁶ Eadem jam sancita erant cap. 7 Const. Chlotarii, anni 560.

rii, anni 560.

¹ Eadem statuerat canon 15 concilii Parisiensis. Conf. cap. 4 edicti Childeberti, anni 595.

² Vid. cap. 7 decreti Childeberti, anni 595.

³ Ordo capituli turbatus videtur, hoc enim ad caput 21 attinet.

⁴ Ergo edictum concilio postponendum erat.

PRÆCEPTUM PRO MONASTERIO SANCTI DIONYSII.

(Apud Mabill., in Supplem. de re Diplom., p. 92.)

. . . viris illustribus Chrodegario . . . e sana D mente per basilicabus de suis propriis facultatibus per testamenti pagenam voluerit legaliter delegari, per nostris auctoretatibus testamentum noster Dodo abba de basilica sancti domini Dionysio Martheris peculiares patroni nostri testamenti pagenam a Johanne quondam negociante filius Hid. uid de suis facultatibus ad basilica ipsius sancti Dionysio, vel reliqua loca sancta infra oppidum Parisiorum civitatis, etiam et ad aleas de suis proloquis per ipso generaliter confirmari debemus. Quod nos magnitudo vestra sicut unicuique, justa petentes vel pro nostre mercedes compedium hunc beneficium non negasse sape die-

tus Johannis ad ante dicta basilicas sancti Dionysio, vel reliqua sancta loca, aut suis propinquis juste nuscitur delegasse, nec est in terris, domibus, mancipiis entis vel reliquo beneficio, hujus auctoretatis nostre vigore et generale beneficium confirmatum ad ipsas basilicas vel suis propinquis proficiat in perpetuo nentem similiter per hanc præceptionem firmati valeant permanere securi. Et ut hec auctoretas ampliatis titolis nostris et futuris temporibus inconcusso jure Ursinus obt. Chlothacharius in Christi nomine rex hanc præceptionem subs nostri, Stirpiniaco fel. in Domino at vet. pal.

EPISTOLA AD ARNULPHUM

(Bréquigny Diplom., tom. I.)

Arnulphus, cujus vitam legere est apud Bollandos, die Julii octavo decimo, et de quo consulendus est Mabillonius infra laudatus, intentissime a Chlotario rege flagitabat ut successorem sibi daret, mittensque epistolas per internuntios, sese indignum episcopali munere assererat, deprecans ut sui loco pontifex eligeretur qui prædicationis verbum seminare in populo.

Argumento litterarum cognito, angoribus Chlotarius exagitatus fuit, ab omni se auxilio destitutum asserens si a frequentia pulatui Arnulphus discederet. Itaque ad eum scripsit epistolam qua præsulem hortabatur ut officio fungi periret. Nec dies, nec annus constant. Mabillonius, ubi in ea, annum DCXL indicare videtur, quod epistola ipse adveratur, quippe ad Chlotarium directa est, qui vita excessit anno 538; Goldast. ann. DCXV, perperam, Chlotarius enim, cum anno 622 filium suum Dagobertum Austrasiæ regem instituisset, Arnulfo regnum ad gubernandum Dagobertumque ad erudiendum tradiderat; D. Bouquet, Rerum Gall. et Franc. scriptores, tom. III; pag. 508, annum DCXXV notavit, cujus sententiam secutus sum.

..... Domne et Pater, quæ scripsistis per vestram epistolam, ut in vestro loco alium deberemus eligere successorem, istud nostra præsumptio facere nulla ratione præsinit. Hinc interim inter reliqua ait: Quantum de devotione vestra, quam ex admonitione divina esse confidimus,

A gavi sumus, tantum iterum dolentes tractavimus, quod non optavimus de vestro conspectu esse absentes. Imo, Domne et Pater, si qualibet devotione compulsus pro bono operis actu alicubi deliberatis proficisci, petimus ut nos sine pace vestra vel communione pro amore divino nullatenus relinquatis.

APPENDIX.

(Bréquigny, Diplom., tom. I.)

Charta qua Lonegisilus monasterium a se conditum in vico Busiaco ac quidquid acquisivit aut acquirere poterit, Hadoindo, Cenomanensi episcopo, et ejus Ecclesie, donat (Ann. 625)

In nomine Dei et Domini nostri Jesu Christi ac Spiritus sancti. Oportet unicuique homini diem obitus sui bonis operibus præparare, ne eum sine fructu boni operis ultima suæ vitæ dies imparatum reperiat. Idcirco ego in Dei nomine Lonegisilus, indignus sacerdos, et quamvis non opere, voluntate tamen monachus, pertrahens casum fragilitatis humanæ, relinquens solum Alamannicæ patriæ meæ, parentesque meos nobiles et divites, qui gentiliter vivere me cogebant, et militiæ regali me conjungebant, atque in armis exercebant, et a Christi militia me subtrahabant, et diis mortalibus me servire exhortabant; sed, ut credo, inspiratione divina eos respuebam, quia vana mihi videbantur, et omnipotenti Deo me sociare curabam. Cæpi tunc querere Christianos, ut ab eis discerem qualiter agerem, a quibus litteris instructus et baptizatus, Christianus effectus sum. Postea vero cæpi loca sanctorum et monasteria frequentare, et querere loca ubi aliquam cellulam edificare potuissem. Taliter, Domino ducente, perveni in pago Cenomannico, ubi a domino Hadoindo domino meo amabiliter sum susceptus. Cui voluntatem meam manifestavi, atque qualiter ab infantia mea egeram patefeci: a quo et confortatus, cæpi in eodem pago, ejus auxilio et exhortatione, querere ubi aliquam cellulam ad lucrandas animas facerem. Quadam autem die perveni ad Busiacum, vicum canonicum, ubi detentus sum a presbyteris et pagensibus ejusdem loci: quibus cum voluntatem meam patefacerem, comperunt me exhortare ut in eodem loco cellulam edificarem, quia locus popularis est,

et elemosyna multa ibidem venit, et populus noster amans Deum, qui sufficienter mihi facerent in tantum ut locum ab episcopo impetrarem. Qui statim mihi dederunt hereditates eorum et multas possessiones dederunt. Cum autem hæc domino meo Hadoindo renunciarem, egit Deo gratias, et ordinavit me sacerdotem et memoratum vicum Busiacum mihi dedit una cum reliquis prædiis et adjacentiis suis, ea videlicet conditione, ut subiectus essem Cenomannicæ matri ecclesie et quicquid conquirere et attrahere undique poteram sibi traderem, et prædictum monasterium cum omnibus ad se pertinentibus prædictæ ecclesie, sicut antea fuerat, cum omnibus quæ ibi lucrare potueram, futuris esset temporibus. Cujus manibus me libenter tradidi, et omnes res quas acquirere potui, seu in futuro acquirere potuissem, per hanc cartam delegavi perpetuo alii possidendum, vel ejus successoribus, per licentiam et permissum sive concessum domini Chlotharii regis, una cum misso suo, nomine Buccellino, comite, legaliter tradidi atque confirmavi. Ab ipso enim domino meo Hadoindo episcopo accepi, de rebus suæ sedis ecclesie sanctæ Mariæ et sanctorum Gervasii et Protasii, aliquam partem de villa Lucduo, una cum præfato vico Buxido, seu de aliis rebus quas ei precavi, et ecclesiastica ornamenta multa, unde valde ditatus sum, ad ipsum monasterium perficerem. Cujus adjutorio et operariis vel magistris factus, monasterium ibidem edificare merui. Postea vero ad Chlotarium regem accusatus et adductus; sed Dominus, qui semper adjuvat sperantibus in se, ipse me adjuvavit et convertit ipsam accusationem in honorem, et inveni, ejus misericordia, gratiam Chlotharii regis, et ab eo multis muneribus ditatus, atque ad prædictum monasterium censivit annos singulos argentum solvere, unde illud perficere potuissem,

* Typis mandata a Mabillonio, Analect. pag. 265, inter acta episcoporum Cenomanensium; ab eodem recursa in Annalibus ordinis sancti Benedicti, tom. I, pag. 336. Vult habitum pro legitima a Mabillonio, ubi supra, Cointio, Annales, t. I, pag. 769, Corvaiserio et Bondonneto, Vitæ ep. Cenoman., spuris tamen annumerandam censuimus. Non leve nobis est

suspicionis argumentum, quod tota videatur efficta ad exemplum chartæ Carilephi, quam supra edidimus, pag. 98, et quam supposititiam monstravimus; falsum productum notæ chronologicæ, quas mox expendimus. [De hoc argumento lusa disseruit clarus vir, in prolegomenis, quæ ut adeat lecto emi rogo.]

et tuitionem mihi fecit; et sic reversus, omnia illa tradidi per hæc strumenta, memorato domno meo Hadoindo episcopo et ecclesie suæ perpetualiter tenendum, jubente et hortante domno Clothario, contradidimus atque confirmamus, eo videlicet modo, ut futuris temporibus monachi, ibi semper regulariter viventes, sub potestate pontificis permaneant, ea scilicet ratione atque prætexto, ut rem datam pontificis, non judiciario more, sed ecclesiastico, sub integra emunitate, sicut a nobis hucusque possumus esse, in jure oratorio sancti Petri, cujus dentem Roma, Domino tribuente, super corpus et super altare ejusdem sancti Petri, ipso principe apostolorum revelante, invenire merui, et domno meo Hadoindo episcopo deferri, quem ipse suis precibus Domino commendavit, et in prædicto nostro oratorio solemniter collocavit; memoratum nostrum monasteriolum per hanc paginam testamenti reddo domino meo Hadoindo episcopo, et quidquid acquisivi, sive deinceps acquirere potuero, in omnibus rebus, tam mobilibus quam et immobilibus, tra lo atque transfundo in jure et potestate ac dominatione sanctæ Mariæ, matris Domini nostri Jesu Christi vel sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, ut eorum rectoribus atque pontificibus debeat, Deo protegente et opitulante, consistere. Licet in cessionibus pœnam adnecti non sit necesse, sed nobis pro omni firmitate placuit inserendum. Si quis vero (quod futurum esse non credimus), si nos ipsi, quod absit, aut aliquis de heredibus nostris, seu qualibet persona, caliditate commotus aut præventus, ullo unquam tempore comprehensam epistolam cessionis nostræ, quam propter nomen Domini et, reverentia ipsius sancti loci, spontanea voluntate fieri decrevimus, venire aut aliquid agere voluerit, aut tergiversator extiterit, anathema sit; et tam qui fecerit quam qui faciendo con-enserit anathema sit: et cum superscripto sancto apostolo ante tribunal Christi deducat rationes, insuper inferat juxta pœnam sæculi, eum cogente illo, partibus ipsius ecclesie vel eorum rectoribus, aurum libras centum, argenti pondera cc persolvere faciat, et quod repetit nullatenus valeat vindicare; sed præsens cessio omne voluntas nostra omni tempore inviolata permaneat cum stipulatione subnixâ. Et ut hæc cessio firmitior habeatur et inviolabiliter conservetur, manus nostras subterfirmavimus, et aliorum

A virorum bonorum decrevimus roborare. Actum Sagonna malo publico. Data viii Kal. Decembris, anno lxi, regnante Clothario rege. Ego Lonegisilus indignus sacerdos, et voluntate monachus, hanc donationem a me factam subscripsi et affirmare rogavi. In Dei nomine ego Medegiselus^b, Turonicæ urbis archiepiscopus, peccator, deprecante Lonegisilo, subscripsi. In Dei nomine Magnobonus peccator, episcopus, rogante Lonegisilo, subscripsi. In Dei nomine ego Abbo, misericordia Christi episcopus, subscripsi. Signum Odilardi comitis. Signum Leobadi comitis. Signum Ratgaudi comitis. Ego Benedictus abba subscripsi. Ego Siagrius abba subscripsi. Ego Lentfridus abba subscripsi. Signum Luitramni. Signum Turingo. Signum Teutherto. Signum Paterno. Signum Babone. Signum Ibboleno. Agatho Honoratus subscripsi. Gheirinus, rogante domno meo Clothario rege, subscripsi. Guntinus Honoratus subscripsi. Ibbu, notarius, subscripsi, relegi, notavi diem et annum.

II.

Charta qua Lonegisilus monasteriolum a se conditum in loco Busiaco, et Ecclesiæ Cenomanicæ donatum, recepit ab eadem, usufructuario jure possidendum, c (Ann. 625).

Domno sancto ac venerabile sede apostolico Hadoindo, Cenoniannicæ præsule, una cum sancta congregatione ex ipsa urbe consistente, ego in Dei nomine Lonegisilus, indignus sacerdos, et voluntate monachus, precator a vobis accedo. Dum et mea fuit petitio, et vestra decrevit voluntas, ut illud monasteriolum, quæ est constructus in honore sancti Petri, et est situs in territorio sanctæ Dei genitricis Mariæ et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, matris et Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ in pago Cenomannico, in loco qui dicitur Busiacus, vicus canonicus, quem ego Lonegisilus olim vestra largitate merui accipere, et vestro auxilio reedificare per vestrum beneficium sub usufructuario ordine tempore vitæ meæ, cum omnes res ad se pertinentes vel aspicientes, mihi tenere permisistis, et censivi annis singulis, ad matrem civitatis ecclesiæ persolvere, ejusque pontificibus atque rectoribus, id est, ad lumen ecclesiæ, de cera libras majores iv, et de oleo libras vi et treantes ii, et ad opus episcopi cambulla una et pelliciam i, et dimidiam

* Lonegisilus vixit tempore Hadoindi, Cenomanensis episcopi, qui, sub finem regni Clotarii II, ecclesiam Cenomanensem rexit. Bondonnet., Vit. episcop. Cenom., pag. 324. Ergo hic agitur de annis regni Clotarii II. Hunc autem non ultra annos xlv regnavisse nemo nescit; charta vero Lonegisili data fingitur anno regni Clotarii lxi. Videamus an erratum hujusmodi in legitimam chartam irrepisse potuerit. Placet criticis conjectura primo aspectu satis probabilis; Mabill. Colutius, Corvaisierius, Bondonnet., etc., emendandum censent numerum lxi, et legunt annum xlii regni Clotarii. Fatemur notam numericam x vel amanuensium oscitantia omisam credi posse, vel temporum injuria oblitteratam. Sed cum eundem errorem deprehendamus in duobus aliis instrumentis mox proferendis, pag. 224 et 225. ex eodem fonte depromptis, quorum alterum eidem Lonegisilo tribuitur, datum hoc eodem anno lxi, alterum est diploma Clotarii Lonegisili chartæ confirmatorium, datum anno lxi; quis id fortuito casu in tribus instrumentis sic inter se connexis accidisse sibi persuaserit? quis non tribuerit ignorantie falsarii qui tria hæc instrumenta fabricavit, potius quam amanuensium incurie aut injuriæ temporum? His adde quæ in nota sequente, de subscriptionibus dicemus. Cum vero, non ultra regnum Clotarii collocanda forent hæc instrumenta, ipsis locum assignavimus juxta conjecturas criticorum.

^b Subscriptiones cum temporibus concordare videntur Mabillonio, Ann. t. I, pag. 331. Medegiselus

quidem Turonicæ ecclesiæ præerat anno 625, qui interfuit synodo a Sonatio, Rhemensis præsule, celebratæ, Flodoardi Hist. Rhem. lib. ii, cap. 5, sed archiepiscopi titulus hac ætate fuit insolitus. Magnobonus censet Mabillonius Andegavensem episcopum, quem Magnebodus vero nomine dicere oportuisset. Abbonem conjicit rexisse his temporibus Meldensem Ecclesiam, infelici conjectura: tunc enim Arnulfus huic Ecclesiæ præerat, et intererat synodo supra memoratæ. Nobis videtur satis verisimile falsarium mutuatum fuisse Abbonis nomen a subscriptionibus chartæ spurie Carilephi, quam pro exemplo sumpserat. Huic enim subscribit iisdem omnino verbis: *Abbo misericordia Christi episcopus*. Hæc et quæ supra notavimus, iidem omnem Lonegisili chartæ tollere arbitramur.

* Vulgata in Analectis Mabillonii, pag. 266, inter Acta levissimæ fidei episcoporum Cenomanensium. Eadem falsi indicia exhibet quæ charta ejusdem Lonegisili proxime edita, pag. 221: idem scilicet erratum in notis chronologicis; eadem, imo major, similitudo cum altera Carilephi supposititia charta, quam videbis supra, pag. 98, ex iisdem Mabillonii Analectis deprompta. Utamque si accurate contuleris, vix unam vocem agnoveris dissimilem, præter nomina locorum aut personarum; unde hanc ex altera de verbo ad verbum expressam nemo non judicaverit. Talia autem videntur manifeste falsariorum fetum prodere. Adde quæ diximus in notis nostris ad chartam Lonegisili proxime præcedentem; pag. 222, supra.

libram argenti monetæ publicæ, et ad opus canonicorum duo modia vini, ad charitatem faciendam; et si negligens aut tardus de ipso censo apparuerit, fidem exinde faciam, et ipsum monasteriolum tempore vitæ meæ non perdam; et alicubi nec vendere, nec donare, nec alienare pontificium non habeam, nisi sub jure et potestate ac dominatione sanctæ Mariæ et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, vel eorum pontificibus atque rectoribus permaneat. Et post meum quoque, Domino ducente, de hac luce discessum, absque illius judicis consignatione, aut heredum nostrorum contradictione, jam dictum monasteriolum cum omni integritate, et res ad se pertinentes vel aspicientes, vos aut rectores successoresque vestri in vestram faciatis revocare potestatem vel dominationem. Et ut hæc precariæ a uno tenore conscriptæ una quæ in thesauro civitatis ecclesiæ recondita sit, et alia quam ego a vobis Longesilus accepero, omni tempore firmæ et stabiles permaneant. Actum Cenomannica civitate publica. Data Kal. Decembris, anno LII, regnante Clothario rege. Ego Hadoindus, peccator, episcopus, hanc precariam a me factam subscripsi. Ego Winomannus, indignus abba, subscripsi. Ego Christianus, indignus abba, subscripsi. Ego Bodilo, indignus abba, subscripsi. Ego Benedictus, indignus archidiaconus, subscripsi. Ego Innocens, indignus archipresbyter, subscripsi. Ego Berto, indignus presbyter, subscripsi. Ego Winegaudus, indignus presbyter, subscripsi. Ego Ratgaudus, indignus presbyter, subscripsi. Ego Brichius, indignus presbyter, subscripsi. Ego Wallisius, indignus diaconus, subscripsi. Ego Aldabertus, indignus diaconus, subscripsi. Signum Hartgandi. Signum Requisiti. Signum Sigemari. Signum Walandi. Signum Sigebodus. Signum Sigefredi. Ego Walefredus, diaconus, rogante domino meo Hadoindo episcopo, hanc precariam scripsi et subscripsi.

III.

Diploma Chlotarii II, regis Francorum, quo confirmat donum monasterioli a Longesilo collatum Ecclesiæ Cenomanensi, et cessionem ejusdem monasterioli ab eadem Ecclesia factam Longesilo, sub lege usufructus (ann. 627).

Chlotarius, rex Francorum, vir iustus. Si petitionibus servorum Dei, vel bonorum hominum, quæ nostris auribus fuerunt relatæ, et augmentum præ-

stamus, et eas ad effectum perducimus, hoc nobis ad æternæ salutis præmium vel stabilitatem in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur iustus vir, dominus Longesilus, directa petitione clementiam regni nostri adserens, nobis intimavit, eo quod ante hos dies in terra sanctæ Mariæ vel sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, matris et Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, una cum consensu Hadoindi, Cenomannicæ urbis episcopi, vel ejus congregatione, monasteriolum quoddam, prædicto episcopo consentiente, seu adiutorium non modicum præstante, in honore sancti Petri construxit vel reædificavit, seu de argento, quem ei dederamus, immelioravit; et postquam ille ibi venit, et largitione memorati episcopi illud habuit, sicut in eorum struementis et precariis continetur, res atque mancipia quæ ad ipsum monasteriolum a bonis et Deo timentis hominibus traditæ sunt, tam in pago Cenomannico quam et in aliis pagis atque territoriis, cum omnibus adjacentiis earum vel appenditiis, cum omni re inquisita, ad prædictam matrem et civitatis ecclesiæ, quæ est in honore sanctæ Mariæ et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, vel domno Hadoindo prædicto episcopo, qui ibidem ad præsens custos et rector præesse videtur, ipsas res nostro ex permisso, sive per nostram licentiam et auctoritatem, per sua instrumenta tradidit atque delegavit. Ideo petiti celsitudini nostræ, ut per nostram auctoritatem plenius confirmare fecissemus; quorum petitionibus gratanter adsensum præstavimus, et in omnibus confirmavimus. Præcipientes enim jubemus ut sicut jam dictus Longesilus, sacerdos et monachus, ipsum monasteriolum quod in ipsa terra sanctæ Mariæ et sancti Gervasii et Protasii ædificavit, una cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, farinariis, pecuniis, pecuniis, mobilibus et immobilibus, vel reliquis quibuscumque beneficiis, ad ipsa casa Dei per sua instrumenta tradidit et delegavit, seu quod nostris et futuris temporibus ad eundem locum traditum fuerit, et hoc ad præsens ibidem recti ordine videtur esse possessum vel dominatum, ita et inantea, inspecta ipsa epistola donationis et precaria acceptionis, per hoc præceptum plenius in Dei nomen confirmamus monasteriolum superius nominatum, cum omni integritate, ad ipsa prædicta casa sanctæ Mariæ et sancti Gervasii et Protasii martyris, nostris et futuris

* Nonnullæ exstant id genus chartæ iisdem verbis conceptæ, quasque genuinas omnes eruditi agnoscunt. Cum legibus, tam canonicis quam civilibus, cautum fuisset ne res Ecclesiæ alienari possent, receptum erat ut concederentur ad usufructum: de quo argumento videndum imprimis concilium Agathense anni 506, supra pag. 52. Petitor rem Ecclesiæ sibi utendam concessi rogabat; episcopus, vel abbas monasterii, precibus annuens, rem concedebat; sæpeque donator aut venditor, precarium usum sibi retinebat; unde chartæ illæ nuncupabantur promiscue *precariæ*, sive *præstariæ*, quarum formulas reperies inter Marcullianas, form. lib. II, 5, 39 et 40, append. Marcull. 27, 28, 41, 42; Bignonianas 20, 21, 22; Sirmondicas 6, 7, et 38; Mabillonianas sive Andegavenses 7; Lindembrog. 19, 20, 25 et 26. Consulendus quoque est Cangius, voc. *Præstaria* et *Precaria*. In cæteris chartis, nec non in formulis, fere semper legitur clausula *absque quinquennii renovatione*, de qua vide quæ dicenda sunt infra, t. II, pag. 369, annot. 2.

† Quæ *paricæ* et quandoque *paricolæ* nuncupabantur, eo quod fere semper uno eodemque tenore conscriptæ erant. Quædam in hac collectione reperiuntur. Complures de eodem argumento eodemque modo conceptæ exstant formulæ apud Marculfum, lib. II, form. 23, 24, 29 et 40; append. Marcull. 27 et 28; Bignon. 20 et 21; Sirmon. 26 et 44; Mabil. 3. Cf. Cangium, voce *Paricæ*.

* Editum in *Analectis Mabillonii*, pag. 266; recusum in *Collectione scriptorum Rer. Francicæ*, t. IV, pag. 625; nulli quem noverimus hucusque suspectum, quod tamen omnino spurium iudicamus, sicut duas chartas Longesili, quæ proximæ præcedunt, hoc ipso diplomate confirmatas. II autem iisdem argumentis evincimus. 1º In tribus instrumentis idem est in notis chronologicis erratum; nam, cum Longesili chartæ mensibus Novembri et Decembri anni LII regni Clotarii contra historiarum fidem datæ lingantur, sic diplomati confirmatorio mensis Januarii anni LIII ejusdem regni pro nota chronologica assignatur. 2º Sicut Longesili chartæ ad exemplum falsarum chartarum Carilephi, quas videre est supra, pag. 96 et 98, de verbo ad verbum effectæ sunt, sic diploma Clotarii de verbo ad verbum exscriptum est ex diplomate spurio Childeberti I, quod supra, pag. 100, edidimus. Quin falsarius ita fuit in occultanda fraude negligens, ut ipsam notarii Childeberti primi subscriptionem adhibuerit, Adogrimi scilicet, qui ante sæculum fere integrum notarii officioungebatur. Mirum quod hæc omnia criticos oculatissimos fugisse videantur. Nec omittendum quod hæc tria instrumenta non alibi exstant, nisi inter Acta episcoporum Cenomanensium, tot spuris instrumentis referta, ut patet ex his quæ deprompsimus ex hoc impurissimo fonte, et pluries patebit ex eis quæ deinceps proferemus.

temporibus, jure firmissimum proficiat in augmentum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, et in omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionibus subteream decrevimus roborare et nostro sigillo sigillare. Clotharius, rex Francorum, subscripsi. Adogrimus, jussus obtuli et subscripsi. Datum dies vii quod fecit mensis Januarii. anno LIII regni nostri, Compendio palatio nostro, in Dei nomen feliciter. Amen.

IV.

Charta qua Romaricus monasterium puellarum condidit, juxta Avendi Castrum^a (ann. 620).

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen. Quoniam mundus in maligno positus legitimas fidei donationes impie conatur infringere, idcirco ratio postulat, ut ea quæ pro augmento ecclesiarum donata sunt, nos quoque rationabiliter confirmare curemus. Noverit igitur omnium catholicorum tam præsentium quam futurorum universitas, quod ego Romaricus^b, Avendi comes, videns viros virtutis voluntaria paupertate pauperis Jesu stigmata in suis corporibus circumferre, et in desertis ac spinosis locis habitare, ut amaritudinem crucis et asperitatem, poenitentia sancta, sæculis omnibus celebrem prædicarent; secundum desiderium meum paravi eis locum in monte Rombech, juxta castrum meum, in monte silvestri satis et horrido, haut procul a Mosellæ fluminis ripa, quatenus ubi prius fremitus et ululatus ferarum frequenter sonabat in auribus hominum, ibi deinceps in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus crebrius resonaret gratiarum actio, et vox laudis in

Auribus angelorum; monsque ille silvestris factus est mansio sanctarum harum quæ cognitione et aviditate versantur in cœlis. Nam spinis et vepribus extirpatis, construxi ibi monasterium monialium ordinis Benedicti, in honorem sanctissimæ Trinitatis et beatissimæ Dei genitricis, Mariæ virginis, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, ac omnium sanctorum. Quod scilicet monasterium, a proprietate loci congruum sortitum nomen, Mons Sanctus vocatur. Tunc communi consensu meorum, convocavi congregationem sanctarum monialium quibus concessi præfatum monasterium, abbatissam Gertrudem^c, filiam meam primogenitam, cui et sorori suæ Claræ filiæ meæ, et cæteris monialibus, ut secure et libere, ac sine bonorum terrenorum metus cura, Deo famulentur, do et concedo libere et pure, quia Deo servire cupio, totum patrimonium meum, videlicet totum comitatum^d Avenduni, eodem modo, forma, auctoritate, proprietate tenendum, qua pater meus et ego tenuimus. Factum est autem hoc donum quarto nonas Martii, anno ab Incarnatione Domini DCXX^e, Clotario glorioso Francorum rege regnante. Testes sunt^f: Arnoaldus, episcopus Metensis; Dodo, episcopus Tullesis; Paulus, episcopus Viridunensis; Arnulphus, cognatus meus, dux Austriæ Mosellanicæ; Brunulphus, Comes Templacensis; Waubertus, dux Inferioris Austriæ, comes Salmensis. Et ne quis hanc elemosynam audeat unquam temere calumniare, vel aliquam injuriam monialibus in hoc loco Deo serviens inferre, sigilli mei auctoritate ac præfatorum regis, episcoporum, ducum et comitum confirmavi.

^a Pluries hæc charta vulgata est. 1° In Antiquitatibus sacris Vosagiensibus, pag. 51; 2° in Monarchia sancta Franciæ, t. II, pag. 26; 3° in Historia Ecclesiæ Metensis, pag. 97, a Meurisio. Falsa ab omnibus habita, ut verbis utamur Novæ Galliæ Christianæ, t. XIII, col. 1488. Neotericorum opus videtur Cointio, Annal. t. II, p. 712; atque id fusius astruit Mabillonius in epistola, Parisiis edita ann. 1687, in-4°, de primario Romaricensis monasterii instituto. Quædam falsi indicia in notis sequentibus indicare satis erit.

^b Romaricus jam a tribus annis Luxoviensis monachus factus fuerat, rebus suis in pauperes dispersis, antequam conderet parthenonem in Vosago, ut testatur ipsius Vita, inter Acta sanctorum ordinis sancti Benedicti, sæc. II, pag. 416, a Mabillonio edita. Ergo in hac charta Romaricus minime fuit nomine comitis appellandus.

^c Magdalledem primam monasterii Romaricensis abbatissam fuisse constat ex Vita sancti Amati (Acta SS. ord. S. Ben., sec. II, pag. 124 et 133), scripta ab anonymo Romarici coetaneo, qui Amatus in condendo hoc monasterio discipulum suum Romaricum adjuvit. Ergo falsum produnt quæ hic leguntur de Gertrude primogenita Romarici, ab ipso præfixa huic monasterio dum illud conderet. Nulla hujus

nominis abbatissa apparet in serie abbatissarum Romaricensium quam exhibet Nova Gallia Christiana, t. XIII, ubi supra. Conf. Mabill., Ann. t. I, pag. 313.

^d Avendunum, castrum in Vosago, quod et Avendunum et Habendum, nomine comitatus hoc loco insignitur; Vales., Notit. Gall., pag. 480. Fingitur vero hunc comitatum ad Romaricum devenisse jure hæreditario, quasi hac ætate fuissent hæreditarii comitatus.

^e Annos Incarnationis pro notis chronologicis in chartis hujus temporis non fuisse adhibitos, omnibus compertum est.

^f Subscripta episcoporum nomina male conveniunt cum anno Chr. 620. Arnoaldus, Metensis episcopus, decesserat ann. 607. Dodo Tullensem Ecclesiam non adeptus est, nisi ineunte sæculo VIII. Paulus ad episcopatum Viridunensem invitatus raptus fuit ann. 625. Cæteris supersedemus. Notabimus tamen cum Cointio annum huic chartæ a falsario affixum satis concordare cum tempore conditi monasterii; vid. Cointii Annales, t. II, pag. 712. Non injucundum notatu erit, monasterium de quo agitur, fuisse ante annum 1789 celeberrimum parthenonem, Remiremont nuncupatum, ex corrupto nomine Romarici conditoris et ex situ ad radices montis Vosagi.

ANNO DOMINI DCCXXXVIII.

HONORIUS I,

ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA IN HONORIUM PAPAM I.

(Lib. Pontif. Ed. Blanch., t. IV.)

^a Honorius, natione Campanus, ex patre Petronio consule sedit annos ¹ xii, menses xi, dies xvii. Hic

temporibus suis multa bona fecit. Hic eruditus eorum. ^b Temporibus suis renovavit omnem ^c familiam

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc. 494, v, minus iii diebus. ² Cod. Luc., cimiliam; al., cimeliam vel supellectilem.

VARIORUM NOTÆ.

^a — 1. *Honorius*. Quod semel suasit necessitas, temporumque calamitas, ut clerus populusque Rom. audent in Bonifacii V electione atque consecratione, id in successoris Honorii non esse factum ex ipso Anastasio constat catalogisque et Codd. omnibus consentientibus. Si enim Honorius sedit annos xii, menses xi, dies xvi, fuitque depositus d'e 12 Octobris, ut constantissime omnes tenent, ordinatus idem fuit die 27 Octobris, unde postremis inclusis ad diem depositionis totidem anni, menses, dies sunt quot regnavit Honorius. Cum autem prædicta dies 27 Octob. sit Dominica anni 623, ut indicat lit. Dom. F. interpontificium i'tur fuit anni unius ac dierum trium, non dierum duntaxat xiii, ut habent fere omnes Codd. et catalogi, præter vulgatum, qui omni procul ratione præsefert vacationem mens. vi, dierum xviii. Ant. Pagius recte animadvertit non posse Honorii primordia serius constitui anno prædicto 623. Idque arguit ex pontificis litteris ad episcopos Epiri, Id. Dece ubi, indict. 14, quæ exstant in Collect. Rom. Holstenii, pag. 248. quas litteras Pap-broch. mentiosas putat, quia sibi contrarias ob detractum Honorio annum, cuius initia collocat anno 626, adcoque ab eodem Pagio arguitur, an 623, n. 16, quasi eam collectionem non viderit. Hinc vero Pagii, cætera eruditissimi, hallucinatio ingens patet; is enim depositione cum Anastasio definita die 25 Octobris, licet mortem bidui retro trahat, ordinatum fatetur Honorium die 27 ejusdem mensis, et anni. Quæ autem aures audire possunt, unica tantum die media inter depositionem et ordinationem, pontificem electum, ordinatumque eo præsertim tempore cum principis jussio Constantinopoli expectabatur, absque ulla canonica electione, ac potissimum contra Bonifacii III decretum, paucis ante annis editum, ne pontifex eligatur nisi tertia post depositionem die? Huc accedit libri diurni pontificum equalis eorum temporum auctoritas, ubi, cap. de elect. pontif., ad Exarch., ita legitur: « Pontificalis memorie illo de presentibus curis ad æternam requiem evocato, ut assolet humanis rebus accidere, magna nos tristiciarum moles obstrinxerat proprio dispensatore frustratos. Sed non diu in afflictione persisterere consueta Dei nostri benignitas sperantes in se dereliquit. Triduo enim nobis exiguis in oratione manentibus, ut omnium mentibus cœlestis dignatio demonstraret, quem dignum, etc. Certe Pagius, nisi, Bedæ loco deceptus, Bonifacii V sedem plus æquo produxerat, his modo angustis non hæreret. Quæ cum ita sint, vacatio sedis inter Bonifacium et Honorium per se patet, anni quidem unius, ac dierum trium, proindeque error Codd. pene omnium et catalogorum habentium dies xiii ab Arabica ut arbitror, citra 13 absque punctis i'risco barbaroque more sequioris ævi emanatum. De emortuali Honorii die, seu de positionis, liquet ex Anastasio; de anno autem, nempe 628, eruditus omnibus constat, præsertim Papebrochio, in Conat. hist., Sirmondo,

A in Synopsi ad Collect., Anast. et Antonio Pagio. Iia annum hunc vagum in diversa ab aliis distractum restituendum putavi; quæ restitutio nisi ardeat, rei periculum felicius fiat. CENNUS.

— 2. *Honorius*. Anno Redemptoris nostri 626, decima tertia die mensis Maii, Honorius Campanus creatus est pontifex Romanus. Hujus temporibus orta est hæresis Monothelitarum et propagata. An Honorius fuerit Monothelita, gravis quæstio. Sed verior est sententia omnium fere orthodoxorum nostri temporis illa, qua Honorius ab omni labe et suspicionem hæreseos expurgatur. Adversus eum stabant Monothelitæ, suum esse asserentes. Sed pro eo pugnabat Maximus contra Pyrrhum, Joannes IV, Martinus I, Agatho, aliive plures pontifices Romani Honorium sibi vindicantes. Vide doctissimam S-verini Bini adnotationem, tom. V. Concilior., ad Vitam Honorii; Bellarminum, lib. iv de Rom. pontif., cap. 11; et Baronium, anno 633. BIN. et LABB.

— 3. *Honorius*. Petronii de la Marca, viri consularis filius, Campanus, decimus papa regnicola, imperatore Flavio Heraclio, sedit in Petri cathedra annos xii, menses xi, dies vii, creatus et consecratus die Dominico vii Idus Novembris, anno 622. Videre est in sextæ synodi Constantinopolitane tertie vulgaris Codicibus sanctissimo huic viro Monothelitarum hæresis crimen impingi, cum falsissimum sit ipsum huic hæresi unquam subscripsisse, imo constet eam condemnasse, ut ex Maximi monachi ejus contemporanei, qui sub Martino papa vixit, epistolis Græcis, et dialogo contra Pyrrhum patriarcham Constantinopolitanum, hæreticum Monothelitam, quæ in Bibliotheca Palatina exstat, satis manifestum est. Eodem etiam pontificem catholicum semper fuisse scriptis confirmarunt Emmanuel Calles Græcus, Joannes de Turrecremata cardinalis, lib. de Primatu S. R. E., et nostris temporibus Albertus Pighius, in lib. de Ecclesiastica Hierarchia. Cæterum vulgaris sextæ synodi exemplaria a Græcis corrupta, ejusque canones, in quibus Honorius condemnatur, suppositos esse, ex Theophane Isauro, Græco Historiæ ecclesiasticæ scriptore, docet Anastasius Bibliothecarius, in Historia sua Latina, quam ex eodem Theophane, Nicephoro, et Georgio abbate composuit. Hæc animadvertit Gulielmus Sirletus, Calaber, cum esset sedis apostolicæ protonotarius, qui cum doctrina, pietate et omnium virtutum genere, cumulatissimus existeret, ad collegium cardinalium meruit promoveri, et memoria illius nunc in benedictione est. CIACONIUS.

^b *Temporibus suis renovavit*, etc. De Honorii erga divinum cultum reverentia in disponendis rebus ecclesiasticis, atque munificentia in ædificandis, ornandis, dotandisque ecclesiis, multa admiranda apud Anastasium inveniuntur. Omnem enim prope clero renovavit, basilicam beati Petri tegulis æneis, ex Jove Capitolino sumptis, cooperuit, altareque sancto Petro argento incrustavit, multis aliis additis orna-

beati Petri apostoli, et investivit confessionem beati Petri ex argento puro, quod pensat libras centum octuaginta et septem. ^a Investivit ¹ regias januas in ingressu ecclesie majoris, quæ appellantur medianæ ex argento, quæ pensant libras noningentas septuaginta quinque. Fecit et ² cerostatas majores ³ ex argento paria duo, quæ sunt ante corpus beati Petri apostoli, pensan. sing. libras ⁴ cclxxii. Fecit et ad beatum Andream apostolum, ubi supra, ante confessionem ⁵ tabulas ex argento, quæ pens. libr. septuaginta tres. Hujus temporibus levatæ sunt trabes in Ecclesia beati Petri apostoli numero sexdecim. ⁶ Hic cooperuit ecclesiam ⁷ omnem ex ⁸ tabulis æreis, quas levavit ⁹ de templo, quod appellatur ¹⁰ Romæ

ex consensu piissimi Heraclii imperatoris. Eodem tempore ^d fecit ecclesiam beatæ Agnetis martyris miliario ab urbe Roma tertio, via Numentana, a solo, ubi requiescit. Quam undique ornavit ^e et exquisivit, ubi posuit multa dona. Ornavit autem sepulcrum ejus ex argento, quod pensan. libras cclii. Posuit et desuper ciborium æreum deauratum iniræ magnitudinis. Fecit et ¹¹ Gabathos aureos ¹² quatuor, pensan. sing. libras singulas. Fecit absidam ejusdem basilicæ ex ¹³ musibo, ubi etiam multa ¹⁴ bona obtulit. Item fecit basilicam beati Apollinaris martyris in urbe Roma, in porticu beati Petri apostoli, quæ appellatur ¹⁵ ad palmata a solo, ubi dona multa largitus est.

VARIANTES LECTIONES.

- ¹ Al., regias ingressus ecclesie ejus quas vocant mediana, etc. ² Cod. Luc., cerostata majora
³ Al. om. ex argento. ⁴ Al., lxxii. ⁵ Al., tabulam argentam quæ pensat, etc.
⁶ Al., ejus ex tegulis æreis. ⁷ Cod. Luc., regulis. ⁸ Cod. Luc., Romuli.
⁹ Al. om. et exquisivit. ¹⁰ Cod. Luc., Gabatas. ¹¹ Al., tres. ¹² Cod. Luc., musibo.
¹³ Cod. Luc. et al., dona. ¹⁴ Cod. Luc., palmaria.

VARIORUM NOTÆ.

mentis. Eodem sanctæ Agnetis martyris a solo refecit. Eodem sancti Pancratii via Aurelia restituit, templum quoque Anastasii ad Aquas Salvias, templum quatuor Coronatorum martyrum; templum sancti Severini, apud urbem Tiburtinam, magnificentissimi operis ædificavit, et argento, auro, porphyreticis et marmoreis lapidibus incrustatione parietum, opere testorio, verniculatogue exornavit. Restituit etiam cimiterium sanctorum Marcellini et Petri: multas alias ecclesias restituit, et multas de novo construxit; primusque instituit ut unoquoque Sabbato a sancto Apollinari ad sanctum Petrum iretur cum litanis. Sed mirabilius plane est quod ejus epitaphium et vetus alia inscriptio a Canisio, tomo VI antiq. Lect. relata, testantur, ipsum nempe exstinxisse schisma Istricæ de tribus capitulis, quæ laus est non minima. Sed cum in sancto Gregorio probaverimus schisma illud durasse usque ad Sergium papam, vel sub Honorio omnino sopitum non est, vel schismatici iterum post Honorii mortem lapsi sunt. PACIUS.

^a Investivit regias januas in ingressu ecclesie majoris, quæ appellantur Medianæ, ex argento, Regie sunt majores fores ecclesiarum. Joannes Monach., in Vit. sancti Odonis abbatis Cluniacensis, de apro quem vocat singularem: Ille autem, omitta feritate, ut ingredienti aditus a quovis concederetur, prædictas regias diutius pulsavit, atque oris sui apertum, quo adherere potuit, linivit. Porta basilicaris idem est. Frodoard., in Chronic., ad ann. 820: Rhemis in monasterio sancti Petri ad portam basilicarem. Idem, lib. iv Hist. Rhem. cap. 46, majorem portam basilicæ sancti Petri regiam vocat. Paulin., epist. 33: In amplissimam gloriosi Petri basilicam, per illam venerabilem regiam, carulea eminus fronte ridentem. Anastas., in Conone: Qui missi fuerunt de exercitu ad custodiendas regias basilicæ, clausas observabant. Idem in Gregorio III: Ab arcu altaris usque ad regias. Idem, in Leone III: Fecit in basilica Dei Genitricis ad prætepe, in ingressu prætepi, regias vestitas ex argento purissimo. ALTASERRA.

^b Hic cooperuit ecclesiam. Basilicam sancti Petri tegulis æneis ex Jove Capitolino sumptis cooperuit. CIACONIUS.

^c De templo. Templum hoc, ex quo tabulas æreas, siye ut habent Mss. Codd. Regius, Froheri, Mazzarini, et Thuani uterque, tegulas æreas abstulit Ho-

norius ex Heraclii Imp. consensu, et ecclesiam omnem B. Petri cooperuit, templum dicitur Romæ in aliis autem Codd. templum Romuli. Illud quidem Romæ, quæ velut, Dea impie colebatur, ab Adriano exstructum fuit, et Veneris templo adjunctum. De quo hæc habet Dio lib. 69: Ipse quidem Adrianus descriptionem templi Veneris et Romæ ad eum (scilicet ad Apollodorum architectum) mittens, quippe significans sine illius opera et ministerio etiam ingentia ædificia extrui posse, quærebat, an illud ædificium recte se haberet. Rescripsit de templo, et sublime illud et concavum fieri oportere, ut ex loco superiori in sacrum usque viam insignior prospectus esset, et magis conspicuus; concavum ad excipiendas ludorum machinas, quæ in eo latenter compingi, et inde ex occulto in theatrum duci possent. Ubi vero situm esset hujusmodi templum ipse Anastasius docere potest, qui scripserat in Vita Felicis IV: Hic fecit basilicam SS. Cosmi et Damiani in urbe Roma, in loco qui appellatur Via sacra, juxta templum urbis Romæ. Fuit igitur non procul ab Amphitheatro, cum, juxta Apollodori mathematici descriptionem, inde peti ludorum machinæ, eodemque referri deberent: ideoque multis persuasum est, duo illa septa, quæ in hortis Sanctæ Mariæ Novæ adhuc supersunt, esse hujus templi rudera. Tantæ autem celebritatis fuit, ut eo insignirentur ipsa imperatorum numismata, qualia nuper effossa sunt in nostro Pedemontano agro ad vicinia Montisregalis, et in Regia Gaza asservantur, fortasse aliquando in eruditorum oculos proditura. Quod si templum Romuli ab Anastasio indicatum malis, hoc pariter non exigue apud Romanos venerationis fuit, deque eo Dionysius Halicarnas. lib. 1. ubi agit de Lupericali: Ostenditur secundum viam, qua itur ad Circum, templumque ei proximum, in quo est Lupa præbens pueris duobus ubera. Fuit igitur ad Lupercal in octava regione, post curiam, aut ad basilicam Porciam, ubi nunc ædes Sanctæ Mariæ Liberatricis. Discimus interim ex his Actis pontificalibus, alterutrum eorum templorum Christiano VII seculo superfluisse, tabulis, statuisque opulentum, tandiu fortasse a principibus servatum, quod priscorum Cæsarum simulacra contineret. BENCIVUS.

^d Fecit ecclesiam beatæ Agnetis. Ut carmen in abside indicat. CIACONIUS.

Hic fecit constitutum in Ecclesia, et decrevit ut per omnem hebdomadam Sabbato die exeat litania, ad beatum Apollinarem, et ad beatum Petrum apostolum cum hymnis et canticis populus omnis occurrere debeat. Fecit et ecclesiam beato Cyriaeo martyri a solo via Ostiensi milliario septimo, ubi et donum obtulit. Eodem tempore fecit ecclesiam beatorum martyrum quatuor Coronatorum, quam et dedicavit, et donum obtulit. Fecit ecclesiam beato Severino a solo juxta civitatem Tiburtinam milliario ab urbe Romana vigesimo, quam ipse dedicavit, et dona multa obtulit. Renovavit et cœmeterium beatorum martyrum Marcellini et Petri, via Lavicana. Eodem tempore fecit basilicam beato Pancratio martyri, via Aurelia milliario secundo a solo, et ornavit sepulcrum ejus ex argento, quod pensan. libras centum viginti. [Et ibi constituit mola in murum in loco Trajani juxta murum civitatis, et

A formam, quæ deducit aquam in lacum Sabbatinum, et sub s: formam, quæ conducit aquam Tiberis.] Fecit et ciborium super altare ex argento, quod pensan. libras ^b cclxxxvii, et arcus argenteos quinque, qui pens. singuli libras xv. Fecit et candelabra aurea tria, quæ pens. sing. libras, ubi multa ^c dona simul obtulit. Fecit ecclesiam beatæ Lucie in urbe Roma juxta sanctum Silvestrum, quam et dedicavit, et dona multa obtulit. ^b Fecit ecclesiam beato ^c Adriano martyri in tribus ^d Fatis, quam et dedicavit, et dona multa obtulit. ^e Sed ^f et multas alias fecit, quæ enumerare longum est. Fecit autem ordinationes tres, ^g per mensem Decembrem ^h presbyteros xiii, ⁱ diaconos xxi, episcopos per diversa loca numero unum et octuaginta. ^k Qui etiam sepultus est ^l in basilica beati Petri apostoli, sub die quarto Idus Octobris. Et cessavit episcopatus annum unum, menses septem, die septendecim.

VARIANTES LECTIONES.

- ^a Al., a B. A. *ollinare ad B. Petrum*, etc. ^b Al., *ab urbe Roma*. ^c Uncinis inclusa desunt in Cod. Luc. ^d Cod. Luc. et al., cclxxxvii. ^e Al., *bona*. ^f Cod. Luc., *Æriano*; et postea al., *Martini*. ^g Cod. Luc., *foris*. ^h Cod. Luc., *multa alia bona*. ⁱ Al. om. *per mensem Decembrem*. ^j Cod. Luc., *Labb. et Mansi, presbyteros xxxi*. ^k Cod. Luc., *diaconos xi*. ^l Al. add. *ubi supra sub die iii, etc.*

VARIORUM NOTÆ.

^a Et formam quæ deducit aquam in lacum Sabbatinum, et sub se formam, quæ conducit aquam Tiberis. Honorius formam, id est, aqueductum deduxit ex lacu Sabatheno in Urbem, in atrium ecclesiæ beati Petri apostoli. Eandem restituit Adrianus I. Anastas., in ejus Vita: *Formam quæ vocatur Sabbathena, nimis confracta existens, per quam decurrebat aqua per Centenarium in atrio ecclesiæ beati Petri apostoli, etc.* Eandem restituit Gregor. IV. Anast., in ejus Vit.: *Formam quæ Sabbathena nuncupatur, etc.* Forma Sabbathena est, quæ deducitur ex lacu Sabatheno, qui Angularius vocatur, l. Rutilia Polla, ff. de contrah. empt. Unde nomen a tribus angulis, quos præ se fert via Aurelia qua ducit in Vaticanum, ut nos docuit Platina in Adriano. In atrii ecclesiarum erant canthari seu fontes aquarum, quæ foris magno sumptu ducebantur per fistulas in usum ecclesiarum. Anastas., in Gregorio II: *Sancti Laurentii pariter ecclesiam foris muros sitam reparavit, atque aquam, fistulis compaginatam, post multum temporis in eandem ecclesiam reduxit.* ALTASERRA.

^b Fecit ecclesiam beato Adriano martyri in Tribus Fatis, quam et dedicavit. Tria Fata locus in Urbe, ejus meminit Procop., de B. l. Gothic., lib. ix, ad fin. Quod comprobatur et alio loco Anastasii in Adriano: *In ecclesia vero beatorum Cosmæ et Damiani in tribus Fatis vestem de stauracin fecit.* Et rursus: *Basilicam sanctorum Cosmæ et Damiani sitam in Tribus Fatis restauravit.* Ne mihi tribuam aliena, hoc jam observavit Lacerda, Adversar. cap. 449, n. 27. Forte etiam legendum de Tribus Fatis, id

C est, tribus annis, juxta vulgare rusticorum, qui numerant annos per sata, seu segetes. Virgil., eclog. 1. Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

ALTASERRA.

^c Sed et multa alia. Inter multa alia quæ Honorius pontifex gessit unum est, quod populos Christianæ religionis expertes ad Christi fidem adduxit, missis verbi Dei administris, qui eos docerent. Ab Honorio enim Birinum episcopum in Britanniam missum fuisse, a quo Saxones Occidentales Christianam fidem suscepere, Beda (Lib. iii, cap. 7) testatur: *Eo tempore, inquit, gens occidentalium Saxonum, quæ antiquitus Gevisæ vocabantur, regnante Cynigisso, fidem Christi suscepit, prædicante illis verbum Birino episcopo, qui cum consilio papæ Honorii venerat Britanniam, promittens quidem se illo præsentem in intimis ultra Anglorum partibus, quo nullus doctor præcessisset, sanctæ fidei semina se esse sparsurum; unde et jussu ejusdem pontificis per Asterium Genuensem episcopum in episcopatus consecratus est gradum.* MAFRUS.

^d Qui etiam sepultus est. Obiit tandem Honorius papa die duodecima mensis Octobris anni sexcentosimi trigesimi octavi postquam, ut habet Anastasius, sedisset annos duodecim, menses undecim, dies septendecim, tam die ordinationis, quam mortis aut sepulture, ut sæpe fit, in summam collato, ex quo manifestum sit nos juxta mentem Anastasii ordinationem ejus recte conjunxisse cum die 27 Octobris anni 625, cum, eodem teste, obierit et sepultus sit in basilica beati Petri apostoli sub die quarto Idus Octobris. PA-
CIUS.

HONORII PAPÆ I

EPISTOLÆ.

(Mansi, Conc. Coll., tom. XII.)

EPISTOLA PRIMA.

HONORII PAPÆ I AD ISATIUM RAVENNATEM EXARCHUM.
Adalvaldum Longobardorum regem catholicum regno restitui, et subrogatum illi Ariovaldum hominem Arianum et perfidum inde ejici; Cisalpinos episcopos quorum opera scelus patrarat, ad pœnam suscipiendam ad se mitti petit.

Honorius Isacio exarcho.

Delatum est ad nos, episcopos Transpadanos Petro Pauli filio suadere conatos esse, ut ^a Adalvaldum regem desereret, Ariovaldoque tyranno se applicaret. Quam ob rem quia Petrus pravis eorum consiliis suis re-pu-it obedire, et sacramenta regni Agni (Agiulpho videlicet) Adalvaldi patri præstita sancte cupit servare; et quia hoc Deo et hominibus est ingratum, ut qui tale facinus vindicare deberent, eorum ipsi suasores existant, rogamus vos, ut postquam Adalvaldum divino in regnum (ut speramus) auxilio reduceritis, prædictos episcopos Romam mittere velitis, ne scelus hujusmodi impunitum relinquamus.

EPISTOLA II.

AD EPISCOPOS VENETIÆ ET ISTRIÆ.

De fortunato Gradensi patriarcha dejecto, et Primogenio in locum ejus subrogato.

Honorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis imis fratribus universis episcopis per Venetiam et Istriam constitutis.

Suademus, et decretales apices fraternitati vestræ dirigimus, per quos expetimus ut loco Judæ alius viræ probabilis ad regendum gregem dominicum promoveatur. Et non immerito is qui dejectus est, ^C et Judæ actibus comparatur et moribus. Nam quod

^a *Adalvaldum.* De Adalvaldo rege Longobardorum hæc Paulus Diaconus, lib. iv. c. 5: *Sed cum Adalvaldus, eversa mente insaniret, postquam cum matre decem regnaverat annis, de regno ejectus est, et a Longobardis in ejus locum Ariovaldus substitutus est.* Quæ si vera essent, minime putandum est pro insano et plane demente in regnum restituendo Honorium tantopere laborasse. Sev. Bin.

^b *Christianissimæ reipublicæ.* Hoc titulo Venetam reipublicam merito exornat, quia ipsa, relictis schismaticis, Romanæ Ecclesiæ adhærebat, et a Romana Ecclesia episcopum petere solebat, ne schismaticorum laqueis implicaretur. Sev. Bin.

^c *Epistola Sergii.* Cum Sophronias ad Sergium dedisset litteras, quibus petebat deleri caput illud synodi Alexandrinæ, quo asserbatur una voluntas in Christo, contenderetque duas omnino voluntates et operationes concedendas esse, tandem ubi inter utrumque de re et veritate orthodoxæ fidei convenisset, uterque duas naturas, voluntates et operationes in Christo secundum epistolam Leonis et Chalcedonensis concilii decreta agnovisset, consilio Sergii utrique placuit, ut, ad evitandum scandalum,

A ille in capite, hoc iste videretur exercuisse in corpore. Primogenium itaque subdiaconum et regionarium nostræ sedis Gradensi Ecclesiæ episcopali ordine cum pallii benedictione direximus consecrandum. Oportebit ergo fraternitatem vestram juxta legem ecclesiasticam cuncta disponere, capitique vestro sinceram obedientiam exhibere. Nos enim dirigentes homines nostros ad excellentissimum Longobardorum regem, injunximus, ut eundem Fortunatum, ut relicta ab eo republica, ad gentesque prolapsam, et abnegata concordie unitate Deo rebellem et perfidum, nec non res quasunque secum aufugiens abstulisse monstratur, expetat, et repetere non moretur; ut et hi a quibus repetuntur, a patribus Christianissimæ reipublicæ ^b, partem justitiam consequantur.

EPISTOLA III.

SERGII, CONSTANTINOPOLITANI EPISCOPI, AD HONORIUM PAPAM.

Illi originem contentionis de una aut duabus voluntatibus aperit, veram fidem in natura Christi secundum epistolam Leonis et Chalcedonense concilium profertur. Sophronium Hierosolymitanum episcopum, qui Cyro Alexandrino contradixerat, suo hortatu consensisse, ut de nova et periculosa contentione abstineatur, et silentium fiat.

Intantum vobis sanctis-imis, etc. (Exstat actione ¹² sextæ synodi.)

EPISTOLA IV.

AD SERGIUM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM.

Post veram orthodoxæ fidei doctrinam, de duabus voluntatibus Christi assertam, causam indicat quare Sergio de Novi vocabulis silentium indicenti consentiendum esse judicet.

Honorius Sergio episcopo Constantinopolitano.

et hæreseos periculum, quod ex novitate vocabulorum emergere solet, a vocabulis unius aut duarum voluntatum abstinere. Rem gestam per hæc litteras Constantinopolitanus episcopus Honorio pontifici Romano indicat: qui dum epistolam hanc, qua nihil contrarium orthodoxæ fidei aut Chalcedonensi concilio continetur, et Leonis epistola defenditur, quaque duas naturas in Christo asseruntur, accepisset, non potuit aliter quin illi velut præsuli catholico responderet, maxime ideo quod in fine epistolæ se suaque omnia censuræ Ecclesiæ et sedis apostolicæ subiecit. Unde manifestissime constat (quod et maxime est attendendum et sæpius inculcandum) Sergium ipsum, etsi postea fuerit detectus hæreticus et condemnatus, præsentem tamen tempore, quo hanc epistolam ad Honorium scripsit, anno nimirum Christi 633, pontificatus Honorii octavo, non tantum orthodoxum creditum fuisse ab Orientalibus et Occidentalibus, sed etiam magnæ existimationis episcopum habitum esse, ut constat ex epistola Sophronii ad Sergium. Sev. Bin.

^a *Epistola*, etc. Hæc epistola Honorii est lapsus offensionis, et petra scandali antiquioribus et nova-

Scripta fraternitatis vestræ suscepimus, per quæ contentiones quasdam, et novas vocum quæstiones cognovimus introductas per Sophronium quemdam tunc monachum, nunc vero ex audito episcopum Hierosolymitanæ urbis constitutum adversus fratrem nostrum Cyrum Alexandriæ antistitem, unam operationem Domini nostri Jesu Christi converſis exhiberi prædicantem. Qui denique ad vestram fraternitatem Sophronius veniens, querelamque hujusmodi deponens, multiformiter eruditus, petiit de his, quæ a vobis fuerat instructus paginalibus sibi syllabis res rari: quarum litterarum ad eundem Sophronium directarum suscipientes exemplar, et intuentes satis provide circumspecteque fraternitatem vestram scripsisse, laudamus novitatem vocabuli auferentem, quod posset scandalum simplicibus generare. Nos enim in quo percepimus oportet ambulare. Enimvero duce Deo pervenimus usque ad mensuram rectæ fidei, quam apostoli veritatis, Scripturarum sanctarum funiculo extenderunt, constantes Dominum Jesum Christum, mediatorem Dei et hominum, operatum divina, media humanitate Verbo Deo naturaliter unita, eundemque operatum humana ineffabiliter, atque singulariter assumpta carne, discrete, inconfuse, atque inconvertibiliter plena divinitate, et quicquid in carne plena divinis miraculis, ipse est, et carneus effectus plene Deus, et homo: passionem, et opprobria patitur unus mediator Dei et hominum in utrisque naturis, Verbum caro factum, et habitavit in nobis, ipse Filius hominis de cælo descendens, unus atque idem, sicut scriptum est, crucifixus Dominus majestatis, dum constet divinitatem nullam posse perpeti humanas passiones: et non de cælo, sed de sancta est assumpta caro Dei genitrice: nam per Veritatem in Evangelio ita inquit: *Nullus ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis, qui est in cælo* (Joan. iii); profecto nos instruens, quod divinitati unita est caro passibilis ineffabiliter, atque singulariter, ut discrete, atque inconfuse, sic indivise videretur conjungi.

Ut nimirum stupenda mente mirabiliter manentibus utrarumque naturarum differentiis cognoscatur uniri. Cuius Apostolus concinens, ad Corinthios ait: *Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam vero non*

toribus hæreticis; ex qua pontifici, auctoritate Bedæ, sanctissimo, ipsique sedi apostolicæ, gravissimum crimen hæreseos impingere conantur. Et quidem sine omni justa causa. Nam rescripsisse Sergio, non potuit ipsi vitio verti, utpote qui hoc tempore ab omnibus adhuc catholicis habebatur, nihilque hæreticum adhuc dixerat aut scripserat, suæque omnia censuræ Ecclesiæ subjecerat, ut supra patet. Et si hæc crimini veritas Honorio, quidnam, quæso, affers ad excusationem Sophronii, qui jam ante Honorium illi per litteras non tantum communicavit, verum etiam de una aut duabus voluntatibus ob causas supradictas silentium indicenti plane consensit? Cui si nullum crimen hæreseos impingendum esse sentias, non video qua ratione aliter quam per calumniam Honorium Monothelitarum numero ascribendum esse iudices. De novitate vocum initio contentionis silentium indicare, suspectum esse non potest, cum de novis vocabulis habitæ contentiones gravissimas aliquando hæreses excitant, ut supra vidimus. Rem

hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent (I Cor. ii). Dum profecto divinitas nec crucifigi potuit, nec passiones humanas experiri vel perpeti; sed propter ineffabilem conjunctionem humanæ diviniæque naturæ, idcirco et ubique Deus dicitur pati, et humanitas ex cælo cum divinitate descendisse. Unde et unam voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi, quia profecto a divinitate assumpta est nostra natura, non culpa, illa profecto quæ ante peccatum creata est, non quæ post prævaricationem vitata. Christus enim Dominus, in similitudine carnis peccati veniens, peccatum mundi abstulit, et de plenitudine ejus omnes accepimus: et formam servi suscipiens, habitu inventus est ut homo (Philipp. ii), quia sine peccato conceptus de Spiritu sancto, etiam absque peccato est partus de sancta et immaculata virgine Dei genitrice, nullum experiens contagium vitiatæ naturæ. Carnis enim vocabulum, duobus modis sacris Eloquentis boni malique cognovimus nominari, sicut scriptum est: *Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt* (Genes. vi). Et Apostolus: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (I Cor. v). Et rursum: *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Et video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me trahentem in legem peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii). Et alia multa hujusmodi in malo absolute solent intelligi, vel vocari. In bono autem ita, Isaia propheta dicente: *Veni et omnis caro in Hierusalem, et adorabunt in conspectu meo* (Isa. lxxvi). Et Job: *In carne mea videbo Deum* (Job. xix). Et alii: *Videbit omnis caro salutare Dei* (Luc. iii). Et alia diversa. Non est itaque assumpta, sicut præfati sumus, a Salvatore vitata natura, quæ repugnaret legi mentis ejus; sed venit querere et salvare quod perierat (Luc. xvi), id est, vitiatam humani generis naturam. Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit, vel contraria Salvatori, quia super legem natus est humanæ conditionis. Et si quidem scriptum est: *Non veni facere voluntatem*

et veram fidem de Christo confitetur hac epistola Honorius: de vocabulis ob pericula scandali et majorem contentionem abstinendum esse prudenter admonet. Quod sane nemo nisi imprudens sanctissime viro vitio aut crimini dare poterit. Quomodo intelligendum sit quod dicit: *Unde et unam voluntatem fatemur Domini Jesu Christi, quia profecto a divinitate assumpta est nostri natura, non culpa*; jussu sancti Joannis papæ IV secretarius Honorii in disputatione Maximi cum Pyrrho explicat istis verbis, et supra in notis ad Vitam Honorii; item infra in allegata disputatione assignavi. Vide plura apud Baronium anno 655, num. 25 et sequenti. Sev. Bix.

^a G. hypostaticæ.

^b G., indiscrete, inc. inc. et plene a divinitate.

^c C., in carne miraculis perfecta divinitate, ipse est qui et carnis affectus opprobriis operatus est, perfectus Deus, et homo unus mediator.

^d G., utrobique et Deus, etc.

^e G., non culpa in illa, profectoque.

esse vel fuisse mediatorem Dei et hominum Dominum Jesum Christum, sentire et promere, satis ineptum est. *Habet autem et circa finem eadem epistola sic.* " Et quidem, quantum ad instruendam notitiam ambigentium, sanctissimæ fraternitati vestræ per eam insinuandam prævidimus. Cæterum quantum ad dogma ecclesiasticum pertinet, quæ tenere vel prædicare debemus propter simplicitatem hominum, et amputandas inextricabiles quæstionum ambages, sicut superius diximus, non unam vel duas operationes in mediatore Dei et hominum definire, sed utrasque naturas in uno Christo unitate naturali copulatas, cum alterius communione operantes, atque operatrices confiteri debemus: et divinam quidem, quæ Dei sunt operantem: et humanam, quæ carnis sunt exsequentem, non divise, neque confuse, aut convertibiliter, Dei naturam in hominem, et humanam in Deum conversam edocentes, sed naturarum differentias integras confitentes: unus enim atque idem est humilis et sublimis, æqualis Patri, et minor Patre, ipse ante tempora, natus in tempore est: per quem facta sunt sæcula, factus in sæculo est: et qui legem dedit, factus sub lege est, ut eos qui sub lege erant redimeret, ipse crucifixus, ipse chirographum, quod erat contra nos, evacuans in cruce de potestatibus et principatibus triumphavit. Auferentes ergo, sicut diximus, scandalum novellæ adinventionis, non nos oportet unam vel duas operationes definientes prædicare, sed pro una, quam quidam dicunt, operatione, oportet nos unum operatorem Christum Dominum in utrisque naturis veridice confiteri: et pro duabus operationibus, ablato geminæ operationis vocabulo, ipsas potius duas naturas, id est, divinitatis et carnis assumptæ, in una persona unigeniti Dei Patris, inconfuse, indivise, atque inconvertibiliter nobiscum prædicare propria operantes. Et hoc quidem beatissimæ fraternitati vestræ insinuandum prævidimus, quatenus unius confessionis propositum unanimi vestræ sanctitatis monstremus, ut profecto in uno spiritu anhelantes, pari fidei documento conspiremus. Scribentes etiam communibus fratribus Cyro et Sophronio antistitibus, ne novæ vocis, id est, unius vel geminæ operationis vocabulo insistere vel immorari videantur: sed abrasa huiusmodi novæ vocis appellatione, unum Christum Dominum nobiscum in utrisque naturis divina vel humana prædicent operantem. Quanquam hos, quos ad nos prædictus frater et coepiscopus noster Sophronius misit, instruximus, ne duarum operationum vocabulum deinceps prædicare inittatur, quod instantissime promiserunt prædictum virum esse facturum, si etiam Cyrus frater, et coepiscopus noster ab unius operationis vocabulo discesserit. Similiter datus est etiam liber, in quo continebatur epistola Pyrrhi quondam præsulis hujus regni urbis, ad Joannem sanctæ memoriæ, qui fuit papa Romanus, cujus initium est:

^a Alia versio: *Et hæc quidem in sanctissima vestra fraternitate censuimus per præsentis litteras esse declaranda.*

A Dominus et Deus noster Christus futurus in cælis ascendere. *Habet autem eadem epistola post aliqua, hæc:* Nam quis illorum videns sic nos ex adverso positos; et qui sacerdotio fungimur, exprobrationibus submitti ab eis, qui constituti sunt regi, non derideat ac despiciat nostrum consilium: opportunitatem impietatis propriæ instabilitatem nostram faciat? nondum de duabus naturis destructum est bellum, et alteram nobis ipsis turbulentiam introducimus.

EPISTOLA VI,

AD EDWINUM REGEM ANGLIÆ.

Hortatur ut in fide perseveret, ejusque precibus Paulino et Honorio metropolitanis duo cuique pallia mittit, ut, altero mortuo, superstes in locum defuncti alium possit ordinare.

B Domino excellentissimo atque præcelsissimo filio Edwini regi Anglorum Honorius episcopus, servus servorum Dei, salutem.

Ita Christianitatis vestræ integritas circa conditoris sui cultum fidei est ardore succensa ^b, ut longe lateque resplendeat, et in omni mundo annuntiata, vestri operis multipliciter referat fructum. Sic enim vos reges esse cognoscitis, dum regem et creatorem vestrum, orthodoxa prædicatione edocti, Deum venerando creditis, eique, quod humana valet conditio, mentis vestræ sinceram devotionem exsolvit. Quid Deo nostro aliud offerre valebimus, nisi ut in bonis actibus persistentes, ipsumque auctorem humani generis confidentes, eum colere, eique vota nostra reddere festinemus. Et ideo, excellentissime fili, **C** paterna vos charitate, qua convenit, exhortamur, ut hoc quod vos divina misericordia ad suam gratiam vocare dignata est, sollicita intentione, et assiduis orationibus servare omnimodo festinetis, ut qui vos in præsentis sæculo ex omni errore absolutos ad agnitionem sui nominis est dignatus perducere, cælestis patriæ vobis præparet mansionem. Prædicatoris igitur vestri domini mei apostolicæ memoriæ Gregorii lectione frequenter occupari, præ oculis affectum doctrinæ ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit, habetote, quatenus ejus oratio et regnum vestrum populumque augeat, et vos omnipotenti Deo irreprehensibiles representet.

Ea vero quæ a nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, hæc pro fidei vestræ sinceritate, **D** quæ nobis multimoda relatione per præsentium portitores laudabiliter insinuata est, gratuito animo attribuere illis sine ulla dilatione prævidemus. Et duo pallia utrorumque metropolitanorum, id est, Honorio et Paulino direximus, ut dum quis eorum de hoc sæculo ad auctorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius alterum episcopum ex hac nostra auctoritate debeat subrogare, quod quidem tam pro vestræ charitatis affectu, quam pro tantarum provinciarum spatio, quæ inter nos et vos esse noscuntur, sumus invitati concedere, ut in omnibus devotioni vestræ nostrum concursus, et juxta vestra desideria præ-

randam. HARDUINUS.

^b Ex Bedæ, lib. II Hist. Angl., c. 17.

beremus. Incolumem excellentiam vestram gratia A ctione septima, id est, anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo tricesimo tertio.

• EPISTOLA VII.

AD HONORIUM DOROVERNENSEM EPISCOPUM.

Monet ut in Evangelii prædicatione persistat, et pallium, cujus fecit mentionem in superiori epistola, mittit.

Dilectissimo fratri Honorio Honorius.

Inter plurima quæ Redemptoris nostri misericordia suis famulis dignatur bonorum munera prærogare ^b, illud etiam clementer collata suæ pietatis munificentia tribuit, quoties per fraternos affatus unanimem dilectionem quadam contemplatione alternis aspectibus repræsentat, pro quibus maiestati ejus gratias indesinenter exsolvimus; eumque votis supplicibus exoramus, ut vestram dilectionem in prædicatione Evangelii elaborantem et fructificantem, sectantemque magistri vestri et capitis sui sancti Gregorii regulam perpetui stabilitate confirmet. Et ad augmentum Ecclesiæ suæ potiora per vos suscitet incrementa, ut fide et opere in timore Dei et charitate vestra acquisitio decessorumque vestrorum, quæ per Domini Gregorii exordium pullulat, convalescendo amplius extendatur, ut ipsa vos dominici eloquii promissa in futuro respiciant, vosque vox ista ad æternam festivitatem evocet: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi)*; et iterum: *Euge, bone serve et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv)*.

Et nos equidem, fratres charissimi, hæc vobis pro æterna charitate exhortationis verba præmittentes, quæ rursus pro Ecclesiarum vestrarum privilegiis congruere posse conspiciamus, non desistimus impertire.

Et jam juxta vestram petitionem, quam filiorum nostrorum regum vobis præsentī nostra præceptione, vice beati Petri apostolorum principis, auctoritatem tribuimus, ut quando unum ex vobis divina ad se jussu gratia vocari, is qui superstes fuerit alterum in loco defuncti debeat episcopum ordinare. Pro qua etiam re singula vestræ dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus, ut per nostræ præceptionis auctoritatem possitis Deo placitam ordinationem efficere, quia ut hæc vobis concederemus, longa terrarum marisque intervalla, quæ inter nos ac vos obsistunt, ad hæc nos condescendere coegerunt, ut nulla possit Ecclesiarum vestrarum jactura per cujuslibet occasionis obtentum quoquo modo pervenire, sed potius commissi vobis populi devotionem plenius propagare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater.

Data die tertia Idus Junias, imperantibus dominis nostris piissimis Augustis Heraclio, anno vicesimo quarto, proconsulatus ^c ejusdem anno vicesimo tertio, et consulatus ejus anno tertio; sed et Heraclio felicissimo Cæsare, id est, filio ejus, anno tertio, indi-

^a Hanc et sequentem epistolas datas anno 854, probat Pagius, ad ann. Ch. 653, n. 20 et seqq. MANSI.

^b Ex Bedæ, lib. II, c. 18.

EPISTOLA VIII.

HONORII PAPÆ I AD JOANNEM ET ALIOS EPISCOPOS PER EPIRUM CONSTITUTOS.

(Ex collectione canonum cardinalis Deusdedit.)

Honorius Joanni, Andreae, Stephano et Donato episcopis per Epirum constitutis.

Præsentium latores (L. 2, c. 188), juxta ecclesiasticam disciplinam, pallium nos Hypatio Nicopolitane Ecclesiæ diacono, quem in sacris ordinibus episcopum ordinastis, petierunt votis supplicibus dirigendum. Et quia ejus persona pendula nos dubietate sollicitat, ne fortassis, in nece Soterici præfatæ civitatis antistitis videatur esse commista, præsentium portitoribus, quantum opinamur, visi sumus reddidisse responsum; ut, assumpto fastigio, cum præsertim tempora pacis patiantur, in has Romanas partes venire deproperet, ut jusjurandum in confessione beati Petri apostoli præbeat, quod nullo dolo vel machinatione a se constructa, aut aliis hæc machinantibus præbuit in his quoquo modo consensum, ut, ab omni vitio dubietatis exempto, possimus secundum ecclesiasticum ordinem tribuere quod rogamur. Nam dum prædictus Sotericus de quibusdam capitulis fuisset suspectus, in hanc urbem deveniens ad beatum Petrum apostolorum principem de conscientie suæ puritate præbuit nihilominus jusjurandum. Data Idus Decembris, indictione 14.

EPISTOLA IX.

HONORII PAPÆ I AD SERGIUM SUBDIACONUM.

(Fragmentum, ex eadem collectione.)

Honorius Sergio subdiacono.

Post parvi temporis spatium quædam nobis sunt capita adversus Caralitane civitatis archiepiscopum vel ejus clericos nuntiata pro quibus exsequendis, atque canonica discretione in hac Romana civitate ventilandis, non solum præfatæ civitatis episcopum, emissa præceptione, sed etiam ejus clericos, de quibus referebatur aliqua commississe, præcepimus evocare. Et quia antefatus quidem episcopus, secundum quod ei jussum fuerat, in hanc civitatem venire curavit; ejus vero clerici, proprio reatu convicti, venire timentes, visi sunt a sacra comunione privari, et anathematis vinculo innodari. Et post hæc misso barbaro defensore regionario sanctæ nostræ Ecclesiæ ad eandem civitatem Caralitani, ut prædictos clericos debuisset deducere, actum est ut Theodorus quidam perversus præses ejusdem Sardinie diabolica intentione abreptus, venire eos jam navi impositos prohibuit, et violenter ablatus in Africanam provinciam destinavit. Scripsimus itaque filio nostro Gregorio præfecto tale tantumque ficinus Theodoro ejusdem insulæ præsidi jubere corrigere, et ipsas personas nostræ jurisdictionis suppositas nobis in hanc civitatem Romanam

^c *Large Post consulatum*; et infra, anno Domini. Incarn. 654. Vile Pagium, loco mox citato, n. 21. MANSI.

dirigere. Propterea experientia tua eidem eminentissimo præfecto imminendum deproperet, ut tanti viri facinus ulciscendum studeat, et eas nobis personas dirigere non omittat, sciens quia non solum hi qui crimine tenentur obnoxii a sacra sunt communione privati, anathematis poena multati, sed etiam hi qui cum eis videntur conjuncti. Exemplar vero sacre Theodosii et Valentiniani tue experientie curavimus destinandum, et eidem eminentissimo præfecto per tuam experientiam dirigendum; cujus series non solum ejus eminentiam, verum etiam omnes omnino qui a sedis apostolicæ diti ne exorbitare contendunt, nihilominus informare possit. Quemadinodum serenissimi principes hactenus omnes innovaverunt cuncta privilegia sedis apostolicæ, et quæ olim eidem sunt concessa ipsa lectione poterunt approbari. Nam de Domini Dei nostri misericordia confidimus, quod jura vel privilegia beati Petri curabimus expetere, atque immutata intentione quæsitæ atque impertita defendere. Tua ergo experientia ejusdem sacre tenore attentius relegendo suffulta, non solum eminentissimo præfecto, sed etiam aliis hæc ea tem insinuare non differat. Nobis autem de his omnibus, sicut divinus favor impunxerit, cura erit ac sollicitudo juxta tramitem æquitatis sine dubio deliberare, atque utilius fine canonico terminare. Data IV Idus Junias, indictione XV.

EPISTOLA X.

HONORII PAPÆ I AD HONORIUM CANTUARIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Concedit primum in universas Britannicas Ecclesias.

Dilectissimo fratri Honorio, Honorius episcopus, se vis servorum Dei.

Susceptis vestre dilectionis litteris *, in eis reperimus vestri laboris sollicitudinem circa nobis commissum gregem multa fatigatione occupatam, multo labore et angustia crebrescentibus malis et mundanis usibus mentis vestre difficultatis sæpius sustinere gravitatem. Nos vero hortamur vestram dilectionem ut opus Evangelii, quod cœpistis, teneatis, quia in eo tibi laborandum atque perseverandum magis quam omittendum necesse est. Memento Evangelici præcepti quomodo dicitur: *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*; et iterum in Apostolo: *Fratres, stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino*. Ideo suppliciter vestram dilectionem admonemus, ut fide et opere in timore Dei et charitate, vestra acquisitio decedentiumque vestrorum, quæ per domini Gregorii exordia pullulat, convalescendo amplius extendatur, ut ipsa promissa dominici eloquii vos ad æternam festivitatem evocet, quæ dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*; et iterum: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam*, intra in gaudium Domini tui. Interea tue sedis

A auctoritatem nostræ auctoritatis privilegio firmari postulasti. Nos vero absque ulla dilatione gratuito animo annuentes, quia rectum est, ut quæ semel statuta atque disposita a prædecessoribus nostris cognovimus, hoc ipsum et nos confirmemus. Eorum itaque vestigia assequentes, juxta ritum prisce consuetudinis, quæ a temporibus sanctæ recordationis Augustini prædecessoris vestri nunc usque tua Ecclesia detinuit, ex auctoritate beati Petri apostolorum principis primatum omnium Ecclesiarum Britannicæ tibi, Honori, tuisque successoribus, in perpetuum obtinere concedimus. Tue, ergo jurisdictioni subijci præcipimus omnes Ecclesias Angliæ et regiones, et in civitate Dorovernia metropolitani locus et honor archiepiscopatus, et caput omnium Ecclesiarum Anglorum populorum semper in posterum servetur, et a nulla persona per aliquam malam suasionem in alium locum mutetur. Aliter autem si quis fecerit, typho superbie instinctus, et nostræ præceptioni inobediens, et prænominatæ Ecclesiæ concessis sue dignitatis rationibus contenderit reniti, sciat separatum a participatione corporis et sanguinis Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi. Deus te incolem custodiat, dilectissime frater.

EPISTOLA XI.

HONORII PAPÆ I AD GRATIOSUM SUBDIACONUM.

(Fragmentum ex ejus registro descriptum, ex collectione Deusdedit.)

C Ne cuiquam labor et diligentia, quam in rebus Ecclesiæ adhibet, possit esse damnosa, ita disponendum est, ut illi suus labor sit utilis, et detrimentum ecclesiasticæ res non agnoscat. Proinde domum cum orto suo positam in hac urbe Roma juxta thermas Diocletianas regione et cum omnibus ad ea pertinentibus tibi in xxix annorum spatia ad unum auri solidum persolvendum singulis quibusque annis rationibus ecclesiasticis, pensionis nomine, possidendum concedimus; nec te exinde ejici, vel augmentum pensionis illic constituimus imponendum; ita sane, ut reparatio ejusdem domus in cunctis utilitatibus studere, sicut diligens pater familias, debeas. Post viginti vero novem annorum curricula eadem domus cum orto suo ad jus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cuius est proprietas, sine dubio revertatur; nec aliquid ex his quæ in ejus meliorationem expensæ fuerint, vel a te, vel tuis hæredibus, sit repetendi inchoat, quia rationis ordo non sinit ut in rei meliorationem expensas repetat, qui in eadem pensione augmentum non recepit. Dat. id. Decemb, indict. 14.

EPISTOLA XII.

HONORII PAPÆ I AD SERVUNDEI NOTARIUM.

(Fragmentum ex eadem collectione.)

Quoties a nobis illud petitur quod rationi noscitur convenire, animo nos decet libenti concedere. Ideoque quia petisti a nobis ut casale, quod appellatur Anrellianum, in integro una cum vineis suis positum via Portuensi, juxta sanctos Abdon et Sennen, præ-

* Ex Wpkins. Conc. Angliæ Ec., t. I, pag. 35. Ex Suppl. Mansi, pag. 471.

b Vulgarunt Ballerini in t. III Operum S. Leonis M., pag. 306.

stantem auri solidos duos et semis, juris sanctæ Romanæ, cui Deo auctore deservimus, Ecclesiæ, tibi ad certum tempus debeamus concedere; eapropter, hujus præcepti series emissa, superscriptum casale cum omnibus ad se pertinentibus tibi a præsentī hac 44 indictione diebus vitæ tuæ concedimus; ita sane, ut a te annis singulis pensionis nomine rationibus ecclesiasticis duo auri solidi, et tremissis un. v, sine mora aliqua persolvantur; quatenus et tu aliquod exinde possis habere remedium, et Ecclesiæ nostræ utilitas non decrescat. Post tuum vero obitum prædictum casale ad jus sanctæ Ecclesiæ nostræ, cujus est proprietas, revertatur sine dubio. Dat. iv id Mai. indict. 14.

EPISTOLA XIII.

(Fragmentum ex Ivone, part. vii, cap. 132.)

Præsentium lator, interclusa voce et suspiriis, atque gemitibus, lacrymisque indesinentibus, supplicatione sua nobis exorsus est, eo quod quidam illic alumnus filiam supplicantis in sacris vestibus constitutam assiduitate sua decepit, quoadusque in stomum corporis, adulterio perpetrato, deciderit; ita ut post compertum flagitium in opprobrio totius generalitatis illic commorantis, ipse perditissimus conversetur, atque omīssa insecutione hucusque, quorundam forsitan patrociniis, eundem ipsum impunitum servari. Unde dilectio tua, divino zelo succensa, jurisdictioni competenti imminere non desines, quousque perpetrator sceleris questionī communis, et severissimo præsentatus examini, ultimi supplicii C poenam suscipiat, ne, retardata in eum animadversione, divini iudicii in plurimas propagetur sententia.

EPISTOLA XIV.

HONORII PAPÆ I AD PETRUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

(Fragmentum ex Ivone, part. viii, c. 309.)

Quorundam relatione didicimus quod in causis criminalibus tua fraternitas miscetur, et quod sacris canonibus interdictum, non tantum lectionibus, quantum etiam ipsis quotidianis usibus scire procul dubio coarctatur. Nam et hoc pari modo ab ea incautius gestum fuisse audivimus, quia cum ecc et amplius propositis, hora jam pene prandii elapsa, ad eminentissimum filium nostrum præfectum, in balneo constitutum, sit profecta, et caterva pestiferis præfatarum mal: viventium vocibus imminabat, ut is qui super eos curator pridem fuerat constitutus ab eis modis omnibus tolleretur, et alter in ejus loco nihilominus subrogaretur. Et si ita est, deslere potius libuit quam ista corrigere. Sed ne tale tantumque flagitium diu videretur permanere inultum, quia et actum est, sacerdotali contrarium, simul et vitæ habitui inimicum, quid de hoc fieri debeat, veritate patefacta, filio nostro Cyriaco diacono injunximus, quatenus ea quæ illicita et contra pudoris reverentiam perpetrantur, esse [F. ense] canonico juxta ecclesiasticam disciplinam radicitus amputentur.

EPISTOLA XV.

HONORII PAPÆ I AD ANATHOLIUM MILITIÆ MAGISTRUM.

(Fragmentum ex Ivone, part. x, c. 187.)

Lator præsentium prece nobis flebili supplicavit, asserens a quodam milite castri Salernitani germanum suum fuisse peremptum, insuper et rebus propriis post ejus interitum spoliatum, propterea quam impium quamque contra legum statuta sit noxium ipsis rerum documentis in propatulo omnibus teneatur expertum, ut sanguis innocenter effusus a committente nullatenus ulciscatur. Qui hæc vindicare possunt, et pro conniventia ulcisci negligunt, sint profecto scituri quia si defensare insontem sanguinem neglexerint, in futuro tremendoque examine de eis, uti hujus facinoris participibus, tale commissum scelus exigetur. Propterea gloria vestra, ad vindicandum, ulciscendumque funesto homicidii crimine irretitum, ab agmine militari disjungat, et iudici provinciae tradendum ac puniendum justitiæ impulsu festinet. Res vero ab eo vi latrociniali ablatas supra dicto precatori, si germanus ejus extiterit, indubitanter restituat, quatenus, nobis imminente disciplina, is qui scelus commisit semper expectet, et incunctanter excipiat, et militaris integritas unius ob noxam homicidali contagio nequaquam subiaceat.

EPISTOLA XVI.

HONORII PAPÆ I AD ISAACIUM PATRICIUM ET EXARCHUM ITALIÆ.

(Fragmentum ex Iv., p. xii, c. 23.)

Quorundam scriptis didicimus quosdam episcopos in transpadanis partibus quædam verba episcopali actui inimica Petro Pauli filio edixisse, atque monito impiæ suasionis innuere; asserentes in se perjurii reatum suscipere, ut non Adulbaldo regi, sed potius Ariopatio tyranno consentiret, et quoniam præfatus gloriosus Petrus pravis eorum (si fas est dicere) sacerdotum respuit suasionibus inclinari, sed magis sacramenta, quæ Cono regi patri prædicti Adulbaldi præstiterat firmiter custodire. Et quia tantum facinus Deo et piis mentibus est inimicum, ut hi qui hoc ab aliis prohibere debuerant, ne fuisset commissum, ipsi potius ut fieret hortati sunt, cum nutu supernæ virtutis vobis laborantibus præfatus Adulbaldus in suum regnum fuerit restitutus, præfatos episcopos in has Romanas partes, adjuvante vos Deo, destinare dignemini, quia hujusmodi scelus nulla patiemur ratione inultum.

FRAGMENTA DUO.

EX DECRETIS.

(Burchard., l. xi, c. 40; Grat., xi, q. 5.)

Curæ sit omnibus episcopis excommunicatorum omnino nomina tam vicinis episcopis quam suis parochianis pariter indicare, eaque in celebri loco posita præ foribus ecclesiæ cunctis convenientibus inculcare, quatenus in utraque diligentia excommunicatis ubique ecclesiasticus aditus excludatur, excommunicationis causa omnibus auferatur.

(Ivo, p. v, c. 325.)

Quicumque metropolitanorum per plateas vel in litaniis uti pallio præsumpserit, et non tantum in

præcipuis festivitibus et ab apostolica sede indictis temporibus ad missarum solummodo solemniam, careat illo honore, et, ut beatus papa Gregorius ad Joannem Panormi episcopum ait, quia grave jugum, atque vinculum cervicis, non pro ecclesiastica, sed pro quadam sæculari dignitate defendat, permissa qua abutitur careat dignitate, quia jure privilegium meretur amittere qui audacter usurpat illicita.

EPIGRAMMA.

De Apostolis in Christi ad cælum Ascensione obdormientibus.

(Bibl. Patr., Lugd., tom. XII.)

Luce videt Christum Petrus quem nocte negavit;
Et cecinit Dominum pergere ad astra suum.
Territus Andreas orat: Miserere, Magister;
In regnum Patris collige discipulum.
Jacobus expavit hominem per nubila ferri;
Supponit scapulas, dat pia vota Deo.
Hæret ab aspectu tremulus per membra Joannes,
Et turbatus, adhuc sic stetit ut placeat.
Quin sequimur te, Christe! vocat sine voce Philippus:
Num projectus ego, liber et implicitus?
Bartholomææ, pedes Christi pendere tremiscis,
Et vis (si capias) tendere pace manus.
Thomas, ex toto nondum satius amore,
Se palpare putat vulnera, membra, latus.
Matthæus, muto similis, per scripta locutus:
Nam timor invasit nota silere senem.
Jacobus Alphæi pallet, sine morte sepultus:
Dans comites oculos, reddere quod potuit.
Hic stupet attonitus Simon migrasse Tonantem,
Et fugit affectans fulgura velle pati.
Matthias portæ cæli defixus inhæret,
Omnia, cum Christo teste, abisse putans.
Judas e cunctis corpus sine fronte levatus,
Conspicit occisum vivere in orbe Deum.

PRIVILEGIUM BOBIENSI COENOBIO DATUM.

(Ughelli, Ital. Sac., t. IV.)

Honorius episcopus, servus servorum Dei, fratri Bertulfo abbati presbytero.

Si semper sunt concedenda quæ piis desideriis congruunt, quanto potissimum ea quæ per cultus prerogativam noscuntur non sunt omnia abneganda, quæ sunt in largitoribus non solum postulanda, sed vi charitatis procul dubio exigenda. Petis nos igitur

A ut monasterio sanctorum Petri et Pauli in Ecclesia Bobio constituto, quo præesse dignosceris, privilegia sedis apostolicæ largiremur, quatenus sibi jurisdictione sanctæ nostræ Ecclesiæ, cui Deo auctore præsedimus, Ecclesiæ constitutum nullius Ecclesiæ jurisdictionibus submittaris, pro qua re piis votis facilites, ac nostra auctoritate id quod a tua dilectione exposuimus, affectui mancipari, et ideo omnem cujuslibet Ecclesiæ sacerdotem in prædicto monasterio ditionem qualibet auctoritate ne extendere, atque sua auctoritate nisi a præposito monasterii fuerit invitatus, missarum solemnitate celebrare omnino prohibemus. Curæ ergo tuæ sit monasterii fratres quo poteris egregiis moribus ac vita irreprehensibili exornare, ut profecto juxta id quod... apostolicis B privilegiis maluit inconcusse dotandos, desideret potius et anhelet inviolabili cælestis affluentiae munere, diurnis sanctæ disciplinæ precibus decorandos; sit profecto communis et sincera vita, sit sobria, communis sinceritas, ut quibus est mortuus mundus ac sepultus pro incentiva contentionis vitia minime sunites? qua incassum quis et frustra laborare cognoscitur, si superbiz vitiorum auctrici colla submittere sentiat; sit excelsa inde humilitas, quia per hanc cælesti artem cælestium munerum possidere. Sit igitur ante oculos mentis et corporis traditionum regula paternarum, et unusquisque prælatus noverit qualiter debeat imperare subditis, ne dum aspera et nec unicuique fratri aptissima ratione impleri usque ad complementum... Dei imperantes in discretionem C subjecti sit, itaque moderata vivacitas, sit sollicitudinis supereminens in fratribus strenuitas, ut dum regulariter omnes qui Deo integerrime conferuntur per obedientiz lineam bene servientes exhibeant temporalia, ad gaudia cælestis patriæ proveniant sempiterna. Et hæc quidem quæ ad sollicitudinem pertinent dixisse sufficiant; ante omnia cum Redemptoris nostri misericordiam, cui ingemiscere redemptionem nostram expectantem, enixius cum singulis et gemitibus expectamus, ut ea quæ pietas flagitat, fragilitas humanæ conditionis sufficienter atque confidenter de sui auctoris suffragatione adimpleat. Bene valete.

Datum III Id. Januarii, imperii dominis piissimi Aug. Eraclio anno 8, P. C. ejusdem anni 18, atque Eraclio Constantino novo filio ipsius an. 16, ind. 1.

APPENDIX.

I.

DIFFLORATIO EX EPISTOLA SANCTI MAXIMI AD MARINUM PRESBYTERUM, APOLOGIAM INTER CÆTERA PRO HONORIO FACIENTIS.

(Mansi, Conc. Collect., tom. XII.)

Honorium etiam Romanum papam non diffiteri reor naturaliter in Christo voluntatum dualitatem, in epistola quam scripsit ad Sergium, eo quod unam dixerit voluntatem; sed potius confiteri, et hanc

fortassis etiam constabilire. Nam hoc non in reprobationem dixit humanæ Salvatoris et naturalis voluntatis, sed quod nullatenus conceptionem ejus, quæ fuit sine semine, vel incorruptam nativitatem præcesserit voluntas carnis, vel cogitatio vitiosa. Sola namque voluntas divina atque paterna, per Filium unigenitum per semet operantem, propriam incarnationem sanctique Spiritus conventionem hanc operata est; et quod hunc sensum sectetur hinc est ma-

nifestum. Cum enim dixisset quia propter ineffabilem unitatem humanæ ac divinæ naturæ, et Deus dicitur pater, et humanitas de cœlo cum humanitate [*Leg. divinitate*] descendisse, et hoc modo ostendisset eorum quæ naturaliter insunt utrique naturæ unius Christi et Dei Filii per commutationem summam redditionem, subiungit: «Unde, inquit, et unam voluntatem fateamur Domini Jesu Christi,» quomodo ait: «Quia profecto a divinitate assumpta est natura nostra, non culpa,» id est, non a peccato, propemodum cum magno effatus Athanasio, qui hæc contra Apollinarium impium scribit: «Natus est ex muliere, de prima plasmatione hominis formam sibi erigens in ostensione carnis absque carnalibus voluntatibus, et humanis cogitationibus in imagine novitatis. Voluntas enim sola divinitatis est, quoniam natura tota divinitatis est. Denique Verbi propter nos secundum carnem nativitas super nos progressio facta est. Non enim carnis vitiosa præcessit voluntas vel cogitatio, sicut in nobis aspicitur, propter generis desiderium, quod a deceptione primi parentis obtinuit, sed voluntas divinitatis sola per Filium, qui secundum beneplacitum Patris, et cooperationem Spiritus sancti, propriam, ut dixi, per se operatus est incorporationem, gerens in se et per se noviter inventum naturæ modum nativitatis, et sine semine suam ipsius patrans conceptionem ex sancta Dei genitrice semperque virgine Maria.» Hac ergo ineffabili nativitatis ejus inspecta ratione, ille quidem voluntatem solam in eo divinitatis dixit, hic vero voluntatem unam Domini nostri Jesu Christi. Quia profecto, inquit, a divinitate assumpta est natura nostra, non culpa, absque carnalibus voluntatibus, et humanis cogitationibus, ut sacratissimus Athanasius ait. Non tamen perhibuit eum tanquam hominem, quia est quoque natura Deus, non habere humanam voluntatem et naturalem, quemadmodum et divinam atque paternam. Id ipsum autem etiam in subsequentibus innuit, asserens: «Sine peccato conceptus est de Spiritu sancto, et sancta immaculata semperque virgine Dei genitrice Maria, et sine contagione ex ea secundum carnem natus est.» Divinam quoque Scripturam in laudem et vituperationem profert carnis memoriam facere; non aliam, absit, natura et substantia Domini carnem quam nostram commonens intelligendam, qui etiam hanc sciebat assumptam ex nostra substantia, id est, ex congenitæ nobis semper virginis et Dei matris sanctis visceribus, sed alienam a vicio, et nullatenus legem prævaricationis habentem, sicut nos, in membris repugnantem spiritus legi. Non enim assumpta est, ait, a Salvatore caro a peccato corrupta, quæ repugnaret legi mentis ejus. Cujus enim sementationem, quæ per peccatum efficitur, non præcessit generationis lex, hujus omnino nec in membris est, sed lex divinæ justitiæ ad imaginationem nobis ostensa, et eam quoque, quæ ex prævaricatione naturæ illata est, perfecte demolitur. Venit enim sine peccato querere et salvare quod perierat, id est, naturam humani generis quæ peccaverat. Alia

enim lex in membris ejus, aut voluntas diversa vel adversa non fuit in Salvatore. Hinc ostendit, non quod non habuerit humanam voluntatem et naturalem (non enim hoc dixisse videtur), sed quod sicut homo neque secundum corpus per membra quamlibet habeat præter naturæ leges operationem; neque rursus secundum animam voluntatis contrarium vel sine ratione motum, veluti nos, quia et super legem natus est humanæ naturæ. Expressius autem et in subsequentibus comprobat, quod sermo sibi esset tantum, vitiatam et non naturalem a Salvatore determinandi voluntatem, et quod in naturali ac humana ad paternam ac divinam coaptatur quidem, sed nullam haberet ad illam ex repugnatione diversitatem. Normam autem dans nobis seipsum, quod proprie suum erat, voluntarie subiciebat; commendabat vero paternum. Quatenus et nos imitati, quod nostrum est reprobato, quod divinum est omni studio explamus, dicens ita: «Licet enim scriptum sit: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me Patris* (Joan. vi), et, *Non quod ego volo, sed quod tu, Pater*; non sunt hæc diversæ voluntatis, id est, contrariæ ac repugnantis, sed dispensationis humanitatis assumptionis, quæ sua compassibiliter fecit quæ nostra sunt. Ista enim propter nos dicebat, quibus dedit exemplum pietatis magister, ut sequamur vestigia ejus, non suam unusquisque nostrum, sed Domini potius in omnibus præferat voluntatem.» Non ergo interemptionem, ut dixi, naturalis et humanæ voluntatis, sed vitiosæ, ac ejus quæ est extra naturam, facit; et totum fateamur ab omni peccato Deum liberum esse, testatur, qui secundum nos propter nos incarnatus est. Et ut compendio dicam, per unam voluntatem, solam ejus secundum carnem nativitatem eum divinam præcessisse voluntatem indicare conjicio. Per id vero quod ait, non esse voluntatis ejus diversitatem, contrarium vel repugnans quid non eum habere perhibet, sed conveniens et prorsus unitum ex toto. Unde cum nostram quidem naturam de divinitatis voluntate dicit assumptam, unius mentionem facit. Illud autem quod introducit: *Non veni facere voluntatem meam*, in medium verbo præponit [*F. leg. in medio verbum proponit*] omisso numero. Non sunt, inquit, hæc diversæ voluntatis, id est, contrariæ atque adversatrici. Ex quo duas secundum naturam existere in Salvatore voluntates manifeste colligitur. Si enim contrariam non habuit, naturalem habuit, tanquam homo. Quod enim non est contrarium naturale profecto est, et nemo contradicit. Nihil quippe in natura, vel in his quæ sunt secundum naturam, est omnino contrarium. Timor ergo est opinari, quod in ejus proprie non est sermonibus scriptum, et moliti adversarios propriæ opinionis tanquam non bonæ ad velamentum illius viri litteras faciendum, secundum utrumque has præter illius intentionem falso referentes. Advocatum quippe habet rationis sermonem omni calumniatoris abigentem incursum. Et ego quidem sic se illius habere sensum existimo, ab omni suspitione purga-

tum. Certiorem autem mihi hunc sanctissimus fecit A presbyter, dominus videlicet Anastasius abbas a seniori Roma reversus, vir scilicet incomparabilis, virtuteque divina et prudentia venustatus; qui asserens quod multum sermonem moverit ad sacratissimos magnæ illius Ecclesiæ viros, propter epistolam quæ ab eo fuerat ad Sergium scripta, percontans cujus rei gratia, vel qualiter in ea inserta fuerit una voluntas, et invenit hæsitantes in hoc, et rationem reddentes. Insuper et eum qui hanc per jussionem ejus Latinis dictaverit dictionibus, dominum videlicet abbatem Joannem sanctissimum symponum, affirmantem quod nullo modo mentionem in ea per numerum fecerit unius omnimodis voluntatis, licet hoc nunc sit fictum ab his qui hanc in Græcam vocem interpretati sunt; verum nec quamlibet exinanitionem vel abolitionem naturalis secundum humanitatem Salvatoris voluntatis, sed ejus quæ nostra est, et reproba facta, perfectam dejectionem et interemptionem. Juxta quod et in invicem eorum quæ unius generis sunt efficitur bellum. Ostendere volens ab omni esse peccato mundam assumptam carnem, secundum sacratissimorum eloquiorum et paternarum doctrinarum traditionem. Et apparet qualiter hujusmodi sermones concinentes sint cum his quæ modo sunt ab exiguitate mea recitata, et veluti astipulatores factæ pro Honorio defensionis. Ego, cum hæc ille ratiocinando respondisset, miratus sum, oppido cognoscens subtilitatem ipsorum, et obstupui quodammodo super astutia eorum, qui pro uno frustra omnia gerere impie audent, et volunt, sicut eis ab olim moris, et nunc est, furtivis et falsis narrationibus eos qui contra se magnanimitèr agonizant, taliter, quin et absque omni ratione ad se ipsos attrahere, et sensum fraudare, qui se nullatenus sequitur. Necessario ergo et hoc cum didicissem, significavi tibi domino, honorabilis pater, quatenus per omnia munitus, habeas qualiter insequaris adversariorum phalanges, verboque indefesse jaciens, et fide potenter superans, gloriamque hinc Unigeniti in præconium habens, et diadema hujus communionem per gratiam et unitatem.

II.

DIFFLORATIO EX EPISTOLA SANCTI MAXIMI AD PETRUM ILLUSTRUM.

Pyrrhi et sancti Sophronii Hierosolymitani episcopi atque papæ Honorii mentionem facit, ita post ultima prosecutus.

(Mansi, Conc. Collect., t. X.)

Vestris laudabilibus syllabis dignatus es significare indigno servo tuo propter abbatem Pyrrhum. *Et post pauca.* Et futurum profecto esset ut hac forte pro causa ad redargutionem illius et omnium qui secundum illum impiam novitatem sectantur indifferenter ad divinitus conservanda tua et famosissima vestigia properarem, quatenus scirent omnes qui secundum vos pietatis sunt amatores, illorum una cum omni prorsus incitâ, impietatis quoque superquam abundantiam. Sed timui ne putarer extra sacra quidquam agere jura, præter voluntatem hoc faciens

sanctissimæ sedis apostolicorum virorum, qui universam plenitudinem catholicæ Ecclesiæ bene ducunt, et ordinate secundam divinam legem deducunt. Quoniam hac divina videlicet lege consistunt cœlestia et terrestria, et oportet ab ea nequaquam exorbitare, sed quæ sunt divina secundum Deum agere illos qui sancte secundum vos vivere proposuerint, quatenus et Deum gestorum habeant curatorem, et sine successu receptionem. Quoniam, famosissime domine, pejor his est, quod et antea intimavi, etiam ab antiquis hæreticis nova fides et expositio. Hanc enim multis quibus perduravit annis in episcopatu ad manifestationem reprobæ mentis suæ (nam Deus et ad nequitix propalationem sæpe novit longanimitèr sustinere, non ut hanc ampliorem per inducias reddat, sed ut hanc ampliorem factam justius puniat), decessor quidem ejus impie in utero aluit, iste vero magis impie genuit, et rursus posteriores horum in contemptum excolunt divinitatis. *Et paulo post:* Et quod adhuc deterior illis est mos, et veluti speciale omnium perversorum hæreticorum indicium, quia et suæ ipsius impietatis obnoxios describunt innoxios. Sophronium quippe, qui prudenter divina perdocuit et prædicavit Ecclesiæ catholicæ dogmata, se in errorem movisse hac illicque susurrant. *Et post paucillum:* Divinus enim Sophronius, ut ipsi testamini, laudabilissimi, in Afrorum regione mecum et cum omnibus peregrinis monachis moras agebat, cum ipsi perversitates illas fabricarent adversus omnes. *Et post pusilla:* Et erat quidem domus omnium per divinam concordiam et unitatem in unum Dei favente gratia in universitate, quæ sub sole consistit, pacifica et tranquilla fide munitis Ecclesiis. Hi vero qui horum invitebant consonantiæ, ac in Christum Deum confessioni veluti quamdam caliginosam nubem et stridentem vel gravem fluctum maris ac barbarorum, nemine hos movente, quam solo dæmone ne turbationis amico, qui genus humanum ad similitudinem concitavit, repente contra veram Christianorum fidem novam excogitaverunt ecchesin; deinde sententias pro ea et compositiones injastas; dein actiones monumentorum; deinde synodos latrociniales, et concursus episcoporum non voto convenientium, sed violentia contractum, non exhortatione properantium, sed ex foga barbarorum peregre proficiscentium; dein jussiones et minas huc atque illuc adversus pios transmissas. Nam eum qui tunc imperabat, sophisticè muneribus in servitutem redigentes. *Et post pauca:* Ex proprio nomine viro ecchesin producere persuaserunt. *Paulo post:* Fit autem horum inimicus pariter et defensor, an potius asserendum, fautor et accusator, horum publicans argumentum et innotescens quod ipse nequaquam ex se fuerit motus, sed ab illis coactus, impiissimam fecerit ecchesin in scriptis pro se ipso hæc dicens, et rationem reddens Joanni sanctæ memoriæ quondam papæ senioris Romæ. *Et post paucillum:* Convincunt autem seipsos quod isti valde manifeste fortissimi hanc fecerint, et nullatenus ille Neque enim quodlibet super hoc habuit studium ut

pote ad alia circumlatus. *Post brevia*: De quibus omnibus miseri nec sensus apostolicæ facti sunt sedis, et, quod est risu, imo, ut magis proprie dicamus, lamento dignissimum, utpote illorum demonstrativum audaciæ, nec adversus ipsam apostolicam sedem mentiri temere pigritati sunt; sed quasi illius effecti consilii, et veluti quodam ab ea recepto decreto, in suis contextis pro impia ecclésiæ actionibus secum magnum Honorium acceperunt, suæ præsumptionis ostentationem ad alios facientes viri in causa pietatis maximam eminentiam. Quis itaque, o famosissime, et qualis Sophronius hæc et tam atrociter et per tantum temporis facere his falsiloquis persuasit? quæ hos non rogavit ecclesia? quis pius et orthodoxus non supplicavit antistes, cessare illos a propria hæresi clamando et obtestando? Si quidem ultima sua expirabat sacer Arcadius, et spiritum Deo tradebat, sed nec usque ad horam illam eos rogare cessavit. *Et post pauca*: Quid autem et divinus Honorius, quid vero et post illum Severinus senex, quid denique et is qui post hunc existit, sacer Joannes? Porro is qui nunc præidet beatissimus papa, omisit quidquam supplicationi conveniens? Nonne Oriens totus et Occidens lacrymas, lamenta, obsecrationes, deprecationes ex æquo tam Deo per orationes, quam his per epistolas afferebant? Sed Deus quidem horum profecto beatorum virorum fidem admisit, et pro ea vicissitudinem in sæcula conservavit. Illi autem Domini contemnentibus inducias, ad conversionem hos benigne cohortantes, et horum egregiorum facta per tot tempora supplicatione torpentes, suæ nequaquam passi sunt cœlestem fidem præferre: *Post aliqua*: Divinus ergo magnusque Sophronius tunc Alexandriam veniens, mox ex prima lectione (dederat enim etiam ipsi Cyrus ad retractandum illa novem impietatis capitula) lugubre quiddam et ingens vociferatus, fontes emittebat lacrymarum, illum fervide obsecrans, supplicans, exhortans, in pavimento ipsius vestigiis provolutus, quo nihil horum super ambonem contra catholicam Dei Ecclesiam prædicaret, quippe cum hæc l'quido impij essent Apollinarij dogmata. *Et paulo post*: Taliter viri, o mihi præ omnibus reverendum caput, divina Deo perosis insultationibus et invicem scenicis quodammodo illusionibus lacerabant, et sacratissimum Sophronium tam miserabiliter lamentatum, utpote contritionem more cujusdam secundi Jeremiæ catholicæ deflentem Ecclesiæ, tantumque divinorum lapsum bene valde et compatiensissime dogmatum deplorantem, nullatenus consolati sunt. *Et post nonnulla*: Si enim Romana sedes non solum reprobum Pyrrhum, sed et male sentientem et male credentem non nescit, perspicuum profecto est quia omnis qui eos qui Pyrrhum repronaverunt anathematizat, sedem Romanam, id est catholicam Ecclesiam anathematizat. Omitto enim dicere quia utique et seipsum, qui talis est, si duntaxat sedi Romanæ communicat, catholicæque Dei Ecclesiæ. Obsecro igitur, be edicte Iomine mi, præcipere omnibus, ne Pyrrhum sanctissimum vel aliusfimum nomine. Neque enim tale quid

PATROL. LXXX.

A sacra regula eum vocari permittit. A cuncta enim cecidit sanctitate, qui nimirum ab Ecclesia catholica sponte prosiliit. Non enim fas est illum ex quacunque laude cognominari, qui jam olim damnatus est et abjectus ab apostolica sede Romanæ urbis, ob externæ sensum opinionis, donec ab ea recipiatur conversus ad ipsam, imo ad Dominum nostrum per piam confessionem, et orthodoxam fidem, qua sanctificationem recipiat, sanctumque vocabulum. Itaque si vult hæreticus neque esse, neque audiri, non isti aut illi satisfaciatur, superfluum quippe hoc et irrationabile est, quia sicut uno contra eum scandalizato omnes scandalizati sunt, ita quoque uno satisfacto, omnes procul dubio satisfiunt. Festinet pro omnibus sedi Romanæ satisfacere. Hæc enim satisfacta, communiter ubique omnes pium hunc et orthodoxum prædicabunt. Nam frustra solummodo loquitur, qui mihi similes suadendo: ac subripiendos putat, et non satisfacit et implorat sanctissimæ Romanorum Ecclesiæ beatissimum papam, id est apostolicam sedem, quæ ab ipso incarnato Dei Verbo, sed et omnibus sanctis synodis, secundum sacros canones et terminos, universarum quæ in toto terrarum orbe sunt sanctarum Dei Ecclesiarum in omnibus et per omnia percepit et habet imperium, auctoritatem et potestatem ligandi atque solvendi. Cum hoc enim ligat et solvit etiam in cœlo Verbum, quod cœle tibus virtutibus principatur. Si enim alios quidem satisfaciendos ducit, et beatissimum Romanum papam nequaquam implorat, simile quiddam agit ei qui forte homicidii vel alterius cujusdam criminis redarguitur, et insontem se non ei qui secundum leges judicandi iura sortitus est exhibere festinat, sed tantum inutiliter et sine lucro aliis et privatis hominibus inmunditiam monstrare sui satagit actus, qui nullam habeant se solvendi a crimine potestatem. Quapropter, benedicite mi domine, adhuc magis extendere præceptionem, quæ bene vobis et secundum placitum Dei visa fuisse dignoscitur, quo nemini licentiam habeat in te quidquam loqui et obloqui dogmatis causa. Sed liquido discite voluntatem hujus abundantius investigantes, si velit annuere penitus veritati; et si hoc agere studuerit, et ad id secundum rationem accelerat, hortamini eum suggestionem convenienter facere ad beatissimum papam Romanum, quatenus sic per illius divinam præceptionem regulariter quæ circa ipsum sunt et decentissime moderetur ad gloriam Dei, et vestræ laudem sublimitatis.

III.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE S. J.

Neque vero omittenda fuerat a collectore regio, quæ initio collectaneorum a Sirmondo editorum præfationis loco posita est, Anastasii sedis apostolicæ bibliothecarii ad Joannem diaconum urbis Romanæ epistolâ, qua non instituti solum operis rationem explicat, sed Honorii etiam papæ defensionem continet adversus sextæ synodi censuram, qua perstrictus inter Monothelitas videbatur, ut docet Sirmondus. Eam igitur rebus tum paulo ante præmissis de Honorio, tum sequenti volumine secuturis, omnino necessariam præcis accipe.

ANASTASII, SEDIS APOSTOLICÆ BIBLIOTHECARI EPISTOLA
AD IOANNEM DIACONUM.

Charissimo fratri Joanni digno Christi Levitæ Anastasius exiguus in Domino salutem.

Ecclesiasticam scripturæ ad multorum instructionem historiam iudustriæ tuæ promiseram ex Græco me tibi sermone quædam in Latinum versurum eloquium. Dixeras enim, et summa veritate docente perhibueras, ecclesiasticam te ordini non posse fidenter historiam, nisi utriusque linguæ quædam rerum gestarum conscripta series ad tuam notitiam devenisset. Quapropter quia tantæ me imperitiæ recognosco, ut nec ipsius linguæ mæ, in qua natus sum, ne dixerim alienæ, vim penetrare sufficiam, ac per hoc nunquam interpretandi quacunque ratione conamen arripere presumpsissem, consentiens a magistris reprehendi, quam te a prædicta torpore meo texenda historia remove, satisfacere tibi ecce pro viribus maturavi. Credens plane a te corrigendum quidquid meum distortum, poliendum quidquid repertum fuerit impolitum. Sane fateor, testimonium mihi perhibente conscientia, mallet hæc et hujusmodi ab aliis fieri, non tam laborem fugiens quam imperitam undecunque scientiam meam, si tamen scientia, et non magis inscitia sit dicenda, non sciens, si salva pace fraternitatis tuæ, seu scribendæ a te historiæ proposito, hæc omittere potuissem; qui profecto tanta luce sapientiæ rutilas, ut a me non quid necessarium, sed temerarium experiri saporem proposuisse vilem is. Itaque mihi, intrevniente obedientia, sata ab aliis rustica falce collegisse, et ad aream Latinitatis fidei humero transverxisse sufficiat, nil videlicet addenti vel minuenti. Tuum autem erit, adjectis sententiis, veluti quodam ventilabro iudicii, o, us historiæ dilatare, et verba nostra, quæ in ea inserenda decrevis, quasi quædam frumenta purgare. Verum nos sic et hæc et alia interpretandi propositum sumpsimus, ut nec ab ipsa verborum usquequaque circumstantia discessisse noscamur, nec pro posse a sensus veritate decidisse videatur. Porro novissimorum temporum brevia quædam opuscula transtuli, quoniam priorum temporum gesta priores, imo majores nostri transferentes, nos in huiusmodi opere prævenerunt, quemadmodum et longe præstantius transcendunt. Igitur post chronographiam tripartitam, quam te hortante transtulimus et alia quædam brevissima opuscula, quæ ad petiitum diversorum patrum et fratrum nostrorum interpretati sumus, ad manus nostras venire contigit apologiam quarti Joannis Romani pontificis pro Honorio papa a calumniatoribus impetito, quod unam Domini nostri Jesu Christi tantum scripserit voluntatem. Quæ videlicet apologia satis hunc, ut reor, excusabilem reddit, licet huic sexta sancta synodus quasi hæretico anathema dixerit, et in Dei solius jam iudicio positum reprobationis telo confoderit, cum hæreticus non ex erroris tantum deceptione, quantum ex electione non recta et contentiosa pertinacia generetur. Quis autem erit qui nobis

A interim dicat utrum ipse pro certo dictaverit epistolam, de qua illum anathematizandi fomitem calumniatores susceperunt, cum et ex scriptoris vel indisciplinatione, vel in pontificem odio quid contingere tale potuerit? quamvis non ignoremus, docente sancto Maximo in epistola sua, quam Marino scripsit presbytero, sanctissimum hanc scripsisse Joannem abbatem. Ego, et ipse dictator existit, quis hinc illum interrogavit? quis intentionem investigavit? quis hunc corrigere voluit, et ille percontanti aut emendare conanti restitit, vel contentionibus serviens resutavit? præsertim cum in Evangelio illo quo dicitur: *Nolite iudicare et non iudicabimini* (Luc. vi, 17), et cætera, nihil aliud præcipi magnis et jam magistris Ecclesiæ videtur, nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Sunt quippe quædam facta media, quæ ignoramus quo animo fiant, cum bono et malo fieri possint, de quibus temerarium est iudicare, maxime ut condemnemus. Denique duo sunt in quibus temerarium iudicium cavere debemus, cum incertum est quo animo quidquam factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit, qui nunc vel malus vel bonus apparet. Quantum autem temerarium sit iudicium præcavendum, aperte Dominus indicat, qui de Sodomitis more nostro loquitur, dicens: *Descendam, et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam* (Gen. xviii, 21). Et iurans per Moysen: *Ne maledicas surdo, ait, nec coram cæco ponas offendiculum* (Levit. xix). Quod eisdem pene verbis Apostolus monet: *Unusquisque, inquit, nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem iudicemus, sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum* (Rom. xiii). Quis autem magis surdus vel mutus dicendus est quam is cui, cum exanimis et dissolutus jacet in sepulcro, nec auris patet ad objecta solemniter audiendum, nec os aperitur ad objecta rationabiliter refellendum. Verum de huiusmodi iudiciis sufficiunt quæ venerabilis Anastasius apostolicæ sedis præsul ad Anastasium imperatorem scribens, sacræ Scripturæ auctoritatis pondere gravida docet. Sed ne videamur tam sanctam tamque reverendam synodum accusare, vel temere reprehendere, licere nobis opinamur de illa sentire, quæ sanctos patres nostros de Chalcedonensi magna synodo sensisse non ignoramus. Quorum unus, sanctus videlicet papa Gregorius, usque ad prælationem tantummodo canonum hanc suscipiendam fore signavit. Beatus autem æque papa Gregorius, in tomo de anathematis vinculo qualiter eadem synodus recipienda sit, luculentis exemplis et nonnullis divinis testimoniis innuit, ubi horum circumstantiam tali deliberatione concludit. Hæc, inquit, et huiusmodi exempla nos edocent, et testimonia divina confirmant, non omnia passim a quocunque dicta, vel ubicunque scripta indifferenter accipere, sed, retentis bonis, quæ noceant refutare. Nam et hanc quoque sanctam synodum canonica quædam capitula promulgasse, Græcorum scripta testantur, quæ tamen

pene omnia, quæ sedes apostolica non probavit, tota Latinitas reprobavit. Sed quid de hac sola dicimus, cum et secundam universalem synodum, quæ primo Constantinopoli celebrata est, in causa primatus Ecclesiarum, sedes apostolica non admittat; quin et omnes synodos sic recipiendas decernat, ut Chalcedonensem synodum admittendam fore prædictus Gelasius papa describat, pro fidei scilicet communione et veritate catholica et apostolica, pro qua hanc fieri sedes apostolica delegavit, faciamque firmavit? Verum, si omnia exaggerare volumus quæ in Honorii papæ excusationem colligere possumus, facilius charta nobis quam sermo deficiet, et interpretandi propositum ad dictationis profecto vertemus eloquium. Unum tamen dicemus, quod reticere procul dubio non debemus, quia talis est dictus Honorius, qualis est et pronuntiat; quod si talis non fuit, cui sit præfixa sententia, profecto non erit, quoniam sicut scriptum est: *Homo videt in facie, Deus autem in corde.*

Sed ecce, dum prolixius præfatio ad te nostra dirigitur, ab interpretandi studio procul abscessimus, ostendere gestientes, quod in apostolicæ sedis petra, quantum ad fidem pertinet, nec etiam per Honorium inventum sit unquam serpentis, id est virulentæ sectæ, vestigium. Sume igitur jam memoratam Joannis papæ pro Honorio apologiam; sume etiam et pro eodem ipso apologiam ex epistola Maximi monachi, et revera philosophi, Christi quæ Dei nostri martyris, missa Marino presbytero, difflorata. Ipse quippe beatissimus Maximus non solum in jam dicta, sed et in ea quam scripsit ad abbatem Thalassium epistola, jam nominatum defendit Honorium. Verum etiam in epistola sua dogmatica, quam ad Petrum scripsit illustrem, magnum hunc et divinum appellat. Ex qua scilicet epistola de eodem papa Honorio et Hierosolymitano Sophronio, de quo in translatis a nobis scriptis sæpe memoriam fecimus, atque de Pyrrho Constantinopolitano hæretico patriarcha, difflorata quædam atque translata in tibi afferimus.

Præterea, interpretati sumus ex epistola ejusdem sancti Maximi ad Marinum scripta presbyterum circumstantiam de Spiritus sancti processione, ubi frustra causari contra nos innuit Græcos, cum nos non causam vel principium Filium dicamus Spiritus sancti, ut autumant, sed unitatem substantiæ Patris ac Filii non nescientes, sicut procedit ex Patre, ita eum procedere fateamur ex Filio, missionem nimirum processione intelligentes; pie interpretans, utriusque linguæ gnaros ad pacem erudiens, dum scilicet et nos et Græcos edocet secundum quiddam procedere, et secundum quiddam non procedere Spiritum sanctum ex Filio, difficultatem exprimens de alterius in alterius linguæ proprietatem significans. Siquidem et hujusmodi pia interpretatione sanctus olim Athanasius Orientales et Occidentales super subsistentiæ vel personæ nomine dissidentes univit, dum unum idemque utrosque corde credere,

A sensuque retinere perdocuit, licet ob linguæ varietatem aliter atque aliter ore confiterentur, et importunis contentionibus desævirent. Transtulimus etiam quasdam epistolas Theodori papæ successoris prædicti papæ Joannis, juxta quod ordo posebat, scriptas ad Paulum successorem Pyrrhi, et consecratores ejus; quorum scilicet Joannis ac Theodori eximiorum sedis apostolicæ præsulum stylus epistolarum Latina redolet eloquentia; ex quo liquidè constat non Græce illas, sed Latine fuisse dictas. Unde notandum quod nonnulla quæ Latine fuerunt edita Latinitas funditus mole oblivionis obruta deplorasset, nisi ex Græcorum post fonte librorum hæc hausta sitibundo pectore resumpsisset, sicut epistolam beati papæ Felicis in Petrum sententiam proferentem Antiochenum damnationis.

B Quinimo sicut et ipsum quoque Clementem, quem Rufinus nostræ linguæ redditum, restitutum, et redeuntem ad Gaudentium scribens innuit, et quod Latine scriptus fuerit et amissus, rursusque receptus, signanter ostendit. Excerpsi nihilominus, et tibi ecce translata præsentio, quamdam narrationis circumstantiam ex epistola sancti Maximi ad abbatem, quid Constantinopoli legati Romani gesserint, gratia incitandæ constantiæ in causa maximæ pietatis, ad redargutionem pusillanimatorum, et agnoscendæ potestatis apostolicæ sedis contra eos qui ab ipsa quid violenter extorquere nituntur. Porro ecce nihilominus exhibeo tibi ex illi gesta sancti papæ Martini, quæ ad petitum venerabilis Martini episcopi Narniensis edideram, una cum Hypomnestico declarante breviter gesta sanctorum Maximi philosophi, et utriusque Anastasii, necnon et Theodori, ac Euprepii et aliorum.

IV.

EPITAPHIUM HONORII PAPÆ I.

(Baron. Ann. l. ad an. 638.)

In apside (quam fecit illustris papa) hæc circumposita carmina leguntur musivo opere exarata subtilis imagines eodem opere textas, rudi (ut ferebat sæculum) stylo:

Aurea concisis surgit pictura metallis,

Et complexa simul clauditur ipsa dies.

Fontibus e nibeis credas, aurora, subire

Correptas nubes, ruribus arva rigans.

D In eodem apsidis hemicyclo recta linea qui sequuntur positi sunt versus:

Vel qualem inter sidera lucem proferet irim

Purpureusque pavo ipso colore nitens.

Qui potuit noctis vel lucis reddere finem,

Martyrum e bustis hinc reppulit ille chaos.

—

Sursum versa nutu quod cunctis cernitur uno,

Præsul Honorius hæc vota dicata dedit.

Vestibus et factis signantur illius ora,

Lucet et aspectu lucida corda gereus.

ANNO DOM NI DCXXXVIII.

DAGOBERTUS I

FRANCORUM REX.

NOTITIA HISTORICA IN DAGOBERTUM.

(Hist. lit. de la France, t. III.)

§ I. Histoire de sa vie.

Un règne d'abord dirigé par la prudence, la modération, la justice et l'équité, puis terni par un enchaînement de débauches excessives, fait en deux mots le caractère de ce prince (a). Il était fils de Clotaire II et de Berthule, et naquit vers l'an 603. Il apporta au monde d'excellentes qualités naturelles, beaucoup d'esprit, de douceur, d'humanité, et devint un des princes les plus adroits, les mieux faits, les plus vigoureux de son siècle. Il n'avait pas encore vingt ans accompli, lorsqu'en 623 Clotaire l'établit roi d'Austrasie, en lui donnant pour principaux conseillers l'illustre Pepin de Landen, et saint Arnoul, évêque de Metz (b). Celui-ci prit un soin tout particulier de le former à l'art de régner en roi très-chrétien, et y réussit si heureusement, que Dagobert passait pour le prince le mieux instruit dans les connaissances convenables à un souverain, qu'on eût encore vu entre les rois français.

Tandis qu'il suivit les conseils de ces deux sages ministres, et ceux de saint Cunibert de Cologne, qui succéda à saint Arnoul, son règne fut heureux et florissant, jusqu'au point que nul autre ne l'avait été davantage (c). Il devint l'objet de l'admiration, de l'estime et du respect des nations étrangères, comme de ses propres sujets. Rien en effet n'était plus charmant que de voir un jeune prince avoir une attention extraordinaire, et prendre lui-même un soin infatigable pour rendre la justice. Ni les présents, ni la considération des personnes n'avaient aucune force sur son esprit. Il ne suivait que ce qui était selon l'ordre et l'équité.

Mais de si beaux commencements furent bientôt horriblement ternis par une conduite pleine de débauches (d). Non seulement il quitta Gomatrude qu'il avait épousée, et prit à sa place Nahtilde, une de ses filles d'honneur, mais il poussa encore l'amour des femmes jusqu'à cet excès, qu'il en avait trois à titre de reines tout à la fois, et grand nombre de concubines. A l'incontinence il joignit l'avarice; et celle-ci lui fit prendre les biens de ses sujets, et

A même des églises pour remplir ses trésors. Ni les avis salutaires de saint Cunibert de Cologne, ni les remontrances pathétiques de saint Amand de Maestricht, ne furent capables d'arrêter les passions de ce jeune prince.

Ce fut après la mort de Clotaire, son père, en 623, qu'il commença à s'éloigner de la justice, en se voyant maître de presque toute la France (e). Il le fut entièrement deux ans après, à la mort de Charibert, son frère, et d'un fils qu'il avait, nommé Childeric, qui le suivit presque aussitôt (f). Malgré ses débauches, Dagobert ne laissa pas de faire du bien à plusieurs églises, notamment à celles de Verdun, de Rébais, d'Aumont, d'Anisole ou Saint-Calais, et surtout de Saint-Denis en France, dont il est regardé comme le fondateur (g). Il eut soin aussi d'en pourvoir quelques autres de bons évêques; et, à l'exemple du roi son père, il se plaisait d'avoir à sa cour de saints personnages, comme saint Didier de Cahors, saint Eloi, saint Ouen, alors connu sous le nom de Dadon, saint Vandregisile, et quelques autres (h). Pour ses actions de valeur, ce qu'il fit de plus remarquable fut de faire rentrer dans le devoir les Gascons et les Bretons, qui en étaient sortis (i).

Ce monarque mourut d'une dysenterie, le dix-neuvième de janvier 638, ou seulement 637, si l'année ne commençait dès lors qu'à Pâques (j). Il n'avait encore que trente-cinq à trente-six ans, et en avait régné seize, à compter dès 622 que Clotaire l'avait établi roi d'Austrasie, et dix depuis la mort de son père. Les années du règne de ce prince ont longtemps embarrassé nos écrivains dans leurs supputations; mais il n'y a plus de difficulté, depuis que dom Mabillon a pris soin de l'éclaircir dans une dissertation faite exprès, et dans les autres endroits de ses écrits cités à la marge.

Dagobert fut enterré dans l'église de Saint-Denis, qu'il avait enrichie, et où il avait établi la psalmodie perpétuelle (k). On y voit encore son tombeau près de l'autel du côté de l'Epître: et l'on continue à y faire tous les ans, au jour de sa mort, son anniver-

(a) Fred. Chr., n. 46, 47, 58, 60; Mab., Act. B., t. II, p. 425, 715.

(b) Fred., ibid., n. 58, 61; Mab., ibid., p. 154, n. 16, 425, n. 8.

(c) Ibid.

(d) Fred., ibid., n. 58 60; Mab., ibid., p. 715, n. 15.

(e) Fred., ibid., n. 60.

(f) N. 67.

(g) Mab., ibid., p. 271, n. 12.

(h) P. 560, n. 4; B.L., Capit., t. I, p. 141, 142.

(i) Fred., ibid., n. 78.

(j) N. 79. Mab., Dipl. supp., c. 7, n. 2; Ann. t. III, p. 514-528; An. I. XII, n. 4-5.

(k) Fred., ibid.; Mab., An., ibid.

saire avec une pompe digne d'un roi. Du Chêne nous a donné ses actes remplis de fables, à la suite desquels se lit son épitaphe, qu'il nous ne rapporterons pas, parce qu'elle ne vaut guère mieux (a). Il laissa deux fils, Sigebert et Clovis, qu'il avait établis, de son vivant, l'un roi d'Austrasie et l'autre de Neustrie (b).

§ II. Ses lois et autres monuments.

On a observé ailleurs que les lois dont nous avons à rendre compte ici avaient été d'abord rédigées par les soins de Thierry I, roi des Français, puis rectifiées et augmentées par quelques-uns de ses successeurs; mais que ce fut Dagobert I, qui, après les avoir retouchées, les publia en l'état qu'elles se lisent aujourd'hui, tant dans les manuscrits que dans les imprimés (c). Sur ce principe on convient de les lui attribuer, comme lui appartenant plus légitimement qu'aux autres rois ses prédécesseurs. Ces lois sont celles des Ripuaires ou Ripuariens, des Allemands et des Bavaois, tous anciens peuples qui habitaient vers le haut Rhin. On croit communément que Dagobert les publia vers l'an 630. Mais peut-être serait-on mieux fondé à avancer cette époque de quelques années, et à la mettre au temps que ce prince gouvernait le royaume d'Austrasie, avant la mort de Clotaire, en y faisant régner la justice et l'équité.

1° La loi des Ripuaires est comprise en quatre-vingt-neuf titres, la plupart subdivisés en plusieurs articles (d). Elle a beaucoup de rapport avec la loi salique, dont on a parlé en son lieu; mais elle retient plus de choses des lois romaines, et le style en est beaucoup moins barbare, quoiqu'il s'y trouve encore plusieurs expressions qui se ressentent de l'ancienne rusticité de ces peuples. A cela près elle tend, comme la loi salique, à réprimer le vol, le meurtre, le rapt, les autres crimes et injures, en distinguant les hommes libres des serfs, les clercs des laïques; à régler les peines dûes aux coupables, qu'on fait presque toutes consister en amendes pécuniaires ou compositions arbitraires; à prescrire aux juges les devoirs de leur charge, leur défendant de recevoir aucun présent, pour éviter d'être corrompus; enfin à déterminer la manière de vider divers différends entre les parties.

Nous avons une édition de cette loi faite séparément des deux suivantes; et c'est la meilleure qui en ait paru jusqu'ici (e). On en est redevable à M. Eccard, qui l'a publiée avec la loi salique et quelques autres opuscules tant anciens que modernes, sur un manuscrit qu'il dit être du ixe siècle, et venir de la ville de Tours. Ce recueil parut en 1720 à Francfort et à Leipsick en un volume in-fol. L'éditeur y a enrichi cette loi des Ripuaires de notes savantes et curieuses.

2° La loi des Allemands contient quatre-vingt-dix-neuf titres, presque tous partagés en plusieurs arti-

cles ou chapitres (f). Celle-ci s'étend beaucoup plus que la précédente, sur ce qui regarde les clercs et les choses ecclésiastiques, et suppose les peuples pour qui elle est faite, plus policés que les Ripuaires. Elle entre dans un grand détail des injures faites à un évêque, à un prêtre, à un simple clerc, à un moine, et proportionne la peine suivant la dignité de la personne offensée. Ces peines au reste sont pécuniaires ou des compensations arbitraires, comme dans la loi des Ripuaires. Il n'y est parlé de la peine de mort que pour le meurtre commis en la personne d'un duc. On n'a guère de lois qui détaillent plus que celles-ci les divers sujets de contestation entre les parties. Outre les quatre-vingt-dix-neuf titres que contient cette loi dans les premières éditions, M. Baluze a trouvé dans un ancien manuscrit de Reims, deux additions qui y ont été faites pour en mieux expliquer certains points, et les a fait imprimer à sa suite. L'une de ces additions comprend quarante-quatre articles avec quelques lacunes, et l'autre seulement trois.

3° La loi des Bavaois (*Bajuvartorum*) n'a que vingt-un titres, et néanmoins elle est plus étendue que les précédentes, parce que chaque titre contient plusieurs capitules, quelquefois jusqu'à vingt, et chaque capitule plusieurs articles (g). Elle est à peu près dans le même goût que les autres, avec cette différence toutefois, qu'on y a inséré plusieurs articles, qui font le sujet de divers canons de conciles. Telles sont, entre autres, ceux qui regardent le droit des asiles accordé aux églises, les mariages incestueux, la sanctification du dimanche, l'habitation des prêtres et des diacres avec des femmes. La peine portée contre celui qui tuerait un évêque est tout à fait remarquable (h). On lui fera une tunique de plomb suivant sa taille, et il en paiera le poids en or, ou la valeur sur ses biens. Que s'ils ne sont pas suffisants, il se livrera, lui, sa femme et ses enfants, au service de l'Eglise. En général ces lois, quoique remplies de mots barbares, sont importantes pour connaître le génie et les usages des anciens peuples, pour qui elles furent dressées.

Nous en avons plusieurs éditions faites en divers temps et en différents lieux. Elles se trouvent imprimées avec la loi salique, les lois des Bourguignons et des Saxons, en un petit volume in-16, qui est sans date et sans nom de lieu ni d'imprimeur (i). On les a aussi recueillies dans le Code des lois anciennes, qui parut d'abord à Bâle en 1557 en un volume in-folio, puis à Francfort en même volume l'an 1613, par les soins de Frideric Lindembrog (j). Elles font encore partie d'un autre recueil d'anciennes lois, imprimé in-16 à Paris chez Jacques du Puy en 1573 (k). Dans toutes ces éditions la loi des Allemands tient la

(a) Du Chêne, t. I, p. 574-590.

(b) Fred., ibid., n. 75, 76.

(c) Bal., Capit., t. I, p. 25, 26.

(d) P. 27, 52.

(e) Journ. des Sav., 1721, p. 591, 593.

(f) Bal., ibid., p. 55, 90.

(g) P. 91-140.

(h) P. 99, c. 11, n. 1.

(i) Bib. S. A. b. And.

(j) Cod. reg. ant., p. 399-470.

(k) Bib. D. de Lorch.

premier rang, celle des Bavares le second, et celle des Ripuaires y est la dernière. En 1677, M. Baluze les fit re-imprimer à la tête des Capitulaires de nos rois, et les mit dans l'ordre suivant lequel nous en avons rendu compte (a). Le texte de ces lois dans cette édition est plus correct et plus entier que dans les précédentes. Dès 1720 M. Eccard nous faisait espérer qu'il en donnerait une nouvelle des lois des Allemands et des Bavares, comme il en donna alors une de celle des Ripuaires (b). Il les avait même déjà revues sur d'anciens manuscrits, et enrichies de notes.

4° Outre quelques diplômes de Dagobert en faveur de plusieurs églises, mais qui sont de moindre conséquence, on nous a conservé deux autres monuments de ce prince, qui sont importants pour l'histoire

de saint Didier, évêque de Cahors, et très-honorables à sa mémoire (c). L'un est un manifeste ou lettres patentes pour notifier l'élection de ce prélat, et les motifs qui ont porté le prince à y donner les mains. L'autre est une lettre à saint Sulpice de Bourges, pour l'engager à aller à Cahors consacrer le nouveau prélat, et y convoquer les évêques de sa province pour la cérémonie. Ces deux pièces sont en date du sixième des ides d'avril, l'an 8 du règne de Dagobert, ce qui revient au huitième jour d'avril 629 avant Pâques; puisque ce prince commença à régner avec son père dès 622. La lettre est passée dans la Collection générale des conciles; et l'auteur de la Vie de saint Didier a inséré l'une et l'autre dans son ouvrage (d).

(a) Bal., *ibid.*, p. 27-140

(b) Journ. des Sav., *ibid.*, p. 397

(c) Bal., *ibid.*, p. 141-144.

(d) Conc., t. V, p. 1855, 1856; Lab., Bib. nov., t. I, p. 703, 704.

DAGOBERTI I

FRANCORUM REGIS

~ ECCLESIASTICÆ PRÆCEPTIONES.

(Brequigny, Diplom., tom. II nov. edit., unde et notæ.)

I.

Diploma Dagoberti I, quo abbatiam S. Mauricii, seu monasterium Thielogense tradit Trevirensi S. Petri ecclesiae * (ann. 622).

In nomine sanctæ et individuae Trinitatis. Amen. Dagobertus, divina ordinante clementia, Francorum rex. Prudenti consideratione agitur, ut dispositionum, vel commutationum sanctarum memorie litterarum constitutio translatur, quoniam per representationem scripti oblivionis nebula tollitur, et mala machinantium pravitas destruitur. Quapropter comperiat omnis sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, præsentium scilicet et futurorum, solertia, quoniam vir apostolicus Pater noster, dominus Modoaldus, archiepiscopus Trevirensis, a jussu culmen serenitatis nostræ, supplicans ut quandam abbatiam sancti Mauricii

martyris, quæ vocatur monasterium Thielogense, a nobis constructam, ac juxta fluvium Sarre, in ducatu Austriæ Mosellanicæ nuncupato constitutam, ad ecclesiam sancti Petri principis apostolorum, quæ constructa constat in civitate Treverensi, ubi principalis episcopatus sui sedes esse dignoscitur, ad honorem Dei sanctorumque ejus ibidem quiescentium traderemus; statimque nos congruæ ejus suasioni volentes ob reverentiam sui gratanter satisfacere, decrevimus ita fieri. Dedimus quoque eandem abbatiam cum universa integritate sua, ad præfate sedis ecclesiam, in beatæ memoriæ Chilperici regis, avi nostri, nec non Clotarii genitoris nostri, paternorumque nostrorum, videlicet Chilperici et Clotarii, Christianissimorum regum, animæque nostræ perpetuam commemorationem, cum ecclesiis, vineis,

* Editum inter Stemmata Lotharingæ ac Barri ducum, a Francisco Roserio, Paris. 1580, fol. 2 recto, qui illud ex monasterio sancti Mauricii Toletani a se depromptum esse sinit; sed ipse fabricavit cum alijs pluribus instrumentis, ut genealogiam ducum Lotharingæ astrueret, deductam a Merovingiis et Carlovingiis regibus. Tanta autem ejus erat in rebus diplomaticis imperitia, ut facile fuerit fraudem detegere; unde solenni judicio damnatus poenas dedit, Thuan. hist. an. 1583. Liber ejus, publice notatus, nulli deinceps fucum facere debuit; systema tamen falsatoris hoc nostro sæculo iterum renovatum fuit, in Musseii Lothar. vet. et rec. et Hugonis, præmonstr. sub ficto nomine Balicourt, et iterum solemniter damnatum ann. 1712. Spuria hæc instrumenta ex instituto nostro recidimus. Quamvis ipsorum falsitas pro re judicata habenda sit, præcipua tamen indicia

breviter exponere non inutile ducimus. De his autem viri eruditissimi baronis de Zur-Lauben censorias notas videsis in Historia regis inscriptionum Academiae, t. XXIV, pag. 180 et seq.

^b Insolita hac ætate initialis formula, testibus Mabillonio et alijs artis diplomaticæ magistris, Dipl. lib. II, cap. 2; Chron. Gotwicense, lib. II, p. 112, etc.

^c Modoaldus ad Trevirensē sedem evectus hoc ipso anno 622, vide Nov. Gall. Christ., t. XIII, col. 384 et 381, nonnisi anno 623 auctor fuit Dagoberto ut Thielogense monasterium conderet, quod pugnat cum diplomate de quo agitur, ubi anno 622 constructum, ditatum, donatum ecclesiæ Trevirensi, hoc monasterium fingitur. Prætermittimus archiepiscopi titulum, quo Modoaldus, et infra Cunibertus, contra morem insigniuntur. Certe hic titulus in usu fuit ad initium sæc. VIII.

campis, hominibus, viis, quæstis et inquirendis, A mobilibus et immobilibus, et cum universis appenditiis et adjacentiis suis. Et præfatis ecclesiis, et Patri fratrum prædictæ cellæ sancti Mauriti super Sarre flumen constructæ, protectorem, rectorem et advocatum, illustrem dominum dominum Clodulphum, Austriæ Mosellanicæ ducem ^a, Arnulphi ducis filium, sanguine regio natum, constituimus. Hæc itaque universa per hoc præsens nostræ auctoritatis præceptum, ad sæpe memoratam sedem æternaliter pertinentia donamus, tradimus, ea scilicet ratione, ut præfatus episcopus successoresque illius, similem perpetuis temporibus ex prælibata abbatiâ habeant potestatem, veluti de cæteris ejusdem episcopatus causis, juxta utilitatem ipsius ecclesiæ cuncta, prout illis placuerit, secure disponere, quatenus rectores ejusdem sedis, cum omni clero eorum regimini subacto, tam pro nobis quam pro antedictis prædecessoribus nostris, et protectore constituto, Dei misericordiam semper exorare delectet. Hæc donationis nostræ auctoritas, nullo unquam successore nostro irrumpente, solidissimam in Dei nomine per omnia mundi volentis sæcula obtineat stabilitatem; quam munimine nostro roboratam, manu nostra, cum duce Clodulpho, subtus eam firmavimus, quod et fecit Cunibertus, archiepiscopus Coloniensis ^b, annulorum nostrorum impressionibus jussimus sigillari. Datum Kal. Maii, anno dominicæ Incarnationis dcxxu ^c. Actum Metis, in palatio regali, in Dei nomine feliciter.

Dagobertus, Francorum rex. Cunibertus, archiepiscopus Coloniensis. Clodulphus, Austriæ Mosellanicæ dux.

II.

Diploma Dagoberti I, quo res ecclesiæ B. Petri Trevirensis confirmat; cellam S. Hilarii, seu S. Maximini jabet in hujus ecclesiæ jure permanere; et utrique advocatum dat Arnulphum, Austriæ Mosellanicæ ducem ^a (ann. 623).

[In nomine Domini, amen ^o.] Dagobertus, rex Francorum, illustribus [duci Austriæ Mosellanicæ Arnulpho ^f, ac cæteris] ducibus, comitibus, domesticis, vel omnibus agentibus tam ultra quam citra

^a In duobus diplomatibus quæ sequuntur, ab eodem falsario fabricatis, et quæ anno 623 data singuntur, dux Austriæ Mosellanicæ dicitur Arnulphus, Clodulphi Pater.

^b Cunibertus nondum Coloniensi Ecclesiæ præerat prima die Maii anni 622, qui, vi Kal. Octobris hujus anni, Coloniensis Ecclesiæ infulus adeptus est; vid. Novam Gall. Christ. t. III, col. 626.

^c Anni Incarnationis diplomatibus Meroveadum affixi, supposititium setum arguunt, ut non semel monuimus. Vide Dipl. nov., t. IV, pag. 695, etc. Subjungit Roserius sigillorum enumerationem; et quæ exhibeant stemmata gentilitia, magno apparatu describit: quod sane et falsatoris ignorantiam prodit, et instrumenti falsitatem.

^d Edidit Roserius inter Stemmata Lotharingiæ ac Barri ducum, fol. 4, repertum, ut ait, in monasterio S. Hilarii, sed reipsa ab eo confectum, ad exemplar alterius diplomatis a Browero vulgati in Annal. Trevirensibus, t. I, pag. 351, quod infra recudemus. Verum a Roserio Browerii instrumentum multis modis adulteratum est, et proluxa interpolatione auctum, ut fabulæ suæ de ducibus Lotharingiæ a regio Francorum sanguine ortis fidem aliquam conciliaret, qui

Rhenum, Ligerim, Mosellam, tam absentibus quam præsentibus. Illud ad augmentum vel stabilitatem regni nostri sine dubio in Dei nostri nomine credimus permanere, si sacerdotum petitionibus, vel ecclesiarum rectis postulationibus, id quod nostris auribus patefecerunt, perducamus ad effectum. Ideo jure, vir apostolicus Pater noster Modoaldus, archiepiscopus Trevirensis, præceptum prædecessorum nostrorum, anteriorum regum, parentum nostrorum, Sigiberti, Theodeberti, Theodorici, imo bonæ memoriæ ac recordationis Lotarii, gloriosi regis, genitoris nostri, eorum manibus roboratum, obtulit obtutibus nostris, in quo erat insertum, quod non solum idem genitor noster, verum etiam præfati reges prædecessores ejus, videlicet Francorum reges, quasunque res boni ac sancti viri, pro divinæ contemplationis intuitu, ad partem sancti Petri Trevirensis ecclesiæ delegaverunt, suorumque auctoritatibus sigillorum confirmaverunt, quatenus eorum regnum superno auxilio tueretur, et postmodum in æthereo regno, cum Christo, sine beato gauderent. Pro rei firmitate idem præfatus præsul Modoaldus deprecatus fuit sublimitatem nostram, ut, paternum ac prædecessorum morem sequentes, hujusmodi auctoritatis præceptum, ob amorem Dei et reverentiam sancti Petri, de eisdem rebus fieri juberemus. Cujus petitioni libenter assensum præbuimus, et hoc nostræ auctoritatis præceptum erga ipsam ecclesiam, pro divini cultus amore et animæ nostræ remedio, fieri decrevimus. Per quod præcipimus ac jubemus omneis res, vel facultates ad ecclesiam sancti Petri Trevericæ urbis pertinentes, scilicet cellam sancti Hylarii, quæ modo appellatur cella sancti Maximini, quæ est in prædio sancti Petri constructa, castella, vicor, villas, vineas, sylvas, homines, vel quicquid, largiente clementia divina, deinceps ad eam augmentandam ecclesiam, circa Rhenum, Ligerim, [vel Mosellæ] ^b fluvium in regno nostro insistentia, omnia super jure et potestate sancti Petri Treverensis ecclesiæ, ejusque pontificis perpetualiter mancipatura permanere. [Pro qua re melius observanda, ac ut præfatarum eccle-

præcipuus ipsi fuit fraudum suarum scopus. Discrepantias ac præsertim interpolationes inter uncos distinguimus. Falsum Roserii diploma explodit inter alios Browerius, pag. 351, quem videsis, et insuper Masenium ad Browerum, annot. 13, pag. 608.

^e Deest apud Browerum hæc initialis formula. Quis autem, ait Browerus, pag. 352, veteris historiæ utique scens, hac ætate audiit duces nominari Austriæ Mosellanicæ?

^f Nihil habet de Arnulpho diploma a Browero editum.

^g Hoc loco apud Browerum mentio fit cellarum aliarum præter cellam sancti Maximini, ad ecclesiam Trevirensensem pertinentium; scilicet sancti Paulini, sancti Eucharri, et sanctæ Mariæ. Hinc Roserius ansam sumpsit diploma peculiare fingendi, vid. infra (Col. 504, not. ^h) pro cella sancti Eucharri, in plurimis huic simile, et in quo fabulam suam de Arnulpho reficavit, ut pluribus hanc tueretur instrumentis.

^h Mosellæ nomen deest in diplomate Broweriano, ideo a Roserio insertum, ut melius textus congrueret cum Arnulpho Mosellanicæ Austriæ duce, quem singit advocatum datum ecclesiæ sancti Maximini.

suarum res prospereserventur, videlicet beati Petri ac beati Maximini, ne deinceps a grassatoribus quidquam molestiae inferatur, praefatae ecclesiae beati Petri Trevericae urbis, et fratribus antedictae cellae beati Hyllarii, quae modo appellatur cella sancti Maximini, quae est in praedio sancti Petri constructa, protectorem, rectorem et advocatum damus illustrem dominum, dominum Arnulphum, sanguine regio natum, parentem nostrum ac instructorem, Austriae Mosellanae ducem, cui haec omnia fideliter observare praecipimus. Propterea pari modo statuimus ut nullus ex [ducibus], publicis iudicibus, vel aliquis ex iudiciaria potestate, in monasterio, circa ecclesias, cellas, vices, agros, homines, vel loca alia^b, impedimenta ponat, sed liceat memorato praesuli suisque successoribus omnia praefata in integrum perpetuo tempore, pro remedio animae nostrae seu parentum nostrorum, sicut in praeepto genitoris nostri piissimi continetur, quieto ordine possidere et nostro fideliter parere imperio [ac nostri domini Arnulphi]. Sed ut hoc nostrae auctoritatis praeeptum plenius in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sanctae Dei Ecclesiae matris, videlicet praesentibus et futuris temporibus, verius credatur, et diligentius a successoribus nostris conservetur, illud propria manu, [cum principibus nostris^d], subfirmavimus, [et annulorum nostrorum impressionibus] signari iussimus. [Data iv Kal. Augusti, anno ab incarnato Domino dcxxiii^e.]

Dagobertus, rex Francorum. Cunibertus, archiepiscopus Coloniensis. Atto, episcopus Metensis. Principius, episcopus Spirensis^f. [Arnulphus, dux Austriae Mosellanae.] Pipinus, majordomus, [dux Hasbaniae]^g.

III.

Diploma Dagoberti I, quo res ecclesiae B. Petri Trevirensis confirmat; cellam B. Eucharii, seu S. Mathiae jubet in huius ecclesiae jure permanere, et utrique

^a Haec proluxa clausula, quae tota deest apud Browerum, et a Roserio intrusa est, fabulae Roserianae omne artificium retegat.

^b Hic multa omittit Roserius, quae leguntur apud Browerum, de immunitatibus honorum ad ecclesias ibi memoratas pertinentium.

^c Iterata Arnulphi mentio, a Roserio addita, ad majorem commentitiae interpolationis filem.

^d Pro voce *principibus*, legitur apud Browerum, *ludis*. Hanc sane vocem Roserius minus convenire arbitratus est cum nomine Arnulphi ducis, quod subscriptionibus adjungi intendebat.

^e De solus regis annulo agitur in diplomate a Browero edito, nec ulla ibi nota chronologica. Browerus tamen margini ascribit annum regni Dagoberti 12, scilicet apud Anastasios, qui concordat cum anno Christi 634. De his infra, cum diploma Browerianum expendemus.

^f Paucis discrepant subscriptiones episcoporum apud Browerum; sed cum ann. Chr. 625 male conveniunt, Principius enim Spirensi Ecclesiae non praesit ante annum 642, Nova Gall. Christ., t. V, pag. 746; Atto inter Metenses episcopos non recensetur, nisi hoc nomine intelligatur Abbo, qui Metenses infusus non est adeptus nisi anno 625, ibid., t. XII, col. 699; Browerus agnoscit subscriptionem Pippini majorisdomus, sed omisso titulo ducis Hasbaniae, quem Pip-

advocatum dat Arnulphum, Austriae Mosellanae ducem^h (ann. 623).

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Arnues. Dagobertus, divina favente et ordinante providentia, rex Francorum. Expedit cui libet auctoritati personae, tum maxime primatibus, regibus, humilibus ac moderatis, sub religione degentium precibus obtemperare, et eorum quietem et pacem pro facultate sive e, et post munire. Igitur noverit omnium fidelium nostrorum tam praesentium quam futurorum sagacitas, quod vir venerabilis et apostolicus Pater noster dominus Modoaldus, sanctae Trevirensis. Ecclesiae archiepiscopus, nostris obtulit obtutibus praeeptum anteriorum regum Francorum, in quo erat insertum, quod praedecessores, reges videlicet Francorum, omnes res quascunque boni et sancti viri, pro divinae contemplationis intuitu, ad partem sancti Petri Trevirensis ecclesiae delegaverunt, suorum decretorum auctoritatibus confirmaverunt, et duces probos in protectores et advocatos dederunt, quatenus eorum regnum superno auxilio tueretur, et postmodum, cum Christo rege regum, regnarent in caelis. Pro rei veritate et firmitate praefatus praesul Modoaldus postulavit celsitudinem nostram, ut, paternum ac praedecessorum regum mores sequentes, hujusmodi auctoritatis praeeptum, ob amorem Dei et reverentiam sancti Petri, de eisdem rebus fieri juberemus, ac eis protectorem, seu advocatum, daremus. Cui petitioni libenter consensum praebuimus, et hoc nostrae auctoritatis et protectionis praeeptum erga ipsam ecclesiam, pro divini cultus amore et animae nostrae remedio fieri decrevimus. Per quod praecipimus atque jubemus omnes facultates vel res ad ecclesiam sancti Petri Trevericae urbis pertinentes, scilicet, cellam sancti Eucharii, quae modo appellatur cella sancti Mathiae apostoli, quae est in territorio sancti Petri, principis apostolorum, constructa, castella, vicos, villas, vineas, sylvas, homines, vel quaeque, largiente

pino Roserius sponte sua largitur.

^g Diplomati Roserius notam subjungit qua describit stemmata gentilitia, eadem quae in diplomate praecedente, certe hac aetate prorsus ignorata, ut supra notavimus (Col. 501, not. c).

^h Fetus alter famosi falsatoris Roserii, de quo videsis quae supra (Col. 502) memoravimus. Spuriom hoc diploma non exstat nisi inter Stemmata Lotharingiae et Barri ducum, fol. 4, v°. Illud se reperisse ait Roserius in archivio sancti Eucharii Trevirensis: sed ipse totum confecit ut aliquam adjungeret auctoritatem fabulae suae de Arnulpho, Austriae Mosellanae ducem, et orto a regio Francorum sanguine. Iidem scateat falsi iudicii quibus diploma alterum quod pariter fabricavit pro ecclesia Trevirensi et cella sancti Maximini, a nobis supra editum (Col. 502). In utroque titulus archiepiscopi Modoaldo tribuitur; anni incarnationis pro notis chronologicis adhibetur; nomen Attonis Metensis adulteratum est, nec temporibus congruit; fatemur nomen Pippini, Spirensis episcopi, oscitantia librarii scriptum pro Principii nomine, qui vere Spirensis episcopus fuit, sed non ante annum 642, Nov. Gall. Chr., t. V, pag. 716. Diximus supra (Not. k) de stemmatibus gentilitiis, quae in utroque diplomate extitisse testatur Roserius false simul et ridicule. Puderet nos quod diutius his insisteremus.

clementia divina deinceps ad augmentandam eandem ecclesiam, circa Rhenum, Ligerim, vel Mosellam fluvios in regno nostro insistentia, omnia super jure et potestate sancti Petri Treverensis ecclesiæ, ejusque pontificis, perpetuallytate mancipatura permanere *. Pro qua re melius observanda, ac ut præfatarum ecclesiarum res prope serventur, videlicet ne beati Petri et beati Eucharrii ecclesiis deinceps a grassatoribus quidquam molestiæ inferatur, præfatæ ecclesiæ beati Petri Trevericæ urbis, et fratribus antedictæ cellæ beati Eucharrii, quæ modo appellatur cella sancti Mathiæ apostoli, quæ est in prædio sancti Petri constructa, protectorem, rectorem et advocatum damus illustrem dominum dominum Arnulphum, sanguine regio natum, ac instructorem nostrum, Austriæ Mosellanicæ ducem, cui hæc omnia fideliter observare præcipimus. Præterea pari modo statuimus ut nullus ex ducibus, publicis iudicibus, vel aliquis ex judiciaria potestate, in monasterio, circa ecclesias, cellas, vicos, agros, homines, vel loca alia, impedimenta ponat, sed liceat memorato præsuli suisque successoribus, omnia præfata in integrum, tempore perpetuo, pro remedio animæ nostræ, seu parentum nostrorum, sicut in præcepto piis imorum antecessorum nostrorum continetur, quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio ac domini Arnulphi. Sed, ut hoc itaque nostræ auctoritatis præceptum plenior in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, nostris videlicet præsentibus et futuris temporibus verius credatur, et diligentius a successoribus nostris observetur, illud propria manu, cum principibus nostris, auctoriter firmavimus, et annulorum nostrorum impressionibus signari jussimus. Data III idus Novembris, anno ab incarnato Domino DCXXIII.

Dagobertus, rex Francorum. Cunibertus, archiepiscopus Coloniensis. Atto, episcopus Metensis. Pipinus, episcopus Spirensis. Arnulphus, dux Austriæ Mosellanicæ. Pipinus, dux Hasbanicæ, majordomus.

IV.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo basilicæ Wormatiensi tradit res juris sui in pago Laudenburgensi; et ejusdem possessiones confirmat, cum immunitatibus (ann. 627).

Dagobertus (*Dagebertus*), rex Francorum. Cunctos nosse volumus, qualiter nos de remedio animæ nostræ et de futura retributione cogitantes, omnino proposuimus in animo (*signo*) nostro, ecclesias Dei de allodiis nostris cohæredes facere, et loca sanctorum

A augmentare. De hoc tulimus bonum consilium procerum nostrorum, Pippini, qui est majordomus, Arnolfi, Metensis episcopi, Huniberti, Coloniensis archiepiscopi (*episcopi*), et inde misericordiam Domini consequi, et ejus sanctorum suffragia promereri confidimus ^b. Ideo omnes Dei fideles et nostri, præsentés et futuri, recognoscite (*cognoscite*) qualiter omnes (*omnis*) res juris nostri in pago Laudenburgensi (*Lobedungowe*), et quidquid ad nostram urbem ambulare visum est, et omne quod ad noscum nostrum hactenus pertinebat, excepto stipe et comitatu, ex eo nihil (*nichil ex eo*) dimittentes, tradimus totum ex integro, magnum et parvum; ad basilicam sancti Petri (add. *et Pauli*) apostoli, (add. *vel cæterorum dominorum*) quæ est in Wormacia civitate constructa, cui præest dominus (*domnus*) vir apostolicus Amandus. Hoc est quod tradimus: civitatem nostram Laudenburg (*Lobedunburg*, palatium nostrum (omitt. *nostrum*), ædificia, mancipia, vineas, terras cultas et incultas, agros, prata, campos, omne (*omnem*) sylvaticum in sylvis Ottenwalt, cum omni utilitate in omni pago Laudenburgensi (*Lobedungowe*), et undique in intraha (*Jutraha*) ^d in pascuis, materiis, aquas aquarumve decursus, piscationibus, quæsitis et inquirendis, omne (*omnem*) theloneum, mercatum, et quidquid dici aut nominari potest, sicut prius ad nostrum usum * ambulare videbatur, sic inantea ad præscriptam basilicam, pro æternæ mercedis augmento possidendum donavimus, et sub integra communitate (*immunitate*) omnia ad eandem basilicam pertinentia præceptione nostra a novo confirmamus, sicuti (*sicut*) priori anno communitatis (*immunitatis*) tuitionem dedimus omnes (*et omnes*) villas, facultates seu abbatias, et quidquid ad ipsam civitatem Wormatiam aspicere videtur, ut nullus iudex publicus, nec (*nec ad*) causas audiendo, nec freda exigendo, nec homines ipsius ecclesiæ, tam ingenuos quam et servientes distringendo, nullum impedimentum audeat (*audeant*) facere, nisi pro parte (*ad partem*) ipsius ecclesiæ, vel ipse pontifex Amandus aut successores hoc habent (*habentur*) concessum atque indultum, quieto ordine possidere atque dominari (*dominare*), quod partibus fisci nostri fuit consuetudo reddendi. Et, ut hæc autoritas firmitior sit, manu nostra subscriptionibus subditis illam decre-

D vimus corroborare. Dagobertus (*Dagebertus*), rex Francorum. Godefridus (*Odefridus*) recognovit. Datum (omitt. *Datum*) sub die ij (XI) Kalend. Octobris, anno regni nostri vi f. Actum Mogunticæ palatio nostro, feliciter satis.

* Vide annotationem *, infra.

^d Schannat, scribit *intransita*, ut in confirmatione hujus privilegii a Carolo magno concessa. Textus Aradenicæ Theodoro-Palatina habet *Jutraha*, quod est flumen.

^e Inde colligi potest verba *ad nostrum usum* rectius inscribenda esse, supra, loco, *ad nostram urbem*.

^f Annus regni Dagoberti 6 concordat cum anno Chr. 627, initio regni sumpto ab anno 622, quo Dagobertus apud Austrasios regnum orsus est. Vid. quæ dicenda sunt (*Infra*, col. 509, not. ^b, et col. 511, not. ^c).

* Quæ sequuntur omnia ipsissimis verbis leguntur in præcedente diplomate. Vide notas nostras ad hoc diploma (Col. 501-503).

^b A voce *de hoc*, usque ad *confidimus*, interpolata iudicat Coitius, ubi supra, tum quod archiepiscopi titulo, tunc insolito, exornatur Hunibertus (alias Chunibertus); tum quod idem Hunibertus dicitur, cum proceribus *bonum consilium tulisse* regi, simul cum Arnulfo, Metensi antistite, qui non nisi post abdicatum ab Arnulfo episcopatum, et ejusdem decessum in eremum, regionum consiliorum particeps fieri cepit. Verba quæ in diploma tenere irreperunt non agnoscunt auctores Novæ Galliæ Christianæ.

V.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo confirmat partitionem bonorum inter Ursinum et germanum ejus Beppolenum (ann. 628).

Dagobertus rex Franc. vir iulster.

Quotiescumque petitionibus sedilium personarum, in quo nostris fuerint patefacti, eas per singula libenter volumus obaudire, et effectui in Dei nomine mancipari. Atque ideo, vir iulster et fedelis, Deo propicio, noster Ursinus^b clementiæ regni nostri petiit, ut de id quod una cum germano suo Beppoleno in divisionis paginam, tam ex successione generari suo Chrodoleno, quam germano suo Chaimedes quondam, loca quorum vocabula sunt, Ferrarias, Louharedo villare et Eudoncovilla, seu reliqua facultatem, vel villas illas quod in Roteneco de alode materna per pactionis titulum ad eodem nuscuntur pervenisse: hoc est, cum terris, ædificiis, mancipiis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decurribus, movilibus et immovilebus, vel reliquis rebus seu adjacentiis ad . . . [trium aut quatuor litterarum spatium] pertenentibus, ut dictum est, ad parte sua pervenisset, et hoc ad præsens ricto ordine essent dominati. Unde et pactione plenior loca, vel de reliquis res, mano præfato germano suo Beppoleno subscripta, vel bonorum roboracion. . . [desunt circiter syllabæ quatuor]^c se pre manebus habere adfirmat, idemque et vindicionis, quod ab aliquibus hominibus in suprascripta loca porciones aliquas visus est con. . . rasse [Sic in tab. æri incisa. Mabillonius legiti comparasse] præ manebus, habere adfirmat: petiit predictus vir ut nostram ex hoc circa ipsum plinius deberit confirmari præceptio. Cujus postolacione pro rei tucius firmitatem nolue-
mus denegari, præceptientis enim ut quidquid ei

A constat æquo ordine. . . [spatium unius litteræ] in dicta loca vel reliquas res ad parte sua per inspecta pactione econtra supradicto germano suo justu in divisione percipisse, et quod per ipsas vindicionis in præfata loca possidere dinoscetur, ut ad præsens ricto tramete possidere videtur, nostram in Dei nomen generaliter auctoretatem firmatur, et ipsi hæc teneat [spatium quatuor syllabarum] . . . ndat et suisque posteris perpetualiter ad possedendum relinquat. Et ut hæc auctoretas perpetuis temporibus si ma stabeletate debeat perdurare, manus nostre subscriptionibus suhter eam decrevimus roborare^d.
Burgundofaro optol. Dagobertus rex subs.

VI.

Præceptum Dagoberti I, regis Francorum, quo jubet ut Desiderius episcopatum Caturcensem suscipiat (ann. 629).

Dagobertus, rex Francorum, epi-copis et ducibus cunctoque populo Galliarum finibus constituto. Condecet clementiæ principatus nostri [vox nostri deest apud Labb.], sagaci indagatione proseguere et pervigili cura tractare, ut electio vel dispositio nostra, Dei in omnibus voluntati debeat concordare, et dum nobis regiones et regna in potestate ad regendum, largiente Domino, noscuntur esse conatæ, illis committantur privilegia dignitatum, quos vita laudabilis et morum probitas vel generositatis nobilitas attollat. Et quoniam virum illustrem Desiderium, thesaurarium nostrum, cognovimus religionis observantiam ab ipso pueritiæ suæ tempore in omnibus custodire, et sub habitu sæculari Christi militem gerere, ac mores angelicos et sacerdotalem conversationem habere, ut non solum in contignis, sed etiam in longinquis regionibus fama bonitatis ejus evulgata crebrescat, ideo credimus eum merito ad sacerdo-

^a Scriptum Merovingicis litteris, in charta Ægyptiaca Mabillonius ex archivo Dionysiano, nunc in archivo regni, x, tab. iv, eruit; æri incisum in Suppl. de re diplomatica exhibuit, tab. ii, pag. 70; ac ibidem, pag. 92, litteris vulgaribus curavit typis mandandum. Iterum editum in Annalibus ordinis sancti Benedicti, t. I, append. ii, pag. 685; translatum denique, ex editione Mabillonii, in Collect. script. rerum Gallicarum, t. IV, pag. 631, nec non apud Mariui, Papiri diplomatici, n. 63; nos cum ipsa tabula a Mabillonio vulgata diligentissime collatum recudimus. Intervals quædam, quæ in autographo litteræ obliteratæ occupabant, punctis designavimus, et intervallo spatia notulis inter parentheses inscriptis, ut licuit, definivimus. Signa præmissa nomini Dagoberti initio diplomatis, et ad calcem nomini Burgundofaronis, in tabula æri incisa a Mabillonio videre est.

^b Ursinus hic, juxta Mabillonium, Annal. Bened. t. I, pag. 343, idem fuit qui Clotarii diplomati subscripsit de quo alibi diximus.

^c Hoc loco Mabillonius, in exemplo, vulgari characterè expresso, inseruit voculam *cta* quæ deest in tabula æri incisa.

^d Nulke in hoc diplomate notæ chronologicæ. Illud anno 628 tribuit Mabillonius, ubi sup., pag. 343 et 685, quem sequimur. Collocatur in Collect. scriptorum rerum Francicarum, post aliud ejusdem Dagoberti diploma datum regni ejus anno 14, id est ann. Chr. 635 aut 636.

^e Burgundofaro, qui hic referendarius munere fun-

gitur, idem est, juxta Mabillonium, Annal. t. I, pag. 343, qui alias Faro dicitur, frater Faræ virginis, quæ etiam Burgundofara vocabatur. Is primum conjugatus, deinde, dimissa et velata uxore, clericus factus, demum Ecclesiæ Meldensis infulus obtinuit anno 626, juxta Novam Galliam Chr., t. VIII, col. 1600. Burgundofaro appellatus, quasi Faro Burgundus, nobilis scilicet e Burgundica prosapia homo. Quod autem simul episcopus et referendarius fuerit, id minime repugnat. De his videsis Plessæum in notis ad Ecclesiæ Meldensis Historiam, t. I, pag. 654, not. 23.

^f Insertum est Vitæ sancti Desiderii, scriptæ ab auctore seæ coætaneo, juxta Mabillonium, Ann. Bened. t. I, pag. 358, vel juxta Pagium, in Baron. t. II, ad ann. 629, n. 11, octavo sæculo; pluries editum: primum a Labbæo, Biblioth. mss. t. I, pag. 703, in Vit. sancti Desid. ex ms. Herouvalliano, deinde a Cointio, Ann. t. II, pag. 808, et Baluzio, Capitul. t. I, col. 141, ex ms. Moissiacensi. Editionem Baluzii secuti sumus, qui ait, t. II, col. 1020, se hoc diploma cum manuscripto contulisse accuratius. Varias tamen lectiones alicujus momenti inter uocos ascripsimus, ex editione Labbæi. Recusum quoque fuit præceptum hoc in Suppl. concil. Laland. pag. 61, etc.; in appendice ad Gregorium Turon. a Ruinartio, col. 1314; ab ipso Labbæo iterum, Miscell. curios. t. II, pag. 420; inter Instrumenta ad libertates Ecclesiæ gallicanæ pertinentia, t. II, part. ii, cap. 15, pag. 66; in Collectione scriptor. rer. Franc. t. III, pag. 520. Toties autem typis mandatum est, eo quod ipsius

tium proferre, quem, sicut diximus, ornatis moribus, videmus jugiter ad coelestem patriam anhelare; et dum civium abbatumque Cadurcorum consensus hoc omnimodis exposcit ut eum episcopum habeant, et nostra devotio similiter consentit, absque dubio credimus nutu Dei id fieri, ut dum satis nobis est in palatio nostro necessarius, ipsi nobis quodammodo violentiam inferamus, et eum ab ædibus propriis profectioni publico [*Lab.*, ut eum ab ædibus nostris profectioni vestro] procuremus. Sed dum nobis, sicut diximus, eum ab ædibus nostris auferimus, quibus regiones et regna a Deo sunt commissa, quamvis nobis inferamus dispendium, tales debemus procurare pastores, qui secundum Deum et juxta apostolica dicta plebes sibi ac nobis [*Melius apud Lab.*, a nobis] commissas debeant regere, unde nobis merces amplior possit accrescere. Quamobrem, juxta civium petitionem, nostram quoque concordantem in omnibus voluntatem, decernimus ac jubemus, ut, adjuvante Domino, adclamante laudem ipsius clero vel populo, vir illustris et verus Dei cultor Desiderius pontifex in urbe Cadurca debeat consecrari, et nostra civiumque voluntas, quod decrevit in omnibus in Dei nomine perficiatur, et pontificali benedictione sublimetur, dummodo, Christo propitio, vera hac religione profitemur, quod vita et conversatio ejus digna et probata ab universis habetur, in tantum ut pro nobis et pro universis ordinibus Ecclesiæ debeat exorare, et acceptabiles Deo hostias studeat offerre, quia ex hoc vitam nobis longiori ævo, auctore Domino, credimus propagandam, si ille in sacerdotio elegitur et sublimatur, qui pro nobis vel pro vobis, sibi que commissis, securus ante tribunal Christi pro-

ces offerat, et in futuro judicio, ut culpas excuset precator [*Lab.*, peccatorum] assistat. Qua de re, presenti auctoritate decernimus ut sæpeditus Desiderius episcopatum in Cadurca urbe præsentialiter suscipiat, et, Christo propitio, ejus temporibus teneat. Et ut hæc deliberatio nostræ voluntatis firmiter habeatur, manus nostræ subscriptione subter eam decrevimus roborare. Chrodebertus obtulit. Dagobertus rex subscripsit. Data sub die vi Idus Aprilis [*Lab.* sub die Idus Aprilis]^a, anno octavo Dagoberti regis.

VII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo Mercatum sancti Dionysii instituit (ann. 629).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster, Leuthone, Vulfione, Raucone comitibus, et omnibus agentibus nostris, vicariis, centenariis et ceteris ministris reipublice nostre. Cognoscat sollicitudo et prudentia vestra qualiter volumus et constituimus. In honore domini et gloriosi patroni nostri Dionysii, mercatum construendo ad missa ipsa quæ evenit septimo Idus Octobris, semel in anno, de omnes negotiantes in regno nostro consistentes, vel de ultra mare venientes, in illa strada que vadit ad Parisius civitate, in loco qui dicitur Pasellus sancti Martini. Et sciatis nostri missi ex hoc mercato et omnes civitates in regno nostro, maxime ad Rothomo porto et Wicus porto qui veniunt de ultra mare, pro vina et melle, vel garantia emendum; et isto et altero anno, seu ante, sit ipse theloneus indultus usque ad tertium annum. Et inde in postea, de unaquaque quarrada de melle persolvant partibus sancti Dionysii solidos duos; et unaquaque quarrada de garantia similiter solidos duos; et illi Saxones et Vicarii^d, et Ro-

notis chronologicis, multæ et concertationum plenæ, de præsulum Cadurcensium successionem et de regni Dagoberti chronologia, disputationes institutæ sunt. Vid. infra (Not. b).

^a Juxta Labbæi Editionem, Biblioth. mss. t. I, pag. 703, datum fuit præceptum sub die Idus Aprilis, id est die 13; juxta Moissiacensem Codicem, sub die vi Idus, id est die octava. Omissam potius a librariis notam vi, quam sponte intrusam, nemo non judicaverit.

^b De anno Christi ad quem referendus sit annus regni Dagoberti octavus, plurimum critici dissentiant; alii enim annos regni hujus numerant ab assumpto a Dagoberto Austrasiæ regno, alii a morte Clotarii patris ejus. Quin et ii ipsi qui in alterutra admittenda computandi ratione consentiunt non ideo inter se conveniunt de anno Chr. cui octavus regni Dagoberti annus alligandus sit. Vide quæ de his commentati sint Mabillonius ad calcem Anal. eccl., p. 520; Cointius, Pagius, ubi sup. et recentius Vaissetus, not. 78, pag. 679 et seq., in notis ad Hist. Occidentis. In diversis sententiis excutiendis longius detineremur; dixisse satis sit Mabillonium in dissertatione sua, ubi supra, de anno et die ordinationis Desiderii, et Cointium, Ann. eccl. t. II, p. 809, etc., probavisse annum octavum Dagoberti regni, in præcepto de quo agitur, repetendum ab exordio ejus regni apud Austrasios, id est ab ineunte vere anni 622. Vaissetus, ubi sup., regni initia revocat ad mensem Octob. ejusdem anni; et hinc arguit mensem Aprilem anni octavi incidere in annum 630. Nos vero cum Mabillonio, Pagio, imo et Valesio, Rer. Franc. lib. xviii, pag. 21, exordium regni Dagoberti ab initio veris anni 622 computantes, diploma de quo

agitur sub anno 629 collocamus. De his iterum et fusius in notis nostris ad ejusdem Dagoberti indiculum de consecratione Desiderii. Vid. infra (Col. 512).

^c Vulgatum a Dubieto in Hist. abbatæ sancti Dionysii, pag. 655, ex autographo corticeo, recusum a Miræo, Opera dipl., t. I, pag. 241, et ab Editoribus Scriptorum rerum Franc., t. IV, pag. 627. Foppens, in notis suis ad Miræum, ubi supra, pag. 342, ait hoc instrumentum a Felibiano editum fuisse in Historia regalis monasterii sancti Dionysii: perperam; neque enim illud a Felibiano editum, imò nec laudatum fuit; et quod de nundinis Sandionysianis narrat Felibianus, Hist. sancti Dion., pag. 14, illud Frederici Chronico et Gestis Dagoberti tueri, præterito Dagoberti diplomate, forte quia ipsi suspectum fuit. Apertè illud de falso postulavit Cointius, Ann. eccl. t. II, pag. 824; sed optimè notæ visum est Mabillonio, Ann. Ben., t. I, pag. 345, qui Cointii criminationes depellit. Autographum jam non exstat in archivo sancti Dionysii. Edimus ex chartulario us. xii sæculi, quod in eodem archivo servatur, et humanissime communicavit dominus Poirier, cui hæc Collectio nostra plurimum debet. Exstat etiam in Codice Colbertino Bibl. reg. n. 5415. Idem diploma vulgavit Marini, Papiri diplomatici, n. 61.

^d Pro voce Vicarii, editi habent Ungarii. Labbæus, Misc. curios. t. II, pag. 411, vocem Vigarii legisse se ait in veteri Codice manuscripto, eodem forte ex quo hoc instrumentum deprehensimus: sic autem emendari jubet; et arbitratu vicarius ita dictos Vicario por. u., unde frequens ad mercatum sancti Dionysii concursus, ut dicitur initio hujus diplomatis.

thomenses, et ceteri pagenses de alias civitates, A persolvant de illos navigios, de unaquaque quarrada, denarios duodecim, et vultaticos et passionaticos, per omnes successiones et generationes illorum, secundum antiquam consuetudinem. Jubemus etiam ut ipse mercatus per quatuor septimanas extendatur, ut illi negotiatores de Longobardia, sive Hispanica, et de Provincia, ac de alias regiones, illuc advenire possent. Et volumus atque expresse precipimus ut nullus negociator in propago Parisiaco audeat negociare, nisi in illo mercado quem in honore sancti Dionysii constituimus vel ordinamus; et si quislibet hoc fecerit, banum nostrum pro hoc persolvat, ad partem sancti Dionysii. Precipimus denique et expresse vobis mandamus, et omnes agentes seu juniores vel successores vestros * presentes et B venturos, ut nullo unquam impedimento pars sancti Dionysii de ipso mercado habeat ex parte nostra et vestra, neque intra ipsa civitate Parisius, neque ad foras in ipso pago de ipsos theloneos, vel navigios, portaticos, pontaticos, rivaticos, rotaticos, vultaticos, themonaticos, chespetaticos, pulveraticos, foraticos, mestaticos, laudaticos, saumaticos, salutaticos, omnia et ex omnibus, quicquid ad partem nostram vel fisco publico, de ipso mercado ex ipsa mercimonia exactare potuerit; pars sancti Dionysii vel sui agentes imperpetuo habeant per hanc nostram indulgentiam et auctoritatem. Et ut hec nostra preceptio ad ipso sancto loco nostris et futuris temporibus firmiter habeatur, manus nostre subscriptionibus eam subter decrevimus roborare, et de anulo nostro sigillare jussimus. Dagobertus ^b rex subscripsi. Dado obtulit. Datum sub die III Kal. Augusti, anno secundo regni Dagoberti ^c, Compendio, feliciter in Dei nomine. Amen.

* Pro voce *vestros* legitur *nostros*, in apographo recentiori servato in archivis sancti Dionysii, ex ms. Colbertino exscripto.

^b Vox *ego* nomini Dagoberti præmissa deprehenditur in editis, quam temere irrepsisse censet, et omnino rescandam judicat Mabillonius, de Re dipl., pag. 627; recte quidem: hæc enim subscriptionibus Dagoberti nequamquam præmittitur in hujus regis diplomatibus authenticis quæ nobis inspicere licuit; inde falsi suspicio criticis moverat, sed vocem hanc non agnoscit chartularium vetus quod habemus præ oculis, imo nec apographum nis. Colbertini, de quo supra (Not. ^a).

^c Cointius, Ann. t. II, pag. 824, ex his notis chronologicis falsi arguit diploma de quo agimus. Nec enim, ait, anno regni ejus secundo, Dagobertus Neustrasiam obtinebat, ac proinde ad ipsum institutio mundinarum sancti Dionysii non pertinebat. Id quidem verum est si anni regni Dagoberti computantur ab assumpto Austrasie regno, anno Christi 622. Sed Mabillonius monet, de Re dipl., pag. 626 et seq., hanc computationem repetendam a morte Clotarii II, et ab assumpto regno Neustrasie a Dagoberto, anno 628. Addit Cointius annos regni Dagoberti I in chartis Sandionysianis aliquando numeratos fuisse ab initio regni ejus in Austrasia. Quidni vero regni Dagoberti anni in aliis diplomat. Austrasiani, in aliis Neustrasiani numerati fuerint? Diversæ ejusmodi computationis rationes in aliis regum litteris occurrunt, quod fatetur ipse Cointius, Annal. t. III, pag. 805, occasione diplomat. Childerici regis. Sic

VIII.

Diploma Dagoberti I, Francorum regis, quo jubet a Sigiberto, patruæ suo, Othoni restitui arcem in Alpihus sitam ^d, (Ann. 630).

Anno salutis sexcentesimo trigesimo, Lothario secundo Galliarum rege octavo, genitore nostro, defectionis imperii occidentalis centesimo quinquagesimo nono, Heraclio Orientali imperatore decimo nono, Honorioque Romano pontifice sexagesimo nono, die quarto mensis Maii. Nos Dagobertus magnus, Austrasie Burgundionumque rex, ex precibus matris nostræ Berentrudæ, Francorum reginæ, visis tamen prius tabulis antiquissimis a Romanis imperatoribus confectis, fidelitate semper conservata, nec non nobilissimi sanguinis patricii Fabia gentis orti prospecta origine, restitimus, damus et confirmamus arcem in Alpihus Curiensibus Rheticiæ sitam in Prævalia, quæ appellatur Castrum-Altum vici Prævani, cum omnibus censibus et juribus ad eam pertinentibus, etiam cum decimis a Julio monte usque Osceani oppidum lacus Larii dictæ Prævaliæ, strenuo equestris ordinis Othoni a præpositis nostro militum prefectori contra Ariovaldum, Longobardorum regem decimum sextum. Ita tibi, Sigiberto, dilecto patruæ nostro, A'emanicæ primo duci, jubemus, mandamus et sic volumus ut restituas supradictam arcem supranominato Othoni nostro a præpositis, cum omnibus rebus quæ pertinebant ad ipsam, cum fuerit ei direpta, et eum constitues vasallum omnium rerum ante a majoribus retentorum. In quorum, etc. Datum C in arce nostra Isenburg.

IX.

Indiculus Dagoberti I, Francorum regis, ut consecratio Deiderii in episcopum Caturcensem, in solemnitate Paschæ fiat ^e (Ann. 630).

Domino sancto et apostolico domino meo Patri

Mabillonius diluit objectum a Cointio falsi crimen. Notandum autem hoc Dagoberti præceptum confirmatum fuisse sequentium regum diplomatibus loco proprio edendis.

^d Editum a Labbæo, in Miscell. curiosis, t. II, pag. 407, ex schedis manuscriptis quarum fidem suspectam quidem sibi fuisse monet. Sed miratur quod vir ille, qui in antiquis chartis contrectandis et exscribendis totus fuit, in collectione sua locum dederit instrumento tam putidæ falsitatis, ut cæcipientium etiam oculos offendere queat. Puderet nos D aliquid consumere temporis in expendendo hoc portentoso audaciæ, ne dixerimus inscitæ.

^e Indiculorum species plurimæ, omnes sub epistolari forma conscriptæ, de quibus vide Gangii Glossarium, et Novum de arte diplomatica tractatum, t. I, pag. 270 et seq. Maximo in usu fuerunt indicati sub stirpe Merovingica, ut liquet ex Marculfi et aliorum veteribus formulis. Quem hic recedimus indiculus parum differt a regis diplomatibus quæ præcepta vocantur. Suprissime typis mandata est hæc charta deprompta ex Vita sancti Desiderii, ubi subjecta erat præcepto Dagoberti, dato eodem anno, quod supra exhibuimus. Præter libros in quibus vulgatum diximus, (Vide pag. præced., not. ^a) Dagoberti præceptum, indiculus insertus est absque præcepto, in Coll. conciliorum, Hard. t. III, col. 2085. Baluzii, Capitul. t. I, col. 141, Editionem sequimur, ascriptis inter uncus ex Editione Labbæi variis lectionibus, quæ alienius momenti visæ sunt

Sulpicio Papæ, Dagobertus rex. Dum et vestræ A sanctitati bene credimus esse compertum, qualiter fllelis noster vir illustris (*Labb.* vere illustris), Desiderius, thesaurarius noster (*Labb.* deest noster), nobis ex adolescentiæ suæ tempore fideliter deservivit, et nos devotissimam ac monasticam conversationem ejus habemus bene compertam; ideo nos cognoscite taliter decrevisse, ut in civitate Caturca, ubi germanus ejus, domnus Rusticus, episcopus prævit, in locum ipsius honorem episcopatus in Dei nomine debeat accipere, quia, divina inspirante potentia, talis nostra devotio manet, ut eos quos moribus ornatos et sanctis operibus deditos perspicimus, sicut est iste fidelissimus Dei et noster Desiderius, hos ad episcopale culmen provehere debeamus; quia sic decet regiam celsitudinem ut quos cognoscit B in Dei timore conversari, et fidem catholicam integre custodire, vel evangelica præcepta omnimodis observare, ad tale officium studeat promovere. Proinde dum vos arcem metropolitani scimus tenere (*Labb.*, archimetroplitani scimus tenere locum^a), præsentem apices, cum debito salutationis officio, almitati vestram studium destinare, petentes ut ad eum benedicendum propere debeat, et litteras ad comprovinciales fratres vestros dirigatis, ut et illi alesse debeant, ut canonice et juxta apostolicam

institutionem, sub nostri^b præsentia, in sancta paschali solemnitate, pontificali benedictione debeat confirmari (*Labb.*, debeat esse consecratus). Illud etiam ante omnia supplicamus, ut nos in sanctis ac Deo placitis orationibus vestris Domino commendetis, et ad explendum quod vobis injungimus negotium nullam moram faciatis. Quem indiculum^c manus nostræ subscriptione, ut mos est, decrevimus robore. Dagobertus rex subscripsit

X.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, de multis ecclesiis a se in honorem sancti Dionysii constructis, et principali Dionysii ecclesiæ subditis^d (Ann. 651).

Dagobertus, Dei gratia rex Francorum, vir illustris, archiepiscopis, episcopis, actuariis. Non immemores beneficiorum, quæ summi regis largitio meritis beatissimi Dionysii specialis patroni et protectoris nostri contulit, præ oculis quoque habentes humanæ fragilitatis conditionem, imo corde et mente gerentes præcordialem erga eundem beatum Dionysium amorem, ejusque amoris debitam executionem inter plurima quæ contulimus ecclesiæ ipsius in qua sepeliri optamus, multas in regno nostro ecclesias construximus, quas in honore et nomine ipsius

^a Vid. Baluzium, Capitular. t. II, col. 1020.

^b Editi omnes, præter Baluzium, habent *sub vestri præsentia*. Baluziana lectio nobis magis arridet. Cum enim rex mandasset Sulpicio *ut propere debeat ad benedicendum Desiderium*, supervacaneum sane fuit eidem injungere ut *sub ejus præsentia* benedictio fieret. Ergo non de Sulpicio, sed de regis præsentia hæc scripta fuisse probabile est. Baluzius, ex eodem Ms. Moissiacensi indiculum exscriperat, ex quo Cointius; sed vocum *vestri* et *nostri* lectio sæpe ambigua est in veteribus instrumentis. Ex lectione autem Baluziana sequitur Dagobertum in Caturca civitate adfuisse in solemnitate paschæ; ac proinde non mirum cur tantam voluerit exhibere diligentiam in consecrando Desiderio thesaurario suo, quem valde diligebat, et cujus benedictioni optabat interesse.

^c Cointius, Annal. t. II, pag. 808, et alii quidam in re critica versati, indiculum satis longo temporis intervallo præceptum antecessisse arbitrantur; alii utrumque eadem die datum fuisse conjiciunt. Prolixa sit disquisitio si in intimam rei disputationem veniamus. Præcipuum argumentum sununt qui indiculum præcessisse volunt, ex eo quod si præceptum præcessisse dicatur, nimium premunt temporis angustiae: præceptum enim quo electio Desiderii approbatur datum fuit mense Aprili, anno 8 regni Dagoberti; quod de regno ejus apud Austrasios intelligendum est, vid. Coint., Ann. t. II, pag. 809. Hoc vero regnum nonnulli contendunt, inter quos Collect. scr. Franc., t. III, pag. 585, not. 713, initium sumpsisse mense Octobri, anno Chr. 622. Ergo mensis Aprilis anni 8 regni hujus erat ann. Christi 630. Hoc anno, paschalis dies incidit in vi Nonas hujus mensis, quæ est ipsa dies quo datum fuit præceptum; ac proinde indiculus quo jubetur consecrationem fieri in *solemnitate Paschæ*, prius emissus fuerat. Sed advertendum *Paschæ solemnitatem* ad octavam diem ab ipsa die paschali protendi, teste Mab. Ann. Ben. t. I, pag. 345. Dies autem octo suffecisse ut ad Sulpicium indiculus deferretur, et ipse comprovinciales moneret, atque illi Caturem usque accederent, difficile quidem; sed non impos-

sibile. Maxima opus fuisse diligentia verba indiculi innunt quibus injungitur ut *episcopi propere*, et iterum ut *ad explendum hoc negotium nullam moram faciant*. Si vero exordium regni Dagoberti non ab exeunte anno 622, sed a vere hujus anni repetatur, ut plures astruunt, v. g., Mabill. de anno et die ordinationis Desiderii, n. 4; Pagius, ad ann. 629, n. 9; Vales., etc., tunc mensis Aprilis anni regni octavi incidit in annum 629, quo Paschæ dies fuit decima sexta ejusdem mensis, et majus patet intervallum a die octava. Quidni vero dixerimus indiculum non nisi initio anni sequentis 630 emissum fuisse? Id certe probabilius videtur, nec jam premimur temporum angustias. Quare autem tantum temporis intervallum effluerit præceptum inter et indiculum, causam conjectura licet assequi, nempe ut præsentem rege fieret consecratio, cui interesse statuerat, ut arguitur ex ipsius indiculi verbis. (*Vide supra*, not. ^b.) Ne vero hunc indiculum ante præceptum collocaremus, præcipue nos movit ordo rerum gestarum in ipsa Desiderii Vita declaratus his verbis: *Regis promulgata sententia, et civium consona voce Desiderius ad episcopatum eligitur, dataque auctoritate ad Sulpicium... ipse comprovinciales invitat*, etc. Hoc igitur ordine servato, in eadem Vita indiculus præcepto subjicitur; et idem nobis faciendum duximus.

^d Hoc diploma vulgavit Hircius in Antiquitatibus Andegavensibus, pag. 95; recudi curavit Cointius, Annal. t. II, pag. 860, non quod aliquam ei fidem tribueret, sed potius quod illud omni fide indigum ostendere vellet. Hujus falsitatem pluribus indiciis monstrat. Vox *archiepiscopi* tunc in Galliis insolita (vid. tamen t. I, pag. 147, annot. 3) indictionis nota posteriorem ætatem sapit, nec indictio 12 concordat cum anno 4 regni Dagoberti apud Austrasios; nomina subscriptum minime cum hoc eodem anno conveniunt; falsarii ignorantiam prodit mentio ecclesiæ sancto Leodegario dicatæ, qui non nisi regnante Clotario III, Dagoberti Nepote, episcopus Augustodunensis renuntiatus fuit. Cæteris superedemus.

dedicatas, principali ecclesiæ ipsius subijci fecimus. Quarum unam apud castrum Doe in confinio Pictavensi et in diocesi Andegavensi sitam ædificavimus, et nomini ejusdem beatissimi martyris consecratam, prædictæ principali ecclesiæ ipsius subdidimus, cum aliis duabus ecclesiis infra idem castrum constructis, una in honore sancti Baptistæ Joannis, altera vero in veneratione beati Leodegarii, duas quoque villas in eadem diocesi Andegavensi sitas, Sisiacum videlicet et Alhiniacum, cum duabus ecclesiis in eisdem villis constructis, et in honore et in memoria præfati martyris præcellentissimi dedicatas. Concessimus quoque beato Dionysio quidquid eisdem quinque ecclesiis adjacet cum omnium redditu cunctarum rerum; unde hoc nostræ altitudinis preceptum fieri et prædicto sancto Dionysio fratribusque ibidem Domino servantibus dari jussimus, quatinus jam dictas ecclesias perpetualiter teneant atque possideant absque ullius contradictione. Et ut omnia immutabiliter per omnia tempora conserventur, nostra propria præsentem nostram auctoritatem superfirmavimus, et annulo nostro insigniri jussimus. Dagoberti gloriosissimi regis, Ludovici filii Dagoberti, Arnulphi Mercensis episcopi, Nomomensis episcopi peritissimi Aurifalo. Data per manum Dadonis regis dignitatis cancellarii. Actum Parisius feliciter in Dei nomine. Data IV Idus Aprilis, indictione XII, anno IV^a, regnante Dagoberto rege.

XI.

Diploma Dagoberti I. regis Francorum, quo jus asyli conferret monasterio S. Dionysii^a (ann. 632).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Omnibus episcopis, abbatibus, comitibus, centenariis, vicariis, et cæteris agentibus nostris. Quicquid de utilitate sanctæ Dei Ecclesiæ, et honestate in præsentem ordinamus, et ad effectum perducemus, hoc nobis valde necessarium esse contra visibiles et invisibiles hostes confidemus. Ideoque nos in Dei nomine palatio nostro Clepiaco in synodo generali resedentes pertractavimus, una cum venerabilibus episcopis, abbatibus, comitibus, et cæteris fidelibus nostris, qualiter honor et laus ecclesiæ beatorum marterum, videlicet peculiaris patroni nostri domni Dionysii,

^a Annus 4 regni Dagoberti apud Neustrasios incipit ineunte vere anni Chr. 631, juxta Cointium, Mabillonium, Longuerue et Pagium, quos sequimur. Sic expressis verbis abbas de Longuerue, in Annalibus Franc., sub anno 828, ad calcem t. III, pag. 686, col. 1, Collect. script. rerum Franc. vulgatis: *Clotarum obisse ineunte vere existimo*. Cui omnino assentimur.

^b Typis mandatum a Dubleto, Hist. abb. sancti Dion., pag. 657. Exstat in chartulario XIV sæculi, signato 5445 in Bibliotheca regia. Supposititium merito visum est Valisio, et commentitia fabula deturpatum, ex Gestis Dagoberti, fabularum plenius, deprompta. Insolitum privilegium quod hoc diplomate fingitur concessum ecclesiæ Dionysianæ, spurium fetum arguit. Huic tamen instrumento aliquam fidem adhuc buere Sirmondus, Labbeus, Mansi, qui inde Clippiaci celebratam fuisse anno quarto Dagoberti synodum existimaverunt, non alia, nisi hujus diplomatis auctoritate nixi. Hinc in Collect. conciliorum, Hard., ad calcem t. III, pag. 2685, hujus syn-

A sociorum ejus Rustici et Eleutherii, haberetur et observaretur; id est, ut quicquid fugitevorum pro quolibet scelere ad præfatam basilicam beatorum marterum fugiens, Tricenam pontem advenierit, vel ex parte Parisius veniens, Montem-Marterum præterierit, sive de palatio nostro egrediens publicam viam quæ pergit ad Luveram transierit, sicut nos Deus liberavit per ipsos sanctos martires de manibus inimicorum nostrorum, et furore domini genitoris nostri, ita omnes quicumque ibi confugerint liveant et salventur. Si autem Deus omnipotens per intercessionem ipsorum sanctorum, brutum animal, videlicet cervum, manifeste inibi in ipso sacro loco liveravit, multo magis dignum est homines rationabiles, quocumque delicto facinoris, sive

B contra nos vel succedentes reges Francorum, vel contra quemlibet alium fidelem sanctæ Dei Ecclesiæ aliquod crimen commiserint, relaxentur et liveant. Contestamur namque et obtestamur omnes successores nostros reges sive principes, per sanctam et individuum Trinitatem, et per adventum justi Judicis ut honor et reverentia sanctæ matris ecclesiæ, ubi dominus et patronus noster sanctissimus Dionysius requiescit, in omnibus conservetur, sicut Romæ ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli per privilegium Constantini imperatoris obtinere dignoscitur. Si quis vero hæc non observaverit, et hic et in futuro anathema sit. Ut autem hæc nostra autoritas plenior et firmior in Dei nomine obteneat vigorem, manu propria nos et sancta synodus nostra, subter eam decrevimus roborari. Landericus obtulit. Dagobertus rex subscripsit. Landomerus episc. consensit et subscripsit. Crodoherthus episc. consen. et subscripsit. Acterius, episc. peccator, subscr. In Christi nomine Egius episc. subs. Ranneimundus episcopus subscripsit. In Christi nomine Sylvinus episcopus subscr. Dado, episcopus Rothomagensis Ecclesiæ, consensit et subscripsit. Lrado episcopus consensit. Mauric. episcopus consensit. Palladius, peccator episcopus, subscripsit. Ægynayvi episcopus subscripsit. Clarus in Dei nomine subscripsit. Ermenricus, vir illuster, subscripsit. Dagobertus consentiens subscr. Dado peccator consensit.

oli memoria est, et diplomatis de quo agitur fragmentum exscribitur ex Sirmondi schedis. Vid. Mansi, concil. Collect. max. t. X, col. 591. Nullam autem hoc anno celebratam fuisse Clippiaci synodum mon-trahit dominus Labbat, cui multum nos debere profltemur, in Editione nova conciliorum Gallicæ, ab Ecclesia Gallicana magno desiderio expetita, et mox prelo committenda.

^c Hæc est fabula, ab anonymo Gesorum Dagoberti scriptore, nullius fidei, decantata, et ab eruditissimis omnibus jam diu explata, de cervo in ecclesiam sancti Dionysii confugiente, et exclusis canibus ipsi allatrantibus excepto. Videsis Valesium de Rebus Francicis, lib. xviii, pag. 18 et seq.

^d Dado, qui et Auloenus, ad sedem Rothomagensis erectus non fuit ante annum 659. Singulas episcoporum subscriptiones expendere longum foret, et supervacaneum, cum supposititio diplomati subjecta sint.

^e In chartul. regio, sic litteris capitalibus disjunctæ vox ea scribitur A. E. G. Y. N. A. V. I.

Data sub die septima Kalend. Junias, anno quinto A regni *. Clipiaco in Dei nomine feliciter. Amen.

XII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo res omnes ad ecclesiam beati Petri Trevirensis pertinentes declarat et confirmat ^b (ann. 632).

Dagobertus, rex Francorum, viris illustribus, du-
cibus, comitibus, domesticis, et omnibus agentibus
tam ultra quam citra Rhenum, vel ultra Ligerim,
tam absentibus quam præsentibus. Illud ad au-
gmentum vel stabilitatem regni nostri sine dubio, in
Dei nomine, credimus permanere, si sacerdotum vel
Ecclesiarum Dei rectis petitionibus annuentes, id
quod nostris auribus patefecerint, perducimus ad
effectum. Ideoque vir apostolicus Pater noster, dom-
nus Modoaldus, archiepiscopus Ecclesiæ Trevericæ,
præceptum afferens ad nos, præceptionibus præde-
cessorum anteriorum regum parentum nostrorum,
Sigeberti, Theodoberti, Theoderici, imo bonæ re-
cordationis Illotharii, gloriosi regis, genitoris nostri,
manibus robaratum, in quo erat insertum, quod non
solum idem genitor noster, verum etiam præfati
prædecessores ejus, reges videlicet Francorum, om-
nes res quasconque boni sancti viri, pro divinæ
contemplationis intuitu, ad partem sancti Petri,
Trevirensis Ecclesiæ, delegaverunt, suorum præ-
ceptorum auctoritate confirmarunt, quatenus eorum
regnum superno auxilio tueretur, et postmodum ipsi
in ætherio regno, cum Christo fine carente, gaudere
possent. Itaque, pro rei firmitate, idem præfatus
præsul Modoaldus, deprecatus fuit sublimitatem
nostram, ut, paternum ac prædecessorum morem
sequentes, hujusce modi nostræ auctoritatis præcep-
tum, ob amorem Dei et reverentiam sancti Petri de
eisdem rebus juberemus fieri; cujus petitioni libenter
assensum præbuimus, et hoc nostræ auctoritatis
præceptum erga ipsam ecclesiam pro divini cultus
amore et animæ nostræ remedio, fieri decrevimus;
per quod præcipimus atque jubemus ut omnes res
vel facultates ad ecclesiam sancti Petri Trevericæ
urbis pertinentes, scilicet cellam sancti Hilarii,

quæ nunc appellatur sancti Maximini, quæ est in præ-
dio sancti Petri constructa, et cellam sancti Paulini
et sancti Eucharî, et monasterium sanctæ Mariæ,
quod idem præfatus pontifex Modoaldus in territo-
rio sancti Petri nuper a fundamento construxit, et
vocatur Horrea, basilicam sancti Martini, sitam in
pago Maignensi, et cæteras basilicas, castella, vicos,
villas, vineas, sylvas, homines, vel quicquid, lar-
gente divina clementia, deinceps ad eandem au-
gmentandam ecclesiam tribuetur, circa Rhenum et
Ligerim fluvium, in regno nostro consistentia, om-
nia sub jure et potestate sancti Petri, Trevirensis ec-
clesiæ, ejusque pontificis, perpetualiter mancipata
permaneant. Præterea pari modo etiam statuimus
ut nullus ex publicis judicibus, vel aliquis ex judi-
ciaria potestate in monasteria, ecclesias, castella,
vicos vel agros, loca, seu reliquas possessiones præ-
dictæ ecclesiæ, tam ultra quam citra Rhenum vel
Ligerim fluvium, in pagis vel territoriis quæ infra
potestatem regni nostri, memorata possidet eccle-
sia, vel quæ deinceps in jure ipsius sancti loci vo-
luerit divina potestas augeri, ad causas audiendas,
vel freda aut tributa aut coniectos aliquos exigen-
dos, aut mansiones vel paratas faciendas aut sode-
jussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiæ
distingendos, vel injustas exactiones inquirendas,
vel teloneum exigendum, nostris et futuris tempo-
ribus aggredi audeant, vel ea quæ supra memorata
sunt, nequaquam penitus exigere præsumant; sed
liceat memorato præsuli suisque successoribus,
omnia præfata monasteria, villas, vicos et castella,
cum suis adjacentibus, integre perpetuo tempore,
pro remedio animæ nostræ seu parentum nostro-
rum, sicut in præcepto piissimi genitoris nostri con-
tinetur, quieto ordine possidere, et nostro fideliter
parere imperio. Sed ut hoc nostræ auctoritatis præ-
ceptum plenius in Dei nomine obtineat vigorem,
et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, nostris videlicet
præsentibus et futuris temporibus, verius credatur,
et diligentius a successoribus nostris conservetur,
manu id propria cum lictis nostris subterfirmavi-

* Initio regni Dagoberti apud Neastrasios sumpto
ab ineunte vere anni 628, mensis Maius anni quinti
hujus regni erat annus chr. 632.

^b Ediderunt Browerus, in *Annal. Trevirensibus*,
t. I, pag. 351, et ex ipso Miræus, *Oper. dipl.*, t. I,
pag. 242; Calmetus, *Hist. Lothar.* t. I, pag. 250;
ac denique Hontenius, in *Hist. Treirensi diplomati-
ca et pragmatica*, t. I, pag. 76. Idem est diploma,
quod novis accessionibus adulteratum typis manda-
vit falsarius insignis Roserius, et nos supra recu-
dendum curavimus (*Col. 504*), præfixa infamie
nota. Roserius intrusit pro nota chronologica *ann.*
Incarn. 625, quod sane falsum prodit. Apud Bro-
werum chronologica nota nulla in contextu, sed
vacuum spatium relictum post subscriptionem Da-
goberti, margini vero ascriptus annus regni 12.
Vulgo pro genuino habitum instrumentum fortiter
oppugnavit Zyllesius, *Def. ns. abb. sancti Maximi-
ni*, part. II, sec. 2, cujus argumenta adducit Hon-
tenius, et iis fidem hujus diplomatis funditus everti
pronuntiat. His videntur astipulari auctores Novæ
Gall. Christ., t. XIII, col. 383, et col. 523. Indicia
falsi a Zyllesio prolata videsis in nota sequente.

* Cellam sancti Maximini, nusquam sancti Hila-
rii nomine appellatam contendit Zyllesius, ubi supra,
et hoc est præcipuum contra sinceritatem hujus di-
plomatis argumentum, quod tamen negatis est,
neque fidem asserentis elevat. Zyllesius asserit
sancti Maximini cœnobium a sancto Agricio primum
fuisse sancto Joanni evangelistæ datum, diplomate
a nobis mox edendo, ad ann. 635, infra (*Col. 522*).
Set illud diploma spurium, cum Mabillonio, Coisino,
Hontenio, et aliis declarabimus. Ergo ruit Zyllesii
argumentatio. Nec felicius oppugnat, cum miratur
Dagoberti nomen suum subjectum diplomati litte-
ris expressisse. Hic enim fuit mos Dagoberti, qui
scribendi peritus fuit. Vide subscriptiones quas ap-
posuit diplomati egregio quod æri incisum exhibuit
Mabillonius, de *Re diplom.*, suppl. pag. 70, et nos
edidimus (*Supra*, col. 507).

Aliud, haud minoris momenti sumitur argumen-
tum ex judicio anno 955 lato in controversia Ro-
berti, episcopi Trevirensis, quod videre est in *Col-
lect. conc. Gall.*, t. XIII, col. 957 et 524.

mus, et annuli nostri impressione signare jussimus. Dagobertus, rex Francorum *,... Cunibertus, gratia Dei, Coloniensis archiepiscopus. Abbo, Metensis episcopus. Prucipius, Spiransis episcopus. Pipinius, major-domus.

XHI.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo donat Sigiranno locum Longoretum ad monasterium construendum, et Milepicum ad construendam basilicam (ann. 632).

Cum per universum mundum fides Christiana [Samm., Christianæ] religionis ab apostolis sacris eroganda, doctoribus, prodigiis et miraculorum signis præeuntibus [Samm., premitibus], Christi præmisso nomine divulgaretur, innumera multitudo populi totius conditionis ad sacramentum baptismi, purificandi noxa veteris culpæ confluebant; Clodoveus ergo, Francorum rex, prædicatione sancti Remigii [Samm., sancti Remigii, Rem. episcopi, divino afflatu spiramine, ab eodem, primus Francorum regum, baptismi] baptismi lavacrum sacre purificationis suscepit, a quo nempe ego Dagobertus, filius Clotarii regis, filii Chilperici, filii Clotarii, filii Childberti [Samm., filius Clotarii regis ab eodem Clodoveo], ab eodem Clodovico, primo nostrorum fide Christi imbutus, quintus, vitam sanguinis trahens, fidei Christi ac individue Trinitatis verus cultor, cujus nutu nec etiam astra resistunt, vel quidquid cælo subsistit famulatur, cœlestis patriæ cohabitationem potiorum ducens, sacra loca pignoribus sanctorum præmissa, et a sanctis apostolorum imitatoribus ædificata; a Deo mihi [Chop., nutu] concessis rebus augmentare, et etiam in quibus non fuerunt locis Christi memoriam non impiger [Chop., non fuerit locis Christi memoria impiger], fundata extruere cupio. Est etenim locus non longe a confinibus Pictavensis seu Turonensis pagi, uberrimus pascuis pecorum ac jumentorum [Chop. add. innumeris], irriguus decursibus aquarum, atque amenus venationi ferarum, quo fuit mihi animus sæpius conmemorari, qui [Chop., quin] etiam ob frequentiam regum, delectandi gratia, Longoretus a commanentibus vo-

catur *, quem mihi placet dare Sigiranno mihi genere propinquo, qui ab archidiaconatu Turonensi se feliciore vita frui desiderans, removens sub monachali norma, cum jam sibi junctis fratribus existentem vitam transigere mihi prodestur. Itaque ego Dagobertus, Francorum rex, tranquilla pæce, divina præordinante clementia quietus, cum Clodoveo filio meo, quampluribus presentibus ex meis magnatibus, hunc supradictum locum iam decursu Clasiæ [Chop., Clasiis] consitum, ac sanctæ Dei genitricis et semper virginis Mariæ honore prænotatum [Chop., prænotato], cum omni curia et honoribus ipsius curiæ pertinentibus, ecclesias cum decimis, videlicet, et earum exequiis, et omni ecclesiastica relditione [Chop., jurisdictione], et etiam quicquid vel incultum, vel cultum terre seu viarum publicarum vectigalibus ac silvarum pascariis, nec nou et capite censi ex omnibus [Chop., census et omnibus; Samm., censuque ex omnibus] hominibus ad ipsam curiam pertinentibus, omnia nempe que esse videntur (a decursu Andriæ usque transcursum Crose, circa fines Biturigensis ac Pictavensis confinii, quæ omnia meæ ditioni ac propriæ potestati dominiæ [Chop. et Samm., dominico] consistunt, dono et concedo, ac perpetuo tenore habenda confirmo, regali potentia et dignitate, Sigiranno Sigelaici filii comitis ac Turonum episcopi, quatenus qui sæcularibus pompis Biturigensis comitis filius abrenuntians, castitate, custode virtutum, Deo placere gestiens, inibi ex meis propriis rebus ac facultatibus, cœnobiale monasterium, ut animo concipit, construere liceat, et cum consortio fratrum, sub regulari monachorum ordine se Deo vivere devotum [Chop., se Deo vivere protectione; Samm., se eo vivere devotentium] protectione Dei genitricis quæ potior est nostra, devoto [Chop., devotio] obsequio mysteriorum Dei, pro sua et nostrorum salute invigilare liceat. Hunc ergo locum mihi primordio constructionis [Samm., construens] præcipium, parte salutiferi ligni quo Christus passus est, ac parte vestimenti Dei genitricis auro reconditum, seu Joannis Baptistæ partementi, et aliorum sanctorum reliquiis, quas a reli-

* Spatium vacuum hoc loco relictum est. Margini ascripsit Browerus: *Datum annum regni 12*, qui concurret cum annis Christi 632 et 633, cum initium regni Dagoberti videatur repetendum a vere anni 622, ut pluries diximus. Ex subscriptionibus quæ sequuntur, plures male conveniunt cum anno 12 regni Dagoberti. Prucipius Spirensis episcopus evasit anno 642; Abbo Metensis, anno 690. Vide Nov. Gall. Chr. t. V et XIII. Coloniensis præsul archiepiscopi nomine contra morem appellatur. Ex his, additas a neotericis subscriptiones suspicamus.

* Vulgaverunt hoc diploma Choppinus, Monasticon, lib. II, pag. 261, et Sammarthani, Gall. Christ. t. IV, pag. 828, qui illud ex veteri Codice membranaceo eruerunt, nec eo minus pro suspecto habuerunt. Fragmenta ejusdem, longo post tempore, edidit Labbæus, Miscell. cur. t. II, pag. 413, ex schedis manuscriptis quas etiam suspectas fatetur. Jam a sexaginta annis typis illud mandatum fuisse integrum videtur ignorasse, quod certe miramur, cum Labbæus fuerit veterum monumentorum indagator diligens, et in re bibliographica versatissimus. Id nos iterum

prelo committimus ex apographo quod cum originali dicitur collatum, et quod nobiscum communicavit de hac nostra collectione vir optime meritis D. Turpin, congregationis sancti Mauri. Fragmenta Labbæi na parenthesisibus inclusimus; varias lectiones alicujus momenti, ex editis, inter uncas scripsimus. Autographum periisse D. Turpin monet, nota mss. ab ipso communicata, et interpolata arbitratu apographa vetera; verum in toto diplomatis contextu tot et tanta falsi indicia deprehendimus, ut totum censeamus fabricatum a falsario; quod ex sequentibus notis patebit. De hoc instrumento ne verbum quidem facere dignatus est Mabillonius in *Annalibus*; et illud respuerunt auctores *Novæ Gall. Christianæ*, t. II, pag. 150.

* Hic agitur de concessionem Longoreti ad condendum monasterium, quasi hæc præcesserit concessionem Mileperi: id autem pugnat cum gestis Sigiranni, cujus vitam videsis apud Labbæum, *Bibl. mss.*, t. II, pag. 443, et Mabillonium, *Acta SS. Ord. S. Bened.*, sec. II, pag. 457. De his iterum infra (Col. 521, not. c).

glosis viris habemus, cum exorabili obsequio honestissimorum virorum, clericorum videlicet et monachorum laudes Deo decantantium, sacro [sacro deest apud Samm.] munimine adornamus; quatenus fidelis populus, huc orandi devotus adveniens, sciat suffragia quorum, Deo propitiante, implorare debeat. (Clodoveo etenim filio meo, quem in tranquillitate pacis et quietudinis, regno totius Franciæ mihi superstitem statuo*, commendo, moneo et præcipio, ut si, crescente numero monachorum in hoc loco consistentium, præter hæc quæ damus, aliquid ex nostris rebus seu facultatibus superaddere opus fuerit, paternali amore [Chop. et Samm., amore mei], Deo sibi remunerante, impendere non recuset. Et si quisquam ex hæredibus nostris aut collateralibus, vel propinquorum vel extraneorum invidioso furore impatiens, vel in maximo, vel in minimo hoc conturbare ac distrahere præsumperit), cum diabolo gehennali perempturus igne, aut Sigiranno, seu sequacibus monachis in ævum [Samm., eum] Deo et sanctæ ejus matri Mariæ deservientibus, contrarius exstiterit, regalis in eo expectatur vindicta, et insuper dignus iræ Dei, cum his quibus in die judicii dicturus est: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et ministris ejus*; cum duobus filiis Chore, Baton, videlicet et Abiron, biatu terræ vivus absorbeatur; aut cum Juda traditore cælo et terra perosus, in pulverem redactus, turbinibus ventorum expositus dispereat^b. Ob firmitatem igitur perpetui tenoris hujus nostri doni, locum quem sibi Sigirannus jam dicit prævidisse [Chop., providisse] fore aptum ad construendam basilicam in honore sancti Petri, quem etiam Millepecum [Chop., Mollepecum]

* Quod hic dicit Dagobertus, se statuisset ut post mortem suam totum Franciæ regnum cederet Clodoveo, cum historiis conciliari nequit. Ex Fredegarii enim Chronico, cap. 76, discimus, vix nato Clodoveo, regnum quidem Neustrasiorum assignatum fuisse a Dagoberto, sed simul et Sigeberto filio natu majori regnum Austrasiorum. Id ergo et instrumenti falsitatem et falsarii ignorantiam prodit.

^b In Chopino desunt omnia quæ antecedunt, a vocibus, et si quispiam.

^c Jam, ut ait Vita Sigiranni, in Labb. Bibl. niss. t. II, pag. 443, Milepeccellam intra saltus Brionis construxerat Sigirannus, in qua, aliquantisper temporis, sub sancto ordine fuerat conversatus, cum in eodem loco in prædio Flaucadi congruum monachorum ædificium construxit, qui locus Longoretus dicebatur. Hæc autem præpostero ordine narratur in diplomate; unde non tantum adulteratum, ut Labbeo, Miscell. cur. t. II, pag. 414, visum est, non tantum ex duobus diplomatibus (altero Dagoberti, altero Clodovei, quorum neutrum superest), dixerimus conflatum, ut conjicit Cointius, Ann. eccl. tom. III, pag. 36; sed a capite ad calcem confectum, ex gestis Sigiranni susceque mistis.

^d Chop. et Sammarth. habent: *Culti vel inculti esse videtur, infra metas supradictarum finium, et monasterio assignamus, quatenus, etc.*

* Hic Chopinus desinit.

^f Desunt apud Sammarthanos notæ chronologicæ ab anno Incarnationis petitiæ. Utrum exstarent in quibusdam exemplaribus, quæ Sammarthani non viderunt, unde fuerunt curis posterioribus expunctæ, an alia in exemplaria postmodum irrepseriat, inquirere res ardua sane, sed superflua. Alii enim chara-

vocat*, eum omnibus ecclesiis jam constructis, seu construendis, denotari præcipimus, et cum omnibus tam decimis quam pedagiiis atque pascariis et vectigalibus, et cunctis exitiis terrarum et silvarum, quidquid inde videlicet, cultui vel incultui esse videtur, ut dictum est, infra metas supradictorum finis, quatenus^d supervenientes reges se defensores et auctores esse debere recognoscant hujus regalis cœnobii, ab omni insectatione persecutorum, si aliquid quispiam, quasi ex nostro dono vel fide [Chop., fredo, Samm., feodo] vel aliquo fraudulenti ingenio præripere præsumperit*. Ego nempe Dagobertus et Clodoveus filius meus, regali potentia et dignitate, propriis manibus firmamus, autorizamus et confirmamus hoc donum sanctæ [Samm., donum devotione sanctæ] Dei genitricis ac perpetuæ virginis Mariæ, honore cujus fieri præcipio altare in mea regali domo, ad celebrandum solemne sacrificium, quousque per amplius construatur ædificium. Ann. ab Incarnatione Domini sexcentesimo trigesimo secundo^e. Vusseodo [Sammarth., Vulfoldo] episcopali sede Biturigæ civitatis residente: indictione vi, epacta xi, luna vii. S. domini Dagoberti. S. Pipini, ducis Regiæ domus. S. Ebroini. S. Clodovei, S. Odonis comitis [Sammarth., S. Ebronii, S. Dodonis comitis; sic et Labb.] S. Bosonis archiclavus, S. Theodorici præcentoris. Sigiranno dictante firmatum est^f.

XIV.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo, inquisitione facta de originibus monasterii S. Maximini (Trevirensis), dona ei privilegia et collata confirmat, et ipse dona nova confert^a (ann. 635).

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.

cteres chronologici, quos fabricator videtur agglomerasse ut majorem commentitio instrumento fidem conciliaret, fidem omnem adimunt. Indictio, epacta, luna, hic appositæ, inter se non conveniunt, nec tunc temporis diplomatibus apponebantur. Annus a Vulfoldi pontificatu repetitus, æque falsum prodit, cum non nisi tribus post mortem Dagoberti annis Vulfoldus episcopi nomen assumere poterit, anno 644 in coadjutorem episcopi Bituricensis assumptus, Gall. Christ. Edit. 2, t. II, pag. 150. Alia falsi indicia ex stylo et formulis huc adducere sit longum et supervacaneum ducimus. Sub anno 632 hoc diploma collocamus, cum hunc annum expressis verbis exhibeat. Ex synchronismis quidem, annis posterioribus adjudicandum videtur; neque enim anno 652 natus erat filius Dagoberti Clodoveus. Sed perpendere nobis non incumbit quo anno datum fuerit hoc diploma, quod supposititum monstravimus; et huic anno illud debuimus colligare, quo datum fuisse fingitur.

^a Labbeus hic habet S. Clodovei.

^b Vulgavit Miræus inter diplomata Belgica, t. I, pag. 124, et monuit autographum in archivo sancti Maximini servatum, ostensu^c fuisse Rosweido, anno 1624. Idem diploma ex eodem autographo typis expressi curavit, anno 1638, Zyllezus, Defensio abbatiæ sancti Maximini, part. I, pag. 8, et part. III, pag. 9, cum monogrammate Dagoberti æri inciso, et sigillo ejusdem regis quo vallatum ait, quodque testatur exstare integrum et illæsum. Sæpius illud recensum habemus: in Annal. ecclesiasticis a Cointio, t. III, pag. 6; in Anna-

^c Ex hac invocationis formula, sub regibus Merovingicis insolita, primam Mabillonius, de Re diplom., pag. 218, suspicionis rationem petit.

Omnium Christianorum noverit industria qualiter ego Dagobertus, rex potentissimus^a, convenienti consilio episcoporum meorum, comitumque, legatos de mea parte ad abbatem Memilianum direxi, mandans ei, ut diligenter inquireret, mihi que per seipsum indicaret, quibus auctoribus illud monasterium sancti Maximini constructum, vel cujus imperio a pristinis temporibus esset subjectum. Hanc legationem abbas cum fratribus sollicitè percipiens, perfectisque in eodem loco quibusdam vetustissimis chartulis, inventum est ipsum monasterium Constantini imperatoris fuisse regale templum^b, atque jussu ejus dedicatum fore in honore sancti Joannis evangeliste a sancto Agrilio, venerabili episcopo. In quo videlicet templo, ut idem pater monasterii nostræ regalitati certa relatione patefecit, Helena sacra famula petente et favente, supradictus imperator pauperes Christi congregavit, eisque virum Dei Joannem præposuit, ut in servitio Dei semper vacarent, et pro se orationibus insistèrent, et insuper illius loci habitationem aliæ personæ noluit subdere, nisi suæ successorumque imperatorum potestati. His rebus ita esse firmiter intellectis, regio more constituta atque firmissima jussione præcipio, ut nullus unquam proterve illud monasterium, in quo supradictus abbas præesse videtur, audeat intrare, vel ullam inhumanitatem illi violenter inferre. Igitur ut assidue recordatio mei meorumque parentum maneret in prædicto monasterio, ipsorum præbendariorum sancti Maximini victualia sub præmemorato imperatore constituta, additis mea ex parte prædila augere curavi, quorum nomina hæc sunt :

In Annalibus monasteriorum Germaniæ a Bruschio, fol. 125, v^o; in Hist. Lotharingiæ a Calmeto, t. II, pag. 70; in Historia Trevirensi diplomatica, a Nic. ab Monteim, t. I, pag. 78. Editionem Zyllesii sequimur, ut pote ex ipso archetypo excerptam. Hoc diploma non tantum pro vero, sed pro exemplari genuinorum diplomatum habuerat Papebrochius, in Propylæo, n. 22; sed illud tam valide Mabillonius, de Re dipl., pag. 218, oppugnavit, ut Papebrochius deinde victum se fassus fuerit. Mabillonius in oppugnando hoc instrumento anteverterat Cointius; quibus Nic. ab Monteim suffragatur. Præcipua eorum argumenta in notis quæ sequuntur recensimus.

^a Dagobertum nunquam de seipso in contextu diplomatum numero singulari locutum fuisse contendunt Mabillonius, ubi sup., et fusius pag. 88, et Coint., Ann., t. I, pag. 7, nec cum aliquo elogio, sed cum solo viri illustis titulo. Plura alia memorant huic ætati minime consona, quæ missa facimus.

^b Fabulam hanc respuunt Cointius et Mabillonius; quos consule ubi supra.

^c Villas seu curtes regum Merovingicorum notis numericis designatas fuisse docet Calmetus, Hist. Lothar., ubi supra. Videsis quoque domni Germani dissert. de Villis regiis.

^d Hic loquendi modus sæculum saltem decimum aut undecimum sapit.

^e Formula hæc, ait Mabillonius, a Merovingicis formulis plane diversa est.

^f Mensis Aprilis anni 12 regni Dagoberti concordat cum anno Chr. 633, si regni initium repetatur ab ineunte vere anni 622.

^g Monogramma hic Zyllesius cudi fecit; sed Merovingici reges signum nomenque apponebant diplomatibus ante notas chronologicas, nec monogrammate

Kannis, Cressiacum, Lunewich, Regiodola, Vallis Poliche, Bandeliacum, Talevant, Loavia. Hæc loca ad regiam curtem quæ dicitur Decima^c pertinent: quam curtem, cum omnibus rebus ad eam pertinentibus, hoc est, quidquid prædii visus sum habere a fluvio qui nuncupatur Rubera, usque ad silvam quæ dicitur Leder, sancto Maximino præsuli in perpetuam hereditatem contradidi. Insuper, et cum consilio et rogatu meorum principum, catervis inibi Deo deservientibus hanc legem firmiter ac perpetualiter in posterum habendam decrevi, ut centenorum ibidem summa monachorum semper integra maneat et inconversa; excepto si imperatorum^d principumve per sæcula succedentium benivolentia prædiis augmentetur, vel thesauris. Et si propter paganorum vel infidelium vel Christianorum devastationem, iisdem Christi servitoribus penuria ultra modum ingruerit, et per thesauri effusionem expelli nequiverit, Dei omnipotentis et mei meorumque successorum habeant licentiam allodium cum familia, a fidelibus illis contradictum, dandi et vendendi, antequam Dei destruantur servitia. Et ut istius chartulæ confirmatio firma in ævum permaneat, describi eam præcepi, et nostro sigillo eam inde confirmavi^e. Datum pridie Nonas Aprilis^f, anno regni nostri xii, Morguntizæ feliciter. Amen.

Signum Dagoberti regis^g. Henricus cancellarius ad vicem Ricolfi archiepiscopi^h recognovi.

XV.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, pro fundatione monasterii Haselacensisⁱ (ann. 633).

In nomine sancte et individue Trinitatis. Amen.

utebantur, nisi il qui scribere nesciebant, ut ostendit Mabillonius, de Re dipl., pag. 110. Dagobertus vero scribendi peritus fuit, ut patet ex diplomate quod Mabillonius ære incidi curavit, Suppl. de Re dipl., tab. 2, ubi nomen Dagoberti non inelegantibus litteris subscriptum videre est.

^b Archiepiscopi nomen, ut docet Mabill., de Re diplom., pag. 114, pro summi cancellarii nomine usurpatum non fuit ante sæculum x, et sub secunda regum nostrorum stirpe. In quibusdam discrepant subscriptiones appositæ huic diplomati bis edito a Zyllesio; recedimus ad exemplum part. iii.

^c Primus edidit Coccius, pag. 158, in Dagoberto episcopatus Argentinensis fundatore, ex schedis Haselacensibus. Coccium secuti sunt Vorburg, in Historia rerum Germanicarum, t. VIII, pag. 257; Cointius in Annalibus eccl. t. III, pag. 768; Schoepflinius in Alsatia illustrata, t. I, pag. 56; Henschenius in tribus Dagobertis, pag. 88; Berain in suo de Dagoberti commentario, part. iv, pag. 72; accuratius vero abbas Grandidier, vir diplom. doctrinæ peritissimus, recudi fecit in Hist. eccl. Argentinensis, t. II, prob. pag. 35, ex membrana informi, sæculo xvi exarata, in tabulario ecclesiæ collegiatae Haselacensis asservata, eadem quam Coccius exscripserat; neque aliud superest apographum. Omni ex parte suppositum instrumentum pronuntiavere Cointius, Mabillonius, Ann. Bened., t. I, pag. 533, Schoepflinius, quibus astipulatur D. Grandidier, Hist. eccl. Argent., t. II, dissert. iv, pag. 88, qui illud diligenter expendit. Falsarii audaciam simul et ignorantiam quicunque mirabitur, qui in hunc spurium fetum oculos verterit; stylus enim ætatem Dagoberti minime sapit. Anilis falula de Dagoberto a sancto Michæle graviter cæso, ita Henschenium suppeduit, ut totam a diplomate sustulerit. Sustulit et notas chronolo-

Dagobertus ^a, divina favente clementia, Francorum rex. Omnibus regni sui primatibus, imo cunctis fidem Christianam profitentibus, tam futuris quam presentibus, gratia vobis, et pax ab eo qui est, qui erat, et qui venturus est, omnipotens. Votum quo Deo et sanctis se quis obligaverit, sine macula reatus irritum fieri non poterit; et quanto major et dignior est is cui votetur, eo ferietur graviore iudicio votantis et non reddentis præsumptio. Debemus igitur et volumus nos quoque reddere quod vovimus Domino Deo terribili, et ei qui aufert spiritus principum, terribili apud omnes reges terre (qui qualiter in brachio suo virtutis nos terruerit, et qualiter percutiens et sanans, rursus nos visitaverit, omnibus ad exemplum correctionis notum fieri dignum duximus, precipue, ut quisquis fidelis, audito nostro periculo, ab ecclesiarum Dei vastatione se contineat, et honorem congruum rebus Deo dicatis exhibeat. Primum ergo de divina super nos habita terribiliter examinatione, postea de voto et voti nostri redditione breviter exponemus. Patre meo Clothario, felicitis memorie, defuncto, patris regni curam suscepimus. Sed juvenili ductus levitate, domini que cupiditate distractus, regalis officii debitum neglexi, nihil exhibens commisse sollicitudinis vel diligentie, nihil faciens vel iudicans mansuetudinis aut zelo justitie. Inter alios excessus meos, ecclesiarum destructor et dissipator esse ceperam, quarum defensor et sublimator esse debueram, nec divine majestatis oculos, nec hominum veritus acclamationem. Tandem Dei benignitas obstinate mentis superbiam conterens, virga correptionis iniquitates meas visitavit, et castigato mihi veniam non denegavit. Nam raptus in sublime, divineque majestati inter choros sanctorum in habitu iudicantis sedenti presentatus, a sanctissimis ecclesiarum patronis, pro rebus ecclesiasticis per rapinam distractis a me et consumptis, graviter et constanter sum accusatus, maxime a sanctissima Dei genitrice Maria, et susceptore animarum sancto Michael archangelo, atque a beatissimis Petro et Paulo, apostolorum principibus. Cumque, conscientia gravatus, non auderem delicta defendere, ex arbitrio presidentis, pene sum addictus, diuque ceso et penis atrocibus confecto, adest predictus archangelus, flammeo gladio super me extento, ultionem de sibi usurpatis bonis, sanctorumque quos prenominauit, et propter acclamationem inopum et pauperum in me volens exercere, quibus materiali gladio infestus eram, iudicia non iudicans recta. Succurrit mihi tandem specialis meus patronus martyr Dyonisius, pro me satisfaciens sancto Michaeli

A archangelo, qui precibus suis et instantis prece diligentiam, et penitentiae mihi tempus obtinuit. Idem ipse quasi modum statuens penitentiae, in hoc mihi spem plene posuit indulgentie, si ad honorem Dei et sanctorum predictorum, quos magis offenderam, donum divinis aptam servitiis construerem. Qua promissione letatus, lubens vovi dimissusque a supernis redii ^b.) Igitur sub certa spe indulgentiae et remissionis peccatorum nostrorum, reddentes alacri studio votum quod fecimus, monasterium in honorem sancte Trinitatis ac sancte Marie perpetue virginis, in loco qui Hasela dicitur, in meo regno ac diecesi Argentinensi situm construxi, et honorabili Florentio, Dei amico, ac tunc ibidem in solitudine commorante, divini instinctu Spiritus a nobis imperante, jam dictum monasterium sublimare, et regali munificentia ditare decrevimus. Donamus ergo predicto monasterio, et in perpetuum datum esse volumus, de rebus fisci nostri illic adjacentibus, quicquid ad nos spectat, tam in villis quam mancipiis, silvis, vineis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, et omnia hec in usum monasterii antedicti et fratrum ibidem Deo servientium seu famulantium, sub canonicali tamen regula degentium, libera donatione redigimus. Tradimus etiam venerabili Dei cultori Florentio, sueque ecclesie, locum ac vallem terminorum Vosagi, quos scilicet pro solitudine seu eremo, nec non pro requie et expectatione generalis resurrectionis, sibi suisque sequacibus fideliter elegit. Sed ne servitores divini cultus ibidem, videlicet et loco et ecclesia predictis, penuriam aliquam vel aliquem substantie paterentur defectum, regalem nostram habitationem bene ordinatam seu procuratam Kirckhaim cum suburbiis Marley, vallem Corone Virdenheim, villam Vege, castellum situm in monte juxta stratum Tabernensem, usque ad rivulum Mosellum, cum omnibus adjacentibus huius, silvis, vineis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, ipsis tradidimus. Locum autem ipsum, quem singulari amplectimur dilectione, nunc et deinceps ab omni servitutis oppressione liberum, sub regali volumus esse tuitione, ita videlicet ut nullus iudex publicus, nullus ex judiciaria potestate, quidquam potestatis vel negotii in ipsis presumat, nec homines locorum antedictorum adstringere, vel ad causas audiendas, aut freda vel tributa solvenda, postremo nihil penitus ab eis audeat exigere. Ut autem hec nostra traditio, et juris et concessio dignitatis institutio stabilis et inconvulsa jugiter permaneat, chartam hanc inde conscriptam disposuimus, adjectione sigilli nostri appensioneque ^c corroborata-

gicas, et testium nomina, sperans se aliquam instrumentum, quasi interpolationibus purgato, fidem conciliaturum esse: sed non omnia amovit falsitatis indicia, ut sequentes notæ monstrant.

^a In hoc diplomate duo confunduntur Dagoberti, quod acute observavit Cointius, Ann. t. II, pag. 768. Et certe ad regem huius nominis primum pertinent quæ dicuntur de Dagoberto sancti Dionysii cultore summo, de Nanthilde ejus uxore, de filiis Sigeberto et Clodeveo. Sed Florentius, cujus ad preces Dago-

berty Haselacensis monasterii conditor fingitur, ad ætatem Dagoberti Secundi pertinet; unde Mabillonius, Ann. Bened., t. I, pag. 533, hoc monasterium a Dagoberto II conditum sub anno 676 potiori jure censet, explosa charta a Coccio edita. Nomina autem testium partim senioris, partim junioris Dagoberti regnum indicant, ut docet Cointius, quem videas.

^b Uncis inclusa desunt apud Henschenium et ejus sequaces.

^c Sigilli appensi mentio nos ad multo poste-

tam signavimus. (Datum quod fecimus, cum filiis nostris Clodoveo scilicet atque Sigeberto, in dicto Haselacensi monasterio, fratribus ibidem divino famulatu devote insistentibus. Huic traditioni interfuerunt Nanthildis, regina Francorum, nostra legitima, cum filia nostra Rathilde. Affuerunt etiam archiepiscopi, episcopi, abbates, prepositi, duces, marchiones, palatini, comites, et plerique principes regni nostri. Actum est hoc, anno ab Incarnatione Domini * sexingentesimo tredecimo, mense Aprilis, die sexta decima, in loco sæpe nominato ^b.)

XVI.

*Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo ecclesiæ in Weissenburgo a se conditæ dona confert et privilegia impertitur * (ann. 633).*

Dagobertus, divina favente clementia, Francorum rex, omnibus regni sui primatibus, imo cunctis fidem Christianam profitentibus, tam futuris quam presentibus. Votum quo Deo vel sanctis ejus se quis obligaverit, sine macula reatus irritum fieri non poterit; et quanto major et dignior est is cui votetur, eo ferrietur graviore iudicio votantis et non reddentis præsumptio. Debemus igitur et volumus nos quoque reddere quod vovimus Domino Deo terribili et ei qui aufert spiritus principum, terribili apud omnes reges terræ; qui qualiter in brachio suæ virtutis, et nos terruerit, et qualiter percussit et sanans, rursus nos visitaverit, omnibus, ad exemplum [*M. B.*, exemplum] correctionis, notum fieri [*M. B. add. dignum*] duximus, præcipue ut quisque fidelis, audito nostro periculo, ab ecclesiarum Dei vastatione se contineat, et honorem congruum rebus Deo dicatis exhibeat. Primum ergo de divina super nos habita terribiliter examinatione, postea [*M. B.*, præterea] de voto et voti nostri redditione breviter exponemus. Patre meo Lothario [*M. B.*, Chlotario] felicitis memorie defuncto, patrii regni curam suscepi, sed vivendi ductus levitate, dominandique cupiditate dis-

riorem ætatem revocat, et falsarii inscitiam prodit.

* Annus Incarnationis hic contra morem regum Merovingicorum apponitur. Annus vero 613 neutri Dagoberto convenit; siquidem prior ad regni consortium vocatus non fuit, nisi anno 622. Hoc autem instrumentum Dagoberto seniori, scilicet Clotarii I filio, tribuetur minori dispendio, si nota chronologica emendabitur, et reponetur annus 613, ut saltem factus supposititius cum temporibus Dagoberti I conveniat.

Parentesibus inclusa quasi interpolata sustulit Henschenius.

* Ediderunt Trithemius, Oper. part. 1. pag. 51; Coccius, Dagob. rex, pag. 172; Naucerus, Chronogr. generat. 2^a, t. I, pag. 757 et 758; Vorburg, Hist. germ. t. VIII, pag. 241; Heda, de episc. Ultraj. pag. 20; Magerus, de Advocat. arm. cap. 5, pag. 124; Lunig, Spicil. eccl. part. III, pag. 185; Cointius, Annal. t. III, pag. 164; Schœpflin, Alsac. dipl., t. I, pag. 22. Depromptum dicitur ex veteri membrana ecclesiæ collegiatæ Weissenburgensis, Hist. eccl. Argent., t. I, prob. pag. 34. Exstat quoque inter Monumenta Boica, t. XXXI, Nov. series, t. IV, p. 1, ex transumpto, Rudolphi II imperatoris jussu anno 1582, Viennæ facta, quo huic diplomati annus 623 tribuitur. Commentitium n diploma inter cæteros invictis argumentis monstravit Cointius, quem videbis. Ei concinunt Mabillonius, Annal. t. I, pag. 384, et alii quotquot sunt in re diplomatica versati. Eas-

dem falsi notas habet quas diploma sub ejusdem regis nomine fabricatum pro monasterio Haselacensi, quod suo loco, pag. 23, exagitavimus. Iisdem omnino verbis concipitur, additis tantummodo clausulis postremis quas parenthesisibus inclusimus. Notæ chronologicæ nulli regi Francorum nomine Dagoberto conveniunt, nullus enim per tres et viginti annos regnavit; imprimis Dagobertus, Clotarii II filius, qui cum patre regnare cepit anno 622. Cum hoc instrumentum agat de primordiis monasterii Weissenburgensis, commode illud circa annum Christi 633 collocandum arbitramur. Tunc enim locus hic cepit a monachis inhabitari, ut testatur Chronicon abbatia Monasteriensis in Valle sancti Gregorii, conscriptum anno 1194, editum inter Anecdota Martenii, t. III, col. 1435, et accuratius ex autographo, a D. Grandier, Hist. eccl. Argent. tom. I, prob. pag. 22; vide infra notas ad diploma Childerici II, anni 661. Quidam Dagobertum II pro Weissenburgensis monasterii fundatore agnoscunt, quos falsi redarguit Cointius, ubi supra; et astipulatur Chronicon mox a nobis laudatum, quod Cointius non noverat. Schannet tamen, Vindem. coll. 5, 11, edidit catalogum abbatum Weissenburgi in quo fundatio monasterii a Dagoberto I ad ann. 623 refertur. Lectionis varietates ex Monumentis Boicis depromptas, textui inserendas curavi inter uncas cum signo *M. B.*

vineis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, et omnia hæc in usum fratrum ibidem sub monastica professione Deo servientium, libera traditione redigimus. Et ut hujus nostræ donationis auctoritas in omne tempus perseveret stabilis et firma, terminos et circumjacentium nomina locorum subnotare curavimus. Versus orientalem plagam extenditur marcha quam tradidimus, usque ad Marchenhofen [*M. B.*, Morchenhevenum] et ad Aldenherden, et inde ad Geboldeswege, et inde subter vadum [*M. B.*, vatum] Lutræ [*M. B.*, Lutere], et inde Buozdingeshorste [*M. B.*, Buezdingershurst], et inde ad linitem qui stat in summitate vallis Iuvenesdal [*M. B.*, Invensdal], et inde ducit ad meridianam plagam super Warspach, et inde ad Bodemloesestompha [*M. B.*, Bodemlosemstamph], et inde ad Schach, et inde ad Kirchdale [*M. B.*, Kirchendale], et inde ad Ingoldeshare [*M. B.*, Ingeldeshoche], et inde ad sylvosos montes usque ad Bedebur; ad occidentalem vero plagam usque ad Lautenbach [*M. B.*, Luttenbach] et Bernbach [*M. B.*, Berenbach], et inde ad Belebach [*M. B.*, Erlibach], et inde ad Grunebur-nen [*M. B.*, Grünenbrunnen], et inde ad Otterichscheyt [*M. B.*, Otterichschritt]; ad septentrionalem plagam usque ad Eichenberg [*M. B.*, Eychen-berc]. Locum autem ipsum quem singulari dilectione amplectimur, nunc et deinceps ab omni servitutis oppressione liberum sub regali volumus esse tuitione, ita videlicet, quod [*M. B.*, ut] nullus publicus judex, nullus ex judiciaria potestate, quicquam potestatis vel negotii in ipsa marcha, sine patris monasterii licentia, exercere vel habere præsumat, nec homines ipsius loci constringere, vel ad causas audiendas aut freda aut [*M. B.*, vel] tributa solvenda, postremo nihil penitus ab eis audeat exigere.

(Illud etiam pari decrevimus auctoritate, ut nullus pontificum Nemetensis civitatis, vel reliquorum episcoporum, aliquam dominandi ibidem vel quaslibet causas agendi habeant facultatem, sed sub [*M. B.*, deest sub] nostræ emunitatis defensione omnia illuc pertinentia pater monasterii cum fratribus suis libere et quiete possideant [*M. B.*, possideat]. Ad hæc monetam * in se habentem imagines et litteras, expressamque similitudinem Nemetensis monete, eidem loco concedimus; parique nostræ auctoritatis dona-

* Quæ hic adduntur de moneta condenda et de juribus advocatorum desunt in diplomate pro monasterio Haselacensi, et nova sunt falsi indicia, cum ætatem sapiant Dagoberto rege longe posteriorem.

^b Dominus de Vaines, congregat. sancti Mauri, vir in re diplomatica exercitatissimus, hoc diploma accurate exscrip. it anno 1772, ex transumpto authentico litterarum Caroli IV, regis Francorum, quibus illud confirmatur anno 1325, mense Novembri. Hæc autem litteræ insertæ sunt aliis Caroli VI litteris, datis anno 1382, die 20 Augusti. Ex eodem transumpto, in archivis ecclesiæ sancti Cornelii Compendiensi servato, vulgaverant Labbæus, Miscell. cur. t. II, pag. 414, et Marlotus, Hist. Rhem. t. I, pag. 265. Spurious instrumentum, licet regiis litteris bis confirmatum, ex notis sequentibus liquebit. Valde attrita erat charta autographa quæ fuit Carolo IV exhibita, ut ipse in litteris suis testatur his verbis: Nos autem privilegium ipsum copiar. fecimus et tran-

sione ratum et firmum esse volumus, ut homines ejusdem ecclesiæ per omnes fines regni nostri libera negotiis suis inserviant, ita videlicet ut nullis [*M. B.*, nulli] debitum telonei persolvant, et nullus judex seu quælibet cujuscunque ordinis persona in hujus modi causa violentiam eis aliquam inferre præsumant [*M. B.*, præsumat]. Fratribus autem [*M. B.*, aut] ibidem Deo servientibus, ut eo devotius et tranquillius sacratæ [*M. B.*, sanctæ] conversationi ordinem custodiant, liberam inter se eligendi sibi abbatem donamus potestatem. Cui abbati, omnibusque sibi [*M. B.*, ei] succedentibus hoc speciale concedimus privilegium dignitatis, ut in ordinem et jus possit promovere ministerialium quemcunque de familia tali honore dignum judicaverit. Omnes etiam ministeriales ejusdem ecclesiæ ex dono abbatis [*M. B.*, ex dicto abbate] accipiant beneficium, solique abbati serviant, nec aliquam potestatem super eos advocatus exercere audeat, nisi forte ex aliqua inobedientia quasi ad [*M. B.*, deest ad] rebelles ipsos [*M. B.*, illos] ministeriales constringendos abbas advocatum invitet. Reliqua vero familia, legitimo loco et tempore, ter in anno pro justitia facienda, ad placitum advocati debet [*M. B.*, debent] convenire, et in servitium advocati, si præsens est, singuli singulos denarios solvere, exceptis his qui sunt in emunitate [*M. B.*, immunitate]. Quod si in [*M. B.*, ex] his placitis absens fuerit advocatus, nihil ei ex his denariis debetur, nisi in servitio [*M. B.*, servitiis] regis esse probetur.

^c Ut autem hæc nostra traditio, et juris et concessæ dignitatis institutio stabilis et inconvulsa jugiter permaneat, chartam hanc conscriptam, adjectione sigilli nostri roboratam signavimus. Datum quod fecimus in ipso monasterio mense Mail, die undecima, anno regni nostri vicesimo tertio, in Christi nomine feliciter. Amen).

XVII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, de fundatione ecclesiæ Crucis Sancti Andoeni ^b (ann. 635).

In nomine sancte et individue Trinitatis. Ego Dagobertus, Clotarii junioris Francorum regis filius, cum post mortem patris gloriosissimæ atque excellentissime [*Suppl.* memorie] Francorum, florere in regno, et omnia circumquaque nostro subjugata

^d scribi, volentes ad reverentiam et honorem sanctorum qui in privilegio hujusmodi signaverunt, et propter dicti antiquitatem privilegii, quod vix potest sine læsionis periculo tractari, portari et transferri, dicte copie et transcripto, tanquam originali, fidem plenariam adhiberi. Hinc sane licet conjicere religionem fuisse Carolo, hoc diploma falsitatis suspicione violare. Illud edimus ex apographo domni de Vaines, ut pote accuratiori; id autem servatur in cartophylacio ad collectionem nostram instituto.

* Scitet falsi indicia instrumentum hoc: invocationis formula hac ætate insolita; titulus archicapellani Andoeno inditus, sub prima stirpe ignoratus; subscriptiones quindecim, quæ tunc tanto numero non usurpabantur; ipsa subscribentium nomina, minime cum temporibus Dagoberti concordantia: vox *miles*, quasi titulus, nominibus plurium subscribentium addita, et alia quæ huc adducere operæ pretium non est.

silarent dominio, quadam Mali mensis die, una cum optimatibus et primis palatii in Cusiaco silva more.... [Sic in apog.] solito. Sed dum in capienda omnes unanimiter aestuaremus fera, et in persequendum singuli huc illucque discurrerent per saltus opaca, subito donnus Audoenus, archicapellanus noster, in quamdam gratam sed arctam incedit planitiem, in qua, nive inculpata terra crucis dominicæ reperit effligiem; erat enim et ab heri et nudius tertius multa fuerat cœli serenitas, et sol effrenis curribus suo etiam claro lumine perlustrabat terras. Vidit, substitit, dirigit, et, retrogradis cursibus, ad nos usque festinans retulit. Properamus, ut dixerat. Nos etiam vidimus, miramur, magnum adeo fore prodigium confitemur. Ergo idem donnus Audoenus, ut erat prudentissimus, sciens eundem locum visitari et a Domino frequentari, nostris effusus genibus, ad edificandum basilicam sibi dari petiit, quem ab Ysara fluvio eontra Gallis-Villa, cum magna saltus ambitione, et longe lateque circumjacentibus terris, usque ad Bellunavillare, et usque in ejusdem fluvii rippam, contra scilicet ripparii curtem, impetrare promeruit ubi in honore sancte Crucis ecclesiam fabricavit, villulam quoque congregavit; ipsam denique, nostra licentia et voluntate, sancto Medardo condonavit, ob amorem fratrum, cum quibus illic, ab ipsis infancie rudimentis, fuerat educatus et liberalibus studiis non mediocriter sed perfecte eruditus. Quam ipso obnoxius orante, ab omnium dominatione, advocacy, bannis, custumiis liberam fecimus. Et ut firmam permaneat, has in testimonium fieri litteras jussimus, et coram episcopis, comitibus, palatiis, nostro insignitis nomine, anuli nostri impressione firmavimus. Signum incliti regis Francorum Dagoberti. S. Flavii, Remor. archiepiscopi. S. Supplicii, Bituricensis archiepiscopi. S. Ambrosii, Gavalitane episcopi. S. Faronis, Meldensis episcopi. S. Amandi, Trejectensium episcopi. S. Eligii, Noviomensis episcopi. S. Leburnii, Carnotensis episcopi. S. Amalarii episcopi. S. Maurini episcopi. S. Erchenaldi majoris domus. S. Beroaldi, optimatis palatii. S. Aygulfi comitis. S. Bertini militis. S. Verchemarii militis. S. Autharii militis. S. Radonis militis. Ego Audoenus cancellarius scripsi et subscripsi ^b.

XVIII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo donat monasterio Sandionysiano castellum sancti Dionysii ^c (ann. 633).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster, Mummolo

^a Flavium Rhemensi Ecclesiæ non præfuisse, regnante Dagoberto, probat Marlotus, Hist. Rhem. t. I, pag. 266. Flavius quidem extitit Rhemensis archiepiscopus, sed qui, sæculo elapso integro, Arvernensi synodo subscripsit. Eligius Noviomenses infulas adeptus est jam mortuo Dagoberto. Leburnius inter Carnotenses episcopos non numeratur. Erchinoaldus non alii post Dagoberti mortem ad officium majoris-domus erectus est. Audoenus, in Dagoberti diplomatis bonæ notæ, non alio nisi Dagoberti nomine subscribit, quamvis utroque fuerit appellatus, ut nemo nescit, nec se cancellarium unquam sed referendarium professus est. Vide Mabillonium, de Re diplomatica, de summis cancellariis sub Meroveandum stirpe. Miramur quod auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. IX,

A præfecto, Gondoeno, Werpeno, Dructoaldo, Auclino, Charimundo et Chariulpho comitibus, vel omnibus agentibus præsentibus et futuris. In his nos oportet præcipue invigilare, quæ ad gloriam Dei et illius Ecclesiæ honorem spectant; eaque ad bonum finem deducere, ut exinde salutem nostram adipisci mereamur. Cum igitur mansionem sæpius in castello sancti Dionysii haberemus, ibique velut in nostro proprio residentes palatio, diebus festivis curiam nostram solemnem ageremus, et hoc esset impedimento fratribus monachis ibidem Deo famulantibus, placuit nostræ serenitati, ex consultu fidelium nostrorum, ab illo castello recedere, et deinceps eandem curiam iisdem festivitatis transferre, non longe tamen ab eodem castello, in nostro videlicet Clippiaco palatio, ut ecclesia patroni nostri magni Dionysii ab omni inquietudine intrepida permanente, nullus sæcularis strepitus fratres impediatur, quominus valeant fugiter pro nobis Domini misericordiam attentius deprecari. Sano ergo usi consilio, ex consensu archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, et regni nostri magnatum et optimatum, statuimus atque ordinavimus, obtestantes per sanctam et individuum Trinitatem, et per adventum justi Judicis, ut ab hac die et deinceps, ob honorem Dei et reverentiam gloriosi protectoris et patroni nostri domni Dionysii, neque nos, neque successores nostri, in præfatis castello et sancto loco, ubi ipse, inquam, domnus Dionysius in corpore requiescit, et nos sepeliri optamus, mansionem ulterius ullo modo faciemus, nec curiam nostram solemnem celebrabimus aut tenebimus in solemnitatibus dierum Paschæ, Pentecostes, Natalis et Theophaniæ; sed sicut Constantinus Magnus, imperator semper augustus, ac sanctæ Ecclesiæ catholicæ defensor tutissimus, sub quo viguit illa et mirum in modum excrevit, beato Petro arcem Romani imperii cum omni integritate obtulit, ac sancto Sylvestro contulit per sua legitima documenta, ita et nos nostra regali munificentia Deo atque beato Dionysio, speciali protectori nostro, concedimus imperpetuum et donamus hoc castellum cum omnibus adjacentiis et pertinentiis suis, absque ulla reclamazione; sed quidquid exinde fiscus noster sperare poterat ipso sancto loco, fratribus monachis ibidem Deo deservientibus, hoc decreto firmamus, eos per archiepiscopos et episcopos anathematis vinculo subjiciendos et percutiendos, qui aliquid contra nostram hanc auctoritatem et decretum nostrum attemptare

col. 390, instrumentum tot vitiis deturpatum, et ipsis Editoribus suspectum, in testimonium adduxerunt, agentes de fundatione monasterii Crucis sancti Audoeni.

^b Desunt notæ chronologicæ, nec annus huic diplomati certa ratione assignari potest. Sequimur chronologicum ordinem quo a Labbeo editum fuit.

^c Vulgatum a Dubleto, Hist. abb. Sancti Dionysii, lib. III, pag. 664, diploma, ex exemplari ad archetypum recognito anno 1612, nunc in archivo regio, K, n. 4, quod sane supposititium nemo non judicaverit, cum in eo splendida fiat mentio donationis Constantinianæ, quam longe post tempora Dagoberti fabricatam fuisse apud omnes in confesso est

presumpserint. Quod ut perpetuum robur obtineat, manu nostra illud decrevimus roborare, et annuli nostri impressione subtersignari iussimus. Dagobertus rex subscripsit. Dado referendarius obtulit. Datum Clipiaco palatio, anno undecimo regni nostri ^a, in Dei nomine feliciter. Amen.

XIX.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo donat monasterio sancti Dionysii villam Vallem et villam Argenterias ^b (ann. 634).

In nomine Domini Dei æterni et salvatoris nostri Jesu Christi, Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Si locis sanctis et divino cultui mancipatis nostræ liberalitatis munificentiam impendimus, id nobis profecto ad præsentem vitam facilius transiendam, et ad futuram felicius obtinendam prodesse nullo modo dubitamus. Noverit igitur omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque tam præsentium quam et futurorum solertia, quoniam ob æternam remunerationem concedimus sancto Dionysio martyr egregio et fratribus ibidem Deo servientibus, villas quasdam juris nostri, quæ sitæ sunt in pago Biturico, scilicet villam que vocatur Vallis, quæ sita est super fluvium Carum, ac villam quæ vocatur Argenterias, sitam super Magneuria fluvium, cum omnibus appenditiis earum; unde hoc nostræ altitudinis præceptum fieri, et præfato sancto Dionysio et fratribus ibidem Domino deservientibus dari iussimus, quatinus jam dictas villas perpetualiter teneant atque possideant absque ullius contradictione. Et ut hoc per omnia tempora inviolabiliter conservetur, manu propria præsentem nostram auctoritatem confirmavimus, et annulo nostro insigniri iussimus. S. Dagoberti, gloriosissimi regis. S. Chlodovii, filii Dagoberti. S. Arnulphi, Metensis episcopi. Data per manus Dado, regis dignitatis cancellarii. Hoc actum est Parisius feliciter in Dei nomine. Amen. Data iv Idus Aprilis, indictione xii, xiii ^c, regnante Dagoberto rege.

XX.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo prædium Wallare in silva Fania confert Landelino, cum plurimis appenditiis, ad exstruendum ibi monasterium ^d (ann. 634).

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, amen.

^a Annus undecimus regni Dagoberti incidit circa annum Chr. 633, repetiti ab obtento regno Austrasiano. Si repeteretur a Neustrasiano, protenderetur ultra regnum Dagoberti, qui mortem obiit ineunte anno 638, cum nondum decimus annus a morte patris completus foret.

^b Dubletus, Hist. abb. sancti Dionysii, pag. 669, solus hoc diploma in lucem emisit, exscriptum sane ex apographo nullius fidei. Plura enim vitia in eo deprehenduntur quæ falsum arguunt: invocatio insueta, et nota indictionis quam tunc regis diplomatibus apponere mos non erat; hæc Germonius, de vet. reg. Franc. Dipl. t. II, pag. 108; vide Mabill. de Re dipl., pag. 68. Addimus cum Cointio, Annal. t. III, p. 21, Arnulphum, qui cum titulo Metensis episcopi subscripsisse fingitur, jam ab annis octo Metenses infulas deposuisse, Nova Gall. Christ., t. XIII, col. 694, et a Dagoberto ideo male habitum in solitudinem seces-

Regiæ majestatis excellentiam latere non convenit, quod unus est, solus et sempiternus rex regum et Dominus dominantium, a quo etiam omnis potestas est et fuit et erit in ævum, cujus et est totum quod sumus et esse possumus, vivimus et movemur, cui pro viribus ab eo nobis præstitis, astare debemus, et unicæ sponsæ suæ sacrosanctæ Ecclesiæ cultum et decorem speciali devotione, quo magis effertur quantum in nobis est, munificentia regali semper ampliare. Quare, ego Dagobertus, rex Austrasiorum, pro anima Lotharii piissimi regis, patris mei, qui quadraginta quinque annis regnavit in Francia, persuasione et monitis salutaribus viri venerabilis Authberti, Cameracensis episcopi, inductus, concedo et dono Landelino Mauroso, ex prædione converso, prædium meum in Fania, Wallare dictum, cum villis, terris, sylvis, pratis, aquis aquarumque decursibus subnotatis, et certis limitibus assignatis, ut ibi monasterium construat in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli, et personas instituat in perpetuum Domino Deo servituras: villam Baviam cum omni territorio suo, aquam ipsam et ipsius decursum, sicut defluit per territorium ipsum, incipiens a loco qui vocatur Railbiez, usque dum descendit in aquam Elpram; sylvam quæ dicitur Ætimundi totam, cum omni territorio, decima, pasnagio, justitia et banno, a sylva de Baileporis, usque ad aquam prædictam inter Baviam et Wallare; et ab eadem aqua, totam sylvam, quæ dicitur Brolium, et Fania, et Mansilium, et Clarus Voionus, et Wiellemanus; sylvam prope Wilheis, a monte Gomundi et Merdoso Voiono, usque in villam de Wilheis; sylvam Ducionis, in dotem ecclesiæ in prædicto prædio meo fabricandæ. Quidquid infra terminos sylvarum prædictarum commodum vel utilitatem importare poterit qualicumque modo, prædicto Landelino munificentia mea dono in perpetuum possidendum, approbantibus palatii mei principibus et senioribus, Arnulpho et Pipino. Ut autem hæc nostra concessio regalis firmitatis perpetuæ robur obtineat, prædictam paginam manu mea confirmo, et appositione sigilli mei communiri decerno. Signum domini Dagoberti, regis Austrasiorum. S. Arnulphi Metensis. S. Pipini Neustriensis, seniorum palatii. Anso cancellarius, vice Cuniberti archicancellarii, recognovi. Data Cameraci, xvi Ka-

sisse. Prætermittimus subscriptionum insolitas formulas, Dagoberti gloriosissimi regis, et Dadonis regis dignitatis cancellarii.

^c Id est indictione 12, anno 13.

^d Vulgavit Miræus, Oper. dipl. t. I, pag. 489, ex apographo recentioris ævi, ut fatetur, pag. 490, in notis ad chartam Authberti quæ est infra, pag. 31. Spurium diploma, ut patet ex formula invocationis tunc insolita, ex indictionis nota contra morem usurpata; ex titulo regis Austrasiorum indito Dagoberto, qui jam ab annis octo totius Franciæ rex erat; ex notis chronologicis ab Incarnatione repetitis; ex ipso demum diplomatis argumento, scilicet de fundatione Wallarensis monasterii sub Dagoberto a Landelino, quod conditum non fuit nisi anno 657, viginti fere annis post mortem Dagoberti. Vide Coint., Ann., t. III, pag. 447 et seq.; Mab., Ann., t. II, p. 428; Nov. Gall. Christ., t. III, p. 77.

lendas Maii, anno dominicæ Incarnationis sexcentesimo quadragesimo ^a, indictione decima tertia.

XXI.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo villam Sarcildis donat pauperibus matriculariis sancti Dionysii ^b (ann. 635).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster, Wandelberto duci. Quicquid ad alendos pauperes plena devotione conferimus, retributionem mercedis ob hoc in futurum habere confidimus. Igitur cognoscat industria vestra nos villam nuncupante Sarcildas [Editi habent Sarcilias], super fluvium Joina sitam, in pago Stampinse, quam de domno Ferreolo, Augustidunensis urbis episcopo, vel a Deodato abbate, seu clericorum et ecclesia vel basilica domni Symphoriani, ubi deservire noscuntur, contra alia villa, Amica nomine, quæ est in territorio Massiliensi, commutavimus, pro mercedis nostræ compendium ipsas Sarcildas cum omni integritate vel merito suo, ad matricularios ^c domni Dionysii martyris, ubi ipse preciosus dominus in corpore requiescit, qui ad ipsa basilica, vel infra ejus atrio ad matriculas residere videntur, unde quod juxta eisdem in reliquo ampliare voluerit ad eorum substantiam, hoc plena devotione concessimus. Præcipientes ergo ut a præsentem die suprascripta curte Sarcildas, cum domibus, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, farinariis, gregibus cum pastoribus, adjacentiis, vel omni integritate et termino suo, sicut ab antedicta sancta ecclesia Augustidunensi, vel domni Symphoriani, fuit cum omni soliditate possessum, dum hoc nos, ut diximus, data alia villa, communi convenientia commutavimus, possideant. Ideo quod ex nostra largitate, pro animæ nostræ salute, ad ipsos matricularios domni Dionysii, absque introitu iudicum, fuit perenniter, Deo propitiante, concessum, nec abba, nec alia quilibet persona, rem ipsam de donatione ipsorum matriculariorum quoquo tempore non præsumat auferre, sed per manum abbatis eorum, in quo est

^a Annus Incarnat. 640 infeliciter hic ascriptus, cum Dagobertus a vita decesserit anno 638; nec indictionis notam, sed annum regni adhibere mos erat apud reges Merovingicos. Si inquirere libeat quo regni Dagoberti anno datum diploma fingere voluerit falsarius, id assequemur ex charta sequenti, quæ quidem non melioris notæ, ad fidei diplomati de quo agimus conciliandam excogitata, donum Dagoberti confirmat auctoritate Cameracensis episcopi. Hæc autem charta data fingitur anno regni Dagoberti 13, qui incepit ineunte vere anni Chr. 634.

^b Exstat apud Dubletum, in Hist. abb. sancti Dionysii, pag. 669; recusum in Annalibus Cointii, t. III, pag. 23, et in Collectione scriptor. rer. Franc., t. IV, pag. 629. Contulimus cum apographo, pag. 13, recentioris chartularii Colbertini, reposito in archivo sancti Dionysii, et ipso chartulario xiv sæculi, nunc in Bibl. regia, n. 5415, nec ullam discrepantiam alicujus momenti deprehendimus. Hoc instrumentum nulli suspectum fuit; et ipse Germonius, chartarum a Dubleto editarum impugnator immisericors, de vet. reg. Franc. Diplom. t. II, pag. 11, fatetur se in hoc diplomate nihil invenisse quod argueret.

^c Qui fuerint pauperes matricularii sancti Dionysii, docet Cangius, Glossar., voc. *Matricula*; Felibianus, Hist. abb. S. Dion., pag. 15; Mabillonius, Annal.

A ipsorum pauperum victus assidualis, exinde in Dei nomine ministretur, et quicquid de fœciis, aut de reliquiis, exinde fiscus augmentare poterat, ad ipsos pauperes proficiat in augmenta, unde ipsi, vel qui eis successerint, delectet pro regni nostri stabilitate, vel animæ nostræ salute crebrius exorare. Et ut hæc præcepto inconvulsis temporibus debeat perdurare, propria manu decrevimus roborare. Ursinus obtulit. Dagobertus rex subscripsit. Datum sub die decima quinta Kal. Augustas, anno decimo quarto regni nostri, Clippiaco, feliciter. Amen.

XXII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo villam Aquaputam donat monasterio sancti Dionysii ^a (ann. 635).

B Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Homo semper et incolumis etiam, et ac si ægritudine positus, pro salute animæ suæ attentius debet vigilare, ut in futurum valeat mercedem conquirere. Igitur nos, pro Dei intuitu vel remedio animæ nostræ, donamus ad monasterium sancti Dionysii, ubi ipse preciosus dominus in corpore requiescit, et ubi eos sepeliri cupimus, donatumque in perpetuum esse volumus, villam nostram, quæ vocatur Aquaputa, sitam in pago Parisiaco, cum omni jure et soliditate sua. Quapropter per præsentem cessionem decernimus, quod perpetualiter, Domino protegente, mansurum esse volumus, ut ipsa villa cum omni integritate vel adjacentiis suis, per præsentem auctoritatem, jure firmissimo, perveniat ad prædictum monasterium, vel Dodone ^c abbate, qui ibidem rector præesse videtur, ita ut in postmodum cum terris, domibus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, gregibus cum pastoribus, adjacentiis, appendiciis, vel reliquis quibuscumque beneficiis, sicut usque hactenus a fisco nostro fuit possessa, ita ex nostra indulgentia, pro animæ nostræ salute, vel stabilitate filiorum nostrorum, ad ipsum sanctum locum, vel ad ipsos fratres

t. I, pag. 342, etc.: hi erant pauperes in matricula seu catalogo descripti, qui se monasterii servitio vocerant, et quibus mansio assignata erat in atrio ecclesie.

^a Dubletus primus illud edidit, Hist. abb. S. Dion., p. 670; recusum apud Cointium, Annal. eccl. t. III, pag. 24; et in Collect. script. rerum Francicarum t. IV, pag. 630.

D ^c An hoc anno præfuerit Dodo monasterio Sandionysiano dubitat Mabill., Annal. t. I, pag. 341, et de Re dipl., pag. 627, qui Dodonem sub Clotario II, Chunalduo vero et Aigulpho sancti Dionysii abbates sub Dagoberto memorat; sed incertum admodum horum abbatum indicem fatetur. Exstat aliud diploma anno decimo regni Dagoberti datum, quo Chunalduus, jam Dodone extincto, sancti Dionysii monasterio dicitur præesse. Sed annus hic decimus a morte Clotarii repetendus videtur, et ideo diploma illud, infra, sub anno 637 (Col. 561), collocabimus. Ergo argumentum ex hoc alio diplomate sumptum, nullam movere debuit suspensionem Cointio, ibi supra, Germonio, de vet. Dipl. reg. Franc., tom. II, pag. 110, nec auctoribus Novæ Gallie Christ. t. VII, col. 339, contra veritatem diplomatis quod hic exhibemus, cum nulla aliunde ratione impugnari possit.

qui ibidem Deo deserviunt, nostris et futuris temporibus, proficiat in augmentis. Et ut hæc cessio firmior habeatur, vel diuturnis temporibus cum successoribus nostris illæsa conservetur, nos eam, prout potuimus, subfirmavimus, vel de annulo nostro sigillari iussimus. Ursinus obtulit, Dagobertus rex subscripsit. Datum sub die Kalend. Augustas, anno decimo quarto regni nostri, Clipiaco ^a, feliciter. Amen.

XXIII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, de fundatione monasterii Resbacensis, et concessis ipsi immunitatibus ^b (ann. 635).

Dagobertus, rex Francorum, vir iuluster, apostolicis Patribus nostris domnis episcopis et illustribus viris, ducibus, itemque magnifico Chanulfo comiti, vel omnibus agentibus, tam presentibus quam et futuris temporibus ubique in Dei nomine in regno nostro constitutis. Oportet clementia principali inter ceteras petitiones, illud quod pro salute adscribitur, vel pro timore divini nominis postulat, placibili auditu suscipere, et procul dubio ad effectum perducere; ut fiat in mercede commutatio, cum pro quiete servorum Dei congrua impertitur petitio; quia fides perfecta non dubitat ad altissimi gratiam pertinere, si aliquid secundum suum eloquium præcipue domesticis fidei mente devota impenditur, quia scriptum est: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*. Ergo dum illustis vir Dado, referendarius noster, ejusque germani Ado et Rado ^c, monasterium Jerusalem ^d in honoresancti Petri et Pauli et sancti Antonii, quod vulgo appellatur Resbacis, in Meldensi territorio situm, ad monachos vel peregrinos inhabitandum, ac in Dei nomine solitaria vita fruendum, quod ex nostra etiam largitate meruerunt, devoti, Deo juvante, construxerunt, ideo nos juxta eorum petitionem, pro quiete servorum Dei, præceptionem vigoris nostri placuit propalare, per quam dum super fiscum nostrum, quod pro remedio animæ nostræ indulimus, videtur esse constructum atque ex parte ditatum, sub quiete tranquillitatis, Domino protegente, ipsi monachi juxta religionis normam perpetim valeant residere, eligimus ut hæc series

A debeat. plenius declarare, quia nihil de canonica auctoritate convellitur, si aliquid, ut diximus, domesticis fidei pro tranquillitate pacis conceditur, nec nobis aliquis detrahendo æstimet in id nova decernere, dum ab antiquis, juxta constitutiones pontificum, per regalem sanctionem, monasteria sanctorum Agaunensium ^e, Lirinensium, Luxoviensium, imoque et monachi domni Marcelli ^f, sub libertatis privilegio videntur consistere. Ergo si qua inibi in villis, mancipiis, vel reliquis quibuscumque rebus atque pecoribus, aut regio munere, aut suprascriptorum virorum, vel cujuslibet est delegatum, aut deinceps fuerit additum, dum super nostra est, ut diximus, largitate constructum, nullus episcoporum, nec presentes, nec qui fuerint successores, aut eorum ordinatores, vel quælibet persona, possit quoquo ordine de loco ipso auferre, aut aliquam potestatem sibi in ipso monasterio adoptare, vel aliquid quasi per commutationis titulum minuere, aut de mysterii ornamentis, vel de oblatione in altario illata abstollere, nec ad ipsum monasterium vel cellulas ejus nisi pro lucranda oratione, et episcopos, nisi fuerit cum voluntate ipsius abbatis, vel suæ congregationis, absque gravi dispendio eorum accedere præsumat, quo facilius liceat monachis ipsius in Dei nomine regulariter consistentibus, rectam delegationem sub quiete per tempora possidere; et cum abbas ille fuerit de sæculo evocatus, quem ex semetipsis ipsa congregatio elegerit sibi, secundum sanctam regulam seniores instituat per omnia et ex omnibus, secundum delegationis votum vel hujus seriem auctoritatis suffultum, cui absque ulla inquietudine ibidem cuncta proficiant in augmentum. Adjicientes ut nulli penitus iudicium, vel cuilibet hominum, licentia sit de rebus præfati monasterii, absque servorum Dei voluntate, aliquid defraudare, aut temerario spiritu quidquam exinde suis usibus (deputare), ne, quod primitus est, divinam incurrat et nostram offensam..... (*Sic in Editis*) a fisco grave damnum sustineat..... (*Sic in Editis*) et etiam nobis pro integra mercede nostra, vel suprascriptorum virorum pensantes merita placuit addendum, ut tam quæ ex nostra largitate, quam quæ ex delegatione

^a Recte datum dicitur Clipiaco. Vide infra (Col. 540) notam ^e ad diploma Dagoberti de villis Tauriaci et aliis, monasterio sancti Dionysii donatis. Contulimus Editionem Dubleti cum chartulario xiv sæculi, in bibliotheca reg^a, n. 5415, in quo legitur pro nota chronologica, xv Kal. Augusti (id est, 18 Julii); nec alia alicujus momenti discrepantia.

^b Edimus ex Mabillonii Annalibus Benedictinis, t. I, append. pag. 687. Rerudi curavit Plessæus, inter instrumenta ad Historiam Ecclesiæ Mellensis spectantia, t. II, pag. 3, sed aliqua sui parte truncatum, de promptum ex hujus Ecclesiæ tabulario. Exstat in Collectione scriptorum rer. Francic., t. IV, pag. 630, ex Mabillonio descriptum. Nulli quem sciamus suspectum fuit.

^c Mabillonius, Annal. lib. XII, n. 45, Radonis nomen interpolatum putat; vide tamen Aimoinum infra allegatum.

^d Sic monasterium hoc a conditore appellatum fuisse testatur Aimoinus, lib. iv, cap. 41, quod tem-

poribus suis cœnobium Resbacense, a Resbacensi fluviolo præterfluente, vocatur. Hæc sunt verba Aimoini: « Porro beatus Audoenus... fabricavit monasterium intra Brigensem saltum, quod *Hierusalem* ab eo quidem est nominatum; sed nunc, a fluviolo super quem est situm, *Resbacense* dicitur cœnobium. » Hoc nomen ita prævaluit, ut unicum hodie superet.

^e De monasterio Agaunensi, videsis diploma Sigismundi Burgundionum regis, anni 523, supra, t. I, pag. 66 et seq.

^f Id intelligendum de monachis sancti Marcelli Cabillonensis quorum cœnobium a Guntranno conditum fuerat anno 579, Fredeg. Chr., cap. 1, quod etiam testantur Aimoinus, lib. III, cap. 80; Hermas. Contr., Chronic., ad ann. 584; Chron. sancti Benigni Divion. in Spicilegio Dacheriano, t. I, pag. 370; Bolland., in Vita sancti Sori, 1 Februarii. Conf. Mabill., Annal., t. I, pag. 173.

ipsorum Dadonis vel germanorum suorum, seu genitorum eorum vel quorumlibet, ibidem est aut fuerit devoluta possessio quoquo tempore, nulla publica judiciaria potestas, nec præsens nec succidua ad causas audiendum aut aliquid exactandum ibidem non præsumat ingredi; sed sub omni emunitate hoc ipsum monasterium vel congregatio sua sibi omnes fredos concessos debeat possidere, vel quidquid exinde fuscus forsitan de eorum hominibus aut de iugenuis aut de servientibus aut in eorum agris commanentibus vel undecunque poterat sperare, ex indulgentia nostra in luminariis ipsius sancti loci vel stipendia servorum Dei, tam nobis in Dei nomine viventibus, quam per tempora succedentibus, pro mercedis compendio debeant cuncta proficere, ut pro æterna salute vel felicitate perenni, seu regni constantia, delectet ipsi monachis immensam Dei pietatem jugiter implorare. Quod præceptum decreti nostri, Christo in omnibus suffragante, ut firmitus habeatur, subscriptionem manus nostræ infra studuimus perarari. Dagobertus rex subscripsit. Dado obtulit. Datum sub die Kalendarum Octobris, xiv regni ejus *.

XXIV.

Diploma Dagoberti I, Francorum regis, quo donat monachis Sancti Dionysii villas Tauriacum, Tibernionem, Rubridum, Monarvillam, et Vasconis Vallem ^b (ann. 635).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Obtabile esse oportet, dum in hac caduca vita consistimus, de transitoriis rebus pro mercede eterna loca [Chartul. reg. loco] sanctorum sublevare ad alimoniam

* Initia Resbacensis monasterii ad ann. Christi 634 refert Cointius, Annal. t. III, pag. 16. Annus 14 regni Dagoberti initium sumpsit anno 635 et quidem ineunte vere, ut non semel diximus. (Videsis cor. 597, infra not. *.)

^b Typis mandavit Dubletus, Antiquit. S. Dion. pag. 658, ex autographo Sandionysiano, ut ait, quod valatam testatur sigillo effigiem regis exhibente. Recudi curaverunt Collectores script. rer. Franc. t. IV, pag. 628, ex Dubleto. Non exstat autographum in arch.ivo sancti Dionysii; sed legitur diploma hoc in chartulario quod album vocant, sæculo xiii, exaratum manu Guillelmi Nangii quoad extremam partem, et servatum in chartophylacio sancti Dionysii. Cum ipso contulimus Editionem Dubleti, et discrepantias inter parentheses distinximus. Germonius, De vet. reg. Franc. diplom., t. II, pag. 102, pluribus argumentis hoc instrumentum impugnat. 1° quia dies prætermittitur in notis chronologicis; 2° quia monachorum nomen inditum est clericis tunc in basilica sancti Dionysii servientibus; 3° quia rex concedit justitias, quod hanc ætatem non sapit. Hæc autem objecta auctoritatem diplomatæ non evertunt. 1° Instrumentis quidem diem apponi jubet lex Alemannorum, quam adducit Germonius, minime vero lex salica, quam renovavit Dagobertus; quin diei nota in autographo oculum exscribentis fugere potuit, aut amanuensis oscitantia omitti. 2° Quis nescit nomen monachorum, tempore Dagoberti, clericis et monachis promiscue fuisse tributum, ut docet ex Thomasio Ruinartius, præfat. Gregor. Turon. in Coll. hist. Fr., t. II, pag. 87. 3° Quæ hic de justitiis dicuntur, non de jurisdictionibus juxta recentiorum significationem, sed de iuribus sunt intelligenda; quo sensu vox ea olim usurparetur, vide Glos. Cangii. Adde quod ipsa videatur eo loci interpolata; deerat enim in contextu Chartularii supra laudati, et inter lineas

A et sustentationem servorum Dei, quatenus de caducis rebus mercedem eterna. Igitur nos hoc considerantes, donamus villas juris nostri, id est, Tauriacum, Tybernionem et Rubridum, in pago Aurelianensi sitas, sed et Monarvillam [deest et Monarvillam in Chartul. regio], et Wasconisvallem in pago Stampinse, fratribus monachis deservientibus ad basilicam domini Dyonisii, peculiaris patroni nostri ubi præesse videtur abba Aigulphus, et nos sepeliri optamus, in alimoniam specialiter eorum in perpetuum administrandam. Has prædictas villas, cum omnibus justitiis et dominiis [hæc tres voces deest in Chart.], terris, domibus, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, vel omnibus adjacentiis, prædicto sancto loco et monachis ibidem Deo servientibus nostra munificentia, speciali donatione in alimoniam concedimus, quatinus ipsi de prædictis villis utentes, pro nobis et prole nostra, cotidiana oratione Deum exorent, ut illæ suæ nos misericordia protegat, pro cuius amore hæc eis contulimus. Et ut hæc donatio nostræ auctoritatis per succedentia tempora inviolabilem obtineat firmitatem, manus nostræ subscriptione, annuli nostri impressione * eam subter decrevimus robore. Dagobertus rex subscripsit. Dado obtulit. Datum in mense Octobri, anno octavo ^d regni nostri, in Dei nomine, Clippiaco palatio ^e, feliciter. Amen.

XXV.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo Molliacum donat monachis sancti Dionysii ^f (ann. 635).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Obtabi-

scripta fuit, veteri quidem manu, sed posterioribus curis, et atramento diluitorum. Insertum est etiam hoc diploma in chartul. xiv sæculi, quod servatur in bibliotheca regia n. 5415. Discrepantias exhibet quas legere est inter uncas et de quibus sermo erit not. ^c et ^d.

^c Verba de annuli impressione, quæ videntur indicia falsi, desunt in chartulariis quæ præ oculis habemus, ac proinde interpolata judicari possunt. Sed etiam si in autographo existerent, id neminem moverit, cum insolita non sit in Meroveadum diplomatibus, testibus Mabill., de Re dipl. pag. 107, et dipl. nov., t. V, pag. 665, etiam ante Dagoberti tempora, impressi annuli mentio.

^d Annus regni Dagoberti octavus, repetitus a morte Clotarii, mense Octobri, erat annus Chr. 635. Fredegarius Tibernionem, qui hoc diplomate conceditur Sandionysianis, iis donatum fuisse memorat anno Dagoberti 14; sed id eodem recidit, si annus 14 computetur a vocatione Dagoberti in regni consortium. Ergo Fredegarius cum diplomate concordat; quod elevat argumentationem Cointii, t. III, Annal. pag. 23, ex Fredegario petitam. Majorem suspicionem movet nomen Aigulphi abbatis, quem nondum nunc temporis monast. sancti Dionysii præfuisse arbitramur; sed hac sola suspitione, ipsi notam falsi iurare non audent.

^e Loci nomen interlineari scriptione additum est in chartulario sancti Dionysii, sed eodem atramento, et, ut videtur, eadem manu qua diploma integrum exaratum est; legitur in contextu chartularii regii. Testatur autem Fredegarius, cap. 78, Dagobertum anno de quo agitur, apud Clippiacum resedisse, dum per legatos bellum contra Vascones gereret.

^f Solus edidit Dubletus, Hist. abb. sancti Dionysii, pag. 671, nec ait se illud ex alico authentico expressisse. In archivio sancti Dionysii saltem hodie

lem esse oportet dum in hac caduca vita consistimus, A de transitoriis rebus pro mercede æterna loca sanctorum sublevare, ad alimoniam et sustentationem servorum Dei, quatinus de caducis rebus mercemur æterna. Igitur nos hæc considerantes, donamus villam juris nostri que vocatur Malliacus, in pago Biturico sitam, a Caro fluvio duobus milibus distans, fratribus monachis deservientibus ad basilicam domni Dionysii martyris, peculiaris patroni nostri, ubi præesse videtur Aigulphus abba, et nos sepeliri optamus, in alimoniam specialiter eorum in perpetuum administrandam. Igitur prædictam villam cum terris, dominiis, mancipiis, servis et ancillis, sylvis, pratis, pascuis aquis, aquarumve decuribus, vel omnibus adjacentiis, prædicto sancto loco et monachis ibidem servientibus, nostra munificentia, speciali donatione, in alimoniam concedimus; quatinus ipsis bonis de prædicta villa utentes, pro nobis et prole nostra, cotidiana oratione Deum exorent, ut ille sua nos misericordia protegat, pro cuius amore hæc eis contulimus. Et ut hæc donatio nostræ auctoritatis per succedentia tempora inviolabiliter obtineat firmitatem, manus nostræ subscriptione eam subter decrevimus roborare. Dagobertus rex subscripsit. Dado cancellarius obtulit. Signum Arnulfi, Metensis episcopi. S. Eligii, Noviomensis episcopi. S. Aygulfi, abbatis monasterii domni Dionysii. Datumi in mense Octobri, anno quarto decimo regni nostri. Actum, in Dei nomine, Clippiaco palatio, feliciter, amen.

nullum exstat. Hoc diploma feliciter impugnat Germonius, De veteri reg. Franc. Dipl. t. II, pag. 410, petitis argumentis ex subscriptionibus Arnulfi et Eligii, quorum prior Metensis quidem fuit episcopus, sed dimisso episcopatu, invito Dagoberto, in solitudinem secesserat diu ante annum quo datum instrumentum fingitur, Nova Gall. Chr., t. XIII, col. 695; alter qui dicitur episcopus Noviomensis, infulas Noviomenses non obtinuit, ubi supra, t. III, col. 982, nisi mortuo Dagoberto.

^a Annus Dagoberti 14, mense Octobri, indicat annum Chr. 655.

^b Fragmentum exscripsimus ex Historia Aimoini manuscripta, fol. 84, r^o, alias 89, quæ in bibl. sancti Germani a Pratis servatur, et exeunte xi vel ineunte xii sæculo videtur exarata; illud deinde contulimus cum chartulario cui insertum fuit, in archivis ejusdem abbatiæ reposito, signato tribus crucibus et quod eidem xii sæculo, sed jam labenti, censum tribuendum. Unicam discrepantiam infra uncis distinximus. Typis mandaverunt fragmentum hoc Breutius in Editione Aimoini, 1603, in-fol. pag. 176, et Bulliardus, pag. 4, in instrumentis ad calcem Historiæ abbatiæ Sangermanensis, depromptum ex eodem chartulario quod præ manibus habemus. Insertum est in Annalibus Cointii, t. III, pag. 23, et in Collect. script. rer. Franc., t. III, pag. 153, not., ex Aimoino; et nullibi totum exstat testamentum integrum. Periere ergo quatuor hujus exemplaria quæ fieri curaverat Dagobertus, et in diversis locis ad majorem securitatem deponi jusserat. Anonymus scriptor Gestorum Dagoberti, cap. 39, omnia quæ habet fragmentum nostrum ipsissimis verbis refert; imo alia subjungit non pauca quæ in fragmento sunt prætermittenda, et quæ a Dagoberto dicta fingit in placito generali, cum de testamento suo verba faceret. Hinc conjiciendi locus Anonymum sub oculis habuisse testamentum Dagoberti, quod in thesauro re-

XXVI.

Fragmentum testamenti Dagoberti I, regis Francorum^b (ann. 635).

In nomine Trinitatis Domini Dei omnipotentis. Apostolicis Patribus, pontificibus videlicet ac abbatibus, vel reliquis sacerdotibus in regnum nostrum consistentibus, Dagobertus, rex Francorum. Quantum intellectualis sensus humani potest mente sagaci pensare atque solerti indagatione perpendere, nichil amplius valet in hujus seculi luce ac fugitiva gaudia lucrari, quam quod de rebus transitoriis locis venerabilibus quis studeat in alimonia pauperum impendere; quatinus qui fragilitatem nature generaliter patiuntur, priusquam subitanea transpositio B eveniat, pro salute anime invigilent, ut non inveniantur quisquam imparatus, vel sine aliquo respectu discedat e seculo. Quin potius dum proprie libertatis jure subsistit ex caducis substantiis in eterna tabernacula vitam studeat mercare perpetuam, ut inter justorum consortio desiderabilem valeat adipisci locum, etc. [*Itemque post pauca:*] Itaque nobis sana mente sanoque consilio placuit, et, ut diximus, devotio divina nos ammonuit, ut pro salute nostra vel pro eterna retributione, conscribendum precipere- mus testamentum, et pro immutabili beneficio quatuor uno tenore firmavimus, et quicquid ubique per loca sanctorum contulimus, inibi simili annotatione conteximus: ex quibus unum Lugduno Gallie direximus, aliud vero Parisius in archivis ecclesie

C gio depositum, in archivo sancti Dionysii suo tempore adhuc venerabiliter custoditum fuisse docet. Cujusnam autem fidei erat hoc instrumentum, et quam fidem meretur ipse anonymus sæculi ix scriptor, fabulatoris cognomine insignitus, et cui nulla veritatis investigandæ cura fuit? Videtur quidem se mendacii reum proferre auctor fragmenti quisquis sit, cum Dagobertum inducit dicentem se in basilica sancti Vincentii sepulturam suam elegerisse, qui toties basilicam sancti Dionysii designavit ut ibi sepeliretur, et in qua eum sepultum fuisse constat. Hinc Valesius, Rer. Franc. lib. xix, pag. 122, et Cointius, ubi supra, hasce reliquias supposititiis instrumentis annumeraverunt. Mabillonius vero, de Re diplom. lib. I, cap. 7, n. 5, testamentum Dagoberti quasi legitimum laudavit. Nos autem Valesii et Cointii sententiæ suffragamur.

^c Voces hic et deinceps italico caractere distinctæ, quibus prætermittenda designantur, exstant tum in Aimoini manuscripto, tum in chartulario. Omnia suppleri possunt ex concione Dagoberti, in Gestis ejus ab anonymo inserta, cap. 39. Sic enim uno tenore pergit concio: « Et retributorem sibi præparet dominum, atque ex rebus transitoriis ad loca venerabilia sanctorum, in alimoniis pauperum curet impendere, quatenus ab ipso Domino fructum indeficientis paradisi inter astra matutina mercatur refervari. De cuius fonte vivo perfecta fide poscenti, nec subtrahitur poculum, nec minuitur alveus, sed potius quisquis hauserit irrigatur dulcedine cœlitus, atque suavis ei fragrat odor balsami paradisi. Et ideo ego discutiens conscientiam ac mei cordis excessum, atque considerans examinationem superni regis, iudiciumque ipsius metuens, nec non etiam veras poenas hominum infelicitum, maxime autem concupiscens gloriam infinitam justorum, et præcavens illud, ne ultimus dies, juxta dispensationem Domini, nos de memoria sanctorum vel consolatione egentium pi-

commendavimus. [Ut supra dictum est^a. Deinde subjungitur:] Donamus igitur ad basilicam domni Vincentii Parisius, ubi sepulturam quandoquidem Deus jusserit, habere disponimus, donatumque in perpetuo esse decernimus, villam cognominatam Cumbis villam^b, in pago Parisiaco, quem Urso, filia Alderici, tenuit. Pari modo ad basilicam beati Petri apostoli Parisius, ubi sancta Genovefa requiescit in corpore, villam Dravernum in Brigeio. (Ad basilicam vero domni Dionysii item Parisius, ubi cum sociis suis requiescit, villam Braunate^c in Brigeio.) Ad basilicam domne Columbe, vel domni Lupi Senonis, villam Grande Campum in Gastinenense, etc. [Quæ ibi plura continentur. Ad ultimum vero intulit^d:] Vos autem, boni filii, considerantes primum nature religionem, cujus gratia et bestias ligat, manete fratres, nolite exuere quo onerati estis. Deinde reverimini me Patrem vestrum, qui rogare malo, cum possim jubere, ut statuta nostra inconversa servetis, sicuti vestra a successoribus vestris servari mavultis, profecto scientes quod si a nobis sancita contemptui habueritis, quod non arbitror, pari modo et vestra a posteris contempnentur decreta^e.

XXVII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo plurima dona in Lemovicensi et Bituricensi confinio Sancti Dionysii monasterio confert^f (ann. 636).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Cum certis et cotidianis manifestetur indicibus esse verum quod omnium materies et conditio nascentium tempore momentaneo revertatur in nichilum, nostrarum salus poscit animarum quatinus quisque quem primi hominis negligentia exulem facit et peregrinum, cotidie totius vitæ suæ discutiat modum, ac deinde sors ex-

gros inveniat, ita nobis sana mente, etc., ut sequitur in fragmento.

^a Iterum hic ommissa, ex Gestis Dagoberti supplebimus, c. Tertium Mettis, ad custodiendum domino Abboni donamus; quartum autem, quem in manibus tenemus, in thesauro nostro reponi jubemus. c. Cætera videsis loco citato. Quæ vero deinceps sequuntur in fragmento desunt in Gestis.

^b Villam Cumbis a Dagoberto donatam fuisse ecclesie sancti Vincentii testatur diploma Philippo I, datum anno 1061, quod ordine suo referemus.

^c Ex donis Dagoberti hic nominatim recensitis, unicum, ab anonymo scriptore Gestorum Dagoberti, monacho sancti Dionysii, memoratur Braunadum sancti Dionysii ecclesie collatum, quod in fragmento testamenti Braunate appellatur. Quæ autem hic parenthesesibus inclusimus desunt in chartulario sancti Germani.

^d Ad supplenda quæ hic deesse monet fragmenti excerptor nihil operæ præstant Dagoberti Gesta.

^e Notæ chronologicæ nullæ; sed Gesta Dagoberti et Aimoinus placitum in quo rex ille de testamento suo tunc condito concionatus est collocant sub anno 14 regni hujus, mense Aprili aut Maio, scilicet Gesta, x Kal. Maji, Aimoinus x Kal. Junias; inde huic fragmento præfiximus annum Christi 635. Dum hæc relegimus, subit suspicio non levis, deperdito legitimo Dagoberti testamento, quod forte viderat Gestorum scriptor, ex ejus narratione aliud fabricatum fuisse, cum ageretur de villa Cumbis a Philippo I restituenta; inde renovati instrumenti fragmenta Aimoini manuscriptoris initio seculi xii inserta, et eodem

trema cum nondum vitalem rapuerit spiritum, pro meritis locum obtinere se illuc exerceat, unde prius ruit, et ubi post transitum ejus anima ducta angelico est reditura. Eapropter, ego Dagobertus, Francorum rex, a Deo coronatus, cui summi regis permissione, prædecessorum necne nostrorum concessione, Francia obsecundat et famulatur, de salute animæ nunc tractando, saniori usus concilio, apud me deliberavi quemlibet Christi militum pro mearum quarundam donatione rerum adiutorem mihi facere et proximum. Est hic inclitus et preciosus videlicet testis Dionysius, qui olim timore nudus, fidei fervore accinctus, Galliam petiit, et ibi, gentiliū pululante perfidia, viriliter resistit, fide constans, sanctæ legis prædicando ac patefaciendo doctrinam. Hic etenim proprii cruoris effusione, siquidem a dextris Dei cognoscitur sedere, jugiterque impetrare pro quibus voluerit petere, orbis universus eum summo debet venerari obsequio: multum quidem ego qui in declinando patris iram, ipsius sensi michi non abuisse gratiam. Quapropter, licet ipse præfatus Dionysius nullo indigeat pro gloria qua cum Deo feliciter potitur, tamen ut michi cum uxore propria et liberis apud æquum judicem fiat fidiissimus intercessor, culparum quoque nostrarum in die iudicii excusator, cœnobitis monasterii illius, in quo corpore eum quiescentem cum gemitibus peccatores adeunt et peccata fatentur, et ubi Leobasarius abba præesse cernitur, res quasdam in Limozino et Bituricensi sitas confinio, regio hactenus adscriptas dominio, per succedentium temporum curricula decernimus quiete obtinendas. Nomina autem earum, ut certa pateant, omnibus subtitulantes sic recitamus, in primis videlicet, castrum nostrum quod dicitur Patriagus, cum ecclesiis, villis etiam a

seculo labente, in chartulariis excepta. Sed de hac conjectura in prolegomenis fusius egimus, ne ultra modum hic excresceret nota nostra.

^f Exstat apud Dubletum, Hist. abb. sancti Dionysii, pag. 672, a nullo deinceps recusum, omnibus pro commentitio habitum, imprimis Geommoio, de veter. reg. Franc. Dipl., t. II, pag. 143: merito quidem; stylus enim a stylo Dagoberti diplomatum plane diversus, et insolite formulæ; fictitio nomine designatur abbas sancti Dionysii Leobasarius, quod, juxta Mabillonium, Annal. Ben. t. I, pag. 500, non invenitur nisi in instrumentis sublestæ fidei; aut saltem, juxta Cointium, Annal. eccl., t. III, pag. 625, is officio abbatis functus non fuit, nisi plurimis annis post mortem Dagoberti, id est, cum Theodericus regno spoliatus est a Childerico fratre; titulo archiepiscopi, contra morem hujus ætatis, plures et subscribentibus præules insigniuntur; Godinus dicitur Lugdunensis archiepiscopus, qui non ante annos abhinc quinquaginta huic ecclesie præfuit; Dado, non ut referendarius, sed ut Rothomagensis archiepiscopus subscripsit, qui non nisi mortuo Dagoberto Rothomagenses infulas adeptus est. Cui stomachum non moverent tot falsi indicia? Instrumenti fabricandi argumentum sumptisse falsarius videtur ex Gestis Dagoberti, cap. 35, cum ibi legisset regem hunc viginti septem villas monasterio sancti Dionysii donatas, sub unius præcepti conclusione inseruisse. Sed villæ quæ in hoc diplomate, magno quidem numero, coacervantur, non eadem sunt quas memorat Gestorum scriptor, nec in eisdem sitæ provinciis; ac proinde ejus auctoritas nullam instrumento fidem conciliat.

ipsum castrum pertinentibus, et cum ecclesiis, tum et cuncta quæ sub ejus dominatione hactenus fuisse noscuntur, fratribus monasterii ejusdem Christi martyris Dionysii in jus et dominationem ab hac die ac deinceps transfundimus. Beinde curtem nostram quæ vocatur Patriacus, sitam super fluvium Jugie, cum capella nostra in honore sancti Salvatoris consecrata, et cum tribus ecclesiis in eadem villa existentibus, et cum omnibus appendiciis suis. Addimus namque alias villas duas, cum ecclesiis quæ sitæ sunt super fluvium Vulsie, videlicet Petram-Fictam et Patriacum cum prato dominico, et cum omnibus appendiciis suis, et villam nostram quæ dicitur Fornolis, cum servis et ancillis, et Nigromontem cum ecclesia, et Campaniacum cum ecclesia. Danus etiam cellam de Larundo et ecclesiam parochialem, cum omnibus ecclesiis ad ipsum castrum pertinentibus, tam iatus quam extra. In Bituricensi etiam pago adjungentes, concedimus villam de Casimansi cum ecclesia, villam de Lanatido cum ecclesia, villam de Giurctis cum ecclesia, villam de Archiniaco cum ecclesia, villam de Maniaco cum ecclesia, villam de Stivaiculis cum ecclesia, et quinque mansis ad eandem ecclesiam pertinentibus, villam de Guierlaico cum ecclesia, villam de Vernido cum ecclesia, villam de duabus casis cum ecclesia, villam de Vieopleno cum ecclesia, villam de Perolio cum ecclesia et campo dominico, villam de Vallo cum ecclesia, villam de Argenteria cum ecclesia, villam de Noto cum ecclesia, villam Umreziaco cum ecclesia, villam de Napsiniaco cum ecclesia; et quæque pertinere videntur ad easdem villas, cum servis et ancillis, terris, pratis, sylvis, farinariis, aquis aquarumve decursibus. Damus nempe insuper omnem terram quæ est inter duas aquas, a Cono flumine usque ad fluvium fontis Moer, cum omnibus ecclesiis: ecclesiam videlicet sancti Marcialis de Salviaco, et ecclesiam de Cursiaco, ecclesiam de Mosayco, et etiam omnes res ad easdem ecclesias pertinentes tam intus quam extra, ad eundem locum ubi hæc duæ aquæ copulantur, extra capellam nostram, in honore beati Martini consecratam, cum duabus villis ad eandem ecclesiam pertinentibus, scilicet Golaoco, et altera quæ dicitur Longavilla, quas dominus Godinus, vir apostolicus, Lugdunensis archiepiscopus, a regia tenebat majestate. Ecce qualia beato Dionysio sibi que famulantibus offero. Quæ si quis forte, quod absit, nobis in regni solio succedentium, vel quælibet præ-

A potens persona, illi damna inferendo, in suum reduxerit dominium, prout ego, ipso suffragante salvari spero dans ea, ita ipse invasor, ea retinendo, morte damnetur pessima. Hoc autem donum ut posteris non videatur apocryphum, sed stabile, vel hæc carta ut firmior sit per tempora, nostræ manus signo roborari et confirmari statuimus. Signum Dagoberti incliti regis. Signum Palladii archiepiscopi. Signum Launderici episcopi. Signum (Laudomeri episcopi. Signum Fraudoberti episcopi. Signum Asterii episcopi. Signum Eligii episcopi. Signum Franemundi episcopi. Signum Sylvini episcopi. Signum Lauradi episcopi. S. Maurini episcopi. S. Clari episcopi. S. Gradoni episcopi. S. Johannis episcopi. S. Burgundophari abbatis. S. Leobafarii abbatis sancti Dionysii. S. Mummoli præfecti. S. Gundoeni comitis. S. Charuilli comitis. S. Audini comitis. S. Dructoaldi comitis. S. Charimundi comitis. Dado archiepiscopus Rotomagensis Ecclesiæ, consentiens subscripsit. Data tertio Kal. August. regni nostri * anno xv. Actum est Compendio palatio feliciter. Amen.

XXVIII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo villas Noth et Pascellarium donat monachis sancti Dionysii ^b (ann. 636).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Priusquam homo subitanea morte moriatur, oportet pro salute animæ suæ vigilare, ne forte, morte sine aliquo respectu præsentem lucem auferente, inveniat aliquem imparatum, et sic perpetuis tenebris atque æternis eum tradat tormentis; unde, dum proprio libertatis jure subsistit, ex caducis substantiis in æterna tabernacula quærere debet vitam mercari perpetuam. Idcirco ego, pro remedio animæ meæ, monachis basilicæ domni Dionysii, peculiaris patroni nostri, in qua ipse preciosus martyr cum sociis suis corpore requiescit, et nos sepeliri optamus; ubi etiam abbas Aigulphus præesse videtur ^c, concedo villam nomine Noth, et alteram quæ vocatur Pascellarium, cum adjacentiis suis, sitas in Bituricensi pago, et mancipia utriusque sexus, cum pratis, campis, sylvis, aquis aquarumve decursibus, sicut hactenus a fisco nostro possessæ sunt, ita ex nostra indulgentia, propter acquirendam animæ nostræ salutem, vel propter filiorum nostrorum stabilitatem, præsentem et futuro tempore in perpetuum proficiant et habeant, nullusque de filiis nostris, aut regibus Francorum successoribus nostris, nec pontifex, nec

* Annus Dagoberti 15 exordium sumpsit ineunte vere anni 636.

^b Spurium diploma apud solum Dubletum, Hist. abbat. S. Dion., pag. 671, legitur. Germonius, de vet. reg. Franc. Dipl., t. II, pag. 3, hujus falsitatem relegit, tum ex stylo, tum ex subscriptionibus, tum ex clausula qua cavet Dagobertus ne abbas sancti Dionysii villas ibi monachis concessas iis auferre præsumat, quasi hoc tempore honorum monasterii pars una nonachis, alia abbati tribueretur. Dagoberto, cujus signum pro subscriptione adhibetur in hoc instrumento, nomine suo propria manu scripto diplomata sua valere mos erat, ut videre est in autographis apud Mabilonium, de Re dipl. suppl., æri

incisis. Geremarus abbas, qui inter subscribentes apparet, is sane est quem instrumenti fabricator diu in palatio Dagoberti vixisse, et ejus conciliorum participem fuisse cognovit; sed ignoravit hunc nonnisi anno 648 (vid. Coïnt., Ann., t. III, pag. 234) monachum induisse, ac deinde abbatem effectum fuisse. Cætera missa facimus.

^c In diplomate quod proxime præcedit, et hoc ipso anno datum fingitur. Leobafarius dicitur abbas sancti Dionysii; commentitius abbas, ut videtur Mabilonio. Vide supra (Col. 544, not. ^f). Propius vero huc adducitur Aigulphus, qui sub Dagoberti filio, et forte sub ipso Dagoberto, sancti Dionysii abbatæ præfuit.

abbas ipsius monasterii, nec quilibet præpotens persona, prædictas villas, quas eidem sancto loco concessimus, auferre præsumat, si iram Dei et offensam domni Dionysii non optat incurrere. Et ut hæc preceptio firmiter habeatur, vel per tempora conservetur, firmiterque habeat vigorem, manus nostræ subter eam decrevimus roborari subscriptionibus. Signum Dagoberti regis. Signum filii ejus Chloundovei. Signum Eligii aurificis sui. Signum Dardonis cancellarii sui. Signum Geremari abbatis. Signum Aigulphi abbatis. Datum sub die Kal. Novembris * anno decimo quinto regni nostri. Actum C'ripiaco palatio feliciter. Amen.

XXIX.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo villam Ilcinascam concedit ecclesiæ Sancti Dionysii * (ann. 637).

....rethus * rex Francor. Viris inlustribus Vandelberto duci, Raganrico dom. et omnibus agentibus præsentibus et futuris... [Spatium vacat octo syllabarum] æterna, ac de caduca substantia erogandum locarii gaudia sempiterna. Igetur nos reipsa considerantis prout in æternum vel alequantolum mereamur justorum esse consortis, villas... [Spatium trium syllabarum] cognomenante Ilcinascam, in pago Parisiaco, qui fuit Landerico et Gan... [Spatium unius litteræ] germanis et additionibus... [Spatium quatuor syllabarum] vel meretum ad baseleca domni Diunensi martheris peculiaris patroni nostri ubi ipse preciosus

* Id est, anno 636, vid. supra (Col. 545, not. *).

† Primus ex archivo Dionysiano eruit Mabillonius hoc diploma in papyro Ægyptiaca exaratum, nunc asserv. in archiv. reg. tab. v, sed fere penitus oblitteratum, cujus partem æri incisam Merovingicis litteris, cum interlineari lectione litteris vulgaribus expressa, publici juris fecit, de Re diplom., pag. 374, ac deinde totum itidem caractere vulgari exhibuit, ibid., p. 463, hiulcis tamen quibusdam locis, et suppletis interdum paucis litteris in autographo oblitteratis, quas contextus series aperte indicabat. Primam partem ex æri inciso autographo Merovingico exscripsimus; cætera ex lectione Mabillonii, et ea italico caractere distinximus. Mabillonius iterum hoc instrumentum edidit in Annal. ordinis sancti Benedicti, t. I, pag. 685, et post ipsum Germonius, de veter. reg. Franc. Dipl., t. I, pag. 275; Felibianus, Hist. abb. S. Dion., prob. pag. 5, et Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. VI, pag. 628, Marini, Papiri diplomat. pag. 98. Hujus instrumenti sinceritas a Germonio, ubi supra, p. 116 et seq., fuit acriter impetita. Suspicionem movebat silentium altum de hoc diplomate, tum apud scriptorem veterem Gestorum Dagoberti, tum apud Dubletum, qui archivum sancti Dionysii excusserat. Hanc argumentationem diluerunt Mabill., de Re diplom., suppl., pag. 7, et Diplomaticæ novæ auctores, t. III, pag. 654. Certe scriptori anonymo Gestorum Dagoberti singula hujus regis dona monasteriis collata enarrare non fuit animus, ut ipse, cap. 30, testatur. Quid mirum autem si Dubletus, qui sæpe transumptis antea paratis utebatur, nec Merovingicas callebat litteras, Merovingicum diploma ignoraverit aut neglexerit? Germonius, ibid., pag. 120, aliud argumentum petit ex similitudine hujus diplomatis cum alio Chlodovei unioris diplomate quod falsi arguit. At quidni falsum instrumentum ad veri similitudinem effectum fuerit? Criminatur denique orthographiæ vitium in scribendo Dagoberti nomine, quod Dagobertus

A domnus in corpore requiescere videtur... dem devotissimus per tempora, bona propitiante Domino, impartire præsentialiter plena devotione visi fuimus concessisse. Jubentes etenim vol... reis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, a die præsentis, qualiter ab ipsis... dominetur, vel ad fisco nostro præsentis nunc tempore in Dei nomine possedetur, ex indulgentia nostra ad ipsa sancta basilica concessa, quæ... a ditione percipiant specialiusti pauperes inibi consistentibus, pro regni stabilitate vel remedium animæ nostræ, absque illius in postmodum re-fragatione temporebus debeat proficere, et ut fiat ut dum nos ad clero vel pauperes ac ipso loco sancto consistente... a...a vel in aliquantulum... omne... incommoda generetur. Et ut... [Spatium quatuor syllabarum. Sic partim supplet Mabill. Et ut... tam eu... tempora inviolabilem, etc.] inviolabilem capeat firmitatem manus [nostræ subscriptionibus infra...]

Dagobertus rex subs.

Dado optol. [Locus sigilli.]

..... dies quindecim * an. decimo regni nostri in Dei... C'ripiaco fel.

XXX.

Diploma Dagoberti I, Francorum regis, quo concedit Amando episcopo locum inter fluvios Elnonem et Scarpum, opportunum ut ibi Deo milites ordinarentur * (ann. 637).

In nomine Domini Jesu Christi. Dagobertus, divina ordinante clementia, rex. Deum nobis fore propitium

C aut Dagobertus scribi debuerat. Sed aperte legitur Dagobertus in autographo diplomate ejusdem regis, quod supra, ex tabula æri incisa, expressimus, pag. 2. Vid. Mabillonii suppl. ad diplomaticam.

* Id est, Dagobertus, ut in subscriptione distincto legitur.

† Hoc diploma datum dicitur die 15 anni decimi regni Dagoberti, id est, 15 Aprilis, cum ab ineunte vere regni initium repetamus, scilicet a parto apud Neustrasios regno; unde sub anno 637 collocamus diploma de quo agimus. Cum hac computatione concordat mentio Wandelberti ducis, ad quem diploma suum dirigit Dagobertus. Hunc enim sub rege Chlodoveo, filio et successore Dagoberti, adhuc vixisse constat ex Chlodovei hujus diplomate, infra a nobis edendo.

‡ Exscripsit anno 1772 domnus Queinsert, congregationis sancti Mauri, ex rotulo membranaceo plures chartas exhibente, exaratas sæculo XIV, et ex chartulario quod sæculo XII ineunti tribuitur, utroque exstante in archivis Elnonensis monasterii. Apographum ejus sequimur, repositum in chartophylacio ad nostram collectionem instituto. Diploma hoc vulgaverunt Miræus, Opera dipl., t. I, pag. 125; Bollandistæ, ad diem 6 Febr., in comment. prævio ad vitam sancti Amandi; Sammarthani, Gall. Christ. t. IV, pag. 37, fragment.; Cointius, Ann. eccl., t. III, pag. 89; Boxhornius quoque, Auctores Reipublicæ Lolicensis, edit. ann. 1635, pag. 437. Respuerunt auctores Novæ Galliæ Christianæ, tom. III, pag. 254, et Collectores scriptorum rerum Francicarum. Vitæ-tum Mabillonio, Annal. Bened. t. I, pag. 372. Cointio commentitium visum est. Falsitatis argumenta peti possunt: 1º ex formulis plerumque diversis ab iis quæ in hujus regis diplomatibus bonæ notæ usurpantur. Insolita enim est hac ætate invocatio initialis: *In nomine Domini*, etc.; abest solitus Dagoberti titulus, *vir inluster*; 2º aliud falsi indicium arguitur ex

credimus, si ad reformandum et confirmandum religionis cultum præcipuam curam impendimus, et religioni deservientibus munificentie ac liberalitatis nostre manum aperimus. Proinde tam præsentium quam futurorum solertiam scire volumus, quod venerabilis vite Amandus episcopus, qui, per gratiam Dei, filium nostrum Sigebertum baptisavit, jam quibusdam ecclesiis seu monasteriis ad augmentum divini cultus constructis ac bene dispositis, excellentiam nostram adierit, et ut non deficiens Dominice vinee cultor, confidens autem de nostre largitatis beneficio, locum situm inter duos fluvios, Scarpum et Elnonem, a nostra liberalitate sibi concedi humiliter petierit: qui locus, licet esset, propter multam silve densitatem, ad extirpandum difficilis, tamen labori suo, immo post laborem suum, quieti et usibus Deo militantium, quos ibi se jam pie meditabatur per Dei gratiam ordinaturum, videbatur opportunus. Nos igitur considerantes dignam reverendi pontificis petitionem, tum propter totius regni nostri ac proles nostræ stabilitatem et pacem, tum propter animarum nostrarum salutem, locum quem petierat, cum utraque aqua et silva circumquaque succrescente, prona animi devotione concessimus, et concessionem rata legum sanctione stabilimus. Precipimus igitur, et ex autoritate regia jubemus, ut nulla secularis vel ecclesiastica persona, de loco supradicto, cum aqua et silva, prefato pontifici a nostra liberalitate concessio, ipsi pontifici seu successoribus ejus ullam inquietudinem aut refragationem, vel prejudicium sive violentiam facere tentet; sed potius hoc regalis munificentie beneficium tam ipse pontifex et quos ibi ordinaverit, quam qui ei successerint sine ulla diminutione, absque ulla calumpnia et contradictione, secure et perpetualiter habeant et possideant. Quod si divina pietas locum ipsum, per industriam hujus amabilis viri ac successorum ejus, et per devotam largitionem bonorum hominum meliorari et amplificare voluerit; quidquid exinde, sive in causis, sive in fœdis, sive in pratis, sive in terrarum divisionibus et redibitionibus, sive aliquo modo jus fisci exigere poterat, in integrum tam prefato Patri quam successoribus ejus concedimus. Ipsum vero locum et res

A ad eum pertinentes, quidquid etiam largitas principum, vel devotio quorumlibet fidelium, deinceps addiderit, sub tuitionis et immunitatis nostre defensione consistere volumus. Et ut hec regalis autoritas firma atque inconcussa perpetuo perseveret, presens preceptum manu propria subterfirmamus, et annuli nostri impressione signamus. Successores etiam nostros, ut in hoc ipsum morem nostrum imitentur, commonemus. Datum Kalendas Maii, indictione septima, anno ^a undecimo regni domini Dagoberti. Actum Parisius civitate feliciter. Amen.

XXXI.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo immunitatem ab omni potestate concedit monasterio Sancti Dionysii ^b (ann. 637).

B Dagobertus, rex Francorum, vir illuster, Mummelo prefecto, Gondoeno, Werpeno, Dructoaldo, Audino, Charimundo et Chariulfo, comitibus, vel omnibus agentibus, presentibus et futuris. Oportet clementie principali, inter ceteras petitiones, illud quod pro salute ascribitur et pro divino nomine postulatur, placabili auditu suscipere, et procul dubio ad effectum perducere [*Leg. perducere, ut in sequenti instrumento*], quatinus de caducis rebus presentis seculi eterna conquirantur, juxta preceptum Domini dicentis: *Facite vos amicos de mammona iniquitatis*. Ergo de mammona iniquitatis, juxta ipsius dictum, nos oportet mercari eterna et celestia, ut dum sacerdotibus Christi impertimur congrua beneficia, retributorem Dominum ex hoc habere mereamur in eterna tabernacula. Igitur venerabilis Aigulfus, abbas de basilica peculiaris patris nostri domni Dionysii martiris, ubi ipse pretiosus dominus in corpore requiescit, clementiam regni nostri supplicavit ut, juxta hoc quod ante hos dies in Compendio in nostro generali placito tractavimus, ita nunc per propriam nostram auctoritatem sub immunitatis nominis nostri denuo pro rei firmitate circa ipsum sanctum locum vel homines qui se, cum substantia eorum vel rebus, ad ipsam sanctam basilicam tradere et devovere voluerint, hoc nos in Dei nomine præstare et confirmare circa ipsum sanctum locum dignaremur. Ideo cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, quod ita nos

notis chronologicis, de quibus vide annotationem quæ sequitur.

^a Annus regni Dagoberti 11 si computetur ab anno Christi 622, quo rex Austrasiæ fuit renuntiatus, habebimus annum Christi 633 aut circiter; sed Mabilonius, ubi supra, probat Elnonense monasterium non nisi sub finem regni Dagoberti conditum fuisse. Si autem annos Dagoberti computemus a morte Chlotarii, mensis Maius anni 11 regni Dagoberti incidet in annum 638, jam mortuo Dagoberto, qui mense Januario hujus anni e vita excesserat. Ergo, juxta utramque computandi rationem, notæ chronologicæ adhibitæ consistere nequeunt. Sed accuratior reipsa videtur computatio quæ ad extremum Dagoberti annum hoc diploma revocat, quo tempore conditum fuit monasterium Elnonense. Annum igitur decimum regni, non undecimum, signare debuerat instrumenti hujus fabricator, annum scilicet 637, quem ideo diplomati præfigimus. Sed commentitii instrumenti notas chronologicas emendare, oleum et

operam perdere est.

D ^b Deprompsimus ex Chartulario Bibliothecæ regię, signato 5415, pag. 6, jam pluries laudato; id autem unicum deest apud Dubletum, ex quatuordecim Dagoberti diplomatibus quæ chartularium hoc complectitur. Quædam in hoc diplomate falsi suspicionem movent. 1° Tot et tantæ immunitates monasterio sancti Dionysii conceduntur, ut vix credibiles videantur, quamvis earum exempla exhibeant Marculli formulæ 3 et 4, lib. 1. 2° Exaggerata ultra modum auri mulcta infractoribus irrogatur. 3° Datum dicitur diploma anno secundo regni Dagoberti, et ibi mentio fit Aigulfi, sancti Dionysii abbatis, qui vix extremo Dagoberti regno, Sandionysiano monasterio præfuit. Hæc vetant ne habeatur hoc instrumentum pro legitimo. Nulla autem notæ chronologicæ habita ratione, sub anno 637 referendum censemus, ob Aigulfi abbatis mentionem. De pluribus vide notas nostras ad aliud diploma huic simillimum, quod proxime sequitur.

pro reverentia ipsorum sanctorum, vel pro quiete A monachorum ibidem Deo famulantium, promptissima voluntate denuo concessisse, et in omnibus confirmasse vestra compareat solertia [*In altero diplom.*, visi sumus]. Quapropter per hoc preceptum quod specialius decernimus, et imperpetuo volumus esse mansuram, jubemus atque constituimus ut neque vos juniores [*In altero diplom. legitur nos et nostri, et deest vox juniores*] seu successores vestri imperpetuo, nec quilibet de judiciaria potestate accinctus in curtes præfate basilice domni Dionysii, ubi et ubi in quascunque regiones vel pagos in regno Deo propitio nostro, quod ad die presente pars ipsius monasterii possidere et dominari videtur, vel quod Deum timentibus hominibus per legitima cartarum instrumenta ibidem fuit concessum, aut in antea erit additum vel delegatum, nec ad causas audiendum, nec ad fidejussores tollendos, nec ad frela vel bannos erigendum, et ad mansiones vel paratas faciendum, nec ullas redibitiones requirendum, infra immunitatem sancti Dionysii egredi vel requirere quoquo tempore non [*Deest negatio hæc in altero dipl.*] presumatur, nisi [*In altero diplom. legitur sed*] quicquid fiscus noster exinde poterat exactare omnia et ex omnibus, pro mercedis nostre augmento, sub integra et firmissima immunitate a die presente concedimus; et si quispiam hanc nostram auctoritatem vel immunitatem et infringere voluerit, et alios ad hoc conduxerit, unusquisque pro semetipso libras triginta ex auro purissimo partibus sancti Dionysii coactus componat, et, ut dictum est, quicquid exinde forsitan fiscus noster ad partem nostram sperare poterat, in luminaribus vel stipendiis monachorum, seu et alimoniis pauperum [*In altero diplom.*, eleemosiniis pauperum] ipsius monasterii, perhenniter per nostra oracula ad integrum sit concessum atque indultum, ita ut melius delectet pro stabilitate regni nostri, vel pro quiete, et quibuslibet leudis nostris, Domini misericordiam attentius deprecare. Ut hec auctoritas nostris et futuris temporibus circa ipsum locum sanctum perhenniter firma et inviolata permaneat, per omnia tempora illa custodiatur atque conservetur

* Exscripsimus hoc diploma ex eodem chartulario ex quo alterum deprompsimus, Biblioth. reg. n. 5415, quod proxime præcedit, ipsissimis fere verbis a capite ad calcem conceptum, pluribus tamen interinistis accessionibus, quas uncis inclusimus, ut facilius dignoscerentur. Edidit Dubletus, Hist. abb. Sancti Dionysii, pag. 659, ut ait, ex cortice. Hujus lectiones varias alienius momenti, inter uncis apposuimus. Iisdem quibus prius diploma vitii laborat, imo et pluribus. Immunitates ultra modum concessæ, portentosa auri multa infractoribus indicta, Germanio, de vet. Dipl. reg. Franc., t. II, pag. 403, vix sunt indicia falsi certissima. Adde subscriptiones ex quibus fraus evincitur. Eligius enim et Taurinus episcopali titulo subscribitur, quorum neuter infulas ante mortem Dagoberti obtinuit, Noviomenses Eligius, Taurinus Namnetenses, vide Nov. Gall. Christ., t. VIII, col. 982. Instrumentum hoc aliqua excusatione tueretur Mabillonius, qui de utroque diplomate fuisse disserit, de Re dipl. pag. 224 et seq.; sed de subscriptionibus silet. Si sententiam nostram aperire fas

et ab omnibus optimatibus nostris et iudicibus publicis et privatis melius ac certius credatis, manus nostre subscriptionibus subter eam decrevimus roborare, et de annulo nostro iussimus sigillare. Dagobertus rex subscripsit. Dado obtulit. Datum sub die III Kal. Aug. anno secundo regni nostri. Compendio, in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXII.

Diploma alterum ejusdem argumenti, cum accessionibus * (ann. 637).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster, omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, centenariis et ceteris agentibus nostris presentibus scilicet et futuris. Oportet clementie principali inter ceteras petitiones illud quod pro salute anime ascribitur, et pro divino nomine postulatur, placabili auditu suscipere, et procul dubio ad affectum [*Dub., effectum*] perducere, quatenus de caducis rebus presentis sæculi eterna vita conquiratur, juxta preceptum Domini dicentis: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. Ergo de mammona iniquitatis, juxta ipsius dictum, nos oportet mercari eterna et celestia, ut dum ecclesie Christi impertimur congrua beneficia, retributorem Dominum ex hoc habere mereamur in eterna tabernacula. Igitur venerabilis Aegulfus abbas [*Dub., abbas*] de basilica peculiaris patroni nostri domni Dionysii martyris, ubi ipse preciosus domnas in corpore requiescit, clementiam regni nostri supplicavit, ut juxta hoc quod ante hos dies in Compendio in nostro generali placito tractivimus, ita nunc (in universali nostra synodo Parisius congregata) per propriam nostram auctoritatem, sub immunitatis nomine, denuo pro rei firmitate, circa ipsum sanctum locum, vel homines qui se, cum substantia sua vel rebus, ad ipsam sanctam basilicam tradere et devovere voluerunt, hoc nos in Dei nomine prestatere et confirmare circa ipsum locum sanctum dignemur. Ideo cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, quod ita nos pro reverentia ipsorum sanctorum, vel pro quiete monachorum ibidem Deo famulantium, promptissima voluntate denuo concessisse, et in omnibus confirmasse visi sumus. Quapropter

sit, neutrum quidem pro sincero admittendum censemus; prius vero ad exemplum diplomatis bonæ notæ feliciter expressum, in quibusdam, præsertim in chronologicis notis, adulteratum judicamus; alterum prioris instar fabricatum, sed interpolationibus ad majorem immunitatum amplitudinem actum; subscriptionibus, spe fidei conciliandæ, vallatum magno numero, sed supposititiis fœdatum. Notæ chronologicæ prioris instrumenti, in posteriori partim retentæ, scilicet IV Kal. Aug., partim immutæ; nescimus an ea mente ut posterius prioris confirmatio videretur. Tunc autem opus erat aliquo inter utrumque intervallo; unde falsarius, idem forte qui annum secundum regni Dagoberti priori subjecerat, posteriori annum affixit ejusdem regni decimum, nomine Aigulfi, abbatis sancti Dionysii, in utroque oscitanter adhibito, quod certe priori non convenit. Apud Dubletum notæ anni et loci eadem quæ in priori diplomate. Verum ne diutius circa conveniuntia instrumenta immoremur.

per hoc preceptum, quod specialius decernimus et A
in perpetuum volumus esse mansurum, jubemus atque
constituimus ut neque nos neque successores nostri
[*In priori diplom. vos et vestri*], neque quilibet
neque archiepiscopus [*Dub.*, quilibet episcopus vel
archiepiscopus], (nec quicumque) de judiciaria po-
testate accinctus (in ipsam sanctam basilicam vel
immanentes in ipsa, nisi per voluntatem abbatis et
suorum monachorum, ullam unquam habeat pote-
statem; sed sit hec sancta mater ecclesia, videlicet
peculiaris patroui nostri domni et magni Dionysii,
libera et absoluta ab omni invasione vel inquietudine
omnium hominum, cujuscumque ordinis vel pote-
statis esse videantur). In curtes vero prefate basilice
domni Dionysii, ubi et ubi, in quascunque regiones
vel pagos in regno, Deo propitio, nostro, quod a B
die presente pars ipsius monasterii possidere et do-
minari videtur, vel quod Deum timentibus [*Dub.*, a
Deum timentibus] hominibus per legitima cartarum
instrumenta ibidem fuit concessum, aut inantea erit
additum vel delegatum, nec ad causas audiendum,
nec ad fidejussores tollendos, nec ad freda vel hannonos
exigendum, et ad mansiones vel paratas faciendum,
nec ullas redhibitiones requirendum, infra immuni-
tatem sancti Dionysii ingredi vel requirere quoquo
tempore presumatur; sed quicquid exinde fiscus
noster poterat exauctare, omnia et ex omnibus, pro
mercedis nostre augmento; sub integra et firmissima
immunitate a die presenti concedimus (ad ipsum
sanctum locum et in perpetuum confirmamus). Si
autem quispiam hanc nostram auctoritatem vel im-
munitatem infringere voluerit et alios ad hoc con-
duxerit, unusquisque pro semetipso libras xxx ex
auro purissimo partibus sancti Dionysii componat;
et, ut dictum est, quicquid exinde fiscus noster ad
partem nostram sperare poterat, in luminaribus vel
stipendiis monachorum seu et in elemosinis pau-
perum ipsius monasterii, perenniter per nostra ora-
cula ad integrum sit concessum atque indultum, ita
ut eis melius delectet pro stabilitate regni nostri, vel
pro quiete, et quibuscumque leudis nostris, Domini
misericordiam attentius deprecari. Et ut hæc auto-
ritas nostris et futuris temporibus circa ipsum san-
ctum locum perenniter firma et inviolata permaneat,
vel per omnia tempora illesa custodiatur atque
conserveetur, et ab omnibus optimatibus nostris et
judicibus publicis et privatis melius ac certius cre-
datur, manus nostre subscriptionibus subter eam
decrevinus roborare, et de annulo nostro jussimus
sigillari. Dagobertus rex s. (Palladius eps. s. Tau-
rinus eps. s. Eligius eps. s. Silvinius eps. s. Orado
eps. s. Clarus eps. s. Gondoenus comes s. Dado
obtuli. Johannes eps. s. Richoaldus eps. s. Atherius

eps. s. Laudomerus eps. s. Landericus eps. sub-
scripsit. Aterius eps. s. Mommolus prefectus s.)
Data [*Dub.*, sub die] iv Kal. Augusti, anno decimo
[*Dub.*, secundo] regni nostri, Parisius [*Dub.*, Con-
pendio], in Dei nomine, feliciter, amen.

XXXIII.

*Diploma Dagoberti I, Francorum regis, quo Ruillia-
cum et plurima alia dona confert monasterio sancti
Dionysii* * (ann. 637).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Cum cer-
tis et coudianis manifestetur indicis esse verum quod
omnium materies et conditio nascentium tempore
momentaneo revertatur in nichilum, nostrarum salus
poscit animarum, quatinus quisque, quem primi ho-
minis negligentia exulem facit et peregrinum, coti-
die totius vite sue discutiat modum, ac deinde sors
extrema eum noadum vitalem rapuerit spiritum, pro
meritis locum obtinere se illuc exerceat [*Lege exer-
cens*] unde prius ruit, et ubi post transitum ejus
anima ductu angelico est reditura; nam quis ad
quamlibet civitatem tensurus, forte negotiationis
causa vel necessitate pulsus, aliqua non premit-
tit bona quibus admodum contentus sufficiat, remota
omni inopia? Itaque sic et quia Apostolum dixisse li-
quet: *Dum tempus habemus, operemur bonum ad om-
nes*; est memorie commendandum cuique videlicet
orthodoxorum, qui Christi se plasma fatetur et tem-
plum, ut interim dum vivendi spatia mortis debite
prestant lex atque jura, sua eroget pro Christo ac
largiatur, et taliter in superna Jerusalem thesaurum
thesaurizans, liberam ad eam reversurus possidebit
mansionem, ejus quoque spiritui fames in evum de-
negabitur et sitis. A cujus nempe thalamo michi quia
non expedit ut excludar ullo modo: Ego Dagobertus,
Francorum rex a Deo coronatus, cui summi regis
permissione, predecessorum nec ne nostrorum con-
cessionem Francia obsecundat et famulatur, de salute
anime nunc tractando, saniori usus consilio, apud
me deliberavi quemlibet Christi militum, pro me-
arum quarundam donatione rerum, adiutorem michi
facere et proximum. Est hic inclitus et preciosus
videlicet testis Dionysius, qui olim timore nudus,
fidei fervore accinctus, Galliam petiit, et ibi, gen-
tilium pullulante perfidia, viriliter resistit fide con-
stans, sanctæ legis predicando ac patefaciendo do-
ctrinam. Hic etenim proprii cruoris effusione
qui quidem a dextris Dei cognoscitur sedere, jugiter-
que impetrare pro quibus voluerit petere, universus
orbis cum summo debet venerari obsequio, multum
quidem ego, qui in declinando patris iram, ipsius
sensi michi affuisse [*Dub.*, non abfuisse] gratiam.
Quapropter, licet ipse prefatus Dionysius nullo indi-
geat pro gloria qua cum Deo feliciter potitur, tamen

* Edimus ex chartulario Bibliothecæ regię, signato
5415, sæculo xiv exarato. Jam vulgaverat hoc di-
ploma Dubletus, Hist. abb. S. Dion. pag. 677. Duo
precipua hic deprehenduntur falsi indicia, præter-
missis iis quæ ex stylo et formulis peti possunt.
1° Fingitur datum anno 25 regni Dagoberti, cum is
decimum sextum non complexerit. 2° Dicitur sancti

Dionysii abbas Leobasarius, cujus nomen, juxta Ma-
billonium, Ann. Bened. t. I, pag. 500, non invenit-
ur, nisi in instrumentis sublestæ fidei, unde illud
e catalogo abbatum hujus monasterii expunxerunt
auctores Novæ Galliæ christianæ, t. VII, col. 339.
Felib. catal. abb. Hist. S. Dionysii præmissum.
Ascribimus inter uncus varias lectiones ex Dubleto

ut michi, cum uxore propria et liberis, apud equum A
judicem fiat fidissimus intercessor, culpam quoque
nostrarum in die iudicii excusator, conobitis monas-
terii illius, in quo corpore eum quiescentem cum
gemitibus peccatores addeant, et peccata latentur, et
ubi abbas Leobafarius preesse cernitur, res quasdam
in Bituricensi sitas confinio [Dub., confinio, regio],
actenus ascriptas dominio, per succedentium tem-
porum curricula decernimus quiete obtinendas. No-
mina autem earum, ut certa pateant omnibus,
subtitulantes, sic recitamus: in primis Ruiliacum;
et deinde hos vicos, videlicet: villam Fracillo,
Montelliacum [Dub., Francillo, Montellieum], Aven-
delliacum, Nozioeum, Morilliacum, Talaicum [Dub.,
Talliacum], Sarmasiacum, Paredum, Ger, Pay, Mas-
nile, Cassinacium, Cantalupum [Dub., Masline,
Cassinacium, Cantalupum], Jernacum, Vineolas, ter-
ram de Planis, terram de Valle, ad quam respicit
Arnolliacus [Hæc desunt ap. Dub.] terram que dicitur
Mons-Beraldi, terram que dicitur Canebucos, cum
omnibus appendiciis suis, silvis scilicet et vineis,
pratis, aquis, earundemque decursibus, et servis
et ancillis. Preter hæc autem curtem [deest ap. Dub.
curtem] dominicam, cum capella ibi fabricata in
honore sancti Salvatoris, apostolorumque ejus Petri
et Pauli, atque sanctorum martyrum Dionysii,
Rustei et Eleutherii, cum inclusio vinee, ac septem
fasinariis, furnis decem, et portum, mercatum,
piscarias quoque quas ibi michi institui precepi, ha-
bere concedo. De etiam duas villas, quarum una
dicitur Cirsai, et sita est super fluvium Telum, et
altera Geyse, quæ proxima est fluvio Arnon, cum
omnibus appendiciis suis. Ecce qualia beato Dionysio
sibi que famulantibus offero. Que si quis forte, quod
absit, nobis in regni solio succedentium, vel quolibet
propotens persona, illi damna inferendo, in suum
reddiderit dominium, prout ego, ipso suffragante,
salvari spero dans ea, ita ipse invasor ea retinendo
morte damnetur pessima. Hoc autem donum, ut
posteris non videatur apocryfum sed stabile, vel hæc
carta ut firmior sit per tempora, nostre manus signo
roborari et confirmari statuimus. Signum Dagoberti
gloriosissimi regis: signum Clodovei filii sui; signum
Eligii aurificis sui; signum Dadonis cancellarii sui;
signum Geromari [Dub., Geromari abbatis]; signum

Leobafarii abbatis. Datum sub die Kal. Septembris,
anno " xxv regni nostri. Actum civitate Aureliani.
feliciter, in Dei nomine. Amen.

XXXIV.

*Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo villas
Acuciacum, Cosdunum, et alias plures, matricula-
riis ecclesie sancti Dionysii donat b ann. 637)*

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Homo
semper et incolumis, ac etiam et ac si in egritudine
positus, pro salute anime sue attentius debet invigi-
lare, ut valeat in futurum lucra mercedum conqui-
rere. Igitur nos, pro Dei intuitu vel remedio anime
nostre, villas eognominatas Acuciaco et Cosduno,
sitas in Bellesensi pago, immoque Magnino villa et
Mediano villare [Dub., Magnovillare, Mediovillare],
vel Gellis et Averciaco, ad matricularios c domni
Dionysii, peculiaris patroni nostri, ubi ipse domnos
in corpore requiescit, et nos sepeliri cupimus, ad
eorum substantiam [Dub., concessimus ad substan-
tiam] vel transactionem, villas suprascriptas Acu-
ciaco et Cosduno, Magnino villa, Mediano villare
[Dub., Magnovillare, Mediovillare], vel Gellis et
Averciaco, cum omni merito vel termino earum,
ipsos matricularios presentialiter perveniant, ita ut
in postmodum, cum terris, domibus, mancipiis,
vineis, silvis, pratis, pascuis, gregis cum pastoribus,
adjacentiis vel reliquis quibuscumque beneficiis,
sicut usque hactenus a fisco nostro fuerunt possesse,
ita ex nostra indulgentia, pro salute anime nostre
acquirenda vel stabilitate filiorum nostrorum, ad
ipso matricularios, qui ad prefatam sanctam basi-
licam vel infra atrium consistent, presenti et futuro
tempore proficiant in perpetuo, et delegatione, valde
jam in egritudine demandavimus fieri, nec de filiis
nostris, vel quicumque propter hoc occasionem non
habeat, quasi presentem voluntatem nostram adver-
sare aut refragare temptetur, ac etiam nec pontifex,
nec abba, hoc ad ipsos fratres auferre non audeat,
si iram Dei aut offensam domni Dionysii non optat
incurrere. Quod si aliquis hoc convelli conaverit,
Domino ipso Deo teste hoc demandavimus [Dub.,
quod, Domino ipso Deo teste, demandavimus] fieri,
ante tribunal Christi exinde rationem deducat, cum
ipsis fratribus, et dum ex xenodochio non occurri-
mus lacere de ipsis villis, vel Sacilitas [Dub., Sar-

* Falsa chronologica nota: saltem extremum regni
Dagoberti annum videtur indicare.

^b Dubletus edidit, Hist. abb. S. Dion., pag. 676;
nos deprompsimus ex chartulario xiv sæculi, in Bibl.
regia, n. 5415, pag. 12. Dubleti lectiones discre-
pantes alicujus momenti inter uncas ascripsimus. Qui-
cumque hoc diploma contulerit cum Gestis Dago-
berti, cap. 42, ab anonymo scriptis sæculo ix,
conflatum judicaverit ex hujus scriptoris narratione,
cujus ipsius verba in diplomate a capite ad calcem
deprehendit. Quædam tamen ex suo inseruit fabri-
cator imprudens, quædam omisit, que spatium
arguunt. Datum fingitur diploma viii Kal. Oc-
tobris, anno regni Dagoberti xvi, id est, anno 637,
15 Septembris, quatuor mensibus ante mortem Da-
goberti; emissum vero dicitur a Gestorum anonymo
scriptore paucis diebus ante xiv Kal. Februarias, id
est ante diem 19 Januarii anni 638, qua die Dago-

bertus rebus humanis exemptus est. Porro Gestorum
scriptor præ oculis habuit verum diploma, cujus
partem maximam exscripsit; ergo in notis chrono-
logicis assignandis allucinatus est is cui diplomatis
renovandi cura fuit. Neque enim negaverimus au-
thenticum existisse Dagoberti diploma de villis Acu-
ciaco et cæteris sancte Dionysio hoc loco concessis,
quod forte deperditum renovare conati sunt ii quor-
um intererat. Habemus Clotarii III diploma auto-
graphum, quo hoc diploma Dagoberti legitimum con-
firmatur. Hinc vero aliud elicitur argumentum con-
tra sinceritatem instrumenti de quo agimus; testatur
enim Clotarius III aviam suam Nandechildem Dago-
berti diplomati subscripsisse, cujus subscriptionis
vestigium nullum apparet in diplomate de quo agitur.

^c De matriculariis sancti Dionysii, vide supra
(Col. 535, not. c.).

clitas], quod antea ad ipsos fratres fuit a nobis deputatum, juxta quod in reliquo de ratione basilice alimenta recipiunt, si ratio compensatur, valde victus annuales de hoc eis, Deo donante, poterit sufficere, ut semper pro anima nostra et ipsos matricularios et successores eorum nostra pascat elemosina, quo potius delectet eis pro nobis semper orare; et dum jam nos isto precepto minime subscribere potuimus, quia in manu nostra trepidabat ille calamus, propterea regavimus ut dulcissimus filius noster Clodoveus rex, per signaculum nominis sui, ipsam cartam affirmaret, et Dado eam offerat, et optimates nostri eam subscriberent. Signum † gloriosi domni Clodovei regis ^a. Dado [Dub., Ego Dado], habente antefato domno Dagoberto rege presente, preceptum firmavi vel obtuli. Signum A. viro illustri, Waldeberto senescalco, quod Ragnegiselus sig. [Dub., senescallo: signum Ragnegisehi]. Signum A. Frannegiselus ^b. Signum vir illustre Austrapio cubiculario ^c. Datum vii decimo Kal. Octobris, anno xvi regni nostri, Clipiaco, in Dei nomine, feliciter. Amen. [Dubl. addit.: Ego Ermenulfus scripsi.]

XXXV.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo villam Esterpiniacum donat basilicæ sancti Dionysii ^d (ann. 637).

Dagobertus, rex Francorum, vir illustre, omnibus agentibus [Dub., agentibus nostris] presentibus et futuris. Optabilem esse oportet de transitoria [Dub., transitoriis] promerere eterna, vel de caduca substantia erogandum [Dub., eroganda], lucrari gaudia sempiterna. Igiter nos rem ipsam considerantes, prout in eternum vel in aliquantulum mereamur justorum esse consortes, villam cui nomen est Stirpiniacum [Dub., Esterpiniacum], sitam in pago Vulcasino, eam cum omni integritate vel meritum [Dub.,

merito] ad basilicam domni Dionysii martyria, peculiaris patroni nostri, ubi ipse preciosus domnus in corpore requiescit, et venerabilis vir, Aigulfus abbas, custos preesse videtur, ideo quod ibidem (Deest. ap. Dub. vss ibidem) devotissimus per tempora bona, propitiante Domino, impertire presentiter plena devotione visi fuimus concessisse, jubentes etenim [Dub., jubentesque specialius ordinamus] ut villa antedicta cum omni integritate et soliditate, hoc est, domibus, edificiis, presidii, mancipiis, colonis, inquilinis, accolabus, libertis, servis tam ibidem oriundis quam aliundis [Dub., ex aliunde] translatis, rusticis et urbanis, saltis atque subjunctis terris cultis et incultis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decurribus, pectoribus, peculiis, mobile et immobile, omneque genus pecudum et in univsum [Dub., universa] merita, appendiciis, adjacentiis, tam intra terminos quam et extra terminos, omnemque rem ad exquisitas [Dub., exquisitam], quicquid dici aut nominare [Dub., nominari] potest, vel quod ab fisco nostro, presente nunc tempora, in Dei nomine possidetur, ex indulgentia nostra sint ad ipsam sanctam basilicam concessa: specialius ordinamus ut in postmodum ad ipsum sanctum locum vel clerum vel pauperes inibi consistentibus, pro regni stabilitate vel remedium anime nostre, absque ullius in postmodum refragatione, ejus temporibus delectet proficere quo fiat, ut dum nos ad clerum vel pauperes ad ipsum sanctum locum consistentibus substantia, vel in aliquantulum deputamus, pro intercessionem antedicti domni Dionysii martyris apud Dominum in futuro mercedem, quod agerentur ^e. Et ut hec concessio auctoritatis nostre, tam per presentium quam succedentium tempora inviolabilem capiat firmitatem, manus nostre subscriptionibus inferam, ut diximus, propria annotatione ista ducimus adumbrare ^f. Vir illustre Dago-

^a Germonio, de veter. Diplom. Reg. Franc. t. II, pag. 412, falsi indicium erat quod Clodoveus, tunc vix quadrimus, nec scribendis peritis, subscripsisse diplomati dicatur. Sed hic frustra est Germonius; nam, ut Mabillonius, de Re dipl., suppl., pag. 20, notat, Clodoveus per signaculum nominis sui diploma affirmat, id est, per signum quoddam nomini Clodovei a notario additum, quod in chartulario formati characteribus quorum sensus assequi non potest. Sed alia quæ indicavimus falsi indicia sufficiunt ut diploma hoc pro suppositio habeamus.

^b Post nomen Frannegiseli chartularium exhibet signum litteris male formatis.

^c Hoc loco in chartulario exstat signum quoddam.

^d Solus edidit Dubletus, Hist. abb. S. Dion., p. 674; nos describimus ex chartulario Bibliothecæ regie, sæculo xiv exarato, signato 5415, pag. 10. Sic memoratur hoc diploma in Gestis Dagoberti, cap. 22: *Stirpiniacum, villam in pago Wilcassino præsentiter per firmitatis suæ præceptum sancti Dionysii basilicæ (Dagobertus) tradidit.* Vid. quoque Chron. S. Dion., lib. v, cap. 10. Ergo credendum est sæculo ix, quo Dagoberti gesta scripta sunt, jam existisse in archivo sancti Dionysii instrumentum de quo agimus, nec ideo minus inter spuria instrumenta alegandum. Esterpiniacum enim, quod et Istirpiniacum et Stirpiniacum alias dicitur, villa regalis fuit sub Dagoberto I, nec e regiarum villarum numero esse debuit ante Clotarium III, qui ibi debebat anno regni sui quinto, cum

Corbeiensibus immunitas concessit diplomate quod ordine suo proferemus. In actis autem Suesionice synodi anno 862, inter Dionysianas villas recensetur, Mabill., de Re dipl. pag. 327; unde licet conjicere, deperdito legitime concessione instrumento, aliud forte circa ix sæculi initia fabricatum fuisse, quod superest. Alia in eo falsi indicia, ex stylo, et ex formulis, ex confecto loci nomine, quo datum diploma fingitur, deprehendit Germonius, de vet. Dipl. reg. Franc., t. II, pag. 414, quem videsis.

^e Huc usque varias lectiones ex Dubleto excerptas inter uncas ascripsimus. Nunc exponenda sunt quedam omnino diversa apud Dubletum; sic enim habet: « Ex indulgentia nostra ad ipsam sanctam basilicam concessa permāneat, ut in postmodum ad ipsum sanctum locum tam clerum quam pauperes inibi consistentes, pro regni nostri stabilitate vel remedio anime nostre valeant Deum exorare, et quod concessimus absque ullius in postmodum refragatione perpetuis temporibus, illis in augmentum debeat proficere, et sic fiat ut, dum nos hæc ad memoratum clerum, vel pauperum ipsius loci substantiam, vel in aliquantulum pro reverentia antedicti domni Dionysii martyris deputamus, illius intercessionem apud Dominum in futurum mercedem mereamur adipisci sempiternam. »

^f A voce manus nostre usque ad finem iterum discrepat Dubletus, apud quem sic legitur: « Manus nostre subscriptionibus ac propria annotatione eam

bertus subscripsit. Data sub die Kal. Octobris, anno v A anno xxx regni nostri. Actum Spiniogilo villa, feliciter, in Dei nomine, amen.

XXXVI.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo donat monasterio sancti Dionysii villam de Giuretis^b (ann. 657).

Dagobertus, Dei gratia Francorum rex. Antequam nos vite nostre preuenial dissolutio, et quamdiu jure primi parentis nobis hic peregrina conceditur mansio, quia est nostris profiscuum animabus et salubre, oportet ut sanctas Dei ecclesias presentium bonorum amplificemus largitatem [Dub., largitate], quibus nemo potitur permansum, sed labenti tempore^c quatinus sic noster immortalis spiritus, mortalem cum exuerit hominem, felicem et immarcescibilem obtinere se gaudeat gloriam [Dub., tripudiet obtinere se gloriam]. Quapropter ego, cum mihi corporalia defecerint iuvamina, ut merear collocari in requie perpetua, filii nec non uxor mea, monachis monasterii patroni nostri sancti Dionysii, in quo corpus ejus requiescit, et nos recondi tumulto cupimus termino depositionis, ubi preesse videtur abbas Astulfus [Dub., Aygulfus abba], villam Gyuretis [Dub., de Giuretis] vocitatum, cum adjacentiis suis, jure perpetuo annuimus habendam, que sita est in Bituricensi pago, duobus millibus a Caro fluvio distat. Et si quevis [Dub., quis] prepotens persona villam depopulando pretioso martyri Dionysio intulerit damna, vel quilibet regum in regni solio nobis succedentium in suum si maluerit revocare dominium, Dei et martyris patiatir iram, cujus donando ditamus ecclesiam. Hoc autem donum, ut inulto magis sit firmum, et per futura tempora posteris non videatur apocrifum, cartaque hec firmiorem obtineat vigorem, signo nostre manus roborari atque confirmari decrevimus.

Signum Dagoberti regis. Signum Clodovei [Dub., Chloundouvi] filii sui. Signum Eligii aurificis sui. Signum Dadonis cancellarii sui. Signum Geremari [Dub., Geremari abbatis]. Signum Aistulfi [Dub., Aygulf] abbatis.

Datum sub die Kal. Decembris [Dub., Septembris],

duximus adumbrare. Vir illuster, Dagobertus rex subscripsit. Data sub die Kal. Octobris, Sauriciagore.

^a Quotus annus omittitur apud Dubletum, et characteris incertae significationis in chartulario exprimitur; neque enim littera q, neque nota numerica 6, ut primo videtur aspectu, hoc characterem designantur, ut liquet ex collatione hujus characteris cum litterarum et notarum numericarum forma in ejusdem chartularii contextu. Quoniam autem in diplomate mentio sit Aigulfi, sancti Dionysii abbatis, hoc instrumentum extremis Dagoberti temporibus addiximus.

^b Dubletus vulgavit, Hist. abb. S. Dion., pag. 679, nec docet unde deprompserit; nos exscribimus ex chartulario Bibliothecae regiae xiv saeculi, sig. 5415, pag. 13. Dubleti varias lectiones alicujus momenti inter uncas exhibemus. Nemiini, quod sciamus, probatum instrumentum, a Germonio ubi supra, falsi damnatur ex notis chronologicis, quae regnum Dagoberti ad annum trigesimum protendunt, media fere sui parte auctum. Si hoc non suffecerit, adde titulum aurificis regii Eligio subscribenti inditum; signum

XXXVII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo jubet filios mancipiorum aut servorum monasterii sancti Dionysii sub lege mancipiorum ecclesiasticorum in perpetuum cum prole sua mancipio subijci^d (ann. 657).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster, omnibus episcopis, abbatibus, comitibus, ducibus, vicariis, centenariis, auctoribus [Dub., actoribus], iudicibus, et cunctis in universo Francorum regno principatum agentibus. Si ea quae ad reverentiam locorum sanctorum Dei, et testamentum mancipiorum ad ea pertinentium adtinere videntur, regia censura decernimus, juste quidem agere videmur, ac proinde nos habituros eterne remunerationis apud Deum mercedem sine dubio speramus. Quapropter, presentium atque futurorum sagacitas noverit quod, ad petitionem domni Chunaldi, venerabilis abbatis, et fratrum monachorum monasterii sancti ac beatissimi peculiaris patroni nostri domni Dionysii martyris, ubi ipse dominus in corpore requiescit, una cum suis preclaris sociis Rustico et Eleutherio martyribus, de copulationibus mancipiorum, servorum et ancillarum, et eorundem sanctorum venerabilium martyrum, et aliorum omnium universaliter hominum in toto regno a Deo nobis commisso consistentium, seu etiam nostrorum seu quorumlibet hominum cujuscumque dignitatis, ordinis et potestatis, extiterint, hanc per hoc nostre dignitatis preceptum constituentes, sancimus ut amodo, per omnia seculi presentis futura tempora, quicumque mancipiorum, sive servorum et ancillarum prefatorum martyrum, sive masculus, sive femina, qualicumque pacto, seu legitimo seu furtivo complexu prolem genuerit, ediderit atque propagaverit, ex tunc et semper, absque particeps vel divisore quolibet, inrefragabiliter ad supradictorum sanctorum martyrum potestatem cum omni prole sua revocentur atque subdantur lege [Dub., et lege] mancipiorum ecclesiasticorum, sub prefati abbatis et successorum illius monachorum in jam dicto monasterio Deo servientium ditionem perpetualiter mancipientur.

cancellarii, promiscue inter testium signa incertum. Caetera missa facimus.

^c Voces, quibus nemo potitur permansum, sed labenti tempore, desunt apud Dubletum.

^d Typis mandavit Dubletus, Hist. abb. S. Dion. pag. 660, nec docet unde deprompserit. Exscribimus ex chartulario Bibliothecae regiae laudato saepius, pag. 5. Germonius, de vet. dipl. reg. Franc., t. II, pag. 105, illud inter supposititia instrumenta mandandum censet. His inter alia nititur argumentis. Desunt notae diei, mensis et loci. Dado in subscriptione usurpat titulum insolitum Cancellarii regiae dignitatis. Hanc aetatem, ut docet Mabill., de Re dipl., pag. 39, non sapit vocabulum majestatis, quo utitur Dagobertus in hoc instrumento. Inepta et ridicula multa librarum decem auri purissimi, et argenti probatissimi pondo viginti, indicta servo deretum regis frangenti. Felibianus, vir plerumque melius oculus, hoc diploma pro authentico adduxit, Hist. abb. S. Dion. pag. 13, quod tamen inter historiae suae probationes recudendum merito non curavit.

Si quis vero contra hoc mee majestatis decretum A presumpserit, et quod amore justitiæ decernimus infrigerit, et quoquo pacto violaverit, legibus artatus, auri purissimi decem libras, ac argenti probatissimi pondo viginti, ad pensum nostri palatii solvere cogatur, et eorumdem manciorum, si liber est, teneatur; si vero servus, idem solvat, et centum quinquaginta ictibus in publico coram iudicibus ferriatur. Ut vero hoc nostre præceptionis decretum inconcussum permaneat, atque pleniorē vigorem accipiens inviolabiliter per futura tempora conservetur, nostre dignitatis annulo insigniri præcepimus. Datum anno x^a regni domni nostri [nostri *deest apud Dub.*] Dagoberti gloriosissimi Francorum regis. Dado, regie dignitatis cancellarius, recognovit, legi et relegi [*Dub.*, legit et relegi].

XXXVIII.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo confirmatur charta precaria Sigranni, abbatis Anisolensis, et Hadoindi. Cenomannensis episcopi, de monasterio Anisolensi ^b (ann. 637).

Dagobertus, rex Francorum, vir iuluster. Si ea quæ opportunitatibus ecclesiarum vel sacerdotum pertinent libenter præstamus, vel ad effectum perducimus, retributorem Dominum exinde habere confidimus, et nobis ad mercedem vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur compertum sit omnibus fidelibus nostris præsentibus et futuris, quia miserunt ad nostram clementiam Hadoindus, Cenomannis urbis venerabilis episcopus, et Sigrannus, abbas de monasterio Anisolæ, quorum missi nobis innotuerunt, et per epistolas prædictorum virorum adsensum et deprecationem confirmaverunt, dicentes eo quod prædictum monasterium Anisolæ per titulum precariæ supplicasset prædictus Sigrannus abbas, ad suum supra citatum Hadoindum episcopum, in quo etiam monasterio domnus Karileffus corpore requiescit, quod et ipse construxit, et in dedicatione ecclesiæ domno Innocente, præfate urbis episcopo, per strumenta cartarum tradidit, quod etiam in beneficium per precariam jam dictus abbas a supradicto Hadoindo adeptum habet. Unde et scriptum preciarum nobis eorum missi ostende-

^a Annus decimus regni, si ab incepto regno apud Austrasios repetatur, erat annus Christi 631. Chunalvus vero, qui in diplomate dicitur abbas sancti Dionysii, huic monasterio, juxta Coinitium, Ann. t. II, pag. 825, non videtur præfuisse ante annum 635. Ergo annus hic regni decimus computandus est a morte Clotarii; ita ut diploma revocari queat ad annum 637. Et certe Dado, cui successit Chunalvus, adhuc præerat monasterio Sandionysiano, anno 14 regni Dagoberti, id est, anno Christi 635, ut liquet ex diplomate supra edito (*Col.* 536).

^b Insertum inter acta episcoporum Cenomannensium a Mabillonio edita, Analect. pag. 269. Chartam precariam quæ hoc diplomate confirmatur supra (*Col.* 546) exhibuimus. Cum autem ea falsi damnata fuerit, diploma quo videtur confirmata nemo non judicabit fabricatum ut huic chartæ fides aliqua conciliaretur. Recusum miramur in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 632, unde plerumque commentitia instrumenta exulare jussa sunt. Non recensetur inter chartas spurias quæ ix sæculo ab episcopo Cenomannensi exhibitæ sunt in lite de mo-

nasterio a memorato episcopo jam dictus abbas petisset, atque ab eo beneficiario jure diebus vitæ suæ percepisset, et ob rei firmitatem censum ei per singulos annos solvere spondidisset, id est, ad lumen matris ecclesiæ unum lib. de cera, et ad opus fratrum canonicorum in prædicta civitate Deo militantium, in cœna Domini, plenum modium de ovis, et plenas buticulas paratas de optimo vino, et ad opus episcopi cambuttam unam et duos subtales per singulos annos, partibus memorati episcopi, vel rectorum ejus persolvere debuisset. Petentes ergo ad nostram miserunt celsitudinem epistolas ambo et missos, ut super precariam memorati antistitis, gratia firmitatis, fecissemus præceptum, per quod monasterium B prædictum memoratus Sigrannus abbas tutum et securum, dum advixerit, tenere et possidere cum omni integritate vel supraposito valeret. Proinde hanc nostram auctoritatem memoratis venerabilibus viris fieri jussimus, per quam præcipimus atque jubemus ut præscriptum monasterium, sicut memorato abbati a supra memorato venerabili Hadoindo episcopo sibi beneficiario ordine collatum est, ita deinceps in ejus beneficiaria dominatione permaneat, et suprascriptum censum partibus rectorum ejusdem Cenomannicæ sedis, absque ulla dilatione, persolvere studeat; post ejus vero dicessum, ad ejus et potestatem memoratæ urbis Cenomannicæ matris ecclesiæ, a qua in beneficium illud accepisse dinoscitur, absque ullius detentione aut contrarietate C revertatur, ut rectores ejusdem sanctæ ecclesiæ, quidquid de eo jure ecclesiastico disponere voluerint, faciant. Et ut hæc auctoritas firmitior habeatur, vel per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

XXXIX.

Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo ecclesiæ sancti Dionysii domus ecclesiæ de Plumbata, et alias ecclesiæ plurimas, cum appenditiis; ac eidem privilegia concedit ^a (ann. 637).

Novimus a predecessoribus fuisse decretum patribus, ut quæcumque fierent posteriorum memorie profutura scripto commendarentur, ne oblivioni

nasterio Anisolensi, ut dictum est, t. I, pag. 96 et 100, et supra (*Col.* 546); nisi forte hæc charta eadem sit cujus titulus, per oscitaniam, recensitus est sub nomine Clotarii. Vide Baluz. Miscell., t. III, pag. 127, n° 11.

^c Dubletus, Hist. abb. S. Dion., pag. 675, vulgavit hoc diploma, quod ita describit ut præ oculis autographum habuisse videatur; sed spurium arguit Gernonius. Nos ex chartulario Bibliothecæ regię 5415, pag. 19, exscripsimus, variis Dubleti lectionibus inter uncas adhibitis. Indicia falsi sunt: stylus a stylo diplomatum Dagoberti omnino alienus; Pictaviensis episcopi Ansoaldi facta mentio, cujus assensu diploma emissum dicitur, cum is non, nisi anno 673, Pictavienses infulas consecutus sit; notæ anni et loci, ac subscriptiones omissæ, ita ut hoc instrumentum imperfecti diplomatis specimen exhibeat, quasi primo falsarii conatu tentatum, in authenticam formam secundis curis redigendum. Ut ut sit, certe illud censemus nullius fidei; et, nota anni deficiente, ad extremum regni Dagoberti annum relegavimus.

caligine supprimerentur. Quapropter ego Dagobertus, Dei gratia Francorum rex, notum volo fieri omnibus, tam futuris quam presentibus, quod ecclesie beatorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii de Francia, damus et concedimus, nostrorum consilio optimatum, et assensu domni Ansoaldi, Pictavorum episcopi, et aliorum tam archiepiscoporum quam episcoporum, ecclesiam de Plumbata, ecclesiam scilicet quam in honore beate Marie semper virginis, et sanctorum angelorum, beati confessores Ursinus, Martialis, Lucianus [Cacianus] et Julianus composuerunt, eandem vero ecclesiam ipsi angeli Deo consecraverunt; ecclesiam dico que est inter duas vales, sita prope aquam que dicitur Vigenna [Vigona], supradictis martyribus libere servitio [liberam et ab omni servitio] absolutam concedimus. Rursum notificamus presentibus et futuris supradictis martyribus, vineas, terras et prata, cum aquis et nemoribus, servis et ancillis, in eodem loco dedisse. Nolo vos preterea latere, quod quicumque, sive liber, sive servus, sive quolibet crimine damnatus, intra metas quo [quas] ego posui in loco qui dicitur Aula, usque ad alium locum qui dicitur Ternant, sicut indicat supradicta aqua, et terra sancti Martini, et beate Radegundis, quicumque, inquam, sive a duello, sive indigena, latro, fur, homicida, refugium quesierint, liber et immunis a quacumque persecutorum infestatione evadat: preterea manifestum sit omnibus eos qui intra predictum locum manserint nulli nisi soli Deo et monachis ecclesie debere obsequi. Dedimus etiam supradictis martyribus ecclesiam sancti Hylarii de intra Annam [Annem], cum terris et decimis et aquis. Item in eodem loco qui dicitur Cursous [Cursona], ecclesias nostras, scilicet ecclesiam sanctorum martyrum Gervasii et Prothasii, et aliam in honore beati Martini, et a fonte qui dicitur Benedicta usque ad locum qui Claustrum vocatur, totam terram et aquam que Voda vocatur, et molendinum de Cumigneche, et terram de Bosnay, cum servis et ancillis et decimis. Item terram de Laingniac [Laigniac], et ecclesiam beati Hylarii, cum terris et pratis et decimis. Dedimus ex alia parte Viennæ aque sanctis martyribus quarum vicum [aque Vigennæ vicum] nostrum Ingrandisse, cum ecclesiis scilicet apostolorum Petri et Pauli et sancti Ipoliti martyris, cum terris et

A decimis, servis et ancillis. Item super eandem Viennam [Vigennam], ecclesiam sanctorum apostolorum Petri et Pauli de Dangeo, cum terris et decimis et servis. Item nostrum fiscum de Odriaco, et ecclesiam sancti Sulpicii, cum terris et pratis et decimis et servis, cum vicariis. Item terram de Maleredo, cum pratis et vineis et nemoribus, servis et ancillis et vicariis; et alterum Laingniacum [Laigniacum], et ecclesiam beati Remigii. Item in pago Turonensi, Antigniacum et ecclesiam sancti Vincentii super Vigennam, et terram de Seligneche, cum terris, decimis et servis. Item in eodem territorio terram de Pleis, cum ecclesia sancti Silvestri, et terram de Buymet. Ut igitur omnis adversariorum calumpnia sopita si leat, et omnis malignorum omnium infestatio damnata abscedat, gratia memorie placuit nobis hoc scriptum sigillo nostro confirmare.

XL.

*Diploma Dagoberti I, regis Francorum, quo, ad preces Auberii, Cameracensis episcopi, dona multa confert oratorio beate Mariæ ** (ann. 657).

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, amen. Ammonente ac dicente Filio Dei: *Date eleemosinam, et ecce omnia munda sunt vobis*; idcirco ego Dagobertus, Austrasiorum rex, pro anima patris mei karissimi Lotharii, Francorum regis augustissimi, meritis salutaribus viri venerabilis et consanguinei mei Auberii, Kamaracensis episc., inductus, concedo et dono piissimis fratribus oratorii beate Mariæ regales fiscos duos, Oenengium, et Karubium, cum omnibus suis appenditiis, id est utriusque sexus slavici et mancipii, villis, terris, silvis, pratis, aquis aquarumque decursibus, etc.; item villam Buriam, villam Haidem, et ex parte villas Halogin, et Gleviam, etc.; item de et trade eccles. sancti Petri Kamarac., in qua sanctissimus pater Vedastus canonicos constituit, fiscum Tilletum, villas Vinciacum et Harnam, cum appenditiis, etc., has donationes approbantibus palatii mei principibus et senioribus Arnulpho et Pipino. Ut autem hæc nostra concessio, etc. Signum D. Dagoberti, regis Austrasiorum. S. Arnulphi Metensis. S. Pipini Neustriensis, seniorum palatii. S. Ansonis, cancellarii, vice Cuniberti, archicancellar. recogno.... Data Kamaraci, xvii Kal. Maias, an D. I. sexcent. quadrag. ind. xiv.

* Diploma, quod magna sui parte truncatum est, edimus ex supplemento ad opera diplomatica Miræi, t. III, pag. 1, et ex Historia Cameracensi Carpenterii, t. II, prob., pag. 4. Depromptum ex archivio abbatis sancti Auberii. Spurium totum arguunt invocatio initialis insolita, titulus Dagoberti, qui se regem Austrasiorum appellat, dum in alia bonæ notæ diploma-

libus rex Francorum dicitur, et a morte Chariberti, anno 631, totam Franciam solus regerat. Signatur anno incarnationis 640, cum jam duobus annis regno et vita Dagobertus easset: quapropter ad finem regni Dagoberti, et sub anno 637, collocandum duxi. Aliis falsi indicibus enumerandis supersedendum arbitramur.

ANNO DOMINI DCXXXVIII.

SANCTUS HADOINDUS

CENOMANENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN S. HADOINDUM.

(Mabill., vetera Analect.)

Domnus Hadoindus Cenomanicæ urbis episcopus, et successor beati Bertichramni, natione Francus vel Gallus, nobili ex progenie ortus. Hic restauravit atque renovavit multa monasteria in parochia Cenomanica, atque eodem monasterio regulariter degere instituit. Ipse quoque tempore quidam vir Alanus nomine, qui habebat res suæ proprietatis multas, et habebat unicum filium, quem ita diligebat ut animam suam. Quadam vero die prædictus Alani filius venationem exerceens in villa proprii patris sui, cujus vocabulum est Doliacus (nam propter dolorem quem ibi habuerunt, sic dolaceps nominata est, antea vero alio nomine utebatur) qui dum in broglio prædicti patris in jam dicto Doliao cervam minabat, equus ejus expavescens, cecidit mortuus de equo expavescens prædictus filius Alani. Hoc autem videns suprascriptus Alanus de solario quo instabat, valde dolore repletus est: consolando tamen nuntiavit uxori suæ matrique ejus prædicti juvenis mortem, considerans quippe quod sine causa eveniret. Tunc devotissime Deum cœli exorans, deprecatus est ut taliter res suas ei disponere concederet, qualiter sua esset beneplacita voluntas, et qualiter ex eis regnum mereretur æternum. Coepit ergo tunc pedes una cum uxore sua ire per monasteria et loca sancta, ac corpora sanctorum querere, deprecans die ac nocte intentissime Deum, ut porro inspiraret ei ad quam ecclesiam, secundum Creatoris sui voluntatem tam pro prædicto filio suo suas Domino offerendo res quam et remedio animæ suæ traderet. Tali vero devotione surgendo, et orando elemosynasque faciendo, visitabat monia et corpora atque ecclesias sanctorum multorum, ut Dominus, cui dictum est, ei inspiraret ubi suum traderet proprium, quoniam magnam hereditatem habebat, et nullum habebat filium vel filiam heredem.

Dum autem supradicto prætextu a monasterio sancti Martini Turonensis revertebatur, et licet multi servi Dei cum orati essent ut ad loca sanctorum quibus insistebant suas res traderet, et si vellet ab eis pretium acciperet, et utrumque haberet, et elemosynam ex eis et munera. Hæc suadebat ei abbas de monasterio Turonensi, in quo sanctus Martinus corpore requiescit; similiter et abbas qui dicitur Duo-Gemelensis monasterii, sive alii præpositi et abbates, et servi Dei multi; tamen ad nullum de prædictis eis ejus intentio se submittebat, neque ejus

A devotio se inclinavit, quia forte Dominus volebat, et propterea forte non ei hoc agere inspirabat, quia devotissime in hoc Domini voluntatem quærebat. Dum enim hæc agebantur, et de monasterio sancti Martini Turonensis revertens, ad Cenomanicam prædictus vir properabat civitatem, visitaturus videlicet sanctam matrem et civitatis ecclesiam sanctæ Dei genitricis Mariæ, et sanctorum Martyrum Gervasii et Protasii, in qua multas eorum meritis operabatur Dominus virtutes. Cum vero taliter properando Pontileuvalensem synodochium milliario a prædicta orbe distante iter ageret, venerunt servi Dei ipsius Pontileuvalensis synodochii, et Hadoindi episcopi obviam, et suscipientes eum cum silentio, et per orationes eum deducentes, omnia necessaria ei voluntarie et diligenter ministrabant, et cum magno honore ei serviebant, quia ad hoc opus prædictus domnus Bertichramnus ejusdem urbis episcopus ipsum synodochium in Pontileuva in honore sancti Martini fecerat, ut omnes advenientes, tam divites quam et pauperes, ibi receptiones haberent; et alimenta et cætera necessaria abundanter libi acciperent.

Crastina autem die, a prædicto synodochio jam dictus Alanus surgens, ad memoratam matrem ecclesiam oraturus devotissime nudis plantis properabat, quoniam prædicta nocte, dum in præfato synodochio Pontileuva orationi devotissime insistebat, instinctu Dei recensum est cor ejus, ut ad memoratam matrem et civitatis ecclesiam, quæ est constructa et sacra in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ, et sancti Petri apostoli, et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, ad quam et ipse oraturus properabat, omnes traderet res proprietatis suæ, quod et iuxta Dei dictum esse nulli dubium est. Hæc quoque peragere, ut ei inspiratum erat, cogitans, mandavit domno Hadoindo præscripto episcopo, ut obviam ei veniret, et cum eo considerare valeret, qualiter de suis rebus agere deberet, quia notus ei erat et filius amicus domnus Hadoindus. Fecit enim domnus Hadoindus ut ei jam dictus Alanus mandaverat, et venit obviam ei, et benigne eum suscipiens per orationes ecclesiarum jam dictæ civitatis cum summo honore et magna reverentia deduxit.

Dum autem ad prædictam matrem ecclesiam usque devotissime pervenerunt in eamque intrantes, et pariter orantes coeperunt flere Alanus et uxor

ejus, et cum lacrymis voluntatem eorum publiciter patefecerunt; et de eadem ecclesia sanctæ Mariæ et sancti Petri atque sanctorum martyrum Gervasii et Protasii exire non potuerunt, antequam omnes res proprietatis suæ prædicto domno Hadoindo et suis consacerdotibus et ministris atque præfatæ matri ecclesiæ legaliter per strumenta cartarum sub stipulatione subnixæ firmiter tradiderunt. Hoc autem facto, tam hilari animo et lætitia repleti, levesque corpore sunt effecti, atque ad juventutem priorem, virtute Dei et intercessionem prædictorum sanctorum sunt reversi, ut omnes hoc videntes stupescerent, nec vidisse, nec audisse cum lacrymis profliterentur, quod nutu et virtute Dei factum esse non dubium est. Tali enim conditione instinctu Dei tradidit memoratus vir Deo devotus Alanus jam dicto episcopo præfatæ matri ecclesiæ duodecim villas optimas, cum eorum appendiciis, id est, Juliacum, Lucdunum, Ruliacum, Ruppiaicum, Sabololium, Quilselidas, Vernum et Vericium, Tanidam, et prædictum Doliacum, in qua præfixus suus filius mortuus fuerat, et Camariacum; et postea per translatas manus, asinarias et cæteras villulas, quarum nomina propter fastidium et tedium legentium hic non inseruimus. In pollegitiis [*Leg. polyptychis*] tamen et plenariis sanctæ matris prædictæ urbis ecclesiæ hactenus pleniter reperiuntur insertæ. Insuper semetipsum et suam uxorem tradidit præscriptus Alanus memorato episcopo domno Hadoindo, et servis Dei in prædicta ecclesia Domino famulantibus, ut de animabus eorum et corporibus suis magnam haberent curam, et corpora eorum alerent, et animas suas Domino lucrarent. Providebat quoque eos domnus Hadoindus diligenter, et ministrabat eis sufficienter, et ita eis serviebat, sicut servus domino. Memoratus ergo Alanus et sua uxor sub potestate prædicti episcopi studiosissime et devotissime Domino die noctuque militabant, et pro supradictis devotionibus, sicut credimus, regnum Dei adquisierunt, et vitam æternam, Domino annuente, perceperunt. Vivunt enim cum Christo et sanctis ejus in beata gloria, cum

A quibus in ea et nos eorum fulti orationibus Domino tribuente perpetualiter vivere mereamur. Amen.

B Prædicti siquidem domni Hadoindi tempore venit quidam vir sanctus, Domino ducente, sub habitu monastico, nomine Lonegisilus, quaerendo loca ubi aliquam cellulam ad lucrandas animas facere posset. Audiens autem famam prædicti Hadoindi, venit ad eum, deprecans ei vicum suum canonicum, nomine Buxidum, situm videlicet in pago Cenomanico, in condita Sagonense. Erat enim notus ei ipse vicus, quia frequenter ad eundem locum convenire solebat, quia aptus ei propter frequentiam populi ad lucrandas animas videbatur, et bonos et Deum timentes viros in circuitu ejus habebat, qui eum bene recipiebant; et omnia necessaria ei ministrabant; et insuper monasterium inibi facere suadebant, quod et de eorum rebus augmentari volebant, in quo et animas suas Domino lucrari, ipso docente, mereretur. Hæc autem audiens domnus Hadoindus, gavius est valde, et libenti animo dedit ei prædictum vicum ad jam dictum opus perficiendum, et ad præfatum monasteriolum ad lucrandas Deo animas construendum, suadens ei etiam, ut quod animo, Domino inspirante, habebat opere viriliter perficeret. Et insuper dedit ei prædictus domnus Hadoindus alias recolas et villulas, in circuitu præfati vici Buxidi sitas, quas prædictus domnus Lonegisilus nominatim eum deprecabatur. Dedit etiam ei memoratus domnus Hadoindus in adjutorium ad jam dictum opus Dei perficiendum totam decimam partem villæ suæ sedis ecclesiæ, cujus vocabulum est Lugdunus; unde Dei servi et ipse in præfato vico et in eodem monasterio haberent plenius victualia eorum et vestimenta. Postea vero tam ejus tempore, quam et successorum suorum, multæ res ad præfatum monasteriolum a nobilibus et liberis hominibus sunt legaliter tradite. Ipsum namque monasteriolum cum prædictis rebus et omnibus ad se pertinentibus suæ sedis ecclesiæ subjugatum, et suis successoribus jure ecclesiastico possidendum et canonice gubernandum ejus reliquit temporibus.

SANCTI HADOINDI CENOMANENSIS EPISCOPI SCRIPTA QUÆ EXSTANT.

[Brequigny, Diplom., etc., tom. II nov. ed.]

I.

Testamentum Hadoindi Cenomanensis episcopi *
(ann. 642).

In nomine Domini Jesu Christi, et Spiritus sancti,

* Testamentum hoc primus vulgavit Brissonius, Formul. lib. VII, n. CLXI, pag. 659, nov. edit. repertum in schedis Crucei. Ex Brissonio recusum in Annalibus ecclesiasticis Baronii, ad ann. 652; denuo

octavo Idus Februarii, in anno quinto regnante gloriosissimo Clodoveo rege. Ego Hadoindus, ac si indignus peccator [tametsi peccator], episcopus sanctæ Dei Ecclesiæ Cenomanis civitatis, sanus, Deo propitio, mente et corpore, sanoque consilio, me-

in commentariis ad consuetudines Cenomanenses; emendatius postea Corvaisierius, Hist. præ. Cenoman., pag. 236, ex veteri Ecclesiæ Cenomanensis registro pontificali, typis mandavit; ex Corvaisierio

tuens casum humanæ fragilitatis, testamentum tradidi, illudque C adulpho diacono scribendum dictavi: quod testamentum meum si quo casu jure civili aut prætorio, vel alicujus novæ legis interventu, valere nequiverit, ac si ab intestato ad vicem codicillorum valere id volo ac valeat. Itaque si quando ego Hadoindus, suprascriptus episcopus, ex rebus humanis excessero, ac debitum venturi temporis complevero, tunc tu, sacrosancta Ecclesia venerabilis [Cenomanis], hæres mea esto, hæredemque meam te esse constituo; ita ut aliquid per hoc testamentum meum dederō, legavero, dare jussero, id ut detur [et est datus], fiat, præstetur, fidei tuæ, hæres mea, committe. Dono tibi, sancta venerabilis Ecclesia Cenomanica, in honore sanctæ Mariæ, domini Gervasii et Protasii martyrum, villam juris mei, cujus vocabulum vocatur Avesa, quam datis rebus propriis meis comparavi, cum domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, sylvis, pratis et pascuis, quantumcunque in eo loco [in ea loca] aspicere videtur, cum colonis, et integro termino suo, ad jus et dominationem [donationem] vestram revocetur, perpetually possidendum. Similiter basilicæ domni Victorii, ubi ipse dominus requiescere dignoscetur, et, si meruero, inibi sepulturam habere desidero; dono tibi villam auncupatam Acerveo, quam dato pretio comparavi, cum domibus, mancipiis, vineis, sylvis, pratis et pascuis, exceptis his quos pro animæ meæ remedio ingenuos fieri præcepi, totum et ad integrum præfata basilicæ post meum discessum suæ potestatis faciat revocare perpetua dominatione possidendum. Ea vero conditione dono sanctæ basilicæ domni Petri et Pauli apostolorum, quam dominus Berthierannus, quondam episcopus Cenomanis [ad oppidum Cenomannicæ] civitatis, suo opere ædificavit, villam proprietatis meæ Iscomodiæ, sitam in pago Bellivi [Belini], quam data pecunia de Ansero [Aussoreno], et genitrice sua comparavi, ut hanc ministri ejusdem post meum transitum teneant, possideant, et futuris facere cui voluerint derelinquant. Similiter dono ipsi basilicæ domni Petri et Pauli apostolorum, villas quibus nomina sunt Taudiniaco, Martiniaco, quam Lupus quondam per meum beneficium tenere visus fuit: hoc supradicta basilica, post meum [nostrum] discessum, cum omni integritate, quod ad ipsas villas aspicere videtur, ministri nostri jam dictæ basilicæ de præsentī percipiant dominandum. Simili modo dono basilicæ domni Vincentii martyris, quam Domnolus, sanctæ recordationis episcopus, suo labore construxit, villam juris mei Pratellus, cum omni integritate, quantumcunque mihi [inibi] Domnola visa fuit habuisse. Similiter dono basilicæ domnæ et sanctæ

A Mariæ Auriono [Aureonno] vicum, quem Agobertus abbas Diablentis [Dixiagens] simul ædificavit, et Jona villam, quæ fuit Sigulphi presbyteri, et quam fidelis noster Chaddo per nostrum beneficium habere videtur. Pariter et mansionem ad prope ipsam Jona, quam Lupus quondam tenere visus fuit, ipsi Chaddoni volumus esse concessam: si tamen habuerit filios, in eorum permaneat potestate; et siquidem filios non habuerit, post suum transitum, ad jus et dominationem domnæ Mariæ de Aureonensi vico revertatur [revertatur perpetuis temporibus dominandum]. Similiter villa Lastemario [Lastemariaco], quam ex munificentia nostra ipse fidei Caddoni defensori [ipsius fidele nostro Caddono defensore] nostro concessimus, voluntas mea est, ut, dum advixerit, hoc usu possideat; post ejus vero discessum, cum omni re meliorata vel superposita, sanctæ basilicæ de Aureonensi vico revertatur. Similiter et Pauliaco qui fuit Roccoleno [Roccoleno partis] jam dictæ basilicæ domnæ Mariæ ejusque temporibus possidere decernimus. Itemque villam Baudiacam quam ex comparatione et nostris directis actionibus [villa Baudiacæ ex comparatione legitimas nostras directionibus] revocavimus, cum terris, domibus, mancipiis, sylvis, pratis et pascuis, acolisque omnibus, et integro termino, præfate sanctæ Mariæ basilicæ, ejusque ministri in perpetuum a die præsentē jure suo recipiant. Simul villa Briaco, quæ est ad oppidum [et villa Driaco, ad oppidum] ipsius basilicæ cum colonia Hamarico quam antefatæ sanctæ Mariæ ecclesiæ donavi, ad interveniendum pro nostris peccatis [Colonica Cameriaco, antefatæ sanctæ basilicæ sanctæ Mariæ pro nostra interveniendum peccata]. Similiter Tusciaco, qui fuit Dondulfo, et iter quod cum Edeberto commutavimus [Ausciaco qui fuit Dructulfo, et hoc quod de Edeberto commutavimus], volo esse donatum. Similiter Auliaco, et castra similiter, et villam Cometæ, quam de illustri matrona Modenana, data nostra pecunia, comparavimus, cum domibus, ædificiis, terris, mancipiis, sylvis ac pascuis, basilicæ domnæ Mariæ de Aureonensi vico conscribimus, cum Appiaco colonia. Simili modo villam de Frigido Fonte cum omni integritate, id aspicientibus et pertinentibus scilicet omnibus [vel aspicientes ad se pertinentes, cum omnibus] ædificiis, mancipiis, accolis, servis et ingenuis, sylvis, terris, vineis, pratis et pascuis, aquis et aquarum decursibus, et a re in hac quæsitæ sanctæ basilicæ domnæ Mariæ volo esse donatam, ut pro nostris interveniat peccatis, et Dominus noster Jesus delictis nostris veniam concedere dignetur [omni re inquisita, ut a die præsentē antefatæ sanctæ basilicæ domnæ Mariæ pro nostra

Cointlus, Annal. t. III. pag. 135; Mabillonius demum Actis episcoporum Cenomanensium insertum inter Analecta edidit, pag. 267. Omnibus pro sincero habitum, ne minima quidem suspicione notatur. Editionem Corvaiserii sequimur. Varias lectiones alicujus momenti ex actis Cenomanensium episcoporum de promptas inter uncōs ascribimus; quæ apud Baronium desunt parenthesis includimus. Mirum non est varias discrepantias in testamenti Hadoindi

editionibus reperiri, cum pluries posterioribus curis reformari potuerit. Hoc enim quod edimus exemplum anno quinto regni Chlodovei conditum fuit, id est, juxta Cointium et Mabillonium, anno 642; nec ante annum 655, quippe, juxta Coint, Ann., t. III, pag. 409, et Mab. Ann., t. I, p. 383, hoc ipso anno obiit Hadoindus. Infelicitè Baronius hoc testamen-

intervenienda peccata, ut Dominus noster Jesus Christus quantitate nostris delictis concedere dignetur, illuc esse proficiendum]. Similiter et Vernicellæ cum omni jure suo et termino vel coloniis [colonica] ad se pertinentibus, ad ipsam sanctam basilicam proficiat in perpetuum. Et si aliquis exinde epistolam quasi a nobis factam protulerit, vacua ac inanis permaneat; et ita nobis convenit ut superius intimare, ut unicuique facta nostra de propinquis aut hereditibus nostris chartam aliquam, quamvis bonorum hominum manu roboratam, ut cupiditas suadet, protulerit, vacua et inanis permaneat, et illam maledictionem percipiat, ut superius est comprehensum. Villam Fontanas in pago Sylviasinensi filius et parens noster Bodilo, dum superstes fuerit, locellum illum tempore vite suæ teneat ac possideat. In Christi nomine, Hadoindus, etsi peccator, episcopus, hoc testamentum quod ex devotione rogavi [fieri rogavi] regei et subscripsi. Rosindus [Rensidus] subscripsi. Berteghselus subscripsi. Marsus subscripsi. Auffrebertus [Austribertus] subscripsi. Sigrannus [Seighrannus] subscripsi. Audobertus subscripsi. Cadulphus, ordinante domno Hadouindo episcopo, hoc testamentum redditus, scripsi et subscripsi.

Magnificis * in Christo, et sanctæ Ecclesiæ filio Badiloni et Andranno Hadouindus episcopus, rogo et supplico charitati vestræ, ut cum me Dominus et omnium creator de hoc sæculo migrare præceperit, Cænomanis iter [ire] faciatis, et ibi testamentum meum, cum apertum fuerit vobis persequentibus apudque publica gestis [gesta] municipalibus faciatis allegare [alligare], et quod unicuique per ipsum testamentum sanctis civibus vel propinquis meis visus [seu fidelibus visus] sum delegasse, vestra dispensatione unusquisque juxta ipsam delegationem percipere valeat. Et quidquid exinde egeritis, ratum et firmissimum debeat permanere: quod mandatum manu nostra firmavimus, et petimus muniendum. (Actum Cænomanis civitati; in Christi nomine, amen. Hadoindus, etsi peccator, episcopus, hoc mandatum regei et subscripsi. Rosindus [Rensidus] subscripsi. Bertigheselus subscripsi. Marsus subscripsi. Auffrebertus [Audio subscripsi. Austrebertus] subscripsi. Audebertus subscripsi [desunt]. Deffensor subscripsi. Ursimannus subscripsi [desunt]. Sigrannus subscripsi [deest]. Cadulphus diaconus, ordinante domino Hadouindo episcopo, hoc mandatum scripsi et subscripsi.)

II.

Charta qua Sigrannus recognoscit se tenere monasterium Anisolenae ab Hadouindo, episcopo Cenomanensi, jure usufructuario, et sub certo censu ^b (ann. 637).

Domino sancto ac venerabile sede apostolico Ha-

* Hanc instructionem, clauso testamento superscriptam fuisse docet Baronius; notat vero desiderari codicillum quo munitiones servorum et alia legata scripta erant.

^b Exstat hæc charta precaria in *Analectis Mabillonii*, pag. 268. Recensetur inter chartas quibus Cenomanenses episcopi jus suum in Anisolenæ mona-

asterio, Cenomannicæ urbis episcopo, una cum ipsa congregatione ex ipsa urbe consistente, ego in Dei nomine Sigrannus, indignus sacerdos atque monachus, precator a vobis accedo. Dum et mea fuit petitio et vestra decrevit voluntas, ut illud monasterium, quod est constructum in honore sancti Petri et sancti Martini, et est situs in territorio sanctæ Mariæ Dei genitricis, vel sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, matris et Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, in pago Cenomannico, in loco quodam quæ ab antiquis dicebatur Caba-Gaiano, super fluvium Anisola, quod, secundum nomen ipsius fluminis, nuncupatur Anisola, ubi domnus Turibius, ejusdem parochiæ pontifex dudum in rebus senioris et matris civitatis ecclesiæ cui præsidebat, ecclesiam in honore sancti Petri principis apostolorum fecerat, quæ tamen destructa propter imminentes vastationes fuerat, sed adhuc de ipsa maceris aliqua pars ibi erat, quando domnus Karlelus, per licentiam et deprecationem atque adiutorium dom. Ianoenti episcopi, in jura dictæ terra sanctæ Mariæ et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, ex rebus ipsius et aliorum bonorum virorum edificavit, per vestrum beneficium, sub usufructuario ordine, tempore vite meæ, cum omnes res ad se pertinentes vel aspicientes, ibi tenere permisistis, et censivi annis singulis ad matrem civitatis ecclesiæ persolvere vel ejusque pontificibus atque rectoribus, id est, ad lumen ecclesiæ, de cera libras III, et ad opus episcopi cambustia una, et subtilares II, et ad opus canonicorum ibi Deo degentium buliculas duas paratas, plenas de vino optimo, et in coena Domini plenum medium de ovis; et si negligens aut tardus de ipso censo apparvero, fidem exinde faciam, et ipsum monasterium tempore vite meæ non perdam; et alicubi nec vendere, nec alienare pontificium non habeam, nisi sub jure et potestate ac dominatione sanctæ Mariæ et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, vel eorum pontificibus atque rectoribus permaneat. Et post meam quoque jubente de hac luce discessum, cum omni re emellorata vel supraposita, absque ullius judicis consignatione aut herodum nostrorum contradictione, jam dictum monasterium cum omni integritate, et res ad se aspicientes vel pertinentes, vos aut rectores successores-

que vestros in vestram faciatis revocare potestatem vel dominationem. Et ut hæc precariæ uno tenore conscriptæ, una quæ in thesauro civitatis ecclesiæ recondita sit, et alia quam ego Sigrannus a vobis accepero, firmiorem obtineant vigorem, manus nostras proprias subfirmavimus, et bonorum virorum decrevimus roborare. Actum Cenomannis civitate publica. Data VIII Idus Aprilis, anno XXI re-

asterium asserere conabantur sæculo IX; et quæ regia simul ac pontifici auctoritate falsi damnatæ sunt, ut supra, t. I, pag. 96, annot. 1, et 100, annot. 2, diximus; vid. Baluzii *Miscellanea*, t. III, pag. 127, n° 10. Ergo ex re judicata hæc charta supposititiis annuenerat.

^c Falsarii ignorantiam prodit, vel oscitantiam, nota

gnante Dagoberto rege. Ego Hadoindus quamvis indignus episcopus, hanc precariam a me factam subscripsi. Wistremandus abbas subscripsi. Odulvinus presbyter subscripsi. Bernericus, indignus abbas, subscripsi. Winetharius presbyter subscripsi. Adamalgandus diaconus subscripsi. Danihel presbyter subscri-

psi. Helenus presbyter subscripsi. Erigandus diaconus subscripsi. Ebrenus presbyter subscripsi. Landrius diaconus subscripsi. Emmo presbyter subscripsi. Albo diaconus subscripsi. Herifredus presbyter subscripsi. Besto presbyter subscripsi. Urso diaconus subscripsi. Signum Landohic advocato.

hæc chronologica. Quis enim alius nescit Dagobertum anno regni sui 16 obiisse? Conjicit Mabillouius, ubi supra, emendandum forte esse annum 16 pro anno 31.

Verum emendatione omni prorsus indigna est charta falsi damnata. Ut autem ei locum assignemus, hæc ultimo regni Dagoberti anno tribuere liceat.

ANNO DOMINI DCXL.

SANCTUS SULPICIIUS,

COGNOMINE PIUS,

BITURICENSIS EPISCOPUS.

VITA SANCTI SULPICII PII,

AUCTORE ANONYMO MONACHO SULPICIANO FERE COÆVO.

(Apud Mabill., Act. SS. Bened., ex cathol. Mss., et Joanne Bolland.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ

1. Præter Sulpicium cognomento Severum, Bituricensem episcopum, quem nonnulli cum Severo Sulpicio sancti Martini discipulo perperam confundunt, habuit Ecclesia Biturica alium antistitem cognomine Sulpicium dictum Pium, cujus in præsentem vitam exhibemus. Ille sub finem sæculi vi, hic initio sæculi vii, floruit.

2. Sulpicii Pii vitam scriptores duo coævi litteris commendarunt, Susies alter isque monachus cœnobii a Sulpicio constructi, quem summi aliqui patronum identidem appellat; alter compendiosius, quem idcirco abbreviatorem vocabimus. Utrumque edidit Joannes Bollandus, ad 17 Januarii. Priorem dumtaxat hic habimus, ei quid in alio dignum observatu fuerit, suo loco annotaturi. Ætatem suam indicat monachus Sulpicianus numm. 4, 11, 16, 17 et 32, ac Vitæ a se scriptæ adiecit librum Miraculorum, quem in fine Vitæ sancti Sulpicii promiserat, quamvis stylus metricæ cadens et passim languens libri Miraculorum alium omnino auctorem sapere videatur, uti et prologus Vitæ præmissus, qui in membranæ permixtus desideratur. Patriarchi Bituricensis (a) scriptor quinque libros de Vita et Miraculis ipsius sancti Sulpicii in archivis thesauri cathedralis ecclesiæ Bituricæ asservatos affirmat; nec alium putes auctorem a nostro, cujus lucubrationem in nonnullis exemplaribus in libros quinque distinctam advertimus, præter in margine adnotatum observare licet.

3. Monachi Sulpiciani lucubrationem exornavit Joannes Phermandus Casalis Benedicti monachus, a Trithemio in lib. de Scriptoribus eccles. laudatur, et Patriarchio Bituricensi, cap. 31, insertus, a quo apices aliquot illustrando anonymo mutuabimur. Tacemus Vincentium Bellovacensem, et sanctum Antonium, qui una cum Neotericis multis de sancto Sulpicio egerunt.

4. Sulpicium commendant in suis Martyrologiis Usuardus et Ado, ad diem xvi Kalend. Febr. Notanda verba Adonis: Bituricas, depositio beati Sulpicii episcopi et confessoris, qui a pueritia litteris eruditus et sanctæ conversationis luce conspicuus, etiam laicus virtutibus claruit. Post etiam, coma deposita,

B monachorum Pater existit, atque inde ad episcopalem proventus cathedram, vita clarus in pace quiescit. Quippe Sulpicius fuit abbas Castrensis, præfectus monachis qui in castris regis officia divina nocte disque persolvebant.

5. Fuit ergo monachus Sulpicius, et quidem ante et post pontificatum; nam regimen pastorale annis ante mortem aliquot abdicavit, ut Deo liberius in Navensi monasterio a se condito vacaret. At cujus demum instituti monachus? Qui sancti Columbani regulæ a Benedictina divortium toto illo sæculo contrax max defendunt, non facile Sulpicium nobis subducant. Tempore Vualdeberti abbatis Luxovien is, ac proinde Sulpicii, monasteria ex regula sancti sanctorum Benedicti et Columbani, teste scriptore Vitæ sanctæ Salabergæ gravi ac coævo, condebantur. Jonas Bobiensis monachus, in Vita sancti Eustasii abbatis superius ad ann. 623 relata, dum cœnobio ad sancti Columbani præscriptum apud Biturigas constructa enumerat. Navensis seu Sulpiciani monasterii tum existentis haud meminit, nempe quod sinceris ac puris sancti Benedicti institutis parerat.

PROLOGUS AUCTORIS.

1. Clara radiante congerie qua dono imperatoris æterni ob merita præsulis almi aula repletur Ecclesiæ, virtutum lampade coruscante, etsi minus idonee digna possumus eloqui, tamen vel sermonem tantum devotæ plebis auribus tantam inferre, maxime cum audientium sit fructus, virorum gesta fidelium revolvere calamo pro memoria populorum. Et licet nihil egeat mortalium justus littera, cujus nomen coelesti jam continetur in pagina, tamen fidei succrescunt augmenta, dum sanctorum recentia replicantur exempla, cum et cohorti Christicolæ pastor clausus paradiso terreno representatur stylo, et grex exemplis accitus ad æthera tendat gressu, quatenus, juxta Danielis oraculum (Dan. xii, 3), et doctus patroni magisterio populus ut splendet

(a) Exstat apud Philip. Labbe, tom. II. Biblioth.

firmamenti rutilet, et doctor siderea sibi luce cum-
lata coruscat, præsertim cum ob sui declarationem
meriti in orbe vasto Gallie inter virtutum crebram
materiem insigni Christi munere ad sacrum illius cor-
pus assidue fons olei^a redundet rore cœlesti, et sic
ignis iuge capiat pabulum, ut infusione sancti
Spiritus continuatum liquor sumat augmentum. Cui
scilicet prudenti viro etsi naturæ debito mors ex-
stinxit corpusculum, fulgent tamen viventia miracula
polyandro^b.

INCIPIIT LIBER.

1. Beatus igitur Sulpicius ortus claris parentibus^c,
civium pene primoribus castrisque regalibus altus, Bi-
turica fuit urbis egregius pastor, et nunc glorioso
excessu patronus est effectus. Qui in flore ætatis
primævæ Christi militiam laqueis sæculi ruptis per-
severanti definitione suscepit, et in tantum capessen-
dæ religionis proposito adhuc puerulus vir beatus
exarserat, ut (ita dicam) si persecutionis tempus
non defuisset, periculis se sponte præceps ingereret.
Hinc jam lectionibus cœpit divinorum voluminum
mancipari, et in eruditionibus fidei semetipsum inse-
gniter exercere. Denique pro juvenilibus reprimendis
cupiditatibus et sapientiæ profectibus adipiscendis,
orationibus se et abstinentiæ frenis constringebat;
et ita ei ab ipsis cunabulis ecclesiastica regula in
observantia honorabilis fuit, ut multorum juvenum
ac senum ad eum confluentium turbas de fidei
nostræ religione sciscitantes, non solum ad fidem
converteret, verum etiam perfectæ vitæ institutio-
nibus informaret.

3. Manifeste autem ei aderat divina gratia, per
quam innumerabiles ad imitationem sui in fide Dei
provocabat. Ante omnia, præcepta evangelica et
vocem Salvatoris summo amore et studio implenda
esse censebat. Nam etsi juvenilis quidem et minus
perfecti sensus fortasse videretur, sed perfectissimæ
castitatis indicium continens, velut fundamentum
quoddam primum in anima collocavit. Et ita demum
reliquas super hoc perrexit ædificare virtutes, et
secundum Evangeliorum scilicet fidem, qua voce Sal-
vatoris depromitur exhortatio, quia *sunt eunuchi qui*
se castraverunt pro regno Dei (*Math. xix, 12*), spreta
conjugii copula, propositum obtinuit castitatis.

4. Certe quantum eorum relatione cognovimus,
qui ei a pueritia usque in tempora nostra comites
ministrive fuerunt, nihil aliud in sæculari adhuc po-
situs habitu visus est agere, quam monasteria con-
struere, basilicas extollere, opere novo ecclesias re-
staurare dirutas, miseris auxilium ferre, pauperibus
egentibusque e suis opibus necessaria ministrare,
profligatis non solum sermone et exhortatione per-
fectæ et spiritualis doctrinæ, verum suis officiis ac

^a De isto oleo infra, num. 43 et seqq.

^b Polyandrum seu polyandrium, significat commu-
ne virorum diversorium, monasterium (quod sensu
hic sumi videtur), et cæmeterium.

^c Joannes Phernandus hunc locum illustrat his
verbis: *Hic Biturigum vicus cui Vastinio (Vatan)*

A ministeriis multos e vinculis, poenis et squaloribus,
liberare.

5. Ecclesia erat quædam a parentum haud longe
posita domo, ut pote ab hostibus pene diruta, ubi
clericorum et populorum nulla erat frequentia. Ibi
cum beati viri crebra fierent orationum lucra, qui
quidem jactantiæ vitans attingere fomitem, silentia
noctium profunda cum fierent, clam vestimentis in-
dutus quibus moris est uti poenitentibus, armatus
sacris orationibus, pernoctare pergebat, et labore
sancto somnis spretis inertibus, dulci meditatione
transacta, cum rosæ lucis splendor mundum irra-
diaret, rursum sæcularium tegminibus ornabatur,
et ita sanctum elaborabat propositum occultare.
Hæc prima puerilia rudimenta, hic ludus ejus infan-
tæ, talis in eo coadolevit erga Dominum affectus.

6. Nocte quadam in Ecclesia de qua diximus, eo
cum duobus pueris vigilante atque in oratione pro-
pius incumbente, cum mentis in profundioribus tota
denderet delectatio, spiritus duo terribili immæ-
nes, Æthiopum vultui similes, apprehensos singuli
pueros ab ecclesia violenter trahere nitebantur. Tan-
dem vir Dei post tergum magnis clamoribus ejulan-
tes reperit suos. Intuetur tetros, manum elevat
contra adversarios, jamque pueros vi abstrahentes
cum foras egressum præriperent, Dei sacer vexillum
depromit crucis. Illico tetrus cruentisque elapsis,
pueri sospites remanserunt. Ex eo igitur tempore ille
totius bonitatis æmulus et veritatis inimicus, salu-
tisque humanæ hostis, omnia molimina contra Dei
C militem versans, quem mente corrumpere non
valuit, minis phantasticis nititur deterrere. De quo
si quis exploratius discere vult, breviter post pauca
in suis ostendemus locis.

7. Clarescere interea signis et virtutum cœpit mi-
raculis adornari. Nam et ægros in sæculari adhuc
positus habitu oratione curabat, et dæmones verbo
fugabat totis viribus Christi athleta, desudans ut a
sancto proposito nunquam discederet. Quod huma-
num favorem latere cupiebat, ne qua sæculi hujus
aura favoris erumperet, et aures suas arrogantiz
pollutione macularet. Igitur cum hæc ab eodem
gererentur, et per gestorum bonitatem tacita qua-
dam prædicatione Dei nostri veritas nosceretur;
cumque plerumque (ut assolet) alios pie credentes
D splendor lucis accenderet, alios impie derogantes
perfidie nebulosæ tetra caligo suffunderet, ita u
completum videretur quod scriptum est in Genesi,
quia *Ægyptiis erant tenebræ crassæ et palpabiles*,
illis autem Israel erat lux in omnibus suis (*Exod. x,*
20), pergit nihilominus Deus noster magnificari in
sancto suo, et cœptæ virtutis opus prosperioribus
successibus propagare.

8. Cunque repente fama de eo longe lateque

vocabulum est, natale solum exstitit, genus autem illu-
stre ex optimatibus atque primoribus istius provincie
viris; eodemque tempore floruit quo Theodericus,
deinde Christianissimus rex Clotarius II, felices Galli-
cani regni prudenter moderabatur habenas.

respersa, et præcipue in partem quæ sub axe ponitur Occidentis peragrans evolasset, poscente Austregisilo Bituricæ urbis episcopo a Theoderico principe, ut sibi licentia daretur participationem docendi ei in ecclesia tradere, eo quod ad ipsum doctrinæ gratia multitudines convolarent; nec mora, regia deferretur auctoritas ut, decisa cæsarie, clericatus susciperet onus. Et succedentibus gradibus, anno et eo amplius præpositus cæteris, Leviticæ sortis indeptus officium, ecclesiæ ministravit.

9. Interea magis magisque signorum gratia cingebatur; et cum a fidelibus Clotario principi fuisset suasum, illico ab episcopo poscit ut pro salute sua ac exercitus sui licentia daretur, ut vir beatus in suis castris abbatis officio fungeretur. Denique cum in suis suorumque omnium sumptibus ministratio fieret tridua, sufficientia unius diei servata, reliqua indigentibus erogabat. Cumque sui metu necessitatis mussitarent: Oculos, inquit, mentis vestræ, o filii, in Domino figite Salvatore. Regnum ejus primum querite et justitiam ejus, et omnia apponentur vobis. Recordamini illud propheticum: *Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono* (Psal. xxxiii. 41). Nimirum tanta ei subito a fidelibus ciborum opulentia mittebatur, ut non absurde illud centuplicarum fenus quod suis discipulis Retributor fidelis promiserat (Matth. xix, 29) absque humana gloria se accepisse gauderet.

10. Tandem, evolutis diebus paucis, rex crudeli afficitur morbo, et virus diffusum [*Pro diffuso*] per artus præceps ad mortem festinat. Interea regina, repentinò luctu percussa, monilia projicit, vestimenta dirupit, crines genasque dilacerat, et jam amissum quasi conjugem deflet. Turbatur domus, junguntur planctibus dominæ lacrymæ famularum. Ad beatissimum etenim virum concurrunt, genibus adhærent, sanctis lacrymis pedes rigant, ut regia pro salute pius sacerdos orationem Domino funderet. Is autem, cujus spes in omnipotente Deo consistebat, irrigat fletibus vultum, ac, pectore tunso, ægra suspiria protrahit, vigilias jejuniaque continuat, jugiter fundit preces pro ægro. Peractis diebus quinque rex magis magisque proclivius ad mortem dilabitur. Tum a consodalibus sacerdos rogatur, ut nimiam ob temperandam inediam ciborum capiat parcitatem. Non comedam, inquit, donec sospitatem principis obtinere queam a Christo Domino, cui servo. Hi vero cum eum principe jam spiritu deficiente et pene exanimi, longæva inedia frustra corpus insons clamitarent affligere, ille cujus salus in Deo fortiter perdurabat, pollicetur, diebus septem expletis, principem, pristino recepto vigore, cum eodem cæterisque sodalibus cibum esse sumpturum. Itaque dies adest votis omnium exspectata: sacerdotis promissa complentur, principi velox medela tribuitur, omnium manibus glorioso triumpho sacerdos attollitur, et regali convivio magnis honoribus evocatur. Erat quippe per hoc charus omnibus et acceptus.

11. Et quoniam quæ a majoribus nostris coævis beati viri gesta didicimus ea fide ut ad nos pervene-

runt, stylo digessimus, nunc a nostri temporis parte quam inspeximus, parte vero a condiscipulis nostris nobis tradita sumamus exordium, et ad posteritatis memoriam relinquamus.

12. Cum igitur de virtutum ejus floribus et gratiâ signorum atque gemmis abla regis pulchro decore vernaret, et velut splendor quidam luminis inundo huic effulsisset et odoris sui fragrantiam longe lateque complexisset, factum est ut episcopus sacer (cujus paulo superius fecimus mentionem) glorioso excessu migraret ad Dominum. Et cum universus Ecclesiæ populus pro episcopo eligendo convenisset in unum, atque alius de alio ut fieri solet cum talibus [*Al., in talibus*], conclamaret, et pars quædam insanioris vulgi clientis favore in quibusdam de primoribus consensum præberent, et per mortalem protervumque præfectum cum infinitis ponderibus auri argentique relationes intulissent regis ad consensum, ut, secundum illam sacrilegam infandi Simonis sectani, cœlestem gratiam contra jus fasque præriperent; nostri vero, quibus Salvator loquitur: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (Luc. xii, 32) ab immortalī Christo Deoque perfecto, beatum virum sibi poscerent sacerdotem fore; nihilominus tenuem cum paucis verbis legationis formulam mittunt et per unum de quibus dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsum est regnum cælorum* (Matth. v, 3), regis auribus patefaciunt. Cumque is (ut solet plerumque) humanæ cupiditatis veneno infectus, ad copiosam illatam pecuniam animum haberet inflexum, uxor ejus, amore succensa divino, virum suum monebat, dignum justumque clamitans fore, post talis tantique viri excessum hunc suæ permittere sedi, qui pari merito ac miraculorum signis et virtutum gratia, esset decore simili fultus. Et illud mulier gloriosa ad viri memoriam revocabat, quo labore, oratione sua eum paulo ante de mortis traxerat præcipitò. Tandem cœlesti indulgentia princeps altius ore traxit consilium, cupiditatisque represso veneno, spretis malorum suasionibus, sine dilatione jussit impleri quod divinæ fuerat placitum providentiæ. Et ita Domino procurante episcopalis apicis meruit primam Aquitanicæ sedem. Dei enim fuit voluntatis, ut diversantes inter se populos et animos dissidentes ad amorem pontificis velox conversio revocaret, et subito in uno consensu fœderaret.

13. Decus igitur pontificale nactus B. Sulpicius, oneri succubuit non honori; factus est denique omnia omnibus, non quærens quæ sibi utilia essent, sed quæ multis, ut salvi fierent. Et subito velut lampadem quamdam sacerdotem suum Dominus accendere properat. Integre etenim vir beatus tradidit semetipsum in abstinentia plurima, jejuniis indesinentibus, in vigiliis pene jugibus; ita ut si quando parum aliquid somni necessitas naturalis exigeret, hunc non supra strati molliem, qua nunquam uti consueverat, sed super solius matulæ [*Id est, storacæ*] cilicii dependeret superficiem. Vir venerabilis et Deo dignus, cum esset in omnibus puritate

vita et animae virtutibus clarus, non magnipendebat sermonis ornatum, scilicet quia in eo erat anima divinis ornata virtutibus, simul et signorum gratia, quae ei a Domino Jesu Christo fuerat concessa; augens quotidie praedicationem verbi Dei, et salutaria semina regni caelorum per omnem terram latius serens.

14. Mox quidem intantum ad emendandum populum Judaeorum vetustis infectum venenis profecit, ut quasi novellam lucem veritatis sibi aspicere viderentur. Et cum religionis doctor multa quidem verbis, plura tamen doceret exemplis, nec viderent ab eo discipulis imperari quod non prius ipse fecerit, nullum sine mora absque baptismi gratia in urbe sibi caelitus tradita Judaeum habitare permisit. Nam cum pro eorum conversione Dominum jugiter precaretur, ac doceret eos per baptismum habere peccatorum remissionem, et non aliter eos posse intrare in regnum Dei; quasi veri solis in eorum corda resplenduissent radii, obstupescerent, ac revelata facie Dei gloriam contuentes, antiquos penitentes errores, fidei cum confessione venientes, ab ipso pontifice baptizati sunt. Divino igitur munere bellator egregius praedam inimico abstraxit, Auctori restituit, de penetralibus cordis Christi amore infidelitatis maculam expulit. Nonnulli ex ipsis sub nostra fidei religione hodie degunt.

15. Breve etenim post tempus tanta in eo virtutum gratia augebatur, ut non minus per eum signa quam dudum per apostolos fierent. Nam cum paulo superius dixerimus quod daemones verbo fugaret et aegros oratione curaret, addidit Deus noster magnificari in sancto suo, ita ut in processu temporis caecis visum, surdis auditum, locutionem redderet mutis, vitam mortuis, mancis dexteris, claudis gressus restitueret, et alia quamplura, quae longum est narrare per singula, de quibus, si Dei favor adjuverit, optamus perstringere pauca. Eia age, sermo, quod spondes.

16. Gunthoaldus quidam filium suum annorum circiter decem, cujus gutturi ita adhæserat lingua, ut sermo formatus nunquam de ore ejus fuisset prolatus, ante pedes beati viri exposuit, causam innotuit omnem. At ille, humano miseratus affectu, cum gemitu et suspiriis oculos ad caelum simul tendit et palmas, Christum qui est super omnia Deus, tota fide fusis lacrymis invocans, et, oratione praemissa, linguam pueri contrectavit, et signum ei crucis impressit. Illico lingua resolvitur, et variis sermonum responsis usque hodie mirabiliter loquitur. Praeclaris gloriosisque signis stupenda miracula succedunt.

17. Eo tempore quo mortifera fames, ut pote omnes provincias populata est, puer quidam fame praemortuus, genibus sancti spiritui tenui provolvitur, et ut sui miseretur, exorat. Cujus misertus vir

A pietate plenus, respiciens ad eum qui precatur domui: Hunc, inquit, summo studio sub testimonio Christi tibi commendo. Tum ille sicut praecipiebat adhibendum se diligentiam pollicetur: et dum hoc atque illis occupationibus variis teneretur, paulo indigentius habere inopem cepit. Qui frigore inediaque consumptus, in formam se balnearum iniecit, et cum spiritu totius membra jam fessa trahere nequivisset, tandem examinatus interit. Percussitque omnibus aliquando minister, cuncta penetrat, et nusquam indicia de puero reperit. Sed antistes beatus a ministro reposcit commendatum. At ille ejus genibus obvolutus, eum se perdidisse fatetur. Protinus vir beatus ingreditur cellulam, prosternitur terrae, fundit uberes fletus, gemit alta suspiria, Dominum supplicat Jesum, ut suis obtutibus redderetur. Intantum enim dure acceperat quae audierat, talesque fletus cum vocibus emittebat, quasi proprium facinus lugens, ac si jam ante tribunal aeterni Judicis anima defuncti de ejus manibus requireretur. Interea in cujus officium erat, ad formam properat succedendam et repente condavere rigida membra retrahere nititur agnitoque examini beato pontifici nuntiat. Rursum ille terrae prostratus ingemuit, fundit preces, diu in suspiriis permanet, elevatoque capite super examinis ossa, cadidem jubet perfundi aquam. Interea Dei sacerdos sine intermissione pro eodem, tumso pectore, Dominum postulabat. Ceperunt defuncti membra se movere paulatim, et famulantis viribus in officium pristinum ossa redire. Et licet tenuis, in oratione durante beato, post ad pedes ejus evoluitur, et tacto vestigio pristinum collegit robur. Sic a famis perniciie hodie creditur superasse: etenim tempore multo apud nos commoratus est deinceps.

18. Nondum temporibus multis emensis, memoratur etiam ab eo aliud divinitus gestum. Gerges quidam erat in Viritionensium^a situs ager, aquarum mole copiosus, utpote daemonibus consecratus: et si aliquis causa qualibet ingrederetur eundem, repente funibus daemonio circumplexus amitteret crudeliter vitam. Sed Dei auxilium adfuit aliquando adventu B. Sulpicii. Tum indigence loci genibus adhærentes sanctis exorant, ut suis sacerdos subveniat, quia multos propinquos famulosque ibidem se amisisse plangebant. At ille, ut semper, ita toto affectu miseratus, chrisma eum oleo et aqua commisceri modica [Al., modicum] jubet: et benedicens, discipulo tradidit, praecipiens, ut ad instar Elia prophetae diceret: *Hæc dicit Dominus: Sanari aquas has, et non erit in eis ultra mors, neque sterilitas.* (IV Reg. II, 21). Quod cum factum fuisset, subito pessimus hostis ita fugatus est, ut sub felicitate ex tunc universi transeant, et piscium copiam in littore trahant, et nemo periculum sentiat. Reddita eni

^a Virisio, Vierson, oppidum in Biturigibus, in quo exstat S. Petri conobium ord. S. Benedicti, congregationi S. Mauri recens unitum, Doverense olim dictum, quod Radulfus Bituricensis archiepiscopus saeculo IX condidit, deinde per Gerontium

ejusdem sedis Antistitem anno 905, in castrum ejusdem oppidi translatum est. Lege auctorem Patriarchum Bituric., tom. II. Bibl. Labbeanae, cap. 47 et 52, et Chronicon Viritionense, ibid., pag 737.

igitur populo salus, ablata est infirmitas aquæ. A

19. Non longum post tempus sequitur longe clarior virtus. Cum unus ex rusticis ob mitigandum æstivum fervorem ultroneus se projecisset in flumen, illico Satanae laqueis vinctus, vitam violenter abrupit. Hic locus non longe a basilicæ ponitur domo, ubi Dei sanctus in cujusdam exedræ loco refectionis gratia cum fratribus discumbebat. Interea anus quædam erubens consistebat, et repente innuit manu ministris qui conspectu antistitis sistebant. At illi per unum ex conservis indicium rei percunctari nituntur, et dum ventum est ad locum, indicat mulier quemdam in ima demersum spiritu carnisæ. Tum socios evocat, et pontifici nuntiat qui jubet abstractum corpus ad Nonam usque servari. Et refectionis omnibus, orationis adiit locum. Et quidem statim ut poposcerat, vivificationem ex animis elicuerat; sed ideo a Sexta tres credidit intercedere horas, ut nulli dubium esset vere fuisse defunctum. Tandem ab oratione surgit, et suo conspectui exanimem præcepit sisti, elevataque manu crucis impressit imaginem, resumptoque spiritu passim defuncti membra moventur: et sic ad vocem antistitis velociter surgit incolumis, et recenti vigore propriis remeant gressibus.

20. Quodam tempore quidam de optimatibus, nomine Theodegisilus, visendi gratia ad beatum venit antistitem. Dilectionem adhibet quam noverat omnibus imperiri; et cum esset hiems, nimia congeruntur pabula igni. Ministrorum mentes fortasse detentæ erant in aliud, de casu ignis nemo sollicitus fuit. Tandem flamma velociter devorat tecta, jamque ea respersa coeperunt quati universa, et minante ruina validas reperiunt flammæ: copiosus ignis in pavorem reddiderat universos. Ob difficultatem nimiam cum nemo auderet ascendere tecta, presidio desperati fugam arripiunt universi. Cum crucis vexillo manu sacerdos resistere nititur flammis, et mirantibus omnibus ita flammarum globi extemplo restincti sunt^a, antequam manum suam Dei servus retraheret, ac si aquarum magni fluminis impetu undique fuissent vallati.

21. Referamus huc simile gestum. Infra mœnia urbis quædam de illustribus femina spicis segetum horreum repleverat magnum. Intempesta nocte furtim scelestus ingreditur, ignique coniecto mox flammæ circumdant. Nec latere quivit, quod lætos omnium manifestat: tumultus increpuit, ubi vir beatos sopore deprimitur consueto. Tandem per discipulum causam reperit gesti, cursu præpeti pergens flammarum rogam cum canticis spiritualibus cirenit. Miris modis cum bæulo terminum deligit, igneus collis quem non transgredi queat. Omni ex parte vicinæ

adhærentes domos dum tangerent, ad se reversæ restringuntur flammæ in unum, chaos fugiunt que non transgredi audent. Tripudians Pater ad ecclesiam remeant gaudens, matutinis horis debitas persolvere laudes.

22. Addamus tertium miraculorum simile gestum. Monasterium quoddam in eadem urbe vir Dei summe construxerat nisu, in quo Virginum ac continentium feminarum incluserat agmen^b: ubi structuram lapideum grandævus extulit ædificus. Casu cujusdam de incautis, cum noctis silentia fierent, ab igne parieti præcepto paulatim crescens extenditur: mox domo prærupta vicinas attingere præparat. Jamque moles flammarum in magnum excreverat montem. Tandem Dei sacerdos ovium suarum accitu occurrit ad causas; immensæ altitudinis cum crucis signo flammis resistere parat. Nlico medio rogo auxilium apparet sanctum columbæ in specie, in qua super Dominum Spiritus sanctus descenderat baptizatum. Subito flammæ restrictæ cæteras non audent contingere domos. Ereptas oves pastor salutaribus instruit monitis, per cujus doctrinam inter easdem hodie castitatis propositum fulget. Quæ dum sapientiæ studio semet gestiunt, non solum corpora, sed et animas virginitatis gratia consecrant, præparantes vasa munda ad sapientiam, ex quibus Divini verbi concubitus sanctos et immortales expetunt, ex quibus posteritas refluatur nequaquam corruptelæ mortalitatis obnoxia; abstinentiæ vero ac sobrietatis et honestatis gratia quantæ inter easdem pulchro decore refulgeat, vires edificare superant. Nunc ad narrationis nostræ redeamus sermonem.

23. Procul ab urbe, loco Anatra qui dicitur, securibus præcepit arborem succidi humanam; quo actu succisa corruit velox, unus ex pueris mente detentus in aliud attonitus sistens, mortem non refugit demens. Protinus sacerdos manum cum crucis elevat signo, arboremque vertit in alteram mirabiliter partem, puerumque abstraxit sospitem de mortis periculo.

24. Et jam refoigentibus quemadmodum clarissimorum siderum miraculis, vigente fide, qua ubique cuncti pariter in Dominum crediderant Salvatorem, ille totius bonitatis æmulus et humani generis deceptor antiquus, malignis quibusdam viris interno bello Ecclesiam in pace quiescentem cum omni plebe nititur impugnare, et principem^c quemdam Galliarum provinciarum cupiditatis ardore flammæ, et occultis persuasionibus urget, ut Bituricam plebem cum Ecclesiæ sacerdotibus nefando censu conscribat: et velut quamdam bestiam bino ore sibilantem, binisque linguis diabólica venena vibrantem, ex suis factoribus unum, memoratam plebem quater mittit.

supersunt sanctimonialium cœnobium est S. Laurentii parthenon ordinis S. Benedicti, cujus initia Carolo Magno tribuuntur. An potius ad Sulpicium referenda, restitutio a I Carolum?

^c Vita brevior regem, Dagobertum; exactorem, Luthonem exprimit. Sulpicium simile quid adversus Guarnerium Thooderici regis administrum præstitisse in S. Austregisili miraculis dicitur.

^a Ex hoc sequentibusque miraculis apparet, S. Sulpicium virtutem maxime in restringendis incendiis tenuisse. Hoc ipso quo hæc scribimus ann. 1668, mense Octobri, incendium in suburbio Sulpiciano casu excitatum cum ingentis conflagrationis periculum immineret, allato S. Sulpicii capite derepente extinctum est.

^b In urbe Biturica antiquissimum eorum quæ

Sed quia divina virtus et gratia in maximo certamine præcipue nunquam deserit suos, multitudinem Christianam permanentem a sæculis liberam cum nefandus minister sub crudelitate regia cogeret deservire; universa afflictionem impiam non ferentes, tanta multitudo ad pium confluit pastorem, tantusque plangentium elevatis vocibus increpuit fragor, ut putaretur audientium terribile esse tonitruum. Hoc solum voces omnium conclamabant: Pie pastor, subveni gregi, quem usque nunc pastoralis fovisti affectu. Age ne pereat grex tibi commissus a Deo: defende a lupo quem rabido lacerat dente. Unde ille nimia pietate permotus, universis indicto jejuniis, assessorem^a alloquitur blande, ut impiam desinat prosequi jussionem. Sed ubi mens dura fastu non frangeretur, ac spreis affatibus sacerdotis acrior magis magisque ferveresceret, cellulam petit beatus, terræ proster-nitur, sanctum tundit verbere pectus, petit a Domino quod a præside nequiverat obtinere. Et sciens non minorem animi esse virtutem pro inimico exorare Dominum, quam procumbere pro Domino, conversionem inimicorum potius petit quam perniciem. Et quidem illico si petisset, immoderati principis et sævissimi assessoris digna præcellens adfuerat poena; sed erat vir beatus contra suos adversarios mitis semper et pius.

25. Unum interea mittit e suis solitarium quemdam, Ebregisilum nomine (qui renuntians omnibus, id est, sæculo cum suis omnibus, vita et sermone ad exemplum beati viri erat præstantior cæteris), ut ævitium principis redargueret. Qui nisi melioris vitæ emendatione mutasset, interitum repentium ei imminere nuntiaret. Addebat etiam beati sequipeda, principem de commissis impietatibus scelerum monens, si forte posset commissi poenitudinem gerere, si posset flere pro scelere, et ultrices flammarum poenas lacrymarum ubertate restinguere; quia non vult tantum Deus mortem peccatorum, quantum ut convertantur et vivant. Quo rex audito, nimio deterretur metu, et tanto pavore concutitur, ut statim agnita culpa lugens delictum cum lacrymis, regali absque fastigio poenitudinem gerens, libenter imple-ret quæ a tanto sacerdote per discipulum fuerant intima-ta. Velociter insuetus aboletur census, descriptio rescinditur impia, salus tribuitur populo; et velut post nimiam tempestatem solis splendor redditus fuisset, pace Ecclesiæ data, sacerdotum gaudia cumu-lantur. Mirabiliter quoque rex adjecit, ut generalis daretur auctoritas, ne imposterum impia exsecutio iteraretur in plebe. Assessorem vero atrocem, qui commendationi regis assensum non præbuit, digna perculit ultio^b, et vitam qua fruebatur indigne amisit illico cum dedecore. Nec enim poterat tanti piaculi minister impunitus evadere. O beatum per omnia virum! qui nunquam se de adversariorum fu-roribus manu defendebat aut telo, sed jejuniis, con-

tinuisque vigiliis, sub altari positus, per obsecra-tionem defensorem sibi atque Ecclesiæ suæ Deum parabat. Et quis eum unquam suis machinis aut oppugnationibus quiverit deterrere, qui auxiliatrice dextra Christi semper tutus invictusque manebat?

26. Per idem vero tempus per omnia vir Dei sim-plicitatem apostolicam observans, nullo inferior, et in omnibus perfectus vere sacerdos et Hostia Dei, cum se ubique sollicitum circa alentiam pauperum dudum susceptum opus explere contenderet, et ætas jam perfecta ad senectutem decrepitam proclivis de-penderet, cum se vidisset ad omnia non sufficere, vel in profundioribus vacare divinis, vel in sanctis orationibus sicut optabat jugiter permanere, vel in eorum qui quotidie fidei reddebantur instructionibus adimplendis, ex quibus omnibus nec respirare quidem et unius horæ saltem liberum tempus dabatur, dum semper in alia ex aliis vocaretur, ita ut a prima luce usque in profundam vesperam nunquam cessa-ret in variis occupationibus detineri; cum ergo se tanto onere vidisset gravari, utilius esse ratus est, ut uni ex fidelibus Christianis primoribus regionis, plene jam et optime instructo viro Wifelento [Al. Vul-folendo] traderet participationem officii sui ac labo-ris, duntaxat divini verbi committeret ministerium: et ita conhibito clero, sacerdotii inibi jura sus-cepit.

27. Enarrare quis valeat qua humilitate, qua charitate circa suorum comitum et ministrorum ac præsidia pauperum deinceps se exhibere contentus est? Qui semper evangelicum illud mundissimo ore ruminabat, et totis viribus implere opere conte-n-debat: *Qui vult esse vester primus, sit vester ultimus: et qui vult esse vester dominus, sit vester servus* (Matth. xx, 26). Et quia oculum mentis suæ totum habebat in Deo fixum, indeficienter considerabat Dominum nostrum Jesum Christum propter nos hominem fac-tum, hoc nos docuisse; ut usque ad mortem obnec-te-mur adversum peccatum. Siquidem et ipse non rapi-nam arbitratus est æqualem se esse Deo, sed semet-ipsam exinanivit formam servi accipiens, et habita-rep-ertus ut homo: humiliavit semetipsum usque ad mortem. Quem Sulpicius Dei sanctus secutus, om-nium profligationum labores et cruciatus carnis et mentis suscepit, ne propositum fidei conscientia mac-ulareret.

28. Quoniam quidem si volumus nunc beatissimi Sulpicii episcopi enarrare virtutes, et exponere robur constantiæ, nec nobis copia tanti sermonis est, nec putamus aliis, nisi his solis qui oculis suis intue-bantur videri credibilia; nunc ad illa quæ prius cœ-perat sermo percurrat, ut de miraculorum gestis, quæ sibi juncto participæ deinceps cœlitus egerit, pauca perplectere contendamus. Tempore quodam unus de sceleratis et ut pote indigentibus, in prom-ptuarium beati viri se noctu violentus inject; statim

^a Alii assisores vocant, qui assisas seu taxationes imponunt, Gallice *assises*, quod tributum impositionem significat.

^b Anonymus: *Ultione divina*, inquit, *creditur et regem et satellitem suum post breve spatium interisse.*

diripere nititur quod atroci mente facinus furti con-
ceperat; et dum abire festinat, nullus remeandi pa-
tet exitus, et munimine omni constructo quasi car-
cere sepius, reus undique ligatur. Noctis ergo totius
itinere incassum consumpto, facili cui fuerat ingres-
sus, nec tenuis patet regressus. Interea lucis splen-
dor mundum irradiat, et vir Dei unum de custodibus
evocat, mitens ad socium mandat, ut quem errore
lassatum, et velut quibusdam arctatum vinculis ita
innoxum crimine in promptuario reperisset, attra-
heret.

29. Haud mora, minister socium properans adiit:
quo vocato scelestum reperiunt intra, et ut attrahe-
rent protinus comprehendunt. Inter horum manus
lubricus repente elabatur: et cum sese criminibus
cornaret circumseptum et undique a turba vallatum,
malens subire celerem mortem, quam longi facinoris
trahere cruciatum, in puteum cubitorum fere octo-
ginta, eminus qui aderat, interitum se præceps
injerit. Nihilominus cum eum vorax terra [*Fortis*,
aqua] suscepisset, antistitis beati suffragia postula-
bat. Tum vir Dei occursum veloci adventans, jubet
post elapsam quemdam de pueris descendere innexam,
satis monens diligentia summa scelestum trahere
circumplexum. Cumque omnes non posse jam vivere
clamarent quem tantæ altitudinis terræ hiatus
voraverat, sed potius ab omnibus jam interiisse cre-
deretur, imperat puerum jussis obedire velociter.
Ingreditur famulus, nec cunctatus signaculo viri
sancti armatus, alacrem reperit quem omnes cre-
debant esse exanimem. Connexum funibus captivum
ad patrium revocat solum. Constipantur moenia agmi-
nibus populorum: ad spectaculum tantæ rei pene
tota confluerat civitas; complosis manibus voces
omnium perstrepebant; mirantur sospitem quem
tantæ altitudinis mersum baratro jam putabant esse
defunctum. Hæcenus criminosus alto mentis stupore
discussus, sanctis prostratus vestigiis postulat faci-
noris veniam. Illico vir pietate plenus indulget, et
usibus tribuit necessaria, monens sæpe ut potius pe-
tat quam rapiat; munere sibi optet conferri, non
rapina. En quam in eo fuit perfecta humilitas,
prompta misericordia, sancta simplicitas: quantæ
vero patientiæ fuerit et longanimitatis, quis dicere
valeat?

30. Cum unus ex discipulis de ordine levitarum
repedandi ad propria licentiam postularet, ille dilec-
tionis affectu, ne aliquid casu longævi itineris acci-
deret, libertatem ei abeundi non tribuit. Hic vero
spiritu armatus superbiz, cum vix curarum obli-
vionem quies prima laxaverat, gradu concito cum
vehiculo fugam facinore stimulante arripuit: qui ita
digno cæcitatibus percutitur supplicio, ut huc atque
illuc per totam noctem incertus vacuo labore discur-
reret. Reddito terris die, cursu incassum consumpto,
in loco in quo festinus iter arripuit, se consistere
cernit. Ad sacerdotem denique quem jam nihil puto
lateret, veniam facinoris petit, genibus adhæret sanc-
tis, gesta per ordinem fatetur. Ignoscit mens pietate
promptissima, illico tribuit veniam contenti.

PATROL. LXXX.

51. Etenim quanta quibusve contra eum pessimus
dæmon artibus cum universo exercitu suo intentione
pugnauerit, atque super omnes cæteros qui per illud
tempus pro Christi nomine colluctabantur, nova
protulerit, atque adversus eum dæmonici furoris ar-
ma commoverit, agnoscere cupientibus caravini
perstringere pauca. Et quia de ejus pernocationibus
crebris paulo ante jam diximus; cum in profundo
cujusdam noctis silentio psalmorum canora in baptis-
terio peregisset, perrexit cum paucis ad B. Martini
basilicam, ut reliquo noctis spatio usque ad Matutinas
in divinis laudibus inibi epularetur. Cumque puero
cum lucerna præeunte jam fores basilicæ contigis-
set, ingerens se funestus dæmon forma v. lida et
specie avis teterrimæ et horribilis, primum lucem
quæ præibat nititur suffocare, deinde se in faciem
oculosque beati viri cum magno impetu injectit, et
huc atque illuc eminus circumvolitans, ridiculis
intentionibus, iterum atque iterum violentum infes-
tumque reddebat. Ad hæc vir Dei parvi gesta pen-
dens: Scio, inquit, qui sis, antiqui serpentis minister,
nec te latere permittis, cui persecutorem nequissi-
mum pene jugiter te ostendis. Tandem manum ele-
vante eo cum crucis signo, non solum se ultra mis-
cere non ausus est, verum in ictu [*Al.*, injectu] cru-
cis impressæ ita evanuit.

32. Ut erat impudens et delusio miserabili; dein
in injuria sancti viri plurimum furorem stimulis sedi-
tiosus hostis accendit. Cum itaque unum ex pueris
mente et conversatione simplicem, Anselmum nomine,
pro fratrū et pauperum victu necessario exhibendo
locum ad quemdam ire præcepisset, haud mora,
præceptis obedit, jussa implet, ad propria remeare
contendit. Cui sævisimus dæmon cum suis appariti-
onibus se ei obvium intulit: quem de vehiculo ejecit,
cumque male mulctatum flagris reliquit exanimem,
semivivos scilicet a proximis deferretur ad domum. Et
cum ob injuriam S. Sulpicii, quæ gesta fuerant nemo
referret, ad eum tandem per spiritum quem Divini-
tatis gratia acceperat prophetiæ, sensit ministrum,
continuatis diebus decem mutum permanere et ex-
cūm, omnibus præmortuis membris, et ita obserato
ore cum dentibus, ut nec aquæ guttam aliquis posset
interius fundere. Interea vir Dei id quod spiritu sen-
serat, gestorum ordine fratribus indicat, afflictumque
dolens ex affectu, et lacrymas profundens ex pietate,
pro se pius pastor ovem sustinuisse cruciatum luge-
bat. Illico tamen sancta terræ membra prosternit, et
post orationem ab humo conurgens, panis buccel-
lam cum vino exanimi jubet offerri: protinus in ore
ejus reseratis cum ferro dentibus stillam vini, de
quo [*Al.*, quod] miserat, proximi perfuderunt. Mox
jam magna ex parte præmortuo redduntur sensus
amissi, et in vigorem pristinum famulantia redeunt
membra. Hæc quidem ab ipso qui pertulit et fidelium
testimonio agnovimus confirmatum.

33. Nec multo post reddito terris occasu diei B.
Sulpicius in ecclesiam cum paucis ingreditur per-
noctare, et cum alta quies adesset, tenni sibilo ser-
pentis astutia primum demulcet in aura. Deia quies

oblique cum esset, ecclesiae septa valido impetu, arena, aras, lucernas caeteraque officia concutit, ita ut jam putarent discipuli ecclesiam funditus everti: et cum pavore nimio tremantes, pallentesque, relictis canticis, expectantes interitum, adherent pavimento. Sed Beatus, invictus per omnia, ita fortiter in divinis canticis persistebat, parvi pendens quæ invidus perpetrabat, ut in prosperis nunquam constantior fuisset nec clarior. Tandem invidus anguis cum suo exercitu in una se mole conglomerat, et putans gravioribus ictibus sonituque intemeratam constantiam detertere, immenso tumultu perstrepsens ante faciem beati viri se pavimento iniecit, ita ut putarent discipuli in frusta magistrum fuisse contritum. Ipsi quidem diu attoniti permanserunt: gloriosus vero sacerdos, divinis jaculis adversarium vulnerans, in spiritualibus canticis perseverat. Sane discipulos arguit, cur, relictis canticis, minis phantasticis deterriti fuissent. Sed quid mirum, si hic humani generis hostis tanti sacerdotis necem expetit, quippe qui dux et signifer erat in populo Dei; cum etiam nefaria et impura flagitia ad ipsam quoque Divinitatis quondam tetendit injuriam?

34. Et quia indesinenter contra bonitatem malitia pugnât, et sanctos Dei amulatio insequitur adversarii; quanta pessimus hostis diversis illusionibus se manifestans, stimulis furoris sui adversus Christi catervam, quam ejus dextera per sacerdotem suum protegebat, exaggerasse dicatur, non sufficimus loqui. Tamen unum de iis quæ creduliter in quemdam de Christi famulis sub tantis testibus gesserit, brevi sermone tradamus. Cum unus ex turmis eorum quorum officium est jugiter in ecclesia Matre canere Deo, Legontius nomine, cursu debito pernoctare ad ecclesiam pergeret, humani generis hostem offendit sibi met bellatorem: et ira adversarius frendens, ab itinere boni operis cepto Dei servum nititur revocare, afflictumque cadibus multis semivivum reliquit pene et exanimem; et mane solo prostrato reperto a pluribus, omnes sensus officii amiserant famulatam. Tunc sanctus Dei præcui ab urbe discesserat, et cum post triduum fuisset regressus, reperit eum semivivum, et flagris male mulctatum. Tum juxta membra fratris se prosternens ingenuit fortiter, vique dentibus reseratis, sacrificium in ore ejus propriis manibus Dei sacerdos infudit. Et miro stupore spectantibus omnibus, ita repente, apprehensa manu ejus, in faciem sacerdotis surrexit incolumis, ac si nihil mali habuisse putaretur; et ubique saliens benedicebat Dominum.

35. Nec multum post tempus unus ex rusticis, arrepta manu securi, nefario polluit opere resurrectionis dominicæ diem: illico manus arescit sacrilega, cute allocata cum nervis, securis adhaesa recluditur. Repente ad Dei properat sanctum, vestigiis obvolvitur Christi athletæ: sacrilegii auctorem manus arida prodit, et lugentem ad ecclesiam potius reum monet

pervenire. Sacerdos orationes continuat sub altare, tandem ut possit a Christo facinoris quod commiserat veniam impetrare. Interea Dei sanctas ad contactum recurrit presidium: ingreditur cellulam conspersus cinere, in oratione fuis lacrymis pernoctavit; et cum ad ecclesiam facto mane debitis laudibus exsolvendis Dei sacerdos venisset, vulgi diversitate cum securi hominem intuente, in orationem vir Dei proinus incumbit: et ita repente reus, non sustinens cruciatas, magnis clamoribus perstrepebat, ut putaretur locus ille commotus. Nam et pavor immensus arripuit universos. Interea sacrilega manus in officio subito restituitur pristino, ossa, cutis, et nervi suis replentur humoribus, securis ex eadem manu in partem resiliit mirabiliter: fundit criminosos uberes fetus, peccatum latetur et absolvitur, domi remeant absolutus. Itaque divina providentia misericordia præcellens, animæ morbos corporis afflictione componit, secundum illud: *Vistabo in virga iniquitates eorum: misericordiam vero meam non auferam ab eis* (Psal. lxxxviii, 33).

36. Et quia dudum in terris positus Dominus et Salvator noster discipulis dixerat: *Si credideritis in me, opera quæ ego facio et vos facietis, et majora horum facietis* (Joan. xiv, 12); intantum postremo ad fidei amorem virum beatum spiritualis flamma succenderat, ut si quispiam aquam distillantem e manibus suis dum lavaretur occulte præriperet, et languentis cujusque corpus attingeret, plerisque infirmitatibus caruisset, sed præcipue a tertianis et quartanis passionibus vexati, miro stupore reciperent pristinam sospitatem. Nam quanta aut quæque per eum Dominus ad ultimum egerit signa, ac virtutum novis stupendisque miraculis declaraverit, non aliis nisi his solis qui oculis suis intuiti sunt putamus esse credibilia.

37. Et quoniam consortium vitæ et actuum non cum ceteris mortalibus, sed cum angelis immortalibus habere crederetur, intantum fallaciam ac blandimenta respuit mundi, ut recte cum Apostolo diceret: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philipp. i, 21); et illud: *Optatum dissolvi et esse cum Christo* (Ibid. 23), nisi propter eos optaret vivere pro quibus et mori. Tquam stercus denique pompam renuit sæculi, aurum sprexit, argentum reprobavit et lutum. Concilia celebrat, episcopos per synodos evocat, monet crebro ne divina prætermittantur mandata, prorsus replicans illud Salvatoris mandatum: *Nolite possidere aurum neque argentum, etc.* (Matth. x, 9). Sed secundum Apostolum, *habentes, inquit, victum et vestitum, his contenti simus* (I Tim. vi, 8); et ea quæ sequuntur fugienda. Ipse vero totis viribus elaborabat, castigans corpus suum et servituti redigens, ne forte cum aliis prædicabat, ipse reprobus afficeretur. Multo etenim tempore B. Sulpicius argentea vasa non habuit, neque usus est, sed omnia in suis usibus erant fignæ, stictilla, et marmorea. O intemerata constantia! quæ vitia quibus pulsatur

* Sulpicius synodo Rhemensi sub Sonnatio episcopo anno (ut recte Carolus le Cointe in Annal. probat) 695 habitæ subscripsit.

humana fragilitas, patientiæ virtute calcavit. Et A natura neglexerat, meritum confirmabat. Itaque plenus dierum, ætatisque suæ tempore consummato, meritorum splendore coruscans, terrena terris membra commendat^b, spiritus cœlestis inter angelorum choros celsa cœli conscendit.

38. Et cum jam satis abundeque ecclesias, monasteria cellasque construxerat, innumerabilium clericorum Pater ac monachorum effectus, resurrexerantibus quamplurimis facultatibus suis, qui ad ejusmodi philosophiam dediti, bonis suis quibusque indigentibus erogatis, multasque sollicitudines etiam vitæ procul abjicientes, et extra urbem in hortulis vel exiguis quibusque agellis degentes; alii vero, sicuti in Actibus apostolorum hi qui primitus credebant, vitam duxisse meminerantur, possessiones suas et prædia vendentes, et pretia ponentes ante pedes cæterorum, divisim unicuique prout opus erat; ut evangelico facile fungeretur officio, omnes quos optaverat in spiritualibus dogmatibus plenissime instructos, et ita in studiis philosophiæ Christianæ ad imitationem magistri deditos, ut nonnulli etiam post triduum non tam desideratum quam necessarium corpori indulgerent cibum; videlicet dum in profundiore intelligentia sacrorum voluminum plerique conversantes, tanquam copiosis dapibus inhiantes, expleri nequiverint, et contuendo acrius inflammarentur, et jugi certamine ita adversus carnem agonizarent, ut in nullo voluptati ejus ac libidini concedentes; animam vero alendam sapientiæ pastibus, et scientiæ cibus in majus semper agentes. Exsultans Pater de tali studio filiorum, tandem senus repositum properat ab æterno exigere Patre. Et subito adest Dominus consolari ac manerari servum fidelem.

39. Et dum his virtutum fulgeret miraculis, beato consummationis gloriosum tempus advenit. Sed cum fracta jam ævo membra delicerent, afflictum emortuumque corpus onus abstinentiæ roborabat: et quod

40. Igitur ex omni latere ubi bis innumerabilium populorum repente undique caterva confluit: constipantur mœnia, atria, omnesque plateæ, intantum denique ut nisi auxilium adfuisset beati antistitis, pars maxima populi contrita sub pedibus, vi abrupto spiritu, constipatione tantorum necarentur. Erat omnium plancus immensus, mœror intolerabilis, tantoque gemitu lugentes erumpabant in voces, ut lapideæ etiam pectora immenses profunderent flatus. Nescio an fuisset inibi quis tam crudelis et demens, qui se a lacrymis revocare potuisset. Tantus etenim vocum increpuit fragor, ut locus ille quasi a magno tonitruo concuti putaretur. Et cum esset omnium infinitas animæ mœror, clericorum prorsus interrupti singultus, acediosa lamentatio spirituales hymnos canere vix sinebat: ea tantummodo inter singultuum verba dolentium gemitus extorquebat: Heu, grex desolate, quid agis? en amisso pastore dispergeris, et quis unquam te a luporum rabidis dentibus quiverit liberare? In morte denique tua, o pastor bone, omnes nos interiisse quis ambigit?

41. Interea ventum est ad basilicam, ubi nunc Dei sacerdos glorioso triumpho resurrectionis tempore expectans, miro decore jacet humatus, quam quidem dudum ipse summo construxerat nisu^c. Corpus illatum sepulcro, plebs universa pastoris absentiam sustinere non valens, ultra humanum modum mugitum pavimento prostrati reddebant. Ita duntaxat, ut etiam nec ministris ecclesiæ permitteretur libertas officii persolvendi. Lugebant quidem quasi absentem, quem non amiserant, sed præmiserant; nescientes plane quod legationem pro ipsius cœlum penetrans divinis oblutibus fongi properat, ut ibi interpelleret pro plebe, quod hic poscenti redderet ac fideli; ibi funderet vota, quod h'c responderet votis.

^a Petalum, a Græco *πίτalon*, bracteam seu laminam significat fronti vel pectori pontificis apponi solitam. Leg. Isidorum, lib. xix Orig., cap. 21.

^b Obiit S. Sulpicius xvi Kal. Febr., ut ex Martyrologiis initio prænotavimus, anno circa 644 quod ita colligimus. Sulpicius sedi Bituricæ post Austregisilum impositus est anno 624 vel insequenti, quo synodo Remensi subscripsit. Si Patriarchii Bituricensis consecratoris fidem adhibemus, sedit annos 13, quibus expletis Vulfolendum sibi coadjutorem ac successorem ordinavit. Vixit aliquot post annis: nam Desiderius Cadurcorum episcopus in epistola 10 ad Dadonem seu Audoenum recens episcopum Rotomagensem, amicum, habere se gloriatur prætabilem meritis Sulpicium. Dado vero ante annum 641 ordinatus non fuit episcopus. Certe ex superioribus satis intelligitur, Sulpicium aliquandiu subrogato Vulfolendo superstitem fuisse. Charus erat maxime Desiderio prædicto, quem jussu Dagoberti anno regni 8 consecrasse legitur apud Vitæ ipsius S. Desiderii scriptorem, qui cap. 8 epistolam refert Dagoberti nomine ad Sulpicium scriptam, in qua Sulpicium archimetroplitanum rex appellat. Et sanctum patriarcham epistola 12 vocat Desiderius ipse, cui Sulpicius

duas direxit epistolas, quæ post Desiderii litteras in tom. I Hist. Franc. Ch. snii ordine 64 et 72 referuntur. S. Sulpicii reliquiæ in proprio suburbii Biturici monasterio religiose a nostris asservantur, caput vero in theca separata ibidem videtur: ut plane falli necesse sit Antonium Domenecum in lib. SS. principatus Cataluniæ, aliosque, qui illud in Ville-Françæ oppido ditionis Confluentanæ ad Tethin haberi affirmant. Ado in sincero Martyrologio nullam Sulpicii translationem memorat. In antiquo Martyrologio S. Laurentii Bituricensis a Philippo Labbeo tom. II Bibl. vulgato duplex notatur S. Sulpicii translatio: una vi Kalend. Septemb. his verbis: *Bituricus civitate translatio corporis S. Sulpicii episc. et conf. magnæ sanctitatis viri*; altera xii Kal. Novemb.: *Bituricus translatio S. Sulpicii episc. et confess. Utraque solemnitas ab antiquo fuit in monasterio Navensi, ut ex vetusto Diurnali ms. constat. Credere par est eas repetendas esse a tempore Normannorum qui prædictum monasterium devastarunt: ob quorum metum corpus S. Sulpicii in tutiorem locum deportatum, inde vero relatum, duplici celebritati occasionem dedit.*

^c Locus ille, inquit Abbreviator, ubi ipsa basilica

42. Nec mora a semet patitur esse absentem quem in terris positus labore foverat indesinenti, sed illico spiritu properat visitare quem corpore reliquerat non affectu. Et ita repente variis infirmitatibus salutem reddendo se prodidit esse præsentem, ut quasi cœlitus lumen ostensum, aut radius quidam solis erumpens, totum orbem claritate superni luminis illustraret: ex quo per omnes civitates et vicos, immensæ multitudines velut messium tempore ad areas triticum, ita ad ecclesias populi congregabantur. Et non solum de diversis miraculis sanitatum vicinas civitates, verumetiam universa regna terrarum, tanquam volatu pennifero fama clarissima refulsisset. Et nisi basilica ipsa magna ex parte ampliata fuisset*, capacitate sua infirmantium multitudinem recipere nequivisset. Et si Deum meruero ducem, adhuc de iis quæ nunc triumphator egregius egerit, brevi sermone ostendere cupio. Digne etiam plane ab antiquis præcessoribus, ubi hæc geruntur, Navis ob portum navigii vocatur, qui quasi præsagio futurorum quodam hoc olim indicat nomen, quod nunc affectu manifestat divino. Ea scilicet Navis est, in qua qui adhærent, hujus sæculi transeunt mare, et ad patriam longe positam, videlicet regni cœlestis, perveniunt liberi. Ibi nempe ab imminentibus malorum procellis visibilium et invisibilium, confugii efficitur portus; ibi a sæculi fluctibus seu turbinum tempestatibus evadendi tribuitur gratia. Illic quotidie infundunt sal scientiæ infirmis et ignaris; ibi per inter-

A cessionem beati Patris nostri ab æterno et invisibili medico, gratis medela tribuitur infirmantium: per eam prorsus naufragi atque exsules pristinam redeunt ad patriam.

43. Prætermisissis igitur cæteris, in quibus post paululum, ut supra pollicitus sum, operam dabo; nunc de illa lucerna quæ ante sepulcrum Beati suspenditur, breviter dicam. Fertur a ministris oleo semel fuisse impleta et exundante sancto liquore^b multitudinem desuper jugi effundere labe (*Fortè, lapsu*), ex quo multi peruncti variis plerisque carnis^c dicuntur infirmitatibus. Et hoc non sine admiratione fatendum, quod semel tempore vespertino sacerdotalis cœtus, dum divinis canticis personaret, repente ictu fulmineo cœlestis flamma lucernæ sumentem percussit, cunctis intuentibus lumen præbuit mirabiliter, et nunquam deinceps fulgorem amisit, quam divino ministerio usque hodie instinctum foveat pabulum.

44. His gestis clarissimi viri, etsi indignis quibus explicata sunt dictis, nunc tempore congruo terminum dare disponimus, ori manum imponimus, introitus ad conscientiam redire festinamus. Et quidem quem imitari non possumus, patronum nobis fieri postulemus; ut suis meritis adjuvemur cujus natalitia celebramus, eo opitulante, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

et ubi memoratus Dei vir sepultus est, nominatur Navis (quod etiam infra dicit iste auctor) eo quod ibidem portus navigii esse videtur: locus amenissimus, inter duos amnes (Euram scilicet et Molum) nemoribus et vineis copiosus, pratis fluminibus interfusus: immensa planities, ut ibidem habitantes similitudinem paradisi videantur possidere. Nec omittenda hic verba Joannis Phernandi: *Inter cætera quæ plurimo labore sumptuque non parvo pater creverat monasteria, unum præsertim in deliciis habebat, quod in suburbio Bituricæ urbis situm, ac Deiparæ Virginis consecratum Navis cognomento placuerat appellari. Illic probatissimos monasticæ conversationis viros habitare præceperat, quorum exactissima bene vivendi norma suam ipsorum salutem operari cupientibus lucidissima præ-*

C beret exempla. Diligebat ex animo fratres illos, quibus et abbatem sese exhibebat et socium, etc. Istud monasterium jampridem S. Sulpicii nomine insignitum, cui præsidet abbas regularis e nostris, etiam nunc florentissimum est.

* Domio abbas basilicam illam maxima ex parte ampliasset dicitur ab alio auctore anonymo coevo. Hinc Joannes Bollandus suspicatur hujus vitæ scriptorem fuisse ipsum Domionem, qui nomen suum modestiæ causa retinuerit. Verum ex libro sequenti Miraculorum quem Bollandus non vidit, constat num. 3 alium tum temporis præfuisse abbatem.

^b Clarius scriptor vitæ brevioris: *Et exundante multitudine olei quod desuper labeatur in terram, multi peruncti, de infirmitate sua exuti sunt.*

SANCTI SULPICII

BITURICENSIS EPISCOPI

EPISTOLÆ ET RES.

(Cantab. Ant. Lectiones, tom. I.)

EPISTOLA PRIMA.

Domno semper proprio atque apostolica sede colendo domno Desiderio Cadurcæ urbis Pontifici Sulpicius Bituricæ [F. Bituricæ] urbis episcopus.

Excitavit animum parvitatibus meæ nimia dulcedo magnitudinis tuæ, et pontificalem sacerdotii vestri laudem insignem, vel ex parte tenuem præsumam

D disseerere sermonem. Sed universa subito virtus defecit in verbis, quem exsuperavit tantæ materia dictionis, ut rudimenta tantarum augustiarum [*Ms.*, anagnosticonum] studia animo librante pensaram, ipsius magnitudinis mole, victus succubui. Unde meo saltem voto satisfeci, etsi [*Ms.*, ac si] vestro implere suffragio non valui, libens tamen qui aliud nihil do-

minationi vestræ prodesse appareo. Sed vos semper A pietate consuecū tantū habetis inquisitionem nos velle frequenter visitare. Unde imprimis incolumitatem vestram inquirentes, quod optamus potius tam mota [Ms., motum] corporis quam linguæ mutuo sermone complere, dum regionum longinquitas non discrepat aspectum, nisi tantummodo iraudat interjectionis spatium, et ipsum tamen disiectio cernit intuitum cum figurat animos [F., animus] recordatum. Ergo nihil perdet absentiam, quod præsentialiter laboravit præsentiam. Semper in dirigendis apicibus beatitudo vestra solvit officium, ut plus debeat reddendum agnūinis famulatum, quam meritis consideret debitorem. Auctorem cœli præsumimus postulare, ut vestram jubeat prætereundē vitam cursibus annorum longævam dignetur tempore longo, cuius nunc locupletis servatur nomine [Ms., nomini] mundus. Et diu firmantur [Ms., firmatus] nutantia culmina rerum, vel dilapsa magis solidata resurgunt. Istud manu propria fecit a tuis temporibus. Vestræ gratiæ servitū merear, mihi peculiaris Domine.

EPISTOLA II.

Domino sancto et apostolica sedē colendo fratri Vero Rutenſe [L., Rutenæ] urbis episcopo Sulpicius peccator.

In quantum vobis vir apostolicus domnus Desiderius Cadurcæ urbis episcopus per litteras suas innotuit, gravi injuria homines sui a Perricio diacono [Ms., diaconus] vestro in parrochia sua Aronnaco pertulerunt. Et audivimus quod Aprilis XI [Forte, Kal.]

^a Hic locus omnino corruptus est. Forte : Si cognoscitis quod superius scripsi. Diaconus exinde negligens est qualiter vestræ prudentiæ (etsi hoc fortasse ipse dicat) obaudire distulerit. CAN.

^b Ms. *Mémé raverit*; sed hæc vox erasa fuit et correctā ita ut nescias an legendum sit *memorato an memoratus*. Forte leg. *memoratum diaconum vestrum*. CAN.

^c Forte, *utraq; parte*; nam Ms. legit *uterque partes*.

^d Variæ fuerunt eulogiæ : quippe fuit Sacramentum ipsum, sive eucharistia; dein panis qui altari of-

vobiscum exinde placidum [L., placitum] debeat habere. Propterea salutantes charitatē vestræ regamus, ut taliter adversus domno Desiderio ordinatis emendari, si cognoscitis, quod superius ^a scripsit diaconus exinde negligens est, qualiter vestra est prudentia, et si hoc fortasse ipse dicat, obaudire distulerit, et taliter si non emendatur, qualiter domno Desiderio voluntas est, non aliter fiat, nisi in placito, quod vobis supra scriptus pontifex denuntiaverit ^b memora.... diaconus vestro per fidejussores una cum indiculo vestro ante parvitatem nostram faciatis dirigere. Interim nos exemplar epistolæ apud nos retinemus. Petimus vestræ dulcissimæ sanctitati, ut in sanctis orationibus vestris nos memores esse dignetis.

EPISTOLA III

Domno semper suspiciendo, et cum omni honore venerabiliter nominando domno Desiderio papæ Sulpicius peccator.

Singularibus mysteriis pastorale competenter implestis officium, eo quod ad nostram parvitatem sollicitudinis destinantes affectu, dum gaudium, quod nobis ipsius *resurrectionis dominicæ* solemnitatis principale contulit, pastoralis visitatio geminavit, in qua utrinque partim ^c et benedictio in oblationes, et affectio præfulsit in apices. Reddentes ergo munia sospitatis, optamus, ut multiplicatis annorum curriculum, vestris mereamur et *eulogiis* ^d recipi, et affatibus benedici. Annis innumeris vobis serviam, et prosperis perseverantibus polle, beatiissime papa.

^c ferebatur, ex quo pars consecratur mittebaturque absentibus. Denique eulogiæ dictæ sunt munera quæ, recurrente paschalis solemnitate vel die Natali Christi, singulis annis sibi mutuo vel regi ipsi transmittantur episcopi. Habentur apud Marculfum formulæ sive epistolæ quæ tum temporis scribebantur tum ad mittendas eulogias, tum ad gratias agendas ab iis quibus fuerant transmissæ, quas pro eruditione sua explicuit Bignonius. In epistola sequenti distinguenda sunt, ni fallor, decem vascula Falerni ab eulogiis. Quanquam enim vinum sæpius recensetur inter eulogias, nescio an tanta copia benedici debuerit. BASN.

ANNO DOMINI DCXL.

SANCTUS AUTBERTUS,

CAMERACENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN SANCTUM AUTBERTUM.

(Gallia Christ., t. I.)

De hoc sancto præsule et loco ipsi inter episcopos D Cameracenses ac Atrebatenses assignando ita loquitur Alcuinus, cap. 5 Vitæ sancti Vedasti ab ipso emendatæ : « Jacuit (sanctus Vedastus) in loco eodem usque ad tempus beati Autberti, qui septimus in sede pontificali successit episcopus. » Eum Ableberto suc-

cessisse docet sanctus Fulbertus Carnotensis, qui Vitam sancti Autberti edidit : « Contigit, inquit, Ablebertum Cameracensis sedis episcopum, deposito carnis onere, de hoc mundo transiisse; divina igitur operatione cuncta salubriter disponente, Autbertus vir conspicuus, et successor emeritus, prolificus de

virtute in virtutem, ejusdem sedis pontificalem sortitus est dignitatem. » Ejus ordinatio facta legitur xii Kal. Aprilis, anno, secundum Carolum Cointium, 633. Fuit autem consecratus a Leudegiselo metropolitano Rhemeni, necnon ab Alchario Noviomensi, et Attila Laudunensi episcopis. Ob virtutum famam, a sui pontificatus exordio, Dagoberto regi fuit acceptissimus, a quo muneribus plurimis affectus fuit, vicissim ab ipso hospitio, exceptus, et spiritualibus praesertim epulæ lautissime pastus; monita enim salutis principii dabat, quæ audiebat lubentissimo. Inter cætera quæ Dagobertus Autberto seu Cameracensi potius ecclesiæ dedit, sanctus Fulbertus recenset Onengiam et Quarubium inter Valentianas et Condatum.

Paulo post e sacro fonte suscepit Landelinum, ex nobilissimo Francorum genere ortum, in villa quam Vallem vocant (*Vaux*), eundemque postea sacris imbuunt litteris. Hic plurima condidit monasteria, Laubacense, Alnense, Wasleriense, etc. Anno 654, sanctus Autbertus interfuit elevationi corporis sancti Fursei. Corpus etiam sancti Vedasti coelitus admoventis e terra levavit et transtulit ad monasterium Nobiliacense quod nunc sancti Vedasti nomine insignitur; ad quam solemnitatem invitavit sanctum Audomarum urbis Morinorum episcopum, qui cum cæcus esset, tunc visum recepisse dicitur, ac paulo post majori miraculo pristinam cæcitatem precibus impetrasse: id factum esse anno 658, litteris est consignatum; sed Mabillonius hanc translationem differt ad annum 666. Sane an. 658 Landerici Parisiensis episc. privilegium san-Dionysianum subsignasse legitur, apud Mir. (*Notit. Eccles. Belg.*, pag. 13).

Subscripsit privilegio quod supra laudatus Audomarus Morinorum episcopus concesserat novo monasterio Sithiuensi, an. 6 Clotarii regis; qua de re

A consulendus Mabillonius ad an. 660, n. 2. Circa idem fere tempus, Emma, Senonensis archiepiscopus, monasteria Senonemia sanctæ Colombæ et sancti Petri Vivi simili munivit privilegio, cui noster Autbertus nomen in consensus argumentum subscripsit; quod etiam præstitit erga Bertefridi Ambianensis episcopi privilegium pro Corbela, datum an. 662, ex Cointio, et ad mentem Mabillonii 663, annoque 664, in sententia fratrum Sammarthanorum. Ei et aliis episcopis comprovincialibus inscribitur privilegium, quod sanctus Drausius episcopus Suessionensis concessit parthenoni sanctæ Mariæ vi Kalend. Julii anno 666. Idem Cellense monasterium a sancto Gisleno et Malbodiense a sancto Aldegunde constructum benedixit, nec non Marchianense in diocesi Atrebatensi sanctum Vincentium comitem cœnobiorum Altimontensis et Sonogiensis conditorem, ejusque conjugem Waldetrudem apud montes Hannoniæ fundatricem parthenonis, in quo nunc sunt nobiles canonicæ ad strictioris vitæ disciplinam erudit. Ipsius hortatu Dagobertus rex clericis in Cameracensi ecclesiâ famulantibus, plura dominia inter Valentianas et Condatum largitus est. Ad superos evolavit anno 668, secundum Sammarthanos et Cointium, die 13 Decembris. Vitam ipsius scripsit Fulbertus Carnotensis episcopus, quam, ut æstimat Autbertus Miræus in *Notitia Ecclesiarum Belg.*, Surius ad diem sextam Februarii mutilam edidit, exstatque integra cameraci in abbatiâ quæ patroni sacrum corpus servat. Martyrologii Romani tabulis die 13 Decembris, ascriptus est Autbertus qui et commemoratur a Molano et in additionibus ad Martyrologium Usuardi. Vide vitam sancti Waldetrudis sec. II Benedic., pag. 869, et vitam sancti Landelini, abbatis Crispinii, ibid., pag. 873, cap. 1, 3 et 4.

SANCTI AUTBERTI

CAMERACENSIS EPISCOPI

CHARTA DE MONASTERIO WALLARENSI,

*Qua S. Autbertus, prædium Wallare, a Dagoberto donatum Landelino ad exstruendum monasterium, in suam protectionem suscipit.**

(Brequigny, *Diplom. nov. ed. tom. II.*)

Autbertus, Dei gratia Cameracensis episcopus, universis Christi fidelibus salutem æternam. Ad nostram curam et sollicitudinem pertinere non dubitamus, ut quod Ecclesiæ sanctæ fideles Christi pia largitione conferunt et dedicant, episcopali debeamus auctoritate consecrare et confirmare. Inde est quod prædium dictum Wallare, piissimi regis nostri Da-

Dagoberti, cum omnibus appendiciis suis, quod idem rex servo Dei Landelino Mauroso donavit in elemosynam, pro anima patris sui Lotharii incliti regis, ad construendum ibidem monasterium, in nostra suscepimus tutela et defensione, cum omnibus villis, terris, silvis, pratis, agris, aquis-aquarumque decursibus ibidem assignatis, in nostra diocesi constitu-

* Exstat apud Miræum, *Oper. dipl. t. I*, pag. 490, et ibid., not., qui hanc exscripsit ex apographo ævi recentioris, et prelo commisit, ne quis in hac parte diligentiam suam requireret. Spuria videtur charta fabricata ad tuendum spurium diploma, quod proxime præcedit, pag. 30, de eodem Wallarensi monas-

terio. Præter falsi indicia quæ habet cum Diplomate communia, propriis vitiis non caret: annus Dagoberti regni 13 minime concordat cum anno Incarn. 642, nec cum Sigeberti anno 4, nec cum tempore quo conditum fuit monasterium de quo agitur. Vide supra (*Col. 534, not. d, et 535, not. a*).

tis; decimas omnes earundem possessionum prædicto Landelino, et suis, Deo donante, successoribus in perpetuum concedentes, et potestatem eidem et gratiam indulgentes construendi monasterium, et ecclesiam fabricandi, et personas instituendi, quæ secundum quod Angelus testamenti sibi donarit, de facultatibus assignatis poterunt sustentari. Qualem cumque fecerit ibidem ordinationem, ipsam ratam habemus et inconvulsam, inhibentes auctoritate nostra, ne super omnibus illis possessionibus quas supradictus rex loco memorato Wallari donavit, ibidem Deo militantibus molestiam aliquis inferat aut gra-

vamen. Quod si qua secularis ecclesiasticave persona contra hoc venire præsumpserit et easdem possessiones occupaverit, ipsam anathematis æterni gladio ferimus, nisi resipiscat et occupata curaverit restaurare. Ut autem ista præfata regis illustris elemosyna duret in perpetuum et ecclesiastica libertate potest, paginas præsentis sigillum nostrum fecimus apponi. Actum Castriloco, anno dominicæ Incarnationis DCXLII, indictione xv, regni domini Dagoberti inclyti regis tertio decimo, Sigiberti filii ejusdem regis quarto.

Decesserat e vivis Dagobertus anno 638. Annus regni ejus 13 incepserat initio veris anni 634.

ANNO DOMINI DCXLII.

JOANNES IV,

ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA IN JOANNEM PAPAM IV.

(Lib. Pontific. ex var. Edd.)

• Joannes, natione Balmata ex patre Venantio C scholastico, sedit annum unum, menses novem, ¹ dies

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., dies vi; in al. dies xvm deest.

VARIORUM NOTÆ.

• 1. In hujus consecratione pontificis non Constantinopoli confirmationem, sed Ravenna ab exarcho peti ceptam vult Papebrochius, quam Pagius, ut suam astrueret opinionem dilata ordinationis Bonifacii V, cepisse ait in creatione Honorii, idque ob incommoda Ecclesiæ illata post mortem S. Deusdedit. Quamobrem auctoritatis ab imperatoribus Orientalis Ravennatensi exarcho delegatæ initium constituit anno 625. Garnerius vero suis in notis ad librum diurnum pontificum, exarchi facultatem deducit ab anno 618, in Bonifacii ejusdem V creatione, quippe qui paucorum dierum interpontificium inter S. Deusdedit et Bonifacium animadvertit. Cum vero longe ampliores postea vacationes, ut vidimus, sint secutæ, nec Garnerii, nec Pagii conjecturis audiendum videtur. Secus est de Papebrochii opinione: cum enim liquido constet, post Joannem IV haud amplius expectatam esse Constantinopoli jussionem principis, non abs re est etiam Joannis electionem ab exarcho confirmatam credere; idque suadet interpontificium brevius præteritis. Quamquam aiente Blanchino in Pelagio II, dies 100 satis superque esse ad mittendum Constantinopolim nuncium, citroque accipiendum, multo magis satis esse videantur 144 qui Joannis creationem præcesserunt. Quidquid autem sit de hac re nullis testata monumentis, certe ante obitum Joannis IX exarchus Ravennatensis facultatem confirmandi pontificis ab imperatore Orientis accepit. Joannes vero IV post vacationem sedis mensium 4 ac dierum 24, ut h. bet codex Freherianus 1 et Thuanus 2, quos Pagius testatur se vidisse, non dies 29, ut perperam vulgatus aliique quibus suffragatur Ordericus, ordinatus est anno emortuali Severini 640, die 24 Decembris, littera A

Dominicali indicato. Idque non modo patet ab interpontificio eum præcedente, nam Kalendæ Augusti a die 24 Decembris distant mensibus quatuor, diebus 24, emortuali inclusa; verum etiam a duratione sedis ejusdem Joannis IV, nempe unius anni, mens. 9, dies 18, quot signantur in catalogis et Codd. plerisque, quibuscum consentiunt AA. ap. Pagium: tametsi Codd. Freherian. 2 et Thuan. 2, catalogosque Blanchiniani nunc primum editus diei unius discrimine præter annum et menses, habent dies 19, quemadmodum Codd. Regius, Mazarinus et Thuanus primus haberent, nisi librario oscitanti denarius excidisset, diesque tantum novem appositū legerentur. Et revera a die ordinationis 24 Decemb. 640 si au. 1, mens. 9, d. 18 enumerentur, ad diem 11 Octobris pervenitur emortualē Joannis IV, et ad diem 12 seu 4 Idus Octobris cum pontificem esse depositum ad S. Petrum refert Anastasio, si 19 numeretur: solemne enim est Anastasio et catalogis quandoque diem mortis, quandoque depositionis recessere, ut passim diligens observator inveniet. Cæterus.

2. Joannes. Anno Domini 636 subrogatus est Severino pontifici Joannes ejus nominis IV, constans et imperterritus orthodoxæ fidei propugnator, qui minis exarchorum nihil cedens, exiliis cardinalium parum motus, collecto episcoporum concilio, inquit Theophanes, *Monothelitarum hæresim anathematizavit* ut Honorium pontificem prædecessorem ab hæreticorum calumnia defenderet et liberaret. Quapropter summa industria procuravit, ut scriptor ille qui Honorio pontifici ab epistolis fuerat, dictasque ad Sergium episcopum litteras scripserat, earundem verum et germanum sensum interpretaretur et ad imperatorem transmitteret. Quod cum ille jussu

xviii. ^a Hic temporibus suis ^b misit per omnem Dalmatiam, seu Istriam, multas pecunias per sanctissimum et fidelissimum Martinum abbatem, propter redemptionem captivorum, qui deprædati erant a gentibus. Eodem tempore fecit ecclesiam beatis martyribus Venantio, Anastasio, Mauro, et aliis multis martyribus. Quorum reliquias de Dalmatia et Istria adduci præceperat, et recondidit eas in ecclesia su-

A præscripta juxta fontem Lateranensem, juxta oratorium beati Joannis ¹ Evangelistæ, quam ornavit, et diversa dona obtulit. Fecit, ubi supra, arcus argenteos duos, qui pens. sing. l. xv, simul et alia vasa argentea multa. Fecit autem ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros ² xviii, diaconos quinque, episcopos per diversa loca numero xviii. ^c Hic

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., *Baptistæ*.

² Al., *xxv*.

VARIORUM NOTÆ.

beati Joannis papæ IV fideliter præstitisset, sensumque legitimum verborum Honorii protulisset, omnem sinistram hæreseos suspicionem de Honorio evacuat. Bix et Labb.

3. *Joannes*. Venantii scholastici filius, Dalmata, Jaderensis S. R. E. diaconus cardinalis, sedit annum 1, menses 9, dies 18; consecratus viii Kal. Januarii, die Natalis Domini, ineunte anno Christi 639. Vix Severinus e vita excesserat cum litteræ gentis Scotorum Romam deferuntur, quibus respondero Joannes diaconus in Romanum pontificem electus, nondum tamen pro more Urbis consecratus, solus non poterat; sed Hilarius archipresbyter et Joannes primicerius, servantes locum sedis apostolicæ, responsum cum illo fecere, quod apud Bedam reperitur. Ex qua epistola cognoscimus morem Romanæ Ecclesiæ fuisse, ut qui eminere in ministris Ecclesiæ responsum darent litteris acceptis ante legitimam episcopi consecrationem. Ciacconius.

^a *Hic temporibus suis*. Joannes papa, teste Anastasio, per omnem Dalmatiam seu Istriam multas pecunias ex thesauris quos Isaacus exarchus, ut in Severino diximus, dilapidaverat, reliquias, per fidelissimum et sanctissimum Martinum abbatem misit, propter redemptionem captivorum, quos deprædati erant gentiles. Timens autem ne sanctorum reliquias in Dalmatia patria sua a barbaris hostibus incumbeantibus dissiparentur, sanctorum martyrum Venantii, Anastasii et Mauri reliquias de Dalmatia et Istria adduci præcepit, teste eodem Anastasio, et recondidit eas in ecclesia Lateranensi, in peculiari oratorio, quod in ipsorum honorem construxit juxta baptisterium Constantini, quod hactenus integrum perseverat, quodque ab anno 1575 Virginis matris imagine miraculis ibi coruscante vulgo postmodum dictum est *la Madonna di S. Giovanni*, ut scribit Octavius Panciroli apud Augustinum Oldoinum in Joanne IV. Pagius.

^b *Misit per omnem Dalmatiam, seu Istriam multam pecuniam*. Cum a Slavis seu Sclavis Dalmatiæ regiones grassantibus ingens captivorum multitudo inde esset dejecta, Joannes IV, natione Dalmata, suorum ærumnas miseratus, eosdem multa pecuniarum vi eo libentius redemit, quo tutiorem in locum, in sinum videlicet pauperum, Ecclesiæ thesaurum per hæc charitatis officia collocabat; quippe qui ecclesiastica bona, quæ Honorius congesserat, sacrilega imperatoris ministrorum avaritia jam diripi viderat, de qua hic supra in Severino Anastasius. MAUREUS.

^c *Hic dimisit omni clero rogam integram*. Cum roga duplici potissimum sensu accipiat, vel scilicet pro donativo et honorario, quod proceribus et magnatibus, atque adeo etiam populo ab Augustis, vel clero a summis pontificibus erogari consuevit (unde vocis etymon) vel pro exactione, præstatione, sub nomine precationis, quam clerus ipse pontifici quotannis erogabat, verborum Anastasii ea forte sententia est, quod Joannes hujuscemodi tributum Romano clero indulserit dimiseritque. Quanquam ea vox in hisce gestis pontificalibus passim ad largitio-

nes exprimendas occurrit. Ac quidem veteres Cæsares munera distribuisse militibus, apud Romanæ historiæ scriptores explorata res est. Græci quoque Im; p. id moris servarunt, cuius quæ laureas imagines in suscepti regiminis documentum mitterent per provincias, ab imperialibus ministris solidi, eo typo cusi, spargebantur, quo novi imperatoris imago ferebatur. De quo postea, ubi de Philippico imp. disseremus, et Auctor Miscellæ in Tiberio II imp.: *Duxit Anastasiam uxorem suam, et coronavit eam Augustam, et jactavit rogam multam*. Huc facit Gregorius Turon. in Hist. lib. vi: *Muricius ad Circum processit, acclamatioque sibi laudibus, largitis populo muneribus, in imperio confirmatur*. Et Annales Fuldenses de Carolo Calvo: *Senatum Romanum more Tugurthino corripisse, sibi que sociariisse, ita ut etiam Joannes papa, corona ei imposita, eum imperatorem et Augustum appellari præceperit*. Piget plura exscribere id genus documenta imperialis largitionis, quæ iam post restitutum Occidentale imperium, usi principes deprehenduntur. Romani itaque pontifices haud secus in ordinationibus suis, aliisve solemnioribus diebus, hasce rogas populo et clero distribuebant. Exempla in promptu sunt. Ipse Anastasius in Vigilio, pag. 108, prodiit eundem, post missarum solennia, *munera tradidisse populo*. Et in Theodoro, pag. 126: *Hic itaque ab eo peractis, fecit cum muneribus erogare in populum*. Agit nimirum de Pyrrho Constantinopolitano, cui pontifex, ostqua a Romæ Mo otheisimū ejurasset, id honoris tribuit ut more pontificum rogam populo distribueret. Et in Leone IV, qui primus Octavam Assumptionis celebraverat, inquit Acta pag. 368: *In quam etiam magna populi multitudo convenerat, novæ festivitatis cupiens celebrare sollemnitate*. Hoc ipse magnanimus cum rideret antiestes, omnes qui aderant huic celebrati plures argenteos erogavit. Idem pontifex in dedicatione civitatis Leoninæ, pag. 385: *Sacris peractis officiis, cantos nobiles Romæ multiplicibus donis, non tantum in auro et argento, sed et sericis pallis honoravit atque dilavit*. Hac de roga ab electis pontificibus distributa, exemplum suggerit Guillelmus Bibliothecarius in Adriano II, ubi narrat præmissas visiones de ejusdem futura electione, pag. 425: *Nonnulli more apostolico in basilica Lateranensi aureos erogare, etc.* Principes etiam ad limina apostolorum prolificentes hasce largitiones ferisse, in Benedicto III, pag. 403, legimus: *Hujus temporibus rex Saxonum... Romam properans ad limina apostolorum Petri et Pauli... obtulit dona... Et ipse rex Saxonum postulante sanctissimo domino Benedicto papa, ut faceret rogam in ecclesia B. Petri apostoli publicam de pondere auri vel argenti librarum; episcopis, presbyteris, diaconis, et universo clero et Optimis Romanis tribuit aurum, populo vero minutum argentum*. Pontifices tamen certam pecuniarum summam clero erogabant: Clericis quidem omnibus unam integram rogam, iis vero qui servitio apostolico deputati erant rogam alteram. Sic legimus in Deusdedit: *Hic dimisit per obsequium suum, et ad omnem clerum rogam unam integram*. Quæ erogatio in singulis ferme pontificum gestis et

dimisit omni clero rogam integram. * Qui etiam se- A idus Octobris. Et cessavit episcopus mensem
pultus est ad beatum Petrum apostolum sub die iv unum, dies xiii.

VARIORUM NOTÆ.

Anastasio annotata occurrat. Aliis autem in Ecclesiis ad rationem reddituum clero fiebat erogatio. Exstat Felicii IV constitutio apud Agnellum in Vita Ecclesii episcopi Ravenn. pag. 96: *Quarta patrimonii Ravennatensis Ecclesie, hoc est, tria millia solidorum, solitis erogationibus clericis omnibus, vel quibus erogari est solitum, compleatur.* Quandoque etiam facta occurrit duplex roga, velut in Bonifacio V, pag. 119, legitur. Quod quidem tunc potissimum contingit reor cum nova patrimonio, seu bona alia ex largitione principum et fidelium sedes apostolica acquirebat. Namque etiam de conquisitis noviter bonis quartam clero Ravennatensi debitam, statuit Felix pontifex, in eadem constitutione subiungens: *Si quid tamen ex pensionibus vel hereditatibus crescere Domino nostro volente, contigerit, eodem Do-*

mino mediante, etiam quartam portioni adjiciantur, sic ut brevibus ordinatis, quod singulis distribuitur, latere non possit... secundum loca, quæ omnia Deus secundum justitiam et mensuram constituit. BENIGNUS.

* *Qui etiam sepultus est.* Tandem Joannes papa cum sedisset annum unum, menses novem, dies 18, ut scribit Anastasius, in Domino obdormivit die undecima mensis Octobris anni sexcentissimi quadragesi vi secundi, et sepultus est ad beatum Petrum apostolum sub die iv Idus Octobris, seu die duodecima ejusdem mensis. In duratione sedis ejus Anastasii textum purum esse ex eo deducitur quod Regino, Luitprandus, Ordericus, lib. II, et catalogus Vaticano-Palatius eandem anni unius, mensium novem et dierum decem et octo sedis durationem ei assignent. PAGIUS.

JOANNIS PAPÆ IV,

ROMANI PONTIFICIS

EPISTOLÆ.

(Mansi, Conc. Coll. tom. X.)

EPISTOLA PRIMA.

JOANNIS PAPÆ IV ET CLERI ROMANI, AD EPISCOPOS ET PRESBYTEROS SCOTIÆ.

De Paschate more catholico celebrando, et reviviscente Pelagiana hæresi diligenter cavenda.

Dilectissimis et sanctissimis Thomiano, Columbano, Chromano, Dinano et Bathano episcopis, Chromano Hermannoque, Laustrano, Stellano et Segiano presbyteris, Sarano cæterisque doctoribus seu abbatibus Scotis, Hilarius archipresbyter, et servans locum sanctæ sedis apostolicæ, Joannes diaconus et in Dei nomine electus, item Joannes primicerius et servans locum sanctæ sedis apostolicæ, et Joannes servus Dei, consiliarius ejusdem apostolicæ sedis.

Scripta quæ perlatores ad sanctæ memoriæ Severinum papam adduxerunt, eo de hac luce migrante, reciproca responsa ad ea quæ postulata fuerant siluerunt. Quibus reseratis, ne diu tantæ quæstionis caligo indiscussa remaneret, reperimus quosdam provincie vestræ contra orthodoxam fidem novam ex veteri hæresim renovare conantes, Pascha nostrum in quo immolatus est Christus nebulosa caliginē refutantes, et quarta decima luna cum Hebræis celebrare nitentes. Quo epistolæ principio manifeste declaratur, et nuperrime temporibus illis hanc apud eos hæresim exortam, et non totam eorum gentem, sed quosdam ex eis hac fuisse implicitos. Exposita autem ratione paschalis observantiæ, ita de Pelagianis in eadem epistola subdunt; et hoc quoque cognovimus quod virus Pelagianæ hæreseos apud vos de-

B nunc reviviscit, quod omnino hortamur ut a vestris mentibus hujusmodi venenatum superstitionis facinus auferatur. Nam qualiter ipsa quoque execranda hæresis damnata est, latere vos non debet: quia non solum per istos ducentos annos abolita est, sed et quotidie a nobis perpetuo anathemate sepulta damnatur: et hortamur ne quorum arnia combusta sunt, apud vos eorum cineres suscitentur. Nam quis non excretur superbum eorum conamen et impium, dicentium posse sine peccato hominem existere ex propria voluntate, et non ex gratia Dei? Et primum quidem blasphemiam et stultiloquium est dicere esse hominem sine peccato, quod omnino non potest, nisi unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui sine peccato est conceptus et partus. Nam cæteri homines cum peccato originali nascentes, testimonium prævaricationis Adæ (etiā sine peccato actuali existentes) portare noscuntur, secundum prophetam dicentem: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Psal. I).*

EPISTOLA II.

JOANNIS PAPÆ IV AD CONSTANTINUM IMPERATOREM, FILIUM HERACLII.

* *Apologia pro Honorio papa, propter unam in Christo voluntatem, cujus atque eum calumniatores mentionem fecisse.*

Dominus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, qui eripuit nos de potestate tenebrarum in admirabile lumen suum, lumen veritatis, et veritas luminis,

* Joannis IV papæ apologia pro Honorio, cum ad Constantinum imperatorem scripta sit, quem mensibus tantum quatuor post Heraclii patris obitum reg-

nasse Græcorum annales produnt, consequens est ut anno Christi 641, quo ex vita excessisse dicitur Heraclius, scriptam fuisse intelligamus. Scribendæ oe-

in quo complacuit omnem plenitudinem divinitatis A habitare, et per eum reconciliare omnia, in ipso pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in coelis sunt, sive quæ in terris, propter eminentem magnitudinem divitiarum bonitatis suæ in faciem Ecclesiæ suæ respiciens, vestram præcognitam sibi et prædestinatam benignitatem ad fidei nunc integritatem vocare dignatus est: ita ut omni fallaci caligine procul amota, per vos victricem faciat veritatem. Quantum enim ex diversis suggestionibus quæ ad nos cætervatim venerunt, quinimo et ex ipso quoque auditu didicimus, omnes Occidentales partes scandalizate turbantur, fratre nostro Pyrrho patriarcha per litteras suas huc atque illuc transmissas nova quædam et præter regulam fidei prædicante, et ad proprium sensum quasi sanctæ memoriæ Honorium papam decessorem nostrum attrahere festinante, quod a mente catholici Patris erat positus alienum. Igitur ut vestra benignitas causam totam rei discere possit, subtilissima veritate quæ ante brevis intercapedinem temporis gesta sunt enarrabo. Sergius reverendæ memoriæ patriarcha prædicto sanctæ recordationis Romanæ urbis pontifici significavit quod quidam in Redemptore nostro domino Jesu Christo duas contrarias dicerent voluntates; quo præfatus papa comperto, rescripsit ei quia Salvator noster sicut esset monadicus unus, ita et valde mirabiliter super omne genus hominum conceptus et natus esset. Et sancta quoque ipsius incarnata dispensatione docebat quia Redemptor noster sicut esset Deus perfectus, ita esset et homo perfectus: ut quam primus homo per prævaricationem amisit, sine aliquo peccato natus primæ imaginis nobilem originem renovaret. Natus ergo est secundus Adam nullum habens nascendo vel cum hominibus conversando peccatum; etenim Verbum caro factum in similitudine carnis peccati, omnia nostra suscepit, nullum reatus vitium ferens ex traduce prævaricationis exortum. Similitudinem ergo intelligimus, non carnis ejus, sed peccati. Etenim carnem Dominus veram suscepit ex intemerata et beata Virgine Dei genitrice, consubstantialis nobis effectus. Ergo similitudinem carnis peccati sanctus dicit apostolus, quam similem nobis peccatoribus sine peccato cum anima rationali suscepit; et idcirco unam voluntatem secundum primam formationem Adæ naturalem humanitatis suæ Dominus noster Jesus Christus habere dignatus est, non duas contrarias, quemadmodum nunc nos habere dignoscimur qui de peccato sumus Adæ geniti: quoniam corruptibilis per transgressionem primus homo effectus, et Creatori suo subdi contemptens, sensit carnem, quæ prius erat sibi subiecta, nihilominus repugnantem, et peccato suo to-

casio nata ex Pyrrho patriarcha et aliis Monothelitis, qui Honorii ad Sergium Pyrrhi decessorem epistola abutebantur, quasi ipsorum hæresi faveret: quam Joannes recto atque orthodoxo sensu dictatam probat. Hujus apologiæ testimonio usus est sanctus Maximus confessor in disputatione sua cum Pyrrho, quæ paucis post annis in Africa secuta est. Honorii vero ad Sergium litteræ, quarum nomine insinulabatur, in sexta synodo actione 12 recitantur.

tum genus humanum fecit obnoxium, sicut dicit Apostolus: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ* (Rom. v). Quapropter et nos qui per prævaricationem et peccatum illius nascimur, duas contrarias habere voluntates dignoscimur: deus autem dico, mentis et carnis invicem reluctantes, sicut idem beatus docet apostolus: *Care concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc autem invicem adversantur, ut non quæcumque vultis, illa faciatis* (Galat. v). Et hoc omne humanum patitur genus sub peccato constitutum, quoniam nemo est mundus, ab hoc peccato prævaricationis, nec infans, sicut scriptum est, *cojus est unius diei vita super terram*. Et quemadmodum Spiritus sanctus per David ait: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea* (Psal. l). *Sicut enim in Adam amnes peccaverunt* (I Cor. xv), secundum Apostolum, *ita in Christo omnes justificabuntur*. Et sicut per unum hominem peccatores constituti sunt multi, ita et per unum hominem justi constituentur multi (Rom. v). Ergo unus et solus est sine peccato mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui in mortuis liber conceptus et natus est. In dispensatione itaque sanctæ carnis suæ duas nunquam habuit contrarias voluntates, nec repugnavit voluntati mentis ejus voluntas carnis ipsius: neque enim habuit quodcumque peccatum qui venit dimittere peccatum mundi, quemadmodum et ipse dixit: *Quis ex vobis arguet me de peccato* (Joan. viii)? et alias taliter ait: *Venit princeps mundi hujus, et in me invenit nihil* (Joan. xiv). Unde scientes quod nullum in eo cum nasceretur et conversaretur esset omnino peccatum, decenter dicimus, et veraciter confitemur, unam voluntatem in sanctæ ipsius dispensationis humanitate, et non duas contrarias mentis et carnis prædicamus, secundum quod quidam hæretici velut in puro homine delirare noscuntur.

Secundum hunc igitur modum jam dictus decessor noster prænominato Sergio patriarchæ percontanti scripsisse dignoscitur, quia in Salvatore nostro duæ voluntates contrariæ, id est, in membris ipsius, penitus non consistunt, quoniam nihil vitii traxit ex prævaricatione primi hominis. In nobis enim, non in eo, coaptatur quod scriptum est: *Scio enim quia non habitat in me, id est in carne mea, bonum* (Rom. i). Et iterum: *Non quod volo bonum hæc ago, sed quod nolo malum hoc facio*. Si autem quod nolo malum illud facio, non jam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum (Ibid.): et post hæc: *Video enim aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis*. (Ibid.) Hinc ergo hæ duæ contrariæ voluntates

Joannis epistolæ subdita sunt excerpta quædam ex tribus epistolis Maximi ejusdem. Ac de prioribus quidem duabus, quarum in altera, quæ ad Mariam presbyterum scripta est, Honorii quoque ad Sergium epistolam defendit, in altera ad Petrum illustrum Honorio itidem et Sophronio contra Pyrrhum patrocinatur, cur earum hoc loco injecta sit mentio perspicua res est, de tertia, non item: quo enim referri debeat incertum est. SINOXO.

mentis et carnis, quas Apostolus docet, in nostro nequaquam Salvatore fuerunt, eo quod hic luctaminis stimulus ex prævaricatione protoplasti sumpsit initium; quoniam a Redemptore nostro natura suscepta est, non criminis culpa, Sed ne quis nonnunquam minus intelligens reprehendat quamobrem de humana tantum natura et non etiam de divina natura docere sciatur: etenim Christus in duabus naturis in una persona unitis cognoscitur, adoratur, et colitur Deus et homo perfectus: debet qui super hoc ambigit scire quoniam ad hoc facta est responsio ad jam dicti patriarchæ interrogationem. Præterea et hoc fieri solet ut scilicet ubi est vulnus, ibi medicinale occurrat auxilium. Eam et beatus apostolus hoc sæpe fecisse dignoscitur, se secundum auditorum consuetudinem præparans: et aliquando quidem de suprema natura docens, de humana penitus tacet, aliquando vero de humana dispensatione disputans, mysterium divinitatis ejus non tangit. Etenim ipse hic quidem de divina natura ait: *Christus Dei virtus, et Dei sapientia* (1 Cor. 1): alibi autem de incarnatione ejus ita dixit: *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus* (Ibid.). Sapientia autem et stultitia, virtus et infirmitas, contrariæ ad invicem absque dubietate ponuntur. Ergo de contraria sibi docet beatus apostolus? absit: sed audientibus semet configurat sapienter, secundum tempus docens, ut provida nutrix parvulis quidem lac præbens, perfectis autem solium tribuens cibum. Quid ergo est quod ait: *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus; et quod stultum est Dei, sapientius est hominibus*. Hoc totum capitulum de dispensatione Christi, non de superna natura illius docere videtur: volens ostendere, quia Deus homo factus animam habuit et corpus humanum, quod stultum asserit et infirmum. Sapientia enim humana divinæ collata stultitia est: fortitudo vero carnis cum Dei virtutē comparata, infirmitas est. Quia profecto condita humana sapientia cum conditrice sapientia comparata, stultitia est. Igitur connectentes utraque, et Christum Dei virtutem et Dei sapientiam secundum divinitatem, naturam divinitatis ejus confitemur: et secundum ejus sanctæ carnis dispensationem, quod stultum et quod infirmum est Dei, naturam humanitatis veraciter prædicamus, quoniam hoc infirmum et stultum, fortius et sapientius est omnibus hominibus. Omnes enim homines, sicut etiam superius dictum est, sub peccato prævaricationis nascuntur: Dominus autem noster Jesus Christus absque peccato existens, et nullum secum vitium ferens vetustatis, non solum fortior, sed et sapientior est omnibus hominibus, quamvis infirmum nostrum et stultum sola misericordia suscipere sit dignatus. Qui vero ex peccato primi hominis nati sunt, filii iræ ac tenebrarum a sanctæ Scripturæ magisterio nominantur. At vero Christus, cum lux vera sit, sedentes in tenebris et umbra mortis illuminare dignatus est. Quid enim doceat apostolus scribens ad Ephesios, audiamus: *Et vos, inquit, cum mortui essetis delictis et peccatis vestris,*

A in quibus aliquando ambulastis secundum principem mundi hujus, secundum principem potestatis aeris spurritus, qui nunc operatur in filios diffidentis, in quibus et nos quando conversati sumus in desideriis carnis, facientes voluntates carnis et cogitationum, et eramus natura filii iræ, sicut et ceteri (Ephes. 2). Ecce iam sunt duæ voluntates contrariæ, mentis scilicet et carnis, quæ in Salvatore nostro modis omnibus non fuere. Nos has ex peccato progenitoris Adæ, qui et se et omne humanum genus obnoxium fecit, habere dignoscimur, ut aliquando quidem carnis aculeus menti resistere appareat, aliquando vero voluntas mentis voluntati carnis contradicere satagat; ut taliter cum Apostolo gementes confiteamur: *Mente quidem servo legi Dei, carne vero legi peccati* (Rom. 7). Dominus autem noster unam voluntatem humanitatis naturalem suscipere dignatus est, quam in propria carne potestative ut omnium Dominus circumferebat, eo quod omnia serviant Deo: nullum profecto habens vel afferens ex prævaricatione peccatum, quoniam solus sine peccato et crimine prævaricationis est natus.

Prædictus ergo decessor meus docens de mysterio incarnationis Christi dicebat, non fuisse in eo, sicut in nobis peccatoribus, mentis, et carnis contrarias voluntates: quod quidam ad proprium sensum convertentes, divinitatis ejus et humanitatis unam eum voluntatem docuisse suspicati sunt; quod veritati omnimodis est contrarium. Verumtamen vellem, ut interrogati responderent, secundum quam naturam dicant Christi Dei unam voluntatem. Si secundum divisam tantum, de humanitate ipsius quid respondeant? quoniam et homo perfectus est, ut non cum Manichæo condemnetur. Porro si secundum humanitatem Christi dixerint, quod hæc voluntas Deus esset perfectus, observent ne forte cum Photino et Ebione judicentur. Jam vero si ex utraque natura unam voluntatem esse dixerint, non solum naturales voluntates, sed et ipsas naturas confundent; ut nec hoc, nec illud, id est divina et humana, intelligi possit. Sicut enim utrasque naturas in adunatione unius Christi, ut impius Nestorius, non partimur; ita differentiam naturarum penitus non negamus, sed neque confundimus, quoniam utrasque naturas cum adunatione unius personæ Christi Dei inenarrabiliter consonantia confitemur. Quia enim unam voluntatem dicunt divinitatis Christi et humanitatis, et unam simul operationem; quid aliud, nisi quia et unam naturam Christi Dei secundum Eutychianam et Severianam divisionem operari noscuntur? Denique orthodoxi Patres, qui in toto mundo claruerunt, sicut utrasque naturas, ita et voluntates ac operationes Christi docere concorditer prædicatione monstrantur. Comperimus autem, quod charta quædam mandata sit, in qua sacerdotes subscribere coacti sunt contra totum beatæ memoriæ papæ Leonis et Chalcedonensium synodum: in qua charta quædam sint per novitatem composita, quæ dogma ecclesiasticum refutare omnino dignoscitur. Inaspiret ergo divina clementia Christianissimæ pietati vestræ, et cum siti-

custodes immaculatæ fidei nostræ, vos ad compunctionem incitet, quo eos, qui novis sunt adinventibus corrumpendi, imperatoris sanctionibus arceatis, et prædictam chartam, quæ in scandalum properat fidei, et locis publicis est suspensa, præcipiatis depositam selendi : omnes enim qui in Occidentalibus partibus hoc audierunt, sed et populi qui sunt regis vestræ urbis, cognita prædictæ chartæ concinnatione, corde perculsi sunt. Erit enim per auctoritatem vestram et apostolicam perfectionem prædicta charta, quæ contra Chalcedonensem synodum est composita, nunc et in omni tempore otiosa, et cunctis virtutibus irrita. Perfectio vero fidei quemadmodum usque in præsens refulsit, oramus, ut et per vos, sicut etiam per pie memoriæ Constantinum, divino auxilio in robore suo permaneat. Propter quod, Christianissimi, et Christi fidei custodes, donate hoc munus in primordiis vestris Ecclesiæ matri vestræ, cujus estis post Deum opitulatores, ut fidem sponsi ejus serpentina calliditas non audeat violare. Hoc in primordiis salutare sacrificium afferte Domino Deo nostro, et ab ejus Ecclesia omnis novitatis nebulam radio pietatis vestræ dispergite, quatenus Dominus Deus noster vicaria ope omnes, quæ contra vos sunt, conterat nationes, quæque pacem et inexpugnabilem Deum repellunt. Quatenus vobis ea quæ sunt Dei curantibus, Deus quæ vestra sunt benignus dignetur perficere. Propter quod etiam mentis inclinato genu tota mecum Ecclesia supplicat, ut ab integritate immaculatæ fidei nostræ, quam sancti apostoli nobis tradiderunt, et sanctissimi Patres doctrinis luculentissimis consignavere, novæ confusionis turbinem amovere dignetur. Quatenus Deus et Dominus noster, cujus fides immaculata custoditur, misericordias suas merito vobis et copiosissime largiatur, qui est omnipotens et dominus sempiternus. Creator omnium ad vestrum benigne respiciat imperium, et gentes, quæ in sua veritate confidunt, inexpugnabili suo potentatu prosternat.

EPISTOLA III.

JOANNIS PAPÆ IV BULCREDO REGI SAXONUM.

(Fragmentum Ivone, p. vii, cap. 150.)

Quoniam sicut audivimus, fornicationis in vobis peccatum maxime regnat : eo quod sanctimoniales, et Deo jam devotas feminas, atque de propria consanguinitate homines regni vestri ultra sancti Gregorii statutum novello tunc populo necessario mandatum, uxores ducere præsumant : quod nimirum scelus graveque delictum, his apostolatus nostri litteris, omnes qui sub jure vestro existunt, tam laicos, quam clericos, amodo, et deinceps cavere, ac propriam de factis poenitentiam dignam peragere, et ultra talia nunquam committere monemus, hortamur, atque præcipimus. Quod si vobis hoc impium emendare fortasse grave videtur, pro quo talia sustinetis adversa, nostræ paternitati vestris innotescite litteris, ut apostolicæ sedis eos, qui tali nefando operi ener-

A viter subjacent, corripiamus, et modis omnibus aggravemus decretis.

EPISTOLA IV.

JOANNIS PAPÆ IV AD ISAAC SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Ut monachis suarum Ecclesiarum sacerdotes instituere liceat.

Joannes papa Isaac Syracusano episcopo.

Visis litteris charitatis vestre, quibus satis perpenditur quanto studio huic sanctæ sedi reverentiam exhibetis, non modice gavisi sumus. Nunc itaque super ea quæ consuluistis, ut charissimo fratri, benigne consilium damus. Delegavit enim nobis pia mansuetudo vestra, utrum ecclesiæ pro quiete monachorum a sanctis catholicisque episcopis eis traditæ per sacerdotes ab eis ordinatos et investitos debeant institui. Addidit quoque fraternitas talitem et seditionem inter clericos et monachos ex hac causa non modicam esse ortam, quod instigatione versuti hostis esse factum nemo ambigat, habet enim mille nocendi modos, nec ignoramus astutias ejus. Conatur namque a principio ruinæ sæ unitatem Ecclesiæ rescindere, charitatem vulnerare, sanctorum operum dulcedinem felle invidiæ inficere. Dolet enim satis et erubescit, charitatem, quam in cælo nequivit habere, homines constantes ex huius materia in terra tenere. Unde oportet, quantum fragilitati nostræ conceditur, ut omnes aditus nocendi ejus versutis diligentissime muniamus, ne mors ingrediatur portas nostras. Consilio itaque multorum fratrum diligentissime exposito decrevimus, ut amodo ecclesiæ monachis traditæ per suos sacerdotes instituantur. Divinæ enim leges habent et sæculares, ut cujus est possessio, ejus fiat institutio. Et si in dando quod majus est, facilis fuit charitas, sit facilius in concedendo, quod minus est, sancta largitas. Majus enim fuit possessionem dare, quam sit vestituram concedere. Quomodo autem possessoris jura cognoscantur, et suorum sibi tributa reddentur ubi quod suum est per alterum datur et cum voluerit auferatur? Humani moris est illum vereri, cujus judicio et voluntate nunc erigitur, nunc deprimitur. Unde fit ut qui in parte sunt episcopis ad serviendum proclivior sacerdos fiat; et sic episcopus qui sancte et religiose dederat, quadam simulata auctoritate ad se retrahat. Sic itaque privatur mercede quam consecutus fuerat : tum quia ficta charitate aufert quod dederat, tum quia pravorum sacerdotum discordias et scissuras amantium, lites et dissensiones inter episcopos seminantium verbis nimis factus credulus quod prius fucate moliebatur lucrari, post detecta fraude conatur quadam usurpatione ei toto auferre. Quorum advertentes calliditatem et hostis versuti suasiones, deinceps omnino licentiam monachis damus suarum ecclesiarum investitores fieri : ita tamen ut judicio synodi, si contra sacerdotium agere præsumperint, mulceantur, et felici merone episcopi sacerdotum piacula rescendantur.

ANNO DOMINI DCCLIV.

MAXIMUS

CÆSARAUGUSTANUS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN S. MAXIMUM.

(Nfc. Antonio, Bibliotheca Hisp. vet. t. I.)

Ad Maximum Cæsaraugustanum præsulem deven-
tum est, cui præparamus quandam prolixiorē
lucubrationem, unde præcienda sunt nobis aliqua
pro rei necessitate, ut producta in medium vero Maxi-
mo, abjiciamus cætera quæ ei superinducta sunt,
conficta omnino et fabrefacta in eorum cerebro qui
vera aut falsa sive adulatoria dicere ac scribere,
sinceritate lectorem abutentes, pariter habent.

Verus ergo Maximus ille est quem commendavit
posteris S. Isidorus in fine libelli sui de Scriptoribus
ecclesiasticis adhuc superstitem. *Maximus* (ai)
Cæsaraugustanus civilitatis episcopus, multa verum pro-
saque componere dicitur. Scripsit et brevi stylo histo-
riam de his quæ temporibus Gothorum in Hispaniis
acta sunt, historico et composito sermone. Sed et
multa alia scribere dicitur quæ nondum legi. Hæc B
Isidorus. Habentur Maximi subscriptiones in conciliis
Barcinonensi anno 599, Toletano Gundemari anno
610, Egarensi 614 celebratis. Nec diu postea vixit;
nam Joannes ejus successor duodecim annis eidem
Ecclesiæ præfuit Sisobati ac Svinthike regum tem-
pore, qui Sisobatus anno 612 regnare cepit. Braulio
autem Joannis frater et successor anno 633 concilio
Toletano IV interfuit episcopus.

Pertit omne id quod versu prosaque scribere Ma-
ximum docuit nos Isidorus, et, quod aliis desideran-
dum magis esset, Historia Gothorum ab eo con-
scripta: nisi quod fragmento Chronici, Dextro (uti
cum de eo ageretur monimus) in Codice Adami
Centurionis Estepani marchionis ascripto, integrum
ac nulla ex parte mutilum, idemque Maximo Cæsar-
augustano tributum, aliud Chronicon sive continua-
tio prioris subjicitur. Quod quidem ab anno Christi
430, sive æra 468 usque ad annum 606, hoc est
æram 644, annuatim historiam omnem dierum fere
seculorum prosequitur. Priora autem ejus usque ad
annum 456 ex Prosperi Tironis Chronico, paucissi-
mis exceptis, desumpta sunt.

Id tamen quale est, quod nos alibi, sonus utique
sive arræ est, cui Pseudo-Dextri vulgaris Chronici
formator, eodem temeritatis ac petulantiae filo in
manus sumpto, vulgare etiam nomine Maximi signa-
tum Chronicon superstruxit. Oculis subjectum opus
quod in fragmento nostro legitur in calce hujus
voluminis, et cum vulgari collatum, ipsum se cui-

aque prodeat quamvis pertinacissime reluctanti,
embryon esse olim conceptum, quod additis seu
mutatis faciei ac totius corporis lineamentis, aborti-
vum adhuc vereque monstrosum exiit: est tandem
audacissima fallendi ac de rebus etiam sacris ludendi
cupiditas. Non tamen hic est locus singula quæque
mendaciorum capita coarguendi, aut quatenus alterum
alteri contrarium sive ab illo diversum sit exponendi.
Id enim majoris molis opus tempore alio indiget ad
sui absolutionem (a). Nec tamen generalia quædam
capita refutationis, quod velut specimen et fundus
integræ ac solidæ sit, a lectoribus desiderari hunc
in locum venientibus permittemus.

Tria vero in primis circa Maximum ipsum, hujus
argumenti quod Bibliotheca tractat prorsus germana,
necessario admonenda sunt, ne hic desiderentur. Pri-
mum est, Maximum Cæsaraugustanum episcopum
Benedictinum non fuisse monachum, qualis Pseudo-
Maximus Toletanus seculo nostro apparuit. Secun-
dum, neque appellatum fuisse Marcum Maximum.
Tertium, diversum consequenter ab nostro esse
Marcum, S. Benedicti discipulum, qui carmine quo-
dam virtutes almi parentis exposuit

In primis non fuisse monachum satis innuit S.
Isidorus de monachatu tacens, quod in cæteris quos
laudat monachis nunquam commisisse legitur, ut vi-
dere est in Martino Dumienensi, Leandro fratre,
Joanne Biclarensi, Eutropioque. Quod quidem S.
Ildephonsus exemplum secutus, idem de Donato,
Joanne Cæsaraugustano Maximi fratre ac decessore,
Helladio, Justo, duobusque Eugenii Toletanis, Nen-
nitoque Gerundensi, episcopis, adnotare non omisit.
Præterea Joannes Trithemius, qui libris IV de Viris
illustribus ordinis S. Benedicti, eorumque secundo
de doctoribus et scriptoribus egit; et Arnoldus
Uvion qui Ligno vitæ suo eundem lapidem volvit;
et Antonius de Iepes, qui in chronico Benedictini
ordinis locupletissimo Hispana lingua scripto Bene-
dictinorum omnium virorum illustrium res gestas et
commendatione dignas diligenter collegit nullam
hujus fecere mentionem. Quauvis enim alicubi Tri-
themius fateatur, se non omnes laudasse propter
ingentem eorum multitudinem: vix tamen præter-
mittere eum potuisse dicas, quem in celeberrimo

(a) Prodiit, ut alibi notavimus, Valentini nostræ sub titulo: *Censura de Historias fabulosas*, curante cl.
Gregorio Mayansio Siscario vernacule fol. 1742.

Isidoriano Scriptorum catalogo non potuit non sub A duorum eum instruxerit, aut ab eo instructus sit oculis habere.

Ad hæc qui laudant omnes, antequam fermentum Toletanum massam totam corrumpere, episcopatus dignitatem, nullus autem ei monachi professionem attribuit (a). Quibus omnibus eum seipsam [Leg. omnibus ipsum] Hieronymum Romanum de la Higuera Toletanum, quem multiplici ac multiplici hujus fabulæ auctorem vulgaris fama fert, jure optimo præferimus. Hic enim primus inventor Chronicorum Dextri et Maximi, cum in eo se jactat et Maximi meminit, altum de monachatu silet. Exstat quippe ejus Historia adhuc inedita Toletanæ urbis et regni vernacule sermone concepta, ac pluribus voluminibus comprehensa, de qua dum illustrare Dextri res notitiam dedimus: unde nobis in rei testimonium verba quædam huc transferre non parvum operæ pretium duximus, quibus de concilio in Toletano agens, eos omnes qui post episcoporum ordinem ei interfuerunt, memoriæ advertit. Interfuerunt quoque (ait) concilio rex et regina, atque ii qui subjiciuntur abbates: Eutropius Servitanus ordinis, ut jam dictum fuit, Augustiniani, Exuperius Agaliensis, Auradius SS. Cosmæ et Damiani, sive (ut alii legunt) S. Crucis: qui duo abbates postea existerunt præules Toletani, MAXIMUS abbas Cæsaraugustanus sanctarum Massarum, Emilia S. Eulaliæ Barcinonensis postea ejusdem urbis episcopus, Theochristus abbas S. Eulaliæ Toleti. Omnes hi abbates erant Benedictini. Artuagus cognomento Gothus, prior Cistæ Toleti, ordinis S. Augustini, qui valde opus hoc juvit suis sermonibus. Fulgentius

idem, et MAXIMUS is qui Chronicon scripsit, archidiaconus Cæsaraugustanus, Eugenius diaconus Ecclesiæ Toletanæ, Isidorus diaconus Ecclesiæ Hispalensis, Joannes monachus Benedictinus monasterii Agaliensis, postea abbas Biclarenensis.

Hæc totidem Hispanis verbis (quæ vernacula e regione dedimus) Historiæ Toletanæ auctor, qui Chronicon istud primus e Germania accepit et inter nos publicavit. Quibus disertissimam fecit distinctionem inter duos Maximos, alterum Cæsaraugustæ abbatem sanctarum Massarum ordinis Benedictini, alterumque archidiaconum ejusdem Ecclesiæ Cæsaraugustanæ, qui Chronicon scripsit. Unde autem hanc inter utrumque differentiam integramque concilii relationem auctor didicit, scire aues? Non aliunde nisi a Maximi Chronico, quem et Joannem Biclarensem paulo post laudat his verbis: *Totum hoc debetur diligentia qua usi sunt in scribendo Biclarensis et Maximus Cæsaraugustanus*. Quisnam autem Maximus? Non ille quidem vulgaris quem viriliter terit publicus usus; sed ille quem reservavit nobis Codex Estepani marchionis, vix dixerim germanus, aut sincerus, propriave loquens verba, sed tamen is quo Higuera tunc temporis uti vero Maximo utebatur. Utriusque nos producemus hic testimonium, ut statim dignoscatur cuiusnam duorum Toletanæ Historiæ auctor notitiam Toletani concilii Patrum acceptam referat; quinamque

(a) Metamorpha, Apologetico; Morales, lib. xii, c. 7; Gelehrardus in Chronic., ann. 607; ant. Au-

MAXIMUS.

Ex codice Estepano.

Item interfuerunt rex Reccaredus, et regina Badda, et abbates Eutropius Servitanus, Exsuperantius [Exuperius] Agaliensis, Auradius [Auradius] sancti Cosmæ et Damiani, qui postea fuerunt episcopi Toletani, MAXIMUS abbas Cæsaraugustanus sanctarum Massarum, Emilia S. Eulaliæ Barcinonensis qui postea fuit ejusdem urbis episcopus, Elias abbas S. Leocadiæ Toleti, postea episcopus Salmanticensis, Terechristus abbas S. Eulaliæ Toleti. Omnes isti ex ordine S. Benedicti. Item Fulgentius presbyter, MAXIMUS Cæsaraugustanus archidiaconus, Eugenius diaconus Toletanus, Isidorus diaconus Hispalensis, Joannes monachus Agaliensis, postea Biclarenensis. Ex Palatinis vero Hilduinis, etc.

Ex vulgari editione.

Item interfuerunt eidem gloriosus Reccaredus rex, et Badda gloriosa regina, et abbates, videlicet Eutropius Servitanus, Exsuperius Agaliensis, Auradius SS. Cosmæ et Damiani, M. MAXIMUS abbas prius Benedictinus sanctarum Massarum Cæsaraugustanus, nunc archidiaconus Cæsaraugustanus, Stephanus abbas Reccatensis, Emilia S. Eulaliæ Barcinonensis, qui fuit postea ejusdem civitatis episcopus. Omnes isti ex ordine S. Benedicti, Elias abbas S. Leocadiæ Toletanæ. Item Fulgentius presbyter, Eugenius diaconus Toletanus, Isidorus diaconus Hispalensis, Joannes monachus Agaliensis, abbas postea Biclarenensis et episcopus.

Jam vides, lector, incorporationem duorum in unicum archidiaconum, eundemque abbatem, Maximum; priorumque, auctorem Chronici ab Higuera existimatum, repente factum Benedictinum monachum. Inde natum oportuit discrimen inter epistolam Luitprandi Estepani Codicis, fragmenti sui sive continuationis ad Maximi Chronicon præambulam, atque eam quæ edita fuit. In hac enim laudatur Maximus monachus Benedictinus postea episcopus Cæsaraugustanus; in illa vero antiquioris orationis Menenius tantum episcopus Cæsaraugustanus. Pariter ad annum 596, Estepanus Codex habet: *Simplicio Cæsaraugustano successit qui hoc Chronicon scripsit*. Quod quidem testimonium de anno consecrationis Maximi in editis deest.

Nec dicas Luitprandum hunc Ticinensem in continuatione hujusmet Maximi Chronici, quæ habetur in fragmento paulo ante dicto nostro, sive Estepani Codicis, ad annum 624 hæc habere: *Maximus ex monacho Cæsaraugustanus episcopus habetur clarus*; et ad annum 624: *Maximus episcopus Cæsaraugustanus moritur*, hæc enim hujus cæterorumque siculneorum auctorum, quos eadem gallina eduxit, enuntiata reterquamus optimo jure nos ad redarguenda in gemellis eorum vitia et convincenda mendacia; non autem eos in veritatis auctoramentum admittere sane possumus. Imo ex eodem hoc de Maximi obitu testimonio iterum apparebit prioris et ejus qui e nova futura posterius prodiit diversitas. In Codice enim seu fragmento nostro divisa est, ut vidiinus, memoria vitæ seu celestissimi ad Blancam epistolæ, tom. III Illust.; Leisa, nobis ad con. Barcin. pag. 247.

talis mortisque Maximi inter duos annos. At vero in A vulgato Luitprando semel hæc nec parum diverse concepta verba, aliud prorsus valdeque diversum opus clamant. Ad annum nempe 622, *Marcus Maximus* (ait) *monachus prius Benedictinus, et post episcopus Casaraugustanus, celebris post mortem habetur*: ille ipse nimirum, qui alterius Luitprandi fide post biennium, nec antea, obiit.

Æque falsum est appellatum fuisse Marcum. Quod iidem argumentis persuademus iis qui præiudicio occupati ad partes non abierint. *Maximus* in prius, nec aliter audit in conciliis subscriptus laudatusve ab Isidoro, Hildephonso, et Honorio cæterisque supra adductis incorruptæ adhuc historię, etiã Benedictinæ, scriptoribus, atque aliis innumeris. Hieronymus item Higuera in Toletana Historia non alie B pessimè quam hoc unico *Maximi* appellat nomine, ut e verbis ejus antea relatis, consultoque opere ipso, ab iis quibus copia ejus ab exemplorum-possessoribus facta erit, omnibus fere paginis constare poterit. Consonat Estepanus Codex in Chronici nempe ipsa nomenclatione, quæ ita habet: *Epistola Maximi Casaraugustani episcopi ad Argebatum episcopum Portugalsensem pro suo Chronico. Sancto et venerabili fratri episcopo Argebatu Maximo. Chronicon Maximi episcopi Casaraugustani ab anno 630.* Nec aliter ipse vocat utrumque Maximum in mentione eorum qui Toletanis Patribus adfuerunt, sicuti nec Luitprandus in additamenti seu continuationis paulo ante laudatis testimoniis. Tandem nusquam dictum auditumve fuit hominis hoc nomen, seu prænomen potius, usque dum Toletano-Fuldensis nomenclator auribus id recentiorum insufflavit.

Cuinam autem, diceas, antiquitatis monumento inmixtus *Marcum* sic repente apparere fecit cum qui nudo tantum *Maximi* nomine, ex quo floruit æve ad nos usque signatus venit? Incredibili equidem atque insana temeritate imposuit emissariis suis, ut Marcum quemdam S. Benedicti discipulum, qui brevi poematio almi parentis laudes paulo post ejus obitum comprehendit, Maximamque Casaraugustanum episcopum, Chronici de quo loquimur auctorem in unum eundemque hominem a se coagmentatum bonis ac doli securis ævi sui mortalibus ostentarent, a quibus ad eorum posteros infelix eadem securitas propagaretur. Quod tertium fuit nostræ oppositionis caput. Interrogabuntur hic sigillatim testes ab impostore subornati pro re hæc historia albo ascribenda. Pseudo-Maximus ipse in epistola nuncupatoria ad Argebatum: *Vitam S. Patris nostri Benedicti versibus heroicis expolitam primo quoque ad beatitudinem tuam* (ait) *transmittam.* Et ad annum 612, num. 15; *Euphemium ego quoque monachus Benedictinus, et in mea pueritia S. P. Benedicto charus, archiepiscopum Toletanum de facie novi.* Nihil horum in fragmento nostro.

Braulioni etiã, qui et ipse fuit Casaraugustanus præsul, tributum carmen de eodem Maximo. (a).

(a) In edit. Opp. Maximi Bivariana, in additionibus, pag. 8.

Maximus hic situs est, dictus cognomine Marcus,
Nobilis historicus, præco, poeta, vigil.
Qui Benedictinæ soboles clarissima gentis,
Cæsaris hic fulgens præsul in urbe fuit.
Ambitione procul, meritis et grandibus auctus,
Suscepit invitus pontificalis decus.
Vita gravis, mores nivei, præstantia vultus
Dignum fecerunt præsulis officio.
Larga manus, doctrina derens, et lingua disertâ
Iugenium præstans, eloquiumque grave.
Confectus senio superas revocatur ad arces,
Cujus membra tenet dicta Columna domus.
In qua pontificis præclari manere functus,
Judicii extrema luce resurgit ovens

HIC REQUIESCIT

IN PACE FAMULUS DEI

M. MAXIMVS

CÆSARAUG. EPISCOPUS,

OBIIIT XIV KAL. OCTOB.

ÆRA DCLIV, ANNO V

GLORIOSIS. SISEBUTI REGIS.

VIXIT ANNIS CIRCA LXXII.

Alterum quoque, Helece ejusdem sedis episcopo ascriptum, pro sepulcro ejusdem Maximi, quæ ex Joannis Tamaii Hispani martyrologi (b) similitum frequenti mercatu fallax et adulterina merx est prodens ipsa sui auctoris stribilligenam.

In tumulo jaces hoc, Marce, sed Maxime vatium
Hesperie nostræ nomine et epitheto.
Cæsaris Augustæ qui natus, lumen eremi
Occidui quæris, munia sancta capis.
Tu Benedicti patris.... eburus, ejus ab ore
Suxisti regulam quam das et ipse tuiq.
Tu monachus, diacon, abbas, et præsul, ubique
Carmine promque motus, in astra clots.
Helece te rogat antistes auctor ut urbem
Nostram protegere, nec sine fine sinas.

C Auxiliares huic tuendo mendacio subrogavere copias Luitprandus et Julianus ejusdem farinae historici. Prior in epistola ad Tractamentum Pseudo-Chronici sui nuncupatoria (non tamen Codicis Estepani) qui ait: *Ut quæram tibi Chronicon Dextri, quod M. Maximus monachus Benedictinus postea episcopus Casaraugustanus, persecutus est.* Idemque ad annum 616 in Chronico ipso: *M. Maximus Casaraugustanus episcopus ex monacho S. Benedicti, scriptor Chronicorum, eximius concionator, vir pius et doctus, qui ritam S. Benedicti scripsit carmine, et multa prosa et versu, sancte moritur.* Idem Advers. 33, alias 32, *Marcum Maximum* vocat *Benedictum monachum, sapientissimum poetam, et episcopum Casaraugustanum.* Posterior Julianus, in Chronico, num. 304 et 306, quibus locis Marci nomen bis tribuit *Maximo*, gemelli omnes in id intenti ut semel sibi ipsis dictam a parente eorum communi fallendi legem observarent, Maximumque transformandi propositum enixe prosequerentur. Sed, bone Deus, quod simul umbræ unico veritatis lumine icte cadent et in tenebras suas propellentur!

Marci monachi Castlensis S. Benedicti discipuli omnes lere qui de sancti Patris rebus gestis olim in litteras aliquid retulere, mentionem faciant, carmen ab eo conscriptum laudantes, quo Gregorianæ ejusdem sancti Patriarchæ historię quædam adjunxit. Idque carmen jam sæpius typis vulgatum fuit (c).

(b) Tom. V, die 18 Septembris.

(c) In Biblioth. Floriac. Joan. a Bosco, pag. 281; in

Nullus tamen eorum agnomen *Maximi*, aut *Cæsaraugustana* abbatis, archidiaconi episcopive munera, usquam unquam ei ascripsit. Consulatur Paulus diaconus, lib. 1, De gestis Longobardorum, cap. 26, cujus verba Adrevaldus utitur lib. 1 De miraculis S. Benedicti, cap. 4; (a) Petrus diaconus libello De viris illust. Casinensibus, cap. 3; (b) Leo Marsicanus sive Ostiensis, lib. in Hist. Casinensis, cap. 21 (c). Qui quidem utpote ejusdem monasterii alumni, multoque magis hic postremus Ostiensis, viris ejus illustribus laudandis addictus, ignorare haud potuere, nec dissimulare debuere, hunc tam charum parenti discipulum atque ejus encomiasten celeberrimum, in Hispaniam se contulisse ibique tam præclaris fuisse honoribus parem existimatum: cum vere, si ita res contigisset, primus agnoscendus esset e Benedictina familia desumptus episcopus, quod in laudem hominis et ordinis oppido illustrem cederet.

Adjunge similiter, de Marco Casinensi tantum monacho loquentes Aimoinum Floriacensem in sermone quodam de S. Benedicto (d) cui carmen ejus intexuit, et in proœmio lib. II de Miraculis ejusdem sancti Patris Benedicti (e); S. Petrum Damianum, serm. 8, de S. Benedicto; Sigebertum Gemblacensem de Script. Eccles., cap. 33; recentiorumque sæculorum Joannem Trithemium, qui quidem in opere de Scriptoribus Ecclesiasticis, Marci monachi et Maximi Cæsaraugustani episcopi seorsum meminit, in altero autem opere de Viris illustribus ordinis sancti Benedicti, nec Marci, nec Maximi: prioris quidem forsitan quod paucorum versuum poeta vix annumerari dignus ei visus inter scriptores fuerit quos in librum secundum conjecit; nec inter episcopos, quorum catalogum quartus continet, potuit eum laudare, cujus episcopatum Cæsaraugustanum cum omnibus aliis familie sue ac superiorum temporum scriptoribus ignorabat; posterioris vero Maximi, quia nondum ex siculnea lege dictum fuerat, ut qui nusquam talis auditus fuisset, Maximus Cæsaraugustanus episcopus, monachus esset. Arnoldus item Uvion (f) Benedictinos monachos, Lilius Gyraldus poetas laudans, Baronius cardinalis (g), Joannes Gerardus Vossius (h), Antonius Possevinus (i) (et quis non?) aut de uno Marco, aut de utroque distincte loquuntur.

Anne ergo tot sæculorum, non silentio solum sed et clarissimæ significationi denegabimus fidem, ut paucis veri et nudius tertius Toletii natli pseudonymis scriptoribus, qui omnes eadem arant vitula et ex uno disci omnes possunt viliter mancipemus? Tacent veteres, ais, non negant. Imo negant dum tacent. Ea enim vis est silentii cum debuit res non sileari, ut in-

A sectam jure dicamus. Quid enim si scriptor Vitæ aut encomiastes SS. Gregorii Magni, Athanasii, Basilii, Leandri, aliorum, laudatis eorum tirocinii contentus, gesta ab iis prætermisisset munera Ecclesiæ maxima? Quid si sodalis sodalem ejusdem fere temporis ob paucorum versuum confectionem posteris commendaret, de aliis autem taceret virtutibus quarum is merito nixus ad illustre quoddam dignitatis fastigium ascendisset? Sicine hominis, cujus carmen aëris litteris in vestibulo Casinensis maxime domus attestante Leone Ostiensi fuit inscriptum, decessit statim apud Casinenses ipsos memoria, ut non de eo aliter quam de uno ex monachis eo loco demortuis sicut lecuti? quem ita conspicuum, ita celebrem longinqua ætatis beneficio, gestis honoribus, presentia in conciliis, lucubrationibus historicis, magnisque virtutibus, historiæ nostræ lucumenes depinxere? Insanissimus si ita nos ludificari ac duci tanquam bubalos, fume naso inserta, permittimus.

Omnino et argumentis uti affirmantibus possumus. Marcus post S. Gregorium de S. Benedicti rebus scripsit. Ita nos censere debemus, si antiquioribus credimus. Sigebertus ait (j) Vitam a Gregorio scriptam eum deflorasse heretico breviloquio, et pauca superaddidisse. Aimoinus itidem aperte docet principem hujus argumenti Gregorium fuisse, et post eum aliqua exarsisse versibus Marcum et Paulum Casinenses. Sanctus autem Gregorius Vitam S. Benedicti, hoc est secundum Dialogorum librum qui eam continet, jam pontifex scribebat, circa annum sui muneris quartum, Christi 593, quod ex libri 4 cap. 36, 47 et 55 liquidum est. Scripsit ergo et Marcus, si Maximus fuit, de Benedicto carmen non adhuc Casai, sed cum ex monacho et abbate archidiaconus Cæsaraugustanæ Ecclesiæ, forsaneque jam episcopus, in conspectu esset universæ Hispaniæ. Namque anno 599, hoc est sex annis post scriptam a S. Gregorio vitam S. Benedicti Vitam, erat jam præsul Cæsaraugustanæ Maximus: quod ex concilii Barcinonensis prius laudata subscriptione constat. Quod quam male convenit cum celebrato a Casinensibus tam sicre jejunæque Marco monacho auctore carminis, omnes vident.

Præterea Marcus levita S. Benedicti aud et ab eodem Aimoino, diaconus scilicet: qualem eundem fuisse Benedictum parentem clarissimis documentis demum ostendit vir in paucis doctus ac prudens, mihiq; semper colendus, dominus Angelus de Nuce, ex Casinensi abbate Rosanensis hodie archiepiscopus, in eruditissimis suis ad historiam Leonis Ostiensis Casinensem notis (k). Verba Aimoini (l): *Dehinc Marcus*

edit. Carm. Prosperi Martinengi, tom. III, Romæ 1590, in Comment. franc. Bivarrii ad Maximum, pag. 89; in Comment. ad Leonis Ostiensis Casin. Chron. Angeli a Nuce, append. pag. 3.

(a) In Biblioth. Floriac., pag. 48.

(b) Editus Romæ cum notis Joan. Bapt. Mari, 1655.

(c) Parisiis tandem editus cum notis Angeli a Nuce 1668.

(d) In ejusdem Biblioth. Floriac. pag. 281 et 285.

(e) Ibid., pag. 80.

(f) In Ligno vitæ, lib. II, cap. 72.

(g) Notis ad Martyrolog., 21 Martii.

(h) De Hist. Lat., lib. II, cap. 24.

(i) In Apparatu.

(j) Cap. 33.

(k) Ad Vitam S. Bened. a Gregorio Magno scriptam. 24, p. 45.

(l) Ubi supra, scil. serm. de S. Bened., in Biblioth. Floriac.

quidam poeta ad eandem venerabilem Benedictum veniens, ejusque magisterio se committens, aliqua in ejus laude, levitate ipse, versibus exaravit. Levitæ autem munus maxime distat ab episcopali dignitate Maximi. Tandem id faciunt Hispanarum rerum hi buccinatores, Marcum confundentes cum Maximo, ut de natalibus hujus Hispanis dubitari possit. Qui enim disciplinæ se dedit alui parentis Casinum habitantis et in ea domo mansit, Italus credendus est potiori jure quam nostras. Benedictinis scilicet monachis talium cupidis (viros semper excipio hujus familiæ, quos continuo creat, subacto atque purgato judicio ut nescis) objecit quidem mendacissimæ historiæ architectus hanc, ut cum Virgilio parum loquar mutato,

Melle soporatum et medicatis fraudibus offam

Cæsaraugustani præsulis Maximi, tum Marci, tum monachi hujusce ordinis, ne virorum intra claustra ejus degentium passim doctrinæ eorum ea, quæ obtrudendo aliorum palpo simul dicta sunt, palato non saperent.

Qui autem de re plura, commentarium adire duplex ac forsitan triplex poterit amici olim dum ante paucos annos viveret nostri D. Josephi Pellizerii Jacobæi equitis, regii chronographi, *De duobus inter se diversis Marco et Maximo* (a): ex quo pauca hæc decerpisse fas et æquum fuit, ex vernaculis nempe latina ut vulgaria magis fierent, satisque nos proposito faceremus nostro. Adversus quem nescio quis larvatus olim insurrexit (b), eorum seculum morem, qui, ut Seneca eleganter ait, *personam quam faciem malunt*, scriptoque libello sannarum magis quam ra-

(a) Libri II spanæ linguæ vernaculi hæc est inscriptio: *Maximo obispo de Zaragoza distinguido de Marco levita y monje del Casino*. Matriti 1671, 4. Eandem diversitatem comprobant in refut. ad lib. I de *Las Antiquedades de España* D. Laurentii de Padilla.

(b) Didacus hic fuit Antonius de Barrientos Augustinianus assumpto nomine Ludovici Josephi Aguilær de Losada. Vernaculum autem nomen Frui Diego Antonio de Barrientos, tegitur Latino anagrammate:

tionum pleno, arguti atque micacis potius quam docti hominis laudem aliquam reportavit. Eruditi enim opusculi ante alia propositum naso suspendens, quasi huic tantum distinctioni Marci atque Maximi stabilendæ accinctus *graverit litus arenarum cultor*, ut ait Ausonius (c), hoc est rem inutilem vanamque sit sectans, risui se totum derisuique omnium dedit. Ille nempè lateri, seque prodere erubescenti Aristarcho res inutiles et vana est occursum primo conficere monstrum falsitatis; et ementiti quod præfert nominis redargutione, dicta ejus omnia et fidem evertere, qui pro vero Maximo sese venditans novam quasi, non solum profanarum, sed et sacrarum quoque Hispaniæ totius rerum historiam, ipsamque mendaciis scaturientem, nobis nuper ingessit. Operam et oleum Pellizerius ludit, gigantem hunc uno et altero ictu lapidis prosternens; magnum autem operæ pretium facit is, qui fabulosarum quæ unda originum detectarum invilia ferox, lapidem quo ictus fuit veluti canis mordet.

Hic deinde suo Maximo attribuit Pseudo-Juliani ore ficulneus transformator, quod auctor fuerit *Officii S. Jacobi Apostoli*. In Collectione scilicet variorum carminum ita habet (d): *Officium S. Jacobi apostoli est compositum a Maximo Cæsaraugustano episcopo. Præfatio est S. Isidori et hymnus*. Quam hic inculcari dignum est mendacem memorem esse oportere! Idem enim ipse auctor in Chronico, num. 17, missam S. Jacobi a B. Isidoro ait expurgatam, a Melantio editam, et a Serrano Asturio episcopi Toletanis auctam fuisse. Sed jam nos ad alia. Hic aliis capitibus examinandus est Maximus.

Do tibi fontes ire: onera grana odi. Opusculum inscribitur: *Censura á las distinciones entre Marco y Maximo, el Beroso de Caldea y Viterbo; y á la poblacion y lengua primitiva de España publicada por Don Joseph Pellicer de Tovar y Ossau, Toledo, año de 1674, in-fol.*

(c) Ad Theonem.

(d) Pag. 156.

MAXIMI CÆSARAUGUSTANI

EPISCOPI

SCRIPTA QUÆ EXSTANT OMNIA.

(In Nicolai Antonii Bibliotheca Hispana veteri, unde sumpsimus Maximi scripta, epistola sequens præmissam habent hæc notam: *Hæc duæ sequentes epistolæ erant post Chronicon in membrana pervetusta litteris Gothicis scriptæ. Editor vero animadvertit in margine: Excidit harum altera, Argebatl forsitan ad Maximum;*

EPISTOLA

MAXIMI CÆSARAUGUSTANI EPISCOPI AD ARGEBATUM EPISCOPUM PORTUGALENSEM.

PRO SUO CHRONICO.

Sancto et venerabili fratri episcopo Argebato Maximo.

Cum essemus in urbe regia ad concilium vocati a domino nostro gloriosissimo rege Gundemaro sæpe

PATROL. LXXX.

D inter nos convenimus, cum et sermo multus esset de historiis regum Gothorum, quas non multo ante in lucem edideram, efflagitasti a me satis verecunde ut tibi continuarem Chronicon illud quod nomen

20

Dextri Barchinonensis circumfertur. Et cum tu pro A
tua in me benevolentia, et mea in te observantia,
jubere potuisses, maluit sanctitas tua a me precibus
contendere quod quasi pro jure suo bene po-
terat jubere vel exigere. Feci quod jussisti, con-
nectens seriem temporum more nostro per æras et
annos Christi, prætermisique computandi rationem
quam per annos Urbis et Augustorum Dexter se-

quitur. Utinam tam diligenter fecerim imperata tua,
beatissime Pater, quam conatus sum facere libenter!
Perduxi namque rerum narrationem ab æra 469
(hoc est post annum Christi 434) ubi finem facit
Dexter, produxique ad æram 644, hoc est usque ad
mortem regis Gundemari. Tu me, Pater, in oratio-
nibus tuis Christo commenda. Vale.

CHRONICON

MAXIMI CÆSARAUGUSTANI EPISCOPI

Æra Cæs.	AB ANNO CDXXX.	An. Chr.	Æra Cæs.	An. Chr.
468	^a Augustinus in Africa moritur.	431	^b Athaulpho Sigericus, Sigerico Walaia,	
469	^b Hispania tumultuatur.	431	Walaia Theodericus ^b , reges Gotbi, succe-	
470	Asperitas frigoris etiam saluti plurimo-		dunt. Interea a Vandalis ^c Carthago deletur.	
	rum perniciēs fuit.	432	475 Castinus ⁱ post Martinum Toletanus epi-	437
	A consulatu Aetius elito Bonifacium,		scopus efficitur.	
	qui a Regina ^c arcitus ex Africa fuerat,		Theodosianus liber omnium regum legi-	
	declinans ad munitiora contendit.		timorum principum in unum collectarum	
	Bonifacius contra Aetium certamine ha-		hoc anno editus.	
	bito percussus, victor quidem, sed mori-		Lampio ^k succedit Bangius episcopus	
	turus abscedit.		Barcinonensis.	
	Cum ad Hunnorum gentem, cui tunc		Silvius turbatae admodum mentis post	
	Rugila præerat, post prælium se Aetius		militiæ in palatio exacta munera, aliqua	
	contulisset, impetrato, auxilio ad Romanum		de religione conscribit ^l .	
	solum revertitur.		476 Pacatis motibus Galliarum, Aetius ad Ita-	436
	Gothi ad ferendum Romanis auxilium		liam regreditur.	
	acciti.		C 477 Deserta Valentia [in = Hispania] rura	439
	Germanus episcopus Antissiodorensis vir-		Alanis, quibus Sambida præerat, partienda	
	tutibus et vitæ districtione elaruit.		traduntur.	
471	Aetius in gratiam receptus. ^d Regila rex	433	Sabino ^m Hispalensi episcopo, expulso,	
	Hunnorum, cum quo pax firmata, moritur		Epiphanius intruditur.	
	cui Bleda succedit.		Britannia, usque ad hoc tempus cladibus	
472	Gallia ulterior Tibatonem principem re-	434	eventibusque lacerata, in ditionem Saxo-	
	bellionis secuta, a Romana societate disces-		num rediguntur.	
	sit, a quo tracto initio omnia pene Galliarum		478 Ecclesiae Romanae Leo XLV ⁿ recipit	441
	servitia in Bagaudam conspiravere.		principatum.	
	Isidorus ^o Cordubensis episcopus moritur.		479 Alanj, quibus terræ Gallia ^p ulterioris	441
473	Bellum contra Burgundionum gentem me-	435	cum incolis dividenda a patricio Aetio tra-	
	morabile exarsit. Quo universa pene gens		ditæ fuerant, resistentes armis subigunt,	
	cum rege Peresio ^f deleta.		et, expulsis dominis, terræ possessionem vi	
474	Capto Tibatone, et ceteris seditionis,	436	adipiscuntur.	
	partim principibus victis, partim necatis,		480 Sapaudia ^q Burgundionum reliquiis datur	442
	Bagaudarum commotio conquiescit.		cum indigenis dividenda.	

^a Chronicon istud, Maximi nomine insignitum, ex eadem ac superius Dextri tela, Prosperi Tiromis formatum scias, usque ad ann. 458 Christi. Reliqua aliunde sunt.

^b Deest apud Prosperum.

^c Deest.

^d Rugila Hunnorum rege, ut infra. Rugila. Sic in Prospero.

^e Deest in Prospero.

^f Omnino legendum per Aetium, uti habet Prosper juxta Idatii et P. Diaconi historias; nam Burgundionum regem Diaconus Gundicarium vocat lib. xiv.

^g Deest in Prospero regum Hispanorum hæc series.

^h Aliis Theodoredus.

ⁱ Meminit excidii hujus Prosper, sed non loco

isto, sed post vii annos.

^j Castini laud recordatur Prosper.

^k Desunt in Prospero.

^l Subjicit his Prosper Leonis papæ initium. Qui a nostro anno 440 constituitur.

^m Id notum glossema est: Prosper habet, *l'a-extinae urbis rura*, scilicet Gallia, ut mox dicitur.

ⁿ Non meminit Sabini nec Epiphanius Prosper, meminit certe Idatii Theodosii junioris anno 47.

^o Prosper, XL. Aetius Prosper Aquitanus, Eusebi continuator, XLIII designat, uti et Idatius.

^p Si terræ Gallia Alanis tradita referuntur, Valentiana urbs, de qua supra, Gallia erit.

^q Sapaudia Prospero.

*Æra Cæs.**An. Chr. A. Æra Cæs.**An. Chr.*

Carthago a Vandalis capta cum omni simul Africa lacrymabili clade et damno imperii Romani potentiam dejecit; ex hoc quippe a Vandalis possidetur *.

441 Thracia Hunnorum incursione concutitur. 443

482 Bleda Hunnorum rex Attilæ fratris fraude 444 percussitur, cui ipse succedit.

Synodus ^b Arausicana posterior.

485 Nova iterum in Oriente consurgit ruina, 445 qua septuaginta non minus civitates Hunnorum depredatione vastatæ, cum nulla ab Occidentalibus ferrentur auxilia.

484 Morobæus regnat in Francia. 448

435 Leo ^c scribit ad episcopos Hispaniæ, et 447 præcipue ad Turibium Asturicensem episcopum.

486 Ad ^d aquas Celenas oppidum Gallæciæ in 443 Hispania conveniunt episcopi frequentes, sed præcipue Turibius Asturicensis, Idatius Lamacensis, Ascanius Tarraconensis, Campeius Toletanus, Epiphanius Hispalensis, Valconius Bracarenensis, Nundinarius Barcinonensis, Silvanus Calagurritanus, contra errores Priscilliani nondum sopitos *.

487 Eucherius Lugdunensis episcopus, et 449 Hilarius Arelatensis, egregiam vitam morte consummant.

Hæresis nefaria a quodam archimandrita Eutychete commota; cui favorem præbens Theodosius, obiit septem super viginti annis in imperio exactis.

VALENTINIANUS ET MARCIANUS.

488 Hac tempestate valde miserabilis reipub- 450 licæ status apparuit, cum ne una quidem sit absque barbaro cultore provinciæ, et infanda Arianorum hæresis, quæ se rationibus barbaris miscuit, catholicæ nomen fidei toto orbe diffusa præsumat.

Attila Gallias ingressus, quasi jure debitam poscit uxorem, ubi gravi clade inflicta et accepta, ad propria recedit.

489 Plurima hoc anno signa apparuerunt. 451

* Hoc non dixisset suo nomine Maximus, cujus tempore jam extinctum erat Vandalorum in Africa imperium.

^b Non recordatur Prosper.

^c Desunt hæc in Prospero, desumpta ex Idatio.

^d Non meminit Prosper.

* Subjungit hæc loco Prosper ante mentionem Eucherii et Hilarii, ad Hunnos defectionem.

Deest in Prospero nomen Eutychetis, quod vere tale fuit.

* Ita loquebatur Prosper, rebus quas narrat æqualis; Maximus vero nihil minus potuit quam de præteritis ut de præsentibus loqui.

^b Prosper, in Gallis.

^c Sedibus. Ita Prosper, qui alia adjungit.

^d Obiit Placidia mentionem Prosper eodem quo Theodosii anno habuit. Baronius convenit ad annum 409, 407. Cur ergo huc videmus transisse?

^e Deest in Prospero.

^f Glossa videtur.

Inesperata ^b Galliis clade accepta, furatus Attila Italiam petit, quam incolæ metu subito perterriti præsidio nudavere.

450 Synodus Chalcedonensis, ubi Eutychete 452 Dioscuroque damnatis, omnes qui se ab eis retraxerant in communionem recepti, confirmata universaliter fides, quæ de Incarnatione Verbi per sanctum Leonem papam prædicabatur.

451 Attila in suis ^c ædibus moritur. 453

Galla ^d Placidia Augusta post irreprehensibilem conversationem vitam explet.

492 Petro ^e Casaraugustano, qui successerat 454 Valeriano, subrogatur Simplicius ^f (Primus).

B 495 Mortem Aetii mors Valentiniiani consecuta est. 455

494 Ex Africa venit Romam Gensericus, il- 456 lamque occupat *.

495 Majorianus imperator creatur occiso Sa- 457 lino, * regnatque quatuor annos

496 Claudianus episcopus Viennensis floret. 458

497 Sabinus ^f episcopus Hispalensis victor ^e 459 Gallia rediens cum ingenti gratulatione sedem suam repetit.

Theudericus ^g duce Hunnerico Bæticam invadit.

498 Masdra ^h Suevorum rex moritur. 460

499 Sumericus ⁱ ad Gallias redit. 461

C 500 Sancto Leoni ^j Hilarius sufficitur. 462

Majoriano Augusto ad Detorsuam ^k Italiæ interfecto succedit Severus.

501 Campiio mortuo Santicio Toletanus suc- 463 cedit, et Trontius ^l Sabino Hispalensi.

502 In conventu Bracarensi duarum naturarum 464 portentum cernitur *, item in tractu Legionis.

503 Ajax Gallus ^m Ariana peste infectus virus 465 suum in Suevos effundit.

504 Mortuo Severo, interregnum fuit unius 466 anni et novem circiter mensium.

505 Ascanius Tarraconensis episcopus floret. 467

506 Hilarius synodum Romæ cogit. 468

507 Curicus ⁿ rex Visigothorum misere Gal- 469

* Desunt hic quæ Prosper notat de causa interfectionis Aetii, et de forma necis Valentiniiani.

D * Hucusque pertingit Prosperi Tironis Chronicon.

* Nulla hujus Sabini, quod sciam, in Romanis historiis mentio. Majorianus dejecit solio Avitum, non occidit.

^f Sabini reditum Joannes Vassæus ad an. 457 refert ex Idatio.

^g Ex Idatio Majoriani anno 2, Suniericum appellans ducem.

^h Ex Idatio Majoriani 4 anno.

ⁱ Idatio 2 anno Severi.

^j Baron. ad ann. 461, ex Idatio.

^k Forte in reditu suo ad Italiam, ut ex Idatio constat, 5 ejusdem Majoriani anno, vel potius ad Dertornam, ut est in Chron. Marcellini, cons. Dagalasso et Severino.

^l Zenon est in catalogo Hispal. Præsulum.

^m Centur, seu oritur.

ⁿ Idatius 4 anno Sever., Galatan. pro G. illo vocat.

^o Euricus.

Æra Cæs.

An. Chr. A. Æra Cæs.

An. Chr.

- liam afflicta, et sanctus Volusianus episcopus Turonensis in Hispania relegatur.
- 508 Remimundus ^a, Suevorum rex, Cinnim- 470
briam, et, prudente Lusilio ^b, Ulyssiponem,
urbes Lusitanie primarias, occupat.
- 509 Paulus Orestius nonagenario major a Iluc 471
Tariacone superest.
- 510 Sinticione mortuo, Praematus Toletanam 472
sedem regit.
- 511 Hunericus Vandalorum in Africa rex 473
Catholicos miris modis vexat.
- 512 Hunnerici jussu Liberatus abbas, Bonifa- 474
cius diaconus, Rusticus subdiaconus, Roga-
tus, Septimius, Maximus, monachi, pro fide
martyres fiunt.
- 513 Hildefredus, obsessa Tarracona, maritimis 475
urbibus potitur.
- 514 Hunnericus adhuc crudelius in Catholicos 476
descevit.
- 515 Hunnericus scatens vernibus dignam vita 477
mortem obiit.
- 516 Sidonius Apollinaris poeta celebris episco- 478
pus Arvernorum litteris et sanctitate micat.
- 517 Petrus Mongus, ab Ecclesia Alexandrina 479
detrusus, hæresim Eutychianam excitat.
- 518 Mortuo Hunnerico, Gundemundus pacem 480
Ecclesiis restituit.
- 519 Euricus Visigothorum rex vilet Arelatæ 481
tela palatinorum ^c variis coloribus infecta.
- 520 Euricus Arelatæ moritur, cui succe- 482 C
dit Alaricus filius.
- 521 Felix papa Simplicii ^d legatum facit in 483
Hispania Zenonem episcopum Hispalensem.
Simplicio Cæsaraugustano succedit Joan-
nes.
- 522 Synodus Romana in Vaticano habita, 484

AUGUSTULUS ULTIMUS OCCIDENTIS IMPERATOR.

- 523 Petrus in sede Toletana Praemato suffi- 485
citur.
- 524 Synodus Romana. 486
- 525 Epiphanius episcopus Ticinensis vitæ 487
sanctitate claret.
- 526 Gundemundo catholico Vandalorum regi 483 D
succedit Trasamundus hæreticus crudelissi-
mus.
- 527 Fulgentius episcopus Ruspensis multa pro 489
fide catholica ab Arianis patitur.
- 528 Clodoveus rex bellum Thuringis movet. 490
- 529 Theodoricus fœdus init ^e Idcoare de regno 491
partiando.
- 530 Synodus Epaunensis. 492
- 531 Synodus Romana. 493
Celsius Petro Toletano successit.

^a Raymundus.^b Ex Idatio, 3 anno Anthemii.^c Ex Idatio anno 2 Anthemii.^d Excidit successor.

- 532 Gelasius papa obiit, cui sufficitur Anasta- 494
sius Junior.
- 533 Celsius verbo et exemplo floret. 495
- 534 Olympius, in sanctam Trinitatem debac- 496
chatus, tribus telis igneis confossus deperit.
- 535 Flavianus Antiochenam regit Ecclesiam. 497
- 536 Synodi Romanæ sub papa Symmacho. 498
Symmachus ter episcopus, os Romæ convo-
cat ad concilium.
- 537 Mundabandus cum Avito Viennensi episco- 499
po disputat.
- 538 Petrus tyrannus in Hispania captus et in- 500
terfectus est.
- 539 Alaricus in Gallia grassatur. 501
- B 540 Joanni Cæsaraugustano Vincentius suc- 502
cedit.
- 541 Justus episcopus Avernensis floret. 503
- 542 Alaricus Clodovei ^f fœdus violat. 504
- 543 Clodoveus Alaricum hasta confodit. 505
- 544 Galsaricus rex Visigothorum ex Hispania 506
fugit.
- 546 Theodericus Ostrogothorum rex in His- 507
paniam venit, cui nubit Sanctina Toletana
virgo nobilissima.
- 547 Tres aliæ synodi sub Symmacho Romæ. 508
- 548 Symmachus papa obiit. Galsius ^g in Gal- 509
lia moritur.
- 549 Hormisda Symmacho succedit. 510
- 550 Hormisda, missis litteris, Joannem epi- 511
scopum Tarraconensem honestat.
- 551 Synodo Tarraconæ contractæ præsidet 512
Joannes Tarraconensis metropolitanus, et
inter alios interest Hector metropolitanus
Carthaginis.
- 552 Severianus ex Sanctina Theoderico regi 513
nascitur. Synodus habetur in Iactica et
Lusitania.
- 553 Hormisda vices suas in Bactica et Lusita- 514
nia delegat Sallustio episcopo Hispalensi.
- 554 Canidio episcopo Vicensi succedit sanctus 515
Justus.
- 555 Vincentio Cæsaraugustano succedit Joan- 516
nes episcopus.
- 556 Badius Mediolanensem regit Ecclesiam. 517
- 557 Gilimer Vandalorum regno Hidericum 518
regno deturbat.
- 558 Justinus imperator edicit ut Arianorum 519
Ecclesiæ Catholicæ credantur.
- 559 Belisarius Africam repetit, Constantino- 520
polim ducto Gilimere.
- 560 Agnellus episcopus Ravennas insignia. 521
^h
- 561 Synodus Valentina habita sub Celsio 526
Toletano episcopo.
- 565 Alalaricus rex Visigothorum Clotildem 527

^e Cum Oaoacre^f Clodoveo.^g Imo, Galsaricus.^h Lacuna hic est quatuor annorum.

Era Cæs.

An. Chr. A Era Cæs.

An. Chr.

- uxorē catholicā afflictā habet.
 Celsio succedit Montanus in Toletana sede.
 566 Joanni Cæsaraugustano episcopo Eleu- 528
 therius.
 567 Aprungius ^a, episcopus Pacensis floret. 529
 568 Synodus Toletana sub Montano Toletano 530
 episcopo.
 569 Amalaricus rex moritur, cui Theudius 531
 succedit.
 570 Agapeto succedit Silverius. 532
 571 Sanctus Caudius episcopus Tirasonensis 533
 floret.
 572 Synodus Aurelianensis secunda. 534
 573 Silverius in exsilium mittitur. 535
 574 Julianus succedit sancto pontifici Montano 536 B
 in sede Toletana, qui Celsus ^b fama sanctita-
 tis clarus pridie Non. April. migrat in
 cælum.
 575 Theobaldus Gothorum rex in Italia regnat. 537
 576 Leanler, Severiani filius, Murciæ in His- 538
 pania nascitur ex matre Theodosia.
 Laureanus in Pannonia Mediolanum, inde
 Hispalim venit.
 577 Severiano Theodora, post uxor regis 539
 Leovigildi, Murciæ nascitur.
 Eleuthero Cæsaraugustano scribit Vig-
 lius papa.
 578 Sanctina, Severiani mater, ædificato mo- 540
 nachis, quos Benedictus primum misit in
 Hispaniam, ad sanctum Petrum ^c Radi-
 nensem, cœnobio, Toleti moritur, et in
 eodem monasterio conditur.
 579 Magnus episcopus Mediolanensis, pul- 541
 so Dacio, a Gothis creatur.
 580 Theudius Visigothorum rex indigne peri- 542
 mitur.
 Theudiselus illi subrogatur.
 581 Bacauda Toletanam sedem post Julianum 543
 xvi annos regit.
 582 Agila Visigothis imperat, Eleuthero 544
 Cæsaraugus. episcopo succedit Vincentius.
 583 Synodus Toletana sub Bacauda. 545
 584 Synodus universalis Constantinopolitana. 546
 a
 587 Prope'oppidum Osset Lusitanie in dioce- 549 D
 si Pacis-Augustæ fontes divinitus manant
 sub ^d Ilderico.
 588 Vigilius papa rescribit ad Profuturum 550
 episcopum Bracarensem.
 589 Crispinus episcopus Hispalensis floret. 551
 590 Athanagildus contra Agilam rebellatur. 552
 591 Severianus, excisa iterum Carthagine 553
 nova, ejusque agro vastato, Hispalim in

- exsilium mittitur, ante nata Florentina filia.
 592 Fulgentius Hispali nascitur. 554
 Satorius sanctus eremita in Cantabria
 moritur.
 Athanagildus rex in planitie suburbii Toletani
 ædificat monasterium (^e ordinis sancti
 Benedicti) in honorem sancti Juliani apud
 Arvernos passi, dictum Agaliense (sub Aga-
 lia villa propinqua, quod distat minus
 quam cl. passus ab ecclesia prætorien-
 sanctorum Petri et Pauli, inter Occidentem
 et Septentrionem sita) et ibi constituit pri-
 mum abbatem sanctum virum Euphemium,
 qui postea fuit vocatus ad primam Toleti
 sedem.
 593 Sanctus Æmilianus monachus et presby-
 ter in Cantabria moritur.
 Monasterium Cislæ Toleti (^f ordinis
 sancti Augustini) ab Athanagildo ædifica-
 tur.
 594 Hermenegildus ex Theodora Leovigildo 555
 nascitur.
 Isidorus Hispali nascitur.
 Selve Tarraconensi episcopo succedit 556
 Euphemius.
 595 In Gallia Gothica mons multos dies mugit. 557
 596 Theodemirus Suevorum rex in Gallia ^h 558
 creatur.
 597 Petrus Bacaudæ suffectus duodecim annos 559
 Ecclesiæ Toletanæ præsidet.
 Reccaredus Hispali nascitur.
 Leander fit monachus.
 598 Severianus Hispali moritur. 560
 Joannes monachus ex Agaliensi mona-
 sterio studiorum causa Constantinopolim
 proficiscitur.
 599 Synodus Bracaræ nascitur anno 3 Theo- 561
 demiri regis, præsentibus Lucrecio metro-
 politano, Ilderico Pacensi, Andrea Idiensi ⁱ,
 Suancio Lamacensi, Martino Dumiensi,
 Tinotheo Asturiensi, Choto Empuritano,
 Maliolo Tudensi, episcopis.
 600 Theodora, cognomento Cervilia, clarissi- 562
 ma Severiani uxor, Hispali moritur.
 Longobardi rege Alboino in Italiam ir-
 ruunt.
 Dracontius poeta Complutensis floret.
 601 Leovigildus dux regis Athanagildi Vate- 563
 stanæ ^j et Malacæ regiones vastat.
 602 David Stephanus ^k Hispalensis episcopus 564
 succedit.
 603 Alboinus Longobardorum rex Beronæ 565
 perimitur.

^a Imo, Aprungius.
^b Forte, Celsio succedens; aut, Celsi successor.
^c Caradinensem.
^d Lacuna trium annorum.
^e Ilderici mentio in Bracarensi ⁱ, infra, anno 561.
^f Quæ in vncis edita sunt, glossæwata facile
 dixeris.

^g Glossa videtur.
^h In Gallæcia.
ⁱ Iriensi.
^j Joan. Biclarenensis, anno 4 Justinii, *Dastaniæ* et
Malucitanæ urbis.
^k David Stephano, ut ex sequentibus, ad ann. 576.

*Æra Cæs.**An. Chr. A. Æra Cæs.**An. Chr.*

- Dracontius poeta Cæsaraugustæ moritur.
- 604 Leovigildus, qui postea fuit rex Gotho- 568
rum, Constutonenos ^a egregie depugnat.
Paulo Emeritensi episcopo succedit Fide-
lis.
- 605 Theodora Leovigildi uxor Toleti moritur, 567
et ^b sanctam Leocadium sepelitur.
Imago Crucifixi a quodam Judæo Toleti
percutsa divinitus sanguine permanat, tota
urbe regia annuntiante admirabilem novita-
tem, obstupente Petro Toletano episcopo.
- 606 Leovigildus ^c, Gosiuntham Athanagildi 568
viduam uxorem ducit.
- Leander abbas presbyter fit a David epi-
scopo.
- 607 Martinus ex Dumiensi Bracarensis jam 569
episcopus in concilio Lucensi præfuit.
Lucensis sedes fit metropolitana.
- 608 Sanctus Massona episcopus Emeritensis 570
Fideli succedit.
- 609 Petro Toletano episcopo sufficitur Euphe- 571
mius prius abbas Agaliensis, cui in regi-
nine monasterii succedit Exsuperius.
Cæsaraugustæ templum Dei genitricis
sanctum, et a divo Jacobo constructum,
quod ad Columnam dicitur, celebre habetur.
Synodus Bracarensis sub Martino metro-
politano.
- 610 Leovigildus Agilam comitem patrimo- 572
niorum ad Brachildem reginam oratorem
mittit, ut illa dei Ingundem filiam conjugem
Hermenegildo. Re dilata in septimum ^d,
quod ea nondum esset viro matura, in His-
paniam revertitur.
Post Didymum in sede Tyrasonensi sequi-
tur Sanctinus, et hunc sanctus Prudentius.
- 611 Leovigildus Hermenegildum et Reccare- 573
dum filios regni successores ^e facit.
- 612 Severus Malacitanus episcopus contra 574
Vincentium Cæsaraugustanum episcopum
hæreticum editis libris fortiter depugnat.
- 613 Sanctus Donatus ^f, qui primus regulam 575
(^g eremitarum) sancti Augustini (^h locu-
pletorem) in Hispaniam invexit, et in agro
Servitano vivus mortuusque miraculis nobi-
litas est, iv Idus Octobris ad cælum mi-
gravit.
- 614 David Hispalensi episcopo Benedictus 670
papa scribit. Eodem David mortuo Leander
monachus (Benedictinus), Severiani ducis
filius, Hispalensem regit Ecclesiam.
- 615 Exorto errore quod nulli essent spiritus, 677

^a Contestanos, forte.^b Ad sanctum Leocadium.^c Idem apud Joannem Biclarensem, anno 4 Justini.^d In septennium, forte.^e Consortes ait Biclarensis, anno 7 Justini.^f Joannes Biclarensis Donatum abbatem vocat

Epiphanius Toletanæ Ecclesiæ scribit a.
Licinianum et Severum episcopos, qui illi
respondent.

- 616 Joannes abbas, qui postea fuit Biclaren- 578
sis, anno postquam Constantinopoli rediit,
fidei causa Barcilona exsulat.

Leovigildus ædificat urbem Ricopolim,
quæ prius dicta est Haurris, in confluenta
Tagi et Gudicæ fluviorum, in Celtiberiæ
confinio.

Euphemius, Toletanus orator in Galliam
mittitur multis palatinis comitantibus.

Massona sanctæ Eulaliæ monitu ab exsi-
lio revertitur.

- B 617 Ingunda, Sigiberti et Brunchildis Fran- 579
ciæ regum filia, virgo pulcherrima, sexde-
cim annos nata, ex Francia in Hispaniam
deducitur, eam comitantibus Euphemio et
tropolitano episcopo, multisque viris pala-
tinis Hispaniæ et Franciæ, et episcopis,
videlicet Fortunato Pictaviensi, Salvio
Abigenai, Frontiniano Aquensi, Reirano
Burdegalensi, et Gregorio Turonensi
(episcopo) qui in præsentia istorum To-
leti æde sanctæ Mariæ nubi Hermenegilde
in ipso anni principio.

- 618 Leovigildus filium Hermenegildum Hispa- 580
li obsidet. Proditione Arianorum hic pa-
tri traditur. Interventione quorundam
palatinorum, post diram carceris custo-
diam, prius Hispali victus, et catenis alli-
gatus, datis obsidibus dimittitur.

Prius tamen contra Leovigildum rebella-
verant Hispalis, Corduba, Astigis, Cartha-
go nova, Murcia ⁱ; quæ Hligartum, Illect,
quæ est Oriola, Toletum, Complutum, Del-
voraque, et Aqua-Carpetana, et aliæ civita-
tes, quæ postea regi paruerunt.

- 619 Leovigildus Hermenegildum obsidet ad 581
Oset oppidum Lusitanæ, captumque Tole-
tum ducit, ibique carceri mancipat: ibi
synodus, in qua Paschasius Ecclesiæ Tole-
tanæ sanctæ Eulaliæ episcopus præsidet.
Convenerunt autem Vincentius Cæsaraugu-
stanus, Enepotius Emeritensis (episcopus),
Ugnus Barchinonensis, Murila Valentinus,
et Valentinus Wigicæus... Argidentus Por-
tugalensis, et Gardingus Tudensis, et alii.
Episcopi catholici in exilium mittuntur.
Leander Hispalensis, et Licinianus Cartha-
ginensis, metropolitani, petunt Constanti-
nopolim, Massona Emeritensis Complutum,

monast. Servitani.

^g, ^h Glossemata videntur.

ⁱ Redundat.

^j Quæ.

^k Placuit Siruelæ sic legere ab hinc: Murciaque,
Bigastrum, Ilici quoque et Oriola, Toletum, Complu-
tam, Delboraque et Aquis Carpetaniæ.

Era Cæs.

An. Chr. A. Era Cæs.

An. Chr.

Euphemius Toletanus et Joannes abbas Biclarensis Barcilonam, Monitus Complutensis Casaraugustam, et alii alio.

- 620 * Leovigildus Ibadam feminam clarissimam Gothicæ gentis Fonsæ comitia patrimoniorum.. uxorem Reccaredo. Ex ea Svinthilam gignit 582

- 621 Froucistus Oxomenus episcopus floret Iterum Leovigildus filium Hispali obsidet. 583
Filius nascitur Reccaredo Toleti ex Florisinda Hispana femina conditionis obscuræ, nomine Siwia ^b, quem intingit Massona episcopus.

Pestis in Hispania grassatur.

- 629 Leovigildus exercitum contrahit in filium. 584 B.
Mironem Ilueurionem * regem in exilium ^d suum vocal.

Arthuasus * Coc. Gothus (ex ordine ^f sancti Augustini) floret.

Vincentio Casaraugustano hæretico succedit Simplicius catholicus episcopus.

- 623 Sanctus Martinus metropolitanus Bracarensis plenus dierum et bonorum operum miraculis clarus ad Dominum emigrat. 585

- 624 Hermenegildus, Hispali dilapsus, et Cordubæ captus, Valentia exsulat, sequente eum patre cum exercitu. Nec multo post Tarraconam mittitur, ubi arcissime carceris custodiæ mancipatus, et ab Euphemio metropolitano Tarraconensi visitatus, in ipso Paschatis pervigilio, quod de manu Paschasii episcopi Toletani hæretici communionem noluisse accipere, jussu patris hæretici a Siberto protospathario perimitur, et martyr miraculis nobilitatur. Hunc Euphemius Tarraconensis et Catholici dolentes nocte consequenti vi sublatum in ecclesia sua moerentes sepelierunt. 586

Inguandis ejus uxor perempta marito primum ad Africam, deinde ad Siciliam delata, erepto sibi filio Theoderico, et Constantinopolim allato, Panhormi moritur.

- 625 Massona exsul valde dolet de morte immatura Hermenegildi martyris. Leander Constantinopoli, viso infante Theoderico vehementer dolet. 587

Leovigildus rex rediens e bello contra Suevos Toleti graviter infirmatur.

Veni ntem de Francia Reccaredum victorem Toletani gratanter excipiunt.

Leovigildum, ingravescente morbo, vera peccatorum pœnitet, et catholicam religionem amplexus in pace quievit, et in templo sanctæ Mariæ Toleti sepelitur. Morti vero

proximus in testamento commendat se, Reccaredum, et regnum, Massonæ et Leandro sanctissimis pontificibus. Cujus morti ego interfui cum essem archidiaconus, cum domino meo Simplicio episcopo. Obiit prima Aprilis.

- 626 Theodericus puer Hermenegildi filius 588
Constantinopoli moritur.

Sisbertus, interfecto Hermenegildi martyris ob admissum grave scelus jussu Reccaredi regis, qui tunc regni infans erat decoratus, Toleti publico supplicio deputatus, turpissima morte parricidii et aliorum scelerum poenas luit.

Leander, Massona, Euphemius, et alii ab exilio revocantur octavo Idus Septembris. Constantinopoli veneno moritur Licinianus metropolitanus, cui suscitatur Dominicus ex presbytero Hispalensi, valde senex, meritis et sanctitate clarus. Qui subscripsit concilio Toletano, ubi hæresis Ariana damnata est. Sub principium anni communionem facta cum episcopis, et palatinis Arianis, ut redirent ad fidem catholicam, restituta et consecrata est ecclesia sanctæ Mariæ Toleti, presentibus metropolitanis episcopis. Et ibidem Reccaredus rex a Massona consecratur et ungitur, ab Euphemio vero et Leandro metropolitanis Toleti et Hispalis coronatur.

- 627 Severus Malacitanus episcopus, pius vir 589
et doctus, ineunte anno moritur.

Gosiuntha regina deprehensa, et de proditione convicta, laqueo Toleti perimitur, vicesima quarta Novembris.

Euphemius episcopus Tarraconensis floret opinione sanctitatis et doctrinæ.

- 628 Octavo Idus Maii synodus magna xxvii * 590
episcoporum Hispaniæ, Galliæ et Galliciæ, contrahitur Toleti in templo sanctæ Mariæ. Inter istos erant octo metropolitani, Massona Emeritensis, Euphemius Carpetanus, Leander Hispalensis, Nigecius Narbonensis, Nitigesius Lucensis per procuratorem Pantardum, Pantardus Bracarensis, Euphemius Tarraconensis, Dominiucus Carthaginis Spartariæ, Leandro concionem habente, et eodem cum Eutropio abbate Servitano rerum ad concilium pertinentium curam habente.

Item interfuerunt rex Reccaredus, et regina Badda, et abbates Eutropius Servitanus, Exsuperantius Agalensis, Aurantius sanctorum Cosmæ et Damiani (qui ^b postea fuerunt episcopi Toletani), Maximus abbas Casaraugustanus sanctarum Nasarum, Emilia sanctæ Eulaliæ Barcilonensis (qui ⁱ

* Deest dat, seu tradit.

^b Lege, Liura.

^c Suevorum.

^d Auxilium.

^e Ita, et cognomento videtur significare.

^f Hæc glossa est.

^g Imo LXXII, inversis notis.

^h Hæc glossa est.

ⁱ Glossema id quoque olet

*Era Cæs.**An. Chr. A. Era Cæs.**An. Chr.*

postea fuit ejusdem urbis episcopus), Elias abbas sanctæ Leocadiæ Toleti (* postea episcopus Salmanticensis), Terechristus abbas sanctæ Euladiæ Toleti (omnes isti ex ordine sancti Benedicti), item Fulgentius presbyter, Maximus Cæsaraugustanus archidiaconus, Eugenius diaconus Toletanus, Isidorus diaconus Hispalensis, Joannes monachus Agaliensis abbas, postea Biclarensis.

Ex palatinis vero Helladius illustratissimus aulae regis comes, et rerum publicarum comes, Fonsa comes patrimoniorum, et socer regis, Afrila comes spatharius, et procer.... (qui postea etiam fuit rex), Claudius comes limitaneus, et dux, Witericus comes stabuli... (et hic etiam rex), Arginandus comes cubiculi, Gustinus Flavius, Avila, Ataulphus, Liuva, Odoacer, Gudita comes Toleti, Ophilo comes Hispalis, Athaulphus comes Cordubæ, ex quibus multi catholici.

Habita est Synodus feria tertia, 8 die Maii, ipso die sancti Michaelis archangeli, qui postea sequentibus annis Gothis celeberrimus habitus est: Leander autem celebravit missarum solennia. Et ibi post Evangelium hære is Ariana, quam privatim abjuraverant Gothi, publice, consensu regis, reginæ, cleri, procuratorum, et plebium, abjuratur.

Sedebant autem rex et regina in throno alto, ad dexteram episcopi, ordine suo, post episcopus presbyteri, stabant vero diaconi; ad sinistram vero palatini omnes ordine supradicto.

629 Fides et religio Christiana in Hispania 591
florent. Dominicus episcopus Carthaginensis Hispaniæ adiutorium ^b per epistolam a rege Reccaredo petit, accepit vero Fulgentium Hispalensem presbyterum.

630 Fulgentius, Leandri episcopi Hispalensis 592
frater, succedit sancto Dominico Carthaginensis Spartariæ episcopo.

631 Joannes ex abbate Biclarensi succedit 593
Alitio in sede Gerundensi

Badda regina catholica, uxor regis catholici Reccaredi, Toleti moritur. In æde sanctæ Mariæ sepelitur.

632 Euphemio Toletano episcopo succedit 594
Exsuperius ex abbate Agalieni, et in regimine monasterii Aurasius.

633 Exsuperio defuncto succedit (Adelphius, 595
sive) Aurasius abbas Agaliensis, et eidem monasterio Adelphius (abbas Aurasius).

* De hoc pariter videtur.

^b Adiutorem, forte.

^c Liuva.

^d Sede.

634 Simplicio Cæsaraugustano successit Ma- 596
ximus, qui et hoc Chronicon scripsit.

635 Heladius rector rerum publicarum fit 597
monachus Agaliensis.

636 Rex Reccareus ducit Gossintham ex 598
sanguine regum Galliarum, quam comitatur Adelphius episcopus, et alii.

637 Reccaredus remp. scilicet iter regis; munera 599
mittit Romam per Adelphium et Tonitium abbates Agalieni, et sanctorum Cosmæ et Damiani.

638 Reccaredus hortatu Adelphi episcopi 600
Toletani monasterium sanctorum Cosmæ et Damiani (ad Septentrionem positum, quod Toletum distat 11 m. passuum) inundationibus rivorum pene dilapsam regio sumpta refecit.

Adelphio succedit Conantius in sede Toletana.

639 Leander clarus miraculis e vita discedit, 601
successore fratre Isidoro.

Conantio succedit Aurasius in sede Toletana.

640 Reccaredus rex catholicus, accepta po- 602
nitentia, Toleti moritur. In æde sanctæ Mariæ sepelitur.

Gruva ætate florenti ab Aurasio Toletano ibidem coronatur et inungitur, qui Reccaredo sacramenta ministravit.

Fulgentius ex Carthaginensi fit episcopus Astigitanus, ut sedes orta sedaretur.

C 641 Decima quarta Aprilis occisus Liuva rex 603
perfratrem a Witerico, in æde sanctæ Mariæ cum lacrymis sepelitur, quem ad Complutum fudit.

642 Witericus ab Aurasio episcopo Toletano 604
ungitur et coronatur.

Flavius Sisibutus fit comes rerum publicarum.

643 Fulgentio succedit in æde Carthaginensi 605
Vincentius (qui sedem tenuit nunc Carthagine, nunc Murcie, hoc est Vigastro).

Witericus conatur hæresin excitare.

Sanctus Massona Emeritensis episcopus Emeritæ moritur 1 Novemb., et in æde sanctæ ecclesiæ ^f sepelitur

D 644 Helladius monachus Agaliensis, mortuo 606
Reguilane primo abbate Agalieni, creatur. Catholici pugnant....

Witericus quorundam precibus ædificat monasterium (ordinis sancti Benedicti) Tago impositum in loco edito in honore sanctorum martyrum Petri, et Felicis, et sanctæ Crucis. Ei præficitur Egila primus abbas.

* Forte g'ossema est.

^f Sanctæ Euladiæ, ut credo

^g Glossa videtur.

CHRONICON

EUTRANDI TICINENSIS DIACONI ET SUBDIACONI TOLETANI.

Sancto Patri Regimundo episcopo Eliberitano A
Eutrandus inutilis servus servorum.

Gratum mihi fuit, beatissime Pater, ac domine multum venerande, quod Antapodasis nostra, in qua carmine, nunc prosa, ludo, tandem ad manus tuas pervenerit. Nec minus jucundum est quod modo jubes, ut in Fuldensis monasterii bibliotheca, ubi nunc exsul commoror, quærerem tibi Chronicon Dextri, quod Maximus Cæsaraugustanus episcopus rogatu Argebatii episcopi^a, et, si vacaret, ad nostra tempora producerem. Nam dicis laborare vos maxima quorundam librorum penuria; inter barbaros enim et inhumanos Saracenos non suppetit copia rerum ad vitam necessariarum, nedum ut habeatis bonorum librorum copiam. Bolui quidem vicem tuam, quod ita duriter vitam exigas. Sed solatur te in tantis angustis constitutum, qui^b sicut bonus pastor ovibus tuis es solatio et auxilio, qui quotidie mortem subis omnium causa. Chronicon quod petis in hac bibliotheca reperi in vestusta membrana descriptum, adjecique, ut jussus sum, annorum seriem ad hæc usque tempora (id est usque ad æram 960), et gratulor mihi quod cum Toletis, ubi sub sanctissimo præsule Toletano Bonito subdiaconus fui, in Italiam proficiscerer, aliquos historiæ libros necum asportavi, in quibus ordine erat series collecta multorum Hispaniæ episcoporum (quos in hac bibliotheca jussu, uti credo, sancti Caroli Magni imperatoris ex Hispania allatis, quos, ut aiunt, illi obtulerat sanctissimus Elipandus archiepiscopus Toletanus, postquam illum erroris sui de adoptione Christi serio poenituit). Feci quod jussisti, beatissime Pater; an voto conatus responderit, tu videbis, qui jussisti. Vale, et servum hunc exsul exulem Deo commenda.

^a Verius dicetur hoc fragmentum, quandoquidem promittens superventurum esse ad annum Domini 922, pervenit ad annum solummodo 630. Desunt cæcæ anni et tantum reperiuntur in hoc fragmento Chronici xxv anni. Ab anno scilicet 606 ad annum 630. Hic auctor corrupte et hic etiam, et a Trithemio, dicitur Eutrandus. Dicit debet Luitprandus. Venit Toletum ex Italia, et ibi fuit subdiaconus. Profectus vero ad Italiam factus est diaconus, de quo scribit Trithemius.

Æra Cæs. *An. Chr.*
644 Toleti nascitur præclaris parentibus Illephonsus, qui postea fuit Toletanus episcopus.
Toleti synodus cogitur.
645 Mahometus virus erroris sui infusus in 607

^a Deest continuavit.

^b Quod.

^c Hæc observatio totidem verbis legebatur in Ms.,

Æra Cæs.

An. Chr.

Hispanias venit. Cordubæ, Hispali, Toleti incipit seminare, ab Aurasio pellitur Toletis.
Witericus Catholicos persequitur.
646 Theodericus^d mediomartyrum rex Heremengam filiam Witerico patri intactam remittit.
647 Ad Secontiam duces Witerici Romanos fundunt.
Synodus Lucensis in Hispania, illi præfuit Aurasius.
648 Mortuo Toleti Witerico subrogatur Gundemarus.
649 Gundemarus concilium Toleti cogit.
650 Gundemaro succedit Sisebutus rex.
651 Bonifacio papæ Deusdedit sufficitur.
652 Mortuo Aurasio, invitatus sufficitur in sede Toletana Helladius.
Sanctus vir Vincentius episcopus Carthaginiensis Romæ moritur.
653 Joannes exarchus Ravennæ populari tumultu cæditur.
654 Extruso per vim Isidoro episcopo, Hispali intruditur Gordianus, ad quem Deusdedit litteras dat.
655 Deusdedit moritur. Illi succedit Bonifacius.
656 Isidorus sedis suæ restituitur.
Civitas Casita^e episcopis destituitur.
657 Mahometus in Arabia sectæ suæ libros invulgat.
658 Mortuo Sisebuto, die 18 Novembris, successus est in regno Gothorum Svinthila. Isidorus secundo concilio Hispalensi præest. Sub ejus disciplina Illephonsus multum profuit.
659 Bonifacium papam Honorius sequitur.
660 Maximus ex monacho Cæsaraugustanus episcopus habetur clarus.
661 Exacto Adabaldo creatur rex Longonardorum Aubaldus.
Sedes Assotæ Bigastrum transfertur.
662 Maximus episcopus Cæsaraugustanus moritur.
Reversus Hispali Illephonsus. Eum Helladius diaconum facere volebat. Ille vero cedens sæculo vitam agit in cœnobio Agaliensi, quod in suburbio Toleti est, ut nosti (Septentrionem versus, non procul a flumine Tago, et a prætorienti templo sanctæ Leocadiæ circiter ccc passus distat), quod ego dum fui Toleti frequenter invisi.

sive illa sit a Scolano, sive a Fonseca, sive a quopiam alio.

^c *Mediomatricum* legendum.

^e *An Assota* ? ut infra.

*Æra Cæs.**An. Chr. A. Æra Cæs.**An. Chr.*

Tonantius Palent. episcopus moritur.

regni Rechimirum filium admittit.

663 Helladius vite sanctitate tota Hispania celebratur.

625

616 Illephonsus monachus ab Helladio Tolentino episcopo ad diaconatum promovetur.

Primignus patriarcha Gradensis.

664 Heraclytus^a, victor, repetita cruce, Jerusalem adit. Kal. Januarii Fulgen. Astigitanus moritur.

626

667 Svinthila regno pulsus moritur, sublatoque Helladio, rege jam Sisenando, succedit Justus archidiaconus, et Joanni Cæsaraugustano Braulio.

635 Svinthila rex Visigothorum in consortium

627

668 *Explicit fragmentum Eutrandi.*

630

^a *Heraclius.*

ANNO DOMINI DCXLVI.

VICTOR CARTHAGINENSIS

EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN VICTOREM.

(Baron. Annal. ad ann. 646.)

Fortunato sive defuncto, sive e gradu deposito hæresis causa, subrogatus est in locum ejus hoc anno, mense Julio, Victor, qui simul ac creatus est Carthaginensis episcopus, nihil antiquius habuit quam se esse catholicum suis litteris indicare, sicque more maiorum fidei suæ (a) professionem scribens, misit eam ad Theodorum pontificem, decernens ad eum dignam legationem, delegans Mellosum Gippensem, sive Gisippensem episcopum, Redemptum diaconum Carthaginensem, et Crescitum notarium ejusdem Ecclesiæ: his itaque ad eundem Theodorum pontificem litteras dedit, quibus de sua creatione eundem reddidit certiore, simulque se fidei catholice esse professorem significavit. Exstant ipsæ Victoris litteræ in Actis Romani concilli sub Martino pontifice, ex quo hic suo loco et tempore quo scriptæ sunt tibi exhibendas esse putavimus.

Et post Victoris epistolam datam, hæc addit Baronius: Huc usque epistola Victoris ad Theodorum Romanum pontificem. Quod vero postremo loco habet de episcopis Africanis in suspicionem seditionis quorundam relatione adductis apud imperatorem, cujus rei gratia haud liberum fuerit legationem mittere Constantinopolim; plane significat motus illos Gregorianos, de quibus diximus, hoc anno (ut habent Annales Græcorum) (b) cœptos in Africa, rebellante Gregorio præside adversus imperatorem. Ingestum plane fuerat auribus Constantis imperatoris Africanos episcopos cum Gregorio conspirare, ob idque eidem

B infensi penitus redditi fuere. Sed de Gregoriana rebellionem pluribus sequenti anno dicendum.

Quod rursus ad ipsius Victoris epistolam spectat, commendata ea reperitur præcæpio Martini papæ successoris Theodori in Lateranensi concilio verbis istis (c): *Per synodicam epistolam suam dudum nobis relectam Victor venerabilis Carthaginensis episcopus tam ferventissimum zelum suum declaravit, quamque Deo amabilem humilitatem rationabiliter certus est ostendisse. Et zelum quidem per hoc quod introductam novitatem nimis accusare nostræ apostolicæ sedi dignoscitur, et enarrare in scripto ei acclamationes penæ omnium Christianorum, nec non gemitus reverendissimorum episcoporum, non leviter (sicut ille scripsit) perturbatorum propter fictiones et commenta quæ adversus veram confirmavit fidem Paulus episcopus Constantinopolitanus; humilitatem autem competenter, minime præsumens abrogatum eundem Paulum habere, sed consacerdotem appellans, donec judicium de eo nostræ apostolicæ auctoritatis, hoc est principis apostolorum Petri cognoscat, ut potest quoniam solus et præ omnibus creditus est atque accipere meruit a Regem Christum Deo claves regni cælorum ad aperiendum recte credentibus in eundem Dominum nostrum, et claudendum infidelibus hæreticis. Nimirum cujus sit communionem catholicam iis qui foris stant aperiendo Ecclesiam impartire, vel declarando hæreticos, claudere. Plura alia addit in commendationem ejus epistolæ, sed ista satis pro instituto.*

(a) In sua notitia de Victore Fabricius hæc habet: *Fidei ratio Hunerico regi Wandalarum tradita existit in Sicardi antidoto adversus hæreses. Sed sane tantum Fabricii verba significant hanc rationem fidei Victori fuisse tributam, non autem ejus esse: nam Hun-*

D ricus rex pene duobus sæculis ante Victorem nostrum vixisse noscitur. Edit.

(b) Theophan., loc. anno 5 Constant.

(c) Conc. Lateran. sub Martin. Secret. 2.

VICTORIS CARTHAGINENSIS

EPISCOPI

EPISTOLA AD THEODORUM PAPAM.

(Mansi, Conc. Coll., nov. ed. tom. XII.)

Domino beatissimo et honorabili sancto fratri A
Theodoro papæ Victor.

Vestræ beatissimæ paternitatis apud Deum acceptabilis opera et conversatio gloriosa pene mundo toti sunt manifesta. Prædicationibus igitur apostolicis et doctrinis dum veræ fidei cultura universa repleta sit terra, per divinorum tamen eruditionem eloquiorum, vestra instruente admonitione exhortatoria, superædificatur orthodoxa Christi Ecclesia, apostolica institutione fundata, et a fidelibus Patribus firmissime roborata. Ad quam omnes beatissimi apostoli, pari honoris et potestatis consortio præditi, populorum agmina convertentes, pie et sancte de tenebris ad lumen, de lapsu ad veram fidem, de morte ad vitam homines divinæ prædestinationis gratia præscites, salutaribus præceptis ac monitis perduxerunt. Quorum sanctorum apostolorum vestra fraternitas honoranda sequens plenius merita, et perfectius implens exempla, Ecclesiam Dei morum probitate et actuum sanctitate condecorat, et fide sacra vel Christianis moribus vicens, quæ fieri Deo placita præcepit, studiis pontificalibus indesinenter operatur et perficit, servans legis divinæ mandata : *Quia non legis auditores justi sunt apud Deum*, sicut narrat Apostolus, *sed factores legis justificabuntur* (Rom. i). In qua lege divina vestra sancta et veneranda sinceritas, sicut scriptum est, meditatur die ac nocte (Psalm. i) : quæ meditatio non lectione per figuram litterarum tantum conspecta, sed uberante in vobis Christi gratia, in vestra cognoscitur conscientia immobiliter insita, nullatenus de vestro corde recedente lege Christi Dei Domini sacrosancta, sicut in Psalmis dicit propheta : *Os justii meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium* (Psalm. xxxvi). *Lex Dei ejus in corde ipsius : non atramento, sed spiritu Dei vivi vestra in arcana conscripta ; neque in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus* (II Cor. iii), sicut beatissimi apostoli Paoli ad Corinthios missa nos docet epistola. Quibus præmissis, significamus Deo placitæ fraternitati vestræ, die decimo septimo Kalendarum Augustarum Indictionis quartæ, nostram humilitatem divina gratia, suo ut præcepit munere præveniente, ut vestris sanctis ac Deo dignis precibus, in sancta Carthaginensis civitatis ecclesia pontificalis honoris accepisse consecrationem et stolam. In quo dignitatis fastigio, ut a Deo omnipotente re-

gamur abaltissimo, et a malis actibus liberati, sacerdotale non nomen tantum, sed Christi Domini Dei nostri protegente auxilio, et meritum habeamus, vestris sanctis ac Deo acceptabilibus nos commendantes orationibus, poscimus, quatenus et vestris deprecationibus pro nobis ad Deum effusis muniti, et eruditionibus bonis instructi, digni efficiamur cum omnibus nobis populo Christiano commisso illæsi protegi velamento divino. Ad salutationem ergo vestræ sanctæ et honorandæ fraternitatis, vice nostra Mellosum humilem vestrum fratrem, nostrum episcopum, et Redemptum diaconum, vel ^a Cresciturum notarium sanctæ nostræ sedis, vestros famulos destinavimus, quos postulamus celerius nobis a vestra beatitudine persolvi, quo possint ad proprias ecclesias ante hiemem Deo propitio remeare. Præ omnibus autem fateor, in ipso nostræ prevectionis exordio cor nostrum non leviter vulneratum fuisse, ut propheticum illud præceptum exoptarem, dicens : *Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem lacrymarum, et sedens plorabo die ac nocte* (Jer. ix) ? Ecce enim ecclesiæ Dei non leviter perturbantur, Christianissimorum voces ac gemitus episcoporum non supportamus, querentium et clamantium novitates et concinnationum fragmenta, a Paulo venerabili consacerdote nostro, ut dicitur, contra fidem veracissimam approbata debere repelli. Nos autem temperamentum causis innectentes, expedire putavimus, prædictorum beatissimorum consacerdotum nostrorum licet justissimos questus æquanimiter supportare, et ad auditus venerandos fraternitatis vestræ hoc ipsum pervigili cura deducere. Inquiunt enim, quædam vice epigrammatum, chartarum volumina in sacris ædibus apud regiam civitatem nuper esse suspensa, religioni catholicæ et ipsi veræ fidei ac Patrum traditionibus omnino contraria. Quis enim vecors sacrilega voce audeat prædicare in Domino nostro Jesu Christo aut unam tantummodo voluntatem, aut unam operationem existere, dum manifestissimis Patrum definitionibus liquidius clareat id Domino nostro Jesu Christo duas naturas, et earum duas voluntates, duasque operationes vel proprietates naturales modis omnibus inveniri ? Et possumus multiplicibus Patrum documentis nostræ parvitalis intentionem firmare, nisi vestram sanctissimam fraternitatem in omnibus

^a Vel hic, ut passim, pro et. In Græco xxi. HARQUINUS:

corde ea retinere firmissime teneamus. Ut autem A ipsius sedis apostolicæ decretis per omnia confirme-
mur, Leonis beatissimi prædecessoris vestri apostoli-
cæ memoriæ definitionem inseri pervidimus, et
continet (Epist. x). Agit enim utraque natura ^a cum
alterius communione quod proprium est. Nos itaque
Patrum in omnibus decreta sequentes, in Christo
Domino nostro duas naturas, earumque duas volun-
tates, duasque operationes firmissime prædicamus,
Deum verum atque hominem verum absque delictis
humanis veraciter consistemus, repudiantes cuncta-
rum hæresum subsannationes, vanitates et insanias
mendaces. Vestrum est itaque, frater sanctissime,
canonica discretionem solite contrariis catholicæ fidei
obviare, nec permittere noviter dici quod Patrum
venerabilium auctoritas omnino non censuit. Nos B
enim humiles corde, quæ recta sunt adjutore Domino
sapientes, uno vinculo charitatis vobiscum sumus
constricti, veram fidem ac religionem catholicam in
omnibus fortiter defensantes. Studiosius itaque a
catholicis improbis posse resistere, imminendum
est, ne torpore desidii oppressi, culpæ taciturnitatis
teneamur obnoxii, et quasi favorem impendentes ju-
dicemur, dum adversa catholicæ fidei propulsare

^a Ex Græco hic rursum utraque natura in sexto
casu. HARD.

^b Lege, apostolico. HARD.

negligimus. A beato namque Felice apostolo ^b vestra
sanctitatis prædecessore dictum est: *Negligere quæ-
pe, cum possis, deturbare perversos, nihil est aliud
quam fovere; nec caret scrupulo societatis occultæ,
qui manifesto facinori desinit obviare*. Liquei, doctor
sanctissime, venenosa serpentum sine simplicitate
astutia, manifesta est dolosa hæreticorum fallacia.
Quid est enim naturarum in Christo Domino nostro
proprietas auferre, nisi earumdem naturarum con-
fusionem inducere? quod catholicæ Ecclesiæ, id est,
statutis quam maxime Patrum sancti Chalcedonensis
concilii exstat contrarium, ex quo amplius et funda-
mentum fidei et perfectio indubitate consistit. ^d Pos-
semus vero etiam eidem fratri et coepiscopo nostro
Paulo beatissimo regiæ civitatis antistiti similia no-
stris scriptis dirigere, nisi malorum cognosceremus
falsis locutionibus dictum fuisse nostram quasi Afri-
canam provinciam posse aliqua, quæ in vero non
consistunt, mala peragere. Sed et hoc nostræ postu-
lationi subjungimus, ut ea quæ epistolariter a coepi-
scopis nostris sancti concilii nostri ad beatissimum
Paulum patriarcham scripta sunt, per vestra bea-
titudinis responsarios eidem fratri nostro Paulo di-
rigere jubeatis.

^c Ex epist. 1 Felicis III ad Acacium CP.

^d Significat motus Gregorianos, de quibus Theo-
phanes anno 5 Constant. Baron., ann. 646.

ANNO DOMINI DCXLVI

SANCTUS BRAULIO

CÆSARAUGUSTANUS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN SANCTUM BRAULIONEM.

(N.c. Ant. Bibl. vet. Hisp. t. 1, p. 374.)

Laudatur apud sanctissimum scriptorum histori- C
cum Ildephonsum Braulio, frater Joannis supra lau-
dati, cujus in Cæsaraugusta decedentis, Ildephonsus
ait (Cap. 12), adeptus est locum; vir, sicut germanitate
conjunctus, ita non minimum ingenio memoratus. Cla-
rus et iste habitus canonibus et quibusdam opusculis.
Scripti Vitam Emiliani cujusdam monachi, qui et
memoriam hujus, et virtutem illius sancti viri suo tenore
commendat pariter et illustrat. Habuit sacerdotium
fere viginti annis, quibus expletis clausit diem vitæ præ-
sentis. Duravit in regimine temporibus Sisenandi, Cin-
thilæ, Tulganis, et Cindasvinthi. Subscriptio ejus
legitur in conciliis omnibus hujus quo vixisse refer-
tur temporis, Toletanis IV, V et VI. In VII sub Cin-
dasvintho, anno 646, deest Cæsaraugustani episcopi
nomen. In VIII sub Reccasvintho, anno 653, Taio
episcopus Cæsaraugustanus jam apparet. Quantum

ejus de Ecclesia meritum in iis fuerit cælibus Isido-
rus Pacensis episcopus satis docet, qui de quarto
loquens (a), quem Sisenandus coegerat: *Huic sanctæ,
inquit, synodo inter cæteros Braulio Cæsaraugustanus
episcopus claruit: cujus eloquentiam Roma urbem
mater et domina postmodum per epistolare colloquium
satis mirata est. Et paulo inferius de concilio Tole-
tano VI, sub Chintilane: Huic synodo Braulio Cæ-
saraugustanus episcopus præ cæteris illustris excellit,
atque piam doctrinam Christianis multis decenter
infundit, cujus et opus nunc usque Ecclesia relegit.*
Quæ duo testimonia in unum redegit ea exscribens
Rodericus archiepiscopus Toletanus, lib. II, cap. 19.
*Huic synodo (sexte, juxta nostrarum editionum ordi-
nem, quam ipse tamen quintam vocat) Braulio Cæ-
saraugustanus episcopus præ cæteris illustris, ait,
effulsit, atque piam doctrinam Christianis mentibus*

(a) In Epitome imp. vel Arabum sub Sisenando.

decenter insudit: cuius et opuscula nunc usque Ecclesia veneratur. Hujus eloquentiam Roma, urbium mater et domina, per epistolare alloquium est mirata.

Nihil vero aliud infusione illa doctrinae significatum nobis existimo, quam quod sextæ hujus synodi canones Braulionis stylo sint formati. Fuit enim, ut ex aliis ejus apparet notatque Andreas Resendus ad Quevedum scribens (a), *non paulo castigatioris ac limatioris ævi illius aliis styli*. Et fatetur ipse versus finem præfationis sancti Æmiliani Vitæ de qua statim agemus, *disciplinarum sæcularium studium ex parte se attigisse* (b). Archidiaconus hic erat, cum sanctus Isidorus litteras ei direxit quæ inter Isidorianas leguntur, Cæsaraugustanæ urbis, ut credimus, et Joannis germanus frater, ut contra (Thomam) Truxillum nostrum censuit is qui in magno opere *De actis sanctorum*, die xviii Martii *Synopsis de Braulione historiam* formavit: cuius et conjecturam de quibusdam in errore cubantibus sancti Isidori hujus epistolæ ad Braulionem directæ verbis, fere est ut probemus, *Postulavi te, ait Isidorus, ut mihi decem sextam sancti Augustini transmitters; et statim subjungit: Posco ut quoquo modo me cognitum ei facias.*

Quæ cum nequeant de sancto Augustino, ante duo sæcula vita functo intelligi, necessarium videtur ut ita corrigantur: *Posco ut quoquo modo mihi cognitam eam facias*. Attamen libentius ea intacta relinquerem, cum cognoscendi sive incogniti verbum idem Isidorus ita usurpare amet. De Justo enim Urgellitano ait cap. 21: *Hujus quoque fratres Nebridius et Elpidius quædam scripsisse feruntur, e quibus (malim de quibus) quia incogniti sumus, magis reticenda fateamur*. Sicut enim incognitum hoc loco pro nondum docto sese dixit, ita et cognitum se sancti Augustini sextæ decadi ut faciat Braulionem rogavit. Nisi hoc eodem sensu levior ista alia mutatio placeat: *Quibus quia*

(a) Epistola quæ edita est inter Resendii Opera, pag. 477, et Hisp. Illust. tom. II, pag. 1009.

(b) Braulionem sæcularia studia non leviter attigisse, neque illectos ei fuisse Virgilium, Nasonem, Flaccum, neque Juvenalem ac Terentium, reliquosque aureæ ætatis potius, evincit ejusdem ad Tatum presbyterum epistola, apud cl. H. S. Florezii Continuatorem, exstans tom. XXX, a pag. 331. Est autem ex illarum genere quas Græci ἀποκομνίας vocant; lacesserat enim eum scripto Tatus; cui Braulio: *Fixum apud te, inquit, habeas, me posse removere si velim: posse genuinum (dentem scilicet, ἀποκομνία) læsus inficere; quia et nos juxta Flaccum didicimus litteras, et sæpe manum ferulæ subtraximus; et de nobis dici potest: Fenum habet in cornu, longe fuge. Imo illud Virgilianum:*

Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis, etc.

(c) Exstat in Escorialensi Codice æra 992, sive Christi anno 954, ut in eodem legitur, exarato lit. A, plut. II, n. 9, hac epigraphæ: *Dei viro domnoque meo et germano Fronimiano presbytero, Braulio episcopus inmerito*. Et continuo. *Incipiunt capitula de vita vel mirabilibus sancti ac beatissimi Emiliani sacerdotis vel confessoris Christi, edita a beato Braulione Cæsaraugustanæ sedis Episcopus* (sic). Constat 34 capitulis, quorum postremum cum penultimi parte deest in Codice.

A incogniti sumus in Justi elogio, aut *me cognitum de ea facias*, in ad Braulionem epistola. Cum esset ergo jam episcopus Cæsaraugustanus scripsit:

S. Æmiliani presbyteri Vitam (qui anno 564 centenario major ad superos abiisse dicitur) cum epistola dedicatoria ad Fruminiannum presbyterum, quem dominum suum et germanum appellat (c). Unde Bivarius recte collegit (d), non solum Joannem decessorem in episcopatu, sed et hunc Fruminiannum fratres Braulionem habuisse. Quod significasse in principio ejusdem Vitæ is videtur; Joannem germanum majorem natu communem (e), hoc est, suum et Fruminianni appellans (f). Edita hæc primum Vita fuit, ut credimus, a Prudentio Sandovali Benedictino, Tudensi ac Pampilonensi postea episcopo, regi-

chronographo in libro (g) *Fundationum Benedictini ordinis in Hispania sub Gothorum imperio*, sive Originum Hispaniæ Benedictinarum, cum de monasterio S. Æmiliani Cocullati (vulgo de la Cogulla) ageret. Quem hac Braulionis historia descriptum communis Castellannorum persuasio est (h); quanquam Aragonenses (i) non hunc Æmilianum cujus corpus in monasterio dicto asservatur eique monasterio nomen dedit; sed alterum Aragoniæ regni eremitam, cujus sacra pignora in oppido Torre-la-Paja diocesis Turiasonensis exstant, Æmilianum Braulionis esse contendunt.

Quam utique magnis animis decertatam hucusque controversiam non est instituti nostri ut propriam faciam, aut cum Pseudo-Maximi gladio nudum solvam; qui post ortam controversiam ab inventore suo formatus aut deformatus, ut morem utrique parti gereret, alterum et alterum Æmilianum laudasse ad annum 562 et ad annum 578 non contentus, hæc addidit postremo isto loco, ubi de Æmiliano Aragonensi agit, quæ novitatem suam apertissime pro-

(d) Ad Maximum, an. 1632, n. 7, pag. 475, in margine.

(e) Aliter hoc verbum alii accipiant. Vide Bivar. ibid. ad an. 578, n. 2, pag. 565.

(f) Fruminiannum, seu potius Fruminiannum, ut in Legionensi Codice de quo mox, germanum Braulionis fratrem non fuisse, evincunt inscriptiones duarum Braulionis ad eundem epistolarum, in quibus tantum legitur: *Braulionis ad Fruminiannum presbyterum et abbatem*; cum in epistolis ad Basilam et ad Pomposam legatur: *Braulionis ad Basilam germanam suam*; et: *Braulionis ad consanguineam suam Pomponiam abbatissam*. Exstant omnes apud cl. Hisp. Sacr. Continuatorem, tom. XXX, pagg. 335, 337, 339, 343.

(g) *Primera parte de las fundaciones de los monasterios de S. Benito*. Matrit. 1601.

(h) Venerus in Enchiridio; Morales, lib. xi, cap. 58; Mariana, lib. v, cap. 9; Marieta, *Santos de España*, lib. vi, cap. 6; Santoro, Villegas, Tamalus plures laudat, Bivarius ad Maximum, an. 562, pag. 468; Mabillon. in Actis SS. Bened., tom. I, pag. 205, in Observ. præviis ad hanc Vitam; Padilla, cent. vi, cap. 31, et in addendis huic centuriæ, in principi volum. II.

(i) Michael Martinez del Villar, *Del patronato, antigüedades, varones illustres de Calatayud y su arcidiaconato*, fol. 128; Lanuza, *Historias de Aragon*, tom. II, lib. iv, cap. 5.

dunt: Fuit alius antiquior etiam presbyter et abbas A sancti Benedicti (Maximumne ita locutum credis?), de quo supra dictum est. In fragmento sane nostro, seu Estepano, ita semel, sit Æmiliani mentio ad annum 535: S. Æmilianus monachus et presbyter in Cæstabria moritur. Supposititium Helecanem pariter habeo, qui huic etiam dispellendæ quæstioni intentus, Vercellensem episcopum eum esse garrit qui apud Aragonenses colitur, vel a Bivario (a) ipso male acceptus.

De Æmiliano agunt quidem ac de ejus Vita a Braulione conscripta Usuardi et Romanum martyrologia. Prædicit secundo in commentario Francisci Bivarii ad Maximi Chronicon (Ad an. 562): tertio in Martyrologii Hispani Joannis Tamaii de Salazar sexto volumine (Pag. 3), die xii Novembris, tandemque in Actis sanctorum ordinis S. Benedicti Lucæ d'Acherii et Joannis Mabillonii opera collectis et evulgatis volumine seu sæculo 1. Hymnum quoque in ejusdem sancti viri laudem composuit iambico senario metro, ut in hujus vitæ nuncupatoriæ epistolæ fine auctor ait. Transivit hymnus, hic ut creditur, ad Isidorianum Breviarium festumque hujus sancti-viri Æmiliani, ubi et nunc legitur. Incipit:

O magne rerum, Christe, rector incolyte,
Parens Olympi, perpetui cui sidera, etc.

Editus exstat in Bivarii ad Maximum commentario post Æmiliani Vitam prædictam.

Vitam SS. MM. Vincentii, Sabinæ, et Christetidis. Huic enim ea tribuitur, quæ alias absque auctoris nomine circumfertur, in Codice quodam Toletanæ Ecclesiæ quem Smaragdinum appellant: de quo Bartholomæus Quevedo ejusdem canonicus, vir plane doctus, Andream Resendium olim monuit, ut ex Resendii ad eum responsoria constat epistola tali viro dignissima, ejus paulo ante meminimus. Resendii verba: Age, Braulio sanctus Cæsaraugustæ pontifex, ut ais, horum trium martyrum historiam posteritati mandavit, et Braulionis nomen liber Toletanæ Ecclesiæ, Smaragdinus appellatus, ostendat. De auctore certi nihil habebam, nec Ecclesiæ nostræ Eborensis Lectionarius, sane ante annos trecentos viginti scriptus, nomen auctoris præfert. Credo tamen libro isti Smaragdino oppido non invitus.

(a) Ad Maximum, an. 578, n. 2, pag. 562.

(b) Opusculum prosaicum, non carmen, inscriptum De vana sæculi sapientia, Valerium abbatem monasterii sancti Petri Montensis apud Astures auctorem habet Fabricius, Bibl. med. et inf., lib. II, non jure id Braulioni tribuit.

(c) Braulionis, uti a nonnullis doctis viris existimantur, Acta seu passionem innumerabilium martyrum Cæsaraugustanorum vulgavit nuper e pervetusto Ecclesiæ Legionensis Codice cl. Hispaniæ Sacræ Continuator Fr. Emmanuel Risco Augustinianus, tom. XXX, a pag. 505, cum ubere atque erudito commentario; de Braulione tamen ejus passionis auctore nihil definire audeat, imo in alium propendit. Legionensem Codicem descripsit vir egregie doctus et incorruptæ fidei D. Carolus Espinos ejusdem Ecclesiæ Canonicus, non ita pridem fato functus, atque apographum sine invidia nonnullis per Hispaniam viris eruditis communicavit. Inerant autem ei quampluri-

In bibliotheca monasterii S. Æmiliani Cucullati servatur ingens Codex ms. Vitæ Patrum inscriptus, cujus fini hæc nota affixa legitur: Explicitus est liber iste a Braulione episcopo Cæsaraugustano æra sexcentesima septuagesima quarta. Hic est annus 656. Quamplures veterum Patrum tam Græcorum quam Latinorum Vitæ continet, quorum major pars in Rosweidi hujus argumenti syntagmate jam publicata fuit.

Inter alia est libellus De adventu SS. apostolorum Jacobi, Petri et Pauli in Hispanias. Item De Vita vel mirabilibus sancti ac beatissimi Æmiliani presbyteri et confessoris, qui obiit Vergegi prædie Idus Novembris.

Sequitur aliud opusculum, seu carmen, De vana sæculi sapientia, ejusdem forsitan auctoris (b). Imo omnia in eo Codice contenta, paucis exceptis quæ suis quæque auctoribus diserte ascribuntur, Braulionis esse existimabat is qui de Codice isto Æmilianensi monuit olim nos oculatus testis D. Antonius Zapata et Aragon, vir antiquis litteris exercitatus, plurisque habendus si obtinuisset a se e manu sua non emittere quædam Chronica uti in schedis repta, quorum fides apud eruditos nulla omnino est.

Passionem sanctorum innumerabilium Cæsaraugustanorum martyrum, qui passi sunt sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus die iii Kalendas Novembris, ante paucos annos una cum commentario ad leg. 12 Cod. De religiosis et sumptibus funerum Cæsaraugustæ edidit Joannes Ludovicus Lopez jurisconsultus Cæsaraugustanus ex culti judicii doctrinæque quam habuit ab amico nostro D. Joanne Luca Cortesio ex Codice ejus membranaceo quingentorum et amplius ut videtur annorum, Gothicis litteris scripto. Hanc septimi sæculi redolere stylium asseruit, et Braulionis nostri sibi videri, ex conjectura existimat laudatus D. Joannes Lucas: cui consentit Joannes Ludovicus Passionis editor, in præludio secundo, et in notis quibus erudite hoc opusculum germanamque antiquitatis gemmam illustravit. Id quod vel tantorum virorum præjudicio nobis arridet. Plane Joannes Tamaus Acta hæc innumerabilium MM. die iii Novembris, prorsus tamen diversa, deprompsit (c).

Dmæ hactenus ineditæ Braulionis ad varios epistolæ, nimirum binæ ad Iactatum presbyterum, ad Tatum presbyterum, ad Floridium archidiaconum, ad Frumianum presbyterum et abbatem binæ, ad Basilam germanam suam, ad Apicellam, ad Wiligildum episcopum, ad consanguineam suam Pomponiam abbatissam, ad Hoionem et Eutrociam binæ, ad Honorium I papam nomine concilii vi Toletani, ad Eutropium episcopum, ad Unianimum Valentinum episcopum binæ, ad Æmilianum presbyterum et abbatem binæ, ad Ataulfum, ad Gundesindam et Agivarium, ad Wistremirum, ad Cindasinthum regem binæ, ad Nebridium, ad Eugenium primatem Toletanum, ad Cindasinthum regem alia, Braulionis et Eutropii episcoporum et aliorum nomine, ad Recce-suinthum regem binæ, ad Tatum presbyterum et abbatem, ac denum ad Fructuosum presbyterum; quas omnes cl. Hispaniæ Sacræ Continuator optimo sane consilio volumini ejus XXX intulit a pag. 328.

De epistolis Braulionis ad Isidorum et Isidori ad Braulionem, aliqua diximus cum in Isidoro versaremur. Exstat quidem inter Isidorianas Braulionis una et altera ad eum scripta, quæ varia continent; et in his præcipue urgentissimam expostulationem, urbanis tamen verbis conceptam, ut *Etymologiarum* librum, jam ut fama sparserat absolutum, ad se mitteret; cessaretque post sex annos, quibus expectaverat apud hoc ejus promotor fuerat, ultra se frustrari. Inter epistolas et ea venit laudanda quæ ad summum ejus temporis pontificem, Isidoro Pacensi et Roderico Toletano testibus, scripsisse dicitur; quamque, illorum verbis jam adductis, *Roma urbium mater et domina satis mirata est* (a). Qui quidem pontifex necessarius erit Honorius, qui ab anno 626 usque ad annum 638 Romanam rexit Ecclesiam, si de rebus in concilio IV Toletano, quod anno 635 celebratum fuit, peractis concepta fuit epistola, ut subdiacare Pacensis videtur; sive aliquis ex tribus Honorii successoribus, Severinus puta, Joannes Theodorusve, qui æquales inde Braulioni vixere. Ejusdem aliam ad Fructuosum Bracaraensem presbyterum datam se vidisse in archivo S. Justæ Toletanæ finxit more suo Pseudo-Julianus Advers. 488.

De labore hujus magni præsulis in *Etymologiarum* S. Isidori magistri ejus opere exantlato, diximus jam in Isidoro. *Etymologiarum*, ait, *Codicem nimia magnitudine distinctum ab eo titulus, non libris; quem quia rogatu meo fecit, quamvis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros divisi*, in præfatione ad sancti pontificis Opera. Præter hæc reliquiesse Braulionem et alia opuscula, non solum Ildephonsus, sed et Isidorus Pacensis ex eoque Rodericus Toletanus referunt (b).

Circumfertur etiam Braulionis nomine inter fideles merces Toletani Chronicorum pseudonymorum auctoris, ad calcem illius quod Marci Maximi titulo insignitur, appendix quædam veluti additionum potius quam historiæ continuationis, additionum. Sunt enim in his plurima cum ad ecclesiasticam ejus ævi historiam, tum præcipue ad eam quæ tunc in Hispania vigeat circa mores ritusque Ecclesiæ disciplinam dignoscendam apprime utilia, nec facile aliunde haurienda. In Escorialensi Codice recens quidem, sed e veteri alio descripto, digramm. et plut. IV, n. 23, exstat: *Braulionis Cæsaraugustani additio ad librum Isidori de Viris illustribus*. Fabricius Bibl. med. et inf., lib. I, p. 273, *Vitam sanctæ Leocadiæ Toletanæ Virginis eidem tribuit*.

(a) Ea omnino epistola est quam Braulio nomine universi concilii Toletani VI a. 676, seu Christi anno 638, v. Idus Januarii congregati ad Honorium I papam direxit; in qua purgat se Hispanosque et Galliæ Narbonensis Patres de nonnullis quæ in eos calumniose sparsa ipsisque ab Honorio objecta fuerant. Exstat apud cl. H. S. Continuatores, tom. XXX, a pag. 348.

(b) *Prænotationis Isidori Operum*, quam uno quasi ore bibliographi Braulioni ascribunt, videtur hoc loco noster non meminisse. Atqui nunquam minus prætereunda quam nunc est, cum litem de ea movet vir eximius, civis ac singularis, dum vixit, amicus ac studiosior meorum fautor Gregorius Mayansius Sisicari: qui in Nicolai Antonii Vita, immortali *Fictitiarum Historiarum* ejusdem *Censuræ* præmissa,

bus aliis similibus quæ Helecanem seu Helecam ejusdem Cæsaraugustanæ urbis nono sæculo episcopum præseferunt auctorem, ita commistam, ut Bivarius ipse fateatur in Maximi editione difficile admodum sibi fuisse de uniuscujusque auctore judicare. Plane non hæc torsit difficultas editores Cæsaraugustanum et Hispalensem: quibus præter segmenta seu Adversaria sex priora quæ Braulioni, cætera usque ad finem omnia Helecani ascribuntur. Mire autem variat Matritensis Bivariana a duabus istis prioribus in collocatione Adversariorum, ut videantur plane non ex uno fonte exempla fuisse omnia derivata, sed ab eodem auctore, seu inventore, ad diversos, eo ordine qui sibi placuisset distributa, promanasse.

Conflecta hæc omnia sunt ad eo qui cogitationes suas plerumque temerarias, sive potius insanas, ne frustra venales proponeret, eis titulum affixit veteris alienius nominis quod pretium his concillaret, curiososque abstrusarum rerum provocaret. Evangelicorum nempe hominum genealogias, propinquitates, peregrinationes, ordines, dies mortis, formasque, quasi memorata ab aliis, quæ somniavit ipse, falso et absurde prodit. Aliorum sanctorum virorum historias ad arbitrium suum fingit. Ut natas de aliis, hinc inde urgentibus documentis, quæstiones rescandi sibi palmam arroget, ex uno duos homines compingit. Denique is, gemellus Dextri atque Maximi, omnes eorum artes fallendi atque mentiendi gnavus exercet. Cujus experimentum rei unicum hic exstare velim, interim dum copia non datur hos veritatis hostes styli clava conficiendi. Helecanis vere ad segmenta hoc pertinet quod nunc exagitare intendimus; sed in Helecanem Braulionem, qui cum eo coagmentatus est et commistus, sive unus et idem cum eo est, urgemus.

Agitatur apud nos et Gallos jam diu quæstio de S. Vincentii levitæ ac martyris Hispani, Valentini prius tumulati, hodierno sepulcro. Lusitani Ulyssip- § 125, *falso eam Prænotationem Braulioni tributam asserit; idque pluribus a se, ubicunque locus aut occasio ferat, probatum iri pollicetur*. Quæ si ad veterem atque uberiores illam a nobis alibi memoratam Braulionis Prænotationem referantur, quam a Cypriano Suarezio repertam Grialius ait in suæ editionis Prologo, Joannes autem Mariana in *Not. ad Isidori lib. I contra Judæos*, c. 2, in duobus certe *vetustis Codicibus a se visam* testatur: non usque adeo solliciti erimus; cum de ea Prænotatione nunc agamus quæ manibus omnium teritur, quæque Isidori Operum collectionibus præligi vulgo solet. Ac de hac, ut verum fatear, nihil mihi unquam accidere potuisset jucundius, quam a tanto viro rationes edoceri quibus in hanc sententiam pertractus fuit (non enim gratis aut pro lubricine quæ ex eo retulimus jactata fuisse existimandum est), si quid forsitan in tenui nostra pennæ esset quo dilui aut e'vari utcumque possent. Interea vero dum eas in apricum metas profert, unam veterum quotquot viderim Codicum, ac bibliographorum fere omnium (quibus Braulionis qua de agimus Prænotatio ad internoscenda germana Isidori opera veluti fax et Cynosura semper fuit) consensionem, satis anperque fore existimo, ut nullo pacto a gradu quem hactenus apud criticos obtinuit, eam removeamus.

pone se id habere, Galli se in Castrensi Aquitanorum oppido jactant. Qua super re, ne sim prolixus, Andream Resendium adeas, lector, in epistola doctissima ad Quevedum data, cujus non ita pridem mentionem fecimus. Utrouque cum sacra colantur pignora, Vincentio martyri cognominum aliorum celeberrimo ascripta: credidit sibi laudi futurum Pseudo-Braulio hic, de quo agimus, si unius et alterius Vincentii, Valentiae olim terræ conditi et asservati, indeque prioris ad promontorium sacrum Lusitaniae; posterioris ad Gallias translati, composita ad historiam similitudinem fabula, partes dudum sine missione invicem adversantes in concordiam redigendi sibi consilium succederet. Eo tendunt ea quæ num. 7 Bivarianæ editionis de duobus Vincentiis referuntur, altero Oscensi ex Hispania, Agennensi altero ex Gallia, sub eodem Valerio Cæsaraugustano præsule archidiaconis, utroque autem post martyrium in Valentia Hispaniæ nostræ sepulto. Quibus adjungit: *Hispanus prius allatus est ad promontorium sacrum; hic vero (Gallus) ad Gallias ad monasterium Castrense anno circiter 850, Hispanus 757, obsidente Valentiam Abderegmene. Annum audis quo ex Valentia urbe Vincentius Agennensis ad Castrense oppidum fuit exportatus. Et tamen hujus translationis mentionem Juliano archiepiscopo Toletano, qui ante ducentos annos fere vixerat, paulo post attribuit. Toleti fuit a Gundemaro ædificatum (templum) in laudem S. Vincentii Hispani levitæ; et a Juliano archiepiscopo Toletano alterum in honorem S. Vincentii Agennensis in edita parte urbis regiæ; ejus devotissimus fuit et fecit illi hoc carmen:*

Vincenti, pateris constans qui martyr Agenni,
Et levita sacer sanguine ad asira volas,
Mucro tibi caput eripuit funestus; at illo
Laurea sacra tibi non moritura datur.
Gallia te genuit, docuitque Augusta ministrum
Cæsares, et Valeri sub pietate riges.
Gallia teque iterum recipit sacra verba docentem;
Maximianus inops mentis at ense necat.
Post cineres te præsul amans quoque Murila vectat.
Ipse Valentinus ad sua tota vigil.
Tandem te ad patrios revocat volventibus annis
Audualdus ovas, jussus et ipse, laræ.
Ora pro nobis, Vincenti, etc.

Hæc illa translatio est ad Castrense oppidum ex Valentia, sive ex Cæsaraugusta, quam fecit Audaldus monachus Gallus monasterii *Conkittas*, alias *Okatas* nuncupati, post annum 855, regnante in Galliis Carolo Calvo; cujus translationis historiam ab Aimoino

(a) Diversa ab Aimoino Floriacensi ætatis inferioris, de quo Labbeus multis altero volum. de Script. eccles.

(b) Exstat hujus Audaldi, atque Illeberti revelationis, ac reliquiarum sanctissimi levitæ et martyris Vincentii e Valentia nostra ad Castrense in Aquitania monasterium translationis narratio in vetere Escorialensi Breviario ineuntis ut videtur sæculi xiii, lit. L, plut. iii, n. 4, contractior tamen quam in Actis sanctorum ad diem xxii Januarii: quo loco universa ejus itineris historia, patrataque ubique a sancti martyris reliquiis miracula accurate describuntur, eorumque occasione ejusdem parentes *Euticius*, et *Enola* nominantur, perinde quasi hæc iidem Audaldo et Illeberto revelata fuissent; quæ non pa-

A monacho (a) qui hoc ipso tempore vixit, et ab ore ipsius Audaldi quæ retulit se accepisse ait scriptam: Jacobus Breulius monachus S. Germani a Pratis primus publicavit, exstatque iterum edita in magno de Actis sanctorum Opere xxii Januarii. Idem Aimoinus eandem historiam carmine composuit, in cujus initio annum sic expressit:

Bis quadringentis decies quinq; voluit,
Quatuor inque super cyclis a præsule Christo,
Virgineo semperque sacro de germine nato,
Audaldus fuerat tali de nomine notus
In Castro monachus (b).

Cessasne adhuc, lector, impostorem pessime in fingendo cautum, et anachronismo duorum sæculorum risui sese dantem, naso suspendere? Julianus Toletanus episcopus Quirici successor, qui *Prognosticum futuri sæculi ac De sextæ ætatis comprobatione* librum aliaque scripsit, anno m Egicanis Gothorum regis, florente adhuc in Hispaniis eorum imperio, æra 728 (hoc est anno Christi 690) diem vitæ clausit extremum: quod Felix, ejus in eadem Ecclesia Toletana successor, prodidit (c). Et hic, si scilicet Braulioni aut Illecani bibulas commodamus aures, de translatione S. Vincentii reliquiarum ab Audaldo carmen fecerit, quam anno 855, uti Aimoinus, aut circiter annum 850, ut hic ipse rei absurdum et incautus enarrator agnoscit, contigisse compertum est. Reliqua hujus appendicis additionum, sive Braulionis sive Helecanis præferant nomen, hoc pede, lector, moduloque metiri debebis, laterique non injuria dictum ab auctore Synopsis historiciæ ex Actis sanctorum jam laudatæ: *Multo autem magis indubitanter audemus asserere illas decem annorum (ab æra 352 ad æram 362) additiones, fictitio, quod sub Maximi Cæsaraugustani nomine prodit, Chronico subreptas, ab eadem proditisse officina, unde et Pseudo-Dexter, et alia similis figmenti portenta prodire. Nos ad alia. Dies S. Braulionis festus agitur xviii Martii in Cæsaraugustana Ecclesia, uti nos docent Aragonenses ipsi (d), non xxvi ejusdem mensis, ut per errorem primus scriptum reliquit Thomas Truxillus qui et errare fecit Baronium, hic autem Pseudo-Luitprandus, Pseudo Luitprandusque demum Joannem Tamaum, ut notatur in Synopsi historica jam laudata, n. 20. Plura addunt nostri historici de regio Braulionis sanguine, miraculis in electione et obitu; sed quæ vetustatis fundamento deficiunt.*

rum ab historiæ genio et simplicitate abhorrent, ac propterea ab Andrea Resendio Epist. ad Barth. Quevedum, cum aliis ejusmodi quæ de hoc argumento circumferri solent, ad aniles fabellas ablegantur. In antiquiore alio ejusdem bibliothecæ, sæculi xii Codice, lit. L, plut. iii n. 3, in matutini sanctissimi Levitæ officii lectione iv, hæc ulterius de ejusdem genere et alterius parentis patria leguntur: *Exstitit enim Vincentius) patre Euticio progenitus, qui fuit Aggressi nobilissimi consulis filius! Mater vero ejus Enola ex Oscha urbe dignoscitur procreata!*

(c) Exstat cum S. Ildephon i libello de Script. eccles.

(d) Carrillo, *Hist. de S. Valero, y catalogo de los prelados de Zaragoza*, pag. 231.

SANCTI BRAULIONIS

CÆSARAUGUSTANI EPISCOPI

EPISTOLÆ.

(Flores., España Sagr. tom. XXX.)

EPISTOLA PRIMA.

ISIDORI EPISCOPI HISPALENSIS AD BRAULIONEM ARCHIDIACONUM.

In nomine Domini. In Christo charissimo et dilectissimo fratri Braulioni archidiacono, Isidorus.

Quia non valeo te perfrui oculis carnis, perfruar saltem eloquiis: ut ipsa mihi sit consolatio, incolumem litteris cognoscere quem cupio videre. Utrumque bonum esset si liceret, sed quia nunc non licet, vel mente de te reficiat, si corporali obtutu non valeo. Dum pariter essemus, postulavi te, ut mihi decadem sextam^a sancti Augustini transmitteres. Posco, ut quoquo modo me cognitum ei facias^b. Mittimus vobis Synonymorum libellum, non quod alicujus utilitatis sit, sed quia eum volueris. Commendo autem hunc puerum, commendo et memetipsum, ut ores pro me misero, quia valde lingueo et infirmitatibus carnis et culpa mentis. In utraque tuum præsidium posco, quia per me nihil mereor. De cætero peto ut dum vita comite portitori ad nos regredi fuerit opportunitas, vestris nobis jubeatis lætificari eloquiis.

EPISTOLA II.

EJUSDEM ISIDORI AD BRAULIONEM ARCHIDIACONUM.

In Christo charissimo et dilectissimo filio Braulioni archidiacono, Isidorus.

Dum amici litteras, charissime fili, suscipis, eas pro amico amplecti non moreris. Ipsa est enim secunda inter absentes consolatio, ut si non est præsens qui diligitur, pro eo litteræ amplectentur. Direximus tibi annulum propter nostrum animum, et pallium pro amicitiarum nostrarum amictu, unde antiquitas hoc traxit vocabulum. Ora igitur pro me. Inspiret tibi Dominus ut merear adhuc in vita videre te; et quem lætificasti abeundo, aliquando iterum lætifices te præsentando. Quaternionem regularum

^a Quæ magni Augustini opuscula in ista decade continerentur, nunc, cum obliterata est ejusmodi divisionis memoria, nec facile est, nec operæ pretium divinare, inquit PP. Bollandiani, tom. II Martii, pag. 636. Ego vero non dubito sextam Augustini decadem esse Augustinianæ explanationis in Psalmos certam partem, eam nempe quæ complectitur a psalmo LI usque LX. Nam totum Augustini commentarium in decades fuisse aliquando distributum et Cassiodorus in suo prologo ad Psalm. testatur, et aliquot mss. Codices ostendunt. Legito monachorum e congregatione S. Mauri præfationem in tom. IV August. Operum.

^b Aliena hæc verba sunt a mente Isidori, et prorsus inepta. Qui enim fieri poterat ut Braulio

A per Maurentionem primicerium^c direximus. De cætero autem opto tuam semper cognoscere salutem, dilectissime mi domine, et charissime fili.

EPISTOLA III

BRAULIONIS EPISCOPI CÆSARAUGUSTANI AD ISIDORUM.

Domino meo et vere domino Christique electo Isidoro episcoporum summo, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

O pie domine et virorum præstantissime, sera est inquisitio, et tarde data mihi scribendi optio, quia peccatis meis ingruentibus non modo sterilitatis vel inopie malo, verum etiam luis et hostilitatis, quominus inquirerem, horribili sum præpeditus incursu. Nunc autem et si mille necessitatibus, mille curis attritus, post longum miseræ tempus, veluti ab improbi soporis, ut ita dixerim, gravedine suscitatus, istius meæ suggestionis affatibus dependere præsumo salutis obsequium, et cordis et corporis humilitate prostratus, imprecans excellentissimam tuæ beatitudinis potestatem, ut peculiarem famulum, quem pio illo sacræ dignationis intuitu semper habuisti susceptum, usque in finem habere jubeas commendatum. Nam et ego (Christus novit) gravi dolore disruior, quod emenso tempore tam prolixo, vel nunc vestrum non mereor videre conspectum: sed spero in illum qui non obliviscitur misereri, nec repellit in finem, quia exaudiet precem pauperis, et vestro me miserum repræsentabit aspectui. Suggero sane et omnimoda supplicatione deponco, ut librum Etymologiarum, quem jam, favente Domino, audivimus consummatum, promissionis vestræ memores servo vestro dirigere jubeatis: quia, ut mihi sum conscius, magna ibi ex parte servi tui postulatione sudasti. Et ideo in me primum existe munificus, sic in sanctorum cœtibus et felix habearis et primus. Gesta etiam synodi in qua Sintbarius examinis vestri igni (etsi

Isidorum cognitum faceret Augustino ante duo propemodum sæcula mortuo? Itaque librorum incuria perturbatus est sensus; atque paucis litteris mutatis restituendum censeo: Posco ut quoquo modo mihi cognitam eam facias, scilicet sextam decadem Augustiniani in Psalmos commentarii.

^c Sic Editi quos viderim. Lego tamen *primicerium* aut *primicerium*. De primiceri dignitate mentio fit in conc. Emerit., c. 10 et 14; in Tolet. 15, in subscriptionibus, et in Compost. c. 1. Ad hujus officium spectabat oblationes clericis distribuere secundum uniuscujusque dignitatem et virtutem. De primiceriatu vero videris ipsum Isidorum epist. ad Ludifredum Cordubensem episcopum

non purificatus, invenitur tamen decoctus) quæso, A ut vestro instinctu a filio vestro Domino rego nobis dirigantur cito. Nam et nostra ejus sic flagitavit gloriam suggestio, quia multum in concilio pro investiganda opus est veritate. De cætero Creatoris altissimi pietatem efflagito, ut coronam beatitudinis vestræ pro integritate fidei et statu Ecclesiæ suæ longo tempore præcipiat conservare, neque inter oblatrantia præsentis mundi varia et innumerabilia discrimina munusculum reddat tuæ intercessionis gratia, ac reconciliat in gremium memoriæ tuæ, tutum ab omni tempestate peccati bratu vestro efficiat Trinitas sacratissima: *Et manu sua*: Ego servus Domini Braulio Isidoro: in Domino fruar te, lucerna ardens, et non marcescens.

EPISTOLA IV.

ISIDORI AD BRAULIONEM EPISCOPUM.

Domino meo et Dci servo, Braulioni episcopo, Isidorus.

Quia te incolumem cognovi, gratias Christo egi; et utinam ejus cognovi salutem in hoc corpore aspiicerem et visionem! Quid autem mihi evenit pro peccatis meis, manifestabo: quia non fui dignus tua perlegere eloquia, quia statim ut accepi pittacium tuum, puer regius ad me venit, dedi cubiculario meo illud pittacium^a, et confestim ambulavi ad principem, ut postea perlegerem, et rescriberem. Reversus e palatio regis, non solum scripta tua non inveni, sed etiam quicquid aliud in chartis fuit, periiit. Et ideo, scit Dominus, luxi meritum meum, quia non perlegi eloquium tuum, sed rogo ut quæcunque occasio venerit, rescribas mihi. Et gratiam verbi tui non auferas, ut quod ex meo delicto perdidi iterum gratia tua recipiam. *Et manu sua*. Ora pro nobis, beatissime domine.

EPISTOLA V.

BRAULIONIS AD ISIDORUM

Domino meo et vere domino Christique electo Isidoro episcoporum summo Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Solet repleti lætitia homo interior ac spiritualis, cum inquisitione fungitur amantis: ob id velle meum est, mi domine reverentissime, nisi culparum maceria mearum obsistat, et benigne te inquisitionem meam amplecti, et querelarum calumniam patienter accipere. Utrumque enim ago, et officium inquisitionis persolvo, et tibi contra te causarum mearum necessitates dirigo, quod ut benignissime tuo auditui admittas, in ingressu hujus dictationis portuque prostratus peto a culmine vestri apostolatus: et quamquam vacillet calumniæ obiectio, ubi lacrymarum est intercessio, cum lacrymæ non sint signa calumniæ, tamen sint opto et lacrymabiles calumniæ, et calumniabiles lacrymæ. Sed utrumque pro licentiosa amoris præsumptione, non autem pro arrogantia temeritate. Sed jam causam exordiar. Septimum, ni fallor, annum tempora gyraunt ex quo me meministi libros a te

conditos Originum postulasse, et vario diversoque modo præsentem vos me frustratum esse, et absenti nihil inde vos rescripsisse, sed subtili dilatione modo necdum esse perfectos, modo necdum scriptos, modo meas litteras intercidiisse, aliaque multa opposcentes ad hanc usque diem pervenimus, et sine petitionis effectu manemus. Ob hoc et ego veritam preces in querelam: ut, quod supplicatione nequivi, vel calumniâ lacecendo valeam adipisci. Sæpe namque solet mendico prodesse vociferatio. Quocirca cur, quæso te, mi domine, non tribuas quod rogaris? Unum scias, non dimittam, quasi fingens me nolle negata. Sed quæram, et instanter quæram, quousque aut accipiam, aut eliciam, piissimo Redemptore jubente: *Quærite et invenietis*: et adjiciente: *Pulsate et aperietur vobis*.

B Quæsi, et quæro, etiam pul-ø. Unde et clamito ut aperias. Nam hujus argumenti me consolatur inventio; quia qui contempsisti postulantiem, exaudies forte calumniantem. Hinc et ego scienti tua ingero; nec jactatione: novi aliquid suggerere insipienti profecto præsumo; nec tamen erubesco imperitus discretissimi loqui apostolici memor præcepti, quo præcipis libenter sufferre insipientem. Quamobrem accipe clamores calumniæ. Cur rogo talentorum distributionem, et cibariorum dispensationem tibi creditam lucusque retentas? Jam solve manum, impertire familiis, ne inopia pereant famis. Nosti quid creditor veniens reposcat a te. Non minuetur tibi quicquid dederis nobis. Memor esto parvis panibus multitudinem satiatam, et superasse reliquias fragmentorum

C magnitudine panum. An putas donum tibi collatum pro te solummodo esse datum? Et vestrum est, et nostrum; commune est, non privatum. Et quis dicere vel insanus præsumat, ut privato tuo gaudeas, qui de communi tantum inculpabiliter gaudere scias? Nam cum Deus tibi œconomiam sui thesauri et divitiarum, salutis, sapientiæ et scientiæ tenere concesserit, cur larga manu non effundis quod dando non minues? An cum in membris superni capitis unusquisque quod non accepit sic in altero possideat ut alteri quod habet possidendum sciat, tu forsitan ideo nobis parvus existis, quia quod mutuo a nobis resumus non invenis? Sed si habenti das, tantillæ mercedis fructum reportas. Sin vero non habenti tribuis, præceptis evangelicis satisfacis, ut reddatur tibi in retributione justorum. Proinde et ego ramordeor conscientia, eo quod in me communicabile nihil boni sentiam, quoniam jubemur per charitatem servire invicem, et unusquisque quam accepit gratiam in alterutrum illam administrare, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei; atque unicuique sicut divisit Deus mensuram fidei in unam compagem membrorum, debet eam cæteris partibus communicare; quia hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult. Sed ad unum ac peculiarem subsidium, quod præmisi, recurro, ad importunitatem scilicet amicam amicitia

^a Pittacium dicitur scheda seu epistola brevis et modica. Augustinus quoque hac voce usus est serm. 178, de Verb. Ap., cap. 7.

destitutis, ac nulla membrorum honestorum gratia decoratis. Idcirco audi vocem meam tot interjacentibus terris. Redde, redde, quos debes. Nam servus es Christi et Christianorum, ut illic sis major omnium nostrum, et quia nostri causa tibi collatam presentis gratiam, sitientibus animis scientiæque fame cruciatis impertiri non dedigneris. Non sum saltem pes, qui ad injuncta discurrens possim alio Ecclesiæ, membrorum scilicet judici, obedientiæ discursu parere, nec principatui capitis imperanti obsequendo placere? Quin et si de inhonestioribus membris me esse sciam, sufficiat quia quæ te constat a capite percepiſſe per me est dignum egerere, nec te, me non egerere, quamvis minimum, Christi tamen sanguine redemptum. Nam nec dicit caput pedibus: Non estis mihi necessarii, quoniam quæ videntur membra corporis infirmiora esse necessaria sunt, et quæ putantur ignobiliora esse, his honorem abundantiorum circumdamus, et quæ inhonestiora sunt nostra, majorem honestatem habent. Sic itaque Creator noster ac dispensator cuncta dispensat, ut cum in altero alteri dona divina quæ in se non percipit possidenda tribuuntur, charitas eumuletur. Denique tunc bene multiformis gratia dispensatur, quando acceptum donum et eis qui hoc non habent creditur, quando propter eum cui impenditur datum putatur. Hoc Apostoli capitulum a nobis in parte præmissum, optime novit prudentia charitatis vestræ huic rei congruere totum, et quidquid summam tetigi, te procul dubio nosse melius latet nullum. Itaque hoc solum superest, quod et magnopere peto, ut præstes postulata, et si non pro me, saltem pro ipsa charitate divinitus impertita. Pro qua jubemur et nosse et præstare omnia, et sine qua nihil sunt omnia. Sed et si qua superflua, si qua negligenter, si qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi quam dixi: cuncta, quæso, benigne suscipias, cuncta ignoscas, cuncta ores, ut Deus ignoscat. Ergo et hoc notesco, libros Etymologiarum, quos a te domino meo posco etsi detruncatos corrososque jam a multis haberi sciam: inde rogo ut eos mihi transcriptos, integros, emendatos, et bene coaptatos digneris mittere, ne raptus aviditate in perversum cogar vitia pro virtutibus ab aliis sumere. Ego autem opto, quævis nullius excas, et ultroneæ dicatur potere merces, et dignatio vestræ benignitatis imperet nobis in id quod possumus et valemus, tantum ut obsequio nostro utaris, imo charitate, quæ Deus est, perfruaris. Illis igitur expletis, erunt mihi quæstiones de sacris divinisque paginis, quarum mihi expositionem cordis vestri lumen aperiret, si tamen et nobis jubes resplendere, et divini legis obscura reserare. Nec si ista quæ peto percepero, de illis silebo, sed viam reseras capiendæ fiduciæ, cum in hac prima fronte non me confoderis, stimulis verecundiæ, et ignaviæ meæ locum dederis veniæ, quod quem diligebas, quamlibet immeritum, non jussis reprobare, quia ignominiosum valde videtur ac vile, si necdum satius quis charitate, ab eo quem ama-

bat invenitur secedere. Obsequio autem meæ servitutis dependo jura salutis, et quæso pietatem sanctissimæ vestræ potestatis, ut pro me orare digneris: quatenus quotidie fluctuantem animam in malis tuo intercessu lucreris, et ad portum tranquillitatis æternæ deducas erutam a miseriis et a scandalis. Dulce mihi fuit diu ad te loqui, quasi coram positus vultum viderem tuæ faciei, ideo nec verbositatem cavi et temeritatem fortassis incurri. Sed aut hoc aut aliud agere debui, tantum ut quod noluiſti per humilitatem, saltem tribuas per tumultuantem improbitatem. Ecce quantum audaciæ dedit mihi gratia vestræ benevolentiae. Et ideo si quid in hoc displicuerit, sibi imputet quæ tantum amat, ut timorem tollat. Nam perfecta charitas foras mittit timorem. Speciali quoque gratia fretus speciali domino, in quo vires sanctæ Ecclesiæ consistunt, suggero ut quia Eusebius noster metropolitanus decessit, habeas misericordiæ curam. Et hoc filio tuo, nostro domino suggeras ut utilem illi loco præficiat, cujus doctrina et sanctitas cæteris sit vitæ forma. Hunc autem filium præsentem beatissimæ potestati vestræ per omnia commendando, ut tam de his quæ hic suggestimus, quam etiam de his quæ supra questi sumus, eloquio vestro per eum illustrari mereamur.

EPISTOLA VI.

ISIDORI AD BRAULIONEM.

Domino meo et Dei servo Braulioni episcopo, Isidorus.

Tuæ sanctitatis epistolæ me in urbe Toletana invenerunt. Nam permotus fueram causa concilii. Sed quamvis jussio principis in itinere positum remeare me admonuisset, ego tamen quia propinquior eram præsentiae ipsius quam regressioni, malui potius cursum itineris non intercludere. Veni ad præsentiam principis, inveni præsentem diaconum tuum: per eum eloquia tua suscipiens, amplexus sum et legi, et de salute tua Deo gratias egi, desiderio omni desiderans, quamvis debilis atque fessus, fiduciam tamen habens per Christum in hac vita videndi te; quia spes non confunditur per charitatem, quæ diffusa est in cordibus nostris. Codicem Etymologiarum cum aliis Codicibus de itinere transmissi, et licet inemendatum præ invaletudine, tamen tibi modo ad emendandum statueram offerre, si ad destinatum concilii locum pervenissem. De constituendo autem episcopo Tarraconensi. non eam quam petisti sensi sententiam Regis, sed tamen et ipse adhuc, ubi certius convertat animum, illi manet incertum. Peto autem, ut pro meis peccatis apud Dominum existere digneris intercessor, ut impetratu tuo deleantur delicta mea, et remittantur facinora. *Item manu sua.* Ora pro nobis, beatissime domine et egregie frater.

EPISTOLA VII.

EJUSDEM ISIDORI AD BRAULIONEM

Domino meo et Dei servo Braulioni episcopo, Isidorus.

En tibi, sicut pollicitus sum, nisi opus de Origine quarundam rerum, ex veteris lectionis recordatione collectum, atque ita in quibusdam locis adnotatum, sicut exstat conscriptum stylo majorum,

EPISTOLA VIII.

EJUSDEM ISIDORI AD BRAULIONEM.

Domino meo et Dei servo Braulioni episcopo, Isidorus.

Omni desiderio desideravi nunc videre faciem tuam, et utinam aliquando impleret Deus votum meum, antequam moriar. Ad præsens autem deprecor, ut commendes me Deo orationibus tuis, et ut in hac vita spem meam impleat, et in futura beatitudinis tuæ consortium mihi concedat. *Et manu sua.* Ora pro nobis, beatissime domine et frater.

EPISTOLA IX.

BRAULIONIS EPISCOPI AD JACTATUM PRESBYTERUM.

Domino meo Jactato presbytero, Braulio.

Exigere a me, frater beatissime, velle te peruenire verbi pastum divini, quod ultra vires meas esse intelligo; devotionem enim tuam eo quam maxime approbo, quo etiam importunitatem tuam nec ibi cohibes ad sancti studii exercitationem ampliandam, ubi manet tibi scientia parum posse invenire quæ sita: nam cum quotidie in lege Domini mediteris, et beatissimorum Patrum peritissimorumque revolvās paginas virorum, quid in nobis, aut quantum est, quod aut ipse velis addiscere, aut de quibus contingat tibi sacrum desiderium alere? Sufficit, et valde sufficit, ut amicum tuum legas sanctum Augustinum, ut Hieronymum, ut Hilarium, ut ceteros doctissimos viros, quos et mihi commemorare longum est et te usui habere dubium non est. Eorū te sermo pascat, eorum sententiæ instruant, imo isti cuncta quæ queris perdoceant, eisque contentus nostram paupertatulam nec in propatulo trahas, nec invidentium oculis nudam videndamque exponas. Unum quod aptum mihi, etsi non efficaciter sentio, efficere tamen cupio, ut postulem communis Domini Redemptoris singularem et inexhaustam pietatem, ut tibi nobisque vitam socia felicitate largiatur, et commoditatem visendi nos tribuere dignetur, quatenus os ad os loquentes et mutuo sermone pascamur, et in Domino optata tranquillitate fruamur. Quod ut tam cito fiat quam volo, te quoque vicissim orare pro me quæso, sed ut puto facile hoc foret, si sanctitas tua, quando Tirassona succedit, ad nos venire delectaretur. De reliquiis vero reverendorum apostolorum, quas a nobis flagitasti vobis debere mitti, fideliter narro, nullius martyrum me ita habere, ut quæ cuius sint possim scire. Præcessorum et dominorum meorum sententia fuit, ut quia passim, aut fortim, aut etiam inviti ipsi et coacti multorum charitate ex his quæ habebant aut dare, aut carere cogebantur, cunctiorum notitiæ ne ullius pateret indicium tituli tollerentur, et sub uno conclavi mitterentur. Reservatæ sunt tamen admodum septuaginta, quæ in usu habentur, inter quas eæ quas queritis minime reperiuntur. Ad summam autem constat, te oppido salutare, et intentissima mente iterum iterumque precari ut pro nobis jubeas

^a Huic et sequentibus epistolis Floresius præponit hunc titulum: *Epistolæ Braulionis antehac ineditæ,*

A orare. Citatim, ut occurrit, dictavi; vacet negligentia si aliquid præterivi.

EPISTOLA X

EJUSDEM BRAULIONIS AD JACTATUM PRESBYTERUM.

Sanctissimo et venerabili in Christo fratri Jactato presbytero.

Abstrusum penitus me et prorsus remotum manibus curarum tuarum litteræ in memetipsum reportarunt: affectu enim obruto sollicitudinibus mendi et tempestatibus procellarum, quæ loco quo præsideo quotidie naufragia obtentant, non sinimus id esse quod esse aut dicimur, aut debemus; sed cum tua me permovit epistola, dorso postposita omnia, et te meque contemplatus nihil medium nisi ipsam dilectionem, quæ est utrorumque creator, sum contuitus, ad quem conversus persolvere grates gestiens nihil dignum potui; tantum reminiscor quia volui, tanto enim tantillus nequit persolvere munus. Ipse enim tuam excitavit conscientiam, ut in me se præberet sollicita, quocirca, si debita illi inexplicabiles sunt gratiæ in te eas convertens, quæso, ut expleant officia et redditionis et devotionis

Nam quibus te questus es angustiis coarctari, idem ipsis et quasi e vestigio porrectis fateor me angere, et mecummet causari cur tanto distent intervallo, quorum est una dilectio, et habeant quibus carere cupiant, et careant quos habere cupiant; sed rursus video non hic esse patriam piorum, et ideo esse discretos in regione mortalium, ut sint concreti in terra vivorum; nam sufficiat peregrinis indiaruptum habere vinculum charitatis, ac per hoc consolari in eo, et mente servire legi illius qui vere charitas est, carne autem a charis abjungi, ut sit carentibus charis ipsa charitas dulcis per quam absentium memoria dulcescit. Tu autem si vehementer amares, moras rumperes, iter arripes, ad me venires, et non obeisteret longitudo, non quælibet necessitatis occasio. Sed quasi quibusdam calcaribus promove te, stimulisque confodi animum, et suscita in eo vim amoris ignemque dilectionis, ut ardeat, et aqua multa exstingui non queat. Quorsum ista locutus? Videlicet quia venisti Tirasonam; et pene sæpe moraris, et nos videre contemnis. Agnosce culpam, si vis ut tibi ignoscam, et indagine studioso da opportunitatem, qua debeas prima post Pascha te nobis exhibere.

Ego vero saluto in Domino Jesu Christo multimodo affectu, et multiplici veneratione, multifarieque et oppido petens, ut me Creatori meo promptissima oratione tua commendes. Christi autem Dei nostri omnipotentia in te augeat, et auctam perficiat, et perfectam conservet suam gratiam.

Direxisti nobis quod in sacramento offertur corporis Christi; remisimus vobis quod in ejusdem Domini mysterio sanguinem præfigurat, vini metra videlicet duo: direximus et metrum olei, et modium olivæ in gemino charitatis præcepto; aliud nimirum quo Dei, et aliud quo proximi dilectio signatur. Da et novissime in pervetusto codice Gothico sanctæ ecclesie Legionensis repertæ. EDIT.

mascinæ modium unum, de quo non invenio quod dicam, nisi forsitan id quod nato Domino virtus civitatis illius, unde hoc genus panni ortum est, offerenda promittitur. Hoc est aurum quod a magis oblatum sanctum refert Evangelium.

EPISTOLA XI.

EJUSDEM BRAULIONIS AD TAJUM PRESBYTERUM

Domino meo Tajo presbytero Braulin.

Salò mentis quateris, et procellosis tempestatibus impatientiæ jactaris, ita ut æquum sit dicere: Modicæ patientiæ, quare turbaris? Atque utinam ita movereris ut ad humilitatem confugeres, et non ad convicia et ad contumelias te converteres. Nam crede pro certo, ecræ Deo enim loquor, me causa joci et non rei vituperii, quod etiam ipsa facetiositate facile est posse videre, de illo asino in litteris meis conscripsisse in quo te ascendere hortayi. Tu e contra velut graculus Æsopius superbia tumidus in camelo me jussisti ascendere, et caput cavere ne in fores ecclesiæ impingerem, minus quidem prudenter, sed nec satis eleganter ista profudisti, deterius quidem cæteris præmissis nesciens, quia caput nostrum, quod est Christus, non impingit in fores Ecclesiæ, forte in Synagoga Satanæ; et ideo non nobis videtur ea tumelia in verbo, sed in sensu, nec nescientiam usquequaque culpamus, sed animum tuum humiliorem esse volumus, nam virum humilem patientia ostendit injuriæ, quæ quantà in te sit hac didici occasione. Nam quid dicam de cæteris quæ scripsisti, cum dum aiteris objecta purgare, non cessas purgata sordidare, quæ si velim, ut sunt reprehensione digna, redarguere, nec difficultas officiebat, nec labor contradicebat, cum nil aliud esset objecta destruere quam e regione per antitheta ea ipsa opponere; sed ne faciat longas fabula nostra moras, domnum Leonem habeo in testem qua tibi scripsim mente, sed et te ipsum, etsi ingratum et invitum, dum et dicis te sermone nostro læsum, et tamen pertinere tibi confiteris hoc ipsum ad profectum.

Sed ne in multiloquio offendamus amicum, breviter apud te habeam fixum me posse remordere si velim, posse genuinum læsus infligere: quia et nos juxta Flaccum didicimus litterulas, et sæpe manum ferulæ subtraximus, et de nobis dici potest: Fenum habet in cornu, longe fuge; imo illud Virgilianum ^a:

Et nos tela, poter, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis.

Nam paradigma tuum illud in armatura compositum quam mihi erat pervium et pede, ut aiunt, contemere, excepto illud pace Gregorii quod peculatum imò corruptum vidi. Sed dum studemus et charitati servire, et te non amittere, omittimus cuncta, nec aliquod risu dignum inserimus, ne habeat ingratos fabula nostra jocos, secundum Ovidium, ac secundum Appium caninam videamur exercere facundiam:

^a Hic Virgilianus versus, qui ex Æneid. xii sumptus est, admodum vitiiose legitur in ms.; habet enim: *Et nos tela pariter ferrumque aut debile dextra.*

sed ut dixi, spretis his, officii nostri functionem exequentes, et Magistri Domini Christi humilitatem tenentes, magis volumus sequi eum qui ait: Dorsum meum posui ad flagella, et maxillas meas ad palmas. Qui cum malediceretur, non remaledicebat; cum pateretur, non comminabatur: quocirca et nos, dilectissime, spernamus illa, et hæc tam dulcia sequamur exempla: abjiciamus rancores, qui veniunt per diversas suspiciones, nam scit Dominus aliqua quæ litteris tuis mihi scripsisti me nec suspicasse, nec eo sensu dictasse quo te video illa intellexisse; aliqua autem data venia non satis video tibi patuisse, nam alia te mihi non illa respondisse. Sed quia seu error, seu suspicio ab inimico nobis ingeritur, communiter eum rejectientes simus in Christo, et in unanimitate dilectionis permanentes, hoc est, quod magis magisque opto. Cæterum si Deo meo placuerit ibi ibo, et quæcunque non secus quam volvi dixi, puto me a te cito veniam consequi. Interim tu sprevisi charitatem in tantum, ut indignatione motus petitioni tuæ effectum ipse tribueres. Ego autem non solum injuriis tuis non moveor, sed blande quæ scripsisti recipio, et tibi, si quod offendi, veniam peto, ac ut me magis magisque diligas, opto, memor quia Christiani sumus, et dispendia animarum nostrarum pertimescere non amare debemus. Ecce si ante tibi fuit motus, modo sit modus: et cui potius placent vina quam verba, caveat vina, ne eum offendant verba. En dum urceum fingere volo, ut ait Terentius, amphoram finxit manus. Nam brevem schedulam scribere cogitaveram, sed pene proluxa evasit epistola; tu vero pro epistola testamentum direxisti, quod forte nisi post mortem tuam firmetur, nam modo legitime reseratum non est. Vale, dilectissime, et mihi a charitate diligende, et da veniam quia dum de amore tuo præsumo, etiam superflue tibi scribo.

EPISTOLA XII.

EJUSDEM BRAULIONIS AD FLORIDIUM ARCHIDIACONUM.

Domino meo Floridio archidiacono, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Fideliter fateor, dilecte fili, me tuas litteras inter anxietatum curas et occupationes detentum variis ita suscepisse, ut libuerit quidem tuam cognoscere salutem, non tamen ad ea quæ petisti celeriter respondere; ne aut tumultuario sermone quæ petebas effunderem, non scribentis maturitate, sed dictationis temeritate, aut certe non cuncta explerem quæ de his rebus necessaria sunt exponere, quæ si minus quam decet dicantur, non in doctrinam sed in casum vertuntur. Incidit enim tempus difficillimum, quando mihi tacere melius quam loqui fuit, ^b ita ut studiosorum studia cessarent, quanto magis pigritantium, dum nobis potius impendat salutis necessitatem vitæ compendia cogitare, quam juxta Appium caninam facundiam exercere.

^b Ex ep. Hieronymi ad Aug., quæ est inter Augustinianas. 172; ista verba huc relata sunt a Braulione.

Itaque quanquam res sensui tuo aptas a me petieris A tibi dirigendas, tamen, quia impeditum me diversarum causarum tempus invenit, ut præmissi, melius fuit veniam a te petere quam voluntati non plene satisfacere. Quapropter petens veniam rogo, ut pro nobis orationem ante Dominum fundas, quatenus intercessu tuo sit venia peccato meo. Porro si me Deus fecerit te videre, melius os ad os quæ petis tradam, quam absens scribam.

Denique nisi quispiam prius numeros illos in Græcitate scierit, facile hoc intelligere non poterit duntaxat, cum aliter sint in Græco, atque aliter in Latino, ei prolixitas tanti operis pene libri magnitudinem, non epistolam flagitet, ut et clarius dici possit, et nihil debeat prætermitti: sed, ut dixi, præsens præsentis facilius tradi potest; nam habet nescio quid latentis energie viva vox, et in aure transfusa fortius sonat, dum et is qui audit, ubi non ita sentit, aperit, et qui ostendit, ubi enucleatus immoretur, scit; siquidem mallet pro angustia temporis, secundum Apostolum qui ait: Quoniam tempus breve est; charitati potius operam dare, quæ ædificat, quam scientiæ, quæ difficile est ut non aut inflat, aut non pateat invidiæ. Veruntamen quoniam te sentio ardentem velle exercere ingenium, morigerabor tibi, et fornabo hanc epistolam ne informem dimittam. Jam tuum erit acutia qua vales, ingenio quo polles, aut ista scienter adire, aut exponendum me exspectare

De cætero salutem impensissime persolvo, et profusissime flagito ut nactis opportunitatibus me reficias affectibus.

EPISTOLA XIII

EJUSDEM BRAULIONIS AD FRUNIMIANOM PRESBYTERUM ET ABBATEM.

Domino meo Frunimiano presbytero et abbati, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Non dissimili contritione afficior, dum vestram tristitiam temptationibus imminentibus esse cognosco, sed quid in talibus actionibus agendum sit, melius vestra prudentia novit quam sermo noster suggerere possit. Optime nosti, domine, vitam monasticam non egere poenitentia, dum ita sit humilitati et quotidianis tristitiis apta, ut in omni cursu vitæ illius poenitudine non habeatur aliena, sed et melius propicias, si mercedem tanto tempore conquistam pro tua quiete non amittis, ne dum augere meritum vis, profligatum disperdere videaris. Grave est etenim, ut curam fratrum spernas, imo charitatem delectantium præesse te vilipendas. Nam de eo quod ortum est, ego suadeo et suggero ut tu temporibus tuis illa agas unde scandalum non habeas, et tranquillitatem tanto tempore conquistam perturbari non sinas. Quapropter expedit ut in vita tua, unde tibi ratio ante Deum constabit, curam fratrum non abicias, et non illis præponas quem nolunt, ut scandalum caveas, ut sit in diebus tuis pax, et fructus doctrinæ atque operis. Postea autem quid sit futurum ne cogitaveris, cum Rector universitatis, prout disposuerit, congregationem illam gubernabit.

Nam fateor, mi domine, non parum stupere in tantum scandalorum quacunque occasione nascentium adversitate ita turbari, ut ab actione senioratus tui optes discedere, et malle in silentio vitam degere quam in his quæ tibi commissa sunt permanere; et unde erit beata perseverantia, si defuerit patientia? Nam memor es Apostoli dicentis: Quoniam tribulatio patientiam operatur. Sed et illud: Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur; quæ non in eo tantum est quod in confessione nominis christiani ferro aut ignibus, aut diverso genere poenarum peragitur, sed et dissimilitudines morum et contumaciæ inobedientium, et malignarum tela linguarum, et diversæ tentationes in hoc genere continentur persecutionum, nam nulla negotia sine periculis exstant. Sed quis inter fluctus navem dirigit, si gubernator abscedit? Quis a lupis oves custodiet, si pastor non vigilet? vel quis latro nem expellet, si speculatorem a conspectu explorationis quies abducat? Permanendum est in opere credito, et in labore suscepto; tenenda est justitia, et præstanda clementia: odio habenda sunt peccata, non homines; tolerantur infirmi, corrigantur tumidi; etsi ultra quam possumus ingruerit tribulatio, non expavescamus quasi propriis viribus resistendo, sed oremus cum Apostolo, ut faciat Deus cum tentatione proventum, ut sustinere possimus, cum et fortitudo nostra et consilium sit Christus, sine quo nihil possumus, et cum quo cuncta possumus. Ecce verbosus sum, dum ad interroganda respondere cupio; sed ut et de eo quod præmissi aliqua dicam, melius ipse, domine, nosti, invitis neminem debere præponi, ne aut contemnatur, aut odiatur, et fiant minus religiosi subditi, dum student vacare contentioni. Quia qui suscipiunt quem nolunt, non ei ut debent obediunt, et oritur per inobedientiam scandalum, et amittitur propositum; sed hæc omnia temperare est prudentiæ vestræ, et illis dulcedinem charitatis afferre, et futura in spe Dei ponere, et ipsi ut placet debite [Ms., debeat] ordinare qualiter et vos quietam vitam peragere, et illi possint temporibus vestris devotissime Deo servire: nam non possunt habere obedientiam, si fuerint provocati ad contumaciam, et erit calamitas detestanda si, cum futuris providere volumus, in presentibus subjectionis ordinem perturbemus.

Ea vero quæ mihi direxistis omnia suscepi, pro omnibus gratias egi et adhuc agere non cessavi, sed Christum Deum deprecor, qui vitam et culmen beatitudinis vestræ, pro meo remedio et intercessionem, apud Dominum sua et conservet et perornet clementia.

Quia me ego imparem sentio respondere meritum ad tanta beneficia, interea precor ut ores pro me tuo servo, nam nec à nobis vacant tentationes, et diversis affigimur malis: unde quæso ut orationis tuæ ope me fulcias, ne naufragio collisum condeleas.

EPISTOLA XIV.

EJUSDEM BRAULIONIS AD FRUNIMIANUM PRESBYTERUM ET ABBATEM.

Domino meo Frunimiano presbytero et abbati, Braulio.

Membrana nec nobis sufficiunt, et ideo ad dirigendum vobis deficiunt, sed pretium direximus unde, si jusseritis, comparare possitis. Istum Apostoli commentarium, quem direximus, diligenter legite prius, et in ordine constituite, et quia diversorum opiniones etiam ad aurem habet conscriptas, unumquodque ut fidei catholicæ congruum esse perspicitis, et ordo se afferet, in corpore contextite, et ita diligenter conscribite, ut per singula capita commenta sequantur, et non per paginas divisum ipsum opus habeatur sicut istud est, ut iterum nos de vobis debeamus vobis retro scribere. Tu autem, domine, more tuo ea quæ optime nosti a nobis petis scire, et dum humilitatem tuam insinuas, nostram nescientiam probas.

Sed quæso ut si quid in hoc negligenter dixerò, ad te respiciat causa, quia ultra jubes querere quam dedisti, et magis vis exigere quam informasti.

Consulis enim, utrum sexta feria Paschæ per lectiones singulas *Amen* responderi debeat, vel consue-to modo decantari *Gloria*, quod neque apud nos fit, neque ubicunque fieri vidimus, nec apud præstantissimæ memoriæ dominum meum Isidorum, denique nec Toledo quidem, vel Gerunda. Romæ autem, ut aiunt, nullum eo die celebratur officium: credo equidem quod non alia causa, nisi ut passionis Domini semper innovetur memoria, et tristitia vera animæ in corpore ejus ipsius temporis significatione monstretur; aut forte, ut Apostolorum perturbatio eadem die deserto officio ostendatur; imo quia forte Ecclesia ab ea die in Petro sumens exordium a mœrore initium cepit, ut gaudium in resurrectione metat.

An quia omnis Christianus ad instar Christi pie in hac vita degens per vias pervenit ad regnum Dei tribulationes, ideo hæc admonitio tristitiarum redi-viva anni conversione in Christo nobis significatur, ut Christus procul dubio imitetur?

Sed et ob hoc mihi videtur illius noctis instituta mœstitia, et ut ab Ecclesia, quæ adhuc in hoc mundo visibilis est, ea quæ corporaliter in Christo gesta sunt visibiliter impleantur; nam sicut resurrectio Domini simpla in lætitia, ita nostra dupla, et in præsentem, scilicet, et in futuro sæculo, significatur in Pascha, et ideo necesse est, ut illa die præmittatur mœror, quasi præsentis vitæ forma, et sumatur gaudium in Redemptoris nostri resurrectione gloriosa.

Ecce quæ sensi, citatim, ut occurrit, quanta potui brevitate, suggessi. Vestrum est inde si quid melius probaveritis eligere, atque si qua offenderint, vestro judicio aut corrigere, aut amputare.

De vestiendi autem altari, seu vela mittenda hoc

• Ms., regionem beatam.

A usus habet Ecclesiarum, ut jam declinante in vespere die ornatur ecclesia, et lumen verum ab inferis resurgens cum apparatu suscipiatur, quia et illæ virgines quæ lampades suas coaptaverunt, in resurrectionis claritate sponsi præstolarunt adventum; uude ipsa nocte eo usque celebrantur festa, quoadusque nox transeat media, qua hora et nos credimus resurrecturos, et Dominum vivos et mortuos judicaturum, hoc enim sequetur in membris quod præcessit in capite.

De cætero obsequia servitutis meæ devotus de-pendo, et me in vitæ hujus tempestate fluctuantem salvandum tui orationibus committo, si forte respiciat Dominus de cælis, et mihi ignoscat, et his quibus indigni præsidemus misericordiam concedat.

EPISTOLA XV.

EJUSDEM BRAULIONIS AD BASILLAM GERMANAM SUAM.

Dominæ meæ et dilectissimæ in Christo filiæ Basillæ, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Inter horribilis muntii procillas vexatus cogor tuis litteris respondere inquisitis, et quid primum debeam assumere, satagit animus; utrum mœrores meos indicare, an tibi consolationem adhibere; vel si commodum sit præsentem salutem intimare, si tamen salus dicenda est vita mœroribus afflicta. Nam ecce quotidie migrant ab Ecclesia boni, et augentur quotidie mali, quorum non minus nos illorum do-lectus quam istorum contristat successus: et quidem prohibemur ab Apostolo mortuos nostros lugere, sed quis non luget quando bono caret præsentem? Nam ipse Vas electionis gaudet quod Epaphras sibi fuerit restitutus de viciniis mortis: in quo utique sicut gaudium de restitutione, ita procul dubio habere debuit mœstitiā de ejus decessione. Spe enim erigimur, dum fidelibus vitam in melius mutari non dubitamus, et apud Deum fortiores intercessores illos habemus quorum hic ad præsens desolatione destituimur; sed nescio quomodo, inter præcepta consolationum et spem resurrectionis, quamvis credulam mentem desiderii frangit affectus. Sed ubi non reperitur quo evadatur alius portus, hunc ipsum amplectere debemus totis viribus. Quoniam in illo qui justificat impios, et resuscitat mortuos, spes non confundit, quia credimus nos cum his qui jam dormierunt in regione beata futuros.

Non est siquidem optimus consolator quem proprii vincunt gemitus, et quem a verbis lacrymæ aut singultus excludunt. Nam ecce mœrentem mœrens ipso consolari dum cupio, voluntur per ora lacrymæ, et obfirmato animo non queo dissimulare quod patior: sed quid agimus, quoniam hæc sors post peccatum mortalitatis nostræ una est una sententia. Pius et impius, justus et sceleratus, probus et nequam rapitur; sed non posthac una sententia, una cohabitatione sanctus et damnatus detinetur. Ob hoc tolere-mus amaritudines vitæ præsentis, patienter exapectantes quod quandoque futuri sumus, et gaudeamus in Domino de spe vitæ felicitis, orantes pariter et pre-

cantes ut tam charis præmissis quam nobis subsequen-
tibus et placatus ubique occurrat, et non districtio-
nis iudicio nosusquequaediscutiat; sed superexal-
tet misericordia iudicium et consueta pietate, dum illi
beneplacitum fuerit, in refrigerio promptuarii sui
nos dignetur adunare.

Hac spe animumur, hoc affectu illi serviamus, et
in invicem in illo et affectum dilectionis et remedium
consolationis habeamus. Te autem quam maxime,
domina filia Germana, exhortans precor ut non so-
lum tibi, sed omnibus quibus recessus tanti viri
mœrorem attulit, tam prudenter modum consolatio-
nis adhibeas, ut illum exspectare videamini, non
amisisse, nec doleatis quod tali tutore carueritis,
sed gaudeatis quod talem habueritis.

De cætero omnes pari s'ectu saluto; omnes pari
supplicatione depono ut et pro me oreris, et tristi-
tiam quæ accidit æquanimitate temperetis: non sum
ignarus quantum vobis attulerit lamentum hujus
nuntii malum.

EPISTOLA XVI.

EJUSDEM BRAULIONIS AD APICELLAM.

Dominæ et in Christo filiæ Apicellæ, Braulio ser-
vus inutilis sanctorum Dei.

Siquidem alii fuerat hic Codex conscriptus, tamen
quia petitionem vestram offendere non potuimus,
vobis eum misimus. Credo enim superno nutu hoc
contigisse, ut alii præparatus vobis esset collatus:
habes enim ibi sanctum Tobiam, cujus amissio oculo-
rum consoletur animum tuum super amissum vi-
rum: habes et Judith, quæ in viduitate ornata vidui-
tatem tuam doceat virtutibus esse compositam, atque
mortificationem in corpore tuo eum in cuius typo Ho-
lofernes præcessit, ut benedictionem gentis fideique
tuæ consequaris, et in futura posteritate in nomen
memoriamque perpetuam benedicta habearis. Vale
in Domino, et nostri memor pro nobis orare di-
gnare.

EPISTOLA XVII.

EJUSDEM BRAULIONIS AD WILIGILDUM EPISCOPUM.

Domno beatissimo, et in Christi membris vene-
rando, atque omni dilectione amplectendo domino
in Christo meo Wiligildo episcopo, Braulio servus
inutilis sanctorum Dei.

Non sum ignarus me contra Patrum sanctiones et
decreta canonum egisse, cum monachum vestrum
de asylo monasterii me scio et subdiaconum et dia-
conum sacrasse: quia quanquam Ecclesia Christi
toto orbe terrarum diffusa in universitate catholica
habeatur una, tamen cum rectoribus suis innititur
atque præsulibus gubernatur, et divisa in privilegiis,
et una habetur in compage credulitatis, ac per hoc
sentio me ordinem excessisse; unde in prima fronte
hujus epistolæ hoc studui ponere, ut fasso errore
compendiosius perciperem indulgentiam veniæ. Nam
cum hæc ipsa recogito quod quamvis diversitate re-
ctorum in multis partiatur ordinatio ecclesiarum,
tamen cum unam eam esse procul dubio meminimus,
spe charitatis animamur quæ nos compulit et de vo-

A bis tanta præsumere, et ordinem pene postponere;
quia charitas, ut ait quidam Patrum, ordinem nescit;
et Apostolus: Charitas non querit quæ sua sunt,
ac sic cum ego vestra præsumpsi, non mea quæsi-
vi, quod et vos facere credidi, si tamen huic vos pe-
percisse didicerim, et ideo in hunc famulum vestrum
ordinationem dedi, non tamen sine testificatione et
inquisitione ipsius vitæ; unde rogo ut tam mihi
quam ei ignoscatis, ut si a districtiois vestræ sen-
tentia tam longinquus terrarum me situs immunem
reddidit, hinc saltem benignitatem ostendatis, cum
isti præsentii pietatis et bonitatis intuitu pro me re-
mittitis: quod si obtineo, quæso ut gradus a me sus-
ceptos, imo per manus pusillitatis meæ acceptos,
eum habere permittatis, et pro parvitas meæ infe-
licitate Christo Domino indesinenter supplicetis,
quatenus non solum a vobis veniam percepisse me
sentiam, sed etiam vestræ orationis ope suffultus
adjuvari me in hujus vitæ mortalitate a Domino
manifestis indicibus teneam.

Salutem autem religiosa humilitate et devotis-
sima servitute vestræ beatitudini persolvens quæso,
ut, nactis occasionibus, vestris merear illustrari ap-
icibus. Hæc et Ayello presbytero et abbati.

EPISTOLA XVIII.

EJUSDEM BRAULIONIS AD CONSANGUINEAM SUAM POMPO-
NIAM ABBATISSAM.

Dominæ et in Christo filiæ Pomponiæ abbatissæ,
Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Uno vulnere confosus et multo dolore excruciatos,
cum linguæ officium non sineret exercere amaritu-
dinis vinculum, et magis liberet flere quam loqui,
ecce alia afflictio super afflictionem venit, et con-
tritu super contritionem irrui, quomodo si quis
fugiat a facie leonis, et occurrat ei ursus; aut a per-
cussu scorpionis ejulanti adjiciatur morsus colubri:
ita me sentio usquequaque dejectum et contritionis
miseria afflictum. Fateor enim, mi domina, quoties-
cunque volui aliquid tibi de transitu sanctæ memo-
riæ germanæ tuæ domnæ Bassillæ scribere, toties
amaritudine affectus, et animæ stuporem et sensus
hebetudinem et linguæ incurri torporem, quia occu-
patus luctu, in funere mente versabar: sed dum in
temporis prolixitate cum doloris mei revelatione
vellem proferre sermonem, rursus geminato malo
perculsus in lacrymis contabesco; id est, reverendæ
memoriæ domini mei Nunniti episcopi exitus mihi
existit exitiosus. Unde compressus quantalacunque
emitto verba et gemitus. O quantum in his duobus
nostris bonum perdidimus temporibus! quod lumen
veritatis! quod exemplum bonæ actionis! quantum-
que intercessum pro piaculis nostris! Ubi nunc præ-
sidium nostrum quod in illis fuit apud Deum? Ubi
miserorum refugium? Ubi susceptio peregrinorum?
Vel ubi monachorum et monacharum refrigerium?
Vides tu procul dubio quid tangam, et quid explicare
non valeam: affectum tantum ostendo, nam bonum
eorum dicere nec incipio, sciens quia etiam si esset
mihi sermonis copia et linguæ gratia cum ingenii

memoria, inexplicabile mihi fore existimaveram eorum refricare sanctissima gesta: sed tantum, ut dixi, demonstro quid morer, et quantum moreris in me patiar.

Væ vae præsentis vitæ, quam decet potius flere quam amplectere, odire quam amare. Transeunt bona, succedunt mala, et assiduo cursu transimus: et nos, nescio qua ebrietate mentis, permansuros putamus; insensibiliter enim fugiunt tempora, et mors propinquat futura et nobis spes præsentium imaginatur gaudia temporum. Felices quorum lætitia Deus et gaudium de beatitudine est futurorum, quorum cruciatus cum Christo et opprobria in crucis ejus vexillo, ut in æterno recondantur triumpho; ergo in illo noster omnis dirigatur affectus, ibi omnis extendatur servitus, ut ab ipso sit interior homo noster consolatus, qui pro nobis est passus, et nos nunquam et nusquam relinquat solos.

Quapropter adhibe animæ tuæ solamen sanctarum Scripturarum meditatione, et per te consolentur sorores cæteræ, simulque dignamini orare ut mihi per orationis vestræ præsidia dirigat omnipotentia divina inter vitæ præsentis naufragia, variaque discrimina pietatis suæ suffragia, quatenus merear vestro interventu, omnipotentis vobiscum potiri præsentia in æterna vita.

Saluto omnes qui tecum Christi Domini manciantur servitio, teque præ cæteris singulari pietate salutans peto, ut sicut illius circa me boni studii penseras dilectionem, ita tuum in me conleras sanctum amorem: nihil enim extraneum facis, si me diligis, cujus et qualitatem nosti mentis, et quem consortem habes sanguinis. Explicit

EPISTOLA XIX.

EJUSDEM BRAULIONIS AD HOJONEM ET EUTROCIAM.

Dominis et illis meis Hojoni et Eutrociæ Braulio.

Scio, scio non esse optimum consolatorem qui indigeat consolatore, et non relevare luctum alterius quem proprii vincunt gemitus. Sed tamen quia peccante homine hæc lex mundo data est, et ista sententia Dei est, ut quotquot hominum nativitas in lucem producti mors amara occidat, necesse est ut tam mihi quam vobis hoc adsolatium occurrat, scilicet, quia in funere Hugnanis nostri nec primi ista nec novissimi sustinemus. Sed et ut aliquid de altioribus et melioribus rebus ad memoriam reducamus, spes omnium credentium Christus excedentes a mundo dormientes vocat, non mortuos, dicens: Lazarus amicus noster dormit. Sed et sanctus Apostolus non vult nos contristari de dormientibus, ac per hoc si fides nostra hoc habet, quia omnes credentes in Christo secundum vocem evangelicam non moriuntur in æternum; fide scimus quia nec ille mortuus est, nec nos moriemur. Quoniam ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui qui in eo sunt resurgent. Spes ergo nos resurrectionis animet, quoniam quos hic amittimus illic revidebimus; tantum est ut in eo bene credamus, præceptis scilicet ejus parentes apud quem est sum-

ma virtutis suscitare facilius mortuos quam nobis somno deditos.

Ecce ista dicimus, et tamen affectu nescio quo in lacrymis retrahimur, et credulam mentem desiderii frangit affectus. Heu! miserabilis humana conditio, et sine Christo vanum omne quod vivimus. O mors, quæ conjunctos dividis, et amicitia socios dura et crudelis dissocias! jam jam contractæ sunt vires tuæ. Jam contritum est impium jugum tuum ab illo qui tibi per Osæ rigidus minabatur: O mors, ero mors tua. Unde per Apostolum insultamus: Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, aculeus tuus? Ipse qui te vicit nos redemit, qui animam suam dilectam tradidit in manus impiorum, ut ex impiis faceret sibi dilectos.

Longum quidem est et multum quæ ad consolationem communem de divinis Scripturis debeant repleri. Sed sufficiat nobis spes resurrectionis et oculorum nostrorum directio ad gloriam nostri Redemptoris, in quo nos perfidem jam resurrexisse putamus, dicente Apostolo: Si enim mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivimus cum ipso. Unde, quæso vos, ut et vosmetipsas, ut Christianæ, ut sapientes, ut fortes consolemini, et illas orphanas vestras lamentis interire non patiamini. Nam sapienti luctus sufficit septem diebus ad instar videlicet præsentis mundi, qui in hoc numero quotidie currit.

Quapropter consolamini in Domino, et in omnipotentia virtutis ejus, qui et orphanos et viduas suscipit, et omnes sua gratia regit, facit judicium pupillo et viduæ, humilem et pauperem justificat, ne videamini in hominem spem et non in Dominum habuisse.

Novi quippe quod vos in illo dignitatis amissæ recordatio cruciet; altera enim prolem, altera amisit conjugem; sed et nos ipsi amicum. Sed quid agimus vel facimus, quia omnis caro fenum, et omnis gloria mundi velut flos feni? Si Creatoris nostri, imo quia ipsius hæc est voluntas, unde Apostolus dicit: Ortus est sol cum ardore et auferit fenum, et flos ejus decedit, debet nobis ejus voluntas esse chara, quam et renuere nefas, et non amplecti impium est; cum procul dubio non quod nobis, sed quod ipsi placet, et immutabile et firmum duret. Non enim sumus nostri sed ejus qui nos redemit, ex cujus voluntate voluntas semper nostra pendere debet: ob hoc et in oratione dicimus: Fiat voluntas tua.

Quamobrem necesse est ut cum Job in funere dicamus: Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. Dicamus hoc cum Job hic, ne dissimiles in causa præsentis ab eo inveniamur illic.

Jam autem finem sermoni faciam, ne tædium legenti ingeram. Quod superest vero, oro omnipotentem Dominum, qui vobis tribuat et consolationis medelam, et vitæ tutelam, et mihi per vestra scripta moreris vestri revelationem ostendat. Hermenfredum nunc ad me remittite, ut viso me ad vos debeat redire. Explicit.

EPISTOLA XX.

EJUSDEM BRAULIONIS AD ROSDEM.

Dominus et filiis meis flojoni et Eutrociæ Braulio.

In quantum audio, nulla vobis est consolatio post septimum diem. Jam debuistis deponere luctum, quia grandis in sua pietas impietas in Dominum est.

Contra voluntatem Creatoris agitis, si ultra modum lugetis. Nos enim ad Hugnanem properabimus; porro ille non reverteretur ad nos, et ideo sustinendus a nobis est quasi absens, non quasi mortuus. Omittebimus, ut illum expectare non amisisse videamur. Unde precor, ne forte iram Dei contra vos concitetis, deponite luctum, sumite consolationem, ne cadatis in desperationem, nam iniqua res est quod communiter omnibus accidit singulari obstinatione deferre. Vincite quantum potestis, imo plusquam potestis mollitionem animæ vestræ et ubertim fluentes lacrymas reprimite, nam quod Christo non placet, nec Christianis placere debet. Jam enim et nos nominis ejus memoriam in oblationem ad altarium Domini fecimus, et Christo omnipotenti animam ejus commendavimus.

Ut cognovi, et vos ita egistis. Commendavimus eum Creatori Christo Domino, qui eum creavit et recepit; de opere suo quod voluit egit. Quis enim dicit ei: Quid fecisti? aut quis statit contra iudicium ejus? nunquid potest dicere lutum figulo suo: Quare sic fecisti? cum potestas sit ejus, cum voluerit, fingere, et cum voluerit frangere. Rationabiles vos Dominus condidit: reddite vobismetipsis rationem quoniam nihil potestis afflictione vestra ei conferre, et cavete ne forte dum contra Dei voluntatem agentibus debite irascitur, etiam illi indignetur. Unum est quod superest ut et vos solatia capiat, et quotidianam orationem pro illius requie ante Dominum fundatis, nam et nos ita facimus: hoc solum licet, amplius lugere non licet. Quapropter obsecro per Dominum ut consoletis vobis, et potius pro his qui remanserunt quam pro eo cui subvenire non potestis curam portetis.

Dominus autem omnipotens illud vobis tribuat, ut et illum non offendatis, et quietem vitam in hoc mundo peragatis.

EPISTOLA XXI.

EJUSDEM BRAULIONIS NOMINE CONCILII VI TOLETANI
SCRIPTA AD HONORIUM I.

Domino reverendissimo et apostolicæ gloriæ meritis honorando papæ Honorio universi episcopi per Hispaniam constituti.

Optime satis valdeque congrue cathedræ vestræ a Deo vobis collatæ munus persolvitis, cum sancta sollicitudine omnium Ecclesiarum, prænitente doctrinæ lumine, et in speculis constituti, Ecclesiæ Christi digna tutamina providetis, et dominicæ tunicæ derisores divini gladio verbi et superni telo zeli confoditis, atque sanctam domum Dei, matrem nostram, studio vestro vel vigilantia a nefandis prævaricatoribus et execrandis desertoribus ad Nechemiæ similitudinem expurgatis.

A Hoc quidem jam olim altissimo inspiramine, et sacra meditatione gloriosissimi filii vestri principis nostri Ghintilani regis incederat animis. Sed dum sua accelerat vota, vestra Deo favente ad eum perlata sunt hortamenta. Nam jam totius Hispaniæ atque Narbonensis Galliæ episcopi in uno coadunati eramus collegio, quando Turnino deportante diacono, vestrum nobis est allatum decretum, quo et robustiores pro fide et alacriores in perfidorum essemus rescindenda pernicie.

Unde fatemur, præstantissime præsulum, et beatissime domine, non humanum hic nec mortaliuna laborasse consilium, sed omnipotentis Creatoris ubique providam et nusquam nutantem adfuisse sententiam. Cum enim tot interjacentibus terris, tantisque interjectis marinis spatiis, uno modo eandemque sententia vegetator omnium et rector animarum corda principis simul et vestra conformiter pro religione commoverit; quid aliud datur intelligi quam his, cui cura est de omnibus, illud utrobique divinitus inspirasse quod in sapientia æternitatis suæ catholicæ prodesse prævidit Ecclesiæ?

Quamobrem inenarrabili affectu grates rependimus Domino regi cælorum, et benedictum nomen ejus extollimus ultra omnia præconia laudum. Quid enim majus, aut quid potest esse commodius humanæ creaturæ, quam præceptis divinis obtemperare, et æmulatione discretæ scientiæ desperatorum animos studio vigilantia ad viam salutis reducere? Nec coronæ vestræ confidimus infructuosum hunc fore laborem, quo studes et excitatos fieri alacriores pro fide, et Spiritus sancti calore minus ferventes accendere. Equidem nec nos tantus torpor involverat, ut officii nostri immemores nullo cælestis gratiæ instigantio moveremur prospectu, sed pro qualitate temporum dispensatio existit prædicantium, et quod a nobis non est hucusque sedatum, dispensative potius quam negligenter aut formidolose vestra noverit beatitudo peractum: ut Apostolus monet dicens: In lenitate corripientes, diversa sapientes, ne forte det illis Dominus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et respiciant de diaboli laqueis.

Quocirca artificioso temperamento agere volumus, ut quos vix inclinari posse disciplina rigida cernebamur, Christianis blanditiis flecteremus, et genuinam duritiam assiduus et longinquis prædicationum fomentis subigerimus.

Nam non credimus ad damnum pertinere quando victoria propagatur ex dilatione, cum nil sit tardum, ubi res majori discretionem ponderatur. Et licet nos horum quæ in objurgationem nostri vestra sanctitas indebite protulit, pro hac duntaxat actione nihil omnino respectet, præcipue tamen illud non Ezechielis sed Isaïæ testimonium, quanquam prophætæ omnes uno proloquantur Spiritu: *Canes muti non valentes latrare*, ad nos, si beatitudo vestra dignatur considerare, ut præmisimus, nullo modo pertinet; quia gregis Domini custodiam, ipso inspirante, jugi vigilia peragentes, et lupos morsu et fures terremus

latratu, illo in nobis non dormiente, neque dormitante, qui custodit Israel. Ejus enim sumus signum creati in operibus bonis, quæ præparavit, ut in illis ambulemus. Quippe locis opportunis, et censuram propter transgressores edidimus, et debitum prædicationis officium non tacuimus; quod ne apostolatus vestri apex consideret a nobis excusationis et non veritatis causa depromi, retroacta temporum gesta cum actis præsentibus vobis arbitrati sumus necessario esse mittenda.

Proinde, domine beatissime et honorabilis papa, in ea charitate, quæ nobis præcipuum munus ex Deo est, cum veneratione qua sedi apostolicæ et tuæ sanctitati honorique debemus, fidenter intimamus de conscientia boni, et fide non ficta, quid existimatio nostra in hac habeat causa. Arbitramur enim putasse falsiloquos facile aures mansuetudinis vestræ opinioni patere sinistrae, cum sæpe soleat sine auctore falsa dictio evagare, atque levitate sui mentes instabiles penetrare, ut gremio foveantur mendacii infidi veritatis et nescii, ac sic quia nulla eos aperta consolatur veritas, fucata saltem tuteatur iniquitas. Sed quoniam destruit Deus os loquentium iniqua, ideo signum colubri non credimus fecisse vestigium in peira Petri, quam fundatam esse novimus stabilitate Domini Jesu Christi; et quanquam tu, sanctissime, bene officii tui memor, nos pro divino cultu zelare adhortatione sacratissima mones, tamen non credimus tam funesti venenum mendacii in pectoris vestri placiditate locum patulum invenisse; scimus enim optimæ esse mentis indicium prava difficilius credere. Nam et ad nos perlatum est (quod tamen incredibile nobis, nec omnino creditum est) oraculis venerabilis Romani principis permissum esse Judæis baptizatis reverti ad superstitionem suæ religionis; quod quam falsum sit sanctimonia vestra melius novit. Callidus enim et ubique insidiosus humani generis inimicus, cum operis sui impensam persentit nihil proficere, ex mendacio famæ damnatorum nititur corda solari. Sed tu, reverendissime virorum et sanctissime Patrum, insta, insta virtute qua in Domino vales, prædicatione qua polles, industria qua ferves, et inimicos crucis Christi ac dæmonicolas Antichristi variam quantocius per occasionem transducit in sinum matris Ecclesiæ. Utraque pars, Orientis scilicet et Occidentis, voce tua commonita et divino præsidio tuo sibi inesse sentiat adjutorio, et pravorum studeat demoliri perfidiam; quatenus alterum Eliam afferens, dum infaustos prophetas Baal punis, et zelo majori excruciatos solum te remansisse conquereris, superna audias voce quia multi reliqui sunt qui non curvaverunt genu ante Baal: hæc enim nos, non jactantiæ neque superbiæ spiritu inflati, vestræ suggerimus beatitudini, sed veritatis cultores, ut de nobis noveris veritatem præeunte humilitate, justum vobis putavimus intimare, ut inter nos veritas constet, cum infideles vanitas fallit.

Et quamvis ratio posceret ut vobis ad singula deberemus respondere, tamen nec in longum sermo

A protractus fastidium vestris inferret auditibus, breviter quidem, sed sufficienter respondimus, ut petamus. Sapienti enim viro pauca dicta sufficiunt.

Hoc autem potius et propensius quæsumus honorificentiam sanctitatis vestræ, ut ad beatorum apostolorum memorias omniumque sanctorum, cum preces pro totius Ecclesiæ statu in conspectu dirigis Domini, pro nostræ quoque parvilitatis humilitate pietate benigna eminentius digneris effundere; ut fumo vestræ supplicationis ex aromatibus myrrinæ et thuris peccaminum nostrorum resolvatur sentina fetoris: videlicet ne digna factis in præsentem vel futuro persolvamus sæculo, qui neminem mortalium novimus hoc mare magnum transmeare sine periculo.

Ergo, præcipue et excellentissime antistitem, tam pro serenitate filii vestri principis nostri, quam pro nobis, vel pro plebibus nobis commissis apud Deum intercessionis tuæ porrigere opem, quæ sanctitudini vestræ ad gloriam proficiat æternalem. In hoc quippe et nos impendimus operam, a Domino petentes omnipotente ut tranquillum et quietum in conversationis religiosissimæ dignitate Ecclesiæ suæ cursum tribuat temporalem, ut navis fidei, quæ inter scopulos tentationum, et Charybdim voluptatum, atque fluctus persecutionum, vel Scyllæ latratus, rabiemque gentilium assidue convexatur, sua gubernatione ac moderatione ad salutis portum quietissime deducatur, ut increpato mari, et ventis, cuncta ei prospero successu proveniant ex voto felicitatis.

In calcem hujus epistolæ rati sumus aliquid peculiari modo ceu capiti nostræ administrationis manu porrigere, ut gravissimo examinis pondere apostolatus vestri elegantia pensitet, utrum debeant quolibet facinore implicati a nobis sententia tam severa percelli, ut istos prævaricationis nævo maculatos vestra censuit beatitudo damnari. Nam hoc nunquam et nusquam aut majorum nostrorum gestis peractum, aut eloquiis divinis in Novi Testamenti paginis reperimus insertum.

EPISTOLA XXII.

EJUSDEM BRAULIONIS AD EUTROPIUM EPISCOPUM.

Domino meo episcopo, Brantio.

D Sollicitudini beatitudinis vestræ, qua te dignaris immeritum requirere, dum non possum dignas gratias agere, quanto minus respondere? Sed ille qui solus se debitorem fecit pro inope, et cui cura est respondere pro impossibile, vice mea tibi Domino meo respondeat, et benignitatem quam in me ostendis ipse restituat. De festo autem Paschali, quod inquirere ab humilitate nostra jussisti, noverit sanctitas vestra hoc esse rectum ut sexto Idus Apriles, luna vicesima prima, Pascha anno isto celebretur. Sic enim antiqui majores nostri præscripserunt, id est, ad Theodosium imperatorem Theophilus, sic successor ejus Cyrillus, sic Dionysius, sic ad papam Leonem Proterius, necnon et Pascasinus, et reliqui, quorum longum est facere mentionem; sed et nostri

temporis vir insignis Hispalensis Isidorus : nec credo A
eos in negotio tam magno ac necessario prætermissa
diligentia et labore potuisse delinquere.

In interculo * autem, quem dominus inspexisti, sicut vestra sanctitas scribit, forte mendosi Codicis aut librarii error est, et ideo non ut debuit, sed ut contigit, præscriptum habet. Nam in Kalendis Aprilis hoc anno non Christianorum, sed Pascha occurrit Judæorum, ex Veteri non ex Novo Testamento. Sed quoniam oportet ut illorum præcedat et sic nostra sequatur, quia prius Vetus, postea Novum exstitit Testamentum ; unde et Dominus quinta feria vetus Pascha cum discipulis manducavit, et nobis post hoc Sabbatum, quod in Dominica luceat, passione et resurrectione sua sacrauit, ideo cum illis simul celebrare non possumus, prohibente etiam Nicæno concilio, quod in septimo libro ecclesiastico refertur historiae.

Quocirca in sequenti Dominica celebrandum est a nobis Pascha, quod erit, ut præmisi, sexto Idus Apriles, luna vicesima prima, cum illorum in Kalendis Aprilibus in præcedenti Dominica luna celebretur quarta decima.

Porro quod senissis ex tertia parte usu nostro decurrit, apud illos vacat, quia nisi quarta decima fuerit impleta, non celebrant Pascha.

Sed ut in brevi satisfaciā, et Dominus noster Jesus Christus, qui venit non solvere legem, sed implere, quia finis legis Christus, prius constitutum ex lege Pascha hoc sermone consummavit : *Non bibam amodo de hoc genimine vitis* ; post hoc, ut initiaret Novum, et secerneret a Vetere, et non in unum confunderet Vetus et Novum, ita exorsus est : *Hic est calix Novum Testamentum in sanguine meo* ; et ut ita a nobis secernatur, distinxit dicens : *Hoc facite in meam commemorationem*.

Ecce ut in brevi occurrit tibi meo domno suggesti, sed quæso, ut nec verbosus, nec superfluous reputer ; nam non est meum solum quod dixi ; veritas enim communis est omnium, ac per hoc si quid dignum dixi, donum Dei est ; de quo tu merito plus præsumis, in quo in commune sumus omnes, et si quid per me veritas loquitur, potius tuum est quam meum, quia tu potius diligis veritatem quam ego ; et quia omne datum bonum desursum est, ideo magis tuum est, quia tu illius es qui sursum est ; si autem est in his dictis quod displiceat rationi, meum est non Dei, ac sic cum vera dicimus, Dei sunt, non nostra : et ideo plus ejus sunt qui plus ejus est quam suus, et cum in me invenis quod ejus est, tuum invenis, et in me illius possides cujus sunt illa quæ possides.

Quod reliquum est, salutem cum reverentia et amore dependo, et me orationibus tuis salvandum committo.

* Ms., in *interculum*. *Interculus* autem vox est apud ecclesiasticos maxime Braulionis tempore usu-

EPISTOLA XXIII.

EJUSDEM BRAULIONIS AD UNANIMUM VALENTINUM
EPISCOPUM.

Domino Unanimo Valentino episcopo, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Sanctitudinis vestræ apices gratis admodum nobis jucundeque perlati sunt, eo quam maxime cum essent pignus charitatis et salutis vestræ indices, ut esset vicissim occasio, quam charam vobis esse confidimus, qua dilectionem mutuam redderemus. Sed quoniam nil sine Creatoris nostri et disposita rerum moderamine credimus accidisse, ipsi recurrentes gratias retulimus, quantas cor nostrum potest et lingua dicere non potest. Nam quid melius B et animo geramus, et ore loquamur, atque stylo promamus, quam de eo gratias, nec dici dignius, nec audiri brevius, nec cogitari lætius, nec intelligi vel agi fructuosius puto.

Legi enim litteras tuas et blandiloquio tuo persuasus, opprimi me potius officiis, quibus me tibi computas paruisse, quam sublevari, persensi. Nil enim in nobis aut parum esse sentimus de his quæ benevolentia vestra nobis ascribit ; sed et si quid ibi verum pro me est dictum, ad illum referri necesse est a quo omne datum optimum est, a quo etiam meritum tale exstat tuum, ut per quemlibet non tibi respondeatur nisi benigne. Et tu quidem, mi domine, dilectionem erga nos tuam ut ostendas, ita scribis. Sed quæso ne amore fallaris, quanquam ipsum amorem non in scriptis tantum, sed in animo collocare videaris. Proinde cum tibi debitorem me esse non ignorem, si laudes tuas replicem, non quidem ero mendax, sed superfluous esse vereor, cum ea utique vera de te dicere possem quæ ignorat nemo, sed et verecundiæ tux peperi, ne inter laudes meas pudorem effunderem, dum vinceret conscientiam pudicissima natura tua.

Sed quid faciam ? Scriptum est : *Reddite debitum, et nemini quidquam debeatis* ; sed in hac parte male me esse debitorem quam retributorem, ne forte dum mihi rursus debitum compensare contendis, me talia de me velle audire arbitreris. Quocirca peto a te ut, quoties tuis fruor eloquiis, tux orationis potius persentiam emolumenta quam beneficia mea immerito enumerata.

Ecce quod ad momentum occurrit, amore charitatis inflammatus respondi : ut cum tibi pro parvis verbis sed magnis multa sed parva respondeo, ipsa sermonis morosi prolixitas sit desiderii mei satietas ; quia quidquid scriptis effundo potius quam loquor, quasi in facie tua positus ita mihi confabulari videor.

Cum sis autem altera anima mea, imo sit in Christo una anima tua et mea, precor et obsecro ut impensissima sit ad Deum pro me oratio tua, nec me putes alicujus esse meriti, ne pigrescat interpellatio

tata ad significandam tabellam in qua festa mobilia erant adnotata.

orationis tuæ circa me, putando id esse mihi quod A deest in me, et minus ores ut sim quod forte esse me credis; cum si arcana actionis meæ peneires, plus in me invenias quod deleas, quam ab oratione cessando quod gaudéas.

Perfunctis namque occasionibus tuis merear illustrari affatibus et satago petitionibus, et amplissimæ salutis obsequia dependo, quasi præsens tuis obtutibus.

EPISTOLA XXIV.

ÆMULIUS BRAULIONIS AD VALENTINUM EPISCOPUM.

Domino meo Valentino episcopo, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Quibus tempestatibus procellivæ vestram querimini conturbari quietem, eadem no-cito me laborare molestissima vexatione. Quid enim poterit esse tutum his in quibus fines jam sæculorum devenerunt, ut nutante et senescente, ut ita dicam, mundo, et acerrimis ægritudinibus concusso, potius experiamur ejus morbis et lapsibus affici, quam quiete maturitatis et gravitatis refici. Sed recurrendum est ad Deum, apud quem summa rerum et potestas constat universorum, ut nec nostris meritis justa rependat, et misericordia consueta pressuris atque necessitatibus nostris occurrat, de cujus clementia præsumimus in hac corpore adhuc constituti impertiri opportunitatem te visendi, et tua benedictione percepta te fruendi, ut quod magnopere desideramus quandoque oculatim capiamus. Et quanquam non dirimit absentia corporis quos nectit unanimitas in Domino parilis, quia, ubicunque simus, in illo qui ubique est unum sumus, quia eum unum et in illo proximum diligimus; tamen quia ex corpore et anima constamus, ad supplementum cursibilis vitæ amplius quiddam videtur videre quem desideres, quam desiderare quem videas: hoc amore flagrantem et mutuo desideramus et mutuo salutamus. Ego autem impensissime referens gratias dignationi tuæ, quæ sic diligit ut inquirat peto veniam negligentiam meam, quæ non inquirat ut debet, quoniam regionis nostræ homines pergere illuc a pavent ob latrones. Sane precor ut non mihi vicissitudo restituatur, sed quoties patescit aditus, de tua incolumitate mihi communitorium mittatur.

EPISTOLA XXV.

ÆMULIUS BRAULIONIS AD ÆMILIANUM PRESBYTERUM ET D ABBATEM.

Domino meo Æmiliano presbytero et abbati, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Quamvis undique de mundialis vertigine assiduus æstu quatiar, quoniam ita prospectu divino in ordine estis constituti rerum pro copiosis lucris animarum; tamen notui anchoram mentis vestræ ita supra b solidissimam cœlestem fundatam esse petram, ut non queat, quibuslibet modis sæviat mundus, intumescat pelagus, et hoc mare magnum vorticosam erigat cervicem, penitus dissolvi, nec Charybde ebibi,

^a Ms., hominis pergeret illic.

^b In ms. deest supra.

^c Locus corruptus in ms.; legitur enim: Per in

nec latrantibus Scyllæis canibus devorari, nec modulamine Sirenarum resolvi. Quapropter recte Veritas de tali sapiente profata est: *Quia edificasti domum tuam supra petram, descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et impleverunt in domum istam, et non cecidit, fundata enim est supra petram.*

Quorsum ista? videlicet quia pervenit ad me et invacantiæ vestræ sudor, et placidæ mentis pro omnibus labor, et quod gemina quodammodo via ita graderis, ut et præsentis sæculi pro multiplicatione bonorum operum inquietudines tolere, et sancti studii fructus conversatione sancta procures: atque ita non ego assentationis modo, nec fallacibus blanditiis ista depromo, quoniam qui adulatur, blandus quidem, sed inimicus censetur; sed ad vestros B [Ms., vos] roborandos animos, et ad solatia tentationum atque tolerantiam procellarum, sine quibus hæc vita non geritur, ista præmisi, ut et adversa fortiter tolerentur, et prospera caveantur, atque inter utrumque ita gradiamur, ut præsentis vitæ labores exercitio sint nobis, non exitio. Nam quia susceptor meus esse dignatus es, et partem animæ meæ te esse non dubito, sic i ro te mihi sollicitudo quasi pro me ipso instat, notum est Domino. Unde præsentem servulum vestrum benignitati vestræ commendo, ut et per vos glorioso domino nostro præsentetur, et vestra cura quomodo debeat incedere instruat.

Verumtamen, quæ ut quia librum Aprincii Pacensis episcopi tractatum Apocalypsin quæro et non invenio, C a vobis ad transcribendum accipiam directum, facile enim vobis erit propter amplissimam potestatem vestram, et celebritatem urbis, etiam si eum non habeatis, perquirere a quo habeatur, ut nobis per vos præsentetur. Sane in tempore apud Laurentium comitem dudum eum fuisse novi. Jam domini mei erit ubi ubi perquirere, et petitionem meam implere, citius enim et transcribetur et remittetur.

De cætero famulatus mei obsequia omni dependo devotione vobis offerenda [Ms., offenda], et eruditissimo sermonis vestri stylo perenniter directo e illustrari vehementer desidero.

EPISTOLA XXVI.

ÆMILIANI PRESBYTERI ET ABBATIS AD BRAULIONEM.

Domino meo Braulioni episcopo, Æmilianus peccator.

Quo obsequio vel cordis affectu domino meo gratias referam pro benignitatis et gratiæ vestræ beneficio, quo meam pusillitatem et admonere libenter et salutari consilio instruere dignaris, quia verbis explere nequeo, Deum vobis retributorem votis omnibus et obsecratione deosco, postulans tuam domini mei potestatem, ut quæ peculiariter eloquiis admones tuis meritis et orationibus apud Dominum in me perficienda obtinere digneris, ut merear benedictionibus vestris id consequi quod et Deo nostro et vestris animis placitum esse possit.

rem directum. Conjicio vero scriptum fuisse a Braulione: Perenniter directo, quia i exposcente ab Æmiliano non interruptam epistolarum directionem.

Pro libro autem quem inquisitione mea inventum dirigendum vestræ beatitudini præcepistis, testis est mihi Deus quia omni intentione quæsi, ut potui, et quando alibi invenire non valui, filio vestro domino nostro suggessi, et ipse inter libros suos inquirere jussit, sed omnino iste Codex inveniri non potuit, nam ei pro libris Laurentii solliciti fuimus, sed quia illo tempore res, sicut nostis, in dispersionem venit, nihil inde investigare potuimus.

Mei vero famulatus reverenter reddens officium, idemque me vestræ mentis arcano fovendum tuendumque committo, et satis humiliter obsecro ut quoties sese occasio præbet, vestris de felicitate propria merear eloquiis informari.

EPISTOLA XXVII.

BRAULIONIS AD ÆMILIANUM PRESBYTERUM ET ABBATEM.

Domino meo Æmiliano presbytero et abbati, Braulio servus humilis sanctorum Dei.

Si vestrum adventum scire meruissem, si viam, si tempus, si denique constitutum locum, ubi præsentiam vestram possem videre, culpam non incurrerem. Nam de his omnibus ignarus, novit Dominus quia et præsentia tuæ me præsentari desidero, et quomodo fieri posset, ignoro. Sed si utrumque fieri potest, quæso ut non despicias visionem parvitatibus nostræ, propter quam redimendam visibilem se præbuit Redemptor humani generis assumens infirmitatem nostram. Sin alias placet, quæso te ut ores pro me misero, et non alium reputes quam si me summa officiositate susceptum vidisses, nam ubi cum corpore animoque et susceptus et servus tuus sim (sine fictione coram Deo loquor), potui te ubicunque assequi; sed evectio spiritualis est, ego autem carnalis sum venundatus sub correptione infirmitatis; ac per hoc desiderium nostrum spirituale est, et versa vice evectio subsidium corruptibile. Quapropter discordia concors [Ms., consors], et concordia discors est; ac sic, miseria dominante, quæ volumus non facimus, ut quæ nolumus faciamus. Sed jam sufficit apud prudentes aures effectum prodidisse, et impossibilitatem notuisse.

De cætero commendans me, mihi que deligata, quæso, ut sis nobis propitius, et digneris non solum orationibus tuis, sed etiam tuere nos culmine tuæ protectionis.

EPISTOLA XXVIII.

EJUSDEM BRAULIONIS AD ATAULFUM.

Domino meo Ataulfo, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Ut audiui, socrus tua domna Mello ab hac vita recessit. Puto, ut est anima tua Christiana, quod doleas. Sed sic dolorem adhibe, ut possis et uxorem et cognatum consolari. Prudentis viri est fortitudine animi et tolerare mala præsentia, et dissimulare adversa. Unde decet te, charissime domine, ut virtute qua vires sic consolationem tuis adhibeas, ut te fractum fuisse dolore non ostendas; non quod omnino non doleas, quia in restitutione Epaphratis

Apostolus gaudet; et pro cuius restitutione gaudium habuit, dolere si transisset debuit: et quia non sit optimus consolator quem proprii vincunt gemitus. Tu tamen in hac accipiti via ita moderare auxilium tui naviculam, ut et moerentibus solamen adhibeas, et inimicis occasionem gloriandi non tribuas.

De cætero cum omni humilitate et reverentia saluto; et precor pietatem divinam ut te conservare dignetur in omni sua gratia.

EPISTOLA XXIX.

EJUSDEM BRAULIONIS AD GUNDESVINDAM ET AGIVARIUM.

Illustribus domnis, et in Christo dilectissimis, Gundesvindæ et Agivario, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

B Humanæ vitæ miseria ipse rectius deplorat qui se quotidie moriturum expectat, et ideo non tam transisse de mundo quam vixisse cum mundo luctuosum est.

Porro, si ita vivitur ut Christo serviatur, mundum vicisse est, non cum mundo vixisse, quod sanctæ memoriæ vestræ credimus matrem fecisse, ac per hoc congratulandum est illi, quia caruit tentationibus, etiamsi nos reliquit in diversis casibus. Christianorum enim transitus procul dubio gaudium est, de quo dicit Apostolus: *Nolo vos contristari, sicut et cæteri qui spem non habent.* Et iterum: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.* Quod si spes nostra Redemptor est noster, in quo nobis et mortis victoria et resurrectionis gloria tribuitur, non est quare deploramus eorum casus quos bene transisse scimus.

C Quapropter consolamini in Domino, et in omnipotentia virtutis ejus, qui et nostrum potest esse refugium, et transeuntium refrigerium. Nec lugeatis quod amiseritis, sed gaudete quod ad vitam æternam matrem vestram præmiseritis. Illic enim ii qui nos præcedunt nostrum adventum operiuntur; sed utinam tribuens Deo sit tale unde non solum ipsi sed etiam angeli pacis latentur. Quid in longum trahor? Fluvius mortalitatis stare non potest: currit et secum nos trahit; ac sic tolerandum est quod conditio peccato obnoxia habet. Venit ad hanc etiam Salvator, et cum Lazarum dormientem vocaret, similiter et puellam; tamen ipse hujus torrentis turbulentissimam amaritudinem ut biberet ait: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Ille pro nobis, non pro se dixit.

Sed quia non est quod declinet hujus mali inevitabilem cruciatum, patienter tolerare necesse est quod evadere nullus hominum potest. Nec primum nobis, nec novissime contigit: si primum, dicere-mus ab alio cœpisse debere; si novissimum, quere-mus in alio debuisse desinere, ut quocunque modo a nobis evacuetur. Sed quia, ut præmisimus, nullus liber est pes ab hujus laquei muscipula, faciamus quod Christiani debemus: toleremus mala, et speremus bona; charitate reficiamur, in Domino gloriemur, in Christo consolemur, et doctrinam illius, quantum ipse joverit, exsequamur. Potens est

* Mallein legere: *corruptione*, quod videtur innuere *corruptibile* subsequens.

et illi requiem et nobis auxilium, et illi regnum et A nobis gubernationem præstare

EPISTOLA XXX.

EJUSDEM BRAULIONIS AD WISTREMIRUM.

Domno meo Wistremiro, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Cum non sit optimus consolator quem proprii vincunt gemitus, tamen communem dolorem totum ipse optabam suscipere, tantum ut tuam consolationem audirem. Jam enim ille feralis nuntius me confectionem, quando per tuas litteras redintegratus redvixit aderat. Heu mortis amara conditio, et sine Christo vanum omne quod vivimus! Effugiunt lacrymæ, occurrit hebetudo animæ, tremula ipsa dictatio [Ms., dicatio], et præ mœrore jugis concussio non venit suo ordine; sermo abit: abiit quam dileximus, in qua tibi et copula carnis, et consolatio omnis, et nobis causa decoris, et specimen charitatis fuit.

Decus tuum, nostra laus, et ornamentum tuum, nostra exultatio erat. Quis enim crederet tam parva ætate eam discedere quæ senectuti tuæ credebatur data divina provisione, ut recrearet lassum, et foveret inter curas sæculi anxium? Sed quod non putavimus occurrit, et quod non æstimavimus venit. Væ vitæ mortali, et quotidie viventibus vnescenti!

Sed quid agimus, quoniam mortalium est ista conditio? Consolemur in Domino, in quo est longe melioris vitæ consolatio, et quod fides habet vera, non desinamus desperare de illa, et transductam eam ad meliora, et liberatam de vitæ præsentis miseria: quem enim libeat ad tanta mala quæ insurgunt vivere, nescio si possim invenire: qui si inventus fuerit, aut stultus, aut insipiens erit. Ergo quia Creator et Redemptor noster, qui et futura prævidet et præsentia tenet, quid illi animæ conveniret vidit, ob hoc eam raptam puto, quia eam dilexit, et ne malitia mundi mutaret intellectum ejus, nam *sufficit diei malitia sua*. Quapropter congaudere debemus, non lugere; non quia amisimus, sed quia talem habuimus, tu uxorem, nos vero sororem; sed quia prudentiæ tuæ est illo vivere ordine qui non incedat inimicis in reprehensione, consolare, et animi magnitudine sperne dolorem, et ut compendiosius loquar, simul in te et absentis amorem et rationabilem præbe consolationem. Credo quod in spatio temporis facilius possit fieri. Sed jam incipe, nam omnia diu meditata, et frequenter cogitata, quamvis sint atrocia, efficiuntur lenia; ac per hoc in hoc studium pone, illustrissime virorum, ut et te et tuos consoleris, et quos cum illa dilexisti illius morte non obliviscaris, ut afflictu quem vivente illa per illam habuisti amisisse non videaris.

EPISTOLA XXXI.

EJUSDEM BRAULIONIS AD CHINDASVINTHUM REGEM.

Suggerendum glorioso domino nostro Chindasvintho regi, Braulio servus inutilis sanctorum Dei et vester.

Dominus omnipotens, ad cujus similitudinem regnant bonæ istius mundi potestates, supplicantium

precibus flectitur, intuitu miseriarum miseretur, et afflicto desolatione iterum consolatur. Nam et Nini-vitis indulsit, et Sedechiæ miseras respexit, et Achab afflictionibus quamvis iniqui propitiatus pepercit. Hoc ideo, sacratissime, suggero, princeps, ut jam jam tandem respicias me afflictum, miserum, et remedium postulanti: denudatum solatio, destitutum consilio, et fragilitate infirmitatis oppressum, et cujus vita in amaritudine posita potius desiderat mortem penetrare quam in præsentis vitæ auras respirare.

Erat mihi utcumque hujus vitæ solamen etsi in multis necessitatibus constituto servi vestri Eugenii mei archidiaconi visio; quia etsi diversis concussa damnis Ecclesia, in qua indigni deligati fueramus, cor nostrum amaricabat: verumtamen recurrentes ad Dei verbum, quia non in solo pane vivit homo, quod non immerito hujus vitæ subsidio intelligitur, sed in omni verbo Dei reficiebamur, quoniam scriptum est: *Frater fratrem adjuvans exaltabitur*; et: *Ferrum ferro acuitur, et homo exacuit faciem amici sui*.

Nunc vero jussione gloriæ vestræ aufertur pars animæ mea, et quid in hac ætate jam agam, nescio. Lumine corporis cæcutio, virtute vacillo, scientia destituor, ideoque preces dirigo ut non separe eum a me, sic non separeis a regno Dei, et semen tuum regnum possideat tuum. Nam vere, ut fideliter suggeram, ignoro quantum illic possit præstare; tamen absentia istius in hac vestra civitate multum habet impedire, quia, ut suggessi, ego nihil jam valeo; isto autem in omnibus erat aptus, et in legatoriorum susceptione, et ad implendam vestram jussionem, et in diversarum rerum subveniendi occasione.

Tibi, piissime princeps, cuncta fatemur: ille autem qui arcana et secreta perlustrat, et necessitates nostras pensitat, animis vestris inspiret, qualiter sic unam Ecclesiam ordinetis, ut aliam non destituatis.

EPISTOLA XXXII.

CHINDASVINTHI REGIS AD BRAULIONEM.

Dominus, sancto ac venerabili Patri Braulioni episcopo.

Suggestionem eloquentiæ vestræ verbis florentissimis adornatam, cunctisque euphoniis verborum succinctam, quam ad nostram clementiam tua curavit sanctitas transmittendam, suscepimus, in qua per lucubrationem tuorum verborum studio nobis datur intelligi, nulla vos indigentia sapientiæ exiguis apud vos Eugenium archidiaconum retineri.

Quod a nostra gloria expetitis fuis precibus, immutato proposito eum vobis potius relaxari. Et enim vestra sanctitas ista nec immerito crediderit provenire, quod nostræ serenitatis animus ardentem eum ad hunc honorem nititur provocare. Nam Deus omnipotens, cujus nutu universa deserviunt, ubi vult inspirat, donec suam bonam voluntatem impleat, ut ad immolandum sacrificium suo Creatori placiturus accedat: nam præeminens Domini pietas

hos jam præscivit quos etiam in melius prædestinare desiderat. Adeo, si ista in Dei voluntate, ut confidimus, persistunt; aliud nos quam quod ipsi complacet facere non debemus. Nec enim sub hac vestra postulatione nostra est prætermittenda iustitia, quod ipse hinc exsilterit oriundus ubi nunc consecrandum speculatorem optamus.

Ergo quia nostræ parti procul dubio patet iustitia, nostræ devotioni quæ promissa sunt non fraudantur quæ Christo sunt placitura. Hoc nempe ingrate vestra beatitudo recipere non debet: nam maximum exinde ante Dominum consequi poterit præmium, dum speculatorem eum Deo relaxaveris immolandum; tuaque sublimior apud divinam effici poterit laudatio, si ex tuis doctrinis sancta catholica præfulserit Ecclesia.

Ergo, beatissime vir, quia aliud quam quod Deo est placitum non credas me posse facturum, necesse est ut juxta nostram adhortationem hunc Eugenium archidiaconum nostræ cedas Ecclesiæ sacerdotem.

EPISTOLA XXXIII.

BRAULIONIS AD CHINDASVINTHUM REGEM.

Suggerendum glorioso Domino nostro Chindasvintho regi, Braulio servus inutilis sanctorum Dei et vester.

Etsi disrupto potius quam scisso societatis vinculo cum quo servo tuo Eugenio archidiacono in Domino connectebar, tamen eum ad vestram, ut jussio gloriæ vestræ habuit, misimus præsentiam non sine spe pietatis vestræ, qua soliti estis et miseros respicere, et afflictis subvenire, scilicet ut restituatis eum patrono vestro sancto Vincentio in eo quo hucusque fuit officio. Cæterum si supernæ dispositionis providentia cor clementiæ vestræ nostra prece avertit, cedat necesse est quod mortalis voluntas expetit, atque dum gloriæ vestræ ordinatio suppleta fuerit, commendamus, quanta possumus obsecratione, ejus deplorandam peregrinationem.

EPISTOLA XXXIV.

EJUSDEM BRAULIONIS AD NEBRIDIUM

Domino meo et mihi præcipue in Christo filio Nebridio, Braulio servorum Dei inutilis servus.

Vita ista fugitiva et fumea, suadens et decipiens, et ante decipiens quam suasa complens, quam sit nulla et a sapientibus et prudentibus intelligitur, de quibus tu unus existis; et quotidie oculis et causis ipsis labentibus prævidetur.

Ad me pervenit quia filia mea conjux tua et utriusque charissima, heu! ab hac migravit vita. Sortem humanæ vitæ non tam in illa quam in nobismet ipsis doleo, et quid de nobis contingat dubius suspiro. Interea et nobis in Domino et Redemptore nostro, quia sua morte mortem devicit, consolatio, ut ille in cujus potestate et nutu mors et vita nostra consistit, ipse nobis a secundæ mortis potestate sit defensio, qui solus valuit inferna penetrare, et pœnas mortis damnare, et ad superos post diem

^a Ms., Sorte humanæ vitæ non tamen in illa, quam, etc

A tertium remeare. In hoc sperantes non deficimus fide, quia misericordia sua circumdabit quorum spes in illo manet.

Hanc fidem tenuisse uxorem tuam et ipse nosti, et nos procul dubio non sumus ignari, propterea enim et illa fuit et nos sumus Christiani. In hujus anchoræ stabilitate admonemur ab Apostolo consolari, cum ait: *Nolo vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent.* Nam utique Christianis apud Dominum vita non aufertur, sed melior mutuatur. Hinc mortui dormientes vocantur; secundum quod Dominus in Evangelio de Lazaro dicit: *Amicus noster Lazarus dormit.* Hæc dormitio in resurrectione fidelibus vitæ erit plenitudo; ac sic quia Christiani sumus, consolari debemus non in nobis, sed in eo qui suscitavit mortuos et vivificat.

Hæc quidem vivificatio, credo, quod vestra jam sit consolatio. Sed affligit cor inter præcepta virtutum, resurrectionisque spem præsens desolatio. Sed si aut primi hoc incurreremus, aut novissimi reputaremur dicentes: Cur aut ante nos non factum fuerit, aut post nos non erit? Sit ergo consolatio quibus nec primis, nec novissimis, hæc accedit mortis occasio. Verumtamen quia omnis mundus ita labitur, et de nobis hic casus quotidie formidatur, in patientia nostra possideamus animas nostras, et sit in nobis tolerantia, qualis esse debet in anima Christiana; et desinat dolor, ubi non subvenitur nullo remedio, in conspectu illius animas nostras effundentes, qui et defunctis est requies et viventibus misericordia relevationis.

Sed qui in longum tibi necesse est aliquid dicere, cum non possit esse æquus consolator quem in hac causa proprius vincit dolor? Sed et me et te consoletur in Domino patientia et spes, ut et meliora speremus, et ea quæ nobis superveniunt toleremus. Peto autem ab illo qui et præsens vita et futura est in potestate, ut det illi requiem, et nobis dignetur impertiri in se salutem.

multa sunt quæ occurrebant ut charitati tuæ scriberem.

EPISTOLA XXXV.

S. EUGENII HI PRIMATIS TOLETANI AD BRAULIONEM.

Suggerendum domino meo, et vere proprio domino, Braulioni episcopo, Eugenius servulus vester.

Dux res obortæ sunt in Ecclesia mea unde nimium contabescit anima mea, et quid remedii adhibeam, nisi consilium vestrum præbuerit, penitus scientia nostra non habet. De quodam fratre reperimus qui, non accepto presbyterii gradu, presbyteri peragit officium, et ut causam certius agnoscat, omnia singulariter innotesco. Fuit idem ipse frater molestissimus domino meo Eugenio. Rogatus a rege ut eum presbyterum ordinaret, quia jussioni principis resistere non prævaluit, hoc genus factionis invenit. Duxit eum ad altarium, manum non imposuit, et cantantibus clericis in excelso pro bene

ditione maledictionem effudit, sicut ipse hoc per- A
sonis idoneis et sibi charissimis postmodum publi-
cavit, conjurans ut hoc quandiu viveret reticerent.
Quid inde fieri præcipit vestra prudentia eita me
jussione certifica : nam nescio aut si iste presbyter
habeatur, aut si illi qui per eum baptizati chrismate
prænotati sunt recte Christicolæ vocitentur.

Solve mihi hanc, de qua satis ambigo, quæstio-
nem; ita solvat Christus culpæ vestræ, si tamen est
aliqua, nexionem. In aliquibus itidem locis diaconos
chrismare persensimus, et ignoro quid de his qui ab
eisdem chrismati sunt facere debeamus; nunquid-
nam iterabitur sancti chrismatis unctio; aut si non
iterabitur, aut pro chrismate reputabitur, quod for-
sitan aut præsumptio compulit, aut nescientia per-
petravit. Quid in hoc servare me deceat suggere, ut
vestra mihi pietas innotescat.

Duabus præmissis occurrit et tertia. Presbyteri
aliqui, contra jus et vetitum canonum, de chrismate
quod sibi ipsi conficiunt (si tamen chrismata istud est
nominandum) baptizatos signare præsumunt; quid
aut taliter signatis remedii aut his possit pro corre-
ctione præberi me fateor ignorare; sed a te de his
illuminari me postulo, qui divinæ sapientiæ majori
lumine pollens, et legis sanctæ quotidie meditationi
deserviens, latebrosas nigrorum cordium factiones
et vehementer insequeris, et prudenter invenis, et
acuto dissolvis. In nobis autem etsi fuit aliquantula
scientiæ modicula venula, ingruentibus ægritudi-
nibus, et curarum multifidis tempestatibus, ita peni-
tus exsiccata defecit, ut nec tantillo sudore distillet. C
Inde per eum te precor, cujus dono beatus, cujus
instructione peritus esse probaris et doctus, ut me
de his causis celerrime sacra tui oris jussione cer-
tifices.

EPISTOLA XXXVI.

BRAULIONIS AD EUGENIUM PRIMATAM TOLETANUM.

Domino singulariter meo Eugenio primati episco-
porum, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

Si immensa curarum genera non me circumvalla-
rent, si procellis suis mundi nequitia non obvolve-
ret, si denique oblatrantium invidorum erga me
strepitus silleret, nec solitudo, in qua merito desti-
tutus obveni, terreret, nec sic quoque interrogatio-
nibus vestris inauditis mihi et inexpertis facile, ut D
jubes, responsum redderem, cum et res incognita
animum turbet, nec ante prævisa, et diu meditata
facile responsum habeant. Sentio tamen acuminis
tui prudentiam illud velle in me experiri quod mihi
nequeat impedire, et peritiam, quæ deest aliis,
ostendere. Velle tum bonum præsentio, sed posse
meum non ignoro. Quid enim in nobis, aut quantu-
lum est, quod doctæ vocis præconio ita attollis, ut
segnem et pene jam senem oblitum sui attingere
celsa cogaris, et veteranum jam atque utinam non
inveteratum in his questionibus introducas, in qui-
bus est pernicio nescientia et scientia præsum-
ptuosa? Verumtamen, quia ait unicus Magister et
Doctor cælestis, qui docet hominem scientiam. Quia

PATR. LXXX.

sine me nihil potestis, mecum autem omnia poteritis;
et iterum propheta : *Dominus dabit verbum;* atque
iterum : *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud;* pro
jussu tuo, pro obsequio meo, pro spe divini pro-
missi, pro eo quod nihil impossibile est credenti,
tentabo dicere, ut potuero, et ut mihi ille ministrare
jusserit, qui Ecclesiam suam regit, si qua invenire
quivero, et tibi meo domino consentanea rationi
narrabo. Jam tuum erit ea quæ suggero discretionem
qua viges, solertia qua polles, instructione qua pluri-
mum vales, et approbare recta, et corrigere errata,
et tegere indigna, et reserare digna.

Igitur jam ad ipsas causas veniamus. Dicis te in
epistolis tuis duo observata fuisse in Ecclesia tua,
unde contabescit anima tua, et quid remedii adhi-
beas penitus scientia vestra non habere; scilicet de
quodam fratre, de quo scribitis, qui, non accepto
presbyterii gradu, presbyterii peragit officium, et ut
causam omnem exponeres, parras eum fuisse mole-
stissimum præcessori vestro, qui rogatus a rege ut
eum presbyterum ordinaret, quia jussioni principis
resistere non prævaluit (ut vestris verbis loquar),
hoc genus factionis invenit. Duxit eum ad altarium,
manum ei non imposuit, et cantantibus clericis in
excelso, pro benedictione maledictionem effudit,
sicut ipse præcessor vester hoc personis idoneis ei
sibi charissimis postmodum publicavit, conjurans ut
hoc quandiu ipse viveret reticerent. Quid inde fieri
debeat a me jubes expetere, quia ignorare vos di-
citis: utrum presbyter habeatur, an si illi qui per
eum chrismate prænotati sunt, recte Christicolæ vo-
citentur.

Post hoc conjuras meam incertam ut hanc quæ-
stionem solvam. Hæc est prima interrogatio vestra,
ad quam dum multis, ut præmisi, ad respondendum
impediatur causis, summa illud conficit quod nequit
tenebris obsitus videnti præbere ducatum. Sane quia
jubes ut dicam quod sentio: perquiratur persona
quæ maledicto subjecta esse dicitur; si tempore
maledicentis ipso præseunte officium presbyterii egit,
nec tamen prohibitus ab ipso est; si baptizavit, si
chrismavit, si sacrificium obtulit, et ille passus est
eum hoc agere qui sibi conscius erat cum maledi-
xisse; in nullo iste mihi, sed potius ille videtur
culpabilis fuisse, qui dolo malo aliud egit, et aliud
simulavit; ac per hoc ille cujus factio in tantum
nefas prorupit, ut mihi videtur, onus suum ipse
portabit: vestra autem sanctitas ab hoc delicto in-
munis erit, quia unumquemque, in qua vocatione
invenistis, in ea esse permittitis. Et cur non habeatur
presbyter non video, si ille eum publicavit
presbyterum qui noluit ut iste presbyter esset; aut
quare non ab isto unguine sacro tincti vocentur
Christicolæ, quia etsi iste indignus chrismate, tamen
vero sunt illi peruncti. Optime novit prudentia tua,
canonum antiqua esse instituta, ut presbyter chris-
mare non audeat, quod servare et Orientem et om-
nem Italiani hucusque scimus; sed postea con-
sultum est ut chrismarent presbyteres, sed de

chrismate benedicto ab episcopis, ut non videretur presbyterorum hoc esse privilegium, cum ab illa unctione sancta populum Dei sacrant, sed episcoporum, quorum benedictione et permissu quasi de manu episcopi ita huiusce rei peragunt officia. Quod si ita est, cur et iste quasi manus episcopi quamvis inutilis, quos chrismavit, non habeantur catholici? cum, ut dixi, sancto et vero chrismate ab episcopo sacrato, et cum illius permissu fuerint peruncti. Manifestum est baptisma in nomine Trinitatis datum non debere iterari, chrismare autem non prohibemur hæreticos, quos a vero chrismate invenimus extraneos. Iste autem recto chrismate chrismavit, ut jam dixi, non mihi videtur frivolum esse quod fecit.

Ad dicitur his quod ille qui eam permisit nunquam contradixit, et chrisma a se benedictum tradere isti non dubitavit, ac per hoc quod iste fecit ille egit. Quid enim sive per occasionem, sive per veritatem? quia in catholica actum est, necesse iterari non est; nam et illi qui post excessum præcessoris vestri eum talia varrasse referunt, melius facient si istam causam in aliam vitam sibi reservant. Quis enim eis illo desistente aut contradicere nunc poterit, aut purgare objecta poterit? Vobis tamen quod ille non dissipavit dissipare non convenit, memores illius sententiæ: *Notite autem tempus quidquam judicare. Et iterum: Quod apertum est, vobis; quod occultum est, Deo.*

Ecce quod videtur nescientiæ meæ, et pro modicitate capacitatis nostræ, nec affirmans, nec spernens omnino ista suggessi.

Ad cæteras interrogationes, si hoc non abhorret, transeamus. Scribitis etiam et hoc, in quibusdam locis diaconos chrismare vos reperisse. Nihil in hac questione amplius quam in prima invenio, nisi ut sacrum chrisma vestra auctoritate et indulgentia pontificali persistat: et illi qui ista, aut nescientia, aut præsumptione patrarunt, dignam in se et districtiōnis vindictam, et ecclesiastici ordinis normam sub poenæ et poenitentia persentiant, et ita sint mulcati, ut in exemplum aliis dati talia nequam ultra præsumant.

Illis duobus in brevi præmissis questionibus, tertiam ingerit ignorantie meæ prudentia vestra, scribens quod quidam presbyteri de chrismate quod sibi ipsi conficiunt (si tamen chrisma istud erit nominandum) baptizatos signare præsumunt. Bene fateor et optime dubitatur non esse chrisma, quod non solum non ab episcopis, sed contra jus et vetitum canonum a præsumptoribus presbyteris videtur esse sacratum. Nam si cælestis Magister et Dominus reliquit suum episcopis vicariatum; quod constitutum ab illis est, ab Spiritu Christi, juxta Apostolum, constitutum est; et si quis præcepta eorum spernit, Christi præcepta spernit. Unde videtur mihi a sancto et vero chrismate deo præsignari debere, qui a talibus sunt peruncti fraude; præsumptorum tamen disciplina in vestro est arbitrio posita, dum aliter emendetur error, atque aliter

A condemnetur præsumptor. Jam vestræ est sapientia et cum ignavis mitius agere, et præsumptiores vehementer distringere. Pro ineruditæ impedimento linguæ brevem evenire volui tramitem epistolæ, sed, ut est illud tibi notum, dum urceum facere nitor, amphoram finxit manus.

Jam nunc salutem persolvo, et quotidianas molestias meas tribulationesque assiduas orationibus vestris commendo fovendas, et per Christum te conjuro ut quidquid inutiliter aut secus quam habet ratio in hac paginola repereris effusum, non ante aliis pateat quam mihi hoc tua epistola innotescat. Nam neque spatium fuit inde cogitandi, neque vacatio dictandi, et quod lingua deprompuit aliena manu exaravi, nec inde retractare occurrit.

B

EPISTOLA XXXVII.

EJUSDEM BRAULIONIS AD CHINDASVINTHUM REGEM.

Suggerendum gloriosissimo domino nostro Chindasvintho regi, Braulio et Eutropius episcopi servuli vestri, cum presbyteris, diaconibus et omnibus a Deo sibi creditis, nec non et Celsus servus vester cum territoris a clementia vestra sibi commissis.

Qui corda regum in manu sua tenet, ut fides nostra habet, ipse et omnia regit. Unde non est sine illius inspiramine quod clementiæ vestræ cupimus suggerere: quapropter, pie domine, libenter servorum tuorum suscipe preces, quas fidei intentione vides anhelare; spe enim et crebro cogitationis studio, quo unusquisque vitæ suæ tranquillitatem desiderat et periculosos casus evitat, alterna collatione conferentes, et præterita discrimina reminiscentes, animadvertimus quantis periculis, quantis necessitatibus, quantis etiam patuerimus adversariorem incursibus, quibus cælesti misericordia vos excitatos, et vestro regimine nos ereptos dum magna contemplatione videmus, et vestros labores cogitantes et in futurum patriæ providentes, inter spem metumque vacillantes, fiducia vincente metum, ad tuam pietatem recurrere decrevimus, ut quia compendiosius nihil nec quieti vestræ, nec casibus nostris prospicimus, in vita tua, et te benevalente servum tuum dominum Recesvintum, dominum nobis et regem deposedimus, ut cujus ætatis est et belligare et bellorum audorem sufferre, auxiliante superna gratia, et noster possit esse dominus et defensor, et serenitatis vestræ refectio, quatenus et inimicorum insidiæ atque strepitus conquiescant et fidelium vestrorum vita absque pavore secunda permaneat. Neque enim poterit gloriæ vestræ esse contemptus talis filii et tanti patris filio debitas profectus.

Unde cælorum regem et sedium omnium rectorem supplici prece deposcimus, qui et Moysi Jesum successorem, et in David throno filium ejus constituit Salomonem, ut clementer insinuet vestris animis ea quæ suggerimus, et perficiat auxilio omnipotentis suæ quæ in nomine ejus a vobis petentes fieri optamus; nam etiam incurrimus petitionis teme-

ritatem, non vero insolentia^a præsumptionis, sed, A
quam præmisimus, cogitationis necessitate.

EPISTOLA XXXVIII.

EJUSDEM BRAULIONIS AD RECESVINTUM REGEM.

Glorioso domino nostro Recesvinto regi, Braulio
servorum Dei inutilis servus et vester.

Cum sit mendacii genus promissa tardare, ego
tamen tarditatis meæ suggerere cupio rationem.
Mendositas etenim Codicis, quem ad emendandum
accepi, omnes vires suas contra caligines meas ar-
mavit, et dum cupio easdem debellare, ipsa visio quæ
cæcutiebat visa est in contrariam partem manus
dare, et in detrimentum sui obscuritatem multipli-
care. Tamen quantus ibi labor sit, quantaque operis
instantia, quoties de emendatione ejus desperave-
rim, quotiesque ægreditibus diversis obviantibus
cessaverim, et rursus intentione jussionis implendæ
ad opus interdissimulatum redierim in ejus versuum
additamenta, vel litterarum abolimenta, gloriæ ve-
stræ patebit; nam tantis obrutus est negligentis scri-
barum, ut vix reperiatur sententia quæ emendari
non debeat, ac sic compendiosius fuerat denuo
scribi quam possit scriptus emendari. Per jussionem
autem serenitatis vestræ commoda regni vestri votis
omnibus optamus agnoscere, et felicitatem clemen-
tiæ vestræ ab omnipotente Domino petimus corro-
borari.

EPISTOLA XXXIX.

RECESVINTI REGIS AD BRAULIONEM.

Domino sancto ac venerabili Patri Braulioni
episcopo.

Venustissima tuæ sanctitatis eloquia litterarum
elementis depicta nostra ovans suscepit ac reseravit
clementia, pro quibus studium laboris tui pro emen-
dando Codice vobis dudum a gloria nostra porrecto
non sine suspiriis innotescit: dum etiam inter b
crebra hujus vitia tuis intentionibus obviantia aciem
visus obtundi significas, compatimur siquidem tuo
sancto distillantanti sudori, sed in parte reficimur,
dum te scribente cognoscimus sanctitudinem tuam
vigilantiæ suæ vela suspendere, et prosperantibus
auris ad evellendas vel corrigendas librorum
ineptias divina gratia pervolare. Erit igitur voto tuo
a Domino attributa tuarum virium fortitudo, et in-
ternorum luminum copiosa prævisio, dum putre-
dines ac vitia scribarum intellectus tui constanter
inchoaverit incisio rescare, et tunc protinus lætior
nostra gloria exsultabit, dum tua, ut optamus,
paternitas promissa facis compleverit.

De cætero sospitem tuam beatitudinem sospites
ipsi, ut Deo tribuente consistimus, sæpe noscere
delectamur.

^a Ms., non per insolentiam.

^b In Ms. deest inter.

^c Deest finis epistolæ.

^d Fragmentum istud in eam epistolam referendum
quam Taus ad Braulionem direxit, uti diximus, pag.
489, tum quod argumentum idem est cum eo quod
in sequenti pertractatur, tum quod ipse Braulio pri-
ma hujus fragmenti verba laudat, scribens: Pia, ut

EPISTOLA XL.

BRAULIONIS AD RECESVINTUM REGEM.

Glorioso domino nostro Recesvinto regi, Braulio
servorum Dei inutilis servus et vester.

Dum cupio satisfacere jussioni gloriæ vestræ, nu-
davi occulta ignaviæ meæ, et hujus quidem Codicis
textum, ut præcepisti, sub titulis misi; sed utinam
tam efficaciter quam obedierit: ergo si displicuerit,
hoc brevis intelligentiæ meæ fecit; sin autem pla-
cuerit, quod magis opto, illius munus erit qui asininam
segnitiā per humanæ locutionis modos distrinxit:
tuam tamen, serenissime princeps, quæso pietatem,
ut in hac parte non meam attendas inutilitatem,
quia et si non quod volui potui, ut potui tamen pa-
tientiam præbui; sic ubi forte minus absoluta alicui
[Ms., aliqui] servorum vestrorum quæ collegi
videntur, ad ea [Ms., aderas] de quibus edita sunt,
recurrere non dedignetur. Quod superest autem c.

EPISTOLA XLI.

RECESVINTI REGIS AD BRAULIONEM.

Dominus noster sancto ac venerabili Patri Brau-
lioni episcopo.

Suggestionem beatitudinis vestræ suscepimus, in
qua denudatam ignaviā quæ erat occulta in hoc
libro quem nostra serenitas vestræ sanctitati ad
emendandum dederat, manifestas; moris est enim
sapientum ignarum se judicare, ne per arrogantiae
stimulum videatur elationem incurrere. Sed quia
inspiratio divinæ virtutis in unumquemque, prout
vult, inspirat, non immerito laudamus opus quod
exercuisti, quia in hoc Codice et instanter obedien-
tiam præbuit, et ut volui, ejus efficaciam in procinctu
sapienter collegisti, pro quibus etiam insufficienter
vestræ paternitati referimus gratias, et super his
salutis officium reddentes petimus ut pro nobis orare
digneris.

d FRAGMENTUM EPISTOLÆ

QUAM TAIUS PRESBYTER ET ABBAS SCRIPSIT AD BRAU-
LIONEM.

..... Pia quidem talis est religio, sed mihi fateor
dubia.

Ideoque, virorum sanctissime, tuis auditibus hu-
juscemodi quæstiunculam defero, et si certissimo
credendum est, ut præfatus sum, cruorem Domini
post ejus resurrectionem apud aliquos remansisse,
ab te certissimis testimoniis ac verissimis docu-
mentis cupio illustrari. Utinam libellum de hac re ex
tua largitate perciperem. Magnum mihi specimen
semota ambiguitate Dominus Jesus Christus præbe-
bit, si id deprecatio mea impetrare valuerit.

De cætero, humilitate qua valeo sanctitatem Do-
mini mei salutare præsumo, obsecrans ut orationibus

ipse ais, religio, sed incerta nabit. Multa vero hic
deesse ex his quæ Taus quæsierat, optime animad-
vertit Dom. Franc. Cerdæ Regiæ bibliothecæ meri-
tissimus subcusior, qui has epistolas ex Cod. Legio-
nensi ab se maxima tum diligentia exscriptas nobis-
cum communicavit: quod etiam ipsum Braulionis
respondum pro certo prorsus habendum ostendit.

vestris merear commendari, et epistolis vestris de eo A unde suggesti quantocius recreari.

EPISTOLA XLII.

BRAULIONIS AD TAJUM PRESBYTERUM ET ABBATEM.

Venerabili et in membris Christi reverendissimo in Christo fratri Tajo presbytero et abbati, Braulio servorum inutilis servus.

Ut litteris tuis illico non responderem diversarum me arctatum fateor fuisse necessitatum, eminentius tamen ægitudine oculorum et variarum afflictione infirmitatum; sed nunc, quia inter angustias meas utcumque respirare potui, ad litteras tuas relegendas recurri, in quibus comperi multa de me benignitatem tuam sperare quæ me minime sentio posse implere.

Quid enim aut quantum in me est, ut imago tantorum taliumque virorum a nobis a te expectetur? Cum et eorum lectio pro..... a te habeatur visitata, et intelligentia rimetur assidua, atque in pectore tuo, ut ita dixerim, nidaverint ipsorum eloquia. Otia etenim tibi sunt sancta, et nobis vitæ præsen- is fluctibus anxia; velut quis inusitatus, aut sentina vexatus, aut marina cumba jaceat saucilis. Verumtamen etsi immerito ea quæ petis naturæ acumine mihi fuissent allata, minime a me essent præsumpta; scis enim dogma nostrum humilitatis tenere vexillum, et in plana et fortia velle conquis- cere quam ad summa gradu ulgente periculose ascendere. Unde et te quæso, charissime, ut minus conqueraris de circumhabitantium tibi tepore, seu cupiditate, quoniam patienter debes omnia tolerare. Quid enim probis male morigeratio aliena nocet? neque enim valde laudabile est bonum cum bonis, sed bonum esse cum malis.

Hinc de Ecclesia scriptum est: Sicut lilia inter spinas, sic amica mea inter filias. Nam et hi qui tales a nobis creduntur, forte sufficit eis secundum Apostolum scire Christum, et hunc crucifixum; ipso nos docente: Non alta sapientes, sed humiles con- sentientes. Et nolite esse prudentes apud vosmet- ipsos: Scientia quippe inflat, charitas vero ædificat, et cætera, quæ te latere non possunt. Tali enim sensu et humilitas catholica tenetur, et illud: Et unusquisque in suo sensu abundet, procul dubio im- pletur. Unde idem Apostolus præcepit ut non nobis, sed proximis placeamus. Et ad Philippenses scribit, ut in humilitate superiores nobis invicem arbitre- mur, non quæ nostra sunt singuli quærentes, sed quæ aliorum. Humilium quidem virtus est de scientia non gloriari, quia communis est omnibus. Valet enim hoc multum ad reprimendam mentis audaciam, ut et alios contemptibiles non reputemus, et singu- larem nobis scientiam, vel sanctitatem non arrogemus: ne superno audiamus oraculo: Reliqui mihi septem millia virorum, etc.

Hæc causa amoris tui me dixisse charitas tua, quæso, conseat. Cæterum de questione qua me consulere decrevisti, noveris non me aliud de re- surrectione mortuorum credere aut expectare quam

quæ a sancto Augustino per diversa opuscula sua quæ ad manus venerunt meas, prudenti ingenio et eleganti sunt dissertata sermone; quæ ad laborem meum evitandum ideo non replicavi, quia et te per epistolam tuam ea didici indubitanter tenere. Igitur quia in resurrectione et noster reddendus est sanguis non dubito: utrum autem qui in omni vita tollitur, totus in qualitate sui reddatur, dubito, quia et ipse superfluous invenitur, non noster secundum medicos, sed esse nobis noxius. Nam si illa pulchritudo hoc permittet quam habituri sunt sancti, credo quod fiet; si hoc illa non sinet, hoc et hic credendum est quod de unguibus et capillis superfluis, qui in commixtio- ne naturæ aliis membrorum partibus reddentur, sancto Augustino docente, ipse semisti. Ad opificia enim nostri omnipotentis artem pertinet, ut vult, et modificare grandia et majorescere parva. Nulla tam- en in sanctorum membris est credendum in resur- rectione reddere indecora.

Propterea vero puto minima et extrema membro- rum nostrorum Dominum memorasse et circumscri- bere, cum de capillis loqueretur; quod si capilli non pereunt, quanto minus majora membra disperdunt: non tamen superfluos humores a quibus aut corru- ptelæ nascuntur, aut vitia generantur, quæ utique in restaurato corpore non erunt, comprehendere voluisse.

Credo quidem quod quidquid ad naturam proprie nostram pertinet, hoc restaurabitur in resurrectione; quidquid autem in natura aut superfluo concrevit, aut naturam morbidavit, vel habitum potuit demu- tate, demendum est. Naturam duntaxat dixi, secun- dum quam constat integrum sanumque hominis corpus: ac sic, quia sine sanguine esse non possumus, in quo virtus animæ in corpore divina asseritur auctoritate, reddendus est non superfluous, sed natu- ralis, id est, non alienus, sed noster.

Sed quid multa? hoc mihi credibile, hoc etiam non difficile ad affirmandum: sed constat esse minus dubitandum, hoc unumquemque in resurrectione exceptis corruptionibus et vitiis, ut jam superius dixi, decenter recepturum, quod potuit illa ætate qua Dominus est passus, ejus habere corpus rationa- biliter integerrime constitutum, dicente Apostolo: Ille sentite in vobis quod et in Christo Jesu. Et alibi: Donec occurramus omnes in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

Cauti tamen in hac inquisitione esse debemus, Vase electionis prohibente non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem; ne forte eo usque progrediamur, ut superstitiosi reputemur, sicut hi qui de abortivis quærent felicitibus, quæ uti- que consistunt ex corpore utriusque sexus, quid de menstruo possunt sanguine atque impuro virili sen- tiri humore, quem in omni pene vita necesse est etiam naturaliter egeri, in quibus superflue erunt superstitioni.

Sed cur non credatur et sanguis humanus perire detractus, cum et ipse humor generabilis, atque sanguis, sicut et aborsus neutri reddatur in resurre-

ctione parenti : si tamen parens jam dicendus est, A
cujus aut liquor sædus, aut inanimatus profunditur
fetus. Veruntamen non sunt hi qui nobis affirmant
verum esse cruorem Domini, qui pro reliquiis, ut ipse
dicit, ab aliquibus habetur, ita istum cruorem non fuisse
assumptum in resurrectione corporis Domini, sicut
nequaquam assumptus est. Unde columna illa infecta
Hierosolymis ab insigni sancto Hieronymo presby-
tero et ab aliis post multa sæcula et visa traditur et
conscripta : quod potius passioni divinæ pro testi-
monio debemus deputare, quam pietatis testimonium
inficiare, quoniam majorum nostrorum stylo jam
hoc habemus digestum.

Sed et illo tempore notuerunt fieri multa quæ non
habentur conscripta, sicut de linteaminibus, et suda-
rio quo corpus Domini est involutum, legitur quia
fuerit repertum, et non legitur quia fuerit conserva-
tum : nam non puto neglectum esse ut futuris tempo-
ribus inde reliquæ ab apostolis non reservarentur,
et cætera talia.

Sub hac tamen occasione non debemus inimicis
Catholicæ locum dare, ne aut veneno falsitatis, aut
maledicæ gratia velint virginem Christi castam cor-
rumpere. An forte ex eadem columna a fidelibus
crasus cruor in reliquiarum honore toto est disper-
sus in orbe, quod facile crediderim, ut apud Eccle-
siarum principes, succedente sibi posteritate, tradi-
tum potuerit conservari; nam tantæ rei fama non
video quomodo possit Christianis esse dubia.

Sed ut adhuc aliquid dicam : forte sudor ille Do-
mini, quem evangelica lectio nobis tradit ut sangui-
nem fuisse decursum, tanta diligentia a discipulis pu-
tatur fuisse collectus : vel certe, quando lancea pe-
cussus est Domini corpus, et sanguis et aqua mana-
vit, cujusquam est sollicitudine pro reliquiis reser-
vatus. Sed miror si hoc a quoquam possit approbari,
cum dubitatio discipulorum etiam in passione postea
inveniri potuerit, et solus Joannes cum mulieribus ad
crucem Domini astiterit. Qui tamen scribens Evan-
gelium, nihil tale aut se aut alium fecisse narravit :
testimonium perhibuit et verum testimonium con-
scripsit, quia lancea corpus Domini percussum fuerit,
et sanguis et aqua manaverit, nec tamen hoc colle-
ctum fuisse ab aliquo meminuit.

Sane si in eo loco ubi ait : Multa et alia signa fecit
Iesus quæ non sunt in hoc libro scripta, astruit quis
eum, et de hoc sanguine esse locutum, convincat si
potuerit, et hoc esse signum, quod mihi ut faciat
omnino videtur durum; quod si auctoritate Scripturæ
non firmaverit, pia, ut ipse ait, credulitas, sed in-
certa nutabit, cum sponsa veritatis non solum recipit
veritate pium, sed et pietate verum, tuncque sit fir-
mum, cum non nutat veritate pium. Affirmet hoc qui
valet; ego autem fateor me hoc ignorare.

Igitur omissis his et in potestate lectoris relictis,
quoniam non usquequaque præjudicant fidem re-ur-
rectionis, nec debemus præscribere intellectum me-
lioris inquisitionis, neque auctoritati contraire mul-
titudinis quæ asserit hujusmodi reliquias inveniri in

A cathedralibus ecclesiis, quod tamen in ecclesia mea
nullius invenitur tempore fuisse pontificis, et melius
est dubitare de oculis quam litigare de faceris :
ad vera et firma convertamur, quæ nulli prorsus
Christiano et recte catholico aut in ambage, aut in
disceptione venire possunt : esse scilicet nobis per
sacramentum panem et vinum Deo oblatum Christi
corpus et sanguinem verum secundum ipsius Domini
verba, et Scripturas sacras Spiritu sancto digestas,
quod quotidie super altare ipsius ab Ecclesia catho-
lica secundum ordinem Melchisedech a vero pontifice
offertur Christo Jesu mystica intelligentia et inenar-
rabile sermonis inopia, quia omnia excedit super-
eminens gratia. Hæc, ut occurrit, et prout tempus
exegit, paucis tibi, charissime, rescribere sufficiat;
et quamvis ingenti ardori tuo, non ut dignum est,
responderim, tamen, ut occupatio sivit, voluntati
tuz parere studui. De cætero beatitudinis tuæ ora-
tiones ut mihi suffragentur vehementissime quasso.

Et unum quod mihi et præ omnibus necessarium
et hic fuerat prætermissum, peto ita Christus cursum
propositi tui efficiat gloriosum ut mihi Codices sancti
papæ Gregorii inexpressos, qui necdum in Hispania
erant tuoque studio et sudore de Roma huc sunt
delati ad transcribendum ociosius mittas; nam non
solus ego hujusmodi rei sum petitor, sed et domi-
nus, germanusque meus, tuus amator : quapropter
ambobus satisfacere, si uni præstaveris, et ambos
contemnes, si unum spreveris. Credat mihi certe
charitas tua, Codices istos remittam quo tempore
institueris. Parvum putavi evenire epistolam, sed
dum hinc inde susurrantibus moveor scrupulis, nec
brevitatem potui tenere, nec omnia quæ me adhuc
movebant dicere.

Vale in Domino, frater charissime, et in Christi
membris venerabiliter amplectende.

EPISTOLA XLIII.

FRUCTUOSI PRÆBTERI AD BRAULIONEM.

Domino meo proprio Braulioni episcopo, Fructuo-
sus exiguus, semperque tuus.

Scripturæ sacræ textu narrante didicimus quam-
sit gratus homini de longinqua terra nuntius bonus,
et quis [Ma. et quia] qualisve alius melior nuntius
nobis est expectandus quam Christi dilectio, quam
catholicæ Ecclesiæ intemerata professio atque propa-
gatio, quam amicorum Dei sacerdotumve Christi
sincera vita, felix actus, doctrinaque fidelis? Hæc
nos desiderare vehementer atque sitionter agnoscere
cupere, Pater beatissime, confitemur.

Hic solus nuntius arentia mentis nostræ sarpe
viscera pascit, et vestrorum felicitate gestorum inter
rauciona spumantis salis freta, atque Oceani gurgites,
et æquora inquieta humilitatis nostræ mulcet
auditus, quod Cæsaraugustam vestram vestra jugis
augusta doctrina nobilitat, et florens per dies singu-
los vestri culminis vita tanto affluit divinæ legis
studio, quanto et bonorum operum jugi atque sedulo
vallatur præconio.

Ob hoc indesinenter Regi et conditori nostræ

Domino referimus laules, quod mundi jam termino A propinquante tantus talisque pontifex existis, qui et vitæ merito, et docendi præditus beneficio, apostolica per omnia vestigia consecraris, percepturus cum his ineffabilem supernæ patriæ gloriam, quorum in hac tempestate mundana incorruptam ipse sequeris vitam. Temerarium fortasse arripens opus plissimam vestram præsumo salutare coronam, atque eodem quo cupimus, salutis vestræ nuntio vestrorumque sacrorum apicum iudiciis resciamur, oramus. Mendicans ipse vestrarum mensarum dapibus residua micarum fragmina posco, atque ab spiritali Patre coelestium divitiarum thesauris affluente exigui cujusdam talenti peto munus, quod ut accipiam, importunus petitor nocturni temporis spatia vigilo; et licet negligens, tamen querens peto, et pulso, atque ut indigno ac vilissimo tuo aperias quæ ignoro, tribuas quæ non habeo, sanctorum Dei, quorum solatiis confoveamur, cultus adminiculum quaero.

Primum igitur flagito, ut quedam quæ parens sanctimonie et particeps gloriæ vestræ beatissimus eruditissimusque vir prætermisit enodare Hieronymus, ex lectione priscorum Patrum, et doctrina Sancti spiritus refectus dominus meus mihi leproso tuo nevitioque Eleazaro ulceroso, brevi et aperta digneris significare pagella, sic tibi Dominus coelestis pandat regni introitum, quemadmodum supradictus vir quatuordecim post diluvium annos Mathusalam vixisse testatur: et si omnis caro quæ in arca non introiit cataclysmo perempta est, hic de quo quæstio est, ubi fuit ut evaderet, quem cum cæteris introisse in arcam non legimus.

Illud quoque, quod addidit, quod Agar, grandem jam juvenem Ismaelem, fugiens dominam, suis vectaret cervicibus, qualiter explanetur, nosse desidero.

De Salomone quoque similem sue loco intulit quæstionem eo quod deducta summa temporum annorumque serie subnotata inveniatur undecimo, juxta Scripturæ textum, anno Roboam filium generasse, quod fieri utique vix possibile est.

Hoc mihi et reliquis concaptivis meis flagito propalari, non quolibet, ut quidam agere solent, astu faellitatis, sed puro et sincero affectu vestræ dilectionis et impulsus cognitione veritatis.

Specialiter tamen, domine mi, quod in hac regione, in qua degimus, non invenitur, supplex sugero ut pro mercede tua de Collectionibus Cassiani Illumines monasteria ista, et vitam sanctorum virorum Honorati atque Germani, vestrique beatissimi novi Æmiliani pusillitati nostræ vestra largitate facias attribui: et qui alios assiduo vestrorum eloquiorum melle saturatis, nos longe positos et Occidentis tenebrosa plaga depressos non despicias.

Age, piissime domine, ut vestra pro hoc merces clareat ante Dominum. Septem Collationes, quas memoratus Cassianus Joviniano, Minervio, Leontio, et Theodoro scripsit, jam hic Christianis tribuentibus, habemus. Reliquas decem, quas Helladio et Leontio episcopis, et alias septem, quas sancto Ho-

norato atque Eucherio se asserit edidisse, minime habemus. Illas exoramus ut percipere vobis largientibus mereamur. Vale in Domino, et nostri memor esto, papa beate.

Exigui servuli tui compauperes nostri, sanctam coronam vestram oppido salutantes, exposcunt ut abjecti tui precem non respuas, sed votis supplicantis assistas: meminent sancti Dei dignationem vestram.

EPISTOLA XLIV.

BRAULIONIS AD FRUCTUOSUM PRESBYTERUM.

Domino merito eximio, et in Christi membris suavissimo filio, Fructuoso presbytero, Braulio servorum Dei inutilis servus.

Inter laudum tuarum in me præconia, et actionum mearum merita æquus quidem arbiter iudicio rationis præsidere debeo, talemque me veritate cenuræ æstimare qualem intus sentio, et non qualem foris ab aliis aliter putantibus audio: nam plerumque ex sola benevolentia fit ut bonus homo de bono thesauro cordis sui proferat bona; et utique non potuerit fons dulcis amarus producere latices. Sed plerumque fit ut fallatur æstimatio humana, et malus bonus, et bonus æstimetur malus. Væ his qui dicunt quod bonum est malum, et quod malum est bonum; si aut amore fallitur, aut certe hominem malum ex bonitate sua æstimant bonum...

Sed potius illis cavenda est quibus aut vitia pro virtutibus placent, aut certe virtutes pro vitiis displicent. Et ex hujus perversitatis regula, aut malum hominem bonum, aut bonum æstimant malum. Qui vero ipsum hominem dicit bonum quem putat justum nescitque injustum, non in doctrina rerum bonarum et malarum, sed in occultis humanorum fallitur morum. Ego tamen non talem me esse qualem prædicas et ipse novi, et veraciter scias me profiteri.

Tibi quippe ista legitime dico, quem in membris Christi, et pro gratia Christi in Christo suscipio. Cæteram illis de quibus dicitur: Oleum peccatoris non impinguet caput meum; quibus hæc ipsa adulatio olei in finem inter stultas ac fatuas deficiet virgines, nostræ nequaquam patere debent conversationes. Quid enim prodest ei pandere conscientiam a quo non poteris culparum percipere remedia? Ergo illis profiteri debemus peccata quorum orationibus sumimus adjumenta, aut damus conversionis exempla. Emendabit et arguet me, ait, justus in misericordia. Et de istis dicitur: Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem. Sed quoniam operosum et longum est probrosos mores meos tibi propalare, tibi ex ordine narrare, hoc sacratissimæ animæ tuæ mihi sufficiat pandere non qualem me æstimas esse, sed quaeso ut ores ut qualem me æstimas, efficiat me Deus talem.

Sane si qui [Ms., utque] prohibeo te, ipse in laudibus tuis agam, dicturus forsitan eris: Cur, qui hæc prohibes, ipse facis? Sed necessario partibus meis faveo, dum tibi debitum reddo, quia ab Apostolo instrui-mur, ut omnibus debitum reddamus, et nemini quidquam debeamus. Nam forte quantum in me est:

non fallor, sed quantus mihi videris, dicere pareo. A rectum. Nam ita etiam perversitatis suæ studio sacras depravavit Scripturas, ut adhuc ex ipsius corruptoris nævo depravatas inveniamus multas.

Laudem quidem animam tuam, sed in Domino, in qua rectos laudare debemus; unde et Psalmista dicebat: Rectos decet collaudatio; et, In Domino laudabitur anima mea, cujus est et a quo est omne bonum, cui etiam grates persolvimus pro adnitu vestri profectus. Ideoque quanto magis novi quod loquaris animo circa me fideli, tanto magis videor debito prægravari, ac sic accipe quod gestio dicere.

Felix tu qui, hujus mundi contemnens negotia, præelegisti otia sancta. Ardorem tuum animique vigorem, luminisve candorem Spiritu sancto fulgentem intelligo, delector, diligo, amplector, et ut pro meis flagitiis facinoribusque ante Dominum prævaleat, ariditate bibula anhele. Felix illa eremus, et vasta solitudo, quæ dudum tantum ferarum conscia, nunc monachorum per te congregatorum laudes Deo præcipientium habitaculis est referta, peregrinorum mundi, civium Dei, Babyloniam captivorum, Jerusalem prædestinatorum. Te enim tuosque in Christo attollo præconio, quorum studium ornat eremum, quam doctissimi præstantissimique virorum Hieronymus et Eucherius olim jam miris verborum sententiarumque venustiarunt floribus; et ut in brevi multa compingam, et quasi in parva tabella mundum depingere velim, quia in longum non est mihi temporis spatium, nec est ingenii studium, nec linguæ eloquium, gentilis poetæ antiquum in te vertam præconium, et hæc solam dicam: O decus Hispaniæ sacrum; ne, quæso, me aut assentatorum vitium, aut adulatoris reamini peragere officium, sed cujus ministerii est vera prædicare, de vobis quod sentio non debeo reticere: tantum est, ut perseverantia vestra usque in finem per patientiam perducatur, in qua animas nostras possidere jubemur, quia qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit; namque finis præcepti est charitas; charitas quippe, secundum Joannem Deus est, Deus vero Christus, propter quem omnia, et nihil ob aliud agere debeamus; in quo Psalmista omnis consummationis vidit finem; unde et quidam tituli Psalmorum in finem præscribuntur. Ad hunc pervenientes non erit ultra quo cursus fidei-
um dirigatur, ipso dicente: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis; et ego vos requiescere faciam. Studium vestrum, ut cœpit, ardeat, et majores in Domino flammæ mittat, quia nisi profecerit, deficiet, et velut in rapidissimo annuum cursu scapha non consistens, nisi ad superiora progrediatur, ad inferiora delabitur.

Cavete autem dudum illius patriæ venenatum Priscillianiani dogma, quo et Dictinum et multos alios, ipsum quoque sanctum Grosium invenimus fuisse infectum, quamvis postea a sancto Augustino cor-

rectum. Nam ita etiam perversitatis suæ studio sacras depravavit Scripturas, ut adhuc ex ipsius corruptoris nævo depravatas inveniamus multas.

Nec vos vanitas cenodoxiæ, aut aura popularis in aliam partem flectat, quia hoc est postremum apud athletas Dei certamen, in quo est et novissima discrimen.

Jam ne ultra modum epistolarem protraham sermonem, ad quæstiones, quas proposuisti, accedam, et ea quæ inde legerim, ut a te speratum est, majorum nostrorum sententia, ut occurrit, depromam: quædam vero brevitas causa meo sermone compingam. Ita enim petitionis tuæ sumis exordium.

Primum, inquis, flagito, ut quædam quæ parens sanctimonix, et particeps gloriæ vestræ, beatissimus, eruditissimusque virorum prætermisit enodare Hieronymus, ut ex lectione priscorum Patrum mihi brevi et aperta significes pagella: quod cur dixeris, ignoro; cum ille sanctissimus vir manifestam mihi expositionem et satis idoneam reddiderit rationem. In libro Quæstionum Hebraicarum talem hinc aperuit solutionem.

Famosa quæstio, et disputatione Ecclesiarum omnium ventilata, quod juxta diligentem supputationem quatuordecim annos post diluvium Mathusalam vixisse referatur: etenim cum esset Mathusalam annorum 167, genuit Lamech; rursus Lamech cum esset 188, genuit Noe, et sunt simul usque ad diem nativitatis Noe anni vitæ Mathusale 355. Sexcentesimo autem anno vitæ Noe diluvium factum est; ac per hoc habita supputatione per partes, nongentesimo quinquagesimo quinto anno Mathusale diluvium fuisse convincitur. Cum autem supra nongentis sexaginta novem annis vixisse dicitur, nulli dubium est quatuordecim eum annos vixisse post diluvium, et quomodo verum est quod octo tantum animæ in arca salvæ factæ sunt? Hucusque propositio. ab hinc solutio.

Restat ergo ut, quomodo in plerisque, ita et in hoc sit error in numero. Siquidem in Hebræis, et in Samaritanorum libris ita scriptum reperi: Et vixit Mathusalam centum octoginta septem annis, et genuit Lamech; et vixit Mathusalam, postquam genuit Lamech, 782 annos, et genuit filios et filias; et fuerunt omnes dies Mathusale anni nongenti sexaginta et novem, et mortuus est: et vixit Lamech 182 annos, et genuit Noe. A die ergo nativitatis Mathusale usque ad diem nativitatis Noe anni sunt 369. His adde sexcentos annos Noe, quia in sexcentesimo vitæ ejus anno diluvium factum est, atque ita sit ut nongentesimo sexagesimo nono anno vitæ suæ Mathusalam mortuus sit, eo anno quo cœpit esse diluvium.

Cujus rei veritatem ut certius credas, ad ipsius sanctissimi virorum recurre translationem, et nullam habebis dubitationem. Nam et sanctus Augustinus in

* Ms. leg. *mortis*, sed mendosissime, cum a nativitate Mathusalem ad mortem Noe annos ultra 1300 exactos constet. Legendum ergo *nativitatis*. Nam cum vixisset Mathusalem 437 annos, genuit Lamech. La-

mech vero 182 annos natus genuit Noe. Hi autem numeri in unam summam collecti conficiunt 369. Totidem ergo sunt anni quos supputare oportet a nativitate Mathusalem ad nativitatem Noe.

libro de Civitate Dei quinto decimo, dum annorum dissonantiam inter Hebræos Codices et Septuaginta eventit translationem ex Hebræo affirmans, in finem disputationis suæ de eadem re inter cætera sic dicit: Omnes anni vite Mathusalæ nongenti sexaginta novem computantur; et post modicum: Detractis nongentis quinquaginta quinque ab ortu Mathusalæ usque ad diluvium remanent 14, quibus vixisse creditur post diluvium; propter quod eum nonnulli, et si non in terra, ubi omnem naturam quam vivere in aquis natura non sinit constat fuisse deletam cum patre suo, qui translatus fuerat, aliquantum fuisse, atque ibi donec diluvium præterisset vixisse arbitrantur, nolentes derogare fidem Codicibus, id est, translationis Septuaginta, quos in auctoritatem celebriorem suscepit Ecclesia; et credentes Judæorum potius quam istos non habere, quod verum est. Non enim admittunt, quod magis hic esse potuerit error interpretum, quam in ea lingua esse falsum unde in nostram per Græcam scripturam ipsa translata est; et post aliqua: Hanc opinionem, vel susceptionem accipiat quisque ut putaverit; certum est tamen non vixisse Mathusalam post diluvium, sed eodem anno fuisse defunctum.

Deinde, interpositis quorundam disputationibus, atque ite deletis: Credibilius, inquit, quis dixerit, cum primum de bibliotheca Ptolomei describi ista præceperint, tunc aliquid tale fieri potuisse in Codice uno, sed primum inde descripto, unde jam latius emanaret, ubi potuit quidem accedere etiam scriptoris error, sed hoc in illa questione de vita Mathusalæ non absurdum est suspicari; deinde non longe: Itaque, si, illa diversitas numerorum aliter se habentium in Codicibus Græcis et Latinis, aliter in Hebræis; et subiungit: scriptoris tribuatur errori, qui de bibliotheca supradicti regis Codicem describendum primus accepit.

Deinde post aliqua: Sed quomodolibet istud accipiatur, sive credatur ita esse factum, sive non credatur, sive postremo, sive non ita sit, recte fieri nullo modo dubitaverim, ut cum diversum aliquid in utrisque Codicibus invenitur, quandoquidem ad fidem rerum gestarum utrumque esse non potest, utrum ei linguae potius credatur, unde est in aliam per interpretes facta translatio. Nam in quibusdam etiam Codicibus Græcis tribus et uno Latino, et uno etiam Syro inter se consentientibus inventus est Mathusalam sex annis ante diluvium fuisse defunctus. Hæc sanctus Augustinus per intervalla, ita ut posuimus, sicut et beatus Hieronymus narrat.

Nec nobis aliter licet sentire quam hi eruditissimi virorum sensere. Porro Eucherius, vir egregiæ scientiæ et præcipuæ intelligentiæ, verbis sententiisque affatim copiosus et copiose disertus, hanc inter suas reliquas questionem hoc modo describit: Quid est quod in annis Mathusalæ quatuordecim anni per diligentem supputationem ultra diluvium reperiuntur [Ms., reprehenduntur], cum octo tantum animæ in arca fuisse referantur? Responsio. Error in numero

A est, quippe cum in Hebræorum libris ita legatur ut ante diluvii tempus hic quatuordecim annorum numerus expleatur.

Hi tres ad confirmationem solutionis hujus sufficere nobis visi sunt, cum scriptum sit: In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Nam multi hic multa scripserunt; nostris vero temporibus incomparabilis scientiæ vir Isidorus, Hispalensis episcopus, in libro Etymologiarum, dum hujus nominis vult originem absolvere, ita fassus est: Mathusalam interpretatur mortuus est. Evidens etymologia nominis; quidam enim eum cum patre translatum fuisse, et diluvium præterisse putaverunt; ob hoc signanter transfertur mortuus est, ut ostenderetur non vixisse eum post diluvium, sed in eodem cataclysmo fuisse defunctum. Soli enim octo homines in arca diluvium evaserunt.

Cæterum de Ismael quod sciscitaris, quod juvenem cum cervicibus mater vectaverit, sanctus Hieronymus in præfato Questionum libro, ita ponit: Et vidit Sara filium Agar Ægyptiæ, quem peperit Abrahæ, ludentem: quod sequitur, cum Isaac filio suo, non habet in Hebræo. Dupliciter itaque hoc ab Hebræis exponitur; sive quod idola ludo [Ms., lotu] fecerit, juxta illud quod alibi scriptum est: Sedit populus comedere, et bibere, et surrexerunt ludere. Sive quod adversum Isaac, quasi majoris ætatis joco [Ms., loco] sibi, et ludo primogenita viadicaret, quod quidem Sara audiens non tulit. Et hoc ex ipsius approbatur sermone, dicentis: Ejice ancillam hanc cum filio suo; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Et sumpsit panes, et utrem aquæ, et dedit Agar, ponens super humerum ejus, et parvulum, et dimisit eam. Quando Isaac natus est, tredecim annorum erat Ismael, et post ablactationem ejus ludit [Ms., lit], et cum matre expellitur e domo.

Inter Hebræos autem varia opinio est, asserentibus aliis, quinto anno ablactationis tempus statutum, et aliis duodecimum annum vindicantibus. Nos igitur brevioris et ligamus ætatem; post decem et octo annos Ismael supputabimus ejectum esse cum matre, et non convenire jam adolescentem matris sedisse cervicibus. Verum est igitur illud Hebræorum linguae idioma, quod omnis filius ad comparisonem parentum infans vocetur et parvulus.

Nec miremur habere Hebræam [Ms., barbaram] linguam proprietates suas, cum hodieque Romæ omnes filii vocentur infantes. Posuit ergo Abraham panes, et utrem super humerum Agar, et hoc facto dedit puerum matri, hoc est, in manus ejus tradidit, commendavit, et ita emisit e domo.

Quod autem sequitur: Et projecit puerum subter abietem, et abiens sedit contra longe quasi jacta sagittæ, dixit enim: Non videbo mortem parvuli mei, et sedit contra eum; et statim jungitur: Et clamavit puer, et fleuit, et audivit Deus vocem pueri de loco ubi erat, et dixit angelus Dei Agar de cælo; et reliqua: nullum moveat; in Hebræo enim post

hoc, quod scriptum est : Non videbo mortem pueri A mei, ita legitur, quod ipsa Agar sederit contra puerum, et levaverit vocem suam, et fleverit, et exaudierit Deus vocem parvuli : fente enim matre et mortem filii miserabiliter præstolante, Deus exaudivit puerum, de quo pollicitus fuerat Abraham, dicens : Sed et filium ancillæ tuæ in gentem magnam faciam. Alioquin et ipsa mater non suam mortem, sed filii deplorabat.

Pepercit igitur ei Deus, pro quo fuderat et fletus. Denique in consequentibus dicitur : Surge, et tolle puerum, et tene manum ejus ; ex quo manifestum est, eum qui tenetur non oneri matri fuisse, sed comitem. Quod autem manu parentis tenetur, sollicitus monstratur affectus.

De hac questione fateor me et alios tractatores ecclesiasticos legisse, sed ut est mihi memoria facilis ad obliviscendum, non occurrit in quo opere quisque hinc tractaverit, nisi hi qui secundum Apostolum voluerunt allegorizare. Plane ut in compendio possim dicere, cum Hebræorum autumatio alii quinque, alii duodecim in ablactatione computent annos, nos in Machabæorum libris pro ablactatione tantundem triennium reperimus scriptum, ita Machabæa filium inter cætera adhortante : Fili, inquit, miserere mei, quæ te in ventre novem mensibus portavi, et triennio lactavi, et perduxì ad hanc ætatem. Igitur si huic auctoritati creditur, demptis duobus annis sexdecim relinquuntur.

Sed cum reditur ad divinæ Scripturæ seriem, non invenitur in Hebraica veritate, ut Ismael collo gestatus sit matris suæ : quapropter cur assumamus laborem, ubi nullam habemus difficultatem?

Restat ut de Salomone hoc vobis intimemus quod vos scire in scriptis vestris intelleximus. Quoniam in quantum datum est nobis, cum litteras vestras legeremus, intelligi, non ignoratis epistolam sæpe dicti viri beati Hieronymi ad Vitale presbyterum scriptam qualia de Salomone et de Achaz regibus contineat, et quæ etiam ipse sub testificatione juramenti audisse se suis temporibus scribat. Qui et in finem epistolæ suæ firmam certamque sententiam omnipotentiam Dei desinivit.

Sane nec ego contra tanti viri auctoritatem aliud possum sentire, nisi ejus vestigia sequi, et humilitate Christiana a majorum nostrorum semitis non deviare, David dicente : Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Super se namque attollitur qui, a majorum lineis excedens, in his quæ ultra vires suas habent, videri conatur. Unde et sequitur : Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam, sicut ablatus super matrem suam, ita retribuens in animam meam. Ac per hoc conducibile est nobis humilia sentire, Apostolo dicente : Non alta sapientes, sed humilibus consentientes, et ablactationem cum Isaac percipere, ut fortiori cibo possimus participare, quam cum Ismaele ancillæ filio utrem cum aqua et non mero portare, et ab æterna repellì hæreditate.

His igitur pro vestra voluntate digestis, Codices quos vobis a nobis dirigendos mandastis, scriptos duplices non inveni ; aliquos, nec singulares reperi, subtractos eos de armario nostro animadverti, inquisitionemque occupatio tulit. Sed si Deus voluerit, et vita comes fuerit, est spes eos et inveniendi, et vobis mittendi.

En respondi pedestri et peculiari sermone, quia non tam verbis inhiare quam debemus sententiis studere, ut et locutio nostra evangelicam simplicitatem teneat, et spumæ gentilium eloquiorum refugiat. Jam modus superfluous epistolæ cogit me tacere, sed desiderium tuum loqui compellet. Optabam autem obviis manibus complexum tuum accipere, ut mutua collatione, vel disceremus aliqua, vel doceremus ; siquidem non sit hoc omnipotenti Domino, apud quem non est difficile omne verbum, impossibile. Verumtamen ægrotudini mortalitatis inessæ quotidie spero fluem : mallem tamen ut si hoc quod præmissi tribuat Deus de allegorizandis quæstionibus et mystice intelligendis, et Veteris Instrumenti in Novi affirmatione exercitatio nostra esset, quam in historiæ superficie inquisitio nostra constaret, ut vere abyssus abyssum in voce cataractarum tuarum invocaret, quia illud præcedit tempore, istud dignitate ; hoc enim est pabulum animæ Christianæ ; his enim anima pascitur quibus delectatur ; nam ingenium tuum admirabile habeo, et sermonis tui suppellectilem infinitam vehementer intueor.

Macte virtute, cujus talia erumpunt germina, qualia existent fructuosi fructuosa frumenta ? Sed huic tanto bono cum accedit studium divinarum Scripturarum, præsertim in collatione mutua in brevi emittet palmites, et afferet suavissimos botros, ut et propriæ naturæ conferat fructus, et aliis subministret jucunditatis gaudium. Nihil in te mediocre contemplantus sum ; crede amori vera dicenti : si fieri posset, quidquid aliis ex parte datum, et ex parte in cognitione resecratum est ; totum inde perfectum, atque esse desidero summum, quia ita convenit finibus sæculorum, ut præparentur ad certamen Antichristi vasa electa Christi.

Ne, quæso, vos ex eo contemptibiles velle estimari, quod occidentali tenebrosa plaga queritis vos esse depressos, quoniam eo clariores eris quo vos in caligine esse videtis ; dicente Domino Phariseis : Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Et cuncti præcal dubio novimus quia ex eo etiam maculas corporeas liquidius videmus, quo luminì propinquamus ; et lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ex occasu suo, et non continuo natiuitate [M., vanitate] resplenduit mundo. Unde et propheta : Populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam ; habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.

Provincia namque quam incolitis et Græcam sibi originem defendit, quæ magistra est litterarum et ingenii ; et ex ea ortos fuisse recordamini elegantissimos, et doctissimos viros (ut aliquos dicam), Ore-

aum presbyterum, Turibium episcopum, Idatium, et Carterium laudatæ senectutis et sanctæ eruditionis pontificem; ac per hoc Christi gratia superabundantius prædicanda, quam regio segnitie est culpanda.

Ecce dum nescit amor ordinem, plus oneravi epistolam meam sermone quam utilitate, et, ut ait quidam, dum urceum facere nitor, amphoram fluxit manus. Hoc denique superest, ut digneris orare pro

A me cum tuis comperegrinis pauperibusve spiritu, ultra omnes homines peccatore; si forte inexhausta pietas Redemptoris humani exhauriat fetoris, voragineve flagitii, facinorisque mei

Vale in Domino, mihi charitate germane, merito Domine, fili ætate, collega dignitate, atque parens affinitate, et pro me tu iuicque orate, et nactis occasionibus stude tuum mihi mittere sermonem.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ IN SEQUEMTEM VITAM.

1. Præter *Æmilianum* martyrem, quem xii Kalend. Octob. urbs Caraca veneratur, uti et Corduba suum xv Kalend. Octob., duos sanctos Hispania æque populares ac fere coætaneos agnoscit cognomines, nempe *Æmilianum* Vercellensem episcopum in Id. Septemb., et alterum *Æmilianum* cognomento Cucullatum (S. Milan de la Cuculle), de quo ita scribit Usuardus in Martyrolog. : *Pridie Id. Novemb. apud Hispaniam Tarraconensem civitate Tyrrasone B. Æmiliani presbyteri et confessoris, cujus admirabilem vitam Braulio Cæsaraugustanus episcopus simplici sermone descripsit. Iisdem verbis ipso die utitur Ado.*

2. Huncce posteriorem *Æmilianum*, cujus acta subjicimus, abbatem vocant scriptores plerique recentiores, eumque primum in Hispanias S. P. Benedicti Regulam innoxisse, aut certe inter primos eam professum esse existimant. Utrumque approbat vulgatum *Maximi Cæsaraugustani* Chronicon; at profecto piget ex tali auctore vel ficto, vel ita ut est depravato, rem nostram agere. Sane *Æmilianum* constat primum eremitam egisse ex Vita cap. 2, deinde vero parochum ex cap. 5; nusquam vero a Braulione abbatem diserte appellatum reperies. Hoc tamen munere functum esse satis innuit in cap. 27, ubi cum *Asello* presbytero collegium habuisse scribit, haud dubie monachorum, uti probant verba subsequencia : *Corpus ejus deportatum cum multo religiosorum obsequio, depositumque est, ubi et manet, in suo oratorio. Porro S. Æmilianum Benedictinæ regulæ*

addictum fuisse affirmant vetus ipsius epitaphium Gothicis litteris antiquitus exaratum, quod in notulis referemus; ac breviarium monasticum jussu Pauli V summi pontificis restitutum. Sed hac de re in præfatione nostra uberius.

3. *Æmiliani* Cucullati patriam atque corpus Aragonensibus asserere nititur M. chaël Martinez de Villars in lib. de Antiq. civitatis Catalayudæ. Verum Tarraconensibus Hispanis *Æmilianum* vindicant Usuardus et Ado cum S. Braulione, qui sancti viri corpus in suo ipsius oratorio remansisse dicit. Habent quidem Aragonenses S. *Æmiliani*, ast Vercellensis episcopi, partem reliquiarum, quas in Castro Libyen seu Turri-Palearum asservari, ex Philippo Ferrario Joannes Tamayus in Martyrol. Hisp. in Id. Septemb. adnotavit.

4. Denique S. Braulionem esse hujus Vitæ auctorem testatur S. Ildelfonsus in lib. de Viris illust. c. 12, his verbis : *Braulio frater Johannis in Cæsaraugusto decedentis adeptus est locum, vir sicut germanitate conjunctus, ita non minimum ingenio minoratus.... Scripsit Vitam Æmiliani cujusdam monachi, qui et memoriam hujus et virtutem illius sancti viri suo tenore commendat pariter et illustrat. Habuit sacerdotium se me viginti annis, quibus expletis clausit diem vitæ præsentis, nimirum circa ann. 646. Scripsit etiam idem auctor hymnum de S. Æmiliano in epistola sua nuncupatoria memoratum, quem hymnum ob Scriptoris reverentiam omittere nefas esse duximus.*

SANCTI BRAULIONIS

CÆSARAUGUSTANI EPISCOPI

VITA S. ÆMILIANI CONFESSORIS

COGNOMENTO CUCULLATI.

(Mabill. Act. SS. Hen. ex Martyrol. Hisp.)

AD FRONIMIANUM PRESBYTERUM.

1. *Dei viro dominoque meo et germano Fronimiano presbytero, Braulio immeritus episcopus Cæsaraugustanus salutem.* Tempore piæ recordationis domini mei, et germani majoris natu, communis ac sanctæ vitæ, doctrinaque institutoris Joannis episcopi*, tam ejus jussis quam tuis obediens præceptis, intenderam

D juxta fidem notitiæ, quam sub testificatione Citonati^b abbatis venerabilis, Sofronii et Gerontii presbyterorum, atque sanctæ memoriæ Potamiz religiosæ feminæ collectam non ambigam Vitam unici Patris patronique, et singulariter Christo nostris temporibus electi B. *Æmiliani* presbyteri, ut inscituæ

* De Joanne episcopo Cæsaraugustano S. Braulionis fratre ac prædecessore honorifice agit S. Ildelfonsus in lib. de Viris illust., cap. 6.

^b S. Citonatus seu Zitonatus S. Æmiliano in

monasterii sui regimen successit, ut in tabulis abbatum istius monasterii scribit Antonius Yopez in Chron. Bened., an. 574, cap. 3.

meæ vires valetudoque sinebat, stylo perstringere. Sed quia plena pagina inter ipsa initia molienti mihi quid dicerem, negligentia administrantium intercepta fuerat, ipsa sub notatione ejus virtutum et variis dein succedentibus casibus et rerum nutantium temporibus occupatus, prope elapsam etiam a voluntate fuerat, ut quamvis ipse cogeres, non ibi animum darem. Nunc autem nutu, ut reor, divino, cum quemdam Codicem pro hoc quod animo occurrerat, vellem inspicere, jussissemque perquirere, ac revolveretur strues librorum, notitia illa diu prodita, subito inventa est, non quæsitâ; jam enim cessaverat intentio perquirentium, cum esset uspiam inveniendi desperatio. Sed quia, ut ait propheta, inventus sum a non quærentibus me; non quidem studio accensæ lucernæ, gaudio tamen inventæ drachmæ lætatum est cor meum, et exsultaverunt interiora mea. Denique non sine superna dispensatione hoc ipsum esse credens, armavi animum, ut et obedientiæ fructum caperem, et tam crebræ petitioni vestræ parerem.

2. Quocirca dictavi ut potui, et plano apertoque sermone, ut talibus decet habere, libellum de ejus sancti Vita brevem conscripsi, ut possit in missæ ejus celebritate quantocius legi: et tibi domino meo destinatum misi, et hanc ipsam epistolam meam capiti ejus præponere curavi, judicioque tuo probandum committens, ut ad singulare cognitum, si in aliquo displicuerit, aut emendes aut reprobas. Si vero placuerit, et ipse habeas, et cui voluntas permiserit, dari concedas, atque pro me Creatori nostro,

A cujus sunt bona omnia, grates rependas. Volo autem, ut quia sanctissimus vir Citonatus presbyter atque Gerontius adhuc in corpore degunt, omnia quæ in eo scripsi ante recognoscant, et eorum discussionem ventilata, si nec nominum nec rerum me sefellit sententia, habeantur confirmata. Sane illa quæ anno præterito a vobis ibidem divinitus operata didici, in finem libelli istius, ut a vobis accepti, adjeci. Hymnum quoque de festivitate ipsius sancti, ut jussisti, iambico senario metro compositum, transmissi. Sermonem autem de eodem die superfluum dictare putavi, cum nulla major mihi esse videatur exhortatio quam virtutum ejus narratio: et tantam horam occupet, ut si hoc adlectum fuerit audientium animos oneret.

B 3. Quapropter obsecro ut sint ista quæ feci accepta, tam tibi cujus mandatis parui, quam ipsi cujus virtutum amore excitati et antefati viri sunt ista testificati, et non dissimilia quotidie vos experti, ut a me perstringi deberent estis impetrati, atque ego ut facerem quæ jusseratis sum accinctus mercedis percipiendæ cupiditate. De eadem quoque solemnitate ut missa recitaretur communis injunxi dilecto filio meo Eugenio diacono, non putans a me diversum, si ejus lingua, cujus in omnibus consiliis cogitationibusque meis teneo, animum ministret ob hujus beatissimi viri honorem, meum officium; simulque considerans, ut quo in cæteris rebus utor particeps in his etiam mercedis fruar consorte. Incolumem B. V. et mei memorem Christi gratia custodire dignetur.

PRÆFATIO.

4. Insignia miraculorum apostolici purgatissimique viri Æmiliani presbyteri, nostris fere temporibus gesta, ut suadet ad narrandum rei novitas, ita terret ipsius narrationis immensitas. Cujus enim queat stylus terrenis dediti rebus cælestis viri digne promovere actus, qui præteritis sæculis collatus, uti maximum sidus apparet fulgidus, præsentibus autem inimitabili virtute præclarus? Neque, ut ego puto, fontes si Tulliani enarrarent, et scaturientibus eloquentiæ venis impensissime redundarent, copiamque verborum multiplicitas sententiarum densaret, cuncta poterant explicari quæ a mundi contemptu non modo usque ad corporis sui sed etiam sæculi excessum, Christus qui agit mirabilia solus, fuerit atque per eum charismata operatus. Quod cum inspicio, timor apponitur animo, cum sit mihi scientiæ non copia, sed inopia; verborum autem sterilitas, non ubertas; neque enim meæ imperitiæ sum imperitus. Propellit tamen timorem promissionis Christi veritas, ita videlicet promittentis talique nos alloquio astruentis: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud*; et alibi: *Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa*. Sed et illud: *Non estis vos qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*. Hic rei decentis-

sime satis aptatur, ac sic erigitur animus repulso formidinis telo; et ecce jam quod pavebat plano nititur ingredi pede, blandiens sibi de tua magna potentia, Christe; quia qui dedisti jumento humanis verbis effari, potes concedere homini vocibus congruentibus loqui. Illis additur quod arcem mentis meæ, speique anchoram, quam maximum tenere videtur, nisi perceptione hujus operis laborisque mercede non alias me adepturum credam, quo vitam meam inquinatissimam pollutamque quasi nitro quodam possim eluere; secundum quod elegantissime quidam veterum poetarum ait:

Hoc opus, hoc etenim forsam me subtrahet igni.

5. Superest, quod et ultimum, quia schedulis hæc vilibus malui tradere, quam lento silentio legere, ne veritatis longinqua præcedentium taciturnitas derogaret posteris fidem. Sed et ut pauca his qui eloquentiam suam nituntur ostentare respondeam, noverint quod parvipenditur detractorum scurrilitas, quando humilibus parvisque Christianis ecclesiastico jure non opponitur sequenda vana verborum, non humanæ inquietudinis levitas, non denique ostentationis ventositas, sed sobria, modesta ponderataque veritatis gravitas. Melius siquidem est ut vera minus

erudite quam ut ficta enarrentur eloquenter, quod in Evangelii Salvatoris perfacile intelligitur, quæ populis sermone simplici prædicantur. Non ergo pro mea imperitia in sugillationem mitto virorum prudentium elequentiam, sed minime levitatem mordacium improbo caducam. Nam nec puto mihi succenseri posse ob hujus operis appetitum honestos, prudentes maturosque viros, nequaquam ignaros in domo Domini offerri debere, ut quique vires ministrant, usque ad caprarum pilos: cum et ipsi si hic dicere velint, ut præmissi, non solum illis non deerit materia, sed minime poterunt explicare cuncta. Quamobrem disciplinarum sæcularium stultum etsi ex parte attingi, omnino hic servare contempsimus: ne et intelligentiam difficultatem minus eruditil facerem, et Illiceritina lingua conturbarem Israelitica castra.

6. Dicturus igitur ea quæ institui dicere, volo lectorem auditoremque monere ut non hic verborum avidum, sed religione plenum præbeat auditum; sin autem illuc spectat, jam hinc discedat, ne moras infructuosas expendat. At si ea quæ sequuntur nosse desiderat, devotus ad percipiendum accedat: atque hoc primum noverit quædam hic esse narrationis gesta quæ a nobis vel a quolibet oppido debeant esse sequenda: quædam vero ita illi probatissimo viro singulariter collata, ut nequeant sine sui perniciæ a quoquam imitationis contingi causa, quæ tamen sic nos admiratione debent afficere intentos in Dei lau-

dem. Nam generi generalia convenit præcepta servare, specialibus vero donis illi tantum debent potiri, quibus omnipotens Deus ea jussit conferri. Hoc quidem censent et jurisperiti, suorum principum in beneficiis decreto perceptis.

7. Ego autem non alius repetam, neque avorum et proavorum ejus juxta rhetores prosequar laudes; cum, juxta eosdem, si ignobilibus ortus sit natalibus, magis efferendus est laudibus, quod sui ignobilitatem generis morum dignitate ornaverit. Igitur a conversionis ejus principio nos quoque dicendi, Christo favente ejusque beati viri oratione conatus nostros adjuvante, sumamus exordium, qualis exstitit a vigesimo ætatis suæ anno. Venerabiles namque Ecclesiarum Christi sacerdotes Cironatus sanctæ purissimæque vitæ, Sofronius et Gerontius presbyteri, quibus non modicam fidem habet Ecclesia, nobisque quod ipsi viderunt fideli relatione narrarunt. Adiit his probatissimis testibus testimonium beatæ memoriæ religiosissimæ Potamiæ cujus nobilem ortum nobilior vitæ nobilitavit cursus. Hos ego quatuor de miraculis in corpore gestis habere elegi testes, citra populorum provinciarumque de hujusmodi rebus testimonia, quæ pene cuncta testatur Hispania. Nam illa quæ usu frequentata jam pene effecta sunt quotidiana nobis necessario sunt prætermittenda, dum nequeunt, ut supra dictum est, comprehendere tota; et si quis ea nosse desiderat, melius utique crederet visa.

INCIPIT VITA.

I. — De sancti viri conversionis initio.

8. Ergo, ut dicere cœperam, sic eum fuisse conversum atque conversatum præfati testes narrarunt. Futurus pastor hominum erat pastor ovium, minabatque oves ad interiora montium; et ut mos esse solet pastorum, citharæ vehebat secum, ne ad gregis custodiam torpor impediret mentem otiosam, minusque exercitatione suspensam. Cumque ad dispositum coelitus pervenisset locum, divinitus in eum irrumpit sopor. Etenim ille Opifex mundorum cordium consueto studio præbet artificii sui officium, vertitque citharæ materiam in litterarum instrumenta, animumque opilionis in compunctionem supernæ contemplationis. Expergefactus cœlestem meditatur vitam, relinquensque rura tetendit ad eremi loca.

II. — Pergit ad quemdam monachum in castro Bilibensi.

9. Dictaverat ei fama esse quemdam eremkam nomine Folicem, virum sanctissimum, cui se non im-

^a Bilibilim Aragoniæ celebre olim oppidum hoc loco interpretatur Michaël Martínez de Villars; sed legendum Bilibium, quod castrum est Najaræ ubi proximum ad Hispaniam Tarraconensem pertinet, sicut et S. Emiliani corpus, quod in monasterio S. Emiliani Cucullati asservari supra diximus. Hoc monasterium tota Hispania celeberrimum, a S. Emiliano conditum, Riojam veteris Cantabriæ partem tenet, tribus fere leucis Naiara, sex autem Logrono

C merito præberet discipulum, qui tunc morabatur in castello Bilibio^a. Arripiens iter pervenit ad eum, cujus se famulatui cum subiecit promptum, instituitur ab eo quo pacto innutandum posset ad supernam regnum dirigere gressum. Hoc, credo, nos facto instruens, neminem sine magistrorum institutione recte ad beatam vitam tendere posse. Quod neque vir iste fecit, neque Paulum Christus instruxit, neque Samuelem, ut faceret divina potentia permisit: cum hunc ad eremitam, et Paulum ad Ananiam, et Samuelem recurrere jussit ad Heli; quos tamen jam signis alloquioque animaverat suo.

III. — Venit ad locum in quo situm est ejus oratorium.

10. Posteaquam ab eo est optime vias vitæ edoctus, ac disciplinæ divitiis affatim thesaurisque salutis ditatus, remeant ad sua, doctrinæ gratia copiosus; ac sic venit non procul a villa Vergegio^b, ubi nunc ejus habetur corpusculum gloriosum, ibique non multo moratus tempore, vidit impedimento sibi fore hominum ad se concurrentium multitudinem.

summotum. Excipitur appendice Jubedarum montium, quibus ardua S. Laurentii juga adhaerent. Illa vero pars rupium quæ se Valvaneram tendentibus obijcit, montium Disterciorum nomen habet. Legas Yopez in Chron. Bened., ann. Chr. 574, cap. 2.

^b Titulus sepulchralis minor ab Yopez ann. Chr. 569 relatus hæc habet: *Natus est Emilianus devotis parentibus in oppido Vergegii, et cum vigesimo annum attigisset, relictis ovibus patris sui, Spiritu san-*

IV. — *Hinc eremum expetit, ibique 40 ann. moratur.*

11. Celsiora petit, levesque per ardua gressus agebat spiritus promptus, ut non solum corde sed etiam corpore in plorationis valle gradiens de virtute in virtutem, videretur Jacob quodam modo scalam comprehendere. Illic ubi pervenit ad remotiora Distertii montis secreta, culminique ejus, quantum qualitas cœli silvæque sinebant, propinquus, ac collibus hospes effectus, consortio hominum privatus, angelorum solummodo fungebatur consolationibus, quadragenis ibi habitans annorum recursibus. Quas ibi ille invisibiles, quasque pugnas visibiles, quas vario calidoque modo tentationes, quasque nebulonis antiquissimi ludificationes fuerit expertus, hi soli optime norunt qui ea in semetipsis experiri contendunt: dum illic omnem affectum, illic omne desiderium, illic omne incitamentum, illic denique omnem omnino dirigebat cursum, quo semel arripuerat irreparabile devotionis sanctæ propositum. O ingens donum! O singularem virum! O præstantissimum animum! Ita divinæ contemplationi deditum, ut nihil sibi in eo vindicare videretur hoc sæculum. Quoties, ut conjicio, affatus ardore divino inter densissimas altissimasque silvas, excelsosque vertices collium, promontoriaque petentia cœlum, voce elata aiebat ad Christum: *Hec me! quod peregrinatio mea prolongata est (Psal. cxix, 5). Quoties suspensus ingemiscens clamabat: Cupio dissolvi, et esse cum Christo (Philip. i, 23). Quoties vehementissime, visceribus commotis, ejulabat dicens: Quando sum in hoc corpore, peregrinor a Domino (II Cor. v, 6). Interea frigore quatiebatur, solitudine destituebatur, inclementi imbre indciebatur, ventorum flamine vexabatur: et vim frigoris, squalorem solitudinis, ingruentiam imbris, austeritatem flaminis, amore Dei, contemplatione Christi, gratia Spiritus sancti, non modo tolerabiliter, sed etiam libenter, desideranterque suscipiebat. Sed quoniam civitas supra montem posita diu latere non potuit, eoque fama sanctitatis ejus percrebuit, ut in notitiam pene omnium perveniret.*

V. — *Didymus episcopus ei Ecclesiam delegat.*

12. Didymus etiam, qui tunc pontificatus gerebat in Tyrassona^a ministerium, cum hoc quoque fuisset delatum, insequitur hominem, ordini ecclesiastico volens inserere, ejus quippe erat in diocesi. Durum illi primum videri, ac grave refugere, ac reniti, et quasi de cœlo traduci ad mundum, de quiete jam pene nacta ad officia laboriosa, vitamque contemplativam transferri ad activam. Tandem coactus est invitus obedire; quapropter in ecclesia Vergegii presbyteri est functus officio. Tunc relictis quibus dediti esse solent iatius ordinis, nostri quidem homines temporis, sanctam impertiebat curam; in hanc, inquam retractus erat vitam. In quo tamen continuatæ pre-

cto eum inspirante ac dirigente, ad castellum Bilibienze, quod decem et quinque milliaria a supranominato oppido distat, et duodecim a Trivio, adiit, ut magisterio Felicis confessoris uteretur. Quod intervallum plane Verceo convenit, quarta leucæ parte a S. Emiliano distans, et radici Distertii montis incumbenti; neque

ces, hebdomadarum inedia, jugis vigilia, discretio vera, spes certa, frugalitas magna, justitia blanda, patientia solida, et, ut breviter dicam, ab omni omnino re mala indefesso persistebat parcimonia maxima. Sapientiæ etiam flores ita de pratis decerpserat inefabilis Divinitatis, ut is qui adusque octavum memorizæ vix commendaverat psalmum, incomparabiliter longeque præstaret peritia, prudentia, acutia, qua mundi vetustos anteiret philosophos. Nec immerito sane, quia quod illis sæcularis industria, isti divinitus superna concesserat gratia: vere, ut conjicio, cœlicolis Antonio Martinoque vocatione, educatione, atque miraculis per omnia similis. Sed, ut multa præteream, inter cætera ecclesiastica studia, hæc maxima erat industria, ut strenue solerterque, quantocius posset, inquam, de templo Domini pelleret mammam. Quocirca Christi substantiam Christi visceribus impertiebat, locupletem reddens Ecclesiam Christi virtutibus, non opibus, religione, non redditibus, Christianis, non rebus. Noverat Christo non projectura temporalium rerum, sed fore pro hominibus se posse reum.

VI. — *Clerici accusant sanctum virum coram episcopo.*

13. Ob hanc rem, ut mos solet esse pessimorum clericorum, astiterunt quidam e clericis suis coram præfato episcopo, ad eum videlicet ob damna rei familiaris lacessendum: jurgantesque aiunt patere Ecclesiæ detrimenta res susceptas usquequaque immixtas. Jam dictus antistes facibus iræ accenditur, et invidia ob ejus virtutes terebatur. Intuens, in virum Dei vehementer invehitur; cumque (ut se habet animus furia ebrius) iracundiæ crapulam esset ructatus, vir Dei egregius sanctitate monitus, patientia tutus, tranquillitate consueta persistebat immotus. Tunc a suscepto dudum ministerio relaxatus, ubi tunc vocatur ejus oratorium, reliquum vitæ tempus per egit innoxius. Nactenus conversio atque conversatio ejus. Et quamvis pulchriora fuerint illa charismata quæ latuerunt (quæ Dominus in bella constituit nova, et a Paulo magistro gentium in fide et veritate habemus instituta) quam ista quæ variis virtutum donis se in lucem protulerunt; hæc ipsa vero plura sunt gesta quam possint esse conscripta; tamen deinceps quibus idem signis efflaserit gloriosus, ac si ignobili prosequamur stilo.

VII. — *Luctatur cum demone.*

14. Accidit quadam die, ut palæstrizæ Regis æterni occurrerit in via hostis generis humani, talibusque verbis eum affatur: Si vis, ut quid uterque possit experiamur viribus certamen aggrediamur. Necdum hæc dicendo compleverat, et cum visibili corporali-que auretatione adierat, illicque pene luctantem vexabat. At ille mox, ut Jesum precibus efflagitavit, trepidum gressum opitulatio divina confirmavit, et illico

hæc ullo pacto trahi possunt (uti Michael Martinez conatur) ad urbem Catalayudam, quæ amplius quinquaginta millibus ab istis locis distat.

^a Locus in quo S. Emiliani cænobium conditum est, olim diocesi Turia-onensi, Tarasone, nunc Calaguritane subest, Calignora.

refugam desertoremque spiritum liquefactum in auras A
verum. Si cui hoc fortasse videtur incredibile, invisibilem nimirum spiritum esse atrectabilem, salvo mystico intellectu aperiatur quomodo Jacob divinæ paginæ narrent cum angelo, quamvis bono, fuisse luctatum? Ego tamen hoc dixerim, minori audacia Satan tentasse servum quam Dominum, Æmilianum quam Christum, hominem quam Deum, creaturam quam Creatorem.

VIII. — *Monachum curat.*

15. Verum, ut institueram narrare, monachus quidam Armentarius nomine, duritia ventris tumoreque afflictus, medellæ causa ad eundem venit devotus. Cui dum manum ad strumam admovit, signumque crucis depinxit, protinus ab eo ægritudo recessit, recuperataque salute Dominum benedixit.

IX. — *Mulier paralytica sanatur.*

16. Nomine autem Barbara mulier quædam, a finibus Amayæ adducta, paralyti morbo contracta atque vehementer vexata, salutem dudum amissæ ejus sancti oratione est restituta.

X. — *Mulier clauda ambulat.*

17. Sed et alia de eodem territorio plauastro advecta ac deportata, quoniam carens pedum officiis olim exstiterat clauda, Quadragesimæ diebus ab eo efflagitur curanda. Quam cum nollet dierum invisere ob reverentiam (mos quippe erat ei his diebus solui cellula esse contentum, nec quemquam videre solitum, nisi unum e suis qui propter vitæ hujus subsidium, ei paucissimum ac vilem ministrabat cibum), cumque, ut dixi, videre eam contemneret, instat illa ardentem indulgeri sibi saltem ejus baculum osculari. Quod vir Dei clementer ut audivit, illico direxit: illa directum ut vidit, osculata est; firmatis solidatisque plantis, incolumis astitit, ac muneri congratulata divino, læta protinus discurrit.

XI. — *Ancillam senatoris illuminat.*

18. Sicorii quoque senatoris ancilla, lumine per tempora longa privata, postulat ab eo oculorum sibi restaurari officia. Tunc vir Dei verbo tactuque, Christo duce, sanitatem impetrat: protinus obsequitur imperata, receptisque visibus, formas rerum luce illustrat clarissima.

XII. — *Diaconum energumenum sanat.*

19. Quidam vero diaconii ministerio delectus, a D
procacissimo dæmone vehementer obsessus, ab aliis aretatus, ejus sistitur vultibus emundandus. Qui dum more lymphatico amentia ageretur furens grassatus, indicitur a beatissimo viro ut resiliat ab eo spiritus immundus. Nec mora, inobediens discit obedire, invisibilibusque pennis afflictus a suscepto suo domicilio efficitur alienus, relictoque homine, sermone is perstrepsit laudes Deo.

XIII. — *Item alium servum.*

20. Toentii cujusdam Sibila nomine servus ab impuris spiritibus fuerat captus, et ad virum beatum a suis est attractus, quem ut vidit sciscitatus est à quantis esset obsessus. Illi se esse indicant quinque; singuli quique suis se nominibus produunt. Quibus

cum Jesu Christi imperasset virtute, illico omnes cum ingenti terrore et strepitu discessere, et ille curatus ad sua repedavit prospere.

XIV. — *Item alium comitis.*

21. Sed et Eugenii Comitis servum a dæmone infectum atque afflictum, cum jam diutina invasione sibi eum haberet mancipatum, incomparabili virtute divinæ omnipotentis reddidit sanum et incolumem.

XV. — *Item alios conjuges.*

22. Jam quid de senatoribus Nepotiano et Proseria dicam? Nisi quod ita concreti conjugio, concreti quoque erant dæmonio, ut corpus effectum uxori vinculum, unus ab uno crederetur incoli spiritu; geminaque possessione perfunctus, jus sibi videbatur habere perversus: quorum quæ manifesta exstiterit, hinc datur intelligi quod sic est ubique promulgatum, ut nisi succedentibus sæculis laheretur ab animis, hic supervacane videretur intexi, eo quod nemo sit Cantabrorum qui hoc non aut videre, aut audire potuerit. Sed cum ventum esset ad nostrum Æmilianum, imperat hostem immundum relinquere corpora hominum præfatorum, cujus nequaquam valens ferre imperium, effectui mancipat jussu. Utrique liberati laudem personant regi cælorum.

XVI. — *Item aliam feminam.*

23. Item curialis Maximi filiam, nomine Columbanam, dæmon invaserat congressione dira, et membrorum instabilitate incauta. Sistitur coram servo Dei, cum magna expectatione, sananda: cumque in C
frontis illius limen crucis impressisset vestigia, mox depulso extrusoque dæmone nacta est salutis medellam.

XVII. — *Ejicit dæmonem e domo senatoris*

24. Sceleratissimum seditonariumque domus Honorii senatoris dæmonem sustinebat, qui eoque monstrosissime domui illius incubabat, ut foedissima quædam turpissimaque quotidie inferret, nec dæmonicolam quique sustinere poterat. Denique sæpe dominus domus cum causa convivii fuisset accubitatus, ferculis ejus animalium ossa mortuorum, et plerumque stercora inferebat spiritus impurus. Sæpe vero nocturno tempore (datis hominibus in quiete) vestimenta virorum ac mulierum subtrahens, veluti quædam velamina foeditatis suspendebat e tectis. Anxius nihilominus, et quid ageret Honorius nescius, inter angustias spiritus regebat animum, fide certus de istius viri virtutibus, ac spe animatus mittit ad eum accersendum, et diriges subsidia vehiculorum. Veniunt nuntii, implorant et accedat, et qua ope posset dæmonem pellat. Tandem fatigatus precibus, ad ostendendam Dei nostri virtutem, pedibus suis, non vehiculo est profectus. At ubi Parpalines [AL., Pampilonas] venit (ibi enim res agebatur) invenit cuncta ut ei fuerant ordine narrata. Sed et ipse aliqua perpetitur inibi seditiosa. Indicit jejuniū, colligit ad se illic habitantium ordinem presbyterorum. Tertia die, expleto voto indieti jejunii, salem ex reizat et aquæ commiscet

more ecclesiastico, ac domum ipsam aspergere coepit. Tunc ex intestino domus prorupit invidus, et ceteri ac deturbari e suis se videns sedibus, lapidum contra eum vertit ictus: sed munitus ille inexpugnabili clypeo permansit tutus. Postremo in fugam versus flammisque evomens cum odore teterrimo perrexit ad eremum; ac sic incolæ domus illius gavisii sunt ejus oratione se fuisse salvatos.

XVIII. — *Divina protectio custodit eum.*

25. Quid plura? Tanta illi viro erat copia sanctitatis, tanta custodia divinæ virtutis, tantumque imperium supernæ auctoritatis, ut cum multitudo concurreret energumenum, non modo vel levi quidem vestigio pateret pavidus, sed etiam se concluderet cum illis omnibus solus, ubi eos erat per divinam gratiam curaturus. Sed et plerumque cum lectulo membra dedisset, gestiebant eum ignibus concremare, incensamque stipulam deportabant usque ad ejus lectulum, quam illic applicantes, vim amittebat ardoris. Identidem hoc ipsum molientes pernoctabant incassum laborantes. Itaque ubi ille hoc persentebat, ad imperium illius amentes se invicem vinculis colligabant, eorumque manus dabant salutis adjumentum, cum cor eorum insania esset plenum. Nam illud reicere non debeo quod per se mundo patere jam video.

XIX. — *Lignum ejus oratione crescit.*

26. De ligno dico quod manu artificum fabrefactum deportavit usque ad construendum horreum, quod dimensum cæteris lignis illi operi coaptatis existit brevius. Quod ut sensit, jubet artificibus equiori animo sumere cibos, atque ille recessit ad Creatoris oculos implorandos. Cumque peculiari consuetoque modo synaxin hora sexta complisset, intellexit quod volebat esse impetratum, rediensque ad mercenarios: Nolite vos putare, ait, mercede operis fuisse frustratos: ponite lignum suo in ordine. Qui elevantes ponentesque juxta præceptum, reperiant plus cæteris esse longum, crevisse etiam palmo amplius. Quo in loco facit signum, quod usque hodie claret in apertum: ac per hoc ejus oratione, nec laborem inaniter conducti exhauriunt, nec operis mercede fraudantur. Lignum quoque ipsum remediabile devotis usque in præsens existit ægrotis, tantisque virtutibus celebratum habetur, ut pene quotidianum obtinuerit languentibus præbendæ sanitatis usum. Unde in immensum sermo procederet, si universa signa sanitatum, quæ inde collata palascunt, replicare voluerim. Sed jam operæ pretium judico de liberalitate atque castitate ejus pauca perstringere.

XX. — *Pauperibus tunicæ manicas erogat.*

27. Cum quodam tempore egentium ad eum venissent turbæ, petentes consuetam subsidii stipem, ipse seu deficiente, seu non occurrente quod prærogari deberet, ab ingenita non deficiens pietate, præcurrens manicas suæ tunicæ, cum pallio quo utebatur, obtulit benigne. Tunc unus ex cunctis importunior, ut mos est mendicantium, cæteros alios

A præveniens accepit, accepta induit. O alterum Martinum, qui in paupere vestivit Christum! nec immerito unum consecuti præmium, qui unum habuere liberalitatis spiritum. Et tamen ne importunitas notata ante tantum virum esset inulta, reliqui collegæ videntes invident, et unius præsumptioni indignantes, baculis suis armati consurgunt, catervatimque in eum irruerunt, et ut quemque ira ferebat, passim corripiunt, ut plane incautelæ suæ ipse mereretur penem.

28. Dicam et aliud, quod malleim ut ita audirent tenaces ut non essent de crastino cogitantes. Contigit convenire frequentiam populi, quando parum beato viro esset vini. Sed quia inquirentes Dominum non deficiente omni bono, vix, ut aiunt, ex sextario affatim satiata est ingens multitudo. Majus quidem vice B alia accidisse fatentur.

XXII. — *Succurrit dapibus vententibus ad eum.*

29. Fama sanctitatis illius divulgante, non deerant quotidie adventantium turbæ; jure suo compulsi oppido hospites moras neectere, et charitatis intuitu semetipsos reficere. Cum hoc minister ejus ex evidenti cognovisset, nuntiat nihil superesse quod possint prandere. At ille miti offensione ministrum objurgat, modicæque fidei inclamat, et ut victus necessaria præbeat Christum implorat. Needum intentione finierat, et ecce subito vehicula copiose onusta ab Honorio senatore directæ januam intrant. Dilectus Dei directæ suscipit, et gratias rerum Creatori exauditus persolvit: invitatis sufficientes cibo: apponit, reliquam conservari supervenientibus præcipit. Ita enim inter officia humanitatis, suæque continentiae medius versabatur, ut mensæ appositio, ne ad horam quidem diei, minus de hospitum convivio inveniretur. Et rursus ita parcimonia arcuabatur, ut nunquam nisi sobrius mente et confectus corpore cerneretur. Sed et convenientium reficiebat corpora cibo, et animas verbo. Tam elegans animus erat in comparationibus, et tam subtilis in spiritualis vitæ suasionibus, ut quisquis ad eum quolibet casu accederet, melior ac delectatus recederet; cum nunquam ipsa nec vita, nec lingua a doctrina vacaret. Et ne in longum traham, sic carne devicta victoriæ tulit palmam, ut ejus Aquilo nunquam devictus accenderet ollam, nec Nabuchodonosor ignium ministraverit pabula.

D XXIII. — *Exprobratur a demone, quod cum feminis habuisset.*

30. Ipsi quoque decertiores spiritus, cum conviciis eum malitiæ suæ validitate per energumenos vellet lacessere, quia nihil erat quod Christi servo possent objicere, solum ei cur cum virginibus Christi cohabitaret nitebantur exprobrare: antiqua sua inimicus arte eludens, quoniam quem opere non potest dejicere saltem fama instat pollucere, et cujus non prævalet consentiam, infamat vitam; videlicet irrelitiis suis illecebris offerens exempla consolationis, dum esse bonum neminem putant: et quem imitari in bonis debeant invenire desperant, ac per hoc penes se remedium arbitrantur, si nemo innocens invenia-

tur, et damnationem suam multitudine pereuntium A
consolantur. Quid tibi, repertor malorum, prodesse
potest infamia Christi servorum, cum eis Dominus
Redemptorque suus per gloriam et ignovitatem,
per infamiam et bonam famam, promittat regna cœ-
lorum? Sed vir iste sanctus abstinentiæ et humani-
tati etiam in senectute deditus, utique habitabat cum
sacris virginibus, et cum esset ab octogesimo vitæ
sux et deinceps anno, labore sancto doloreque con-
strictus, omnia officia, ut Pater poterat, ancillarum
Dei ministerio suscipiebat blandus. Sed jam, ut
præmissi, ita a nefandis incitamentiis erat extraneus,
ut ne vestigium quidem inhonesti motus in illa ætate
fuerit expertus. Nam quia in tanta pervenerat longa
ætate, eo pervenit necessitatis, ut cum hydropis la-
poraret invaletudine, ab eisdem sanctis feminis cor- B
pus suum lavare sineret, et ipse ab omni illicito
sensu alienus esset. Hoc certe illud est speciale be-
neficium, quod paucis invenimus fuisse collatum, et
a nullo debeat experiri, ne succedat periculum te-
meritatis. Unusquisque enim in qua vocatione voca-
tus est, in ea permaneat apud Deum. David enim
dicit: *Quia non ambulavi in magnis, nec in mirabili-
bus super me (Psal. cxxx)*. Ille quippe in mirabilibus
super se ambulat qui ea quæ divinitus illi non sunt
collata agere pertentat.

XXIV. — Restituitur equus a latronibus furatus.

31. Sed referam quod etiam latrones pertimescant,
et fures cautos efficiat. Sempronius quidam et Thu-
ribius nominibus, instinctu diaboli et provocatione
veniunt causa latrocinandi ad hominis Dei habita-
tionem. Et quoniam de Justo scriptum est: *Non ac-
cedent ad te mala, et flagellum non appropinquabit ta-
bernaculo tuo (Psal. xc)*; isti tamen pro suo fla-
gello vel exemplo accedere sunt permisi, sed flagel-
lare prohibiti, imo flagellum in se divinitus sentire
correpti. Illi nempe fures cum ad sancti hominis habi-
taculum pervenissent, animal quo vehi usque ad ec-
clesiam solitus erat foris repertum furtim abigunt.
Nec diu fraude lætantur. Nam non post multum tem-
poris veniunt, singulis amissis oculis, veniam peten-
tes atque animal reducentes. At sanctus Dei cabal-
lum excepit, cur habuerit semetipsum reprehendit,
atque illico vendidit pretiumque ejus pauperibus
erogavit. Illis enim lumen nequaquam reddidit, spi-
ritu, ut æstimo, discretionis instructus, ne forte non
cessarent ab hujusmodi facinoribus nisi essent privati
luminibus, et cum simile quid agere vellent, cito eos
proderet a latibulis et nota corporis et fama nominis.
Nam quis putaverit hoc eum a Domino impetrare non
potuisse quem vita functum et defunctum sæpe cas-
cis sciat visum reddidisse? Sed et levius eis fuit in

A vita quam post vitam facti luere poenam, juxta il-
lud: *Melius est cum uno oculo in regno cælorum in-
trare, quam cum duobus gehennam sortiri (Math.
xviii)*.

XXV. — Transitus diem prænovit.

32. Ante annum fere migrationis suæ, centesimum
vero vitæ, cum ei revelatum esset humanos se fini-
turum labores, et Omnipotentis percepturum sacra-
tissimas promissiones, ad vitam convertitur distri-
ctiorem: et qui jam vigiliis et jejuniis desiccaverat
membra, denuo veteranus miles militiam aggreditur
novam, ut finis esset præstantior, qui apud Chri-
stum laudabilior semper habetur et melior, dicente
eo: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit
(Math. xxiv)*.

XXVI. — Prædicat excidium Cantabrix.

33. Eodem igitur anno, Quadragesimæ diebus re-
velatur ei excidium Cantabrix^a. Unde nuntio misso,
jubet ad diem festum Paschæ senatum ejus præsto
esse. Ad præstitum conveniunt tempus. Narrat ille
quod viderat: scelera eorum, cædes, furti, incesta,
violentias ac cætera vitia increpat: poenitentiam ut
agant pro his omnibus prædicat. Cumque omnes re-
verenter auditum præberent (nam erat omnibus vene-
rabilis, quasi unus de Domino Nostro Jesu Christi
discipulis), Abundantius quidam nomine, præ senec-
tute eum dixit desipere. At ille denuntiat ei rem per
semetipsum experiri. Quod post probavit eventus:
nam gladio vindice Leovigildi est interemptus. Cæ-
teros quoque cum non resipiscerent ab antiquis opo-
ribus, ira pendente divinitus, pari modo perjurio do-
loque adgrediens, sanguine est ipsorum grassatus.

XXVIII. — Ejus obitus et sepultura.

34. Sane appropinquante mortis tempore, accersi-
vit sanctissimum Asellum presbyterum, cum quo
habebat collegium, in cujus præsentia felicissima
illa anima corpore soluta cælo est reddita. Tunc ejus
beatissimi viri studio corpus ejus deportatum cum
multo religiosorum obsequio, depositumque est, ubi
et manet, in suo oratorio. Vale, vale, *Æmiliane*
Deste, et mortalium cærens labore, in societate pio-
rum bono tuo potire, ac relatoris tui Braulionis in-
utilis memor succurre intercessor, ut per te inveniam
veniam, qui mea nequo effugere mala; et hanc
merear mercedem vicariam, ut cujus exaravi stylo
virtutes, ejus favore pro peccatorum meorum indul-
gentia meæ audiantur preces, atque cum his quibus
indignus cura pastoralis præsideo dignus inveniar in
extremo judicio. Sentio me sine libelli urgeri; sed
qui diximus de viventis mirabilibus, cur taceamus
de defuncti charismatibus? Duo vel tria adducam in
medium miracula, ut ista, quæ aliorum testimonio

^a Joannes Bielarensis in Chron. Isthæc ad annum
Justini imperatoris octavum, Leovigildi vi, id est,
ann. Chr. 574, gesta refert. *His diebus, inquit, Leo-
vigildus rex Cantabriam ingressus, provincias pervaso-
res interfecit, Amalam occupat, opes eorum pervadit, et
provinciam in suam revocat ditionem.* Quo anno S.
Æmiliani obitus reponitur in epitaphio Gothicis li-
teris exarato, quod Yepes ad ann. Chr. 569 ita re-

fert: *Purgatissimi apostolicique viri Æmiliani corpus
hic humatum jacet, qui postquam eremiticam vitam mul-
tis annis egit et clericalem, tandem monasticam profes-
sus sub regula admirabilis Benedicti, curam gerens
abbatiam obiit in Domino, clarus miraculis et prophæ-
tie spiritu, æra dcxii, quæ æra Christianæ 574 re-
spondet.*

nobis fuerunt narrata et sub adnotatione testificata, A
effici possint credibilia.

XXVIII. — *Cæci ad ejus tumulum illuminantur.*

35. A tempore obitus hujus sancti, usque ad nostram memoriam, quot fuerunt cæci ad ejus sepulcrum illuminati, quanti etiam vexatissimi purgati, vel diversis ægritudinibus laborantes curati, huic libello promulgatum est adjungere. Sed hoc solum dignum putavi scriptis tradere quod illico post ejus transitum duo oculis orbatii redditii sunt lumini.

XXIX. — *Candela divinitus accenditur.*

36. Anno autem ex hoc præterito, cum S. Juliani martyris festività immineret, et oleum ad concinnanda luminaria deesset, candela minime est accensa : quam ad vigiliis surgentes tam plenam oleo B
ardentemque reppererunt, ut non solum usque mane officium luminis ministraret, sed etiam ex abundantia reliquiarum virtus virtutem pareret.

XXX. — *Mulier cæca et clauda sanatur.*

37. Deportata est scilicet ibi quædam mulier, nomine Eufrasia, de loco Banonico, clauda et cæca, fide tamen, in qua tantum ex hoc colligitur, erecta atque illustrata. Oculis pedibusque inuncta, statim propitia divinitate lumen gressumque est consecuta. Crebant illa quæ relatione testium sunt prolata, qui vident ista nostris temporibus acta. Denique et locus quo degit, et persona dudum infirma, et nunc sanata est.

XXX. — *Puella exanimis suscitatur.*

38. Sed et alia quædam iterum puella, annorum C
circiter quatuor, de loco Prato, quod non longe est ab ejus oratorio, infirmitate apprehensa, deducta est usque ad vitæ extrema. Cujus parentes pietate permoti, et timentes orbari, ineunt consilium ut ad

memoriam beati viri Dei debeat deferri : quam tollentes, in itinere visa est expirasse, fide tamen non deficiente, deferunt exanimem, et projiciunt ad altare, jam die vesperscente secedunt inde, relinquentes neminem. Post trium vero horarum spatium, visitant curiosissime, mœroreque tabidi quid placuerit de ea efficere Creatori, reperiunt vivam quam reliquerunt mortuam, et non solum viventem, sed et ad altaris tunicam ludentem. Magnificent Christum omnium conditorem, qui respexit eorum devotam contritionem. En alterum novissimis temporibus nostraque ætate Elisæum, cujus mortua ossa examinata vivificant membra : nisi quod illi fugientes timidi, hi autem deferentes projiciunt fiducia pleni. Est quidem in hoc considerandum quod unus idemque Veteris et Novi Testamenti Deus, Dominus noster Jesus Christus, qui facit mirabilia solus, tunc sub lege timore pavidis, necdum charitate firmatis, quæ foras mittit timorem, quia timor poenam habet, abscondit spem dulcedinis timentibus se : hic autem sub gratia fidel, confidentia frutis perficit sperantibus in se. Virtus quidem, quæ suscitatur mortuos, una ; sed dispar sicut temporis, ita et deferentium causa : illi autem defererebant ut sepelirent, isti autem ut viventem reciperent. Hinc datur intelligi quanta illic sancti viri requie beatitudinis potiantur, quorum per memorias omnipotens Dominus tam mira operatur. Reddidimus promissum, superest ut claudamus sermonis cursum pandamusque actiones gratiarum Christo regi cœlorum, cujus ope et inspiratione et cœptum hoc opusculum cernimus et consummatum, quique tribuit nobis ad solatia præsentium miseriarum contemplationem vitæ virorum sanctorum : qui vivit cum Deo Patre et Spiritu sancto unus per omnia sæculorum sæcula. Amen.

— HYMNUS DE S. ÆMILIANO.

O magne rerum Christe rector inclyte,
Parent Olympi perpetim cui sidera ;
Et vota festis annuis faventia,
Largire nobis casta, præbe et sobria,
Placare possint quæ tuam clementiam.
Plebs ecce cuncta debitum recursibus
Solvit dierum, prona corde, et corpore ;
Confusa mente deprecans suffragia,
Ut singulorum ponderata questibus,
Sustollat alma pectora indulgentia.
Lætum rependit carminum concentibus
Cantum, sonoro pangit ore, faucibus ;
Tua potenter supplices ut dextera
Probrosa tollens acta nostra corrigas,
Sis et malorum fautor intus silentium.
Semper petentes impetrare possumus
Nostris medelam expiatis moribus ;
Si nos benignus, et pius respexeris,
Qui tanta tantis contulisti servulis,
Ut nil patrono isti desit gratiæ.
Culpas gementes pandimus miserissimi,

PATROL. LXXX.

Non obsequelam perdituri credimus ;
Cum copiosa pascitur potentia
Regis ; et astat supplicator optimus,
Qui flectere iram poteratque noxiam.
Ne quod beatis sentiat cohortibus,
Hostis duellis pullulare casibus :
Ne vel caducum germinare et odia,
Fraudem dolumve permoveri machinis,
Flamma pudicis conflagrare liliis.
Hæc mente fixa clara dum revolvimus,
Libet dicat prædicare servulum ;
Tuum ministrum, Christe Jesu, vernulum.
Et festa mixtis gaudiis eum pangimus
Sequatur inde tota te laudatio.
Tu sacra templa, tu, Pater, cœlestia
Habes sacrata tu, Deus, per sæcula :
Regno potiris, et regis præsentia
In sanctos sanctis cerneris mirabilis,
Regnansque solus mira factis exoris.
Hinc obsecramus expiari munera,
Redire prorsus per synaxin perditos,

23

Cœli receptes colloquesque in regia :
 Qui das resurgant ut perempta corpora,
 Concede corda ut convalescant gratia.
 Nostrum reatum confitentes prodimus,
 Frenatus ictus occidat, sententia
 Quæ reddit atram dira conscientiam :
 Rogare donat cum voluntas prospera
 Tua patentem proditos, ac januam.
 Momenta nulla transvolant in tempora,
 Quæ non sint nostri sordidata criminis :
 Succedat ante, quæsumus, contagia,
 Sic digna nostris pessimis purgatio,
 Quam reddat ultor pœnam factis debitam.
 Videmus orbes rest tutos lumini,
 Claudosque plantis exilire tumidis ;
 Consumpta tabe membra convalescere,
 Mortis sopore pressa ; demum surgere,
 Lætos deinde convenire sospites.
 Repelli torvos et fugari dæmones
 Tormenta pœnis ejulantes Tartari.
 Adire et cœlum versipellis angeli
 Suo latenter confodique vulnere,

A

Suisque telis sanciatum conteri.
 Ut Conditoris hæc patent miracula,
 Sic claudicantes mentis ægritudine
 Serpens repul-us deserat nequissimus ;
 Sic nigra corda nubilo socordiae
 Fulgore suo præmicient clarissima.
 Hæc nempe virtus Christus est tutissima,
 Æmilianum quæ tulit per ardua
 Vitæ tropæa, quæ coronæ præmio,
 Nostris ut esset sæculis sectabilis ;
 Floretque fortis advocatus infimis.
 Inite mecum consonantes carmina,
 Narrate cuncta, prædicate, et psallite,
 Regi perenni, cujus hæc sunt omnia,
 Nostri clamoris et resulent cantica,
 Polique templa resonent concentibus.
 Offerte Summo gloriam et Sublimi,
 Offerte honorem Trinitati maximum,
 Offerte grates sæculorum Principi,
 Offerte psalmum vocibus, vel actibus,
 Offerte laudem sempiterna in sæcula. Amen.

B

SANCTI BRAULIONIS

CÆSARAUGUSTANI EPISCOPI

ACTA DE MARTYRIBUS CÆSARAUGUSTANIS

SIVE

PASSIO SANCTORUM INNUMERABILUM CÆSARAUGUSTANORUM MARTYRUM

Qui passi sunt sub Diocletiano et Maximiano Imp. die 3 Kal. Novemb. (303).

Priscorum mundialium gesta virorum, quorum obstinatio existit irrumperè acies bellatorum, cruoremque effundere innoxium suorum rite servantium jura terrarum, tecta que vel claustra domorum, non solum Græcorum gynasia concrepabant philosophorum, sed etiam et ethnicorum studia personarunt Latinorum. Celebritatem quippe nominis eorum tam monumenta storicorum, quam etiam libri concinunt poetarum. Hinc, ne fortasse peritura foret temporum prolixitate materies librorum diversorum, tabulis metallorum, marmoreorum scilicet, aut æneorum sculptos impresserunt apices litterarum et. ut suorum civium triumphalia multarum laudum præconiis efferentes in futuris retro generationibus, eorum facta vel gesta scriptis transmitterent legenda, ne eorum, quoscunque labenti sæculo dilexerunt, memoria funditus laberetur.

2. Igitur si gentiles ac sacrilegi homines nihilominus perituri in eis qui perituri forent, aut fortasse post humanorum effusionem sanguinum horribili morte interiere, tanta ac talia oracula veluti miracula conscripserunt, ut post eorum mortem quædam consolationis auspicia fungeretur, quid nos oportet

C actitare Christianos de Christianis parentibus ortos, nisi ut militum Christi victoriis officia linguæ nostræ deserviant, et laudibus Imperatoris nostri, qui triumphali vexillo, ut acerrime contra hostem dimicarent, et vincerent, suos martyres perarmavit ?

3. Resonent modulatis vocibus organa cordium nostrorum, quatenus dum passionibus eorumdem compatiendo adjungimur, orationibus ipsorum, Christo Domino opitulante, in mansionibus æternis associari mereamur.

4. Nunc igitur ordinem acceptæ narrationis proseguens, ad ea gressu proprio percurram, quæ priscorum temporum fama relatione ethnicorum ad nos usque delata est.

5. Temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum in mundi ambitu sacrilegarum institutionum jussa mandarunt, ut conventus omnium Christianorum non solum de urbibus pelleretur, sed licentiam quisque potiretur eorum vitam persequendo necare. Primo quidem ut multis blanditiis ac persuasionibus eorumdem mentium intentionem ad culturas dæmonum inclinarent, ac deinde si nollent imperialia jussa complere, et diis excremonias immolare, Christiani

ni nominis religionem cum sectatoribus suis funditus A extirparent. Hlico turmæ satellitum implent principum feralia jussa, et officiis diabolicis assumptæ percurrunt apparitorum sævientium turmæ totius orbis spatia, veluti leonum catuli inediæ necessitate coacti, sanctorumque martyrum corpora laniando corrumpunt. Sed quo atrocius eorum impietas sæviebat, eo militum Christi Religio ardentius adcrescelat, inter quos quidem eorum signifer cunctis admodum pestilentior profanæ ac sacrilegæ mentis Datanus ab eisdem impiissimis imperatoribus, ut in Spaniam proficisceretur præsidis nomen indeptus est, quo mentis suæ rabidæ erga membra Christi ferocius desæviret.

6. Cum igitur Spaniæ provinciam properans attigisset, immanitatis ejus sævities latere non potuit, sed acerbitate suæ infaustæ crudelitatis velut leo rabidus cœpit Christianos quosunque perquirere, eorumque corpora cruentis dentibus laniare : sed omnipotentis Domini actum est providentia, ut pro illustratione, vel patrocínio nonnullarum urbium, sacrilego spiritu, sacro altari sanctas hostias Christo Domino dedicarent, quorum intercessione frequens civibus gratia Domini proveniret. Cumque iis sacrilegiiungeretur officiis, Cæsaraugustanam ingrediens civitatem a diabolico perarmatus spiritu, insignem nobis sanctum triumphatorem Vincentium martyrem dedicavit, qui beatissimæ illustrationis apice non solum Cæsaraugustanam urbem, sed etiam Valentiam corporis sui decoravit insigni b. Ac deinde illustrium virorum decem et octo vesana crudelitatis aspiratione effudit sanguinem innocentem, scilicet : Quintiliani, Matutini, Urbani, Fausti, Felicis, Primitivi, Cæciliani, Frontonni, Apodemi, Cassiani, Publii, Martialis, Successi, Januarii, Evoli, Optati, Luperci et Julii. Addens etiam adhuc copiosissimam martyrio sacram Dei virginem gloriosam Engratiam purpurei sanguinis sui rore conspersam.

7. Cum igitur sanctæ devotionis intentionem Christo Domino deditarum mentium c Datanus vincere nequireret, sed pro amore Regis æterni sacri milites sacrum libentius funderent sanguinem ad aliarum artium argumenta consulens eum d diabolus perarmavit. Denique advocatis, ut fert priscorum temporum haud dubia fama, suis satellitibus, turbulentis his verbis callidus serpens sui cordis propalavit insaniam. (Nihil, inquit, o milites principum nostrorum, in hac certaminis acie laborando proficimus, nec fortitudinem Christianarum mentium ad deorum nostrorum culturam inflectere possumus ; et dum cupimus eos atrocius sæviendo vincere, eorum victoriis affatim deservimus. Sit namque occultum nostræ dispositionis consilium, nullus vestrorum proditor, aut propalator,

a Mss. Barcin., Cæsaraugustanam aggreditur civitatem.

b Barcin., corpore suo dedicavit insignem.

c Barcin., intentione Christo Domino deditas mentes.

d Barcin., consulem suum.

e Barcin., Armamentis.

f Barcin., Hospitia.

g In egrapho mss. sic habebatur : Nervorum relin-

nec quisquam eorum temporaneam, vel serotinam consilii nostri audiat dispositionem. Innumerabilis hæc multitudo Christianorum, quæ hujus civitati ambitu continetur, consilio potius clandestino, quam virtutis atrocitate perimenda est, quibus si sigillatim pro deorum nostrorum culturis tormentorum genera inferre decrevimus, dum intentionem cordis eorum vincere nequimus, nobis potius quam illis periculosum exitium procuramus. Sed præcurrant officia præconantium totius ambitum civitatis, ut multitudo eorum quæ ædificiorum parietibus occultitur ab hac urbe quantocius propellatur, quasi concessa licentia liberalitatis ibi manendi laremque fovendi ubi cuiusque voluntas exstiterit, ita ut nullus religionis eorum a domibus usque ad servos in mansiunculis hujus B urbis reperiaturo nostro contubernio sociandus. Vos denique, commilitones nostri, ex armamentariis * publicis arma proferte, ensibus his aculis vestrorum compages lumborum astringite, abditorum locorum latibula quantocius procurate, et contra inermem hostem bellaturi ex locis occultis subito prosilientes, eorum multitudinis aciem certatim obruere festinate, et quosunque repereritis, acutis ensibus obtruncate. Nos igitur portarum omnium aditus obserare præcipimus, ut si fortasse quisquam mucronis aufugiens aciem, redire ad civitatem voluerit, omnia obserata reperiat, gladio nihilominus periturus qui ante ensis aciem exstiterit fugitivus, et quos ad deorum nostrorum nequimus inflectere cultum, nullus eorum qui Christum colere maluit, supersit, qui remaneat inul- C tus.)

8. Denique præcurrunt satellitum turmæ totius civitatis auspicia t ; præconum concrepantium reboant raucisona vocum officia : reserantur portarum occidentalium claustra, gaudentque turbæ piorum utriusque sexus ; catervatim prodeunt agmina populorum. Senes bacillantia membra tremulis manibus baculis sustentare festinant ne suorum relinquatur solatio Catholicorum s . Multitudo juvenum vel adolescentium suarum sponte aperta relinquunt claustra domorum. Mulierum quoque sexus infirmior, fortiores animo quam imbecillitate sexuum properat cum vagientium turmis infantium, ac servulorum perstreptentium, ita ut crederes totius funditus migrare populum civitatis ad spectaculum sæculi furientis, sic ut ait egregius Prædicator : Spectaculum facti sumus huic mundo, angelis et hominibus. Quid multa? exiit omnis turba Christianorum lætantium videlicet et cauentium : Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Itaque obserantur ab officio portæ totius civitatis, ne quisquam eorum reperiret ingressum pietatis. Ex occultis locis subito prosiliunt cunei armatorum, funestis ensibus impetunt h

quantur solatio catholicorum. Hanc vero lectionem PP. Bolland. ut mendosam rejecerunt : atque legendum existimarunt : Ne suorum relinquuntur solatio catholicorum. Quam lectionem nos eo fidetius substituimus, quod in mss. Barcin. ita legatur.

b Barcin., Appunt.

turmas Christianorum, et veluti copiam magnæ multitudinis agnorum, ita prosternunt non resistentium corpora catholicorum. Madefaciuntur dæmonum speculatores sanguine innocentium, crassantur cadaveribus mortuorum et nec sic quoque satiantur crudelitate multimoda defunctorum.

9. Tunc feralis ille ac tortuosissimus draco Datianus præses præcepit multitudini paganorum, ut ante totius civitatis conspectum congesta corpora ignibus traderent occisorum, et ne forlasse quisquam procul aut prope in latibulis situs Christianorum sibimet raperet cineres martyrum sanctorum, omnes diversorum criminum reos, quos civitatis occulta ergastula retinebant, propere produci jussit a carceribus, eorum capitibus amputatis infausta corpora jussit sanctorum corporibus sociari, et ita ignibus concremari. Cremantur venusta corpora martyrum cum corporibus latronum paricidalium, capitis nostri, scilicet veri Dei et hominis exemplum sequentes, qui inter duos latrones pro nostra salute noscitur crucifixus, justis nihilominus tribuens cœlestis paradisi gaudia sempiterna, illis vero meritorum suorum supplicia nunquam finienda.

10. Væ! tui minister diaboli Datiane, non sufficit ad augmentum tuorum scelerum, viventium meritis invidere, innocentium civium vitam contra jussa legum ^a extinguere, nisi hujus nefandi causam criminis addere procurares? Quid tibi profuit tantarum sævitias immanitatum? Quid vel insaniens rabies istarum crudelitatum? Peremisti terrenæ civitatis plebem innocentem, et dedicasti populum Civitatis nostræ Jerusalem semper cum Christo gaudentem. Nunc igitur, *justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis*. Te quoque retinent vinetum nunquam finiendorum infernalium ignium cruciatus. Illi occisorum corporum suorum receptionem ^b magnopere præstolantur, ut inter reliquias martyrum catervas, duplici remuneratione coronentur. Tu quoque scelerati corporis tui tecum ^c nullo modo vis recipere, ne duplici contritione, animæ scilicet et corporis, cum diabolo et angelis ejus æternis incendiis manciperis. En cineres innumerabilium

sanctorum martyrum oculis nostris aspicientes summa cum exultatione veneramur, eorumque triumphis lætantes compatiendo conjungimur. Aulam denique ob sanctorum honorem omnipotenti Deo consecravimus, ut quibus tua sævitias nomen funditus maluit stirpare, Christianorum populus tripudiando non sinat eorum festis gaudiis associari.

O! felix nimiumque felix Cæsaraugusta, beatorum sanguine circumlita, quæ tot millia martyrum oblationes Domino dedicasti. Gaudeant igitur tecum totius mundi urbes, pretioso martyrum sanguine decoratæ. Gaudeat denique ipsa caput gentium nobilissimarum urbium aurea Roma, quæ cum duobus magnis Christi consulibus sanctis, scilicet apostolis Petro et Paulo, gestat innumerabilium martyrum suavolentium incrementa rosarum. Gaudeat etiam nobiscum totius Spaniæ regionis populi multitudo tecum gestans Christiani nominis dignitatem, et licet nonnullarum urbium incolæ paucorum suffragiis martyrum potiuntur, singulis videlicet, binis aut ternis, forsitan et quaternis, tu copiosius exuberans innumerabilium martyrum incrementis. Sed dum nostrorum sanctorum festis associantur, qui paucorum martyrum patrociniiis perfruuntur, et in merito ^d nobiscum eorum contubernio potiuntur. Nos autem, quos præsentium sanctorum martyrum meritis fidei sanctæ catholicæ unitas associavit, annuo eorum cursu festis atque triumphis congaudeamus, cum summa devotione excubias celebremus, ut eorum ^e vitæ meritis participari mereamur. *Exsultemus in Domino, jubilemus Deo Salvatori nostro, præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei, quoniam nos populus ejus, et oves gregis ejus*; ut qui sanctis martyribus suis contulit victoriæ triumphum, nobis donare dignetur eorum imitari exemplum, et qui illis mansiones æthereas in sui regni præparavit potentia, nobis properam misericordiæ suæ tribuat indulgentiam, ut supernis mansionibus sortiri mereamur refrigeria sempiterna, concedente ipso Domino Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

^a Barcin., curam legum.

^b Ita legendum judico ex ms. Barcin. pro *deceptione*, quod prius legebatur.

^c Melius in Barcin. *tecum*; sive potius *thecam*.

^d Barcin., et non *immerito*.

^e Barcin., *rile*.

ANNO DOMINI DCLXVI.

TAIO,

CÆSARAUGUSTANUS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN TAIUM.

(Nic. Ant. Bibl. vat. Hisp. t. I, p. 424.)

Taius Cæsaraugustanus antistes, S. Braulionis successor, notior est quam ut necesse nunc sit referre missum vulgo jactari eum a Cindasvintho rege, sive a concilii vii Toletani Patribus Romam, cui

tunc præerat pontifex Theodorus, venisse pro quaerendis S. Gregorii Moralium in Jobum libris, qui olim ab auctore ad Leandrum Hispalensem antistitem remissi jam non invenirentur: revelationem ei

Romæ in ecclesia S. Petri factam, locumque ab A eodem sancto Gregorio digito monstratum in quo exemplar Romanæ bibliothecæ consignatum latebat. Cujus rei historia vulgo edi solet inter sanctissimi doctoris Opera in Moralium limine; atque apud auctores rerum Hispanarum (a) celebris est, de qua nos infra.

Hujus carmen in sepulcro apponendum Honorati, quem *germanum suum Cæsaraugustanumque* vocal atque insuper *Hispalensem archiepiscopum*, in additionibus ad Maximi Chronicon legimus. Epitaphium certe quoddam in lapide Hispalensi semeso atque divulso servatum fuit mutilum a Benedicto Aria Montano, posteaque a Joanne de Torres, uti refert in Notis ad hocce carmen Rodericus Carus; sed neque in illo Honorati nomen, nec Hispalis urbis B mentio ulla. Insuper, non omnino conveniunt epitaphium hocce lapidi insculptum in iis quæ legi possunt, et epitaphium quod Taioni tribuitur, quod utique necessarium esset unum ut existimaretur idemque Taionis carmen Honorati sepulcro destinatum. Quare potius credimus fabricatum hoc Taionis nomine carmen sepulcrum ab eo qui vidisset Hispali aut exemplum habuisset mutilæ illius inscriptionis ab Aria Montano inventæ, atque deletas et fugientes litteras ex conjectura eum supplevisse, ut inscriptio esset Honorati episcopi Hispalensis sepulcro adaptata. Cujus cogitationis nostræ censuram eruditis viris relinquimus examinandam. Certe Rodericus Carus in nota ad hocce epitaphium suppositionem et imposturam clarissime arguit.

Huic eidem Taioni ascriptos fuisse scio ab Joanne Mabillone Benedictino in Notis ad *Analecta sua vetera* (Tom. I, pag. 517) *libros quinque Sententiarum ex S. Gregorii Operibus*. Hos alias vocari *Collectaneorum* constat; nam exstare in bibliotheca Parisiis antiquissimo et optimæ notæ Codice exaratum *Collectaneum ex operibus sancti Gregorii* a Taio Cæsaraugustano episcopo anno 650 compositum, docuit nos Petrus Gussanvillæus, Carnotensis presbyter, in præfatione ad tertium tomum Operum magni doctoris editionis ultimæ Parisiensis anni 1675. Postquam laudatus nuper Mabillonius altero in publicum dato *Analectorum* volumine publicavit *Taionis episcopi Cæsaraugustani præfationem ad Quiricum Barcinonensem antistitem, in quinque libros Sententiarum a se collectos ex operibus sancti Gregorii papæ, cum initio ipsius operis*. Quod quidem pretiosissi-

(a) Roderic. Tolet., lib. II, cap. 20; Mariana, lib. VI, cap. 8; Morales, lib. XI, cap. 25; Paddilla, cent. VII, cap. 36.

(b) Exstant quinque *Taionis Sententiarum libri* e Gregorii Magni Moralium opere maxima ex parte collecti et a cl. Hispaniæ Sacræ Florezii Continuatore e veteri Codice sancti Æmiliani de la Cogolla nunc primum evulgati, tom. XXXI *Hisp. Sacr.* a pag. 171, præmissa ejusdem Taionis ad Eugenium Toletanum epistolâ ac præfatione operis ad Quiricum Barcinonensem, in qua et Froiæ seu Froianis adversus Reccesvinthum rebellantis habetur mentio nec non Quirici ad Taionem responsio; nisi quod libro v deest finis capituli 33 quod est: *De æternis*

Fragmentum haberi debet; cum in hac præfatione mentio fiat cujusdam Froiæ rebellionis adversus Reccesvinthum regem; et Vasconum e Pyrenæis montibus a tyranno proxotorum in Hispaniam præcipue Tarraconensem proximam, incursionis, victoriæque de his a quodam regis duce reportatæ; de quibus Rodericus Toletanus breviter lib. XI, cap. ultimo. Quo quidem tempore ait se in urbe Cæsaraugusta inclusum ob hostium metum per nocturnum otium S. papæ Gregorii Romensis Sententiarum capitula in quinque libros discreta uno Codicis textu colligendo decerpisse: ita ut ab ipsa protoplasti formatione, Hierusalem et Babylonis cives, electos scilicet ac reprobos, virtutibus ac vitiis deditos, discreto rationis ordine protulerit; monetque se ubi ad supplenda titulorum capitula in Gregorii opusculis reperire minime potuit, ex libris S. Augustini pauca congerere curasse.

Hæc totidem fere verbis ille; cujus et affixum præfationi carmen hoc edidit Mabillonius:

Quisquis amas sacram lector addiscere legem,
Hunc nostri studii librum percurrere legendo:
Repperies facile quidquid cognoscere malis.
Florea cuncta gerit (tum) prata virentia gestat.
Pascit amantis oves sincera animalia Christi,
Ostendit patriam celsam, regnumque potentem,
Tartareos ignes, et trisida non finienda.
En tibi Christus adest regnum conferre beatis,
Impis e contra horrenda supplicia confert.
Sublimis anima, conscende ad regia cæli;
Impiger accurre, careas ne præmia tanta;
Et picæ fontis horrendas despice flammæ.

C E quibus utique constat, non virum tantum doctum, sed et poetam idoneum Taionem fuisse. Sequitur principium et primus titulus primi Sententiarum libri, *Quod Deus incommutabilis, summus et æternus existat*; paucaque e textu verba, nec non et Quirici responsoria epistola, de qua in Quirico dicimus. Mirum autem videri debet, nullam occasione laudandi Gregorium atque eo utendi factam ab eo mentionem repertorum a se miraculose Romæ librorum Moralium sancti doctoris, cum id contigisset Cindasvinthi auspiciis feratur; hæc autem jam Reccesvintho rege scripserit. Subnectit omnibus his notam Mabillonius, admonens se opus istud in Codice illo Thuanæ bibliothecæ vidisse; primumque sibi videri Taionem, ad cujus exemplum alii cum Petro Lombardo collectiones hujusmodi alias condiderint; commendatque hanc præfationem uti rebus hispanis illustrandis utilem (b).

Tagii sententiarum volumen, quod Fontanellensi supplicitis reproborum; et integrum caput 34, *De sempiternis remunerationibus electorum*; quæ duo capita indicantur in præfixo eidem libro syllabo. Taionis quoque ad Eugenium epistolâ exstat in insigni Toletano Moralium sancti Gregorii Codice Gothico æra 983, III Id. Aprilis exarato. Apud eundem cl. Hisp. Sacr. Continuatorem, tom. XXX, pag. 377, habetur: *Fragmentum epistolæ quam Taio presbyter et abbas scripsit ad Braulionem*. Existimo autem utrumque eundem Taionem et Taionem fuisse. Videtur autem excidisse nostro promissam hoc num. Quirici Barcinonensis mentionem, quæ nullibi alias, quod sciam, apud eum exstat. Atqui præter epistolam qua Taionis in quinque Sententiarum Gregorii

monasterio donasse Ansegisum ejusdem abbatem A Taionis, quæ cum aliis Braulionis et Helece Cæsaraugustanorum præsulum Pseudo-Julianus laudat in Chronico, num. 414, alludens ad epitaphium Honorati Hispalensis, de quo supra diximus (a).

Nihil autem sunt fragmenta, ut jactant, hujusmet

libros ad eum directos epistolæ seu præfationi respondet, cujus initium est : *En beatissime viro-ram, etc.*, de qua superius dictum : binas insuper a d'Acherio et Mabillonio primum editas, recedit cl. Matthæus Aymerichus, *Catal. Barcin. præsul.*, ad S. Ildefonsum Toletanum directas, quarum prior eucharistica est pro misso ad eum exemplo libelli *De perpetua virginitate sanctæ Mariæ*. Inc. : *Cum a vobis remeans ad ovilis crediti loca, etc.*, exstatque apud Aymerichum, pag. 443; posterior deprecatoria, in qua pro matris adhuc viventis utilitate Ildefonsum rogat ut nonnulla de sacræ Scripturæ arcanis dignetur eidem reserare. Inc. : *Cum ad omnia nova ut nosti, etc.*, pag. 452. Plura idem Aymerichus de Quirico a pag. 261.

(a) Huc commode referri posse existimo Bracarium Hispalensem antistitem, qui post Isidorum, Honoratum, Antonium, et Fugitivum ei sedi præfuisse dicitur in Æmilianensi Hispalensium episcoporum Catalogo; idque exeunte sæculo VII, ut cl. Florezius ex optimis conjecturis eruit tom. IX, pag. 224, n. 25; scripsi-se autem : *De animabus hominum non initio inter cæteras intellectuales naturas, neque semel creatis*, adversus Origenem, neque cum corporibus per coitum seminatis, contra Luciferianos, elicitur e Joannis Hispalensis sæculi IX scriptoris litteris ad Alvarum Cordubensem, quas primus evulgavit Florezius tom. XI, et præsertim e sexta inter Alvari Opera, pag. 144, n. 5. Videndus idem Florezius de Bracario Hispalensi multis agens, tom. IX, a p. 220.

TAIONIS

CÆSARAUGUSTANI EPISCOPI

EPISTOLA AD EUGENIUM TOLETANUM

EPISCOPUM.

(Apud Flores, Esp. Sag., ex Baluzio tom. IV Miscellaneorum.)

Sanctissimo ac venerabili domino meo Eugenio Toletanæ urbis episcopo, Taus ultimus servus servorum Dei Cæsaraugustanus episcopus.

Congrua satis valdeque necessaria dispositione fortior exquiri solatium qui propriæ virtutis caret officio, eoque facilius corporis gressum porrigit quo trahitur dextera potioris, ut saltem desideratum cursu valentioris auxilio possit explere, quam segnis in sui itineris medio remanere. Ita ego, mi venerabilis domine, licet invalidus, tuis tamen adjutus orationibus, ardui operis auspicia, quasi cujusdam maximi montis malui adire principia, quod velut magni cujusdam in sui superficie ostentans paradisi nemorum proceritatibus obsita, floribus albescentia, pomis etiam mellificantia, foliis viridantia, liliorum quoque pulchritudine nitentia, rosarum rubore candentia, violarum purpurantium floribus splendentia, coloribusque croceis pleraque fulgentia, nullo unquam tempore marcescentia, sed perpetua sui viriditate vernantia, mirifica arte disposita, directisque consistunt linearum ordinibus coaptata, tantam subministrantes astantibus gratiam, ut suavitatem sui non solum exteriores corporum sensus, sed interiora cordium arcana satietate sui perlustrent. Cumque talia intentis obtutibus cernerem, ac plerosque his multimodis dapibus satiari viderem, inæstimabili accensus desi-

derio, tanquam unus ex collegio esurientium puerorum inedia roactus impulsis, ejusdem januam paradisi pedetentim aggressus, et quasi temerarius introrsus explorator ingressus, dum per eadem spatia pulcherrima quæque ac multimoda prospectando nimia admiratione suspendor, quædam ramusculorum floscula more pusillorum infantium ludendo collegi, ac manu avida contrectando decerpsi, cursim ista præcipua quadam curiositate quibusdam comparationibus præmittens verbis simplicibus, quasi oris obstrusi aditum resero, nisi ut tam incomparabilis excellentia viri, sancti scilicet Papæ Gregorii, in ipso locutionis exordio quibusdam parabolis anteferrem, ejusque magnitudinem sapientiæ, quo perspicuo lumine sanctam illustravit Ecclesiam, aliquatenus non scientibus, sed nescientibus propalarem^b. Optaveram siquidem tuæ nunc adesse præsentia, ut sicut scriptum est : *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi, majores tuos, et dicent tibi*, ex tui oris prudentia formulam sumerem, cum in principio hujus operis velut cujusdam telæ verborum texturam præponerem, vel certe ex tui cordis artificiosa manu quasi in cujusdam magni constructione ædificii politos atque quadratos humeris propriis verborum lapillos deferrem, quoniam frater fratrem adjuvans exaltabitur, sicut civitas munita. Ordo namque rationis ex-

^a Legendum videtur *subministrantia*.

^b Mendum hic irrepsisse quisque animadvertet. Si est conjecturæ locus, mihi ita videtur interpungendum legendumque : *decerpsi : Quorsum ista... nisi ut*

tam incomparabilis excellentiam viri... quibusdam parabolis anteferrem, ejusque magnitudinem sapientiæ... aliquatenus non scientibus, sed nescientibus propalarem?

poscit ut subsequētia præcedētibz quodam vinculo tenacitatis nectantur, quatenus in utrumque recitūdinem sui prolata æquitas pandat ac ducente tramite veritatis ad destinatum finem lætus accedat. Idcirco quod comparationibz paulo ante prætulimus, verbis nunc apertioribus propalemus. De opusculis quippe ejusdem sanctissimi viri se-e infert sermo subsequens aliquantula narratione officiosissimus, dignumque fore censui de suis operibz ejus pauca primum retexere. Vidimus, vidimus Gregorium nostrum Romæ positum, non visibz corporis, sed obtutibz mentis. Vidimus enim, non solum in suis notariis, sed etiam in familiaribz, qui ministerio corporali eidem fidele exhibuerunt famulatus obsequium, eorumque relatione de virtutibz ejus plura cognoscens, brevissime pauca retexam. Fuit denique gratia Christi omni morum probitate compositus, animo vultuque serenus, corde benignus, conscientia purus, moribz discretus, virginitate nitens, charitate refertus, pietate præcipuus, patientia insignis, modestia incomparabilis, abstinētia singularis, hospitalitatis sectator, peregrinorum suspector, eleemosynarum largitor, ecclesiasticarum rerum optimus dispensator, amicis devinctus, oppressorum sublevator, tribulatum consolator, acris ingenii, consilio providus, sermonibz nitidus, eloquentia facundus, prudentia disertus, sapientia præditus, doctrina multimodus, Scripturarum divinarum multimodus interpretator, abditorum mysteriorum acerrimus investigator, fidei catholicæ magnificus defensor, contra hæreticos fortis assertor, superbis auctoritate erectus, atque humilibz prompta devotione subjectus. Quatuor namque virtutibz animi, prudentia scilicet, temperantia, fortitudine atque justitia ita exstitit præornatus, ut non homo, sed angelus inter homines putaretur. Quis namque nostri temporis eloquentia facundus, prudentia præditus, sapientia profundus, sanctum condignis efferat laudibz Gregorium? Nec ipsi, ut censeo, Græcæ Romanæque facundiæ philosophorum præcipui, Socrates scilicet, vel Plato, Cicero atque Varro, si nostris temporibz adfuissent, condigna verba promississent. Sed ne panegyricis uti censear eloquiis, plurima de ejusdem virtutibz auditu comperta prætermittens, ad ejus opuscula, quæ sunt eloquia pulchritudinis, officia linguæ retorqueam. Igitur cum Romæ positus ejusdem, quæ in Hispaniis deerant, volumina sedulus investigator perquirerem, inventaque propria manu transcriberem, tantaque dulcedo verborum animum meum inæstimabili suavitate mulceret, speciale quiddam in eadem sine cujuspian perspexi comparatione potissimum. Denique dum historiam beati Job sub triplici indagatōne, id est, historica, typica, vel morali, studuit explanatione discutere, atque Ezechielis prophetæ primam vel ultimam partem non impari expo-

sitione percurrere, tantorumque profundæ mysteriorum repulso ignorantie nubilo serena patefactione monstrare, pene totius Novi ac Veteris Testamenti patefecit arcana; actumque est, ut hac opportunitate panis ille, qui de cælo descendit, ejusdem fidelissimi opportuna satis dulcedine satiaret. Sed quoniam in eadem prolixitate voluminum, dum testimonium, uniuscujusque requiritur, explanatio pene totius operis jus erat in ambiguo, non minima perscrutatio, atque animi ardentis sæpe frigebat intentio, malui semel maximum proferre laborem, quam semper suspectam tolerare difficultatem. Percurri igitur omnia ejusdem monimenta librorum, et pene totius Scripturæ sacræ testimonia, quæ in ejus opusculis ad probationem vel expositionem cujusque rei adhibita diversis in locis continebantur conscripta, adjuvante Christo Jesu, qui ex ore infantium atque lactentium perficit laudem, linguasque mutorum vinculo taciturnitatis absolvit, suis coadunata ordinibus studiosus quisque, cum ^b in eisdem voluminibz cujuslibet sacri testimonii explanationem requirit, ne multiplici lectione fatigatus, non cito reperiat quod voluerit, ad ista quæ decerpsi recurrens, repente quod desiderabat liberæ satisfactōnis discretione reperiet. Lectorem quippe hujus operis censeo admonendum, ut vigili intentione prævideat, quoniam pleraque testimoniorum capitula in eisdem voluminibz, ut supra meminimus, diversis in locis sita, ita ut inventa sunt exposita, a me ordinatim collecta fore noscuntur. Alia igitur, quæ jam in superioribz aut inferioribz partibz exposuisse visus est, et iterum atque iterum, quamlibet aliis verbis, eodem tamen sensu, diversis in locis recapitulata expositione retexit, præcedētibz testimoniis, ut ordo exponendarum rerum poposcit, aliqua inserenda, reliqua vero relinquenda curavi; quatenus ex præcedētibz subsequētia penderent, et subsequētia præcedētibz sese utilius coaptarent. Nam si cuncta discreto ordine in hujus operis serie ponerentur, procul dubio magnitudo voluminum brevitatis modum excederet, atque sui recapitulatione lectoris animum offendens, facerent nihilominus repetita fastidium. Cujus rei quantitatem in sex Codicibz, quatuor scilicet Veteris Instrumenti, duobus etiam Novi Testamenti, suis connexis ordinibz, prætermisiss Scripturis quas eisdem [*Leg. idem*] virorum sanctissimorum ex ordine tractavit, adjunctis orationibz vestris explorare curavi. Præfatunculas quoque ejusdem Codicibz consonantes decerpsi, quas etiam in capita librorum præposui, quatenus ipse sibi in suis anteponatur eloquiis, qui largiente gratia Christi copiosus nobis multiplicibz exstitit officiis. Ipsos etiam Codices laboriosa nimium intentione collectos prudentiæ vestræ malui committere contuendos; in quibz si quædam sagacissima investigatio vestra repererit inordinate composita, non

^a Legendum atque interpungendum videtur sic: dum testimonii uniuscujusque requiritur explanatio, pene totius, etc.

^b Et hic aliter legendum atque interpungendum

puto, nempe: diversis in locis continebantur, conscripsi, adjuvante... suis coadunata ordinibus. Studiosus quisque cum, etc.

tam negligentiae culpam, quam necessitatis [Forte, A manus. Aut ego dum brevem pagellam conscribere necessitati] ascribat : quia dum vehiculo parvæ scabulæ^a quasi immensum pelagus solitarius nauta navigaturus aggredior, cum maximis difficultatibus latissimi æquoris hujus spatia transmeavi, tandemque ad optatam littoris requiem Christo gubernante perveni. En, prudentissime virorum, ut causarum ordines sigillatim perstringerem, modum brevitatis excessi, et, ut ait quidam doctissimus, dum figuli rota corrente urceum, facere nititur, amphoram finxit

^a *Legendum videtur scaphulæ.*

malui, libellum manus indocta composuit. Obsecro igitur te, virorum sanctissime, et omnes quibus hujus operis lectio non displicuerit, ut hos libellos velut duomiuuta in gazophylacia templi Domini collocare dignemini, ac pro meis ablucendis delictis pervigili intentione ejus misericordiam deprecare non dedignemini, ut aternis ereptus incendiis, semipiternis solari merear refrigeriis. Vale, mi venerabilis, ac sanctissime domine.

TAIONIS

CÆSARAUGUSTANI EPISCOPI

SENTENTIARUM

LIBRI QUINQUE.

(Ex Floresii Esp. Sag., ubi primum in lucem editi ex Codice Gothico monasterii sancti Æmiliani de la Cogolla.)

Praefatio.

AD QUIRICUM BARCINONENSEM ANTISTITEM.

1. Domno venerabili sanctissimoque viro Quirico B episcopo, Taus indignus Cæsaraugustanæ urbis episcopus, cognomento Samuel. Memor vestræ benignissimæ petitionis, nostræque devotissimæ promissionis, hucus textum libelli comptis sententiarum titulis prænotatum vestræ sanctitati malui dirigendum ; ut sicut unius sanctæ charitatis vinculo necitmur, ita quoque laboris ac lectionis gratia merito participemus. Ordo namque rationis exposcit ut prius causas originum, imò potius calamitatum, qualiter editus, vel in quibus sit anxietatibus diffioratus atque conscriptus, brevitate qua possum, vestris auditibus pandam, et ita demum ad reliqua orationis sermo percurrat.

2. Optime novit, beatitudo vestra tempus illud quo tortuosus anguis ore pestifero in quorundam mentibus virulenta seminum suorum sparserat zizania, fraudulentaque deceptione a tramite recti itineris gressum removerat mentium perditarum : in quo quidam homo pestifer atque insani capitis Froja tyrannidem sumens, assumptis sceleris sui perversis fautoribus, adversus orthodoxum magnumque Dei cultorem Recesvinthum principem fraudulenta prætendens molimina, superbo adnisu Christianam debellaturus aggreditur patriam. Hujus itaque sceleris causa gens effera Vasconum Pyrenæis montibus promota, diversis vastationibus Hiberiæ patriam populando crassatur. Heu, proh dolor ! dicendi studium calamitatis intercipit magnitudo. Sed tandem veniendum est ad id quod formidat oratio. Innoxius quippe multorum Christianorum sanguis effunditur : alii jugulis, nonnulli missilibus, plerique diversis jaculis sauciantur, innumerabilis multitudo captivo-

rum abducitur, immensa spolia subtrahuntur. Templis Dei infaustum bellum inferitur, sacra altaris destruuntur ; plerique ex clericatus officio ensibus obtruncantur, atque inhumata canibus avibusque multorum exponuntur cadavera occisorum : ita ut septuagesimi octavi psalmi non immerito illi calamitati congrua videatur inscriptio.

3. Cum nos hujuscemodi causa Cæsaraugustanæ urbis circumseptus murorum ambitus contineret, adventumque supra taxati principis præstolaremur ; omnipotentis Domini misericordiam promptissime exorantes efflagitabamus, ut tyrannicæ jugum dominationis nequaquam cervicibus nostris sineret imponi, auxiliumque dexteræ suæ piissimo principi contra impiissimum hostem quantocius impertiret. Sed orationes pauperum et deprecationem misericordissimi principis protinus exaudivit Dominus. Misso igitur coelitus propugnatore fortissimo, hunc auxilio omnipotentis suæ sublevat ; illum vero tyrannicæ superstitionis auctorem repentino casu condemnat : isti tribuens palmam victoriæ copiosam, illi vero inferens atrocissimæ mortis ignominiam. Destruxit eum dextera sua Deus, et evellit de tabernaculo suo, et radicem ejus de terra viventium, ut rite Domino psalleremus : *Dextera tua, Domine, percussit inimicum, et per multitudinem virtutis tuæ contrivisti adversarios nostros* (Exod. xv, 6, 7).

4. In hoc igitur supra taxatæ tempestatis turbine, licet diebus continuis periculis circumquaque savientibus minime quippiam agere liceret, nec uspiam progrediendi, aut alicujus ruris libera esset facultas excolendi ; nocturnum tamen otia laborum spiritalium incrementis congestis, ac de sacris voluminibus,

scilicet sancti papæ Gregorii Romensis, sententiarum capitula in quinque libellis discreta, uno Codicis textu conclusa, auxiliante Domino, colligendo decerpimus, atque in amaris diebus dulcium ciborum lacrymando dapes collegimus, memores Psalmistæ testimonii, dicentis : *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metant. Euntes ibant, et flebant, mittentes semina sua : venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos* (Ps. cxv, 6, 7, 8). Summentes igitur exordium ab omnipotentis Domini incommutabilis essentiae Trinitate, atque ab origine mundi, hominumque psalmatione, usque ad hujus sæculi consummationem, quasi cujusdam longissimi funiculi studiose lineamenta torquentes, opitulante gratia Christi, ingenio quo valuimus discretis lineamentorum ordinibus sententiarum, ut prædiximus, titulos adnotando præstrinximus. Sed quia quorundam titulorum capitula in ejusdem sancti papæ opusculis ad supplementum rei reperire minime potuimus : ex libris S. Augustini episcopi pauca congerere curavimus : et quasi suavisimis dapibus aromatica quædam bene olentium pigmentorum venustissima floscula superspersimus : quatenus studiosi lectoris animus, dum utrarumque rerum congestione depascitur, utrobique promptior efficiatur. Ab ipsa igitur protoplasti plasmatione, Hierusalem ac Babyloniam cives, electos scilicet ac reprobos, virtutibus ac vitiis deditos, liber iste discreto rationis ordine profert. Hierusalem quippe *visio pacis*, Babyloniam vero *confusio* interpretatur. Qui namque ad visionem pacis, vel qui ad confusionis ignominiam per hujus itinera mundi decurrant, providus lector

A facillima investigatione poterit prævidere. Nemo quippe prudentium dubitat Christianorum quod celestis Judex terribilis adveniens dicturus est sanctis : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi*. Et e contra reprobis : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. Et ibunt hi in supplicium æternum : justi vero in vitam æternam* (Matth. xxv, 34, 41, 46). Ecce ad quos finium terminos harum duarum civitatum populi perveniunt, ut hi sempiternæ remunerationis præmia cum sanctis angelis potiantur ; illi vero cum diabolo et angelis ejus æternorum suppliciorum incendiis mancipientur.

B 5. Fastidiosus itaque, quem multa legere piget, aut certe quisque studiosus, qui fortasse legere mavult, et habere multorum voluminum copiam minime potest, hujus operulæ nostræ laborem parvipendere non dignetur, et manualis hujus libelli textum legendo percurrere non moretur. Ibi namque reperiet in quibus tenacius hæerere debeat, et a quibus quantocius discedere studeat : quatenus ad celestium consortia civium sempiternarum potiturus præmia rerum, Christo Domino largiente, perveniat. Te quoque, mi venerabilis domine, deprecor, omnesque sacratissimi fontis unda delibutos, quibus lectio hujus libelli placuerit, obsecro per sanctæ catholicæ Ecclesiæ unitatem, quæ Christo Domini sponso suo conjungitur fidei sanctitate, ut pro meorum ablundis cumulis delictorum ejus non gravemini poscere pietatem ; quatenus infernorum ignium caream suppliciis, et in mansionibus, quamvis exiguis, æternis solari merear refrigeriis.

QUIRICI EPISCOPI RESPONSIO AD TAIONEM EPISCOPUM

1. Domno vere sanctissimo, et unanimo, atque C speciali Taioni episcopo, Qniricus servulus vester.

En, beatissime virorum, sancti Spiritus intentione, qua in hujus operis labore fructuoso sudasti ingenio, ut qualiter cunctorum fomenta vitiorum, aut præcaveantur, ne incidatur in eis, seu etiam post lapsum surgatur ab eis ; qualiterque virtutum dona appetantur, nec tamen superbiatur de eis ; præmissum laboris vestri fructum patenter et perlucide cunctis se dignoscentibus indicavit. Nam multos per vos sancti Spiritus gratia a lascivia revocavit, multos ab ira compescuit, alios etiam a superbiam fastu removit : nonnullos a gastrimargiæ vitio abstulit, alios etenim a philargyriæ concupiscentiis removit ; et ut specialiter loquar, omnes libere imbuunt, fluxa et caduca spernenda, certa et æterna omni subtilitatis ingenio D requirenda. Pro cujus operis fructu in primis refert mater communis catholica Ecclesia grates immensas ; postquam ego et ii, qui mei sunt similes per incentiva vitiorum in noctis obscuritate dormientes, quique etiam post tenebras ad lucem erupimus, multas simulque infinitas, primum Domino, cujus inspiratione id effectui contradidistis ; deinde vobis gratias referimus. O vere terræ sal, quo præcordia nostra, ne possent sæculi errore vanescere, condiuntur !

O lucerna super candelabrum posita Ecclesiæ, quæ lumine veritatis irradians multos a caligine nubili erroris splendifico sermone enubilas ! Nam rite vobis aptatur illud testimonium, quod quidam prudens dixit : *Ecce docuisti plurimos, et vacillantes confortaverunt manus tuæ* (Job. iv, 3, 4). Reddat igitur Dominus pro hujus operis studio sanctæ animæ vestræ cunctorum indulgentiam delictorum, et societatem post procursum vitæ præsentis tribuat omnium habere sanctorum. Ego denique ideo ad dirigendum eundem Codicem vestrum piger existi, quia cum per me offerre cupivi, simulque ut voce et lacrymis referrem gratias, quantum valerem : pro quo, quia minus utilis exstiti, ut agnoscenti culpam pie dimittere digneris suggero. Nam et per meum puerulum eundem Codicem vobis volueram dirigere, sed quia devinxistis me adjuratione divini nominis, ut sine ulla retardatione eum transmitterem, ideo per præsentem direxi. De cætero salutem tam humillimam quam sinceram sive etiam abundantia charitatis refertam domino meo persolvo, et ut pro servo tuo pia sollicitudine Domino supplicare digneris, precor propter ornatum scilicet Ecclesiæ vestræ : quod Deus providere jussit, spero per me vestris adjutus orationibus exhibiturum. Explicit.

EPIGRAMMA OPERIS SUBSEQUENTIS.

Quisquis amas sacram, lector, addiscere legem,
 Hunc nostri studii librum percurrere legendo:
 Repperies facile quidquid cognoscere malis.
 Florea cuncta gerit [tū] prata virentia gestat:
 Pascit amantis oves, sincera animalia, Christi.
 Ostendit patriam celsam regnumque potentem,
 Tartareos ignes, et tristia non finiēda.
 En tibi Christus adest regnum conferre beatis,
 Impiis e contra horrenda supplicia confert.
 Sublimis anima, conscende ad regia cœli;
 Impiger accurre, careas ne præmia tanta,
 Et picei fontis horrendas despice flammæ.

SENTENTIARUM LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quod Deus incommutabilis, summus et æternus existat.

(S. Gregor., *Moral. lib. xii, c. 33, n. 38.*) Solus Deus in semetipso incommutabilis est, quia solus habet immortalitatem: de quo per Jacobum dicitur: *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (Jac. i, 17): ac per hoc quia in Deo mutabilitas non venit, nulla ejus lumen umbræ vicissitudo^a intercidit. Quid mutabilitas rerum nisi mors quædam est? Quæ dum rem quamlibet in aliud immetat, quasi occidit quod fuerat ut incipiat esse quod non erat; nam de incommutabili Deo scriptum est: *Qui solus habet immortalitatem* [Edit., *inmutabilitatem*] *et lucem habitat inaccessibilem* (I Tim. vi, 6). Sancti omnes per naturam in semetipsis propriam stabilitatem non habent. Sed dum inmutabili veritati studiose semper inhærere desiderant, inhærendo agunt, ut immutabiles fiant; cumque ad hanc toto affectu se tenent, quandoque accipiunt ut supra semetipsos ducti vincant hoc quod in semetipsis mutabiles exstiterunt. (*Mor. xi, 29, n. 41.*) Cum sit naturæ incommutabilis Deus, in ira judicii perturbabilis non est. Sed plerumque humano verbo motus Dei dicitur ipsa rectitudinis ejus districtio, qua humana pravitas feritur, sicut per beatum Job dicitur: *Statim ut se commoverit, turbabitur* [Edit., *turbabit vos*], *et terror ejus irruet super vos* (Job. xiii, 11). Deus omnipotens, quamvis ipse sit æternitas, qualiter tamen sit ipsa æternitas ignoratur. (*Mor. xvi, 43, n. 54.*) In hoc namque quod de divinæ naturæ C

A humano more intendenti animo longa vitæ spatia proponit, in quibus metiatur semper; et quid abiit retro quod retineatur in memoria, aut [Edit., ei] quid ante restat quod expectetur ex intentione, humanæ fragilitatis animus nequaquam comprehendere valet. (*Num. 55.*) Quoties in æternitate præterita aut futura tempora cogitamus, æternitatem necdum cognovimus. Ibi quippe est quod nec initio incipitur, nec fine terminatur, ubi nec expectatur quod veniat, neque percurrit quod debeat recordari. Est unum quod semper est^c. Quod et si nos et angeli Deum cum initio videre incipimus, esse tamen hunc sine initio videmus, ubi sic semper sine fine esse est, ut nunquam se animus tendat ad sequentia, ac si multiplicentur universa quæ sunt et longa fiant. Per prophetiæ Spiritum dictum est: *Domine, qui regnas in æternum, et in sæculum sæculi, et adhuc* (*Fortasse Exod., xv, 18. Vid. edit. nov.*), more sacri eloqui humano modo Spiritus hominibus est locutus, ut ibi *adhuc* diceret ubi expectatio non inesset. *Adhuc* enim æternitas non habet quæ semper esse habet. In qua nulla pars suæ longitudinis præterit, ut pars alia succedat. Sed totum simul esse est, ut nihil deesse videatur quod non cernat. In qua omne quod est, animus videt, et tardum non esse, et longum esse. Scriptum est: *Dixit Dominus ad Moysem: Ego sum qui sum, et dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos* (*Exod. iii, 14.*) [*In Ezech., lib. i, hom. 2, n. 20.*] Esse etenim Dei est æternum hunc atque incommutabilem permanere. Nam omne quod mutatur desinit esse quod fuit, et incipit esse quod non fuit. Omnipotentis Dei esse est dissimiliter nunquam esse. Solus quippe veraciter est qui solus; incommutabiliter permanet. (*Lib. xviii Moral., 50, n. 82.*) Omne quod modo sic, modo aliter est, juxta non esse est. Permanere enim in statu suo non potest. Atque aliquomodo ad non esse itur, dum ab eo quod fuerat ad aliud per momenta temporum ducitur. Ut ergo in participatione illius essentiæ all-

^a Editio novissima: *Nulla ejus lumen umbra vicissitudinis.*

^b Desunt sequentia verba in Cod. Gregorianis

tam ed. quam mss.

^c Ed., *semper esse est.*

quid simus, cognoscamus nosmetipsos quia prope nihilum sumus. (*Moral.* iv, 32, n. 65, 67.) Maxima virtus est ad illud cui nihil venit, nihil præterit, gaudium æternitatis anhelare. Quod nimirum Veritas semper esse suum, ut nobis utcumque infunderet, Mose mediante, ut supradictum est, insinuat dicens: *Ego sum qui sum, et hæc dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos (Exod. iii, 14).* Cum Dei incommutabilem situm æternitatis * Psalmista aspiceret, dixit: *Tu idem ipse es, et anni tui non deficient (Psal. x, 28).* Hunc electorum locum esse denuntiat, dicens: *Filii servorum tuorum inhabitabunt ibi (Ibid. 29).* Deus summus, æternus atque incommutabilis, qui sine situ omnia continet, nobis ad se venientibus locus non localis manet. Quem locum dum pertingimus, etiam ipsa in hac vita mentis nostræ tranquillitas, quanta fuerit perturbatio videmus. Quia etsi jam iusti in pravorum comparatione quieti sunt, in æstimatione tamen quietis intimæ omnimodo quieti non sunt.

CAPUT II.

De immensitate vel omnipotentia Dei.

(*Lib. ii in Ezech., homil. 5, n. 10, 11.*) Omnipotens Deus in semetipso habet sine mutatione mutabilia disponere; sine diversitate sui diversa agere; sine cogitationum vicissitudine dissimilia formare. Longe ergo dissimiliter operatur dissimilia nunquam sibi dissimilis Deus, qui et ubique est, et ubique totus est. Scriptum est: *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum (Isai. lxi, 1).* Rursumque scriptum est: *Cælum metitur palmo, et terram pugillo concludit (Isai. xl, 12).* Ex qua re considerare necesse est, quia is qui cælo velut sedi præsidet, et super et intus est. Et qui cælum palmo et terram pugillo concludit, exterius, superius et inferius est. Ut indicaret omnipotens Deus interiorem se esse et superiorem omnibus, cælum sibi sedem esse perhibuit. Ut ergo se ostenderet omnia circumdare, cælum metiri palmo, et terram se asserit pugillo concludere. (*Aug. in Specul., c. 23.*) Deus omnipotens ipse est interior et exterior, ipse inferior et superior: regendo superior, portando inferior; replendo interior, circumdando exterior. Sicque est intus ut extra sit, sic circumdat ut penetret; sic præsidet ut portet, sic portat ut præsideat. Intelligamus omnipotentem Deum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum. Ideo interiorem ut omnia contineat, ideo exteriorem ut immensitate sua omnia concludat. Per id ergo quod exterior est, ostenditur esse creator; per id vero quod interior, gubernare omnia demonstratur. Ac ne ea quæ creata sunt sine Deo essent, Deus est intra omnia: verum ne extra Deum essent, Deus exterior est, ut omnia concludantur ab eo. Non ideo cælum et terram implet Deus, ut contineant eum, sed ut ipsa potius contineantur ab eo. Nec particulatim Deus implet omnia; sed cum sit unus, ubique tamen est totus. (*Apud Isidor., lib. i Sent., c. 2.*)

* Ed., incommutabilitatem æternitatis.

Omnipotens Deus cuncta potestatis suæ immensitate concludit, nec evadendi potentiam ejus quisquam aditum invenire poterit, quia ille omnia circumquaque constringit. Intra divini imperii [*Ed., iudicii*] omnipotentiam cuncta coarctantur; sive quæ continenda sunt ut salva sint, sive quæ amputanda sunt ut pereant; nullatenus ergo dicimus effugere posse Deum quempiam. Qui enim non habet placatum, nequaquam evadet iratum. De consummatione aliqujus facti dicitur perfectio: Deus autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hunc sermonem de usu nostro sumit humana inopia sicut et reliqua verba: quatenus id quod ineffabile est, utcumque dici possit: quia de Deo nihil digne humanus sermo dicit. Non ita putandus est esse in omnibus Deus, ut unaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat eum, id est, maxima majus, et minima minus, dum sit potius ipse totus in tota, ipse totus in omnibus, sive omnia in ipso. Dum localis non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco in locum prædicatur ab eis. Nam Deus, qui nec loco movetur, nec tempore, in servis tamen suis et tempore et loco movetur, quoties ab eis prædicatur.

CAPUT III.

De eo quod invisibilis vel incircumscribitus sit Deus.

(*Lib. xvii Moral., c. 27, n. 32.*) Omnipotens Deus nequaquam claritate ab inferioribus cernitur, quia in superioribus dominatur. Scriptum quippe est: *Caligo sub pedibus ejus. Ascendit super cherubim et volavit (Psal. xvii, 10, 11).* Cherubim quippe plenitudo scientiæ dicitur. Proinde super plenitudinem scientiæ ascendisse perhibetur et volasse, quia majestatis ejus celsitudinem scientia nulla comprehendit. Volavit omnipotens Deus, quia longe in altum ab intellectu nostro sese rapuit. Volavit super pennas ventorum, quia scientiam transcendit animarum. Dum caligine nostræ infirmitatis obscuramur, per ignorantiam nostram nobis absconditur Deus, ne a nobis modo in æterna et intima atque incircumscribita claritate videatur, sicut scriptum est: *Posuit tenebras latibulum suum (Ibid. 12).* [*Moral. xiii, c. 19, n. 36.*] Quomodo videre possumus incircumscribitam omnipotentiam, quam nequaquam comprehendere valemus? Est autem quod de usu carnis trahere ad sensum spiritus debeamus. Nam si quis in tenebris clausis oculis jaceat, atque ante eum subitum lucernæ lumen erumpat, clausi ejus oculi ipso adventu luminis feriuntur, ut patescant. Cur ergo turbati sunt, si clausi nihil viderunt? nec tamen perfectum aliquid fuit quod videre clausi potuerunt; nam si perfecte totum vidissent, cur aperti quærerent quod viderent? Cum de incomprehensibili Deitate intueri aliquid conamur, eo ipso quod fulgore admirationis percutitur animus, et quasi videt quod videri non valet, velut in tenebris positus vim lucis oculis clausis videt. (*Moral. v, 7, n. 12; xxvi, 12, n. 17.*) Auctor noster omnipotens Deus a

nobis lucem suæ visionis abstulit, et sese nostris oculis quasi in tenebrarum latibulo abscondit. Deum adhuc videre non possumus; sed jam ad ejus visionem tendimus, si eum in his quæ fecit miramur. Ejus ergo vestigia creaturam dicimus, quia per hæc quæ ab ipso sunt, sequendo imus ad ipsum. Unde Paulus ait : *Invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, semperiterna quoque virtus ejus, et divinitas* (Rom. 1, 20). Menti humanæ peccato suo exterius sparsæ necdum Deus qualis sit interius innotescit. Sed dum facturæ suæ decus foris proponit, quasi quibusdam nobis nutibus innuit, et quæ intus sequamur ostendit.

CAPUT IV.

De Deo Patre omnipotente.

Divinitatis incomprehensibilia sacramenta ab infirmitatis nostræ cognitione disjuncta sunt, ejusque potentia creaturæ transcendit naturam, quia celsitudo divinitatis nec coepit esse, nec desinit, nec per initium nascitur, nec termino coangustatur. Deus Pater omnipotens Filium suum sine tempore genuit. (*Moral. xxiii, c. 19, n. 36.*) Et quis digne fari queat illam ineffabilem nativitatem, quod de æterno natus est coæternus; quod existens ante sæcula genuit æqualem; quod gignente natus posterior non est? (*Lib. II in Ev., hom. 25, n. 6.*) Quæ videlicet nos mirari possumus, sed intueri minime valemus. Illius autem nativitatis vim jam mirari posse, aliquatenus videre est. Qui Patre Filium minorem putat, Patri specialiter derogat, cujus sapientiam esse ei inæqualem fatetur. Quis enim homo potens æquanimiter ferret, si quis ei diceret : Magnus quidem es, sed sapientia tua te minor est? Ipse omnipotens Dominus dicit : *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30). Et rursus ait : *Pater major me est* (Joan. II, 51). De quo etiam scriptum est, quia *subditus erat parentibus suis* (Luc. II, 51). Quid ergo mirum, si ex humanitate sua minorem se Patre asserit in cælo ex qua, subjectus erat etiam parentibus in terra? Omne quod loquimur transit, quod scribimus permanet. Lingua Patris scribæ calamus dicitur (*Psal. xlii*), quia ab eo est Verbum illius coæternum ac sine transitu generatum. Ex persona Dei Patris David propheta ait : *Ex utero ante luciferum genui te* (Ps. cix). [*Ex Dial. Aug. ad Oros., quæst. 1.*] Non quod Deus Pater uterum habeat sicut nos, aut corporeus esse credendus sit; sed per uterum substantiam intelligi voluit, de qua natus est Filius. Quod est Pater, hoc genuit : Deus Deum, lux lucem, æqualem sibi Deum de Deo, Verbum apud Deum, Verbum Dei per quod facta sunt omnia. Lumen de lumine, coæternum illi qui genuit, et unum cum illo qui genuit. Ac per hoc Deus Pater non de nihilo, neque de aliqua substantia, sed de se ipso genuit Filium coæternum. (*Aug. Dial. de Unit. S. Trinit.*) Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, nomina sunt appellativa. Licet Pater ad Filium, Filius ad Patrem dicatur, relativa hæc nomina nuncupantur. Deus autem nomen est proprium Patri, et Filio, et Spiritui sancto, sicut scribitur in psalmo : *Secundum*

nomen tuum Deus, ita et laus tua in fines terræ (Psal. xlviii, 11). Ergo appellativa nomina Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, proprium vero Deus, Deus, et Deus. Scriptum est : *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est* (Deut. vi, 4). In hoc testimonio trinam taxationem Dei univit. Dominus, inquit, Deus, et Deus. Habes denique quid Pater, quid Filius, quid Spiritus sanctus sit. Et mox intulit, unus est, qui est, in trinitate personarum unus Deus.

CAPUT V.

De Filio Dei Patris.

(*Moral. lib. xxix, c. 1, n. 1; lib. xxx, c. 23, n. 68.*) Dominus Jesus Christus in eo quod virtus et sapientia Dei est, de Patre ante tempora natus est; vel potius, quia nec coepit nasci, nec desiit, dicamus verius, semper natus. Non autem possumus dicere, semper nascitur, ne imperfectus esse videatur. At vero, ut æternus designari valeat et perfectus, semper dicamus et natus : quatenus et natus ad perfectionem pertineat, et semper ad æternitatem; ut quocunque modo illa essentia sine tempore, temporali valeat designari sermone. Redemptor noster in illa nativitate divina ab humano genere cognosci non poterat; proinde in humanitatem venit ut videretur, videri voluit ut imitaretur. Filius Dei Patris omnipotentis, juxta quod Deus est, cum Patre dat omnia; juxta id vero quod homo est, a Patre accepit inter omnia, sicut scriptum est : *Potestatem dedit ei, et judicium facere, quia Filius hominis est* (Joan. v, 27). Et rursum scriptum est : *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus* (Joan. xiii, 1). Vel sicut ipse dicit : *Omne quod dat mihi Pater ad me veniet* (Joan. vi, 37). [*Lib. I in Ezech., hom. 8, n. 3.*] In Scriptura sacra aliquando Deus nuncupative, aliquando vero essentialiter dicitur. Nuncupative dicitur, sicut scriptum est : *Ecce constitui te Deum Pharaonis* (Exod. vii, 1). Et sicut Psalmista ait : *Deus stetit in synagoga eorum, in medio autem deos discernit* (Psal. lxxxi, 1). Essentialiter Deus dicitur, sicut ipse ad Moysen dicit : *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (Exod. iii, 6). Unde Paulus apostolus volens nuncupativum Dei nomen ab essentiali discernere, ait : *Quorum Patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (Rom. iv, 5). Nuncupativus enim Deus inter omnia, essentialis autem Deus super omnia. Paulus apostolus, ut ostenderet Christum naturaliter Deum, non hunc Deum tantummodo, sed Deum super omnia nominavit; quia et justus quilibet Deus est, sed super omnia non est. Christus autem Deus est super omnia, quia naturaliter Deus est. (*Lib. xxix Moral., c. 1, n. 1.*) Natus Filius ex Patre sine tempore, ex matre nasci dignatus est in tempore, ut per hoc quod ortum suum inter initium finemque concluderet, humanæ mentis oculos ortum, qui nec initio sumitur, nec fine angustatur, aperiret. (*Lib. I in Ezech., homil. 2, n. 7.*) Brachium Domini Filius dicitur, quia per ipsum omnia facta sunt. De quo etiam Psalmista ait : *Fiat manus tua, ut saluum me faciat* (Ps. cxviii, 175).

Manus quippe Dei quæ per divinitatem non est facta, sed genita, per humanitatem facta est, ut humani generis vulnera sanaret. (*Ibid.*, n. 37.) Omnipotens Deus Filius Patris angelis atque archangelis, omnibusque virtutibus præsidens, velut electri similitudine unus ex utraque, et in utraque natura, et Deus permansit cum Patre, et ad redemptionem nostram factus est mortalis cum homine. (*Lib. xxx Moral.*, c. 4, n. 17.) Omnipotens Deus Filius Patris discipulis suis palam de Patre annuntiare se asserit, quia per patefactam tunc majestatis suæ speciem, et quomodo ipse a gignente non impar oriatur, et quomodo utrorumque Spiritus utrisque coæternus procedat, ostendit. (*Lib. II in Ezech.*, homil. 8, n. 20.) Fons occultus est Unigenitus Patris invisibilis Deus. Fons vero patens est idem Deus incarnatus. Qui fons patens recte domus David dicitur, quia ex David genere noster ad nos Redemptor processit. (*Lib. xxxi Mor.*, cap. 26, n. 51.) Redemptoris nostri spiritus in ejus naribus esse dicitur : ut videlicet scientia illius esse in præscientia designetur, quia quæcunque se scire in natura humanitatis innotuit, hæc nimirum ante sæcula ex divinitate præscivit. Qui unde spiritum in naribus habuerit, mox Isaïas propheta subjungit, dicens : *Quia excelsus reputatus est ipse* (*Isai.* II, 22). Ac si diceret : In inferioribus ventura præscit, quia ad ima de coelestibus venit. (*Lib. XIII Mor.*, c. 24, n. 27.) Testis Filii Deus Pater est, de quo ipse in Evangelio dicit : *Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me* (*Joan.* V, 37). Qui recte etiam conscius dicitur, quia una voluntate, uno consilio Pater cum Filio semper operatur. Cujus etiam testis est quia nemo novit Filium nisi Pater.

CAPUT VI.

De Spiritu sancto.

(*Lib. V Moral.*, c. 36, n. 65.) Sanctus Spiritus de Patre et Filio coæternus procedens, tenuiter notitiæ nostræ infirmitatis infunditur. Qui tamen super apostolos veniens [per exteriorem sonum tanquam per vehementem spiritum] ^a demonstratur, cum dicitur : *Factus est repente de cælo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis* (*Act.* II, 2). Angusta est omnis creatura Creatori, per eundem Spiritum qui nihil in se vel juxta se aliud nisi semper se habet. Et quid est nobis semper in præsentī quærere, nisi ad illud cui nihil venit, nihil præterit, gaudium æternitatis anholare? Spiritus sanctus cum se notitiæ humanæ infirmitatis insinuat, et sonitu vehementis Spiritus, et voce auræ lenis exprimitur; quia videlicet veniens, et vehemens est, et lenis : lenis, quia notitiam suam, quatenus nosci utcumque valeat, nostris sensibus temperat : vehemens, quia quantumlibet hunc temperet, adventu tamen suo infirmitatis nostræ cæcitatem illuminando perturbat. (*Lib. II in Evang.*, homil. 30, n. 7.) De Spiritu sancto scriptum est : *Spiritus ejus ornavit cælos* (*Job.* XXVI, 13). Ornamenta enim

cælorum sunt virtutes prædicantium : quæ videlicet ornamenta Paulus enumerat, dicens : *Alii datur per Spiritum sanctum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem spiritum* : [*alteri fides in eodem spiritu* :] ^b *alii gratia sanitarum in uno spiritu : alii operatio virtutum : alii prophetia : alii discretio spirituum : alii genera linguarum : alii interpretatio sermonum.* Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult (*I Cor.* XII, 8). Quot ergo bona sunt prædicantium, tot sunt ornamenta cælorum. *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Psalm.* XXXII, 6). Verbum enim Domini Filius est Patris. Sed eosdem cælos, videlicet sanctos apostolos, ut tota simul Trinitas ostendatur operata, repente de sancti Spiritus divinitate adjungitur : *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Sanctorum apostolorum virtus de Spiritu sancto sumpta est, quia mundi hujus potestatibus contraire non præsumerent, nisi eos sancti Spiritus fortitudo solidasset. (*Ibid.*, n. 6.) Libet oculos fidei in virtutem opificis hujus attollere, atque sparsim Patres Testamenti Novi et Veteris considerare. Ecce apertis oculis, David, Amos, Daniele, Petrum, Paulum, Matthæum intueor, et sanctus iste Spiritus qualis sit artifex considerare volo. Implet Spiritus sanctus citharistam puerum, et psalmistam facit (*I Reg.* XVI, 18). Implet pastorem armentarium sycmoros vellicantem, et prophetam facit (*Amos.* VII, 14). Implet abstinenter puerum, et judicem seniorum facit (*Dan.* XIII, 46). Implet piscatorem, et prædicatorem facit (*Matth.* IV, 19). Implet persecutorem, et doctorem gentium facit (*Act.* IX, 4). Implet publicanum, et evangelistam facit (*Luc.* V, 27, 28). O qualis est artifex Spiritus sanctus ! nulla quippe ad docendum ^c mora agitur, in omne quod voluerit. Mox ut tetigerit mentem docet, solumque teigisse docuisse est. Nam humanum animum subito ut illustrat, immutat : abnegat hunc repente quod erat, et exhibet quod non erat. (*Lib. XXX Mor.* c. 4, n. 17.) Aperte post hanc vitam videbimus quomodo Filius gignenti Patri non impar oriatur, et quomodo utrorumque Spiritus utrique coæternus procedat ; quomodo hoc quod oriendo est ei de quo oritur subsequens non est ; quomodo is qui per processionem producit, a proferentibus non præitur. Aperte igitur tunc videbimus quomodo unum divisibiliter tria sint, et indivisibiliter tria unum.

CAPUT VII.

De Trinitate et unitate Deitatis

(*Lib. II in Ezech.*, homil. 47, n. 7.) Spiritales Patres Veteris Testamenti omnipotentem Deum Trinitatem esse crediderunt, sicut eandem Trinitatem Novi Patres aperte locuti sunt. Quod David quoque similiter sentiens, ait : *Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus* (*Ps.* LXVI, 8). Qui cum tertio dixisset Deum, ut unum hunc esse ostenderet, subdidit : *Et metuant eum omnes fines terræ* (*Rom.* XI,

^a Ms. nost., [super immensitatem vehementissimi spiritus].

^b Desunt in ms. nostro præcedentia.

^c Ed., ad discendum.

16). Paulus apostolus loquitur, dicens : *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Ex ipso, videlicet ex Patre; per ipsum, per Filium; in ipso autem, in Spiritu sancto. Cum ergo ipsum tertio dixisset, adjunxit : *Ipsi gloria in saecula saeculorum. Amen.* Qui enim non dicit, ipsis, sed ipsi, dicendo ter ipsum, distinxit personas; et subjungendo, *ipsi gloria*, non divisit substantiam. (*Lib. 1 in Ezech., homil. 8, n. 19.*) Trinitatem omnipotentis Dei, sive in natura sua contemplari quaeramus, sive in occultis judiciis investigare cogitemus, pro eo quod ejus alta nobis impenetrabilia sunt, nostra nobis, si qua inesse bona credebantur, vilescunt. Et qui in quantumcunque scientiae^a volare credebamur, invisibilem super nos naturam et impenetrabilia ejus judicia perpendentes, quasi submissis alis humiliter stamus. Moyses dixit : *In principio fecit Deus caelum et terram* (*Genes. 1, 1*); et subsecutus post paululum, ait : *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas* : qui tertia est in Trinitate persona. (*S. August. in Dial. cum Oros., q. 1, et Dial. de Unit. S. Trinit.*) Procul dubio in Dei nomine, Pater; in principii nomine, Filius; in Spiritu sancto, idem Spiritus sanctus intelligendus est. Deus Trinitas est in gignente, genito et procedente, id est, in Patre, et Filio, et Spiritu sancto; in appellativis, videlicet, vel relativis nominibus. In propriis vero Deus, Deus, et Deus. Hic triplicatio non admittitur, quia unus est Deus. Si Trinitas in relativis nominibus non esset, Jesus nequaquam diceret : *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Matth. xviii, 19*) : ut Trinitatem doceret in relativis personarum nominibus, Dei autem nomen, quod non triplicatur, in singularitate monstraret.

CAPUT VIII.

Quod nulla successio temporum ascribatur Deo.

In omnipotente Deo ea quae secutura sunt tempora praesentia semper consistunt, cui nec futura veniunt, nec praeterita discedunt, sed cuncta simul ante ejus oculos assistunt. Fuisse, vel futurum esse, aeternitas non habet, cui nimirum nec praeterita transeunt, nec futura superveniunt, quia cuncta praesens videt. (*Isid., lib. 1 Sentent., c. 8.*) Omnia tempora praedit divina aeternitas, nec in Deo praeteritum, praesens futurumve aliquid creditur; sed omnia praesentia in eo dicuntur, quia aeternitate sua cuncta complectitur. Alioquin mutabilis credendus est Deus, si ei successiones temporum ascribantur. Si semper aliqua essent cum Deo tempora, non esset tempus, sed esset aeternitas; nec mutarentur tempora, sed aeterna stabilitate subsisterent. Praesens, praeteritum et futurum nostrum est habere, non Dei. Sed nec ipsorum angelorum decessio accessiove est temporum. Nam duas in creaturis res esse, quarum vicissitudo temporum non valet : angelis scilicet, propter quod incommutabili inhaerent Creatori, sive materiae illi informi, priusquam ex ea omnia ista quae temporaliter jam volvuntur formarentur, nec ipsi utique valebant tempora. Non ad eas creaturas quae supra

A caelos sunt, sed ad eas quae sub caelo sunt, tempora pertinere [cognoscitur.] Non enim accedunt tempora, vel succedunt, nisi nobis, qui sub caelo versamur in hoc infimo mundo.

CAPUT IX.

Quod propter creaturam pulchritudinem invisibilis agnoscatur Deus.

(*Apud Isid., lib. 1 Sent., c. 4.*) Saepè ad incorpoream Creatoris magnitudinem creaturarum corporea magnitudo componitur, ut magna considerentur ex parvis, et ex visibilibus invisibilia aestimentur, atque ex pulchritudine factorum effector operis agnoscatur, non tamen parilitate consimili, sed ex quadam subdita et creata specie boni. Sicut ars in artificem retorquet laudem, ita rerum creator per creaturam suam laudatur. Et quanto sit excellentior ex ipsa operis conditione monstratur. Ex pulchritudine circumscriptae creaturae pulchritudinem suam, quae circumscribi nequit, facit Deus intelligi, ut ipsis vestigiis revertatur homo ad Deum quibus aversus est. Ut quia per amorem pulchritudinis creaturae a Creatoris forma se abstulit, rursum per creaturae decorem ad Creatoris pulchritudinem revertatur. Quibusdam gradibus intelligentiae per creaturam progreditur homo ad intelligendum Deum creatorem, id est, ab insensibilibus surgens ad sensibilia, et a sensibilibus surgens ad rationalia, atque a rationalibus surgens ad Creatorem. Intelligibilia per se collaudant Deum, irrationalia et insensibilia non per se, sed per nos, dum ea considerantes Deum laudamus. Sed ideo dicuntur laudare ipsa, quia eandem laudem earum parturit causa. Dixerunt antiqui quod nihil tam hebes sit quod non sensum habeat in Deum. Hinc est illud quod ex silice duro scintilla excutitur. Et si ignis in saxo, utique ibi sensus sentitur ubi se vita non sentit.

CAPUT X

Quod ex humanis affectionibus quaedam species ad Deum referantur.

Vis divinae majestatis, quae absque necessitate omnia creavit, sine despectu omnibus praesidet, et sine labore cuncta sustentat, et sine occupatione regit, et sine commotione corrigit. Sicque humanas mentes ad ea quae voluerit faciliter informat, ut in divorsitatis umbram a suae incommutabilitatis luce non transeat. Ad humana membra divina verba descendunt, ut factum omnipotentis Domini ab homine utcumque capiatur. (*Lib. xvii, Moral., c. 2, n. 2.*) Sciendum est quod recordari Deus nequaquam proprie dicitur; qui enim oblivisci non potest, quo pacto recordari potest? Sed quia eos quos nos recordamur amplectimur, elongamus autem quos odimus, humano usu, et recordari Deus dicitur cum dona tribuit, et oblivisci cum in culpa derelinquit. Omnipotens Deus cuncta pensat, cuncta sine intermissionis alternatione considerat, et recordatur honorum, quorum tamen nunquam obliviscitur : et nullatenus recordatur malorum, quos tamen per

^a Edit., in quantumcunque scientia.

judicium semper intuetur. Quasi redit Deus ad bonorum memoriam, quam tamen nunquam deseruit, et quasi nequaquam malos respicit, quorum facta considerat, sed super hæc damnationis judicium in ultimis servat. (*Lib. v, Mor., c. 18, n. 37.*) Nos cum irascimur, flatu furoris inflamur. Ut ergo vindictam cogitans Dominus demonstretur, flare irascendo dicitur. Non quo ipse in natura sua mutabilitatis vicissitudinem recipiat, sed quo post longam patientiam, quando vindictam peccatoris exsequitur, is qui in semetipso tranquillus est pereuntibus turbulentus videtur. Mens reprobæ, quia adversum suis actibus judicem conspiciit, quasi commotus ei ostenditur, quia in conspectu illius reatu suo ipsa turbatur. Nostro usu Deus zelare dicitur vel dolere; horum quippe motuum apud Deum turbatio nulla est, apud quem tranquillitas æterna est. Tam clementer Deus consulit humanæ infirmitati, ut quia cum sicut est non possumus agnoscere, nostræ locutionis more se ipsum nobis insinuat. Unde et membrorum nostrorum qualitatem habere scribitur, et passionum indigna digna dici de se voluit, quatenus ad sua per nostra nos attraheret, et cum condescenderet nobis, consurgeremus ei. Multis modis Deus ad significandum se hominibus de inferioribus rebus species ad se trahit, quem revera juxta propriam substantiam invisibilem esse et incorporeum constat.

CAPUT XI.

De mirabilibus Dei.

(*Moral. vi, 15, n. 18.*) Omnipotentis Dei mirabilia quis hominum perscrutari sufficiat, quod cuncta ex nihilo creavit, quod ipsa mundi fabrica miræ potentis virtute disposita est, et super aera cælum suspenditur, et super abyssum terra libratur; quod ex rebus invisibilibus omnibus hæc universitas ac visibilibus existit, quod Deus æternus hominem fecit, ut ita dixerim, in brevi colligens mundum alterum, sed rationalem; quod hunc ex anima et carne constituens investigabili virtutis dispositione permiscuit spiritum et lutum? Ex mirabili creatura Dei aliud novimus, aliud sumus; sed tamen mirari negligimus, quia ea quæ incomprehensibili indagatione mira sunt humanis oculis, viluerunt. Unde fit ut si mortuus homo suscitetur, in admirationem omnes exsiliant; et quotidie homo qui non erat nascitur, et nemo miratur: dum procul dubio omnibus constat quia plus sit creari quod non erat quam reparari quod erat. Quia arida Aaron virga floruit, cuncti mirati sunt; quotidie ex arente terra arbor producit, virtusque pulveris in lignum vertitur, et nemo miratur. Quia quinque sunt panibus quinque millia homines satiati, crevisse escas in dentibus cuncti mirati sunt: quotidie sparsa grana seminum, plenitudine multiplicantur spicarum, et nemo miratur. Aquam semel in vinum permutatam videntes cuncti mirati sunt, quotidie humor terræ in radicem vitis attractus, per botrum in vinum vertitur, et nemo

miratur. Beatus Job, cum diceret: *Qui facit magna*, adjunxit statim: *Et inscrutabilia* (*Job. v, 9*). Minus enim fuerat magna facere, si tamen ea quæ facta sunt scrutari potuissent. Recte quoque addidit: *Et mirabilia absque numero*; quia minoris esset magnitudinis, si quæ inscrutabilia condidit pauca fecisset. (*Num. 19.*) Sciendum procul dubio est quia divina miracula et semper debent considerari per studium, et nunquam discuti per intellectum. Sæpe humanus sensus, dum quarundam rerum rationem quærens non invenit, in dubitationis se voraginem mergit. Unde fit ut nonnulli homines mortuorum corpora in pulverem redacta considerent; dumque resurrectionis vim colligere ex ratione non possunt, hæc ad statum pristinum redire desperent. Miracula Dei, quæ ex fide credenda sunt, perscrutanda per rationem non sunt; quia si hæc nostris oculis ratio expanderet, mira non essent. Cum in Dei mirabilibus fortasse animus titubat, necesse est ut ea quæ per usum novit, nec tamen per rationem colligit, ad memoriam reducat; quatenus rei similis argumento fidem roboret, quam labefaciri sua sagacitateprehendit.

CAPUT XII.

De conatione vel perpetuitate angelorum, seu ruinæ superbientium.

Tales creati sunt angeli ut, si vellent, in beatitudinis luce persisterent; si autem nollent, etiam labi potuissent. Unde et Satan cum sequacibus legionibus cecidit; sed post ejus lapsum ita confortati sunt angeli qui perstiterunt, ut cadere omnino non possent. (*Lib. xxvii Mor., c. 39, n. 65.*) Virtutes angelicæ quæ in divino amore fixæ perstiterunt, lapsis superbientibus angelis, hoc in munere retributionis acceperunt, ut nulla jam rubigine subripientis culpæ mordeantur, ut in contemplatione Conditoris sine felicitatis fine permaneant, et in hoc quod sunt conditæ æterna stabilitate subsistant. Apud Moysen (*Gen. 1, 6*) de ipsa mundi historica verba testantur origine, cum prius factum cælum dicitur, et hoc idem postmodum firmamentum vocatur; quia videlicet natura angelica, et prius subtilis est in superioribus condita, et post, ne unquam potuisset cadere, mirabilis confirmata. Sancti angeli, dum in aliis cadentibus naturæ suæ damna conspiciunt, in se ipsis jam cautius robustiusque consistunt. (*Moral. xxxiv, 7, n. 13.*) Unde fit, auctore rerum Domino cuncta mirabiliter ordinante, ut illi electorum spirituum patriæ etiam de ruinæ suæ damno proficiat, dum inde firmius constructa est unde fuerat ex parte destructa. Angelo primo ab arce beatitudinis cadente, certum est in ruina ejus etiam electos angelos expavisse. (*Num. 12.*) Ut cum istum ex illorum numero superbis lapsus eiecisset, illos ad robustius standum timor ipse solidaret. De apostata angelo scriptum est: *Cum sublatu fuerit, timebunt angeli, et terribi purgabuntur* (*Job. xli, 16*). Purgati enim sunt; quia nimirum isto cum reprobis legionibus exeunte, soli in cælestibus sedi

^a Edit., etiam ruinæ suæ damna proficiant.

bus qui beate viverent remanserunt. (Num. 43.) Lapsus Satanæ angelos bonos et terruit et purgavit : terruit, ne Conditorum suum superbe despicerent ; purgavit vero, quia exeuntibus reprobis, actum est ut electi soli remanerent. Cunctorum opifex Deus, qui scit ad bonorum custodiam bene uti etiam mala actione reproborum, lapsum angelorum cadentium vertit in profectum manentium, et unde punita est culpa superbientium, inde humilibus angelis inventa et solidata sunt augmenta meritorum : quoniam istis cadentibus, illis in munere datum est ut cadere omnino non possent. (Moral. lib. xxxii, c. 23, n. 47, 48.) Primus ille apostata angelus idcirco ad multa fortiter sufficit, quia in natura rerum hunc per substantiam conditor primum fecit ; sicut in libro Job scriptum est : *Ipse est principium viarum Dei* (Job xl, 14) : quia nimirum cum cuncta Deus faceret, hunc primum condidit, quem reliquis angelis eminentiorem fecit. Qui speciosus factus in multis, condensisque frondibus dicitur, quia prælatum cæteris angelorum legionibus, tanta illum species pulchriorem reddidit, quanta et supposita multitudo angelorum decoravit. Apostata angelus in paradiso Dei tot quasi condensas frondes habuit, quot sub se positas supernorum spirituum legiones attendit. Qui et ideo peccans sine venia damnatus est, quia magnus sine comparatione fuerat creatus. Apostatæ angelo per Ezechielem prophetam dicitur : *Tu signaculum similitudinis Dei plenus sapientia, perfectus decore, in paradiso Dei fuisti* (Ezech. xxviii, 12, 13). Multa enim de ejus magnitudine locuturus, primo verbo cuncta complexus est. Quid primus angelus boni non habuit, si signaculum Dei similitudinis fuit ? De sigillo quippe annuli talis similitudo imaginaliter exprimitur, qualis in sigillo eodem substantialiter habetur. Et licet ad similitudinem Dei homo creatus sit, apostatæ tamen angelo quasi majus aliquid tribuens, non eum ad similitudinem Dei condidit, sed ipsum signaculum Dei similitudinis dicit ; ut quo subtilior est natura, eo in illo similitudo Dei plenius credatur expressa. Apostatæ angeli principatus celsitudinem adhuc Ezechiel propheta intuens, adjungit : *Tu Cherub extensus, et protegens in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum perfectus ambulasti* (Ezech. xxviii, 14). Cherub quippe plenitudo scientiæ interpretatur ; et idcirco iste Cherub dicitur quia transcendisse cunctos angelos scientia non dubitatur. Qui in medio ignitorum lapidum perfectus ambulavit, quia inter angelorum agmina [Edit., corda] charitatis igne succensa clarus gloria conditionis existit. (Num. 49.) De apostata angelo idcirco tam mira in quibus fuit et quæ amisit propheta insinuat, ut terrore homini ostendat quid ipse, si superbiat, de elationis culpa passurus sit, si feriendo illi parcere noluit quem creando in gloriam tantæ claritatis eleavit. (Moral. lib. iv, c. 1, n. 5.) Angelicus spiritus, sive humana anima ita immortalis est, ut mori possit ; ita mortalis, ut mori non possit. Nam beate vi-

A vere desinit, si se per vitium, seu per supplicium perdit *. Essentialiter autem vivere, neque per vitium, neque per supplicium amittit. A qualitate autem vivendi deficit, sed omni modo subsistendi interitum nec moriens sentit. Ut ergo breviter dixerim, et immortaliter mortalis est, et mortaliter immortalis. Electi angelorum spiritus, dum alios per superbiam cecidisse conspicerent, ipsi tanto robustius quanto humiliter steterunt, quia illi superæ regionis accolæ sua etiam detrimenta profecerunt, quæ ad æternitatis statum ex parte suæ destructionis est solidius instructa.

CAPUT XIII.

De novem ordinibus angelorum.

B (Moral. lib. xvii, c. 13, n. 18.) In cognitione humanæ rationis supernorum spirituum numerus non est, quia quanta sit illa frequentia invisibilis exercitus nescit, de qua recte dicitur : *Millia millium ministrabant ei, et decies milles centena millia assistebant ei* (Dan. vii, 10). Supernorum civium numerus infinitus et definitus exprimitur, ut qui Deo est numerabilis esse nobis innumerabilis demonstretur. Aliud est assistere, aliud ministrare. Assistant enim Deo illæ procul dubio angelicæ potestates quæ ad quædam nuntianda hominibus non exeunt. Ministrant vero hi qui ad explenda officia nuntiorum veniunt : sed tamen ipsi per contemplationem ab intimis non recedunt. Et quia plures sunt qui ministrant quam hi qui principaliter assistunt, assistentium numeros quasi definitus, ministrantium vero indefinitus ostenditur. (Lib. ii in Ezech., homil. 2, n. 14.) Isaias propheta dicit : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum* (Isai. vi, 1). Solium Dei est creatura angelica vel humana, cui per intellectum, quem dedit, præsidet : quod videlicet solium excelsum et elevatum dicit ; quia et natura humana ad celestem gloriam elevata proficit, et creatura angelica, dum multis spiritibus cadentibus jam solidata est in cœlo ne cadat, inde elevata est unde confirmata. Templum vero ejus hoc est quod solium, quia æternus Rex ibi habitat ubi sedet. (Lib. ii in Evang. homil. 34, n. 6, 7.) Angelorum et hominum naturam ad cognoscendum se Dominus condidit : quam dum consistere ad æternitatem voluit, eam procul dubio ad suam similitudinem creavit. Novem sunt ordines angelorum. Sed ut compleretur electorum numerus, homo decimus est creatus ; qui a Conditore suo nec post culpam periit, quia hunc æterna sapientia per carnem miraculis coruscans ex lumine testæ reparavit. Novem ordines angelorum diximus, quia videlicet testante sacro eloquio esse scimus, angelos, archangelos, virtutes, potestates, principatus, dominationes, thronos, cherubim, atque seraphim. Esse quidem angelos et archangelos pene omnes sacri eloquii pagina testantur : sed et cherubim atque seraphim sæpe, ut notum est, libri prophetarum loquuntur. Quatuor quoque ordinum nomina Paulus apostolus

* Edit., vivere, sive per vitium, sive per supplicium perdit.

ad Ephesios enumerat, dicens : *Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem* (Ephes. 1, 21). Ita ad Colossenses ait : *Sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates* (Coloss. 1, 16). Dominationes vero, principatus atque potestates, jam ad Ephesios loquens descripserat; sed ea quoque Colossensibus dicturus præmisit thronos, de quibus necdum quidquam fuerat Ephesiis locutus. Dum ergo illis quatuor quæ ad Ephesios ante dixit, id est, principatibus, potestatibus, virtutibus atque dominationibus conjunguntur throni, quinque sunt ordines qui specialiter exprimuntur. Quibus dum angeli et archangeli, cherubim atque seraphim adjuncta sunt, proculdubio novem esse ordines angelorum inveniuntur. Ipsi angelo qui primus est conditus per prophetam dicitur : *Tu cherub signaculum similitudinis plenus sapientia, perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti* (Ezech. xxviii, 12). Ubi notandum est quia non ad similitudinem Dei factus, sed signaculum similitudinis dicitur; ut quo in eo subtilior est natura, eo in illum imago Dei similior insinuetur expressa. Quo in loco mox subditur : *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum : sardius, topazius, jaspis, chrysolithus, onyx, beryllus, sapphirus, carbunculus, et smaragdus* (Ibid., 13). Ecce novem dixit nomina lapidum, quia profecto novem sunt ordines angelorum. Quibus nimirum ordinibus ille primus angelus ideo ornatus et operus exstitit, quia dum cunctis agminibus angelorum prælatus est, ex eorum comparatione clarior fuit. Græca lingua angeli nuntii, archangeli vero summi nuntii vocantur. (Num. 8.) Sciendum quoque quod angelorum vocabulum nomen est officii, non naturæ. Nam sancti illi celestis patriæ spiritus semper quidem sunt spiritus, sed semper vocari angeli nequaquam possunt; quia solem tunc sunt angeli cum per eos aliqua nuntiantur. Unde et per Psalmistam dicitur : *Qui facit angelos suos spiritus* (Psalm. ciii, 4) : ac si patenter dicat, Qui eos quos semper habet spiritus, etiam cum voluerit, angelos facit. Sciendum inagnopere est quod hi qui minima nuntiant, angeli, qui vero summa, archangeli vocantur. Hinc est enim quod ad Mariam virginem non quilibet angelus, sed Gabriel archangelus mittitur. Ad hoc quippe ministerium summum venire dignum fuerat qui summum omnium nuntiabat. Sancti angeli privatis nominibus censentur, ut signetur per vocabula etiam in operatione quid valeant. Cumque ad nos aliquid ministraturi veniunt, apud nos etiam nomina a ministeriis trahunt. (Num. 9.) Quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, ut ex ipso actu et nomine detur intelligi quia nullus potest facere quod facere prævalet Deus. Michael interpretatur *Quis ut Deus*. Gabriel autem dicitur *fortitudo Dei*. Ad Mariam quoque Gabriel mittitur, qui fortitudo Dei nominatur. Illum quippe nuntiare veniebat, qui ad debellandas aereas potestates humilis apparere dignatus est. Raphael interpretatur *medicina Dei*, quia videlicet dum Tobie oculos quasi per officium curationis te-

ligit, cæcitatibus ejus tenebras tersit. Quia ergo ad curandum mittitur, dignum videlicet fuit ut Dei medicina vocaretur. Sed quia sanctorum angelorum nomina interpretando perstrinximus, nunc superest ut ipsa officiorum vocabula breviter exsequamur. (Num. 10.) Virtutes vocantur illi nimirum spiritus per quos signa et miracula frequentius fiunt. Potestates vocantur hi qui hoc potentius cæteris in suo ordine perceperunt, ut eorum ditioni virtutes adversæ subjectæ sint, quorum potestate refrenantur, ne corda hominum tantum tentare prævaleant quantum volunt. Principatus vocantur qui ipsis quoque bonis angelorum spiritibus præsunt, qui subjectis aliis dum quæque sunt agenda bona disponunt, eis ad explenda divina ministeria principantur. Dominationes vero vocantur qui etiam potestates principatum dissimilitudine alta transcendunt. Ea ergo angelorum agmina, quæ mira potentia præminent, pro eo quod eis cætera ad obediendum subjecta sunt, dominationes vocantur. Throni scilicet illa agmina sunt vocata quibus ad exerendum judicium semper Deus omnipotens præsidet. Quia enim thronos latino eloquio sedes dicimus, throni dicti sunt hi qui tanta divinitatis gratia repleatur, ut in eis Dominus sedeat, et per eos sua judicia decernat. Unde et per Psalmistam dicitur : *Sedes super thronum, qui judicas æquitatem* (Psalm. ix, 5). Cherubim plenitudo scientiæ dicitur; et sublimiora illa agmina idcirco cherubim vocata sunt, quia tanto perfectiori scientia plena sunt, quanto claritatem Dei vicinius contemplantur: ut secundum creaturæ modum, eo plene omnia sciant quo visioni Conditoris sui per meritum dignitatis appropinquant. Seraphim vocantur illa sanctorum spirituum agmina, quæ ex singulari propinquitate Conditoris sui incomparabili ardent amore. Seraphim namque ardentes vel incendentes vocantur, quæ quia ita Deo conjuncta sunt, ut inter hæc et Deum nulli alii spiritus intersint, tanto magis ardent quanto hunc vicinius vident. Quorum profecto flamma ardor est charitatis, quia quo subtilius claritatem divinitatis ejus aspiciunt, eo validius in ejus amore flammescunt. (Num. 11.) Superna illa civitas ex angelis et hominibus constat, ad quam tantum credimus hominum genus ascendere, quantos illic contingit electos angelos remansisse, sicut scriptum est : *Statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei* (Deut. xxxii, 8).

CAPUT XIV.

De sanctis angelis quibus gentibus prælatis.

(Moral., lib. xvii, cap. 12, n. 17.) Dum pax in sublimibus angelorum ordinibus summa teneatur, quid est quod per angelum Danieli dicitur : *Ego veni propter sermones tuos : princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus : et ecce Michael unus de principibus primis venit in adiutorium mihi* (Dan. x, 13)? Et paulo post angelus ait : *Nunc revertar, ut prælior adversus principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens* (Ibid. 20). Quos itaque alios principes gentium

nisi angelos appellat, qui sibi resistere exeunti potuissent? Quæ ergo esse pax in sublimibus potest, si inter ipsos quoque angelicos spiritus præliandi certamen agitur, qui semper conspectui Veritatis assistant? Certa angelorum ministeria dispensandis singulis quibusque gentibus sunt prælata. Et cum subjectorum mores adversum se vici-sim præpositorum spirituum opem merentur, ipsi qui præsunt spiritus contra se venire referuntur. Angelus qui Danieli loquebatur, captivis Israelitici populi in Perside constitutis prælatus agnoscitur. Michael autem eorum qui ex eadem plebe in Judææ terra remanserant præpositus invenitur. Unde ab hoc eodem angelo paulo post Danieli dicitur: *Nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester* (*Ibid.* 21). De quo et hoc quod præmisimus dicit: *Et ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium mihi* (*Ibid.* 43). Qui dum nequaquam simul esse, sed venire in adjutorium dicitur, aperte ei populo prælatus agnoscitur qui captivus in alia parte tenebatur. Quid est angelum dicere: *Ego veni propter sermones tuos; princeps autem regni Persarum restitit mihi* (*Ibid.* 43), nisi sua subditis opera nuntiare? Ac si aperte dicat: Precum quidem tuarum merita exigunt ut Israeliticus populus a jugo suæ captivitatis exeat; sed est adhuc quod in eodem populo Persarum dominio purgari debeat: unde ereptioni illius Persarum princeps mihi jure contradicat, quamvis preces tuas eorum lacrymæ qui in Judæa relictii sunt adjuvent. Angelus qui loquebatur Danieli dixit: *Michael princeps vester venit in adjutorium mihi*. Cumque ut adversum Persarum principem prælietur egreditur, Græcorum sibi princeps adveniens apparet. Qua ex re innuitur quod adversum Græcos aliquid Judæa commiserat, quorum profecto causa ereptioni illius resistebat. Prophetæ preces angelus exaudit, sed Persarum princeps resistit; quia etsi jam vita justi deprecantis ereptionem populi exigit, ejusdem tamen populi adhuc vita contradicit; ut quia necdum plene hi qui in captivitatem fuerant ducti purgati sunt, jure eis adhuc Persæ dominentur. Michael adjuvat, sed Græcorum princeps ad prælium venit; quia mereri quidem veniam tam longa oppressorum captivitas poterat, sed ereptionis eorum beneficio hoc quoque quod in Græcos deliquerant obviabat. Recte dicitur quod contra se angeli veniunt, quia subjectarum sibi gentium vicissim merita contradicunt. Nam sublimes spiritus eisdem gentibus principantes nequaquam pro injuste agentibus decertant, sed eorum facta juste judicantes examinant. Cum uniuscujusque gentis vel culpa vel iustitia ad supernæ curiæ consilium ducitur, ejusdem gentis præpositus vel oblinuisse in certamine, vel non oblinuisse perhibetur. Quorum tamen omnium una victoria est sui super se opificis voluntas summa, quam dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent nunquam volunt.

CAPUT XV.

Quia malum nullius sit substantiæ, sed a diabolo primum inventum est.

(*Aug. de Gen. ad litter., lib. xviii., c. 14. Idem, Enchir., cap. 12, 13, 14, 15.*) Malum natura non est, sed privatio boni hoc nomen accepit. Omnis natura bonum est, magnum si corrumpi non potest, parvum si potest: nullum est ergo quod dicitur malum, si nullum sit bonum. Sed bonum omni malo carens integrum bonum est. Cui vero inest malum, vitiatum vel vitiosum bonum est. Nec malum unquam esse potest ullum, ubi est bonum nullum. Malum omnino non esset, nisi quod bonum est esset; quoniam omnis natura bonum est, nec res aliqua mala esset, si res ipsa quæ mala est natura non esset. Omnis natura etiam si vitiosa est, in quantum natura est, bona est; in quantum vitiosa est, mala est. Ex bonis mala orta sunt, et nisi in aliquibus bonis non sunt: nec erat, unde oriretur ulla mali natura. Nam si esset, in quantum natura esset, profecto bona esset. Non fuit prorsus unde primitus oriretur malum, nisi ex angeli et hominis natura bona. Ex bona quippe hominis natura oriri voluntas et bona potest et mala: ac per hoc dicimus angelum bonum et angelum malum, hominem bonum et hominem malum: sed bonum quod angelus, malum quod vitiosus; bonum quod homo, malum quod vitiosus. Quando dicimus bonum, naturam laudamus; quando dicimus malum, non naturam, sed vitium, quia inest bonæ naturæ, deprehendimus. (*Ibid., Sent. lib. 1, c. 14.*) Non ergo alicubi, aut aliquando erat malum, unde fieret diabolus malus, sed quia vitium est malum, dum esset angelus bonus, superbiendo effectus est malus. Ideoque recte dicitur ab eo inventum malum; malum igitur a diabolo non est creatum, sed inventum; et ideo malum nihil est, quia nullius substantiæ est: nam sine Deo factum est nihil, Deus autem malum non fecit. Creditur ab hæreticis mentem a Deo, vitia a diabolo fuisse creata, unde et ab his duæ naturæ, bona et mala, putantur. Sed vitia natura non sunt, et dum vere a diabolo sint, non tamen creata sunt.

CAPUT XVI.

De initio mundi vel creatione cæli et terræ.

(*Mor., lib. xxxii, c. 12, n. 16.*) Rerum substantia simul creata est; sed simul species formata non est; et quod simul exstitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ. Cum simul factum cælum terraque describitur, simul spiritualia atque corporalia, simul quidquid de cælo oritur, simul factum quidquid de terra producit, indicatur. Dixerat Moyses: *In principio creavit Deus cælum et terram* [*Gen. 1, 1*]. (*Lib. 1 in Ezech., hom. 4, n. 2.*) Sed quis crederet quia verum de præterito diceret, si de futuro etiam aliquid non dixisset? In ipsius etenim libri fine, in cujus exordio illa de præterito dixerat, aliquid prophetiæ per Jacob vocem de venturis permiscuit, dicens: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat qui mil-*

tendus est, et ipse erit expectatio gentium (Gen. xlix, A 40). [Moral. xxxii, c. 12, n. 26.] Qui diversis diebus creatum cœlum et terram, virgultum herbamque narraverat, nunc uno die facta manifestat; ut liquido ostenderet quod creatura omnis simul per substantiam exstitit, quamvis non simul per speciem processerit. (Apud Isidor., lib. 1 Sent., cap. 10.) Ratio mundi de uno considerata est homine: nam sicut per dimensiones ætatum ad finem homo vergitur, ita et mundus per hoc quod distenditur tempore deficiit; quia unde homo atque mundus crescere videtur, inde uterque minuitur. (Aug., lib. xii Conf., cap. 29.) Materies, ex qua formatus est mundus, origine, non tempore res a se factas præcessit, ut sonus cantum; prior est enim sonus cantu, quia suavis cantilenæ ad sonum vocis, non sonus pertinet ad suavitatem. Ac per hoc utrumque simul sunt; sed ille ad quem pertinet cantus prior est, id est, sonus. Materies, ex qua cœlum terraque formata est, ideo informis vocata est, quia nondum ex ea formata erant quæ formari restabant; verum ipsa materia ex nihilo facta erat. Aliud est aliquid fieri posse, aliud fieri necesse esse. Fieri necesse est quod Deus naturis inseruit, fieri autem posse est quod extra cursum indictum naturarum creator ut faceret quandoque voluit reservavit. (Aug., lib. xii Conf., cap. 6, 7.) Post annumeratam cœli terræque creaturam, ideo nominatur in Genesi (1, 3) Spiritus, ut quia superferri eum dici oportebat, ante illa nominarentur quorum creator Spiritus sanctus superferri diceretur: quod et Apostolus indicat (Rom. v, 5), dum supereminentem viam charitatis demonstrat. Ideo superferri aquis sanctus dicitur Spiritus, quia donum est Dei, in quo subsistentes requiescimus, atque protegendo nos superfertur nobis.

CAPUT XVII.

Quod essentia cœli et terræ in æternum subsistat.

(Moral., lib. xvii, c. 9, n. 11.) Cœli et terra per eam quam nunc habent imaginem transeunt, sed tamen per essentiam sine fine subsistunt. Hinc namque per Paulum dicitur: *Præterit enim figura hujus mundi* (I Cor. vii, 31). Hinc per semetipsam Veritas dicti: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt* (Matth. xxiv, 35). Hinc ad Joannem dicitur angelica voce: *Erit cælum novum et terra nova* (Apoc. xxi, 1). Quæ quidem non alia condenda sunt, sed hæc ipsa renovantur. Cælum ac terra et transit et erit, quia et ab ea quam nunc habet specie per ignem tergitur, et tamen in sua semper natura servatur. Unde per Psalmistam dicitur: *Mutabis ea, et mutabuntur* (Psal. ci, 27). In fine sæculi hujus ultimam commutationem suam cælum et terra ipsais nobis nunc vicissitudinibus nuntiant, quibus nostris usibus indesinenter alternant. Nam terra a sua specie hiemali ariditate deficit, vernali humore viridescit. Hinc ergo, hinc fidelis quisque colligat, et interire speciem cœli et terræ, et tamen per innovationem refici, quæ constat nunc assidue alternantiura specierum vicissitudinibus velut ex defectu reparari.

CAPUT XVIII.

De distinctione creaturarum.

(Moral. lib. iv, c. 2), n. 55). Ex rebus insensibilibus discimus quid de sensibilibus atque intelligibilibus sentiamus. Terra namque aere fecundatur, aer autem ex cœli qualitate disponitur. Jumenta quippe homines, hominibus angeli, archangeli vero angelis præsuot; nam quod jumentis homines præsent, et usu cernimus, et Psalmistæ verbis docemur, qui ait: *Omnia subjecti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi* (Ps. viii, 8). Quia vero angeli hominibus præsent, per prophetam testatur angelus dicens: *Princeps regni Persarum restitui mihi* (Dan. x, 13). Quod angeli a superiorum angelorum potestatibus dispensantur, Zacharias perhibet propheta, qui ait: *Ecce angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur; et alius angelus egrediebatur in occursum ejus; et dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum dicens: Absque muro habitabitur Jerusalem* (Zach. ii, 3). Si enim in ipsis officiis sanctorum spirituum nequaquam potestates summæ minimas disponent, nullo modo hoc quod homini diceret angelus ab angelo cognovisset. Quia cunctorum conditor omnia per semetipsum tenet, et tamen ad distinguendum pulchræ universalis ordinem, alia aliis dispensantibus regit; non immerito reges angelorum spiritus accipimus, qui quo auctori omnium familiarius serviunt, eo subjecta potius regunt. Homo cum angelis quiesceret, si persuasoris linguam sequi noluisse. Unde non immerito angeli consules vocantur: quia spiritali reipublicæ consulunt, dum nos sibi ad regnum socios jungunt. Dum sanctis angelis nuntiantibus voluntatem Conditoris agnoscimus, in eis procul dubio consultum ab hac angustia nostræ tribulationis invenimus.

CAPUT XIX.

Quod rationalis creatura angelorum atque hominum simul creata sit.

(Moral. xxxii, cap. 12, n. 17.) Omnis creatura ab auctore Deo, qui in actione sua nequaquam temporis protelatione distenditur, simul condita non dubitatur. Et si rerum causas subtili discussione pulsamus, simul factum angelum hominemque cognoscimus: simul videlicet, non unitate temporis, sed cognitione rationis; simul per acceptam imaginem sapientiæ, et non simul per conjunctam substantiam formæ. Scriptum de homine est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1, 26). Et per Ezechieleni ad Satan dicitur: *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, et perfectus decore in deliciis paradisi fuisti* (Ezech. xxviii, 12). In cuncta igitur creatura homo et angelus simul exstitit; quia ab omni natura irrationabili distinctus processit. In cuncta conditione rerum nullum rationale animal nisi angelus et homo est. Quidquid ratione uti non potest, cum homine factum non est. (Moral. lib. ix, c. 49, n. 75.) Licet per coeternum Patris Verbum cuncta creata sint, in ipsa tamen ratione creationis ostenditur quantum cunctis animalibus, quantum

rebus cœlestibus, sed tamen insensibilibus homo præferatur. *Cuncta dixit Deus, et facta sunt* (*Ps. cxlviii, 5*). Cum vero facere hominem decernit, hoc quod reverenter pensandum est, præmittit dicens: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (*Gen. i, 26*). Neque enim de eo sicut de rebus cæteris scriptum est: *Fiat, et factum est* (*Ibid. 3*); nec ut aqua volatilia, sic terra hominem protulit: sed prius quam fieret, *Faciamus* dicitur, ut videlicet quia rationalis creatura condebatur, quasi cum consilio facta videretur. Quasi per studium de terra plasmatur homo, et inspiratione Conditoris in virtute spiritus vitalis erigitur; ut scilicet non per jussionis vocem, sed per dignitatem operationis existeret, qui ad Conditoris imaginem fiebat. Scriptum est: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam fecit eos* (*Gen. i, 27*). [*Moral. lib. xxxii, c. 12, n. 16.*] Necdum Eva facta describitur, et jam homo masculus et femina perhibetur. Sed quia ex Adæ latere erat procul dubio femina processura, in illo jam computatur per substantiam a quo fuerat producenda per formam. Considerare tamen hæc et in minimis possumus, ut ex minimis majora pensemus. Herba namque cum creatur, necdum in illa fructus, necdum semen ostenditur. Inest vero ei, etiam cum non apparet, fructus et semen, quia nimirum simul sunt in radicis substantia quæ non simul prodeunt per temporis incrementa. (*Moral. lib. iv, c. 3, n. 8.*) Duas ad intelligendum se creaturas Deus fecerat, angelicam videlicet et humanam. Utramque vero superbiam perculit, atque ab statu ingenitæ rectitudinis fregit; sed una tegmen carnis habuit, alia vero nihil infirmum de carne gestavit. Angelus namque solummodo spiritus, homo vero et spiritus et caro. Misertus ergo Creator, ut hominem redimeret, carnem ad se debuit reducere, quam in perpetratione culpæ ex infirmitate aliquid constat habuisse. Et eo altius debuit apostatam angelum repellere, quo, cum a persistendi fortitudinæ corruit, nihil infirmum ex carne gestavit. Recte Psalmista, cum misertum Redemptorem hominibus diceret, ipsam quoque causam misericordiæ expressit, dicens: *Et memoratus est, quia caro sunt* (*Ps. lxxvii, 30*). Ac si diceret: Quo eorum infirma vidit, eo districte culpas punire voluit. Est adhuc aliud quod et perditus homo reparari debuit, et superbiens spiritus reparari non possit, quia nimirum angelus sua malitia cecidit, homo vero aliena præstratus est.

CAPUT XX.

De septenarii numeri perfectione.

Septem diebus universum tempus evoluitur. Æterna enim dies, quæ expleta septem dierum vicissitudine sequitur, scilicet octava est. (*Greg. lib. ii in Exech., homil. 4, n. 2.*) Unde et Psalmista resurrectionis diem considerans, quia de extremi iudicii erat districtione locuturus, præmisit titulum, dicens: *In finem Psalms David pro octava* (*Psalms. vi, 1*). Ut enim quam octavam diceret demonstraret, diem

illam tremendi terroris in psalmi inchoatione secutos est, dicens: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me* (*Ibid., 2*). [*Moral., lib. xxxv, c. 8, n. 16.*] Septenario numero perfectio æternitatis innuitur, cum dies septimus in requiem Domini sanctificatus vocatur. Cui jam vespera inesse non dicitur, quia æternæ beatitudinis requies nullo termino coarctatur. Hinc est etiam quod lege data dies septimus feriatus esse præcipitur (*Levit. xxv, 8, 9*), ut æterna per illum requies designetur. (*Num. 17.*) Quod per septenarium numerum præsentis vite universitas designatur tunc magis ostenditur cum post eum quoque etiam octonarius subiungitur. Septenarium quippe cum adhuc alius sequitur, ex ipso ejus augmento exprimitur quod finienda tempora æternitate concludantur. Scriptum est: *Da partes septem, necnon et octo* (*Eccl. xi, 2*). Per septenarium quippe numerum, hoc quod septem dienas agitur præsens tempus expressit; per octonarium vero vitam perpetuam designavit, quam tamen sua nobis Dominus resurrectione potest fecit. Dominicus scilicet die resurrexit, qui dum diem septimum, id est, sabbatum, sequitur, a conditione octavus invenitur. (*Num. 16.*) In annorum curriculo septenarius numerus septies multiplicatus monade addita ad quinquagenarium ducitur, ut perpetuam beatitudinem signans jubilæi sacratissima requies observetur. (*Num. 15.*) Septenarius numerus apud sapientes hujus sæculi quadam sua habetur ratione perfectus, quod ex primo pari et ex primo impari consummatur. Primus enim impar ternarius est, primusque par quaternarius. Ex quibus duobus septenarius constat, qui eisdem partibus suis multiplicatus in duodenarium surgit. Nam sive tres per quatuor, seu quatuor per tres ducimus, ad duodenarium pervenimus. Nos quia a superno munere veritatis prædicamenta percipimus, hæc fixa scientiæ altitudine despiciendo calcamus; hoc procul dubio inconcussa fide retinentes, quia quos spiritus gratiæ septiformis repleverit perficit, eisque non solum Trinitatis notitiam, sed etiam virtutum quatuor, id est, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis atque justitiæ operationem præbet.

CAPUT XXI.

De anima ejusque sensibus.

(*Moral., lib. xi, c. 33, n. 45.*) In Scriptura sacra dentes aliquando interni sensus accipi solent, Jeremia testante, qui ait: *Fregit ad numerum dentes meos* (*Thren. iii, 10*). Per dentes enim cibus frangitur ut glutitur. Unde non immerito in dentibus internos sensus accipimus, qui singula quæ cogitant quasi mandunt et comminunt, atque ad ventrem memoriæ transmittunt. Internos sensus animæ quasi dentes propheta ad numerum fractos dicit, quia juxta mensuram uniuscujusque peccati intelligentiæ cæcitas generatur in sensibus, et secundum quod quisque egit exterius, in eo obstupescit quod de internis atque invisibilibus intelligere potuit. *Unus homo qui comederit uram acerbam, obstupescit den-*

tes ejus (Ezech. xviii, 2; Jerem. xxx, 30). Quid namque acerba uva nisi peccatum est? Uva quippe acerba est fructus ante tempus. Quisquis enim præsens v. t. delectationibus satiari desiderat, quasi fructus ante tempus comedere festinat. Qui uvam acerbam comedit, dentes ejus obstupescunt, quia qui præsens mundi delectatione pascitur, interui ejus sensus ligantur, ut jam spiritualia mandare, id est, intelligere, nequeant, quia unde in exterioribus delectati sunt, tunc in intimis obstupescunt. Et dum peccato anima pascitur, panem justitiæ edere non valet, quoniam ligati dentes ex peccati consuetudine, justum quod intus sapit edere nequaquam possunt. Considerare magnopere quid agere justis soleant debemus. Qui plerumque, si qua in se quamlibet leviter carnalia esse deprehendunt, hæc in internis sensibus retractantes, vehementer in semet ipsis insequuntur, afflictione se conterunt magnisque cruciatibus, vel minima in se prava diducant atque per poenitentiam damnant. Electi quotidie agunt ut in conspectu æterni judicis et ipsi inveniri, in quantum est possibile, irreprehensibiles debeant, et hi qui eos sic se judicare conspiciunt emendare semetipsos a culpis gravioribus inardescant.

CAPUT XXII.

De conditione primi hominis.

(*Moral.*, lib. xiv, c. 3, n. 4; lib. xi, c. 50, n. 63; lib. xiv, c. 3, n. 4; lib. iv, c. 28, n. 54.) Primus homo ita conditus fuit, ut manente illo decederent tempora, nec cum temporibus ipse transiret. Stabat enim momentis decurrentibus, quia nequaquam ad vitæ terminum per dierum incrementa tendebat. Primus homo ante culpam statum habere fixum potuit, quia tempora eo stante transibant. Stabat tanto robustius, quanto semper stanti arctius inhaerebat; sed postquam deliquit, in quodam se quasi lubrico temporalitatis posuit. Et quia cibum comedit vetitum, status sui protinus invenit defectum. Et mox offenso Creatore cepit ire cum tempore. Ad hoc in paradiso homo conditus fuerat, ut si se ad Conditoris sui obedientiam vinculis charitatis astringeret, ad celestem angelorum patriam quandoque sine morte carnis transiret. Sic primus homo immortalis est conditus, ut tamen si peccaret mori posset; et sic mortalis est conditus, ut si non peccaret, mori etiam non posset*, atque ex merito liberi arbitrii beatitudinem illius regionis attingeret, in qua vel peccare vel mori non posset. In æternæ beatitudinis felicitate, ubi post redemptionis tempus, morte interposita, electi transeunt, illuc procul dubio parentes primi, si in conditionis suæ statu perstitissent, etiam sine morte corporum transferri potuissent. Quasi quoddam silentium primus homo conditus habuit, cum contra hostem suum liberum voluntatis arbitrium acceperat. Cui quia sua sponte succubuit, mox de se quod contra se perstreperet invenit. Quamvis silentio

A homo ab Auctore fuerit conditus, hosti tamen sponte substratus, clamores de pugna toleravit. Ipsa enim carnis suggestio quasi quidam clamor est contra quietem mentis.

CAPUT XXIII.

De lignis paradisi et ligno scientiæ boni et mali.

(*Moral.*, lib. xxxv, c. 14, n. 29.) In paradiso nequaquam mala arbor exstitit, quam Deus homini ne contingeret interdixit. Sed ut melius per obedientiæ meritum homo bene conditus cresceret, dignum fuerat ut hunc etiam a bono prohiberet; quatenus tanto verius hoc quod ageret virtus esset, quanto et a bono cessans auctori suo se substitutum humiliter exhiberet. *Ex omni ligno paradisi, inquit Deus, edit, de ligno autem scientiæ boni et mali ne tetigeritis* (Gen. ii, 16). Qui enim ab uno quolibet bono subjectos vetat, necesse est ut multa concedat, ne obedientis mens funditus intereat, si a bonis omnibus penitus repulsa jejuna. Omnes paradisi arbores ad esum Dominus concessit cum ab una prohibuit, ut creaturam suam, quam volebat extinguere sed proveli, tanto facilius ab una restringeret, quanto ad cunctas latius relaxaret.

CAPUT XXIV.

De prævaricatione primi hominis.

(*Moral.*, lib. xxiv, c. 7, n. 14.) Callidus hostis et humani generis inimicus quod in paradiso egit hoc quotidie agere non desistit. Verba quippe Dei de cordibus hominum molitur evellere, atque in eis ficta promissionis suæ blandimenta radicare: quotidie antiquus hostis id quod Deus minatur levigat, et ad hoc credendum quod falsum promittit in vitat. Falso enim pollicetur temporalia, ut mentibus hominum ea supplicia leviget quæ Deus minatur æterna. Humani generis adversarius, cum præsens vitæ gloriam spondet, quid aliud dicit quam *Gustate, et eritis sicut dii* (Gen. iii, 5)? Ac si aperte diceret: Temporalem concupiscentiam tangite, et in hoc mundo sublimes apparete. Antiquus hostis, cum a cordibus hominum timorem divinæ sententiæ amovere conatur, quid aliud loquitur quam id quod primis hominibus dixit: *Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi* (Ibid., 1)? Sed quia divino munere redemptus homo justitiam recepit quam dudum conditus amisit, robustior se jam contra blandimenta callidæ persuasionis exercet, quia experimento didicit quantum obediens esse debeat præcepto. Et quem tunc culpa duxit ad pœnam, nunc pœna sua restringit a culpa: ut tanto magis delinquere metuat, quanto, cogente supplicio, et ipse jam quod perpetravit accusat. (*Lib. i in Evang., homil. 16, n. 2, 3.*) Callidus adversarius contra primum hominem parentem nostrum in tribus se tentationibus erexit, quia hunc videlicet gula, vana gloria et avaritia tentavit; sed tentando superavit, quia sibi eum per consensum subdidit. Ex gula quippe tentavit, eum cibum ligni vetitum ostendit, atque ad comedendum suasit. Ex vana gloria ten-

* Melius in ed., etiam non mori posset.

rebus cœlestibus, sed tamen insensibilibus homo præferatur. *Cuncta dixit Deus, et facta sunt* (Ps. cxlviii, 5). Cum vero facere hominem decernit, hoc quod reverenter pensandum est, præmittit dicens: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. i, 26). Neque enim de eo sicut de rebus cæteris scriptum est: *Fiat, et factum est* (Ibid. 3); nec ut aqua volatilia, sic terra hominem protulit: sed prius quam fieret, *Faciamus* dicitur, ut videlicet quia rationalis creatura condebatur, quasi cum consilio facta videretur. Quasi per studium de terra plasmatur homo, et inspiratione Conditoris in virtute spiritus vitalis erigitur; ut scilicet non per jussionis vocem, sed per dignitatem operationis existeret, qui ad Conditoris imaginem fiebat. Scriptum est: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam fecit eos* (Gen. i, 27). [Moral. lib. xxxii, c. 12, n. 16.] Necdum Eva facta describitur, et jam homo masculus et femina perhibetur. Sed quia ex Adæ latere erat procul dubio femina processura, in illo jam computatur per substantiam a quo fuerat producenda per formam. Considerare tamen hæc et in minimis possumus, ut ex minimis majora pensemus. Herba namque cum creatur, necdum in illa fructus, necdum semen ostenditur. Inest vero ei, etiam cum non apparet, fructus et semen, quia nimirum simul sunt in radicis substantia quæ non simul procedunt per temporis incrementa. (Moral. lib. iv, c. 3, n. 8.) Duas ad intelligendum se creaturas Deus fecerat, angelicam videlicet et humanam. Utramque vero superbia perculit, atque ab statu ingenitæ rectitudinis fregit; sed una tegmen carnis habuit, alia vero nihil infirmum de carne gestavit. Angelus namque solummodo spiritus, homo vero et spiritus et caro. Misertus ergo Creator, ut hominem redimeret, carnem ad se debuit reducere, quam in perpetracione culpæ ex infirmitate aliquid constat habuisse. Et eo alius debuit apostatam angelum repellere, quo, cum a persistendi fortitudinis corruit, nihil infirmum ex carne gestavit. Recte Psalmista, cum misertum Redemptorem hominibus diceret, ipsam quoque causam misericordiæ expressit, dicens: *Et memoratus est, quia caro sum* (Ps. lxxvii, 39). Ac si diceret: Quo eorum infirma vidit, eo districte culpas punire noluit. Estadhuc aliud quod et perditus homo reparari debuit, et superbiens spiritus reparari non possit, quia nimirum angelus sua malitia cecidit, homo vero aliena prestratus est.

CAPUT XX.

De septenarii numeri perfectione.

Septem diebus universum tempus evoluitur. Æterna enim dies, quæ expleta septem dierum vicissitudine sequitur, scilicet octava est. (Greg. lib. ii in Ezech., homil. 4, n. 2.) Unde et Psalmista resurrectionis diem considerans, quia de extremi iudicii erat distinctione locuturus, præmisit titulum, dicens: *In finem Psalmus David pro octava* (Psalm. vi, 1). Ut enim quam octavam diceret demonstraret, diem

illam tremendi terroris in psalmi inchoatione secutos est, dicens: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me* (Ibid., 2). [Moral., lib. xxxv, c. 8, n. 16.] Septenario numero perfectio æternitatis innuitur, cum dies septimus in requiem Domini sanctificatus vocatur. Cui jam vespera inesse non dicitur, quia æternæ beatitudinis requies nullo termino coaretatur. Hinc est etiam quod lege data dies septimus feriatus esse præcipitur (Levit. xxv, 8, 9), ut æterna per illum requies designetur. (Num. 17.) Quod per septenarium numerum presentis vite universitas designatur tunc magis ostenditur cum post eum quoque etiam octonarius subiungitur. Septenarium quippe cum adhuc alius sequitur, ex ipso ejus augmento exprimitur quod finienda tempora æternitate concludantur. Scriptum est: *Da partes septem, necnon et octo* (Eccl. xi, 2). Per septenarium quippe numerum, hoc quod septem diebus agitur præsens tempus expressit; per octonarium vero vitam perpetuam designavit, quam tamen sua nobis Dominus resurrectione pitefecit. Dominico scilicet die resurrexit, qui dum diem septimum, id est, sabbatum, sequitur, a conditione octavius invenitur. (Num. 16.) In annorum curriculo septenarius numerus septies multiplicatus monade addita ad quinquagenarium ducitur, ut perpetuam beatitudinem signans jubilæi sacratissima requies observetur. (Num. 15.) Septenarius numerus apud sapientes hujus sæculi quadam sua habetur ratione perfectus, quod ex primo pari et ex primo impari consummatur. Primus enim impar ternarius est, primusque par quaternarius. Ex quibus duobus septenarius constat, qui eisdem partibus suis multiplicatus in duodenarium surgit. Nam sive tres per quatuor, seu quatuor per tres ducimus, ad duodenarium pervenimus. Nos quia a superno munere veritatis prædicamenta percepimus, hæc fixa scientiæ altitudine despiciendo calcamus; hoc procul dubio inconcussa fide retinentes, quia quos spiritus gratiæ septiformis repleverit perficit, eisque non solum Trinitatis notitiam, sed etiam virtutum quatuor, id est, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis atque justitiæ operationem præbet.

CAPUT XXI.

De anima ejusque sensibus.

(Moral., lib. xi, c. 33, n. 45.) In Scriptura sacra dentes aliquando interni sensus accipi solent, Jeremia testante, qui ait: *Fregit ad numerum dentes meos* (Thren. iii, 10). Per dentes enim cibus frangitur ut glutietur. Unde non immerito in dentibus internos sensus accipimus, qui singula quæ cogitant quasi mandunt et comminuunt, atque ad ventrem memoriæ transmittunt. Internos sensus animæ quasi dentes propheta ad numerum fractos dicit, quia juxta mensuram uniuscujusque peccati intelligentiæ cæcitas generatur in sensibus, et secundum quod quisque egit exterius, in eo obstupescit quod de internis atque invisibilibus intelligere potuit. *Omnis homo qui comederit avam acerbam, obstupescit den-*

ica ejus (*Ezech. xviii, 2; Jerem. xxx, 50*). Quid namque acerba uva nisi peccatum est? Uva quippe acerba est fructus ante tempus. Quisquis enim presentis vitæ delectationibus satiari desiderat, quasi fructus ante tempus comedere festinat. Qui uvam acerbam comedit, dentes ejus obstupescunt, quia qui presentis mundi delectatione pascitur, interni ejus sensus ligantur, ut jam spiritualia mandere, id est, intelligere, nequeant, quia unde in exterioribus delectati sunt, iude in intimis obstupescunt. Et dum peccato anima pascitur, panem justitiæ edere non valet, quoniam ligati dentes ex peccati consuetudine, justum quod intus sapit edere nequaquam possunt. Considerare magnopere quid agere justi soleant debemus. Qui plerumque, si qua in se quamlibet leviter carnalia esse deprehendunt, hæc in internis sensibus retractantes, vehementer in semet ipsis insequuntur, afflictione se conterunt magnisque cruciatibus, vel minima in se prava diducant atque per penitentiam damnant. Electi quotidie agunt ut in conspectu æterni judicis et ipsi inveniri, in quantum est possibile, irreprehensibiles debeant, et hi qui eos sic se judicare conspiciunt emendare semetipsos a culpis gravius inardescant.

CAPUT XXII.

De conditione primi hominis.

(*Moral., lib. xxv, c. 3, n. 4; lib. xi, c. 50, n. 63; lib. xiv, c. 3, n. 4; lib. iv, c. 28, n. 54.*) Primus homo ita conditus fuit, ut manente illo decederent tempora, nec cum temporibus ipse transiret. Stabat enim momentis decurrentibus, quia nequaquam ad vitæ terminum per dierum incrementa tendebat. Primus homo ante culpam statum habere fixum potuit, quia tempora eo stante transibant. Stabat tanto robustius, quanto semper stanti arcus inhaerebat; sed postquam deliquit, in quodam se quasi lubrico temporalitatis posuit. Et quia cibum comedit velut, status sui protinus invenit defectum. Et mox offenso Creatore cœpit ire cum tempore. Ad hoc in paradiso homo conditus fuerat, ut si se ad Conditoris sui obedientiam vinculis charitatis astringeret, ad cœlestem angelorum patriam quandoque sine morte carnis transiret. Sic primus homo immortalis est conditus, ut tamen si peccaret mori posset; et sic mortalis est conditus, ut si non peccaret, mori etiam non posset^a, atque ex merito liberi arbitrii beatitudinem illius regionis attingeret, in qua vel peccare vel mori non posset. In æternæ beatitudinis felicitate, ubi post redemptionis tempus, morte interposita, electi trans-eunt, illic procul dubio parentes primi, si in conditionis suæ statu perstitissent, etiam sine morte corporum transferri potuissent. Quasi quoddam silentium primus homo conditus habuit, cum contra hostem suum liberum voluntatis arbitrium acceperat. Cui quia sua sponte succubuit, mox de se quod contra se perstreperet invenit. Quamvis silentio

A homo ab Auctore fuerit conditus, hosti tamen sponte substratus, clamores de pugna toleravit. Ipsa enim carnis suggestio quasi quidam clamor est contra quietem mentis.

CAPUT XXIII.

De lignis paradisi et ligno scientiæ boni et mali.

(*Moral., lib. xxxv, c. 14, n. 29.*) In paradiso nequaquam mala arbor exstitit, quam Deus homini ne contingeret interdixit. Sed ut melius per obedientiæ meritum homo bene conditus cresceret, dignum fuerat ut hunc etiam a bono prohiberet; quatenus tanto verius hoc quod ageret virtus esset, quanto et a bono cessans auctori suo se sublitum humiliter exhiberet. *Ex omni ligno paradisi, inquit Deus, edite, de ligno autem scientiæ boni et mali ne tetigeritis* (*Gen. ii, 16*). Qui enim ab uno quolibet bono subjectos vetat, necesse est ut multa concedat, ne obedientis mens funditus intereat, si a bonis omnibus penitus repulsa jejuna. Omnes paradisi arbores ad esum Dominus concessit cum ab una prohibuit, ut creaturam suam, quam volebat exstingui sed provehi, tanto facilius ab una restringeret, quanto ad cunctas latius relaxaret.

CAPUT XXIV.

De prævaricatione primi hominis.

(*Moral., lib. xxiv, c. 7, n. 14.*) Callidus hostis et humani generis inimicus quod in paradiso egit hoc quotidie agere non desistit. Verba quippe Dei de cordibus hominum molitur evellere, atque in eis ficta promissionis suæ blandimenta radicare: quotidie antiquus hostis id quod Deus minatur levigat, et ad hoc credendum quod falsum promittit in vitat. Falso enim pollicetur temporalia, ut mentibus hominum ea supplicia leviget quæ Deus minatur æterna. Humani generis adversarius, cum presentis vitæ gloriam spondet, quid aliud dicit quam *Gustate, et eritis sicut dii* (*Gen. iii, 5*)? Ac si aperte diceret: Temporalem concupiscentiam tangite, et in hoc mundo sublimes apparete. Antiquus hostis, cum a cordibus hominum timorem divinæ sententiæ amovere conatur, quid aliud loquitur quam id quod primis hominibus dixit: *Car præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi* (*Ibid., 1*)? Sed quia divino munere redemptus homo justitiam recepit quam dudum conditus amisit, robustior se jam contra blandimenta callidæ persuasionis exercet, quia experimento didicit quantum obediens esse debeat præcepto. Et quem tunc culpa duxit ad pœnam, nunc pœna sua restringit a culpa: ut tanto magis delinquere metuat, quanto, cogente supplicio, et ipse jam quod perpetravit accusat. (*Lib. i in Evang., homil. 16, n. 2, 3.*) Callidus adversarius contra primum hominem parentem nostrum in tribus se temptationibus erexit, quia hunc videlicet gula, vana gloria et avaritia tentavit; sed tentando superavit, quia sibi eum per consensum subdidit. Ex gula quippe tentavit, cum cibum ligni vetitum ostendit, atque ad comedendum suasit. Ex vana gloria ten-

^a Melius in ed., etiam non mori posset.

tavit, cum diceret : *Eritis sicut dii* (Gen. iii, 5). Ex avaritia tentavit, cum diceret : *Scientes bonum et malum* (Ibid.). In hoc ergo eum ad superbiam traxit, quod illum ad avaritiam sublimitatis excitavit. Quibus modis diabolus primum hominem stravit, eisdem modis secundo homini tentato succubuit. Per gulam tentavit, cum dixit : *Dic ut lapides isti panes fiant* (Matth. iv, 3). Per vanam gloriam tentavit, cum dixit : *Si Filius Dei es, mitte te deorsum* (Ibid., 6). Per sublimitatis avaritiam tentavit, cum regna omnia mundi ostendit, dicens : *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me* (Ibid., 9). [Moral. xxviii, c. 1, n. 6.] * Quid est quod ad auram post meridiem Dominus deambulat, nisi quod lux ferventior charitatis abscesserat, et peccatricem animam culpæ suæ frigora constringebant? Increpavit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret; quatenus peccator homo, et per verba quod fecerat audiret, et per deambulationem, amisso æternitatis statu, mutabilitatis suæ inconstantiam cerneret, et per auram fervore charitatis expulso, torporem suum animadverteret, et per declinationem solis cognosceret quod ad tenebras propinquaret. (Moral., lib. ii, c. 5, n. 6.) Scriptum est : *Vocavit Deus Adam, et dixit ei : Ubi es* (Gen. iii, 9)? Quid est quod Dominus Adam post lapsum requirit, dicens : *Ubi es*? Nunquidquam divina potentia nesciebat post culpam servus ad quæ latibula fugerat? Sed quia vidit in culpa lapsum, jam sub peccato velut ab oculis veritatis absconditum, quia tenebras erroris ejus non approbat, quasi ubi sit peccator ignorat. Omnipotens Dominus Adam et vocat et requirit, dicens : *Ubi es*? Per hoc quod vocat, signum dat quia ad prænitentiam revocat. Per hoc quod requirit, aperte insinuat quia peccatores jure damnatos non ignorat. (Moral., lib. xi, c. 43, n. 59.) Humanum genus contemplationem lucis intimæ habuit in paradiso; sed sibi metipsi placens, quod ad se recessit, lumen Conditoris perdidit ejusque faciem; ad ligna paradisi fugit, quia post culpam videre metuebat quem amare consueverat. Sed ecce post culpam venit in pœnam, ex pœna autem ad amorem redit, quia quis fuerit culpæ fructus invenit; atque illam faciem quam timuit in culpa, excitatus requirit ex pœna : ut jam caliginem cæcitatæ suæ fugiat, atque hoc ipsum quod Auctorem suum non videt graviter perhorrescat.

CAPUT XXV.

De mutatione et volubilitate temporum.

(Moral., lib. xi, c. 50, n. 68.) Fixum statum temporum in præsentis sæculo habere non possumus, ubi transituri venimus atque hoc ipsum nostrum vivere quotidie a vita transire est. Quem videlicet lapsum temporum primus homo ante culpam habere non potuit, quia tempora, eo stante, transibant. Sed

* Hæc in nostro Cod. ex scribæ incuria desunt, quæ tamen, ut sententia constaret, ex Gregorio supplere visum mihi fuit.

A postquam deliquit, in quodam se quasi lubrica temporalitatis posuit. Et quia cibum comedit vetitum, status sui protinus invenit defectum. Temporum mutabilitatem non solum exterius, sed interius quoque homo patitur, dum ad meliora exsurgero opera conatur. Mens etenim mutabilitatis suæ pondere ad aliud semper impellitur quam est; et nisi in statu suo arcta custodiæ disciplina teneatur, semper inferiora ^b delabitur. Quæ enim semper stantem deseruit, statum, quem habebat ^c amisit. (Moral. iv, c. 1, n. 4.) Omne etenim tempus hoc nostræ mortalitatis quandiu nos in hac nostræ mutabilitatis corruptione retinet, æternitatis nobis incommutabilitas non apparet. Qui igitur diem jam æternitatis videt, ægre diem suæ mortalitatis sustinet. Scriptum est in libro beati Job : *Pereat dies, in qua natus sum* (Job. iii, 3). In die quippe justitiam homo est conditus, sed jam in tempore culpæ natus. Adam enim conditus, sed Cain primus natus est. Quid est ergo diei nativitatis maledicere, nisi aperte dicere : Dies mutabilitatis pereat, et lumen æternitatis erumpat (Num. 5)? Hoc tempus nostræ mutabilitatis non quandoque ita periturum, id est, transitorium est, ut male sit, sed ut penitus non sit, angelo in sacro eloquio attestante, qui ait : *Per virentem in sæcula, quia tempus jam non erit* (Apoc. x, 6). Nam etsi Propheta dicit : *Erit tempus eorum in æternum* (Ps. lxxx, 16); quia per momenta tempus deficit, nomine temporis eorum defectum vocavit, ostendens quod sine omnimodo defectu deficient hi qui a visionis intimæ consolatione separantur. (Moral. lib. xxv, c. 3, n. 4.) Nos quippe, quia de propagine primi hominis nascimur, radicis amaritudinem quasi in virgulto retinemus. Nam quia ex illo originem ducimus, ejus cursum nascendo sortimur, ut eo ipso momento quotidiano quo vivimus incessanter a vita transeamus, et vivendi nobis spatium unde crescere creditur, inde decrescat. Dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad juventutem, senectus transit ad mortem in cursu vitæ præsentis, ipsis suis augmentis ad detrimentum miser homo compellitur, et inde semper deficit unde se proficere in spatium vitæ credit.

CAPUT XXVI.

D *De discordia angelorum sanctorum atque hominum sub prævaricatione constitutorum.*

(Lib. i in Ev., homil. 8, n. 2.) Priusquam Redemptor noster per carnem nasceretur, discordiam cum angelis habuimus, a quorum claritate atque munditia per primæ culpæ meritum, per quotidiana delicta, longe distabamus. Quia ergo peccando extranei eramus a Deo, extraneos nos a suo consortio deputabant Angeli cives Dei. Sed quia nos cognovimus Regem nostrum, recognoverunt nos Angeli cives suos. Quia cœli Rex terram nostræ carnis assumpsit, infirmitatem nostram angelica celsitudo

^b Ed., in deteriora.

^c Ed., quem habere potuit.

non despicit. Ad pacem nostram Angeli redeunt, intentionem prioris discordiæ postponunt : et quos infirmos prius, abjectosque despexerunt, jam socios venerantur. In veteri testamento Loth, et Josue Angelos adorant, nec tamen adorare prohibentur : Johannes in Apocalypsi adorare Angelum voluit, sed tamen idem hunc Angelus, ne se adorare debeat, compescuit, dicens : *Vide ne feceris : conseruus tuus sum et fratrum tuorum.* Quid est, quod ante Redemptoris adventum Angeli ab hominibus adorantur, et tacent, postmodum vero adorari refugiunt : nisi quod naturam nostram, quam prius despexerunt, postquam hanc super se adsumptam conspiciunt, substratam sibi videre pertimescunt ? Nec jam sub se velut infirmam contemnere ausi sunt, quam super se videlicet in cœli Rege venerantur. Nec habere de-

CAPUT XXVII.

De Jerusalem celesti vel ejus civibus.

(*Lib. II in Ezech. homil. I, n. 5.*) Jerusalem visio pacis interpretatur. Illi nimirum in Jerusalem habitant qui in visione pacis intimæ mentem figunt. Scriptum quippe est : *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas* (*Psal. cxxi, 3*). Quia enim illa internæ pacis visio ex sanctorum civium congregatione construitur, Jerusalem celestis ut civitas ædificatur. Superna illa Jerusalem civitas dum in hac peregrinationis terra flagellis percutitur, tribulationibus tunditur, ejus lapides quotidie quadrantur. Ipsa est civitas, scilicet sancta Ecclesia, quæ regnatura in cœlo adhuc laborat in terra : cujus civibus Petrus dicit : *Et vos tanquam lapides vivi superædificamini* (*I Petr. II, 5*). Et Paulus ait : *Dei agricultura, Dei ædificatio estis* (*I Cor. III, 9*). Jerusalem civitas habet hic in sanctorum moribus magnum jam ædificium suum. In ædificio quippe lapis super lapidem ponitur, et qui portat alterum portatur ab altero. (*Lib. II in Ezech., homil. 9, n. 10.*) Isaias propheta ait : *Vivit Dominus, cujus ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem* (*Isai. xxxi, 9*). Plus est enim caminum esse quam ignem, quia ignis esse et parvus potest, in camino autem vastior flamma succenditur. Sion vero *speculatio*, Jerusalem autem *visio pacis* dicitur, pacem vero nostram hic interim speculamur, ut illic postmodum plene videamus. Ex amore omnipotentis Domini in Sion ignis est, in Jerusalem vero caminus ; quia hic amoris ejus flammis aliquatenus ardemus ubi de illo aliquid contemplamur. Sed ibi plene ardebimus ubi plene videbimus quem amamus.

CAPUT XXVIII.

De Babylonia ejusque civibus.

(*Moral., lib. XIV, c. 53, n. 65 ; VI, c. 16, n. 25.*) Sciendum est quod Sennaar latissima vallis est, in qua turris Babyloniæ a superbientibus ædificari coeperat. Sennaar quippe interpretatur *fetor eorum* : quæ turris linguarum facta diversitate destructa est, quæ et Babylon dicta est, pro ipsa videlicet confusione mentium atque linguarum. Babylon *confusio* interpreta-

tur. Recte igitur infecunda mens Babyloniæ filia nuncupatur, quæ in eo quod nequaquam bona opera germinat, dum nullo ordine rectæ vitæ componitur, quasi confusione matre generatur. Scriptum est : *Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon, sede in terra ; non est solium filiæ Chaldeorum* (*Isai. XLVII, 1*). Humana igitur mens, postquam statum salutis perdidit, ad confusionis suæ cumulum, appellatur virgo, vel incorrupta, quod dudum fuit, cui apte per increpationem dicitur divina voce, *Descende*. In alto quippe humanus animus stat quando superuis retributionibus inhiat, sed ab hoc statu descendit cum, turpiter victus, sese defluentibus mundi desideriis subjicit. (*Moral. XIV, c. 17, n. 21.*) Certissime filiæ Babyloniæ dicitur : *Sede in pulvere* ; cum enim semper terra sit pulvis, quid per pulverem nisi cogitationes debemus accipere ? Quæ dum importune ac silenter in mente volant, ejus oculos excæcant. Et quid per terram, nisi terrena actio designatur ? Reproborum mens prius ad cogitanda prava deiecitur, et postmodum ad facienda. Recte ergo filiæ Babylon, quæ ab hoc internæ rectitudinis judicio descendit, per ferientem sententiam dicitur ut prius in pulvere et post in terra sedeat, quia nisi se in cogitatione prosterneret, in malo opere non hæsisset. (*Moral. VI, 16, n. 25.*) Descendens enim, in pulvere residet, quia cœlestia deserens, terrenis cogitationibus aspersa in infimis vilescit. (*Moral. III, 31, n. 60.*) Sunt nonnulli qui, cum parva agunt, de semetipsis magna sentiunt. In altum mentem sublevant, et præire se cæteros virtutum meritis putant. Illi nimirum apud se introrsum humilitatis sterquilinum deserunt, et elationis fastigia ascendunt. Illud videlicet imitantes qui primus se apud se extulit, sed elevando prostravit. Illum imitantes qui accepta conditionis dignitate contentus non fuit, dicens : *In cælum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum* (*Isai. XIV, 13*). Apostatæ angelo male conjuncta Babylonia, id est, confusa multitudo peccantium dicit : *Sedeo regina, et vidua non sum* (*Isai. XLVII, 8, secund. LXX*). Quisquis ergo introrsum intumescit, in altum se apud semetipsum posuit, sed eo se gravius in infimis deprimit quod de se infima veraciter sentire contemnit. (*Moral. V, 21, n. 41.*) Leænæ nomina aliquando hujus mundi civitas, id est, Babylonia, designatur, quæ contra vitam innocentium immanitate crudelitatis efferatur, quæ antiquo hosti, quasi sævissimo leoni, sociata, perversæ persuasionis ejus semina concipit, et reprobos ex se filios ad similitudinem illius, quasi crudeles catulos gignit. Catuli leonum sunt quilibet reprobi ad iniquam vitam malignorum spirituum errore generati, qui et simul omnes universam mundi civitatem, quam prædiximus, Babyloniā faciunt, et tamen hi iidem singuli Babyloniæ filii, quasi non leænæ, sed leænæ catuli vocantur. Sicut Sion tota simul Ecclesia dicitur, filii autem Sion sanctorum quique singuli memorantur ; ita et filii Babyloniæ singuli quique reproborum, et eadem Babylonia simul omnes reprobi vocantur.

(Num. 42.) Sancti viri quando in hac vita sunt, semetipsum sollicita circumspectione custodiunt, neleo circueus insidiando subripiat, id est, antiquus hostis sub aliqua imagine virtutis occidat; et læanæ vox auribus obstrepat, id est, ne Babylonis gloria sensum ab amore celestis patriæ avertat.

CAPUT XXIX.

Quid significet arca diluvii.

(Lib. II in Ezech., homil. 4, n. 16.) Arca diluvii, quæ inferius ampla, superius vero angusta describitur, sancta Ecclesia figuratur, quæ a trecentis et sexaginta ac triginta cubitis ad unum cubitum colligitur (Gen. vi, 15); quia ab ea latitudine quam sancta Ecclesia in membris suis adhuc infirmantibus habet, paulisper angustata, et in altum proficiens, ad unum tendit. Ratio exigit ut credamus quod in illa arcæ latitudine omnes bestiarum cunctaque quadrupedia atque reptilia in inferioribus fuerunt, homo vero atque volatilia nimirum in superioribus. Juxta superiorem etenim partem fenestra fuit in latere, de qua corvum vel columbam dimisit homo, ut si jam diluvii transissent aquæ, cognosceret. Et quia arca eadem in uno fuit cubito consummata, homo et volatilia juxta cubitum fuerunt. Recte per arcam universa Ecclesia designatur, quæ adhuc in multis suis carnalibus lata est, in paucis spiritualibus angusta. Et quia ad unum hominem, qui est sine peccato, colligitur, quasi in uno cubito consummatur. (Lib. II in Evang. homil. 38, n. 8.) Arca in undis diluvii Ecclesiæ typum gessit, quia scilicet ampla in inferioribus et angusta in superioribus fuit; quæ in summitate etiam sua ad unius mensuram cubiti excrevit. Inferius quippe quadrupedia atque reptilia, superius vero aves et homines habuisse credenda est. Ibi lata existit arca ubi bestias habuit, ibi angusta ubi homines servavit, quia nimirum sancta Ecclesia in carnalibus ampla est, in spiritualibus angusta. Ubi enim bestiales hominum mores tolerat, illic latius sinum laxat. Ubi autem eos habet qui spirituali ratione suffulti sunt, illic quidem ad summum ducitur, sed tamen, quia pauci sunt, angustatur. *Lata quippe via est quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui vadunt per eam: et angusta porta est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam* (Matth. vii, 13). Eo usque arca angustatur in summis, quousque ad mensuram unius cubiti perducat: quia in sancta Ecclesia quanto sanctiores quique sunt, tanto pauciores. Quæ in summo ad illum perducitur, qui solus homo in hominibus, et sine ullius comparatione natus est sanctus. Qui, juxta Psalmistæ vocem, *Factus est sicut passer unicus in edificio* (Ps. ci, 8).

CAPUT XXX.

De electis ante legem vel sub lege exortis.

(Moral. iv, 32, n. 65.) Multi electi ab ipso mundi primordio ante redemptionis tempus exorti sunt, et tamen huic mundo semetipsos mortificare curaverunt. Qui conscriptæ legis tabulas non habentes,

A quasi ab utero mortui sunt, quia Auctorem suum naturali lege timuerunt; et cum venturum Mediatorem crederent, studuerunt summopere mortificandis voluptatibus etiam quæ scripta non acceperant præcepta servare. Tempus illud quod juxta mundi initium mortuos huic sæculo patres nostros protulit quasi abortivi uteris fuit. Ibi namque Abel, qui occidenti se fratri restitisse non legitur (Gen. iv, 8, 24). Ibi Enoch, qui talem exhibuit vitam, ut ambulaturus cum Domino transferretur (Gen. v, 22). Noe scilicet, per hoc quod divino examini placuit, in mundum mundo superstes fuit (Gen. vii, 23). Abraham patriarcha, dum peregrinus existit sæculo, factus est amicus Deo (Gen. xii, 4). Isaac quippe caligantibus carnis oculis, per ætatem quidam præsentia non vidit, sed per virtutem prophetici spiritus, in futuris etiam sæculis magna venditi luce radiavit (Gen. xxvii, 1). Jacob iram fratris humiliter fugit, clementer edomuit (Gen. xxxiii, 4). Qui prole quidem secundus existit, sed tamen spiritus ubertate fecundior, eandem prolem sub prophetiæ suæ vinculis astrinxit. A mundi primordiis, dum quosdam paucos electos Mose scribente cognoscimus, pars nobis maxima humani generis occultatur. Neque enim ut justos solummodo usque ad acceptam legem existisse credendum est, quot Moses brevi-sima descriptione perstrinxit. Quia ergo a mundi primordio edita multitudo bonorum ex magna parte notitiæ nostræ subtrahitur, quasi abortivi um absconditum vocatur (Lib. II in Ezech., homil. I, n. 4). Fuerunt in Israelitico populo sancti viri patriarchæ atque prophetæ qui montes jure vocarentur, quia per vitæ meritum ad cœlestia propinquaverunt. Sed incarnatus Unigenitus istis montibus æqualis non fuit, quia naturam, vitam, et merita omnium ex sua divinitate transcendit. Dominus Jesus Christus mons super verticem montium dicitur, quia excelsus ex divinitate sua inventus est etiam super cacumina sanctorum (Isai. ii, 2), ut hi, qui multum in Deo profecerunt, ejus vestigia vix potuissent tangere ex vertice cogitationis. Electi, qui post acceptam legem in hoc mundo nati sunt, auctori suo ejusdem legis sunt admonitione concepti. (Moral. iv, c. 32, n. 64.) Sed tamen quasi concepti lucem minime viderunt, quia ad adventum incarnationis dominicæ, quamvis hanc fideliter crederent, pervenire nequiverunt. Incarnatus Dominus dicit: *Ego sum lux mundi* (Joann. viii, 12). Atque ipsa Lux ait: *Multi prophetæ et justi desideraverunt videre quæ videtis, et non viderunt* (Matth. xiii, 17). Quia ad spem venturi Mediatoris apertis prophetarum vocibus excitati, nequaquam potuerunt cernere ejus incarnationem. Ante adventum Redemptoris nostri multitudo electorum formam quidem fidei habuit, sed hanc usque ad apertam visionem divinæ præsentis non perduxit, quia prius hos a mundo mors interveniens rapuit quam manifesta mundum veritas illustravit. (Moral. iv, c. 33, n. 66.) Mediatoris adventum, quem patres in lege positi diu præstolati sunt, ad vitæ suæ requiem populi gentiles invenerunt. Paulo attestante, qui ait:

Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus, electio autem consecuta est (Rom. xi, 7).

CAPUT XXXI.

De electis viris ante aduentum Christi exortis.

(Præf. in lib. Job, c. 6, n. 13.) Mira divinæ dispensationis opera libet cernere quomodo ad illuminandam noctem vitæ præsentis astra quæque suis vicibus in cœli faciem veniant, quousque in finem noctis Redemptor humani generis, quasi verus Lucifer, surgat. Nocturnum namque spatium, dum decedentium succedentiumque stellarum cursibus illustratur, magno cœli decore peragitur. Ut scilicet noctis nostræ tenebras suo tempore editus vicissimque permutatus stellarum radius tangeret, ad ostendendum innocentiam, venit Abel; ad docendam actionis munditiam, venit Enoch; ad insinuandam longanimitatem spei et operis, venit Noe; ad manifestandam obedientiam, venit Abraham; ad demonstrandam conjugalis vitæ castimoniam, venit Isaac; ad insinuandam laboris tolerantiam, venit Jacob; ad rependendam pro malo bonæ retributionis gratiam, venit Joseph; ad ostendendam mansuetudinem, venit Moses; ad informandam contra adversa fiduciam, venit Josue; ad ostendendam inter flagella patientiam, venit Job. Ecce quam fulgentes stellas in cœlo figuratiter cernimus: ut inoffenso pede operis iter nostræ noctis ambulemus. Cognitioni hominum divina dispensatio quot justos exhibuit, quasi tot astra super peccantium tenebras cœlum misit, quousque verus Lucifer surgeret, qui, æternum nobis mane nuntians, stellis cæteris clarius ex divinitate radiaret. (Num. 14.) Electi omnes dum Mediatorem Dei et hominum bene vivendo præeunt, et rebus et vocibus prophetando promittunt. Nullus etenim justus fuit qui non ejus per figuram nuntius exstiterit. Dignum quippe erat ut in semetipsis bonum omnes ostenderent, de quo et omnes boni essent, et quod prodesse omnibus seirent. Unde et sine cessatione promitti debuit, quod et sine æstimatione dabatur percipi, et sine fine retineri: ut simul omnia sæcula dicerent quid in redemptione communis sæculorum suis exhiberet.

CAPUT XXXII.

De dilectione Dei et proximi.

Prima virtus obedientiæ in charitate est; quæ videlicet charitas in duobus præceptis distinguitur, ut Deus et proximus diligatur. Et recta operatio ex decalogi completionem perficitur, ut cum bona agi cœperint, mala jam nulla perpetrentur. (Moral. vii, c. 14, n. 28.) Duo sunt præcepta charitatis, dilectio videlicet Dei et dilectio proximi. Per quæ utraque nos sacræ Scripturæ dicta vivificant, quia dilectionem Dei et proximi capimus in eloquiis divinis. Per amorem Dei amor proximi gignitur, et per amorem proximi Dei amor nutritur. Nam qui amare Deum negligit, profecto diligere proximum necit. Tunc plenius in Dei dilectione proficimus, si in ejusdem dilectionis gremio prius proximi charitate lactamur. Quia amor Dei amorem proximi generat, dicturus per legem Dominus: *Diliges proximum tuum*, præcavit dicens:

Diliges Dominum Deum tuum (Deut. vi, 5; x, 12; Matth. xxii, 37, 39); ut videlicet in terra pectoris nostri prius amoris sui radicem figeret, quatenus per ramos postmodum dilectio fraterna germinaret. Amor Dei ex proximi amore coalescit, sicut testatur Joannes, qui quosdam increpat, dicens: Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere (I Joan. iv, 20)? Quæ tamen divina dilectio per timorem nascitur, sed in affectum crescendo permutatur. (Num. 29.) Sæpe omnipotens Deus, ut quantum quisque a charitate ejus et proximi longe sit, vel in ea quantum profecerit innotescat, miro ordine cuncta dispensans, alios flagellis depriimit, alios successibus fulcit. Et cum quosdam temporaliter deserit, in quorundam cordibus quod malum latet ostendit. Nam plerumque ipsi nos miseris insequuntur qui felices sine comparatione coluerunt. (Lib. ii in Evang. homil. 30, n. 40.) Inoffenso pede iter nostrum in terra agitur, si Deus et proximus integra mente diligatur. Nec Deus enim vere diligitur sine proximo, nec proximus vere diligitur sine Deo. Spiritus sanctus secundo legitur discipulis datus, prius a Domino in terra degente, postmodum a Domino cœlo præsidente. In terra quippe, ut diligatur proximus; e cœlo vero, ut diligatur Deus. Sed cur prius in terra, postmodum e cœlo, nisi quod patenter datur intelligi quia, juxta Joannis vocem, *Qui fratrem suum non diligit quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere (I Joan. iv, 20)?* Amemus et amplectamur proximum, qui juxta nos est, ut pervenire valeamus ad amorem illius qui super nos est. Meditetur mens in proximo quod exhibeat Deo, ut perfecte mereamur in eo gaudere cum proximo. Tunc enim ad illam supernæ frequentiæ lætitiæ perveniemus, de qua nunc sancti Spiritus pignus accepimus. Ad istum finem, scilicet ad dilectionem Dei et proximi, toto amore tendamus. Omne mandatum de sola dilectione est, et omnia unum præceptum sunt. Quia quicquid præcipitur, in sola charitate solidatur. Præcepta dominica et multa sunt et unum: multa per diversitatem operis, unum in radice dilectionis. Qualiter dilectio Dei et proximi sit tenenda ipse insinuat qui in plerisque Scripturæ suæ sententiis et amicos jubet diligere in se, et inimicos diligere propter se.

CAPUT XXXIII.

De lege veteri.

(Moral. xi, 17, n. 23.) Legis duritia unumquemque peccantem morte corporis puniri sanciebat. Sed postquam Redemptor noster asperitatem legalis sanctionis per mansuetudinem temperavit, non jam pro culpa mortem carnis inferri constituit, sed mors spiritus quantum timeenda esset indicavit. (Lib. ii in Evang. homil. 33, n. 8.) Scriptum est in Exodo: *Manus Moysi erant graves: sumentes igitur lapidem posuerunt subter eum, in quo sedit: Aaron autem et Hur sustentabant manus ejus (Exod. xvii, 12).* Moyses igitur sedit in lapide, cum Lex requievit in Ecclesia. Sed hæc eadem Lex manus graves habuit,

quia peccantes quosque non misericorditer pertulit, sed severa districtione percussit. Aaron sacerdos *mons fortitudinis*, Hur autem *ignis* interpretatur. Quem itaque iste mons fortitudinis signat, nisi Redemptorem nostrum, de quo per prophetam dicitur: *Erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium* (Isa. ii, 2)? Aut quis per ignem, nisi sanctus Spiritus figuratur, de quo idem Redemptor dicit: *Ignem veni mittere in terram* (Luc. xii, 49)? Aaron scilicet et Hur graves manus Moysi sustinent, atque sustentando leviores reddunt, quia Mediatrix Dei et hominum cum igne sancti Spiritus veniens, mandata Legis gravia, quæ dum carnaliter tenerentur portari non poterant, tolerabiliora nobis per spiritualem intelligentiam ostendit. Quasi enim manus Moysi leves reddidit, quia pondus mandatorum Legis ad virtutem confessionis retorsit.

CAPUT XXXIV.

De historia et allegoria.

(*Moral.* xxi, 1, n. 1.) Intellectus sacri eloquii inter textum et mysterium tanta est libratione pensandus, ut utriusque partis lance moderata, hunc neque nimis discussionis pondus deprimat, neque rursum torpor incuriæ vacuum relinquat. Multæ sacri eloquii sententiæ tanta allegoriarum conceptione sunt gravidæ, ut quisquis eas ad solam tenere historiam nititur, earum notitia per suam incuriam privetur. Nonnullæ vero ita exterioribus præceptis inserviunt, ut si quis eas subtilius penetrare desiderat, intus quidem nihil inveniat, sed hoc sibi etiam quod foras loquuntur abscondat. (*Num.* 2.) Ante considerationis nostræ oculos præcedentium patrum sententiæ quasi virgæ variæ ponuntur. In quibus dum plerumque intellectum litteræ fugimus, quasi corticem subtrahimus. Et dum plerumque intellectum litteræ sequimur, quasi corticem reservamus. Dumque ab ipsis cortex litteræ subducitur, allegoriæ candor interior demonstratur; et dum cortex relinquitur, exterioris intelligentiæ virentia exempla monstrantur. Varias virgas Jacob in aquæ canalibus posuit (*Gen.* xxx, 38): quia Redemptor noster in libris eas sacræ scientiæ sententias, quibus nos intrinsecus infundimur, fixit. Has aspicientes arietes cum ovibus coeunt; quia rationales nostri spiritus, dum in earum intentione defixi sunt, in singulis quibusque actionibus permiscuntur, ut tales fetus operum procreent qualia exempla præcedentium in vocibus præceptorum vident, scilicet, ut diversum colorem proles boni operis habeat. Nonnunquam subtracto litteræ cortice, acutius mens nostra interna considerat, et reservato nonnunquam historiæ tegmine, bene se in exterioribus format. In sacro eloquio intelligentiæ magna discretio est. (*Ap. Paterium lib. ii, c. 29, in Exodum.*) Sæpe enim in quibusdam locis illius et historia servanda est et allegoria, et sæpe in quibusdam sola exquirenda est allegoria, aliquando vero sola necesse est ut teneatur historia. In quibusdam locis, sicut diximus, historia simul tenenda est et allegoria, ut et tardiores pascantur per historiam, et ve-

lociores ingenio per allegoriam. Unde cum loquente Deo, populus lampades et sonitum buccinæ, et montem fumigantem cerneret, perterritus petiit ut eis per Moysen Dominus loqueretur, sicut scriptum est: *Stetit populus de longe, Moyses autem accessit ad caliginem in qua erat Deus* (*Exod.* xi, 24). Turba populi allegoriarum caliginem non valet penetrare, quia valde paucorum est spiritualem intellectum rimari. Quia enim mentes carnalium sola sæpe historia pascuntur, loquente Deo, longe populus stetit. Quia vero spirituales quique allegoriarum nubem penetrant, ut spiritualiter Dei verba cognoscant, Moyses accessit ad caliginem in qua erat Deus. (*Apud Paterium, lib. v, cap. 9, in Deut.*) Lex Veteris Testamenti quasi ova in nidum posuit, cum dixit: *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (*Exod.* xxi, 24); sed pullos prodixit postmodum, cum dixit: *Non quæres ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum* (*Levit.* xix, 18). Notandum est quod de matre pullorum dicitur: *Non tenebis eam cum filiis, sed ahire patieris, captes tenens filios* (*Deut.* xxi, 6). Quia videlicet in quibusdam locis prætermittenda est historia, ut solius matris pulli, id est, spiritualis intelligentiæ sensus nobis in esum veniat, nec nos mater, sed pulli reficiant; quia non debemus de historiæ exemplo, sed de spiritualis intellectus sensibus satiari. Cum legimus aurum et argentum Ægyptiorum ab Israelitico populo petitione deceptoria subreptum (*Exod.* xii); et rursum cum legimus carnalia sacrificia omnipotenti Deo exhibita: quid in hoc verborum nido, nisi mater dimittenda est et filii tenendi? Nos enim cum a quibusque secularibus vigilantiam ingenii in defensionem veritatis trahimus, et eorum eloquium in usum recitandis vertimus, quid aliud quam ab Ægyptiis aurum et argentum tollimus, ut ex eo et nos divites effici, et illi valeant pauperes ostendi? Sicut scriptum est: *In captivitate redigentes omnem intellectum in obscurum Christi* (*II Cor.* x, 6). Matrem dimittentes, pullos edimus, cum historiæ exempla dimittimus; sed ex ea allegoriarum sensus mente retinemus. Ubi recte additur: *Ut bene sit tibi, et longo vias tempore* (*Deut.* xxi, 8). Quia longo tempore ille vivit qui per spiritualem intelligentiam æternitatis annos apprehendit.

CAPUT XXXV.

De prædestinatione.

(*Greg., lib. i, Dial., 8.*) Ea quæ sancti viri orando efficiunt, ita prædestinata sunt ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni prædestinatio ita est ab omnipotente Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere quod eis omnipotens Deus ante sæcula disposuit donare. Certissime novimus quod ad Abraham Dominus dixit: *In Isaac vocabitur tibi semen* (*Gen.* xxi, 13). Cui etiam dixerat: *Patrem multarum gentium constitui te* (*Gen.* xvi, 4). Cui rursum promisit, dicens: *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, et velut arenam quæ est in litore maris* (*Gen.* xxi, 17). Ex qua re aperte

constat quia omnipotens Deus semen Abrahæ multiplicare per Isaac prædestinaverat, et tamen scriptum est: *Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis; qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeccæ (Gen. xxv, 21).* Si multiplicatio generis Abrahæ per Isaac prædestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? Sed nimirum constat quia prædestinatio precibus impletur, quando is in quo Deus multiplicare semen Abrahæ prædestinaverat, oratione obtinuit ut filios habere potuisset. (*Lib. vi Hypognost., c. 2, 5, 6, 7, 8, in append. tom. X Oper. Augustini.*) Prædestinatio a prævidendo vel præordinando futurum aliquid dicitur: et ideo Deus, cui præscientia non accidens est, sed essentia fuit semper, et est, quidquid antequam sit præscit, prædestinat, et propterea prædestinat quia tale erit quale futurum præscit. Ideo et apostolus: *Nam quos præscivit, et prædestinavit (Rom. viii, 29).* Deus non omne quod præscit prædestinat. Mala enim tantum præscit, bona vero et præscit et prædestinat. Quod ergo bonum est præscientia prædestinat, id est prius quam sit in re præordinat. Hoc cum ipso auctore esse cœperit, vocat, ordinat et disponit. Unde et sequitur: *Nam quos prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, illos et iustificavit; quos autem iustificavit, illos et glorificavit.* Justus et misericors Deus, præsciensque futurorum ex damnabili massa, non personarum acceptione, sed iudicio æquitatis suæ irreprehensibili, imo incomprehensibili, quos præscit misericordia gratuita præparat, id est, prædestinat ad æternam vitam, cæteros autem pœna debita punit; quos ideo punit quia quid essent futuri præscivit, non tamen puniendos ipse fecit vel prædestinavit, sed tantum in damnabili massa præscivit. [Diximus] de damnabili humani generis massa Deum præscisse misericordia, non meritis, quos electione gratiæ prædestinavit ad vitam: cæteros vero qui iudicio iustitiæ ejus ab hac gratia efficiuntur expertes, præscisse tantum vitio proprio perituros, non ut perirent prædestinasse. Deus omnipotens, justus et misericors, quos in operibus impietatis et mortis præscivit, non præordinavit, nec impulit: in quibus Deum ad iracundiam provocantes, salutis fidem, aut prædicatam sibi accipere nolunt, aut Deo iudice non possunt, vel accepta male utuntur, et ob hoc traduntur in reprobum sensum ut non faciant ea quæ conveniunt, his pœnam prædestinatam esse rite fatemur. Cum præscisset Deus Judam in vitiis propriæ voluntatis pessimum fore, id est, electionem discipulatus sui bene a Christo conferendam male usurum, et avaritiâ ardentem prelio Judæis Dominum traditurum, pœnam ei prædestinavit ex merito, dicente per David Spiritu sancto: *Deus laudem meam ne taceas, quia os peccatoris et dolosi super me apertum est (Ps. cxviii, 2),* id est, Judæ, vel Judæorum in Christum. Judæ, cum dicit: *Quid mihi vultis dare, et ego vobis eum tradam (Matth. xxvi, 15)?* Et post pecuniæ sponsionem, dans signum traditionis: *Quemcumque,* inquit, *osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* Ideo super me,

ait, *apertum est.* Cum enim signum dedit, ore doloso aperuit quem tenerent. Judæorum quoque, cum eum volentes dolo perdere, ut Evangelium pandit, clamaverunt dicentes: *Crucifige, crucifige eum (Joan. xix, 6).* [Tenenda est inconcusse hæc regula,] omnes peccatores in malis propriis antequam essent in mundo, præscitos esse tantum, non prædestinatos; pœnam autem eis esse prædestinatam secundum quod præsciti sunt: parvulos quoque non renatos ex aqua et Spiritu sancto prædestinatæ pœnæ esse obnoxios, qui præsciti sunt non in propriis voluntatibus, quorum nullæ sunt bonæ vel malæ, nisi tantum in Adæ peccato quod traxerunt nascentes, et in hoc manentes solverunt tempus vitæ præsentis. Electos qui secundum propositum Dei vivunt, præscitos esse et prædestinatos electione gratiæ gratiæ ejus, et regnum eis cœlorum esse prædestinatum, sine dubitatione dicendum est. Hoc enim apostolus Paulus probat cum ante eos prædestinatos et electos esse testatur quam mundus constitueretur; scribens Ephesilis, dicit: *Sicut elegit nos in ipso, id est, in Christo, ante mundi constitutionem ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus, in charitate, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum (Ephes. i, 4).* Taceat humana lingua, ne prorsus in prædestinatione de meritis extollatur. Attende dictum Apostoli: *Sicut elegit nos Deus ante mundi constitutionem.* Divinæ voluntatis est hoc donum, non humanæ fragilitatis meritum. Denique attende quid sequitur: *In quo habemus, ait, redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitiis gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientia, et prudentia, ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensationem plenitudinis temporum restaurare omnia in Christo, quæ in cælis et quæ in terra sunt in ipso. In quo etiam sumus prædestinati secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ ejus, qui ante speravimus in Christo.* Prædestinatis apostolis, vel generaliter omnibus electis dicitur: *Vigilate, et orate, ne intretis in tentationem (Matth. xxvi, 41).* Et iterum: *Vigilate in omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis (Luc. xxi, 36).* Qui absque prædestinationis gratia sunt, id est, alieni a proposito Dei, et perdurant in operibus malis, si etiam ex hac migraverint vita, non eos dicimus ita a Deo ordinatos ut perirent, tamquam ipse illis mores malæ vitæ creaverit, ipse ad opus omne mortis invitos præcipitaverit. Absit hoc a divino proposito. Non enim volens iniquitatem est Deus (*Psal. v, 5*): nec mandavit cuiquam impie agere, nec alicui dedit laxamentum peccandi (*Eccl. xv, 21*). Fecit enim ut essent omnia, et sanabiles nationes orbis terrarum (*Sapient. i, 14*). Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum (*Sapient. ii, 24*). Imitantur ergo illum qui sunt ex parte illius. Prædestinationem quippe negare inmane est blasphemium, quam non tantum in

apostolis debemus accipere, sed in patriarchis, et prophetis, et martyribus, et confessoribus, vel in omnibus sanctis et digne servantibus Deo. Nemo gloriatur in se nisi in Deo. Nemo desperet. Solus enim Dominus scit qui sunt ejus. (II Tim. ii, 19). In quantum autem possumus, omnes homines ad bonum opus exhortemur; nulli desperationem demus. Pro invicem oremus, in conspectu Dei nos humiliemur, dicentes: *Fiat voluntas tua* (Matth. vi, 10). Ipsius erit potestatis iudicium in nobis debitum mutare damnationis, et gratiam prædestinationis indebitam prærogare.

CAPUT XXXVI.

De sapientia.

(Lib. ii in Ezech., homil. 6, n. 2.) Sapientia atque scientia doctrinæ spiritualis veræ sunt divitiæ, in quarum comparatione quæ transire possunt salæ nominantur. Excepto eo quod ad æternam patriam divitiæ spirituales ducunt, est eis a terrenis divitiis magna distantia, quia spirituales divitiæ erogatæ proficiunt, terrenæ divitiæ aut erogantur et deficiunt, aut retinentur et utiles non sunt. Qui ergo has in se veras divitias continent, recte gazophylacia spiritualis ædificii vocantur. (Moral. v, c. 5, n. 8.) Sapientia in rerum superficie non jacet, lucet quia in invisibilibus laet. Et tunc mortificatione nostra sapientiam contingentes apprehendimus, si, relicti visibilibus, in invisibilibus abscondamur. Quasi cor effodientes * sapientiam quærimus, ut omne quod terrenum mens cogitat a semetipsa manu sanctæ discretionis abjiciat, et thesaurum virtutis qui se latebat agnoscat. Facile quisque thesaurum sapientiæ invenit, si eam quæ se male presserat molem a se terrenæ cogitationis repellit. (Moral. xxv, 12, n. 29.) Scriptum est: *Sapientia in capite viarum clamitat. In mediis semitis stat* (Prov. viii, 1). Transire fortasse per viam vitæ temporalis cum ejus ignorantia poteramus, si æc eadem sapientia in semitis angulis contitisset. (Num. 30.) Investiganda fuerat, si occulta esse voluisset. Salomon prudentissimus ait: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem, immolavit victimas, miscuit vinum, proposuit mensam, misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem et mœnia civitatis* (Prov. ix, 1, 2, 3), et reliqua. [Moral. xxxiii, 16, n. 32.] Sapientia domum sibi condidit cum unigenitus Dei Filius in semetipso intra uterum Virginis, mediante anima, humanum sibi corpus creavit. Unigeniti corpus domus Dei dicitur, sicut etiam templum vocatur: ita vero ut unus idemque Dei atque hominis Filius ipse sit qui inhabitat, ipse qui inhabitatur. Domus sapientiæ Ecclesia vocatur quæ quasi septem sibi columnas excidit, quia ab amore vitæ præsentis sæculi disjunctas ad portandam ejusdem Ecclesiæ fabricam mentes prædicantium erexit. Quæ pro eo quod perfectionis virtute subnixæ sunt, septenario numero designantur. Sapientia immolavit victimas, quia vitam prædicantium inactari in persecutione permisit. Vinum miscuit, quia divinitatis et humani-

* In Edit., si sic hanc, cor effodientes.

tatis suæ pariter nobis arcana prædicavit. Mensam quoque proposuit, quia Scripturæ sacræ nobis pabula aperiendo præparavit. (Moral. xvii, 32, n. 43.) Posuit mensam Dei sapientia, id est, Scripturam sacram, quæ fessos ad se atque a sæculi oneribus venientes pane verbi reficit, et contra adversarios sua refectione nos roborat. Unde alias ab Ecclesia dicitur: *Posuisti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me* (Ps. xlii, 5). Misit ancillas suas, apostolorum videlicet animas, in ipso suo initio infirmas, ut vocarent ad arcem et mœnia civitatis; quia dum internam vitam denuntiant, ad alta nos mœnia supernæ civitatis levant, quæ profecto mœnia nisi humiles non ascendunt. (Moral. xxxiii, 16, n. 32.) Ancillas suas hæc Dei sapientia misit, quæ ad arcem nos atque ad civitatis mœnia vocant; quia prædicatores infirmos abjectosque habere studuit, qui fideles populos ad spiritualis patriæ ædificia superna colligerent. (Moral. xvii, 29, n. 43.) Ab eadem Sapientia subditur: *Si quis est parvulus veniat ad me* (Prov. ix, 4). Ac si aperte dicat: Quisquis se apud se magnum æstimat, aditum sibi mei accessus angustat; quia tanto ad me altius pertingitur, quanto uniuscujusque mens apud se verius humiliatur. (Moral. xi, 6, n. 8.) Intuendum valde est quia cum una sit sapientia, alium minus, alium magis inhabitat: alii hoc, alii aliud præstat, et quasi cerebri more, nobismetipsis, velut quibusdam sensibus, utitur; ut quamvis ipsa sibi met nunquam sit dissimilis, per nos tamen diversa et dissimilia semper operetur, quatenus iste sapientiæ, ille scientiæ donum percipiat, iste genera linguarum, ille gratiam curationum habeat. (Num. 7.) Verba sapientiæ, quæ reprobi audiunt, electi non solum audiunt, sed etiam gustant; ut eis in corde sapiat quod reproborum non mentibus, sed solummodo auribus sonat. Aliud est nominatum cibum audire solummodo, aliud vero etiam gustare. Electi itaque cibum sapientiæ sic audiunt ut degustent, quia hoc quod audiunt eis per amorem medullitus sapit. Reproborum scientia usque ad cognitionem sonitus tenditur, ut æquidem virtutes audiant, sed tamen corde frigido qualiter sapiant, ignorent. (Cap. 7, n. 10.) Illa enim dicta in sapientiæ radice solidata sunt, quæ per vivendi usum etiam actuum experimento convalescunt. Quia multis et longior vita tribuitur, et sapientiæ gratia non confertur. Recte per beatum Job dicitur: *Apud ipsum est sapientia, et fortitudo: ipse habet consilium, et intelligentiam* (Job. xii, 13), [Cap. 8, n. 11.] Hæc non incongrue de Unigenito summi Patris accipimus, ut ipsum esse Dei sapientiam et fortitudinem sentiamus. Nam Paulus quoque nostro intellectui attestatur, dicens: *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam* (I Cor. xxiiv); qui apud ipsum semper est, quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. i, 1). Habet Deus consilium et intelligentiam: consilium videlicet, quia disponit sua; intelligentiam, quia cognoscit nostra.

CAPUT XXXVII.

Qualiter a sanctis viris in hoc sæculo videatur Deus.

(*Moral.* xviii, 54, n. 88.) Beatus Moyses, qui cum Deo facie ad faciem locutus est, sicut loqui solet homo cum amico suo, ei inter ipsa verba suæ locutionis dixit: *Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, ut videam te* (*Exod.* xxxiii, 13). Certe si Deus non erat cum quo loquebatur, *Ostende mihi Deum*, diceret, et non *Ostende temetipsum*. Si autem Deus erat cum quo facie ad faciem loquebatur, cur se petebat videre quem videbat? Sed ex hac ejus petitione colligitur quia eum stitit per incircumscriptæ naturæ suæ claritatem cernere quem jam cœperat per quasdam imagines videre; ut sic superna essentia mentis ejus oculis adesset, quatenus ei ad æternitatis visionem nulla imago creata temporaliter interesset. Viderunt Patres Veteris Testamenti Deum, et tamen, juxta Joannis vocem, *Deum nemo vidit unquam* (*Joan.* iv, 12); et, juxta beati Job sententiam, *Sapientia, quæ Deus est, abscondita est ab oculis omnium viventium* (*Job*, xlviii, 21); quia in hac mortali carne consistentibus, et videri potuit per quasdam circumscriptas imagines, et videri non potuit per incircumscriptum lumen æternitatis. (*Num.* 89.) Æterna Dei claritas, si a quibusdam potest in hac adhuc corruptibili carne viventibus, sed tamen inæstimabili virtute crescentibus, quodam contemplationis acumine videri, hoc quoque ab ejusdem Veritatis sententia non abhorret, qua dicitur: *Non enim videbit me homo, et viret* (*Exod.* xxxiii, 21); quoniam quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus Deum vidit, qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest amplecti Deum simul et sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur quo vel intentione cordis, vel effectu operis ab hujus vitæ delectationibus tota mente separetur. (*Moral.* xxxv, 8, n. 13.) Ex sola catholica Ecclesia veritas conspicitur, dum Moysi apud se esse locum Dominus perhibet de quo videatur. Unde et in petra Moyses ponitur, ut Dei speciem contempletur; quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, divinam præsentiam non agnoscit. De qua soliditate Dominus dicit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* xvi, 18). Dum ipsa per se Veritas dicit: *Nemo vidit faciem meam unquam*, quomodo Jacob testatur: *Vidi Dominum facie ad faciem* (*Gen.* xxxii, 30)? [*Moral.* xxiv, 6, n. 11.] Humanae etenim mentis oculo interiori purgato, dum vitiorum omnium tribulationis igne ærogo fuerit concremata, tunc mundatis oculis cordis, illa lætitia patriæ cœlestis aperitur, ut prius pergemus lugendo quod fecimus et postmodum manifestius contemplerur per gaudia quod quæramus. Prius ab acie mentis exurente tristitia interposita malorum caligo detergitur, et tunc splendente raptim coruscatione incircumscripti luminis illustratur. Quo utique conspecto, in gaudio cujusdam securitatis

a In editione I'P. S. Mauri: *ad sua ima*.

A absorbetur, et quasi post defectum vitæ præsentis ultra se raptis, aliquo modo in quadam novitate recreatur. Ibi mens ex immenso fonte infusione superni roris aspergitur, ibi non se sufficere ad id quod raptis est contemplatur, et veritatem sentiendo videt, quia quanta est ipsa veritas non videt. Summæ et incircumscriptæ veritati tanto magis se quisque longe existimat, quanto magis appropinquat; quia nisi illam utcunque conspiceret, nequaquam eam conspiceret se non posse sentiret. (*Num.* 12.) Aduisus animi, dum in visionem Dei tenditur, immensitatis ejus coruscante circumstantia reverberatur. Ipsa quippe, cuncta implens, cuncta circumstat; et idcirco mens nostra nequaquam se ad comprehendendam incircumscriptam circumstantiam dilatat, quia eam inopia suæ circumscriptionis angustat. Unde et ad semetipsam citius labitur, et prospectis quasi quibusdam veritatis vestigiis, ad se anima revocatur. Per contemplationem facta non solida et permanens summæ veritatis visio, sed, ut ita dixerim, quasi quædam visionis imitatio, Dei facies dicitur. Quia enim per faciem quemlibet agnoscimus, non immerito cognitionem Dei faciem vocamus. Beatus Jacob, postquam cum angelo luctatus est, ait: *Vidi Dominum facie ad faciem* (*Gen.* xxxii, 30), ac si diceret: Cognovi Deum, quia me cognoscere ipse dignatus est. Quam cognitionem plenissime fieri Paulus in fine testatur, dicens: *Tunc cognoscam sicut et cognitus sum* (*I Cor.* xiii, 12). Ad Timotheum Paulus scripsit dicens: *Quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest* (*I Tim.* vi, 16). [*Moral.* xviii, 54, n. 92.] More suo homines vocans omnes humana sapientes, quia qui divina sapiunt videlicet supra homines sunt. Videbimus igitur Deum, si per cœlestem conversationem supra homines esse mereamur. Nec tamen ita videbimus, sicut videt ipse seipsum. Longe quippe dispariliter videt Creator se quam videt creatura Creatorem. Quantum pertinet ad immensitatem Dei, quidam nobis modus figitur contemplationis, quia eo ipso pondere circumscribimur quo creatura sumus. (*Num.* 93.) Sed profecto non ita conspiciamus Deum sicut ipse conspicit se, sicut non ita requiescimus in Deo quemadmodum ipse requiescit in se. Nam visio nostra vel requies erit utcunque similis visioni vel requiei illius, sed æqualis non erit. Ne torpore negligentiae jaceamus in nobis, contemplationis penna nos sublevari, atque a nobis ad Deum erigimur intuendum. Raptique intentione cordis et dulcedine contemplationis, aliquo modo a nobis imus in ipsum; et jam hoc ipsum ire nostrum minus est requiescere, quoniam sic ire, perfecte quiescere est. Perfecta requies est qua Deus cernitur; et tamen nostra requies æquanda non est requiei illius, quia non a se in aliam transit ut requiescat. Est itaque requies, ut ita dicam, similis atque dissimilis; quia quod illius quiescere est, hoc nostra requies imitatur. Visio Dei nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficitur, quando cœternam Deo sapientiam, quam modo

per ora prædicantium quasi per decurrentia flumina A
sumimus, in ipso suo fonte biberimus.

CAPUT XXXVIII.

Quibus modis Deus loquitur hominibus.

(Moral. xxviii, 1, n. 2.) Sciendum summopere est quia duobus modis locutio divina distinguitur, cum aut per semetipsum Dominus loquitur, aut per creaturam angelicam ejus ad nos verba formantur. Cum per semetipsum Dominus loquitur, sola nobis vis internæ inspirationis aperitur. Cum per semetipsum loquitur, de verbo ejus sine verbis ac syllabis cor docetur; quia virtus ejus in intima quadam sublevatione cognoscitur, ad quam mens plena suspenditur, vacua gravatur. Pondus enim quoddam est vis divinæ locutionis, quod omnem animam quam replet level. Incorporeum lumen est, quod et interiora repleat, et repleta exterius circumscribat. Sine strepitu sermo est, qui et auditum aperit, et habere sonitum nescit. De adventu sancti Spiritus scriptum est: *Factus est de cælo repente sonus tanquam advenientis spiritus vehemens, et replevit totam domum, ubi erant sedentes: et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditque super singulos eorum* (Act. ii, 2). Per ignem quidem Dominus apparuit, sed per semetipsum locutionem interioris fecit. Et neque ignis Deus, neque ille sonitus fuit; sed per hoc quod exterius exhibuit, expressit hoc quod interioris gessit. Sanctus Spiritus, qui discipulos et zelo succensos et verbo eruditos intus reddidit, foras linguas igneas ostendit. In significatione igitur admota sunt elementa, ut ignem et sonitum sentirent corpora, igne vero invisibili et voce sine sonitu docerentur corda: foras ergo fuit ignis qui apparuit, sed intus qui scientiam dedit. Dei locutio ad nos intrinsecus facta videtur potius quam auditur, quia dum semetipsum sine mora sermonis insinuat, repentina luce nostræ ignorantie tenebras illustrat. (Num. 5.) Cum per angelum voluntatem suam Dominus indicat, aliquando eam verbis, aliquando rebus demonstrat, aliquando simul verbis et rebus, aliquando imaginibus cordis oculis ostensis, aliquando imaginibus et ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis, aliquando cœlestibus substantiis, aliquando terrenis et cœlestibus. Nonnunquam per angelum Deus humanis cordibus ita loquitur, ut ipse quoque angelus mentis obtutibus præsentetur. (Num. 4.) Verbis plerumque per angelum loquitur Deus, cum nihil in imagine ostenditur, sed supernæ verba locutionis audiuntur, sicut dicente Domino: *Pater, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te*, protinus respondetur: *Clarificavi, et iterum clarificabo* (Joan. xvii, 1). Omnipotens Deus, qui sine tempore vi impulsione intimæ clamat, nequaquam in tempore per suam substantiam illam vocem edidit, quam circumscriptam tempore per humana verba distinxit; sed nimirum de cœlestibus loquens, verba sua quæ audiri ab hominibus voluit rationali creatura admini-

* In ed. PP. S. Mauri, *hanc*.

strante formavit. (Num. 5.) Aliquando rebus per angelos loquitur Deus, cum nil verbo dicitur, sed ea quæ futura sunt assumpta de elementis imagine nuntiantur. Sicut Ezechiel (i, 4) verborum ænigmata audiens electri speciem in medio ignis vidit. Ut videlicet dum solam speciem aspiceret, quæ essent in novissimis ventura sentiret. (Num. 6.) Aliquando per angelos verbis simul et rebus loquitur Deus, cum quibusdam motibus insinuat hoc quod sermonibus narrat. (Num. 7.) Aliquando imaginibus cordis oculis ostensis per angelos loquitur Deus, sicut Jacob subnixam cœlo scalam dormiens vidit (Gen. xxviii, 12); sicut Petrus linteam reptilibus et quadrupedibus plenum in extasi raptus aspexit (Act. x, 11). Qui nisi incorporeis hæc oculis cerne-
ret, in extasi non fuisset. Aliquando imaginibus et ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis per angelos loquitur Deus, sicut Abraham non solum tres viros videre potuit, sed etiam habitaculo terreno suscipere, et non solum suscipere, sed eorum usibus etiam cibos adhibere (Gen. xviii, 2). Sancti angeli itiam quædam nobis interna nuntiantes ad tempus ex aere corpora sumerent, exterioribus profecto nostris obtutibus non apparerent; nec cibos cum Abraham caperent, nisi propter nos solidum aliquid ex cœlesti elemento gestarent. (Num. 8.) Aliquando cœlestibus substantiis per angelos loquitur Deus, sicut baptizato Domino scriptum est quia de nube vox sonuit dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (Matth. iii, 17). Aliquando terrenis substantiis per angelos loquitur Deus, sicut cum Balaam corripuit, in ore asinæ humana verba formavit (Num. xxii, 28). Aliquando simul terrenis et cœlestibus substantiis per angelos loquitur Deus, sicut ad Moysen in monte cum jussionis sue verba edidit ignem rubumque sociavit (Exod. iii, 2), atque aliud superius, aliud inferius iunxit. (Num. 9.) Nonnunquam Deus humanis cordibus etiam per angelos, secreta eorum præsentia, virtutem suæ aspirationis infundit, unde Zacharias ait: *Dixit ad me angelus, qui loquebatur in me* (Zach. i, 14). Dum ad se quidem, sed tamen in se loqui angelum dicit, liquido ostendit quod is qui ad ipsum verba faceret per corpoream speciem extra non esset. Unde et paulo post subdidit: *Et ecce angelus, qui loquebatur in me, egrēdiebatur* (Zach. ii, 3). Sæpe sancti angeli non exterius apparent, sed sicut sunt angelici spiritus, voluntatem Dei prophetarum sensibus innotescent; atque ita eos ad sublimia sublevant, ut quæque in rebus futura sunt, in causis originalibus præsentia demonstrent. Humanum videlicet cor ipso carnis corruptibilis pondere gravatum, ac a ipsam corpulentiam suam quasi obicem sustinens interna non penetrat. Et grave exterius jacet, quia levatæ manum interioris non habet. Nonnunquam et ut prophetarum sensibus ipsa ut est subtilitas angelicæ virtutis appareat, eorumque mens quo spiritu subtili tangitur levetur. Et non jam torpens pigraque in

imis jaceat, sed repleta intimis afflatus ad superna A conscendat, atque inde quasi de quodam rerum vertice quæ infra se ventura sunt videat.

CAPUT XXXIX.

Quibus modis Deus interroget hominem.

(Mor. xxviii, c. 4, n. 15.) Deus omnipotens tribus modis humanum genus interrogare consuevit, cum aut flagelli distractione nos percutit, et quanta nobis insit vel desit patientia ostendit; aut quædam quæ volumus præcipit, et nostram nobis obedientiam vel inobedientiam patefacit; aut aliqua nobis occulta aperit et aliqua abscondit, et mensuram nobis nostræ humilitatis innotescit. Flagello Deus hominem interrogat, cum mentem bene sibi per tranquillitatem subditam afflictionibus pulsant, sicut beatus Job et laudatur attestazione Judicis (Job. ii, 3, 7), et tamen ictibus conceditur percussoris, ut ejus patientia tanto verius claresceret, quanto inquisita durius fuisset. Præcipiendo nonnunquam dura nos interrogat Deus: sicut Abraham terram suam jubetur egredi (Gen. xii, 1. Ibid. 22, 2) et pergere quod nesciebat; in montem unicum filium ducere, et quem ad consolationem senex acceperat immolare (Gen. xxii, 2). Cui nimirum Abraham ad interrogationem bene respondenti, id est, ad jussionem obedienti, dicitur: *Nunc cognovi, quia times Deum* (Ibid. 12). Vel sicut scriptum est: *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum* (Deut. xiii, 3). Tentare quippe Dei est magnis nos ejus jussionibus interrogare. Scire quoque ejus, nostram obedientiam nosse nos facere. Aperiendo nobis quædam atque claudendo nos interrogat Deus, sicut per Psalmistam dicitur: *Palpebræ ejus interrogant filios hominum* (Ps. x, 6). Palpebris quippe apertis cernimus, clausis nihil videmus. Quid ergo per palpebras Dei, nisi ejus judicia accipimus, quæ juxta aliquid clauduntur hominibus, et juxta aliquid reserantur? Homines qui se nesciunt, sibi innotescunt; quatenus dum quædam intelligendo comprehendunt, quædam vero cognoscere omnino non possunt, eorum corda sese latenter inquirant, si illos divina judicia vel clausa non stimulant, vel aperta non inflant. Paulus apostolus hac de interrogatione probatus est, qui post perceptam internam sapientiam, post aperta claustra paradisi, post ascensum cæli tertii, post supernæ locutionis mysteria adhuc dicit: *Ego me non arbitror comprehendisse* (Philipp. iii, 15). Et rursum: *Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus* (I Cor. xv, 9). Et rursum: *Non quia sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. iii, 5). Apertis ergo palpebris Dei interrogatus recte respondit, qui et superna secreta attigit, et tamen in humilitate cordis sublimiter stetit. Rursum cum secreta Dei judicia de repulsione Judæorum et gentilium vocatione Paulus discerneret, atque ad ea pervenire non posset, quasi clausis Dei palpebris interrogatus est; sed rectum

valde responsum dedit, qui Deo sese in ipsa ignorantia scienter inclinavit, dicens: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut consiliarius ejus fuit* (Rom. xi, 33)? Ecce absconsis mysteriis idem Paulus quasi clausis palpebris inquisitus placita ac recta respondit: qui secreti aditum pulsans, quia per cognitionem intrinseci ad interiora non valuit, per confessionem ante januas humilis stetit, et quod intus comprehendere non potuit foris timendo laudavit.

CAPUT XL.

De synagoga vel Israelitico populo sub lege constituto.

B (Moral. lib. xi, c. 16, n. 24, 25.) Ante incarnationem Domini Judæi veraces fuerunt, quia hunc venturum esse crediderunt atque nuntiauerunt. Sed postquam in carne apparuit, hunc esse negaverunt, quia quem venturum prædixerant negaverunt præsentem. Unde recte beatus Job dicit: *Commulans labium veracium, et doctrinam senum auferens* (Job. xii, 20): quia nequaquam Judæi credendo secuti sunt quæ patres suos prædixisse meminerunt. Cum Judæorum populus in legis mandato permaneret, et cuncta gentilitas nulla Dei præcepta cognosceret, et illi per fidem principari videbantur, et isti in profundo pressi jacuerunt per infidelitatem. Sed cum incarnationis dominicæ mysterium Judæa negavit, gentilitas credidit, et principes in despectione ceciderunt, et hi qui oppressi in culpa perfidia fuerant, in veræ fidei libertatem levati sunt. Israelitarum casum longe ante Jeremias intuens, ait: *Factus est Dominus velut inimicus: præcipitavit Israel; præcipitavit mœnia ejus, dissipavit munitiones ejus* (Thren. ii, 5). Quia antiquus ille populus, qui fidelis esse Deo videbatur, reprobatus corde repulsus est, ut, sua perfidia deceptus, contra ipsum post insurgeret quem ante prædicavit. (Moral. xix, 23, n. 40.) Si Israeliticus populus a bono opere minime claudicasset, nequaquam voce Domini Psalmista dixisset: *Fili alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveteraverunt, et claudicaverunt a semitis suis* (Psalm. xvii, 46). Israeliticus populus claudus ideirco nominatur quia sanum gressum in operatione non habuit, quia utroque pede uti noluit, dum unum Testamentum recepit, aliud sprexit. Quem cum ad se venientem sancta Ecclesia suscipit, quia ei jam Verus locuti etiam Novum Testamentum inierit, ad dirigendos pressus illius quasi alterum pedem jungit. (Mor. xxi, 15, n. 29.) Per unicornem bestiam potest Judæicus populus intelligi, qui dum de accepta Lege non opera, sed solam inter cunctos homines elationem sumpsit, quasi inter ceteras bestias cornu singulare gestavit. In loco Synagogæ Domianus, ex qua per carnem natus est, sanctam Ecclesiam sibi in aurore et contemplatione conjunxit, ut quæ prius proxima ex cognatione, id est, cognita per prædestinationem fuerat, postmodum jam conjuncta in amore conti-

nuo uxor fiat. (*Lib. 1 in Ev., hom. 5, n. 1.*) Synagoga ideo ab auctore suo non recognoscitur, quia

A legis observationem tenens, spiritalem intellectum perdidit, et sese ad custodiam litterarum foris fixit.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM

De Incarnatione Christi, vel ejus Nativitate.

(*Mor. lib. xxx, c. 25, n. 73.*) Omnipotens Dominus noster Jesus Christus per majestatis potentiam omnia circumplectitur, et tamen per dispensationis gratiam intra uterum Virginis venit, sua dispensatione nos redimens, divinitate cuncta complectens, et humanitatem intra uterum sumens. In quo utero incarnatus est, et clausus non est; quia et intra B uterum fuit per infirmitatis substantiam, et extra mundum per potentiam majestatis. (*Lib. 11 in Ev., homil. 29, n. 10, 11.*) Veniendo Christus ad redemptionem nostram quosdam, ut ita dixerim, saltus dedit, et necessarium nobis est ipsos ejus saltus agnoscere. De cœlo venit in uterum, de utero venit in præsepium, de præsepium venit in crucem, de cruce venit in sepulcrum, de sepulcro rediit in cœlum. Ecce ut nos post se currere faceret, quosdam pro nobis saltus manifestata per carnem Veritas dedit: *Quia exultavit ut gigas ad currendam viam suam* (*Psal. xlvii, 6*), ut nos ei ex corde diceremus: *Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum* (*Cant. 1, 3*). Unde oportet ut illuc sequamur corde ubi cum corpore ascendisse credimus. (*Mor. xxxiii, c. 4, n. 2.*) Mons Domini Christus appellatus est, qui in Israelitico populo incarnari dignatus est; mons quippe est in vertice montium incarnatus Dominus, transcendens celsitudinem prophetarum. (*Lib. 11 in Ezech., homil. 4, n. 4.*) Incarnatus Unigenitus Patris istis montibus, patriarchis scilicet atque prophetis, vel omnibus sanctis, æqualis non fuit, quia naturam, vitam vel merita omnium ex sua divinitate transcendit. (*Lib. 1 in Ezech., homil. 8, n. 25.*) Incarnatus Unigenitus Patris, per hoc quod homo factus est, infra angelos fuit, sicut de eo scriptum est: *Minuisti eum paulo minus ab angelis* (*Psal. viii, 6*). Resurgens autem et ascendens in cœlos, omnibus angelicis potestatibus præsidet; sicut de eo illic rursum scriptum est: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus* (*Ibid. 7*); et sicut ipse ait: *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* (*Matth. xxviii, 18*). Dum Divinitas defectum nostræ carnis suscepit, humanum genus lumen quod amiserat recepit. Unde enim Deus humana patitur, inde homo ad divina sublevatur. Mediator Dei et hominum per humanitatis incarnationem habuit nasci, crescere, mori, resurgere, de loco ad locum venire. Quia ergo in divinitate mutabilitas non est, atque hoc ipsum mutari transire est, profecto iste transitus ex carne est, non ex divinitate. Per divinitatem vero ei semper stare est, quia, ulique præsens, nec per motum venit, nec per motum recedit. (*Lib. 11 in Ev., homil. 26, n. 2.*) Deus

Pater omnipotens Filium suum in hunc mundum misit, quia hunc pro redemptione generis humani incarnari instituit. Quem videlicet in mundum venire ad passionem voluit: sed tamen amavit Filium, quem ad passionem misit. Electos vero apostolos Dominus non ad mundi gaudia, sed, sicut ipse est missus, ad passiones in mundum mittit. Quia ergo et Filius amatur a Patre, et tamen ad passionem mittitur, ita et discipuli amantur a Domino, qui tamen ad passiones mittuntur in mundum. Omnipotens Dominus, sicut ex nihilo bona facere potuit, ita, cum voluit, per incarnationis suæ mysterium etiam perdita bona reparavit. (*Lib. 1 in Ev., homil. 2, n. 8.*) Mediator Dei et hominum Christus Jesus, cum sit Dominus et Creator angelorum, suscepturus naturam nostram, quam condidit, in uterum Virginis venit. Nasci tamen in hoc mundo per divites noluit, parentes pauperes elegit. Unde et agnus qui pro illo offerretur defuit, columbarum pullos et par turturum ad sacrificium mater invenit (*Luc. 11, 24*). Mediator Dei atque hominum homo Christus Jesus non alter in humanitate, alter in divinitate est. (*Mor. xviii, c. 52, n. 85.*) Non purus homo conceptus atque editus, post meritum ut Deus esset accepit; sed nuntiante angelo, et adveniente Spiritu, C mox Verbum in utero; mox intra uterum Verbum caro, et manente incommutabili essentia, quæ Christo est cum Patre et cum Spiritu sancto cœterna, assumpsit intra virginis viscera, ubi et impassibilis pati, et immortalis mori, et æternus ante sæcula temporalis fieri posset in fine sæculorum: ut per ineffabile sacramentum conceptu sancto et partu inviolabili, secundum veritatem utriusque naturæ, eadem Virgo et ancilla Domini esset et mater. Sic quippe Mariæ ab Elisabeth dicitur: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me* (*Luc. 1, 43*)? Et ipsa Virgo concipiens, dicit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (*Ibid. 38*). Quamvis Christus aliud ex Patre, aliud ex Virgine, non tamen alius est ex Patre, alius ex Virgine; sed ipse est æternus ex Patre, ipse temporalis ex matre. Ipse qui fecit, ipse qui factus est. Ipse speciosus forma præ filiis hominum per divinitatem, et ipse de quo dictum est: *Vidimus eum, et non erat aspectus, et non est species ei, neque decor* (*Isai., lxi, 2*), per humanitatem. Ipso ante sæcula de Patre sine matre; ipse in fine sæculorum de matre sine Patre, Ipse Conditoris templum, ipse Conditor templi. Ipse auctor operis, ipse opus auctoris. Manens unus ex utraque natura, nec naturarum copulatione confusus, nec naturarum distinctione geminatus. (*Lib. 1 in Ev., hom. 10, n. 1.*) Cœli Rege nato, rex terræ turbatus est; quia nimium terrena altitudo confun-

ditur, cum celsitudo cœlestis aperitur. Quærendum A nobis est quidnam sit quod, Redemptore nato, pastoribus in Judæa angelus apparuit, atque ad adorandum hunc ab Oriente Magos non angelus, sed stella perduxit. Quia utique, Judæis tanquam ratione utentibus, rationale animal, id est angelus, prædicare debuit; gentiles vero, quia uti ratione nesciebant, ad cognoscendum Dominum non per vocem, sed per signa ducuntur; cum et illis prophetiæ tanquam fidelibus [non infidelibus], et istis signa tanquam infidelibus [non fidelibus] (I Cor. xiv, 22) data sunt. (Num. 6.) Nos, qui gremio sanctæ Ecclesiæ continemur, nato Domino offeramus aurum, ut hunc ubique regnare fateamur; offeramus ibus, ut credamus quod is qui in tempore apparuit, Deus ante tempora existit; offeramus myrrham, ut B eum quem credimus in sua divinitate impassibilem, credamus etiam in nostra carne fuisse mortalem. Nato Regi cœlorum aurum offerimus, si in conspectu illius claritate superuæ sapientiæ resplendemus; thus offerimus, si cogitationes carnis per sancta orationum studia in ara cordis incendimus, ut suave aliquid Deo per cœleste desiderium redolere valeamus; myrrham offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificamus.

CAPUT II.

De prædicatione Christi.

(Lib. I in Ezech., homil. 9, n. 19.) Si virtutes suas omnipotens Deus taceret, eum nullus agnosceret, nullus amaret. Virtutes ergo suas annuntiat, non ut laudibus suis ipse proficiat, sed ut hi qui hunc ex sua laude cognoverint, ad perpetuam hæreditatem perveniant. (Moral. xviii, c. 7, n. 14.) Idcirco Deus laudes suas indicat, ut valeamus eum audientes cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscentes vero ejus visione perfrui. Virtutem, inquit Propheta, operum suorum Dominus annuntiavit populo suo, ut det illis hæreditatem gentium (Psalm. cx, 6). Ac si aperte dicat: Idcirco fortitudinem suæ operationis insinuat, ut eam qui audierit donis ditescat. (Lib. I in Evang., homil. 19, n. 5.) David propheta ait: Annuntiavi et locus sum, multiplicati sunt super numerum (Psalm. xxxix, 6). Annuntiante Domino, super numerum multiplicantur fideles, quia nonnunquam etiam hi ad fidem veniunt qui ad electorum numerum non pertingunt. Hic enim fidelibus per confessionem admixti sunt, sed propter vitam reprobam illic numerari in sorte fidelium non merentur. (Moral. xiv, c. 8, n. 21.) Propheta intuens tantos, vocante et annuntiante Domino, specietenus credere, quantos nimirum certum est electorum numerum summamque transire, ait: Multiplicati sunt super numerum (Psalm. xxxix, 6). Ac si diceret: Multis Ecclesiam intrantibus, etiam hi ad fidem specietenus veniunt qui a numero regni cœlestis excluduntur, quia electorum summam, sua videlicet multiplicitate, transcendunt.

CAPUT III.

De apostolorum vocatione.

(Moral. xxxv, c. 8, n. 15.) Sancti apostoli gratia septiformis Spiritus implendi, vocante Christo, duodecim sunt electi. In quatuor enim mundi partibus Trinitatem, quæ Deus est, innotescere mittebantur. Duodecim ergo electi sunt, ut etiam ex ipsius numeri ratione causa claresceret quod per quatuor infima tria summa prædicarent. (Lib. I in Ev., homil. 5, n. 1.) Ad unius jussionis vocem Petrus et Andreas, relictis retibus, secuti sunt Redemptorem. Nulla hunc facere adhuc miracula viderant; nihil ab eo de præmio æternæ retributionis audierant; et tamen ad unum Domini præceptum hoc quod possidere videbantur obliti sunt. (Num. 21.) Negotiatores nostri sancti apostoli perpetuam angelorum vitam, datis retibus et navi, mercati sunt. Estimationem quippe pretii non habet regnum Dei, sed tamen tantum valet quantum habes. (Num. 4.) Sancti apostoli per Mediatorem Dei atque hominum vocati, studuerunt in hoc sæculo nil amare, nil unquam appetere. Quos bene Isaias intuens: Qui sunt isti, ait, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas (Isai. lx, 8)? Vidit quippe eos terrena despiciere, mente cœlestibus propinquare, verbis plueri, miraculis coruscare. Et quos a terrenis contagiis et sancta prædicatio et sublimis vita suspenderat, hos volantes columbas pariter et nubes appellat. Quasi columbæ ergo ad fenestras suas sunt electi, qui nihil in hoc mundo concupiscunt, qui omnia simpliciter aspiciunt, et in his quæ vident rapacitatis studio non trahuntur. Scriptum quippe est: Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (Psalm. xxxii, 6). (Lib. II in Evang., homil. 30, n. 7.) Verbum enim Domini Filius est Patris: cœlorum igitur virtus de spiritu sumpta est, quia mundi hujus potestatibus apostoli contraire non præsumereut, nisi eos sancti Spiritus fortitudo solidasset.

CAPUT IV.

De incredulitate vel sævitia Judæorum erga Christum.

(Moral. xxxv, c. 14, n. 26.) Isaac caligantibus oculis Judæos significat perfidia cordis sui cæcos, quorum et notitia prior et ignorantia posterior bene ac breviter designatur (Gen. xxvii). Qui dum Jacob benediceret, et quid ei eveniret in futuro videbat, et quis illi præsens assisteret, nesciebat. Israelitarum populus prophetiæ mysteria accepit, sed tamen cæcos oculos in contemplatione tenuit, quia eum præsentem non vidit de quo tam multa in futuro prævidit. Ante se enim positum nequaquam cernere valuit, cujus adventus potentiam longe ante nuntiavit. (Lib. I in Ev., homil. 10, n. 2.) In omnibus signis quæ nascente Domino, vel moriente, monstrata sunt, considerandum nobis est quanta fuerit in quorundam Judæorum corde duritia, quæ hunc nec per prophetiæ donum, nec per miracula agnovit. Omnia elementa auctorem suum venisse testata sunt. Ut enim de eis quædam usu humano loquar, Deum hunc cœli esse cognoverunt, quia protinus stellam miserunt.

Mare cognovit, quia sub plantis ejus se caleabile præbuit. Terra cognovit, quia eo moriente contremuit. Sol cognovit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa et parietes cognoverunt, quia tempore mortis ejus scissa sunt. Infernus agnovit, quia hos quos tenebat mortuos reddidit. Et tamen hunc, quem Dominum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Judæorum corda Deum esse minime cognoscunt, et duriora saxis, scindi ad poenitendum nolunt; eumque cōfiteri abnegant quem elementa, ut diximus, aut signis, aut scissionibus Deum clamabant. Nonnulli Judæorum, ad damnationis suæ cumulum, eum, quem natum despiciunt, nasciturum longe ante præscierunt. Et non solum quia nascetur noverant, sed etiam ubi nasceretur. Nam ab Herode requisiti, locum nativitatis ejus exprimunt, quem de Scripturæ auctoritate didicerunt. Et testimonium proferunt quod Bethlehem honorari natalitate novi Ducis ostenditur, ut ipsa eorum scientia et illis fieret testimonium damnationis, et nobis adiutorium credulitatis. Judaicum populum bene Isaac, cum Jacob filium suum benediceret, designavit, quia caligantibus oculis et prophetans in præsentem filium non vidit, cui tam multa in posterum prævidit; quia nimirum Judaicus populus prophetiæ spiritu plenus, et cæcus, eum de quo multa in futuro prædixit in præsentem positum non agnovit. (*Moral.* xxix, c. 26, n. 52.) Timuerunt Judæi ne locum atque gentem, non occiso Domino, perderent. Sed cur ista miseris evenerunt? quia eorum cordibus defuit æternitatis scientia, et nullo eos refecit pabulo viriditatis internæ doctrina. (*Moral.* lib. xviii, c. 52, n. 51.) Synagoga, quæ mandata Dei per Legem protulit, nascentem Ecclesiam persequens, invidiæ sese igne consumpsit. An non æmulationis suæ facibus ardebat, cum Redemptoris nostri signa conspiciens, per quosdam suos diceret: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit* (Joan. xi, 47)? Vel certe: *Videtis quia nihil proficimus. Ecce totus mundus post eum vadit.* Videbant Judæi unde converti debuerant, atque exinde perversiores fiebant. Quærebant extinguere quem cernebant mortuos vivificare. In ore tenebant Legem, sed Legem persequantur auctorem. (*Moral.* lib. xvii, c. 53, n. 54.) Redemptor noster, priusquam se a Judæis teneri permetteret, persecutores suos requisivit, dicens: *Quem queritis?* Cui illico responderunt: *Jesus Nazarenum* (Joan. xviii, 4). Quibus cum repente diceret: *Ego sum*, vocem solummodo mitissimæ responsionis edidit, et armatos persecutores suos protinus in terram stravit. Quid ergo facturus est, cum judicaturus venerit, qui una voce hostes suos perculit, etiam cum judicandus venit? Quod est illud judicium quod immortalis exerit, qui in una voce non potuit ferri moriturus? Aut quis ejus iram toleret, cujus et ipsa non potuit mansuetudo tolerari? (*Moral.* lib. ii, c. 2, n. 2.) De negaturo Petro præmittitur: *Quia frigus erat, et stans ad pru-*

nas calefaciebat se (Joan. xviii, 18). Jam Petrus intus a charitatis calore torpuerat, et ad amorem præsentis sæculi, quasi ad persecutorum prunas desiderio æstuante se calecebat. (*Præfat.* l. iv *Moral.*, c. 4.) Gelboe montes superba Judæorum corda significant, quæ dum in hujus mundi desideriis desinunt, in Christi, id est uncti, se morte miscuerunt. Et quia in eis unctus Rex corporaliter moritur, ipse ab omni gratiæ rore siccantur. Hebræorum superbiæ mentes primitivos fructus non ferunt, quia in Redemptoris adventu ex parte maxima in perfidia remanentes, primordiâ fidei sequi noluerunt. (*Moral.* lib. xxvii, c. 26, n. 49.) Judæorum persequentium corda, nunquid antrum diaboli non fuerunt? In quorum diu consiliis latuit, sed repente vocibus erupit clamantium: *Crucifige, crucifige* (Joan. xix, 6). Et quia ad lacerationem mentis pertinere tentando non potuit, in Redemptore nostro ad mortem carnis anhelavit.

CAPUT V.

De passione et morte Jesu Christi.

(*Moral.* xii, c. 12, n. 16.) Passioni Dominus appropinquans, infirmantium in se vocem sumpsit, eorumque timorem ut abstraheret suscepit, dicens: *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi, 59). Et rursus per obedientiam vim fortitudinis ostendens, ait: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Ut cum hoc imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus ut non fiat, quatenus per fortitudinem parati simus ut voluntas Conditoris nostri etiam contra nostram voluntatem fiat. (*Moral.* ii, c. 58, n. 62.) Redemptor noster interrogatus passionis tempore, Dei se Filium testatur. Unde et conquirentes dicunt: *Quid adhuc egemus testibus? ecce ipsi audivimus blasphemias* (Matth. xxvi, 65). Sed contra Deum stulte nil dixit, quia vera loquens, hoc de se infidelibus etiam moriendo intulit quod paulo post Redemptor omnibus^b resurgendo monstravit. (*Moral.* xxxiii, c. 15, n. 31.) Diabolus confessus fuerat Filium Dei (Matth. viii, 29), sed tamen purum illum hominem mori credidit ad cujus mortem Judæorum persequentium animas concitavit. Sed in ipso traditionis tempore tarde jam cognovisse intelligitur, quod illa ejus morte puniretur^c. Unde et Pilati conjugem somniis terruit, ut vir illius a Justis persecutione cessaret. Sed res interna dispensatione disposita nulla valuit machinatione refragari. Expediebat valde ut peccatorum mortem juste morientium solveret mors justii injuste morientis. Quod quia diabolus usque ad tempus passionis illius ignoravit, quasi more avis illus, divinitatis ejus laqueum pertulit, dum humanitatis ejus escam momordit. (*Lib.* ii in *Evangel.* homil. 24, n. 7.) Si passionis tempore Christus de cruce descenderet, nimirum insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret. Sed expectavit paululum, toleravit probra, irrationes sustinuit, servavit patien-

^a Edit., infirmitate æstuante calecebat.^b Edit., redemptis omnibus.^c Edit., quod ipse illa.

tiem, distulit admirationem; et qui de cruce descendere noluit (*Matth.* xxvii, 42), de sepulchro surrexit. Plus igitur est de sepulchro resurgere quam de cruce descendere. Plus fecit mortem resurgendo destruere quam vitam descendendo servare. Cum Judæi Christum ad insulationes suas de cruce descendere minime cernerent, eum se vicisse crediderunt: nomen illius se quasi exstinxisse gavisi sunt. Sed ecce de morte non tamen ejus per mundum crevit, ex qua hoc infidelis turba se exstinxisse credidit; et quæ gaudebat occisum, dolet mortuum, quia hunc ad gloriam suam cognoscit pervenisse per poenam. (*Moral.* xiv, c. 49, n. 57.) Cum ad crucis horam ventum esset, Domini discipulos gravis ex persecutione Judæorum timor invasit: fugerunt singuli, mulieres astiterunt, de quibus figuratiter recte beatus Job ait: *Et consumptis carnibus, remanserunt tantummodo labia circa dentes meos* (*Job* xix, 20). Quasi ergo consummata carne, os Domini pelli suæ adhæsit, quia fortitudo ejus, passionis tempore fugientibus discipulis, juxta se mulieres invenit. Stetit equidem aliquandiu Petrus in Domini passione, sed tamen post territus negavit (*Matth.* xxvi, 70). Stetit etiam Joannes, cui ipso crucis tempore dictum est: *Ecce mater tua* (*Joan.* xix, 27). Sed perseverare minime potuit, quia de ipso quoque scriptum est: *quod adolescens quidam sequebatur illum amictus sindone super nudo, et tenuerunt eum: at ille, rejecta sindone, nudus profugit ab eis* (*Marc.* xiv, 51). [*Lib. 1 in Ezech., homil.* 8, n. 24.] Qui etsi post, ut verba sui Redemptoris audiret, ad horam crucis rediit, prius tamen territus fugit. Mulieres autem non solum non timuisse, neque fugisse, sed etiam usque ad sepulcrum stetisse memorantur. De Domino Jesu Christo ante passionem scriptum est: *Ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei* (*Matth.* iv, 11). Sed tamen dum passioni propinquaret, ut humanitatis ejus infirmitas monstraretur, rursum scriptum est de eo: *Apparuit illi angelus de cælo confortans eum* (*Luc.* xxii, 43). In documento ergo utriusque naturæ huic et angeli ministrare, hunc et angelus confortare describitur. Unus in utraque natura; quoniam qui Deus ante sæcula exstitit, homo factus est in fine sæculorum. Cui ante passionem suam et angeli ministrant, et hunc angelus confortat. Post passionem vero atque resurrectionem ejus, huic angeli ministrare possunt, sed jam hunc confortare non possunt. (*Moral.* xviii, c. 40, n. 64.) Libet inter hæc mentis oculos ad illum latronem ducere, qui de fauce diaboli ascendit crucem, de cruce paradisum. Intueamur qualis ad patibulum venerit, et qualis a patibulo abcessit. Venit reus fraterno sanguine, venit cruentus, sed interna gratia est mutatus in cruce. Et ille qui mortem fratri intulit, morientis Domini vitam prædicavit, dicens: *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum* (*Luc.* xxiii, 42). Hujus latronis in cruce clavi manus pedesque ligaverunt, nihilque in eo a pœnis liberum, nisi cor et lingua, remanserunt. Inspirante Deo totum illi obtulit quod in se liberum invenit, ut

A juxta hoc quod scriptum est, corde crearet ad justitiam, ore confiteretur ad salutem (*Rom.* x, 10). Confitebatur Deum latro quem videbat secum humana infirmitate morientem, quando negabant apostoli eum quem miracula viderant divina virtute facientem. (*Num.* 68.) Sed hi qui salvari hominem propriis viribus astruant, eandem confessionem hominis ab ipsius esse virtute hominis suspicantur. Quod si ita esset, in Dei laude Psalmista non diceret: *Confessio et magnificentia opus ejus* (*Ps.* cx, 3). Ab eo itaque accipimus recta confiteri a quo nobis et magna dantur operari. (*Moral.* xxix, 14, n. 26.) Dum Jesus angustias mortis petiit, fidem suam in gentibus dilatavit, atque ad innumera corda credentium sanctam Ecclesiam tetendit, cui per prophetam dicitur: *Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longos fac funiculos tuos, et clavos tuos consolida. Ad dexteram enim et ad sinistram penetrabis, et semen tuum gentes hæreditabit* (*Isai.* liv, 2). Quæ latitudo terræ profecto non fieret, nisi ipse prius et vitam quam novimus moriendo despiceret, et vitam quam non novimus resurgendo monstraret. Redemptor noster in morte sua nostræ oculos mentis aperuit, et quæ esset vita quæ sequeretur ostendit. Unde et hunc in Evangelio ordinem tenens, discipulis dicit: *Sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus poenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes* (*Luc.* xxiv, 46). Redemptor noster, ut nos a morte redimeret, ad mortem venit, et defectum nostræ carnis in suo corpore poenasque toleravit; qui prius quam ad crucis patibulum perveniret, teneri, conspui, illudj, alapis cædi se pertulit. Ecce ad quanta propter nos venire probra consensit! (*Moral.* iii, c. 16, n. 29.) Cum se pro nostra redemptione Dominus membrorum Satanæ manibus tradidit, quid aliud quam ejusdem Satanæ manus in se sævire permisit, ut unde ipse exterius occumberet, inde nos exterius interiusque liberaret? Si Satanæ manus ejus potestas accipitur, ejus manus Redemptor noster juxta carnem pertulit, cujus potestatem corporis usque ad sputa, colaphos, flagella, crucem lanceamque toleravit. Unde et Pilato, ejus videlicet corpori, ad passionem veniens dicit: *Non haberes in me potestatem, nisi tibi esset data desuper* (*Joan.* xix, 11). Sed tamen hanc potestatem, quam contra se ei extrinsecus dederat, suis servire lucris intrinsecus compellebat. Pilatus scilicet vel Satan, qui ejus Pilati caput exstiterat, sub potestate illius super quem potestatem acceperat tenebatur. Quia et superior ipse Redemptor noster disposuerat hoc [quod] inferius accidens [*Edit., accedens*] a persecutore tolerabat; ut cum ex mala mente infidelium surgeret, utilitati tamen electorum omnium ipsa quoque crudelitas deserviret. Pie igitur disponebat intus quod semetipsum pati nequiter permittebat foris. (*Lib. 1 in Evang., homil.* 2, n. 1.) Redemptor noster, prævidens ex passione sua discipulorum animos perturbandos, eis longe ante e-

eiusdem passionis poenam et resurrectionis suæ gloriam prædicit, ut cum morientem, sicut prædictionem est, cernerent, etiam resurrecturum non dubitarent.

CAPUT VI.

De simpla morte Christi et dupla nostra.

(*Moral. lib. iv, c. 16, n. 31.*) Ad delenda peccata hominum ante Dei oculos Mediator Dei et hominum venit, qui solam pro nobis mortem carnis susceperet, et veram mortem delinquentium per umbram suæ mortis deleteret. Redemptor noster ad nos pia miseratione descendit, qui in morte spiritus carnisque tenebamur; unam ad nos suam mortem detulit, et duas nostras quas reperit solvit. Si Redemptor noster utramque mortem susceperet, nos a nulla liberaret. Sed unam misericorditer accepit, et justè utramque damnavit. Simplam suam duplæ nostræ contulit, et duplam nostram moriens subegit. Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus non immerito uno die in sepulcro et duabus noctibus jacuit, quia videlicet lucem suæ simplæ mortis tenebris duplæ mortis nostræ adjunxit. Qui ergo solam pro nobis mortem carnis accepit, umbram mortis pertulit, et a Dei oculis culpam quam fecimus abscondit.

CAPUT VII.

De resurrectione Christi.

(*Moral. lib. xxxi, 49, n. 93.*) Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus instaurare omnia venit, ut, redempto humano genere, illa angelica damna sarciret, et mensuram cœlestis patriæ locupletius fortasse cumlaret. Propter hanc instaurationem^a de Patre dicitur: *Proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis et quæ in terra sunt in ipso* (*Ephes. i, 9, 10*). In ipso quippe restaurantur ea quæ in terra sunt, dum peccatores ad justitiam convertuntur. In ipso restaurantur ea quæ in cœlis sunt, dum illuc humiliati homines redeunt unde apostatæ angelī superbiendo ceciderunt. (*Lib. i in Ezech. homil. 8, n. 23.*) Unigenitus Patris per hoc quod homo factus est infra angelos fuit, sicut de eo scriptum est: *Minuisti eum paulo minus ab angelis* (*Ps. viii, 6*). Resurgens autem et ascendens in cœlos, omnibus angelicis potestatibus præsidet, sicut de eo illic rursum scriptum est: *Omnia subiecisti sub pedibus ejus* (*Ibid. 7*). Et sicut ipse ait: *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* (*Matth. xxviii, 18*). [*Moral. lib. xiv, c. 55, n. 68.*] Redemptor noster suscepit mortem, ne mori timeremus. Ostendit resurrectionem, ut nos resurgere posse confidamus. Unde et eandem mortem non plusquam triduanam esse voluit, ne si in illo resurrectio differretur, in nobis omnimodo desperaretur. David propheta de Redemptore nostro ait: *De torrente in via bibit, propterea exaltavit caput* (*Ps. cix, 7*). Quasi enim de quodam flumine nostræ passionis non in mansione bibere,

A sed in via dignatus est; quia mortem transitorie, id est, ad triduum contigit, atque in ea morte quam contigit, nequaquam sicut nos usque ad finem sæculi remansit. Dum Christus die tertio resurrexit, quid in ejus corpore, id est Ecclesia, sequatur ostendit. Exemplo quippe monstravit quod promisit in præmio, ut sicut ipsum resurrexisse fideles agnoscerent, ita in se ipsis in fine mundi resurrectionis præmia sperarent. Ecce nos per mortem carnis usque ad finem mundi remanemus in pulvere, ille autem die tertia ab ariditate mortis viruit, et divinitatis suæ nobis potentiam in ipsa innovatione suæ carnis ostendit^b: *De torrente*, inquit, *in via bibit, propterea exaltavit caput*. (*Lib. ii, in Ev., hom. 25, n. 7.*) In humano quippe genere ab ipso mundi initio torrens mortis B effluerat; sed de hoc torrente Dominus in via bibit, quia mortem in transitu gustavit. Atque ideo exaltavit caput, quia hoc quod moriendo in sepulcro posuit, surgendo super angelos elevavit; et inde antiquum hostem in æternum perculit, unde ævire contra se manus persequentium temporaliter permisit. (*Lib. ii in Ev., hom. 21, n. 7.*) Samson ille fortissimus Redemptorem nostrum significavit, qui cum Gazam civitatem Philistinorum fuisset ingressus, Philistæi ingressum ejus cognoscentes protinus, civitatem repente obsidionibus circumdederunt, custodes deputaverunt, et Samson fortissimum se jam comprehendisse gavisus sunt (*Judic. xvi, 1, 2, 3*). Sed quid Samson fecit agnovimus. Media nocte portas civitatis abstulit, et montis verticem ascendit. Quem C hoc in facto nisi Redemptorem nostrum Samson ille significat? Quid Gaza civitas nisi infernum significat? Quid per Philistæos nisi Judæorum perfidia demonstratur? Qui cum mortuum Dominum viderunt [*Edii., viderent*], ejusque corpus in sepulcro positum, custodes illico deputaverunt. Et eum, qui auctor vitæ claruerat, in inferni claustris retentum, quasi Samson in Gaza, se deprehendisse lætati sunt. Samson videlicet media nocte non solum exivit, sed etiam portas tulit; quia profecto Redemptor noster ante lucem surgens, non solum liber de inferno exivit, sed ipsa etiam inferni claustra destruxit. Portas tulit, et verticem montis subiit, quia resurgendo claustra inferni abstulit, et ascendendo cœlorum regna D penetravit. (*Apud Paterium, lib. vi, cap. 7.*) Samson ille virtutis robore validus, dum viveret, paucos occidit; everso vero templo maximam adversariorum suorum multitudinem etiam ipse moriens stravit. Christo itaque Domino nostro prædicante, pauci crediderunt; innumerati vero gentilium populi viam vitæ illo moriente secuti sunt. (*Moral. 23, c. 14, n. 26.*) Redemptor noster, dum adhuc passibilis viveret, superbos pertulit; passibilia vero vitæ mortuus stravit^c; quia nimirum Dominus ab elatione superbiæ paucos, cum viveret, plures vero, cum templum sui corporis solveretur, exstinxit; atque electos ex gentibus quos viveundo sustinuit simul omnes

^a In editione PP. S. Mauri, *præruptionem*.

^b Edit., ut..... ostenderet.

^c Ed., a passibili vero vita. Alii vero Codd., a passibili vero vita multos, dum moreretur, stravit.

moriendo prostravit. (*Moral.* 29, c. 12, n. 23.) *A* fuerit a terra, omnia traham ad me ipsum (*Joan.* xii, 32); omnia videlicet electa. Non enim ab inferno rediens Dominus, electos simul et reprobos traxit, sed illa exinde omnia sustulit quæ sibi inhæsisse præscivit. Per Osee prophetam Dominus dicit: *Ero mors tua, o mors: ero morsus tuus, inferne* (*Osee*, xiii, 14). Quod enim occidimus, agimus ut penitus non sit. Ex eo enim quod mordemus, partem abstrahimus partemque relinquimus. Quia ergo in electis suis funditus Dominus occidit mortem, mors mortis existit; quia vero ex inferno partem abstulit partemque reliquit, non occidit funditus, sed mordidit infernum: *Ero, inquit, mors tua, o mors*; id est, in electis meis te funditus perimo: *Ero morsus tuus, inferne*; quia sublati eis, te ex parte transigo. (*Moral.* xiii, 45, n. 48.) Omnes electi, qui ante adventum Redemptoris nostri in hunc mundum venerunt, quantamlibet virtutem iustitiæ habent, ex corporibus educti, in sinu cœlestis patriæ statim recipi nullo modo poterant, quia necdum ille venerat qui inferni claustra sua descensione solveret, et justorum animas in perpetua jam sede locaret. Unde beatus Job afflictionem sentiens, et adhuc differri retributionem justorum sciens, apte subdidit: *Si sustinero, infernus domus mea est, et in tenebris stravi lectum meum* (*Job.* xvii, 13). [*Cap.* 44, n. 49.] Priores etenim sancti a corporibus educti adhuc ab inferni locis liberari non poterant, quia necdum venerat qui illuc sine culpa descenderet. ut eos qui ibi tenebantur ex culpa liberaret: ut et pro originali noxa adhuc illuc descenderent, et tamen ex propriis actibus supplicium non haberent. Grave tædium electis fuit post solutionem carnis adhuc speciem non videre Creatoris, quod tædium non immerito beatus Job tenebras vocat. Sed quia hoc ex pœna infirmitatis venit, recte eandem mox infirmitatem subdidit, dicens: *Pulverem dixi: Pater meus es; Mater mea et soror mea, vermicibus* (*Job.* xvii, 14). [*Cap.* 45, n. 48.] Nos omnes, qui auctoris nostri gratia redempti sumus, hoc jam cœlesti munere habemus, ut cum a carnis nostræ habitatione subtrahimur, mox ad cœlestia præmia ducamur. Quia dum Conditor ac Redemptor noster claustra inferni penetrans, electorum exinde animas eduxit, nos illuc ire non patitur unde jam alios descendendo liberavit. (*Moral.* iv, c. 29, n. 56.) Priusquam Redemptor noster morte sua humani generis pœnam solveret, eos etiam qui cœlestis patriæ vias sectati sunt, post egressum carnis inferni claustra tenuerunt: non ut pœna quasi peccatores plecteret, sed ut eos in locis remotioribus quiescentes, quia necdum intercessio Mediatoris advenerat, ad ingressum regni reus primæ culpæ prohiberet. Juxta Redemptoris nostri testimonium, dives qui apud inferos torquetur in sinu Abraham Eleazarum requiescere contemplatur (*Luc.* xvi, 19). Qui profecto si adhuc in imis electi non essent, hos ille in tormentis positus non videret. Unde et isdem Redemptor noster pro nostræ culpæ debito occumbens, inferna pene-

CAPUT VIII.

De sanctis qui ante incarnationem Christi inferni claustris detinebantur.

(*Mor.* xii, c. 9, n. 13, 14, 15.) Ante Redemptoris nostri incarnationem justorum animæ non ita ad infernum descendisse creduntur ut in locis pœnalibus tenerentur. Sed esse superiora inferni loca, esse alia inferiora credenda sunt: ut et in superioribus iusti requiescerent, et in inferioribus iniusti cruciarentur. Omnis homo, quamvis mundæ probatæque vitæ fuerit, ante adventum Mediatoris Dei et hominis ad inferni claustra descendere dubium non est, quoniam homo, qui per se cecidit, per se ad paradisi requiem redire non potuit, nisi veniret ille qui suæ incarnationis mysterio ejusdem nobis paradisi iter aperiret. Unde recte beatus Job Dominum postulat, dicens: *Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me* (*Job.* xiv, 13)? Psalmista quoque ait: *Eripuisti animam meam ex inferno inferiori* (*Psal.* lxxxv, 13). Beatus Job ante adventum Christi ad infernum se descendere sciens, Conditoris sui illic protectionem postulat, ut a locis pœnalibus alienus existat, ubi, dum ad requiem ducitur, a suppliciis abscondatur. Unde subjungit: *Ut abscondas me, donec transeat furor tuus* (*Ibid.*). Furor etenim omnipotentis Dei in hoc quotidie vim suæ districtiōis peragit, quod viventes indigne dignis suppliciis demergit. Furor Dei nunc equidem transit, sed in fine periransit; quia modo agitur, sed in mundi termino consummatur. Qui tamen iste furor, quantum ad electorum animas, in Redemptoris nostri adventu pertransiit; quia eas ab Inferni claustris ad paradisi gaudia Mediator Dei et hominum; dum ipse illuc per descenderet, reduxit. Justorum animæ per Mediatoris adventum erant quandoque ab inferni locis quamvis non pœnalibus liberandæ. Hoc quoque beatus Job prævidet, et petendo subjungit: *Et constituas mihi tempus in quod recorderis mei* (*Ibid.*). At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum ex lege, ut eos qui sub lege erant redimeret (*Gal.* iv, 4). Adventum Redemptoris nostri vir Domini Job præstolans, in quo erant multi etiam ex gentilitate liberandi, ait: *Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia universorum memineris* (*Job.* x, 13). Apud omnipotentem Dominum tempus sibi constitui suæ recordationis petit, dicens: Ecce exspecto ut restituas mihi tempus in quo recorderis mei. In Evangelio Dominus dicit: *Et ego si exaltatus*

* In edit. PP. S. Mauri, cœlestis muneris.

trat, ut quos, qui ei inhæserant, ad cœlestia reducat. Sed quo nunc homo redemptus ascendit, illic profecto, si peccare noluisset, etiam sine redemptione pertingeret.

CAPUT IX.

De sanctis apostolis, et prædicatione eorum.

(*Moral. lib. ix, c. 9, n. 10.*) Cœlorum nomine apostolorum prædicantium cœlestis vita signatur. Ipsi igitur cœli, ipsi sol in sacra Scriptura esse memorantur: cœli scilicet, quia intercedendo protegunt; sol autem, quia prædicando vim luminis ostendunt. Cum Judæa sæviens ad vim persecutionis infremuit, apostolorum vitam Dominus in cunctarum gentium cognitione dilatavit; et dum illa per iudicium in mundo captiva dispergitur, isti ubique per gratiam in honorem tenduntur. Angusti cœli fuerunt, cum una plebs tot egregios prædicatores tenebat. Quis enim gentilium Petrum posset, si in solius Israelitici populi prædicatione remaneret? Quis Pauli virtutes agnosceret, nisi hunc Judæa ad nostram notitiam persequendo transmississet? Sancti apostoli, qui flagris et contumeliis àh Israelitica plebe repulsi sunt, per mundi fines honorantur, quia secreti mira dispensatione consilii prædicatores suos Dominus, unde permisit in una gente opprimi, fecit in mundi cardines inde dilatari. (*Moral. xx, c. 20, n. 38.*) Egregius Psalmista David ait: *Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt; grando et carbones ignis* (*Psal. xvii, 13*). Præ fulgore enim nubes transierunt, quia prædicatores sancti universa mundi spatia miraculorum claritate percurrerunt. Qui etiam grando et carbones ignis vocati sunt, quia et per correptionem feriunt, et per claritatis flammam accendunt. Sanctorum liberâ increpatione natura grandinis convenienter exprimitur, grando enim veniens percutit, liquata rigat. Sancti autem viri corda audientium exterrentes feriunt, et blandientes infundunt. Nam quemadmodum feriunt, propheta testatur dicens: *Virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt* (*Psal. cxliv, 6*). Et quemadmodum blandientes rigent, secutus adjunxit: *Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt, et in tua justitia exsultabunt* (*Ibid. 7*). [*Moral. xxvii, c. 11, n. 20.*] Scriptum quippe est: *Fulgura multiplicabis, et conturbabis eos* (*Psal. cxliii, 6, sec. LXX*). Per has ergo nubes lumine suo Dominus fulgurat, quia per prædicatores sanctos insensibilitatis nostræ tenebras etiam miraculis illustrat. (*Num. 21.*) Cumque nubes istæ, scilicet sancti apostoli, verbis pluunt, cumque miraculis vim coruscæ lucis aperiunt, extremos etiam mundi terminos in divinum amorem convertunt. *Fulgura*, inquit, *multiplicabis et conturbabis eos*. (*Moral. xxx, c. 2, n. 6.*) Fulgura quippe ex nubibus exeunt, sicut mira opera ex sanctis prædicatoribus ostenduntur. Qui, ut sæpe dictum est, Idcirco nubes vocari solent, quia et coruscant miraculis et verbis pluunt. Humana corda postquam per sanctorum prædicationem mota non fuerint, istis miraculorum fulgoribus conturbantur. *Fulgura*, in-

^a Ed., non venissent.

Aquit, *multiplicabis et conturbabis eos*. Ac si diceret: Dum verba prædicationis non audiunt, per prædicantium miracula conturbantur. Per Habacuc prophetam dictum est: *In lumine jacula tua ibunt, in splendore fulgoris armorum tuorum* (*Habac. iii, 11*). Jacula Dei in lumine ire, est verba ejus aperta veritate resonare: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Ps. xxxii, 6*). [*Apud Pater., xi, 68.*] Quid cœlorum nomine nisi sancti apostoli designantur? qui verbis pluunt et coruscant miraculis, quorum virtus ex dono Spiritus confortatur. (*Lib. ii in Evang. homil. 30, n. 7.*) Quot ergo bona sunt prædicantium, quasi tot sunt ornamenta cœlorum. *Verbo Domini cœli firmati sunt*. Verbum enim Domini Filius est Patris. Sed eandem cœlos, videlicet sanctos apostolos, ut tota simul Trinitas ostendatur operata, repente de sancti Spiritus divinitate adjungitur: *Et spiritus oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal. xxxii, 6*). Cœlorum virtus de spiritu sumpta est, quia sancti apostoli mundi hujus potestatibus contraire non præsumerent, nisi eos sancti Spiritus fortitudo solidasset. (*Moral. xix, c. 50, n. 55.*) Hinc denique scriptum est: *Cum sagittis et arcu ingreditur illic* (*Isai. vii, 24*); quia nimirum sancti apostoli ad feriendum gentilis vitæ duritiam, cum districtis verborum spiculis venerunt. (*Lib. ii in Ev., homil. 29, n. 2.*) Cum sanctos apostolos ad prædicandum Veritas mittit, quid aliud in mundo facit, nisi grana seminis spargit, et pauca grana mittit in semine, ut mellarum messium freges recipiat ex nostra fide? Neque enim in universo mundo tanta fidelium massa exsurget, si de manu Domini super rationabilem terram illa electa grana prædicantium sparsa non fuissent^a. Ipsa per se Veritas discipulis ait: *Euntes in mundum universum, prædicite Evangelium omni creaturæ* (*Marc. xvi, 15*). Potest etiam omnis creatura nomino omnis natio gentium designari. Ante etenim apostolis dictum fuerat: *In viam gentium ne abieritis* (*Matth. x, 5*). Nunc autem dicitur: *Prædicite Evangelium omni creaturæ*. Ut scilicet prius a Judæa apostolorum repulsa prædicatio, tunc nobis in adiutorium fieret, cum hanc illa ad damnationis suæ testimonium superba repulisset. (*Lib. ii in Ezech., homil. 2, n. 13.*) Dum enim persecutio in Judæa agitur, sancta apostolorum prædicatio in universo mundo dispersa est.

CAPUT X.

De sanctis evangelistis

(*Lib. i in Ezech., homil. 4, n. 1.*) Quatuor animalia, quæ sacra sæpe numerat Scriptura, quatuor evangelistas designant, sicut ipsa unusquisque libri evangelici exordia testantur. Nam quia ab humana generatione coepit, jure per hominem Matthæus; quia per clamorem in deserto, recte per leonem Marcus; quia a sacrificio exorsus est, bene per vitulum Lucas; quia vero a divinitate Verbi coepit, digne per aquilam significatur Joannes, qui dicens: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus*

est Verbum (Joan. 1, 1); dum in ipsam divinitatis substantiam interdit, quasi more aquile oculos in solem fixit. Electi omnes, quia membra sunt Redemptoris nostri, ipse autem Redemptor noster caput est omnium electorum; per hoc quod membra ejus figurata sunt, nil obstat si etiam in his omnibus et ipse signetur. Ipse unigenitus Dei Filius veraciter factus est homo; ipse in sacrificio nostræ redemptionis dignatus est meri, ut vitulus: ipse per virtutem suæ fortitudinis surrexit, ut leo. Leo etiam a portis oculis dormire perhibetur; quia in ipsa morte, in qua ex humanitate Redemptor noster dormire potuit, ex divinitate sua immortalis permanens vigilavit. Ipse etiam post resurrectionem suam ascendens ad cælos, in superioribus est elevatus, ut aquila. Totum ergo simul nobis est, qui et nascendo homo et moriendo vitulus, et resurgendo leo, et ad cælos ascendendo aquila factus est. Sed quia per hæc animalia evangelistas quatuor, et sub eorum specie simul perfectos omnes superius significari diximus, restat ut quomodo unusquisque electorum istis animalium visionibus exprimitur ostendamus. (Num. 2.) Omnis etenim electus, atque in via Domini perfectus, et homo et vitulus, leo simul et aquila est. Homo enim rationale est animal, vitulus autem in sacrificio martiri solet, leo vero fortis est bestia, sicut scriptum est: *Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum* (Prov. xxx, 30). Aquila ad sublimia evolat, et inreverberatis oculis solis radiis intendit. Omnis itaque qui in ratione perfectus est homo est. Et quoniam senetipsum ab hujus mundi voluptate mortificat, vitulus est; quia vero ipsa sui spontanea mortificatione contra adversa omnia fortitudinem securitatis habet, unde scriptum est: *Iustus autem, quasi leo confidens absque terrore erit* (Prov. xxviii, 1), leo est. Quia vero sublimiter contemplatur ea quæ celestia atque æterna sunt, aquila est. Quoniam iustus quisque per rationem homo, per sacrificium mortificationis suæ vitulus, per fortitudinem securitatis leo, per contemplationem vero efficitur aquila, rectè per hæc sancta animalia signari unusquisque perfectus potest. Quod ideo dicimus, ut ea quæ de quatuor animalibus dicta sunt, pertinere quoque etiam ad perfectorum singulos demonstremus. Posteriori tempore, quod nunc est, habet sancta Ecclesia evangelistas atque doctores. (Lib. ii in Ezech., homil. 9, n. 6.) Quia vero Evangelium bonum nuntium dicitur, evangelistas utique appellamus qui radibus populis bona patriæ celestis annuntiant. Qui videlicet evangelistæ atque doctores et priori quidem tempore fuerunt, sed nunc usque Domino largiente permanent; quia adhuc quotidie et infideles populos ad fidem trahi, et fideles quosque in bonos mores per doctores erudiri cognoscimus. (Lib. i in Ezech., homil. 2, n. 15.) De sanctis evangelistis Ezechiel propheta ait: *Et in medio ejus similitudo quatuor animalium* (Ezech. i, 5). Quod in medio ejus dicitur sive electi, sive ignis, nil obstat intelligi; quia quatuor hæc animalia, sancti scilicet evangelistæ, et ex ejus-

dem Domini incarnatione ad fidei virtutem solidati sunt, et in igne persecutionis multis tribulationibus afflicti. (Ibid., hom. 3, n. 1.) Si requiras quid Matthæus de incarnatione Domini sentiat, hoc nimirum sentit quod Marcus, Lucas et Joannes. Si quæras quid Joannes sentiat, hoc præcudubio quod Lucas, Marcus et Matthæus. Si requiras quid Marcus, hoc quod Matthæus, Joannes et Lucas. Si quæras quid Lucas, hoc quod Joannes, Matthæus et Marcus sentit. Quatuor evangelistarum facies uni sunt, quia notitia fidei, qua cognoscuntur a Deo, ipsa est in uno quæ est simul in quatuor. Quidquid enim in uno invenis, hoc in omnibus simul quatuor recognoscis [Edit., recte cognoscis]. Quatuor evangelistæ omnipotentis Dei Filium Dominum Jesum Christum concorditer prædicant, et ad divinitatem ejus mentis oculos levantes, penna contemplationis volant. Evangelistarum facies ad humanitatem Domini pertinent, pennæ ad divinitatem; quia in eo, quem corporeum conspiciunt, quasi faciem [Edit., facies] intendunt. Sed dum hunc esse incircumscriptum atque incorporeum ex divinitate annuntiant, per contemplationis pennam quasi in æra relevantur [Edit., levantur]. Quia una est fides incarnationis Christi in omnibus evangelistis, et per contemplatio divinitatis ejus in singulis, recte per Ezechielem dicitur: *Quatuor facies uni, et quatuor pennæ uni, et pedes eorum recti* (Ezech. i, 6, 7). Quid per pedes evangelistarum nisi gressus actuum designantur? Quatuor ergo animalium pedes recti esse describuntur, quia sanctorum evangelistarum atque omnium perfectorum opera ad sequendum iustitiam non sunt retorta. Ii autem pedes rectos non habent, qui ad mala mundi quæ soliquerant reflectuntur. De quibus scriptum est: *Canis ravenous ad suum vomitum, et ius deta in volutabro luti* (Prov. xxvi, 11).

CAPUT XL

De Scriptura Veteris et Novi Testamenti.

(Moral. xx, c. 1, n. 1.) Omnem scientiam atque doctrinam Scriptura sacra sine aliqua comparatione transcendit, quod vera prædicat, quod ad celestem patriam vocat, quod a terrenis desideriis ad superna amplectenda cor legentis immutat, quod dictis obscurioribus exercet fortes, et parvulis humili sermone blanditur. Scriptura sacra non sic clausa est ut pavesceat, nec sic patet ut vilescat, quod usu fastidium tollit, et tanto amplius diligitur quanto amplius meditatur; quod legentis animum humilibus verbis adjuvat, sublimibus sensibus levat; quod oblique modo cum legentibus erascit; quod a rudibus lectoribus quasi recognoscitur, et tamen doctis semper nova reperitur. Ut de rerum pondere taceam, scientias omnes atque doctrinas sacra Scriptura ipso etiam locutionis suæ more transcendit; quia uno eodemque sermone narrat textum, prodit mysterium, et sic scilicet præterita dicere, ut eo ipso noverit futura prædicare, et non mutato dicendi ordine, eisdem ipsis sermonibus novit et acta describere et agenda nuntiare. (Lib. i in Ezech., homil. 6, n. 16.) Sancta

Scriptura per legem Veteris Testamenti ad corda hominum vadit signando mysterium. Per prophetas vadit paulo apertius Dominum prophetando. Per Evangelium vadit exhibendo quem prophetavit. Per apostolos vadit prædicando eum quem Pater in nostra redemptione exhibuit. Habent sacra eloquia notitiam præceptorum cum exhibitione operum. Et quasi per quatuor partes vadunt, quia distinctis temporibus loquuntur, vel certe quia in cunctis mundi regionibus incarnatum Dominum prædicant. (*Lib. I in Ezech., homil. 10, n. 1, 2.*) Solent quidam scripta ejusdem sacri eloquii legentes, cum sublimiores ejus sententias penetrant, minora mandata, quæ infirmioribus data sunt, tumentis sensu despiciere, et ea velle in alio intellectu permutare. Qui si recte in eo alta intelligerent, mandata quoque minima despectui non haberent, quia divina præcepta sic in quibusdam loquuntur magnis, ut tamen in quibusdam congruant parvulis, qui per incrementa intelligentiæ quasi quibusdam passibus mentis crescant, atque ad majora intelligenda perveniant. Ad Ezechielem prophetam Dominus dicit: *Fili hominis, quodcumque inveneris, comede* (*Ezech. III, 1*). Quidquid enim in sacra Scriptura invenitur, edendum est; quia et ejusdem parva simplicem componunt vitam, et ejusdem magna subtile ædificant intelligentiam. (*Lib. I in Ezech., homil. 7, n. 16.*) Sciendum nobis magnopere est quod Scripturæ sacræ duo sunt Testamenta, quæ utraque Dei Spiritus scribi voluit, ut nos ab animæ morte liberaret. Vel certe quia duo sunt præcepta charitatis, dilectio videlicet Dei, et dilectio proximi, per quæ utraque nos sacræ Scripturæ dicta vivificant. Quia dilectionem Dei et proximi capimus in eloquiis divinis, per præcepta Scripturæ sacræ reviviscimus, qui mortui in culpa jacebamus. Unde omnipotenti Domino per Psalmistam dicitur: *In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me* (*Ps. cxviii, 93*). Justificationes enim præcepta Domini dicuntur, in quibus nos corrigendo justificat. De quibus idem Psalmista aperius dicit: *In tuis justificationibus meditabor, non obliviscar sermones tuos* (*Ibid. 16*). In eis itaque nos vivificat, quia per hæc nobis spiritualem vitam demonstrat, eamque per afflatum Spiritus nostris mentibus infundit. (*Num. 8.*) Sancti viri in Scriptura sacra intelligunt quemadmodum moraliter vivant et sese in contemplatione suspendant. Unusquisque sanctorum, quanto in hac eadem Scriptura profecerit, tanto Scriptura sacra proficit apud ipsum; quia divina eloquia cum legente crescant. Nam tanto illa quisque altius intelligit, quanto in eis altius intendit; quia nisi legentium mentes ad alta profecerint, divina dicta velut in iniis non intellecta jacent. Cum legenti cullibet sermo Scripturæ sacræ tepidus videtur, sensus divini eloquii ejus mentem non excitat, et in cogitatione sua nullo intellectu luminis emicat. At vero si bene vivendi ordinem quærat, et per gressum cor-

dis inveniat, quemadmodum pedem [*Edit., gressum*] boni operis ponat, tantum in sacro eloquio profectum invenit, quantum apud illum ipse profecerit. Mira atque ineffabilis sacri eloqui virtus agnoscitur, cum superno amore legentis animus penetatur. (*Moral. XIX, c. 30, n. 55.*) Plerumque in sacro eloquio arcus nomine solet sacra Scriptura signari, sicut per Isaiam dicitur: *Cum sagittis et arcu ingredientur ille* (*Isa. VII, 24*). In chorda etenim Testamentum Novum, in cornu vero Testamentum Vetus accipitur. In arcu autem dum chorda trahitur, cornu curvatur: sicut in hoc eodem sacro eloquio, dum Testamentum Novum legitur, duritia Testamenti Veteris emollitur. Ad Scripturæ sacræ spiritualia et blanda præcepta litterarum rigor inclinat; quia Testamentum Novum, dum quasi quodam bonæ operationis brachio trahitur, in Testamento Veteri severitatis jura flectuntur. Non indecenter dicimus chordam Testamento Novo congruere, quod de incarnatione dominica certum est existitisse. Quasi chorda ergo trahitur, et cornu curvatur, quia dum in Testamento Novo incarnationis Mediatoris agnoscitur, ad spirituales intelligentiam rigor Testamenti Veteris inclinat.

CAPUT XII.

De initio nascentis Ecclesiæ.

(*Moral. lib. xxvi, c. 44, n. 75.*) Omnipotens Deus Ecclesiam suam digna sine administratione non deserit; nam cum fortes ad præmium vocat, eorum vice debiles ad certamina roborat. Cum illos suscipiendo remunerat, istis laborum virtutes [*Edit. vires*] quas remuneret subministrat. In virtute antiquorum Patrum hi qui postmodum prælati sunt subrogantur. Quia et cum annosa arbuta succiduntur, in eorum robur tenera virgulta succrescunt. Unde recte per Psalmistam dicitur: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram* (*Ps. XLIV, 17*). Deus in gradibus ejus dignoscetur, dum suscipiet eam (*Ps. XLVII, 4*). [*Lib. II in Ezech., homil. 3, n. 3.*] Dum enim sanctam Ecclesiam Dominus suscipit, in gradibus ejus dignoscitur, quia ejus gloria per illius incrementa declaratur. Quantum enim sancta Ecclesia ascendendo profecerit, tantum Deus hominibus ex ejus virtutibus innotescit. De his quoque gradibus beatus Job loquitur, dicens: *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum* (*Job. xxxi, 37*). ^b Omnipotens Deus in gradibus Ecclesiæ agnoscitur, quia in singulis ejus virtutibus atque miraculis, quam sit timendus et amandus, omnibus demonstratur: cum videlicet tunc suscipit, cum a culpis suis ad eum per poenitentiam redit. (*Moral. VIII, c. 48, n. 82.*) Filia regum sancta Ecclesia est, quæ in bono opere spiritualium principum prædicatione generata, gloriam intus habet, sicut scriptum est: *Omnis gloria ejus filia regum ab intus* (*Psalm. XLIV, 14*); quia hoc quod quotidie agit in ostentationis jactantiam non habet. (*Mor. xxxv, c. 18.*) Nam si foras gloriam quæreret, intus speciem quam rex concupisceret non haberet.

^a Edit. (Si tepidus videtur sensus divini eloqui).

^b Assignatur a Patetio homil. 15 in Ezech., quæ tamen inter Gregorii opera non exstat.

(*Mor.* xix, c. 12, n. 20.) Quia sancta Ecclesia exteriora sua a primordiis suis usque nunc irreprehensibilia custodit, jure de ea Psalmista ait : *In fimbriis aureis circumamicta varietate* (*Ps.* xlv, 14), ut et pulchra intus sibi sit et aliis foras, et se provehens per interium gloriam, et alios erudiens per exteriora operum exempla. (*Apud Pater.*, c. 53, *super Gen.*; *Moral.* lib. xiv, c. 43, n. 51.) Sola electorum Ecclesia unigenito Filio Dei Patris copulanda erat, quam ipse Unigenitus ex prædestinatione jam et præsentia extraneam non habebat. Sancta Ecclesia quot præcepta ex Redemptoris nostri prædicatione cognovit, quasi tot oris ejus oscula accepit, sicut scriptum est : *Osculetur me osculis oris sui* (*Cant.* i, 4); ac si apertis vocibus dicat (*Moral.* xxvii, c. 17, n. 34) : Dudum mihi quidem prophetarum prædicamentis, quasi quibusdam labiis, osculum porrexit, nunc vero tangat me ipsa dulcedo præsentiae unigeniti Filii, Redemptoris mei. (*Moral.* xix, c. 12, n. 19.) Universæ Ecclesiae, quæ unam catholicam faciunt, adolescentulæ vocantur, non vetustæ per culpam, sed novellæ per gratiam; non senio steriles, sed ætate mentis ad spiritualem fecunditatem congruæ. (*Apud Pater.* ubi *supra.*) A priori populo naturæ legem sancta Ecclesia se scisse monstravit, et prædicationis verba in amplo charitatis gremio suscepit. Sancta Ecclesia verba vitæ audiens, et ad veram fidei conversationem veniens, studuit non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. (*Lib.* i in *Ev. homil.* 17, n. 7.) Sed tamen terrena stipendia prædicatoribus reddidit; quæ dum Paulus apostolus quasi pro nihilo acciperet dixit : *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si a vobis carnalia metamus* (*I Cor.* ix, 11)? Sancta Ecclesia, quæ ante per fidem, obedientiam, et operationem percepit, excresecens postmodum etiam ad spiritualia dona convalescit (*Apud Pater.* ubi *supra.*); ut prophetiæ spiritu et virtutum gratia repleta, ampliatis jam muneribus ditescat. Unigenitus Dominus ac Redemptor noster veniente ad se Ecclesia in illorum mentibus mansit quos ex Judæa editos non torporis frigus, sed fervor charitatis tenuit. Ex illo quippe populo Anna prophetissa, ex illo Simeon exsultat, qui in ulnas Dominum accepit. Sancta Ecclesia prædicatorum suorum desiderio ex virtute suæ fidei satisfecit. Quia enim Deum quem audivit confessa est, prædicatori suo quasi aquam refectionis obtulit, ejusque animum refrigeravit. Quod Rebecca proprio significavit, cum hydriam ab humero in ulnas posuit, et puero Abraham ad bibendum aquam præbuit. Quia sancta Ecclesia in eo quod credidit vacua non remansit. Nam protinus prædicare studuit quod audivit, et docendo multos ex se prædicatores protulit. (*Moral.* lib. i, c. 15, n. 24; *apud Pater.*, lib. i *sup. Genes.*, c. 53.) Quid est quod Rebecca ad Isaac dorso cameli deducitur, nisi quod per Rebeccam significatur Ecclesia, et per camelum eni præsidet tortuosus moribus, atque onustus idolorum cultibus, gentilium populus designatur? Qui enim ex semetipsis sibi

A invenerunt deos quos colerent, quasi a semetipsis onus in dorso excreverat quod portarent. Sancta Ecclesia quanto Redemptorem suum subtilius agnoscit, tanto carnalis vitæ illecebram studio humilitatis deserit, atque in semetipsam tortitudini vitiosæ contradicit : quod Rebecca significat cum, Isaac viro, de camelo descendit; quia, Domino cognito, vitia sua gentilitas deseruit, et ab elatione celsitudinis ima humilitatis petit. (*Moral.* lib. xxx, c. 25, n. 71.) Sancta Ecclesia Christum sequens terrenæ concupiscentiæ vitia pœnitendo contexit, quod recte Rachel significavit, quæ idola Laban patris sui sedendo cooperuit. De hac coopertione vitiorum per prophetam dicitur : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (*Ps.* xxxi, 1). Nos igitur Rachel illa signavit, qui idola sedendo premimus, si culpas avaritiæ pœnitendo damnamus. (*Lib.* ii in *Ev.*, *hom.* 29, n. 4; *Reg. Past.*, part. ii, c. 4.) In exordio nascentis Ecclesiæ necessaria fuerunt signa vel miracula. Ut enim ad fidem cresceret, miraculis fuerat nutrienda. In sacerdotis veste juxta divinam vocem tintinnabulis mala punica conjunguntur. Quid enim per mala punica nisi unitas fidei designatur? Nam sicut in malo punico una exterius cortice multa interius grana muniuntur, sic innumeros sanctæ Ecclesiæ populos unitas fidei contegit, quos intus diversitas meritum tenet.

CAPUT XIII.

De gratia baptismi.

(*Præf. Moral.* iv, 3.) Quisquis regenerationis unda non solvitur, reatu primi vinculi ligatus tenetur. Quod vero apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres, vel pro parvulis sola fides, vel pro majoribus virtus sacrificii, vel pro his qui ex Abraham stirpe prodierant mysterium circumcisionis. Unusquisque cum primi parentis culpa concipitur, sicut propheta testatur, dicens : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum* (*Ps.* l, 7). Et quia is quem salutis unda non diluit, originalis culpæ supplicia non amittit, aperte per semetipsam Veritas perhibet, dicens : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non habebit vitam æternam* (*Joan.* iii, 5). [*Lib.* ii in *Ev.*, *homil.* 29, n. 3.] Tunc veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus operibus implemus. In die quippe baptismatis omnibus nos antiqui hostis operibus atque omnibus pompis abrenuntiare promittimus. Itaque unusquisque vestrum ad considerationem suam mentis oculos reducat, et si servat post baptismum quod ante baptismum spondit, certus jam quia fidelis est, gaudeat. (*Moral.* lib. xv, c. 51, n. 57.) Originale peccatum a parentibus trahimus, et nisi per gratiam baptismatis solvamus, etiam parentum peccata portamus, quia unum adhuc videlicet cum illis sumus. Scriptum est in libro Exodi : *Qui reddis iniquitatem patrum in filiis* (*Exod.* xxxiv, 7). Reddit ergo Dominus iniquitatem patrum in filiis, dum pro culpa parentis ex originali peccato animus polluitur proles. Et rursus non reddit parentum iniquitatem in filiis, quia cum ab originali culpa per baptismum libera-

mur, non jam parentum culpas, sed quas ipsi commisit habemus.

CAPUT XIV.

(De communione.)

(*Moral. lib. xii, c. 25, n. 26.*) Unusquisque peccator redemptionis suae pretium sumens, constitetur ac laudat Deum, et quibus valet verbis, hoc ipsum a proximis innotescit, sicut beatus Job sub figura Redemptoris nostri ait : *Terra, ne operias sanguinem meum (Job. xvi, 19).* Terra namque sanguinem Christi non operuit, quia sancta Ecclesia redemptionis suae mysterium in cunctis jam mundi partibus praedicavit. Ipse enim sanguis redemptionis qui sumitur clamor nostri Redemptoris est. Paulus apostolus ait : *Et sanguinis Christi asperstonem mellis loquentem, quam Abel (Heb. xii, 24).* De Abel sanguine dictum fuerat : *Vox sanguinis tui fratris clamat ad me de terra (Gen. iv, 10);* sed sanguis Jesu melius loquitur quam Abel, quia sanguis Abel mortem fratricidae fratris petiit, sanguis autem Domini vitam persecutoribus impetravit. Ut sacramentum dominicae passionis in nobis non sit otiosum, debemus imitari quod sumimus, et praedicare ceteris quod veneramur. Hinc iterum beatus Job ait : *Neque inveniat in te locum latendi clamor meus.* Locum enim latendi clamor ejus in nobis invenit, si hoc quod mens credit lingua tacet. Sed ne in nobis clamor ejus lateat, restat ut unusquisque juxta modum suum vivificationis suae mysterium proximis innotescat. (*Lib. ii in Evang., homil. 22, n. 7.*) Quis namque sit sanguis Christi non jam audiendo, sed bibendo didicimus. Qui sanguis super utrumque possem ponitur (*Exod. xii, 7*), quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In utroque etenim postea agni sanguis est positus, quando sacramentum passionis Christi cum ore ad redemptionem sumitur, ad huiusmodi quoque intenta mente cogitatur. Quasi in nocte agni carnes comedimus, cum in sacramento modo dominicum corpus accipimus, quando adhuc ab invicem nostras conscientias non videmus. (*Num. 8.*) Nam nihil prodest corpus et sanguinem Christi Jesu ore percipere, et ei perversis moribus contraire. Qui scelerate vivunt in Ecclesia, et communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari, discant nihil de munda-

CAPUT XV.

Quid significet latitudo et longitudo Dei^b, sublimitas et profundum.

(*Moral. lib. x, c. 9, n. 15.*) Habet latitudinem, quia omnipotens Deus dilectionem suam usque ad

^a In ed. deest, verbis, hoc ipsum.

^b Ms nostrum habet crucis, sed mendosa cum

A collectionem persequentium tendit. Habet longitudinem, quia ad vitae patriam nos longanimitate tolerando perducit. Habet sublimitatem, quia ipsorum quoque intelligentiam qui recepti fuerint in superna congregatione transcendit. Habet profundum, quia damnatis inferius districtiois suae iudicium incomprehensibiliter exerit. Quatuor nobis Deus in hac vita positus singulis exercet : quia et latitudinem amando, et longitudinem tolerando, et celsitudinem, non solum nostram intelligentiam, sed etiam vota superando, et profunditatem suam exhibet, occultos et illicitos cogitationum motus districte iudicando. Celsitudo omnipotentis Dei et profunditas, quam sit investigabilis, nullus agnoscit, nisi qui vel contemplatione ad summa provehi, vel occultis motibus resistens, tentationum coeperit importunitate turbari. (*August. in Spec. c. 14; Isidor. quoque lib. i Sentent., c. 2.*) Cum de Deo omnipotente nec secundum situm, nec secundum qualitatem, nec secundum habitum aut motum aliquid digne dicatur, inest tamen ei quodammodo latitudo, longitudo, altitudo, et profundum. Est in omnipotente Deo latitudo charitatis, qua nos et ab errore corrigit, et continet in veritate. Inest ei et longitudo, quae nos longanimitate malos portat, donec emendatos patriae futurae restituat. Inest ei et altitudo, per quam omnem sensum suae scientiae immensitate exsuperat. Inest ei et profundum, quo damnandos inferius juxta aequitatem disponens, praedat.

CAPUT XVI.

De vocatione gentium ad Ecclesiam convenientiam.

(*Lib. ii in Evang., homil. 33, n. 6.*) Ad fidem vocata gentilitas, Redemptoris sui vestigia osculari desiderans, nequaquam cessat ab intentione boni operis, quia in ejus continuo amore suspirat. Unde et sponsae voca de eodem Redemptore suo in Canticis canticorum sic incipit : *Osculetur me oculis oris sui (Cant. i, 1).* Osculum recte Conditoris sui desiderat, quod se ei obsequi per amorem parat. (*Moral. lib. xxx, c. 25, n. 72.*) Eripiens gentilitatem Dominus superavit jugum oneris ejus, cum eam adventu suo ab ista daemoniacae tyrannidis servitute liberavit. Superavit virgam humeri ejus (*Isa. ix, 4*), cum percussione illius, quae ex perverso opere graviter deprimebat, ab humano genere redempto compescit. Superavit sceptrum exactoris ejus, cum regnum ejusdem diaboli, qui pro pestifera perpetratione vultorum exigere consueverat debita tributa poenarum, de fidelium corde destruxit. (*Moral. lib. i, c. 16, n. 25.*) Scriptum quippe est : *Cognovit vos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui (Isa. i, 3).* Per bovem Judaeae operarii, per asinum vero gentiles populi designantur. Quis enim vos nisi iudaicus populus existit, ejus cervicem jugum Legis attrivit? Et quis asinus nisi gentilitas fuit, quam quilibet seductor reperit, quasi brutum animal et nulla ratione reuens, quo voluit errore substravit? Vos ergo possessorem, et asinum Greg. et Aug. de Deo loquantur ac de ejus erga nos charitate, nulla facta crucis mentione.

domini princeps cognovit; quia et Hebraicus populus Deum quem colebat, sed ignorabat, reperit; et gentilitas legis pabulum, quod non habebat, accepit. Habet denique post Mediatoris adventum catholica Ecclesia simplices asiaticas, quia vocatae plebes gentilium, dum ad requiem pervenire desiderant, cuncta mandatorum onera libenter portant. (Num. 24.) Unde bene, quod hanc requiem populus gentilis appetere, Jacob, filios alloquens, prophetica hoc studuit voce signare, dicens: *Issachar asinus fortis accubans in terminis, vidit requiem quod esset bona, et terram quod optima; et suppositis humerum ad portandum* (Gen. xlii, 14, 15). (Moral. lib. ii, c. 25, n. 37.) Isaias propheta clamat dicens: *Verbum misit Dominus in Jacob, et illud cecidit in Israel* (Isa. ix, 8). Jacob quippe Supplantator, Israel vero Videns Deum dicitur. Et quid per Jacob, nisi Judaicus; quid per Israel, nisi gentilis populus designatur? Quia quem Jacob per carnis mortem supplantare studuit, hunc nimirum per oculos fidei gentilitas Deum vidit. Ad Jacob ergo verbum missum in Israel cecidit, quia quem ad se venientem Judaeus respuit, hunc repente confitens populus gentilis invenit. (Lib. ii in Ezech., homil. 9, n. 5.) Cum Judaeorum populum propheta a fide perire cognosceret, et sanctos apostolos surgere in Ecclesia praevideret, per quos multi sunt ex gentibus in fidei et vitae fortitudine solidati, in magna consolatione locutus est, dicens: *Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus aedificavimus* (Isa. ix, 10). Videns quippe in sancta Ecclesia apostolos, martyres atque doctores surgere, de laterum casu, id est de Judaeorum perditione, minus doluit, quia omnipotentis Dei aedificium, id est sanctam Ecclesiam, de quadris lapidibus aedificari conspexit. (Lib. ii in Ezech., homil. 6, n. 21.) Nunc idem propheta ait: *Et frenum erroris, quod erat in maxillis populorum, canticum erit vobis* (Isa. xxx, 28, 29). Frenum quippe erroris maxillas populorum constrinxerat, quando idolorum errore obligata gentilitas Deo vero confessionis laudem dare nesciebat. Sed hoc ipsum erroris frenum jam nobis in canticum versum est, cum gaudentes psallimus atque cantamus: *Omnes dii gentium demonia, Dominus autem caelos fecit* (Ps. xcv, 5). Et rursum: *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent et non loquentur, oculos habent et non videbunt* (Ps. cxiii, 4). Haec nos omnipotentis Domini cum psallendo dicimus, ipsum erroris nostri frenum, quod a laude Dei ora nostra ligaverat, vero Domino canticum facimus. Bene autem subinfertur: *Sicut nox sanctificatae sollemnitatis* (Isa. xxx, 29): quia dum confessionis laudem Deo reddimus, in sanctificata sollemnitate gaudemus. (Moral. lib. xxix, c. 26, n. 52.) Scriptum est: *In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, oritur viror calami et junci* (Isa. xxxv, 7). In draconum namque cubilibus viror calami et junci oritur, quia in eis populis, quos antiqui hostis malitia possidebat, et

doctorem scientia, et audierum obedientia conservatur. (Lib. ii in Ezech., homil. 1, n. 11.) Orietur in ea viror calami et junci, id est, in sancta Ecclesia oriuntur scriptores et auditores; ut per calamum scriptores, per juncum vero debeant auditores intelligi. Per aquae humorem juncus et calamus nasci solet. Ex una eademque aqua utraque proficiunt. Et calamus quidem ad scribendum assumitur, cum juncus vero scribi non potest: quid in juncus et calamo accipere debemus, nisi quod una est doctrina veritatis quae multis audientes irrigat? Sed irrigati alii ad hoc usque in verbo Dei proficiunt, ut etiam scriptores fiant, videlicet tanquam calami; alii vero verbum vitae audiunt, bonae spei et rectorum operum viriditatem tenent, sed tamen ad scribendum proficere nullatenus possunt. Qui hi, qui in aqua fidei, nisi quidam, ut ita dicam, junci sunt? Qui quidem viridescendo proficiunt, sed litteras exprimere nequaquam possunt. (Lib. i in Ev., homil. 28, n. 3.) In fide Mediatoris Dei et hominum hominis Christi Jesu, et gentilitas plenitudinem gratiae accepit, et Judaea per errorem perfidiae hoc unde tenebat perdidit. Desertum Dominus in stagna aquarum (Isa. xli, 18) posuit, quia gentilitati, quae prius per ariditatem mentis nullos bonorum operum fructus ferebat, fluentia sanctae praedicationis dedit: et ipsae, ad quam prius pro asperitate suae stercitatis via praedicatoribus non patebat, doctrinae postmodum rivos emanavit. (Moral. lib. xxvii c. 43, n. 71.) Scriptum est: *Dicam Aquiloni, Da; et Austro, Noli prohibere* (Isa. xlii, 6). Sicut per Aquilonem gentilitas, sic per Austrum Judaea signatur. Quae quasi meridiano sole incaluit; quia Redemptore in carne veniente fervorem fidei prima suscepit. Aquiloni ergo, *Da*, dicitur, cum offerre Deo suae fidei munera gentilitas imperatur. Austro autem jubetur ne prohibeat, quia Hebraeis in fide consistentibus praecipitur, ne etiam gentium repellendo contemnant. (Moral. lib. xi, c. 28, n. 28.) Sicut indumentum Christi tota generatim Ecclesia dicitur, sic indumentum sunt Ecclesiae singulorum animae, quae ab errore conversae, eandem Ecclesiam credendo etque fideliter inhaerendo circumdant. (Moral. lib. xxix, c. 6, n. 13.) Tot nunc quasi vestibus sancta Ecclesia induitur, quot fidelium veneratione decoratur. Sanctae Ecclesiae ostensis gentibus a Domino per prophetam dicitur: *Vide ego, quia omnibus his velat ornamento vestieris* (Isa. xlv, 16). (Moral. lib. xx, c. 29, n. 58.) Si enim sancta Ecclesia vestimentum Christi non esset, Paulus apostolus profecto non diceret: *Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam* (Ephes. v, 27), id est, nec per peccatum maculam, nec per dupliciatiem rugam; quia et per justitiam munda est, et per simplicem intentionem tensa; quae ergo abluta est ne habeat maculam, tensa est ne habeat rugam, utique vestis est. (Moral. lib. xxv, c. 8, n. 21.) Sancta Ecclesia in tanta multitudine gentium ad dexteram extenditur,

* Edit., *Hi quid in aqua Dei.*

* Edit., *Condemnent.* Ast Tais legit quomodo legitur in Vindec. Cod:

dum quosdam justificandos suscipit. Ad lævam quoque dilatur, dum ad se quosdam etiam in iniquitate permansuros admittit. Propter hanc multitudinem, quæ extra electorum numerum jacet, in Evangelio Dominus dicit: *Multi vocati, pauci autem electi* (Matth. xx, 16). (Lib. 1 in Ezech., homil. 10, n. 39.) Cum Judæi a fide caderent, ad cognitionem fidei corda gentilium eucurrerunt: quæ videlicet gentes in sacræ lectionis pabulo os cordis aperiant, et in occulto sicut pauper comedunt, quia cum festinatione et silentio verba vitæ legentes sumunt. (Moral. xxix, c. 14, n. 26.) Dum Redemptor noster angustias mortis petiit, fidem suam in gentibus dilatavit, atque in innumera corda credentium sanctam Ecclesiam tetendit. Cui per prophetam dicitur: *Dilata locum tentorii tui, et proles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longos fac funiculos tuos, et clavos tuos consolida: ad dexteram enim et ad lævam penetrabis, et semen tuum gentes hereditabit* (Isa. liv, 2). Quæ latitudo terræ profecto non fieret, nisi ipse prius et vitam quam novimus moriendo despiceret, et vitam quam non novimus resurgendo monstraret.

CAPUT XVII.

De sanctis prædicatoribus.

(Apud Patrum, c. 53 super Genes.) Sancti viri, dum verbum prædicationis bonis mentibus faciunt, ad unamquamque animam unigenito Filio conjungendam quasi provisores sunt. Et in his quæ de Domino loquuntur in semetipsis virtutum divitias ostendunt, ut tanto citius ad sequendum Deum pertrahant, quanto auditoribus suis in semetipsis monstrant quæ narrant. Unusquisque sanctæ fidei prædicator in semetipso gestans ornamenta virtutum, et auditum Sanctæ Ecclesiæ scilicet per discretionis obedientiam componit, et manus per bonæ operationis meritum exornat^a. Unicuique prædicatori, quasi ad manendum locus spatiosus est in auditoris corde, latitudo bonitatis. Unde et quibusdam dicitur: *Capite nos, neminem læsimus, neminem corrumimus. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris* (II Cor. vi, 12). Ac si eis aperte diceretur: Ad suscipiendam doctrinam spatiosum locum mentis facite; sed ad cogitanda carnalia angustii remanete. Sunt plerique qui doctores suos ex temporalibus stipendiis continere parati sunt, sed prædicatores sancti percipere nolunt temporalia, nisi prius obtineant æterna. Si enim in animabus fructum non inveniunt, sumere stipendia corporalia contemnant. Prædicatores sancti, cum prædicando vitam audientium obtinent, illi mox gratias reddunt de cujus hoc munere perceperunt, ut sibi in ea operatione nil tribuant, sed Auctori omnium cum lucris animarum gratiarum actiones reportent. Prædicatores sancti, quamvis jam ad superiora intelligenda atque proferenda, et intellectu, et vita emicent, adhuc tamen in semetipsis contradictionem carnis sen-

tiunt. Nam vident aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, et captivos reducentem^b in lege peccati (Rom. vii, 23). Quia ne multitudo revelationum extollat eos, datus est eis stimulus carnis suæ (II Cor. xii). Habent prædicatores sancti thesaurum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex ipsis. Qui enim per carnem cœlestia loquantur, et tamen adhuc in carne contradictionem de vitio sentiunt, quid aliud quam super tortuosa camelorum dorsa divitias ferunt? Prædicatores sancti plus volunt Deum diligere, quam timeri; sed si timorem non insinuant, ad amorem dilectionis intimæ non perducunt. Unde prius terribilia, et postmodum dulcia loqui solent. Sicut per Psalmistam dicitur: *Virtutem terribilium tuorum dicent: et magnitudinem tuam narrabunt* (Ps. cxlvi, 6). (Moral. lib. vii, c. 4, n. 4.) Sanctæ prædicationis eloquia aliquando sagittis exprimentur, quia in eo quod viâ feriunt male viventium corda transigunt. De his sagittis venienti Redemptori dicitur: *Sagittæ tuæ acutæ, potentissime, populi sub te cadent in corde* (Ps. xlv, 6). De quo Isaias dicit: *Mittam ex eis, qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam, in Lydiam, tenentes sagittam, in Italiam, et in Græciam* (Isai. lxvi, 19). Scriptum est: *Domine, inclina cælum tuos, et descende* (Ps. cxliii, 5). [Moral. lib. xxi, c. 13, n. 48]. Qui ergo cœlorum nomine nisi prædicatorum ordo signatur? Nisi ergo prædicatores sancti ab illa summitate^c contemplationis internæ quam capiunt, ad infirmitatem nostram humillima prædicatione, quasi quadam inclinatione, descenderent, nunquam utique in fide filios gignerent. Nobis quippe prodesse non possent, si in suæ altitudinis erectione persisterent. Sancti viri, si cuncta prædicare vellet quæ capiunt, cum in superna contemplatione debrantur, et non magis scientiam suam quodam moderamine et sobrietate temperarent, adhuc angusto intelligentiæ sinu illa superni fontis fluentia quis caperet? Cum se in prædicatione sua sancti doctores attrahunt, divinitatis notitiam nostris cordibus infundunt. Nequaquam quippe ad nos Deus descenderet, si prædicatorum ejus in contemplationis rigore inflexibiles permanerent. Inclinantur cœli, ut descendat Dominus, quia incurvantur prædicatorum sancti ut nos in nova fidei luce nascamur. Quoniam si nostræ infirmitati non condescenderent, nos ad suam celsitudinem nunquam levarent. Lex est prædicatoribus posita, ut vivendo impleant quod loquendo suadere festinant; nam loquendi auctoritas perditur, quando vox opere non adjuvatur. (Moral. xxii, c. 1, n. 8.) Sanctæ universalis Ecclesiæ spiritualis quisque prædicator in cunctis quæ dicit solerti cura se inspicit, ne in eo quod recta prædicat vitio se elationis extollat, ne vita a lingua discordet, ne pacem quam in Ecclesia annuntiat, in seipso, dum bene docet et male vivit, amittat. Studet summopere sanctus præ-

^a Anulfus quoque hæc verba affert in Epistolam ubi beati Pauli ad Cor., c. xviii.

^b In edit. legitur: *Captivum se ducentem*; melior

est autem nostri Tati lectio.

^c Ed., non ita bene, *immensitate*.

dicator contra maledicos rumores adversantium et defendere loquendo quod vivit, et ornare vivendo quod dicit. Nec in his omnibus suam, sed Auctoris gloriam querit, atque omnem sapientiæ gratiam, quam, ut loqueretur, accepit, non suis se æstimat meritis, sed eorum intercessionibus pro quibus loquitur, accepisse. Electus quisque prædicator dum se infra per humilitatem dejecit, superest, quia suæ nimirum magis mercedi proficit, quod bona quæ exercere prævalet alienis meritis reddit. Indignum se omnibus judicat, etiam cum dignus cunctis vivat. Optime novit prædicator quod bona quæ innotescunt hominibus, sine periculo esse vix possunt. Et quamvis sapientem esse se sentiat, vellet tamen esse sapiens, nec videri, atque hoc sibi omnimodo, quod loquendo proditur, pertimescit. Et si licet, tacere appetit, dum esse multis tutius silentium cernit, eosque esse feliciores putat quos intra sanctam Ecclesiam locus inferior per silentium occultat. Dum ad loquendum prædicator vi charitatis impellitur, ex necessitate quidem officium locutionis suscipit; sed ex magno desiderio otium taciturnitatis querit. Hoc servat voto, illud exercet ministerio. Hanc autem dicendi formulam arrogantes ignorant; neque enim loquuntur quia causæ eveniunt, sed causas evenire appetunt ut loquantur. (*Ibid.* c. 10, n. 17.) Prædicatores sancti hanc partem suam reputant, si intus quidem ipsi de sapientia gaudeant, foris autem alios ab errore compescant. Neque a se ita loquendo exeunt, ut gaudium mentis in ostensione ponant disertæ locutionis; sed bonum scientiæ in cordis secreto meditantur, et ibi gaudent ubi hoc percipiunt, non ubi inter tot tentationum laqueos innotescere compelluntur. Cum prædicatores bonum quod accipiunt innotescunt, media interveniente charitate, ex profectu audientium et non ex propria ostensione gratulantur. (*Ibid.* c. 11, n. 28.) Sæpe contingit ut sapientes viri, cum se non audiri considerant, ori suo silentium indicant. Sed plerumque dum conspiciunt, quod iniquorum facinora, ipsis tacentibus et non corripientibus, crescunt, vim quamdam spiritus sui sustinent, ut in locutionem apertæ correptionis erumpant. Propheta Jeremias, cum sibi prædicationis silentium indixisset, dicens: *Non recordabor ejus, neque loquar ultra in nomine illius*, illico adjunxit: *Et factus est in corde meo quasi ignis exarsuans, claususque in ossibus meis, et defeci, ferre non sustinens: audiavi enim contumelias multorum* (*Jer.* xx, 9). Inflamman- tur quippe corda iustorum, cum non correpta crescere conspiciunt acta malorum, eorumque culpæ se participes credunt quos in iniquitate crescere silendo permittunt. David propheta postquam sibi silentium indixerat, dicens: *Posui ori meo custodiam, dum consisteret peccator adversum me, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis* (*Ps.* xxxiii, 2); in ipso suo silentio isto zelo charitatis exarsit, qui illico subdidit: *Et dolor meus renovatus est: concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis* (*Ibid.* 4). Intus cor caluit, quia dilectionis ardor per

admonitionem locutionis exterius emanare recusavit. (*Moral.* xxx, c. 2, n. 6). Ignis in meditatione cordis exarsit, quia increpatio delinquentium a correptione oris frixit. Sancti prædicatores verbis suis quasi quibusdam jaculis adversarios feriunt, armis vero, id est miraculis, semetipsos tuentur; ut et quantum sint audiendi sonent per impetum jaculorum, et quantum sint reverendi clarescant per arma miraculorum. (*Lib.* i in *Evangelio homil.* 11, n. 4.) Ille in sancta Ecclesia doctus prædicator est qui et nova scit proferre de suavitate regni, et vetusta dicere de terrore supplicii, ut vel pœnæ terreant quos præmia non invitant. Audiat de regno quod amet, audiat de supplicio unusquisque quod timeat: ut torpentem animum et terræ vehementer inhærentem si amor ad regnum non trahit, timor minet æterni supplicii. (*Reg. Past.*, part. 1, c. 7.) Prædicationis officium nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coacti pertrahuntur. Quod liquide agnoscimus, si duorum prophetantium facta pensamus, quorum unus ut ad prædicandum mitti debuisset sponte se præbuit, quo tamen alter pergere cum pavore recusavit. Isaïas Domino querenti quem mitteret ultro se obtulit, dicens: *Ecce ego, mitte me* (*Isa.* vi, 8). Jeremias autem mittitur, et tamen ne mitti debeat, humiliter reluctatur, dicens: *A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum* (*Jer.* i, 6). En ab utraque exterius diversa vox prodit, sed non a diverso fonte dilectionis emanavit. In utrisque prophetis subtiliter intuendum est quia et is qui recusavit plene non restitit, et is qui mitti voluit ante se per altaris calculum purgatum vidit; ne aut non purgatus adire quisque sacra mysteria audeat, aut quem superna gratia elegit, sub humilitatis specie superbe contradicat. (*Moral.* xxix, 26.) Scriptum est: *Qui producit in montibus senum, et herbam servituti hominum* (*Ps.* cxlvi, 8, n. 52). Quid per herbam nisi sustentatio prædicantium demonstratur? In montibus quippe senum, et servituti hominum herba producit, cum sublimes hujus sæculi ad fidei cognitionem vocati, sanctis prædicatoribus in hujus vitæ itinere spiritualiter sibi serviensibus transitoria alimenta largiuntur. (*Moral.* xxx, c. 23, n. 47.) Plerumque etenim prædicatione ad aures venit, sed cessante interna gratia ab corde audientium non pertransit. De cujus prædicationis verbis propter electos dicitur: *Etenim sagittæ tuæ pertransierunt* (*Ps.* lxxvi, 19). Sagittæ quippe Dei pertransiunt, quando verba prædicationis ejus ab auribus ad corda descendunt.

CAPUT XVIII.

De mysteriis vel miraculis divinis.

(*Lib.* ii in *Ezech.*, homil. 8, n. 10.) Divinæ virtutis mysteria, quæ comprehendere non possunt, non intellectu discutienda sunt, sed fide veneranda. Sciendum nobis est quia quidquid ratione hominis comprehendere potest, mirum esse jam non potest. Sed sola est in miraculis ratio, potentia facientis. (*Lib.* ii in *Ezech.* homil. 5, n. 11.) Quantumlibet in-

tenderis anima, nec semetipsam perfecte sufficit penetrare, quanto magis illius magnitudinem qui potuit et animam condere? Cum David propheta in scientiæ Dei intellectu laboraret, lassescens ac deficiens ait; *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, nec potero ad eam* (Ps. cxxxviii, 6). [Lib. I in Ep., hom. 2, n. 1.] Miracula Domini et Salvatoris nostri sic accipienda sunt, ut et in veritate credantur facta, et tamen per significationem nobis aliquid innuant. Opera Redemptoris nostri et per potentiam aliquid ostendunt, et per mysterium aliquid loquuntur. Quod bene cæcus ille significat, qui mendicans juxta viam sedebat (Luc. xxviii, 35). Dum igitur Conditor noster appropinquat Jericho, cæcus ad lumen rediit: quia dum Divinitas defectum nostræ carnis suscepit, humanum genus lumen quod amiserat recepit. Unde enim Deus humana patitur, inde homo ad divini sublevatur. (Lib. I in Ezéch. homil. 5, n. 12.) Perfecti viri contemplatione mentis mysterium suavitatis intimæ quia utique possunt, velut ex quodam corusco, prægustando tangere, ejus memoriam student recolendo semper et loquendo eruclare. Unde apte nos Psalmista admonet dicens: *Lux orta est justis, et rectis corde lætitia. Latamini justi in Domino, et confitemini memoriam sanctitatis ejus* (Ps. xcvi, 41). [Lib. II in Evang., hom. 22, n. 8.] Hoc quod de mysterio incarnationis Christi intelligere et penetrare non possumus, potestati sancti Spiritus humiliter reservamus, ut non superbe quis audeat vel contemnere, vel denunciare quod non intelligit, sed hoc igni tradat quod sancto Spiritui reservat.

CAPUT XIX.

De sanctis martyribus.

(Moral. lib. III, c. 17, n. 38.) Nullus in hanc vitam alicuius venit, qui non antiqui hostis adversa sustinuit. Membra autem nostri Redemptoris exstiterunt, etiam qui ab ipso mundi exordio, dum pie viverent, crudelia passi sunt. Membrum nostri Redemptoris Abel se esse perhibuit, qui ejus mortem de quo scriptum est: *Sicut agnus coram tonante se obmutescit, et non aperiet os suum* (Isa. lvm, 7), non solum placens in sacrificio, sed etiam moriens tacendo signavit. Ab ipso mundi exordio Redemptoris nostri corpus antiquis hostis expugnare conatus est, qui ab hominibus primis [Edit., puris] iactans usque ad ipsum caput Ecclesiam acciende pervenit. (Moral. lib. III, c. 21, n. 39.) Sancti martyres tribulationum bello deprehensi, cum uno eodemque tempore alios ferientes atque alios suadentes ferunt, illis opponunt acutum patientiam, istis jacula intorquent doctrinæ. Insurgentes hostes martyres patiundo despiciunt, infirmantes vero cives compatiendo ad salutem reducant. Illis resistunt, ne alios subtrahant; istos metuunt, ne vitam rectitudinis funditus perdant. (Num. 40.) Videamus castrorum Dei militem Paulum apostolum contra utraque præstantem. Foris, inquit, pugna, intus timores

(II Cor. vii, 5). Sancti martyres ad utraque se valenter extendunt, et cum tribulationibus fortasse feriantur, sic exteriora bella suscipiunt, ut solliciti cogitent ne proximorum interiora lacerentur. Sic sancti viri fortes in acie bellandi assistant, ut illine jaculis adversantia pectora feriant, hinc scuto postpositos debiles tueantur, atque ita utrobique velocitate circumspectionis invigilant; quatenus et ante se audaces confodiant, et post se trepidos a vulnere defendant. (Moral. xxx, 25, n. 74.) Cum his electis Dominus noster adversarios fidei destruit, cum his ad prædicationis bella descendit, qui possunt divini cognoscere, qui sciunt de Trinitate, quæ Deus est, perfecta sentire. Cum illis Christus contra hostes fidei pergit ad prælium, qui cum doctrinam fluentem hauriunt, rectitudinem operum non inflectunt. Ipsi cum Christo duces ad bellum prodeunt, qui hoc quod ore annuntiant opere ostendunt, qui fluentia doctrinæ spiritaliter hauriunt, nec tamen in pravis operibus carnaliter inflectuntur. (Num. 75.) Tales secum dux noster ad prædicationis prælium adduxit, qui, despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternerent, eorumque gladios non armis et gladiis, sed patientia superarent. Armati venerunt sub duce suo ad prælium martyres nostri, sed cum tubis, lagenis et lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum prædicant; confregerunt lagenas, dum solvenda in passione sua corpora hostilibus gladiis opponunt. Resplenderunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscaverunt. Moxque hostes in fugam versi sunt, quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaverunt crediderunt. Ceciderunt tubis milites nostri, ut lagenæ frangerentur. Lagenæ fractæ sunt, ut lampades apparerent. Apparuerunt lampades, ut hostes in fugam vertentur; id est prædicaverunt martyres, donec eorum corpora in morte solverentur. Corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent: coruscaverunt miraculis, ut hostes suos ex divina luce prosternerent, quatenus nequaquam Deo erecti resisterent, sed eum subditi formidarent. (Num. 77.) Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam, corporum vero utilitatem pro minimo. Quisquis enim plus facit utilitatem corporis quam gratiam prædicationis, in sinistra tubam atque in dextra lagenam tenet. Si enim priori loco gratia prædicationis attenditur, et posteriori utilitas corporis, certum est quia dextris tubæ, et sinistris lagenæ teneantur. Cum in morte passionis pro veritate justus efficitur, in æternæ vitæ viriditate recuperatur; et qui hic virebat per fidem, illic virecit per speciem. Plerumque ex passione iusti fideles quique ad amorem cœlestis patriæ multiplicantur, et viriditatem spiritalis vitæ accipiunt, dum hunc pro Deo fortiter egisse gratulantur. Exstincto corporaliter justo, ipso suæ passionis exemplo multorum corda suscitare, et ex fidei rectitudine viridi-

* Edit., tradit, cum sancto Spiritui reservat

latem ostendere certissimum est. (*Moral. lib. xii, c. 13, n. 16.*) Sanctus Ecclesie populus, cum adversa graviter perpeti ceperit, et infirmos suos conasperit ad deteriora delabi, pacis eam tempora ad mentem revocat, quando fideles suos predicationis eam opulentia pasebat. Unde apte per beatum Job figuratiter dicitur: *Ego ille quondam opulentus repente contritus sum* (*Job. xvi, 13*). [*Moral. lib. xii, c. 14, n. 17.*] In eo quod se repente contritum asseruit, infirmorum mentem improvidam designavit. Qui dum mala quae ventura sunt providere nesciunt, tanto eis graviora sunt, quanto et ab eis inopinata tolerantur. Electus quisque martyrium, quod per infirmitatem carnis non vult, per virtutem spiritus amat. Quidam per carnem ad poenas trahitur, per spiritum ad gloriam exultat. Unusquisque cruciatum martyrii palendo vult, et adiundo amat, sicut nos quoque, cum gaudium quarimus salutis, amarum poculum sumimus purificationis. Amariitudo quidem in poene displicet, sed restituenda per amaritudinem salus placet. (*Moral. lib. iv, c. 46, n. 30.*) Vocatus sanctiorum martyrum per Psalmistam dicitur: *Humiliasti nos in loco afflictionis, et speravit nos umbra mortis* (*Ps. xlii, 20*). Umbra igitur mortis mors carnis accipitur, quia sicut vera mors est qua anima separatur a Deo, ita umbra mortis est qua caro separatur ab anima. Quae consistit non spiritu, sed sola carne mori, nequaquam se vera morte, sed umbra dicunt mortis operiri. (*Moral. xxxiii, c. 3, n. 6.*) Umbra enim mortis electos Dei opprimit, cum mors carnis, quae imago mortis aeternae est, ab hac eos vita disjungit; quia sicut illa a Deo animam, ita haec ab anima separat corpus. (*Moral. xi, c. 27, n. 56.*) Locus afflictionis est vita praesens. Martyres ergo sancti in hoc loco afflictionis humiliati sunt, quia in aeterna vita, id est in loco gaudii, sublimantur. (*Moral. xvi, c. 28, n. 54.*) Qui ergo ad aeternam patriam tendunt, nunc semetipsos temporaliter in afflictionis loco decipiunt, ut tunc in loco gaudii veraciter sublimantur. (*Lib. i in Evang., homil. 3, n. 4.*) Quavis occasio persecutionis in hoc tempore pacis deest, habet tamen et pax nostra martyriam suam; quia etsi carnis collum ferro non subditur, spiritus tamen gaudio carnalia desideria in morte trucidantur. (*Lib. ii in Ps., homil. 27, n. 9.*) Nos igitur et pro Christo corpus in passione non posuimus, saltem tempore pacis animam vincamus. Placatur Deus isto sacrificio. Approbat in iudicio pietatis tuae victoriam pacis nostrae; certamen nostri cordis aspicit: et qui post viventes remunerat, nunc decortantes juvat.

CAPUT XX.

De persecutoribus martyrum.

(*Moral. lib. xii, c. 10, n. 12, 13.*) Antiquus hostis Ecclesiae contra hanc quasi dentibus frendet, [Edit., frenit], canque quasi terribilibus oculis

Ed. veteres et duo mss. Germ. habent hanc eandem lectionem; PP. autem Bened. legendum

latet; quia per alios crudelia exercet, et per alios quae exerceat providet. Dentis huius hostis sunt bonorum persecutores, atque carnifices, qui Ecclesiam membra laniant, dum electos illius suis persecutionibus affligunt. Oculi antiqui hostis sunt hi qui contra eam provident mala quae faciant, suisque consiliis persecutorum ejus crudelitates inflammant. Antiquus Ecclesiae adversarius fecit contra Ecclesiam dentibus suis, dum per crudelas reprobos in ea insequitur vitam bonorum. Latetur hanc terribilibus oculis, quia pravorum consiliis non cessat mala exquirere, in quibus hanc semper deterius affligat. (*Ibid. c. 11, n. 14; c. 12, n. 15; c. 13, n. 16.*) Sciendum est quia illos praecipue in sancta Ecclesia reprobi persequuntur quos multis conspiciunt esse profuturos, qui vitam carnalium verbo correctionis conferunt, easque in Ecclesiae corpore spiritualiter vertunt. Recte figuratiter dicitur Job ait: *Perceperunt maxillam meam, satiati sunt panis meis* (*Job xvi, 11*). Maxillam ergo Ecclesiam perveram ferunt, cum hos predicatorum insequuntur. Et quia tunc reprobi grande se aliquid fecisse malimant, cum vitam predicatorum necant, post percussorem mandata apte subjungitur: *Satiati sunt panis meis*. Illa quippe eos pœna satiat quae mentem Ecclesiae praecipue castigat. Sursum scriptum est: *Concluse me Deus apud iniquum, et manibus impiorum me tradidit* (*Ibid. 12*). Electorum populus apud iniquum concluditur, cum ejus caro antiqui hostis persecutionibus temporaliter datur. Qui non spiritui, sed manibus impiorum traditur, quia quo tunc in mente capere noqueant, eo contra carnem filius crudelius inardescant. (*Moral. 46. m, c. 26, n. 76.*) Persecutores sanctam fidei martyribus adhuc in corpore positus resisterunt. Post solutionem vero corporum apparentibus miraculis, in fugam versi sunt; quia potere convertiti a persecutione fidelium cessaverunt.

CAPUT XXI.

De electis omnia relinquentibus, et cum Christo iudices venientibus.

(*Mor. x, c. 31, n. 52.*) In fine saeculi cum Deo iudices veniunt qui nunc pro Deo injuste judicantur. Tunc eorum lux tanto latius emicat, quanto eos nunc manus persequentium durius angustat. Tunc reproborum oculis patecet, quod coelesti potestate subnixi sunt qui terrena omnia sponte reliquerunt. Electis suis Veritas dicit: *Vos, qui secuti esis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis et vos super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth. xiv, 28*). Neque enim plus quam duodecim iudices ista interni consessus curia non habebit, sed nimirum duodenario numero quantitas universitatis exprimitur; quia quisquis stimulo divini amoris excitatus, hic possessa reliquerit, illic proculdubio culmen iudiciariae potestatis obtinebit, ut simul tunc iudex cum iudice veniat putant: *aperit*, tum ex aliis mas., tum ex testimonio Scripturae, quod his verbis exponit Greg. etc.

qui nunc consideratione iudicii sese spontanea paupertate castigat. De sanctæ Ecclesiæ Sponso per Salomonem dicitur: *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ* (Prov. xxxi, 23). Hinc Isaias ait: *Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui* (Isai. iii, 14). Hinc eodem senatores ^a Veritas, non jam famulos, sed amicos denuntiatur, dicens: *Non jam dicam vos servos, sed amicos* (Joan. xv, 15). [Moral. xx, c. 16, n. 41.] Ecce relinquentes temporalia, gloriam potestatis æternæ mercati sunt. Quid itaque in hoc mundo stultius quam sua deserere? Et quid in æternitate nobilius quam cum Deo iudices venire? (Moral. vi, c. 7, n. 9.) Redemptor noster iudicii sententiam cum sanctis Ecclesiæ prædicatoribus decernit, sicut ipse in Evangelio dicit: *Vos, qui reliquistis omnia, et secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israel*. Omnes qui in Ecclesia modo perfecti sunt, perfectionis suæ rectitudinem per Evangelium didicerunt. (Lib. ii in Ezech., homil. 2, n. 18.) Redemptori ergo nostro uniti ejusque maiestati conjuncti, cum eo iudices videbuntur qui modo perfecta opera juxta evangelica præcepta secuti sunt. Qui in hoc sæculo præceptis Domini paruit, cum illo postmodum ad iudicandos populos iudex venit, sicut cuncta relinquentibus dicitur: *Sedebitis et vos super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel*. (Moral. xi, c. 22, n. 35.) Rectum quippe est, ut cum Deo de populis in iudicio disputent qui ad verba Dei præsens sæculum perfecte derelinquant: et illi cum Deo postmodum iudices veniant qui ei modo in voluntaria paupertate vel in prece familiares exstiterint. (Moral. xv, c. 31, n. 37.) Scriptum est: *Advocavit celos sursum, et terram, ut discerneret populum suum* (Ps. xlix, 4). Celos quippe sursum advocat, cum hi qui sua divitia relinquentes, conversationem celestis vitæ tenuerunt, ad consedendum in iudicio convocantur atque cum eo iudices veniunt. Terra etiam sursum vocatur, cum hi qui terrenis actibus obligati fuerant, in eis tamen plus celestia quam terrena lucra quæsierunt, quibus in fine dicitur: *Hopes eram, et collegistis me; nudus, et operuistis me* (Math. xxv, 42). [Moral. xxvi, c. 27, n. 51.] Electi viri omnia relinquentes non iudicantur et regnant, qui etiam præcepta legis perfectionis virtute ^b transcendunt; quia nequaquam hoc solum quod cunctis divina lex præcipit implere contenti sunt, sed præstantiori desiderio plus exhibere appetunt quam præceptis generalibus audire potuerunt. Electi quique extremo iudicio non iudicantur et regnant, quia cum Auctore suo etiam iudices veniunt. Relinquentes quippe omnia plus prompta devotione executi sunt, quam juberi generaliter audierunt. Speciali jussione paucis perfectionibus, et non generaliter omnibus, dicitur hoc quod adolescens dives audivit: *Vade, vende omnia tua, et da pauperibus, et veni, sequere me* (Math. x, 21). Si enim sub hoc præcepto cunctos

^a Ed., *seniores*. At nostro consentit Gemet.

A jussio generalis astringeret, culpa profecto esset aliud nos de hoc mundo possidere. Sed aliud est quod per Scripturam sacram generaliter omnibus præcipitur, aliud quod specialiter perfectionibus imperatur. Iusti omnia relinquentes recte sub generali iudicio non tenentur, qui et præcepta generalia vivendo vicerunt. Sicut enim non iudicantur et pereunt qui, suadente perfidia, lege teneri contemnunt, ita non iudicantur et regnant qui, suadente pietate, etiam ultra generalia divinæ legis præcepta proficiunt. Paulus apostolus vas electionis specialia præcepta transcendens, plus opere exhibuit quam institutione permissionis accepit. Cum enim accepisset ut Evangelium prædicans de Evangelio viveret, et Evangelium audientibus contulit, et tamen Evangelii sumptibus sustentari recusavit. Cur ergo isto iudicetur ut regnet qui minus quod servaret accepit, sed majus quod viveret invenit?

CAPUT XXII.

De tractatoribus divinarum Scripturarum.

(Epist. nuncupat. ad Leand., c. 2.) Quisquis de Deo loquitur, curet necesse est ut quidquid audientium mores instruit rimetur; et hunc rectum loquendo ordinem deputet, si cum opportunitas ædificationis exigit, ab eo se, quod loqui cœperat, utiliter derivet. Sacri enim tractator eloquii morem fluminis debet imitari. Fluvius quippe dum per alveum defluit, si valles concavas ex latere contingit, in eas protinus sui impetus eursum divertit; cunque illas sufficienter impleverit, repente se in alveum refundit. Sic nimirum, sic divini verbi esse tractator debet, ut cum de qualibet re disserit, si fortasse juxta positam occasionem congruæ ædificationis invenerit, quasi ad vicinam vallem linguæ undas intorqueat. Et cum subjunctæ instructionis campum sufficienter infuderit, ad sermonis propositi alveum recurrat. (Lib. i in Ezech., homil. 7, n. 8.) Sancti viri in Scriptura sacra intelligunt quemadmodum moraliter vivant, et sese in contemplatione suspendant. Unusquisque tractatorum, quanto in sacra Scriptura profecerit, tanto eadem Scriptura proficit apud ipsum; quia divina eloquia cum legente crescunt. Nam tanto illa quisque altius intelligit, quanto in eis altius intendit; quia nisi legentium mentes ad alta profecerint, divina dicta velut in iniis non intellecta jacent. Si quis aperuerit cisternam, et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos, vel asinus in eam, dominus cisternam reddet pretium jumentorum (Exod. xxi, 35). [Moral. xvii, c. 26, n. 38.] Quid namque est aperire cisternam, nisi intellectu valido Scripturæ sacræ arcana penetrare? Quid namque per bovem et asinum, id est mundum immundumque animal, nisi fidelis quisque vel infidelis accipitur? Qui ergo cisteruam fodit, cooperiat, ne illuc bos vel asinus ruat, id est, qui in sacro eloquio jam alta intelligit, sublimes sensus cōfram non capientibus per silentium tegat; ne per scandalum mentis, aut fidelem parvulum, aut infidelem, qui credere potuisset, interimat. Ex morte enim jumen-

^b Ed., *perfectione virtutum*.

torum debet pretium : quia illud scilicet amisisse A
[Edit., admisisse] convincitur, unde ad agendam po-
nitentiam reus tenetur. Quisquis ad alta scientiæ
fluente perveniens, cum hæc apud bruta audientium
corda non contegit, poenæ reus addicitur, si per ver-
ba ejus in scandalum sive munda seu immunda mens
capiatur. Coram infirmis et parvulis mentibus legen-
da est alta scientia, ne unde cor docentium ad sum-
ma attollitur, inde infirmitas auditorum ad ima dela-
batur. (Epist. nunc. ad Leand., c. 3.) Quid veritatis
dicta, nisi reficiendæ mentis alimenta credenda sunt,
quæ modis alternantibus multipliciter disserendo,
ferculum oris offerimus; ut invitati lectoris quasi
convivæ nostri fastidium repellamus? qui dum sibi
multa oblata considerat, quod elegantius decernit,
assumat. Aliquando exponere aperta historiæ verba
negligimus, ne tardius ad obscura veniamus; aliquan-
do autem intelligi juxta litteram nequeunt, [quia
superficietenus accepta, nequaquam instructionem
legentibus, sed errorem gignunt. Verba scilicet litten-
ræ, dum collata sibi convenire nequeunt, aliud in se
aliquid quod quærat ostendunt, ac si quibusdam
vocibus dicant : Dum nostra nos conspiciatis superfi-
cie destrui, hoc in nobis quærite, quod ordinatum
sibi congruens apud nos valeat intus inveniri.
(Ibid. c. 4.) Aliquando autem qui verba accipere his-
toriæ juxta litteram negligit, oblatum sibi veritatis
lumen abscondit; cumque laboriose invenire in eis
aliud intrinsecus appetit, hoc quod foris sine difficul-
tate assequi poterat, amittit. Divinus etenim sermo
sicut mysteriis prudenter exercet, sic plerumque su-
perficie simplices refovet. Habet in publico unde par-
vulos nutriet, servat in secreto unde mentes sublimi-
um in admiratione suspendat. Quasi quidam quip-
pe est fluvius, ut ita dixerim, planus et altus, in quo
et agnus ambelet et elephas natet. Ut ergo unuscu-
jusque loci opportunitas postulat, ita se per studium
ordo expositionis immutat; quatenus tanto verius
sensum divinæ locutionis inveniat, quanto, ut res
quæque exegerit, per causarum species alternat. Per
sacra eloquia ab eorum tractatoribus infructuose lo-
quacitatis levitas studiose compescitur, dum in tem-
plo Dei nemus plantare prohibetur. Et cuncti procul
dubio scimus, quia quoties in foliis male lætæ segetis
culmi proficiunt, minori plenitudine spicarum grana
turgescunt. (Lib. I in Ezech., homil. 6, n. 1.) Scrip-
tum est : *Gloria regum celare verbum : et gloria Dei
est investigare sermonem* (Prov. xxv, 2); quia et ho-
nor est hominum eorum secreta abscondere, et
gloria Dei est mysteria sermonis ejus aperire. Ipsa
autem per se Veritas discipulis dicit : *Quæ dico vobis
in tenebris dicite in lumine* (Matth. x, 27); id est,
aperte exponite quæ in allegoriarum obscuritatibus
auditis. Magnæ utilitatis est ipsa obscuritas eloquio-
rum Dei, quia exercet sensum, ut fatigatione dilate-
tur, et exercitatus capiat quod capere non potest
otiosus.

* Eadem habent Laud. Germ. et Val.-Cl.

CAPUT XXIII.

Ne sacra nimium scrutentur eloquia.

(Moral. xxi, c. 1, n. 3.) Divinæ sententiæ aliquando
interius rimandæ sunt, aliquando exterius observan-
dæ. Scriptum quippe est : *Qui fortiter exprimit* [Edit.,
premit] *ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum :*
*et qui vehementer * emulgitur, elicit sanguinem* (Prov.
xxx, 33). Ubra quippe fortiter premimus cum ver-
ba sacri eloquii subtili intellectu pensamus, qua pres-
sione dum lac quærimus, butyrum invenimus; quia
dum nutriri vel tenui intellectu quærimus, ubertate
internæ pinguedinis unguimur. Quod tamen nec nimie,
nec semper agendum est, ne, dum lac quæritur ab
uberibus, sanguis sequatur. Plerique tractatorum,
dum verba sacri eloquii plus quam debent discutiunt,
B in carnalem intellectum cadunt. Sanguinem quippe
elicit qui vehementer emulgitur, quia et carnale ef-
ficatur hoc quod ex nimia spiritus discussione sentitur.
Plerumque necessarium est ut nonnulla sacræ legis
verba juxta pondus historiæ perscrutemur; ne si
hæc animus plus quam necesse est spiritaliter inve-
stiget, a verborum ejus uberibus sanguis nobis pro
lacte respondeat. Dum sacra Scriptura quædam mys-
tica in suorum operum narratione permiscet, ad hæc
necesse est ut mens concita redeat ad quæ hanc ipse,
ut datur intelligi, sermo [Edit., ordo] loquentis vocet.
Scriptum est in Proverbiis : *Mel invenisti, comede*
quod sufficit tibi, ne forte satiatius evomas illud (Prov.
xxv). [Moral. xvi, c. 5, n. 8.] Mel quippe invenire
est sancti intellectus dulcedinem degustare. Quod
tunc sufficienter comeditur, quando nostra intelligen-
tia juxta mensuram sensus sub moderamine tenetur.
Nam satiatius mel evomit, qui plus appetens penetra-
re quam capit, et illud perdit unde potuit enutrir. (Moral. xx, c. 8, n. 18.) Dulcedinem spiritualis intel-
ligentiæ qui ultra quam capit comedere appetit, etiam
quod comederat vomit; quia dum summa intelligere
ultra vires quærit, etiam quæ bene intellexerat amit-
tit. Gloria invisibilis Conditoris, quæ moderate in-
quisita nos erigit, ultra vires perscrutata premit. Un-
de recte per Salomonem dicitur : *Sicut qui mel mul-
tum comedit, non est ei bonum : sic qui scrutator*
[Edit., perscrutator] *est majestatis, opprimetur gloria*
(Prov. xxv, 27). Quidquid in Scriptura sacra non
intelligimus, non superbe reprehendere, sed venerari
humiliter debemus. (Lib. II, in Ezech., homil. 5,
n. 6.) Unde et de Domino scriptum est : *Palpebræ
ejus interrogant filios hominum* (Ps. x, 5). Palpebræ
quippe ejus judicia ipsius sunt, quæ aliquid nobis
claudunt, aliquid aperiunt. Palpebræ quippe Dei,
scilicet ejus judicia, aperiendo nos interrogant, si
intelligendo non extollimur. Claudendo nos interro-
gant, si non despiciamus quæ intelligere non valeamus.

CAPUT XXIV.

De sanctæ Ecclesiæ assiduis incrementis.

(Lib. II in Ezech., homil. 10, n. 22.) Sancta eccle-
siorum Ecclesia, cum ab hoc mundo in sanctis pre-
cibus ardenti amore se erigit, per desertum quod

deserit ascendit sicut virgula suppi ex aromatibus A
myrrhæ et thuris (Cant. iii, 6). Fumus ilaque de incenso nascitur; et per Psalmistam dicitur; *Dirigitur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (Ps. cxi, 2). Fumus excutere lacrymas solet. Ilaque fumus est ex aromatibus compungitio orationis concepta ex virtutibus amoris. (Moral. i c. 56, n. 54.) Sancta Ecclesia sicut suppi virgula ex aromatibus ascendit, quia ex vitæ suæ virtutibus in interni quotidie incensæ rectitudinem proficit, nec sparsa per cogitationes diluit, sed sese intra arcana cordis in rigoris virga constringit. Sancta Ecclesia, quæ quotidie agit dum recogitare semper ac retrahere non desinit, myrrham quidem et thuris habet in opere, sed pulverem in cogitatione. Bene autem dicitur myrrhæ et thuris. (Lib. ii in Ezech., homil. 10, n. 25.) Thus enim ex lege Domino in sacrificio incenditur. Per myrrham vero corpora mortua condignatur, ne a verminibus corrumpantur. Myrrhæ ergo [et thuris sacrificium offerunt] qui et carnem efficiunt, ne eis corruptionis vitia dominentur, et redoleant in conspectu Domini amoris sui hostiam incendunt. Notandum valde est quod in Ecclesiæ virtutes bene operantium non pigmenta, sed pulveres dicuntur. Cum enim quolibet bona agimus, pigmenta offerimus; cum vero ipsa etiam bona quæ agimus retrahamus, et ne quid in his sinistrum sit iudicio retractionis attendimus, quasi ex pigmentis pulverem facimus, ut orationem nostram Domino per discretionem et amorem subtilius incendamus. (Moral. xviii, c. 48, n. 18.) Sancta Ecclesia Sponsa sui speciem videre in divinitate desiderans, nec tamen valens, quia eternitatis illius formam, quam iniperi concupierat, ab ejus oculis assumpta humanitate abscondebatur, materiam dicit: *En ipse est post parietem nostrum* (Cant. ii, 9): ac si aperte dicat: Ego hunc in divinitatis suæ jam specie videre desidero, sed adhuc a visione illius per assumptæ carnis parietem excludor. (Lib. ii in Ezech., homil. 1, n. 15.) Humanis oculis hoc quod de mortali natura Redemptor noster assumpsit, ostendit, et in seipso invisibilis permansit; in aperto se videre querenti Ecclesiæ, quasi post parietem stetit, quia videndum se manifeste maiestate non præbuit. Quasi enim post parietem stetit, quia humanitatis naturam quam assumpsit, ostendit, et divinitatis naturam humanis oculis occultavit. (Lib. ii in Ezech., homil. 4, n. 15.) Sancta Ecclesia, sive unaquæque electa animæ cœlesti Sponsæ est amica per amorem, columba per spiritum, formosa per morum pulchritudinem. Quæ cum jam de corruptione carnis educitur, ei proculdubio hiems transit, quia præsentis vitæ corpor abscedit. Imber quoque abit et recedit, quia cum ad contemplandum in sua substantia omnipotentem Deum educitur, jam verborum gurgitis necessarii non erant ut pluvia debeant prædicationis infundi. Nam quod minus audire potuit, amplius videbit. Typæ apparent flores in terra, cum de æternæ beatitudinis vita quædam

suavitatis primordia prægustare Ecclesia cœperit, et quasi jam in floribus odoratur exiens quod, postquam egressa fuerit, in fructu uberius habebit. (Ibid., hom. 3, n. 14.) Ferculum regis nostri (Cant. iii, 9) sancta Ecclesia est, quæ de fortibus Patribus, id est de impubilibus mentibus, est constructa; quæ recte ferculum dicitur, quia ipsa fert quotidie animas ad æternum convivium Conditoris sui. De sancta Ecclesia scriptum est: *Pennis columbæ deargentata, et posteriora dorsi ejus in specie auri* (Ps. lxxvii 14). Quæ enim hic spiritus mansuetudinis impleta quasi columba pennas deargentatas habet, in posteriora dorsi speciem auri continet, quia hic prædicatores suos sermonis luce induit. In posteriori autem sæculo fulgorem in se claritatis ostendit. Maxima B
multitudo fidelium in exordio nascentis Ecclesiæ per martyrii sanguinem pervenit ad regnum. Rex noster ascensum purpureum fecit in ferculo (Cant. iii, 10), quia ad clarum quod intus aspicitur per tribulationem sanguinis pervenitur. (Moral. ix, c. 41, n. 18.) Alia est Ecclesiæ pulchritudo morum, in qua nunc cernitur, atque alia pulchritudo præmiorum, in qua tunc per Conditoris sui speciem sublevaritur, cujus membra videlicet omnes electi, quia ad cuncta simpliciter incedunt, ejus oculi columbarum vocantur: qui magna luce inradiant, quia et signorum miraculis coruscant. (Moral. ii, c. 52, n. 82.) Sicut villa coccinea labia tua, sponsa (Cant. iv, 5). Villa quippe crines capitis astringit. Labia sponsæ sicut villa sunt, quia exhortatione sanctæ Ecclesiæ cunctæ in auditorum mentibus diffusæ cogitationes ligantur, ne remissæ diffuant, ne sese per illicita spargant, ne sparsæ cordis oculos deprimant, sed quasi ad unam se intentionem colligant, dum villa eas sanctæ prædicationis ligat. (Moral. xxiv, c. 8, n. 17.) Quam recte et coccineam asserit, quia sanctorum prædicatio solo charitatis ardore flammescit. Hinc rursum scriptum est: *Duo ubera tua sicut duo hinnuli capræ gemelli, qui pascuntur in liliis* (Cant. iv, 5). Quæ enim sunt duo ubera, nisi ex Judæa ac gentilitate uterque populus veniens, qui in sanctæ Ecclesiæ corpore per intentionem sapientiæ arcano est cordis infixus? Ex populo Judaico vel gentili hi qui in sancta Ecclesia electi sunt, idcirco capræ hinnulis comparantur, quia per humilitatem quidem parvos se ac peccatores intelligunt; sed his per charitatem currentibus, si qua obstacula de impedimento temporalitatis obviant, transeunt, et datis contemplationis salibus ad superna conscendunt. Qui ut hæc agant, præcedentium sanctorum exempla conspiciunt. Unde et in liliis pasci referuntur. Quid enim per lilia, nisi illorum vita declaratur, qui veraciter dicunt: *Christi bonus odor sumus in omni loco* (II Cor. ii, 15)? Sicut cortex mali punici genæ tuæ, absque oculis tuis (Cant. vi, 6). [Lib. ii in Ezech. homil. 4, n. 8.] Genæ quippe sunt sanctæ Ecclesiæ spirituales Patres, qui nunc in ea miraculis coruscant, et velut in ejus facie venerabiles apparent. Cum enim videmus multos mira

• Ed., assumpta humanitas.

agere, ventura prophetare, mundum perfecte relinquere, celestibus desideris ardere, sicut cortex mali punici sanctae Ecclesiae gaudere ruhent. Bene ergo, cum miraretur sponsus genas Ecclesiae, subdidit: *Atque occultis tuis*; ac si aperte diceretur: Ea quidem quae in te non latent magna sunt, sed illa valde ineffabilia quae latent. (*Moral.* iv, c. 11, n. 49.) Plerumque Ecclesia aurore comparata describitur, quae per cognitionem fidei a peccatorum suorum tenebris in clara luce iustitiae commutatur. Unde et hanc sponsus admiratur, dicens: *Quae est ista quae ascendit quasi aurora conurgens* (*Cant.* vi, 9)? Quasi aurora quippe electorum surgit Ecclesia, quae praevalentis pristinae tenebras deserit, et sese in novi luminis splendore transformat. (*Moral.* xix, c. 12, n. 9.) Sicut uniuscuiusque hominis, sic sanctae Ecclesiae aetas describitur. Parvula quippe tunc erat, cum a natalitate recens verbum vitae predicare non poterat. Unde nunc de illa dicitur: *Soror nostra parvula es, et ubera non habet* (*Cant.* vii, 8). Sancta Ecclesia priusquam proficeret per incrementa virtutis, infirmis quibusque auditoribus praefere non potuit ubera praedicationis. Adulta vero Ecclesia dicitur quando Dei verbo copulata, sancto repleta Spiritu, per praedicationis ministerium in filiorum conceptione latetur, quos exhortando paritur convertendo parit. (*Moral.* xxy, c. 27, n. 39.) Sancta Ecclesia postquam mortem ac resurrectionem Domini, ascensionemque descripsit, clamat ei propheta plenus spiritu: *Fuge, dilecte mi, fuge* (*Cant.* iii, 14). Ac si diceret: Tu qui ex carne comprehensibilis factus es, ex divinitate tua intelligentiam nostram excede, et in te ipso nobis incomprehensibilis pervasus.

CAPUT XXV.

De prosperis vel adversis huius mundi.

(*Moral.* v, c. 1, n. 1.) Sancti viri, cum sibi spectare prospera huius mundi conspiciunt, pavida suspitione turbantur. Timeant enim ne hic laborum suorum fructus recipiant. Timeant ne quod divina iustitia latens in eis vulnus aspicat, et exterioribus eos muneribus cumulans ab inimicis repellat. Cum talii electi viri cogitant quod nec bona agunt nisi ut soli Deo placeant, nec in ipsa affluentia suae prosperitatis exsultant, minus quidem de prosperis occulta contra se iudicia metuant; sed tamen eadem prospera, quia se ab ultima intentione praepediunt, agere ferunt, et moleste praesentis vitae blandimenta tolerant, quia per haec se nunquam retardari in interno desiderio non ignorent. Plus in hoc mundo honor quam despectio occupat, et magis prosperitatis sublimius quam necessitatis adversitas gravat. Per hanc namque nonnunquam cum homo exterius premitur, ad concupiscenda quae intus sunt liberius (*Edi.*, liberius) relaxatur. Per illam vero animus, dum multis parata cogitur, a desiderii sui cursu retinetur. Sancti viri magis in hac aetate prospera quam adversa formidant: aequius namque quia mens, dum blanda occupatione premitur, aliquando libens ad exteriora

A derivatur. Sedunt quia saepe sic hanc clandestinam cogitatio decipit, ut quomodo permutetur ignoret. Electi viri pensant aeterna bona quae cupiunt, et cognoscunt quam nihil sit omne quod blande temporaliter arridet. *Luxuria* quae huius mundi sunt prospera mens eorum eo agere tolerat, quo superna felicitatis est amore sauciata. Tantoque magis in praesentis dulcedinis aspersione erigitur, quanto hanc conspiciit quia furtive sibi in aeternae gloriae despectu blanditur. (*Ibid.* c. 2, n. 2.) Sancti viri ita prosperitatem saeculi despicientes calcant, sicut et adversitatem ejus calcantes tolerant. Per magnam denique mentis celsitudinem mundi sibi et adversa et prospera subternentes dicunt: *Sicut tenebrae ejus, ita et lumen ejus* (*Ps.* cxxxviii, 12). Ac si apertius dicant: Sicut intentionis nostrae fortitudinem ejus tristitia non premunt, ita hanc nec blanda corrumpunt. Sancti viri, qui se in huius exilii aerumna miseros agnoscunt, clarescere in ejus prosperitate refugiant. Unde bene per beatum Job dicitur: *Quare data est misero lux* (*Job.* iii, 10)? Lux enim miseris datur, quando hi qui sublimia contemplantes esse se in hac peregrinatione miseros agnoscunt, claritatem transitoriae prosperitatis accipiunt. Cum valde iusti dolerant quia tarde ad patriam redeunt, tolerare insuper honoris onera compelluntur. Amor eos aeterno conterit, et gloria de temporalibus arridet. Electi viri, dum cogitant quae sint quae in infirmis tenent, et quae sint quae in *[Edi.]*, de sublimibus non vident, quae sint quae se in terra fulciunt, quae autem de celestibus perdiderunt, prosperitatis suae morore morantur, quia etsi vident nequaquam se ab ea funditus opprimi, pensant tamen sollicite cogitationem suam in amore Domini, et in ejus dispensatione parari. (*Moral.* iii, c. 31, n. 61.) Siendum est quia plerumque in prosperis importuna tentatione mens tangitur, sed tamen aliquando et adversa exterius patimur, et intus tentationis impulsu fatigamur; ut et carnem flagella crucient, et tamen ad mentem carnalis suggestio inundet. (*Moral.* iv, c. 12, n. 23, 24.) Beatus Job, considerans humanum genus quanta in rebus prosperis fiducia sublevetur, vel quanta ex adversis perturbatione frangatur, ad illum, quem habere in paradiso potuit, incommutabilitatis statum mento recurrit, et mortalitatis lapsum per prospera et adversa variantem, quam despicibilem cerneret maledicendo declaravit, dicens: *Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est: Conceptus est homo* (*Job.* iii, 3). Quasi dies quaedam est, cum mundi huius prosperitas arridet. Sed dies iste in noctem desinit, quia saepe temporalis prosperitas ad tribulationis tenebras perducit. Prosperitatis diem propheta deseperat, cum dicebat: *Diem hominis non concupivi, tu acis* (*Jerem.* xvii, 16). Tribulationis noctem postremo incarnationis suae tempore passurum se Dominus nuntiabat, cum per Psalmistam quasi ex praeterito diceret: *Usque ad noctem increpaverunt me genes mei* (*Psalm.* xv, 7). [*Moral.* xii,

* In ed. desest se.

a. 2, n. 2.] Statutum quippe homini est, vel quantum A tici Dominum contemnerent, nequaquam de illo per-
hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum ad-
versitas feriat; ne electos ejus aut immoderata pro-
speritas elevet, aut nimia adversitas gravet.

CAPUT XXVI.

De hæreticis.

(Mor. xix, c. 18, n. 27.) Omnis hæreticæ pravitate auctores, cum dispensationem Dei perverse interpretari non metuunt, profecto plebes subditas non in eam viam quæ Christus est, sed in invium trahunt. Super quos recte quoque effusa contentio dicitur, quia suis sibi vicissim allegationibus contradicunt. Arius tres personas in Divinitate suscipiens, tres etiam deos credidit. Quem contra Sabellius unum Deum suscipiens, unam credidit esse personam. B Inter quos sancta Ecclesia rectum prædicationis suæ aramitem indeclinabiliter tenens, et unum Deum prædicans, tres personas contra Sabellium asserit, et tres personas asserens, unum Deum contra Arium constituit. Quia in sacro eloquio Manichæus virginitatem laudari comperit, conjugia damnavit. At contra Jovinianus, quia concedi conjugia cognovit, virginitatis munditiam despexit. Unde fit ut semper hæreticis perversa intelligentia confusis vicissim sibi eorum nequitia et in culpa concordet, et in sententia discrepet. Sancta Ecclesia per medias hæreticorum utrarumque partium lites, ordinata pace, graditur, et sic scit superiora bona suscipere, ut noverit etiam inferiora venerari; quatenus nec summa sequet infamis, nec rursum ima despiciat, cum summa veneratur. (Moral. xi, c. 28, n. 39.) Fraudem Deo hæretici exhibent, quia ea astruunt quæ nequaquam ipsi pro quo loquuntur placent; eumque, dum quasi defendere nituntur, offendunt; dum in adversitate ejus currunt [Edit., corruunt], cui videntur ex prædicatione famulari. Inimicus et defensor est, qui Deum quem [Edit., quo] prædicat impugnat. (Præfat. in Job., c. 6, n. 15; Moral. xi, c. 28, n. 39.) Omnis quippe hæreticus omnipotenti Deo inimicus et defensor est, quia unde hunc quasi defendere nititur, inde veritati illius adversatur. Quia autem latere Deum nihil potest, hoc in eis judicat quod intus sentiunt, non quod famulari foris videntur. (Moral. xviii c. 30, n. 49.) Omnes hæretici, dum prædicationem sanctæ Ecclesiæ fecunditatemque illius deridendo contemnunt, quid aliud quam partum matris despiciunt? Quam non immerito eorum quoque matrem dicimus, quia de ipsa exeunt qui contra ipsam loquuntur, Joanne attestante, qui ait: A nobis exierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum (I Joan. ii, 19). [In Præfat. in B. Job., c. 7, n. 16.] Omnes hæretici in his quæ de Domino loquuntur, dum non intentione recta, sed appetitione temporalis gloriæ, videri prædicatores appetunt, vetustas sola nominantur. Mentis fidelium ad contemplanda superna se erigunt; sed dum hæreticorum verba pervertere recta contemplantes appetunt, quasi speculam dissipare conantur. Nisi hære-

tici Dominum contemnerent, nequaquam de illo perversa sentirent; et nisi vetustatis cor traherent, in novæ vitæ intelligentia non errarent. Et nisi speculationem bonorum destruerent, nequaquam eos superna judicia tam districto examine pro verborum suorum culpa reprobarerent. Contemnendo igitur Dominum hæretici in vetustate iniquitatis suæ se retinent, sed in vetustate retinendo pravis suis sermonibus speculationi rectorum nocent. (Moral. v, c. 11, n. 28.) Habent hoc hæretici proprium, ut malis bona permisceant, quatenus facile sensui audientis illudant. Si semper hæretici prava dicerent, citius in sua pravitate cogniti, quod vellent minime suaderent. Rursum, si semper recta sentirent, profecto hæretici non essent [Edit., fuissent]. Sed dum fallendi arte ad utraque deserviunt, et ex malis bona inficiunt, et ex bonis mala ut recipiantur abscondant. Sicut qui veneni poculum porrigit, ora poculi dulcedine mellis tangit, dumque hoc quod dulce est primo attactu delibatur, etiam illud quod est mortiferum indubitanter absorbetur: ita hæretici permiscent recta perversis, ut ostendendo bona auditores sibi attrahant, et exhibendo mala latenti eos peste corrumpant. (Moral. xvi, c. 47, n. 60.) Jeremias propheta sub specie onagri hæreticum quemlibet designat dicens: Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ attrahit ventum amoris sui (Jer. ii, 24). Onager quippe agreste est animal; et recte in hoc loco onagris comparantur hæretici, quia in suis voluptatibus dimissi a vinculis sunt fidei et rationis alieni. Hæreticus quisque quasi onager in solitudine assuetus est, quia dum terram cordis sui disciplinæ virtute non excolit, ibi habitat ubi fructus non est. Qui [Edit., quia] in desiderio animæ suæ ventum amoris sui attrahit, quia ea quæ ex desiderio scientiæ in mente concepit, inflare prævalet, non ædificare; quos contra dicitur: Scientia inflat, charitas vero ædificat (I Cor. viii, 1).

CAPUT XXVII.

De fide.

(Lib. ii, in Ev., hom. 26, n. 8.) Fides illarum rerum argumentum est quæ apparere non possunt; quæ enim sunt apparentia fidem non habent, sed agnitionem, sicut Paulus apostolus ait: Est enim fides D sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium (Hebr. xi, 1). Isaias ait: Nisi credideritis, non intelligetis (Isa. vii, 9). (Moral. lib. ii, c. 46, n. 71.) Tunc enim vere ad intelligendum sapimus, cum cunctis quæ Conditor dicit credulitatis nostræ fidem præbemus. Quæ si non prima in corde nostro gignitur, reliqua quæque esse bona non possunt, etiamsi bona videantur. Scriptum quippe est: Sine fide impossibile est placere Deo (Hebr. xi, 6). (Lib. ii, in Ev., hom. 29, n. 3.) In Evangelio Veritas ait: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur (Marc. xvi, 16). Fortasse unusquisque apud semetipsum dicat: Ego jam credidi, salvus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet. Vera etenim

fides est, quæ hoc quod verbis dicit moribus non A riter morientem vidit. Spem habuit, qui regni ejus aditum postulavit dicens : *Memento mei, dum veneris in regnum tuum* (Luc. xiii, 42). Charitatem quoque in morte sua vivaciter tenuit, qui fratrem et conlatronem pro simili scelere morientem, et de iniquitate sua arguit, et ei vitam, quam cognoverat, prædica- vit dicens : *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es. Et nos quidem juste; nam digna factis recipimus, hic vero nihil mali gessit* (Ibid., 40). Ille qui talis ad crucem venit ex culpa, ecce qualis a cruce recedit ex gratia. Constebatur idem latro Dominum, quem videbat secum humana infirmitate morientem; quando negabant apostoli eum quem miracula vide- rant divina virtute facientem. (Lib. II in Ezech., homil. 2, n. 4.) Quasi in hortis unaquæque anima ha- bitat, quæ jam viriditate spei est et bonorum operum charitate repleta. Sicca quippe spes est hujus sæculi; quia omnia quæ hic amantur cum festinatione mar- cescunt. (Moral. lib. xiii, c. 5, n. 5.) Ille enim bene novit in exterioribus miseriis subsistere qui scit semper de spe gaudere interna. Virtutes sanctorum in omne quod agunt spem, fidem et charitatem pro- ferunt; ut quod unaquæque virtus administrat fides, spes et charitas in opus bonum gaudendo perducatur. (Moral. lib. v, c. 32, n. 56.) Quoties nobis celestia demonstrantur, spiritus quidem pavore se concutit, sed tamen spes præsumit. Inde namque spes ad ma- jora audenda se erigit unde turbatur spiritus, quæ- que [Edit., quia ea quæ] superna sunt prior videt.

CAPUT XXIX.

De charitate.

(Moral. lib. xxviii, 22, n. 46.) Perfectionis vincu- lum charitas dicitur, quia omne bonum quod agitur, nimirum per illam, ne pereat, ligatur. A tentatore namque citius quodlibet opus evellitur, si solum a vinculo charitatis invenitur. Si unuscujusque mens Dei ac proximi dilectione constringitur, cum tenta- tionum motus quælibet ei injusta suggererint, obicem se illis ipsa dilectio opponit, et prævas suasionis un- dam virtutum hostiis ac vecte intimi amoris frangit. (Lib. I in Ezech., homil. 40, n. 31.) Mandata Dei pro jussione facere servientis et obedientis est, dili- gendo autem facere obedientis est et amantis; quia per scientiam charitas misericordiæ discitur^d, et per

D charitatem misericordiæ scientia multiplicatur, quasi ala in nobis alam percutit, quia virtus virtutem ex- citat (Lib. II in Ev., hom. 27, n. 1). Omne mandatum de sola dilectione est, et omnia unum præceptum sunt. Quia quicquid præcipitur, in sola charitate solidatur. Præcepta dominica et multa sunt et unum: multa per diversitatem operis, unum in radice dile- ctionis. Qualiter autem ista dilectio sit tenenda, ipse insinuat qui in plerisque Scripturæ suæ sententiis et amicos jubet diligere in se, et inimicos diligere propter se. Ille enim veraciter charitatem habet, qui et ami- cum diligit in Deo, et inimicum diligit propter

CAPUT XXVIII.

De Spe.

(Reg. Past., part. III, c. 22.) Ad unam vocationis spem nequaquam pertingitur, si non eadem [Edit., ad eam] unita cum proximis mente curratur, sicut ait Apostolus : *Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ* (Ephes. iv, 4). [Moral. lib. xviii, c. 40, n. 64.] In corde fidelium tres summopere manere virtutes testatur Apostolus dicens : *Nunc autem manet fides, spes, charitas* (I Cor. xiii, 13); quas cunctas, subita repletus gratia, et accepit latro et servavit in cruce. Fidem latro habuit, qui regnaturum Dominum credidit, quem secum pa-

^a In editis deest, et qui esse fidelis debuit.

^b In ed. deest, et in gremio fidei colligit.

^c Edit., et ad usum suum auribus, etc.

^d Edit., per scientiam charitatis misericordiæ discitur. Ast lectioni Talonis consentiunt Codd. Longip., Val-Cl. et Norm.

Deum. Sunt nonnulli qui diligunt proximos, sed per affectum cognationis et carnis. Quibus tamen in hoc dilectione sacra eliqua non contradicunt. Sed aliud est quod sponte impenditur naturæ, aliud quod præceptis dominicis et charitate debetur obediætiæ. Qui proximos ad carnaliter diligant, illa sublimia dilectionis præmia non assequuntur, quia amorē suum non spiritaliter, sed carnaliter, impendunt. Proinde cum Dominus diceret: *Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem* (Joan. xv, 12), proliquis addidit: *Sicut dilexistis vos*. Ac si aperit dicat: Ad hoc amate ad quod amavi vos. Ulla (Num. 4.) et summa est probatio charitatis, si et ipse diligitur qui adversatur. Hinc est quod ipsa Veritas et eterni patibilis Iohannes sustinet, et tamen ipsis suis persecutoribus ætænam dilectionis impendit dilectis: *Pater, ignosce illis, quia nesciam quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Quid ergo mirum si inimicos diligant discipuli dum vivunt; quando et tunc inimicos diligit cum occiditur Magister? (Num. 5.) Virtus charitatis ut invicta sit in perturbatione; natiatur per misericordiam in tranquillitate: quatenus omnipotenti Deo primū discat sua impendere, postmodum se. In Evangelio Veritas ait: *Vos autem dicitis amicis, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis* (Joan. xv, 15). [Num. 4.] Quæ sunt omnia quæ addidit a Patre suo; quæ nota fieri voluit servis suis, ut eos efficeret amicos suos, nisi gaudia internæ charitatis; distilla fusa supernæ paternæ, quæ nostris quotidie mellibus per aspirationem sui amoris impingit? Dum enim audita supercontexta amamus, amata jam novimus, quia amor ipse nostra est. Nemo cum quempiam diligit, habere se proliquis charitatem putat, vel prius ipsam vim suæ dilectionis examinet. (Lib. ii in Ev., Num. 38; n. 11.) Nam si quis querit habere amat, sed propter Deum non amat, charitatem non habet; sed habere se putat. Charitas vera est cum et in Deo diligitur amicus; et propter Deum diligitur inimicus. Hic enim propter Deum diligit eos quos diligit, qui iam et eos diligere a quibus non diligitur scit. (Lib. ii in Ev., Num. 9; n. 6.) Quisquis charitatem habet, etiam ad ea que percipit; quisquis charitatem non habet, etiam bona quæ percipisse videbatur, amittit. Necesse nobis est ut per omne quod agimus in charitatis custodia vigilemus. Charitas vera est amicum diligere in Deo, et inimicum diligere propter Deum. Quam quisquis non habet; omne bonum amittit quod habet. (Lib. i in Ezech., homil. 8; n. 6.) Nos cum contra malignos spiritus spiritualis certaminis aciem posuimus, summopere necesse est ut per charitatem semper unius atque coherescenti, et nunquam interrupti per discordiam inveniamur. Quælibet bona in nobis opera fuerint, si charitas desit, per malum discordiæ locus aperitur in æte, unde ad feriendos nos valeat hostis intrare. (Lib. i in Ev., hom. 17, n. 4.) Duo sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor et proximi; et minus quam inter duos charitas haberi non potest. Nemo

A enim proprie ad semetipsum habere charitatem dicitur, sed dilectio in alterum tendit ut esse charitas possit. Redemptor noster binos ad prædicandum discipulos mittit, quatenus hoc nobis tacitus insinuet quia qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet. (Lib. ii in Ezech., homil. 1, n. 5.) In edificio lapis lapidem portat, quia lapis super lapidem ponitur; et qui portat alterum, portatur ab altero. Sic itaque sic in sancta Ecclesia, unusquisque et portat alterum, et portatur ab altero. Nam vicissim se proximi tolerant, ut per eos ædificium charitatis surgat. Hinc enim Paulus admonet, dicens: *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (Gal. vi, 2).

CAPUT XXX.

De gratia præveniente et subsequente nos.

(Lib. i in Ezech., homil. 9, n. 2.) Ex omnipotentis Dei gratia ad bona opera conari quidem possumus, sed hæc implere non possumus, si ipse non adjuvet qui jubet. Paulus apostolus discipulos admonet, dicens: *Cum metu et tremore vestram ipsorum salutem operamini* (Philip. ii, 12). Illico quis in eis hæc ipsa bona operaretur adjunxit, dicens: *Deus enim est qui operatur in vobis et velle ei perficere pro bona voluntate* (Ibid. 13). Hinc est quod ipsa Veritas discipulis dicit: *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv, 5). Considerandum nobis est, quia si bona nostra sic a omnipotentis Dei dona sunt ut in eis aliquid nostrum non sit, cur nos quasi promeritis æternam retributionem quarimus? Si autem ita nostra sunt ut dona Dei omnipotentis non sint, cur ex eis omnipotenti Deo gratias agimus? Sciendum quia mala nostra solummodo nostra sunt, bona autem nostra et omnipotentis Dei sunt et nostra; quia ipse aspirando nos prævenit ut velimus, qui adjuvando subsequitur ne inaniter velimus, sed possumus implere quod volumus. Præveniente gratia et bona voluntate subsequente, hoc quod omnipotentis Dei donum est, ut meritum nostrum. Quod bene Paulus brevi sententia explicat dicens: *Plus illis omnibus laboravi* (I Cor. xv, 10): *Qui ne videretur suæ virtuti tribuere quod fecerat, adjunxit: Non autem ego, sed gratia Dei mecum*. Quia cœlesti dono Paulus præventus est, quasi alienum se a bono suo opere agnovit, dicens: *Non autem ego*. Sed quia præveniens gratia liberum in eo arbitrium fecerat in bonum, quo libero arbitrio eandem gratiam subsecutus est in opere, adjunxit: *Sed gratia Dei mecum*: ac si diceret: In bono opere laboravi non ego, sed et ego. Id est enim quod solo Domini dono præventus sum, non ego. In eo autem quod donum voluntatis subsecutus, et ego: (Moral. xix, c. 4, n. 7.) Respicere Dei est ea quæ amissa ac perdita fuerant ad suam gratiam reformare. Respicendo namque levitatis nostræ mala coercuit et magna merita maturitatis deduit. (Moral. xvii, c. 16, n. 22.) Beatus Job ait: *Luna non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus* (Job. xxv, 25). Quia nec sancta Ecclesia

* Edit., *de bona nostra si, etc.* Melior autem lectio nostri Taionis.

virtute propria tot miraculis emicat, nisi hanc præventis gratiæ dona perfundant. Nec singulorum bene viventium mentes a peccatorum maculis mundæ sunt, si remota pietate judicentur. Apud districti iudicii oculos sua usumque corruptibilitas inquinaat, nisi hanc quotidie gratia parentis turgat.

CAPUT XXXI.

De quatuor regentium ordinibus.

(Lib. II in *Ezech.*, homil. 9, n. 6.) Sancta Ecclesia ad eruditionem fidelium populorum quatuor regentium ordines accepit, quos Paulus apostolus ex dono omnipotentis Domini enumerat dicens: *Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores* (Ephes. IV, 11). Pastores namque et doctores unum regentium ordinem nominat; quia gregem Dei ipse veraciter pascit qui docet. Habuit in exordiis suis sancta Ecclesia apostolos et prophetas. Prophetas autem dicimus, non eos qui in veteri populo fuerunt, sed eos qui in sancta Ecclesia post apostolos sunt exorti. Posteriori tempore, quod nunc est, habet evangelistas atque doctores. Quia vero Evangelium bonum nuntium dicitur, evangelistas nique appellamus qui radibus populis bona patriæ celestis annuntiant. Evangelistæ atque doctores et priori quidem tempore fuerunt, sed nunc usque Domino largiente permanent, quia adhuc quotidie et infideles populos ad finem trahi, et fideles quosque in bonos mores per doctores erudiri cognoscimus.

CAPUT XXXII

De pastoribus animarum; quales in Ecclesia eligi debeant.

(Præfat. I part. Reg. Pastor.) Cum rerum necessitas exposcit, pensandum valde est ad culmen quisque regiminis qualiter veniat, atque ad hoc rite perveniens qualiter vivat, et bene vivens qualiter doceat, et recte docens infirmitatem suam quotidie quanta consideratione cognoscat; ne aut humilitas accessum fugiat, aut perventioni vita contradicat, aut vitam doctrina destituat, aut doctrinam præsumptio extollat. Prius ergo appetitum tunc temperet, post autem magisterium, quod a non quærente suscipitur, vita commendat. Ac deinde necesse est ut pastoris bonum quod vivendo ostenditur, etiam loquendo propagetur (Reg. Past., part. II, c. 4.) Ad extremum vero superest ut perfecta quæque opera consideratio propriæ infirmitatis deprimat; ne hæc ante oculi arbitris oculos tumor elationis exstinguat. Isaias propheta ait: *Clama, ne cesses, sicut tuba exalta vocem tuam* (Isa. LVIII, 1). Præconis quippe officium sumit quisque ad sacerdotium accedit, ut ante adventum iudicii, qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradiatur. Sacerdos ergo si prædicationis est nescius, quam clamoris vocem daturus est præco mutus? (Reg. Past., part. II, c. 11.) Fortes perseverantesque

* Verba hæc, quæ in aliis Codicibus deerant, Gregoriana esse hinc aperte colligitur.

A doctores velut impetribilia signa quærendi sunt; qui instructioni sacrorum voluminum semper inherentes sanctæ Ecclesiæ unitatem denuntiant, et quasi introiissi circulis arcem Domini portant. Vocibus arcem Testamenti portare est bonis doctoribus sanctam Ecclesiam ad rudes infidelium montes prædicando deduci. Qui autem quoque jubentur operiri, ut cum sermone aliis insonant, ipsi etiam vitæ splendore fulgescant. Necesse est igitur ut qui ad officium prædicationis excubant, a sacra lectionis studio non recedant. Ad hoc namque vectes esse in circulis arcæ semper jubentur; ut cum portari arcem opportunitas exigit, de introittendis vocibus portandi tarditas nulla generetur; quia videlicet cum spirituale aliquid a subditis pastor inquiritur, ignominiosum valde est, si tunc quærat discere cum quæstionem debet enodare. Circulis arcæ scdberis vectes inhæreant, ut doctores semper in suis cordibus eloquia sacra meditantes, Testamenti arcem sine mora elevent, si quidquid necesse est protinus doceant. Unde bene primus pastor Ecclesiæ pastores ceteros admonet, dicens: *Parati semper ad satisfactionem de ea, quæ in nobis est, spe* (I Petr. V, 15). Ac si aperte dicat: Ut ad portandam arcem nulla mora præpediat, vectes a circulis nunquam recedant. (Reg. Past., part. II, c. 6, et Mor., lib. XII, c. 15, n. 22 et 25.) Sancti viri, dum præsent, non in se potestatem ordinis, sed æqualitatem conditionis attendant. Nec præesse gaudeant hominibus, sed prodesse. Sciendum quod antiqui Patres nostri, non tam reges hominum quam pastores pecorum fuisse memorantur. Cum Noe Dominus filiisque ejus post diluvium diceret: *Crescite et multiplicemini, et implete terram*, subdidit: *Et terror vester ne tremor sit super cuncta animalia terræ* (Gen. IX, 1, 7). Homo quippe animalibus irrationalibus, non autem ceteris hominibus, natura prælatus est. Idcirco ei dicitur ut ab animalibus et non ab hominibus timeatur, quia contra naturam superbiro est ab æquali velite timeri. Cuncti qui præsent non in se potestatem debent ordinis, sed æqualitatem ponere conditionis, nam, sicut præfati sumus, antiqui Patres nostri pastores pecorum, et non reges hominum fuisse memorantur. Necesse est ut rectores a subditis timeantur, quando ab eisdem Deum minime deprehendunt timeri, ut humana saltem formidine peccare metuant qui divina iudicia non formidant. Nequaquam præpositi ex æ subjectorum timore superbiant, in quo, non suam gloriam, sed subditorum justitiam quærant. In eo autem quod metum sibi a perverse viventibus exigunt, quasi non hominibus, sed animalibus dominantur, quia videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea etiam debent formidine [Edit., formidini] jacere substrati. (Mor., lib. XIII, c. 20, n. 25.) Facies sanctæ Ecclesiæ sunt hi qui in locis regiminum positi apparent primi, ut ex eorum specie sit honor fidelis populi,

* Ita quoque leg. in Laud. et Trec. Codd.

° Ed., ex hoc quæsito.

etiam si quid in corpore latet deforme. Qui nimirum A
 prælati plebibus plangunt culpas infirmantium, seque
 sic de alienis lapsibus ac si de propriis affligunt.
 Sæpe rectores boni, dum quosdam vident ad ve-
 niam post culpas redire, quosdam vero in iniquitate
 persistere, occulta omnipotentis Dei judicia miran-
 tur, sed penetrare nequeunt. Obstupescunt enim
 quæ non intelligunt. (*Reg. Past.*, part. 1, c. 10.) Ille
 modis omnibus debet ad exemplum vivendi pertrahi
 qui cunctis carnis passionibus moriens jam spiri-
 taliter vivit, qui prospera mundi postposuit, qui
 nulla adversa pertimescit, qui sola interna de-
 siderat. Cujus intentioni bene congruens, nec
 omnino per imbecillitatem, nec valde per con-
 tumeliam corpus repugnat *. Ipse nihilominus ad
 dignitatem pastoralis officii debet provehi qui ad
 aliena cupienda non ducitur, sed propria largitur;
 qui per pietatis viscera citius ad ignoscendum flecti-
 tur, sed nusquam plusquam deceat ignoscens, ab
 arce rectitudinis inclinatur: qui nulla illicita per-
 petrat, sed perpetrata ab aliis ut propria deplorat;
 qui ex affectu cordis alienæ infirmitati compatitur,
 sicque in bonis proximi, sicut in suis profectibus
 lætatur. Ad dignitatem pontificalis excellentiæ rite
 pervenit qui ita se imitabilem cæteris in cunctis
 quæ agit insinuat, ut inter eos non habeat quod
 saltem de transactis erubescat; qui sic studet vivere,
 ut proximorum quoque corda arentia doctrinæ va-
 lent fluentibus [*Edit.*, fluentis] irrigare; qui orationis
 usu et experimento jam didicit quod obtinere a
 Domino quæ poposcerit possit; cui per effectus
 vocem jam quasi specialiter dicitur: *Adhuc loquen-
 te dicam: Ecce adsum* (*Isa.* LVIII, 9). Si fortasse
 quisquam veniat ut pro se ad intercedendum nos
 apud potentem quempiam virum, qui sibi iratus,
 nobis vero est incognitus, ducat, protinus respon-
 demus: Ad intercedendum venire non possumus,
 quia familiaritatis ejus notitiam non habemus.
 Si ergo homo apud hominem, de quo minime præ-
 sumit, fieri intercessor erubescit, qua mente apud
 Deum intercessionis locum pro populo arripit qui
 familiarem se ejus gratiæ esse per vitæ meritum
 mereat? Aut ab eo quomodo aliis veniam postulabit,
 qui utrum sibi sit placatus ignorat? Qua in re est
 adhuc aliud sollicitas formidandum, ne qui placare
 posse iram creditur, hanc ipse ex proprio reatu
 mereatur. Cuncti liquido novimus quia cum is qui
 displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad
 deteriora provocatur. Qui adhuc desideriis terrenis
 astringitur, caveat ne districti iram judicis gravius
 accendens, dum loco delectatur gloriæ, fiat subditis
 auctor ruinæ. (*Reg. Past.*, part. 1, c. 11.) Solerter
 se quisque metiatur, ne locum regiminis assumere
 audeat, si adhuc in se vitium damnabiliter regnat,
 ne is quem crimen depravat proprium intercessor
 fieri appetat pro culpis aliorum

CAPUT XXXII.

De Rectoribus, qualiter vitæ conversationem habeant.

(*Reg. Past.*, part. II, c. 2.) Rector semper cogita-
 tione sit mundus, quatenus nulla hunc immunditia
 polluat qui hoc suscepit officium ut in alienis quoque
 cordibus pollutionis maculas tergat. Necessæ est ut
 esse munda studeat manus quæ diluere sordes alio-
 rum curat, ne tacta quasque deterius inquinet, si
 sordida insequens lutum tenet. Hinc namque per
 prophetam dicitur: *Mundamini qui fertis vasa Do-
 mini* (*Isa.* LXI, 4). Domini etenim vasa ferunt qui
 proximorum animas ad æterna sacraria perducendes
 in suæ conversationis fide suscipiunt. Apud semet-
 ipsos quantum debeant mundari conspiciant qui ad
 æternitatis templum vasa viventia in sinu propria
 sponsonis portant. Hinc divina voce præcipitur ut
 in Aaron pectore rationale iudicii vittis ligamentibus
 imprimatur (*Exod.* XXXVIII, 15 seq.), quatenus sacer-
 dotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant,
 sed ratio sola constringat. Nec indiscretum quid vel
 inutile cogitet qui ad exemplum aliis constitutus ex
 gravitate vitæ semper debet ostendere quantam in
 pectore rationem portet. In iudicii rationale, quod in
 Aaron pectore ponitur, præcipitur ut duodecim pa-
 triarcharum nomina describantur. Ascriptos etenim
 Patres semper in pectore ferre, est antiquioram
 vitam sine intermissione cogitare. Tunc sacerdotes
 irreprehensibiliter graditur, cum exempla Patrum
 præcedentium indesineenter intuetur; cum sanctorum
 vestigia sine cessatione considerat, et cogitationes
 illicitas deprimit, ne extra ordinis limitem operis
 pedem tendat. Debet rector subtili semper examine
 bona malaque discernere, et quæ vel quibus, quando
 vel qualiter congruant studiose cogitare; nihilque
 proprium querere, sed sua commoda propinquorum de-
 putare. (*Reg. Past.*, part. II, c. 3.) Sit rector operatione
 præcipuus, ut vitæ viam subditis bene vivendo
 denuntiet, et grex, qui pastoris vocem moresque
 sequitur, per exempla melius quam per verba gra-
 diatur. Per divinam legem præcipitur ut sacerdos in
 sacrificium armum dextrum (*Exod.* XXIX, 22), accipiat
 et separaturn, ut non solum sit ejus operatio utilis,
 sed etiam singularis: nec inter malos tantummodo
 quæ recta sunt faciat, sed bene quoque operantes
 subditos, sicut honore ordinis superat, ita etiam
 morum virtute transcendat. Sacerdoti in esu pec-
 tuscum cum armis tribuitur, ut quod de sacrificio
 præcipitur sumere, hoc de semetipso auctori discat
 immolare; et non solum pectore quæ recta sunt
 cogitet, sed spectatores suos ad sublimia armis operis
 invitet. Nulla præsentis vitæ rector appetat, nulla
 pertimescat, blandimenta mundi respectu intimo
 timore despiciat; terrores autem considerato internæ
 dulcedinis blandimento contemnat. (*Reg. Past.*, part.
 II, c. 5.) Sit rector singulis compassione proximus,
 præ cunctis contemplatione suspensus, ut et per
 pietatis viscera in se infirmitatem cæterorum trans-
 ferat, et per speculationis altitudinem semetipsum

* *Ed.*, nec omnino per imbecillitatem corpus, nec valde per contumeliam repugnat spiritus.

quoque invisibilia appetendo transcendat : ne autem alta petens proximorum infima [Edit., infirma] despiciat, aut infimis [Edit., infirmis] proximorum congruens, appetere alta relinquat. Pastores, non solum sarsam sanctum Caput Ecclesiae, videlicet Dominum, contemplando appetunt, sed deorsum quoque ad membra illius miserando descendunt. Hinc Moyses crebro tabernaculum intrat et exit; et qui intus in contemplationem rapitur, foris infirmantium negotiis urgetur. Intus Dei arcana considerat, foris onera carnalium portat. Moyses sanctus de rebus dubiis semper ad tabernaculum recurrit, et coram Testamenti arca Deum consulit : exemplam proculdubio rectoribus praebens, ut cum foris ambigunt quod disponant, ad mentem semper quasi ad tabernaculum redeant; et velut coram Testamenti arca Dominum consulant, si de his in quibus dubitant apud semetipsos intus sacri eloquii paginas requirant. Ipsa scilicet Veritas, per suceptionem nobis nostrae humanitatis ostensa, in monte orationi inhaeret, miracula in urbibus exerceat (Luc. vi, 12), imitationis videlicet viam bonis rectoribus sternens; ut si etiam summa contemplando appetunt, necessitatibus tamen infirmantium compatiendo misceantur. Tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, cum ad ima proximorum se misericorditer attrahit; et quo benigne descendit ad infima, valenter recurrit ad summa. Qui regimiae pastoralis sunt aliis praelati, tales se exhibeant, quibus subjecti occulta sua prode non erubescant; et cum tentationum fluctus parvuli tolerant, ad pastorem mentem, quasi ad matris sinum, recurrant. Et hoc quod se inquinari pulsantis culpae sordibus praevident, exhortationis ejus solatio ac lacrymis orationis lavent. (Reg. Past. part. II, c. 7.) Sit rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens; ne aut exterioribus deditus ab intimis corruat, aut solis interioribus occupatus, quae foris debet proximis non impendat. A subjectis inferiora gerenda sunt, a rectoribus summa cogitanda, ut scilicet oculum qui providendis gressibus praeminet cura pulveris non obturbet [Edit., obscurat]. Caput subjectorum sunt cuncti qui praesunt; et ut recta pedes valeant itinera carpere, haec proculdubio caput debet ex alto providere, ne a provocatis sui itinere pedes torpeant, cum curvata recititudine corporis caput sese ad terram declinat. Cuncti qui praesunt habere quidem sollicitudines exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere. Sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam non nutrire, ut cogitationes carnis de vita subditorum et non funditus amputent, nec rursus ad crescendum nimis relaxent. Sacerdotibus per legem praecipitur, ut tondentes tondeant capita sua (Ezech. xlii, 30), ut videlicet curae temporalis sollicitudines, et quantum necesse est, provideant, et tamen recidantur citius, ne immoderatus excrescant. Dum igitur et per administratam exteriorum providentiam

A corporum vita protegitur, et rursus per moderatam cordis intentionem non impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur, ut cutem cooperiant, et resecantur, ne oculos claudant. (Reg. Past., p. II, c. 8.) Necesse est ut rector solerter invigilet, ne hunc cupido placendi hominibus pulset; ne cum studiosae interiora penetrat, cum provide exteriora subministrat, se magis a subditis diligi quam veritatem quaerat; ne cum bonis actibus sultus a mundo videtur alienus, hunc auctoris reddat extraneum amor suus. Hostis Redemptoris est qui per recta opera quae facit, ejus vice ab Ecclesia amari concupiscit; quia adulterinae cogitationis reus est, si placere puer sponsae oculis appetit per quem sponsus dona transmisit. Rectores boni, dum privato se diligere amore nesciunt, liberae puritatis verbum a subditis obsequium humilitatis credunt. Necessarium valde rectoribus est ut cura regiminis tanta moderaminis arte temperetur, quatenus subditorum mens, cum quadam recta sentire potuerit, sic in vocis libertatem prodeat, ut tamen libertas in superbiam non erumpat; ne dum fortasse immoderatus linguae eis libertas conceditur, vitae ab his humilitas amittatur. Oportet igitur ut rectores boni sic placere hominibus appetant, ut suae aestimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent, sed ut dilectionem suam quasi quamdam viam faciant per quam corda audientium ad amorem Conditoris introducant. Difficile quippe est ut, quamlibet recta denuntians, praedicator qui non diligitur libenter audiatur. Debet ergo qui praest et studere se amari, et tamen amorem suum pro semetipso non querere, ne inveniatur ei cui servire per officium cernitur occulta cogitationis tyrannide resultare : quod bene Paulus apostolus insinuat, cum sui nobis studii occulta manifestat, dicens : *Sicut et ego per omnia omnibus placeo* (I Cor. x, 33). Qui tamen rursus dicit : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. i, 10). Placet ergo Paulus et non placet, quia in eo quod placere appetit, non se, sed perse, hominibus placere veritatem quaerit. (Reg. Past. p. II, c. 9.) Necesse est ut rector animarum virtutes ac vitia vigilantia cura discernat, ne aut cor tenacia occupet, et parcum se videri in dispensationibus exsultet; aut cum effuse quid perditur, largum se quasi miserando gloriatur; aut remittendo quod ferire debuit, ad aeterna supplicia subditos pertrahat; aut immaniter feriendo quod delinquitur, ipse gravius delinquat : aut hoc quod agi recte ac graviter potuit, immature praeveniens leviget; aut bonae actionis meritum differendo ad deteriora permutet. (Ibid. c. 11.) Omne hoc quod praemisimus rite a rectore agitur, si supernae formidinis et dilectionis spiritu afflatus studiosae quotidie sacri eloquii praecepta meditetur; ut in eo vim sollicitudinis et erga coelestem vitam providae circumspectionis, quam humanae conversationis usus indesinenter destruit, divinae admonitionis verba restaurent; et qui ad

^a Ed., Curae temporalis sollicitudinis, et quantum necesse est, provideant.

vetustatem per societatem secularium ducitur, ad A amorem semper spiritualis patrie compunctionis aspiratione renovetur.

CAPUT XXXIV.

De humilitate præpositorum.

Sit rector discretus in silentio, utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticeat. Nam sicut incauta locutio in errorem pertrahit, ita indiscretum silentium hos qui erudiri poterant in errore derelinquit. (*Reg. Past.*, p. II, c. 4, 6.) Sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum iustitiae erectus: ut et bonis in nullo se præponat, et cum pravorum culpa exigit, potestatem protinus sui prioratus agnoscat; quatenus et honore suppresso, æqualem se subditis bene viventibus deputet, et erga perversos jura rectitudinis exercere non formidet. Omnes homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine alios aliis culpa postponit. Ipsa autem diversitas, quæ accessit ex vitio, divini judicio dispensatur; ut quia omnis homo æque stare non valet, alter regatur ab altero. Cuncti qui præsumunt non in se potestatem debent ordinis, sed æqualitatem pensare conditionis: nec præesse hominibus gaudeant, sed prodesse. Quam videlicet potentiam bene regit qui et tenere illam noverit et impugnare. Bene hanc regit, qui scit per illam super culpas erigi, scit cum illa cæteris æqualitate componi. Quam tamen potestatem recte dispensat qui sollicitus noverit et sumere ex illa quod juvat, et expugnare quod tentat, et æqualem se cum illa ceteris cernere, et tamen se peccantibus solo ultionis anteferre. (*Moral.* x, c. 6, n. 8.) Prædicator quoque studeat ut minas potentium rationatione mitiget, ut oppressorum angustias, quanto prævalet, ope levet; ut foris resistentibus opponat patientiam, et intus superbientibus exhibeat cum patientia disciplinam: ut erga errata subditorum sic mansuetudo zelum temperet, quatenus a iustitiae studio non enervet; sic ad ultionem zelus fervens, ne tantam pietatis limitem fervende transcendat. Rectoris officium esse debet ut ingratos beneficiis ad amorem provocet, ut grates quoque ministeris in amore servet: ut proximorum mala cum corrigere non valet, taceat; et quicumque corrigi loquendo possunt, D silentium consensum esse pertimescat.

CAPUT XXXV.

Qualiter prælati subiectos doceant ac semetipsos discreti circumspiciant prævideant.

(*Prolog. part. III Reg. Past.*) Quia igitur qualis esse debeat pastor superius ostendimus, nunc qualiter doceat demonstramus. Non una eademque cunctis exhortatio congruit, quia nec cunctos par morum qualitas astringit. Sæpe namque aliis officium quæ aliis prosunt, quia et plerumque herbæ quæ hæc animalia nutriunt, alia occidunt, et kenis sibilus equos mitiga-
t, catulos instigat; et medicamentum quod hunc

morbum imminuit, alteri vires jungit: et panis, qui vitam fortiori roborat, parvulorum necat. Pro qualitate igitur audientium formari debet sermo doctorem, ut et ad sua singulis congruat, et tamen a communis ædificationis arte nunquam recedat. Quid cuius sunt intentæ mentes auditorum, nisi, ut ita dicamus, quædam in cithara tensiones stratas chordarum, quas tangendi artifex, ut non sibiimetipsi dissimile canticum faciat, dissimiliter pulsant? Et idcirco chordæ consonam modulationem reddunt, quia uno quidem plestro, sed non una quidem impulsu feriuntur. Doctor quisque, ut una cunctos virtutis charientis ædificet, ex una doctrina, non una eademque intonatione tangere corda audientium debet. (*Epist.* 25, alias 24, lib. I.) Doctor etenim qui loci sui necessitate exigitur summa dicere, hæc eadem necessitate compellitur summa monstrare. Illa namque vox libentius auditorum cor penetrat quam dicentis vita commendat, quia quod loquendo imperat, ostendendo adjuvat ut fiat. Per prophetam Dominus dicit: *Sæpe montem excelsum ascende tu, qui evangelium Sion* (*Isa.* XL, 9). Ut videlicet qui cœlesti prædicatione utitur, ima jam terrenorum operum decorens, in rerum culmine stare videatur, tantoque facilius subditos ad meliora pertrahat, quanto per vitam meritum de supernis clamat. Recte etiam sacerdos superhumeralis ex auro, hyacintho, purpura, bis tinore cœco, et torta fieri bysso habere^b præcipitur; ut quanta virtutum diversitate clarescere debeat, demonstraretur. In sacerdotis quippe habita ante omnia aurum fulget, ut in eo intellectus sapientie principaliter emicet. Cui hyacinthus, qui sereno colore resplendet, adiungitur; ut per omne quod intelligendo penetrat, non ad favores infirmos, sed ad amorem cœlestium surgat; ne dum suis incantibus laudibus capitur, ipso etiam veritatis intellectu vacuetur. Aure videlicet, hyacintho ac purpura bis tinctus cœcus adjungitur, ut ante interni iudicis oculos omnis virtutum bona ex charitate decorentur, et cuncta quæ coram hominibus rutilant, hæc in conspectu oculi arbitria flamma intimi amoris incendant. Quæ vero scilicet charitas, quia Deum simul ac proximum diligit, quasi ex duplici tinetura fulgescit. Qui sic ad auctoris speciem anhelat ut proximorum curam negligat, vel sic proximorum curam ensequitur ut a divino amore torpescat, quia unum horum quodlibet negligit, in superhumeralis ornamento habere cœcum bis tinctum necat. (*Part. II Reg. Past.*, c. 4.) Cum rector se ad loquendum præparat, sub quanto cœlestis studio loquatur attendat; ne si inordinatis ad loquendum rapitur, erroris vulnere multientium corda feriatur, et cum fortasse sapiens videri desiderat, unitatis compagem insipienter abscidat. In Evangelio Veritas ait: *Habete sat in vobis, et parum habete inter vos* (*Marc.* IX, 49). Per sat quippe verbi sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, mis-guopere metuat ne ejus eloquio audientium unitas

^a Ed., *utque cum corrigi loquendo possunt*. Ast nostro consentiunt Corb. et Germ.

^b Abundat fieri vel habere

confundatur. Hinc Paulus ait : *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (Marc. xii, 3). Ne igitur rector incautus ad loquendum proruat, hoc quod jam præmisimus, per semetipsam discipulis Veritas clamat : *Habete sibi in vobis, et pacem habete inter vos* (Marc. ix, 49). Ac si figurate per habitum sacerdotis dicat : Mala punica tiffinabulis iungite; ut per omne quod dicitis unitatem fidei caritatis observatione teneatis. Sacerdos vero semper vocem prædicationis habeat, ne superni Inspectoris iudicium ex silentio offendant. Sacerdos in tabernaculum ingrediens vel egrediens moritur si de eo sonitus non additur, quia iram contra se oculi iudicis exigit, si sine prædicationis sonitu intredit. Aplo tintinnabula vestimentis pontificis describuntur inserta: Vestimenta etenim sacerdotis quid aliud quam recta opera debemus accipere, Propheta attestante, qui ait : *Sacerdotes tui induantur iustitia* (Ps. cxxx, 9)? Vestimentis itaque illius tintinnabula inhercat, ut vite viam cum lingue sonitu ipsa quoque opera sacerdotis elevent. (Moral. lib. xxiii, c. 15, n. 25.) Nos quia infirmi homines sumus, cum de Deo hominibus loquimur, debemus primum meminisse quid sumus, ut ex propria infirmitate possemus quod docendi ordine infirmis fratribus consulamus. Consideremus igitur quia aut tales sumus quales nominatos corrigimus, aut tales aliquando fuimus, etiam jam divina gratia operante non sumus, ut tanto eos temperantius corde humili corrigamus, quanto nosmetipsos verius in his quos emendamus agnoscimus. Si nos sacerdotes tales nec fuimus nec sumus quales adhuc illi sunt quos emendare curamus, ne eos nostrum forte superbiat, et de ipsa innocentia peius fiat, quorum mala corrigimus, alia eorum bona nobis ante oculos revocemus : quæ si omnino nulla sum, ad cuncta Dei iudicia recurramus. Quia sicut nos nullis meritis hoc ipsum bonum quod habemus accipimus, ita illos quoque potest gratia supernæ virtutis infundere, ut excitati posterius, etiam ipsa possint bona quæ nos ante accepimus prævenire. Quis enim crederet quod per apostolatus meritum Saulus lapidatum Stephanum prædecessor erat, qui in morte ejus lapidantium vestimenta servabat (Act. vii, 57)? Hic ergo primum cogitationibus humiliari eorum debet, et tunc deinde delinquentium iniquitas inherere.

CAPUT XXXVI

De zelo pastoralis officii erga subditos.

(Lib. I in Ezech., Romil., 12, n. 29, 30.) Omnis spiritalis zelus doctoris animum frigit, quia valde cruciatur dum infirmos quosque æterna deserere, et rebus temporalibus delectari conspiciat. Nullum quippe omnipotenti Deo tale est sacrificium, quale est zelus animarum; sicut Psalmista ait : *Zelus domus tue comedit me* (Ps. lxxviii, 10). Paulus apostolus zelo animarum cruciatus, dicebat : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror* (II Cor. xi, 29)? Ipsum solum cor, quod animarum

A zelo succenderat, quid aliud quam sartaginem fecerat, in quo amore virtutum contra vitia ardebat? Qued enim urebatur, sartago erat. lædescebat enim et coquebat, quia incendebatur amaritudine; sed virtutum alimenta præparabat ex sua afflicta cogitatione. (Num. 30.) Quid est quod Ezechiel propheta sartaginem inter se et civitatem murum ferreum ponit (Ezech. iv, 3), nisi quod idem zelus fortis, qui nunc in mente doctoris agitur, in die extremi iudicii inter eum et animam quam a vitiis zelatur a testis est? Ut etsi audire is qui docetur noluerit, doctor tamen pro zelo quem exhibet de auditoris negligentia reus non sit. Murum ferreum propheta inter se et civitatem ponit, quia in ultionis tempore inde doctor a damnationis periculo munitur, unde aune per zelum custodiæ cordis frixuram patitur. Quantum frixura cordis, quæ per spiritalem zelum agitur, omnipotentem Deum placat, aperte ostenditur, cum offerri per legem simila in sacrificium iubetur. Scriptum quippe est : *In sartagine oleo conspersa frigitur, offeretque eam calidam in odorem suavisimum Domino sacerdos, qui patri jure successerit, et tota cremabitur in altari* (Lev. vi, 21, 22). Tunc simila in sartagine frigitur, cum munda mens justi zeli sancti ardore crematur. Quæ conspergi oleo præcipitur, id est charitas misericordiæ^b misceri, quæ in conspectu omnipotentis Dei ardet et lucet. Conspergatur ergo oleo mens quæ in sartagine frigitur, quia sancti zeli districtio necesse est ut ex misericordiæ virtute et ardeat et clarescat. Amat enim eundem ipsum quem insequi videtur. Unde et calida in odorem suavisimum Domino offerri præcipitur, quia si amorem zelus non habet, ea quæ de sartagine offertur calorem similia amisit. Notandum valde est quis simillam offerre præcipitur, videlicet sacerdos, qui patri jure successerit. Ille enim sacerdos patri jure succedit, qui esse se omnipotentis Domini filium moribus demonstrat, atque a nobilitate intima operum suorum ignobilitate non discrepat. Quæ in altari tota cremari præcipitur, ut videlicet holocaustum fiat. Simila itaque in sartagine est munda mens justi in zeli spiritualis afflictione, quæ per sollicitudinem animarum frigitur; et non solum sacrificium, sed etiam holocaustum Domino esse deputatur. Sumamus ergo sartaginem ferream, et ponamus eam murum ferreum inter nos et civitatem, id est, assumamus zelum fortem, ut inter nos et auditoris nostri animam inveniamus hanc postmodum fortem munitionem. Tunc enim hunc murum ferreum inventuri sumus, si nunc eum fortiter tenemus, videlicet docendo, custodiendo, suadendo, increpando, mulcendo, terrendo, aliquando leniter, aliquando vero etiam severius agendo. De qua severitate per Ezechielem recte subditur : *Et obfirmabis faciem tuam ad eam* (Ezech. iv, 3), *et eris in obsidionem*. [Num. 31.] Quid est obfirmare faciem ad Jerusalem in latere descriptam, nisi ut ei animæ qui celestia

^a Ed., *zelat*. Gemei. vero et pler. Norm. legunt, *zelatur*.

^b Ed., *charitatis misericordiæ*.

pacis visionem doctor denuntiat, si adhuc eam infirmari in suis actibus cernit, remissionem et clementiorem se minime ostendat? Scriptum est: *Filiæ tibi sunt? Serva corpus illarum, et non ostendas hilarum faciem tuam ad illas* (Eccli. vii, 26). Infirmæ quippe animæ, atque ad appetitum mundi deditæ, aliquando melius ex severitate servantur: ut obfirmata facies, id est, per severitatis custodiam ab omni spe frivole remissionis obducta*, inconstantem animam terreat, atque a delectatione vitiorum distractionis vigore constringat. Quod cum a doctore agitur, semper necesse est ut dulcedo et humilitas in corde teneatur; quatenus et multum amet, et nunquam contra eum per elationem superbiat, cui tamen amorem suum et humilitatem pro utilitate ejus proderet recusat. (Num. 32.) Circumdat doctor auditoris animam, cum in omne quod in hac vita agitur tentationum laqueos apponi posse denuntiat; ut dum ubique sit mens pavida, ubique circumspicienda, quanto timidior, tanto vigilantior vivat. (Moral. v, 45, n. 82.) Ipse namque zelus rectitudinis, dum inquietudine mentem agitat, ejus mox aciem obscurat, ut altiora in commotione non videat quæ bene prius tranquilla cernebat. Sed inde subtilius ad alta reducitur, unde ad tempus ne videat reverberatur. Nam ipsa recti æmulatio æterna post paululum in tranquillitate largius aperit, quæ hæc interim per commotionem claudit; et unde mens turbatur ne videat, inde proficit ut ad videndum verius clarescat: sicut infirmanti oculo cum collyrium mittitur, lux penitus negatur; sed inde eam post paululum veraciter recipit, unde hanc ad tempus salubriter amittit. Nunquam commotioni contemplatio jungitur, nec prævalet mens perturbata conspiciere ad quod vix tranquilla valet inhiare; quia nec solis radius cernitur; cum commotæ nubes cœli faciem obducunt; nec turbatus fons respicientis imaginem reddit, quam tranquillus propriam ostendit, quia quo ejus unda palpat, eo in se speciem similitudinis obscurat. (Num. 83.) Cum per zelum animus movetur, curandum summopere est ne hæc eadem, quæ instrumento virtutis adsumitur, menti ira dominetur, ne quasi domina præeat, sed velut ancilla ad obsequium parata a rationis tergo nunquam recedat. Tunc enim robustius contra vitia erigitur, cum subdita rationi famulatur. Quantumlibet ira ex zelo rectitudinis surgat, immoderatam mentem dilacerat. Rationi protinus servire contemnit, et tanto se impudentius dilatat, quanto impatientiæ vitium virtutem putat. Necesse est ut hoc ante omnia qui zelo rectitudinis movetur attendat, ne ira extra mentis dominium transeat, sed in ultione peccati tempus modumque considerans, surgentem animi perturbationem subtilius retractando restringat, animositatem reprimat, et motus fervidos sub æquitate disponat, ut eo fiat justior ultor alienus, quo prius existitit victor suus. Qui zelo rectitudinis movetur, sic culpas delinquentium corrigat, ut ante ipse qui cor-

* Ed., *abducta*; cum nostro vero consentit Long.

A right per patientiam crescat, et fervorem suum transcendendo dijudicet, ne intemperanter excitatus ipso zelo rectitudinis, longe a rectitudine aberret.

CAPUT XXXVII.

Ut indigni atque imperiti ad pastorale magisterium accedere non præsumant.

(Reg. Past., part. 1, in exord.) Sunt plerique pastorum qui dum metiri se nesciunt quæ non didicerunt docere concupiscunt, qui pondus magisterii tanto levius aestimant, quanto vim magnitudinis illius ignorant; ut quia indocti ac præcipites doctrinæ arcem tenere appetunt, a præcipationis suæ ausibus in ipsa locutionis janua repellantur (*Ibid.*, c. 1). Nulla ars doceri præsumitur, nisi intenta prius meditatione discatur. Ab imperitis ergo pastorale magisterium qua temeritate suscipitur, quando ars est artium regimen animarum? Quis cogitationum vulnera occultiora esse nesciat vulneribus viscera? Et tamen sæpe qui nequaquam spiritalia præcepta cognoverunt, cordis se medicos profiteri non metuunt, dum qui pigmentorum vim nesciunt, videri medici carnis erubescunt. Sunt nonnulli qui intra sanctam Ecclesiam per speciem regiminis gloriam affectant honoris: videri doctores appetant, transcendere ceteros concupiscunt, atque, attestante Veritate, primos in coenīs recubitus, primas in conventibus cathedras querunt (*Math.* xxi, 6, 7): qui susceptum curæ pastoralis officium ministrare digne tanto magis nequeunt, quanto ad humilitatis magisterium ex sola elatione pervenerunt. Ipsa quippe in magisterio lingua confunditur, quando aliud discitur, et aliud docetur. Contra indignos pastores Dominus per prophetam queritur, dicens: *Ipsi regnaverunt, et non ex me: principes exaltaverunt, et non cognovi* (*Ose.* viii, 4). Ex se namque et non ex arbitrio summi rectoris regnant, qui nullis fultis virtutibus nequaquam divinitus vocati, sed sua cupidine accensi, culmen regiminis rapiunt potius quam assequuntur. Inutiles sacerdotes internus iudex et provehit et non cognoscit; quia quos permittendo tolerat, profecto per iudicium reprobationis ignorat. Unde ad se quibusdam et post miracula venientibus dicit: *Recedite a me, operarii iniquitatis, nescio qui estis* (*Luc.* xiii, 27). Pastorum imperitia voce Veritatis increpatur, cum per prophetam dicitur: *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam* (*Isai.* lvi, 11). Quos rursum Dominus detestatur, dicens: *Et tenentes legem nescierunt me* (*Jer.*, ii, 8). Et nesciri ergo se ab eis Veritas queritur, et nescire se principatum nescientium protestatur; quia profecto hi qui ea quæ sunt Domini nesciunt, a Domino nesciuntur, Paulo attestante, qui ait: *Si quis autem ignorat, ignorabitur* (*I Cor.* xiv, 38). Plerumque pastorum imperitia meritis congruit subjectorum, quia quamvis lumen scientiæ sua culpa exigente non habeant, districto tamen iudicio agitur, ut per eorum ignorantiam hi etiam qui sequuntur offendant. Hinc namque in Evangelio per semetipsam Veritas dicit: *Si cæcus*

oeco ducatum præbeat, ambo in fossam cadunt (Matth. xv, 14). Hinc Psalmista, non optantis animo, sed prophetantis mysterio ^a denuntiat, dicens: *Obscurentur oculi eorum, ne videant, et dorsum illorum semper inaurra* (Ps. lxxviii, 24). Oculi quippe sunt qui in ipsa honoris summi facie positi providendi itineris officium susceperunt; quibus hi nimirum qui subsequenter inhærent dorsa nominantur. Obscuratis ergo oculis dorsum flectitur, quia cum lumen scientiæ perdunt qui præeunt, profecto ad portanda peccatorum curvantur onera qui sequuntur. (Reg. Past., part. 1, c. 2.) Indigni quique tanti reatus pondere fugerent, si Veritatis sententiam sollicita cordis aure pensarent, quæ ait: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria collo ejus, et demergatur in profundum maris* (Matth. xviii, 6). [Cap. 3.] Ne temerare sacra regimina quisquis his impar est audeat, et per concupiscentiam culminis ducatum suscipiat perditionis. Hinc enim pie Jacobus prohibet, dicens: *Nolite plures magistri fieri, fratres mei* (Jacob. iii, 1). Hinc ipse Dei hominunque Mediator regnum percipere vitavit in terris, qui supernorum spirituum quoque scientiam sensumque transcendens ante sæcula regnat in coelis. Plerumque adversitatis magisterio sub disciplina cor premitur; quod si ad regiminis culmen erupit, in elationem protinus usu gloriæ permutatur. Sic Saul, qui indignum se prius considerans fugerat, mox ut regni gubernacula percepit, intumuit: honorari namque coram populo cupiens, dum reprehendi publice noluit, ipsum qui in regno se unxerat scidit (I Reg. x, 22; xv, 17, 30; Act. xiii, 22; II Reg. xi, 3). Sic David propheta auctoris iudicio pene in cunctis actibus placens, mox ut pressuræ pondere caruit, in tumorem vulneris erupit, factusque est in morte viri crudeliter rigidus, qui in appetitu feminæ fuit euviter fluxus: et qui malis ante noverat pie parcere, in bonorum quoque necem post didicit sine obstaculo retractationis anhelare (II Reg. xi, 15). Prius quippe ferire deprehensum persecutorem noluit, et post cum damno desudantis exercitus etiam devotum militem exstinxit. Quem profecto ab electorum numero culpa longius raperet, nisi hunc ad veniam flagella revocassent. Plerumque qui subire magistrum pastorale cupiunt, nonnulla quoque bona opera animo proponunt. Et quamvis hoc elationis intentione appetant, operaturos tamen se magna pertrahant: sitque ut aliud in imis intentio supprimat, aliud tractantis animo superficies cogitationis ostendat. Nam sibi ipsa de se mens sæpe mentitur, et fingit se de bono opere amare quod non amat, de mundi autem gloria non amare quod amat; sæpe mens principare appetens fit ad hoc pavidam cum quaerit, audax cum pervenit. Tendens enim, ne non perveniat trepidat; sed repente perveniens, jure sibi

^a Ed., *ministerio*. Duo autem priores Gemet., secundus Aud., Lyr., Rothom., habent eandem cum nostro lectionem.

A hoc debitum ad quod pervenerit putat. Cumque percepti principatus officio perfrui sæculariter cøperit, libenter obliviscitur quidquid religiose cogitavit. Necessè est ut cum cogitatio extra usum ducitur, protinus mentis oculus ad opera transacta revocetur: ac penset quisquis quid subjectus egerit, et repente cognoscit si prælatus bona agere quæ proposuerit possit. Nequaquam valet in culmine humilitatem discere, qui in imis positus non desitit superbire. Nescit laudem, cum suppetit fugere, qui ad hanc didicit cum deesset, anhelare. Nequaquam vincere avaritiam potest, quando ad multorum sustentationem tenditur is cui sufficere propria nec soli potuerunt. Ex ante acta ergo vita se quisque iaveniat, ne in appetitu se culminis imago cogitationis illudat. B Plerumque in occupatione regiminis ipse quoque boni operis usus perditur qui in tranquillitate tenebatur, quia quieto mari recte navem et imperitus dirigit, turbatus ^b autem tempestatis fluctibus etiam peritus se nauta confundit. Quid est potestas culminis nisi tempestas mentis? In qua cogitationem semper procellis cordis navis quatitur, huc illucque incessanter impellitur, ut per repentinos excessus oris et operis, quasi per obviantia saxa, frangatur. Inter hæc quæ protulimus, quid sequendum est, quid tenendum, nisi ut virtutibus pollens coactus ad regimen veniat, virtutibus vacuus nec coactus accedat? Ille si omnino renititur, caveat ne acceptam pecuniam in sudarium ligans, de ejus occulatione judicetur (Matth. xxv, 18). Pecuniam quippe in sudario ligare est percepta dona sub otio lenti torporis abscondere. Indignus quisque, cum regimen appetit, attendat ne per exemplum pravi operis pharisæorum more ad ingressum regni tendentibus obstaculum fiat (Matth., xxiii, 13), qui, juxta Magistri vocem, nec ipsi intrant, nec alios intrare permittunt. Considerandum quoque est quia cum causam populi electus præsul suscipit, quasi ad ægrum medicus accedit. Si ergo adhuc ejus in opere passiones vivunt, quæ præsumptione percussum moderi properat qui in facie vulnus portat?

CAPUT XXXVIII.

De collata episcopis potestate ligandi atque solvendi.

(Lib. ii in Ev., hom. 26, n. 4, 5.) Prædicatores B sancti qui districtum Dei iudicium metuunt animarum iudices sunt, et alios damnant vel liberant, qui semetipsos damnari metuebant. Horum profecto nunc in Ecclesia episcopi locum tenent. Solvendi atque ligandi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur. Grandis honor pontificalis, sed grave pondus est istius honoris. Durum quippe est ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, iudex vitæ fiat alienæ. Plerumque contingit ut ipse iudicii locum teneat, cui ad locum vita minime concordat. Et sæpe agitur ut vel damnet immeritos, vel alios ipse ligatus solvat. Sæpe in solvendis ac

^b Edit., *turbato*. Corb. et Carnot. Codd. legunt. *turbatus*.

ligandis subditis ante voluntatis motus, non autem A carcerum merita sequitur. Unde fit ut ipsa hęc ligandi et solvendi potestas se privet, qui hanc pro suis voluntatibus et non pro subditorum meritis [Edit., moribus] exerceat. Sæpe fit ut erga quemlibet proximum odio vel gratiæ moveatur pastor. Judicare autem dignę de subditis nequeunt qui in subditorum causis sua vel adia vel gratiam sequuntur. Unde recte per prophetam dicitur: *Mortificabant animas quę non moriuntur, et vivificabant animas quę non vivunt* (Ezech., xiii, 19). Non morientem quippe mortificat qui justum damnat, et non victorum vivificat qui rem a supplicio absolvere conatur. (*Moral., lib. xix, c. 25, n. 46.*) Deus omnipotens, ut nos a præcipitata sententię prolatione compesceret, cum acria nuda et aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodomę voluit audire judicare, qui ait: *Descendam et videbo, utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ille, ut sciam* (Gen. xxi, 20). Omnipotens itaque Dominus et æonia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis exemplum nobis proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quam probare? Quid hoc exemplo nisi nos admonemur, ne ad proferendam sententiam unquam præcipientes esse debeamus, ne temere indiscussa judicemus, ne quęlibet mala audita nos moveant, ne passim dicta sine probatione credamus? Causę videlicet pensandę sunt, et tunc ligandi atque solvendi potestas exercenda. (*Lib. ii in Evang., homil. 26, n. 6.*) Videndum quę culpa, aut quę sit poenitentia secuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absolvat. Tunc vera est absolutio præsentis, cum interni arbitrium sequitur iudicis. Quod bene quatridentium mortui resurrectio illa significat, quę videlicet demonstrat quia prius mortuum Dominus vocavit et vivificavit dicens: *Lazare, veni foras* (Joan. xi, 43); et postmodum is qui vivens egressus fuerat a discipulis est solutus, sicut scriptum est: *Cumque egressus esset, qui fuerat ligatus institis, tunc dimisit Jesus discipulis suis: Solvite eum et similiter abire* (Ibid., 45). Scilicet ut pastores Ecclesię ei poenam debeant amovere quam meruit qui non erubuit confiteri quod fecit. Sub magno moderamine pastores Ecclesię vel solvere studeant vel ligare. Sed utrum juste an injuste obliget pastor, pastoris tamen sententia gręgi timenda est: ne is qui subest, et cum injuste forsitan ligatur, obligationis suę sententiam ex alia culpa mereatur. Pastor quisque vel absolvere indiserete timeat, vel ligare. Is autem qui sub manu pastoris est, ligari timeat juste et vel injuste. Nec pastoris sui iudicium timore reprehendat, ne et si injuste ligatus est, ex ipsa timidę reprehensionis superbia, culpa quę non erat, fiat.

CAPUT XXXIX.

De pastoribus non rectę gradientibus.

(Reg. Past., part. i, c. 2.) Sunt nonnulli qui solerti

* In edit. deest *juste*.

A cura spiritusalia præceptis pervertuntur, ad quę intelligendo penetrant vivando concupiscunt. Rapente doceat quę non opere, sed meditatione didicerunt, et quę verbis prædicant moribus impugnant. Unde fit ut cum pastor per abrupta graditur, ad precipitum grex æquatur. Per prophetam Dominus contra contemptibilem pastorem scientiam queritur, dicens: *Cum ipse limpidissimam aquam bibetis, reliquam pedibus vestris turbatis, et oves meę, quę* [Edit., quę] *conculcata pedibus vestris fuerunt, pascebuntur, et quę pedes vestri turbaverunt, hæc bibebant* (Ezech. xxxiv, 18, 19). Aquam quippe limpidissimam pastores bibunt, cum fluentia veritatis recte intelligentes hauriunt, sed eandem aquam pedibus turbare est sanctę meditationis studia male vivendo corrumpere.

B Aquam scilicet pastorem turbatam pedibus oves bibunt, cum subiecti quique non cessantur verba quę audiunt, sed sola quę conspiciunt exempla pravitas imitantur. Qui cum dicta siliunt, quia per opera pervertuntur, quasi corruptis fontibus in potibus lutum assunt. Nemo amplius in Ecclesia nocet quam qui perverse agens nomen vel ordinem sanctitatis habet. Delinquentem namque hunc redarguens nullus præsumit, et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honoratur. Qui ad sanctitatis speciem deductus vel verbo ceteros destruit vel exemplo, melius profecto sperat ut hunc ad mortem sub exteriori habitu terrena acta constringerent, quam sacra officia in culpa ceteris imitabilem demonstrarent: quia nimirum si solus caderet, utique hunc tolerabilior inferni poena cruciaret. (Reg. Past., part. i, c. 4.) Sæpe suscepta cura regiminis cor per diversa diverberat, et impar quicquid intencitur ad singula, dum confusa mente dividitur ad multa. Unde quidam sapiens provide prohibet dicens: *Filli, ne in multis sint actus tui* (Eccli. xi, 40); quia videlicet nequaquam pleno in uniuscujusque operis ratione colligitur, dum mens per diversa partitur. Cumque foras per insolentem curam trahitur, a timoris intimi soliditate vacuat. Dum mens in exteriorum fit dispositione sollicita, sui est solummodo ignara, et scilicet multa cogitare se nesciens. Nam cum plus quam necesse est se exterioribus implicat, quasi occupata in itinere obliviscitur quo tendebat. Ita ut ab studio suę inquisitionis aliena, ne ipsa quidem quę patitur damna consideret, et per quantā delinquat ignoret. Ezechias Rex peccare se minime credidit, cum venientibus ad se alienigenis cellas aromatem ostendit (IV Reg. x, 15): sed in damnatione [Edit., damnationem] secuturę probris ex eo frām iudicis pertulit (Isai. xxxix, 4), quod se facere licenter aestimavit. Sæpe dum multa suppetunt, dumque agi possunt [quę] subiecti, quia acta sunt, admirentur, in cogitatione se animus elevat, et plene in se frām iudicis provocat, quamvis per iniqua foras opera non erumpat. Intus quippe est qui iudicat, intus quod iudicatur, cum ergo in corde delinquimus, datet homines quid apud nos?

agimus, sed tamen ipso Iudice teste peccamus. Hæc A proferentes non potestatem regiminis reprehendimus, sed ab appetitu illius cordis infirmitatem munimus, ne imperfecti quique culmen arripere regiminis audeant. Et qui in planis stantes titubant, in præcipiti pedem ponant. Cæcus pastor est, qui supernæ lumen contemplationis ignorat (*Levit. xxi, 18*); qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem nequaquam diligendo conspiciat (*Reg. Past., part. 1, c. 11*), quo gressum operis porrigat, nescit. Claudus vero rector est, qui quidem quo pergere debeat aspiciat, sed per infirmitatem mentis vitæ viam perfecte non valet tenere quam videt; quia ad virtutis statum dum fluxa consuetudo non erigitur, quo ex desiderio nititur^a, illuc gressus efficaciter non sequuntur. Parvo autem naso est, B qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est. Naso quippe odores fetoresque discernimus. Recte ergo per nasum discretio exprimitur, per quam virtutes eligimus, delicta reprobamus. Sunt nonnulli qui, dum æstimari hebetes nolunt, sæpe se in quibusdam inquisitionibus plusquam necesse est exercentes ex nimia subtilitate falluntur. Unde recte dicitur: *Vel grandi et torto naso* (*Ibid.*). Nasus etenim grandis et tortus est discretionis subtilitas immoderata, quæ dum plus quam decet excreverit, actionis suæ rectitudinem ipsa confundit. Fracto pede vel manu est, qui viam Domini pergere omnino non valet, atque a bonis actibus funditus exsors vacat; quatenus hæc non ut claudus saltem cum infirmitate teneat, sed ab his omnimodo alienus existat. Gibbus vero est, quem terrenæ sollicitudinis pondus deprimit, ne unquam ad superna respiciat, sed solis his quæ [in] infimis calcantur intendat. Qui etsi aliquando aliquid ex bono patriæ cælestis audierit, ad hoc nimirum perversæ consuetudinis pondere prægravatus, cordis faciem non attollit, quia cogitationis statum erigere non valet quem terrenæ usus sollicitudinis curvum tenet. Lippus namque est, cuius quidem ingenium ad cognitionem veritatis emicat, sed tamen hoc carnalia opera obscurant. In lippis quippe oculis pupillæ sanæ sunt, sed humore defluente infirmitas palpebra^b grossescunt. Quorum quia infusione crebro atteritur [*Edit.*, atteruntur], etiam acies pupillæ vitiat. Sunt nonnulli quorum sensum carnalis vitæ operatio sauciat, qui videre recta subtiliter per ingenium poterant, sed usu pravorum actum caligant. Lippus itaque est, cuius sensum natura exauit, sed conversationis pravitas confundit. Cui bene per angelum dicitur: *Collyrio inunge oculos tuos, ut videas* (*Apoc. iii, 18*). Collyrio quippe oculos, ut videamus, inungimus, cum ad cognoscendam veri luminis claritatem intellectus nostri aciem medicamine bonæ operationis adjuvamus. Albuginem habet sacerdos in oculo, qui

veritatis lucem videre non ainitur, quia æternæ sapientie sive iustitie cæcatur. Pupilla namque oculi nigra videt, albuginem tolerans nil videt, quia videlicet sensus humanæ cogitationis, si tantum ad peccatoremque intelligit, cogitationem intimæ claritatis apprehendit. Si autem candorem sibi iustitie seu sapientie tribuit, a luce se supernæ cogitationis (*Edit.* cognitionis) excludit, et eo claritatem veritatis nequaquam penetrat, quo se apud se per arrogantiam exultat. Sicut de quibusdam dicitur: *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt* (*Rom. i, 22*). Jugem habet scabiem in corpore, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur in mente^c. In scabie etenim fervor viscerum ad cutem trahitur. Per quam recte luxuria designatur, quia si cordis tentatio usque ad operationem prostruit, nimirum fervor intimus usque ad cutis scabiem prorumpit: foras corpus scabies sauciat, quia dum in cognitione voluptas non reprimitur, etiam in actione dominatur. Quasi enim cutis pruriginem Paulus curabat abstergere, cum dicebat: *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana* (*I Cor. x, 13*); ac si aperte diceret: Humanum quidem est in corde tentationem perpeti, dæmoniacum vero est [in] tentationis certamine et in operatione superari. Impetiginem habet in corpore quisquis avaritia vastatur in mente, quæ si in parvis non compescitur, nimirum sine mensura dilatur. Impetigo quippe sine dolore corpus occupat, et absque occupati tædio excrecens membrorum decorem lædat; quia et avaritia capti animum, dum quasi delectat, exulcerat; dum adipiscenda quæque cogitationi objicit, ad inimicitias accendit, et dolorem in vulnere non facit, quia æstuvanti animo ex culpa abundantiam promittit. Decor membrorum per impetiginem perditur, quia aliarum quoque virtutum per avaritiam pulchritudo depravatur; et quasi totum corpus exasperat, quia per universa vitia animum supplantat, Paulo attestante, qui ait: *Radix omnium malorum est cupiditas* (*I Tim. vi, 10*). Ponderosus est qui turpitudinem non exercet opere, sed tamen ab hac cogitatione continua sine moderamine gravatur in mente: qui nequaquam quidem usque ad opus nefarium rapitur, sed ejus animus voluptate luxuriæ sine ullo repugnationis stimulo delectatur. Vitium quippe est ponderis, cum humor viscerum ad virilia labitur, quæ profecto cum molestia dedecoris intumescunt. Ponderosus est, qui totis cogitationibus ad lasciviam defluens pondus turpitudinis gestat in corde; et quamvis prava non exerceat opere, ab his tamen non evellitur mente. Nec ad usum boni operis in aperto valet surgere, quia grave hunc in additis pondus turpat^d. Quisquis ergo quolibet horum vitio subigitur, panes Domino offerre prohibetur, ne profecto diluere aliena delicta non valeat

^a *Edit.*, quo desiderium innititur.

^b *Edit.*, infirmata palpebra, PP. Bened. e cong. S. Mauri in hoc loco notant miram esse apud Codd. variationem. Læcio autem nostri Tail inveni-

tur quoque in Codd. Carnot. et Aud. 1, hancque lectionem genuinam esse indicat sequens quorum.

^c In edit. deest in mente.

^d *Edit.*, gravat hunc in additis pondus turpe.

is quem adhuc propria devastant. (*Moral.* xi, c. 15, n. 23.) Cum sacerdos non agit bona quæ loquitur, ei etiam sermo subtrahitur, ne loqui audeat quod non operatur, sicut per prophetam dicitur: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum (Ps. xlix, 16)?* Unde etiam Psalmista deprecatur dicens: *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque (Ps. cxviii, 43).* Perpendit namque quod omnipotens Deus veritatis verbum facientibus tribuit, et non facientibus tollit. Qui ergo hoc de ore suo non auferri petiit, quid aliud quam gratiam bonæ operationis quæsiuit? Ac si aperte diceret: A bono opere errare, me non sinas, ne dum amitto ordinem bene vivendi, rectitudinem perdam loquendi. Plerumque doctor qui docere audet quod negligit agere, cum desiderit bona loqui quæ operari contempsit, docere subjectos incipit prava quæ agit, ut justo omnipotentis Dei iudicio in bono jam nec linguam habeat qui habere bonam vitam recusat; quatenus cum mens ejus terrenarum rerum amore incenditur, de terrenis rebus semper loquatur. Unde in Evangelio Veritas dicit: *Ex abundantia cordis os loquitur (Matth. xii, 34).* Bonus homo de bono thesauro profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala (*Luc. vi, 45*). Hinc etiam Joannes ait: *Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur (I Joan. iv, 5).*

CAPUT XL.

De episcopis qui pro ordinationibus munera libenter accipiunt.

(*Lib. i in Evang., homil. 4, n. 4.*) Nonnulli episcoporum donum accepti Spiritus in usum solent negotiationis inflectere, et miraculorum signa ad avaritiæ obsequium declinare. (*Actor. viii, 18.*) Hinc est enim quod Simon per impositionem manus edita miracula concupiscens *, percipere donum Spiritus sancti pecunia voluit, scilicet, ut deterius venderet quod male comparasset. Redemptor noster flagello de resticulis facto de templo turbas eiecit, cathedras vendentium columbas evertit (*Joan. ii, 15*). Columbas quippe vendere est impositionem manus, qua Spiritus accipitur, non ad vitæ meritum, sed ad præmium dare. Sunt nonnulli qui nummorum quidem præmia ex ordinatione non accipiunt, et tamen sacros ordines pro humana gratia largiuntur, atque de largitate eadem laudis solummodo retributionem quærunt. Hi nimirum, quod gratis acceptum est gratis non tribuunt; quia de impenso officio sanctitatis nummum favoris expetunt. Cum justum virum describeret Isaias propheta ait: *Qui excutit manus suas ab omni munere (Isa. iiii, 15).* Neque enim dicit: Qui excutit manus suas a munere, sed adjunxit *ab omni*: quia aliud est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus ab obsequio est subjectio indebita impensa; munus a manu, pecunia; munus a lingua, favor. Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum ullam pecuniam, sed

etiam humanam gratiam non requirit. (*Moral. xii, 54, n. 62.*) Plerumque fit ut quisquis aurum, vel bona corporalia ab hominibus accipere contemnat, sed quia hæc non accipit, majores ab eis recipere laudes quærat. Et fortasse munus se accepisse non æstimat, quia bona corporalia accipere recusat. Sicut superius dictum est, aliquando munus a manu, aliquando vero ab ore porrigitur, nam qui nummum tribuit, munus ex manu dedit; qui autem verbum laudis impendit, munus ab ore protulit. Plerumque sacerdos etsi exteriora dona, quæ terrenæ forsitan necessitati congruunt, pro impositione manuum accipere recusat, plus est quod sibi retribui appetit, cum ultra meritum laudari desiderans, munus ab ore quærit.

CAPUT XLI.

De his qui in regimine prodesse possunt, sed idem officium per quietem propriam refugiant.

(*Reg. Past., part. i, c. 5.*) Sunt nonnulli qui eximia virtutum dona percipiunt, et pro exercitatione cæterorum magnis muneribus exaltantur; qui studio castitatis mundi, abstinentiæ robore validi, doctrinæ dapibus referti, patientiæ longanimitate humiles, auctoritatis fortitudine erecti, [pietatis gratia benigni, justitiæ severitate] districti sunt. Qui nimirum culmen regiminum si vocati suscipere renuunt, ipsa sibi plerumque dona adimunt, quæ non pro se tantummodo, sed etiam pro aliis acceperunt. Cumque sua et non aliorum lucra cogitant, ipsis se, quæ privata habere appetunt, bonis privant. Discipulis in Evangelio Veritas dicit: *Non potest civitas abscondi super montem posita, neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt (Matth. v, 15).* Hinc Petro ait: *Simon Joannis, amas me (Joan. xv, 16, 17)?* Qui cum se amare protinus respondisset, audiuit: *Si diligis me, pascas oves meas.* Si ergo dilectionis testimonium est cura pastionis, quisquis virtutibus pollens gregem Dei renuit pascere, pastorem summum convincitur non amare. Si nostram sicut proximi curam gerimus, quasi utrumque pedem per calceamentum munimus. Qui vero suam cogitans utilitatem, proximorum negligit, quasi unius pedis calceamentum cum dedecore amittit. Sunt nonnulli qui magnis muneribus ditati, dum solius contemplationis studiis inardescunt, parere utilitati proximorum in prædicatione refugiant, secretum quietis diligunt, secessum speculationis appetunt. De quo si districte judicentur, ex tantis procul dubio rei sunt quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt. Qua mente is qui proximis profuturus enitesceret, utilitati cæterorum secretum præponit suum, quando ipse summi Patris Unigenitus est, ut multis prodesset de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum? (*Reg. Past., part. i, c. 6.*) Sunt nonnulli qui ex sola humilitate refugiant, ne eis quibus se impares æstimant præferantur. Quorum profecto humilitas, si cæteris quoque virtutibus cingitur, tunc ante oculos

* Ed., *conspiciens*. Ast lectioni nostri Taii consentiunt plures Codd. a PP. Bened. hoc loco cit.

Dei vera est, cum ad respondendum hoc quod utiliter A subire præcipitur pertinax non est. Neque enim vere est humilis qui superni notus arbitrium ut debeat præesse intelligit, et tamen præesse contemnit. Divinis dispositionibus subditus, atque a vitio obstinationis alienus, cum sibi regiminis culmen imperatur, si jam donis præventus est, quibus et aliis prosit, et ex corde debet fugere, et invitatus obedire.

CAPUT XLII.

De subjectis bonis sub pastoralis regimine constitutis.

(*Reg. Past.*, part. III, c. 4.) Admonendi sunt subditi ne præpositorum suorum vitam temere judicent, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident, ne unde recte mala redarguant, inde per elationis impulsus in profundiora mergantur. Admonendi sunt subditi ne cum culpas præpositorum considerant, contra eos audaciores fiant, sed sic, si qua valde sunt eorum prava, apud semetipsos dijudicent, ut tamen divino timore constricti, ferre sub eis jugum reverentiæ non recusent. Quod melius ostendimus, si David factum ad medium deducamus. Saul quippe persecutor, cum ad purgandum ventrem speluncam fuisset ingressus, illic cum viris suis David inerat, qui jam tam longo tempore persecutionis ejus mala tolerabat. Cumque cum viri sui ad feriendum Saul accenderent, fregit eos responsionibus, quia manum mittere in christum Domini non deberet. Qui tamen occulte surrexit, et oram chlamydis ejus abscidit (*I Reg.* xxiv, 4). Quid per Saul nisi mali rectores, quid per David nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare est pravos præpositos conceptam in corde malitiam usque ad opera miseri odoris extendere, et cogitata apud se noxia factis exterioribus exsequendo monstrare. David namque Saul ferire metuit, quia piæ subditorum mentes ab omni se peste obtreactionis abstinentes, præpositorum vitam nullo linguæ gladio percutiunt, etiam cum de imperfectione reprehendunt. Boni subditi, quando pro infirmitate abstinere sese vix possunt, ut extrema quædam atque exteriora præpositorum mala, sed tamen humiliter, loquantur, quasi oram chlamydis silenter incidunt. Quia videlicet dum prælatæ dignitati saltem innoxie et latenter derogant, quasi Regis superpositi vestem fœdant; sed tamen ad semetipsos redeunt, seque vehementissime, vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt. Unde bene et illic scriptum est: *Post hæc David percussit cor suum, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul* (*Ibid.*, 6). Facta præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum recte reprehendenda judicantur. Si quando vero contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est ut per afflictionem poenitentiae cor prematur; quatenus ad semetipsum redeat, et cum præpositæ potestati deliquerit, ejus contra se iudicium, a quo sibi prælatus [*Ed.*, prælata] est, perhorrescat. Nam cum præpositi delinquimus, ejus ordinationi, qui eos nobis

prætulit, obviamus. Unde Moyses quoque, cum contra se et Aaron conqueri populum cognovisset, ait: *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum* (*Exod.* xvi, 8). [*Reg. Past.*, part. III, c. 10.] Admonendi sunt benevoli subditi, ut sic alienis bonis congaudeant, quatenus habere et propria concupiscant. Sic proximorum facta diligendo laudent, ut etiam imitando multiplicent, ne si in hoc præsentis vitæ stadio ad certamen alienum devoti fautores, sed pigri expectatores assistant, eo post certamen sine bravio remaneant, quo nunc in certamine non laborant; et tunc eorum palmas afflicti respiciant in quorum nunc laboribus otiosi perdurant. Valde peccamus, si aliena bene gesta non diligimus. Sed nil mercedis agimus, si ea quæ diligimus, in quantum possumus, non imitamur. Dicendum est benevolis subditis, quia si imitari bona minime festinant quæ laudantes approbant, sic eis virtutum sanctitas, sicut stultis expectatoribus ludicrarum artium vanitas placet. Illi namque aurigarum ac histrionum gesta favoribus efferunt, nec tamen tales esse desiderant quales illos conspiciunt esse quos laudant. Mirantur eos placita egisse, sed tamen similiter devitant placere. Dicendum est benevolis subditis, ut cum proximorum facta conspiciunt, ad suum cor redeant, et de alienis actibus non præsumant, ne bona laudent, et agere recusent, gravius quippe extrema ultione feriendi sunt quibus placuit quod imitari noluerunt.

CAPUT XLIII.

De invidis vel protervis subditis.

(*Reg. Past.*, part. III, c. 8.) Plerumque subditi sub pastoralis regimine constituti, dum valde de se elati præsumunt, exprobrando cæteros dedignantur, et singulariter summa æstimant cuncta quæ agunt. Subtiliter itaque ab arguente discutienda sunt opera protervorum, ut in quo sibi placent ostendantur quia Deo displicent. Tunc protervos melius corrigimus, cum ea quæ bene egisse credunt male acta monstramus; et unde adepta gloria creditur, inde nullis confusio subsequatur. Nonnunquam subditi, cum se vitium proterviæ minime perpetrare cognoscunt, compendiosius ad correctionem veniunt, si alterius culpæ manifestioris, et ex latere requisitæ in proprio confunduntur; ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbe quod defendunt. Cum proterve Paulus Corinthios adversum se invicem videt inflatos, ut alius Apollo, alius Pauli, alius Cephæ, alius Christi esse se diceret (*I Cor.* i, 12; iii, 4), incestus culpam in medium deduxit, quæ apud eos et perpetrata fuerat, et incorrecta remanebat, dicens: *Audietur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris quis habeat. Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medio vestrum qui opus fecit* (*I Cor.* v, 1, 2). Ac si aperte dicat: Quid vos per proterviæ hujus vel illius dicitis, qui per dissolutionem negligentiae nullius vos esse mon-

* *Ed.*, improprie; at *Cod.* Rothomag. et Longip., in proprio vitio confunduntur.

stratis? (*Reg. Past.*, part. III, c. 10.) Admonendi sunt invidi subditi, ut perpendant quantum cæcilitatis sunt qui aliene profectui deficiunt, aliena exaltatione contabescunt. Quantum infelicitatis sunt, qui melioratione proximi deteriores sunt; dumque augmenta alienæ prosperitatis aspiciunt, apud semetipsos anxie afflicti, cordis sui peste moriuntur. Quid invidis infelicius, quos dum conspecta felicitas afficit, pœna nequiores reddit? Aliorum vero bona, quæ habere non possunt, si diligerent, sua fecissent (Ed., facerent). Nostra nimirum sunt bona aliorum, quæ, etsi imitari non possumus, amamus in aliis; et amantium sunt quæque amantur in nobis. Illæ ergo pensent invidi, quantum virtutis est charitas, quæ alieni laboris opera nostra sine labore facit. Dum se invidi a livore minime custodiunt, in antiquam versuti hostis nequitiam demerguntur. De illo namque scriptum est: *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum* (Sap. 11, 24). Quia enim ipse eorum perdidit, condito hoc homini invidit, et damnationem suam perditus adhuc alios perdendo cumulavit. Cognoscent invidi quantis lapsibus subrescentis ruium subiacent, quia dum livorem a corde non projiciunt, ad apertas operum nequitias devolvuntur. Nisi enim Cain invidiasse acceptam fratris hostiam, minime pervenisset ad extinguendam vitam. Unde scriptum est: *Et respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus; ad Cain vero et ad munera illius non respexit. Iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus* (Gen. iv, 4). Itaque livor sacrificii fratricidii seminarium fuit. Nam quem meliorem se esse doluit, ne utrumque esset, amputavit. Dicendum est invidis quia dum se ista intrinsicè peste consumunt, etiam quicquid in se aliud boni habere videntur, interimunt. Unde scriptum est: *Vita carniū sanitas cordis; putredo assium invidia* (Prov. xiv, 30). Per livoris vitium ante Dei oculos pereunt etiam quæ humanis oculis fortia videntur. Ossa quippe per invidiam putrescere est, quædam etiam robusta deperire (*Moral.* xxvi, c. 1, n. 1). Ille est vere humilis subjectus in bonis, qui non est defensor in malis. Nam dum de malis suis subjectus arguitur, et contra verba arguentis accenditur, quando de bonis suis quasi humiliter titubatur, per humilitatis vocem ornari appetit, non doceri.

CAPUT XLIV.

De clericis, quales eos oporteat esse.

(Lib. II, in *Evang.*, homil. 17, n. 18.) Clericus admonendus est quatenus sic vivat, ut bonum exemplum vite suæ sæcularibus præbeat. In clerico si quid iuste reprehenditur, ex ejus vitio ipsa religionis nostre æstimatio gravatur. (*Reg. Past.*, p. III, c. 4.) Clerici discant ut quæ a senioribus suis jubentur implent, ut humiliter eorum imperiis subjaceant; ut nec subjectio eos conterat, nec locus superior extollat. Clerici discant quomodo ante occulti arbitris oculos per humilitatem et obedientiam sua inte-

^a Ed., *exultatione*; verum ut noster Tajo legunt Gilot. et recequiores.

riora component, quatenus non reprobi puniantur, sed cum electis æternæ præmiæ sortiantur. Admonendi sunt clerici, ut tanto circa se sollicitius vivant, quanto eos aliena cura non implicat. Dicendum est clericis, ne præpositorum suorum vitam temere judicent, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident; ne unde recte mala redarguant, inde per elationis impulsu in profundiora demergantur. Admonendi sunt clerici, ne eum culpas suorum præpositorum considerant, sic eorum prava apud semetipsos dijudicent, ut tamen divino timore constructi, ferre sub eis jugum reverentiæ non recusent; quia facta præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum recte reprehendenda judicantur. (*Ibid.* 6, 7.) Plerosque clericos ab impudenti vitio

non nisi increpatio dura compescit, quia dum se delinquere nesciunt, necesse est ut a pluribus increpentur. Verecundos clericos plerumque ad melius exhortatio modesta componit, quia ad conversionem sufficit quod doctor eis mala sua saltem leviter ad memoriam reducit. Major profectus modestis clericis adducitur, si hoc quod in eis reprehenditur quasi manu linguæ blandientis ex latere tangatur. (*Ibid.* c. 8.) Pusillanimes clericos aptius ad iter bene agendi reducimus, si quædam illorum bona ex latere requiramus, ut dum in eis alia reprehendendo corripimus, alia amplectendo laudemus, quatenus eorum teneritudinem laus audita nutriat, quam culpa increpata castigat. Plerumque

utilius apud clericos proficimus, si et eorum bene gesta memoramus. (*Reg. Past.* p. III, c. 11.) Et si qua ab eis inordinate gesta sunt, non jam tanquam perpetrata corripimus, sed quasi adhuc ne perpetrari debeant prohibemus. Plerique clericorum dum in culpa sua deprehendi metuunt, semper improbas defensiones quærunt, semper pavidis suspicionibus agitantur. Nihil quippe est ad defendendum puritate tutius, nihil ad dicendum veritate facilius. Nam dum fallaciam suam tueri cogitur, labore duro cor fatigatur. Plerumque in culpa clerici deprehensi, dum quales sint cognosci refugiunt, sese sub fallaciæ velamen [Ed., velamine] abscondunt, et hoc quod peccant, quodque jam aperte cernitur, excusare conantur. Plerumque contingit ut is qui pravorum clericorum culpas corripere studet, aspersæ falsitatis nebulis seductus, pene amisisse se videat quod de eis jam certum tenebat. Per prophetam dicitur: *Ibi habuit foveam ericius* (Isa. xxxiv, 15). Ericii quippe nomine impuræ mentis seseque calide defendentis duplici as designatur. Ericius namque cum apprehenditur, ejus et caput cernitur, et pedes videntur, et corpus omne conspicitur; sed mox ut apprehensus fuerit, semetipsum in sphæram colligit, pedes introrsus subtrahit, caput abscondit, et intra tenentis manus totum simul amittitur quod totum simul ante videbatur. Cum impuræ mentes in suis excessibus comprehenduntur, quasi caput

clericorum culpas corripere studet, aspersæ falsitatis nebulis seductus, pene amisisse se videat quod de eis jam certum tenebat. Per prophetam dicitur: *Ibi habuit foveam ericius* (Isa. xxxiv, 15). Ericii quippe nomine impuræ mentis seseque calide defendentis duplici as designatur. Ericius namque cum apprehenditur, ejus et caput cernitur, et pedes videntur, et corpus omne conspicitur; sed mox ut apprehensus fuerit, semetipsum in sphæram colligit, pedes introrsus subtrahit, caput abscondit, et intra tenentis manus totum simul amittitur quod totum simul ante videbatur. Cum impuræ mentes in suis excessibus comprehenduntur, quasi caput

^b Ed., *arbitri*. Lectioni postreæ consentiunt LauJ. et Trec.

ericii cernitur, quia quo initio ad culpam peccator accesserit, videtur. Pedes ericii conspiciuntur: quia quibus vestigiis nequitia sit perpetrata cognoscitur, et tamen adductis repente excusationibus, impura mens introrsus pedes colligit, quia cuncta iniquitatis suae vestigia abscondit. Caput subtrahit: quia miris defensionibus nec inchoasse malum aliquod ostendit. Quasi sphaera in manu tenentis ericii remanet: quia is qui corripit, cuncta quae jam cognoverat subito amittit, involutumque intra conscientiam^a tenet peccatorem; et qui totum jam deprehendendo viderat, tergiversatione pravae defensionis illius, totum pariter ignorat. Foveam ericii habet in reprobis; quia multiplici mentis duplicitate sese intra se colligens abscondit in tenebris defensionis. Per Habacuc prophetam dicitur: ^b *Ecce dies Domini venit magnus, et horribilis super omnes civitates munitas, et super omnes angulos excelsos.* Quid enim per civitates munitas exprimitur, nisi suspectae mentes, et fallaci semper defensione circumdatae, quae quoties earum culpa corripitur, veritatis ad se jacula non admittunt? Quid per excelsos angulos (duplex quippe semper est in angulis paries) nisi impura corda signantur? quae dum veritatis simplicitatem fugiunt, ad semetipsa quodammodo duplicitalis perversitate replicantur. Ira quippe extremi iudicii humana corda et defensionibus contra veritatem clausa destruit, et duplicitalibus involuta dissolvit. Tunc munitae civitates cadunt, quia mentes Deo impetratae damnantur. Tunc excelsi anguli corrunt, quia corda quae se per impuritatem prudentiam erigunt per usitatae sententiam prosternuntur.

CAPUT XLV.

De vita, vel conversatione monachorum.

(*Moral.*, lib. v, c. 3, u. 3.) Omnes monachi saeculum relinquentes punire seculo non desunt quae deliquerunt. Gravi se merore afficiunt, quia longe huc a facie Conditoris projecti, adhuc in aeternae patriae gaudiis non sunt. De quorum corde bene per Salomonem dicitur: *Cor, quod novit amaritudinem animae suae, in gaudio illius non miscebitur extraneus* (Prov. xiv, 10). Corda bonorum monachorum amaritudinem suam noverunt, quia ærumnam exilii, qua projecti lacerantur, intelligunt; et quam sint tranquilla quae perdiderunt, quam confusa in quibus ceciderunt, sentiunt. (Num. 4.) Monachi, qui in amaritudine animae sunt, mori mundo funditus concupiscunt; ut sicut ipse saeculo ipsi nihil appetunt, ita jam a saeculo nulla obligatione teneantur. Plerumque contingit ut jam monachus mundum mente non teneat, sed tamen monachum quibusdam occupationibus astringat, et ipse quidem mundo jam mortuus est, sed ipsi mundus adhuc vivit. Adhuc namque mundus eum concupiscit [Ed., conspici], dum alio intentum in suis actionibus rapere contendit. Paulus apostolus, cum saeculum perfecte despiceret, et talem se factum videret, quem jam

A hoc saeculum concupiscere omnino non posset, ruptis huius vitae vinculis, liber dicit: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14). Mundus quippe et crucifixus fuerat, quia hunc, cordi suo jam mortuum, non amabat. Sed et seipsum mundo crucifixerat, quia talem se ei exhibere studuit, ut ab eo quasi mortuus concupisci non posset. Si uno in loco sint mortuus et vivens, etsi mortuus vivum non videt, vivus tamen mortuum videt; si vero utrique sunt mortui, alter alterum nequaquam videt. Ita qui jam mundum non amat, sed tamen ab illo vel non volens amatur, etsi ipse velut mortuus mundum non videt, hunc tamen mundus adhuc non mortuus videt. Si vero nec ipse in amore mundum retinet, nec rursum a mundi amore retinetur, vicissim sibi utrique extincti sunt; quia dum alter alterum non appetit, quasi mortuum mortuus non attendit. Paulus vas electionis, quia nec mundi gloriam querebat, nec a mundi gloria ipse querebatur; et se mundo et mundum sibi crucifixum esse gloriatur. Quod quia multi monachi appetunt, sed tamen usque ad culmen extinctionis omnimode non assurgunt, recte gementes dicunt: *Quare data est misero lux, et vita his qui in amaritudine animae sunt* (Job. iii, 20)? Cum huius mundi gloria tristibus gementibusque tribuitur, poena se validissimi timoris afficiunt; quia etsi ipsi mundum non tenent adhuc tamen tales se esse metuunt qui a mundo teneantur: quia nisi ei quantulumcunque viverent, hos ad usum suum procul dubio non amaret. Mare enim viva corpora in semetipso retinet, nam mortua extra se protinus expellit. (*Ibid.* c. 4, n. 6.) Nunquam monachi idcirco ad concepta desideria minime perveniunt, ut ipsa interveniente tarditate ad eadem desideria laxato mentis sinu dilarentur; et quae extenuari fortasse impleta poterant, magis dispositione agitur ut repulsa multiplicius crescant. Plerique monachorum sic in praesens saeculum mortificari appetunt ut jam perfecte, si liceat, Conditoris sui faciem contemplantur. Sed eorum desiderium differtur, ut proficiat; et tarditatis suae sinu nutritur, ut crescat. In Canticis canticeorum sponsa sponsi sui faciem anhelans, clamat: *In lectulo meo per noctes quaesivi quem diligit anima mea; quaesivi illum, et non inveni* (Cant. iii, 4). Abscondit se sponsus, cum quaeritur, ut non inventus ardentius quaeratur; et differtur quaerens sponsa ne inveniat, ut tarditate sua capacior reddita, multiplicius quandoque inveniat quod quaerebat. (Num. 7.) Cum spirituales monachi plene mortificationem suam appetunt, quanto sunt viciniore ad finem, tanto se exhibent ardentiores in opere. Laborando ergo non deficiunt, sed magis ad usum laboris crescunt; qui quo jam praemia propinquiora considerant, eo in opere delectabilius exsulant. Paulus apostolus quasi quibusdam monachis absconditum aeternae patriae thesaurum quaerentibus, dicit: *Non deserentes collectionem ag-*

tur aliquantum inversus in Sophonia cap. i, 11, 15, 16.

^a Ed., amittens, involutum intra conscientiam.

^b Locus hic frustra quaeritur in Habacuc; invenit-

tram, sicut est consuetudinis quorundam, sed conso-
lantes, et tanto magis, quanto videritis appropinquan-
tem diem (*Heb. x, 25*). Laborantem quippe consolari
est pariter in labore persistere, quia sublevatio la-
boris est visio collaborantis. (*Moral. v, 31, n. 55.*)
Plerique monachorum, quia ab operibus mundi non
torpore, sed virtute sopiuntur, laboriosius dormiunt
quam vigilare potuerunt; quia in eo quod actiones
hujus sæculi deserentes superant, robusto conflictu
quotidie contra semetipsos pugnant, ne mens per
negligentiam torpeat, ne subacta otio, ad desideria
immunda frigescat, ne in ipsis bonis desideriis plus
justo inferveat, ne sub discretionis specie sibimet
partendo, a perfectione languescat. Bonus mona-
chus ab hujus mundi inquieta concupiscentia se peni-
tus subtrahit, ac terrenarum actionum strepitum des-
erit, et per quietis studium ejus mens virtutibus
intenta, quasi vigilans dormit. Unusquisque mona-
chus ad contemplanda interna minime perducitur,
nisi ab his quæ exterius implicat, studiose subtra-
hatur [*Ed., subtrahatur*]. Hinc etenim per semetip-
sam Veritas dicit: *Nemo potest duobus dominis ser-
vire* (*II Tim. ii, 4*). Hinc Paulus ait: *Nemo militans*
Deo, implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat
cui se probavit (*Matth. vi, 24*). Per Prophetam Domi-
nus admonet, dicens: *Vacate, et videte, quoniam ego*
sum Deus (*Ps. xlv, 11*). Quia videlicet nequaquam
notitia interna conspicitur, nisi ab externa implica-
tione cessetur.

CAPUT XLVI.

De humilitate, vel opere eorum.

Admonendus est monachus ut reverentiam habi-
tus sui in actu, in locutione, in cogitatione sua
semper circumspiciat, atque ea quæ mundi sunt per-
fecte deserat, et quod ostendit humanis oculis ha-
bitu, hoc ante Dei oculos moribus prætendat. (*Moral.*
lib. v, c. 11, n. 20.) Pia monachorum mentes, cum
deest exteriorum curarum administratio, in his ex-
terioribus implicari non quærunt. Graviter autem
etiam, cum adsunt, ferunt, quia per exteriorum cu-
ram a se exire pertimescunt. Omnes monachi qui in
coris exterioribus spargi refugiant, simplices in co-
gitatione, atque in conscientia suæ habitatione con-
sistent. Hinc de Jacob scriptum est: *Jacob autem*
vir simplex habitabat in tabernaculis (*Gen. xxv, 27*).
In tabernaculis habitare, est sese intra secreta men-
tis restringere, et nequaquam exterius per desideria
dissipare. Electi monachi, cum eis transitoria pro-
speritas arridet, favorem mundi quasi nescientes
dissimulant, et forti gressu interius hoc, unde exte-
rius sublevantur, calcant. Electi monachi nullis
pravæ actionis clamoribus perstreperunt, nullo cupi-
ditatum temporalium turbulento appetitu rapiuntur,
sed nimirum curis a præsentis vitæ necessariis im-
moderatus occupari refugiant. (*Num. 21.*) Sæpe
bona agentes monachi, paterna adhuc flagella sen-
tiunt, ut tanto perfectiores ad hæreditatem veniant,

* *Ed., rapiuntur, verum etiam curis.*

A quanto eos pie feriens disciplina quotidie etiam de
minimis purgat.

CAPUT XLVII.

De remissa conversatione ipsorum.

(*Moral. lib. xii, c. 53, n. 59.*) Sunt nonnulli qui
post vitam perditam ad semetipsos redeunt, et ac-
cusante se conscientia, perversa itinera relinquunt,
commutant opera, antiquæ suæ pravitati contradi-
cunt, terrenas actiones fugiunt, desideria superna
sectantur; sed priusquam in eisdem sanctis desideriis
solidentur, per torporem mentis ad ea quæ dijudi-
care cœperant redeunt, atque ad mala quæ fugere
disposuerant recurrunt. Sæpe contingit ut pro utili-
tate multorum etiam sancti viri exterioribus actibus
serviant, et populorum gubernationibus occupentur;
hoc infirmi aspicientes, et per vetustam adhuc su-
perbiam quærentes imitari, exterioribus se actioni-
bus inserunt; sed quanto ad eas non eruditi disciplinis
spiritualibus veniunt, tanto eas carnaliter exe-
quuntur. Nisi prius cor longo studio, et diutina
conversatione in desideriis cœlestibus convalescat,
cum ad exteriora agenda refunditur, ab omni stata
boni operis eradicatur. (*Cap. 53, num. 60.*) Sunt
nonnulli qui post perversa itinera sanctas vias se-
ctari appetunt; sed priusquam in eis, ut diximus,
desideria bona roborentur, quædam illos præsentis
sæculi prosperitas accipit, quæ eos rebus exterioribus
implicat, et eorum mentem, dum à calore intimi
amoris retrahit, quasi ex frigore exstinguit, et quid-
C quid in eis de virtutum flore apparere videbatur,
interficat. Si quid boni fortasse infirmus ac tepidus
monachus agere cœperit, priusquam in eo per lon-
gitudinem temporis convalescat, ad exteriora dela-
bitur, et perversæ deserit quæ recte inchoasse vide-
batur. In terrenis quippe actibus valde frigescit ani-
mus, si necdum fuerit per intima dona solidatus.
Valde necesse est ut loca majora, vel exteriora ope-
ra, quæ humanis sunt necessitatibus profutura, illic
exercenda suscipiant qui hæc dijudicare atque sub
semetipsis premere ex virtute intima noverunt. Cum
infirmus quisque, vel ad locum regiminis, vel ad
exteriora agenda retrahitur, quo quasi extra se du-
citur, eradicatur; quia et arbor quæ radices prius
in altum non mittit, citius ventorum impetu sterni-
D tur, si se ad altam verticem extollit; eoque citius
ad ima corruit, quo altius in aere sine radicibus
excrevit. Nonnunquam florentem vineam non frigus,
sed æstus arefacit. Cumque immoderato calore tan-
gitur, discusso flore botrus tabescit. Et plerumque
contingit, ut hi qui ad bona opera recta intentione
non veniunt, cum placere se hominibus vident, ad
exercenda hæc eadem opera vehementius accendantur,
humanis placitura oculis agere anxie studeant,
et quasi in sancto studio fervescent. Quid itaque
istos, nisi in flore æstus contingit [*Ed., contigit*],
quos humanæ laudis appetitio a fructu alienos fecit?
In Canticis canticorum per Salomonem dicitur:

* *Ed., ad altum verticem*

Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturimus (Cant. vii, 12). Florescunt quippe vineæ, cum mentes fidelium bona opera proponunt. Sed fructus non pariunt, si ab eo quod proposuerint, aliquibus viti erroribus, infirmantur. (Num. 61.) Non ergo intaendum est si vineæ floreat, sed si flores ad partum fructuum conualescant; quia nil mirum est si quis bona inchoet, sed valde mirabile est si intentione recta in bono opere perduret. Unde fit plerumque ut si in bono opere recta intentio non teneatur [Ed., non tenetur], etiam ipsum hoc opus, quod bonum creditur, amittatur. (Num. 60.) Oliva cum in flore est, si immoderata nebula tangitur, a plenitudine fructuum vacuatur. Et quoties inchoantes quique bona opera, laudari ab aspicientibus cœperint, atque in suis laudibus delectari, fit caligo intelligentiæ in cogitatione, ut jam discernere nequeant qua intentione quid faciant, et fructum perdant operis, velut ex nebula favoris. (Num. 61.) Quosdam sæpe monachos vidimus terrena quæ possederant reliquisse, et nil jam transitorium querere; nullis pro hac vita jurgiis admisceri. Cumque hoc in se quisque ostendit, quasi oliva florem protulit. Sed cum quidam ex talibus rursum cœperint mundi gloriam, quam contempserant, querere, et terrenis rebus, quas sprevisse videbantur, insatiabiliter inhiare, vacare jurgiis, proximorum læsiones exquirere; nimirum projecit oliva florem quem proposuit, quia rudimenta boni studii ad perfecta opera non perduxit. Sciendum summopere est quia plerumque monachis hoc evenire consuevit qui Deum puro ac simplici studio non sequuntur, quod in libro beati Job scriptum est: *Congregatio hypocritarum sterilis* (Job. xv, 34). Cœpta enim bona non amitterent, si hypocritarum non fuissent. Congregant vero et hypocritarum bona opera, sed eorum sterilis est ipsa congregatio; quia per hoc quod agunt, fructum recipere in æterna retributione non appetunt. Fecundi ac virides in suis operibus humanis oculis videntur, sed in conspectu oculi iudicis in secundi et aridi apparent.

CAPUT XLVIII.

De monachis curis sæculi se implicantibus.

(Moral. v, c. 11, n. 19.) Nequaquam mens monachi ad superna attollitur, si curarum tumultibus continue in infimis occupatur. Quid enim de Deo occupata obtineat, quæ de illo apprehendere aliquid etiam vacans laborat? Bene autem per Psalmistam dicitur: *Vacate, et videte quoniam ego sum Deus* (Ps. xlv, 11); quia qui vacare Deo negligit, suo sibi iudicio lumen ejus visionis abscondit. Monachi, qui rebus temporalibus occupantur, tunc bene exteriora disponunt, cum sollicitè ad interiora refugiant; cum nequaquam foras perturbationum strepitus diligunt, sed apud semetipsos intus in tranquillitatis sinu requiescunt. (Num. 20.) Prævar monachorum mentes temporalium rerum tumultus

* Ed., per intentionis cursum continuis cogitationum passibus sequuntur.

A intra semetipsas versare non cessant, etiam cum vacant. In cogitatione enim servant depicta quæ amant, et quamvis nihil exterius faciant, apud semetipsas tamen sub pondere inquietæ quietis elaborant. Quibus si earumdem rerum administratio præbeatur, semetipsas funditus deserunt; et fugitiva hæc temporalia per cogitationum passus sequuntur*. In libro Genesis scriptum est: *Factus est Esau gnarus venandi, et homo agricola* (Gen. xxv, 27). Quid enim per venationem Esau, nisi eorum monachorum vita figuratur qui in exterioribus voluptatibus fusi carnalia acta sequuntur? Qui etiam agricola esse describitur, quia amatores hujus sæculi tanto magis exteriora incolunt*, quanto interiora sua inculta derelinquunt. (Num. 21.) Dissimulanda sunt monachis quæ exterius favent, reprimenda [quæ interius perstrepunt, declinanda] quæ quasi necessaria involvunt; et tamen in his omnibus adhuc districti examinis flagella metuenda. Plerumque ipsa nostra perfectio culpa non caret, nisi hanc severus Iudex in subtili lance examinis misericorditer penset. (Lib. 1 in Evan., homil. 17, n. 14.) Curis enim sæcularibus intenti, tanto insensibiliores intus effecimur, quanto ad ea quæ foris sunt studiosiores videmur. Usu curæ terrenæ a cœlesti desiderio obdurescit animus; et dum ipso suo usu durus efficitur per actionem sæculi, ad ea emolliri non valet quæ pertinent ad charitatem Dei. Sancta Ecclesia de membris suis infirmantibus dicit: *Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi* (Cant. 1, 5). Vineæ quippe nostræ actiones sunt, quas usu quotidiani laboris excolimus. Sed custodes in vineis positi, nostram vineam minime custodimus, quia dum extraneis cogitationibus [Ed., actionibus] implicamur, ministerium actionis nostræ negligimus.

CAPUT XLIX.

De tepiditate monachorum.

(Moral. lib. v, c. 31, n. 55.) Nonnulli monachorum mundi quidem actiones fugiant, sed nullis virtutibus exercentur. Hi nimirum torpore, non studio dormiunt; et ideo interna non conspiciunt, quia caput non in lapide, sed in terra posuerunt. Plerumque monachis contingit, ut quanto securius ab externis actionibus cessant, tanto latius immundæ in se cogitationis strepitum per otium congerant. Unde sub Judææ specie per prophetam torpens otio anima defletur, cum dicitur: *Viderunt eam hostes, et deriserunt sabbata ejus* (Thren. 1, 7). Præcepto legis ab exteriori opere in sabbato cessatur. Hostes ergo sabbata videntes irrident, cum maligni spiritus ipsa vacationis otia ad cogitationes illicitas pertrahunt; ut unaquæque anima quo remota ab externis actionibus Deo servire creditur, eo magis eorum tyrannidi illicita cogitando famuletur. (Reg. Past., part. iii, c. 34.) Per sapientissimum Salomonem dicitur: *Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est suo*

* Ed., colant; sed ut noster Talo legunt mas

opera dissipantis (Prov. xviii, 9). Inchoata bona fortis operantis manus ad perfectionem non suble-
vat, si ipsa operandi remissio contra hoc quod ope-
ratum est pugnat. Monachis qui excepta bona districto
non exsequitur dissolutione negligentis manum de-
sistentis imitatur. Sardis Ecclesie ab angelo dici-
tur: *Eslo vigilans, et confirma cetera, quæ moritura*
erant: non enim invenis opera tua plena coram Deo
mecum (Apoc. iii, 3). Quia igitur plena coram Deo ejus

^a Edit., *Si enim quod mortuum in nobis est.*

A opera inventa non fuerant, moritura reliqua etiam
quæ erant gesta, prædicabatur. Si quod mortis in
nobis est ^a, ad vitam non ascenditur, hoc etiam
extinguitur quod quasi adhuc vivum tenetur. In
hoc mundo humana anima quasi more navis est
contra ictum fluminis cœnscendentis: uno in loco
stare non permittitur, quia ad hunc relabitur, nisi
ad summa conetur.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De voluntate Dei ac permissu.

(Moral. vi, 48, n. 33.) Justus et misericors Deus mortalium acta disponens, alia concedit propitius, alia permittit iratus: [atque eâ, quæ permittit,] se tolerat, ut hæc in sui consilii usum vertat. Miro modo sit ut quod sine voluntate Dei agitur, voluntati Dei contrarium non sit; quia dum in bonum usum mala facta vertuntur, ejus consilio militant etiam quæ ejus consilio repugnant. Scriptum est: *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus* (Ps. cx, 2). Sic namque ejus opera magna sunt, ut per omne quod ab hominibus agitur, ejus voluntas exquiratur. Nam hæc inde perficitur unde repellitur putabatur. Rursum scriptum est: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in celo et in terra* (Ps. cxxxiv, 6). Illic Salomon ait: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi, 30). Restat ergo ut in cunctis quæ agimus vim supernæ vobilitatis inquiramus, cui videlicet cognita debet nostrâ actio devote famulari, et quasi ducem sui itineris persequi, ne ei etiam nolens serviat, si hanc superbiens declinat. Vitari enim vis superni consilii nequaquam potest; sed magna sibi virtute hanc temperat, qui se sub ejus nutibus refrenat: ejusque sibi pondera levigat, qui hanc subjecto cordis humero volens portat.

CAPUT II.

De dispensatione divina.

(Dialóg. iii, c. 14.) Magna est omnipotentis Dei dispensatio, et plerumque contingit ut quibus majora dona [Ed., bona] præstat, quædam minora non tribuat, ut semper eorum animis habeat unde ipse se ^a reprehendat. Plerumque electi appetunt perfecti esse, nec possunt; elaborant in hoc quod a Domino acceperunt, nec tamen laborando prævalent. In his autem quæ accepta habent se minime extollunt, et discunt quia ex semetipsis majora bona non habent, qui in semetipsis vincere parva vitia non possunt. Perducto Dominus ad terram promissionis populo, cunctos fortes atque præpotentes adversarios ejus extinguens, Philisthæos atque Chananæos diutius reservavit, ut, sicut scriptum est, in eis experiretur

Israël (Judic. iii, 4). Nonnunquam, ut dictum est, eis etiam Dominus quibus magna dona tribuit parva quædam reprehensibilia reliquit, ut semper habeant contra quod bellum gerant, et devictis magnis hostibus, mentem non erigant, quando eos adhuc adversarii etiam minime fatigant. Miro modo sit ut una eademque mens et virtute polleat, et ex infirmitate læscat, quatenus et ex parte constructa sit, et ex parte se contemnat esse destructam; ut per bonum quod querit et habere non valet, illud servet humiliter quod habet. Quid igitur mirum quod hoc de homine dicimus, quando illa superba regio in civibus suis ex parte damna pertulit, et ex parte fortiter stetit, ut electi angelorum spiritus dum alios per superbiam coecidisse conspicerent, ipsi tanto robustius quanto humiliter starent? Sic ergo et in unaqueque anima agitur, ut in humilitatis custodia [Ed., custodia] aliquando ad luera maxima ex minime damno servetur. (Moral. iv, 26, n. 44.) Plerumque hi qui magnis jam virtutibus splendent, adhuc de obscuritate culpe aliquid remittentes sustinent, ut etiam magna vitæ claritate luceant; et tamen adhuc noculis reliquias nolentes trahant. Magna dispensatione omnipotentis Dei agitur, ut mens proficiens ad virtutem iustitiæ ^b sua melius infirmitate roboretur, et inde veritas in bonis luceat unde eam etiam nolentem parva reprehensibilia humiliter obscurant. Cum Israëlitico populo precepta promissionis terra partiretur, Ephraim tribui Chananæos gentilis populus non occisus, sed factus tributarius dicitur, sicut scriptum est: *Habitavit Chananæus in medio Ephraim tributarius* (Jesse xvi, 10). Quid Chananæus, gentilis videlicet populus, nisi viciem signat? Et ampe in ^c magnis virtutibus terram promissionis ingredimur, quia spe lirma de eternitate roboramur. Sed dum inter acta sublimis vitæ quædam parva retinemus, quasi Chananæum vivere in terra nostra concedimus. Chananæos igitur tributarios efficitur, quia hoc ipsum vitium quod debigere non possumus ad usum nostræ utilitatis humiliter retorquamus, ut eo de se mens et in summis vitia sentiat, quo suis viribus etiam parva quæ appetit non expugnat.

^a Ed. verba sequentia aliter et interpungunt et legunt, hac ratione: *reprehendat: quatenus dum appetunt perfecti esse, nec possunt, et laborant in hoc quod non acceperunt, nec tamen laborando prævalent, in his quæ accepta habent se minime extollant: sed dis-*

cant, quia ex semetipsis majora bona non habent, qui in semetipsis vincere parva vitia atque extrema non possunt.

^b Ed. *Justitiæ suæ.*

^c In Ed. deest in.

CAPUT III.

Qualiter sacra Scriptura maledicti promat sententiam.

(Moral. iv, 1, n. 1.) Cum certo novimus quod maledictum Scriptura sacra prohibet, cur recte aliquando fieri dicimus quod vitari eodem sacro eloquio non ignoramus? Sed sciendum nobis est quod Scriptura sacra duobus modis maledicti memorat, aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Aliiter enim maledicti proferuntur iudicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum iudicio justitiæ, ipso primo homine peccante ^a, prolatum est, cum audivit: *Maledicta terra in operibus tuis* (Gen. iii, 17). Maledicti iustitiæ iudicio proferuntur, cum ad Abraham dicitur: *Maledicam maledicentibus tibi* (Gen. xii, 5). Rursum quia maledictum non iudicio justitiæ, sed livore vindictæ promittitur, voce Pauli prædicantis admonemur, qui ait: *Benedicite, et nolite maledicere* (Rom. xii, 14). Et rursum: *Neque maledicti regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi, 10). Deus omnipotens maledicere dicitur, et tamen maledicere homo prohibetur; quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi examine et virtute justitiæ. Cum sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex justitia examinis ^b erumpunt. Iustus enim subtile Dei iudicium aspicit, et mala foras emarguntia, quia maledicto debeant feriri [Ed., ferire], cognoscunt: et eo in maledicto non peccant, quo ab interno iudicio non discordant. Petrus apostolus in offensionem sibi pecunias Simonem sententiam maledictionis intorsit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (Act. viii, 20). Qui enim non ait, *est*, sed *sit*, non indicativo, sed optativo modo se hanc divisse signavit. Elias denique duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: *Si homo Dei sum, descendat ignis de caelo, et consumat vos* (IV Reg. i, 10). Quorum utrorumque sententia quanta veritatis ratione convaleuit, terminus causæ monstravit. Nam et Simon æterna perditione interiit, et duo quinquagenarios desuper veniens flamma consumpsit. Virtus subequeus iustificatur qua mente maledictionis sententia promittitur. Cum enim et maledicentis innocentia perminet, et tamen eam qui maledicitur usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis fine colligitur quia ab uno et intimo iudice in reum sententia sumpta iaculatur. (Num. 3.) Si subtiliter ^c beati unuscujusque, qualiter in Scriptura sacra maledicti promat sententiam, verba pensamus, non est ejus maledictio ex malitia delinquentis, sed ex rectitudine iudicis; non est ira commoti, sed doctrina tranquillii. Qui enim tam recta maledicens intulit, non perturbato vitio succubuit, sed doctrinæ magisterium impendit.

CAPUT IV.

De quinque ætatibus mundi atque hominibus.

(Moral. xi, c. 46, n. 62.) Sciendum magnopere est quia sicut in corpore, ita etiam sunt incrementa

^a Ed., ipsi primo homini peccanti. Sed ut noster nonnulli etiam niss.

^b Ed., ex justitiæ examine. Vet. edit. et aliæ lectionem nostram habent.

A ætatis in mente. Prima quippe hominis ætas infantia est, cum etsi innocenter vivit, necit tamen fieri innocentiam quam habet. Ac deinde pueritia sequitur. in qua jam valet dicere quod vult; cui succedit adolescentia, quæ videlicet prima est ætas in operatione: quam juvenus sequitur, scilicet apta fortitudini; ac postmodum senectus, etiam per tempus jam congrua maturitati. Primam ætatem aptam bonis actibus adolescentiam novimus; et iusti viri, cum in magna mentis maturitate proficiunt, nonnunquam ad memoriam actionum suarum initium reducunt; seque tantum de suis primordiis reprehendant, quantum ex gravitate mentis altius profecerint, quia eo indiscretos se fuisse inveniunt, quod discretionis arcem postmodum plenius consequuntur. Mane quippe intellectus nostri pueritia est. (Lib. i in Ev., hom. 19, n. 2.) Hora autem tertia adolescentia intelligi potest, quia quasi jam sol in altum proficit, dum calor ætatis crescit. Sexta vero juvenus est; quia velut in contro sol figitur, dum in ea plenitudo roboris solidatur. Nona autem senectus intelligitur, in qua velut sol ab alto axe descendit, quia ætas ^c a calore juvenutis deficit. Undecima vero hora est ea ætas, quæ decrepita, vel veterana dicitur. Unde Greci valde seniores, non *gerontas*, sed *presbyteros* appellant, ut plus quam senes esse insinuent quos prævectiores vocant. (Moral. xi, c. 60, n. 68.) Dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad juvenutem, juvenus ad senectutem, senectus transit ad mortem, in cursu vitæ præsentis ipsis suis augmentis homo ad detrimenta impellitur; et inde semper deficit, unde se proficere in spatium vitæ credit. Fixum in hoc mundo statum habere non possumus, ubi transitori venimus; atque hoc ipsum nostrum vivere, quotidie a vita transire est. Mens etenim mutabilitatis suæ pondere ad aliud semper impellitur quam est, et nisi in statu suo arcta custodiæ disciplina teneatur, semper in deteriora dilabitur. (Lib. i in Ev., homil. 19, n. 2.) Quæ enim semper tantam deseruit, statum quem habere potuit amisit. Ad vitam videlicet bonam dum alius in pueritia, alius in adolescentia, alius in juvenute, alius in senectute, atque alius in decrepita ætate perducitur, quasi diversis horis operarii ad vineam vocantur. (Ibid. n. 1.) Sancta Ecclesiæ ab Abel iusto usque ad ultimum electum, qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit. Evangelicus paterfamilias ad excolendam vineam suam mane, hora tertia, sexta, nona, et undecima operarios conducit; quia a mundi hujus initio usque in finem ad erudiendam plebem fideliâ prædicatores congregare non desistit ^d. Mane etenim mundi fuit ^e cum sequenti hora ab Adam usque ad Noe, hora vero tertia a Noe usque ad Abraham. Sexta quoque ab Abraham usque ad Moysem. Nona autem a Moyse usque ad adventum Domini. Undecima vero

^B lectus nostri pueritia est. (Lib. i in Ev., hom. 19, n. 2.)

^C

^D

^c Ed., in qua sol velut ab alto axe descendit; quia ætas.

^d Ed., non destitit.

^e In ed. deest, cum sequenti hora.

ab adventu Domini usque ad finem mundi. In qua prædicatorum sancti apostoli missi sunt, qui mercedem plenam tarde venientes acceperunt. Ad erudiendam ergo Dominus plebem suam, quasi ad excolendam vineam suam, nullo tempore destitit operarios mittere; quia et prius per Patres, et postmodum per legis doctores et prophetas, et ad extremum per apostolos plebis suæ mores excoluit, et quasi per operarios in vineæ cultura magnopere laboravit.

CAPUT V.

De brevitate vel miseria vitæ præsentis.

(*Moral. lib. xi, c. 50, n. 67, 68.*) Quid sunt nationes a in mundo nisi quidam flores in campo? Tendamus oculos cordis in hac latitudine b mundi præsentis, et ecce quasi tot floribus, quot hominibus plenus est. Vita itaque in carne, flos in feno est. Unde bene per Psalmistam dicitur: *Homo sicut fenum dies ejus: et sicut flos agri ita florebit (Ps. cii, 15).* Isaias quoque ait: *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus sicut flos agri (Isa. xl, 6).* Homo etenim more floris procedit ex occulto, et subito apparet in publico: qui statim ex publico per mortem retrahitur ad occultum. Carnis nos viriditas ostendit, sed ariditas pulveris ab aspectibus retrahit. Quasi flos apparuimus qui non eramus, quasi flos arescimus qui temporaliter apparebamus. Et quia per momenta homo quotidie compellitur ad mortem, recte in libro beati Job dicitur: *Et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet (Job xiv, 2).* (*Moral. xii, c. 19, n. 24.*) Homo hic vivendi vires ad modicum accepit, ut in perpetuum transeat, ubi ejus vitam terminus non concludat; sed in hac brevitate ubi roboratus est, colligit unde in perpetuitate inveniat, vel ut semper gaudeat, vel ut suscepta supplicia non evadat. (*Moral. xiii, 27, n. 31.*) Omne quod transit breve est, etiam si tardius terminari videatur. In mortis autem semita, per quam non revertimur, ambulamus; non quod ad vitam carnis minime resurgendo reducimur, sed quod ad labores hujus vitæ mortalis, vel ad conquirenda laboris [*Ed., laboribus*] præmia iterum non venimus. (*Ibid. c. 29, n. 33.*) Qui considerat qualis erit in morte, semper fit timidus in operatione, atque unde in oculis suis jam quasi non vivit, inde veraciter in oculis sui Conditoris vivat. Nil quod transeat appetit, cunctis præsentis vitæ desideris contradicit; et pene mortuum se considerat, quia morituum minime ignorat. Perfecta vita est mortis imitatio, quam dum justi sollicitè peragunt, culparum laqueos evadunt. Unde scriptum est: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis (Eccli. vii, 40).* Quamlibet longum fuerit tempus vitæ præsentis, eo ipso breve est quo permanens non est. Neque enim dignum est ut diuturnum judicetur quidquid sine circumscribitur.

a *Ed., nati homines.*

b *Ed., in hanc latitudinem.*

c *Ed., hominis; legunt autem ut noster Taio Vindoc., Utic., Big., Lyr.*

A Beatus Job, humanæ conditionis miseriam considerans, ait: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis (Job xiv, 1).* [*Moral. xi, c. 49, n. 66.*] Ecce sancti viri vocibus poena hominibus a breviter est expressa, quia et angustatur ad vitam et dilatur ad miseriam. Si enim subtiliter consideretur omne quod hic agitur, poena et miseria est. Ipse etenim corruptioni carnis servire ad necessaria atque concessa, miseria est: ut contra frigus vestimenta, contra famem alimenta, contra aestum frigora requirantur. Multa cautela custoditur salus corporis, sed plerumque etiam custodita amittitur, amissa cum gravi labore reparatur; et tamen reparata semper in dubio permanet: quid hoc aliud quam mortalis vitæ miseria est? Amamus amicos, qui suspicionem offendi valeant d; formidamus inimicos, atque securi de eis non sumus utique quos formidamus. Plerumque inimicis sic fidenter quasi amicis loquimur; et nonnunquam parva verba proximorum, et multum nos fortasse diligentium, quasi verba suscipimus inimicorum; et ovi falli nunquam vel fallere volumus, ex cautela nostra gravius erramus. Humanæ vitæ miseria est, quod amissa cœlesti patria repulsus homo delectatur exilio, gravatur curis, et tamen cogitare dissimulat quam grave sit quia multa cogitantur; quod privatus est interno lumine, et tamen in hac vita diu vult perpeti cecitatem suam: quid hoc aliud quam de poena nostra nata miseria est? Sed quamvis diu hic stare desideret, ipso tamen cursu vitæ mortalis impellitur ut egrediat. (*Lib. i in Evang., homil. 9, n. 2.*) Pauca sunt bona omnia præsentis vitæ, quamlibet multa videantur; sed tunc fidelis servus super multa constituitur, quando, devicta omni corruptionis molestia, de æternis gaudiis in illa cœlesti sede gloriatur. Tunc servus ad Domini sui gaudium perfecte intromittitur, quando in æterna illa patria assumptus, atque angelorum coetibus admixtus, sic interius gaudet de munere, ut non sit jam quod exterius moleat de corruptione. (*Moral. xvii, c. 7, n. 10.*) Iniquorum gloria, cum plerumque in annorum multitudinem tenditur, ab infirmorum mentibus esse longa et quasi stabilis aestimatur. Sed cum repentinus hanc finis intercipit, brevem procul dubio fuisse redarguit; quoniam determinans e innotescit quia D quod præterire potuit modicum fuit.

CAPUT VI.

De juventute ac senectute.

(*Lib. i in Evang., homil. 1, n. 5.*) In juventute hominis viget corpus, forte et incolume manet pectus, torosa cervix, plena sunt brachia [*Ed., brachia*]; inanitas autem senilibus statuta curvatur, cervix exsiccata deponitur, frequentibus suspiriis pectus urgetur, virtus deficit, loquentis verba anhelitus intercudit; nam si languor desit, plerumque senibus

d *Ed., amicos suspecti ne offendi; at Vindoc. notam habet lectionem.*

e *Ed., quoniam fuit determinans.*

ipsa sua salus aegritudo est. Mundus in annis prioribus velut in juventute viguit, ad propagandam humani generis prolem robustus fuit, salute corporum viridis, opulentia rerum pinguis; at nunc ipsa sua senectute deprimitur, et quasi ad vicinam mortem molétiis crescentibus urgetur. Nolite diligere mundum senescentem, quem videtis diu stare non posse. Præcepta apostolica in animo ponite, quibus nos admonet, dicens: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt: quia si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo* (1 Joan. II, 15)

CAPUT VII.

De conjugatis.

(Moral. xxvi, c. 26, n. 44.) In usu mortalitatis quædam ex semetipsis sunt noxia, quædam vero ex his quæ circa ipsa versantur. Ex semetipsis quædam sunt noxia, sicut peccata atque flagitia; quædam vero nonnunquam nobis ex his quæ circa ipsa sunt nocent, sicut temporalis potentia, vel copula conjugalis. Bonum est conjugium, sed mala sunt quæ circa illud ex hujus mundi cura succrescunt. Unde Paulus apostolus ait: *Qui autem cum uxore est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori* (1 Cor. VII, 33). Quibusdam meliora persuadens, idem Paulus apostolus eos a conjugio revocat, dicens: *Hoc autem dico, non ut laqueum injiciam vobis, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi* (Ibid., 35). Dum ergo tenetur quod non nocet, ex rebus juxta positis committitur plerumque quod nocet. Sæpe rectum mundumque iter pergitur, et tamen ortis juxta viam vepribus per vestimenta retinemur. In via quidem munda non offendimus, sed a latere nascitur quo pungamur. (Reg. Past., part. III, c. 27.) Quasi in monte sunt constituti qui carnali quidem copulæ inhaerent, sed tamen extra suscipiendæ prolis admixtionem debitam nulla carnis voluptate solvuntur. In monte quippe stare est fructum propaginis in carne non querere. In monte stare est carnaliter non adhærere. Multi sunt qui scelera quidem carnis deserunt, nec tamen in conjugio positi, usus solummodo debiti jura conservant. Exiit quidem Sodomam Loth, sed tamen mox ad montana non pervenit, quia jam damnabilis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo conjugalis continentiae subtiliter non tenetur. Est in medio Segor civitas, quæ fugientem salvat iustum; quia videlicet cum sibi per incontinentiam miscentur conjuges, et lapsus scelerum fugiant, et tamen venia salvantur. Quasi parvâ quippe civitatem inveniunt, in qua ab ignibus defendantur; quia conjugalis hæc vita, non quidem in virtutibus mira est, sed tamen a suppliciis secunda. Conjugalis vitæ continentiam Loth præfigurans, dum de Sodomis fugeret, ait ad angelum: *Est civitas Segor, ad quam possum fugere, parva, et salvabor in ea. Nunquid non modica est, et vivet in ea anima mea* (Gen. XIX, 20)? Juxta igitur dicitur, et tamen ad salutem tuta perhibetur, quia conjugalis vita nec a mundo longe divisa est, nec tamen a gaudio salutis aliena. Tunc in actione carnis copulæ

vitam suam conjuges quasi in parva civitate Segor custodiunt, quando pro se assiduis deprecationibus intercedunt. Recte per angelum ad eundem Loth dicitur: *Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es* (Ibid., 21); quia videlicet cum Deo deprecatio funditur, nequaquam talis conjugii vita damnatur. De qua deprecatione Paulus admonet, dicens: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi* (1 Cor. VII, 5). Paulus apostolus, cum quosdam incontinentes vivere cognovisset, admonuit, dicens: *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat* (Ibid., 2). Cum uxor habenda non sit nisi liberorum procreandorum gratia, ne quis in fornicationis culpa laberetur, concessit conjugibus aliquid unde adhuc surgere ad meliora potuissent. Idem Paulus prædicator egregius de conjugibus dicit: *Tribulationem carnis habebunt hujusmodi* (1 Cor. VII, 28). (Moral. XII, c. 22, n. 27.) Sed tribulationem carnis hic pati possunt etiam qui spiritaliter vivunt: cur ergo inesse conjugibus carnis tribulatio quasi specialiter dicitur, quæ etiam a vita spiritualium longe non est, nisi quod hi frequenter majores tribulationes ex carne suscipiunt qui carnis voluptatibus delectantur? Nos qui pastoralis officii curam gerimus, cum vagantem quempiam et lubricum videmus, admonendus est ut conjugio frenare studeat iniquitatem suam, quatenus per hoc quod liceat discat superare quod non licet. Cum vero conjugatum videmus, admonendus est ut sic exerceat curam sæculi ne postponat amorem Dei; sic placeat voluptati conjugis, ut non displiceat Conditori.

CAPUT VIII.

De virginibus et continentibus.

(Reg. Past., part. III, c. 28.) Peccata carnis ignorantes tanto sollicitius præcipiunt ruinam metuant, quanto altius stant. Noverint itaque quia quo magis loco prominenti consistunt, eo crebrioribus sagittis insidiatoris impetuntur, qui tanto ardentius solet erigi, quanto se robustius conspiciunt vinci; tantoque intolerabilius dignatur vinci, quanto contra se videt per integra infirmæ carnis castra pugnari. Admonendi sunt castimoniam servantes, ut incessanter præmia suspiciant, et libenter procul dubio tentationum quas tolerant labores calcant [Ed., calcabunt]. Si enim attendatur felicitas, quæ sine transitu attingitur, leve fit quod transeundo laboratur. Audiant peccata carnis ignorantes, quod per prophetam dicitur: *Hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, et elegerint quæ volui, et tenuerint sedes meum, dabo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et a filiabus* (Isa. LVI, 4, 5). Eunuchi quippe sunt qui, compressis motibus carnis, affectum in se pravi operis abscondunt. Quo autem apud Patrem loco habeantur ostenditur, quia in domo Patris, videlicet æterna mansione, etiam filii præferuntur. Per Joannem in Apocalypsi dicitur: *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines*

enim sunt, qui sequuntur Agnum, quocunque ierit (Apoc. xiv, 4), et quod canticum cantant quod nemo possit dicere nisi illa centum quadraginta quatuor millia. Singulariter quippe canticum Agno cantare, est cum eo in perpetuum præ cunctis fidelibus etiam de carnis incorruptione gaudere; quod tamen electi cæteri canticum audire possunt, licet dicere nequeant; quia per charitatem quidem in illorum celsitudine læti sunt, quamvis ad eorum præmia non assurgant. Audiant peccatorum carnis ignari, quod per semetipsam de hac integritate Veritas dicit: *Non omnes capiunt verbum hoc* (Matth. xix, 11). Quod eo innouit summum, quo denegavit omnium; et dum prædicit quia difficile capitur, audientibus innuit cœptum^a cum qua cautela teneatur. Admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ut et præminere virginitatem conjugio sciant, et tamen se super conjuges non extollant; quatenus dum et virginitatem præferunt, et se postponunt, et illud non deserant quod esse melius æstimant, et se custodiant quo se inaniter non exaltant. Admonendi sunt ut considerent quod plerumque actione sæcularium vita confunditur continentium, cum et illi ultra habitum assumunt opera, et isti iuxta ordinem proprium non excitant corda. Unde bene per prophetam dicitur: *Erubescere, Sidon, ait mare* (Isa. xxiii, 4). Quasi enim per vocem maris ad verecundiam Sidon adducitur, quando per comparisonem vitæ sæcularium atque in hoc mundo fluctuantium, ejus qui munitus et quasi stabilis cernitur vitæ reprobatur. Sæpe nonnulli ad Dominum post carnis peccata redeunt, tanto se ardentius in bonis operibus exhibent, quanto damabiliore se de malis vident; et sæpe quidam in carnis integritate perdurantes, cum minus se respiciunt habere quod desistant, plene sibi sufficere vitæ suæ innocentiam putant, atque ad fervorem spiritus nullis se ardoris stimulis inflammant. Fit plerumque Deo gratior amore ardens vita post culpam, quam securitate torpens innocentia. Unde et voce Judicis dicitur: *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum* (Luc. vii, 47), et: *Gaudium erit in celo super uno peccatore penitente, quam super nonaginta et novem justis, quibus non opus est penitentia* (Luc. xv, 10). Quod citius ex ipsa re colligimus, si nostræ mentis iudicia pensemus. Plus namque terram diligimus quæ post spinas exarata fructus uberes producit, quam quæ nullas spinas habuit, sed tamen culta sterilem sægetem gignit. Admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ne superioris ordinis celsitudine se cæteris præferant, cum ab inferioribus quanta se melius agantur, ignorant. In examine namque recti Judicis mutat merita ordinum qualitas actionum. Quis consideratis ipsis rerum imaginibus, nesciat quod in natura gemmarum carbunculus præfertur hyacintho? Sed tamen cærulei coloris hyacinthus præfertur pallenti carbunculo, quia et illi quod ordo naturæ subtrahit species decoris adjungit, et hunc, quem naturalis ordo prætulerat, coloris qua-

^a Ed., *captum*. Corb. cum nostro convenit.

Alas fodat. Sic ergo in humano genere quidam in meliori ordine deteriores sunt, quidam in deteriori meliores; quia et isti sortem extremi habitus bene vivendo transeunt, et illi superioris loci merita moribus non exsequendo dimittunt. (*Lib. i in Esach., homil. 6, n. 4*) Candida vita carnis est sicut Nilum de incorruptione virginitatis suave redolens, quasi flos lili de fructu veræ honestatis. (*Lib. i in Ed., homil. 12, n. 1*) Sunt plerique continentales qui ab exteriori se appetitu custodiant, et spæ ad interiora rapiuntur, carnem macerant et totæ decidit ad spernam patriam anhelant, æterna præmia expetunt, pro laboribus suis recipere laudes humanas volunt. Illi nimirum gloriam suam non in bonore (*Ed., in ore*) hominum potant, sed intra conscientiam contolunt. Per humilitatis custodiam servanda est munditia castitatis. Si enim pio spiritus sub Deo premittitur, caro illicite super spiritum non levatur. Habet quippe spiritus committentem sibi dominium carnis, si tamen sub Domino recognoscit jura legitime servitatis.

GAPUT IX.

De nuper conseris e sæculo.

(*Moral. lib. v, c. 31, n. 58*) Sunt nonnulli, qui mundi quidem actiones fugiunt, sed nullis virtutibus exerceantur. Hi nimirum torpore non studio dormiunt, et ideoque interna non conspiciunt quia caput non in lapide, sed in terra posuerunt. Quibus plerumque contingit, ut quanto securius ab externis actionibus cessant, tanto letius immunda in se cogitationis strepitum per otium congerant. In Deuteronomio scriptum est: *Non arabis in primogenito bovis, et non tondebis primogenitum ovium* (Deut. xv, 19). (*Moral. lib. viii, c. 47, n. 78, 79*) Quid per hejus prohibitionis exemplum, nisi vitam bene inchoantium Moyse humanis occupationibus exerceri prohibuit? In primogenito quippe bovis arare est bonæ conversationis primordia in exercitio publicæ actionis ostendere. Ovium primogenita tendere est ab occupationis sub tegmine humanis oculis inchoantia bona nostra denudare. In primogenito bovis operari prohibetur, atque a primogenitis ovium defendendis compescimur; quia et si quid robustum incipimus, exercere hoc in aperto citius non debemus. Et cum vita nostra simplex quid atque innocuum inchoat, dignum est ut secreti sui velamina non relinquant, ne nudum hoc humanis oculis quasi subducta velleræ ostendat. Ad sola divina sacrificia bonum primogenitum oviumque proficiant, ut quod forte inchoatum^b incipimus, hoc ad honorem intimi Judicis in ara cordis immolamus. Quod ab illo procul dubio tanto libentius accipitur, quanto et ab hominibus occultatum nulla laudis appetitione maculatur. (*Lib. i, in Esach., homil. 2, n. 3*) Sæpe novæ conversationis primordia adhuc ex carnali sunt vita commixta, et ideoque inchoare citius non debent, ne cum laudantur bona quæ placent, deceptus laude sua animus deprehendere in eis nequeat mala quæ latent. Primogenium quoque bo-

^b Edit., *ut quidquid forte, inchoatumque*.

vis accipimus in infirma aetate primi nostri temporis opera bona ^a. In qua tamen arandum non est, quia cum prima sunt adolescentiæ vel juventutis nostræ tempora, nobis adhuc a prædicatione cessandum est, ut vomer linguæ nostræ proscindere non audeat terram cordis alieni. Quousque infirmi sumus, continere nos intra nosmetipsos debemus; ne dum tenera bona citius ostendimus, amittamus: quia et arbusta plantata, si prius in terra radicata non fuerint, manu tacta citius arescunt; ac si semel radicem fixerint, manus tangit, et tamen nil offit: venti impellunt, nec tamen impellentes lædunt. Et constructi parietes si impellantur, eruantur, nisi a suo prius fuerint humore siccati. Uniuscujusque mens quousque ab humore pravitatis suæ perfecte non fuerit exsiccata, alienæ linguæ manu tangi non debet; ne priusquam plenus percipiat, perdat soliditatem suam, et impulsu ruat, ne velut arbustum sine radicibus, dum plus quam tolerare valet concutitur, statibus arescat. Ad exemplum hominum non sunt ostendenda, nisi quæ firma sunt. Prius etenim convalescere debet mens, atque ad utilitatem proximorum postmodum demonstrari, cum jam nec per laudem elevata corrui, nec per vituperationem percussa contabescat. Nam et per Paulum apostolum Timotheo dicitur: *Præcipe hæc, et doce; nemo adolescentiam tuam contemnat* (1 Tim. iv, 11, 12): sciendum tamen est quia ei adolescentia in annis, non in moribus erat, quamvis in sacro nonnunquam adolescentia juvenus vocatur. Unde scriptum est: *Lætare juvenis in adolescentia tua* (Eccle. xi, 6).

CAPUT X.

De jejuniis vel abstinentiis.

(Reg. Past., part. iii, 19.) Abstinentes sollicite semper aspiciant ne cum gulæ vitium fugiunt, acriora his vitia ex virtute generentur; ne dum carnem macerant, ad impatientiam spiritus erumpat [Ed., erumpant]: et nulla jam virtus sit quod caro vincitur, si spiritus ab ira superetur. Admonendi sunt abstinentes ut semper ^b in mentione abstinentiam custodiant, et nunquam hanc apud oculum iudicem externæ virtutis credant; ne si fortasse magni esse meriti crediderit, cor in elatione sublevetur. Per Isaiam prophetam Dominus dicit: *Nunquid tale est jejunium quod elegi? Sed frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam* (Isa. LVIII, 5). Qua in re pensandum est virtus abstinentiæ quam parva respicitur, quæ non nisi ex aliis virtutibus commendatur. Joel propheta, docens quale sit a Domino jejunium acceptabile, ait Israeliticis populo: *Sanctificate jejunium* (Joel. ii, 15). Jejunium quippe sanctificare est adjunctis bonis aliis dignam Deo abstinentiam carnis ostendere. Admonendi sunt abstinentes ut noverint quia tunc placentem Deo abstinentiam offerunt, cum ea quæ sibi de alimentis subtrahunt indigentibus largiuntur. Solenter audiendum est quod per prophetam Dominus redarguit, dicens:

^a Edit., bonam operationem.^b Edit., semper sine immutatione.

A Cum jejunaretis, et plangeretis in quinto, et in septimo mense per hos septuaginta annos, nunquid jejunium jejunastis mihi? Et cum comedistis et bibistis, nunquid non vobis comedistis et vobis metipsis bibistis (Zach. vii, 5 seq.)? Non enim Deo, sed sibi quisque jejunat, si ea quæ ventri ad tempus subtrahit, non inopibus tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit. Plerumque abstinentes impatientiæ, sæpe vero superbiæ culpa comitatur; nisi enim mentes abstinentium plerumque impatientiæ a suo tranquillitatis exultaret, nequaquam Petrus cum diceret: *Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam* (1 Petr. i, 5); protinus vigilanter adjungeret, dicens: *In abstinentia autem patientiam* (Ibid., 6). Deesse quippe abstinentibus patientiam prævidit, quæ eis ut adesset admonuit. Nisi cogitationes abstinentium nonnunquam superbiæ culpa transfigeret, Paulus minime dixisset: *Qui non manducat, manducantem non judicet* (Rom. xiv, 3). Dum igitur plus quam necesse est per abstinentiam caro atteritur, humilitas foris ostenditur; sed de hac ipsa humilitate graviter interius turpescit. Nisi enim aliquando mens ex abstinentiæ virtute tumesceret, nequaquam hanc velut inter magna merita Pharisæus arrogans studuisset numerare, dicens: *Jejunio bis in sabbato* (Luc. xviii, 12). (Lib. i in Ev., Rom. 12, n. 1.) Sunt plerique qui corpus per abstinentiam affligunt, sed de ipsa sua abstinentia humanos favores expetunt, doctrinæ inserviunt, indigentibus multa largiuntur; sed quasi satius profecto sunt virgines, quæ solam laudem transitorie retributionem querunt (Lib. i in Ezech., homil. 8, n. 8.) Magna est virtus abstinentiæ, sed si quis ita ab alimentis absterneat, ut ceteros in cibo judicet, et alimenta eodem quæ Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus etiam demat; quid huic virtus abstinentiæ facta est, nisi laqueus culpæ? Cum nostra corpora per abstinentiam domamus, quid aliud quam carnalia sacrificia omnipotenti Domino exhibemus, sicut per Paulum dicitur: *Ut exhibitis corpora vestra hostiam viventem* (Rom. xii)? Egregius Psalmista David nullam esse abstinentiam sine concordia designans, ait: *Laudate eum in tympano et choro* (Ps. cx, 4). In tympano enim corium sicum resonat, in choro autem voces concorditer cantant. Quid ergo per tympanum nisi abstinentia, et quid per chorum nisi charitatis concordia designatur? Qui itaque sic abstinentiam tenet ut concordiam deserat, laudat quidem in tympano Deum, sed non laudat in choro.

CAPUT XI.

De spontanea paupertate.

(Moral. lib. x, c. 31, n. 52.) Quisquis, stimulo divini amoris excitatus, hic possessiones reliquerit, illic procul dubio eulmen judiciorum potestatis obtinebit: ut simul tunc iudex cum iudice veniat, qui nunc consideratione iudicii sese spontanea paupertate ca-

^a Edit., comedistis, et bibistis; verum Laud., Val. Cl., Gemet., Taionis lectionem habent.

atigat. Relinquentes temporalia et adipiscentes paupertatem spontaneam, gloriam potestatis æternæ mercati sunt. (*Lib. II, in Ezech., homil. 6, n. 16.*) Quid itaque in hoc mundo stultius quam sua deserere? Et quid in æternitate nobilius quam cum Deo iudices venire? Sanctus quisque non ideo terrena deserit ut hæc possidere, in hoc mundo multiplicius possit, secundum quod Veritas ait: *Si quis omnia reliquerit propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit* (*Matth. xix, 29*). Quisquis terreno studio terram relinquit, terram non relinquit, sed appetit. Nec qui unam uxorem deserit, centum recepturus est; sed per centenarium numerum perfectio designatur, postquam etiam vita æterna promittitur, quia quisquis pro Dei nomine temporalia atque terrena contemnit, et hic perfectionem mentis recipit^a, ut jam ea non appetat quæ contemnit, et in sequenti sæculo ad æternæ vitæ gloriam pervenit. Centies itaque recipit quod dedit, qui perfectionis spiritum accipiens, terrenis non indiget, etiam si hæc non habet. Ille enim pauper est qui eget eo quod non habet. Nam et qui non habens, habere non appetit, dives est. Paupertas quippe in inopia mentis est, non in quantitate possessionis. Nam cui cum paupertate bene convenit, non est pauper. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (*Matth. v, 3*). [*Moral. xxvi, 27, n. 49.*] Scriptura sacra plerumque pauperes humiles vocare consuevit; quia enim divitiæ visibiliter potentes ostendunt, apud semetipsos pauperes sunt spiritu qui elati in suis conscientiis non sunt.

CAPUT XII.

De adhibendis pro corporis necessitate subsidiis.

(*Moral. xx, 14, n. 28.*) Quum naturæ nostræ necessitatibus plerumque plusquam expedit deservimus, mentisque curam negligimus, ex miseria negligentiae infirmitati nostræ addimus squalorem culpæ. Necessitates præsentis sæculi hoc habere valde periculosum solent quod sæpe in eis minime discernitur quid circa illas per utilitatis studium, et quid per voluptatis vitium agatur. Crebro remissionis occasione inventa^a, dum necessitati debita reddimus, voluptatis vitio deservimus, et infirmitatis velamine ante discretionis oculos excusatio nostra se palliat, atque se sub patrocinii defensione explendæ^b utilitatis occultat. Infirmitatem naturæ nostræ per negligentiam relaxare, nihil aliud est quam calamitatis miseriam addere, atque vitiorum squalorem ex eadem miseria multiplicare. Sancti viri in omne quod agunt studiosissima intentione discernunt ne quid plus ab eis naturæ suæ infirmitas quam sibi debetur exigit, ne sub necessitatis tegmine in eis vitium voluptatis excreseat. Electi viri aliud ex infirmitate, aliud ex tentationis suggestionem sustinent: et quasi quidam rectissimi arbitres^c inter necessitatem vo-

A luptatemque constituti, hanc consolando et sublevando^d, illam premendo frenant. Unde fit ut et si infirmitatis suæ calamitatem tolerant, tamen ad squalorem miseriæ per negligentiam non descendant. Hoc ipsum enim esse in calamitate, est necessitates naturæ ex carnis adhuc corruptibilis infirmitate sustinere. Præsentis vitæ necessitates cupiebat evadere qui dicebat: *De necessitatibus meis eripe me* (*Ps. xlii, 17*). Sciebat enim plerumque voluptatum culpas ex necessitate occasione prorumpere, et ne quid sponte illicitum admitteret, hoc ipsum satagebat evelli quod nolens ex radice tolerabat. (*Num. 29.*) Pravi igitur gaudent in his corruptionis suæ necessitatibus, quia nimirum necessitatem ad usum voluptatum retorquent. Cum enim reficiendis cibo corporibus naturæ serviunt, per delectationem gulæ in voluptatis ingluvie descendunt^e. Plerique cum tegendis membris vestimenta quærent, non solum quæ tegant, sed etiam quæ extollant expetunt; et contra torporem frigoris non solum quæ per pinguedinem muniant, sed etiam quæ per molliem delectent: non solum quæ per molliem tantum mulceant, sed etiam quæ per colorem oculos seducant. De his ergo necessitatibus liberari Psalmista desiderans ait: *De necessitatibus meis eripe me*. Necessitatis enim causam in usum voluptatis vertere, quid est aliud quam calamitatis^f suæ squalorem miseriæ sociare? (*Moral. iv, 34, n. 68.*) Plerumque replemus refectionibus corpus, ne extenuatum deficiat. Extenuamus abstinentia, ne nos repletum premat. Vegetamus motibus, ne situ immobilitatis intreat; sed citius hoc collocando sistimus, ne ipsa sua vegetatione succumbat. Adjumento hoc vestium tegimus, ne frigus interimat; et quæsitæ adjumenta projicimus, ne calor exurat. Tot igitur diversitatibus occurrentes, quid agimus nisi corruptibilitati servimus; ut saltem multiplicitas impensi obsequii corpus sustineat quod anxietas infirmæ mutabilitatis gravat?

CAPUT XIII.

De sanctis viris quietam vitam diligentibus.

(*Moral. iv, 30, n. 58, 59, 60.*) Sancti viri, qui nihil hujus mundi appetunt, nullis procul dubio in corde tumultibus premuntur. Omnes quippe inordinatos desideriorum motus a cubili cordis manu sanctæ considerationis ejiciunt; et quia transitoria cuncta despiciunt, ex his nascentes cogitationum insolentias non patiuntur. Solam namque æternam patriam appetunt, et quia nulla hujus mundi diligunt, magna mentis tranquillitate perfruuntur. Magna mentis est requies a secreto cordis terrenorum desideriorum tumultus expellere, et una intentione æternæ patriæ in amorem intimæ quietis anhelare. A tumultu rerum temporalium David propheta magnum quemdam secessum petierat quietam mentem, in qua tanto purius Deum cerneret, quanto hunc cum

^a Ed., *Crebro enim occasione seductionis inventa.*

^b Ed., *ac quasi sub patrocinio explendæ.*

^c Ed., *arbitri*; Corb., Germ. duo, Laud. et Ger., necnon aliqui CC. veter., *arbitres* habent.

^d Ed., *hanc consolando sublevant.*

^e Ed., *distenduntur.*

^f Ed., *calamitati*; at Gemet. aliique Norm. et i Laud. ut noster legunt.

se solo solum inveniret. Unde recte ait : *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitam in domo Domini* (Ps. xxvi, 4). Hunc ergo, quem modo protulimus, consulem paulo subtilius perpendamus; quomodo ad præbenda vitæ sublimioris exempla subjectis populorum cuneis virtutum calculos spargat. Ecce ad insinuandam retributionem boni pro malo de semetipso fatetur, dicens : *Si reddidi retribuētibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis* (Ps. vii, 5). Ad dilectionem Conditoris excitandam insinuat, dicens : *Mihi autem adherere Deo bonum est* (Ps. lxxii, 28). Ad formam sanctæ humilitatis imprimendam secreta cordis sui indicat, dicens : *Domine, non est exultatum cor meum, neque elati sunt oculi mei* (Ps. cxxx, 1). Ad imitandam zeli rectitudinem exemplo suo nos excitat, dicens : *Nonne qui oderunt te, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi* (Ps. cxxxviii, 22). Ad æternæ nobis patriæ desiderium succendendum vitæ præsentis longitudinem deplorat, dicens : *Heu me^a, quod incolatus meus prolongatus est* (Ps. cxix, 8). Largitate nimirum consolatus^b emicuit, qui exemplo conversationis propriæ tot nobis virtutum calculos spargit. Egregius David propheta ait : *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine* (Ps. liv, 8). Fugiens se elongat, quia a turba desideriorum temporalium in alta Dei contemplatione se subleat. Manet vero in solitudine, quia perseverat in remota mentis intentione. De qua solitudine Domino Jeremias ait : *A facie manus tuæ solus sedebam quoniam comminatione replesti me* (Jer. xv, 17). (Moral. iv, 34, n. 68.) Justos viros quamvis nullus desideriorum carnalium tumultus possideat, duris tamen vinculis eos in hac vita positos suæ molestia corruptionis ligat. Scriptum quippe est : *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (Sap. ix, 15). Electi viri eo ipso quo adhuc mortales sunt, corruptionis suæ pondere gravantur, et astricti molestia vineti sunt, quia in illa adhuc libertate vitæ incorruptibilis non exsurgunt. Sancti viri aliud de mente, aliud de corpore tolerant, et contra semetipsos quotidie interno certamine exsulant. An non duro molestiæ vinculo ligantur, quorum nimirum mens sine labore in ignorantia solvitur, et non nisi cum studio laboris eruditur? Coacta erigitur, libens jacet, ab infimis vix levatur, et tamen elevata protinus labitur. Semetipsam laboriose vincendo, superna conspiciat, sed reverberata lumen quod se irradiaverat refugit. Duro molestiæ vinculo justii ligantur, cum eos ascensus [Ed., accensus] spiritus ad sinum pacis intimæ pleno desiderio pertrahit; sed frequenti certamine caro perturbat : quæ etsi jam ante faciem velut ex adverso acie erecta non obviat, adhuc tamen

A a mentis dorso quasi captiva submurmurat; et quamvis timendo, tamen turpi strepitu in corde speciei pulchræ quietis fœdat. Electi quique etsi valenter omnia superant, cum securitatem pacis internæ desiderant, c gravi tamen molestia afficiuntur^d, adhuc habere quod vincant. Qui eis exceptis, etiam vincula sustinent quæ gravis exterius necessitas astringit. Esurire quippe, sitire, lassescere vincula corruptionis sunt. Quæ scilicet solvi nequeunt, nisi cum illa immortalitatis gloria e nostra mortalitas permutatur. Paulus apostolus egregius scilicet prædicat ait : *Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subiecit in spe : quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* (Rom. viii, 20). Vanitati quippe B creatura non volens subditur, quia homo qui ingenuitatis constantiæ statum volens deseruit, pressus justæ mortalitatis pondere, nolens mutabilitatis suæ corruptionibus servit. Sed creatura hæc tunc a servitute corruptionis eripitur, cum ad filiorum Dei gloriam incorrupta resurgendo subleatur. Electi molestia vineti sunt, quia adhuc corruptionis suæ poena deprimuntur. Sed cum corruptibili carne exulimur, quasi ab his, quibus nunc astringimur molestiæ vinculis, relaxamur. Præsentari namque jam Deo cupimus sed adhuc mortalis corporis obligatione præpedimur.

CAPUT XIV.

De sanctis viris activæ et contemplativæ vitæ deditis.

Justi viri, quanto in cœlestibus per contemplationis radium inhærere desiderant, tanto in terra ædificari refugiunt, ubi se peregrini et hospites noverrunt, Paulo attestante, qui ait : *Nostra autem conversatio in cœlis est* (Philip. iii, 20). Et iterum : *Vos autem ædificamini domum non manufactam æternam in cœlis* (II Cor. v, 1). Cum sancti viri in propriis gaudere desiderant, esse in alieno felices recusant. Injusti autem quanto longius ab æternæ patriæ hæreditate divisi sunt, tanto in terra altius fundamenta cogitationis figunt. (Lib. i in Ezech., homil. 6, n. 5.) Electorum populus per quosdam etiam in contemplationem surgit, per quosdam vero in activæ vitæ solummodo opera pinguescit. Unde recte per Isaac dicitur : *Det tibi Dominus de rore cœli et de pinguedine terræ* (Gen. xxvii, 28). Ros enim desuper subtiliter cadit; et toties de rore cœlis accipimus, quoties per infusionem contemplationis intimæ de supernis aliquid tenuiter videmus. Cum vero bona opera etiam per corpus agimus, de terræ pinguedine ditamur. (Moral. lib. v, c. 31, n. 54.) Jacob patriarcha in itinere dormiens, a terra usque in cœlum scalam porrectam vidit, angelos quoque ascendentes et descendentes per eam, et Dominum innixum scalæ (Gen. xxviii, 11). In itinere dormire est in hoc præsentis vitæ transitu a rerum temporalium amore quiescere,

^a Ed., *Eu mihi*; cæterum Vindoc., Compend. S. Alban., etc., ut aster legunt.

^b Ed., *consolatus*; sed lectionem nostram habent veter. Edit. cum antiq. Rem. et Germ.

^c Ed., *gravis eis est molestia, adhuc habere.*

^d Codex noster habet *afficiunt*, ejus loco *afficiuntur* posuimus, eo quod illud mendosum aperte sit, hoc ad Tati temporis phrasim magis accedat.

^e Ed., *nisi cum in illam immortalitatis gloriam.*

in dierum labentium cursu ab appetitu visibilibus A ne cum veritatem querit, cum imaginatio circumscriptæ visionis fluctat. Aliquando mens iusti ad quamdam inusitatam dulcedinem interni saporis admittitur, et rapitæ aliquo modo ardenti spiritu afflata renovatur : tantoque magis amat [Ed., inhiat], quanto magis quod amet, degustat. Atque hoc intra se appetit quod sibi dulce sapere intrinsecus sensit : quia videlicet ejus amore dulcedinis sibi coram se vult; et postquam hanc utenque percipere potuit, quid sine illa dudum fuisset, invenit. Unusquisque vir sanctus incircumscriptus veritati jam inherere conatur; sed ab ejus fortitudine sua adhuc infirmitate repellitur : et quia ejus munditiam contemporari non valet, flere dulce habet, sibi que ad se cadenti infirmitatis sum lacrymas sternere. Neque enim B potest mentis oculum in id quod intra se raptim conspexerat figere, quia ipso volustatis sum usu deorsum ire compellitur. Inter hæc anhelat, matuit, super se ire conatur; sed ad familiares tenebras viota fatigatione relabitur. Bene per Psalmistam dicitur : *Ego dixi in pavore meo : Projectus sum a vultu oculorum tuorum* (Psalm. xxx, 23). (Moral. xviii, 41, n. 66.) Contemplatus quippe interna gaudia visionis Dei, et socialem frequentiam angelorum persistentium, reduxit oculos ad ima : vidit quo jaceret, quia ad hoc exultus fuerat ut in coelestibus stare potuisset : [pensavit ubi esset,] et quod esset * is genuit. Projectumque se a vultu oculorum Dei deluit, quia ima comparatione lucis latius gremiores sensit exili sui tenebras quas tolerabat.

CAPUT XV.

De electis inter tumultus reproborum bene viventibus.

(Lib. i in Epist., homil. 9, n. 32.) Quamvis plerique cur non omnes boni sunt qui nobiscum vivunt. Mala proximorum ferre nolumus, omnes sanctos jam debere esse decernimus, dum esse nolumus quod ex proximis portemus. Sed hæc in se luce clarius patet, quam multum adhuc ipsi de bono minus habemus. Neque enim perfectio bonus est, nisi qui fuerit et cum malis bonus. Beatus Job de semetipso asserit, dicens : *Frater sui draconum, et socius struthionum* (Job. xxx, 29). Hinc Paulus apostolus discipulis dicit : *In medio nationis pravæ et perveræ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo* (Phil. ii, 15). Hinc Petrus, pastor gregis domini, ait : *Justum Luth apprehensum a nefandorum injuria conversatione eripuit. Aspectu enim et auditu justus erat habitans apud eos, qui de die in diem animam iusti iniquis operibus cruciabant* (II Petr. ii, 7). Dum de vita proximorum sæpe querimus, mutare locum cupimus¹, conapaur secretum vite remotioris eligere, videlicet ignorantes quia si desit spiritus, non adjuvat locus. Loth denique Sodomis sanctus exstitit, sed in monte peccavit (Gen. xix, 2 seq.). Quia autem loca mentem non muniant, ipse humani generis primus testatur parens, qui et

* Ed., in abscondito vultus tui, a conturbatione.

^b Ed., pavorem proprie vocaverunt. At editi alii nostram sequuntur lectionem.

^c Ed., discutit. Vindoc. et Norm. ut noster legunt.

^d Ed., ejus munantiam contemplare.

^e Ed., quo decesset. At Paternus lectioni nostræ suffragatur.

^f In ed. deest cupimus.

in paradiso graviter cecidit (Gen. iii, 7). Sed minus sunt omnia quæ loquimur ex terra. Nam si Deus salvare potuisset, Satan de caelo non caderet. Psalmista David ubique in hoc mundo tentationes esse conspicit, quæsit locum quo fugerat, sed sine Deo non potuit munitionem invenire. Ex qua re et ipsum sibi locum fieri petiit, præpter quædam locum quæsit, dicens: *Ego mihi in Deum protectorem et in locum munitionis, ut saluum me faciat* [Ed., facias] (Ps. xxx, 3). In Cantico canticorum scriptum est: *Sicut Nilivum inter spinas, sic amica mea inter filias* (Cat. ii, 3). Ac si putenter dicat: Hi veraciter boni sunt qui in bonitate persistere etiam inter malos possunt. (Moral. i, c. 1, n. 1.) Non est valde laudabile bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis. Sicut [Ed. add. enim] gravioris culpæ est inter bonos bonum non esse, ita immensum est precocitatem bonum etiam inter malos existisse.

CAPUT XVI.

De pressuris electorum.

(Moral. xvii, c. 37, n. 61.) Bene viventem arola censura non est ampla via, sed semita, in qua electos quoque studioso consistitur; quia sub præceptorum custodia sollicite coangustatur. Quasi quædam angustia est itineris, in hoc quidem mundo vivere, sed de huius mundi concupiscentia nil habere, aliena non appetere, propria non tangere, laudes mundi despiciere, et pro Deo opprobria amare, gloriam fugere, despectumque appetere, adulantes despiciere, despicientes honorare, mala nocentium ex corde dimittere, et erga eos dilectionis gratiam immobiliter in corde retinere. Quæ videlicet omnia semita sunt, sed magnæ, quia quanto in presenti vita pro ipsa vivendi custodia angustia sunt, tanto amplius in æterna retributione dilatantur. (Moral. xvi, c. 13, n. 31.) Reprehensorum nequitia trituras more electorum vitam, quasi grana a paleis separare premit et purgat. Mali enim bonos magis ab huius mundi desideriis expediunt, dum affligunt; quia dum multa eis hic violentia ingerunt, festinare illos ad superna compellunt. Bene Israelitico populo c. Moyse vocante, et Pharaone rege sævientia signatum est (Exod. iii, 7). Tunc namque Moyses ad vecandum eundem populum missus est, cum jam Pharaon duris operibus ad opprimendum fuerat excitatus; ut Israelitarum mentes Ægypto deformiter inhærentes, alius dum vocaret quasi traheret, alius quasi impelleret dum sæviret: et plebs in servitio turpiter fixa, vel provocata bonis, vel malis impulsu moveretur. [Id.] in hoc quotidie sæculo agitur d, dum prædicationis celestibus præmiis sævire in electis reprobi permittuntur: ut si ad promissionem terram vocati exire negligimus, pressuris saltem sævientibus impellamur; atque hæc Ægyptus, videlicet vita præsens,

quæ nos oppressit blanditionis, adjuvat premens; et quæ dum fovet, servitutis iugo conterit e, libertatis viam dum cruciat, ostendit. Nec sine causa est f quod ab iniustis iusti sinantur affligi: ut scilicet dum futura audiunt bona, quæ cupiunt, patiantur etiam mala præsentia, quæ perhorrescant, atque ad facilitorem exitum dum amorem provecat, crudeliter impellat. (Moral. xvi, c. 18, n. 26.) David Psalmista ait: *Tu mihi es refugium a pressura quæ circumdedit me, exultatio mea, redime me a circumdantibus me* (Ps. xxi, 7). Ecce quasi in nocte g pressuram nominat, et tamen liberatorem suum inter angustias exultationem vocat. Fortis quidem nix erat in circumdatione pressuræ, sed intus carmina resonabant de consolatione lætitiæ. (Lib. i in Ezech., homil. 9, n. 32.) Electus quoque dum circumdari se pressuris narrat, et tamen Deum sibi esse exultationem nominat, procul dubio quasi carmen in nocte cantat, ut ad subsequentis vite diem felix perveniat.

CAPUT XVII.

De electorum miraculis.

(Lib. ii in Evang. homil. 29, n. 4.) Sancta Ecclesia quotidie miracula spiritaliter facit, quod prius tempore per sanctos apostolos corporaliter faciebat: sicut scriptum est: *Signa autem ego qui credituri sunt, hæc sequuntur: in nomine meo demonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent; et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, et bene habebunt* (Maro. xvi, 17) Sacerdotes Ecclesiæ cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponunt, et habitare malignos spiritus in eorum mente contradicunt, quid aliud faciunt nisi demonia ejiciunt? Fideles quoque [qui] jam vite veteris sæcularia verba derelinquant, sancta autem mysteria insemant, Conditoris sui laudes, et potentiam, quantum prævalent, narrant, quid aliud faciunt nisi novis linguis loquuntur? Electi igitur, dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt. Plerique fidelium dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum est quod bibunt, sed non eis nocet. Fideles sanctæ Ecclesiæ quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, et exemplo eum operationis illorum vitam roborant, quæ in propria actione titubabat h, quid aliud faciunt nisi super ægros manus imponent, ut bene habeant? Miracula igitur quæ operantur electi tanto maiora sunt, quanto spiritalia; tanto mirabiliora sunt, quanto per hæc non corpora sed animæ suscitantur. Auctore Deo crebro fieri signa in Ecclesiis cernimus; ex illis enim exterioribus signis obtineri sancta vita ab hæc operanti [Ed., operantibus] non valet. Nam corporalia illa miracula ostendunt aliquando sanctitatem,

a Ed., despectum sequi.

b Ed., premit ut purget. Legunt ut noster Elroic. et alij.

c Ed., Quod bene de Israelitico populo.

d Ed., Hoc quotidie agitur.

e Ed., fovit, servitutis iugo contrivit.

f Ed., ostendat. Hæc utique causa est. Plerique Norm., ostendat. Hæc itaque.

g Ed., Ecce noctem. Vindoc., Ecce de nocte.

h Ed., qui in propria actione titubant.

non faciunt: spiritalia miracula, quæ aguntur in mente, virtutem vitæ non ostendunt, sed faciunt. Ha habere et mali possunt, istis autem perfrui nisi boni non possunt. Exteriora miracula quæ per apostolos fiebant, necessaria in exordio Ecclesiæ fuerunt. Ut enim ad fidem cresceret ^a miraculis fuerat nutrienda: quia et nos cum arbusta plantamus, tandiu eis aquam infundimus, quousque ea in terra jam convaluisse videamus. At si semel radicem fixerint, irrigatio cessabit ^b. Hinc est enim quod Paulus dicit: *Linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus* (1 Cor. xiv, 22). [Moral. lib. xxxi, c. 1, n. 1.] Dumque novas in illis virtutes aspiciunt, eorum quorum prius contempserunt vitam postmodum obstupescere miracula. Inlides quique, visis apostolorum miraculis, mox pavidi ad sua corda redeunt, extimuerunt sanctitatem in miraculis quam despexerant in præceptis. Per infirma ergo confusa sunt fortia. Quia dum in veneratione ^c vita surgit humilium, elatio cecidit superbiorum. (Lib. 1 in Ezech., homil. 5, n. 16.) In omne quod faciunt electi, idcirco semper ad laudem Creatoris redeunt, ut in ea virtute quam accipiunt vera stabilitate persistent. Nam si quid sibi tribuerent, in hoc quod acceperant stare non possent. Bene per quemdam sapientem dicitur: *Ad locum de quo exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant* (Eccle. 1, 7). Sive enim in virtutibus, seu in doctrina quid aliud sunt sancti viri, quam flumina, quæ terram cordis carnalium aridam rigant? Sed sive in operatione quam faciunt, seu in doctrinæ verbis citius siccarentur, nisi per intentionem cordis semper sollicite ad locum de quo exeunt redirent. Plerique electorum qui miraculis coruscant, si introrsus ad cor non redeant ac sese in amore Conditoris desideriorum vinculis non astringant; et manus ab eo quod agebat deficit, et lingua ab eo quod loquebatur arescit. Ad cordis sui intima semper electi per amorem Conditoris redeunt, et hoc quod in publico operantes atque loquentes fundunt, in secreto suo de fonte amoris hauriunt. Amando enim discunt quod docendo proferunt. Quasi ad locum ergo de quo exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant, quia aquam sapientiæ inde semper hauriunt unde oritur, ne cum cucurrerit, exsiccetur.

CAPUT XVIII.

De reproborum miraculis.

(Lib. 11 in Ev., hom. 29, n. 4.) Exteriora signa vel miracula non solum electi, sed etiam reprobi facere possunt. Unde quibusdam Veritas dicit: *Multi dicunt mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, et in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: quia nunquam novi vos, discedite a me qui operamini iniquitatem* (Matth. vii, 22, 23). (Moral. lib. xvii, c. 5, n. 7.) Perversus

^a Ed., *Ut enim fides cresceret*. Edit. Mecent. ut noster legunt.

^b Ed., *in rigando cessamus*. Vulgati lectioni nostræ suffragantur.

^c Ed. in venerationem.

A quisque, etiamsi rectam fidem in sinu universalis Ecclesiæ tenere ac miraculis coruscare videatur, recta quidem sunt quæ per fidem de Conditore intelligit, sed tamen quia fidei opera tenere contemnit, recte incredulitatis redarguitur, quia ab eo quod se ostendit credere, vivendo reprobatur. (Moral. lib. viii, c. 42, n. 66.) Saepe hæretici mira signorum opera faciunt, ab obsessis corporibus spiritus pellunt, et per prophetiæ donum ventura quæque sciendo præveniunt; sed tamen a largitore tot munerum cognitionis intentione divisi sunt, quia per ejus dona non ejus gloriam, sed proprios favores quærant. Cum reprobi quique per accepta bona in sua laude se elevant, ipsis muneribus contra largitorem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiunt unde ei amplius humiles esse debuerunt. Sed eo postmodum eos districtior sententia percussit, quo nunc superna bonitas et ingratis largius infundit. Plerumque fit reprobis amplitudo muneris incrementum damnationis, quia irrigati fructum non fecerunt ^d, sed sub viriditatis colore vacui in altum crescunt. (Moral. lib. xx, c. 7, n. 17.) Nonnunquam hæretici signa ac miracula faciunt, sed ut hic præmia afflictionis suæ abstinentiæque respiciant, videlicet laudes humanas quærant ^e. Sed quia voce Domini reprobantur, dicentis: *Discedite a me qui operamini iniquitatem* (Matth. vii, 23), hac nimirum sententia datur intelligi ut in hominibus charitatis humilitas, non autem virtutum signa debeant venerari. Sancta Ecclesia etiam si qua flant hæreticorum miracula, despicit; quia hæc sanctitatis speciem ^f non esse cognoscit. Probatio quippe sanctitatis non est signa facere, sed unumquemque ut se diligere, de Deo autem vera, de proximo vero meliora quam de semetipso sentire. (Lib. 11 in Evang., homil. 29, n. 4.) Non sunt amanda signa vel miracula, quæ possunt cum reprobis haberi communia: sed charitatis atque pietatis miracula, quæ tanto securiora sunt, quanto et occulta; et de quibus apud Deum eo major sit retributio, quo apud homines minor est gloria.

CAPUT XIX.

De divinis charismatibus.

(Moral. lib. xviii, c. 10, n. 21, 22.) Omnipotens Deus interni iudicii secreto moderamine alii sermonem sapientiæ, alii plenam fidem, alii gratiam sanitatum, alii operationem virtutum, alii prophetiam, alii discretionem spirituum, alii genera linguarum, alii interpretationem sermonum (1 Cor. xii, 8-10) tribuit; quatenus in uno eodemque spirita iste verbo sapientiæ polleat, nec tamen sermone scientiæ, id est doctrinæ, fulciatur; quia sentire atque invenire sufficit, etiam quod per discendi studium non apprehendit. Unusquisque dono gratiæ præventus sermone scientiæ fulget, nec tamen in verbo sapientiæ

^d Ed., *non ferunt*.

^e Ed., *laudes quas quærant*.

^f Ed., *specimen*. Verum speciem habent Germ., Becc. Utic., Corb. Germ. et alii non pauci.

convalescit; quia et sufficit explere quantum didicit, A et tamen ad sentiendum ex semetipso subtile aliquid non assurgit. Electus quisque per fidem elementis imperat; nec tamen per sanitatum gratiam infirmitates corporum curat. Ille vero orationis ope morbos subtrahit, nec tamen arenti terræ verbo pluvias reddit. Plerumque vir sanctus operatione virtutum ad præsentem vitam etiam mortuos revocat; et tamen prophetiæ gratiam non habens quæ ventura sunt ignorat. Ille ventura quæque velut præsentia attendit, et tamen in nulla signorum operatione se exerit. Nonnunquam quisque electus per discretionem spirituum in factis subtiliter mentes conspicit; sed tamen diversi generis linguas nescit. Ille diversi generis linguas examinat, sed tamen in rebus similibus dissimilia corda non pensat. Alius vero in una lingua, B quam novit, sermonum pondera interpretando prudenter discuit; et tamen reliquis bonis, quæ non habet, patienter caret. Creator noster ac dispositor sic cuncta moderatur, ut qui extolli poterat ex dono quod habet, humilietur ex virtute quam non habet; atque ita sit ut cum per impensam gratiam unumquemque sublevari, etiam per disparem alteri alterum subdat, et meliorem quisque dono alio eum qui sibi subjicitur attendat. Ac licet se præire ex aliis ^a sentiat, eidem tamen quem superat se in aliis postponat. Omnipotens Deus sic cuncta moderatur ut dum singula quæque sunt omnium, interposita quadam charitatis necessitudine, fiant omnia singulorum: et unusquisque sic quod non accepit in altero possideat, ut ipse alteri possidendum quod accepit humiliter impendat. (*Moral. lib. xi, c. 16, n. 25.*) Alia sunt dona quæ nos muniant, alia quæ ornant: prophetia quippe, doctrina, genera linguarum, curationum virtus, quasi quædam mœnia mentis sunt; quæ etsi quisque non habeat, stare munitus per fidem et justitiam potest. (*Moral. lib. xxviii, c. 10, n. 25.*) Sancta Ecclesia superni sui capitis corpus est, in qua alius alta videndo oculus, alius recta operando manus, alius ad injuncta discurrendo pes, alius præceptorum vocem intelligendo auris, alius malorum fetorem bonorumque fragrantiam discernendo naris est. Qui enim corporalium membrorum more dum vicissim sibi accepta officia impendunt, unum de semet ipsis omnibus corpus reddunt; et cum diversa in D charitate peragunt, diversum esse prohibent ubi continentur. Si autem unum quid cuncti agerent, corpus utique, quod ex multis continetur, non essent: quia videlicet multipliciter compactum, collectum ^b non existeret, si hoc concursus membrorum diversitas non teneret. Dum sanctis membris Ecclesiæ virtutum dona Dominus dividit, quasi terræ mensuras ponit; sicut Paulus apostolus dicit: *Unicuique sicut divisit Deus mensuram fidei* (Rom. xii, 5). Et rursus: *Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate* (Ephes. iv, 16).

^a Ed., et aliis. Vindoc. ut noster

Miro consilio auctor ac dispositor noster huic largitur quæ alii denegat, alii hæc denegat quæ isti largitur. Mensuras itaque sibi positas egredi nititur quisque posse plusquam acceperit conatur. Unusquisque fidelium cui fortasse tantummodo datum est præceptorum occulta disserere, si tentet etiam miraculis coruscare; aut quem supernæ virtutis donum ad sola miracula roborat, etiam divinæ legis pandere occulta contendat: in præcipiti pedem porrigit, qui mensurarum suarum limitem non attendit. Et plerumque amittit quod poterat, quia audacter ea ad quæ perungere non valet arripere festinat. Membrorum nostrorum tunc bene ministeriis utimur, cum sua eis officia distincte servamus. Lucem quippe oculis cernimus, vocem vero auribus audimus. Si quis autem, C mutato ordine, voci oculos, luci aures accommodet, huic utraque incassum patent. Si quis odores velit ore discernere, saporis nare gustare, utriusque sensus sibi ministerium, quia pervertit, interimit: dum enim propriis hæc usibus non aptantur, et sua officia deserunt, et ad extranea non assurgunt. Egregius prædicator ait: *Vos estis corpus Christi, et membra de membro* (I Cor. xii, 27). [*Moral. lib. xxxiv, c. 4, n. 8.*] Aliud quippe est membrum corporis, aliud membrum membri. Membrum quippe corporis pars ad totum; membrum vero membri est particula ad partem. Membrum namque membri est digitus ad manum, manus ad brachium; membrum vero est corporis totum hoc simul ad corpus universum: sicut et in spiritali dominico corpore membra de membro dicimus eos qui in ejus Ecclesia ab aliis reguntur.

CAPUT XX.

De quatuor virtutibus, id est, prudentia, temperantia, fortitudine atque justitia.

(*Moral. lib. ii, c. 49, n. 76.*) Solidum mentis nostræ ædificium prudentia, temperantia, fortitudo, atque justitia sustinet; quia in his quatuor virtutibus tota boni operis structura consurgit. Unde et quatuor paradisi flumina terram irrigant, quia dum his quatuor virtutibus cor infunditur, ab omnium desideriorum carnalium æstu temperatur. [Nonnunquam dum] menti ignavia subripit, prudentia frigescit; nam cum fessa torpet, ventura non providet. Nonnunquam dum nonnulla menti delectatio subripit, D temperantia nostra marcescit: quantum enim ad delectationem præsentium ducimur, minus ab illicitis temperamus. Aliquando se timor cordi insinuat, et vires nostræ fortitudinis turbat: et eo minores contra adversa existimus, quo quædam perdere immoderatus dilecta formidamus. Nonnunquam vero amor suus se menti ingerit, eamque latenti motu a rectitudine justitiæ divertit; et quo se totam auctori reddere negligit, eo in se justitiæ juri contradicit. (*Moral. lib. xxxv, c. 8, n. 15.*) Quos spiritus gratiæ septiformis repleverit, perficit; eisque non solum Trinitatis notitiam, sed etiam virtutum quatuor, id est, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis atque justitiæ, operationem præbet. Per Trinitatis notitiam:

^b In Ed. deest, collectum.

quatuor virtutum acie accipitur, et per actionem virtutum quatuor usque ad manifestam Trinitatis speciem pervolvitur. (*Lib. I in Ezech., homil. 3, n. 8.*) Possumus per quatuor munus partes principales quatuor virtutes accipere, ex quibus reliquæ virtutes oriuntur: videlicet, prudentiam, fortitudinem, justitiam atque temperantiam. Quas nimirum virtutes tunc vereciter accipimus, cum earum ordinem custodimus. Prima ex quatuor virtutibus prudentia, secunda fortitudo, tertia justitia, quarta temperantia est. Quid enim prodesse potest prudentia, si fortitudo desit? Scire etenim cuiquam quod non potest facere, pena magis quam virtus est. Sed qui prudenter intelligit quod agat, et fortiter agit quod intellexerit, jam procul dubio iustus est; sed ejus justitiæ temperantia sequi debet, quia plerumque justitia si modum non habet, in crudelitatem cadit. Ipsa vero justitia vere justitia est quæ se temperantiæ freno moderatur, ut in zelo quo quisque fervet sit etiam temperatus [*Ed., temperans*]; ne si plus fervat perdat justitiam, cujus servare moderamina ignorat.

CAPUT XXI.

De vita activa et contemplativa.

(*Lib. I in Ezech., homil. 3, n. 9.*) Dux sunt sanctorum virorum vitæ, activa scilicet et contemplativa; sed activa prior est tempore quam contemplativa, quia ex bono opere tenditur ad contemplationem. Contemplativa autem major est merito quam activa, quia hæc in usu præsentis operis laborat, illa vero sapore intimo venturam jam requiem degustat. Ezechiel propheta ait: *Et manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus* (*Ezech. I, 8*). Quid itaque per manus nisi activa, et quid per pennas nisi contemplativa vita signatur? Manus ergo hominis sub pennis eorum est, id est, virtus operis sub volatu contemplationis. Dux mulieres in Evangelio, Martha scilicet et Maria, activam et contemplativam designant. Martha etenim satagebat circa frequens ministerium, Maria autem sedebat ad pedes Domini, et verba audiebat ejus. Erat ergo una intenta operi, altera contemplationi. Una activæ serviebat per exterius ministerium, altera contemplativæ per suspensionem cordis in verbum. Quamvis activa vita bona sit, melior tamen est contemplativa; quia illa cum mortali vita deficit, ista vero in immortali vitâ plenius exerescit. Unde dicitur: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (*Luc. X, 42*). Si per activam vitam boni aliquid agimus, ad cœlestis tamen desiderium per contemplativam volamus. Unde ei apud Moysen activa servitus, contemplativa autem libertas vocatur (*Num. 10*). Et cum utraqûe vitæ ex dono sit gratiæ^a, quandiu tamen inter proximos vivimus una nobis in necessitate est, altera in voluntate. Nemo mortalium cognoscens Deum, ad ejus regnum ingreditur, nisi bene prius operetur. Sine contemplativa ergo vita intrare

possunt ad cœlestem patriam, qui bona quæ possunt operari non negligunt. Sine activa autem intrare non possunt, si negligunt operari bona quæ possunt. (*Lib. I in Ezech., homil. 6, n. 5.*) Illa ergo in necessitate, hæc in voluntate est: illa in servitute, ista in libertate. Electorum populus per quosdam in contemplationem surgit, per quosdam vero in activæ vitæ solummodo opera pinguescit, sicut scriptum est: *Det tibi Dominus de rore cœli, et de pinguedine terræ* (*Gen. XVII, 28*). Ros enim desuper subtiliter cadit; et toties de rore cœli accipimus, quoties per infusionem contemplationis intimæ de supernis aliquid tenuiter videmus. Cum vero bona opera etiam per corpus agimus, terræ pinguedine ditamur. (*Lib. II in Ezech., homil. 2, n. 10.*) Dux uxores Jacob, Lia videlicet et Rachel, activam et contemplativam vitam significant. Lia quippe interpretatur laboriosa, Rachel vero, oris vel visum principium. Activa autem vita laboriosa est, quia desudat in opere; contemplativa vero simplex ad solum videndum principium anhelat, videlicet ipsum qui ait: *Ego sum principium, propter quod et loquor vobis* (*Joan. VIII, 25*). Beatus Jacob Rachel quidem concupierat, sed in nocte accepit Liam (*Gen. XXIX, 16*); quia videlicet omnis qui ad Deum convertitur contemplativam vitam desiderat, quietem æternæ patriæ appetit; sed prius necesse est ut in nocte vitæ præsentis operetur bona quæ potest, deundet in labore, id est, Liam accipiat, ut post ad videndum principium in Rachel amplexibus requiescat. Erat Rachel videns, sed sterilis, Lia autem lippis, sed secunda. Rachel pulchra et infecunda, quia nimirum mens quæ contemplandi otia appetit, plus videt, sed minus Deo filios generat. Cum vero se ad laborem prædicationis dirigit, minus videt, sed amplius parit. Contemplativa vita valde speciosa est in animo, sed dum quiescere in silentio appetit, filiorum non generat ex prædicatione: videt, et non parit, quia quietis suæ studio intenta^b minus se in aliorum collectione succendit. Et quantum introrsum conspiciat, aperire aliis prædicando non sufficit. Lia uxor Jacob lippis et secunda est, quia activa vita dum occupatur in opere, minus videt. Sed dum modo per verbum, modo per exemplum, ad imitationem suam proximos accendit, multos in bono opere filios generat; et si in contemplationem mentem tendere non valet, ex eo tamen quod agit exterius, gignere sequaces valet. (*Moral. VI, c. 37, n. 61.*) Post Liæ complexus ad uxorem Rachelem Jacob pervenit, quia perfectus quisque ante activæ vitæ ad fecunditatem jungitur, et postmodum contemplativæ ad requiem copulatur. Scriptum est: *Si emeris servum Hebræum, sex annis serviet tibi* (*Exod. XXI, 2*). [*Lib. I in Ezech., homil. 3, n. 11.*] Hebræus enim transiens interpretatur. Et servus Hebræus emitur, et sex annis servire præcipitur, quando unusquisque qui jam ab hoc sæculo mente transit, servitio omnipotentis Do-

^a Ed., *Utraque vita ex dono sit gratia*. Cod. Germ., Norm., Val-Cl., nostram habent lectionem.

^b Ed., *quia dum quietis suæ studium diligit*. Land. et Suess. ut noster.

mini subditur. Ille enim vere servare Deo appetit qui ab hoc sæculo mente transire didicerit. Servus namque Hebraeus emitur, et sex annis servare præcipitur, ita ut in septimo liber exeat grati. Quid enim per senarium numerum nisi activæ vitæ perfectio designatur? Quid per septenarium nisi contemplativa exprimitur? Sex ergo annis servit, ex septimo egreditur liber, qui per activam, quam perfecte exhibuerit, ad contemplativæ vitæ libertatem transit. Servus Hebraeus emptus post sex annos gratis liber egreditur, quia hi qui postquam omnia fecerint dicunt se inutiles servos, eis procul dubio sicut ipsa activa fuit ex munere, ita erit ex gratia etiam contemplativa. Isdem servus cum quali veste intraverit, cum tali exeat; quia omnino necesse est ut unusquisque nostrum in hoc quod incipit perseveret, atque usque ad finem operis in ea quam inchoavit intentione perduret. Ille quippe bene ad contemplativam transit, qui in activa vita intentionis suæ vestem ad deteriora non mutaverit. Scriptum est in Apocalypsi: *Factum est silentium in cælo quasi media hora* (Apoc. viii, 1). [Lib. II in Ezech., homil. 2, n. 14.] Cælum quippe est anima juvæ, sicut per prophetam Dominus dicit: *Cælum mihi sedes est* (Isa. lxvi, 1). Et: *Cæli enarrant gloriam Dei* (Ps. xlviii, 1). Cum ergo quies contemplativæ vitæ agitur in mente, silentium sit in cælo; quia terrenorum actuum strepitus quiescit a cogitatione, ut ad secretum intimum aures animus apponat. Cum quies mentis esse in hac vita perfecta non potest, nequaquam hora integra factum in cælo silentium dicitur, sed quasi media; ut neque ipsa media plene sentiantur, cum præmittitur quasi, quia mox, ut se animus sublevare cœperit, et quietis intimæ lumine perfundi, redeunte citius cogitationum strepitu, de semetipso confunditur, et confusus cæcatur. (Lib. II in Ezech., homil. 2, n. 12.) Magna est in contemplativa vita mentis contentio, cum sese ad cælestia erigit, cum in rebus spiritalibus animum tendit, cum transgredi nititur omne quod corporaliter videtur, cum sese angustat ut dilatetur. Et aliquando quidem vincit, et reluctantes tenebras suæ cæcitatæ exsuperat; et de incircumscripto lumine quiddam furtim subtiliter attingit^a; sed statim ad semetipsam protinus reverberatur^b, atque ab ea luce, ad quam respirando transit, ad suæ cæcitatæ tenebras suspirando redit. (Moral. lib. vi, c. 37, n. 56.) In libro Genesis scriptum est: *Sepelivit Abraham conjugem suam in sepulcro duplici* (Gen. xxiii, 19). Activa vita quasi sepulcrum est, quia a pravis operibus mortuos tegit; sed contemplativa perfectius sepelivit, quia cunctis mundi actionibus funditus dividit.

CAPUT XXII.

De oratione.

(Moral. lib. xv, c. 47, n. 55.) Cum Deus in oratione non queritur, citius animus in oratione las-

A. satur. Quia cum illa quisque postulet quæ fortasse juxta cœcæntum judicium Deus tribuere recusat, ipse quoque venit in lassitudinem, qui non vult lare quod rogatur [Ed., amatur]. Conditor universalitatis Dominus se magis quam ea quæ condidit vult amari, et æterna potius quam terrena postulari, cum eadem Veritas dicat: *Querite primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis* (Matth. vi, 33). Qui enim non ait, dabuntur, sed adjicientur, profecto indicat aliud esse quod principaliter datur, aliud quod superadditur. Quia enim nobis in intentione æternitas, in usu vero temporalitas esse debet, et illud datur, et hoc nimirum ex abundanti superadditur. Sæpe homines dum in oratione bona temporalia postulant, æterna vero præmia non requirunt, petunt quod adjicitur, et illud non desiderant ubi adjicitur. Nec lucrum suæ esse petitionis depulant, si hic sint temporaliter pauperes, et illuc beatitudine divites in æternum vivant: sed nolite, ut dictum est, visibilibus intenti, labore postulationis renuunt invisibilia mercari. Qui si superna quererent, jam cum fructu laborant exhiberent. Cum mens uniuscujusque electi in precibus ad Auctoris sui speciem anhelat, divinis desideriis inflammata, supernis conjungitur, ab inferioribus separatur, amore fervoris sui se aperit ut capiat, et capiens inflammat; et superiora amare, jam sursum ira est: dumque magno desiderio ad cælestia inhiat, viro mundo hoc ipsum quod accipere querit degustat. (Moral. xxxv, c. 11, n. 21.) Libentius sacrificium oblationis accipitur quod in conspectu misericordie Judicis proximi dilectione conditur. Quod tunc veraciter quisque cumulat, si hoc etiam pro adversariis impendat. Isaïas propheta ait: *Intra in cubiculum tuum, et clande ostium tuum* (Isai. xxvi, 20). Et Veritas dicit: *Ora Patrem tuum in absconso^c, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi* (Matth. vi, 6). [Moral. xxii, c. 17, n. 43.] Clauso quippe ostio petit in cubiculo, qui tacente ore in conspectu supernæ pietatis infundit affectum mentis. Vox vero auditur in abscondito, cum per sancta desideria silenter clamatur. Unde recte quoque per Psalmistam dicitur: *Desiderium pauperum exaudivit Dominus: desideria^d cordis eorum exaudivit auris tua* (Ps. xix, 17). Item Veritas dicit: *Scit Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum* (Matth. vi, 8). [Lib. I in Ev., hom. 2, n. 7.] Peti vult hoc quod nos petere et se concedere prænoscit. Importune igitur orare nos admonet, et hoc inspirat ut petatur; hoc autem requirit ut cor audientium excitet ad orationem. Cum ad orationis studium discipulos Veritas instrueret, ait Patri: *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra* (Matth. vi, 10). [Moral. xxvii, c. 39, n. 65.] Possunt per cælum hi qui in cælestibus sunt conditi angelici spiritus designari, ut nimirum voluntas Dei sicut a superiori creatura agitur, ita in omnibus etiam ab humana infirmitate

^a Ed., furtim et tenuiter attingat

^b Ed., reverberata revertitur.

^c Ed., in abscondito. Cod. Laud., in absconso.

^d Ed., præparationem. At actionem nostram habent duo Sangerm., Laud., Val-Gr., Norm. et Vet. ed. Paris.

servetur. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* A (Matth. vi, 11). [Moral. lib. xxiv, c. 7, n. 13.] Ecce et nostrum dicimus, et tamen ut nobis detur Dominum exoramus. Noster quippe fit cum accipitur, qui tamen Dei est quia ab illo datur. Et Dei ergo est ex munere, et noster fit veraciter per acceptionem. *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). [Moral. lib. x, c. 15, n. 30.] Ut profecto bonum, quod a Deo compuncti petimus, hoc primum cum proximo conversi faciamus. Tunc ergo vere sine macula in oratione faciem levamus, cum nec nos prohibita mala committimus, nec ea quæ in nos commissa ex proprio zelo sunt retinemus ^a. Gravi confusione mens nostra orationis suæ tempore deprimitur, si hanc aut sua operatio adhuc inquinat, aut alienæ nequitie servatus dolor accusat; quæ duo quisque dum tulerit, ad ea quæ subnixæ sunt protinus libens ^b exsurgit. *Et ne nos inducas in tentationem* (Matth. vi, 13). [Moral. iii, c. 5, n. 6.] Neque enim in tentationem Veritas ^c inducit, qui semper a tentatione subditos misericorditer protegit; sed tamen in tentationem quasi ejus inducere est a tentationis nos illecebra non munire. Tunc quippe nos omnipotens Deus in tentationis laqueum non inducit, cum tentari ultra quam possumus non permittit. (Lib. i in Ev., hom. 2, n. 5.) Dum turbas phantasmatum in oratione patimur, Jesum aliquatenus transeuntem sentimus; cum vero orationi vehementer insistimus, stat Jesus ut lucem restituat, quia Deus in corde figitur, et lux amissa reparatur. (Moral. lib. xviii, c. 5, n. 10.) Valde namque apud Dominum utraque hæc sibi necessario congruunt, ut et oratione operatio, et operatione fulciatur oratio. Jeremias propheta ait: *Scrutemur vias nostras, et quæramus, et revertamur ad Dominum. Levemus corda nostra cum manibus ad Deum in cælum* (Thren. iii, 40). Vias etenim nostras scrutari est cogitationum interna discutere; corda vero cum manibus levat qui orationem suam operibus roborat. Nam quisquis orat, sed operari dissimulat, cor levat [et manus non levat;] quisquis vero operatur et non orat, manus levat et cor non levat. Joannes apostolus ait: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum* (I Joan. iii, 21). Tunc ergo fiduciam cor in oratione accipit, cum sibi vitæ pravitas nulla contradicit. (Moral. x, 15, n. 27.) Cor quippe nos in petitione reprehendit, cum resistere præceptis ejus quem postulat meminit; et oratio sit execrabilis, cum a censura avertitur legis; quia dignum profecto est ut ab ejus beneficiis sit quisque extraneus, cujus nimirum jussionibus non vult esse subjectus. (Num. 28.) In oratione hoc est salubre remedium, ut cum mens se ex memoria culpæ reprehendit, hoc prius defleat quod erravit; quatenus dum ab erroris macula fletibus tergitur, in

petitione sua cordis facies ab auctore munda videatur.

CAPUT XXIII.

De distributione spiritus septiformis.

(Lib. ii in Ezech., homil. 7, n. 7.) In mente fidelium primus ascensionis gradus est timor Domini; secundus, pietas; tertius, scientia; quartus, fortitudo; quintus, consilium; sextus, intellectus; septimus, sapientia. Isaias propheta in Christo gradus septiformis gratiæ enumerans ait: *Requiescit ^d super eum spiritus Domini: spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (Isa. xi, 2, 3). Quos scilicet gradus de cœlestibus loquens, descendendo magis quam ascendendo numeravit, videlicet sapientiam, intellectum, consilium, fortitudinem, scientiam, pietatem, timorem. Et cum scriptum sit: *Initium sapientiæ timor Domini* (Prov. ix, 10), constat procul dubio quia a timore ad sapientiam ascenditur, non autem a sapientia ad timorem reditur; perfectam procul dubio habet sapientia charitatem, sicut scriptum est: *Perfecta charitas foris mittit timorem* (Joan. iv, 18). Isaias ergo quia de cœlestibus ad ima loquebatur, cœpit magis a sapientia, et descendit ad timorem: sed nos quia [Ed., qui] a terrenis ad cœlestia tendimus, eosdem gradus ascendendo numeremus, ut a timore ad sapientiam pervenire valeamus. Est timor Domini in mente fidelium; sed qualis iste timor est, si cum eo pietas non est? Qui enim misereri proximo ignorat, qui compati ejus tribulationi (Ed., tribulationibus) dissimulat, hujus timor ante omnipotentis Dei oculos nullus est: qui non sublevatur ad pietatem ^e; sed sæpe pietas per inordinatam misericordiam errare solet, si fortasse pepercerit quæ parcenda non sunt. Peccata enim, quæ feriri gehennæ ignibus possunt, disciplinæ sunt verbere corrigenda. Sed inordinata pietas cum temporaliter parcat, ad æternum supplicium pertrahit. Ut vera et ordinata sit pietas, ad gradum est aliam sublevanda, id est ad scientiam, ut sciat vel quid ex misericordia ^f puniat, vel quid ex misericordia dimittat. Sed quid si sciat quid agere quisque debeat, virtutem vero agendi non habeat? Scientia ergo nostra crescat ad fortitudinem, ut cum videt quid agendum sit, hoc ^g agere per mentis fortitudinem possit: ne timore trepidet, et, pavore collapsa, non valeat bona defendere quæ sentit. Sæpe fortitudo si improvida fuerit, et minus contra vitia circumspecta, ipsa sui presumptione in casum ruit. Ascendat ergo ad consilium ut providendo præmuniat omne quod agere fortiter potest. E-se consilium non potest, si intellectus deest; quia qui non intelligit malum quod agentem gravat, quomodo potest bonum solidare quod adjuvat? Itaque a consilio ascendamus ad intellectum. Sed quid si intellectus magno quidem acu-

^a Ed., *Commissa sunt, ex proprio zelo retinemus.*

^b Ed., *subnexa sunt, protinus liber.*

Ed., *Dominus.*

^d Ed., *requiescet..... et replebit.* Sed Laud. ut Taus legit.

^e Ed., *quia non sublevatur ad pietatem. Sed sæpe. etc.*

^f Ed., *ex iudicio.*

mine vigilet, et moderari se nesciat per maturitatem? ^A Ab intellectu ergo ascendamus ad sapientiam, ut hoc quod acute intellectus invenit, sapientiæ maturitate ^a disponat. Quia igitur per timorem surgimus ad pietatem, per pietatem ad scientiam ducimur, per scientiam ad fortitudinem roboramur, per fortitudinem ad consilium tendimus, per consilium ad intellectum proficimus, per intellectum ad maturitatem sapientiæ venimus: septem gradibus ad portam ascendimus, per quam nobis aditus vitæ spiritualis aperitur.

CAPUT XXIV.

De non reddendo malum pro malo.

(*Moral. lib. x, c. 6, n. 8.*) In utroque scriptum est Testamento: Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris (*Tob. iv, 16; Matth. vii, 12*): quibus utriusque Testamenti mandatis per unum malitia compescitur, per aliud benignitas prorogatur [*Ed.*, prærogatur]; ut quod non vult malum pati quisque non faciens, cesset a nocendi opere: et rursum, bonum quod sibi fieri appetit impendens, erga utilitatem se proximi exerceat ex benignitate. Sed hæc nimirum duo dum sollicita intentione cogitantur, cor ad innumera virtutum ministeria tenditur: ne vel ad inferenda quæ non debet desideriis inquieta mens ferveat, vel erga exhibenda quæ debet otio resoluta torpescat. Cum quisque cavet alteri facere quod nequaquam vult ab altero ipse tolerare, sollicita se intentione circumspicit ne superbia elevet, et usque ad despectum proximi animum dejiciens exaltet; ne ambitio cogitationem laniet; cumque hanc ad appetenda aliena dilatat, angustet. Cavendum summopere est ne cuiusquam cor luxuria polluat, et subiectum desideriis per illicita corrumpat. Ne ira exasperet, et usque ad proferendam contumeliam inflammet. Ne invidia mordeat, et alienis felicitatibus æmula sua se face consumat. Sollicita se quisque circumspectione custodiat, ne immoderate linguam loquacitas pertrahat, eamque ad lasciviam oblectationis extendat. Ne odium malitiæ excitet, et os usque ad jaculum maledictionis irritet. Cum quisque cogitat ut ea alteri faciat, quæ ipse sibi fieri ab altero exspectat, pensat nimirum ut malis bona et bonis meliora respondeat: ut erga præcaces mansuetudinem longanimitatis exhibeat, et malitiæ peste languentibus gratiam benignitatis ostendat [*Ed.*, impendat]. Convenit fidelium unicuique ut discordes pace uniat, et concordēs ad concupiscentiam veræ pacis accingat; ut indigentibus necessaria tribuat, et errantibus viam rectitudinis ostendat. Ut afflictos verbo et compassione mulceat, ut accensos in hujus mundi desideriis increpatione restringat ^b. Unusquisque fidelium sic ea quæ tacet toleret, ne tamen in animo virus doloris occultet. Sic malevolis munus benignitatis exhibeat, ne tamen per gratiam a jure rectitudinis excedat. Ut cuncta proximis quæ prævalet impendat, sed hæc impendendo non tumeat.

^a *Ed.*, *Sapientia mature.*

^b *Ed.*, *restringat*. Plerique Norm. et Corb. *Gem.*, *restringat*.

Sicque in bonis quæ exhibet timoris præceptum paveat, ne tamen a boni exercitio torpescat.

CAPUT XXV.

De pace et concordia.

(*Reg. Past., part. iii, c. 22.*) Admonendi sunt pacati, ne dum plus quam necesse est pacem quam possident amant, ad perpetuam pervenire non appetant. Plerumque enim gravius intentionem mentium rerum tranquillitas tentat, ut quo non sunt molesta quæ tenent, eo minus amabilia fiant quæ vocant: et quo delectant præsentia, eo non inquirent æterna. Per semetipsam Veritas loquens, cum terreum pacem a superna distingueret, atque ad venturam discipulos ex præsentī provocaret, ait: *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis* (*Joun. xiv, 27*). Relinquo scilicet transitoriam, do mansuram. Si ergo in ea cor quæ relicta est figitur, nunquam ad illam quæ danda est pervenitur. Pax præsens ita tenenda est ut et diligi debeat et contemni, ne si immoderate diligitur, diligentis animus in culpa capiatur. Admonendi sunt pacati ne dum nimis humanam pacem desiderant, pravos hominum mores nequaquam redarguant, et consentiendo perversis, ab auctoris sui se pace disjungant; ne dum humana foras jurgia metuunt, interni fœderis discussione ^c seriantur. Quid est pax transitoria, nisi quoddam vestigium pacis æternæ? Quid ergo esse dementius potest quam vestigia in pulvere impressa diligere, sed ipsum a quo impressa sunt non amare? Certissime sciendum est quia quantislibet homines virtutibus polleant, spiritales fieri nullatenus possunt, si uniri per concordiam proximis negligunt. Scriptum quippe est: *Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax* (*Gal. v, 22*); qui ergo servare pacem non curat, ferre fructum spiritus recusat. Hinc idem Paulus ait: *Cum sit inter vos zelus, et contentio, nonne carnales estis* (*I Cor. iii, 3*)? Hinc iterum dicit: *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua Deum nemo videbit* (*Hebr. xii, 11*). Paulus apostolus admonens ait: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis; unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ* (*Eph. iv, 3, 4*). Ad unam igitur vocationis spem nequaquam pertingitur, si non ad eam unita cum proximis mente curratur. Sæpe nonnulli, dum quædam specialiter dona percipiunt, superbiendo donum concordie, quod majus est, amittunt: ut si fortasse carnem præ cæteris gulæ refrenatione quis edomat, concordare eis quos superat abstinendo contemnat. In Evangelio Veritas ait: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos* (*Marc. ix, 49*). Sal quippe sine pace non virtutis est donum, sed damnationis argumentum. Sæpe aves unius ejusdemque generis sese socialiter volando non deserunt, congregatim animalia bruta pascuntur, quæ si solerter aspicimus, concordando sibi irrationalis natura indicat, quantum malum per discordiam rationalis na-

^c *Ed.*, *discussione*, Belv. et duo priores Carnot., *discussione*.

tura committat, quando hæc à rationis intentione perdidit quod illa motu naturæ emittit. David propheta dum totum se ad fœdera pacis internæ constringeret, testatur quod cum malis concordiam non teneret, dicens: *Nones qui oderunt te, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabernabam? Perfecit odium oderam illos, inimici facti sunt mihi* (Ps. cxxviii, 24, 25). Inimicos verum Dei perfecte odio odissæ est, et quod facti sunt diligere, et quod faciunt inerepare. Admonendi sunt pacati, ne si ad correptionis verba præstiterint, temporalem pacem sibi perturbare formident. Rerum admonendi sunt ut eandem pacem dilectione integra futuræ teneant, quam per invocationem vocis sibi extrinsecus turbant. Provide David propheta utrumque se perhibet servare, cum dicit: *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus, dum loquebar illis, impugnabam me gratis* (Ps. cxix, 7). Ecce et loquens impugnatus * erat pacificus, quia nec insistentes creabat reprehendere, nec reprehenses negligebat amare. Concordiam pacis Paulus commendans ait: *Si fieri potest, quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes* (Rom. xii, 18). Hortatus enim discipulos, ut pacem cum hominibus haberent, præmisi dicens: *Si fieri potest, atque subjungit: Quod ex vobis est: difficile quippe erit, ut si male acta corripuerint, habere pacem cum omnibus possent. Cum temporalis pax in pravorum cordibus ex nostra interpretatione confunditur, inviolata necesse est ut in nostro corde servetur. Recte itaque apostolus ait: Quod ex vobis est; ac si dicat: Quia pax ex deorum partium consensu subsistit, ut si ab eis qui corripuntur expellitur, integra tamen in vobis qui corripitis mente teneatur. Item Paulus rursus discipulos admonet, dicens: Si quis non obediit verbo nostro, per epistolam hunc nunciate, et non communi communi summo, ut confundatur (II Thess. iii, 14). itaque itidem subjungit: Et notate, ut inimicum contumace illum, vel corripite ut fratrem (Ibid., xv). Ac si diceret: Pacem cum eo exterioriorem solvite, sed interioriorem circa ipsam medullitibus custodite; ut peccatis mentem sic vestra discordia feriat, quatenus pax a vobis cordibus nec abrogata discedat. (Reg. Past., part. iii, c. 35.) In Evangelio Dominus dicit: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (Matth. v, 9). E diverso tamque colligant homines; quia si Dei vocantur illi qui pacem faciunt, proculdubio Satana sunt illi qui contumaces. Admonendi ergo sunt qui faciendæ pacis studio occupantur, ut pravorum mentibus prius amorem debeant inuicem pacis infundere, quatenus eis postmodum velut exterior pax prodesset.*

CAPUT XXX.

De patientia.

(Lib. ii in Ro., Rom. 16, n. 5, et Reg. Past., part. iii, c. 8.) Quanto exaltat virtus patientiæ polleat, Salomon indicat, dicens: *Melior est patients viro forti, et qui dominatur animo suo expugnatore urbium* (Prov. xvi, 32). Minor est victoria urbis ex-

pugnare, quia extra sunt que vincuntur; major est autem quod per patientiam vincitur, quia ipse animus * superatur, et semetipsum sibi invicem sufficit, quando cum patientia in tranquillitate tolerantia stant. *Melior est, inquit, patients viro forti, et qui dominatur animo suo expugnatore urbium.* (Lib. ii in Ro., Rom. 16, n. 7.) Recte expugnatore urbium patients præfertur, quia in illa actione victoriæ homo victor est hominum, in hac autem mansuetudine patientiæ animus victor est sui. Terra bona fructum per patientiam reddit, quia scilicet nulla sunt bona quæ agimus, si non æquanimiter etiam proximorum mala toleramus. Scriptum est: *Charitas patients est* (I Cor. xiii, 4). Igitur cum minime est patients, charitas non est. (Reg. Past., part. iii, c. 9.) Per hoc quoque in patientia vitium ipsa virtutum nutrix doctrina dissipatur. Salomon ait: *Doctrina viri per patientiam noscitur* (Prov. xix, 11). Tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto minus vincitur patients. Neque enim potest veraciter bona docendo impedire, si vivendo nescit æquanimiter aliena mala tolerare. In Ecclesiaste scriptum est: *Melior est patients arrogante* (Eccl. vii, 9); quia videlicet eligit patients quælibet mala perpeti, quam per ostentationis vitium bona sua occulta cognosci. Cum patientia relinquitur, etiam bona reliqua quæ jam gesta sunt destruuntur. Unde recte per Ezechielem esse in altari Dei fossa perhibetur (Ezech. xliii, 15) ut in ea videlicet superposita holocausta serventur. Si enim in altari fossa non esset, omne quod in eo sacrificium reperiret superveniens aura dispergeret. Custodem conditionis nostræ patientiam Dominus esse monstravit, qui in ipsa nos possidere nosmetipsos docuit, dicens: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (Luc. xxi, 19). Admonendi sunt patientes ne in eo quod exterius per patientiam portant interius doleant: ne tantæ virtutis sacrificium, quod integrum foras immolant, intus, malitiæ peste corrumpant. Dicendum est patientibus ut studeant diligere quod sibi necesse est tolerare, ne si patientiam dilectio non sequatur, in deteriores culpam odii virtus ostensa vertatur. Paulus apostolus cum diceret: *Charitas patients est* (I Cor. xiii, 4), illico adjunxit: *Benigna est*, videlicet ostendens quia quod ex patientia tolerat, amare etiam ex benignitate non cessat. Idem doctor egregius, cum patientiam discipulis suaderet, dicens: *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis* (Ephes. iv, 31): quasi cunctis exterius jam bene compositis, ad interiora revertitur, cum adiungit: *Cum omni malitia*; quia nimirum frustra indignatio, clamor et blasphemia ab exterioribus tollitur, si in interioribus vitiorum mater malitia dominatur. Et incassum foras nequitia ex ramis inciditur, si auveretur multiplicius intus in radice servatur. Blorumque evenire patientibus solet, ut eo quidem tempore quo vel adversa patiuntur, vel contumelias audiunt,

* Ed., loquens impugnabatur, et tamen impugnatus.

^b In ed. deest ut,

* Ed., ipse animus a se.

nullo dolore possentur; et sic patientiam exhibeam, ut custodire etiam cordis innocentiam non omitant. Sed cum post paululum hæc ipsa quæ pertulerint ad memoriam revocant, igne se doloris inflammant, argumenta ultionis inquirunt, et mansuetudinem quam tolerantibus habuerunt, retractantes in malitiam vertunt. Admonendi sunt patientes ut cor post victoriam muniant, ut hostem publico bello superatum insidiari nientis mentis intendam, ut sanguinem plus reserpentem timeant, ne hostis calidus eo in deceptione postmodum majori exultatione gaudeat, quod [Ed., quo] illa dudum contra se rigida colla victorum calcat, (Lib. II in *Ezech.*, homil. 2, n. 2.) Est in dilectione proximi nobis patientia, et benignitas conservanda; quia de eadem dilectione nunc dicitur: *Charitas pascens est, benigna est* (I Cor. xv, 4). Paciens scilicet, ut mala a proximis iniquitatem portet; benigna autem, ut sua bona proximis desiderabiliter impendat. (Lib. II in *Evang.*, homil. 35, n. 4.) Patientia vero est aliena mala æquanimiter perferre, contra eum quoque qui mala irrogat nullo dolore morderi. Nam qui sic proximi mala portat ut tamen tacitus doleat, et tempus dignæ retributionis querat, patientiam non exhibet, sed ostendit. Unusquisque miles Dei adversitatis bello deprehensus, et scutum patientiæ debet anteferre ne pereat; et ad præfessionem promptus amoris inferre jacula ut vincat. Scriptum est: *Nunquid in finem oblitio eris pauperum, patientia pauperum non peribit in finem* (Ps. ix, 19). ^a Quantumlibet vel in adversis patientes vel in prosperis humiles simus, in hac vita retribui nobis bona presentia nullo modo requiramus; nam pro labore patientiæ bona speranda sunt sequentis vitæ; ut tunc præmium nostri laboris incipiat quando omnis jam labor funditus cessat. Quasi patientia pauperum perisse cornitur, cum nihil pro illa in hac vita humilibus recompensetur; sed patientia pauperum in finem non peribit, quia tunc ejus gloria percipitur cum simul omnia laboriosa terminantur.

CAPUT XXVII.

De humilitate.

(*Moral.* lib. xxiv, c. 25, n. 54; *Reg. Past.*, part. III, c. 47.) Ad hoc unigenitus Dei filius formam infirmitatis nostre suscepit, ob hoc invisibilis, vel despectus apparuit ^b, ad hoc contumeliarum ludibria, irrisuorum probra ^c, passionum tormenta toleravit, ut superbum non esse hominem doceret transitis Deus. Quanta humilitatis virtus est, quantaque sublimis celestis, propter quam totam veraciter edecendam de qui sine contaminatione magnus est neque ad passionem factus est parvus? Quia originem perditionis nostræ a se præbuit diaboli, instrumentum redemptionis nostræ invenit est humilitas Dei. Hostis noster inter omnia conditus ^d, videns supra omnia voluit

^a Inveniantur hæc ad verbum apud Patrem, lib. II super Psalmos, cap. 21.

^b Ed., *ad hoc invisibilis, non solum invisibilis, sed etiam despectus apparuit.*

^c Ed., *irrisuorum opprobria.* Mss. plures, *illustro-*

elatus, Redemptor autem noster magnus, manens supra omnia, fieri inter omnes [Ed., omnia] dignatus est parvus. Humilitas magistra est omnium materque virtutum, sicut Veritas ait: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. xi, 29), quia dum se humiles deficiunt, ad Dei similitudinem ascendunt. Quid igitur humilitate sublimius, quæ dum se in ima deprimit, Auctori suo manenti se super summa conjungit? (*Reg. Past.*, part. III, c. 17.) Veræ humilitatis testimonia sunt, et iniquitatem suam quemque cognoscere, et eegnam voce confessionis aperire. Insinuandum est humilibus quam sit vera excellentia quam sperando tenent, quam sint æterna quæ appetunt, vel quem transitoria quæ contemnunt.

CAPUT XXVIII.

De simplicitate.

(*Reg. Past.*, part. III, c. 41.) Admonendi sunt simplices ut studeant nunquam falsa dicere, sed ut si noverint, nunquam vera reticere: sicut enim sæpe dicentem falsitas tacet, ita nonnunquam quibusdam audita vera nocuerunt. Admonendi sunt simplices ut sicut fallaciam semper utiliter vitant, ita veritatem semper utiliter proferant. Admonendi sunt ut simplicitatis bono prudentiam adjungant quatenus sic securitatem de simplicitate possideant, ut circumspecionem prudentiæ non amittant. Hinc namque per doctorem gentium dicitur: *Volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo* (Rom. xvi, 19). Electos suos per semetipsam Veritas admonet, dicens: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. x, 43), quia videlicet in electorum cordibus debet et simplicitatem columbæ astutiam serpentis atque, et serpentis astutiam columbæ simplicitas temperare: quatenus nec seducti per prædicationem effluant, nec ab intellectus studio ex simplicitate torpescant. (*Moral.* lib. xx, c. 39, n. 44.) Qui simplici corde felicius quia quo innocentiam erga alios exhibet, nil est quod pati ab illis formidet: habet enim quasi arcem quamdam fortitudinis simplicitatis suam, nec suspectus est pati quod se fecisse non meminit. Bene per Salomonem dicitur: *In timore Domini fiducia fortitudinis* (Prov. xiv, 26); qui et rursum ait: *Secura mens quasi iuge convivium* (Prov. xv, 17). Quasi enim continuatio refectionis est ipsa tranquillitas securitatis. *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter* (Prov. x, 9). [*Reg. Past.*, part. III, c. 41.] Fiducia quippe magnæ securitatis est simplicitas actionis, quoniam sanctus Spiritus discipline effugiet *scelus, nec habitabilis in corpore subdito peccatis* (Sap. i, 5).

CAPUT XXIX.

De intentione cordis et corporis.

(*Moral.* lib. xxviii, c. 11, n. 30.) Lucerna corporis est oculus, quia per bonæ intentionis radium merita

nun probra.

^d Ed., *perditioni nostræ.* Laud., Pratel. Gemet., duo Germ. et vel. edit. Paris. et Barthol. ut noster legunt.

^e Ed., *magnus inter omnia.*

^f Ed., *Sed admonendi sunt ut, etc.*

illustrantur actionis, sicut Veritas ait : Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit (Matth. vi. 22). Per oculum exprimitur præveniens opus suum cordis intentio ; quæ priusquam se in actione exerceat hoc jam quod appetit contemplatur. Quid denique appellatione corporis designatur, nisi unaquæque actio, quæ intentionem suam quasi intuentem oculum sequitur ? Si recte intenditur per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur. Nam si oculus nequam fuerit, totum corpus tenebrosus erit, quia cum perversa intentione quid vel rectum agitur, et si splendere coram hominibus cernitur, apud examen tamen interni iudicis obscuratur. Si lumen, inquit, quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt (Ibid. 23) ? Quia si hoc quod bene hos agere credimus ex mala intentione fuscamus, quanta ipsa mala sunt, quæ mala esse etiam cum agimus, non ignoramus ? Si igitur ibi nil discernimus ubi quasi discretionis lumen tenemus, quæ cæcitate in illa offendimus quæ sine discretionem perperamus ? Vigilanti cura per cuncta opera intentio nobis nostra pensanda est, ut nil temporale in his quæ agit appetat ; totam se in soliditate æternitatis figat : ne si extra fundamentum actionis nostræ fabrica ponitur, terra debilitante solvatur.

CAPUT XXX.

De mansuetudine.

(Reg. Past., p. 11, c. 16.) Plerumque mansueti vicinum et quasi juxta positum torporem desidie patiuntur, ac per nimiam resolutionem lenitatis, ultra quam necesse est, vigorem distractionis emolliunt. Et sæpe mansueti dissolutionis torpescunt tedio, quia eorum virtuti vitium latenter adjungitur. Sed admonendi sunt ut fugiant quod juxta ipsos est, et amplectantur sollicitudinem, quæ acuat multæ benignitatis incuriam. Idcirco sanctus Spiritus in columba nobis est et in igne monstratus, quia videlicet omnes quos implet et columbæ simplicitate mansuetos, et igne zeli arduos exhibet. Nequaquam sancto Spiritu plenus est qui aut in tranquillitate mansuetudinis fervorem æmulationis deserit, aut rursus in æmulationis ardore virtutem mansuetudinis amittit. Vas electionis Paulus apostolus duobus discipulis non diversa tamen adjutoria^a prædicationis impendit. Timotheum namque admonens ait : Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina (II Tim. iv. 2). Titum quoque admonet dicens : Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio (Tit. ii. 15). Quid est quod doctrinam suam magister egregius tanta arte dispensat, ut in exhibenda hac alteri imperium, atque alteri patientiam proponat, nisi quod mansuetioris spiritus Titum, et paulo ferventioris vidit esse Timotheum ? Illum per æmulationis studium inflammat ; hunc per lenitatem patientiæ temperat. Illi quod deest jungit, huic quod superest

^a Ed., duobus discipulis, et non diversa charitate præditi, diversa tamen adjutoria.

^b Ed., nisi ex seipso.

A subtrahit. Illum stimulo impellere nititur, hunc freno moderatur. Magnus quisque susceptæ Ecclesiæ colonus alios palmites, ut crescere debeant, rigat ; alios cum plus justo crescere conspiciat, resecat : ne aut non crescendo fructus non ferant, aut immoderate crescendo quos protulerint amittant

CAPUT XXXI.

De obedientia.

(Moral. lib. xxv, c. 14, n. 30.) Sciendum summo opere quod obedientia aliquando si de suo aliquid habeat, nulla est ; si de suo aliquid non habeat, minima. Cum hujus mundi successus præcipitur, cum locus superior imperatur, is qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ sibi virtutem evacuat, si ad hæc etiam ex proprio desiderio anhelat. Neque enim se sub obedientia dirigit, qui ad percipienda hujus vitæ prospera libidini propriæ ambitionis servit. Cum sæculi hujus despectus præcipitur, cum probra adipisci et contumeliæ jubentur ; nisi hæc et ex semetipso^b animus appetat, obedientiam sibi meritum minuit, quia ad ea quæ in hac vita despecta sunt invitus nolensque descendit. Aliquando ad detrimentum obedientia ducitur, cum mentem ad suscipienda probra hujus sæculi nequaquam ex parte aliqua etiam sua vota comitantur. Debet obedientia et in adversis ex suo aliquid habere ; et rursus [in prosperis ex suo aliquid omnimodo non habere, quatenus et in adversis tanto sit gloriosior, quanto divino ordini etiam ex desiderio jungitur ; et c.] in prosperis tanto sit verior, quanto a præsentis ipsa, quam divinitus percipit, gloria funditus ex mente separatur. (Num. 28.) Ab omnipotente Domino obedientia usque ad mortem servanda præcipitur, sicut Veritas ait : Non possum ego a me ipso facere quidquam, sed sicut audio judico (Joan., v. 30). Ipse si sicut audit judicat, tunc etiam obedit Patri, cum Judex hujus venerit sæculi. Ne nobis usque ad præsentis vitæ terminum obedientia laboriosa appareat, Redemptor noster indicat, qui [Ed., quia] hanc, etiam cum Judex venerit, servat. Quid ergo mirum si peccator homo obedientiæ in præsentis vitæ brevitate se subjicit, quando hanc Mediator Dei et hominum, et cum obediens remunerat, non relinquit. (Num. 29.) Sciendum est nunquam per obedientiam malum flori, aliquando autem debet per obedientiam bonum quod agitur intermiti ; neque enim mala in paradiso arbor exstitit, quam Deus homini ne contingeret interdixit. Sed ut melius per obedientiæ meritum homo bene conditus cresceret, dignum fuerat ut hunc etiam a bono prohiberet ; quatenus tanto verius hoc quod ageret virtus esset, quanto et a bono cessans Auctori suo se subditum humiliter exhiberet. Notandum nobis summo opere est quod primis hominibus a Domino dictum est : Ex omni ligno paradisi edite [Ed., comedite], de ligno autem scientiæ boni et mali ne tetigeritis

^b Hæc ex edit. huc revocavimus, quibus in nostro Cod. suppressis cassus omnino reddebatur sensus.

(Gen. ii, 16). Qui enim ab uno quolibet bono sub-
 jectos vetat, necesse est ut multa concedat, ne obe-
 dientis mens funditus intereat, si a bonis omnibus
 penitus repulsa jejuna. (Num. 28.) Scriptum est in
 libro Salomonis^a: *Melior est obedientia quam victimæ*
 (I Reg. xv, 22). Obedientia quippe victimis jure
 præponitur, quia per victimas aliena caro, per obe-
 dientiam vero voluntas propria mactatur. Tanto
 igitur quisque Deum citius placat, quanto ante ejus
 oculos, repressa arbitrii sui superbia, gladio præ-
 cepti se immolat. Ariolandi peccatum inobedientia
 dicitur, ut quanta sit virtus obedientiæ [Ed., obe-
 dientia] demonstretur. Ex adverso ergo melius osten-
 ditur quid de ejus laude sentiat. Si enim quasi
 peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus
 idololatriæ nolle acquiescere, sola obedientia est
 quæ fidei meritum possidet, qua sine [Ed., sine
 qua] quisque infidelis convincitur, etiamsi fidelis
 esse videatur. Per Salomonem in ostensione obe-
 dientiæ dicitur: *Vir obediens loquitur victorias*
 (Prov. xxi, 28). Vir quippe obediens victorias lo-
 quitur, quia dum alienæ voci humiliter subdimur,
 nosmetipsos in corde superamus. Virtutem obedien-
 tiæ Veritas commendans, ait: *Eum, qui venit ad me,*
non ejiciam foras; quia de cælo descendi, non ut
faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui
misit me (Joan., vi, 37). Quid enim? Si suam face-
 ret, eos qui ad se veniunt, repulisset? Quis nesciat,
 quod voluntas Filii a Patris voluntate non discrepet?
 Sed quoniam primus homo, qui suam facere volun-
 tatem voluit, a paradisi gaudio exivit (Gen. iii, 24),
 secundus ad redemptionem veniens hominum, dum
 voluntatem se Patris, et non suam, facere ostendit,
 permanere nos intus per obedientiæ meritum docuit.
 Cum Christus Dominus non suam, sed Patris volun-
 tatem facit, quia dum exemplo suo nos obedientiæ
 subjicit, eos qui ad se veniunt foras non ejicit, et
 viam nobis egressionis claudit^b.

CAPUT XXXII.

De verecundia.

Verecundas mentes aliquando ad meliorem vitam
 exhortatio lenis et modesta componit, quia plerumque
 ad eorum conversionem sufficit quod eis doctor mala
 sua saltim leniter ad memoriam reducit (Reg. Past.,
 part. iii, c. 7). Plerumque major profectus verecun-
 dis adjicitur^c, si hoc quod in eis reprehenditur
 quasi ex latere tangatur. Verecundantem quippe
 plebem per prophetam Dominus refovet, dicens:
Confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, et oppro-
brium^d viduitatis tuæ non recordaberis, quia domi-
nabitur tui, qui fecit te (Isai. liv, 4). Paulus aposto-
 lus, egregius scilicet prædicator, culpas verecundan-
 tum quasi compatiens reprehendit, dicens: *Gavissus*

sum in Domino vehementer, quoniam tandem ali-
quando reformatis pro me sentire, sicut et sentiebatis:
occupati enim eratis (Philipp. iv, 10). Egit itaque
 doctor egregius ut verecundantium culpas medici-
 nali benignitate sanaret, dum eorum negligentias
 sermo mollior temperando velaret. Sicut verecundia
 laudabilis est in malo, ita reprehensibilis est in bono
 (Lib. i, in Ezech., homil. 40, n. 17). Erubescere
 enim malum, sapientiæ est; bonum vero erubescere,
 fatuitatis. Unde scriptum est: *Qui me erubescit,*
et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet,
cum venerit in majestate sua (Luc. ix, 26). Quidam
 sapiens ait: *Est confusio adducens gloriam* (Eccli. iv,
 25). Qui enim verecundans erubescit, poenitendo mala
 quæ fecit, ad vitæ libertatem pervenit; qui vero
 erubescit bona facere, a statu rectitudinis cadit,
 atque ad damnationem tendit.

CAPUT XXXIII.

De misericordia et pietate.

Ille bene agit quæ pia sunt, qui scit prius servare
 quæ justa sunt, quatenus collatus in proximos rivus
 misericordiæ, de justitiæ fonte ducatur (Moral. lib.
 xix, c. 23, n. 38). Multi proximis quasi opera mi-
 sericordiæ impendunt, sed injustitiæ facta non
 deserunt; qui si veraciter proximis misericordiam
 facere studerent, sibi ipsis prius debuerant juste
 vivendo misereri. Unde scriptum est: *Miserere*
animæ tuæ placens Deo (Eccli. xxx, 24). Qui mise-
 reri vult proximo, a se trahat necesse est originem
 miserendi. Scriptum namque est: *Diliges proximum*
tuum sicut teipsum (Matth. xix, 19). Quomodo ergo
 alteri miserendo pius est, qui adhuc injuste vivendo
 sit impius sibiipsum? Ad exhibendam misericor-
 diam, ut indigentibus plene exterius valeat impendi,
 duo sibi necessaria congruunt, id est, homo qui
 præbeat, et res quæ præbeatur. Sed longe incom-
 parabiliter melior est homo quam res. Unde per
 quemdam sapientem dicitur: *Qui sibi nequam est,*
cui bonus erit (Eccli. xiv, 5)? In ipso misericordiæ
 opere plus solet apud internum Judicem animus
 pensari quam factum. Et notandum quod beatus
 Job cæci oculum fuisse se asserit, pedem claudi^e
 (Job, xxix, 15); hæc enim dicens, profecto indi-
 cat quia et illi per semetipsum manum præbuerat, et
 hunc portando sustinebat. Ex qua re colligitur super
 egenos ac debiles quantum misericordiæ illius viscera
 fundebantur. Idem beatus Job dicit: *Pater eram pau-*
perum (Job, xxix, 16; Moral. l. xix, c. 24, n. 41).
 Non ergo se patronum, vel proximum, vel adiutorem
 pauperum, sed patrem fuisse testator. Quia nimirum
 magno charitatis officio studium misericordiæ vertit
 in effectum naturæ, ut eos quasi filios cerneret per
 amorem, quibus quasi pater præerat per protectio-
 nis obedientiæ subjicit, viam nobis egressionis clau-
 dit.

^c Ed., adducitur.^d Ed., opprobrii.^e Ed., cæco oculum... pedem clando. Germ. Bel-
 lov. et Norm. ut noster.^a Substituendum videtur *Samuelis*, loco *Salomo-*
nis; nam in Eccles. Salomonis cap. iv, v. 17, illa
 sententia ita habet: *Multo enim melior est obedientia*
quam stultorum victimæ.^b Ed. hanc periodum aliter et melius habent: *Cum*
igitur non suam, sed Patris voluntatem facit, eos qui
ad se veniunt foras non ejicit, quia dum exemplo suo

nem. Quia vis misericordie beati Job naturam sus-
rat imitata, patrem se pauperum fuisse commemo-
rat; ubi etiam subdidit : *Et causam quam necessitatem
diligentissime investigabam* (Job, xix, 16; *Moral.*
I, xix, c. 25, v. 42). In quibus videlicet verbis pen-
sanda sunt omnia, quam distincte narratur ^a, quod
nulla ab eo merces prætermittitur. Justus quippe est
in actionibus suis, pius in infirmitatibus proximorum,
strenuus in negotiis pauperum. Qui æternæ
retributionis bona cogitat, necesse est ut misericor-
diter ad omnem se causam secuturæ mercedis ex-
tendat. Hinc enim per Salomonem dicitur : *Qui
Deum timet, nihil negligit* (Eccl. vii, 1°). Hinc Pau-
lus ait : *Ad omne opus bonum parati* (II Tim. iii, 24).

CAPUT XXXIV

De eleemosynis.

Qui indigenti proximo exteriorem substantiam præ-
bet, sed vitam suam a nequitia non custodit, rem
suam Deo tribuit, et se peccato. Hoc quod minus est
obtulit Auctori, et hoc quod majus est servari in-
iquitati (*Moral. lib. xviii, c. 25, n. 58*). Nonnuquam
divites elati inferiores opprimunt, et aliena rapiunt;
et tamen quasi quædam aliis largiuntur; et cum
multos deprimant, aliquando quibusdam opem defen-
sionis ferunt, et pro iniquitatibus, quas nunquam
deserunt, dare pretium videntur (*Moral. lib. xii, c.*
14, n. 57). Quoties post culpam eleemosynam faci-
mus, quasi pro pravis actibus pretium damus. Unde
et per Prophetam de eo qui hæc non agit dicitur :
*Non dabit Deo propitiationem suam, nec pretium re-
demptionis animæ suæ* (Psal. xlviii, 8, 9). Tunc elec-
mosynæ pretium nos a culpis liberat, cum perpetra-
ta plangimus, et abdicamus. Nam qui et semper
peccare vult, et quasi semper eleemosynam lar-
giri, frustra pretium tribuit, quia non redimit ani-
mam, quam a vitis non compescit. Eleemosynæ
impensis superbum divitem redimere non valet,
quam perpetrata simul rapina pauperis ante Dei
oculos ascendere non permittit. Unde per Ediphaz
dicitur : *Non credat frustra errore deceptus, quod a-
liquo pretio redimendus sit* (Job. xv, 31). Sæpe super-
bi divites, cum eleemosynam tribuunt, non hæc pro
æternæ vitæ desiderio, sed pro extendenda vita tem-
porali largiuntur. Mortem se posse differre dationi-
bus ^b credunt, sed nequaquam obtinere ex impenso
munere valent, ut finem debitum evadant. In Evan-
gelio Veritas ait : *Nesciat sinistra tua quid faciat dex-
tera tua* (Matth. vi, 3; *Reg. Past., p. 3, c. 20*); id
est, pie dispensationi nequaquam se gloria vitæ
præsentis admisceat; sed opus rectitudinis appetitio
ignoret favoris. Plerumque multa homines pauperi-
bus largiuntur, non quia eosdem pauperes diligunt,
sed quia si minime tribuant, iram Judicis superni for-
midant; qui si Deum non metuerent, quæ habent
dare noluisse. Admonendi sunt qui sua misericor-
diter tribuunt, ne cogitatione tumida super eos se

A quibus terræ largiuntur extollant; et ne idcirco
se meliores aestiment, quia contineri per se ceteros
videant. Qui possessa misericorditer tribuunt, a cer-
lesti Domino dispensantes eo peccatis subsidiorum
temporalium agnoscunt; et tanto humiliter præbent,
quanto et aliena esse intelligunt quam dispensant. Ne
in beneficiis largiores immoderatus gaudeant, au-
diant quod scriptum est : *Cum feceritis omnia quæ
præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutilis sumus, quod
debuiimus facere fecimus* (Luc. xvii, 10). Ac ne largi-
tatem vicinia corrumpat, audiant quod scriptum est :
Milarem datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7). Ne
largiores eleemosynarum impense gratiæ victima-
diam requirant, audiant quod scriptum est : *Cum
facis prandium, aut cenam, noli vocare amicos tuos,
neque cognatos, neque vicinos divites, ne forte et ipi
te invitent* ^d, et fiat tibi retributio; sed cum facis convi-
vium, voca pauperes, debiles, claudes, cæcos; et ben-
tus eris, quia non habent unde retribuere tibi (Luc.
xiv, 22 seq.). Ne qui præbenda sunt citius se præ-
beant largiores, audiant quod scriptum est : *Ne di-
cas amico tuo: Vade, et revertere, et cras dabo tibi,
cum statim possis dare* (Proverb. ix, 28). Ne ambobus
largitatis ea quæ possident inutiliter distributores
spargant, audiant quod scriptum est : *Sed et in manu
tua eleemosynam. Et ne, cum multa necesse sint, pau-
ca largiantur, audiant quod scriptum est : Qui parce
seminat, parces et metes* (II Cor. ix, 6). Ne, cum
pauci sportet, plurima præbeant largiores, et ipsi
postmodum minime inopiam tolerant, ad impetiti-
onem erumpant, audiant quod scriptum est : *Non et
aliis sit remissio, vobis autem distributio, et ex æqua-
litate vestra abundantia illorum inopiam suppleat, et
illorum abundantia vestre inopie sit complementum*
(II Cor. xiii, 13, 14). Cum igitur dentis erens in-
opiam ferre noscit, si multa tibi subtrahit, occasio-
nem contra se impetitionis exquisit. Prius præpara-
tus est patientiæ animus, et tunc, cum multa sunt,
aut cuncta largienda, ne dum minus æquanimiter
inopia irruens feratur, et promissæ largitatis merces
pateat, et adhuc mentem detenus murmuratio sub-
sequens, pectus. Ne omnino distributores nihil eis
præbeant, quibus quidam aliquid parum ^e debent,
audiant quod scriptum est : *Omni potenti te debent*
(Luc. vi, 30). Et ne nullum aliquid præbeant, quibus
omnino conferre nihil debent, audiant quod scrip-
tum est : *Da bene, et non recuperis peccatorem, donec
feceris humili, et non dederis impio* (Eccl. x, 4). Per
quemdam dicitur sapientem : *Panem suum et vinum
super sepulturam justi constituit, et noli ex eo mandu-
care et bibere cum peccatoribus* (Job. ix, 13). Panem
animæ, et vinum suum peccatoribus præbet, qui in-
quis subsidia, pro eo quod sunt iniqui, impendit.
Nonnulli hujus mundi divites, cum fame cruciatur
Christi pauperes, effusis largitibus autiunt hietio-
nes. Qui vero indigenti etiam peccatori panem suum,

^a Ed., narratur.^b Ed., donationibus.^c Ed., amicos tuos, neque fratres tuos, neque co-

gnatos.

^d Ed., invitent.^e Ed., panem.

non quia peccator, sed quia homo est, tribuit, nimium non peccatorem, sed justum nutrit, quia in illo non culpam, sed naturam diligit. Qui sua misericorditer largiuntur, sollicito custodire studeant, ne cum commissa peccata elemosynis redimunt, adhuc redimenda committant; ne venalem Dei justitiam aciliment, si cum curant pro peccatis nummos tribuere, arbitrentur se posse inuito peccare. *Plus est anima quam casa, et corpus, scilicet, quam vestimentum (Matth. vi, 25).* Qui ergo escam atque vestimentum pauperibus largitur, sed tamen animæ vel corporis iniquitate polluitur, quod minus est justitiæ obtulit, et quod majus est præbuit culpæ. Sua enim Deo dedit, et se diabolo præbuit. Sollicite perpendere studeamus, quia et eos quos nunc inopes carnis, abundantes quandoque videbimus; et qui abundantes aspicimur, si largiri negligimus, quandoque inopes erimus (*Moral. lib. xxi, c. 19, n. 30*). Qui nunc temporale subsidium pauperi tribuit, ab eo postmodum perpetua recepturus, ut ita dicam, quasi ad frugem terram excolit, quæ quod acceperit uberius reddit. Restat ergo ut nunquam elatio surgat ex elemosyna, quando videlicet dives ex eo quod pauperi tribuit, agit ut in perpetuum pauper non sit. Honorate quos pauperes cernitis, et quos foris conspiciitis despectos sæculi, intus arbitramini amicos Dei (*Lib. II, in Evang., homil. 40, n. 12*). Cum his participamini quod habetis, ut ^a quandoque digneatur vobiscum comparticipari quod habent (*Moral. lib. x, c. 6, n. 8*). Electus quisque sic quæ possidet tribuat, quatenus quanta sit largitas remunerantis attendat. Ne cum terrena largitur, suam plusquam necesse est inopiam cogitet, et in oblatione muneris hilaritatis lumen tristitia obacuret.

CAPIT XXXV.

De passione electorum et compassione proximorum.

Sancti viri tribulationum bello deprehensi, uno eodemque tempore alios ferientes, atque alios suadentes ^b feriunt (*Moral. lib. III, c. 21, n. 39*). Illis opponunt scutum patientiæ, istis jacula intorquent doctrinam. Ad utrumque pugnandi modum omnia virtutis arte electi viri se erigunt, quatenus et intus capite decant, et foris fortiter adversa contemnant; hos decentes corrigunt, hos tolerantes premunt. Electi viri insurgentes hostes patiente despicunt, insurgentes vero cives compatiendo ad salutem reducant. Illis resistunt, ne et alios subtrahant; istis movent, ne vitam rectitudinis funditus perdant. Addeamus euntorem Dei militem Paulum apostolum contra utrumque præstantem *quid.*, n. 40). Alii namque: *Foris pugnat, intus amoret (II Cor. vii, 6)*. Summatim hec, quæ extrinsecus tolerat, dicens: *Periculis flammæ, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus (II Cor. xi, 26)*. In hoc spirituali bello quæ contra adversarium Paulus spicula intorquent, adiungat:

In labore, et ærumna, in vigiliis multis; in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate (Ibid.). Inter multimoda certamina deprehensus Vas electionis dicat, quanto vigiliarum munimine etiam castra custodiat. Ait enim. *Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.* Ecce et bella fortiter suscipit, et tuendis se per compassionem proximis misericorditer impendit. Narrat mala quæ patitur, subiungit bona quæ imperitur. Pensetur cujus laboris sit Paulum apostolum uno eodemque tempore et foris adversa tolerare, et intus infirma protegere. Foris pugnas patitur, quia verberibus scinditur, catenis ligatur; intus ætatem tolerat, quia passionem suam, non sibi, sed discipulis obesse formidat. Aliorum casus Apostolus in propria passione metuebat, ne dum et ipsum discipuli afflictum pro fide verberibus agnoscerent, fideles se profiteri recusarent. Unde eisdem scribit, dicens: *Nemo moveatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quod in hac positi sumus (I Thess. iii, 3)*. O immensa ^c charitatis viscera Pauli apostoli! despicit passiones quas ipse patitur, et curat ne quid prævæ persuasione discipuli in corde patiantur. In se contemnit vulnera [corporis, et in aliis vulnera] medetur cordis. Habent hoc iusti proprium, ut in dolore positi tribulationis suæ, curam non deierant utilitatis alienæ; et cum de se adversa patientes dolent, aliis necessaria docentes prævident, et quasi percussi quidam magni medici ægrotant. Ipsi tolerant scissuras vulneris, et aliis proferunt medicamenta sanitatis. Valde autem minoris laboris est, aut decere, cum nihil toleras, aut tolerare, cum nihil doces. Sancti viri ad utrasque passionum se vel compassionum pugnas selerter extendunt; et cum tribulationibus *sententia* feriantur, sic exteriora bella accipiunt, ut sollicito cogitent ne proximorum interiora læderentur. Dum viri fortes in acie assistant, illic jaculis adversantia pectora feriunt; hinc *scito* postpositas debiles tentant. Atque ita utrobique velocitate circumspeditionis invigilant, quatenus et ante se audaces confodiant, et post se trepidos a vulnere defendant.

CAPIT XXXVI.

Quid sit jubilum.

Jubilum dicitur, quando ineffabile gaudium mente concipitur, quod nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri, et tamen quibundam modis præditur, quamvis nullis propriatibus exprimitur (*Moral., lib. xxii, c. 6, n. 10*). David propheta intus electorum animas tantum gaudium mente concipere, quantum sermone non valet aperire, ait: *Beatus populus, qui scit jubilationem (Psal. lxxxviii, 16)*. Non enim ait, qui loquitur, sed qui scit, quia sciri quidem jubilatio intellectu potest, sed dictu ^d exprimi non potest. Per jubilum sentitur quod ultra sensum est; et cum vix ad contemplandum sufficiat conscientia sentientis, quomodo ad exprimendum sufficit lingua dicentis?

^a Ed., ut hoc.

^b Ed., ferunt.

^c Ed., immensa.

^d Ed., sed dicto. Lectionem nostram habet Vindoc.

CAPUT XXXVII.

De regni celestis desiderio.

Magnus clamor sanctorum magnum est desiderium : tanto enim quisque minus clamat, quanto minus desiderat ; et tanto majorem vocem in aures incircumscripti spiritus exprimit, quanto se in ejus desiderio ^a plenius fundit (*Moral.* II, c. 7, n. 11). Cum aliter moveri soleat mens quæ petit, aliter quæ petitur, et sanctorum animæ ita in interni secreti sinu Deo inhæreant, ut inherendo quiescant, quomodo dicuntur petere quas ab interno motu ^b constat nullatenus discrepare ? Quomodo dicuntur petere quas et voluntatem Dei certum est et ea quæ futura sunt non ignorare ? Sed in ipso positæ ab ipso aliquid petere dicuntur, non quo quidquam desiderent quod ab ejus quem cernunt voluntate discordat, sed quo mente ardentius inhærent, eo etiam de ipso accipiunt, ut ab ipso petant quod eum facere velle noverunt. Nemo qui tardius auditur credat quod a superna cura negligitur (*Moral.*, lib. xxvi, c. 19, n. 34). Sæpe enim nostra desideria, quia celeriter non fiunt, exaudiuntur ; et quod impleri concite petimus, ex ipsa melius tarditate prosperatur. Sæpe vox nostra eo perficitur, quod ^c differtur ; et cum superficie tenus petitio negligitur, vota nostra altius in cogitationum radice complentur ; sicut et semina messium gelu pressa solidantur, et quo ad superficiem tardius exeunt, eo ad frugem multipliciora consurgunt. Desideria nostra dilatione extenduntur ut proficiant, proficiunt ut ad hoc quod perceptura sunt convalescant, et exercitantur in certamine, ut majoribus cumulentur præmiis in retributione. Labor protrahitur pugnae, ut crescat corona victoriae. Suos ergo Dominus, cum velociter non exaudiat ^d, quo repellere creditur, assidue ^e trahit. Internus medicus peccatorum in nobis contagia, quæ inesse medullitus reprobatur, secatur, et abscondit virus putredinis ferro tribulationis ; eoque voces ægri audire dissimulat, quo ægritudinis finem procurat. David propheta ait : *Clamabo per diem, et non exaudies, in ^f nocte, et non ad insipientiam mihi* (*Ps.* xxi, 5). Ac si diceret : Nequaquam mihi ad insipientiam proficit quod die ac nocte clamantem me continue non exaudis, quia unde me in temporali tribulatione quasi deseris, et non exaudis ^g, inde ad æternam sapientiam plus erudis. Iterum Psalmista dicit : *Adjutor in opportunitatibus in tribulatione* (*Psal.* ix, 10). Tribulationem quippe dicturus, opportunitates præmisit, quia sæpe et tribulatione conterimur, et tamen opportunum nondum est, ut ad desiderium ereptionis adjuvemur.

CAPUT XXXVIII.

De bonorum concordia.

Tunc charitas a jugo culpæ liberos reddit, cum

^a Ed., desiderium.

^b Ed., ab interna voluntate.

^c Ed., quo.

^d Ed., non exaudis.

A vicissim nos nostro per amorem servitute subiecit, cum et aliena bona nostra credimus, et nostra aliis quasi sua offerentes exhibemus (*Reg. Past.*, part. III c. 22). Certissime sciant homines quia quantalibet virtutibus polleant, spirituales fieri nullatenus possunt, si uniri per concordiam proximis negligunt. Scriptum est : *Fructus enim ^h spiritus est, charitas, gaudium, pax* (*Galat.* v, 22). Qui ergo servare pacem non curat, ferre fructum spiritus recusat. Unde idem Paulus ait : *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis ?* Hinc iterum dicit : *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum* (*I Cor.* III, 3).

CAPUT XXXIX.

De conservanda amicitia.

Amicus quasi animi custos vocatur (*Moral.* lib. xxvii, c. 15, n. 28). Unde non immerito quisque custodire voluntatem Dei in præceptis illius nititur, ejus amicus vocatur, sicut Veritas discipulis ait : *Jam non dicam vos servos, sed amicos.* Et iterum : *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis* (*Joan.* xv, 14, 15 ; *Moral.* lib. vii, c. 24, n. 29). Cum quisque positus in prosperitate ut amicus diligitur, incertum valde est utrum prosperitas an persona diligatur. Amissio autem felicitatis interrogat vim dilectionis. Unde bene quidam sapiens dicit : *Non agnoscitur in bonis amicus, et non absconditur in malis inimicus* (*Eccli.* xii, 8). Nec prosperitas amicum indicat, nec adversitas inimicum celat. Quia et ille sæpe prosperitatis nostræ reverentia tegitur, et iste ex confidentia adversitatis aperitur. Qualiter amicitia sit tenenda Redemptor noster insinuat, qui in plerisque Scripturæ suæ sententiis, et amicos jubet diligere in se, et inimicos diligere propter se (*Lib.* II in *Ev.*, hom. 27, n. 1). Ille enim veraciter charitatem habet, qui et amicum diligit in Deo, et inimicum diligere propter Deum.

CAPUT XL.

De legendi assiduitate.

Scriptura sacra lectoris sui animum ad celestem patriam vocat, atque a terrenis desideriis ad supernam amplectenda cor legentis immutat ; dictisque obscurioribus exercet fortes, et parvulis humili sermone blanditur (*Moral.* lib. xx, c. 1, n. 1). Tanto amplius sancta Scriptura diligitur, quanto amplius meditatur, et usu legendi fastidium tollit ; lectorisque animum verbis humilibus adjuvat, sublimibus levat. Scriptura sacra aliquomodo cum legentibus crescit, a rudibus lectoribus quasi recognoscitur, et tamen doctis semper nova reperitur (*Lib.* I in *Ezech.*, homil. 10, n. 2). Ad Ezechielem prophetam dicitur : *Fili hominis quodcumque inveneris comede* (*Ezech.* III, 1). Quidquid enim in sacra Scriptura invenitur edam-

^e Abest assidue in Ed.

^f Ed., et nocte.

^g In Ed. deest et non exaudis.

^h Ed., autem.

dum est, quia et ejus parva simplicem componunt vitam, et ejus magna subtilem aedificant intelligentiam. Præcepta Scripturæ sacræ legendo reviviscimus, qui mortui in culpa jacebamus (*Lib. I in Ezech., homil. 7, n. 16*). Unde omnipotenti Domino per Psalmistam dicitur: *In æternum non obliviscar sermones tuos^a, quia in ipsis vivificasti me* (*Psalm. cxviii, 95*). Sacra Scriptura in tenebris vitæ præsentis facta est nobis lumen itineris (*Lib. I in Ezech., hom. 7, n. 17*). Hinc enim Petrus ait: *Cui bene facitis intendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco* (*II Petr. 1, 19*). Cum legenti cuilibet sermo Scripturæ sacræ tepidus videtur, sensus divini eloquii ejus mentem non excitat, et in cogitatione sua nullo intellecta luminis emittit^b (*Lib. I in Ezech., hom. 7, n. 8*). At vero si bene vivendi ordinem quærat, et per grellum cordis inveniat, quemadmodum pedem boni operis ponat, tantum in sacro eloquio profectum invenit, quantum apud illud ipse profecerit. Plerumque fit, ut Scripturæ sacræ verba esse mystica quisque sentiat, si accensus per contemplationis gratiam semetipsum ad cœlestia suspendat. Mira enim atque ineffabilis sacri eloquii virtus agnoscitur, cum superno amore legentis animus penetratur. Cum eloquiis sacris intendimus, plerumque malignorum spirituum insidias gravius toleramus, quia menti nostræ terrenarum cogitationum pulverem aspergunt, ut intentionis nostræ oculos a luce intimæ visionis obacurent (*Moral. lib. xvi, c. 18, n. 23*). Bene Isaac patriarcha designat, cum puteos, quos pro haurienda aqua foderat, Allophyli terræ congerie replebant (*Gen. xxvi, 15*). Nos nimirum quasi puteos fodimus, cum in Scripturæ aditibus sensibus alta penetramus. Quos tamen occulte replent Allophyli, quando nobis ad alta tendentibus immundi spiritus terrenas cogitationes ingerunt, et quasi inventam divinæ scientiæ aquam tollunt. In mandatorum Dei præscrutatione insidias malignorum spirituum Psalmista pertulerat, cum dicebat: *Declinate a me, maligni, et præscrubator^c mandata Dei mei* (*Psalm. cxviii, 115*). Videlicet patenter insinuans quia mandata Dei præscrutari non poterat, cum malignorum spirituum insidias in mente tolerabat. Lectores sacri eloquii, dum foris ambigunt quod disponant mente, semper quasi ad tabernaculum redeunt, et velut coram testamento arca Dominum consulunt, si de his in quibus dubitant apud semetipsos intus sacri eloquii paginas requirant (*Moral. lib. xxiii, c. 20, n. 38*).

CAPUT XLI.

De spiritalibus deliciis.

Augment spirituales deliciæ desiderium in mente, dum satiant, quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod avidius ametur (*Lib. II in Ev., hom. 36, n. 1*). Et ideo non habitæ amari non possunt, quia earum sapor ignoratur. Quis enim amare valeat quod ignorat? Psalmista nos

admonet dicens: *Gustate, et videte, quam^d suavis est Dominus* (*Psalm. xxxiii, 9*); ac si aperte dicat: *Suavitatem ejus non cognoscitis, si hanc minime gustatis. Sed cibum vitæ ex palato cordis tangite, ut probantes ejus dulcedinem amare valeatis. Spirituales delicias tunc homo amisit, cum in paradiso peccavit. Extractus enim^e, a cibo æternæ dulcedinis os clausit. Unde nos quoque nati in hujus peregrinationis ærumna, qui fastidiosi jam venimus, nescimus quid desiderare debeamus: Tantoque amplius fastidii nostri se morbus exaggerat, quanto magis ab esu illius dulcedinis animus elongat. Et eo jam internas delicias non appetit, quo se eas comedere diu longèque desuevit. Fastidio miseriæ nostræ tabescimus, et longa inediæ peste fatigamur. Et quia gustare intus nolumus dulcedinem præparatam, amamus foras miseri famem nostram. Superna pietas nos nec deserentes se deserit. Contemptas enim illas delicias ad memoriæ nostræ oculos revocat, easque nobis proponit, in promissione torporem excutit, atque ut fastidium nostrum repellere debeamus, invitat, ac dicit: *Gustate, et videte, quam suavis est Dominus* (*Lib. II in Evang., hom. 36, n. 2*).*

CAPUT XLII.

De discretionē.

Magnum est disciplinæ magisterium subtilitas discretionis, quatenus quisque rector culpas delinquentium discrete noverit parcere, et pie rescare (*Lib. II in Ezech., homil. 9, n. 20*). Qui autem sic dimittunt peccata, ut non corrigant, aut sic quasi corrigendo feriunt, ut non dimittant, discretionis spiritum non habent. Scriptum est in libro Genesis: *Si recte offeras, et recte non divides, peccasti* (*Gen. iv, 7, secundum LXX*). Recte offertur, cum recta intentione quid agitur. Sed recte non dividitur, si non hoc, quod pie agitur, etiam subtiliter discernatur. Oblata recte dividere, est quælibet bona nostra studia discernendo pensare. Quod nimirum qui agere dissimulat, etiam recte offerens peccat. Sæpe quod bono studio gerimus, dum discernere caute negligimus, quo judicetur fine nescimus; et nonnunquam hoc fit reatus criminis, quod putatur causa virtutis (*Moral. lib. III, c. 13, n. 23, 24*). Recte ergo offerimus, cum bono studio bonum opus agimus; sed recte non dividimus, si habere discretionem in bono opere postponamus (*Lib. I in Ezech., homil. 11, n. 12*). Ille namque angustam viam ingreditur, qui in cunctis quæ agit, discretionis subtilitate sollicite coarctatur. Nam qui per voluntates proprias secunda mente se dilatat, angustæ sibi portæ aditum damnat (*Moral. lib. xxviii, c. 11, n. 26*). Sancta Ecclesia, quæ ex causis singulis tentamenta prodeant, per discretionem prospicit, et ventura vitiorum bella ex alto apprehendit.

^a Ed., justificationes tuas.^b Ed., nullo intellectus lumine emicat.^c Ed., scrutabor.^d Ed., quoniam.^e Ed., extra exiit, cum os a cibo æternæ dulcedinis clausit.

CAPUT XLIII.

De taciturnitate.

Lingua discreto frenanda est, non insolenter obli-
ganda. Scriptum namque est: *Sapientis tacetis neque
ad tempus* (Eccli. ix, 7; *Moral. lib. vii, c. 37, n. 61*).
Ut mirum cum opportunum considerat, postposita
censura silentii, loquendo quae congruent, in usum
se utilitatis impendat. De tacendi atque loquendi cen-
sura per Solomonem dicitur: *Tempus loquendi, et
tempus tacendi* (Eccli. iii, 7). Discreto quippe vici-
tudinum pensanda sunt tempora, ne aut cum restrin-
gi lingua debet, per verba inutiliter defluat^a, aut
cum loqui utiliter potest, semetipsam pigre restrin-
gat. Quanta sit utilitas taciturnitatis silentium, Psal-
mista considerans ait: *Pone, Domine, custodiam ori-
mes, et ostium circumstantiae labiis meis* (Psal. cxlix,
5). Non enim poni ori suo parietem, sed ostium
posui, quod videlicet aperitur et clauditur. Unde et
nobis caute dicendum est, quatenus os discretum et
congruo [tempore vox aperiat, et rursus congruo]
taciturnitas claudat. Sollicite studeant nimis taciti,
non solum quales foras ostendere, sed etiam quales
se debeant intus exhibere, ut plus ex cogitationibus
occultum iudicium, quam ex sermonibus reprehen-
sionem metuant proximorum (*Reg. Past., part. ii,
c. 14*). Insinuari nimis tacitis debet, quia dum quæ-
dam vitia incaute fugiant, occulte deterioribus im-
plicantur. Nam saepe huiusmodi quæta hamoderatius
frenant, in corde graviora mellefocum tolerant. Ut
eo plus cogitationes in mente ferveant, quo illas vo-
lens custodia indiscreti silentii angustat. Plerumque
nimis taciti tanto latius in cogitationibus diffundunt,
quanto se esse securius aestimant, quia foris a re-
prehensoribus non videntur. Nonnunquam mens taciti
in superbiam tollitur, et quos loquentes audit, quasi
infirmos despiciit. Cumque os corporis claudit, quan-
tum se vitis superbiendo aperiat, non agnoscit. Ple-
rumque contingit ut mens nimium tacti linguam pre-
mat, mentem eleve. Et cum suam nequitiam minime
considerat, tanto apud se cunctos liberius, quanto et
secretius accusat. Saepè nimis taciti, cum nonnulla in-
iusta patientur, eo in acriorem dolorem prodeunt, quo
ea quæ sustinent non loquuntur. Nam si illas molestias
tranquilla lingua diceret, a conscientia dolor emana-
ret. Vulnera enim clausa plus cruciant. Nam cum
pitredo, quæ interior servet, eijcitur, ad salutem
dolor aperitur. Scire debent qui plusquam expedit
tacent ne inter molesta quæ tolerant, dum linguam
tenent, vim doloris exaggerent. Monendi enim sunt
ut si proximos sicut se diligunt, minime illis taceant,
unde eos iuste reprehendunt. Vocis medicamine
utrorumque salutem concurrunt, dum ab illo qui infert
actio prava compescitur, et ab hoc qui sustinet do-
loris fervor vulnere aperto temperatur. Qui proxi-
morum mala respiciunt, et tamen in silentio linguam
premunt, quasi conspectis vulneribus usum medica-

A nimis subtrahunt; et eo moris sectores sunt, quæ
vires quod poterant curare noleant.

CAPUT XLIV.

De cavenda detractio.

Qui alienæ vitæ detractio pascuntur, alienis pro-
cat dubio carnis satiantur, sicut scriptum est: *Non
comedas cum eis qui carnem ad vescendum conferunt*
(Prov. xxiii, 20; *Moral. lib. xiv, c. 52, n. 61*). Car-
nes quippe ad vescendum conferre est in colloca-
tione derogationis vicissim proximorum vitia de-
rogare^b. De obrectatoribus recte per Solomonem
dicitur: *Quia vacantes potibus, et dantes symbolum,
consumuntur, et vestietur pannis dormitio* (Ibid.). Poti-
bus vacant, qui de opprobrio alienæ vitæ se debrant.
Symbolum vero dare est sicut unusquisque solet de
parte sua cibo ad vescendum, ita in confabulatione
detractionis verba conferre. *Vacantes, inquit, poti-
bus, et dantes symbolum consumuntur*, quia sicut
scriptum est: *Omnis detractor eradicabitur*^c. Ve-
detur autem pannis dormitio, quia despectum et inopem
a cunctis bonis operibus mors sua invenit, quem hic
ad alienæ vitæ exquirenda crimina detractiois suæ
languor occupavit.

CAPUT XLV.

De compunctione.

Disciplina exterior culpas diluit, et extensam men-
tem compunctio poenitentiae oratione transigit (*Moral.
lib. xiii, c. 21, n. 40*). Sed hoc inter se utraque
hæc differunt, quod plagæ percussioem doceat,
lamenta compunctionum sapiunt. Illæ affligentes
cruciant, ista rescilunt, dum affligunt. Per illas
in afflictione mœror est, per hæc in mœrore læ-
titia. Omne peccatum spina est, quia dum trahit
ad delectationem, quasi pungendo lacerat mentem
(*Moral. lib. xx, c. 10, n. 21*). Unde voce iusti, et
poenitentis dicitur: *Conversus sum in ærumna* [mea]
dum confringitur spina (Psal. cxxi, 4). Quia scilicet
mens ad lamentum vertitur, ut peccati punctio po-
nitendo frangatur. *Disrupisti, inquit, vincula mea,
tibi sacrificabo hostiam laudis* (Psal. cxv, 16). Tunc
disrumpit Dominus vincula nostra, cum et mala no-
bis quæ fecimus demonstrat, atque ad hæc eadem
defensa quæ cognoscimus adjuvat (*Moral. lib. ix,
c. 62, n. 34*). Omnipotens Dominus culpas operis
objicit, et pia manu gratiæ vincula cordis solvit, ut
ad vacationem poenitentiae mens nostra se erigat, et
carnis soluta compedibus, in auctorem suum libera
gressum amoris tendat. Cum vehemens poenitentiae
spiritus mentem occupat, omnem in ea explorati-
onem reprehensibilis gaudi perturbationem, ut nihil ei jam
nisi flere liceat, nihil quod se terrere possit, at-
tendat (*Moral. lib. iv, c. 49, n. 36*). Electi uniuscuius-
que mens ponit ante oculos illius distractionem iusti-
tiae, hinc meritum culpe: conspiciit quod supplicio
digne sit, si parens pietas deest, quæ per lamentum
presentis [ab] æterna errare poenā convertit. Cum

^a Edit., se inutiliter solvat.

^b Ed., dicere.

^c Ed., dormitatio. Vindoc. Belloc. et Utic. ut noxter.

^d Ed., pro parte sua

^e Fortasse. Proverb. xv, 3.

vie compunctionis valida mentes nostras hunc mundo **A** quasi mari deditas salubriter rere confundit, quasi in spiritu vehementi Deus naves Tharsis conterit (Apud Patrum, lib. xi super Psal., cap. 108). ^a Omnipotens Dominus montes carnalium, quæ prius in hujus mundi fluctibus vagabantur, per sancti Spiritus adventum in mœrore poenitentium affligit, ut contriti a superbia salubriter in humilitate jaceant, quæ prius in hoc mari sæculi ad alta vanitatis prosperitatis suæ unda sublevavit ^b. Plerumque ad Christum mentes carnalium per poenitentiam convertem, quibus poena videbatur ab hominibus despicì, postmodum grave sit ab hominibus honorari. Et qui ante mala perpetrare consueverant, et gaudabant, postmodum non timent etiam affligi pro bonis. Quatuor sunt qualitates quibus justì viri animæ in compunctione vehementer affligitur, cum aut malorum suorum reminiscitur, considerans ubi fuit; aut judiciorum Dei sententiam motuens, et secum quærens, cogitat ubi erit; aut cum mala vite presentis solerter attendens, mœrore considerat ubi est; aut cum bonæ supernæ patriæ contemplatur, quæ quæ necdum adipiscitur, lugens conspiciat ubi non est (Moral. lib. xiii, c. 24, n. 41). Malorum suorum Paulus meminerat, et ex eis se in quibus fuerat affligebat, cum diceret: *Non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (I Cor. xv, 9). Divinum judicium subtiliter Paulus apostolus pensans, in futuro male esse metuebat, dicens: *Castigo corpus meum, et serviuti subijcio, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar* (I Cor. ix, 27). Mala presentis vite idem Paulus pensabat, cum diceret: *Dum sumus in n^o corpore, peregrinamur a Domino* (II Cor. v, 6). Et: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. vii, 22)? Rursum bonæ æternæ patriæ idem Vas electionis considerabat, dicens: *Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum* (I Cor. xiii, 12). Atque iterum: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non* **B** *manufactam æternam in cælis* (II Cor. v, 1). Mala vite presentis beatus Job considerans, ait: *Tentatio est vita humana super terram* (Job. vii, 1). Unde David quoque ait: *Universa vanitas omnis homo vivens* (Psal. xxxviii, 6). Et quanquam in imaginem Dei ambulet homo, tamen vane conturbabitur. Æternam patriam Psalmista contemplatus, et hæc mala pensans, in quibus erat, atque illa bona considerans, in quibus adhuc non erat, ait: *Hec me^c quod incolatus meus*

prolongatus est (Psal. cxix, 5)! Et: *Ego dixi in pavore meo: Projectus sum a vultu oculorum tuorum* (Psal. xxx, 23). Sunt nonnulli qui jam in dono perceperunt libere pro justitia eloqui ^f oppressos tuari, indigentibus poscens tribuere, ardorem fidei habere; sed adhuc gratiam lacrymarum non habent. Hi nimirum terram Australem et arentem habent, sed adhuc irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque ferventes sunt, oportet nimis ut aut timore supplicii, aut amore regni celorum, mala etiam quæ antea perpetraverunt deplorent. Licet in multis speciebus compunctio dividatur, quando singulæ quæque a poenitentibus culpæ planguntur; unde ex voce quoque poenitentium Jeremias ait: *Divisiones aquarum deduxit oculus meus* **B** (Thren. iii, 48); principaliter tamen compunctionum genera duo sunt, quia ad ^e Deum sitiens anima, prius timore compungitur, post amore. Prius enim sese in lacrymis afficit, quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti æterna supplicia pertimescit. Cum longa mœrore anxietudine fuerit formido consumpta, quædam jam de præsumptione veniæ securitas nascitur, et in amore celestium gaudiorum animus inflammatur. Et qui prius flebat, ne duceretur ad supplicium, postmodum flere amarissime incipit, quia differtur a regno. Plerumque contemplatur mens qui sint illi angelorum chori, quæ ipsa societas sanctorum spirituum, quæ majestas internæ ^h visionis Dei, et amplius plangit, quia a bonis perennibus deest, quam flebat ⁱ prius, cum mala æterna metuebat. Sicque fit ut perfecta compunctio formidinis tradat ^j animum compunctioni dilectionis. In sacra veracique historia figurata narratione describitur quod *Axa filia Caleph sedens super asinum suspiravit* (Josue xv, 18 seq.). Cui dixit pater suus: *Quid habes?* atque illa respondit: *Da mihi benedictionem, terram Australem et arentem dedisti mihi, junge et irriguam. Tunc dedit ei pater suus irriguum superius et irriguum inferius. Axa quippe super asinum sedet, cum irrationabilibus carnis suæ motibus anima præsidet; quæ suspirans a patre terram irriguam petit; quia a Creatore nostro cum magno gemitu quærendæ sunt lacrymæ compunctionum. Quia ergo, ut dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei Pater suus irriguum superius, et irriguum inferius. Irriguum quippe superius accipit anima, cum sese in lacrymis cœlestis regni desiderio affligit; irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit* (Lib. iii Dialog., c. 34).

CAPUT XLVI.

De spe et formidine electorum.

Plerumque mens justì jam quidem quod perversè egisse meminit deplorat, jam prave acta non solum

^a Quæ sequuntur non reperiuntur in operibus sancti Gregorii.

^b Ed., sublevavit.

^c Ed., in hoc tempore. Verum hoc deest etiam in Norm. et Colb.

^d Deest non in Ed.

^e Ed., quia.

^f Ed., loqui.

^g Deest ad in Ed.

^h Ed., æternæ.

ⁱ Ed., flevit.

^j Ed., trahat. Longip. atque Edit. ut noster.

deserit, sed amarissimis etiam lamentis punit : sed tamen dum eorum quæ egit reminiscitur, gravi de iudicio pavore terretur (*Moral. lib. iv, c. 36, n. 71*). Electus quisque jam se perfecte convertit ; sed adhuc se perfecte in securitate non erigit, quia dum quanta sit districtio extremi examinis pensat, inter spem ac formidinem sollicitus trepidat, quia, justus Iudex veniens quid de perpetratis reputet, quid relaxet, ignorat. Sæpe mens poenitentis quam prava commiserit meminit ; sed hæc commissæ si digne fleverit ^a nescit, ac ne culpæ immanitas modum poenitentiae transeat, metuit. Plerumque culpam jam veritas relaxat, sed mens afflictæ adhuc de venia, dum valde sibi est sollicita, trepidat. Sanctus quisque vir etiam hic misericordiam suscipit, sed suscepisse se nescit, quia peccatum suum homo jam corrigendo et poenitendo deserit ; sed tamen adhuc districtum Iudicem de ejus retributione pertimescit. Illic justus quilibet sine ulla formidine misericordias Domini libere in æternitate cantat (*Psal. lxxxviii, 1*), ubi jam de peccati venia dubietas non erit ubi, jam securam mentem culpæ suæ memoria non addicit, ubi non sub reatu animus trepidat, sed de ejus indulgentia liber exsultat (*Reg. Past., part. iii, c. 29*). David propheta cum peteret, dicens : *Averte oculos tuos a peccatis meis* (*Psal. l, 11*), paulo superius intulit : *Delictum meum coram me est semper* (*Psal. l, 5*). Ac si diceret : Peccatum meum ne respicias, postulo, quia hoc respicere ipse non cesso. Unde et per alium prophetam Dominus dicit : *Et peccatorum tuorum memor non ero, tu autem memor esto* (*Isai. xliii, 25*). Providendum est his qui peccata sua deflent, ut singula quæque admissa considerent, et dum per unumquodque erroris sui iniquationem deflent, simul se ac totos lacrymis mudent. Per Jeremiam dicitur, cum Judææ singula delicta pensarentur : *Divisiones aquarum deduxit oculus meus* (*Thren. iii, 48*). Divisas quippe ex oculis aquas deducimus, quando peccatis singulis dispersitas lacrymas damus. Neque enim uno eodemque tempore æque mens de omnibus dolet ; sed dum nunc hujus, nunc illius culpæ memoria acrius tangitur, simul de omnibus in singulis commota purgatur. Admonendi sunt timore formidinis oppressi, ut de misericordia quam postulant præsumant, ne vi immoderate afflictionis intereant. Neque enim pie Dominus ante delinquentium oculos flenda peccata opponeret, si per semetipsum ea districte ferire voluisset. Constat enim quod suo iudicio ^b abscondere voluit, quos miserando præveniens sibi metipsis iudices fecit. Hinc enim scriptum est : *Præveniamus faciem ejus in confessione* (*Psal. xciv, 2*). Hinc per Paulum dicitur : *Si nosmetipsos dijudicavimus, non utique judicemur* (*I Cor. xi, 31*). Sancti viri, in eo quod se peccasse meminerunt, quia pertimescunt et deflent, quid aliud quam corpus cooperiunt (*Lib. i in Ezech., homil. 4, n. 5*) ?

^a Ed., an commissæ digne defleverit.

^b Ed., quod a suo iudicio.

^c Ed., a districto examine.

^d Ed., faciamus.

Qui facta carnalia per superducta bona opera districto examine ^c abscondunt. Scriptum est : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (*Psal. xxxi, 1*). Peccata enim legimus, cum bona facta malis actibus superponimus. Omne enim quod operitur, inferius ponitur ; et hoc unde operitur, desuper ducitur. Quando ergo abdicamus mala quæ fecimus, et eligimus bona quæ facimus ^d quasi tegimen illi rei superducimus, quam videri erubescimus. Sancti viri adhuc in hac vita constituti habent, quod ante Dei oculos operire debeant, quia omnino est impossibile ut aut in opere, aut in locatione, aut in cogitatione nunquam delinquant (*Lib. i in Ezech., hom. 4, n. 6*). Per beatum Moysen Dominus ait : *Non accipies loco pignoris molam superiorem aut inferiorem* (*Deut. xxiv, 6*). Superior autem aut inferior mola est spes et timor : spes quippe ad alta subvehit, timor autem cor inferius premit. Mola superior et inferior ita sibi necessario jungitur, ut una sine altera inutiliter habeatur (*Moral. lib. xxxiii, c. 12, n. 24*). In peccatoris itaque pectore incessanter debet spes, et formido conjungi, quia incassum misericordiam sperat, si non etiam de misericordia confidit ^e. Loco pignoris mola superior aut inferior tolli prohibetur, quia qui peccatori prædicat, tanta dispensatione componere prædicationem debet, ut nec deficiat spe timorem subtrahat, nec subtracta spe in solo eum timore derelinquat. Mola superior aut inferior tollitur, si per prædicantis linguam in peccatoris pectore aut timor a spe, aut spes a timore dividatur.

CAPUT XLVII.

De poenitentia.

Omnis peccator in poenitentia duplum habere gemitum debet (*Moral. xxxii, c. 3, n. 4*). Nimirum quia et bonum quod oportuit, non fecit, et malum quod non oportuit, fecit. Cum ad bona opera non assurgimus, necesse est ut nosmetipsos dupliciter defleamus, quia et recta non fecimus, et prava operati sumus. Per beatum Moysen unus turtur pro peccato, alter vero offerri in holocaustum jubetur (*Levit. xv, 29, 30*). Holocaustum namque totum incensum dicitur. Unum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus ; de altero holocaustum facimus, cum pro eo [quod] bona negligimus ^f, nosmetipsos funditus succedentes igne doloris ardemus. Beatus Job per flagella proficiens, et a semetipso in magna sui redargutione dissentiens, dicit : *Idcirco ipse me reprehendo, et ago poenitentiam* (*Job. xlii, 6*). [Poenitentiam] agere est, contemplata summa essentia, nihil aliud quam favillam se cinerique cognoscere (*Moral. xxxv, c. 5, n. 6, 7*). In cilicio asperitas et punctio peccatorum ; in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum. Et idcirco utrumque hoc adhiberi ad poenitentiam solet, ut in punctione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus, et in favilla cineris perpendamus quid per ju-

^e Ed., quia incassum misericordiam sperat, si non etiam justitiam timeat : incassum justitiam metuit, si non etiam de misericordia confidat.

^f Ed., negligimus.

dicium facti sumus. Considerentur ergo in cilicio pungentia vigilia, consideretur in cinere per mortis sententiam subsequens justa poena vitiorum. Quia post peccatum carnis contumeliæ surrexerunt, videat homo in asperitate cilicii superbiendo quid fecit, videat in cinere usquequo peccando pervenit. Quasi quodam cilicio peccator pungitur, dum in mente sua asperis redargutionum stimulis confricatur. In cinere autem agit poenitentiam, quia ex primo peccato quid per justum iudicium factus sit solerter attendit (*Moral.* iv, 14, n. 26; *Job.* iii, 4). In tenebras diem vertimus, cum, nosmetipsos districte punientes, ipsa delectationis pravae blandimenta per districta poenitentiae lamenta cruciamus, et flendo insequimur quidquid in corde taciti ex delectatione peccamus. Fidelis quisque, dum cogitationes in iudicio exquiri subtiliter non ignorat, semetipsum introrsus discutiens, ante iudicium vehementer examinat, ut districtus Iudex eo jam tranquillus veniat, quo reum^a suum, quem discutere appetit, pro culpa punitum cernit. Omnipotens Deus subtiliter acta nostra considerat, et tamen hæc poenitentibus misericorditer relaxat (*Moral.* xii, c. 16, n. 20). Qui et duritiam in peccantibus conspiciat, sed tamen hanc, præveniente gratia, ad poenitentiam emollit. Culpas nostras Deus enumerat, cum nos ipsos ad singula quæ fecimus deffenda convertit. Quas misericorditer relaxat, quia eas dum nos punimus, ipse nequaquam in extremo examine iudicat; Paulo attestante, qui ait: *Si nosmetipsos dijudicemus, non ulique iudicemur* (*I ad Cor.* xi, 31; *Moral.* 12, c. 17, n. 21). Quod exterius agimus, nisi poenitentia interveniente diluamus, in secreto iudiciorum Dei sub quadam occultatione servatur, ut quandoque etiam de sigillo^b secreti exeat ad publicum iudicii. Cum vero pro malis quæ fecimus disciplinæ flagello atterimur, et hæc per poenitentiam dessemus, iniquitatem nostram signat, et curat quia nec inulta hic deserit, nec in iudicio punienda reservat. Signat igitur Deus delicta nostra, quia hic ea subtiliter attendit, ut feriat; curat vero, quia hæc per flagellum funditus relaxat. Beatus Job, humani generis assumens personam, dicit: *Signasti quasi in sacco delicta mea* (*Job* xiv, 17). Peccata nostra signantur in sacco, cum mala quæ fecimus sollicito semper corde pensamus. Quid namque est cor hominis nisi sacculus Dei? In Dei sacco signata portamus, quia culpas quas nos intuendo et poenitendo cognoscimus pius nobis conditor relaxat. Recte post signata in sacco delicta dicitur: *Sed curasti iniquitatem meam* (*Job*, *ibid.*), ac si aperte dicat: Quæ modo signas, ut poenitendo videam, agis, procul dubio, ne in retributione videantur.

CAPUT XLVIII.

De confessione.

Humilitatis testimonia sunt, et iniquitatem suam

^a Edit., *reatum*. Rhemenses et Remigiani omnes, necnon Norm. nostro consentiunt.

^b Edit., *de sacco secreti*. Probant lectionem nostram Excuss. vet. et recent.

^c Edit., *latendo*. Laud., Corb., Germ., secunda

PATROL. LXXX.

A quemque cognoscere, et cognitam voce confessionis aperire (*Moral.* xxii, c. 15, n. 30). Usitatum humani generis vitium est, et labendo^a peccatum committere, et commissum non confitendo prodere, sed negando defendere, atque convictum^d defendendo multiplicare. Ex illo quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiae ducimus, ex quo ipsam radicem traximus culpæ. Ad hoc primus homo requisitus fuerat, ut peccatum quod transgrediendo commiserat, confitendo deleteret; et interrogatur ubi esset, ut perpetratam culpam respiceret, et confitendo cognosceret, quam longe a conditoris sui facie abesset (*Gen.* iii, 10). Indicia veræ confessionis sunt, si cum quisque se peccatorem dicit, id de se dicenti etiam alteri non contradicit (*Moral.* xxii, c. 15, n. 33). Scriptum est: *Iustus in principio accusator est sui* (*Prov.* xviii, 17). Non magis peccator, sed iustus videri appetit; cum peccatorem se quisquis nullo arguente confitetur. Confessionis veritatem probat, cum alter malum quod fecimus increpat. Quod si superbe defendimus, liquet quia peccatores nos ex nobis fecte dicebamus. Curandum summopere est ut mala quæ fecimus et sponte fateamur, et hæc aliis arguentibus non negetur. Superbiæ quippe vitium est, ut quod se fateri quisque quasi sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignetur. Pignus debitoris est confessio peccatoris; a debitore enim pignus accipitur, cum a peccatore jam peccati confessio tenetur.

CAPUT XLIX.

De gravitate consilii.

C. Aliud est grave esse per consilium, aliud per peccatum; aliud est gravem esse per constantiam, aliud per culpam. Ista enim gravitas pondus habet oneris, illa virtutis (*Moral.* xix, c. 5, n. 8). Respectu supernæ remunerationis hoc præmium plerumque percipiunt animæ, uti ab intentione Dei non jam levi motu desiliant, sed in eo^a fixa constantiæ gravitate consistent. Judaicus populus leviter movebatur, de quo per prophetam dicitur: *Abiit vagus in viam cordis sui: Viam ejus vidi, et dimisi eum* (*Isai.* lvi, 17). Grave autem consilium cordis omnem inconstantiam vagationis expellit. Sunt animæ quæ levi motu nunc ista, nunc illa, desiderant^f. Omnipotens ergo Deus, quia ipsas leves fluctuationes mentium non leviter pensat, vagationem cordis relinquendo dijudicat. Sed cum per gratiam respicit vagam mentem, in consilii stabilitatem figit. Cum Deus omnipotens leves motus hominis misericorditer dignatur aspicere, hunc protinus ad constantiæ maturitatem format, atque supernæ gratiæ respectu cor ejus ad gravitatem consilii repente perducit.

CAPUT L.

De hospitalitate.

Hospitalitatem fraternitatis amare, charitatis opera diligere, nobis valde necessarium est (*Lib.* ii in Ev., manu, et Val. Cl., ut noster.

^d Edit., *et commissum negando ascondere, et convictum, etc.*

^e Ed., *in eum*.

^f Ed., *desiderant*.

hom. 23, n. 2). Unde egregius prædicator, nobis utraque commendans, ait: *Charitas fraternitatis maneat in vobis, et hospitalitatem nolite oblivisci* (Hebr. xiii, 1). Beatus Petrus princeps apostolorum hujus hospitalitatis gratiam cum benignitate fratribus exhibendam nobis commendat, dicens: *Hospitales invicem sine murmurationibus* (1 Pet. iv, 9). Hinc ipsa Veritas dicit: *Hospes fui, et suscepistis me* (Matth. xxv, 36). Mira pietate Redemptor noster loquitur ex suorum compassionis membrorum, dicens: *Quodcumque uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis* (Ibid., 40). Ipse igitur nos per hoc quod caput nostrum est adjuvat, qui per nostra bona opera in suis membris adjuvatur (Moral. lib. xvi, c. 2, n. 2). Pensandum nobis est quantum hospitalitas fraternæ compassionis valeat, quantum nos omnipotenti Domino misericordiae viscera conjungant (Lib. ii in Ev., hom. 39, n. 10). Inde enim ei qui est super omnia appropinquamus, unde nos per compassionem proximi etiam sub nosmetipsos deponimus. In rebus corporalibus nemo alia tangit, nisi qui tenditur; in rebus vero spiritualibus certum est quia quanto plus per compassionem attrahimur, tanto altis verius propinquamus. Redemptori generis humani ad ædificationem nostram minime sufficit quod in extremo iudicio dicturum se esse pertulit: *Quandis fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 42), nisi et ante iudicium hoc in se ostenderet quod dixisset; ut videlicet demonstraret quia bona quisquis nunc opera indigentibus exhibet, ei hæc specialiter impendit tuus libere amore exhibuerit. Et tanto in se plus quisque maiorem mercedem recipit, quanto nec eum despicit qui amplius despiendus videtur.

CAPUT LI.

De corruptione vite præsentis.

Justis in hac vita positæ ipsa sarcina suæ corruptionis onerosa est, quod vigilie delatigant, somnus queritur, ut vigiliam labor atque anxietas temperetur (Moral. xii, c. 13, n. 17). Nonnunquam etiam totius occidit, fames corpus avertit, atque ut ejus necessitates repellatur, cibi requiruntur. Sed sæpe et cibi gravant, qui ad repellendum debilitatis gravamen quæsi fuerant. Gravis est valde sarcina corruptionis, quæ nisi vehementer onerosa esset, Paulus nequaquam diceret: *Vanitati creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subiecit in spe, quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Scimus enim quod *universa creatura congemiscit*^a et parturit usque adhuc (Rom. viii, 20). Quousque subditi corruptioni sumus, Auctori nostro minime respondemus, quia dum corruptio ab incorruptione longe est, similitudo apta nostræ responsioni nobis est (Moral. xii, c. 14, n. 18). Beatus Job, æternæ incorruptionis statum desiderans, dicit: *Operi manuum tuarum porriges dexteram*^b tuam (Job. xiv, 15; Moral. xii, cap. 15, n. 19). Ac si

patenter dicat: Idcirco creatura corruptibilis persistere ad incorruptionem potest, quia Dei omnipotentis manu erigitur, et sui respectus gratia et persistat tenetur. Humana creatura eo ipso quo creata est, in semetipsa habet sub se defluere; sed a conditor suo homo accipit, ut et super se contemplatione rapiatur, et in seipso in incorruptione teneatur. Creatura humana corruptioni subdita, ne sub se defluat, sed in incorruptione persistat, ad incommutabilitatis statum Auctoris sui dextera levatur.

CAPUT LII.

De salute corporis.

Admonendi sunt incolumes, ut salutem corporis exerceant ad salutem mentis; ne si acceptæ incommutabilitatis gratiam ad usum nequitiae inclinent, donec deteriores fiant; et eo postmodum supplicia graviora mereantur, quo nunc largioribus bonis Dei male uti non metuunt (Reg. Past. p. iii, c. 12). Admonendi sunt incolumes, ne opportunitatem salutis in perpetuum promerenda despiciant. Scriptum namque est: *Ecco nunc acceptabile*^d, *ecce nunc dies salutis* (1 Cor. vi, 2). Dicendum est eis, ne placere Deo, si cum possunt noluerint, cum voluerint a se non possint. Salus corporis, quando ad bene operandum accepta despicitur, quanti sit muneris amissa sentitur; et infructuose ad ultimum queritur, quæ congruo concessa tempore utiliter non habetur. Per Sapientissimum Solomonem dicitur: *Ne des alienis laborem*^e tuum, et annos tuos crudeli, ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena, et gomas in novissimis, quando consumpseris carnes et corpus tuum (Prov. v, 9 seq.). Quisamque a nobis alieni sunt, nisi maligni spiritus, qui a celestis sunt patriæ sorte separati? Quis vero honor noster est, nisi quod etiam in luteis corporibus conditi, ad conditoris tamen nostri sumus imaginem et similitudinem creati? Vel quis alius crudelis est, nisi ille apostata angelus, qui et semetipsum poena mortis superbiendo percudit, et inferre mortem humano generi etiam perditus non pepercit? Honorem suum alienus dat, qui, ad Dei imaginem ac similitudinem conditus, vite suæ tempora malignorum spirituum voluptatibus administrat. Annos etiam suos crudeli tradit, qui ad voluntatem male dominantis adversarii accepta vendi spatia expendit. Quisquis per acceptam valetudinem corporis, per attributam sibi sapientiam mentis non exercendis virtutibus, sed perpetrandis vitiis, elaborat, nequaquam suis viribus suam domum, sed extraneorum habitacula, id est, immundorum spirituum facta, multiplicat, nimirum vel luxuriando, vel superbiendo agens, ut etiam se addito perditorum numerus crescat. Plerumque accepta salus carnis per vitia expenditur; sed cum repente subtrahitur, cum molestiis caro atteritur, cum jam egredi anima urgeitur, diu male habita, quasi ad bene vivendum salus amissa requiritur.

^a Ed., ingemiscit.

^b Ed., porriges dexteram.

^c Ed., in corruptione.

^d Ed., tempus acceptabile.

^e Ed., honorem.

Tunc recte gemunt homines, quod Deo servire non possunt, quando divina suæ negligentiae recuperare servitio nequaquam possunt. Unde alius dicitur: *Cum occideret eos, tunc quærebant eum (Ps. Lxxvii, 34).*

CAPUT LIV.

De ægitudine corporis.

Admonendi sunt ægri, ut eo se Dei filios sentiant, quod illos disciplinæ flagella castigant. Nisi enim correctis filiis hereditatem dare dispoſeret, erudire eos per molestias non curaret (*Reg. Past., ubi sup.*). Dicendum est ægris ut si celestem patriam suam credunt, necessarium est ut in hac labores, velut in aliena patria, patientur. Lapides sanctuarii Domini extra tunc sunt, ut in constructione templi absque mallei sonitu ponerentur. Quia videlicet tunc foras per flagella tundimur, ut intus in templum Dei postmodum sine disciplinæ percussione disponamur; quatenus quicquid in nobis est superfluum modo percussio resecat, et tunc sola nos in ædificio concordia charitatis liget. Admonendi sunt ægri, ut considerent pro percipiendis terrenis hereditatibus, quam dura carnis filios disciplinæ flagella castigent. Cur ergo nobis divinæ correctionis poena gravis est, per quam et nunquam amittenda hereditas percipitur, et semper mansura supplicia vitantur? Considerent ægri quanta salus cordis sit molestia corporalis, quæ ad cognitionem sui mentem revocat, et quam plerumque salus abjicit, infirmitatis memoria reformatur, ut animus, qui extra se in elatione ducitur cui sit conditioni subditus ex percussa quam sustinet carne memoretur. Plerumque caro per molestias tarda flagello suo mentem Deum indicat, quem mens ipsa carni prædens non videbat, ita tu austeritatem spiritus proicere in hoc mundo cupientis, velut iter tendentis impediatur, donec ei invisibilem qui sibi obviatur innotescat. Admonendi sunt ægri, ut considerent quam sit muneris molestia corporalis, quæ et admissa peccata diluit, et ea quæ poterant admitti compescit, quæ sumpta ab exterioribus plagis concussæ menti poenitentia vulnera indigit. In Proverbiis Salomonis scriptum est: *Livor vulneris abstergit mala, et plagæ in secretioribus ventris (Prov. xx, 20).* Mala enim livor vulneris abstergit, quia flagellorum dolor vel cogitatus vel perpetratus nequitias diluit. Cum exterius percutimur, ad peccatorum nostrorum memoriam lacrimæ afflictive revocamur, ante oculos nostros cuncta quæ a nobis sunt male gesta reducimus, et per hoc quod foras patimur magis intus quod fecimus dolemus. Unde fit ut inter aperta vulnera corporis amplius nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitias pravi operis occultum vulnus doloris. Admonendi sunt ægri quatenus patientia virtutem servant, ut incessanter quanta Redemptor ab his quos creaverat pertulit mala considerent. Cur itaque asperum creditur ut a Deo homo toleret flagella pro malis, si tanta Deus ab hominibus pertulit mala pro bonis? Aut quis sana

A intelligentia de percussione sua ingratus exstet, si ipse hinc sine flagello non exiit, qui hic sine peccato vixit?

CAPUT LIV.

De morte corporis.

Præfixi dies singulis ab interna Dei præsentia nec augeri possunt, nec minui, nisi contingat ut ita præscindatur, ut aut cum optimis operibus longiores sint, aut cum pessimis breviores, sicut Ecclesiæ augmentum dierum meruit impensione lacrymarum, et sicut de perversis scriptum est: *Indisciplinatus obviat morte (Moral. lib. i, c. 52, n. 84).* Omne quod servandum præbens incrementum laboramus vix usque ad mortem sufficit (*Lib. ii in Evang., homil. 27, n. 5*). Mors namque interveniens fructum nostri laboris abscidit; quod vero pro æterna vita agitur, etiam post mortem servatur; et tunc apparere incipit, cum laborum carnalium fructus corporis non videtur. Isti ergo illa retributio incipit, ubi ista terminatur. Mortem namque ultimam Dominus noster idcirco voluit esse incognitam, ut semper posset esse suspecta; ut dum illam providere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur (*Lib. i in Evang., homil. 13, n. 6*). Quia ventrem mortis tempus ignoramus, et post mortem operari non possumus, superest ut ante mortem tempora iudicii rapiamus. Sic enim sic mors ipsa cum venerit videtur, et priusquam veniat semper timeatur (*Moral. lib. i, c. 55, n. 88*). Redemptor noster suscepit mortem, ne mori timeremus. Quædā resurrectionem, ut nos resurgere posse confidamus. Unde et eandem mortem non plusquam triduanam esse voluit, ut ei in illo resurrectio differretur, in nobis omnimoda competeretur. Nos per mortem carnis usque ad finem mundi remanemus in pulvere; Christus autem die tertia ab ariditate mortis viruit, et divinitate sua nobis potentiam in ipsa innovatione suæ carnis ostendit. Exutam carne animam nequaquam jam visus hominis aspectus, quæ post mortem non liberat, quem ante mortem gratia ad veniam non reformat (*Moral. lib. viii, c. 15, n. 30*). Beatus David ait: *Exibit spiritus eorum, et revertetur in terram suam (Psalm. cxlv, 4).* Tunc spiritus per cognitionem reatus sui ad terram consternitur, cum caro, quam vitam suam credit, redire ad pulverem urgetur. Paululum in præsentī vita roboratus est homo, quia hic vivendi vires ad modicum accepit, ut in perpetuum transeat, ubi ejus vitam terminus non concludat (*Moral. lib. xii, c. 19, n. 24*). Sed in hac brevitate, ubi roboratus est, colligit unde in perpetuitate inveniat, vel ut semper gaudeat, vel ut suscepta supplicia non evadat. In libro beati Job scriptum est: *Immutabis faciem ejus, et emittes eum (Job xiv, 20; Moral. lib. xii, c. 20, n. 25).* Facies hominis immutatur, cum ejus species morte attuleritur. Emittere vero, quia ab his quæ volens tenuit, transire ad æternam cogitur nolens. Dumque ad illa perducitur, hæc quæ diu cogitata

^a Ed., quæ.

^b Ed., carnales filios

^c Ed., quæ ergo.

^d Ed., infirmitatis memoriam.

tenoit, qualiter sese habitura sint relictæ nescit. A Sicut hi qui adhuc viventes sunt, mortuorum animæ quo loco habeantur ignorant, ita mortui vita in carne viventium post eos qualiter disponatur nesciunt, quia et vita spiritus longe est a vita carnis, et sicut corporea atque incorporea diversa sunt genere, ita etiam distincta cognitione (*Ibid.*, c. 21, n. 26). Quod tamen de animabus sanctis sentiendum non est, quia quæ intus omnipotentis Dei claritatem vident, nullo modo credendum est quia sit foris aliquid quod ignorent. Omnipotens Dominus ideo latere nos voluit finem nostrum, ut dum incerti sumus quando moriamur, semper ad mortem parati inveniri debeamus ^a (*Moral. lib. I, c. 58, n. 43*). Cur igitur quasi de certo extollitur, cujus vita sub pœna incontinentiæ tenetur? Paulus egregius prædicator ait: *Qui sumus in hoc habitaculo, ingemiscimus gravati, eo quod volumus expoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita* (*II Cor. v, 4*; *Moral. lib. xxxi, c. 53, n. 70*). Ecce et mori desiderat, et tamen carne expoliari formidat. Cur hoc? quia etsi victoria in perpetuum lætificat, ipsa nihilominus ad præsens mortis ^b pœna perturbat. Et quamvis vincat amor subsequentiis muneris, tangit tamen non sine mœrore animum pulsus doloris. Sicut enim vir fortis, cum vicino jam belli certamine armis accingitur, palpitat et festinat, tremat et sævit, quasi pavore per pallorem cernitur, sed per iram vehementer urgetur: ita vir sanctus, cum passioni mortis propinquare se conspicit, a naturæ suæ infirmitate concutitur, et spei suæ soliditate roboratur. De vicina quidem morte trepidat, et tamen, quod moriendo verius vivat, exultat. Unus-

^a Ed., inveniamur.

^b Deest mortis in Ed.

A quisque vir sanctus ad regnum non potest nisi interposita morte transire. Et idcirco confidendo quasi ambigit, et quasi ambigendo confidit, et gaudens metuit, et metuens gaudet, quia scit quod ad bravium quietis non perveniet, nisi hoc quod interjacet cum labore transcendat. Cum morbos a corpore nostro repellere cupimus, tristes quidem amarum purgationis poculum sumimus, certi autem de subsequenti salute gaudemus. Quia enim pervenire corpus aliter ad salutem non valet, in potum ^c libet etiam quod tædet. Cumque amaritudini inesse vitam animus conspicit, mœrore turbatus hilarescit. In libro Salomonis scriptum est: *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit* (*Eccle. xi, 3*; *Moral. lib. xii, c. 4, n. 5*). Ligni namque nomine vir justus aut etiam injustus exprimitur, sicut per prophetam Dominus dicit: *Ego Dominus humiliavi lignum sublime* (*Ezech. xvii, 24*). In die mortis suæ justus ad Austrum cadit, peccator ad Aquilonem, quia et justus per fervorem spiritus ad gaudia ducitur, et peccator cum apostata angelo, qui dixit: *Sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis* (*Isai. xiv, 13*), in frigido suo corde reprobat. *Lignum in quocunque loco ceciderit, sive ad Austrum, sive ad Aquilonem, ibi erit*, quia cum humani casus tempore, sive sanctus, seu malignus spiritus egredientem animam claustra carnis acceperit, in æternum secum sine ulla permutatione retinebit. Ut nec exaltata ad judicium ^d proruat, nec mersa æternis suppliciis, ultra ad remedium ereptionis ascendat (*Moral. lib. viii, c. 15, n. 30*).

^c Ed., in potu.

^d Ed., supplicium.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

De quadripartita qualitate locutionis.

Omne quod dicitur, quadripartita potest qualitate distinguî: si aut mala male, aut bona bene, aut mala bene, bonaque male dicantur (*Moral. lib. xxii, c. 1, n. 15*). Male enim malum dicitur, cum res perversa suadet, sicut scriptum est: *Benedic Deo, et morere* (*Job. ii, 9*). Bene bonum dicitur, cum recte recta prædicantur. Sicut Joannes ait: *Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth. iii, 2*). Malum bene dicitur, quando per os dicentis idcirco vitium exprimitur, ut reprobetur, sicut Paulus ait: *Feminae eorum immutaverunt naturalem usum in eum qui est contra naturam* (*Rom. i, 26*). Quo videlicet loco execranda quoque virorum facinora subdidit, sed honeste inhonesta narravit, ut multos ad honestatis formam inhonesta narrando revocaret. Male bonum dicitur, cum rectum aliquid recto studio non profertur, sicut illuminato cæco Pharisæi dixisse perhibentur: *Tu sis discipulus ejus* (*Joan. ix, 28*).

Quod maledictionis utique dixerunt studio, non orationis voto. Vel sicut Caiphas ait: *Expedi unum mori pro populo, ut non tota gens pereat* (*Joan. xi, 50*). Bonum quippe, sed non bene locutus est, quia dum crudelitatem necis appetiit, redemptionis gratiam prophetavit.

CAPUT II.

De divinis judiciis.

Cum valde occulta sint divina judicia, quibus in hac vita nonnunquam bonis male sit, malis bene, tunc occultiora sunt, cum et bonis hic bene est, et malis male (*Moral. lib. v, c. 1, n. 1*). Nam cum bonis male est, malis bene, hoc fortasse deprehenditur, quia et boni si qua deliquerunt, hic recipiunt, ut ab æterna plenius damnatione liberentur, et mali bona, quæ pro hac vita faciunt, hic inveniunt, ut ad sola in posterum tormenta pertrahantur. Unde et ardenti in inferno diviti dicitur: *Memento, fili, quia recepit bona in vita tua, et Lazarus similiter mala* (*Luc. xvi, 25*). Cum bonis in præsens sæculum bene

est, et malis male, incertum valde sit utrum boni idcirco bona accipiant, ut provocati ad aliquid melius crescant; an justo latentique judicio hic suorum operum remunerationem recipiant, ut a præmiis vitæ sequentis inanescant. Ut utrum malos idcirco adversa feriant, ut ab æternis suppliciis corrigentia defendant; an hinc eorum pœna incipiat, ut quandoque complenda eos ad ultima gehennæ tormenta perducat. Quia inter divina judicia gravi incertitudinis suæ caligine humana mens premitur, sancti viri, cum sibi suppetere prospera hujus mundi conspiciunt, pavida suspicione turbantur. Timent enim, ne hic laborum suorum fructus recipiant, timent quod divina justitia latens in eis vulnus aspiciat, et exterioribus eos muneribus cumulans, ab intimis repellat. Unde per Psalmistam dicitur: *Palpebræ ejus interrogant filios hominum* (Psal. x, 5; lib. II in Ezech., homil. 5, n. 6). Palpebræ quippe Dei judicia sunt ipsius, quæ aliquid nobis claudunt, aliquid aperiunt. Aperiendo namque nos interrogant, si intelligendo non extollimur. Claudendo nos interrogant, si non despiciamus quæ intelligere non valemus. Palpebris apertis cernimus, clausis nil videmus (Moral. lib. xxviii, c. 4, n. 15). Quid ergo, quid per palpebras Dei, nisi, ut paulo superius dictum est, ejus judicia accipimus? Quæ juxta aliquid clauduntur hominibus, et juxta aliquid reserantur. Superfecto ignorantie nostræ velamine incomprehensibilitas divini judicii humanæ mentis oculo nullatenus penetratur, sicut scriptum est: *Judicia Dei velut abyssus multa*^a (Psal. xxxv, 7; Moral. lib. xxix, c. 30, n. 57). Nemo judicia divina perscrutari appetat, cur cum alius repellitur, alius eligatur; vel cur cum alius eligitur, alius repellatur, quia attestante Paulo didicimus: *Inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* (Rom. xi, 35; Moral. lib. ix, c. 15, n. 22). Divinorum facta judiciorum semper indiscussa veneranda sunt, quia injusta esse nequaquam possunt. Rationem quippe de occulto ejus consilio quærere, nihil est aliud quam contra ejus consilium superbire. Cum judiciorum Dei causa non deprehenditur, restat ut sub factis illius cum humilitate taceatur, quia nequaquam sufficit sensus carnis, ut secreta penetret majestatis. Ad semetipsam humana mens redeat, et quod de divinis judiciis apprehendere non valet, non requirat, ne si divinæ iræ causa [discutitur amplius discussa^c] provocetur, et quam placare humilitas poterat, inextinguibiliter superbia accendat. Per apostolum Paulum dicitur: *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo* (Rom. ix, 20; Moral. ix, c. 14, n. 21)? Semetipsum homo considerans tacet, et divina judicia discutere metuit, qui esse se pulverem agnoscit. Respondere Deo non posse convincitur, qui homo nominatur. Quia per hoc quod de humo sumptus est, judicia superna discutere dignus non est. Idem prædicator egregius, occulta divino-

A rum judicia considerans, ait: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* (Rom. xi, 35; Moral. lib. xxviii, c. 4, n. 15)! Cum secreta Dei judicia de repulsione Judæorum et gentium vocatione discuteret, atque ad ea pervenire non posset, rectum valde responsum dedit, qui Deo se in ipsa ignorantia scienter inclinavit. Quantalibet quisque virtute proficiat, qualibet scientia excrescat, penetrare non sufficit, quo nos conditor moderamine judiciorum regit.

CAPUT III.

De his qui in peccatis labuntur, quod post ruinam surgere queant.

Peccata carnis experti, saltem post naufragium B mare metuunt, et perditionis suæ discrimina vel cognita perhorrescant, ne qui pie post perpetrata mala servati sunt, hæc improbe repetendo moriantur (Reg. Past. part. III, c. 28). Peccanti animæ, et nunquam a peccato desinenti dicitur: *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluit erubescere* (Jerem. iii, 3). Admonendi itaque sunt lapsi, ut studeant, quatenus si accepta naturæ bona integra servare noluerunt, saltem scissa resarciant. Quid dicturi sunt peccata carnis experti, si, aliis in integritate stantibus, ipsi nec post damna resipiscunt? Quid dicturi sunt, si cum multi et alios secum ad regnum deferunt, hi expectanti Domino nec semetipsos reducunt? Dicendum est lapsis, ut præterita admissa considerent, atque imminetia devitent. Quatenus transactas culpas ad memoriam revocent, et pollui in futuris erubescant. Per Ezechielem prophetam de filiabus Judææ dicitur: *Fornicatæ sunt in Ægypto in adolescentia sua*^d; *ibi subacta sunt ubera eorum, et fractæ sunt mammæ pubertatis earum* (Ezech. xxiii, 3). In Ægypto quippe ubera subiguntur, cum turpi hujus mundi desiderio humanæ mentis voluntas subternitur. In Ægypto pubertatis mammæ franguntur, quando naturales sensus adhuc in semetipsis integri pulsantis concupiscentiæ corruptione vitiantur. Admonendi sunt peccata carnis experti, ut vigilantia cura conspiciant post delicta nobis ad se redeuntibus Deus quanta benevolentia sinum suæ pietatis expandat. Per Jeremiam prophetam Dominus dicit: *Si dimiserit vir uxorem suam, et illa recedens duxerit virum alium, nunquid revertetur ad illam ultra? Nunquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus* (Jerem. iii, 1). Ecce de fornicata et relicta muliere argumentum justitiæ præponitur^e; et tamen nobis post lapsum redeuntibus non justitia, sed pietas exhibetur. Hinc utique colligamus, si nobis delinquentibus tanta pietate parcitur, a nobis nec post delictum redeuntibus quanta improbitate peccatur. Aut quæ ab illo erit improbis venia, qui non cessat vocare post culpam.

^d Ed., in Ægypto, in adolescentia sua fornicatæ sunt.

^e Ed., proponitur.

^a Ed., timent ne quod.

^b Ed., judicia tua abyssus multa.

^c Ed.: Verba hæc nostro Cod. desunt ob librarii, ut puto, oscitantiam.

Isaias propheta dicit: *Erunt oculi tui videntes præceptorem suum, et aures tuæ audient verbum post tergum monentis* (Isai. xxx, 20). Quasi enim coram positus Deo quisque verba monitionis ejus percipit, cum priusquam peccata perpetret, voluntatis ejus præcepta cognoscit. Adhuc enim ante ejus faciem stare est, necdum eum peccando contemnere. Cum vero, derelicto bono innocentiae, iniquitatem eligens appetit, terga jam in ejus faciem mittit. Omnipotens Deus, quasi post tergum nos subsequens monet, quia etiam post culpam ad se redire persuadet. Aversum revocat, commissæ non respicit, revertenti sinum pietatis expandit. Vocem ergo post tergum monentis audimus, si post peccata humili et contrito corde revertimur. Debeamus igitur pietatem vocantibus erubescere, si justitiam nolumus formidare, quia tanto graviore improbitate contemnitur, quanto et contemptus adhuc vocare non dedignatur. Per Jeremiam ^a prophetam Dominus dicit: *Et venies usque ad Babylonem, ibi liberaberis* (Mich. iv, 10; Lib. i in Ezech., homil. 10, n. 22). Babylon quippe confusio interpretatur. Sæpe enim quis postquam in confusione vitiorum ceciderit, erubescens mala quæ perpetravit, ad penitentiam redit, seque a suis lapsibus bene vivendo erigit. Quid ergo iste nisi usque ad Babylonem venit, et ibi liberatus est? Numquam quisque erubescens mala quæ fecit, se contra se erigit, et bene operando ad statum rectitudinis redit. In Babylone itaque liberatus est, qui per divinam gratiam ostenditur etiam de confusione salvatus. Propheta ergo ad transmigrationem loquitur, cum illos increpat qui a statu rectitudinis ad erroris vitia in transmigratione ^b ceciderunt.

CAPUT IV.

De muneribus, vel oblationibus, Deo offerendis.

Ab omnipotente Deo munus ex manu non accipitur quod corde obligato in militia profertur. Mundari etenim debet prius animus qui munus offerre vult Deo, quia omne quod datur Deo, ex dantis mento repensatur. Quia malitiæ macula ab interiore nostro homine cogitationis immutatione tergendæ est, quia iram iudicis placare gescit oblatio, nisi ex munditia placeat offerrentis (*Moral. lib. xxii, c. 14, n. 27, 28*). In libro Genesios scriptum est: *Respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus; ad Cain autem et ad munera illius non respexit* (Gen. iv, 4, 5). Neque enim sacrum eloquium dicit: Respexit ad munera Abel, et ad Cain munera non respexit; sed prius ait quia *respexit ad Abel*, et deinde subiunxit, *et ad munera ejus*. Et rursum dicit quia *non respexit ad Cain*, et deinde subiungit, *nec ad munera ejus*. Ex dantis namque corde id quod datur accipitur. Idcirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt. Prius namque ad eum legitur Dominum respexisse, qui dabat, quam ad illa quæ dabat. Ut audito scilicet narrationis hujus ordine discamus quia exteriora munera ex interna cordis

munditia condiuntur. Virtus discretionis unamquemque nostrum doceat qualis apud se esse debeat, cum exteriora bona non solum Deo per oblationis votum, sed etiam proximis administrat. A discordantibus accipere non vult Dominus sacrificium, holocaustum suscipere recusat. Hinc ergo perpendi debet quantum sit malum discordia, propter quod et illud abjicitur, per quod culpa lazatur (Lib. i in Ezech., homil. 8, n. 9). In libro Ecclesiastico scriptum est: *Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui* (Eccli. xxxiv, 24; Reg. Past. part. iii, c. 21). Quid namque esse intolerabilius potest quam mors filii ante oculos patris? Hoc itaque sacrificium quanta imaspiantur ostenditur, quod orbi patris dolori compatitur. Aliud est pro peccatis misericordiam facere, aliud pro misericordia facienda peccare. Quæ jam nec misericordia nuncupari potest, quia non ad dulcem fructum proficit, quæ per virus pestiferæ radicia amarescit. Improborum hominum sacrificia per prophetam Dominus reprobant, dicens: *Ego Dominus diligens iudicium, et odio habens rapinam in holocausto* (Isai. lxi, 8). Plerique etenim indigentibus subtrahunt quæ Deo largiuntur. Sed quanta eos animadversione reumat Dominus demonstrat, dicens: *Hostiæ imptorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere* (Prov. xxi, 27). Plerumque homines pessimi quanta per oblationem Deo trihunt pensant, quanta autem rapiant considerare dissimulant; quasi mercedem operum numerant et perpendere scelerum culpas recusant.

CAPUT V.

De quinque sensibus corporis.

Pene nullum latet quod quinque sensus corporis nostri, videlicet visus, auditus, gustus, odoratus et tactus, in omne quod sentiunt atque discernunt virtutem discretionis et sensus a cerebro trahunt (*Moral. l. xi, c. 6, n. 8*). Et cum unus sit iudex sensus cerebri, qui intrinsecus præsidet, per meatus tamen proprios sensus quinque discernit. Deus omnipotens in genere humano mirabili dispositione operatus est, ut neque oculus audiat, neque aures videat, neque os olfactat, neque naris gustet, neque manus odorentur. Et cum uno sensu cerebri omnia disponantur, quilibet tamen horum sensus aliud facere non potest, præter id quod ex dispositione conditoris accepit. Ex istis sensibus corporalibus et exterioribus interiora et spiritualia colligenda sunt, ut per id quod in nobis publicum est transire debeamus ad secretum quod in nobis est et nosmetipsos latet. Sicut in Evangelio per quinque talenta quinque sensuum, id est, exteriorum, scientia exprimitur (*Matth. xxv, 15; Lib. i in Evang., homil. 9, n. 1*). Duobus vero intellectus et operatio demonstratur. Unius autem talenti nomine intellectus tantummodo designatur. In quinque corporis sensibus unusquisque subsistit. Geminatus autem quicquid exhibitum sumptum est.

^b Ed., transmigando.

^a Ed., per alium prophetam. Et revera non ex Jeremia, sed ex Mich., testimonium a Gregorio

donarium portat (Lib. i in Evang., Rom. 12, n. 1). Et quia ex utroque sexu fidelium multitudo colligitur, sancta Ecclesia decem virginibus similis demonstratur. Ad custodiendam cordis munditiam exteriorum sensuum nobis disciplina servanda est (Moral. lib. xxi, c. 2, n. 4). Nam quantalibet virtute mens polleat, quantalibet gravitate vigeat, carnales tamen sensus puerile quiddam exterius præscribunt. Et nisi interioris gravitatis pondere et quasi juvenili quodam vigore frenentur, ad fluxa quæque et levia mentem enervem trahunt. Per visum plerumque frequenter in culpam labimur, si incaute quod non licet aspicimus. Et cum sit invisibilis anima, nequaquam corporearum rerum delectatione tangitur, nisi quod inhærens corpori, quasi quædam egrediendi foramina ejusdem corporis sensus habet. Jeremias propheta, de corporis sensibus narrans, ait: *Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras* (Jerem. ix, 21). Mors quippe per fenestras ascendit, et domos ingreditur, cum per sensus corporis concupiscentia veniens habitaculum mentis irrumpit. Per Isaiam prophetam de justis dicitur: *Qui sunt hi qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas* (Isai. lx, 8)? Justi namque volare ut nubes dicti sunt, quia a terrenis contagiis sublevantur, et quasi columbæ ad fenestras suas sunt, quia per sensus corporis exteriora quæque intentione non respiciunt rapacitatis, eosque foras non rapit concupiscentia carnalis. Sanctus Job, qui acceptis corporis sensibus, velut subjectis ministris, quidam æquissimus iudex præest, culpas conspiciit, antequam veniant, et velut insidiantis morbi fenestras sui corporis claudit, dicens: *Pepigi sedus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine* (Job. xxxi, 4). Cum sit invisibilis anima, nequaquam corporearum rerum delectatione tangitur, nisi quod inhærens corpori, quasi quædam egrediendi foramina ejusdem corporis sensus habet. Quinque corporis sensus, visus scilicet, auditus, gustus, odoratus et tactus, quasi quædam viæ mentis sunt quibus foras veniat, et ea que extra ejus sunt substantiam concupiscat. Per hos etenim corporis sensus quasi per fenestras quasdam exteriora quæque anima respiciit, respiciens concupiscit. Quisquis per has corporis fenestras incaute exterius respiciit, plerumque in delectationem peccati, etiam nolens, cadit; atque obligatus desideris, incipit velle quod noluit. Præceptum animæ dum ante non providet, ne incaute videat quod concupiscat, cæca post incipit desiderare quod vidit. Unde et propheta mens, quæ sublevata sæpe mysteriis internis intererat, quia alienam conjugem incaute vidit, obtenebrata postmodum sibi ipse illicque conjunxit (II. Reg. xi, 2).

CAPUT VI.

De Satanæ tentamentis, vel fallaciis dæmonum.

Antiquus hostis bonorum vias tanta insidians arte circumvolat, ut per ea quæ ab eis bene gesta cognoverit ad malitiam aditum quærat (Moral. lib. xxxiii,

A c. 8, n. 13). Nam unde alium largiri quid conspiciit, inde alium in discordiæ flamma succendit. Et cum hunc respiciit misere, illi persuadet irasci, ut dum bonum quasi non communiter factum insinuat, concordans animos a honore gratiæ communis abscondat. Plerumque iustorum mentes antiquus hostis, cum ad mala suadendo non valet frangere, bonis satagit actibus inter eas mala seminare. Sed sancti viri has ejus insidias tanto celerius vincunt, quanto et subtilius deprehendunt. Quidam Corinthius, dum incesti facinus perpetrasset, eum doctor egregius in carnis interitum ad satisfactionem poenitentiae Satanæ tradidit, et in diem Domini salvum ejus spiritum reservavit (I Cor. v, 5). Magna quippe arte magisterii ipsi est traditus coactus in poenam, cui sponte est substratus in culpa, ut qui auctor fuerat ad vitium nequitiae, ipse flagellum feret disciplinae. Antiquus hostis a sinceritate divinæ innocentiae, malitiæ suæ succensus face, discordat, sed ab ejus judicio etiam discordando non discrepat (Moral. lib. xxxiii, c. 14, n, 28). Hostis humani generis viros justos semper arte malevola tentare appetit, sed tamen hoc Dominus pro eorum probatione, vel misericorditer fieri, vel iuste, permittit. Diaboli tentatoris licentia peccati Dei vocatur, in qua et desiderium tentatoris agitur, et tamen per eam miræ modo voluntas iusti dispensatoris impletur. Erudiendos electos suos Dominus sæpe tentatori subjicit, sicut post paradisi clausura, post tertii cæli secreta, ne revelationum magnitudine Paulus extolli posuisset, ei Satanæ angelus datus est (II Cor. xii, 7). Sed hac ipsa tentatione disponitur, ut qui elati perire poterant, humilitati a perditione serventur. Secreto dispensationis ordine unde sævire permittitur iniquitas diaboli, inde vis perficatur benignitas Dei. Hinc Paulus ait: *Propter quod ter Dominum rogaui, ut discederet a me; et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur* (Ibid., lib. ii in Evang., Rom. 27, n. 6). Non enim Filius Jesus est, Jesus autem Salvator, vel etiam salutaris, dicitur. Ille ergo in nomine Salvatoris petit, qui illud quod ad veram salutem pertinet petit. Hinc est quod Paulus apostolus non exauditur, quia ei liberaretur a tentatione, ei non proderat ad salutem. O Paulus, in cælo jam lævæ consocias, in paradisu duceris, aereceta Dei verba cognoscis, et adhuc a Satanæ angelo tentaris? Unde sic fortis, ut ad cælestia rapiaris? Unde sic infirmus, ut in terra hominem fugias, et adhuc a Satanæ angelo adversus tolles? Quia ipse qui te sublevar, rursus te sublimis sima mensura moderatur, ut ei in miraculis tuis nobis prædices virtutem Dei, et rursus in timore tuo reminisci nos facias infirmitatis nostræ (Moral. lib. xix, c. 6, n. 11). Quæ tamen infirmitas ne in desperationem nos pertrahat, cupi pulsat, dum de infirmitate tua Dominum rogaes, quia auditis non es, nobis quoque locutus es quid audisti: *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur* (Ibid., n. 12). Aperta ergo voce Dei ostenditur quia custos

^a Ed., insidiantis hosti. Germ. tamen et Corb. Germ. habent etiam insidiantis morbi.

est virtutis infirmitas corporis. Tunc interius custodimur, cum dispensatione Dei tolerabiliter tentamur. exteriorius, aliquando vitiiis, aliquando pressuris; nam eis quoque quos viros novimus fuisse virtutum tentationes atque certamina non defuere vitiorum. Duo sunt genera tentationum. Unum quod in mente etiam iusti hominis per repentinum eventum agitur, quatenus sic subito tentetur, ut hunc inopinato proventu concutiat, et prosternat, casumque suum non nisi postquam ceciderit videat. Aliud vero quod paulatim venit in mentem, et resistentem animam lenibus suggestionibus inficit, et omnes in eo vires iustitiæ non nimietate sua, sed assiduitate consumit (*Moral. lib. xii, c. 18, n. 24*). Est tentatio, quæ justos plerumque subita invasione prosternit, sicut scriptum est: *Mons cadens defluit, et saxum transfertur de loco suo* (*Job xiv, 18*); id est, mens sancta, cujus loco iustitia fuerat, impulsu subito transfertur ad culpam. Alia est tentatio quæ sese cordi hominis leniter infundit, omnemque duritiam fortitudinis corrumpit atque consumit, sicut in libro Job scriptum est: *Lapides excavant aquæ* (*Ibid., 9*), quia videlicet duritiam mentis absorbent assidua et mollia blandimenta libidinis, et lentum atque subtile vitium corrumpit durum et forte propositum mentis. Cum tentationem Dominus justo iudicio ejus menti, qui stare in alto cernitur, repente dominari permittit, quasi cadere ac defluere montem facit; et cum voluntas ad vitium commutatur, quasi ad locum altum saxum transfertur. Cum Deus omnipotens tentationem lentam atque subtilem, sed tamen assiduam, eorum qui esse fortes creduntur prævalere mentibus sinit, quasi lapides excavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur, quia nimirum suggestionem leni subacta mentis duritia molliitur. Projecta de superioribus dæmonia in hoc mundo dum mentes humiliter Deo adhærentium refugiant, pravis superborum operibus delectantur. Et velut bestię in herbis ludunt, cum reprobi spiritus humana corda ad illicitas cogitationes pertrahunt (*Moral. lib. xxxii, c. 2, n. 4*). An non immundis spiritibus ludere, est mentes hominum ad Dei imaginem conditas modo ficta promissione decipere, modo vacuis terroribus irridere, modo eis transitoria gaudia quasi mansura imprimere, modo mansuras poenas quasi transitorias levigare? Harum procul dubio bestiarum illusionem pertimuerat iste, qui dicebat: *Deus meus, in te confido, non erubescam; neque irrideant me inimici mei* (*Psal. xxiv, 2*). Per Jeremiam prophetam Dominus dicit: *Viderunt eam hostes, et deriserunt sabbata ejus* (*Thren. i, 7; lib. i in Ezech., homil. 12, n. 19*). Hostes quippe sabbata deriserunt, quando maligni spiritus otiosæ menti pravas cogitationes injiciunt, ut et si quiescit ab opere, non quiescat a malorum operum delectatione.

CAPUT VII.

Quot sunt tentamenta somniorum.

Sciendum est quod sex modis tangunt animam imagines somniorum (*Moral. lib. viii, 4, n. 44*). Ali-

^a Et., intercepti.

A quando namque somnia ventris plenitudine vel inanitate, aliquando vero illusionem, aliquando cogitationem simul et illusionem, aliquando revelationem, aliquando autem cogitationem simul et revelationem generantur. Sed duo quæ prima diximus omnes experimento cognoscimus; subjuncta autem quatuor in sacræ Scripturæ paginis invenimus. Somnia etenim nisi plerumque ab occulto hoste per illusionem florent, nequaquam hoc vir sapiens indicaret, dicens: *Multos errare fecerunt somnia, et illusiones vanæ* (*Eccli. xxxiv, 7*). Vel certe: *Non augurabimini, nec observabitis somnia* (*Lev. xix, 26*). Quibus profecto verbis cujus sint detestationis ostenditur quæ auguriis conjunguntur. Rursum nisi aliquando ex cogitatione simul et illusionem procederent, Salomon minime dixisset: *Multas curas sequuntur somnia* (*Eccl. v, 2*). Nisi aliquando somnia ex mysterio revelationis orientur, Joseph præferendum se fratribus per somnium non videret (*Gen. xxxvii, 7*); nec Mariæ sponsum, ut ablato puero in Ægyptum fugeret, per somnium Veritas admoneret (*Math. ii, 13, 14*). Rursum nisi aliquando somnia cogitatione simul et revelatione procederent, nequaquam Daniel propheta Nabuchodonosor visionem disserens, a radice cogitationis inchoasset, dicens: *Tu, rex, cogitare coepisti in stratu tuo quid esset futurum post hæc, et qui revelat mysteria ostendet tibi quæ ventura sunt* (*Dan. ii, 29*). Et paulo post: *Videbas, et ecce quasi statua una grandis, statua illa magna, et statura sublimis stabat contra te* (*Ibid., 31*), et cætera. Daniel itaque dum somnium adimplendum reverenter insinuat, et ex qua ortum sit cogitatione manifestat, patenter ostenditur quia hoc plerumque ex cogitatione simul et revelatione generetur. Cum somnia tot rerum qualitatibus alternent, tanto eis credi difficilius debet, quanto et ex quo impulsu veniant facilius non elocet (*Dial. lib. iv, c. 48*). Sancti viri inter illusiones atque revelationes, ipsas visionum voces, aut imagines, quodam intimo sapore discernunt, ut sciant vel quid a bono spiritu percipiant, vel quid ab illusore patiantur. Si erga somnia mens cauta non fuerit, per deceptorem spiritum multis se vanitatibus immergit, qui nonnunquam solet multa vera prædicere, ut ad extremum valeat animam ex una aliqua falsitate laqueare. Sæpe malignus spiritus his quos amore vitæ præsentis vigilantes inspicit^a, prospera etiam dormientibus promittit; et quos formidare adversa considerat, eis hæc durius somnii imaginibus intentat, quatenus indiscretam mentem diversa qualitate afficiat, eamque aut spe sublevans, aut deprimens timore, confundat (*Moral. viii, c. 24, n. 43*). Sæpe antiquus hostis etiam sanctorum corda afficere somniis nititur, ut ab intentione cogitationis solidæ ad tempus saltem momentumque deriventur, quanquam ipsi protinus animum ab illusionis imaginatione discutiant. Sed hostis insidians quo eos vigilantes minime superat, eo dormientes gravius impugnat. Humani generis hostem maligne agere etiam per somnia

superna dispensatio benigne permittit, ne in electorum cordibus ipse saltem a passionis præmio somnus vacet.

CAPUT VIII.

De nocturnis illusionibus.

Nocturnum est somnium tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde concipitur, quod tamen corpore ^a non expletur (*Moral. lib. ix, c. 55, n. 84*). Somnio nocturno pollutus egredi extra castra per legem præcipitur (*Deut. xxii, 10*), quia videlicet dignum est, ut qui immunda cogitatione polluitur indignum se cunctorum fidelium societatibus arbitretur, culpæ suæ meritum ante oculos ponat, et ex bonorum se æstimatione despicat. Illusione nocturna polluto extra castra exire est turpi impugnatione laboranti sese ex continentium comparatione despicere. Qui ad vesperam lavatur aqua, cum defectum suum conspiciens, ad poenitentiae lamenta convertitur, ut fletibus diluat omne quod animum occulta inquinatio accusat. Nocturno pollutus somnio post occasum solis aqua lotus ad castra per legem redire præcipitur, quia necesse est ut, defervescente tentationis ardore, unusquisque fiduciam iterum erga societatem bonorum sumat. Post lavationem aquæ occumbente sole ad castra revertitur, qui post lamenta poenitentiae, frigescente flamma cogitationis illicitæ, ad fidelium merita præsumenda reparatur, ut jam se a cæteris longe esse non æstimet, qui mundum se per obitum intîmi atque illiciti ardoris gaudet.

CAPUT IX.

De multimodis argumentationibus Satanæ.

Per argumenta pestifera antiquus hostis calliditas suæ vires erigit, et fluxa mortalium corda corrumpit (*Moral. xxxii, c. 20, n. 35*). Unde voce Dominica ad beatum Job dicitur: *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt* (*Job xl, 12*). Testes ^b ejus sunt suggestiones pravæ, quibus in mentis corruptione fervescit, atque inconstuprata anima iniqui operis prolem gignit. Testiculorum Behemoth nervi perplexi sunt, quia suggestionum illius argumenta vedementius alligantur, ut plerosque ita peccare faciant, quatenus si fortasse peccatum fugere appetant, hoc sine alio peccati laqueo non evadant, et culpam faciant, dum vitant; ac nequaquam se ab una valeant solvere, nisi in alia consentiant ligari. Plerumque contingit ut quidam, dum mundi hujus amicitias appetit, cuilibet alteri similem sibi vitam ducenti quod secreta illius omni silentio contegat se jurejurando constringit; sed is cui juratum est adulterium perpetrare cognoscitur, ita ut etiam maritum adulteræ occidere conetur (*Moral. xxxii, c. 10, n. 36*). Si ^c autem qui jusjurandum præbuit, ad mentem revertitur, et diversis hinc inde cogitationibus impugnatur, atque hoc silere formidat, ne silendo

adulterii simul et homicidii particeps fiat, ^d prodere trepidat, ne reatu se perjurii obstringat. Perplexis ergo testiculorum nervis ligatus est, qui ^e, in quamlibet partem declinet, metuit ne a transgressionis contagio liber non sit. Aliquando quisque, cuncta quæ mundi sunt deserens, ac per omnia frangere proprias voluntates quærens, alieno se subdere regimini appetit; sed eum qui sibi apud Deum præesse debeat minus cauta inquisitione discernit (*Ibid., n. 37*). Cui fortasse hic qui sine judicio eligitur, cum præesse jam cœperit, agere quæ Dei sunt prohibet, quæ mundi sunt jubet. Pensans itaque subditus vel quæ sit culpa inobedientiæ, vel quod contagium sæcularis vitæ, et obedire trepidat, et non obedire formidat, ne aut obediens Deum in suis præceptis deserat, aut rursus non obediens Deum in electo priore contemnat. Aperte ergo iste per indiscretionis suæ vitium perplexis testiculorum Behemoth nervis astringitur, qui ^f aut obtemperans, aut certe non obtemperans, in culpa transgressionis ligatur. Studebat proprias voluntates frangere, et curat eas etiam contempto priore solidare. Decevit anundum funditus relinquere, et ad curas mundi ex aliena voluntate compellitur redire. Perplexi Behemoth testiculorum nervi sunt, cum sic nos argumenta hostis illigant, ut culparum nodi, quo quærentur solvi, durius astringant. Argumenta namque machinationum diaboli quasi quo laxantur ut relinquunt, eo magis implicantur ut teneant (*Ibid., n. 38*). Est quoddam argumentum quod ad destruendas Satanæ versutias utiliter sit, ut cum mens inter minora et maxima peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur, quia et qui murorum undique ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevis murus invenitur.

CAPUT X.

De multimodis vitiis.

Antiquus hostis tentationis suæ vulnere ab omni parte nos impetit. Sæpe enim dum gula restringitur, ut libido subigatur, inanis gloriæ aculeus mentem pulsat (*Moral. lib. xiii, c. 16, n. 19*). Si autem corpus abstinentiæ afflictione non atteritur, contra mentem libidinis flamma se excitat. Sæpe dum servare parcimoniam nitimur, ad tenaciam labimur. Et sæpe dum possessa effuse tribuimus, ad avaritiam ducimur, quia rursus colligere quærimus quod tribuamus. Omne peccatum hostis quidem callidus suadet, sed nos ejus suasionibus consentiendo assidue peccata perpetrando cumulamur. Plerique dum vitiorum turbas vel desideriorum carnalium intra se excitant, prostratam pede miseræ frequentationis mentem calcant (*Moral. iv, c. 50, n. 57*). Alius juri se luxuriæ subdidit, atque ante mentis oculos schemata turpium perpetrationum fingit. Et cum effe-

^a Ed., corporis opere.

^b Ed., testiculi. At duo Germ., Laud. et Vindoc., legunt quoque testes.

^c Ed., is autem.

^d Ed., et prodere.

^e Ed., quia.

^f Ed., quia.

etus non tribuitur operis, hoc crebrius agitur intentione cogitationis. Voluptatis perfectio quaeritur, et concussus enerviter animus, hinc inde sollicitus et caecatus, occasionem nequissimæ expletionis rimatur. Mens itaque hæc quasi quemdam populum patitur, quæ insolenti vitiorum tumultu vastatur. Alius fræ se dominio stravit; et quid in corde, nisi jurgia, etiam quæ desunt, peragit? Ille sæpe præsentis non videt, absentibus contradicit, intra semetipsum contumelias profert, et recipit, receptis autem durius respondet; et cum qui obviet nullus adsit, magnis clamoribus rixas in corde componit. Turbam itaque hic intus sustinet, quem pondus vehemens inflammatae cogitationis premit. Alius juri se avaritiæ tradidit, et fastidians propria, aliena concupiscit. Ille plerumque concupita adipisci non valens, diem quidem in otium, noctem vero in cogitationem verat. Torpet ab utili opere, quia fatigatur illicita cogitatione. Consilia multiplicat, et sinum mentis cogitationum inventionibus latius expandit. Plerumque pervenire quisque ad concupita satagit, atque ad obtinenda hæc quosdam secretissimos causarum meatus quaerit. Qui mox ut in causa aliquid subtile invenisse se aestimat, jam obtinuisse quod cupierat exsultat, jam quid etiam adaptæ rei adjungat excogitat, atque ut in meliori statu debeat excoli pertrahit. Nonnunquam cupiditate alienæ rei humanus animus victus, jam quasi quæ conceperat possidet, et quasi ad meliorem speciem impulsu cogitationis adducit; sed mox insidias invidentium considerat, et quid contra se jurgii moveatur pensat. Exquirat quid respondeat, et cum rem nullam teneat, jam in defensionem rei repugnat. Quamvis ergo nihil de concupita re ceperit, habet tamen in corde jam fructum concupiscentiæ, laborem rixæ. Gravi itaque quasi populo premitur, qui instigantis avaritiæ tumultu vastatur. Alius se tyrannidi superbiæ subjeit, et cor miserum, dum contra homines erigit, vicio subtergit. Honorum sublimium infulas appetit, exaltari successibus exquirat, totumque quod esse desiderat sibi apud semetipsum in cogitationibus depingit. Jam quasi tribunali præsidet, jam sibi parare obsequia subjectorum videt, jam cæteris eminet, jam aliis mala irrogat, aliis, quia irrogaverint, recompensat, jam apud semetipsum stipatus cuneis ad publicum procedit, et quibus obsequiis fulciatur conspicit. Homo vitiiis subditus, dum in multis phantasmatibus inani cogitatione huc illicque versatur, alia conculcat, alia subleat. Jam de conculcatis satisfacit odiis, jam de sublevatis recipit favores. Qui igitur tot phantasmata cordi imprimit, quid iste aliud quam quasi somnium vigilans videt. Dumque tot rerum causas quas fingit tolerat, nimirum intrinsicatas ex desideris turbas portat. Alius jam illicita refugit, sed tamen bonis mundi carere pertimescit. Concessa tenere appetit, videri inter homines

A minor erubescit, et curat summo opere ne inops in domo sit, ne despectus in publico. Exquirat quid sibi sufficiat, quid necessitas subjectorum petat; atque ut sufficienter jura patronatus subditiis expleat, patronos quaerit, quibus ipse famuletur. Plerumque homo, dum familiariter vitis jungitur, eorum procul debio causis implicatur, quibus sæpe consentit in illicitis, et mala quæ propter semetipsum non appetit, committit propter altera quæ non dereliquit. Interdum nulner homo, inani cogitatione permotus, dum honorem suum in hoc mundo imminui trepidat, easque majores personas approbat, quæ jam per proprium judicium damnat. Is dum sollicitè cogitat quid patronis debeat, quid subjectis, quid sibi augeat, quid in affectibus prosit, quasi tanta frequentia turbarum premitur, quanta curarum importunitate laceratur.

CAPUT XI.

De nonnullis vitiis quæ se virtutes esse simulant.

Plerumque vitia virtutes se esse mentiuntur. Nam sæpe sub parcimonie nomine se tenacia palliat, contraque se effusio sub appellatione largitatis occultat (*Reg. past. part. II, c. 9*). Sæpe inordinata remissio pietas creditur, et effrenata ira spiritualis zeli virtus aestimatur. Sæpe præcipitata actio velocitatis efficacia, atque agendi tarditas gravitatis consilium putatur. Necesse est ut electus quisque virtutes ac vitia vigilantia cura discernat, ne aut tenacia occupet, et parcum se videri in dispensationibus exsulet; aut cum effuse quid fuerit perditum, largum se quasi miserando gloriatur; aut remittendo quod ferire debuit, ad æterna supplicia subditos pertrahat; aut immaniter feriendo quod delinquitur, ipse gravius delinquat; aut hoc quod agi recte ac graviter potuit, immature præveniens leviget; aut bonæ actionis meritum differendo, ad deteriora permutet. Aliquando antiquus hostis humanæ menti pium aliquid insinuat^a, ut ad crudelitatis terminum deducat, sicut est, cum plecti per disciplinam culpani prohibet, quatenus quæ hic non reprimatur gehennæ igne feriat (*Moral. lib. III, c. 36, n. 68*). Aliquando discretionis imaginem oculis hominum immundus spiritus objicit, et ad indiscretionis laqueos perducit, sicut est, cum impulsu ejus D pro infirmitate nobis plus alimentorum quasi discrete concedimus, sed indiscrete contra nos bella carnis excitamus. Aliquando diabolus effectum simulat bonorum operum, sed per hunc inquietudinem irrogat laborum, sicut est cum quis quiescere non valet, et quasi de otio judicari timet. Aliquando humani generis adversarius imaginem humilitatis ostendit, ut effectum^c humilitatis^d subtrahat, sicut est cum quosdam plusquam sunt infirmos atque inutiles sibi semetipsis asserit, ut dum se nimis indignos considerant, res in quibus prodesse proximis poterant ministrare pertimescant. Universa vitia, quæ sub

^a In Edit. deest in.

^b Ed., simulat.

^c Ed., affectum; hoc tamen loco notant PP. Be-

^d Ed., utilitatis.

virtutum specie antiquis hostis occultat, valde subtiliter manus compunctionis examinat (*Ibid.*, n. 69). Qui enim veraciter intus dolet, quæ agenda foras, quæ non agenda sint, fortiter prævidet. Cum vis compunctionis nos in intimis afficit, omnis strepitus praviæ suggestionis immutescit, quia si cor veraciter dolet, linguam contra nos vitia non habent (*Ibid.*, c. 37, n. 70). Nam cuncta plena vita rectitudinis quaeritur, supervacua suggestio pravitalis obdurator^a. Si fortis studio nos contra vitiorum incentiva stringimus, ipsa etiam vitia ad usum virtutis immutamus. Nonnullos ira possidet, sed hanc dum rationi subjiciunt, in sancti zeli ministerium vertunt. Nonnullos superbia erigit; sed dum divinæ fortitudinis^b animum inclinant, hanc ad defensionem justitiæ in vocem liberæ auctoritatis mutant. Nonnullos fortitudo carnis illecebrat; sed dum exercendis piis operibus corpus subdunt, unde iniquitatis stimulum passi sunt, inde pietatis lucra mercantur. Unde et bene beatus Job post multa certamina hostiam pro amicis obtulit. Quos enim per contentionem diu hostes pertulit, quandoque per sacrificium cives reddidit. Sæpe dum de castitatis munditia quisque extollitur, sorde avaritiæ fœlatur. Et dum de virtute largitatis speciosus ostenditur, luxuriæ maculis inquinatur. Dumque castitatis atque largitatis decore vestitur, velut ex zelo justitiæ, crudelitatis atrocitate fuscatur (*Moral.* lib. v, c. 20, n. 39). Sæpe quisque largitate, castitate, pietate, ex pulchra visione inquiritur; sed infusa^c superbiæ obscuritate notatur. Sicque fit ut intermistis vitiis dum mundam in se speciem hypocrita non ostendit, quasi unum colorem tigris habere nequaquam possit. Sæpe nonnulla vitia virtutes se esse mentiuntur, sicut effusio nonnunquam misericordia, et tenacia nonnunquam parcimonia, et crudelitas aliquando justitia vult videri (*Moral.* lib. xxiii, c. 14, n. 19). Plerumque mentem ad loquendi impetum, vanæ gloriæ anxietas nequaquam se intra silentium capiens, quasi zelus charitatis inflammat, atque appetitæ ostensionis vis ad effrenationem locutionis impellit, et quasi sub studio consulendi libido erumpit apparendi. Omnis arrogans non curat loquendo quid prosit, sed quid appareat; neque studet ut malum quod eernit corrigat, sed bonum quod sentit ostendat.

CAPUT XII.

Quod ex virtutibus virtutes et ex vitis vitia oriuntur.

Omnes virtutes in conspectu conditoris vicaria ope se sublevant, ut quia una virtus sine alia vel nulla est omnino, vel minima, vicissim sua conjunctione falciantur (*Moral.* lib. xxi, c. 3, n. 6). Nulla bona sunt cætera, si occulti iudicis oculis castitatis testimonio non approbantur. Si vel castitatem humilitas deservat, vel humilitatem castitas relinquat, apud aucto-

A rem humilitatis et munditiæ prodesse nihil prævaleret vel superba castitas, vel humilitas inquinata. Sic gignuntur ex peccato peccata, ut dum non evitantur parva, incidatur in maximis; et dum defenduntur admissa, nec lamentantur, ex flagitio ad superbiam litur (*Isidor.*, lib. ii *Sentent.*, c. 53). Unde fit ut duplicati sit criminis reus, qui et admittit scelera per voluntatem, et defendit ea per contumaciæ tumorem. Sic vitium vitio gignitur, sicut virtus virtute concipitur. Ex vitio enim vitium gignitur, sicut David, qui dum non evitavit adulterium, perpetravit et homicidium. Item virtus virtute concipitur, sicut per virtutem^d evangelicæ prædicationis virtutem martyrii apostoli meruerunt. In cordibus sæculariter viventium invicem sibi succedunt vitia, ut dum unum abierit, succedat aliud, juxta Joel prophetæ testimonium, qui ait: *Residuum erucæ comedit locusta, et residuum locustæ comedit bruchus, et residuum bruchi comedit rubigo* (*Joel.* i, 4, 5). Per id ergo ista sub vitiorum allegoria colliguntur, quia sequitur: *Expergisimini, ebrii, et flete*. Aliquando utiliter peccatur in minimis vitiis, ut majora utilius caveantur. Lego Paulum apostolum minora permittentem peccata, ne majora perpetrentur. Veraciter autem sanantur vitia quæ virtutibus, non vitiis, excluduntur. Quorumdam autem quædam latentia vitia tunc apparent, quando ab aliis vitiis desinunt.

CAPUT XIII.

De cogitationibus nostris et innoxis.

C Plerumque ex bonis operibus discimus quantam vitæ munditiæ in cogitatione construamus (*Moral.* lib. x, c. 15, n. 26). Pene cuncta bona ex cogitatione prodeunt, sed sunt nonnulla cogitationis acmina quæ ex operatione nascuntur. Nam sicut ab anima opus sumitur, ita rursus ab opere animus eruditur. Valde necesse est ut cum cogitatio extra usum duodur, protinus oculus mentis ad opera transacta revocetur, ac penes quisque quid subjectus egerit, et repente cognoscit. Sæpe misericors Deus eo citius peccata cordis abluit, quo hæc extra ad opera non permittit; et cogitata nequitia tanto citius solvitur, quanto^e effectu operis districtius non ligatur (*Reg. Past.* part. iii, c. 29). Per egregiam Psalmistam dicitur: *Dixi: Pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei* (*Psal.* xxxi, 3). Qui enim impietatem cordis subdidit, quia cogitationum injustitias pronuntiare vellet indicavit. Dumque ait *Dixi: Pronuntiabo*, atque illico adjunxit *Et tu remisisti*, quam sit de cogitationibus facilis ventis ostendit. Qui dum se adhuc promittit potere, promittebat obtinuit. In sola nonnunquam cogitatione defluquitur, et quia usque ad opus non venit culpa, usque ad cruciatum non pervenit poenitentia. Sed cogitata afflictio mentem citius tergit, quam nimirum tantummodo cogitata iniquitas poluit. Idem *Psal.*

^a Ed., obturatur; lectioni tamen nostri Tali suffragantur primus Romig., unus Vindoc., Corb. Germ.

^b Ed., formidini.

^c Ed., interfusa.

^d Ed., veritatem.

^e Edit: Et cogitata nequitia quanto citius solvitur, quin effectu.

mixta ait: *Computruerunt et deterioraverunt cicatrices meae a facie insipientiae meae* (Psal. xxxvii, 6; *Moral. lib. ix, c. 55, n. 83*). Sæpe namque hoc, quod a conspectu iudicis jam fletu interveniente deletum est, ad animum per cogitationem redit, et, devicta culpa, ad delectationem rursus inserpere nititur, atque in antiquo certamine rediviva pulsatione reparatur; ita ut quod prius egit in corpore, hoc importuna cogitatione postmodum verset in mente. Cum nihil foras opere agitur, sed sola intus cogitatione peccatur, districto se reatu mens obligat, nisi hoc sollicitis lamentis tergat. Plerumque aurem cordis terrenarum cogitationum turba, dum perstrepat, claudit, atque in secretario mentis quanto minus curarum tumultuantium sonus compescitur, tanto amplius vox præsentis iudicis non auditur (*Moral. lib. xxiii, c. 20, n. 37*). Neque enim perfecte homo sufficit ad utraque divisus; sed dum sic interius erudiri appetit, ut tamen exterius implicetur unde exterius auditum aperit, inde interius obsurdescit. Sancti viri qui exterioribus ministeriis deservire officii necessitate coguntur, studiose semper ad cordis secreta refugiant, ibique cogitationis intimæ cacumen ascendant, et legem quasi in monte percipiunt, dum, postpositis tumultibus actionum temporalium, in contemplationis suæ vertice supernæ voluntatis sententiam perscrutantur (*Ibid., n. 38*). Moyses sanctus crebro de rebus dubiis ad tabernaculum redit, ibique secreto Dominum consulit, et quid certius a decernat agnoscit. Relictis quippe turbis ad tabernaculum redire, est, postpositis exteriorum tumultibus, per bonæ cogitationis studium secretum mentis intrare. Ibi enim Dominus consulitur, et quod foras agendum est publice intus silenter auditur. Cum se res dubias electi discernere non posse cognoscunt, ad secretam mentis cogitationem velut ad quoddam tabernaculum revertuntur; divina lege perspecta, quasi coram posita arca Dominum consulunt, et quod prius intus tacentes audiunt, hoc foras postmodum agentes innotescunt. Ut exterioribus officiis electi inoffense deserviant, ad secreta cordis recurrere incessabiliter curant; et sic vocem Dei quasi per somnium audiunt, dum in cogitatione mentis a carnalibus sensibus abstrahuntur. Sæpe corda iustorum subortæ cogitationes polluunt, terrenarum rerum delectationibus tangunt; sed dum citius manu sanctæ discretionis abiguntur, festine agitur ne cordis faciem caligo tentationis operiat, quæ hanc jam illicita delectatione tangebatur (*Moral. lib. xvi, c. 42, n. 53*). Nonnunquam in ipso orationis nostræ sacrificio importune se cogitationes ingerunt, quæ hoc rapere vel maculare valeant quod in nobis Deo fientes immolamus. Abraham patriarcha, cum ad occasum solis sacrificium offerret, insistentes aves pertulit, quas studiose, ne oblatum sacrificium raperent, abegit (*Gen. xv, 11*). Sic nos, dum in ara cordis holocau-

stum Deo offerimus, ab immundis hoc volucris custodiamus, ne maligni spiritus et perversæ cogitationes rapiant quod mens nostra offerre Domino utiliter pensat^e. Naturæ corruptibilis pondere gravati, ab utero mentis nostræ quædam cogitationum superflua, quasi ventris gravamina erumpunt (*Moral. lib. xxxi, c. 27, n. 54*). Sed portare sub balteo paxillum debemus, ut videlicet ad reprehendendos nosmetipsos semper accincti, acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter terram mentis nostræ pœnitentiæ dolore confodiat, et hoc quod a nobis de cogitationum utero fetidum erumpit abscondat (*Moral. lib. iii, c. 30, n. 59*). Jerobaal hædum occidit, carnes ejus super petram ponit, jus etiam carnum desuper fundit (*Jud. vi, 11, 12, 19*). Carnes ergo super petram ponimus, dum corpus nostrum in Christi imitatione cruciamus. Jus etiam carnum desuper fundit, qui per bonæ conversationis votum ipsas a se etiam carnales cogitationes expellit. Quasi enim jus ex carne liquida in petram funditur, quando mens et a cogitatione carnalium fluxuum vacuatur. Cum intentionem nostram nequaquam potestas divini adjutorii deserit, quasi sacrificium supra petram positum angelus virga conlingit. De petra etenim ignis exit, et jus carnesque consumit, quia afflatus a Redemptore spiritus tanta cor nostrum flamma compunctionis concremat, ut omne quod in eo est illicitum et operis et cogitationis exurat. Omnes qui vel illicita appetunt, vel in hoc mundo videri aliquid volunt, densis cogitationum tumultibus in corde comprimuntur (*Moral. lib. iv, c. 30, n. 57*). Mare significat mentem hominis, et quasi fluctus maris sunt cogitationes mentis, quæ aliquando per iram tumescunt, per gratiam tranquillæ sunt, per odium cum amaritudine defluunt (*Moral. lib. xii, c. 7, n. 40*). Mens quippe humana quot tentationes patitur, quasi tot flatibus movetur (*Moral. lib. xi, c. 44, n. 60*). Plerumque mentem hominis tumultus inanum cogitationum deprimunt, ira perturbat, et cum recedit ira, succedit inepta lætitia. Luxuriæ stimulis urgetur, æstu avaritiæ longe lateque ad ambienda quæ terrena sunt tenditur. Et aliquando hanc superbia elevat, aliquando vero inordinatus timor in infirmis deponit.

CAPUT XIV.

De superbia et vana gloria.

Occasio perditionis nostræ facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei (*Reg. past. part. iii, c. 17*). Quid elatione abjectius, quæ dum supra se tenditur, ab altitudine veræ celsitudinis elongatur? *Initium omnis peccati superbia est* (*Eccli. x, 15; Moral. xxxiv, 21, n. 40*). Quid est autem superbia, nisi perversæ celsitudinis appetitus? Perversa enim est celsitudo, deserto eo cui debet animus inhærere principio, sibi quodammodo fieri atque esse principium (*Moral.*

^a Ed., *certi*; Tati tamen lectio habetur in Norm. et Colb.

^b Ed., *a carnalibus motibus*; Vindoc. tamen. Norm.,

et alii a Gussanv. visi, legunt *sensibus*.

^c Ed., *spirat*.

xxvi, 17, n. 28). Multis sæpe superbia luxuriæ seminarium fuit, quia dum eos spiritus quasi in altum erexit, caro in infimis mersit. Qui per superbiam in secreto cordis prius elevantur, postmodum publice corruunt, quia dum occultis intumescunt motibus cordis, apertis cadunt lapsibus corporis. Sic sic elati justa fuerant retributione feriendi, ut quia superbiendo se hominibus præferunt, luxuriando usque ad jumentorum similitudinem devolvantur. Curandum nobis est et omni custodia mens a tumore servanda superbiæ. Non enim ante oculos Dei vacue transvolant cogitationes nostræ, et nulla momenta temporis per animum transeunt sine statu retributionis. Intus videt Deus quod mentem elevat, et idcirco foras permittit invalescere quod deponat. Intus prius extollitur, quod foras postmodum luxuriæ corruptione feriat. Occultam superbiæ culpam sequitur aperta percussio, ut a malis exterioribus interiora puniantur, et cor publice corruat, quod latenter tumebat. Per Osee prophetam contra Israelitas dicitur : *Spiritus fornicationis in medio eorum, et Dominum non cognoverunt (Osee v, 4)*. Qui ut ostenderet quod causa libidinis ex culpa proruperit elationis, mox subdidit, dicens : *Et respondebit arrogantia Israel in faciem ejus (Ibid., 5)*. Si auctorem suum homo superbiendo contemnit, jure et a subjecta carne prælium suscipit. Unde et ille primus inobediens, mox ut superbiendo peccavit, pudenda contextit (*Gen. iii, 7*); quia enim contumeliam spiritus Deo intulit, mox contumeliam carnis invenit. Et quia auctori suo esse subditus noluit, jus carnis subditæ quam regebat amisit, ut in se ipso videlicet inobedientiæ suæ confusio redundaret, et superatus disceret quid elatus amisisset. Cum res bona agitur, necesse est ut prius ejus elatio in corde vincatur, ne si a radice miseræ intentionis prodeat, amarus nequitæ fructus producat (*Moral. xliii, c. 11, n. 20*). Cordis superbia, cum exterius usque ad corpus extenditur, prius per oculos indicatur. Ipsi quippe per fastum tumoris inflati quasi e sublimi respiciunt, et quo se deprimunt, altius extollunt (*Moral. xxxiv, c. 22, n. 46*). Nisi superbia per oculos se quasi per quasdam fenestras ostenderet, nequaquam Deo Psalmista dixisset : *Populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis (Psalm. xvii, 28)*. Nisi superbia se per oculos sunderet, Salomon quoque de Judææ elatione non diceret : *Generatio cujus excelsi sunt oculi, et palpebræ ejus in altum subrectæ (Prov. xxx, 13; Reg. past. part. iii, c. 17)*. Plerumque elatos comitari solet liberæ vocis assertio. Loquantur quidem per superbiam elationis, et tamen loqui se credunt per libertatem rectitudinis. Elatos nonnunquam ad increpanda quæ non debent, aut magis increpanda quam debent, sub imagine libertatis effrenatio impellit tumoris. Considerandum est quod plerumque elatos utilius corripimus, si eorum correptionibus quædam laudum fementa misceamus. Inferenda namque illis sunt, aut alia bona quæ in

* Ed., altum.

A ipsis sunt, aut dicendum certe quæ poterant esse, si non sunt; et tunc demum resecanda sunt mala quæ nobis displicent, cum prius ad audiendum placibilem eorum mentem fecerint præmissa bona quæ placent. Nam et equos indomitos blanda prius manu tangimus, ut eos nobis plenius postmodum etiam per flagella subigamus. Et amaro pigmentorum poculo mellis dulcedo adjungitur, ne ea, quæ saluti profutura est, in ipso gustu aspera amaritudo sentiatur; dum vero gustus per dulcedinem fallitur, humor mortiferus per amaritudinem evacuat. In quibusdam elatis invectionis exordia permista sunt laude temperanda, ut dum admittunt favores quos diligunt, etiam correptiones recipiant quas oderunt. Plerumque persuadere elatis utilia melius possumus, B si profectum eorum nobis potius quam illis profuturum dicamus, si eorum meliorationem nobis magis quam sibi impendi postulemus. Superbi quique eo ipso quo videri alti appetunt, a vera Dei essentia longe per elationem fiunt (*Moral. xvii, c. 8, n. 10*). Subsistere etenim nequeunt, quia ab æternæ essentiae soliditate dividuntur, atque hanc primam ruinam tolerant, quia per privatam gloriam in semet ipsis cadunt, sicut per Psalmistam dicitur : *Dejecisti eos cum allevarentur (Psalm. lxxii, 18)*; quia eo intrinsecus corruunt, quo male extrinsecus surgunt. Sic aurarum flatu in altum stipula rapitur, sed casu concito ad ima revocatur. Sic ad nubila fumus attollitur, sed repente in nihilum tumescendo dissipatur. Sic ab infinis nebula densescendo se erigit; sed C exortus hanc solis radius, ac si non fuerit, abstergit. Sic in herbarum superficie nocturnis horis humor aspergitur, sed diurni luminis subito calore siccatur. Sic spumosa aquarum bullæ inchoantibus pluviis excitatæ ab intimis certatim prodeunt; sed eo celerius disruptæ depereunt, quo inflatæ altius extenduntur: cumque excrescunt ut appareant, crescendo peragunt ne subsistant. Scriptum quippe est : *Cunctis diebus suis impius superbit (Job. xv, 20; Moral. lib. xii, c. 57, n. 43)*. Solent etiam electi in quibusdam suis cogitationibus atque actibus superbire; sed quia electi sunt, cunctis diebus suis superbire non possunt, quia priusquam vitam finiant, ad humilitatis metum ab elatione corda commutant. Unusquisque impius diebus suis omnibus superbit, quia sic vitam terminat, ut ab elatione minime recedat. Circumspicit quod temporaliter floret, et pensare negligit quod in æternum judicatur. In vita carnis fiduciam ponit, eaque diu permanere existimat, quæ ad præsens tenet. Solidatur in elatione animus, in despectum adducitur omnis propinquus: quam repentina mors subrepat nunquam considerat; quam sit ejus incerta felicitas, nunquam pensat. Superbire quisquam minime debuisset, etiam si annorum suorum numerum certum habere potuisset, ut sciens quantum viveret, præsciret quando se ab elatione removeret (*Ibid., c. 38, n. 43*). Sciendum est quia omnis superbus juxta modum proprium tyrannidem

b Ed., rectius, nocturni reris.

exerceat; nam quod nonnunquam aliis in republica, hoc est, per acceptam dignitatis potentiam, alius in provincia, alius in civitate, alius in domo propria, atque alius per latentem nequitiam hoc exerceat apud se in exultatione sua. Plerumque superbus iram seiperni Iudæus perpendit præsentem; sed a malo non avertitur, ut etiam ipsa quoque ab ejus interitu valeat aversi (*Ibid.*, c. 41, n. 46). Accusante se conscientia, feriri metuit; sed tamen semper augeat, quo feriat. Contemnit quisque superbo reditu suum, desperat vocem, superbit in culpa; sed tamen testem suæ nequitie intus habet timorem. Et quamvis prava videatur foras audacter agere, de his tamen apud semetipsum cogitur trepidare. Per Isaiam prophetam dicitur: *Inebrians est in ensulo gladius meus* (*Isai.* xxxiv, 5; *Moral. lib.* xxxii, c. 23, n. 4v). Ac si aperte diceret: Qua ira seriam superbos terram, perpendite, si ipsos etiam quos in ensulo juxta me condidi pro elationis vitio percutere non peperci.

CAPUT XV.

De avaritia.

Avaritia, quæ est adolorum servitus (*Ephes.* v, 5), velut amphora es cordis in ambitu apertum tenet (*Moral. lib.* xiv, c. 53, n. 63). Multi sensu torpent, sed in his quæ appetunt avaritiæ stimulis excitantur; et qui ad bona videnda cæci sunt, excitantibus premiis, ad peragenda insula vigilantes fiunt. Per Zachariam prophetam de qualitate avaritiæ dicitur: *Hæc est oculus eorum in universa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur* (*Zach.* v, 6). Quid est talentum plumbi, nisi ex eadem avaritia pondus peccati? Per plumbum metalium, cujus natura gravis est ponderis, peccatum avaritiæ specialiter designatur, quod mentem quam infecerit ita gravem reddit, ut ad appetenda sublimia attolli nequaquam possit. *Radix omnium malorum est cupiditas* (*1 Tim.* vi, 10; *Moral.* xiv, c. 53, n. 65); et quia quodlibet malum per avaritiam gignitur, dignum est ut domus avaritiæ in fetore construat. Idem Zacharias propheta dixit ad angelum: *Quo istæ mulieres deferunt amphoram? Et dixit ad me: Ut ædificetur ei domus in terra Sennaar* (*Zach.* v, 11). Sennaar quippe fetor eorum dicitur, quia sicut bonus odor ex virtute est, ita e contrario fetor ex vitio cupiditatis. Sciendum est quod Sennaar latissima vallis est, in qua turris a superbientibus ædificari coepit, quæ linguarum facta diversitate destructa est. Quæ scilicet turris Babylon dicta est, pro ipsa videlicet confusione mentium atque linguarum. Nec immerito ibi avaritiæ amphora ponitur, ubi Babylon, id est confusio, ædificatur, quia dum per avaritiam et impietatem certum est omnia mala exurgere, recte hæc ipsa avaritiæ atque impietas in confusione perhibenter habitare. Æstu avaritiæ homines accensi, eo majora de se opera humanis oculis ostendunt, quo ampliora sibi ab hominibus offerri munera appetunt. In libro beati Job scriptum est: *Ignis devorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt* (*Job.*

xv, 34; Moral. lib. xv, c. 54, n. 62). Sicut enim corpus in tabernaculo, sic meus habitat in cogitatione; sed ignis tabernacula devorat, cum æstus avaritiæ cogitationes devastat. Cum repleti cuncti simul opibus inardescunt avari, audiant quod scriptum est: *Qui festinat diviti, non erit innocens* (*Prov.* xxviii, 20; *Reg. past. p.* iii, c. 20). Qui augere opes ambit, vitare peccatum negligit; et more avium captus, cum escam terrenorum rerum avidus concupiscit, quo stranguletur peccati laqueo, non agnoscit. Cum plerumque præsentis mundi lucra desiderant, et quæ de futuro damna patientur ignorant, audiant hoc quod scriptum est: *Heroditus ad quem festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit* (*Prov.* xi, 21). Qui in principio hereditari festinant, sortem sibi in novissimo benedictionis amputant, quia dum per avaritiæ nequitiam hic multiplicari appetunt, illie ab æterno patrimonio exheredes fiunt. Cupiditas plerumque latenter oritur in mente, sed punitiones peccatorum omnium patenter producit in opere (*Moral. lib.* xx, c. 10, n. 21). Quas videlicet punitiones ab hac radice surgentes statim prædicator egregius insinuat, dicens: *Quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis* (*1 Tim.* vi, 10; *Reg. past. part.* iii, c. 20). Isaias propheta, de immensitate avaritiæ humanum genus redarguens, ait: *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. Nunquid habitabitis soli vos in medio terræ* (*Isai.* v, 8)? Ac si aperte diceret: Quousque vos extenditis, qui non habere^b in communi mundo consortes minime potestis? Conjunctis quidem premiis, et contra vos vos valeatis extendere, semper iuventis.

CAPUT XVI.

De iracundia.

Cum tranquillitatem mentis plerumque ira diverberat, dilaniatam quodammodo scissamque perturbat, ut sibi metipsi non congruat, ac vim inimicæ similitudinis amittit (*Moral. lib.* v, c. 45, n. 78). Quanta sit iracundiæ culpa pensem, per quam dum mansuetudo amittitur, supernæ imaginis similitudo vitatur. Per iram sapientia perditur, ut quid, quoque ordine agendum sit, omnino nesciatur, sicut scriptum est: *Ira in animi stulti requiescit* (*Ecclesi.* vii, 10), quia nimirum intelligentiam lucem subtrahit, eam mentem permovendo confundit. Per iram vita amittitur, et si sapientia teneri videatur, sicut scriptum est: *Ira perdit etiam prudentem* (*Prov.* xv, 1), quia scilicet confusus animus nequaquam explet, etiam si quid intelligere prudenter valet. Per iram justitia relinquatur, sicut scriptum est: *Ira viri justitiam Dei non operatur* (*Jac.* i, 20), quia dum perturbata mens judicium suæ rationis exasperat, omne quod furor suggerit rectum putat. Per iram gratia vitæ socialis amittitur, sicut scriptum est: *Noli esse assiduus cum homine iracundo, ne discas semitas ejus, et sumas convulsam animæ tuæ* (*Prov.* xxii, 24, 25). Quia qui se ex humana ratione non temperat, necesse est ut bestialibus

^a Ed., conspiciit.

^b Ed., qui habere. Vid. PP. Benedict. in hunc locum.

cer satus vivat. Per iram concordia rumpitur, sicut A scriptum est: *Vir animosus parit rixas. Et vir iracundus effodit peccata* (Prov. xv, 18). Iracundus quippe peccata effodit, quia etiam malos quos incaute ad discordiam provocat peiores facit. Per iram lux veritatis amittitur, sicut scriptum est: *Sol non occidat super iracundiam vestram* (Ephes. iv, 26); quia cum menti iracundia confusionis tenebras ineuit, hinc Deus radium suae cognitionis abscondit. Per iram sancti Spiritus splendor excluditur; quo contra, juxta vetustam translationem scriptum est: *Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et timentem sermones meos* (Isa. lxi, 2)? Cum enim humilem diceret, quietem protinus adiunxit. Si ergo ira quietem mentis subtrahit, suam sancto Spiritui habitationem claudit. Spiritus sancti recessione animus per iracundiam vacuus, ad apertam mox insaniam ducitur, et usque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamento dissipatur. Nam irae suae stimulis accensus cor palpitat, corpus tremat, lingua se praepedit, facies ignescit, exasperantur oculi, et nequaquam recognoscuntur noti (Moral. v, c. 45, n. 79). Ore quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. In nullo itaque iste ab arreptiis longe est, qui actionis suae conscius non est. Plerumque fit [ut] usque ad mandata ira prosiliat, et quo ratio longius recedit, audacior exurgat; neque ipsum retinere animus non valet, quia factus est potentatis alienae; et eo furor membra foras in ictibus exercet, quod intus ipsam membrorum dominam mentem captivam tenet. Aliquando homo per iracundiam manus non erit, sed in maledictionis jaculum linguam vertit. Fratris namque interitum precibus exposcit, et hoc Deum perpetrare expetit, quod ipse perversus homo facere, vel metuit, vel erubescit. Fitque ut voto et voce homicidium peragat, etiam cum a laesione proximi manibus cessat. Aliquando ira perturbato animo, quasi ex iudicio silentium iudicat; et quo se foras per linguam non exprimit, intus deterius ignescit, ut iratus quisque colloquutionem suam proximo subtrahat, et, nihil dicendo, quam sit aversus dicat. Et nonnunquam haec silentii severitas per disciplinae dispensationem geritur, si tamen sollicite in intimis discretionis forma servetur. Nonnunquam dum accensus animus a consueta locutione restringitur, per accessum temporis penitus a proximi dilectione separatur; et acriores stimuli ad mentem veniunt, dum causae quae^a gravius exasperant oriuntur, atque in irati oculo festuca in trabem vertitur; dum ira in odium permutatur. Plerumque ira per silentium clausa intra mentem vehementius aestuat, et clamorosas tacita voces format, verba sibi quibus exasperatur obijcit, et quasi in causae examine posita durius exasperata respondet. Nonnunquam per iracundiam perturbatus animus maiorem strepitum sui silentii

sensit, eumque gravius classa^b irae flamma consumit. Sciendum est quod nonnullos ira citius accendit, facilius deserit; nonnullos vero tarde quidem commovet, sed durius^c tenet. Alii per iracundiam accensis calamis similes, dum vocibus perstrepunt, quasi quosdam accensionis suae sonitus reddunt; citius quidem flammam faciunt, sed protinus in favillam frigescent (Moral. v, c. 45, n. 80). Plerumque iracundi accensionem tarde suscipiunt, sed tamen accensi semel difficiliter extinguuntur; et quia se tardius in asperitatem concitant, furoris sui durius ignem servant. Plerumque homines, quod est nequius, et citius iracundiae flammam accipiunt, et tardius deponunt; nonnulli vero has et tarde suscipiunt, et citius amittunt. In quibus nimirum quatuor modis liquido lector agnoscit quia et ad tranquillitatis bonum ultimus plusquam primus appropinquat, et in male locum tertius superat.

CAPUT XVII.

Qualiter ira reprimi debeat.

Dubius modis fracta possidere animum ira desinescit (Moral. lib. v, c. 45, n. 81). Primus quippe est ut mens sollicita, antequam agere quodlibet incipiat, omnes sibi quas pati potest contumelias proponat, quatenus, Redemptoris sui probra cogitans, ad adversa se praeparet. Quae nimirum venientia tanto fortior excipit, quanto se cautius ex praesentia armavit. Qui improvidus ab adversitate deprehenditur, quasi ab homine dormiens invenitur, eumque citius inimicus necat, quia non repugnantem perforat. Nam qui mala imminientia per sollicitudinem praenotat, hostiles incursus quasi in insidiis vigilans expectat; et inde ad victoriam valenter accingitur, unde nesciens deprehendi putabatur. Solenter animus ante actionis suae primordia cuncta debet adversa meditari, ut semper haec cogitans, semper contra hae thorace patientiae munitus, et quidquid accesserit, [providus superat; et quidquid non accesserit,] lucrum putet. Secundum servandae mansuetudinis modus est, ut cum alienos excessus aspicimus, nostra quibus in aliis excessimus delicta cogitamus. Considerata infirmitas propria mala nobis excusat aliena. Patienter namque illatam injuriam tolerat, qui pie meminit quod fortasse adhuc habeat in quo debeat ipse tolerari. Quasi aqua ignis extinguitur, cum, surgente furore animi, cuiusque sua ad mentem culpa revocatur, quia erubescit peccata non parcere, qui vel Deo vel proximo saepe se recedit parcenda peccasse. Solenter sciendum est quod alia est ira quam impatientia excitat, alia quam zelus format. Illa ex vitio, haec ex virtute generatur. Si nulla ira ex virtute surgeret, divinae animadversionis impetum Phinees per gladium non placasset (Moral. v, c. 45, n. 82). Haec iram quia Heli non habuit, motum contra se implacabiliter supernae ultionis excitavit. Nam quo contra subditorum vitia tepuit,

^a Ed., *causae quoque quae.*^b Ed., *classis irae flamma.* In Colb., Corb. Germ.et alijs Mss., legitur: *Classis irae flamma.*^c Ed., *diutius*, hic, et paulo infra.

eo contra illum ira districtæ æterni rectoris exar-
nit. *Irascimini*, inquit Psalmista, *et nolite peccare*
(*Psal.* iv, 5). Quod nimirum non recte intelligunt,
qui irasci nos nobis tantummodo, [non etiam proxi-
mis delinquentibus volunt. Si enim sic] proximos ut
nos amare præcipimur, restat ut sic eorum erratibus,
sicut nostris vitiis, irascamur. Unde et per Salomonem
dicitur: *Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus*
corrigitur animus delinquentis (*Eccle.* vii, 4). Idem
Psalmista ait: *Turbatus est præ ira oculus meus* (*Psal.*
vi, 8). Ira quippe per vitium oculum mentis excæ-
cat, ira autem per zelum turbat, quia quos saltem
rectitudinis æmulatione concutitur, ea quæ nisi
tranquillo corde percipi non potest, contemplatio
dissipatur. Plerumque zelus rectitudinis, quia in-
quietudine mentem agitat, ejus mox aciem obscurat,
ut altiora in commotione non videat, quæ bene prius
tranquilla cernebat. Sed inde subtilitas ad alta redu-
citur, unde ad tempus, ne videat, reverberatur. Ipsa
zeli per mansuetudinem recta æmulationis æterna post
paululum in tranquillitate mentis oculum largius
aperit, quæ hunc interim per commotionem claudit.
Et unde mens turbatur, ne videat, inde proficit, ut
ad videndum verius clarescat. Infirmanti oculo, cum
collyrium immittitur, lux penitus negatur; sed inde
eam post paululum veraciter recipit, unde hanc ad
tempus salubriter amittit.

CAPUT XVIII.

De invidia.

Invidere non possumus nisi eis quos nobis in aliquo
meliores putamus (*Moral. lib. v, c. 46, n. 84*). Par-
vulus ergo est qui livore occiditur, quia ipse sibi tes-
timonium perhibet, quod ei minor sit cujus invidia
torquetur. Hostis callidus primo homini invidendo
subripuit quia, amissa beatitudine, minorem se im-
mortalitati illius agnovit. Cain ad perpetrandum fra-
tridicium corrumpit (*Gen.* iv, 5, 6, 7), quia, despecto
suo sacrificio, prælatum sibi infremuit, cujus Deus
hostiam accepit; et quem meliorem se esse exhor-
ruit, ne utcumque esset, amputavit. Esau ad perse-
cutionem fratris hac de re exarsit, quia primoge-
nitorum benedictione perdita, quam tamen esu
lenticulæ ipse venderat, minorem se ei quem
nascendo præibat ingemuit (*Gen.* xxv, 34; xxviii, 41).
Joseph sanctum fratres sui Ismaelitis transeuntibus
ideo venderunt, quia, cognito revelationis mysterio,
ne eis melior fieret, ejus profectibus obviare conati
sunt (*Gen.* xxxvii, 27, 28). Saul rex David subditum
lanceam intorquendo persequitur, quia quem magis
quotidie augeri virtutum successibus sensit, ultra se
excescere expavit (*I Reg.* xviii, 11). Parvulus est qui
invidia occiditur, quia nisi ipse inferior existeret, de
bono alterius non doleret. Sciendum summopere est
quia quamvis per omne vitium quod perpetratur, hu-

mano cordi antiqui hostis virus infunditur, in hac ta-
men nequitia, tota sua viscera serpens concutit, et im-
primendæ malitiæ pestem vomit (*Moral. v, c. 46, n. 85*).
De quo nimirum scriptum est: *Invidia diaboli mors*
intravit in orbem terrarum (*Sap.* ii, 24). Nam cum de-
victum cor livoris putredo corruperit, ipsa quoque
exteriora indicant quam graviter animum vesania
instigat. Per invidiam color pallore afficitur, et oculi
deprimuntur, mens accenditur, et membra frigescent;
fit in cogitatione rabies, in dentibus stridor; cumque
in latebris cordis crescens absconditur odium, dolore
cæco tenebrat^d conscientiam vulnus inclusum. Nil
latum de propriis libet, quia tabescentem mentem
sua pœna sauciat, quam felicitas torquet aliena;
quantoque extranei operis in altum fabrica ducitur,
tanto fundamentum mentis lividæ profundius suffo-
ditur, ut quo alii ad meliora properant, eo ipsa de-
terius ruant^e qua ruina videlicet etiam illud de-
struitur, quod in aliis actibus perfecto opere surrexisse
putabatur. Nam invidia, cum mentem tabefecerit,
cuncta quæ invenerit bene gesta consumit. Per
sapientissimum Salomonem dicitur: *Vita carnum,*
sanitas cordis; putredo ossium, invidia (*Prov.* xiv, 30).
Quid enim per carnes, nisi infirma quædam ac tenera?
Et quid per ossa, nisi fortia acta signantur? Et ple-
rumque contingit ut quidam cum vera cordis inno-
centia in nonnullis suis actibus infirmi videantur,
quidam vero jam quædam ante humanos oculos ro-
busta exerceant, sed tamen erga aliorum bona intus
invidiæ pestilentia tabescant. Bene ergo dicitur: *Vita*
carnum sanitas cordis, quia si mentis innocentia
custoditur, etiam si qua foris infirma sunt, quan-
doque roborantur. Et recte subditur: *Putredo ossium*
invidia, quia per livoris vitium, ante Dei oculos
pereunt etiam fortia acta virtutum. Ossa quippe pe-
trecere est quædam etiam robusta per invidiam de-
perire.

CAPUT XIX.

De supprimenda invidia.

Difficile namque est, ut hoc alteri non invidet,
quod adipisci alter exoptat, quia quidquid temporale
percipitur, tanto fit minus singulis, quanto dividitur
in multis; et idcirco desiderantis mentem livor
excruciat, quia hoc quod appetit, aut funditus alter
accipiens adimit, aut a quantitate restringit (*Mora-
lib. v, c. 46, n. 86*). Qui livoris peste plene carere
desiderat, illam hæreditatem diligat quam cohære-
dum numerus non angustat; quæ et omnibus una est,
et singulis tota; quæ tanto largior ostenditur, quanto
ad hanc percipientium multitudo dilatatur. Immine-
tio livoris est affectus surgens internæ dulcedinis;
et plena mors ejus est, perfectus amor æternitatis.
Cum perfecte in amore celestis patriæ homo rapitur,
plene etiam in proximi dilectione sine omni invidia

^a Ed., contra illum districtio æterni rectoris exar-
nit.

^b Ed., recti.

^c Ed., magnis. Tali tamen lectio reperitur in
Belvac.

^d Edit., tenebrat. Tali tamen lectioni suffragantur
Ed. Cœc. et seq.

^e Edit., ipse deterius ruat. Edit. vero antiquiores
habent Tali lectionem.

solidatur, quia cum nulla terrena desiderat, nihil est A
quod ejus erga proximum charitati contradicat. Vera
charitas quid est aliud quam oculus mentis carens in-
vidia? Qui si terreni amoris pulvere tangitur, ab in-
ternæ lucis mox intuitu læsus reverberatur. Quia
parvus est qui terrena diligit, magnus qui æterna
concupiscit, potest etiam sic non inconvenienter in-
telligi: *Parvulum occidit invidia* (Job v, 2), quoniam
hujus pestis languore non moritur, nisi qui adhuc in
desideriis infirmatur.

CAPUT XX.

De malitia.

In Evangelio Veritas ait: *Quæ vultis ut faciant
vobis homines, et vos facietis* (Matth. vii, 12; Moral.
lib. x, c. 6, n. 8); quibus duobus utriusque testa-
menti mandatis, per unum malitia compescitur, per
aliud benignitas prærogatur, ut quod non vult malum
pati quisque non faciens, cesset a nocendi opere.
Curandum magnopere est ut erga procaces quisque
mansuetudinem longanimitatis exhibeat, ut malitiæ
peste languentibus gratiam benignitatis ostendat, ut
discordes pace uniat, et concordēs ad concupi-
scentiam veræ pacis accingat. Dominus Jesus Christus
malitiosos quosque redarguens dicit: *Quid vides fe-
stucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non
vides* (Matth. vii, 3, Reg. past. Part. iii, c. 9)? Per-
turbatio quippe impatientiæ festuca est; malitia
vero in corde, trabes in oculo. Illam namque aura
tentationis agitat, hanc autem consummatio nequitiae
pene immobiliter portat. [Recte vero illic subjungit-
ur:] *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et
tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui*. Ac si
dicatur menti iniquæ interior dolenti, et sanctam se
exterior per patientiam demonstranti: prius a te
molem malitiæ excute, et tunc alios de impatientiæ
levitate reprehende, ne dum non studes malitiam
vincere, pejus tibi sit aliena prava tolerare. Cor pes-
simum ex sua et non aliena malitia tabescit (Lib. x,
in Ezech. humil. 2, n. 12), sicut scriptum est: *Ze-
lus apprehendit populum ineruditum, et non signis ad-
versariis consumit* (Isai. xvi, 11, secundum version.
antiquam; Moral. lib. ii, c. 31, n. 51). Sicut autem
ignis amoris mentem erigit, ita ignis malitiæ invol-
vit, quia et sanctus Spiritus cor quod replet elevat, et
ardor malitiæ ad inferiora semper incurvat. Malos
non solum ignis per vindictam post cruciat, sed nunc
etiam per livorem cremat, quia qui post puniendi
sunt retributionis supplicio, nunc semetipsos affi-
ciunt malitiæ tormento.

^a Edit., *impendat*.

^b Edit., *simulationem*.

^c Notant PP. Benedictini, in lib. ii Moral. cap. 31, n. 54, non satis liquere quæ sit hæc prophetia; suspicantesque textum a Greg. adductum in nullo prophetarum ad litteram reperiri, eo confugiant, ut dicant, prophetiæ nomine omnem sanctam Scripturam intelligi posse; porro Apostolum, Rom. x, 2, de populo Judaico scribere, eum habere annulationem; sed non secundum scilicet sententiam, quod est fere dicere, ze-
lum apprehendisse populum ineruditum, hoc est: scripturæ expertem. Ne autem ultra dubitetur locus

CAPUT XXI.

De discordia.

Admonendi sunt discordes, ut certissime sciant
quia, quantislibet virtutibus polleant, spirituales
fieri nullatenus possunt, si uniri per concordiam
proximis negligunt (Reg. Past. part. iii, c. 22). Ad
unam igitur vocationis spem nequaquam pertingitur,
si non ad eam unita cum proximis mente curratur.
Sæpe nonnulli, quo quædam specialiter dona perci-
piunt, eo superbiendo donum concordie, quod majus
est, amittunt, ut si fortasse carnem præ cæteris gula
refrenatione quis edomat, concordare eis quos superat
abstinendo contemnat. Qui abstinentiam a concordia
separat, quid admoneat Psalmista perpendat; ait
enim: *Laudate eum in tympano et choro* (Psal. l, 4).
In tympano namque sicca et percussa pellis resonat,
in choro autem voces societate concordant. Quisquis
itaque corpus affligit, sed concordiam deserit, is
Deum quidem laudat in tympano, sed non laudat in
choro. Sæpe dum quosdam major scientia erigit a
cæterorum societate disjungit, et quasi quo plus sa-
piunt, eo a concordie virtute desipiscunt. Quo quis-
que melius sapit, eo concordiam deserens ^a deterius
delinquit; et ideo inexcusabiliter merebitur sup-
plicium, quia prudenter, si voluisset, potuit vitare
peccatum. Quibusdam a concordia recedentibus re-
cte per Jacobum dicitur: *Si solum amarum habetis,
et contentiones in cordibus vestris, nolite gloriari,
et mendaces esse adversus veritatem*. Non est ista sa-
pientia desursum descendens, sed terrena, animalis,
diabolica; quæ autem desursum est sapientia primum
quidem pudica est, deinde pacifica (Jac. iii, 14, 15,
17). Pudica, videlicet, quia caste intelligit; pacifica
autem, quia per elationem se minime a proximorum
charitate discordat. Scriptum est: *Si offeras tibi munus
tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater
tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus
tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo,
et tunc veniens offeres munus tuum* (Matth. v, 28). Ex
qua scilicet præceptione pensandum est quorum hos-
tia repellitur quam intolerabilis culpa monstratur.
Cum mala cuncta bonis sequentibus diluantur, pen-
semus quanta sint mala discordiæ, quæ nisi exstincta
funditus fuerint, bonum subsequi non permittunt.
Admonendi sunt discordes, ut si aures a mandatis
cælestibus declinant, mentis oculos ad consideran-
dum ea quæ in infimis versantur aperiant.

ex quo illa prophetia, *Zelus apprehendit populum in-
eruditum*, sumpta est, animadvertere placuit eam
esse apud Isaiam, capite a nobis cit., non quidem se-
cundum Vulg. nov., sed secundum version. ant.,
eamdemque allegari etiam ab Ambros. in psalm.
cxviii, et ab August., lib. xx de Civit. Dei, c. 12.

^a Edit., *consumet*.

^b In Ed. deest concordiam deserens, sed habetur
quoque in Laud.

^c Ed., *et contentiones erunt in corde vestro*.

^d Ed., *offers*.

CAPUT XXII.

De odio.

Si ab increpatione hominum idcirco reticemus, quia contra nos insurgere odia formidamus, non jam lucra Dei, sed nostra procul dubio querimus (*Moral. xi, 21, c. 21, n. 47*). Sciendum magnopere est quod nonnumquam [cum] redarguntur pravi, deteriores existunt, nosque magnis odiis insequuntur. Ipsi ergo, et non nobis parcimus, si ab eorum redargitione pro eorum amore cessamus. Necesse nobis est ut aliquando toleremus tacento odiosos quod sunt, quatenus in nobis discant vivendo quod non sunt. Non est omnino iusto timendum, ne dum quisque corripitur, contumelias inferat, sed ne, tractus ad odium, pejor fiat (*Moral. lib. viii, c. 42, n. 67*). Cavendum summopere est ne immoderate linguam loquacitas pertrahat, eamque usque ad lasciviam obsecrationis extendat, ne odium malitiæ excitet, et os usque ad jaculum maledictionis ^a inclinet (*Moral. lib. x, c. 6, n. 8*). In Evangelio Veritas ait: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos facite eis* (*Matth. vii, 12*). Ac si aperte dicat: *Quod ab alio tibi odii fieri, vide tu ne alteri per odium facias* (*Tob. iv, 16*).

CAPUT XXIII.

De concupiscentia carnis.

Quisquis per corporis fenestras incaute exterius respicit, plerumque in delectationem peccati etiam nolens cadit, atque obligatus desideriis incipit velle quod noluit (*Moral. lib. xxi, c. 2, n. 4*). Præcepit anima, dum ante non providet, ne incaute videat quod concupiscat, cæca post incipit desiderare quod vidit. Unde propheta mens, quæ sublevari sæpe mysteriis internis intererat, qui alienam conjugem incaute vidit, obtenebrata postmodum sibi ipse illicito conjunxit (*II Reg. xi, 2*). Sanctus vir, quia acceptis corporis sensibus velut subjectis ministris quidam exquisitus iudex præest, culpas conspicit, antequam veniant, et velut insidianti ^b morti fenestras corporis claudit, dicens: *Peperi sedula cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine* (*Iob. xxx, 1*), ne scilicet prius incaute aspicerent quod postmodum invitum amaret. Semel species formæ si cordi per oculos fuerit illigata, vix magni luctaminis manu solvitur. Ne ergo quoddam lubrica in cogitatione versamus, providendum nobis est quia intueri non debet ^c quod non licet concupisci. Ut munda mens in cogitatione servetur, a lascivia voluptatis suæ deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam. Neque enim Eva lignum vetitum contigisset, nisi hoc prius incaute respiceret. Scriptum quippe est: *Vidit mulier quod bonum esset*

A lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile; et tulit de fructu ejus, et comedit (*Gen. iii, 6*). Pensandum summopere est quanto debemus moderamine erga illicita visum restringere nos, qui mortaliter vivimus, si et Eva mater viventium per oculos ad mortem venit. Sub Judææ voce, quæ, exteriora videndo concupiscens, bona interiora perdidit, propheta dicit: *Oculus meus deprædatus est animam meam* (*Thren. iii, 51*). Concupiscendo enim visibilia, invisibiles virtutes amisit. Quæ ergo interiore fructum per exteriorem visum perdidit, per oculum corporis pertulit prædam cordis. Scriptum in Evangelio est: *Quod omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus est enim in corde suo* (*Matth. v, 27*; *Moral. xxi, c. 2, n. 5*). Per Moysen quippe luxuria [perpeirata, per auctorem vero menditiæ luxuria] cogitata damnatur.

CAPUT XXIV.

De gula concupiscentia.

Sciendum est quia quinquæ nos modis gula vitiositate tentat (*Moral. lib. xxv, c. 18, n. 60*). Aliquando namque indigentia tempora prævenit; aliquando vero tempus non prævenit, sed cibos lautiores quarit; aliquando qualibet ^d sumenda sunt, præparari accuratius expetit; aliquando autem et quantitati ciborum, et tempore, congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram refectiois ^e excedit. Nonnumquam vero et abjectius est quod desiderat, et tamen ipso casu ^f immensi desiderii deterius peccata. Vitiatorum tempora melius ostendimus, et hæc exemplis evidenter vitiis approbamus. Mortis quippe sententiam patris ere Jonathas morit, quia in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit (*I Reg. xiv, 27*). Ex Ægypto populus eductus in eremo occubuit, quia, despecto manna, cibos caritum petiit, quos lautiores potuit (*Num. xxi, 5*). Prima afforum illi culpa suborta est quod ex eorum voto sacerdotis puer non antiquo more coctas vellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas quæreretur, quas accuratius exhiberet (*I Reg. ii, 12 seq.*). Cum ad Jerusalem esset: *Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis hæc, superbia, salubritas parva; et abundantia* (*Ezech. xvi, 49*), aperte ostenditur quod Melchior salutem perdidit, quia cum superbiæ vitio mensuram moderatæ refectiois excedit (*Gen. xxv, 35*). Primogenitorum gloriam Esauideo amisit, quia magno æstu desiderii vitium cibum, id est, lenticulam concupivit: quam dum ^g venditis etiam primogenitis prætulit quo in illam appetitum anhelaret indicavit. Neque enim cibis, sed appetitum in vitio est. Unde et lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, et abjectiores non sine reatu conscientia degustamus. Esau primatum per eam lenti-

^a Ed., irritet.^b Ed., hosti. Ast meliorem esse Tati lectionem evadent quæ in hunc locum afferunt PP. Bened.^c Ed., decet. Verum Germ. et Norm., nonnullique Edit., ut noster habent.^d Ed., qualibet quæ.^e Ed., moderatæ refectiois.^f Ed., æstu.^g Ed., vendendis

culæ perdidit, et Elias in eremo virtutem corporis ^A carnis edendo servavit (*III Reg. xvii, 6*). Antiquus bestia, quia non cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, primum sibi hominem non carnis, sed pomæ subdidit, et secundum non carnis, sed panis tentavit (*Gen. iii, 6; Matth. iv, 3*). Plerumque primi parentis culpa committitur, etiam cum abjecta et vilia sumuntur. Neque enim Adam solus, ut a vitæ se pomæ suspenderet, præceptum prohibitionis accepit; nam cum alimenta quædam salutis nostræ deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam revocat ^B. Et cum concupiscentes noxia attingimus, profecto quid aliud quam vitia degustamus? Ea in oibo sumenda sunt, quæ naturæ necessitas querit, non quæ edendi libido suggerit, ne si hæc moderata discretio minus caute prospiciat, illicitum se concupiscentiæ quis voragine immergat (*Moral. xxx, c. 18, n. 61*). Gulæ deditos superfluitas locutionis, levitas operis, atque luxuria comitatur (*Reg. Past. part. iii, c. 19*). Nisi gulæ deditos immoderata loquacitas raperet, dives, qui epulatus quotidie splendide dicitur, in lingua gravius non arderet. Ait enim: *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aqua, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (*Luc. xvi, 24*). Quibus profecto verbis ostenditur quia epulando quotidie crebrius in lingua peccaverat, qui totus ardens refrigerari se præcipue in lingua requirebat. Quia gulæ deditos levitas protinus operis sequitur, auctoritas sacra testatur, dicens: *Sedit populus manducare, et bibere, et surrexerunt ludere* (*Exod. xxxii, 6*). Plerumque edacitas usque ad luxuriam pertrahit, quia dum satietate venter extenditur, aculei libidinis excitantur. Hosti callido, qui primi hominis sensum in concupiscentia pomi aperuit, sed in peccati laqueo strinxit, divina voce dicitur: *Pectore et ventre repes* (*Gen. iii, 14*). Ac si ei aperte diceretur: Cogitatione et ingluvie super humana corda dominaberis. Quia gulæ deditos luxuria sequitur, propheta testatur: qui dum aperta narrat, occulta denuntiat, dicens: *Princeps coquorum destruxit muros Jerusalem* (*Jerem. xxxix, sec. text. II. bræum, et sec. LXX*). Princeps namque coquorum venter est, cui magna cura obsequium a coquis impenditur, ut ipse delectabiliter cibis impleatur. Muri autem Jerusalem virtutes sunt animæ, ad desiderium supernæ pacis elevatæ. Coquorum igitur princeps muros Jerusalem deficit, quia dum venter ingluvie tenditur, virtutes animæ per luxuriam destruuntur.

CAPUT XXV.

De pugna virtutum adversus vitia.

Cum domino vitiorum contradicimus, cum iniquitati, quæ nos a Deo separat ^C, reluctamur, cum con-

suetudini fortiter [et] violenter resistimus, et, desideria perversa calcantes, contra banc ^d jus nobis libertatis ingenitæ vindicamus, vitiorum agminibus acerrimo conflictu resistimus (*Moral. iv, c. 36, n. 71*). Cum culpas posuitendo percutimus, et maculas sordium fletibus lavamus, fortiter contra vitia reluctamur. Tunc se viri sancti veracius a vitiorum colluvione detergant, dum ab eis contra singula vitia virtutes singulæ opponuntur (*Apud Isid., lib. ii, sentent. c. 37*). Interdum vitia cum virtutibus ad utilitatem configunt, ut ipso certamine, vel mens exerceatur, vel ab elatione concussus ^e animus restringatur. Adversus impetus vitiorum contrariis virtutibus est pugnandum. Contra luxuriam enim cordis est adhibenda munditia, contra odium dilectio præparanda, contra iracundiam patientia proponenda est; porro contra timorem fiduciæ adhibenda est virtus, contra torporem zeli prælium. Tristitiæ quoque gaudium, accidiæ fortitudo, avaritiæ largitas, superbiæ humilitas opponenda est. Sicque singulæ virtutes nascentia contra se vitia reprimunt, ac tentationum motus virtute divinæ charitatis exstinguunt. Libidinem abstinentia domat. Nam quantum corpus inedia frangitur, tantum mens ab illicito appetitu revocatur. Adversus iram tolerantia dimicat. Ira autem semetipsam necat, sustinendo autem patientia victoriam portat. Tristitiæ mœrorem spes æterni gaudii superat; et quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit. Adversus invidiam præparetur charitas, et adversus iræ incendia mansuetudinis adhibeatur tranquillitas.

CAPUT XXVI.

De multiloquio.

Admonendi sunt multiloquio vacantes, ut vigilantius aspiciant a quanto rectitudinis statu depereunt, dum per multiplicia verba dilabuntur (*Reg. Past. part. iii, c. 14*). Humana etenim mens aquæ more circumclusa ad superiora colligitur, quia illud repetit unde descendit, et relaxata deperit, quia se per infima inutiliter spargit. Qui supervacuis verbis a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur. Unde et redire interius mens ad sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium sparsa, a secreto se intimæ considerationis excludit. Totam vero se insidiantis hostis vulnerebus delegit, quia nulla munitione custodiæ circumclaudit. In Proverbiis scriptum est: *Sicut urbs patens, et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum* (*Prov. xxv, 28*). Quia enim murum silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis. Et cum se per verba extra semetipsam dejicit, apertam se adversario ostendit. Quam tanto ille sine labore

^a Nonnullæ Edit. vet. et recent. habent *virtutem spiritus*: quæ lectio magis probanda videtur; sed vide animadversionem PP. Benedict. in hunc locum.

^b Ed., *velat*.

^c Ed., *quæ nos ceperat*.

^d In Cod. nostro hæc voces hic intrusas legimus, *lex, scriptura, æquitas, vel potestas*.

^e In Ed. Loaysæ, *elationis concursu*, in Regal. et in Parisiens., *conversus*.

superat, quanto et ipsa quæ vincitur contra semet-
ipsam per multiloquium pugnat (Greg., ubi supra, et
Moral. lib. vii, c. 37, n. 57). Plerumque per quos-
dam gradus desidiosa mens in foveam lapsus impel-
litur, et dum otiosa verba cavere negligimus, ad
noxia pervenimus, ut prius loqui aliena libeat, et
postmodum detractionibus eorum vitam de quibus
loquitur mordeat, ad extremum vero usque ad aper-
tas lingua contumelias erumpat. Per effrenationem
linguæ seminantur stimuli, oriuntur rixæ, accenduntur
foces odiorum, pax extinguitur cordium. Unde bene
per Salomonem dicitur: *Qui dimittit aquam, caput
est jurgiorum* (Prov. xii, 14). Aquam quippe dimit-
tere est linguam in fluxum eloqui relaxare. Sed di-
missor aquæ jurgiorum caput efficitur, quia per lin-
guæ incontinentiam discordiæ origo propinatur (Mo-
ral. lib. v, c. 13, n. 30). Quia multiloquio quisque
serviens rectitudinem justitiæ tenere nequaquam pos-
sit, testatur propheta, quia ait: *Vir linguosus non di-
rigetur super terram* (Psal. cxxxix, 12; Moral. lib.
vii, c. 37, n. 58). Illic Salomon iterum dicit: *In
multiloquio peccatum non deerit* (Prov. x, 19). Isaias
propheta ait: *Cultus justitiæ silentium* (Isai. xxxii, 17);
videlicet indicans quia mentis justitiæ desolatur,
quando ab immoderata locutione non parcitur. Illic
Jacobus ait: *Si quis putat se religiosum esse, non re-
frenans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus
vana est religio* (Jac. i, 26). Pravi homines, sicut in
sensu leves sunt, ita in locutione præcipientes, et reti-
cere pertractando negligunt quæ loquantur (Moral.
lib. v, c. 13, n. 30). Sed quod levis conscientia con-
cipit, levior protinus lingua producit. Per semetip-
sam nos Veritas admonet, dicens: *Omne verbum otio-
sum, quod locuti fuerint homines, reddent de eo ratio-
nem in die judicii* (Matth. xii, 36; Moral. lib. vii,
c. 37, n. 58). Otiosum quippe verbum est, quod aut
ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilita-
tis caret. Si ergo ratio de otioso sermone exigitur,
ensemur quæ pœna multiloquium maneat, in quo
etiam per noxia verba peccatur.

CAPUT XXVII.

De perversa locutione.

Sicut perfecti viri perversos proximos non debent
fugere, quia et eos sæpe ad rectitudinem trahunt, et
ipsi ad perversitatem nunquam trahuntur, ita infirmi
quique societatem debent declinare malorum, ne mala
quæ frequenter aspiciunt, et corrigere non valent, de-
lectentur imitari (Lib. i, in Ezech., homil. 9, n. 25).
Sic verba proximorum audiendo quotidie sumimus in
mente, sicut flando atque respirando aerem trahimus
corpore. Sicut malus ser assiduo flatu tractus inficit
corpus, ita perversa locutio assidue audita infirman-
tium inficit animum, ut tabescat delectatione pravi
operis, et assidui iniquitate sermonis. Unde Paulus
ait: *Corrumpunt mores bonos colloquia mala* (I Cor.
xv, 25).

* Ed., juxta sunt.

CAPUT XXVIII.

De lætis vel tristes in hoc sæculo argentibus.

Aliter admonendi sunt læti atque aliter tristes
(Reg. Past. part. iii, c. 3). Lætis videlicet inferenda
sunt tristitia quæ sequuntur ex supplicio; tristes
vero inferenda sunt læta, quæ promittuntur ex
regno. Discant læti ex minarum asperitate quod
timeant; audiant tristes præmiorum gaudia, de
quibus præsumant. Illis quippe dicitur: *Væ vobis qui
ridetis nunc, quoniam flebitis* (Luc vi, 25). Isti vero
eodem Magistro dicente audiunt: *Iterum ridebo vos,
et gaudet cor vestrum, et gaudium vestrum nemo
tollet a vobis* (Joan. xvi, 22). Plerumque fit ut non-
nulli læti vel tristes non rebus fiant, sed con-
spersionibus existant. Quibus profecto intimandum
est, quod quædam vitia quibusdam conspersionibus
existant. Habent enim læti ex propinquo luxuriam,
tristes vero iram. Necesse est igitur ut non solum
quisque consideret quod ex conspersione sustinet,
sed etiam quod ex vicino deterius perurget, ne dum
nequaquam pugnat contra hoc quod tolerat, ei
quoque, a quo se liberum æstimat, vitio succumbat.

CAPUT XXIX.

De stultitia.

Stulti homines hoc solum tota cordis intentione
conspiciunt, per quod ad finem terreni desiderii
perducantur (Moral. xvii, c. 7, n. 9). Scriptum
quippe est: *Oculi stultorum in finibus terræ* (Prov.
xvii, 24). Nequaquam suæ considerationis obtutum
in terra stultus siferet, si ad sancta sui Redemptoris
itineria mentis oculos levaret. Scriptum quippe est:
Stultus serviet sapienti (Prov. xi, 29; Moral. xx, c. 24,
n. 52). Sæpe etenim conspiciamus sapientes subesse,
stultos vero arcem dominii tenere, sapientes servi-
liter, obsequi, stultos tyrannica elatione dominari.
Quomodo igitur definitione divinæ sententiæ sapienti
stultus servit, dum plerumque hunc jure temporalis
dominii comprimit? Sed sciendum est quia contra
sapientis vitam, dum stultus præminens terrorem
potestatis exercet, dum hunc laboribus fatigat,
contumeliis lacerat, profecto hunc ab omni vitiorum
rubigine urendo purgat. Plerumque stultus sapienti
etiam dominando servit, quem ad meliorem statum
premendo provelit. Nonnunquam pupillis dominis
ad disciplinæ magisterium servi præsent, terrent,
premunt, et feriunt; et tamen esse servi nullo modo
desistunt, quia ad hoc ipsam ordinati sunt, ut
proficientibus dominis etiam fructu famulentur.
Quia stultorum reproborum mala bonos, dum
cruciant, purgant, utilitati justorum militat eia-
potestas iniquorum. Sicut clausa janua, in domo
quæ intus membra lateant ignoratur, sic plerumque
stultus, si tacuerit, utrum sapiens an stultus sit
absconditur, si tamen nulla alia prodeunt opera quæ
sensum etiam tacentis loquantur (Moral. xi, c. 24,
n. 55). Per Salomonem dicitur: *Stultus si tacuerit,
sapienter reputabitur* (Prov. xvii, 28). Sed quia stultus,
cum loquitur, per hoc quod sua infert, sapientium

verba pensare non sufficit, recte per beatum Job A dicitur: *Audite ergo correptiones meas, et iudicium labiorum meorum attendite* (Job. xiii, 6). Bene autem prius correptionem et postmodum iudicium intulit, quia nisi per correptionem prius timor stulti deprimatur, nequaquam per intelligentiam iudicium iusti cognoscitur (*Moral.* xi, c. 25, n. 36). Nonnunquam stulti, cum prudentium facta conspiciunt, hæc eis omnia esse reprehensibilia videntur; suæque imperitiæ atque infirmitatis obliiti, tanto intentius de alienis iudicant, quanto sua profundius ignorant (*Greg.*, ubi sup., c. 27, n. 38).

CAPUT XXX. De luxuria.

Malum luxuriæ aut cogitatione perpetratur, aut opere. Callidus namque adversarius noster, cum ab effectu operis expellitur, secreta poliuere a cogitationis molitur (*Moral.* xxi, c. 2, n. 5). Serpenti a Domino dicitur: *Pectore et ventre repes* (Gen. iii, 14). Serpens videlicet ventre repit, quando hostis lubricus per humana membra sibimet subdita usque ad expletionem operis luxuriam exercet. Serpens autem repit pectore, quando eos quos in opere luxuriæ non valet, in cogitatione polluit. Quisquis luxuriam perpetrat actione, huic serpens repit ex ventre; quisquis autem perpetrandam versat in mente, huic serpens repit ex pectore. Ardentem quasi Sodomam fugere, est illicita carnis incendia declinare (*Reg. Past. part.* iii, c. 27). Quisquis mundi huius successibus elevatus lenocinante cordis lætitia tentari se luxuriæ stimulis sentit, Joseph factum ad memoriam revocet, et in arce se castitatis servet (*Moral. lib.* xxx, c. 10, n. 33). Cum voluptas lubrica tentat in prosperis, hæc ipsa sunt prospera aculeo tentationis opponenda, ut eos erubescamus prava committere, quos a Deo meminimus b gratuita bona percipere. Nonnunquam voluptas, quæ ex prosperitate nascitur, ejusdem prosperitatis est consideratione ferienda, quatenus hostis noster, unde oritur, inde moriatur. Propheta David subito casu per luxuriam defluxit, dum in solario deambulans alienam conjugem concupivit et abstulit; ejusque virum cum damno sui exercitus interemit, et repentino casu cecidit, cum mens illa mysteriis celestibus assueta ab inopinata tentatione devicta est, atque immanissimæ turpitudini subacta (*II Reg.* xi, 4; *Moral. lib.* xii, c. 18, n. 23). Quasi saxum de loco suo translatum est, cum prophetæ animus a prophetiæ mysteriis exclusus ad cogitandas turpitudines venit. Salomon ille quondam sapientissimus nimietate luxuriæ superatus immoderato usu atque assiduitate mulierum ad hoc usque perductus est, ut templum idolis fabricaret; et qui prius Deo templum construxerat, assiduitate libidinis etiam perfidia substratus idolis construere templa non timeret (*III Reg.* xi, 7). Sicque factum est ut ab assidua carnis petulantia usque ad mentis perfidiam

perveniret, quia, subripiente paulisper infusione peccati, terra cordis illius ad c consummationem defluxit. Non immerito jumenta terræ nuncupantur qui d huius vitæ carnalis ima appetunt (*Moral.* xxvi, 17, n. 27), quos in infimis illecebrosa voluptas dejecit, quibus per sacra eloquia dicitur: *Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus* (Psalm. xxxi, 9). Voluptatum carnis amatoribus dicitur: *Mortificate nunc membra vestra, quæ sunt super terram*; id est, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam (*Colos.* iii, 5). Paulus apostolus petulantia carnis deditos publica invectione redarguit dicens: *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis* (Rom. i, 21; *Gregor. ibid.*, n. 28). Quomodo autem in jumentorum aut plusquam jumentorum voluptate ceciderunt, subdidit dicens: *Tradidit illos in desideria cordis eorum in immunditiam* (Rom. i, 24). Nonnullos per luxuriam caro in infimis mersit, quos superba in altum scientia sublevavit, et a volatu volucrum ultra appetitum lapsi sunt jumentorum. Atque inde sub se prostrati sunt, unde super se ire videbantur. Plerumque virus libidinis de radice nascitur elationis; tunc ergo caro vincit, cum spiritus latenter intumescit, quia tunc anima per originem culpæ in jumentorum petulantiam cecidit, cum efferendo se more volucrum ultra quam debuit evolavit (*Gregor. ibid.*, n. 29). Interdum per elationis vitium longa continentia repente dissolvitur, et plerumque usque ad senium virginitas servata vitiatur. Quia etenim negligitur humilitas cordis, rectus iudex despicit etiam integritatem corporis; et quandoque per apertum malum reprobos annuntiat, quos dudum reprobos in occulto tolerabat. Quisquis diu servatum bonum subito perdidit, apud semetipsum intus aliud malum tenuit, ex quo c ad aliud subito erupit, per quod ab omnipotente Deo etiam tunc alienus exstitit, quando se ei per munditiam corporis inhærere monstravit. Plerumque mentis elatio ad pollutionem pertrahit carnis, et reproborum cor a volatu volucrum ad petulantiam mergit jumentorum (*Moral.* xxi, 3, n. 7). Sciendum nobis magnopere est, aliud esse, quod animus de tentatione carnis patitur, aliud, cum per consensum delectationibus obligatur. Plerumque enim cogitatione prava pulsatur, sed reñtitur. Plerumque autem cum perversum quid concipit, hoc intra semetipsum etiam per desiderium volvit. Et nimirum mentem nequaquam cogitatio immunda inquinat cum pulsatur, sed cum hanc sibi per delectationem subjugat. Paulus prædicator egregius ait: *Tentatio vos non apprehendat nisi humana* (I Cor. x, 13). Humana quippe tentatio est qua plerumque in cogitatione tangimur etiam nolentes, quia ut nonnunquam et illicita ad animum veniant, hoc utique in nobismetipsis ex humanitatis corruptibilis pondere habemus. Dæmoniaca est et non humana tentatio. cum

a Ed., *cogitatione*. Ast lectioni Taji suffrag. non modo recent. Edit., sed Cod. quoque Corb. Germ.

b Ed., *gratuito*.

c Edit., *consumptionem*.

d Ed., *usu*.

e Ed., *aliud*. Taji lectio rep. in Vindoc.

ad hoc quod carnis corruptibilitas suggerit, per consensum se animus stringit. Idem Paulus apostolus ait: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore* (Rom. vi, 12). Peccatum quippe in mortali corpore non esse, sed regnare prohibuit, quia in carne corruptibili non regnare potest, sed non esse non potest. Humano generi de peccato testari peccatum est. Quo quia quandiu vivimus perfectæ omnimodo non caremus, sancta prædicatio, quoniam hoc expellere non potuit, ei de nostro cordis habitaculo regnum tulit, ut appetitus illicitus etsi plerumque bonis nostris cogitationibus occulte se quasi fur inserit, saltem, si ingreditur, non dominetur. In Genesi scriptum est: *Dominus pluit super Sodomam et Gomorrhæam sulphur et ignem* (Gen. xix, 24; Moral. lib. xiv, c. 19, n. 23). Quid in sulphure nisi fetor carnis, et quid per ignem nisi ardor desiderii carnalis exprimitur? Cum ergo habitantium Sodomis vel Gomorrhæ carnis scelera punire Dominus decrevisset, in ipsa qualitate ultionis notavit maculam criminis. Sulphur quippe fetorem habet, ignis ardorem. Qui itaque ad perversa desideria ex carnis fetore arserant, dignum fuit ut simul sulphure et igne perirent, quatenus ex justa pœna discerent ex injusto desiderio quid fecissent.

CAPUT XXXI.

De torpore animi.

Plerumque mens hominis a cura suæ sollicitudinis dormiens verberatur et non dolet, quia sicut imminetia mala non prospicit, sic neque quæ perpetraverit agnoscit (Reg. Past. part. iii, c. 32). Trahitur et nequaquam sentit, quia per illecebras vitiorum ducitur, nec tamen ad sui custodiam suscitatur. Quamvis somno torporis a sui custodia quisque prematur, vigilare tamen ad sæculi curas nititur, ut semper voluptatibus debrietur. Et cum ad illud dormiat, in quo solerter vigilare debuerat, ad aliud vigilare appetit, ad quod laudabiliter dormire potuisset. Per Salomonem in Proverbiis dicitur: *Et eris quasi dormiens in medio mari, et quasi sopitus gubernator amisso clavo* (Prov. xxiii, 34). In medio enim mari dormit, qui in huius mundi tentationibus positus prævidere motus irruentium vitiorum quasi imminentes undarum cumulos negligit. Et quasi gubernator clavum amittit, quando mens ad regendam navem corporis studium sollicitudinis perdit. Clavum in mari amittere est intentionem providam inter procellas huius sæculi non tenere. Si enim gubernator clavum sollicite stringit, modo in fluctibus ex adverso navem dirigit, modo ventorum impetus per obliquum findit. Scriptum est: *Stellio manibus nititur, et moratur in ædibus regis* (Prov. xxx, 23; Moral. vi, c. 10, n. 12). Plerumque aves, quas ad volatum penna sublevar, in vepribus resident; et stellio, qui ad volatum pennas non habet, nitens manibus regni ædificium tenet. Quia nimium sæpe ingeniosi quique, dum per negligentiam torpent, in pravis actibus remanent; et simplices, quos ingenii penna non adjuvat, ad obtinenda regni

^a Hic intrusum est, per Salomonem; testimonium vero quod affertur est in lib. Job.

æterni mœnia virtus operationis levat. Stellio, dum manibus nititur, in regis ædibus moratur, quia illo simplex per intentionem recti operis pervenit quo ingeniosus minime ascendit. Quæstio suboritur cur vel negligenti intelligentiæ donum tribuitur, vel studiosus quisque sensus sui tarditate præpeditur. Ad quam citius respondetur, dum protinus ^a per Salomonem subditur: *Nihil in terra sine causa* (Job. v, 6; Moral. vi, c. 11, n. 15). Idcirco enim sæpe et desidiosus ingenium accipit, unde negligens ^b etiam justius puniatur. Quia quod siue labore assequi potuit, scire contemnit. Et idcirco nonnunquam studiosus tarditate intelligentiæ premitur, ut eo majora præmia retributionis inveniat, quo magis in studio inventionis elaborat. Nihil ergo est in terra sine causa, quando et studioso tarditas ad præmium proficit, et desiderio velocitas ad supplicium crescit. Mentis desidia, dum congruo fervore non accenditur, a bonorum desiderio funditus, evalescente furto torpore, maciatur (Reg. Past. p. iii, c. 15). Per Salomonem dicitur: *Pigredo immittit soporem* (Prov. xix, 15). Piger enim recte sentiendo quasi vigilat, quamvis nihil operando torpescat; sed pigredo soporem immittit dicitur, quia paulisper etiam recte sentiendi vigilantia amittitur, dum a bene operandi studio cessatur. De torpore animi recte in Proverbiis scriptum est: *Anima dissoluta esuriat* (Ibid.). Quisquis se ad superiora distringendo non dirigit, neglectum se inferius per desideria expandit; et dum studiorum sublimium vigore non constringitur, cupiditatis infimæ fame satciatur, ut quo se per disciplinam ligare dissimulat, eo se esuriens per voluptatum desideria spargat. Hinc ab eodem rursus Salomone scribitur: *In desideriis est amnis otiosus* (Prov. xxi, 26). Hinc ipsa Veritas prædicante, uno quidem exeunte spiritu, munda domus dicitur, sed multiplicius redeunte, dum vacat, occupatur (Matth. xii, 44, 45).

CAPUT XXXII.

De pigritia.

Suadendi sunt pigri, ne agenda bona, dum dilaserunt, amittant; et dum opportune agere quæ possunt nolunt, paulo post, cum volunt, non valeant (Reg. Past. part. iii, c. 15). Plerumque piger, dum necessaria agere negligit, quædam sibi difficilia opponit, quædam vero incaute formidat; et dum quasi invenit quod velut juste metuat, ostendit quod in otio quasi non injuste torpescat. Pigro etenim per Salomonem dicitur: *Propter frigus piger arare noluit; mendicabit ergo æstate, et non dabitur ei* (Prov. xx, 4). Propter frigus quippe piger non arat, dum desidiosus torpore constrictus, agere quæ debet bona dissimulat. Et dum parva ex adverso mala metuit, operari maxima prætermittit. Bene autem subditur: *Mendicabit æstate, et non dabitur ei*. Qui enim nunc in bonis operibus non exsultat, cum sol iudicii ferventior apparuerit, quia frustra regni aditum postulat, nil accipiens æstate mendicat. Hinc iterum scriptum est:

^b Ed., ut de negligentia.

Abcondit piger manum suam sub umella, nec ad os suum porrigit eam (Prov. xix, 24). Nemo itaque tam piger est, ut ad os suum manum vel pro comedendo reducere laborem putet. Sed piger nec ad os suum manum porrigit, qui nec hoc vult operari quod dicit (Lib. II in Exech. homil. ix, n. 15). Per manum quippe operatio, per os autem locutio designatur (Moral. xxi, c. 9, n. 20). Pigo labor est ad os manum suam porrigit, quia desidiosus quisque predicator nec hoc vult operari quod dicit. Manum quippe ad os porrigit, est voci suae opere concordare. Idem Salomon ait: *Per agrum hominis pigri transiit, et per vineam viri stulti; et ecce totum repleverant urticae: operuerant superficiem ejus spinæ, et maceria lapidum destructa erat* (Prov. xxiv, 30). Per agrum hominis pigri atque per vineam viri stulti transire, est cujuslibet vitam negligentis inspicere, ejusque opera considerare (Moral. xx, c. 25, n. 54). Quam urticae vel spinæ replent, quia in corde negligentium prurientia terrena desideria et punctiones pullulant vitiorum. Maceria lapidum destructa erat, id est, disciplina patrum ab ejus corde dissoluta; nam quia destructam maceriam lapidum dissolutam esse disciplinam vidit, illic protinus secutus adjunxit: *Quod cum vidissem, posui in corde meo, et exemplo didici disciplinam* (Prov. xxiv, 32). Cum disciplinæ vigor in corde reproborum, pigritia dominante, dissolvitur, ante eorum oculos cuncta bonorum opera respectui trahuntur. Nihilque esse æstimant quiddam de virtutibus electorum vident.

CAPUT XXXIII.

De murmure.

Acetum si mittatur in nitro, fervescit nitrum, sicut scriptum est: *Sicut acetum in nitro, ita qui cantat cantica cordi pessimo* (Lib. I in Exech. homil. 9, n. 53). Perversa mens, quando per increpationem corripitur, aut per prædicationis dulcedinem ad bona suadetur, de correptione fit deterior. Et inde in murmurationis iniquitate succenditur, unde debuit ab iniquitate compesci. Quisquis pro peccato percutitur, nisi murmurando renitatur, eo ipso jam justus esse inchoat, quo ferientis justitiam non accusat.

CAPUT XXXIV.

De mendacio.

Plana est omnino veritatis via, et grave est iter mendacii, sicut scriptum est: *Docuerunt linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt* (Jer. ix, 3; Moral. lib. xii, c. 42, n. 47). Quisquis, relicta veritate, mentiri deliberat, ut audientium animum fallat, quantus ei labor est sollicite custodire ne ipsa ejus fallacia deprehendi queat? Ponit quippe ante oculos quid sibi a veritate scientibus responderi possit, et cum magno cogitatu pertractat quomodo per argumenta falsitatis documenta veritatis exsuperet. Fallacia laborans mendacii hinc inde se circumtegit, et

* Edit., *destructa maceria*. Priores tamen Editi legunt ut Taisus.

^b Edit., *aut prædicationis dulcedinem bona suadetur*. Melior autem vid. Taji lectio, cui alii Cod. consentiunt.

contra hoc, ubi deprehendi potuerit, veritatis similem responsionem querit; qui si vellet verum dicere, utique sine labore potuisset. Omne mendacium iniquitas est, et omnis iniquitas mendacium, quia profecto ab æquitate discrepat quiddam a veritate discordat (Moral. lib. xviii, c. 3, n. 5). Nonnunquam pejus est mendacium meditari quam loqui. Nam loqui plerumque præcipitationis est, meditari vero studiosæ pravitatis; et quis ignoret in quanta distantia culpa distinguitur: utrum præcipitatione aliquis an studio mentiat? Summo perere cavendum est omne mendacium, quamvis nonnunquam sit aliquod mendacii genus culpæ levioris, si quisquam præstando mentiat. Scriptum est: *Os, quod mentitur occidit animam* (Sap. I, 11). Et: *Perdes eos qui loquuntur mendacium* (Psalm. v, 7). Hoc quoque mendacii genus perfecti viri summo opere fugiunt, ut nec vita cujuslibet per eorum fallaciam defendatur, nec suæ animæ noceant, dum præstare et carni nituntur alienæ, quanquam hoc ipsum peccati genus facillime credimus relaxari. Nam si quælibet culpa sequenti solet pia operatione purgari, quanto magis hæc facile abstergitur, quam materioni operis pietas igitur comitatur? Nonnulli ex obstetricum fallacia constanter asserere hoc mendacii genus non esse peccatum, maximo quod illis mentientibus scriptum est: *Quis edificavit eis Dominus domos* (Exod. I, 21; Moral. xviii, c. 3, n. 6). In obstetricum Ægyptiarum recompensatione cognoscitur quid mendacii culpa mereatur; nam benignitatis earum merces, quæ potuit eis in æterna vita retribui, pro admista culpa mendacii in terrenam est compensationem declinata, ut in vita sua, quam mentiende tueri voluerunt, ea quæ fecerunt bona reciperent, et ulterius quod exspectarent mercedis suæ præmiū non haberent. Si subtiliter perpendatur, obstetrices Ægyptiæ amore vitæ præsentis mentitæ sunt, non intentione mercedis. Parcendo quippe copatæ sunt infantum vitam legere, mentiendo suam (Moral., ibid., n. 7).^d Et licet in Testamento Veteri nonnulla possint Italia reperiri, pene nunquam tamen hoc vel tale genus mendacii a perfectis admissum studiosius ibi lector inveniat. Sicut enim ædificium lapidibus, ita mendacium sermonibus fabricatur (Moral. lib. xi, c. 23, n. 34). Ibi enim non dolosa locutio, sed sensus veritatis est, quasi munita moles non ex fabrica, sed ex natura consurgit. Beatus Job amicis suis non tacite sentientibus dicit: *Nunquid Deus indiget castro mendacio, ut pro illo loquamini dolos* (Job. xii, 7; Ibid., cap. 26, n. 37)? Deus mendacio non eget, quia veritas fulciri non querit auxilio falsitatis.

CAPUT XXXV.

Quibus modis peccatum perpetratur.

Quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namque

* Edit., *præstare vitam*. Tajo tamen suffrag. Norm.

^d In nost. Cod. hic additum est *neceare*, quod verbum intrusum judico contra Gregorii mentem.

suggestione, delectatione, consensu, et defensionis audacia, perpetratur (*Moral. lib. iv, c. 27, n. 49*). Fit enim suggestio per adversarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Plerumque culpa, quæ terrere mentem debuit, extollit, et dejiciendo elevat, sed gravius elevando supplantat. Unde et illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit, nam serpens suasit, Eva delectata est, Adam consensit; qui etiam requisitus confiteri culpam per audaciam noluit. Hoc in humano genere quotidie agitur, quod actum in primo parente nostri generis non ignoratur. Serpens suasit, quia occultus hostis mala cordibus hominum latenter suggerit. Eva delectata est, quia carnalis sensus ad verba serpentis mox se delectationi subternit. Assensum vero Adam mulieri ipse præpositus præbuit, quia dum caro in delectationem rapitur, etiam a sua rectitudine spiritus infirmatus inclinatur. Requisitus Adam confiteri culpam noluit, quia videlicet spiritus, quo peccando a veritate disjungitur, in ruinæ suæ audacia nequius induratur. Per timorem quidem Adam semetipsum absconsurus fugerat; sed tamen requisitus innotuit quantum etiam timens tumebat (*Ibid. n. 50*). Cum enim ex peccato præsens pœna metuitur, et amissa Dei facies non amatur, timor ex timore est, non ex humilitate: superbit quippe, qui peccatum, si liceat non puniri, non deserit. Sicut quatuor modis peccatum perpetratur in corde, videlicet suggestione, delectatione, consensu, et defensionis audacia, ita etiam quatuor modis peccatum consummatur in opere (*Ibid., n. 49*). Prius namque latens culpa agitur; postmodum vero etiam ante oculos hominum sine confusione reatus aperitur, dehinc et in consuetudinem ducitur; ad extremum quoque, vel falsæ spei seductionibus, vel obstinatione miseræ desperationis enutritur. In primo parente didicimus quia tribus modis omnis culpæ nequitiam perpetravimus, suggestione scilicet, delectatione, consensu (*Reg. Past. part. iii, c. 29*). Primum itaque per hostem, secundum vero per carnem, tertium per spiritum perpetratur. Insidiator enim prava suggerit, caro se delectationi subjicit, atque ad extremum spiritus victus delectatione consentit. Antiquus serpens in paradiso prava suggessit, Eva autem quasi caro se delectationi subdidit, Adam vero velut spiritus suggestionem et delectationem superatus assensit. Suggestionem diaboli nonnunquam peccatum agnoscimus, delectatione vincimur, consensu etiam ligamur. Unde exclamandum nobis cum Apostolo est: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (*Rom. vii, 24*)? Ut audiamus subsequenter nos consolationem: *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Ibid., 25*). Plerumque unum idemque peccatum pœna est et causa peccati, quod melius ostendimus, si res ipsas ad medium deducimus (*Moral. lib. xxv, c. 9, n. 24*). Effrenata enim ventris ingluvies in fervorem luxuriæ plenitudinem carnis

* Ed., melius, peccantis.

A instigat, perpetrata autem luxuria, sæpe aut perjurio aut homicidio tegitur, ne humanarum legum ultione puniatur. Ponamus ante oculos, quod quidam voracitatis sibi frena laxavit, qua voracitate superatus adulterii facinus admisit: deprehensus autem in adulterio, latenter virum adulteræ, ne ad iudicium traheretur, occidit. Hoc itaque adulterium inter voracitatem et homicidium positum de illa videlicet nascens, hoc generans, peccatum est et pœna et causa peccati. Peccatum profecto est per seipsum, pœna vero peccati est, quia culpam voracitatis auxit. Causa autem peccati est, quia subsequens etiam homicidium genuit. Propheta Jeremias dicit: *Visitabo super vos juxta fructum studiorum vestrorum* (*Jerem. xxi, 14*; *Reg. Past. part. iii, c. 32*). Peccatis aliis differunt peccata, quæ per consilium perpetrantur. Non enim tam prave facta Dominus quam studia pravitatis insequitur. In factis enim sæpe infirmitate, sæpe negligentia, in studiis vero semper malitiosa intentione peccatur. Beatus Job typum peccantium intra Ecclesiam designans, ait: *Concidit me vulnere super vulnus* (*Job. xvi, 14*; *Moral. 12, c. 17, n. 20*). In infirmis suis sancta Ecclesia vulnere super vulnus conciditur, quando peccatum peccato additur, ut culpa vehementius exaggeretur. Quem enim avaritia pertrahit ad rapinam, rapina ducit ad fallaciam, ut perpetrata culpa ex falsitate etiam defendatur; quid iste, nisi super vulnus concisus est vulnere? Bene per prophetam dicitur: *Maledictum, mendacium, homicidium, furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit* (*Osee iv, 2*). Sanguis ergo sanguinem tangit, cum culpa culpam cumlaverit. Cum igitur vulnus vulnere additur, vires contra nos antiqui hostis vehementius excitantur. Quamvis quolibet in loco cogitando, loquendo et agendo peccemus, tunc tamen per tria hæc animus effrenatius rapitur, cum mundi hujus prosperitate sublevarur (*Moral. v, c. 11, n. 17*).

CAPUT XXXVI.

De manifestis, occultisque peccatis.

Uniuscujusque hominis culpa latens, quasi vulva * peccati est, quæ occulte peccatorem concepit, et reatum suum in tenebris abscondit (*Moral. iv, c. 27, n. 51*). A vulva enim de utero exiit, cum peccator quæ in occulto commiserit hæc etiam in aperto committere non erubescit. Scriptum quippe est: *Egressus ex utero non statim perii* (*Job iii, 11*)? id est, postquam ad apertam iniquitatem exiit, cur me tunc saltem perditum non cognovi? Perisset quippe in suo iudicio, si se perditum cognovisset. Quasi ab occultationis suæ vulva processerant, de quibus propheta dicebat: *Peccatum suum sicut Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt* (*Isai. iiii, 9*).

CAPUT XXXVII.

De his qui ad deicienda post lacrymas revertuntur.

Sunt nonnulli qui quando ad mentem redeunt, Dei justitiam et rectitudinem contemplantur, et orando ac flendo contramiscunt; sed postquam

contemplationis hora transierit, sic audaces ad iniquitatem redeunt, ac si post dorsum ejus positi a justitiæ ejus lumine minime videantur (*Moral. xi, c. 29, n. 40*). Quicumque post lacrymas ad delicta relabuntur, apud se in abscondito quasi corporalem videntem aspiciunt a faciem Dei, quia ei, et cum præsentibus sunt, blandiuntur flitibus, et cum quasi a conspectu illius recedunt, moribus detrahunt. Qui tanto amplius de malis suis ferendi sunt, quanto et in occulto cogitationis recta Dei judicia cognoscunt. Sunt nonnulli qui post vitam perditam ad semetipsos redeunt, et accusante se conscientia, perversa itinera relinquunt, commutant opera, antiquæ suæ pravitati contradicunt, terrenas actiones fugiunt, desideria superna sectantur; sed priusquam in eisdem sanctis desideriis solidentur, per torporem mentis, ad ea quæ dijudicare cœperant redeunt, atque ad mala quæ fugere disposuerant recurrunt (*Moral. xii, c. 52, n. 59*). Si quid boni fortasse homo agere cœperit, priusquam in eo per longitudinem temporis convalescat, ad exteriora relabitur, et perverse deserit quæ recte inchoasse videbatur. Sunt nonnulli qui post perversa itinera sanctas vias sectari appetunt; sed priusquam in eis desideria bona roborentur, quædam illos præsentis sæculi prosperitas accipit, quæ eos rebus exterioribus implicat, et eorum mentem, dum a calore intimi amoris retrahit, quasi ex frigore exstinguit, et quidquid in eis de virtutum flore apparere videbatur interficit (*Ibid., c. 53, n. 60*). Curandum nimis est, ne ad hoc quisque proruat, quod se munda se flitibus exsultat, ne dum deplorata iterum culpa committitur, in conspectu justiciæ ipsa etiam lamenta levigentur (*Moral. lib. x, c. 15, n. 28*). Scriptum est in libro Ecclesiastici: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus* (*Ecclesi. xxxiv, 30; Reg. Pust. p. iii, c. 50*)? Post lavacrum enim mundus esse negligit, quisquis post lacrymas vitæ innocentiam non custodit; et lavantur ergo, et nequaquam mundi sunt, qui commissa flere non desinunt, sed rursum flenda committunt. Baptizatur scilicet a mortuo, qui mundatur flitibus a peccato; sed post baptismum mortuum tangit, qui culpam post lacrymas repetit.

CAPUT XXXVIII.

De peccandi consuetudine.

Peccator, cum jam de iniquitate sua non confunditur, in iniquitate eadem etiam adminiculis pessimæ consuetudinis roboratur (*Moral. iv, 27, n. 51*). Quasi quibusdam oblectationibus peccator fovetur ut crescat, dum culpa consuetudinibus firmatur ut vigeat. Cum prodire culpa in usum cœperit, nimirum se vel falsa spe divinæ misericordiæ, vel aperta miseria desperationis pascit, ut eo nequaquam ad correptionem quisque redeat, quo vel factorem suum piū sibi inordinate simulat, vel hoc quod fecit inordinate formidat. Beatus Job humani generis lapsus aspiciens, et quibus præcipitiis mersum sit in foveam iniquitatis intendens, dicit: *Quare non*

^a Ed., *corporaliter videntem accipiunt*.

A *in vulva mortuus sum* (*Job iii, 14*)? Id est, in ipsa occulta perpetratione peccati, cur a carnis vita mortificare me nolui? *Quare*, inquit; *exceptus genibus*, id est, etiam post apertam culpam, cur me adhuc in illa etiam consuetudo suscepit, ut valentior ad nequitias redderet, et pravis me usibus sustinens foveret? Plerumque cum culpa in usum venerit, ei jam animus etiam si appetat, debilius resistit, quia quot vicibus pravæ frequentationis astringitur, quasi tot vinculis ad mentem ligatur. Nonnunquam fit ut enervis animus, cum solvi peccati consuetudine non valet, ad quædam se solatia falsæ consolationis inclinet, quatenus venturum Judicem tantæ sibi misericordiæ spondeat, ut eos etiam quos arguendos invenerit penitus non occidat. Cui rei hoc deterius accidit, quod **B** ei multorum similium lingua consentit, cum multi male gesta hominum laudibus exaggerant; unde fit plerumque ut incessanter crescat culpa favoribus enutrita. Curari autem vulnus negligitur, quod dignum præmio laudis videtur. Per Salomonem in Proverbiis dicitur: *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas* (*Prov. i, 10; Moral. xxxiii, 40, n. 18*). Peccatores enim lactant, cum vel perpetranda mala blandimentis inferunt, vel perpetrata favoribus extollunt. Isaias propheta ait: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis* (*Isai. v, 18*). Iniquitas namque in funiculis vanitatis trahitur, dum per consuetudinis augmentum culpa protelatur. Beatus David de peccandi consuetudine dicit: *Funes peccatorum circumplexi sunt me* (*Psal. cxviii, 61*). **C** Quia enim funis addendo torquetur, ut crecat, non immerito peccati consuetudo in fune figuratur, quod perverso corde, dum sæpe frequentatur, multiplicius per augmentum consuetudinis augetur.

CAPUT XXXIX.

De levioribus peccatis.

Crebro peccatum, aut ignorantia, aut infirmitate perpetratur, ut vel nesciat homo quid velle debeat, vel non omne, quod voluerit, possit (*Moral. xix, c. 23, n. 39*). Cum in peccato animus moritur, citius ad vitam reducit, si super hoc sollicitæ cogitationes vivunt.

CAPUT XL.

De gravioribus peccatis.

D Omne peccatum quod citius non tergitur, aut peccatum est et causa peccati, aut peccatum et pœna peccati (*Moral. xxv, 9, n. 22*). Peccatum namque quod pœnitentia non diluit ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Unde fit ut non solum peccatum sit, sed peccatum et causa peccati. Ex illo quippe vitio culpa subsequens oritur, ex quo ^b cæca mens ducitur, ut pejor ex alio ligetur. Peccatum, quod ex peccato oritur, non jam peccatum tantummodo, sed peccatum est et pœna peccati, quia justo judicio omnipotens Deus cor peccantis obnubilat, ut præcedentis peccati merito etiam in aliis cadat. Quem enim liberare noluit, deserendo percussit. Non immerito pœna peccati dicitur, quod justa desuper ir-

^b Ed., *cæcata*.

rogata cæcitate ex præcedentis peccati ultione per-
petratur. Quod videlicet agitur dispositione superioris
ordinata, sed inferius iniquitate confusa, ut et præ-
cedens culpa sit causa subsequens; et rursum
culpa subsequens sit pœna præcedentis. Paulus
apostolus in infidelibus et lubricis, quasi quoddam
semen erroris aspexerat, cum dicebat: *Qui cum co-
gnovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut
gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis*
(Rom. 1, 21; Lib. 1 in Ezech. homil. 11, v. 24).
Ecce est peccatum et causa peccati, ex qua causa
quid sequatur adjungit: *Et obscuratum est insipiens
cor eorum; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti
sunt; et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in si-
militudinem imaginis corruptibilis hominis, et volu-
crum, et quadrupedum et serpentium* (Rom. 1, 22, 23).
Ecce est peccatum et pœna peccati. Sed peccatum
solummodo et pœna peccati esset, si non adhuc ex
hoc peccato et aliud sequeretur. Nam post infideli-
tatem eorum subditur: *Propter quod tradidit illos
Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam,
ut contumeliis afficerent corpora sua in semetipsis*
(Ibid., 24). Qui cognoscentes Deum non sicut Deum
glorificaverunt, ex eo peccato et causa peccati ad
hoc quoque perducti sunt, ut ad cultum serpentium
et voluorum laberentur. Sed quia per hanc etiam
cæcitate usque ad immunditiam et carnis contu-
meliis ceciderunt, ipsa infidelitatis eorum cæcitas
præcedenti intellectui et peccatum est et pœna pec-
cati. Subsequenti vero immunditiam peccatum facta
est et causa peccati. Qui cognoscentes Deum pecca-
tum superbiæ intelligendo commiserunt, cæcantur
etiam, ne intelligant quod committunt (Moral. xxv,
9, n. 22). Et qui intelligentiam suam sequi noluit
in peccato et causa peccati, ipsum lumen intelligen-
tiæ perdunt in peccato et pœna peccati. Prioris pec-
cati merito peccatorum subsequentiorem forem legitur,
ut qui malum sciens perpetrat, deinceps iusto in
aliis etiam nesciens cadat. Hoc quippe agitur, ut cul-
pis culpa f. riantur, quatenus supplicia fiant peccan-
tium ipsa incrementa victorum (Ibid., n. 23). Sunt
multa peccata quæ committimus, et ideo eo gravia
nobis non videntur, quia privato nos amore diligen-
tes, clausis nobis oculis, in nostra deceptione blan-
dimur (Lib. 1 in Ev., homil. 4, n. 9). Plerumque fit
ut et nostra gravia leviter, et proximorum mala leviter
graviter judicemus. Scriptum quippe est: *Erunt
homines capiteo astantes* (II Tim. iii, 2). Et scimus
quia vehementer claudit oculum cordis amor priva-
tus; ex quo fit ut hoc quod nos agimus, et grave
esse non existimamus, plerumque agatur a proximo,
et nimis nobis detestabile esse videatur. Sed quare
hoc quod nobis vile videbatur in nobis grave vide-
tur in proximo, nisi quia nec nos sicut proximum,
nec proximum conspiciamus sicut nos? Si nos sicut
proximum aspiceremus, nostra reprehensibilia dis-
trictè videremus. Et rursum, si proximum aspice-
mus ut nos, nunquam nobis ejus actio appareret in-
tolerabilis, qui sæpe fortasse talia egimus, et nihil

A nos proximo intolerabile fecisse putabamus. Male
divisum mentis nostræ iudicium corrigere per legis
præceptum Moyses studuit, cum dixit ut justus de-
beret esse modus æquusque sextarius (Levit. xix, 36).
Hoc vero Salomon ait: *Pondus et pondus, mensura
et mensura, utrumque abominabile est apud Deum*
(Prov. xx, 10). Scimus quia in negotiatorum duplici
pondere aliud majus, aliud minus est. Nam aliud
pondus habent, ad quod pensant sibi, aliud pondus
ad quod pensant proximo. Ad dandum pondera le-
viora, ad accipiendum vero graviora, præparant.
Omnis homo qui aliter pensat ea quæ proximi, et
aliter ea quæ sua sunt, pondus et pondus habet.
Utrumque ergo abominabile est apud Deum, quia si
sic proximum ut se diligeret, hunc in nobis sicut se
amaret. Et si sic se sicut proximum aspiceret, se
in malis sicut proximum judicaret.

CAPUT XLI.

De desperatione peccantium.

Falsa spes aliquando mentem non intercipit, sed
hanc deterior dispensatio configit; quæ dum omnem
spem veniæ funditus interimit, erroris lacte animam
uberius nutrit (Moral. lib. iv, c. 27, n. 52). Beatus
Job desperantis uniuscujusque personam in sua lo-
cutione assumens, ait: *Cur lactatus sum uberibus*
(Job. iii, 12; Moral. iv, c. 27, n. 53)? Ac si dicat:
Utinam blandiri mihi saltem post mala perpetrata
noluisset, ne tanto me culpæ nequius astringerem,
quanto me in illa mollius foverem. Quisquis impi-
tati succumbit, vitam profecto justitiæ moriendo de-
relinquit (Moral. lib. viii, c. 18, n. 34). Qui vero
etiam post peccatum mole desperationis obruitur,
quid aliud quam post mortem in inferni supplicio
sepelitur? In libris Salomonis scriptum est: *Superius,
cum in profundum venerit peccatorum, contemnit*
(Prov. xviii, 3; Moral. lib. xxvi, c. 37, n. 69). Re-
dire namque dissimulat, quia misereri sibi posse
desperat. Sed cum desperando amplius peccat, quasi
puteo suo fundum subtrahit, ne ubi retineri possit
inveniat. Omnis qui viam vitæ deserens in peccato-
rum se tenebras dejicit, semetipsum quasi in pu-
teum, vel in foveam, mergit; si vero diutina per-
petratione etiam consuetudine iniquitatis opprimi-
tur, ne ad superiora jam possit exsurgere, quasi
angusto ore putei coarctatur (Ibid., c. 36, n. 65).
David propheta sub apocæpe peccantium exorat, di-
cens: *Non me demergat tempestas aqua, neque ab-
sorbeat me profundum, neque urgeat super me potens
os suum* (Psal. lxxviii, 16). Quem enim mali operis
iniquitas a bona stabilitate commovit, quasi tem-
pestas aquæ rapuit. Sed si adhuc consuetudine non
prævaluit, non demersit. Jam in puteum cecidit, qui
hoc, quod divina lex prohibet perpetravit. Sed si
adhuc longa consuetudo non deprimit, nequaquam
os suum putens coangustavit. Tanto ergo facilius
egreditur, quanto minori consuetudine coarctatur.
Quasi quædam conclusi oris angustia est, ab oppri-
mente mala consuetudine exsurgere velle, nec
posse; jam quidem desiderio ad supernum tendere,

sed adhuc actu in infimis remanere; prætere corde, A dictionem perpeti semetipsum (Greg., ubi sup., nec tamen sequi opere, atque in semetipso contra- n. 66).

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De dilectoribus mundi.

Omnes iniqui, dum corde transire ad æterna negligunt, et cuncta præsentia, quia fugiunt, non intuentur, mentem in amore vitæ præsentis figunt, et quasi longæ habitationis in ea sibi fundamentum construunt, quia in terrenis rebus per desiderium solidantur (*Moral. xvi, c. 18, n. 15*). Primus Cain civitatem construxisse describitur (*Gen. iv*), ut aperte monstraretur quia ipse in terra fundamentum posuit, qui a soliditate æternæ patriæ alienus fuit. Peregrinus quippe a summis, fundamentum in imis posuit, qui intentionem a cordis in terrena delectatione collocavit. In Cain stirpe Enoch, qui *dedicatio* interpretatur, primus nascitur. In electorum vero progenie Enoch septimus fuisse memoratur, quia videlicet reprobi in hac vita, quæ ante est, semetipsos ædificando dedicant. Electi vero ædificationis suæ dedicationem in fine temporis, id est, in septimo expectant. Plerumque videmus, plurimos sola cogitare temporalia, honores querere, ambiendis rebus inhære, nihil post hanc vitam querere. Quid itaque isti nisi in prima se generatione dedicant? E contrario videmus electos nihil præsentis gloriæ querere, libenter inopiam suscinere, mala mundi æqualiter perpeti, ut possint in fine coronari. Electis ergo Enoch in septima generatione nascitur, quia sui dedicationem gaudii in extremæ retributionis gloria requirunt. Omnes iniqui se in primordiis dedicant, quia in hac vita, quæ ante est, cordis radicem plantant, ut hic ad votum florent, et a sequentis patriæ deficiis funditus arescant (*Moral. viii, c. 54, n. 92*). Amatores hujus sæculi tanto magis exteriora incolunt, quanto interiora sua inculta derelinquunt. Per quemdam Sapientem dicitur: *Non apparebit in conspectu Domini vacuus* (*Exod. xxiii, 15; Moral. vii, c. 29, n. 38*). In conspectu Domini vacuus apparet quisquis, præsentem mundum diligens, nihil secum de fructu sui laboris portat. Quicumque terrena et non cælestia diligunt, alius adipiscendis honoribus exsudat, alius multiplicandis facultatibus æstuat, alius promerendis laudibus anhelat. Sed quia cuncta hæc hic quisque moriens deserit, ante Dominum vacuus apparet, quia secum ante Judicem nihil tulit. Omnis arbor in suo robore juxta terram vasta subsistit, sed crescendo superius angustatur. Et quanto paulisper sublimior, tanto in altum subtilior redditur (*Moral. lib. xix, c. 27, n. 49*). Quibus itaque talia arbuta, nisi terrenis mentibus inveniuntur esse similia inferius vasta, superius angusta? Omnes lujus sæculi dilectores in

terrenis rebus fortes sunt, in cælestibus debiles; nam pro temporali gloria usque ad mortem desudare appetunt, et pro spe perpetua ne parum quidem in labore subsistunt. Amatores sæculi pro terrenis lucris qualibet injuriis tolerant; et pro cælesti mercede, vel tenuissimi verbi ferre contumelias roomant. Curis enim secularibus intenti tanto insensibiles inter efficiuntur, quanto ad ea quæ foris sunt studiosiores intus efficiuntur. Omnes qui cogitatione terrena hanc sæculi conferantur, per omne quod agunt hunc mundum relinquere sui memoriam conantur (*Moral. xi, c. 39, n. 42*). Alii bellorum titulis, alii alis ædificiorum mœnibus, alii diversis doctrinarum secularium libris instanter elaborant, sibi quæ memoriæ nomen ædificant. Sed cum ipsa ad finem celerius vita percurrat, quid in ea fixum stabit, quando et ipsa celeriter mobilis pertransit? Quantomlibet quisque pro faciendâ gloria sui nominis elaboret, memoriam suam quasi cinerem posuit, quia hanc citius ventus mortalitatis rapit. Et omne quod ex hoc mundo inhienter diligit, protinus amittit. Per Psalmistam dicitur: *Qui non accepit in vanum animam suam* (*Psalm. xxi, 4; Moral. lib. vii, c. 29, n. 38*). In vanum namque animam suam accipit, qui ejus vitam negligens, et curam carnis antepont; qui sola præsentia cogitans quæ se sequuntur in perpetuum non attendit.

CAPUT II.

De cultu vestimentorum.

Nemo existimet in fluxu atque studio vestium peccatum deesse, quia si hoc culpa non esset, nullo modo Joannem Dominus de vestimenti sui asperitate laudasset (*Lib. i, in Ev., homil. 6, n. 3*). Si cultus vestium culpa non esset, nequaquam Petrus apostolus per Epistolam feminas a pretiosarum vestium appetitu compesceret, dicens: *Non in veste pretiosa* (*I Pet. iii, 5*). Pensandum nobis summopere est de cultu vestium, quæ culpa sit, hoc etiam viros appetere, a quo curavit pastor Ecclesiæ et feminas prohibere. De Joanne Baptista Veritas ait: *Quid existis videre in deserto? hominem mollibus vestibus? ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt* (*Matth. xi, 8*). Camelorum etenim pilis contextis vestibus Joannes vestitus fuisse describitur. Et quid est dicere: *Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt*, nisi aperta sententia demonstrare quia non cælesti, sed terreno regno^c militant hi qui pro Deo perpeti aspora refugium, sed solis exterioribus delectationis præsentis vitæ molliem et delectationem querunt?

^a Ed., stationem
^b Ed., desertis.

^c Ed., Regi. Lectio autem Tafi invenitur etiam in Belyac., 1 Carn., Val. Cl., Longip.

CAPUT III.

De his qui terrenis desideriis astringuntur.

Qui terrenarum rerum amore vinciuntur, in Deo nullatenus delectantur, quia mundi huius oblectationibus irretiuntur (*Moral.* xviii, c. 9, n. 16). Sine delectatione esse anima nunquam potest, nam aut infimis delectatur, aut summis; et quanto acriori cura inardescit ad infima, tanto tempore damnavili frigescit a summis. Utraque enim simul et æqualiter amari non possunt. Joannes apostolus sciens spinas amorum sæcularium supernæ charitatis messem germinare non posse, priusquam æterni amoris semina proferat, de audientium cordibus sancta verbi manu messem amorum sæcularium eradicat, dicens: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt* (*I Joan.* ii, 15). De mundi huius vana dilectione idem apostolus subiungit, dicens: *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.* Ac si aperte dicat: Utrique se amores in uno corde non capiunt; nec in eo seges supernæ charitatis pullulat, in quo illam spinæ infimæ delectationis necant. Idem Joannes apostolus ex mundi huius infima delectatione nascentes punctiones enumerat, dicens: *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis et concupiscentia oculorum est, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed de hoc mundo est; et mundus transiit, et concupiscentia ejus* (*Ibid.*, ii, 16). Delectari in Deo huius mundi dilectioni subtratus homo non valet, quia in ejus mente desideria superna non prodeunt, quam profecto spinæ terreni amoris premunt. Cum in hoc sæculo quisque effectum quæsitæ felicitatis invenerit, auctorem qui hanc ipsam felicitatem tribuit non requirit, quia privato amore mundum istum assequi non erubescit (*Greg.*, ubi sup., c. 10, n. 17).

CAPUT IV.

De sapientibus huius sæculi.

Sapientes huius sæculi admonendi sunt, ut amittant scire quæ sciunt, et appetant scire quæ nesciunt (*Reg. Past. part.* iii, c. 6). Ille primum destruendum est in illis, quod se sapientes arbitrantur. Scriptum quippe est: *Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum* (*I Cor.* iii, 19). Dicendum est huius mundi sapientibus ut sapientius stulti fiant, stultam sapientiam deserant, et sapientem Dei stultitiam discant, sicut scriptum est: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens* (*Ibid.*, 18). Plerumque sapientes huius sæculi rationationis argumenta melius quam exempla convertunt, ut in suis allegationibus victi jaceant, qui in suis obstinationibus rigidi stabant. Magister egregius Paulus apostolus sapientibus et insipientibus debitor, cum hæbræorum quosdam sapientes, quosdam vero etiam tardiores admoneret, de completionem Testamenti Veteris loquens, eorum sapientiam argumento superavit, dicens: *Quod enim antiquatur et senescit, prope interitum est* (*Heb.* viii, 13). Quatenus illos victrix ratio frangeret, et ad meliora argumento loquelæ blandæ suaderet.

* Ed., inter spinas.

A

CAPUT V.

De his qui iudicio Dei obdurantur.

Sicut nemo obsistit largitati Dei vocantis, ita nullus obviat justitiæ relinquentis (*Moral.* xi, c. 9, n. 13). Non enim cor peccantis Dominus iudicat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat (*Lib. i in Ezech. homil.* 11, n. 25). Obdurare se per justitiam dicit, cum cor reproborum per gratiam non emollit. Recludere Dei est clausis non aperire, sed in suorum operum tenebris peccatores relinquere (*Moral.*, ubi sup.). Misericors Deus tempus nobis relaxat ad poenitentiam, sed cum ejus gratiæ patientiam nos ad augmentum vertimus culpæ, hoc ipsum tempus, quod ad parcendum pie disposuit, districtius ad feriendum vertit (*In Ezech.*, ubi sup.). Cum reverti quisque ab erroris sui tenebrosis itineribus etiam spatio temporis accepto noluerit, per hoc mala sua ad reatum auget, per quod ea diluere potuit, si converti voluisset.

CAPUT VI.

De his qui præ amore mundi vel præsentium rerum cupiditate spontaneos tribulationum labores adeunt.

Qui præ amore præsentis sæculi a sensu rationis alienus, dum quidquid pro mundo sustinet, leve deputat, laboris amaritudinem, quam tolerat, ignorat, quia nimirum delectabiliter ad cuncta ducitur, in quibus pœnaliter fatigatur (*Moral.* vii, c. 21, n. 25). Jeremias propheta, humanum genus debriatum voluptatibus suis aspiciens, ait: *Inebriavit me absinthio, replevit me amaritudinibus* (*Thren.* iii, 16; *Moral.* xx, c. 15, n. 59). Ebrius quippe quod patitur nescit. Qui vero absinthio debriatur, et hoc quod sumpsit amarum est, et tamen non intelligit eandem amaritudinem, qua repletur. Sic nimirum sunt amatores huius sæculi, qui et multimodis laborum tribulationum angustiis amarescunt, et tamen velut ebrii per cupiditatis vesaniæ insensibiles redduntur. Humanum genus recto Dei iudicio in voluptatibus suis sibi dimissum, atque per easdem voluptates spontaneis tribulationibus traditum, absinthio est ebrium, quia et amara sunt quæ pro huius sæculi amore tolerat, et tamen eandem amaritudinem cecitate cupiditatis, quasi insensibilitate ebrietatis, ignorat. Mundi quisque gloriam sitiens, dum multas pro ea tribulationes reperit, amarum est quod bibit; sed quia hoc nimis inhianter sumpsit, ejusdem amaritudinis malum discernere præ ipsa ebrietate non sufficit. Amant perversi homines pro huius mundi gloria etiam tribulationes; cunctisque pro ea sudoribus libenter serviunt, et gravium laborum iugo devotissime colla submittunt.

CAPUT VII.

De reproborum prosperitate.

Qui a Deo avertitur, et prosperatur, tanto perditioni sit proximus, quanto a zelo disciplinæ invenitur alienus (*Lib. i in Ezech.*, homil. 12, n. 18). Nonnulli et iniquitates perpetrant, et gaudere non cessant: Qui nimirum lætantur, cum malefecerint, et

exsultant in rebus pessimis (Prov. n. 14; Moral. vi, c. 16, n. 26). Nonnulli reproborum, cum inique agunt et prosperantur, non suspirare eriguntur, sed insaniam, qua affligi debuerunt, et inde miseri in exultatione dedunt, unde a bonis flentur. Plerique reprobi, dum peccatorum suorum vinculis alligantur, ad justitiæ tramitem nequaquam revertuntur. Phreneticorum videlicet sensibus similes, qui insaniam qua prævalent virtutem putant; qui ex morbo esse nesciunt hoc quod amplius sanis possunt, et quasi crevisse viribus æstimant, dum ad vitæ terminum per augmenta languoris appropinquant. Nonnunquam reprobi phreneticis similes, quia rationis sensum non habent, flentur et rident. Et tanto in magna exultatione se dilatant, quanto et insensibiles malum quod patiuntur ignorant (Moral. xxxi, 24, n. 43). In Ecclesiaste libro scriptum est: *Vidi servos in equis, et principes ambulantes quasi servos super terram* (Eccl. x, 7). Omnis qui peccat servus est peccati. Servi namque in equis sunt, cum peccatores præsentis vitæ dignitatibus efferuntur. Principes vero quasi servi ambulant, cum multos dignitate virtutum plenos nullus honor erigit. Sed summa hic adversitas velut indignos deorsum premit. Per Psalmistam dicitur: *Dormitaverunt qui ascenderunt equos* (Psal. lxxv), id est, in morte animæ mentis oculos a veritat's luce clausurunt qui in præsentis vite honore confisi sunt.

CAPUT VIII.

De malorum concordia.

Dum perversorum nequitia in pace jungitur, profecto eorum malis actibus robur augetur (Reg. Past. part. 11, c. 23). Quia quo sibi in malitia congruunt, tanto se robustius bonorum afflictionibus illidunt. Ad beatum Job divina voce pro Leviathan dicitur: *Membra carniū ejus coherentia sibi* (Job. xli, 14). *Corpus ejus scuta fusilia, compactum squamis se prementibus una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas* (Ibid. vi, 7). Sequaces quippe Satanæ, quo nulla inter se discordiæ adversitate divisi sunt, eo in bonorum gravius nece glomerantur. Qui iniquos pace sociat, iniquitati vires administrat, quia bonos deterius deprimunt, quos et unanimiter persequuntur. Quos similis reatus sociat, concordie pertinacia etiam defensio perversa constipat, ut de facinoribus suis alterna invicem defensione tueantur (Moral. xxxiii, c. 30, n. 54). Sibi enim quisque metuit, dum admoneri vel corrigi alterum cernit. Et ideo contra corripientium verba unanimiter assurgit, quia se in altero protegit. Dum vicissim mali superba defensione se protegent, sanctæ exhortationis spiracula ad se nullatenus intrare permittunt. Malorum pestiferam concordiam sub Leviathan squamis beatus Job indicat dicens: *Una alteri adhærebunt et tenentes se nequaquam separabuntur* (Job. xli, 8). Qui enim divisi corrigi poterant, in iniquitatum suarum pertinacia uniti perdurant (Moral. xxxiii, c. 30, n. 53). Et tanto magis quotidie a cognitione justitiæ separabiliores fiunt, quanto a se invicem nulla increpatione separantur. Sicut esse noxium solet, si uni-

tas desit bonis; ita perniciosum est, si non desit malis. Perversos nonnunquam unitas corroborat, dum concordat; et tanto magis incorrigibiles quanto unanimes facit. De unitate concordantium reproborum per Salomonem dicitur: *Stupa collecta Synagoga peccantium* (Eccl. xxi, 10). De hac Nahum propheta ait: *Sicut spinæ se invicem complectuntur, sic convivium eorum pariter potantium* (Nahum i, 10). Convivium namque reproborum est delectatio temporalium voluptatum; in quo nimirum convivio pariter potant, quia delectationis suæ illecebris sese concorditer debriant. Membra Satanæ, id est, iniquos omnes, quos Dei sermo squamarum compactionibus comparat, ad defensionem suam par culpa concordat, sicut ad beatum Job de Leviathan squamis dicitur: *Una alteri adhærebunt, et tenentes se nequaquam separabuntur* (Moral. xxxiv, c. 4, n. 8). Tenentes enim se nequaquam separari queunt, quia eo ad defensionem suam vicissim constricti sunt, quo se sibi per omnia similes esse nieminerunt. In Exodo scriptum est: *Divisa est aqua, et ingressi sunt filii Israel per medium maris sicci* (Exodi xiv, 22). Eripiuntur etenim justi, dum per discordiam dividuntur injusti; et electorum vota ad perfectum perveniunt, cum reproborum agmina nexu discordiæ confunduntur. Cum in duas partes unda maris Rubri dividitur, ab electo populo ad terram repromissionis tenditur, quia dum malorum unitas scinditur, bonæ mentes ad hoc, quod appetunt, perducuntur. Si malorum unitas noxia non fuisset, nequaquam divina providentia superbientium linguas in tanta diversitate dissipasset. Si malorum unitas noxia non fuisset, de sanctæ Ecclesiæ hostibus Propheta non diceret: *Præcipita, Domine, et divide linguas eorum* (Psal. lvi, 10).

CAPUT IX.

De principibus mundi.

Principes hujus mundi, quo se multis populorum agminibus prælatos esse cognoscunt, eo se sub sanctæ fidei disciplina humili mente prosternant, ut non præcesse solummodo studeant, sed multis prodesse gaudeant. Nam qui subjectarum numerositate plebium attollitur, ipso fastu elationis, quod ad summa conscendere nititur, non immerito casus sui ruina multatur, sicut scriptum est: *Dejecisti eos cum allevarentur* (Psal. lxxii, 18; Moral. xxxii, c. 9, n. 11). Non ait Psalmista, Dejecisti eos postquam elevati sunt; sed *Cum allevarentur*. Hanc ergo primam ruinam principes timeant, qui privatam gloriam semetipsos diligere non formidant, quia eo plerumque intrinsecus corruunt, quo male extrinsecus surgunt. Omnes qui in hoc mundo principantur densis cogitationum tumultibus in corde premuntur. Dumque desideriorum turbas intra se excitant, prostratam mentem pede misere frequentationis calcant (Moral. xvii, c. 8, n. 10). Nonnunquam princeps eo ipso quo præeminet cæteris, elatione cogitationis intumescit. Et dum ad usum cuncta subjacent, dum ad votum velociter jussa complentur, dum omnes subditi, si qua bene gesta sunt, laudibus efferunt, male gestis autem

nulle auctoritate contradicunt, dum plerumque laudant etiam quod abjurgoe delincent, seductus ab his quæ infero subducuntur, super se ejus animus extollitur, et dum lucas immenso favore circumdatur, intus vacante vacatur (*Reg. Past. part. II, c. 6, et Moral. lib. XXVI, c. 26, n. 44*). Atque oblitus sui in vices se spargit alienas, talemque se credit, qualem se foris audit, non qualem intus discernere debuit. Plerumque principes subjectos quoque despiciunt, eosque æquales sibi naturæ ordine non agnoscunt; et quos sorte potestate excesserint, transcendisse se etiam vix meritis credunt. Cunctis se æstimant amplius sapere, quibus se vident amplius posse. In quodam quippe se constituunt culmine apud semetipsos. Et quia æqua cæteris naturæ conditione constringuntur, ex æquo respicere cæteros dedignantur. Sicque usque ad ejus similitudinem ducuntur, de qua scriptum est: *Omne sublime videt, et ipse est rex super universos filias superbiæ* (*Job. XXI, 25*). Quisquis potestate honoris præditus elationis fastu supra subjectos attollitur, ad ejus similitudinem ducitur, qui singulare culmen appetens, et sociale angelorum vitam despiciens, ait: *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (*Isai. XIV, 44*). Miro ergo judicio intus foveam defectionis invenit, dum foris se in culmine potestatis extollit. Apostata quippe angelo similis efficitur, dum homo homini esse similis dedignatur. Saul rex humilitatis merito in tumorem superbiæ culmine potestatis excrevit; per humilitatem quippe prælatus est, per superbiam reprobatus. Domino attestante, qui ait: *Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribus Israel* (*I Reg. XV, 17*)? Parvulum se idem Saul ante potestatem viderat, sed fultus temporali potentia jam se parvulum non videbat. Cæterorum namque comparatione se præferens magnum se apud se esse judicabat. Miro autem modo, cum apud se parvulus, apud Dominum magnus, cum autem apud se magnus, apud Dominum parvulus fuit. Plerumque dum ex subditorum affluentia principis animus inflatur, in luxum et superbiæ, ipso potentæ fastigio lenocinante, corrumpitur. Sed aliud est quælibet bona non esse aliud bona bene habere nescire (*Moral. lib. XXVI, c. 26, n. 45*). In omne quod princeps agit, tribulatione et angustia vallatur (*Ibid. XII, c. 42, n. 47*). Quia cor ejus anxietate et suspitione confunditur, sicut per beatum Job dicitur: *Terrebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum, sicut regem, qui præparatur ad prælium* (*Job. XV, 24; Moral. lib. V, c. 11, n. 17*). Quamvis quolibet in loco positus princeps cogitando, loquendo, vel faciendo delinquat, tunc tamen per tria hæc animus effrenatus rapitur, cum mundi hujus prosperitate frequentius sublevatur. Cum præire se princeps potestate cæteros conspiciat, alta de se elate cogitans sentit. Et cum auctoritati vocis a nullo resistitur, lingua licentius per abrupta diffrenatur. Cum plerumque facere principi quod libet licet, juste sibi

^a Ed., *fluxum*. Cum Taio vero consentiunt Gilot, et recent.

A omne æstimat licere quod libet. Nabuchodonosor rex Babyloniz, dum elata mente apud se volveret dicens: *Nonne hæc est Babylon, quam ædificavi* (*Dan. IV, 27*)? In irrationabile animal protinus versus est. Quod enim factus fuerat perdidit, quia humiliter noluit dissimulare quod fecit. Et quia elatione cogitationis suæ se super homines extulit, ipsum quem communem cum hominibus habuit sensum hominis amisit. Sæpe principes qui in potestate sunt ad subjectorum passim contumelias erumpunt, et hoc quod invigilantes regimini serviunt, per linguæ loquacitatem perdunt. Per Salomon dicitur: *Væ tibi, terra, cujus rex est puer, et cujus principes mane comedunt* (*Eccle. X, 16*). Rex quippe puer non incongrue dicitur, dum is qui præest cura regiminis puerilibus actibus delectatur, et a peccati perpetratione nequaquam subtrahitur. Unde recte Isaias ait: *Puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit* (*Isai. LXV, 20; Moral. XVII, 6, n. 8*), id est, vita quidem pueri in longum trahitur, ut a factis puerilibus corrigatur. Sed si a peccati perpetratione nec temporis longinquitate compescitur, hæc ipsa vitæ longinquitas, quam per misericordiam accepit, ei ad cumulum maledictionis crescit. Quis rectum sapiens ignoret quod reges terræ eo a solitudine longe sunt, quo innumeris obsequentium cuneis constipantur (*Proem. IV Mor., c. 3*). Difficile quippe hi ad requiem tendunt, qui tam duris rationum multiplicium vexibus astringuntur. Scriptura attestante, quæ ait: *Judicium durissimum in his qui præsumunt fieri* (*Sap. XI, 6*). Unde et in Evangelio Veritas dicit: *Cui multum datum est, multum quæretur ab eo* (*Luc. XII, 48*). Beatus Job principatus honore perfunctus, quantæ celsitudinis quantæque fuerit benignitatis, insinuat (*In præf. I Mor. c. 3, n. 7*) dicens: *Principes cessabant loqui, digitum superponebant oris* (*Job. XXXI, 9*). Et iterum: *Cumque sederem, quasi rex circumstante exercitu, eram tamen mærentium consolator* (*Ibid., 25*). Sæpe qui potestate principantur ea quæ recte faciunt, quia elate cogitant, amittunt; dumque se ad cuncta utiles æstimant, etiam impensæ utilitatis meritum sibi damnant (*Moral. lib. V, c. 11, n. 47*). Ut enim quælibet principis facta digniora sunt, necesse est ei apud se semper indigna videantur, ne eadem bona actio agentis cor sublevet, et sublevando plus auctorem de elatione deiciat, quam ipsos forte quibus impenditur ^b juvet. Potestas plerumque cum habetur, et cogitata est ad multorum utilitatem, et dissimulanda propter tumorem. Quatenus is qui ea utitur, et ut prodesse debeat, posse se sciat, et ut extolli non debeat, posse se nesciat (*Ibid., n. 48*).

CAPUT X.

De bonis principibus

Magna est potentia principalis, quia habet apud Deum meritum suum de bona administratione regiminis (*Moral. lib. XXVI, c. 26, n. 44 et 45*). Bona est

^b Ed., *ipsos, quibus forte impenditur*.

ordine suo potentia principalis, sed cauta regentis indiget vita. Bene hanc exercet, qui scit per illam super culpas erigi, et scit cum illa cæteris æqualitate componi. Humana mens plerumque extollitur, etiam cum nulla potestate fulcitur; quanto magis in altum se erigit, cum se ei etiam potestas adiungit? Et tamen corrigendis aliorum vitiis apta executione præparatur. Unde et per Paulum dicitur: *Minister enim Dei est vindex in iram* (Rom. xiii, 4). Cum potentie principalis culmen suscipitur, summa cura vigilandum est, ut sciat quisque et sumere ex illa quod adjuvat, et expugnare quod tentat. Cum mundi huius potestate principes fulciuntur, tanto sub maiori mentis disciplina se redigunt, quantum sibi per impatientiam potestatis suaderi illicita quasi licentius sciunt (*Moral. lib. v, c. 11, n. 17*). Cor namque a consideranda gloria reprimunt, linguam ab immoderata locutione restringunt, opus ab inquietudinis vagatione custodiunt. Sciendum summopere est, quia rex qui præparatur ad prælium sic de hoste suspectus est, ut eundem quoque quem ducit exercitum metuat, ne labefactetur et destitutione militum jaculis pateat inimicorum (*Moral. xii, c. 42, n. 47*). Plerumque rex qui præparatur ad prælium nimia vallatur angustia, quia videlicet formidat ne subito suos amittat milites, et per aliquam desidiā incursantium inimicorum insidiis occupetur. Princeps terrenam rempublicam gerens aliter punit civem interius delinquentem, atque aliter hostem exterius rebellantem (*Moral. xxvi, c. 27, n. 50*). In illo iura sua consulit, eumque sub verbis dignæ invectionis addicit. Contra hostem vero bellum movet, instrumenta perditionis exercet, dignaque ejus malitiæ tormenta retribuit: de malo vero ejus quid lex habeat non requirit; neque enim lege necesse est periri, qui lege nunquam potuit teneri.

CAPUT XI.

De superbis divitibus.

Qui in præsens sæculum multiplicandis divitiis inhiant, quæ alterius vitæ gaudia sperant (*Moral. lib. xvii, c. 22, n. 52*)? Ipsa occupatio sæcularium dignitatum tanto facilius vitiis premitur, quanto maioribus curis gravatur. Humanus namque animus videre et devitare peccata ulinam valeat vel quietus. Intueamur qualia in sepulcro jaceant divitum cadavera, quæ illa in extincta carne sit imago mortis, quæ tabescunt corruptionis (*Moral. lib. xi, c. 31, n. 43*). Et certe ipsi erant qui extollebant honoribus, habitis rebus tumebant, despiciebant cæteros, et quasi solos se esse gaudebant. Et dum non perpendere quo tendebant, nesciebant quid erant, sicut beatus Job ait: *Et redigentur in lutum cervices eorum* (Job. xiii, 12). In lutum cervix reducta est, quia despecti jacent in putredine, qui tumebant in vanitate. In lutum cervix redigitur, quia quantum carnis potentia valeat, tabes corruptionis probat. Quasi

A pingui cervice se contra Deum erigit, qui temporalem abundantiam in superbiā assumit (*Moral. lib. xii, c. 43, n. 49*). Habent hoc potentes et iniqui proprium, ut fallacibus divitiis occupati veras Dei opes negligant; et quanto minus, quod verum est, inquirunt, tanto amplius falsis divitiis extollantur. Cura multiplex terrenarum rerum quanto plus occupat, tanto amplius excæcat. Hinc enim scriptum est: *Operuit faciem ejus crassitudo* (Job. xv, 27; *Moral. xii, c. 44, n. 50*). Faciem ejus crassitudo operuit, quia desiderata terrenarum rerum abundantia oculos mentis premit, et hoc quod in eis esse honorabile debuit ante Dei oculos sœdat, quia curis multiplicibus aggravat. Sunt nonnulli qui patronis majoribus adjuncti superbiunt, et de eorum elata potentia contra inopes superbiæ insania extolluntur. Quisquis potenti et iniquo adhæret, ipse quoque de ejus elata potentia velut ex pinguedine rerum tumet (*Greg., ubi sup., c. 45, n. 51*). Ut patroni perversi iniquitatem sequens Deum non timeat, quos valet et quantum valet pauperes affligat, de gloria temporali cor eleve. Cum ergo talis est qui iniquo potenti adhæret, de ejus profecto latere quasi arvina dependet. In multa nequitia sunt constituti obsequentium cunei perversorum, quorum clamoribus perversus patronus laudatur, cum ad prava opera per nequitiam rapitur (*Cap. 46, n. 52*). Unde scriptum est: *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua agit, benedicatur* (Psalm. xxi, 24). Perversi patroni exemplo hi qui ei ministerio temporali adhærent in terrenis profectibus anhelant, avaritiæ facibus accenduntur, desideriorum carnalium ignibus uruntur (*Greg., ubi sup., c. 48, n. 54*). Si quisquam divitis affluens sibi quosdam eternam patriam quærentes adjungeret, profecto ramos in se virides haberet (*C. 49, n. 55*); sed quia ipsi quoque qui ei conjuncti sunt terrenis desideriis astuant, et dum desideriorum flamma clientum ejus animos accendit, scilicet ramos ejus quasi arefacit ignis, ut fructum boni operis non ferant, quia ad appetenda infima per nequitiam anhelant (*C. 50, n. 56*). Superbus dives, quia in hac vita plus valet, eo sibi lingue feræ audebat relaxat, ut loquatur perversa qualibet, nullo de verbis suis metuat, istos contumeliis feriat, illos maledictionibus jaculatur. Nonnunquam perversus dives in blasphemiam contra conditorem rapitur. Unde scriptum est: *Pomerunt in celo os suum, et lingua eorum transiit super terram* (Psalm. lxxii, 9). Dives ille qui induebatur purpura et bysso, in igne posuit, stillari sibi aquam ex digito Lazari in linguam postulat. Quæ ex re intelligitur quia ubi amplius peccaverat, ibi atrocius ardebat (*Lxx. xvi, 26*). Superbus dives eo percusionis sententiam accepit, quæ uris sui spiritum sub divina formidine non restringit; sicut scriptum est: *Et auferetur spiritus oris sui* (Job. xv, 29). Sicut inhonesta membra in corpore, ita

legendum: Quæ tabes sit corruptionis.

^e Edit., adjuti. Ast Tail lectioni suffrag. omn. Norm.

^a Ed., eadem. Ast Tail lectio optima, vid., quæ inven. etiam in Edit. antiq. et olim in Utic. lecta est.
^b Edit., quæ tabes corruptionis; fortassis in Taio

quidam sunt intra sanctam Ecclesiam potentes et protervi. Qui dum aperta invectione feriri nequeunt, quasi honore tegminis velantur (*Moral. xiii, c. 5, n. 7*). In Evangelio Veritas ait : quia sollicitudines, voluptates et divitiæ suffocant (*Matth. xiii, 22, et Luc. viii, 7, 8*). Suffocant enim, quia importunis cogitationibus suis guttur mentis strangulant. Et dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum status vitalis necant (*Lib. i in Ev., homil. 15, n. 3*). Notandum quod duo sunt quæ divitibus junguntur, sollicitudines videlicet et voluptates, quia profecto et per curam mentem [opprimunt], et per affluentiam resolvunt. Re enim contraria possessores suos afflictos ac lubricos faciunt. Quia voluptas convenire non potest cum afflictione, alio quidem tempore per custodiæ suæ sollicitudinem affligunt, atque alio per abundantiam ad voluptates emolliunt. Hæc de occultis potentum delictis loquimur; nam quando et aliis cognoscentibus peccant, aliis etiam cognoscentibus increpandi sunt, ne si prædicator tacet, culpam approbasse videatur, atque hæc crescens in exemplum veniat, quam pastoris lingua non secat. Scriptum est : *Divites egerunt et esurierunt* (*Psal. xxxiii, 11; Moral. lib. xv, c. 8, n. 9*). Si enim de exteriori fame egestas eorum et esuries diceretur, profecto divites non essent, qui pane corporis indigerent; sed quia dum exterius multiplicantur, interiorius inanes fiunt, et divites pariter et egentes esse memorantur, quia videlicet pane sapientiæ satiari minime merentur.

CAPUT XII.

De iudicibus.

Judices sæculi huius pro terrenis lucris multas injurias tolerant, et pro cœlesti mercede, vel tenuissimi verbi ferre contumelias recusant (*Moral. lib. xix, c. 25, n. 49*). Terreno iudicio tota etiam die assistere iudices fortes sunt; in oratione vero coram Domino ad unius horæ momentum lassantur. Sæpe nonnulli iudicum nuditatem, dejectionem et famem pro acquirendis divitiis atque honoribus tolerant, escarum se abstinentia cruciant, atque ad adipiscenda terrena festinant. Superna autem laboriose querere tanto magis dissimulant, quanto ea retribui tardius putant. Iudices qui terrena ambiunt, et cœlestia non requirunt, quasi arborum more deorsum vasti sunt, sursum angusti, quia fortes in inferiora subsistunt, sed ad superiora deficiunt. Plerumque nonnulli iudices terrena præmia appetunt, et justitiam defendunt, seque innocentem æstimant, et esse defensores rectitudinis exsultant (*Moral. ix, c. 25, n. 58*). Quibus si spes nummi subtrahitur, a defensione protinus justitiæ cessatur; et tamen defensores se justitiæ cogitant, sibi que se rectos asserunt, qui nequaquam rectitudinem, sed nummos querunt. Contra delinquentium iudicum pravitatem per Moysen dicitur : *Iuste, quod justum est exsequeris* (*Deut. xvi, 20*). Injuste quippe quod justum est exsequitur, qui ad defensionem justitiæ, non virtutis æmulatione,

^a Ed., *considerat*.

sed amore præmii temporalis excitatur; injuste quod justum est exsequitur, qui ipsam quam præcedit justitiam vendicare minime veretur. Juste ergo justum exsequi est in assertione justitiæ eandem ipsam justitiam querere.

CAPUT XIII.

De appetitu laudis humanæ, vel favoribus adulantium.

Omnis homo qui ex eo quod agit humanas laudes appetit, testem in terra querit; qui autem de actibus suis omnipotenti Domino placere festinat, testem se habere in cœlo ^a festinat (*Moral. lib. xiii, c. 24, n. 28*). Cum multi mala gesta laudibus exaggerant, inde fit ut incessanter crescat culpa favore enutrita (*Moral. lib. iv, c. 28, n. 51*). Curari autem vulnus negligitur, quod dignum præmio laudis videtur. Bene per Salomonem dicitur : *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas* (*Prov. i, 10*). Peccatores enim lactant, cum vel perpetranda mala blandimentis inferunt, vel perpetrata favoribus extollunt. Adulantium quisque lingua lactatur, de quo per Psalmistam dicitur : *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ et qui iniqua gerit benedicitur* (*Psal. ix, 24*). Valde difficile est ut is quem post usum malæ consuetudinis etiam adulantium linguæ excipiunt, a mentis suæ morte revocetur (*Moral. iv, c. 28, n. 52*). In Evangelio Veritas ait : *Sine mortuos sepelire mortuos suos* (*Luc. ix, 60*). Mortui enim mortuorum sepeliant, cum peccatores peccatorem favoribus premunt. Quid est aliud peccare, quam occumbere? Sed qui peccantem laudibus prosequuntur, quasi extinctum sub verborum suorum aggere abscondunt. Arundinem mox ut aura tetigerit, in partem alteram flectit. Et quid per arundinem, nisi carnalis animus designatur, qui mox ut favore vel detractio tangitur, in partem quamlibet inclinatur (*Lib. i in Ev., homil. 6, n. 2*)? Si ab ore cujusquam aura favoris flaverit, appetitor laudis humanæ hilarescit, extollitur, totumque se quasi ad gratiam inflectit; sed si inde ventos detractiois eruperit, unde laudis aura veniebat, mox eum quasi in partem alteram ad vim furoris inclinat. Adulantium linguæ non sunt æquanimiter tolerandæ, neque etiam in subsequenti tempore differendæ (*Lib. i in Ezech., homil. 11, n. 14*). Adulantium lingua, si vel ad tempus patienter suscipitur, augetur, et paulisper demulcet animum, ut a rigore suæ rectitudinis mollescat in delectatione sermonis. Ne paulatim atque inulte crescere debeat adulatio, statim et sine mora est oris gladio ferienda, et per relictam justitiam funditus extinguenda. In Evangelio fatuis virginibus cum increpatione dicitur : *Ite potius ad vendentes, et emite vobis* (*Matth. xxv, 9; lib. i in Evang., homil. 12, n. 3*). Venditores quippe olei adulatores sunt. Qui enim in accepta qualibet gratia vanis suis laudibus nitorem gloriæ offerunt, quasi oleum vendunt. Principale corporis nostri caput est. Appellatione enim capitis ea quæ principatur animæ ^b mens vocatur. Impingat ergo caput oleum peccatoris, cum demulcet mentem favor adulantis. Salo-

^a Ed., *corpori*.

mon ait : *Sicut probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, ita probatur homo ore laudantis* (*Prov. xvii, 21; Moral. xii, c. 8, n. 19*). Argentum quippe vel aurum, si reprobum est, igne consumitur; si vero probum, igne declaratur. Sic nimirum est sensus uniuscujusque operantis; nam qualis sit in eo quod laudatur ostenditur. Qui sese auditis suis laudibus extollit, quid iste aliud quam aurum vel argentum reprobum fuit, quem videlicet fornax linguae consumpsit? Si favores suos quisque audiens ad superni iudicii considerationem redit, ac ne de his apud occultum arbitrem ^a gravetur metuit, quasi expurgationis igne ad magnitudinem claritatis excrescit, et unde incendium trepidationis sustinet, inde clarius fulget. Adulantiis enim vulnera nostra lingere est, quod plerumque solent etiam ipsa mala, quæ nos in nobis reprehendimus, linguae adulantium improbo favore laudare (*Lib. II in Evang., homil. 40, n. 2*).

CAPUT XIV.

De hypocritis vel callidis.

Hypocrita Latina lingua dicitur simulator, quia justus non esse appetit, sed videri; et ideo avarus raptor est, quia dum inique agens desiderat de sanctitate venerari, laudem vitæ rapit alienæ (*Moral. xviii, 7, n. 13*). Studium esse hypocritarum solet, ut et quod sunt supprimant, et quod non sunt esse hominibus innotescant. Quatenus mensuram suam per æstimationem transeant, et præire se cæteros actionis nomine ostendant. Refugiunt hypocritæ videri quod sunt, et ante oculos hominum superducta quadam innocentie honestate se vestiunt. Recte per Evangelium voce nostri Redemptoris increpantur simulators, cum eis dicitur : *Vae vobis, hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia, ita et vos foris quidem apparetis hominibus justi, intus vero pleni estis avaritia et iniquitate* (*Math. xxiii, 27*). Scriptum est : *Simulatores et callidi provocant iram Dei* (*Job. xxxvi, 13; Moral. xxvi, c. 32, n. 58*). Cum simulators diceret, apte subjungit et callidi, quia nisi ingenio calleant, quod videri appetunt congrue simulare non possunt. Sunt nonnulla vitia quæ etiam a sensu tardioribus facile perpetrantur. Elatione namque intumescere, avaritiæ æstibus inhiare, luxuriæ pulsanti succumbere, etiam quilibet obtusis sensibus potest. Simulationis vero falsitatem exsequi, nisi qui subtilioris ingenii fuerit, non potest. Quisquis callet hypocrisis, ad custodienda hæc videlicet duo continua observatione dividitur, ut callide noverit et occultare quod est, et ostentare quod non est; et vera mala premere, et bona falsa monstrare; nec se aperte in hoc quod videtur extollere, atque ut majorem gloriam teneat, sæpe se simulat ^b gloriam declinare. Plerumque hypocrita, quia ante oculos hominum sequendo gloriam apprehendere non potest, studet sæpe gloriam tenere fugiendo. Hypocrisis vel calliditas sim-

plicibus minime congruunt : quia si congruunt, jam simplices non sunt. Iram Dei mereri est etiam nesciendo peccare (*N. 59*). Provocare vero est mandatis illius sciendo contraire; scire bonum, sed despiceret; facere posse, nec velle. Simulatores quippe perperatione nequitie intrinsecus tenebrescunt, et ostentatione justitie superficie tenuis dealbantur. Foris simulators ostendendo servant quæ vivendo intus impugnant. Intus vero mala cogitantes exaggerant, quæ foris aliud superducentes occultant. Ante districtum Judicem hypocritæ excusationem jam de ignorantia habere non possunt, quia dum ante oculos hominum omnem modum sanctitatis ostentant, ipsi sibi sunt testimonio, quia bene vivere non ignorant. Omnis simulator in eo quod videri rectus appetit, mundum se per omnia non ostendit, quia dum virtutes quasdam assumit, et occulte semetipsum vitis subjicit, quædam latentia vitia repente in faciem erumpunt, et superductæ simulationis quasi visionis corum ex admittione sua varium ostendunt (*Moral. v, c. 20, n. 39*). Ut plerumque mirum sit cur homo qui tantis virtutibus pollere cernitur, etiam tam reprobis actibus inquinetur. Omnis hypocrita quasi tigris bestia est, quia dum mundus color de simulatione ducitur, vitiorum nigredine interrumpente variatur. Sæpe simulator, dum de castitatis munditia extollitur, sorde avaritiæ fœdatur. Et dum de virtute largitatis speciosus ostenditur, luxuriæ maculis inquinatur. Sæpe dum castitatis atque largitatis decore hypocrita vestitur, velut ex zelo justitiæ, crudelitatis atrocitate fuscatur. Sæpe vero largitate, castitate, pietate, ex pulchra visione induitur, sed interfusa superbiæ obscuritate notatur; sique fit ut intermixtis vitis, dum mundam in se speciem non ostendit, quasi unum colorem tigris habere nequaquam possit. Sciendum nobis est quod duobus modis in conspectu Domini venimus (*Moral. xi, 36, n. 49*). Uno quidem, quo hic peccata nostra subtiliter perpendentes in ejus nos conspectu punimus, et flendo dijudicamus, nam quoties conditoris nostri potentiam ad sensum reducimus, toties in conspectu illius stamus. Unde recte per virum Dei Eliam dicitur : *Vivit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu sto* (*III Reg. xvii, 1*). Alio modo in conspectu Domini venimus, cum in extremo iudicio ante tribunal ejus assistimus. Hypocrita igitur per examen ultimum ante conspectum Judicis venit; sed quia modo culpas suas considerare et deffere dissimulat, in conspectu venire Domini recusat. Sicut justi viri, cum distractionem ventus Judicis contemplantur, peccata sua ad memoriam reducunt, deffent quæ commiserunt, districte se judicant, ne dijudicentur; ita hypocritæ, quo exterius hominibus placent, eo se interius aspicere negligunt. Totos se hypocritæ in verbis proximorum fundunt, et sanctos esse æstimant, quia sic se haberi ab omnibus pensant, cumque mentem per verba suæ laudis sparserint, nunquam hanc ad cognitionem reducant culpæ, nunquam considerant ubi internum

^a Ed., *arbitrium*.^b Ed., *simulare*. Alii Ed., *simulat*.

Judicem offendant. Nihil de ejus districtione metuunt, quia sic se placuisse ei sicut hominibus credunt. Universi hypocritæ, si terrorem Dei ad mentem reducerent, hoc ipsum, quod in mala intentione positi placent hominibus, plus timerent; sicut scriptum est: *Non veniet in conspectu ejus omnis hypocrita* (Job. xiii, 18), quia districtiorem Dei ante oculos non ponit, dum placere humanis oculis concupiscit. Qui si mentem suam discutiens semetipsum in conspectu Dei puniret^a, profecto hypocrita non esset. Simulatores quosque, cum percussione flagella corrigunt, ad confessionem simplicem non perducunt (Moral. xvi, 33, n. 60). Cognosci enim peccatores refugiunt, quia sancti omnium opinione serebantur. Omnis hypocrita, cum iniquus sit, dici sanctus ab hominibus non pertimescit (N. 61). Etiam si iniquum se tacita cogitatione reprehendit, tamen dum sæpius sanctum audire se cœperit, hoc quod de se intrinsecus tenebat amittit. Omnis hypocrita, dum eor exterius fundit, quia libenter foras falsum de se testimonium recipit, qualem se intus habeat non requirit. Unde sit ut vacuæ laudis fomenta, etiam cum defuerint, quærat. Et oblitus quod est, appetat videri quod non est. Omnes hypocritæ, dum justos se ante humana judicia simulant, dum actiones suas laudibus dignas intuentium oculis ostendant, occulta cum eis justitia agitur, ut quo nituntur foras alios fallere, eo de se intus etiam ipsi fallantur. Quibus bene per prophetam dicitur: *Redite, pravaricatores, ad cor* (Isai. xli, 8). Si enim ad cor redirent, per exterioris attestationis se verba non funderent. Laus præsentis sæculi justos cruciat, simulatores exaltat. Sed justos, dum cruciat, purgat; simulatores, dum lætificat, reprobos monstrat (Greg., ubi sup., c. 34, n. 62).

CAPUT XV.

De apostatis.

Sicut duobus modis a Deo receditur, ita duobus modis a Deo apostatæ homines fiunt (Lib. i in Esach. homil. 9, n. 6). Nam unusquisque a conditore suo aut fide recedit, aut opere. Sicut qui a fide recedit, apostata est, ita qui ad perversum opus quod deseruerat redit, ab omnipotenti Deo apostata absque ulla dubietate deputatur, etiam si fidem tenere videatur. Salomon in Proverbiis ait: *Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur. Pravo corde machinatur malum, et omni tempore jurgia seminat* (Prov. vi, 12; Reg. Past., part. iii, c. 23). Ecce quem seminantem jurgia dicere voluit prius apostatam nominavit, quia nisi more superbientis angeli a conspectu conditoris prius intus aversione mentis caderet, foras postmodum usque ad seminanda jurgia non veniret. De unoquoque apostata dicitur quod *annuit oculis, digito loquitur, terit pede*. Interior namque est custodia, quæ ordinata servat exterius membra. Qui ergo sta-

lum mentis perdidit, subsequenter foras ad inconstantiam motionis fluit, atque exteriori mobilitate indicat quod nulla interiori radice subsistat.

CAPUT XVI.

De diabolo et ejus membris.

Diabolus et omnes iniqui ita unum corpus sunt, ut plerumque nomine capitis censeatur corpus, et nomine corporis appelletur caput (Moral. xiii, 54, n. 38). Capitis nomine censetur corpus, cum de perverso homine dicitur: *Ex vobis unus diabolus est* (Joan. vi, 71). Et rursum nomine corporis appellatur caput, cum de ipso apostata angelo dicitur: *Inimicus homo hoc fecit* (Math. xiii, 28). Iste princeps omnium perversorum alios filios, alios socios habet. Qui namque sunt ejus socii, nisi illi apostatæ angeli, qui cum eo de cœlestis patriæ sede ceciderunt? Vel quos habet alios filios, nisi perversos homines, qui de ejus prava persuasionem in malitiæ operatione generantur? Unde etiam Veritatis voce infidelibus dicitur: *Vos ex patre diabolo estis* (Joan. viii, 44). Perversus iste auctor erroris prædam sociis pollicetur, quia malignis spiritibus pravorum promittit animas in eorum sine rapiendas. Dum intentiones hominum antiquis hostis ad sola terrena speranda excitat, hoc illos amare facit, quod die tenere non possint (Moral. xiii, 54, n. 39). Iniquorum omnium caput diabolus est, et hujus capitis membra sunt omnes iniqui, sicut diaboli membra Pilatus, et sicut diaboli membra Judæi persequentes et milites crucifigentes fuerunt (Lib. i in Evang., homil. 16, n. 1).

CAPUT XVII.

Quid differt inter peccatores et impios.

Dux sunt partes, electorum scilicet, atque reproborum; sed bini ordines eisdem singulis partibus continentur (Moral., lib. xvi, c. 27, n. 10). Alii namque judicantur et pereunt, alii non judicantur et pereunt. Alii judicantur et regnant, alii non judicantur et regnant. Judicantur et pereunt, quibus dominica inclamatione dicitur: *Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere; hospes fui, et non suscepistis me; nudus, et non operuistis me; æger, et in carcere, et non venistis ad me* (Math. xxv, 42, 43). *Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (Ibid., 41). Alii in extremo judicio non judicantur et pereunt, de quibus Propheta ait: *Non resurgunt impii in judicio* (Psal. i, 5). Et de quibus Dominus dicit: *Qui autem non credunt in me, jam judicati sunt* (Joan. iii, 18). Et de quibus Paulus ait: *Qui sine lege, peribunt* (Rom. ii, 12; Moral. xxv, c. 40, n. 25). Hac distantia peccatores ab impiis discernuntur, quia cum omnis impius sit peccator, non tamen omnis peccator est impius. Peccator enim dici etiam qui in fide pius est potest. Unde Joannes ait: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus* (I Joan. i, 8). Impius

^a Eu., poneral. Taio consentit Viadoc.

^b Sec. vers. ant.

^c Ita Clarom. et Arnob.

^d Corb. i, Ms. Gat. ac vers. Copt., et Amb., lib. de Joseph, cap. v.

vero proprie dicitur, qui a religionis pietate separatur. De talibus enim dicitur: *Non resurgunt impii in iudicio* (Psal. 1, 5; Moral. xxvi, c. 27, n. 50). Resurgunt in extremo iudicio etiam omnes infideles, sed ad tormentum, non ad iudicium. Non enim eorum tunc causa discutitur, qui a ad conspectum districti Iudicis iam cum damnatione suæ infidelitatis accedunt, professionem fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguuntur, ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem Iudicis in extrema examinatione non audiunt, quia præjudicati infidelitatis suæ tenebris ejus quem despererant, invectione redargui non merentur. Professionem fidei habentes in extremo iudicio, verba Iudicis audiunt, quia ejus fidei saltem verbo tenus tenuerunt^b. Isti in damnatione sua æterni Iudicis nec verba percipiunt, quia ejus reverentiam nec verbo tenus servare maluerunt^c. Illi legaliter pereunt, quia sub lege positi peccaverunt. Istis in perditione sua de lege nihil dicitur, quia nihil legis habere conati sunt.

CAPUT XVIII.

Quid differt inter iniquitatem atque peccatum, scelera atque delicta.

Quamvis inter iniquitatem atque peccatum nihil distare perhibeat Joannes apostolus, qui ait: *Iniquitas peccatum est* (Joan. iii, 4; Moral. xi, c. 42, n. 57), ipso tamen usu loquendi plus iniquitas quam peccatum sonat. Omnis homo libere se peccatorem confitetur. Iniquum vero dicere nonnunquam erubescit. Inter scelera vero atque delicta hoc distat, quod scelus etiam pondus peccati transit, delictum vero pondus peccati non transit. Cum offerri sacrificium per legem jubetur, nimirum præcipitur, sicut pro peccato, ita etiam pro delicto. Et nonnunquam scelus in opere est^d, delictum vero plerumque in sola cogitatione. Unde per Psalmistam dicitur: *Delicta quis intelligit* (Psal. xviii, 13)? Quia videlicet peccata operis tanto citius cognoscuntur, quanto exterius videntur. Peccata vero cogitationis eo ad intelligendum difficilia sunt, quo invisibiliter perpetrantur. Quisquis, æternitatis desiderio anxius, apparere venturo Iudici desiderat mundus, tanto se subtilius nunc examinat, quanto nimirum cogitat ut tunc terrori illius liber assistat, et ostendi sibi exorat ubi displicet, ut hoc in se per poenitentiam puniat, seque hic dijudicans injudicabilis fiat. Intueri necesse est quanta peregrinationis nostræ poena nos perculit, qui in eam cæcitatem venimus, ut nosmetipsos ignoremus (Moral. xi, c. 42, n. 58). Ilinc beatus Job ait: *Quantas habeo iniquitates et peccata, scelera atque delicta ostende mihi* (Job. xiii, 23; Moral. xi, c. 41, n. 56, c. 42, n. 58). Redemptor noster humanis oculis per assumptam carnem apparuit, et sua ho-

Ed., quia. Al. vero legunt ut Tai.

Ed., verba tenuerunt.

^c Ed., voluerunt. Viudoc. autem. Pratel. et al. Norm., favent nostræ lectioni.

^d Ed., et nunquam scelus nisi in opere est. Ed. vet. et recent. legunt ut Taius; unde eorum lectio,

A minibus peccata aperuit, quæ et perpetrabant et nesciebant. Perpetramus mala, nec tamen hæc celarius deprehendimus vel perpetrata. Exclusa quippe anima a luce veritatis, nihil in se nisi tenebras invenit; et plerumque in peccati foveam pedem porrigit, et nescit, quod nimirum de sola exsilii sui cæcitate homo patitur; quia ab illuminatione Domini repulsus semetipsum videre perdidit, quia auctoris sui faciem non amavit.

CAPUT XIX.

De eo quod scriptum est: Ego Dominus faciens bonum et creans mala (Isai. xlv, 7).

Mala, quæ nulla sua natura subsistunt, a Domino non creantur; sed creare se mala Dominus indicat, cum res bene conditas, nobis male agentibus, in flagellum format, ut ea ipsa et per dolorem quo feriunt, delinquentibus mala sint, et per naturam, qua existunt bona (Moral. iii, c. 9, n. 15). Venenum scilicet mors quidem est homini, sed tamen vita serpenti. Amore enim præsentium ab auctoris nostri dilectione recessimus. Et perversa mens, dum delectationi creaturæ se subdidit, a Creatoris se societate disjunct. Ex his ergo ab auctore ferienda erat, qua errans auctori præposuerat, ut unde homo culpam non timuit superbus admittere, inde poenam corrigendus inveniret, et tanto citius resipisceret ad illa quæ perdidit, quanto doloris plena esse conspiceret quæ quæsit. Bene per prophetam dicitur: *Formans lucem, et creans tenebras* (Isai. xlv, 7). Quia cum per flagella exterius doloris tenebræ creantur, intus per eruditionem lux mentis accenditur. *Faciens pacem, et creans mala* (Ibid.). Quia tunc nobis pax cum Deo redditur, cum hæc quæ bene sunt condita, sed non bene concupita, in ea quæ nobis mala sunt flagella vertuntur. Per culpam nostram Deo discordes existimus; dignum ergo est ut ad pacem illius per flagella redeamus, ut cum unaquæque res bene condita nobis in dolorem vertitur, correcti mens ad auctoris pacem humiliter reformetur.

CAPUT XX.

De inferno superiore atque inferiore.

Nonnulli in quadam terrarum parte infernum esse putaverunt; alii vero hunc sub terra esse æstimant (Dialog. iv, 42). Sed tamen hoc animum pulsat, quia si idcirco infernum dicimus, quia inferius jacet, quod terra ad cælum est, hoc esse infernus debet ad terram. Unde fortasse dicitur: *Liberasti animam meam ex inferno inferiori* (Psal. lxxxv, 15). ut infernus superior terra^f, infernus vero inferior sub terra esse videatur. Joannis vox in ea æstimatione concordat, qui cum signatum librum septem sigillis vidisse se diceret, quia nemo inventus est dignus, neque in cælo, neque in terra, neque sub terra aperire librum, et solvere signacula ejus, adjunxit: quæ ut mendosa rejicitur a PP. Bened. habet pro se Taii auctoritatem.

^e Ed., dilectioni. At quampl. Cod. suffrag. Tai. lect.

^f Ed. in terra. Germ. et Norm. habent Taii lectionem.

Et ego flebam multum (Apoc. v, 4). Quem tamen postmodum librum per leonem de tribu Juda dicit aperiri. In quo videlicet libro, quid aliud quam sacra Scriptura signatur? Quam solus Redemptor noster aperuit, qui homo factus moriendo, resurgendo, ascendendo, cuncta mysteria quæ in ea^a fuerant clausa patefecit. Nullus in cælo dignus inventus est aperire librum, quia neque angelus; nullus in terra, quia neque homo vivens in corpore; nullus sub terra, quia neque animæ corpore exutæ aperire nobis, præter Dominum, sacri eloquii secreta potuerunt. Cum ad solvendum librum nullus sub terra inventus dignus dicitur, quid obstat non video ut sub terra esse infernus credatur.

CAPUT XXI.

De igne purgatorio, quod post mortem peccata laxari credantur.

Omne pondus fabricæ fundamentum portat, quia mores simul omnium solus Redemptor noster tolerat (*Lib. II, in Exech., homil. 4, n. 5*). Scriptum quippe est: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, qui est Christus Jesus (I Cor. III, 11)*. Portat fundamentum lapides, et a lapidibus non portatur; quia Redemptor noster omnia nostra tolerat, sed in ipso malum non fuit quod tolerari debuisset. Ipse quippe fundamentum fundamentorum est, quia et origo est inchoantium, et constantia robustorum (*Moral. XXVIII, c. 5, n. 14; Dial. IV, 39*). Egregius prædicator ait: *Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, C aniscujusque opus manifestum erit: Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur; et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem (I Cor. III, 12)*. Quamvis hoc, quod superius protulimus de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito possit intelligi, tamen si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum sollicitè est quia illum dixit per ignem posse salvari, non qui super hoc fundamentum ferrum, æs, vel plumbum ædificat, id est, peccata majora, et idcirco duriora, atque tunc jam insolubilia; sed ligna, fenum, stipulam, id est, peccata minima, atque levissima, quæ ignis facile consumat. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis nil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, ut illic obtineat, promereatur.

CAPUT XXII.

De ira vel indignatione Dei.

Ira omnipotentis Dei in hoc quotidie vim suæ districtiōnis peragit, quod viventes indigne dignis suppliciiis demergit (*Moral. XII, c. 10, n. 14*). Quæ ira nunc equidem transit, sed in fine pertransit, quia modo agitur, sed in mundi termino consummatur. Iste furor quantum ad electorum animas, in Re-

A demptoris nostri adventum pertransiit, quia eas ab inferni claustris ad paradisi gaudia mediator Dei et hominum, dum ipse illuc pie descenderet, reduxit. Sciendum est quod furoris nomen Divinitati non congruit, quia naturam Dei simplicem perturbatio nulla confundit; unde ei dicitur: *Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate judicas, et cum magna reverentia disponis nos (Sap. XII, 18; Moral. XXXII, c. 7, n. 9)*. Creator omnium eo summe immortalis est, quo creaturæ more mutabilis non est. Scriptum quippe est: *Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas (Ibid.)*. Et iterum: *Deserta facta est terra a facie iræ columbæ, a facie furoris Domini (Jer. XXV, 38)*. Quod propheta iram columbæ prædixerat, hoc furem Domini subjunxit. Columba namque valde simplex est animal, et quia in Deum nulla furoris inæqualitas serpit, furem Domini iram columbæ nominavit. Ut vim divinæ districtiōnis propheta imperturbabilem demonstraret, et iram dixit, et columbæ; ac si apertius diceret: districtum judicium inconcussus exerit, qui permanens mansuetus punit.

CAPUT XXIII.

De flagellis divinis electis, vel reprobis illatis.

Percussionum diversa sunt genera (*Præf. in B. Job, c. 5, n. 12*). Alia namque est percussio, qua peccator percutitur, ut sine retractatione puniatur; alia, qua peccator percutitur, ut corrigatur; alia, qua nonnunquam quisque percutitur, non ut præterita corrigat, sed ne ventura committat; alia, qua plerumque percutitur, per quam nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur; sed ut dum inopinata salus percussione sequitur, salvantis virtus cognita ardentius ametur; cumque innoxius flagello atteritur, ei per patientiam meritum summa cumuletur. Aliquando peccator percutitur, ut absque retractatione puniatur, sicut perituræ Judææ dicitur: *Plaga inimici percussi te castigatione crudeli (Jer. XXX, 14)*. Et rursum: *Quid clamas ad me super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus (Ibid., 15)*. Aliquando peccator percutitur, ut corrigatur, sicut cuidam in Evangelio dicitur: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne tibi deterius aliquid contingat (Joan. V, 14)*. Verba enim Salvatoris indicant quia peccata præcedentia habiti vim doloris exigebant. Aliquando quisque non pro præterita culpa diluenda, sed pro futura vitanda percutitur, quod aperte Paulus de semetipso testatur, dicens: *Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet (II Cor. XII, 7)*. Qui enim non ait Quia extulit, sed *Ne extollat*, aperte indicat quod percussione illa, ne eveniat, compescitur, non autem, quæ evenit, culpa purgatur. Nonnunquam quisque nec pro præterita nec pro futura iniquitate percutitur, sed ut sola divinæ virtutis potentia ex amputata percussione monstretur. Unde cum Domino in

^a Ed., in eo. Gemet. autem cum cæt. Norm. approb. nostram lect.

Evangelio de cæco nato diceretur : *Hic peccavit, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur (Joan. ix, 2)?* Respondit Dominus, dicens : *Neque hic peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei (Ibid., 3).* In qua manifestatione quid agitur, nisi ut ex flagello meritum virtutis augeatur, et cum nulla præterita iniquitas tergitur, magna de patientia fortitudo generetur (*Moral. xii, 38, n. 43*)? Omnipotens Deus prave agentibus, non solum ventura supplicia reservat, sed eorum corda hic etiam ubi delinquant, pœnis implicat, ut eo ipso quo peccant, semetipsos feriant, ut semper trepidi, semperque suspecti mala ab aliis pati metuant, quæ se aliis fecisse meminere. Qui ita percutitur, ut vires illius a percussione superentur, non hunc Dominus jam quasi filium per disciplinam, sed quasi hostem per iram ferit (*Moral. xiv, 37, n. 45*). Cum virtutem nostræ patientiæ flagella transeunt, valde metuendum est ne, peccatis nostris exigentibus, non quasi filii a patre, sed quasi hostes a Domino feriamur.

CAPUT XXIV.

De variis percussionebus mundi.

Qui Deum diligunt, ex mundi fine vel percussione gaudere atque hilarescere jubentur, quia videlicet eum quem amant mox inveniunt, dum transit is quem non amaverunt (*Lib. i in Ev., homil. 1, n. 3*). Absit ne a fidelis quisque Deum videre non desideret, et de mundi percussionebus lugeat, quem finire eis ipsis percussionebus non ignorat. Scriptum est : *Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur (Jacob. iv, 4).* Qui ergo appropinquante mundi fine non gaudet, amicus illius esse testatur, ac per hoc inimicus Dei esse convincitur. Absit hoc a fidelium cordibus, ut de mundi fine non hilarescant. Absit ab his qui et esse aliam vitam per fidem credunt, et eam per operationem diligunt. Ex mundi destructione lugere, eorum est qui radices cordis in ejus amore plantaverunt, qui sequentem vitam non quaerunt, qui illam neque esse suspicantur. Nos, qui illa cœlestis patriæ gaudia aeterna cognovimus, festinare ad ea quantocius debemus. Optandum nobis est citius pergere, atque ad illam vitam felicitate perpetua pervenire. Quibus malis non mundus urgetur? Quæ nos tristitia, quæ adversitas non angustat? Quid est vita mortalis, nisi via? Et quale sit primo opere perpendamus, in labore viæ lassescere, et tamen eandem viam nolle finire. Quod autem calcari mundus ac despici debeat, Redemptor noster provida comparatione manifestat, cum in Evangelio dicit : *Videte ficulneam et omnes arbores, cum producant jam ex se fructum, scitis quoniam prope est aestas. Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.* Ac si aperte dicens : Quia sicut ex fructu arborum vicina aestas agnoscitur, ita ex ruina mundi prope esse cognoscitur regnum Dei.

* Ed., absit enim ut. Belvac. autem et 3 Gemet nostro Taio consentiunt.

CAPUT XXV.

De Judaici populi circa finem mundi conversionem.

Sancta Ecclesia in primitiis suis multitudine gentium secundata, vix in mundi fine Judæos quos invenit suscipiet (*In Præf. l. iv, Mor. c. 4*). Extrema colligens, eos quasi reliquias frugum ponet. De quibus Judaici populi reliquiis Esaias dicit : *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiae salvæ fient (Isai. x, 22).* Elia veniente, promittitur quod reducat corda filiorum ad patres eorum ut doctrina quæ nunc a Judæorum corde ablata est, tunc, miserante Domino, redeat, quando hoc de Domino intelligere cœperint filii, quod prædicaverunt patres (*Malach. iv, 6; Moral. xi, c. 15, n. 24*). Esau, qui tarde ad patrem redit, significat quod Judaicus populus ad placendum Deo sero revertitur (*Lib. i in Ezech., homil. 6, n. 6*). Cui hoc in benedictione dicitur : *Temperusque erit, cum solvatur jugum de collo tuo (Gen. xxvii, 40).* Judaicus populus in fine mundi liberabitur a servitute peccati, sicut scriptum est : *Donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus feret (Rom. xi, 25).* Et sicut Propheta ait : *Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiae salvæ fient (Isai. x, 22).* Sancta Ecclesia adhuc in hac vita posita pro laboribus quos sustinet duplicia munera recipit (*Præf. in B. Job, c. x, n. 20*); cum, susceptis, ut diximus, plene gentibus, in fine mundi Judæorum etiam ad se corda convertit, sicut scriptum est : *Donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus feret (Rom. xi, 25).*

CAPUT XXVI.

De Antichristi temporibus.

Antiquus hostis extrema mundi atrociori tentaturus aggreditur, quia tanto sit ferventior ad sævitiam, quanto se vicinior sentit ad pœnam (*Moral., lib. xxxiv, c. 1, n. 1*). Considerat quippe quod juxta sit ut licentiam nequissimæ libertatis amittat; et quantum brevitate temporis angustatur, tantum multiplicitate crudelitatis expanditur. In Apocalypsi dicitur : *Væ terræ, et mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet (Apoc. xii, 12).* Tunc ergo in magnæ iræ fervorem se dilatat, ne qui in beatitudine stare non potuit in damnationis suæ foveam cum paucis ruat. Quidquid diabolus nequiter valuerit, in fine mundi callidius exquirat; tunc cervicem superbiam altius erigit, et per damnatum illum quem gestat hominem omne quod temporaliter prævalet nequiter ostendit. Idem Joannes ait : *Cauda draconis trahebat tertiam partem stellarum cœli, et misit eas in terram (Ibid., xii, 4).* Cælum namque est Ecclesia, quæ in hac nocte vitæ præsentis, dum in se innumeras sanctorum virtutes continet, radiantibus desuper sideribus fulget (*Moral. lib. xxxii, c. 15, n. 25*). Draconis cauda in terram stellas dejicit, quia illa Satanæ extremitas, per audaciam assumpti hominis erecta, quosdam, quos velut electos Dei in Ecclesia invenit, obtinendo reprohos ostendit. Stellas de cœlo in terram cadere, est relicta nonnul-

tos spe cœlestium, illo duce ad ambitum gloriæ sæcularis inhiare. Iste igitur draco misit caudam, et extraxit tertiam partem stellarum (*Moral.*, lib. iv, c. 10, n. 17). Draconis enim cauda stellarum pars trahitur, quia extrema persuasione Antichristi quidam qui videntur lucere rapiuntur. Nonnulli de Tribu Dan venire Antichristum ferunt, sicut per Jacob patriarcham dicitur: *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, et mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro* (*Gen.* xlix, 17; *Moral.*, lib. xxxi, c. 24, n. 43). Hoc in loco Dan et coluber asseritur, et mordens. Unde non immerito dum Israeliticus populus terras in castrorum partitione susciperet, primus Dan ad aquilonem castrametatus est: illum scilicet signans qui in corde suo dixerat: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis; ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (*Isai.* xiv, 13). De quo et per prophetam dicitur: *A Dan auditus est fremitus equorum ejus* (*Jerem.* viii, 16). Antichristus scilicet non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur. *Kerata* enim Græce cornua dicitur; serpensque hic cornutus esse perhibetur, per quem digne ejusdem Antichristi adventus asseritur, quia contra vitam fidelium cum morsu pestiferæ prædicationis armatur etiam cornibus potestatis. Quis nesciat semitam angustiorē esse quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudine eos ambulare provocat, quibus quasi parcendo blanditur; sed in via mordet, quia eos, quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit cerastes in semita, quia quos fideles reperit, et sese ad præcepti cœlestis angusta itinera constringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit; et in persecutionis languore^a, post beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua potestatis. Equus iste, cujus ungulas cerastes mordere dicitur, hunc mundum insinuat, qui per elationem suam incursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cerastes iste equi ungulas mordere perhibetur. Ungulas quippe equi mordere, est extrema sæculi feriendo contingere: *Ut cadat ascensor ejus retro* (*Gen.* xlix, 17). Plebs infidelis Judæa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum exspectat. Bene Jacob eodem loco repente in electorum voce conversus est, dicens: *Salutare tuum exspectabo, Domine* (*Ibid.* 18), id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram venturus est verum credo fideliter Christum. Salomon in Proverbiis ait: *Et qui stultus apparuit, postquam in sublime elevatus est. Si enim intellexisset, ori imposuisset manum* (*Prov.* xxx, 32; *Moral.*, lib. xxx, c. 3, n. 10). Antichristus quippe in sublime elevabitur, cum Deum se esse mentietur. Sed elevatus in sublime stultus apparebit, quia in ipsa elatione sua per ad-

ventum veri Judicis deficiet. Quod si intellexisset, ori imposuisset manum, id est, si supplicium suum, cum superbire exorsus est, prævidisset, bene aliquando conditus, in tanta jactatione superbiæ^b non fuisset elatus. In fallacia sua Antichristos gradietur, sed juxta breve tempus vitæ præsentis ipsa sibi fallacia prosperabitur. Unde per Danielelem prophetam dictum est: *Robur datum est ei contra jube sacrificium, propter peccata, et prosternetur veritas in terra, et faciet et prosperabitur* (*Dan.* viii, 12). Quod Salomon ait: *Incedit feliciter* (*Prov.* xxx, 29; *Moral.*, lib. xiv, c. 23, n. 27), hoc Daniel dicit: *Faciet, prosperabitur*. Scriptum quippe est de Antichristi temporibus: *In diebus ejus stupebunt novissimi, et primos invadet horror* (*Job.* xviii, 20). Tanta enim tunc contra justos iniquitate effrenabitur, ut etiam electorum corda non parvo pavore seriantur. Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi (*Matth.* xxiv, 24). Quod videlicet dicitur, non quia electi casuri sunt, sed magnis terroribus trepidaturi. Tunc contra Antichristum certamen justitiæ et novissimi electi habere narrantur et primi, quia scilicet et hi qui in fine mundi electi reperiuntur in morte carnis prosternendi sunt, et illi etiam qui a prioribus mundi partibus processerunt, Enoch scilicet et Elias, ad medium revocabuntur, et crudelitatis ejus sævitiam in sua adhuc mortali carne passuri sunt. Antiquus hostis viribus suis traditus, paucos quidem in tempore, sed in multa contra nos virtute, laxatur (*Moral.*, lib. xxxii, c. 15, n. 22, 23). Quem quia vis^c sævitæ ad crudelitatem dilatat, superna tamen misericordia dierum brevitate coangustat. Hinc enim per semetipsam Veritas dicit: *Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet* (*Matth.* xxiv, 21). Hinc rursum ait: *Nisi brevitati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro* (*Ib.*, 22). Quia enim et superbos nos et infirmos Dominus conspiciat, dies, quos singulariter malis intulit, misericorditer breviter dicit (*Moral.*, lib. xxxii, c. 15, n. 27). Profecto ut et superbiam terreat de adversitate temporis, et infirmitatem refoveat de brevitate^d. Daniel Propheta, de Antichristi temporibus loquens, ait: *Considerabam cornua decem, et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum, et tria de cornibus primis evulsa sunt a facie ejus: et ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto, et os loquens ingentia* (*Dan.* vii, 8). Quia enim per undenarium numerum transgressio exprimitur, hujus bestię cornu undecimo ipse auctor transgressionis indicatur. Quod videlicet parvulum oritur, quia purus homo generatur: sed inmaniter crescit, quia usque ad conjunctam sibi vim Angelicæ fortitudinis proficit. Damnatus ille homo in fine mundi tria cornua, quæ ante faciem sunt, evellit, quia ditioni suæ regna totidem, quæ sibi vicina sunt, subigit

^a Ed., angore. Vide tamen animadversionem PP. Benedicti. in hunc locum.

^b Ed., in tantæ jactationem superbiæ. Norm. et Val. Cl. legunt ut Taius.

^c Ed., Quem quamvis.

^d In Ed. additur dierum, deest vero non modo in Taio, verum et in duob. Germ., Pratel., in Uic

Cujus oculi sunt ut oculi hominis, sed os ingentia loquitur; quia in illo humana quidem forma cernitur, sed verbis suis ultra homines elevatur. Quod per Paulum Apostolum dicitur: *Extollens se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur* (11 Thess. II, 4), hoc Daniel propheta testatur dicens: *Os loquens ingentia*. Quod vero illum vel Daniel ingentia eloqui, vel Paulus perhibet supra cultum deitatis extolli, hoc est, quod a beato Job divino eloquio cedro comparatur (Job XI, 12). More enim cedri quasi ad alta nititur, dum in omni fastu fallaciæ, et virtutis robore, et culminis elatione prosperatur.

CAPUT XXVII.

De Antichristo vel ejus membris.

Fortitudo Antichristi non suis viribus roboratur, quia Satanæ virtute in gloriam perditionis attollitur, sicut scriptum est: *Consurgit rex impudens facie, et intelligens propositiones, et roborabitur fortitudo ejus, sed non in viribus suis* (Dan. VIII, 23; Moral. lib. XXXII, c. 15, n. 26). Daniel propheta de eodem Antichristo ait: *Dejecit de fortitudine, et de stellis, et conculcavit eas, et usque ad Principem fortitudinis magnificatus est, et ab eo abstulit iugum sacrificium et deiecit locum sanctificationis ejus. Robur autem datum ei est contra iugum sacrificium propter peccata; et prosterneretur veritas in terra* (Ibid. 10, 11, 12). Ille principaliter damnatus homo est, qui alarum cymbalum vocatur (Isai. XVIII, 1; Moral. lib. XIII, c. 10, n. 13), quia hi qui per superbiam in altitudinem cogitationis evolvant eundem perversum hominem prædicando sonant. Quæ scilicet terra recte trans flumina Æthiopiæ esse perhibetur. Æthiopia etenim nigrum populum mittit; et omnem hominem mundus iste, quia peccatorem profert, quasi nigrum [Æthiopia populum parit. Sed terra cui vix dicitur trans flumina] Æthiopiæ esse perhibetur, quia damnatus ille homo tanta immensitate iniquus est, ut omnium peccantium peccata transcendat. Perversus ille homo in mari legatos mittit, quia ipse prædicatores suos in sæculum spargit. De quibus recte subditur qualiter mittantur, dum dicitur: *In vasis papyri super aquas* (Isai. XVIII, 1). Ex papyro quippe charta est. Quid itaque per papyrum nisi sæcularis scientia designatur? Vasa ergo papyri sunt corda doctorum sæcularium. In Apocalypsi per Joannem dicitur: *Vidi aliam bestiam*

Ascendentem de terra (Apoc. XIII, 11; Moral. lib. XXXIII, c. 35, n. 59). Priorem quippe bestiam, id est, Antichristum, superiori descriptione narraverat. Post quem hæc alia bestia ascendisse dicitur, quia post eum multitudo prædicatorum illius ex terrena potestate crassatur^a. De terra quippe ascendere est de terrena gloria superbire. Quæ bestia habet duo cornua agni similia, quia per hypocrisis sanctitatis eam quam in se veraciter Dominus habuit singularem sibi inesse et sapientiam mentitur et vitam. Sed quia sub agni specie auditoribus reprobis serpentinum virus infunditur^b, recte illic subditur: *Et loqueba-*

tur ut draco (Apoc. XIII, 11). Ista ergo bestia, id est prædicantium multitudo, si aperte ut draco loqueretur, agno similis non appareret; sed assumit agni speciem, ut draconis exerceat operationem. Amari-tudo perversarum mentium in hoc tempore non erumpit exterius in vocem pravæ libertatis: venit profecto tempus quando perversi atque carnales aperta voce prædicent quod nunc occulta cogitatione molluntur (Moral. lib. XIX, c. 9, n. 15). Veniet tempus quando catholicam Ecclesiam non solum injustis vocibus, sed etiam crudelibus plagis premant. In Evangelio Veritas dicit: *Surgent pseudo-christi et pseudo-prophetæ, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem mittantur, si fieri potest, etiam electi* (Math. XXIV, 24). Nunc fideles nostri mira faciunt, cum perversa patiuntur; tunc autem Antichristi satellites, etiam cum perversa inferunt, mira facturi sunt (Moral. lib. XXXII, c. 15, n. 24). Pensemus quæ erit humanæ mentis illa tentatio temporibus Antichristi, quando pius martyr et corpus tormentis subicit, et tamen ante ejus oculos miracula tortor facit. Cujus tunc virtus non ab ipso cogitationum fundo quatiatur, quando his qui flagris cruciat signis coruscat? Quia nimirum et altus tunc erit veneratione prodigii, et durus crudelitæ tormenti. Non enim sola tunc potestate erigitur, sed etiam signorum ostensione fulcitur (N. 25). *Surgent, inquit, pseudo-christi et pseudo-prophetæ et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi*. Qua in re valde quærendum est quomodo aut hi qui electi sunt induci in errorem possint, aut cur si fieri potest, quasi ex dubietate subditur, cum quid faciendum sit Dominus omnia præsciens præstolatur (Moral. XXXIII, c. 38, n. 61). Electorum cor temporibus Antichristi et trepida cogitatione concutietur, et tamen eorum constantia non movebitur. Una hac sententia Dominus utrumque complexus est, dicens: *Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi*. Quasi enim jam errare est in cogitatione titubare; sed protinus si fieri potest subjungitur, quia procul dubio fieri non potest ut in errore plene electi capiantur.

CAPUT XXVIII.

De secundo adventu Domini nostri Jesu Christi.

Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus sicut humilis venit ad passionem, ita in extremo judicio terribilis apparebit in reprobis ultione. Ipse Dominus in Evangelio ait: *Virtutes cælorum commovebuntur, et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus in potestate magna et majestate* (Luc. XXI, 26, 27; Lib. I in Ev., hom. 1, n. 2). Quid enim Dominus virtutes cælorum, nisi angelos, archangelos, thronos, dominationes, principatus et potestates, appellat? Quæ angelorum multitudo in adventu districti Judicis nostris tunc oculis visibiliter apparebunt, ut stricte tunc a nobis exigant hoc quod nos modo invisibilis conditor æquanimiter portat. In

^a Edit., *glorietur*.^b Ed., *infundit*. Tufon., duo Germ. et pl. habent *Tail* lectionem.

potestate et maiestate Christum visuri sunt, quem in humilitate positum audire noluerunt, ut virtutem ejus tanto tunc districtius sentiant, quanto nunc cervicem cordis ad ejus patientiam non inclinant. Isaias propheta ait : *Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui et principibus ejus* (Isai. iii, 14; *Moral.* xxvi, c. 27, n. 51). Cum eis Christus ad iudicium veniet, de quibus ipse in Evangelio dicit : *Vos, qui seculi estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28). Hoc iudicium, cum ad retributionem sanctæ Ecclesiæ Salomon propinquare conspiceret, dixit : *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ* (Prov. xxxi, 23). Ac si aperte dicat : Quia ultimi iudicii sententiam cum sanctis ejusdem Ecclesiæ prædicatoribus decernit.

CAPUT XXIX.

De resurrectione mortuorum.

Sunt nonnulli qui de resurrectione carnis incerti sunt, et dum carnem in putredinem ossaque in pulverem redigi per sepulcra conspiciunt, reparari ex pulvere carnem et ossa diffidunt; sicque apud se quasi ratiocinantes dicunt : Quando ex pulvere homo reducitur? quando agitur, ut cinis animetur (*Lib. ii in Ev., hom. 26, n. 12*)? Longe minus est Deo reparare quod fuit, quam creasse quod non fuit. Aut quid mirum, si hominem ex pulvere resuscitet, qui simul omnia ex nihilo creavit? mirabilius est Deo cælum ac terram ex nullis existentibus rebus condidisse, quam ipsum hominem ex terra reparare. Homini mortui cinis in sepulcro attenditur, et in carnem redire posse desperatur, et divinæ operationis virtus comprehendere quasi ex ratione quæritur. Quid mirum est, si ossa, nervos, carnem capillosque, Deus reducat ex pulvere, qui lignum, fructus, folia in magna mole arboris ex parvo quotidie semine restaurat? Cum ergo dubitans animus de resurrectionis potentia rationem quærit, earundem rerum ei quæstiones inferendæ sunt, quæ et incessanter fiunt, et tamen ratione comprehendere nequaquam possunt. Ut dum non valet ex visione rei penetrare quod conspicit, de promissione divinæ potentiae credat quod audit. David psalmista ait : *Exsurge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ* (*Psal. cxxxii, 8*; *lib. ii in Ezech., homil. 8, n. 6*). Exsurrexit enim Dominus in requiem suam, cum carnem suam de sepulcro suscitavit. Post hunc quoque exurgit et arca, quia resurgit Ecclesia. Per Ezechielem prophetam dicitur : *Ossa arida, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus ossibus his: Ecce ego intromittam in vobis spiritum, et vivetis* (*Ezech. xvii, 4 seq.*). Hinc est quod propheta alius per resurrectionem humanum genus vidit in fine suscitari atque ait : *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus* (*Osæ, vi, 3*). Cum de semetipso Dominus loqueretur, ait : *Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem ejus. Et proce-*

dent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii (Joan. v, 28, 29). Hinc Paulus ait : *Unde etiam Salvatorem expectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ* (Philip. iii, 20). Hinc iterum dicit : *Si enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit; ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo* (I Thess. iv, 14). Qui rursus ait : *Primitiæ dormientium Christus* (I Cor. xv, 20). Si enim nos a mortis somno non resurgimus, quomodo resurrectionem dominicam primitias habemus? Ecce veteres ac novi Patres uno sibi spiritu de carnis resurrectione concordant (*Lib. ii in Ezech., hom. 8, n. 7*). Ecce ipsa per se Veritas prius voce docuit, quod de resurrectione carnis postmodum opere demonstravit; et tamen adhuc quorundam infirmitas fidem non habet, in domo fidei stans. Ipsa nobis elementa, ipsæ rerum species resurrectionis imaginem prædicant. Sol enim quotidie nostris oculis moritur, quotidie resurgit. Stellæ matutinis horis nobis occidunt, vespere resurgunt. Arbusta æstivis temporibus plena foliis ac fructibus videmus, quæ hiemali tempore nuda foliis, floribus, ac fructibus, et quasi arida remanent; sed vernali sole redeunte, cum a radice humor surrexerit, suo iterum decore vestiuntur. Cur ergo de hominibus diffiditur, quod fieri in lignis videtur? Sæpe infidi homines, dum pulverem patrescentis carnis aspiciunt, dicunt : Unde caro et capilli poterunt in resurrectione reparari? Hæc itaque requirentes parva semina ingentium arborum videant, atque, si possunt, dicant : Ubi in eis tanta moles roboris, tanta diversitas ramorum, tanta multitudo et viriditas foliorum, tanta species florum, tanta ubertas, sapor, atque odor fructuum? Nunquidnam semina arborum odorem vel saporem habent quem ipsæ post arbores in suis fructibus profertur? Si ergo ex semine arboris, quod videri non potest, produci potest, cur de pulvere carnis humanæ diffiditur quia ex eo reparari forma valeat quæ non videtur? Si non potes resurrectionis effectum ratione comprehendere, perpende quanta multa sunt quæ non intelligis, qualiter sint, et tamen esse non dubitas (*N. 7*). Dic, rogo, si nosti gyrum cæli, terræ cardines, aquarum abyssos, ubi finiuntur, ubi suspensi sunt? Scimus autem quia quod ex nihilo factum est pendet in nihilo. Cur de resurrectionis gloria disputando et discutiendo dubitas, qui tam multa mysteria sine discussione credidisti (*N. 10*)? Qui tamen si resurrectionem carnis non credis, omnia sine causa credidisti, quia in hoc angelorum spectaculo videris quidem velociter currere, sed postquam cursum peregeris, ne braviū accipias, adversaris. Per Paulum apostolum dicitur : *Sic currite, ut comprehendatis* (I Cor. ix, 24). Qui rursus ait : *Si in hac vita in Christo tantum sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* (I Cor. xv, 19). Divinæ autem virtutis mysteria, quæ comprehendere non possunt, non intellectu discutienda sunt,

sed fide veneranda. Sciendum nobis est quia quid-
quid ratione hominis comprehendere potest mirum esse
jam non potest, sed sola est in miraculis ratio po-
tentia facientis. Sicut citius homo dormiens excitatus
a somno vigilat, ita concite ad conditoris nutum a
morte corporis resurgit. Prædicator egregius mor-
tem Domini mortem vocat: mortem autem servorum
Domini non mortem, sed somnum nominat, quia
infirmis corda audientium respiciens medicamentum
prædicationis suæ mira arte componit; et illum,
quem jam resurrexisse noverant, eis mortuum insin-
nare non dubitat (*Moral., lib. xii, c. 8, n. 12*). Eos
vero, qui necdum resurrexerant, ut spem resurre-
ctionis insinuet, non mortuos, sed dormientes vo-
cat. Non verebatur Apostolus dicere Christum mor-
tuum, quem auditores jam resurrexisse cognoverant,
et verebatur dicere mortuos, quos resurgere vix
credebant. In illa resurrectionis gloria erit corpus
nostrum subtile quidem per effectum spiritualis po-
tentiae, sed palpabile per veritatem naturæ. De vera
corporis resurrectione beatus Job loquens, ait :
*Rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo
Deum, quem visurus sum ego ipse, et oculi mei con-*
specturi sunt, et non alius (*Job, xix, 26; Moral., lib.*
xiv, c. 56, n. 72, 76). Ecce veram resurrectionem :
ecce pellem, ecce carnem apertis vocibus fatetur.
Quid ergo remanet, unde possit mens nostra dubi-
tare? Nos autem beati Job fidem sequentes, et Re-
demptoris nostri post resurrectionem corpus palpa-
bile veraciter credentes, fatemur carnem nostram
post resurrectionem futuram et eandem et diver-
sam : eandem per naturam, diversam per potentiam
(*Cap. 57, n. 77*). Erit post resurrectionem caro no-
stra subtilis, erit palpabilis, quia non amittet essen-
tiam veracis naturæ. In terra videlicet mortui, non
spiritu, sed corpore descendunt (*Lib. ii in Exech.,*
homil. 8, n. 6). In conspectu ergo Domini procedunt,
* qui in terram descendunt, quia resurgendo ad ju-
dicium veniunt, qui nunc in pulvere putrescent,
sicut scriptum est : *In conspectu ejus procedunt uni-*
versi qui descendunt in terram (*Psal. xxi, 29*). Idem
Psalmista iterum dicit : *Sitit in te anima mea,*
quam multipliciter et caro mea (*Psal. lxxii, 2*). Sitit
anima, ut Deum videat. Caro, quid sitit, nisi ut
resurgat? Hinc rursum ait : *Aufer spiritum eorum,*
et deficient, et in pulverem suum revertentur (*Psal. ciii,*
29). Moxque de carnis resurrectione subjungit :
Emitte spiritum tuum, Deus, et creabuntur, et reno-
vabis faciem terræ (*Ibid. 30*).

CAPUT XXX.

De tremendo æterni Regis judicio.

Onnipotens Deus Filius, cum Judex mortuorum
ac vivorum advenerit, et blandus justis, et terribilis
apparebit injustis (*Lib. ii in Ev., homil. 21, n. 3*). Istos in
judicium veniens per lenitatis mansue-
tudinem demulcet. Illos vero per justitiæ districtio-
nem terret. Tempestas cum oritur, prius lenes un-
dæ, et postmodum volumina majora concitantur;

A ad extremum fluctus se in alta erigunt, et navigantes
quosque ipsa sua altitudine subvertunt (*Moral., lib.*
xxi, c. 22, n. 35). Sic sic nimirum extrema illa
properat, quæ universum mundum subruat, tempe-
stas animarum. Tempestas futuri judicii nunc bellis
et cladibus, quasi quibusdam undis sua nobis exor-
dia ostendit; et quanto ad finem quotidie propin-
quiores efficimur, tanto graviora irruere tribulatio-
num volumina videmus. Ad extremum vero, coin-
motis omnibus elementis, supernus Judex veniens
finem omnium apportat, quia videlicet et tunc tem-
pestas fluctus in cælum levat; unde et dicitur :
Adhuc modicum et ego movebo non solum terram, sed
etiam cælum (*Aggæ. ii, 7*). Quam scilicet tempesta-
tem, quia sancti viri vigilanter aspiciunt, quasi tu-
mentes super se quotidie fluctus expavescunt, atque
B ex tribulationibus quæ mundum feriunt prævident
quæ sequantur. Quid tremendus Judex factururus est,
cum per semetipsum venerit, et in ultionem pecca-
torum ira ejus exarserit, si nunc portari non potest,
cum nos per tenuissimam nubem ferit (*Lib. i in Evang.,*
homil. 1, n. 6)? In iræ ejus præsentia quæ caro sub-
sistet, si ventum movit, et terram subruit, concitavit
aera et tot ædificia stravit? Hanc districtiorem ven-
turi Judicis Paulus considerans, ait : *Horrendum est*
incidere in manus Dei viventis (*Hebr. x, 3*). Hanc
Psalmista exprimit, dicens : *Deus manifeste veniet,*
Deus noster, et non silebit. Ignis in conspectu ejus ar-
debit, et in circuitu ejus tempestas valida (*Psal. xlii,*
3). Districtiorem quippe tantæ justitiæ tempestas
C ignisque comitantur, quia tempestas examinat quos
ignis exurat. Per Sophoniam prophetam dicitur :
Juxta est dies Domini magnus, et velox nimis. Vox
diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ,
dies illa, dies tribulationis et angustiarum, dies calamita-
tis et miseriæ, dies tenebrarum et caliginis, dies ne-
bulae et turbinae, dies tubæ et clangoris super omnes
civitates munitas, et super omnes angulos excelsos
(*Sophon. i, 14 seq.*). Dies Domini vindictæ, at-
que animadversionis plena super civitates munitas
et super angulos excelsos venit, quia ira extremi
judicii humana corda et defensionibus contra verita-
tem clausa destruit, et duplicitatibus involuta dissol-
vit (*Reg. Past., part. iii, c. 42*). Tunc munitæ civi-
tates cadunt, quia mentes Deo impenetratæ damna-
buntur. Tunc excelsi anguli corruunt, quia corda
quæ se per impuritatis prudentiam erigunt per justiti-
æ sententiam prosternuntur. De hac die judicii
Dominus iterum per prophetam dicit : *Adhuc semel,*
et ego movebo non solum terram, sed etiam et cælum
(*Aggæ. ii, 22; Lib. i in Evang., homil. 1, n. 9*). Si
cum aerem movit, et terra non subsistit, quis ferat,
cum cælum moverit? Terrores quos modo cernimus
sequentis iræ præcones sunt. Unde considerare ne-
cesse est quia ab illa tribulatione ultima tantum sunt
tribulationes istæ dissimiles, quantum a potentia
judicis persona præconis distat. Illum ergo terribi-
lem diem tota intentione cogitemus, vitam mores-

* Ed., *procedunt*. Videatis notam PP. Benedict.

que corrigamus, mala tentantia resistendo vincamus, perpetrata autem sceleribus puniamus. Adventum namque æterni Judicis tanto securiores quandoque videbimus, quanto nunc districtiorem illius timendo prævenimus. In tremendi Judicis examine electi omnes a reprobis divisi gaudebunt, quia cum iniquos omnes extrema ultio percutit, ipsi de gloria dignæ retributionis hilarescunt (*Moral. vi, c. 30, n. 48*). In æterna vita iusti constituti damnatis jam tunc ex humanitate non compatiuntur, quia divinæ justitiæ per speciem inhærentes inconcusso districtiōis intimæ vigore solidantur. Redemptori generis humani ad ædificationem nostram minime sufficit quod in extremo iudicio dicturum se esse perhibuit: *Quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* (*Matth. xxv, 40; Lib. II in Evang., homil. 39, n. 10*), nisi et ante iudicium hoc in se ostenderet quod dixisset, ut videlicet demonstraret quia bona quisquis nunc opera indigentibus exhibet, ei hæc specialiter impendit, cujus hæc amore exhibuerit.

CAPUT XXXI.

De poenitentia reproborum sine fructu.

Æterno Iudice veniente, unusquisque reproborum ad cor suum reduci, ut sancta jam cum agere non valet, sentiat, et rectum quod sequi debuit ex multitudinis suæ poena cognoscat (*Moral., lib. xvii, c. 21, n. 45*). Per Jeremiam prophetam dicitur: *Congregā eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis* (*Jerem. xii, 3*). In die enim occisionis sanctificantur reprobi, quia tunc sancta quæ deboerunt agere sentiunt, cum digna pravitalis suæ supplicia jam declinare non possunt. Reprobi omnes tunc ferri pertimescunt, cum ultione extrema per sententiam Judicis feriuntur, eosque tunc terror ejus a somno sui torporis exuscitat, cum vindicta perturbat (*Moral. xi, c. 29, n. 41*). Per prophetam dicitur: *Et tantum sola vexatio intellectum dabit auditui* (*Isai. xxviii, 19*). Cum enim de præceptis Dei contemptis atque despectis verberari per vindictam iniqui cœperint, tunc intelligunt quod audierant. Et Psalmista ait: *Cum occideret eos, tunc quærebant eum* (*Psal. lxxvii, 34*). Omnes impij in die extremi iudicii cognita sua damnatione dicturi sunt: *Erravimus a via veritatis, et lumen justitiæ non luxit nobis, et sol non ortus est nobis* (*Sap. v, 8; Moral. xxxiv, c. 14, n. 25*). Ac si aperte dicant: Interni nobis luminis radius non relulsit. Nescit impius mala quæ fecit, nisi cum pro eisdem malis puniri jam cœperit (*Moral. xv, c. 31, n. 58*). Tunc namque intelligit quod audit, cum se jam pro contemptu vexari doluerit, sicut scriptum est: *Et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui* (*Isai. xxviii, 19; Moral. vii, c. 27, n. 33*). Reprobi æterna non intelligunt, nisi cum temporalibus jam sine emendatione puniuntur. Tunc namque mens æstuat, et infructuosæ poenitiæ se ignibus inflamat, duci ad supplicium timet, præsentem vitam ex desiderio retinet; sed de loco suo solvitur, quia

A oblectamenta carnis descens, ejus duritia per supplicium liquatur.

CAPUT XXXII.

De damnatione diaboli vel dæmonum.

Æterno Iudice terribiliter apparente, astantibus legionibus angelorum, assistente cuncto ministerio cœlestium potestatum, atque electis omnibus ad hoc spectaculum deductis, diabolus crudelis et fortis bellua in medium captiva deducitur, et cum suo corpore, id est, cum reprobis omnibus æternis gehennæ incendiis mancipatur, cum dicitur: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (*Matth. xxv, 41; Moral. xxxiii, c. 20, n. 37*). O quale erit illud spectaculum, quando hæc immanissima bestia electorum oculis ostendetur, quæ hoc belli tempore nimis illos terrere potuerat, si videretur! Sed oculo ac miro Dei consilio agitur ut et nunc per ejus gratiam a pugnantibus non visa vincatur, et tunc a lætis victoribus jam captiva videatur. Tunc iusti divino adiutorio quantum debitores sunt plenius recognoscant, quando tam fortem bestiam viderint, quam nunc infirmi vicerunt. Et in hostis sui immanitate conspiciunt quantum debeant gratiæ defensoris sui (*Moral. lib. iv, c. 5, n. 10*). Antiquus hostis nequitiae suæ vinculis astrictus, aliud est quod nunc patitur, aliud quod in fine patietur, quia enim a lucis intimæ ordine recidit, nunc semetipsum intrinsecus erroris caligine confundit. Antiquus hostis damnationis suæ tempore amaritudine involvitur, quia ex merito spontaneæ caliginis æterno gehennæ tormento cruciatur. Recte de Antichristo beatus Job ait: *Occupet eum caligo, involvatur amaritudine* (*Job. iii, 5*). Omne quippe quod involutum est finem suum quasi nusquam indicat, quia sicut non ostendit quo incipit, ita non detegit quo desinit. Involvi ergo amaritudine antiquus hostis dicitur, quia superbiæ ejus supplicia, non solum omnimoda, sed etiam infinita præparantur. Antichristi poena tunc initiata accipit, cum districtus ad extremum iudicium Iudex venit; unde et bene subditur: *Noctem illam tenebrosus turbo possideat* (*Job. iii, 6; Moral. iv, c. 8, n. 11*). Tenebrosus ergo turbo hanc noctem possidet, quia apostatam spiritum a conspectu districti Judicis ad æterna supplicia pavenda illa tempestas rapit. Turbine ergo nox fœta possidetur, quia superba ejus cæcitas districta animadversione percutitur.

CAPUT XXXIII.

De æternis suppliciis reproborum.

Omnipotentis Dei justitia futurorum præscia ab ipsa mundi origine gehennæ ignem creavit, qui in poena reproborum esse semel inciperet, sed ardorem suum, etiam sine lignis nunquam finiret (*Moral. xv, c. 29, n. 35*). Sciendum est quod omnes reprobi qui ex anima simul et carne peccaverunt illic in æterno supplicio in anima pariter et carne cruciabuntur. Per David prophetam dicitur: *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui* (*Psal. xx, 10*). Clibanus namque intrinsecus ardet. Is vero qui ab igne devo-

ratur ab exteriori ^a [incipit parte concremari. Ut A et sicut clibanum poni, testantur, ut per ignem er-
ergo sacra eloquia ardere et exterius et interius ciantur in corpore, et per dolorem ardeant in mente].
reprobos demonstrarent, eos et ab igne devorari,

^a Hic desinit Codex Goth. Æmilianensis, hunc tamen locum ex Gregorio supplevimus. Desideratur
vero reliquum hujus cap., totumque caput 34

APPENDIX.

DE VISIONE TAIONIS EPISCOPI.

(Ex Baron. Annal. ad. an. 646.)

... Anno qui ultimus censetur Chindasuindi regis Hispaniarum, cum idem sanctus Martinus Romanus pontifex sedere cœpisset, contigisse fertur revelatio divinitus facta librorum Morallium S. Gregorii patris. Describemus eam totidem verbis quibus esse conscripta reperitur; quam si prae vetustate pannis obsitam invenies, ne horrescas; sed, illis exutis, nudum sensum veritatis candore et simplicitate nitentem considera, ut pole cui merito scriptores omnes Hispaniarum res prosecuti absque controversia ulla subscribant. Sic enim se habet:

Chindasvindus Gothorum rex in Toletanam urbem synodale decretum triginta episcoporum, cum omni clero, mirifice, anno regni sui quinto, indicit celebrandum. Hic Taionem Cæsaraugustanum episcopum, ordinis litteraturæ satis imbutum, et amicum scripturarum, Romam ad suam petitionem pro residuis libris Morallium navaliter porrigit destinatum. Qui dum a papa Romense de die in diem differretur in longum, quasi in archivo Romanæ Ecclesiæ præ multitudinem quæsitum facile nequaquam reperirent libellum, Dominum petnoctans, et ejus misericordiam ad vestigia beati Petri apostoli principis deprecens, ei scribitum in quo tegebatur ab angelo manet ostensum. Quo mox se papa, ut prævidit, reprehensum, cum nimia veneratione ei adjutoria tribuit ad conscribendum, et Hispanis eum transmisit ad relegendum; quia hoc solum ex beati Job libris expositum retinebant, quod per beatum Leandrum Hispanensem episcopum fuerat advectum, et olim honorifice deportatum. Requisitus vero et conjuratus est Taio episcopus a Martino primo papa Romano, quomodo ei tam veridice fuisset librorum illorum locus ostensus, hoc illi post nimiam deprecationem cum nimia alacritate est fassus, quod quadam nocte, se ab ostiariis ecclesiæ beati Petri apostoli expellit esse excubium. Atque ubi hoc reperit impetratum, noctis medio cum se nimis lamentis, ante beati Petri apostoli loculum faceret cernuum, luce cœlitus emissa ita ab inenarrabili lumine tota ecclesia exstitit perlustrata, ut nec modicum quidem lucerent ecclesiæ candelabra, simulque cum ipso lumine, una cum vocibus psallentium, et lampadibus relampantium [Forte, relampantium] Introire sanctorum agmina. Denique ubi horrore nimio exstitit territus, oratione ab eis completa, paulatim ex illa sanctorum curia duo dealbati senes egressum in ea parte

qua episcopus in oratione degebat, cœperunt dare præpendulum. At ubi eum reppererunt peno jam mortuum, dulciter salutatam reduxerunt ad proprium sensum. Cumque ab eis interrogaretur quam ob causam tam grande exstaret fatigium, vel quis ab occidente properans tam longum peteret navigium; hoc et hoc ab eo, quasi inscii relatum auscultant operæ pretium. Tum illi multis eloquiis consolato, opportunum, ubi ipsi libri latebant, ostenderunt loculum. Igitur sancti illi requisiti quæ esset sanctorum illa caterva, eos tam claro cum lumine comitantium, responderunt dicentes Petrum esse Christi apostolum, simulque et Paulum invicem se manu tenentes, cum omnibus successoribus ecclesiæ in illo loco requiescentibus. Porro ubi et ipsi requisiti fuerunt qui domini essent qui cum eo tam mirabile habebant colloquium, unus ex illis respondit se esse Gregorium, cujus et ipse desiderabat cernere librum; et ideo advenire, ut ejus adremuneraretur tam vastum fatigium, et auctum redderet longissimum desiderium. Tunc interrogatus, si tandem in illa sancta multitudine adesset sapiens Augustinus eo quod ita libros ejus, sicut et ipsius sancti Gregorii semper ab ipsis cunabulis amaret legere satis peravidus, hoc solummodo respondisse refertur: Vir ille clarissimus et omnium expectatione gratissimus Augustinus, quem quæris, altior a nobis eum continet locus.

Quod enim nonnisi qui in ea basilica sancti sepulti essent eidem dicantur apparuisse, de Augustino videtur esse responsum alio eum loco detentum; sicque corrigendum quod habetur, altiori eum loco detentum: alioqui, quomodo verum dici potuit Augustinum eminentiori loco in cœlo positum, cum ipsi apostolorum principes et alii complures martyres pontifices in eadem sepulti ecclesia ea tunc visione apparuerint? Sed pergit auctor:

Certe ubi ad eorum pedes cœpit proruiere, unicus ab oculis ejus, ostiariis et ipsis territis, simul cum luce evanuit vir ille sanctissimus; unde et ab eo die a cunctis in eadem apostolorum sede venerabilis Taio exstitit gloriosus. qui ante despicabatur ut ignavus.

Hactenus scriptio, quam recensitam habes in appendice ad synodum Toletanam vii.

Sed quinam erant libri illi quos in Hispania desiderari adeo dolebat Cæsaraugustanus episcopus, ex

epistola ejusdem sancti Gregorii ad Leandrum possumus intelligere, ubi hæc leguntur: *Quia longo terrarum spatio disjunctum te videre nequeo, unum quod mihi de te dictavit charitas fecit ut librum Regulae pastoralis, quem in episcopatus mei exordio scripsi, et libros quos in expositionem B. Job jamdudum me fecisse cognovisti, sanctitati tuæ cum communi filio Probino presbytero veniente transmitterem. Et tuæ quidem charitati in eo opere tertiæ et quartæ partis codices non transmissi, quia eos solummodo invenio quos ex eisdem partibus codices jam monasteriis dedi. Hos itaque sanctitas tua studiose percurrat, etc.* Sic igitur vides caruisse Hispanos prima et secunda parte Moralium: nec mirum haud facile eos libros a Martino pontifice inveniri potuisse, qui neque ipsi Gregorio adeo facile præ manibus essent, ut eos mitteret ad Leandrum, ad quem ipsum integrum inscripsisset opus, nec alias partes ejusdem operis

A reperiret, nisi eas quas, ut ait, monasteriis tradidisset.

Corrigendus est Rodericus Toletanus, dum ait negligentia Hispanorum deperditam esse illam partem librorum Moralium, pro qua inveniendâ suscepit protectionem Romani Taio Casaraugustanus episcopus. Sed in eo nec nobis arridet dum ait a concilio Toletano vii ejusmodi Romam esse decretam legationem; siquidem dictum concilium contigit celebrari ante biennium, anno nimirum Domini 646, quo tempore necdum Taionem puto creatum adhuc fuisse Casaraugustanum episcopum, qui ultimo pene loco, ut junior, reperitur subscriptus concilio Toletano viii. Sed et illud in historico Ambrosio miratum sum, id dicere accidisse sub Theodoro Romano pontifice, cum scriptio illa a Garsia viro accuratissimo fidelissime reddita, sub Martino papa id accidisse testetur. (*Hactenus Baron. ubi supra.*)

ADDENDA.

DISSERTATIO CRITICA

An HONORIUS I PAPA anno 680 damnatus fuerit a concilio generali sexto: *Quam omnibus SS. Theologiæ et Historiæ Ecclesiasticæ Professoribus et candidatis dedicavit FR. MARCELLINUS MOLKENBUHR, ordinis S. Francisci strictioris observantiæ lector jubilatus, provinciae Saxoniae S. Crucis ex-minister et in antiquissima Universitate Heidelbergensi SS. Theologiæ Doctor (Monasterii Westphalorum 1798).*

Licet nos aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. (*S. Paulus apostolus, Gal. 1, 8.*)

PRÆFATIO.

I. Quod anno priori nullam publicaverim dissertationem latinam, ex variis ortum est impedimentis et occupationibus aliis, inter ultimas fuit et quædam opella a me in idiomate Teutonico nuper Paderbornæ edita contra Thomam Paine; qui in libro Parisiis, anno 1796 impresso, et in linguam Germanicam translato (dicto: *Sæculum sanæ rationis, seu Das Zeitalter der Vernunft, 2ter Theil*), contenderat cunctos Novi et Veteris Testamenti libros esse supposititios, et religionem Christianam esse omnium falsissimam.

II. Equidem in dissertatione 19, anno 1796 edita, promiseram, quod hoc loco vigesimo publicaturus essem dissertationem ultimam de anno quo Christus est natus, baptizatus et crucifixus; sed ob causas quas hic enumerare superfluum censeo, mutavi animum: illa de annis Christi manebit ultima seu 21, estque modo ad subeundum typos expedita; hanc tamen præmitto intricatissimam de Honorio I papa, quam forsitan me editurum esse dixeram in diss. 18, n. 25.

III. Quæstio hæc de Honorio I papa est una ex famosissimis (a) apud Historicos ecclesiasticos et theologos dogmaticos; variæ circa illam exortæ sunt

(a) Duo tantum circumferuntur facta historica quæ molestiam et negotium facessant, siquis cunctos Romanos pontifices ab errore contra fidem excusare velit, nempe lapsus Liberii et Honorii. Ita Benignus Bossuet, episcopus Meldensis (*Medit. in Evang., die 27, apud Laurentium Veit, in dissertatione de Primatu Rom. pontif. § 45 impressa Augustæ anno 1797*). Lapsum Liberii esse fictitium, solidissime probavit Siltlingus in Actis Bollandianorum, anno 1757 (ergo

C sententiæ, quæ ad tres sequentes reduci valent: prima quod Honorius papa in fide erraverit, hæresia vel docendo (b) vel ei nimis favendo; secunda, quod concilium generale erraverit damnando Honorium ob epistolas, quas Honorius vel non scripsit, vel in sensu catholico intellexit; tertia, quod neutra pars erraverit, cum episcopi in synodo collecti papam non damnaverint. Ego amplector hanc ultimam gravioribus persuasus rationibus. Legant critici et judicent.

IV. Quod meas præcedentes dissertationes attinet, harum primas quatuordecim anno 1794 censores Romani in suis foliis publicis orbi litterario denuntiaverunt ut doctas et omnino catholicas, ac argumentis munitas apparenter validissimas; sed simul monuerant, ne lector præproprium mihi præberet assensum, quia forsitan solutiones meorum argumentorum adhuc detegendæ essent. Hac censura optime contentus fui, et ideo præfatos censores palam rogavi ut responsiones, si quas inventuri essent, publicarent (*Vid. diss. 16, præf. n. 5*). Expectavi jam annis quatuor, ast hucusque tacerunt, ex quo illorum silentio conjicio quod solutionem meorum argumentorum non repererint.

V. Inter illas quatuordecim primas continetur et post mortem Bossueti) editis. Siltlingi sententiam secuti sunt viri eruditissimi. Ego pro innocentia Liberii, Osii Cordubensis et concilii Ariminensis quædam superaddidi in diss. 13, n. 33; diss. 18, n. 171, 177.

(b) Benignus Bossuet explicavit quod Honorius erraverit, duntaxat, ut doctor privatus (*Vid. Suardi l. II, c. 1, § 3*). Alii volunt quod ex cathedra responderit.

mea assertio: Quod S. Petrus nunquam fuerit episcopus Antiochenus; etiam hæc anno 1788 jam publicata usque huc a nemine palam impugnata fuit, quod ideo advertendum duxi, quia ista mea opinio, licet nonnullis valde probata fuerit, aliquibus tamen eruditissimis displicuit. Pro clariori intelligentia meum systema hic paucis expono.

VI. S. Lucas (*In Actis Apostolorum*, a cap. 1 ad xii) descripsit gesta S. Petri, huiusque intra Palæstinam itinerationes ab ascensione Christi usque ad Petri incarcerationem sub Herode, quæ contigit in Paschate, anno 42. Quod Petrus, antequam fuerit incarceratus, aliquando iverit Antiochiam in Syriam, vel Palæstinam egressus fuerit, nullo indicio proditur a præfato S. Luca. Igitur eousque S. Petrus Antiochiæ non sederat (a).

Anno 42 post incarcerationem, teste eodem S. Luca (*Act. xii, 17*), Petrus primum abiit in alium locum, nempe predicavit extra Palæstinam, et quidem, ut colligitur ex Epistola prima S. Petri (*Cap. 1, 1*) in Cappadocia, Ponto, Galatia, Asia minori et Bithynia (b), dein circa annum 45 (testibus Eusebio, Hieronymo et aliis) venit Romam (c) ceu novam Babylonem, ubi suam primam ad præfatarum regionum Ecclesias scripsit Epistolam (d), præsentem ibidem adhuc S. Marco evangelista, qui ultimus (teste Eusebio) circa annum 45 a S. Petro Roma missus est in Ægyptum. Ecclesia a S. Petro Romæ ex Judæis et gentibus fundata adeo invaluit, ut Paulus Orientem adhuc peragrans illam videre desiderarit sæpius, ac circa annum 56 scripserit ad Romanos: *Fides vestra annuntiatur in universo mundo* (*Rom. xviii*).

Anno 49 omnes Judæi ab imperatore Claudio jussi fuerunt discedere Roma, ut constat ex S. Luca (*Act. xviii, 2*), et quidem, ut ex Suetonio *In Vita Claudii* c. 25) promicat, ob Christi fidem ibidem prædicatam. Igitur et Petrus ut pote origine Judæus et primus Christi apostolus Roma emigrare debuit, qui hac occasione Jerusalem remeavit, ubi litem contra Paulum Antiochiæ excitatam decidit pro Paulo existens Jerosolymæ.

Post mortem Claudii, anno 54, sub Nerone, Judæi iterum permisi sunt reverti Romam, quo et S. Petrus rediit et ibidem crucifixus est (e) (*Vid. binæ dissertationes de cathedra Petri*). Quæ contra istud meum systema mihi postea ab amicis successive fuerunt objecta, dissolvi in diss. 15, a n. 30; diss. 17, n. 50; diss. 18, n. 108, et diss. 19, n. 225.

VII. In his tandem detexi, quod omnia argumenta

(a) Accedit, quod veteres sæculo II, ut Apollonius laudatus ab Eusebio (*L. v H. E., c. 18*), Clemens Alexandrinus, ex traditione asseruerint apostolos (adeoque et S. Petrum) primis duodecim annis permansisse in Palæstina; ergo illi veteres nescierunt quod S. Petrus ante sui incarcerationem sederit Antiochiæ. Eusebius, sæculo IV, videtur consensisse Apollonio. Porro illi 12 anni intelligi possunt utrinque incompleti, sicut hæc Christi verba: *Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus*. Item: *Post tres dies resurgam* (*Matth. xii, 27*). Vid. *I Reg. xxx, 20; Esther. iv, 16*.

(b) Verosimillimum est, quod S. Petrus pro tunc jam intenderit proficisci Romam, ibique suam collocare cathedram; igitur licet in illis regionibus fundaverit Ecclesias, cathedram tamen ibi non fixit suam.

(c) Igitur non restant anni VII, vel etiam V, quibus Petrum Antiochiæ in Syria prius sedisse asserunt patroni cathedræ Antiochenæ.

(d) In hac nulla fit mentio Syriæ, cujus metropolis erat Antiochia. Imo cum Cephas, quem Paulus Antiochiæ redarguit (*Gal. ii*), non fuerit S. Petrus, ut ad evidentiam demonstravi moralem in diss. 17, n. 84; hinc ex S. Scriptura non restat ratio sufficiens asserendi quod S. Petrus aliquando fuerit Antiochenus.

A quæ hucusque pro cathedra Petri Antiochena ex IV primis sæculis ex Clemente Romano, Ignatio, Origene, Eusebio, Hieronymo et Chrysostomo, fuere citata, sint dubiæ fidei. Imo opinio, quod Cephas, qui Antiochiæ a Paulo redargutus est, fuerit S. Petrus, est antiquior altera, quod Petrus Antiochiæ fuerit episcopus; nam prima opinio fuit tradita a pseudo-Cypriano, in suis contra S. Stephanum papam epistolis sæculo IV finiente conscriptis, et vere admissa a SS. Augustino et Chrysostomo; secunda opinio de episcopatu Petri Antiocheno tam vetustæ originis non est. Paratus sum in hac materia non contemnenda respondere cuicunque publice vel privatim ad quaslibet objectiones ultiores mihi communicandas. Igitur

VIII. Cum nuper mihi iterato obmota fuerit auctoritas Breviarii Romani, hinc licet putem me in diss. de Cathedris, n. 127, jam satis respondisse, nihilominus illud argumentum nunc denuo et fusius proponam. Festum Cathedræ Petri (sine addito, an Romæ vel Antiochiæ) semel in anno die 22 Februarii (f) ab immemorabili tempore celebratum est Romæ et ubique. Anno 1558 papa Paulus IV aliud festum Cathedræ (quod tunc in aliquibus Ecclesiis particulare jam celebrabatur die 18 Januarii) instituit pro Urbe et orbe; in bulla quam desuper edidit refert *Petrum aliquandiu Antiochiæ resedisse*, antequam pervenerit Romam; addit Cathedram Petri Romanam juxta antiquissimorum sanctorum Patrum nostrorum testimonia incidisse in 18 Januarii, hacque die celebrari in diversis orbis partibus, præsertim Galliæ et Hispaniæ; igitur voluit Cathedram Petri Romanam etiam die 18 esse celebrandam seu potius antiquæ celebritati restituendam. Verum

Resp. 1^a Bulla illa quoad partes historicas dogmatica (g) non est; in ea Paulus IV quoque asserit quod S. Petrus cathedram Romanam rexit annis viginti quinque; id esse verissimum ego quidem probavi aliunde, sed multi recentiores etiam catholici non admittunt, ut Valesius (*Ad l. II Eusebii, c. 16*), Pagi (*Ad an. 43*), Mansius (*In notis ad Natalem*), Calmetus. Dum Paulus IV edixit S. Petrum Romæ sedisse annis xxv, secutus est traditionem suæ Ecclesiæ Romanæ ex primis sæculis propagatam; dum vero novum Cathedræ festum pro 18 Januarii induxit, imitatus est, ut ipse addidit, *quasdam Ecclesias inferiores*, signanter Gallicanas et Hispanicas. Interim antiquissimi, qui pro celebritate Cathedræ in Januario nominari queunt, sunt V. Beda ex sæculo VIII, ac Galli Usuardus monachus et Ado episcopus ex sæ-

(e) Ego insuper admitto tres sequentes antiquissimas traditiones: prima, quod apostoli primis XII annis intra Palæstinam permanserint evangelizantes; secunda, quod S. Petrus xxxvii annis post passionem Christi supervixerit; ac tertia, Ecclesiam Romanam annis xxv completis gubernaverit. Christus, anno æ. v. 31, Petrus anno 68, crucifixi sunt.

Quoad diem SS. Petri et Pauli emortualem, nunc mihi verosimilius est apostolos die 21 Februarii esse passos, et sacras eorum reliquias die 29 Junii translatas esse. Interim licet permittatur quod Christus anno æ. v. 29 vel 33 passus sit, ac apostoli anno 68, die 29 Junii (adeoque post mortem Neronis, qui perit 9 Junii) martyrio fuerint coronati, inde tamen nihil lucrantur patroni cathedræ Antiochenæ. Quo die S. Petrus Romam venerit, v. g., an 18 Januarii, determinari nequit.

(f) In antiquis diplomatibus et adhuc in Vulgo per festum Cathedræ Petri (germanice *Petri Stuhl-Feier*) intelligitur dies 22 Februarii.

(g) Bellarminus (*L. IV de Rom. pontif., c. 14*) ait: *Constat multa esse in epistolis decretalibus quæ non faciunt rem aliquam esse de fide, sed solum opiniones pontificum de ea re nobis declaranti.*

culo ix in suis Martyrologiis. Ex synodo autem Turonensi ii, quæ anno 567 congregata fuit (Can. 22), elucescit, quod sæculo vi etiam Galli, tunc Christiani, nondum sciverint nisi unicam Cathedralis festivitatem, celebratam illa die qua pagani cibis meritis offerebant, id est, die 22 Februarii. Cæterum in Breviario Romano plura narrantur quæ non sunt de fide divina, e. g., quod S. Dionysius Areopagita fuerit episcopus Parisiensis; quod Martha, Magdalena, Lazarus et Maximinus unus ex lxxii discipulis in Galliam pervenerint; Lazarus Massiliensium, Maximinus Aquensium primi fuerint episcopi. Hæ historiae originem habuisse videntur ex Gallia.

Resp. 2° Festum Cathedralis Petri nunc quidem bis in anno celebratur; attamen nihil falsi vel in officio vel in lectionibus continetur, in superscriptione pro 22 Februarii posset iterum omitti vox *Antiochiæ*. Mihi firmiter videntur argumenta, quod S. Cletus, qui 26 Aprilis, et Anacletus, qui 13 Julii in Breviario coluntur, sint revera distinctæ personæ, quam quod S. Petrus unquam sederit Antiochiæ. Ast varia sunt hominum judicia! multi recentiores contendunt Cletum et Anacletum esse unam personam (quod et ego admitto), sed alteram sententiam, quod S. Petrus non nisi unum episcopatum, eumque Romæ suscepit, vix non temerariam esse censent.

IX. Fuit mihi et denuo objecta auctoritas S. Innocentii I papæ, qui in epistola anno 416 (adeoque sæculo v) scripta ad Alexandrum episcopum Antiochenum, asseruit quod S. Petrus prius sederit Antiochiæ quam Romæ.

Resp. 1° ut ante: hæc epistola quoad partes historicas dogmatica non est; tota exstat apud Labbæum et Harduinum desumpta ex collectione Isidori et Dionysii auctorum non irrefragabilium.

Resp. 2° Epistola illa mihi ob multas notas intrinsecus simul sumptas videtur suspecta, ut modo indicavi in diss. 18, n. 108, et nunc prolixius exponere debeo. In illa summus pontifex rescribens episcopo Antiocheno asserit, 1° quod sibi ducat honorem se esse consultum ab episcopo Antiocheno; 2° quod Ecclesia Antiochena a c. Nicæno i super plures provincias fuerit constituta, ideo quia ibi prima primi apostoli sedes esse monstratur; 3° quod ibi celeberrimus apostolorum conventus fuerit; 4° quod Ecclesia Antiochena Romanæ non cederet, nisi quia Petrus ibi transiit, Romæ autem permanendo, sederit; 5° quod Ariani aliqui hæretici sacramentum ordinis validum conferre non possint, quia Spiritum S. per hæresin amiserunt, adeoque eum ordinandis dare non queant. (a) Verum ultima, seu quinta assertio (b) redolet hæresin; hanc tamen Belarminus (L. iv de Rom. Pontif., c. 10) abstergere conatus est. Prima videtur minus congrua; papa est doctor universalis, cur is sibi ducat honorem si consuetur ab episcopo Antiocheno? Secunda sapit fabu-

lam, si intelligatur, quod sæculo iv aut v Antiochiæ monstrata fuerit sedes illa materialis, in qua corporaliter S. Petrus sederit. Synodus Nicæna de sede Petri Antiochena nullam mentionem fecerat (c). Tertia ex nullo constat testimonio. Quarta quod Petrus (supposito quod non sit Cephas) Antiochiam vel transierit, ex antiquiori monumento satis probari nequit. Sæculo iv finiente Damasus papa et episcopi Græci videntur adhuc ignorasse quod S. Petrus aliquando sederit Antiochiæ (Vid. diss. de Cathedralis, n. 117 et 118; Theodoretus L. v, c. 9) (d).

X. Restat S. Leo I papa, qui, circa annum 450, in sermone 80, certe genuino, memoravit quod S. Petrus Antiochenam fundaverit Ecclesiam (utique prædicando ibidem), antequam sub Claudio (e) perveniret Romam.

Resp. Inde non sequitur, quod S. Leo I quoque opinatus fuerit S. Petrum Antiochiæ etiam sedisse qua illius Ecclesiæ episcopum. Cæterum assero demtaxat quod ex quatuor primis sæculis nullum solidum pro cathedra Petri Antiochena argumentum adduci possit. Nunc puto me ad objectiones hucusque mihi communicatas respondisse satis; saltem nullam notabilem sciens et volens dissimulavi.

XI. Porro meæ dissertationis sibi conciliarunt non solum Romanorum, ut n. 4, sed etiam plurimum in Germania eruditiorum attentionem; et quamvis asserere non audeam quod singulæ plenum obtinuerint assensum, eadem tamen in globo sumptæ, a multis, quarum epistolas producere possem, pluris quam expectaveram, æstimatæ sunt. Unicum liceat proferre testimonium publicum. Facultas theologiae Catholicorum in Universitate antiquissima Heklebergensi ob fatis dissertationes tanquam vere eruditæ me absentem anno 1796 gratis promovit in doctorem, id quod hac occasione non possum non commemorare animo gratissimo. Interim longissime absit ut inde inferam singulas meas assertiones a celeberrima illa Facultate esse approbatas. Ego cunctas typis impressas exposui publicæ omnium censuræ.

XII. Eadem etiam quibusdam Gallis theologis placuere. Attamen, ut mihi diffitear easdem nonnulli alii, et præcipue Dominus Jary (f) ecclesiæ cathedralis Atrebatenensis canonicus theologus, non parum improbarunt. Hoc ultimum non ita miror; nam per meas novas assertiones (ut jam diss. 13, n. 25, monui) magna pars argumentorum subtrahitur iis qui hucusque suas *Libertates Gallicanas* contra eoriam, ut dicunt, Romanam propugnavant. Amore veritatis dilatandæ duxi hac occasione præmonendum esse, quod famosum et amplissimum opus intitulatum: *Defensio declarationis cleri Gallicani anno 1682 de ecclesiastica potestate*, auctore D. Jacobo Benigno Bossuet episcopo Meldensi, huic viro post mortem (g) fuerit afflictum, ut abunde demonstrarunt doctissimus Soardi Italus et auctor libri: *Quis est Petrus*, Ger-

(a) Papa narrat quod Cyprii potentia Arianorum fatigati Nicænos canones in consecrandis episcopis eo usque non observaverint. Dubito an id verum sit, S. Epiphanius paulo ante fuerat metropolitanus in Cypro vir non timens Arianos. Concludit ad Antiochenum: *Gravitas tua hæc ad notitiam coepiscoporum faciat pervenire.* Interim de S. Joanne Chrysostomo nuper defuncto, quem sacris diptychis inserendum esse pro tunc quam maxime contra alios contendebant Innocentius I et præfatus Alexander, nulla occurrit mentio.

(b) Hæc relata est in Decreto Gratiani (Q. 1, c. Arianos), apud quem plura leguntur spuria.

(c) Legitur quidem in Recognitionibus S. Clementis I papæ (L. x, § 71) quod S. Petro Antiochiæ fuerit cathedra ab omni populo constituta in ingenti basilica Theophili prius in Ecclesiam consecrata. Ast erediti modo consentiunt illos libros esse vel Clementi affictos, vel ab alio valde depravatos.

(d) Imo anno 454 in c. Chalcedonensi (Act. 7) epi-

scopus Antiochenus suam cathedram quidem vocavit sedem Petri, sed solus; non nisi de consensu episcopi Jerosolymitani obtinuit ut sibi utraque Phœnicia et Arabia tunc fuerint subjectæ; de præfata S. Innocentii I epistola altum fuit silentium.

(e) Ergo etiam juxta S. Leonem S. Petrus sub Claudio Romam profectus est. Sed quo Claudii anno? Utique 2, ut antiquiores, quibus S. Leo non contradixit, tradiderunt, nempe anno æ. v. 42, vel circiter.

(f) Hunc ego pluries per me et alios intensius rogavi, ut suas rationes vel mihi vel publico communicaret, quatenus veritas magis innotesceret; sed illud impetrare non potui, igitur nec ad ejus rationes respondere valeo.

(g) Bossuetus obiit anno 1704; Defensio dicitur composita anno 1688, sed primum publicata est anno 1750, et quidem ab anonymo: postea pluries præcuras, signanter Moguntia anno 1788, in-4°, implens 1019 paginas; auctor Defensionis præter Li-

manus, quarum illæ Heidelbergæ, anno 1793, in Colonia, anno 1790, impressæ sunt. In illo opere suppositio, dissertatione prævia, *Gallia orthodoxa* (§§ 54-53 et libro vii, a cap. 21 ad 29) eleganti et acuto stylo refertur Honorium papam in synodo sexta vere esse damnatum ut hæreticum, imo ut talem, qui hæresin ex cathedra docuerit, et extollitur concilium Toletanum xiv tanquam celebratum a doctissimis et fortissimis Hispaniensibus episcopis, quod unum grandem difflet machinam omnium eorum qui Honorium purgare conati sunt. Istud concilium a me fideliter exhibebitur n. 100.

XIII. Cæterum cum nunc tristia undique consonant nuntia Ecclesiam concernentia, etiam de his pauca præfari liceat. Ante mensem in Februariæ Roma a Gallis capta est non reluctata, et versa in rempublicam, sanctissimus et optimus Pater noster Pius VI Roma abductus est, et dominium omne temporale pontificibus ademptum. Oremus, sed non turbemur; nihil sub sole novum. Ex sola hac mea dis-

serium et Honorium adducit xiv alios pontifices Romanos, inter quos et S. Gregorium septimum recenset, qui cuncti palam docendo vel respondendo erraverint in materia fidei vel morum: non solum pluries citat Bossuetum, sed hunc quoque honorifice appellat dominum Bossuetum, reverendissimum, illustrissimum, doctissimum antistitem, unum ex gravioribus theologis et doctoribus, etc.; an ita de se ipso locutus fuisset modestissimus Bossuetus? Plura sup-

positione elucescet, quod etiam tempore præterita suis non caruerint tribulationibus. Roma, sæculo vii (a) in temporalibus adhuc subjecta fuit imperatoribus Græcis, sub his episcopium pontificium fuit deprædatum, cardinales in exilium pulsati, sedes sequi annum vacavit (N. 12); S. Martinus I papa Roma Cpolim abductus est et inde deportatus in Chersonesum trans mare Nigrum (N. 22); Ecclesiæ in Occidente suis bonis temporalibus exutæ (N. 39); Saraceni in Asia et Africa Christianos superarunt; Persæ S. crucem abstulerunt (N. 8 et 110). Hæc contigere sæculo vii. Tribus primis sæculis fere cuncti pontifices, incipiendo a S. Petro, occisi sunt Romæ a paganis. Postea Roma pluries hostilitat capta est, nempe a Gothis anno 409, sub S. Innocentio I, a Wandalis, anno 455, sub S. Leone I, iterum a Gothis, anno 546, sub Vigilio I (b), a Cæsareis, anno 1526, sub Clement VII. Hucusque sequutus est semper

. . . post nubila Phœbeus.

positionis indicia videri poterunt apud auctores citatos.

(a) Sæculo viii finiente Roma a Pippino Galliæ regis potestati Longobardorum subducta est et primum donata S. Petro, quæ donatio a Carolo M. Pippini filio et imperatore, aliisque successoribus, confirmata fuit (Vid. Natalis, ad sæc. iv).

(b) Hinc conjiendum quanti valeat versus vulgatus:

Semper sub sextis uerfida Roma fuit.

INCIPIT DISSERTATIO.

1. Argumenta, quod Honorius papa fuerit damnatus ut hæreticus. — Quod Honorius papa, qui obiit anno 638, fuerit hæreticus, vel saltem ut hæreticus fuerit damnatus ab Ecclesia, exstant gravissima argumenta: nempe sæculo vii, anno 680, celebrata est synodus generalis sexta seu Cplana III, in qua pluries legitur: *Anathema Honorio papæ hæretico*. Actis synodalibus subscripserunt legati S. Agathonis p. t. Ecclesiam gubernantis. Post mortem Agathonis anno 682 defuncti S. Leo II papa synodum sextam confirmavit, et in sua confirmatoria expresse edixit: *Anathematizamus Sergium, Pyrrhum..., nec non et Honorium*. Id ipsum S. Leo II in epistolis ad Hispanos repetiit. Similiter in concilio Trullano seu Quini-sexto damnatus est Honorius

Sæculo viii in synodo generali vii seu Nicæna II anno 787 celebrata Honorius papa pluries damnatus est ut hæreticus, nempe non solum in epistolis synodicis patriarcharum Tharasis Cplani et Theodori Jerosolymitani ibidem prælectis, sed etiam in definitione fidei ibidem synodaliter edita.

Sæculo ix in synodo generali viii, seu Cplana iv anno 869 habita legitur et approbatur epistola Adriani II papæ, qua is confirmat Honorium papam ob hæresim synodaliter damnatum esse. Honorium fuisse hæreticum et damnatum, contestati quoque

sunt historici antiquissimi: Venerabilis Beda, qui floruit sæculo vii exeunte et viii ineunte, Hincmarus sæculo ix archiepiscopus Rhemensis, qui de auctoritate conciliorum agens, ait: *Honorium papam, qui contra fidem sensisse et prave sentientibus consensisse detectus et evidentissime comprobatus est, sicut in sexta synodo invenitur, etiam post mortem anathematizantur*. Similia tradidere ex sæculo ix Anastasius Bibliothecarius Romanus, Ado Viennensis, S. Nicephorus patriarcha Cplanus, et postea plures alii veteres, quos secuti sunt Melchior Canus natione Hispanus et episcopus Canariensis, Natalis, Graveson, Pagius, Fleurius Galli, et nonnulli alii recentiores. Hanc sententiam plenis ulnis amplectuntur assertores libertatum Gallicanarum, et quotquot addicti sunt principiis pseudo-Bossueti in *Defensione declarationis cleri Gallicani*, unde hauserunt Febroniani. Melchior Canus hac de re adeo persuasus fuit, ut l. vi ad xi scripserit: *Defendat Pighius* (is contenderat nullum unquam pontificem in hæresim lapsum fuisse) *Liberium, quem tadio victum exilii in pravitatem subscripsisse hæreticam, auctor est Hieronymus in Chronicis* (a). *Excuset Marcellinum, quem timore fractum idolis sacrificium obtulisse, memoriæ proditum est* (b). *Victorem vindicet, quem Paulianistæ suum esse mentiti sunt* (c). *Anastasium liberet, quem sine certo et probabili testimo-*

confitentur enim S. Augustino.

(c) Cum Paulianistæ, fatente Cano, mentiti fuerint, S. Victor papa non indiget ulteriori defensione: S. Victor potuisset a Cano prætermitti.

(a) Non sanctus Hieronymus, sed pseudo-Hieronymus docuit, Liberium papam formulæ Arianismum sapienti subscripsisse. Vid. diss. 15, n. 38 et 154.

(b) Lapsus S. Marcellini papæ esse fabulam a Donatistis sæculo iv confictam cuncti fere critici modo

nio Gratianus hæreseos insinulavit (a). At Honorium quomodo ab errore vindicabit (b)? Quem hæreticum fuisse tradit Psellus de septem synodis, Tharasius, etc.

2. *Auctoritates pro Honorio.*—Pro Honorio scripserunt Latini, ante synodum sextam Joannes IV papa (c): et post præfatam synodum Joannes de Turcremata, Hosius I. II cont. Brentium, Baronius, Bellarminus, Sfrondratus cardinales: Albertus Pighius Campensis, Joannes a Lovanio, Binius, Desirantius, Onufrius in Annot. ad Platinam in Vita Honorii, Cornelius Hazart, Frassen, et nuper Bartholus episcopus Feltriensis, ac Widmannus professor Eustettensis: ex Græcis ante synodum sextam S. Maximus monachus: post synodum sextam ex sæculo XIII finiente Emmanuel Calleca, qui, teste Onufrio, insignem librum pro Latinis edidit contra omnes Græcorum hæreses: ex sæculo XVII Mathæus Cariophylus archiepiscopus Iconiensis. Juxta hos auctores Honorius in rebus fidei ne vel minimum erravit, sed vel acta synodi sextæ fuerunt corrupta, vel (si genuina) Patres Græci in præfata synodo sexta quoad questionem facti de Honorio papa errarunt. Si synodus sexta fuerit decepta, vel acta illius corrupta, tunc Patres subsequenti parum probabant contra Honorium, cum omnes hauserint ex synodo sexta. Imo et horum Patrum testimonia, signanter illa antiquiora S. Leonis II papæ et Bedæ videntur supposititia. Anastasius Bibliothecar. a Widmanno adducitur pro Honorio, eo quod episcopus qui Honorium damnarunt vocaverit *calumniatores*. Psellus est auctor Græcus ex sæculo XI. De Tharasio, etc., dicitur postea. Porro et Origenes Adamantius presbyter Alexandrinus legitur in pluribus quam Honorius papa conciliis damnatus; non desunt tamen gravissima argumenta quod errores ob quos Origenes hæreticis male annumeratus est, huic fuerint afflicti.

3. *Hæresis Monothelitarum.*—Hæresis quam Honorius tenuisse dicitur est Monothelitarum, seu *unam duntaxat voluntatem in Christo admittentium*. Hi profitebantur, cum synodis antecedentibus, Christum esse verum ac perfectum Deum et hominem; in anima Christi agnoscebant animam rationalem et intellectualem, negabant tamen voluntatem humanam. Is error est valde palpabilis; menti enim humane nihil magis proprium est quam velle; taceo de evidentissimis S. Scripturæ textibus Christo asserentibus voluntatem creatam, qua sola pro nobis mereri potuit (d). Hujus tamen erroris Honorius esse reus perhibetur. Evolvamus ordinem chronolo-

(a) Igitur non Anastasius papa, sed Gratianus, qui sine probabili testimonio papam hæreseos condemnavit, defensore indiget.

(b) Ergo juxta Canum unus superest Honorius, qui defendi non possit. Videbimus.

(c) Omitto SS. Martinum I et Agathonem I, qui cum duabus synodis Romanis asseruerunt quod nullus pontificum præcessorum in fide unquam erraverit, ut ex dicendis colligi poterit. Omitto et Jonam abbatem S. Columbanii discipulum n. 4 citandum,

A gico-historicum, quomodo summus ille pontifex fuerit accusatus, convictus ac damnatus.

Pro majori claritate præsentem materiam in tres epochas distributurus sum: 1. quid de Honorio censendum attentis, quæ synodum sextam præcedunt; 2. quid spectatis actis synodi sextæ; 3. quid perpen-

§ 1. Quid de Honorio sentiendum spectata ejus vita ac iis quæ primis 40 annis post ejus mortem subsequuta sunt.

4. *Honorius papa quis et qualis fuerit?* Honorius papa natione Campanus, ex patre consulari natus, ordine sextus a S. Gregorio Magno pontificatum gessit ab anno 625 ad 638: multum laboravit pro conversione Anglorum complenda; Scotis jam Christianæ militiæ ascriptis duos novos consecravit episcopos, nempe SS. Vironem et Plechhelmum: eosdem Scotos, qui Pascha luna quarta decima celebrabant, ad communem disciplinam datis litteris reducere conatus est; episcopos Italiæ Cispadanos, qui in depositionem Adawaldi legitimi ac catholici Longobardorum regis consenserant, gravius reprehendit, pro restituendo rege operam apud exarchum Ravennatensem interposuit licet frustraneam: Fortunatum hæreticum patriarcham Gradensem e sede deiecit, et Primogenium Ecclesiæ Romanæ subdiaconum cum pallio substituit; hocque modo Ecclesiam etiam Aquileiensem, totamque Istriam, quæ septuaginta annis ob famosa tria Capitula schismate fuerant separatæ, nec a S. Gregorio Magno reduci potuerant, reconciliavit universali Ecclesiæ: plures Romæ, quæ tunc in temporalibus adhuc suberat imperatori, basilicas exstruxit, restauravit, donis et versibus ornavit: *laudatissimus pontifex*, ait Natalis, *nisi gloriam suam, Sergio Monothelitarum duci nimis favendo, maculasset*. Interim Honorius quandiu vixit, ab omnibus habitus est vere catholicus, et nimis erga hæreticos indulgentiæ accusatus a nemine fuit; defunctus Romæ et in ecclesia S. Petri inter reliquos pontifices sepultus est, ac singulari honoratus epitaphio, in quo S. Gregorio I, qui nunc merito *Magnus* vocatur, æquiparatus est. In una inscriptione præter reliqua legitur de Christo:

Plenus homo (e) in nostris, et verus nascitur idem
Virginis ex utero totus ubique Deus.

Post pauca de Primatu Petri relata, sequitur laus D Honorii:

Istria testatur possessa hostilibus annis
Septies et decies schismate pestifero.
Sed bonus antistes, dux plebis, Honorius armis
Reddidit Ecclesiæ membra revulsa pia.

In alia inscriptione Honorius sequentibus celebratus versibus:

quia mihi non constat utrum ille ante vel post synodum sextam scripserit.

(d) Christus secundum voluntatem humanam erat tristis et orabat: *Pater mi! si possibile est, transeat a me calix iste, verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.*

(e) Hæ quatuor syllabæ subvertunt totum Monothelitismum; si enim Christus totam assumpserit naturam humanam, non potest caruisse voluntate humana.

Pastorem magnum laudis pia præmia lustrant,
Qui functus Petri hac vice summa tenet,
Effulget tumulis nam præsul Honorius istis,
Cujus magnanimum nomen honorique manet,
Sedis apostolicæ meritis nam jura gubernans,
Dispersos revocat, optima lucra refert,
Utque sagax animo divino in carmine pollens,
Ad vitam pastor ducere novit oves.

Tunc post mentionem de Istria ac Judæis superatis sequitur :

Attonitum patriæ solers sic cura movebat
Optata, ut populis esset obique quies.
Quem doctrina potens, quem sacræ regula vitæ
Pontificum pariter sanxit habere decus.
Sanctiloqui semper in te commenta magistri
Emicere tui tanquam fecunda nimis.
Namque Gregorii lauti vestigia justī
Dum sequeris cupiens et meritumque geris.
Æternæ liris Christo dignante perennem
Cum Patribus sanctis posside jamque diem (a).

His epitaphiis accedit testimonium Jonæ sæculo VII B in Hibernia abbatiss; is supervixit usque ad annum 692, et Honorium his celebravit verbis : *Erat venerabilis præsul Honorius vita et moribus sanctissimus, sagax animo, vicens consilio, doctrina clarus, fide præcipuus, dulcedine et humanitate pollens, cleri reformatore, Evangelii propagator, Ecclesiarum intra et extra Urbem studiosissimus cultor et conditor, dignus quem posteritas laudet, præsules imitentur, fideles suspiciant, omnes venerentur (b).*

Ex his lucescit, quod Monothelitz, si callide fingere voluerint suæ sectæ favisse aliquem pontificum Romanorum, non imprudenter fecerint, quod Honorium papam vere magnum in suas partes pertrahere conati fuerint. Quo ordine et modo id peractum fuerit, mox exponam; sed ut certa ab incertis magis discernantur, necessario præmittendæ sunt sequentes assertiones.

5. *Quoad vixit, hæreseos non accusatus; nec primis XL post mortem annis condemnatus.* — Prima. Honorius papa, quoad vixit, hæreseos damnatus vel etiam accusatus a nemine fuit. Hæc propositio, quantum mihi constat, a nullo negatur: eritque vera, etiamsi omnia quæ in hodiernum usque diem contra Honorium papam producta sunt, forent genuina. Patebit ex dicendis.

Secunda. Honorius papa primis XL post suam mortem annis hæreseos condemnatus non est; imo nec legitime accusatus, licet interea duæ (c) numerosæ synodi celebratæ fuerint, et quidem Romæ in

(a) Plura videsis apud Baronium ad an. 638 et 683. Si Honorius postea et eodem adhuc currente sæculo damnatus fuerint ut hæreticus, mirum valde est quod hæc publica damnati hominis epitaphia non fuerint destructa. Anastasius Bibliothecarius refert quod absoluta synodo omnium patriarcharum damnatorum imagines fuerint ex ecclesiis sublata.

(b) Vid. Georgius Josephus ab Eggs Canonicus Rheinfeldensis in libro cui titulus: *Pontificum doctum*, impresso Colonia anno 1718.

(c) Omittit concilia Africana anno 646 habita contra Paulum Cpltanum, et alia quorum acta non habentur.

(d) Equidem Natalis, prop. 1 ad obj. 3, ait: Honorius in hac synodo tacite condemnatus est; nam in secretario prælecta est epistola Pauli Cpliani asserentis: *Sergius et Honorius concordantes et consonantes facti sunt*. Nullus pro Honorio vel verbum protulit. Verum resp.: Ergo etiam SS. Athanasius

A loco asserti delicti et contra Monothelitas, nempe anno 649, sub S. Martino I, 105 episcoporum (d), et anno 689 sub S. Agathone aliorum 125 antistitum. Veritas hujus assertionis similiter patebit ex dicendis; nam Honorius anno 681 in synodo Cpliana ob epistolam ad Sergium responsoriam, ex bibliotheca Cpliana tunc productam primum legitime (si ita placet) accusatus est et condemnatus. Epistolam illam, ob quam judices mortuum condemnarunt, originalem statim flammis tradiderunt, qua perniciosam; attamen epistolæ combustæ copiam inseruerunt actis.

Hæc duæ assertiones (si acta synodi vi sint genuina, ut prætendunt omnes qui Honorium papam hæreticis damnatis accensent) negari non possunt. Quod Honorius in præcedentibus synodis, in quibus Sergius, Pyrrhus, Paulus, patriarchæ Cpliani, et alii anathematizati sunt, ne nominatus quidem fuerit, certissimum est. Nunc progrediamur ad historiam.

6. *Epistola Honorii papæ ad Sergium; sed vivente Honorio non producta.* — Ad Honorium papam dum vivebat, epistolam Sergius patriarcha Cplianus scripserat consultatoriam de una vel duabus in Christo voluntatibus; Honorius per abbatem Joannem Symponum respondit epistola Latina, quod in Christi humanitate non dentur duæ voluntates contrariæ sicut in nobis. Post peccatum Adæ exstat rebellio carnis adversus spiritum, Christus assumpsit totum quidem hominem, sed absque peccato. Quod Honorius aliquam istiusmodi epistolam ad Sergium scripserit, certum est ex n. 15, dicitur fuisse edita anno 633; interim non legitur quod Sergius, qui supervixit usque ad annum 639, illam unquam in publicum produxerit, vel eam suis assecis Cyro patriarchæ Alexandrino aliisque communicaverit, aut Sophronio Jerosolymitano et aliis adversariis objecerit. Id perpendi meretur.

7. *Cyrus Alexandrinus Monothelismum promovet.* — Eodem circiter (e) tempore S. Sophronius monachus electus est patriarcha Jerosolymitanus; Alexandriæ archiepiscopus erat Cyrus ex Phasaide illuc translatus; is sub prætextu, ut Theodosianos hæreticos ad catholicam reduceret Ecclesiam, ix capitula publicaverat, in quorum septimo una tantum operatio

et Cyrillus Alexandrini in illa synodo tacite condemnati fuerunt; nam Paulus Cplianus in præfata epistola ita asseruit: *SS. Athanasius, Cyrillus et omnes pietatis doctores unam in Christo voluntatem docuerunt... quibus concordantes et consonantes facti sunt Sergius et Honorius*. Nullus pro SS. Athanasio et Cyrillo vel verbum locutus est. Porro non miremur; scopus cur S. Martinus papa jussisset ut præfata Pauli epistola prælegeretur, fuit unicus sequens, ut constaret quod Paulus revera duas in Christo voluntates docuerit et damnari juste potuerit.

(e) Si epistola Sergii ad Honorium, quam a n. 66 relaturus sum, genuina sit, S. Sophronius anno 632 ad cathedram patriarchalem primum evectus fuisset. Ast si Chronico Nicephori fides habeatur, Sophronii antecessor S. Modestus obiit anno 631, unde suspicandum foret quod S. Sophronius ante annum 632 ad episcopatum pervenisset.

(aequivalenter et una tantum voluntas, eaque divina) A tribuebatur Christo.

8. *S. Sophronius Monothelitis se opponit.* — S. Sophronius ob istam Alexandrini innovationem valde indoluit; ut mala averteret futura, duos divulgavit libros *consentientia Patrum testimoniis* (a) pro duabus in Christo voluntatibus refertos: censuit papam Honorium esse admonendum; igitur quia ipse Romam proficisci non poterat, Stephanum episcopum Doriensem ex suis suffraganeis primum Romam destinavit, quem prius in montem Calvariae deductum ita affatus est: *Memineris te aliquando illi, qui in hoc loco sancto crucifixus est, venguro iudicare vivos et mortuos, rationem reddendum esse; si jam fidem periclitantem deseras. Hec ergo quod ipse ob invasionem Saracenorum* (b) *precari non potuim, vade ad sedem apostolicam* (S. Petri Romanam) ubi orthodoxorum dogmatum fundamenta sunt. Viras sanctos qui ibi degunt certiores vade de his amicis quam hic aguntur, et rogare non desinas, donec ex apostolica prudentia noviter introductorum dogmatum perfectam faciant secundum canonem destructionem.

9. *Stephanus a Sophronio Romam mittitur. Monothelitis impedire conatur.* — Stephanus ob has Sophronii et aliorum signantes in Cyprio episcoporum instantias profectionem Romanam exorsus est; quo composito Monothelitis itinerantem impedire extremo conatu moliti sunt, missis in diversa loca mandatis, ut caperetur Stephanus episcopus, catenisque vinctus retraheretur. Stephanus cunctas insidias laestas evasit, Romam pervenit sua spe minime fraudatus; neque enim, ut S. Martino I narravit Stephanus ipse l. c., *desponsi Deus preces cum lacrymis oblatas supplicum suorum; sed exultanti non equidem medicoriter processores, apostolicosque praevales in commendatione nec non contestatione praedilectorum* (foram Cyri, Sergii, qui Stephani iter impedire voluerant) *virorum, haec nullo modo eos flectere potuerunt processores vestri* (c). Dum S. Sophronius Stephanum Romam ablegavit, Honorius adhuc vivebat. Si Stephanus Honorium repererit vivum; ergo Honorius Monothelitis flectere voluit, quod tamen minime potuit. Sed ponamus, Stephanum post mortem Honorii Romam appulisse; ut quid tamen Monothelitis tantis machinationibus impedire

conati sunt, ne sua haereticis innotesceret episcopo Romano, si illi jam habuissent aliquam epistolam Honorii praedicantis unam vel prohibentis duas in Christo voluntates? Epistola Honorii prima in qua dogma Monothelitarum approbatur, dicitur scripta anno 633.

10. *An Honorius per epistolas attentum indiderit patriarchis Cyro et Sophronio.* — Si epistola Honorii secunda (quae post annum 680 primum innotuit) sit genuina, 1^a Honorius papa ad Sophronium et Cyrum patriarchas scripsit, ut uterque abstinere a praedicandis una vel duabus in Christo operationibus; 2° legati a Sophronio ad Honorium missi promiserunt quod Sophronius ab asserendis duabus operationibus certo cessaturus sit, dummodo et Cyrus abstineat ab astringenda una operatione. Verum haec secunda Honorii epistola mihi videtur fictitia. En meae rationes! 1^a incredibile est quod S. Sophronius (quidquid interim sit de gentio Honorii) consensurus fuisset in suppressionem duarum voluntatum, vel ejus legati id promiserint. 2° Primos S. Sophronii legatus fuit Stephanus Doriensis, quem num. praec. audivimus; is sane talia non promisit Honorio, etiam supposito quod hunc vivum repererit. Insuper 3° nulla exstat epistolarum Honorii ad Sophronium et Cyrum patriarchas; et 4^a Sophronius nullam ab Honorio accepisse videtur.

11. *An Sophronius omnem haereseos dederit.* — Hic S. Sophronio et alii per Monothelitis illata est calumnia, nempe quod ille, quia importune tempore duas voluntates praedicare cepit, causa fuerit ut illam unam tantam asseruerint. Hanc calumniam diluit S. Maximus (d) testatus 1° quod Sergius apertis prius libello Mennae, et alio Theodori Pharanitani, et datus ad Cyrum p. t. adhuc episcopum Phesadis epistola unam voluntatem stabilire jam conatus fuerit, dum Johannes eleemosynarius, Cyri in cathedra Alexandrina antecessor, adhuc vixerat; 2° quod postea Sophronius (forsan adhuc monachus) ad Sergium profectus fuerit, humillime ad pedes Sergii prostratus, hunc per passionem Christi obsecratus fuerit: *ne vocem haereticorum olim probe a SS. Patribus asperis extinctam renovaret.* Quis jam fuit auctor scandalii? An Sophronius? Hæc S. Maximus de S. Sophronio. Nunc regrediamur ad pontifices Romanos.

(a) Ita Stephanus S. Sophronii legatus postea anno 649 testatus est in publico consensu concilii Romani sub S. Martino I coll. 2, dum tertia vice Romam venerat. Porro ista Sophronii opera sunt deperdita.

(b) Erant miserrima tempora. Persae idololatras Orientem vexaverant, Mahomet pseudo-propheta Arabiam sibi subiecerat; is quidem anno 630 fuerat extinctus, sed Muselmanni quotidie proficiebant, Persas cadebant, Romani imperii amplissimas provincias Syriam, Palaestinam, Aegyptum, rapidissimis victoriis subjugaverant. Antiochia ab illis capta fuit anno 638, Alexandria vero 640; postea et Africam occuparunt, ac tandem anno 713 totam fere Hispaniam. Dum Sophronius hæc agebat, Muselmanni Jerusalem jam imminabant, quæ, duorum annorum obsidionem passa, anno 636 se tradidit Saracenis, con-

sentiente tandem S. Sophronio, qui Christianis Palaestinis securitatem pacis est et obtinuit, ac paulo post obiit.

(c) Consonat S. Maximus in ep. ad Petrum illustrum scribens: *quæ hæc (Monothelitis) non rogavit Ecclesia? quis pius et orthodoxus non supplicavit antistes? Quid autem et divinus Honorius? Quid post illum Severinus senex? Quid sacer Joannes? Porro is qui nunc praesidet beatissimus Theodorus omnino quidquam supplicationi conveniens? En! divus Honorius circa annum 645 memorabitur primus inter eos qui se Monothelitis opposuerant.*

(d) Vid. Disputatio S. Maximi cum Pyrrho relata a Baronio et aliis. Pyrrhus fuerat Sergii in cathedra Cypriana et heresi successor. Pyrrhus fatam historiam de Sophronio p. t. jam defuncto objecerat Maximo Pyrrhus ex illa disputatione fuit conversus. Vid. a. 18.

12. *Honorio succedit Severinus.* — Honorius obiit anno 638 in Octobri. Post sesqui annum (a) successit Severinus Romanus, qui duobus tantum mensibus (b) sedit, defunctus anno 640. Imperator illo tempore erat Heraclius, Monothelitarum patronus, hujus minister Isacius patricius et exarchus Italiae post mortem Honorii Romam venit, primates Ecclesiae singulos in singula ejecit exilia, res ab Honorio relictas et episcopium Lateranense immensis opibus plenum deprædatus est. Partem spoliis accepit imperator.

13. *Ecthesis Heraclii publicatur.* — Anno 639 (vitæ suæ ultimo) Sergius Cyprianus divulgavit novam fidei expositionem quæ dicta fuit *Ecthesis Heraclii*, quia sub hujus nomine publicata. In ea caeteroquin catholica dicebatur: *Confitemur unicam in Christo voluntatem.* Cyrus Alexandrinus Ecthesin approbavit, sed monuit Sergium: *Hanc etiam debet profiteri communis frater noster Severinus, qui ordinatur.* S. Martinus I in concilio Lateranensi testatus est quod *Ecthesis nunquam fuit suscepta aut admissa, magis autem condemnata et anathematizata ab apostolica auctoritate.* Interim Ecthesis illa publica appensa fuit Constantinopoli.

14. *Ecthesis a Joanne IV damnatur. Fuerat composita a Sergio Cypriano.* — Anno 640 in cathedra Petri successit Joannes IV Dalmata, is, convocato Romæ concilio, Ecthesin damnavit, et Monothelitarum hæresin anathematizavit. Exemplum papæ illius sequenti sunt episcopi Africae. Ita Theophanes apud Baronium. Heraclius Joanni IV papæ rescripsit: *Sergius (ante annos quinque) Ecthesin composuit, et rogavit ut nomine meo ederetur, et manus mea signaretur, id ipsius precibus dedi. Nunc vero, cum videam inde disceptationes ariri, omnibus notum facio me hujus scripti auctorem non esse. Hucusque nulla facta est mentio quod Honorius papa contra duas in Christo voluntates in favorem Monothelitarum aliquid ediderit.*

15. *Epistola Honorii objecta a Monothelitis; expliata a Joanne papa.* — Anno 641 die 11 Februarii obiit Heraclius. Ecthesis permansit appensa; insu-

(a) Forsan Severinus a clero electus est, sed ab imperatore tarde confirmatus et hinc non prius consecratus.

(b) Quod Severinus Ecthesin damnaverit tacerunt veteres; hinc negarunt Baronius, Combefisus: affirmat Pagius quia in libro diurno Romanorum pontificum recitatur sequens fidei professio a Romano pontifice olim emissa solita: *Profitemur cuncta decreta pontificum SEVERINI, Joannis, Theodori, Martini, qui duas naturales operationes professi sunt.* Verum illa liber diurnus non gaudet auctoritate publica.

(c) Hæc dicitur fuisse scripta anno 639: in dogmatica, ut infra videbimus, consona est Ecthesi; cur a Sergio vel Heraclio producta non est, si his revera laverit? Cur Sergius, si sibi de consensu Honorii conscius fuerit, suam Ecthesin per plures annos occultavit? cur non publicavit vivente Honorio? Pagius ait: « Sergius noluit Honorium vivum irritare. » Ast quomodo irritari potuisset Honorius, si hujus epistola sit genuina? In hac Honorius scribit

per apertum est utique a Monothelitis quod Sergius olim ab Honorio epistolam (c) accepisset faventem uni in Christo voluntati. Igitur Joannes IV papa manus ejusdem abbat, quæ ceu secretario Honorius u. 6 usus fuerat, scripsit epistolam ad Constantium III imperatorem, Heraclii filium, seu apolo iam pro Honorio, quem vocat *patrem catholicum, sanctæ memoriæ papam*; ait: *Subtilissima veritate, quæ ante breve tempus gesta sunt; enarrabo. Sergius Honorio significavit quod quidam in Christo duas contrarias dicerent voluntates; quæ præfatus papa comperto, rescripsit ei quod Salvator noster sicut esset perfectus Deus, ita esset et homo perfectus, sine peccato et idcirco unam voluntatem humanitatis habere sicut Adam ante peccatum, non duas contrarias quemadmodum nos qui de peccato Adæ sumus geniti. Prædictus ergo decessor meus docebat non fuisse in Christo sicut in nobis peccatoribus voluntates mentis et carnis contrarias, quod quidam ad proprium sensum convertentes, divinitatis ejus et humanitatis unam cum voluntatem demisse suspicati sunt (d), quod veritati omnimodis est contrarium (e).*

Ecce! ergo Honorius a Joanne papa ab omni suspicionem hæreseos (f) absolvitur litteris ad imperatorem datis. Hac occasione potuissent, imo debuissent Cyprianus postea producere epistolam Honorii, si hæc Ecthesi favisset, et Joannem papam convincere mendacii. Constantinus tribus tantum mensibus regnavit, veneno a moverea sublatu. Ecthesis permansit affixa. Joanni papæ nemo contradixit.

16. *Theodorus papa. Pyrrhus aufugit. Paulus hæreticus substituitur.* — Anno 641 Joanni papæ successit Theodorus Jerosolymitanus. Pyrrhus (qui Sergio successerat anno 639), quasi conscius nocte Constantino Rhæ, sub Constante Constantini filio rebellionem a plebe passus, anno 642, Constantinopoli aufugit in Africam, quæ ab imperatore defecerat. Pyrrho a Constante imperatore substitutus est Paulus; is sui promotionem, ut moris erat, renuntiavit papæ, et eodem tunc simulavit catholicam. Papa (quia Pyrrhus adhuc vivebat necdum legitime depositus) renuit Paulum interim agnoscere; jussit suo apocrisario

Sergio: *Hæc nobiscum prædica, ac nobiscum unanimiter predicamus.* Vid. n. 23-25.

(d) Ob hoc Honorius dici nequit accusatus fuisse.

(e) Ecthesin papa his perstrinxit verbis: *Vehementer exoptamus ut libellum publico affixum diripi jubeas, qui omnibus fidelibus in Occidente, imo et populo Cypriano scandalo fuit. Eia! dum regnum aspicias, da istud precibus Ecclesie matris tue!*

(f) Thomassinus, diss. 20 in synodum vi, contendit quod Honorius postea, nempe in synodo vi, merito fuerit condemnatus, quia, licet ex cathedra Romanæ (cuius nullam celebravit synodum) hæresin non docuerit, in eam tamen privata ad Sergium epistolam contra fidem catholicam offendit. Ast Thomassinus obstat Joannes V papa lætus de illa ipsa privata epistola, quam hæreticum fuisse potest Thomassinus. Thomassinus etiam obstat S. Maximus græcos n. 10 citandus, qui, similiter coævus, contra Pyrrham Monothelitam asseruit, nihil hæreticum in illa epistola fuisse traditum.

Martino et aliis, ut causa Pyrrhi (cujus scripta exstabant publica, et crimina erant notoria) juridice prius inquireretur. Paulus hæc non curavit, imo postea papæ perscripsit: *Credimus in Christo unam esse voluntatem.*

17. *Episcopi Cypri ad Theodorum papam.* — Anno 643 episcopi Cypri in sua synodica ad Theodorum papam confessi sunt, quod *Dens sedem Romanam constituerit firmamentum fidei immobile*: intulerunt quatenus Eccliesis deponeretur Constantinopoli, vel ejus fautores anathematizarentur. *Tu es Petrus, aiunt ad Theodorum; tu profanarum hæresium depositor existis, tu princeps et doctor orthodoxæ et immaculatæ fidei.* Illi episcopi, qui ad martyrium se paratos asseruerunt, videntur ignorasse, quod Honorius Theodori antecessor Monothelitis consenserit, aut fidem maculaverit catholicam.

18. *Monothelitæ epistolam Honorii sinistre interpretantur.* — Anno 645 Pyrrhus in Africa cum S. Maximo monacho doctissimo (qui Constantinopoli eo jam olim emigraverat) disputationem habuit publicam, quæ adhuc exstat apud Baronium et alios. In ea Pyrrhus, pro una certans voluntate, ad auctoritatem provocavit pontificum Romanorum, effatus: *Quomodo igitur Vigilius papa Romanus libellum a Mena Cypriano oblatum, qui unam voluntatem continebat, accepit (a)?* MAXIMUS: *Admiror quomodo patriarchæ cum istis, audetis mentiri (b); tuus antecessor ad Honorium scripsit, commonefactum quidem de eo libello, non autem oblatum, nec ostensum. Tu ad Joannem papam scripsisti, oblatum (c) esse et ostensum, lectum etiam per Constantinum quæstorem. Utri igitur credemus, tibi an tuo decessori? Uterque enim non potest verum dixisse....* — PYRRHUS: *An antecessor meus istud scripsit?* MAXIMUS: *Scripsit.* — PYRRHUS: *Sit ita de Vigilio; quid de Honorio, qui aperte antecessori meo unam Christi voluntatem tradidit?* — MAXIMUS: *Quis fuerit fide et auctoritate dignus epistolæ interpretæ, qui cum ex persona Honorii scripsit adhuc superstes, et qui totum Occidentem cum aliis virtutibus, tum dogmatibus fidei christianæ illustravit, an ii qui Constantinopoli, quæ ex corde erant loquebantur?* — PYRRHUS: *Qui hanc composuit.* — MAXIMUS: *Is igitur ipse, cum ad Constantinum imperatorem ex persona S. Joannis papæ scriberet, dixit: Unam voluntatem diximus in Domino, non divinitatis ejus et humanitatis, sed humanitatis solius. Cum enim Sergius scripsisset quod quidam duas in Christo voluntates contrarias dicerent, asseruimus Christum non duas vo-*

(a) Vigilius papa anno 547 Constantinopoli præsens fuit; tunc Menas patriarcha Cyprianus ei libellum tradidisse dicitur, sed falso. Si papa acceptaverit, tunc et tacite approbasse dici posset.

(b) Nemo putet hæc ex mero æstu disputationis aut odio esse dicta; nam S. Maximus hæc acta publicavit, postquam Pyrrhus jam conversus et antiquam relapsus fuerat.

(c) Quod libellus ille a Mena non fuerit Vigilio papæ oblatum, postea comprobatum est in synodo vi. Vid. n. 37.

(d) Ex hoc patet quod Honorius epistolam dicta-

luntates contrarias habuisse, carnis nempe et spiritus, sicuti nos habemus post peccatum. Hoc autem ita esse argumentum evidens est meminisse membrorum et carnis, quæ quidem de divinitate illa accipi non permittunt. — PYRRHUS: *Simplicius antecessor meus accepit hoc.* — MAXIMUS: *Rem ipsam loquor: nihil me tam ab antecessore tuo abalienavit, quam mutabilitas ejus et inconstantia, id est, in alias alio tempore transire sententias, et in nullo sensu permanere... Quid autem necesse fuit proponere chartas, id est Eccliesin, etc.?* Pyrrhus tandem victus dedit manus, ut n. seq.

19. *Monothelitæ epistolam Honorii vertendo in Græcum corruerunt.* — Porro Monothelitæ epistolam Honorii non solum sinistre interpretati sunt, sed jam ætate S. Maximi eam nonnihil corruerant. S. Maximus ep. ad Martinum apud Natalem adduxit Joannis abbatis, qui epistolam Honorii scripserat, testimonium asserentis, quod Honorius nullo modo mentionem per numerum fecerit unius omnimodæ voluntatis, licet hoc nunc sit fictum ab his, qui hanc in Græcam vocem interpretati sunt (d), sed docuerit absentiam ejus voluntatis, quæ in nobis est reproba, colluctans contra spiritum. Interim epistola quæ nunc exstat, Honorii quoad magnam partem videtur genuina, quia continet assertiones ab ipso S. Maximo diserte indicatas. Sed an tota sit genuina examinabitur postea a n. 23.

Pyrrhus a S. Maximo conversus, ivit Romam, errores sponte abjuravit, a Theodoro papa pristinæ dignitati patriarchali restitutus, sed quando Ravennam pervenit mox relapsus est, et in Orientem rediit, obiit anno 652; an suam sedem post mortem Pauli anno 651 defuncti recuperaverit, ut variis artibus tentavit, non satis constat.

20. *Pyrrhus et Paulus excommunicantur.* — Paulus interea a papa aliisque episcopis admonitus fuerat, ut clarius suam fidem ediceret, rescripsit vero: *Christum habuisse unam voluntatem, non vero duas voluntates contrarias; addidit: hanc fuisse doctrinam Sergii, Honorii, SS. Cyrilli, Athanasii, Gregorii Theologi, totiusque synodi Chalcedonensis, adeoque et S. Leonis I papæ.* Tandem statuit tollere Eccliesin, permovit vero Constantem imperatorem, ut publicaret edictum quo utrique parti silentium imponeretur, ut neque una, neque duæ voluntates nominarentur. Id vocatum est *Typus Constantis* vel *Constantii*. Circa annum 648 Pyrrhus (e) et Paulus a Theodoro papa excommunicati sunt.

21. *S. Martinus I damnat Typum Constantis, Ser-*

verit Latinam, et ipsemet vel ejus secretarius eam non transtulerint in idioma Græcum. Græci, qui Honorium in synodo vi (si hujus acta sint genuina) damnaverunt, gloriati sunt quod epistolam ejus originalem invenerint Latinam et hujus interpretationem Græcam, et ob has tunc inventas Honorium papam anathematizarunt. Ast non est verosimile quod Honorius papa interpretationem Græcam superaddiderit, saltem hanc ignoravit S. Maximus.

(e) Theophanes Græcus et auctor libelli synodici referunt, quod Theodorus papa, dum Pyrrhum excommunicare voluit, *divinum calicem postulaverit e*

gium, etc. — Theodoro anno 649 successit S. Martinus I, olim, qua Theodori papæ apocrisiarius, Constantinopoli moratus; is eodem anno synodum congregavit episcoporum 103. Occasio hujus synodi videtur fuisse quia imperator a neo-electo papa exegerat approbationem sui Typi. Tunc causa Monothelitarum plenius discussa est, damnantur Constantii Typus (a), Heraclii Ecthesis, Sergius, Pyrrhus Cptani, Cyrus Alexandrinus, Theodorus Pharanitanus (b). Concilio interfuit S. Maximus, licet, quia tantum abbas, non subscripserit.

22. *S. Martinus et S. Maximus persecutionem patiuntur, quorum alter contra Typum perorat.* — Imperator valde exacerbatus jussit Martinum Roma abduci Constantinopolin. Papa carceres, gravissimas ærumnas perpe-sus, in exilio expiravit anno 654, die 12 Novembris, qua colitur ut martyr, miraculis ante et post mortem clarus. Similiter S. Maximus, Constantinopolin pertractus, lingua et manu crudeliter mutilatus, carceribus, ærumnis, exilio, aliisque pœnis confectus est anno 658 prope octuagenarius. Is quam maximo tentatus fuerat, ut cum Ecclesia communicaret Cptana, quod constantissimus renuit, accusatores suos Monothelitas variorum mendaciorum reos liberrime pronuntiavit, et quæ olim Romæ contra Typum edixerat, intrepidus Constantinopoli in judicio repetiit: *Typus destruit symbolum... Idem remedium Ariani ætate Constantini magni datis litteris proposuerunt: suppressimus voces: consubstantialis et substantia diversus, ut uniantur Ecclesiæ. At non consenserunt Patres nostri, sed huic paci persecutionem et mortem prætulerunt, quamvis huic remedio Constantinus faveret. Nunquam imperatorum aliquis Patres eo adducere potuit, ut ætatis suæ hæreticis conniverent adhibendo voces ambiguas, sed semper uti sunt vocibus claris, quæstioni propriis et congruis.* Hic fuisset palmaris occasio excipiendi quod etiam Honorius (si hujus epistolæ, prout nunc exstant, et anno 680 in concilio Cptano fuerunt productæ, jam tunc fuissent notæ) jussisset vocem *unius vel duarum*

ex vivo sanguine in atramentum stillaverit, et ita propria manu dispositionem Pyrrhi excommunicati scripserit. Verum Beda auctor proxime coævus, Anastasius Bibliothecarius et alii Latini illam de adhibito Christi sanguine circumstantiam ignorarunt. Vid. Baronius ad annum 648, n. 15. Pagius censuit illum excommunicandi modum fuisse Græcis usitatum, quia Nicetas in Vita S. Ignatii Cptani asserit quod in concilio Cptano anno 869 Photium Patres excommunicaverint *calamum ipso Salvatoris sanguine tingentes.* Verum illa circumstantia in Actis, quæ exstant integra, non legitur. Nicetas tamen, qui claruit anno 880, addidit: illam circumstantiam *accepi ab iis qui norunt.* Vid. Baronius ad annum 869, n. 39.

(a) Cum imperator in suo Typo sub gravissimis pœnis excommunicationis, depositionis, confiscationis bonorum et exsilii prohibuerat ne quis duas vel unam in Christo voluntates prædicaret; hæretici jocati sunt dicendo quod catholicos nunc tandem puderet confiteri veritatem, nempe unam vel duas voluntates.

(b) In hac synodo etiam prælectæ sunt epistolæ Cyrî Alexandrini ad Sergium Cptanum, ejusque

A voluntatem esse supprimendam. En clausulas ex dictis epistolis concernentes.

23. *Epistola Honorii papæ prima, cujus exordium videtur non genuinum.* — Honorius in sua epistola prima dicitur ita exorsus esse: « Scripta fraternitatis vestræ suscepimus, per quæ contentiones quasdam et novas vocum quæstiones novimus introductas a Sophronio quodam tunc monacho, nunc autem, ut audimus, episcopo Jerosolymitano, adversus fratrem nostrum Cyrum Alexandriæ antistitem, unam Christi operationem conversis ex hæresi prædicantem. Qui denique ad vestram fraternitatem Sophronius veniens, querelam hujus modi deponens, multiformiter eruditus, petiit ut ea quæ voce a vobis acceperat, scriptis declararentur: quarum litterarum ad eundem Sophronium directarum suscipientes exemplar et intuentes satis provide circumspecteque fraternitatem vestram scripsisse, laudamus novitatem vocabuli auferentem, quod posset scandalum simplicibus generare. Nos enim, etc. » Hoc est exordium epistolæ primæ, quod mihi videtur non genuinum (c), et fuisse ignotum S. Maximo et Stephano, Sophronii postea legato. Insuper epistola Sergii ad Sophronium, quam Honorius approbaverit, alibi non legitur unquam producta fuisse.

24. *Confirmatio satis catholica.* — Post multa alia, quæ omitto, sequitur: « Unde unam (d) confitemur voluntatem Christi, quoniam aperte a divinitate assumpta fuit nostra natura, non peccatum. In illa scilicet est natura quæ creata est, non quæ corrupta fuit post transgressionem... Alia enim lex in membris aut voluntas diversa et contraria non fuit in Christo... Etsi enim scriptum est: *non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me, Patri.* Et: *non sicut ego volo, sed sicut tu vis, Pater,* et alia hujusmodi; non sunt hæc diversæ voluntatis, sed dispensationis humanitatis assumptæ. Ista enim propter nos dicta sunt, quibus dedit exemplum, ut sequamur vestigia ejus: pius magister discipulos imbuens, ut unusquisque nostrum non propriam,

responsoria, et alia Monothelitarum argumenta. Cyrus in suo capitulo septimo adduxerat verba S. Dionysii Areopagitæ attribuentis Christo unam operationem *theandricam* seu Deo-viralem. Catholici libros Dionysii (quos esse spurios censent critici moderni) supposuerunt esse genuinos, et adverterunt quod S. Dionysius de Christo quidem *novam* operationem, sed non *unam* (ut Cyrus dixerat) prædicaverit theandricam. Quia in Christo una persona divina est, quævis ejus operatio humana vocari potest *theandrica*.

(c) Illustrissimus Bartholi, in universitate Patavina olim professor canonum, postea episcopus Feltrensis, et Josephus Widmann theologiæ professor Eustettensis, in Theol. dogmatica anno 1776 Augustæ impressa jam adverterunt, hanc *primam* Honorii epistolam fuisse a Monothelitis corruptam, *secundam* vero, de qua n. 26, totam ab iisdem hæreticis suppositam esse.

(d) Hæc vox, *unam*, in epistola originali Latina non fuit posita; vid. n. 19. Epistolæ Honorii, quas nunc habemus, desumptæ sunt ex Actis Græcis synodi vi infra referendis; annus et dies quibus illæ epistolæ ab Honorio fuerint scriptæ desunt.

sed Dei Domini potius in omnibus proferat voluntatem. » Hæc ultima profecto catholica sent, et clarissime astrunt voluntatem in Christo humanam, quam negabant Monothelitis. Igitur hæc pars videtur fragmentum genuinum epistolæ ab Honorio scriptæ, cui sequens epilógus fuit assutus.

25. *Epilogus suspectus faveo Typo Constantis.* — « Non oportet cum quibusdam balbutientibus unam aut duas in Christo operationes predicare... Utrum una aut duæ operationes debeant dici aut intelligi, non expedit ad dogmata transferri, ea grammaticis relinquimus... Oportet illa evertere quæ novitate vocis cognoscuntur sanctis Dei Ecclesiæ parere offensionem, ne forte qui sunt infantes, effundentes in appellatione duarum operationum existiment nos sentire id quod Nestoriana insania; aut si unam Christi operationem constitemur, ne stultam Eutychnistarum nos attonitis auribus censiteri existimemur... Satis existimamus ut naturam ponderatores, otiose negotiantes, et turgidi adversus nos insonent vocibus ranarum philosophi, quam ut simplices et humiles Christiani possint remanere jejuni (a)... Hæc nobiscum fraternitas vestra prædicet, sicut et nos ea vobiscum unanimiter prædicamus: hortantes vos ut unius vel geminæ novæ vocis inductum operationis vocabulum aufugientes, unum nobiscum Jesum Christum Filium Dei vivi in duabus naturis operatum fide orthodoxa et unitate catholica prædicetis. »

Quam belle hanc Honorii adhortationem pro se adducere potuissent Constans Imperator et Paulus Cplitanus, si eam scivissent qui Typum defendebant. Porro exordium et epilogus non conveniunt confirmationi, ut perpendenti patebit; argumentum epistolæ erit sequens: *Christus non habuit duas voluntates contrarias; ergo non debemus de Christo prædicare vel duas vel unam.*

26. *Epistola Honorii secunda, quæ videtur spurta.* — Epistola Honorii ad Sergium secunda nunquam fuerat ab aliquo citata; producta primum est anno 664 in concilio Cplitano; non fuit ex integro præfecta et actis inserta, sed Bibliothecarius pro suo libitu. (b) Patribus recitavit duo fragmenta sequentis tenoris: « Scripsimus etiam ad Cyrum fratrem no-

(a) Hæc vox non est docentis Ecclesiam, sed mequantia lucem veritatis. Si confessio duarum operationum laveat Nestorianis, hæc non ideo supprimenda est: aut si Eutychniani veritatem teneant asserendo unam in Christo voluntatem, eis contradicendum non est; veritas enim ex ore etiam hæreticorum prolata debet catholicis esse grata. Tunc simplices Christiani manerent jejuni, si, dum interrogaverint, ex una vel duæ voluntates sint in Christo, vel: an Christus quæ homo præditus sit voluntate, turgidus doctor Ecclesiæ has interrogationes contemneret ut voces ranarum, et renueret categoricam dare responsionem. Ex hoc silentio catholici offendi debuissent, et hæretici quam maxime gloriari potuissent. Id Honorius papa non perspexisset?

(b) Bibliothecarius a nemine fuit admonitus, ut integram prælegeret epistolam, vel partem duntaxat.

(c) Constans Imperator edendo Typum fuisse executorem litterarum apostolicarum Honorii papæ.

Astrum Alexandrinæ civitatis antistitem, ut evertetur appellatio novæ inventionis unius vel duarum operationum, quod... debet expelli appellatio recens introducta unius seu duplicis operationis a prædicatione rectæ fidei (c). Qui autem hæc dicunt, quid aliud suspicantur quam ad similitudinem appellationis unius aut duarum naturarum Christi Dei nostri, ita etiam unam aut duas operationes (d)? De quo præclare dicit divina Scriptura: *unius autem operationis aut duarum esse aut fuisse Christum intelligere aut proferre, est plane vanum (e).* » In actis sequitur:

Habet autem etiam sic hæc epistola ad finem: « et hæc quidem censemur per præsentis litteras esse declaranda, ut instruantur qui dubitarunt. Quod autem attinet ad dogma, neque unam neque duas operationes definire, sed utramque naturas in uno Christo unitas cum alterutris societas operantes et agentes (f) censiteri debemus. Non oportet nos definire aut prædicare unam aut duas operationes. Consentimus vestra sanctitati... Scribimus præterea ad fratres nostros Cyrum et Sophronium episcopos, ne de cætero in nova voce, nempe in appellatione unius aut duplicis operationis, insistere aut perseverare cernantur... Licet cum eis quos Sophronius misit, egerimus, ne duarum operationum appellationem deinceps pergeret prædicare: quod quidem omnino promiserant prædictam virum esse facturum, si Cyrus desinat dicere unam operationem. »

Hæc epistola mihi videtur indigna S. Honorio dicente, et Joanne abbate (qui fuit vir doctissimus) concipiente vel scribente. Vid. n. 10. Juxta epistolam primam Sophronius jam acquieverat Sergio. Vid. n. 23. Nunc Honorius iterum scripturus est ad Sophronium et Cyrum? Qui sunt illi legati qui a Sophronio missi, ad Honorium pervenerunt, qui Honorio promiserunt Sophronium esse cessaturum a prædicanda duplici voluntate, et quidem sub conditione, si Cyrus desinat dicere unam?

27. *Successores in Cathedris Romana et Cpliana.* — In cathedra Romana S. Martino successerunt Eganus, dein Vitalianus, tunc Adeodatus, dein Donus, denique S. Agatho, sub quo anno 680 congregata fuit synodus vi, de qua n. 4.

Post Paulum in sede Cpliana fuerunt Petrus, Tho-

D Hinc Pseudo-Bossuetus in *defensione declarationis cleri Gallicani*, lib. vii, c. 25, contendit quod S. Martinus I damnando Typum Constantis, etiam Honorium, presso licet nomine, condemnaverit. Admitto, si hæc Honorii epistola sit genuina. Sed an S. Martinus papa, pro dogmate duarum voluntatum marii fortissimus, etiam sat æquus fuit, dum imperatoris edictum damnavit et de hac Honorii epistola (si eam sciverit) alium tacuerit? Censeo quod eam ignoraverit.

(d) Ita sane, quia in Christo constitemur duas naturas, etiam admittimus duas voluntates operantes, duas operationes.

(e) Si Scriptura divina id habeat, tam catholici in synodis Romana et Cpliana, quam Monothelitis, iuxta etiam Sergius, Cyrus, etc. contra illam peccaverunt.

(f) Si utraque natura operetur et agat, ergo datur duplex voluntas, duplex operatio.

mas, Joannes, Constantinus, Theodorus et Georgius. A Petrus ad Eugenium papam scripsit synodicam, sed intellectu difficillimam, in qua nec unam nec duas asseruit in Christo voluntates. Hæc epistola, urgente etiam omni clero et populo, a Romanis fuit rejecta. Thomas dicitur ad Vitalianum exarasse synodicam catholicam, quam bibliothecarius in concilio Cplano produxit sub excusatione, quod Thomas eandem ad Vitalianum dirigere non potuerit propter Saracenum incursum assidue imminentem, ut nostis, et obsessionem quæ facta est per biennium quo gessit episcopatum (a). De Joanne et Constantino non legitur quod cum Ecclesia Romana palam dissiderint. Quod tamen Thomas Cplanus, de cujus orthodoxia dubitavit idem Baronius, animum a sede Romana aversum non habuerit, elucescit ex eo quia nomen Vitaliani papæ receptum fuit in diptycha Cplana, probabilius non a Petro, ergo a Thoma; saltem non a Theodoro, qui conatus est nomen Vitaliani papæ eradere e diptychis, et nomen solius Honorii relinquere (b).

28. *Imperatoris synodum generalem convocantis epistola ad papam.* — Anno Æ. V. 678 imperator Constantinus IV Pogonatus, seu Barbatus, post pacem cum Saracenis initam cogitavit et de pace reddenda Ecclesiis, quæ a tempore Heraclii proavi sui fuerant divisæ. Voluerat synodum convocare ex Latinis et Græcis universalem; sed quia talis congregatio fuisset difficilior, statuit solos Orientales Constantinopolin convocare, ita tamen, ut papa Romanus per suos et Romanæ synodi legatos interesse dignaretur, quibus imperator sumptus ad tantum iter necessarios obtulit. En extractum epistolæ ad Donum papam:

« Constantinus imperator Dono archiepiscopo antiquæ nostræ Romæ et universali papæ... Dum ordinatus esset Theodorus hujus nostræ regis urbis, suggestit nostræ serenitati, suspectum se esse dirigere consueta synodica ad vestram paternam beatitudinem, ne forte non recipiantur, sicut et sub prædecessoribus ejus patriarchis factum est. Sed quia

(a) Constantinopolim ab anno 656, quo Thomas patriarchatum suscepit, obsidione bienniali fatigatum fuisse, neque Theophanes, qui per singulos annos Imperatorum res gestas recensuit, neque ullus alius Græcorum vel levissime meminisse reperitur. Ita Baronius ad annum 656, n. 40, ubi putat Acta concilii Cplani multis mendacis fuisse repleta. Ex Actis S. Maximi constat quod is Cpoli præsens cum Thoma seu hæretico communicare constanter rehuert.

(b) Nomen Honorii mea opinione fuit a Cplanis in diptycha receptum, quam primum ille gubernacula Ecclesiæ suscepit, et ideo non expunctum a Theodoro, quia tempore Honorii nondum eruperat publicum dissidium. Insuper Honorius erat æstimatu major, quam qui a Cplanis contemni potuerit, seu non recipi in diptycha.

(c) Theodorus paulo post fuit depositus, quæ de causa non satis constat: successorem habuit Georgium, ut ex Actis synodi sextæ elucescit: anno 682 denuo patriarcha evasit Cphanus. Macarius fuit pertinacissimus Monothelita et ideo in synodo sexta depositus et anathematizatus.

(d) Quod Monothelitæ gloriati fuerint Honorium negasse duas voluntates, undequaque elucescit. Vid. n. 6. Qui Honorio successerunt nimis aperte Mono-

magis prævidit adhortatoriam epistolam facere ad vestram paternam beatitudinem, quam et direxisti, et notum erit. Sed postea interrogavimus eundem Theodorum et Macarium patriarcham Antiochenum (e), quænam esset difficultas inter vestram apostolicam sedem et ipsos; responderunt nobis quod verba quedam novitatis intromissa sunt, aliquibus quidem ex imperitiis hæc introducuntibus, aliquibus vero incongrue scrutantibus incomprehensibilia opera Dei. Igitur hortamur vestram beatitudinem hæc diligere viros utiles, modestos, peritos, indutos personam vestræ apostolicæ sedis ejusque concilii, deferentes et libros quos oportet proferri, quatenus convenientes cum Theodoro et Macario perscrutentur cum omni mansuetudine et modestia... Dirigamur quidem ex Ecclesia vestra (si ita videbitur) tres personæ vel plures, quantæ placebunt: ex concilio autem Romano episcopi duodecim.

« Multum nobis instantiam fecerunt tam Theodorus quam Macarius patriarchæ, ut ejiceretur Vitalianus e diptychis, asserentes Honorium memorari in diptychis præter honorem apostolicæ sedis antiquæ nostræ Romæ. Nam non equieverunt, ut memorarentur patriarchæ; qui post Honorium (d) fuerunt in prædicta S. Romana Ecclesia. Sed non permittimus ut Vitalianus ejiceretur e diptychis... Subscriptio: Divinitas te servet per multos annos, sanctissime ac beatissime Pater. » Hæc epistola fuit data Cpoli pridie Idus Augustas, indictione sexta, seu die 31 Augusti, anno 678.

C 29. *Epistola imperatoris ad patriarchas Cplanam et Antiochenam.* — Eodem anno 678 obiit Donus, et epistola imperatoris tradita est S. Agathoni successori. Is se obtulit paratum ad mittendum legatos; igitur imperator literas quoque dedit ad Georgium Cplanum hujus temporis: « Imperator Constantinus... Georgio archiepiscopo Constantinopoleos et universali patriarchæ (e). Adhortantes amemus, congregare vestram paternam beatitudinem (f) omnes qui ad ejus sanctissimam sedem pertinent episcopes in thetus condemnant.

(e) Titulus patriarchæ universalis de jure et vi concilii Chalcedonensis competit solis pontificibus Romanis, ab his tamen ex modestia non adhibitus, sed a Sergio et Pyrrho Cplanis arroganter usurpatus. Dum sæculo viii Titasius patriarcha Cphanus ab imperatoribus appellatus fuerat patriarcha universalis, illico Hadrianus I papa imperatoribus perscripsit illam appellationem adversari canonibus et traditioni. Vid. Bollandistæ Diss. prævia ad Tom. I Augusti de Patriarchis Cplanis, n. 309 et 323.

(f) Equidem nolo impugnare authenticam hujus epistolæ; attamen monendum dæxi quod magna diversitas sit in stylo scribendi, si editionem Latinam attendamus. Epistola prima n. præc. relata quæ ad papam data est, habet hanc superscriptionem: Imperator Constantinus fidelis magnus imperator sanctissimo archiepiscopo Romæ et universali papæ: data pridie Augustas Constantinopoli indictione sexta. Secunda hæc: Imperator plus pacificus Constantinus fidelis in Jesu Christo, Deo sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo Constantinopoleos et universali patriarchæ: data quarto Idus Septembris Constantinopoli imperante domino piissimo perpetuo Augusto Constantino imperatore anno 28, et post consulatum ejus anno

hanc nostram regiam urbem, quatenus diligentissima inquisitio fiat dogmatis de voluntate, operatione, Christi veri Dei nostri; innotescere quoque super hoc et Macario archiepiscopo Antiochenæ magnæ civitatis, quatenus et ipse de propria synodo episcopos præparatos faciat pro hoc ipso huc congregari (a). Jam enim super hoc adhortati sumus per litteras nostras Donum, apostolicæ sedis antiquæ Romæ præsulem, et illo defuncto Agatho nuper ordinatus papa in apostolica sede prædicta nostras litteras suscipiens destinavit in præsentem propriam ejus indutos personam Theodorum et Georgium presbyteros et Joannem diaconum; ex persona vero totius ejus concilii, Joannem et Abundantium et Joannem episcopos cum cæteris clericis et monachis, qui et porrexerunt nobis duas suggestiones, unam quidem ejusdem sanctissimi Agathonis papæ, aliam vero concilii ejus. Igitur vestra paterna beatitudo festinet prædictos episcopos celeriter advenire in hanc nostram regiam urbem. » Hæc epistola data fuit die 10 Septembris (b) anno 680.

30. *Synodus Romana sub S. Agathone papa, et legati Cpolim missi.* — Anno 679 (c) S. Agatho papa Romæ synodum celebravit episcoporum 125, a quibus unanimiter definitæ sunt duæ in Christo voluntates et operationes, damnati Sergius, Pyrrhus, etc., de Honorio nulla facta est mentio. Præfatæ synodi nomine Cpolim destinati sunt tres episcopi n. præc. indicati, nempe Joannes Portuensis, Abundantius Paternensis et Joannes Rhegiensis. Papa suis legatis expresse injunxit ne in ullam innovationem a Græcis fors tentandam consentirent.

31. *Honorius usque ad annum 680 judicatus est catholicus.* — Hucusque nihil occurrit ex quo colligi valeat quod Honorius vel ab aliquo pontifice vel ab aliquo concilio particulari condemnatus vel etiam legitime accusatus fuerit ut hæreticus vel hæreseos fautor. Nulla vero hucusque obvenerunt, quæ probant Honorium ab omnibus judicatum esse ut vere catholicum, et ultra xl annos post mortem suam in possessione bonæ famæ perdurasse. Duæ epistolæ,

42. Vid. n. 32, ubi annus post consulatum 13 componitur cum anno Constantini 27. Insuper superfluum videtur ut imperator Constantinopoli existens ad patriarcham Cplianum istam scripserit epistolam. Denique Anastasius Bibliothecarius (*In vita Agathonis*) docet legatos Romanos Cpolim ingressos esse 10 Novembris anno 680.

(a) Cur citati non sunt patriarchæ Alexandrinus et Jerosolymitanus? forsitan, quia illæ civitates pro tunc jam occupatæ fuerant a Mahometanis. Interim illorum patriarcharum legati in Actis concilii comparant.

(b) Igitur 10 Septembris Cpolim jam pervenissent legati Romani, suas epistolas jam extradidissent imperatori, antequam episcopi Orientales fuissent citati, et hi, ut n. 32 dicitur, 7 Novembris synodum inchoassent, adeoque intra duos menses synodus oecumenica fuisset convocata et congregata. Porro et mirum est quod imperator scripserit Agathonem esse nuper ordinatum, cum is juxta Pagium ordinatus fuerit 27 Junii anno 678.

(c) Ita Pagius invicte probat ex eo, quia S. Wil-

quas proposui a n. 32, saltem non nisi in sequenti concilio anno 680, in lucem protractæ sunt; sed nunc concilii Acta perpendamus.

§ II. *An spectatis Actis synodi sextæ Honorius censeri debeat hæreticus vel ab Ecclesia damnatus.*

32. *Conciliū Cpliani III, seu synodi sextæ actio prima, ordo conveniendi et sedendi.* — Actio concilii Cpliani prima dicitur habita fuisse die 7 Novembris (d) anno 680, Constantini 27, post ejus consulatum anno 13. Heraclii et Tiberii fratrum ejus anno 22, indictione 9, in trullo seu palatio imperatoris, qui et præsedit stipatus xiii ex-consulibus. Ecclesiastici convenisse leguntur sequenti ordine: 1° legati Agathonis; 2° patriarchæ Cplianus, Alexandrinus per legatum, Antiochenus et Jerosolymitanus pariter per legatum; 3° legati synodi Romanæ; 4° legatus archiepiscopi Ravennatensis; 5° xxxiii episcopi Græci; 6° sex abbates Latini et Græci (e).

Latini præsentantes sedem apostolicam Agathonis et synodum Romanam primi cœperunt loqui: « Quoniam ante xlvj plus minus annos, qui pro tempore fuerunt præsules hujus regis civitatis, id est Sergius, Paulus, Pyrrhus et Petrus, nec non et Cyrus quondam Alexandrinæ civitatis antistes, insuper et Theodorus, qui fuit episcopus civitatis Pharan, et alii quidam, qui eos secuti sunt, quasdam novitates vocum, contrarias orthodoxæ fidei, introduxerunt, unam voluntatem in Christo unamque operationem asseruerunt: multoties apostolica sede desuper pulsante, dehinc supplicante et minime valente bacterius eos a tali sensu abstrahere, quæsumus, ut dicant qui ex parte sunt Ecclesiæ Cplianæ, unde hujusmodi vocum adinventæ est novitas?

33. *Honorius papa hæreseos incusatur, sed non probatur. Macarius in probando voluntatem unam, deficit prima vice.* — Imperator dixit: « Georgius et Macarius patriarchæ respondeant ad ea quæ dicta sunt a parte sedis apostolicæ. » Macarius archiepiscopus Antiochenus cum suo discipulo Petro presbytero monacho, et episcopi Petrus Nicomediensis ac Salomon Claneensis (f), responderunt pro sedibus

fridus ex Anglia interfuit, qui anno 678 Romam iverat appellaturus contra suum archiepiscopum. Baronius et alii arbitrati fuerant synodum esse celebratam anno 680.

(d) Anastasius retulit legatos 17 Novembris ab imperatore in processione solemniter fuisse exceptos, et 22 Novembris primam actionem esse habitam in basilica. Igitur auctor Actorum et Anastasius non bene conveniunt.

(e) Ordo sedendi refertur sequens: Patricii et consules ex latere imperatoris: ex imperatoris læva legati Agathonis et synodi Romanæ, legatus Ravennatensis, episcopus Gortynæ ex Creta, legatus Jerosolymitanus et reliqui episcopi ex concilio Romano Agathonis: a dextera vero patriarcha Cplianus, Antiochenus, episcopus Ephesus, et cæteri episcopi ex patriarchatu tam Cpliano quam Antiocheno. Quod ex patriarchatibus Alexandrino et Jerosolymitano aliqui suffraganei adfuerint, non additur.

(f) Georgius Cplianus tacuit, saltem in Actis non legitur fuisse locutus.

Cpliana et Antiochena : « Nos vocum novitates non A
didimus, sed quiddid percepimus tam a conciliis
universalibus et sanctis Patribus quam a præsulis
hujus urbis, id est Sergio, Paulo, Pyrrho et Petro,
nec non et Honorio, qui fuit papa antiquæ Romæ, et
Cyro, qui fuit papa Alexandriæ, hoc de voluntate et
operatione credidimus et credimus et predicamus,
et parati sumus ea quæ de eo dicuntur adducere. »
Macarius suæ responsioni majorem vim et decorem
addidisset, si Honorium vocasset papam sedis apostoli-
cæ, quem titulum imperator episcopo Romano
tribuerat.

Interim Macarius petiit ut libri sanctarum synodo-
rum in medio producerentur ex patriarchio Cpliano.
Libri allati sunt, Stephanus Macarii discipulus ex
Actis synodi III, seu Ephesinæ, prælegit orationem
in qua S. Cyrillus Alexandrinus asseruit : *Perr Christi-
um reges regnant... est enim omnipotens voluntas ejus.*
Macarius dixit : « Ecce, imperator, adduxi locum
qui dicit unam in Christo voluntatem. Sed exsur-
gentes qui apostolicam sedem repræsentabant, et
quidam episcopi ex synodo Cpliana, ac judices exclam-
arunt : « S. Cyrillus male adductus est a Macario,
locutus est enim de natura Verbi divina, quæ omni-
potentem habet voluntatem cum Patre et Spiritu san-
cto communem; et alioquin S. Cyrillus ne numerative
quidem posuit unam ejusmodi voluntatem. » Ita in
actione prima Macarius succubuit quoad S. Cyrillum
et synodum Ephesinam; de Honorio nullam proba-
tionem attulit; ergo cum fidem non invenerit circa
S. Cyrillum, eam nec meretur circa Honorium.

34. *An accusatio contra Honorium sit interpolata.*
Legati Agathonis dicuntur tacuisse ad damnationem
Honorii. — Porro et dubitari poterit an periocha de
Honorio papa hoc loco non fuerit interpolata. 1º Po-
terat Macarius gloriari, a Sergio, Paulo, Pyrrho,
Petro et Cyro assertam fuisse unam voluntatem,
neque probare tenebatur Macarius, quia ob illam
doctrinam Sergius, Paulus, etc., fuerant Romæ dam-
nati in conciliis sub SS. Martino I et Agathone pon-
tificibus; sed quod etiam Honorius unam voluntatem
asseruerit, id probare debuisset, quia id olim solem-
niter negaverant Joannes IV papa et S. Maximus
Græcorum doctissimus, quod insuper in nullo judicio
etiam Græcorum decisum fuerat. 2º Si Macarius tam
impudens fuisset, ut Honorium Monothelitis palam
adnumerarit, verosimile non est quod reliqui omnes
ad hanc accusationem tacuissent, et signanter quod
legati Agathonis papæ vel synodi Romanæ nihil attulis-
sent pro Honorio, præsertim cum, ut n. 38 audiemus,
jussi fuerint in nullam consentire innovationem, et
Honorium ex rationibus a Joanne papa et S. Maxi-
mo allatis facile defendere potuissent.

Aliqui apud Pagium (*Ad. an.* 681, n. 9) dicunt :
Legati S. Agathonis fuerunt nimium timidi. Ast si hoc,
tunc legati fuissent maxime culpabiles, cum ex offi-
cio loqui debuissent, et tacuerint in re tam ardua
fidem catholicam concernente, Verum quod legati

fuerint viri recti et intrepidi, cunctæ circumstantiæ
loquuntur.

Natalis (*Prop.* 1, *obj.* 2) ait : *Legati fuerunt idiotæ.*
Resp. : Quoad scientias sæculares, *concede*; in rebus
fidei et historia Ecclesiastica, *nego.* Unus eorum
postea ad cathedram Petri evectus est.

Alii asserunt : *Legati permittendo ut unus Homo-
rius licet summus pontifex (licet innocens vel non con-
victus) hæreticis accenseretur, fecerunt prudenter,*
quatenus hoc modo facilius a Macario et cæteris Græcis
impetrarent, ut Sergius, Pyrrhus, Paulus et Petrus
Cpliani Monothelitis adnumerarentur. Ast hæc pru-
dentiæ juxta meam theologiam fuisset graviter illicita
ex parte Latinorum, et præsupponit cunctos Græcos
fuisse homines non æquos, qui consensuri non fuis-
sent ut damnatio, quæ in Sergium, Pyrrhum, etc.,
Cplianos in conciliis Romanis jam lata fuerat,
repeteretur Constantinopoli, nisi et Honorius papa
damnatis adnumeraretur. Videbimus a n. 36 quod
legati Romani impediverint, ne Mennas Cplianus et
Vigilius papa Romanus Monothelitis fuerint adnume-
rati; cur Honorium papam, quem Joannes papa, et
S. Maximus Græcus jam olim vindicaverant, muti
reliquissent hæreticis? Insuper si legati Romani
negassent ab Honorio assertam fuisse voluntatem
unam, non ideo Macarius fuisset dicturus, nec a
Sergio, Pyrrho, etc., assertam esse voluntatem
unam. Imo si Macarius hoc dixisset, sibi, non vero
Catholicis nocuisset, asserentibus doctrinam de vo-
luntate una esse novam, a solis Sergio, Pyrrho, etc.,
traditam. Cæterum admittamus quod dicta periocha
de Honorio sit genuina; inde æque parum aliquid
evincitur contra Honorium, quam contra SS. Cy-
rillum, Dionysium Areopagitam aliosque Patres,
quos esse suos Macarius contenderat.

35. *Actio 2. Macarius deficit secundâ vice : nam*
S. Leo non favit Monothelitis. — Actio 2 fuit
10 Novembris. Lecta sunt Acta synodi IV, seu Chal-
cedonensis, et ex iis sequentia verba S. Leonis I
papæ : « Agit enim utraque forma cum alterius
communione, quod proprium habuit : Verbo quidem
operante quod Verbi est, carne autem exsequente
quod carnis est; et horum unum coruscat miraculis,
aliud vero succumbit injuriis. Exsurgentes qui ex
parte apostolicæ sedis (Romanæ) erant : Ecce! ma-
nifesto duas operationes prædicat S. Leo, cujus
præsentem sermonem sancta synodus firmamentum
orthodoxæ fidei inscripsit. » Macarius transiit ad
operationem theandricam a S. Dionysio Areopagita
assertam, sed imperator jussit ut reliqua pars Acto-
rum prælegeretur. Ita Macarius ex duabus synodis
ad quas provocaverat nihil evicit. Interim ex synodis
quædam verba adduxit; ex Honorio autem nullum
textum citavit.

36. *Actio 3. Macarius deficit tertiâ vice; nam Acta*
synodi v deprehendantur corrupta quoad sermonem
Mennæ. — Actio 3 habita fuit die 13 Novembris.
Ex libro I Acta synodi v continente prælectus est
« Sermo Mennæ archiepiscopi Cpoleos ad Vigilium

papam Romanum, de eo quod una sit Christi voluntas. Et exsurgentes legati apostolicæ sedis, exclamaverunt: Falsatus est præsens liber synodi v; nequaquam legatur sermo, qui dicitur Mennæ ad Vigilium, quia fictus est... (a). Tunc legati, 1° monuerunt quod dum Acta fuerint conscripta in synodo v, illis nequaquam præfixus fuerit prædictus sermo, quod Mennas vi annis ante dictam synodum jam mortuus fuerit. 2° Imperator, ex-consules et quidam episcopi inspexerunt librum, et detexerunt quod tres primi quaterniones præfatum sermonem exhibentes alia manu quam reliqui quaterniones fuerint exarati; insuper in illis tribus primis quaternionibus numerus, ut alias fieri assolebat, nullus fuerit subsignatus; imo in quarto quaternione erat numerus primus, in quinto numerus secundus, etc. (b). Igitur **B** frasa fuit manifeste detecta; unde et imperator iussit ut præfati tres quaterniones omitterentur, et reliqua Acta legenter.

Advertendum quod liber iste productus fuerit ex patriarchio Cplano; quis quæso illum librum primum corruperat, aut corruptum illuc absconderat? Sed audianus corruptiones reliquas.

37. *Epistolæ Vigilii papæ sunt fictitiæ.* — Dum ex hoc libro relegeretur actio 7 synodi v, comparuerunt duæ epistolæ Vigilii papæ, una ad Justinianum imperatorem, altera ad Theodoram Augustam, in quibus papa scripserat: *Anathematizamus Theodorum Mopsuestenum, qui non confitetur... in Christo unam hypostasin (essentiam) et unam personam et unam operationem.* Legati Romani exclamaverunt: « Non dicit Vigilius unam operationem: non sunt epistolæ Vigilii (c), falsatus est hic liber sicut et exordia primi libri præsentis quintæ synodi. Nam si unam operationem docuit Vigilius et susceptus est a synodo, utique et in definitione mentio occurreret de una operatione. » Relectus est liber, et nihil de una operatione deprehensum est. Facta est conclusio, quod Macarius ex synodis unam voluntatem vel operationem non probaverit, ut promiserat. Igitur Macarius petiit inducias promissique quod

(a) Ecce legati vigilarent pro vindicando Menna patriarcha Cplano, et nihil unquam dixissent pro Honorio, si is inter hæreticos et quidem pluries a Græcis rejectus fuisset? Similiter vindicarunt papam Vigilium, ut n. seq.

(b) Quod Acta concilii Chalcedonensis a Græcis corrupta fuerint, jam antea conquestus fuerat S. Gregorius M. (Ep. 14, l. iv) dicens: *Synodus Chalcedonensis in uno loco ab Ecclesiâ Cplana falsata est.* Postea plures falsitates vel factæ sunt vel detectæ ab alijs. Critici aliqui asserunt quosdam canones c. Nicæni 1 esse deperditos, alii autumant canonem 20 de non genuflectendo diebus Dominicis et tempore paschæ esse assutum. Vid. P. Joannes Chrysostom. a S. Joseph., diss. 2, de numero can. Nicæni., c. 8, n. 4. Apud Theodorum, l. v, c. 9. Græci in sua synodica ad S. Damasum papam citant ex Nicæno canonem: *quod episcopus debeat effigi a provincialibus*; iste canon inter Nicænos non reperitur; exstat tamen inter Sardicenses 5.

(c) Qui has epistolas esse genuinas credidere (ut Liberatus diaconus Carthaginensis in suo Breviario circa annum 540 scripto), consequenter asseruerunt

A ex alijs Patribus suam assertionem probare vellet (d).

38. *Actio 4. S. Agathe papa asserit nullum se prædecessoribus suis errasse in fide.* — Actione 4, 15 Novembris, prælecta est epistola S. Agathonis papæ ad imperatorem Constantinum ejusque fratres (e). Papa refert suum mororem de nova doctrina: ponit nomina omnium legatorum tam suæ quam synodi Romanæ et archiepiscopi Ravennatensis nomine missorum: « Qui duntaxat exponere studeant quid hæc apostolica Ecclesia credat et prædicet, non per eloquentiam sæcularem, quæ nec suppetit idoneis hominibus (f), sed per sinceritatem apostolicæ fidei... Eis duntaxat injunctum est ut nihil præsumant cogere, immutare vel mutare, sed traditionem hujus apostolicæ sedis, ut a prædecessoribus apostolicis pontificibus instituta est, sinceriter enarrare... Hæc est apostolicæ fidei traditio, ut duas in Christo naturas prædicemus... duas naturales voluntates et duas operationes non contrarias, eas nec adversas ad alterutrum dicimus, sicut a via veritatis errantes apostolicam traditionem accusant... Christianissimi Domini filii! profluentibus lacrymis exoro, perstringere dignemini dexteram apostolico dogmati, ut doctrina Petri non sub modio condatur, sed tuba clarius in toto orbe prædicetur... Hæc apostolica Petri Ecclesia nunquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflexa est, cujus auctoritatem utpote apostolorum omnium principis semper omnis catholica Christi Ecclesia et universales synodi amplexe sunt... Hæc apostolica Christi Ecclesia per Dei omnipotentis gratiam a tramite apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, nec hæreticis novitatibus depravata succubuit, sed illibata sine tenus permanet secundum Salvatoris pollicitationem: *Petre, Petre!... ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Qui fidem Petri non defecturam promisit, confirmare eum fratres suos admonuit, quod apostolicis pontifices meæ exiguitatis prædecessores libere semper fecisse (g) omnibus notum est. Quos quidem mea parvitas sequi desiderat. Væ enim mihi, si Domini Vigilium papam fuisse hæreticum Eutychianum.

(d) Quæstio per plures annos satis discussa fuerat, insuper Macarius dñu ante hanc synodum se præparare potuerat, imo se præparaverat; nunc nihilominus novas inducias petit et accipit.

(e) In Actis additur quod Diogenes secretarius imperialis epistolæ Agathonis et synodi Romanæ ex Latino in Græcum verterit, et hæc versiones fecerint prælectæ. Ergo papa et synodus Romana Latine scripserant ad imperatorem hujusque fratres ceteri non imperitos linguæ florent.

(f) Erant simplices ut columbe, sed simul prudentes sicut serpentes, et versatissimi in libris SS. Patrum, quod Acta satis demonstrant. De simplicitate sermo recurret a n. 39.

(g) Quomodo S. Agathe ausus fuisset ita scribere Constantinopolim, si tum temporis adhuc vel minima suspicio superfuisset, quod Honorius data epistola, etiam sermone Monothelitæ favorit? S. Agathe non loquitur de clero, sed de præsulis Romanis, quod hi fratres suos in fide semper confirmaverint, fidem suam prædicaverint.

Dicunt aliqui: Honorius erravit non ut doceret

mel veritatem, quam ipsi sinceri prædicarunt, neglexere prædicare. Vae mihi, si silentio texero veritatem... Unde etiam apostolicae memoriae antistites, qui meam præcessorū mediocritatem, dominica doctrina instructi, ex qua novitatem hæreticam Cplitanæ Ecclesiæ præsentis aggressi sunt inducere, nunquam eos neglexerunt hortari et rogantes admonere, ut a male dogmato hæretici erroris vel tacentes abducerentur.

Post hæc S. Agathæ articulum fidei de duabus in Christo voluntatibus probat adducendo textus quamplurimos ex S. Scriptura, ex conciliis generalibus, ex SS. Patribus tam Græcis quam Latinis, signanter Augustinæ, Ambrosio, Leone, Hilario, Dionysio Areopagitæ (a), Gregorio Nazianzeno et Nysseno, Chrysostomo, Anastasio, Cyrillo Alexandrino et Jerusolymitano. Deia enumerat hæreticos antiquiores, qui unam in Christo voluntatem prædicarunt, nempe Apollinariam, Severum et Theodosium. Superaddit et recentiores Cyrum Alexandrinum et Theodorum Pharanitanum episcopos ac 4 patriarchas Cplitanos, Sergium, Pyrrhum, Paulum et Petrum (b). Refert epistolas et libros in quibus hi instabiles viri mox etiam, mox duas voluntates vel operationes prædicarunt; citat epistolas Pyrrhi ad Joannem, Pauli ad Theodorum, Petri ad Vitalianum pontifices Romanos, item epistolam Sergii ad Cyrum Alexandrinum, aliasque Sergii lucubrationes; de Honorio altum silet Agathæ (c), imo ne quidem prodit, quod Sergius ad Honorium epistolam aliquam scripserit pro vel contra duas in Christo voluntates (d). Contra hæc epistolam (in qua S. Agathæ pluries repetit neminem ex suis prædecessoribus defecisse in fide et officio confirmandi fratres suos) nullus Græcorum vel musitasse legitur, ne Macarius quidem. Quantum testimonium pro innocentia papæ Honorii!

publicus, sed ut privatus. Ast pseudo-Bossuetus, l. vii, c. 22, excipit: Honorius fuerat interrogatus, et ex officio respondit tribus patriarchis Cplitano, Alexandrino et Jerusolymitano; suscepit Cyrum unam operationem Christi conversis ab hæresi prædicantem; ad Sergium rescripsit: *Hæc prædicat nobiscum vestra fraternitas*; ergo erravit ut doctor publicus. Admitto ego, si epistolæ Honorii, quæ nunc exstant, sint genuinæ.

(a) Sæpius auctore libri *de divinis nominibus*, cujus, ceu S. Dionysii Areopagitæ, auctoritate abusi fuerant D Monothelitæ. Vid. n. 35.

(b) Enormiter erravit Caranza (in *Summa conciliorum*) dum præfatis accensuit et Honorium, qui fuit papa antiquæ Romæ.

(c) Melchior Canus, l. vi, ad 41, male ait: *Agathæ Honorium inter hæreticos collocavit*. Similiter male asseruere Pagius, Thomassinus et alii, quod Agathæ Honorium implicite et obscure damnaverit. Si Honorius fuerit damnabilis, non sincere egit S. Agathæ prætermittendo eundem.

(d) Hic mirari subit cur Agathæ nullam mentionem fecerit epistolarum vel Sergii ad Honorium vel Honorii ad Sergium. Duplex suppetit responsio: prima, quod pro tunc jam omnis suspicio, quam contra Honorium excitaverant Cplitani, per apologiam Joannis IV papæ et disputationem S. Maximi cum Pyrrho habitam fuerit sublata, et ideo S. Agathonis in mentem non venerit, quod de Honorio specialem facero

59. *Epistola cxxv episcoporum Latinorum ad Synodum sextam nihil habet contra Honorium.*— In eadem actione etiam perfecta est epistola cxxv episcoporum (e) ex Synodo Romana ad Constantinum imp. et synodum sextam ita scribentium: «Tota vita nostra sollicitudinibus plena est: nos circumdat manus gentium et labore corporis nobis paratur alimentum, quandoquidem antiqua possessio Ecclesiarum paulatim concidit diversis deficiens calamitatibus, et sola substantia nostra est fides nostra, cum qua vivere est summa gloria, propter quam mori est lucrum æternum... Hæc est perfecta nostra scientia, ut catholicæ et apostolicæ fidei terminos (quos hucusque sedes apostolica nobiscum simul et tenuit et tradit) tota mente servemus... Hanc ergo puræ, catholicæ et apostolicæ confessionis regulam, quæ in hac urbe Roma sub Martino papa convenit synodus, prædicasse omnes nos agnovimus... Novi erroris auctores sunt Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus et Petrus Cplitani... Nos, ut civitas (in qua B. Petri apostolorum principis sedes est fundata, cujus auctoritatem revera omnes Christianorum gentes simul nobiscum adorant et venerantur) omnibus gentibus ostendatur esse superior, has personas eligendas esse rite censuimus, quæ deberent afferre nostram relationem, hoc est omnium episcoporum qui sunt in septentrionalibus et occidentalibus regionibus; sic tamen, ut non tanquam de incertis contendant, sed tanquam firma, stabilia ac illæsa brevi definitione offerant (f)... Mundanam sapientiam et inanem deceptionem, sicut B. Paulus ait, omnino ignoramus, regulam tamen veræ prædicationis simplicissima veritate docemus et defendimus.» Tunc sequuntur subscriptiones similiter prælectæ et Actis insertæ, nempe: «Agathæ episcopus apostolicæ Ecclesiæ urbis Romæ huic sugge-

mentionem debuisset. Secunda: epistola Sergii ad Honorium interrogatoria non fuit hæretica; imò ea quæ nunc exstat Sergii ad Honorium, animum non prodit hæreticum. Vid. n. 66. Tertia: vel Agathæ revera mentionem fecit de Honorio, sed id postea omissum est. In hac ultima hypothese ulterius quaeritur an Agathæ Honorium retulerit ut complicem hæreseos, vel ut innocentem? Primum non compatitur contextus, in quo Agathæ pluries diversis modis asseruit, successores Petri in docendo nunquam defecisse. Insuper si Agathæ Honorium signasset ut hæreticum, non est verosimile id a scribente fuisse suppressum, a quo nunc diffidenter adnotatum est actione 14, quod Honorius ab hac synodo vi damnatus fuerit. Si vero supponatur quod Agathæ Honorium vel excusaverit vel defenderit, facilius intelligitur cur is qui actione 4 inseruit Honorium ab hac synodo esse damnatum, eadem actione 4 omiserit ea quæ S. Agathæ ad synodum pro Honorio perscripserit. Porro etiam dies et annus desunt, quibus data est hæc epistola.

(e) Interfuerunt ex Anglia Wilfridus episcopus Eboracensis et legatus synodi per Britanniam majorem constitutus, tres legati synodi per Galliarum provincias constituti, novem episcopi ex Istria, etc.

(f) Igitur legati Romani non potuissent legitime consentire, ut Honorius papa Romanus a Græcis condemnaretur.

ationi... sicut superius continetur, consensi et subscripsi. Andreas episcopus Ostiensis Ecclesiae in hac suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, subscripsi. » Eodem omnino modo singuli reliqui episcopi subscripserunt, contestati quod unanimiter praefatam suggestionem construxerint (a).

40. *Ad epistolas illas nihil responsum a Graecis.* — Ego exspectassem ut nunc huic unanimi Latinorum episcoporum definitioni, tanquam satis discussae, imperator cum paucis Graecis, qui Constantinopoli congregati erant, mox consensum dedissent, praesertim cum evidens sit quod Christus habuerit voluntatem humanam, et Macarius in probando oppositum tam manifesto defecerit. Ast quod satis mirari non valeo, nunc in hac actione 4 et proxime sequentibus nullo modo commemoratur an hae suggestiones Latinorum de duplici in Christo voluntate a Graecis fuerint acceptatae vel reprobatae. Immo imperator, quasi illas suggestiones iudicaverit non esse satis decisivas, legitur dixisse : « Sufficiunt quae hodierno die lecta sunt ; Macarius, et qui cum eo erant, altero die proferant promissas SS. Patrum sententias. »

41. *Actio 5. Macarius novos textus produxisse dicitur.* — Acta actionis 5 (b), quae dicitur servata die 7 Decembris, curioso lectori nullatenus satisfaciunt. Macarius dicitur, ab imperatore provocatus, protulisse sententias, quas dudum promiserat, et quidem duos Codices ; primi Codicis superscriptio fuit : *Testimonia SS. Patrum unam Christi voluntatem docentium, quae est etiam Patris et Spiritus Sancti* (c). Uterque Codex dicitur fuisse praelectus. In prioribus actionibus ea quae praelecta fuere etiam Actis scripto inserta fuerunt ; sed in hac actione 5 praeter praedictum Codicis primi titulum ne syllaba legitur annotata. Interim Macarius refertur fuisse admonitus, ut si voluerit, plures in sequenti actione sententias pro sua opinione proferat. Admiror nimiam erga Macarium indulgentiam.

42. *Actio 6. Macarius novos textus superaddidisse dicitur, qui sigillati fuerunt.* — Actio 6 dicitur habita anno Constantini 27, post ejus consulatum 13, indictione 9, die 11 Februarii (d), ergo anno æ. v. 681. Macarius, et qui cum eo erant, obtulerunt tertium Codicem inscriptum : *Sequentia testimoniorum de voluntate*. Hic tertius Codex dicitur praelectus, sed

(a) Nullus Latinorum (si de Honorio papa praescindamus) stupidissimae Monothelitarum haeresi de una in duabus naturis voluntate unquam consensisse legitur.

(b) In describendis Actis synodi vi auctores variarunt ; apud Harduinum exstant duae Editiones ; in secunda fere tota actio 3 est praetermissa, et quae juxta primam Editionem vocatur actio 4, juxta secundam dicitur actio 3 et sic deinceps.

(c) Monothelitae de SS. Trinitate recte senserunt, sed Christi humanitati voluntatem abnegarunt.

(d) Indictiones et anni Graecorum numerabantur ab autumno ; attamen consulatus videtur fuisse computatus a Kalendis Januarii ; ergo fuit annus post

A nihil de eo Actis insertum est. Imperator dicitur jussisse ut nunc tres Codices a Macario oblato sigillarentur a iudicibus, a legatis Romanis et ab episcopis hujus synodi. Miror hunc apparatus, cum tantas circa epistolas Agathonis et synodi Romanae a legatis Romanis exhibitae non fuerit observatus ; hae fuerunt lectae et Actis atalim insertae, non sigillatae et repositae ad futuras sessiones. De codice tamen a Romanis oblato, Vid. n. 44.

43. *Legati Romani novos textus pro duabus voluntatibus offerunt.* — Porro post factam sigillationem legati Romani imperatorem admonuerunt, quod Macarius truncaverit textus a se praefatis Codicibus inscriptos, ac simul obtulerunt testimonia SS. Patrum pro duabus voluntatibus, nec non et haereticorum pro una voluntate. Imperator jussit ut lectio differatur ad sessionem proximam. De Honorio necdum mentio occurrit. Ceterum hae Acta ita referuntur, ac si questio de una vel duabus in Christo operationibus necdum satis decisa fuerit.

44. *Actio 7. Textus a legatis Romanis oblato legatur.* — Actio 7 dicitur servata die 27 Februarii, etc., uti prius. Imperator jussit ut testimonia, quae hesterno die a legatis Romanis fuerant oblata, praegerentur ; interrogavit legatos, an plura vellet praeferre testimonia, qui responderunt ista sufficere, et institerunt ut synodus edicat quid sentiat de epistolis ab Agathone et synodo Romana missis et in actione 4 praelectis. Patriarchae Georgius Cpltanus et Macarius Antiochenus dicuntur respondisse quod textus in praefatis epistolis citatos velint prius conferre cum libris in Patriarchio Cpltano asservatis et postea dare responsum. Imperator acquievit et jussit Codicem a legatis oblatum sigillari. Rationem cur hi Codices a legatis et Macario oblato tam singulari cura fuerint sigillati, non perspicio ; an forsitan suspicio fuit ne secretarius Agatho, n. 101 citandus, vel quis alius, Codices oblatos et jam praelectos falsaturus esset ?

45. *Actio 8. Epistola S. Agathonis recipitur ab episcopis Cpltano subjectis.* — Actio 8 fuit habita die 7 Martii, etc., ut prius. Imperator interrogavit patriarchas Georgium Cpltanum et Macarium Antiochenum, an consentirent epistolis ab Agathone et synodo Romana missis ? Georgius respondit : « Textus ab Agathone et synodo Romana citatos contuli et reperi concordantes cum libris in patriarchio Cpltano asservatis (e), et consensio eis, et sic profiteor et cre-

Constantini consulatum 14. Sed vid. Pagius.

Natalis admonuit triplicem indictionem illo tempore usitatam fuisse, nempe, 1° Cpltanam a Kalendis Septembris ; 2° Caesaream ab octavo Kalendas Octobris ; 3° Romanam, seu pontificiam, ab 1° Januarii. Ast Ven. Beda (*L. de Natura rerum*, c. 47), illam divisionem ignorasse videtur ; ait : *Dum imperator medio anni tempore moritur, potest evenire ut unus historicus illum annum decessori, alter successoris, attribuat ; igitur ne inde error invalescat, additus est annus indictionis, qui incipit ab octavo Kalendas Octobris.*

(e) Quasi vero suspicio fuerit ne papa et synodus Romana falsos textus adduxerint ! Et casu quo

do. » Tunc referuntur singula responsa xiv episcoporum Græcorum, qui omnes et singuli subscripserunt sententiæ Agathonis papæ, quin addiderint quod textus a papa citatos examinaverint. Inter illos Domitius episcopus Prusiados dixit : « Litteras a Patre nostro Agathone SS. archiepiscopo apostolicæ et principalis sedis antiquæ Romæ... tanquam ex Spiritu sancto dictatas per os S. Petri, et digito prædicti ter beatissimi papæ Agathonis scriptas auscipio et amplector. » Postea reliqui episcopi sedi Cpltanæ subjecti insurrexerunt omnes et exclamarunt : « Consentimus suggestionibus Agathonis papæ et synodi eidem subjectæ, credimus in Christo duas voluntates, eos qui dicunt unam voluntatem anathematizamus. » Reflectendum, 1° quod in suggestionibus Romanis Sergius, Pyrrus, Paulus, Petrus Cpltani et Cyrus Alexandrinus fuerint condemnati, sed Honorius ne nominatus quidem ; 2° quod nullus horum Græcorum exceperit contra omissionem Honorii, ne Gregorius quidem Cpltanus vel Macarius Antiochenus.

46. *Theodorus episcopus palam dicitur esse mentitus.*—Porro inserta est et sequens historia : « Theodorus episcopus Meletinæ ingressus in medio dixit : Ego homo sum rusticus, et peto, ut hæc charta legatur, quæ ita habebat : In nullo ex quinque conciliis generalibus definitum est dari duas in Christo voluntates : Patrum testimonia differunt ; hinc rogamus imperatorem ut nihil de una vel duabus voluntatibus definitur, neque aliquis defunctorum damnetur ob duas vel unam voluntatem. » Theodorus ab imperatore interrogatus a quo chartam illam accepisset, respondit : Ab episcopis Nicomediensi, Claneensi, Ilypæporeusi et a Stephano presbytero Macarii. Ast hi tres episcopi (non Stephanus abbas qui et presbyter) in medium progressi dixerunt : « Mentitus est Theodorus episcopus Melitenus : nobis inscisi chartula illa fuit confecta et correcta ; parati sumus fidem profiteri orthodoxam ; » hanc jussi sunt dare scriptam. Postea Theodorus interrogatur, a quo chartam acceperit ; respondit : Ab isto Stephano abbate qui est de patriarchio Antiochiæ (a).

47. *Nomen Vitaliani papæ diptychis restitutum.*—Tunc Georgius Cpltanus dicitur rogasse imperatorem « ut nomen Vitaliani papæ, quod ad instantiam Macarii Antiocheni e diptychis ejectum fuerat, restitueretur (b). Imperator dixit : Fiat. Tunc sancta synodus

exclamavit : Constantino imperatori... Conservatori orthodoxæ fidei... Agathonis papæ Romano... Georgio Patriarchæ et sacro senatui multos annos. » Interim necdum tota synodus suam sententiam dixerat, ut patebit ex n. seq.

48. *Macarius patriarcha Antiochenus renuit assentiri Romanis.*—Facta acclamatione interrogatus est Macarius patriarcha Antiochenus : « an sequatur suggestiones ab Agathone papa missas, qui respondit : Non dico duas voluntates aut duas operationes in Christo, sed unam voluntatem et Deo-viralem operationem. Tunc iv episcopi, qui ex patriarchatu Antiocheno aderant, singuli suam sententiam dixerunt subscribentes suggestionibus Romanis. » Sed quid fecerint vicarii patriarcharum Alexandrini et Jerosolymitani, penitus omisum est. An possibile, ut hi omnino tacerint, vel ut imperator et reliqui episcopi illam taciturnitatem non adverterint vel dissimulaverint ? Si quis falsarius hæc Acta composuerit vel corruperit, facilius fieri potuit ut ille patriarcharum prædictorum fuerit oblitus.

49. *Macarius cum suo Stephano duas voluntates fateri directat.* « In eadem actione 8 producti sunt tres Codices a Macario olim oblati, tribusque sigillis muniti, iique redditi sunt Macario, ut recognosceret eos, an ipsi sint, quos tradiderat. Macarius eos manibus accepit et inspexit, ac fassus est : Vere ipsi sunt (c). » Dein sanctissimus Macarius nonnisi unam voluntatem eamque divinam in Christo fassus est, tuncque Macarii professio fidei prælecta est sequentis tenoris : *Expositio seu confessio fidei Macarii hæresiarchæ (d).* « Credo in unum Deum.... sanctas et universales quinque synodos suscipimus... anathematizamus omnem hæresim a Simone usque in præsens, præcipue Arium..., Origenem quoque et Didymum et Evagrium. Ad hæc anathematizamus tria capitula, et Maximum (e), ejus impium Jøgma olim nostri Patres respuerunt, id est Honorius, Sergius, Cyrus... et Heraclius proavus vester, etc. (f). » Macarius Deo amabilis addidit : « non dicam duas voluntates in Christo, nec si membratim concidar aut projiciar in mare. »

50. *Pars textuum a Macario citatorum prælecta.*—Tunc ex tribus Codicibus n. præc. indicatis prælectus est primus, et ex eo ad probandam unam in Christo voluntatem amplissima fragmenta ex SS. Athanasio Alexandrino, Augustino (L. v. adv. Julianum Pelagianistam), Ambrosio (L. ad Gratianum im-

discordantia fuisset deprehensa, an Codices Cpltani præferendi fuissent ? (Vid. n. 36).

(a) Actis insertum est : *Theodorus ostendit eum (Stephanum) stantem post sedem, in qua sedebat idem venerabilis Antiochiæ archiepiscopus Macarius.* Miror, quæ hæc circumstantia Actis synodalibus fuerit inscripta. Nunquid et approbata fuit ?

(b) Periodus hanc referens historiam est obscura ; insuper videtur contraria attestationi imperatoris, qui scripsit se impedivisse ne nomen Vitaliani e diptychis delictum fuerit (Vid. n. 28). Nec verosimile quod Macarius postea contra imperatorem evicerit.

(c) Hæc nimia sollicitudo mihi suspicionem adauget.

(d) Saltem hæc vox *hæresiarcha* fuit ab aliquo corruptore assuta ; nam tunc Macarius nondum erat judicatus vel damnatus ut hæreticus ; insuper qualis appellatio : *hæresiarcha... Deo amabilis* ?

(e) Quis fuerit is Maximus, et cur ab Honorio damnatus, invenire non potui. An forsitan innuitur S. Maximus, n. 18 citatus ? is utique nunquam ab Honorio damnatus est.

(f) Hæc fidei professio est perampla et lectu valde tædiosa mihi fuit.

peratorem (a), Dionysio Areopagita et Chrysostomo. A

Legati Romani singulis textibus a Macario citatis promptissimi addiderunt contextum, ex quo evidenter patuit, a falsis SS. Patribus duas voluntates fuisse creditas. Tunc Macarius a synodo anathematizatus est tanquam hæreticus et falsarius ac ab episcopatu depositus. Nihilominus idem adhuc diu disputasse legitur. Tandem imperator dixit: « Sufficiunt quæ hodierna die relecta sunt (b), reliqua presentis Codicis relinquuntur in sequenti. »

51. *Actio 9. Numerus episcoporum residentium.* — Actio 9 fertur habita Constantiæ imperatore anno 28 (c), post consulatum ejus anno 13, Heraclio et Tiberio ejus fratribus anno 22, die 8 Martii, indictione 9. Præter xxii congregatos episcopos Græcos referuntur (d) iv episcopi, Petrus Nicomediensis, Theodorus Melitenus, Antonius Hyppon et Salomon Clanei, Hi iv ultimi episcopi vel hac vice non adfuerunt, vel falsa sunt quæ sequuntur.

52. *Quatuor episcopi et Stephanus Macarii presbyter ingrediuntur, recipiuntur.* — « Residentibus episcopis Constantinus primicerius notariorum hujus sanctissimæ Dei catholicæ et apostolicæ (e) magnæ Ecclesiæ... dixit: Assistent præ velo episcopi Petrus Nicomediæ, Salomon Clanei, Antonius Hyppon, Theodorus Meletinæ... et Stephanus monachus discipulus Macarii (f). Imperator et sancta synodus dixerunt: Ingrediuntur; et ingressi sunt. Imperator et sancta synodus dixerunt: relegantur quæ dudum gesta sunt; et relecta sunt (g).

53. *Macarius et Stephanus ut falsarii damnantur.* — « Imperator dixit: Ex Codice primo, qui oblati sunt est a Macario et Stephano, reliqua relegantur et conferantur ad Codices venerabilis patriarchii. » Prælecta sunt duo fragmenta, unum iterum ex S. Athanasio (h), alterum ex S. Cyrillo. Episcopi Græci adverterunt illos textus fuisse truncatos a Macario et Stephano, ac nihilominus esse contrarios systemati de una voluntate. Unde synodus dixit: « Tu Stephane! et tu magister Macarius SS. Patrum doctrinas corruptis; definimus igitur, ab omni vos sacerdotali dignitate et ministerio alienos existere.

(a) Auctor Actarum, ut postea videbimus, ita se gessit, ac si Patres Græci non intellexerint linguam Latinam, Romani tamen calluerint Græcam. Hac vice refert prælecta esse et examinata testimonia ex Patribus Latinis Augustino et Ambrosio; oblitus est addere, quod vel a quo versa fuerint in idioma Græcum (Vid. n. 56). Notandum quod hæc ex Patribus Latinis testimonia citaverit Macarius Græcus.

(b) Revera sunt valde multa quæ in hac actione dicuntur esse prælecta et conscripta; et etiam fuerint discussa et examinata, tunc facile dies integer insumptus fuit.

(c) Ita legitur in Editione Latina; ast, in Græca habetur: anno 27.

(d) In Editione Latina, qui tamen in Græca hoc loco prætermitti sunt. Sed cur illis episcopis non licuisset loco solito residere, ut in actionibus præcedentibus?

(e) Hucusque sola Romana appellata fuerat apostolica, quod prædicatum nunc prima vice ab eo qui Acta conscripsit attribuitur Ecclesiæ Cpltanæ.

54. *Quatuor alii episcopi restituantur ob oblatam professionem, cujus lectio differtur.* — « Episcopus autem qui nunc in medio assistit, et recte nra nobiscum consistit (i), prævidimus in locis propriis residere; libellos autem quos promiserunt propriæ eorum fidei in subsequenti nobis offerant (j)... Orthodoxo imperatori multos annos, novo Eutychii malos annos, hæreticum foras mitte. Et impulsus est Stephanus discipulus Macarii, et foras missus est. Quatuor episcopi Petrus Nicomediensis, Theodorus Melitenæ, Salomon Clanei et Antonius Hypporum dixerunt: Parati sumus libellos offerre. Synodus dixit: Fiat; etiam in subsequenti offeratur Codicillus a Romanis jam dudum oblati, et conferatur cum libris in hujate patriarchio asservatis. Duo autem reliqui Codices a Macario et Stephano perrecti et nunc prælecti non conferantur, quia non pertinent ad hoc dogma (k). »

55. *Actio 10. Lectio iterum differtur.* — Actio 10 die 19 Martii, reliqua ut prius. Inter episcopos residentes nunc comparent x novi episcopi. Petrus Nicomediensis et tres reliqui nunc voluerunt offerre libellos; sed imperator et synodus dixerunt: « Quæ dudum gesta sunt relegantur; et relecta sunt. Imperator et synodus dixerunt: Episcopi Petrus Nicomediensis, etc., promiserunt suos libellos offerre; sed consequens est ut Codicillus a Romanis oblati, qui sub sigillis consistit, ad medium ducentur, relegatur et conferatur cum libris hujus patriarchii. »

56. *Textus a Romanis citati leguntur et examinantur, an sint genuini.* — « Et prolatus est hujusmodi Codicillus signatus. Et postquam destigillatus fuisset, accipiens Petrus notarius ipsum authenticum librum extractum de oecophylacio, id est de loco sacrorum vasorum, membranaceum, tectum ex argenteo. Et Salomon notarius prædictum Codicillum testimoniorum relegit habentem superscriptionem in hisce verbis: Testimonia sanctorum ac probabiliam Patrum ostendentia duas voluntates... in Christo.

1° « S. Leonis papæ Romani (Ex epist. 2 ad Leonem imp.): Quidquid in tempore accepit Christus,

(f) Macarius neque inter hos, neque inter episcopos residentes, inter quos hæc actione temporis relictus est, ultra comparet. Attamen inter residentes nunc leguntur tres episcopi: Marinus Sardium, Joannes Sedæ et Joannes Erizorum, qui prius non adfuerant.

(g) Non est varisimile quod omnes actiones præcedentes prælegi potuerint.

(h) Macarius (vel quisquis hæc Acta ampliavit aut composuit) in textibus descriptis nullum ordinem fixum servavit; sic, v. g., recitavit fragmenta ex S. Athanasio, tunc ex SS. Augustino, Ambrosio, etc., mox iterum ex S. Athanasio, etc.

(i) Id nondum satis constabat, quia illorum fidei professio necdum fuerat prælecta.

(j) Hæc ambages videntur nimis; cur episcopi isti non statim admisi fuerunt ad confitendum duas in Christo voluntates?

(k) De his duobus Codicibus nemo judicare potest, quia ex illis nihil insertum est Actis.

etc. (a).... Quod testimonium collatum est cum superius dicto libro scaphylacii, et convenit.

2° « S. Ambrosii (*Ep. 2 ad Gratianum imp.*).... Quod testimonium similiter collatum cum libro chartaceo vetustissimo bibliothecæ Cplianæ, et convenit.

3° « Ejusdem S. Ambrosii (*In Lucam*).... Quod testimonium collatum est cum Codice Latinis litteris scripto, interpretante Constantino presbytero Cpliano Grammatico Latino, et convenit (b).

4° « S. Joannis Cpliani (*Sermone : Ierum Circensia*).... Quod testimonium similiter collatum est cum membranaceo de bibliotheca Cpliana : et convenit.

5° « Ejusdem Joannis Cpliani (*In Mattheum*).... Quod testimonium similiter collatum cum codice chartaceo de bibliotheca Cpliana, et convenit.

6° « S. Athanasii Alexandrini (*L. de Trinitate*).... Quod testimonium similiter collatum et cum libro membranaceo crociato de bibliotheca Cpliana, et convenit.

7° « S. Gregorii Nisseni (*Adv. Apollinarum*).... Quod testimonium similiter collatum est cum libro chartaceo bibliothecæ Cplianæ, et convenit.

8° « Ejusdem S. Gregorii (*Ex L. de hominis contemplatione, c. 4*).... Item ex L. adv. Eunomium, c. 33.... Quod collatum est.... et convenit.

9° « S. Joannis Cpliani (*Sermone : Pater ! si possibile est*).... Quod testimonium collatum est cum libro chartaceo.... et convenit.

10° « Ejusdem S. Joannis Chrysostomi (*Sermone 66 : Dulcis est præsens vita*).... Collatum est cum libro membranaceo.... et convenit.

11° « S. Cyrilli Alexandrini (*L. de Thesauris, c. 24*).... Collatum est cum libro chartaceo... et convenit.

12° « Ejusdem S. Cyrilli (*Ex eodem libro*)... Collatum est cum eodem libro... et convenit.

13° « Ejusdem S. Cyrilli (*L. in adv. Julianum*).... Collatum est cum libro membranaceo... et convenit.

14° « Ejusdem S. Cyrilli (*In Matth., tom. XI*).... Item aliud (*Ex tom. XII*).... Quæ duo testimonia collata sunt cum libro chartaceo, et conveniunt.

15° « Ejusdem S. Cyrilli (*L. in Joan.*).... Item aliud (*Ex eodem sermone*).... Quæ duo

A collata cum libro chartaceo.... et conveniunt.

16° « Ejusdem S. Cyrilli tria testimonia (*Ex L. VII, x, XII, in Joan.*).... Quæ tria collata sunt cum libro chartaceo, et conveniunt.

17° « S. Epiphani... Collatum cum libro chartaceo... et convenit.

18° « S. Gregorii Nazianzeni.... Collatum est cum libro de membranæ croceis... et convenit.

19° « S. Cyrilli Alexandrini (*De Thesauris, l. XXIV*)... Collatum cum libro chartaceo... et convenit.

20° « Ejusdem S. Cyrilli (*In Joan., l. IV*).... Collatum est ad librum chartaceum, et convenit.

21° « S. Athanasii Alexandrini... Collatum est ad librum ex membranæ croceis... et convenit.

22° « S. Augustini (*L. v adv. Julianum Pelagianistam*)... Collatum est ad librum Latinis litteris scriptum, interpretante Constantino presbytero Cpliano et Latino grammatico, et convenit (c).

23° « S. Leonis papæ (*Ep. ad Flavianum*).... Collatum est ad librum membranaceum argento tectum et desumptum ex scaphylacii, et convenit.

24° « Ejusdem S. Leonis (*Epist. 2 ad Leonem imp.*).... Collatum est ad librum membranaceum argento tectum et desumptum ex scaphylacio, et convenit.

25° « S. Justini... Collatum cum libro chartaceo hujus bibliothecæ, et convenit.

26° « S. Joannis Cpliani (*Sermone in Thomam apostolum et contra Arianos*).... Collatum cum libro membranaceo prolato a Romanis (d) legalis, et convenit.

27° « S. Gregorii Nisseni (*Contra Eunomium, ex tom. V, et ex tom. XII*)... Quæ duo testimonia collata sunt cum libro ex membranæ croceis bibliothecæ patriarchalis, et conveniunt.

28° « Ejusdem (*Ex epist. ad Eustachium de S. Trinitate*) continens ita : *Ustant ergo*, etc. (e)... Item ejusdem ex eodem libro... Quæ duo testimonia collata sunt cum libro ex membranæ croceis, et conveniunt.

29° « S. Cyrilli Alexandrini (*Sermone ad Theodosium imp.*)... Collatum est cum libro membranaceo synodi III, seu Ephesinæ... et conv.

30° « Ejusdem (*Sermone 32 Thesaurorum*)... Collatum est cum libro chartaceo... et convenit.

(a) Hoc et sequentia quam longissima Patrum testimonia sunt tota Aetis inserta, quæ, ne nimium lectoribus causetur tedium, a me omittuntur. Multi alii textus ex SS. Leone, Ambrosio, Augustino, Latinis, Dionysio Areopagita, Gregorio Nazianzeno, aliisque, Græcis, citati leguntur in epistola S. Agathonis, n. 58 indicata, quos similiter prætermisi.

(b) Quid dicamus? An quod Codicillus qui a Romanis in hac synodo dicitur oblatus fuerit scriptus Græce, an Latine? S. Ambrosii textus (*ex epist. ad Gratianum imp.*) collatus est a Græcis nullo interprete Latino : ejusdem textus in *Lucam* collatus est cum Codice Latino interprete Grammatico Latino. S. Augustini textus infra citandus similiter per interpretem collatus esse dicitur. Reliqui Patres, qui citantur, fuerunt omnes, excepto S. Leone I papa, Græci.

(c) Græci episcopi videntur magis credidisse huic presbytero grammatico, quam legalis Romanis.

(d) Hinc arguendum foret quod ille liber S. Chrysostomi non exstiterit Cpoli, vel in patriarchio, vel in ecclesia, vel in bibliotheca, ex quibus respective locis Græci libros conferendos produderunt. Idem est de testimoniis Ephraemii et Anastasii patriarcharum Antiochenorum mox citandis.

(e) Inter reliqua adduntur sequentia : *Ergo si viderimus differentes inter se operationes, quæ a Patre et Filio et Spiritu sancto peraguntur, disrumpi eas et operatrices naturas ex diversitate operationum advenimus.* Hæc tritheismus sapiunt, et modo leguntur in epist. 80 S. Basilii M. ad Eustachium Medicum, quam esse suspectam jam olim monui, in diss. de S. Basilio M., n. 236.

31° « Justiniani piissimi imperatoris (*Lib. contra Nestorianos*) (a)... Collatum est cum libro membranaceo... et convenit.

32° « Ejusdem sanctæ memorie Justiniani (*Ex dogmatica epistola ad Zoilum*)... et S. Cyrilli (*Lib. xxxii Thesaurorum*)... et in iis quæ ad Theodosium... Quæ duo testimonia collata sunt similiter ad librum membranaceum... et convenerunt.

33° « S. Ephræmii archiepiscopi Antiocheni... duo testimonia (*Ex defensione pro c. Chalcedonensi et tomo Leonis papæ*)... Collata cum libro chartaceo, prolato a legatis Romanis, et convenerunt.

34° « S. Athanasii archiepiscopi Antiocheni (b) (*Ex defensione pro tomo Leonis papæ*)... Collatum cum libro chartaceo prolato a legatis Romanis

35° « S. Joannis Schytopolitani.... Collatum cum libro chartaceo bibliothecæ patriarchalis, et convenit. »

Postea prælecta et integra Actis inserta sunt alia xvi testimonia ex diversis hæreticis Græcis, unam in Christo voluntatem asserentibus; quæ similiter singula dicuntur collata cum libris respective membranaceis et chartaceis, partim Roma allatis, partim Cpoli asservatis, et convenisse (c)

37. Sæpius dicta quatuor episcoporum professio legitur.—Illi finitis, episcopi Petrus Nicomediensis, etc.,

(a) Igitur a papa et synodo Romana Justinianus I imperator inter sanctos Patres numeratus, et a concilio generali receptus fuisset, dum interim Honorius papa ab illis inter hæreticos demandatus. Juvabit paucæ addere de illo imperatore.

Justinianus anno 527 imperium adeptus est, notissimus ob corpus juris civilis a se publicatum, fuit in litteris parum eruditus, serox et avarus, erga Ecclesias tamen largus, famosum Sophiæ templum Cpoli et plura alia ædificavit, synodum v convocavit, ac multa bene gessit felix fastusque; sed controversiis ecclesiasticis pliusquam decebat imperatorem sese immiscuit; tandem anno 565 in hæresin lapsus publico edicto docuit quod Christi corpus etiam ante resurrectionem fuerit incorruptibile, impossibile. Eutychium patriarcham Cplitanum, qui eius impietati resistebat, ab episcopatu deturbavit, ac in exilium eiecit. Dum contra Anastasium patriarcham Antiochenum hujusque sacerdotes sententiam deportationis dictaret, invisibili plaga percussus obiit anno 565. Vid. Evagrius Græcus et cœvus, l. iv, c. 6 et 40, ubi advertit, quod Antiochia anno 528 cœperit vocari Theopolis, quo nomine appellatur in prædicto corpore juris civilis. Vid. Baronius, Fleurius. Imo Evagrius, l. v, c. 4, addidit: Justinianus, cum cuncta tumultu ac perturbationibus implevisset, et pro his factis congruam mercedem sub exitum vitæ retulisset, ad parata apud inferos supplicia migravit.

In epistola S. Agathonis papæ perlonga, n. 38 indicata, postquam testimonia ex SS. Leone papa, Augustino et aliis, adducta fuere, additur: Non desunt autem et aliorum venerabilium Patrum testimonia duas manifeste dicentium operationes in Christo... Ephræmius et Anastasius major Theopolitane Ecclesiæ antistes dignissimi; et præ omnibus Justinianus Augustus... ab omnibus gentibus ejus religiosa memoria veneratione digna censetur, cujus fidei rectitudo per Augustissimam ejus edicta in toto orbe diffusa laudatur. Hæc laus Justiniani mihi videtur nimia et litteris Agathonis interpolata. Nescio an Antiochia alibi a Romanis vocata fuerit Theopolis, id est, civitas Dei.

In epistola synodi Romanæ, n. 39 indicata, epi-

n. 54 indicati, obtulerunt suam fidei professionem non parvam, in qua duas confitentur voluntates, et subscribunt suggestionibus Romanis. Tunc Georgius apocrisiarius Theodori Jerosolymitani, qui inter præsidentes refertur, dicitur accessisse et rogasse: « Legatur epistola synodica Sophronii Jerosolymitani archiepiscopi, quæ ab ipso ad Sergium patriarcham Cpolitanum quidem missa est, sed a Sergio non suscepta, quam præ manibus habeo, ut discernatur, an sit catholica, necne. Imperator et synodus dixerunt: Prælegatur altero die. »

58. Actio 11. Numerus episcoporum auctus. — Actio 11 dicitur habita die 20 Martii, indictione 9, uti prius. Nomine s. dis Antiochenæ nullus addit; ast numerus reliquorum episcoporum valde auctus, nempe nunc comparent episcopi residentes LXXII. Item in priori actione episcopus Selymbriæ vocabatur Sergius, nunc vocatur Georgius, etc. Constantinopolis, quæ hucusque dicta fuerat magna, nunc appellatur magnisona.

59. Epistola Sophronii synodica prælegitur. — Imprimis imperator et synodus dixerunt: « Relegantur quæ dudum gesta sunt. Et relecta sunt (d). » Dein dixerunt: « Legatur epistola synodica Sophronii Jerosolymitani (e) et prolatus est liber illam continens, quem Agatho (f) lector notarius relegit his

scopi Latini imperatore hujusque germanos ita allocuti leguntur: « Suscipere dignamini episcopos a nostra humilitate directos, quatenus ex eorum testimonio remaneant apud omnes nationes laus vestræ Clementiæ percrebrescat, sicut Constantini magni, cujus fama... et sicut Theodosii magni, cujus pietas..., et sicut egregii Marciani imperatoris, qui... et sicut extremi quidem sed præstantissimi omnium magni illius Justiniani, ejus ut virtus, ita et pietas omnia in meliorem ordinem instauravit... Nam et nos licet indigni Dei clementiam deprecamur, ut sine lapsu conservemur... in simplici veritate doceamus... verborum pompas habere non cupimus. » Saltem ista digressio in laudes Justiniani super cunctos exaltati mihi videtur suspecta.

(b) De his patriarchis Antiochenis iuserit: scimus, Ephræmum in sacris diptychis recenseri... Anastasium totus Oriens vocat sanctum; qui non suscipit, Deus eum anathematizat. Sed quis est ille Anastasius? Ab anno 559 ad 610 Antiochiæ sederunt tres Anastasii. Ego non dubito quin intelligendus sit Anastasius I, qui a Justino II imperatore Justiniani I successore in exilium pulsus est, et colitur 21 Aprilis. Interim ejus Defensio pro Leone papa nullibi restat (Vide Bolland.).

(c) Mihi subiit dubium an tanta molimina ad confirmandam Agathonis papæ et synodi Romanæ de duabus in Christo voluntatibus doctrinam fuerint necessaria? an congrua? An singuli Patres inspexerint libros chartaceos, membranaceos, croceos, argenteo tectos? Saltem S. Leo II papa, qui postea synodum confirmavit, non potuit testari omnia convenisse. Cæterum ex dictis evincitur quod Latini fuerint veratissimi in legendis auctoribus Græcis.

(d) Si vel una actio 16 attentè prælecta fuerit, hæc lectio non parum satigare debuit et legentem et audientem.

(e) Si tota his typis exprimenda, facile 25 hujusmodi paginas occupatura esset.

(f) Notarii qui prælegerunt, varii et sollicitè nominantur in variis actionibus. Is Agatho prælector dicitur et Acta originalia conscripsisse (Vid. n. 104).

verbis: Domino omnium sanctissimo et beatissimo A fratri et comministro Sergio archiepiscopo et patriarcha Cplitano Sophronius inutilis servus sanctae Christi Dei nostri civitatis. Papae, papae! beatissimi, quam mihi nunc gratia quies et longa, quam prius gravior, ex quo... de stercore et humo... ad sedem ascendi pontificalem... Clerici, monachi, laici, cives omnes violenta manu me compulerunt et more tyrannico coegerunt. » Post longum proloquium sequitur longissima fidei professio, complexa prolixas explanationes mysteriorum sanctissimae Trinitatis, Incarnationis et creationis, insuper et catalogum omnium haereticorum a Simone Mago usque ad Joannem, Sergium, Thomam et Severum, qui quatuor ultimi dicuntur adhuc viventes et natione Syri (a). Ait: « Admitto synodum v, quae primarie abiecit insanum B Origenem (b)... Ipsas personas exprimo, quas anathematizo et condemno non lingua solum et ore, sed corde et spiritu... Sint ergo semper anathema et catathema Simon Magus.... et Origenes, Origenes alter qui et Adamantius... Didymus et Evagrius nugarum Origenis scelestissimi duces... Hos omnes anathematizo et catathematizo animo, corde et ore, mente, que, oratione et verbis... Latores huius epistolae Leontium diaconum... secreti nostri cancellarium et protonotarium ac fratrem Polyeuctum benigne, spiritaliter, hilariter, suscipite... et cito ad nos remittite laetantes et exsultantes, quod dignati sint videre salem Byzantinorum antistitem... Ora pro me, sanctissime frater! »

60. An sit genuina. — Nunc tria fuissent exami- C mandam: 1, an illa epistola sit orthodoxa; 2, an cuncti quos Sophronius catathematizavit revera haeresin aliquam tradiderint; 3, an illa epistola sit genuinus S. Sophronii fetus. Synodus hac vice omnino nihil dixit de hac epistola, et licet eam alibi dictura sit catholica, nunquam tamen asseruit eam esse genuinam. Igitur licitum erit timere ne forte sit spuria. Rationes metuendi sunt. 1. Illa epistola fuisset ad Sergium scripta anno 652, et nunc anno 681 primum in lucem producta, ut examinetur an sit catholica. 2. Illa epistola nullum praefert indicium ex quo appareat quod exarata

sit in aliquo concilio (c). Auc'or significat se recenter evectum ad cathedram, et Sergio qua seniori suam fidem communicat, ab eoque erudiri expetit. Non est autem verosimile quod ad Sergium, qui tunc de fide modo suspectus erat, ita humiliter scripsisset Sophronius. 3. Stephanus episcopus Doriensis quidem a Sophronio Romam missus est, et ore ac scripto exposuit conamina Monothelitarum, attamen nullam videtur attulisse vel scivisse epistolam Sophronii synodicam (d). 4. Epistola Sophronii inscripta est uni Sergio, nullam continet notam quod directam fuerit Romam, quo tamen epistola synodica quam maxime mitti debuisset.

61. Tres alii libri a Macario editi praefleguntur. — Postquam praedicta synodica fuerat praefecta, et imperator et synodus dixerunt: Scientiam nunc relectorum synodicorum edocti sumus; dicant legati Romani an habeant adhuc alios SS. Patrum textus. Romani responderunt: Habemus adhuc alios, sed allati sufficient. » Tunc legati monuerunt imperatorem et synodum, quod in patriarchio Cplitano recondita sint adhuc alia scripta Macarii et Stephani pro una voluntate, et enixe rogarunt ut afferrentur et legerentur. « Georgius diaconus et chartophylax ab imperatore et synodo interrogatus est, an verum sit; affirmavit. Igitur jussus est illa scripta proferre; qui mox egressus et confestim reversus attulit duos Codices et quaternionem chartaceum, et dixit: Illi Codices, domine, et quaternio chartaceus, qui cum eis est, in domo imperiali, quae Philippici dicitur, inventi sunt in uno metato (e) iuris monasterii Christopoleos una cum aliis diversis Codicibus. Qui duo libri una cum quaternione chartaceo tam ex manus Stephani monachi proprietate quamque ex superscriptione eorum cognoscuntur Macarii et Stephani esse opuscula (f)... Antiochus notarius praeflegit quaternionem chartaceum... postea Codicem primum, cui titulus: *Sermo a Macario acclamatus Constantino imperatori*. Theophanes abbas ex Sicilia (ergo Latinus) narravit quod ille sermo a Macario missus fuerit et in Sardiniam et Romam et in alia loca (g). Imperator dixit: Nos quidem illum sermonem a Macario acce-

(a) Quinam fuerint illi Joannes, Sergius, Thomas, qui aetate Sophronii vixerunt et declarati fuerint haeretici, detegere non potui; sed nec Sophronius addidit quam haeresin illi docuerint.

(b) In genuinis Actis synodi v damnatio Origenis non legitur. Ita Halloixius (*In Libro: Origenes defensus*). Natalis (*Ad saec. III, diss. 16, § 2*) respondit, Acta illa esse mutilata; provocat ad supradictum Sophronii testimonium. Ast hoc ipsum est suspectum: a Sophronio catathematizatur duplex Origenes: quis a synodo v damnatus est? An Origenes? An Origenes alter, qui et Adamantius? Idem Natalis appellat ad hanc synodum vi et epistolam Leonis II confirmatoriam. Sed de hac vid. n. 93.

(c) Theophanes Graecus, qui oblit saeculo IX ineunte, refert: *Sophronius Ierosolymitanus, congregatis quibus praerat episcopis, Monothelitarum dogma condemnavit, Actaque synodica Sergio Cpliano et Joanni Romae episcopo transmisit*. Ast toto tempore quo Sophronius fuit patriarcha Ierosolymitanus, Romanam Ecclesiam gubernavit Honorius (*Vid. n. 9* et Bolland. in *Vita*

S. Sophronii, ad 11 Martii). Theophanes scriptor dicitur non exactus.

(d) Sophronius ad Sergium personaliter profectus fuerat, forsitan antequam fuit episcopus; postea jam patriarcha Stephanum direxit Romam. Theophanes forsitan ad hos Sophronii labores respexit.

(e) Miror quod legati S. Agathonis sciverint manuscripta Macarii ac Stephani ibidem esse recondita. Quis, quæso, ea illuc absconderat? Quis Romanis prodiderat? Imo cur Macarius ea non palam prodiderat sibi quam maxime faventia?

(f) Si ea quæ de inventis Honorii epistolis dicenda sunt, fuerint Actis interpolata, consequenter oriri potest suspicio has quas nunc tractamus ambages fuisse ideo ab interpolatore praemissas, ut fraus circa mox producendas et condemnandas Honorii papae epistolas minus adverteretur.

(g) Ex hoc sermone Actis inserta est sequens Macarii assertio: *Condemnaverunt et anathematizaverunt absolute omnes qui unam voluntatem Domini astruxerunt: eorum unus exstitit Honorius Romanus, qui*

pisce nescimus; chartulas autem quasdam obtulit nobis, quas usque hactenus nec relegimus (a), sed in futura actione proferemus... Nunc legatur alter Macarii Codex, cui titulus: *Sermo a Macario missus ad Lucam presbyterum et monachum in Africa...* Lectio diu duravit. Tunc ex his Macarii hæretici Codicibus extracta sunt sex fragmenta, quæ singula unam voluntatem astruebant. Insuper ex libris hæreticorum Themistii, Apollinarii, Anthimi fuerunt congestæ propositiones similiter unam voluntatem astruentes. Omnia hæc fragmenta actis conspiciuntur inserta.

62. *Imperator se subducit sessionibus futuris.* — In fine hujus actionis 11 imperator prænuntiavit se concilio non amplius adfuturum esse, duos patricios totidemque exconsules loco sui substituit futuros synodi præsides. Interim sequentes sessiones damnationem Honorii continentes in eodem trulli seu palatii imperialis loco, quo priores habitæ sunt.

65. *Actio 12. Chartæ et tres Codices ab imperatore missi.* — Actio 12 dicitur servata die 20 (b) Martii, indictione 9, etc. Præsentes nominantur episcopi Græci LXXXVI, Ecclesia Cplana vocatur magnisona et apostolica. « Primicerius notariorum dixit... Præ velostat Joannes gloriosissimus patricius et quæstor missus ab imperatore chartas quasdam deferens, et suggerimus ad quod videtur. Gloriosissimi iudices (ἀρχόντες) et sancta synodus dixerunt: Fiat lectio eorum quæ dudum gesta sunt. Et lecta sunt. Dixerunt: Ingrediatu'r Joannes quæstor. Et ingressus est. Joannes quæstor dixit: Imperator, cum de chartis, quas sibi a Macario traditas fuisse superiori die meministi, scrutatus esset, chartas et Codicillos, quos offero, eos mihi tradidit, iubens ea per me tradi vestræ sanctæ synodo, quæ ea debet examinare; et hoc vobis significat imperator, quod usque in hoc tempus ea non legerit, sed nec eorum quidem inscriptionem (c); ea autem invenerit inter præsentis Codicillos. Quos quidem Codicillos cum hujusmodi chartis, ut videris, misit omnes obsignatos. Iudices et synodus dixerunt: Chartæ et Codicilli a Joanne Quæstore prolati suscipiantur. Porrectæ sunt chartæ habentes sigillum ex cera exprimens monogrammon imperatoris, similiter autem et memorati Codices idem sigillum habentes (d)...

nam voluntatem manifestissime prædicavit. Verum hæc nuda Macarii assertio nihil probat; vel sequeretur, quod Honorius papa jam ante hanc synodum fuisset condemnatus et anathematizatus; utique non ab alio concilio generali, non a papa quodam. A quibus ergo? Interim si genuina, mirum valde quod Romani ad eam nihil responderint.

(a) Inter illas chartulas reperiendæ sunt epistolæ Honorii papæ. Interim patientia opus est, donec fasciculus evolvatur.

(b) In Græco legitur 22.

(c) Imperator qui alias avidus interfuit sessionibus præcedentibus, videtur hac vice parum fuisse curiosus. Porro cum chartas a Macario acceptas neque inspexerit, neque superscriptionem legerit, minus certus esse potuit has ipsas esse illas quas Macarius

64. *Prælegitur Codex primus.* — « Iudices et synodus dixerunt: Joannes Quæstor revertatur ad sua, præfatæ autem chartæ legantur. Notarius prælegit primum Codicem, cui titulus: *Sermo a Macario acclamatus Constantino imperatori.* Cumque parumper facta esset lectio, dixerunt: Is sermo in præcedenti actione jam lectus est (e), legatur chartula, quæ cum illo codice inventa est... Charta prælecta est secundum partem, et judicata non pertinere ad præsentem materiam. » Igitur

65. (*Codex secundus seu epistola Sergii ad Cyrum, ubi iterata mentio epistolarum Menæ ad Vigilium, et et Vigilii ad Augustos.*) — Secundus Codex est prælectus, in quo exstitit epistola Sergii patriarchæ Cplani ad Cyrum Phasidis episcopum sequentis tenoris: « Apparuit quidem nobis, etc. » In hac epistola Sergius dicitur fuisse interrogatus a Cyro an una vel duæ voluntates et operationes sint in Christo, et respondisse: « In conciliis de eo nihil definitum est, S. Cyrillus Alexandrinus in nonnullis suis scriptis dixit unam Christi operationem. Quin etiam Menas hujus regis civitatis archiepiscopus in oratione habita ad Vigilium papam similiter statuit unam esse Christi voluntatem et unam operationem... Curavimus ut dicta oratio transcriberetur, et jussimus eam tibi mitti cum his nostris litteris, etc., etc. (f).

« Finita lectione hujus epistolæ lecta est oratio Menæ Cplani ad Vigilium papam. Qua lecta iudices et synodus dixerunt: Supervacanea fuit lectio hujus orationis, quoniam ficta est et falsa, nec invenitur in registris (Cplanis) epistolarum a Mena scriptarum (g). Sed et in tertia actione inventum est quod libro primo Actorum synodi v assuti fuerint tres quaterniones falsi hanc orationem referentes. »

Ex eodem Codice prælectæ sunt duæ epistolæ Vigilii ad Justinianum et Augustam. « Iudices et synodus dixerunt: Illas jam in actione 3 declaravimus esse fictitias. » (Vid. n. 36, 37). Dein

66. (*Codex tertius exhibens epistolam Sergii ad Honorium de prima origine Monothelitarum.*) — Tertius Codex prælectus est sic habens: *Exemplum epistolæ (h) Sergii archiepiscopi Cplani ad Honorium papam Romæ.*

olim tradidit.

(d) Quanta sollicitudo ad fraudem vel evitandam vel committendam (Vid. n. 46 et 47, not.).

(e) Id est, de quo n. 61 dicitur quod missus fuerit Romam, in Sardiniam, etc.; ast modo nullibi exstat integer, ut examinari valeat.

(f) Si hæc epistola sit genuina, Sergius Cplanus videtur primus qui falsam Menæ epistolam publicavit (Vid. n. 48).

(g) Orationem Menæ anno 552 defuncti ut speriam Græci rejecerunt, quia illa anno 681 non restabat in registris Cplanis; nonne et æquum fuisset ut investigatum fuisset an ambæ Honorii epistolæ, ob quas is papa damnandus erat ut hæreticus, exstarent in archivis Romanis?

(h) Quod Sergius ad Honorium alioquam epistolam

« Ante aliquod tempus, quando expeditionem (a) A xandriae populus, universa fere *Aegyptus* et Thebais et Lybia et reliquæ provinciae *Aegyptiacae* nunc omnes unum facti sunt, convenerunt in caput de una Christi operatione (h). Cum hæc ita processerint, Sophronius monachus (qui nunc, ut ex sola auditione accepimus, electus fuit antistes Jerosolymitanorum (i), nondum enim ejus synodales (j) de more hucusque litteras accepimus), tunc Alexandriae apud Cyrum sanctissimum papam positus repugnavit capiti de una operatione. Cum autem Cyrus ei produxisset sanctos Patres unam operationem confessos, ac addidisset quod SS. Patres, ut plurimum animas lucrifacerent, sæpe numero aliquem fidei articulum dissimulassent (k), Sophronius hanc œconomiam nullatenus admisit. Igitur cum litteris B Cyri venit ad nos, de eo quoque unam apud nos habuit orationem, instans apud nos ut vox unius operationis ex dictis capitibus supprimeretur, quod nos durum existimavimus...; eum adhortati sumus, ut nobis proferret testimonia SS. Patrum duas operationes asserentium, quod penitus non valuit (l). Nos ut omnem contentionem supprimeremus, ad Cyrum scripsimus, ut postquam pacem cum hæreticis composuit ad Ecclesiam receptis, de cætero nulli concedat unam vel duas operationes proferre, propterea, quia vox unius operationis, licet adhibita sit a nonnullis SS. Patribus, est tamen nova et conturbat aliquos putantes eam proferri ad tollendas Christi naturas. Similiter duarum operationum vox multos offendit, utpote a nullo SS. Patrum usurpata ;

« Postquam autem parvo abhinc tempore (g) Cyrus patriarcha Alexandrinus pie et moderate est adhortatus eos qui Alexandriae diversis Eutychetis, Dioscori, Severi et Juliani, hæresibus dissidebant, ut ad catholicam accederent Ecclesiam; et post multas disputationes et labores, quos cum maxima prudentia et utilissima eo in negotio dispensatione suscepit, id quod studebat effecit... Universus Ale-

scripserit, certum est, sed dubitatur an hæc copia sit genuina? teste Bertio, l. xxvi, c. 11, n. 21, negavit Desirantius. Prima ratio dubitandi poterit esse, quia illa copia fuit deprompta ex Codice Macarii falsarii, licet dicatur collata cum alia copia ex patriarchio desumpta. Secunda quia varias enarrat circumstantias suspectas, ut ex decursu patebit. Interim ex illa copia hauserunt quotquot hucusque scripserunt de origine Monothelitarum.

(a) Hanc Pagias alligavit anno æ. v. 622.

(b) Majoris claritatis et brevitatis causa hic et alibi mutavi quædam verba, sed non sensum, ut conferenti patebit.

(c) Igitur Heraclius imperator fuisset primus Monothelitarum auctor; is tamen culpam in Sergium reject n. 14.

(d) Juxta S. Maximum mox citandum non Heraclius, non Paulus Monoculus, non Theodorus, sed Sergius videtur primus et precipuus auctor Monothelitarum.

(e) Istam orationem esse fictitiam edixit synodus n. 65. Sed et hæc Sergii epistola videtur suspecta n. 67.

(f) S. Maximus et Pyrrhus, dum, ut n. 11 et 18, disputarunt, hanc Sergii epistolam ignorasse videntur. Pyrrhus asseruit quod S. phronius, quia tempore inopportuno sermonem de operationibus excitaverit, prima scandalii occasio fuerit. Maximus respondit: Cum Sergius ad Theodorum Pharanitanum scripsit, misso etiam libello quem dicit esse Menæ, hortans eum ut quid sentiret de una voluntate et operatione aperiret; et rescripsit approbans: ubi tunc erat Sophronius? Aut cum ad Paulum Monoculum Severi sectatorem scripsit misso etiam ad eum libello Menæ et Theodori Pharanitani cum sua approbatione? Aut ubi erat, quando ad Georgium Arsam Paulianistam scripsit, rogans ut mittat sibi auctoritates de una opera-

tionem? Aut quando ad Cyrum Phasidis episcopum rescripsit de una operatione, ubi eo rogatus, misso etiam ad eum prædicto Menæ libello? Quid igitur? Postquam Sergius maximam partem Ecclesiae corruptit, si beatus Sophronius eum humiliter admonuit, ad vestigia ejus provolutus, per Christi passionem obtestatus rogaverit Sergium, ne vocem hæreticorum renovaret: fuit ne ipse auctor hujus scandalii? Ecce: S. Maximus et Pyrrhus nihil referunt de Heraclio; et Sergius (vel quisquis auctor est) Heraclium refert, tacetque de Theodoro Pharanitano; Heraclius autem totam culpam ita rejecit in Sergium ac si fatum Sergii epistolam in qua ipse Heraclius dicitur auctor, penitus ignoraverit.

(g) Auctor distantiam temporis nullibi determinavit.

(h) Non est verosimile quod universi Catholici in talem coadunationem pacifice consenserint. Insuper Lybia et *Aegyptus* et Alexandria erant viciniores Romæ quam Constantinopoli; si tanta mutatio per *Aegyptum* et Lybiam contigisset, illa immediate Romam perlata fuisset ad Honorium papam.

(i) Igitur hæc epistola fuisset data primo tempore quo Sophronius electus est ad episcopatum Jerosolymitanum, adeoque data non post annum 52. Cum hæc Sophronium singulariter attigerit, mirum est quod ab hoc vel Stephano ejus legato nullibi commemorata fuerit (Vid. n. 8 et 9).

(j) Synodica quæ nunc exstat Sophronii epistola videtur fictitia, licet satis catholica, n. 51.

(k) Id falsum esse docuit S. Maximus, n. 22 citatus. Solet adduci exemplum S. Basilii M.; ast hoc spurium est (Vid. Dissert. de S. Basilio M., n. 61, et 173-175).

(l) Si Sergius hæc vere scripserit, egregie mentitus est (Vid. n. 8).

ex qua insuper sequitur quod in Christo essent duae voluntates inter se contrariae (a), duo volentes contraria... Tandem Sophronius nobis promisit, quod nullam deinceps vellet movere quaestionem de una aut duabus operationibus (b), sed petiit a nobis epistolam scriptam, quam et illis ostendere posset, hanc (c) libenter dedimus, et cum ea abnavigavit Sophronius. Nuper autem imperator ex civitate Edessenorum (d) ad nos scripsit, ut sibi mitteremus sententias Patrum a Mena in oratione ad Vigilium citatas pro una operatione, quod et fecimus. Simul imperatorem monuimus quod de una et duabus operationibus scrutari non oporteat. Propter quae accepimus ab imperatore responsionem quae continet ea quae conveniunt ejus quae a Deo dirigitur serenitati (e). Necessarium duxi haec omnia sigillatim ad vestram beatitudinem referre per hanc epistolam quam ut legere velis rogamus, et supplere, si quid deesse deprehendatur (f) et nobis significare quae videbuntur. Dies et annus quibus epistola sit scripta non additur.

67. *Epistola Sergii ad Honorium videtur suspecta.* — Haec Sergii epistola quoad epilogum satis submissa est; nihilominus mihi videtur saltem quoad partem anteriorem suspecta ob varias notas jam sparsim insinuat. Ratio, quod copia illius epistolae lecta fuerit in codice aliquo per imperatorem anno 681 ad synodum sextam misso, non sufficit; nam in illo Codice quonque comprehensae fuerunt epistolae Menae ad Vigilium, Vigilii ad Justinianum, Vigilii ad Theodorum; et tamen has tres epistolas synodus binis vicibus pronuntiavit fictitias: ergo ille Codex non habet sufficientem auctoritatem. Imo quia praefata epistola Sergii ad Honorium ex illo suspecto Codice desumpta est et inserta Actis synodi sextae, vel hinc solum suspecta haberi poterit, nisi aliunde probetur genuina.

68. *Epistola Honorii ad Sergium responsoria.* — Item relectum est ex eodem Codice exemplar epistolae Honorii papae ad Sergium. Si ex Codice praelectum est exemplar epistolae Honorii, ergo hoc exemplar

(a) Voluntas Christi humana perfecte obediebat divinae, et huic subiciebat appetitum suum carnis, innocentis, quidem, sed naturaliter dolores averantis.

(b) Non est verosimile quod S. Sophronius id promiserit Sergio; igitur nec verosimile quod Sergius vivente Sophronio Romam perscripserit ista, de quorum falsitate facillime convinci potuisset.

(c) Haec, quantum mihi constat, nunquam producta est, nequidem a Stephano Sophronii legato, et in causa ista Romam profecto (Vid. n. 8).

(d) Heraclius Edessae moratus est anno 628; Sergius haec papae retulisset anno 632: quomodo ergo scribere potuit: *Nuper cum?* etc.

(e) Si dicatur totam historiam de his Codicibus fuisse Actis interpolatam, tunc epistola Sergii evadet adhuc magis suspecta.

(f) Quod Sergius fuerit Monothelita, constat aliunde signanter ex synodo Romana sub S. Martino I habita, in qua, secretario 3, praelecta est Sergii epistola ad Cyrum; alias ob praefatam epistolam, in qua Sergius se submittit iudicio Ecclesiae Romanae, damnari ut haereticus non debuisset.

non fuit nisi copia epistolae hucusque in originali nondum productae. Porro si epistola Sergii ad Honorium sit suspecta, id ipsum valebit de responsoria Honorii ad Sergium ex praefato suspecto Codice similiter producta. Videbimus in decursu quod ipsa synodus praefatis Codicibus hucusque plenam fidem non adhibuerit.

69. *Afferuntur epistolae originales Sergii et Honorii.* — «Judices et synodus dixerunt: Oportet ad nos afferri registra et scripta dogmatica Sergii sive ad Honorium, sive ad Cyrum, sive ad Sophronium .. et Honorii ad Sergium, reposita in bibliotheca hujus Patriarchii ad conferendum cum codicillis a Macario imperatori traditis et nunc lectis. Georgius bibliothecarius dixit: Vado protinus, et quaecunque invenire potero, mecum afferam. Item tres episcopi cum secretariis fuerunt missi ad Macarium interrogandum an duo libelli et chartaceus quaternio revera sint Macarii opuscula, et an tres Codices nunc praelecti revera a Macario traditi olim fuerint imperatori? Episcopi invenerunt Macarium in una cellula patriarchii; Macarius respondit: Duo libelli cum quaternione chartaceo sunt mea opuscula, et tres reliquos Codices (g) ego anno superiori tradideram imperatori. Episcopi satam Macarii responsionem renuntiaverunt synodo: Similiter Georgius diaconus et chartophylax ex bibliotheca patriarchii, quoscunque invenire potuit, attulit Codices sive regesta, in quibus continebantur epistolae Sergii, Honorii et Sophronii (h). » Igitur

70. *(Conferuntur litterae Sergii et epistola authentica Honorii.)* — «1º Ex Codice sive regesto diversarum epistolarum Sergii relecta est epistola Sergii ad Cyrum. Collata cum appendice Macarii, qui allatus fuerat per Joannem quaestorem; et convenit. 2º Ex alio Codice (i) praelecta est epistola Sergii ad Honorium Papam. Collata est cum Codice Macarii; et convenit. 3º Similiter prolata est a Georgio diacono et chartophylace epistola authentica Latina Honorii .. ad Sergium una cum ejus interpretatione (j) et collata (k) est eadem Latina epistola per Joannem

(g) Ex his Codicibus copia epistolae Honorii ad Sergium synodo primum innotuit; unde Macarius eam acceperit, non additur. Mox detegitur epistola Honorii etiam 20 ad Sergium. Interim haec nimiae ambages mihi augent suspicionem.

(h) Miror quod longissima Sophronii epistola etiam nunc in patriarchio Cplano fuerit inventa, cum n. 57 dictum sit quod haec a Sergio patriarcha Cplano non fuerit recepta.

(i) Cujus tituli is Codex fuerit, non legitur additum.

(j) Haec interpretatio fuisset idiomatis Graeci, quam tamen Honorius vel ejus secretarii non fecissent (Vid. n. 49). Epistola originalis fuisse Latina, quam linguam Patres non intellexisse dicuntur; hi tamen ad testimonium unius Joannis Portuensis, quod copia Graeca conveniat textui Latino, damnaverunt Honorium suum superiorem, et legati Agathonis papae ad omnia tacuissent? Credat Judaeus Apella. Ipsa insuper epistola, prout Actis inserta legitur, notas ad ulteriorem originis praefert (n. 23-25).

(k) An collatio facta fuerit cum interpretatione Graeca, an vero cum Codice Macarii, non satis clare

episcopum Portuensem legatum synodi Romanæ; et convenit. » De epistola Sophronii nihil refertur.

71. *Earum judicium differtur.* — « Judices dixerunt: Cum cognoverit synodus ea quæ nunc lecta sunt et collata, Sergii, Honorii et Sophronii (a), dicat quæ sibi videntur. Synodus respondit: De registris epistolarum scriptarum a Sergio, et authentica Honorii epistola, dein etiam de synodice Sophronii jam lectis altero die dicemus (b). »

72. *Actio 13. Epistola Honorii prima damnatur ut hæretica.* — Actio 13 (in qua Honorius papa primæ cond. mnatus esse dicitur) servata est die 28 Martii. Nominantur præsentibus episcopi Græci LXXIII; Ecclesia Cpliana vocatur magnisona et apostolica.

« Judices et synodus dixerunt: Relegantur Acta præterita; et lecta sunt. Judices monuerunt synodum, ut sententiam proferret in antecedentibus promissam. Synodus dixit: Examinavimus Sergii epistolas ad Cyrum et Honorium, similiter et Honorii ad Sergium responsoriam... eas ut hæreticas rejicimus. Quorum autem impii aversamur dogmata, eorum etiam nomina ex sancta Dei Ecclesia esse ejicienda statuimus, nempe Sergii Cpliani, Cyri Alexandrini, Pyrrhi, Pauli, et Petri Cplianorum, deinde Theodori quoque Pharanitani, quarum omnium personarum meministi Agatho in sua suggestione et ejecit, ut qui sensissent contra orthodoxam nostram fidem, quos etiam decernimus subijci anathemati. Præter hos autem et Honorium, etc., s. ut n. seq.

Ecce manifeste innuitur quod S. Agatho Honorium anathemati non subjecerit, neque Græcis denuntiaverit inquirendum vel condemnandum.

73. *Honorius papa damnatur ut hæreticus. An adferat causa sufficiens damnandi Honorium?* — « Præter hos autem ab Ecclesia simul ejicit et anathemate feriri censemus Honorium papam; propterea quod nos invenimus per scripta ab ipso ad Sergium facta (c) cum Sergii sententiam esse secutum in omnibus... synodicas Sophronii tanquam orthodoxas judicavimus. »

Ex his iterum patet: 1º quod Honorius eo usque a nemine condemnatus fuerit vel ut hæreticus, vel ut fautor hæreseos. 2º Quod epistola Honorii, ob quam is anathematizatus est, nunc primum quasi casu inventa fuerit; ergo ultra XL annis latuerit. Dum ante XL annos murmur quorundam Græcorum contra Honorium exoriri cœperat, Joannes IV papa, datis ad imperatorem litteris, propugnavit in exprimitur. Porro ipsa epistola Latina cum interpretatione Græca et Codice Macarii postea jussu hujus concilii combusta fuit (n. 74, 76).

(a) Quod epistola Sophronii fuerit collata, is qui hæc Acta conscripsit, non meminit; interim illa iurabitur catholica n. 73.

(b) Tunc adnectitur: quod judices ab imperatore jussi interrogaverint synodum an Macarius, si resipiscat, restitui valeat gradui pristino: synodus responderit negative; item quod episcopi sedi Antiochenæ subjecti petierint ut novus Antiochæ antistes eligeretur, quæ electio similiter dilata in sessionem sequentem.

(c) Illicque non nisi prima Honorii ad Sergium

epistola Honorii nihil hæretici fuisse assertum. Cur, quæso, nullus patriarcharum subsecutorum epistolam Honorii unquam produxit, aut ad eam provocavit? Quando producta sunt opuscula Macarii patriarchæ Cpliani, is prius interrogatus est num illa opuscula essent sua; quanto magis Honorius papa interrogari vel sufficienter convinci debuisset, quod esset verus auctor falsæ epistolæ in hac synodo productæ.

Ast dicit aliquis: Papa jam defunctus erat, hinc interrogari non poterat. Resp.: Ergo nec condemnari debuisset, præsertim cum jam olim absolutus Lærit. *Replicabit* alius: Joannes episcopus Portuensis authenticam Honorii epistolam Latinam contulit, n. 70. Verum Resp.: Undenam constat epistolam illam Latinam, quæ ex patriarchio Cpliano, ut dicitur, fuit deprompta et Joanni ostensa, fuisse authenticam? Sed fuerit authentica; judices, tamen ut supponitur, eam non intellexerunt: unus Joannes testatus est, illam Latinam convenire cum copia in Græcum translata; hancque copiam Græcam fuisse hæreticam permittamus; sed an unus testis sufficit ad condemnandum papam? defunctum? olim absolutum? Quid, quæso, testatus est Portuensis? An quod epistola Latina convenerit cum Græca interpretatione? vel cum Codice Macarii falsarii? Cum ex patriarchio Cpliano jam plurima alia fœcilia fuerint producta, quomodo Honorius jam mortuus damnari potuit idem quia in illo patriarchio inventa fuit epistola sub illius nomine ante XL annos scripta, continens sententiam hæresi faventem (d)? Quomodo contigit, quod legati S. Agathonis papæ in talem damnationem consenserint, cum ipse in iuncium fuerat ut nullam permitterent innovationem?

74. *Causa Pyrrhi, Pauli et Petri denuo examinatur.* — Post condemnatum Honorium judices rogarunt synodum, ut in patriarchio investigetur an ibi præter epistolas Sergii, Honorii et Sophronii, restent scripta Pyrrhi, Pauli, Petri Cplianorum, Cyri Alexandrini et Theodori Pharanitani, quæ similiter essent examinanda (e). Synodus existimavit hoc esse supervacaneum, cum horum doctrina hæretica omnibus manifesta sit, et Agatho papa aperte ostenderit quod eadem senserint quæ Sergius, qui cœpit (f) novam vocem inducere in Ecclesiam. Judices institerunt pro novo et accurato examine. Georgius Bibliothecarius ivit, quæsit, rediit et dixit: « Inveni epistolam Cyri qua episcopi Phasidis ad Sergium Cplianum ante LVI annos indictione 14 scrip-
epistola innotuit; ob hanc igitur, non vero propter secundam Honorius fuisset damnatus.

(d) Multi auctores defendunt in neutra Honorii epistola sensum contineri certo hæreticum; ergo Honorius papa innocens a concilio generali condemnatus est ut hæreticus. Malo dicere Acta seu historiam hujus concilii magna ex parte fuisse interpolatam, licet difficile sit singula spuria discernere a genuinis.

(e) Idem retulerunt responsum imperatoris, ut episcopi suffraganei et clerici sedis Antiochenæ more solito eligant novum patriarcham imperatori præsentandum.

(f) Hæc consentiunt dictis S. Maximi asserentis Sergium fuisse primum erroris promotorem.

ptam; alteram Cyri qua patriarchæ Alexandrini A ad eundem Sergium una cum exemplaribus factæ unionis inter Theodosianos et Cyrum; epistolam Theodori Pharanitani ad Sergium Arsenoitam et alios ejusdem Theodori libros diversos; similiter et interpretationes diversorum paternorum testimoniorum. Exeussi vero ex hac bibliotheca alios sex libros habentes scripta Pyrrhi Cpliani, secundum plurimam partem propria Pyrrhi manu exarata. Similiter protuli regestum diversarum epistolarum Pauli Cpliani ad Theodorum papam et tres Pauli prosphoneticos, id est acclamatorios tomos ad Constantem imperatorem. Ad hæc et Petri, qui post Paulum evectus est ad patriarchatum hujus urbis; similiter regestum diversarum epistolarum, in quo est ejusdem epistola dogmatica ad Vitalianum papam. Synodus dixit: Omnia per ordinem relegantur. » Antiochus notarius prælegit duas epistolas Cyri ad Sergium et exemplar factæ unionis (a). Deinde prælegit Codicem Theodori Pharanitani ad Sergium Arsenoitam, ac ex uno sermone 5 diversa fragmenta unam operationem asserentia, et ex alio ejusdem sermone alia sex fragmenta. Idem prælegit fragmentum ex tomo Pyrrhi dogmatico: ac aliud fragmentum ex epistola Pauli Cpliani ad Theodorum papam (b). Item prælecta est epistola Petri Cpliani ad Vitalianum papam. Dumque prælegeretur eadem epistola habens diversas Patrum sententias, legati S. Agathonis dixerunt: « Sententiam Patrum in hac quæ nunc relegitur Petri epistola productæ sunt truncatæ ab eodem Petro ad probandum unam operationem. Judices et synodus dixerunt: Sententiæ Patrum truncatæ sunt, lectio epistolæ ulterior non succedat. Synodus addidit: Agatho papa recte et juste in sua suggestione expulit Pyrrhum, Paulum et Petrum patriarchas hujus urbis (c), et Theodorum Pharanitanum et Cyrum Alexandrinum. Nos quoque eos in sacris diptychis ejici et anathemate subijci statuimus, et eorum scripta tanquam impietatis plena abumiatur et pronuntiamus ea debere aholeri (d). »

75. *Eorum successores judicantur catholici, et collocantur in diptycha.* — « Judices ulterius institerunt ut etiam proferrentur epistolæ posteriorum patriarcharum Cplianorum, nempe Thomæ, Joannis et Constantini (e). Georgius chartophylax dixit: Codex, sive regestum, in quo continentur exemplaria synodi-

(a) Hæc integra Actis inserta sunt, quæ brevitas rau-omitto, ne lectoribus nimium augeatur tedium. Magna sane patientia opus fuit his qui integra Acta ex Græco transtulerunt in Latinum. Exstant duæ diversæ Editiones Latinæ; an propter Honorium?

(b) Etiam hæc fragmenta Actis inserta sunt.

(c) Sergius tam in Græca quam in Latinis Editionibus est prætermisus, utique quia jam damnatus cum Honorio (n. 72).

(d) Interim jam Actis inserta fuere per totum orbem publicandis.

(e) Constantino successerat Theodorus, n. 28 laudatus; is paulo ante hanc synodum fuerat depositus, sed anno 682 restitutus est; in Actis tantum semel refertur, sed ut fabarius (n. 77). Epistola hujus Theodori ad Vnum papam non fuit producta.

corum quæ facta sunt a Thoma, Joanne et Constantino, sunt hic apud me; cum his et authentica synodica bullata, quæ facta sunt a Thoma Cpliano ad Vitalianum papam, quæ etiam volens ad eum dirigere, propter Saracenorum incursum assidue imminentem, ut nostis, et obsessionem quæ facta est per biennium (f), quo gessit episcopatum, non valuit dirigere. Quæsi autem libellos a diversis episcopis factos de una voluntate, et eos seposui in bibliotheca, ut vobis exhibeantur. Judices et synodus dixerunt: Litteræ synodales Thomæ, Joannis et Constantini, legantur nobis omnibus audientibus. Agatho lector et notarius sanctissimi patriarchæ Cpliani accepit authenticam scriptum synodale Thomæ bullatum; bullaque, quæ ei erat imposita, coram omnibus ablata, sic legit: *Sanctissimo fratri Vitaliano Thomas indignus...* Quod quidem synodale fuit collatum cum registro allato per Georgium Bibliothecarium. Et convenit citra ullum defectum a principio usque ad finem. Præterea lectæ sunt synodales Joannis... et Constantini. His ergo ab initio usque ad finem lectis, synodus dixit: Invenimus Thomam, Joannem et Constantinum nihil sensitisse aut scripsisse contrarium rectæ fidei (g)... Hi ergo referantur in sacra diptycha... Georgius autem Bibliothecarius libellos a diversis scriptos tempore Sergii, Pyrrhi, Pauli et Petri factos statim ad nos adducat. »

76. *Epistola secunda Honorii invenitur, et comburitur.* — « Cum paulisper excessisset Georgius et paulo post reversus esset, diversas chartas afferens dixit: Omnes libellos..... et chartas, quæ pertinent ad præsentem dogmaticam motionem, afferro, in quibus inventa est etiam altera epistola Latina Honorii papæ cum ejus interpretatione. Afferro etiam diversas alias dogmaticas signanter Pyrrhi Cpliani ad Joannem papam. » Ex hac Honorii epistola duo duntaxat fragmenta fuerunt prælecta, ut n. 26 indicatum fuit. Tandem tota (h) et reliqua omnia tanquam pernicioosa igni tradita sunt et combusta, ut n. 5.

Hucusque ignotum fuerat quod papa Honorius duas ad Sergium epistolas in eadem causa perscripserit; hæc Græci stante hac synodo primum detexerunt originales, propter primam Honorium papam modo defunctum condemnant ut hæreticum, abijciunt ab Ecclesia; quo facto, litteras originales comburant, et copias inserunt Actis. Quis non stupeat

(f) Hanc obsidionem (vel biennem incursionem) nemo alius historicorum novit. (Vid. n. 27). Interim si hæc Acta non essent aliunde suspecta, illam obsidionem utique credere deberemus ob assertum Georgii coram plena synodo testimonium.

(g) Synodus exegerat juramentum super libro Evangeliorum præstandum a bibliothecario, quod is nullas litteras prædictorum patriarcharum hæreticas occultaverit. Georgius ita juravit: *Per has sanctas Scripturas et Deum, qui per ipsas locutus est, diligentissime perscrutatus non inveni libellos ab illis factos et traditos dictis tribus patriarchis Thomæ, Joanni et Constantino de una voluntate et operatione.* Aliud juramentum vid. n. 77.

(h) Quod hæc secunda Honorii epistola fuerit et lata, vel ab aliquo Latino recognita, non additur.

hunc procedendi modum? Cur epistolæ originales (si in patriarchio fuissent reconditæ ut prius) fuissent magis perniciosæ quam earum transumpta Actis inserta et nunc ubivis publicata? Insuper in hoc casu maxime extraordinario et prorsus singulari (quo papa defunctus a Græcis damnatur ut hæreticus) oportuisset originales litteras quam sollicitissime asservare, ut papæ Agathoni vel etiam imperatori protine absentis, si hi damnationi subscribere postea recusassent, ipsæ originales Honorii epistolæ ostendi potuissent.

77. *Actio 14. Quod Menæ et Vigilii papæ epistolæ fuerint fictitiæ, iterato confirmatur. Patriarchæ Paulus, Theodorus Cpliani et Macarius dicuntur falsasse synodum quintam.* — Actio 14 dicitur servata die 5 Aprilis, indictione 9. Theophanes (a) novus patriarcha Antiochenus et LXXXVII alii episcopi Græci nominantur. « Judices et synodus dixerunt: Fiat lectio eorum quæ jam sunt acta. Et lecta sunt. Dein jussurunt ut Georgius bibliothecarius iterato ex patriarchio proferret duos libros membranaceos et alterum chartaceum, ex quibus actione 3 et 12 prælectæ fuerant litteræ Menæ ad Vigilium papam et Vigilii ad Augustos. Georgius jussus est jurare quod interea circa illos libros nihil mutatum fuerit; juravit, insuper retulit quod nunc quoque alium Codicem chartaceum invenerit, in quo Acta synodi v descripta fuerint. Tunc libri primo dicti denuo diligenter considerati, examinati, collati cum chartaceo noviter invento, aliisque Codicibus antiquis Acta synodi v continentibus, et iterato deprehensum est, quod litteræ Menæ ad Vigilium et Vigilii ad Augustos fuerint fictitiæ, præfatis libris per alienam manum insertæ, et sic tandem illæ litteræ anathemati subiectæ (b). »

Instituto ulteriori examine, detectum est quod plura alia exemplaria synodum v exhibentia, quæ extra patriarchium existerant, fuerint simili modo falsata, et quidem exemplaria Græca fuerant adulterata auctoribus patriarchis Theodoro (c) Cpliano et Macario Antiocheno, Latina vero promovente Paulo

A patriarcha Cpliano Monothelitis (d). Synodus exclamavit: « Anathema libello Menæ ad Vigilium, anathema duabus epistolis Vigilii ad Justinianum et Theodorum, anathema his qui falsaverunt Acta synodi v (e). »

78. *Actio 15. Polychronius Monothelita mortuum suscitare conatur, excommunicatur.* — Actio 15 dicitur (tam in Græco quam Latino) servata anno Constantini 28, Heraclii et Tiberii 22, die 26 Aprilis (f). Polychronius, monachus et inveteratus Monothelita, in concilium admissus est, promisit (g) quod in virtute fidei suæ de una voluntate resuscitaturus esset mortuum; chartam a se scriptam posuit super cadaver in loco publico in feretro argenteo expositum, per plures horas mortuo inusurravit, sed ille non revixit. Igitur populus exclamavit: *Novo Simoni anathema.* Dein Polychronius a synodo adinonitus ad resipiscendum, cum pertinax permanserit, depositus est et anathematizatus.

79. *Actio 16. Constantinus Monothelita damnatur, excommunicatur.* — Actio 16 fuit anno Constantini 28, post consulatum ejus 13, Heraclii et Tiberii 23, 9 Augusti (h), indictione 9. Vicarius episcopi Ravenatensis, et episcopus Thessalonicensis, qui hucusque semper sederunt post episcopos legatos synodi Romanæ, hos nunc immediate præcedunt, et nominantur præter legatos Romanos et patriarchas. Episcopi Græci cxxi. Quod Acta præterita fuerint prælecta, non refertur. Quidam presbyter Apameensis ex Syria, Constantinus nomine, sese synodo sistit, ad pacem cum Monothelitis ineundam hortatur, duas in Christo voluntates negat; cum monitus non resipuerit, excommunicatur.

80. *Honorius iterato damnatur.* — « Tunc Georgius patriarcha Cplianus proposuit: Ego et quidam pauci qui sub sede mea sunt episcopi rogamus ut, si possibile est, nominatim non anathematizentur personæ in exclamationibus, id est Sergius, Pyrrhus, Paulus et Petrus (i). Synodus dixit: qui semel sunt condemnati et jam dudum ejecti de sacris diptychis... oportet nominatim quoque anathematizari in accla-

(a) Theophanius appellatus est a Beda (n. 110).

(b) Tantam cautelam in causa Honorii non adhibuerunt (Vid. n. 76 et 63, not.).

(c) Hoc tantum loco comparet Theodorus patriarcha Cplianus, et quidem ut falsarius; si talis fuerit, mirandum quod anno 682 ad cathedram patriarchalem iterato fuerit receptus. Imo is Theodorus a Græcis orthodoxis collitur ut sanctus (Vid. Bolland., *dissert. præv. ad tom I mensis Augusti*).

(d) Si admittamus quod Acta synodi vi, quæ nunc habemus, vitiosa non fuerint, adeoque quod Honorius revera ob suas epistolas in ea productas fuerit damnatus, tunc exoritur suspicio an non aliquis præfatorum patriarcharum dictas Honorii litteras vel composuerit vel falsaverit, illasque fictitias reposuerit in bibliotheca Cpliana.

(e) Si Acta synodi v Græca et Latina fuerint falsata asserente synodo vi, non facio injuriam Patribus in synodo vi congregatis, si timeam, ne et eorum Acta etiam hæc ipsa fuerint postea ab aliis malevolis corrupta.

(f) Juxta Anastasium, n. 81 citandum, synodus

sexta fuit absoluta anno 681 ante Pascha; ergo non protracta usque ad 26 Aprilis; cæterum, quod aliquis Polychronius in illa synodo fuerit damnatus, etiam Beda retulit, n. 110 videndus.

(g) Idem dixit: *Quod si hoc anno audires fuisset, passi non essemus quæ passi sumus in bello Bulgaris.* Nullus scriptor meminit quod anno 680 bellum fuerit in imperio Romano.

(h) Igitur hæc actio a præcedenti distat in mensibus. Porro Pagius (*Ad an. 668 et in Diss. hypatica de Consulibus*) ex istis notis chronologicis deduxit quod Constantinus anno 634, Heraclius et Tiberius anno 659 ante 9 Augusti a patre Constante, qui obiit anno 658, declarati fuerint Cæsares. Ast Ven. Beda, Nicephorus, Theophanes alique docent Constantinum Pogonatum, qui obiit anno 685, imperasse annis xvii; ergo illi annos Constantini numerarunt a morte Constantis. Insuper adest aliqua difficultas circa consulatum qui per se incipit ab 1 Januarii.

(i) Pro Honorio, ne damnaretur, nullus intercessisset

nationibus... Universi (a) exclamaverunt anathema hæreticis Theodoro Pharanitano, Sergio, Cyro, Honorio (b), Pyrrho, Paulo, Petro, Macario, Stephano, Polychronio, Apargio (c) Pargensi. Synodus dixit: sufficiunt hæc (d); in sequenti synodali ter statuerimus definitionem fidei. »

81. Anastasii Bibliothecarii relatio de synodo sexta. — Hic ex Baronio (Ad annum 681) monendum censui. Anastasius Bibliothecarius (*In Agathone*) de hac synodo v. agens plura prætermisit, dum sex tantum in ea rethlit actiones. Synodum ante Pascha anno 681 absolutam indicavit, nihilque prodidit de actionibus in quibus condemnatio Honorii nunc legitur. Postquam damnationem hæreticorum ibidem factam retulit, addidit sequentia: *Deinde abstulerunt de dyptichis Ecclesiarum nomina patriarcharum, vel eorum picturas de Ecclesia, aut de foribus ejus, aut ubi esse poterant, auferentes, id est Cyri, Sergii, Pyrrhi, nec non Petri.* Nihil additur de Honorio, cujus epitaphia permanserunt n. 4. Addidit Albanasius quod Joannes episcopus Portuensis Dominica in Albis in templo Sophiæ ad lætitiæ populi vel concilii missam publicam curam imperatorem et patriarcha celebravit Latine, et omnes unanimes in laudes et victorias piissimorum imperatorum idem Latinis vocibus exclamarunt (e). Anastasius nec retulit historiam, quod synodus cum Polychronio conditionem interit de moruo resuscitando, n. 78 indicatam. Quandonam hæc synodus juxta Anastasium incoeperit, vid. n. 32.

82. Actio 17. *Decretum fidei editur.* — Actio 17 inscribitur: *Definitio orthodoxæ fidei facta in regia urbe temporibus Constantini imperatoris, servata anno Constantini 28, post consulatum ejus 13, Heraclii et Tiberii 23, 11 Septembris, indictione 10; episcopi Græci nominantur 86 (f). Definitio fidei dicitur prælecta, quæ ipsa tamen verbotenus refertur actione sequenti.*

83. Actio 18. *Alius sedendi ordo. Decretum fidei, in quo Honorius papa damnatur, et Petri successores extolluntur.* — Actio 18 dicitur habita die 16 Septembris, anno imperatoris Constantini, qui iterum personaliter adfuisse dicitur, 28; Heraclii et Tiberii 23 (g), indictione 10. Ordo sedendi et subscribendi non parum turbatus est, nempe referuntur: 1º legati Agathonis; 2º patriarchæ Cplianus, Alexandrinus, Antiochenus, Jerusalemitanus; 3º episcopus Thesalonicensis, legatus ex Cypro, et legatus Ravenna-

tensis; 4º Joannes episcopus Portuensis legatus synodi Romanæ; 5º duo episcopi unus Corintho, ex Creta alter; 6º duo episcopi Latini legati synodi Romanæ; 7º reliqui episcopi. Ecclesia Cpliana vocatur magna et apostolica.

Prælectum est decretum synodi, in quo Patres profitentur se sequi v. synodos œcumenicas, recitant symbola fidei Nicænum et Cplianum, tunc addunt: « Sufficiebant quidem hæc... sed diabolus, cum nunc invenisset apta suæ voluntati instrumenta... Theodorum Pharanitanum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, qui fuerant antisites hujus regis civitatis, et præterea Honorium, qui fuit papa Romæ veteris (h), Cyrum qui fuit episcopus Alexandriæ, et Macarium qui fuit proximæ antistes Antiochiæ, et Stephanum hujus discipulum; non cessavit per ipsos in Ecclesia suscitare erroris scandala unius voluntatis et operationis in duabus naturis Christi Dei nostri... seminans hæresin (i) Apollinarianam... Hæc sancta et œcumenica synodus fideliter suscipit et supinis manibus amplectitur sanctissimi et beatissimi papæ Agathonis suggestionem, qui nominatim eiecit eos (j) qui prædicarunt et docuerunt, ut prius est ostensum, unam voluntatem Christi... Similiter etiam admittit alteram suggestionem synodalem 125 episcoporum sub eodem sanctissimo et beatissimo papa congregatorum, etc., etc. »

Subscriperunt Patres CLXXIV (k), primo loco tres legati Agathonis papæ: *subscripti*; tunc reliqui ordine, quo supra: *definiens subscripsi*. Legatus Jerusalemitanus suam Ecclesiam appellat apostolicam. Abbates non subscriperunt.

84. *Clausula Honorium concernens videtur interpolata.* — Præfatam fidei professionem esse genuinam credo, præter periocham de Honorio, quam interpolatam esse censeo; si enim sancta synodus supinis manibus amplexa fuerit suggestionem Agathonis, si Agatho papa expresse prohibuerit, ne suæ suggestioni aliquid adderetur, quomodo, quæso, hæc erga papam obsequentissimam synodus ausa fuisset, inter anathematizatos in decreto fidei recensere Honorium papam Romanum, quem Agatho non nominaverat, imo positive excluserat docendo quod nullus suorum prædecessorum in fide erraverit? Quem Joannes IV papa et S. Maximus semper catholicum fuisse invicte demonstraverant?

Porro si periocha de Honorio fuerit hoc loco in-

(a) Ergo et legati ab Agathone papa et synodo Romana missi exclamassent: *Anathema Honorio.*

(b) Si condemnatio Honorii alibi fuerit interpolata, illius nomen hoc loco quam facilius interseri potuit.

(c) Qualis fuerit ille Apargius, non invenio.

(d) In hac actione non occurrunt ampla gesta notatu digna.

(e) De hac missa quoque testatus est Beda, n. 110 citandus.

(f) In actione præcedenti, in qua Honorius damnatus est, leguntur episcopi CXL.

(g) Hoc anno Constantinus imp. fratres suos Heraclium et Tiberium ab imperii dignitate removit

Baronius et Pagius putant id contigisse post diem 16 Septembris, quia hac die fratres adhuc referuntur in Actis synodi vi. Verum hæc Acta non sunt indubitabilis fidei (Vid. n. 78, not.).

(h) Si hæc periocha omittatur, contextus minime turbabitur. Interim idem dici poterit de Cyro.

(i) Ergo juxta definitionem concilii diabolus per Honorium papam suscitavit hæresin.

(j) Inter eos quos nominatim eiecit S. Agatho, continentur Cyrus, Sergius, etc., sed non Honorius papa (Vid. n. 48).

(k) Juxta Bedam adfuerunt CL; sed in actione prima adfuisse vix L episcopi (Vid. n. 32 et 110).

interpola, supposititium censi debet quidquid A tes Cpliani, Ianper et Jyrum, qui fuit sacerdos Alexandrinus: et cum eis Honorium, qui fuit antistes Romanus, utpote qui eos in his fuit secutus (b). Super his præcipua ratione anathematizatus Macarius... et Stephanum... similiter autem et Polychronium sensu puerilem et delirum senem, qui profiteretur eos mortuos suscitaturum. Neque vero aliqui forte accusent sanctissimi papæ (Agathonis) divinum zelum et hanc synodum (c). Nos enim et illius (Agathonis) et ante nos et nobiscum ille apostolicas et paternas seculi sumus traditiones... summus autem nobis opem ferebat apostolorum princeps; illius enim imitatore et cathedræ successorem habuimus adhortantem et confirmantem (d). Tibi a Deo descriptam confessionem Roma vetus porrexit (e): lux dogmatum orta est ex Occidente, charta et atramentum cernebatur, et Petrus loquebatur per Agathonem. His quæ a nobis definita sunt signaculum tribue et imperialem ratihabitionem et firmitatem... Scito enim quod nihil falsius (f)... Gaude, nova Roma, Constantinopolis! Iustare, civitas Sion, cacumen orbis terrarum! Portæ inferi adversus tuum orthodoxum imperium (g) non prævalebunt. Subscripserunt CLIII Patres, inter quos primo loco comparent legati Agathonis papæ sub his verbis: *Huic prophanissimo deprecans subscripsi.*

Obijciat: In epistola Agathonis etiam non continentur Macarius, Stephanus, Polychronius, Constantinus, et nihilominus hi nominatim anathematizati sunt. *Resp.*: etiam hi proprio ore in hac synodo sexta suam hæresin primum fassi fuerant, igitur ab Agathone condemnari non potuerant. Causa Honorii controversa jam olim a Joanne papa IV decisa fuerat pro Honorio.

85. *Honorius iterato damnatur post subscriptiones.* — Post præfatas subscriptiones imperator dicitur interrogasse an decretum fuerit editum ex consensu omnium? et synodus exclamasse: « Omnes sic credimus... hæc est fides apostolorum... Theodoro Pharanitano anathema, Sergio et Honorio anathema, Pyrrho et Paulo anathema, Cyro et Petro anathema, Macario et Stephano et Polychronio (a) anathema. »

Hæc tota periculis, quod post præfatas subscriptiones imperator denuo interrogaverit; quod cuncti iterum exclamaverint: *Anathema Honorio*, etc., Actis originalibus non fuisse inserta, sed potius per alienam manum assuta mihi videtur. Sequitur

86. (*Sermo acclamatorius, in quo Honorius denuo damnatur.*) — *Sermo synodi acclamatorius, qui prophanisticus dicitur, ad imperatorem.* In illo multæ laudes et gratiæ acclamantur imperatori præsentī, quod hanc universalem synodum convocaverit secutus exempla Constantini M., Theodosii, Marciani et Justiniani; tandem additur: « Agathonis sanctissimi patris nostri et summi papæ dogmaticis litteris consentimus... Christus est homo perfectus... deus in Christo voluntates glorificamus... anathemati subijcimus Theodorum Pharanitanum, Sergium et Paulum, Pyrrhum simul et Petrum, qui fuerant antisti-

Interim S. Leo II papa dicitur eam misisse in Hispaniam (Vid. n. 94, 96, 97).

87. *An tota moles actorum missa ad quinque Ecclesias patriarchales?* — In Actis additur (h): « Synodus dixit: Petimus ab imperatore ut subscripta exempla decreti lecti (i) tradantur v sedibus patriarchalibus cum subsignatione imperatoria. Imperator dixit: Id pie efficiemus (j). »

« Sciendum quod, sicut promiserat imperator, exempla decreti a se subsignata præbuit quinque sedibus patriarchalibus: apostolicæ S. Petri seu Agathonis (k); apostolicæ magnæ Ecclesiæ Cpoli-

(a) Polychronius in decreto fidei, n. 83, nominatus non est; Constantinus, qui in Actis cum Polychronio anathematizatus legitur n. 79, hoc loco et in acclamatione n. seq. omittitur.

(b) Falsum est quod Honorius Pyrrhum, Paulum et Petrum, fuerit secutus; mortuus est enim dum Sergius adhuc vivebat: ergo antequam Pyrrhus, Paulus et Petrus innotuerant. Interim dici poterit, illam periclam totam esse interpolatam.

(c) Si Honorius fuerit damnatus, synodus (non vero Ag. tho papa) accusari posset.

(d) Si Honorium papam damnaverint, ut quid multum gloriantur quod Petri imitatore et cathedræ successorem habuerint adhortantem et confirmantem? Hunc in Honorio damnasent.

(e) Et sub Honorio papa hæresin a diabolo suggestam Roma vetus porrexit? Saltem pseudo-Bossuetus contendit Honorium in epistola ad Sergium locutum esse ex cathedra S. Petri (n. 38).

(f) En excusatio non petita! Si quis contenderit hanc periclam fuisse insertam ab eo qui damnationem Honorii intravit, non contradicam.

(g) Auctor epistolæ non videtur bonus propheta;

orthodoxiam Constantinopolis olim suppresserant illidem patriarchæ Eusebius, Eudoxius Ariani; Macedonius, Nestorius hæresiarchæ, et nuper Heraclius et Constantinus imperatores sub patriarchia Sergio, Pyrrho, Paulo, etc. Dominium temperale anno 1453 occuparunt Turcæ.

(h) Inseritur quoque quod post factam acclamationem ad recommendationem imperatoris Citonatus episcopus Ecclesiæ Calaritanæ in Sardinia ad synodum admissus fuerit. Et is Citonatus legitur ante factam acclamationem subscripsisse cum reliquis: *Definiens subscripsi.*

(i) Igitur solum decretum fidei n. 83 relatam fuisse transmissum Romam, et ad tres reliquas Ecclesias patriarchales, adeoque et solum a papa confirmatum, et a reliquis receptum, non vero tota moles Actorum, pro ut nunc exstant.

(j) Miror tamen quod Patres, inter quos erant legati Romani, tantum negotium commiserint imperatori utpote laico.

(k) Ob epistolas n. 91 et 92 allegandas contendunt Pagius et alii legatos Romanos diu ab imperatore, antequam Romam redierint, fuisse detentos.

tanæ (a); apostoli et sancti evangelistæ Marci Alexandriæ per Petrum presbyterium;... sedi Antiochenis sive Theopolitarum magnæ civitatis per Theophanem patriarcham; sedi Ierosolymitarum per Georgium monachum Sebastianum, qui postea fuit patriarcha Antiochenus (b). »

Hæ ultimæ expressiones : sciendum, quod imperator sicut promiserat præbuit, ... per Georgium, qui postea, etc., manifesto produnt auctorem, qui postea historiam præfati concilii conscripsit, vel postea ampliavit.

88. *Ex solis Actis Honorius non probatur damnatus.* — Ob hanc et alias notas criticas sparsim insinatas censeo Acta concilii, prout nunc exstant, non esse irrefragabilis auctoritatis, signanter non quoad historiam de Honorio papa in illis Actis damnato. Igitur, spectatis solis his Actis synodi sextæ, non satis constat quod Honorius papa litteras scripserit hæreticas, vel etiam propter has revera anathematizatus fuerit. Cum vero certum sit, quod in communione sanctæ Ecclesiæ obierit, et per x. annos post mortem in possessione integræ orthodoxi præsulis famæ perduraverit, ex illa possessione propter Acta tam suspecta (ut nihil dicam de iudiciis non competentibus) deturbari non debet. Imo et honori synodi sextæ consulitur, si Acta habeantur ut interpolata. Sed nunc videndum.

§ III. An ex illis quæ synodum vi subsequuta sunt probari valeat Honorium papam revera damnatum esse.

89. *Epistola synodi vi missa ad papam damnans Honorium.* — I. Primo loco memorandum est Exemplum litterarum missarum a sancta et œcumenica sexta synodo ad Agathonem papam.

Sanctum concilium beatissimo papæ (c) in Domino salutem. Maximi morbi maximis indigent auxiliis, ut scitis, beatissimi ! propterea Christus ostendit sapientem medicum vestram colendam sanctitatem... Præeunte nobis Constantino imperatore (d), errorem impietatis evertimus... Ipsos autem, qui circa fidem peccaverunt in matutinis extra castra atriorum Dei,

(a) Ecclesia Cpliana nullo titulo dici potest apostolica.

(b) Equidem in synodo Trullana, quæ dicitur anno 706 celebrata, subscripsisse legitur Georgius patriarcha Antiochenus; ast Ecclesia Antiochena pastore cecidit ab anno 702 ad 713 ob Saracenos ibidem dominatos (Vid. Bolland., tom. III Jul.).

(c) In decursu epistolæ Agathæ nunquam vocatur Pater. Ecclesia Ierosolymitana appellatur apostolica.

(d) In decreto fidei episcopi subscripserunt: Definitio; imperator loco ultimo secutus addidit: Consensimus et legimus.

(e) Qui epistolam concepit, alludit ad ps. c, 8, ubi dicitur: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ.

(f) S. Agathæ contra Honorium sane nihil pronuntiaverat.

(g) Decussit ut Græci Agathonem Romano simul perscripserint qualis fuerit ille Honorius.

(h) Auctor (qui Acta synodi vi corripit, et nomen Honorii papæ damnatis arcessit, vel alia ex odio, ut gratia inscribit) non potest de sua fraude non esse lætatus.

ut cum Davide dicam (e), anathematibus interfecimus secundum sententiam quæ sacris vestris litteris in eos prius (f) pronuntiata: Theodorum, inquam, Pharantham, Sergium, Honorium (g), Cyrum, Paulum, Pyrrhum et Petrum... Præter eos autem et Macarium, qui fuit episcopus Antiochenus, et Stephanum ejus discipulum, et Polychronium... Lapsus illorum non irrisimus, neque de illorum insania lætati exultavimus, neque propterea valde elati sumus (h). Non sic vos de his, o venerandum caput! didicimus. Nihil fecimus ex gratia et odio, sicut licet cognoscere ex Actis quæ missa sunt ad vestram beatitudinem (i). Deinde etiam per legatos a vestra sanctitate et synodo Romana missos, qui convenienter vestræ institutioni (j) decertarunt... universam, quæ cum vestra est beatitudine, fraternitatem plurimum salutamus. Georgius episcopus Cplianus subsignavi... Georgius apostolicæ sedis Ierosolymorum similiter subsignavi... Cilonatus insulæ Sardinie pro n. e. et synodo quæ sub me est similiter subsignavi. » Leguntur subscripsisse lvi episcopi, inter quos non comparent iii legati S. Agathonis. Dies et annus quibus epistola isthæc sit data desiderantur. Mihi videtur tota supposititia.

90. *Edictum publicum quo imperator confirmat synodum sextam et bis damnat Honorium.* — II. Edictum imperatoris Constantini propositum in tercio atrio (k) sanctissimæ et magnæ ecclesiæ prope anlam eius Dicymbala vocatur.

Est valde prolixum et dogmaticum, auctor se ipsum vocat imperatorem piissimum, in Jesu Christo Deo fidelem. Inter cætera ait: « Sacrilegi sacerdotes (l) Ecclesias perverse gubernarunt; sunt autem hi: Theodorus... Sergius... ad hæc et Honorius, qui fuit antiquæ Romæ papa, hujusmodi hæreticos confirmator, qui etiam sui exitit oppugnator. Similiter Pyrrhus et Paulus et Petrus hujus civitatis patriarchæ. Macarius... et Stephanus... et Polychronius... Verum nos eis qui ab origine pie ante nos regnarunt exæquare cupientes, zeloque rectæ fidei conflagrantes... universale concilium sanctum convocavi-

(i) Quia in fine synodi, n. 87, sollicite cantum est ut decretum fidei ab imperatore mitteretur Romam, non est verosimile quod synodus integram Actorum molem S. Agathonis transmissit, et nihilominus hæc Synodicam addiderit.

(j) Legati jussi fuerant nihil addere suggestionibus a papa et synodo Romana datis: quomodo ergo convenienter decertarunt, si consenserint in damnationem Honorii papæ? Aliud est de personis Macarii, Stephani et Polychronii (Vid. n. 84). Natalis ait: Facultas damnandi Honorium legatis quidem data non est palam in synodica, sed forsan commissa in mandatis privatis, ut in negotiis odiosis fieri solet. Siccirco S. Agathæ et synodus Romana non audebant palam defendere Honorium, pro quo palam decertarunt Joannes IV papa et S. Maximus?

(k) Auctor sollicite addidit locum quo edictum fuerit appensum; ast diem et annum quibus fuerit editum vel propositum, addere oblitus est.

(l) De suo parente (qui SS. Mariam papam, Maximum et alios, martyrio affecit) utique tacuit in hoc edicto.

mus (a)... Anathematizamus... novorum dogmatum A
hæresiarchas et defensores: Theodorum, inquam...
Sergium... præterea autem Honorium quoque papam
veteris Romæ, qui fuit cum eis in omnibus cohæreticus
et concurrens et confirmator hæresis; et Cyrum... Pyr-
rhunum, Paulum et Petrum, et præter eos Macarium...
Stephanum... et Polychronium... Si quis autem hoc
nostrum pium circumscribat edictum, episcopus,
clericus, monachus, deponentur, etc. »

De hoc edicto censeo ut n. 89. Accedit

91. (*Epistola Constantini Imp. ad Leonem II Pa-*
pam.) — III. *Epistola piissimi imperatoris Constantini*
ad Leonem... papam Romanum, missa per eos qui il-
lic directi erant a superstite Agathone (b). Missa 13
Decembris, indictione 10 (c). Locus non designatur
quo scripta sit hæc epistola. In ea auctor narrat
Leoni papæ quomodo synodum convocaverit, Aga-
thonis papæ suggestionem deprehenderit catholicam;
addidit: « tanquam ipsius divini Petri vocem Aga-
thonis epistolam admirati sumus... Solus Maca-
rius cum iis quos ad se attraxit defecit... Quid fu-
siori opus est narratione, quæ in Actis sigillatim
narrantur, ex quibus ad vos missis omnium quæ
fuerunt agitata vel minutissimam habebitis noti-
tiam... Decretum filiei a synodo editum nostro pio
edicto (d) confirmavimus (e)... Esto vir fortis et
strenuus et verbi romphæa accingere... sta firmus...
et ad omnem hæreticam auditionem excindendam
esto prompto et alaci animo, sicut etiam prius quo-
que Petrus judæici auditis sensum gladio percus-
sum abstulit... Rogamus vestram sacratissimam Cel-
situdinem, ut citra moram emittat apocrisiarium, ut
is degens in hac civitate (f) in omnibus negotiis ec-
clesiasticis repræsentet personam vestræ sanctitatis.
Vale, beatissime! et exurge ad orandum intensius
pro nostra potentia. Subscriptio pii imperatoris:
Deus te conservet ad multos annos, sanctissime et
beatissime Pater. »

Hæc epistola non meminit quidem Honorii, atla-

(a) Imperator episcopus ex auctoritate tantum pa-
triarchatibus convocavit (*Vid. n. 28 et 29*).

(b) Viri, qui ab Agathone missi fuerant, sunt Ro-
mani reversi, vel Agathone adhuc vivente, vel sal-
tem antequam novus papa ab imperatore agnitus
fuerit; nam Joannes episcopus Portuensis fuit unus
ex tribus episcopis qui Leonem II consecrarunt, ut
fatetur Pagius (*Ad an. 685, n. 4*).

(c) Indictione 10 in Decembri, seu anno 631,
adhuc vivebat S. Agatho papa, ut fatentur omnes,
etiam Pagius (*Ad an. 685, n. 5*), ubi contendit De-
cembrem errore librarium irrepisse, et epistolam
esse scriptam anno 682, alio mense quam Decem-
bri. Sed cur imperator usque in annum 632 distul-
set Romam mittere Acta synodi anno 681 circa Pa-
scha (vel saltem in Septembri) absolutæ?

Si dicas: Tota superscriptio videtur per manum
alienam assuta, *Resp.*: Tunc desunt locus, dies, an-
nus, quibus fata epistolæ data fuerit, imo et nomen
auctoris, qui eam compitaverit, nam ad calcem epi-
stolæ de his nihil additur.

(d) Hoc edictum censui supposititum (*Vid. n. 90*).

(e) Non placet doctrina P. Natalis (*Ad sæc. vii,*
diss. 2, prop. 2 obj.) respondentis: *Dogmatica pon-*
tificis decreta accedente Ecclesiæ consensu roboran-
tur, et (Prop. 3 obj.) audent: Constantinus im-

perator a Baronio rejecta est inter spurias, quo ad sty-
lum differt multum ab epistola n. 28 indicata.. As-
sentior Baronio. Sequitur

(92. *Epistola ejusdem aa synodum Romanam*).
— IV. *Epistola ejusdem pii imperatoris Constanti-*
ni aa synodum sedis apostolicæ Romæ, et missa
per eosdem synodales (g). Inscriptio: Omnibus sanctis
quæ ubicunque sunt synodis pertinentibus ad synodum
sedis apostolicæ.

Auctor hujus epistolæ laudat suggestionem synodi
Romanæ confectam sub Agathone, quem universa-
lem pastorem principem appellat; addit: « Tan-
quam ipsius divini Petri vocem Agathonis epistolam
admirati sumus. Nemo enim nisi unus Macarius cum
propriis discipulis defecit.. Qualiter cecidisti de
cælo, de sacerdotali culmine, o Lucifer! qui mane
oriebaris (h)... Definitionem hujus concilii imperium
nostrum per pia edicta confirmavit (i)... Valete, sa-
cratissimi præsules pietatis, et orate pro nostra po-
tentia. » In Editione Græca annus, dies et locus,
quibus hæc epistola fuerit data, non leguntur; at-
amen in una Editionum Latinarum additum est:
« Data x Kalendas Januarias, Constantinopoli, impe-
riali domo, piissimo, perpetuo Augusto Constantino
imperatore, anno 29, et post consulatum ejusdem
anno 13, indictione 10. »

Igitur hæc epistola, quæ similiter non meminit
Honorii, fuisset edita die 23 Decembris anno 681;
mihi videtur spuria ut prior n. præc. Sequitur

93. (*Epistola prima Leonis papæ confirmatoria prio-*
rum.) — V. *Epistola missa a sanctissimo papa*
Romano ad Constantinum imperatorem confirmans et
approbans quæ in Sancto et universali concilio vi gesta
et definita sunt (j).

Pontifex laudat imperatoris zelum et humilitatem,
qua sublimissimus princeps unam se de collegio
sacerdotum adnumerari concupierit: narrat quod
legati ab Agathone per 8 indictionem missi, p'r
perator synodum vi, cui interfuit, sua auctoritate
roboravit. Synodo sextæ primi subscripserunt legati
Agathonis; idem alii episcopi definientes, ultimo loco
imperator consentiens (*Vid. n. 83*).

(f) Hincmarus Rhemensis primam apocrisiario-
rum Constantinopoli originem repetit ex sæculo IV:
Apocrisiarii ministerium, inquit (Tom. II, pag. 206),
ex eo tempore sumpsit exordium, quando Constantinus
Magnus sedem suam in civitate sua, quæ antea Bizan-
tium vocabatur, ædificavit.

(g) Hic titulus: quod sit epistola ejusdem missa per
eosdem, alium auctorem quam imperatorem spirat.

(h) In hac et præcedenti epistolâ quoque inseritur
quod imperator a tota synodo rogatus Macarium et
hujus socios Romam miserit a papa puniendos. Hanc
historiam equidem non argo, sed illam in Actis sy-
nodi non adverti.

(i) De confirmatione synodi œcumenicæ per
edicta imperialia dixi n. 91. Insuper hæc confirma-
tio, quæ ab imperatore facta dicitur, denuo a papa
Leone II confirmabitur n. 93; et confirmatio papæ
Leonis, hoc rogante, confirmabitur a synodo quadam
particulari Hispanica, n. 94 et 100, et iterum ab
alio imperatore Justiniano II, n. 101. si omnia
forent genuina.

(j) Qui habet jus confirmandi et approbandi del-

nuper elapsam (a) 10 Indictionem, mense Julio (b), A Romam reversi cum Actis synod. libris et epistolis imperatoris. Papa addit: « Gestorum synodaliu aoriam recensentes, curiosaque diligentia singula quaeque gesta sunt flagitantes, eadem quae apostolicæ sedis legati narraverant scriptis consonantibus convenire reperimus (c)... Revera probavimus hanc sanctam synodum vi... nihil super statuta orthodoxæ fidei augmentem vel minuente... sed et hoc vere dignum Deoque gratissimum existit, quod apostolicæ prædicationis veritas per Augustissimæ vestræ pietatis edictum in toto orbe terrarum percerebit (d). Anathematizamus atque exsecramur omnes hæreses... Arium, Sabellium... Origenem, qui et Adamantius (e). Ditymum et Evagrium... pariterque anathematizamus novi erroris inventores, id est Theodorum Pharanitanum episcopum, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum Cpltanæ Ecclesiæ subessores magis quam præsul's, nec non et Honorium, qui hanc apostolicam Ecclesiam non apostolicæ traditionis doctrina illustravit, sed profana traditione immaculatam fidem subvertere conatus est... Similiter anathematizamus Macarium, Stephanum cum iis Polychronium, novum, ut vere dictum est, Simonem, qui mortuus suscitare pollicitus est... O sancta mater Ecclesia, exsurge!... Ecce filius tuus constantissimus princeps defensor tuus... vivit novus David constantissimus Augustorum... Ecclesiæ

nitionem a concilio generali editam, et ab imperatore (si ita placet) roboratam, nonne et habet jus examinandi et reprobandi? nonne ergo superior erit? Ergo definitio synodi vi non habuisset vim irrefragabilem, nisi confirmata fuerit a pontifice Romano.

(a) Hinc coniectandum foret quod hæc epistola scripta fuerit indictione 11, seu anno 685 post Julium, imo post statum, n. 42. Sed ut mox audiemus, dicitur scriptum in Maio; ergo fuisset edita anno 684. At Leo papa non scilicet ultrafineses x, dies xvii, consecratus die 17 Augusti, anno 682, defunctus 5 Julii, anno 683 (Vid. Pagi., ad an. 684, n. 2).

(b) Si currente mense Julio anno 682 reversi fuissent, ergo redierunt sede vacante (quam tamen circumstantiam epistola retinet) fuissentque in itinere a Decembri anni 681 usque ad Julium anni 682. Tantum Roma non distat Constantinopolis. Insuper verosimilius est quod legati, re feliciter peracta, n. 81, Romam reverti festinaverint.

(c) Anastasius Nicæmus (qui vixit post concilium Trullanum) retulit quod legati Romam revertentes in via a prædonibus fuerint spoliati, et amiserint Codicem authenticum Actorum synodi (Vid. Pagi., ad an. 686, n. 3). Verum auctor hujus epistolæ fatam spoliationem ignoravit, de qua et nullus pontificum conquestus fuisse legitur.

(d) Hæc Leo papa primis diebus quibus legati redierant Constantinopolim præscribere non potuisset. Insuper edictum est spurium (n. 92)

(e) Ille non nisi unicus Origenes damnatur (V. n. 50).

(f) Inter legatos Agathonis, qui concilio subserpserunt, vel in eo residerunt, nullus legitur Constantinus subdiaconus; sed tamen in epistola Agathonis, n. 38, indicata exteris papæ legatis adnumeratus conspicitur Constantinus subdiaconus; qui ergo dicendus est ad synodum non pervenisse, impeditus morte, morbo, vel alio modo.

(g) In eordio epistolæ dictum est indictionem 10 nuper esse elapsam.

A nunc principali præsidio muniuntur, quibus augusta vestra benignitas dominiis verbis Christum imitando pollicetur: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Latorem hujus Constantinum subdiaconum, qui nuper qua legatus Agathonis (A) interfuit synodo inibi celebratæ, clementer excipiat vestra regalis magnanimitas... Data nonis Maii, indictione (g) 10.

Igitur hæc epistola fuisset scripta anno 682, die 17 Maii, qua Leo II, satente etiam Pagio, nondum fuit papa. Item legati in Julio (h) dicuntur Romam reversi, et papa imperatori non respondisset nisi in Maio utique sequenti, quæ mora videtur nimia. His omnibus rite perpensis, dico cum Baronio: Fata Leonis papæ ad Constantinum epistola est fictitia (i).

B 94. *Epistola Leonis secunda ad episcopos Hispaniæ, in qua iterum damnatur Honorius.* — VI. Exstant quatuor aliæ epistolæ Leonis II in Hispaniam directæ (j), quæ singulæ respiciunt synodum vi, et expresse vel tacite confirmant quod Honorius papa damnatus fuerit. Adeo sollicitus fuisset Leo II in publicanda damnatione Honorii papæ! At Baronius (quem secuti sunt Frassenius, Widmannus, Binus et alii) jam olim ostendit, cunctas illas quatuor epistolas similiter esse spurias (k). Assentior Baronio; et ex singulis brevem exhibeo extractum. In epistola ad episcopos Hispaniæ Leo II papa invitat universos ut singuli subscribant synodo vi, quas Hispanorum subscriptio-

(h) Id admitti posset, si synodus dicatur abscuta fuisse in Paschate, ut n. 81.

(i) Apud Baronium (Ad an. 682) exstat sequens epistola ex monumentis Floriacensibus producta:

Agatho episcopus S. Edicto Viennensi archiepiscopo. Presbyter tuus Donatus in synodo, ubi centum pene episcopi residebant Romæ, nos de tua caritate letificavit, cui rem gestam apud Constantinopolim, sicut legati nostri detulerunt, sanctitati tuæ deferendam dedimus, ubi reperias Antiochenum episcopum (Macarium) pro errore suo damnatum. Hæc tu, frater beatissime, cum percurreris, omnibus Galliarum episcopis legenda et cavenda et tenenda trans mitte. Scias autem loco ejus Theophanum episcopum ordinatum. Data pridie Kalendas Martii, piissimo Constantino Augusto.

Si hæc simplex epistola sit genuina, scripta fuit anno 682, ultima Februarii. Ergo 1° hoc tempore legati jam fuerant reversi; 2° Romæ jam nova synodus c episcoporum fuisset celebrata; 3° antiochenus episcopus in synodo vi fuit damnationi subjectus, nisi Antiochenus: ergo non Honorius papa. Sergius vero et Pyrrhus, etc., jam damnati fuerant in synodo Romana n. 39 relata. 4° Papa nullam facit mentionem de sermone acclamatorio, de edicto imperatoris synodum confirmatorio. At, ut nihil diffitear, in historiis Gallorum, teste Pagio, nullus legitur Edictus, qui illo tempore fuerit episcopus Viennensis. An forsitan circa superscriptionem error irrepit? Substantia epistolæ nullam fraudem revolet. Equidem Anastasius Bibliothecarius scripsit Agathonem papam obiisse 10 Januarii, anno 682, sed Baronius putat loco Januarii legendum esse Junium. Insuper Anastasius vixit anno 680. Quidquid sit, hæc epistola opponi potest epistolis Leonis II, et aliis, quæ plures quam ista suppositionis notas præ se ferunt.

(j) Exstant integræ in collectione conciliorum generalium apud Labbæum, a Binio tamen et Harduino notatæ ut suspectæ.

(k) Verum est, hæc epistola non exstant nisi Latine; hinc pseudo-Bosuetus l. n. c. 26, exclamavit:

« Ihes tunc papa voluit deponere in ecclesia S. Petri Romana (a); refert: « Sciat vestra sinceritas quia in Cplana urbe Constantinus imperator episcopis totius mundi partibus congregatis (b), per nuper elapsedam (c) indictionem 9 universale sextum concilium celebravit, ad quod celebrandum ex praedecessoris nostri apostolicæ memorie Domini Agathonis papæ persona presbyteri diaconique directi sunt. De diversis autem conciliis huic sedi subiacentibus archiepiscopi sunt a nobis destinati (d)... Qui adversum apostolicæ traditionis puritatem perduellionas exstiterant, æterna condemnatione mulctati sunt, id est Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, Petrus Cplani (e) cum Honorio (f), qui flammam hæretici dogmatis, non, ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligendo consovit (g)... Et quia, quæque in dicto concilio gesta sunt, propter linguæ diversitatem (in Græco quippe conscripta sunt et necdum in Latinum translata), definitionem interim ejusdem concilii et acclamationem (quod prosphoneticus dicitur) totius concilii ad piissimum principem (h), pariterque edictum imperatoris in Latinam de Græco translatus per latorem præsentium Petrum regionarium et nostræ Ecclesiæ notarium... vestræ charitati direximus, etiam Acta totius concilii directuri, dum fuerint elimata transfusa (i); si hoc et vestra charitas deleatur (j). Ab omnibus episcopis subscriptiones in eadem definitione subnectantur... et per latorem præsentium Petram huc deferantur. »

In hac et sequentibus Leonis epistolis dies et an-

nus quibus editæ fuerint non conspiciuntur, imo nec refertur quod papa synodum confirmaverit.

95. *Epistola Leonis tertia ad Quiricium confirmatoria prioris.* — VII. Tertia Leonis II papæ inscripta est: *Dilectissimo fratri Quiricio.* « Significamus quod latorem præsentium Petrum... illuc properavimus destinare cum tractatoria ad omnes antistites etiam ad Christianissimum (Hispaniæ) regem, ad gloriosum comitem (k)... et definitionem concilii, quod per nuper elapsedam indictionem 9 in Cplana urbe celebratum est, acclamationem quoque episcoporum et edictum piissimi atque clementissimi imperatoris. »

96. *Epistola Leonis quarta ad Simplicium confirmatoria priorum.* — VIII. In epistola ad Simplicium (l) comitem... auctor ait: « Definitionem sexti concilii per 9 indictionem in Cplana urbe celebrati, et acclamationem universorum episcoporum (quæ et prosphoneticus dicitur) sed et edictum a piissimo Augusto nostro huc destinatum, vestris quoque provinciis innotescere per latorem præsentium Petrum... illuc dirigere maturavimus. »

97. *Epistola Leonis quinta, ad regem Hispaniæ confirmatoria priorum, et iterum damnata Honorium papam.* — IX. In epistola Leonis (m) ad Ervigium regem Hispaniæ... auctor ait: « Per 9 nuper elapsedam indictionem... Christianissimus imperator ad Agathonem papam scripta imperialia dirigens hortatus est (n) ut legatos dirigeret Constantinopolim, quitus adventantibus concilium congregavit... ubi omnes hæreticæ assertionis auctores condemnati sunt, id est Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus,

« Quia Græcus Leonis epistolas Latine scriptas conflixit? » *Hisp.*: an Græcus vel Latinus eas conflixerit, non determino; alias Constantinopoli et alibi inter Græcos exstebant viri linguæ Latine periti.

(a) Articulus de duabus in Christo voluntatibus inter Latinos nunquam fuerat impugnatus, et insuper jam in duobus conciliis Romanis sub SS. Martino et Agathone pontificibus per unanimitiam declaratus: ergo et in Hispania jam approbatus.

(b) Ex Africa, Germania, Gallia, Hispania, Anglia, nullus episcoporum adfuit; ex Ægypto unus dumtaxat presbyter nomine patriarchæ Alexandrini.

(c) Synodus vi, si Acta forent genuina, fuit celebrata per indictiones 9 et 10 (*Vid.* n. 82 et 83). Interim assentior fuisse absolutam indictione 9 (*Vid.* n. 81). At dum auctor epistolæ ait *per nuper elapsedam indictionem 9*, innuit se scribere indictione 10, quæ Leo nondum erat papa (*Vid.* n. 93, *not.*).

(d) Leo papa nullos destinavit ad synodum sextam; hæc enim absoluta est sub Agathone: ad eam nulli a Romanis missi sunt archiepiscopi, sed in illa nomine Agathonis papæ præsiderunt duo presbyteri et unus diaconus, nomine synodi Romanæ adfuerunt tres episcopi.

(e) Illi jam die damnati fuerant in conciliis Romanis, quæ Hispanos non possunt latuisse.

(f) Quantum non commoveri debuissent Hispani, qui hæcque nihil audierant de damnatione Honorii papæ oportuisset ut Leo illis historiam de fato pontifice exposuisset, præsertim cum Acta synodi iisdem non transmisserit.

(g) Inseritur quod Macarius, Stephanus et Polychronius, tanquam exules Constantinopoli Romam transportati fuerint, ut reatus sui opprobria recu-
(*Vid.* n. 92, *not.*).

(h) De hac acclamatione et edicto *vid.* n. 86 et 90.

(i) Hæc epistola in autumno fuisse scripta anno 685 (*Vid.* n. 100). Igitur eousque famosissima illa synodus vi, in qua papa Romanus anno 680 vel 681 fuit solemniter damnatus, latuisset Hispanos, imo tam parum curata a Romanis, ut necdum translata fuerit in linguam Latinam. Insuper anno 685 in autumno Leo II papa modo obierat.

(j) In Breviario Romano die 28 Julii legitur quod S. Leo II synodum sextam approbaverit, eamque in Latinum transtulerit. Si hoc ultimum sit verum, et hinc conjiciendum foret, quod Acta pro tunc multo minoris quam nunc sunt molis fuerint. Moles Actorum quæ nunc exstant est duplo amplior quam hæc mea integra dissertatio. Porro exstant duæ versiones Latine, et indicavi n. 41; neutra mihi videtur fides genuinus S. Leonis papæ, qui Ecclesiam gubernavit mensibus x, diebus xvii.

(k) Horum regis et comitis nomina in sequentibus epistolis primum exprimuuntur. De indictione nona nuper elapsedam dixi n. 93.

(l) In concilio Toletano xxi anno 685 celebrato leguntur subscripsisse comites xxi; sed inter hos non comparet Simplicius.

(m) Hæc Leonis epistola ab aliis tributa est Benedicto II, Leonis II successoris; mea opinione neutri adjudicanda est.

(n) Etiam hic locus arguit imposturam epistolæ; nam de convocando concilio imperator non ad Agathonem, sed ad Doum scripserat, indictione non 9, sed 6 (*Vid.* n. 28). S. Agathe in sua responsoria n. 38 indicata laudat epistolam imperatoris ad Doum datam, si ipse epistolam sibi inscriptam ab imperatore accepisset, ad hanc vel maxime respondere debuisset.

Sergius, Paulus, Pyrrhus et Petrus, quondam Cephalaeni praesules, et una cum eis Honorius Romanus, qui immaculatam traditionis regulam, quam a praedecessoribus accepit, maculari consensit... Definitionem proinde sancti concilii et acclamationem episcoporum (quod prosphonicus dicitur) ad imperatorem, et edictum clementissimi imperatoris pro veræ fidei confessione constructum et ubique mandatum (a)... per latorem praesentium Petrum... illuc providimus destinare, ut in eadem definitione omnes vestri regni antistites subscriptiones subjungant. » Ordine chronologico sequitur

98. (*Epistola Benedicti II papæ confirmatoria priorum.*)—X. *Epistola Benedicti II papæ ad Petrum notarium regionarium.* « Benedictus presbyter electus (b) sedis apostolicæ. Juxta quod tuam strenuitatem Leo papa Hispaniam provinciam ire disposuit ad regem, praesules, comitem pro innotescenda synodi sextæ definitione, acclamatione (quæ et prosphonicus dicitur) episcoporum et edicto imperatoris (c) ministerium commissum perage (d) subscriptiones episcoporum post eandem synodalem definitionem prociua subjungi; ut iidem episcopi consortes nobiscum fidei comprobentur. »

Hæc epistola a Baronio rejecta est ut spuria, nec dissentiant Binus et Harduinus, etc. Annum et diem quibus data fuerit auctor non addidit. Ego eam indubius censeo supposititiam, quam et synodus Toletana 14 anno 684, ut dicitur, celebrata ignoravit, ut mox videbimus.

99. *Concilium Toletanum xiii. Epistolæ Leonis papæ anno 683 in Hispania adhuc ignotæ.* — Nunc ordine chronologico duo consideranda veniunt concilia Hispanica. Primum, seu Toletanum xiii, anno æ. v. 683 celebratum est in Novembri: duravit usque ad diem 13 Novembris. Superscriptio apud Labbeum est sequens:

Toletanum xiii episcoporum xlviii, actum anno Ervigii regis 4, æra 721, anno Christi 683, sub Leone papa II (e). « Illibatæ charitatis instinctu... in unum congregati in ecclesia SS. Petri et Pauli, anno 4 Ervigii principis,

(a) Rex Hispaniæ non suberat imperatori; ut quid ergo Leo papa Hispaniarum regi, episcopis, comitibus insinuat edictum imperatoris Græci, et quidem in rebus fidei? Suspicio quod potius Græcus quam Latinus illas Latinas Leonis epistolæ, totamque damnati Honorii historiam, conflinxerit. Nitor Latinitatis non est tantus quem quis ex Græcis oriundus assequi non potuisset et nescio an Latinus circa vocem *prosphonicus* adeo sollicitus fuisset.

(b) Benedictus II 2 Junii, anno 684, ad pontificatum evectus est: cum se duntaxat electum nominet, videri potest se si nondum consecratus fuisset.

(c) Nulla fit mentio de integris Actis in Hispaniam perferendis. An forsitan nondum existerant in Latina versæ?

(d) Si epistola sit genuina, opinari debemus quod Acta synodi vi et damnatio Honorii papæ anno 680 vel 681 facta Hispaniis anno 684 nondum innotuerit.

(e) Is titulus verosimiliter non ab ipsis Patribus fuit præfixus; nam illo tempore Hispani, vel etiam alii, nondum numerabant ab anno Christi. Harduinus titulum truncavit omitendo ultimam partem de anno

pridie nonas Novembris, æra 721. Cum unusquisque nostrum, etc. » Concilium fuit absolutum idibus Novembris, subscripserunt episcopi xviii, Hispani et Galli, abbates viii, absentium episcoporum vicarii xvii, et præter regem alii comites xiii, et aliqui proceres. In hoc concilio, quod nullam (si titulum omitamus) falsitatis notam præ se fert, conditi sunt xiii diversi canones: nulla facta est mentio de duabus in Christo voluntatibus; ideo, ut ego auger, quia has nemo Hispanorum et vicinorum Gallorum negaverat: nulla de synodo vi, quia, ut ego sentio, hæc Græcos magis attingebant quam Latinos, nulla de epistolis a Leone papa ad Hispanos nuperime missis. Illic ego magis confirmor in mea opinione, quod cunctæ epistolæ Leonis II ad Hispanos sint supposititiæ.

100. *Concilium Toletanum xiv referens epistolæ Leonis.* — XI. Alterum concilium Toletanum xiv dicitur celebratum in Novembri, anno 684. Adfuerunt xvi episcopi Hispani, vicarius episcopi Narbonensis in Gallia (f), et 9 alii vicarii episcoporum absentium (g). Superscriptio apud Labbeum sic sonat: *Concilium Toletanum xiv episcoporum xvi, æra 722, anno Ervigii 5, Christi... 684, celebratum sub Benedicto II (h).* « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti incipiunt gesta synodalia, quæ acta sunt a præsulis Carthaginis provinciarum: » Episcopi prolixas adferunt excusationes, ob quas in concilio præcedenti nullam fecerint mentionem de synodo sexta, de duabus in Christo voluntatibus vel epistolis Leonis papæ: ianuant has in Hispaniam advenisse priori hieme, cum concilium (de quo n. præc.) jamjam fuerat absolutum, et propter durissimam hiemem deinceps convenire omnes episcopi non potuerint; hinc rex Ervigius jussit ut nunc episcopi provinciarum Carthaginensis (i) in regia Toletana urbe synodum provincialem agerent, cujus decreta tunc a reliquis synodis provincialibus comprobarentur, et ita « fieret unum indivisibile cunctorum Hispanorum præsulum per totam Hispaniam vel Galliam synodale edictum. Nos proinde Carthaginensis provinciarum præsules anno quo

Christi et Leone papa II. Mihi totus titulus videtur superscriptus per alienam manum; nam Patres in ipso proœmio expresserunt annum, diem et locum.

(f) Acta hujus concilii censeo esse genuina.

(g) Galliarum pars magna pro tunc regi Hispaniæ subiecta erat.

(h) Nomina episcoporum et Petri regionarii videntur deprompta ex conciliis Toletanis 13 et 15, ut relegendi patebit. Tres episcopi, qui 13 interfuerant per legatos, nempe Beatiensis, Arelitanensis et Valerianensis, huic 14 personaliter subscripsisse leguntur. Tempore concilii xiii episcopus Dianensis fuit Felix; tempore xv fuit Marcianus, qui et xiv personaliter subscripsisse refertur.

(i) Et is titulus videtur non esse editus ab episcopis Hispaniis in unum congregatis.

(j) Sed simul per legatos advenire ex aliis provinciis, nempe Tarraconensis, Narbonensis, Emeritanus, Bracarensis, Hispalensis, qui omnes fuerunt metropolitani, ut patet ex divisione provinciarum sub Wamba rege facta et approbata in Concilio Toletano xi, 7 Nov., anno 675.

supra (a) 18 Kalendas Decembris in prae memorata A ecclesia (b) debitis ordinibus confidentes... sic patula et communi sumus voce exorsi : clara omnes notio populos tenet, quod per Romani praesulis bajulum gesta synodalia societati nostrae adiecta sunt, quibus Constantinopoli dogma Apollinaris (c) destructum. Cum quibus etiam gestis Leonis (d) papae epistolas suscepimus, per quas omnis ordo gestorum (e) gesta quoque ordinum dilueida, ut acta sunt (f) nostris sensibus patuerunt... siquidem illas epistolas accepimus tempore infesto, quo tellus omnis hiemali stricta gelu, glaciale nivium immensitate (g) duruerat, sed et tunc quando generali concilio nos absolutos jam esse constabat... iterato tunc non quivimus aggregari, quos et vicina concilii absolutio propriis sedibus reddiderat imminutos (h), et procellosi temporis adversitas non sinebat iterum adunari dispersos. Sed licet in unum generaliter colligi per idem tempus... et Hispanorum omnium societas nequivisset... sparsis tamen sedibus praefatas gestorum regulas pertractandas suscepimus, perlegimus approbantes confessionem geminam in Christo voluntatis et operationis, prout tunc per legatos Hispaniae Romano pontifici significavimus (i); nunc autem synodica iterum examinatione per singulas Hispaniae provincias nostra responsa salubri etiam divulgatione in agnitionem plebium transeant. Communi proinde jam omnium iudicio placet, et quia generaliter in unum omnes Hispaniae praesules aggregari non quivimus, saltem discretis provinciis concilia celebremus... Ideo nos primum omnes Carthaginis provinciae pontifices (j) praedictae synodi Cplanae gesta cum

antiquis conciliis Niceno, Cplano, Ephesino et Chalcedonensi (k) contulimus, et consona probavimus (l) et recepimus, in quantum a praemissis conciliis non discedunt, imo in quantum cum illis concordare videntur (m). Post Chalcedonense igitur concilium haec Acta collocanda sunt... Igitur et nostra responsa olim hac in re ad papam missa (n) simili honoris et reverentiae vigore firmamus, atque ad vicem decretalium epistolarum ea permanenda sancimus. Peractum... anno quo supra.

Hoc concilium, licet nullam explicitam faciat mentionem de Honorio papa, mihi tamen spurium videtur ob rationes sparsim modo datas : illud nec refertur in concilio Toletano xv, in quo tamen anno 688 ab episcopis Lxi fuisse disputatum fuit de voluntate Verbi; et tres Christo assertae sunt substantiae, nempe Deitas, caro humana, et anima. Igitur fuisset occasio peropportuna faciendi mentionem de concilio Toletano, quod xiv dicitur, si hoc revera celebratum fuisset anno 684. Nunc in causa Honorii ex Hispania iterum transeundum est Constantinopolim.

101. *Epistola Justiniani imper. synodum vi confirmantis et acta revidentis.* — Anno 687, in Februario, imperator Justinianus II, sen junior, epistolam ad Joannem v papam (o) scripsit e dicitur, in qua synodum vi denuo confirmavit. Is imperator, dum patri suo Constantino Pogonato (qui obiit anno 685 in Septembri) successit, *sedecim duntaxat annos attigerat*, ait Nicephorus, *atque imperium nactus, ea quae a parente suo de pace ac reliqua reipublicae ordinatione constituta fuerant omnia pervertit* (p). In fata epistola refert quod chartas synodi vi denuo exami-

(a) Si titulus secludatur, in totis Actis non occurrit annus quo concilium istud celebratum fuerit. Igitur qui titulum de anno Christi et Benedicto II composuit, etiam ipsa Acta concilii compilasse videtur.

(b) In Actis nullibi comparat quanam sit haec praememorata Ecclesia. Auctor hujus concilii Toletani xiv videtur repperisse ad concilium Toletanum xiii, quod est celebratum in Ecclesia SS. apostolorum Petri et Pauli (n. 99).

(c) Apollinaris Christo humanam animam, Monothelitae abnegabat duntaxat voluntatem. Paulus Cplitanus in sua dogmatica n. 5 relata anathematizavit Apollinarem. Igitur Hispani non satis distinguissent.

(d) Loquuntur de Leone tanquam adhuc vivente, qui tamen ante annum et ultra modo obierat. De epistola Benedicti II, n. 98 indicata, nihil proditur.

(e) Juxta epistolas a n. 94 relatas Leo Acta synodi sextae non direxit in Hispaniam.

(f) Unde id asserere potuerunt Hispani?

(g) Carthago Hispanica est sita inter gradum 37 et 38 latitudinis borealis, ubi hiemem suppono esse mitissimam. Auctor qui synodum conflavit, forsitan fuit Graecus vel etiam Latinus, qui arbitratus est Hispaniam in Septentrione esse positam. Eodem saeculo vii plura concilia Toleti (quae civitas posita est inter gradum 39 et 40 latitudinis) celebrata sunt in hieme, nempe quartum est servatum nonis Decembris, sextum 6 Idus Januarii, octavum 6 Kalendas Januarii.

(h) Ex his dicendum foret quod synodus haec Toletana xiv celebrata fuerit ab episcopis Toleti adhuc residuis, ergo anno 635. Ast synodus Toletana xiii incepit 4 Novembris, a rege Ervigio (qui Toleti

praesens erat) confirmata die 13 Novembris. Et synodus Toletana xiv dicitur inchoata die 14 Novembris. Quomodo haec conveniunt?

(i) De his nihil exstat.

(j) Non constat quod ulla alia Provincia pontifices Carthaginenses ista in re fuerit imitata.

(k) Concilium Cplitanum ii, quod anno 553 a Graecis servatum est et quantum vocatur, penitus omisum est; desuper autem non miremur, illud enim non solum ab Hispanis in synodo Toletana iii, anno 589, in Toletana xiii, anno 685, sed etiam postea a S. Gregorio M. papa et aliis praetermissum est, quia tractavit duntaxat de personis damnandis Origene ac aliis, non autem de dogmatibus credendis, qualia in iv antecedentibus exprimuntur.

(l) Ex hoc inferri posset quod synodus particularis haberet jus examinandi et probandi decreta concilii generalis a papa licet approbati. De isto concilio Toletano xiv gloriatur pseudo-Bosquetus (*In defensione declarationis cleri Gallicani*, l. vii, c. 20).

(m) Haec clausula faveret Honorio, qui certe in praefatis conciliis damnatus non fuerat.

(n) Extra hunc locum nullibi relata sunt, nec recepta inter decretales.

(o) Joannes v papa natione Syrus fuerat unus ex legatis a S. Agathone papa ad synodum vi missis, pro tunc S. R. E. diaconus.

(p) Is imperator etiam in fide suspectus fuit, omnibus exosus, anno 695 e solio deturbatus, et naso mutilatus, in Chersonesum relegatus est; sed anno 703 imperium recuperavit. Postea papam Constantinopolim evocavit, ejus pedes palam osculatus, eum Eucharistiam ex ejus manibus suscepit ortho-

naverit, genuinas esse deleverit, et recluserit, ne ab A
ullo unquam corrumpi aut submutari valeant; ait :
« Mox convocavimus patriarchas (a) cum beatitudi-
nis vestrae apocrisario et sanctissimum senatum,
metropolitanos et episcopos, qui in hac urbe commo-
rantur, et milites incolas palatii, et ex collegiis po-
pularibus, et ab excubitoribus, et quosdam de exer-
citiis tam ad imperiali obsequio quam ab Orientali
Thraciano et Armeniano et Italico, dein ex Cabari-
sianis et Septensianis seu de Sardiniano atque Afri-
cano exercitu... et iussimus praefatas synodaliū
gestorum chartas in medium adduci et eorum supra-
dictis omnibus (b) lectionem eorum fieri (c), omnes-
que diligenter audientes signare ipsas fecimus :
quorum auditorum (d) universitas in nostris manibus
eas praebuit chartas, ut debeamus nos (e) tenendo
inviolatas conservare ipsas, ut eas nullo tempore
corrumpere aut submutare valeant hi qui Deum non
timent (f)... Nos ipsas chartas illibatas et incommu-
tabiles semper conservabimus (g)... Data xiii Kalen-
das Martias, Constantinopoli... piissimo Justi-
niano imperatore, anno secundo... indictione 43.»

Igitur haec epistola fuisset ad Joannem v scripta
anno 687, die 17 Februarii, quo tempore Joannes
papa jam ultra vi mense fuerat vita functus, et S.
Conon papa jam in quartum mensem gubernacula
universalis Ecclesiae susceperat; nam juxta cunctos
veteres Joannes obiit anno 686, die 2 Augusti, et
Conon origo ne Thrax successit die 21 Octobris. Vid.
Pagius (Ad. an. 686, n. 2). Pagius ait mortem Joan-

nis papae toto illo tempore remansisse Cplianis igu-
tam. Ast moraliter impossibile est ut mors Joannis
et electio Cononis pontificum Romanorum ante 17
Februarii anno 687 renuntiata non fuerit impera-
tori, qui pro illo tempore adhuc erat dominator vete-
ris Romae. Quis casus magis memorandus Impera-
tori catholico, quam mors pontificis et electio suc-
cessoris?

102. *Exceptio Papebrochii rejicitur.* Papebrochius
asserit mortem Joannis et electionem Cononis con-
tigisse anno 687. Ast obstant omnes veteres histo-
rici, qui illas referunt ad annum 686. Ego censeo
fatam Justiniani II epistolam, licet haec de damna-
tione Honorii taceat, esse spuriam. Si vero admit-
tenda sit genuina, suspicionem excitat non parvam,
B quod sub praetextu revisionis Actorum ab hoc impe-
ratore (h) et Paulo patriarcha Cpliano prima Acto-
rum synodaliū corruptio fuerit adornata.

103. *Acta synodi vi combusta.* Interim quidquid
sit. Acta concilii vi, quae Justinianus II praefato
modo revidisse dicitur, ad posterum illibata non per-
venerunt; nam Philippicus imperator, Justiniani II
successor, Acta dicti concilii, quae in palatio impe-
riali fuerant reposita, combussit igne (i). Ita saltem
asseruerunt Agatho notarius et Joannes Cpliani
mox citandi (j). Ergo Acta quae modo exstant et
hinc iterum evadunt suspecta, atque ex iis unde-
quaue suspectis non satis probatur Honorii lapsus
ejusque condemnatio.

104. *Testimonium Agathonis diaconi, qui propria*

doxus; tandem anno 711 finiente, vel anno 712
inchoante, trucidatus est a Philippico, successore
et Monothelita.

(a) Synodo sextae praeter Cplianum nullus patriar-
cha personaliter interfuit nisi Antiochenus: is, ab-
soluta synodo, dicitur Acta detulisse Antiochiam
(n. 85). Quinam patriarchae jam adfuere dicto exa-
mini?

(b) Ex his omnibus ne vel unus testis nominari
potest, nisi quod arguendo dici valeat, adfuisse Pau-
lum patriarcham Cplianum. Georgio, qui concilio
interfuit, successit Theodorus, qui olim deposi-
tus fuerat: Theodorus obiit anno 681; successit Paulus,
ex laico ad illam dignitatem promotus.

(c) Haec lectio, ut pluribus diebus duraverit, mul-
tisque auditoribus signanter militibus tædiosa fuerit,
necesse est, quia Acta, quae nunc exstant, sunt valde
ampla.

(d) Milites populares possunt fuisse auditores, sed
non iudices, imo nec testes, quia non constat quod
ultius eorum synodo vi interfuerit, nec ipse impera-
tor synodo anno 681 adfuerat.

(e) Igitur is imperator, non papa, nec patriarcha,
imposterus consulendi fuissent de lectione synodi
sextae genuina.

(f) Ergo juxta opinionem imperatoris, patriarcha-
rum, omniumque auditorum, etiam Pauli Cpliani
(si is animo candidus fuerit), nonnisi hoc unicum
exemplar Actorum synodi vi exstabat.

(g) Audiemus, n. 103, quod haec Acta ab impera-
tore successore combusta fuerint.

(h) Baronius putavit quod sub hujus parente,
Constantino Imp., circa annum 685, patriarcha
Theodorus Acta primus corripuit, et nomen suum,
quod inter damnatos scriptum fuerit, eraserit, ac
nomen Honorii papae substituerit. Ast Theodorus in

C Actis, quae exstant, adhuc compiret ut falsarum
(n. 71); ergo fraus videtur commissa post mortem
Theodori.

(i) Synodus sexta epistolas Honorii, et imperator
Acta synodi sextae originalia combussisse dicuntur.
De copia Actorum Romanam missa, vid. n. 93, not.)

(j) Quae inueniunt saeculo vii contigerunt Constans-
tinopoli circa synodum vi, valde obscura sunt et in-
tricata. Theophanes refert quod Philippicus impera-
tor anno 712 conciliabulum celebraverit adversus
synodum vi, Cyrum patriarcham Cplianum depo-
neret, Joannem substituerit: archiepiscopi Germanus
Cyzicenus et Andreas Cretensis cum omnibus suis
collegis synodum vi anathemate damnaverint, et
damnationi palam subscripserint. Consentit Nice-
phorus quoad S. Germanum et Joannem, taceos de
Andrea. In libello synodico duntaxat refertur quod
Philippicus, cum Justinianum II occidisset, Constans-
tinopoli Synedrium nefandum congregaverit, Mono-
thelitarum impietatem renovaverit, Cyrum ejecerit
et Joannem substituerit. Acta dicti conciliabuli non
exstant.

Anno 715, S. Germanus ex cathedra Cyzicena
translatus est ad Cplianam: juxta Zonaram Joannes
fuerat mortuus, juxta Theophanem et Nicephorum
exauctoratus propter haeresin. Henschenius (*In Vita*
S. Germani, ad 12 Martii) negavit S. Germanum dam-
nationi synodi vi unquam subscripsisse, arbitrari-
um, quod illa, quae Theophanes et Nicephorus de S. Ger-
mano retulerunt, fuerint excerpta ex subdolis hereti-
corum chartis. Joannes, vel quisquis auctor est, in
epistola n. 105 referenda nullos nominavit episcopos,
quos sibi consentientes habuerit. Censco Theophane-
m et Nicephorum in causa sancti Germani et An-
dreae fuisse deceptos; sed his diutius immorari non
vacat.

manu scripsit Acta synodi sextæ. — XII. Præter hæc A relata exstat liber Actis synodi vi assatus, sub nomine Agathonis diaconi asserentis se qua lectorem et notarium interfuisse synodo vi, et propria sua manu jussu imperatoris Constantini scripsisse Acta synodalia, in quibus damnatus fuit Honorius. Dicitur liber inscribitur: « Epilogus (a) ejus qui hunc librum (b) scripsit manu propria, in quo etiam continentur quæ tyrannus Barda (c) ausus est adversus synodum sextam. Ego peccator et omnium minimus Agatho (d), indignus diaconus et bibliothecarius sanctissimæ hujus magnæ Ecclesiæ (Cpitanæ) et venerandi secreti patriarchalis protonotarius et cancellarius secundus, ante triginta duos plus minus (e) annos, cum essem ætate juvenis in lectoris gradum connumeratus, et inutilis notarius, sanctæ huic ac universali synodo sextæ operam commodavi, universa in ea mota quæsitæque ordine assectatus una cum sancto Paulo, hujusce deinceps urbis patriarcha pro tunc adhuc laico et imperatoris secretarius (f), ac quibuscumque aliis. Omnes autem Actorum tomos litteris ecclesiasticis pure et nitide propria manu scripsi, qui in palatio imperatoris sub signaculis fuerunt tuto repositi (g) cum fidei decreto. Quin etiam quinque patriarchalibus Ecclesiis tradita hujus decreti (h) exemplaria scripsi, similiter jussus ab imperatore Constantino. Cum autem... Deus mei humilis et inutilis esset misertus et hucusque vivere concessisset, me-

rito hunc quoque librum propria manu scribere volui et constitui; et maxime quia in prioribus annis multa gravia mala acciderunt reipublicæ Christianæ et imperio... maxime cum post mortem patris Constantini Justinianus successor non semel tantum ab imperio ob pessimam ab initio et sanguinariam voluntatem excidisset (i), sed et iterum post Leontium et Tiberium, qui interfecti imperium obtinuerunt, id ipsum passus, gladio tandem sectis cervicibus periisset... Bardanes successor, qui se Philippicum appellavit, discipulus Stéphani abbatis, qui ipse discipulus fuit Macarii... Imperiali potestate usus imaginem sextæ synodi jam ab annis aliquot in imperialis palatii vestibulo expositam dejici jussit... Præterea decrevit ut Sergii et Honorii (j) a synodo sexta damnatorum nomina in sacra diptycha referrentur, eorumque imagines erigerentur (k)... Postea cum tomos Actorum synodi sextæ mea manu conscriptos invenisset in palatio imperiali repositos, tradidit eos igni et abolevit, orthodoxis persecutionem intulit, eorum nonnullos exilio relegavit, maxime eos qui libello quem ipse contra synodum sextam ediderat subscribere renuissent. Cum per biennium (l) violententer hæc patrasset, aliaque nefaria ac turpia in moniales ac personas sacras aggressus, eum divina citius ultio excepit ac peremit. In vigilia Pentecostes, indictione 11 (m)... ab imperio dejectus est, et confestim oculis orbatus... Sequenti die Pentecostes ortho-

(a) Is epilogus Parisiis inventus est ad calcem Actorum synodi sextæ, scriptus Græce cum versione Latina, relatus ab Harduino, Labbeo, Combesio, Pagio (Ad an. 711, n. 4). Porro si ipsa Acta sint corrupta, etiam is epilogus sit suspectus, et vicissim.

(b) Id est: librum continentem Acta synodi sextæ, de novo ab Agathone post 35 annos descripta. Hunc sensum innuit contextus.

(c) Id est, Bardanes, ut ex decursu patebit.

(d) Is Agatho a Pagio laudatur ut *Vir integerrimæ vitæ*: mihi videtur revera peccator, vir indignus et inutilis notarius; an revera synodo sextæ interfuerit dubito (Vid. n. 59).

(e) Notarius utilis qui synodo sextæ interfuisset distantiam temporis accuratius determinasset. Distantia minor quam xxxii annorum statui non potest; nam synodus sexta fuit absoluta anno 681; si addantur anni xxxi, pervenimus ad annum 712, quo Philippicus ab imperio nondum fuit depositus; et tamen noster protonotarius refert non solum depositionem Philippici, sed et res post illam gestas.

(f) Is Paulus sedit ab anno 688 ad 695; legitur subscripsisse synodo Trullanæ, de qua n. 106.

(g) Auctor videtur loqui de repositione prima, non vero de secunda anno 687, ut asseritur, sub Justiniano II facta (N. præc.).

(h) Igitur etiam juxta hunc Agathonem non integra Actorum moles, sed solum fidei decretum fuisset Romam et ad reliquos patriarchas transmissum; ex hoc autem damnatio Honorii papæ non satis probatur (N. 84).

(i) Is Agatho non refert, quod Justinianus II Acta synodi sextæ reviderit, synodum Trullanam celebraverit; videtur ergo scripsisse antequam Acta concilii Trullani fuerint confecta.

(j) *Eu qui acta conscripserit testis adducitur; quid plura desideramus?* ait pseudo-Bossuetus (L. vii, c. 26, Defens. declarat. cleri Gallicani). Ast cum patriarchæ Cpitani fuerint falsarii, etiam veter, huic notario

Cpitano, licet ante 35 annos synodo revera interfuisset, fidem adhibere in re tam ardua de damnando papa Honorio, præsertim quia ille asseruit quod Acta originalia a se scripta et ab episcopis ac imperatore subsignata, fuerint igne combusta.

(k) Hanc et alias historias ab hoc Agathone relatas admitto veras, dummodo omitatur quod imago Honorii papæ fuerit a Philippico erecta Cpoli. Ven. Beda refert quod Philippicus S. Cyrum patriarcham Cpitanum deposuerit, epistolam hæreticam perscripserit Constantino papæ, et quod papa illam epistolam celebrato concilio repudiaverit, ac ex tunc in porticu S. Petri (in cujus ecclesia honorabatur Honorius, n. 4) fecerit picturas exhibentes acta sex synodorum; nam et hujusmodi picturas, cum haberentur Cpoli, auferri jusserat Philippicus. Quod memoria papæ Honorii fuerit Cpoli restituta, vel Romæ abolita, Beda non meminit.

(l) Pagius (Ad an. 711, n. 2) contendit intelligendum esse biennium incompletum, nempe annum unum et sex menses, quia apud Bedam Philippicus dicitur regnasse anno uno et sex mensibus. Ast Agatho voluit ostendere quod Philippicus cito fuerit punitus; cur ergo pro sesqui anno posuit biennium? Verum est quod apud Bedam in Editione Basileensi de anno 1563 in textu Philippicus legatur regnasse anno 1, mensibus vi; sed ad marginem dicitur regnasse in annum tertium; imo in Editione Basileensi de anno 1529 in textu Philippicus dicitur imperasse annis 11, mensibus vi, quod ad marginem confirmatur. Pagius sibi non constat; nam (Ad an. 714, n. 5) admittit Philippicum imperasse annis duobus et mensibus novem, sequens Theophanem.

(m) Pentecostes cum indictione 11 indicat annum 713; et tamen Philippicus, si regnaverit biennio completo, non prius est depositus quam anno 714. Juxta Anastasium Bibliothecarium Constantinus papa, Cpoli rediens, Romam ingressus est 24 Octobris, anno 711; post tres menses triste nuntium insonit quod

doxus Philartomius, qui postea vocatus est Anastasius, in apostolica ecclesia coronatus est a Joanne patriarcha Cplano (a), et synodus sexta ab eo et universis episcopis praesentibus et clero praedicata. Paulo post Joannes per litteras synodales, ut par erat, Constantinum papam Romanum de praemissis omnibus fecit certiores (b). Quoniam autem Bardanes imaginem synodi sextae abstulerat, et suam et Sergii imagines substituerat, hae duae imagines sunt dejectae (c), et imago synodi sextae restituta est... Ad eorum quae prius a me scripta sunt majorem fidem (d), et eorum qui hunc librum diligenter sunt lecturi, securitatem et confirmationem (e) exemplum epistolae a Joanne Cplano ad Constantinum papam Romanum missae citra ullum defectum huic libro subijcere statui. » *Epistola*, etc., ut n. seq.

Is epilogus, qui Actis synodi sextae post xxxiii vel plures annos manu Agathonis protonotarii fuisset assutus, mihi videtur supposititius (f); si enim Philippicus tomos Actorum originalium manu Agathonis scriptos combusserit, quomodo postea Agatho notarius alteri exemplari (v. g., manu Pauli exarato) inscribere potuit: *Epilogus ejus qui hunc librum scripsit manu propria*? An notarius ille jam senex ex memoria restituit Acta, vel ex alio exemplari ea denuo manu propria nitide et pure descripsit litteris ecclesiasticis? Id non asseruit ille notarius, quod tamen maxime adnotandum fuisset. — Praedicto Agathonis epologo subnexa est.

105. *Epistola Joannis Cplani ad Constantinum papam de Actis synodi vi manu Pauli patriarchae descriptis est suspecta.* — Xlii. *Epistola Joannis archiepiscopi Cplani ad Constantinum papam Romanum apologetica, propter ea quae tempore Bardae mota sunt adversus synodum sextam (g). Sanctissimo fratri et comministro domino Constantino (h) Joannes indignus episcopus salutem.* Joannes de se (quin complicem aliquem nominet) fatetur quod ob metum persecutionis consenserit in suppressionem synodi vi, seu Justinianus II fuerit occisus et Philippicus successerit. Ergo Philippicus regnare cepit anno 711 finiente, vel 712 incitante.

(a) Is Joannes a Philippico in locum S. Cyri depositi substitutus fuerat.

(b) Ipse Anastasius imperator Constantinum papam de his certiores reddidit, et se praedicatorem synodi sextae professus est. Anastasius post biennium e throno cedere coactus, vitamque monasticam amplecti permissus est a Theodosio successore, qui imaginem synodi sextae a Philippico dejectam restituit. Ita Venerabilis Beda citandus n. 110.

(c) De imagine Honorii hoc loco nulla sit mentio.

(d) An sensus erit: *ad majorem fidem actorum synodalium a me scriptorum?*

(e) Protonotarius timuit ne sibi non crederetur; sed medium quo sibi fidem conciliare nixus est, videtur incongruum, ut perpendenti patebit.

(f) Consequenter et spuria est confessio fidei Andreae Cretensis iambicis versibus composita, a Pagio (Ad an. 712, n. 7) ex Combefisio adducta, et sequenti praedita titulo: *Andrae sanctissimi archiepiscopi Cretae iambi scripti ad sanctissimum Agathonem archidiaconum et custodem librorum sanctissimae hujus magnae Dei Ecclesiae, quando librum hunc accipiens transcripsit ac iterum remisit.* In illis iambis Andreas

confessionis duarum in Christo voluntatum: hunc dissimulandi modum esse licitum, vel non graviter puniendum, probat auctoritate Aaronis, SS. Ba illi M. Gregorii Nazianzeni; ita scribit papa: « O Christiani sacerdotii caput! hucusque prohibiti sumus ad vos scribere, ut qui tyrannice detineremur... deiecit (i) imaginem synodi sextae in atris regiae (domus, seu palatii) positam. Voluit in hac cathedra pontificali collocare haereticum, sed a clero hujate coactus est ut nos (Joannem) licet graviter invitas ad pontificatum elevaverit: Philippicus instituit ut anathemati subicerentur synodus sexta et pontifex Romani... Mitto dicere quantas nobis revera exhibuit molestias, ut ad vestram fraternam beatitudinem litteras dirigeremus convenientes scopo illius

B amentiae; et quomodo nos et quo consilio ira gesserimus ut depelleremus quidem ejus vim tyrannicam, ad id autem quod est paulo moderatius deduceremus iusuleitiam. Testes erunt Deus, et qui hic degit vestrae sedis apocrisarius, cui nos, hunc maxime argente tempestate, dato jurejurando satisfacimus, ei fidem nostram internam aperientes: nimis aspere se gerere adversus potestatem non expedit. Nathan propheta non aperte in Davidem usus est reprehensione de adulterio et caede, sed cum eam colorasset parabola, ex illius sententia in eum protulit iudicium. Propterea nos quoque, sicut ait Basilii Magnus, viri moribus parumper cedendum esse censumus, ut fidei confessio in magis praecipuis servaretur illaesa (j). Non enim in verbis, sed in rebus, nobis est veritas, clamat Gregorius Naz... Dionysius quoque Areopagita pronuntiat... Haec autem dicimus nos ut qui velimus evellere voces jam synodice definitas, sed ut ea solerti excogitatione nostra (silendo de duplici voluntate et operatione) tyrannus flecteretur, ne aliena dogmata aperte introducerentur in Ecclesiam; ut Deus, qui comprehendit sapientes in astutia eorum, per nos aperte dispensarit, quae Gregorius Nazianzenus in Orat. funebri narravit de archiepiscopo Agathoni gratias canit pro accommodato libro Actorum synodi sextae et epologo Agathonis. Isti iambi scripti fuissent non ante annum 714, ad quem Andreas probabiliter non supervixit (Vid. Caveus).

(g) Is titulus certe confectus non est ab ipso Joanne Cplano, sed ab alio, probabiliter a praedicto Agathone, qui et totam epistolam suo inseruit instrumento.

(h) Constantinus papa obiit, juxta Baronium, anno 714; juxta Pagium, anno 715, die 8 Aprilis. Post xi dies successit S. Gregorius II.

(i) Quis est ille tyrannus qui deiecit... voluit, etc.? Joannes patriarcha Cplanus hucusque, ut supponitur, numquam scripserat pontifici Romano; debuisset ergo huic nunc in sua prima epistola enarrare quod Bardanes, seu Philippicus imperator, qui nuper depositus, fuisset ille tyrannus, qui, etc. Ast in tota Joannis epistola non apparet nomen Bardae, vel Bardanis, vel Philippici. Hinc ego conjicio quod qui titulum superscripsit, etiam totam composuerit epistolam, nempe pseudo-Agatho.

(j) Haec non est vox pastoris fervide catholici. Vid. n. 22. Interim Pagius ad an. 712, n. 5, hanc oeconomiam laudat quam Constantinus papa suo exemplo improbavit n. 110.

S. Basilio Magno, quod is studioso silentio Spiritum sanctum non vocaverit Deum, sed alias voces æquivalentes adhibuerit (a)... Imperator quidem combussit tomos actorum synodi sextæ repositos in palatio, existimans, ut sibi videbatur, simul quoque cum iis verbum delere veritatis (b)... Nos autem sinentes eum decipi, diligenter custodimus apud nos repositos tomos dictæ synodi, in quibus continentur omnium qui synodo interfuerant episcoporum subscriptiones cum imperiali subsignatione (c). Etiam apud nos servatus est liber actorum scriptus propria manu Pauli, qui fuit antistes hujus Ecclesiæ, et in synodo sexta, cum esset a secretis, inservit; adeo ut nullus acta adulterare valeat (d)... Christus donavit nobis pium imperatorem, orthodoxum, quique convenienter ejus nomini, nempe Anastasii, surgere fecit ecclesiasticam pacem et concordiam. Confidimus quod reipublicæ quoque erectionem exorditur (e)... Vos ergo, o sacrum caput! nobis manum porrigite!... eos qui insultu rerum externarum lapsi sunt recipite; neque nos, quibus vis est illata, expellatis a vestra charitate... Aaron cum... ad idolum fabricandum Israelitis fuisset administer, a fratre Mose quidem fuit reprobatus, sed cum se vi conctum fuisse asserat, nullam a Deo accipit increpationem... Deo omnino ad interna aspiciente, qui sigillatim finxit corda nostra, et non ad externam temeritatem... Ora pro nobis, beatissime frater!

Hæc Joanni Cplani ad Constantinum papam epistola, licet non asserat Honorium esse damnatum, ac nihil dicat de synodo Trullana mox referenda, nihilominus mihi nunc videtur suspecta (f), eo magis quia ab Agathone tam sollicitè nobis recommendata fuit n. 104. Annus et dies quibus hæc epistola edita fuerit non adduntur.

406. Honorii damnatio probatur ex concilio Trullano,

(a) Illam orationem quoad hoc punctum esse interpolatam, jam monui in Diss. de S. Basilio Magno n. 171 et 175. S. Basilius tyranno silentium de voce consubstantialis suadenti respondit se potius atrocissima subiturum tormenta, quam consensurum esse vel in unius syllabæ suppressionem. Vid. Theodoret., l. iv, c. 49.

(b) Ergo imperator ejusque consilarii putarunt Cpoli non existisse nisi unicum exemplar; alterum manu Pauli conscriptum ignorarunt, sicut et tertium mox referendum.

(c) Hæc igitur exemplar fuisset originale, scriptum nec ab Agathone notario, nec a Paulo; sed a quoniam? id non additur.

(d) Hæc præoccupatio causat suspicionem factæ adulterationis, ac supponit quod acta in aliis Ecclesiis patriarchalibus non extiterint. Interim is Paulus non est confundendus cum Paulo patriarcha et successore Pyrrhi, falsario, de quo n. 77.

(e) Auctor ergo indicat vel simulat se scripsisse dum Anastasius regnare exorsus est.

(f) Anastasius Bibliothecarius de Joanne Cplano nihil refert, nisi quod synodicam miserit ad Gregorium II papam et ab eo responsionem acceperit. Dolendum quod neutra exstet.

(g) Mihi ex hoc canone primo statim tota synodus fit suspecta; quia mihi impossibile videtur quod illo tempore num-rosa synodus jam crediderit Honorium anno 681 fuisse damnatum. Vid. n. 108.

A quod rejicitur. — XIV. In concilio Quinisexto seu Trullano, can. 4, refertur quod synodus sexta Honorium papam hæreticis annumeraverit et damnaverit (g). Concilium illud celebratum fuit quinque circiter annis, ait Natalis, post synodum vi (h), ab episcopis 227, inter quos comparent episcopi 43, qui synodo vi adfuerant et subscripserant, testes sane omni exceptione majores.

At hoc ipsum concilium (quod a Græcis Iconoclastis in synodo vii seu Nicæna II anno 787 vocatum est œcumenicum seu vii) est totum spurium cum innumeris suis legibus, ut jam monui in 5 dissertationibus de S. Basilio Magno, a n. 74 (i).

Pauca inde repetam et hic subnectam. Sæculo xi Humbertus Nicæræ Græco de canonibus Trullanis respondit: *Non mirum si Agathoni papæ et SS. Patribus sextæ synodi vestra imputetis deliramenta, et quæ aut corruptis aut finxistis capitula.* (j) Anastasius Bibliothecarius sæc. ix in præf. synod. vii scripsit: *Canones Trullani omnes hactenus ex toto manserunt apud Latinos incogniti, quia nec interpretati, sed nec in cæterarum (propter Cplanam) patriarchalium sedium, licet Græca utantur lingua, reperiuntur archivi, nimirum quia nulla earum cum ederentur, aut promulgans aut consentiens, aut saltem præsens inventa est, quanquam ab iisdem Patribus qui in synodo sexta sunt inventi, eos promulgatos esse Græci perhibeant; sed hoc nullis probare certis possunt indicibus.* Idem in præf. ad synod. viii repetit: *constat canones Trullanos longe post synodum sextam a Græcis privatim editos* (k). Interim

407. Auctoritas C. Trullani probatur ex concilio generali septimo seu Nicæno II, quod videtur interpolatum. — Pro authenticæ canonum Trullanorum allega i solet sequens historia: « Anno 787 in synodo generali vii, act. 4, Elias presbyter ex charta habente de-

(h) In actis concilii Trullani est manifesta contradictio chronologica; auctor can. 3 per annum mundi 6199 indicat currere annum Christi 706, et per indictionem 4 significat esse annum Christi 692. Hanc contradictionem diversimode emollire conati sunt Natalis, Pagius, Harduinus, Baronius, alii. Vid. n. 107.

(i) Ibi adhuc supposui epistolam Joannis Cplani, n. præc. relatam, esse genuinam.

(j) Adjectæ sunt splendide subscriptiones; primo loco comparet imperator Justinianus II; secundus locus relictus est vacuus pro papa Romano; tertio loco leguntur quatuor patriarchæ personaliter interfuisse, nempe Paulus indignus Cplanus, Petrus Alexandrinus, Anastasius Jerosolymitanus, et Georgius Antiochenus; quarto sequuntur alii episcopi, inter quos decimo quinto loco sequitur Basilius sub titulo: *ex Creta insula, locum tenens totius Synodi S. Ecclesiæ Romanæ.* Interim hæc nota est falsa, et reflectendum quod nomine papæ nullus adnerit.

(k) Non solum pseudo-Agathus, sed etiam Ven. Beda cœvus famosos illos canones ignorasse videntur. Interim, quod sub Justiniano II aliquod concilium fuerit celebratum, testatus est Beda his verbis: *Justinianus II Sergium papam, quia erratice suæ synodo, quam Cpoli fecerat, favere et subscribere noluisse, jussit Cpolim deportari, sed impeditus est a militia urbis Italice.* S. Sergius I papa sedit ab anno 687 ad 701.

Anitiones synodi sextæ canonem Trullanum 82 prælegit sub hoc titulo : Canon sanctæ ac universalis sextæ synodi 82. Sabbas monachus dixit : Quare ex charta et non ex codice legitur? Tunc Tharasius patriarcha Cpltanus respondit : Quia principalis charta est in qua subscripserunt Patres... Quidam ignorance languentes in hos canones scandalizantur, eo quod in Synodo sexta eonditi non fuerint. Cognoscant autem quod iidem Patres qui synodum sextam constituerent, post 4 aut 5 annos (a) iterum convenerint, et hos canones condiderint, et nemo dubitat de illis. Illi enim qui subscripserunt sub Constantino (in synodo sexta), ipsi et sub Justiniano (in synodo Trullana) subscripserunt chartæ præsentis, ita ut hoc manifestum sit ex eorum propriæ manus scripturæ immutabili similitudine (b).

Natalis Diss. 3. *ad sæc. viii* ait : *Tharasium ista in re errasse ægre crediderim. Ast Theophanes Græcus in Vita Constantini Pogonati admonuit : Sciendum valde nugaciter garrere eos qui post annos quatuor factas asserunt regulas Trullanas. Igitur Tharasius juxta Theophanem errasset valde. Verum censeo egn illam historiam de Tharasio (quam Theophanes, Anastasius, etc., ignorasse videntur) actis synodi septimæ esse interpolatam. De synodo septima plura n. 109.*

108. *Quandonam fabula de Honorio fuerit conficta? — Quæres quo tempore fabula de Honorio condemnato conficta fuerit? Id determinare difficile est, mihi tamen verosimilius apparet quod sæculo viii post detrusum ab imperio Philippicum, imo post annum 715 (c) præfata fabula fuerit procusa, probabilius ab aliquo vel aliquibus Græcis (d) qui forsitan simul composuerunt epistulas Leonis II et Benedicti II pontificum, synodum Toletanam 14, Joannis Cpltanæ synodicam, epilogum Agathonis notarii et iambos Andreæ Cretensis. Si iidem simul commenti fuerint canones Trullanos, tunc non satis caute processisse convincuntur, cum in synodica Joannis Cpltanæ et epilogo Agathonis notarii nulla occurrat mentio de concilio Trullano, quod tamen ob numerum episcoporum, et canonum, et horum qualitatem, maxime fuisset notandum.*

Porro cum hæc omnia quæ usque huc contra Honorium papam directe vel indirecte adducta fuere sint

(a) Autor Trullanorum, can. 1 ait : Synodum sextam fuisse pridem congregatam.

(b) Quasi vero Tharasius acta synodi vi originalia attulerit, hæcque cum actis originalibus concilii Trullani collata fuerint.

(c) Vid. n. 104 et 105.

(d) Non tamen ab omnibus Græcis adoptata fuit. Theophanes et Callera Honorium semper servile catholicum fuisse testantur. Photius Cpltanus, qui scripsit circa annum 869, refert Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum et Petrum, esse damnatos in synodo sexta, tacet de Honorio; similiter Zouaras memoravit nomina damnatorum in synodo sexta. Honorium vero omisit. Vid. Bellarminus De summo pontifice, l. iv, c. 11, ad septimum. Interim sæculo ix damnatio Honorii etiam a Latinis Anastasio Bibliothecario, Hincmaro et aliis modo credita fuit. Vid. n. 1, n. 112 et 115.

A sublestæ fidei, cætera quæ ex posterioribus auctoribus allegari solent, facilius subvertuntur. Sunt vero quoad substantiam sequentia apud Natalem.

109. *Honorius in synodo generali damnatus sextæ — XV. In synodo generali septima, quæ anno 787 Nicææ congregata fuit, Honorius papa pluries legitur damnatus ut hæreticus. 1° In actione tertia fuit prælecta epistola Tharasii Cpltanæ ad patriarchas Antiochenum, Alexandrinum et Jerosolymitanum; in ea Tharasius professus est : Anathematizo Origenem, Cyrum, Sergium, Honorium, Pyrrhum, Paulum et omnes eorum sectatores. 2° Prælecta est epistola Theodori patriarchæ Jerosolymitani aientis : Sancta synodus sexta tanquam sol (e) 289 Patrum eos qui unam voluntatem asserunt, anathematizavit, id est, Cyrum, B Sergium, Pyrrhum, Petrum, Honorium... 3° Actione septima in definitione fidei dicitur : Origenis et Evagrii ac Didymi fabulas anathematizamus, sicut et Constantinopoli congregata synodus v egisse dignoscitur. Deinde quoque et ducs voluntates in Christo prædicamus, quemadmodum et Constantinopoli synodus sexta exclamavit abiciens Sergium, Honorium, Cyrum, Pyrrhum et Macarium. 4° In epistola Tharasii et totius synodi septimæ ad imperatores legitur : Anathematizamus Arii vesaniam... Origenis fabulas : Sergii et Honorii... voluntatem; nec non et his similem vanitatem, quæ garrivit contra imagines. 5° In epistola ad clericos Cpltanos dicitur : Ad nihilum redegit eos (Iconoclastas) cum Ario... Sergio, Hononio, atque cum omni pessima eorum secta (f). 6° In actione sexta Epiphanius diaconus Honorium palam Monothelium annumeravit. Verum*

Resp. Acta synodi vii sunt valde ampla (g), a Latinis parum curata. Anastasius bibliothecarius anno 880 ea ex Græco in Latinum vertit, ita præfatus : Septimam synodum, quæ apud Nicæam celebrata est, non habent Latini; non quod ante a nemine fuerit interpretata, sed quia ita indocte versa, ut in fastidium cedat legentium, et pene ab omnibus pro hac causa contemnatur, nec lectione digna judicetur. Unde illi natus sum interpretari Latinis, incongruum censens Romanam Ecclesiam ea synodo fraudari. Notum est quod non omnia sint articulus fidei quæ actis synodorum generalium etiam vere (h) inserta fuere, præsertim si quæstionem facti respiciant. Nunc ad 1 :

(e) Tanquam luna resplenduit, nam suum lumen receperat a S. Agathone papa, et synodis Romanis sub SS. Agathone et Martino I celebratis. *Lux dignatum oria est ex Occidente*, clamavit synodus sexta, n. 86.

(f) Actis insertæ sunt et duæ aliæ epistolæ Tharasii ad Adriacum papam; in his nulla sit mentio de Honorio : in prima Tharasius papæ renuntiat : in synodo Nicæna II prædicabatur a nobis omnibus confessio quæ nobis missa est a vobis... et omnes hæretici pari depositione damnati sunt.

(g) Hoc concilium unice fuit celebratum, quia nonnulli Græci cultum imaginum religiosum, qui usque dum obtinuerat, abolere conati fuerant, Iconoclastæ idcirco dicti. Multa in fato concilio leguntur citata quæ sunt superposititia.

(h) Bellarminus l. c., ad secundum, ait : *E Fuit consuetudo Græcorum fere ordinaria corrumperendi*

Tharasilus quoque dicitur asseruisse canones Trullanos a Patribus qui synodum sextam ante 4 aut 5 annos celebraverant conditos esse, qua in re enormiter deceptus est. Si fatæ epistolæ sint genuinæ, necesse est ut pro tunc modo extiterint chartæ adulterinæ, in quas inciderant Tharasilus, Theodorus, etc. Ad 2: Theodorus certe erravit, dum 289 Patres in synodo sexta numeravit. Ad 3, 4, 5 et 6: non ideo defuerunt qui Origenem ab omni hæresi immunem pronuntiarent, ejusque libros fuisse falsos contenderunt. Qui vero Origenem damnarunt, utique intenderunt damnare auctorem illarum hæreseon quæ in libris Origeni ascriptis continentur; hunc auctorem et ego damno; ast censeo eum non esse illum Origenem Adamantium presbyterum, qui sæculo III publice docuit Alexandriæ (a). Similiter, siqui sæculo VIII damnarunt Honorium papam, hi sub nomine Honorii intellexerunt auctorem illarum epistolarum quæ nunc et pro tunc insertæ erant actis synodi sextæ; hunc auctorem et recte et justo damnandum esse consentio (b), sed non credo illas epistolas esse Honorii; imo nec credo acta synodi sextæ superesse authentica.

110. *Testimonium Ven. Bedæ contra Honorium. Historia Monothelitarum seu Acephalorum ex Bedæ. — XVI. Testis validissimus hac in re est Ven. Bedæ, utpote natus anno 672 et mortuus anno 735; is in libro De ratione temporum, quem scripsit circa annum 726, expresse docet Honorium in synodo sexta damnatum esse. Ad hoc argumentum Baronius respondet Bedam incidisse in acta synodi sextæ prout tunc modo corrupta. Ast Bellarminus censuit nomen Honorii dicto Bedæ libro fuisse interpolatum. Assentior Bellarmino. Etenim Bedæ, ex professo agens de Honorio, nunquam addidit hunc in hæresin lapsum, aut propter eam condemnatum esse; imo eundem non parum laudavit. Lib. 2. Hist. Anglorum, c. 17, 18 et 19, de Honorio loquitur tanquam de optimo pastore; in Vita S. Bertolfi abbatis ait: *Erat venerabilis præsul Honorius, sagax animo, vicens consilio,**

libros. Synodus sexta act. 12 et 14 reprehendit corruptiones plurimas factas circa synodum quintam. Leo in epist. 83 ad Palæstinos conqueritur de Græcis quod epistolam suam ad Flavianum, se adhuc vivente, corruerint. Gregorius I, l. v, ep. 14 ad Narsen., asserit Cyprianos corripisse synodum Chalcedonensem, idemque se suspicari de Ephesina. Nicolaus I in ep. ad Michaelen huic imperatorem remittit ad epistolam Adriani I, si tamen (inquit) non falsata more Græcorum, et sicut a sede apostolica missa est, penes Ecclesiam Cyprianam hacenus conservetur. Nec sine causa hoc dixit; nam eæ quæ ipse in ep. ad Photium allegat ex epistola Adriani I ad Tharasium, in hac prout exstat in actis synodi septimæ, non habentur. Detraxerunt enim Græci eum locum, quia contra honorem Tharasii faciebat. Ita Bellarminus.

Interim nec inter Latinos defuerunt falsarii, ut abunde patuit ex epistolis quas SS. Cypriano, Hieronymo et aliis jam sæculo V affictas fuisse ostendi in dissertationibus præcedentibus. Certe concilium Suevanum 300 episcoporum, referens lapsum S. Marcellini papæ, totum est confictum, probabilius a Latinis.

(a) Mortuus est anno 252. Prima synodus in qua

DOCTRINA CLARUS... Sanctus papa Bertolfo præbuit oblatum munus, privilegia scilicet sedis apostolicæ quatenus nullus episcoporum in præfato cænobio quolibet jure dominari conaretur. Quod attinet librum De ratione temporum, seu De sex mundi ætatibus, en extractum:

« Heraclius regnavit annis xxx. Anastasius Persæ monachus martyrium patitur... cum aliis LXX... Heraclius Per-as (e) superat... Eo tempore exortum apud Scotos in observatione Paschæ errorem Quartadecimanorum Honorius papa per epistolam redarguit.

« Heraclonas annis II. Cyrus Alexandriæ, Sergius et Pyrrhus, regiæ urbis episcopi, Acephalorum hæresin instaurantes, unam operationem in Christo... dogmatizant (d). Ex quibus Pyrrhus... sub Theodoro papa Romam veniens ex Africa, facta, ut post apparuit, pœnitentia obtulit eidem papæ, præsentem cuncto clero et populo, libellum cum sua subscriptione, in quo condemnarentur omnia quæ a se vel a decessoribus suis scripta vel acta sunt adversus catholicam fidem. Unde et benigne susceptus est quasi regiæ pontifex civitatis. Sed quia, reversus domum, reperiit et errorem domesticum, memoratus papa Theodorus, advocatis cunctis sacerdotibus et clero in ecclesiam B. Petri, condemnavit eum sub vinculo anathematis. Vid. n. 20.

« Constantinus filius Heracli mensibus vi (e). Pyrrhi successor Paulus non tantum vesana doctrina, sicut decessores ejus, sed et aperta persecutione catholicos cruciat, apocrisarios sanctæ Ecclesiæ Romanæ, qui ad ejus correctionem missi fuerant, partim carceribus, partim exiliis, partim verberibus afficiens, sed et altare eorum in domo Placidie sacratum in venerabili oratorio subvertens diripuit, prohibens eos ibidem missas celebrare. Unde et ipse sicut præcessores illius ab apostolica sede justa dispositionis ultione damnatus est.

« Constantinus (f) filius Constantini annis xxviii. Ille deceptus a Paulo, sicut Heraclius avus ejus a

legitur damnatus, est Diospolitana 14 episcoporum sæculo v; istius synodi acta esse inspecta dixi in diss. 19, a n. 300; secunda est Cplana II, seu synodus oecumenica quinta de anno 553; sed de hac vide n. 89 et diss. 16, n. 83.

(b) Ego Pseudo-Bossueto, contra Bellarminum et alios, assentior quod illæ epistolæ sint vere damnabiles. Vid. n. 38.

(c) Persæ Jerosolymam occupaverant. Ecclesiæ in Palæstina destruxerant, sanctam crucem abstulerant, quam Heraclius recuperavit.

(d) Quod Honorius papa, qui præceteris nominari debuisset, faverit Acephalis, nullo indicio proditur. Cur Bedæ, qui hæc scripsit circa annum 726, de Honorio tacuisset hoc loco, si Honorium loco secuturo referre inter hæreticos publice damnatos voluisset, aut si Honorius vere damnatus fuerit in concilio generali sexto, in conc. Trullano, Romæ a S. Leone II papa, in Hispaniis a concilio Toletano quarto decimo?

(e) Is Constantinus III cum fratre Heraclone simul imperasse ab aliis dicitur; fuit catholicus, sed brevi sublat. Vid. n. 15 et 16.

(f) Is ab aliis dictus est Constans vel etiam Constantinus, relatus n. 20 et 21.

Sergio ejusdem regiae civitatis episcopo, exposuit A
 Syrum... Unde Martinus papa, congregata Romae synodo cv episcoporum, damnavit Cyrum, Sergium, Pyrrhum et Paulum hæreticos... Martinus Roma abductus Cpolim, postea relegatus Cersonam ibidem vitam finivit, multis in eodem loco virtutum signis usque hodie resurgens.

« Constantinus filius prioris annis xvii... Agatho papa ex rogatu Constantini, Heraclii et Tiberii (a) principum piissimorum, misit in regiam urbem legatos suos, qui benignissime suscepti a reverendissimo fidei catholice defensore Constantino, jussi sunt, remissis disputationibus philosophicis, pacifico colloquio de fide vera perquirere, datis de bibliotheca Cpliana cunctis antiquorum Patrum quos petebant libellis. Aduerunt autem et episcopi 150, presidente Georgio patriarcha regiae urbis et Antiochie Macario. Et convicti sunt, qui unam voluntatem et operationem in Christo astruebant, falsasse catholicorum Patrum dicta perplurima. Finito autem conflictu Georgius correctus est (b), Macarius vero cum suis sequacibus simul et præcessoribus suis Cyro, Sergio, Honorio (c), Pyrrho, Paulo et Petro anathematizatus, et in locum ejus Theophanius abbas de Sicilia Antiochie episcopus factus... Joannes episcopus Portuensis, unus ex legatis Romanis, Dominica Octavarum Paschæ missas publice in ecclesia S. Sophiæ coram imperatore et patriarcha celebravit. Hæc synodus Græco sermone conscripta est.

« Justinianus Constantini filius annis x. Hic Sergium papam, quia erraticæ suæ synodo... subscribere nolisset, Cpolim deportari jussit, sed impeditus est... Ob culpam perfidiae regni gloria privatus, exsul in Pontum percedit.

« Leo annis iii....

« Tiberius annis vii. Synodus Aquileiæ facta ob imperitiam fidei quintum universale concilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati papæ Sergii monitis instructa, et ipsa huic cum cæteris Christi Ecclesiis adnuere consentit.

« Justinianus secundo annis vi... Callinicum patriarcham, erutis oculis, misit Romam et dedit episcopatum Cyro... Constantinum papam honorifice suscepit... cuncta Ecclesiæ (Romanæ) privilegia confirmavit.

« Philippicus annis ii, mensibus vi. Hic ejecit Cyrum de pontificatu (substituit Joannem n. 103 indicatum)... Idem Constantino papæ misit litteras pravi dogmatis, quas ille... respuit.

(a) Constantinus IV duos suos fratres Heraclium et Tiberium habuit consortes imperii. Vid. n. 29 et 32.

(b) Refert et Anastasius, in Vita Agathonis, quod Georgius tandem die 17 Februarii, indictione 9 in scriptis professus fuerit duas in Christo voluntates, et die 25 locum inter catholicos occupaverit. Vid. Baronius ad an. 681, n. 2; Cozza De schism. Græc., p. ii, c. 27, n. 881. Illa circumstantia in actis quæ nunc exstant non refertur.

(c) Hoc uno tantum loco Honorius inter damnatos

« Anastasius annis ii. Litteras Constantino papæ Romam.... direxit, quibus se.... concilii sexti prædicatorem esse docuit.

« Theodosius anno uno... Ut regnum accepit, cur esset catholicus, mox in regia urbe imaginem illam venerandam, in qua sanctæ sex synodi erant depictæ, et a Philippico fuerant dejectæ, pristino in loco erexit.

« Leo annis ix (d). » ... Hucusque Beda.

111. *Testimonium Ven. Bedæ exponitur pro Honorio.* — Omnibus bene perpensis, censeo: 1º nomen Honorii esse intrusum, imo historiam de damnatione Honorii adhuc ignotam fuisse Ven. Bedæ; si enim is historicus aliquid audivisset de Honorii papæ hæresi vel damnatione, id prius et paulo fusius referre debuisset, nempe ubi vitam, mores et merita Honorii ex professo descripsit, non autem differre usque dum pervenit ad damnationem Macarii. Censeo 2º Ven. Bedæ quoque ignotas fuisse epistolas Leonis II papæ ad Hispanos de damnato Honorio exaratas, et synodum Toletanam quartam decimam, perorationem Agathonis notarii, ac dogmaticas Joannis Cpliani ad Constantinum papam. 3º Ex Ven. Bedæ (ex quo Canus, Natalis, Bertius, conati sunt probare Honorium fuisse damnatum) mihi potius elucescit Honorium fuisse papam sanctum et doctrina clarum, de heresi nunquam damnatum vel convictum.

112. *Honorius etiam in concilio generali viii et ab Adriano II papa damnatus legitur.* — XVII. In synodo generali viii, Cpliana iv, anno 869 congregata, act. 7, legitur et approbatur epistola Adriani II papæ Photium (qui contra Nicolaum I papam sententiam depositionis pronuntiaverat) ita perstringentis: *Intolerabilis est ista præsumptio... quis vestrum unquam tale quid audivit? Romanum pontificem de omnium Ecclesiarum præsulibus judicasse legimus; de eo vero quemquam judicasse non legimus. Licet enim Honorio ab Orientalibus anathema post mortem sit dictum: sciendum tamen est quod fuerat super hæresi accusatus (e), propter quam solum licitum est minoribus majorum suorum motibus resistendi vel pravis sensus libere respondendi, quamvis nec ibi (in casu hæreseos vel in concilio generali) nec patriarcharum, nec cæterorum antistitum cuiquam de eo (de persona pontificis) fas fuerit proferendi sententiam, nisi ejusdem primæ sedis (Romanæ) consensus præcessisset auctoritas.* Resp.: Adrianus II anno 867 ad pontificatum evectus est, adeoque ducentis prope annis post synodum sextam, videtur deceptus ex actis synodi sextæ vel

compareret et quidem medius inter patriarchas Cplianos.

(d) Is leo Isauricus regnare cœpit anno 717, mortuus anno 741; decimo imperii sui anno imaginibus bellum indixit, ad quod sedandum celebrata est synodus septima n. 107 indicata. Annus Leonis nonus, in quo desit Ven. Beda incidit in annum æræ vulgaris 725.

(e) In tali casu (si possibilis) etiam Paulo aut angelis cœlestibus anathema dicendum fuisset. *Licet nos aut angelus de cœlo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit (Gal. 1. 8)*

septimæ pro tunc modo depravatis. Vid. n. 108. Interim Adrianus non asseruit quod Honorius fuerit hæreticus, sed solum quod ei anathema dictum fuerit ab Orientalibus: nam ab Occidentalibus tale quid passus non est. Insuper Adriani papæ enuntiatio videtur hypothetica, et non multum differre a sequenti: *Licet synodus sexta, ut asseritur, Honorium papam damnaverit, id tamen non potuisset, nisi prævie a papa Agathone accepisset facultatem agendi contra personam Honorii (a).* Atqui synodus sexta (ut constat ex epistolis Agathonis et synodi Romanæ) non acceperat potestatem inquirendi in personam Honorii: ergo et hunc condemnare non poterat, et, mea opinione, non condemnavit.

113. *Superioritas papæ ad concilium.*—Porro valde notandus est status synodi octavæ locus; nam, juxta hunc, 1° synodus etiam œcumenica non est supra pontificem, sive vivum, sive vita functum; 2° ibidem refertur sequens historia: Anno 503 Theodoricus rex Italiæ S. Symmachum papam ob sparsa plura crimina usque ad damnationem impetere voluit, et episcopos ex diversis Italiæ provinciis et Siciliæ insula Romam convenire præcepit. Ast episcopi regi responderunt quod ipse papa debeat synodum convocare; peracta vero synodo nullus episcopus in papam sententiam ferre ausus fuit, sed singuli subscripserunt: *Totam causam judicio Dei committimus.* 3° Adducitur synodus œcumenica in seu Ephesina, quæ idcirco damnavit Joannem patriarcham Antiochenum, quod is patriarcham Cyrillum anterioris (id est Alexandrinæ) sedis antistitem (b) damnare non metuerit; Synodus ista ad S. Cœlestinum papam ita perscripsit: *Indignetur ergo tua religiositas competenter pro his quæ facta sunt; si enim data fuerit volentibus licentia, et majores sedes injuriis afficere, et contra eas in quibus non habent potestatem contra leges sic et contra canones proferre sententiam, ibunt ad ultimam confusionem Ecclesiæ res.* 4° Synodus octava applausit Adriano II, confirmavit quæ ab hoc prolata fuerant, addiditque quod ideo Dioscorus patriarcha Alexandrinus a synodo IV seu Chalcedonensi fuerit damnatus sine restitutione, quia præsumpserat contra Romanæ sedis privilegium synodum œcumenicam convocare, et contra Leonem I papam damnationis sententiam pronuntiare.

114. *Honorium a sæculo VIII cuncti successores damnaverunt in libro diurno pontificum.*—XVIII. In libro diurno Romanorum pontificum olim usitato continebatur professio fidei in qua anathematizabatur Honorius, illeque liber videtur compositus sæculo VIII. Resp. 1° Sit; inde tamen minime evincitur Honorium vere hæreticum fuisse, seu sæculo VII vere damna-

tum esse. Vid. n. 106 et 109. 2° Vel ille liber est multum recentior sæculo VIII, vel illa professionis formula fuit per aliquem recentiore aucta; si Anastasius num. seq. citandus scivisset Honorium ab ipsis pontificibus damnari Romanis, episcopus Orientales non vocasset calumniatores. Imo, teste Wilmanno, Ivo Cornutensis, qui floruit sæculo IX fluente, retulit aliam fidei formulam, postea Decreto Gratiani insertam, in qua nomen Honorii non comparet.

115. *Honorium in synodo sexta damnatum esse fassus est Anastasius sæculo IX, sed inique damnatum esse censuit.*—XIX. Anastasius Romanæ Ecclesiæ sæculo IX bibliothecarius, præfatione ad Joannem diaconum in collectanea, credidit Honorium fuisse in synodo sexta vere damnatum. Resp. Anastasius suspicatus non fuerat acta esse falsificata, et ideo episcopos qui Honorium condemnaverant censuit fuisse judices non æquos; Honorium enim non fuisse condemnandum suadet pluribus argumentis, nempe quia præfatus pontifex satis defensus fuit a Joanne IV papa, à S. Maximo monacho; tum quia dum vixit nunquam ab aliquo monitus fuit de errore, adeoque pertinax non fuit; tum quia non satis probatum est quod Honorius dicte epistolæ auctor sit; ait: *Apologia Joannis IV papæ satis Honorium excusabilem reddit, licet huic sexta synodus quasi hæretico anathema dixerit.... Quis autem nobis dicat utrum Honorius pro certo dictaverit epistolam, de qua illum anathematizandi fomitem calumniatores susceperunt?* Quod Honorius non fuerit auctor epistolæ in synodo sexta productæ, dixi n. 73

COROLLARIA.

116. *Novum meum systema in causa Honorii.*—Nunc præcipuas rationes, ob quas Honorius papa n. 1 dicitur damnatus fuisse ut hæreticus, sufficienter discussi, et mihi verosimilius apparuit: 1° quod Honorius papa nullam hæresin docuerit; nec 2° epistolam scripserit hæreticis ullo modo faventem; 3° quod hisce in rebus satis vindictus fuerit a Joanne IV papa, et S. Maximo monacho Græco; 4° quod epistolarum Honorii (quæ nunc in actis concilii sexti exstant) prima fuerit corrupta, secunda vero sit fictitia; 5° quod acta concilii sexti secundum magnam partem sint interpolata; 6° quod Patres in facto concilio Honorium juste damnare non potuerint, nec damnaverint; 7° quod definitio fidei quidem sit genuina, sed edictum imperatoris Constantini IV, et epistola Leonis II papæ responsoria ad imperatorem sint suspectæ; sicut et 8° quinque epistolæ Leonis II papæ, et una Benedicti II ad Hispanos, nec non 9° synodus Toletana quarta decima; 10° quod epilogus

(a) Unam Adriani II epistola exstaret alibi tota tunc ex contextu verus sensus majori cum certitudine determinari posset. Cæterum etiam historia, quod S. Marcellinus papa idolis thus adoleverit, hancque culpam in concilio Sinuessano plurimorum (trecentorum) episcoporum fassus fuerit, asserta fuit à S. Nicolao I papa in ep. ad Michaellem imp., eaque legitur in Breviario Romano ad 26 Aprilis; et tamen

tota est falsa, ut fassi sunt Natalis, Gravesonius, Pagius, Papebrochius; et probabilius conficta a Donatistis, ut modo monui in Diss. de S. Firmiliano, n. 78.

(b) Patriarcha Alexandrinus olim fuit primus inter omnes Græcos, primus post Romanum, semper major Antiocheno. Vid. diss. 15.

Agathonis diconi sit spurius; 11^a fabula de Honorio damnato primum invaluerit sæculo viii iuente, non citius; et 12^a ex eo quod in concilio generali vii fuerit relata, non evaserit vera; nec 13^a ab auctori-

A tale Adriani II papa: et concilii generalis viii firmitatem acquisierit.

Cæterum hæc omnia iudicio Ecclesie Romanæ et tholicæ et eruditorum crisi subjecta sunt.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. EUTROPIUS.

<i>Notitia historica in S. Eutropium.</i>	9
<i>Epistola S. Eutropii ad Petrum papam, de octo vitis.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>Epistola ejusdem ad eundem, de distinctione monachorum.</i>	15

TARRA MONACHUS.

<i>Notitia historica in Tarram.</i>	19
<i>Epistola Tarre ad Recaredum regem</i>	<i>Ibid.</i>

S. DINOOTHUS.

<i>Notitia historica in S. Dinothum.</i>	21
<i>S. Dinothi Responsio ad Augustinum monachum, peccentem subjectionem Ecclesie Romanæ.</i>	<i>Ibid.</i>

S. DYNAMIUS.

<i>Notitia historica in S. Dynamium.</i>	23
<i>Epistola Dynamii ad amicum.</i>	25
<i>Epistola altera ejusdem.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>VITA S. MARII, auctore S. Dynamio.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>CAPUT PRIMUM. — S. Marii obitus, vaticinia.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>Cap. II. — Varia miracula, obitus.</i>	26
<i>Cap. III. — Miracula post mortem.</i>	30
<i>VITA S. MAXIMI, eodem auctore.</i>	31
<i>Epistola dedicatoria.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>INCIPIT VITA.</i>	33

S. AUGUSTINUS,

Anglorum apostolus.

<i>VITA S. AUGUSTINI, auctore Gocelino monacho.</i>	43
<i>Prologus.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>CAPUT PRIMUM. — Res gesta usque ad ingressum. Miracula in Gallia patrata.</i>	53
<i>Cap. II. — Ingressus in Angliam. Conversio S. Ethelredi regis, iustitia S. Gregorii Magni.</i>	59
<i>Cap. III. — Miracula patrata. Epistola S. Gregorii pape.</i>	69
<i>Acta cum Britonibus Christianis.</i>	69
<i>Cap. IV. — Prædicatio et conversio per regnum. Varia miracula.</i>	79
<i>Cap. V. — Sanctus Iovinus baptizatus et instructus.</i>	86
<i>S. Augustini obitus et sepultura.</i>	86
<i>FUNDATIO abbatie S. Augustini.</i>	93
<i>PRIVILEGIUM abbatie Cantuariensis a S. Augustino datum.</i>	95

S. BONIFACIUS PAPA IV.

<i>Notitia biographica in S. Bonifacium.</i>	97
<i>CONCILIUM ROMANUM sub Bonifacio IV habitum.</i>	103
<i>Decretum promulgatum in concilio Romano.</i>	101
<i>Epistola ex eodem concilio.</i>	106

BULGARANUS COMES.

<i>Notitia in Bulgarum.</i>	107
<i>EPISTOLÆ TRÆS Bulgarani ad episcopum Francie.</i>	<i>Ibid.</i>

PAULUS EMERITANUS.

<i>Notitia historica in Paulum Emeritanum.</i>	111
<i>Ad externum res Hispanas amantem.</i>	113
<i>DE VITA PATRUM EMERITENSIIUM.</i>	113
<i>Præfatio.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>CAPUT PRIMUM. — Augustus puer, minister ecclesie S. Eulalie Emeritensis, moriturus per visionem ducitur ad tribunal glorie.</i>	117
<i>Cap. II. — Monachus Canonicus apud Emeritam monasterii mortui vicinus, ex ebrio et fure ad Dominum conversus.</i>	122
<i>Cap. III. — Nunctus, abbas Africanus, Emeritam veniens, a sceleratis est occisus; qui mox a demone sunt correpti.</i>	126
<i>Cap. IV. — Paulus medicus, natione Græcus, fit episco-</i>	

pus Emeritensis: mulierem ex parte laborantem san-

Cap. V. — Fidelis, natione Græcus, filius sororis Pauli episcopi Emeritensis, vivente avunculo subrogatur in episcopatu.

Cap. VI. — Fidelis episcopus possessiones suas reliquit ecclesie S. Eulalie; clericos a ruinæ periculo liberat.

Cap. VII. — Fidelis episcopus visus interesse sanctorum choris.

Cap. VIII. — Fidelis episcopus, visionis admonitus, bonis in pauperes distributis migrat ad Dominum.

Cap. IX. — Massona, natione Gothus, nutritus in ecclesia S. Eulalie, succedit Fideli in episcopatu; æmoechum et monasteria edificat.

Cap. X. — Leovigildus, rex Wisigothorum Arianus, studet avertere Massonam episcopum Emeritensem a fide catholica.

Cap. XI. — Sunna, pseudoepiscopus Emeritensis Arianus, disputatione publica victus a Massona.

Cap. XII. — Massona Toletum a rege vocatur, recusas dare tunicam sancte Eulalie, in exilium missus, equum ferocem domat.

Cap. XIII. — Nepolis, pseudoepiscopus Arianus Emeritæ substituitur; Massona vero in monasterio per triennium exsul miraculis claret.

Cap. XIV. — Leovigildus rex, percussus a sancta Eulalia, Massonam restituit ecclesie Emeritensi.

Cap. XV. — Fugiente Nepoli, Massona res Ecclesie recuperat.

Cap. XVI. — Leovigildo regi in hæresi mortuo Reccardus filius catholicus successit.

Cap. XVII. — Sunna pseudoepiscopi fraude cum a Witerico comite Massona gladio peteretur, miraculo liberatus.

Cap. XVIII. — Iterum Massona liberatur ab insidiis Sunnæ ope Claudii ducis Emeritensis; Sunna pertinax et exsul obit in Mauritania; Vacillasocii criminis fit mancipium Ecclesie.

Cap. XIX. — Narbonensis tumultus, Arianorum ab episcopo Athaloco excitatus, compressus est opera Reccardi regis.

Cap. XX. — Massona valde senex factis elemosinis moritur, Eleutherio archidiacono ex prædicatione viri sancti præmortui.

Cap. XXI. — Post Massonam Innocentius diaconus fit episcopus Emeritensis, et post illum Renovatus, uterque clarus miraculis.

Apospasmation de Rebus Emeritensibus.

GONDEMARUS.

<i>Notitia historica.</i>	179
<i>Decretum de Ecclesia Toletana.</i>	181

MARCUS CASSINENSIS.

<i>Notitia historica.</i>	183
<i>CARMEN de S. Benedicto.</i>	<i>Ibid.</i>

S. WARNAHARIUS.

<i>Notitia historica.</i>	185
<i>ACTA SS. martyrum tergerminorum Speusippi, Eleusippi, Meleusippi.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>CAPUT PRIMUM. — S. Benigni ad Lingonas adventus.</i>	187
<i>Cap. II. — Tergermini, avie monitu et somniis ad fidem invitati.</i>	189
<i>Cap. III. — Eversis idolis, fidem publice professi.</i>	191
<i>Cap. IV. — Varie crucia coronantur.</i>	193
<i>Cap. V. — Avia alique comites martyrii.</i>	195
<i>VITA S. DESIDERII.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>Præfatio.</i>	<i>Ibid.</i>

CAPIT PRIMUM — In uapio Wandalorum. Martyrium s. ti
Desiderii et sociorum. 147

CAP. II. — Percussor et rex puniti. 198

S. COLUMBANUS.

Notitia historica 201

Prole omeno de S. Columbano. 203

REGULA COENOBIALIS. 209

CAPIT PRIMUM. — De obedientia. *Ibid.*

CAP. II. — De silentio. 210

CAP. III. — De cibo et potu. *Ibid.*

CAP. IV. — De paupertate. *Ibid.*

CAP. V. — De vanitate calcanda. *Ibid.*

CAP. VI. — De castitate. *Ibid.*

CAP. VII. — De cunctis psalmorum. 212

CAP. VIII. — De discretionem. 215

CAP. IX. — De mortificatione. 215

CAP. X. — De diversitate culparum. 216

LIBER DE POENITENTIARUM MENSURA TAXANDA.

SERMONES. 223

SERMO PRIMUS. — De Deo uno et trino. *Ibid.*

SERMO II. — De mortificatione vitiorum et acquisitione
virtutum. 235

SERMO III. — De sectando mundi contemptu et celestium
honorum amore. 235

SERMO IV. — Quod in presenti vita laborandum, ut in fu-
tura quiescamus. 238

SERMO V. — Quod præsens vita non sit dicenda vita, sed
via. 240

SERMO VI. — Presentem vitam similem esse umbræ. 241

SERMO VII. — De Cæcitate hominis, qui neglecto spiritu
incurrit corpori. 242

SERMO VIII. Quod ad celestem patriam festinandum sit. 244

SERMO IX. — De extremo iudicio. 246

SERMO X. — De terribili venturi iudicii ira declinanda. 247

SERMO XI. — De dilectione Dei et proximi. 250

SERMO XII. — De compunctione et vigilantia qua iudicis
adventus expectandus est. 252

SERMO XIII. — De fonte vivo Christo Jesu adunato et
potando. 253

SERMO XIV. — Varia spiritualis vite documenta. 254

SERMO XV. — De fervore serviendi Deo. 257

SERMO XVI. — Quid est, aut quid erit? 258

SERMO XVII. — De octo vitis principalibus. 259

EPISTOLÆ AD DIVERSOS. *Ibid.*

EPISTOLA PRIMA. — Ad S. Gregorium papam. *Ibid.*

Epist. II. — Ad Patris synodi cuiusdam Gallicane super
questione Paschæ congregatæ. 264

Epist. III. — Ad Bonifacium IV. 268

Epist. IV. — Ad discipulos et monachos suos. 270

Epist. V. — Ad Bonifacium papam IV. 274

CARMINA. 285

DIPLOMATA. 321

S. ALPHANUS

Notitia historica. 325

CHARTA renuntiat omni iurium Ecclesiæ S. Martini. *Ibid.*

S. AILERANUS.

Notitia historica. 327

INTERPRETATIO mystica progenitorum Christi. *Ibid.*

EXPLANATIO moralis corruptelam nominum ab eodem com-
pitata. 353

ETHELBERTUS.

Notitia historica. 341

DONATIONES ad diversas Ecclesias. *Ibid.*

DECRETUM de rebus Dei et Ecclesiæ non abstrahendis. 343

S. DEUDEDIT.

Notitia historica. 345

EPISTOLA ad Gordianum Hispanensem episcopum. 361

SISEBUTHUS

Notitia historica. 363

EPISTOLÆ. *Ibid.*

EPISTOLA PRIMA. — Ad Cæcilium Mentetanum episc., dum
se seclusisset in monasterio. *Ibid.*

Epist. II. — Cæsarii patricii ad Sisebuthum pro supra-
dicto Cæcilio directæ, dum a militibus captus fuisset. 368

Epist. III. — Ad Cæsarium per Ansemundum directæ. 367

Epist. IV. — Cæsarii patricii ad Sisebuthum, per Ursel-
um directæ. 368

Epist. V. — Eiusdem ad eundem, per Amelium et
Theodericum directæ. 369

Epist. VI. — Ad Eusebium episc. epum. 370

Epist. VII. — Ad Theodilam, dum ex loco habitum
ad monasterium convertisset. *Ibid.*

Epist. VIII. — Ad Adalvaldum regem Longobardorum,
et Teodolindam eorum reginam. 372

VITA ET PASSIO S. DESIDERII. 377

S. BERTICRAMNUS.

Notitia historica. 385

Fortunati versus ad Berticramnum. 387

TESTAMENTUM S. Berticramni. *Ibid.*

S. PROTADIUS.

Notitia historica. 409

LITURGIA. 411

Appendix ad Liturgiam S. Protadii. 421

S. BONIFACIUS V.

Notitia historica. 429

EPISTOLÆ TRES. 435

EPISTOLA PRIMA. — S. Bonifacius laudat Iustum, archie-
piscopum Cantuariæ, quod Adelvaldum regem ad fidem
perduxerit, speransque alios perducturum, pallium mitti,
jusque ordinandi episcopos ei concedit. *Ibid.*

Epist. II. — S. Bonifacius Eduvinum, Anglorum regem,
ad fidem christianam exhortatur. 436

Epist. III. — S. Bonifacius gratulatur Edelburgæ, Edu-
vini regis conjugii, quod idem receperit; munuscula etiam
mittit, speculum argenteum et pectinem eburneum. 438

Appendix. — Epistola Bonifacii ad Iustum archiepiscopum
Cantuariensem. 439

S. SONNATIUS.

Notitia historica. 441

STATUTA. 443

VERUS.

Notitia historica. 445

EPISTOLÆ. *Ibid.*

CHIOTARIUS II.

Notitia historica. 445

DECRETUM de servis et alyis. 447

EDICTUM de synodo Parisiensi. 449

PALMPTUM pro monasterio sancti Dionysii. 451

EPISTOLA ad Arnulphum. 453

Appendix. *Ibid.*

S. HONORIUS I.

Notitia historica. 463

EPISTOLÆ. 469

EPISTOLA PRIMA (Honori ad Isatium). — Adalvaldum,
Longobardorum regem catholicum regno restituit, et sub-
rogatum illi Arinvaldum inde ejici; Cisalpinus episcopos,
quorum operibus elus patrarat, ad penam susciendam ad
se mitti petit. *Ibid.*

Epist. II (ad episcopos Venetiæ et Istriæ). — De For-
tunato, Gradensi patriarcha, dejecto, et Primogenio in
locum ejus subrogato. 469

Epist. III (Sergii CPai episcopi ad Honorium papam). —
Illi originem contentione de una aut duobus voluntatibus
aperit, veram fidem in natura Christi secundum epistolam
Leonis ad Chalcedonensium concilium profiteretur. Sophro-
nium, Hierosolymitanum episcopum, qui Cyro Alexandrino
contradixerat, suo hortatu consensusse, ut de nova et
periculosa contentione abstinere, et silentium faceret. 470

Epist. IV (ad Sergium). — Post veram orthodoxæ fidei
doctrinam de duobus voluntatibus Christi assertam, causam
indicat quare Sergio silentium indicenti consentiendum
esse iudicat. 470

Epist. V (ad eundem). 471

Epist. VI (ad Egwinum regem Angliæ). — Hortatur ut in
fide perseveret, ejusque precibus Paulino et Honorio me-
tropolitanis duo cuique pallia mittit, ut, altero mortuo,
superstes in locum defuncti alium possit ordinare. 476

Epist. VII (ad Honorium Dorovernensem episcopum). —
Mouet ut in Evangelii predicatione persistat, et pallium,
cujus fecit mentionem in superiori epistola, mittit. 477

Epist. VIII (ad Joannem et alios episcopos per Epirum
constitutos). 478

Epist. IX (ad Sergium subdiaconum). *Ibid.*

Epist. X (ad Honorium Cantuariensem archiepiscopum).
— Comedit primatum in universas Britannias Ecclesias. 479

Epist. XI (ad Gratiosum subdiaconum). 480

Epist. XII (ad Servandem notarium). *Ibid.*

Epist. XIII. 481

Epist. XIV (ad Petrum episcopum Syracusanum). *Ibid.*

Epist. XV (ad Anatholium militum magistram). 482

Epist. XVI (ad Isacium patricium et exarchum Iudææ). *Ibid.*

Fragmenta duo. *Ibid.*

Epigramm.	483
Privilegium Becensi carnobio datum.	<i>Ibid.</i>
Appendix.	<i>Ibid.</i>
DAGOBERTUS I.	
Notitia historica.	498
ECCLESIASTICAE PRÆCEPTIONES	499
S. HADOINDUS.	
Notitia historica.	565
TESTAMENTUM Hadoindi.	567
CHARTA qua Sigrannus recognoscit se tenere monasterium Anisulense ab Hadoindo, episcopo Cenomaniensi, jure usufructuario et sub certo censu.	571
S. SULPICIIUS PIUS.	
Vita S. Sulpicii	573
EPISTOLÆ TRES.	591
S. AUTOBERTUS.	
Notitia historica.	593
CHARTA DE MONASTRIO WALLARENSI, qua S. Aubertus, pradium Wallare, a Dagoberto donatum Landelino ad extruendum monasterium, in suam protectionem suscipit.	595
S. JOANNES IV.	
Notitia historica.	597
EPISTOLÆ.	601
EPISTOLA PRIMA (Joannis IV et cleri Romani ad episcopos et presbyteros Scotiae) — De Paschate more catholico celebrando, et reviscente Pelagiana hæresi diligenter cavendo.	<i>Ibid.</i>
EPIST. II (ad Constantinum Imperatorem, filium Heraclii). — Apologia pro Honorio papa, propter unam in Christo voluntatem, cujus aiunt eum calumniatores mentionem fecisse.	612
EPIST. III (ad Bulcredum Saxonum regem).	607
EPIST. IV (ad Isaac Syracusanum episcopum). — Ut monachis suarum Ecclesiarum sacerdotes instituere liceat.	609
S. MAXIMUS.	
Notitia historica.	609
Epistola J. Maximi ad Argebatum episcopum Portugallensem pro suo Chronico.	617
CHRONICON.	619
Chronicon Eutrandi Vicinensis diaconi et subdiaconi Toletani.	635
VICTOR CARTHAGINENSIS.	
Notitia historica.	635
EPISTOLA ad Theodorum papam.	637
S. BRAULIO	
Notitia historica.	639
EPISTOLÆ.	649
EPISTOLA PRIMA (Isidori episc. Hispalensis ad Braulionem archidiaconum).	<i>Ibid.</i>
EPIST. II (ejusdem ad eundem).	<i>Ibid.</i>
EPIST. III (Braulionis ad Isidorum).	650
EPIST. IV (Isidori ad Braulionem).	651
EPIST. V (Braulionis ad Isidorum).	<i>Ibid.</i>
EPIST. VI (Isidori ad Braulionem).	654
EPIST. VII (ejusdem ad eundem).	<i>Ibid.</i>
EPIST. VIII (ejusdem ad eundem).	655
EPIST. IX (Braulionis ad Jaelium presbyterum).	<i>Ibid.</i>
EPIST. X (ejusdem ad eundem).	656
EPIST. XI (ejusdem ad Tatum presbyterum).	657
EPIST. XII (ejusdem ad Floridum archidiaconum).	658
EPIST. XIII (ejusdem ad Frumentianum presbyterum et abbatem).	659
EPIST. XIV (ejusdem ad eundem).	661
EPIST. XV (ejusdem ad Basilium germanum suum).	662
EPIST. XVI (ejusdem ad Apollinam).	663
EPIST. XVII (ejusdem ad Willigildum episcopum).	<i>Ibid.</i>
EPIST. XVIII (ejusdem ad consanguineam suam Pomponianam abbatissam).	664
EPIST. XIX (ejusdem ad Hojonem et Eutrociam).	665
EPIST. XX (ejusdem ad eundem).	667
EPIST. XXI (ejusdem, nomine concilii vi Toletani scripta ad Honorium I.).	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXII (ejusdem ad Eutropium episcopum).	670
EPIST. XXIII (ejusdem ad Valentinum episcopum).	672
EPIST. XXIV (ejusdem ad eundem).	673
EPIST. XXV (ejusdem ad Emilianum presbyterum et abbatem).	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXVI (Emilianus presbyteri et abbatis ad Braulionem).	674
EPIST. XXVII (Braulionis ad Emilianum presbyterum et abbatem).	675
EPIST. XXVIII (Braulionis ad Ataulfum).	<i>Ibid.</i>

EPIST. XXIX (ejusdem ad Gondesvindam et Agirarium).	676
EPIST. XXX (ejusdem ad Wistremirum).	677
EPIST. XXXI (ejusdem ad Chindasvinthum).	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXXII (Chindasvinthi ad Braulionem).	678
EPIST. XXXIII (Braulionis ad Chindasvinthum).	679
EPIST. XXXIV (ejusdem ad Nebridium).	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXXV (S. Eugenii III primatis Toletani ad Braulionem).	680
EPIST. XXXVI (Braulionis ad Eugenium, primatem Toletanum).	681
EPIST. XXXVII (ejusdem ad Chindasvinthum).	684
EPIST. XXXVIII (ejusdem ad Recesvinthum).	685
EPIST. XXXIX (Recesvinti ad Braulionem).	<i>Ibid.</i>
EPIST. XL (Braulionis ad Recesvinthum regem).	686
EPIST. XLI (Recesvinti regis ad Braulionem).	<i>Ibid.</i>
FRAGMENTUM EPISTOLÆ quam Tatus presbyter et abbas, scripsit ad Braulionem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XLII (Braulionis ad Tatum presbyterum et abbatem).	687
EPIST. XLIII (Fructuosi presbyteri ad Braulionem).	690
EPIST. XLIV (Braulionis ad Fructuosum presbyterum).	692
VITA S. EMILIANI.	
Prælati.	699
INCIPIIT VITA.	701
HYMNUS de S. Emiliano.	705
ACTA de martyribus Cesarangustanis.	713
TAIO sive TAIUS.	
Notitia historica.	719
Epistola Taionis ad Eugenium Toletanum.	725
Præfatio in Sententiarum libros.	727
SENTENTIARUM LIBER PRIMUS.	731
CAPUT PRIMUM. — Quod Deus incommutabilis, summus et æternus existat.	<i>Ibid.</i>
CAP. II. — De immensitate vel omnipotentia Dei.	733
CAP. III. — De eo quod invisibilis vel incircumscriptus sit Deus.	734
CAP. IV. — De Deo Patre omnipotente.	735
CAP. V. — De Filio Dei Patris.	736
CAP. VI. — De Spiritu sancto.	737
CAP. VII. — De trinitate et unitate Deitatis.	738
CAP. VIII. — Quod nulla successio temporum ascribitur Deo.	739
CAP. IX. — Quod propter creaturæ pulchritudinem invisibilis agnoscat Deus.	740
CAP. X. — Quod ex humanis affectionibus quædam species ad Deum referantur.	<i>Ibid.</i>
CAP. XI. — De mirabilibus Dei.	741
CAP. XII. — De conditione vel perpetuitate angelorum, seu ruina superbientium.	742
CAP. XIII. — De novem ordinibus angelorum.	744
CAP. XIV. — De sanctis angelis genibus prælatis.	746
CAP. XV. — Quia malum nullius sit substantiæ, sed a diabolo primum inventum est.	748
CAP. XVI. — De initio mundi vel creatione cœli et terræ.	<i>Ibid.</i>
CAP. XVII. — Quod essentia cœli et terræ in æternum subsistat.	749
CAP. XVIII. — De distinctione creaturarum.	750
CAP. XIX. — Quod rationalis creatura angelorum atque hominum simul creata sit.	<i>Ibid.</i>
CAP. XX. — De septemarii numeri perfectione.	751
CAP. XXI. — De anima ejusque sensibus.	752
CAP. XXII. — De conditione primi hominis.	753
CAP. XXIII. — De lignis paradisi et ligno scientiæ boni et mali.	754
CAP. XXIV. — De prævaricatione primi hominis.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXV. — De mutatione et volubilitate temporum.	755
CAP. XXVI. — De discordia angelorum sanctorum atque hominum sub prævaricatione constitutorum.	756
CAP. XXVII. — De Jerusalem cœlesti vel ejus civibus.	757
CAP. XXVIII. — De Babylonia ejusque civibus.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXIX. — Quid significet arca diluvii.	759
CAP. XXX. — De electis ante legem vel sub lege ex- ortis.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXI. — De electis viris ante adventum Christi exortis.	761
CAP. XXXII. — De dilectione Dei et proximi.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXIII. — De lege veteri.	762
CAP. XXXIV. — De historia et allegoria.	763
CAP. XXXV. — De prædestinatione.	764
CAP. XXXVI. — De sapientia.	765
CAP. XXXVII. — Qualiter a sanctis viris in hoc sæculo	

videatur. Deus.	769
Cap. XXXVIII. — Q. ibus modis Deus loquitur homini-	771
bus.	773
Cap. XXXIX. — Quibus modis Deus interroget homi-	773
bus.	774
Cap. XL. — De synagoga vel Israelitico populo sub lege	775
constituito.	775
SENTENTIARUM LIBER SECUNDUS.	775
CAPUT PRIMUM. — De incarnatione Christi, vel ejus nati-	776
vitate.	777
Cap. H. — De prædicatione Christi.	777
Cap. HI. — De apostolorum vocatione.	778
Cap. IV. — De incredulitate vel sævitiis Judæorum erga	778
Christum.	780
Cap. V. — De passione et morte J. su Christi.	780
Cap. VI. — De simplici morte Christi et dupla nostra.	783
Cap. VII. — De resurrectione Christi.	783
Cap. VIII. — De sanctis qui ante incarnationem Christi	783
inferni claustris detinebantur.	783
Cap. IX. — De sanctis apostolis et prædicatione eorum.	787
Cap. X. — De sanctis evangelistis.	788
Cap. XI. — De Scripturæ Veteris et Novi Testamenti.	790
Cap. XII. — De initio nascentis Ecclesiæ.	792
Cap. XIII. — De gratia baptismi.	794
Cap. XIV. — De communionem.	795
Cap. XV. — Quid significet latitudo et longitudo Dei, su-	795
limitatis et profundum.	796
Cap. XVI. — De vocatione gentium ad Ecclesiam conve-	796
nientium.	799
Cap. XVII. — De sanctis prædicatoribus.	802
Cap. XVIII. — De mysteriis vel miraculis divinis.	803
Cap. XIX. — De sanctis martyribus.	803
Cap. XX. — De persecutoribus martyrum.	803
Cap. XXI. — De electis omnia relinquentibus, et cum	806
Christo judica venturæ us.	808
Cap. XXII. — De tractatoribus divinarum Scripturarum.	810
Cap. XXIII. — Ne sacra nimium scrutentur eloquia.	810
Cap. XXIV. — De sanctæ Ecclesiæ assiduis incrementis.	813
Cap. XXV. — De prosperis vel adversis hujus mundi.	813
Cap. XXVI. — De hæreticis.	816
Cap. XXVII. — De fide.	817
Cap. XXVIII. — De spe.	818
Cap. XXIX. — De charitate.	820
Cap. XXX. — De gratia præveniente et subsequente nos.	821
Cap. XXXI. — De quatuor regentium ordinibus.	832
Cap. XXXII. — De pastoribus animarum, quales in Ec-	832
clesia eligi debeant.	834
Cap. XXXIII. — De rectoribus, qualiter vitæ conversa-	834
tionem habeant.	837
Cap. XXXIV. — De humilitate præpositorum.	837
Cap. XXXV. — Qualiter prælati subjectos doceant ac	837
semelipsos discretè circumspectione prævideant.	837
Cap. XXXVI. — De zelo pastoralis officii erga subditos.	839
Cap. XXXVII. — Ut indigni atque imperiti ad pastorale	839
magisterium accedere non præsumant.	840
Cap. XXXVIII. — De collata episcopis potestate ligandi	840
atque solvendi.	841
Cap. XXXIX. — De pastoribus non recte gradientibus.	841
Cap. XL. — De episcopis qui pro ordinationibus muner-	841
libenter accipiunt.	841
Cap. XLI. — De his qui in regimine prodesse possunt,	841
sed idem officium per quietem propriam refugiant.	841
Cap. XLII. — De subjectis bonis sub pasionali regimine	841
constitutis.	842
Cap. XLIII. — De invidiis vel protervis subditis.	842
Cap. XLIV. — De clericis, quales eos esse oporteat.	843
Cap. XLV. — De vita vel conversatione monachorum.	845
Cap. XLVI. — De humilitate vel opere eorum.	847
Cap. XLVII. — De remissa conversatione ipsorum.	848
Cap. XLVIII. — De monachis curis sæculi se implicanti-	849
bus.	850
Cap. XLIX. — De tepiditate monachorum.	851
SENTENTIARUM LIBER TERTIUS.	851
CAPUT PRIMUM. — De voluntate Dei ac permissu.	851
Cap. II. — De dispensatione divina.	851
Cap. III. — Qualiter sacra Scriptura maledicti pronunt	853
sententiam.	853
Cap. IV. — De quinque ætatibus mundi atque hominibus.	853
Cap. V. — De brevitate vel miseria vitæ præsentis.	853

Cap. VI. — De juventute et senectute.	856
Cap. VII. — De conjugatis.	857
Cap. VIII. — De virginibus et continentibus.	858
Cap. IX. — De nuper conversis et sæculo.	860
Cap. X. — De jejunio vel abstinencia.	861
Cap. XI. — De spontanea paupertate.	862
Cap. XII. — De adhibendis pro corporis necessitate sub-	863
sidiis.	864
Cap. XIII. — De sanctis viris quietam vitam diligentibus.	864
Cap. XIV. — De sanctis viris activæ et contemplativæ	866
vitæ deditis.	866
Cap. XV. — De electis inter tumultus reproborum bene	868
viventibus.	869
Cap. XVI. — De pressuris electorum.	870
Cap. XVII. — De electorum miraculis.	871
Cap. XVIII. — De reproborum miraculis.	872
Cap. XIX. — De divinis charismatibus.	874
Cap. XX. — De quatuor virtutibus, id est, prudentiæ, tem-	875
perantiæ, fortitudine atque iustitiæ.	877
Cap. XXI. — De vita activa et contemplativa.	877
Cap. XXII. — De oratione.	880
Cap. XXIII. — De distributione Spiritus septiformis.	881
Cap. XXIV. — De non reddendo malum pro malo.	882
Cap. XXV. — De pace et concordia.	883
Cap. XXVI. — De patientia.	883
Cap. XXVII. — De humilitate.	883
Cap. XXVIII. — De simplicitate.	883
Cap. XXIX. — De intentione cordis et corporis.	887
Cap. XXX. — De mansuetudine.	888
Cap. XXXI. — De obedientia.	889
Cap. XXXII. — De verecundia et pietate.	890
Cap. XXXIII. — De misericordia et pietate.	891
Cap. XXXIV. — De elemosinis.	893
Cap. XXXV. — De passione electorum et compassione	894
proximorum.	895
Cap. XXXVI. — Quid sit jubilum.	896
Cap. XXXVII. — De regni cœlestis desiderio.	896
Cap. XXXVIII. — De bonorum concordia.	897
Cap. XXXIX. — De conservanda amicitia.	898
Cap. XL. — De legendi assiduitate.	899
Cap. XLI. — De spiritalibus deliciis.	900
Cap. XLII. — De discretionem.	900
Cap. XLIII. — De taciturnitate.	902
Cap. XLIV. — De cavenda detractio.	904
Cap. XLV. — De compunctione.	905
Cap. XLVI. — De spe et formidine electorum.	906
Cap. XLVII. — De penitentia.	907
Cap. XLVIII. — De confessione.	908
Cap. XLIX. — De gravitate consilii.	909
Cap. L. — De hospitalitate.	910
Cap. LI. — De corruptione vitæ præsentis.	911
Cap. LII. — De salute corporis.	911
Cap. LIII. — De ægitudine corporis.	911
Cap. LIV. — De morte corporis.	911
SENTENTIARUM LIBER QUARTUS.	911
CAPUT PRIMUM. — De quadripartita qualitate locutionis.	911
Cap. II. — De divinis judiciis.	914
Cap. III. — De his qui in peccatis labuntur, quod post	914
ruinam surgere queant.	915
Cap. IV. — De numeribus, vel oblationibus Deo offe-	916
rendis.	917
Cap. V. — De quinque sensibus corporis.	919
Cap. VI. — De Sæcæ testamentis, vel fallacis demo-	921
num.	921
Cap. VII. — Quot sunt testamenta somniorum.	921
Cap. VIII. — De nocturnis illusionibus.	923
Cap. IX. — De multimodis argumentationibus Satanae.	923
Cap. X. — De multimodis vitiis.	924
Cap. XI. — De nonnullis vitiis quæ se virtutes esse simu-	925
lant.	926
Cap. XII. — Quod ex virtutibus virtutes et ex vitiis vicia	926
criantur.	928
Cap. XIII. — De cogitationibus noxiis et innoxiiis.	931
Cap. XIV. — De superbia et vana gloria.	932
Cap. XV. — De avaritia.	933
Cap. XVI. — De iracundia.	935
Cap. XVII. — Qualiter ira reprimi debeat.	936
Cap. XVIII. — De invidia.	937
Cap. XIX. — De supprimenda invidia.	938
Cap. XX. — De malitia.	939
Cap. XXI. — De discordia.	940
Cap. XXII. — De odio.	941
Cap. XXIII. — De concupiscentia oculorum.	941
Cap. XXIV. — De gula concupiscentia.	941
Cap. XXV. — De pugna virtutum adversus vitia.	941

CAP. XXVI.—De multiloquio.	912	adulantium.	908
CAP. XXVII.—De perversa locutione.	943	CAP. XIV.—De hypocritis vel callidis.	920
CAP. XXVIII.—De lætis vel tristibus in hoc sæculo degentibus.	944	CAP. XV.—De apostatis.	971
CAP. XXIX.—De stultitia.	<i>Ibid.</i>	CAP. XVI.—De diabolo et ejus membris.	972
CAP. XXX.—De luxuria.	945	CAP. XVII.—Quid differt inter peccatores et impios.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXI.—De torpore animi.	947	CAP. XVIII.—Quid differt inter iniquitatem atque peccatum, scelera atque delicta.	975
CAP. XXXII.—De pigritia.	948	CAP. XIX.—De eo quod scriptum est : <i>Ego Dominus faciens bonum et creans mala.</i>	974
CAP. XXXIII.—De murmure.	949	CAP. XX.—De inferno superiore atque inferiore.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXIV.—De mendacio.	<i>Ibid.</i>	CAP. XXI.—De purgatorio, quod post mortem peccata laxari credantur.	975
CAP. XXXV.—Quibus modis peccatum perpetretur.	950	CAP. XXIII.—De flagellis divinis electis vel reprobis illatis.	976
CAP. XXXVI.—De manifestis occultisque peccatis.	952	CAP. XXIV.—De variis percussionebus mundi.	977
CAP. XXXVII.—De his qui ad delicta post lacrymas revertuntur.	<i>Ibid.</i>	CAP. XXV.—De Judaici populi circa suam mundi conversione.	978
CAP. XXXVIII.—De peccandi consuetudine.	953	CAP. XXVI.—De Antichristi temporibus.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXIX.—De levioribus peccatis.	954	CAP. XXVII.—De Antichristo vel ejus membris.	981
CAP. XL.—De gravioribus peccatis.	<i>Ibid.</i>	CAP. XXVIII.—De secundo adventu Domini nostri Jesu Christi.	983
CAP. XLI.—De desperatione peccantium.	956	CAP. XXIX.—De resurrectione mortuorum.	985
SENTENTIARUM LIBER QUINTUS.	957	CAP. XXX.—De tremendo æterni Regis judicio.	985
CAPUT PRIMUM.—De dilectoribus mundi.	<i>Ibid.</i>	CAP. XXXI.—De penitentia reproborum sine fructu.	987
CAP. II.—De cultu vestimentorum.	958	CAP. XXXII.—De damnatione diaboli vel demonum.	988
CAP. III.—De his qui terrenis desideriis astringuntur.	959	CAP. XXXIII.—De æternis suppliciis reproborum.	<i>Ibid.</i>
CAP. IV.—De aspiensibus hujus sæculi.	<i>Ibid.</i>	<i>Appendix.</i>	989
CAP. V.—De his qui judicio Dei ob iurantur.	960	ADDENDA.	
CAP. VI.—De his qui præ amore mundi vel præsentium rerum cupiditate spontaneos tribulationum labores adeunt.	<i>Ibid.</i>	DISSERTATIO DE HONORIO I.—AN HOMOINUS ANNO 680 DAMNATUS FUERIT A CONCILIO GENERALI SEXTO	991
CAP. VII.—De reproborum prosperitate.	<i>Ibid.</i>	<i>Prefatio.</i>	<i>Ibid.</i>
CAP. VIII.—De malorum concordia.	961	INCIPIIT DISSERTATIO.	997
CAP. IX.—De principibus mundi.	962		
CAP. X.—De bonis principibus.	964		
CAP. XI.—De superbis divitibus.	965		
CAP. XII.—De iudicibus.	97		
CAP. XIII.—De appetitu laudis humane vel favoribus			

FINIS TOMI OCTOGESIMI.